

THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAŅA
Critical Edition
Vol. VII

THE VĀLMĪKI-RĀMAŸAŅA

CRITICALLY EDITED FOR THE FIRST TIME

Board of Editors:

- PROF P. J. MADAN, Vice-Chancellor,
 M. S. University of Baroda (Chairman)
- 2. Dr. Hansaben Mehta (Vice-Chairman)
- *3. SHRI P. C. DIVANJI
- 4. DR. P. L. VAIDYA
- 5. PROF. K. C. CHATTOPADHYAYA
- *6. PROF. G. C. JHALA
- *7. PRINCIPAL D. R. MANKAD
- 8. DR. P. M. MODI
- 9. DR. B. J. SANDESARA, Director, O. I. (ex-officio)
- 10. DR. U. P. SHAH (Secretary and General Editor)

Board of Referees:

- *(I) DR. S. K. BELVALKAR, Poona.
- *(2) MM. DR. P. V. KANE, Bombay.
- *(3) Dr. S. K. DE, Calcutta.
- (4) REV. FR. DR. C. BULCKE, Ranchi (Bihar).
- *(5) Prof. Vishvabandhu Shastri, Hoshiarpur.
- (6) Dr. V. RAGHAVAN, Madras. (*Expired).

- (7) Prof. Sir H. W. BAILEY, Cambridge (England).
- *(8) Dr. W. Kirfel, Bonn.
- (9) DR. W. RUBEN, Berlin.
- *(10) Dr. L. RENOU, Paris.
- (II) DR. V. PISANI, Milan (Italy).
- *(12) Dr. F. Edgerton, Laramie, Wyoming, U.S.A.

Published with the financial assistance of the University Grants Commission and the Government of Gujarat State under the Authority of the Maharaja Sayajirao University of Baroda.

ORIENTAL INSTITUTE

Baroda (India) 1975

THE UTTARAKĀNDA

THE SEVENTH BOOK OF THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAŅA

The National Epic of India

Critically edited

by

UMAKANT PREMANAND SHAH, M.A. Ph.D., Diploma in Museology

Formerly Deputy Director, Oriental Institute, Baroda.

General Editor,

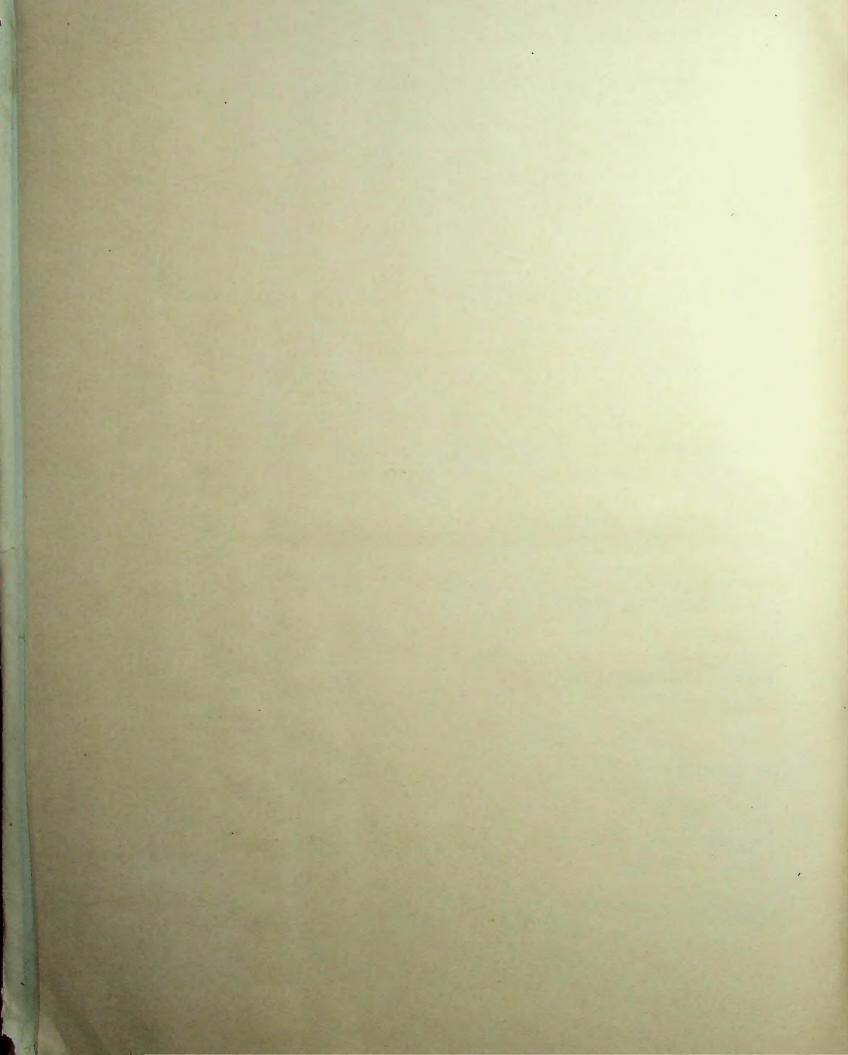
Critical Edition of Vālmīki's Rāmāyaņa, and Head of the Rāmāyaņa Department Editor, Journal of Indian Society of Oriental Art.

Oriental Institute Baroda (India) 1975 All rights reserved

CONTENTS

	PAGE
EDITORIAL NOTE	1-3
ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS	4
INTRODUCTION	5 – 54
CONCORDANCE	i – Lii
CONTENTS OF THE UTTARAKĀŅŅA	Liii – Lvi
TEXT AND CRITICAL APPARATUS	1 - 547
APPENDIX I (Nos. 1-13) (Additional Passages)	549 - 644
APPENDIX II	645 - 654
APPENDIX III	655 - 664
ERRATA AND CORRIGENDA	665 - 666

EDITORIAL NOTE

The Critical Apparatus

The text of the Uttarakanda in this edition is based upon the following 41 MSS.

I N(orthern) Recension (20 MSS: -\$\tilde{N}VB 12 + D 8)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

- Ś1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated.
- S₂ = New Delhi, in private possession of Dr. Lokeshchandra, Director, International Academy of Indian Culture. Unnumbered. Dated Samvat 58 which is probably the Saptarşi Samvat equivalent to A.D. 1882.
- Ś3 = Srinagar, lent by Dr. P. N. Pushp. Dated Samvat 42, which is probably the Saptarşi Samvat equivalent to A.D. 1866. (This MS. was obtained only recently so it was taken up for the Crit. App. of Uttarakāṇḍa only.)

(b) North-eastern Group

(i) Nepālī Version [Ñ]

- Ñ1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14156. Microfilm of MS. No. 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Samvat 1076 (c.A.D. 1020).
- Ñ2 = Baroda, Oriental Institute, No. 14157, Microfilm of MS. No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Newārī Samvat 795 (c.A.D. 1675).

(ii) Maithili Version [V]

- V1 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 4. Microfilm of a Maithili MS. from the University Library, Patna. Dated Saka 1670 (c.A.D. 1748)
- V2 = Darbhanga, Mithila Research Institute. No. 366/290. Undated.
- Vs = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 57. Microfilm of MSS. Nos. 2, 3 and 1 of the University Library, Patna. Dated Saka 1763 (c.A.D. 1841).

(iii) Bengālī Version [B]

- B₁ = Baroda, Oriental Institute, No. 14126 Photo-stat copy of the MS. No. 348 of the Bibliotheque Nationale, Paris, dated 1689 A.D.
- B₂ = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 393. Undated.
- B₈ = Calcutta, Bangiya Sahitya Parishad No. 95, Dated Saka 1767 (c.A.D. 1845).
- Be = Calcutta, Bangiya Sahitya Parishad, No. 1439 (Kha). Dated Saka 1721 (c.A.D. 1799).

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

- D₁ = Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No. 825 of 1875-76. Dated Samvat 1829. (c.A.D. 1773). (W)
- Da = Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Samvat 1716 (c.A.D. 1660). (NW)

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

```
add. = adding.
addl. = additional.
adhy. = adhyāya(s).
App. = Appendix.
B. = Bombay edition of the R. (Gujarati Print-
      ing Press, A.D. 1919; The Vulgate).
chap. = chapter(s).
comm. = commentary (taries).
cont. = continue(s; ed; ing).
corr. = corrected, correction.
Crit. App. = Critical Apparatus.
ed. = edition.
fol. = folio(s).
foll. == following.
frag. = fragment( ary ).
 G. = Gorresio's ed. of the R.
 Gov. = Govindarāja.
 hapl. = haplographic(al; ally).
 hypm. = hypermetric.
 illeg. = illegible.
 inf. lin. = infra lineam (below the line).
 ins. = insert (s; ed; ing).
 int. lin. = inter lineas (between the lines).
 interp. = interpolate(s).
 introd. = introduction, introductory,
 K. = Kumbhakonam ed. of the R.
 Kat. = Kataka.
 L. = Lahore ed. of the R.
 l. = line(s).
 m. or marg. = marginal(ly).
 Mah. = Maheśvaratirtha.
 Manu. = Manusmṛti (N.S.P. ed.).
 Mbh. = Mahābhārata,
 meta. = by metathesis.
 N = Northern.
 NE = North-eastern.
  NR = Northern Recension.
  NW = North-western.
  om. = omit(s; ing; ed).
  orig. = original(ly).
  post. = posterior.
  pr. m. = propria manu (by own hand).
  R. = Rāmāyaņa
  r. = repeat(s; ed; ing).
  ref. = refer(ence).
  resp. = respective.
  respy. = respectively.
```

```
Rm. = Rāmāyanamañjarī (Kāvyamālā No. 83).
Ru. = Rāmopākhyāna (Mbh. III. 258-276,
       BORI, Poona, 1942).
S. = Southern.
sec. m. = secunda manu (by another hand).
SR. = Southern Recension.
st. = stanza(s).
subm. = submetric.
subst. = substitute (s; ed).
supp. = supplementary.
sup. lin. = supra lineam (above the line).
Til. = Tilaka (comm. by Nāgeśa).
transp. = transpose(s; ed), transposition.
v. = verse.
v.l. = varia(e) lectio(nes).
(var.) = (with variation).
vulg. = vulgate.
W. = Western.
```

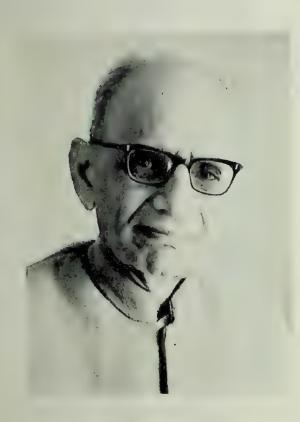
- * (in the critical footnotes) enclose citations from commentators.
- [] besides their normal uses, enclose additions to MS. readings.
- besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be omitted from MS. readings.
 - * (superior star) in the text indicates an emendation,
 - * (in the crit. foot-notes before a verse or verses and preceded by a numerical figure) indicates additional or substitute passages.
- * * (in the MS. readings) indicate equal no. of syllables lost through injury to MS.
- printed below (or along the side margin of)
 any part of the constituted text indicates
 that the reading of it is less than certain.
- denotes a "commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator (or a commentary); thus, $\mathbf{C}\mathbf{v} = \mathbf{C}\mathbf{o}\mathbf{m}\mathbf{m}$. Vivekatilaka; $\mathbf{C}\mathbf{r} = \mathbf{C}\mathbf{o}\mathbf{m}\mathbf{m}$. of Rāmānuja; $\mathbf{C}\mathbf{m}.\mathbf{g} = \mathbf{C}\mathbf{o}\mathbf{m}\mathbf{m}$. of Maheśvaratīrtha and Govindarāja; $\mathbf{C}\mathbf{k}.\mathbf{t} = \mathbf{C}\mathbf{o}\mathbf{m}\mathbf{m}$. Kataka and Tilaka. A "p" is added on to denote a "pāṭha" or variant; thus, $\mathbf{C}\mathbf{r}p = \mathbf{a}$ pāṭha mentioned in the Comm. of Rāmānuja.

Prof. G. H. Bhatt
First General Editor and Editor, Bālakāṇḍa

Dr. U. P. Shah General Editor & Editor, Uttarakāṇḍa

Prof. D. R. Mankad Editor, Kişkindhākāṇḍa

Shri Prahlad C. Diwanji Editor, Aranyakānda

Dr. P. L. Vaidya

Editor, Ayodhyā & Yuddha kāṇḍas

Prof. G. C. Jhala Editor, Sundarakāṇḍa

A CONTRACTOR OF THE CONTRACTOR We will will be with the company of the property of the company of

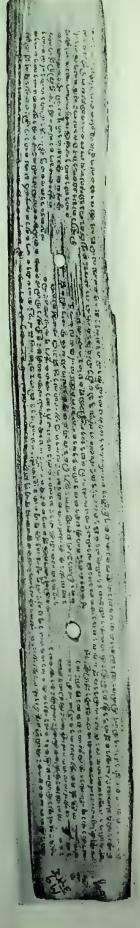
Last folio of Yuddhakāṇḍa, MS. Ms of Uttarakāṇḍa Cr. App.

Last folios of Uttarakāṇḍa, MS. Ms

Beginning of Yuddhakāṇḍa, MS. M.

End of Yuddhakāṇḍa, MS. Me

Last folio of Uttarakāņda, MS. M10

Last folio of Uttarakāņda, MS. M19

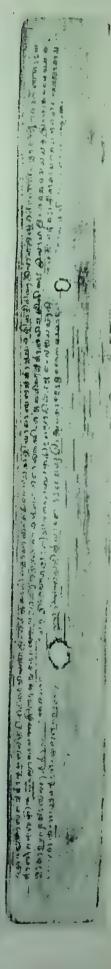
Plate III

The control of the co

Beginning of Uttarakāņda, MS. M.

Last folio of Uttarakāņda, MS. Mo-first side

Last folio of Uttarakāņda, MS. Mo-second side

INTRODUCTION

This Critical Edition of the seventh and the last (Uttara) kānda of Vālmīki's Rāmāyaņa is based on forty-one collated manuscripts in different scripts, including Śāradā (Ś), Newārī (Ñ), Maithilī (V), Bengali (B), Devanāgarī (D), Telugu (T), Grantha (G), and Malayalam (M). Dr. Prahlad Pradhan kindly collected and lent one Oriya manuscript but was not utilisized, like the Oriya manuscript for Ayodhyākāṇḍa etc., since it was found to be of no special value from collation of some of its folios.

From the Descriptive list that follows, the reader will find that for this kāṇḍa as many as ten manuscripts written in Malayalam script are utilized. One more manuscript, though collated, was dropped in the Critical Apparatus, since a similar codex had already been selected. For this kāṇḍa we were fortunate in obtaining a Śāradā manuscript (ڲ) from the collections of Dr. Raghu Vīra, so kindly lent by Dr. Lokesh Chandra. Also, Dr. P. N. Pusph kindly procured and lent another Śāradā manuscript (ڲ) for this kāṇḍa. This has given us a better picture of the Śāradā version and both ڲ and ڲ have been of great value for this edition. ڲ is superior in value than Śĩ.

Unfortunately for want of time the present editor could not explore and collate more Grantha manuscripts even though he felt while preparing the Critical Text, that just as an older M version is found, in our M4, M8, M9 and M10 manuscripts (for this kāṇḍa) similarly, we might find an older Grantha version also.

We had originally selected and collated only M1, M2 and M2 for this kāṇḍa. But after editing the text of the first ten to fifteen sargas, it became more and more obvious that our evidence of T, G and M manuscripts so far collected and collacted for this kāṇḍa was not sufficient. Since we could easily explore and select some M manuscripts with the kind cooperation of the Kerala University Manuscripts Library after an on the spot scruting by Śrī M. R. Nambiyar, the then Assistant Editor and myself, and because Śrī M. R. Nambiyar explored and acquired for this Institute valuable codices like our M2 and M10 our task became easier and we could definitely observe an older S text, at least so far as the M version was concerned. The present editor believes that similar evidence can be available for the kāṇḍas previously published by us. Whenever a second edition of this Critical Edition of the Rāmāyaṇa may be undertaken, it is hoped that further evidence for kāṇḍas I-VI will be collected and utilized from G and M versions.

The present editor was associated with this work only from 1965, when collation work for all kāṇḍas was already completed long before. And the new evidence suggested by M4, M8, M8 and M10 of this kāṇḍa came at a very late stage, and was not suspected in the stage of collation of other kāṇḍas.

There was another reason also for concentrating our energies in exploring more evidence from the M version. Already, while editing the Ayodhyākāṇḍa, Dr. P. L. Vaidya, was intriguied by the peculiarity of M4 of the Critical Apparatus for Ayodhyākāṇḍa. (This M4 is different from the M4 of the Cri. App. for Uttarakāṇḍa). It had many exclusive passages, often agreed with N and at the same time it is perhaps the oldest M manuscript we have so far come across for all the kāṇḍas. The script is old Malayalam, the manuscript is at least four hundred years old, the pagination is not by aṅkas but by letter symbols. In his Introduction to Ayodhyākāṇḍa, the learned editor (Dr. P. L. Vaidya) remarked, ".....this feature of a number of exclusive *passages in M4 indicates that it is not only a mixed codex, but most probably a representative of another version".

A novel interesting feature of this Ma of Ayodhyākāṇḍa is that, against all other S traditions, it avoids the veiled reference to Buddha (vide, Ayodhyā, Cr. Ed., 2.100, after st. 16, 2241*, line 13 वया हि चौर: स तथा हि चुद्र: etc. which Dg1, Dt1, Dd1, Dm1 and S insert after Cr. Ayodhyā, sarga 101.30) and to रामस्य परमा: श्विय: (vide, Ayodhyā, Cr. Ed., 8.5 and 139* in the Cr. App., also see Notes on ibid., p. 695).

The earliest known commentary on the Rāmāyaṇa, so far discovered (first pointed out as such by Dr. V. Raghavan) is the Vivekatilaka of Udāri Varadarāja, assigned by V. Raghavan* to period earlier than 1250 A.D. Our Ms of the Cr. App. of the Uttarakāṇḍa, obtained from the collections of the Kerala University Library, is a codex containing only the Yuddha and the Uttara kandas. At the end of the Yuddhakāṇḍa it is stated that the text of this codex follows the text accepted by Udāri Varadarāja. cf :—इडालिकुलसंभवेन वरदराजेन वाल्मीकिना सुशोधितं पाठसुधत्य विवेककलितं (°तिलकं)नाम न्याख्यानं कृतवान्। तद्वयाख्यानपाठीयम् । रामायणं समाप्तम् ।

(vide, also, p. 545 for post-colophon entry of Uttarakāṇḍa).

Now this Me and Me as also Me and Me have the maximum agreement in text readings as against M1-3 and M5-7. Very probably M4, M8, M9.10, represent a text tradition which is at least as old as the age of Udari Varadarāja. This tradition, as will be seen from the Cri. App. of the Uttarakanda, differs from the text tradition of our Vulgate, of the Kumbhakonam edition and of the Southern commentaries of Kataka, Govindarāja and others (dating from c. fourteenth century onwards).

Therefore, for kāṇḍas I-VI, a future search for G and M manuscripts representing the older S traditions would be advisable.

With these preliminary remarks a detailed description of the manuscripts utilized in the Cr. Ed. of the Uttarakāņda is given below.

Description of Manuscripts of the Uttarakanda

Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated. It was acquired for the Institute by Dr. S. N. Sharma of Śrīnagar.

Thick unglazed paper, size, 121"×7". Sāradā script.

The manuscript is complete in seven kāṇḍas, the total number of folios for Uttarakāṇḍa being 107. Each folio has 14 lines per page and about 40 to 45 letters in a line. Margins are seldom ruled. Sargas and stanzas are not numbered. A single danda demarcates both the halves of the stanza. Colophons, bearing significant sarga names are generally daubed over with orpiment. Sporadically written marginalia. Corrections are few and they are pr.m. Transpositions of stanzas and their halves are occasionally found. Additional sargas are noticed. The Ms. is fairly old, writing fairly legible and correct. Parasavarņa instead of anusvāra is generally used. No prethamātrās are noticed. The Ms. seems to have been written by two scribes.

The manuscript represents the NW version.

The *passages exclusive to this Ms. are :- (Ins.) 1156, 1212.

New Delhi, in private possession of Dr. Lokesh Chandra, Director, International Academy of Indian Culture. Unnumbered. Dated (Saptarsi?) Samvat 58 (= A.D. 1882?).

Written on paper, size 13.5" x7.2". Sarada script.

The Ms. is complete in seven kāṇḍas. The total number of folios for Uttarakāṇḍa is 83. Each folio has 15 lines to a page and about 45 letters to a line. Margins are unruled. The ślokardha or a śloka is not uniformly marked with a danda. Occasionally single danda marks the ślokardha or śloka-ending. Double danda marks the second half of the last stanza in a sarga. No marginalia noticed. Omissions of

^{*} Raghavan V., Udali's Commentary on the Rāmāyaṇa. The Date and Identification of the author and the discovery of his commentary, Annals of Oriental Research, University of Madras, vol. VI, part I

stanzas are noticed in some places. Transpositions of stanzas and their halves are occasionally found. Some folios are moth-eaten. Handwriting nice, with very few errors. No prethamatras are noticed. Rules of Samdhi are not strictly observed. The whole MS. is written by a single hand, only the post-colophon entry giving the genealogy of the scribe, in twelve stanzas, at the end of this kāṇḍa appears to have been written by another person. The name of the scribe is Nīlakaṇṭha.

The post-colophon entry, at the end of this kāṇḍa seems to give the date of completion of the entire Ms., as follows:

🕉 श्रीशुभसंवत्। ५८ श्रा. सुदि नवस्यां बुधे॥

This probably refers to the Saptarși Samvat. The MS. represents the NW. version.

No exclusive *passage is found in this MS.

Śs

Śrīnagar, Kashmir. Kindly lent by Dr. P. N. Pushp, Director of Libraries, Research and Archives, Jammu and Kashmir State, No. 1585. Dated Samvat 42 (A.D. 1866). Written on paper, size, 13\frac{1}{2} in. \$\times 7\frac{1}{2}\$ in. \$\times 3\text{aradā script.}

This codex contains all the kāṇḍas except Bālakāṇḍa. The total number of folios for Uttarakāṇḍa is 47. Each folio has 20 to 22 lines per page and about 54 to 64 letters to a line. Margins are not ruled. Stanzas are not numbered. The first five sargas are numbered, thereafter all the other sargas are not numbered. The ślokārdha or the śloka is not marked with a daṇḍa. Two daṇḍas mark the end of a sarga. No marginalia noticed. From stanza 17 of sarga 50 (Cr. Ed.) to the end of sarga 51 all the sargas are omitted. Transpositions of stanzas and their halves are occasionally found. The MS, is in good condition. Writing is legible and correct with only few errors. No pṛṣṭhamātrās are noticed. In place of रिफ, चिस्ती is found in many places. There is one additional episode, namely, the dialogue between a vulture and an owl. The whole MS. is written by a single hand.

As post-colophon entry we find-संवत् ४२ ज्ये. सुदि दशम्यां स्वौ ॥ ग्रुभमस्तु सर्वजगतां ।

The MS. represents the NW version.

No exclusive *passage is found in this MS.

Ñı

Baroda, Oriental Institute, No. 14156. Microfilm of MS. No. 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Samvat 1076 (A.D. 1020). Palm-leaf, size, 21½ in. × 2 in. Newari script.

The codex contains all the seven kāṇḍas of the Rāmāyaṇa. Colophons give suitable names for the sargas. For details, regarding date etc., vide, Bālakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XV as also Sundarakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XII and pp. XXIV-XXVII.

It must be remembered that the post-colophon entry giving date, name of the scribe, etc. is found only at the end of the Kiṣkindhākāṇḍa. No date is recorded at the end of Uttarakāṇḍa. The folio numbers for all kāṇḍas are continuous. Uttarakāṇḍa is from folio 697 B to 800 B. Folios 774, 775, 776 are missing.

The MS. represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.:—(Ins.) 30, 90, 154, 404 (B), 453, 1335. (Subs.) 58.

Ñ:

Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Newari Samvat 795 (A.D. 1675). Written on thick country paper, size, 20½ in. × 5 in. Newari script.

The codex contains all the seven kāṇḍas of the Rāmāyaṇa. For details, vide, Bālakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XV. Uttarakānda has 108 folios.

The MS. represents the NE version.

Only two * passages are exclusive to this MS., namely, (Ins.) 1207, 1507.

 V_1

Baroda, Oriental Institute, No. 4 (Addenda). Microfilm of a Maithili MS. from the University Library, Patna, Bihar. Dated Saka 1670 (= A.D. 1748). Maithili script.

The codex has all the seven kāṇḍas in 535 folios and has been utilized for the Critical Edition of Aranya, Kişkindhā, Sundara and Yuddha kāṇḍas, as V2 in Aranya, V3 in Kişkindhā, and V1 in Sundara and Yuddha kāṇḍas. For details, vide Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XIII. Uttarakāṇḍa has 94 folios. and 10 lines per page.

The MS, represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.: - (Ins.) 2, 219, 222, 880, 1385, 1497, 1500, 1502, 1525 (A), 1528, 1537. (Subst.) 218, 221, 1483.

Darbhanga, Mithila Institute of Research in Sanskrit Learning, No. 366/290. Undated. Written on paper, size, 15 in. ×4½ in. Maithili script.

The codex contains Uttarakānda only, the total number of folios being 191. Folios 26 to 100 are missing. It has 6 to 7 lines to a page and 50 to 55 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas and sargas are not numbered. Ślokardha is not marked but sloka ending is marked with a danda. Some corrections are made pr.m. and some sec.m. Pṛṣṭhamātrās are used and Samdhi rules are observed. The portion of the Critical Text of Uttarakāṇḍa from sarga 12 stanza 2ª to sarga 49 stanza 4ª is missing. There are occasional lapses, such as स्त for स्थ, त्व for सु, स्व for सु, स्व for सु which are due to similarities of these letters in Maithili script. The letters a, and on are similar. At places Bengali script is used.

The MS, represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 18, 1019, 1056, 1057, 1075, 1189, 1375, 1386, 1454, 1511, 1513, 1527 (A).

Va

Baroda, Oriental Institute, No. 57 (Addenda), Microfilm of MS. Nos. 2, 3, and 1 of the University Library, Patna, Bihar. Dated Saka 1763 (A.D. 1841). Maithilī script.

This MS. has only three kāṇḍas, namely, Kişkindhā, Yuddha and Uttara. In Yuddha, Cr. Ed., it is referred to as V2. It has 13 lines to a page and about 39 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are numbered. Sargas are not numbered. Ślokārdha is not marked but śloka ending is marked with a single danda. Colophons note significant sarga names. Omissions of stanzas are occasionally noticed. Transpositions of stanzas also occasionally occur. At places writing is not clearly readable. No prsthamatras are noticed. Samdhi rules are observed. य and प, स and म, छ and न are confounded.

The MS. represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 86, 182, 372, 379, 517, 753 (A), 797 (A), 825, 877, 1167, 1402, 1542.

Bı

Baroda, Oriental Institute, No. 14126. Photo copy of MS. No. 348 of the Bibliothéque Nationale, Paris. Dated Saka 1555 (A.D. 1633). This MS. was utilized by Dr. Gorresio for his edition and was designated as G manuscript by him. Palm-leaves. Bengali script.

INTRODUCTION

This manuscript, utilized for the Critical Edition of the previous six kāṇḍas as B1, is complete and contains all the seven kāṇḍas. Uttarakāṇḍa has folios 1-206 and one more blank folio at the end of this kāṇḍa. Each folio has 4 lines to a page and about 80 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered. A single daṇḍa demarcates both the halves of a stanza. Colophons give significant sarga names. A few marginalia and corrections, all pr.m. are noticed. Transpositions of stanzas and lines are also noticed in some places. Handwriting is good and devoid of errors. Rules of Saṁdhi are usually observed and pṛṣṭhamātrās are commonly used. The Uttarakāṇḍa is copied by a single hand. The total number of sargas for Uttarakāṇḍa is 113.

All the seven kāṇḍas of this G MS. of Gorresio do not bear the same date. Bāla and Ayodhyā are in one bundle and at the end of Ayodhyā, the date given in Śaka 1610 (c. 1688 A.D.). Araṇya, Kiṣkin-dhā and Sundarakāṇḍas have no dates at the end; at the end of Yuddhakāṇḍa we have the date Śaka 1593 and the handwriting seems to be different.*

The MS. represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 3, 306, 874, 1529.

B

Calcutta, As-atic Society of Bengal, No. G. 393. Undated. Written on paper, size 19 in. ×6½ in. Bengali script.

The codex contains only three kāṇḍas, namely, Sundara, Yuddha and Uttara, and has been utilized in the Critical Edition of Sundara and Yuddha kāṇḍas as Ba and Ba respectively. It has 83 folios for the Uttarakāṇḍa. Each folio has 12 to 13 lines per page and 51 to 53 letters to a line. Margins are not ruled. Sargas are numbered. The total number of sargas for Uttarakāṇḍa is 100. Sargas 24 to 30 and 35 to 39 of the Critical Text of Uttarakāṇḍa are missing and the dialogue between a brāhmaṇa and a dog, and that between a vulture and an owl etc. are added. Single daṇḍa marks the ślokārdha and the śloka endings. Corrections are made in black ink. Corrections are few in number, usually pr.m. A few marginal notes and additions are found. Omissions of stanzas at times are noticed. Transpositions of stanzas and their halves occasionally occur. The MS. is very old. Handwriting is good, legible and generally correct. Pṛṣṭhamātrās are used and rules of Samdhi are generally followed. Sometimes n is used for n or n and n for n. The MS. is written by a single scribe. At the end of Yuddhakāṇḍa, the name of the scribe is given as Rāmadhanadeva Śarmā. No date of copying is mentioned at the end of the Uttarakāṇḍa or anywhere else.

The MS. represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 84, 412, 440, 663, 664, 686, 790, 804, 808, 832, 881, 900, 910, 935, 944, 964, 975, 990, 1003, 1025, 1044, 1060, 1073, 1104, 1138, 1164, 1180, 1204, 1269 (A), 1373, 1378, 1420, 1433, 1469, 1485 (A), 1520 (A), 1520 (B); (Subst.) 675.

B

Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No. 95. Dated Śaka 1767 (A.D 1845). Written on paper, size 18.5 in. × 4.2 in. Bengali script.

The MS. contains only the Uttarakāṇḍa. It has 93 folios. One more folio is attached at the end. Each folio has II to 12 lines per page and about 60 letters to a line. The total number of sargas for the Uttarakāṇḍa is 114. Margins are not ruled. Sargas are not regularly numbered. New episodes such as Balidarśana, Māndhātṛu-yuddha, Hanumadvarapradāna, sārameyavākya and the dialogue between a Brāhmaṇa and a dog are found. Stanzas are not numbered. A single daṇḍa marks both the halves of a stanza. Colophons record suitable sarga names. Very few marginal notes and corrections are noticed. Corrections are made in black ink, pr. m. Omissions of stanzas are occasionally noticed.

^{*} In the Editorial note of this edition of the Uttarakānda, through oversight, the date for this MS. of Uttara is printed as A.D. 1639 instead of A.D. 1633. Please correct accordingly.

A few transpositions of stanzas and lines are noticed. The MS. is in good condition. Handwriting is good and readable, and is generally correct. Pṛṣṭhamātrās are also noticed. Samdhi rules are usually observed. The MS. is copied by a single hand. The name of the scribe is given as Rādhāmohanadeva. Sarmā. Sometimes wrong forms, such as दा for स or प, ब for न, or ल for न, are used.

The MS. represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 22, 206, 277, 772, 787, 840, 911, 1520 (C), 1522 (D); (Subst.) 127, 676, 1293.

Ba

Calcutta, Bangiya Sähitya Parişad, No. 1439 (kha). Dated Saka 1721 (A.D. 1799). Written on paper, size 18 in. × 4 in. Bengali script.

This MS. contains only the Uttarakanda. It has 144 folios. Each folio has 7 lines to a page and about 75 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered. The total number of sargas for Uttarakānda is 116. Stanzas are not numbered. A single danda demarcates both the halves of a verse. Colophons bear appropriate sarga names. There are very few marginal notes, and corrections are in black ink, generally pr.m., but rarely sec.m. Transpositions and omissions of stanzas are occasionally noticed. A few lacunae signify conscientious copying. Writing is fairly legible and correct with only a few errors. Pṛsthamātrās are used and Samdhi rules are observed. The MS. is copied by a single scribe. The postcolophon entry at the close of the MS. gives the date as well as the name of the scribe as follows:-

लिखितं श्रीगोवर्द्धनदेवशर्मणो लिपिरियं ॥ साः ॥ शूरभूमवरचोढा ॥ शकाब्दाः १७२१ ॥ श्रीश्रीनन्दनन्दनचरणपरायणश्रीयुक्तः श्रीदेवनारायणासिंहस्य श्रीश्रीरामायणमिदं॥

The MS. represents the NE version.

The following *passages are exclusive to this MS.-(Ins.) 6, 274 (A), 629, 803, 898, 1113, 1410; (Subst.) 1130, 1301.

Dı

Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No. 825 of 1875-76. Dated Samvat 1829 (A.D. 1773). Written on paper, size, 11.5 in. × 4.5 in. Devanāgarī script.

The codex, utilized for the previous six kāṇḍas, contains all the seven kāṇḍas. In Bāla and Ayodhyā (Cr. Ed.) it is taken up as Da, in all other kāṇḍas as D1. The total number of folios for Uttarakānda is 240. Each folio has 10 lines to a page and about 26 letters to a line. Margins are ruled. Sargas are numbered. The total number of sargas for the Uttarakanda is 100. Stanzas are not numbered. No distinctive signs such dandas are used to indicate endings of ślokardha or śloka. Colophons bearing suitable sarga names are daubed over with red pigment. No marginalia. Corrections are few and are pr.m. Omissions of stanzas as well as transpositions are noticed in a few places. Condition of the MS. is good and writing legible. The Uttarakāṇḍa is copied by a single scribe. For details regarding date and scribe, see Bālakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XX.

The MS. often goes with NW version in various readings and has no exclusive *passages but this as well as Da.4 described below have together several exclusive omissions. The problem of Di Da Da will be discussed below. Even though Di is here said to go with NW, it is a mixed codex going also with NE, so far as this kāṇḍa is concerned. As shown below, this MS. belongs to W version.

No exclusive *passage is found in this MS.

Da

Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Saka 1581 (A.D. 1659). Written on paper, size, 14.5 in. × 5.5 in. Devanagarī script.

The MS. contains all the seven kandas and has been utilized in the Critical Edition of all the kāņdas except Ayodhyā, in Bāla as Ds, and in Araņya to Uttara as Ds. It has 95 folios for this kāṇda. Each folio has II lines to a page and about 58 letters to a line. Margins are ruled. Sargas and stanzas are not numbered. New episodes are found. Slokardha is marked with a single danda and sloka ending with a double danda. Colophons are daubed over with red pigment. Colophons bear significant sarga names. A few marginalia are found. Corrections are made in black ink, they are few and usually pr.m. The manuscript is in dilapidated condition. Transpositions of stanzas and lines are occasionally noticed. Writing is good with few errors. Pṛṣṭhamātrās are occasionally noticed. Rules of Saṁdhi are observed. The whole kāṇḍa is copied by a single scribe. For details, vide, Araṇyakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XVII.

The Bālakāṇḍa of this codex bears a date, śāka 1708 (A.D. 1786), the Araṇya and Kiṣkindhā are dated in śāka 1581 (A.D. 1659), the Sundara and Yuddha in Samvat 1716 (A.D. 1659).*

The MS. represents the NW version.

Only two * passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 345, 346.

Ds

Ujjain, Scindhia Oriental Institute, No. 5600. Dated Samvat 1787 (A.D. 1731). Written on paper, size, 12 in. × 5.7 in. Devanāgarī script.

The codex is complete in seven kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of all the kāṇḍas except Bāla and Ayodhyā, as Ds throughout from Araṇya to Uttara. The total number of folios for Uttara is 109. Each folio has 16 lines to a page and about 44 letters in each line. Margins are not ruled. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for Uttarakāṇḍa is 105. Stanzas are not numbered. Both the halves of stanzas are marked with double daṇḍas. Colophons, daubed over with red colour, record significant sarga names. A few marginalia are found. Corrections are few and are mostly pr.m. Transpositions of stanzas are occasionally noticed. Additional sargas and stanzas are found. The condition of the MS. is old. Writing is good with some corrections. Rules of Saṁdhi are observed. The entire kāṇḍa is written by a single hand. At the end of the Uttara kāṇḍa, the scribe gives the date of copying as follows:—

संवत् १७८७। अब्धींदुवसुऋषिसंख्यागते अब्दे। श्रावणे ग्रुक्कपक्षे रविवारे तिथ्यांपतिद्यां (?) लिखितमिदं पुस्तकं। The MS. represents the W version.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 286, 338, 424, 442, 455, 483, 491, 492, 495, 528, 539, 542, 577, 581, 586, 587, 631, 638, 893, 945, 968, 969, 1009, 1020, 1045, 1177, 1222, 1263, 1267, 1273, 1295; (Subst.) 685.

Da

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1788 (A.D. 1732). Written on paper, size 15 in. × 6.5 in. Devanagarī script.

The codex has all the seven kāṇḍas, and has been utilized for the Critical Edition of Kiṣkindhā, Sundara, Yuddha and Uttara, throughout as D4. The total number of folios for Uttarakāṇḍa is 103. Each folio has 13 lines per page and about 50 letters in each line. Margins are not ruled. Stanzas and sargas are not regularly numbered. Both the halves of stanzas are marked with double daṇḍas. Red ink is used for daṇḍas. Colophons give suitable names for sargas. Corrections are mostly made pr.m. Very few marginalia. Transpositions of stanzas are noticed occasionally. Repetitions of stanzas also occur occasionally. The manuscript is rather old looking. The writing is clear, with occasional errors. Samdhi rules are generally observed. The whole manuscript is copied by one person. The post-colophon entry at the end of Yuddhakāṇḍa gives the date of the MS. as under—

संवत् १७८८ वर्षे मासोत्तमग्रुमकारीकार्तिकमासे ग्रुक्रपक्षे तृतीया गुरुवासरे लिखितं इदं पुस्तकं॥

^{*}In the Editorial Note the date for Uttara is given as Samvat 1716 (c.A.D. 1660) but it may be corrected as Saka 1581 (A.D. 1659).

The MS. represents the W version.

Only two *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 5, 1014.

Ds

Ujjain, Scindhia Oriental Institute, No. 1357. Dated śaka 1689 (A.D. 1767). Written on old paper, size, 14.5 in. × 7 in. Devanāgari script.

The codex contains all the kāṇḍas except Bāla and Sundara. It has been utilized for the Critical Edition of Araṇya as D4 while in Kiṣhkindhā, Yuddha and Uttara it is referred to as D5. The total number of folios for Uttarakāṇḍa is 132. Each folio has 12 lines to a page and about 39 letters in a line. Sargas are numbered. The total number of sargas for Uttara is 110. Stanzas are not regularly numbered. Double daṇḍas mark both the halves of the stanza. Red ink is used for daṇḍas and colophons. Corrections are few, made in black and red inks by the copyist himself. No marginalia noticed. In a few instances stanzas are repeated. Transpositions of lines and stanzas are noticed. The condition of the manuscript is old and the first and the last folios have broken borders. Writing is neat and clear. Saṁdhi rules are generally followed. Rāvaṇa's meeting with Mahāpuruṣa is omitted in the Agastya-Rāma-Saṁvāda. The manuscript is complete for Uttara and is written by two scribes. Folios 1 fo 72 and 127 to 132 are written by one scribe and folios 73 to 126 by another.

The MS. represents the NE version and is allied to NW mainly and partly to S.

The following * passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 459, 799, 924, 931, 940, 1519 (A).

De

Baroda, in private possession of the late Prof. G. H. Bhatt, unnumbered, now deposited in the Oriental Institute, Baroda. Dated Samvat 1832 (A.D. 1776). Written on rough and durable paper, size, 12.5 in. × 5 in. Devanāgarī script.

The codex is complete in seven kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of all the previous kāṇḍas. It is referred to as D4 in the Cr. Ed. of Bālakāṇḍa, as Dg1 in Ayodhyā and Araṇya, as D5 in Sundara and as D6 in Kiṣkindhā, Yuddha and Uttara kāṇḍas.

The manuscript does not contain the commentary of Govindarāja for this kāṇḍa, and has the text alone. The total number of folios for Uttara kāṇḍa is 97. Each folio has about 14 lines in a page and about 49 letters in a line. Margins are ruled in black ink. The total number of sargas for Uttara is 110. Corrections are made with black ink and yellow pigment and are pr.m. Colophons are daubed over with red colour. The kāṇḍa is copied by a single scribe. For details, vide, Kiṣkindhākāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XVI. The post-colophon entry made at the end of the Uttarakāṇḍa is as under:—

संवत् १८३२ फालगुणमासे सुकलपहे द्वितीयां २ ग्रुकवार श्रीपुरुषोत्तमक्षेत्र श्रीराघोदासजीके मठ श्रीराममहोल्ला श्रीपुरुषोत्तम-

The MS. represents the S recension.

Only two *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 957, 1485 (B).

D7

Poona, Bhārata Itihāsa Samsodhaka Mandala, No. 844. Dated Saka 1698 (A.D. 1776). Written

This codex contains all the kāṇḍas except Kiṣkindhā and has been utilized for the Critical Edition of Araṇya, Sundara and Yuddha kāṇḍas as Dmi, Ds and Dr respectively. The total number of folios for the Uttarakāṇḍa is 212. Each folio has 7 lines per page and approximately 40 letters in a line. Sargas and stanzas are numbered. The total number of sargas for Uttara is 110. Different ink is used omitted. The manuscript is in good condition and is copied by a single scribe. For details, vide,

Aranyakānda (Cr. Ed.), Introduction, p. XVI. The manuscript contains the commentary Tattvadīpikā of Maheśvaratīrtha. The post-colophon entry at the end of Uttarakānda runs as follows:—

शके १६९८ दुर्मुखनाम संवत्सरे वैशाख गुक्काष्टम्यां गुरौ याज्ञिकोपनामक विश्वनाथेन लिखितमिदं॥

The MS, represents the S recension.

No exclusive *passage is found in this MS.

 D_8

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1835 (A.D. 1779). Written on paper, size, 14.5 in. × 5 in. Devanāgarī script.

The manuscript has all the seven kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of the Kiṣkindhā, Sundara and Yuddha kāṇḍas as D12, D11, and D2 respectively. It has 151 folios for the Uttarakāṇḍa. Each folio has 9 lines per page and approximately 40 letters in a line. Margins are not ruled. Stanzas are numbered. Sargas are numbered upto sarga 84 only. There is no mention of total number of sargas at the end. No distinctive marks like daṇḍas are used to demarcate the halves of stanzas. Colophons contain suitable sarga names and are coloured with red pigment. No marginalia. Very few corrections are found and they are pr.m. Transpositions of lines and stanzas are occasionally noticed. Stanzas are also occasionally repeated. Condition old. Handwriting is good and scribal mistakes are occasionally noticed. From Vrtreṇa in st. 126 of sarga 75 to stanza 15 of sarga 76 (Cr. Ed.), there is a lacuna. The whole kāṇḍa is copied by a single hand. For details regarding date and scribe, vide Kiṣkindhākāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XIX (under D12).

The MS. represents the NW version,

Only one exclusive *passage is found in this MS.—(subst.) 1058.

Ds

Ujjain, Scindhia Oriental Institute, No. 1611. Dated Samvat 1742 (A.D. 1686). Written on paper, size, 14 in. × 5.5 in. Devanāgarī script.

This manuscript contains all the seven kāṇḍas, written probably by different scribes at different periods. The manuscript is utilized for the Critical Edition of all the earlier kāṇḍas—as Dio in Bāla, Da in Ayodhyā, Do in Araṇya, Dr in Kiṣkindhā, Do in Sundara, and Do in the Yuddha and Uttara kāṇḍas. It has 95 folios for the Uttarakāṇḍa. Each folio has 12 lines per page and approximately 59 to 60 letters in a line. Margins are not ruled. Sargas are numbered. The total number of sargas for Uttara is 115. No daṇḍas are used to demarcate the halves of stanzas. Colophons give significant sarga names. No marginalia. Very few corrections are found and they are pr.m. Transpositions of lines and stanzas are occasionally noticed. Stanzas are often omitted. Condition of the manuscript is old. Handwriting is fairly legible. The letters q and q are often confounded, similarly a and q, and q and q are confounded. The present kāṇḍa is copied by a single hand. It is stated at the end that the Uttarakāṇḍa was completed in Samvat 1742 (A.D. 1686).

The MS. generally follows the NE but is contaminated by NW.

The following * passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 232, 347, 597, 1041; (subst.) 1297.

D10

Ujjain, Sindhia Oriental Institute, No. 1633. Dated Samvat 1888 (A.D. 1831). Written on machine-made paper, size, 12.5 in × 5 in. Devanāgarī script. Handwriting of Rajasthan.

This codex contains all the seven kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of Bāla and and Kiṣkindhā as Ds, as Dz in Sundara and as Ds in the Yuddha and Uttara kāṇḍas. It has 287 folios for the Uttarakāṇḍa. Each folio has 7 lines per page and about 37 letters in each line. The total number of sargas for Uttara is III. Corrections are made by the scribe himself. A few of them occur in margins. Omissions of stanzas are rare. Writing is good with a few errors. Samdhi rules are not

regularly observed. The kāṇḍa is written by a single scribe. For details, vide, Kiṣkindhā (Cr. Ed.), Introduction, p. XVII.

The post-colopon entry at the end of the manuscript is as under:-

संवत १८८८ आश्वन शुकु ९ सनौत्तिहिने लिखितं पुस्तकं पं श्रीतिवारी लापनेन । मूलसंख्या ४०००।

The MS. represents the S recension.

No exclusive *passage is found in this MS.

Dii

Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Samvat 1876, Saka 1741 (A.D. 1820). Written on tough paper, size, 13 in. × 6 in. Devanāgarī script.

The codex contains all the seven kāṇdas written probably by differents cribes at different periods, and is thus a composite codex. It has been utilized for the Critical Edition of all the kāṇḍas—as Dt in Bāla, Dt in Ayodhyā and Araṇya, as Dio in Kiṣkindhā, as Do in Sundara, and as Dii in the Yuddha and Uttara kāṇḍas. The total number of folios for the Uttara kāṇḍa is 300. Each folio has 6 lines per page and about 37 letters in a line. The total number of sargas for the Uttara kāṇḍa is III. Margins are ruled. Stanzas and sargas are regularly numbered. No distinctive marks like daṇḍas are used to demarcate halves of stanzas. No marginalia, additions and omissions. Corrections pr.m. are found in some places. Transpositions of lines and stanzas are occasionally noticed. Writing is neat and legible, with few errors. The kāṇḍa is in good condition and complete, and is copied by a single scribe. For more details, vide, Araṇya kāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XV (under Dt1).

The manuscript contains the commentary Tilaka of Nageśa Bhatta.

The MS. represents the S recension.

No exclusive * passage is found in this MS.

D12

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4. U_n dated. Written on paper, size, 13.5 in. \times 7 in. Devanāgarī script.

The codex contains all the seven kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition, as D13 in Bāla, as D13 in Kiṣkindhā, as D10 in Sundara, and as D12 in the Yuddha and Uttara kāṇḍas. The total number of folios for the Uttara kāṇḍa is 91. Each folios has 15 lines per page, and about 45 letters in each line. Margins are not ruled. Stanzas and sargas are not numbred. No daṇḍas are used to demarcate the halves of stanzas. No marginalia. Corrections are few in number and are made by the copyist himself with black ink. Condition of the manuscript is good. Writing is neat and legible, with a few errors. Saṃdhi rules are generally observed. The whole kāṇḍa is written by a single scribe. For more details, vide, Sundara kāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XVIII. Though the manuscript is not dated it looks like about 350 years old.

The MS. represents the NW version.

Only two *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 120; (subst.) 315.

 T_1

Madras, Adyar Library, No. 72372. Undated. Written on palm-leaves, size, 18.5 in. × 2 in.

The manuscript is utilized for the Critical Edition of all the seven kāṇḍas. Folios 298 to 346 cover the text of the Uttara kāṇḍa. Folio 311 is missing. Folios 310 and 339 are duplicate out of which folio 339 seems to have been treated as discarded. Each folio has 12 lines per page and 96 to 100 letters in each line. Stanzas are not numbered. Single daṇḍa demarcates both the halves of a stanza. No marginalia. Saṃdhi rules are observed. Parasavarṇa is replaced by anusvāra. The whole

manuscript is written by a single scribe. For more details, vide, Aranyakānda (Cr. Ed.), Introduction, p. XIX. Although no date is recorded anywhere in the manuscript, it appears to be about 500 years old.

The MS, represents the S recension.

No exclusive *passage is found in this MS.

Madras, Adyar Library, No. 69041. Undated. Written on palm-leaves, size, 9.3 in. x 1.5 in. Telugu script.

The manuscript contains only the Uttarakānda. The total number of folios for Uttarakānda is 136. Folio 12 is missing. Folio 64 has lacuna on the last half of the first side and on the whole of the reverse. Each folio has usually 10 lines per page and about 32 to 35 letters in each line. Margins are not ruled. Stanzas are numbered upto sarga 55 (Vulgate). Sargas are numbered. The total number of sargas for Uttara is 110. Single danda marks both the halves of a stanza. No marginalia. Corrections are few and are pr.m. Transpositions of lines and stanzas are occasionally noticed.

Handwriting is good. Parasavarna is occasionally replaced by anusvara. नीस्य is used for नीय and & for M. The manuscript is old and at places moth-eaten. The whole manuscript is written by a single scribe.

The MS. represents the S recension.

Only one exclusive *passage is found in this MS.—(Ins.) 102.

Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Saka 1730 (A.D. 1808). Written on palm-leaves, size, 19.5 in. × 2.3 in. Telugu script.

This codex contains all the seven kāṇḍas and has been previously utilized as Ts, in the Critical Edition of Kişkindhä, Sundara and the Yuddha kāndas. Folios 261 to 314 of this manuscript contain the text of the Uttara kānda. There is one blank folio after folio 304. At the close of the Uttara kānda, four folios containing sargas from the Bhagavata Purana are inserted and thereafter nine blank folios are also kept. Each folio has 14 to 16 lines per page and about 86 to 95 letters to a line. Stanzas are not regularly numbered. Sargas are generally numbered in words. Sargas 31 to 34 (vulgate) appear after sarga 19. Praksipta sargas giving episodes like the dialogue between a vulture and an owl and the anecdote of a dog are found. The total number of sargas for the Uttarakanda is 115. The manuscript is in good condition, but some folios have turned black with age. Anusvāra is used for Parasavarna. The entire manuscript is written by a single scribe. For more details, vide, Kişkindhā (Cr. Ed.). Introduction, p. XX. As stated at the end of the Uttara kānda, the manuscript was completed by the scribe Laksmana on Wednesday, the tenth of the dark half of the month Caitra in the Saka year 1730 (i.e. 20th April, 1808).*

The MS, mostly follows, so far as this kanda is concerned, the N. recension. Sometimes it goes with S. Hence it is a mixed codex.

The following *passages are exclusive to this MS. - (Ins.) 12, 28, 38, 48, 49, 51, 52, 57 (A), 133, 588, 946, 1099; (Subst.) 32 (A).

Baroda, Oriental Institute, No 7261. Undated. Written on palm-leaves, size 14.7 in. x 1.3 in. Telugu script.

The above manuscript is incomplete and contains the text of the Uttara kāṇḍa upto sarga 53 (vulgate) only, so another manuscript was taken up as T4 from sarga 54 upto the end. This second

^{*} In the Editorial Note attached to this kāṇḍa, this manuscript is listed as undated, through oversight. The mistake is regretted.

manuscript is from Madras, Adyar Library, No. 75607. Dated in Aksyaya Samvatsara. Written on palm-leaves, size 15 in. × 1.3 in. Telugu script.

The manuscript No. 7261 (O.I.) contains the Uttara kāṇḍa only. It has folios 17 to 109 only. Each folio has generally 5 lines per page and about 75 to 77 letters in each line. Margins are not ruled. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. No daṇḍas are used to demarcate halves of stanzas. Anusvāra is used for Parasavarṇa. Corrections are few, pr.m. Transposition of sargas is met with. New episodes like the anecdote of a dog are found. Additional sargas are found. Handwriting is good and legible. The manuscript is in a dilapidated condition. The leaves are old, worn out and broken. The manuscript is written by a single scribe. Even though no date of copying is available, it can be inferred that the manuscript is more than two hundred years old.

The manuscript No. 75607 from Adyar Library contains the present kāṇḍa only. It has 181 folios out of which one folio in the beginning and two folios at the end are blank. There is a lacuna in a part of folio 150 and again a lacuna on folio 178. Each folio has generally 7 lines per page and 67 to 70 letters in each line. Margins are not ruled. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for Uttara is 118. Additional sargas are found. New episodes like the episode of a dog etc. are found. A single daṇḍa demarcates both the halves of a stanza. No marginalia. Transposition of lines and stanzas are occasionally noticed. The leaves are old and worn out but not broken. Handwriting is good and legible. The kāṇḍa is complete and copied by a single scribe whose name is given (in post-colophon entry) as Narasayya, the son of Dhavala-Venkateśvara Somayāji. The post-colophon entry is as under:—

अक्षय नाम सं आश्वयुज शु Ω Ω (११) स्थिरवासरेझु घवलवंकटेश्वर सोमयाजुलुगारि कुमारिलु नरसच्य आत्मार्थं गा वासुकत उत्तरकांडपुस्तकं श्री जयन्ति सीतारामशास्त्रि गारिकि श्रीरामपितंगा······ ।

The MSS. represent the S recension.

The following *passages are exclusive to MS. No. 7261 of O.I.—(Ins.) 313, 552, 647, 696, 771, 773 (A); while only two *passages are exclusive to the MS. No. 75607 of Adyar (so far as the portion collated from sarga 54 upto the end is concerned)—(Ins.) 1526; (Subst.) 1154.

G1

Baroda, Oriental Institute, No. 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818.). Written on palm-leaves, size, 17 in. × 2.5 in. Grantha script.

The codex is complete in seven kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of all kāṇḍas as Gi. Folios 174 to 204 contain the text of the Uttara kāṇḍa. Each folio has 19 to 20 lines per page and 91 to 95 letters per line. Sarga numbers are stated in words and the total number of sargas for the Uttara kāṇḍa is 110. Saṁdhi rules are observed. प्रा and शांकि are written as प्रा and पांकि. The whole manuscript is copied by a single scribe. For more details, vide Araṇyakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction p. XX. At the close of the kāṇḍa, the scribe gives his name as Śrīnivāsan, and informs us that the manuscript was completed on Friday, the 28th day of Mithuna (named here as Āṇi) in the Hasta nakṣatra in Kollam year 993 (A.D. 1818) called Bahudhānya Saṁvatsara.*

The MS. represents the S recension.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 34, 68 (A), 1042.

G2

Trippunithura (Kerala State), Mahārājā's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated. Written on palm-leaves, size, 17 in. × 2 in. Grantha script.

The codex is complete in seven kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of all the kāṇḍas as Gs. Folios 322 to 380 contain the text of the Uttara kāṇḍa. Sargas are numbered in words. The total

*In the Editorial Note attached to the Cr. Ed. of this kānda (Uttara) this MS. is erroneously noticed as Undated.

INTRODUCTION 17

number of sargas for the Uttara kāṇḍa is 111. Rules of Samdhi are generally followed. प्रा is written as प्रम and कुदुम्ब as कुदुंब. The whole manuscript is from the pen of a single scribe. For more details, vide Araṇya kāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction, p. XXI. The manuscript is not dated but it seems to be about 300 years old.

The MS. represents the S recension.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 1450, 1479; (Subst.) 166.

Ga

Ahmedabad, in private collection of Muni Śrī Puṇyavijayaji (now the late Muni Śrī Puṇyavijayaji's whole collection is in the L. D. Institute of Indology, Ahmedabad). Unnumbered and Undated. Written on palm-leaves, 15 in. × 2.3 in. Grantha script.

The codex is complete in seven kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of all the kāṇḍas. It bears sign G4 in Bāla and G3 in the rest of the kāṇḍas. Folios 148 to 174 contain the text of the Uttara kāṇḍa. At the end, two blank folios are kept. Sarga numbers are mentioned in words. The total number of sargas for the Uttarakāṇḍa is 110. శౢā is written as శౢā. The manuscript is written by a single scribe in minute characters. For more details vide, Aranyakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction p. XXI. The manuscript appears to be about 500 years old.

The MS. represents the S recension.

No exclusive *passage is found in this MS.

 M_1

Trippunithura (Kerala State), Mahārājā's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (A.D. 1690). Written on plam-leaves, size, 20 in. × 2 in. Malayalam script.

This manuscript is complete in seven kāṇḍas and is utilized for Critical Edition of all the kāṇḍas. It bears the symbol Ma in Bāla and Ayodhyā and Ma in the rest of the kāṇḍas. The subject-matter of the Uttarakāṇḍa is covered by folios 278 to 321. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for the Uttarakāṇḍa is 110. Single daṇḍa demarcates both the halves of a stanza. Corrections are few and are pr.m. कर्ता is written as कर्ता, धर्म as धर्म, शालिनी as पाछिनी, शाहल as शाहल, ध्वन as द्वा and द्वित as द्वित, थे as द्वे. The entire manuscript is writen by a single scribe. For more details, vide Sundarakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction p. XXI. At the end of the kāṇḍa, the name of the scribe is given as Candraśekharan and the date given in Kollam year is 865 (A.D. 1690).

The MS. represents the S recension.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 67, 224, 818, 1005, 1364, 1522 (F).

Ma

Trippunithura (Kerala State), Mahārājā's Grantha Library, Sanskrit College, No. 953. Dated Kollam 817 (A.D. 1642). Written on palm-leaves, size, 12.5 in. × 2 in. Malayalam script.

In addition to the Uttara, this manuscript also contains the Sundara and Yuddha kāṇḍas. The manuscript is utilized for the Critical Edition of Sundara, Yuddha and Uttara as Ma. The text of the Uttarakāṇḍa is covered in 75 folios. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for Uttara is 110. कमें is written as कम्में and सर्व as सहर्व. The whole manuscript is copied by a single scribe. For more details, vide Sundarakāṇḍa (Cr. Ed.), Introduction p. XXI. As stated at the end of the Uttarakāṇḍa, the manuscript was completed on Wednesday, the 13th day of the dark half the month of Kumbha in Aṇṭu (i.e. Kollam) year 817 (A.D. 1642).

The MS. represents the S recension.

Only one exclusive *passage is found in this MS. - (Ins.) 1524 (A).

Ma

Chundampatta (via Pattambi), South Malabar, in private possession of Śrī C. Chitrabhanu Nambudiri. Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size, 27.5 in. × 2 in. Malayalam-script.

The manuscript is complete in seven kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of Kiṣkindhā, Sundara and Yuddha kāṇḍas as Ms.

Folios 210 to 240 contain the text of the Uttara kāṇḍa. Each folio has 12 to 13 lines per page and 135 to 145 letters in a line. Sargas are numbered in words and the total number of sargas for the Uttarakāṇḍa amounts to 110. खड़ is written as खद्गा, सर्वे as सब्ब, कमें as कम्में. The entire manuscript is written by a single scribe. For more details, vide Sundara kāṇḍa, Introduction p. XXII. The manuscript is undated. However it seems that it is not very old and belongs to a relatively modern period.

The MS. represents the S recension but in several passages and readings it betrays contamination by N recension.

The following *passages are exclusive to this MS. — (Ins.) 9, 42, 128, 287 (C), 409, 616, 627 (A), 639, 674, 730, 864, 872, 1259, 1422, 1460, 1543 (B); (Subst.) 29, 287 (B), 956.

 M_4

Chunangad (via Ottapalam), south Malabar, in private possession of Śrī Neelakandhan Nambu-dripad. Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size, 14 in. × 1.8 in. Malayalam script.

The manuscript contains the Uttarakāṇḍa only. It contains the folio śrī and 735 folios. Folios śrī, 26th and 29th are broken, folio 2 is injured. Each folio has generally 8 lines per page and about 52 letters in a line. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for the kāṇḍa is 110. Margins are not ruled. The manuscript is copied by a single scribe. The manuscript is in good condition and is not very cld.

The MS. belongs to the S recension. No exclusive * passage is found in this MS.

Ms

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No. 13366. Undated. Written on palmleaves, size, 19 in. × 2 in. Malayalam script.

The codex contains all the kāṇḍas except Araṇya and Sundara. It bears symbol Ms in Yuddha Critical Edition. Folios 318 to 380 comprise the subject-matter of the Uttara kāṇḍa. Each folio has generally 13 lines to a page and about 82 letters in a line. Margins are not ruled. Stanzas are not numbered but sargas are numbered in words. The total number of sargas for Uttara is 111. Daṇḍas are not noticed; the writing is continuous. No marginalia. Corrections are very few, generally pr.m. is written as and as a. No omissions, no additions. Transpositions of stanzas and lines are noticed. The manuscript is in good condition. Writing is neat and clear and generally correct. The script is modern and most of the scribal peculiarities of southern manuscripts are noticed in this manuscript also. Rules of Samdhi are generally followed. The codex is written in one hand. The manuscript appears to be about 100 years old.

The MS. represents the S recension.

The following *passages are exclusive to this MS.— (Ins.) 430, 584, 966, 1328 (A), 1401, 1521, 1543 (A); (Subst.) 1522 (G).

Me

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No. 19439. Undated. Written on palm-leaves, size, 14.5 in. × 2 in. Malayalam script.

INTRODUCTION

The manuscript contains the present kāṇḍa only. It contains 98 folios. Each folio has 11 to 12 lines per page and 50 to 52 letters in a line. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for the Uttara is 106. Sargas 35 and 36 are omitted. Margins are not ruled. Daṇḍas are not noticed. No marginalia. Corrections are very few, generally pr.m. w is written as w. No additions. Transpositions of stanzas and lines are occasionally noticed. Except some damaged folios in the middle the manuscript is in good condition. Writing is neat and clear and generally correct. The script is modern. Rules of Saṁdhi are generally observed. The codex is written in one hand and is complete for Uttara kāṇḍa.

The MS, represents the S recension but is interesting for some new readings and is a mixed codex.

The following * passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 318, 395, 451, 644, 691, 892, 947, 1055, 1059 (A), 1114, 1119, 1214, 1219, 1417, 1430, 1435, 1445, 1451, 1473, 1484, 1492; (Subst.) 1408.

The MS. sometimes goes with N, for example, in *63, 71, 75, 81, 118, 124, 205, 211, 242, 310, 330, 334, 341, 351, 378, 404 (C), 404 (D), 467, 501, 529, 598, 619, 636, 743, 774, 904, 995, 1000, 1002 etc.

M.

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No. 22571 (Cranganore Palace collection No. 183). Undated. Written on palm-leaves, size, 20 in. x 1.8 in. Malayalam script.

The manuscript contains the present kānda only. It has 82 folios. Each folio has 9 to 10 lines per page and 80 to 85 letters in each line. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for the Uttara kānda is 110. A part of folio 52 is blank. Margins are unruled. Danda marks are not noticed. No marginalia. Corrections are very few, generally pr. m. No additions, Transpositions of lines and stanzas are occasionally noticed. Rules of Samdhi are generally observed. The manuscript is in good condition. Writing is neat and clear. The script is modern. The codex is written in one hand and is complete for the Uttara kānda. The manuscript appears to be a hundred years old.

The MS. represents the S recension. Unlike Me this MS. is not so much contaminated by N. It shows some important and interesting readings and often goes with the older S tradition represented by Me-9-10. Perhaps this MS. represents a stage intervening between the earlier M version (of earlier S recension) and the later one represented by the text tradition of Govindarāja and other commentators (and the Kumbhakonam edition).

The followidg *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 160, 1064, 1078, 1094, 1136, 1149, 1174, 1186, 1203, 1217, 1241, 1252, 1270, 1286, 1299, 1336, 1346, 1363, 1394, 1439.

Ms

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No. L 652. Dated Kollam 1001 (A.D. 1826). Written on palm-leaves, size 19 in. × 2 in. Malayalam script.

The codex contains the Yuddha and Uttara kāṇḍas. Folios 105 to 175 contain the whole text of the Uttara kāṇḍa. Each folio has 12 to 13 lines per page and about 70 to 74 letters in each line. Margins are not ruled. The text is said to follow the text of the commentary Vivekatilaka of Udāri Varadarāja, according to a post-colophon entry in this manuscript. The manuscript however does not contain the above commentary. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. The total number of sargas are for Uttara, in this manuscript, is 109. Daṇḍas are not noticed. No marginalia. Corrections are very few, generally pr.m. No additions, no omissions. Transpositions of stanzas and lines are occasionally noticed. The manuscript is in good condition. Writing is neat and clear and generally correct. The script is modern. Rules of Samdhi are generally observed. The codex is written by one scribe. The post-colophon entry at the close of this manuscript gives the date as well as the name of the scribe as under:—

कोहं १००१* माण्ड कर्कटमासं ९ तिय्यति आयराय्च एकादिश नाळ् एळुतित्तीर्त प्रन्थम् ॥ तृणतण्डुलबिह विष्णुशर्मणाः लिखितमिदं पुस्तकं।

The post-colophon entry at the end of the Yuddha kāṇḍa in this codex is noteworthy :-

इडालिकुलसंभवेन वरदराजेन (perhaps some words are omitted here by scribe, cf. p. 545) वाल्मीकिना सुशोधितपाठमुख्य विवेककिलतं (विलकं) नाम ब्याख्यानं कृतवान् । तद्ब्याख्यान पाठोयम् । रामायणं समासम् । नृणतण्डुलबहिष्कृः विष्णुशर्मणा लि(खि)तं पुस्तकमिदं श्रीरामाय नमः ।

We also get the following post-colophon entry at the end of the Yuddha kāṇḍa:-

कों हुं १००१ माण्ट मकरमासं १४ तिय्यति शनियाळ्च पूराटं त्रयोदशि नाळ् एळुतितीर्त्त प्रन्थं ॥ श्रीरामाय नमः etc. etc.

The MS. represents the S recension.

Only three *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 353, 460, 1095.

Ma

Baroda, Oriental Institute, No. 24932. Dated Kollam 591 (A.D. 1416). Written on palm-leaves, size, 17.3 in. × 2.1 in. Malayalam script.

The codex contains Sundara, Yuddha and Uttara kāṇḍas. The total number of folios in this codex is 253. In the beginning there is one blank folio. Folios 186 to 251 contain the text of the Uttara kāṇḍa. Each folio has generally 13 lines per page and about 74 letters in each line. Margins are not ruled. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for Uttar kāṇḍa is 110. Daṇḍa marks are not noticed. No marginalia. Corrections are very few. No additions, no omissions. Transpositions of stanzas and lines are occasionally noticed. The manuscript is in good condition. Writing is neat and clear and generally correct. The script is modern. Rules of Saṁdhi are generally observed. The kāṇḍa is written in one hand and is complete.

The post-colophon entry at the close of the manuscript, giving the date as well as the name of the scribe, is as under:—

५९१ † माण्ट् मेटमासं २५ नि एल तित्तीर्त्त वटकेष्पद्टत्त कुञ्जुण्णि कोळोमूत्तेन रामायणम् प्रन्थम् ।

The MS. represents the S recension. This MS. is important as it is fairly old and dated and represents the older S tradition (represented in M version) which is earlier than the S represented by southern commentaries of Govindarāja, Nāgeśa Bhaṭṭa and others. Ms, Ms and Mso generally agree and represent this earlier tradition.

Only two *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 865, 1384.

Mio

Chunangad (via Ottapalam), south Malabar, in private possession of Śrī Neelakandhan Nambudripad. Unnumbered. Dated Kollam 688 (A.D. 1513). Written on palm-leaves, size, 17 in. × 1.8 in.

The manuscript contains Yuddha and Uttara kāṇḍas. The total number of folios in the codex is 229. Folios I to 147 contain the text of the Yuddha kāṇḍa while the Uttara kāṇḍa is copied on folios 148 to 229. Each folio has generally 10 lines per page and about 51 letters in each line. Stanzas are not numbered. Sargas are numbered in words. The total number of sargas for the Uttara kāṇḍa is 110. Margins are not ruled. The MS. is copied by a single scribe. The manuscript is in good condition. The name of the scribe is Kaṇṇanūr Śaṅkaran. The post-colophon entry giving the date is—

कोहं ६८८ § जामतमेटमासं १५ पूयवुं पूर्वपक्षत्तित् सप्तमियुं etc.

^{*} On p. 545 this date is printed as कोई 911 but Shri M. R. Nambiyar has finally read it as above.

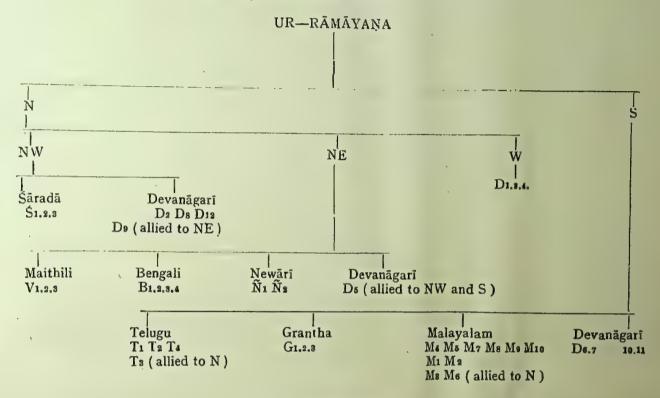
[†] On p. 547, this date is printed as (1001) माण्ट् मेटमासं etc. but now Shri M. R. Nambiyar has finally read it as above.

[§] This date was first read as 818 as printed on p. 547. This is now finally read as 688 by Shri M. R. Nambiyar.

The MS. represents the S recension and represents an earlier tradition like Ms and Mo.

The following *passages are exclusive to this MS.—(Ins.) 214, 387, 410, 1091, 1419, 1431, 1474, 1475, 1478, 1490.

The above manuscripts of the two Recensions of the Rāmāyaṇa and their different versions suggest the following pedigree of manuscripts used for this edition—

Analysis of Star Passages

The following star passages are common to two or more manuscripts of the Southern Recension only (passages exclusive to each single manuscript are already noted before)—
(Ins.) 8, 21, 33, 41, 43, 50, 60, 62, 64, 65, 74, 76, 92, 125, 129, 152, 153, 164, 170, 172, 179, 188, 200, 215, 217, 220, 236, 240, 254, 279, 284, 289, 301, 309, 321, 327, 333, 335, 356, 361, 363, 366, 367, 368, 370, 376, 393, 408, 416, 425, 426, 427, 428, 444, 464(A), 469(A), 487, 493, 494, 502, 506, 536, 551, 563, 565, 570, 583, 613, 614, 615, 620, 621, 632, 635, 643(A), 645, 648, 649, 655, 669, 670, 687, 697, 709, 713, 715, 716, 719, 721, 724, 734, 755, 760, 769, 770, 778, 788(C), 815, 831, 836, 838, 856, 870, 871, 885, 888, 889, 890, 896, 897, 901, 903, 912, 918, 919, 926, 953, 985, 1016, 1018, 1030, 1061, 1090, 1097, 1110, 1112, 1121, 1170, 1171, 1184, 1192, 1193, 1205, 1236, 1250, 1266, 1274, 1231, 1283, 1287, 1290, 1294, 1311, 1314, 1315, 1318, 1321, 1341, 1349, 1379, 1380, 1395, 1399, 1411, 1418, 1446, 1448, 1449, 1455, 1457, 1459, 1461, 1464, 1466, 1471, 1472, 1493, 1510, 1514, 1522(A), 1522(B), 1522(C), 1530, 1539, 1540, 1543, 1544.

(In all 177).

(Subst.) 47, 72, 73, 94, 162, 200, 314, 331, 350, 436, 478, 618, 645, 720, 752(A), 830, 847, 1067, 1097, 1225, 1265, 1294, 1314, 1321, 1461, 1494, 1510, 1518. (In all 28)

The following star passages are common to two or more manuscripts of the Southern Recension only but in addition Ds (alone of N) also goes with them—
(Ins.) 7, 11, 13, 14, 16, 17, 20, 198, 201, 207, 229, 241, 246, 298, 303, 317, 336, 340, 443, 527, 541, 722, 728, 729, 731, 736, 737, 738, 752, 817, 1330, 1331, 1367, 1522(E).
(Subst.) 196, 197, 241, 541.
(In all 4)

The above should be regarded as star passages of the SR. only. They are shown separately to show that Ds is contaminated to some extent by S.

The following star passages are common to two or more number of manuscripts of the North-Eastern Version only—

(Ins.) 37, 55, 95, 117, 140, 144, 150, 168 (along with Ds of W version), 173, 178 (with Ds), 185, 190, 192 (with Ds), 193 (with Ds), 203, 209, 227, 231, 235 (with Ds), 252, 257 (with Ds), 300, 323, 324, 337, 364, 380, 382, 398, 399, 401 (with Ds), 446, 526, 535 (with Ds), 646 (with Ds), 658, 677, 690, 699, 700, 723, 725, 727, 733, 741, 751, 763, 788 (A), 793, 812, 826, 834 (with Ds), 843 (with Ds), 848 (with Ds), 849 (with Ds), 857 (with Ds), 863, 867, 879, 887 (with Ds), 902 (with Ds), c05, 907, 908, 909, 914, 915, 917, 925 (with Ds), 929, 941 (with Ds), 951, 973 (A), 986, 996, 997, 1001, 1012, 1021, 1023, 1039, 1046, 1049, 1074, 1077, 1079, 1083, 1086, 1088, 1092, 1093, 1106, 1117, 1118, 1122, 1125, 1127 (B), 1141, 1155, 1158, 1162, 1173, 1176, 1178, 1185, 1190, 1191, 1198, 1199, 1201 (with Ds), 1320, 1208, 1209, 1215, 1216, 1233, 1234, 1247, 1248, 1261, 1275, 1306, 1307 (with Ds), 1308 (with Ds), 1320, 1322, 1325, 1327 (A), 1329 (with Ds), 1337, 1338, 1360, 1370 (B), 1382, 1393, 1396, 1400, 1416, 1421, 1425, 1438, 1476, 1477, 1495, 1501, 1504, 1505, 1508, 1520, 1535, 1536, 1538. (In all 153)

(Subst.) 180, 199, 204, 210, 212, 245, 256, 342, 371, 381 (with D₃), 391, 392, 419 (A, with D₃), 504, 511, 516, 523, 529 (A), 532, 537, 540, 547, 595, 599, 668, 672, 678, 681, 692, 703, 705, 706, 711, 712, 766, 806, 807, 809, 860, 895, 906, 913, 920, 949, 959, 961, 983, 1008, 1010, 1011, 1012, 1024, 1059, 1063, 1076, 1103, 1115, 1116, 1152, 1162, 1166, 1181, 1185, 1196, 1202, 1216, 1238, 1254, 1257, 1269 (B), 1271, 1275, 1278 (A), 1292, 1325, 1329 (A, with D₃), 1333, 1414, 1415, 1434 (A), 1456, 1536. (In all 82).

The following star passages are common to two or more manuscripts of the North-Western version— (Ins.) 87, 98, 223, 251, 452(A), 499, 605 (with D₃), 610 (with D₃), 640, 651, 659, 661, 718, 745, 748, 754, 757, 844, 858, 868, 869, 873, 875, 922, 943, 962, 965, 1015, 1026, 1179, 1284, 1423, 1441, 1532, 1533. (In all 35).

(Subst.) 97, 100, 475, 554, 576, 608 (with Ds), 671, 714 (with D3), 796 (A, with W), 1437, 1517. (In all 11).

The Western Version

The following star passages are common to manuscripts of the Western version only—
(Ins.) 23, 26, 80, 93, 110, 115, 132, 136 (D1 and D4), 147, 169, 174 (without Ds), 181, 195, 228, 253
(also M6 which sometimes goes with N), 260, 285, 292, 312, 325, 339, 717, 749, 796 (A), 1089 (without Ds), 1132 (without Ds), 1312, 1365 (no Ds), 1374 (no Ds), 1527 (B, C, D and E, four in all without Ds). (In all 32)

(Subst.) 132, 156, 194 (also Me), 258 (also Ts which very often goes with N), 272, 282, 320, 348 (also Me), 882 (In all 9).

(The relation of Ds with NE and NW is shown above. D1.3.4 are allied to NE and NW, especially D1 and D3).

In the reading of 1.14° (the references are to sargas and verses of the Uttara, Cr. Ed.), D1.34 go together as in 23* after 1.14. After 1.18, in 26*, D1.34 insert three lines ($\overline{1}$ $\overline{1}$

INTRODUCTION . 23

मनादिनिधनो राम सर्वात्मा प्रभुरव्यः (Cr. Ed. p. 55). This insertion refers to Rāma being an avatāra. This is not surprising so far as the Uttarakāṇḍa is concerned as the last few sargas show. 169* and 174 are attempts at elaboration. 181* is a typical addition by W alone referring to Mālyavān, omitted by all other MSS. 195* is also noteworthy for an attempt to introduce the threat by Rāvaṇa missed in other MSS. 228* introduces a matter in words different from those of 229* by S. Thus in this insertion even though D1 D8 D4 go with S in meaning, they jointly use different language. In 253*, the three manuscripts have their own insertion, though the idea is similar to 251*, 252* of other groups. A comparative study of insertions after 14.3 in 258*, 259 and 260 shows that D1 D3 D4 have their own insertions. 285* is a long ins. of eleven lines by the three manuscripts alone. 192* is a three line elaboration in narration by D1 D3 D4 alone. In 312*, these three MSS. introduce by simile a mythological belief. 320* subst., though similar in meaning, differs from 319* of N and the text (7.26°d) of S. 339* is an original simile introduced by D1 D4. 749* is an interesting seven line insertion by D1.8.4 alone referring to the fact that Bharata had invited the different kings for military aid against the rākṣasas.

The following passages are omitted jointly by D1 D2 D4 (W). The references are to sargas and verses of the Uttara (Cr. Ed.)—

1.19^{ab}, 2.16°-17^b (except D₈), 3.21^{ab} (except D₃), 6.48°^d (except D₃), 7.7 (except D₃), 13.12^{ab} (except D₃), 13.16^{ab} (except D₃), 2t. l. 1-2 of 404* (along with V₈), 2t. l. 4-13 of 404* (by V₃ D₁ D₄), 2t. l. 15 of 404*, 2t. l. 18-20 of 404*, 25. l. 1 of 498*, 25.47°^d (except D₈), 26. 17°-18^b (except D₃), 26.27^{ab} (except D₃), 36.35^{ab} (except D₃), 36.40 (except D₃), 36. l. 1 of 740* (D₁₋₄), 67.11^{ab} (except D₃), 68. 13°-14 (except D₃), 69.2°^d (except D₃), 69.22-23^b (V₈ D₁ and D₄), 75.15 (except D₃), 87.5 (D₁ D₄ D₅), 88.6 (except D₃), 91.8 (by D₁ D₄ and T₃), 100. l. 1-8 of 1527* (except D₃), 100.1527* l. 27-28 and 32-35 (except D₃), 100.1527* l. 38-39 (except D₃).

Another noteworthy feature is Appendix I, no. 6, which is a passage of 35 lines (after Cr. ed. sarga 42, 7ab) found only in D1.4. Even in stray readings D1.3.4 alone often go together, as for example, 19.7^d, 19.11^{ab}, 19.8, 19.11^d, 20.22, 4.13^{ab}, 91.12^c (without D3), 86.6^c, 79.21^b, 65.24^d (without D3), 65.19^{cd}, 20.21^d (without D4), etc.

The question of the existence of an independent Western version was first mooted by the late Prof. G. H. Bhatt in his Introduction to the Bālakāṇḍa (pp. IV-VII), but he later revised his opinion in his Introduction to the Araṇyakāṇḍa (pp. XXIII-XXV) and stated that the manuscripts in question should be included in the NW version as there was not enough evidence to warrant the postulation of an independent Western version. Before Prof. Bhatt revised his opinion, the Ayodhyākāṇḍa was published but its editor Dr. P. L. Vaidya accepted an independent W version. Dr. Vaidya continued to accept the W version even in his edition of the Yuddhakāṇḍa published long after Prof. Bhatt's Introduction to Araṇyakāṇḍa. Both Prof. D. R. Mankad, the editor of Kiṣkindhākāṇḍa (Introduction, pp. XXVI-XXIX) and Prof. G. C. Jhala, the editor of Sundarkāṇḍa (Introduction, pp. XXVII-XXX) critically examined the problem and thought that there was sufficient evidence to "justify the hypothecation of a separate version—called W. version (Prof. Jhala, Intro. to Sundarkāṇḍa, Cr. Ed., p. XXX). The present editor agrees with the above view and feels that the evidence of D1.5.4 of Uttarakāṇḍa is sufficient to indicate the existence of a W version of N Recension.

The Praksipta Sargas

There are thirteen sargas which are printed as Praksipta Sargas in the Vulgate. These sargas contain different episodes loosely connected with the main story. The following table shows the position of these Praksipta-sargas (pr. s.) of the Vulgate (following SR.) in the different editions (i.e. Gorresio, Lahore and the Critical Edition)—

Nos.	Bombay ed. Vulgate	Gorresio's ed. (NE)	Lahore ed. (NW)	Critical Ed.
I	After sarga 23, pr. s. 1	Sarga 28 except st. 53-70 of vulgate	sarga 27 except st. 53-70 of vulgate	App. 1. no. 1. 11. 1-123. Ś Ñ V1.3 B D1-4.6-12 T1.3.4 M3
II	pr. s. 2	Nil	Nil	App. I no. 1, 15* lines 29. D7.10.11 T3.4 M3
III	pr. s. 3	sarga 29	sarga 28	App. I. no. 1, ll. 124-245 ŚÑ V _{1.3} BD _{1-4.6-12} T _{3.6} M ₃
IV	pr. s. 4	sarga 30	sarga 29	App. I. no. 1, Il. 246-346 Ś Ñ V1.3 B D1-4.6-12 Ts.4 Ms
V	pr. s. 5	sarga 31	sarga 37	App. I. no. 2, ii. 1-140 Ś Ñ V1.8 BD T4 M3
VI	After sarga 37 pr. s. 1	Nil	Aiter sarga 39, st. 46. pr. s. I	App. I. no. 3, ll. I-120 Va D7,9-11 T4 M3
VII	pr. s. 2	Nil	pr. s. 2	App. I. no. 3. II. 121-170 V3 D7 9-11 T4 M3
VIII	pr. s. 3	Nil	pr. s. 3	App. 1. no. 3, ll. 171-236 Vs D7.9-11 T4 M3
IX	pr. s. 4	Nil	pr. s. 4	App. I. no. 3, ll. 237-254 Vs D7.9-11 T4 Ms
X	pr. s. 5	Nil	pr. s. 5	App. 1. no. 3, ll. 255-377 Vs D7.9-11 T4 Ms
XI	After sarga 59 pr. s. I	sarga 62	sarga or. 2" onwards	App. I. no. 8, 11. 305-360 Ś Ñ VBD Ts.4 Ms
XII	pr. s. 2	sarga 63	sarga b2	App. I. no. 8, ll. 361-465 Ś Ñ VBD Ts 4 Ms
XIII	pr. s. 3	sarga 64	sarga 63	App. I. no. 10 ŚÑ VBD Ts.4 Ms

The last column referring to the Cr. Ed. also lists the manuscripts which give those lines and passages. This will show that No. I (in the above table), variously called बलिर्शनं, बलिरावणसंवादं, पाताल-विजय:, बिलिन्दर्शनं is mainly a N insertion. No. II referring to Ravana going to Süryaloka and his proclamation of victory over Surva, is read by only a few manuscripts all of which are more or less mixed codices and this possibly is a relatively very late interpolation. No. III, above, called मान्यान्यावणयुद्धे, No. IV, called variously as ब्रह्मप्रोक्तो महादेवनामाष्ट्रशतस्तवः, रुद्रनामाष्ट्रशतं, ब्रह्मोक्तस्तवराजः; ब्रह्मोक्तमहापुरुप्रतवः etc., and No. V whose sarga name is variously called by manuscripts as महापुहवर्शनं, पुरुषोत्तमदर्शनं, अगस्त्यरामसंवादे महाप्रक्षवर्णन etc. are mainly N interpolations. About numbers VI-X it may be noted that they are quoted in foot-notes as Praksipta-sargas by both the Vulgate (S) and the Lahore (NW) editions while the NE represented in the Gorresio-edition does not mention them at all. This is further evidenced by the fact that they are found in only Vs D7.8-11 T4 M8 of our Critical Apparatus. Again in these manuscripts, No. VI which refers to वाली सुत्री वोत्पत्ति: is not given its sarga name at the end. The manuscripts do not give sarga names for VII and IX. No. VIII is termed राजणाचेताकरण: and this interpolation concerns itself with the praise and description of the form of the all pervading highest deity Visnu and it is said that Rāma will be an incarnation of Visnu at the end of the kṛtayuga and in the beginning of the Treta-Yuga. Prior to this in No. VII Agastya explains to Ravana the future of persons killed at the hands of Lord Nārāyaṇa. No. IX is a small and a late interpolation merely stating that this story (kathā) of Rāvaņa kidnapping the daughter of Janaka was told by Nārada to gods, gandharvas, siddhas and others, and Nārada also narrated the rest of the kathā. Then Rāma is told by Agastya -at कथां ऋण राजेन्द्र महापापप्रणाशिनीम्। Nothing can be more incongruous than the Hero of the story himself being asked to hear his own story which destroys all great sins! In the last two lines is described the great INTRODUCTION 25

benefit that accrues to the teller and the hearer of this kathā. No. X, whose sarga name in our manuscripts is ऋषिप्रयाण: and अगस्यवाज्यं has for its subject-matter, the account of the residents of Śveta-dvīpa who are great devotees of Nārāyaṇa. Also we are told how one can attain residence in this Śveta-dvīpa Rāvaṇa's entry in the Śveta-dvīpa and his being tossed like a toy at the hands of ladies of the Śveta-dvīpa is also narrated. It is not unlikely that an unsuccessfull later attempt was made somehow to introduce Śveta-dvīpa and its importance in the Bhakti-cult in imitation of the reference to it in the Mahābhārata Śāntiparvan (cr. ed. 325-331, pp. 1840ff.). Numbers XI-XIII again are mainly N insertions. They are included in the text of G. ed. (NE) as well as in the Lohore ed. (NW). Nos. XI and XII refer to the episode of the dog who approaches Rāma with a complaint against a Brāhamaṇa. These two sargas are called सारमेयवावयं or सारमेयिक: and सारमेयवावाण: or कोळपत्यं or कोळपतिक: or बाह्यणसारमेयवावयं, वरप्रदान:, or सारमेयसंवाद: respectively. No. XIII refers to गुभोल्कसंवाद: or गुभोल्क्कीयं, i.e. the episode of a vulture and an owl. It is interesting to note here this interpolation contains the famous verse न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा: etc. which is well-known from the Mahābhārata (Cr. Ed. V. 35.49).

Manuscript De

We have regarded D₉ as belonging to NW version (allied to NE) in the Pedigree of manuscripts given above. This manuscript, as stated above, is used for all the seven kāndas as belonging to NE version. Still however, so far as Uttarakānda is concerned our evidence shows that inspite of its alliance with NE it has to be included in NW group so far as this kānda is concerned. There is not a single starpassage showing D₉ going with NE group alone, whereas there are a few star-passages which show D₉ going with NW when all manuscripts of the NE do not agree with NW. Such passages are:—
(Ins.) 87, 98, 223, 251, 868, 869, 943, 962, 1284, 1532 (In all 10)
(Subst.) 97, 475, 554, 576, 671. (In all 5)

In stray readings also the same position is observed. Again this is a manuscript written in different hands.

Manuscript Ds

This manuscript was utilized as D. in Aranya, as D. in Kiskindhā and again as D. in Yuddha. It is not used for Bala and Ayodhya kandas. But in all the other three kandas noted above it has been regarded as a manuscript of S (Devanāgarī composite version). So far as the evidence of Uttara kāṇḍa is concerned, our analysis shows that only in a relatively few number of star passages it goes along with S alone, in a larger number of star-passages it goes with N alone and in a much larger number of star passages it goes with N and S. Even here, there are cases where it goes with NE or NE + W, without NW. Hence this manuscript is regarded as an NE version manuscript allied to NW mainly and partly only allied to S so far as this kanda is concerned. Even in stray readings it goes with N alone, though cases of its going with S alone are also seen. But whether in *passages or in stray readings when it goes with De.7.10,11 these cases are not decisive in favour of De being a S version manuscript since Devanagari is a composite version. Also even though we have included in our calculations all cases of Ds going with N + T3 or T3.4 or M6 or T3.4 M6 alone (and no other S manuscript) as cases of D5 going with N and S., these are not very reliable cases because all throughout, at least for Uttarakāṇḍa, Ts is very much allied to N. Ta is also not pure S but somewhat allied to N and Me is also a mixed S codex, influenced by N. It is not possible to cite all stray readings in support, but complete lists of *passages showing Ds with N (and/or W) and Ds with S are given below. The long list of Ds going with both N and S (which includes a fairly large number of passages wherein Ds goes with only T3 or T3.4 or M8 only amongst S) is not attached below as it would be unnecessary.

The following *passages show D₅ + S (more or less number of manuscripts) alone:—
(Ins.) II, I3, I4, 16, I7, 20, 83, 198, 201, 207, 229, 246, 298, 303, 317, 340, 443, 527, 722, 728, 729, 731, 736, 737, 738, 752, 817, 1236, 1522 E (D₇ + D₈ only). (In all 29)
(Subst.) 196, 197, 241, 541. (In all 4)

The following *passages belong to $D_{\delta} + N$, with or without W— (Ins.) 19, 39, 70 (NE + D_{δ}), 185 (NE + D_{δ}), 192 (NE + W + D_{δ}), 193 (NE + W + D_{δ}), 283 (NE + W + D_{δ}), 319, 328, 329, 332, 334 (NE + W + D_{δ}), 342 (NE + W + D_{δ}), 349, 351, 383, 404 A, (NE + W + D_{δ}), 538, 747, 909 (NE + D_{δ}), 928, 932 ($D_{\delta} + D_{\delta}$), 974, 1007, 1028, 1096 (NW + W + D_{δ}), 1102, 1109, 1134, 1289, 1354, 1516 ($D_{\delta} + D_{\delta}$), 1534 ($D_{\delta} + D_{\delta}$). (In all 33) (Subst.) 45, 69, 91, 377, 406, 503, 522, 524, 534, 544, 589, 594, 679, 682, 750, 821, 822, 833, 839, 841, 850, 851, 866, 876, 882, 884, 921 (NW + D_{δ}), 951, 960, 967, 972, 979, 993, 1062, 1105, 1142, 1153, 1160, 1211, 1216 (NE + D_{δ}), 1237, 1240, 1242, 1245, 1260, 1268, 1296, 1305, 1309, 1319, 1324, 1342, 1371, 1330, 1398, 1412, 1426, 1436, 1443, 1447, 1485, 1496, 1509. (In all 63)

Appendix Passages

The appendix passages containing the Praksipta Sargas are discussed before. Of the remaining appendix passages the position is as follows:—Appendix, I No. 4 lines 1-46 are found in Ñ V1.3 B1.3.4 D1-7.9-11 S where the passage is variously called प्रहारित्रमागमः, प्रहारित्रमागमः, रामराज्यस्थापनं, and रामस्य दिनवृत्तान्तकथनम् । It may be noted that all our Sāradā manuscripts omit these lines, but they are found in printed edition as-Sarga 37, st. 1-24 in Bombay ed. (vulgate), and in the Kumbhakonam ed., as sarga 41 st. 1-23 in Gorresio's edition, and as sarga 40 st. 1-2^d, in Lahore ed. Besides the Sāradā mss., our V2 B2 D8.12 omit the passage. The passage occurs after sarga 36 which ends with the departure of sages headed by Agastya. Sarga 37 (omitted by B2) deals with the departure of Kāśi-rāja. Between these two occurs this as well as the Appendix I, No. 4 lines 47-74 dealing with departure of Janaka Vaideha, the king of Mithilā and of Yudhājit kaikeya. This second passage is found in Bombay edition (sarga 38, st. 1-14). Kumbhakonam (sarge 38, st. 1-15), Gorresio (sarga 42, st. 1-13) and in Lahore ed. (sarga 40, st. 22-34) also. But the passage is again omitted by all our Sāradā manuscripts, and by V2 B2 D8.12.

Appendix I. No. 5, read as sarga 39 st. 16-25 by Bombay and Kumbhakonam editions, as sarga 42, lines 42-51 in Gorresio, and as sarga 41 lines 15-23 in the Lahore edition, refers to the praise of the Vānaras and appreciation of their services. This passage is principally Northern interpolation since it is found in Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D T3.4 only and is omitted by V2 B2 T1.2 G and M manuscripts.

Appendix I. no. 6, occurring after sarga 42.7^{ab} (Cr. ed.) is a passage found in D1.4 only and omitted by all the remaining manuscripts of N and S. It is an interpolation of W only. The passage refers to Sītā's telling Rāma privately about gods' request to her that time is now ripe for returning to Vaikuṇṭha. Rāma's being an incarnation of the Lord of the universe and Sītā's being an incarnation of the Cit-śakti of the Lord is emphasized. At this Rāma agrees and tells Sītā about their future course of action including chāyā-Sītā-tyāga.

Appendix I, no. 7, lines 1-18 is an interesting episode of Bhrgu's curse. Bombay and Kumbha-konam editions read it as Sarga 51, lines 11-19. This passage is omitted in Gorresio's edition representing NE version. The Lahore edition (p. 195, foot-note on sarga 53. st. 11) relegates the incident to foot-note. Our Critical Apparatus shows that even in NW, only \$1 reads it (as we have said before \$2 is superior to \$1) and the only other manuscripts reading it are D5-7.9-11 S. Thus this passage is mainly a Southern interpolation.

Appendix I, no. 9 lines I-52 is read by all our manuscripts and by all the printed editions referred to above (in sargas 71-72 by Vulgate, sargas 77-78 by Gorresio and sargas 74-75 by Lahore editions). We have however relegated it to Appendix for two reasons—one, its obvious incongruity and the early Testimonia of Kālidāsa's Raghuvamśa. The passage is variously called गीतअवर्ण, संगीतिका, श्राम्वानिश्चर्ण, गीतक', संगीतकर्ण and वाल्मीकगीतक: by our different manuscripts. The subject matter is as follows. On his way to Madhupuri to conquer Lavana, Satrughna alone had passed one night in the āśrama of Vālmīki when in the same night, Sītā gave birth to Kuśa and Lava. Satrughna comes to know of it. After killing Lavana, Satrughna builds his capital Madupuri and rules there for twelve years. This is known from preceding sargas. Satrughna desirous of meeting Rāma after a long

interval, proceeds towards Ayodhyā with a retinue of soldiers. On his way back, he again halts at Vālmīki's āśrama along with his soldiers. At night the soldiers hear the exquisitely delightful music of the song (of Rāma's life, composed by Vālmīki) sung by Lava and Kuśa. The soldier's for the first time come to know of the whole story and are inquisitive. Satrughna stops them and says that it is not proper to ask the sage about this matter.

This means that Vālmīki's poem was not unknown to the soldiers of Ayodhyā, before it was first heard by Rāma and the people of Ayodhyā during the horse sacrifice. Human nature being the same everywhere, the soldiers would have communicated the information to their kith and kin, in confidence, soon after reaching Ayodhyā. But this does not seem to have happened and no one except the hermits of Vālmīki's Āśrama knew of either of the poem composed by the great sage or of the two princes singing it. The incongruity of the passage is obvious.

But all our manuscripts read the episode. If at all this was a later addition, it must have been a very early one, and since both N and S read the passage, perhaps before N and S developed their individual form.

Fortunately we have the very early Testimonia of Kālidāsa's Raghuvamśa (5th century A.D.) to support our inference. Negative evidence would not have been valuable if Kālidāsa had altogether omitted the reference to Śatrughna's second visit to Vālmīki's āśrama, this time with his retinue. On the contrary, Kālidāsa refers to the incident and takes pain to deny the very fact of this second visit. He says:—

भूयस्तपोब्ययो मा भूद्राल्मीकेरिति सोऽत्यगात्। मैथिलीतनयोद्गीतनिःस्पन्दमृगमाश्रमम् ॥ ३७॥

रघुवंश, १५.३७.

The poet's desire to show the cause of Satrughna avoiding this second visit, would, in view of the incongruity of the passage discussed above, suggest that the poet probably wanted to make it clear that this passage (or incident) of the Rāmāyaṇa was not acceptable to him as a genuine one. He cleverly denied it.

After sarga 67.4 (Cr. Ed.), occurs a passage of 21 lines which refers to the boon given to Rāma, after Sambūka-vadha, by gods, to the effect that the dead Brāhmana boy would again come to life. The passage (Appendix I No. 11) is read by all the editions discussed here and by our S N V B2-4 DS. Our B1 omits this passage. Now, according to this passage, gods headed by Indra appear before Rāma when Sambūka was killed and being pleased tell Rāma to ask for some boon. At this Rāma requests that the Brāhmana's dead son may come to life. At this the gods say—

निर्वृतो भव काकुरस्थ सोऽस्मिन्नहिन बालकः। जीवितं प्राप्तवान्भूयः समेतश्चापि बन्धुभिः॥ यस्मिन्मुहूतें काकुरस्थ ग्रुद्दोऽयं विनिपातितः।। तस्मिन्मुहूतें जीवेन स बालः समयुज्यतः।।

Lahore ed., 78. 31, 32; Gorresio ed., 82. 14, 15; Bombay and Kumbhakonam, 76. 14, 15.

The last line in the above passage is Cr. Ed., 67.5. In view of the above lines the boon of the gods becomes unnecessary. This is what the Tilaka commentary says, on v. 14, of—' असिन्नहिन श्रुद्धिर अछेदिवसे विनापि वरं जीवितं प्राप्तवानित्यर्थः। Also Govindarāja's comm.—असिन्नहिन त्वया श्रुद्धिर अछेदिवसे वरं विनापि स्वयमेव जीवितं प्राप्तवानित्यर्थः॥

Again in Sarga 65.26 (Cr. Ed.), Nârada has already told Rāma that by killing the Śūdra-tāpasa, the dead Brāhmana boy will come to life. So the supernatural element of this passage is incongruous and B1, even though a single manuscript, omits it.

Appendix I no. 8 is of 460 lines in all. Of these lines 305 to 465 have been discussed above under *Praksipta-sargas*. Commentators do not comment on lines 307-465 and T1.2 G M1.2.4-10 omit lines 307-465.

In sarga 51 (Cr. Ed.), Lakṣmaṇa consoles Rāma who was very much dejected due to the separation of Sītā. Ultimately Rāma assures Lakṣmaṇa that the dejection is removed and that he has been able to regain his former self-composure. Before Sarga 52 (Cr. Ed.), Śī (sec. m. l. 1-65), ڲ.³ (both omit lines 1-58), Ñ V B D (D³.¹² om. from line r up to prior half of l. 64) insert a long passage relegated to Appendix I, no. 8. Of these lines, ll. 1-84 refer to the curse of king Nṛga. Colophons at the end of line 48 (Bombay ed. sargas 53-54) give the sarga name as नुगतापः, नुगोपाल्यानं etc. The episode is narrated by Rāma to Lakṣmaṇa to show how a king has to suffer on account of his indifference and laziness. The whole passage is incongruous, since in a contemporary account of Rāma's life, narrated by a great poet, there can be no reference to kṛṣṇa Vāsudeva who in all Puranic accounts lived long after Rāma and Vālmīki. Nṛga is told that he would be freed from the curse by Vāsudeva, the incarnation of Viṣṇu. cf:—

उत्पत्स्यति हि लोकेऽस्मिन्यदूनां कीर्तिवर्धनः । वासुदेव इति ख्यातो विष्णुः पुरुपविमहः । स ते मोक्षयिता राजन्शापादस्माद्विजेरितात् ।

App. I, no. 8, ll. 39-41.

Now, this whole passage of our Appendix I. no. 8, occurring before (Cr. Ed.) sarga 52 and as Vulgate sargas 53-59 is a dialogue between Räma and Laksmana. As noted above, at the end of (Cr. Ed.) sarga 51 (and Vulgate sarga 52) Räma speaks to Laksmana—

एवमेतन्नरश्रेष्ठ यथा वद्सि लक्ष्मण । परितोषश्च मे वीर मम कार्यानुशासने ॥ १५ निर्वृतिश्च कृता सौम्य संतापश्च निराकृतः । भवद्वाक्यैः सुमधुरैरनुनीतोऽस्मि लक्ष्मण ॥ १६

(Cr. Text, p. 325; cf. also Vulgate, 52.18-19).

Now immediately after this an attempt is made to inflate the text by addition of episodes, but the very introduction betrays that this is a clear attempt at interpolation of all these episodes, for, in the next sarga beginning (Vulgate, 53, v. 1) it is said—

लक्ष्मणस्य तु तद्वाक्यं निशम्य परमाञ्चतम् । सुप्रीतश्वाभवद्वामो वाक्यमेतदुवाच ह ॥

Vulgate, 53.1.

But actually the preceding speech was of Rāma and not of Lakṣmaṇa as shown above. Thus the incongruity is obvious. All the incidents or episodes are introduced with this beginning which does not stand to reason.

Even the Nimi episode in this passage, from 1.83 onwards has a serious incongruity. We are told in 11. 89-90 (p. 600) that Nimi, of great valour and steadfast in Dharma, was the twelfth son of Ikṣvāku. Vasiṣṭha was requested by Nimi to officiate as his priest in the sacrifice that he undertook to perform. But Vasiṣṭha had to go to Indra for a similar function. In this episode we ultimately find Vasiṣṭha and Nimi cursing each other at which the bodies of both of them become life-less. Later on Vasiṣṭha, born of Mitra and Varuṇa becomes the family priest of the Ikṣvākus (ll. 184-185). Nimi's body was preserved. It was churned with an araṇi by sages to create a son of Nimi, whereupon was born Mithi also known as Janaka Vaideha (ll. 205-210). We are told—

मन्थनान्मिथिरित्याहुर्जननाज्जनकोऽभवत्। यसाद्विदेहात्संभूतो वैदेहस्तु ततः स्मृतः॥ एवं विदेहराजस्तु जनकः पूर्वकोऽभवत्। मिथिनाम महातेजास्तेनासाँ मैथिखोऽभवत्॥

App. I. No. 8, ll. 209-212.

INTRODUCTION

Now in the Bālakāṇḍa (Cr. Ed.), sarga 69, st. 17-32, Vasiṣṭha gives the whole list of forefathers of Rāma (kula-daivatam) at the time of marriage of Rāma. The list begins with Ikṣvāku and ends with Rāma and Lakṣmaṇa. Nowhere are Nimi or his son Mithi (alias Janaka Vaideha Maithila) mentioned. Nor are these names found in the dynastic list given in the Ayodhyākāṇḍa (Cr. Ed. 102,4-28). The names do not figure in the Ikṣvāku genealogy obtained in the Purāṇas. But Nimi and Mithi do figure amongst the forefathers of Sītā in the dynastic list given by Janaka-rāja at the time of marriage of Rāma-Sītā in Bālakāṇḍa (Cr. Ed.), sarga 70, st. 3 ff. Here we find Janaka (the first) as the son of Mithi who was the son of Nimi. Nowhere is it said that this dynasty of the father of Sītā, beginning with Nimi, belonged to the Ikṣvāku-kula.

It is, therefore, reasonable to relegate to Appendix, this whole dialogue between Rāma and Lakṣmaṇa where Rāma narrates these episodes to Lakṣmaṇa.

Appendix I No. 12, occurring after 67.73 (Cr. Ed.) is read by S NVB D1-7.9-12 Ts Ms but omitted by T1.2.4 G M1.2.4-10 which means that it is mainly a Northern interpolation.

Appendix I No. 13 occurs after sarga 88 and is read by S N V B DS. Still however we feel that it is an early interpolation. At the disappearance of Sītā under the ground, Rāma is both dejected and angry. According to this passage, Rāma addresses to Vasudhā and threatens her—

अानय त्वं हि सीतां मे मत्तोऽहं मैथिलीकृते।
 नाद्य दास्यिस चेत्सीतां तथारूपां महीतले।
 सपर्वतवनां कृत्स्नां विधिमिष्यामि ते द्यहम्।
 नाशियव्यामि वा भूमिं सर्वमापो भवत्विह।

App. I, No. 13, ll.17-20, pp. 640-41.

20

The anger is natural and human, but Vālmīki's Rāma, who is सरवसन्धः, सरवप्रतिज्ञः, does not fulfil his threat. To explain away, Brahmā and gods are introduced for persuading Rāma and pacifying him. What Brahmā says is interesting—

स्मर तवं पूर्वकं भावं मर्त्रं चामित्रकर्शन । इमं मुहूर्तं दुर्धेषं स्मर तवं जन्म वैष्णवम् । अस्याः परिषदो मध्ये यद्भवीमि निबोध तत् । एतदेव हि कान्यं ते कान्यानामुक्तमं श्रुतम् । सर्वं विस्तरतो राम न्याख्यास्यति न संशयः । जन्मप्रभृति ते वीर सुखदुःखोपसेवनम् । भविष्यमुक्तरं चैव सर्वं वाल्मीकिना कृतम् ।

And then Brahmā advises Rāma to hear this Ādikāvya in company of Rṣis. This is no consolation to Rāma! This was realized by some people later on. So Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Ts.4 (mainly N) further added ten more lines given in 16* on p. 643. Without this passage of 56 lines, the continuity of narration between sargas 88 and 89 is not hampered and appears in better order.

Rāmāyana and Rāmopākhyāna

The relation of Rāmopākhyāna (Mbh., Āraṇyakaparvan, Cr. Ed., 258-276) and Vālmīki's Rāmāyaṇa was discussed by Jacobi, Weber, Winternitz, Hopkins, and later Sukthankar adduced the evidence of a number of passages to show that the author of Rāmopākhyāna knew and was influenced by Vālmīki's Rāmāyaṇa. P. L. Vaidya in his Introduction to the Critical Edition of Yuddhakāṇḍa (pp., XXXI-XXXVI) again discussed the issue and suggested that the Rāmakathā known to Mahābhārata, Āraṇyaka, is much older than the poem of Vālmīki and affirmed that "the Rāmopākhyāna is centuries older than the Rāmāyaṇa" (op. cit., p. XXXII).

Recently V. Raghavan has re-examined the issue of relative chronology of Rāmāyaṇa and the Rāmopākhyāna, in his The Greater Rāmāyaṇa (Varanasī, 1973), pp. 11-31. He has also examined certain other parallels from other parts of the Mahābhārata and adduced several cogent arguments to

refute P. L. Vaidya's stand. With this recent examination of the problem by V. Raghavan, it seems that this controversy can now be safely set at rest in favour of Vālmīki's Rāmāyaṇa being earlier and known to the author or authors of the Mahābhārata, especially of the Rāmopākhyāna.

But what mainly concerns us here is the fact that the Uttarakānda, in whatever form, was known to the author of the Mahābhārata. The evidence, already pointed out by V. Raghavan, deserves to be noted here:—

- r. "The Āpaddharma in Śānti (Cr. Ed. 149) has the Grdhra-Gomāyu-Samvāda in the cremation ground, over the dead body of a child. The jackal suggests that 'there is every chance of the boy coming back to life; and to reinforce its last statement the jackal says: "So did the dead Brāhmaņa boy come back to life, when Rāma killed Śambūka." (Greater Rāmāyaṇa, p. 27).
- 2. In the Mbh. Āśvamedhika parvan (Cr. Ed. 39), where Yudhiṣṭhira, after establishment as monarch, is persuaded by Vyāsa to perform sacrifices, chiefly Aśvamedha, Vyāsa cites the example of the performance of Aśvamedha by Rāma, son of Daśaratha. This sacrifice is an important element in the life of Rāma as narrated in the Uttarakāṇḍa.
- 3. "The lines on Vibhīṣaṇa's un-Rākṣasa nature and the boons he calls for and secures, found in the Rāmopākhyāna, are the same as those in the Uttarakāṇḍa of Vālmīki." (The Greater Rāmāyaṇa, p. 13, ft. n. 1; also cf. Jacobi, Das Rāmāyaṇa, pp. 56-57).
- 4. The points of difference between Rāmopākhyāna and Vālmīki's Rāmāyaṇa, regarding Viśravas and his three wives and their respective issues, already noted by Raghavan, op. cit., however do suggest that this subject-matter of the Uttarakāṇḍa was already recognized as a part of the Rāma story by the author of the Rāmopākhyāna.

To revert to the relation of Rāmāyaṇa and the Mahābhārata, in general, the following points are noteworthy:—

Though most of the Dronaparvan is generally regarded as later in the process of the growth of the Mahābhārata, the following verse, whatever its age, deserves notice:—

भपि चायं पुरा गीतः श्लोको वाल्मीकिना भुवि । पीडाकरममित्राणां यतस्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥

Dronaparvan (Cr. Ed.), 118.48, p. 664

This shows that in the age of the author of the above verse, of the Mahābhārata, Rāmāyaṇa of Vālmīki was regarded as an older work. The same conclusion is drawn from another verse in the Mahā-bhārata:—

ञ्चाता मम गुणश्चाच्यो बुद्धिसस्ववलान्वितः रामायणेऽतिविख्यातरञ्जूरो वानरपुङ्गवः॥

Āraņyakaparvan, 147.11.

Again we find :-

भसितो देवलस्तात <u>वाल्मीकिश्च</u> महातपाः। मार्कण्डेयश्च गोविन्देऽकथयदञ्जतं महत्॥

Mahābhārata (Cr. Ed.), XII. 200.4, p. 1013

Now, we have, in the Mahābhārata, the following verse:-

श्लोकश्चाऽयं पुरा गीतो मार्गवेण महात्मना । बाल्याते रामचरिते नृपति प्रति भारत ॥

Mahābhārata (Cr. Ed.), XII. 57.40, p. 255

The above verse refers to Bhārgava-authorship of an Ākhyāna of Rāma's Carita. It can also be interpreted as referring to a Rāmacarita which was ākhyāta (narrated, told, composed) by a Bhārgava sage.

INTRODUCTION 31

The Rāmopākhyāna, on a very conservative estimate, and according to one school of scholars, presupposes the existence of an earlier Ākhyāna of Rāma. As already suggested above, we subscribe to the view that some early form of Vālmīki's Rāmāyaņa was known to the author of the Rāmopākhyāna and even the authors of verses from Droṇa, Āraṇyaka, and Śānti (XII. 200.4) parvans cited above, believed that Vālmīki's Rāmāyaṇa preceded Mahābhārata (including Rāmopākhyāna).

True it is that there are some divergencies in detail between Rāmāyaṇa and Rāmopākhyāna, as already noticed by earlier writers. For example, in the Rāmāyaṇa, Rāvaṇa's General, Prahasta, is said to have been killed in battle by Nīla, while in the Rāmopākhyāna, he is spoken of as killed by Vibhīṣaṇa. Again, as noted by Sengupta and others, according to the Rāmāyaṇa, Kumbhakarṇa was killed by Rāma himself, whereas in the Rāmopākhyāna he is killed by Lakṣmaṇa. Such divergencies are however, few and of a minor character which do not affect the main stream of the story. These divergencies do not sufficiently warrant the theory of Rāmopākhyāna having before it an independent earlier Ākhyāna, to which it is indebted and not the Rāmāyaṇa of Vālmīki which is later than the Rāmopākhyāna. This does not mean of course that the possibility of any other earlier ākhyāna before the author of Rāmopākhyāna is denied by us, but it only means that Rāmāyaṇa precedes the Rāmopākhyāna and that the former seems to be the main source of the latter. It would be interesting to note that we have, in Rāmāyaṇa (Cr. Ed.), VI. 68.27^a (p. 525)—

न हन्तव्या श्चिमश्चेति यद् ब्रवीपि प्लवङ्गम।

and we have in the Mahābhābhārata-

अपि चायं पुरा गीनः श्लोको वाहसीकिना भुवि। न हन्तव्यास्त्रियश्चेति यद् अवीषि प्लवङ्गम॥ Mahābhārata (Cr. Ed.), Droņaparvan, 7.118. 975*, p. 664.

This line is not read by Cr. text, but is read by Si Ki-4, Bi-2.5 Dci Di-2.6, B4 and Dni of Mbh. Cri. Apparatus.

The Problem of Lanka

In the Rāmopākhyāna, the party sent towards the South, in search of Sītā meets the vulture-king Sampāti on the Malaya hills, and not on the Vindhya hills as described in the Rāmāyaṇa. This, in our view, is a major divergency and is significant. Very probably, the Rāmāyaṇa retains the older tradition.

The context is like this: In the Rāmopākhyāna, (Āraṇyakaparvan, Cr. Ed. 266. vv. 38-55, pp. 928-929) we find that when the monkeys, led by Aṅgada and Hanūmān, lost their way in a big cave (mahāguhā), they were shown the way out of the cave by a Tāpasī called Prabhāvatī. (This whole account is here given by Hanūmāna to Rāma after the search of Sītā). Hanumān says—

××× तयोक्तेन पथा ततः ॥४१॥
निर्याय तस्मादुदेशात्पद्यामो छवणाम्मसः ।
समीपे सद्धमछयौ दर्दुरं च महागिरिम् ॥४२॥
ततो मछयमारुद्ध पदयन्तो वरुणाखयम् ।
विषण्णा व्यथिताः खिल्ला निराशा जीविते स्ट्रशम् ॥ ४३॥

Then they meet Sampāti, Jaṭāyu's elder brother who is told of Jaṭāyu's death and about the aim of this search party. Sampāti says—

रावणो विदितो महा छङ्का चास्य महापुरी ॥ ५४ ॥ इष्टा पारे समुद्रस्य त्रिक्टगिरिकन्दरे । भवित्री तल्ल वैदेही न मेऽस्स्यत्र विचारणा ॥ ५५॥

According to the above verse 42, the monkeys, when they come out of the cave, are at a spot near the Sahya, the Malaya and the Dardura mountains. They climb up (a hill of Malaya) and see the expanse of water (Varuṇālaya, the ocean). And Sampáti tells them that Lankā is beyond the samudra (pāre samudrasya).

In Vālmīki's Kişkindhākāṇḍa (Cr. Ed.), 52.12, (p. 326) the position is differently given. After bringing the vānaras out of the cave (bila) Tāpasī Svayamprabhā (she is called Prabhāvatī in Rāmopākhyāna), tells them—

एष विनध्यो गिरि: श्रीमान्नानाद्रुमलतायुतः। एष प्रस्रवणः शैलः सागरोऽयं महोद्धिः॥१२॥

(Here only Si Ñi Di-4.7.12.13 read एव सहाो महागिरि: and Ba reads मलयोऽयं महागिरि:)

Thus Hanūmān, Angada and others, while coming out of the cave, are still on the Vindhya, the "prasravaņa sailah" as well as the ocean are seen from this hill of the Vindhya, they are near them and not very far from them (Cf. also *Ibid.*, 52.14). The vānaras, still unsuccessful in their search and already late in their task sit on the pāda of the Vindhya-giri and think (Kiṣkindhā, op. cit., 52.16)—

विन्ध्यस्य तु गिरेः पादे संप्रपुष्पितपाद्ये। उपविक्य महाभागाश्चिन्तामापेदिरे तदा॥

At this juncture, Sampāti the elder brother of Jaṭāyu turns up and hearing the vānaras speaking about the death of Jaṭāyu, asks them to give him more details of the death of his younger brother. The vānaras were on top of the mountain, descending Aṅgada speaks to the vulture king (अवताये गिरे: शृद्धाद्गृप्रमाहाङ्गद्स्तदा। Ibid., 46.4). Sampāti tells the vānaras how in the past his wings were burnt while trying to protect Jaṭāyu and how with his wings gone, he fell on the Mt. Vindhya. (cf.: अहं तु पिततो विन्ध्ये दग्धपक्षो जडीहृत: 11 Ibid., 60.15 also cf., Ibid., 57.6-7). So Sampāti is still on the Mt. Vindhya. He describes before the vānaras how he saw a young lady being forcibly carried away by Rāvaṇa (Ibid. 57.15-18). Then Sampāti says—

इतो द्वीपे समुद्रस्य संपूर्णे शतयोजने । तस्मिल्लद्वापुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा ॥

Ibid., 57.20, p. 352.

At his request the vānaras carry Sampāti to the 'samudra' and after Sampāti has offered water to his late younger brother he is carried back to the same spot. (Ibid., 57.31-34). This clearly indicates that the samudra (Lavaṇāmbhas) was near this spot on the Vindhya-giri. It is interesting to note here that there is a lavaṇa paragaṇā to South of Indraṇā and Amarakaṇṭaka hills as noted by Rai Krishnadāsa.

Sampāti fell senseless on the mountain, with his wings scorched by the Sun's heat; when he regained his senses he looked around and ascertained where he had fallen. He says—

हृष्टपक्षिगणाकीर्णः कन्दरान्तरकूटवान् । दक्षिणस्योदधेस्तीरे विन्ध्योऽयमिति निश्चितः ॥७॥ Ibid., 59.7, p. 362

According to the above verse, Vindhya was on the shores of the 'southern sea'. This is very important, and noteworthy. The Mahendra also cannot be far from the spot where Sampāti stayed and where he met the vānaras. After consultation, when Hanuman gets ready to cross the ocean, he stands on the Mahendra (hill)—

ततस्तु मारुतप्रख्यः स हिर्मारुतात्मजः। बारुरोद्द नगश्रेष्ठं महेन्द्रमिर्दनः॥ Ibid., 66.34, p. 411.

That Mahendra, a part or a hill of it, was close to this (end) hill of Vindhya is already suggested by D. R. Mankand in his Intro. to the Critical Ed. of the Kişkindhā (pp. LX-LXI). Supārśva who used to bring food to Sampāti was one day near the pass (dvāra) of or leading to (or beyond) Mahendra mountain. The pass was such that only one person could pass at a time. Rāvaṇa could proceed further only after Supārśva made way for him. And the pass was such that Supārśva was blocking it. Supārśva tells this to Sampāti—

महेन्द्रस्य गिरेर्द्वारमावृश्य च समास्थितः॥ १३ तत्र सस्वसहस्राणां सागरान्तरचारिणाम्। पन्थानमेकोऽध्यवसं सन्निरोद्धुमवाङ्मुखः॥ १४॥ तत्र कश्चिन्मया दृष्टः सूर्योदयसमप्रभाम्। स्वियमादाय गच्छन्वे भिन्नाञ्जनचयोपमः॥ १५॥ सोऽहमभ्यवहारार्थी तौ दृष्ट्वा कृतनिश्चयः। तेन साम्ना विनीतेन पन्थानमभियाचितः॥ १६॥

Ibid., 58. 13-16, pp. 356-57.

All people who wanted to go to and beyond the 'sāgara' had to go only through this only way which was through this *Mahendra-dvāra*. The ocean was visible from this end of the Vindhya. Rāvaņa passed through this *Mahendra-dvāra*, walking, when he kidnapped Sītā and reached Laṅkā, which as we know from Sundarakāṇḍa (2.1), was situated on the Trikūṭa.

It is interesting to remember that here was a spot where we have the Vindhya, the prasravana hill, the Mahendra-dvāra, and the ocean at visible distances. The Mahendra from which Hanūmān jumped or made the leap must have been not far from this spot. The Malaya mentioned in the Rāmopākhyāna does not figure in the above descriptions.

When Rāma's army marches towards Lankā, they reach the Sahya and the Malaya (Yuddha, Cr. Ed., 4. 55-56)

ततः पादपसंवाधं नानामृगसमायुतम् । सद्यपर्वतमासेदुर्भेरुयं च महीधरम् ॥ ५५ ॥ काननानि विचित्राणि नदीप्रस्रवणानि च । पञ्यन्नतिययौ रामः सद्यस्य मरुयस्य च ॥ ५६ ॥

The readings सहा and मल्य are mainly from S manuscripts. As shown in the Critical Apparatus (Yuddha, op. cit., p. 25), Śi Ñi V8 B1.8 D1.6.8.9.12 T2.3 read विंध्य- and Ñ2 V1 B4 D2.4 read विंध्यं for सहा in V. 55, and for 55 these manuscripts variously read वानरास्ते समावहन् or समास्ताः उवंगमाः or वानरास्ते समावहन् . This last reading is also by Kataka. In the next verse 56 also, Śi Ñ V1.8 B D2.3.6.9.12 read विध्यस्य for सहास्त.

It seems that the N tradition has here preserved the older readings consistent with what has been shown before.

But Vindhya is certainly not anywhere near the 'ocean' if Ceylon is to be identified as Lańkā in the midst of ocean. Vālmīki has not given detailed geography of the route of the march of Rāma's army. After the above verses 55-56, the next thing that we hear is that reaching the Mahendra Rāma climbs and reaches its top (śikhara) from where he sees the "ocean" (salilāśayam). Again we have—

ते सहां समतिकम्य मलयं च महागिरिम् । भासेदुरानुपूच्येण समुदं भीमनिःस्वनम् ॥ ६५॥

Again we find, Si Ñi Vs B, Di-4.8.12 reading विध्य for सद्ध.

D.R. Bhandarkar could well realize the difficulty about this proximity of Vindhya and the ocean. With the help of the Rāmopākhyāna verses quoted by us, in the beginning of this discussion, which locate Sahya, Malaya and Dardura mountains near the hill of Vindhya where the Vānaras met Sampāti, he says, "That part of the Sahya which is spread over South Canara, Coorg and Malabar must therefore stand for the Southern Vindhyas" (Jha Commemoration Vol. p. 56). According to Bhandarkar, Rāvaṇa's Laṅkā was thus an island which could be seen from the junction near the sea, where the Malaya, Dardura and Vindhya met". Bhandarkar further writes (Ibid., p. 59), "Pargiter long ago pointed out that just as there were two Mahendras, so there were two Vindhyas, and that one Mahendra and one Vindhya

were near the extreme south of the Peninsula (Ibid., p. 55)." But there is no range in the extreme south of India which is said to have preserved this name of Vindhya.

For the identification of the Vindhya and the Mahendra (very near Vindhya according to Rāmāyaņa description) the following remarks of B. C. Law on Mahendrācala are noteworthy:-" × × The Gautami plates of Ganga Indravarman mention it. It probably refers to the hills of this name in the Ganjam district (E.J., XXIV, Pt. IV, October, 1937, p. 181). The Mahendra range of mountains extended from Ganjam as far south as the Pāṇḍya country to the whole of the Eastern Ghat range. The Mahendradri or the Mahendra mountain was situated between the Gangasagarasangama and the Sapta Godavari. A portion of the Eastern Ghats near Ganjam is still called the Mahendra hill. Pargiter thinks that the name should be limited to the hills between the Mahanadi, Godavari and Wen Gangā and may perhaps comprise the portion of the Eastern Ghats north of the Godāvarī (Mārkandeyapurāņa, p. 305 note). According to Bāṇa's Harṣacarita (Ch. VII) the Mahendra mountain joins the Malayaparvata. The Raghuvamsa (IV. 39, 43; VI. 54) places it in Kalinga X X X X X. The minor hills associated with the Mahendra mountain were Śrīparvata, Puṣpagiri, Veṇkaṭādri, Aruṇācala and Rşabha. The whole range of hills extending from Orissa to the district of Madura was known as Mahendraparvata. It included the Eastern Ghats. It joined the Malaya mountain × × × × 2". Copy of Survey sheet Nos. 55 M/10, M/14 and M/15, attached by T. Paramasiva Iyer shows how Vindhya's southern end hill and the hill of Mahendra are very close facing the once vast depression containing the "Ocean" or the "Lavaṇāmbhas." The Mahendradvāra mentioned by Supārśva is the Katas Cleft on this sheet, according to T. Paramasiva Iyer and Rai Krishnadāsa. Places like Bankheri, Bāndrābhān, etc. are reminiscent of settlements of Vanaras, who are called वनवासी, वनचर, वनचारी, वनोकस etc., (in Rāmāyaņa), according to Rai Krishnadāsa.

Before proceeding further the problem of Malaya-giri has to be considered. It is not certain whether Malaya-kulācala was intended in Yuddha, (Cr. Ed.), 4.55-56 when, as noted above, we have another reading विन्ध्य for सद्य. The following remarks of Dr. D. C. Sircar are noteworthy 3: "Since the name Malaya is derived from the Dravidian word malai meaning 'hill', it is not improbable that this word affixed to the end of the names of certain South Indian hills was often Sanskritised as malaya and gave rise to a confusion." If we can prove with other independent evidences that for ancient Indian writers Ceylon was not the Lanka of Ravana, then the indentification of Malaya with Malayakulacala of Kerala would not only be not necessary but would also be untenable. Also if the evidence of Purāņas definitely helps us to locate Kişkindhā on the Vindhyaprstha, then, the location of Kişkindhā and Pampā, of Rāmāyaņa, in Mysore has to be rejected and with it all references suggesting Rāma's march further southwards of Mysore naturally must have been interpolations. As already suggested by earlier writers, and as recently shown by Dr. H. D. Sankalia with the help of archaeological evidences, Valmīkī was not properly acquainted with the rites, customs, culture and geography of South India. Incidentally we must note that the Rāmopākhyāna evidence, noted before, from Āraņyakparvan (Cr. Ed.), 266 vv. 41-43, is later than that of the Rāmāyaņa of Vālmīki. In the Rāmāyaņa, Vālmīki gives exact distances between certain spots in N. India visited by Rāma, but does not do so regarding places in the course of the march of Rāma's army. Kibe has suggested that Malaya is the same as Mālyavān, especially vide, Kibe's Location of Lanka, pp. 36-87 and p. 40.

In Kişkindhand (Cr. Ed.), sarga 40 when Sugrīva sends his search party to the south (dakṣiṇām) i.e. to the south of Kiṣkindhā, he asks them to make a search in the Vindhya of thousand peaks, in the Narmadā valley (op.cit., sarga 40. v. 8) and in the valleys of Godāvarī and Kṛṣnāveṇī, the Varadā, etc.,

I For further refutation of Pargiter's Theory (followed by D. R. Bhandarkar), see, T. Paramasiva Iyer, Rāmāyaṇa and Lankā, Preface, p. XXXI.

² Law, B. C., Historical Geography of Ancient India, p. 172.

³ Sircar, D. C., Geography of Ancient and Mediaeval India, p. 244.

and amongst the Vidarbhās the Rṣikās, the Māhiṣakās and others. Also he adds in v. 12, the Daṇḍakāraṇya with its caves and rivers as also the river Godāvarī.

Now in the above account it is clear that the Vindhya (or at least a major part of it as well as the Narmadā valley and the Godāvarī valleys were to the south of Kişkindhā from where this search party was dispatched. Another thing to note is that river Godāvarī is mentioned twice, once in op.cit., 40.9 and a second time in 40.12. The Cr. App. shows that B4 and B3 omit the verse 40.9, so also this verse is omitted by \$1 D12 and \$G1\$ while \$\tilde{N}1\$ reads भीमरथी for गोरावरी, T3 reads भोगवती, D1-4.13 read वेगवती रम्यां कृष्णावेणीं महानदीम् (perhaps a better reading qualifying कृष्णावेणीं महानदीम्). Kataka commenting says तत्र गोरावरीभित्यत्र विन्ध्यप्वदेशविगोरावरीम् नदीम् | Tilaka comm. agrees. About 40.12, again referring to गोरावरी, Udāri Varadarāja writes—नदीं गोरावरी चेति | तत्र गोरावरीशब्दो रण्डकारणयवर्गनि गोरावरीखण्डे वर्तते | But what is noteworthy here is the fact that neither the Godāvarī region of verse 9 nor of verse 12 can be close to Pañcavaṭī from where Sītā was kidnapped by Rāvaṇa. Pañcavaṭī was left behind by Rāma and Lakṣmaṇa when they proceeded towards Rṣyamūka, the resort of Sugrīva, which obviously was not very very far from Kiṣkindhā. For after the first encounter with Vālī, Sugrīva runs back to Rṣyamūka, and then again after wearing a garland of gajapuṣpī (as suggested by Rāma, so that Rāma can distinguish and identify Vālī and Sugarīva separately), Sugrīva again returns to Kiṣkindhā and challenges Vālī.

T. Paramasiva Iyer has devoted a whole chapter (chapter IX) to "Kishkindhā, the Hill-cave (Giri-guhā)—Where was it". We need not reproduce here all his arguments regarding this Kishkindhā-hollow surrounded by hills with a narrow entrance passage (Kiṣkindhā-dvāra). In Rāmāyaṇa, Kiṣkindhā (Cr. Ed.), 28.32 it is said that after having issued orders for calling vānaras, Sugrīva enters his वेदम. In the next verse (i.e. 29.1) we find गुहां प्रविष्टे सुत्रीवे. Also we find in op.cit., 26.1, अभिषिक्त नु सुत्रीवे प्रविष्टे वानरे गुहाम् । आजगाम सह भाना रामः प्रस्वणं गिरिम् । Also cf., बभूव नगरी रम्या किष्किन्धा गिरिग्द्वरे । (op.cit. 25.37). In op.cit. 25.7, Hanūmān requests Rāma to enter Kiṣkindhā (after Vālī's death) इमां गिरिगृद्वरं रम्यामभिगन्तुमितोऽईसि। Again in sarga 25.10 we have सुसमृद्धां गुहां दिव्यां सुत्रीवो वानर्षभः। प्रविष्टो विधिवद्वीरः etc.

It is very interesting to note here that Patañjali corroborates this description of Kişkindhā as a guhā, in his Mahābhāṣya, when, on पार्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् (6.1.157) of Pāṇini, he cites the instances—पार्करो देश:। कारकरो वृक्ष:। रथस्पा नदी। किन्किंश गुहा। किन्कः। The reference to Kişkindha-Gandikam (on Paṇiṇi's 2.4.10) by Patañjali (Kielhorn's ed., p. 475) would suggest that Kişkindhā was outside the borders of Āryāvarta but not too far away from it.

Acc. to T. Paramasiva Iyer, Singorgarh Fort (Survey sheet 55. M/4, Lat. 23° 32', Long 70°45') is to be identified with Rsyamūka, and the Gorkha hollow (same survey sheet, Lat. 23° 32½', Long. 70° 47') is to be identified with Kiskindhā. According to Rai Krishnadāsa Pañcamaḍhī is the Rsyamūka, the Denvā river is possibly the old Pampā and that the surrounding area with places like Bāndrābhāna,

- I The Critical Apparatus of 40.10-11 shows widely different readings for अवन्तीमञ्चन्ती and बङ्गान्. So I have omitted references to them since these are doubtful. It would be worthwhile collecting more manuscript evidence for 40. 9-12 from different versions.
- 2 That Réyamūka was not very far from Kişkindhā will be obvious from Kişkindhā (Cr. Ed.), 12.13-14, 21, 24; 40.13.14 etc. Of course the distance between Réyamūka and Kişkindhā is not given, nor are we told anything about the time-interval between the first and the second duels of Vālī and Sugrīva.
- 3 Patāñjalipraņīta Mahābhāṣya with Pradīpa and Udyota commentaries, ed. by Pandit Bhargav Shastri, p. 143. Also see Tattvabodhini Comm. on Siddhānta Kaumudi (publ. Kṣemarāja Shri-krishnadas, Bombay, 1954), p. 273.
- 4 Rāmāyaṇa and Lankā, p. 112, esp. see pp. 71-73 for his arguments regarding the identification. It may be noted that according to Kişkindhā, 30.16, किन्दिन was गिरिसइटे.

Bankhedī, Bareli (Vānarapalli?) was the region of the Vānara tribe and that Kişkindhā was somewhere in this region.¹

Investigation into the problem of identification of Lanka would become necessary only if we find that ancient Indian writers did not identify Lanka with Simhala or with Ceylon and if Kişkindha and its inhabitants are not mentioned anywhere near modern Hampi with which Pampā is generally identified. Dr. D. R. Bhandarkar realized the difficulties regarding Kişkindhā. Referring to the evidence of Kaumudi-Mahotsava, he writes, 2 "Any scholar who reads this drama will notice that most of these places which Sardar Kibe was unable to locate were situated either in the flange or to the north of the Vindhyas. The hero of the drama was Kumāra Kalyāņavarman, who in consequence of the evil times on which he had fallen, was hiding himself in an inaccessible place, on the Vindhyas, called Vyādha-Kişkindhā, near the lake Pampā and not far from the temple of Vindhyavāsinī. These places are not far distant from Mount Citrakūṭa in the Bāndā District. And it was Cunningham who more than fifty years ago, expressed the opinion that the Godavarī of the Rāmāyaṇa was the holy Gupta Godavarī, or "hidden Godavari" which rushes forth from a cave in the hill nine miles south-south-west of Citrakuṭa" (A.S.I.R., Vol. XXI. pp. 11-13). The problem of identification of Godavari (described as a big river in Rāmāyaņa) with a small stream or river issuing from a cave near hill Citrakūṭa is not easy as pointed out by D. R. Bhandarkar. But Bhandarkar's arguments in rejecting the evidence of Rāmāyana and the Purāņas, regarding the location of Kiskindhā, are not at all convincing. He rejects the whole evidence on the basis of the fact that two or three different places in different regions are known as Kişkindhā. When a tribe or a people migrate to another region and colonize it they give their old place names to their new habitats and one can say that Kiskindhakas living near Bhojas of Vidarbha, when they migrated further southward in the Mysore territory gave their old place names to their new habitat.3 It would be interesting to note here that the famous Chitod of Rājasthan is also called Citrakūṭa.

Quoting the following verse (Kiṣkindhā, 46.17), D. R. Bhandarkar wrote: "It is true that this verse leaves no doubt as to the Vindhya mountain being to the south of Kiṣkindhā." To escape from this Bhandarkar, following Pargiter, put forward a theory of there being another Vindhya in the farsouth. The verse quoted by Bhandarkar from some printed edition) is as under—

दिशस्तस्यास्ततो भूयः प्रस्थितो दक्षिणां दिशम् । विन्ध्यपादपसंकीणां चन्दनदुमशोभिताम् ॥

Fortunately for Bhandarkar, the verse, along with a few lines preceding it, finds no place in thetext of our Critical Edition of Kişkindhākāṇḍa and the lines occur as 989* on p. 294 of our edition. These lines are read by our MSS. Ds.c.s-11 and all S. manuscripts, and the southern commentators have accepted them as text and commented on them. This is surprising when the text of the commentators had also passages referring to Sahya, Malaya, Dardura etc. But even though our Critical Edition rejects the above lines, the position of Vindhya being or extending to the south of Kiṣkindhā and Prasravaṇa giri from where Sugrīva sent search parties in different directions is supported by Kiṣkindhā (Cr. Ed.), 40.1-9, 12 etc., and 48.15. Kiṣkindhā of Vālmīki's Rāmāyaṇa was not in Karṇāṭaka.

The postulation of a second Vindhya in the far south, beyond Hampi in Mysore, and identifying it with the Vindhya were Sampāti met Hanūman, Aŭgada and others was made on the basis of a verse

- I Rai Krishnadāsa, ऋष्यमूक-किन्किन्धा की भौगोलिक स्थिति, नागरी प्रचारिणी पत्रिका वर्ष ५२, अंक ४, पृ. १३७.
- 2 Bhandarkar, D. R., Daṇḍakāraṇya, Jha Commemoration Volume (Poona, 1937), pp. 47-57, esp. p. 51 and ft. note 1.
- 3 Also see, Sircar D. C., Studies in the Geography of Ancient and Mediaeval India, Chap. XXVII, entitled, Identical Names of Different Localities.
- 4 Bhandarkar, D. R., op. cit., p. 55.
- 5 T. Paramasiva Iyer in his Rāmāyaṇa and Lankā, has adduced a very good argument against this theory which need not be repeated here.

from Rāmopākhyāna and not from Rāmāyaņa. Thus Râmopākhyāna is of an age when ceylon came to be regarded as Rāvaņa's Lankā and when Kişkindhā was located in Mysore region. About Kişkindhā and its people, Bhandarkar clearly stated: "Even in the Purāņas. Kişkindhaka is said to be Vindhyapṛṣthavāsin, dweller of a country situated on the surface of the Vindhyas (Vāyu Purāṇa, chp. 45, 132 and 134; Mārkaņdeya Purāņa, transl. by Pargiter, pp. 342 and 360)." This cannot be the postulated second Vindhya. As already known, Angada and others were dispatched in the southern direction by Sugiīva, from Kişkindhā.

In the Bhuvana-Vinyasa portions, the texts of the Puranas have located the people of kişkindha, on the Vindhya-pṛṣṭha, along with the following peoples 1-

imes imes imes imes imes imes imes imes चृुणुध्वं विन्ध्यवासिनः ॥ मलदाश्च कारूपाश्च मेकलाश्चीत्कलैः सद् । उत्तमर्णा(का?) द्शार्णाश्च मोजाः किष्किन्धकैः सद्द ॥ तोशलाः कोशलाश्चेव त्रेपुरा वैदिशास्तथा। तुमुरास्तुम्बुराश्चैव पटवो निषधैः सह ॥ अनुपास्तुण्डिकेराश्च वीतिहोत्रा अवन्तयः। एते जनपदाः सर्वे विनध्यपृष्ठनिवासिनः॥

> -Vāyu, Pūrvārdha, 45.131-34; also cf. Brahmānda, Pūrv., pāda 2, 16.63-66; Mārkaņdeya, 54.53-5; Matsya, 114.51-54

Is it possible to place these peoples in the Vindhyapṛṣṭha along with the people of Kiṣkindhā if we locate Kişkindhā and Pampā in Mysore, and is it possible to locate them in the far southern postulated Vindhya?

Varāhamihira, in Brhatsamhitā, 14.9.10, also places Kiskindhā amongst the Janapadas of the Vindhya region.² Dr. D. C. Sircar, in his Studies in the Geography of Ancient and Mediaeval India (p. 43) has discussed the location of Bhojas and the Kişkindhakas on the evidence of the relevant passage about Vindhyapṛṣṭha-nivāsinah of the Bhuvanavinyāsa of the Purāṇas. The Kişkindhakas are spoken of as XX भोजा: किष्किम्थकै: सह. He places these Bhojas of the Puranas in Berar (Varada) and the Kiskindhakas must be close to the Bhojas. According to Dr. Sircar, the Bhojas later moved towards Goa. About the Kişkindhakas he writes: "The Kişkindhakas may be the people of Kişkindha identified with modern Kalyanapur in the south of the Udaipur divison, Rajasthan, and not the well-known Kiskindhā in Mysore State."3 We are not sure about this identification of Kişkindhā with Kalyanapur. although we do feel that the Kişkindhakas must be near Bhojas who were originally in Berar (Varāda) as suggested by D. C. Sircar.

We have already referred to Patañjali citing Kişkindha-Gandika along with cases like Saka-Yavana (इतरेतरद्व-द्वसमास) on Panini, 2.4.10 and referring to them as Śūdras (Kielhorn's ed. p. 475).

These citations would naturally be of peoples near (but outside) the borders of Āryāvarta. Kiskindhakas are known as Vindhyapṛṣṭhavāsinaḥ from Purāṇas cited above. But who are the Gandikās? V. S. Agrawala, in his India As Known to anini, p. 76, has used the word Gabdika in this context, but we are unable to know the edition or the manuscript used by him. However, Monier-Williams, in his Dictionary, p. 344 and p. 346 also takes Gandika and Gabdika as signifying the same people and it seems

I The verses quoted here are from the text edited by D. C. Sircar, Studies in the Geography of Ancient and Mediaeval India, pp.44-45.

Also see, Ali, S. Muzafer, The Geography of the Puranas (New Delhi, 1966), pp. 158, 161, 168.

^{2.} Shafer, Robert (Wiesbaden, 1954), Ethnography of Ancient India, p. 125.

³ Sircar, D. C., Studies in the Geography of Ancient and Mediaeval India, p. 43. Also see, Sircar D. C., The Guhilots of Kiskindhā, P. 34.

he has taken both as two different readings of the same context. Kāsikā (II.r.6) on Pāniņi, 2.r.6. reads¹—

इयृद्धिः ऋष्देरभावः। गविकानामृध्देरभावः दुर्गविद्वं दुर्यवनं वर्तते।

Also see, Nyāsa, on above, 2

गविकानामृध्दिविगमो वर्त्तत इत्यर्थः।

Again, Kāsikā on Pāṇini 4.3.93 (सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽपानो । writes :-

" × × स्रोस्थामिजन इत्येतस्मिन् विषये। सैन्धवः। वार्णवः। सिन्धु। वर्णु। गन्धार। मधुमत्। कम्बोज। कहमीर। साल्व। किष्कन्धा। गव्दिका। उरस। × × × × " (Chaukhamba ed., 1952).

Gandika, Gabdika and Gavadika should be identified with the people speaking the Gadab dialect. These people must be living in the same region as or in a region close to, the region inhabited by Kişkindhakas. This should further support T. Paramasiva Iyer's identification of Kişkindhā.

Once we make up our mind about the location of Kişkindhā of the Rāmāyaṇa and the Purāṇas being on the Vindhya-pṛṣṭha, and reject the possibility of Kiṣkindhā being in the Mysore state, which latter must be a later identification with perhaps the Kiṣkindhakas moving further south after the age of the Purāṇas, it will be easy to see that Lanka of Rāmāyaṇa cannot be located in Ceylon.

Kişkindhā was near Ŗśyamūka which was a part of Ŗkṣavān-parvata, which, as Rai Krishnadāsa has suggested, is the same as Ŗṣyavān. Being inhabited by the Ŗkṣa tribe, it came to be called Ŗkṣvān also. The Ŗkṣa-s and the Vānara-s were friendly. Sugrīva resorted to Ŗṣyamūka (Kiṣkindhā, Cr.Ed., 45.16) because this was not under the sway of Vālī. Pampā-saras or river was a southern boundary of Kiṣkindhā, and on the western bank of the former was the Mataṅga āṣrama. Being in the area of Rkṣavān, the Rkṣa territory, Vālī could not enter it. According to Rai Krishnadāsa, Rkṣavān extended in the Hoshangabad district, the Rṣyamūka-śikhara was on what is now known as Mahādeva-kā-Pahāḍa, and that modern Pañcamaḍhī in Madhya-Bharat should be identified with the ancient Rṣyamūka. It is now worthwhile checking all these identifications.

Another very important point to note is that in the Bhuvana-Vinyāsa (and Bhārata Varṇana) sections, Vāyu, Brahmāṇḍa, Mārkaṇḍeya etc., include the Nāsikyas in the Aparānta or Western India. 6cf.—

शूर्णारकाः कोळवना दुर्गास्तालीकहैः सहा ।
पुलेयाश्च सुरा (सुर ?)लाश्च रूपमास्तामहैः सह ॥
तथा तुरमिनश्चेव (तुम्बवनाश्चेव ?) सर्वे चैव कारस्कराः ।
नासिक्याचाश्च ये चान्ये ये चैवोत्तरनर्मदाः ॥
भारुकच्छाः समाहेयाः सह सारस्वतैरि ।
कच्छीयाश्च सुराष्ट्रश्च धानर्ताश्चाबुदैः सह ।
हस्येते अपरान्ताश्च शूणुध्वं विन्ध्यवासिनः ॥

Now, Pañcavați is located near Nasik and is even now so visited by pilgrims. D. R. Bhandarkar while discussing the location of Daṇḍakāraṇya⁵ supports this. Pañcavați has to be located in the

¹⁻² Nyāsa and Padamanjai on Kāṣikāvrtti, ed. by Swami Dwarkadas Shastri and Kālikāprasad Shukla (Varanasi, 1965), part II, p. 20. Also see, Monier-Williams Dict., p. 351.

³ Rai Krishnadas, रामवनवासका भूगोळ in three instalments in नागरी प्रचारिणी पत्रिका, वर्ष ५४, अंक १, २, ३.
Also see, Shah, U. P. रामवनवासनी भूगोळ अने लंका, स्वाध्याय (publ. by O. I. Baroda), Vol. 10. no 1,
Nov. 1972), pp. 1-24, esp. pp. 14-15.

⁴ For ready ref. to all Purāṇas and the text of this passage in the various Purāṇas, see, Sircar, D. C. op.cit., pp. 40-41.

⁵ Bhandarkar, D. R., Dandakāranya, Jha Commemoration volume (Poona, 1937), pp. 46-57.

Dandakāranya. But where was Dandakāranya and what were its boundaries? Was the Nasik region

Now it is interesting to note that the Purāņas include Nāsikyas in the Aparānta while the Daņḍakas are referred to separately amongst the Dakṣiṇāpathavāsinaḥ¹—

अथापरे जनपदा टक्षिणापथवासिनः ।
पाण्ड्याश्च केरलाश्चेव चोलाः कुल्यास्तथैव च ॥
सेतुका मुपिकाश्चेव कुमारा वनवासका ।
महाराष्ट्रा माहिषकाः कलिङ्गाश्चेव सर्वशः ॥
कावेराः सह चैपीका भाटन्याः शवराश्च ये ॥
पुलिन्दा विन्ध्यमूलीका (या) विदर्भा टण्डकैः सह ॥
पौरिका मौलिका (मौलका)श्चेव भरमका भोगवर्द्धनाः ।
नै(ऋ?)पिकाः कुन्तला अन्ध्रा उद्धिदा नलकालिकाः ।
दाक्षिणात्याश्च वै देशा अपरान्तान्निबोधत ॥

Here not only are the Daṇḍakas mentioned separately from Mahārāṣtrās but are mentioned with Vidarbhās and probably both Vidarbhās and the Daṇḍakas were spoken of as Vindhyamūlīyas. It is also obvious that the Nāsikyas are separate from Mahārāṣṭras. Under the circumstance it is not possible to believe that Purāṇas ever identified the Pañcavatī near Nāsik with the Pañcavaṭī in the Daṇḍakāraṇya of Rāmāyaṇa and the Purāṇas.

A very interesting episode regarding the origin of the name Dandakāranya is given in the Uttara-kānda. Of the hundred sons of Ikṣvāku, the last one, Danda by name, was least intelligent. So while dividing his kingdom amongst his sons, Ikṣvāku gave to Danda, the region between the Vindhya and Saivala mountains. Danda made (founded) Madhumanta as his capital and Usanas was given the position of his Rāja-Purohita (Priest) or the Kulaguru. But since Danda raped Arajā the daughter of Usanas Ṣṣi, the Brahmarṣi cursed the king so that his whole kingdom was burnt to ashes² within a week and the region later became a forest known as Dandakāranya (Uttarakānda, Cr.Ed., sargas 70-72), cf.—

तस्याऽसौ दण्डविषयो विन्ध्यशैवल सानुषु । शक्षो ब्रह्मविणा तेन पुरा वैधर्मके कृते ॥ १७॥ ततः प्रभृति काकुत्स्थ दण्डकारण्यमुच्यते । तपस्विनः स्थिता यत्र जनस्थानमथोऽभवत् ॥ १८॥ Uttara., 70. 17-18, p. 412.

Thus according to this episode, this Dandavişaya must have been originally under the Kosala rule. In that case the Dandakāranya, or at least a part of it should be on the borders of the Kosala country. It seems that the Dandakāranya of the Epics and Purānas was a very extensive forest region.

T. Paramasiva Iyer, in his Rāmāyaņa and Lankā, identifies the Saivala mountain with the Pannā range.3

The following remarks, of Dr. B. C. Law, on Daṇḍakāraṇya, are noteworthy⁴: "The Daṇḍ ka forest (Daṇḍakāraṇya) which is celebrated in the Rāmāyaṇa (Ādik. sarga 1. v. 18) in connection with the story of Rāma's exile, seems to have covered almost the whole of Central India from the Bundelkhaṇḍ region to the river Kṛṣṇā (J.R. A.S., 1894, 241; cf. Jātaka, V. 29), but the Mahābhārata seems to limit the Daṇḍaka forest to the source of Godāvarī (Sabhāparva, XXX, 1169; Vanaparva, LXXXV, 8183-4).

I Sircar, D. C., op. cit., pp. 38-39.

² One would wonder whether this legend about the kingdom turned to ashes had arisen from some cattle cult of the cow-dung ash-mounds, like those of Neolithic Cattle-keepers of S. India, recently discussed by Dr. F. W. Allchin!

³ Iyer, T. Paramasīva Rāmāyana and Lankā, pp. 103-104.

⁴ Law, B. C., Historical Geography of Ancient India, (Paris, 1954), p. 280.

×× This forest was also known as Citrakuñjavat to the west of Janasthāna (Uttararāmacarîtaṃ, Act I, 30). ××× This forest is also mentioned in the Milindapañha (p. 130). The Jaina Niśīthacūrṇi has a peculiar story of the burning of this forest to ashes (16.1113). The Daṇḍakāraṇya along the Vindhyas practically separated the Majjhimadcśa from the Dakṣiṇāpatha."

An interesting explanation of the origin and meaning of Daṇḍaka is offered by G. Ramdas.¹ The Uttarakāṇḍa story of king Daṇḍa to explain the origin of the name of Daṇḍakāraṇya is not at all convincing and could have been an interpolation. Especially the introduction of Uśanas, a Bhārgava as priest of a king of the Ikṣvāku family itself would make us suspect of Bhārgava attempt at redacting the Rāmāyaṇa just as a similar attempt was done in the case of the Mahābhārata as shown by Dr. Sukthankar. G. Ramdas says: "The word Daṇḍaka does not mean of the King Daṇḍa' but signifies full of water.' It is made of Dān + Dāk + ā, the final ā being a śavara genitive termination. In śavara language Dān means water; in other dialects of śavara, Dāk is the word for water. So Dān + dāk denotes excess of water; Dān + dāk + ā + araṇya means the forest of much water."

In Kittel's 'Kannada-English Dictionary,' p. 765, we find daka = water. In 'A Bonda Dictionary' by Sudhibhushan Bhattacharya (Poona, 1968) we find (on p. 59) as entry no. 1179, dak' = water, with echo-word dag-dik'. As a verb, in entry no. 1180, it means "to become water, to become wet." Entry no. 1189 dana' (pl. danaye) means "ghat on the hills". So perhaps Dandaka can also be explained as a hilly region full of water or with marshy lands.

The Aranyakānda begins with Rāma's entry in the Dandakāranya. The tāpasas offer hospitality. Rāma proceeding into the forest meets a cannibal, Virādha by name. Virādha is killed. He informs Rāghava that at a distance of one and a half yojonas from the spot lived the sage Sarabhanga. (Aranya, 3.22). Rāma meets Sarabhanga who advises him to go for stay (āvāsa) to sage Sutīkṣṇa (Ibid., 4.30-31). He points out the way to the āśrama of Sutīkṣṇa (पूष प्रथा न्याम् स्टब्स्म etc.) and dies. Various types of tāpasas approach Rāma with a request to protect them from the Rākṣasas who have been killing them. They say—

पृहि पश्य शरीराणि मुनीनां भावितात्मनाम् । हतानां राक्षसैघेँ।रैर्बहूनां बहूधा वने ॥ १५:। पम्पानदी(v.l. वन, तीर)निवासानामनुमन्दाकिनीमपि । चित्रकूटालयानां च क्रियते कदनं महत् ॥ १६॥

Aranya., 5.15-16, p. 26.

Obviously the regions of Pampā (forest or lake or river), the Citrakūṭa, and the valley of Mandā-kinī are not too far from this area.

Rāma promises that he will destroy the Rākṣṣsas, and proceeds towards the āśrama of Sutīkṣṇa. Here the critical text reads स गत्या ह्रसम्बानं नदीतीस्त्वां बहुद्काः (Araṇya, 6.2). But the variants in reading are अद्रम् and नदीं तीर्त्वा महाजवाम्. Rai Krishnadas identifies the above river with Kena which ultimately meets Yamunā (Nāgarī Pracāriṇī Patrikā, Varṣa 52, no. 1). It must be noted that here Govindarāja comments—अद्रमिति च्छेदः। पूर्व शरमञ्जेण इद् राम महातेजा इति सुतीक्षणाश्रमस्याद्रस्वोक्तः। (See also Cr. app. on Araṇya, 4.31, p 22). All students acquainted with Indian manuscripts are well aware that in cases like this गरम अद्रमण्यानं is equally tenable and when Rāma wanted to stay nearby Sarabhaṅga would not suggest a spot too, too far from his own āśrama. And when Rāma meets Sutīkṣṇa, the latter tells him चित्रकृटमुपात्रय राज्यअप्रोडित मे श्रवः (Araṇya, 3.10). So Sutīkṣṇa used to visit Citrakūṭa which must not have been too far from his āśrama. Rāma is offered a residence in Sutīkṣṇa's āśrama. Rāma politely refuses and says that he would like to see the whole āśrama-mandala of sages living in the Daṇḍakāraṇya. Sutīkṣṇa bidding good-bye requests Rāma to come to his āśrama after a visit to this āśrama-pada. This could have been a colony of hermits staying in the Daṇḍakāraṇya which again is not likely to have been too far away from Sutīkṣṇa's āśrama. (Ibid., 7. 12-19). According to Rai

I G. Ramdas, Aboriginal Names in the Rāmāyaņa, JBORS., Vol. XI (1925), pp. 41-53, esp. p. 47.

Krishnadāsa, sutīkṣṇa's āśrama was somewhere in the range near modern Pannā, near about Bijawar. Crossing several rivers and going through forest region Rāma, with Lakṣmaṇa and Sītā, reaches a lake, Pañcāpsara (Araṇya., 10, 10-11). Rai Krishnadas identifies this with the big lake at Sāgara in Madhya extended from Damoh up to Maihar. Staying for a total period of ten years in the various āśramas, and destroying fourteen thousand rākṣasas, Rāma returns to Sutīkṣṇa's āsrama, and expresses his desire to pay a visit to the great sage Agastya. Sutīkṣṇa says—

योजनान्याश्रमात्तात याहि चःवारि वै ततः।
दक्षिणेन महान्श्रीमानगस्त्रश्रातुराश्रमः ॥३६
स्थलप्राये वनोदेशे पिष्पलीवनशोभिते।
× ४ तत्रेकां रजनीमुख्य प्रभाते राम गम्यताम्।
दक्षिणां दिशमास्थाय वनखण्डस्य पार्श्वतः ॥३९
तत्रागस्याश्रमपदं गःवा योजनमन्तरम्।

-Aranya, 10.36-40, pp. 40-41

So, the āśrama of Agastya's brother was at a distance of about four yojanas (32 miles) from Sutīkṣṇa, and Agastya's hermitage was one more yojana (8 miles) further to the south, i.e. about 40 miles to the south of Sutīkṣṇa's āśrama.

Rāma inquires of Agastya about a place full of water and forested where he can have his own hermitage and live. To this Agastya replies—

इतो द्वियोजने तात बहुमूछफलोदकः।
देशो बहुमृगः श्रीमान्पञ्चवळ्यसिविश्रतः॥ १३
तत्र गत्वाश्रमपदं कृत्वा सौमित्रिणा सह।
रमस्व त्वं पितुर्वाक्यं यथोक्तमनुपालयन्॥ १४
× × × × ×
स देशः श्लाधनीयश्च नातिदूरे च राधव।
गोदावर्याः समीपे च मैथिकी तत्र रंस्यते॥ १८

Aranya, 12.13-18, p. 63

Rai Krishnadāsa identifies Pañcavaţī near the region where Kena river rises. He accepts that the reference to Godāvarī is a hurdle. But he solves it by taking गोदारि as a word of Non-Aryan, perhaps Dravidian origin as meaning "a river", on the evidence of Dr. Hiralal (अवसी हिंदी प्रान्त में राम रावण युद्ध, कोशोत्सव समारक संग्रह, pub. by Nāgarī Pracāriṇī Sabhā, Banaras, pp. 25-26. I have not been able to get a copy of this paper of Dr. Hiralal). Rai Krishnadāsa further says that even now in the Bundelkhaṇḍi dialect, गोदा is a place where a river is divided into two streams with a piece of land (island-like) between the two courses. He further says that like malai in Dravidian meaning a hill or table land, Lankā is a non-Aryan word meaning a mound, hill, or island. as shown by Dr. Hiralal. Dr. Sankalia³ accepts Hiralal's meaning of the word Godā and the Muṇḍā word Lankā in the sense of an island or a hill-top. He says that even now Lakkā is used in this sense by Ādivāsīs of Chanda district. It is important to note here that in the Imperial Gazetteer of India (New edition, 1908, A.D.), Vol. XII, p. 298, the writer of the

The same is the view of Sardar Kibe in A volume of Eastern and Indian Studies presented to F. W. Thomas, p. 144. But he does not name the place.

² Rai Krishnadas also refers to "The Aryan and the Dravidian in India, Journal of the Bihar & Orissa Research Society, Vol. XI, pp. 41-43. Dr. Hiralal has said that in 1926, he heard the word being used in this sense by a peasant in the North of Amarakanṭaka, अवशी प्रान्तमें राम-रावण युद, कोशोत्सव समारकप्रन्थ, pp. 26-27.

³ Sankalia, H. D., पुरातस्व अने रामायण (Ahmedabad 1973) pp. and Sankalia, H. D., Ramayana—Myth or Reality, pp.

note on "Godāvarā river" said: "Once through the hills, the river again opens out and forms a series of broad reaches dotted with low alluvial islands (lankas) ××××× "The above remarks very well support the meaning of Godā in Bundelkhandi dialect noted above. Again the writer of the above remarks, has, in 1908 A.D., used the word lanka for alluvial islands formed and surrounded by the river on all sides."

The identification of Godāvarī near Pañcavaṭi is a problem which as yet remains unsolved in case the location of Laṅkā is placed on the Amarkaṇṭaka or the Indrāṇā hill close to it. But there seems to be some force in the argument of Rai Bahadur Hiralal and Rai Krishnadas in interpreting चोदा or चोदारि as a common noun, meaning simply a river or a river branching off into two streams with an island between its two streams. It is interesting to note that in the Ain'-I Akabarī², amongst the principal rivers of the Subah of Malwa, are enumerated "the Narbadah, the Siprā, the Kāli Sind, the Betwa, and the Godi". In a foot-note Jadunath Sarkar says, "The Godi is a tributary of the Narmada."

It seems that Abu'l Fazl used the word also for 'Gumti' in the sense of a river while describing the Subah of Oudh, or perhaps he used Godi for Gumti. It is said by Abu'l Fazal that this Godi flows near "Nim Khār.3"

Referring to the need for a rethinking about the location of Lanka of Ramayana, Dr. P. V. Bapat, President, All India Oriental Conference, 27th Session, Kurukşetra (December, 1974), summarized the views of Dr. H. D. Sankalia who locates, like T. Paramasiva Iyer, the Lanka in Eastern Madhya Pradesh or Vindhya region, at the Trikūţa Hill, Amarakanţaka. Prof. Bapat further remarked, in his Presidential Address, that "this conclusion about the location of Lanka seems to be sound as early Pali sources, it must be remembered, mention only Tamba-panni-dipa or Sihala-dipa for the island of Ceylon and there are no references to the story of Ravana or Rama in early Canonical literature of Ceylon. This confirms a similar theory propounded by the late Sardar Madhavrao Kibe of Indore on evidence of Vālmīki's Rāmāyaņa. He had also given a photographic reproduction of certain tribes having low at their back hairy projections that could be construed as tails of monkeys [F. W. Thomas Commemoration Volume, between pages 144 and 145]. He had also written a paper in the Annals of the BORI (Vol. XVII, 1935, pp. 371-384), confirming the location of Lanka in Central India on the basis of Valmiki's Rāmāyaṇa. This was further confirmed by Shri J. C. Ghosh (Annals BORI, Vol. XIX, 1938-39, pp. 84-86) who also pointed out that a portion of Orissa was also known as Lanka (Epigraphia Indica, Vol. XII, pp. 237-42 and B. C. Majumdar's Orissa in the Making, pp. 179-80, 234). David John, however, sticks to the orthodox belief of Lanka being located in the present island of Ceylon (Annals, BORI, Vol. XXI, 1939-40, pp. 270-279). This problem, therefore, deserves further investigation."

To begin with, Lanka, as already pointed out earlier by T. Paramasiva Iyer, is a city built on the Trikuta-parvata, originally by Viśvakarma according to the Uttarakanda (Cr. Ed.), 7.21-22—

दक्षिणस्योद्धेस्तीरे त्रिकूरो नाम पर्वतः। शिखरे तस्य शैलस्य मध्यमेऽम्बुदसंगिभे। शकुनैर्शप दुष्प्रापे टक्कचिछन्नचतुर्दिशि ॥२१ त्रिंशद्योजनावस्तीणा स्वर्णप्राकारतोरणा। मया लङ्केति नगरी शकाज्ञतेन निर्मिता ॥२२

Again in op. cit., verse 24, cf. लङ्कादुर्ण. In Uttara, 3 24 we find लङ्का नाम पुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा. Lanka is not referred to as an island. Lanka cannot be identified with Ceylon, an island.

¹ Also see, G. Ramdas, Aboriginal Names in the Rāmāyaṇa, Journal of the Bihar and Orissa Research Society, Vol. XI (1925), pp. 42 ff.

² Ain-I Akabari, translated by H. S. Jarret, and corrected and annotated by Jadunath Sarkar (Calcutta, 1949), Vol. II p. 206.

³ Ibid., p. 183.

Secondly, as pointed out by Prof. P. V. Bapat, early Pali sources mention only Tambapaṇṇi-dīpa. or Sihala-dipa for the island of Ceylon.

Thirdly, in the Bāla-Rāmāyaṇa of Rājasekhara, in the act of Sītā-Svayamvara, both the Lord of Simhala (सिंहलेश्वर) and Ravana, figure as two distinct individuals. cf.—

प्रतीहार:- (अन्यतोऽवलोक्य। स्वगतम्) अयमितः सिंहलेश्वरः यस्याम्ब्रधिः स भगवान्स च रोहणाद्भिः कोशाविमी मदनतन्त्रपदैर्वचोभिः। सोऽयं प्रियाः परिहरन्मृदु सिंहलेन्द्रः कीडानिधानमनुरोधपुरं धिनोति ॥ ४१॥ रावणः — सिंहरूपते, किमिदं संदिद्यते । नन्वसंदेही वीरवतनिर्वाहः ।

र।जहोखरकृत बालरामायण, अङ्क ३.

In the Bhagavata, Skandha V, adhyaya 19, Suka gives a list of eight upadvīpas of Jambūdvīpa. Here he mentions Simhala and Lanka separately. 1

Varāhamihira, in Brhatsamhitā, adhyāya 14, verses 11-16, mentions Lankā and Simhala separately as two different regions.2

In the Mahabharata, Vanaparvan, 3.51.23 we have सिंह्लान्ववैशान्सलेच्छान्ये च लंकानिवासिन: । The Critical Edition, 48.19 (p. 159), however, reads this as सिंहलान्बवैरान्मलेच्छान्ये च जाङ्गलवामिन:। and its Critical Apparatus shows that the whole N reads लंकानिवासिन:। This is important in view of the other evidences cited above, and even the editor of the Cr. Ed. of the Vanaparva has put a wavy line below जाङ्गलवासिन: since the whole N (including the Sarada version) reads लंकानिवासिन:।

In the Mārkandeya Purāna, in the Kūrmavibhāga, (ed. of Jīvānanda Vidyāsāgara, Calcutta, 1879), chp. 58, v. 20, the people of Lanka are mentioned while in v. 27 the people of Simhala are separately referred to.

In the Sonpur Plates of Kumārasomeśvaradeva, the donor is mentioned as Paścima-Lankādhipati. B. C. Mazumdar, the editor of this grant, writes: "We learn that Kumārādhiraja Someśvaradeva of the Lunar race was the lord of the Sonpur tract then known by the name of Paścima-Lankā at the time of this grant. The people of Sonpur know by tradition that once the State had such a name as Paścima-Lańkā. A small rock in the bed of Mahānadī within a stone's throw from the palace of the Mahārāja is called Lankeśvarī and this Lankeśvarī has been referred to as Lankāvarttaka in the Mahadā copper-plates of Yogesvaradevavarman."3

A Gond King, Samgrāma-Sāhi-Deva by name, ruling in Central provinces for about 50 years from 1493 to 1593 A.D. styled himself as of Paulastya-vamsa on his coins."

Apart from the fact that in ancient India Simhala and Lanka were not regarded as the same regions, and apart from the fact that in the Rāmāyaņa, Lankā is a city, not an island or a country (which sense however came later as in the Sonpur grant referred to above), there seems to have existed another Simhala in India itself, besides the Simhala-dvīpa, generally identified with Ceylon. J. C.

I Also see, Vader, V. H., Situation of Ravana's Lanka on the Equator, Journal of the Mythic Society. Vol. XVII, pp. 17-22; and Diskalkar, D.B., Ceylon and Lanka are different, Journal of the Mythic Society, vol. XVIII, 67.

² Also see, Brhatsamhitā, 11.60.

³ Mazumdar, B. C., Sonpur Plates of Kumara Someśvaradeva, Epigraphia Indica, Vol. XII, pp. 237-242, esp. p. 239-

⁴ This name is according to the division of Provinces during the British rule.

⁵ See, Indian Historical Quarterly, Vol. V, pp. 355-56; Annals of the BORI Vol. XIX, p. 85. Also see Rai Bahadur Hiralal, The Situation of Ravana's Lanka, Jha Commemoration Volume, pp. 151-162.

Ghosh! has cited an interesting reference to a Simhala being close to Reva (Narmada). According to an account given in the Kalki Purāṇa, princess Padmā, daughter of king Bṛhadratha of Simhala, falling in love with Kalki, was one day very disconsolate at not being able to meet Kalki. The capital of this Simhala is said to be Kārumatī. She was finding fault even with the cool and fragrant breeze of Reva which was coming to her.² This Simhala of Kalki Purāṇa must be near the river Narmadā. A place called Singaldip to south of Indrāṇā hill is shown on the Survey Map attached by T. Paramshiv Iyer.

T. Paramshiv Iyer has located Lankā on the Trikūţa hill at Amarakanţaka about 30 miles from Jabalpur in Madhya Bharat. The name Amarakanţaka is interesting.

As noted by G. Ramdas, Narmadā is spoken of as Trikūtī in the 5th adhyāya of Revākhaṇḍa, a part of the Avantikhaṇḍa of Skandapurāṇa. Yudhiṣṭhira asks Mārkaṇḍeya why the river was called Trikūtā:

किमथे नर्भदा प्रोक्ता रेवेति च कथं स्मृता। त्रिकृटेति किमथे वा किमथे वालुवाहिनी॥

In reply to this the sage says (*Ibid.*, 6. 16 f.) that because the river flows out of a mountain having three peaks, it is called Trikūṭā. Now Matsya Purāṇa (chp. 185.11 f.) tells us that the Narmadā rises in the Amarakaṇtaka, G. Ramdas further says that "the existence of holy bathing places (tīrthas) after the name of Indrajit and Rāvaṇa, so for unknown to exist in any other part of India, is another evidence to prove that this was the site of Rāvaṇa's Lanka (Matsya, chp. 189, 3; chp. 190.29)".3

But the most interesting and a very convincing argument advanced by G. Ramdas, which should have attracted better attention of Dr. H. D. Sankalia and his predecessors holding the view of Lańkā being on or near Amarakaṇṭaka, is as follows. G. Ramdas writes: "Above all, the very name of Amarakaṇṭaka, a synonym for Devakaṇṭaka, an appellation of Rāvaṇa (Rāmāyaṇa, Yuddha, canto 124, 14) confirms the truth".4

Our Critical Edition of the Yuddha reads this as canto 112, 13 (p. 821)-

सपुत्रबान्धवामात्यः सबकः सहवाहनः । यथा च निहतः संख्ये रावणो देवकण्टकः॥ १३॥ ⁵

Thus Rāvaņa was a Devakaņṭakaḥ = Amarakaṇṭakaḥ. In Uttara, 6.7 (Cr.Ed.), the Rākṣasas are called Daivatakaṇṭakāḥ. The place of residence of the Amarakaṇṭaka came to be called Amarakaṇṭaka-parvata.

Before Rāvaņa made Lankā his capital and even before Vaiśravaņa took charge of it, sometime in the past, Lankā, originally built by Viśvakarmā was occupied by the descendants of one Sālakaṭankaṭā, daughter of Sandhyā and wife of Vidyutkeśa (Uttara, Cr.Ed., 4.20-23, p.23). The word Kaṭankaṭa in Sāla-kaṭankaṭā seems to be of a non-Aryan origin. In the Yājñavalkya Smṛti, Ācārādhyāya, in the chapter on Sānti of the Vināyakas, we find6—

- I Ghosh, Jogendra Chandra, Simhala in Central India, New Indian Antiquary, Vol. I, Oct. 1938, p. 463; Rāvaņa's Lankā located in Central India, Indian Historical Quarterly, Vol. V (1929), pp. 355 ff.
- 2 Kalki-Purāna, II. chp. 2, v. 6. Again in op.cit., chp. 3. v. 18, Kalki directs princess to take bath in Revā.
- 3 G. Ramdas, Rāvaņa's Lankā, The Indian Historical Quarterly, Vol. 1V (1928), pp. 339-346
- 4 1bid., p. 344.
- 5 Rāvaņa is also called लोककण्डक: elsewheve in the Rāmāyaṇa.
- 6 Yājñavalkya Smṛti with comm. Aparārka by Aparāditya, Ānandāśrama Series no. 46, 1903 A.D. Part I, p. 566. Also see the Dīpakalikā comm. of Śūlapāṇi (ed. by J. R. Gharpure, Bombay, 1939), p. 31; the Bālakrīḍā comm. of Viśvarūpācārya, published in the Anantaśayana Granthavali, no. 74 (Trivandrum, 1922 A.D.), p. 177.

मितश्च संमितश्चेव तथा शालकटक्कट: । क्रमाण्डराजपुत्रश्चेत्यन्ते स्वाहासमन्वितै: ॥ २८४॥ नाममिर्वेलिमन्त्रश्च नमस्कारसमन्वितै: । द्याच्चतुष्पये शूर्पे कुशानास्तीर्यं सर्वत: ॥ २८५॥

These four are the Vināyakas (Mita, Sammita, Sālakaṭaṅkaṭa and Kūṣmāṇḍarājaputra) who create obstacles (vighna) and who are therefore malefic deities. Aparārka (about 1125 A.D. commenting takes them as four Vināyakas, but Vijñāneśvara, the author of Mitākṣ ɪrā (1075-1100 A.D.) makes them six by splitting Sāla and Kaṭaṅkaṭa and Kūṣmāṇḍa and Rājaputra.

However we have a still carlier reference to these four Vināyakas in the Mānavagrhya-sūtra:—

अथातो विनायकान्त्याख्यास्यामः ॥१॥ शालकटङ्कटश्च कूष्माण्डराजपुत्रश्चोस्मितश्च देवयजनश्चेति ॥२॥ एतैरधिगताना-भिमानि रूपाणि भवन्ति ॥ लोष्ठं मृद्वाति ॥४॥ तृणानि छिनत्ति ॥५॥ ××××× एतैः खलु विनायकैराविष्ट्वा राजपुत्रा लक्षणवन्तो राज्यं न लभन्ते ॥ etc.¹ The Bhāṣya on this passage calls the Vināyakas as Bhūtas (cf: तेषां विनायकानामिशातानामधिष्ठितानां भूताकान्तानामाविष्टानां etc.).

The fact that these were regarded as malefic beings or deities suggests their non-aryan origin. This tradition of Vināyakas, a sort of Bhūta-grahas possessing people is fairly old. And in the Atharvaveda—Pariśista XX Śālakaṭaṅkaṭa is offered oblation along with Skanda, Viśākha and others.² So the tradition of Śālakaṭaṅkaṭas, enemies of gods, who first lived in Laṅkā, as recorded in the Uttarakāṇḍa, is very old and it is quite obvious that they must have been of some non-Aryan origin or stock. Later on Laṅkā was given to Vaiśravaṇa and then Rāvaṇa took it over from Vaiśravaṇa and made it his capital. Now we know that the Gonds are spread over the region around Amarakaṇṭaka and Jabalpur, Chanda district and various other districts of the Madhya Bharata. The Gondwana land of the Muhammadan historians shows that the Gond population was considerable enough to given their name to the region of Gondwana.³ According to the Imperial Gazetteer, the Gond "tribe proper has two main divisions: the Rāj Gonds, who form the aristocracy; and the Dhūr, or 'dust' Gonds, the people. The latter are also called, by the Hindus, Rāvaṇavaṁśis......" It is interesting to remember that a Gond king took pride in calling himself as belonging to Paulastya-vaṁśa on his coins.

But the memory of the earlier occupation of this region by Sālakaṭaṅkaṭas, as suggested by the Uttarakāṇḍa, was sustained, at least upto the age of Akbar. Abu'l Fazl in his Āīu-I Akabarī has referred to the Gondwana region as Gaḍh—Kaṭaṅgah. Blochman in his translation adds the following foot-note:—

"Gadh (Gurh, Gurhah, Gurrah) lies close to Jabalpur in Central India. Katangah is the name of two small places, one due south of Jabalpur, below Lat. 22, as on the map in Journ. of A.S.B., Dec., 1837, pl. lvii, another apparently larger place of the same name lies N.W. of, and nearer to Jabalpur, and Gadh, about Lat. 23° 30′ as on the map of Central India in Sir Malcom's Malwa; but both are called on the maps Katangī. In Muḥammadan Histories, the country is generally called Gadha-Katangah. Abū'l-Fazl says, it had an extent of 150 kos by 80 kos and there were in ancient times 80,000 flourishing

[।] मैत्रायणीय मानवगृद्धसूत्र with comm. of Aṣṭāvakra, ed. by R. H. Shastri (G. O. Series no. 35, Baroda, 1936), pp. 180-185.

² The Parisistas of the Atharvaveda, ed. by G. M. Bolling and Julius Von Negelein (Leipzig, 1909-10), Vol. I, p. 130, Parisista XX. 4.2.

³ See, Imperial Gazetteer of India (1908 ed.), Vol. XII, pp. 321 ff.

⁴ Ibid., 323. Also compare the following remarks on p. 321—" Abul Fazl describes Gondwana or Garh Katankā as bounded on the east by Ratanpur, a dependency of Jhārkhaṇḍ or Chhota Nagpur and on the west by Mālwā, while Pannā lay north of it and the Deccan south."

cities. The inhabitants, he says, are all Gonds..... The Rājās of Gadha-Katangah are generally called Gadha-Māndlā Rājās."

It would seem that Sālakaṭaṅkaṭa is perhaps a Sanskritised word of Dravidian origin, especially Kaṭaṅkaṭa. Sāla may stand for Sāla tree so largely growing in the region around Amarakaṅṭaka. Kaṭaṅkaṭa sounds onomatopoetic. In the Dravidian Etymological Dictionary (Burrow and Emeneau), we find a near parallel in entry no. 1382 (pp. 114-115). Tamil kuṭukuṭu, to rumble, rattle. Malayalam kuṭukuṭa, onomatopoetic, descriptive of guggling rumbling roise. Tamil kuṭukuṭuppai, anything making a rattling sound, small tambourine, wooden clapper. Thus Sālkaṭaṅkaṭa may refer to rattling rumbling noise of Sāl trees or wood. The meaning of a wooden clapper or rattle making noise, (and if the Kannada parallel cited in this entry may be connected, perhaps a loud thunderous noise) would be tempting but it is not likely here since we do not hear that these Rākṣasas in the Rāmāyaṇa were in the habit of using such rattles. The name could have been given to them because of something of the Sāla wood which they were in the habit of using. Now in the Yuddhakāṇḍa (Cr. Ed.), 48-39 (p. 331) we have the account of how the rākṣasas tried to wake up Kumbhakarṇa from his deep long sleep. The relevant verse is—

निजन्नुश्चास्य गात्राणि महाकाष्ठकटंकरै:। मुद्गरेर्मुसलैश्चेव सर्वप्राणसमुद्यतै:॥ ३९॥

Some noteworthy variants are—ŚB4 Ds.s.12 G2—कइंग (G2 क) रैं:, D1 करंगरें:, D7.9 करंकरें:, D9 करंकरें:, N1 महाकंटकरेंटें:. Thus it is clear that the original reading was महाकाष्ट्रकरेंटें:. However, since Cv which is the earliest datable commentary available reads it as महाकाष्ट्रकरेंटें: and since Cr, Cg also give the same reading the editor accepted this reading. The commentators have explained करंकर: as स्तरभमेदः Kumbhakarna was possibly beaten with heavy logs of the Sāla wood. The use of महाकाष्ट्र obviously stands for Sāla (tree) in Sāla-kaṭaṅkata. Now if the word is Sanskritised from some word derived from Ta. kaṭai, to churn, turn in lathe, mash to pulp, kaṭaical, turned work in wood, Ma. kaṭaiccal, turning on a lathe, in entry no. 957 of Burrow and Emeneau's Dictionary (p. 82), it would suit the sense of a pillar given by commentators in the above reference. In entry no. 1396 (p. 116) we have, Ma. kuṭṭa, a knotty log, To. kuṭy, a stump, Koḍ. kuṭṭe, log.

As an instrument in the महाकाष्ट्रकरें:, there is another entry, no. 1429 (above Dictionary, p. 118) that gives Ta. kuttu (kutti), to puncture, stab. This reminds us also of the Jaina author Haribhadra sūri who refers to the terrific or Mahişamarddinī form of Durgā as Kciṭṭakiriyā, and explains as kuṭṭanaparā.

Because of the profusion of Sāla trees in the region, it is just possible that these Rākṣasas built houses of Sāla wood. In the dynastic name Sāla-kaṭaṅkaṭa, this sense is possible on the basis of entry no. 96t of the above Dictionary (p. 83). According to it, Ta. kaṭṭu (kaṭṭ-), to tie, fasten, build, bind

Also see Rai Bahadur Hiralal, Rāvaņa's Lankā, Jha Commemoration Volume, pp. 153-155.

- 2 G. Ramdas, Aboriginal Names in the Rāmāyaṇa, Journal of the B.O.R.S. Vol. IV, p. 50.
- 3 The expression used is वंशे सालकटक्करे.

The Ain-I Akbari by Abu'l Fazl Allami, transl. by H. Blochmann second ed., edued by S. L. Goomer (Delhi, 1965), p. 396, foot-note.

by spells etc., as noun, the meanings given are—tie, band, custom, building, dam, causeway etc. kattatam, building; kettakam, house; kattada, kattana, katna, building; kattana, building; katta dam, etc.

Entry no. 967 (Dictionary, op.cit, p. 83) is also noteworthy: Ka. katekate, railing, balustrade. Te. kat ikațālu, katakatākammulu, railing (as of a balcony).

Whatever may be the sense, it would now be possible to infer that kaṭaṅkata¹ looks like a Sanskritised non-Aryan word, of proto-Dravidian origin. This goes in favour of the view identifying Lankā on or near Amarakantaka in the Madhya Bharata.

The Rākṣasas seem to have used something of Sāla which being typical of them, they probably got their name from it. Here we are reminded of the test which Rama gave to Sugriva of his own strength. He pierces Sala trees with his arrow, to show that he could defeat Vali. Now Vali did remain an ally of Rāvaņa and therefore like the Rākṣasas perhaps used some typical weapon of Sāla in war. (Also see, Sankalia, Ramayana-Myth or Relity, pp. 50-51).

It appears highly probable that Lankā was situated on the Amarakantaka—the Trikūta parvata. The Gonds who regarded themselves as of Paulastya-Vamsa live in this area and in many other parts of the Madhya Bharata and are found in U. P. also. They lived on the borders of southern Kośala. Rama's killing fourteen thousand Rākṣasas in Janasthāna, perhaps Rāvaņa's outposts, is understandable. The Ikşvākus had been enlarging their kingdom at the cost of these Gonds. Perhaps the carlier rulers had conquered the Gonds in U.P. and established their rule. The enmity was of long standing and deep rcoted. Rāma finally vanquished them.2

One must also solve the problem of the ocean over which a bridge was built for Rāma's army to cross the Lanka. Rai Bahadur Hiralal (op. cit., pp. 157-158) already discussed it. In India, even to day the name Sagara is given to big lakes and even ponds. In the heart of the city of Baroda exists a big pond called Sūrasāgara. The Ānāsāgara of Ajmer, much bigger, exists at least from Moghul period. A big tank Kirāta-sāgara was built by the Chandellas at Mahoba, a Lachamaņa-sāgara was excavated by a Kalachuri king at Bilhari. Rai Krishnadāsa has already referred to a lavaņa-paragaņā to the south of Amarakantaka region which is reminiscent of the Lavanambhas or ocean referred to in Ramayana and Mahabharata. Did Hanuman leap over it or did he swim across it? Firstly the testimonia of Raghuvamsa, 12.60 cannot be overlooked. Kālidāsa expressly says: मारुति: सागरं तीर्ण:। Even in the Rāmāyana शतयोजन्विस्तीणै पुष्छुये लवणार्णवम्। (Bāla, Cr. Ed., 1.57), the sense of swimming in पुष्छुये cannot be overlooked, ভ্রম্প্রেল: could have been a better word if leaping was implied. Even in Sundara (Cr. Ed.), 35.5 (p. 261) प्लबमान: परिश्रान्तो हतनो: सागरे यथा, it implies swimming 3. In the Jaina work Dhurtakhyana of Haribhadra suri it is said that Hanuman crossed the ocean by swimming with two hands. It is also said that this swimming by Hanuman is mentioned in the Ramayana.4

- I Incidentally we might refer here to another word कडूट in सर्वायुधे: कडूटभेदिभिश्च, Raghuvamsa, 7.50. Mallinātha explains कहूट = कवच (armour) citing Amarakośa in support. Also see Halāyudha Kośa (Varanasi, Saka 1879), p. 192. This word also seems to be of a similar origin.
- For some more arguments see, Rai Bahadur Hiralal, The situation of Ravana's Lanka, Iha Commemoration Volume, pp. 151 ff.; especially see pp. 152-156; Umakant P. Shah, रामवनवासनी भगोछ अने लंका, Svādhyāya (Baroda, O. I.) vol. 10, No. 1, Nov. 1972, pp. 1-23.
- Cf. Tilaka Comm. on this (Guj. Press ed., Sundarkanda, 37.5 p. 1892)—हतनौ: पुरुष परिकानत: कृतपराक्रमो बाहुभ्यां प्लवमानो × × × । " also Rāmāyaṇa-Śiromaṇi, quoted on the same page, reads-" × × अत एव प्लवमान: बाह्म्यां संतर्न् × × ×। √प्ल has also the sense of floating, swimming.
- 4 Dhūrtākhyāna of Haribhadra sūri (ed. by A. N. Upadhye, Singhi Jaina Granthamālā, no. 19, Bombay, V.S. 2000), I. 85-88:-

इत्थवि पञ्चयजणणं सणेहि रामायणे वित्तं ॥ ८५॥ सीमापउत्तिहेउं पवणसभी राहवेण भाणत्तो । लंकापुरि भइगओ बाहाहिं मनोमहिं तरितं॥ ८६॥ In the Rāmāyaņa, Sundarakāṇḍā, when Hanūmān meets Sītā, he offers to take her to Rāma by swimming the 'sāgara' carrying her on his back (त्वां हि पृष्ठगतां कृत्वा संतरित्यामि सागरम् । Sundarakāṇḍa, Cr. Ed. 35.22).

About Nala constructing the bridge, Rai Krishnadāsa has suggested, and perhaps rightly, a better reading for Bāļakāṇḍa, 1.65 (Cr. Ed.)—समुद्रवचनार्चैव नलं सेतुमकारयत्। where Śī Ñ V B D1-3.5.7.9-18 read राधवस्य च वचनात् and D10.18 and M4 read नलसेतुं. Nalasetu is a causeway, a bridge over a Nālā, or a channel or a canal. cf. the sanskrit words, nālī and nālaḥ 1

Rai Krishņadāsji compares the Nalasetu with nala-mā'a of Suppārakha jātaka. The word नलसेतु occurs more than once in the Rāmāyaṇa, cf. समुद्रागमनं चैव नलसेतोश्च बन्धनम् (Bāla., 3.24).

The following verse of Yuddha (Cr. Ed.), 110.10 is interesting in this context. While returning from Lankā, Rāma points out to Sītā the various memorable places and events in their life in forest. He begins with showing the battlefield, then the place where his army landed and made their one night's halt after crossing the ocean. Next he says:

एष सेतुर्मया बद्धः सागरे सलिलार्णवे। तव हेतोर्विशालाक्षि नलसेतुः सुदुष्करः॥१०॥²

How did the various Rākṣasas cross this ocean whenever they came out of Lankā and molested tāpasas of Janasthāna? How did Śūrpaṇakhā reach Lańkā to complain to Rāvaṇa against Rāma and Laksmana? Even though there was this so-called ocean or vast expanse of water around Trikūţa, perhaps on one side of Trikūţa, perhaps towards the side of Suvela hill (where Rāma's army landed) the waters were not very deep or there was something channel-like which could be easily crossed by them, partly by swimming and partly even by wading through the waters. Even in the courses of big rivers there are spots where this is possible. For a whole army to cross, with whatever primitive war equipments it carried, a bridge may be necessary. Hanūmān when he first reached Lankā did not know this way, this military secret of the Rākṣṣṣas. He swam across for many miles; no doubt it was a great feat, like swimming across the English channel. This inference stands to reason because from the Rāmāyaņa, Araņyakānda (Cr. Ed.) sarga 33 (pp. 165 ff.) we know that after hearing the report of Śūrpaṇakhā, Rāvaṇa, planning some strategy, quietly, secretly, goes to his Yānaśālā, asks his charioteer to make ready the chariot yoked with asses and mounting he goes to this "ocean," the sagaranupa (Aranya, op.cit., 33.21), the marshy land near the ocean with a big bunyan tree etc. and then crossing this "ocean" he reaches the asrama of Mailica in a forest (cf. तंतु गत्वा परं पारं समुद्रस्य नदीपते:। ददशिश्रम-मेकान्ते पुण्ये रम्ये वनान्तरे ॥ Ibid., 33.36). This crossing was done by Ravana sitting on a chariot drawn by mules. Rāvaņa, with Mārīca, goes in the same chariot to Daņdakāraņya, to kidnap Sītā (Ibid. 40.6 ff.).3

For all references to Rai Krishnadāsa, see his articles on राम-वनवास की भूगोल in नागरी प्रचारिणी पत्रिका, Vol. 52, no. 4 and Vol. 54, no. 1 and nos. 2-3.

I Apte's Dictionary (Rev. ed. by Gode & Karve), p. 890. Vācaspatyam (kośa, Chaukhamba S. Series, Vārāṇasi, 1962), V. p. 4049. Also Sanskrit Wörterbuch, Bothlingk and Roth, under Nala, Nālī etc. The origin and growth of the meaning of this word however deserves further investigation.

² Rai Krishnadāsa, in his interesting paper, वाल्मीकिकृत आदि-रामायण, in Bhāratī, Bulletin of college of Indology (Banaras Hindu University), no 6. pt. 1 (1952-63), pp. 105 ff, writes on pp. 128-29:— "जान पडता है, इस प्रकार लंका को परिवेष्टित करनेवाली महा जल राशि के अत्यंत निकट कोई अन्य जल राशि थी जो जल उमर मध्य द्वारा मुख्य जलाश्य से संबन्धित थी। इस का ही उपयोग राम सेनाने सन्तरण के लिये किया........... हनूमान जब तैर कर लंका पहुंचा तो उसके सामने त्रिक्ट पर्वत पड़ा जिस पर लंका पुरी बसी थी। किन्तु राम का अभियान जब लंका पहुंचता है तो वह सुवेल पर्वत पर स्थित होता है, जो कहीं ओट में पडता था और इसी कारण राक्षसों को राम की चढाई का पता तब जाकर लगता है जब वह लंका को अवरुद्ध कर लेता है। इस से स्पष्ट है कि सुवेल पर्वत लंका के पिछवाडे था, जिधर से राम को नल सेतु द्वारा, राक्षसों के अनलाने लंका पहुंच जाने का अच्छा मौका मिल गया।"
3 Also see, T. Paramasiva Iyer, Rāmāyaṇa and Lankā, pp. 29-40.

About the ocean around the Trikūṭā mountain, i.e. The Amarakaṇṭaka (which appears to be a more probable location of Laukā) the following remarks of Rai Krishnadāsa may be noted:—

" अमरकंटक की तली में भाज भी एक बड़ा भारी दलदल है जिसको कोई पार नहीं कर सकता। ब्रिटिश काल में मध्यप्रांत के चीफ किमइनर ने प्रयत्न किया था, परंतु उसे बहुत कष्ट उठाकर असफल लौटना पड़ा। इससे सरलतापूर्वक अनुमान किया जा सकता है कि राम के समय में वहाँ पानी का कितना भारी संचय रहा होगा। " X X X

" अमरकंटक के दक्षिण में अब तक लवन नामक परगना है जिसकी भूमि आसपास की भूमि से नीची हैं। इस का ताल्प्यें यह हुआ कि प्राचीन कालमें यह भूमि और नीची फलतः पानी से भरी होगी, जो कमशः सूख और भर गईं, वा उसके पानी का निकास हो गया। अर्थात् राम-काल में उक्त झील यहाँ तक लहराती रही होगी।"

We have in the preceding pages referred to meaning of the word Godā in Bundelkhandi dialect referred to by Rai Krishṇadāsa and Rai Bahadur Hiralal. The suffix vari in Godāvarī is equally interesting since, as shown by N. Lahovary, vāru in Dravidian and Kui means stream, torrent, and even in ancient Indo-European languages, vara, vāra = water, liquid? Malayalam vari-cāla means channel caused by flow of heavy rain water.

Rāma's return journey by aerial car Pușpaka, is described in Rāmāyaņa, Yuddha (Cr. Ed.) sarga III (pp. 809 ff.). Starting from Lanka the order of all places, with incidents etc., pointed out by Rāma to Sītā is noteworthy. First comes the battlefield, then the coast of the sea where Rāma having crossed the ocean had encamped for a night with his army (verse 9). According to \$1 N V B2-4 D4.8.12 it is not तीर्थ समुद्रस्य but तीर्थं सुवेलस्य (see also 3386* on p. 811). Very probably Rāma's army took Rāvaņa by surprise by suddenly appearing on Suvela mt. on the back of Trikūţa (Amarakanţaka) hill. Next, Rama shows the setu he built and calls it Nalasetu (v. 10). The ocean is then pointed out, and the hill in the middle where Vibhişana first came to meet Rāma (v. 13). Rāma next points out Kişkindhā, the capital city of Sugrīva where he had killed Vālin (v. 14). Sa Ñ V B2-4 D1.2.4.8.12.13 add five lines shown in 3308* which refer to the peak of Malyavat near the Kiskindha-dvara where Rama had to wait for four months of the monsoon. Rāma then points out the Rsyamūka mountain where Rāma first met Sugriva (v. 16). Then he shows the Pampā lake, on the bank of which stayed Sabarī, and he points out the spot were Kabandha was killed (vv. 17-18). Then he shows the Janasthana where took place the fight between Jațāyu and Rāvaṇa (v. 19), where Rāma had killed with arrows Khara, Dūṣaṇa and Triśiras (v. 20). He then shows the Parnaśala where Sītā was kidnapped by Ravana (v. 21). The river Godavari is pointed out and then are shown in succession asramas of Agastya, Sarabhanga, the hermitages of Tāpasās and the āśrama of Atri (vv. 22-24). The spot where Virādha was killed is shown (v. 25). Then the car reaches Citrakūţa (v. 26). Next appear Yamunā and the āśrama of Bharadvāja (v. 27), then the Gangā, then the Śrngaverapura of Guha (v. 28). Then they see Ayodhyā from the car (v. 29).

The above account omits all references to Sahya, Malaya, Dardura, river like Narmadā or any location which might help us to locate Kişkindhā in Karņāṭaka and Lankā in Ceylon. One cannot underrate the value of this account.

Rāma's journey from Ayodhyā to Lankā is available, in a reverse order, in the testimonia of Raghuvamsa canto 13 wherein, on his return journey to Ayodhyā from Lanka, in the Puṣpaka-vimāna, Rāma describes to Sītā the various sites in regular succession. Kālidāsa here would not miss any noteworthy location. Let us see whether this can help us in our problem. First, Rāma points out, (verses 2 ff.) to Sītā, the Setu which is divided as far as the Malaya mcuntain by the bridge. They reach the coast of the sea (v. 17), the land with forest emerges (v. 18), next they reach the Janasthāna, where the hermits, knowing that the region is now rid of obstacles, are re-occupying their long forsaken sites of hermitages and commence raising new huts (v. 22). This is important for all references to

I Rai Krishnadasa, राम बनवास का भूगोल, नागरी प्रचारिणी पत्रिका, वर्ष ५४, अंक २-३, p. 117.

² For more details, see, N. Lahovary, Dravidian Origins and the West (Orient Longmans, Bombay, 1963), p. 270.

Pāṇdya kavāta etc., or to the Dardura mountain etc. are omitted. Malaya noted above need not necessarily be the kulacala Malaya of Kerala as already suggested before in the preceding pages. Sahya is not mentioned. Next comes the spot where Rāma found an anklet (v. 23). The next verse says how creepers pointed out, to Rama, the direction in which Sītā was carried off. Next, Rama points out the lofty peak of Malyavat mountain (v. 26). From the heights of the mountains, Rama's gaze now descends towards the Pampā-waters (v. 30). Next (v. 33) comes the river Godāvarī, (perhaps not far from Pampa), in v. 34 Rama refers to the Pancavați, close by is the Godavari (v. 35). They then see the asrama of Agastya (v. 36). If we remember the Ramayana evidence here, it is further obvious here that Agastya's āśrama cannot be very far away from Pañcavați and Godāvarī, The asrama of Agastva can be located roughly with the distances given by Valmiki and discussed by Iyer as well as Rai Krisnadāsa. Next in v. 38, Rāma points out the Pañcāpsara lake of sage Śātakarni (acc. to Mallinatha's reading, but Mandakarni, acc. to Hemadri and Dinakara). Next in order. Rāma shows the āśrama of Sutikṣṇa (v. 41-44). Then they come to see the āśrama of the sage Sarabhanga. Rāma then points out the river Mandakini from a distance. The river is suggested to be near the mountain (v. 48) Citrakūța. Rāma now points out the āśrama of Atri (v. 50). Then is seen the famous Vațā-tree, known as Śyāma (v. 53). The confluence of Gangā and Yamunā is referred to in verses 54-58. Then they reach the city of the lord of Nisadas (v. 59). Then they see the river Sarayū (vv. 60-63).

The above account does not refer to the river Narmadā. This account deserves careful consideration. While it does not properly supply evidence in favour of location of Lankā in Ceylon or Kişkindhā in Mysore State, it clearly indicates that the janasthāna was not far away from the ocean.

Hemādri, commenting on Raghu. 15.103, says रामायणार्थमुपसंजिही पुराह and introduces his comments on Raghu., 16.1 with इदानी रामायणाद्धिकमागमान्तरप्रसिध्दमधं सर्गचनुष्टयेनाह।. Thus he was of opinion that for cantoes 9-15 of Raghu., the main source of Kālidāsa was the Rāmāyaṇa.

The Uttarakānda

According to an inscription in Cambodia, one Somasarman presented copies of the "Rōmāyaṇa, the Purāṇa and the complete Mahābhārata to a temple in Cambodia, thus showing that by about 600 A.D., the Rāmāyaṇa had got fame in that far-off country as a Hindu sacred book." Kumāralāta's Kalpanāmaṇḍitikā (c. 200 A.D.) mentions a public recitation of Rāmāyaṇa. The Chinese sources tell us that the Rāmāyaṇa was a well-known and popular work among the Indian Buddhists at the time of Vasubandhu whose date is not later than the fourth century A.D. Harivarman, a Buddhist scholar who wrote his Satyasiddhi in c. 250-270 A.D., refers to both Rāmāyaṇa and Mahābhārata as works which do not give and discuss the essence of things (tattvārtha, i.e. philosophy, true knowledge, highest knowledge) and merely are of the nature of (or full of) ākhyāna. It is not possible to say from these references anything about the then existing size of either Rāmāyaṇa or the Bhārata, nor is it possible to say anything about whether by the second and third centuries Rāmāyaṇa was already complete in seven kāṇḍas.

Since the Bhattīkāvya gives the Rāma story only upto the Coronation of Rāma, and because in earlier reliefs of the Rāmāyaṇa from places like Nachna Kuthara and Deogadh in Madhya Pradesh

- r Raghuvamsı of Kālidāsa, ed. by G. R. Nandargirkar, 4th ed., Delhi, 1971, notes p. 325, 326.
- 2 Hazra, R. C., in Our Heritage, Vol. II. part 1 (Jan.-June, 1958), p. 88. For the inscription, A. Barth, Inscriptions Sanskrites du Cambodge, Notices of extraites des Mss. de la bibliotheque nationale, t. xxviii. 1, (Paris 1885), pp. 29 ff.
- 3 Hazra, R. C., op.cit., p. 89.
- 4 The work was available in Chinese only. Recently a Sanskrit rendering of it is edited by Pandit Aiyyaswami Shastri in the G. O. Series, cf:—बुद्धधर्म: सारवान् प्रवचनेषु तत्त्वार्थः प्रधानो भवति । न यथा भारत- रामायणादीनि तत्त्वार्थं विना केवलमाख्यानरूपाणि । Salyasiddhi (GOS), skandha 1, varga 7, p. 25.

(both of the Gupta period) or Paţţadakala (c. seventh century) in Karņātaka, we haye not comeacross reliefs of the later Rāma story as depicted in the Uttarakānda, it might be suggested that till sixth or seventh century the Uttarakānda was not regarded as a genuine part of the Rāmāyana. However this does not seem to be quite true because the testimonia of Kālidāsa's Raghuvamsa incorporating a good deal of the subject matter of the Uttarakāņda, and weaving it in the Rāma-story,

Very valuable testimonia for the existence of Uttarakāņda before Kālidāsa is obtained from Raghuvamsa, cantoes 14-15. References to Sītā-tyāga, Lavaņa-vadha, Kusa-Lava-janma, Sambūka--vadha, Laksmana's death and the Svargarohana of Rama prove that Kalidasa very well knew the Uttarakāṇḍa. But the most important and clinching evidence is supplied by Raghu, 15.37. Śatrughna. while returning to Ayodhya after Lavana-vadha, founding of the city of Madhupuri etc., is said to have deliberately avoided visiting Vālmīki's āśrama, lest he and his soldiers might disturb the sage in his peaceful meditations etc. Kālidāsa must have realized that Satrughna's second visit to Vālmīki's. āśrama as mentioned in the Uttarakāṇḍa was incongruent and probably an interpolation. If the soldier's heard the Rāma-Kathā sung at night, a number of people in Ayodhya would have come to know of it and the fact that it was first heard at the time of the sacrifice would in that case become incongruous. Kālidāsa, therefore, specially noted the reason for Satrughna's bypassing the āśrama of Vālmīkī on his return journey to Ayodhyā. Kālidāsa, a poet himself, could have regarded this incident as a later interpolation in the Uttarakanda. It is, therefore, very likely that the origin of Uttarakanda was considerably earlier than the age of Kālidāsa.2 And it is not possible to assign to Kālidāsa a date later than the fifth century A.D.

Vimala sūri is said to have composed his Prakrit Paumacariyam, a Jaina version of Rāma's life, in year 530 after Mahāvīra's Nirvāņa (i.e. 4 A.D.). But modern scholarship is inclined to assign this work to c. end of the third century A.D. (V. M. Kulakarni, in Journ. of the Oriental Institute, Vol. 9, p. 304). Vimala sūri does not specifically mention the name of Vālmīki as author of Rāmāyana but points out the various absurdities in Rāma's life narrated before (obviously by a non-Jaina writer), cf..तह विवरीयपयार्थं क्हेंहि रामायणं रहयं। Paumacariyam, II. 116. But the doubts raised by Vimala sūri clearly point to the fact that he has in mind the Ramayana of Valmiki, cf..... अलियं ति सन्वसेयं अणंति जं ककहणी मुद्रा ॥ Ibid., III. 15. V. M. Kulakarni, after critically examining the Jaina evidence, has shown that "on the whole, Vimala sūri's work is profoundly influenced by the Rāmāyana of Vālmīki" (JOI., vol. 9, p. 197, also see p. 204). As shown by Kulakarni, "the Uttarakanda, although a later addition, was known to the author of Paumacariya" (JOI. vol. 9. p. 285). It would seem that by at least the beginning of the fourth century A.D., the Uttarakanda (in whatever early form it might have been) was not only in existence but had perhaps gained its place in the Rāmāyana of Vālmīki (i.e. it was not regarded as a separate work, a Khila, of Rāmāyana).

True it is that in the Rāmāyaṇa, kāṇḍas II-VI, Rāma appears to be a mortal hero, while in the later books I and VII he is often depicted as an incarnation of Vișņu, and but for very rare cases, the Critical Edition lends support to the above view, still however it must be remembered that the testimonia of Raghuvamśa shows that in the age of Kālidāsa, belief in Rāma's being an incarnation of Visnu had already grown.

Dr. Sukthankar has shown that the period of composition of the Rāmāyaṇa falls within the

I It must however be remembered that not all the panels of the Rāma story have survived at the Gupta sites of Nachna Kuthara, Deogadh etc.

² The Krauncavadha incident of Balakanda is referred to in Raghu., 14.70-

interval which separated Bhārata (of 24,000 verses) and the Mahābhārata of (100,000 verses). In that same period the Bhārata came under the very powerful influence of Bhārgavas who re-edited the epic and added a number of episodes and much didactic matter and magic or supernatural elements, etc. Shende has collected together all the references to Angirases and the Bhīgus in the Rāmāyaṇa and has shown how a major portion of the total number of episodes in the Rāmāyaṇa is found in Kāṇḍas I and VII, added by the Bhārgavas. Besides the evidence of the episode of Daṇḍa in Uttara-kāṇḍa, where Bhārgava Uśanas is made the family priest of the Īkṣvāku prince Daṇḍa, we have the following lines put in the mouth of Vālmīki, the author of Rāmāyaṇa, who tells to Rāma:—

प्रचेतसोऽहं दशमः पुत्रो राघवनन्दन । न स्मराम्यनृतं वाक्यमिमौ तु तव पुत्रकौ ॥ Uttarakāṇḍa (Cr. Ed.) 87.17.

This and the other evidences collected by Shende show that the Bhārgavas tried to show their superiority in an epic where Vasiṣṭha was the family priest of the Īkṣvākus and where the hero Dāśarathī Rāma is proclaimed as surpassing Bhārgava Paraśurāma! This seems to have been largely accomplished before the age of Aśvaghoṣa who in his Buddhacarita says:—

वाल्मीकिरादौ च संसर्ज पद्यं जप्रन्थ यन्नो च्यवनो महर्षिः। Buddhacarita, I. 43.

This and other cases are cited by Aśvaghosa to show that

तस्मात्रमाणं न वयो न वंशः कश्चित्कचिच्छूष्टयमुपैति लोके। राज्ञामृषीणां च हि तानि तानि कृतानि पुत्रैरकृतानि पूर्वैः॥ Ibid., I. 46.

Obviously Aśvaghosa believed that Valmīki was a descendant of Cyavana. We do not know his source of information nor do we know whether the information is correct or not. Put this reference does suggest that the Rāmāyaṇa with the Bhārgava elements introduced in it n.ust have already come into existence before the age of Aśvaghoṣa. The Uttarakāṇḍa which betrays a good deal of Bhārgava influence in it must have been in existence before Aśvaghoşa. In the preceding pages 30-31, we have already cited some evidence associating Cyavana, Bhārgava Maharşi, with Rāmāyaṇa and have also shown the relation of Rāmopākhyāna and Rāmāyaņa, as well as of Uttarakāņda and Mahābhārata. The differences in certain details are not enough to prove that Rāmopākhyāna is much older than Rāmāyaņa. Nor can we say that because Rāmopākhyāna makes no reference to Uttarakāṇḍa, i.e. to the life of Râma after coronation, the Uttarakāṇḍa is spurious and a later addition, because the context of Rāmopākhyāna shows that its purpose was not to give a complete account of Rāma but simply to illustrate how people fallen in misfortune do, later, gain happiness. What we can however say is that all the portions of Uttarakāṇḍa do not form a homogeneous unit with other kāṇḍas, that several portions, from Uttara, sargas I to 42 were gradually added, but that the genuine portion of the Uttarakanda was a subsequent appendix or khila or supplement by the author himself to the main story composed earlier and sung before Rama and others at the time of the sacrifice. Perhaps, even though the author, whoever he was, composed this supplement himself, still however, for a long time, this came to be regarded as a supplement only. These remarks generally apply to matter which is referred to in Bala, Cr.Ed., 3.28-29-

I Sukthankar, V. S., A Volume of Eastern and Indian studies, p. 302.

² Shende, N. J., in Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute, Vol. XXIV (May, 1943), pp. 67-68.

³ Shende, N. J., Authorship of the Ramayana, Journal of the University of Bombay, Vol. XII (New Series), part 2 (September, 1943), pp. 19-24.

×× स्वराष्ट्रक्षनं चैव वैदेशाश्च विसर्जनम् ॥ २८॥ मनागतं च यरिंकचिद्रामस्य वसुधातले। तचकारोत्तरे काच्ये वाल्मीकिभँगवानृषिः॥ २९।।

Were most of these episodes in the Uttara added during some reediting by some Bhargava sage? The Mahābhārata, Cr. Ed., XII 57.40, cited before, which refers to आगंवेण महर्पिणा आख्याते रामचरिते, is interesting. The Rāma-carita was narrated (ākhyāta) by Bhārgava Maharşi? Does this refer to Rāmopākhyāna? We must also note that in the following verse Rāmāyaņa is called an ākhyāna:-

एतावदेव भाषयानं सोत्तरं ब्रह्मप्जितम् । रामायणमिति ख्यातं मुख्यं वाख्मीकिना कृतम् ॥

-Uttara., Cr. Ed., 100.26.

The whole akhyana including Uttaram, was well-known as Ramayana. But what does the expression मुख्यं वाल्मीकिना कृतम् suggest? Does it suggest that this is a "revised and enlarged edition of the original "sottaram Rāmāyaṇam"? or does it simply mean that the Rāmāyaṇa along with Uttara was composed by Vālmīki-Rāmāyaņa which is a first rank (mukhyam) khyātam (famous) ākhvāna?

That some portions were added to the Uttarakānda continuing the main thread of Rāma's lifestory is clear from some obvious contradictions (occurring in Uttara) with portions from earlier kāṇḍas. But these are problems of "higher criticism."

So far as the "genuine" portions of the Rāmāyaņa are concerned, we must note that the Rāmāyaņa is certainly older than Patañjali, the author of the Mahābhāşya, whose reference to Kişkindhā Guhā, cited above, is obviously following Vālmīki's repeated reference to Kişkindhā as giri-guhā, girigahvara etc., as already pointed out above.

Below is given a Comparative Table of the number of Sargas and the number of Granthas in the Vulgate (Bombay) edition and the Critical Edition for all the Kandas of Ramayana:-

Vulgate Edition Critical Edition (Bombay)

Kāṇḍas	Number of Sargas	Number of Granthas	Number of Sargas	Number of Granthas
Bāla	77	2266	76	1943
Ayodhyā	119	4343	m.	3160
Агаџуа	· 75	2469	71	2068
Kişkindhā	67	2455	66	1984
Sundara	68	2826	66	2487
Yuddha	128	5710	116	4435
Uttara	III	3 980	100	2689
Tot	tal 645	24049	606	18766

(Also see, Bālakāṇḍa, Cr. Ed., Introduction, p. xxx, and p. xxxii).

With the publication of this last kāṇḍa of the Rāmāyaṇa, the work of preparing a Critical Edition of Vālmīki's Ādikāvya (Rāmāyana) is completed. Prof. G. H. Bhatt, the first General Editor of this edition and the editor of the Bālakānda could not live to see this scheme completed, a project which he so enthusiastically formulated and for the successful completion of which he toiled so hard. As a mark of my Śraddhāñjali to my revered Guru, I humbly offer this volume to his sacred memory.

Fortunately the first Vice-Chancellor of the M. S. University of Baroda, Mrs. Hansa Mehta, and then Pro-Vice-Chancellor (later Vice-Chancellor) Dr. C. S. Patel, both took special interest and personal care in this scheme without which the work could not have been started and successfully and smoothly carried out. We also take this opportunity to thank all the successive Vice-Chancellors including the present Vice-Chancellor, Prof. P. J. Madan, who have in several ways encouraged us and helped us in our task.

But for the very generous financial assistance of the U.G.C. in maintaining the staff and in the publication of the volumes, and without similar assistance of the Government of the Gujarat State, the Critical Edition of this great Indian Epic would never have been published. It is a matter of great pleasure that the U.G.C. and the State Government have helped in the successful publication of the Critical Edition of this National Epic. We are very thankful to them.

We are also very grateful to the various Donors who in the beginning encouraged us by their generous donations (see Preface to Bālakāṇḍa).

I take this opportunity to express our deep sense of gratitude to Dr. P. L. Vaidya, the editor of the Ayodhyākṇḍ and the Yuddhakāṇḍa, to the late Shri P. C. Diwanji for editing the Araṇyakāṇḍa, to the late Prof. D. R. Mankad for editing the Kiṣkindhākāṇḍa, and the late Prof. G. C. Jhala for editing the Sundarakāṇḍa. To all the learned members of the Board of Referees and the Board of Editors our sincere thanks are due for their everreadiness to help us in our task. We are also obliged to all individuals and Institutions for their kind loans of manuscripts and cooperation in various ways.

Since the beginning of the project, Shri M. R. Nambiyar, Research Officer in the Oriental Institute and Assistant Editor of the Critical Editions has rendered invaluable service by exploring rare manuscripts of various kāṇḍas and by supervising over the work of Critical Apparatus of all the kāṇḍas. A very good team of Pandits and scholars cooperated in both collation and Critical Apparatus work. The credit of this edition goes to this whole team.

Shri R. J. Patel, (retired), Shri Bansilal Shah and Shri Rasiklal Patel, present Manager, and staff of the M. S. University of Baroda Press have zealously carried out the work of printing. We are very grateful to them for their cooperation and the high quality of work.

I am also thankful to the Director, Oriental Institute and the various Research Officers and other staff of the Oriental Institute for whatever co-operation they have given in this whole project.

All this could be accomplished by the Grace of Śrī Rāma whose ever inspiring life-story we have but meekly tried to re-edit—a life which throughout the ages has been and will be not only the solace of mortal beings tormented by worldly woes but also the sublimator and Mokṣa-dātā of all pious devotees following Truth which is the very essence of the whole life of Śrī Rāma.

यावस्थास्यन्ति गिरयः सरितश्च महीतले । ताबद्वामायणकथा लोकेषु प्रचरिष्यति ॥

(Bālakānda, Cr.Ed., 2.3)

Baroda March, 4, 1975,

UMAKANT P. SHAH
General Editor & Head of
the Ramayana Department.

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Kumbhakonam, Gorresio and Lahore Editions

- N.B.:—(i) A * passage that is a substitute in one Ms. and an insertion passage in another Ms. is marked by the sign { placed before that * passage.
 - (ii) A passage noted in the footnotes in the Lahore edition is marked by fn. in the Concordance.

			_	
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1 1-3 ^b	1 1-3 ⁸	1 1-3b	1 1-3 ^b	1 1-3
7*	3 ^{cd}	3 ^{cd}	1-5	1 1-3
8*		_		_
3°-4b	4	3°-4b	3°-4b	3°-4°
9*	- 60	_		_
4 ^c -5	5-6° 6°d	4°-5 6°-6	4°-5	4°-5
6		6°-7b	6ab 6c-7b	6
11*	7 8ab	7 ^{cd}	7 ^{cd} .	О
12*	_	/ _		
13*	8°-9°	8	8	
7	00-100	9	9	7
7 14*	IO ^{ed}	IO ^{ab}	-	-
8-9	II-I2	10c-11	IO-II	8–9
15*	1300	· I2ab	12 ^{ab} 12 ^{cd} .	10 ^{ab}
10 ^{ab} 16*	13 ^{cd}	12 ^{cd}	12"	
10 ^c -11 ^b	14	13	13	10°-11b
17*	14 15 ^{ab}	14 ^{ab}	-	_
17* 11 ^{cd}	15 ^{cd}	14ed	1426	IIcq
18*	_			
19*	_		I4 ^{cd}	12 ^{4b}
20*	76 78	75 -6	15-16	12°-13
12-13	16-17 ^b 17 ^{cd} 18 ^{ab}	15-16 17**b	15-10	14 -15 mm
21* ~ .ab	TRab	17 ^{cd}	17 ^{ab}	14 ^{ab}
14 ^{ab} 22*	-		_	-
TA ^{cd}	18cd	1808	. I7 ^{cd}	14 ^{ed}
14 ^{cd} 23*	_		1846	wied f-
1500	19 ^{ab}	18cd	18cq	14 ^{cd} fn. 15 ^{ab}
15 ^{cd} 24*	19 ^{cd}	19 ^{ab} 19 ^e –20 ^b	19	15°f
24*	20 21-22	20°-2I	20-21	16-17
16-17 25* l. 1-2	23	22		<u> </u>
1 2-4	[24 ^{a-d}]		-	
,, 1. 3 ⁻⁴	24 ^{m-p}	23 26	22	18
26*	_	_		_
{27* 28*				_
28*	05	27	23	19
19 30*	25 _	-/ -	- 1	_
30* 20**	26ab	28ab	29 ^{ab}	19 ^{cd} fn. l. 1
31*		-	0.48b	,, ,, <u>l, 2</u>
32* l. I	[24 ^{gh}]	24 ^{cd}	24 ^{ab}	,, ,, l. 3 ,, ,, l. 4
., l. 2	[24]	24 4 5	24 ^{ed} 25 ^{ab}	20 ^{ab} ,, 1. 4
" l. 3				

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
32* 1. 4 1. 5 1. 6 1. 7-8 20°d 33* 21°b 34* 21°d 22-24 25°b 35* 1. 1 1. 2 36* 37* 38* 25°d 26-27° 27° 39* 40* 41* 42* 2 1-5 43* 6-8 9°b {45* 9°d {46* {47* 48* 10-12° 49* 12d 50* 13-15 51* 16°b 52* 16°-25" 53* 25°-29° 54* 55* 20°d 3 1 56* 2-4° 4°-6³ 57* 1. 1 57(A)* 57* 1. 2 6°-10° 60° 10°-19 60° 10°-23 60° 10°-23	[24 ^{ll}] [24 ^{kl}] [28 ^{c-f}] 26 ^{cd} 27 ^{ab} 28 ^{ab} 27 ^{cd} 28 ^g -30 31 ^{ab} 31 ^{cd} 32 ^{ab} 33 ^{cd} 33 ^{cd} 35 ^{cd} 36 2 I-5 6 7-9 10 ^{ab} 11 ^{cd} 12 ^{ab} 12 ^c -15 ^a 15 ^{cd} 16-18 19 ^{ab} 19 ^c -28 29 ^c -32 33 ^{ab} 33 ^{cd} 3 I 2-4 ^b 5-6 4 ^{cd} 7 ^{ab} 7 ^c -11 ^b 11 ^{cd} 12-20 21 ^{ab} 21 ^c -24 25	25ab 25cd 30 28cd 29ab 29cf 29cd 31-33 34cd 34cd 35cd 36-37 38cd 39 2 1-5 6 7-9 10cd 11cd 11cd 11cf 12-14c 14cd 15-17 18cb 18cb 28c-32 33cd 3 1 2-4b 5-6 4cd 7cb 7c-11b 11cd 12-20d 20cf 21-24b 24c-25b	25cd 26ab 26cd 27 29cd 28ab 28cd 30-32 33-34 35cd 35ab 2 1-5 6-8 9cd 9ab 10ab 10cd 11-13c 13d 14-16 17cb 17c-26 27c-31 32cd 3 1 2-4b 4c-6b	20 ^{cd} 21 ^{eb} 21 ^{cd} 22 23 ^{ab} 23 ^{cd} 24-26 26 ^{cd} fn. l. 1 26 ^{ed} fn. l. 2 27-28 29 ^{ab} 29 ^{cd} 30-34 35-37 38 ^{ed} 38 ^{ab} 39-41 ^e 41 ^d 42-44 45 ^{ab} 45 ^e -54 55-59 ^b 59 ^{ab} fn. 59 ^{cd} 2 1 2 ^{ab} 2 ^o -4 ^b 4 ^o -6 ^b 10 ^e -19 20-23

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
24	26 '			
63*	27 ^{ab}	25°-26b 26°d	25°-26b 25°d	24
64* 25	27 ^{ed}	27ªb	20	25**
65*	28-29 ^b	274-28	27-286	. 25°-26
26-31	30~35	29 ^{ab} 29 ^c –34	28 ^{cd} 29-34	27-22
4 1-8 ^b 67*	4 1-8 ⁵	4 1-86	4 1-8	3 1-8°
8c-11	86-11	8-11	-	
68* l. 1-3	_	0-11	8*-11	8 ^c -11 11 ^{ed} in.
68(A)* 68* 1. 4-5	-	inne	_	
12-25	12-25	T2-05	70.05	13 ^{cd} fn.
70*		12-25	.12-25	12-25
26ab	26ab	26ed	26eb	26**
26 ^{ed} {72* l. I	26°d 25°d	26 ^{ef} 26 ^{eb}	26ed	26 ^{ed}
27 ^{ab}	27	27	27ªb	27 ^{ab}
{73* l. 2	-	-	_	-
27°-31 5 1-2 ^b	5 28-32 5 1-2b	28-32 5 1-2b	5 27°-31	27°-31 4 1-2°
74*	2 ^{cd}	2*d		
20-50	3-5 ^d	2-4	2°-5b	2°-56
{76* 5 ^{cd}	5°f 6°d	5 ^{ab} 5 ^e f	5 ^{cd}	5ed
5°f	6ab	5 ^{cd}	6 ^{ab}	500
6-17	7-18	6-17	6°-18	6-17 18 ^{ab}
79* 80*	19 ^{ab}	18ab	19 ^{ab}	18.0
18-21 ^b	19°-22	180-216	19 ^c -22	186-216
81*		21 ^{cd}	23 ^{ab}	2I ^{cd}
82* 21 ^c -22	23 ^{ab} 23 ^c -24 ^c	22-23	23°-24°	224-4
22 ^b	256	23 ^d	24 ^d	22 ^f
{83* l. I	24 ^d 25 ^a	23 ^b 23 ^c	_	
,, l. 2 84*	25"—	-	<u> </u>	-
22 ^c –26	25°-29	24-27	25-29 ^b	23-26
85*	30°-35°	28ab 28e-33b	29 ^{cd} 30–34	26 ^{cd} in. 27-31
27-31 86*	30-35	- 33		-
32-34ª	35°-38"	33°-36*	35 - 37°	32-34" 34 ^{bc}
87*	386-45	36b-43	37 ^d -45	34 ^d -41
34 ⁶ -41 6 I	6 I	6 I	37 ^d -45 6 I	5 ī
8a*	2	2 3 ^{ab}	2 ^{ab}	2ªb
2 ^{ab}	3 ^{ab}			Processing
90* 2°-5	3°-6	3°-6	2°-5 6 ^{ab}	2°-5 6°
6 ^{ab}	7 ^{ab}	7 ^{ab}	040	
{92 *	7°-10	7°-10	6-9	6°-9
6°-9 93*	_		 10-15 ^b	10–15
10-15 ⁶	11-16 ⁸	11–16 ⁶	10-12	-
94* l. I	18ab	18 ^{ab}	-	n=0 =6h
{ ,, l. 2 15°-16 ^b	17	17	15°-16b	15°–16 ^b
95* 16°-18*		18-20	16e-18b	16°-18b

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
18 ^c -19 ^b 96* 19 ^{cd} 20-22 98* 23-32 ^b 99* l. I 1	20°-21b	20°-21b 21°d 22-24 25-34b 34°d 35 36-37b 37°d 38°-d 38°-d [38°f] 39-42 43 44 45°d 45°f 46 47-48 49-50b 50°d 50°-51b 51°d 52°ab 52°-54b 55°-56b 57 56°-f 54°d 58-61 62°ab 62°-64b 64°-65 66-68 7 1-7 8-12 13-16 17 18-25 26-27 28-30 31°ab 31°-36b	18 ^c -19 ^b 19 ^{cd} 20-22 23-32 ^b 32 ^{cd} 33 34-35 ^b 35 ^{cd} 36 37 ^{ab} 37 ^c -41 ^b 41 ^c -42 ^b 42 ^c -43 ^b 43 ^{cd} 44 ^{ab} 44 ^c -46 ^b 46 ^c -47 48 ^c -49 ^b 48 ^{ab} 52 ^c -53 ^b 55 53 ^c -54 ^b 54 ^{cd} 56-59 60 ^{ab} 60 ^c -61 62-64 7 17 18-25 26-27 28-30 31 32 ^{ab} 32 ^c -37 ^b	18ab fn. 18cd 19-21 22ab 22c-31b 32ab 32ab fn. 32c-33 34 35 31cd 37-40 36 41ab 41cd 41ef 42-43 45-46b 46cd 44 47-49b 49cd 49cd 50 51 52a-d 52ef 53-56 17-24 25-26 27-29 30ab 30c-35b
32°-34 ^b (121* 34°-37 ^b 125*	36 ^c -38 ^b 38 ^c -41 ^b 41 ^{od}	36°-38 ^b	37°-39 ^b	35°-37°. 37°-40°

Crit. Ed.				
Offic. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
37°-42 43-47 128* 129* 48-49 50 8	42-46 49-53 	41°-46 49-53	42°-47 48-52 ————————————————————————————————————	40°-45 46-50 51-52 53 7 1-5 6-17 ^b 17°-22 23 ^{ab} 23°-26 27 27 ^{cd} fn. 8 1-2 3 ^{ab} 3 ^{cd} 4 ^{ab} 4°-5 ^b 6 ^{cd} 7-10 ^b 10 ^{cd} 11-12 13 14-15 ^b 15 ^{cd} 16 17 18-20 21-25 26 27
26-27 155* l. 1-2 ,, l. 3	34-35 36 ^{a-d} 36 ^{ef}	33-34 ^d 34 ^e -35 ^b 35 ^{cd} 36-45 ^b 45 ^{cd}	34-35 36 —	28-29 — —
28-37 ^b 157* 158*	37-40° 46 ^{cd}		37-46 ^b 46 ^{ed}	30-39 ⁶ 39 ⁶⁶ 40
37 ^{ed}	47	46	47	**

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
159* 160* 10 1-6 7-8 9° 9b 9c 9d 10-12 {162* 13-16 163* 17-20b 164* 20c-21 165* 165(1)* 22-26 167* 27-30 168* 31° 31°-33 170* 34-35b 171* 172* 35°-37 173* 38-39b 174* 39°d 175* 40 176* 41 177* 178* 179* 42 11 1-2 181* 39cd 175* 40 176* 41 177* 178* 179* 42 11 1-2 181* 39cd 175* 179* 42 11 1-2 181* 39cd 175* 179* 42 11 1-2 181* 39cd 175* 188* 184* 184* 184* 184* 185* 186* 187* 188* 188* 188* 188* 188* 188* 188	48 10 1-6 7-8 9° 9° 9° 10-12 13-16 17-18 19-22° 22°d 23-24° 24°-25° [25°d] 25°-30° 30°-31° 31°-35° 35°d 36-38° 38°-40 41-43° 43°-44 45°° 44°-48° 47°-48° 47°-48° 11 1-2 3-5 6-9° 9°d 10-11° 11°d 12°d 12°d 13°d 13°d 13°d 13°d 13°d 13°d 13°d 13	10	10	9 I-6 7-9 10-13 14-17b 17c-18 19 20-24 25-28 29ab 29c-31 32-33b 33c-34b 34c-36 37-38b 38cd 38cf 39 40a-d 40cf 10 1-2 3-5 6-9b 12ab 12c-13a
11°-12° 190* 12 ^b -16 19 2*	13 ^{cde}	12°-13° 13 ^b -17	12 ^c -13 ^a 13 ^b -14 ^a 14 ^b -18	12 ^c -13 ^a 13 ^b -17

	1			***
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
17-226	18c-23	-0.		
193*	10-23	18-236	20-25	18-23 ^b
22 ^c -23	24-25 ^b	23°-24	25°-26	23ªb fn.
195*	-7 25	25-24	27-286	23°-24
24 ^{abc}	25°-26°	25 abc	280-290	25ªbc
24 ^d	266	254	296	20
198* 25***	26°-29	26-20		_ ′
25 ^d	30abc	30abc	. 29°-30°	·
201*	30d	30 ^d	306	25 ^d
202*	31	31	1.4	_
203*	33 ^{ab}	33 ^{ab}	44 ^{cd}	
26	32	32	45	_
27	J#	3"	43°-44 ^b 30°-31 ^b	
28-30	33°-36	33°-36	31°-34	
31-32	37-38	37-38	35-36	26-27
{205* l. 1−2		_	_	_
33 ^{ab}	39 ^{ab}	39 ^{ab}	37 ^{ab}	28ab
206*	_		_	
33°-35	39°-41	39°-41 ^d	37 ^c -39	· 28°-30
207* 208*	42ab	41 ^{ef}	-	_
209*	42°-43b	44	40 41 ^{ab}	√ =
36	43°-f	43	41°-42b	31
210*	75		42°-43b	· -
37	44	44	46	32
38 ^{ab}	45ab	ASab	4700	
213**	45 ^{cd}	45 ^{cd}	47 ^{cd}	-
214*	46ab	46ab	48ab	33 ^{ab}
38 ^{cd} 215*	40	40	4 0 —	35 —
38°-39	46°-47	46°-47	48°-49°-d	33°-34
216*	4 Rab	48ab	. 49°5	_
217*	48 ^{cd}	48cd	-	
40-41	49-50	49-50	50~51	35-36
12 r-4	12 I-4	12 I-4 ^d	12 1-4	11 1-4
220*	5ab	5 ^{ab}	5 ^{ab}	
5.45	5 ^{cd}	1	J	5°-6°
220* 5 ^{ab} 223* 5°-7 ^b	6-7	5°-7b	5°-7 ^b	5 ^{ab} 5 ^c -6 ^b 6 ^c -8 ^b
5°-7° 224*	6-7	-		-
7 ^c -14	8-15 ^b	7°-146	7°-14 15 ^{ab}	8 <i>c</i> -15
227*	-	_	1540	
		Tacd	deline.	_
229* l. I	15 ^{cd} 16 ^c –17 ^b 17 ^{cd}	14 ^{cd} 15 ^{ab} 15 ^{c-f} 16 ^{ab}	Iscd	<u></u>
,, 1, 2	10 ²⁵	15c-f	15 ^{cd} 16	16
15	Tycd	164b	·	17 ^{ab}
2 (0 [‡]		-	17 ^{ab}	
231* 16	18-19 ^b	16°-17	17°-18	17 ^c –18 18 ^{cd} fn.
232*			19-29	19-29
17-27	19°-30°	18-28	30	-7 -7
235*		20-30 ^d	31—32	30-31
28-20	30 ^c -32 ^b	29-30 ^d 30 ^e / 13 I-3 ^b		-
236*	13 I-3	13 I-3	13 1-3 ^b 3 ^{cd} 4-6 ^b	12 1-3 ^b
13 1-3	_	-	3 ^{ca}	3 ^{ca} 4-6 ^b
3 ^{cd} 46 ⁶ 237*	3°-5 6ab	3°-5	4-0	4-0-
237*	6ab	6.00		
57				

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
6c-9 {239* 10 240* 11-26 27-30b 246* 30c-35 251* 252* 253* 254* 255* 36-38 257* 39 14 1-4* {258* 259* 260* 4c-11 263* 12-17 264* 18-22 265* 266* 23ab 267* 23c-25 269* 15 1 {270* 271* 2-3 273* 274* 274 (A)* 4 5ab {275* 6c-10d 278* 10c-21	10 11-26 27-30b 30cd 31-36b 36cd 37ab 37c-40 41 1-4b 4c-5b 5c-12 13 14-19 20 21-25 26ab 26cd 27ab 27cd 28-30d 30cf 15 1 2 3-4 5ab 5c-6 7 8ab 8cd 9 10ab 15c-22 [23a-k] 23if 23if 23if	10 11-26 27 ^c -30 27 ^{ab} 31-35 36 ^{ab} 36 ^{cd} 37-39 40 14 1-4 ^b 4 ^c -5 ^b 5 ^c -12 13 14-19 20 21-25 26 ^{ab} 26 ^{cd} 27 ^{ab} 27 ^{cd} 28-30 ^d 30 ^{ef} 15 1 2 3-4 5 ^{ab} 5 ^c -6 7 8 ^{ab} 8 ^{cd} 9 10 ^{ab} 15 ^c -23 24-25 26 ^{ab} 26 ^c -28	Gorresio Ed. 6°-9 10 11-26 27-30 ^b 27-30 ^b 30°-35 36 ^{ab} 36 ^c -39 40 41 14 1-4 ^b 4 ^c -5 ^b 5 ^c -12 13 14-19 20 21-25 26 ^{ab} 26 ^{cd} 27 ^{ab} 27 ^{ed} 28-30 ^d 30°f 15 1 2 3-4 5 ^{ab} 5 ^c -6 7 8 ^{cd} 8 ^{ab} 9 ^{ab} 9 ^c -10 ^b 10 ^{cd} 11-15 ^b 15 ^c -23 24 ^{ab} 24 ^c -26	11-26 27-30 ^b 30 ^c -35 36 ^{ab} 36 ^c -39 40 13 1-5 ^b 5 ^c -12 13-18 19 20-24 25 ^{ab} 26-28 28 ^{cd} fn. 14 1 2 3-4 ^d 4 ^{ef} 5 6 ^{ab} 6 ^{cd} 6 ^{cd} 6 ^{cd} fn. 7 ^{ab} 11 ^c -19 20 ^{ab} 20 ^c -22
22 ^{ab} 283* 284* 22 ^c -25 285* 286* 26 ^{ab}	26 ^{ab}	29 ^{ab} 29 ^c -32 33 ^{ab}	27 ^{ab} 27 ^c -30	23 ^{ab}

		·		
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh, Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
287*	30°-31	000		
287 (€)*	3-	33°-34	31°-32	27-28
288* 1. 1	_	_	-	29 ^{ab}
28g*	32%	_		
290*	32 ^{cd}	35 ^{ab}		-
:26°-28	32'-34	35 ^{cd} 36-37	33 ^{ab}	-
292*	_		33'-35	29°-31
29-30 293*	35-36	38-39	36-37	32-33
204**	3 7- 38 39	40-41 42	38-39	34~35
3100	40 ^{ab}	43°	40 41 ^{mb}	36ab
295* 31°d	40cd	43 ^{cd}	41 ^{cd}	36 ^{cd} In.
296*	40 ^e f 41	43°	41ef	36cd
No I-G	16 1-6	16 44 1-6	16 1-6 ·	15 I-6
297*		_		7
298* 299*	8 7 ^{ab}	8 7 ^{ab}	-yub	_
300*			7°-8b	
301*	7 ^{cd}	700		
700	gab '	Ged	9ab 502	8. sb
7 ^{cd} 8	10ep	IOap	Ged J	Sed
Cap	10 ^{ed}	Iocd	10 ^{cd}	9 ^{ab}
3027	[II ^{cd}]	71cd	7 1 ab	Ged —
303*	11 ^{ab} 11 ^{ef}	11 ^{ab} 31 ^{cf}	1C ^{ub}	9
10-15 _p	12-14	12-146	11e-13	10-12 ⁶
306*	_			***
12°-15	14 ^c -17 18-19	14°-17 18-19	14-17 ^b . 27 ^c -19 ^b	12 ^c -15 16-17
308* 16	20	20	19"-20"	18
309*	21	21	20°-21	<u> </u>
17-186	22-236	22-23 ^b	22*5	19-20°
18c-19p	23°-24b	23 ^c -24 ^b	22 ^c -23 ^b	20°-21 ^b
19 ^c -20	24°-25	24°-25		21 ^c -22
311*	26	26		_
312* 21 ^{ab}	2746	27ab		23 ^{ab}
313*	·			23 ^{cd}
21 ^{cd}	27 ^{cd}	27 ^{cz} 28–30	23°-26b	24 -2 6
22-24 317* l. I	28-30 31 ^{ab}	2100	<u> </u>	· —
s, 1, 2	3 154	31cq :	26 ^{cd}	
,, 1.3	32"	32°-35°	27-29	
,, 1.4-9	32°-34d 34°f	35 ^{cd}		T-SAME STATE OF THE SAME STATE
,, l. 10 318*	· -	-	30-34	27-31
25- 29	35-39	36-40 41-46		_
321*	40-44 45-46	47-48	35-36	32-33
30-31 322* l. 1-4	47-48	1 49-59	37-38 39	3 4-35 36
,, l, <u>5</u> _6		[5x]		_
323* 17 I-2	17 1-2	17 1-2	17 1-2	16 1-2
324*			3	
325*			· ·	

Crit. Ed.	Born, Ed.	Kumbir. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
Crit. Ed. 3-4 326* 5ab 327* 5c-11a 329* 11b 11c-12b 12c-14 {331* 15ab 15cd 16ab 332* 16cd 17-20 333* 21 {334* 335* 22ab 336* 22cd 337* 338* 339* 23ab 340* 23ac 23ac 344* 345* 346* 29ac 347* 29c-31b 31cd 31cf {350* 351* 18 1-5 352* 6-7a 353* 7b-10 356* 11-12 357* 13-21 361* 22 23 24	3-4 5 6ab 6cd 7-12a 12b 12c-13b 13c-15 16ab 16cd 17ab 17cd 18-21 22 23 24ab 24cd 25-26b 26cd 27ab 27c-28b 28c-33 [34a-34f] 34s-y 35ab 37cd 378k 37cd 378k 37cf 18 1-5 6 7-8a 8b-11d 11cf 11s-12 13 14-22d 22cf 23 24 25	3-4 5 6ab 6cd 7-12a 12b 12c-13b 13c-15 16ab 16cd 17ab 17cd 18-21 22 23-24b 24cd 25ab 25c-26b 26cd 27ab 27c-28b 28c-33 [34-37] 38 35ab 39c-41b 41cd [42cd] 42cd [42cd] 42cd 12-13 14 15-23d 23cf 24 25 26	Gorresio Ed. 4-5 6 7 ^{ab} 7 ^c -13 ^e 13 ^{bc} 13 ^d 14-16 17 ^{ab} 17 ^{cd} 18 ^{ab} 18 ^{cd} 19 ^{ab} 19 ^c -23 ^b 23 ^c -24 ^b 24 ^{cd} 25 ^{ab} 25 ^{cd} 38-39 40 ^{ef} 40 ^{ab} 18 15-24 ^b 24 ^{cd} 25 32 ^c -33 ^b 34 ^c -35 ^b 33 ^c -34 ^b 25 33 ^c -34 ^b	23ab 23c-28 23cd fn. l. 1-9 28cd fn. l. 10-11 29cb 29c-31b 32cd 31cd 32ab 17 1-5 6-7a 7b-10 11-12 13-21
25 26 27-32 362* 33 19 1- 4 ^b	26 27 28-33 34 19 1-4 ^b	27 28 29-34 — 35 19 1-4 ^b	33 ^c -34 ^b 35 ^c -36 ^b 26-31 32 ^{ab} 36 ^c -f	30 32 23-28

π.

Crit. Ed.	Bom, Ed.	Kumbh, Ed.	Gorresio Ed.	Tahan Ed
F			Corresto Ed.	Lahore Ed.
363* 4°-5°	4 ^{cd}	god		
364*	5	4°-5b	4°-56	4 ^c -5 ^b
5°-0	6-76	5°-6°	_	
365*	7°4 8	hed	5°-6	5°-6
7 366*	8 9 ^{ab}	7	7	70-5
36 6*	90-100	Sab.		—
367*	Io ^{cd}	8c-Gb	8	8
9-10 ^b	11-12b	10-110	9-10-6	9-10
10eq	12 ^{cd} 13 ^{ab}	11cd		
359*	13 ^c -14 ^b	12°b 12°-13b	10cd .	10 ^{cd}
11	14°-15b	13c-14b	11 12	10 ^{cd} fn.
370* l. 1	15 ^{cd}	14cd		-
,, 1, 3-4	16	35ª_d		_
	[17ab r.]	15 ^{ef} (r.)	_	
12 ^{ab} 372*	17 rd	15ab	2500	12ab
12 ^{cd}	77°5	10cd .	13 ^{cd}	
373*	19	18	14	12 ^{cd} 12 ^{cd} fn.
13	18	17	15	13
34 574*	26	19	16	14
15-20 ^b	21-26b	20-256	17-226	15-2Cb
375*			22°-23°	20 ^{ab} fn.
20°-22° 376*	26°-28b 28cd	25'-276	236-256	20°-22b
2200	29 ^{ab}	27°.1 28ab	25 ^{cd}	2201
378*		295 20	26	23
23-25 379*	29°-31	28°-30	27-29	24-26
38o*	_		30 ^{ab}	
26 ^{ab}	32 ^{ab}	3105		27 ^{ab}
381* 382*	oriental Otenhad			_
383*	_	Management		27 ^{cd} 27 ^{cf}
383** 26°d	20 1	20 31 ^{cd}	30 ^{cd} 24 r	27 ^{ef}
20 I 384*	2	2		*** · · · · · · · · · · · · · · · · · ·
2-56	3-64	3-66	2-5 ^b	2-56
5 ^{cu}	3-6 ^b [6 ^{cd}] 6 ^{ef}	6ef	518	5 ^{cd}
384* 2-5 ^b 5 ^{ct} {385* 6	7	7	6.	6
300	811	8-11	7-10 11°	
7° 7°	12 ^a 12 ^b	12° 12 ^b	116	7ª
7°cd	12 ^{cd}	12 ^{cd}	11 ^{cd}	, 9 ^{ab}
7 ^{cd} 387*		To ab	1240	Ged
San	13ab	13 ^{ab}	1	
{388* 389*	16-176	16-176	15-16 ^b 12 ^{cd} 13 ^e	100-11
389* 8ed	13 ^{ed} 14 ^a 14 ^b	13 ^{cd} 14 ^a 14 ^b 14 ^{cd}	120	1000
9 ⁶	14 ^b	346	136	76
Q ^{cd}	14 ^{cd}	14 ^{cd}	13 ^{cd}	ged
9°d (=		
(391*		1		

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
uh	▼ αθά	15 ^{ab}	14 ^{ab}	Sah
10 ^{ab}	1500		-	
392*		·		
393* 10 ^{cd}	15 ^{cd}	15 ^{cd}	14 ^{cd}	Sed.
11-126	170-18	17°-18b	16°-17	12-13 ^b
394*			_0	13 ^{cd}
120-13	roa_d	18c-196	18	14 ^a -d
395*	-		70 200	14 ^e -17
13°-16	, 19°-22	19°-22	19-226	14-17
{ 396*	المستنب المستنب	23-28	220-27	18-23 ⁵
17-220	23-286	23-20° 28cd	, 22, 27	23ed
22 ^{cd}	28ed	29	28	
397*	29	30-31	29-30	24-25
23-24	30-31d	30 32	. 31 ^{ab}	provided
398*	314	3200	SIcq	26ab
25** 399*	31	J-	32ah	· —
25 ^{cd}	32ab	32 ^{cd}	32cd	26ed .
400*	32 ^{cd}	32"	, agenced	
401*		,	1	
21 I-8	21 1-8	21 1-8	25 1-8	24 r-8
9	9	9	21	13
IO .	10	· To	9	10 _{ap}
402*	11a6	II ^{ab}	-	10 ^c -12 ^b
403* l. I-4	-	**************************************	20	10°-12
403* 1. 5-6		I I cd	10 ^{ed}	
404* l. I	II ^{cd} I2 ^{ab}	12 ^{ab}	1006	
,, l. 2	12 ^{cd}	12 ^{cd}	12 ^{cd}	IIab fn. l. I
,, l. 3 404(A)*	12.	J. 44	-	,, ,, l. 2
404* l. 4	1346	12ef	12 ^{ab}	
1 =	13ca	13 ^{ab}	13 ^{ab}	-
,, l. 6	1445	13 ^{cd}	J I ^{ab}	_
" l. 7	14 ^{cd}	1426	Iled	_
" l. 8–13	15-17	14c-17b	13°-16b	
" l. 14	1Sab	I7 ^{cd}	16cd	11ab (n. l. 3
,, 1. 15–16	180-198	17*-186	17	<u> </u>
404(B)*	;	1	18ah	<u> </u>
404(C)*	I Jeq	1 Sed	18cd	_
,, l. 17 ,, l. 18–19	20	18°-10°	19	_
1 00	21 ^{ab}	19 ^{cd} .	<u> </u>	-
,, 1, 20 II	21°-22h	20	22	14
405*	. 22°-23°	21	23	1
12	23°-24°	. 22	24	1
406*	24 ^c _f	. 23	25	15
13	25 28	24	2 6	
407*	20 26 ^{ab}	27 25 ^{ab}	27 28 ^{ab}	17 18ab
14 ^{ab}	29 ^{ab}	23ah	20	_
{408* 409*	:			_
410*	:	-	_	- 1
14^{ασ} '	26cd	25 ^{cd}	28 ^{cd}	18cd
41I*			_	19
15	27	26	29	20
16 ^{ab}	29 ^{cd}	28°d	3000	21 ^{ab} .
412*	30-34	28-33	206-20	212-26
16°-21 416*	35	34	30°-35	21 -20
410	33	31	i	

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
22 ^{ab} 22 ^c -23 ^b 23 ^c -20 419* 27-29 421*	36ab 36c-37b 37c-40 41-42 43-45	35 ^{ab} 35 ^c -36 ^b 36 ^c -39 40-41 42-44	36°-39 40-41 42-44	27 ^{ab} 27 ^c -28 ^b 28 ^c -31
22 I-5 6 423*	22 1-5 [6*-d] 6*-h 7-8	22 1-4 5 6 7-8	26 1-5 6 7-8	25 I-5 6
424*· 7 425* 8-10 426*	9 10-12	9 10-12	10-12	7 8-10
11 427* 12-19 428*	13	13 	13	11
20 430* 21 {432* 22-34	23 24°5 24°-39	23 ^a - ^d 23 ^{ef} 24-38	23 24 ^{ab} 24 ^c –39	21 22°b 22°-37
435* 35-43 23 I 439* 2-6	40-41 42-50 23 I 2 3-7	39-40 41-49 23 1 2 3-7	40-41 42-50 27 1 2-6	38-46 26 r 2-6
440* 441* 7-15 ⁶ 442* 443*	8 9-17 ⁶ 17 ^c -19 ⁶	8 9-17 ⁵ 17 ^c -19 ^b	7 8-x6°	7-156
15°-17 444* 18-27 446*	10 ^c -21 22 ^{ab} 22 ^c -32 	19°-21 22°-32 	16 ^c -18 	15°-17 18-28 29 30-38
28-36 450* 37 ^{ab} 451* 37 ^{cd}	42 43 ^{ab} 43 ^{cd}	42 43 ^{ab} 43 ^{cd} 44 ^{ab}	40 41 ^{ab} 41 ^{cd}	39 ^{ab}
38 39 452* 452(A)*	[44 ^{sh}] 45°-46	44°-45 46°-47] [46°-47]	42-43° 43°d ————————————————————————————————————	40 41 ^{ab} 41 ^c -42
40 453* 41-45 454* 455*	47	49-52	45-49 50 51	44-48 49 - 50
46 456* 457* 458* 459* 460*	53	53		

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 1)	Addl. sg. I	Addl. sg. 1	28	27
" " l. 1-25	1-13 ^b	16-136	1-136	1-13p
,, ,, I*	afron man 1	13 ^{cd} 14-17 ^b	13°-16	13°-16
,, ,, l. 26-32	13°-16	17°-f	17	TQ^{c-f} :
,, ,, l. 33-34 ,, ,, l. 35	17 18ab	18ab	18ab	17 ^{ab}
,, ,, 2*	quitall	_normal	systems do	19 ^{ed} fn. l. 3
,, ,, l. 36-39	18c-20b	18c-10	18°-20 ^b	17 ^c -19 ^b 20-29 ^d
,, l. 40-60	20°-30	20-30 ^b	20°-30	20-29-
" " 3* " 1. 6r	31 ^{cb}	30cd	31 ^{ab}	29 ^{ef}
A*	, A.C.	and a		30
,, ,, 1, 62-73	31°-37°	31-366	31°-37°	31-366
,, ,, 1. 74-75	37°-38b	36°-37°	47	36c-f
u 15*	h	37 ^{cd}	48-50	37-39 ^b
,, ,, 1. 76-81 6*	380-416	38-40 ^b 41	-	Manufin,
1 82	41 ^{cd}	40°d .	51ab	39 rd
1. 83-84	42	42	51°-52b	40
,,, 8*}, x-6	43-45	43-45	Gurtovia.	40 ^{cd} fn.
,, 1, 7-8	46	46	52°-53b	41
, 1. 85-86 , 9*	47 48 ^{ab}	47 48 ^{ch} :	54-55	41 ^{ed} fn.
1 82	4800	48ed	53 ^{cd} ·	1 42 ^{ab}
,, ,, 10 [®]	49-516	49-516	-	42 ^{ab} fn.
,, ,, I. 88-90	51'-52	51°-52	54~55 ^b	42°-43
,, ,, IT*	53-70	53-70 71 ^{ab}	37 ^{ed}	43 ^{cd} fn.
,, ,, l. 91 ,, l. 92-107	71 ^{ab} 71 ^c -79 ^b	716-78	38-45	44-51 ^b
1 ros	79 ^{ca} /9	7900	46ab	51 ^{cd}
,, ,, 12*			Conf.	
,, ,, l. 109	, 8cab	79ed .	46cd	52 ^{ab}
,, ,, 13* ,, ,, l. 110-113	80°-82b	80-8r	55°-57°	52°-54b
1 114	82rd	82ab	-	54 ^{cb} fn.
,, l. 115-120	83-85	82°-85°	57°-60°	54°-57°
,, ,, 14*	86-S7	85°-87°	60°-61	57°-58
,, ,, l. 121–123 ,, ,,15* l. 1–14	88 Addl. sg. 2 1-7	87°-88 Addl. sg. 2 1-7	29 —	28 5/-50
TE(A)*		8ab	-	_
,, ,,15* l. 15-29	8-14	8°-15	-	
,, ,, l. 124-125	Addl. sg. 3 I	Addl. sg. 3 I	1	1
,, ,, 16* ,, ,, l. 126–the	2-44	2-4a	2-4"	2-10
prior half of l. 130				
17*		400	A	hh
,, the post. hall o	f 4 ^b -11 ^b	Ad-II	46-116	40-110
]. 130-14 ,, ,, 18*	Ť		same 6	
., , 1. 145–16	2 11 ^c -20 ^b	12-20	11°-20b	114-19
,, ,, 20*	-	- 20	_	
,, l. 163-17 ,, l. 177-20	6 20°-27 ^b 27°-42	21-27 28-43 ^b	20°-27° 27°-42	20-26 ^b 26 ^c -40 ^g
1 208-21		43°-47	43-476	40°-44
,, l. 217-22	2 43-45	48-50	47°-50b	45-47
,, ,, l. 223	46ab 46c-56	51°-61	50 rd	[48ab]
,, ,,]. 224-24 ,,]. 246-24		Addl. sg. 4 I	30 I	29 I
,, ,, 21*	_	2 ^{ab}	_	-
		•	}	

Crit. Ed. :	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
,, ,, l. 248-302 ,, l, 303	2-29 ⁵ 29 ^{cd}	2°-29	2-29	2-26 ^b .
,, l. 304-314	30 -3 5 ^b	30-35	30-35 ^b	26°-31
,, ,, 22* ,, ,, 1. 315-340	35°-47	35°-48b	35°-486	
,, ,, 23*	48-49	-	and the same	32-44
,, 24 [*]		48e-50b 50ed	48°-50b	45-46
,, ,, 1. 345 ,, 25*	50 ^{ab} .	51ab	50 ^{cd} 51 ^{ab}	47 ^{ab}
,, ,, 1. 346	50ef	51 ^{cd}	51 ^{cd}	47 ^{cd}
., ,, 26*	200	52 53°	31 r	30 r
24 1ab . {461**	24 1 ^{a5}	24 105	32 Iab	2 ^{ab}
{462* -463*		No.		2 ^{of} fn. l. 1 2 ^{of} fn. l. 2
Led	Led	Ted	Ied	2 ^{cd}
464* l. x 464(A)*			ementured	2 ^{eg} .
464* l. 2 2-3	2-3	2-3	2-3	2°f fn. l. 3 3-4
(467*	5-6	5-6	5-6	-
4 468*	7	7	7	5
469* 1, 1 469(A)*	Sab	Sab	8ab	6ab
469* 1. 2	-8ed 9 ^{ab}	8cd Gab	Scd 9 ^{ab}	6cd
470* 5°b	Acd	4cd	A COI	7 ^{cd}
5 ^{cd}	4 ^{ab} 9 ^a –10 ^b	4ab 9°-10 ⁵	4ab 9c-10b	7 <i>ab</i> 8
472*	IIcd	IIcq IOc-IIp	10°-11b	9 _
473* 7-II ^b	12-16	12-15	12-16	10-14 ^b
477* IIcd	1726	16cb	17 ^{ab}	r4 ^{cd}
47 ^{S*}	176-216	16°-20b	17 ^c -21 ^b .	15-18
12-15 480*	21c-22b 22c-24b	20°-21 ^b 21°-22	2 I ^c -23 ^b	19 20 –21
16-17 483*	<u> </u>		23°-24b	22
18 {485*	24 ^c -25 ^b	23		
19-22	25°-29 ^b	≥4-27 ^b	24°-28b	23-26
487* 23-27 ^d	29°-34 ^b 34 ^{cd}	27°-31 32ab	28°-33 ^b 33°d 34-36 ^b	27-31 32 ^{ab}
489* 27 ^e -29	25-27°	325-34		32°-34
30 {490*	37-30	35 38	36°-37 ^b 39°-40 ^b	37 —
31	384-39	36 [37]	37°-38° 38°-39°	35 36
32 33	40°-41 ^b	39	40°-41 ^b 41°-42	38 39 - 40
25 492*	25 41°-42	25 40-41	33 —	31
r	I	I	I	2 ^{ab}
493* 2ab	2 ^{ab}	2 ^{ab} ·	2 ^{ab}	2-

	77. 77.3	Kumbh, Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Humon, Du.		
494* 2°-5	2°-5	2°-5	2'-5	2°-5
495*	-		6b	6-176
6-17	6-17"	6-17 ⁶ [17 ^{cd}]	6-17 ⁵	1700
17 ^{c4} , 498*				17 ^{cd} 18
499* 18ab		r Oah 3	I Sat	19 20 ^{ab}
18 ^{ab}) 7°rd	[18ab] 18rd	18cd	20 ^{cd}
19—	18	19	19	21
{500*			90.33	22-25
20-23 502*	79-22	20-23	20-23	——————————————————————————————————————
24-26	23-25	24-26	24-26	26-28
50.6*	26ab 26c-28b	27 ^{ab}	27-28	29-30 ^d
2 7 -28 ^d 507*	2.8ed	27 ^c -29 ^b 29 ^{cd}	2 Gab	
28ef	2 Gan	30 ^{do}	2900	30°,
508* 29	20°-30 ^b 30°-31 ^b	30°-f	30	31 32°-d
509*	20 32), —	J -	324
30-31	31°-33b	32~33	31-32	33 ⁻ 34 35
32 3 3 _35 ⁶	33°-35	[34] 35-37 ^b	33 34-36 ^b	36-386
3500	26ab	2700	36ea	3800
36 ^{ab} 36°-41	36°°° 37-42 ^b	38ab 38-42	37 ^{ab} 37°-42	39 ^{ab} 39 ^c -44
514*	42°-43°	43	3/ 4-	- '
42-44	43°-46b	44-46	43-45	45-47
517* 45-50	46°-52	47-52	46-51	48-53
26 ₁₋₂ ^b	26 1-2 ^b 2 ^c -3 ^b	1-2b 2c-3b	34 1-2 ^b 2 ^c -3 ^b	32 I-2 ^b 2 ^c -3 ^b
519* 2 ^r -3	36-4	25-4	3°-4	3°-4
521* l. I-2	50-47	5a-d [6ab]		_
,, 1. 3 ,, 1. 4-8	6-8	6e-8		
4-5 6ab	9-10	0-10	6-7	6-7
Peq Em	11 _{ap}	11 ^{ab}		
524*		1 -	5 8-10	5
7 ⁻⁹ 5 25*	12-14	12-14 15-16 ^d		8-10
10 ^{ab}	1745	16ef	IIab	I1 ^{ab}
526* 527*	3.700	n mab	Haq	_
10 ^{cd}	18a0	17 ^{ab} 17 ^{cd}	I2 ^{ab}	IIcd
528* 11 ^{a-d}	. 78c-19b	280-4	12°-13b	12
520 [#]	_	-	13°-15	13-15 ^b
529(A)* 11°f	19 ^{cd}	1865	16ab	15 ^{cd}
12-13	20-21	19-20	16c-18b	16-17
14 530*	22	21		18
15-10	23-24	22~23		19-20
. 17-20 ^b 20 ^{cd}	25-28 ^b 28 ^{cd}	24-27 ^b 27 ^{cd}	18¢-21	21-24
21 ^{ab}	2900	28ab		24 ^{cd} 25 ^{cd}
			i	1

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
535* 21cl 22ab 536* 22cd 538* 539* 23-30 542* 31 543* 32-46 550* 47 551* 552* 27 1-11 557* 12 558* 13-19 560* 1. 1-2 1. 3-4 20 561* 21-24 562* 563* 25 26 564* 565* 27 566* 1. 1-2 1. 3-4 28-31 32ab 32c-41 570* 42 572* 28 1-6 576* 7-11 577* 12 13ab	Bom. Ed. 2ccd 30ab 30cd 31ab 31c-41b 41c-42b 42c-43b 43c-58b [58cd] 58c-59b 59c-f 27 I-II 12 13 14-20 21 22 23 24-25 26-29 30 31ab 31c-32b 32c-33b 33c-34b 34c-f 35 36 37-40 41ab 41c-50 51cf 28 I-6 7-II 12 13ab 13cd	Kumbh. Ed. 28cd 29ab 29cd 30ab 29cd 30ab — — 30c-39 40 41 42-56b 56cd 57 58 27 1-11 12 13 14-20 21 22 23 24-25 26-29 30 31ab 31c-32b 32c-f 33 — 34 [35] 36 37-40 41ab 41c-49 — 50a-d 50ef 28 1-6 — 7-11 — 12 13ab 13cd	Gorresio Ed. 22ab 22cd 23ab 23c-31 32 33 34-48 49 49 13-19 20 21 22-23 24-27 28 29 30 31 32 33-36 37ab 37c-46 47 36 1-6 7-11 12 13ab 13cd	Lahore Ed. 25ab 26ab 26ad 27ab 27c-34 35 36-50 51 33 I-II 12 13-I9 20 21 22 22cd fn. 23-26 26cd fn. l. I-2 26cd fn. l. 3-4 27 28 29 30 30cd fn. 31-34 35ab 35c-44 45 34 I-6 7 8-I2 13 14ab
579* 13°-16 580* 17-29 ^b 581* 29°-34 582*	13 ^{ca} 14–17 18 19–31 ^b — 31 ^c –36	13-14-17 18 19-31 ^b 	14-17 18 19-31 ^b 	14°-17 18 19-31 ^b 31°-36
582* 583* 584* 35-43 585* 44	[37 ^{a-d}] 37 ^e -45	37 38-46 47	37-45 46	38–46 46 ^{cat} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
586* 45 587* 588* 46 29	47 — 48 — 48 — [2 ^{a-d}] [2 ^{e-h}] 2 ^{ij} — 2 ^{k-5b} — 5 ^c -15 — 16-22 23 24-26 — 27-29 ^b 29 ^{cd} 30 ^{ab} 31 ^c -35 36-40 30 — 1 ^{ab} — 1 ^c -2 ^b 2 ^{cd} — 2 ^{cd} — 3-5 6-8 [9 ^{ab}] [9 ^{c-h}] 10 ^{cd} — 11-12	29 1 29 1 2 3 4ab 4c-7b 7c-17 18-24 25 26-28 29-31b 31cd 32ab 32cd 33ab 33c-37 38-42 [43] [5ab] [5cd] 5c-6b 6cd 7-9 10-12 13ab 15 16ab 13cd 14 16cd ———————————————————————————————————	47 48 37 1 2 3ab 3c-6b 6c-16 17-23 24 25-27 28-30b 30cd 31ab 31cd 32ab 32c-36 37-41 1ab 1ab 1c-2b 2cd 3-5 6-8	48 49 1 2 3 4 5 ^c -8 ^b 8 ^c -18 19-25 26 27-29 30 ^{cd} 30 ^{ab} 31-33 ^b 33 ^{cd} 34 ^{ef} 34 ^{ef} 34 ^{cd} 35 ^c -39 39 ^{cd} fn. 40-44 1 ^{ab} 1 ^c -2 ^b 2 ^{cd} 3 ^{ab} 3 ^c -5 6-8 9 11 ^{cd} fn. l. 1 11 ^{cd} fn. l. 2 11 ^{cd} fn. l. 3
10-11 630* 12-15	13 14-17	17-18 19 20-23	13-16	12-13 14 15-18

Crit, Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
16ab	18ab			1
16cd	18cd	24 ^{ab}	17 ^{ab}	20 ^{#b}
631*	10***	24 ^{cd}	17 ^{cd}	19 ^{cd}
17 ^{eb}	19 ^{ab}		_	
17°-20b	19 ^c -22 ^b	25 ^{ab}	18ab	19 ^{ab}
632*	22°-23b	25°-28b	18c-21b	26°-23 ⁶
20 ^c -24	23°-27	28°-29b		_
25	28 28	29°-33	21°-25	23°-27
26-28	29-31	[34]	26	28
20 ^{ab}	32 ^{ab}	35-37	27-29	29-31 ^d
20 ^{ca}	32 ^{cd}	38ab	30 ^{ab}	<u> </u>
30 ^{ab}	33 ^{ab}	38 ^{ed}	30 ^{cd}	31ef
30 ^{cd}	33 ^{cd}	39 ^{ab}	31 ^{ab}	32 ^{ab} .
31 ^{ab}	33	39 ^{ed}	31 ^{cd}	32 ^{cd}
31 ^c -32 ^b	34	40	32ab	33 ^{ab}
32 ^{cd}	J-7	40	32°-33b	33°-34°
33-34	35-36	41-42	33 ^{cd}	34 ^{cd}
635*	33 30	41-42	34-35	35-36
35-36	37-38	13-44	26.25	27.00
{636* l. 2	J J J -	43-44	36–37	37-38
637* l. 1- 9	39°-43	45°-49b	20-426	20-42
,, l. 10	44 ^{ab}	49 ^{cd}	39~43 ^b	39-42
" l. 11-13	44°-45	50-516	43°-44	43
638*	-	30 32	45 -44	43
630*	_	_		
37 ^{ab}	39 ^{ab} ·	45 ^{ab}	38ab	44ªb
640*		_		38cd fn. l. 2
37 ^{ca}	46 ^{ab}	51 ^{cd}	38 ^{cd}	44 ^{cd}
38-42	46c-51b	52-56	45-49	45-49
642*	54	59	10 19	50
643* I. I-2	51°-52b	57	50	_
6/3(A)*	_		<u> </u>	
642₹ J. 3 – 4	52°-53b	58a-d	5 T	_
,, l. 5	53 ^{cd}	58ef	_	_
644*			-	_
App. 1, No. 2 1, 1-4	Addl. sg. 5 2°-4b	Add.sg. 5 1-2	31 2°-4 ^b	37 1-2
-{ ,, I*		_	_	
,, l. 5-9	4°-6	3-5	4°-6	3-5 ^b 5 ^{cd} 6
,, ,, l. 10	700	10 ^{cd}	7ab	500
,, ,, l. 11-12	7°-86 8°d		7°-8b 8cd	O
,, ,, l. 13		II ^{ab}		7 ^{ab} 7 ^c -12 ^b
,, ,, l. 14-23	9-13	5 ^c -10 ^b	9-13 1 4- 17 ^b	12 ^c -15
,, ,, l. 24-30	14-17	11°-14	14-1/-	14 -13
	Tecd	15 16 ^{ab}	17 ^{cd}	16 ^{ab}
,, ,, l. 31	17 ^{cd}	10	-/	_
,, ,, 2*	18-19	16c-18b	18-19	16c-18b
,, ,, l. 32-35	20 ^{ab}	10 10		
1 26-28	20°-21	18°-19	20-21	18°-19
A*			-	_
1 20-60	22-32	20-30	21°-32b	20-29
世帯	-			
1 6x-80	33-42	31-40	32°-42b	30-39 ⁶
6A*				
1 87-05	43-50 ^b	41-488	42 ^c -49	39° - 45
€D#	_	48 ^{cd}		
P/#	-		train.	
1 06-707	50°-53 ^b	49-51 52 ^{ab}	50-52	46-4 8
Q#	_	52 ^{ab}	-	
,, ,,				

		77 11 771	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Goffesio Ed.	Lanore Ed.
App.I No. 2 l. 102-103	53°-54 ^b	52 ^c -53 ^b	53	49
" " 9*) 1 TO4=T 22	54°-68	53°-67	54-68 ^b	50-63
,, 10*		68-69 ^b	68c-70	64-65 ^b 65 ^c -67
" " l. 133-137 " " l. 138	69-71 ^b 71 ^{cd}	69°-71 72°°b	-	67 ^{cd} fn.
,, l, 139-140	72	72°-73°	71	68
,, ,, l. 11*	(cf. 643*)	73 ^{cd} (cf. 643*)	(cf. 643*)	38 I
{,, ,, 12* l. 2	(cf. 643*)	(cf. 643*)	(cf. 643*)	2-3
,, ,, l. 144-147 ,, ,, 13*			-	19 r
31 I 2ab	31 I 2 ^{cd}	31 1 2 ^{cd}	20 I 2ab	2 ^{ab}
645* l. I	2ab	2 ^{ab} 3 ^{ab}		
,, l. 2 2 ^c -4	3 ^{ab} 3°-5	3°-5	2°-4	2 ^c -4
646* 647*	_	_	5	_
5-8 ^b	6-9 ^b	6-9 ^b	6-9 ^b	5-86
648* 8cd	10 ^{ab}	9 ^{cd}	9 ^{cd}	8cd
Ca	10c	10c	100	94
649* 9 ^b –12°	10 ^d -14 ^a	10 ^d -13 ^c	10b-13c	9 ^b -12 ^c
12 ^d -13 ^c 13 ^d	14 ^b -15 ^a	13 ^d -14 ^c	13 ^d -14 ^c	12 ^d
{65o*	_	_	15–18°	12 ^b fn. l. 1 13-16 ^c
14-17° 651*	15°-19°	15-18c	_	_
17 ^d -23 ^d 652*	19 ^b -25 26 ^{ab}	18d-24b	18 ^d -25 ^b	16 ^d -22 23 ^{ab}
23 ⁹	26 ^{cd}	24 ^{cd} 25 ^{ab}	25 ^{cd} 26 ^{ab}	23 ^{cd} 24 ^{ab}
24 ^{ab} 24 ^c -30	27-33 ^b	25°-30	26°-32	24c-30b
24 ^c -30 653*			33 ^{ab}	30 ^{cd}
654* 31-37	33°-40b	31-37	33°-40b	31-37
655* 38 ^{ab}	40 ^{cd} 41 ^{ab}	38ab 38cd	40 ^{cd}	38ab
656* 657*	41 ^{cd}	39 ^{ab}	41 ^{ab}	38 ^{cd}
658*	_	_	41 ^c -42 ^b 42 ^{cd}	
38 ^{cd} 659*	42 ^{ab}	39 ^{cd}	4200	39 ^{ab} fn. l. 2
38°F	42 ^{cd}	39 ^{ef}	43 ^{ab}	prior half
660* l. 1-9			-	40-43 43 ^{cd} fn.
39-40	43-44	40-41	43°-44	44-45
32 1-15 16 ^{ab}	32 I-15 16 ^{ab}	32 I-15 16 ^{ab}	21 1-15 16ab	20 1-15 ^d 15 ^e fn.
16°-21 ^b 661*	16 ^c -21 ^b	16°-21b	16°-21b	15°-20b
21 ^{cd}	22 ^{ab} 21 ^{cd}	22 ^{ab}	21 ^{cd}	20 ^{cd}
{662* 22-24	22 ^c -25 ^b	21 ^{cd} 22 ^c -24 ^d	22-24	21-23
663* 25 ^{ab}	25 ^{cd}	24 ^{ef}	25 ^{ab}	24 ^{ab}
			-3	~~

0.17.73				
Crit, Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
664*	_	_	_	
25°-28d	26-29 ^b	25-28 ^b	25°-28	24°-27
665*	29 ^{cd}	28cd	29 ^{ab}	28 ^{ab} (r.)
28 -3 3 {66 7 *	30-34	28°-33	29 ^c -34 35 ^{ab}	28°-33
669*	25.00	-		-
34-36 670*	35-37	34-36	35°-38 ^b	34-36
37-52 53 ^{ab}	38- 5 3 54 ^{ab}	37-52 53 ^{ab}	38 ^c -54 ^b 55 ^{ab}	37-52 53 ^{ab}
53 ^{ca}	54 ^{cd}	53 ^{cd}	54 ^{cd}	53 ^{cd}
54-64 67 4 *	55-65	54-64	55°-66°	54-64
65-71 677*	66-72	65-71	66°-73 ^b 73°-74 ^b	65-71
72	73 33 1-11 ^b	33 ⁷² _{1-11^b}	74 ^{c-f} 22 1-11 ^b	7 ² 21 1-11 ^b
33 ´1-11 ^b {683*	IIcd	II ^{cd}	<u> </u>	quadate
11 ^c -23 34 1-3	34 I-3	11 ⁶ -23 34 1-3	23 I-3	22 I-3
686*	4-5	4-5	4-5	4-5
4-5 687*		6-8	6-8	6-8
6-8 689*	6-8	9	9	_
9-11	10-12 13	10-12	10-12 15	9–11 12
12 690*	14 ^{ab}	14 ^{ab}	15 16 13 ^{ab} .	
13 ^{ab} 691*		_	_	13°-14
13°-14 15-22	14 ^c -15 16-23	14 ^c -15 16-23	13 ^c -14 17-24	15-22 23 ^{ab} fn.
23 ^{ab}	24 ^{ab} 24 ^c -26 ^b	24 ^{ab} 24 ^c –26 ^b	25 ^{ab} 25 ^c -27 ^b	23-24
23 ^c 25 693*	26 ^{cd}	26 ^{cd} 27–29	27 ^{cd} 28–30	
26–28 694*	27-29 30	30	3 1	28-35
29-36	31-38	31-38	32-39 —	— — —
696* 697*	_	[39]		
698* 37 – 39	39-41	40-42	40-42 43	36-38 —
699*	42-46	43-47	44-48	39-43 38 4-11
40-44 35 1-8	35 1-8	35 1-8		· · —
700* 9-28 ^b	9-286	9-286	60 - 79 ^b	12-31 ^b 31 ^c -32 ^b
704* 28°-46 ^b	28°-4(b	28°-46 ^b	79 ^c –97 ^b	32°-50°
707* 46°-48	46°-48	46°-48	97°99 100°	50 ^c -52 53 ^{ab}
49 ^{ab}	50 ^{ab}	50 ^{ab} 49 ^{ab}		_
{ 708* 709*	1 // 0"	49 ^{cd} 50 ^c -53 ^b	100°103 ^b	53°-56b
49 ^c -52 ^b 52 ^c -53 ^b	50°-53° 53°-54°	53°-54°		56 ^{cd} ; 57 ^{cd} 57 ^{ab}
710*	54°-65	54°-65	104-115	57°-68
53°-65				

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh, Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
36 I-2 {713*	36 1-2	36 1-2	39 1-2	39 I-2
3-12	3-12	3-12	3-12	3-12
{714* l. 2 13-14	13-14	13-14	13-14	<u> </u>
715* 716*	[15 ^{ab}]	15ab		
15-18b	15 ^c -18 ^b	15 ^c -18 ^b	15-18b	15-17
717* 18 ^{cd}	18 ^{cd}	18cd	18 ^{cd}	18ab
718* 719*	_	_	=	18cd
IQ ^{ab}	20 ^{cd}	19 ^{ab}	19 ^{ab}	19ab
19 ^{cd} 20 ^{cb}	20 ^{ab}	19 ^{cd} 20 ^{ab}	19 ^{cd} 20 ^{ab}	19 ^{cd} 20 ^{ab}
20 rd 21	[19 ^{cd}]	20 ^{cd} 21	20 ^{cd} 21	20 ^{cd} 2I
22-23	21-22	22-23	22-23	22-23
721* 24	23 24	24 25	24	24
25-29 722*	25-29 30 ⁴⁶	26-30 31 ^{#b}	40 i-5	25-29
30-33 723*	30°-34°	31°-34 ^d	6-9	30-33
724*	34 ^{cd}	34 ^{ef}	10 ^{ab}	_
34 725*	35	35	10c-11p	34
35-39	36-40 41 ^{ab}	36-40 ^d 40 ^{ef}	11c-16p	35 - 39
40 ^{ca}	41 ^{cd}	A T ab	16 ^{cd}	40 ^{ab} 40 ^{cd}
726* 727*	42 _	41°f	17 ^{ab}	41 —
41 728*	43 45	42 44	17 ^{c-f}	42
720*	46ab	∧ ≤ ab	_	Ξ
730* 42	[46 ^{cd}]	45 ^{cd} 43		43
43 ⁻ 44 731*	46 ^e -47 48	46-47 [48]	19-20	44-45 ^d
732*	_	[49 ^{ab}]	_	45 ^{ef}
734		[49 ^{cd}]	_	Ξ
45 735*	49 —	⁵⁰ —	21 _	46 46 ^{cd} fn.
736* 46 ^{ab}	50-51 ⁶	51-52 ^b 52 ^{cd}	22 ^{ab}	47 ^{ab}
737 46 ^{cd}	52-59 ^b 59 ^{cd}	53-59 [60 ^{ab}]	22 ^{cd}	
738* 739* l. 1	60ab	[60 ^{cd}]	_	47 ^{cd} —
,, 1, 2	60cd	60 ^{ef}		47 ^{cd} fn. 48 ^{ab}
740* l. 1	61 ^{cd}	61 ^{cd} 61 ^{ef}	_	48 ^{cd}
741* App. I (no. 3)	Addl. sg. 1 (after 37)	_	23-24	_
l. 1-120	1-59 3 Addl. sg. 2, 1-12 ^b	1-58 Addl. sg. 7, 1-12 ^b	_	46 ^{cd} fn. Addl. sg. 38 l. 1–120
,, ,, l. 144-14	6 12°-13	120-13		Addl. sg. 39 l. 1-23 l. 23 fn.
. ,, ,, 1-14/-1/	7 24 23	14-23	-	1. 24-47

	1			
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (no. 3) l. 171-183	Addl. sg. 3, 1-68	Addl. sg. 8, 1-6b		Addl. sg. 40, l. 1-11
,, ,, 1. 183-228		6ed 7-27	=	1. 12-57
,, ,, l. 229-236	28-30	28-30	_	
1 245	Addl. sg. 4, 1-5 ⁶	Addl. sg. 9, 1-5 ^b	=	l. 58-65 Addl. sg. 41, l. 1-9
,, ,, l, 247-254	6-0	5 ^{cd} 6-9		1. 10-17
2 #	Addl. sg. 5, 1-6	Addl. sg. 10, 1-6	_	After Addl. sg. 41,l.1-12
,, ,, l. 267-311	7-29 ^b	7 ^{ab} 7 ^c -29	_	l. 13-57
,, ,, l. 312	29 ^{cd}	30ab	·-	_
22 22 5*	_			1. 58
,, ,, l. 313–336 ,, 7*		30 ^c -42 ^b 43 ^c -104 ^b		1. 59-83
,, ,, I 337	42ab	42cd .	_	_
,, l. 338–360 ,, 8*	42°-53	43 ^{ab} ; 104 ^c -115 ^b		1. 84-107
,, ,, l. 361	54 ^{ab}	115 ^{cd}	_	l. 108
,, ,, 9* ,, 1. 362–367	54 ^c -57 ^b	116-118	_	1. 109-114
,, ,, 10* ,, 1, 368–369	57°-58°		_	1. 115-116
,, ,, l. 370–375	58°-61°	120-122		l. 117-122
,, ,, l. 376 –the prior half of l. 377	61°-61°	123abc	_	_
12*	-	_	-	
half of 1. 377	. 61 ⁷	123 ^d	_	_
13* 14*	_	_	_	_
37 App. 1 (No. 4) l. 1-4	37 1-2	37 1-2	41 1-2	40 I-2
,, ,, 1. 5-6 ,, ,, 1. 7-12	3 46	3 4-6	— 3 - 5	 3 - 5
,, ,, l. 13	7 ab	7ab	8ab 8ed	626 .
,, ,, l. 14-17	7 ^c -9 ^b	7°-9b		
,, ,, l. 18	7 ^c -9 ^b 9 ^{cd}	7 ^e -9 ^b 9 ^{ed} 10	6–7 9 ^{ab} 9 ^{ed}	7-8 9 ^{ab} 9 ^{cd}
,, ,, l, 19 ,, ,, 2*				9 —
,, 1. 20–21	II	11 12-14	10 11-13	10-12
,, ,, l. 22-27 ,, ,, 3* ,, 1, 28-20	12-14	_	1406	14 ^{ab}
1))) 11 =0 =9	15 16-17 ⁶	15 16-17 ^t	14 ^{ab} 14 ^c -15 ^b 15 ^c -16 17 ^{ab} 17 ^{cd}	13 14°–15
,, ,, 1. 30–32 ,, ,, 5*	17 ^{cd} 18 ^{ab}	17 ^{cd} 18 ^{ab}	17 ^{ab}	16ab
" " 1. 33	18 ^{cd}	18cd	- . }	-
,, ,, l. 35–41	19-22 ^b	19-22 ⁸	18-21 ^b	16c-19b
,, ,, l. 42 {,, ,, 7*	_	-	21 ^{cd}	19 ^{cd}
,, ,, l. 43–46	23-24	23-24	22-23	20-21 ^d 21 ^{ef}
" " 9 ·	-		24 42 1-6 ^b	-
,, 1.47-57	38 I-6 ^b	38 I-6 ^b	42 1-66	22-276
,, ,, 12* ,, l, 58-60 {,, ,, 13*	6°-7 .	6°-7	60-7	27°–28 —
{,, ,, 13***	-			

Crit. Ed.	Bom, Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 4) 14* ,, ,, 15* ,, ,, 1. 61-72 ,, ,, 1. 73-74	[8 ^{a-d}] 8 ^e -13	8 9-14 15	8-13 	29-34
1-4 742* 5-11 ^b	15–18 19–20 ⁶ 20 ⁶ –26	16-19 20 21-27 ^b	14-17 	35-38 — 39-45 ^b
{745* 11 ^{cd} 12 ^{ab}	27 ^{ab} 27 ^{cd}	27 ^{cd} 28 ^{ab}	24 ^{cd}	45 ^{cd} 46 ^{cd} 46 ^{ab}
746* 12°–13	28-29 ^b	[32] 28°-29 ^b	25-26 ^b	47 48-49 ^b
747* 748* 14 ^{ab}	29 ^{cd}	29 ^{cd}	27 ^{ab} 26 ^{cd}	49 ^{cd} 49 ^{ef}
14 ^{cd} 749* 14 ^{ef}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	27 ^{cd} 	50 ^{ab}
{750* l. 1 { ,, l. 2 751*	30 ^{cd}	30 ^{cd}	28 ^{ab}	49 ^{ef} fn. 50 ^{ab} fn.
752* l. 1-2 .,, l. 3 752(A)* l. 1-2	31°-32 ^b	31 33 ^{ef} [33 ^{a-d}]		_
38 "r " l. 3	39 I	39 1	29	41 1
753(A)* 2-4 ^b 754*	2-46	2-46	30-326	2-4 ^b 4 ^{cd}
5 ^{ab} 5 ^{cd} 6	5 ^{ab} 5 ^{cd} 6	4 ^{cd} 5 ^{ab} 5 ^{cd} 6	32 ^{cd} 33 ^{ab} 33 ^{cd}	5 ^{cd} 5 ^{cd} 5 ^{ab} 6
755* 7-8	6 7 8-9	7 8-9	34 <u> </u>	7-8
7-8 756* · 9-10 ^b 757* 10°-12	10 11-12 ^b	10 11-12 ^b	37-38 ^b	10-11 ^b
76o*	12°-14 15	12°-14 —	38°-40 — 41	11°-13
App. I (no. 5) l. r-6	16–18	15 16-18 — 19-22	42-44	15-16
,, ,, 2* ,, l. 15-2		23-25 26 ^{abc}	49-51 52 ^{abc}	2I-23 24 ^{abc}
761* 14 ^d 762*	26 ^d	26 ^d	52 ^d	24 ^d 24 ^{cd} fn. l. 2
763* 15-17 764*	27-29 30	27-29 30	53-55	25-27 28a-d
765* 39 1 ^{ab} {766*	40 1ab	40 1ab	43 1ab	28ef 42 1ab
1 ^{cd} {767* 2-5 ^b	2-5 ^b	1 ^{cd}	1 ^{cd}	rab fn.
			4-5	2-5 ^b

Crit, Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
5 ^{cd} 6 ^a 6 ^b 6 ^c 6 ^d 768* 769* 7-8 ^b 770* 8 ^{cd} 771* 9-12 ^b 772* 12 ^c -16 773* l. I -the prior half of l. 4 773(A)* 773* the post. half of l. 4 17-18 ^b 18 ^{cd} 775* l. I	5°d 6°a 6°b 6°c 6°d 7°ab 7°d 8-9°b 9°d 10-13°b 13°-17 18-19°c 19°d 20-21°b 22°d 23°ab	5°d 6°a 6°b 5° 5° 5° — 6°-7°b — 7°d 8-11° 11°-15 16-17° — 17°d 18-19° 20°d 21°3	5 ^{cd} 6 ^a 6 ^b	6ab 5c — 5d. 6cd 7-8b 8cd 9-12b 12c-16 17-18c 18d 19-20b 20cd
776* l. 1 776* l. 1 776* l. 1 79 20-24 778* l. 1 779* 40 1-9 781* 782* 783* 10ab {784* 10cd 11ab 785* 786* 11c-18	23 ^{cd} 24 ^{ab} 24 ^{cd} 24 ^{cd} 21 ^c -22 ^b 25-29 30 ^{ab} 30 ^{cd} 31 41 1-9 10 11-12 13 ^{cd} 13 ^{ab} 14 ^{ab} 14 ^{cd} 15 ^{ab} 15 ^c -22	[21cd] [22ab] 22cd 19c-20b 23-27 28ab 28cd 29 41 1-9 10 ———————————————————————————————————	19 ^{cd} 20 ^{ab} 18 ^c -19 ^b 20 ^c -25 ^b 25 ^{cd} 44 1-9 10 11-12 13 ^{cd} 13 ^{ab} 14 ^{ab} 14 ^{cd}	22 ^{ab} 22 ^{cd} 21 23-27 43 1-9 10 11 12 ^{ab} 13 ^{cd} 14-21
787* 41 I	42 I 2 3 ^{ab} 3 ^{cd} - 4 5-6 ^b 6 ^c -7 ^b 7 ^c -9 10 ^c -11 - 12 13 ^{ab} -	42 I 2 3ab 3cd 4 5-6b 6c-7b 7c-9 10c-11 12 13ab	45 1 5 (first time) 6 7 ^{ab} — 7 ^{cd} — 8 9-10 ^b 10 ^c -11 ^b 11 ^c -13 14-15 ^b — 15 ^c -16 ^b 16 ^{cd} 2 ^{ab}	3 4-5 ^b - 5 ^c -7 8-9 ^b - 9 ^{cd} 2 ^{cd} fn. l. 1

(792*). 2					
10 3 3 3 3 3 3 3 3 3	Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1. 3-4	(cost) o	TOab	10 ^{ab}		2 ^{cd} fn. l. 2
9 9 13c-14b 13c-14b 13c-14b 17 (r.) 10 793* 10	1, 3-4	_	•		3 ^{cd} in.
9 793* 100 15c-16b 15c-16b 15c-f 18 111 12cd fn.	1 = 6	14 ^c -15 ^b	14°-15°	4 (r)	
10	9	130-140	13-14	1/ (1.)	
794* 11-14 15ab 11-14 15ab 15ab 20ccd 21ab 21ab 22ab 22ab 22ab 22c24b 22c22d 22c24b 22c22d 22c2d 22c22d 22c2d 22c22d 22c2d 22c22d 22c22d 22c22d 22c22d 22c22d 22c22d 22c22d 22c22d 22c2d 22c22d 22c22d 22c2d 22c2d 22c2d 22c2d 22c2d 22c2d 22c2d 22c2d	793*	75c-16b	15 ^{c-f}	18	
11-14		_	_	70.00	1
15cb 795*	11-14	16c-20b	16-19	19-22 21ab	16ab
15cd	15 ^{ab}	20 ^{cb}	[2I ^{ab}]	23 ^{ab}	_
T5cd	795	22 ^{ab}	[21 ^{ef}]		-6¢d
\[\begin{array}{cccccccccccccccccccccccccccccccccccc	15 ^{cd}	21 ^{cd}		2365	
16-17	796*	226-246	22-23	_	_
{797* i.	16-17	24 ^c -26 ^b	24-25	24 ^c -26 ^b	19-20
797(A)* 798* 799* 18 27 27 28-30 28-30 28-30 29-2-30b 20-2-2-30b 20-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-30c 20-2-2-2-2-30c 20-2-2-2-2-30c 20-2-2-2-2-30c 20-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-	{797* l. 1				
$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$,, l. 2	[26 ^{ca}]	20"	-	" - "
799* 18 27 28-30 31ab 31ab 31ab 31ab 31ab 31ab 31ab 31ab	797(1)	26ef	26 ^{cd}		
18	799*	—	-	26c_27b	20 ^{cd} fn.
$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	18	27 28-20		27°-30b	
22-25 803* 26 804* 27 805* 42 1ab {806* 1c-7b App. I (no. 6) l. r-35 1* 7c-18 19-23 812* 43 1-4 814* 5ab 815* 5c-6c 31c-34 31c-34 31-34 31-34 324-27 28 28 29a-d 22gef 45 12-7b 11c-7b 11c-7c-18 11	800*	31 ^{ab}	31 ^{ab} .	30 ^{cd}	-
$ \begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	22-25	31°-35b	31°-34	31-34	24-27
$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	803*	25c-f	35	35	28
$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$				_	
$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	27	36	36	36	20 ^e f
$ \begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	42 1 ^{ab}	43 1 ^{ab}	43 1 ^{ab}	46 1 ^{ab}	45 1 ^{ab}
App. I (no. 6) l. 1-35 7 ^c -18 19-23 812* 43 1-4 814* 5 ^{ab} 815* 5 ^c -6c 5 ^c -6c 11-7 7 ^c -18 19-23 7 ^c -18 19-23 44 1-4 5 ^{ab} 5 ^c -6c	{806*	_			7°-7b
$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	1°-7°	1°-7°	12-70	1-7	
$ \begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	7*	_			
$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	7°-18		7°-18		7-10
$ \begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	19-23 812*	19-23	19-23	_	_
5^{ab} 5^{ab} 5^{ab} 5^{ab} 5^{c-6c} 5^{c-6c} 5^{c-6c} 5^{c-6c}	43 I-4	44 1-4	44 1-4	47 I-4	46 1-4 ^d
815* 5°-6° 5°-6° 6-7° 5°-6°	814*	r ab	sab	5 ^{ab} sed	5 ^{ab}
50-60 50-60 50-60 50-70 50-70	5 815*				- .
817*	5°-6°	5°-6°	5°-6°	6-7"	5-0-
$6^{a}-10^{b}$ $7^{b}-10$ $7^{b}-10$ $7^{b}-10$	817* 6 ^d –10 ^b	76-10	76-10	7 ^b -10	6d-10b
818*	. 818*	_	_		Tocd -
10 ^{cd} 11 ^{ab} 11 ^{c-f} 11 ^{c-12b} 11	IO ^{ed}	I I ab	II ab	. 11 ^{ab}	ii ii
11-19 12-20 12-21 12-20	11-19	12°-20	72-20	12c-21b	12-20
824* l. I 21ab 21ab 21cd 21cd 21cd 21cd 21cd 21cd 21cd 21cd	824* l. I	21 ^{ab}	21 ^{ab}	2I ^{cd}	20° in. 1. 1
1. 2 21 ^{cd} 21 ^{cd} , 1. 3 824(A)* — — 21 ^{cd} , 1. 2	824(A)*		21	- 21	1 0
825*	825*		_		_
826* 44 I 45 I 45 I 48 I 47 I		1	45 1	48 1	47 I
{827*			_		•
2 2 2 2	2	2 3ab	2 2ah	aab	2 3ab
820* - 2 ^c -3 ^b 3 ^c -4 ^b	829*	_		2°-3b	3°-4°
$3^{c}-5$	0C-F	3°-5	3°-5	3°-5	4°-6

			1	
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
831* 6ab .	6-7 ^b	6-7 ^b		7 ^{ab}
832**	7	764	6 ^{ab}	7***
6°-12b	8-13	7°-13b	6c-12b	7°-13b
834* 12 ^{cd}	14 ^{ab}			13 ^{ed}
835*	14"	13 ^{cd}	12 ^{cd}	14
13-186	14°-19	14-196	13-186	15-20 ^b
836* 18c-19	20 ^{ab} 20 ^c –21 ^d	19 ^{cd} . 20–21 ^b	186-19	20°-21d
837*	2021-	20-21	20 ^{ab}	
838*	21 ^{ef}	21 ^{cd}		21 ^{of}
20 ^{ab} {839*	22 ^{ab}	22 ^{ab}	20 ^{cd}	22 ^{ab}
20 ^{cd}	22 ^{cd}	22 ^{cd} .	2 I ^{ab}	22 ^{cd}
84 o *			21 ^c -22	23-24
21 -22 84 2*	23-24 ^d 24 ^{ef}	23-24 ^d 24 ^e f	- ,	24 ^{cd} fn.
843*	_	·	40	48 1-3 ^b
45 $1-3^{b}$	46 I-3 ^b	46 1-3 ^b	49 1-36	3 ^{ab} fn.
844* 3°-6	3°-6	3°-6	3°-6	3°-6
	3°-6	8a-d Sef	7	7 _
847* l. I	9 ^{ab}	7	_	
,, l. 2-3	9°-10b	9	8 g-10 ^b	8
848*	10°-11	10-116	10°-11	9
9-106	12 ^{ab} (r.)	iled (r.)		
IOc-l	. 12 ^c -13 ^b	12	12	-
849* 11 - 12	13 ^c -15 ^b	13-14	14-15	11-12 13
. 13	15 ^c -16 ^b	15	_	14
852*	16 ^c -18 ^b	16-17	16-17	15-16
14-15 16	18c-19 ⁸	18		17 —
853*	19 ^c -23 ^b	19-22	18-21	18-21
. 17-20 856*	23 ^{cd}	23 ^{ab} 23 ^c –26 ^b	22-25 ^b	22-25 ^b
21-240	24-276		25°-26°	25°-26°
857* 24 ^c -25 ^b	27°-28b.	26°-27 ^b	26°-27 ^b	26 ^{ca}
858*	28 ^{cd}	27 ^{cd}	27 ^{cd}	26 ^{cd} fn. 27–28
25 ^{cd} 26–27	29-30	27 ^{cd} 28–29	28-29	20
85 0*	21	30 31 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ao}
28 ^{ab}	32 ^{ab} 33 ^{ab}	2000	30 ^{cd} .	30 ^{cd} 30 ^{ab} fn.
28cd {861*	1 22"	31 ^{c-f} 32 ^{cd}	_	30 ^{cd} fn.
{862*	33 ^{cd} _	J*	_	_
{863* 864*	_		_	
· 865*	47 I-2	47 1-2	31-32	49 1-2
46 1-2			33 34 ^{ab}	3 ^{ab}
867* 3 ^{ab}	3 ^{ab}	3 ^{ab}		3 ^{ab} fn. 3 ^c -6
868* 3°-6	30-6	30-6	34°-37	.6 ^{cd} fn.
869*	_			

Crit. Ed.	Bom, Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7-9	7-9	7-9	38-40	7-9
7 - 9 870*		10-11 ^d	41-42	10-11
10-11 871*	10-11 12 ^{ab}	II ^{ef}		_
872*	_	_		72 ^{ab}
12 ^{ab}	12 ^{cd}	12 ^{ab}	43 ^{ab}	12 ^{cd}
873*		120-13	43°-44	12-13
12 ^c -13	13-14	12-13	-	
874 * 14	14 ^c -15 ^b	14	45	14
875*	_			15 16-19 ^b
15-18 ^b	15°-18b	15-18b	46-49 ^b	10-19
877*	T Sed	18 ^{cd}	49°°	19 ^{cd}
18 ^{cd} 878*	1000	_	_	19 ^{ef}
879*		_	Agreen	
880*	_	40	50 I	50 I
47 r	48 I	48 I	50 I	
881* 2 ^{ab}	2ªb	2ªb	200	2 ^{ab}
{882*				2 ^{cd}
2 ^{cd}	2 ^{cd}	2 ^{cd}	2 ^{cd}	3
3	3	3	3-9	4-10
4-10 *	4-10 11 ^{ab}	4-10 11 ^{ab}	3 9	10cd fn.
{884*	IIcq	IIcd	_	_
885*	12-14	12-13	- ch	IIab
886*	14 ^{ed} (r.)	14 ^{ab} (r.) 14 ^c –16 ^b	10 ^{ab} 10 ^c -12	11°-13
11-12 887*	15-17	14-10-	13-14	-
888*	17°-196	16°-17	15-16	_
889*	_			14-15
13-14 ^b	19°-20	18-19 ^b 19 ^c -21 ^b	17-186	
890* 14 ^c –17 ^b	21-22 23-25 ^d	21°-24b	18c-21b	15 ^c -18 ^b
892*	-3 -3	_	_	-90 70
17 ^c -18	25°-26	24 ^c -25	51 21°-22	18c-19 51 —
48 803*	49 — I-4b	49 — I-4 ^b	1-46	I-4 ^b
1-4 ^b 896*	4 ^c -5	4°-5 6ab		-
4^{ca}	4 ^c -5 [6 ^{ab}]	6ab	4 ^{cd}	4 ^{cd}
897*	[6c-1] [6s-1]	6c-f	5	5
8 ₉ 8*	[0.3]	-	-	_
6ªb	[6mn]	8cd	6ab	6 ^{ab}
{899*	[6kl]	8ab	6cd	6 ^{cd}
Gcd Gef	[60p]	9 ^{ab} 9 ^{cd}	_	
7 ^{ab} 900*	6st J	10 ^{ab}	7 ^{ab}	7 ^{ab}
900*	6uv		7 ^{cd}	7 ^{cd}
7 ^{cd} 8–9	7-8	10 ^{cd} 11–12	8-9	8-9
901 *	9	13		_
10-11	10-11	14-15	10-11	10-11
902*	12	16	12 ^{ab} 12 ^c -13 ^b	12
12 903*	_	_		
13 {904* l. 1	13	17a-d	. 13 ^c -14 ^b	13 13 ^{cd} fn. l. I
{904* 1. I				13. 111. 1. 1

-				
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{904* l. 2	14 ^{ab}	17 ^{ef} 18-22 19 50 1 ^{ab} 1 ^c -8 9-10 - 11 ^{ab} 11 ^{cd}	For 14, subst. 14 ^{cd} 15-19 20 21 52 1 ^{ab} 1 ^c -2 3-10 ^b 10 ^c -11 ^b 11 ^c -13 ^b 13 ^{cd} 14 ^{ab}	13 ^{cd} fn. l. 2 14 ^{ab} 14 rd 15-19 20 32 1 ^{ab} 1 ^c -8 8 ^{cd} fn. 9-10 — 11 ^{ab}
11 ^{c-f} {914* 915* 12 ^{ab} 916* 12 ^c -17 917* 918* 919* 18	13 ^{ab} 13 ^c -18 19 ^{ab} 19 ^{cd} 20 51 1-3	13 ^{ab} 13 ^{ac} 13 ^{ab} 13 ^c	14 ^c -15 ^b 15 ^{cd} 16-21 ^b 21 ^{cd} 22 53 1-3	11 ^{c-f} 12 ^{ab} 12 ^{eb} fn. 12 ^c -17 18 53 1-3 5 ^{cd}
922* 4 ^{a-d} 923* 4 ^{ef} 5 924* 6-9 925* 10 App. I (No. 7) l. 1-10 ,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,	5 ^{ab} 5 ^{c-f} 6-9 10 11-15 ^b 15 ^{cd}	4 5°b 5°c-f 6-9 10 11-15 ^b [15°d] 16°d	4 5ab 5cd 6 7-10 11ab 11c-12b	4 5ab 5ab 5ab fn. 6 7-10 11cd fn. l. 1-10 11cd fn. l. 11 11cd fp. l. 12
,, ,, l. 12 ,, ,, 4* ,, ,, l. 13-19 926* 11 ^{cd} 12 13-14 927* 15-16 928* 17 929* 930* l. 1 ,, l. 2 18-20 51 1-5 931*	16 ^c -19 ^b 19 ^{cd} 20 ^{ab} 20 ^c -22 ^b 22 ^{cd} 23-24 25 26 ^{ab} 26 ^{cd} 27-29 1-5	17-19 20ab 20cd 21-22 23ab 24-25 26 23ef 23cd 27-29 52 1-5	13 ^{cd} 14 ^{ab} 14 ^c -15 ^b 15 ^c -17 ^b 17 ^c -19 ^b 12 ^c -13 ^b 19 ^c -20 ^b 20 ^{cd} 21 ^{ab} 21 ^c -23 54 1-5	11 ^{cd} fn. l. 13-18 15 ^{cd} 16-17 12-13 14 18 18 ^{cd} fn. l. 1 ,, ,, l. 2 19-21 54 1-5

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
6-7 ^a 932* 7 ^b -8 ^d 933* 8 ^e -9 ^b 9 ^{cd} 10 934* 11 ^{ab} 935* 11 ^c -12 ^b 936*	6-7 ^a 7 ^b -8 9 ^{ab} 9 ^c -10 ^b 10 ^{cd} 11 12 13 ^{ab} 13 ^c -14 ^b 14 ^{cd}	6-7 ^a 7 ^b -8 9 ^{ab} 9 ^c -10 ^b 10 ^{cd} 11 12 13 ^{ab} 13 ^c -14 ^b 14 ^{cd}	6-7 ^a 7 ^b -8 9 ^{ab} 9 ^c -10 ^b 10 ^{cd} 11 12 ^{ab} 12 ^e -13 ^b 14 ^{ab} 13 ^{cd}	6-7 ^a 7 ^b fn. 7 ^b -8 ^d 8 ^{cd} fn. 9 9 ^{cd} fn. 10 10 ^{cd} fn. 11 ^{ab}
12 ^{ca} {938* · 939* · 13-15 · 940* · 16	15 ^{ab}	15 ^{ab}	14 ^{cd} ————————————————————————————————————	13 ^{cd} 14-16 17 ^{a-d}
941* 942* 943* 52 App. I (No. 8) l. 1-1 { ,, ,, 1* ,, ,, 2* ,, ,, 3*	-	53 1-5	55 I-5 ————————————————————————————————————	55 I-5 ————————————————————————————————————
,, l. 11-12 ,, 4* ,, l. 13-13 ,, 6* ,, l. 19-2 ,, 8* ,, l. 27	7-9 6 10-13 14 ^{ab} 14 ^{cd}	6 7-9 10-13 14 ^{ab} 14 ^{cd}	7-9 10-13	7-9 10-13
,, l. 28 {,, ,, 9* l {,, ,, ,, l ,, ,, l. 29- ,, , l. 32-	15 ^{ab} . 1 . 2 . 31 . 15 ^c -16	15 ^{ab} . ————————————————————————————————————	15 ^{ab} 14 ^{ab} 15 ^c -16 17-22 ^b	14 ^{cd} fn. ————————————————————————————————————
,, ,, 13*1. ,, ,, l. 43- ,, ,, l. 45- ,, ,, l. 45- ,, ,, l. 47-	3-0 44 23 46 24	22 23 ^{a-d} 23 ^e -24 ^b 24 ^c -25 ^b 25 ^{cd}	22 ^c -23 ^b 23 ^c -24 ^b 24 ^{c-f}	23 ^{cd} fn. 23 — 24 — 25 ^{a-d}
, , , , , , , , , , , , , , , , , , ,	25°J 25°J 25°J 25°J 25°J 26°J	25 ^{cd} 54 1-4 ^b 4 ^c -5 6-8 ^d 8 ^{ef} 9-10 11 ^{ab} 11 ^{cd} 12	56 1-4 ^b	25°f 26-29b 29°d 29°-30 31-33d 33ef 34-35 36

Crit. Ed.	Bom, Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 8) 30*			13ab	
prior half of l. 78		13-16*	14-17°	37-40°
,, l. 78 the post half.	17 ^d	16,	17 ^d 18	40 ^d '
;, ;, l. 79-80 {;, ;, 34* ;, l. 81-82	18 — 19	17	_	41 41 ^{cd} fn.
{,, ,, 35* l·3-4			19 —	42 —
,, ,, l. 83 -10 2	55 1-10	55 r-10	57 1-10	56 1-10
,, ,, 41* ,, l. 133-106	II-I2	II-12 ^d	11°b	II-12 13 ^{ab}
,, ,, l. 107 ,, ,, 43*	13 ^{ab}	12 ^{cf}	13 ^{ed} 14 ^{ab}	13 ^{cd} 13 ^{ed} fn.
,, ,, 44* ,, ,, l. 108-123	13 ^c -20	13-20	140-21	. 14-21 57 1 ^{ab}
,, ,, 46* ,, ,, 47* ,, ,, 48*		21	22	
,, l. 124-129 ,, l. 130-136	56 1-3 4-7 ^b	56 I-3 4-7 ^b	58 I-3 4-7 ^b	'1°-4 ^b
,, ,, 49* ,, 1. 137-146	7°-8 9-13 ^b	7 ^c -8 ^d 8 ^e -13 ^b	7 ^c -12 ^b	4°-9b
,, ,, 50* ,, l. 147-151 {,, ,, 52*	13°-15	13°-15	12°-14 —	- 9°-11
,, ,, 53* ,, 54*		16-25	15-24	12-21
,, ,, l. 152-171 ,, ,, 57* l. 1-6 ,, 57*(A)	16-25 26-28 —	26-28	25-27	= -
,, ,, 57*1.7-10 ., l. 172-195	29 5 7 I–12	57 I-12	28 59 1-12	58 1-12
{,, ,, 60*	-	13-14	13-146	13-14 ^b
,, 61* ,, 62* ,, l. 199-203		14°-16	14°-16	14°-16
{,, ,, 64* l. 2 ., l. 204 - 209		17-19 ^d	17-19	17-19
,, ,, 65* ,, ,, l. 210 ,, 67*	20 ^{ab}	——————————————————————————————————————	20	20 <u> </u>
,, ,, 69* ., l, 211-212	200-1	20	2I 22	21
,, ,, 70* ,, l. 213-220 ,, l. 221-222	58 I-5 ^b	58 1-5 ^b	60 I-4 5	59 I-4 6
{,, ,, 72* l. I	6 5 ^{dd}	5 ^{cd}	6-9 ^b	5 ^{ab} 5 ^{cd} 7-10 ^b
,, ,, 1. 223-229 {74*	7-10 ^b 10 ^c -14	7-10 ^b 	9 ^c -13 14 ^{ab} 14 ^c -17	10°-14
,, l. 230-238 ,, l. 239 ,, l. 240-246	15 ^{ab} 15 ^c –18	10°-14 15 ^{ab} 15°-18	14 ^{ab} 14 ^c -17	15-17

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 8) 76* ,, l. 247-250 ,, 78* ,, l. 251-258 ,, 82* ,, 83*	19-20 21-24 25 59	19-20 	18-19 20-23 	17 ^{cd} fn. 18-19 20-23
,, ,, l. 259-268 ,, ,, l. 269-270 ,, ,, 84* ,, ,, l. 271-274 {,, ,, 86*	7-8 	1-5 6 — 7-8 —	1-5 10 ———————————————————————————————————	1°-5 10 ———————————————————————————————————
{,, ,, 87* ,, ,, 1. 277-280 {,, ,, 88* ,, ,, 1. 281-282 ,, ,, 1. 283-284	10-11 — 12	12 13	14-15 16 6	14-15
{,, ,, 90* ,, ,, 1. 285-290 {,, ,, 92* ,, ,, l. 291 the prior half	17a	14-16 —	7-9 17 ^a	7-9 — 17 ^{ab} (r.)
,, ,, the post. half of l. 291 ,, ,, l. 292 - the prior half of l. 292 ,, ,, the post. half of l. 294	17 ⁶ 17 ^c -18 ^c	17 ^b 17 ^c –18 ^c		 17°18°
,, ,, l. 295-299 {,, ,, 97* ,, ,, l. 300-30 ,, ,, l. 302 ,, , 99*	21 ^c -22 ^b	19-21 ^b	17 ^c -19 	19-21 ^b — 21 ^c -22 ^b 22 ^{ab} fn. 22 ^{cd} —
,, ,, l, 303 ,, ,, 100* ,, ,, l, 304 ,, ,, 101* ,, ,, l, 305	1cd	60 1ab	62 1 ^{ab}	61 1 ^{ab} — 1 ^{cd} — 2 ^{ab}
,, ,, l. 306 {,, ,, 102* ,, l. 307-31 ,, ,, 103* ,, l. 317-3:	Addl. 1, 1 ^{cd} 2-6	Addl. II, I ^{cd} 2-6 ^b 6 ^c -7	3 ^{ab} 3 ^c -8 ^b 	2 ^{cd} 3 ^c -7 ^b
,, ,, 104* ,, ,, l. 320-3 ,, ,, 105* ,, ,, l. 342-3 ,, ,, l. 351-3	50 19 ^c -20; 21 ^c -24 21 ^{ab} ; 24 ^{cd} (r.)	8-18 ^b 18 ^c -19 ^b ; 20-22 19 ^{cd} ; 22 ^{cd} (r.) 23-26	10-21 ^b	9-19 ^b 19 ^c -23 ^b 23 ^{cd} 24-27
,, ,, 106* ,, ,, l, 361-3 ,, ,, l, 366-3 ,, ,, l, 368 ,, ,, l, 369-3 ,, l, 371-3	3 ^c -4 ^c 4 ^{cd} 370 5	Addl. 12, 1 2-3 ^b 3 ^{cd} 5 4	63 — I-2 ^b 2 ^c -3 ^b 3 ^{cd} 4 5	62 — I-2 ^b 2 ^c -3 ^b 3 ^{cd} 4 5

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 8) 1.373 the prior half ,, the post, half of 1.373	74	64	60	tya .
the prior half of 1.375 ,, the post.	76-8a	66-70	64-70	6ø fn.
half of 1. 375-376 App. I (No. 8) 1. 377	10 ^{cd}	7bcd ged	76cd 9cd	6bcd 8ed
,, ,, l. 378-379 ,, ,, l. 380 ,, ,, l. 381-399	900	8c-9b 8ab 10-19b	8c-9b 8ab	7 ^c -8 ^b 7 ^{ab} 9-17 ^d
,, ,, 109* ,, l. 400-412 ,, ,, 110*	20°-26	196-25	19°-25	178-23
,, ,, l. 413-416 ,, ,, 111*	27-28	26-27	26-27	24-25
,, ,, l. 417-448 ,, ,, 112*	29-44	28-43 ^b	28-43	26-39 ⁶
,, ,, l. 449-459 ,, ,, l. 460	45-50 ^b 50 ^{cd}	43°-48 49°-6	44-496	39 ^e -44 45 ^{ab}
,, ,, l. 461-462 ,, ,, 113*	. 51	49°-50b	49°-50b	45°-46°
,, ,, l. 463-465	60 3 ^a	50°-51 60 3° 3b	50°-51 65 —	46°-47 64 1°
1¢	3 ^b 3 ^c 3 ^d	3 ^b 3 ^c 3 ^d	I ^a	
1 ^d 944* 2 ^{ab}	3"4 ^{ab}	3°	Tod	I ^{cd}
945* 946*				Ξ
2 ^c -3 94 7 *	4°-6b	4°-5	2–3	²⁻³ —
4-15 {951*	6°-17	6–17	4-15	4-15
16 {952* 53 1-5 ⁶	18	18	16	16 — 65 1–5 ^b
953*	61 I-5 ^b [6 ^{c-7}]	61 1-5 ^b 5 ^c -6 ^b	66 1-5 ⁶ 5 ^c -6 ^b	65 1-5 ^b
5°-0° 6°-15	5°-6° 6°-15	6°-7° 7°-16	6~15	6°-15 —
957* 16 ^{ab}	16ab	1700	16ab	16 ^{ab}
{958* 16°-23 ^d	16 ^c -23 ^d 23 ^{ef}	17 ^c -24 ^d 24 ^{ef}	16°-23	16 ^c -23 23 ^{cd} fn. l. 5
23 ^{ef} {961* 54 1	62 I	62 I	67 I	23 ^{cd} fn. l. 1-4 24 ^{cd}
962*		2	2	24 ^e
964* 3 ^{ab}	3ab	3 ^{ab} .	3ab 3cd	26ab 29ab
3 ^{cd} 065*	3 ^{cd}	400	400	29 ^{c.1} 26 ^{cd}
4 ²⁰ 966*		4°-5 6-8	4°-5 6-8	<u> </u>
4°-5 6-8	4°-5 6-8	6-8	6–8	30-32

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
-	1	_	1 -	
968*		- .		
9-14 ^b	9-14 ^b	9-14 ^b	9-146	33-38 ^b 38 ^{cd}
14 ^{cd} 14 ^e –17 ^b	14 ^{eu} 14 ^e -17	14 ^{cd} 14 ^e –16	14 ^c -17 ^b	38e-41b
17 ^{cd}	18ab	-	17 ^{cd}	4I ^{cd}
18-21	18c-21	63 I	18-21 68 1	42-45 66 I
55 r 971*	63 1	63 1	2	2
2 ^{ab}	3 ^{ab}	3 ^{ab}	3 ^{ab}	3°b
2 ^{¢d}	3 rd .	3 ^{cd}	6cd	3 ^{cd} / 5 ^{ab} fn. l. 4
{972* 973* l. I	4 ^{cd}	4 ^{cd}	Aab	4 ^{ab}
,, l. 2	5ab	Šab	4 ^{cd}	4 ^{cd}
,, l. 3 the prior half	5°	5°	5ª	5"
,, l. 3 the			.,	
post, half	5 ^d	5 ^d	_	5 ^b 5 ^{ab} fn. l. I the
973(A)* the prior half		_		prior half
,, ,, the	populari.	1	5 ^b	5 ^{ab} fn. l. r the
post, half	6	6	5°-6b	post. half 5 ^{ab} fn. l. 2-3
973* l. 4-5 ,, l. 6	7ab	7 ^{ab}	7 ^{ab}	,5 ^{cd} ,5 ^{ef}
974*		7 ^{cd}	7 ^{cd}	5 –
975* {976*	7 ^{cd} 4 ^{ab}	4 ^{ab}	<u> </u>	_
2* ^j	8ab	Sab	8ab	6ab 6cd
97 7 *	ged 9 ^{ab}	8cci 9ab	8cd 9ab	7 ^{ab}
3 ^{ab} 3 ^{cd}	Qcd	Oca	Gcd	7 ^{ab} fn.
4 ^{ab}	IOab	10ab 1Ccd	10 ^{ab}	7 ^{cd} fn.
4 ^{cd} 5–6 ^d	10 ^{cd}	11-12 ^d	11-12	8-9
6ef	13ab	12ef	_	9 ^{cd} fn.
98r*	13 ^c -14 ^b 14 ^c -18 ^b	; 13 . 14-17	13	10
8-120	18c-22	18-21	18-22	15-19 ^d
{984*		22 ^{ab}	23 ^{ab}	
985* 12°-13	23 ^{ab} 23 ^c -24	22 ^c -23	23°-24	19e-20
986* l. 1-4	1	<u> </u>	69 1	20 ^{cd} fn. l. 1-4 ,, ,, l. 5-6
,, l. 5-6 14-20	25-3I	24-30	2-8	2.1-27
989*	 ,		70 I-9 ^b	27 ^{cd} fn. 67 1-9 ^b
56 1-9 ^b (993*)	64 1-96	64 1-96	70 1-9 ^b	Ocd
o_{ea}	9 ^{cd}	9 ^{cd} .	9ca	10 ^{ab}
994* 10-14	10-14	10-14	10-14	11-15
o96*	<u> </u>	_	15-16	T4 ^{cd} fn.
15-16 ^b 16 ^{cd}	15–16 ^b	15-16 ^b 16 ^{cd}	17-18 ^b 18 ^{cd}	16-17 ^b 17 ^{cd}
17 ²⁶	17 ^{ca} 16 ^{cd}	.17 ^{ab}	IQ ^{ab}	18ab 18ab fn.
``QQ∕7 [™]	1700	17 ^{cd}	20 ^{ab}	TScd
17 ^{cd} 17 ^{ef}	1765	17ef	20 ^{cd}	TOab
0087	18	18	21	19 ^{ca} in.
999* 57 1-10 ⁶	65 1-10 ^b	65 I-10 ^b	71 I-10 ^b	68 1-106
•	1		1	1

Call Ed				1
Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
Crit. Ed. 1001* 100-23 1003* 24ab 1004* 1005* 24c-28 1006* 1007* 29 {1008* 1009* 30-32 33ab 33cd 34ab {1010* 34c-35 {1011* 58 1-2d {1012* 1013* 1014* 2df 1016* 3c-7 {1017* 1018* 8-9b 1020* 9c-11 1021* 12-14 1022* 59 1ab 1cd {1023* 2 {1024* 3-11 1025* 12-19 1026* 20-21 1027*	Bom. Ed. 10 ^c -23 24 ^{ab} 24 ^c -28 29-33 ^b 33 ^{c-f} 34-36 37 ^{ab} 37 ^{cd} 38 ^{ab} 38 ^c -39 66 1-2 3 ^{ab} 4 ^c -5 ^b 5 ^c -9 10-11 ^b 11 ^c -13 14-16 17 67 1 ^{ab} 1 ^{cd} 2 3-11 12-19 20-21 24 ^c -25	10°-23 24 ^{ab} 24°-28 29-32 33 34-36 37 ^{ab} 37 ^{cd} 38 ^{ab} 38 ^c -39 66 1-2 3 ^{ab} 4 ^c -5 ^b 5 ^c -9 10-11 ^b 11 ^c -13 14-16 17 12-19 20-21 24	Gorresio Ed. 10 ^c -11 ^b 11 ^c -24 25 ^{ab} 25 ^c -29 34-38 ^b 30 31-33 38 ^{cd} 39 ^{ab} 39 ^c -40 72 1-2 3 ^{ab} 3 ^{cd} 4 ^{ab} 4 ^{c-8} 9-10 ^b 10 ^c -12 13-15 73 1 ^{ab} 2 ^{ab} 1 ^{cd} 2 ^c -3 ^b 3 ^c -12 ^b 12 ^c -20 ^b 20 ^c -22 ^b 22 ^c -24 ^b	10 ^c -23 24 ^{ab} 24 ^{cd} 25-28 33-36 29 30-32 37 ^{ab} 37 ^{cd} 38 ^{ab} 38 ^c -39 38 ^{cd} in. 69 1-2 2 ^{cd} in. 3 ^{ab} 3 ^{cd} 4 ^{ab} 4 ^c -8 9-10 ^b 10 ^c -12 13-15 15 ^{cd} in. 10 ^c -12 2 3-11 12-19 19 ^{cd} in. 20-21 ^d 21 ^{cd} in. 21 ^{cd} -24 ^b
22-23 {1028* {1029* 1030* 60 1-17* 1036* 17* 1037* 1038* 1039* 61 1-2 1041*	22-23 26 24ab 68 1-17b 17cd 18-19 20 69 1-2	22-23 ^d 25 23 ^d 68	24 ^{cd} 74 1-17 ^b 17 ^c -19 20 75 1-2	24 ^{ef} 71 1-17 ^b 17 ^{cd} fn. 17 ^c -19 ^d 19 ^{ef} 19 ^{cd} fn. 72 1-2

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3-7	3~7	3-7	3-7	3-7_
1042* 8-10	8-10	8-ro	8-10	8-10
{1043*	-	11-136	11-13 ^b	
11-13 ^b	11-136			_
13°-14b	13°-14b	13°-14b	13c-14b	13°-14 ^b
1045* 14°-18b	146-186	146-186	14 ^c -18 ^b	14c-18b
18c-10p	18c–19b	18c-19b	18cd	18c-19b
19 ^{cd} 1046*			10	_
20-22	20-22	20-22 ^b 22 ^c -23 ^b	20-22 ^b 22 ^c -23 ^b	20-22 ^b 22 ^c -23 ^b
22 ^c -23 ^b 23 ^{cd}	[23 ^{a-d}]	23 ^{cd}	22-23	23 ^{cd}
24 ^{ab}	23 ^{ef}	24 ^{ab}	23 ^{cd}	24 ^{ab}
{ 1 ^C 47* 24 ^{ed}	23 ^{8h}	24 ^{cd}	24 ^{ab} ·	24 ^{cd}
{1048*	24 ^{ab}	24 ^{cf}	_	
25–31 1049*	24 ^c -31 ^b	25-31	24°-31b	25-31 32 ^{cd} fn.
32-34°	31°-34°	32-34 ^d	31°-34b	32-34
1050* 34 ^e -37	34°-37	34°-37	34°-37	35-36 37-39
1052*	-	_	_	-
1053* 38	39 38	39 38	38 39	40
1054*		1 -		41
62 I-5 1055*	76 1-5	70 r-5	76 1-5	73 1-5
Ö	6	6	6 7 ^{ab}	6
7 7	7	7	74-86	7
{1057* l. 1-2	' -	_	80-96	_
{ ,, 1. 3-4 8-11 ^b	8-116	8-116	9°-12b	8-11 ^b
T T Cd	IIcd	11cd	_	IIcd
{1059* l. 1-2 1059(A)*	_	_	-	
{1059* }. 3	14 ^{cd}	14 ^{cd}		11 ^{ab} fn. l. 3 ,, ,, l. 4
,, l. 4 1060*	1		_	» » · · · · · · · · · · · · · · · · · ·
1061* 1062* l. 1-2	11 ^{ef}	I1 ^{ef}	14	12 ^{cd} fn.
12	12	12	T2	12
1062* l. 3 13 ^{ab}	14 ^{ab}	14 ^{ab} 15 ^{ab}	15 ^{ab}	1300
13°-14	15-10	15°-16	15°-16	13 ^c -14 14 ^{ab} fn.
1063* 1064*	17 _	17 _		
63 1-3 ^{ab} App. I (No. 9) 1. I	71 1-3 ^b -20 3 ^c -13 ^b	71 1-3 ^b 3 ^c -13 ^b	77 1-3 ^b 3 ^c -13 ^b .	74 1-3 ^b 3 ^c -13 ^b
,, ,, [™]	-	_	-	
,, l, 21 ,, n, 2*	13 ^{cd}	13 ^{cd}	13 ^{cd} —	13 ^{cd}
,, l. 22-2	15	14 15 ^{a-d}	14	14
	16ab (r.)	15ef (r.)		_
" " l. 24-2	8 16c-18	16–186	15-176	15-17*

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 9) 5* ", l. 29-31 ", 6* ", l. 32-33 {", 7* ", l. 34-37 ", 8* ", l. 38-41 ", 10* ", l. 42-51 ", 11* ", l. 52 ", 12* 3cd 1068* 4ab 1069* l. 1 ", l. 2 4cd {1070* 1071* 5-13 1073* 14-16 1074* 1075* 17 1077* 1078* 64 1-2 3-7b 1080* 1080* 1080* 1080* 1080* 1080* 1080* 1080* 1086* 1086* 1086* 1086* 1086* 1086* 1086* 1086* 1086* 1086* 1088* 11 1089* 12-14 1090* 1091*	19-20b 20c-21b 21c-23t 23c-24 72 1-5 6ab 6cd 7ab 18-20 21 73 1-2 [3a-d] 3ef 38-7b 7cd 8-9 10ab 11cd 10cd; 11ab (r.)	18c-19 20 21-22 23-24 72 1-5 6ab 6cd 7ab	Gorresio Ed. 17°-18 19 20-21 22-23 78 1-5 6ab 6cd 7ab	Iahore Ed. 17 ^c -18 19 20-21 22-23 1 ^{ab} 1 ^c -5 6 ^{ab} 6 ^{cd} 7 ^{a-d} 7 ^{ef} 8 ^{ab} 8 ^{cf} 9 ^{cd} 10 11-19 20-22 22 ^{ab} fn. 23 76 1-2 3-7 ^b 7 ^{cd} 8-9 9 ^{cd} fn. 10 ^{ab} 11 ^{ab} 110 ^{cd} 13 ^c -14 11 ^c -12 ^b 12 ^{cd} 13 ^{ab} ; 15 ^{ab} (r.) 15 ^{cd} 16 17-19 20 20 ^{cd} fn. l. 3-6
15 1092* 1093* 1094* 1095*		-	20	" " l. 1-2

		72 -3.1 T.4	Gorresio Ed.	T-b To
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	dorresio Ed.	Lahore Ed.
1-5 ^b 1097* 5 ^{cd} {1098* 6-9 1099* 10 ^{ab} 10 ^c -14 15	1-5 ^b 5 ^{cd} 6 ^{ab} 6 ^c -10 ^b 10 ^{cd} ; 15 ^{ab} (1.) 11-14 15 ^c -f 16-17 ^b	74 — 14 5 ^{ab} 5 ^{cd} 6-9 10 ^{ab} ; 15 ^{ab} (r.) 10 ^c -14 15 ^{c-f} 16-17 ^b	1-5 ^b 5 ^{cd} 6-9 10 ^{ab} ; 15 ^{ab} (r.) 10 ^c -14 15 ^c -16 ^b	1 ^{ab} fn. 1-5 ^b 5 ^{cd} 6-9 10 ^{ab} 10 ^c -14 15 16-17 ^b
16 ^{ab} 1101* 1102* 16 ^{cd} 1104*	17 ^{cd} 18 ^{ab}	17 ^{cd} 18 ^{ab} ————————————————————————————————————	16cd	17 ^{cd} 18 ^{ab} — 18 ^{cd}
17-18 ^b 18 ^{cd} 1106* 1107*	19-20 ^b 20 ^{cd} — 21 22-24 ^b	19-20 ^b 20 ^{cd} 21 22-24 ^b	17-18 ^b 18 ^{cd} 19 20-22 ^b	19-20 ^b 26 ^{cd} 21 22-24 ^b
1108* 1109* 1110* 21 ^c -24 1111*	24 ^c -25 ^b 25 ^c -29	24 ^c -25 ^b 25 ^c -28	22 ^{cd} 23-27 ^b 27 ^{cd}	24 ^{cd} ————————————————————————————————————
1112* 1113* 1114* 25-26 66 1-10 ⁶	30-31 ^b - 31 ^c -32 75 1-10 ^b	29 — 30-31 75 1-10 ^b	28-29 81 1-10 ^b	30-31 78 I-10 ^b
10 ^{cd} 1117* 11 ^{2b} {1118*	IO ^{cd} IIab	10 ^{cd}	11 ^{ab} 10 ^{cd} ; 11 ^{cd} (r.)	10 ^{cd}
1119* 11 ^{cd} 1120* 1121* 12 – 13	11 ^{cd} 12 ^{ab} 12 ^{cd} 13–14	11 ^{cd} 12 ^{ab} 12 ^{cd} 13-14	12 ^{ab} ; 12 ^{cd} (1.) 13 ^{ab} ————————————————————————————————————	11 ^{cd} 12 ^{ab} 12 ^c -13
1122* 14-17 1124* 1125* 1126*	15-18	15-18	15°-19b	14-17 ^d 17 ^{ef} 17 ^{ed} fn.
67 1-4 App. I (No. 11) l. 1-1	76 1-4 5-11 12-15 ^b 15 ^{cd}	76 1-4 5-11 	82 1-4 5-11 — 12-15 ⁶ 15 ^{6d}	18-21 22-28 29-32 ^b 32 ^{cd}
1127* l. 1-8 ,, (B)* ,, (C)* App. I (No. 10) l. 1	16-19	16-19 ————————————————————————————————————	10-19	33-30 36 ^{cd} fn. —
,, ,, l. 3 ,, ,, l. 4-7 ,, ,, 1* ,, l. 8-9	2-3	2-3	2-3	2 ^{ab} 2 ^c -3 4

	1			
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 10) l. 10	5ab 5cd	500	5 ^{ab}	_
,, ,, l. 12-71	6-34 ^h	5 ^{cd}	5 ^{cd}	4 ^{cd} fn.
,, ,, 1. 72-73	34 ^c -35 ^b	6-35 ^b 35 ^c -36 ^b	6-34	5-32° 32° fn.
,, ,, l. 74-101	35°-49°	36°-49	34°-48b	32°-45
,, ,, 3*		man,	and the same of th	45 ^{cd} fn.
,, ,, l. 102 - 112	49°-54	50~ 5 5 ^b	4 ^{8c} -53	46-50 50 ^{cd} .fn.
., ,, l, 113-the		-		500.111.
prior half of l. 114	55 ^{abc}	55°-56°	54 ^{abc}	51°bc
App. I (No. 10) 5*		_	-	
,, ,, the post. half of l. 114-123	55 ^d -60 ^b	56 ^b -60	54 ^d -59 ^b	51 ^d -55
App. I (No. 10)	33 -00	3000	54~59	31-33
l. 124-126			59°-60	56-57 ^b
,, , ,, l, 127-129	62-63 ^b	61-62 ^b	61-62b	57°-58
,, ,, 7*	63°-65	62°-64	62°-64	59-60
,, ,, l. 130-134 ,, ,, 8*			-	territori.
,, ,, 9*				59 ^{cd} fn.
1127* l. 9-15	76 20-23 ^b	76 20-236	83 I-4 ^b	79 1-4 ^b 4 ^c -6
6-8 9 ^{ab}	23°-25 25°ab	23°-25 26°	4°-6 .	nab. Sal. 1
1129*	<u> </u>		_	7 ^{cd}
9 ^c -10	26°-27	26°-27	7°-8	8°-9
1131*	28°-29b	²⁹ _		
1132* 11 ^{ab}	28 ^{ab}	28ab	9 ^{ab}	10 ^{ab}
II ^{cd}	29 ^{cd}	28cd	9 ^{cd}	IO ^{cd}
12-13 ^b	30-31	30-31 ^b	10-11 12 ^{ab}	II-I2 ^b I2 ^{cd}
1133*	32 ^{ab} 32 ^{cd}	32 ^{ab}	_	_
1134* 13 ^{c†}	33 ^{ab}	32 ^{cd}	I2 ^{cd}	12 ^{cd}
App. I (no. 12) l. I	1 22°J	33 ^{ab}	13 ^{ab} 13 ^c –14 ^b	13 ^{ab} 13 ^c -14 ^b
,, ,, 1, 2-3	[342-4]	33 ^c -34 ^b [34 ^{cd}]	1 Acd	14 ^{cd}
,, ,, l. 4	[34 ^{ef}] [34 ^{gh}]	[35 ^{ab}]	15 ^{ab}	14 ^{cd} fn.
,, ,, l. 5 ,, ,, 1*	<u> </u>	35 ^{ca}	_	15-16 ^d
I. 0-u	[34 ^{i-p}]	36-37 38 ^{ab}	15 ^c -17 ^b 17 ^{cd}	16 ^{cd} fn. l. 1
l. 10	[3497]	; —		—
,, ,, 3* ,, l. 11–13		38°-39	18-19 ^b	16 ^{cd} fn. l. 2; 16 ^c - 17 17 ^{ob} fn.
. 1. 14	[34 ^{s-x}] [34 ^{yz}]	40 ^{ab}	19 ^{cd}	- 111.
4*		A T-40	20-25	18-23
	$\begin{bmatrix} 34^{a_1-x_1} \end{bmatrix}$ $\begin{bmatrix} 34^{yz_1} \end{bmatrix}$	1000		24 ^{ab}
,, 5* 14 ^{ab}	$[34^{yz_1}]$	17***	26 ^{cd}	24 ^{ca}
14 ^{cd}	[2200 E 34 ** **]	32 ^{ef} 48 ^{ab}	27 ^{ab}	2540
T580	[34 ^{cd₂}] 34 ^{c₂-h₂}	: 48°-49°	27-28	25°26°
15 ^c –16 ^b 16 ^c –18	35-36	49°-51	28°-30	2b ^c –28 29
1135*	_	5 ² _	_	_
1130"	77 I-4 ^b	77 1-46	84 1-4 ^b 4 ^{cd}	30-336
68 T_40	540	5 ^{ab} 4 ^{cd}	4 ^{ca}	33 ^{cd}
4 ^{cd} {1137*	466	4 ^{cu} 5°-6	5-6%	34-35 ^b
5-00	5°-6			
1138*	7-8	7-8	6°-8°	35°-37 ^b
6c-8b	•			

			-	
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1139* 8c-9 1141* 10 11a-d 1142(A)* 1142* l. 2 {1143* l. 1 11 ^{ef} 1144* l. 1 11, l. 2-4 12-17 1148* l. 1 1, l. 2-5 1149* 69 1-15 ^b {1155* 15 ^{cd} 1156* 16 ^{cd} 1158* l. 1-3 1, l. 5-9 17-19 {1160* 20-23 1161* 24-27 {1162* 1163* 70 1 ^{cd} 1164* 1 ^c -19 1169* 7! 1-8 1170* 9-11 1171* 12-17 1173*	[9 ^{ab}] 9 ^{c-10b} 10 ^c -11 ^b 11 ^c -12 ^b 12 ^{cd} 13 ^{ab} 13 ^c -14 15-20 ^d 20 ^{ef} 21 78 1-15 ^b 15 ^{cd} [16 ^{ab}]; 16 ^{gh} (r.) [16 ^{c-f}] 16 ^{ij} 17-19 20-23 24-25 26-29 79 1 ^{ab} 1 ^c -19 20 80 1-8 9 ^{ab} 9 ^c -12 ^b 12 ^{cd} 13-18	Sab 9c-10	8c-9 10 11 12ab 12cd 13-18 19 85 1-15b 15cd 16ab 16cd 17-18b 18c-20 21-23 24-27 28-29 30-33 86 1ab 1c-19 20 87 1-8 9-11 12-17 18	37 ^c -38 39 40 ^{c-f} 40 ^{ab} 41 ^{ab} 41 ^c -42 ^b 42 ^c -47 47 ^{cd} fn. l. 5 47 ^{cd} fn. l. 1-4 80 1-14 ^b 14 ^{cd} 15 ^{c-d} 15 ^{ef} 16-18 19-22 22 ^{cd} fn. 23-26 ^d 26 ^{ef} 81 1 ^{ab} 1 ^c -19 82 1-8 9-11 12-17 17 ^{cd} fn.
1174* 72 1-2 1176* 3° 1177* l. 1	81 1-2 3 ^{ab}	81 I-2 3ab	88 I-2 3 ^{ab}	83 I-2 2 ^{cd} fn. l. 3-4 3 ^{ab}
3°-4 1178* 5-9 ^b 1179* 9°-10 1180* 11-15 ^b {1181* 15 ^{cd} 1182* 16 ^{ab}	3 ^c -1 5-9 ^b 9 ^c -10 	3°-4 5-9 ^b 9°-10 11-15 ^b 15 ^{cd} 16a-d 16e ^f	3°-4 5-9° 9°-10 11-15° 15°d 16 17°b	2 ^{cd} fn. l. I-2 3 ^c -4 5-9 ^b 9 ^{cd} fn. 9 ^c -10 — II-15 ^b — 15 ^{cd} 16 17 ^{ab}

C-14 T2 1		1		
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1183*	_		1	
1184* 16°-21	17 ^{cd}	17 ^{ab}		17 ^{cd}
1185*	18-22	17°-22	17°-22	17*-22
1187*		-	_	21 ^{cd} fn.
73 1-11	82 _{I-II}	82 I-II	89 1-11	84 1-11
1188* 1189*	12	12	12	84 I-II II ^{ab} fn. l. 2-3
12-14		_	_	
1190*	13-15	13-15	13-15	12-14
15-17	16-18	16-18	16-18	14 ^{cd} fn. 15-17
1191*	_	_	19	13 1/
1192*	19 ^{ab}	19 ^{ab} 19 ^{cd}	90 1 ab	18ab
18c-19	20	20 4	10-2	186-19
74 1-3	83 r-3	83 r-3	3-5	85 I-3
1193*	4	4 06	_	
4-7 ^b {1194*	5-86	5-86	6-96	4-7°
7°-12	8c-13	8°-13	9°-14	7°-12
1195*	_		16-19	13–16
I3 (TTO#	14	14	15	.17
{1197* 14	15	15	20 21	18
{1198*		<u> </u>	_	_
1199*	Oh	16-186	20 24	
15-17 ⁶ 1200*	16-186	10-10-	22-24 ^b	19-21 ^b 21 ^{ab} fn.
17 ^c -18	18e-19	180-19	24°-25	21°-22
IQ ^{ab}	20°-d	20 ^{a-d}	26ab	23 ^{cd}
{1201*1.2 19 ^{cd}	20 ^{ef}	20 ^{ef}	26 ^{cd}	23 ^{ab} .
{ 1202*	_		_	·
1203*	_		91 I	23 ^{cd} fn.
75 I	84 I	84 1	91 1	86 I
1204* 2-10 ^b	2-I0 ^b	2-10 ^b	2-10 ^b	2-10 ^b
1205*		_	_	
10°-17	10°-17	10°-17	10°-17	10°-17
1207*	18.	18	18	18
1208*	_	-		
1209*	-	_		
1210*	85 1-2	85 1-2	19-20	87 1-2
76 I-2 3-14	3-14	3-14	92 1-12	3-14
1212*	- !	15	13	15
, 15	15		14	15 16
1213* 16 ^{ab}	16ab	16 ^{ab}	1546	17 ^{ab}
1214*	-66 -77	160-17	15°-16	176-18
105-17	16°-17		17 ^{ab}	18 ^{∞l} in.
1215*	18-22	18-22	17°-21	19-23
{1216*				-
1217*	86 I-8	86 1-8	93 I-8b; 9ab	88 r-3
77 ₁₋₈ {1218* l. 1	_	- !	8cd	
,, l. 2	-			

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
9-132	9-13ª	9-13 ^a	9°-13°	9-130
1219* 13 ⁶	136	136	13 ^d	13 ^b
1221*	13 ^{cd}	13 ^{cd}	14ab	-5 —
1222*			(h	-
130-14	14-15	14-15	14 ^c -16 ^b	13°-14
{1224* l. 2 15-16 ^b	16-17 ^b	16-17 ^b	16e-17	15-16 ^b
1226* l.:1-2				19 ^{cd} fn. l. 1-2
,, l. 3 ^h ·				
16°–19 1227*	17°-20	17°-20 21	18-20	16 ^c –19 19 ^{cd} fn. l. 4–7
78 1-13 ^b	87 I-13 ^b	87 I-13 ^b	94 I-13b	89 I-13b
13 ^{cd}	14ab	14 ^{ab}	13 ^{cd}	I3 ^{cd}
{1230*	13 ^{cd} 14 ^c -29	13 ^{cd}	T4-20	T4=20
14-29 · 79 I-7	88 1-7	14 ^c -29 88 1-7	95 I-7	90 I-7
1233*			_	_
8-13 ^b 1234*	8-13 ^b	8-13 ^b	8-13 ^b	8-13 ^b
13 ^{cd}	13 ^{cd}	13 ^{cd}	13 ^{cd}	13 ^{cd}
1235*		,	· —	
1236* 14-22	14-22	14-22	14-22	14-22
{1239*		14-22	14-22	
23-24 ^b	23-24 ^b	23-24 ^b	23-24	23-24
24 ^{cd} { 1240*	24 ^{cd}	24 ^{cd}	24 ^{ef} 24 ^{cd}	24 ^{cd}
1241*	_		-	
80 1-12	89 1-12	89 1-12	96 I-12	91 1-12
1244* 13-20 ⁶	13-20 ^b	13-20	13 14-21 ^b	13 14-21 ^b
1247*	· —	-	21 ^{cd}	·
20 ^{cd} 1248*	20 ^{cd}	20 ^{cd}	22 ^{ab} 22 ^{cd}	21 ^{cd} 21 ^{cd} fn.
21-24 ^b	21-24	21-24 ^b	23-26 ^b	22-25 ^b
1250+	-	1	-	<u> </u>
24 ^c -25 {1251*	24 ^c -25	24°-25	26°-27	25°-26
1252*			-	
81 I-12 ⁰	90 1-126	90 1-12 ^b	97 I-I2 ^b	92 1-12b
12 ^c -13 ⁻ {1256*	12 ^r -14 ^b	120-13	13-14 12 ^{cd}	13-14 12 ^{cd}
14-21	14°-22b	14-21	15-22	15-22
1259* 22-24	22°-24	22-24	23-25	23-25
82 ₁₋₃	91 1-3	91 7-3	98 I-3	93 I-3
1261*		_	4 ^{ab} .	
4 1262* l. 1–2	4	4	4 ^c -5 ^b	4 50-d
{ ., l. 3	- ab		and and	5 6ab
5 ^{ab} 1263*	5 ^{ab}	5 ^{ab}	5 ^{cd}	0
5° - -6	5°-6	5°-6	6-76	6°-7
1266* 1267*	7 -	7		_
7 - 9 1269(A)*	8–10	8-10	7°-10b	8-10
1269(A)* 1269* l. 1–10			10°-15°	11-15
1209 11 1 10	•		10 -13	1 11

C !: T :				
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1269* l. 11 { ,, (B)*	11	11	15°-16b 16°-18b 18°-19b 19°d 20 21ab 21ad 22ab 22ab 23ab 24cd 25ab 25cd 25ab 25cd 26 10-11b 11°-13 14	15ab fn. 16 17-18 19a-d 21cd fn. 19e-20 23 21ah 21cd 22 24ah 24cd 25ab 25cd 26ab 25cd 26ab 27cd 26cd 27cd 26cd 27cd 26cd 10-11b 11ab fn. 11c-13 14
1295* 14-16 84	- 17 ^c -10	 17-19	15-17 100 1-2 3 — 4 — 5-8 11-12	95

·Crit. Ed.	Bom, Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
8-9 ^b 1307* 9 ^{cd} 1308* l. 1-2 ,, l. 3-4 ,, l. 5 10-15 1311* 16 85 1-4 ^b 1312* 4 ^{cd} {1313* l. 1 ,, l. 2-4 ,, l. 5 ,, l. 6 {1314* 1315* l. 1 ,, l. 2 1316* 5 ^{ab} 5 ^{cd} 6-8 1318* 9-10 {1310* 11 1320* 12-13 {1321* 1322* 14-16 {1324* {1325* l. 1 ,, l. 2 17-19 1327(A)* 1328* l. 1 ,, l. 2 17-19 1327(A)* 1328* l. 1 ,, l. 2 , l. 3 ,, l. 4-6 {1329(A)* 1329* l. 7 ,, l. 8 20 ^{ab} 1330* 1331* 20 ^{cd} 21-22 ^b {1332* l. 4	9-10 ^b 10 ^{cd} 11-16 17 18 94 1-4 ^b 4 ^{cd} 5 ^{cd} 6 ^c -7 [8ab] 8 ^{cd} 8 ^{ef} 6ab 9 ^{ab} [9 ^{cd}] 5 ^{ab} 9 ^{ef} 12-14 15 ^{ab} 10-11 15 ^c -16 ^b 16 ^c -18 ^b 18 ^{cd} 25 ^{ad}	10-11b 11 ^{cd}	9-10 ^b 10 ^{cd} 13 14-19 101 1-4 ^b 4 ^{cd} 5 ^{ab} 5 ^c -6 7 ^{ab} 11 ^c -13 ^b 13 ^c -14 ^b 14 ^c -16 ^b 16 ^c -17 ^b 17 ^c -20 21-24 25 ^{cd} 26 ^{ab} 28 ^{cd} 25 ^{ab} 28 ^{cd} 29-30 ^b	10-11 ^b 11 ^{cd} 12-17 18 96 1-4 ^b 4 ^{cd} 12-13 14 12-13 14 15-17 17 ^{cd} fn. 18-20 20 ^{ab} fn. 21 ^{cd} fn. l. 1 21 ^{cd} fn. l. 5 3, 1, 6 21 ^{cd}
22°-23 1334* 1335* 1336* 86{1337* l. 1-2 ,, l. 3	29°-30 31 — — 95 —	29°-30 3 ^T — — — 95 —	30°-31 — — — — ————————————————————————————	24°-25 26 — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

0:				
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1338* 1 2 1340* 1341* 3-16 1345* 1346* 87 1-4 {1348* 1. 2 1349* 1350* 5-6b {1351* 1352* 1353* 6cd 1354* 7cd 8-18b 18cd {1358* 1369* 1360* 1360* 1362* 1363* 1363* 1363* 1363* 1365* 1366* 1367* 3c-5b 1368* 1367* 3c-5b 1368* 1367* 1370* 1. 1 1370(A)* 1370(B)* 1370* 1. 2-4 7 8-10 1372* 1. 2 11-14b	3ab 3c-16 17 96 1-4 5ab [5cd] 5e-6 8ab [8cd] 7ab 20cd 19cd 20ab 21-22 23 97 1-3b 3cd 4ab 4c-6b 6cd 7 8ab 8cd 10cd 10cd 9-10b 11 12-14 15ab 15cd 16ab 16cd 17-20b	1 2 3ab 3c-16 17 96 1-4 5ab 5cd 6-7b 8ed 9ab 7cd 20cd 21ab 22-23 24 97 1-3b 3cd 3ef 4-6b 6cd 6e-7b 7cd 8ab 8cd 8ef 910 11-13 14ab 14cd 15ab 15cd 16-19b	2-4 5 1 6 7 8-21	1cd fn. l. 1-6 1cd fn. l. 7-8 1 2 3 4-17 17cd fn. 98 1-4 5-6b 7ab 6cd 6cd fn. 7cd 8-18b 18cd 19cd 20-21 22 99 1-3b 3cd 4-6b 6c-7b 7cd fn. l. 3 7cd fn. l. 1 7cd fn. l. 1-2 8-10 10cd fn. l. 1 1. 2 3. 1. 3 1. 14 11-14b
1373* 1374* 14 ^{cd} 1375*	20 ^{cd}	19 ^{cd}	18 ^{cd} 19-24 105 1	14 ^{cd}
App. 1. (No. 13) l. 1-2	98 1 _	98 1		-

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 13) 3* ,, ,, l. 3 - the prior half of l. 15 App. I (No. 13) 5* App. I (No. 13) 6* ,, the post. half of l. 15-17 App. I (No. 13) 7* ,, l. 18 ,, ,, l. 19 ,, l. 20 {,, ,, l. 21 ,, ,, l. 21 ,, ,, l. 21	2-8 ^a 8 ^b -9 ^b 9 ^{cd} 10 ^{ab} 10 ^{cd} 11 ^{ab}	2-8a	2 3-9 ^a 9 ^b -10 11 ^a 11 ^b -12 ^b ————————————————————————————————————	1cd fn. 2-8a 8b-9 10a 10b-11b 11cd 12ab 13ab 12cd 13cd 14ab
", ", 10* ", ", 1, 22 {", ", 11* ", 1, 23-24" ", ", 12* ", 1, 25 ", ", 1, 26-30 ", 1, 31-32 ", 1, 33-34 ", 1, 35 ", 16* 1, 1 ", 1, 2 ", 1, 36 ", 1, 37-45 ", 18* 1, 1 {", ", 18(A)* ", 18* 1, 2-13 ", ", 1, 46-51	25°-286	11cd 12 13ab 13cd 14-15b 15c-17 18 19 20cd 21-24 25-27d	14 ^{cd} 15 16 ^{ab} 16 ^c -18 19 20 ^{ab} 20 ^{cd} 21 ^{cd} 21 ^{ab} 22-26 ^b 26 ^{cd} 27-32 33-35	14 ^{cd} 15 16 ^{ab} 16 ^c -18 20 19 21 ^{ab} 21 ^{cd} 22 ^{ab} 22 ^{cd} 23-27 ^b 27 ^{cd} 28-33 34-36
", ", 19* ", ", 20* ", ", 1. 52-55 ", ", 21* ", ", 22* l. I ", ", l. 2 ", 1. 56 89	28cd 99 I-2 32b 3c-5 [6cb] 6c-f [7ab] 7c-8b 8c-9b 11cd 11cd 12-13 14-17 18	27ef 99	106 I-2 3ab 3cd 4-6b	36 ^{cd} fn. l. I 101 I-2 3 3 ^{cd} fn. 4 ^{ab} 4 ^c -6 7 8-9 ^b 9 ^{ab} fn. 9 ^c -10 ^b 10 ^{cd} 10 ^e -11 12 ^{cd} 12 ^{ab} 13-14 15-18

				YFAII
Crit. Ed.	Bom, Ed.	Kumbh, Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1386*		1		
1387*	19	20	_	_
90 1-4 {1390*	100 1-4	100 1-4	107 ₁₋₄	19 ^{cd} fn.
5 ^{abc}	5ate	5abc		
1391*	$5^{d}-6^{a}$	5 ^d -6 ^a	5 ^{abe} 5 ^d –6 ^a	5abc
5 ^d 1392*	66	66	66	5 ^d -6 ^a
6-12	6e-13b,	66.70	6cd	6cd
1393* l. 1		60-12	7-13 14 ^{cd}	7-13
{ ,, l. 2	13 ^{cd}	_	15 ^{ah}	
13°-25	13°-25	13 ^{ab}	14 ^{ab}	14ab
1394*	_	_	15°-27	14 ^c -26
91 1-3 1395*	101 1-3	101 1-3	108 ₁₋₃	103 I-3
Δ	4	_		_
1396* 1. 1	· —		5 ^{ab}	4 —
,, l. 2 5	5		5 ^{cd} 6	4 ^{cd} fn.
1397*	5	5 6	<u> </u>	5. —
6-10 ^b	7-11	7-11	7-11	6-10
11-13	12-14	12-14	12 ^{ab} 12 ^c -14	11 ^{ab}
14 ^{ab}	15 ^{ab}	15ªb		1305
1399* 14°-16	15 ^{cd} 16–18	15 ^{cd} 16–18	_	
92 1-16 ^b	102 I-16b	102 1-16b	109 1-16	14-16 104 1-16 ^b
1400*	_	_	16cd	_
1401* 16°-17	16°-17	16°-17	166-17	160-17
93 I	103 I	103 r	110 I	105 r
. 2	[2 ^{a-d}]	2	2	2
1402* 3-12	2°-11	3-12	3-12	3-12
1407*		-manys		13 ^{ab}
13-17	104 —	104	13-17	106 —
94 1410* 1411*	— —	орони	-	
1-13	1-13	1-13	1-13 16 ^{cd}	1-13
{1413* 14 ^{ab}	1400	14 ^{ab}	14 ^{ab}	14 ^{ab}
{1415*	_			_
14 ^c -15	14°-15	14°-15	16 ^{ab}	14°-15
1416* 1417*	_			76
16-17	16-17 18 ^{ab}	16-17 18ab	17-18 —	16–17
1418* 1419*			-	
18–19	186-19	18c-19 105 1-6b	19-20 21-26 ^b	18-19 107 1-6 ⁵
95 ₁₋₆ ^b	105 r-6 ^b	-		_
1420* 1421*	-	6cd	26 ^{cd}	6 ^{ab} fn.
1422*	[6cd]	7-8 ^b	27-286	6°-7
6°-7 1423*	6°-7		. —	7 ^{cd}
8-12	8-12	8°-12	28°-33°	8-12 —
{1424*]. 2	13 ^{ab} .	13 ^{ab}	33 ^{cd}	13 ^{ab}
13 ^{ab}	15	1		

				1
Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh, Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1425* 13°-15 16°-18 96 1428* 1 2-6	13 ^c -15 [16 ^{ab}] 16 ^c -17 106 — 1 2-6	13 ^c -15 16 ^{ab} 16 ^c -18 106 — 1	$ \begin{array}{c} 34^{ab} \\ 34^{c} - 36 \\ 37^{ab} \\ 37^{c} - 39 \\ 112 \\ $	13 ^{ab} fn. 13 ^c -15 16 ^{ab} 16 ^c -18 108 2 1 3-7
1430* 7 ^{ab} 1431*	700	7 ^{ab}	7 ^{ab}	8ab
7 ^c -11 1433* 1434* l. 1 ,, l. 2	7°-11	7°-11 — — — —	7 ^c -11 ———————————————————————————————————	8°-12 13 ^{ab} 13 ^{ab} fn. l. 1
{1434(A)* 1434* l. 3 ,, l. 4-7 ,, l. 8-9			13 ^{ab} 13 ^c -15 ^b 15 ^c -16 ^b	13 ^{ab} fn. l. 2 13 ^c -15 ^b 15 ^{ab} fn. 15 ^c -16 ^b
{1434(B)* 1434* l. 10 1435* 12-15 16 ^{ab}	12-15 16ab	12-15 16ab	16 ^{cd} 17-20 22 ^{ab}	16 ^{cd} — 17-20 22 ^{ab}
{1438* l. 1-2 ,, l. 3 16 ^c -18 1439*	16c-18	16c-18	21 — 22°-24	2I 22°-24
97 1-7 1441* 8-12 ⁵ 1444*	107 1-7 8-12 ^b	107 1-7 8-12 ^b	113 I-7 8-I2 ^b	109 I-7 7 ^{cd} fn. 8-12 ^b 12 ^{ab} fn.
12 ^{cd} 13 14–15 16 ^{ab}	12 ^{cd} 15 13-14	12 ^{cd} 15 13-14	12 ^{cd} 13 14-15 16 ^{ab}	12 ^{cd} 13 14-15 16 ^{ab}
1445* 16 ^c -17 ^b 1446* 17 ^{ed}	16	16 17 ^{ab}	18 ^{cd} 18 ^{ab}	16°-17 ^b 17°d 17°f
18 ^{ab} 1448* l. 1 ,, l. 2 ,, l. 3 18 ^{cd}	17 ^{cd} 18 ^{ab} — [18 ^{cd}] 18 ^{ef}	17 ^{cd} 18 ^{ab} 18 ^{cd} 15 ^{ab}	16cd	18ab
1449* 1450* 1451* 19	188-105	10°-20b	- - -	186-106
1452* 20 1453* 98 1-3 ⁶	19 ^{cd} 20 — 108 1-3 ^b	20 ^{cd} 21 ———————————————————————————————————	19 	19 ^{cd} 20 — 110 1–3 ^b
1454* 3°-5 1455* 6ab 6cd	3 ^c -5 6 ^{ab} . 6 ^{cd}	3°-5 ^b 5°d 6ab 6cd	22 ^c -24 25 ^{ab} 25 ^{cd} 26 ^{ab}	3°-5 ^b 5° ^d 5° ^f
{ 1456* 7-10	7°-10	7-10	26°-30°	5 ^{cd} fn. 6-9

				XLIX
Crit. Ed.	Bom, Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
11 ^{ab}	IIap	, and		
11'-17	, 11c-17	.11 _{ap}	_	IO ^{ab}
1457* 18	18	18	30°-36	10c-16
19 ^{ab}	19	19	27	
19 ^c -20	[20 ^{ab}]	20 ^{ab}	37 38 ^{ab}	17 18 ^{ab}
1459*	20°-21 ^b 21°-22	20°-21d	38°-39	186-19
1460*	[23 ^a -d]	22-23	_	
21 ^{ab}	2311	24 21 ^s f	- ah	·
{1461*	[23 ^{e-h}]	25	40 ^{ab}	20 ^{ab}
21°-2.b	23k-24b	26a-d	40°-41b	20°-216
{1462* 22 ^{cd}		_	_	21 ^{cd}
r464*	24 ^{cd}	26 ^{ef}	41 ^{cd}	22 ^{ab}
1465*	25 26 ^{ab}	27 28 ^{ab}		-
23	26 ^{cd}	28 ^{cd}	42 ^{ab} 42 ^{cd}	22 ^{a5} fn.
1466*	27–28	286-30	4" —	
24-25	29-30	31-32	43-44	23-24
{1468*	_		_	<u> </u>
1469* 1470*		-	17.46	
1471*	31-32	33-34	45-46	25-26
1472*	33	35	_	
1473*	_	_	_	_
1474*	_	_	<u> </u>	
26 99 1–4	109 34 1-4	36 109 1–4	114 1-4	27
99 1-4 1475*	109 1-4	109 1-4	114 1-4	111 T-4
5-6	5-6	5-6	5-6	5-6
1476*	-		_	-
7-8	7-8	7-8	7-8	7-8
1477* 9 ^{ab}	Qab	O ^{ab}	Qab	gab
1478*	9	_	y	9 —
9°-11	9°-11b	9°-11b	9°-11b	9°-11b
1479*		_		-
12-13	11°-13	11c-13	11'-13	110-13
1480*	1	14	14	14
14 1481* l. 1	14_	- T		16 ^{ab}
,, l. 2		_	—	16 ^{ab} fn. l. 1
1482* l. 1	15 ^{ab} 15 ^{cd}	15 ^{ab}	— → T = 0b	
" l. 2	15 ^{ca}	15 ^{cd} 16 ^{ab}	15 ^{ab} 15 ^{cd}	16ab fn. l. 2
15ab	16 ^{ab}	16cd		16cd
15 ^{cd} 1483*				
16 ^{ab}	17 ^{ab}	17 ^{ab}	16 ^{ab}	17°
1484*	} -	176-19	16°-18	17°-19
16c-18	17 ^c -19 20 ^{ab}	20 ^{ab}	19 ^{ab}	19 ^{cd} fn. l. 5
1485* l. 1	20 ^{cd}	20 ^{cd}	19 ^{cd}	
,, l. 2 ,, (A)*		-		
1485* l. 3-4	21	21	. 20	
, (B)*	_	22	21	19 ^{cd} fn. l. 1-2
148 5* l. 5–6	22			
,, (D)* 1486*	_	autres.	22	19 ^{cd} fn. l. 3-4
100 I	110 I	110 I	115 r	112 1
1487*	2	2		

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
2-3	3-4	3-4	3-4	3-4
1488*	3-4 5 ^{ab}	3-4 5 ^{ab}	5 ^{ab}	5 ^{ab}
1489*	5°-6b	$5^{c}-6^{b}$	5°-6 ^b 6°d	5°-6 b
4	6cd	6 ^{cd}	ecq.	6cd
1490*	_			
5_	. 7	7	7	7
1492* 6ab	Sab	Sab	8ab	803
1493*		<u> </u>	_	_
$6^{c}-7^{b}$	8c-Gb	8c-Gb	8c-9b	8c-9b
	Gcd	9 ^{cd}		_
7°-8	10-11b	9e-10	0c-10	9°-10
1495*				ab
9 ^{ah}	IIcd	II ^{ab} II ^c —I2	11-12 ^b	11 ^{ab} 11 ^c –12
9 ^c –10 1497*	11e-12			11 -12
11~13 ^b	13-15	13-15 ^b	12°-14	13-15
1499*	-5 -5	_		15 ^{cd}
13°-16°	15°-18b	15 ^c -18 ^b	15-17	15 ^e -18 ^b
1500*		Ond '	- Cab	18cd
16 ^{cd}	18cd	18cq	18 ^{ab}	100
{1501* 17 ^{a-d}		19	186-196	19
1502*	19			
17 ^{ef}	20 ^{ab}	20	I9 ^{cd}	20 ^{ab}
1503*	_		_	20 ^{cd}
1504*		,	20 ^{ab}	2I ^{ab}
18	20 ^{cd}	21 ^{ab}	20 ^{cd} 21 ^{ob}	21.0
1505* 15 ^{ab}	2126	21 ^{cd}	22ab	2 Led
1506*	21 ^{cd}	22 ^{ab}	_	22 ^{ab}
1507*		_	-	_
1508*			22 ^{cd}	22 ^{cd}
19 ^{cd}	22ªb	22 ^{cd}	21 ^{cd}	
{1510* 20 ^{4b}	22 ^{cd}	23 ^{ab}	23 ^{ab}	23 ^{cb}
1511*		-		_
2C ^c -21 ^b	23	23°-24b	23 ^c -24 ^b	23 ^c -24 ^b
1513*			015.05	24°-25
21 ^c -22	24; 25	24-25°, 25°	24°-25	-
{1514* 23-25 ^b	24; 25 ^{cd} 25 ^{ab} 26–28°	24 ^c -25 ^b ; 25 ^{ef} 25 ^{cd} 26-25 ^b	26-28b	26-286
1515*				28ab fn.
1516*		Ord	-0ed	28 ^{cd}
25 ^{cd} 1519* l. 1-2	28 ^{cd}	28 ^{cd}	28 ^{cd} 29	20***
1519(A)*		}	29	-
1510* l. 3-4	3	3	i (after st. 29 ins.)	
1520* 1. 1-4	_		2-3 (,, ,, ,,)	
1520(A)* ,, (B)*		-		
,, (C)*	_		i I	
7520* l. 5-8	-	_		
T521*		_	-	
1522* l. 1-2 1522(A)*	[]. 14 after st. 11] [⁴ ₅ ^{ab}]	· · · —	
1522(A)*	_			-
1522* 1. 3	5 ^{ab} ; [l. 15 after s	t. 5 ^{cd}	_	
	11](1.)			
		•		,

		1		
Crit, Ed.	Bom. Ed,	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1522(C)*	-			
1522* l. 4	5 ^{cd} ; [1. 16 after st.	5 ^{ef}	_	
,, 1. 5-5	11](r.)		;	_
, (D)*	0	6	_	~
,. (E)*			_	
,, (F)* 1522* l. 7-10	- 0			_
15?3* l. 1-2	7-8 9	7-8	-	
,, I. 3–6	_	. 9		
1524* l. 1-2 ,, (A)*	10	10	-	30 ^{ab} ; 30 ^{ab} fn.
1524* 1. 3	IIap	Ilab	-	31 ^{ab}
26ab	1 ^{ab}	Tab	_	29 ^{ab}
1525* l. 1 ,, l. 2 the prior		J		29 ^{cd}
half			_	29°
,, (A)*	Ministry			
1525* l. 2 the post. half		-	_	29 ^f
1526*	_	_ '	-	
1527* l. 1-4 ,, l. 5-7			_	29 ^{cb} fn. 29 ^{cd} fn.
1. 5-7 1. 8		_	_ ,	29ef fn.
		_	-	30 ^{cd}
1527* l. 9-16 ,, (A)*	_	=		_
1527* 1. 17-18		-		_
,, (B)* 1527* l. 19-26	_	_	_	
,, (C)*	_	-	_	_
7527*]. 27-31				_
,, (D)* 1527* 1. 32 - 37		_	-	-
,, (E)*				-
1527* J. 38-39 1528*		_	_	_
1520*	-	-		
1530* l. 1–6	[l. 17-20 after st. 11]	20-21	_	_
,, l. 7-10 26 ^{ed}	1 ^{cd}	1 ^{cd}		31 ^{cd}
{1531*	_			_
1532* 1533*	_	_	-	
1534*				
{I535*		_		
{1536* 1537*	_	_	-	
1538*		Iled	_	name.
{1539* 1540*	II ^{cd}	-	-	****
1541*	1. 1-13 after st. 11]	12-17	_	· -
1542*	-		_	_
1543* l. 1-28 ,, l. 29-30	1. 21-22 after st. 11]	22		pare.
" l. 31–33	_	_	_	weekler.
,, (A)* 1543* l. 34-35	1. 25-26 after st. II]	24		
" (B)*	1. 27-28 after st. 11]	25		
1				

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1543* l. 36-38 ,, l. 39-40 ,, l. 41 1544*	[l. 23-24 after st. 11] [l. 29 after st. 11] [l. 30 after st. 11]	23 26 ^{ab} 26 ^{cd}		= = = = = = = = = = = = = = = = = = = =

CONTENTS OF THE UTTARAKĀŅŅA						
(Figures within brackets show the number of stanzas in each sarga.)						
1		PAG				
	provess. (27)					
2	Agastya begins with the account of ancestors of Rāvaṇa. Birth of Viśravas to Pulastya(29).	3				
3	Vaiśravaņa's birth, penance; obtains Puspaka, lives in Lankā (31)	10				
4	Account of Sālakaṭaṅkaṭas, Rākṣasas who were former occupants of the city of Laṅkā. Story	15				
	of parties of vidyutkesa and Sirkesa (27)					
5	Māli, Sumālī and Mālyavān, the three sons of Sukeśa, their penance and boons received; their	20				
	progeny. (41)	26				
6		20				
	promise and attack on gods by sons of Sukesa. (se)	22				
7	During fight, Mālī, son of Sukesa is killed Rāksasa army retreats (co)	33 43				
8	Vișnu defeats Mālyavān. Rākṣasas quit Lankā and go to Pātāla (25)	52				
9	Sumālī's daughter Kaikasī, taken as wife by Viśravas, gives birth to Rāvaņa, Kumbhakarņa,	J=				
	Sūrpaņakhā and Vibhīṣaṇa. (37)	56				
IO	Rāvana and his brothers practise penance and obtain boons. (42)	63				
11	Rāvaņa's message to Vaiśravaņa to quit Lankā. Rāvaņa occupies Lankā as its					
	overlord. (41)	70				
12	Surpanakha's marriage with Vidyutjihva. Marriage of Ravana and his brothers. Birth of					
	Meghanāda. (29)	77				
13	Rāvaņa tortures gods, sages, Gandharvas and Yakşas. Dhaneśvara advises Rāvaņa to desist					
	from such persecution. Rāvaņa starts on a conquest of Guardians of Quarters. (39)	82				
14	Attack on Kailāsa, army of yakşas defeated. (25)	89				
15	Rāvaņa defeats Māņibhadra and Dhanada, seizes Puspaka-vimāna. (31)	94				
16	Rāvaņa's lifting of Kailāsa, his arms crushed by Siva. He roars loudly, whereupon he is					
	called Rāvaṇa. (31)	IOI				
17	Rāvaņa attacks Vedavatī who enters fire and prophesies her next birth for destruction of					
	Rāvaņa (31) · · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	114				
18	Rāvaņa attacks Marutta. Quarter-Guardians hide themselves. (33)	118				
19	Anaranya's curse. (26)	120				
20	Nārada persuades Rāvaņa from attacking mortal beings. Rāvaņa proceeds to conquer the					
	God of Death (25)	125				
21	Fight between armies of Yama and Rāvaṇa. (29)	131				
22	Duel between Yama and Rāvaṇa. Yama becomes invisible. (43)	139				
23	Rāvaņa's fight with Nivātakavacas and peace after a year. He fights with sons of Varuņa	146				
	and defeats them (45) On way back, Rāvaṇa abducts beautiful girls, married ladies, killing their kith and kin.	140				
24	On way back, Ravana abducts beautiful girs, martes the state of the st					
	Thora (25)	155				
0.11	thana, along with Khata. (33)	-55				
25	Vambhinasi persuades Kavana to make peace with Magnu. 1501	163				
25	The Wailass for a night, sees Kambha the lady love of his nepnew Naia-					
	to insect on her and is cursed by Nalakubara. (47)	172				
27	Terrible fight between armies of Indra and Rāvaņa. Sumālī is killed. (42)	181				
-/	Action again both and an arrangement and arrangement and arrangement arrangeme					

SARC	GA CONTRACTOR OF THE CONTRACTO	PAGE
28	Indra's son Jayanta leads gods in battle against Rāvaņi. Pulomā hides Jayanta in ocear	3.
	1.4- with him (46)	881
29	Rāvani captures Indra (40)	• 195
30	Indra released at Brahma's persuasion. Brahma reminds Indra of his incest of	of
J	Ahalvā. (42)	203
31	Agastya narrates Rāvaņa's going to Māhişmatī ruled by Haihaya Arjuna. Rāvaņa bathin	ıg
.).	5. At 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	. 212
32	Arjuna captures Rāvaņa during fight. (72)	. 220
33	a a man a land dank	. 231
34	Rāvana attacks Vālī performing Sandhyā and is held in arm-pit by Vālī. (44)	235
35	Hanumat's exploits. Struck by Indra's thunderbolt. Wind-god, displeased, deserts a	ıll
JJ		. 242
36	Gods bestow boons on Hanumat. (46)	252
37	King of Kāśī and other king's take leave of Rāma. (14)	262
38	Gifts sent by kings to Rāma distributed by Rāma, amongs Vānaras and others. (17)	266
39	Sugrīva and Vibhīşaņa leave Ayodhyā. (24)	270.
40	Puşpaka-vimāna sent by Kubera to Rāma. Bharata describes the benign condition of peop	le
1-	under Rāma-rāiva, (18)	275
41	Rāma with Sītā in pleasure garden, promises to fulfil her dohada to visit hermitages of sag	es
•	on the banks of the Ganges. (27)	279
42	Rāma is told by an informer about slander by people regarding Sītā who was accepted by	ру
		285
43	Rāma confers with his brothers. (19)	289
44	Rāma orders Laksmana to abandon Sītā on the opposite bank of the Ganges. (22)	292
45	Labsmana and Sītā leaving in a chariot see ill omens. Laksmana weeps, Sītā consoles. (28)	296
46	They cross the Ganges. Sītā is informed of Rāma's decision and is advised to resort	το
·	Vālmīki's āśrama. (18)	302
47	Sītā's message to Rāma. Lakṣmaṇa departs. (18)	311
48	Vālmīki arrives and takes Sītā to the āśrama. (20)	
49	Laksmana tells Sumantra about Sītā-tyāga. Sumantra informs Laksmana of how this w	315
	foretold to Daśaratha. (18)	
50		319
	Lakşmana (20)	323
51	laksmana returns, reports to Kama and consorts to	326
52		329
53	Cyavana Bhārgava informs Rama about oppression of ascenss by Lavana. (21)	333
5	Conserved Satrughna as king of Madhupuri (Madhura). (20)	336
5	to Cotruphus (TM)	347
Ť	6	345
	Valmiki performs raksa-ceremony. (14)	351
	Discours parrates to Satrughna the story of Lavana. (23)	355
	4 . 1 - shollonges Lavana near city-gates. (IQ)	358
		362
	a salaha city of Madhua (TA)	369
	the large of twelve years Satrughna returns to meet Rama who again asks him	to
. (63 After a lapse of two states	373

SA	RGA	
64	A Brahmin complains to Rama short blands	PAGE
65	A Brahmin complains to Rāma about his son's death during father's life-time. (15)	376
-66		380
67	/ The state of the	0.0
07	and the fleath boy comes to life to	390
60	The same of the same (18)	
68	Agastya narrates to Rāma the story of Sveta eating the flesh of his own body. (17)	394
69	by the first the divine ornament to sage Agastya for the sake of deliverance from this	0,1
	(2)	398
70	Agastya narrates to Rāma the story of king Danda. (10)	403
71	Story of Danda's incest of sage Bhargava's daughter. (72)	406
72	Danda cursed by Bhargava Usanas. Origin of name Dandakaranya. (21)	409
73	Rāma takes leave of Agastya and returns to Ayodhyā (19)	413
74	Rāma holds council with Bharata and Laksmana regarding performing sacrifice. (10)	417
75	Lakşmana cites story of purification of Indra from sin of Brahmahatyā. Story of	7~/
	Vṛtra. (18)	421
76	Indra's killing of Vṛtra and subsequent sin of Brahmahatyā. (22)	424
77	Indra's performance of Asvamedha sacrifice which removes the sin. (19)	428
78	Story of Ila narrated by Rāma. (29)	432
79	Ilā sees Budha, the son of Soma. (24)	437
80	Budha's love-sports with Ila for a month. Next month Ila turns into male Ila. Birth of	707
	Purūravas to Ilā after nine months. (25)	442
81	Sage Kardama's advice to perform horse-sacrifice at the end of which manhood permanently	
	returns to Ila. (24)	446
82	Rāma orders preparations for a horse-sacrifice at the Naimişa forest. (19)	450
83	Aśvamedha-sacrifice. (16)	457
84	Vālmīki comes to the place of sacrifice, and asks Kuśa and Lava to sing the Rāmāyaṇa,	
	accompanied with the lute. (16)	46 1
85	Râma listens to the singing and orders to give gifts to the two singers. (23)	465
86	Rāma comes to know that the two singers are sons of Sītā and sends a request to Vālmīki to	
	bring Sītā for giving testimony of her purity before the assembly. (19)	471
87	Sītā comes to the assembly with Vālmīki who testifies to her purity. (20)	474
88	Sitā, before the assembly, requests mother earth to give her a place, if she is pure. The earth	
	opens, mother earth incarnate coming out, takes Sītā on a throne and disappears. (20)	478
89	Rāma's grief. He performs many sacrifices with a golden image of Sītā by his side. People	
	enjoy all sorts of happiness under Rāma's rule. (15)	482
90	Message of Yudhājit through Gārgya to conquer the Gandharva country on both the banks of	
	the Sindhu. Rāma sends both the sons of Bharata along with Bharata and a big army. (25)	485
91	Fight between armies of Bharata and the Gandbarvas. Gandharvas killed. Bharata's	
	founding of two cities and returning to Ayodhyā. (16)	490
92	Conquest of Kārāpatha country and crowning, by Rāma, of two sons of Lakṣmaṇa as kings	493
	of the country (17)	
93	Visit of an assetic to Rāma for private talk. Lakṣmaṇa guards the door. (17)	496
94	Kāla in the form of the ascetic reminds Rāma to return to his original form	
	(of Vienes) (TO)	499
95	Durvāsas comes and orders Laksmana to report immediately of his arrival to Rāma. Kāla's	
	condition for privacy broken	503

Contents of the Uttarakanda

SAR	GA		PAGE
96	Lakşmana gives up his mortal body on the bank of Sarayū. (18)		506
97	Rāma wishing to leave this mortal world, insalls Kuśa and Lava on the thrones of South a	ind	
	North Kośala. Sends message to Satrughna. (20)	• •	5II
	Satrughna arrives. Vānaras and Rākṣasas arrive. (26)	• •	515
99	Rāma followed by people goes to the banks of the Sarayu with due ceremony. (18)	• •	521
100	Rāma's returning to his original lustre of Viṣṇu after a plunge in waters of the Sarayū.	• •	526

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥ ॥ उत्तरकाण्डम् ॥

•			
	•		
•			
		·	
	•		
		•	

प्राप्तराज्यस्य रामस्य राक्षसानां वधे कृते । आजग्मुर्ऋपयः सर्वे राघवं प्रतिनन्दितुम् ॥ १

-1

Si begins with ॐ नमः शिवाय; So with ॐ श्रीगणेशाय नमो नमः ॥ ॐ श्रीरामचन्द्राय नमो नमः; So with ॐ श्रीगणेशाय नमः। श्रीरामचन्द्राय नमः। ॐ; Do with श्रीमते रामानुजाय नमः; Do with श्रीगणपतये नमः; Do with ॐ स्वस्ति। ॐ श्रीरामचन्द्राय नमः। श्रीनवदुर्गाभगवस्ये नमः। ॐ नमः कमलदलविपुलनयनाभिरामाय श्रीरामाय and then all the above MSS. ins.; while Bo cont. after 4*:

ा* जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा। अजेन विश्वरूपेण निर्मुणेन महात्मना। [(1.1) \$2 [अ]नेन (for तेन).]

-V1 begins with:

2* जयित रघुवंश्वतिलकः कौशल्याहृद्यनन्द्वर्धनो रामः।
—V2 begins with ॐ नमः ससीतरामलक्ष्मणाभ्याः B1 with
ॐ नमो भगवते वासुद्वाय and then ins.:

3* जयति जनकपुत्रीवछभो रावणारि-र्दशरथसुतरामः कौशलेयो मुरारिः। असररिपुगणा**** ****

*** ******* ****

रामेति कृजन्तं *मधुराक्षरम् [5] शाखामारुद्य कवितां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम्।

—B2 begins with ॐ रामचन्द्राय नमः; D3.4 with श्रीरामाय नमः and then ins. along with B2:

4* जयित रघुवंशतिलकः कौशल्यानन्दवर्धनो रामः।
दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुण्डरीकाक्षः।

[(i. 1) Ds.4 की शस्याहृदयनंदनी.]

-Then, D4 cont.:

5* जयित भृगुवंशतिलकः प्रथमकविद्विजवरः स वाल्मीकिः। मृदुपदललितनिबद्धं कृतिमिह्न रामायणं येन। ॐ नमो भगवते वासुदेवाय।

—Bs begins with ॐ नम: शिवाय। ॐ रामचन्द्राय नमः; B4 with ॐ नम: श्रीरामचन्द्राय and then ins. :

6* रामाय रामचन्द्राय रामभद्राय वेधसे। रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः।

कौशिकोऽथ यवकीतो रैम्यश्रयवन एव च । कण्यो मेधातिथेः पुत्रः पूर्वस्यां दिशि ये श्रिताः ॥ २

B. 7. 1. 2

—D1.9-11 begin with श्रीमणेशाय नमः; D2 with ॐ स्वन्ति श्रीमणपतये नमः; D6 with श्रीमणेशाय नमः। श्रीसरस्वर्ये नमः। श्रीगुरुम्यो नमः। श्रीगमचन्द्राय नमः। नतरः काण्डप्रारंभः ॥ श्लोक ॥; D7 with श्रीमणेशाय नमः॥ रामचन्द्र॥; T1.2 with श्रीरामचन्द्राय नमः। हरिः। ॐ and then T6 further ins. in marg. श्रुममस्तु। अविष्ट्रमस्तु। अरिगमजयं श्रीगुरुचरणार्विन्द्राभ्यां नमः।; T3 with अविष्टमस्तु। श्रुममस्तु। श्रीरामजयं श्रीगुरुचरणार्विन्द्राभ्यां नमः।; उत्तरकाण्डः। श्रीरामजयं श्रीगुरुचरणार्विन्द्राभ्यां नमः। उत्तरकाण्डः।; G1 with ॐ and then ins. in marg. हरि ॐ श्रुममस्तु; G2 with ॐ and then ins. in marg. हरि ॐ श्रुममस्तु श्रीरामाय नमः; M4.6-10 with हरिः श्रीगणपत्ये नमः and then M6.8-10 ins. अविष्टमस्तु।; M8 with श्रीगणपत्ये नमः। श्रीरामाय नमः।

for this Kāṇda. The portion of the text from Sarga I up to st. 17 of Sarga 9 is lost in T4 on missing folios. Vs missing for 1-27^b.

1 Bi illeg. from that in I "up to I". - ") Ba (marg. also as in text) -राज्येन रामेण (for -राज्यस्य रामस्य). - Ma damaged from 18 up to रम्यश्च (see var.) in 26. — b) V2 B24 G2 M7.8 अये; Cm.g.k.t as in text (for बधे). — Ña illeg. for 10d. _ °) Ś Ba D2,5-8,10-12 G1 M1.2 Cv.m.t सनय:; Cg.k as in text (for ऋषय:). V1.2 B2-4 G1.2 M2.6-10 तत्र; Cg.k as in text (for सर्वे). % Cv : प्राप्तराज्यस्य प्राप्तराज्ये रामे - - प - - - - - - व यब्याह्या भावलक्षणेऽपि सा भवति (?) राज्यप्राप्तिमनाद्दय राक्षसवधवशेषार्थं सुनय आगता इति (।); Cm.k.t: राञ्चसानां वधे कृतेऽनन्तरं प्राप्तराज्यस्य (Ck सं)प्राप्तराज्याभिषेकस्य (Cm.k °स्य रामस्य) समीपं मुनय (Ck सर्वे ऋषय) भाजग्मु: 13 Cg: प्राप्तराज्यस्य रामस्य। अनाद्रे पष्टी। प्राप्तराज्यं राममनादृत्य राघवं कक्ष्मणं प्रतिनन्दितुं सर्वे ऋषय आजग्मः। प्राधान्येनेन्द्रजिद्वर्धं प्रशंसिष्यन्ति रासस्य समीप इति शेष इत्येके. 88

2 M4 damaged up to रैभ्यक्ष in b (cf. v.l. 1).
— b) S D12 वसिष्ठीध; Ñ1 V2 (marg. also) B1.8 D8 असितोध; D1 औषजोध; D8 मौस्रजोध; D4 * तथ्योध (for

G. 7. 1. 3 B. 7. 1. 3 L. 7. 1. 3 खस्त्यात्रेयश्च भगवात्रमुचुः प्रमुचुस्तथा । आजग्मुस्ते सहागस्त्या ये श्रिता दक्षिणां दिशम् ॥ ३ पृषद्भः कवषो धौम्यो रौद्रेयश्च महानृषिः । तेऽप्याजग्मुः सशिष्या वै ये श्रिताः पश्चिमां दिशम् ॥ ४

कोशिकोऽथ). \hat{S}_2 यवक्रीडो; V_2 om. (for यवक्रीतो). D_8 विसिष्ठो ** विक्रांतो. $-^{\delta}$) $D_{6,7,10,11}$ T_3 गाग्यों गालव; G_2 M रैभ्यश्च (M_4 damaged) नल; G(ed.) वैद्यक्ष्यवन (for रैभ्क्ष्यवन). $-^{\sigma}$) G(ed.) कथो (for कण्वो). $-^{d}$) \hat{S} $D_{1-4,6,8,9,12}$ T_3 संस्थिता; \hat{N}_1 संश्रिता; G_1 $M_{3,5}$ ये स्थिता;; C_k .t as in text (for ये श्रिता:). \hat{N}_2 $V_{1,2}$ B पूर्वो ये सं(V_2 च)श्रिता दिशं.

3 B1 illeg. for 3; T3 om. 3^{ab}.—^a) B3 T1 G2
M1.2.9.10 [s]य; M7 [s]त्र (for च). Ñ1 अस्त्यात्रेयश्चः
V2 घोम्यात्रेयोथ; D5-7 T2 G1.3 M3 दत्तात्रेयश्च (T2 G3
°योध).—M4 damaged for 3^{bod}.—^b) Ś D8.12
H3(Ś1 °H)श्चः Ñ3 V1.2 B2-4 D1.3-7.10.11 T1.2 G3
M1.5 नमुचिः(Ñ2 V2 B2.4 °चो); G1.2 M2.7-9 मु
(G2 स)मुनुः; M8 प्रमुचिर्; M6 उन्मुचः (for नमुनुः). Ñ2
V2 B2-4 विमु(V2 °धु)चसः; D1.3-7.10.11 T1.2 G3 M1.5
प्रमु (D1.3.4 निमि)चिसः; G1 प्रमुमुनुस् (hypm.); M3.6
H3(M6 प्र)मुनुस्तथा (hypm.).—After 3^{ab}, D5.7.10.11
T3 ins.:

7* अगस्त्योऽत्रिश्च भगवानसुमुखो विमुखस्तथा।
[Тв भगवानितः (for ऽत्रिश्च भगवान्).];
while Me.s ins. after 3°6;

8* आत्रेयपुत्रो धर्मातमा ऋषिः सारस्वतः प्रभुः । मित्रावरुणयोः पुत्रस्तथागस्यः प्रतापवान् । इढायुरिध्मबाहुश्च तृणसोमाग्निरेव च । धर्माध्यक्षस्य गुरवस्तथा चाङ्गिरसा सह ।

[(1.3) Ms ऋग- (for तृग-). —(1.4) Ms धर्माध्यक्षश्च.] —") Тэ सह गणेर्; Мэ तथागहत्यो; G(ed.) महात्मानो (for सहागहत्या).—") D2 9 M2.5.7.9 स्थिता (for श्रिता).

4 V1 illeg. for 4; Ñ2 illeg. for 4^{ab}.—^{ab}) Ñ1 V2 B D11 उ(Ñ1 ह; D11 नृ)षंग:(B1-3°नु:; B4°षदु:); D5.7 नृ(D7 नृ) पद्ग:; D10 नृषंगु:; D12 ऋष्पग:; M2 पृथदुः! M6 ऋशंगुः (for पृषदुः), Ñ1 V2 B कमचो; D5-7.10.11 M6.8 कवपी (D5.7°ची; D6°घो; M8°चो); D12 किपलो; T2 कवृषो (for कवषो). V2 B G2 धूम्रो (for धौम्यो). S D8 ऋष्यशंगश्च किपलो; D1.3.4 स(D5 ह)शंगु(D1°कु)-रैन्यकियशे (D4°शा); D8 ऋष्यः किपलो रैन्यो; G (ed.)-उषदुः कमठो धौम्यो (for °). S2.8 D1.3.4.8.9 धौम्यश्चैव; Ñ1 मृगुश्चैव; V2 B1.2.4 रोहाश्च (V2°श)श्च; B2 रोहश्च सु-;

विष्ठिः कश्यपोऽथात्रिर्विश्वामित्रोऽथ गौतमः । जमदिश्वभरद्वाजस्तेऽपि सप्त महर्षयः ॥ ५ संप्राप्येते महात्मानो राघवस्य निवेशनम् । विष्ठिताः प्रतिहारार्थं हुताशनसमप्रभाः ॥ ६

D5-7.10.11 G2 M10 कौषे (G2 °त्से)यश्च; D12 M4.7 रम्पश्चेत; T1.2 G3 M3.5 राधे (M5 काहे)यश्च (for रौहेयश्च). V2 B2.4 M3 महातपा:; D1.3.4 °मुनि: (for महानृधि:). S1 रेम्यो घौम्यो बृहस्पति: (for b). D2 ऋ उपंतो किएलो रेम्यो घौम्यश्च भगवानृधि:; T3 त्रिशंकु: कथनो घौम्यो लोधको मुनिपुंगव:.—After 4^{ab}, M3 ins.:

9* भागीबो गालबो गार्ग्यः शैव्यश्चेव महानृषिः।

—°) V_2 आजग्मु: (subm.); T_3 तदाजग्मु:; M_5 तेपि जग्मु: (for तेऽध्याजग्मु:). T_3 ते; M_3 ये (for ते). S \tilde{N}_1 D_{1-4} . 8.8.12 अभिजग्मुमेहारमान:. — M_4 damaged from q in d up to Su in 5^b . —d) S_1 $D_{2.8}$ प्रतीच्यां दिशि संस्थिता: $S_{2.3}$ \tilde{N}_1 $D_{1.3.4.9.12}$ M_3 प्रतीचीं दिशमाश्रि (D_9 ° स्थि)ता: \tilde{N}_2 V_2 $B_{3.4}$ $M_{6.8}$ प्रतीचीं ये (V_2 चा) श्रिता दिशे; $B_{1.2}$ ये प्रतीचीं श्रिता दिशे (B_1 ** [illeg.]); M_9 पश्चिमां दिशे ये श्रिता: —After 4, D_7 reads श्रीराम जय राम.

5 M4 damaged up to say in 5° (cf. v.l. 4). B1 illeg. up to भ in 5°.—") V2 B4 G2 M1.5.9 काइयपो. B3 [S] निश्च; D6 l2 चात्रिर् (for saiत्रिर्). M2.6.7 काइयपश्चात्रिर्. Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 M3 क (M3 का) इयपोति-वेसिष्ठश्च.— b) V2 D5-7.10.11 M5.6.8-10 विश्वामित्रः सगौतमः.—d) Ś D2.5-9.12 T3 M2 ते च; Ñ1 ते तु; Ñ2 V2 B तथा (for तेडिप). Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 T3 सप्तवैयोगमन्; Ñ2 V2 B सप्तवैयोगमन्; Ñ2 V2 B सप्तवैयोगम्लाः (Ñ2 V2 वो मताः); D5-7.10.11 G2 M5.10 सप्तवैयस्त्रथा.—After 5, V1 D5-7.10.11 T1-3 G M ins.:

10* उदीच्यां दिशि सप्तेते नित्यमेव निवासिनः।

[M_1 ये वित्रा: ; $M_{6.8}$ सर्वे ते (for सप्तेने). — M_4 damaged from न: in the post. half up to निने in 6^{δ} .]

6 M4 damaged up to निये in 6 (cf. v.l. 5). —)
Ś Ñ V1 B D2.8.9.12 प्राप्य ते तु (B4 तेथ); V2 प्राप्य तत्र;
D1.8.4 T3 संप्राप्तास्ते; T1.2 G3 M1.3.6-9 संप्राप्य ते (for संप्राप्येते). —) D9 नियेशने. —) Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D5-11
G1 M2.3 विष्टिता:; Ś2.3 B1 D1-4.12 घिष्टि (D2 °िष्ठ) ताः;
T3 वारिता:; G2 M10 निष्टिता:; M1 सुस्थिता:; Ct as in text (for विष्टिता:). Ñ2 B3 D1.34 T3 प्रतिहारेण (B3 °प्र);
T1.2 G M Cv प्रतिहारस्था; Cg.k.t as in text (for प्रतिहाराथ). —) Ñ2 V2 T1.2 G1.3 M1.3.9 हुताशसम-विम्रहा:; D1.3.4 राघवस्य हुतामय:; T3 जवलनाकसमप्रभाः;
M2.7 हुताशसहराप्रभा:. — After 6, D6.7.10.11 T3 ins.:

[4]

प्रतिहारस्ततस्त्र्णमगस्त्यवचनादथ । समीपं राघवस्थाशु प्रविवेश महात्मनः ॥ ७ स रामं दृश्य सहसा पूर्णचन्द्रसमद्युतिम् । अगस्त्यं कथयामास संप्राप्तमृपिभिः सह ॥ ८ श्रुत्वा प्राप्तान्मुनींस्तांस्तु वालसूर्यसमप्रभान् ।

II* वेदवेदाङ्गविदुषो नानाशास्त्रविशास्दाः।

-Then Ts cont .:

12* अन्ये च बहवः सिद्धाः सशिष्याः सुमहावताः । सर्वेशास्त्रार्थितस्वज्ञा वेत्वेदाङ्गपारगाः ।

—Thereafter Ts further cont.; while D5.7.10.11 cont. after 11*; whereas D8 T1.2 G M1-3.5-10 ins. after 6:

13* द्वास्थं त्रोवाच धर्मात्मा अगस्त्यो मुनिसत्तमः। निवेचतां दाशरथेर्ऋपीनस्मानुपागतान्।

[(l. I) Note hiatus between the two halves. B (ed.) K (ed.) द्वा:स्थं. G2 M3.5 स्व(M3 ह्या)नग्रयो; Ct as above (for अगस्यो). M8 भगवानृषि: (for मुनिसत्तमः).—(l. 2) T1.3 मुनीन् (for ऋषीन्). T1-3 G3 उपस्थितान; M1.2.0-9 इहा(M6.8 समा)गतान् (for उपागतान्). D6-7.10.11 G1.2 M5.10 ऋषयो वयमागता: (for the post. half).]

7 B1 illeg. for 7. — ") Ś Ñ V1 B2-4 D1.3-5.7.8.10-12 G1 M1.2 4-9 प्रतीहारस. B4 तु तं (for ततस्). — Ñ2 illeg. for 7°. — ") D1.3.4 अगस्ति- (for अगस्त-). — M4 damaged from दथ up to स रा in 8°. Ś D2.8.9.12 इदं; Ñ1 V1 D3.6.10.11 Т3 दुतं; V2 किछ; B2 ततः; D1 गतः; D4 गतं (for अथ). B3 M2.7 वचनाहतः; B4 G2 M1.5.10 वचनो (B4 °ना)दितः: D5.7 वचनाद्धुतं (for वचनाद्य). % Ct: त्र्णीमिति मानसी त्वरा। दुतमिति कायिक्युक्ता. % — ") D1.4 समीपे. Ś Ñ V1 B2-4 D1-4.8.9.12 Т3 [अ]अ; Ct as in text (for [आ]अ). — ") M6 प्रविदय तु (for प्रतिवेश). Ñ1 D1.3.4 Т3 त्वरान्वितः (for महात्मनः). — After 7, D5.7.10.11 Т3 ins.:

14* नयेङ्गितज्ञः सद्वृत्तो दक्षो धैर्यसमन्वितः।

[Т अस इंगितज्ञः.]

8 Ma damaged up to स रा in 8° (cf. v.l. 7). —°) Ñ2 V1.2 B प्रेक्ष्य (for इइय). Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 इप्वा स (D3*) रामं; M8.8 रामं संद्रप्ता (for स रामं दृश्य). Ñ1 आसीनं (for सहसा). Т3 सहसा दृष्ता (for दृश्य सहसा). —°) Ś D2.8.9.12 Т2 -समप्रभं; Т3 G3 M3 -निभाननं (for समयुतिम्). D3 (with hiatus) आगतं स महाद्युति. —°^d) V1 illeg. for 8^d. B4 M2.7 मुनिभि: (for ऋषिभि:). D10.11 ऋषिसत्तमं (for ऋषिभि: सह). Ñ1 D1.3.4 आगस्त्यो मुनिभ: सार्थं संप्राप्त इति चात्रवीत्(Ñ1°सो मुनिसत्तमः).

तदोवाच नृपो द्वाःस्यं प्रवेशय यथासुखम् ॥ ९ दृष्टा प्राप्तान्सुनींस्तांस्तु प्रत्युत्थाय कृताञ्जिलेः । रामोऽभिवाद्य प्रयत आमनान्यादिदेश ह ॥ १० तेषु काञ्चनचित्रेषु खास्तीर्णेषु सुखेषु च । यथाईसुपविष्टास्ते आसनेष्वृपिषुंगत्राः ॥ ११

G. 7. 1. 1. B. 7. 1. 1

9 Ts om. 9^{ab}. M4 mostly damaged for 9^a.—^a) M8.8 ऋषीन् (for मुनीन्).—T1 G M om. (hapl.) 9^b-10^a.—^a) D1.4 अधीवाच; D3 ततीव्रवीत्; D6-7.10.11 T2 प्रत्युवाच; G (ed.) तत्रीवाच (for तदोवाच). S1 D8 महाराज:; S2.3 D12 यथायोग्यं; Ñ1 B2 (marg. also as in text) नृपो वाक्यं; D6-7.10.11 T2.3 ततो(T3 नृपो) द्वास्थं (for नृपो द्वा:स्थं).—^a) S1 प्रविवेश; T2 संप्रवेश (sic) (for प्रवेशय).—After 9, S Ñ V1.2 B D1-4.8.9.12 T3 ins.:

15* पूजिता विविद्युर्वेइम नानारव्यविभृषितम्।

[Ś D2.8.8.12विधिवरसर्वे(Śs °á); V2 विवि * * * (illeg.) (for विविश्ववेंदप). Ś V1 B4 D1-4.8.9.12 -विभूषिता: (for °पितम्).]

10 Ti G M om. 10° (cf. v.l. 9). —°) Da च (for तु). Ba ऋषीन्वेदम (for मुनींम्हांस्तु). K (ed.) तान्संप्राप्तान्मुनीन्द्रष्ट्वा. —Ma damaged for 10°. — b) Ba अभ्युत्थाय (for प्रायुत्थाय). —After 10°, D6-7,10.11 T3 ins.:

16* पाद्याध्यादिभिरानच्यं गां निवेद्य च सादरम्।

[D3.10.11 आनर्च; T3 आगूड्य (for आनर्च्य). - De om. from the post. half up to 10°.]

—°) Ś Ñ1 D2.8.12 प्रणमन ; V1 प्रथमम् ; V2 B1.2.4 प्रणत (for प्रयत). B3 रामोपि राज्यश्वमन् (corrupt.). — d) B2 (marg. also as in text) न्यवेदयत् (for [आ]दिदेश ह). Ś Ñ V1 D2.8.9.12 आसनेपु(Ś1 D8 वने तु) न्यवेशयत् ; D1.4 आसनेपुपवेशयत् ; D3 आसनेपु समाविशन् .

11 a) \$2.2 D2.9.12 ते तु (for तेषु). B1 ** *चन-. T2
-पीटेषु (for -चित्रेषु). —D5 repeats (erroneously)
11bod after 20*. —D6 om. 11b. —b) \$ Ñ2 V1 D2.8.
9.12 महत्सु च; B1.2 कुथेषु च; D1.2.6 समंतत: (for सुखेषु
च). D5(first time).7.10.11 महत्सु च वरेषु च; T2 विस्तीणेषु
महत्सु च. % Ct: वरेषु बहुमूल्येषु. % —After 11ab,
D5(after first occurrence of 11b)-7.10.11 T3 ins.:

17* कुशान्तर्धानद्तेषु मृगचर्भयुतेषु च।

—Note hiatus between and . —) M4 damaged after यथा up to 126. Ś Ň V1.2 B2-4 D1-4.5 (second time).8.9.12 कुशोत्तरेष्वथासीना(V2 B3 पु आसीना); B1 T3 कुशोषु च (T3 आसनेषु) सुखासीना; M6.8 कुशोपवीतेष्वा-

[5]

G. 7. 1.15 B. 7. 1.12 L. 7. 1.12 रामेण कुशलं पृष्टाः सिश्चाः सपुरोगमाः ।
महर्षयो वेदिवदो रामं वचनमत्रुवन् ॥ १२
कुशलं नो महाबाहो सर्वत्र रघुनन्दन ।
त्वां तु दिष्ट्या कुशिलनं पश्यामो हतशात्रवम् ॥ १३
न हि भारः स ते राम रावणो राक्षसेश्वरः ।

सीना. —T3 om. 11^d-12^d. — d) M3 ह्यासनेषु (for आ°). \$2 Ñ2 V1 D5 (second time).8 आ(Ñ2 V1 ह्या)सनेष्विष पुंगवा:; Ñ1 B2 D1-3.12 आसने ऋषि(Ñ1 °ने मुनि; D1 °नेष्विष)सत्तमा:; T1.2 G3 आसने मुनि(T2 °नेष्विष)पुंगवा:. —After 11, V2 ins.:

18* आसनेषु पराध्येषु ससुखं विविशुस्तथा।

—Thereafter, V2 cont.; while S N V1 B D1-4.5 (after second occurrence of 11°d).8.9.12 ins. after 11:

19* पाद्यमाचमनीयं च दत्त्वा चार्धं पुरोगमम्।

[B2 चार्ध-; B5 चार्ध- (for चार्ध). S D2.8.9.12 दस्वार्ध (S2.8 D2 °र्घ) च प्रयक्षतः; Ñ1 V1 दस्वार्ध च पुरोहितः; B1 दस्वा चार्धपुरःसरं; D1.3.4 दस्वा चार्ध पुरोहितः; D5 दस्वा चार्थ प्रशाविध (for the post. half).]

-After 11, Ds(after first occureence of 11°d).7 ins.:

20* ततो दाशस्थी रामः पाद्यमध्यै यथाईतः।

-Thereafter, Ds repeats 116-d.

12 Ts om. 12^a; Ma damaged up to 12^b (for both, cf. v.l. 11). — b) Ś D2.8.9.12 शिष्या अति-; Ñ1 D1.8.4 सशिष्याग्नि- (for सशिष्या: स-). Ñ2 V2 B D5 ऋषय: (B1.8 सशिष्या: B4 मुनय:) सर्व एव ते; L(ed.) शिष्टा अत्रिपुरोगमा:. — b1 illeg.; B4 महास्मानो (for महर्षयो). T3 देवर्षयो (for वेदविदो). — S Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 इदं (for रामं). T8 कुश्लम् (for वचनम्). Ñ1 D4.5.12 अववीत् (sic) (for अनुवन्).

13 Ma mostly damaged for 13-15°. — °) \$2 वो;
Ts ते (for नो). Ds महाराज (for °बाहो). — °) \$ D1.2.
4.8.9.12 सर्वेषां (D1.4 ° श्यो); M1 सुपुत्र (for सर्वत्र). — ° d)
D1.4 च (for तु). \$2.5 N 1 V1 B2.5 D2.5.8.9.12 G3 M2.6.7
ह्या; Cg as in text (for दिख्या). N 2 त्वां यतो वै (for त्वां तु दिख्या). V2 B D5 पश्यामः सह भाषेया (B1.3 सीतया) (for d). T3 दिख्या हि त्वां प्रपश्यामो इत-श्रुमारिदम. % Cv : त्वां तु द्या कुञालिनमिति पाटः. % — After 13. D6.10.11 ins.; while D7 ins. after 15 d6 (followed by 14 d6):

21* दिष्ट्या त्वया इतो राजन्नावणो लोकरावण:।

सधनुस्त्वं हि लोकांस्त्रीन्विजयेथा न संशयः ॥ १४ दिष्टचा त्वया हतो राम रावणः पुत्रपौत्रवान् । दिष्टचा विजयिनं त्वाद्य पश्यामः सह भार्यया ॥ १५ दिष्टचा प्रहस्तो विकटो विरूपाक्षो महोदरः । अकम्पनश्च दुर्धर्षो निहतास्ते निशाचराः ॥ १६

14 M4 damaged for 14 (cf. v.l. 13). D7 reads 14^{ab} after 21*.—^a) Ś D8.12 निहतोरि:; Ñ1 D5 न हि ताप:; B3 नातिभार:; D1.3.4 न हि राम; D9 निहतश्च (for न हि भार:). V3 च (for स). D1.3.4 भारो (for राम).—^b) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7.10.11 पुत्रपौत्रवान् ; D6 T1 G M1.2.5—10 राञ्चसाधिप: (for राञ्चसेश्वर:).—After 14^{ab}, B3 ins.:

22* वध्य एवातिभारोऽयं प्रहस्तादेवंधस्तदा। त्वदते न हि कोऽप्यस्ति हन्ता तेषां दुरात्मनाम्।

—°) \$2.8 D8.12 corrupt; D2 सधरुंधन् (corrupt) (for सधनुस्त्वं). — d) \$2.3 D2.8.9.12 विजयेका (D2.9 °ना)त्र; D5 विज * नमान (sic); M6.8 विजयेनाथ (for विजयेथान). T3 निर्जेतुं शक्त एव हि. — After 14, D1.3.4 ins.:

23* निर्जितारिं कुशलिनं पश्यामो रघुनन्दन।

15 Ma damaged for 15^{abo} (cf. v.l. 13). Ś D2.8.
9.12 om. (hapl.) 15^{ab}. — a) Ñ V1 ते (Ñ2 च) निहतो;
V2 B च ते हतो; D1.3.4 विनिहतो (for स्वया हतो). — b)
K (ed.) रावणो राक्षसंश्वर: (cf. 14^b). — After 15^{ab}, D7
ins. 21* and then reads 14^{ab}. — D5 om. (hapl.)
15^{cd}. — c) Ñ1 युद्धे; V2 B1.2 स्वां तु; D6 T3 स्वद्य; D7
चाद्य; G2 स्वाद्यं; M6 राम (for स्वाद्य). Ś D2.8.12 दिष्ट्या च
देव स्वामद्य; D9 दिष्ट्या देव स्वमासाद्य. — d) Ñ2 V2 B
हतशात्रवं; D6.7.10.11 G2 M2.6-8.10 सह सीतया (for सह
भाषया). — After 15, Ś Ñ V1.2 B D(D5 after 15^{ab}
owing to om.) T3 M3 ins.:

24* लक्ष्मणेन च धर्मात्मन्त्रात्रा त्वहितकारिणा। हन्मता च सहितं पश्यामोऽद्य वयं नृप।

[(l, r) B4 D1.3.4 सह (B4 च ते) आत्रा (for च धर्मात्मन्). Ś Ñ2 V2 B1-3 D2.8.9.12 आत्रा तु (V2 B1-3 ते); B4 सहितं; D1.8.4 सततं (for आत्रा त्वद्). —(l. 2) B4 बलवता; D1.3.4 च सततं (for च सहितं). D6.7.10.11 मातृभिर्आतृसहितं (for the prior half). V2 B1.3.4 इतशात्रवं (for ऽच वयं नृप).]

16 M4 damaged for 16-17.—") G2 विघटो (for विकटो). — Ñ2 illeg for 16°d.—") T8 स (for व). B D5 M6.8 दुर्बुद्धिर् (for दुर्घषों). V2 तथाबुद्धिर (for च दुर्घषों).—B2 reads in marg. 16d-17.—d) T8 निहतोन्ये (for "ताहते). B1 च राक्षसा: (for निहाचरा:). B2.4 मकराक्षश्च दुर्जुय:.

यस्य प्रमाणाद्विपुलं प्रमाणं नेह विद्यते । दिष्टचा ते समरे राम क्रम्भकर्णो निपातितः ॥ १७ दिष्टचा त्वं राक्षसेन्द्रेण द्वंद्वयुद्धमुपागतः । देवतानामवध्येन विजयं प्राप्तवानसि ॥ १८

17 M4 damaged for 17^{ab}; B2 reads in marg. 17 (for both, cf. v.l. 16).—") D1 विषु को (sic); D4 विषु का (sic); T3 वेषु क्यात् (for विषु कं).—") B4 T3 नैव; G(ed.) तेह (sic) (for नेह).—") Ś Ñ V1.2 B1.4 D1-5.8.9.12 G1 M3 स; M2.7.8 तु (for ते). T3 स दिष्ट्या (for दिष्ट्या ते). G1 M2 राक्षसो; M2.6.7 निहतो; M8 ते हतो (for समरे). V2 B D5 तात (for राम).—") M1 damaged from पातित: up to l. 1 of 25*. Ś1 Ñ V1.2 B1.3 D2.5.8.9.12 त्वया हत:; Ś2.3 तथा गत:; B4 च पातित:; M2.6-8 सहावक: (for निपातित:).—After 17, D1.3.4 6.7.10.11 T1-8 G M1-4 (M4 mostly damaged).5-10 K(ed.) ins.:

25* त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ। दिष्ट्या ते निहता राम महावीर्या निशाचराः। कुम्भश्चेव निकुम्भश्च राक्षसौ भीमरूपिणौ। दिष्ट्या तौ निहतौ राम कुम्भकणसुतौ मृथे।

[M1 damaged for l. 1.—(l. 1) D4 -करांतको (for -नरान्तको).—T8 om. l. 2-4.—D6.7.10 11 G2 M10 om. l. 3-4.—(l. 3) T1.2 G8 M3 भीमदर्शनो; M6 विक्रमो (for भीमरूपिणो). D1.8.4 महावलपराक्रमो (for the post. half).—(l. 4) D1.4 [इ]मो; D3 T1 M1.2.7.9 ते (for तो). M6 वीर (for राम). D4 कुंभकर्णसमो G1 उमी (for मृथे).]

- -Thereafter, Ms K(ed.) cont. 1. 1-6 of 32*.
- 18 °) \$1.2 D8.13 दिष्ट्यां के; Me दिष्ट्या ते; Cg as in text (for दिष्ट्या के). D1.2.4 उपागमत् (D2 °म:); Cg as in text (for उपागतः). \$2.3 द्वंद्वसुपागतः (subm.). Ms om. 18°-20°.) M4 damaged from सबध्येन up to न कि in 19°. B1.3 D1.4 देवानामपि (D1.4 °थ); M6 त्रिद्शानाम् (for देवतानाम्). D3 देवानामप्यवध्योयं. D1.4 प्राप्तवानसी. After 18, D1.34 ins.:
 - 26* न हि भारः स ते राम रावणो राक्षसाधिपः। भारस्तु ते महाल्लाम पुत्रसस्य महारमनः। दिष्टया तु ते महामायो मेघनादः प्रतापवान्।
- -After 18, D7 ins.; while T3 subst. for 19-20:
 - 27* सहामेतन्महाबाही रावणस्य निबर्हणम्। असहामेतन्संप्राप्तं रावणेर्यक्षिबर्हणम्। दप्टस्तस्य महाबाही कालो येन हि धिकृतः।

संख्ये तस्य न किंचित्तु रावणस्य पराभवः । इंद्रयुद्धमनुप्राप्तो दिष्ट्या ते रावणिईतः ॥ १९ दिष्ट्या तस्य महाबाहो कालस्येवाभिधावतः । मुक्तः सुरिरोवीर प्राप्तश्च विजयस्त्वया ॥ २०

G. 7. 1. 0 B. 7. 1. 26

- [(l. r) Dr सद्धं ते तन् (for मह्यमेतन्).—(l. 3) Dr थिष्ठता (for थिक्षतः).]
- -Ts cont:
- 28* हतस्तु दुर्मुखो युद्धे देवकन्याभिरुक्ताः।
- -Thereafter, Ts cont. 32*.
- 19 Ms om. 19; Ms damaged up to न कि in " (for both, cf. v.l. 18). For subst. in T3, cf. v.l. 18. D1.3.4 om. 19⁴⁶.) D6.7 T2 किंसिश्चित्; T1 G1.2 तत् (G1 ते) किंचित्; G2 M1.2.5.7.9.10 ते किश्चित्; Ck.t as in text (for किंचित्तु). S Ñ V1.2 B D2.5.8.9.12 शक्यं (B2 [marg. also] सहां) तच (Ñ1 °स्य; V1 B4 °त) महावाहो; M6 दुष्करं स च ते राम.) S Ñ V1.2 B D2.5.8 9.12 निवर्हणं (V1 °णे); D6.7 पराजय: (for पराभवः). % Cv: रावणस्य पराभवो रावणेन पराभवः। कर्नृकर्मणोः कृतीति कर्तरि पष्टी।; Ck.t: रावणस्य स्वत्कर्नृकः पराभव आक्रमणम्. % For 19⁴⁶, M3 subst.:
 - 29* संख्ये न सहते कश्चिद्वायणेस्तु पराक्रमम्।

—After 19^{aδ}, De.7 ins. 32*.—°) Ms अनुप्राप्य (for °तो).—*) D1.3.4 समरे (for दिष्ट्या ते). S2.8 G1 रावणो इत:; Ck.t as in text (for रावणिईत:).—After 19, Ñ1 ins.;

30* येन युद्धे महावीर्या देवतानां महात्मनाम्। निर्जिता बाहृवीर्येण **** महाबद्धः।;

while No Va B(B1 l. 1-3) Do ins. 32 * after 19.

- 20 Ms om. 20^{ab} (cf. v.l. 18). For subst. in Ts, cf. v.l. 18. B1 om. 20-24°. D5 om. 20°b. V1 repeats 20°b after 21.—°) Ms partly damaged for 20°b.—b) Ms.9 कालस्थेवाभि-.—After 20°b, SÑ V1 (after first occurrence).2 Bs.4 D2 5.9.12 ins.; while D1.8.4 ins. after 20:
 - .31* वधात्ते राक्षसेन्द्रस्य कृतमश्चप्रमार्जनम्।

[Ñ2 B3.4 वधातु; V2 वधात्तद; D3 कथं ते (for वधाते). \$ D8.9.12 राष्ट्रसेशस्य; Ñ2 V2 B3.4 किरशेंद्रस्य (for राक्षसेन्द्रस्य).]—Thereafter, \$ Ñ1 V1 D1-4.8.9.28 cont.; Ñ2 V2 B1 (only l. 1-3).2-4 D5 ins. after 19; D6.7 ins. after 19^{ab}; T1.2 G2 ins. l. 7-8 only after 21; T3 cont. after 28*; M3 K(ed.) cont. l. 1-6 after 25* and ins. l. 7-8 after 21 (K[ed.] after 21^{ab});

[5]

G. 7. 1. 28 B. 7. 1. 28 L. 7. 1. 23

विस्मयस्त्वेष नः सौम्य संश्रुत्येन्द्रजितं हतम् । अवध्यः सर्वभूतानां महामायाधरो युधि ॥ २१ दत्त्वा पुण्यामिमां वीर सौम्यामभयदक्षिणाम् ।

32* दिष्ट्यातिकायो बलवान्यज्ञकोपश्च राक्षसः।
युद्धोन्मत्तश्च मत्तश्च कालान्तकयमोपमाः।
कुम्भो निकुम्भश्च तथा जम्बुमाली घटोदरः।
कुर्वन्तः कदनं घोरं वीर युद्धे निपातिताः।
अन्तकप्रतिमा चापि देवान्तकनरान्तको।
अन्तकप्रतिमेबाणैदिष्ट्या युधि निपातिता।
एते चान्ये च बहवो रक्षसां नायकोत्तमाः।
दिष्ट्या स्वया हता वीर रघूणां कुलवर्धन।

[L(ed.) om. l. 1-2. M3 transp. l. 1 and 2.—(l. 1) Ms यज्ञकोपश्च (for दिष्ट्यातिकायो). B1 भगवान् (for बलवान्). Ñ 1 यज्ञकायश्च; Ñ 2 B 4 युद्धकोपश्च; D 8.7 यज्ञकेतुश्च; M 3 धृष्ठाक्षश्चेव; K (ed.) धृम्राक्षो नाम (for यज्ञकोपश्च). — (1.2) B2 धृम्रो मुष्टिश्च मत्तश्च: Bs युद्धोन्मत्तश्च हता: (subm.); D1-1.9 युद्धोन्मत्ताश्च मत्ताश्च (Do****) (for the prior half). Ś2.3 - यमांतको; N2 B4 D12 -यमोपम:; V1 D6.7 T3 M3 -यमोपमौ (for -यमोपमा:). V₂ B1.2 Ds हता: कालांतकोपमा: (for the post. half). -Ms om. l. 3. -(1. 3) B1 om. after ₹ up to the post, half of l. 3. No Vo Bo-4 बलवान् (for च तथा). D1.3.4 दिष्टया कुंभो निकुंभश्च; Ds कुंभो निकुंभो बलवान् (for the prior half). No B4 जांब्माली. No D6.7 महोदर:; V1 तथैव च (for घटोदर:). T3 जंबुमाल्यप्युरोदर: (for the post. half). - (1.4) Ns Bs.4 नीरास; V1 Ds बोरा: V2 Ds बीर (for घोरं). B2 कुर्वतश्च महत्कर्म (also in marg. कुर्यत: कदनं धीरा:) (for the prior half). N1 D1.4 T2 वीरा: Ñ2 V2 B2-4 D5 हेबया (for वीर). B3 निवारिता: (for निपातिताः). De.7 वीरा युधि निपातिताः: Ms एते शस्त्रास्त-पारवा: (for the post. half). — De Ma om. 1. 5. —(1. 5) Da.s वा (for च). Ñi Vi.s महापार्श्वतिशिरसा (for the prior half). —(1. 6) Ñ1 अंतकप्रतिमा वीरी; V1 D1.3.4 कालदंडोपमैर्वाणेर् (for the prior half). Bs त्वया (for दिख्या). Ñ2 V2 B2.4 युद्ध (for युधि). V1 तु विनिपातितो; Ms विनिद्दतास्त्वया (for युधि निपातितौ). - For 1. 5-6, Ta subst.:

32(A)* अतिकायश्च तेजस्वी यः स्वतोऽप्रतिमो युधि । स हतो लक्ष्मणेनाजौ मह्मास्त्रेणातितेजसा ।

—(1.7) Т॰ ये ते (for एते). Ś॰.३ Ñі VI D1.2.4.9.12 Т॰ राक्षसा (for रक्षसां). Ñ॰ V॰ B॰-४ D॰ राक्षसा रावणोपमा:; D॰ राक्षसा खंतकोपमा:; D॰.७ Ті.॰ G॰ М॰ राक्षसा कामक्षिण: (for the post. half). —(1.8) Ś॰.३ Ñі Vì D॰.9.12 हतास्त्वया (by transp.) (for त्वया इता). Ñ Vì.॰ B॰-४ Dì.३-६ राम; Ті.॰ G॰ वीरा (for वीर). Ñì Vì Dì.४ Т॰ कुल-नंदन (Dì.४ नः) (for कुलवर्षन). Ñ॰ V॰ B॰-४ D॰ मुनीनां भयवर्षना: (for the post. half).]

दिष्ट्या वर्धिस काकुत्स्थ जयेनामित्रकर्शन ॥ २२ श्रुत्वा तु वचनं तेषामृपीणां भावितात्मनाम् । विस्मयं परमं गत्वा रामः प्राञ्जलिरव्रवीत् ॥ २३

—Ś D_{2.8.9.12} om. 20°d. Ñ1 reads 20°d in marg. V1 reads 20°d after 20°d (r.). —°) Ñ1 V1 वधे; V2 ह्यक्त:; D1 ह्यक्तं; D6 युद्धे; G(ed.) वघ: (for मुक्तः). Ñ1 युक्तः; Ñ2 B3.4 स्वं वै; V2 त्वस्ते (sic); B2 स्वं हि (for वीर). D3 निहस्य मेघनादं च; M6.8 शिरः सुरिपोड्छित्वा. —d) D1.8 M3 तव; T1.2 G3 तथा (for त्वया). —After 20, D6.7.10.11 ins.;

33* अभिनन्दाम ते सर्वे संशुत्येन्द्रजितो वधम्।

21 B1 om. 21 (cf. v.l. 20). M6.8 om. 21-22. M1 om. 21^{ab}. D6.7,10.11 G2 M10 K (ed.) transp. ab and ad. —a) G1 M10 च (for तु). B3 D6 तिवह (for त्वेष). D6.7,10.11 T1.2 G M2-5,7.9.10 चासाकं (for न: सौम्य). —b) V2 D1.3-5 संश्वत्वेद्दजितं; D6.7. 10.11 तच्छूत्वेद्दजितं; G1.2 तं श्वत्वेद्दजितं; G3 संश्वितेद्दजितं. D4.5 हतं (for हतम्). —After 21^{ab}, G1 ins.:

34* अचिन्तनीयमेतत्ते कृत्यं राम सुदुब्करम्।

—After 21^{ab}, K (ed.) ins. l. 7-8 of 32*. —Ma damaged from 21° up to मिमां in 22°. —°) Ś Ñ V1.2 B2.3 D1-3.5.8.9.12 M3 अवध्यं; D4 अवस्यं; K (ed.) सोवध्य: (for अवध्य:). Ñ2 V2 B2 (marg. also as in text).4 T3 -देवानां (for -मूतानां). — a) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-5.8.9.12 T1-3 M3 -मायाघरं (B2 °विनं; T1.2 °परो; T3 °रथो; M3 °करं) (for -मायाघरो). Ś2.3 D1.4 मुवि; D13 रणे (for युधि). —After 21, V1 repeats 20°. —After 21, T1.2 G3 Ms ins. l. 7-8 of 32*.

22 B1 om. 22 (cf. v.l. 20). M6.8 om. 22; M6 damaged up to मिमां in 22° (for both, cf. v.l. 21). D5 om. 22-26°. — 6) M5 सोम्याम् (for gouth). D6 वीर: (for वीर). D1.4 हत्वा ददी त्वं समरे (for °). M5 पुण्याम् (for सोम्याम्). T3 दत्ता चेयं त्वया राम सोम्या ह्यभयदक्षिणा. % Cv: अभयदक्षिणामभयदानम्. % —) D9 वर्धस्वः M9 वर्धय (for °सि). D1.3.4 राजेंद्र (for काकुत्स्थ). V2 B2-4 काकुत्स्थ वर्धसे दिष्ट्या. % Cg.k.t: वर्धसे वर्धसे (Ck °स इति यावत्). % — d) D1.4 जयेथामित्रकर्शन (metri causa). S N V1.2 B2-4 D1-4.8.9.12 M9 [अ]मितविक्रम (for [अ]मित्रकर्शन).

23 B1 om. 23 (cf. v.l. 20). D5 om. 23 (cf. v.l. 22). G2 om. 23. —) T3 तद् (for तु). M5 विविधां वार्चं। M8 विजयस्तेषां. Ś1.3 Ñ1 D2.8.9.12 तेषां तु वचनं (by transp.) \$2 T1.2 G8 M1-3.9 transp. वचनं and तेषाम. —) \$ Ñ V1 B2 D1-4.6-12 T3 M6.8 मुनीनां (for ऋषीणां). — M4 damaged from भाविता up to प्राञ्जलिस

भवन्तः कुम्भकर्णं च रावणं च निशाचरम्।
अतिक्रम्य महावीयौं किं प्रशंसथ रावाणिम्।। २४
महोदरं प्रहस्तं च विरूपाक्षं च राक्षसम्।
अतिक्रम्य महावीर्यानिकं प्रशंसथ रावाणिम्॥ २५

कीहशो वै प्रभावोऽस्य किं वलं कः पराक्रमः। केन वा कारणेनैष रावणादितिरिच्यते।। २६ शक्यं यदि मया श्रोतुं न खल्वाज्ञापयामि वः। यदि गुद्यं न चेद्रक्तुं श्रोतुमिच्छामि कथ्यताम्। कथं शको जितस्तेन कथं लब्धवरश्च सः॥ २७

G. 7. 1. 35 B. 7. 1. 35

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

in d. —°) \hat{N}_1 ज्ञात्वा (for गत्वा). —After 23, \hat{N}_2 ins. l. 2 of 35* (followed by 36* and 37*).

24 D5 om. 24 (cf. v.l. 22). B1 om. 24° (cf. v.l. 23). — (cf. v.l. 24). —

25 Ds om. 25 (cf. v.l. 22); Bs om. 25^{ab} (cf. v.l. 24). V1 Gs om. (hapl.) 25. G1 om. 25^{ab}. M4 damaged up to महावी in °. B1 reads in marg. 25^{ab}. — b) D1.3.4 अकंपनं; T3 महोजसं (for च राक्षसम्). —After 25^{ab}, Ñ1 (marg.) V2 B1.2 4 (V2 B2.4 only l. 2) D1.3.4.6.7 10.11 T1.2 M1-3.5-10. (B1[m.] T1.2 M3.6.10 only l. 1) ins.; while Ñs ins. only l. 2 (followed by 36* and 37*) after 23; whereas T3 ins. after 25:

35* अतिक्रम्य महावीर्यानिक प्रशंसथ रावणिम्। मत्तोनमत्तौ च दुर्धषौं देवान्तकनरान्तकौ।

[Ñ1 D6.7.10.11 transp. l. 1 and 2. M2 reads l. 1 twice. — (l. 1) cf. 24° . Ñ1 B1 महानीयं; D7.10 ° नीरान् (for महानीयांन्). —T1 damaged from the post. half up to च in 36*. —T3 reads l. 2 before l. 1 for the first time and repeats here. — (l. 2) B4 मुद्रभंगें. —After l. 2, M7 repeats l. 1.]

—Thereafter, $\tilde{N}(\tilde{N}_1 \text{ in marg.})$ Vs B2.4 D7.10.11 T1.8 M1-3.5-9 cont.; while G1 ins. after 24 (owing to om.):

36* अतिकायं त्रिशिरसं धूम्राक्षं च निशाचरम् ।

[G1 वज्रदंष्ट्रं (for अतिकायं). Ñ2 V2 B2.4 च बलिनं (for त्रिशिरसं). Ñ1 त्रिशिरसं महाकायं (for the prior half). M2 7 यूपाक्षं (for धून्राक्षं). M8.8 चैव राश्चसं (for च निशाचरम्). Ñ2 V2 B2.4 तथा त्रिशिरसं पुन: (for the post. half).]
— Ñ2 V2 B2.4 further cont.:

37* कुम्भकर्णाध्मजौ वीरौ तथान्यात्राक्षसोत्तमान्। —After 25°, Ts ins.:

38* त्रिशिरा अतिकायश्च महामायाश्च राक्षसाः।

—°) $D_{1.3.4}$ G_2 महावीयों; D_7 °वीरान्; G_1 °वीयं; (for महावीर्यान्). \hat{S} \hat{N}_1 $D_{2.8.9.12}$ कसादेतानतिक्रम्य; T_3 संति तांश्राप्यतिक्रम्य. — \hat{N}_1 तं (for \hat{f}). \hat{S} $D_{2.8.9.12}$ प्रशशंस($\hat{S}_{2.8}$ D_2 °सा)थ (for \hat{f} प्रशंसथ).

26 Ds om. 26^a (cf. v.l. 22).—a) Ś Ñ Vı Ds.8 9.12 Ts किं-; B1.8 D1.8.4 Me.8 बा; G2 M10 [S] श (for कें). B2 की हशोस्य (for की हशो कें). Ś Ñ1 V1 B2 Ds.8.12 वा (for sस्य). B4 प्रतापोस्य; D1.4 प्रभावश्च; T3 -प्रभाणो वा; Ck.t as in text (for प्रभावोऽस्य).—Ñ2 illeg. for 26^b.—b) Ś Ñ1 V1 D2.8.9.12 T3 Me.8.9 -बळ:; Ct as in text (for बळं). Ś Ñ1 V1 B8 D2.7-5.12 T3 G1 Me.8 किं- (for कः). G1 पराकमं (sic).—°) B1 D1.8.4 [अ]सौ; M1 [प]व (for [प]ष).—d) Ś2.3 D2.8.5 9.12 Me डयति-रिच्यते.

27 Me.s trausp. 27⁸⁻⁴ and 27⁶⁷.—⁶) Ñ1 आथ; Ds सहां (for शक्यं). Ms.7 चैतन् (for यदि). Vs Ts यदि शक्यं (by transp.); Cg.k.t as in text (for शक्यं यदि).—T1 damaged after या up to 27⁶. Vs illeg. for 27⁶.—⁶) Ds नेष (hypm.) (for न). ŚÑ V1.2 B2 D2.5.8.9.12 Ts G1 [अ]हं; B1 तत्; Ds च (for न:).—T1 damaged for 27⁶⁸. Ñ2 illeg. for 27⁶⁸.—⁶) V2 B2 नन्तगुद्धां (for यदि गुद्धां). Ś V B1.3.6 D1-6.8.9.12 Ts Me न चैतहः; Ñ1 Ds न चै(Ds वै)त्यः; B2 यदि भवेत; G2 न नै वक्कं; Cv.k.t as in text (for न

2

G. 7. 2. 1 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः।

B. 7. 2. 1

T. 7. 1. 30 कुम्भयोनिर्महातेजा वाक्यमेतदुवाच ह।। १

शृणु राजन्यथा वृत्तं तस्य तेजोवलं महत्।

जघान च रिपून्युद्धे यथावध्यश्च शत्रुभिः।। २

चेह्नकं). — d) Ś Ñ1 V B D2.5.8.9.12 तस्वत:; Cg k.t as in text (for कथ्यताम्). — N7 lacuna for कथं. D6 7.10.11 G2 M9 शकोपि विजितस्तेन; M2 शको जितस्तेन कथं. — V2 लब्धवरः स च. — After 27, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 M3 ins.; while V2 B ins. after 27 d :

39* केन चास्मै वरो दत्तो बालायैव महात्मने।

[\$1 D2.8.8 कथं. \$2.8 D12 किं तु (for केन). B3 D1 M3 वा (for च). \$1 V1.2 D3.4.8.9 बलायैव; T3 बाल्य एव (for बालायैव). V2 B2 (marg. also as above)महात्मना; D1.4 °त्मनः (for महात्मने).]

—Then, Vs D1.8.4 Ts cont.; while D6.7.10.11 T1.2 G M1.8.4-10 ins. after 27 (M6.8 after 27 f):

40* कथं च बलवान्पुत्रो न पिता तस्य रावणः।

[Ts स (for च). Vs बलबद्रक्षी. Vs यतस्तातः स; D1.3.4 रावणस्य न (for न पिता तस्य). Ts रावणिः (for on:).]

-D7.10.11 Ts cont.:

41* कथं पितुश्चाप्यधिको महाहवे शकस्य जेता हि कथं स राक्षसः। वराश्च लब्धाः कथयस्य मेऽच पात्रच्छतश्चास्य मुनीनद्र सर्वम्।

[(1.1) K(ed.) चाभ्यधिको.—(1.2) Ts नु (for स). —(1.4) Dr प्रियश्वतद्य; Ts संपृच्छतद्य; K(ed.) तत्पृच्छतद्य (for पाप्रच्छतद्य्). Ts चात्र (for चास्य).]

-Ms cont. after 39*:

42* कथं स रक्षः प्रवरो महाबलो महाहवे चण्डवलोऽतिशौर्यः। कथं च सर्वाभ्यधिकः पराक्रमे कुरु प्रसादं वद कुम्भयोने।

Colophon.—Ś Ñi Vi Da.s.s.a.is om. (cont. the Sarga).—Sarga name: V2.8 B Di.s.a Me.s ऋषि-समाजम:.—Sarga no. (figures, words or both): Ñ2 illeg.; Bi Da om.

—After colophon, Ts concludes with श्री:, G M1.5.8 with श्रीतमाय नमः; M10 with श्रीतमचन्द्राय नमः.

अहं ते रावणस्येदं कुलं जन्म च राघव । वरप्रदानं च तथा तसौ दत्तं त्रवीमि ते ॥ ३ पुरा कृतयुगे राम प्रजापतिसुतः प्रसुः । पुलस्त्यो नाम त्रझिंधः साक्षादिव पितामहः ॥ ४

9

T₁ missing for Sarga 2 (cf. v.l. 7.1). Ś Ñ₁ V₁ D_{2.5.8.9.12} cont. the previous Sarga.

- 1 ") \hat{S} \hat{N} $V_{1,2}$ $B_{3,4}$ $D_{1-\delta,8,9,12}$ T_3 एतसु; V_3 एवं तु; $C_{k,t}$ as in text (for तस्य तद्). \hat{N}_1 तेषां (sic) (for श्रुत्वा). M_7 अथ तस्य वच: श्रुत्वा. δ) V_2 रामस्य च (for राघवस्य). ϵ) $D_{1,3,4}$ सुनिवरों (for महातेजा). ϵ 0 K(ed.) रामम् (for वाक्यम्). V_3 वाक्यमाह महात्मवान्; $D_{1,3,4}$ राघवं वाक्यमव्यीत्; D_5 इदं वाक्यसुवाच ह.
- 2 °) Ś Ñī V1.3 B4 D2.5.7-12 T3 M3.6 राम (for राजन्). B4 पुरा; D.0.11 तथा; K(ed.) कथा- (for यथा). D5 तत्त्वं (for चृत्तं). % Ck.t: क(Ct त)थाइतं वृत्तक-थाम्. % b) V2 B2 महद्धलं; B1 -महाबलं (for बलं महत्त्). V3 illeg. for 2°. °) V2 B येत; D5 om. (for युद्धे). D1.3.4.6.7:10.11 T1.2 G M1.2.4.5.7.9.10 Ck.t शब्द्येनासी; M6.8 शब्द्यसमरे (for च रिप्न्युद्धे). d) D1.3.4.6.7.10.11 T1.2 G M1.2.4.5.7.9.10 Cg.k.t न(G1 स)च वध्य:; M6.8 ह्यबध्य: स (for यथाबध्यश्). D1.3.4.6-8.10.11 T1.2 G2.8 M1.2.4.7.9.10 स; G1 न (for च).
- 3 a) ŚÑ V1 B1 D5.8.9.12 T3 तु; D2 च; D3 वे (for ते). V8 B2.3 स्वरूपं; B4 D10.11 Cg.k.t तावत्ते; D1.4 तथा वै; D6 T1.2 M1.2.4-10 अयं ते; G1 तद्देतो; G2 जयंतो (sic) (for अहं ते). Ś D2.8.12 [इ]इ; V8 B2-4 D1.4.6 T1.2 G M1.2.4-10 [अ]हं; M8 [अ]च (for [इ]दं). Ñ2 V2 अहं तु(V2 °यंते)राश्रसस्याहं. % Ct: 'तावत्ते रावणस्य' इति पाठः. % b) B4 कुले (for कुलं). B3 धम (for जन्म). D1.8.4 य(D8.4 त) था बलं(D4 °लः) (for च राधव). ') Ñ2 V1.2 B D5 T3 यथा; M7 तदा (for तथा). V1 illeg. for 3d. d) Ñ2 V2 B तथा सव (for तस्में दत्ते). Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 T3 कथिवचामि तच्छ् (T3 ते थू)णु; V8 यथा च कथयामि ते. % Cv: ब्रवीमि त इति अत्र तच्छ (ते श!)ड्रः पूर्वानुस्मरणार्थः. %
- 4 ") M4.7 तात (for राम). D1.3.4 आसी दिष: पुरा ख्यात:.) \$ V1 D2.8.12 -समप्रभ:; Ñ2 -सुत: **; B D1.3.4.9 -सुत: ग्रुभ:; Т3 -सुत: प्रभो (for -सुत: प्रभु:).) \$ Ñ V B1-3 D3.5.8.9.12 विप्रिष:; B4 राजिष:; M6.8 विख्यात: (for वहार्ष:).) V2.8 B हुताञ्चन: (for पितामहः)

नानुकीर्त्या गुणास्तस्य धर्मतः शीलतस्तथा । प्रजापतेः पुत्र इति वक्तं शक्यं हि नामतः ॥ ५ स तु धर्मप्रसङ्गेन मेरोः पार्श्वे महागिरेः । तृणबिन्द्वाश्रमं गत्वा न्यवसन्मुनिपुंगवः ॥ ६ तपस्तेषे स धर्मात्मा स्वाध्यायनियतेन्द्रियः ।

5 ") Ś V1 D1-4.8.9.12 अनुकीर्स्मा (D1.3.4 स्वं); D5 G1 अथ (G1 नाम्ना)कीर्स्मा; T3 स तु कीर्स्मा; Cg.k.t as in text (for नानुकीर्स्मा). D1.3.4 गुणांस; D5 T3 G1 गुणैस; Cg.t as in text (for गुणास). M4.5 तत्र (for तस्य). M7 तपसा नियमेनैव. —) B4 M8 सुत (for पुत्र). —) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3 शक्यं (B8.4 D9 क्यो) ज्ञातुं; M1-4.6-9 शक्यं वक्तं (by transp.); Cg.k.t as in text (for वक्तुं शक्यं). D1.3.4 M5 च; Cg.k.t as in text (for हि). Ś D2.8.9.13 अ (D9 म)तो मम; Ñ1 मतिमेम; Ñ2 V1.2 B1.2 D5 अत: परं; V3 B3.4 गुणे (V3 शुभै) हिंस:; T3 मतं मम; M1 हि नामकं; M6 हि नान्यथा; Cg.k.t as in text (for हि नामतः).

-After 5, D7.10.11 Ts ins. :

- 43* प्रजापतिसुतत्वेन देवानां वस्त्रभो हि सः। इष्टः सर्वस्य लोकस्य गुणैः ग्रुश्नेर्महामतिः।
- 6 ⁴) B2 च (for तु). % Ck: धर्मप्रसङ्गात् तपःसंपादनेच्छयेत्यर्थः।; so also Ct. % Ñ2 illeg. for 6°^d. —°) Ś Ñ1 V1.3 B2-4 D1-5.8.12 नृणांगे(V1 B2.3 D5 °को; V3 B4 °के; D1.4 ° खु)राश्रमं; D6 T1.2 G M नृणाग्गराश्रमं (G2 M10 ° मे) (for नृणविन्द्वाश्रमं). D3 G1 कृत्वा; G2 M10 नित्यं (for गत्वा). % Cg: नृणविन्दुनीम ऋषि: 1; Ck: नृणाग्निरिति चर्षि:. % d) V2 D10 G1 [अ] प्यवसन् (for न्यवसन्). M1 मुनिसत्तमः.

7 Ts reads 7° twice. — °) G1 Ms मु-; M6 च (for स). Ś Ñ V B D2.5.8.9.12 Ts (second time) कुर्वतस्तस्य (B1-3° त्र) हि तप:. — b) M10 स्वाध्यायी. Ś Ñ V2.3 B D2.5.8.9.12 Ts (second time) -ितर (B1.2 D5 Ts ° य) ताहमनः; V1 -ितयमाहमनः; M3 -ितरतेदियः (for -ितयतेन्द्रियः). — For 7° d, D6 G2 M2.4.5.7-10 subst. 47*. — °) Ñ V2 B इम्यं; T1 सौम्य (for तस्य). G1 गत्वा तस्याश्रमपदं. — d) Ñ2 V2 B M6 विष्नं कम्याः प्र(V2 B8 M6 स्म) कुर्वते. ि Ct: विष्नं कुर्वन्ति तृणाभिन्यायेन न तु बुद्धिपूर्वम्. % — For 7° d, Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.8.12 T3 M3 subst.:

44* अथ गत्वाश्रमपदं विशं कन्याः सा कुर्वते।

[D1.3.4 ततो (for अव). M3 एवं तपस्यतस्तस्य (for the prior half).]

8 ") Ś Va Da.a.a.aत;; Ña Bi.a Me तम्र; Di.a.a Ti.a G Mi.a.4.5.7-10 काथ; De.7.10.11 ऋषि (for देव-). गत्त्राश्रमपदं तस्य विद्यं कुर्वन्ति कन्यकाः ॥ ७ देवपत्रगकन्याश्च राजर्षितन्याश्च याः । क्रीडन्त्योऽप्सरसञ्चैव तं देशमुपपेदिरे ॥ ८ सर्वर्तुपूपभोग्यत्वाद्रम्यत्वात्काननस्य च । नित्यशस्तास्तु तं देशं गत्वा क्रीडन्ति कन्यकाः ॥ ९

G. 7. 2 9 B. 7. 2. 10

- b) B1 राजपेंस् (for राजपिं-). S Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12
 T8 M3 तथा (for च या:). For 8° d, M5 subst. 46*.
 °) D5 T3 चास्य; G2 चैवं (for चैत्र). D1.3.4 इतश्चेतश्च
 कीडंत्यस्; T3 किंनयों प्सरसश्चास्य. d) S D2.8.12 तां
 दिशम् (for तं देशम्). D1.3.4 M6 उपचक्रमु:; D5 om.
 (for उपपेदिरे).
- 9 M5 om. 9. s) M6 च (for [z]q-). D1.3.6 सर्वत्र सूपभोग्यत्वाद् . $^{\delta}$) D1 गम्यत्वात् ; D6 om. (for रम्यत्वात्). For $9^{a\delta}$, \hat{S} \hat{N} \hat{V} \hat{B} \hat{D} 2.6.8.9.12 subst. and read after $9^{a\delta}$; while \hat{D} 7.10.11 \hat{T} 8 ins. after 9 :
 - 45* देशस्य रमणीयस्वातपुळस्तयो यत्र स द्विजः।

[$D_{\delta,7}$ नर(D_7 सपृह्)णीयत्वात् (for रमणीयत्वात्). D_7 वै (for स).]

- -Thereafter D7.10.11 Ts cont. 46*.
- —°) Т1.2 G3 M3 च; M1.3.4.7.9 सम (for तु). D1.3.6 ता नित्यत्तस्तु; D5 *** तास्तु; Т8 नित्यं सर्वास्तु; G1 नित्यं ताताश्च (for नित्यत्तास्तु). Ś Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 Т8 संगम्य (for तं देशं). Ñ2 V2.3 B नित्यत्तस्तं(B1 °शस्ता) प्रदेशं तु. % Cg: तं देशमाश्रमपदम्।; so also Ck.t. %— S Ñ1 V1 D2.8.9.12 Т8 तत्र; D5 om. (for गत्वा).—After 9, D1.3.4.6 Т1.2 G M1-4.6-10 ins.; while D7.10.11 Т3 G(ed.) cont, after 45*; whereas M5 subst. for 8° d:

46* गायन्त्यो वादयन्त्यश्च छासयन्त्यस्तथैव च।

[D4 G3 M5-7 लाल (M5 °प) यंत्रस्य; Cv as above (for लासयन्त्रस्). % Cg.k.t: लासयन्त्र्यो नृत्यन्त्रः (Ck °न्त्य इति यानत्). %]

—Then D1.8.4.7.10.11 T1.8 G1.8 M1.8.6 G(ed) cont.; while D6 G2 M2.4.5.7-10 subst. for 7^{ed} and read after 46^* ; T3 cont. after 48^* :

47* मुनेस्तपस्त्रिनस्तस्य विशं चकुरनिन्दिताः।

[D1.3.4 नमास् (for मुनेस्). T1.2 Gs Ms तपस्यतस् (for तपस्विनस्). Me तत्र (for तस्य). Me अतंदिताः.]

-After 46*, T: cont.:

48* बालकी डामिरत्यर्थं नीलायनमुखेस्तथा।

G. 7. 2. 11 B. 7. 2. 12 L. 7. 1. 39 अथ रुष्टो महातेजा व्याजहार महामुनिः।
या मे दर्शनमागच्छेत्सा गर्भं धारियष्यित ॥ १०
तास्तु सर्वाः प्रतिगताः श्रुत्वा वाक्यं महात्मनः।
ब्रह्मशापभयाद्गीतास्तं देशं नोपचक्रमुः॥ ११
तणिवन्दोस्तु राजर्षस्तनया न ग्रुणोति तत्।
गत्वाश्रमपदं तस्य विचचार सुनिर्भया॥ १२
तिसन्नेव तु काले स प्राजापत्यो महानृषिः।
स्वाध्यायमकरोत्तत्र तपसा द्योतितप्रभः॥ १३

- 10 ") ि वथा; Me ततः (for अथ). Ś Ñ V B D15.8.9.12 Ts Me कुद्दो (for रुष्टो).) Ś Ñ 1 D2.5.8.9.12
 Ts महानु (D6 कि) पि:; D1.4 मुनिस्तद्रा; De मुनीश्वरः (for महामुनि:).) Me अभ्येति (for आगच्छेत्).) Ś Ñ 2 V B1.2.4 D5.8.9.12 Ts Ms धारयेदिति (for धारयिष्यति).
 M1 सामे गर्भ धरिष्यति.
- 11 ") Mio तस्य (for सर्जा:). Ś D2.7-12 Mi L(ed.) प्रति(L[ed.] ततः)श्रुत्य(Śi D2.8.8 L[ed.] °त्वा); Ma प्रतिहताः (for प्रतिगताः). b) Ś D2.7-12 तस्य (for श्रुत्वा). B1.3 Ma महामुने: (for महात्मनः).) Ti damaged for भयाद्.) Ś Ñ V B D2.8 8.8.12 न तं देशं सि(Ś Vi D8.12 नि) पेबिरे; Ta न तं देशं प्रपेदिरे.
- 12 °) D3.6.8 M2.4.6.9 read तृणविन्दोस here and below. \$2 D1-4.8.9.12 च (for तु). b) B1 दृहिता (for तनया). Т3 तदाश्रणोत् (for द्यूणोति तत्). \$ N V B2-4 D2.5.8.9.12 दुहिता न तदाश्रणोत् (D5 °श्रयात्). D1.3.4 M6 शुश्राव तनया न (D1.4 च)तं (M8 तत्). \$ Ck.t: तदिति। वाक्य(Ct शापवाक्य)मित्यर्थः। Ct adds न श्रणोति न शुश्राव. \$ °) N 1 V1 D5 चाथः V2 D1.6 7.10 11 G1.2 M1.2.4.7.10 तत्रः B4 रम्यः D3.4 तच (for तस्य). \$ D2.8.9.12 -पदद्वारि (for -पदं तत्र). Т3 सा गत्वा चाश्रमपदं. After 12°, T3 ins.:
 - 49* विशं कन्या स्म कुर्वती । सा बाला पूर्णवयसा.
- ") S No B1.3.4 D8.9.13 सा चचार; B2 प्रचचार; D2 सा च भीरु: (for विचचार). B2 तु; G1 स्म (for सु-). After 12, D7.10.11 T3 M3 ins.:
- 50* न चापश्यच सा तत्र कांचिद्भ्यागतां सखीम्।
 [Ms सा (for first च). Ms तदा; K (ed.) स्थिता
 (for च सा).]
- 13 ⁶⁵) Bs om. तु. Ds तु (for स). V2 कालेन (for काले स:). \$ D1.2.4.8.9.12 Ts Ms एतस्मिश्रव काले तु (D1.4 स); D6.7.10.11 T1.2 G M1.4.5.7.10 Cg तस्मिन्काले महातेजा: (for *). Ñs V B Ds महामुनि: (for महानृषि:). Ms

सा तु वेदध्विनं श्रुत्वा दृष्ट्वा चैव तपोधनम्।
अभवत्पाण्डदेहा सा सुच्यिक्तत्रशराजा।। १४
दृष्ट्वा परमसंविद्या सा तु तद्रूपमात्मनः।
इदं मे किं न्विति ज्ञात्वा पितुर्गत्वाग्रतः स्थिता।। १५
तां तु दृष्ट्वा तथाभूतां तृणाविन्दुरथात्रवीत्।
किं त्वमेतत्त्वसदृशं धारयस्थातमनो वपुः।। १६
सा तु कृत्वाक्विलें दीना कन्योवाच तपोधनम्।
न जाने कारणं तात येन मे रूपमीदृशम्।। १७

पुलस्त्यस्त्वथ विप्रिषेमुन्त्वा शापं महायशाः. —) Di.s 4.6.7. 10.11 Ti.2 G Mi.2.4-10 तपमा भावितः स्वयं.

- 11 Ś Ñ1 D2.8.9.12 तं तु; Ñ2 V B1.3.4 D5 तस्य; D1.3.4 M6 अथ; Cg as in text (for सा तु). D6 (m. also as in text).7.10.11 G1.2 M1.4.8.10 Cv.g.t -श्रुति; Ck as in text (for -ध्वित). b) T3 lacuna for दृष्ट्वा चैव तपो. Ñ V B तं च (for चैव). Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 दृष्ट्वेव च. Ś D5.8 M2.6-9 तपोनिधि(Ś1 D8 °वनं; D6 °वलं) (for तपोधनम्). D6.7.10.11 दृष्ट्वा चै तपसो निधि. b) V1 वभूव (for अभवत्). B3 पांडुवर्णा (far पाण्डुदेहा). G1 M5 च; G2 M10 तु (for सा). ो Ñ1 सुव्यंजन-; D1.4.8 G1 अ (D8 G1 स) व्यंजित- (for सुव्यक्षित-).
- 15 °) Ś Ñ V B1.3.4 D2.5-12 T3 M3 बमूद च(Ś1 B1 D8.12 सा) समुद्धिया; B2 वरं रम्यं समुद्धिया. —Ś2,3 om. 15%. b) Ś1 Ñ V B D2.5-12 T3 M3 दृष्ट्वा (for सा तु). B1 D6 7.10.11 Ct तहोषम् (for तद्र्पम्). T2 रूपसंदृष्टम् (for सा तु तद्र्पम्). c) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 5-12 T1.2 G M3 Ct मे कि दिवति (D5.6°दं); Ñ2 B1 कि तदिति; Т3 मे किमिति; M1 मे कि ज्ञाति (sic); Cv g as in text (for मे कि न्विति). T1 2 M3 ज्ञातुं; Cv.g as in text (for ज्ञात्वा). B3 दृति किन्विति ज्ञात्वा; D1.3.4 इदं किमिति विज्ञाय. d) Ñ2 V2.3 B2-4 D6.7 T1.2 G M1.2.4-10 [आ]अमं B1 D10.11 [आ]अमे (for [आ]प्रतः). Ś D8.9.12 तथा; D6 T2 प्रति; L(ed.) तद्रा (for श्वाता). After 15, T3 ins.:
 - 51* अधोमुखी तथा भूत्वा सन्नीडा मत्तगामिनी।
 16 *) G2 तथारूपां b) D1.4 तथा (for अध).
 - —After 16°b, Ts ins.:
 52* पुत्रि केन च शसासि कस्य वा विश्रियं कृतम्।
 किमुद्दिश्य गता चासि किं वा तत्र प्रयोजनम्।
 - —D1.4 om. 16°-17°. —°) \$ V3 D2.3.5.8.9.12 T3 एवं (for एतत्). Ñ1 B1.3.4 D5 अ(D5 त्वत्)सहशे; V3 G2 हा (G2 त्)सहशे; Ct as in text (for त्वसहशे). Ñ2 किमेत-दीहशे रूपे; B2 कि स्वित्स्वागतमसहशे (hypm.).
 - 17 D1.4 om. 17^{ab} (cf. v. l. 16). -a) S N2 V1.3

किं तु पूर्व गतास्म्येका महर्षेभावितात्मनः ।
पुलस्त्यस्याश्रमं दिव्यमन्वेष्टुं स्वसखीजनम् ॥ १८
न च पश्याम्यहं तत्र कांचिद्द्यागतां सखीम् ।
रूपस्य तु विपर्यासं दृष्ट्वा चाहिमहागता ॥ १९
तृणाबिन्दुस्तु राजिपस्तपसा द्योतितप्रभः ।
ध्यानं विवेश तचापि अपश्यदृषिकर्मजम् ॥ २०
स तु विज्ञाय तं शापं महर्षेभावितात्मनः ।
गृहीत्वा तनयां गत्वा पुलस्त्यमिद्दमत्रवीत ॥ २१

B1.3 (marg.) D2.8.8.12 [अ]थ; Ñ1 B4 च; B2 तं (for तु). T3 अथ (for सा तु). Ñ1 V1 B3.4 D5 T3 बद्धांजलिर्; B1.2 कृतांजलिर् (for कृत्वाञ्जलिं).—) V1 D2 M7 तपो-निधि (D2 धना) (for तपोधनम्). D3 T3 कन्या पितरमन्ववीत्.

18 Vi om. 18-19. —) B4 चु (for तु). D1.4 गतस्येका (for गतासम्बेका). —) \hat{N}_2 V2 B D5 G1 M5 [आ]अपदम्. —) \hat{S}_2 .8 D2-5.9.12 स्वं; V2 सु-; B3 च; G2 स- (for स्व-).

19 V1 om. 19 (cf. v.l. 18). \$2.3 om. 19^{ab}.
— a) T1.2 G3 नापि; G1.2 M1.5.8 न हि (for न च). Ñ2
B2-4 M3 [अ]प्रयमहं (for प्रयाम्यहं). G1.2 M10 तात
(for तत्र).—b) \$1 Ñ V2.3 B1.3 D1-4.6-12 Ts M3
अभ्या(D1.4 °=या; M3 °स्या) गतां; D5 तथागतां (for
अप्यागतां). B2.3 M8 काश्चिद्भ्यागताः सस्तीः.—°) \$D2.8.12
[अ]पि; B4 D1.8.4 Ts च; L(ed.) [अ]थ (for तु). \$2.3
D1.5.12 विपर्यास.—d) Ñ2 V3 B D3 लटध्वेवा(D3 °का)हम्;
V2 संलब्धाहम्; D6.7.10.11 ह्या त्रासाद् (for दृष्टा चाहम्).
M5 उपागतां (for इृह्माता). \$D2.8 12 हममेव (\$2.3 D12
एतन्मे न)तथाविधं; Ñ1 D5 इृद्मासीत्तथाविधं; D1.3.4 प्वमेष
ममार्थ (D5 °प्य)भूत्; L(ed.) अपर्यं व तथाविधं.

20 ⁶) For ⁶, cf. 13^d. Ś D_{2.8} 9.12 तपसा राजिष्ट् (by transp.). Ñ₂ B₂ भाति सर्वदा; V₂ भावितासमन:; V₃ B_{1.8.4} भावित: स्वयं (for चोतितप्रभ:). — °) Note hiatus between ° and d D_{1.8.4} निवेड्य (for विवेद्य). D₅ T₅ तन्नापि; T_{1.2} G₈ M₃ Ck तच्चायम; M₁ यच्चापि; Ct as in text (for तच्चापि). — d) D_{1.8.4} G_{1.2} M_{8.5.6} 8-10 (to avoid hiatus) द्वापट्यद्. Ś Ñ₁ V₁ B₂ D_{2.5.8.9.12} T₅ सो(T₃ ह्य [to avoid hiatus])पट्यन्सु(V₁ D₅ पट्यते सु)निकम तत्; Ñ₂ V_{2.3} B_{1.8.4} ददर्श सुनिशापजं.

21 ") Ds ते (for तं). —For b, cf. 18b.—°) \$ Ñ V B D1-5.8 9.12 Ts तनया(V1 illeg.; D3 सुतया)सहितो गरवा.—") D1.4 इदं वचनम् (for पुरुस्त्यमिद्म्).

भगवंस्तनयां मे त्वं गुणैः स्वैरेव भूषिताम् ।
भिक्षां प्रतिगृहाणेमां महर्षे स्वयमुद्यताम् ॥ २२
तपश्चरणयुक्तस्य श्राम्यमाणेन्द्रियस्य ते ।
शुश्रूपातत्परा नित्यं भविष्यति न संश्चयः ॥ २३
तं ब्रुवाणं तु तद्वाक्यं राजिषं धार्मिकं तदा ।
जिघृक्षुरत्रवीत्कन्यां बाढिमित्येव स द्विजः ॥ २४
द्वा तु स गतो राजा स्वमाश्रमपदं तदा ।
साऽपि तत्राऽवसत्कन्या तोषयन्ती पर्ति गुणैः ।
प्रीतः स तु महातेजा वाक्यमेतदुवाच ह ॥ २५

G. 7. 2. 27 B 7. 2. 29 L. 7. 1. 55

22 °) S Ñ1 D1-4.8.9.12 तनया. S1.3 Ñ1 D1-4.8.9 महां; S2 D12 सर्व-; Ñ2 V B D5 त्वं मे (for transp.) (for मे त्वं). M7 भगवन्मम कन्येयं. — b) S Ñ1 D1-4.8. 9.12 M7 एव भूषिता; T3 उपभूषितां. — b) M8 [इ]दं; Cg.k.t

as in text (for [इ]मां). —) Ña B2-4 D1.8.4 M2.6 मयाद्य; V3 illeg. (for महर्षे). S D8.12 उद्धातां (for उद्यताम्). D5 भयम्बतं.

23 a) Ñ2 V2.3 B1.3.4 - खिन्नस्य; B2 - सत्त्वस्य; D1.3.4 M6 - सक्तस्य (for - युक्तस्य). S Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T3 तपश्चर्याप्रसक्तस्य. — M4 partly damaged for b. — b) S Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 M6 शा(D8 M6 शा)स्य(D12 eq) मान-(V1 eq.) (for श्रास्यमाण-). S Ñ1 V B1.3.4 D2.5 e 8. 9.12 च (for ते). — e) S Ñ1 V1.3 D2.5.7-12 T8 M3 शुश्रपण (V3 eq.) परा. — d) D1.3.4 ममास्मजा (for न संशय:).

24 G2 om. 24-25^d. — b) Me तद् (for तं). D1.4 Me तथा (for तु तद्). M1 damaged for तु तद्वावयं. Ś Ñ2 V2.3 B D2.5.9.12 एवं ख़ुवाणं तं(B2.4 तद्) वाक्यं(Ñ2 तं चैव; V3 वाक्यं तं); Ñ1 V1 D3.5 T3 M3 एवं ख़ुवाणं राजिषं (D3 वहाणीं; D5 om.). — N1 V1 T8 M2 महिष्ट्रि(V1 विषे); D2.7.9 राजिष्ट्रि (for राजिष्). V1 D2 T3 M2.8 धार्मिकस; T2 om. (for धार्मिकं). T2.3 M10 तथा. — S Ñ V2.2 B D2.9.12 प्र(Ś1 ट्ट)तिगृद्धा; V1 D5 T3 तां प्रगृद्धा; D8 प्रतिगत्वा (for जिष्ट्शुर्). B2 वाक्यं (for कन्यां). — D5 वारम् (sic) (for बाहम्).

25 G2 om. 25^{a-1} (cf. v. l. 24). — a) B3 गत्वा (sic); G3 श्रुखा (for दश्वा). Ñ B [अ] थ; V3 च; G1 om. (for तु). V3 स ततः; B2 [अ] सो गतः; D3.7.10.11 G3 M10 तनयां (for स गतो). D3 समागतो; T3 M3 तस्मे ततः (for तु स गतो). Ñ V2.3 B T3 M3 कन्यां; M10 राम (for राजा). Ś D2.8.9.12 स च दस्वा ततः कन्यां; V1 स दस्वा यतः कन्यां; D5 स दस्वाय ततः कन्यां; K (ed.) दस्वा स तु यथान्यायं. % Cg: यथान्यायं पाणिग्रहणपूर्वकिमित्यये: 1; so also Ck.t. % — b) Ś V3 D2.8.9.12 यथो; Ñ V1 D4-7.10.11 T3

G. 7. 2. 28 B. 7. 2. 30 L. 7. 1. 55 परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते गुणानां संपदा भृशम् । तस्मात्ते वितराम्यद्य पुत्रमात्मसमं गुणैः । उभयोर्वशकर्तारं पौलस्त्य इति विश्रतम् ॥ २६ यस्मात्तु विश्रुतो वेदस्त्वयेहाभ्यस्यतो मम । तस्मात्स विश्रवा नाम भविष्यति न संशयः ॥ २७ एवम्रक्ता तु सा कन्या प्रहृष्टेनान्तरात्मना । अचिरेणेव कालेन खता विश्रवसं सुतम् ॥ २८ स तु लोकत्रये ख्यातः शौचधर्मसमान्वितः । पितेव तपसा युक्तो विश्रवा मुनिपुंगवः ॥ २९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

Ms.10 गतः; Ñ2 V2 B1.3.4 नृप:; B3 प्रति; D1 3.4 M6 पुन: (for तदा). —°) Ms.6 तु (for [आ]पि). Ś Ñ V3.3 B D2.8.9.12 Ts Ms साध्वी; D5 सा स्त्री (for कन्या). —d) Bs गुणै: पति (by transp.); D1.4 पति क्षणै:. —After 25°d, Ñ2 V2.3 B D6.7.10.11 T1-3 G M ins:

53* तस्यास्तु शीलवृत्ताभ्यां तुतोष सुनिपुंगवः।

[Ñ 2 V 2 B 3.4 च; T 3 तच् (for तु). B 2 मुनिसत्तम:.]
— Ś 1 om. 25 - 26. -) T 3 सुप्रीत: सु-; G 2 ततस्तु स; M 6
ततस्तां तु (for प्रीत: स तु). -) Ñ 1 चैतद् (for एतद्).
G 3 M 4.5 अभाषत (for उवाच ह).

26 Ś1 om. 26 (cf. v.l. 25). —) Ñ2 V1.2 B D1.8 ते भद्रे; D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1.3-5.7.10 मुश्रोण (for भद्रं ते). —) B2 गुणेन (for गुणानां). V3 तथा (for भृशम्). —) Ñ2 V2 B2-4 तुष्टश्च; D6 T1.2 G तसातु (for तस्मात्ते). M10 प्रद्दामि (for वितरामि). \$2.3 Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T8 तुष्टोहं ते ददाम्यदा (V3 प्रदास्यामि); B1 संतुष्टोहं ददाम्यदा; D7.10.11 तस्माहेवि ददाम्यदा. —) T1.2 त्वात्म- (for आहम-). Ñ2 V2 B D1.4.6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1.2.4-9 तव; V3 तत:; M10 शुभे (for गुणे:). T3 -गुणे: समं (by transp.). D5 प्रभयात्मसमं मुतं. —) \$2.3 Ñ V B D1-5.8.9.12 M4.6.7.10 पीळस्ट्यम् (for पोळस्ट्य).

27 °) M6 च (for तु). Ñ1 देवास (sic) (for वेदस). Ñ1 V2 B3.4 D5 M3.6 विश्रवा वेदास. — 5) \$1.3 D8 [इ]ह वसतो; \$2 V3 B1 D12 [इ]हाध्यास (D12 °स्य)तो; Ñ1 V1 D10.11 T2 G5 [इ]हाध्ययतो; Ñ2 B5 T3 [इ]वा (T3 [ए]वा स्थस्यतो; V2 [इ]हाध्य"; B4D1-4.9 M6 [इ]हास्य (B4 °स्या)सतो; D5 [इ]हाध्य सतो (sic); D6 [इ]हास्मतो (sic); M10 [ए]वाधीयतो; K(ed.) [ए]घोध्ययतो (for [इ]हास्यस्वतो). M2 सया (for मम). % Cg.t अध्ययतः अधीयानस्येत्यधा: वेदो विश्वतः, गर्भहेतुरिति रोषः 1; so also Ck. % — 7) T1.4 G3 तु (for स). — 5) \$ Ñ1 V1 D2.3. 8.9.13 Т3 सहायशा:; D5 महातपा: (for न संशय:). B3 पुत्रस्तव मविष्यति.

28 °) D6.7.10.11 T1.2 G2.8 M1.4.5.7 सा देवी; M10 कन्या तु (for सा कन्या). — °) \$ D2.5.8.8.12 T3 G1 M3 भर्त्री राजीवलोचना. — °) D7 काले तु (for कालेन). — °)

Ś V1 D3.8-11 T2 M3.4 [अ]सूत; N2 V2.8 D2.12 सूत (archaic); D6 T3 G2 सूते; G3 [आ]सूता (for सूता). M1 प्रस्ता विश्रवं सूतं.

29 °) \$2.3 D12 सुतो; V3 तस्य (for सतु). Ñ2 B4
Т3 लोकत्रय-; V2 B1-3 D5 लोके(V2 D5 °क-) त्रयं (for लोकत्रये). \$\text{\$V_1\$ D5.8.12 जात:; \$\text{\$\tilde{N}_2\$ V2.3 D2 T3 जात:;}}
B1.4 ज्ञाता; B2.3 ज्ञात्वा (for ल्यात:). D6.7.10.11 T1.2 G
M1-4.7-10 त्रिपु(M4 इह) लोकेषु विल्यातं (T1.2 M3 °तो);
M5 पौलस्य इति विल्यात:; M6 स लोकत्रयविल्यातञ्च. — b)
\$\text{\$\tilde{N}_1\$ D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1.2.4.5.7-10 यशोधर्म-(T1.8 °मेंस); \$\tilde{N}_1\$ T3 सत्य (T3 °वं)धर्म-; V3 श्रोतधर्म- (for शौचधर्म-). B1 D6.7.10.11 G M1.2.4.5.7-10 -समन्वितं; B3 -ल्यवस्थित: (for -समन्वितः). —After 29 6, \$\tilde{N}_2\$ V2 B1.3.4 D3.5.7.10.11 T3 G1 M3 ins.:

54* श्रुतिमान्समद्शीं च व्रताचारस्तस्या।

[\tilde{N}_2 D3.5 G1 Ms द्युतिमान् . B1 धर्माचार- (for नताचार-) \tilde{N}_1 D8.5 G1 Ms रुविस; D7 - नतस् (for रतस्). Ts सदा (for तथा). V_2 पूर्वाचानु π स्तथा; Bs सदाचारकरस्तथा; Bs मूभारांतकरस्तदा (for the post. half).]

-Thereafter N 2 V2 B3 cont.:

55* सत्यवाक्यकृतज्ञश्च युतिमान्यतिमान्बली

[V2 सत्यवानयश्च (hypm.).]

—°) V2 पितर: (sic); V3 अतीव; D4 पित्रे च (for पितेव). T3 सक्ती (for युक्ती). — d) D6.7.10.11 K (ed.) (all except K [ed.] with hiatus) अ(K [ed.] क्षा)भविद्विश्रवा मुनि:; T1.2 G2.3 M1-4.7-10 विश्रवाश्चाभवन्मुनि:; M5 विश्रवाश्चा महामुनि:.

Colophon: Ñ1 V1 om. (cont. the Sarga). —Sarga name: Ś1 Ñ2 B D8 विश्रवस उत्पत्तिः; Ś2.3 V3 D2.9.12 विश्रवसोत्पत्तिर्; V2 विश्रवोत्पत्तिर्; D1.4 विश्रवाद्यांते अगस्त्यवाक्यं; D3.5 अगस्त्ववाक्यं. —Sarga no. (figures, words or both): Ś1 V3 B1 D2.12 om. Ś2.3 D5.8.9 1. —After colophon, D2 concludes with राम; G M1.5.8 conclude with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीराम-चन्द्राय नम:.

3

अथ पुत्रः पुलस्त्यस्य विश्ववा म्रानिपुंगवः । अचिरेणैव कालेन पितेव तपिस स्थितः ॥ १ सत्यवाञ्शीलवान्दक्षः खाध्यायनिरतः श्राचिः । सर्वभोगेष्वसंसक्तो नित्यं धर्मपरायणः ॥ २ ज्ञात्या तस्य तु तद्वृत्तं भरद्वाजो महानृपिः । ददौ विश्रवसे भार्यां खां सुतां देववर्णिनीम् ॥ ३

3

T4 missing for Sarga 3 (cf. v.l. 7.1). Ñ1 V1 cont. the previous Sarga. D12 begins with 3.

1 V1 om. 1.—") D5 T3 स नु; Ck.t as in text (for अथ).—") G1 विश्रवा इति (hypm.). T3 रघुनंदन (for मुनिपुंगव:).—") D1.3.4 अदीवेण (for अचिरेण).—After 1, Ś V2 D2.8.9.12 ins.:

56* मतिमान्समद्शीं च व्रताचारयुतः सदा।

[$\acute{S}_{2.3}$ \acute{D}_{12} सहुशातमा; \acute{D}_{9} सर्वदर्शी (for समदर्शी). $\acute{S}_{2.3}$ सदाचार-. \acute{S}_{1} \acute{V}_{2} तदा (for सदा).]

- 2 ") D6.10.11 T1 M10 दांत:; D7 क्षांत:; T2 G M1.3-5 वाग्मी; K(ed.) शांत: (for दक्ष:). V2 शिक्संपन्न:.—) T1.2 M1.6 -नियत: (for -निरत:). B1 भुवि; D9 सुधी: (for शुचि:).— M10 om. 2° .— °) S1.2 Ñ1 D2.5.8.9.12 -भावेषु; B4 G1 -भूतेषु (for -भोगेषु). S1 Ñ1 D2.5 8.9.12 T3 M3 [अ]सक्तोऽभून; S2 [अ]नायको; S3 [अ]नासकोभून (hypm.); V3 D6 संयुक्तो; B4 संसक्तो; G1 सक्तोभून (for [अ]संसक्तो). D1.3.4 सर्वभावानुसंस्को.—) S1 B2 D4 G1 नित्य-. V3 भोग- (for धर्म-).
- 3 ") \$1 B4 D1.4.8 M10 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा). \$\text{SV1.3}\$ D2.3.5.8.9.12 T3 G1 M2.6.10 तु तस्य (by transp.); \$\tilde{N}^2 \text{V2}\$ B1.2.4 च तस्य; \$\text{B3}\$ तस्य च; \$\text{D1.4} [\text{sr}] \text{v} तस्य (for तस्य तृ). \$\text{T3}\$ M6 सहुत्तं; \$\text{G2}\$ M8 तह्न्पं (for तहृतं).—\$\text{\$\text{\$\sigma}\$}\$ \$\text{\$\sigma}\$ \$\text{\$\text{N2}\$}\$ V2.3 \$\text{\$\text{B}\$}\$ D1.5.4.6.7.10.11 \$\text{G1.2}\$ M1-3.5-10 सहामुनि: (for महानृषि:).—\$\text{\$\sigma}\$) \$\text{D1}\$ A कन्यां (for भायां.).—\$\text{\$\sigma}\$ \$\text{\$\sigma}\$ \$\te
- 4 ") Ñ1 Ts G1 स (for तु). T1.2 G2.8 M1-5.7-18 सोपि (M4 damaged) छड्या द्विजश्रेष्ठी. b) D8.12 M7 भारद्वाज-. V1 D6 Ts तत:; T2 तथा (for तदा). After

प्रतिगृद्ध तु धर्मेण भरद्वाजसुतां तदा ।

मुदा परमया युक्तो विश्रवा मुनिपुंगवः ॥ ४

स तस्यां वीर्यसम्पन्नमपत्यं परमाद्भुतम् ।

जनयामास धर्मातमा सर्वेत्रेद्धागुणैर्युतम् ॥ ५

तिमाञ्जाते तु संहृष्टः स वभृव पितामहः ।
नाम चास्याकरोत्त्रीतः सार्वं देविपिभिस्तदा ॥ ६

G. 7. 3. 6 B. 7. 3. 7

- 4^{ab}, Ba Da.7.10.11 To (repeats I. 1 after 6^{ab}) ins. l. 1 of 57*. — d) D1.2.4 M10 मुनिसत्तम: (for °पुंगव:).
- 5 d) D1.4 तपो- (for तस्यां). Ś Ñ1 B1 D2.8.9.12 T3 जील- (for वीर्य-). M7 -संपन्न: (for न्तस्पन्नम्). B6 वीर्य-मापन्नम्.) Ś1 D2.9 अत्यंत-(D9 °तं); Ś2.8 D8.12 मुतं तं(D8 तु); B4 आत्मानं (for अपत्यं). T1.2 G M1-5.7-10 पुत्रं परमधामिकं.) Ś B4 D2.8.9.12 M6 धमेजं; Ñ V1.2 B1-8 D1.8-7.10.11 T1 धमेजः (Ñ1 D6 °ज्ञ); V2 सर्वज्ञं (for धमातमा).) Ś D2.8.9.12 एव; Ñ V2.8 B2-4 आतम-; V1 B1 D1.4-8 T3 G1 आयं-; D3 आपं-; M5 बाह्मेर्; M6 देव-; Cg.k.t as in text (for ब्रह्म-). V1 D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1.2.6.5.7-10 वृतं; D9 युतः (for युत्म्).
- 6 °) \$1 Ds सु; De[[s] थ (for तु). Bs Dr संतुष्ट: (for संह्षष्ट:). D1.3.4 [s] अवदृष्टो; Ds [s] नुसंह्ष्ष्ट: (for तु संहृष्ट:). b) \$ D2.8.9 वभूव स (by transp.); D1.3.4 हेववंदा:; Ds Ts सर्वभूत-; D10 संवभूव (for स वभूत). After 6°b, V2 B1.3 T1-3 G M ins.; while B4 D6.7. 10.11 ins. l. I after 4°b and l. 2 after 6°b; D1.3.4 ins. only l. I after 6°b:

57* प्रजाननीक्षिकया बुद्ध्या श्रेयो ग्रस्य विचिन्तयन् । दञ्जा श्रेयस्करीं बुद्धिं धनाध्यक्षो भविष्यति ।

[Ts ins. I. 1 after 4°6, repeating it here. —(1. 1) V2 B1.3.4 M6 -[अ]वे(M6 पे)श्वितया; T1.2 G2.3 M3.6 -[अ]न्वेश्वत्य (G2 M6 °6)या; T3 (both times) -[अ]न्वेश्वत्या (for -[अ]न्वेश्वत्या). D1.3.4 प्रभावेश्वत्यातस्य (for the prior half). V2 B1.3.6 वे য়(V2 त)य; D1.3.6 समनु-; D6 [ऽ]प्यस्यानु-; T3 (first time) G1 [ऽ]प्यनुवि-; T3 (second time) M6 য়स्यानु-; G2 M1.2.4.6.2→ য়नुवि- (for য়स्य वि-). D7 अथोप्यनुविन्त्य च (for the post. half). ※ Cv: प्रजानवीश्वक्या संतानावेश्वया।; Cg.k: प्रजामन्विच्छन्तीति प्रजानवेषिका "प्रत्ययस्थात्" इनीरवम् ।; Ct: अत्र स्थाने प्रजानवेषिका प्रत्ययस्थात् " इनीरवम् ।; Ct: अत्र स्थाने प्रजानवेषिका तद्गुणागुणपर्यालोचिका ज्योतिःशास्त्रविप्या चुद्धिः तयास्य वैश्ववणस्य श्रेयो विचिन्तयग्रुळस्यस्तिस्मिन्वश्रवसः पुत्रे जाते

G. 7. 3. 7 B. 7. 3. 8 L. 7. 2. 7

यस्माद्विश्रवसोऽपत्यं साद्ययाद्विश्रवा इव ।
तस्माद्वैश्रवणो नाम भविष्यत्येष विश्रतः ॥ ७
स तु वैश्रवणस्तत्र तपोवनगतस्तदा ।
अवर्धत महातेजा हुताहुतिरिवानलः ॥ ८
तस्याश्रमपदस्थस्य बुद्धिर्जञ्जे महात्मनः ।
चरिष्ये नियतो धर्म धर्मो हि परमा गतिः ॥ ९
स तु वर्षसहस्राणि तपस्तह्वा महावने ।
पूर्णे वर्षसहस्रे तु तं तं विधिमवर्तत ॥ १०
जलाशी मारुताहारो निराहारस्तथैव च ।

तृष्टो बभूवेति तेन ब्याख्यानात्. % —After the second occurrence of l. 1, Ts ins.:

57(A)* क्यं चासौ भवेदेवः किमन्यै: श्रिय एव च।

- —(1. 2) G2 M Cv वृत्ति; Ck.t as above (for बुद्धि). V2 B8.4 भवेदिति (for भविष्यति).]
- —°) \$2.8 D12 नामास्य च (by transp.); B1 स नाम च; K(ed.) नाम तस्य (for नाम चास्य). —D5 om. 6^d. d) Ñ1 सर्वेर् (for साधै). \$1 D8 च ऋषिभिस; \$2.8 D12 सर्वेषिभिस (for देविषिभिस). T3 तथा; M1.8.10 सह (for तदा).
- 7 Vs om. (hapl.) 7-8^δ. ^a) Š1 Ds नाम्ना; Š2.3 संज्ञा (for sपत्यं). D12 विश्ववसोत्पन्न:. ^δ) Š2.3 D12 सदशाद् (for सादश्याद्). Š D2.6.8.9.12 T2.3 G1 M1.5 हित; Cv.t as in text (for इव). ^d) Š1 Ñ2 V1.2 B1-3 D8.9 M2 [प]व (for [प]ष). For 7^{od}, Ñ1 subst.:

58 स तु वैश्रवणस्तत्र बभूव परमो मुनिः।

8 Vs om. 8^{ab} (cf. v.l. 7). — a) Ñ1 त्णै; Ñ2 V2 B तस्य (for तत्र). — b) Ś1 तपोवनं (for तपोवन-). T1.2 Gs Ms तथा (for तदा). — c) V2 B2 T1.2 Gs Ms व्यवधित (for अवधित). — For 8^{ad}, Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D Ts subst.:

59* अवर्धताहृतिहुतौ महातेजा यथानलः।

[B1 व्यवर्धत (for अवर्धत). Bs हेतिहोता (sic) (for [आ]हुतिहुतो). Vs महाबल: (for यथानल:).]

- 9 ⁶) Ds मित्र. Ñi आसीन्; Di.s.4.6 Ti.2 G2.3 M2-10 जाता (for जर्हे). —After 9⁶⁶, Mi ins. 60*. —D4 Mi om. 9°-10⁶. —°) V2 B2 Ms नियतं; D5 विश्वतो; D6.7.10.11 M10 परमं (for नियतो). —⁴) S3 D12 धर्में (for धर्मों). D5 य: (for हि).
- 10 D4 M1 om. 10° (cf. v.l. 9).) Ñ1 V2 B ततो (for स तु).) Т1 G1 M2-9 सस सस (M5 तस्मिन्); Т3 श्रीणि तस्वा; Ct as in text (for तपसस्वा). B2 चतुर्दश

एवं वर्षसहस्राणि जग्मस्तान्येकवर्षवत् ॥ ११
अथ प्रीतो महातेजाः सेन्द्रैः सुरगणैः सह ।
गत्वा तस्याश्रमपदं ब्रह्मेदं वाक्यमत्रवीत् ॥ १२
परितुष्टोऽस्मि ते वत्स कर्मणानेन सुत्रत ।
वरं वृणीष्व भद्रं ते वराईस्त्वं हि मे मतः ॥ १३
अथाब्रवीद्वैश्रवणः पितामहमुपस्थितम् ।
भगवँछोकपालत्वामिच्छेयं वित्तरक्षणम् ॥ १४
ततोऽब्रवीद्वैश्रवणं परितुष्टेन चेतसा ।
ब्रह्मा सुरगणैः सार्घ बाढमित्येव हृष्टवत् ॥ १५

(for महावने). N V2.3 B1.3.4 D5 तपस्तेषे चतुर्दश.
—After 10⁶⁶, D6.7.10.11 T1-3 G M2-5.7-10 ins.:,

while M1 ins. after 9^{ab} (owing to om.):

60* यत्रितो नियमेनोग्रं चकार सुमहत्तपः।

[Ts G1 M2.4.5.7-9 नियमेषु; Ck as above (for नियमेन). M1 [ए]व (for [उ]ग्रं). D6.7.10.11 नियमैरुग्रेश्. % Cg.t: नियमैर्थन्तित: संजातबन्धनः(Ct °नियम इत्यर्थः). %]

- —°) Ñ $V_{2.3}$ B $D_{1.3.4}$ पूर्ण पूर्ण (V_3 ° v_1 -); M_6 पूर्ण पूर्ण (for पूर्ण वर्ष-). Ñ V_2 B3 च (for तु). Ś V_1 D T_{1-3} G3 $M_{1.3.6.8.9}$ -सहस्रांते. d) Ñ $_2$ B3.4 तां तां वृद्धिम् (Ñ $_2$ °ित्तम्). $D_{10.11}$ अकल्पयत् ; G_1 M_6 अवतेयत् ; G_2 M_{10} अवध्यत् (for अवतेत). Ś $D_{2.8.12}$ तासां नृप्तिमवतेयत् ; Ñ $_1$ $V_{1.3}$ D5.9 ततो (Ñ $_1$ तीवां; V_3 D9 तां तां)वृत्तिमवतेयत् ; V_2 B1.2 तां तां बु (B_2 वृ) दिं नर्षभ (V_2 °िद्देमवर्षयत्); $D_{1.3.4}$ 4.6.7 T_3 तां तां वृत्तिमकल्पयत्.
- 11 Ds om. 11.) Ss जलाशो (for 'शी).) Ñ V B गतान्यस्य; Ms जग्मुस्तस्य (for जग्मुस्तानि).
- 12 °) \hat{S} $D_{2.8.12}$ ततः (for अथ). $D_{1.4}$ [अ] ज़बीन् (for प्रीतो). $-^{\delta}$) $\hat{S}_{2.3}$ सेंद्रः (for सेन्द्रेः). B_1 देव-(for सुर-). M_{10} तद्। (for सह). $-^{\circ}$) \hat{N}_2 $V_{2.3}$ B [आ] अमपदं तस्य (by transp.). $-^{d}$) $D_{1.4}$ स्वयंभूर् (for ब्रह्मेदं).
- 13 °) \$2.3 D12 भो (for ते). G1 भहं (for वत्स).

 b) T1.2 G M1-5.7-10 तपसा तव (for कर्मणानेन).

 D1.3.4 T3 सुवत:. c) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 वस्य
 (for वृणीक्व). d) D7.10.11 महामते (for हि मे मत:).
- 14 ⁸) V2 उपस्थित:. —°) \$ D2.3.8.12 लोकपालोहम् (D3 °लानाम्). —⁴) V1 इह; V2 लोक-; B4 धन- (for वित्त-). V3 धनरक्षणात.
- 15 ") De.7.10.11 T1.2 G M Cg अथ (for ततो).
 —") Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3 M6 ब्रह्मा सह सुरे: सर्वेद.
 —") D1.4 हर्षवान्; D3 T8 हष्टवान्; T1 हर्षवत्; T2 G1.8
 M1.2.5.8 बाबवीत्; M3 हर्षयन् (for हृष्टवत्).

अहं हि लोकपालानां चतुर्थं सप्टुमुद्यतः ।
यमेन्द्रवरुणानां हि पदं यत्तव चेप्सितम् ॥ १६
तत्कृतं गच्छ धर्मज्ञ धनेश्चत्वमवामुहि ।
यमेन्द्रवरुणानां हि चतुर्थोऽद्य भविष्यसि ॥ १७
एतच्च पुष्पकं नाम विमानं सूर्यसंनिभम् ।
प्रतिगृह्णीष्व यानार्थं त्रिदशैः समतां वज ॥ १८
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामः सर्व एव यथागतम् ।
कृतकृत्या वयं तात दत्त्वा तव महावरम् ॥ १९

16 6) Bi Di.s. ब सु; De.7.10.11 Gs Mio दै; Ms च (for हि). —Di.4 transp. 16°d and 17°d. —°) Dz महेंद्र- (for बसेन्द्र-). Ns Bz-4 दै; Bi De.7.10.11 Ti.z Gs Ms च; Ds ते; M4.7 यत् (for हि). Vs यमेंद्रवरुणाश्यां च; Di.4 महेंद्रवरुणाते (D4°तां) ते (sic). —Ds Tz Gs om. (hapl.) 16d-17°. —d) Nz Bi Gz M4-3 तत्; Mio दि; Ck.t as in text (for यत्). B4 यहचे; Ti M3 याप्ट (by transp.). S Ñi Vi,8 Ds 12 तच तव; Vz Ds.9 To तच य(Dz.9 त)था; Di.8.4 देतं सया (for यत्तव च). Di.4 [इ] थितं (for [ई] धित्तस्).

17 D6 T2 G8 om. (hapl.) 17° bc (cf. v.l. 16). D1.4 transp. 16° and 17° b.—°) Ñ2 सत् (for तत्). Ñ1 सवं-; B1 वहस; D6.7 M10 तव (for गच्छ). Ś D2.3.12 शकं निर्मच्छ; V1 T2 सहकृते सवं-; D2 शंकरं गच्छ; D10.11 तद्रच्छ बत; T1 M2 स्वं तु तद्रच्छ; G2 M4.5 तत्तु स्वं गच्छ; M8 कृतं तवाहतु; M7 तं तु तं गच्छ (for तःकृतं गच्छ). M8 धमं च (for धमंज्ञ). —b) Ś V1 D2.8.2 T2 धनेश्वयंम्; Ñ1 धनरतम्; V3 मृतेशत्वम्; D10.11 Cg.k.t निधीशत्वम् (for धनेशत्वम्). —V3 illeg. for 17° c.—°) Ñ1 तु; Ñ2 B2 वै; V2 B1.4 M2.7-2 स्वं; B2 D8 T1 G2 M1.2-5 च (for हि). Ś D2.7.8.10-12 T3 शकांबुपयमानां हि(D7.10.11 T3 च); D1.8.6 तेषां महास्मनामय; D2 शकांबुपतियमानां. —d) Ś Ñ1 V1 D1-8.10-12 T3 M8.10 स्वं (for Su). B2.8 T2 G M4.5 स्वं चतुथों (for चतुथोंऽय).

18 *) Ś Ds.12 एतत्तु; T1.2 G M हदं तत् (G1 M4.7.8 तु; M6 च); Cg cites as in text (for एतच). —) Ś2.2 D12 सर्वार्थ; Ñ2 B2.4 यानार्थ; V2 जालेन; B1 यानं में (for यानार्थ).

19 Ms transp. ** and ** d. — b) B1 यथागवाः (for *गतम्). — *) Me हि नस् (for वयं). Т1.2 G2.8 M1.3-5.8 फूर्च (M5.8 *त)फूर्य हि नस्तातः Mr फूतक्र्र्य स तं कृत्वा. — d) Ñ8 V2 B तव दश्वा (by transp.). B1 महाबद्धः B2 [का मरं पर्यः D7 (marg. also).10.11 Ct वरद्वयः M1 महद्वरं (for महावरम्). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T2 G1 तुभ्यं दश्वा वरद्वयं (D1.8.4 महद्वरं); Mr दश्वा व मगवान्वरं. — After 19, Ñ V B D5-7.10.11 T2 G1 M10 ins.:

गतेषु ब्रह्मपूर्वेषु देवेष्वथ नमस्तलम् । धनेशः पितरं प्राह विनयात्प्रणतो वचः ॥ २० भगवँक्षम्धवानस्मि वरं कमलयोनितः । निवासं न तु मे देवो विदधे स प्रजापतिः ॥ २१ तत्पश्य भगवन्कंचिद्देशं वासाय नः प्रभो । न च पीडा भवेद्यत्र प्राणिनो यस्य कस्यचित् ॥ २२ एवम्रकस्तु पुत्रेण विश्रवा मुनिपुंगवः । वचनं प्राह धर्मज्ञ श्रूयतामिति धर्मवित् ॥ २३

G. 7. 3. 24 B. 7. 3. 24

.61* इत्युक्त्वा स गतो बद्धा स्वस्थानं त्रिष्टशैः सह ।

[\tilde{N} V B Ds स(Vs प्र-) यथी (for स गती). \tilde{N} Vs.s B सब देवैनं मस्य (Bs $^{\circ}$ स्त) $\tilde{\sigma}$; Vs त्रिदरी: सहित: प्रसुः; Ds देवै: सह प्रजापित: (for the post. half).]

20 *) M7 - धुर्वेषु (for -पूर्वेषु). → b) Ñ1 स; D1.4 स; M8 [का]पि (for [का]ध). Ñ1 V1 D6.7 T1-8 G8.8 M1-8. 6.10 नसस्थलं; Ñ2 V3 B1.8.4 महास्मसु (for नमस्तलम्). V2 B2 सर्वेष्वय महास्मनः(B2 °नृषु); D8 देवेषु नमसस्तलं. → b3 G1 धनदः; K (ed.) वने स (for धनेशः). V2 याचे; B प्रोचे (for प्राह). \$ D2.8.8.12 प्राह पितरं (by transp.). → b1 V1 विनीवः; B1 धिनयः; G1 नियमात् (for धिनयात्). V3 B8 D1.8.4 बिनयावनतो चचः; D5 विनया * निवता बचः; D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1-5.7-10 प्रांजलिः प्रयतास्मवान्.

21 D1.4 om. 21^{ab}. — ^b) Ma सलिल- (for कमल-). De.7.10.11 T1.2 Gs.3 M1-6.7-10 वरमिष्टं पितामहात्. — ^c) S Ñ1 V3 D1-4.6-9.12 M3.5.8-10 तु न (by transp.); T3 स तु; T3 तु स (for न तु). V1 B1 D8.10.11 G3 निवासनं न (B1 D5 G3 तु). % Ck.t: निवासनं निवासमिति यावत् (Ct °सप्टं:). % — ^d) T3 न (for स). T1 G1.2 M विद्धाति (M3 °तु); T2 G5 न ददाति; Cr as in text (for विद्धे स).

22 °) Ñs उस्-; V Ba Ds.7.10.11 Ts तं; M1 सं-(for तत्). Ds.6.7.9.12 T1 G M1-6.7.8 किंचिन्; Vs देशं; D1.8.4 किंशित् (for किंचित्). —) D1.8.4 देशो (for देशं). Ñ1 Ba Ts में (for न:). Vs T1.8 G2 निवासाय च में (Т1 मम; Т2 G3 महा-) प्रभो; D8.7.10.11 G1.8 M1-6. 7-10 निवासं साधु (M10 वद्) में प्रभो; Cr as in text. —) V2 तम्न; D8 वाम्न; M7 वस्य (for यम्न). —) D1-6.8 [S]स्यस्य (for यस्य).

23 ⁶) Т॰ स (for तु). — ⁶) Т।.३ С॰ М॰-४.७-९ सुनि-सभा: (for सुनिपुंगव:). — ⁶) ४० निस्य-; Вя-४ तत्र (for प्राह्त). Ś Ñі У D₂.६-৪.३२ М७ अमेज:; Ñ॰ अमेज: D1.३.६ Т० अमोला: (D३ °१मन्) (for अमेज). В। विचित्र तत्र भमेज:. — ⁶) Ñі सुनि- (for इति). Ś Ñі УІ.३ D३.६-2३ Т॰ सभम(Vì D٤.6 °म:); Ñ॰ ४० В [अ] याववीत:

G. 7. 3. 25 B. 7. 3. 26 L. 7. 2. 24

लङ्का नाम पुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा।
राक्षसानां निवासार्थं यथेन्द्रस्यामरावती।। २४
रमणीया पुरी सा हि रुक्मवैदूर्यतोरणा।
राक्षसैः सा परित्यक्ता पुरा विष्णुभयार्दितैः।
शून्या रक्षोगणैः सर्वे रसातलतलं गतैः॥ २५
स त्वं तत्र निवासाय रोचयस्व मतिं स्वकाम्।
निर्दोषस्तत्र ते वासो न च बाधास्ति कस्यचित्॥ २६

D1.3.4 चात्रवीत्; Ms हृष्टवत् (for धर्मवित्). —After 23, D6.7.10.11 T1-8 G1.8 M1.8 G(ed.) ins.:

62* दक्षिणस्योदधेस्तीरे त्रिज्ञ्टो नाम पर्वतः। तस्याग्रे तु विशाला सा महेन्द्रस्य पुरी यथा।

[(l. 1) Ts अंतस्; G1 मध्ये (for तीरे).—(l. 2) G1 विशालाक्ष (for विशाला सा).]

24 Ms transp. ab and ad.—a) Ds Ts दिस्या (for रम्या). —Ś1 om.; B2 reads in marg. 24°-25°.—°) B1.8 D1.4.5 निवासाय (D1.4 °थें) (for निवासाथं). Ś2.3 D12 राक्षसे: सा तु संयुक्ता.—d) Ś2.3 देवैरिव; D6 (with hiatus) M7 इंद्रस्येच (for यथेन्द्रस्य). D12 पुरीव स्मामरावती.—After 24, Ś2.3 Ñ V B (B2 m.) D (except D8) T3 M6.10 ins.:

63* तत्र त्वं वस भद्रं ते रंस्यसे तत्र नित्यशः।

[Ñ2 V2 रंस्यते (for रंस्यसे). Ś2.3 D2.5.9.12 T3 चापि; D1.3.4 वस्स (for second तत्र). D6.7.10.11 M10 लंकायां नात्र संशय: (for the post. half).]

—Thereafter D6.7.10.11 Ts M10 cont.; while T1.2 G M1-6.7-9 ins. after 24:

64* हेमप्राकारपरिखा यन्नशस्त्रसमावृता।

[T₃ (with hiatus) ঝন্ধ- (for यम्न-). M₁ -समाकुला (for °वृता).]

25 \$1 D8 M5 om. 25 6; B3 reads in marg. 25 6 (for \$1 B2, cf. v.l. 24). —) V3 तु (for दि). —) \$2 D2-4.6.7.10-12 T1-3 G M1-6.6-10 - वैद्वर्य- here and elsewhere. M10 -वेदिका. —) T1.2 G2.3 M1-5.7-9 व; G1 M10 सं- (for सा). \$1 Ñ2 V2.3 B D1-4.8.9 तु (B3 च) संव्यक्ता; D12 तु *** (for परिव्यक्ता). \$2.3 संव्रतं सक्ष्में: सा तु; D7 राक्ष्में: परिसंव्यक्ता. —) \$2.3 Ñ1 D12 पुरी; M10 पुत्र (for पुरा). — V3 B3 om. 25 6. —) \$ Ñ1 D2.8.9.12 T3 द्दीना (for स्वें). — After 25, D6.7.10.11 T1-8 G M1-5.7-10 ins.:

65* शून्या संप्रति उङ्का सा प्रभुस्तस्या न विद्यते।

एतच्छूत्वा तु धर्मात्मा धर्मिष्ठं वचनं पितुः । निवेशयामास तदा लङ्कां पर्वत्रमूर्धिन ॥ २७ नैर्ऋतानां सहस्रेस्तु हृष्टेः प्रमुदितैः सदा । अचिरेणैवकालेन संपूर्णा तस्य शासनात् ॥ २८ अथ तत्रावसत्प्रीतो धर्मात्मा नैर्ऋताधिपः । समुद्रपरिधानायां लङ्कायां विश्रवात्मजः ॥ २९ काले काले विनीतात्मा पुष्पकेण धनेश्वरः । अभ्यगच्छत्सुसंहृष्टः पितरं मातरं च सः ॥ ३०

[T₃ सा लंका (by transp.) G1 पतिस (for प्रमुस्).]

26 ') Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 स्वयं; B4 शुभां; M10 स्विकां (for स्वकाम्). T1.2 G M1-5.7-9 महावल (M2.8.9 °यशः) (for मातं स्वकाम्). D6.7.10.11 T8 गच्छ पुत्र यथासुखं. — °) B1 निर्दिष्टस् (for निर्दोषस्). D8 त्वनु (for तत्र). — d) D2 वासो (for बाधा). T1.2 [अ]स्य; T3 च; G2.3 M2.4.6-9 [अ]त्र; M1 तु (for [अ]स्त). D6.7.10.11 M10 बाधसा (D6 M10 °धा त)त्र (for च बाधास्ति).

27 क) Ñ1 M6 एवं (for एतच्). V1 B1.2 D6.7.10.11 T8 स (for तु). V2 धर्मञ्च-; B2 (m. also as in text) धर्मार्थ (for धर्मिष्ठं). B3 सर्वेषां निर्म्भतप्भः (for b). T1.2 G M1-5.7-10 एवसुक्तस्तु धर्मातमा पित्रा धर्म्थमिदं वचः. —B3 om. (hapl.) 27°-29°. —°) T1.2 G M1-6.8.9 ततो (for तदा). Ñ1 V1 D6.7.10.11 T3 निवासयामास तदा; D5 निवासाय तदागच्छल्. % Cg: प्रसुद्तिः सह निवासयामासिति योजना।; Ck: निवेशं करोति निवेशयति तस्माछिद, आवास-मकरोदित्यर्थः।; Ct: निवासयामास। निवासमकरोदित्यर्थः. %

28 Bs om. 28 (cf. v.l. 27). — 52.3 Ds.12 निर्ऋतानां; G1 स यक्षाणां; Ct as in text (for निर्ऋतानां). Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D1-4.8.9.12 Ts M6 सा (for तु). D6 सहस्राण (for सहस्रेस्तु). — 5 G3 M3 यक्षे: (for हुए:). D6 M2 तथा; T1.2 M1.3-5.7.9 सह; M6.8.10 तदा (for सदा). S1 V1.3 D1-5.8.9 T3 बहु सिर्भुदितेस्तदा (S1 D2.8.9 था); S2.3 Ñ V2 B1.2.4 D12 मुदितेबंहु भिसदा (S2.3 D12 था; V2 सह). — 6 B4 काले तु (for कालेन). — 6 G2 सा पूर्णा (for संपूर्णा). M10 पितृ- (for तस्य).

19 Bs om. 29 to (cf. v.l. 27). —) Ś Ñ V B1.2.4 D Ts G1 स तु (for अथ). —) Ds om. धर्मातमा. Ś Ñ1 V B1.2.4 D2.5-12 Ts नैर्ऋतर्षभ:; Ñ2 नैर्ऋतै: सह; D1.8.6 नैर्ऋतप्रभ:. — Vs illeg. for 29°. — °) Ñ V2 B D7.10.11 Ts M8 -परिखायां हि(B2.8 M3 तु; D7.10.11 स; T3 च); D6 -परिचर्यायां (for -परिधानायां). —) D6 reads

स देवगन्धर्वगणैराभिष्ठत-स्तथैव सिद्धैः सह चारणैरिप ।

गमस्तिभिः सूर्य इवौजसा वृतः पितुः समीपं प्रययौ श्रिया वृतः ॥ ३१

G. 7. 3. 34 B. 7. 3. 35

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

कंकायां in marg. S N V B D1-5.8.9 Ts Ms विश्रवःसुतः; D12 विश्रवासुतः.

30 °) Ñ V B Ds Ts स तु तदा; D1-4.6.9 तु स तदा; D7.10,11 M10 तु (M10 स) धर्मात्मा (विनीतात्मा). Ś1 Ds लोकपालस्तु स तदा; Ś5.8 D12 एककाले (Ś2° °) तु स तदा.
— °) G2 अभ्यागच्छत्. Ś1.2 Ñ2 V2.2 B1.2.4 D2.8.9.13
Тз विनीतात्मा; B2 धर्मात्मा (subm.); D5 द्वितीयात्मा (for सुसंहष्टः). Ś3 Ñ1 V1 D1.2.6.6.7.10.11 अभ्यागच्छ-दिनीतात्मा; T1 अभ्याच्छत संहष्टः. — °) Ś2.2 D12 T2 मातरं पितरं (by transp.). Ś D8.12 सह; Ñ2 तथा; V2.2 B D2.9 च ह; D1.8.6.6.7.10.11 च (D1 न) हि (for च स:).

31 *) Ś Dis सदैवः Bs स सर्व- (for स देत-). Mi अधिष्टितः (for अभिण्डुतः). —) Me.10 अपि चारणैः स इ (Mio °णैस्तथा). Ś Ñ V B D Ts तथा(Śi स द्दाः Śs.s Dis Ts सदा; Ñ1 V1 Bs D2.5.8 °दा) प्सरोनृत्स (Ś D3.8.18 °रोनृत्त; D1.6 °रोदेल) विभूषिताळ्यः. — °) Ñ V2 B [ब] मितौजसः (B1 °सा); V2 [3] दितो यथा; D1.5.6.6.7.10.11 [ब] वभासयन् (for [बो] जसा दृतः). — ⁴) Ñ V2.3 B D1.6 T2 धनाविपः; V1 सदा हि सः; D2.6 तदा सहः D5.7.10.11 स विश्वपः (for श्रिया वृतः). Ś D2.8.8.12 प्रयतो ययो त(Ś1 स)दा.

Colophon. — Sarga namo: Ś V1.8 D1-8.8.9.18 वैश्रवणोरपत्तिः; Ñ1 वैश्रवणोरपत्तिवरप्रदानः; Ñ2 V2 B1-8 वैश्रवण (B3 °णे) वरप्रदानं; B6 वैश्रवणवरदानं. — Sarga no. (figures words or both): Ś1 Ñ1 V2.8 B1 D2.18 orv.; Ś2.2 B6 D5.8.9 2; V1 I. — After colophon G M1 8 conclude with श्रीरामाय नमः; M5.10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

G. 7. 4. I B. 7. 4. I L. 7. 3. I श्रुत्वागस्त्येरितं वाक्यं रामो विस्मयमागतः ।
पूर्वमासीत्तु लङ्कायां रक्षसामिति संभवः ॥ १
ततः शिरः कम्पयित्वा त्रेताग्निसमिवग्रहम् ।
अगस्त्यं तं मुर्हुदृष्ट्वा स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ २
भगवनपूर्वमप्येषा लङ्कासीत्पिशिताशिनाम् ।
इतीदं भवतः श्रुत्वा विस्मयो जनितो मम ॥ ३

4

To missing for Sarga 4 (cf. v.l. 7. 1). D12 begins with 3.

1 ^b) \$ V1.3 D1.2.4.8.9.12 To राघवो (D1.4 रामो वै) विस्मयान्वतः; D5 स रामो विस्मयं गतः. —B2 M6 om. 1°-2^b. —°) D10.11 T2 G8 Ck.t कथम् (for पूर्वम्). —d) D10.11 Ct संभवो रक्षसां पुरा. क्षे Cv: रक्षसामिति संभव इत्यत्रेतिशब्दो Sन्ते निवेदयः। अगस्त्येरितमित्यनेन पूर्वेण संबन्धनीयश्च. क्षे —For 1°d, \$ Ñ V B1.3.4 D1-9.12 T3 subst.:

66* लङ्केति पूर्वमप्यासीदाक्षसानामितीव हि।

[Ñ2 T3 लंकेयं (for लक्क्षित). B4 अस्य; D5 यथा (for अपि). D1.3.4.6.7 पूर्वमासीदि (D6.7 °दि)लंकेयं (for the prior half). B1 इयं (for इति). V1.2 प्रभो; B1 पुरी; B4 [इ]ह वै; D1 [इ]ति वा; D4 तदा; T3 [इ]व ह (for [इ]व हि).]

- 2 B2 M6 om. 2^{ab} (cf. v.l. 1).—^a) M1 स (subm.) (for तत:).—^b) Ś Ñ V1.3 B3 D2.8.9.12 त्रिरमि:; V2 रामोग्नि- (for त्रेताग्नि-). Ś Ñ1 V B1 D1-5. 8.12 T3 G1.2 M7 -विग्रह:(B1 °हे).—^c) Ś1 V1 D8 च; Ś2.3 Ñ2 V2.3 B D2.9.12 M6 स; Ñ1 D5 T3 तु (for तं). D1.8.4.6.7.10.11 तमगस्यं (by transp.). D6 T3 G1 M5.10 मुनि; M1 ऋषि (for मुहुर्).—^d) T1.2 G1 M3 विस्मयानो (for समयमानो).
- 3 °) D1.4 देवर्षे (for भगवन्). \$2.5 V2 D8.12 G1 M3.8 अप्येषा; D1.4 एषा हि; D5 अधेषा; G (ed.) एवेषा (for अप्येषा).) Ñ1 लंकेयं; V2 B1.4 लंकाभूत् (for लक्ष्मित्). \$2.5 पिशिताशनां; M2 पिशिताननां; Cg.k.t as in text (for पिशिताशिनाम्).) M9 भगवज् (for भवतः). \$ Ñ1 V1.2 D2.5.8.9.12 T1.2 G1 इत्येवं (G1 °तीदं) वचनं; T1 G2 M1.2.4.5.7.8.10 इदानीं भवतः; G3 इदानीमन्यतः (for इतीदं भवतः). D1.3.4.6.7.10.11 Ct श्रुत्वेदं भगवद्वाक्यं; M6 श्रुत्वेत्तसगवन्वाक्यं. % Cv: इदानीं भवतः श्रुत्वेति पाटः. %) M2 [अ] द्या में (for मम). Ñ2 V2 B D1.3.4.6.7.10.11 M6 जातो में विस्मयः परः (Ñ2 पुनः). % Cg: प्वं रावणकुवेरयोः पूर्वमित लक्षा पिशिताशिनामासीदावास आसी-

पुलस्त्यवंशादुद्भता राक्षसा इति नः श्रुतम् । इदानीमन्यतश्रापि संभवः कीर्तितस्त्वया ॥ ४ रावणात्कुम्भकणीच प्रहस्ताद्विकटादिप । रावणस्य च पुत्रेभ्यः किं नु ते बलवत्तराः ॥ ५ क एषां पूर्वको ब्रह्मान्किनामा किंतपोबलः । अपराधं च कं प्राप्य विष्णुना द्राविताः पुरा ॥ ६

दितीदानीयुक्तं श्रुत्वा मम विस्मयो जिततः ।; Ck: पूर्वमपीति । विश्रवः पुत्रवेश्रवणरावणयोः पूर्वमपि पिश्चिताशिनामावास आसी-दिति भगवन् त्वयाद्योक्तमेविमदानीमन्यतोऽपि संभूतानां रक्षसां लङ्कायां स्थिति श्रुत्वा मम विस्मयस्त्वद्वचनेन जिततः ।; Ct: पूर्वमिप विश्रवः पुत्रवेश्रवणरावणयोः पूर्वमिप लङ्का पिश्चिताशिनामावास श्रासीदिति भगवद्वाक्यमन्यतोऽपि रक्षः-संभवपरं श्रुत्वा मे विस्मयो जातः । अ

- 4 ") D12 पोलस्ता- Ś Ñ1 V3 D2.5.8.9.12 T3 G2 -वंशास्सं(Ñ1 D5 T3 G2 °शसं; D9 °शात्म)भूता; M2.8.9 -वंशाद्ध(M8 °शमु)त्पन्ना (for -वंशादुद्भृता). b) Ś2.8 मे; B3 om. (subm.); D12 सं-; M1 वि-; M5 हि; Cg.k.t as in text (for न:). M5.8 श्रुता: (for श्रुतं). % Cg: न: अस्माभि:। पूजायां बहुवचनम् ।; so also Ck.t. % c) Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 आपि चा(D6 वा)न्येषां (for अन्यत्थ्रापि). d) D8 संभावस्. Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 त्रबदुदीरित:; Ck.t as in text (for कीर्तितस्वया).
- 5 °) V₂ B_{1.4} वा (for च). D_{1.4} रावणः कुंभकर्णस्य (sic). —\$2 om. 5°-7. —°) \$3 D_{2.9} T_{1.2} G_{3.8} M_{1-3.5.6} 8₋₁₀ तु (for च). \$3 Ñ₁ प्रेंभ्यः (for पुत्रेभ्यः). \$1 D_{8.12} रावणः स तु प्रेंभ्यः. °) \$1.3 D_{2.4.8.9.12} तु (for नु). V₂ B₂ के एते; B₄ के तत्र (for किं नु ते).
- 6 \$2 om. 6 (cf. v.l. 5). N1 D1.4.5 एप: Me तेषां (for एषां). \$1.3 D1-5.8.9.12 G1 पूर्वतो (D1-5.9 °तो; G1 °का); Ck.t as in text (for पूर्वको). N2 illeg. for .) \$1.3 N1 V1 D T3 च (\$1.3 D2.8.9.12 [अ] थ)बलोत्कटः (D5.6.9 °टा:); V2.3 B किंबलाश्च ते; T1.2 G M1 किंतपोबलं (G1 °ला:).) V3 G2 तु; M7 च (for च). M6 अपराधाय (for अपराधं च). B2 T2 G3 M4-6 किं; Ck.t as in text (for कं). \$1.3 D1.2.4.8 9.12 अपरे चापि किंवीर्या (D1.4 सदीर्या); V1 D5 अपराश्चेव किंवीर्या.) \$1.3 D2.5.8.9.12 घातिता:; N1 निहता:; N2 V2.3 B बाधितास; D4 [अ] भ्यंचिता दाविता (corrupt); D3.6.7 T3 G1.2 M1.2.4-10 च्याविता:; Ck.t as in text (for दाविता:). \$1.3 N1 V1 D1-3.5-12 T3 Ct कथं; N2 V2.8 B1.3.4 M6 ततः; B2 M2.8.9 तदा; D4 om.; T1 M1.5 परात् (for प्रा).

एतद्विस्तरतः सर्वं कथयस्व ममानघ । कौत्हलं कृतं मह्यं नुद भानुर्यथा तमः ॥ ७ राघवस्य तु तच्छूत्वा संस्कारालंकृतं वचः । ईपद्विस्मयमानस्तमगस्त्यः प्राह राघवम् ॥ ८ प्रजापतिः पुरा सृष्ट्वा अपः सलिलसंभवः ।

7 \$2 om. 7 (cf. v.l. 5). — V1.3 B3.4 D3 T3 विस्तारत: V2 B2 विश्रवस: (for विस्तरत:). V2 पूर्व; D3 सर्वे (for सर्व). — V2 पूर्व; D3 सर्वे (for सर्व). — V2 पूर्व; D3 सर्वे (for सर्व). — V2 पूर्व; D3 सर्वे (for सर्व). N1 महानद्य: (for ममानद्य). S3 श्रोतुमिच्छामि तस्वत:. — S3 om.; V1 illeg.; V2 lacuna for 7° .— V2 SN1 D2.5.8.8.12 G2 कौत्हरू : V2 कुत्हरू म्. N2 V2 B D1.3.4.6.7.10.11 M2.6.10 Ct इदं; L(ed.) - कृते; Ck as in text (for कृतं). S1 N1 D2.8.9.12 M10 सर्व; N2 V2 B1.8.4 स्वं मे; D5 ब्रह्मन्; M2.6 चापि; Ck.t as in text (for महां). — D9 G1 उद्यन् (G1 °द्-); T2 M2 नुदन्; M7 तुदन्; M8 तुद्द; Ck.t as in text (for नुद्र). L(ed.) यथेव तत् (for यथा तमः). S1 D8 हवं तु वेत्सि यथा तु तत्; D13 श्रोतुमिच्छामि तस्वतः.

8 °) Ms च (for तु). Ś Ñ V B D Ts G1 M10 वच: श्रुत्वा (for तु तच्छुत्वा).—) Bs संस्कृत-; Ms सत्कार- (for संस्कार-). Ś D2.5.8.9.12 Ts M10 तु (M10 च)तत्; Ñ1 V2.3 B1.3.4 तदा; Ñ2 V1 G1 ततः; D1.3.4.6.7.10.11 शुभं (for चच:). B2 स्वल्पहास्यमुखस्तदा. — After 8°, M1 ins.:

67* तस्याश्रमपदस्थस्य बुद्धिर्जाता महात्मनः। चरिष्ये नियतो धर्मं धर्मो हि परमा गतिः। स तु वर्षसहस्राणि तपस्तक्ष्वा महावने।

—°) D1.8.4.6.7.10.11 अथ (for ईपद्). \tilde{N}_2 विस्मयमानं; $V_{2.8}$ B2-4 D1.4 च(B3 D1.4 स)स्मयमानस्(V_2 ° नं); D5 विस्मयमापन्नो (hypm.); T G1.3 M1.2.4-10 उत्स्मयमानस् (M_9 ° नं). Ś \tilde{N}_1 V1.8 D2.5.8.9.12 T3 हि; \tilde{N}_2 V2 B G1 M6 \bar{q} (G1 M6 with hiatus) (for तम्). — f) Ś \tilde{N}_1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 स सुनि: (for अगस्त्य:). \tilde{N}_2 V2 B तमगस्त्योभ्यभाषत(B3° वित:),

9 Note hiatus between "and ".—") D9 अप: सर्वा: (for प्रजापित:). Si D6 दृष्टा (for स्पृट्टा).—") S2.8 Ñi D2.8.5.12 प्रभु:; D1.4.6.7 Me आप:; T8 स्वप:; D3 प्रजाः; M9 om.; K(ed.) ह्यप:; Cg.k.t as in text (for अप:). D6 G1.2 M10 कमल-; Cg.k.t as in text (for सिल्ल-). D3 -संभवा:; L(ed.) -संभवा:(वान्?). Ñ2 V B D6 आ(Ñ2 B2.8 आ) पो राघवनंदन.—") D1.3.4 तेषां (sic) (for तासां). D3.5 T1.2 G3 M2.8.9 सत्त्वानि; Cg.t as in text (for सत्त्वान्). Si Ni D2.8.12 गोप(D12 °पा)यन्स(Si °प्रस्त)वं-सत्त्वांस्तान् (Ñ1 °त्त्वाति); V3 D9 गोपनार्थं तु (D9 च)सत्त्वांस्तान्. % Cg: सत्त्वान् जन्तुनस्जन्। पुँछिङ्गरवमार्थम्. %

तासां गोपायने सत्त्वानसृजत्पद्यसंभवः ॥ ९ ते सत्त्वाः सत्त्वकर्तारं विनीतवदुपस्थिताः । किं कुर्म इति भापन्तः क्षुत्पिपासाभयार्दिताः ॥ १० प्रजापतिस्तु तान्याह सत्त्वानि प्रहसन्त्रिव । आभाष्य वाचा यह्नेन रक्षध्वमिति मानदः ॥ ११

B. 7. 4. II

 $-^{d}$) \hat{S} Ds.12 अभवत्; D2 अयक्षत् (for अस्जत्). \hat{N}_{1} स्जल्कमलसंभवः; T3 अस्जल्कमलसंभवः (hypm.).

10 °) Ś V1 D2-6.8.12 T3 गस्त्रा देव-(D6 T8 °इ-); B2 सस्त्रास्तं तु; D1 गस्त्रा सस्त्र-; D9 G1 M8 सस्त्राः सर्व- (D9 देव-); M6 सस्त्रा लोक- (for सस्त्राः सस्त्र-). ※ Ck: ते सस्त्रा इति व्यव्ययात्पुंलिङ्गः। तानि भूतानीत्यथः. ※ — b) D1.6 विनीतास्त्रम्; D3 विनयास्सम्- (for विनीतवद्). — V2 D8 कर्म (for कुर्म). S2.3 Ñ V1.2 B D2.5.9.12 G1 [अ]भाषंत; D1.3.6 सर्वे ते; D8 [अ]भिभाषंत (hypm.) (for भाषन्तः). — D1.3.6 अञ्चवंश्च (for श्वत्पिपासा-). G1 -समन्त्रताः (for -भयादिताः).

11 ") Ś Ñ Vs B1.2.8 D1.2.4.6-12 Ts M6.9 तु तान्; Ds सतान (for त तानि). Ñ2 सत्त्वान ; B1.8 प्राह; B2 D10.11 सर्वान् (for [आ]ह). -) S Da.s.12 सर्वास्तान् ; Ña D10.11 प्रत्याह; Vs Ts सर्वान्सं-(Ts °न्स); B1 Do सर्वाक्ष; B1 समक्षं; Me सरवान्त्रि- (for सरवानि). De.7 M10 सरवानप्र (D7 °न्प)हसिवव. -- ") S V1 D2.8.9.12 अम्मांस्येतानिः Ñ1 वरान्येतानि (corrupt); Vs corrupt; Ts आभाषेंभांसिः G1 M3 शाभाष्योवाच (for शाभाष्य वाचा). D9 यत्राच (for यक्षेत्र). Va B Ds आभाष्यापः(B1 °ब्यैव) प्रयक्षेत्रः D1,3.4 अप एता:(D3 °a) प्रयतेन. — 1) D7 भुंक्षध्वम् (for रक्षध्वम्). V2(m. also) B1.3.4 रक्ष (B4 °स्य)तेतीह. S Ñ1 V₁ D_{2.7.8.10-12} T₃ Ct मानवा:(Ś D_{2.8.12} °सा;; Ñ₁ °व:); Ñ2 V2.3 B D1.3.5.6.9 T1.2 G1.3 M1-8.5.6.8.9 Ck मानद (Vs B1.4 D1.5.6.9 °दा:); Cg as in text (for मानद:). -After II, Ñi Vi D5-7.9 Ts Gi Ms (only l. 1-2) ins.; while Da ins. l. 4-5 after 13":

68* इत्युक्तास्ते श्रुधाविष्टा अम्मांस्यादातुमुखताः । अम्मांस्येतानि रक्षाम उक्तवन्तस्तथा परे । ज्ञात्वा प्रजापतिस्तेपामाद धात्वर्थसंयुतम् । . यक्षेति यक्षणे धातुस्तथा रक्षस्तु पाळने । यक्षणायक्ष इत्युक्तस्तथा रक्षस्तु पाळनात् [5]

[V1 illeg. for l. 2.—(l. 2) D7 रक्षान (for रक्षान). G1 [इ]रयुक्तवन्तस् (for उक्तवन्तस्). Ñ1 D7 तदा च ते(D7 °परे).—(l. 3) Ñ1 चाल्यर्थ-; G1 हेत्वर्थ- (for धात्वर्थ-).—After l. 3, G1 ins.:

68(A)* मेनेऽथ राक्षसांस्तत्र रक्षिणोऽन्ये तथापरे।
—Ñ1 V1 D5.9 T3 G1 om. l. 4-5. —(l. 4) D6 यक्षणो.]

21

G. 7. 4.12 B. 7. 4.12 J., 7. 3. 12 रक्षाम इति तत्रान्यैर्यक्षामेति तथापरैः ।

श्रिक्किताश्रिक्कितेरुक्तस्ततस्तानाह भूतकृत् ॥ १२

रक्षाम इति यैरुक्तं राक्षसास्ते भवन्तु वः ।

यक्षाम इति यैरुक्तं ते वै यक्षा भवन्तु वः ॥ १३

तत्र हेतिः प्रहेतिश्र आतरौ राक्षसर्पभौ ।

12 °) Note hiatus in °. Vs D1.3.4 सक्षाम; B4 रक्षाम; C Rāmāyaņa Śiromaņi as in text (for रक्षाम). T1-2 G M1-5.7-10 रक्षामेति च. Vs M6.10 तत्रान्ये; B2 तचान्येर; M1 तत्रेति (for तत्रान्येर). —) M4 मक्षा मेति. Ñ2V2 B1 3.4 क्षि(Ñ2 क्ष)णुमश्चेत्यथापरे: (B2 °रे); V2 सक्षपामस्तथापरे; B2 यक्षामश्चेति चापरे:; D1.3.4.6.7.10.11 M6 प(D1.3.4 र)क्षाम इति चापरे: (M6 °रे); G1 यक्षामीतीच्छ-या परे:. —For 12^{ab}, Ś Ñ1 V1 D2.5.5.9.12 subst.:

69* रक्षामो मेलिरे तत्र क्षणुमेति तथापरे।

[Ñ1 D2.5 राश्चसा (for रक्षामो). \$2.8 केचित्; D12 तात (for तत्र). Ñ1 D5 रक्षिणोन्ये (D5 णो ये); V1 illeg.; D2.9 क्षणमोन्ये; D12 क्षणमोपि (for क्ष्मुमेति).]

- ") Si.s Ds क्षणुमेति च तेर्; Ss Dis क्ष(Dis क्ष)णुमो मैष तेर्; Ñ V1. B Ds क्षुधिता: (Ñ1 कुपिता:; Bs marg.) क्षचि (V* * * *)तेरु; Di. अक्षतामिति तेरु; Di क्षिणमर्भ रत्वतितेर्(sic); D: भक्षितां भक्षतेर्; D: क्षुणुमस्त्वित चैर्; T1 G1 M2.8 स्(G1 भ)क्षितास्(G1 भ)क्षितैर्; T3 तुषितै: क्षधितैर्; G: M1.5.10 बु(M1 क्ष) सुक्षितैस्तु तैर्; Cv as in text (for मुङ्कितामुङ्कितेर्). Ñı Va Ba Ga उक्तं; Ba व्यक्तस्; T1. इ एवं; Ms उक्तान् (for उक्तस्). Vs ततस्तान्येव सत्त्वानि; De.7 बुभुक्षितैस्तु तृषितेर्; Me यक्षांश्च राक्षसांश्चेत्र. अ Cg: रक्षामेति। तत्र तेषु सत्त्वेषु मध्ये। भन्यैः कैश्चित्सत्त्वैः रक्षामेत्युक्तः । तथापरैर्जक्षामेत्युक्तः प्रजापतिः । उभयमपि लोहुत्तमबहुवचनम्। जक्ष भक्षदसनयोः। कैश्चित वयं रक्षाम किं तु जक्षामेत्युक्तः । कैः रक्षामेत्युक्तं कैर्वा जक्षामेत्युक्तं तत्राह -मुङ्कितासुङ्कितिरिति । अभ्यासलोपश्छान्दसः । अबुसुक्षितै रक्षामेत्युक्तं बुभुक्षितैस्तु जक्षामेत्युक्तमिति क्रमः।; Ck : भुङ्किता-भुद्धित: । अत्र बुभुक्षितशब्दस्याभ्यासलोपः अनुनासिक छा-न्दसः। तथा अभुङ्कितशब्दश्च । अभुङ्किताः पिपासार्दिताः।; so also Ct. 🕸 —) De.7 उक्तस् (for ततस्). V2 तान्त्राहः Ba Da तान्याह (for तानाह). Va * * * * *; Da तथेत्याद स (for ततस्तानाह). Т इहतं (for भूतकृत्). Ñ1 तथेलाह च विष्ठकृत्.

13 Ś Ñ V B D1-5.5.9.12 Me transp. ab and a, Ve reads 13 in marg. Me reads 13 twice.

a) Ś Ñ 1 D2.6-3.12 T1-8 G M1-5.7-10 रक्षांमेति च (for रक्षाम इति). Be तेर् (for चेर्). Be व्यक्तं Me चोक्तं (for उक्तं). D1.3.4 टक्तं ये रक्ष्यतं ते तु. - b) Be

मधुकैटभसंकाशों बभूवतुरिंदमों ॥ १४ प्रहेतिर्धार्भिकस्तत्र न दारान्सोऽभिकाङ्क्षति । हेतिर्दारिकयार्थे तु यतं परमथाकरोत् ॥ १५ स कालभगिनीं कन्यां भयां नाम भयावहाम् । उदावहदमेयात्मा स्वयमेव महामितः ॥ १६

तेभवंस्ततः; D1.3 ६ संभवंत्वित (for ते भवन्तु थः).
—After 13.6, D2 ins. 1. 4 and 5 of 68.8.—)
Ñ2 क्षणुमहेति; V2 B1.3.6 क्षिणुम इति; D6 T1.2 G
M1-5.7-10 यक्षामेति च; M6 यस्याम इति (for यक्षाम इति).
B2 तेर् (for येर्). V2 उक्ताः G1 उक्तस् (for उक्तं).
S V3 D3.8 उक्तं येस्तु (S2.3 %); D2 विं)क्षणुमे (D2 क्षुणम इ)ति; Ñ1 D12 उक्तं येभक्षया (D12 येश्व क्षणो)मेतिः D1.3.6 उक्तं येभक्ष्यतामेतासः D2 उक्तं येः क्ष्मणोमेति (sic).—)
Ñ2 एते (for ते वे). V1.2 B2 D7.10.11 T3 यक्षा एवः B1.3.6 D3 ततो (B2 ते तः D3 तिप)यक्षाः D6 यक्षास्ते कः M8 ते यक्षा वे (by transp.) (for ते वे यक्षा). T2 तः M1 च (for वः).
& Cg: यै: रक्षामेत्युक्तं ते राक्षसा भवन्तः। येजक्षामेत्युक्तं ते यक्षा भवन्तः। वर्णव्यस्य कार्षः. &

14 °) Ñ Da तत; Ba अत्र (for तत्र). Ś Ñ Va Ba D1-4.8.9.12 प्रहेतिहें तिश्च (by transp.). — b) Ś2.2 Ba De Me राक्षसाञ्जमो; D7.10.11 M10 राक्षसाधियो; Ga राक्षसेश्वरों (for राक्षसर्थमों). Ñ Va B1.2 व राक्षसों आतराजुमो; Ta राक्षसों राक्षसाधियों. — b) Ga आनिंदितों; Ma आर्दिम (for आर्दिमों).

15 °) D2 तस्य (for तत्र). —V1 illeg. for . —) Ñ2 दानवान् (for न दारान्). B2 सा; G (ed.) om. (for स). Ś V3 D1-4.5.9.12 T3 M6 श (D1.3.4 सो) भ्य (M6 ° सि) कांक्षत (M6 ° ते); Ñ1 D5 शनु (D5 ° छ) कांक्षित: (D5 ° क्षता [sic]); B1 सो भिकांक्षित: (for सोऽभिकाङ्क्षति). B4 न दारान्स कांक्षति; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 Cg.k.t तपोवनगतस्त (M3 ° मगात्त)दा (T2 था). — °) V2 - कियाथ दा B4 - कियाथंस्त; D10.11 - कियाथं तु; M2 - कियां कतुं. — °) D10.11 G3 M5 Ck.t परं यत्रम् (by transp.). D1.2.4.6.7 M6.10 अकुर्वत; G2 तदाकरोत् (for अथाकरोत्). Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 यत्रं परममास्थित:; Ñ2 प्रयत्नं परमकार्षात्.

16 °) Ś Ñı Vı, ३ Ba Dı. 5.8.12 पुत्रीं; Ñ2 V9 Bı. 5.3 D9 पर्ती; G1 कांतां; Ma रोहीं (for कन्यां). D2-4 -अगिनी (D5 °गि*)पुत्रीं. — 5) Ś2 D2-4 भया; Ñ1 भायों (for भयां). B1.3.4 D5.7.10.11 M9 महाभयां; D3.4 अयावहां (for भयावहांम्). — 6) D1.4 सद्दाह्यद्; D2.8.18 Ti (inf. lin. also as in text).2 G2 Mc.2.10 उपा(D5.18 तदा)वहद् (for उदावहद्). — 6) M1 एवं (for एव). B2 G1.2 महाश्रुति:

स तस्यां जनयामास हेती राक्षसपुंगवः ।
पुत्रं पुत्रवतां श्रेष्ठो विद्युत्केश इति श्रुतम् ॥ १७
विद्युत्केशो हेतिपुत्रः प्रदीप्ताशिसमप्रभः ।
व्यवर्धत महातेजास्तोयमध्य इवाम्बुजम् ॥ १८
स यदा यौवनं भद्रमनुप्राप्तो निशाचरः ।
ततो दारिक्रयां तस्य कर्तुं व्यवसितः पिता ॥ १९
संध्यादुहितरं सोऽथ संध्यातुल्यां प्रभावतः ।
वर्यामास पुत्रार्थं हेती राक्षसपुंगवः ॥ २०
अवश्यमेव दातव्या परसौ सेति संध्यया ।

17 b) Ds हर्ता (for हेती). —) S1 D2.8.8 Ms अष्ठं (for अष्ठो). —) S Ñ V1.3 B1.8.4 D1-6.8-12 M4.7 विद्युक्तेशम्. S Ñ1 V1 D2.8.9.12 अति:; V2 Ds अत: (for अतम्).

18 °) Ñ2 V2 B D1.3.4 M6 स हेतिपुत्रो विकांत: (D1.3.4 वेगेन). — °) D7.10.11 T1-2 G3 M2.9.10 स(T1.2 G3 प्र-; M10 सु-)दीप्तार्क-; G1.2 M1.4.5.7.8 स(G1 सु-)दीप्ताप्ति-(for प्रदीप्ताप्ति-). V2 -सहश-(hypm.) (for -सम-). — °) \$ D5.8.12 T8 G2 प्रा(D5 T3 सो; G2 अ)वर्धत (for स्ववर्धत). — °) Ñ V2.3 D1.3.4 -मध्ये यथा (for -मध्य इव). Ñ V2 D5 T1.2 G3 M2-4.6-10 [अ] बुदः(Ñ D6 M2.4.6.9.10 °जः) (for [अ] बुजम्). B जलमध्ये यथांबुजः(B2 °जं).

19 °) Ś V1 D2.5.8.12 T3 G1 यदा तु(G1 °सो); Ñ1 V2 B4 स तदा; V3 यदा स (by transp.); T1.2 स यथा (for स यदा). M1 तु वनं (for योवनं). Ś2.3 D12 भद्रः B1.3 तत्र (for भद्रम्).—b) Ś2.3 D12 स तु प्राप्तोः Ñ V2 B प्राप्त आसीन्(V2 °सन्) (for अनुप्राप्तोः).—M6 om. 19° .—°) Ś Ñ1 V1 D2.8.9.12 G2 M1.7 तदाः M5 तश् (for तत्तो). B2 -िकयार्थं तु (for -िकयां तस्य).— d) D5 कमें (for कतुं). Ś V1 D2.5.8.12 T3 चिंतयतेः D9 सोचिंतयत् (for व्यवस्तिः). Ś D2.8.9.12 तदाः G2 पुराः L (ed.) सम स: (for पिता). B2 पिता तस्य व्यवस्थितः.

20 °) T1.2 G M1-8.5.7-9 संध्यायास्तनयां (for संध्या-दुहितरं). — ⁵) G1 प्रभावतीं (for प्रभावतः). Ñ V2.3 B D5 नाम्ना(B1.3.4 कन्यां) साल (B2 °लो)कटंकटां. ※ Ct: संध्यादुहिता सालकटङ्कटाल्या। ※ — °) D8 G1 स्वर (G1 जन)यामास. Ś Ñ V3 B2.3 D1-5.8.9.12 T3 M6 पुत्रायः B4 धर्मारमाः G [ed.] पुत्रार्थे (for पुत्रार्थे).

21 °) D_5 कन्यावश्यं प्रदातन्या. -b) S \widetilde{N} $V_{1,2}$ B $D_{1,2,8,9,12}$ वरस्यै(\widetilde{N} V_2 B °राये) वे ($B_{1,2}$ °पे) ति; V_5 वरस्य त वरस्येति च; $D_{5,4}$ परस्ये इति (with hiatus); D_5 वरस्य त (subm.); D_6 परस्ये देति (for परस्मे सेति). T_5 परस्येव स्वकन्यका. -c) V_2 प्रजयित्वा (for चिन्तयित्वा). S $D_{8,9,18}$

चिन्तयित्वा सुता दत्ता विद्युत्केशाय रावव ॥ २१ संध्यायास्तनयां लब्ध्वा विद्युत्केशो निशाचरः । रमते स तया सार्थ पौलोम्या मघवानिव ॥ २२ केनचित्त्वथ कालेन राम सालकटंकटा । विद्युत्केशाद्वर्भमाप घनराजिरिवार्णवात् ॥ २३ ततः सा राक्षसी गर्भ घनगर्भसमप्रभम् । प्रस्ता मन्दरं गत्वा गङ्गा गर्भमिवाग्निजम् ॥ २४ तम्रत्सुज्य तु सा गर्भ विद्युत्केशाद्रतार्थिनी । रेमे सा पतिना सार्थ विस्मृत्य सुतमात्मजम् ॥ २५

G. 7. 4. 25 B. 7. 4. 25

च(\$2.3 D12 तु) दत्ता सा; B2.3.4 (m. also as in text) D1.4.6.7 सुतां दत्ता; D2 स दत्ता सा (sic). — 4) M1 सा सुकेशाय (for विद्युतकेशाय).

22 B4 om. 26^{ab}. —^b) B1 महाबल: (for निशाचर:).
—°) Ñ V2 B2 D1 Me रेमे वै; B1 8.4 रेमे स; D2 रराम (for रमते). \$2.8 D2.8.18 T1-3 G1.8 M3.7 सा; B1.8.4 वै (for स). D9 रेमे तस्य (for रमते स). —^d) B2-4 D4.8 पौलम्या(B3 D5 °लस्त्या) (for पौलोम्या). \$2.8 मगवानिव; V1.4 मथवा ह्व (with hiatus) (for मधवानिव).—After 22, Me erroneously repeats 22^d-25^b.

23 *) B_2 अथ (for त्वथ). $-\delta$) \$1 $V_{1.2}$ B_4 $D_{8.10,11}$ सालंकटंकटा. $-\delta$) \$2.3 $D_{8.8,12}$ गर्भमासाय (hypm.); B_8 भवो गर्भ (corrupt) (for गर्भमाप). V_8 विद्युत्केशं समासाय. $-\delta$) \$ V_1 $D_{1-4.8,8,12}$ T_8 मेघ(V_1 $D_{1.8,4}$ T_8 घन) स्तोयम्; \tilde{N}_1 V_2 $B_{1.2,4}$ मेघराजिर्; D_6 त्वेनस्थोयम् (sic); T_2 G_2 घनराशिर् (for घनराजिर्). \tilde{N}_1 V_8 यथा(V_8 महा)ण्वातः; B_2 इवामरात् (for इवाणंवात्).

24 °) D6.7 तु (for सा). Ñ1 राक्षसाद्; V2 दुर्दुवं (sic) (for राक्षसी). V1 सा राक्षसी तदा गर्भ. —) B1 मेघ-; B2 खर- (for घन-). Ś D8.12 तदा द्यानळसप्रभं; D6 ** च गर्भसंभवं. % Ct: घनगर्भसमप्रभं जलगर्भमेघसम-कान्तिम्। % —) Ś D2.8.12 [अ] ग्रिना; D1.4 [आ] रमजं [अ] ग्रिजम्).

25 Ñ2 om. 25. —) D1.8.4.6.7.10.11 G2 M10 समुत्स्ज्य (D6 ° जत्) (for तमुत्स्ज्य). Ñ1 T3 तदा; G1 च सा; G2 तु तं (for तु सा). V2.8 B M6 तस्मिन्नुत्स्ज्य तं गर्भ; D6 तिस्मन्नुत्स्मानं तं गर्भ (hypm.). —) Ś Ñ1 V1.8 D T3 G1 विद्युत्केश-. B2.5 विद्युत्केशियार्थिनी; B4 (sup. lin. also as in text) विद्युत्केशाव्रतार्थिनी. —) Ś D2.8.9.12 रमते; Ñ1 D1.3.4.6.7.10.11 रमे तु (N1 ह; D1.5.4 वै); D5 T3 रराम (for रमे सा). D3 सा तया (for पतिना). D6.7.10.11 साध पतिना (by transp.). Ñ2 V2.8 B रमे पत्या तदा साध; M3 रमे हि पत्या साध वै; M10 रमेथ साध पतिना. —) Ś Ñ

G. 7. 4. 26 B. 7. 4. 26 L. 7. 3. 26

तयोत्सृष्टः स तु शिशुः शरदर्भसमद्युतिः । पाणिमास्ये समाधाय रुरोद घनराडित ॥ २६ अथोपरिष्टाद्गच्छन्ते वृषमस्थो हरः प्रशुः । अपश्यदुमया सार्धं रुदन्तं राक्षसात्मजम् ॥ २७ कारुण्यभावात्पार्वत्या भवस्त्रिपुरहा ततः । तं राक्षसात्मजं चक्रे मातुरेव वयःसमम् ॥ २८

V1.3 B2.4 D T G8 M2.4.10 विस्तृत्य (for विस्मृत्य). D6 परम्; G2 शिशुस् (for सुतम्). S Ñ V B D1-5.8.9.12 T8 M6.8 आहमन: (for आहमजम्). —After 25, V2 D5 ins.:

70* तसिनिगरावथोत्सृष्टः शालतालसमाकुले । सप्तच्छगुरमबकुले विशुद्गिसमप्रभः।

[(l. 1) Ds शांतकुंभ-(for शालताल-).—(l. 2) Vs -रक्षणे (for -बकुले).]

26 क) V2 (sup. lin. also as in text) B2 तम्र (for तथा). Ñ1 तदा (for स तु). D5 तदा (for दिशु:). D1.4 सुपुत्रं तं (for स तु हिशु:). —) Ñ V2.8 B प्रवीसाप्ति- (for शरदर्क-). B1-समप्रभ: Ś V1 D2.5.8.9.12 G1 हिशुदिवसकृद्धथा; T3 रिहमिभिमिस्करादित:. — °) Ś1 V1.2 प्राणम् (for पाणिम्). D5 य समासे (sic) (for पाणिमास्ये). Ś1 V1.8 D8.12 समादाय. — d) D5 T2 G1 [अ]भो (G1 ° खु)दराङ् (for घनराङ्). — For 26° d, Ñ V2 B D1.3.4 M6 subst.:

71* जास्ये पाणि समाधाय मेघवद्विस्ताव ह ।

[\tilde{N}_1 $D_{1.3.4}$ M_6 संनिधाय. B_8 निननाद; $D_{1.3.4}$ M_6 विरराय (for बिरुराव).]

—For 26, T_{1.2} G_{2.8} M_{1-5.7-10} subst.; D_{6.7.10.11} ins. l. 1 after 25 and subst. l. 2 for 26^{od}; T₃ ins. l. 1 only after 25:

72* उत्सृष्टस्तु तदा गर्भो धनशब्दसमस्वनः। निधाय चास्ये स्वां मुष्टिं रुरोद शनकैरिव।

[(1.1) Ts Ms तथा (for तदा). T1.8 Gs Ms.7 -गर्भ-(for -शब्द-). Gs Ms.8.9 -समध्वितः(G2 क्वनं) (for -समस्वनः). Ms.7 घनगर्भसमन्वितः(M7 क्रमः) (for the post. half). —(1.2) De.7.10.11 Ms [आ]स्ये स्वयं (for चास्ये स्वां). Gs स्वमुष्टि (unmetric). De.7.10.11 M10 तदा (for स्व).]

27 V1 illeg. for 27^{ab} .—a) Ñ V2 B बागस्कद्; G1 भगवान् (for गर्जन्वे).—b) Ñ2 V2 B D5 महेगर: (for हर: प्रभु:).—For 27^{ab} , D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1-8.7-10 subst.; while G1 ins. 1. 2 only after 27^{ab} :

73* ततो वृषभगस्थाय पार्वत्या सहितः प्रभुः। वायुमार्गेण गच्छन्वे शुक्राव रुदितस्वनम्।

अमरं चैव तं कृत्वा महादेवोऽक्षयोऽव्ययः।
पुरमाकाशगं प्रादात्पार्वत्याः प्रियकाम्यया॥ २९
उमयापि वरो दत्तो राक्षसीनां नृपात्मज।
सद्योपलव्धिर्गर्भस्य प्रस्तिः सद्य एव च।
सद्य एव वयःप्राप्तिर्मातुरेव वयःसमस्॥ ३०

- [(l. 1) De.7,10.11 M10 शिव: (for प्रमु:).—(l. 2) M5 स्दत: (for स्दिन-).]
- *) Ś Vs Ds.s.s.12 सथावट्(Vs °*) (for रुद्नतं). Vs om. for राक्ष.
- 28 °) V2 B कारण्याद्यः M1 का * * * वात् (for कारण्यभावात्). 6) V3 सहितस् (hypm.); D6 G1 हरसः M6 ततस् (for भवस्). S V1 D2.8.7-9.12 T1.8 त्रिपुरहार्थितः; Ñ V2.8 B D5.10.11 M5.6 त्रिपुरस्दनः (D6 °हान्वितः M5.6 °घातकः); D1.4.6 G1 त्रिपुरहार्दि (G1 °हा स्थि)तः.. 6) S1 राजसात्मजं. B2 चाद् (for चक्रे). D1.3.4 M6 चकार (M6 °के तं) राक्षसन्नेष्ठं. 6) Ñ2 V2 B(B2 m. also) D5 पितुरेव (for मातुरेव). S Ñ1 V1.8 D2.6.6.8.9.12 T3 समं तहा (D6 स्वयं); N2 B1.8.4 चपुःसमं (for वयःसम्). B2 सुकेश इति विश्वतः.
- 29 °) Ś2.8 अपरं (for अमरं). D10 कृत्वा तं (by transp.); G1 तत्कृत्वा. B2 अमरतं च वे कृत्वा; D1.8.4 अजरं त्वा(D2 चा)मरं चेव. °) Ñ1 V1 B2.4 D5-7.10.11 T3 G1 Cg [S]अरो(B2.4 °य-) (for Sआयो). V1.8 B2 D1.4 [S] व्ययं; G2 पुरा; M6 विभु:; Cg as in text (for [S] व्ययः). °) B2 पुराकाशगतं; D5 T2.2 पुनराकाशगं (D5 T3 °गः). B4 D5 T3 प्रायात; D1.4 प्रागात; D2 द्वात् (for प्रादात्). °) Š V2 D2.8.9.12 T3 उमायाः; D5 सोमायाः; Ck.t as in text (for पार्वत्याः). Ñ2 D5 T2 प्रीति-; Ck.t as in text (for प्रायः). D6.7 M1 पार्वत्या परितोषितः.

ततः सुकेशो वरदानगर्वितः श्रियं प्रभोः प्राप्य हरस्य पार्श्वतः ।

चचार सर्वत्र महामतिः खगः खगं पुरं प्राप्य पुरंदरो यथा ॥ ३१

G. 7. 4. 31 B. 7. 4. 32

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

31 B2 reads 31° in marg. —) D5 स्वकेशो; M5 सकेशो (for सुकेशो). Ñ1 V2 B1,3.4 D1,3.4 M6 सं(B8 वं)चि(D4° वि)तां(Ñ1°ता); B2 गर्वितां (for गर्वितः). % Ct: सुकेश इत्यनुवादात्तनामकत्वमस्य बोध्यम्. % —) D8 om. for श्रियं प्रभो:. T3 देख्याः; M8 श्रियः (for श्रियं). Ñ1 च सं- (for प्रभोः). M7 शिवस्य (for इरस्य). D6 (also) प्रसृतिः; T3 पार्थिव (for पार्श्वतः). —) Ñ1 M6

चकार (for चचार). D1.4 महान्यथा (for °मति:). Ñ V2 B क्षणात्; V3 खगं; D5 खगे; M8 om. (for खग:). D6.7. 10.11 T1.2 G2.3 M1-5.7-10 महान्म(M1 °म)हामितः (for महामितः खग:).—) Ś V1 D2.5 8.0.11 T3 G1 खगां पुरी; V2.3 वरं(V2 स्वगं)पुरं. Ś V1.3 D2.5.8 9.12 T3 G2 M5 6 यथा(D5 **)पुरंदर: (by transp.).

Colophon. Kāṇḍa name: Ś1 D7.8,12 om. —Sarga name: Ś1.5 D2.12 सुकेशवरदानो (Ś1 °नं); Ś2 सुकेशवरदो; Ñ V B D5.8.9 सुकेशवरप्रदानं (V1 D9 °नो); D1.8.4 सुकेशवरफ्रो. —Sarga no. (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V2.8 B1.4 D2.12 om.; Ś2.8 D5.8.9 3; V1 2. —After colophon, T3 G M1.5.8 conclude with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्दाय नमः.

4

G. 7. 5. I B. 7. 5. I L. 7. 4. I सुकेशं धार्मिकं दृष्टा वरलब्धं च राक्षसम् ।
ग्रामणीर्नाम गन्धवों विश्वावसुसमप्रभः ॥ १
तस्य देववती नाम द्वितीया श्रीरिवात्मजा ।
तां सुकेशाय धर्मेण ददौ दुक्षः श्रियं यथा ॥ २
वरदानकृतैश्वर्यं सा तं प्राप्य पतिं प्रियम् ।
आसीदेववती तुष्टा धनं प्राप्येव निर्धनः ॥ ३

5

To missing for Sarga 5 (cf. v.l. 7.1). D12 begins with 3.

- 1 °) Ms राक्षसं (for धार्मिकं). Ś Ñ1 V B1.3.4 D1-4.8.9.12 Ts ज्ञात्वा; Ñ2 B2 D5 मत्वा (for द्युा). °) D5 तु (for च). Ś2.3 धार्मिकं; Ms राघव (for राक्षसम्). Ś1 D8 वरं रुद्धं च रक्षसा. °) B4 D1.3-5 G2 M7.8 मा (D5 आ)मणिर्; M4 damaged; Cv as in text (for मामणीर्). °) V2 विभा-(sup. lin. also as in text) वस-(for विशा°).
- 2 M2 om. 2^{ab}. a) T2.3 M6 वेदवती (for देव°). B1 (marg.) पुत्री; B3 T2 -नामा (for नाम). — After 2^{ab}, D6.7.10.11 T1.2 G M1.8.5.10 ins.:

71* बभूत लोकविख्याता रूपयौवनशालिनी।

[M1 लोके, D6.7.10.11 M10 त्रिषु लोकेषु (for बभृद लोक-). G2 M1.5 -गोंवेता (for -शालिनी).]

- —°) Ś V3 D2 8.9.12 मुकेशाय मु- (for तां मुकेशाय). D10.11 धर्मात्मा (for धर्मेण). d) Ś V1.3 D2.6-12 T G3 M3.4 Cg रक्ष:; Ñ1 धर्म:; G1.2 M1.5 8 9 दक्ष- (for दक्ष:). —For 2°d, Ñ2 V2 B D1.3.6 M6 subst.:
 - 75* तां स तस्मै ददौ प्रीतः कृष्णायेत्रोदधिः श्रियम्।
- [Ñs Be तस्म प्रदरी; B1.s तस्म स ददी (by transp.). D1.8.6 Me दक्षी (for प्रीत:). Ñs प्रियं; Bs ख्वं (for श्रियम्). D1.8.6 Me ध्रमाये (Me °मरये) व श्रियं पुरा (for the post. half).]
- 3 °) V2 अति प्राप्य; M6 तं संप्राप्य (for सा तं प्राप्य). \$ V1 D2.8.12 प्रिया पति; Ñ1 पति स्वयं; V8 B1.8.4 D5.9 T3 प्रियं पति (by transp.) (for पति प्रियम्). B2 सांप्रतं प्राप्य तत्पति.—°) D7 T3 M6 वेदवती (for देव°). B2-4 G1 हृश (for तृष्टा).— °) \$ Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T3 स्वर्ग (for अनं). Ñ1 प्राप्य च (for प्राप्येव). \$1.2 V1 D1.2.4.5. 8.9.12 T3 G1 दुर्गति:; \$2 दुर्मति:; Ñ B1.8.4 D3 G2 M1.4-7 दुर्गत:; V2 B3 दुर्नुस:; V3 दुर्जन: (for निर्धन:).

स तया सह संयुक्तो रराज रजनीचरः।
अञ्जनादिभिनिष्कान्तः करेण्वेय महागजः॥ ४
देववत्यां सुकेशस्तु जनयामास राघव।
श्रींस्त्रिनेत्रसमान्पुत्रात्राक्षसात्राक्षसाधिपः।
माल्यवन्तं सुमालिं च मालिं च बलिनां वरम्॥ ५
त्रयो लोका इवाव्यग्राः स्थितास्त्रय इवाग्रयः।
त्रयो मन्त्रा इवात्युग्रास्त्रयो घोरा इवामयाः॥ ६

- 4 ° b) \$1 D2.5.8.9 Ts संस(Ds Ts ° t)को; N V2
 B1.5.4 सुप्रीतो; B2 संवीतो (for संयुक्तो). M1 तया सह तु
 संसक्तो (for °). Ñ1 V2 B रेमेथ(Ñ1 B4 स); G2 रराम
 (for रराज). D1.3.4 रमयामास तं चापि रहो राक्षसपुंगवं.
 °) Ñ1 V2.8 B D8 M6 -निष्पन्नो (D8 ° मं); D1.4 -निकांतं;
 D2.12 -नि:कांत:; Cg.k.t as in text (for -निष्कान्तः).
 D9 अंजनाह्मययोग्पन्नः; T3 अंजनाद्रेविनिष्कांतः. °) D6.9
 करिण्येव (for करेण्वेव). Ñ2 V2 B गजो वाशितयेव ह(Ñ2
 थेव हि; B2.3 °या यथा; B4 °या सह); D1.3.4 वाशितेव
 महागजं.
- 5 °) D6 7.10.11 M10 तत: काले; Ts M6 वेदवयां (for देववयां) D5 च (for तु). b) D6 देववयां स (for जनयामास) V3 पार्थिव (for राघव). After 5 b6.7. 10 11 M1 ins., while M10 subst. for 5 cd:

76* त्रीन्पुत्राञ्जनयामास त्रेताग्निसमविग्रहान्।

[M10 विश्वताँहोके (for जनवामास).]

- D6.7.10.11 M4 transp. cd and cf. c) M4 तांस (for त्रींस्). D8 त्रिंशक्तेत्र-; M6 तांस्रेताग्नि- (for त्रींस्वनेत्र-). V2 read पुत्रान् in marg. Ñ1 त्रीनात्मनोपमान्पुत्रान्; T1.2 G M6 तांस्रोंखि(T2 पुत्रांखि; G1 त्रींस्तु त्रि; M5 सुतांखि) नेत्रसद्दशान्; M1 त्रींश्च त्रिभुवनख्यातान्; M4.7-9 त्रीन्पुत्रानिग्नसद्दशान्. 经 Ck: तान् प्रसिद्धान् वक्ष्यमाणान्।; Ct: त्रीन्पुत्राञ्जनयामासेति। 'तान्पुत्रान् प्रसिद्धान् वक्ष्यमाणान्।; Ct: त्रीन्पुत्राञ्जनयामासेति। 'तान्पुत्रान् प्रसिद्धान् वक्ष्यमाणान्। तान्प्रसिद्धान्वक्ष्यमाणान्वेत्यधीः. 经 d) V2 लक्ष्मणाद् (sic) (for राक्षसान्). S1 V1 D8 मदा-वीर्यान्स राक्षसः; S2.3 D2.12 जनयामास राक्षसः; M6 राक्षसो राक्षसाधिपान. d) S V1.3 D8.5 8.9.12 T3 सुमालिनं माल्यवंतं. f) D6 G2 M2.8.9 मालिनं (for मालिं च). Ñ2 सुमहावलं (for बलिनां वरम्). S Ñ1 V B D2.5 8.9.12 T3 सुमालिनं च महावलं; D1.8.4 तृतीयं मालिमेव च; M1 मालिं चेव बलान्वितं. Alter 5, Ñ2 reads 7 d (filleg.).
- 6 G2 M1.2.4.5.7-8 om. (hapl.) 6. Ñ1 reads erroneously 7st in place of 6st repeating it in its proper place.—st) Ś V B2 D2.5.8.9.12 Ts [आ]सर्थं; Ñ2 B3.4 D1.3.4 [आ]न्यस्वं(B4 om); B1 [आ]स्यमं (for

त्रयः सुकेशस्य सुतास्नेताग्निसमवर्चसः ।
विद्यद्विमगमंस्तत्र व्याधयोपेक्षिता इव ॥ ७
वरप्राप्तिं पितुस्ते तु ज्ञात्वैश्वर्यं ततो महत् ।
तपस्तप्तुं गता मेरुं भ्रातरः कृतिनश्वयाः ॥ ८
प्रगृह्य नियमान्घोरात्राक्षसा नृपसत्तम ।
विचेरुस्ते तपो घोरं सर्वभूतभयावहम् ॥ ९
सत्यार्जवदमोपेतैस्तपोभिर्भ्ववि दुष्करैः ।

- 7 Ñ2 reads 7^{ab} (" illeg.) after 5.—^b) Ñ2 V2 B D6.7.10.11 -तेजस:; T3 G2 M6.10 -विग्रह्य:; Cg as in text (for -वर्चस:).—°) Ś Ñ1 D8.12 आगमंस (for अगमंस्). Ś D2.8.9.12 ते तु (for तम्र). M6 विवृद्धिं गतवंतस्ते.—") Ś Ñ V B D2.6.8.9.12 T3 M6 प्रवला (for [उ]पेक्षिता). T1.2 यथा (for हव). M3 [उ]पेक्षिता व्यापयो यथा. % Cv: व्याधयोपेक्षिता इवेति। अत्र यकारलोपस्यासिद्धवद्भावो नित्य इति भगवतो मतम्। तेन गुणः इतः।; Cg: व्याधयोगेपेक्षिता इति संधिरार्षः।; so also Ck.t. %
- 8 °) Ñ2 V1.2 B2-4 G3 वरं; D1.3 वय;; D4 om.; D5 T3 बलं (for वर-). Ś D2.6.8.9.13 T1 G3 M8.6 -प्राप्तं; Ñ2 V1.2 B2-4 D5 T3 प्राप्य; B1 -प्राप्त्या; D1.3.4 प्राप्तास (for -प्राप्ति). Ś Ñ2 V B D1-5.8.12 T3 M5.6 ततस (for पितृस). D5 च (for तु). D9 तु तातस्ते; G1 पितृस्तच (for पितृस्ते तु). Ñ1 बलं प्राप्य समं तत्ते. b) D2 मुक्तेश्वर्य. Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 T3 M6 पितृमेहत्; V3 पितृस्तदा; D6.7.10.11 M10 तपोबलात्; T2 तु ते महत्; M1.3.7.9 तपो महत्. K(ed.) ज्ञात्वेश्वरतपोबलात्. G1 ततस (for तपस्). d) M5 क्रूर- (for कृत-). G2 पावकोपमा: (for कृतनिश्वया:).
- 9 °) Me नियमं (for नियमान्). Ś V1 D2.5.8.9.18 T8 तस्थू; D1.4 तन्नान् (sic); Ds तीन्नान्; Me घोरं (for घोरान्). b) Bs.4 T1 G2.8 M1.9 राक्षसान् (for राक्षसा). T1.2 G3 M3 रघु-; M1 मुनि- (for नृप-). V3 नृपनंदन. b) Ś Ñ V B D2.8.9.13 T3 चेरुस्तम्र (for विचेरस्ते). b) Ś V1.3 D2.8.9.12 T3 -भयप्रदं; D5 -भयंकरं (for -भयावहम्).
 - 10 *) M10 सत्यातमक-. D6.7.10.11 T1.8 G8 M8.10 -शम-;

संतापयन्तस्त्राँ छोकान्सदेवासुरमानुषान् ॥ १० ततो विश्वश्वतुर्वक्त्रो विमानवरमास्थितः । सुकेशपुत्रानामच्य वरदोऽस्मीत्यभाषत ॥ ११ ब्रह्माणं वरदं ज्ञात्वा सेन्द्रैर्देवगणैर्वतम् । ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे वेपमाना इव द्रुमाः ॥ १२ तपसाराधितो देव यदि नो दिशसे वरम् । अजेयाः शत्रुहन्तारस्तथैव चिरजीविनः । प्रभविष्णवो भवामेति परस्परमनुत्रताः ॥ १३

G. 7. 5. 14 B. 7. 5. 14

Ms -दया- (for -दम-). —) T1.8 G3 आंत-; Ms आपि (for सुनि). D6.2.10.11 M10 दुर्लभे:; M9 दुडकरं (for दुडकरें:).
—For 10° , Ś Ñ V B D1~5 8.0.18 Ts Me subst.:

77* सत्यार्जवदमोज्जूतः स तु तेषां तपोऽनलः।

[Ñ1 -दमोद्भृतं; V1 -महोद्भृतं; B1.4 -शमोपेतै:(B4 °त:); B1 -दयोद्भृतः; D1.4 -तपोजातः (for -दमोद्भृतः). T3 सर्वदेवदमोद्भृतं (for the prior half). Ñ1 V1 T3 तच्च; B2 स च (for स च). Ś Ñ1 V1 B2.4 D8.12 T3 तपोबल:(Ñ1 V1 T3 ° %).]

- -c) $D_{1.3.4}$ निर्द (D_1 निद)दाहेव (for संतापयन्तस्). S N V B $D_{2.6.8.9.12}$ T_8 M_6 निर्द हरेंथे (\tilde{N}_2 $B_{8.4}$ M_6 °दाहे; $B_{1.3}$ °हरेंथे)व लोकांस्त्रीन् . -d) S V_1 B_4 $D_{1-6.8.12}$ $M_{6.10}$ -मानवान् (for -मानुषान्).
- 11 ") Ś V1.3 B1 D1-5.8.9.12 [S] स्ययाच्; Ñ V2 B2-4 देवझ; T3 तावच्; M6 [S] स्ययाच्; Ñ प7 तिमुझ्).

 b) D6 G2 विमानं (for विमान-). G2 परम् (for वरम्).

 D6.7.10.11 साश्रित: (for सास्थित:).— b2 -पुत्रम् (for प्रामुत्र).

 पुत्रान्). D1.4 G2 सागम्य; G1 साक्रम्य (for सामन्य).

 c) Ś3.3 D12 तान् (for Sस्मीति).
- 12 ⁵) De युतं (for वृतम्). Ś V1.8 D2.8.5.7-9.12 T2 द्वां संमंत्र्य राक्षसा:; Ñ V2 B D1.6 Me रघा वंग व(Ñ2 राधव)राक्षसा:. V1 illeg. for 12°d. d) Ś Ñ V2.8 B D1-4.8.9.12 दुमा इव (by transp.) (for इव नमा:).
- 13 °) M1 स त्वम् (for तपसा). —V1 illeg. for 13°.
 —°) D6 दिविशे (for दिशसे). M1.4.6.7 transp. यदि नो
 and दिशसे. Ś V8 D8.6.8.9.18 यद्या(Ś2 D18°21) दिशसे
 नो वरं(V8°रान्); Ñ V8 B D1.3.4 ददासि यदि नो (B8 वो)
 वरान्(D1.8.6°रं). ※ Ct: दिशसे ददासि. ※ —°) Ś
 V1.8 D8.5.8.9.12 T8 स्वाम शत्रृणां (for शत्रुह=आरस्). °)
 Ś V1 D1-5.8.9.12 T8 दे दीर्घ- (for [प]व चिर-).
 —V1 om. 13°-15°. °) hypm. Ñ8 V8 B D6.7.10.11
 G1.2 M2.5-7 प्रभविष्णो; T8 जीविष्णवो; M1 भविष्णवो;
 M3.10 Cg.k.t प्रभविष्णवे (for प्रभविष्णवे). Ñ V8
 B M2 भविष्णासः; T1 G2 M2.8.8 भवेमेति(M8 °ह);
 M1 भवामस्तु; M6 भवेमः *; M6 भवेषामः (sic) (for

पूर्व भविष्यतीत्युक्त्वा सुकेशतनयान्त्रभुः ।
पूर्व भविष्यतीत्युक्त्वा सुकेशतनयान्त्रभुः ।
प्रययौ ब्रह्मलोकाय ब्रह्मा ब्राह्मणवत्सलः ॥ १४
वरं लब्ध्वा ततः सर्वे राम रात्रिचरास्तदा ।
सुरासुरान्त्रवाधन्ते वरदानात्सुनिर्भयाः ॥ १५
तैर्वध्यमानास्त्रिद्शाः सर्पित्तंषाः सचारणाः ।
ब्रातारं नाधिगच्छन्ति निरयस्था यथा नराः ॥ १६
अथ ते विश्वकर्माणं शिल्पिनां वरमव्ययम् ।

भवामेति). ॐ Cv: प्रभविष्णवो भवामेति पाठः. ॐ — f) D6.7 (marg. also as in text) अनुप्रहाः. — For 13° f, Ś V3 D1-5.8.9.12 Ts subst.:

78* परस्परहिते युक्ता भृयासा प्रभविष्णवः।

[D1.3.4 -[अ]नुसक्तारतु (for -हिते युक्ता). D1.3.4 भनेम (for भूयास).]

- 14 V1 om. 14 (cf. v.l. 13). N2 V2.3 B(B2 marg. also as in text) D10.11 G1.2 M1.5.7.10 भविष्यथ (for भविष्यति). N5 Ñ1 V3 D2.5.8.9.12 T3 प्रति; Ñ2 V2 (also sup. lin. as in B) तथा; B तदा; D6.7.10.11 विभ: (for प्रस:). N2 V2 B D6.7.10.11 स (for प्र-). B1.3.4 देव- (for ब्रह्म-).
- 15 V1 om. 15^{ab} (cf. v.l. 13).—a) Ñ1 T3 वरान् (for वरं). \$2.3 द्रवा (for लटध्या). Ñ2 V2.3 B D6.7.10.11 G1.2 M1.2.4.8—10 तु(B4 च) ते (for तत:). D1.3.4 M5—7 वरलटधास्तु ते सवें.—b) D2.5.9.12 तथा; T1.2 G3 Ms च ते; M1.2 तत: (for तदा). \$ D1.3.4.8 T3 G2 M4—10 राति—वरासत: (\$ D8 T3 °था; M10 °दा); Ñ2 V2 B रातिंचरेश्वराः V3 राश्चसपुंगवाः (for रातिंचरासत्।).—a) \$ V2 D2.5.8.9.12 प्र(V2 क्ष)धावंतो (V2°त; D5 °ति); Ñ1 B D1.3.4 अवाधंत (D1.3.4 °ते); M10 प्रवाधंतो (for प्रवाधन्ते).—a) D6 7.10.11 T1.2 G M1.2.4—10 वरदान- (for वरदानात्). V1 om.; D4.5 तु (for स-). G1 सुद्धिताः (for सुतिर्भयाः).
 - 16 °) \$ D2.8.12 ते (for तेर्). Ñ2 V2.3 B1.4 D7 T3 M4.5.10 बाध्यमानास् (for वध्यमानास्). \$2.3 om. त्रिद्शाः. ^b) \$2 सप्तिपंसेवाः (hypm.); B1.2 ऋषिसंवाः; T3 सपिंचाः (for सपिंसेवाः). °) \$ Ñ V1 B1 D1-5.8.9.12 T3 नाध्यमच्छेन (\$1 Ñ1 V1 °त्); Ñ2 B2-4 नाध्य (B2 पि; B4 °2य) गर्छस्ते (for नाधिमच्छन्ति). d) B1 नियमस्थाः D1.3.4 नर्दस्था (for निर्यस्था). Ñ1 reads in marg. यथा.
 - 17 b) Ñ2 V2 B2.4 प्रमुम्; B1.2 प्रमुर्; D3 प्रम् (for बरम्). D1.4 शिह्यनं प्रमाध्ययं. —D1 om. frem द्ययं up to महतामा in 79*. —°) \$ V1.3 D2.5.8.9.12 T2.3 जाग- क्योचु: (\$1 V1.3 D8.12 °त्योचु:; \$2.3 °त्योचे:) सु- (for स्योचु: समेला). G2 M4.6.7 सहिता (for संहष्टा). Ñ V2 B

उत्तः समेत्य संहष्टा राक्षसा रघुसत्तम ॥ १७
गृहकर्ता भवानेव देवानां हृदयेप्सितम् ।
अस्माकमि तावत्त्वं गृहं कुरु महामते ॥ १८
हिमवन्तं समाश्रित्य सेशं मन्दरसेव वा ।
सहश्चरगृहप्रकृषं गृहं नः क्रियतां महत् ॥ १९
विश्वकर्मा ततस्तेषां राक्षसानां महाग्रजः ।
निवानं कृषयामास चक्रस्थेवामरावतीम् ॥ २०

प्रोचुराह्य सहिता. —) Ś V3 D2.8.9.12 राज-; G1 सुनि-; M3.7 नृप- (for रघु-). Ñ V2 B D3.4 -नंदन (for -सत्तम). V1 D5 T2.8 वै रघूत्तम (for रघुसत्तम). —After 17, Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4-12 T G3 M3 ins.:

79* ओजस्तेजीयलवतां महतामात्मतेजसा।

[D1 om. up to महतामा. G3 ऊचुम् (for ओजम्). Ś V1.3 D2.8.9.12 -वरं लब्ध्वा; Ñ1 D4.5 T2.3 -वरं बुद्धा (D6 °दिर्); T1 G3 M3 -[s]वलंबानां; Ck.t as above (for -वल्बतां). Ś D2.5.8.9.12 महत्त्वम् (D5 °त्वात्); G(ed.) महता (for महताम्). D5 स्वारम-; D9 चारम- (for आरम-). V2 महाभागाः मुतेजस: (for the post. half).]

- -Thereafter, D1.4 cont.; while D3 ins. after 17:
 - Sc* यशस्तेजोहतं कृत्वा पूर्वमेव तु भौवनस्। [Ds ओजस (for यशस्).]
- 18 °) B4 D1.4 G1.2 गृहं (for गृह-). Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8 9.12 T2.8 तित्यं; Ñ2 V2 B D3 देवो; D1.4 देव (for एव). °) М7 मनसा (for हृदय-). Ś Ñ V B2.8 D1-4. 8.9.12 T2.3 M5.7 -[\$] फिसत: (V2 B3 °तान्) (for -[\$] फिसतम्). °) D5 कुरु (for अपि). Ñ2 V2 B देव त्वं; T1 G2.8 M1.2.4.5.8.9 तावस्रो (for तावस्ते). °) Ñ2 V2 B गृहान्कर्तुं मिहाईसि; D5 गृहे यत्नं सहावलः.
- 19 6) B2 समासाद्य; D6.7.10.11 G1.2 M1.2.4.5.7-10 उपाशित्य (for समाशित्य). 6) Ś2 Ñ1 V2 B2 D1.2.4.5. 10.11 T3.4 G1.2 M2.4.10 मेरु- (for मेर्च). D3 कंदरम् (for मन्दरम्). Ś2.3 B1 D1-5.8.9.12 T1 G2 M1 च (for वा). 6) Ś1 गृहेश्वर-. D2 प्रस्थं (for प्रस्थं). Ś V1.3 D2.5. 8.9.12 T3 M1.3 5 (also as in text) इति (for महत्त). Ñ V2 B सुरे(Ñ1 महे)श्वरगृहप्रस्थानगृहाद्यः (B3 हांस्त्वं) इरु विश्वकृत् (Ñ1 हतामिति).
- 20 °) D_8 विश्वकर्ता. M_4 गृहं (for ततस). $-^{b}$) \tilde{N}^{9} V_2 B महात्मनां; $M_{2.4.5.7.10}$ महाभुज (for °भुजः). $-^{\circ}$) $S_{8.8}$ \tilde{N} $B_{3.4}$ $D_{2.6.8.9.12}$ $M_{1.7}$ कार(D_6 रच) यामास; $M_{2.6.9}$ रोच($M_{2.9}$ कल्प) यामास (for कथयामास). $-^{d}$) \tilde{S} \tilde{N}^{1} $V_{1.8}$ $D_{2.6.8.9.12}$ T_8 देवानामिव(D_6 °सिप) तां पुरीं; \tilde{N}^{2} V_2 B शक(B_8 °का) वासोपमं तदा.

दक्षिणस्योदधेस्तीरे त्रिक्टो नाम पर्वतः।
शिखरे तस्य शैलस्य मध्यमेऽम्युदसंनिभे।
शक्तनैरिप दुष्प्रापे टङ्कचिछन्नचतुर्दिशि॥ २१
शिश्रद्योजनिक्तिणि स्वर्णप्राकारतोरणा।
मया लङ्केति नगरी शक्ताइप्तेन निर्मिता॥ २२
तस्यां वसत दुर्धपाः पुर्या राक्षससत्तमाः।
अमरावतीं समासाद्य सेन्द्रा इव दिवीकसः॥ २३

21 a) Ms 東京 (for 前天). —After 21ab, Ś N1 V3 D1-5.8,9,12 T1.3 M3,6 ins.:

81* त्रिकृट इव सह्योऽन्यो द्वितीयो बुद्धिसत्तमाः।

[T3 एव (for इव). Ś1 Ñ1 V3 D1.s.4 T3 स ह्यस्थो; Ś2.3 D8.12 स ह्यस्थो; T1 M3.6 संपन्नो (for सहोऽन्थो). Ś2.3 D12 चादि-; V3 om.; D1.3.4 T1 M3.6 तत्र (for बुद्धि-). Ś1 D9 M6 -सत्तम; Ś2.3 V3 D1-4.8.12 -सत्तम:.];

while No V1,2 B D6.7.10.11 ins.:

82* सुवेल इति चाप्यन्यो द्वितीयो राक्षसंखराः।

[V1 illeg.; V2 B2 राक्षत्रवैभाः; D8 मनुजेश्वर (sic) (for राक्षसेश्वराः).]

- —°) M3 तत्र (for तस्य). d) D3 मेरु- (for उम्बुद्र-). M3 बुधसेविते; Cg as in text (for उम्बुद्रसंनिमे). B1 मध्ये चांबुद्रसप्रमे. e) S1 D8.12 दुष्प्रा(D12 दु: प्रा)पाद् (sic); S3 Ñ1 T3 दुष्प्राप्य(S3 T3 °पा); V1 D1-5.7.9 दु:प्रापे (D2 °पा; D9 °cवे) (for दुष्प्रापे). e) S बलं (S2.3 लंका; छत्रा (sic); Ñ2 B D1.3.4.0.0 टंकच्छित्रे; D2.5.12 टंका (D5 °क)च्छित्रा; D8 बलंकांता (sic); T3 टंकच्छन्न-; G2 टंकच्छित्रे; L (ed.) दुर्गमा वै; Cg.k.t as in text (for टंकच्छित्र-). S Ñ V B1.3.4 D1-9.12 T3 M4.7.8 चतुर्दिशे (D7 M8 °दो); M6 -चतुर्दिशा; M10 -शिलातले (for -चतुर्दिशि).
- 22 °) Ds पष्टि- (for त्रिंशद्-).) G M4-6.8 हेम-(for स्वर्ण-). Ds-7.10.11 T1.2 M1-3.9.10 हेमओरणसंव् (M1.2.0 °संडि)ता. For 22 , Ñ2 V B subst. l. 1; while Ds-7.10.11 T1 M1-3.9.10 ins. after 22°:

83* शतयोजनमायता। स्वर्णप्राकारसंवीता.

[(l. 1) M1 दश- (for शत-). —(l. 2) T1 M3.10 सप्त-; M1.2.9 हेम- (for स्वर्ण-). M9 -संहिता.]

-Be cont.:

84* त्रियोजनविस्तीर्णेन पञ्चदशोच्छितेन च। प्राकारेण सुवर्णस्य वेष्टिता सा समन्ततः।

-°) \tilde{N}_{8} $V_{2.8}$ B तत्र (for मया). V_{2} Bs च पुरी (for नगरी). -°) V_{3} D10 शक्या (for शक-). \circ V1 D8.12

लुङ्कादुर्गे समासाद्य राक्षसैर्वद्गिभर्यताः ।
भविष्यथ दुराधवीः शत्रूणां शत्रुसद्नाः ॥ २४
विश्वकर्मवचः श्रुत्वा ततस्ते राम राक्षसाः ।
सहस्रानुचरा गत्वा लङ्कां तामवसन्पुरीम् ॥ २५
दृद्याकारपरिखां हैमेर्गृहश्चतेर्श्वताम् ।
लङ्कामवाप्य ते हृष्टा विहरन्ति निशाचराः ॥ २६

G. 7. 5. 29 D. 7. 5. 29 L. 7. 4. 26

-[आ]ज़(\hat{S}_1 V1 °ज़ा)या वि-; N1 D2 T3 -[आ]ज़प्ता वि-; M3 -[आ]ज़्प्तेव (for -[आ]ज़्प्तेन). V3 तेजला (for निर्मेता). \hat{N}_2 V2 B मया शकाज्ञया छता.

- 23 °) Šī Dē.12 वसंतुः Š2.3 च सप्तः D1.3.6 T1.1 G M1.6.8.9 दस्य(G3 °थ्वं) (for वसत). 6) B1.3.4 D10.11 यूयं (for प्रयो). Š V1.3 B1.3.4 D2.5-12 T3 G1 M1.6.7 -पुंगवाः (for -सत्तमाः). °) hypm. Dē सुरावर्ता (for अमरावर्ता). Š B3 D2.8.8.12 इवासायः B2 T2 M5.8 आमाद्य (for समासाय). D1.8.4 विचर्थवं महाभागाः. अ Cg.k.t: अमरावर्ता समासायेति पदवशादश्रराधिवयम् (Ct °येति नवःक्षरपादतार्था). & 6) D2 अपि (for इव).
- 24 °) De Ti.2 G M लंकां हुगाँ (for लङ्कादुगाँ). 6) \$ D2.8.9.12 वृत्तं; De Gi Me.10 वृतां (for वृताः). Vi illeg. for 24°. °) Bi.2 Ms भनिष्यत (Ms °ति). Ñ2 V3 B2-4 De सुदुर्धर्पाः; Dr [अ]स्वदुर्धर्पाः (for दुराधर्पाः). \$1 D2.8.12 हुधर्पा नै (D2.12 °श्च) भनिष्यंति (D2 ° ६यध्वं); \$2.8 दुष्प्रधर्पा भनिष्यंति; Ñ1 V3 D6.9 T3 Me दुराधर्पा भनिष्यंते. d) V2 B शत्रुभिः (for शत्रुणां). G1 कुल- (for शत्रु-). B3-मर्दनाः (for -सूद्नाः).
- 25 ^b) Ñ1 V1 T3 राक्षसर्गाः; Ñ2 V2 B1.2.4 D6.7.
 10.11 राक्षसोत्तमाः; B3 राक्षसंभराः (for राम राक्षसाः).—°)
 D1.4 T2 M1 सहसाः M5 सर्वे स-; Cg.k.t as in text (for सहसः). Ñ B D6.7.10.11 M10 भूत्वाः V3 भूता (for गरवा).
 C2 अनुभूयाचिराहरवा.—^d) Ñ3 V2 B2.4 D6.7.10.11 गत्वाः
 B1 पुरीं (for छक्कां). D3 तामन्यसन् ; D5 M5 अध्यावसन् ;
 T1.2 G3 ते न्यवसन् ; G1.2 M1.2.4.6.8-10 आवासयन् (for तामवसन्). B1 तता (for पुरीम्). Ś Ñ1 V1.8 D2.8.9.12
 T3 छंकां राक्षसपुंगवाः (Ñ1 V1 T8 °सत्तमाः); B3 विचेह-देशीरसुकाः; M7 छंकायामावसन्पुरी.
- 26 °) D3 om. from दिखां up to समा (see var.) in 41°. D5 T G M1.3.4.5.10 -पिन्यां (for परिखां). °) \$ D1.2.4.5.8.9.13 स्वर्णेद्; Ñ1 स्वर्ण-; D10 हेमैद् (for हैमैद्). \$2.3 D12 मृग- (for गृह-). Ñ1 युनां: D1.4 स्थितां (for गृहाम्). V3 स्वर्णेगृहसंवृतां (subm.); T1.8 G M1-5.7-10 सोवर्णेगृह-शोमितां (M7 विदिकां; M10 °गोपुरां); T3 स्वर्णेवेंदमशतिर्थतां.

G. 7. 5. 30 B. 7. 5. 30 L. 7. 4. 27 नर्भदा नाम गन्धर्वी नानाधर्मसमेधिता।
तस्याः कन्यात्रयं ह्यासीद्धिश्रीकीर्तिसमद्युति ॥ २७
ज्येष्टक्रमेण सा तेषां राक्षसानामराक्षसी।
कन्यास्ताः प्रददौ हृष्टा पूर्णचन्द्रनिभाननाः॥ २८
त्रयाणां राक्षसेन्द्राणां तिस्रो गन्धर्वकन्यकाः।
मात्रा दत्ता महाभागा नक्षत्रे भगदैवते॥ २९
कृतदारास्त ते राम सकेशतनयाः प्रभो।

कृतदारास्तु ते राम सुकेशतनयाः प्रभो । भार्याभिः सह चिक्रीडुरप्सरोभिरिवामराः ॥ ३०

 $-^{\sigma}$) D1.4 आविर्य (for अवाप्य). S D2.8.12 हृष्टा वै; D9 हृष्टा वै (for ते हृष्टा). — G1 om. (hapl.) 26^{d} – 28^{σ} . — d) G2 M4.7 वि (G2 प्र) चरंति (for विह्र्गन्ति). D1.4 स्म राक्षसाः (for निशाचराः). \tilde{N}^{2} V2.5 B D6.7.10.11 न्यवस (B4 अभव)- अजनीचराः. — After 26, \tilde{N} V2.3 B D1.4.6.7.9-11 ins, :

85* एतस्मिन्नेव काले तु यथाकामं च राघव ।

 $[B_2 = (for g). \tilde{N}_1 \text{ अंतरे काले (for एव काले g). D6 यथा रंभा (for यथाकामं). <math>\tilde{N}_1 \text{ V2 B1.8.4}$ यथाकामचरानघ (for the post. half).]

27 Ds G1 om. 27 (cf. v.l. 26). — 6 Gs निर्मदाः M9 नर्दमा. \$2.3 D8.9 गांधर्वः (for गन्धर्वः). — 6) G3 न्वणं- (for -धर्म-). \$ V1.3 D2.5.8.12 -समाहिताः D9 T3 -समाश्रि (Ts भेशि)ताः M10 -पथे स्थिता (for -समेधिता). Ñ V2 B D6.7.10.11 बसूव रघुनंदन. — V3 illeg. for 27° d. — 6) M4.5.9 तस्यां (for तस्याः). Ñ1 M1 च (for हि). \$ D8 कन्या बसूब्रस्तस्येमां (\$2.3 °वुः सुश्रोण्यो)ः V1 D2.5.8.9.12 कन्यां (V1 D5 तस्या) बसूब्रस्तिस्रक्षाः (D2.9 सिस्नोस्या)ः T3 तस्यां बसूब्रस्तिस्रक्ष. — 6) K (ed.) धी- (for ही-). Ñ1 B M7-कांति- (for कींति-). \$ V1 D1.2.4.8.9.12 -समन्विताः ; D5 -समाः सुताः T3 -सम-प्रभाः ; M6 -समन्वितः (for -समग्रुति).

- 28 Ds om. 28; G1 om. up to 28° (cf. v.l. 26).
 ") D1 श्रेष्ठ-; Ms ज्येष्ठा-, V2 तेषां तु; D1.4 सर्वेषां (for सा तेषां). ") B2.3 D1.2.4-6.12 T1.5 G2.3 M1.5.6.8.9 हृष्टा: (for हृष्टा).
- 29 Ds om. 29 (cf. v.l. 26).) Ñ2 V2 B Ds.7. 10.11 Ms दसा मात्रा (by transp.). S D7.8.12 T1 G2.3 Ms महाभाग (for भागा). D1.4 ता नमेदासुता राम.
- 30 Ds om. 30 (cf. v.l. 26).) Ds कृत-दानास. Bs च ते; Gs M10 ततो (for तु ते). Vs सवें; D1.4 राजज् (for राम). —) Ñ Vs B2-4 D6.7.10.11 तदा; B1 तथा; D1.4 ततः; Ts विभो (for प्रभो). —) Gs M1.2.4 की दंति (M1.4 ते); M7 मोदंते (for

तत्र माल्यवतो भार्या सुन्दरी नाम सुन्दरी।
स तस्यां जनयामास यदपत्यं निवोध तत्।। ३१
वज्रमुष्टिविंरूपाक्षो दुर्मुखबैव राक्षसः।
सप्तन्नो यज्ञकोपश्च मत्तोनमत्तौ तथैव च।
अनला चाभवत्कन्या सुन्दर्या राम सुन्दरी।। ३२
सुमालिनोऽपि भार्यासीत्पूर्णचन्द्रनिभानना।
नाम्ना केतुमती नाम प्राणेभ्योऽपि गरीयसी।। ३३
सुमाली जनयामास यदपत्यं निज्ञाचरः।
केतुमत्यां महाराज तन्निवोधानुपूर्वशः॥ ३४

चिक्रीडुर्). Ñ2 V2 B D5-7.10.11 transp. भार्याभि: and चिक्रीडुर्. Ś Ñ1 V1.5 D2.8.9.12 T8 M5 कीडंति(Ñ1 V1 °त:) सह भार्याभिर्. $-^{d}$) G2 M1.2.4.6.7 ह्यप्सरोभिर् (for अप्सरोभिर्).

31 D3 om. 31 (cf. v.l. 26). —) B4 D10.11 ततो; D1.4 अथ; T1.2 G3 तस्य (for तत्र). —) Ñ1 D9 सुकृती; T3 संकृतिर; G1 संस्कृतिर (for first सुन्दरी). D5 चार्ति (for नाम). —) Ś D2.8.9.12 तस्यां सं- (for स तस्यां). —) Ś V1.3 D2.5.8.9.12 Т3 यान्यपत्यानि वन्मि ते (V1 विद्याहे; D5 वेद्रयहं); D1.4 अपत्यांस्तानिबोध ह (sic); M5 अपत्यं तन्निबोध मे. — After 31, V3 ins.:

86* तानि ते वर्णयिष्यामि *******

- 32 Ds om. 32 (cf. v.l. 26).—") M1 यज्ञ मुध्रि (for बज्ञ मुध्रि).—") B1 चापि; T1.2 G2 नाम; G1 चेति (for चेत्र). G1 राक्षसा:.—") S1 D8 सुम्रज्ञो; D12 सम्रा. G (ed.) केतु ज्ञ (for कोप ज्ञ).—") S D8.12 मदमत्तस; D2 मंगुमेत्तस (sic); D5 पंगुमतं (sic); D9 G1.3 M2.8 मतोन्मत्तस (for मतोन्मत्तौ). M10 च ताबुभौ.—") M8 या (for च). S V3 D2.8.9.12 अनु (V3 °2) तस्या; Ñ2 V2 B2-4 मुबेला च (for अनला च). D5 अनंगरूपा सुज्ञा च.—) S Ñ V3 D2.8.9.12 G2 सुंदरी नाम; V1 D5 T3 सुंदरीणां च; B1 D1.4.6 T1.2 G1 M1.7 सुंदर्या (B1 T2 °या) ना (D6 T1 M7 रा) म (for सुन्दर्या राम).
- 33 Ds om. 33 (cf. v.l. 26). 17.2 G M1-8. 5.7-9 सुमालेर (for सुमालिनो). Ś Ñ1 V1 D2.8.9.13 Ts [S]थ (for Sपि). D1.4 चाप्यासीत् (for भार्यासीत्). 2 M10 सा व (for नामा). V2 केतुवती. Ñ2 V B1-3 D6.7. 10.11 राम (for नाम).
- 34 Ds om. 34 (cf. v.l. 26). —") Т1.2 Gз Мэ.в.э чибет. — After 34", Ś Dэ.в.э.12 ins.:
 - 87* भार्यायां रघुनन्दन। रूपयोवनशालिन्यां.
- $-^{\delta}$) \le \hat{N}_1 $V_{1.8}$ $D_{2.6.8.9.12}$ T_8 बान्य(\hat{N}_1 यद)पत्यानि

प्रहस्तोऽकम्पनश्चेत्र विकटः कालकार्युकः ।

धूम्राक्षश्चाथ दण्डश्च सुपार्श्वश्च महावलः ॥ ३५
संहादिः प्रधसश्चेत्र भासकर्णश्च राक्षसः ।

राका पुष्पोत्कटा चैत्र कैकसी च शुचिस्मिता ।
कुम्भीनसी च इत्येते सुमालेः प्रसन्ताः ॥ ३६
मालेस्त वसुद्या नाम गन्धर्वी रूपशालिनी ।
भार्यासीत्पन्नपत्राक्षी स्वक्षी यक्षीत्ररोपमा ॥ ३७

राक्षस:. —°) V3 D8 G2 केतुमत्या. Ś D2.9.12 अ(Ś2.3 D12 त)तो राजंस; Ñ1 M4.7 महाभाग; T1.2 G M1-3.5.8.9 महाबाहो; D8 सुतो राजंस (for महाराज). —d.) Ś1 Ñ1 V1 D2.8.9 T M5 तान् (for तन्).

35 Ds om. 35 (cf. v.l. 26). —) \$2.3 सुहस्तो. \$1 Ds कोपनश्; G1 Ms कंपनश् (for इकम्पनश्). —) \$2 विकटा (for विकट:). \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 Ts करटा (Ñ1 °टो; Ts 'टी)सुख:; Ñ2 V2 B D6.7.10.11 G1 M1 कालिकामुख: (M1 °मुंक:); D1.4 कालवान्मुख: (for कालकार्मुक:). —) Ñ2 V2 B1.3.4 D6.7.10.11 [प]व (for [अ]अ). B2 धूम्रश्लेव (for धूम्राक्षश्ल). \$ Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 कं (Ñ1 [s]कं) पनो दंड: (D2.5 °नश्लेव); Ts इयावदंतश्ल (for चाथ दण्डश्ल). —) \$2.3 सुपणं: (for सुपार्श्वश्र). \$ D8.12 सु- (for च). Ñ1 V B D1.4.5 Ts Ms महाम (V2 B2 D5 ° सु)ति: (for महावल:).

36 Ds om. 36 (cf. v.l. 26). -) S2.3 Bs.4 D2.5. 8.9.12 M4.7 9 संहादी (D6 द:); D1.4 संपाति:; M2 सहादी (for संहादि:). Si Ds प्रसभश; Ñi प्रसचश; G2 Mi प्रहसश् (for प्रयसञ्). \$2.3 D12 प्रसवेशश्च (for प्रयसश्चेव). — b) G2 प्राप्तकर्णश (for भास°). —) D1.4 वाक:; T1 Ms बाला; T2 G M1.2.4-9 बका (for राका). G2 चेंका (for चैव). S Ñ1 V1.8 D2.5.8.9.12 T3 पुष्पोत्कटा च का(D5.9 रा)का च (Ñ1 काकेंब; T3 कन्या वै). - d) V2 नैपकी; B2.s नैकसी; D1.4 Me केकशी(Me °सी); D7 केकयी; D9 कैकशी; Ma केसरी (for कैंकसी). Ta Ga समध्यमा; G1 श्रुचि: प्रभो; G2 Ms.10 सुविस्मिता (for ग्रुचिस्मिता). Ms (also as in text) कैकसी नाम राश्वसी. - G1 om. (hapl.) 36 - 38 . -) Note hiatus between च and इत्येते. S V1 D1.2. 4.8.8.9.12 Ts च कन्यास्ता(\$2.3 D12 °न्या सा; D5 °न्या च); Ñ1 तथेवैता; Ñ2 V2.3 B D6 तथेत्येते(V2 °ता; B2 °च); G2 M4-7 च इत्येता:; M8 [इ]ति चैत्रैते (for च इत्येते). —/) Ñ2 V2 B De G2 M5.6 सुमालि- (V2 B2-4 °ली-) (for सुमाले:). De Ms.5.8 प्रभवा: (for प्रसवा:). Be तथा (for स्मृता:). D1.4 प्रसव: स्मृत: (for प्रसवा: स्मृता:). S N₁ V₁ D_{2.5.8.9.12} T₈ बल्लिनश्च सुमालिन:.

सुमालेरनुजस्तस्यां जनयामास यत्त्रभो । अपत्यं कथ्यमानं तन्मया त्वं ग्रणु राघव ॥ ३८ अनलश्चानिलश्चैव हरः संपातिरेव च । एते विभीषणामात्या मालेयास्ते निशाचराः ॥ ३९ ततस्तु ते राक्षसपुंगवास्त्रयो निशाचरैः पुत्रशतैश्च संवृताः ।

सुरान्सहेन्द्रानृपिनागदानवा-न्बवाधिरे ते बलवीर्यदर्षिताः ॥ ४०

G. 7. 5. 44 B. 7. 5. 44 L. 7. 4. 40

37 Ds G1 om. 37 (cf. v.l. 26 and 36 respy.)
—") Ś Ñ V B D2.5.8.9.12 Ts मालिनो (for मालेस्तु).
Ś Ñ1 V1.3 B2 D2.5.8.9.12 T2.3 M2 वसुधा; G2 सुमदा (for वसुदा). —") Ś2.3 D1.4.5 गंधर्वा. M8 -मालिनो. —") V2
[अ]स्य (for [अ]मीत्). —") D10 transp. स्वक्षी and यक्षी. V1 D2.5.9 T3 -समा शुमा; M6.10 -सुतोपमा; Ck.t as in text (for -वरोपमा). Ś V3 D8.12 यक्षी (Ś1 V3 ° अ) यक्ष (D12 ° क्षी) समा शुमा; Ñ1 सुधाकरनिमानना; Ñ2 साक्षात्पयम्समावना; V2 सुभू पद्ममितानना; B1 समाना वरवर्णिनी; B2.6 सुभू (B4 इयाम; G[ed.] मुख्या) पद्मसमानना; B2 पूर्णचंद्र-समानना; D1.4 स्वक्षी दक्षा मनोरमा; D6.7 T1 M3 स्वक्षी यक्ष सतोपमा; M2 साक्षात्थितसमोपमा.

38 D3 om. 38; G1 om. 38^{ab} (cf. v.l. 26 and 36 respy.). — °) \$ D2.8.9.12 माली च हि; Ñ V2 B T3 सुमालिनो(B1 °लेश्व); D5 सुमालिहें (for सुमालेर्). G3 damaged from स्यां up to रवं in 38^d. D1.4 तस्या; M1.2 तस्य (for तस्यां). — °) \$ V3 D2.5.8.9.12 T3 यानि तु; Ñ1 यान्त्रिभु; V1 राक्षसः; M8 तस्प्रभो (for यस्प्रभो). — °) V2 B3 D7.10.11 M5 तु; D1.4 ते (for तन्). — d) Ñ2 V2 B1.2.4 D1.4 निवोध मम राघवः; B3 तक्षित्रोध मयान्य. — For 38°d, \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 subst.:

SS* अपत्यानि महाबाहो वदतः श्रुणु तानि मे।

[\tilde{N}_1 महाभाग (for °बाहो). Va illeg. for the post. half. Da यानि. $\dot{S}_{2.3}$ तु (for मे). \tilde{N}_1 V1 Da Ta रावव (for तानि मे).]

39 Ds om. 39 (cf. v.l. 26). — °) Ñ1 Vs अनिलश् (for अनलश्). Ś Ñ1 V2 Ds.5.8.9.12 नलश् (for [आ]-निलश्). Ñ2 B T1.2 Gs transp. अनलश् and अनिलश्. — °) Ñ2 V2 B1.3.4 भीम:; G1 वीर: (for हर:). B2 (also marg. as in B1) भासकर्गश्च राक्षमः. — °) Ñ2 V2 B2.4 ये ते; B2 D1.4 ये ते (for एते). — °) Ś Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T3 बलिनो हि(\$2.5 D12 °नक्ष) (for मालेयास्ते).

40 Ds om. 40 (cf. v.l. 26). Vs reads 40 twice.
—") Bs तत्तह्त्रे (for तत्तह्तु ते). Š Ñi Vi.s (second

G. 7. 5. 45 B. 7. 5. 45 L. 7. 4. 41 जगद्धमन्तोऽनिलवद्दुरासदा
रणे च मृत्युप्रतिमाः समाहिताः।

वरप्रदानादभिगर्विता सृशं ऋतुक्रियाणां प्रशमंकराः सदा ॥ ४१

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

time) Da.s.s.s.12 Ts निशाचरा जा(Ñ1 Da जा) तिगुणो पपना. -- b) G3 damaged from चरै: up to 40°. V2 निशाचराः. Vs (first time) सु-; Ds Me तु (for च). S Ni Vi.s (second time) D2.5.8.9.12 T3 युक्ता: (for संवृता:). —D1 om. 40°d. —°) N1 T3 पुरा (for सुरान्). V3 (second time) B4 D2.5.8.9.12 T3 M1 महें(V3 M1 सुरें)-द्वान (for सहेन्द्रान्). S Ñ1 V3 (second time) D2 5.8. 9.12 च मुनींश्र सिद्धान्; V1 T3 स(T3 च)मुनीन्ससिद्धान्; Vs (first time) ऋषिछोकसंघान्; Ba °दानवेंद्रान्; De.7. 10.11 M10 °नागयक्षान् (for ऋषिनागदानवान्). — d) T2 प्रबाधिरे. D10.11 G2 M3,4.7 तान्; G1 om.; M2 तद् (for ते). Ds.7.10.11 बहु- (for बल-). Ms -गविता:; M7 -इपितान (for -द्रिवा:). Ñ V2.3 (first time) B D4 [s] ति (Ñ2 प्र)बलाभि (B4 D4 °ति)गर्विताः (for बलवीर्यदर्पिताः). Ś V1.3 (second time) D2.5,8.9,12 Ts सर्वे हाबार्ध (D2.12 हाधार्व; Ds ववाचं [corrupt])त सदा(Ts नरा:)प्रवृत्ताः(V1 D2.5.9 Ts °मताः; Vs °सन्नाः). % Cv: बवाधिरे तानिति सम्यक, %

41 Ds om. 41 (cf. v.l. 26). —) \$1 Ds.8 द्वंतो; \$2.8 Bs D12 प्रसंतो (for अमन्तो). \$2.8 [S]नलवद् . \$1 Ds.12 दुरासदो (for दुरासदा). G2 [S]निलदुर्द्राः सदा (sic); G2 [S]निल ** ** *. % Cv: जगन्द्रमन्त हत्यादि। अस्य पूर्वेण संबन्धः. % — 6) \$ Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 बलेन(D1.4 रणाय) मृत्युं शतशः(V1 °त्योः समतां) समान्ध्यताः; Ñ2 V2 B रणप्रचंडाः शतशः सदो(B8 सततं समु) एताः; D6 7.10.11 M10 रणेषु मृत्युप्रतिमानतेजसः; T3 बलेन मृत्युप्रतिमाः समाश्रिताः. — 6) B4 T1.2 G3 M2.3.5.6.8-10 अति-; D6.7.10.11 M1 अपि (for अभि-). Ñ2 V2 B1.2.4 विभित्ता (for गिर्वता). M1 तदा (for मृशं). \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 अ(Ñ1 स; T3 श)मंन जग्मुवरदानगिर्व(D9 °दिपि)ताः. — 4) V2 lacuna for ऋतुक्रयाणां. D5 -िक्रयाणां (for क्रियाणां). Ñ1 V1 D1.3.4 G1 M4 तदा; T3 तथा (for सदा). Ñ2 V2 B प्रशमं प्रचिकरे. % Cg.k.t: प्रशमंकरा इत्याषः खन् . %

Colophon. — Kāṇḍa name: Śī D8.9 om. — Sarga name: Ś D1.2.4.5.9.12 राक्षसवरप्रदानं (D1.4.5 °नः); Ñī राक्षसोत्पत्तिर्वरप्रदानः; Ѳ V1.2 B राक्षसोत्पत्तिः; Vs सुकेश-पुत्रवर्षदानं; D3.8 राक्षसवरदानं (D3 °नः). — Sarga no. (figures, words or both): Śī Ñī V2.3 B1.2 D2.4.18 om.; ڲ.3 D8.9 4; V1 3. — After colophon, D11 concludes with ॐ नमो नमः; T3 G1.3 M1.2.5.8 श्रीरामाय नमः; G² M10 श्रीरामचन्द्राय नमो (M10 om. नमो)नमः.

६

तैर्वध्यमाना देवाश्व ऋषयश्व तपोधनाः।
भयार्ताः शरणं जग्मुर्देवदेवं महेश्वरम् ॥ १
ते समत्य तु कामारिं त्रिपुरारिं त्रिलोचनम्।
ऊचुः प्राञ्जलयो देवा भयगद्गदभाषिणः॥ २
सुकेशपुत्रैर्भगवन्पितामहवरोद्धतैः।
प्रजाध्यक्ष प्रजाः सर्वा बाध्यन्ते रिपुबाधन ॥ ३

शरण्यान्यशरण्यानि आश्रमाणि कृतानि नः ।
स्वर्गाच च्यावितः शकः स्वर्गे कीडन्ति शकवत् ॥ ४
अहं विष्णुरहं रुद्रो ब्रह्माहं देवराडहम् ।
अहं यमोऽहं वरुणश्चन्द्रोऽहं रिवरप्यहम् ॥ ५
इति ते राक्षसा देव वरदानेन दिपताः ।
बाधन्ते समरोद्धर्षा ये च तेषां पुरःसराः ॥ ६

B. 7. 6. 6

6

Ta missing for Sarga 6 (cf. v.l. 7.1). Disbegins with 3.

- 1 °) B1.4 Ms बाध्यमाना; Ck.t as in text (for वध्य°). Vs (marg. also as in text) शतशो (for देवाआ). b) V1 Ds मुनयश् (for ऋषयश्). Ds स- (for च). S D2.8.9.12 मुनयश्चारणै: सह. s) Ss Gs देवदेव. After 1, V1 D7.10.11 Ts ins.:
 - 89* जगत्सृष्टयन्तकर्तारमजमन्यक्तरूपिणम् । आधारं सर्वेलोकानामाराध्यं परमं गुरुम् ।

[(l. I) V1 जगत: सृष्टिकर्तारमञ्यक्तं व्यक्तरूपिणं.]

- 2 °) \$1 Ds [का] शु; Ms.s 10 च (for तु). Ñ Vs.s B नमस्कृत्य (for तु कामारिं). Mr समेत्य सर्वे कामारिं, b) Ds T1.2 G2.3 M1.3-5.7 त्रिपुरशं (for त्रिपुरारिं). After 2°b, Ñ1 ins.:
 - 90* दुर्वारवीरजेतारं देवानामभयंकरम् । भयंकरं सुरारीणां योगिनां मुक्तिदं शिवम् । इर्तारं सर्वेलोकानां प्रलये रघुनन्दन ।
- —°) \$ B₈ D_{2.8.9.12} सर्चे; V₂ om.; B₁ [S]भ्येत्य; D_{1.8.4} M₆ देवं (for देवा). °) Ñ V₁ B_{1.2.4} D_{1.4} G₈ भयाद् (for भय-). Ñ₁ T₂ G₃ -गद्गद्या गिरा. \$ D_{2.8.9.12} गंधर्वा: किंगरैं: सह.
- 3 °) Me सुकेशतनयेघोरैं: °) Ś V1 D2.8.9.12 T2
 -[अ]न्वितै:; D1.3.4 Me -[अ]एव(Me ° ट्व)णै: (for
 -[अ]च्वैते:). Ñ1 त्रासिवा: स्मो हता वयं; Ñ2 V2 B1-3
 बाधिता: स्मो(B1 प्र) हताश्र ह; B4 बाधिता: सहिताश्र ह.
 °) Ś1 प्रावध्यंत; Ś2.2 D12 प्राधक्ष्यंत; M7 एधमानै: (for
 प्रजाध्यक्ष). V1 illeg. for ". °) Ñ2 रिपु * * *
 (illeg.); V3 D2.5.2 रिपुबाधिभि:(V2 °त); B4 D1.3.4.10.11
 M4 Ct रिपुबाधनै: (B4 °नात् [sic]); D6.7 T1.2 G2.3 M2.5.6
 रिपुधातक (D7 °कै:; G2 M5.6 °न); T3 रिपुमिखिमि:; G1
 [ऽ]तीव बाधनै:; M1 रिपुमर्दन; M7 रिपुनाशन; M10 त्रिपुरांतक
 (for रिपुबाधन). Ś वनानीव वनाप्तिभि:; D8 हता आयूर॰

बाधिसि: (corrupt); Dia व * * * * किसि:, % Ck: रिपुणां बाधनं बाधः तैहेंतुसिरित्यर्थः. %

91* शरण्या द्वाशरण्याश्च भाश्रमस्यानवासिनः।

[Note hiatus between the two halves. Do om. (hapl.); L(ed.) अशरण्याश् (for श्रशरण्याश्). Ño कृतास्ते राक्ष्मैिविभो; V1.8 Do आश्रमाः सहसा कृताः; L(ed.) [आ]श्रमस्था वनवासिनः (for the post. half).]

—V1 illeg. for 4° ... ") D5.6 Ms प्र-; D9 तु (for च). B2-4 बाध्यते; D1.5.4 चाल्यते; G1.3 M4.7.8.9 च्यवते (for च्यावित:). Ñ1 G2 M1.5 स्वर्गास्यावयते शकं(Ñ1 सर्वान्); Ñ2 V2 B1 स्वर्गास्प्रबाध्यते शकं; D10.11 Ct स्वर्गास्य देवान्प्रच्याब्य; T3 स्वर्गास्प्रच्याविता देवा:. —) V2 स्वयं (for स्वर्गे). T3 M10 तिष्ठंति; Ct as in text (for क्रीडन्ति). Ś Ñ2 V2.3 D2.6-8.10-12 T3 Ct देववत्; D1.3.4.9 स्वर्गिवत् (for शक्रवत्).

- 5 °) Ñi Vi.s De.7.10.11 Ts च (for Sg). Śi Ds यमोहं वरुणश्चाहं. °) Śi Ds खेचरोपि; Śs.s Dis भास्करो हि; B4 Ti.2 G Ms.6.5.7-10 रविरस्मि; Ds रविश्ति (for रविरपि). —After 5, Dr Ms.7 ins. 92*.
- 6 ") M7 सर्वे (for इति). D8 om. ते (subm.). D8 राम (for देव). M3 भयंकरा महादेव.—) D1.8.6 G1 M5 गर्विता: (for दर्पिता:).—For 6°°, S Ñ1 V1.8 D8.5.8—12 T8 subst.; D7 M8.7 ins. after 5:

92* इति माली सुमाली च मास्यवांश्रेव राभसाः।

[Ñ1 [अ]पि (for [प]ब). D2.7-12 [प]ब राक्षस:; M7 निशाचर: (for [प]ब राक्षस:). V2 राक्षसो बरुगविती (for the post. half).]

[33]

G. 7. 6. 7 B. 7. 6. 8 L. 7. 5. 7 तन्नो देव भयार्तानामभयं दातुमहिसि ।
अशिवं वपुरास्थाय जिह दैवतकण्टकान् ॥ ७
इत्युक्तस्तु सुरैः सर्वैः कपदीं नीललोहितः ।
सुकेशं प्रति सापेक्ष आह देवगणान्त्रभुः ॥ ८
नाहं तान्निहनिष्यामि अवध्या मम तेऽसुराः ।
किं तु मन्नं प्रदास्थामि यो वै तान्निहनिष्यति ॥ ९
एवमेव समुद्योगं पुरस्कृत्य सुर्पभाः ।
गच्छन्तु शरणं विष्णुं हनिष्यति स तान्त्रभुः ॥ १०

—°) \$1 Ds ईशंते; \$2.3 D12 घषंते; Ñ V1.2 B1.3.4 D1-6 M6 भाषंते (for बाधन्ते). Ñ2 D1.4 M6 समरे हर्षांद्; B1.2 समरोख्यांद्; Cg.k.t as in text (for समरोख्यां). V3 ते भवंति भयं दक्षां (sic). — d) Ñ2 D1.4 रवे च; B3 ये वै; D3 होवं; D8 ये ते (for ये च). V2 B1.2.4 तेषां ये च (by transp.). B2 (marg. also as in text) परस्परा: (for पुर:सरा:).

7 °) \hat{S} D2.8.9.12 ततो; B4 त्वं नो; D1.3.4 तत्त्वं (for तन्नो). — δ) D3 कर्तुम् (for दातुम्). — δ) M10 रूपम् (for वपुर्). D3 स्वं शिवं रूपमास्थाय. — δ) \hat{N} V2 B M2 तान्देव-; V3 D6.7.10.11 T2 वै देव- (for देवत-). G1 जिह देव विकत्थनान्.

8 °) Ñ2 V2 B G1 स; D7 M10 तै: (for तु). Ś Ñ1 V1.3 D1-6 8.9.12 रि इत्युक्तो दें(Ś Ñ1 V1.3 दें)वतेंदेंव. —°) Ś V1 D2.6.8.9.12 M2.6 साक्षेप:(V1 M2.6 °पम् '; B1 T1.2 G2 M5 सापेक्षम्; D1.4 चापेक्ष:; Т3 तत्पक्ष:; Cg.k.t as in text (for सापेक्ष). — °) Ś Ñ V B D T3 M1 प्राह; G2 साइ; M.0 त्याह (for काह). M10 प्रति (for प्रमु:).

9 G1 om. (hapl.) 9-10. Note hiatus between "and b.—ab) \$ N V1.2 B D1.2.4-12 Ts अहं ताज्ञ (N1 तु तान्; Bs **); Vs सोहं ताज्ञ (for नाहं ताज्ञ-). D5 विधित्यामि (for हिन्त्यामि). G2 M5.10 हावध्या (to avoid hiatus) (for अवध्या). \$ D1.2.4.8 9.12 मम वध्या नः N V1.2 B D6.7.10.11 Ts M1 Ct ममावध्या हि (N1 V1 Ts "स्तुः M1 "अ); K(ed.) मयावध्या हि (for अवध्या मम). Vs ममावध्या सुरेसुराः (sic); D5 ममावध्याश्च ते सुताः (for b). M7 न करिष्ये सुराहरेषां विनाशं सुरविद्विषां.—") N1 तुभ्यंः D7 यज्ञं (for मर्ज). N2 V2 B D6.7 प्रवस्थामि (for प्रदास्थामि). M10 कमत्युपायं दास्थामि.—") \$1 D8 यथाः N1 V1.8 D1.2.4.9 Ts यस्तुः D5 यद् (for यो वै). \$2.8 D12 मधवाः D5 य प्तान् ; M6 येनेतान् (for यो वै तान्). \$1 N1 D8 M6 विह्निध्यथ (for निह्निध्यति).—After 9, D1.4 ins.; while D3 ins. after 10:

93* शङ्ख्यक्रगदापाणिः पीतवासा जनार्दनः। हिहैस्यति तान्युद्धे सुकेशतनयान्त्रभुः।

ततस्ते जयशब्देन प्रतिनन्द्य महेश्वरम् । विष्णोः समीपमाजग्म्यनिशाचरभयादिताः ॥ ११ शक्कचकधरं देवं प्रणम्य बहु मान्य च । ऊद्यः संभ्रान्तवद्वाक्यं सुकेशतनयादिताः ॥ १२ सुकेशतनयदिव त्रिभिस्नेताग्रिसंनिभैः । आक्रम्य वरदानेन स्थानान्यपहतानि नः ॥ १३ लङ्का नाम पुरी दुर्गा त्रिक्टिशिखरे स्थिता । तत्र स्थिताः प्रवाधन्ते सर्वानः क्षणदाचराः ॥ १४

[(l. 1) Ds यस्तु (for शङ्घ-).—(l. 2) Ds हानिष्यति हरि-युंद्धे (for the prior half).]

16 G1 om. 10 (cf. v.l. 9). — ab) Ñ1 V1.3 D10.11 T1.2 G3 M1-4.8.10 एतमेव; B1 एवमेव; G2 M5 एतदेव; Cg.k.t as in text (for एवमेव). B1 transp. समुद्योगं and पुरस्कृत्य. Ś1 B1 D6.7.10.11 M2.7-9 महर्षय: ; Ś2.3 B4 D1.3.4.8.9.12 T1.2 G2.3 M1.3.4.6 सुर्षय: (for सुर्षमा:). — c) V2.3 B1 D5-7.10.11 T1.2 G3 M10 गच्छध्वं. — d) Š Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9.12 T3 स(Ñ1 तान्) हनिष्यति राक्षसान् (Ś1 D8 दानवान्); M10 निहनिष्यति तान्त्रभु:. — After, 10 D3 ins. 93*.

11 °) Ñ2 V1.2 B1.2 D6.7.10.11 G1 तु (for ते). M10 तेनैव (for ते जय-). — b) Ś D8.12 प्रतिवंदा; Ñ2 V2 B वंदित्वा वै(B2 च) (for प्रतिनन्दा). — V1 illeg. for 11°-14. — c) B1 शरणम्; G1 सकाशम् (for समीपम्). Ś V3 D1.2.4.5.8.9.12 Т3अगमन्; Ñ आगम्य (for आजग्धर्). D3 विद्णुं सर्वमयं जग्भुर्.

12 V1 illeg. for 12 (cf. v.l. 11). —) \$ Ñ V2 B D1-4.8.9.12 M6 ते(Ñ1 तं) तु; T3 विव्णुं (for देवं). —) Ñ2 V3 B2-4 बहुमानतः (for बहु मान्य च). M3 पीत-वाससमन्युतं. — d) T3 संभ्रांतिमद्; Cg.k.t as in text (for संभ्रान्तवद्). \$ D1.2.4.8 9.12 रजनीचरपीडिताः; D6.7.10.11 Ct सुकेशतनयान्य्रति (for d). M3 प्रणम्य जगतां नाथं वाक्यम् चुदिंवीकसः.

13 V1 illeg. for 13 (cf. v.l. 11).—") D6 वीर:; M10 वीरेस (for देव).—") \$1.2 D1 कर्माणि; B1 बलानि; D3 धर्मागि; M6.8 सम्रानि (for स्थानानि). \$1.2 D10 च (for न:). \$3 D1.2.5.8.12 कर्माण्य(D5 प्यु) पहतानि च(D1.5 न:); Ñ1 धर्मश्रोपहतोहितै:; Ñ2 V2.8 B2-4 G(ed.) व्हया देव(G[ed.] इ्यास्तैस्तु) कृता वयं; D3 कर्माण्यपि हतानि न:; T3 साधर्म्यन हतो हि तै: (sic).

14 V1 illeg, for 14 (cf. v.l. 11). —) Ś Ñ2 V3 B2 D1-5.8.8.12 रम्या; Ñ1 T3 दिच्या (for दुर्गा). Ms हंकों नाम पुरी दुर्गा. —) Ś D2.8.12 -शिरसि; B2 -शिखर- (for शिखरे). Ms स्थितां (for स्थिता). B1 -शिखराश्रिता. —)

स त्वमस्मित्त्रयार्थं तु जिह तान्मधुसद्दन । चक्रकृत्तास्यकमलानिवेदय यमाय वै ॥ १५ भयेष्वभयदोऽस्माकं नान्योऽस्ति भवता समः। नुद त्वं नो भयं देव नीहारिमव भास्करः ॥ १६ इत्येवं दैवतैरुक्तो देवदेवो जनार्दनः। अभयं भयदोऽरीणां दन्त्वा देवानुवाच ह ॥ १७ सुकेशं राक्षसं जाने ईशानवरदर्पितम् ।

Bs स्थित्वा (for रिथता). M4 om.; M6 झास्थाय तु (for तत्र स्थिता:). $ilde{
m N}_1$ B2 D12 प्रधावंते (for प्रबाधन्ते). V3 प्रवाधनतेह सर्वात्रः; B1 प्रवाधंते स्थिता तत्रः M8 तत्रस्थाः प्रविवाधंते. — d) Śi ते सर्वे; Śi.s Di.s.o.12 ते सर्वान् ; Vs तदेव (for सर्वाबः).

15 ") G1 क्षिप्रम् (for स त्वम्). B3 अर्थ- (for अस्तत्-). T3 त्वं तु चास्मत्. Ñ2 B2-4 D3 वे (for तु). V2 D6.7.10 11 M10 हिताथाय; B1 वियायाखेर; Ms हिताथ तु (for प्रियार्थं तु), Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.0.12 त्वं तु(V3 अथ) तस्मान्त्रि (D2 सर्वान्त्रि)यार्थ (S V1.3 D8 °थें) नो. — b) D6 reads in marg.; Gi शिष (for जिह). - After 15 06, T1.2 G3 M3 ins.; D6.7.10.11 M10 (repeating l. 2 only after 17ab) K(ed.)ins. l. 1 and l. 2 after 15ab and 16ab respy.; G2 (after 15ab) M1 ins. l. 1 after 15; M2.9 ins. l. 1 after 15 and subst. l. 2 for 1906; M7 ins. l. 2 only after 15ab:

94* शरणं त्वां वयं प्राप्ता गतिभव सुरेश्वर। राक्षसानसमरे हृद्यानसामुबन्धानवरोद्धतान् ।

[(1.2) K(ed.) दुधान् (for हृधान्). De.7 M10 (first time) सा(M10 अ) नुक्रोशान् (for सानुबन्धान्). D6.7.10.11 M10 (both times) मदोद्धतान्.]

—G2 om. 15°d.—°d) Ś1 G(ed.) चक्रक्रतान्स सक (G[ed.] °नुप्रज्ञ)लान् (for °). Vs स्वं कर्ता च विकर्ता च वेद मायाबलं च ते.

16 M7 transp. 16° and 16°d. -a) \$2.3 D12 लोकेषु (for भयेषु). Gा नित्यं (for ऽस्माकं). —) \$2.3 भवत: (for भवता). De.7.10.11 T1.2 G1.8 Ms विना (for सम:). - After 16ab, V2 B2.s ins.:

95* स्वदन्यो न भयं देव शक्तो नाशयितुं प्रभो। [Bs नो (for न).];

while Ds.7.10.11 M10 ins. 1. 2 of 94*.

_°) Ñ2 B4 G1 M6 तद (for हवं). S यातु चेदं; Ñ1 चुदतां नो; V1.3 T3 व्यनुदेदं; V2 B2 अपनेतुं; D1.4 विनुदेदं; D2.8.12 यातु(D8 यतु) वेदं; D8 नुदैतको; D5 व्यातुद त्वं; Do यातु देवः Ms नुद नो वै (for नुद स्वं नो). Sa.s D1.s.

तांश्चास्य तनयाञ्चाने येषां ज्येष्टः स माल्यवान् ॥ १८ तानहं समतिकान्तमयदि। त्राक्षसाधमान् । सद्यिष्यामि संग्रामे सुरा भवत विज्वराः ॥ १९ इत्युक्तास्ते सुराः सर्वे विष्णुना प्रभविष्णुना । यथावासं ययुर्हेष्टाः प्रशंसन्तो जनार्दनम् ॥ २० विव्यानां समुद्योगं माल्यवान्स निशाचरः । श्रुत्वा तौ भ्रातरौ वीराविदं वचनमत्रवीत् ॥ २१

4.8.9.12 घोरं; Ñ1 V1.8 D6 T3 बीर (for देव). — d) S Ds.12 भासकगत

17 °) Da[उ]क्ला (for [जू]वं). Ñ V2 B1-8 M6 तै: सुरेर् : Bs स सुरेर् (for दैवतैर्). \$ Ds.12 इत्युक्तो दैव-तगणेर. - 6) S2.3 D12 देवराजी (for देवदेवी). - After 17ab, Mio repeats l. 2 of 94*. —) \$2.8 Dia आअयं (for अभयं). Ñ2 V2 B भयभीतानां (for भयदोऽरीणां.).

18 ") Ñ1 D5 देवा (for जाने). —) V2 B1 D3 G1 M6-8.10 -गर्वितं (for -टर्पितम्). Ds वरदानेन गर्वितं; Ms ईशानमित्र गर्तितं. — S D2.8.9.12 om. 18°d. —) Ñ2 V2 B1.2.4 त्रीनस्य; B3 त्रींस्तस्य; D1 8.4 तस्यापि; M3.8 तं चास्य (for तांश्चास्य). — d) B1 (m.) श्रेष्टो; D6 M10 तेषां (for येषां). De Mie तु (for स). Ñi Vi.3 T3 मारुयवरप्रमुखास्त्रयः(Vs °खानसरान् ; Ts °खांस्त्रयः).

19 b) B2 M3 (before corr.) राक्षसाधिपान ; G (ed.) पुरुषाधमान् (for राक्षसाधमान्). - For 1908, M2.9 subst. 1. 2 of 94*. -After 1945, V1.2 D5 T8 ins.:

96* हनिष्ये वै रणगतानभयं वोऽस्तु वै सुराः।

[Vs Ts भयं तेनास्ति(Ts नै मास्त्र) न: सुरा: (for the post. half).]

- °) D6.7,10.11 T1.2 G M (except M6) निहन्दियासि संकृद: . —) D1.4.5 T G1.3 M6-8 सवय; D3 सवध्वं (sic) (for भवत). Ñ1 Ts निर्वृता: ; V1 Ds निड्यथा: ; Vs निर्हृता: (for विज्वरा:). —For 19, S D2.8.9.12 subst.:

97* तस्य पुत्रान्हनिष्यामि लङ्कायामपि संस्थितान्। [\$2.8 दपितान् (for संस्थितान्).]

20 °) Ś Ñı Ba Da.5.8.9.12 [s]मरा: (for सुरा:). —⁸) Me om. (hapl.) प्रसविष्णुना. — ²) G। जगत्पति (for जनाईनम्). - After 20, Du ins. ॐ नमो भगवते नमः .

21 b) Vs De.7.10.11 M10 g (for a). -) S N1 V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 Ts त: Ct as in text (for तो). Śi Ñi Va Da आतरं. Śi Ñi Va Da उर्वेष्टम्; Śa.a Vi Bi D2.5.8.12 T3 ज्येष्ठ; Ña Va B2-4 D1.8.4 Me इष्टाव (for बीराव).

G, 7. 6. 22 B, 7. 6, 24 L, 7. 5. 21 अमरा ऋषयश्रेव संहत्य किल शंकरम् ।
अस्मद्धधं परीप्सन्त इदम् चुित्तलोचनम् ॥ २२
सुकेशतनया देव वरदानवलोद्धताः ।
बाधन्तेऽस्मान्समुद्युक्ता घोररूपाः पदे पदे ॥ २३
राक्षसैरिभभूताः स्म न शक्ताः स्म उमापते ।
स्वेषु वेश्मसु संस्थातुं भयात्तेषां दुरात्मनाम् ॥ २४
तदस्माकं हितार्थे त्वं जिह तांस्तां स्त्रिलोचन ।
राक्षसान्हुंकृतेनैव दह प्रदहतां वर ॥ २५

22 ") M10 विबुधा (for अमरा). Vs Bs मुनयइए (for अस्पयइ). — b) \$2 D1.3.5.8 Ms संहत्य; Ñ V2 B G1 समेत्य; Vs D6.7.10.11 Mv.10 संगम्य; T1.2 Gs Ms 4.8 संगत्य; Ts संहता:; M1 संगता:; M7 संप्रार्थ्य (for संहत्य). — c) M10 अभीष्मंत (for परी°). — d) \$ D2.8.9.12 सुरा (D12 सदा) हरं; V1.8 D1.4 Ts सुद्राहणं; D8 पुरातनं; D6 पुरा हरं (for जिल्लोचनम्). D6.7.10.11 M10 हदं वचनमञ्जवन्. — After 22, \$ D2.8.9.12 ins.:

98* भयभीतास्तु ते सर्वे एवम् चुर्महेश्वरम्।

[Note hiatus between the two halves. Śi De सुरा: (for तु ते). De इदम् (for एवम्).]

- 23 °) M1 बीरा (for देव). V3 सुकेशा बिलन: सर्वे. b) V2 वरदानेन (hypm.); V3 वदंते ते (sic) (for वरदान-). D3 -बलोत्कटा:. b) Ñ1 सुसंयुक्ता; V1 D5 T3 समुद्रिक्ता; V2 D3 सदोग्रुक्ता; B4 D1.4 समायुक्ता; D7.10.11 समुद्रुक्ता (for समुगुक्ता). D3 om. (hapl.) second पदे.
- 24 °) V1 Ds परिभूता: ; Ms झितभूतास (for अभिभूता:). Ñ1 V2 B1.4 Ds T1.2 G2.3 M1-3.8.10 तु; Ñ2 om.; B2.8 च (for स्म). —V1 illeg. for 24⁸. —⁸) Ś V3 D1-5.8.9.12 Ts शक्रुम; G1 Ms शक्तास्तु (for शक्ता: स्म). V3 उपासितुं; D10.11 T1.2 G M2-5.7-10 प्रजापते (for उमापते). —°) M4 तेषु (for स्वेषु). Ñ2 V2 B D3 M1 धर्मेषु; D6.7.10.11 सद्मसु; T1.2 G M2-8 वरमेसु (for वेश्मसु). Ś Ñ1 V1.3 B3 D1.2.4.5.8.9.12 T3 [अ] पि(Ś2.3 D12 भि; V1.3 B3 D5 T3 °व) स्थातुं (for संस्थातुं).
- 25 ⁶⁶) Ś Ñ1 V1 D2.8.9.12 Ts स्वम्; Ms ततो (for तद्). D1.4.5 हिताय; D3 M5.5 हितायँ (for हितायँ). Ś Ñ V B D2.6-12 Ts M10 हितायँग; M6 हितायँ च (for हितायँ त्वं). D8 T1 G M2-5.7.9 अहितास; M10 राक्षसांस (for जहि तांस). Ś B2 D2.9.12 तान्वे; Ñ1 V1 D6.7.10.11 T3 तांआ; Ñ2 B6 D5 तांस्त्वं; V2 B1 तांस्तु; V3 सवांस; B3 शीधं (for तांस्तांस). M1 असाकमहितायँ त्वं सहितांस्तांसिलोचन.
 —V1 illeg. for ".—" Ś S1 D2.9 T3 भारं त्वं (Т3 तं); D5 सदनं (for राक्षसान्). Ś2.3 D8.12 भारं त्वं गक्कतेनैव; V8

इत्येवं त्रिदशैरुक्तो निशम्यान्धकसद्दनः । शिरः करं च धुन्वान इदं वचनमत्रवीत् ॥ २६ अवध्या मम ते देवाः सुकेशतनया रणे । मत्रं तु वः प्रदास्थामि यो वै तात्रिहनिष्यति ॥ २७ यः स चक्रगदापाणिः पीतवासा जनार्दनः । हनिष्यति स तान्युद्धे शरणं तं प्रपद्यथ ॥ २८ हरान्नावाप्य ते कामं कामारिमभिवाद्य च । नारायणालयं प्राप्तास्तस्मै सर्वं न्यवेद्यन् ॥ २९

कामं त्वं हृयतेनैव (sic); D1.4 मदनं (D1 मदनं च [hypm.]) हुंकृतेनैवः M1 राक्षसानद्य तानेवः M5 राक्षसान्विकृतान्देव (for °). S2.8 B2 D9 T3 M2.9 प्रहरताः; V3 त्वं दहतां (for प्रदृहतां). M10 अशिवं रूपमास्थाय हुंकृतेनैव संहर.

- 26 °) V2 D3 T G1.3 M3.6.7 उक्तं (for उक्तो). V3 देवतेर् (for त्रिदशेर्). V3 illeg. for b. b) D2 निशाम्य. \$ V1 D2.3.8.12 शत्रुस्दनः (\$1 D8 °नं); D5 T1.2 G M1.3-10 [अं]तकस्दनः (for [अ]न्धकस्दनः). — c) \$ V1 D2.8.8.12 T3 करेण; V3 * * स; D1.4 कंपेन; D5 कोपेन; D6 कंठं च (for करं च). T1.2 G M2-4.7-10 Ck धून्वान (G2 °नं); Cg.t as in text (for धुन्वान). — d) T3 भगवानअवीद्व चः; M7 इदं किल वचोअवीत्.
- 27 °) D1.4 भो (for ते). M10 देवाश्च (for ते देवाः).
 —°) M1 च (for व:). B3 किं तु मंत्रं (for मंत्रं तु वः).
 Ñ2 V2 B D8.7 प्रवक्ष्यामि (for प्रदास्यामि).—°) T3 स (for यो). S Ñ2 V2.3 B4 D2.6—12 तान्वे (by transp.);
 Ñ1 तांस्तु; V1 B1 T3 तु तान्; D5 च तान् (for वे तान्).
 B2 D1.4 विनिह्निष्यति; D3 युधि ह्निष्यति (for तांत्रि-ह्निष्यति). B3 भज नारायणे प्रभुं.
- 28 ") Ñ V_2 B $D_{6.7.10.11}$ योसौ; V_3 सवाँद्य; M_1 शंखः; M_3 यस्तु; M_8 धनुद्य- (for यः स). B3 om. -गदा-. °) Ñ V_2 B $D_{3.6,7.10.11}$ M_6 हिर्गिरायणः श्रीमान्; $T_{1.2}$ G3 $M_{2.7.8}$ भरीनिंहस्यति तान्युद्धे; G_1 भरीनिंहस्यति संकुद्धः; G_2 रिपूनिंहस्यति तान्युद्धे; M_1 भरीन्द्विच्यति रणे. 4) Ś N_2 V_3 $D_{1.2.4-6.8.9.12}$ तं(Ś2.3 ते) प्रयद्यतः; N_1 V_2 B_2 G_1 M_8 संप्रयद्यथं(N_1 V_2 °तां); P_1 तं प्रयद्यशं; P_2 संप्रयस्यथं (for तं प्रयद्यथं).
- 29 °) B1.3.4 रुद्राद् (for हरान्). Ś D8.12 एवाथ; Ñ V2.3 B D1-7.9-11 T3 Ct अवाप्य (for नावाप्य). Ñ V3 B D6.7.10.11 Ct मंत्रं (for कामं). V1 हिंदें देवा यथाकामं; G1 हिंत तहचनं श्रुत्वा. °) Ś3 D2.9.12 कंसारिम्; M9 स्परिम् (for कामारिम्). Ś1 D8 अमिवंश. °) D5 -[आ] छये. Ñ2 V2 B D6.7.10.11 प्राप्य; D3 गत्वा (for प्राप्ता:).— °) T1 M3 ते च; T2 तस्य; G1 ततः; G2.3 M3.4.

ततो नारायणेनोक्ता देवा इन्द्रपुरोगमाः । सुरारीन्स्रद्रियण्यामि सुरा भवत विज्वराः ॥ ३० देवानां भयभीतानां हरिणा राक्षसर्पभौ । प्रतिज्ञातो वधोऽस्माकं तिचन्तयथ यत्क्षमम् ॥ ३१

6-9 तच; M1 यच (for तस्मै). B2 G1 सर्वे; G2 तस्मै (for सर्वे). Ś V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 T3 सर्वार्था(Ś2 D2.9.12 सर्वार्थ) D5 T5 स चार्थ) स्त्रेनिवेदिता:(Ś2 D2.5.9.12 T3 °त:); D3 तस्य तत्संन्यवेद्यन्.

30 a) \$ V1.3 D1.2.4.5 8.8.12 Ts ते तु (for ततो).

— b) Ds सुरा; G2 सेंद्रा (for देवा). Ñ1 (int. lin. also)
B3 शक-; T1.2 G1.3 M1.2.4.5.7-10 सेंद्र-; G2 साग्न-; M6

चेंद्र- (for इन्द्र-).— b) \$ Ñ V B1.2.4 D1.2.4-12 Ts

तान्हनिष्यामि; B3 विहनिष्यामि; D3 M1 तान्वधिष्यामि (for

सूद्यिष्यामि).— b) T1 G2.3 M1.3-5 सर्वान् (for सुरा).
D3 T1.2 G M1.2.7-10 भवथ (for भवत). Ñ V2 B

D7.10.11 निभेया:; D6 निष्येथा:; M6 निज्वेरा: (for विज्वराः).

31 °) Ś D2.8.8.12 सुराणां (for देवानां). Ś D8.12 भीत-; V1.3 D1.2.4.5.9 Тз किल (for भय-). — ^b) Ñ1 D1.3.4.7 Т1.2 М1.3.4.6-8 राक्षसर्षभाः. Ś1 V1.3 D2.6.8.9 Тз अस्मतो राक्षसर्षभाः(Ś1 D8 °भात्); Ś2.5 D12 अस्मतो वा सुर्र्षभात्; М2.9 अरीणां राक्षसर्षभाः. — °) Вз от. аधो. — ф) G1 М1.3-6.9.10 चिंतयत (for चिन्तयथ). Ś D8.12 तस्वं न(Ś2.3 * [lacuna])यत संगताः; Ñ1 V1.3 D1-5.9 Тз तचिंतयत (D3 °थ) संगताः(D3 मा चिरं); Ñ2 V2 B2-4 D6.7.10.11 चिंत्यतां यदिह क्षमं; B1 चिंत्यतामिह यरक्षमं.

32 °) V1 B4 M2 मृत्युम् ; T1.2 G3 M3 हंता; L(ed.) मृत्योर् (for मृत्युर्). V2 हिर्ण्यकशिपुर्देत्यो. — b) V2 ये चान्ये; T1.2 G3 M3 सर्वेषां (for अन्येषां). — After 32 b, Š Ñ2 V B1(l. 1-5 only).5.4 D2.8.6-12 ins.; Ñ1 D1.4.5 T2.3 ins. after 32:

99* नमुचिः कालनेमी च प्रह्लादो वीरसत्तमः ।
राधेयो बहुमायी च लोकपालोऽथ धार्मिकः ।
यमलार्जुनौ च हार्दिक्यः ग्रुम्भक्षेत्र निशुम्भकः ।
असुरा दानवेन्द्राश्च सस्त्रवन्तो महाबलाः ।
सर्वे समरमासाच न श्रूयन्तेऽपराजिताः । [5]
सर्वेः ऋतुशतैरिष्टं सर्वे मायाविनस्तथा ।
सर्वे सर्वाश्चकुशलाः सर्वे शत्रुभयंकराः ।
नारायणेन निहताः शतशोऽथ सहस्रशः ।
एतज्ज्ञात्वा तु सर्वे वै क्षमं कर्तुंमिहार्ह्य ।
एतन्माल्यवता प्रोक्तं धार्मिकेण यशस्त्रिना । [10]
सर्वे क्षमात्रता युक्तं दीर्घमायुरवाष्यते ।

[(1. 1) Ñ V1.8 D3.5.9-11 T2.3 कालनेमिश्. Ñ2 V3 B1 D6.7.10.11 T2.3 संहादो; B4 D2.4.5.9 प्रहादो (for प्रहादो). Ś D1.2.4.8.9.12 [S] सुर-; T2 यातु- (for बीर-). —Ś D2.8.9.12 om. l. 2-3. —(1. 2) Ñ1 बहिंपा बीर; V1 बहिंपादो च; V2

हिरण्यकशिपोर्मृत्युरन्येषां च सुरद्विषाम् । दुःखं नारायणं जेतुं यो नो हन्तुमभीप्सित ॥ ३२ ततः सुमाली माली च श्रुत्वा माल्यवतो वचः । ऊचतुर्श्रातरं ज्येष्टं भगांशाविव वासवम् ॥ ३३

G. 7. 6. 38 B. 7. 6. 39

B4 च(V2 [S]त्र) समाली चः B1 रहिरोपी चः B8 [S]थ दुराधर्षोः D1.3-5 वाह चा(D3.5 वा) पि च; T2.3 वहिवातापि (for बहुमायी च). V1 हि (for su). Ds द्वाधार्मिक: (for su धार्मिक:). — (1. 3) The prior half hypm. Ta यया * जुनी. Ñi * हार्दिक्यं (for च हादिक्य:), Vs हादिक: मम कार्यश्च: T2 यमा * र्जुनमहादिवयस (for the prior half). Ñi Di.s.s निश्ंभज: (for निशुस्भकः). T2.3 तथा शुभनिश्भिकी (for the post. half). - (1.4) B4 अमरा (for असरा). V2 वै (for च). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 दानवाश्चेव. V2 बलवंती (for संस्ववन्ती). -(1.5) V2 B8 सर्वे विष्णं समासाद्य (for the prior half). D1.4 ते (for न). Ns B1.4 D6 श्र्यंते च पराजिता:; V1.2 B3 श्र्यंते न (by transp.) परा°: Vs सर्वे ते न परा° (for the post. half). —(1.6) Be शतकत- (for सर्वे: कतु-). Bs इष्टा: De जुष्टा: (for रहं). Ñ1 सर्व- (for सर्वे). Ś1 Ñ V D6.7.10.11 T2.3 मायाविदस (for मायाविनस). — Ś Ñ V1.2 Ba & D1-6.8.9.12 om. 1. 7. -(1. 7) Vs सर्वास्त्रकुशलाः सर्वे शत्रुणां च भयावहाः. -- Bs om. 1. 9. -- (1. 9) V2 एवं (for एतज्). D2 ज्ञातुं च (for ज्ञात्वा त्). \$2.3 D12 वे सर्वे (by transp.) (for सर्वे वे). Ñ2 V1.2 D6.7.10 11 तु सर्वेषां: Vs सुरा: सर्वे (for तु सर्वे वे). S D8.18 समायात्म् ; Ñ1 B4 D1.4.6 T2.3 साम कर्तुम् ; Ds समागंतुम ; Ds.8 शमं वर्तम् : De क्षेमं वर्तम् (for क्षमं वर्तम्). - Ns De.7,10.11 om. l. 10-11. —(l. 10) T2 धर्मेण (subm.) (for धार्मिकेण). - Bs om. l. 11. -(l. 11) Ba क्षेमवता; D1.2.4.9 T2 क्षमावतां (for क्षमावता). V2 अवासये (for अवाष्यते).]

—Thereafter, \circ \tilde{N} V (V₁ om. $37^{\circ d}$) D_{1-5.8.9.12} T_{2.3} read 37, \tilde{N}_2 V₂ D₃ T_{2.5} only repeating it in its proper place.

—D8 om. 32°-33°.—Ś V1.9 D2.8.9.12 om. 32°°.
—°) D6 दुगों; M2 एको (for दु:खं). B2-4 D1.4.6 G1.3
M5.6 9 नारायणो हतुं.— d) D1.4 बा; M1 वे (for जोतुं).
Ñ1 रणे नारायणो हतुं.— d) D1.4 बा; M1 वे (for जो). T8
जेतुम्(sic) (for हन्तुम्). Ñ1 इहोद्यतः; Ñ2 V3 B
D6.7.10.11 इहेच्छति; T2 अभीप्सतेः G1 प्रतीप्सति (for अभीप्सति).—After 32, B2 reads for the first time
43°d (including 104*) repeating it (along with 104*) in its proper place.

33 Ds om. 33° (cf. v.l. 32). Vi illeg. for 33° .

—") Ds om. तत: and माली. Ms सुमालिए. Ś Vs

Ds.8.9.12 माली चैव सुमाली च; Ñi Di.4 सुमाली स च
(Ñi चैव) माली च; Тs अय माली सुमाली च.—") Ds

G. 7. 6.38 B. 7. 6.40 L. 7. 5.38 स्त्रधीतं दत्तिमिष्टं च ऐश्वर्षं परिपालितम् ।
आयुर्निरामयं प्राप्तं स्वधर्मः स्थापितश्च नः ॥ ३४
देवसागरमक्षोभ्यं शस्त्रोधैः प्रविगाह्य च ।
जिता देवा रणे नित्यं न नो मृत्युकृतं भयम् ॥ ३५
नारायणश्च रुद्रश्च शक्तश्चापि यमस्तथा ।
अस्माकं प्रमुखे स्थातं सर्व एव हि विभ्यति ॥ ३६

भरत-; M_{10} आतरौ (for आतरं). — 4) \tilde{N}_2 V_2 B D6.7.10.11 M6.10 Ct अधिनाव; Cg.k as in text (for भगांशाव). M7 वासव: . \tilde{S} \tilde{N}_1 $V_{1,3}$ D1.2.4.5.8.9.12 T3 धर्मज्ं(D5 $^\circ$ जौ) बलवत्तरौ ($\tilde{S}_{2,3}$ V_1 D13 T3 $^\circ$ रं); G1 आतरौ राक्षसर्धभौ. \mathfrak{B} Ct: 'भगांशाविव' इति पाठे भगस्तरंशोऽर्यमा तावि-वेत्यर्थ: . \mathfrak{B}

34 Note hiatus between " and b.—") Sa Ñ1 V2 B D1-6.8.6.12 T G M1-3.5-8 अधीतं; M9 अधिकं (for स्वधीतं). G1 M5 इष्टं दत्तं (by transp.). M8 असा- भिर् (for इष्टं च 1. V3 अवधीतं दत्तिम्ष्टं.—b) V3 चापि तं; M6 इष्टं च 1. V3 अवधीतं दत्तिम्ष्टं.—b) V3 चापि तं; M6 इष्टं च 1. K(ed.) [अ दिश्येथं (for ऐश्वयं). S Ñ1 D1.2.6.8.9.12 चानु (Ñ1 प्रति)पालितं; D3 विविधं च न:; D5 परिपालनं (for परिपालितम्). B1 ऐश्वयंपरिपालनं.—°) D1.4 वपुर् (for आयुर्).—d) S1 V1.3 D5.8 M2.8 सुधमें:. S2.2 Ñ1 D2-5.8.9.12 प्रापितञ्च; V1 पालितस् (for स्थापितञ्च). Ñ1 V1 तत:; T1.2 G3 M8.10 पथि (for च न:). V3 परिपालितः (for स्थापितञ्च न:). Ñ2 V2 B D6.7 M6 धर्मश्चापि कुलोचितः; D10.11 Ck.t सुधमें: स्थापितः पथि.

35 है) \$2.8 Ñ1 B1.3 D2.3.8.12 T8 G2 M1.2.4.6.7-9 शस्त्रीयं; D6 अस्त्रीयं:; T1.2 G1.3 M8 शस्त्रीमें (for शस्त्रीयं:). \$ D2.8.12 प्रतिगृद्धातां; V2 अवगाद्धा च; M9 परिगृद्धा च. Ñ2 D6.7.10.11 शस्त्रे: समवगाद्धा च. —V3 illeg. for 35° d. V1 illeg. for 35° d. V1 illeg. for 35° d. O1 [अ]रयो (for रणे). T3 भीता (for नित्यं). \$1 D8 जप्यंतां सत आलापान्; \$2.3 D12 जप्यंतां त्वसदालापान्; Ñ V2 B D3.6.7.10.11 Ct जिता दिषो द्धा (B2 D8 वार्यक्षा)प्रतिमा; D1.4.5.9 जयतां शात्रवान्भीमान् (D5 वान्); D2 जयंतां सवितान्भीमान् ; L(ed.) जद्धांतां संत्रासालापा. — V1 D7.10.11 T1 G2.3 M1 Cv.k तक्षो; B4 नाना-; D8 जनों; G1 ततो; M10 न तु (for न नो). M6 कुतो मृत्यु: कुतो भयं. % Cv: न नो मृत्युकृतं भयमिति सम्यक्. %

 36°) \tilde{N}_1 $V_{1,3}$ D_5 T_3 [S] $u(D_5$ वा) रुझो वा; D_9 [S]uवा रुझो (for च रुझ्u). $-^{\delta}$) \tilde{N}_1 वाथ (for चापि). M_{10} पितामहः (for यसस्तथा). $V_{1,3}$ D_5 T_8 स्व(D_5 हा) uवापि पितामहः; D_9 [S]u2u2u1u1u2u3u3u4u4u4u5u5.

100* इन्द्रादीं बिद्शान्वाथ स्वथवापि पितामहम्।

विष्णोदोंपश्च नास्त्यत्र कारणं राक्षसेश्वर । देवानामेव दोपेण विष्णोः प्रचलितं मनः ॥ ३७ तस्मादद्य समुद्युक्ताः सर्वसैन्यसमावृताः । देवानेव जिघांसामो येभ्यो दोपः समुत्थितः ॥ ३८ इति माली सुमाली च माल्यवानग्रजः प्रभुः । उद्योगं घोपयित्वाथ राक्षसाः सर्व एव ते । युद्धाय निर्ययुः कुद्धा जम्भवृत्रवला इव ॥ ३९

[Ś2.3 D12 वापि; D2 चाथ (for वाथ).]

—°) Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 T3 नासाकं. V3 B1.3.4 संमुखे (for प्रमुखे). —V1 illeg. for 36^d . — d) M2.8.9 च (for हि). Ś Ñ1 V3 D2.5.8.9.12 T3 शह्यंति त्वं (Ś1 शह्यंति किं; Ñ1 शह्यते त्वं; V3 शास्त्रवांस्त्वं; D9 शक्तोति त्वं) विभेषि किं; Ñ2 V2 B D6.7.10.11 सवें विभ्यति सर्वदा; D1.3.4 M6 विभ्यंते मन्य (M6 विभ्य) से कथं.

37 S N V(V1 om. 37^{cd}) D1-5.8.9.12 T2.3 read 37 after 99*, N2 V2 D3 T2.3 only repeating it here. —") Ñ2 (first time) V1 तु (for च). B1 स्वदोषो; Bs च दोषो (by transp.); Ds (first time) दोषस्य; De T2 (second time) G3 हेपश्च; D10.11 G2 M5 Ck.t हेवस्य; T2 (first time) अर्थश्च; K (ed.) देवस्य (for दोषश्च). D10.11 [ए]व (for [अ]त्र). Ts (second time) नो नास्ति (for नास्त्वत्र). — b) Ś V1 D2.3 (first time) 5.8.9.12 M2 कारणे. Ś Ñ V2.8 D2.3(Ñ2 V2 Ds first time).5.8.9.12 M1 राश्चसे-श्ररी; N2 V2 (both second time) B4 त्रिद्शेश्वरा:; V1 राक्षसर्वभौ; De T2.3 (T2.3 both first time) राक्षसेश्वराः (for राक्षसेश्वर). % Ct: बिज्जोर्दोवश्च नास्त्यत्र कारणं राक्षसेश्वर इति पाठे विष्णोरस्मद्वधप्रतिज्ञायां यः कारणं स्यात्तादशो विष्णो: सहजो दोषो नास्तीत्यर्थ: % -V1 om. 37°-38.- ') T2.3(both second time) G2 अपि (for प्च). Ś Ñ1 V2 D1-5.8,9.12 T2,3 (V2 D3 T2,3 first time) असाकमिह (Ñ1 V2 D3.9 T2.3 °मपि; D1.4.5 °मेव); Vs असाकं चैव (for देवानामेव). — d) Gs Ms प्रज्वलितं. Ds प्रश (for मन:).

. 38 Ś Ñı Vı.3 D2.5.8.9.12 om. 38 (for Vı, cf. v.l. 37). —) Ñ2 V2 B D6.7.10.11 [ए]व सहिता: (for समुधुक्ता:). —) Ñ2 V2 D1.4.6.7.10.11 T3 G2.3 M3.10 सर्वे (for सर्व-). B2 -देख-; D6.7.10.11 [ऽ]न्योन्य-; Т3 एवं; М10 सेन्ये: (for स्व-2-). B2 -समाश्रिता:. — ed) D1.4 नाम; D3 नाथ (for एव). G1 जिघांसंतो (for °सामो). M6 स्वर्गं गत्वा सुरगणाञ्चयामि यमसादनं. % Сg: जिघांसाम इति स्वार्थं सन्नार्थः 1; so also Ck.t. % — After 38, B4 reads 39 ed.

39 Ds G1 M4 om. 39^{ab}. — b) M10 अनुजः (for अप्रजः). — For 39^{ab}, Ś Ñ1 V1.3 D1.3.4.5.7—12 Ts subst. :

स्यन्दनैर्वारणेन्द्रैश्च हयैश्च गिरिसंनिभैः।
खरैगोंभिरथोष्ट्रैश्च शिश्चमारैर्भ्वजंगमैः।। ४०
मकरैः कच्छपैमीनैर्निहंगैर्गरुडोपमैः।
सिंहैर्व्याप्रैर्वराहैश्च सुमरैश्चमरैरिप ।। ४१
त्यक्त्वा लङ्कां ततः सर्वे राक्षसा बलगर्विताः।

[For the post. half, cf. v.l. 38°. \$2.3 D2.4.8.12 सर्वे (for सर्व-). D2 सैन्यं (for -सैन्य-). D1.4.5 -समावृता: (for -समाश्रिता:). V1 D7.10.11 T3 सर्वसैन्यमुपासिता: (for the post. half).]

—B4 reads 39°d after 38.—°) Ñ1 V3 योजयित्वा (for घोषयित्वा). S V1.3 B2 D2.5.7-12 T G3 M3 तु; Ñ1 G1 च (for [अ]थ).—d) D1.4 तत् (for ते). S Ñ1 V1.3 B D2.5.7-12 T3 सर्वे नै(D2 पुनर्ने) ऋतपुंगवा: —After 39°d, T2 ins.:

102* प्रास्थानिकमहाभेयों निनादं चकिरे भृशम्। नादेन तेनाम्बुधयश्रुक्षुभुदिंगाजा हताः। शैलाश्च विभिद्धभींमाः कुपिताश्च चराचराः।

— °) Vs युद्धार्थे. Ds **यु:; Ts ते ययु: (for निर्ययु:). \hat{N}_1 Ts क्रा: (for कुद्धा:). — Vs illeg. for 39^f . — f) D_{2-4} जंभ- (for जम्भ-). \hat{S} $D_{2.8.0.12}$ त्रय: (for इव). \hat{N}_1 V1 $D_{7.10.11}$ Ts जंभवृत्राद्यों (V1 ° दुभो) यथा. — For 39, \hat{N}_2 V2 D6 subst.; B subst. l. 1 for 39^{ab} and l. 2 for 39^{cf} ; $D_{7.10.11}$ Ts ins. after 39:

103* इति ते राम संमन्नय सर्वोद्धोगेन राक्षसाः। युद्धाय निर्येयुः सर्वे महाकाया महावलाः।

[(1.2) B1 कुड़ा (for सर्वे). B4 -मीमा (for -काया).]
40 °) \$ D8.12 चरणेहें मेर्(D8 °हैं कैर्); Ñ2 V1.2
B1.3.4 D2 6.7.9-11 G2 वारणेश्चेव(D2 °हें मेर्; D9 °भीमेर्)
(for वारणेन्द्रेश्च). —) \$ D1-4.8.0.12 हरि-; Ñ V2 B1.2.4
D6.7.10.11 करि- (for गिरि-). —) G2 परेर् (for करेर्).
\$2.8 D2.8.9.12 तथा (for अथ). M6 बिडालेश (for अथोष्ट्रेश).
V8 शरेरस्त्रेश्च सर्वेश्च. —) \$ Ñ V B D T1 G2 शिशुमारेर्.
V8 महाबले: (for मुजंगमें:).

41 ") G1 खरेश्च (for मकरे:). V3 चैव (for मीनेर्).

- b) \$2.8 B1 G2.3 M4.6 विहगेर. - c) \$2.3 D2.5 सिंह(for सिंहर्). \$ D8.12 च हरिणे:; T3 मुगैरिंब्येश (for चराहैश्च). - d) Ñ1 श्र्मालेश; V3 मकरेश; B4 श्रूकरेश (for स्मरेश). \$ D2-4.8.9.12 शंबरे: शरमेर्; B3 श्रूकरेश (for स्मरेश्चर). \$ D2-4.8.9.12 शंबरे: समरेर् (for स्मरेशरमेर्; D1.5 समरे: शरमेर्; T3 चमरे: समरेर् (for स्मरेश्चर्य). \$ Ct: स्मरो गवय:। स्माचामरयोगीलश्चेतपुच्छयोगानेद इति तीर्थ:. \$ —After 41, \$ Ñ1 V1.8 B3 D1-5.
8.9.12 T3 G1 M6.10 ins. l. 1-2 of 104*,

42 °) Ñ1 V1 T3 लंको त्यक्ता (by transp.). Ñ2

प्रयाता देवलोकाय योद्धं दैवतशत्रवः ॥ ४२ लङ्काविपर्ययं दृष्ट्वा यानि लङ्कालयान्यथ । भृतानि भयदर्शानि विमनस्कानि सर्वशः ॥ ४३ भौमास्तथान्तरिक्षाश्च कालाज्ञप्ता भयावहाः । उत्पाता राक्षसेन्द्राणामभावायोतिथता द्रुतम् ॥ ४४

G. 7. 6. 50 B. 7. 6. 53 L. 7. 5. 47

 V_2 B_{2-4} $D_{6.7,10,11}$ $\eta_{\rm all}$: (for $\eta_{\rm all}$:), V_3 गृहीतशस्त्रास्ते सर्वे. — $^{\delta}$) B_1 $\eta_{\rm all}$ - (for $\eta_{\rm all}$ -), \tilde{N}_1 B_2 D_5 T $M_{4.5,8,10}$ - दिपिता: (for -गिर्वेता:), — $^{\circ}$) \tilde{N}_1 $V_{1.3}$ $D_{5.6}$ T_3 देवलोकं $\eta_{\rm all}$ (T_3 $\eta_{\rm all}$); $D_{1.3,6}$ $\eta_{\rm all}$ $\eta_{\rm all}$ (T_4) T_5 0 T_7 0 T_8 0 T_8 0 T_8 0 T_8 0 T_8 0 T_8 1 T_8 1 T_8 2 T_8 3 T_8 4 T_8 5 T_8 6 T_8 6 T_8 6 T_8 7 T_8 7 T_8 7 T_8 8 T_8 9 T_8

43 °) Ś Ñ1 V2.3 B D1-6.8.9.12 लंकायां (B4 D1.8-6.9 °या:) पर्ययं; T3 लंकायाः प्रलयं (for लङ्काविपर्ययं).

- °) Ś Ñ1 B2 D1.2.4-6.8.9.12 T3 यांति; V2 तानि (for यानि). Ñ1 V3 D1.3-5 T3 देवालयानि. Ś2.3 D12 M10 [अ प्रि: M6 [उ]त; M7 ये (for [अ]य). — V2 B1 T1.2 G2.3 M1.2 4-10 om. 43°d. — °) G1 M3 सयवर्तीनि. — d) G1 M3 विषमस्थानि (for विमनस्कानि). B2 (both times) सर्वतः. — After 43, Ñ2 V2 B1.4 D6.7.10.11 M8 ins.; Ś Ñ1 V1.3 D1-6.8.9.12 ins. l. 1-2 after 41; B2 ins. for the first time after 43°d (first occurrence) repeating it after 43°d (r.); B3 T3 G1 M6.10 ins. l. 1-2 after 41 and l. 3 after 43°d; T1.2 G2.3 M1.2.4.5.7-8 ins. l. 3 only after 43°d:

104* रथोत्तमैरुद्यमानाः शतरोऽथ सहस्रशः।
प्रयाता राक्षसास्त्णा देवलोकं प्रयत्नतः।
रक्षनामेव मार्गेण दैवतान्यपचक्रमुः।

[Ma cm. l. 1-2. Bi transp. l. 1-2 and l. 3. Ma repeats l. 1-2 consecutively.—(l. 1) Ñi Di.4 Ta रथोपगैर; Me(both times) रथोसमैर् (for रथोचौर्). Ś D2.8.9.12 रथोधैरुझमानाश्च (for the prior half). Gi रथेईथैरुझमानाः शतथा च सहस्रथा.—(l. 2) Ś D8.12 उंकाया (for प्रथाता). Ñi सर्वे (for तूणे). Ś Ñi Vi.8 D2.8.9.12 Та निगीषवः; Gi प्रमथ्य वै; Me (both times) प्रमंदितें (for प्रयक्तः). Di.3.4 मथनाय सुराळ्यं; Mio देवलोकप्रमाधितः (for the post. half).—B2(first time) Ta om. l. 3.—(l. 3) B2 D7 राभ्रमा देवमानेंण. Ña B Ma.6 [उ]पः; Ti Gi.3 Mio [अ]पि; Ma [अ]भि- (for [अ]प-).]

44 °) Ñ2 V2 B D6.7.10.11 M5.6 चैव; D1.3.4 ततो (for तथा). B1.4 [अं] तिरीक्षाश्च; D1.3.4 [अं] तिरिक्षस्था:. V3 भौमा मनस्यादनुजा: (corrupt). — b) V3 कालं ज्ञास्वा; B1

G. 7. 6. 50 अस्थीनि मेघा वर्षन्ति उष्णं शोणितमेव च। L. 7. 6. 54 वेलां समदोऽप्यक्तान्त्रश्चाने ज्ञानकोन्याः वेलां समुद्रोऽप्युत्क्रान्तश्रलन्ते चाचलोत्तमाः ॥ ४५ अट्टहासान्विमुञ्चन्तो घननादसमखनान् । भृताः परिपतन्ति सम नृत्यमानाः सहस्रशः ॥ ४६

> कालदंडा; G1 M5 कालकुसा; M9 काले ज्ञसा; Cg.k.t as in text (for कालाज्ञा). —For 44^{ab}, Ś Ñ1 V1 D2.5.8. 9,12 Ta subst. :

105* भौमांसतोऽन्तरिक्षस्थान्काले ज्ञात्वा भयावहान्।

[D2 भूम्यां (for भौमांस्). Ds स्वर्गभूमि- (for भौमांस्ततो). Ds जित्वा (for ज्ञात्वा). Ts कालाज्ञप्तान्, Ds कालं ज्ञात्वा महाभयान् (for the post. half).]

—°) Ś V2 D2.5.8 9.12 T8 उत्पातान . — d) B4 D1.4 M1.2 अभवायः G1.2 महावात-. T1.2 G1 M3 भृशं (for द्रुतम्). S V8 D2.5.8.9.12 T3 [उ] स्थितान्द्रुतं (\$2 °न्द्रुतान् ; V3 D9 °न्धुवं); Ñ: V1.2 B De.7.10.11 समुख्यिता:; 'Ms [उ]द्रता भृशं (for [उ] स्थिता द्रतम्).

45 N1 repeats 45 before 49. Note hiatus between and . -) No Vo B Ds.7.10,11 agg (for वर्षन्ति). Me मेघा ववृषुरस्थीनि. —) Dr शुक्रं; Ta ह्युष्णं; Me तुल्णं; M7 कृत्णं (for उल्णं). S Ñ1 (first time) V1.3 D1-5.8.9.12 Ts शोणितं चोष्णम् (for उष्णं शोणितम्). V3 वा (for च). — M1 om. 45°-46. — °) M4 इयुत्क्रांतश् (for ऽप्युत्कांतञ्). Ś1 D8 लोकं(D8 °कान्) समुद्रा ब्युत्कांता; S2.3 D2.12 लोकान्समुद्रा व्यतिकांता (hymp.); Ñ1 (first time) Ta G1 M10 वेला: (M10 °लां) समुद्रा ब्यु (Ta G1 ह्य) एकांताश् ; Na V D1.2-5.7.9-11 वेलां(D1.3-6 °ला:) समुद्राश्चो (D5.9 °दा ब्यु)त्क्रांताञ्च ; B1.2 वेला: समुदादुरकां(B2 °द्धां)ताञ्च ; B3 वेलां समुद्र उस्कांतश् ; Be वेलां समुद्रा उत्कांताश् ; De वेलां समुद्रश्चोत्कांतश्.—) Ds वा; Ts हि (for च). S V1 s D2.8.12 बलवंतो बलोत्तमा:; Ñ1(second time).2 V2 B De.7.10.11 Me चेलुश्चाप्यथ भूधरा: (Me पर्वता:).

46 M1 om. 46 (cf. v.l. 45). Vs illeg. for 46 ... — *) B1 D1 अष्टहासा; M8 अष्टहासं. S D2.5.8 9.12 T3 विमुंचंति. —) S Ñ1 D2.6.9.12 T3 -समां(D9 °मा)स्तथा; Na V1.2 B D6.7.10.11 T1.2 M3 -सम(B2 °मा:)स्वना: ; D1.3-5 -समास्तदा(D5 °था); M7 -समानि च (for -सम-स्बनान्). G1 M2.4.8.9 Cv घनहा(M9 घनाभा)ससमी-पमान् ; G: M: वनहासस्वनोपमान् ; M: घनाघनरवोपमान. -After 46° , N2 B4 D6.7.10.11 ins. l. 3 of 107*. --) G: सेना: ; Ms.: श्वान: (for भूता:). G (ed.) भूताश्च परिनत्यंति. —) B1.3.4 (with hiatus) उदांतस्ते; B2 हसं-तस्ते (for नृत्यमानाः). M10 नर्दमानाः समंततः . -- For 46°4, Ś Ñ V1.3 D T: subst.; V2 cont. after 107* (1.3):

गृत्रचकं महचापि ज्वलनोद्गारिभिर्मुखैः। राक्षसानामुपरि वै भ्रमते कालचक्रवत् ॥ ४७ तानचिन्त्य महोत्पातात्राक्षसा बलगर्विताः। यान्त्येव न निवर्तन्ते मृत्युपाशावपाशिताः ॥ ४८

106* संपतन्त्यथ भूतानि दश्यन्ते च यथाक्रमम्।

ि \$1 D8 कंपयंत्यपि; \$2.3 D13 प्रपतंत्यपि; V2 निपतंत्यध; D1.4 संपतंतं च; D2.9 संपतंत्यपि (for संपतन्त्यथ). V3 भूतानि परिगायंति (for the prior half). Si Ds क्रोशंति; S2.3 D12 त्रसंति; Ñ1 V2 नृत्यंते; V3 D1.2.4.5.9 T3 नृत्यंति; D3 नृत्यंती (for दृश्यन्ते). \$2.3 [अ]पि; D1.3.4 Ts (अ]थ (for च).] -After 46, Va reads 48 for the first time, repeating it in its proper place.

47 °) ŚÑ V B1,2 D T3 M6 [अ]] 3; B4 [अ] स्य (for [अ]पि). Bः गृधचकसहस्राणि. % Ct: गृधचकं गृध-समृहः. % -) S Ñ V B D T अप्रज्वालोद्गारिमिर्. —°) T1.2 G1.3 M3.7 खे (for बे). Ś Ñ V B2.3 D T3 Me रक्षोबल (Ñ2 V B3 D5-7.10.11 °गण)स्योपरिष्टाद्; B1 रक्षोगणोपरिष्टात्ते; B4 रक्षोबलोपरिष्टाह्नै. — d) V2 B D1.3.6 G2 M1.4 भ्रमंते; D2 भ्रमंति (for भ्रमते). B1 कपिचकवत्; T1.2 G M1.2.4.5.7-10 [S]लातचकत्रत्. Ñ2 D6.7.10.11 परि-अमित कालवत्. -- After 47, Ñ2 B4 D6.7.10.11 ins. l. I-2 of 107*.

48 B3 om. 48. V2 reads 48 for the first time after 46, repeating it here. - ") S V1.3 D2.3.5.8.9.12 T3 गणयंतो; Ñ1 गणयंति; D1.4 कथयंतो; G2 तान्विचिंत्य; L(ed.) अगणयंतो (hypm.) (for तानचिन्त्य). \tilde{N}_2 V_2 (both times) B1.2.4 D8.7.10.11 उत्पातांस्ताननादत्य. —) M10 वर- (for बल-). V2 (second time) B2 D10,11 Ta Ga M1.3.5 -द्षिता: (for -गर्विता:). Ś Ñ1 Vi.s D1-5. 8.9.12 Ts ते(Ds Ts न) रात्रिचरसत्तमाः . —D1.4 om. 48° ... $-^{\circ}$) B2 च (for न). \tilde{N}_2 V2 (first time) B1 ययुरेव विचिन्वानो (V² निर्वृतांते). — d) Ś V1.2 (second time).8 D2.3.5-9.12 Ts M6 -वशं गता: ; Ñ1 -वशं तत: ; Cg.k.t as in text (for -[अ]वपाशिता:). B। कालपाशवशं गताः . -After 48, Ś Ñ1 V1.3 B1.3 (repeats consecutively).8 (after 47 due to om.) D1-5(D1.4 after 48ab due to om.).8.9.12 Ts ins.; Ñ2 B4 D6.7,10.11 ins. l. 1-2 after 47 and l. 3 after 46°5; V2 (marg.) ins. l. 1-2 after $48^{a\delta}$ (second time) and l. 3 after $48^{a\delta}$ (first time):

107* कपोता रक्तपादाश्च सारिका विद्रुता ययुः। काका वाश्यन्ति तत्रैव विडाला वे द्विपादिकाः। वार्यन्त्यश्च शिवास्तत्र दारुणं घोरदर्शनाः।

माल्यवांश्व सुमाली च माली च रजनीचराः । आसन्पुरःसरास्तेषां ऋतूनामिव पावकाः ॥ ४९ माल्यवन्तं तु ते सर्वे माल्यवन्तिमवाचलम् । निशाचरा आश्रयन्ते धातारिमव देहिनः ॥ ५० तद्वलं राक्षसेन्द्राणां महाभ्रघननादितम् । जयेप्सया देवलोकं ययौ मालीवशे स्थितम् ॥ ५१

[(1. 1) V2 रक्तपीताञ्च. S2.3 Ñ1 D12 च (for वि-). — (1.2) B4 हा हा (for काका). S Ñ B1.3.4 D1-6.8.9.12 वाशंति; V1.2 B2 (both times) वसंति (for वाश्यन्ति). S D2.8.9.12 विडालाश्च: Ñ2 V विडालाय; D6 विजवलाश्च (for विडाला वै). S B2 (both times) D2.3.8.9.12 द्विपादकाः (S2 3 D2.12 °पा:). D6 वैद्युत्पादिकाः; K(ed.) वै द्विपादयः (for वै द्विपादिकाः). — (1.3) S D2.8.9.12 वाशंते च; Ñ1 V2 B1 D1.3. 4.6 वाशंत्यश्च; B2 (both times) वसंति च; B4 वाशंत्येव; D6 T3 वाश्यंति च (for वाश्यन्त्यश्च). V2 दिशास (for शिवास).] — After 107* (1.3), V2 cont. 106*.

49 B4 om. 49. Before 49, Ñ1 repeats 45.—*) G2 M9 सुमालिश्.—*) Ñ1 ततस्ते; D4 om. (hapl.) (for माली च). Ñ2 D6.7.16.11 सुमहाबल:; D1-4 T1 G2 M1.2.4.7.9 रजनीचर:.—°) Ś Ñ V B1-8 D2.5-12 T3 पुर:सरा राक्षसानां.—*) Ñ2 D5-7.16.11 उवलिता (for ऋत्नाम्). Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 T3 उवलिता: पावका इव; V2 वस्नामिव पावक:.

50 °) K (ed.) च (for तु). D1.3.4 सर्वेषां (for ते सर्वे). $-\delta$) V3 माल्यवासाम चाचलं. $-\delta$) M7 निराश्रया (for निशाचरा). Ś V1.8 D2.5.8.9.12 T3 संश्रयंते (V1 °ित); Ñ2 V2 D6.7.10.11 K (ed.) आ(K [ed.] द्या)श्रयंति; M10 द्याश्रयंते (for आश्रयन्ते). $-\delta$) G M दातारम् (for ध्यातारम्). Ñ2 D6.10.11 देवता: (for देहिन:). V3 D5 T3 शाणिनो यथा (for इव देहिन:).

51 °) Ñ1 यद् (for तद्). — b) B4 -स्वन (for -चन-). V2 B M10 -नादिनां; D6 -संनिभं (for -नादितम्). D6 महाश्रमिव नादितं. — b) Ñ1 यथेप्सया; T1.2 M3 जयेप्सया; G1 जयेप्सवो (for जयेप्सया). D6 जये एतमनस्कं च. — b) T3 गच्छन् (for ययो). S Ñ V1.2 B D1-5.7-12 T M1.2.4-8.10 मालिवशे; D6 कालवशे (for मालीवशे). M3 माल्यवदास्थितं. V3 स तु कालवशे स्थितः; G1 जाययुर्माल्यवनमुखाः.

52 Ms om. (hapl.) from 52 up to l. 6 of 108*. े ं े Ñi Vi श्वत्वा; G2 तत्तु; Ms तथा (for तंतु). — °) Ši Di-4 उपाश्चत्य (for उपश्चत्य). — °) Ñi Vi अत्वाः T2 G2 ददो; G3 Mi द्यो (for दम्). Di.s.4 Ms युद्धे दम्ने (by transp.). Ñi Vi B D6.7.10.11 तदा (for ततो). Š Ñi Vi.8 D2.5.8.9.12 T3

राक्षसानां समुद्योगं तं तु नारायणः प्रभुः । देवद्तादुपश्चत्य दभ्ने युद्धे ततो मनः ॥ ५२ स देवसिद्धिपमहोरगेश्व गन्धर्यमुख्याप्सरसोपगीतः । समाससादामरशत्रुतसैन्यं चक्रासिसीरप्रवरादिधारी ॥ ५३

G. 7. 6. 62 B. 7. 6. 68

ततो युद्धे मनो दधे. —After 52, Ds.7.10.11 G2 M1.2.4(only l. 7-9).5.7.9.10 ins.; Ñ V2 B T G1.3 M2.6.8 ins. l. 1 and l. 7-9 after 52; D1.3.4 ins. l. 1, l. 7 and l. 9 only after 52:

108* स सजायुधत्णीरो वैनतेयोपिर स्थितः।
आसाय कवचं दिश्यं सहस्राकंसमयुति।
आवध्य शरसंपूर्णे इपुधी विमले तदा।
ओणिस्त्रं च खड़ं च विमलं कमलेक्षणः।
शङ्खचकगदाशाई खड़ां श्रेव वरायुधान्।
सुवर्णगिरिसंकाशं वैनतेयमथास्थितः।
राक्षसानामभावाय यया त्र्णंतरं हरिः।
सुपर्णपृष्ठे प्रवभा स्थामः पीताम्बरो हरिः।
काञ्चनस्य गिरेः शङ्के सतहितोयदो यथा।

[5]

[M5 om. l. 1-6. G2 M1.2.7.9.10 om. l. I. -(1. I) D7 सहज-: T1.2 G1.3 M2 स शाक्ते : T3 M8 स सज्य; M6 समर्ज (for स सज्ज-). Ms -तूणीरे, D1.4 स सहितधनुस्तूणो; D3 ससर्ज धनतणी स (for the prior half). D1.4 Ms -समास्थित: (for -[अ]परि स्थित:). Ñ1 B2 वैनतेयमवस्थित:; D3 T1.2 G1.3 M3.6 वैनतेयमथा(G1 °मुप)स्थितः: Т3 वैनतेयं समाश्रितः (for the post. half). —(1, 2) G2 M1 आधत्त; M2.7.9 आसज्य (for आसाय). G: M1.2.7.9.10 -[आ]दित्यसंनिभं (for -[अ]र्कसमद्यति). —(1. 3) Gः तृणी च (for इपुषी). —(1.4) M1.2.7 श्रोणी-, —(1.5) M7 -खद्ग- (for -शार्द्ग-). G2 -विमलाश्च: M1,2.7.9 - निमलासि : K (ed.) -खड़ाख्यप्र- (for -खड़ांश्रेव). G2 -[आ]युधा: M1.2.7.9 -[आ]युध:. —(l. 6) D10,11 M7 सुवर्ण (M7 °र्ण-) (for सुवर्ण-). —(1. 7) D6.7. 10.11 Me प्रमु: (for हिं?). —(1. 8) Ñ Va B De.7.10.11 स वमी; M1 विवमी (for प्रवमी). - (l. 9) Ba (sup. lin. also as above) यदा (for यथा).]

53 °) Ñ2 D6.7.10.11 सिद्धदेविष- (by transp.); M1 दैवतै: सिद्ध- (for देवसिद्धिष-). B2 -महोरगै: समं; D2 -महोरगौच- (for -महोरगौख). Š V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 -द्विज-संघज्यष्टो (for -[ऋ]षिमहोरगैख). D1.4 (also) स देव-देविषमहोरगेम्य:; T3 स देवसंघद्विजसिद्धज्यो. —) M1 -[झे] ध- (for -[उ]प-). Š V1.3 D2.5.8.9.12 T8 G8 M8 -विद्याधरपूग-(V1 °गेय-; V3 °संघ-; T3 G3 °सोप-; M3 °वावप्र-); D1.2.6 M8 -दिव्याध्सरसोप-; T1.2 G1 -विद्याध्सरसोप-; M8 -मुख्यै: सरसोप-; M9 -सिद्धाध्सरसोप- (for -मुख्या-

G. 7. 6. 63 B. 7. 6: 69 L. 7. 5 58 सुपर्णपक्षानिलनुत्रपक्षं भ्रमत्पताकं प्रविकीर्णशस्त्रम् । चचाल तद्राक्षसराजसैन्यं चलोपलो नील इवाचलेन्द्रः ॥ ५४ ततः शितैः शोणितमांसरूषितैर्युगान्तवैश्वानरतुल्यविग्रहैः ।
निशाचराः संपरिवार्य माधवं
वरायुधैर्निविभिदुः सहस्रशः ॥ ५५

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे षष्टः सर्गः ॥ ६ ॥

दसरसोप-). Ds Gs -नीत: (for -गीत:). Ñ V2 B D6,7,10,11 गंधर्वयक्षे (Ñ1 B1,3.4 °दिव्ये; B2 °गीते)रुपगीयमान:, —М10 transp. ° and ". —°) V2 D10.11 M1 [अ]सुर- (for [अ]मर-). B2-4 G1 -शक- (for -शत्रु-). D6,7,10 M1 -सैन्य-शत्रुं (by transp.); D10,11 -सैन्यशत्रुञ् . — d) M6 -शार्क- (for -सीर-). D8 M6 -[अ]म्; T1.2 G1.3 M3.10 -[अ]स्र-; M8 -[अ]सि- (for -[आ]दि-). Ñ V2 B D6,7,10,11 चकासि (B4 °दि)शार्क्कायुपशंखपाणि:; D1.4 चकाप्तिशंखप्रवरांग-धारी. % Cv: 'स देवसिद्धिमहोरगेश्च गन्धर्वमुख्याप्तरसो-पगीत:। चकासिसीरप्रवरादिधारी'ति च सम्यवपाठः. % — For 53°d, \$ V1.3 D2.5,8,9,12 T3 subst.:

109* विनिर्थयौ चक्रगदासिपाणिः सुरारिनाशाय हरिः प्रहृष्टः।

54 °) V2 D5 सुवर्ण- (for सुपर्ण-). B4 -पन्न- (for -पक्ष-). B3.4 G2 M1.2.2-पन्न (for -पक्ष). S Ñ1 V1.2 D2.5. 6.8.9.13 T3 -धूतवक्षं; Ñ2 V2 B1 D2 -धूतपन्नं; B2 -घोरयंत्रं; D1.3.4 -कंप(D3 -जुझ)गात्रं; Cg.k.t as in text (for -जुझपक्षं). —) S V1.3 D2.5.8.9.12 T8 श(T3 ति)तातपन्नं; Ñ1 B2.8 अमरपताका-; D1.4 चलत्पताकं; T2 आम्यत्पताकं (for अमत्पताकं). V2 प्रविशंत- (corrupt); B4 पिकीणे-; M10 पिष्पूणे- (for प्रविकीणे-). —) B2 G2 चचार (for सवाक). —) M4 चलावलः; M5 चलोत्पलं. G2 नीलमिवा-

चलेंद्रं. S V1.3 B1 D2.3.6.8.9.12 T3 दृष्ट्वा हिर सांबु(D3.6 स्थाम; T3 सांद्र)पयोद(D8 °वि)नीलं; Ñ V2 B2-4 D1.4.6.7.10 11 G1 M6 चलोपलं(Ñ1 दृष्ट्वा हिर्रः B2.4 चलोत्पलं; D1.6 चलोपमं) नीलमिवाचलायं(D1.4 °लोग्रं; G1 °लेंद्रं); M10 चलोमिंमाली स यथा समुद्रः. % Cg: चलोपलमिति बहुवीहि: 1; so also Ck.t. %

55 °) D1-4 शरै:; D5.9.12 शतै:; T1.2 G M1.4.5.7-9 तु तै:; M2.3 तु ते (for शितै:). D5 -दृषितैर्; G1 -रूक्षितैर्; M8 -तृषितैर् (sic); L(ed.) -भृषितैर् (for -रूषितैर्). D1.8.4 -भीमरूपैर् (for -मांसरूपितेर्). — 6) Ñ2 B -विप्रहाः (for -विप्रहे:). D1.4 -तुल्यदेहै:. — 7) T1.2 M8 तं (for सं-). D1.3.4 केशवं (for माधवं). — 6) M4 वरायुधं (for °धेर्). — After 55, Bs reads 77.43-45 (including 127*).

Colophon. — Sarga name: Ś Ñ² V¹ D¹-5 8.9.¹² राक्षसिनयांणं(D¹.3-5 °ण:); ѹ माल्यवदादिराक्षसिना-निर्याण:; V² B¹.3.⁴ माल्यवदादिराक्षसिनर्याणं; V³ माल्यवदादिराक्षसिनर्याणं; V³ माल्यवदादिराक्षसिनर्याणं; V³ माल्यवदादिनर्याणं. — Sarga no. (figures, words or both): ڹ ѹ V².3 B¹ D².4.¹² om.; ڲ.8 D8.9 5; V¹ 4. — After colophon, D² concludes with राम; G M¹.5.8 with श्रीरामाय नमः; M¹0 with श्रीराम-चन्द्राय नमः.

नारायणगिरिं ते तु गर्जन्तो राक्षसाम्बुदाः । अवर्षित्रपुवर्षेण वर्षेणाद्रिमिवाम्बुदाः ॥ १ क्यामावदातस्तैर्विष्णुर्नालैर्नकंचरोत्तमैः । बृतोऽख्जनगिरीवासीद्वर्षमाणैः पयोधरैः ॥ २ शलभा इव केदारं मशका इव पर्वतम् । यथामृतघटं जीवा मकरा इव चार्णवम् ॥ ३

तथा रक्षोधनुर्मुक्ता वज्रानिलमनोजवाः । हरिं विशनित सम शरा लोकास्तमिव पर्यये ॥ ४ स्यन्दनैः स्यन्दनगता गजैश्व गजधूर्गताः । अश्वारोहाः सदश्वैश्व पादाताश्चाम्बरेन्सः ॥ ५ राक्षसेन्द्रा गिरिनिभाः शरशक्षृष्टितोमरैः । निरुच्छ्यसं हरिं चकुः प्राणायाम् इव द्विजम् ॥ ६

G. 7.7. 6 B. 7.7. 6

7

T4 missing for Sarga 7 (cf. v.l. 7.1).

1 D1.4 repeat from 1 up to गर्जन्तो in 1 and 2 after 2.—) B3 -[आ] लये (for -गिरि). Ś Ñ1 V1.3 B4 D1.2.4 (D1.4 first time).5.8.9.12 T3 ते (Ś D8.12 तं) तु नारायणं देवं; D3 नारायणं गिरि जेतुं.—) Ś Ñ1 V1.3 B2 D1.2.4 (D1.4 first time).5.8.9.12 T3 गर्जतो (Ś V3 D8 °तं) राक्षसा मुदा; M4 गर्जतो नैर्ऋतांबुदा:.—) D3 T1.2 G1 M1.3 ववर्षुर. D3.6 M1 शर- (for इपु.). M10-जालेन (for -वर्षण). Ś V B2 D1.2.4.5.7-12 T3 अ (D12 आ) देयंतोस्न (Ś D2.8.9.12 क्सस; V2 B2 क्सर; D5 क्सस) वर्षण (D4 lacuna for वर्षण); Ñ B1.3.4 बाणवर्षण सिषिचुर.—) M9 lacuna for वर्षण. D6 वर्षणन (with hiatus) (for वर्षणादिम्). Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3-5.7.10.11 T3 M2.6 8.9 [इ] वादिम् (by transp.). Ś2.3 D6.12 [अ] बुदः. V2 B2 वर्षणवाचलं घना:.

2 ") V2 B2.3 D3.5.9 T3 M7 इयामावदातैस. — b D6 नी छै रात्र-. B1 -चरेश्वरै:; B2 -चरे: प्रभु: (for -चरोत्तमै:). S Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 T3 नी (S1 D8 का) छै रात्रिचरैस्तदा (Ñ1 V1.3 D5 T3 °रे: प्रभु:). — N1 V1 D8.9 इव; D10.11 [इ]वायं; T3 M4 यद्भद्द; Cv as in text (for [इ]वासीद्). S V3 D1.2.4.12 वृतों जनो (S2.3 °**[lacuna]; D12 om.) गि(S2.3 D12 ह) रिरिव (V3 °रि: श्रीमान्; D4 °रिवरो); Ñ2 V2 B रेजेंजनगिरि: श्रीमान्; D5.7 M6.7 वृतो (D6 अंजन-[hypm.]) गिरिदिवामाति; T2 आसीद्भृतोंजनगिरिद्. & Cg: अञ्जनगिरीवेति विभक्तिलोपश्छान्दसः।; so also Ck.t. Ct adds ततः संधि:. & —After 2, D1.4 repeat from 1" up to गर्जन्तो in 1 and 2". — S1 D8 वर्षमाणः. T1.2 G3 बळाह्कै: (for पयोधरै:). Ñ2 V2.3 B M4 वर्षद्विरिव तोयदै:; D1.3.4 (except D3 second time) काळमेघै: (D1 om. मेघै:) पयोमुचै:.

3 ⁶⁸) Ś D_{2.8.9.12} पतंगा (for मशका). D_{1.8-5} transp. शङ्भा and मशका. Ś D_{1-5.7-12} T₂ पावकं; V₃ वातुरुं; T₃ चाचलं (for पर्वतम्).—After 3⁶⁵, D₃ reads 4⁶⁴.—Ñ₂ om. 3⁶-4⁵.—°) T₃ यथामृतं; M₉

तथा**. D1.4 -घटे; D3 M6 -घटा; M8 -घनं; Cg.k.t as in text (for -घटं). V2 B3.4 यथा मृत्युवर्श. V3 B2 D6.6.9 T3 देवा; D1.4 जीवी; D7.10.11 T1.2 G1.3 M3.5.10 Cg.k.t दंशा (for जीवा). —) Ś D8.12 स्करा; T1 मशका (for मकरा). Ñ1 B3 T3 सागरं; B2 (m. also) चांतरा; D1.3.4 चाणेवान् (for चाणेवस्). V2 पयोमिव महाणेवं (sic).

4 Ñ2 G2 M1.2.6.7-9 om. 4° 6 (for Ñ2, cf. v.l. 3).
—°) D2 यथा; G1 ततो (for तथा). D1.3 - धनुयुंक्ता. — 6)
V3 B2 G1 वज्रा इद; Cg.k.t as in text (for वज्रानिक-).
V2 - महाजवा:; D5 - इता जवा: (for - मनोजवा:). — M6 om.
4° 6. D2 reads 4° 6 after 3° 6. — ° 6) \$2.3 D12 शरं (for हिंरे). Ñ1 D1.4.5 Ts [आ] श्र शरा; V3 च तथा (for सा शरा). \$ Ñ1 D2.5.8.12 Ts तं लोका (by transp.); D2 ते लोका; T1 लोकांतम् (for लोकास्तम्). Ñ1 इव पर्ययु:. V3 B1 D1 4.7.10.11 T2 M3 Cg लोका इव (V8 °का: काल-; B1 अस्ते) विपर्य (D1.4 युगक्ष) ये (for 6). G1 हिंरे प्रविविद्यस्तेषां शरा लोकविकश्तेना:. % Ct: विपर्यये प्रलयकाले लोका यथा हिंरे विशन्ति तद्वत्. %

5 ") D12 (hapl.) om. स्वन्दनै:.—) Ñ V2 B1 मजधुरं; B2-4 गजवरं (for च गजधूर्-). Ś D2.8.9 12 -संश्रि (\$2.3 D9 'स्थि)ता:; V1.5 D6.7.10.11 T3 -मूर्थगा:; T1.8 G1.3 M3.6.10 -यूथपा:; M2.8.9 -वाहना:; K (ed.) -पृष्ठगा: (for -पूर्गता:). — V3 om. 5° d. —) Ñ1 [ज]श्वरोहैद्य; V1 D6.7.10.11 तथाश्वरु; B2 सादिभिद्य; M6 सदश्वरू (for सदश्वरू). Ś D1-4.8.9.12 T3 जश्वा(D2 गजा) इत्वास्तथाश्व (D2 'न्ये; D9 'श्वां) श्वर; D5 अश्वगजास्तथाश्वश्व (sic); T1.2 G1.2 M3 अश्वसादिन अश्वश्व (metricausa). —) Ñ1 V1 B4 D6.8.9 पदाताञ्च; B1 पदातिः, B2 पदतोञ्च(sic); T3 पातिताञ्च (sic); M5 पादाताञ्च, \$2.3 T1.2 G2 M2 तु (for च). Ś D2.6-12 G1 M1.10 Ct [अ]बरे स्थिताः; Ñ1 V1 पदातयः; Ñ2 V2 B पदातिभिः; D1.3.6 तथापरे; D5 [ज]परं तथाः T3 [अ]बरे तथाः; L (ed.) [ज]परे स्थिताः (for [ज]-स्बरेचराः).

6 Ms om. 6^{ab}. — a) Ś Ds.12 गिरिनिसं; Mr गिरींद्रासा:.
—b) Ds.7.9-11 होरे:; Ts हास- (for हार-). Vs -वृटिसि:
(for -को मरे:). — b) Śs.s V1.s B D1.8-7.10-18 T G

G. 7. 7. 7 B. 7. 7. 7 L. 7 6. 7 निशाचरैस्तुद्यमानो मीनैरिव महातिमिः।
शार्क्षमायम्य गात्राणि राक्षसानां महाहवे।। ७
शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैर्वज्रवक्त्रैर्मनोजवैः।
चिच्छेद तिलशो विष्णुः शतशोऽथ सहस्रशः॥ ८
विद्राच्य शरवर्षं तं वर्षं वायुरिवोत्थितम्।
पाश्चजन्यं महाशङ्खं प्रद्ध्मौ पुरुषोत्तमः॥ ९
सोऽम्बुजो हरिणा ध्मातः सर्वप्राणेन शङ्खराद्।

M5-7.10 प्राणायामा. Ś Ñ1 V3 D2.5.8.9.12 T3 यथा; G1 हिर- (for इव). Ñ2 B2 D1.3.4 द्विजान्; D5 मुनिं (for द्विजम्).

7 °) D1.3.4 रात्रिचरेस; M6 नक्तंचरेस. Ś V1.3 D2.5.8.

9.12 अर्थमानो; Ñ1 पीड्य°; Ñ2 हन्य°; V2 B1.4 स्कंच°; B2
(m. also as in V2) क्षुणण°; B3 D6.7.10.11 G3 ताड्य°, T2
वध्य°; T3 भिद्य° (for तुद्यमानो).—) T1 मी ** व
(damaged). D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 महोद्धिः
(for महातिमिः).— °) Ñ2 V1 B D2.5.6.9 आनम्य;
V2 M6 आदाय; T3 आसज्य (for आयम्य). V1.3 D2.5.9
T3 वेगेन; D6.7.10.11 T1.2 G M दुर्घवों (for गात्राणि).
D1.3.4 शार्क्षपाणिः सुदुर्घवों (for °). D2 राक्षसान्स; D6
विशेषांस्तान् (for राक्षसानां). D1.3.4.6 7.10.11 T1.3 G M
राक्षसम्यो (G2 M1 ° 5 व)सज्ज्ञान् (for d). Ś D8.12
ज्ञानाप (Ś3 ° पा)त्य वेगेन राक्षसान्स महारणे.— After 7,
D1.3.4 ins.:

110* ततस्तेषां शरीराणि राक्षसानां महाब्रकः।

- 8 Ñ1 repeats 8^{ab} after 11^{ab}.—^a) B कर्णायत-;
 D3 त्र्णायत- (for पूर्णायत-).—^b) Ś Ñ1 both times)
 V1 D2.5 8.9.12 T3 चज्रवेगेर्; Ñ2 V3 B2.3 D6.7.11 M10
 Ct °कल्पैर्; M3 चज्रिरिवः M6 °घारैर्; Cg.k as in text
 (for चज्रवक्त्रैर्). B1 मनोहरै:; B2 महाजवै:; D5 महानतै:
 (for मनोजवै:). D1.8.4 विच्याघ समरे स्वराट्.—G1 om.
 8^{ad}.—^a) Ś D2.8 9.12 बिभेद् (for चिच्छेद्). Ñ1 तरसा;
 D3 तिमिशो: M4 विचशो (for तिल्ला). D6.7.10.11 M10
 चिच्छेद विष्णुनिश्वतै:.—^a) M4 damaged for सहस्रशः.
- 9 °) Bs.4 -वर्ष तद्; D1.8.4.6.7.10.11 T1.2 G1.3 Ms.5.6.10 -वर्षण; G2 -वर्षणि; G (ed.) -वर्ष तु (for -वर्ष तं). Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 तद्वाणवर्ष विद्वाच्य (V3°ज्ञाच्य [sic]); T3 तद्वाणवर्ष विद्वाच्य) T1.2 G2 M3 मेगं (for वर्ष). Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 T3 G3 M1.6.7.10 [उ]िरथतः; V3 [अ]िन्वतं (for [उ]िरथतम्). D1.3.4 राक्षसान्युधि केशवः.) V1 तथा शंखं.) Ñ V2 B द्धमौ स (for प्रद्धमौ).
- 10 Si om. 10.—") S2.3 D2.8.12 ध्मात हरिणा (sic).
 —") D1.3.4 अत्यायासेन (metricausa) (for सर्वप्राणेन).
 % Ct: शङ्करांदिति विशेषणम्. % —") S2.3 D2.8.9.12 रराज;

ररास भीमिनिहादो युगान्ते जलदो यथा ॥ १० शङ्कराजरवः सोऽथ त्रासयामास राक्षसान् । मृगराज इवारण्ये समदानिव कुज्जरान् ॥ ११ न शेकुरश्वाः संस्थातुं विमदाः कुज्जराभवन् । स्यन्दनेभ्यश्चयुता योधाः शङ्करावितदुर्वलाः ॥ १२ शङ्किचापविनिर्मक्ता वज्जतुल्याननाः शराः । विदार्य तानि रक्षांसि सुपुङ्का विविशः क्षितिम् ॥ १३

N V2.3 B D5.6 ननाइ (for स्सास). V1.3 B1 D5 T1 -निर्हादं; B4 -संहादो; G2 -निर्हादेस (for -निर्हादो). — d) V1 illeg. for जलदो यथा. D6.7.10.11 T1.2 G M2-5.7-10 त्रैलोक्यं स्यथयन्तिव; M1 मोहयन्नाअसोत्तमान्.

- 11 Ds om. $11-12^{\delta}$.—°) \hat{S}_1 -रवश्चेव; $\hat{S}_{2.8}$ D12 स्वनेनाथ; Bs D9 -वर: सोथ; D8 -रवश्चाथ; T2 G2.3 M4.7 -रवो ध्मातस्; G1 M2.8.9 -वरो ध्मातस्; L(ed.) -रवः सोत्र (for -रवः सोऽथ). T1 M3.5 शंखराजो हिरि(T1 °जस्ततो)-ध्मातस्.— δ) D2 वीर्यवान् (for राक्षमान्).—After $11^{a\delta}$, \hat{N}_1 repeats $8^{a\delta}$.—°) \hat{S}_1 \hat{N}_1 \hat{N}_2 \hat{N}_3 \hat{N}_4 \hat{N}_5 \hat{N}_5 \hat{N}_5 \hat{N}_6 \hat{N}_7 \hat{N}_8 \hat{N}
- 12 Ds Ms om. 12^{ab} (for Ds, cf. v.l. 11), M1 om. 12.—a) Ś V1.3 D2.8.9.12 गंतुं ना(Ś2.3 D12 न)-शक्तुवंतश्च; Ts गंतुं नागक्नुवंतश्चा.—b) B4 प्रमदा:; Ts विवशा: (for विमदा:). Ñ2 V2 B करिणो (for कुझरा). Ś2.3 D12 transp. त्रिमदा: and कुझरा. Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 Ts कृता:; B2 यथा; G1 भयात् (for [अ]भवन्). % Cg: कुझराभवित्रत्यार्थ: संधि: । भवित्रति वा छेद: ।; Ck: कुझराभवित्रत्यार्थ: संधि: । भवित्रति वा छेद: ।; Ck: कुझरामवित्रत्यार्थ: संधि: ।; Ct: भवन्नभवन् . %—Ś D2.8. 9.12 om.; Ñ1 reads in marg. 12^{cd}.—b) Ñ V2 B1.3.4 [S]पतन् (for च्युता). B2 स्यंदनादपतन् . V3 D6.7.10.11 वीरा: (for योधा:).—a) D1.4 रिसत-; D3-[आ]रिसत-; G1 रावेण; M10 रावाति-; Cv.g.k.t as in text (for रावित-). Ñ V2 B शंखशब्देन मोहिता:.—For 12^{cd}, V1 D5 Ts subst.; Ñ1 (after 12) V3 B4 ins. after 12^{ab};

III* स्यन्दनानि च मुख्यानि नास्यन्दन्त यथा पुरा।

[V1.8 तस्य तस्था (for नास्यन्दन्त).]

13 ") Ś Vs D2.5.8 9.12 Ts -विस्ष्टा ये (V3 %); D5 Ts °स्ते); D1.4 -विमुक्तास्ते; Cg as in text (for -विनि-धुक्ता). — b) Ds reads in marg. from तुल्या up to नारायण in 14b. B2 -तुल्यनिभा: (sic); Bs -कल्पानना:; D5 -तुल्यास्तत:; M1 -तुल्यमुखा: (for -तुल्यानना:). — b B2 [ए]तानि (for तानि). Ś Vs D2.5.8.9.12 Ts शरीराणि

भिद्यमानाः शरैश्रान्ये नारायणधनुश्रयुतैः । निषेत् राक्षसा भीमाः शैला वज्रहता इव ॥ १४ त्रणैत्रणकरारीणामधोक्षजशरोद्भवैः । असृक्कषरन्ति धाराभिः खर्णधारामिवाचलाः ॥ १५

विनिर्भिद्य. — d) B1 2 D1-4.6.8 T3 सपुंखा; D5 पुंखानि-(for सुपुङ्घा).

14 Ds reads in marg. upto नारायण in b (cf. v.l. 13). —) Ñ1 V2.3 विध्यमाना:; B2 वध्य°; D6 भिंख°; G1 खिद्य°; M9 फंद्य° (for भिद्यमाना:). V2.3 B1 D3.8 चान्येर्; D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M1-5 7-10 संख्ये; G2 संघे (for चान्ये). — b) D3.6 7.10.11 M1 -करच्युते:. —) Ñ V2 B1.5.4 G2 M1 भीता:; D6.7.10.11 M10 भूमो (for भीमा:). Ś V1.3 D1.2.4.5.8 9.12 T3 अपतज्ञाक्षसा: शैला. — b) Ś D2.8.8.12 विज्ञच्छ-; V1 D1.4.6 T3 शक्°; V3 वज्ञपात- (for शैला वज्ञ-). Ś1 D2.8.12 M1-[आ]हता यथा; \$2.3 D9-हता यथा (for -हता इव).

15 V3 repeats 15-16 (including star passages) after 22.—^{ab}) D3 व्रणाहतकर-; D6 व्रणा वज्र°; M2 व्रणेवंज्र° (for व्रणेवंजकर-). G1 M6 व्रणेवंज्रवणा (M6 व्रृंह-त्तरा)कारेर; G2 प्राणे: कायात्मुरतराणाम्; M1 व्रणेवंज्रवणा (M6 व्रृंह-त्तरा)कारेर; G2 प्राणे: कायात्मुरतराणाम्; M1 व्रणेवंज्रवणास्राराणाम् (for a). D3 अंत्रजाक्ष- (for अधोक्षज-). D6-शरोद्धवाः. B1 प्राणान्संविजहुर्नागा विष्णुवाणकृता रणे; B2 रक्तावि व्यस्जन्नागो विष्णुवाणकृतानि च; T1.2 G3 M3.10 निष्प्राणे: (M3 राक्षसाः) सव्यणेगांत्र रक्तधारामसु (M3 व्यु) स्ववन्.—For 15^{ab}, S Ñ V (V3 both times) B3.4 D1.2.4.5.7-12 T3 subst.:

112* व्रणानि वरनागानां विष्णुवाणकृतानि तु।

[Vs first time illeg. for the prior half. Ds प्राणानां (sic) (for जणानि). Ñ1 V1 D7.10.11 Ts पर(Ñ1 चैव; V1 पर) गानेभ्यो; Vs (second time) च वरांगानां; Bs वननागानां (for वरनागानां). Bs विष्णुनाग-; D7 यानि विष्णु-; D10.11 विष्णुचन्न- (for विष्णुवाण-). \$2.8 -हतानि; Bs -क्षतानि. Ñ इ; V (V3 second time) च; D7.10.11 Ts हि; K (ed.) वै (for तु).]

—°) \$2.3 D3.12 M2 असं; M8 om. (for अस्क्). D1.3.4 धारासु; G1 बहुधा (for धाराभि:). T1.2 G3 M3.10 राक्षसाः (M3 ते विष्णु)शरसंकृताः M5 अस्थाराः क्षरंति स. —V3 illeg. (second time) for 15^d. —^d) \$ D2.5.8.9.12 त्णं रसम्; Ñ1 V1 B4 स्वणंरसम्; Ñ2 °राशिम्: V2 जलधाराम् ; V3 (first time) illeg.; B1 स्वणंभूमीम् (also भूमीरसम्); B2 D1 T3 स्वणं रसम्; B2 धातो रसम्; D6.7.10.11 G1.2 M4-6 स्वणंधाराः M1 तोयधाराम्; M3 स्वणंधातुम्; G (ed.) स्मीरसम् (for स्वणंधाराम्). V2 B4 G2 [अ]चलातः V3 (first time) द्रुमाः (for [अ]चलाः). D3.4 पौ (D4 पू)णं-

शङ्कराजरवश्चापि श्वार्झचापरवस्तथा । राक्षसानां रवांश्चापि ग्रसते वैष्णवो रवः ॥ १६ स्र्यादिव करा घोरा ऊर्मयः सागरादिव । पर्वतादिव नागेन्द्रा वार्योघा इव चाम्बुदात् ॥ १७

G. 7. 7. 18 B. 7. 7. 18

मास्यामिवाचलः. % Ct: स्वर्णधारा गैरिकधाराः। गैरिकेऽपि सुवर्णस्यात्. %

- 16 For repetition in Vs, cf. v.l. 15.— क) Vs (first time) - भवश् ; Ds - रवाश् ; Gs Me - रवं (for - रवश्). Ts शंखजारावसंमिश्राः (for क). Ds. T1 G1 M1 2-5 शार्द्धराज-, S1 Ds. T2 - रवास्तथा; Ñ1 V (Vs second time) B Ts - रवा अपि; Ñ2 - वरोपि च; Vs (first time) - रवा इवः Gs Me - रवं तथा (for - रवस्तथा). D1.3.4 भीमोतिदारुणश्चेव सर्वसस्वभयंकरः.—) Ñ1 Ms. 5.7 रवश् (sic); D1.3.4 G2 Ms रवं (for रवांश्). G1 चैत. % Ct: रवांश्वापि अपिना प्राणांश्व. %—) D1.3 गर्जते; Ms प्रतते (for प्रसते). Ms रवे: % Ck.t: वेटणवो विष्णूपादितः. % — For 16° 4, S Ñ2 V (Vs both times) B D2. 5. 8. 9. 12 Ts subst.; Ñ1 ins, after 16:

113* असन्ति वैष्णवा वाणास्तेषां ध्वजवपूरि च।

[Ñ V2 B1-8 मसंते (V2 B2°तो); B4 त्रसंते; D8 ये संति (for मसन्ति). B4 प्राणांस (for बाणास). Ñ V1.3 (first time) B2 ध्वजधनृषि च; V2 om.; B1.3.4 °वतामस्न् (B4°षि) (for °वपृषि च). V3 (second time) राष्ट्रसानां महाचमू:; D5 तेषां चापि धनूषि वै; T3 राञ्चसंद्राष्ट्रणाजिरे (for the post. half).]

—Then N₂ V_{2,3} (after first occurrence) B cont.; while D_{1,3,4,6,7,10,11} S (except T₃) ins. after 16:

114* तेषां शिरोधरान्स्तान्शरध्वजधन्ंषि च। रथान्पताकास्त्रणीरांश्चिच्छेद स हरिः शरैः।

[(1.1) De marg.; M7 -वरान् (for -थरान्). D10.11 M7 धृतान्; G1 M5.10 स्कीताञ् (for स्ताञ्). Ñ2 V2.8 B2-4 तेषां कराज्ञरान्रूङ्ज् (Ñ2 °व्धृताञ्); B1 D1.3.4 तेषां कराज्ञरान्रूङ्ज् (Ñ2 °व्धृताञ्); B1 D1.3.4 तेषां कराजुङ्ं (B1 °व्धारां)श्चेव (for the prior half). V3.8 B D1.3.4 M6 शिरो; M7 छत्र- (for शर-).—(1.2) V2 B2.8 D1.3.7 T2 G M1-2.0-0 पताकांस. B1 रथानीकान्सन्णीराञ्च (for the prior half). D1.3.4 समरे; Me च इरि: (for स हरि:).]

-Then Di.s. cont.:

115* निरस्तात्राञ्चसान्द्रत्वा समरे मधुसूदनः। वारयामास स तदा विष्णुर्विश्वान्तविश्वमः।

17 D1.4 om. 17. —) D5 स्यंतिव- (for °यांदिव). Ñ2 V2.3 B मयुस्तीवा: ; M3 [अ] शिवो घोरा. —) Ś Ñ1 V1 D2.8.5—13 T3 M2.4.6—10 वार्योद्या: ; G2 M1 मीनीवा:

G. 7. 7. 19 B. 7. 7. 19 L. 7. 6. 18 तथा बाणा विनिर्मुक्ताः शार्ङ्गात्रारायणेरिताः ।
निर्धावन्तीषवस्तूणं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १८
शरभेण यथा सिंहाः सिंहेन द्विरदा यथा ।
द्विरदेन यथा व्याघा व्याघेण द्वीपिनो यथा ॥ १९
द्वीपिना च यथा श्वानः शुना मार्जारका यथा ।
मार्जारेण यथा सर्पाः सर्पेण च यथाखवः ॥ २०
तथा ते राक्षसा युद्धे विष्णुना प्रभविष्णुना ।

(for ऊर्मथ:). Ds.7,10.11 M1.10 इव सागरात् (by transp.). Ñ2 V2.8 B सागरादिव पर्वता: (Ñ2 B1 [m. also as in V2] चोर्मथ:). —") V2 B पातालाद् (for पर्वताद्). M6 नगेंद्रादिव नीहारा. —") Ś V1.8 D2.8 5-12 T3 G1 M8.6.10 धारोधा; M1 वायु: खाद्; M4 वार्योधाद्. V2 B3.4 D3 M4.6 [अ]]बुदा:; T1 [अ] बरात् (for [अ]]म्बुदात्).

- 18 ") V² भथ. Ś Ñ V B D².5.8.9.12 Т३ गाढ-;
 D6.7.10.11 शार्क्क-; T1.2 G३ शरा (for बाणा). D1.3.4 तथा
 ऋदोरगनिभा:.) ڲ शार्क्क; Ś₃ D1.3-5.8 शार्क्क- (sic);
 D6.7.10.11 T₃ Ck.t शरा; G² जग्मुर् (for शार्क्कान्). V1
 D10.11 T1.2 M₅ -[ई]रितात्. V² नारायणेन चोदिता:.
) D6.7 M².10 निष्पंति; M₁ निर्धावन्; M₆ निर्देहंति
 (for निर्धावन्ति). Ñ₁ D1.3.4 शरास्त्णं; Ѳ V² В₃ शरास्त्णात्; V₃ ततस्त्णात्; В₁ शरवाता:; В² [इ]षवस्त्णातः

 सत्णात्; V₃ ततस्त्णात्; В₁ शरवाता:; В² [इ]षवस्त्णातः

 В₄ D².9 [इ]व ते त्णं(В₄ °णात्); Т₃ [झ]सुरा°; М₃ तदा

 त्णं (for [इ]षवस्त्णं). Ś₁ D₃ निर्धावंतश्च ते त्णं; Ś₂.३

 D1² निर्ययुश्च शरास्त्णं. ※ Ck.t: विनिर्मुक्ता (Ck आदिकर्मणि
 कः) विनिमोक्तं प्रकान्ताः शरा आसस्तिति पृथग्योज्यम्। अथ
 नारायणेरिताकारायणव्यापारत (Ck °णकृताकर्षणादिव्यापारवतः
 शार्क्कात्) इषवो निर्धावन्ति. ※
- 19 °) M1.4.6 सिंह: . °) D7.10.11 M6 द्विरदो. G1 इव (for यथा). D1.3.4 सिंहेन च यथा द्विपा: . °) G1 व्याझ: . °) Ñ V2.8 B D1.3.4 G1.8 M1.4.8.9 शार्दू लेने- (B2 °लेरि)व द्वीपिन: ; M6.7 व्याघ्रेण च यथा मृगा: (M7 °ग:).
- 20 क) Ms.7 मृतेण (for द्वीपिना). D1.8.4.6,10,11 T1.2 G M1.2.5.8-10 [इ]व (for च). B2-4 कोका: (for धान:).

 b) Ñ1 मार्जारिका; V2.3 D1.7 T1.2 G3 M1.2.6.7.8 मार्जारको. S Ñ1 V1 D5.8.9.13 T3 G1 इव; B2 तथा (for यथा).

 1 D1.3.4 T1.2 G2.8 M1.4.5 [इ]व (for च). S D2.5.8.
 9.12 [उं]दुरा:; Ñ1 V3 असा:; V1 D1.4.7 खना:; M6.7 वृषा:; Cg.k.t as in text (for [आ]खव:). Ñ2 V2 B1-8 मुजगेर्मूषिका यथा; B4 मुजंगो मृषिकान्यथा. % Cv: सर्पेण (च?) यथाखव इव(°ित?) पाठः. %
- 21 4) Ñ2 V8 B4 D1.4-7.10.11 M10 सर्वे (for युद्धे).

 8) D5 विष्णुना द्राविता इव. 2) \$ D1-4.8.8.12 द्राव्यंते
 (for द्रवन्ति). D6.7.10.11 चान्ये; T1.8 G M1-5.7-10 Ck

द्रवन्ति द्राविताश्चैव शायिताश्च महीतले ॥ २१ राक्षसानां सहस्राणि निहत्य मधुसदनः । वारिजं नाद्यामास तोयदं सुरराडिव ॥ २२ नारायणशरग्रस्तं शङ्खनादसुविह्वलम् । ययौ लङ्कामभिम्रसं प्रभग्नं राक्षसं बलम् ॥ २३ प्रभग्ने राक्षसबले नारायणशराहते । सुमाली शरवर्षेण आववार रणे हरिम् ॥ २४

चापि (for $\frac{2}{3}$ а). Ñ2 V2 B द्वाविता वि(B1 °ताश्च)दिश (B3 °ता)श्चैव. - d) B2 D1.3.4 सादिताश् ; D9 साधि (for शायिताश्).

- 22 ⁸) D1 विहत्य (for निहत्य). \$1 om. 22°d. °) \$2.3 Ñ V2.3 B D1.2.5.8.9.12 Т3 ध्मापयामास; V1 D6.7.10.11 प्रया° (for नाद्या°). D4 धारया दारयामास. d) D5 नोदयन् (for तोयदं). Ñ2 V2 B खे वायुरिव तोयदं. After 22, V3 repeats 15-16 (including star passages).
- 23 °) Ñ2 V2 B -ध्वस्तं; V1.3 D6.7.10.11 G1 M10 -त्रस्तं (for -प्रस्तं). —V3 om. 23 ° . °) B1 -पिरक्षतं; B2-4 -प्रविद्धलं (for -सुविद्धलम्). M10 शंखनादेन विद्धलं. °) D1.3.4 भाग्र (for ययो). B2 तल्लंशिभ-; G1 तु लंशिभ- (for लङ्कामिभ-). Ś Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T3 लंशिमिमुखं (V1 T3 °गतं) चाग्र (Ñ1 सचे; V1 त्रस्तं). °) Ś B1 D2.7.8.12 T1.2 G2.3 M3.6-8.10 रक्षसां; Cg.k.t as in text (for राक्षसं).
- 24 b) M6 -शराहते. —Note hiatus between and d.) Ś N V B D1-5.8.9.12 Ts M6 शरजालेन.
 d) N2 आजधान; B1 प्रववार; B2 घोररावो; B4 ववार च; D6 विववार; D7.10.11 T1.2 Gs M2.6.10 निव°; G1 विरराद; M3 विददार (for आववार). Ś1 N1 D2.3.8 चकाराविवरं हिंर; Ś2.3 D1.4.9.12 T3 चकार विवशं हिंर; V1 चकाराचाचितं हिंर (sic); V3 जधान मधुसूदनं. % Ct: निववार वारयामास. %—After 24, Ś N V B D2.3.5-12 T3 ins.:
 - 116* स तु तं छादयामास नीहार इव भास्करम्। राक्षसाः सस्वसम्पन्नाः पुनर्धेयं समादधुः। श्रथ तेनैव रोषेण राक्षसो बलदर्पितः। महानादं प्रकुर्वाणो राक्षसाक्षीवयन्निव।
- . [(1. 1) V2 स च तच्; B3 स तु तच्; B4 स च तं. V2 B1.4 D3 पूरवामास; B2 धून°; D5 पूज° (sic) (for छादवामास). Ñ1 D5-7.10.11 नीहारम; B D3 नीहारेण. —V2 reads in marg. 1. 2-4. B1 om. 1. 3-4. —(1. 3) Ñ1 V1 B2 D6.7.10.11 T3 अथ तस्येव त(D7.10.11 सोभ्यपत)द्रोषाद; Ñ2 V2 B3.4 तदैव तस्य(B4 °स्ये) तत्कोधाद(B8.4 °द्रोषाद); D3 अम्रतश्चेव तद्रोषाद्

उत्क्षिप्य हेमाभरणं करं करिमव द्विपः । ररास राक्षसो हर्पात्सतिङ्क्तीयदो यथा ॥ २५

सुमालेर्नर्दतस्तस्य शिरो ज्वलितकुण्डलम्।

चिच्छेद यन्तुरश्वाश्र भ्रान्तास्तस्य तु रक्षसः ॥ २६

(for the prior half). S Ds.8.8.12 स्ववाहु-; Bs सुमाली (for राक्षसो). — (l. 4) Ds.5.6 महानादान्. Bs राक्षसा जयमादपे (for the post. half).]

25 M1 om. 25-26. Ñ1 reads 25⁶⁶ twice.—") Ñ1 (first time) उद्यम्य; Ñ1 (second time) शोकप्रः; V1 सकुंभां (sic); D1.8.4 सोरिक्षप्य (for उरिक्षप्य). Ś Ñ1 (both times) V1.8 D2.8-12 T3 लंबाभरणं; Ñ2 V2 B D1.8.4 स्वर्णाभरणं.—6) Ñ1 (second time) V1 D6.7. 10.11 T3 धुन्वन्; D3 वरं (for करं). M7 द्विज: (sic) (for द्विप:).—°) V2 B रुरावः; V3 ननादः; D1.4 तन्नाद (corrupt); D5.6.8 रराज (for ररास).—) D6 संगतस (for सत्वित्). Ñ1 V1.3 T3 भार्यं(Ñ1 महाः; V3 प्रीत्यां) बुद इवांबरे.

26 M1 om. 26 (cf. v.l. 25). - 3) S2.8 D2.9,12 अथवा; Ti.a Ga Ma.10 सारथेर् (for सुमालेर्). \$2.a Ga M2.3.7-10 नदतस्. Ś1 V3 D8 अथ नानद्य(V3 °द)तस्तस्य; \widetilde{N} V1.2 B D1.8.4 T3 M6 G(ed.) तस्य(\widetilde{N} V1 T3 अथ) नानद (Ts G[ed.] °दं)तस्त् चै: (Ñ V1 D1.4 Ts संख्ये); Ds अथ नाद्वत: संख्ये. —) Ms ललित- (for ज्वलित-). —D1 om. 26°d. —°) V2 स तु बाणेन; B2 M6-9 यंतुरश्रांश्च; T1.2 G3 M3 चतुरोश्वांश्च; G2 यंतुरंगा*; M10 हरिस्थांश्च (for यन्तुरथाश्च). \$1 Ñ1 V1.3 D2-5.8.9 Ts यंतु(S1 Ds विष्णु)श्चिरछेद (then D4 om. up to तु in 26d) तस्या(Ds वै ते)श्वा; Ś2.8 D12 उचिच्छेद ततश्चाश्वा. % Ct: यन्तुः शिरश्चिच्छेद्र। ततस्तस्याश्चा नष्टसारथित्वाद्न-वस्थितगतिका आसन्नित्यर्थः. 🛞 — 🕯) 🕏 🕅 V3 D2.8.5.8.9.12 Ts उद्भां (Ds °द्ग)ता युधि; Ñ2 V2 प्रोद्धांतास्तस्य; V1 उद्घास्यंति च (sic); Me.7 (both with hiatus) उद्घातां-स्तस्य. Śs.3 Vs.3 B2 D4 5.8.12 राक्षसा: (for रक्षस:).

27 V2 reads 27° twice (first time in marg.).
—") V2 (first time) B2.3 अश्वेहद् (for तेरश्वेर्). Ñ3
B1.4 अश्वेरश्राम्यते (B4°त). Ś D1-5.8.12 उद्घांतेश्वा (D1.4°तो
आ)मितः सोश्वेः; Ñ1 V1.2 (second time).3 D9 T3 उद्घांते
(V1 D9°तेर्)आमि (Ñ1 आंति; V3.8 आमे)तेरश्वेः (D9°तेः
(V1 D9°तेर्)आमि (Ñ1 आंति; V3.8 आमे)तेरश्वेः (D9°तेः
सौम्यैः). ※ Ct: आम्यते आम्यते सा. ※ - 6) Ñ2 V2
(second time) स निशाचरः; V1 राक्षसर्थभः; M8°साधिपः
(for राक्षसंश्वरः). V2 (first time) B तेः सुमाली निशाचरः.
—°) Ñ V B1.8.4 D5.9 इंदियार्थेर् (D5°थें). Ś D2.8.9.12
इवोद्-; Ñ1 V1.8 D1.8.4 T3 इव; Ñ2 V2 B2-4 D10.11 परि-;

तैरश्वेश्रीम्यते श्रान्तैः सुमाली राक्षसेश्वरः । इन्द्रियाश्वेर्यथा श्रान्तैर्धतिहीनो यथा नरः ॥ २७ . माली चाभ्यद्रवद्युद्धे प्रगृद्ध सश्चरं धनुः । मालेर्धनुश्च्युता बाणाः कार्तस्वरिवभूषिताः । विविश्चहरिमासाद्य क्रौश्चं पत्ररथा इव ॥ २८

G. 7. 7. 33 B. 7. 7. 32

B1 च सं-; T1.3 M3 तथा; Cv.g as in text (for यथा). \$1 D8-आंतो. M6 इंद्रियै: स्वैरथ आंतेर्. —) Ñ1 V3 वृत्ति-(for एति-). Ñ2 V3 B वृत्ति(B2.3 वित्त)हीन: पुमानिव; D1.8.4 एला हीनो नरो यथा. % Cv: तैरिलादि। इन्द्रिया- श्वीरव तैरश्वैर्एतिहीनो यथा नरः एतिहीनो नर इव सुमालीति यथाशब्दद्वयस्य निर्वाद्द: % — After 27, Ñ2 V2.3 B ins.:

117* स तु तान्संनियम्याश्वानिन्द्रियार्थान्यथा यतिः। स्थितोऽभृद्वलो भूखा स्थापयिथ्वाग्रतो रथम्।

 $[(l, r), \tilde{N}_2$ B4 यथामतिः (for यथा यतिः).]

-Then all the above MSS. cont.; De.7.10.11 Me ins. after 27°4:

118* ततो विष्णुं महाबाहुं प्रपतन्तं रणाजिरे।

[G (ed.) हारि (for विष्णुं). B2 महारमानं, Ñ 2 Vs B4 Me प्रतपंतं; B1,3 प्रयतंतं; B2 पतंतं च (for प्रपतन्तं).]

—Then D6.7.10.11 cont.; \hat{S} \tilde{N}_1 V1 D1-5.8.9.18 T G M1-5.7-10 ins. after 27; V3 ins. after the first occurrence of 28^{ab} :

119* हते सुमालेरशैस्तु रथे विष्णुरथं प्रति।

[Ds गते; L (ed.) दुतै: (for इते). Ts सुमालिनि. Ś Ñ² V¹ D².4.5.8.9.12 इतः(ѹ D².8.12 इतै:; V¹ °इते) सुमालिस्तु (ѹ V¹ °ली तु; D₄.5.9 °ली तु)र्गैः (D₄ °णे); D¹ गतः सुमालि तु रणात् (for the prior half). Ś D².8.12 प्रगृद्ध तुरगास्तदा; ѹ V¹.3 प्रस्(V¹ °गृ) ह्य तु रणे तदा(V³ बलप्रदात्); D¹.5.4 ततो विष्णुं प्रजापति; D⁵ ९ प्रगृद्ध च(D॰ तु) रणात्तदा; Ts श्वपाकृतो रणात्तथा (for the post. half). ※ Cv: विष्णुरथं प्रति गहडं प्रति. ※]

28 Vs Ds read 28^{ab} twice. Vs illeg. (second time) for 28°.—°) Ds मालिश्. Ñs B1-s हि (for च). \$ Ds.5.8.9.12 Me चाम्यदेयद्; Bs झ्पाइवद्; L(ed.) चाम्यदेयद्. Ñs Vs.s (first time) B वीर:; D1.4 क्षिप्रं; D6.7.10.11 युक्त:; Me घीर:; Ms कुद्ध: (for युद्धे). Ds (first time) मालिश्मयद्वनतीवं; Ds (second time) मालिश्माप्य-देयणुद्धे.—b) \$ Ñ1 V1.3 Ds.5(Vs Ds both second time).5.8.9.12 Ts जनाईनमथेपुमि:; D6.7.10.11 M10 प्रगृद्ध स (M10 सु-)शरासनं.—°) \$ Ñ V B Ds.5.8.9.12 Ts मालिन्वाप.—b) Ñ1 -विभूषणा: (for °िषता:).—b) D1.8.4

G. 7. 7. 34 B. 7. 7. 33 L. 7. 6. 32 अर्धमानः शरैः सोऽथ मालिमुक्तैः सहस्रशः।
चुक्षुभे न रणे विष्णुर्जितेन्द्रिय इवाधिभिः॥ २९
अथ मौर्वीस्ननं कृत्वा भगवान्भूतभावनः।
मालिनं प्रति वाणौधान्ससर्जासिगदाधरः॥ ३०
ते मालिदेहमासाद्य वज्रविद्युत्प्रभाः शराः।
पिवन्ति रुधिरं तस्य नागा इव पुरामृतम्॥ ३१

मालिनं विमुखं कृत्वा मालिमौलिं हरिर्वलात् । रथं च सध्वजं चापं वाजिनश्च न्यपातयत् ॥ ३२ विरथस्तु गदां गृद्ध माली नक्तंचरोत्तमः । आपुष्ठुवे गदापाणिर्गिर्यग्रादिव केसरी ॥ ३३ स तया गरुडं संख्ये ईशानिमव चान्तकः । ललाटदेशेऽभ्यहनद्वज्रेणेन्द्रो यथाचलम् ॥ ३४

आक्रम्य (for आसाद्य). —Ds om. (hapl.) from 28/-31... —/) Vs पक्षिगणा (for पत्रस्था). Ds M10 यथा (for इव).

29 Ds om. 29 (cf. vil. 28).—") G1 भिद्यमान:; M4 तुद्य° (for अर्थमान:). M1 तैस्तु (for सोऽथ).—") M1 धनुर्मुक्तै:; Ms.9 मालीमुक्तै:.—") S1.2 Ñ1 V1 D1-4.8.12 क्षोभ्यतेन; S8 T8 क्षुभ्यते न; Ñ2 M1न चुक्षुभे (by transp.); D9 क्षोभ्यमानो (for चुक्षुभे न).—") \$ V3 D2.8.9.12 य(\$1 ह; V3 जि)तेंदिय इवेंदियै:; Ñ1 V1 T3 धीरो नर इवेंदियै:.

30 D5 om. 30 (cf. v.l. 28).—") Ñ2 V2 B D1.3.4 M6 ततो; Cg as in text (for अथ). G1 Cg श्चत्वा (for कृत्वा). Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 T3 मीवीं(\$2.8 D12 क्यां:)स्वनं ततः कृ(\$2.8 D9 श्च)त्वा(V3 कुद्दो).—D1.4 om. (hapl.) from 30° up to 31.—") Ś Ñ1 V1 D2.8.9.12 T3 वि(V1 स)ससजे. D3.7 [आ]शु गदाधरः; T1.2 G2.3 M1.3.5 [अ]रिनिष्दनः; M2 (also) निशितान्त्रशुः (for [अ]सिगदाधरः).

31 D5 om. 31° (cf. v.l. 28). D1.4 om. 31 (cf. v.l. 30). B1 reads 31 twice. —) Ś Ñ1 V1.3 B1(both times).3.4 D2.8.9.12 T3 मालिनो; G2 ते माली-. —) Ñ1 विद्युद्धलः (for वज्रविद्युत्-). — D3 reads in marg. from मा शरा: up to शिरो यंतुर् (see var.) in 32°. —) Ś Ñ1 V3.8 D2.8.9.12 T3 मिन्वा; D6.7 (m. also as in text) T1.2 G1.5 M1-3.5.8-10 ते तु; M4.7 तर्षा (for तस्य). Ñ2 V2 B (B1 both times) बहुरक्तं पपुस्तस्य (Ñ2°स्तत्र; V2 B3°स्तेषां); D3 M8 हिंदारं ते प(M6 प्रप)पुस्तर्षां. —) Ś Ñ1 V1.8 D2.3.5.6.8.9.12 T3 M3 देवा; Cg.k.t as in text (for नागा). V3 D5 यथामृतं; B3.4 D3 G2 M1.6-10 सुधां°; D6.7. 10.11 Cg सुधारसं; M4 रसां° (for पुरामृतम्).

32 Ds reads in marg. up. to शिरो यंतुर् (see var.) in 32° (cf. v.l. 31).—) Ds.9 चलन्मोलि; Ms. श्रुराग्रेण (for मालिमोलि). M1.4.5.8 वली हली; Ms बलिहिरि: Ñ .Vs B D1.3.4.6.7.10.11 M2.6.7.10 शंखचक्रगदाधर: .—After 32°, Ś Ds read 121*; while D12 ins. after 32°;

120* हरिश्चिच्छेद बाणेन शार्क्षचापच्युतेन वै। छिन्नमोली ततः कुद्धः प्रत्यावृत्य स राक्षसः। -Then Diz reads 121*.

—\$ $D_{8.12}$ om. $32^{o}-33$.—°) Ñ V_{2} B शितै: शरेर्; V_{1} रथं **; $D_{6.7}$ M₁₀ अथ मालेर्; $D_{10,11}$ Cg.k.t मालिमौलिं; T_{1} G_{1.2} M_{1.2.5.7}-9 क्षुराञ्रेण; T_{2} G₃ शराञ्रेण; T_{3} शरे रथ-; M₆ शिरो यंतुर् (for रथं च स-). V₃ D_{2.9} शरेध्वं (D_{2} °रान्ध्व) जं च चापं च; $D_{1.3.4}$ शिरो यंतुध्वं जं चापि; D_{5} रथध्वजं कराचापं.— d) B₁ वाजिनं च; D_{9} T_{1.3} M₇ मालिनश्च; M₉ वा *** (for वाजिनश्च). Ñ₁ [अ] प्यात्यत्; B₃ [अ] प्यताडयत् (for न्यपातयत्).

33 \$ Ds.12 om. 33 (cf. v.l. 32).—^{ab}) D1.3.4 सर्थात्; M7 विधनुस (for विरथस्). T3 च (for तु). V1.3 D2.5.9 तदा माली (D5 लिर्); T3 नद=माली (for गदां गृह्य). M8 -चरेश्वर: (for -चरोत्तमः). V1.3 D2.5.9 T3 गदामादाय (D9 °दत्त) वीर्यवान्; D1.4 मालिर्नक्तंचराधमः (for b). Ñ V2 B गदामादाय विरथस्ततो (B3 °था) माली निशाचरः.—°) V D2.5.9 T3 ग्रुगुमे स; D1.3.4 अवस्रुतो (for आपुस्रुवे).—^a) D1.4 निर्ययाव्; T2 गिरींद्राद्; M8 शैलाब्राद् (for गिर्यब्राद्). V1.3 D2.5.9 केसरीव महावने (V1 °हरें[sic]; V3 °बल:); B3 यथा केसरिणं गजः; T3 सर्शुंग इव पर्वतः.—After 33, V2.3 B1-3 ins. 121*.

34 °) Ñ2 V2.3 तदा (for तया). Ñ1 माली; D1.4 चैव (for संख्ये). D6.7.10.11 T1.2 G M गदया (T1 G2 M1.5.6-9 स तया) गरुडेशानम्.—Note hiatus between ° and ठ. —ठ) Ñ1 गदया आम्यमानया; Ñ2 V2.3 B ईशानं वे (Ñ2 B4 च) यथांघकः. % Cg.k: गरुडाः पक्षिणः। तदीशानं वैनतेयम् (Ck °यमित्यर्थः)।; Ct: गरुडानां पक्षिणामीशानं गरुडम्। ईशानमन्तक इव। श्वेतारण्ये मार्कण्डेयरश्चणार्थं कस्यचिद्राञ्चो रक्षणार्थं चेशानान्तकयोर्थुद्धमभूत्। तदान्तकेन रुद्रोपर्यायुध्यभ्यः कृत इति पुराणप्रसिद्धेयं कथा. % —For 34 6, \$ V1 D2.5.5.8.9.12 Ts subst. (\$ D8 read after 32 6 and D12 after 120* owing to om.); while V2.3 B1-3 ins. after 33; D12 subst. for 34 6 5

121* विचिक्षेप गदां गुर्वीमुद्धाम्य विधिना बली।

[V2.8 B2.8 चिसेप च. T8 गरुडं (for विधिना).]
— ° d) T1.2 G2.8 M3-5.7.8 नि-; M2.9 वि- (for SA-). Ñ
V2 B M6 ज्ञधान (M6 अहनच्) शिरसि कुद्रो (for °). Ñ1

गदयाभिहतस्तेन मालिना गरुडो भृशम् ।
रणात्पराष्मुखं देवं कृतवान्वेदनातुरः ॥ ३५
पराष्मुखं कृते देवे मालिना गरुडेन वै ।
उदितष्टनमहानादो रक्षसामभिनर्दताम् ॥ ३६
रक्षसां नदतां नादं श्रुत्वा हरिहयानुजः ।
पराष्मुखोऽप्युत्ससर्ज चक्रं मालिजिघांसया ॥ ३६
तत्स्र्थमण्डलाभासं स्वभासा भासयन्नभः ।

 V_2 B1.3 इवाचलं; N_2 B2 इवारिहा (for यथाचलम्). B4 वज्रेणेव सुरारिहा (for d). D5 ततः शिरस्यभिनदन्गरुडं राक्षसेश्वरः. — For 34^{cd} , Ś V_1 s D_1 -4.8.9.12 T3 subst.:

122* शिरस्यभ्याहनःकुद्धो बञ्जेणेव महागिरिम्।

[Ś2.8 [अ] भ्याहतं कुढं; D18 °इनतार्ह्यं (for °इनतकुढो). D1.3.4 अभ्यविष्ठ(सि कुढो (for the prior half). D1.3.4 [इं]दो (for [इ]व).]

- 35 °) D1.8.4 M2.8 ७ निहतस्; Ts ताडितस् (for [अ])भिहंतस्). $-^{\delta}$) Vs गरुडो मालिना (by transp.); M1 मालिनाभिहतो. \tilde{N} 2 तदा (for भृशम्). $-^{\circ}$) $\hat{S}_{2.8}$ D12 G2 रुणे (for रुणात्). $-^{\delta}$) D2 वेदनातुरं.
- 36 क) V1.s D2.9.12 T3 G2 M7 पराझुखी इते (D9°तो); D5 पराझुखपरे; Ct as in text (for पराझुखे इते). D9 देवो (for देवे).) V1 गरुडेपि. S V1.3 D2.8.9.12 T3 च (for वे). Ñ V2 B D1.3-5 M6 गरुडेन पतित्रणा.) D6.7.10.11 M10 महाज्ञाहरो; M4 महाजादो. d) D6 अमिनंदतां; M3 अमिगर्जतां. For 36°d, S V1 D2.8.9.12 T3 subst.:

123* शुशुभे राक्षसरवं सिंहानामिव गर्जितम्।

[Ts शुश्रुवे. V1 वच:; Ts -रव: (for -रवं). Ts गर्जतां.]; while Ñ V2.8 B D1.8-5 Ms subst. for 36cd:

124* बभूव रक्षसां नादः सिंहानामित गर्जताम्।

[Ds शुशुमे (for बभूव). Ds मेधानाम्. Vs गर्जितं; D1.3.4 नर्देतां (for गर्जताम्).]

37 °) Ś Ñ² B² D².8.12 गर्जतां; D1.8.6.6.7.9-11 T1.2 G1.8 M1.2.4-8 रवतां; D6 अथ तं; G² रुदतां; M8 नर्दतां; M9 रुवतां (for नदतां). D1.4 रावाज्; D8 6.7.10.11 T1.2 G M1.2.4.5.7-10 रावं (for नादं). V² B1 राञ्चलानां तु तं (B1 तदा) नादं; L (ed.) गर्जतां रक्षसां नादं. —) D1.4 हेदाजुज: . % Cg.t: हरिहयानुज: इन्द्रानुज: !; so also Ck. %—After 37 ° D6.7.10.11 G² M6.10 ins.:

125* तिर्थगास्थाय संकृदः पक्षीशे भगवान्हरिः। [De अस्त्रै: सु-; M10 आस्ते सु- (for आस्थाय).] कालचक्रिनमं चक्रं मालेः शीर्षमपातयत् ॥ ३८ तिच्छरो राक्षसेन्द्रस्य चक्रोत्कृतं विभीषणम् । पपात रुधिरोद्गारि पुरा राहुशिरो यथा ॥ ३९ ततः सुरैः सुसंहृष्टैः सर्वप्राणसमीरितः । सिंहनाद्रयो मुक्तः साधु देवेति वादिभिः ॥ ४० मालिनं निहतं दृष्ट्वा सुमाली माल्यवानिष । सबलौ शोकसंत्रसौ लङ्कां प्रति विधावितौ ॥ ४१

G. 7. 7. 46 B. 7. 7. 45 L. 7. 6. 44

- —°) B4 हि; D1.8.4 [S]和·; D5 वि- (for Sप). Ś V1.8 D2.5.8.9.12 T3 चिक्षेप (for [उ]ससर्ज).—") D6.7.10.11 T1.2 G M2-5.9.10 मालेश्वकं; M1.8 चकं मालेर्. T1 damaged for जिघां.
- 38 °) \$1.2 D2.8.12 यरस्यै-; G2 तज्ञानु- (for तत्स्यै-). \$ V1.2 D2.5.8.9.12 Т3 मंडलाकारं; V2 °लं दोषं (for मडण्लाभासं).) Ñ V2 B प्रभया; D1.4 भासया (for स्वभासा). \$ V1.3 D2.8.8.8.9.12 Т3 युगां (V3 प्रशां) ताफ्रिसमप्रभं; M6 भासयत्सर्वतो नभ:.) M1 ज्वालाचक- (for काल°). V1 illeg. for 38°.) Ñ1 B मालिदीर्षम्; D1.4 लंकातस्यम् (sic). T1.2 G3 M8 न्यपातयत्; M2.8.9 स्यपा°; G (ed.) भपाहरत् (for अपातयत्). \$ V2 D2.5.8. 9.12 Т3 व्यहर (D9°न) तस्य तिख्छर:
- 39 °) B4 तिच्छत्वा. °) Ñ1 V2 B2-4 M6 चक्रकृतं; B1 चक्रह् (m. also °प्र)स्तं; D7 चक्रोत्कृतं; G1 °िश्चसं (for चक्रोत्कृतं). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3 चक्रोत्कृतं (T3 °त्कृतं) तु (Ś2.3 V1 D12 T3 च) राधव. — °) Ś V1 D2.5.8.9.13 T3 वृत्र-; M3 * हु- (for राहु-). — After 39, B4 reads 43-47.
- 40 °) Ś V1.3 D2.5.8.9.12 Ts सुरगणेर्; B3.4 D10.11 T1 M10 सुरै: संप्र-; D6.7 सुरै: सुप्र- (for सुरै: सुप्र-).—°) V2 सर्वपापै: (sic); D7 संप्रणाद: (for सर्वप्राण-). Ś V1.8 D2.5.8.12 Ts M3.9 -समीरिता: (V3 °तै:).—°) Ś1 V1.8 D3.5.8.9 Ts -रवा मुक्ता:; Ñ B ततो (Ñ1 °21) मुक्त:; D1.6. 6.7 Gs M1.2.8.9 -रवोन्मुक्त:; T1 ** न्युक्त:. Ś2.8 D12 सिंहनादास्ततो (D18 °दा) मुक्ता:.— °) Ś D8 -वादन-; V8 G2 साध्विति; D2.9 -वादेन; D12 -वादानु- (for देवेति). B2 T3 M7 वादिन:.
- 41 Bs om. 41.—⁶⁸) T2 Ms सुमालिर्. D1.4 पिता (for अपि). Ś V1.3 D2.6.8.9 T3 सुमाली (Ś1 D6.8 T8 लिर्) मालिनं द्या निहतं माल्यवांस्तथा (Ś2.3 °दा; V1 [illeg.]; V3 T8 °नथ; D6 °नपि); D12 सुमालिनं हतं द्या माल्यवान्मालिनं तथा (corrupt).—°) Ś V1.2 D2.6.8.13 समूद; D1 4 सभी च (sic); D2 ताबुभी; D2 संभूय; M5 चपली; L(ed.) सभूवतु: (hypm.) (for सबली). Ś V1.3 D2.6.8.9.12 -संतसो. T2 सभूवतु: शोकतसी.— °) D6.7.10.11 G1 M2.9.10 लंकामेव; T1 बलं प्रति; M1 परसैन्ये (for लक्कां प्रति). V2

G. 7. 7. 47 B. 7. 7. 40 L. 7. 0. 45 गरुडस्तु समाश्वस्तः संनिवृत्य महामनाः ।
राक्षसान्द्रावयामास पश्चवातेन कोपितः ॥ ४२
नारायणोऽपीषुवराशनीभिविदारयामास धनुःप्रमुक्तैः ।
नक्तंचरान्मुक्तविधृतकेशान्यथाशनीभिः सतडिन्महेन्द्रः ॥ ४३

भिन्नातपत्रं पतमानशस्त्रं

B2 D1.3.4.6.7.10.11 G1 M1.2.6.9.10 प्रधावितो; T1.2 G8 M3.5 समीयतु:. Ś V1.3 D2.8,9.12 लंकां चैवाभ्य(V1.3 प्रत्यभि)धाव(Ś2.3 °पद्य)त; Ñ1 D5 लंकां स्म प्रति धावित; T3 लंकामभ्यभिधावतां.

42 V1 च; B4 [S]प (for तु). V1.3 D5 समाश्वस्य.

— 5) Т2 M1.7 संनिवर्त्य. Ñ V2 B4 यथामन:; B2.3 यथानिलः;
D6.7.10.11 M3.6 यथा पुरा; M2.8 महात्मना; M10 पुरा यथा
(for महामना:). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3 चिरेण (Ś1 V1.3
D5.8 °णा)चिरकालकृत्(D6 T3 °वत्); B1 संनिवर्त्य यथामरः;
D1.3.4 निवृत्य च यथामन:; T1 G3 संनिकृ(G3 °वृ)त्तमनोरथः.

— °) Ñ B1-3 पातयामास; V3 घातया°; B4 पीडया°; M6
रावया° (for द्रावयामास). — d) B2 D2 M4.6-8.10 पक्षपातेन. D3 कोपन: (for कोपित:). D1 पूर्व तेन प्रकोपित:.

— After 42, V2 B3 D6 7.10.11 T1 G1 M6 read 48-49.

43 Me om. 43-47. Bs reads 43-456 (including 127*) after 7.6.54. B4 reads 43-47 after 39. --) V1 बाणवर-; Bs.4 बाणशर-; D1.s.4 [अ]स्त्रवर-; G1 [s]सीपुवर-; M7 [s]पीपुशर- (for sपीपुवर-). S Ñ1 V1.3 D2.5.6.8.9.12 T3 [इ] पुवरै विंचित्रेर् ; Ñ2 B2 वरे (Ba [आ] जु वरे)पुभिः प्रभुर्; Bi [इ] पुवरैः सुवक्त्रैर् (for °राशनीभिर्). % Cv: अशनीभिरिति । अशनीभिरिति-स्त्रीनिर्देशः तस्य पूर्वस्त्रीःवात् । अशनिभरण्यरणय इति पाणिनी-यलिङ्गानुशासनम् ।; Cg: अशनीभिरित्यार्षो दीर्घ: 1; so also Ck.t. % -D4 om. (hapl.) from b up to शनीभि: in d. __8) Ñ1 B D7.10.11 M3 -विमुक्ते:; V3 D5.9.12 -प्रयुक्ते: (for -प्रमुक्ते:). - M1 om. 43°-45. - ") V3 रक्त-; B2 बाण-; Ds धूत-; Ds ध्वस्त- (for मुक्त-). Ds -विमुक्तकेशान् ; De-किरोस्हांस्त; T1.2 Gs Ms -विकीणें; Ct as in text (for विभूतकेशान्). D1 विध्वस्तचापासिविकृत्तबाणान्. — d) B2.4 तु नगान् ; B3 दनुजान् ; D1.3.4 सहसा (for सतडिन्). D7.10.11 T1.2 G1.3 M2-4 महाश्र: (for महेन्द्र:). Ś Ñ V B1 D2.5.6.8.9.12 विध्वस्तचापासिनिष्कृत्त(D2 °िवकृंत; D8 °निकृत)बाणान् (De °िस हरि: प्रकोपात); Ta विध्वस्तकेशान्वि-निकृत्तबाहृन्. % Cv : अभ्रशब्दस्य पुंस्त्वं ऋषिनिपातनात्. %

44 M1.e om. 44 (cf. v.l. 43). For sequence in B3.6, cf. v.l. 43.—") Ñ V1.3 B3 D1.3.6 🖼 (for

शरेरपध्यस्तविशीर्णदेहम् । विनिःसृतात्रं भयलोलनेत्रं बलं तदुनमत्तिभं वभूव ॥ ४४ सिंहार्दितानामिव कुझराणां निशाचराणां सहकुझराणाम् । रवाश्र वेगाश्र समं वभृतुः पुराणसिंहेन विमर्दितानाम् ॥ ४५

भिन्न-). Ñा अथ विद्ध-; Vा Тз त्वपविद्ध-; V² ह्यपिक्त-; V³ प्रतिहस्त-; Вт Дь प्रतिविद्ध-; В² पवमान-; Дт. हत्त°; Дѕ हत°; Ст प्रव" (for पतमान-). В²-4-वस्तं (for -शस्तं). \$ Д² 8.9.12 प्रविद्धपतं प्रतिविद्धशस्तं. —) Дь वरैष्वंस्त-; Мь अपि ध्वस्त-. Дь.7.10.11 Тт.2 Ст.3 Мз-5.7-9-विनीतवेषं; М²-विकीणेदेहं (for -विशीणेदेहम्). \$ Ñ Ут.2 Вт Дт.2.5.8.9.12 Тз शरै: (Дъ °स्ते:) समंतादति (Ñт Vт Дт Тз °प; Ѳ Вт °भ)भिन्न (V² °पिक्त)देहं; Vз शरै: सुसंनादविभिन्नदेहं; В²-4 Дз.4 शरै: समारो (Вз °वे)पि(1)3 °साई; Дъ °साई) तभीमपत्रं (В² °मंद्रं). —) \$ Ñт У² Вт Дт.2.4-6.8 9.12 Тз М² विनि:स् (Вт °निसु; Тз °नि:सु)तास्म; Vт С² Мто °तं तद्; Вз Ст Мт.8 °तासं; В4 °ताश्चं (sic); Дз °ताशं; Тт °स्तांतं; Мъ °तांगं; С (ed.) °र्मतांत्रं (for निनि:स्तान्त्रं). Тз गत- (for भय-). —) М².8.9 बलं तद्ा. Дтолт Мъ उन्मत्ततरं (for °निभं).

45 M1.6 om. 45 (cf. v.l. 43). For sequence in Bs.4, cf. v.l. 43. — b) Bs रक्षोगणानां (for निशाचराणां). B2 इव; G2 M10 इय- (for सह-). D1.3.4 रणमृप्तिं त्णें (for सहकुक्षराणाम्). Ś Vs D2.8 9.12 चकार्दितानां हि निशाचराणां. — B2 om. 45°d. — c) B4 D1.3-5 रा(B4 र) वश्च वेगश्च समं बभूव. — d) D6.7 G1 M4.7 पुरा नृसिंहेन; Cg as in text (for पुराणसिंहेन). B4 भयार्दितानां; D1.3-5 शरां; D6 विन°; M2.4.7-9 सम° (for विमार्दितानाम्). % Ck: पुराणसिंहो नरसिंह: I; so also Ct. % — For 45°d, Ś Ñ V B1 D2 8.9.12 Ts subst.:

126* दु:खेन लब्धं विजयं हि देवे-युंद्धे स्थितानां हि वरान्वितानाम्।

[(l. I) \tilde{N}_1 दु:खं हि. \tilde{N}_2 V_2 लच्यो विजयो.—(l. 2) \tilde{N}_2 illeg.; V_1 हि वराश्रितानां; V_3 च शरादि°; T_3 परादि° (for हि वराश्वितानाम्).];

while Bs subst. for 45^{cd}:

127* पुरा नृसिंहेन भयार्दितानां रक्षोगणानां बळमाबभाषे। संछाद्यमाना हरिबाणजालैः
स्ववाणजालानि सम्रत्सृजन्तः ।
धावन्ति नक्तंचरकालमेघा
वायुप्रणुना इव कालमेघाः ॥ ४६
चक्रप्रहारैर्विनिकृत्तशीर्षाः
संचूर्णिताङ्गाश्च गदाप्रहारैः ।
असिप्रहारैर्वेहुधा विभक्ताः
पतन्ति शैला इव राक्षसेन्द्राः ॥ ४७

चक्रकृत्तास्यकमला गदासंचूणितोरसः ।
लाङ्गलग्लिपतप्रीवा ग्रुसलैभिन्नमस्तकाः ॥ ४८
केचिचैवासिना छिन्नास्तथान्ये शरतादिताः ।
निपेतुरम्बरात्तूर्णं राक्षसाः सागराम्भिस ॥ ४९
तदाम्बरं विगलितहारकुण्डलैनिशाचरैनीलबलाहकोपमैः ।
निपात्यमानैर्ददशे निरन्तरं
निपात्यमानैरिव नीलपर्वतैः ॥ ५०

G. 7. 7. 55 B. 7. 7. 54

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥ ७॥

46 Me om. 46 (cf. v.l. 43). Be om. 46-47. For sequence in Be, cf. v.l. 43.—") Ś Ñı Da.e संसाध-माना; Vı प्रशम्य"; Va T Gl.e Mı.a.e.5.7-७ संवाध्य"; Be संमिदिता वै; De.7.10.11 Ga Mın ते वार्यमाणा (for संज्ञाध-माना). Vı इव (for हिर-).—) Va Ba.e De ते; Mr स-(for स्व-). Va T समुत्स्जित; Cg.k.t as in text (for जन्तः).—") Va रक्तांबर- (for नक्तंबर-).— Va Ta Gl.a om. (hapl.) 46 .—) Ba वातै:; Be वात- (for वायु-). Ñı Bı (m.)-प्रभिन्ना; Ta-प्रसन्ना (for -प्रणुन्ना).

47 Bs M6 om. 47 (cf. v.l. 46 and 43 respy.). For sequence in B4, cf. v.l. 43. Ti Ms read 47° twice. — ") Vs शतुः; Ti Ms (both first time) शर्(for चक्र-). V2 * विशीणं-; B2.4 च निकृतः; D7 विनिकृतः (for विनिकृतः). Ś Ñi V Bi D2.5.8.9.12 Ts -देहा;; Ti Ms (both first time) -गात्राश् (for -शीपां:).—) Ś श्संच् ** * * (moth-eaten); Di s.4 संचूणिताश्चापि; Mi संघूणिं (for संचूणिताङ्गाश्च).—) Ś Ñi Vi Bi.2 Di-4. 8.9.12 Ts च द्विधा; V2 Dio ii Gi M2.5.8.9 द्विविधा; V3 च गदाः; B4 विविधर; M1.7 विविधा; M3 बहुभिर; M4 विविध; Cg.k.t as in text (for बहुधा). V2 D6.7.10.11 Cg.t विभिन्ना:; B2.4 विमुक्ता:; Ck as in text (for विभक्ता:).—) Di शिला (unmetrical) (for शैला). M3 वज्रभिन्ना: (for राक्षसेन्दा:).— After 47, M3 ins.:

128* वायुप्रभन्ना इव वृक्षषण्डाः संछित्रगात्रा युधि राक्षसेन्द्राः।

-Then Ms cont.; T1.2 G1.3 ins. after 47:

129* निरन्तरं देवगणैश्च दृष्टाः.

-After 47, D6.7.10.11 T1 G1 (T1 G1 preceded by 129*) M6 read 50.

48 V2 B8 D6.7.10.11 T1 G1 M6 read 48-49 after 42. —) Ñ2 B D1.8.4 चक्रोरकृत-; D6.7.10 चक्रकृंत-. S Ñ1 V D2.5.8.9.12 Ts चक्रविच्छि (V3 ° श्रीभ; T3 ° विभि) ज्ञिशिरसो. —) D3 -संधूणित- (for -संचू°). — D5 om. 48° - 49°.

D7 om. 48° d. —°) B2.3 M5 कांगूल-. Ñ2 B1.3 -[आ]कपिंत-; B2.4 -[आ]किलत-; D1.8.4 -[आ]म्रहत-; G2
-ग्लापित-; M2 -[व निमिष्ठत-; M6 ग्लाचित-; Ck as in text
(for नलपित-). Ś Ñ1 V D2.8 912 T8 लांग (D2°गू)लैदोंरि(V2°लै: किंप)तमीवा; G1 लांगलाभिद्दताश्चान्ये. % Ck:
तदा शितिरित्यादिक एक श्लोकः किंचदिति तद्व्याख्येयम्।
असंगतस्वरूपत्वात्. %

49 Ñ1 D5 om. 49^{ab} (for D5, cf. v.l. 48). D9 om. 49-50^b. For sequence in V2 B8 D6 7,10,11 T1 G1 M5, cf. v.l. 48.—^a) G1 भिन्नास् (for छिन्नास्).—^b) B1.2.4 D1.3.4 T1 M3.6 -पीडिता:; T2 - **ताः (for न्ताडिताः).—For 49^{ab}, Ś V1.8 D2.8.12 T8 subst.:

130* असिमिबंहिमिश्छिताः शरसंभिन्नवक्षसः।

[Ts बहुधा (for °भिश्). Vs नमस्तकाः (for नक्षसः).]
—°) Ś Ñ1 D2.5.8.12 Vs निपतंति. Vs B असुरास् (for अम्बरात्). V1.3 निपतंति च ते(Vs °स्वपरे) तूणें.

50 De om. 50° (cf. v.l. 49). De 7.10.11 T1 G1 Me read 50 after 47.—°) S1 Ve D1.2.4.5.8.12 Ts G1.2 M1.2.4.5.9.10 तदंबरं; Ñ B3.4 D8 M7 ततोंबरं (Ñ1 B4 °राद्); V2 ततोसुरा: ; B1 तत: सुरा: ; T1.2 G2 तदा(T2 °था) क्षितिर; M6 ततोंबरे; M8 ** बरं (for तदास्वरं). Ñ2 V2 B1.2.4 M6 प्रच्युत- (for विगल्लित-). B2 ततो लसकार सु-; D6.7.10.11 विलंबमानेमीण- (for तदास्वरं विगल्लित-).—°) \$2.8 अमित-; B2 मीन- (for नील-).—°) V1 D6 7.9 निपाल्यमाने. \$ D2.8 9.12 दहगुर् (for दहशे). M8 निशांतरं (sic) (for निरन्तरं).—⁴) Ñ2 V2.3 विशीयमाणेर् (for निपाल्यमानेर्).

Colophon. — Sarga name: Ś D1-5.8.9.18 राभ्रसभंग:; Ñ1 मालिवधो राभ्रसभंग:; Ñ2 V2 B D7 मालिवध:; V1 राभ्रसवध:; V3 राभ्रसोत्सादनं. — Sarga no. (figures words or both): Ś Ñ1 V9.8 B1.8 D2.4.18 om.; V1 5; D8.9 6. — After colophon, G M1.5.8 conclude with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

6

G. 7 8. 1 B. 7 8. 1 हन्यमाने बले तिस्मिन्पद्मनाभेन पृष्ठतः । माल्यवान्सानिवृत्तोऽथ वेलातिग इवार्णवः ॥ १ संरक्तनयनः कोपाचलन्मौलिर्निशाचरः । पद्मनाभिदं प्राह वचनं परुषं तदा ॥ २ नारायण न जानीषे क्षत्रधर्मं सनातनम् । अयुद्धमनसो भग्नान्योऽस्मान्हंसि यथेतरः ॥ ३

8

To missing for Sarga 8 (cf. v.l. 7.1). Diabegins with 3.

- 1 °) Ñा इन्यमान-. B2 चैव; Ma.7 तूणै (for तस्मिन्).

 b) B1 युध्यता (for पृष्ठतः). °) \$2.3 B3 D3.5.6 M6

 स (for सं-). V1 D3 -प्रवृत्तो (for निवृत्तो). \$ D2.8.9.12

 [5]मूद् (for 5थ). B2.4 अपि संवृत्तो; G (ed.) संनिवृत्ताथ. °) V3 D7.10.11 T1.2 G3 M5 Ck.t (all except T1 with hiatus) चेलामेत्य; B2 °भिग; D6 °गतिर्; G2

 M10 °तीत (for चेलातिग). T1 यथा (for इव). G1

 चेलामिव महार्णव:. % Ck: एत्य इचेति। असंधिश्छान्द्सः।; so also Ct. %
- 2 Ts om. 2^{ab}.—) M1 स (for सं-). D2 नयनं. \$2 D_{5-7,10,11} M5 कोधाच् (for कोपाच्).—) D1.4 चलन्मूर्तिर्; D5.7 T1.2 G2 M2.5-9 चलमोलिर्. B2 निशाचरें:. —) D5 तथा (for तदा). D1.3.4.6.7.10.11 T1.2 G M पुरुषोत्तमं; T3 परुशक्षरं (for परुषं तदा).
- 3 ⁸) Ѳ क्षात्रं; V1.3 B1 D10.11 G1 क्षात्र-; B2 D5 क्षेत्र-. D6.7.10.11 पुरातनं (for सनातनम्). cd) M8 अयल-(for अयुद्ध-). Ck.t योस्मान् (as in text). Ś1 B1 D8 यसाद्मप्रान्; Ś2.3 D12 [S] प्यस्मान्मप्रान्; Ñ1 V1.3 D2.5.8 T3 M2 योस्मान्मप्रान् (by transp.); Ñ2 V2 B2-4 D1.8.4 M6 यसो (D1.3.4 यस्त्वं) भग्नान् ; D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M2.5 भग्ना (D6 7.10.11 भीता)नस्मान् ; G2 M10 भग्नान्हंसि. V1.3 D1.2.6.9 M6 हिंसि (sic); G2 M10 स्वं हि; Ck.t as in text (for हंसि). Ś2.3 B3 M6.7 यथेतरा: (B3 दे; M6 दान्); D1 यथा नरः; M1 सुरेतरान् ; M2 यथेरतः (meta.); M2 यथागतः; Cg.t as in text (for यथेतरः). G3 हिंसयसेतरां.
 - 4 क) Ś V1.3 D1.2.4.5.5.9.12 Ts नाम; D7 प्रायो (for पापं). Ñ s B1.2 स हीतर:; T1.2 G1.2 M1-4.6-10 Ck [अ] सुरेतर:(M2.6 ेर) (for सुरेश्वर). D3 पराक्षालान्वधस्ये-तान्त्रचरोध सुरेतर (sic). —V2 repeats 4° consecutively in marg. —°) Ś Ñ V3 B D1-5.5.9.12 T3 G3 M4.6 न; V3 (second time) अ-; Ck.t as in text (for स).

पराब्युखवधं पापं यः करोति सुरेश्वर ।
स हन्ता न गतः खर्गं लभते पुण्यकर्मणाम् ॥ ४
युद्धश्रद्धाथ वा तेऽस्ति शङ्खचक्रगदाधर ।
अहं स्थितोऽस्मि पश्यामि वलं दर्शय यत्तव ॥ ५
उवाच राक्षसेन्द्रं तं देवराजानुजो वली ।
युष्मत्तो भयभीतानां देवानां वै मयाभयम् ।
राक्षसोत्सादनं दत्तं तदेतदनुपाल्यते ॥ ६

Ms om. न (subm.). Ś V1.3 D1.2.4 5.8.9.12 T3 M6 लभते; Ñ V2 (second time) B D3 T1 G2 M3.5 न(B1 ना-) हतः; G1 न गतिं; G3 निहतः (for न गतः). —D3 om. from स्वर्ग up to माल्यवन्तं in 131*. V1 पापं; G1 स्वर्ग्या (for स्वर्ग). V2 (first time) न हंता स्वर्ग लभते. — 4) Ñ V2 (second time) B2-4 ते(B3 ये) न कर्मणा (for पुण्यकर्मणाम्). Ś V1.2(first time).3 D1.2.4.5.8.9.12 T3 कृतपुण्योपि नः श्रुतं; M6 पुनः पुण्येन कर्मणा. ※ Cv: स हन्ता न गतः स्वर्ग लभते पुण्यकर्मणामिति पाठः। गतः मृतः।; Ck: स हन्ता पराक्षालहन्ता कालान्तरे.....हतः।; Ct: स हन्ता इतो देहाद्गतः सन्स्वर्ग न लभते। 'स हन्ता न हतः' इति पाठे हतः। दैवहत इत्यर्थः. ※

5 Ds om. up to माल्यवन्तं in 131* (cf. v.l. 4).
—") Bs युद्ध एव; Ds Ts युद्ध अद्धा. Bs (also) हि (for ते). V1 D7 M1 यथा(D7 °दा) ते; D5 [अ]थ ते वा (by transp.) (for [अ]थ वा ते). Ñ1 युद्धाय ते यदि अद्धा.
— b) Ñ V2 M6 चकशाई-; B1-3 चकशंख- (by transp.).
— c) M1 स्थिरी (for स्थितो). B1 [S]यं (for Sसा). ŚÑ V Bs.4 D1.2.4.5.8.9.12 Ts M6 अयं (B3 स्वयं; D6 अत्र) स्थितोहं. Ś D2.8.9.12 देवेश; D1.4 पइय त्वं; M6 पहयाद्य (for पहयामि).— d) Ś1 न: पुर:; Ś2.3 D12 सत्तम; Ñ1 D2.9 यवत:; V1 तत्त्वतः; D5 G3 मे (G3 तु) तव; D8 न: पुन:; G1 तत्त्व (for यत्त्व). V3 बलं संदर्शयात्मन:; B1 बलं यत्त्व दर्शय.—After 5, Ś1 Ñ V B D1.4.6.7.10.11 T1-3 G M ins.; D3 ins. before 6:

131* माल्यवन्तं स्थितं दृष्ट्वा माल्यवन्तमिवाचलम्। [Ds om. माल्यवंतं. Ds श्रीमान् (for दृष्ट्वा).]

6 Before 6, Ds ins. 131*. — b) \$ V1.2 B D1-5.8.
9.12 दें (V2 B1 D1-5 दे) वतेंद्र-; Ñ1 देवेंद्रस्य (for देवराज-).
Ñ3 देवेंद्रावरजो बली. — b) \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 Ts अवद्रियो (for युष्मत्तो). — The portion of the text from
6 up to गान in 7.9.6 is lost in T2 on a missing
folio. — b) V1 तु; T1 G3 च (for चे). \$ Ñ1 V3 D2.5.8.9.13
T3 देवताना; Ck.t as in text (for देवानां चे). \$\$ V1.8

प्राणैरिप प्रियं कार्यं देवानां हि सदा मया।
सोऽहं वो निहनिष्यामि रसातलगतानि।। ७
देवमेवं ब्रुवाणं तु रक्ताम्बुरुहलोचनम्।
शक्तया विभेद संकुद्धो राक्षसेन्द्रो ररास च॥ ८
माल्यवद्धुजनिर्म्रक्ता शक्तिर्घण्टाकृतस्वना।
हरेरुरिस बभ्राज मेघस्थेव शतहदा॥ ९
ततस्तामेव चोत्कृष्य शक्तिं शक्तिधरप्रियः।
माल्यवन्तं समुद्दिश्य चिक्षेपाम्बुरुहेक्षणः॥ १०

D1.3.4 M2 महा-; Ck.t as in text (for मया). Ñ2 V2 B अभयं मया (for वै मयाभयम्).—°) Ś1 D8 L (ed.) -[उ]च्छेदनाद्(L[ed.] °नं); Ś2.3 V2 B1.4 D12-[उ]च्छेदनाद्(V2 °नं); Ñ1 B2.8 D2.3 -[उ]स्सादनाद्; D1.4.5 9 T8 M9 -[उ]स्सादने (for -[उ]स्सादनं). Ś1.2 Ñ1 भूतं; D3 वृत्तं; M7 इसं (for दत्तं). G3 सक्षसेभ्यो वरं दत्तं. % Cv: देवानां वै.....भयमिति पाठः। भयविशेषणं सक्षसोत्सा-दनमित्येतत्. % — f) D10 तदेव तद् (hypm.); T1 G1.3 M1.3 तथा तद्; Ct as in text (for तदेतद्). B2 न च (for अनु-) G2 M8 -बध्यते; Ck.t as in text (for पाल्यते).

- 7 T₂ missing for 7 (cf. v.l. 6).— B₂ बाणेर् (for प्राणेर्) and हितं (for प्रियं).— b) S_{1.3} Ñ V B D_{1-5.8.9.12} T₃ देवतानां. S_{1.8} Ñ₁ V_{1.3} D_{1-4.8.9.12} T₃ G_{1.3} मया सदा (by transp.); D₅ T₁ मया सह; M₇ सदा मम (for सदा मया). M₆ देवानां हितकाम्यया.— hy यो (for स्तो). S_{2.3} [S]यं (for Sहं). S D_{8.12} चाद्य; D₂ वोद्य; D₆ वोभि-; D₉ त्वाद्य (for वो नि-).
- 8 T2 missing for 8 (cf. v.l. 6).) \$2.3 V1.3 D2.9.12 T3 एवं विब्णुं; Ñ1 B1 T1 एवमेवं; Ñ2 V2 B2.3 D6.10.11 देवदेवं; G (ed.) विब्णुमेवं (for देवमेवं). V2 B D8.7.10 11 T3 M9 तं (for तु). \$1 D5.8 एवं खुवाणं विष्णुं तु.) D1.3.4 सित- (for रक्त-). Ñ2 V2 B स तदा (B2 रुषा हि) पुरुषोत्तमं.) T1 G1.8 शक्तं मुमोच; M1.3 शक्ता हि) पुरुषोत्तमं.) T2 G1.8 शक्तं मुमोच; M2.3 शक्ता ज्ञान.) \$ D2.5.9.12 T1 ह (for च). Ñ V2 B1.3.4 ननाद च; B2 नरोत्तमं; D6.7.10.11 M3 मुजांतरे; D8 रराम ह (for ररास च). M7 ररास च स माल्यवान.
- 9 T2 missing for 9 (cf. v.l. 6). T3 om. (hapl.)
 9-10⁵.) D2 माल्यवान् (sic) (for माल्यवद्-).
) D5-समन्विताः D8-कृतस्वरा.) Ś Ñ1 V1.3 D2.5.
 8.9.12 संलमा (for बभान).) Ś Ñ1 V2 मेघस्येव.
- 10 T2 missing for 10 (cf. v.l. 6). T3 om. 10°6 (cf. v.l. 9).) B1.4 असि (for एव). Ś1 Ñ2 V3 D8 М6 निष्कृत्य; Ś2.3 B D8 निष्कृत्य; V1 D1-5 नि:कृत्य; D12 नि:कृत्य (for चोत्कृत्य). Ñ1 एवमाकृत्य.) V1 D1.3.

स्कन्दोत्सृष्टेव सा शक्तिगींविन्दकरिनःसृता । काङ्कन्ती राक्षसं प्रायानमहोल्केवाञ्जनाचलम् ॥ ११ सा तस्योरिस विस्तीर्णे हारभासावभासिते । अपतद्राक्षसेन्द्रस्य गिरिक्ट इवाशिनः ॥ १२ तया भिन्नतनुत्राणः प्राविशद्विपुलं तमः । माल्यवान्पुनराश्वस्तस्तस्यौ गिरिरिवाचलः ॥ १३ ततः कार्णायसं शूलं कण्टकैर्वहुभिश्वितम् । प्रगृह्याभ्यहनदेवं स्तनयोरन्तरे दृढम् ॥ १४

G. 7. 8. 15 B. 7. 8. 15

4 6.7 शक्तिधर: प्रभु:(D1.2.4. °रं प्रति). — °) V2 B2.4 स निर्दिश्य (for समुद्दिश्य).

- 11 T2 missing for II (cf. v.l. 6). 6) 6 D2.8.9 स्कंद् (6 2.3 धातुः D2 स्कंदात्)सृष्टाः D1.8.4 स्कंद् सुक्ताः D12 दारुस्थाः 6 2 M3.7 स्कंदोत्कृष्टा. 6) 6 6 1 D2.5.8.9.12 T3 नो(6 1 T3 -चो)दिताः V1 -िवच्युताः T1 G2.3 M1.5 -ितस्(T1 6 3)ता. 6) 6 6 1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 याति (for प्रायान्). D6.7 M6.7 राक्षसप्राणान् . d) T1 G1.3 M3 माहेंद्रीव (for महोल्केव).
- 12 T2 missing for 12 (cf. v.l. 6).—) M7 तत्र (for तस्य).—) Ś Ñ1 V1.2 D1.2.4.8—12 M6 Ck.t हारभार-; D8 T3 महा(T3 तार)हार-; Cg as in text (for हारभासा). Ś Ñ1 V1 D2.3.6.6.8.12 T3 -समन्विते; D1.4 -प्रभाविते; D9 -समर्पिते; M4 विभासिते (for [अ]वभासिते). Ñ2 V2 B M6 हारभाभि: (M6 मुक्ताहार-) प्रभासि (B2 कािश)ते.—) Ś Ñ2 V B2 D5.10 G1 M1.2 आपतद्.—) Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3 गिरे:; Ct as in text (for गिरि-). Ś V1.8 D5.8.12 फुद्ध; D2 मुद्ध्य; D9 कुंज (for -कूट). Ñ V2 B -कूटे यथा.
- 13 Te missing for 13 (cf. v.l. 6).) \$2.3 प्रविष्टी; D5.9 प्रविद्य (for प्राविद्य). \$1 D2.8.12 प्रविष्टीवि (D2 °द्यावि) रलं. For 13 6, D1.3.4 subst.:
- 132* इतस्तु स तदा शक्या विद्वलोऽथावर्नि गतः।

[Ds तया (for तदा).]

- —°) Ś D2.5.8.9 12 T3 मुहुद् (for पुनर्). —⁴) Ś V1.8 D2.5 8.9.12 यथा राम जलोक्षि(D2.9 °पि)त:.
- 14 T2 missing for 14 (cf. v.l. 6).—⁶) Ñ1 कार्षायनं (sic); De.7.10.11 G2 कालायसं; M4 कृष्णायसं.
 —⁵) M4 घंटाकेर् (for कण्टकेर्). V2 B2 T1 G1 M2.4 वृतं; D4 श्रितं; M5 युतं (for चितम्). Ś Ñ1 V3 D2.8.8 2.12 T2 किंकिणीशतभूषितं (V2°कृतभूषणं).—⁶) Ś1 D2.9 [अ] भ्यान्चन्द्; Ñ1 [अ] भ्याद्वद्; V2 B न्यवधीद्; T3 [अ] भ्यान्चन्द्.
 —⁶) Ś2 Ñ1 D5.9 अंतरं (for अन्तरे). V1 D5 T1 M3.6 भृशं.

G, 7. 8, 16 B, 7. 8, 16 L, 7. 7, 15 तथैव रणरक्तस्तु मुष्टिना वासवानुजम् ।
ताडियत्वा धनुर्मात्रमपक्रान्तो निशाचरः ॥ १५
ततोऽम्बरे महाञ्शब्दः साधु साध्विति चोत्थितः ।
आहत्य राक्षसो विष्णुं गरुडं चाप्यताडयत् ॥ १६
वैनतेयस्ततः कुद्धः पक्षवातेन राक्षसम् ।
व्यपोहद्धलवान्वायुः शुष्कपर्णचयं यथा ॥ १७
द्विजेन्द्रपक्षवातेन द्रावितं दृश्य पूर्वजम् ।

15 T2 missing for 15 (cf. v.l. 6).—") V2 B1.4 शक्स; D8 - सक्तस; D6 - युक्तस; G8 M1.4 - रक्तं; M8 - युक्तस; Cg.k.t as in text (for -रक्तस). T1 G2.3 M1-5. 7-9 Cg.k च (for तु). Ś V3 D1.2.4.5.8.9.12 T3 तु रणे स (D2.6 T3 श)को; V1 बाणं शक्तिं च; G1 तेन युक्तिश्च (for रणरक्तस्तु).—) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 सोरुणानुजं —) Ś D2.8.12 विचिक्षिप्य (sic); V1 D9 विनि (V1 नि:) शिप्य (for ताडयित्वा).—) D3.4 व्य (D4 ह्य) पक्रांतो; D5 M6 अपाक्रांतो.

16 Ts missing for 16 (cf. v.l. 6). — a) Bs D1.3.

4.6 Ms महाशब्द: (D1.4 ° ढदं); Ds महानाद:. — b) Ñ B2.4

Ds M6 [का]थोरिथत:; Bs Ds T1 चोदित: (for चोरिथत:).

D1.4 चकार रणदुर्मद:. — b) S1 Ds स हत्वा; S2.3 Ds.9.12

हत्वा च; V1 Ds आहत्वा; B4 आगस्य (for आहत्य). — b) S Ñ V D1-5.8.9.12 Ts M6 यद (Ts M6 सम)ताडयत्; T1

**ताडयत् (damaged); G2 M5.10 चाभ्यताडयत्; M8

चाप्यपातयत्.

17 T2 missing for 17 (cf. v.l. 6). — b D5.12 वैनतेयं(sic). Ñ B2-4 तदा; D5 अत: (for तत:). M6 कुदं. — M4 mostly damaged for b. — M6-8 -पातेन; Cg.k.t as in text (for -वातेन). — After 17ab, T3 ins.:

133* निर्धावमानमकरोत्तदा विष्णुश्च संयुगे । अभ्यधावत वेगेन ततो विष्णुर्निशाचरम् ।

—°) Ś Ñ V1.3 B1.4 D1.2.4.5.8.9.12 उवाह; V2 B2 D3 ह्युवाह; B8 स चिक्षेप(hypm.) (for ह्यपोहद्). Ñ1 राक्षसान् (for बल्जान्). Ś V1 D2.8.12 T8 वीर:; D9 घोर: (for वायु:). G2 M1 ह्यपोथयह् (M1 हत व)लाहायु:; Ck.t as in text (for °).— ') B2 D1.4 G2 M4.7.9.10 जुटकं (for जुहक-). B4 तथा (for यथा). % Cg.t: वायु: जुहकपणे (Ct °णेचयं) यथा ह्यपोहति तथा पक्षवातेन राक्षसं ह्यपो-हत् (Ct °पोहयत्). %

18 T2 missing for 18 (cf. v.l. 6). —) \$ D2.8.
9.12 द्विजस्य; Ñ V1 B D1.3-5 द्विजेश- (for द्विजेन्द्र-). M1
-घातेन; M4.6.7-पातेन (for -वातेन). —) G1 त्रासितं; M9
द्वाविणं. G1 प्रथ; M10 वीक्ष्य; Cg.k.t as in text (for द्विथ). M5 राक्षसं; M6 श्रातरं (for प्रवंजम्). \$ V1.3 D2.6.

सुमाली खबलैः सार्धं लङ्कामभिमुखो ययौ ॥ १८ पक्षवातबलोद्धृतो माल्यवानिष राक्षसः । खबलेन समागम्य ययौ लङ्कां हिया वृतः ॥ १९ एवं ते राक्षसा राम हरिणा कमलेक्षण । बहुशः संयुगे भन्ना हतप्रवरनायकाः ॥ २० अशक्रुवन्तस्ते विष्णुं प्रतियोद्धं भयादिताः । त्यक्त्वा लङ्कां गता वस्तुं पातालं सहपत्नयः ॥ २१

8.9.12 Ts यदा(Ts यथा) क्षिप्तो निशाचर:; Ñ V2 B वीक्ष्य द्वावि(Ñ1 त्राप्ति; Ñ2 ताडि)तमग्रजं; D1.3.4 निर्धृतं वीक्ष्य(D3 हृश्य) भ्रातरं.—V3 om. 18°-19°.—°) T1 G M1-5.8.9 प्रययो (for सुमाली).—°) B1 प्रतिमुखं; D4 स्वभिमुखो; D7 M6 अभिमुखं. T1 G M1-5.8.9 द्वृतं (for ययो). Ñ1 लंकामेव विवेश इ.—For 18°°, Ś V1 D2.5.8.9.12 T3 subst.:

134* प्रयथौ स तदा छङ्कां स्वबलेन समावृतः। [Ds च (for स). Ś₂.з समाहतः.]

19 T2 missing for 19 (cf. v.l. 6). V1.3 om. 19^{ab} (for V3, cf. v.l. 18).—^a) B2 M4.6.7 पक्षपात-. Ś Ñ1 D2.8.9.12 T3 -भया(T3 -चया) जीतो; Ñ2 V2 B1.3.4 D3.6 M6 -समु(D3.6 -चलो; M6 -मुलो) द्धतो; D5 -भयाद्वीरो (for बलोद्धतो).—^b) Ś D2.5.8.9.12 T3 स निशाचर: (for अपि राक्षस:).—^c) V2 B2 सुबलेन; B3 स्वबलेन च (hypm.); D1 स्वबलानि. Ś2.3 Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T3 समाविष्टो; V3 तथा युक्तो; B1 समागत्य; T1 स*** (damaged) (for समागम्य).—^d) Ś2.3 D2.8 9.12 M7 श्रिया वृत:; V3 तदा वृत:; D6 समन्वित:; T3 M8 हियान्वित:; G1 समावृत:; L (ed.) श्रियावृत: (for हिया वृत:).

20 T2 missing for 20 (cf. v.l. 6). — N1 V1 तदा; V3 एते (for एवं). T1 G3 M3 तेन (for राम). — N N B D1-5.8.9.12 T3 हरिणेक्षण (D8 at [sic]); M5 कलुपेक्षणा: (for कमलेक्षण). — N V2 B1.8.4 G1.2 समरे. \$2.3 D12 लग्ना (for भग्ना). — D9 G1 बहु- (for हत-). Ñ1 B4-प्रबल्ज- (for -प्रवर-).

21 T2 missing for 21 (cf. v.l. 6).—") Ñ2 B1.2 तं; D5 om. (subm.) (for ते). Ś D2.8.12 योढुं (for विच्णुं).—") Ñ1 बलान्वितं; V1.3 D6.7.8—11 T3 बलार्दिताः; D5 महाबल; G1.2 M4.5 भयान्विताः; M6.7 निशाचराः (for भयादिताः). Ś D2.8.12 विच्णुं प्रति बलान्विताः.—") D3 स्यक्तुं; M6 स्वज्य (for स्वक्त्वा). D6.7 M10 भयाद् (for शता). Ñ2 सर्वे (for वस्तुं).—") Ś V(V2 marg. also as in Ñ) D2.5.8.9.12 T3 तु(V1.2 T3 च; D5 ते) सयोषितः;

सुमालिनं समासाद्य राक्षसं रघुनन्दन् । स्थिताः प्रख्यातवीर्यास्ते वंशे सालकटङ्कटे ॥ २२ ये त्वया निहतास्ते वै पौलस्त्या नाम राक्षसाः । सुमाली माल्यवान्माली ये च तेषां पुरःसराः । सर्व एते महाभाग रावणाद्धलवत्तराः ॥ २३

न चान्यो रक्षसां हन्ता सुरेष्विष पुरंजय । क्रते नारायणं देवं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ २४ भवाकारायणो देवश्रतुर्बाहुः सनातनः । राक्षसान्हन्तुमुत्पन्नो अजेयः प्रभुरव्ययः ॥ २५

G, 7. 8. 27 B. 7. 8. 26 L. 7. 7. 26

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥ ८॥

Ñ B पञ्चगालयं; D1.8.4 सह पत्निभि:; Ms वै सदारका:; Ms ते सपत्वय:; Cg.k.t as in text (for सहपत्वय:).

22 T2 missing for 22 (cf. v.l. 6). —) M6 सुमाछि तु. M3 समागम्य (for °सादा). Ś V3 D2.5.8.9.12 T3 सुमाछी (D5.12 T3 °छि) कुलमासादा. —) Ś V3 D2.5.8.9 T3 सुमाछी (D5.12 T3 °छि) कुलमासादा. —) Ś V3 D2.5.8.9 T3 सुमाछी (D5.12 T3 °छि) कुलमासादा. —) Ś V3 D2.5.8.9 T3 सुमासो; B2 D12 G3 M6-9 राश्मसा. Ś2.3 नंदनास्थित:; Ñ2 D1.4.6.7. 10.11 T1 G1.8 M1-3.6.8-10 रघुमत्मम; D12 नंदना: स्थिता: (for रघुमन्दन). —) Ñ V B D2.5.9 T3 स्थित: (for स्थिता:). Ś1 D8 -वीर्या थे; Ñ1 V2 D1-5.9 -वीर्याख्या (Ñ1 V2 D5 °चो; D2.9 °खो); Ñ2 V1.3 B T3 -वीर्यो थे (T3 °सौ); G (ed.) -वीर्यो वै (for -वीर्यास्ते). Ś2.3 D12 प्रख्यातवीर्या थे वंशे. —) Ś2.3 D12 स्थिता: (for वंशे). Ś2.3 D4 G2 M4 8.9 कटंकटा:. Ñ V2.3 B वंश: शा(Ñ1 B2 सा)ळकटंकटः (V2.3 °टैः). ※ Cg: साळकटङ्कटे साळकटङ्कटे माल्यवदादीनां पितामही विद्युत्केशपत्नी तस्थाः सम्बन्धी साळकटङ्कटे तस्मिन्वंशे प्रख्यातवीर्याः। वृद्धाच्छाभाव आर्थः।; so also Ck.t. % — After 22, Ś Ñ V1.3 D1-3.5.8.9.12 T3 ins.:

135* ये वै ते राक्षसा राम एते शालकटङ्कटाः।

[Note hiatus between the two halves. Ñ1 एते ते; Ñ2 कथिता; V1.8 यत्र ते; D1.3.5 T3 य एते; D2 ये चैते (for ये ने ते). D5 ते नै; T3 सर्वे (for एने). V1.8 -कटंकटे.].

23 T2 missing for 23 (cf. v.l. 6).—") D6.7 [अ]मिहतास. Ñ1 D5 राम; V D7.10.11 ते तु; D6 तेपि; M6 ये वै (for ते वै).—") B1.3.4 राम राक्षसा:; D5 राक्षसे-धरा:.—") B3 ते; D1.4 रवं (sic) (for ये). T1 एषां चैव (with hiatus); G1.3 M3 ये चैषां च (for ये च तेषां).—D1.4 om. (hapl.?) 23^{ef}.—") Ś Ñ V B D2.3.5.8.9.12 T3 होते; K (ed.) तेभ्यो (for एते). Ś Ñ V B2 D2.5-12 M1.4.6.7 महाभागा; T1 G3 M3.8 वीयां; M5 बाहो (for भाग).—") V2 बलिनां (for रावणाद्).

24 T2 missing for 24 (cf. v.l. 6).—") T1 G2 M2 नान्योस्त; Cg.k.t as in text (for न चान्यो). Ñ1 V2 D6.7.10.11 T3 G M1.2.4.5.8-10 Cg.k.t राक्षसान् (for रक्षसां). M2 हेतुं.—V3 illeg. for 5.—5) V2 B2-6 [अ]स्ति; D1.2.4 M6 [अ]रि- (for [अ]पि). B1 शूरोप्यस्ति.

N₁ D_{8.9.12} पुरंजय:; N₂ V₂ B रिपुंजय(V₈ B_{8.8} ° u:); V₁ D_{1.6} T₈ पुरंदर:(D₁°₄) (for पुरंजय). D_{6.7.10.11} T₁ G M_{1.2.6.5.8-10} सुरारिन्देवकंटकान; M₈ सुरारिबल्स्ट्नं.
—°) Ś Ñ V B D_{1-5 8.9.12} T₅ M_{6.7} ऋते नारायणाद्देवाच्; Ck.t as in text (for °). & Ck: ऋते योगेऽपि पञ्चम्यभाव आप:. & — °) Ñ V_{2.3} B_{1.3} D_{1.3.6} M₆ चक्रसार्क्न. (for राङ्खचक.). Ś Ñ V B D_{1-5.8.9.12} T₅ M_{6.7} -गदाधरान; Ck.t as in text (for -गदाधरम्).

25 T2 missing for 25 (cf. v.l. 6).—) \$ अ मगवान् (hypm.); D1 स्वं तु; D4 तुम्यं(sic) (for भवान्). \$ V3 D3.8.9.12 नाम; D1.2.4.5 T3 राम; G2 देव (for देवश्).—) Ñ2 V2.3 B -मूर्ति: D1.3.4 -च्यूहः; D5 -वक्त्रः; M6 -भागः (for -वाहुः). D4 सनातन. \$ D2.8.9.12 शंखचक्रगदा-धरः.—Note hiatus between o and o.—) D5 रक्षसां (for राक्षसान्).—) \$1 Ñ V2.3 B D1.2.4-6.8.9 T1.3 G2.3 M1-4.0-10 हाजेयः (to avoid hiatus); \$2.8 D12 स्वजेयश् (to avoid hiatus); \$2.8 D12 स्वजेयश् (to avoid hiatus). \$ Ñ1 V3 D2.5.8.9.12 Т3 च वरप्रदः (for प्रभुरच्यथः). V1 (to avoid hiatus) हाजोमरवरप्रदः.—After 25, D1.4 ins.:

136* अनादिनिधनो राम सर्वात्मा प्रभुरव्ययः।

—Thereafter D1.4 cont.; Š Ñ V B1-3 D2.8.5-8.10-12 Ts ins. after 25; De cont. after 138*:

137* नष्टधर्मव्यवस्थाता काले काले प्रजाकरः। निरयोद्यतो दस्युवधे शरणागतवरसलः।

[(I. 1) B1 न हि (for नष्ट-). D8 नहे धर्मे. Ñ1 D7.10.11 -व्यवस्थानां; D1.4 -व्यवस्थे च (for -व्यवस्थानां). Ś1 नष्टभर्मेप्यवस्थानां; Ś2.3 D12 नहे धर्मे प्रजास्थानां; D2 नष्टभर्मेस्य च स्थाना (for the prior half). Ts प्रजां गतः (for प्रजासरः).—(I. 2) Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 नित्योदितों; V1 नियोज्यते; B8 नित्योद्यक्तों; D7.10.11 उत्पद्यते; T8 सतोबतो(sic). V3 शहुजथे (for दस्युवधे).]

—Then D1.4 further cont.; while N V3 B1-3 D6 7.10.11 cont. after 137*; whereas B4 D3 ins. after 25:

9

G. 7.9. I B. 7.9. I L. 7.8. I कस्यचिच्वथ कालस्य सुमाली नाम राक्षसः । रसातलान्मर्त्यलोकं सर्वे वै विचचार ह ॥ १ नीलजीमृतसंकाशस्त्रप्तकाश्चनकुण्डलः । कन्यां दुहितरं गृह्य विना पद्ममिव श्रियम् ।

138* एषा मया तव नराधिप राक्षसानामुत्पत्तिरद्य कथिता सकला यथावत् ।
भूयो निबोध रघुसत्तम रावणस्य
जन्मप्रभावमतुलं ससुतस्य सर्वम् ।
चिरारसुमाली व्यचरद्रसातले [5]
स राक्षसो विष्णुभयार्दितस्तदा ।
पुत्रेश्च पौत्रेश्च समन्वितो बली
ततस्तु लङ्कामवसद्धनेश्वरः ।

[(1.1) B1 [अ] भवत ** (for भया तव). D1.4 एवामपातक (for एवा मया तव).—(1.2) D1 एव (for अख). D6.7 सकला कथिता (by transp.). D1.4 मया ते (for यथावत).—(1.3) Ñ1 च रघूत्तम; B1.3.4 रघुनंदन (for रघुसत्तम).—(1.4) D1.4.9 ननु (D9 खलु) तस्व (for समुतस्य). Ñ1 सार्थ (for सवृंग्र).—(1.5) Ñ2 D6.7.10.11 रसातलं.—(1.6) B2 तथा (for तदा).—(1.7) B1 योधैश् (for पौत्रेश्). V2 B D9 [5] भवत; D1.4 [5] वसत् (for वली).—(1.8) V2 B D9 अविश्व (for अवसद). D1.4 स तत्र लंकामपविध्य श्रूर:.]

Colophon: T2 missing (cf. v.l. 6). — Kāṇḍa name: Śī D2.9 om. — Sarga name: Ś V1.3 D1-4.8.9.12 राक्षस-प्रवास:; Ñ V2 B G (ed.) प्रहे (G [ed.] ेहु) त्याख्यानं; D5 राक्षसवध: .— Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 B1.2 D2.13 om.; V1 6; D8 9 7. — After colophon, D2 concludes with राम; G M1.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

9

T4 missing up to st. 15 (cf. v.l. 7. 1). T2 missing up to $\pi_1\pi$ in 6^{δ} (cf. v.l. 7. 8. 6). D12 begins with 3%.

1 ") De Ti G Mi-5.7.9.10 Ck केनचिस्वथ कालेन; Cg as in text (for "). — ") Dis माल्यवान्; Gi स माली (for सुमाली). Ñi B स तु (for नाम). Di.3.4 स निशाचर: (for नाम राक्षस:). — ") Ds मृत्यु- (for मत्यै-). — ") Di.3.4 सर्वशो (for सर्व वै). Ti Gi.3 M2-4.7-9 सं-; Me प्र- (for वि-). Ś Vi Di.5.8.9.12 Ts चचार पिशिवाशन:. — After I, Di.3.4 read 2°-3° (including star passages).

2 Ts missing for 2 (cf. v.l. 1). Ś1 om. 2^{ab}. D6.7.10.11 repeat 2^{ab} (followed by 139* [r.]) before 3^{ad}.—^b) Ñ2 B3 D5 -भूषण: (for कुण्डल:).—°) Ś V1.3

अथापश्यत्स गच्छन्तं पुष्पकेण धनेश्वरम् ॥ २ तं दृष्ट्वामरसंकाशं गच्छन्तं पावकोपमम् । अथात्रवीत्सुतां रूक्षः कैकसीं नाम नामतः ॥ ३

 $D_{2.5.8.9.12}$ T_3 कन्यां गृहीत्वा तनयां; \tilde{N} V_2 B सुतामादाय कल्याणीं(\tilde{N}_1 $B_{3.4}$ °न्यां तु); $D_{1.3.4}$ अपर्यत्तनयां तत्र. — d) \tilde{S} $V_{1.5}$ $D_{2.5.8.9.12}$ M_3 पद्म(D_5 gsq)हीनाम्; $C_{g.k.t}$ as in text (for विना पद्मम्). — After $2^{\sigma d}$, \tilde{N} $V_{2.8}$ B $D_{6.7.10.11}$ T_1 G $M_{1-5.7-10}$ ins., $D_{6.7.10.11}$ repeating it after $2^{\sigma b}$ (r.); $D_{1.3.4}$ ins. after $2^{\sigma b}$; M_6 ins. after 2:

139* राक्षसेन्द्रः स तु तदा विचरन्वै महीतलम् ।

[M6 ददशिथ (for स तु तदा). Т1 G3 विचरंतं; G1 व्यचरतं. Ñ V2.8 B D7.10.11 M1 (D7.10.11 first time) महीतले; M6 महावने (for महीतलम्). D1.3.4.6.7.10.11 (D6.7.10.11 second time) चितयन्सुमहाम(D6 पा)ति:; M6 विचरंतं महाबलं (for the post. half).]

—After 2°d, Ds ins. l. 2 only of 143*. —D1.3.4 read 2°-3b (including star passages) after 1. Vs repeats 2°f (followed by l. 2 of 143*) before 3°d.—°) D6.7.10.11 तदा (for अथ). Ms हि (for स). M1 [अ]-पर्यत. Ś V1.3 (second time) D2.5.8.9.12 Ts सोपर्य-द्वित्तदं(V3°***; D9°द्धनदं; T3°द्वित्तपं) देवं; Ñ V2.3 (first time) B गच्छतं गगनेपर्यत; Me कस्यच्चिय काळस्य (=1°).—f) Ś V1 D2.5.8.9.12 Ts महोजसं; Vs (second time) महायशा: (for धनेश्वरम्). B2 पुष्पके धनदेशरं.—After 2, Ñ2 V2 B1.3.4 ins.; while B2 ins. after 3°6:

140* पितरं द्रष्टुमाकाशे मातरं च निशाचरः ।

[B1 द्रष्टुकाम: स (for द्रष्टुमाकाशे) and रघूद्रह (for निशाचर:).]

- —Thereafter B2 cont. 142* and 143*.
- -After 2, D3.5.7.10.11 ins. 141*.

3 Ta missing for 3 (cf. v.l. 1). D1.3.4 read 2⁶-3⁶ (including star passages) after r.—⁶) Ñ2 B2 [अ]नलः; V3 सर्व- (sic); B1 D5-7 सुर- (for [अ]मर-). M6 तं दय्वाचितयद्वाम.—⁶) Ñ V2.3 B विमाने; M3 स्वच्छं तं; Ck स्वच्छंदं (for गच्छन्तं). K (ed.) तपनोपमं. D1.3.4 पावकोपमतेजसं.—For 3⁶⁶, Š V1 D2.3.9.12 T3 subst.; while D3.5.7.10.11 ins. after 2; whereas M3 ins. after 3⁶⁶:

141* गच्छन्तं पितरं द्रष्टुं पुलस्त्यतनयं द्विजम् ।

[\$2.3 दृद्धा. D12 M3 पौलस्ब-. D7.10.11 विमुं (for दिजम्).]
—Thereafter D2 T3 M3 cont.; while Ñ V2.3 B1.3.6

पुत्रि प्रदानकालोऽयं यौवनं तेऽतिवर्तते । त्वत्कृते च वयं सर्वे यत्रिता धर्मबुद्धयः ॥ ४ त्वं हि सर्वगुणोपेता श्रीः सपद्मेव पुत्रिके । प्रत्याख्यानाच भीतैस्त्वं न वरैः प्रतिगृह्यसे ॥ ५

D_{1.3-7.10.11} T₁ G M_{1.3.4-10} ins. after 3^{ab} ; B₂ ins. 140* after 3^{ab} and then cont:

142* रसातलं प्रविष्टः स मर्त्यलोकास्सविस्मयः । हितार्थं चिन्तयामास राक्षसानां महामतिः । क्तिं कृतं श्रेय हत्येवं वर्धेमहि कथं वयम् ।

[Ñ V2.3 B D9 om. l. 1.—(l. 1) D6 न्तल-, D1.3-?.
10.11 M6 सन्; T1 G1.3 [S]सी; T3 नै; M1.3 [S]थ (for स).
Т3 मर्त्यंलोकं. D3 M6 सनिरमयं. % Ct: तं दृश पुना रसातलं प्रविष्ट इत्यर्थ: 1 'रसातलात्प्रविष्ट: सन्मर्त्यंलोकम् 'इति पाठे उक्तानुनाद प्रवायम्.
%—(l. 2) D10.11 Ct इत्येवं; M9 पिता तच् (for हितार्थं).
Ñ V2.3 B D9 निशाचर:; M1 महाधुति: (for महामति:).—(l. 3) D5-7.10.11 G3 M2.9.10 कृत्वा; T1 M1.3.8 कृत्यं (for कृतं). D1.3-5.7 M6 इत्येव. Ñ V2.3 B D9 किं नु(D9 तु) कृत्वा भनेच्छ्रेयो (for the prior half). D1.3.4.7 वर्षामक्ष; G1 वर्तेमिह. M5 यथा (for क्यं).]

—Thereafter \tilde{N} V₂ B D_{5.9} Ts cont.; while $\hat{S}_{2.3}$ V₁ D_{2.8,12} cont. l. 5 only after 141*; Vs cont. l. 1 after 142* and ins. l. 2 after 2^{ef} (r.); D₃ ins l. 2 only after 2^{od} :

143* सुतां विश्रवसे दद्यां राक्षसी वरवणिनीम् । सोऽथ राक्षसशार्दूलः शार्दूलसमविकमः ।

[D₅ T₃ om. l. 1.—(l. 1) G (ed.) वैश्रवणे.—Ñ B₂₋₄ om. l. 2.—(l. 2) V₁ T₃ [S]ष; V₂ B₁ च; G (ed.) तु (for S₄). D₃ शार्द्लसंकाश: (for राक्षसशार्द्ल:). S_{2.8} D_{2.8.12} पाकशासन- (for शार्द्लस-).]

—Before 3°d, V3 repeats 2°f (followed by 1. 2 of 143*; while D6.7.10.11 repeat 2°d (followed by 139* [r.]) before 3°d.—°) D1.8.4 ताम (for अथ). Ñ1 तां तु; Ñ2 V2 B1.8.4 तत्र; B2 भद्रां (for स्थ:). S1 (with hiatus) सोथ उवाच तनयां; S2.3 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 उवाच तनयां तत्र.—°) S1 V3 D6.8 केकसीं(D6 °शीं); Ñ B8.4 नैकसीं(B8.4 °शीं); V1.2 D1.4.5 केकशीं; B2 निकसां(also m. मालिनीं) (for केकसीं).

4 Ts missing for 4 (cf. v.l. 1).—°) D16 G1
पुत्री- (for पुत्रि). Ñ V B D1.3-5 Ts ते (for [s]यं). Ś
D2.8.9.12 पुत्रिके दानकालोयं.— °) Ś Ñ2 V1.2 B D2.8.8.
9.12 Ts चाति-; Ñ1 Vs D6.7.10.11 व्यति-; D5 चाभि-; G2 ते
नि-; M6 तेभि- (for तेऽति-).—After 4°, Ś V1 D2.5.8.9.12
Ts read 5 (ab and ad transp.); while B3 D6.7.10.11
read 5°d.—B1 transp. 4°d (followed by 144*)

कन्यापितृत्वं दुःखं हि सर्वेषां मानकाङ्क्षिणाम् । न ज्ञायते च कः कन्यां वरयेदिति पुत्रिके ॥ ६ मातुः कुलं पितृकुलं यत्र चैत्र प्रदीयते । कुलत्रयं सदा कन्या संशये स्थाप्य तिष्ठति ॥ ७

G. 7. 9. 11 B. 7. 9. 11 L. 7. 8. 8

and 5.—°) Ñ V Bi Do Go Mio तत्; Di.4 यत्; Cg.t as in text (for स्वत्-). Bo द्वि (for स्व).—) Bo मंत्रिता. Do मंत्र- (for धर्म-). % Cv: त्वत्कृते च वयं सर्वे यिद्यता धर्मेबुद्धय इति। त्वरकृते तव विशिष्टवरपरिप्रदार्थं यिद्यता नि*** धार्मिकाश्च वयं वर्तामहे. %—After 4, Ñ Vo B ins.:

144* स्विय पुत्रि समासक्तः कामः संपरस्यतेऽचिरात्। [Va Bi प्रति- (for पुत्रि). Ñi Ba समास(Ñi °यु)कं. Ñi Ba कमें; Ba कामं (for कामः). Va Ba संपचते.]

· 5 Ta missing for 5 (cf. v.l. 1). \$ V1 D2.5.8.9.18 Ts read 5 (as and at transp.) after 4as. Bi transp. 4°d (followed by 144*) and 5. -) S D2.8.9.12 = (for हि). -) भे V1.2 स्वं(V1 सा) प्रेव; V3 De.?,10.11 साक्षाद्वः Ba सतामेव (for सपद्मेव). Ña Va Bi.s.a न: कुले (for पुत्रिके). B: सपग्रेव च न: कुले. — Ñi om. 5°d. B: De.7,10,11 read 5°d after 4ab. -) S Ds.5.8.9.12 Me प्रत्याख्यातेश्च (Ds.12 Me oa =); Cg.k.t as in text (for प्रत्याख्यानाच). S Ds.s.s.12 भीरु स्वं; Vs भीतेश्व; Ds नीचेश्व (for भीतेस्वं). —) Ñ2 V2 B1.2 [अ]सुरेर् 3 B3.4 [अ]मरे: ; Ds.7 [अ]परें: ; Ms.s परें: (for वरें:). \$2.3 प्रति-गृह्यते; Ds.10.11 परिगृह्यसे (Ds °ते); Ñs Vs BG (ed.) ब्रि (Va Bs श्रि; G [ed.] हि)यसे शुभे. % Ct: प्रत्याख्याना-द्गीतैः प्रत्याख्यानशङ्कया भीतैर्न वरैः प्रतिगृश्यसे याच्यसे, यहा प्रत्याख्यानभीतरसामिस्वं वरैर्न परि(N.S.P. [ed.] °रैर्न प्रति)गृह्यसे प्रतिप्रहं न कार्यसे. %

6 Ts missing up to मान in 6° (cf. v.l. 1). Ñs
Bs transp. 6° and 6° d. — a) Ms दु:खानि (for दु:खं
हि). D1.s.s असाकं स्वरकृते दु:खं. — b) V1 एव मानिनां; T1
वरकांक्षिणां. — Vs om. 6° d. — b) Bs दीयते. S Ds.s M7
वरं पुत्रि(M7 कन्यां) (sic); Ñ V1.s B Ds.s.s Ts वर: पुत्रि;
D1.s तु कं कन्या; D7 G1.s Ms.10 च य: (G2 M10 वर:) कन्यां
(for च क: कन्यां). — S1 om. (hapl.) 6 d – 8°. — d)
D6.7.10.21 M1 कन्यके (for पुत्रिके). S2.s Ñ V1.2 B D2.s.
8.9.12 कन्याये (Ñ1 °यां; Ñ2 V1.2 B D5 °नां) चारुद्गेने
(Ñ2 B1 D12 °न:; B3.4 °नं); T3 क: कन्यां वरयेदिति.

7 Si om. 7 (cf. v.l. 6).—") Be सात्कुलं. Ña पितुश्चेत; Ta om. (hapl.) (for पितृकुलं). De पितु: कुलं कुलं सातुर्. — ") Ba कन्या; De त्रेंकं (for त्रेंत). Ña V Ba De.10.11 Ti Me च (for प्र-). Gi स्वपस्यु: कुलसेन च. — ") Da.11 Ga यदा; Ti.2 Gi.2 हि सा; Mi च सा (for सदा). Ñ V Di.2.11 कन्यां; Ba पुण्या (for कन्या).— ")

G. 7. 9. 12 B. 7. 9. 12 L. 7. 8. 9 सा त्वं मुनिवर्श्रेष्ठं प्रजापतिकुलोद्भवम् ।
गच्छ विश्रवसं पुत्रि पौलस्त्यं वरय खयम् ॥ ८
ईद्दशास्ते भविष्यन्ति पुत्राः पुत्रि न संशयः ।
तेजसा भास्करसमा यादृशोऽयं धनेश्वरः ॥ ९
एतिस्मन्नन्तरे राम पुलस्त्यतनयो द्विजः ।
अग्निहोत्रमुपातिष्ठचतुर्थ इव पावकः ॥ १०
सा तु तां दारुणां वेलामचिन्त्य पितृगौरवात् ।

D1,3.4 गच्छति (for तिष्ठति). \$2.3 N1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 कृत्वा तिष्ठति संशये; Ñ2 V2 B संशयस्थं करोति हि.

- 8 \$1 om. 8°60 (cf. v.l. 6).—") \$2.3 Ñ V B2-4
 D2.5-9.12 Ts M1.3 सुनियरं. \$2.8 Ñ1 V1 D2.5.8.9.12
 Ts पुत्रि; Bs उथेष्ठं (for -श्रेष्ठं).—6) \$2.3 D2.5.8.12-कुलोइहं.
 —6) Ñ1 D6.7.10.11 Ct भज (for ग्रन्छ). Ñ1 V1 Ts द्यीयं
 (for पुत्रि).—6) V2 सुतं (for स्वयम्).
- 9 °) D6.7 तादशास. b) D5 पुत्र- (for पुत्रा:). M5 संशयं. Ś Ñ V1.3 D2.5.8.9.12 T3 पौत्रा महौजसः(Ñ1 भविष्यति [sic]) (for पुत्रि न संशयः). b) Ñ V2 B D1.3.6 M6 -[उ]द्मा; D6 7.10.11 T1.2 G2.3 M1.2.4.5.7.9.10 समो; G (ed.) -[उ]द्म्या (for समा). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3 श्रिया परमया जुष्टा (\$2.3 D12 T3 °ष्टो). b) Ś D1-4.8. 9.12 [S]सौ (for Sयं). After 9, Ñ V2.3 B D1.3.4 6. 7.10.11 T1 G M ins.; Ś V1 D2.5.8.9.12 T3 ins. l. 2 only after 9; T2 ins. l. 1 after 11 db and l. 2 after 9:

145* सा तु तद्वचनं श्वत्वा कन्यका पितृगौरवात्। तत्रोपगम्य सा तस्थौ विश्रवा यत्र तप्यते।

[Ds transp. l. I and 2 and repeats l. 2 after l. I (transp.).—(l. I) Ms [अ]पि (for तु). D1.3.4 पितुरीरितं (for पितृगीरवात्).—B1 reads l. 2 in marg.
D4 repeats consecutively from l. 2 up to 10⁶.
—(l. 2) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 M6 (D3.4 both times)
गरवाश्रमपदं; D6.7.10.11 तत्र गरवा च सा; T2 गरवा विश्वसं; T3
गरवोत्तमपदं; M1.5 K (ed.) तत्रोपा (M1 वासि; M5 वोप)गम्य
सा (for तत्रोपगम्य सा). Ś V1 D2.3 (second time).8.9.13
T2.3 तिष्ठ; D5 तत्र (for तस्यो). T2.3 ते पति: (for तप्यते).
Ñ V2 B य(Ñ2 त) श्रातप्यत विश्ववा: ; D1.3 (first time).6
(both times) मुनिर्धेत्र स विश्ववा: ; G (ed.) यत्रास्ते स तु
विश्ववा: (for the post. half).]

- 10 De repeats 10° (cf. v.l. 145*).—) Т2 महान् (for द्विज:).—) De उपाविष्टश् (for उपातिष्ठच्). % Ck: उपाविष्टत् उपातिष्ठतेति यावत. %
- 11 °) G1 तदा (for तु तां). S V1.3 D2.5-8.10-12 T2.3 Cg अविचिख तु सा कार्ल (De तं कारं; D7 कार्ल सा; D10.11 तां बेलां); Ñ V2 B सा नु(B2 °पि) तं दारुणं कालम्;

उपसृत्याग्रतस्तस्य चरणाधोम्रखी स्थिता ॥ ११ स तु तां वीक्ष्य सुश्रोणीं पूर्णचन्द्रनिभाननाम् । अन्नवीत्परमोदारो दीप्यमान इवीजसा ॥ १२ भद्रे कस्यासि दुहिता कृतो वा त्विमहागता । किं कार्यं कस्य वा हेतोस्तत्त्वतो न्नूहि शोभने ॥ १३ एवम्रक्ता तु सा कन्या कृताङ्गिलिस्थान्नवीत् । आत्मप्रभावेन मुने ज्ञातुमहिसि मे मतम् ॥ १४

Do अबुद्धा तु सा तत्कालं. —) Ś V1,3 D2.5-9.12 T2.3 दाहणं; Ñ V2 B अबुद्धा; D10.11 दाहणां; T1 M5 विचित्यः; G2 अचिरं (for अचिन्त्य). ※ Ck: दाहणां तां वेलामिति। प्रदोषकालमित्यथं:; so also Ct. ※ — After 11°6, T2 ins. l. 1 of 145*. —) V1 उपिश्वता; M5 उपस्ता; Ck.t as in text (for उपस्त्य). Ś1 D8 [आ]गता (for [आ]ग्रतस्). —) Ś D1-5.8.9.12 कन्यका; Ñ2 B चरणे; D6.7 M6 श्विता सा; Cg as in text (for चरण-). D6 - [आ]भिमुखी. B2 D6.7 M6 तदा; Ct as in text (for स्थिता). ※ Cg: चरणाधोमुखी चरणसमीपधोमुखी।; Ct: अङ्गुष्ठाभ्रेण मुहुभूँमिं विलिखन्त्यधोमुखी स्थितेति संबन्धः. ※ — After 11, D1.3.6.6.7.10.11 S ins.:

146* विलिखन्ती मुहुर्भूमिमञ्जूष्ठाग्रेण भामिनी। [D1.3.4 आलिखती. Ts मुदा (for मुहुर्).]

12 °) K (ed.) प्रेक्ष्य (for वीक्ष्य). \tilde{N}_2 V_2 B धर्मातमा (for सुश्रोणी). -°) D_5 T_3 -[उ]दारं; G_2 $M_{4.5.7}$ -प्रीतो (for -[उ]दारो). - d) $V_{1.2}$ D_6 7.10.11 T_3 G_2 $M_{2.4.7-10}$ दीप्यमानां (for दीप्यमान). V_2 $D_{6.7.10.11}$ स्वतेजसा; M_1 इव श्रिया (for इवीजसा). -After 12, $D_{1.3.4}$ ins.:

147* कस्य स्वं चारुसर्वाङ्ग संसितायतलोचने।

[Ds शंस च (for संसित-).]

- 13 °) D1-4 कस्यापि; G1 कन्यासि (for कस्यासि). Ds कस्यासि दुहिता भद्रे. °) T1.2 G1.3 नु (for वा). °) Ds किंकार्ये. °) S Ñ V1.3 B1-8 D5.8.9.12 T3 तच्छुभे; V2 (marg. also as in S and also as in text) सुवता; B4 पृच्छते; M6 मे शुभे (for शोभने). D2 खत्तो बूहि ततः शुभे.
- 14 V2 om. 14⁶. G2 damaged from कन्या in up to म in .—) Ś D2.8.9.12 च (for नु).—) G2 M10 अभाषत (for [अ] थाअवीत्).—B4 om. 14⁶. Ñ1 repeats 14⁶ and 15⁶ after 15. Ñ2 V2 B1-3 read 14⁶ after 15.—) Ñ1(second time).2 V2 B1-3 त्यः (for आस्म-). Ś1 Ñ2 V B D4.6.10.11 -प्रभावेण; D6-स्व (for -प्रभावेन).—) D9 दातुम् (for जानुम्). Ñ1 मतें; D9 मतिं (for मतम्). Ñ1 (second time).2 V2 B1-8 यद्धैमहमागता.

किं तु विद्धि हि मां ब्रह्मन्शासनात्पितुरागताम् । कैंकसी नाम नाम्नाहं शेषं त्वं ज्ञातुमहिसि ॥ १५ स तु गत्वा मुनिध्यानं वाक्यमेतदुवाच ह । विज्ञातं ते मया भद्रे कारणं यन्मनोगतम् ॥ १६ दारुणायां तु वेलायां यस्मान्तं मामुपस्थिता । श्रुणु तस्मात्सुतानभद्रे यादृशाञ्जनायिष्यसि ॥ १७

दारुणान्दारुणाकारान्दारुणाभिजनप्रियान् । प्रसिविष्यसि सुश्रोणि राक्षसान्क्रूरकर्मणः ॥ १८ सा तु तद्वचनं श्रुत्वा प्रणिपत्यात्रवीद्वचः । भगवन्नेद्दशाः पुत्रास्त्वचोऽर्हा त्रह्मयोनितः ॥ १९ अथात्रवीनसुनिस्तत्र पश्चिमो यस्तवात्मजः । मम वंशानुरूपश्च धर्मात्मा च भविष्यति ॥ २०

G. 7. 9. 27 B. 7. 9. 27

15 ") V1 च (for हि). D5 जानीहि (for विद्धि हि). Ñ V2.3 B राक्षली विद्धि मां ब्रह्मन्; D1.5.4.6.7,10.11 M6.7 किं तु मां विद्धि ब्रह्मणें. —") \$2.3 V1 D2.5.8.9.12 G2 M7 कें (D8 के)कसीं(D5 "शीं); Ñ1 (first time) नैकसी; Ñ1 (second time) नैकसी; D1.4 केंकशी (for केंकसी). Ñ2 V2 B नैकसीमि(B4 "घीरे)ित (for केंकसी नाम). \$2.3 D12 च; Ñ2 V2 B वे (for [अ]हं). \$1 D2.8.9 नामोक्तां; Ñ1 (first time) V1 नामाहं; D1.8.4 तब्बाम्ना (for नाम्नाहं). V3 नामतः प्रोक्तां (for नाम नाम्नाहं). —") \$ Ñ1 (second time) V1.8 D1.2.5.8.9 12 श्रुतां (\$2 V1 श्रुत्वां; D1 तथा) पुण्यो (D1.5.9 "धो रेकटेति च (\$1 Ñ1 V3 हि [sic] च; D5 "ति वै); T3 श्रुता पुष्पोक्तटानुजा. —After 15, Ñ1 repeats 14" and 15" ; while Ñ2 V2 B1-3 read 14" .

16 T4 resumes from 16.—") Ñ2 V2 B1.3.4 ततो;
B2 इतो; M5 स च (for स तु). B4 कृरवा; D9 ज्ञारवा
(for गरवा). M2 गरवा तु (by transp.). T2 G3 M10
मुहुर् (for मुनिर्).—G3 damaged for 16° (except वि).
—") D5 G2 में (sic) (for ते). D1.4 यथा (for मया). B1.4
सवै (for भद्दे).—") V1 रावणं (for कारणं). B2 यन्मुहुर्गतं;
D1.4 जनमनो (D1 °तो) गतं; T2 रवन्मनोगतं.—After 16,
Ñ V B D1.3.4.6.7.10.11 S ins.:

148* सुताभिलाषो मत्तस्ते मत्तमातंगगामिनि।

[D1.3.4 G1 M2.5-9 -[अ] भिलाषा(G1 M9 °षां; M2 °षान्; M8 °षं) (for -[अ]भिलाषो). D1.3.4.11 M5.6 त्वं (for ते).]

17 *) De संध्यायां (for वेलायां). —) \$2.3 Va D2.5.9.12 T3.4 मां (for स्वं). \$1 D8 स्वं यन्मां (for यसास्वं). \$1 D1.3.4.8 समुपस्थिता; \$2.3 D2.5.9.12 स्वमु°; Va स्वामिद्यागता; T3.4 स्वमुपागता; M1 मामुपास्थिता (for मामुपस्थिता). — After 17°6, D11 ins. श्रीरामाय नम: . — T4 damaged up to सुत्र in 17°. —) B2 स्वभ (for शृणु). \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 सुतो (for सुतान्). —) G1 दारुणाञ् (for यादशान्). M4 जनयिष्यत्ति. \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 यादशस्ते भविष्यत्ति.

18 °) Ñs B1.3.4 -[आ] चारान्; D1.3.4 -[आ] हारान् (for -[आ]कारान्). — °) D1.3.4 भन्ने स्वं जगद्वियान्. — °) Ñs Vs B जनविष्यसि; Gs ****सि (for प्रसविष्यसि). — For 18, Ś Ñs Vs.5 D8.5.8.9.12 Ts.4 subst.:

149* दारुणो दारुणाचारो दारुणामिजनव्रियः। साक्षाहारुणकर्मा च न चिरात्प्रसविष्यति।

[(1. 1) Si Ñi Vi.s Ds दारुणोमि- (for दारुणामि-). —(1. 2) Ss.s Dis सुतो; Ds Ts.s रक्षो (for साक्षाद). Ñi Vs Ds.s Ts.s प्रभविष्यति; Ds प्रसविष्यति.]

19 ") Ś D2.9.12 [अ]पि (for तु). — 6) D1.8.4 ह्दं (for बच:). — ") Ś Ñ1 V1.2 D2.5.8.12 T3.4 नेदश: पुत्र:; D3.6.7.10.11 M4.7 ई(D7 ता)दशान्पुत्रांस; D9 सदश: पुत्र:; T1.2 ईदशा: पुत्रास (for नेदशा: पुत्रास). — 6) Ś D2.5.8. 9.12 [ऽ]हों; Ñ1 [ऽ]यं; V1 T3.4 [ऽ]हें; D6.7.10.11 G1.2 M4.7 [ऽ]हें; T1.2 वे (for ऽहीं). Ś Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T3 अहायोनिज:; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 Ct वादिन:; T4 अहा * * * (damaged) (for अहायोनित:). Ñ2 स्वतो आहाणयोनित:. — After 19, V2.3 ins.:

150* आत्मवन्तं गुणैर्युक्तं दातुमईसि मे सुतस्।

[Va कुलानुरूपतरं धर्म (hypm.) (for the prior half) and कर्तुम् (for दातुम्).]

-Thereafter Vs.s cont.; Ñ B D1.3.4 T2 G1.8 M1.8.6 ins. after 19 while D6.7.10.11 cont. after 152*:

151* कन्यया चैवमुक्तस्तु विश्रवा मुनिपुंगवः। उत्राच कैकसीं भृयः पूर्णेन्द्ररिव रोहिणीम्।

[(l. 1) Ñ 1 स रक्ष एवम् (sic); Ñ 2 V 3.3 B स कन्ययेवम्; D 1.5.4 (all with hiatus) कन्यया एवम् (for कन्यया चैवम्). — (l. 2) Ñ 1 V 2 B नैकसीं (B4 °पीं); V 3 D 3 केकसीं; D 3.4 केकशीं; G 3 केकशीं (for कैकसीं). D 1 चंद्रो वै रोहिणीं च वा (for the post. half).]
—After 19, D 6.7.10.11 ins.:

152* नेच्छामि सुदुराचारान्त्रसादं कर्तुमईसि।

20 ⁶⁶) \$ V1.3 D3.8.9.12 T3.6 ततो (for अथ). \$ V1.5 D3.8.8.9 12 T3.6 तो तु (for तत्र). M3 भद्रे बुद्धिमतों श्रेष्ठ: (for °). \$ V1.5 D9.8.9.12 M2.7.9 [S] यं (for यस्). \$ V1.3 D3.8 [आ] जुज: (for [आ] रमज:). Ñ V2 B D1.5.6. 6.7.10.11 M6 पश्चिमो यस्त (Ñ1 ° यं त) व सुतो (D1.8.6 यः सुतो भद्रे) भविष्यति ग्रुभानने. — °) \$1 D8 [S]सो; \$2.8 Ñ2 V8 B D1.5-5.7.10-12 स (for च). Ñ1 -रूपेण; D2 -रूपं सः (for न्हण्या). — °) \$2.8 V1 G2 M6 स; D1.3.6 M5 सं- (for च). Ñ1 V2 D9 स धमरिमा; B1 धर्माचारो; M1 धर्मवांश्च

G. 7. 9. 28 B. 7. 9. 28 L. 7. 8. 22 एवम्रक्ता तु सा कन्या राम कालेन केनचित्। जनयामास बीभत्सं रक्षोरूपं सुदारुणम् ॥ २१ दशशीर्षं महादंष्ट्रं नीलाञ्जनचयोपमम् । ताम्रोष्ठं विंशतिभ्रजं महास्यं दीप्तमूर्धजम् ॥ २२ जातमात्रे ततस्तिम्मिन्सज्वालकवलाः शिवाः । कृष्यादाश्वापसव्यानि मण्डलानि प्रचिकरे ॥ २३ ववर्ष रुधिरं देवो मेघाश्र खरनिस्वनाः ।

(for धर्मात्मा च). No V2 (marg. also as in text) B De.7.10,11 न संशय: (for भविष्यति).

- 21 °) Ds च (for तु). b) V2(also) कुत्रचित् (for केनचित्). °) Ds Gs M7.9 बीभत्सुं. °) Ś1 Ds रजोरूपं. B2 भयावहं (for सुदारूणम्).
- 22 °) Ñ2 V2 B4 D8.7.10.11 G1 -म्रीवं(B4 °व-) (for -शीषं). —°) Ñ1 V1 D5.9 T3.4 लंबोछं; B1.4 ताम्रीछं (for ताम्रीछं). Ś D2.8.12 लंबोद (D2 °बाध)रं विंशभुजं. °) B3 सहास्यं; G2 दशास्यं (for महास्यं). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3 4 -लोचनं; G1 -तेजसं (for -मूर्धजम्).
- 23 °) D6.7.10 11 तिसक्षाते (for जातमात्रे). Ś Ñ1 V1.8 D2.5.8.9 12 T3.4 तिसक्षातेथ (T4 °ते तु) भव (Ñ1 V1 D5 T3.4 तात्र) ने; М7 जातमात्रण ते तिसन् ; K (ed.) तिसक्षाते तु तत्काले. b) Ś Ñ1 V3 D8.12 सज्वाला-; D7 प्रज्वाल- (for सज्वाल-). B2 जज्वल: सक्ला: शिवा:. d) Ś D2.8.12 प्रज्यथानि (for मण्डलानि). Ñ V2 B D6.7.10.11 G (ed.) प्र(G [ed.] वि)चक्रमु: (for प्रचिक्ररे). V1 प्राप्तंस्ते भयंकरा:.
- 24 °) Ś D2.8 9.12 वर्गू प्ता.2 G8 Ms.6 वर्गू (for वर्ग्). Ś V3 D2.5 8.9.12 तत्र; V1 देवा; T1.2 G3 Ms.6 सेघा; G1 देव (for देवो). Ts.4 देवो वर्ग्य रुघरं (by transp.).
 6) T1.2 G8 M3 घोराश्च; G1 घनाश्च; M6 दारुणा: (for सेघाश्च). M7 घन- (for खर-). D1.3.4 दारुणं खरनिश्चयः(D3 °स्वनः).— 7) Ś Ñ1 V1.3 D2.5 8 9.12 T3.4 न दीप्यते; D1.3.4 T1.2 G M न प्रभाति (for प्रवभी न). Ñ1 V B1.3.4 D2.5 9 T8.4 M5 व (for खे). Ñ3 D6.7.10 11 सूर्यों वे; B2 सूर्योपि; G1 M1 सूर्यश्च (for खे सूर्यो).— 6) Ś Ñ1 V1.8 D2.5 8.9.12 T1.2.6 G2.3 M2.4.5.7-10 च प्रपेदिरे; D6 प्राप°; T3 च प्रचित्रेरे (for चापतन्भुवि). G1 सेघादुरुका: प्रपेदिरे.— After 24, Ś Ñ V B D T3.4 M8 ins.:

153* पृथियी प्रचकम्पे च ववुर्वाताः सुदारुणाः। अक्षोम्यः क्षुभितश्चेव समुद्रः सारतां पतिः।

[(1. I) Ś VaD2.8.8.12 च; Ñ1 V1 सु.; Ma वि- (for प्र-). Ve De प्रकंपे. Ś2.8 [S] थ; Va तु (for च). Ñ2 V2 B D6.7. 10.11 चकंपे जगती(B2 वसुषा) चैव; D1.4 पृथिवी कंपसंयुक्ता (for the prior half). Va B च (for सु-).—(l. 2) D2 स्व- प्रवभौ न च खे सूर्यो महोल्काश्चापतन्स्वि ॥ २४ अथ नामाकरोत्तस्य पितामहसमः पिता । दशशीर्षः प्रस्तोऽयं दशग्रीवो भविष्यति ॥ २५ तस्य त्वनन्तरं जातः कुम्भकर्णो महावलः । प्रमाणाद्यस्य विपुलं प्रमाणं नेह विद्यते ॥ २६ ततः शूर्पणखा नाम संजज्ञे विकृतानना । विभीषणश्च धर्मात्मा कैकस्याः पश्चिमः सुतः ॥ २७

- (for अ-). Ś V1 D1-5.8.9.12 T3 [अ]पि; T4 M3 [आ]-सीत् (for [ए]व). Ñ2 om. समुद्र:.]

154* केनचित्त्रथ कालेन तस्य जातस्य रक्षसः।

- 26 °) D1.4 [अ]नंतराज्; D3 T1.2.4 G1.3 M1.3.4.7. 8.10 [अ]नंतरो (for [अ]नन्तरं). —D9 repeats 26°d consecutively. —°) Ś D2.8.9 (second time).12 T3.4 त(Т3 अ)स्य वैपुल्यात् (for यस्य विपुलं). D1.3.4 T1.8 G2.3 M1-5.7-10 यस्य प्रमाणाद्विपुलं (by transp.); D5 यस्य प्रमाणस्तुल्यो वे. °) Ñ1 T3.4 तुल्यो नैयेह; D5 बले नैव हि; D6 प्रमाणे नेह (for प्रमाणं नेह). Ś D2.8.9 (second time).12 L (ed.) स(S1 ता)हशो वाथ (D2°पि; D9 वान) हश्यते (L [ed.] °शो वाष्य हश्यत).
- 27 ⁸) Ñ1 संजाता; D1.3.4 G2.3 M2.7-10 सा जहें (for संजहें).—°) D5 T1-3 G1.3 M1.3 तु (for च). G2 M10 कैकस्या:; M5 कैकस्यां (for धर्मातमा).—⁴) Ñ V2 B नैकस्याः(B4 °6या:); D1.3-5 T2 कैकह्याः; D6 G3 केकस्याः; G1 कैकेट्याः (for कैकस्याः). T3 परमः (for पश्चिमः). G2 M5.10 पश्चि(M5 पंच-[sic])मश्च ततः सुतः.—After 27, Ñ2 V2.3 (l. 1 only) B1.2 D6.7.10.11 ins.:
 - 155* तस्मिञ्जाते महासत्त्वे पुष्पवर्षं पपात ह । नभःस्थाने दुन्दुभयो देवानां प्राणदंस्तथा । वाक्यं चैवान्तरिक्षे च साधु साध्विति तत्तदा ।
- [(1. I) V_2 -वृष्टि: (for -वर्ष). —(1. 2) \widetilde{N}_2 V_2 B_1 नसःस्थाद्य (unmetric); D6 नसःस्थिता; D7 नस° (for नसःस्थाने). V_2 तं (for तया). —(1. 3) V_2 तं (for तत्त्). K (ed.) तथा (for तदा).]

ते तु तत्र महारण्ये ववृधुः सुमहौजसः ।
तेषां कूरो दशग्रीवो लोकोद्वेगकरोऽभवत् ॥ २८
कुम्भकणः प्रमत्तस्तु महर्थान्धर्मसांश्रितान् ।
त्रैलोक्यं त्रासयन्दुष्टो भक्षयन्विचचार ह ॥ २९
विभीषणस्तु धर्मात्मा नित्यं धर्मपथे स्थितः ।
स्वाध्यायनियताहार उवास नियतेन्द्रियः ॥ ३०
अथ वित्तेश्वरो देवस्तत्र कालेन केनचित् ।

28 °) Ś Ń V B D2.5-12 T3.4 तौ (for ते). V1 च (for तु). Ś1 महापुण्ये. —) М5 -महायशः (for -महोजसः). Ś Ñ V B D2.5-12 T3.4 वृष्ट्याते महोजसौ. — °) Ś Ñ V B D2.5-12 T3.4 कुम्मकणंदशश्रीवौ. — व) Ś Ñ I V B8.4 D2.5.8.9.12 T3.4 करो सदाः Ñ2 B1 D8.7.10.11 करो तदाः B2 -करावुभौ. — After 28, D11 ins. श्रीरामाय रामचन्द्राय नमः.

29 ") Ś Ñı Vı D².5 8,8.12 च; Тз.4 सन् (for तु). —D4 om. 29.6. —) Śs -संस्थितान् ; Ѳ V² B D6.7.16.11 -वत्सलान् ; D5 -संस्थितः ; Т1.2.4 G М1-5.7.10 -संहितान् (for -संक्षितान्). D1 त्रैलोक्ये नित्यमुद्धाते; D3 महर्पीन्संहितान् अभान्. —D5 om. (hapl.) 29.30.6. —) М².0 दारयन्दुष्टो; К (ed.) भक्षयित्तय- (for त्रासयन्दुष्टो). Ś D².8.9.1² भूलो (D8 °लों)कं नि (D0 °किम) ससंतु (Ś1 D².1² °संपु; ڲ.3 °म्पृ)ष्टो; Ñ V².3 В²-4 D6.7.10.11 Тз.4 М6 Сt त्रैलोक्ये (В3 °के) नित्य (D10.11 Тз Сt °त्या)सं (V² °शो)तुष्टो (В4 °ह्रष्टो; Тз.4 °तुष्टान्); Vı त्रैलोक्येत्यंत-संह्रष्टो; В1 D3.4 त्रैलोक्ये नित्यमुखुको (В1 °शः कृदो); D1 अतिकृरो महानादो. —) В² भयं कुवैशः D7 भीषयन्व-; D9 भक्षयित्वा; К (ed.) -[अ]संतुष्टो वि- (for मक्षयन्व-). Т1.2 G1.3 М1.2.4.8.8 स:; Тз च; Т4 damaged (for हु).

30 D5 om. 30° b (cf. v.l. 29). — a) Ś Ñ² V² B D2.8.9.12 T1.2 G3 च (for त). — b) Ñ1 निस्य- (for निर्यं). Ñ1 B D6.9.11 धमें; D1 पिथ (for धमें-). Ñ V2.2 B D6.7. 10.11 - हयवस्थित:; D1 स्थित: सतां; D2-4.8.9.12 पिथे स्थित:; T3 - पदे स्थित: (for -पथे स्थित:). — b Ñ B1.8.6 D2.6.7.9.12 स्वाध्यायी (for स्वाध्याय-). B2 - नियताहारं; M2 - नियताहारं; Cg.k.t as in text (for - नियताहारं). T3 °यानियताहारं. ※ Cg: स्वाध्यायं नियतम् आहारः अहर-हिरित स्वाध्यायनियताहारं: ; Ck: स्वाध्यायनिर (य)तो नियताहारश्च तथा। नियतशब्दस्यकरोष आवृत्तिवां।; so also Ct. ※ — b) Ś1 Ѳ V³ D6.7.10.11 वि(Ś1 नि)जितेदिय:; M6 परिसांस्वयन् (for नियतेन्द्रिय:). Ñ1 V² B1.8.4 उपवास (V² B3°सी)जि(Ñ1 °सी य)तेदिय:.

31 *) Ś Ñ V2.3 B D6.7.11 M8 वैश्रवणो; G1 विश्वेश्वरो (for वित्तेश्वरो). D1.8.4 तत्र (for देवस्). —M1 transp.

आगच्छित्पतरं द्रष्टुं पुष्पकेण महौजसम् ॥ ३१ तं दृष्ट्वा कैकसी तत्र ज्वलन्तिमिव तेजसा । आस्थाय राक्षसीं बुद्धिं द्रश्राविमुवाच ह ॥ ३२ पुत्र वैश्रवणं पश्य श्रातरं तेजसा वृतम् । श्रातमावे समे चापि पश्यात्मानं त्वमीदशम् ॥ ३३ द्रश्रीव तथा यत्नं कुरुष्वामितविक्रम । यथा भवसि मे पुत्र शीघं वैश्रवणोपमः ॥ ३४

G. 7. 9. 43 B. 7. 9. 43

b and d.—b) S V1 D2.5.0.72 तेन; D1.3.6 तत:; D8 स्वेन (for तत्र). Ś D8 कस्यिचित् (for केनb).—After 31 b, D5 reads 33 d.—b) Ś V1 D2.5.8.9.12 T3.4 अ(D5.9 T3.4 आ)गमत्; Ñ V2 B D6.7 आयात:; V3 D10.11 आगत:; D6 G1 M2.5.6.8 अगच्छत् (for आगच्छत्). M7 तत्र (for द्युं).—d) Ñ D6.7.10.11 धनेश्वर:; T1.2 G M महोजसा (for महोजसम्).

32 Ds om. 32-33°. Mr om. (hapl.?) 32°°.

- °) V1 द्यु त; Ts.4 द्यु तं (by transp.) (for तं द्यु ।).

\$1 V2 D8 केकसी; Ñ V2 B नैकसी (B4 °पी); V1 केकशी
(for केकसी). T1.2 G M1.3.6.9.10 राम; M2.5.8 नाम
(for तत्र). - °) V1 भास्करं (for तेजसा). - °) Ñ1 V2
B1.2 T4 आगम्य (for आख्याय). V2 reads बुद्धि in marg.

\$ Ñ2 V1.3 B3.4 D2.6-12 T2 आगम्य रा(\$1 D8 अगमदा) क्षसी
तत्र (\$ V1 D2.8.9.12 T2 बुद्ध्या).

33 Ds om. 33° (cf. v.l. 32).—°) Ñ2 सुत;
Ms पुत्रं(sic) (for पुत्र). D1.4 पश्यन् (for पश्य).
—°) V1 D9 दीसतेजसं; G2 M4.5.7.10 ते महाबलं (M7° भुजं)
(for तेजसा वृतम्).—Ds reads 33° after 31° ...
V3 lacuna for 33°.—°) D6.8.9 वा (for च). G2 [5] पि च समे (by transp.) (for समे चाप).— d) M1 ईश्वरं;
Cg.k.t as in text (for ईद्शम्). D6 M8 पश्य स्वातमान(M8 ज्येष्ठं त्व)मीहशं. % Cg: आत्मानमीहशं कुबेरविहण्यवैभवरहितम्। दिद्दिमित्यर्थः।; so also Ck.t. %

34 °) D1.3.6 द्शर्शिएं (for द्शाप्रीय). D9 यथा (for तथा). S2 युक्तं; D5 [आ]यतं (for यतं). — 6) V2 D6 -विक्रमं (for -विक्रम). — 7) D5.7.9 तथा (for यथा). S Ñ V B D2.6-12 T2.6 स्वमिप(Ñ1 °िस्त); G1 गच्छिस (for भविस). B3 T2 वे (for मे). B1.8 M6 वस्स; M5 शीघं (for पुत्र). — 4) S D2.8.9.12 भव; Ñ1 भासि; Ñ2 V B D6.7.10.11 भवेर; D8 T3.6 भवेद्; G1 क्षिप्रं; M8 पुत्र (for शीघं). — For 34°4, D1.3.6 subst.:

156* स्वामप्येव यथा पश्ये होवंमृतं समाहितः।

[Ds[V]a (for[V]a).]

-After 34, Ds reads 37^{ab} (followed by 157*).

G. 7. 9. 44 B. 7. 9. 44 L. 7. 8. 37 मातुस्तद्वचनं श्रुत्वा दशग्रीवः प्रतापवान् । अमर्षमतुरुं लेभे प्रतिज्ञां चाकरोत्तदा ॥ ३५ सत्यं ते प्रतिज्ञानामि तुल्यो आत्राधिकोऽपि वा । भविष्याम्यचिरान्मातः संतापं त्यज हद्भतम् ॥ ३६ ततः क्रोधेन तेनैव दशग्रीवः सहानुजः । प्राप्स्यामि तपसा कामिति कृत्वाध्यवस्य च । आगच्छदात्मसिद्धचर्थं गोकर्णस्याश्रमं ग्रुभम् ॥ ३७

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

35 ") De स तु (for मातुस्). Ñ1 T1.2 Gs Ms तु; D1.3.4 G1.3 M1.2.4.6.7.9.10 स; Ms सद्- (for तद्). — b) D1.3.4 सहानुज: (for प्रतापवान्). — b) M1 प्रहर्षम् (for अमर्थम्). T3.4 गत्वा (for लेमे). Ñ1 अमर्थवश- मागत्वा. — b) Ś1 D2.8.9.12 सोकरोत्; Ñ1 D7 T G3 M1-3.9 अकरोत् (for चाकरोत्). T2 तथा (for तदा).

36 Ś V1 D2.5.8.12 om. 36. — **) Ñ1 B2 श्राता; Ñ2 V2.3 B2.4 D6.7.10.11 श्रातृ-; B1 श्रातुस् (for तुल्यो). D9 श्रात्रा तुल्यो (by transp.) (for तुल्यो श्रात्रा). Ñ1 तुल्यो यथा; Ñ2 V2.3 B D6.7.9-11 तुल्योधिको (for श्रात्राधिको). — *) T4 damaged for विष्याम्य. Ñ V2.3 B D1.8.4.6.7.9-11 M6 [अ1]जसा चैव(B1 चैवं; D1.8.4 M5 चापि); M5 चिरान्मात: (for [अ]चिरान्मात:). — *) D9 मद्रतं; T3.4 मा चिरं (for हद्गतम्).

37 Ds reads 37° (followed by 157*) after 34. Ta repeats 37° consecutively. —) Da तेनेवं; Me महता (for तेनेव). T (Ta [first time] mostly damaged) G M1-5.7-10 इत्युक्त्वा मातरं राम; K (ed.) ततस्तेनेव कोपेन. —) V1 Ta (second time) महासुज: (for महानुज:). — After 37° , Ś Ñ2 V B1-3 D Ts.a (after the second occurrence of 37°) ins.:

157* चिकीर्धुर्दु करं कर्म तपसे धतमानसः।

[Ta चिकीर्षन्. De दुस्तरं (for दुष्करं). B1 तपसा; D1.a तपसि (unmetric) (for तपसे).];

while Ms ins. after 37^{ab}; whereas Ms.10 ins. after 37:

158* सिद्धचारणसम्पन्नं देवर्षिगणसेवितम्।

— Ñ1 B4 S (except T3.4) om. 37° d. —) D1.4 मनसा (for तपसा). —) \$2.3 D1.3.4 T3.4 बुद्धा (for कृत्वा). \$2.3 D3.3.5.8.9.13 T3 व्यवस्य; D1.4 [अ]बबुद्ध; T4 वृत:स (for [अ]ध्यवस्य). V3 इति कृत्वा व्यवस्थित:. % Ct: इति

कृत्वा इति बुद्धिं कृत्वा। अध्यवस्य तथा निश्चित्य च. % — °)
Т damaged for च्छद्दास्मिसिद्ध्य. \$2.8 D2.9 T1.2 M6.7
अगच्छद्; D6 अगमद् (for आगच्छद्). \$1 V1.3 अथ; \$2.8
D2.5.8.9.18 \$ अर्थ- (for आत्म-). D1.8.4 स्वितो राम (for आत्मिसिद्ध्यर्थं). — f) D1.8.4 \$ (except T3.4) गोकण नाम चा(D1.8.4 सा[sic])अमं(G1 पर्वतं). — After 37, Ñ V2.3 B D1.3.4.6.7.10.11 ins.:

159* स राक्षसस्तत्र सहानुजस्तदा तपश्चचारातुलमुप्रविक्रमः। भतोषयचापि पितामहं विभुं ददौ स तुष्टश्च वराञ्जयावहान्।

[(1.1) В। महानुभावस (for सहानुजस्तदा). Ñ। सहानुज-स्तत्र महाभुजस्तदा. —(1.2) В। चकार (for चचार). —(1.3) В। प्रभुं; Ві. विभुर् (for विभुं). В। भृशं पितामहं (for पिता-महं विभुं). —(1.4) В। सु- (for च). В। वरं (for वराञ्). Ñ। V: В। Ві. Ві. Ві нहाहिन्; Ñ। महात्मने; Ві महाबलान्; В। нहात्मा; Ві भयावहान् (for जयावहान्).];

while M7 ins. after 37:

160* गत्वा गोकणं राक्षसेन्द्रोप्रकर्मा वक्त्रान्भीमाक्षांस्तत्र हुत्वा हुताहो । धत्या वागादीन्संनियोज्यात्मकृत्ये भत्तया युक्तोऽसौ निष्प्रकम्पो बभूव । [Second line unmetric.]

Colophon. Ta damaged up to उ. —Sarga name: Ś Da.s. 9.18 (Ds विश्राद्)रावणादिजन्म; Ñ Vs B रावणोर्प्पत्ति:; V1 D1.s.a रावणशितज्ञा; Vs रावणादिशस्ति:; Ds दशशीवजन्मवर्णने. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 Va.s B1.2 D1.2.12 om.; V1 7; Ds.9 8.—After colophon, Da concludes with राम; Ta with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

अथात्रवीद्विजं रामः कथं ते भ्रातरो वने । कीद्दशं तु तदा त्रह्मंस्तपश्चेरुमंहात्रताः ॥ १ अगस्त्यस्त्वत्रवीत्तत्र रामं प्रयतमानसम् । तांस्तान्धमंत्रिधींस्तत्र भ्रातरस्ते समाविशन् ॥ २ कुम्भकणस्तदा यत्तो नित्यं धर्मपरायणः । तताप ग्रौष्मिके काले पश्चस्वियववस्थितः ॥ ३

वर्षे मेघोदकक्किन्नो वीरासनमसेवत ।
नित्यं च शैशिरे काले जलमध्यप्रतिश्रयः ॥ ४
एवं वर्षसहस्राणि दश तस्यातिचक्रमुः ।
धर्मे प्रयतमानस्य सत्पथे निष्ठितस्य च ॥ ५
विभीपणस्तु धर्मातमा नित्यं धर्मपरः श्रुचिः ।
पश्च वर्षसहस्राणि पादेनैकेन तस्थिवान् ॥ ६

G. 7. 10. 6 B. 7. 10. 6

10

D12 begins with 3.

- 1 ") Ś D2.8.9.12 राघवस्तं; D6.7.10.11 M10 मुर्नि रामः (for द्विजं रामः). G1 अववीद्वचनं रामः.) D1.3.4 M6.7 गतास्ते; G2.3 M1.2.9.10 कथांते (for कथं ते). M4-7 वनं. D1.3.4 आतुराश्रमं (for श्रातरो वने). Ś D2.8.9.12 गरवाश्रममज्तमं; Ñ V B D5 T3.4 तं(V8 ते) गरवाश्रममंडलं(V1 D5 T3.4 भुत्तमं).) D5 ते; G1 वा; M6-8 नु (for तु). G1.2 तथा (for तदा). Ñ2 V2 B आवस्त्र कीदशं ब्रह्मंस.) Ñ2 V2 B2-4 D6.7.10.11 M10 तेपुर्; B1 तेपे (sic) (for चेरुर्). Ñ2 V2 B महोजसः; D6.7.10.11 G1.2 M2.6. 5.7—10 महावलाः (for महावताः). Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 तपो(S2 moth-eaten) कुविज्ञशाचराः.
- 3 °) D6.10.11 ततो; D7 तपो-; G M4.7.10 तथा (for तदा). Ś Ñ V B2-4 D2.5.8.9.12 [झ]त्यं; B1 [झ]त्यंतं (for यत्तो).—b) Ś Ñ V2 B D2.5.8.9.12 सत्य- (for नित्यं धर्म-). D1.5.4.6.7. नित्यं). V1.3 T3.4 धर्मसत्य- (for नित्यं धर्म-). D1.5.4.6.7. 10.11 T1.2 G M(except M8) -पथे(D1.3.4 °थि) स्थितः (for -परायणः).—D8 om. (hapl., see var.) 3° -0 -0 G2 M1.3 में (M1 मी) इमके (for मेकिक). G2 मासि (for काले). D6.7.10.11 M10 मिक्सकाले जि.—0 D1.4 M2.6.8 पंचामी-प(D6 °मी) पु(M6 °मी सं-) इयवस्थितः; D6.10.11 पंचामी-प(D6 °मिप)रितः स्थितः; D7 विह्निभः सूर्यपंचमैः; G1

M.7.9 पंचाह्मयंतव्यं (G1 °द्मीन्सम)वस्थित:; G2 M5 वीर पंचाद्मिमध्या:. % Cv: पञ्चाद्मीव्व (नि)ति वृत्तानुकूलार्थों दीर्घः।; Ct: 'वह्निभः सूर्यपञ्चमैः' इति पाठे सूर्यः पञ्चमो येषां तैर्वह्मिरित्यर्थः। 'पञ्चाद्मीन्परितः स्थितः' इति पाठेऽपि सूर्यं-सहिता एव पञ्चाद्मयः. % —For 3°d, Š Ñ V B D2.5.8.9.13 T3.4 subst.:

- 161* अतप्यद्रीध्मकाले वे सोऽग्निमिः सूर्यपञ्चमैः।
- [Ś D2.8.9.12 तु (for व). Ś D2.8.18 स्थैसंनिमै: (for °पञ्जमै:).]
- 4 °) Ś Ñ V B D2.5-12 T2.4 मेघांबुसिको वर्षासु.

 8) T4 असे * * (damaged) (for असेवत). B2
 चीरवासा जितेंद्रिय:. °) D5 वे (for च). Ś1 Ñ V B

 D8.5.6.8.10.11 M4.7 ज़िशिरे(V1 ° रं) (for शैशिरे). V1
 कालं. D7 नित्यं शिशिरे काले तु. ब) D6.10.11 T G3 M3.4.
 9.10 -मध्ये; M6 -मध्यं (for -मध्य-). Ñ1 -प्रतिश्रयं; T3.4 G1

 M6 -प्रतिष्ठि(M6 ° श्रि)त्;; Ck.t as in text (for -प्रतिश्रय;).
- 5 b) De.7.10.11 [अ] प ः Me [अ] भि (for [अ] ति).

 D1.8.4 तत्राभि (for तस्याति). Ś V1 D2.8.9.12 T8.6 तथालगुः; Ñ V2.3 B Ds तदा ययुः (for [अ] तिचक्रमुः).

 —°) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T8.6 Me धर्मलला (Ds सल्यधर्मा)भि (Ñ1 Me ° जुः D9 ° ति) रक्तस्य (Ś D13 ° क्तः स); Ñ2 · V2 (after corr. in marg.) B सल्य (B1-8 ° त्ये) धर्मे च (Ñ2 ° में जु) रक्तस्य . *) Ñ V3 B2.6 T3 M1-3.6.9 वि (Ñ2 B4 [S] धि) छि (V3 चेष्टि) तस्यः V1 T8.6 D5 [S] विस्थतस्य (for विष्ठितस्य). T4 हि; Ms om. (subm.) (for च). Ś D2.8.9.12 तपस्तेषे महो (D9 ° दो)- स्कटं; B1.8 D1.3.4 सत्यथा (D1.4 ° त्ये वा; D3 ° त्यं चा)- धिष्ठितस्य च.
- 6 *) ŚÑ V1 B D2.5.8.9.12 T3.4 च (for तु).) ŚÑ V B D1-5.8.9.12 T3.4 Me-8 G (ed.) धर्मरत: (Ms °चर:; G[ed.] वतः) (for धर्मपर:). V1 च सः; D1.9.4 तदा (for श्रुचि:). Ns om. (hapl.) 6°-7.) V1.2 एवं (for पञ्च). \$ D8.12 om. (hapl.) 6⁴-9°. Ms om. (hapl.) 6⁴-8°.
- 7 Ś Ñ2 D8.12 M5 om. 7 (cf. v.l. 6). L(ed.)

G. 7. 10. 7 B. 7. 10. 7 L. 7. 9. 0 समाप्ते नियमे तस्य ननृतुश्राप्सरोगणाः ।
पपात पुष्पवर्षे च क्षुभिताश्रापि देवताः ॥ ७
पश्च वर्षसहस्राणि स्यं चैवान्ववर्तत ।
तस्यौ चोर्घ्विशरोबाहुः स्वाध्यायधृतमानसः ॥ ८
एवं विभीषणस्यापि गतानि नियतात्मनः ।
दश वर्षसहस्राणि स्वर्गस्थस्येव नन्दने ॥ ९
दश वर्षसहस्रं तु निराहारो दशाननः ।
पूर्णे वर्षसहस्रे तु शिरश्राश्रौ जुहाव सः ॥ १०

om. 7-9. V1 D2,5.9 om. 7^{ab}.—^a) B1-8 T1.2 G3 तिस्मन् (for तस्य).—^b) V3 दृदशुश् (for ननृतृश्). D8 हि (for च).—^c) Ñ1 -वर्षाण (sic) (for -वर्ष च).—^d) Ñ1 V B2-4 D7 (marg. also).10.11 तुष्टुवृश् ; B1 तुतुपृश् (for श्लाभिताश्). B D1:3-6 T5.4 [ए]व (for [अ]पि). D2.9 श्लुतृष्णा नाष्य (D2 नैव)वर्तत.

8 Ś Ds.12 om. 8; Ms om. 8° (for both, cf. v.l. 6). L (ed.) om. 8 (cf. v.l. 7). Ds.9 om. (hapl., see var.) 8° 6.—°) V1 एवं (for पञ्च). T4 damaged for -सहस्राणि.— °) Ñ B Ts.4 एव (for चैव). Ñ1 V2 Bs.4 G2 [अ] न्व(Ñ1 B4 G2° नु)वर्तयन्; B1 [अ] नुवर्ततः B2 [अ] न्ववर्तयन्; T G1.3 M1.5.10 [अ] न्ववेक्षतः M5 [अ] वलोकयन् (for [अ] न्ववर्तत). D5 भास्करं चाभ्यवर्तत.
— °) Ñ V B D2.9 T3 G1 ऊर्ध्व- (for चोर्ध्व-).— °) D1.6.6.7.10.11 M1 स्वास्थाये (for स्वास्थाय-). G1 -[अ] हत-; G2 M2.4.5.7.9 -गत-; M10 -हत- (for -एत-). Ñ V B D3.5.9 T3 -[अ1] सक्तचेतनः (for -एतमानसः). T4 स्वा ******* (damaged).

9 \$ D_{8.12} om. 9^{abo} (cf. v.l. 6). L(ed.) om. 9 (cf. v.l. 7). T₈ om. 9^{ab}. D_{8.7.10.11} T_{1.2} G M₁₋₅. 7-10 transp. 9^b and 9^d.—^b) Ñ₂ V₂ B सुमहासमन: (for नियता°).—°) G₁ एवं (for दश).—B₂ reads in marg. 9^d-11^b. D₅ reads erroneously 11^b in place of 9^d and then reads 11^{od} for the first time repeating it in its proper place.—^d) V₁ D₇ G₁ स्वर्गतस्य; Cg.k.t as in text (for स्वर्गस्थस्य). \$ V₁ D_{2.8.9.12} वंदत:; Ñ₁ धार्मण: (for नन्दने). M₆ स्वर्गस्थो चंदने वने.

10 B2 reads in marg. 10 (cf. v.l. 9). D5 om. 10°6.—°) \$ Ñ V B1.4 D1-4.8.9.12 T3.4 M6 दिन्धं; B2.3 दिन्धः; T1.2 G3 M1-5.8.10 स च; G3 M4.5.7 सोपि (for दश-). V2 D1.4 च; M3 वे (for तु). B2 T1.2.4 G1.3 M9 -सहस्राणि (for -सहस्रं तु).—V3 om. 10°. % Cv: निराहारो दशानन इत्यन्नासृदिति वाक्यसेदः। अन्यथा सशब्दोऽतिरिच्येत. % —D5 reads 10° after 11° (r.).

एवं वर्षसहस्राणि नव तस्यातिचक्रमुः ।
शिरांसि नव चाप्यस्य प्रविष्टानि हुताशनम् ॥ ११
अथ वर्षसहस्रे तु दशमे दशमं शिरः ।
छेतुकामः स धर्मात्मा प्राप्तश्रात्र पितामहः ॥ १२
पितामहस्तु सुप्रीतः सार्धं देवैरुपस्थितः ।
वत्स वत्स दशग्रीव प्रीतोऽस्मीत्यभ्यभापत ॥ १३
शीव्रं वरय धर्मज्ञ वरो यस्तेऽभिकाङ्कितः ।
किं ते कामं करोम्यद्य न वृथा ते परिश्रमः ॥ १४

— o) Ds अथ (for पूर्ण). Ta damaged from स्ने up to ष (see var.) in d. Ś D2.8.12 स; T3 [5]थ (for तु).
— d) Ś Ñ V B D2.5.8.9.12 T3.4 शीर्ष (Ta damaged)म;
D1.3.4 शिरस्तु (for शिरश्र). T1 M3 ह; T2 हि (for स:).

11 B2 reads in marg. II 6 (cf. v.l. 9). — 6)
\$2.3 D2.3 चास्य (for तस्य). V1 रावणस्य (for नव तस्य).
B2 [आ]पि; D1.3.4 M6 [आ]भि- (for [आ]ति-). B3
गतानि चै (for [आ]तिचक्रमु:). — D5 repeats II 6 here
(cf. v.l. 9). T4 damaged for II 6. — 6) \$ D2.5
(both times).8.9.12 M6 चैवास्य; Ñ1 चै तस्य; D1.3.4
छिन्नानि (for चाष्यस्य). — 6) \$1 D8 प्राविशत (for प्रविधानि). B2 D5 (both times).9 T4 G1 हुताशने (T4 8 **
[damaged]). — After II 6 (г.) D5 reads I0 6 ...

12 °) D9 पूर्ण (for अथ). B1.3.4 वर्षसहस्रांते; T4 वर्ष ****(damaged) (for °सहस्रे तु). —°) \$1 Ñ V2.3 B D1.3-5.8 T2 G3 M5 छेतुकामस्य (G3 M5 °अ); T1 G1 M1.4.7.8 छेतुकामें (G1 M1 °मी) च. D6.7.10.11 G2 M2.3.9.10 छेतुकामें दशप्रीचे; M6 छेतुकामं च विज्ञाय. — d) \$ V1.3 D2.8.9.12 T4 चाथ; Ñ1 V2 B2-4 D6.7.10.11 M3.7.10 तत्र; Ñ2 B1 तस्य; T3 चापि (for चात्र). D5 संप्राप्तअ (for प्राप्तआत्र). \$ Ñ V2.3 B2-4 D2.5.8.9.12 T3 प्रजापति: (for पितामहः). —After 12, M2.9 ins.; while G2 subst. for 13 db.:

162* देवगन्धर्वसिद्धेश्च ऋषिमिः किंनरैः सह।

13 b) Ñ V2 B सह; D5 सर्व- (for सार्घ). Ś V1 D2 5.8.9.12 T3.4 उदारघी: (for उपस्थित:). —For 13.6, G2 subst. 162*. —°) D6.7.10.11 M4.10 तव तावद् (D6 तात); T1.2 G M1-3.5.8.9 तव वत्स (for वत्स वत्स). —D5 om. (hapl.) from दशशीव up to वीद् in 15.5.8.3 D12 बभूव च दशशीवे. —T4 damaged for ...—°) Ś2 D12 [S]स्म प्रति-; Ñ V2 B तेस्मीति; D9 [S]स्म प्रति- (for ऽस्मीत्यभाषत; V3 प्रहृष्टेनांतरात्मना (= 15.6).

14 Ds om. 14 (cf. v.l. 13). —) Ñ V2 B M6 विणिष्य; Ta damaged (तिंग वर्ष). G1 धर्मिष्ठ (for धर्मेड)

ततोऽत्रवीद्शग्रीवः प्रहृष्टेनान्तरात्मना । प्रणम्य शिरसा देवं हर्पगद्भदया गिरा ॥ १५ भगवन्त्राणिनां नित्यं नान्यत्र मरणाद्भयम् । नास्ति मृत्युसमः शत्रुरमरत्वमतो वृणे ॥ १६ सुपर्णनागयक्षाणां दैत्यदानवरक्षसाम् । अवध्यः स्यां प्रजाध्यक्ष देवतानां च शाश्वतम् ॥ १७ न हि चिन्ता ममान्येषु प्राणिष्वमरपूजित ।

-- °) Ś Ñ1 V1.3 D1-4.7.8.10-12 Ts.4 G1 寺; Ñ2 V2 B1.4 तत्; B2.3 तं; Ms कस् (for किं). G(ed.) तं तं (for किं ते). Me [क] त्र (for [क्ष] द्य). — d) G। मया (for वृथा).

15 Ds om. up to बीद् in 15° (cf. v.l. 13). —") D3.6.7.10.11 S (except T3.4) अथ (for ततो). — b) Ds सुरात्मना (sic) (for [अ]न्त°). Gs श्रीतात्मा लोकभावनं; M1.3-5.7 पितामहस्पागतं.

16 b) T1-3 G2.3 नास्त्यत्र (G2 °न्यन्) (for नान्यत्र). $-^{\circ}$) \tilde{N}_2 V_2 B न च (for नास्ति). $T_{8.4}$ मृत्योः समः. —) Bs स्वमस्त्वम्, Ñs V1 ततो; D1.8.4.6.7.10.11 S (except Ts.4) Ck अहं (for अतो). Dis रणे (for वृणे). Na प्रयच्छ मे; Ds ऋते वृणात (corrupt) (for अतो वृणे). -After 16, Ñ Va.s B Ds.4.7.10.11 ins.:

163* एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा दशबीवमुवाच ह। नास्ति सर्वामरखं ते वरमन्यं वृणीष्व वै। एवमुक्तस्तदा राम ब्रह्मणा लोककारिणा। दशग्रीव उवाचेदं कृताञ्जलिरथाप्रतः।

[(l. r) B4 ततो (for तदा). Ñ1 देवो (for ब्रह्मा). -(1. 2) Ñ1 वत्स (for सर्व-). Da श्रुणुब्ब (for वृणीब्ब). Ba Ds.4.7.10.11 Ct मे (for वे). —(1. 3) Ds.7.10.11 उत्ते. Vs तु ते (sic) (for तदा). Ñ1 - धारिणा: D3.7.10.11 - कर्तृणा (for -कारिणा).]

17 D1 om. 17.—") B1.3.4 सुपर्णयक्षनागानां. —8) M3 -गंधर्व- (for -दानव-). —°) Vs Dε.7.10.11 S (except T3.4 M6) [S]हं (for स्यां). Ñ1 V1 अवध्यत्वं (for अवध्य: स्यां). Gः गमिष्यामि (for प्रजाध्यक्ष). -) Ds.4 Mo.7 देवानां चैव (for देवतानां च). Ñ2 Vs.8 B सर्वश:; Ds.5,6.8.10.11 T Gs.8 M1.3.5.10 शाश्वत(Ds.6 Ta.4 °a:).

18 °) D1.4 Me संज्ञा; T4 चिंत्यं (for चिन्ता). Ts.4 [अ] न्येभ्य: (for °g). —) Ts.4 प्राणिभ्य: (for °g). S Ñ V B Ds.5.8,9.12 Ts.4 प्रपितामह (for [आ]मरपूजित). -Ds om. (hapl.? see var.) 18°-19. -) Ñ1 V1.2 M1.8.7.8 - भूतानि (for -भूता हि). S Vs D2.6-12 T1.2 M1.8 ते (for में). B1 इमे; D1.8.4 तु में (for दि में). Vs B1

तृणभूता हि मे सर्वे प्राणिनो मानुषादयः ॥ १८ एवमुक्तस्तु धर्मात्मा दश्यीवेण रक्षसा । उवाच वचनं राम सह देवैः पितामहः ॥ १९ भविष्यत्येवमेवैतत्तव राक्षसपुंगव। शृणु चापि वचो भृयः प्रीतस्येह शुभं मम ॥ २० हुतानि यानि शीर्पाणि पूर्वमशौ त्वयानघ । पुनस्तानि भविष्यन्ति तथैव तव राक्षस ॥ २१

G. 7. 10. 23 B. 7. 10. 24 L. 7. 9 18

De.7.10.11 सन्ये (for सर्वे). M10 तृणभूतमहं मन्ये. —) To damaged; Me मानुषाद्वयं (for 'षादयः).

19 Ds om. 19 (cf. v.l. 18). - Bz स (for त). Ñ1 Ts.4 रोदिण; G (ed.) ब्रह्मासी (for धर्मारमा). -°) Ds.7.20.11 देव: (for राम).

20 ab) Ñs Va.s B Me [ए]तदेवं वै (Vs हि; B1 वस्मे [sic]; Ba Me ते); Ds [ए]व ते वैतत् ; De.7.10.11 T1.8.4 G M2.4.5.7-9.10 [ए]वमेतत्ते (for [ए]वमेवैतत्). D6.7.10.11 T1.2.4 G M2.4-10 बचो (De M10 ेरो) (for तव). M1 यथेच्छासे भविष्यंति तथैव तव राश्रस. -After 2000 De.7.10.11 M10 ins. :

164* एवमुक्तवा तु तं राम दशग्रीवं पितामहः।

[De तदा (for तु तं).]

— od) Ñ1 D7 (marg. also as in text).10.11 बरो; Ñ2 Vs Bs वरं (for वची). -Te damaged from भू up to जु. V1 प्रीतस्तेहं; Ds Gs प्रीतस्य च (Gs °स्येदं); T1 G1 Ms.s प्रीतस्यैवः Ga प्रीतोस्येव(sic) (for प्रीतस्येह). Ñ Va B हितं; D10.11 शुभो (for शुभं). V1 वच: (for मन). -After 20, Vs reads 168* for the first time, repeating it after 30.

21 ab) Te damaged from यानि up to q. De.s om. (hapl.) यानि. Ds M7 om. (hapl.) from 21 up to 22°. G2 तूर्णम् (for पूर्वम्). — ° d) Ñ1 V2 B1.3.4 अक्षयाणि; Ba अक्षतानि (for पुनस्तानि). Ba तत्र; Do वर- (for तव). V1 M10 रावण; B1 सर्वश: (for राक्षस). Ns भविष्यंति पुन-स्तानि तव राक्षसपुंगव (for d cf. 20^{b}). —After 21, \tilde{N} V B1.8,4 D1.3,4,6,7,9-11 S ins.:

165* वितरामि च ते सौम्यरूपमन्यरसुदुर्छभम्। छन्दतस्तेऽनुरूपं च मनसा यत्तवेप्सितम्।

(l. I) V1 D1.8.4.9 T8.4 विद्धामि (for वितरामि). D7.10 11 M10 [इ]इ (for च). B4 ददामि चैव; D6 नितरामाह (for वितरामि च). Ds तत् (for ते). Ds.7 M10 रूपं; T4 वस्स (for सौम्य-). Ñ Va B1.2.4 Ms.6 वरम् (for -रूपम्). Ñ V B1.8.6 अन्यं: G1 M2.4.8.8 अन्ये: (for अन्यत्). Mio सीम्यमन्ये: (for -रूपमन्यत्). De.न सौन्यमन्येर्दुरासदं: D10.11 वरं चान्यं दुरासदं

G. 7. 10.25 B. 7. 10.25 L 7. 9.20 एवं पितामहोक्तस्य दशग्रीवस्य रक्षसः ।
अग्नौ हुतानि शीर्षाणि यानि तान्युत्थितानि वै ॥ २२
एवम्रुक्त्वा तु तं राम दशग्रीवं प्रजापितः ।
विभीषणमथोवाच वाक्यं लोकपितामहः ॥ २३
विभीषण त्वया वत्स धर्मसंहितबुद्धिना ।
परितृष्टोऽस्मि धर्मज्ञ वरं वरय सुत्रत ॥ २४

(for the post. half). —(1. 2) G1 छंदसस; Cv.k as above (for छन्दतस्). D6 ते स्व-; D7.10.11 M10 तव; T1.2 G8 M1.3 तेस्तु; M6 तुरु (for तेऽनु-). G2 मनसो (for °सा). D6.7. 10.11 यथथा (for यत्तव). M10 मनसोध यथेप्सितं (for the post. half). % Cv: वितरामि च ते सीम्यरूपमन्यैः सुदुईममित्युक्ते सर्वदा सीम्यरूपमेव न कामरूपमिति शिक्कांचा तत्परिहारार्धमाह छन्दत इत्यादि। तेन रावणस्य सौम्यरूपत्वं नित्यमसौम्यरूपत्वमागन्तुकम्. % — For l. 2, Ñ V B1.3.6 D1.3.4.2 T3.4 subst.:

165(A)* छन्दतो विन्द भद्रं ते रूपमन्यद्यदीच्छिसि।

[V1 श्रृणु हीदानी; Vs विंदयंश्चिषि; D1.3.4.9 Ts.4 L (ed.) विभृ(L [ed.] विग्न हीदानीं (for विन्द भद्रं ते). V2.8 B4 D1.4 Ts.4 अन्यवद् : Ds त्वं यद् (for अन्यवदि).]

- 22 D5 M7 om. 22^{abc} (cf. v.l. 21). Ś1 om. (hapl.) 22; Ś2.8 B2 D2.8.12 om. 22^{ab}.—") M2 तथा (for एवं). D9 पितामहोक्तं च.—T4 damaged from 22° up to मु in 23°.—") D6.7.10.11 पुनस्तानि; G1 यानि कानि (for यानि तानि). B4 [उ]चित्रतानि; G1 [अ]धिं; K(ed.) [उ]हि॰ (for [उ]हिथतानि). B1 च (for वै).
- 23 T4 damaged up to मु in 23^a (cf. v.l. 22). M10 om. 23^{ab}.—^a) Ñ1 वरं; V1 तु वे; T3.4 तदा; M8 ततो (for तु तं). D1.3.4 दशप्रीवं (for तु तं राम).—^b) D1 3.4 तदा राम (for दशप्रीवं). V1 D6.7.10.11 M1.5 पितामहः (for प्रजापतिः).—Ñ1 reads in marg. 23^{cd}.—^e) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 उवाचेदं (for भयोवाच).—^d) D6 M10 लोकानां प्र (for वाक्यं लोक-).
- 24 ⁵) B1 -शंसित-; T4 -संयुत-; M2 -संस्थित- (for -संहित-).) S D2.5 8.9.12 संतोषितो; Ñ B भाराधितो; V1 T3.4 तोषितश्च; V2 D1.3.4 परितोषितो (hypm.) (for परितृष्टो). D6.7.10.11 M10 धर्मात्मन् (for धर्मञ्च). V2 भाराधितोस्म वै वस्स.
- 25 Ms om. (hapl.) 25-26.—°) G2 एवमुक्तस् (for विभीषणस्). B1.4 च (for तु).—T4 damaged for 25.6.—°) Ś Ñ V B D2.5.8.6.12 T3 प्रांजलियांक्यमञ्ज्ञीत्; T1.8 G1.5 M1-5.7.9.10 प्रो (G1 M4.5 7 [all with hiatus] उ)वाच प्रण (M4.7.9 ° य ,तो वचः (M1 सृशं); G2 प्रत्युवाच विभीषणः .—°) Ś2.3 Ñ1 B1.3.4 D2.8.12 T1.2 M3 सवैंर्; V3 प्रवेंर् (for सर्व-).—²) Ś Ñ V B D T3.4 M6 रिममिर्यथा (for इव रहिमभिः).

विभीषणस्तु धर्मात्मा वचनं प्राह साखिलः । वृतः सर्वगुणीर्नेत्यं चन्द्रमा इव रिक्मिभः ॥ २५ भगवन्कृतकृत्योऽहं यन्मे लोकगुरुः स्वयम् । प्रीतो यदि त्वं दात्व्यं वरं मे ऋणु सुत्रत ॥ २६ या या मे जायते बुद्धिर्येषु येष्वाश्रमेष्विह । सा सा भवतु धर्मिष्ठा तं तं धर्म च पालये ॥ २७

26 Ms om. 26 (cf. v.l. 25). —) Šī Ds किमन्यरक्तम्; Š2.3 D12 तावच कृतम्; Ñ V B1.4 भगवन्कृतम्.
M1.3 [S]िर्स्स; M6 [S]यं (for Sदं). Ś Ñ V1.2 B4
D1-4.8.9.12 एतावद्; V3 एवेतद्; B1 एवाद्य (for -कृत्योऽदं).
B2 एतरकृतं च तावन्मे; B3 एवं कुरु स्वभावं मे. —) B1 यसः
D1.4 यस्वं (for यन्मे). Ś Ñ V B1.4 D1-5.8.9.12 T8.4
लोकेश्वरः (for लोकगुरः). Ñ V1.2 B1.4 प्रभुः (for स्वयम्).
B2.3 सर्वलोकेश्वरप्रभो. —) Śī Ñ V B1.3.4 D1-9 T3.4 G1
M6 10 तु; V1 च (for रवं). Śī Ñ V B1.3.4 D1-9 दातन्यो.
\$2.3 B2 D10-12 प्रीतेन(\$2.3 D12 तोसि; B2 तो मे) यदि
दातन्यो; B1 प्रीतो यदि तदा दिन्यो. —) Ś Ñ V B1.2.4
D वरो; B3 रामो(sic) (for वरं). B2 [S]यं (for मे).
\$ V3 D2.5.8.9.12 T4 सर्वतः(V3 शः); V1 धर्मतः; G1 सर्वदा
(for सुवत). — For 26° d, G2 subst.:

166* प्रीतः सफलमधैव जन्म मे लोकविश्रतम्। दास्यसे यदि वै महां वरं लोकगुरो ऋणु।

—Thereafter, G2 cont.; while N V2 3 B D1.3.4.6.7.

167* परमापद्गतस्यापि धर्मे मम मितभेवेत्। अशिक्षितं च ब्रह्मास्त्रं भगवन्त्रतिभातु मे।

- [(1. 1) Ñ V2.8 B एव (for मम). Ñ1 B1 धृतिर् (for मित्र). % Ct: परमापद्रतस्य सांसारिकव्यवहारतः परमापापदं प्राप्तस्यापि मम धर्मे नारायणे मित्रभैवेत्। 'रामो विश्वहवान्धर्मः ' इत्युक्तित्र धर्मपदेन नारायणः । अन्यथा 'सा सा भवतु धर्मिष्ठ ' इत्यनेन पौनस्तर्य स्यात्. %—(1. 2) T1 ब्राह्मण्यं (for ब्रह्मास्त्रं). Ñ V2.8 B1.8.6 D1.8.4 M2.6 भगवन्ब्रह्मास्त्रं (by transp.). G1 प्रद्दातु; M6 प्रतिभाति.]
- 27 °) Ś1 D2.5.8.12 यथा (for या या). Ś Ñ V1 B D1-4.8.9.12 Me जा(B2 घी)येत मे; V2 जायते में (by transp.) (for में जायते).) Ś Ñ V1.8 B1.4 D1-5.8.9.12 Me तेषु तेषु (for येषु येषु). V1 B1.2 D6.7. 10.11 M5.6 च; G1 [अ]पि (for [इ]इ).) Ś1 D8.12 में (for second सा). V1 भवेच (for भवता). D5 सामानविह (corrupt) (for सा सा भवता). D1.4 धमेंषु (for धमेंषा).) D1.3.4 ततो; D2 G1.2 तत्तद्; T2 K (ed.) तं च (K [ed.] ता); M1 सत्यं (for तं तं). Ś1 भजे तथा; Ñ2 V2 B3.4 D2 भजेत वा(B3.4 हि; D2 च); V2 भजाम्यहं; B1 भजे त्वहं; B2 भजत्वहो; D1 G1 च पाळयेत्; D6 भजे हिंद

एष मे परमोदार वरः परमको मतः।
न हि धर्माभिरक्तानां लोके किंचन दुर्लभम्।। २८
अथ प्रजापतिः प्रीतो विभीषणम्रवाच ह।
धर्मिष्ठस्त्वं यथा वत्स तथा चैतद्भविष्यति।। २९
यस्माद्राक्षसयोनौ ते जातस्यामित्रकर्षण।
नाधर्मे जायते बुद्धिरमरत्वं ददामि ते।। ३०
कुम्भक्रणीय तु वरं प्रयच्छन्तमरिंदम।

(corrupt); T3.4 भने तद्दा (for च पालये). \$2.3 D8.12 तं नाधमें भनेत वा; Ñ1 तद्यं भनतित च(sic); V1 ततो धर्मो भवेतत:; D9 तत्तद्धमें भनेति च. & Cg: पालये पालयेयम्. &

28 ब) Ś V1 D8.12 एवं (for एष). Ś Ñ2 V2.8 B D2.8.9.12 T3 M6 G(ed.) परमोदारो(B2 भाः काम:; G[ed.] भो देव). — b) V3 G1 मम (for मतः). V1 वर: सर्वगुणाधिकः; B2 सर्वदा हृदि वर्तते. — b) Ñ B T1.2 G3 M1.3-[अ]नु-(for-[अ]मि-). D3.4 सक्तानां (for रक्तानां). — d) T1.2 G M8 किंचित्सु-(G1 श्र-; G2 भा) (for किंचन). Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 T3.4 किंचिछोकेहित (D1.4 स्तु) दुर्लभं.

29 a) Ñ1 D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 पुन:; V1 तत: (for अथ \. B2 वाक्यं (for भीतो). — b) Ñ B1.3.4 वाक्य-मेतद् (for विभीषणम्). G2 हा (for ह). — c) Ñ V1.2 B2 D2.5.7.9-11 T3.4 G M2.6 Cv धर्मिष्ठ (for egg.). Ś B4 D2.3.8.9.12 T3 सदा; D1.4 यदा (for यथा). B3 यथा (sic) (for बत्स). V3 धर्मिष्ठं चैव धर्मज्ञ. — B3 om. from 29 up to the prior half of l. 2 of 168*. — d) G1 वा (for च). M5 [ए]वं (for [ए]तद्). Ñ1 यथैतत्ते; Ñ2 तथैतत्तद्; V1 तदा चैवं; V2 B1.2.4 तथैवं ते (V2 तद्); D1.8.4 तदा चै (D3 च)तद्; D5 G2 M3 तथैवैतद्; T3 तथा वत्स (for तथा चैतद).

30 Bs om. 30 (cf. v.l. 29).— S Vs Ds.8 तसाद; D1.3.4 T1.2 G M1-5.7-9 यस्य (for यसाद). T2 Gs तु (for ते).— D1.3.4 T1.2 G M1-5.7-9 [अ] मित्रकान; D6.7.10.11 M6.10 [अ] मित्रनाशन (for किषण). S V1.3 Ds.5.8.9.12 Ts.4 जातस्य हि(Vs D6 Ts.4 स्थाप) निशाचर.— S V1.5 Ds.5.8.9.12 Ts.4 रमते; Ñ Vs B1.2.4 वर्तते; Ck.t as in text (for जायते). D1.3.4 धमें खिंद: परमिका (with hiatus).— B1 द्दानि.— After 30, Ñ Vs.8 (repeats here; cf. v.l. 20) B Ds (only l. 1) ins.:

168* एव एव च ते कामो भविष्यति निशाचर। अशिक्षितं च ब्रह्मास्त्रं यथावत्प्रतिपत्स्यसे।

[Bs om. up to the prior half of l. 2.—(l. 1) B1 पनम् (for एव). Vag; Bs Ds हि (for च). Ñi Vs(first प्रजापित सुराः सर्वे वाक्यं प्राञ्जलयोऽब्रुवन् ॥ ३१ न तावत्कुम्भकर्णाय प्रदातन्यो वरस्त्वया । जानीपे हि यथा लोकांस्नासयत्येष दुर्मितिः ॥ ३२ नन्दनेऽप्सरसः सप्त महेन्द्रानुचरा दश । अनेन भक्षिता ब्रह्मकृषयो मानुपास्तथा ॥ ३३ वरन्याजेन मोहोऽस्मै दीयताममितप्रभ । लोकानां स्वास्ति चैव स्याद्भवेदस्य च संनितिः ॥ ३४

G. 7. 10. 39 B. 7. 10. 40 L. 7. 9. 32

time) न संशय: (for निशाचर). Ñs नित्यं वस्त भविष्यति (for the post. half).—(l. 2) Bs त्वं चापि (for यथावत). Ñs Bs.4 प्रतिपत्स्यते; Vs Bs प्रतिपद्यसे; Vs (first time) भास्यते; Vs (second time) भारत ते (for प्रतिपत्स्यसे).]

31 ⁴⁶) Bs च (for तु). Śs.s D12 प्रायस्कृतम् ; Ñ V B दातुकामम् ; D1.3.4 प्रदेयं तु(D3 नु) (with hiatus) (for प्रयस्कृतम्). G1 M5 6 अर्रिदमं. D6.7.10.11 G2 M10 इत्युक्तवा कुंभकणीय वरं दातुम(G2 °तुं वय)व(M10 °मुप)-स्थितं.—After 31 ⁴⁶, D1.3.4 ins.:

169* प्तसिन्नन्तरे राम देवाः सर्विपुरोगमाः।
—°) G2 वरदं तुः M1 पितामहं (for प्रजापति). M4 प्रजाः
(for सुराः). D1.2.4 अथागम्य (for सुराः सर्वे).

32 ⁶⁶) Ś V₈ B₈ D_{1.4.8.9.12} T₂ देव; D₈ चैत्र; T_{1.8} M_{1.8} तात (for तावत्). T₄ भगवन् (for न तावत्). T₄ न (for प्र-). B₈ दातव्योद्य; G₁ दातव्यो हि (for प्रदातव्यो). V₁ कुंभकणीय चरते दातव्यो यस्त्वया वर:.—°) Ś Ñ V B_{1.8.4} D_{2.8.9.12} T_{8.4} जानासि; T₂ जानीते; C₈.t as in text (for जानीपे). B₄ [इ] ξ (for हि).—^d) V₁ B_{1.2.4} D₇ ताप(V₁ D₇ नाश)यित (for त्रास°). B₄ [ए] व (for [ए]प). Ñ V_{1.8} D₅ T_{8.4} राक्षसः; C₈.t as in text (for दुर्मति:). Ś D_{2.8.9.12} त्रासयिष्यति राक्षसः; V₂ त्रासयामास राक्षसः.

33 ") Ś Ds.s.s.12 Ts.4 सर्वा; D1.s.4 तत्र (for सप्त). —T4 damaged from च in 33 up to ছ in 33 . —") G2 अनेका (for अनेन). —") Ñ1 V1.2 B2 T1.2 M1-3.8.9 मानवास; Ñ2 बाह्मणास (for मानुषास). —After 33, D7.10.11 Ts 4 M2 ins.:

170* अलब्धवरपूर्वेण यस्कृतं राश्चसेन तु । यद्येष वरलब्धः स्याद्वक्षयेद्धवनत्रयम् ।

[(l. I) D10.11 -पूर्णेन; Cg as above (for -पूर्वेण). M3 इतमेवं तु रक्षसा (for the post. half). —(l. 2) K (ed.) तद् (for यदि). M3 स्याझण्यवरः (by transp.). T4 नाशितं (for सक्षयेद्).]

34 Ts reads 34° twice. Vs illeg. for 34°.—°)
T1.2 G2.3 Ms 3; Ts(second time) M4.7.8.9 [5] सी;

[67]

G. 7. 10. 40 B. 7. 10. 40 L. 7. 9 33

एवम्रक्तः सुरैर्ब्रह्माचिन्तयत्पद्मसंभवः । चिन्तिता चोपतस्थेऽस्य पार्श्वं देवी सरस्वती ॥ ३५ प्राञ्जिलेः सा तु पार्श्वस्था प्राह वाक्यं सरस्वती । इयमस्म्यागता देव किं कार्यं करवाण्यहम् ॥ ३६ प्रजापतिस्तु तां प्राप्तां प्राह वाक्यं सरस्वतीम् ।

G1 M5 [S]यं; M1.2.10 वै (for इस्में). Ś N V1.2 B1.4 D1-4.8.9.12 Ts(first time).4 M6 तच्छापो वरनामास्में (V1 °दानोस्में; B1 °सों); B2.3 एतज्ज्ञात्वा(B3 ततः सुसं) वस्श्रास्में. — 5) Ś V3 D1-5.8 9.12 अमरप्रभों; Ñ1 B3 अमितप्रभों (B3 °मु:); T(T3 second time) G1 M (except M6) अस्य रक्षसः (for अमितप्रभ). — 7) Ñ V2 B D1.8.4 M6 लोकेम्यः (Ñ2 °के वै); Ck.t as in text (for लोकानं). Ñ V B D1-4.9-11 T3.4 M3.8 Ck.t [प]वं (for [प]व). — D1 om. from स्याद् in 34° up to 36°. M6 [अ]स्तुः Ck.t as in text (for स्यान्). — 4) Ś1 D8 M4 अस्त (sic); B1 G3 तस्य (for अस्य). V3 T2 [अ]पि; D5 [इ]व; T1 G3 M5.10 न (for च). Ñ2 V3 B1-3 D10.11 T3 M5 Ck.t संमति:; V2 D6 T1 सन्मति:; G2 संतति:(sic); T2 [अ]सन्मति:; Cg as in text (for संरति:). D5 भवेद-स्थेव संततिं (sic).

35 D1 om. 35 (cf. v.l. 34).—⁶) D2.8.12 M6 चिंतयन्. V3 D2 पद्मसंतिभ: M4.6 चिंतयामास चाञ्जजः.
—After 35^{ab}, Ś Ñ V B D2-5.8.9.12 M3 ins.; while T3.4 ins. l. 1 after 35^{ab} and ins. l. 2 after 37^{ab}:

171* देवीं सरस्वतीं चैव पद्माश्चीं पद्ममालिनीम् । त्रैलोक्ये सर्वभूतानां जिह्वा बुद्धिर्शतः स्मृतिः ।

[(1.1) Ñ1 V1.2 Bs.4 Ds.5 देव; Ñ2 B2 M3 देव: (for चंव).—D4 om. from the post. half up to 36°. Ñ2 V2 B1.2.4 पद्मसंभवां(B1°वः) (for पद्ममालिनीम्).—(1.2) B1 त्रिलोके. Ñ2 V2 B सर्वभूनेषु (for 'तानां). B3 प्रज्ञा (for जिह्ना).];

while G2 M10 ins. after 35 ab:

172* सरस्वतीं गिरां देवीं सोपतस्थे प्रजापतिः।

__°) \$1 D2.8.12 सा (for च). V1 B1 चिंतितेन. \$ V1 D2.5.6.8 T3.6 M1.3.5 सा (\$1 D2 8.12 Sic); T1.2 G2.8 M2.9 स; M4.7 तु (for 5 स्य). D3 चोपतिष्ठेस; G1 चोपतस्थी तु (for चोपतस्थेऽस्य). — °) \$ Ñ V1.3 B D2.8. 9.12 T2.6 पार्श्वे (Ñ1 V1 B2 °श्वें) हृष्टा; D5.6 G2 M6.8 पार्श्वे देवी (D5 त्वष्ट:) (for पार्श्व देवी).

36 D1.4 om. 36° (cf. v.l. 34 and 171* respy.). \$2.3 Ñ1 B2 D3.8 M8 om. (hapl.) 36° (.—°) L (ed.) सांजलि:. \$1 D8 M7 प्राह (sic); M1.3 चास्य (for सा तु). De T3.4 प्रास्था (for पार्श्वस्था).—°) \$1 Ñ2 V1.8 B1.8.4 D3.5.8.12 T3.4 M7 देवी (for चाक्यं). T1.2 G2 M8 चाक्यं

वाणि त्वं राक्षसेन्द्रस्य भव या देवतेष्सिता ॥ ३७ तथेत्युक्त्वा प्रविष्टा सा प्रजापतिरथात्रवीत् । कुम्भक्तर्ण महाबाहो वरं वरय यो मतः ॥ ३८ कुम्भकर्णस्तु तद्वाक्यं श्रुत्वा वचनमत्रवीत् । स्वप्तं वर्षाण्यनेकानि देवदेव ममेष्सितम् ॥ ३९

प्राह (by transp.). Ts.4 पितामहं; G2 M4.5 शनैरिव (for सरस्वती). —°) D6 G1 अहम् (for इयम्). D6 G2 अभ्यागता. —^d) Ñ2 V2.3 B ते (for [अ]हम्).

37 ab) Ś V3 B D1-4.8.9.12 M6 सं- (for तां). Ñ2 ब्राह (for ब्राह्म). G1 transp. ब्राह्म and ब्राह. S1 Ds महा-देवीं; S2.3 Ñ1 V B D1-5.9.12 T8.4 प्राह (S2.3 D12 आह) देवीं; Ñ2 देवीं चैव; M3 वाक्यं प्राह (by transp.) (for प्राह वाक्यं). Me.7 शुभाक्षरं (for सरस्वतीम्). — After 3706, Ts.4 ins. l. 2 of 171*. -) S B4 D1-4.8.9 वाणी (for वाणि). Ñ2 V2 B D1.3.4 M6.7 राक्षतस्यास्य(D1.4 Me °स्ये); Mio कुंभकर्णस्य; K(ed.) राक्षसेंद्रास्ये (for °सेन्द्रस्य). - d) Ñ1 B2 D6.7.10.11 T1.2 M8.5 Ck.t भव वाग्(De सा); V2.3 B3.4 D1.4 भवेथा; Ms जिह्नायां; Cv.g as in text (for भव या). S Ds सिता; Cv.g.k.t as in text (for [ई दिनता). D3.9 M2.4.7-9 दैवतेष्सता. D12 भव देवहिते रता. % Cv: "वाणि त्वं राश्चसेन्द्रस्य भव या दैवतेष्वितेति " यादशब्यवहारा दैवतैरीष्मिता राक्षसेन्द्रस्य ताहशन्यवहारा त्वं भव।; Cg: भव या देवतेष्पिता याहमूपा दैवतै: काङ्क्रिता तादशी भवेत्यर्थः।; Ct : अस्यास्ये देवतेष्तिता देवानामिष्टा वाग्भव. % -After 37, Ñ V2.3 B ins.:

173* इत्युक्ता सा प्रणम्याध तं विवेश निशाचरम्।

[Bs तथा (for इति). V2.3 B2 [उ]त्तवा सा; B3 [इ]त्युत्तवा (for [उ]क्ता सा). V2 प्र- (for तं).]

38 ⁶) T_{3.4} [3]का. D_{1.4} [आ]स्यं (for सा). V₃ एवं राघव तद्रक्षो (for "). Ñ V₂ B ततो राघव तद्रक्षो ब्रह्मा वचनमञ्ज्ञीत्.—Ś_{2.8} om. (hapl.) 38⁶.—^d) Ś₁ Ñ V B_{1.2.4} D_{2.5.8.9.12} T₃ 4 राक्षस; B₃ D_{1.4} सुन्नत (for यो मतः).

39 °) T1.2 G3 M3 स (for तु). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 तु तच्छूत्वा; Ñ V2 B ततो हृष्ट: (for तु तहानयं).

— b) Ś Ñ V B D1-5.8.9 12 T3.4 M6 वानयं(Ñ V2 B D1.3.4 M6 श्रुत्वा; V1 हृष्टो) वानयमुवाच हृ. — After 39 b, D1.4 ins.:

174* अशामि किल लोकेश शयामि वरमावृणोत्। ततस्तं मन्दप्रज्ञानं विधात्रा मोहितं तदा।

—°) D1.4 सुसं. Ś Ñ V B D2.3.5,8.9.12 T4 M6 स्वसुं (Ś2°यं) युग(Ś2 पुरा; Ñ V2 B1.2.4 T4 M6 वर्ष)सहस्राणि.
— d) D1.4 वरं देहि (for देवदेव). Ś D2.8.9.12 मया (for सम). — After 39, Ś Ñ V B1-8 D2.8.5.8.9.12 T8.4 ins. 2

एवमस्त्वित तं चोक्त्वा सह देवैः पितामहः। देवी सरस्वती चैव मुक्त्वा तं प्रययौ दिवम् ॥ ४० कुम्भकर्णस्तु दुष्टात्मा चिन्तयामास दुःखितः।

कीदृशं किं न्विदं वाक्यं ममाद्य वदनाच्युतम् ॥ ४१ एवं लब्धवराः सर्वे श्रातरो दीप्ततेजसः । श्रेष्मातकवनं गत्वा तत्र ते न्यवसन्सुखम् ॥ ४२

G. 7. 10. 52 B. 7. 10. 49 L. 7. 9. 41

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे दशमः सर्गः ॥ १० ॥

175* षण्मासान्दि स्वपे देव दिनमेकं तु भोजनम्।

[Bs च (for हि). Ds पर्मासं तु (for षण्मासान्हि). S1 Ds हि स्वयं (corrupt) (for हि स्वयं). Ñ2 V2.3 B1.2 G (ed.) षण्मासां(G [ed.]°सों [sic])ते भवेदेव (for the prior half). S2.3 Ñ2 V2 B1.3 D12 T3 च; D5 हि (for तु). V1 रोधनं (for भोजनम्).

40 ") Ś Vs D2.5.8.9.12 चैवोक्ते; Ñ2 V1 Ts.4 Ms तं प्राह (N2 प्रोक्तवा); V2 B3 चोत्तवा तं (by transp.); B1,2,4 चोक्तत्रा सः G1 तेनोक्तः M7 संहष्टाः (for तं चोक्त्वा). — b) Ś Vs D2.8.9.12 T1.2 G2.3 M1.7.8 प्रह्रप्रस्ते(Ś1 D2.8. 9.12 'स्त्) दिवीकस:; V1 Ts.4 M3 ततो(V1 देव) हुए। दिवौकस: ; D1.8.4 ब्रह्मा लोकपितामह: ; D5 प्रहृष्टा ब्रिदिवौ-कस: ; D6.7.10.11 M2.5.9.10 प्रायाह्र(M10 यथी व)ह्या सुरै: समं (M2.5.9 °ह); G1 M4.6 प्रन(G1 °िव) ष्टास्ते दिवीकसः; L (ed.) प्रहृदास्ते वनौकस: .—°) B1 [अ]थ; G (ed.) [अ]पि (for [ए]ब). S2.3 D2.8 देवीं सरस्वतीं चैत्र. - ") S D2.8.9 प्रजहों; B2.4 त्रिदिवं (for प्रययों). S V1 D2,8.0,12 T3.4 तत: ; V3 नुप; B2.4 ययौ; B3 स्वयं (for दिवस्). D1.3.4 त्यक्त्वा तं राक्षसं ययो; Ds सुक्त्वा संप्रजगाम ह; De.7.10.11 T1.2 G M राक्षसं तं(Ms सा; Ms °सेंद्रं) जहाँ पुन: . -- Alter 40, Ñ V2,3 B D1.3.4.6.7.10.11 T1.2 G1.8 M1-3.5, only l. 2).6.8-10 ins.:

176* ब्रह्मणा सह देवेषु गतेब्बथ नभस्तळम्। विमुक्तोऽसौ सरस्वत्या स्वां संज्ञामगमत्ततः।

[(l. 1) M8 देवैश्व (sic) (for देवेषु). Ñ V2 8 B गतेषु महापूर्वे (B8 °मुख्ये)षु (for the prior half). D6.7.10.11 M10 च (for [अ]४). Ñ V2.3 B दैवतेषु (for गतेष्वथ). Ñ 2 V2.3 B D10.11 T1.2 G1.3 M1-3.8.10 नमस्थलं. —(l. 2) Bs संत्यको; B4 विमृष्टो (for विमुक्तो). D1.3.4 [S]४ (for ऽत्तो). D1.3.4 च- (for स्वां). Ñ 1 V2.3 B पुनरागतः(B1.3.4 °गमत्); D6.7.10.11 च ततो गतः (for अगमत्तः). Ñ 2 पूर्वो प्रकृतिमागतः (for the post. half).]

41 °) T_{1.2} स (for तु). — °) D_{1.3.4} दुमैति: (for दु:खित:). — °) Ñ V_{2.3} B D_{1.3-7.10.11} T G₂ M_{2.5.6.9} ई (B₂ ता) दशं (for की दशं). Ś Ñ V B D_{2.6-12} कि मिदं; D_{1.5-5} T₃ G_{1.2} M_{1.4.8.9} कि खिदं (for कि न्विदं). — °) D₇ (after corr. m. as in text) वचनात् (for चदनात्). Ñ V₂ B वदनानमम(B₂ ° नमे वि-) नि:स्तं; D₅

मनाच वदनोद्रतं; De मम यद्वदनाच्युतं. —After 41, Ś Ñs V1.2 B1.3 D1.2.4.5.8.9.12 T3.4 ins.; while V3 cont. after 178*; whereas B3 D3 cont. after 1. 1 of 178*:

177* अनिभिन्नेतपूर्वं हि संमोहादिव भाषितम्।

[Vs D1.84 मे; Bs तु (for हि). Ś Ñs D2.5.8.12 T3.4 एव (for हव). Bs स्वपामीरियेव भाषितं (for the post. half).] —Thereafter, Ñs Vs B1.2 cont.; while Ñ1 B2.4 D3 ins. only l. 1 after 41; Vs ins. after 41:

178* भक्षयामीति वदता स्वप्स्यामीत्युदितं मया। संतप्यमानो दुःखार्तो विधृन्वंश्वरणौ करौ। भारमानमेव बहुशः श्वसन्तिन्दन्नपात ह।

[(l. 1) B2 वत्तः ये; D3 गदितं (for वदता). B2 व्याहतं (for [इ] रमुदितं). B3 स्वपामीरमुक्तमेव तु (for the post. half).—After l. 1, B3 D3 cont. 177*.—V3 illeg. for l. 3.]

-Thereafter, V3 cont. 177*.

-After 41, D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-9 ins:

179* अहं व्यामोहितो मन्ये देवैरिति समाहितै:।

[Ds.7.10.11 G1 M2.8.9 transp. मन्ये and देवैरिति. Ds.7. 10.11 M10 तदा(M10 समा)गतै: (for समाहितै:).]

42 *) Ś V1 B3 D2.5.8.9.13 T3.4 ते तु (for सर्वे).
—°) D1.3-6.8 श्रेडमां(D1.4 °पां)तक-; G (ed.) श्रेडमातकं. Ś1 V8 M10 -वने. Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-5.8.9.13 T3
М6 नाम; V2 B1 नाम (for गत्वा).—*) М4.7 तत्रैव
(for तत्र ते). Ñ V2 B1.4 D1.3.4 T4 चिरं (for सुखम्).
Ś V1.3 B2.3 D2.6.8.9.12 T3 M6 तत्र सर्वे(B2 ते ग्रा; B3
तेडव)वसंश्चि(D8 °स्थि)रं.

Colophon. — Kāṇḍa nams: Śi Ds om. — Sarga nams: Ś Ñ Bi-8 Ds.8.9.12 रावणादिवरप्रदानं; Vi रावणवरप्राप्तिर्; Vs.3 B4 रावणादिवरदानं(Vs °नो); Di.s.6 रावणविभीषणकुंभकर्णवरप्रदानो; Ds राक्षसवरप्रदानं; Ds राक्षसवरप्रदानं; Ds रावणाय वरप्राप्तिर्. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñi Vs.8 Bi Ds om.; Vi 8; Ds.9 9. — After colophon, Ds concludes with राम; T4 with श्रीरामार्पणमस्तु; G Mi.8.8 with श्रीरामाय नम:; Mio with श्रीरामचन्द्राय नम:.

G. 7. 11. 1 B. 7. 11. 1 L. 7. 10. 1 सुमाली वरलब्धांस्तु ज्ञात्वा तान्वे निश्चाचरान् । उदितिष्ठद्भयं त्यक्तवा सानुगः स रसातलात् ॥ १ मारीचश्च प्रहस्तश्च विरूपाक्षो महोदरः । उदितिष्ठनसुसंरब्धाः सचिवास्तस्य रक्षसः ॥ २ सुमाली चैव तैः सर्वेर्वृतो राक्षसपुंगवैः । अभिगम्य दश्यविं परिष्वज्येदमत्रवीत् ॥ ३ दिष्ट्या ते पुत्र संप्राप्तश्चिन्तितोऽयं मनोरथः । यस्त्वं त्रिभ्रवनश्रेष्ठाल्लब्धवान्वरमीदशम् ॥ ४

11

Dia begins with 3%.

- 1 ") V_3 च वरं लब्धान् ; B_3 बलवांस्तत्र (for वर-लब्धांस्तु). b) \tilde{N}_1 V_1 $D_{5-7,10,11}$ T G $M_{1,3,5,8,10}$ चैतान् ; $D_{2,9,12}$ तहै; $M_{2,4,7,9}$ चै तान् (by transp.) (for तान्चै). $D_{1,8,4}$ विदिखा तान्. \tilde{N}_2 G_2 निशाचरः ; M_5 समाहितान् (for निशाचरान्). B_3 ज्ञात्वा तांश्चैत्र राक्षसान्. d) \hat{S} $D_{3,8,9,12}$ साजुजः .
- 2 *) B1 माल्यवांशं (for मारीचश्).—) \$ V1 D1-5.8.9.12 Т3.4 विरूपाक्षमहोदरों.—) D6 उपातिष्ठन् . \$ D2.8.12 सराजान:; V1 D5 T3.4 प्रहृष्टास्ते (T4 °स्तु); V3 D3 स राजा नु (D3 वै); G2 सुता: सर्वे; M4.7 भयं त्यक्ताः L (ed.) महाराज (for सुसंर्ड्या:).—) D1 राघव (for स्थस:).— For 2°d, Ñ V2 B subst.:

180* सचिवाः परिवार्येनमुद्तिष्ठनसुमालिनम्।

[B2 संविचार्येनम्; B3 परिचर्येनम् (for परिवार्येनम्). B1 उपातिष्ठन्.]

-After 2, D1.8.4 ins.:

181* स तै: सवैं: परिवृतो माल्यवान्वे निशाचरः। सदा मत्तर्गजवरैर्वृतो वनगजो यथा।

- 3 T6 om. 3^{ab}.—^a) Ñ V2 B2.6 प्रस्थित: (for सुमाली). Ś1.2 तु(Ś2 स) तत:; Ś2 V3 D2.2.12 स तु तै:; Ñ1 B6 सह तै:; Ñ2 B2 D6.7.9-11 G2 M10 सिचेंदै:; V1 D8 तु स तै:; V2 B3 सिहत:; B1 सहरो:; D1.4.5 T3 M6 स(T3 तु)-सुतै:; G(ed.) स च तै: (for चैव तै:). D6.7.10.11 M10 सार्थ (for सर्वेंद्).—^b) Ś V3 D1-4.8.9 T3 M1.6 -पुंगव:.—^a) M5 समागम्य.—^a) T6 अञ्चवन् (for अववीत्).
- 4 °) Ds मे (for ते). Ds-7.10.11 Ms.10 वस्स (for पुत्र). \$ Ni Vi D1-5.8.9.12 Ts.4 संवृत्तश; Vs संजातश. — b)
 Bi (m. also as in text) संचितो; B4 चेष्टितो (for चिन्तितो). Gi M8 यो (for Su). — b \ Vs Bi Ds.9.12
 Gr M5 यस्वं; Ts यक्ष; Gs यत्र (for यस्वं). Dr.11 त्रिभुवने

यत्कृते च वयं लङ्कां त्यक्त्वा याता रसातलम् ।
तद्गतं नो महाबाहो महद्विष्णुकृतं भयम् ॥ ५
असकृत्तेन भग्ना हि परित्यज्य खमालयम् ।
विद्वताः सहिताः सर्वे प्रविष्टाः स्म रसातलम् ॥ ६
असमदीया च लङ्केयं नगरी राक्षसोषिता ।
निवेशिता तव आत्रा धनाष्यक्षेण धीमता ॥ ७
यदि नामात्र शक्यं स्यात्साम्ना दानेन वानघ ।
तरसा वा महाबाहो प्रत्यानेतुं कृतं भवेत् ॥ ८

- (D11 °नं) (for त्रिभुवन-). \$1.2 V3 B2.3 D2.8.9.18 -श्रेष्ठं; \$3 Ñ1 G8 -श्रेष्ठ; D6.6 -श्रेष्ठो (for -श्रेष्ठाळ्). — 4) Ñ2 दत्तवान् (sic) (for लब्धवान्). B1.3.4 ईिसतं; D6.7.10.11 उत्तमं (for ईंदशम्).
- 5 °) \$1 तु; \$2.3 D4.8.12 [S]न्न (for च). \$2 बलं; G1 वरं (for वयं). B3 चास्य यं (sic) (for च वयं). B3 सवें; M1 स्वस्त्वा (for लङ्कां). b) B3 संप्रयाता; M1 लंकां प्राप्ता (for स्वस्त्वा याता). D2 स्वस्त्वा पातालमीद्दर्श. D1.4 om. (hapl.) 5°-6. b) \$ D8.12 उद्धृतं; B2 यस्कृतं; D3 तद्भृतं; D5 न गतं; G1 M5 तत्कृतं; L(ed.) तद्धृतं (for तद्भृतं). D6 वो (for नो). Ñ1 ज्ञात्त्रा; V3 भवद्; T1 मम; G(ed.) दिष्ट्या (for महद्). After 5, V3 (prior half illeg.) ins.:

182* ****** भविष्यसि न संशयः।

- 6 D1.4 om. 6 (cf. v.l. 5). Ts om. 6°6.—°) Ñ1 Vs तेन भग्नानि; D6.7.10.11 M10 तद्मयाद्मग्रा:; K (ed.) तद्मयाद्मीता: (for तेन भग्ना हि).—°) Ms परित्यक्त्वा.—°) D5 विहता: (for विद्वृता:). Ś D3.5.8.12 Ts.4 सहसा; D11 सगणा: (for सहिता:). D9 सहसा विद्वृता: सर्वे.—°) B8 निरस्ता: (for प्रविद्या:). Ś1 Ñ B D2.5.8.9.12 स्मो.
- 7 ") D5 transp. लङ्केयं and नगरी. K (ed.) -[उ]चिता (for -[उ]षिता). Ñ1 रक्षसोषिता; V1 राक्षस- प्रिया; B3 राक्षसोत्थिता; D4 राक्षसयोषिता (hypm.). —) \$2.3 D2.8.12 निषेचिता. M7 सह (for तव). \$ D2.8.9.12 संप्रति या; B2 भवन्द्रात्रा (for तव भ्रात्रा). —) D1.3.4 सा पुन: (for चीमता).
- 8 ") Ñ1 तु; Ñ2 V1 B1.2 D6 न; V2 B2 [अ] द्य; B6 [इ] हु; D1.4 [अ] पि (for [अ] त्र). Ñ1 शक्यं ते; Ñ2 शक्यं यं; V2 B2-4 शक्यं तु; Cg.k.t as in text (for शक्यं स्यात्). D9 या देवतावन्न शक्यं स्यात् (hypm.); T3 यदि नाम स शक्या स्यात् (sic). 6) M8 साम- (for साम्ना). S Ñ2 V1.3 B1.4 D2.5.8.9.12 T3.4 वस्तुं त्वया; V2 ते कुकुज; V2 (m. also) B2 भेदेन च (V2 वा) (for दानेन

त्वं च लङ्केश्वरस्तात भविष्यसि न संशयः। सर्वेपां नः प्रभुश्वेव भविष्यसि महाबल ॥ ९ अथात्रवीदशग्रीवो मातामहम्रुपस्थितम्। वित्तेशो गुरुरस्माकं नार्हस्येवं प्रभाषितुम्॥ १० उक्तवन्तं तथा वाक्यं दशग्रीवं निशाचरः।

वा). \tilde{N}_1 D1.3.4 M6 साम्ना वा तरसापि(\tilde{N}_1 दारुणेन) वा; B3 साम्ना वादेन रावण. —V3 om. 8°-9^b . —°) B3 त्वरस्व (for तरसा). V2 च; B3 [अ] न्न; B4 तु; M5 [अ]पि (for वा). D1.3.4 M6 संप्रदानेन वा वीर. —B2 erroneously repeats 8^d after 10°. — d) \tilde{N}_1 V1 D1.4.9 कुतो; D3 क्षमो (for कृतं). \tilde{S} \tilde{N}_1 V1 D2.8.9.12 भयं; D2 भवान् (for भवेत्). \tilde{N}_2 T3.4 त्वमहंसि; Ck.t as in text (for कृतं भवेत्).

9 Vs om. g^{ab} (cf. v.l. 8). B2 repeats g^{ab} (followed by the first occurrence of l. 1 of 185*) after 10^b. — a) \$2.3 तब (sic); Ñ2 V1.2 B(B2 both times) T1.2 G3 M1.3 तबं तु; D1.4 त्वं हि; D12 त्वं वे. G2 लोक-(for लङ्का-). \$1 D8 तम्र (for तात). — b) \$2.3 D1.3-5.7.8.11 12 T2 भविष्यति (sic). — After g^{ab} , V1 D7.10.11 T3.4 ins.; while M3 ins. after 9:

183* त्वया राक्षसवंशोऽयं निमशोऽपि समुद्धृतः।

[Ms g (for sq).]

-Thereafter, Ms cont.; while V1 Ts.4 ins. after 9:

184* राक्षसानामयं पुत्र त्वया वंशः प्रतिष्ठितः। त्वं नाथस्त्वं प्रभुः स्वामी त्वमस्माकं परा गतिः।

[(1. 1) Ms बत्स (for पुत्र). V1 Ms त्विष (for त्वया).]
—°) Ś V1.2 D2.8.12 T3 त्वं; D1.4.9 T4 च (for न:). Ñ1
त्वं च (for चैव). — d) T1.4 G M1-5.8.9 निल्मिय (for भविष्यसि). Ś Ñ1 V2 D1.3.4.8.12 M9 महावलः; V1.3 T4
हि न: सद्।; T3 हिते सदा (for महावल). M7 निल्मियेवं
निशाचर.

10 °) Me अनवीच (for अथानवीद्). B2 महाबाहो.
—B2 reads 10° in marg. and then repeats 9°° (followed by the first occurrence of l. 1 of 185*).
— °) B3 तु (for प्र.). D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 नाईसे (M3.5° स्त्वं) वक्तुमीदशं. % Ck: अईते अईतीति यावत् (?)।; Ct: नाईसे। ज्येष्ठनिरसनं वक्तुं नाईसील्यथं: % —After 10, Ñ V2.3 B1.2 (repeats l. 1 here in marg., reading it for the first time after the second occurrence of 9°°).3.4 D5 ins.:

185* इत्येवमुक्तः स तदा सुमाली रावणेन ह। नोवाच किंचित्तत्रैव न्यवसच सुहद्दृतः।

[(1.1) Ñा प्रहसन् (for स तदा). Ds सुमालि. Vs Bi च; Vs Ds हि (for ह).] प्रहस्तः प्रश्रितं वाक्यमिदमाह सकारणम् ॥ ११ दशप्रीव महाबाहो नाईस्त्वं वक्तमीदशम् । सौश्रात्रं नास्ति शूराणां शृणु चेदं वचो मम् ॥ १२ अदितिश्र दितिश्रेव मगिन्यौ सहिते किल । भार्ये परमरूपिण्यौ कश्यपस्य प्रजापतेः ॥ १३

G. 7. 11. 15 B. 7. 11. 15

-After 10, V1 Ts.4 ins. :

186* एवमुक्त्वा दशशीवो वसंसत्र महाबकः।

[V1 रणे तत्रावसत्त्रभुः (for the post. half).]

-Thereafter, V1 cont.; while D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M1.3.6.10 K (ed.) ins. after 10:

187* सुमाली राक्षसेन्द्रेण प्रत्याख्यातो बस्तीयसा।

[D7.10.11 साम्रा हि; K (ed.) साम्रापि (for सुमाली). De.7.10.11 M10 गरीयसा.]

-Then, all the above MSS. (except V1) cont.:

188 किंचिबाह तदा रक्षो ज्ञारवा तस्य मनोगतम्।

[G1 किंचिदाह (for किंचिन्नाह). T1.2 M3 ततो (for तदा). D6.7.10.11 चिकीपिंत; M6.10 मनोरथं (for मनोगतम्).]

—Thereafter, D11 reads श्रीरामाय रामचन्द्राय वेधसे नमः. —T1 M1.3.10 further cont.; while Ś Ñ V B D1-5.7-12 T2-4 G1.8 M6 subst. for 11^{ab}:

189* केनचिस्वथ कालेन वसन्तं तत्र रावणम्।

[\tilde{N}_2 Vs B2-4 D1.8.4.7.10.11 कस्यविस्तथ काळस्य (for the prior half). D1.8.4.7.10.11 रावणं तत: ; T1 तत्र राक्षसं (for तत्र रावणम्). V2 निवसंस्तत्र रावण: (for the post. half).]

11 De om. 11^{ab}. — a) Mio तदा (for तथा). Ti Ga Ms निशाचरं (for निशाचर:). — For 11^{ab}, Ś Ñ V B D1-5.7-12 T2-4 G1.3 Me subst. 189*. — a) Ñ1 V1.3 B2-4 D1.8-5 प्रसृतं; D2.8.12 प्रथितं; G2 प्रश्चतं (for प्रश्चितं). G1 उक्तवाक्यं तथा वाक्यं. — b) D1.3.4 महामितः; D6.7.10.11 T1.2 स रावणं (for सकारणम्). Ś Ñ V B D2.5.8.9.12 T2.4 Me हुदं (Ñ1 तदा) राक्षस (V3 B4 वचन) मश्चवीत्.

12 After 12°, Ñ V2 B1.2.4 ins.:

190* यखुरा ब्रोक्तवानसि। वित्तेशो गुरुरस्माकमिति तम्न निन्नोध मे। ननु वीर महाबाहो.

[(1.2) Ñ2 तात (for तच). —(1.3) Ñ1 तत्र वीर; V± B1.4 दशशीव (for ननु वीर).]

— b) D1,3,4,6,7,10,11 Ms.7,10 नाईसे. Ś Vs D2.8,9,12 वाक्यम्; Bs उक्तम् (for वक्तम्). — b) Ñ1 सौहार्द (for सौभ्रात्रं). — b) Ś Ñ V B D1-5,8,9,12 Ts.4 Ms श्रृणु भूयो वचश्र मे (B2 a) मम).

13) Ña Ba.a द्वे प्ते (with hiatus); Va देव

[71]

G. 7. 11. 16 B. 7. 11. 15 L. 7. 10. 15 अदितिर्जनयामास देवांस्तिभुवनेश्वरान् । दितिस्त्वजनयद्दैत्यान्कश्चयपस्थात्मसंभवान् ॥ १४ दैत्यानां किल धर्मज्ञ पुरेयं सवनार्णवा । सपर्वता मही वीर तेऽभवन्प्रभविष्णवः ॥ १५ निहत्य तांस्तु समरे विष्णुना प्रभविष्णुना । देवानां वश्चमानीतं त्रैलोक्यमिद्मव्ययम् ॥ १६ नैतदेको भवानेव करिष्यति विपर्ययम् । सुरैराचिरतं पूर्व क्ररुष्वैतद्वचो मम ॥ १७

ते (for भगिन्यों). Mo हि च ते; Cg.k.t as in text (for सिंते). D6.7 M10 उभे (with hiatus); D10.11 हिते (for किल). Ś V2(m. also).8 B1.2 D2.5.8.9.12 T3.4 दे भगिन्यों (T3.4 भगिन्यों दे [by transp.]) बभूवतु:; Ñ1 V1 भगिन्यों संबभ्वतु:.—) T1.2.4 G M1-6.8-10 काइयपस्य. Ś V1.2 D1-5.8.9.12 T2.4 M6 महारमन: (for प्रजापते:).

14 For 14^{ab}, Ś Ñ V B D2.5.8.9.12 Ts.4 subst.: 191* भदित्यां जिसरे देवास्तत्यां त्रिभुवनेश्वरा:।

[Ñ V2.3 B1.3.4 तदा; B3 त्रयस्; T4 ते स्युस् (for तस्यां). V1 तस्यास्ते भुवनेश्वरा: (for the post. half).]

—°) K (ed.) पुत्रान् (for दैत्यान्). — 4) \tilde{N}_{2} V_{2} B कर्यपाद् ; $T_{1.2.4}$ G M कार्यपस्य (for कर्यपस्य).

15 °) Ms खलु (for किल).—) S V1 D2.5.8.9.12 T1.3.4 G1 भूरियं; B1 D6 पुरीयं; D1.3.4 पुरासीत् (for पुरेयं). S2.8 D7.8.12 T2 वसनाणेवा; V3 D6 T3.4 समहाणेवा; B1 सरसाणेवा; Ms किल साणेवा.—) S V1.3 D2.5.8.9 (marg.).12 T3.4 आसीत्सपर्वतवना; Ñ V2 B1.2.4 आसीत्सपर्वता भूमि:; B3 आसीत्सपर्वता वीर; D4 G1 सपर्वता महावीर (G1 °भाग).—) B2 त्वभवन्; T4 तेचरन् (for तेऽभवन्).

16 Bs om. 16^{ab}. — a) Ti Gi दैत्या हतास ; Ms दैत्या-न्हरवा (for निहत्य तांस). Ñ V2 B1.2.4 ततस्ते निहताः सर्वे. — a) M4 आपसं (for आनीतं). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 M6.7 देवतानां वशं(D5.9 को) नीतं; Ñ V2 B देवानां च (Ñ2 तु) वशं नीतं. — b) B8 अञ्चवन् (Sic) (for अञ्चयम्). —After 16, Ñ V2.3 B D3.5 ins.:

192* तथा वैरमपर्यन्तं गरुडस्योरगैः सह। श्रातृमिः संप्रसक्तं हि संहारो यस्य नाभवत्।

[(l. 1) Vs अथ; Ds.5 यथा. Ñ Vs B4 अपर्यातं; B1 अपर्यस्तं (for अपर्यन्तं).—(l. 2) Ñs वै; Bs च; Ds तत् (for हि). Ds संप्रसंसक्तो. Vs यै: पराभवं (for यस्य नामवत्).]

17 °) D1.4 किं तद्; Me इदम् (for नैतद्). Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 T3 Me अश; V3 अत्र; G2 M4.7.9 एवं (for

एवमुक्तो दशग्रीवः प्रहस्तेन दुरात्मना ।
चिन्तयित्वा मुहूर्तं वै बाढिमित्येव सोऽन्नवीत् ॥ १८
स तु तेनैव हर्षेण तिसम्मिहिन वीर्यवान् ।
वनं गतो दशग्रीवः सह तैः क्षणदाचरैः ॥ १९
त्रिकूटस्थः स तु तदा दशग्रीवो निशाचरः ।
प्रेषयामास दौत्येन प्रहस्तं वाक्यकोविदम् ॥ २०
प्रहस्त शीघं गत्वा त्वं ब्रूहि नैर्ऋतपुंगवम् ।
वचनान्मम वित्तेशं सामपूर्वमिदं वचः ॥ २१

एव). — 6) M4 भविष्यति (for करि°). — M10 om. 17° d. — °) T1 M3.5 भाचरितो. B4 यद्य; T1 M3.5 मार्गस; G2.3 M1.2.4.8.9 मार्ग (for पूर्व). S V1.3 B3 D2.5-12 T3.4 G1 सुरासुरेराचरितं; T2 सुरेशचरितो मार्गस. % Cv: सुरेराचरितं मार्ग करिष्यामीति पूर्वेण संबन्धः. % — d) D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.8.9 तत्कुरुष्व (for कुरुष्वेतद्).

18 ⁶) Ѳ महात्मना; D1.3.4 [अ]मितौजसा; T1.2 G1.3 M1-4.7-9 सकारणं; G2 M5 स रावण: (for दुरात्मना). D6.7. 10.11 M6.10 प्रहृष्टेनांतरात्मना. —°) S1 D2.8 मुहूते; D9 सुमुहूते (hypm.) (for मुहूते). S1 Ñ V2 B D2.8.9.12 तु (for वै). S2.8 मुहूतेन (for मुहूते वै). — ⁴) M6 एवम् (for एव). V3 D5 Ţ1.2 G2.3 M1.3.5 चाववीत; M6 अववीत (for सोऽववीत).

19 °) \$1 Ds ततस; Ms सह (for स तु). —°) \$ V1.3 Bs D2.5.6.8.12 T3.4 वनाद्; Ñ V2 B1.2.4 लंकां; D1.3.4 एवं; Cv as in text (for वनं). V2 यातो; D1.3.4 स्थितो (for गतो). — °) Bs.4 M10 सहितै:; D5 त्रिक्टं (for सह तै:).

20 Śs.s om. 20^{ab}. —) D1.s.4 M6 त्रिक्टस्थस (for त्रिक्टस्थ: स). Тइ ह (for तु). —) Ñ2 महाबल:; Gs M4.5 र महातपा: (for निशाचर:). D1.s.4 धनदस्य दशानन:. —) Ś2 B2-4 D4.12 दैत्येन; D9 T1 G2 M5 दूर्यन; Ck.t as in text (for दौत्येन). —) D10.11 -कोविद:.

21 °) D10 reads प्रहस्त in marg. V1 गच्छ दीष्ठं; V8 D1.8.4 M6 गत्वा दीष्ठं (by transp.); B1.4 D6.7.10.11 M10 दीष्ठं गच्छ (for दीष्ठं गच्चा). Ś B2 D8.12 T4 M6.7 तं; T3 M1.2.8.9 तु (for न्वं). Ñ1 V2 न्वं गच्चा (by transp.); Ñ2 तं गच्चा; B3 न्वं गच्छ (for गच्चा व्वं). — Ñ V2 B राक्षस- (for नैक्त-). Ś Ñ2 V2.8 B D5.7.8.12 T2.3 G1.3 M1.2.6-9 -पुंगव; D1.3.4 -सत्तमं (for -पुंगवम्). G2 M6.5 मूहि ज्येष्ठं ममाज्ञ्या. — D6.7.10.11 वचसा; G2 भातरं; M5 वचनं (for वचनान्). — G2 सिंटवपूर्वम्.

इयं लङ्का पुरी राजन्नाक्षसानां महात्मनाम्। त्वया निवेशिता सौम्य नैतद्यक्तं तवानव॥ २२ तद्भवान्यदि साम्नैतां दद्यादतुलविक्तम। कृता भवेन्मम प्रीतिर्धमेश्वैवानुपालितः॥ २३

22 °) B1 नाम; M3 एवं (for राजन्). —After 22°6, Ñ V2.3 B D3.5 ins.:

193* निवासो देवविहितः सर्वलोकपरिश्वतः। किंचित्कारणमुद्दिश्य त्यक्तासीद्राक्षसैरियम्। ते पुनः कालसमये स्वं निवासमुपागताः।

[(l. 1) Ñ2 B4 सुर- (for सर्व-). D5 -नमस्कृत: (for -परिश्रुत:).—(l. 2) B2 युक्ता (for लक्ता).—(l. 3) Ñ1 V2 B1 स्व-; B3 सं- (for स्वं). Ñ1 इहागता: (for उपागता:).]

—°) Bs निवासिता; Mr निवेदिता; Ck.t as in text (for निवेदिता). Ś D2.8.9.12 यत्तु; Ñ V1.2 B चैयं; V3 यद्य; D5 चैव; T3 छात्र; T4 हाच (for सौम्य).— °) Ś Ñ1 V1 D2.6.8.9.12 T3 तन्न युक्तमिदं कृ(T3 थ्रु)तं; Ñ2 V2 B तत्ते न सहशं कृ(B2 °शीकृ)तं(B3 वच:); V3 तदेवं किमिदं कृतं; T4 तन्मया क्षमितं कृतं.—For 22° d, D1.3.4 M6 subst.:

194* निवेशिता त्वया बीर न तु युक्तमिदं कृतम्। [Me च (for तु).]

23 B3 om. (hapl. see var.) 23-25°. — °) Ñ V2.3 B1.2.4 D3 M1-4.6-9 नामैता; V1 साम्रा मां; D1.6 मामेता; D7.16.11 G2 M5 नो हाद्य; T1.2 G1.3 तामेतां(G1°नां); T3.6 साम्नेतां (for साम्नेतां). D6 M10 तन्नवानधुना चैतद्. — °) Ś V3 B1.4 D2.5.6.8.12-विक्रम:. — °) D1.3.4 च मे (for मम). V2 B2 मम भवेत् (by transp.) (for भवेन्मम). M6 कृते भवेद्धि मे प्रीतिर्. — After 23, D1.3.4 ins.:

195* बलादहं प्रहीप्यामि देवतानां च पश्यताम्।

24 Bs om. 24 (cf. v.l. 23). For 24-32, \hat{S} Ds.s. 9.12 subst. 205*. -a) \hat{N}_1 V1 तेन; B4 [आ]गत्म (for गत्वा). —For 24^{ab}, D1.8.4 Me subst. l. 1 of 205*, while for 24^{ab}, Db-7.10.11 \hat{S} (except Me) subst.:

196* स तु गत्वा पुरीं लङ्कां प्रहस्तो धनदं तथा।

[T1.4 G8 M1.8.8 तदा (for तथा). D5-7.10.11 M10 धनदेन सुरक्षितां.]

—D1 om. 24°-28°. —For 24°4, D5-7.10.11 S subst.:

197* अब्रवीस्परमोदारं वित्तपालमिदं वचः।

-Thereafter, all the above MSS. cont.:

198* प्रेषितोऽहं तव आत्रा दशग्रीवेण सुनत। त्वरसमीपं महाबाहो दौत्येन धनदेश्वर। तच्छूयतां महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद। वचनं मम वित्तेश यद्गवीति दशाननः। इत्युक्तः स तदा गत्वा प्रहस्तो वाक्यकोविदः । दशप्रीवयचः सर्वं वित्तेशाय न्यवेदयत् ॥ २४ प्रहस्तादिष संश्रुत्य देवो वैश्रवणो वचः । प्रत्युवाच प्रहस्तं तं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ २५

G. 7. 11. 30 B. 7. 11. 30 L. 7. 10. 0

इयं किल पुरी लङ्का सुमालिप्रमुखैः पुरा। [5] भुक्तपूर्वा विशालाक्ष राक्षसैभीमविकमैः। तेन विज्ञाप्यते योऽयं साम्प्रतं विश्ववासम्बन्धः। तदेषा दीयतां तात याचतस्तस्य सामतः।

[(l. 1) G2 M4.5.7 रावणे (G2 °क्षसे) न महारमना (for the post. half). — (1, 2) Ts.4 -समीपे. — D5-7.10.11 om. from the post. half of l. 2 up to the prior half of l. 3. T1 M1.5.10 दूरयेन (for दौरयेन). —(1. 3) G2 M4.5.7 - विदां वर (for -विशारद). D5-7.10.11 M10 सर्वशस्त्रमृतां वर (for the post, half). - Ds om. from second # in 1. 4 up to first वि in 1. 6. —(1. 5) G2 M4.7 छंत्रा-; M8 रम्या; M10 खुलु (for किल). De.7.10.11 Ms.10 रम्या: G2 M4.7 सीम्य (for लड़ा), G1.3 M2.3.8-10 समाली- , M3 किल; M4.7 कृता (for पुरा). - After 1. 6, D11 reads श्रीरामाय नमो नमस्तेस्तु तस्म नम: . - (1. 7) D5-7 चेयं: D10.11 M10 सोयं: T1.2 M8 चेदं (for योऽयं). Ts.4 खया विश्राम्यते येयं (for the prior half), T1 Ma विश्रव:सत (for विश्रवारमज). —(1.8) D5 भात:; G2 M2.4.9 आर्य; M5 अच; M7 अस्य (for तात). G2 थीमत: (for सामत:). Ds Me याचिता तत्र सा मया (for the post. half).]

25 D1 om. 25 (cf. v.l. 24). Bs om. 25^{ab} (cf. v.l. 23). For subst. in S D2.8.9.13, cf. v.l. 24 and 32.—°) Ñ2 V B1.2.4 D3.5.6 T1.2 G8 M2.9.5.8.9 [अ] भि: M1 [इ] ति (for [अ] पि).—^b) Ñ V1.2 B1.2.4 सर्व (for देवो). D3.4 तदा (for वच:). V3 साध वैश्रवणेन च.—°) M10 तु (for तं).—^d) D7.10.11 G1 M5.10 विदां वर: (for -विशारदः).—For 25^{ad}, Ñ V B subst.:

199* उवाच वाक्यं वाक्यज्ञः प्रहस्तं स निशाचरम् । —For 25, Ts.4 Me subst.:

200* एवमुक्तः प्रहस्तेन प्रस्युवाच धनेश्वरः।

-Thereafter, Ts.4 Me cont.; while Ds-7.10.11 Ms K (ed.) ins. after 25:

201* दत्ता ममेयं पित्रा तु लङ्का श्रून्या निशाचरैः। निवेशिता च मे रक्षो दानमानादिभिर्गुणैः।

[(1. I) Ts.4 या (for g). Ms transp. पित्रा and लहा.
Ts.4 M6 श्रृत्या लंका तु राक्षसे: (for the post. half).
—(1. 2) K (ed.) निवासिता. Ms यक्षेर् (for रक्षो). Ms
दानमानादिसद्रणै: (for the post. half).]

—Thereafter, Ts.4 further cont.; while N V2.8 B D3-7.10.11 T1 M8.6.10 ins. after 26:

6. 7. 11. 43 ब्रूहि गच्छ दशग्रीवं पुरी राज्यं च यन्मम । B. 7. 10. ० त्वाप्येतन्महाबाहो अङ्कृतद्भतकण्टकम् ॥ २६

सर्वं कर्तासि भद्रं ते राक्षसेशवचोऽचिरात्।
किं तु तावत्प्रतीक्षस्व पितुर्याविन्नवेदये॥ २७
एवमुक्त्वा धनाध्यक्षो जगाम पितुरन्तिकम्।
अभिवाद्य गुरुं प्राह रावणस्य यदीप्सितम्॥ २८
एष तात दशग्रीवो दृतं प्रेपितवानमम।

202* अविभक्तं स्वया सार्ध राज्यं यञ्चापि मे वसु।
[T1 M3 मया (for स्वया). Ñ1 सर्व (for सार्थ). B1.3
[अ] स्ति (for [अ]पि).]

-Thereafter, N V2.3 B further cont.:

203* अहं गच्छामि कैलासं निवासाय सहातुगः। लङ्कामावस भद्रं ते स्वधमं तत्र पालय।

[(1.1) B1.3.4 महागिरि (for सहानुग:). —(1.2) B2 लंकायां वस. V2 सु. (for स्व-). Ñ1 B1 अनुपालय; V2 **पालय (damaged); B2 परिपालय (for तत्र पालय).]

-- After 202*, Ds cont. l. 1-2 of 205*.

26 V1 D1 om. 26 (for D1, cf. v.l. 24). For subst. in \$ D2 8.9.12, cf. v.l. 24 and 32. Ñ V2.3 B read 26 (followed by 202* and 203*) after 210*.

—") T3.4 रवं हि (for गच्छ). B2 D3.4 गच्छ बृहि (by transp.). — ") Ñ1 B D3 पुरी; G2 पुरं (for पुरी). B4 रम्यं (for राज्यं). —") D4 [प्]व तन्; T3.4 G8 M1.2.4. 5.7-9 [अ ट्येवं (M2.8.9 "व) (for [अ ट्येवन्). M3 अवाप्येतन् (for तवाप्येतन्). Ñ2 महामाग (for महाबाहो).
—") D3 G1 M1.9 [प्]नं; D4 T1.2 M3 तद्; T3.4 M7 [प्]वं; M2.4 [प्]व (for [प्]तद्). Ñ2 V2.3 गत-; B2 D4 वत-; B3 वन-(sic); B4 एत-; M1 वीत-(for हत-). B1 D5-7.10.11 M10 भुंदव राज्यम(B1 चैतद्) कंटकं; M5 भुंदवमां हतकंटकां. — After 26, D3-7.10.11 T1 M3.6.10 ins. 202*.

27 D1 om. 27 (cf. v.l. 24). D2-7.10.11 S om. 27. For subst. in S D2.8.9.12, cf. v.l. 24 and 32. — b) V2 B1 राक्षरेंद्र-.

28 D1 om. 28° (cf. v.l. 24). For subst. in Ś D2.8.9.12, cf. v.l. 24 and 32.—°) D5 स मामुक्तवा.
—°) Ñ V B [अ] ब्रवीत्तं च.

29 For subst. in S D2.8.9.12, cf. v.l. 24 and 32.

- b) Me प्रेरितवान्. - c) Ñ V B ममेयं दीयतां (for दीयतां नगरी). - d) V1 पूर्व रक्षोषिता सदाः Me भुक्तपूर्वा हि राक्षसः. - D11 reads 29 in marg. - i) Ñ V B

दीयतां नगरी लङ्का पूर्व रक्षोगणोषिता।
मयात्र यदनुष्ठेयं तन्ममाचक्ष्व सुत्रत ॥ २९
त्रह्मपिंस्त्वेवसुक्तोऽसौ विश्ववा स्निपुंगवः।
उवाच धनदं वाक्यं शृणु पुत्र वचो मम ॥ ३०
द्राग्रीवो महावाहुरुक्तवान्मम संनिधौ।
मया निर्भर्तिसतथासीद्वहुधोक्तः सुदुर्मतिः॥ ३१
स क्रोधेन मया चोक्तो ध्वंसस्वेति पुनः पुनः।
श्रेयोभियुक्तं धम्यं च शृणु पुत्र वचो मम ॥ ३२

तन्मया; D1.3.4 मया यद्; T3.6 G1 समात्र (for मयात्र).
—') M4.5.7 तस्त्रम् (for तन्मम). V1 पृच्छत: (for सुन्नत).
Ñ V2.8 B1.2.4 तदाचह्व ममानधः B3 तदाज्ञापय सांप्रतं.

30 For subst. in Ś D2.8.9.12, cf. v.l. 24 and 32.
—") D8 महर्षिस. D1.3.4 तु; T3.4 M6 हि; G1 वै (for sसो). Ñ V B1.2.4 धनदेनेवमुक्तस्तुः B3 इति पुत्रवचः श्रुत्वाः G2 M4.5.7 तस्य तद्वचनं श्रुत्वाः —") G1 [ए]निमिदं (for धनदं). Ñ V2 B सोज्ञवीद्वचनं तत्रः V1.3 D5-7.10.11 प्रांजिं धनदं प्राहः G2 M5 ऊचुवेंश्रवणं वाक्यं. —") V1.3 transp. श्रुण् and मम.

31 For subst. in S D2.8.9.12, cf. v.l. 24 and 32.
—") Ñ V1.2 B ममाप्येतद् (for महाबाहुर्). — b) Ñ1
B मुनि- (for मम). V1 मुनिसत्तम. — V3 om. 31°-32.
— b) D1.8.4 तदा (for मया). Ñ1 V1.2 B T2 M10 वापि;
Ñ2 सोपि; D1.8.4 M6 वासी (for वासीद्). — b) V1 B1.2.6
M4 बहु चोक्त:; D1.8.4.10.11 T2-4 G M1.2.5-9 बहुशो (D1.4 gनो)क्तः; D5-7 बहुशोयं; M10 बहुधेष (for बहुधोक्तः).

& Cg.k.t: बहुशोक्त इति संधिश्छान्दसः (Ct धिराषेः). &

32 V3 om. 32 (cf. v.l. 31). —) D3 सक्रोधनं (for सक्रोधनं). Ñ V1.2 B पुनज्ञ (for मया). B2.3 चोक्तं; D6 प्रोक्तो (for चोक्तो). —) V1 D6 G1 M1.4.5.7-10 ध्वंसेति च; D1.5.4 M6 ध्वंस ध्वंस; D7 ध्वस्तेति च; D10.11 ध्वंससे च; T4 M2 ध्वंसये (T4 °ते)ति; G2.3 ध्वंस चे (G3 *)ति (for ध्वंसस्वेति). Ñ V2 B1.3.4 ध्वंस ध्वंसेति वै मुहुः (B1.3.4 पुनः); B2 ध्वंसेते वै मुहुर्मुहुः; D5 ध्वस्तेति च मया पुनः. —) D1.3 S श्रेयोयुक्तं च. D1.3-6 G2 M5.6.10 धमं च; M2 धमं च (for धम्यं च). —) T1.3 G1.3 M1.3 चैव (G1 °वं) (for पुन्त). — For 32° , Ñ V1.2 B subst.:

204* तच्छूणु स्वं वचः पुत्र मम धर्मार्थसंयुतम् ।

[Ba तच्छूणुष्वं; Baततः श्रुगु (for तच्छूगु त्वं). V1 -संहितं; Ba-संमतं (for -संयुतम्).]

—For 24-32, S D2.8.9.12 subst., while D1.3.4 M6 subst. I. I for 24^{ab}; whereas D5 cont. I. I-2 after 202*:

वरप्रदानसंम्हो मान्यामान्यं सुदुर्मतिः। न वेत्ति मम शापाच प्रकृतिं दारुणां गतः॥ ३३ तस्माद्गच्छ महाबाहो कैलासं धरणीधरम्। निवेशय निवासार्थं त्यज लङ्कां सहानुगः॥ ३४ तत्र मन्दाकिनी रम्या नदीनां प्रवरा नदी।

205* स गत्वा तस्य भवनं प्रहस्तो विनिवर्त्य च।
दशश्रीवसुवाचेदं वाक्यं वाक्यविदां वरः।
दशश्रीव महाबाहो वाक्यसुक्तवतो मम।
पिता तव महायोगी विश्रवाः कुपितः प्रसुः।
निर्भरस्य तेन चाष्युक्तो ध्वंसिष्यति सुहुर्सुहुः। [5]
प्राञ्जिस्टिं धनदं प्राह मम पुत्र वचः श्र्णु।

[(1. 1) Ś D2.8.12 वचनं; Ms वचनात् (for भवनं). Ds स शुरवा वचनं तस्य (for the prior half). Ś2.3 प्राह तं (for प्रहस्तो). D1.8.4 वाक्यकोविदः; Ms विनयान्वितः (for विनिवर्स्य च). —(1. 2) D5.9 -विशारदः (D5 °दं) (for -विदां वरः). —(1. 5) D2.9 ध्वंसरवेति (for ध्वंसिष्यति).]

33 °) Ś D2.8.9.12 -दानातु; Ñ V2 B D1.3.7 Т3.4 G1 M1.2.9 Сд अदानात् (for -प्रदान-). Ś संपूर्णो; D6 -संमोहो; M5 -सुमूढो (for -संमूहो). —) Т1.2 G1.3 М1.3.6 मान्यान् प्रान्यान्. Ś V1 D2.8.9.12 М6 स राक्षसः; Ñ V2.3 B न वेत्ति (Ñ2 °द) सः; D3 Т3.4 G1 М3.4 स हुमैति: (for सुदुमैति:). — After 33°, B3 ins.:

206* स्वेच्छया क्रियते कर्म अधर्म नैव पश्यति।

[Note hiatus between the two halves.]

- —°) De T3.4 G2 Ck शापं च; D12 शापश्च; Cg.t as in text (for शापाच). Ñ V2.3 B न विभेति च मे शापात्.
- 34 ") Ś D1-4.8.0.12 T G M1.2.4.6-9 तदागच्छ. Ñ V2.3 B तसाहप्रयाहि भदं ते (B2 च); V1 तदागच्छत गच्छामः. —") T3.4 प्रवेशय. Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 M6 निकेताथैं; G1 तथास्यथै; Cg.k.t as in text (for निवासाथै). —") B3 त्यक्तः; D1.3-7.10.11 त्यवत्वा; M4.7 सह; M6 त्यव्य; M10 सुक्त्वा (for त्यज). Ś D2.8.9.12 महासुज; B2 G2 सहानुजः (for सहानुगः).
- 35 °) \$2.2 D12 पुण्या; Ñ2 V2 B D1.2.4.6 Me नाम; G2 रम्य- (for रम्या). Ñ1 मंदािकनी नाम नदी.) D5-7. 10.11 M10 उत्तमा (for प्रवरा).) D3 स्वर्ण- (for सूर्य-).) V1 पुष्करेर्; G2 संवृतै: (for पङ्कते:). \$ V1.3 D1-4.8.9.12 T8.4 उपशोभिता; Ñ V2 B मंडितोदका; G2 संप्रतोदका. After 35, D5-7.10.11 G2 M1-5.7.9.10 ins.:

207* कुमुदैरत्वलैश्चेव अन्यैश्चेव सुगन्धिभः।

[Note hiatus between the two halves. Ds मुकुदेर् (meta.) (for कुमुदेर्). G2 अन्येरेव; K (ed.) तथान्येश्च (for अन्येश्चेव).]

काश्चनैः सूर्यसंकाग्नैः पङ्कजैः संवृतोदका ॥ ३५ न हि क्षमं त्वया तेन वैरं धनद रक्षसा । जानीपे हि यथानेन लब्धः परमको वरः ॥ ३६ एवम्रक्तो गृहीत्वा तु तद्वचः पितृगौरवात् । सदारपौरः सामात्यः सवाहनधनो गतः ॥ ३७

G. 7. 11. 46 B. 7. 11. 44

—Thereafter, all the above MSS. cont.; while N V2.3 B D1.3.4 T G1.8 M6.8 ins. after 35:

208* तत्र देवाः सगन्धर्वाः साप्सरोरगिकंनराः । विहारशीलाः सततं रमन्ते सर्वेदाश्रिताः ।

[(l. 1) Ñ1 B1 Ts.4 अप्स(Ñ1 सामु)रोरग-; V2 B2-4 G1.8 M1.2.4.5.8.9 साप्सरोगण- (for साप्सरोरग-). —(l. 2) D3 -लीला: (for -शिला:). B1 वसंते (for रमन्ते). Ñ Vs.3 B1.2.4 धरणीधरे; D1.8.4 T1.4 G M1-5.8-10 सल्लिलं (D1.9.4 T4 °रितं) श्रिता:(G2 श्रमा:); D6 T2 M6.7 सरिदा(D6 संपदा; T2 सलिला)श्रिता:; T3 सततं श्रिया (for सर्वदाश्रिता:).]—Then, Ñ Vs.3 B2-4 cont.:

209* रमस्व पुत्र त्वमिप रम्ये तस्मिन्शिलोचये।

36 Ds om. 36.—") G2 त्येवं (for क्षमं). Ñ Vs B1.2 D1.3.4.6.7.10.11 M6.10 तवानेन; Vs B8 तदानेन; B4 ते कालेन; G1.3 M4.7.8 त्वयानेन; G2 त्वया चीर (for त्वया तेन). Ś V1 D2.8.9.12 न ते क्षमं तेन पुत्र(V1 मम; D9 समं). —G2 mostly damaged for b.—b) V1 वरद (for धनद).—b) Š Ñ2 V B1.3.4 D8.12 च; D2 न; D3 * (for हि). V2 B4 D9 तथा; V3 तदा; T1 यदा (for यथा). Ś Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2.8.9.12 T G M1-5.7.9 तेन; M8 वीर (for अ]नेन).—For 36°d, Ñ1 B2 subst.; while Ñ2 V2.8 B1.3.4 ins. after 36:

210* तथेत्युवत्वा स पितरमभिवाद्य धनेश्वरः। यथौ लङ्कां पुनस्तूर्णं प्रदस्तं चेदमद्रवीत्।

[(1. 2) Va transp. ययो and लहां.]

—Then, all the above MSS. read 26 followed by 202* and 203*.

37 ") Gs [का]ज़ (for तु). —) G1 वचने (for तुस्त:). — For 37°, S V1 D1-4.8.9.18 Me subst.:

211* एवमुक्त्वा गृहीत्वा च पिता तव धनेश्वरम्।

[V1 उक्तो (for उक्त्वा). Me तु (for च). V1 प्राह; D1.3.4 Me तंच (Me तु) (for तव).];

while Ñ V2.3 B subst.:

212* एवमुक्तवा धनाध्यक्षो बलेन महता तदा।

[\tilde{N} 2 V2 उत्तो (for उक्त्वा). V2 संहता (for महता).]

-- °) \$ D2.8.9.18 -वारपुत्रं; Ñ V2 B D1.9.4 Me -पौरदार: (D1.8.4 Me °रं); D8-7.10.11 M10 -दारपुत्र: (for -दारपौर:).

[75]

G. 7. 11. 47 B. 7. 11. 45 L. 7. 10. 33 प्रहस्तस्तु दशग्रीवं गत्वा सर्वं न्यवेदयत् । श्रून्या सा नगरी लङ्का त्रिंशद्योजनयायता । प्रविश्य तां सहास्माभिः स्वधर्मं तत्र पालय ॥ ३८ एवम्रक्तः प्रहस्तेन रावणो राक्षसस्तदा । विवेश नगरीं लङ्कां सम्राता सबलानुगः ॥ ३९ स चाभिषिक्तः क्षणदाचरैस्तदा निवेशयामास पुरीं दशाननः । निकामपूर्णा च वभूव सा पुरी निकाचरैनीलवलाहकोपमैः ॥ ४०

धनेश्वरस्त्वथ पितृवाक्यगौरवा-क्यवेशयच्छिशिविमले गिरौ पुरीम्।

स्वलंकृतेर्भवनवरैर्विभूपितां पुरंदरस्येव तदामरावतीम् ॥ ४१

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

\$ D1-4.8.9.12 M6 सामात्यं. — d) \$ V1 D1-4.8.9.12 M6 -धनं; B3 -वनो(sic); G1 -गणो (for -धनो). B2 सबलो धनदो गतः. — After 37, D11 reads श्रीरामाय नमः श्रीशः while after 37, S (except M6) reads 38°d (followed by 215*).

38 V2 om. 38-39. Ś V1 D2.5.8.9.12 om. 38^{aδ}.—^a) Ñ V3 B D6 7.10.11 [S]थ; G2 M10 च (for तु). D1 बूहि गच्छ; G3 damaged (for प्रहस्तस्तु).—^δ) Ñ V3 B D1.3.4.6.7.10.11 M6 गस्ता वचनमज्ञीत्.—After 38^{aδ}, Ñ V3 B D1.2.4.6.7.10.11 T G M1.2.4-10 ins.; while M3 ins. after 39^{aδ}:

213* प्रहृष्टातमा द्शश्रीवः सहामात्यः सहानुगः।

[Ñ Vs B Ds.7.10.11 महात्मानं; D1.3.4 Ms महावाहुं (for दशमीव:). M1 सानुवंध: (for सहामात्य:). Ñ Vs B D1.3.4.6. 7.10.11 Ms सहामात्यं सहानुवं(Ñ1 D7 Ms ंगं) (for the post. half).]

-Thereafter Mio cont. :

214 प्राह तं तु दशग्रीवं सहामात्यैः सहानुजैः।

—D4 om. (hapl.) from ङङ्का in 38° to नगरी in 39°. S (except M6) reads 38°d (followed by 215*) after 37. —°) Т३ कृता; Т4 श्रिता (for सून्या). V1 M4 रम्या (for ङङ्का). —D1 om. (hapl.?) 38d-39°. —d) Ñ V3 B D6.7.10.11 त्यक्तवैनां धनदो गतः. —After 38°d, S (except M6) ins.:

215* क्षिप्रमेवाभवद्राम निर्जना चापि निर्भया।

[G1 राजन् (for राम). G2 निर्जिता (for निर्जना). T3.4 [अ]पीह; M3.5 चाथ (for चापि). G3 नि ** (damaged); M9 निर्मेखा (for निर्भेषा). M8 निर्जनापि विनिर्भेषा (for the post. half).]

 Ck.t as in text (for सहास्माभि:). \tilde{N} B प्रविश त्वं महाबाहो. — \tilde{I}) \tilde{N} B1.2.4 परि-; B3 अनु-; M5 तात; K (ed.) Ct प्रति- (for तत्र). T3 पालयन्; Ck.t as in text (for पालय). V_1 स्वधमी: परिपाल्यतां (m. also °लय).

39 V2 om. 39; D1 om. 39^{abo}; D4 om. up to नगरीं in 39° (for all, cf. v.l. 38). — D6.7.10.11 T3.4 M10 दशप्रीय:; D12 दशप्रीयी; G1 ततस्तेन (for प्रहस्तेन). — D6.7.10.11 T3.4 M10 T2 राक्षसेश्वर: (for राक्षसम्तदा). S Ñ V1.3 B D2.3.5.8.9.12 T3.4 M6 दशप्रीयो (T3.4 प्रहस्तेन) निशाचर:; D6.7.10.11 M10 प्रहस्तेन महाबळ:; G1 M1.2.8.9 दशप्रीयो महाबळ:. — After 39^{ab}, M8 ins. 213*. — S V1.3 D2.5.8.9.12 M1 प्रविवेश पुरी छंको; Ñ B निवेशयामास पुरी. — D6 श्रातृश्वः (for सश्राता). Ñ2 सपुर- (for सबळ-). S V1.3 D2.5.8.9.13 श्रातृश्वः सहितोनघ; Ñ1 T3.4 सह श्रात्रा सहानुगः; D1.3.4 सानुगो श्रातृश्वः सह; D7.10.11 M10 श्रातृश्वः सबळानुगः; G1 M4.7 सञ्रातृसबळानुगः (G1 °गं; M4 °न्वितः); M3 सञ्रातृबळवाहनः. — After 39, Ñ V2 B D1.3.4.6.7.10.11 S ins.:

216* धनदेन परित्यक्तां सुविभक्तमहापथाम्।

[Gs damaged up to वि in the post. half. Ñ2 सं-(for सु-). D1.3.4 सुविभक्तां(D3 °क्तस्तु [sic]) मनोरमां (for the post. half).]

-Thereafter, D6.7.10.11 Ms.6.7.10 cont.:

217* आरुरोह स देवारिः स्वर्ग देवाधिपो यथा। [Ms वरद्रप्त: (for आरुरोह).]

40 °) T₂ सह; T_{3.4} सदा (for तदा). — ⁶) V₃ निवे * * * स(damaged). — °) S_{2.3} न कामपूर्णा; D_{3.4} निकायपूर्णा (for निकामपूर्णा). D_{1.3} नु; D₄ तु (for च). D₁₁ ब * * (for बभूव). D₅ राक्षवै: (for सा पुरी).

41 Ms om. 41. —) Ñ V2 B3.4 [5] पि; B1 वै; B9 तां (for तु). B1.2 G2 om.; M1 [स]पि (for [झ]थ).

राक्षसेन्द्रोऽभिषिक्तस्तु आतृभ्यां सहितस्तदा । ततः प्रदानं राक्षस्या भिगन्याः समचिन्तयत् ॥ १ ददौ तां कालकेयाय दानवेन्द्राय राक्षसीम् । स्वसां शूर्यणखां नाम विद्युजिह्वाय नामतः ॥ २

Do तत् (for स्वथ). S D2.5,8,9,12 -नोदितो; V1 -देशितो; Vs -प्रेषितो (for -गोरवात्).-) Vs damaged; Gs चातिविपुले (for शशिविमले). T2 [S]लका- (for गिरौं). Ś V1 D2.5.8.9.12 न्यवेशयत्स्व(D2 निवेशयन्स्व; D8 निवे-शयंस्व)यमचलोत्तमे पुरीं(Si Vi Da.8.9 °रं); Va न्यवेशनं रवं तु चलोत्तमोत्तमं; B1 न्यवेशयरखे विमले गिरो पूरीं. - ") Ñı V2 B1.2 D5 अलंकतर ; G2 स्वयंकतर. D5.8 भुवन-; D9 भ * * - (for भवन-). Vs -क्षतेरू (sic) (for -वरेरू). Si Bs Da.s.o विभूषितं. — d) Do Ta [ए]व; De [इ]व हि (for (ह) a), D1.3.4.6 यथा; T3.4 सदा; M1 यदा (for तदा). 'S Ñ V B1.2.4 D2.5.8.9.12 पुरंदर: स्त्रपुर(B4 °री)मिनामरा-वर्ती; Ba पुरंदरपुरमिव चामरावर्ती; D7.10.11 G2 पुरंदर: स्वरिव यथामरावर्तीः T1.2 M3 पुरंदरः पुरममरावर्ती यथाः M6 पुरा महेंद्रस्वमरावतीमिवः Mr पुरंदरो मुदित इवामरावती. % Cg : अत्र छन्दोभङ्ग आधी ज्ञेय: ।; Ck : अत्र छन्दोभङ्गव्या-बृत्तये "पुरंदरस्येव तदामरावतीम् " इति पठनीयम्।; so also Ct. %

Colophon. —After Kāṇḍa name, D2 ins. आम्यु-दियिक पर्वणि. —Sarga name: Ś V1.3 B1 D1-8.12 रावणा-मिपेक:; Ñ1 रावणाभिपेके लंकाध्यास:; Ñ2 रावणलंकाप्रवेश:; V2 B3.4 लंकाप्रवेश:; B2 लंकाध्यास:. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3 B1.2.4 D1.2.4.12 om.; V2 damaged; V1 9; D8.9 10. —After colophon, G M1.5.8 conclude with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

12

D12 begins with 3%.

1 Gs damaged for 1⁶⁶. —) Ds राक्षसः सो (for राक्षसेन्द्रो). B2 स (for तु). —) Ś V2.8 B D T1.2 M1.2.6—10 श्रातृश्विः (for श्रातृश्यो). G1 राक्षसैर्वहुशिर्नतः; G2 M4 राक्षसैर्वाह्मणैसदा. —) Ś Ñ V B1.2.4 D2.5.8.9.12 T3 सोभ्य (D5 सम)रोचयत्; B3 अभ्यरोचयत्; D1.3.4 सोभ्य-चितयत्; M6 त्वभ्यरोचयत् (for समचिन्तयत्).

2 ⁶⁵) D1.3.4 M6 स (for तां). Ś Ñ V B D2.5. 8.9.12 T3.4 M3 Cg स्वसारं (for ददौ तां). Ś D2.8.12 M7 राक्षसेंद्राय; Ñ1 B2 D3 कालकेशाय; V1.3 D5.9 T4 दानवेंद्राय; D1.4 कालिकेयाय; D10 कालकेंद्राय; Cg as in text (for अथ दत्त्वा खसारं स मृगयां पर्यटच्नृपः । तत्रापश्यत्ततो राम मयं नाम दितेः सुतम् ॥ ३ कन्यासहायं तं दृष्टा दशग्रीवो निशाचरः । अपृच्छत्को भवानेको निर्मनुष्यमृगे वने ॥ ४

G. 7. 12. 4 B. 7. 12. 4

कालकेयाय). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 कालखं(V1 °कं)जा(D2 °ढा)य; T4 कालजंघाय; G1.2 M4 राश्चसेंद्राय; M7 कालकेयाय (for दानवेन्द्राय). T8 transp. कालकेयाय and दानवेन्द्राय. Ś Ñ V2.3 B D1-5.8 9.12 T4 M6.10 राश्चस:; V1 T8 रश्चसे (for राश्चसीम्).—°) Ś Ñ V B D2.5.8.9 12 T3.4 M3 ददौ; D1.4 M10 स्वसा (for स्वसां). Ś D3.8.12 शूर्पनखां (D3 °खीं); V2 D3 सूर्पणखां; D1.4-6 सूर्पनखीं (D1.4 °खीं; D6 °खां); T8 G1.2 M2.4.5.7 शूर्पणखीं; M10 शूर्पणखां (for शूर्पणखां). Ś Ñ V V2.3 B D2.8.9.12 राजा; Ñ1 राम; D1.8.4 नाम्ना (for नाम). 😂 V2 is missing from 2 dup to 7.49. 4°.—d) G2 M4.7 विशुहकेशाय. D7.10.11 M4 राश्चस: (for नामत:).

3 °) Ś Ñ1 D2.8.12 M5 तु; B4 तां; D9 T3 च (for स). D6.7.10.11 स्वयं रक्षो; G2 M1.9.6.7-9 स्वसां रक्षो; M6 तु तां रक्षो; M10 [अ] नुजां रक्षो (for स्वसारं स). — 6) B1.8 वने; T1-3 नृप; T4 अपि (for नृप:). D6.7.10.11 G2 M2.6. 5.7-10 अटते सा सः(D7.10.11 तत्); M1 अगमत्ततः; M6 अटते नृप (for प्येटकृप:). D1.3.4 चचार स्गपां नृप:. — For subst. in V1, cf. v.l. 218*. — 7) M6 स वे तात (for ततो राम). Ś D2.5.8.9.12 T3.4 अपइयत्स मयं नाम; Ñ V3 B अपइयत्स वने तात (B1[m. also].3 राम); D1.3.4 दृद्धी तत्र वे राम(D3 तात). % Ck.t: रामेति संबुद्धि: % — 4) Ś D2.5.8.9.12 T3.4 वने तात (for मयं नाम). B2 दनो: (for दिते:).

4 °) B3 -सहायतां (for -सहायं तं). Me हष्ट्वा तु (for तं हथ्या). — °) G2 M4.5.7 प्रतापवान् (for तिशाचर:). — °) S Ñ V3 B D1-5.8.9.12 T3.4 आ (D2 य) प्र (for एको). — d) S2.3 B4 G2 तिर्मानुष- (for निर्मेनुष्य-). — For 3°-4, V1 subst.:

218* गत्वा स च वनोहेशे मयं राक्षसपुंगवम् । ददर्श कन्यया साध दशशीवोऽत्रवीद्वचः । कस्त्वं परमया कान्त्या दीप्यसे विजने वने ।

-Then V1 cont.:

219* कथ्यतां पुरुषश्रेष्ठ रुब्धेयं कस्य काश्तः।

-After 4, De.7.10.11 T1.3 M3.4.7.10 ins.:
220* अन्या मृगशावाक्या किमये सह तिष्ठसि।

[De.7 इह (for सह). Ma किमर्थ संभविष्यप्ति; M7 यत्र त्वं गंतुमिच्छिसि (for the post. half).] G. 7. 12. 5 B. 7. 12. 5 L. 7. 11. 5 मयस्त्वथात्रवीद्राम पृच्छन्तं तं निशाचरम् । श्रृयतां सर्वमाख्यास्य यथावृत्तमिदं मम ॥ ५ हेमा नामाप्सरास्तात श्रुतपूर्वा यदि त्वया । दैवतैर्मम सा दत्ता पौलोमीव शतकतोः ॥ ६ तस्यां सक्तमनास्तात पश्च वर्षशतान्यहम् । सा च दैवतकार्येण गता वर्ष चतुर्दशम् ॥ ७ तस्याः कृते च हेमायाः सर्वे हेमपुरं मया ।

5 ") \$1 V8 D5-7,10,11 G1.2 तदा; \$2.3 N2 B2-4 D1.4.8.9.12 M4.7 तथा; D3 T3.4 तम् (for स्वथ). — ⁸) \$ D1.2.4.5.8.9.12 T3.4 पृच्छ (T4 °च्छ व)मानं (D1.4 T3.4 °नो); D3 संपृच्छंतं (for पृच्छ नतं तं). G1.2 M4.5.7 पृच्छंतं रावणं वच:. — For 5 ⁴⁶, V1 subst.:

221* राक्षसेन्द्रेण पृष्टः स मयो वचनमज्ञवीत्।

- -Then V1 (marg.) cont.:
- 222* मयं दैत्याधिपं विद्धि मायिनं कश्यपात्मजम्।
- -After 5 6 , S D2.8.9.12 ins. :
- 223* कुले महति चोत्पन्नं ब्रह्मणोऽब्यक्तजन्मनः। तपसा चोतमानं तु दितिजो राक्षसेश्वरम्।
- —°) B2 कृषया (for अ्यतां). D5 आख्येयं (for आख्यास्ये)।
 °) M2 यदा (for यथा-). D1.8.4.6.7.10.11 M7.10 तव; M6 नृप (for सम).
- 6 °) M2 हैमा. B1.2 नाम्ना (for नाम). B4 D3.9 [अ] प्सरा (for [अ] प्सरास). Ñ2 D5-7.10.11 M6 तम्न; G (ed.) सुञ्चः (for तात). b) Ñ2 B2 श्वतपूर्वं. Ś V1.3 D2.8.9.12 T3.4 त्वया यदि (by transp.); D1.3.4 न वा त्वया (D3 °थ); D5 भवेद्यदि (for यदि त्वया). °) D1.3.4 देवेस्तु (for देवतेर्). D9 मिय (for मम). M7 मनसा (for मम सा). Ś D2.5.8.9.12 T3.4 transp. सा and दत्ता. Ñ B देवेर्महाम (B2 °हां त्व)सौ दत्ता. d) B3 पुलोमी (for पौलोमी). Ś V3 D4.8 च (for [इ]व). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 पुरंदरे; Ñ B विडोजसे (for शतकतो:).
- 7 *) \$2.3 D2.8 तस्या: (for तस्यां). V3 D6.7.11 भक्त-; D12 चक्रे (for सक्त-). D12 मनस् (for नमनास्). Ñ1 B चासं; Ñ2 D1.3.4.10.11 द्यासं (for तात).— b) \$ Ñ V1.8 B D T3.4 M6.10 दश (for पञ्च).—After 7° b, M1 ins.:

224* अविप्रमुक्तोऽनया * स्ववसं सुखमिष्टतः।

—°) Ñ1 V1 T3.4 M10 सा तु; D1.3.4 यावद् (for सा च). D3 देवेन; T3.4 दैंब्ये(T4 °वे)न (for दैंबत-).— d) Ś Ñ2 V1.3 B1 D2.5.8-12 T3 चतुर्दे(Ñ2 V3 D5.10.11 त्रयोद)श समा गता:; Ñ1 B2-4 G(ed.) गता वर्षे(Ñ1 °तवर्ष; G[ed.] °ता वर्षे) त्रयोदशे; D1.3.4 G2 M1.3 गता(M1 गंता) वर्षेश्च

वजवैदूर्यचित्रं च मायया निर्मितं तदा ॥ ८ तत्राहमरितं विन्दंस्तया हीनः सुदुःखितः । तस्मात्पुरादुहितरं गृहीत्वा वनमागतः ॥ ९ इयं ममात्मजा राजंस्तस्याः कुक्षौ विवर्धिता । भर्तारमनया सार्थमस्याः प्राप्तोऽस्मि मार्गितुम् ॥ १० कन्यापितृत्वं दुःखं हि नराणां मानकाङ्किणाम् । कन्या हि द्वे कुले नित्यं संशये स्थाप्य तिष्ठति ॥ ११

- 8 °) \$1 Vs कृतेन; \$2.8 D8.12 वृत्तेन; \$\tilde{N}_2\$ B8 M6.6 कृते तु; \$L(ed.) कृते (subm.) (for कृते च). D10.11 वर्ष चतुर्दशं चैव. b) M6.6 हैमं (for हेम-). D6 M10 मम (for मया). \$\tilde{N}\$ V3 B D2.5.7-9.12 T8.4 है(B3 इ)माः (\$1 D8 °+याः) प्रासादपंक्तयः; V1 प्रासादा दशपंक्तयः; D1.2.4.10.11 M1.3 सवं(D1.4 सर्व-; D10.11 ततो) हेममयं पुरं. \$\mathbb{C}_{g.k}: हेममयं पुरं हेमपुरम्।; Ct: हेममयं सुवर्ण-प्रचुरम्. \$\mathbb{C}_{g.k}: हेमपुरम्।; Ct: हेमपुरम्।; Ct: हेमपुरम्। \$\mathbb{C}_{g.k}: हेमपुरम्।; Ct: हेमपुरम्।; Ct: हेमपुरम्। \$\mathbb{C}_{g.k}: हेमपुरम्। \$\mathbb{C}_{g.k}: हेमपुरम्। \$\mathbb{C}_{g.k}: हेमपुरम्। \$\mathbb{C}_{g.k}: होमपुरम्। \$\ma
- 9 \$1 D8 om. 9. V3 lacuna for ".—") Ñ1 D9 तस्य (for तत्र). Ñ2 B3 G (ed.) न रित विदे (G [ed.] 'दंस); D8.7.10.11 अवसं दीन: (for अरित विन्दंस).—") Ñ B M6 भवनात्स्वां; D1.3-5 भ (D5 भु)वनात्स्वाद्; D7 M1-3 तस्मात्पुरा (for तस्मात्पुराद्).—For 9°d, \$2.3 V1.3 D2.9.12 T3.4 subst.:

225* भवनात्स्वाद्रण्यं हि दुहित्रा प्रस्थितः सह।

[Ś2.3 D12 अरण्ये (for अरण्यं) and च (for प्र-).]

- 10 °) Ś Va D2.5.8.9.12 Gi सेथं. Ś D2.8.8.12 हैमी; V1 T3.4 कन्या (for राजंस). b) M6 कुक्षि-; Cg.k.t as in text (for कुक्षों). Ñ B1.8.4 कुक्षिसमुद्भवा; V1 D6 T3.4 कुक्षि(D6 °क्षों)विनिर्गता. b) Ś V1.8 D2.5.8.9.12 T3.4 अस्या दुहितु:; Ñ B अस्या: सहशं (for अनया सार्धम्). b) Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 T3.4 प्राप्तवानिका; M2.9 अस्या: प्राप्ता स्थ.
- 11 5) Ś V1.8 B1.8.4 D1.2.4.5.8.9.12 T3 दु:खाय (for दु:खं हि). b) D6.7.10.11 T1-8 G3 M8.10 सर्वेषां (for

द्वौ सुतौ तु सम त्वस्यां भार्यायां संवभ्वतुः । मायावी प्रथमस्तात दुन्दुभिस्तदनन्तरम् ॥ १२ एतत्ते सर्वमाख्यातं याथातथ्येन पृच्छतः । त्वामिदानीं कथं तात जानीयां को भवानिति ॥ १३ एवम्रक्तो राक्षसेन्द्रो विनीतिमिदमत्रवीत् । अहं पौलस्त्यतनयो दश्रपीवश्च नामतः ॥ १४

नराणां). T3.4 हित-; Ct as in text (for मान-). —) M8 संशयं (for संशयं). — For 11°4, Ś Ñ V1.8 B D2.5.8. 9.12 T3.4 subst.:

226* है कुले संशये कृत्वा नित्यं कन्या प्रदीयते। [Ñ B1-3 D6 संशयं. V8 च (for प्र-). Ñ B हि तिष्ठति (for प्रदीयते).]

12 ") G2 M6 च (for तु). D1.3.4 [अ] न्यस्या; M6 [अ] प्यस्यां (for त्वस्यां). Ś Ñ V1.3 B D2.5-12 T8.4 पुत्रद्वयं ममाप्य (B1.8.4 °मान्य; B2 °मेत)स्यां (Ś2.3 °स्या); M10 हो सुतो मम चान्यस्यां. — b) Ś2.3 D1.3.4 भार्याया;; D9 G1 हमायां (for भार्यायां). Ś Ñ2 D2.5.8.9.12 T3 समजायत; Ñ1 V1.3 B T4 अनु (V1 T4 °स्य; B2 °न्व)जायत; D6.7. 10.11 संबभ्व ह (D6 °बतु: [sic]). — c) G2 M8 प्रथमं. Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 तत्र; T1 तावद; T3.4 पुत्रो; G2 चैव (for तात). — d) D6.10.11 T1 G1.3 M1.3.4.8-8.10 तद्रनंतर:

13 B3 om. 13^{ab}.—^a) V1.3 D6.7.10.11 T G1.3 M1-5.7-10 एवं (for एतत्).—^b) Ñ1 D2.8.11.12 T2-4 G2 M5 यथा तथ्येन; D1.8.4.6.7 T1 G1.3 M1-4.6-10 यथा(M10 मया) तत्त्वेन (for याथातथ्येन).—^d) B3 भवेदिति; D6 भवानिह (for भवानिति).

14 °) D1.3.4.6.7.10.11 T1.2 G M एवमुक्तस्तु(D1.8.4. 6.7.10.11 G1 M2 °कंतु) तद्द(M6 तंर)क्षो. — °) Ś D2.8.9.18 विनीत (for विनीतम्) D5 दानवेंद्रं तमववीत्. — °) Ś D2.8.12 पौलस्त्यस्यात्मजश्चा(Ś1 D8 °थ पुत्रो; D2 °थ वीयों)हं; V1.3 D5.9 T4 पौ(V1 T4 पु)लस्त्यस्यान्त्रवाये(D6 °थे चा)हं (V8 °थो राजन्); T3 पुलस्त्यस्यात्मजायायां. — व) Ś1 Ñ V1 D2.8.9 T4 [इ]ति; Ś2.3 D12 [ऽ]स्मि; Т8 [ऽ]पि (for च). V3 [इ]ति विश्वतः; D6 प्रतापवान् (for च नामतः). — After 14, Ñ B ins.:

227* राजा राक्षसमुख्यानां सृगयामस्मि निर्गतः। [Bs अपि (for असि).];

while D1.3,4 ins. :

228* पुत्रो विश्रवसः साक्षाहराग्रीव इति श्रुतः। प्राप्तप्रतिष्ठसपसा श्राता वैश्रवणस्य च।;

whereas D_{5-7.10.11} T₁₋₈ G M_{1-5.7} (only l. 2).8-10 ins.:

229* मुनेविश्ववसो यस्तु तृतीयो ब्रह्मणोऽभवत्। एवमुक्तसदा राम राक्षसेन्द्रेण दानवः। त्रक्षपेंस्तं सुतं ज्ञात्वा मयो हर्षमुपागतः । दातुं दुहितरं तस्य रोचयामास तत्र वै ॥ १५

प्रहसन्प्राह दैत्थेन्द्रो राक्षसेन्द्रिमदं वचः । इयं ममात्मजा राजन्हेमयाप्सरसा धृता । कन्या मन्दोदरी नाम पह्नयर्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ १६

G. 7. 12. 18 B. 7. 12. 19

[(l. I) Ti Ms मुनिर्(sic); Ck.t as above (for मुनेर्). Gi Ms यत्र (for यस्तु). Ms विश्रवा वै मुनियेस्तु (for the prior half). Ts द्वितीयो (for तृतीयो). Ti.z [S]मर्व (for sमनत्).—(l. 2) Mi.s.7 उक्ते (for उक्तस्).]

15 ") B2 T3 M2 तु (for तं). D1.3.4 महिषितनयं; D6.7.10.11 M6.9.10 मह (M9 अहा) पेंस्तनयं. \$1.2 D2.8.9.12 मत्वा (for ज्ञात्वा). — b) M2 मतो- (for मयो). \$ Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 देलाधिपस्ततः (Ñ2 V8 B4 D2.9 T4 °दा; V1 °था); D6.7.10.11 M6.10 दानवपुंगवः; G1 हपंसमन्वितः; G2 M5 हपंपरिप्रतः (for हपंमुपागतः). — b) \$ Ñ V1.3 B D1-5.8.0.12 T3.4 M6 प्रदानं दुहितुस. \$ V1 D1.2.4.5.8.9.12 T3.4 M6 तस्या; Ñ B D6.7.10.11 M10 Ct तस्मै; V3 तस्मान् ; G1 M1.7 तन्न; Ck as in text (for तस्य). \$ Ck: तस्य दानुमिति तस्मै दानुमिति यावत्. \$ — b) \$ V1.3 D2.8.9.12 T3.4 M7 तस्य हि (M7 वै); Ñ B M5 वै तदा; K (ed.) यन्न वै; Ck.t as in text (for तन्न वे). — After 15, \$ Ñ1 V1.3 D T3.4 M6.10 ins.:

230* करेण तु करं तस्या प्राहयित्वा मयस्तदा।

[Ś D2.4.5.8.9.12 तस्य (for तस्या). T4 गृहीत्वा तु (for माइयित्वा). D3 तव (sic); T4 तत: (for तदा). Ś V8 D2.5. 8.9.12 गृहीत्वा स मथ:(Ś2 D5.12 समये) स्थित: (Ś D8.12 °तं); Ñ1 V1 T8 सं(T3 प्र)गृहीत्वा मयस्तत:; L(ed.) गृहीत्वा समवस्थितं (for the post. half).]; while Ñ2 B ins.:

231* करेणादाय स करं मयस्तस्यामितौजसः।

[Ñ ब तु (for स). B। कस्यां स (for स करं). B2 मयमस्य (sic) (for मयस्तस्य). B। मयस्तमितौजसं (for the post. half).]

16 B3 om. 16-17. — 6) Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D2.5.8.

9.12 T3.4 इव (for प्राह). G2 M5 हसन्प्राह च. — 6) Ś
V1.3 D2.5.8.9.12 T4 अथा(D5 तम) अवीत्; Ñ B1.2.6
अभाषत (for इदं वच:). — 6) D2 परमा छता. Ś Ñ1
V1 D1.2.4-6.8.9.12 T4 हमायाप्तरसः सुता; Ñ2 हमायां
पर्यस्यतः B1.2.4 हमायाः पयसा ऋ(B2 द्व)ताः T8 हमा
नामाप्तरःसुताः ※ Cg.k.t: छता छतगर्भा प्रस्तेत्वर्थः. ※
— 6 G3 M मंडोद्री. D4.9 कन्यां मंदोद्रीं. B2 राजन् ; T2.4
नामा (for नाम). — 7) Ñ B1.2.4 भाषांथे (for पढ्यथं).
M10 प्रतिपाद्यते. — After 16, D9 ins.:

G. 7. 12. 19 B. 7. 12. 19 L. 7. 11. 19 वाढिमित्येव तं राम दशग्रीवोऽभ्यभाषत । प्रज्वालय तत्र चैवाशिमकरोत्पाणिसंग्रहम् ॥ १७ न हि तस्य मयो राम शापाभिज्ञस्तपोधनात् । विदित्वा तेन सा दत्ता तस्य पैतामहं कुलम् ॥ १८ अमोघां तस्य शक्तिं च प्रद्दौ परमाद्भुताम् । परेण तपसा लब्धां जिन्नवाँ छक्ष्मणं यया ॥ १९ एवं स कृतदारो वै लङ्कायामीश्वरः प्रभुः । गत्वा तु नगरं भार्ये आतुभ्यां समुदावहत् ॥ २०

232* गृहाण चेमां कन्यां वै मया दत्तां निशाचर।

17 Bs om. 17 (cf. v.l. 16). — b) Ś Ñ V1 B1.2.4 D2.5.8.9.12 T3.4 [S] ज्ञवीद्वच: (V1 D5 T3.4 °त्तत:); V3 ज्ञवीति च (for sभ्यभाषत). — b) Ñ B1.2.4 च घने चिह्नं; V1 D1.4 T3.4 G1 M1 चैव तत्राप्तिं (by transp.); M3 तत्र वै चाप्तिम् (for तत्र चैवाप्तिम्). — b) Ś V3 D2.8.9.12 T3.4 नि(T3.4 सं) वृत्तः पाणिसंग्रहः; Ñ B1.2.4 पाणि जग्राह धर्मतः (B4°वित्); V1 संवृत्ते पाणिसंग्रहे.

- 18 ") Ds.10.11 Ta Ms स (for न). Ś Ñ V1.3 B Ds.8.9.12 Ts.4 राजन (for राम). b) Ds तपोधन; Gs तथो वनात् (sic) (for धनात्). Ś Ñ V1.3 B Ds.8.9.12 Ts.4 शापं जानात्(B2 भि [sic]) दुमेते:(V1.3 Ts.4 भितृ-व्य) Ms दत्ता सा (by transp.). V1 सापि (sic); Ts.4 पितृ-(for तस्य). Ś Ñ V3 B Ds.8.9.12 transp. तेन and तस्य.
- 19 °) Ś V1.8 D2.8.9.12 T3.4 च तत: (V3° स्य) शक्तिः
 D10 G1 तस्य तां शक्तिं (for तस्य शक्तिं च). B4 तत्रामोघां
 तस्य शक्तिः. °) B2 ददौ च; T1 * * दौ (for प्रददौ). °)
 G1 M2.6 वरेण (for परेण). °) D12 तत्क्षणं (for लक्ष्मणं).
 Ś1 D1.5.12 G1 यथा; V2 सुदा (for यया).
- 20 °) D1.6 एवं सत्-; M6 स एवं (by transp.) (for एवं स). D7.10.11 कृत्वा दारान् (for कृतदारो). D1.3.4 [s]सी; G(ed.) हि (for दे). T1.2 G1.3 M3 एवं स्वीकृत°. - b) De.7,10,11 T1,2 M3 लंकाया (for लङ्कायाम्). G2 राक्षसेश्वरः (for ईश्वरः प्रमु:). Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 Ts.4 लड्स्वा(S2.3 B2 D5.8.12 °ट्यां) पर्ली(V3 छक्ष्मीं) मयात्तदा(Ts °त्ततः; Ts °त्मजां). - °) Vs गतः; Ds गंता; Ta नीत्वा (for गत्वा). Ś1 V1.3 D2.8.9.12 स; Ś2.3 D5 Ts स्व-; Ñ1 om. (subm.); Ñ2 B2.8 स्वां; B1.4 तां; D1.3.4 च (for त). Ñ B D1.8.4.6.7.10.11 T G M1-5.7-10 नगरी (for नगरं). Ñi Do Ma भाया; Di.4 कार्ये (sic); Dr Ti.2 G M1.3-5.?-10 लंकां (for भायें). - d) Ms प्रभूत्यां; Ct as in text (for आत्भ्यां). N B Ctp उदबाहयत ; D1.8.4 G1 सम्पावहत् ; D7.10.11 Ct °पाहरत् ; T1.2 G2 M10 °पावि-शतः Ga Ms 'पागमत् M1.3 सहितोवसत् ; Ms 'पावसत् (for समुदावहत्).

वैरोचनस्य दौहित्रीं वज्रज्वालेति नामतः।
तां भार्यां कुम्भकर्णस्य रावणः समुदावहत्।। २१
गन्धर्वराजस्य सुतां शैल्र्षस्य महात्मनः।
सरमां नाम धर्मज्ञो लेभे भार्यां विभीषणः॥ २२
तीरे तु सरसः सा वै संजज्ञे मानसस्य च।
मानसं च सरस्तात वृष्टे जलदागमे॥ २३
मात्रा तु तस्याः कन्यायाः खेहेनाक्रन्दितं वचः।
सरो मा वर्धतेत्युक्तं ततः सा सरमाभवत्॥ २४

- 21 V1 D8 om. (hapl.; see var.) 21-22.—)
 D1.3.4.9 T1 G2 दौहित्री (for दौहित्रीं).—) Ñ B
 विद्युज्: M6 सप्तः (for वज्रः). D6.7 सारा; M3 ज्वालं
 (for ज्वाला). D5 M3 तु (for [इ]ति). Ś Ñ V3 B
 D2.5.9.12 T3.4 विश्वतां(Ñ2 B1.3 D9 ता) (for नामतः).
) Ś Ñ1 V3 D2.5.9.12 T3.4 M6 कुंभकणीय.) D1.5.4
 T4 G M3 समुपावहत् (G2 M3 दाहरत्); D6.7.10.11 M10
 समकल्पयत् (for समुदावहत्). Ś V3 D2.5.9.12 T3.4 दशग्रीव उदा(T3 पा)वहत्; Ñ B दशग्रीवो व्यवाह्यत्.
- 22 V1 D8 om. 22 (cf. v.l. 21). D5 om. (hapl.)
 22.—") D1.3.4 -राजदोहिन्नी (for -राजस्य सुतां).—") B4
 राम (for नाम). Ñ2 B2.3 D3.7.10.11 M1.3.8.10 धर्मज्ञां; D6
 T1.2 G3 M4.7 धर्मज्ञ (for धर्मज्ञों).—For 22°4, Ś V3
 D2.9.12 T3.4 subst.:
 - 233* विभीषणस्य भार्यार्थे धर्मज्ञां समुदावहत्। [Ds विभीषणः स्व- (for विभीषणस्य). Śi Vs Ta भार्यार्थं.]
- 23 °) Ds नीरे (for तीरे). Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12
 Ts ने; G1 हि; Ck.t as in text (for नु). Ś1 lacuna;
 Ś2.8 Ñ V1.3 B D1.2.4.9.12 T8.4 Ms सा हि(D1.4 Ms नु); Ds तां नु; Ds सारे; D6.7.10.11 ने नु; Ds सास्त्री (for सा ने). b) D1.3.4 प्रजत्रे (for संजत्रे). D1.3.4 G1 Ms.4.
 6.7 मे; D6.7 G2 M5.10 नु; D10.11 हि (for नु). Ś Ñ V1.3
 B1.3.4 D2.5.8.9.12 T3.4 मानसस्य(D5 हिमनान्स [sic])
 इयजायत; B2 मानसस्याप्यराजत. b) D8 झानमें(sic)
 (for मानसं). Ś Ñ2 V1.3 D2.6-9.12 T3.4 नु (for नु). G2
 रसस् (meta.) (for सरस्). Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.13 T3
 तहे; D1.3.4 तहि-; T1.2 तत्र; T4 सचो; M6 तहि (for तात).
 D10.11 सरस्तदा मानसं नु. 5 Ñ2 V1.8 D2.5.8.9.12
 T3.4 वधते (for नुधे).
- 24 °) M9 च (for नु). Ś D2.8.12 [ए]वास्यास्तु; Ñ V1.3 B D9 T3.4 G2 M6 तस्यास्तु (by transp.; V1 omfrom नु up to 24d); M4 नु तस्यां (for नु तस्याः). M4 कन्यायां. b) M1.6-8 स्नेहाद् (for स्नेहेन). D1.8.4 [ड] कि सिदं; D6 [उ]के हितं (for [आ]फ्रिन्दिनं). M8 अतं (for नचः). Ś D2.8.9.12 पुत्री (D2.9 शा)स्नेहतया वचः; Ñ

एवं ते कृतदारा वै रेमिरे तत्र राक्षसाः। स्वां स्वां भार्याम्रपादाय गन्धर्वा इव नन्दने ॥ २५ ततो मन्दोदरी पुत्रं मेघनादमस्यत । स एष इन्द्रजिन्नाम युष्माभिरभिधीयते ॥ २६ जातमात्रेण हि पुरा तेन राक्षससूनुना ।

रुदता सुमहानमुक्तो नादो जलधरोपमः ॥ २७ जडींकृतायां लङ्कायां तेन नादेन तस्य वै । पिता तस्याकरोत्नाम मेघनाद इति स्वयम् ॥ २८ सोऽवर्धत तदा राम रावणान्तः पुरे शुभे । रक्ष्यमाणो वरस्त्रीभिक्छन्नः काष्ठैरिवानलः ॥ २९

G. 7. 12. 32 B. 7. 12. 32 L. 7. 11. 31

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

Vs B1.8 D5 पुरा स्नेहाति(Ñ2 Vs D5 °ई) था वचः; B2.4 T8.6 G (ed.) पुरा स्नेहादिदं(B4 T4 °त्तदा; T5 °त्तथा; G[ed] °त्तया) वचः.—°) D1.8.4 वर्ध इति; T1.2 G2.8 M1.6 वर्धयेति; G1 वर्ग्धति (for वर्धतेति). D6.7 T1 M10 [उ]क्त्वा (for [उ]क्तं). M8 वर्धयस्वेति. Ś Ñ Vs B D2.6.8.9.12 T3.4 उक्तं सरो मा वर्धति(B1 भवेति; B2 त्रैलोक्ये; T3.4 वर्धस्व).—वं) Ś1 D8 तेन (for ततः). D8 रसमा (meta.) (for सरमा). Ñ1 M8 भवेत्; Ck.t as in text (for [अ] भवत्). % Cg: सरो मा वर्धयस्वेत्युक्त्या सरमेति नामासीन्। पृथोदरादिःवात्साधुः।; Ck.t: सरो मा वर्धतेत्युक्तम्। ततः सा कन्या सरमाभवत्। पृथोदरादिःवात्साधुः. %

25 Ds om. 25-26°. — °) Ds रोचये(sic); Ts रमंतस्; Ts रमंते (for रेमिरे). — °) T1.2 Gs Ms उपागम्य (for उपादाय). — °) Ñ2 B कानने; Ds नंदनं (for नन्दने).

26 Ds om. 26° (cf. v.l. 25). —) Ś Ñ V1.3 B D2.6 8-12 Ts.4 अजीजनत्; Dr अजायत (for अस्यत). — °) Gs M1.7.8 एव (for एप). D1.3.4 इंद्रजिज्ञाम यो राजन्(D3 युप्ताभी). — °) Ds राजभीरमिधीयते(metri causa). — For 26° d, Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 Ts.4 M6 subst.:

234* य एव युद्धे युष्मामिरिन्द्रजित्समिभिश्चतः।

[V1.3 Bs Ts Me स (for य). Ds एव (for एष). Ñ Bs.4 Me राम; V1.8 B1 D5 Ts.4 राजन् (for युद्धे). B2 य एप कारणैलोंके (for the prior half). Ñ1 B1.2 नाम(B2 इति) विश्वत:; Vs समविकमः; B3 समिति श्वत:; Me त्वभिधीयते (for समभिश्वत:).]

27 B2 reads in marg. 27. V3 illeg. for 27^{ab}.
— a) G1 तु; M6 च (for दि). D1.3.4 G1 M5.6 तदा (for प्रा.).—b) \$2.3 D12 येन (for तेन). D1.6.7.10-12 M10 प्रा.).—b) \$2.3 D12 येन (for तेन). D1.6.7.10-12 M10 प्रा.).—B2 reads from 27° up to 1. 1 of 235* in marg.—°d) G1 तु (for सु-). D3 -महाव्यक्तो (for -महान्मुक्तो). Ñ B M6 स्प्रयुक्तो (B3 भित्तो) भून. \$ V1.3

D2,5,8.9.12 T8.4 रोदमानेन मुक्तोभून् (for °). G2 M8.4.7 transp. मुक्तो and नादो. T4 यथा (for -[उ]पम:). Ś1 Ñ V3 B1.2.4 D2,8.9.12 T3 जलभूतो (Ñ2 B3 °तां; B1.4 T3 °ता) यथा; Ś2.8 V1 D5 जलभूतो (Ś2.8 °मुचो) यथा; B2 जलद्तां यथा. —After 27, Ñ B D3 ins.:

235* सर्वा सा नगरी येन सहाँ छवनकानना । जडी इताभूबदता साहा छगृहगोपुरा।

[B2 reads in marg. l. r.—(l. r) Bs तेन; Ds राम (for येन).—(l. 2) B2 (in marg.) -भूता (for -कृता). Ñ1 B1 न्तोरणा (for न्तोपुरा).]

28 °) D6.7.10.11 M10 जडीकृता च सा लंका (M10 लंका सा); T1.2 G M1-5.7-2 जडीकृता च (G1 हि) लंकेयं.

— b) D6.7.10.11 तस्य (for तेन). B3.4 तस्य ह; D6.7.10.11 राघव. — S Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 तदा; T3.4 तद् (for तस्य). — S Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 प्रभु:; Ñ B प्रभो; V3 स्मृत: (for स्वयम्). — After 28, D11 ins. 236*.

29 D11 om. 29. — *) D8 om. (hapl.) राम. — *) S Ñ V3 B D2.8.9.12 शिद्धः ; D1.8.4 सुतः (for हासे). — *) D1-5.8 T2 रक्षमाणः . S Ñ V1.8 B D2.8.9.12 T8.4 प्रयक्षेन (for वरस्रोभिश्). — *) B3 द्रधः ; D3 G2 M2.4.8-10 छिन्नः; M5 भिन्नः (for छन्नः). M7 transp. छन्नः and काष्टेर्. Ñ B यथानलः . — After 29, D7.10.11 (after 28 [owing to om.]) M10 ins.:

236* मातापित्रोर्भहाहर्षं जनयत्रावणात्मजः।

Colophon. — Kāṇḍa name: Ś1.2 D2.9 om. — Sarga name: Ś D2.8.9.12 इंद्रजिद्धरपत्ति:; Ñ V3 B D3.5.6 इंद्र-जिजन्म(V3 °जननं; D5 °जनने); V1 मेघनादोरपत्ति:; D1.4 राक्षसिववाह इंद्रजिजन्म. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1-8 D2 om.; V1 10; D8.9.12 II. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:

[8r]

G. 7. 13. I B. 7. 13. I L. 7. 12. I अथ लोकेश्वरोत्सृष्टा तत्र कालेन केनचित्।
निद्रा समभवत्तीत्रा कुम्भकर्णस्य रूपिणी ॥ १
ततो आतरमासीनं कुम्भकर्णोऽत्रवीद्वचः।
निद्रा मां बाधते राजन्कारयस्य ममालयम् ॥ २
विनियुक्तास्ततो राज्ञा शिल्पिनो विश्वकर्मवत्।
अकुर्वन्कुम्भकर्णस्य कैलाससम्मालयम् ॥ ३
विस्तीर्णं योजनं शुभ्रं ततो द्विगुणमायतम्।

13

V2 missing for Sarga 13 (cf. v.l. 7.12.2).

1 ") D7 अथो. Ś D2.8.12 लोकेश्वरात्; D6 M2.8.9 लोकगुरु- (for लोकेश्वर-). Ś D12 स्षृष्टां (Ś1 °ष्टा); D1.4.5 -स्ष्टा; D2 स्ष्ट्रां (sic) (for -[उ]स्प्ष्टां).—) B1 तत: (for तत्र). Ś2.3 D2.12 transp. तत्र and कालेन. —) Ś2.3 D12 निद्धां. Ś D2.5.9.12 T3 समाविशत्; D8 तमाविशत्; Ct as in text (for समभवत्). Ś2.3 D12 तीवां; T1.2 G3 M3 त्णं (for तीवा).—) Ś D2.5.9.12 T3 कुंभ-कणं(Ś2.3 D12 °णं:) स्वरूपिणो(Ś2.3 D12 °णों).

- 2 ") \$1 D8 आसीन:; M8 आगम्य (for आसीनं).

 ") \$ V1.3 D1-4.8.9.12 T3.4 तदा; Ñ B D5 इदं (for बच:).—") B1 मे. D2 वर्धते (for बाधते). T4 आत: (for राजन्).—") D1.4 करापय (for कारयस्व). D6 स्वमालयं; M10 त्वमालयं.
- 3 °) Ś V1.3 D2.5,8.9.12 T3.4 नियुक्तास्तु(V1 °क्ताश्च; D5 °क्ता हि); B2 D1 विनिर्युक्तास. Ś D2.5.8.9.12 तदा (for ततो). B2 लंका- (for राज्ञा). b) D1.3-6 विश्वकर्म- वित् (D6 °ण:). D6.7.10.11 M10 om. 3 cd. c) M4.7 अथ तत् (for अकुर्वन्). d) Ś Ñ V3 B1.2.4 D2.5.8.9.12 Т3.4 केलासाकारमं . V1 B3 केलासाकारमं दिरं.
- 4 Ś D_{8.12} om. 4^ab. The sequence of st. 4-5 (including star passage) in D₅ is 4^ab, prior half of 237*, 5^d, 5^c, post. half of 237*, 4^c 5^b and 5^ad (r.).—^a) D_{6.7.10.11} सिग्धं; G₁ M_{1.4.7} C_V मुद्धं (for मुद्धं). Ñ B_{1.8.4} द्विकिडकुरातविस्तीणं; V_{1.3} B₂ D_{1.2.4.5.9} T_{3.4} षट्(V₁ T₄ °) व्याम(V₃ B₂ °) हादे) रातविस्तीणं; D₃ आयामं तु सुविस्तीणं; G₂ विस्तीणं योजनशतं; M_{6.10} तद्वि (M₁₀ °) योजनविस्तीणं.—^b) D₅ तक्व; G₂ तस्य; C_V.g.t ततो (as in text). Ñ V_{1.3} B D_{1-5.9} T_{3.4} M₆ बद्धुणम्; C_V.g.k.t as in text (for दिगुणम्).—^a) Ñ₃ V₃ B D_{1.3-5.9} T₅ गुहाकारं; M₆ गुभाकारं (for तिराबाधं).

दर्शनीयं निराबाधं कुम्भकर्णस्य चिक्रिरे ॥ ४ स्फाटिकैः काञ्चनैश्चित्रैः स्तम्भैः सर्वत्र शोभितम् । वैद्र्यकृतशोभं च किङ्किणीजालकं तथा ॥ ५ दन्ततोरणविन्यस्तं वज्रस्फटिकवेदिकम् । सर्वर्तुसुखदं नित्यं मेरोः पुण्यां गुहामिव ॥ ६ तत्र निद्रां समाविष्टः कुम्भकर्णो निशाचरः । बहून्यब्दसहस्राणि शयानो नाववुध्यते ॥ ७

- 5 For sequence in D5, cf. v.l. 4.—") Ñ V3 B
 T1.2 G1.8 M3 transp. स्फाटिकै: and काञ्चनेश. Ñ V3 B2-4
 D1.8.4 M6 चैव; B1 चापि; M10 चित्रं (for चित्रे:). Ś V1
 D2.5.8.9.12 T3.4 कांचना: (D9 12 °न)स्फा(D12 सफ)टिका-स्तत्र.— b) B3 कुंभै: (for स्तम्भे:). T1 M3 भूषितं (for शोभितम्). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 सर्वतः स्तंभपंक्तयः;
 T2 स्तंभै: सर्वविभूषितं.—M6 om. 5°d.—°) Some Mss. चैड्यं- here and elsewhere below. Ś V1 D2.5 (second time).8.12 T3.4 -भूषाश्च; Ñ V3 B D10.11 -सोपानं;
 D9 -भूभागा: (for शोभं च).—d) Ś V1.3 D2.5 (second time).8.9.12 T3.4 -जाङभूषिता:; Ñ B शोभितं; D1.3.4 °भूषणं; Cg.k.t as in text (for जाङकं तथा).
- 6 °) Ñ2 V3 B1.4 D2.5-8.10.11 T1.2.4 G1.3 M1-9 दांत:;
 B2 दंति-; B3 रम्य-; M10 तथा (for दन्त-). Ś D2.8.9.12
 -विन्यासा; Ñ1 B4 G1 -विस्तीण; D1.3 -विज्ञसं; T3 -विन्यस्ता;
 Ck.t as in text (for -विन्यस्तं). G2 ततो रावणविन्यस्तं.

 b) Ś Ñ V1.3 B D2.8.9.12 T3.4 -मधित-; D1.4 T1
 M1 -रफाटिक-. Ś D2.8.9.12 T3 -वेदिका: (for -वेदिकस्)—After 6ab, D1.3.4.6.7.10.11 T1.2 G M ins.; D5 ins.
 the prior half after 4ab and the post. half after the first occurrence of 5°:

237* मनोहरं सर्वसुखं कारयामास राक्षसः।

[D1 सुखकरं; Ds सर्वमुखं. T2 M5 राक्षसं; M1.3 रावणः (for राक्षसः).]

- —°) \$1 Ñ V1.3 D T3.4 M4 सर्वत्र; \$2.3 सर्वदा. \$ D2.8.

 9.12 T3.4 सुखदा; T1.2 G3 M8 -सुखवन् (for -सुखदं).

 Ñ3 दिव्यं; B3 om. (for नित्यं). ") B1.3 D1.3.4 प्राध्यां;

 B4 प्राच्यां; T1 G2 पूणां (for पुण्यां). \$ V1 D2 8.9.12

 प्राध्या(D9 प्रख्या) मेरुगुहा यथा; Ñ V3 B2 मेरो: प्राध्या(V3 भा; B2 रम्या) गुहा यथा; D5 T3.4 प्राध्य (T3.4 ध्रया)
 मेरोगुँहा यथा; M6 मेरोरिव गुहागृहं.
- 7 °) $B_{1.4}$ $D_{1.3.4.6}$ $G_{2.8}$ $M_{3.6.9}$ तत्र निदा-. S $D_{2.8.}$ 9.12 स गत्वा तु; \tilde{N}_1 समाधत्ते; \tilde{N}_2 V_1 स गत्वास्ते; V_3 प्रपत्नस्तु; $B_{1.4}$ -समाक्रांतः (for समाविष्टः). B_2 तत्र निदाबसन्नास्ते.

निद्राभिभूते तु तदा कुम्भकर्णे दशाननः । देवर्षियक्षगन्धर्वान्वाधते सम स नित्यशः ॥ ८ उद्यानानि विचित्राणि नन्दनादीनि यानि च । तानि गत्वा सुसंकुद्धो भिनत्ति सम दशाननः ॥ ९ नदीं गज इव कीडन्यक्षान्वायुरिव क्षिपन् । नगान्वज इवोत्सृष्टो विध्वंसयित नित्यशः ॥ १० तथावृत्तं तु विज्ञाय दश्यीवं धनेश्वरः ।

8 ") Ñ1 [S]ति; M6 सा (for तु).— 5) \$2.3 V1 निशाचर:(V1 "रे) (for दशानन:).—D12 om. (hapl.) 8"-9.—") G1 देवता-. D3-गण-(for यक्ष-).—") G1 स च; M5 स तु (for सा स). M10 निरंकुश:. Ñ B अबाधत(B3 बाधते स) निशाचर:; D6.7.10.11 संजन्ने दि निरंकुश:.—For 8"d, \$ V1.8 D2.5.8.9 Ts.4 subst.:

238* ब्राह्मणान्दैवतान्यक्षात्रिजंबे स महोरगान्।
[D2 विजम्ने, V3 न त राक्षसान् (for स महोरगान्).]

9 D12 om. 9 (cf. v.l. 8).—") M2.4 5 7.8 च (for वि-).—") M1.8 नंदनानि च (M8 "नीति). T1.2 G3 M1-3.8.9 चै (for च).—") B2 नदा(sic); G2 फुद्धा (sic) (for गत्वा). V3 दशग्रीवो; D2 G1 M4.5 तु (M5 [अ]भि-) संकुद्धो; T1.2 G3 सु(G3 [अ]ति) संरच्धो.—After 9", D9 repeats wrongly from नावबुध्यते in 7" up to विचि in 9".—") D1.8.4 M6 छिनत्ति स(M6 स्म); T1.2 G3 M2.3.9 हिनस्ति स्म. V3 निशाचर: (for दशाननः). \$2.2 (before corr.; after corr. as in text) विध्वंसयित नित्यशः.—For 9", V1 T3.4 subst.; while B2 ins. after 9:

239* तानि भङ्क्त्वा दशशीवो न्यवर्तत निशाचरः। [V1 निवर्तति.]

10 °) \$2 D4.5.8.12 नदीगज; T1.2.4 G8 M1.8.4 नदीगेज. \$ Ñ V1 B D2.5.8.12 [आ] क्रीडन्. — b) T2 damaged for सक्षान्वा. \$ Ñ1 D8.12 [आ] क्षिपत्; Ñ2 V1.3 B G2 M6 [आ] क्षिपन्. — c) \$ D2.5.8.9.12 शैलान्वज्रीव संकृद्धो; Ñ B अदीन्वज्र इवाक्षिप्तो; V1.3 T3.4 शैलान्वज्र इव कृद्धों (T4 अदीन्वज्र इवाक्षिप्तो; V1.5 T3.4 शैलान्वज्र इव अथो. अवधो; D1.8.4 M6 गिरीन्व (M6 नगे व)ज्र इव अथो. — D5 reads erroneously 9 in place of 10 d. — d) \$1

कुलानुरूपं धर्मज्ञो वृत्तं संस्मृत्य चात्मनः ॥ ११ सौभ्रात्रदर्शनार्थं तु दृतं वैश्रवणस्तदा । लङ्कां संप्रेपयामास दशग्रीवस्य वै हितम् ॥ १२ स गत्वा नगरीं लङ्कामाससाद विभीपणम् । मानितस्तेन धर्मेण पृष्टश्वागमनं प्रति ॥ १३ पृष्टा च कुश्रलं राज्ञो ज्ञातीनिप च वान्धवान् । सभायां दर्शयामास तमासीनं दशाननम् ॥ १४

G. 7. 13. 14 B. 7. 13. 14 L. 7. 12. 14

Vs Ds विध्वंसन्निव; Ñ1 B1.8 M10 व्यध्वंसयत. D6.7.10.11 M10 राक्षस:; G1 नित्यत: (for नित्यदा:). B3 व्यध्वंसयद्मर्षण:. —After 10, Ts.4 ins.:

240* विध्वंसयति पापाःमा ऋषीणामाश्रमान्स्वयम्।

11 V1 om. 11. B3 om. 11⁶.—) Ñ1 कथावृत्तं; D7.10 G1 यथावृत्तं.—) B2 T3.4 कालानुरूपं; B3.4 D1 कुलानुरूप-. Ś1 D8 धर्मज् (for धर्मज्ञो).—) Ñ1 B1 अन्विद्य; Ñ2 उद्दीक्ष्य; B2 संप्रेक्ष्य; B3.4 अन्वीक्ष्य; G2 संवित्य; Ck.t as in text (for संस्मृत्य). D6 चारमना; D6 नीतिमान्.

12 D1.4 om. 12^{ab}. — a) D6.7 सौभ्रानुः; G1 सौभ्रात्रं. G2 च (for नु). Ś Ñ V1.3 B D2.3.5.8.9.12 T3.4 M4 (before corr. as in text, after corr. int. lin.).6 सौभ्रात्रं दर्शयंस्तस्य (Ñ B °यंश्चेचः; D3.4 °यंस्तन्नः; D8 °यन्स्वस्यः; M4.6 °यानस्तु). — b) D3 स्वीयं (for दूतं). Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D2.5.8.9.12 नृपः; B3 द्वतः; D3 T3.4 नृपः; M10 तथा (for तदा). Ś2.3 दूतं चै (Ś2 चि)श्रवणोपमः. — b) D1.3.4 दूतं सं-; D6 T1.2 G2.3 M1-5.7.9 छंकायां (for लङ्कां सं-). T2 om. प्रेष. — b) Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 T3.4 दशगीवहिताय चै; D1.3.4 दशगीवहितेष्सया.

13 S2.3 wrongly transp. 13 (transp. ab and ad) and 14.—b) D1.3.4.9 T3.4 समासाथ (for आससाइ).—a) D4 स्वेन (for तेन). D8 धर्माच; M6 धर्मातमा. S D2.5. 8.9.12 आगतस्तेन पृष्ट: स(D2.5.9 ध्रश).—d) S D2.3.9.12. हेत्म; D6 हेत्र; M3 इष्टश्च (for पृष्टश्च).

14 D9 om. 14° b, \$2.2 transp. 13 and 14.—°) Ñ B1.3.4 स पृष्टा; B2 स दृष्टा; G1.2 पृष्टा तु. D7 प्राज्ञो (for राज्ञो), \$\forall \$V1.3 D2.5.8.12 T3.4 स पृष्टा राजराजं तं.—b) \$\forall \$V1.3 D2.5.8.12 T3 अन्यांज्ञ (for अपि). Ñ B ज्ञातीनां चैव सर्थ (B1 नित्य)शः; D1.3.4 ज्ञातीनां सह बांधवै: (D1.4 °वौ); D6.7.10.11 M5.10 ज्ञातीनां च (M6 यक्षाणां स) विभीषणः; T3.4 ज्ञातिनं स्वांश्च बांधवान्; M8 ज्ञातीनां चापि बांधवान्.—°) \$G1 सभायं; M8 सहायं (for सभायां). \$V1.3 सभायां च दृद्शीथ (V3 तदासीनं).—b) \$D2.5.8.9.12 T1.2 M1.3.5.7.9 समासीनं; Ñ1 V1 T3.4 तत्रासीनं; V8 दृद्शीथ; B1.2.4 तस्यासीनं (for तमा°).

G. 7, 13, 15 B. 7, 13, 15 L 7, 12, 15 स दृष्ट्वा तत्र राजानं दीप्यमानं खतेजसा । जयेन चाभिसंपूज्य तृष्णीमासीन्मुहूर्तकम् ॥ १५ तस्योपनीते पर्यङ्के बरास्तरणसंदृते । उपविश्य दशग्रीवं दूतो वाक्यमथात्रवीत् ॥ १६ राजन्वदामि ते सर्वं भ्राता तव यदत्रवीत् । उभयोः सदृशं सौम्य वृत्तस्य च कुलस्य च ॥ १७

15 °) B1 स पृष्टा. B1.3.4 तं तु (for तत्र). —Ñ2 om. (hapl.?) 15°-18°. —°) Ś Ñ1 V1.3 B D1-4.8.9.12 T3.4 इव श्रिया (for स्वतेजसा). —°) G1.2 Ms.6 चापि. Ś D8 -वंद्येनं; Ñ1 V3 B D2.9 T4 -नंद्येनं; V1 -वाद्येनं; D12 -वध्येनं; T3 -संध्येनं (for -संपूज्य). — °) D1.3.4 T1.2 G1.3 M1.2.4-9 तूडणीं समभवत्तदा(D1.2.4 M6 °त:); G2 तूडणीं-भूतोभवत्तदा. —For 15° d, D5-7.10.11 M10 subst.:

241* जयेति वाचा संपूज्य तूर्जी समिमवर्तत । [M10 समभवत्तदा; B (ed.)समिभवर्तते.]

16 Ñ2 om. 16 (cf. v.l. 15). D1.4 om. 16^{ab}. — a)
D5-7.10.11 M5.5.10 K (ed.) स(K[ed.] तं) तत्रोत्तमः;
T1 G1.2 M1 तत्रोपनीतः; T2 G3 M4 तस्योपनीतः. — b)
M2.8.9 व(M2 प) र्यास्तरण. D5-7.10.11 M10 -शोभिते (for -संवृते). T1.2 G1.3 M1.3.4.7 पराध्यस्तरणा(G1 M4.7 °सं)
वृते. — For 16^{ab}, Ś Ñ1 V1.3 B D2.3.8.9.12 T3.4 M6 subst.:

242* तस्योपनीतः पर्यङ्कः स्वास्तीणां रावणादनु ।

[Vs Ts.4 Me read objective for nominative. B1 पर्यंक आस्तीणों. V1 रावणानुजः; Bs वासवादनु; Ds णाज्या; Ts.4 णोददत् (for रावणादनु). Me वरास्तरणसंवृतं (for the post. half).]

—°) D5-7.10.11 T1.2 G1.3 M1.3.5.10 उपविष्टं, V1.3 T3.4 स(V1 च; V3 तु) राजानं; D8 reads in marg. (for दशशीवं). Ś Ñ1 B D1-4.8.9.12 तशोपविदय राजानं(D1.3 रक्षेंद्रं; D4 राक्षसेंद्रं [hypm.]).— °) M5 एवं (for द्तो). Ś Ñ1 V1.3 B D1-5.8.9.13 T4 G2 M4.7 वचनम् (for वाक्यमथ). G1 उवाच ह (for अथाववीत्).

17 Ñ2 om. 17 (cf. v.l. 15).—") Ś Ñ1 V1 B D1-5.8.9.12 T3.4 M6 वक्ष्यासि. V1 धर्मज्ञ; D5 T3.4 सव तद् (for ते सवं). M5.10 राजन्द्राणु वचो महा.—⁵) V1 D5 T2-4 ते यदिह(T2 °दं) (for तव यद्). T2.3 व्रवीत्. Ñ1 B श्रात्(B3 °शा)संदेशमिंतं(B2 °मीरितं).—") D1.8.4 उभाभ्यां. B1 सम्यग्; D1 सौम्यं; D6.7.10.11 वीर (for सौम्य). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 सर्वेषां प्रहि(V1 D3 T3.4 च हि; D5 यद्धि)तं (T3 °ते) सम्यग्; Ñ1 B2-4 उभाभ्यां वि(B3 °भयोहिं)हितं सम्यग्.—³) D8 वृत्तमस्य (for वृत्तस्य च).

18 Ñ2 om. 18 00 (cf. v.l. 15). —) Ms एवेतत्

साधु पर्याप्तमेतावत्कृतश्चारित्रसंग्रहः ।
साधु धर्मे व्यवस्थानं कियतां यदि शक्यते ॥ १८
दृष्टं मे नन्दनं भग्नमृषयो निहताः श्रुताः ।
देवानां तु समुद्योगस्त्वत्तो राजञ्श्रुतश्च मे ॥ १९
निराकृतश्च बहुशस्त्वयाहं राक्षसाधिष ।
अपराद्धा हि बाल्याच रक्षणीयाः खवान्धवाः ॥ २०

(for एतावत्). —) В1 कुतरा; D10.11 М4 Сv.t कृत्यश्; Т2 वृत्तरा; Сg.k कृतरा (as in text). В2 चामित्र-; Т2 चारिन्य-; Сg.k कृतरा (as in text). В2 चामित्र-; Т2 चारिन्य-; Сп चान्यत्र; Сv.g.k.t as in text (for चारित्र-). \$ Ñ1 V1.2 В D1-4.8.9.12 Т3.4 М6 -संकर:. G(ed.) कृतं चामित्रकर्षणं. & Сk: श्लोकस्य कितार्थत्वान्मुनिनेव तद्थों विवियते साध्वत्यादि ।; Сt: कतकस्तु-'कृतश्चारित्र-संग्रहः' इति पठित्वा साधु सम्यवचारित्रसंग्रहः आचारसंग्रहः कृतः संपादितश्चेदेतावदेव पर्याप्तमिहामुत्राभ्युद्याय । अस्यव विवरणं साध्वत्याह. & —°) \$ V1 В2 D2.8.9.12 Т4 धर्म-(for धर्मे). G1 [S] प्यवस्थानं. В3 साधु धर्मस्य वस्थानं.

19 °) \$1 D8 ह्या. Т३ तु; Т4 तन्; G2 च (for मे). B2 न ऊलं (for नन्दनं). — V3 illeg. for 19⁵. — ⁵) \$ D2.5.8.9.12 Т3.4 च; D1.3.4 Т1.2 G3 M1-4.8.9 मे; G2 [5] भि- (for नि-). D1.3.4 श्वता हता:; Т3.4 हताश्रमा:. — °) \$ Ñ V1.3 B D2.5-12 Т3.4 М5 देवतानां; D1.3.4 G1 M4.6.7 देवानां च. \$ Ñ1 V1.3 D1.2.8.9.12 समुद्योगं; Ñ2 B D3.6.7 Т M2.3 °हेगस् (for समुद्योगस्). — °) V3 D1.4 ततो राजञ् ; G1 त्वत्तो राजश्च (hypm.); G2 त्वया ता *; M1.3.5 त्व(M2 त) जिमित्तः. D6.7.10.11 M6.10 मया श्वतः; K (ed.) मम श्वतः (for श्वतश्च मे). \$ V1 D2.8.9.12 Т3.4 ततो राजञ्श्चतं(Т3.4 °तो) मया.

20 b) G2 राक्षसंश्वर. —For 20°6, Ś Ñ V1.8 B D2.5. 8.9.12 subst.:

243* निवारितस्त्वं पूर्वं हि सया भूयो निवार्यसे।

[Ñ2 B भूयो वै (Ñ2 ° योपि; B2 ° यो हि) (for पूर्व हि). B2(m.) तव (for भूयो).]

—°) M2.9 अपरुद्धा हि; M5 सापराद्धा हि; M6 अपराधात्त.
D1.3.4 [अ]पि बाल्याद्धि (for हि बाल्यात्त्व).—^d) D1.4 स्वबांधवै:; G2 M1 सु(M1 तु)बांधवा:.—For 20°d, Ś V1.8 D2.5-12 T3.4 subst.:

244* अपराध्यंश्च बालोऽपि रक्षितब्यः स्वबान्धवैः।

[\$1 D8 अपराध्यति; V3 °धाच्च; D2.9 °ध्यन्हि; D6 °धे च; D7.10.11 T3.4 सापराधो (T4 °धे)पि (for अपराध्यंश्च). V8 D5.7.9-12 T3.4 वालो हि; D6 बाल्येपि. D9 शिक्षितन्यः (for रिक्षि). T8 स बांधवै:];

while N B subst. for 20°d:

245* अपराधाच बालस्वाद्रक्षणीयो हि बान्धवः।

अहं तु हिमबत्पृष्टं गतो धर्मग्रुपासितुम् । रौद्रं त्रतं समास्थाय नियतो नियतेन्द्रियः ॥ २१ तत्र देवो मया दृष्टः सह देव्योमया प्रभुः । सव्यं चक्षुर्भया चैव तत्र देव्यां निपातितम् ॥ २२ का न्वियं स्यादिति ग्रुभा न खल्वन्येन हेतुना । रूपं ह्यानुपमं कृत्वा तत्र क्रीडिति पार्वती ॥ २३ ततो देव्याः प्रभावेन दुग्धं सव्यं ममेक्षणम् ।

21 °) Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 हिमवत:; Ñ2 B हि हिमवत-. Ś1 Ñ1 V3 D1.4.6.8 G2 पृष्ठ (for -पृष्ठ). $-^{b}$) B4 ततो (for गतो). $-^{c}$) Ś2.3 T3 रौद्रवतम्; D8 ऐंद्रं वतम्; K (ed.) रौद्रं वृत्तं. Ś V8 D2.5.8.9.12 T3 L (ed.) उपातिष्ठन् (L [ed.] °छं); Ñ1 B उपास्थाय; V1 इवातिष्ठन् (for समास्थाय). % Cg.k.t: रौद्रं स्द्रप्रसादकं(Ct °दकरं). % -V3 illeg. for $21^{d}-22^{b}$. $-^{d}$) Ś D2.8.13 निवेश्य चतुरं गिरे:(D2 °िरं); Ñ B2-4 नियमेनो(Ñ2 °मे चो)िषतं मया; V1 D5.9 निवेशै (V1 °२थे)व(D9 °२य च) सितं गिरिं(V1 °२:); B1 नियमो भावितो मया; D1.8.4 तिस्मङ्केवतिगरी तथा; M6 निविशोहिम सितं गिरिं; L (ed.) निवेश्य च(? स) स्वरं गिरिं.

22 Vs illeg. for 22^{ab} (cf. v.l. 21).—a) D6.7 M10 अत्र. Ś V1 D1-5.8.9.12 T3.4 M9 रही (for देवो). Ś2.3 सया पृष्टो; B1-3 सया रही; D1.3.4 M6 महादेवो (for सया दृष्ट:).—b) Ś1 D8.12 देव्या सह (by transp.). Ś1 D8 तदा प्रमु:; Ś2.8 D13 T1.2 G3 M1 महाप्रमु:; G1 महान्प्रमु:. Ñ V1 B D1-5.9 T3.4 M6 रही (V1 D2.5.9 T3.4 देवो; B1-3 D1.3.4 M6 दृष्टो) देव्या सह प्रमु:; D6.7.10.11 उमया सहित: प्रमु:.—After 22^{ab}, S2.8 read 23^{cd}.—a) M6 च मे (for मया). Ś Ñ1 V1.3 D2 5.6 (m.).8.9.12 T3.4 राजंस; B8 दृत्तं; D7.10.11 देवात्; M6 दृब्या (for चेव).—a) D1.3.4 ततो; G1 सह (for तत्र). D2.5.8.12 G1.2 M3.8 देव्या; D3 देव्ये; M6 [ए]व च (for देव्यां).

23 a) D1.3.4 T1 M9 तु; Ck.t as in text (for तु). G2 M1 शुभं; M10 धिया. S D2.8.13 कार्य त्विति (D2 तत्र) महाराज; Ñ V1.3 B D5-7.8 T3.4 केयं त्विति (B2 त्विह; B3 विति) महाराज (Ñ1 B1 मया राजन; T3.4 शुभा राजन); D10.11 का न्वेषेति महाराज. — b) V1 कथं तु (for न खलु). S2.8 D12 [ए]केन (for [अ]न्येन). — D12 om. 23°d. S2.8 read 23°d after 22°d. — °d) D6.7.10.11 M6.10 च (for हि). D5 [अ]प्रतिमं; T3.4 [अ)नुत्तमं (for [अ]नुपमं). S1 V1.8 D2.5.8.9 T3.4 चिक्रीड; Ñ B1.8.4 [अ]नुपमं). S1 V1.8 D2.5.8.9 T3.4 चिक्रीड; Ñ B1.8.4 [अ]न्तिनं (for क्रीडिति). D1.2.6 रुद्रो वे तत्र क्रीडिति; D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M1-8.10 रुद्राणी तत्र क्रीडिति; D6.7.10.11 M6 तिष्ठ)ित (for d), G2 नानारूपाण्यनुपमं कृत्वा रुद्राणि तत्र च.

रेणुध्वस्तिमव ज्योतिः पिङ्गलत्वग्रपागतम् ॥ २४ ततोऽहमन्यद्विस्तीर्णं गत्वा तस्य गिरेस्तटम् । पूर्णं वर्षशतान्यष्टौ समवाप महात्रतम् ॥ २५ समाप्ते नियमे तस्मिस्तत्र देवो महेश्वरः । प्रीतः प्रीतेन मनसा प्राह वाक्यमिदं प्रभुः ॥ २६ प्रीतोऽस्मि तव धर्मञ् तपसानेन सुत्रत । मया चैतद्वतं चीर्णं त्वया चैव धनाधिष ॥ २७

G. 7. 13. 27 B. 7. 13. 27

24 क) \$1 Ñ2 V3 B1.3 D5.8.12 तत्र; \$2.3 तस्पा; Ñ1 B2 D2.9 तच्च; V1 तत्तु (for तत्तो). D6.10.11 T1.2 G M1-6.7-10 देड्या दिट्य-; D7 देड्यास्तप:-. \$ Ñ V1.3 B D2.10.11 प्रभावेण. — 6) \$2.3 M1.4 दग्धं सवै; M6 सड्यं दग्धं (by transp.). M6 निरीक्षणं (for ममेक्षणम्). D1.8.4 दग्धं मे सड्यमी(D1 °ळ)क्षणं. — 6) V1 D5 रजी- (for रेणु-). \$2.3 D2.8.12 इवोद्योति-. — 6) D8.7 M3.5.6 उपागमत्; M10 °गतः (for °गतम्).

25 °) Me अतो. B1 चाल्प-; G2 M5 अन्यं; M8 अस्य (for अन्यद्).—) Ñ1 तत्र (for तस्य). Ś D12 स्थलं; D6 तटे (for तटम्).—) Ñ B अष्टा; D3.10.11 T6 M4.6.10 तूडणीं; D6.7 T2 पूणं-; G1.2 M7 तूणं (for पूणं). D3 पंच- (for वर्ष-). Ñ B [उ]मं (for [अ]ष्टों). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3 पंच वर्षशतं तूडणीं (D5 तीवम्); D1.4 तूडणीं पंच शताबदानि.—) V1.3 D2.5.9 T3 आ(V3 T3 प्रा)सवान्यु-; D1.3.4.6 समाधाय; D7 T4 G2 M3.5.7 समवापं (D7 °मं); D10.11 Ct समधारं; T1.2 G1 समावापं (for समवापं). D2-महावत:; D5 -महद्रतं. Ś1 D8 तपोइं तसवांस्तदा; Ś2.8 Ñ B D12 तसवान्युमहत्तपः. % Ct: समधारं समधारयम्. %

26 \$1 om. 26-27°. — °) D2 समाप्त-; D12 समस्त-, — °) Ñ2 B तद्रा; D1.3.4 मां स; D5 देव- (for तत्र). T2.3 देव्या. G1.2 M4-6 तत्र चा(G2 °तोपा; M4.6 [with hiatus] °त्र आ)याहि(M5 रुद्रो वि) भुः स्वयं. — V1 om. 26°4. — °) D6.7.10.11 G2 M5.10 ततः; T3 प्रीति- (for प्रीतः). M6 प्रीतेन मनसा देवः. — °) Ñ1 चर; G2 पुनः (for प्रभुः). — After 26, K (ed.) ins. 246*.

27 \$2 om. 27° 6 (cf. v.l. 26). — *) Ñ B [S] हमसि (for Sिस तव). D5 धर्मेण. G2 M4.7 श्रीतोसि तपसानेन. — 6) T1.2 M5 तेन (for [अ]नेन). \$1.3 V8 D2.6.8.9.12 येन (\$8 D2.9 थेने; D5 यदे)तत्ते कृतं तपः (D2 नृप); Ñ1 V1 T3 M6 थेने (T3 तथे)वं ते (M8 यस्त्रयेदं) कृतं तपः; Ñ2 B यदे (Ñ2 येन)तत्ते (B1 तत्ते यस्त्र) तपः कृतं; D1.8.4 यस्त्रयेदं धतं वतं; G2 तत्र धर्मपथे स्थिते; M4.7 तत्र धर्मझ (M4° भेण) सुवत. — °) T2 G3 त्वया. D5 वा (for च). B8 अयाचि तद्; D1.4 M8 मया चेव (D1° वं); D6 मया च तद्. \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 [आ]च (V1 च)रितं पूर्वं (for [प्]तद्रतं

G. 7. 13. 28 B. 7. 13. 28 L. 7. 12. 28 तृतीयः पुरुषो नास्ति यश्चरेद्वतमीदृशम् । त्रतं सुदुश्चरं ह्येतन्मयैवोत्पादितं पुरा ॥ २८ तत्सिखत्वं मया सार्थं रोचयस्य धनेश्वर । तपसा निर्जितत्वाद्भि सखा भव ममानघ ॥ २९ देव्या दग्धं प्रभावेन यच सव्यं तवेश्वणम् । एकाश्चिपिङ्गलेत्येव नाम स्थास्यित शाश्वतम् ॥ ३०

चीण). В нम चैव तपश्चीण .— d) T_2 G $_3$ मया (for स्वया). $\stackrel{\cdot}{S}$ $\stackrel{\cdot}{N}$ V1.5 $\stackrel{\cdot}{B}$ D2.8.9.12 T_3 [भ] जुपमं वर्त ($\stackrel{\cdot}{N}_2$ $\stackrel{\cdot}{B}$ महत्); D1.8.4 सुमहावत; T_4 G $_1$ M4 [$_1$ $_2$] व नराधिप; M_6 [$_1$ $_3$] महावतं (for [$_1$ $_3$] घनाधिप). D_5 स्वया समुपसंवृतं.

28 b) Ва श्रियश्च; М10 यक्षेतद् (for यश्चरेद्). — After 28 b, D11 ins. श्रीरामलक्ष्मणाभ्यां नमः. — b) V3 तीवं (for वतं). Ś Ñ V3 B1.3 D3.7.8.10.11 T1.4 सुदुक्तरं; V1 T3 हि दुक्तरं; D2 सुदु:कृतं; D5 सुचरितं; D12 सुदु:करं; М10 हि दुश्चरं; К (ed.) सुनिश्चयं. В1.8.4 हीदं; В2 चैव; D3 तं तन् (for ह्येतन्). — b) D5 T4 [ए]वासादितं; К (ed.) हात्पादितं.

29 °) Ñ2 B1-3 सिखिखं तन् (by transp.); V3 तसादिखं; B4 सिखिखं नु. D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M1-3. 6.8-10 सीम्य; M4.5.7 चैव (for सिधं). — °) T2 damaged for स्व धनेश्वर. Ś1 D8 स्वं रोचय; V1 परियस्व (sic) (for रोचयस्व). — °) S D2.8.9 चार्जित (S2 moth-eaten) स्वाद्धि; V3 B3 D6 निजितं तिह्व (D6 चैव); D1.4 G2 M10 °तश्चाद्धं; D3 °तोहं त्वं; D7.10.11 T1.2.4 G3 M1-5.7.8 °तश्चवं; D12 वा जितस्वाद्धि; G1 निर्मितश्चेव; M9 निर्जितस्येव (for निजितस्वाद्धि). D5 निजितस्वाद्धिनीस्वाद्धि (sic). — °) Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 K (ed.) सला मम भवान्मतः (D1.3.4 सदा भव; D5.8.12 भवात्मनः; K [ed.] भवानघ).

30 °) Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 प्रभावाच; D10 प्रभावेण.

— b) Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T3 तव यस्स (D1.3.4 यच ते स) ज्यमीक्षणं. — After 30° b, D5-7.10.11 T3 M4.5.10 ins.; T4 cont. after 247*; K (ed.) ins. after 26:

246* पैक्सल्यं यदवासं हि देव्या रूपनिरीक्षणात्। [Ma अवासं च; Ma अवासोति.]

—°) T2 damaged for काश्चिपिङ्गले. T1.2 G2 M1.3.5 [ए]वं (for [ए]व). D6.10.11 - पिंगलीरवे(D6 °लं हो)व; M6 - पिंगलरवेन; M10 - पिंगल इति. D1.4 एकाश्च: पिंगलश्चेव; D3 एकाश्चिपिस्वमतो. — °) D1.3.4 सुवि (for नाम). D8 स्थास्यसि; M10 दत्तं हि. — For 30°d, Ś Ñ V1.8 B D2.5. 8,9.12 T3.4 subst.:

247* एकपिक्नेक्षण इति नाम ते ख्यास्यते धुनम् ।

[Ñ1 B2-4 एकपिगेक्षणम् ; D9 एष पिगेक्षण. Ñ1 अपि; B4 राजन् (for इति). Ŝ1 B2 नामत:. Ñ1 V1 स्थास्यते; Ñ2 V3 B1-3

एवं तेन सखित्वं च प्राप्यानुज्ञां च शंकरात् ।
आगम्य च श्रुतोऽयं मे तव पापिविनिश्चयः ॥ ३१
तद्धिर्मिष्ठसंयोगानिवर्त कुलदूषण ।
चिन्त्यते हि वधोपायः सिर्धिसंवैः सुरैस्तव ॥ ३२
एवस्रुक्तो दशग्रीवः कुद्धः संरक्तलोचनः ।
हस्तान्दन्तांश्च संपीड्य वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ३३

Ds स्थास्यति; B4 स्थाप्यते; Ds दृगस्यते (corrupt) (for ख्यास्यते). V1 T4 (also) भुवि.]

31 °) Ñ B1-3 गत्वा; B4 कृत्वा; D1.3.4 प्राप्तं; M6 तत:; Ck.t as in text (for तेन). G (ed.) गत्वा एवं (with hiatus). Ñ1 B2 D1.3.4 M6 हि (for च). G1 एवं सख्यं मया लड्यं. — b) G1 [अ] नुज्ञाश्. Ñ B M6 रुद्रेण सह धीमता; D1.3.4 मया रुद्रेण मानद. — For 31° b, S V1.3 D2.5.8.9.12 T3 subst.:

248* एवं कृत्वा मया सख्यं गतो देवः स्वमालयम् ।

[Ś D_{2.8.12} कृते (for कृत्वा). Ś1.2 सख्ये (for सख्ये).]
—°) G1 आगत्य. G1 M5 धर्मे (for Sयं मे).—⁴) G2
-विपर्थय: (for -विनिश्चय:). —For 31°^d, Ś Ñ V1.3 B D
Ts.4 M6.10 subst.:

249* आगतेन मयैतच श्रुतं ते पापचेष्टितम्।

[V1 आगत्य च; D5 T3 आगम्य च. S1 V3 D8.9 तत्ते; S2.8 D12 तत्र; V1 D2.5 T3.4 [ए]तत्ते; D6.7 M6.10 चैव; D10.11 चैवं (for [ए]तच). D1.8.4 [उ]पलब्धश्च (for मयैतच). S V3 D2.8.9.12 पापं सु(V3 D2 °पं वि; D9 °पवि) निश्चितं; T3.4 पापितदं कृतं. V1 श्रुत्वा तं पापिनिश्चयं; D1.3.4 तव पापे(D3 °पो) विनिश्चयः; D5 श्चतं पापिविनिश्चयं; D6.7.10.11 M6.10 श्चतस्ते पापिनिश्चयः (for the post. half).]

- 32 °) Т॰ यद्. В॰ तद्धमंण योगाद्धिः D¹. ६ त्वं हि तद्धसंयोगादः G² Мь तद्धमान्निवर्तस्व. °) Dь निवर्त्यः G² Мь तद्धमान्निवर्तस्व. °) Dь निवर्त्यः G² Мь त्वं शील ः М¹0 निवर्त्यः (for निवर्ते). Dь निवर्त्यः T¹.2 G М¹.2.4—10 Сg कुल (G² -गुण)दूषणात्. S Ñ V¹.8 В D¹—4.8.9.12 Тз.4 Мз विनिवर्तस्व किल्बिषात्ः Dь निवर्तस्व स्वकिल्बिषात्. ※ Cg.k.t: निवर्ते निवर्तस्व (Ck °स्विति यावत्). ※ °) Вз Dъ.6 Св चितितो. V¹ М¹.2.9 च (for हि). С² वधोपायं. °) Вз ऋषिसंधैः В² ऋषिभिश्र. D¹.3.4 तव सेंदैः सुर्रार्षिभिः
- 33 °) Ś Ñ V1 B D1-5.8.9.12 T3 राक्षसेंद्र: (for द्राग्रीव:).) Ś Ñ2 D1.2.8.9.12 T4 G2 M6 कोघ-; V3-D6.7.10.11 M10 कोप- (for ऋद:).) Ś V1.8 D1-4.8. 9.12 T8.4 तलं तलेन; Ñ1 B1.3 दंतैईतांश्र; Ñ2 हस्तैईस्तांश्र; D6 T1 G3 M3 हस्तौ दंतांश्र. B3 निष्पीड्य; D6.7.10.11 संपिष्य (for संपीड्य).

विज्ञातं ते मया द्त वाक्यं यक्तं प्रभापसे।
नैव त्वमिस नैवासौ भ्रात्रा येनासि प्रेषितः॥ ३४
हितं न स ममैतिद्ध ब्रवीति धनरक्षकः।
महेश्वरसिखत्वं तु मृढ श्रावयसे किल ॥ ३५

34 ⁶⁶) B4 ज्ञातं तत्ते; D5-7 विज्ञातं तु(D5 हि); M6 विज्ञायते. Ś1 T3.4 वाक्यं; M10 जैव (for दूत). —Ś1 om. (hapl.) from 34⁶ up to the prior half of 250*. Ś2.3 Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 transp. दूत and वाक्यं. Ś2.3 D2.8.9.12 यज्ञ; B3 यत्ते; D7 T1.2 G M1-5.8-10 यस्य (for यस्वं). T3.4 यत्त्वया दूत भाषितं (for ⁶). —°) Ś2.3 D8 M9 नैवं त्वम्; M8 देवत्वम्. B1.2 D12 अपि; M2.5.8.9 अस्ति; Ct as in text (for असि). G1 येनासो. M6.10 नैवाहमस्म दासस्ते. — ⁶) T2 damaged for आत्रा येनासि. D6 M8 आता; T1 G1 M4.7 भर्त्रा; M8 भर्तुर्; Ck.t as in text (for अत्रत्र). D7.10.11 T1.2 G3 M1.8.5.10 Çt चोदित: (for प्रेषित:). Š2.3 Ñ V1.3 B1.2.4 D1-5.8.9.13 T3.4 येन त्वं (D1-4.8.9 °नासि) प्रहि(V1 D5 T3.4 °नासि प्रेषि)तो मम; B3 नैवं प्रतिहतो मम.

35 °) De हितंस न (by transp.); Dr हितबुद्धा; D10.11 Ct हितं नेष. Ms मम च (for स मम). —) Me यद्रवीति धनेश्वर:. — For 35°, Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 T3.4 subst.:

250* हितबुद्धया न मे वाक्यमुक्तवान्धनरक्षिता।

[Śi om. up to the prior half (cf. v.l. 34). Ñ2 V3 B हितमेतन्; V1 इति बुदबा. B1.3.4 ते (for मे). B2 उक्तिनमुक्तरक्षिता (corrupt); T4 धनदेन हि प्रेषितं (for the post. half).]

—°) \$1 V3 D2.5.8.9 T4 च; \$2.3 मां; Ñ V1 B D1.4 T3 हि; D3 कि; D12 om. (subm.) (for नु).— d) M4.10 आवयते. \$1 Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 Т3.4 मां आवयति(B4 D5.9 °िस्त) विस्मितः; \$2.3 स आवयत्यविस्मितः; D3.6.7.10.11 M6 मूढः आव(M6 श्राघ)यते किल.—After 35, \$ D2.8.9.12 ins.:

251* एतावन्तं मया कालं स्नेहात्तस्यैव मधितम्। [Śi Ds अहं कालं (sic); D12 महाकालं.];

while N Vs B1,2.4 ins. after 35:

252* यच दूत मया काल एतावांस्तस्य मर्षितः।

[Va यदि तावन् ; Ba यस्तं दूत (sic). Ñ तव (for तस्य). Ñ1 किंत: (for मिंवतः).];

whereas D1.3.4 Me ins. after 35:

253* य इदानीं महाकालस्ततस्तत्य नु मर्षितः।

न हन्तन्यो गुरुज्येष्ठो मुमायमिति मन्यते । तस्य त्विदानीं श्रुत्वा में वाक्यमेषा कृता मितः ॥ ३६ त्रीं ह्योकानिष जेष्यामि बाहुवीर्यमुपाश्रितः । एतन्मुहूर्तमेषोऽहं तस्यैकस्य कृते च वै । चतुरो लोकपालांस्तान्नियष्यामि यमक्षयम् ॥ ३७

G. 7, 13, 38 B. 7, 13, 39

[Me मया (for महा-). Ds दूत (for ततस). De तु (for नु). Me तदचस्तस्य मिपेतं (for the post. half).]

-After 35, De.7.10.11 T1-3 G M1-6.7-10 ins.:

254* नैवेदं क्षमणीयं मे यदेतन्नापितं त्वया।

[K (ed.) न चेदं. Ts रक्षणीयं; Ct as above (for क्षम°).]

—Then D6.7:10.11 T3 cont.; while V1 D5 T4 ins. after 35:

255* यदेतावनमया काछं दृत तस्य तु मधितम्।

[V1 D6 T3.4 यदि तावन्; D5.7 यदिदानीं; Ct यदेतावन् (as above). V1 D5 वावयम्; D7 कामम्; T4 काल; Ct कालं (as above) V1 D5.6 T3 एतावत्तस्य; D7 तद्ववस्तस्य; T4 एतावांस्तस्य. V1 रक्षितं; T4 मिंपत: (for मिंपतम्).]

36 ") Ś D2.8.9.12 आता किं तु(Ś1 D2.8 न; D12 जू); Ñ1 आता से च; Ñ2 V1.3 B1.4 D1.3-5 T3.4 M6 आता किल: Ba भाता गुरुद्र; Cg.t as in text (for न हन्तच्यो). B: सम ज्येष्टो; De G1.2 M10 गुरु: श्रेष्टो, -V2 illeg. for 60d. -6) \$1.2 B1.3.4 D2.3.6-8.10.11 T1.3.4 G3 M1.4.10 सया; Cg.k as in text (for सम). Ś Ña B Da.5.6.8.8 Ts.4 जानता; Ñ1 मानितं; D1.3.4 नान्यथा; G1 M10 मान्यते: M1.3 मानित: ; M2.9 मन्यतां; M6 मंद्रभात ; M7 मन्यत: ; Cg.k.t as in text (for मन्यते). —) Ñ B बाक्येनः D10 वचनं; Ts.4 न क्षंस्ये; G2 M10 श्रुत्वा च (for श्रुत्वा से). —⁴) D10 (with hiatus) श्रुत्वा (for वाक्यम्). V1 एतत् (for एपा). Ma.र एता मति:. S D2.8-12 वाक्यमे-(Ś1 °क्यान्ये)वं(D2 °तत्) कृ (D12 क्ष)तान्य (D2.12 °न)पि; Ñ1 B वरोन्मत्तस्य रोषितः; Ñ2 वरोन्मत्तः सुरोषितः; D1.8.4 वागेपाम्य(Di. [with hiatus] ° पा अ) कृता इति; Ds तरकु-त्यमिति निश्चयः; Do वाक्यं मे कियतामिति; Ts वाक्यं श्रुखा सुद्मीते:; T4 श्रुश्वा वाक्यं सुदुर्मते:; G2 M10 ममैषानुमता मति:.

37 °) Тз त्रिलोकान्. Ś Ñ² В1.6 D1.6.8.9.12 G² Мз.6.8-10 अव-; Ñ1 एव; V1 हि वि-; В² इद्द; Вз अथ; D² न च; D³ न वि-; D⁵*वि-; Т² अप- (for अपि). — °) Ś V1.3 D².5.9.12 Тѕ.4 बाहुवीर्यंडयपाश्रयः(V1 Т².6 °यात्); Ñ1 D1.8.4 स्वबाहुबळगिवेतः(Ñ1 °माश्रितः); В1.8.6 बाहुबळसमाश्रितः(В² °समन्वितः); D³ बाहुवीर्यांग्यथा श्रियं. — °) Ś D².8.12 एवं; D6.7 М6 इदं; D9 अस्मिन् (sic); Т1 एतं (for एतन्). Ś D².5.8.9.13 एको; D6.7.10.11 М4 एव (for एपो). — «) М9 [ए]तस्य (for [प]कस्य). Ś V1.3

प्तमुक्त्वा तु लङ्केशो दूर्त खड्गेन जिल्लान् । 1. 7. 13. 40 एवमुक्त्वा तु लङ्केशो दूर्त खड्गेन जिल्लान् । देवी भक्षयितुं ह्येन राक्षसानां दुरात्मनाम् ॥ ३८ ततः कृतस्वस्त्ययनो रथमारुह्य रावणः। त्रैलोक्यविजयाकाङ्की ययौ यत्र धनेश्वरः॥ ३९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३॥

D1-5.7-9.12 Ts.4 Me कृतेन वै(V1 तु); De कृतस्य वै; D10.11 तु वै कृते (for कृते च वै). —For 37°4, Ñ B subst.:

256* अस्मिन्मुहूर्त एकस्य कृते तस्याहमेष वै।

[Bs तस्मिन्. Bs कृत्वा (for कृते). Ñ1 ह्ममर्पणे (for [अ]हमेष वै).]

—") $D_{8.6.7}$ $T_{1.2}$ G_{8} M_{8} च (for तान्). —") G_{2} नेध्यामि च (for नियंख्यामि). Ś \tilde{N} $V_{1.8}$ B $D_{1-5.8.9.12}$ $T_{8.4}$ G_{1} $M_{6.10}$ नियामि(G_{1} नियंद्ये; M_{10} नेध्यामि) यमसाद्नं.

38 ") M1 दशग्रीवो (for तु छद्वेशो). Ś Ñ Vs B D2.8.9.12 छि(Śs Ds भि)रवा(B2 हत्वा) स(Ñ1 तं) रोषरका-(Ñ1 B1.8.4 'ताम्रा)क्षो; V1 छिरवा तमेव ताम्राक्षो; D1.8.4 M6 स छिरवा कोष(M6 रोष)दीप्ताक्षो; Ts क्षिप्टवा सरोषं रक्ताक्षो.—) D1.8.4 कोषेव (for खड़ेन). Ś Ñ1 V1 B1.8.4 D1-4.8.9.12 Ts M6 राक्षस:; Ñ2 Vs B2 रावण: (for जिनवान).—) Ñ2 B तम्र; D1.8.4 होकं (for होनं). Ś Ñ1 V1.8 D2.5.8.9.12 Ts भक्ष्या(D2.5.9 'क्षा)थं प्रदद्दों तम्र (V1 तं तु).—) Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 राक्षसेम्यो (D5 'सेंद्रो)-प्रकर्मकृत्; Ñ2 Vs B2 राक्षसेम्यो निशाचर:; V1 राक्षसेम्यो दशानन:; B1.8.4 राक्षसेम्यो निशाचर:; D1.8.4 M6 रक्षोम्यो य समीपत:; T2 राक्षसेम्यो नृशंसक:.— After 38, Ñ V3 B Ds ins.:

257* तत उत्थाय संकुद्धो मित्रणस्तानसमागतान्। आज्ञापयामास तदा निर्यातेति महाबलः।

[(l. I) Ds व्याह्ररन्मंत्रिण: *कान् (for the post. half).
—(l. 2) Vs Ds निर्याण स(Ds सु-) (for निर्यातेति).
G(ed.) निशाचर: (for महाबङ:).]

39 °) G2 M6 कृतस्वस्त्ययनो राम. —) S1 Ñ V3 B D2.8.9.12 T3 M6 राक्षसः (for रावणः). V1 दशग्रीवो महाबलः; D1.3.4 रावणो राक्षसाधिपः. — B3 om. 39° d. — °) S Ñ V1.3 B1.2 D2.8.9.12 त्रिलोकः (for त्रैलोक्यः). D1.3.6 अमात्यबलसंयुक्तो. — d) V1 B1 D3.5 येन; B4 D2 तत्र (for यत्र). S2.3 D12 धनाधिपः; Ñ2 निशाचरः; D3 धनेश्वरं; M2 नरेश्वरः (for धनेश्वरः).

Colophon. — Kāṇḍa name: Śī Vā Dā om. — Sarga name: Ś Vā Dī2 रावणप्रस्थानं; Ñī Vī Dī2.8.9 रावणप्रस्थानो; Ñī Bī-ा धनदं प्रति यानं (Bī2.8 व्हा); Dī.3.4 दूत-प्रस्थानिको; Dā L (ed.) रावणप्रयाणो (L [ed.] on). — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñī Vā Bī-ा Dā om.; Vī II; Dā.9.12 IZ. — After colophon, Tā concludes with श्रीरामापणमस्त; G Mī.5.8 with श्रीरामाय नमः; Mī0 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

ततः स सचिनैः सार्थं पद्भिर्नित्यं बलोत्कटैः।
महोदरप्रहस्ताभ्यां मारीचश्चकसारणैः॥ १
धूम्राक्षेण च वीरेण नित्यं समरगृभुना।
बृतः संप्रययौ श्रीमान्कोधाल्लोकान्दहन्निन॥ २
पुराणि स नदीः शैलान्वनान्युपवनानि च।
अतिक्रम्य मुहूर्तेन कैलासं गिरिमाविशत्॥ ३

14

V2 missing for Sarga 14 (cf. v.l. 7.12.2).

1 Bs om. 1-4⁵. — **) Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 स ययो; T1.2 Ms Ck ततस्तु (for तत: स). Ñ1 V1 D5 T3.4 ऋद्य: (for षड़िर्). G1.8 M4.5.10 षड्डि: साध (by transp.). Ś V3 D8.8.9.12 ऋदो; Ñ1 V1 D5 T3.4 षडिर; Ñ2 B1.2.4 ऋरेर; D4.6.7.10.11 G1.2 M3.5.7.10 निल्प- (for नित्यं). Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.18 T3.4 महारथै:; D5 महाबलै:; D6.7 M10 -बलोद्धतै:; D10.11 -बलोद्धतः (for बलोस्कटै:).

- 2 Bs om. 2 (cf. v.l. 1). °) Vı तु (for च). D9
 G1.2 स धूम्राझेण. °) Ś Ñı Vı.2 D1.8.4.5.8.12 -मृष्टि
 (D8 * *)णा; Ѳ illeg.; B1.8.4 -सेविना; D3.6 M10 -बुद्धिना;
 D7.9-11 M4.7.8 -मिधेना; G² -मिवेणा; M¹ -सालिना (for
 -मृझ्ना). D8 om. 2° d. °) Ś D2.8.9.12 G1 ततः स(D9
 G1 सं-); Ñ B1.2.4 D3.4 T4 वृतः स; M³ संवृतः (for वृतः
 सं-). Ś Ñ V³ B1.2.4 D2.8.9.12 धीमाँल् (for श्रीमान्).
 d) M1 om. कान्दहन्निव. Ś1 V³ D2.8.9.12 लोकान्स्रोधाद्
 (by transp.); Ś2.8 लोकान्फुद्धो; B1.2 लोकान्सर्वान्; T1.2
 G² M9.10 सोधाल्लोकं (for सोधाल्लोकान्). Ñ B4 लोकानु
 (B4 जगदु)द्धतेयन्निव; D1.3.4 सोधात्मंप्रदह(D3 °द्दस)निव.
- 3 B3 om. 3 (cf. v.l. 1).—) Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D2.8.8.9.12 Ts स पुराणि(by transp.). Ś2.8 Ñ1 D8.8.13 T1 G M1.8.5.9.10 नदी-; M8 दिश: (for नदी:). V1 (marg. also) रम्या; G1 M1 शैल-; M4 (after corr. sec. m. as in text).7 श्रीमान् (for शैलान्).—) Ś1 D8.12 G2 कैलास-. Ś V3 D2.6-12 T3.4 (also) M10 आगमत्; Ñ1 D6 आगत:; Ñ2 B1.4 आसदत्; V1 अभ्यगात् (for आविशत्).— After 3, T3 ins. 258*.
- 4 Bs om. 4^{ab} (cf. v.l. 1).—^a) Ñ B1.2.4 D1.3. 4.6.7.10.11 Ts Ms संनिविद्यं.—^b) Ds Ms निशाम्य. Ts G1.2 च (for नु).—For 4^{ab}, Ś V1.3 D2.5.8.9.12 Ts subst.; D1.3.4 cont. l. 2–3 only after 260*; Ts ins. after 3:

तं निविष्टं गिरौ तिसम्त्राक्षसेन्द्रं निशम्य तु ।
राज्ञो आतायमित्युक्त्वा गता यत्र धनेश्वरः ॥ ४
गत्वा तु सर्वमाचख्युर्आतुस्तस्य विनिश्चयम् ।
अनुज्ञाता ययुश्चैव युद्धाय धनदेन ते ॥ ५
ततो बलस्य संक्षोभः सागरस्थेव वर्धतः ।
अभुकैर्ऋतराजस्य गिरिं संचालयित्रव ॥ ६

G. 7. 14. 7 B. 7. 14. 7

L. 7. 13.

- 258* सोऽधिष्ठितानिगरी तसिन्यक्षात्रणविशारदान्। व्यदावयत शैलेन्द्रात्ते तमारुरुद्धः क्षणात्। ते तु तत्र निशम्यैवं दशग्रीवं निशाचरम्।
- [(1. 1) V1.3 Ds सं(Ds स)निविधान; T3.4 संनिविधो (for सोडिपिधितान्).—(1.2) D1.8.4 विद्वता यांति; D2 विद्वा-वयत. D1.3-5.9 T5.4 शैलेंद्रं. D1.3.4 यक्षाश्चारुट्डभैयात्; D12 ते ततो दुद्रवु: क्षणात् (for the post. half).—(1.3) S1 V1.3 D2-8.9 निशाम्यैवं; T8.4 निशम्यैनं. D5 महाबलं (for निशाचरम्).]
- -After 4 8 , N B1.2.4 D1.8.4.6.7.10.11 S (except T4) ins.:
- 259* युद्धेऽत्यर्थकृतोत्साहं दुरात्मानं समन्निणम्। यक्षा न होकुः संस्थातुं प्रमुखे तस्य रक्षसः।
- [(1. 1) Ñ1 युद्देश्वय; Ñ2 D6.7.10.11 युद्धेश्वं तं; B1.2.6 D1.3.6 G1 युद्धेल्यथं; T3 M1 युद्धेश्वंत-; M4.7 युद्धे नित्यं; M6 युद्धार्थं हि; M10 युद्धेश्वंतं (for युद्धेश्लयं-). G2 M6 युद्धे ऋतमहोत्साई (for the prior half). B4 दुष्टात्मानं. G2 महाबळं; Ck.t as above (for समक्षिणम्).—(1.2) Ñ1 योधा (for यक्षा).]
- -Then Di.s.4 cont.:
- 260* निरुधमा दिशो राम रावणस्य दुरात्मनः। ते जवेन प्रधावन्तो भयत्रस्ता विचेतसः।
- [(l. 1) Ds द्रवमाणा दिशो मेजू (for the prior half).]
 —°) Ś Ñ V1.3 B D2.5-12 T3.4 [ह]ति विज्ञाय (for [ख]यमित्युक्त्वा).— °) B2 याता (for गता).
- 5 -6) Ś Ñ V1.8 B1.2.4 D2.5-12 T3.4 Me ते गरवा; B3 तैर्गरवा; D8 M2.4.5.7.9 गरवा च; M10 ते राजे (for गरवा तु). Ś V1 D2.5.8.9.12 T3.4 आख्याय; B3 आख्यातं (for आच-ख्युर्).—6) M10 तन्न (for तस्य). Ñ1 विचेष्टितं; Ñ2 B D6.7.10.11 चिकीपितं; T1.2 सुनिश्चयं (for विनिश्चयम्).—6) Š Ñ V1.3 B D2.5-12 T3.4 हृष्टा; M8 तेन (for चैव).
- 6 °) Ś Ñ V1.8 B D T3.4 M10 बलानां (for बलस्य). B2 संरक्षो (sic); T1.8 M1.4.8.10 संक्षोभं; Ct as in text (for संक्षोभ:).—) G1 वर्धित:; M6.10 वर्धते (for वर्धत:). Ś V1.8 D2.5.7-12 T8.4 स्ववर्धत यथो (D10 11 हवो)क्षे:; Ñ

B. 7. 14. 8 L. 7. 13 8 ततो युद्धं समभवद्यक्षराक्षससंकुलम् । व्यथिताश्वाभवंस्तत्र सचिवास्तस्य रक्षसः ॥ ७ तं दृष्ट्वा तादृशं सैन्यं दशग्रीवो निशाचरः । हर्षान्नादं ततः कृत्वा रोषात्समभिवर्तत ॥ ८ ये तु ते राक्षसेन्द्रस्य सचिवा घोरविक्रमाः । ते सहस्रं सहस्राणामकैकं समयोधयन् ॥ ९

B De वबृधे तोयधे(\tilde{N}_2 B2.3 °दें) रिव — °) Ś \hat{N} V1.3 B D2.5-12 T3.4 M6.10 तस्य; D1.4 सैन्यं; D3 अंतस्तन् (hypm.) (for अभून्). — d) Ś \tilde{N} V1.8 B D1.2.4-12 T3.4 शैंलं; D3 सैन्यं; G1.2 M6 गिरीन् (for गिरिं). V1 D5 T3.4 संक्षोभयन्ः V3 B2 D4.6.10 G1 संवलयन्.

7 b) M10 -सेनयो: (for -संकुलम्). —°) Bs अर्दिताशः Ds मिथताशः Ds व्याघाताश् (for व्यथिताशः). — d) Ś Ñ V1.3 B D2.5-12 Ts.4 राक्षसस्य ते (for तस्य रक्षसः).

8 °) Ś V1.3 B1 D2.5.6.8-12 T3.4 Cg स; Ñ B2-4 G3 M2-4.6.10 तद् (for तं). D6 राक्षसं (for ताइशं). — b) D1.3.4 सविस्मय: (for निशाचर:). — b) M1.5 हर्ष:; G1 सिंह:; Cg.k as in text (for हर्षान्). — b) D1.3.4 M6 क्रोधात् (for रोषात्). D1.3.4 समिधावत; T2 M5.10 समिधावते; G2 M6.8 समिधावेते (M8 °त) (for समिधवेते ते .— For 8°d, Ś Ñ V1.3 B D2.5-12 T3.4 (repeats after 11°d) subst.:

261* हर्षान्नादान्बहून्कृत्वा स क्रोधादभ्यधावत ।

[Ñ1 D5-7.10.11 Ts.4(first time) हर्ष- (for हर्षान्).
T4 (second time) नारं. Ś D2.8.9.12 T4 (second time)
मुद्ध्र (for बहून्). Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 मुक्तना; Ñ2 दृद्धा; Ts.4
(first time) श्रुत्ना (for कृतना). Ñ2 B3 D11 अभ्यभाषत
(sic). Ś V1.3 D2.5.8.9.13 Ts.4(both times) तदा; D9
था) क्रोधाद(V1.3 D5 Ts.4 समिभ)धानत (for the post.
half). ※ Ct: हर्षनादान्हर्षजसिंहनादान्. ※]

- 9 °) B4 D5 T3.4 ये च; G1 येन (for ये तु). V1 राक्षसराजस्य (for ते राक्षसंन्द्रस्य). °) Ś V1 D2.8 9.12 T4 भीम- (for चोर-). T3 -दर्शनाः (for -विक्रताः). °) Ś V1.8 D8.13 द्वि (V3 ते)सहस्र (Ś2.3 °सं; D8 °से)सहस्राणाम्; Ñ B D6 7.10.11 तेषां सहस्रमेकैको. °) Ś V1.8 D4.5.8.12 T G M6 8.10 Ck.t समयोधयत्; M5 समयोजयत्; Cg as in text (for समयोधयन्). Ñ B D6 7.10.11 य(B3 द)क्षाणां समयोधयन् (Ñ1 ° येत्).
- 10 °) D2.8.9.12 गदासि- (for गदाभि:). S Ñ V1.8 B 1)2.5-12 T3.4 मुसलेर (for परिचेर्).) T3 यष्टिभि: (for असिभि:). V3 शक्तिभिस्तथा (for शक्तितोमरें:). S1 D3 शक्तिभिक्ष स तोमरें:.) S Ñ 2 D6-8.10.11 हन्यमानों; B3 युध्यमानों; D2.13 मध्यमानों; G2 M5 बाध्यमानों (for बध्यमानों). V3 illeg. for 10 .) D1.3.4 M6.6.7

ततो गदाभिः परिघैरसिभिः शक्तितोमरैः।
वध्यमानो दशग्रीवस्तत्सैन्यं समगाहत ॥ १०
तैर्निरुच्छ्वासवत्तत्र वध्यमानो दशाननः।
वर्षमाणैरिव घनैर्यक्षेन्द्रैः संनिरुध्यत ॥ ११
स दुरात्मा समुद्यम्य कालदण्डोपमां गदाम्।
प्रविवेश ततः सैन्यं नयन्यक्षान्यमक्षयम् ॥ १२

अवगाहत (for सम्°). \$ D2.5 8.9 T4 L (ed.) व्यवगा(\$1 D8 रोषाद्वय; L[ed.] रोषाद्)हत तद्धलं; V1 D12 T3 व्यगाहत च(T3 स) तद्धलं; G2 M5 न चकंपेचलोपमः (G2 °त्तमः).

11 Gs om. from II up to l. I of 263*. G2 M6 om. II^{ab}. — S1 Ñ V13 D1-4.6-11 T3 M1.6.7 स; \$2.3 D12 सं- (for तर्). \$1 निरुच्धासयस(sic); \$2.3 D12 निरुध्यागतस; Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 निरुच्धासयस(; D8 विरुद्धासयस (for निरुच्धासयत्). B निरुत्साहो (B1 °द्योगो; B4 °च्छ्वासो)भवत्तत्र. — b) B2 मध्यमानो; G (ed.) व्यथमानो. Ñ1 V1 D9 T3.4 M1 निशाचर: (for दशाननः). — After II^{ab}, T4 repeats 261*. — S1 V3 D8 महास्त्राणि (for इव घनर्). — S2.3 D2.9.12 सोवरुध्यत; V1 T3.4 समरुध्यत; D1.3-5 G1 M2 स नि (D5 व्य)रुध्यत; G2 समयुध्यत; M5.10 स न्ययु (M10 °रु)ध्यत; M7 संन्यरुध्यत (for संनिरुध्यत). \$1 V3 D8 शस्त्राणि च समेततः. — For II^{ad}, Ñ B D6.7.10.11 subst.:

262* वर्षद्विरिव जीमूतैर्धाराभिरवरुध्यत।

[D7 अवरुध्यते. Ñ1 संनिरुध्यत वे तदा; B1.4 स न्य (B4 संव्य)-रुध्यत राक्षसः; B2.3 संनिरुद्धो महाव (B3 °च)ल: (for the post. half.).]

—Thereafter they (Ñ1 in marg.) cont.; Vs D1.3-5 S ins. after 11:

263* स्यथां न कुरुते वीरो यक्षैः शस्त्रसमाहतः। महीधर् इवाम्भोदैर्धाराशतसमुक्षितः।

[Gs om. l. r.—(l. r) Ms बीर. Ñ Vs B2-6 D1.8.6. 6.7.10.11 न चकार व्यथां चैव; B1 न विव्यथे दशग्रीवो (for the prior half). Ñ1 Vs B1 D6.7.10.11 Ts.4 G1 M5.6.10 यक्ष- (for यक्ष:). Vs D6.7.10.11 Ts.4 Ms.10 -शक्षे:; M1 तत्र (for शक्ष-). Ms -समाहते:.—(l. 2) B4 इवास्तीयेर्(sic) (for इवाम्मोदेर्). Ms -समुक्षिते:. D1.8.4 नानावर्षसमुद्यते: (for the post. half).]

12 °) \$1 Vs Ds दशग्रीत:; Ñ V1 B D6.7.10.11 Ts.6 M10 स महात्मा; M6 दुरात्मा स (by transp.) (for स दुरात्मा). B1 समुद्धिय: B6 समुद्रम्य (for समुखम्य). —) \$ Ñ1 Vs D2.5.8.9.12 Ts कालदंडिनमां. —) B1.3.4 च तद (for तत:). G1 सैन्यौ (sic) (for सैन्यं). —) \$ Ds नेतुं। G1 जक्षद् (for नयन्य). D12 यक्षेद्राणां (for नयन्यक्षान्).

स कक्षमित्र विस्तीर्णं शुष्केन्धनसमाक्कम् । वातेनामिरिवायत्तोऽदहत्सैन्यं सुदारुणम् ॥ १३ तैस्तु तस्य मृधेऽमात्यैर्महोदरश्चकादिभिः । अहपावशिष्टास्ते यक्षाः कृता वातैरिवाम्बुदाः ॥ १४ केचित्त्वायुधभमाङ्गाः पतिताः समरिक्षतौ । ओष्ठानस्वदश्नैस्तीक्ष्णैर्दशन्तो सुवि पातिताः ॥ १५

13 °) Ś Ds.s s.12 संपूर्ण (for विस्तीण). — b) Ds आउयेंधन. Ds.s.4 T1.2 Gs Ms समावृतं (for समाकुलम्). Ñ2 Vs D6.7 10.11 G1 M1 Ct शुब्केंधनमिवाकुलं. — Vs illeg. for 13°—16. — °) Ś Ds वनम्; D2.s.12 वातेर् (for वातेन). B1 [इ]वाशिर् (by transp.) (for [अ]-शिरिव). Ś Ñ V1 B D2.5—12 T3.4 Ct [आ]दीशो; D1.3.4 [आ]यस्तो; M10 [आ]धमातो (for [आ]यस्तो). — d) G1 वसन्; G3 M2.4.6.8—10 दहन् (for ऽदहन्). Ś Ñ V1 B D2.5—12 T3.4 यक्षसैन्यं ददाइ तत्.

14 Vs illeg. for 14 (cf. v.l. 13). —) Ś D12 ते तु; D8 तत्ते (for तैस्तु). Ś Ñ V1 B D2.5-12 T3 तत्र (for तस्य). Ś Ñ B D2.5.8.10-12 T3.4 महामात्येर्; V1 महासैन्यं; D6.7.9 सहामात्येर्; G2 M5 तथामात्येर् (for मृधेऽमात्येर्). —) B2 स्वल्प- (for अल्प-). — D7 reads from स्ते up to in marg. Ś Ñ V1 B D2.5-11 T2.4-[अ]वशेषास् (for -[अ]वशिष्टास्). D12 अल्पावशेषिता; M5 अल्पाः शिष्टास्ततो. —) B2 हता (for कृता).

15 Vs illeg. for 15 (cf. v.l. 13).— 7 Ts om. केचित्. Ś Ñ V1 B1.8 D2.5-12 Ts स(Ts *)माइ-(Ñ1 °ग)ता मग्ना:; B2.4 समागमे भग्ना:; T4 G2 M2.5.10 चा(M10 आ) युधभग्नांगा:.— 7) D1.8.4 क्रुपिता: (for पतिता:). Ś Ñ2 V1 B D2.5-12 M6 समरे; T8 शेरते; G2 ते रण- (for समर-).— D1.4 repeat 15 व after 17 क ते रण- (for समर-).— D1.4 repeat 15 व after 17 क ते रण- (for समर-). — D1.8 repeat 15 व after 17 क ते रण- (for समर-). В1.8.4 (D1.4 both times).7.10.11 Тз ओष्ठांश्र; В1 (marg. also) अन्यांश्र; В2 ओष्ठांश्र; В3 G1.2 ओष्ठांन्स-; D8 M7 ओष्ठांन्स-; D12 द्रष्टाश्च (for ओष्ठांन्स्व-). В3 वद्नेस्.— 7) Т1.2.4 G1 M2.6.10 द्र्यंतो. М5 विनिपातिता:; М6 रुपिता रणे (for भृति पातिता:). Տ Ñ V1 B D2.5-12 Тз द्र्यंग्र: (Ñ2 B1.2 D5-7.10.11 अद्शन्; D2.8.12 द्र्यु:) कृपिता रणे; D1.4 (both first time) द्र्यंति रुपिता रणे; D1.3.4 (D1.4 second time) क्रोधांस-द्र्यतां रणे.

16 Vs illeg. for 16 (cf. v.l. 13). Ds om. 16-17.
- ") Ś Ñ1 B1.2.4 Ds.12 T3 श्रांतास्तु; Ñ2 V1 Bs D6.7.
10.11 श्रांताश्च; D2.5 शांतास्तु; D9 अतस्तु (for भयाद्).
G (ed.) आलोक्य (for आलिक्ष्य). — ") Ś Ñ V1 B
D2.5-12 T3 सीदंति सा(Ñ2 D6.7.10.11 च); T1.2 G1.3
M8 विषेदुस्ते (for निषेदुस्ते). Ś V1 D2.8.9.12 च ते; Ñ2 यदाः

भयादन्योन्यमालिङ्गय अष्टशस्त्रा रणाजिरे । निषेदुस्ते तदा यक्षाः क्ला जलहता इव ॥ १६ हतानां स्वर्गसंस्थानां युध्यतां पृथिवीतले । प्रेक्षतामृषिसंघानां न वभूवान्तरं दिवि ॥ १७ एतिसमन्नन्तरे राम विस्तीर्णवलवाहनः । अगमत्सुमहान्यक्षो नाम्ना संयोधकण्टकः ॥ १८

G. 7. 14. 21 B. 7. 14. 21 L. 7. 13. 20

Ta G2 M10 तथा; G1 यथा (for तदा). Ta घीरा; M10 राम (for यक्षा:). D1 a विदीर्णा विद्वता यक्षा:; Ma सीदंति निहता यक्षा:.—") M10 वृक्षजाल- (for कूला जल-). Ś V1 Ba D2.5.8.9.12 T3 कूलानि(Ba प्राहाणि) सलिले य(T3 °लंबें, था; Ñ B1-3 D6.7.10.11 कूलानी (D10.11 °ला इ)व जलेन ह; Ta यक्षा जलधरा इव; G1 कूला इव गजाहता:. ※ Ct: कूला हित लिक्षच्याया:. ※

17 Ds om. 17^{ab} (cf. v.l. 16). —) Śা गताना; Ts G1.s भूताना; Cv.g.k.t as in text (for हतानां). Ś Ñ V1.3 B Ds.5-12 Ts.4 गच्छतां स्वगं (for स्वर्गसंस्थानां). —) Ś Ñ V1.3 B Ds.5-8.10-12 Ts अथ (B4 °भि) भाव (Bs °वाभ[meta.])तां (for पृथिवीतले). — After 17^{ab}, D1.6 repeat 15°d. —) Ś Ñ B Ds.6-9.12 Me प्रयताम्; Cv.g.k.t as in text (for प्रेश्नताम्). — 4) Ts सं-; Ts स (for न). Ś V1 D1-8.8.9 तदा; M4 दिव: (for दिवि). Ñ B Ds.7 बभूव हि तद् (Ñ2 तदा; Bs मह) द्भुतं; V3 D10.11 बभूव न तदां (V3 तदनं) तरं; D12 बभूवाकुलितं नभः. — After 17, Ś Ñ V1.3 B D Ts.4 ins.;

264* भन्नांस्तांस्तु समाङक्ष्य यक्षेन्द्रानं सुमहाबळान्। धनाध्यक्षो महाबाहुः प्रेषयामास नायकान्।

[(1. 1) Vs भिन्न/स; Te त्रस्तांस (for भन्नांस). Ñ Bs De.7.10.11 तु तान् (by transp.) (for तांस्तु). Ds शक. (sic) (for यक्ष-). Ñ De.7.10.11 तु; D1.4 Te स (for सु-). V1-महाबल: .—(1.2) Vs D1.3-5 नायकं; Be सैनिकान्; De.7. 10.11 यक्षकान् (for नायकान्).]

18 ") В तसिन्नेव (for एतसिन्). —") Мз. 9 आगमत्. Сл स (for सु.). Ś Ñı Vı. 3 Ds. 9.12 प्रेक्षि (Śī Vì. 3 Ds. 9 °षि) तो म्यागमद्; Ñ2 B1.2.4 Ds. 7.10.11 प्रेषि (Ds °क्षि) तो न्यपतद्; В 3 प्रेषितज्यपतन् (sic); D1.2.6 आजगाम महा-; D2 प्रेषितोम्यापतद्; D5 प्रेषितो झगमद्; Тз. 4 प्रेषितोन्थागमद् (for अगमरसुमहान्). D7 रक्षो; D12 तन्न (for यक्षो). — ") Ś Ñ Vì. 8 B1-3 D1.2.4.6-9.12 यो (Vì स) गंडभिंडि (ईश.8 °भिंड; Ñ °भिंडु; B1.8 D1.4.6.7 °बिंडु; B2 °भिंडु; D2.9.12 °तिंड) क:; B4 यो गासुनंदकः; D9 यो बिंडु-तिंडुकः; D8 यो गजतुंदकः; Тз. 4 М8 संयुगकंटकः; С2 संकोचकंटकः; Мз.4.7.9 संयोगकंट (М9 °क्ष्णं)कः; М6 योगांड-विद्यतः; С (ed.) यो गंडबिह्वकः.

G 7. 14. 22 B 7. 14. 22 L 7. 13. 21

तेन यक्षेण मारीचो विष्णुनेव समाहतः । पतितः पृथिवीं भेजे श्वीणपुण्य इवाम्बरात् ॥ १९ प्राप्तसंज्ञो मुहूर्तेन विश्रम्य च निशाचरः । तं यश्चं योधयामास स च भग्नः प्रदुदुवे ॥ २०

ततः काश्चनचित्राङ्गं वैदूर्यरजतोक्षितम् । मर्यादां द्वारपालानां तोरणं तत्समाविशत् ॥ २१

19 %) Ms येन; Ck.t as in text (for तेन). Ś Ñ V1.3 B1-3 D2.5-12 T8 M4 Ct चक्रेण (for यक्षेण). — b) B3 [प्]व (for [इ]व). Ś Ñ V1.3 B D2.5-12 T3.4 रणे इतः (for समाहतः). D1.3.4 विन(D4 °क्र) प्रोरसि तांडितः; M6 निपत्य समरे इतः. — b) Ñ B D7 पृथिवी-. \$2.3 D12 पृथिवीं प्रतितः (by transp.); V3 पृथिव्यां प्रतितः; D6 9 M10 प्रातितः पृथिवीं (D6 °वी-); D10.11 Ct प्रतितो भूतले (for प्रतितः पृथिवीं). Ś V1.3 D1-4.8-12 T3 M6 शैलात; Ñ B D6.7 पृष्ठे (for भेजे). — S Ñ V1.3 B D2.5-12 T3.4 महः (for [अ] म्बरात्).

20 °) Ś Ñ V1.8 B D2.5-12 T3.4 स(Ñ1 V1.3 वि)संज्ञस्तु(Śs D2 °स्तं); D1.4 अथ संज्ञां; D3 M6 प्राप्य संज्ञां
(for प्राप्तसंज्ञो). — V1 repeats 20° consecutively.
— °) Ś Ñ2 V1(first time).3 D2.8.9 विश्वा(Śз D8.9 °श)
स्याथ; Ñ1 B1.3 D5-7.10.11 स विश्व(D5 °शा)स्य; B4 स
विश्वस; D1.3.4 G3 M6.10 विश्वास्य च; D12 विश्वस्याथ; T4
M8 विश्वस्य स; G1 विश्वांतश्च; G2 M4.5.7 विस्तृद्य च (for
विश्वस्य च). D3 महासुर: (for निज्ञाचर:). — °) V3 यक्षेंद्रं
(for तं यक्षं). — °) Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 तु (for च).
B4 भग्न; 🏞 M2.8.9 यक्ष: (for भग्न:). D1.3.4 स(D3 तु)
विद्वत: (for प्रदुद्वे).

21 °) Ś Ds.s ताल-; Ds नील-; D12 तस- (for तत:). Ś V1 D2.s.s.12 -चित्रांगो.—) Ś1.2 V1.3 D2.s.s.s.12 Тз 4 -मणिमृषित:(V3 D5 Тз.4 °तं); Śs -रजतो क्षित:; D1.s.4 कृतमृषणं; K (ed.) -रजसो क्षितं (for -रजतो क्षितम्). M6 चल्रनेह् गैमृषितं. —) Ds.s.s.9 M2 मर्यादा-. Ś Ñ V1.3 B D Ts M6 प्रतिहाराणां (for हारपालानां). —) Ñ सममाविशत्; B Ds.7 M6 स(Ds.7 च) समाविशत्; D1.s.4 M2 समुपाविशत्. Ś V1.3 D2.5.8-12 Тз.4 М10 तोरणांतरमाविशत्. % Ct: मर्यादां जनप्रवेशावधि प्रतीहाराणां तोरणान्तरं हारमध्यमिति तीर्थः। धाविशत् रावण हित शेषः. %

22 °) Ś V1.3 D2.7-12 T3.4 तं तु; D5 तत्र (for ततो). Ś Ñ V1.3 B D2.5-12 राजन् (for राम). $-^{\delta}$) M2 प्राविशंतं. M3 दशाननं (for निशाचरम्). -M2 repeats 22^{cd} consecutively. $-^{c}$) M2 -पाल (for -भानुर्). D2 स्वर्भानुरिति विख्यातो. $-^{d}$) B4 लोकपालो. D1 निवारयत्; T1.2

ततो राम दशग्रीवं प्रविश्वन्तं निशाचरम् ।
सूर्यभानुरिति ख्यातो द्वारपालो न्यवारयत् ॥ २२
ततस्तोरणमुत्पाट्य तेन यक्षेण ताडितः ।
राक्षसो यक्षसृष्टेन तोरणेन समाहतः ।
न क्षतिं प्रययौ राम वरात्सिललयोनिनः ॥ २३
स त तेनैव तं यक्षं तोरणेन समाहनत् ।
नाद्यत तदा यक्षो भस्म तेन कृतस्तु सः ॥ २४

Gs M2 (second time).3.5.9 न्यरोधयत् (for न्यवारयत्).
—After 22, Š Ñ V1.3 B D2.5-12 T3.4 ins.:

265* स वार्यमाणो यक्षेण प्रविवेशैव रावणः।

[Ts वारितोषि (for वार्यमाणो). Ñ V1 B D6.7.10.11 निशा-चर: ; V3 च राक्षस: ; D5 स रावण: (for [प]व रावण:).]

—Thereafter \tilde{N} B D_{6.7.10.11} cont.; D_{1.3.4} T_{1.2} G M ins. after 22; while T₄ ins. after 23^{ab}:

266* स तेन वारितो राजन व्यतिष्ठत्स राक्षसः।

[G2 om. न वारितो. Ñ B D6.7.10.11 यदा तु; D1.3.4 M6 तदा(M6 °तो) नि- (for स तेन). T4 ताडितो. Ñ B D6.7.10.11 G8 M5 राम; T4 G2 M10 राजा (for राजन्). B1.4 न व्यतिष्ठत; D1.3.4 G1 M2.5.6.8 नाभ्य(M5 न हा)तिष्ठत्स; T1.2 G3 न द्यतिष्ठच; M3 सह तिष्ठच; M4.7 न द्यतिष्ठत (for न व्यतिष्ठत्स). T4 G2 M10 द्यारि तिष्ठन्निशाचर: (for the post. half).]

23 °) Bs तोमरम् (for तोरणस्). —) V1 तं यक्षं समताइयत्. — After 23° , Ñ1(marg.).2 B D6.7.10.11 ins.; D1.3.4 M6.7 ins. after 23° (first time):

267* रुधिरं प्रस्नवन्भाति शैलो धातुस्रवैरिव।

[B1 संस्रवन्; M7 प्रस्रवेर्; G (ed.) स स्रवन्. D1.3.4 M6 रुपिर्प्रस्रवेर्.]

—After 23°5, T4 ins. 266*. —V1 om. 23°-24°. D1.3.4 M6.7 repeat 23°d after 267*. —°) M3 यक्षवर्षेण. S Ñ V3 B D T3.4 M6.7 (D1.3.4 M6.7 second time) स शैं छिशिखराभेण (B5°तेन); D1.3.4 (all first time) तद्रक्षस्तेन यक्षेण. —d) B3 तोमरेण. D1.4 (both first time) समाहतः; D8 समाहितः (for समाहतः). —d) D1.3.4 G3 M6.7.8 क्षितिः, M1-3.9 मृतिं (for क्षतिं). S V3 D2.5.8.9.12 T3.4 अगच्छत्र क्षि (D5 T3.4 क्ष) तिं रक्षों; Ñ B D6 7.10.11 M6 जगाम न (M6 तज्जगाम) क्षितिं (B4 D10 क्षतिं; D6 क्षतीर्) वीरो (B3 भूयों; M6 रक्षों). —f) G2 M10 कमल-; M1 जङ्ज- (for सलिङ-). D1.3.4 M6.6.7 -योनितः. S Ñ V3 B D2.5-12 T3.4 M5.5 वरदा (M5 विराहा) नात्स्वयंभवः.

24 V1 om. 24^{ab} (cf. v.l. 23). —) T₆ M₁₀ रक्षस (for यक्षं). — b) D_{1.3.4} समाहतं(sic). — For 24^{ab} s Ñ V₈ B D_{8.5}— 12 T₈ subst. :

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

268* तेनैव तोरणेनाथ रक्षता सोऽपि ताडित: I

[Do reads from 26S* up to 25 in marg. Bo समरे नाथ (for तोरणेनाथ). Śi Do [S]भि- (for sिष). Ñ Vo Bi.o.a Do.7.10.11 यक्षस्तेनाभि-; Bo यक्ष एवाभि- (for रक्षसा सोडिप). Ś2.8 Bi.a पीडित: (for ताडित:).]

—°) V_3 सोहर्यत; G_1 ताडितस्तु (for नाहर्यत). S $V_{1.3}$ $D_{2.8.9.12}$ ततो (for तदा). S $V_{1.3}$ $D_{2.8.9.12}$ राजन; T_3 राम (for यक्षो). — °) T_4 ततः कृतः; G_3 कृतं महत् ; M_{10} कृतस्ततः (for कृतस्तु सः). S $V_{1.3}$ $D_{2.6.8.9.12}$ T_3 सस्मीकृत D_4 D_5 °भूतो) इंडच्छितः; \tilde{N} D_6 D_6 D_7 D_7 °भू D_7 D_7 °भू D_7 D_7 D_7 °भू D_7 °भ

25 De reads 25 in marg. (cf. v.l. 268*). B1 om. from 25 up to 7.15. Vs illeg. for 25^{ab}.—a) D1.2.4 विदुद्भुद्ध: Me तस्य (for सर्वे).—b) Ñ1 द्रष्ट्वा यक्ष-; Ñ2 D6.7.10.11 दृष्ट्वा रक्ष:-; V1 B2-4 दृष्ट्वा यक्षा:(by transp.)

(for यक्षा दृष्टा). Ms यक्षा दृष्टपराक्रमा: . — °) Ñ1 B2-4 D1.3.4.9 T4 नभो; D8 तमो (for ततो). B2-4 D2.3.6.79 G2 M6 नदी-. \$2.8 D12 तमोरु(D12 °न) द्या; M10 ततो गिरिट् (for ततो नदीर्). D5 नगाश्च (for गुहाश्च). D1.4 -शैलान् (for चैव). — व) D2 दृदशुर्. V1 D1.6 -विह्वला: (for -पीडिता:). — After 25, Ñ V1.3 B3 D5-7.9-11 T8.6 ins.; D8 ins. before 7.15.1:

269* त्यक्तग्रहरणाः श्रान्ता विवर्णवदनास्तदा।

[Vs यक्ष-; De त्यनत्वा (sic) (for त्यक्त-). Ds.s शांता; Ds सर्वे (for आन्ता). Ts.s -प्रहरणांक्षातांन्, Ts.s -वदनांस्. Ñ1 Vs Bs Ds Ts तथा (for तदा).]

Colophon: V1 Ts.4 om. — Sarga name: S \tilde{N}_2 B2 D1-5.8.9.12 कैलासयुद्धं; \tilde{N}_1 रावणदिग्विजये कैलासयुद्धं; V8 B4 यक्षयुद्धं; B2 केलासे यक्षयुद्धं. — Sarga no. (figures, words or both): S \tilde{N}_1 V2 D2.12 om.; B4 15; D8.9 13. — After colophon, G M1.8.2 conclude with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

34

G. 7. 15. 1 B. 7. 15. 1 ततस्तान्विद्वतान्द्वश्चा यक्षाञ्यतसहस्रशः । स्वयमेव धनाध्यक्षो निर्जगाम रणं प्रति ॥ १ तत्र माणिचरो नाम यक्षः परमदुर्जयः । य्वतो यक्षसहस्रैः स चतुर्भिः समयोधयत् ॥ २ ते गदाम्रसलप्रासशक्तितोमरम्रद्वरैः ।

15

V2 missing for Sarga 15 (cf. v.l. 7.12.2). B1 om. Sarga 15 (cf. v.l. 7.14.25). V1 Ts.4 continue the previous Sarga. Before 1, D3 ins. 269*.

1 ") M10 तु (for तान्). D10.11 Ct लक्ष्य वित्रस्तान् (for विद्वतान्हृष्ट्वा). Ś Ñ V1.3 B2.4 D2.5-9.12 T3.4 तान्समालक्ष्य (V3 D9 "मालोक्य; D8 "मभ्यर्थं) वित्र (D2.5 "ध्व)स्तान्; B3 विद्वतांस्तान्समालक्ष्य. —) Ś D2.8.9.12 गच्छन् (for शत-). Ñ2 D6.7 10.11 यक्षेंद्रांक्ष; B3 शतसंख्य-(for यक्षाक्शत-). Ñ1 B3 यक्षेंद्राञ्यतसंघशः. —) D1.4 महायक्षो (for धनाष्यक्षो). — For 1° , Ś Ñ V1.3 B2-4 D2.5-12 T4 subst.; while D1.4 ins. after 1° ; D3 T3 ins. after 1:

270* धनाध्यक्षो महायक्षं माणिभद्रमथात्रवीत्।

[\$2.3 D12 -[अ]ध्यक्षं; V3 -यक्षो (for -यक्षं). V1 महायक्षं धनाध्यक्षो (for the prior half). \$\forall V1 D1-3.5.8.12 मणिभद्रम्; D10.11 माणिचारम्. \$\forall Cg.t: माणिचारो माणिभद्र:. \$\forall]
—Then all the above MSS. cont.:

271* रावणं जिह यस्नेन्द्र दुर्वृत्तं पापचेतसम्। शरणं भव वीराणां यक्षाणां युद्धशालिनाम्।

- [(1. 1) Vs यक्ष त्वं (for यक्षेन्द्र). Ds दुर्मीतं (for दुर्वृतं). Bs.६ पापचेष्टितं.—(1.2) D1.६ सीरूणां; Ts भीतानां (for वीराणां). D1 त्वं भुरंघर; Ds.5 बाहुशालिनां (for युद्धशालिनाम्).]—D1.8.6 further cont. 272*.
- 2 °) D1.5.4 योसौ (for तंत्र). D3.4 मणिवरो; M1.6.7 माणिवरो; M3 माणीवरो.— 6) G2 M10 यक्ष: परपुरंजय:.
 —For 2^{ab}, S Ñ V1.3 B2-4 D2.5-12 T3.4 subst.; whereas D1.8.4 cont. after 271*:

272* एवसुक्तो महाबाहुर्माणभद्रः सुदुर्जयः।

[\$2.3 D3.5.8.9.13 मिंगस (D12 °म [sic])द्र:. Ñ1 स (for सु-). B3.4 प्रतापवान् (for सुदुर्जय:). D1.4 यक्षाणां मानकांक्षिणां (for the post. half).]

—°) M1.4 ततो (for ज्तो). T4 बल- (for यक्ष-). S1 Ñ2 Vs D1.8-7.10.11 Ts G1.2 M4-7.10 तु; S2.3 D12 M1 च; D8 यश् (for स). D2.9-सहस्तीचेश.— °) Ñ1 D2 M4 समयो-जयत् Ñ1 °धयेत्).

अभिन्नन्तो रणे यक्षा राक्षसानभिदुदुनुः ॥ ३ ततः प्रहस्तेन तदा सहस्रं निहतं रणे । महोदरेण गदया सहस्रमपरं हतम् ॥ ४ कुद्धेन च तदा राम मारीचेन दुरात्मना । निमेपान्तरमात्रेण दे सहस्रे निपातिते ॥ ५

3 ° 6) Bs om. (subm.); Ds तर् (for ते). Ds तरा (for गदा-). D1.3.4.11 - मुसलैं: Ñs V1.3 B3 D1.4.6.7.10.11 G2 M4.7.10 - प्रासें:; D3 पाशें: (for -प्रास-). Ms ततो गदा- भिमुंसलैरसिभिः शक्तितोमरैं:. — °) \$2.3 D8.12 अभिन्नतं (sic); B2 कोभाविष्टास; D3 अभिन्नति. Ś Ñ V1.3 B2 D T3.4 तदा; B4 तथा (for रणे). D1.3.4 योघा (for यक्षा). B3 मुदा युक्ता (for रणे यक्षा). — d) Ñ1 V3 T3.4 समभिन्नत्न; Ñ2 B2-4 D6-7.10.11 समुपाद्दवन; V1 समभिद्रतान; T1.2 G3 M1.3 च सदस्वशः (for अभिदुद्रवु:). — After 3, Ś Ñ V1.3 B2-4 D8.5-12 T3.4 ins.:

273* कुर्वन्तस्तुमुलं युद्धं चरन्तः इयेनवल्लघु।
[Do ललु (for लघु). Do स्वनवन्नतु (for क्येनवल्लघु).]
—Thereafter Ñ Vo B2-4 Do.7.10.11 cont.:

274* बाढं प्रयच्छ नेच्छामि दीयतामिति भाषिणः। ततो देवाः सगन्धर्वा ऋषयो ब्रह्मवादिनः। इष्ट्रा तत्तुमुलं युद्धं परं विस्मयमागमन्।

[(l. 1) De बाहुं (for बाढं). Ba[इ]च्छामो (for [इ]-च्छामि) and युद्धमुत्तमं (for इति भाषिण:). —After l. 1, Ba ins.:

274(A)* वृतास्त्रेबंडुमिर्थक्षेः सहतामिति भाषिणः।
—(1.3) Ñ1 D7(after corr.).11 आगतं; Vs आत्मनः; B4
आगताः (for आगमन्).]

- 4 ") Ś D2.8.12 तदा (for तत:). Ś D12 सदा; D8 मुदा (for तदा). Ñ V8 B2-4 D6.7.10.11 यक्षाणां तु (B2 च) प्रहस्तेन (D6 सहस्रेण); M8 प्रहस्तेन तदा तुणै.—) B3 विहतं (for निहतं). Ś V1 D2.8.9.12 T3.4 विनिपातितं.—) Ñ2 D10.11 चानिंद्यं; D1.3.4 M6 चासाद्य; T1 महता (for गदया).—) M8 परमं (for अपरं). D2 महत् (for हतम्). G1 परमाहतं (for अपरं हतम्).— After 4, G (ed.) ins. 275*.
- 5 V1 om. 5^{ab}.—^a) Ñ1 Bs.4 तु; Ds हि (for च). Ñ V3 B2.8 D6.7.10.11 तदा राजन ; B4 महाराज (for तदा राम).—^b) Ś Ñ V3 B3.4 D3.5-8.10-13 M6 युयुत्सना; B3 D1.2.4.9 युयुत्सना (D9 °या); T1 G1 महारमना.—For 5 of 5^{ab}; T3.4 subst.; while Ñ1 ins. after the first occurrence of 5^{ad}; G (ed.) ins. after 4:

धूम्राक्षेण समागम्य माणिभद्रो महारणे।
मुसलेनोरिस क्रोधात्ताडितो न च कम्पितः॥ ६
ततो गदां समाविध्य माणिभद्रेण राक्षसः।
धूम्राक्षस्ताडितो मूर्झि विह्वलो निपपात ह॥ ७
धूम्राक्षं ताडितं दृष्टा पतितं शोणितोक्षितम्।
अभ्यधावतमुसंकुद्रो माणिभद्रं द्शाननः॥ ८

275* ध्म्राक्षेण तु कुद्देन यक्षाणां समरे पुन:।

[G (ed.) च (for तु) and युधि (for पुन:).]

— Ñ1 reads 5°d twice (var.).—°) D1.3-5.12 निमिष(for निमेष-).—d) D8 Ms द्वि- (for द्वे). B4 D12 सहस्रे
वि-; T3 G2 M4.5.7.10 सहस्रे द्वे (by transp.) (for द्वे सहस्रे).
Ñ1 (second time).2 V1.3 D5 निस्(D5 °पू)दिते.—After
5, Ñ2 V1.3 B2-4 D3.5-7.10.11 T3.4 G (ed.) ins.; while
Ñ1 ins. after the second occurrence of 5°d:

276* क च यक्षार्जवं युद्धं क च मायावंलाश्रयम्। रक्षसां पुरुषच्याच्च तेन तेऽभ्यधिका युधि।

- [(1.1) T4 यक्षाश्रयं; G(ed.) [आ] जैवं यक्ष- (for यक्षाजैवं). V1 B2 D3.5 T4 -बलाश्रयाः; V3 -बलं श्रियः. —(1.2) Ñ1 V1 B2 D3.5 T3.4 राक्षसाः (for रक्षसां). Ñ1 -न्याघाः. Ñ1 न ते; D3 येन (for तेन). T3 तेक्योधिका. V3 मुनि; D3 पुनः (for युधि).]
- 6 °) Ś V_{1.8} D_{1-5.8.9.12} T_{8.4} Me च (De [अ]व; T₄ तु)संगम्य; Mr समाह्त्य.— δ) Ś2.3 Ñ1 D_{2.8.8.9.12} मणिभद्दो. Va महास्थ: (for °रणे).—After 6^{ab} , Ba ins. (erroneously):

277* तमभिष्रेक्ष्य धावन्तं माणिभद्गं दशाननः।

- —G2 repeats 6°d after 7db.—°) Ñ1 T3.4 M6 कुद्धस् (for क्रोधात्).—d) Ś V1 D2.5.8.9.12 T3.4 [5]पि न कंपित:; D1.8.4 रणमूर्धनि (D1 om. [hapl.] from मू up to तो in 7°); G (ed.) न चकंप ह
- 7 D1 om. up to तो in 7° (cf. v.l. 6). °) D5 समादाय; T4 समाक्षिप्य; G1 समाहत्य; G2 समाविदय. ⁵) S Ñ V1.2 B3 D2.5.6.8.9.12 G2 मणिभद्रेण. After 7° ⁶, G2 repeats 6° ⁴. ⁴) D2.6 विद्वलं. Ñ2 B2 D6.7.10.11 स (for नि-). S Ñ1 V1.3 B2.6 D2.5.8.9.12 T3.4 पतितो सुवि (for निपपात द्द).
- 8 ⁶⁶) Ś D_{2.8.12} T₄ प(Ś₁ D_{2.8} प्।)तितं; M₆ निहतं (for ताहितं). Ś₁ D_{3.8} ताहितं; Ñ₁ पातित:(sic); B₂ D₁₂ G₁ पातितं (for पतितं). V_{1.3} D_{1.8.4} transp. ताहितं and पतितं. B₃ T₄ शोणितं(T₄ °*) क्षितं; D_{5.9} शोणितोक्षिणं(D₉ °त:). —°) Ś_{1.8} Ñ₁ V₁ D_{1.2.4} स (for सु-). Ñ₂ V₃ B₃₋₄

तं ऋदमभिधावन्तं युगान्ताग्रिमिचोत्थितम् ।
शक्तिभिस्ताडयामास तिसृभिर्यक्षपुंगवः ॥ ९
ततो राक्षसराजेन ताडितो गदया रूणे ।
तस्य तेन प्रहारेण मुकुटः पार्श्वमागतः ।
तदा प्रभृति यक्षोऽसौ पार्श्वमौलिरिति स्मृतः ॥ १०

G. 7. 15. 15 B. 7. 15. 14

D6.7.10.11 T1.2 G3 M1.2.8.9 अ (B3 सम [hypm.])-भ्यधावत सं(M8 तं) कुद्धो (Ñ3 B2-6 D6.7.10.11 संग्रामे). — d) Ś V1.3 D8.9 G2 मणिभदं.

- 9 ") Ñ1 D10.11 सं- (for तं). D4 इव (for अभ-).

 b) V1-[अ] शिर्. V1 T1.2 इवोद्धतं (V1 °िथत:); D9 इमं
 तदा (for इवोश्थितम्). Ñ2 B2-4 D6.7.10.11 माणिभदो
 दशाननं. "b) Ñ1 B4 T3.4 रधुनंदन; D5 छधुविकमः;
 G2 यक्षपुंगवै: (for यक्षपुंगवः). B2 राक्षसेंद्रं महावर्छ (for b).

 D1.3.4 शक्ति ततः प्रविक्षेप रावणाय रणाजिरे. After 9,
 D1 ins. 278* (owing to om.)
- 10 D1 om. 10^{abod}. ab) Ñ Vs B2-4 D6.7 सोपि. (for ततो). G1.2 M1.2.4.5.8-10 -राजेन्द्रस् (for -राजेन). T1.2 G3 M5 ततो वै राक्षसेंद्रस्तु (for a). \$2.3 Vs D2.4 transp. ताडितो and गद्या. Ñ1 तया; D2.4 T1.8 G2.8 M तदा; G1 तथा (for रणे). D10.11 ताडितो माणिभद्रस्य मुकुटे प्राहरद्रणे. b V1 D2.5.8.0.12 T3.4 मुकुटेन नि(T4 वि)वृत्तस्य(D5 क्तिश्च; T3.4 क्तश्च); D3 मुकुटे तं निवृत्तं च; D4 मुकुटे च निवृत्तस्तु; T1.2 G M मुकुटे च (G3 M3.8 टेना)हनरकुद्धः. b V1 D6.10.11 T3 G3 M5.4.7.10 मु(G2 M7 म)कुटे; T1 G1.3 M1.2.5 8.9 प्रहारात्; T2 प्रहर्ग; M6 मुकुट: (for मुकुट:). B4 झापतत्; D5 M8 झामत् ; D6.10.11 T1.2 G1.2 M1.2.6.7.8.10 झागतं (for झागतः). \$ V1.3 D2-4.8.8 12 T3.4 पार्श्वतोगमत् (D3.4 तो गतः). After 10 di , D3.4 T1.2 G M ins.; while D1 ins. after 9 (owing to om.):

278* ततः संयुध्यमानेन विष्टब्धो नाष्यकम्पतः।

[G1.2 M2-4.9 स; M8 सु- (for सं-). G1 बहुमानेन (for -युध्यमानेन). Me स समाविध्यमानस्तु (for the prior half). Ms विष्टम्यो. Ma.6 व्यकंपत; Ms [अ] न्य°; M10 एकं° (for [अ] प्यकम्पत). D1.3.4 विष्टमो (D1 ध्वंपे)नास्य कंपित: (for the post. half).]

__°) Ś Ñ V1.2 B2-6 D T3.6 तत: (for तदा). __/) Ś D2.8.12 पार्थे(D3 °र्थ) ग्रूलिर्; D3.6 पार्थमोली. Ś V1.3 D3.6.12 आ (V1 D5 त) थाभवत्; Ñ B2-6 D6.7.9-11 अमूत्किल; D1.3.6 M6 नराविष; D8 आधाववीत्; T3 आतो-भवत्; T6 तथा किल; M7 इति श्रुतः (for इति स्मृतः).

-- /: 1**4**: 12

G. 7. 15. 16 B. 7. 15. 15 L. 7. 14. 12 तिसंसतु विमुखे यक्षे माणिभद्रे महात्मिन ।
संनादः सुमहात्राम तिसम्ब्रीले व्यवर्धत ॥ ११
ततो दूरात्प्रदृहशे धनाष्यक्षो गदाधरः ।
शुक्रप्रोष्ठपदाभ्यां च शङ्खपबसमावृतः ॥ १२
स हष्ट्रा भ्रातरं संख्ये शापादिभ्रष्टगौरवम् ।
उवाच वचनं धीमान्युक्तं पैतामहे कुले ॥ १३
मया त्वं वार्यमाणोऽपि नावगच्छिस दुर्मते ।

11 ") D1 सु- (for तु). G1 सुमुखे. \$2.3 B2 D8 भूते; D1.3.4 M6 राजन् (for यक्षे). \$1 Ñ V1.8 B8.4 D2.5-7.9-12 T8.4 विमुखीभूते. —) \$ D3.8.9.12 मणिभदे. —) D8 संसाद: . T3 तु; G3 स (for सु-). \$ Ñ V1.3 B2.3 D2.5-8. 10-12 T3.4 राजंस; B4 नादं (sic); D9 om. (for राम). —) \$1 D8 तत्र. B2-4 सैन्ये (for शेले). B4 व्यजायत; D1.3.4 विवर्धते (D1.3 °त); K (ed.) [5] स्ववर्तत.

- 13 °) D4 संद्धा. G2 M9 संघे (for संख्ये).) B3 पापाद्; D5 द्याप-; D6 तथा; T4 कालाद्; G1 पाशाद् (meta.); Cg.k.t as in text (for शापाद्). V3 विगत-; M3 विश्रवच-(sic) (for विश्रष्ट-).) Ñ1 कोपाद्; B2 धीरो (for धीमान्).
- 14 °) Ñ B2-4 D6.7.10.11 यन्मया; G8 मयायं (for मया हवं). Ñ B2.8 D6.7.10.11 हवं; B4 तु; D1.2.4 वै; T3 हि (for Sिष्).) G2 नार्थ गच्छित्स; M1 नावगच्छित्सु (sic); Ct as in text (for नावगच्छित्स).) B4 पश्चादेतत्-; T3 पद्य तस्य.) Ś V1.8 D2.8.12 बाध्यसे; Ñ1 B2 दहासे; B4 D1.6.5.9 T4 भोक्ष्यसे. G1 नरकं; M6 नियतं; Ck.t निर्यं (as in text).
- 15 °) M4 लोभ- (for यो हि). Ś D2.8.12 महाविषं. V1 T2.4 transp. मोहाद् and पीखा. — °) Ś Ñ V1.3 B2-4 D2.5-12 T2.4 हुर्मीत:; D2.4 मानद्(D4 °द:) (for मानवः).

पश्चादस्य फलं प्राप्य ज्ञास्यसे निरयं गतः ॥ १४ यो हि मोहाद्विषं पीत्वा नावगच्छिति मानवः । परिणामे स वै मूढो जानीते कर्मणः फलम् ॥ १५ दैवतानि हि नन्दन्ति धर्मयुक्तेन केनचित् । येन त्वमीदृशं भावं नीतस्तच न बुध्यसे ॥ १६ यो हि मातृः पितृन्भ्रातृनाचार्याश्चावमन्यते । स पश्यित फलं तस्य प्रेतराजवशं गतः ॥ १७

—°) G1 मूढ (for मूढो). Ś Ñ V1.3 B2-4 D2.5-12 T3.4 स तस्य परिणामांते; D1.3.4 परिणामसुखे (D3°मे सुखे) मूढो.
— व) D1.3.4 M6 तस्य तत्; T2 G3 M5 कर्मणां (for कर्मणः).

16 ") Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-4.6-12 T3 न; D5 T4 च; M7.10 [इ] ह (for fe). S N1 V1.3 B2.3 D1.4 T2.4 M1.3,9 निं(S2 *)दंति (for नन्द्नित). Ms Cg.k.t देवता नामिनंदंति. _ b) \$ V1.3 D2.9.12 T3.4 तपो-; D5 तथा- (for धर्म-). D1 -युक्तं न (for -युक्तेन). B2 धर्मोक्तेन च केन च. —") M6 पापं; Cg.k.t भावं (as in text). — d) M4.8 नीच: ; Cg.k.t as in text (for नीतस्). \$1 Ds सर्वं न; \$2.3 V1.3 D1-4.9.12 Ts स च न; Bs Ds T1.2 G1.3 M3-6 Cg.k.t स(Bs त) जाव-; Cv as in text (for तच न). D1.3 T3 G2 बुध्यते; Cg.k.t as in text (for बुध्यसे). Mt प्रापितो नावबुध्यसे. 🛞 Cv: दैवतानि हीत्यादि । धर्मयुक्तेन केनचित्कर्मणा दैवतानि नन्दन्ति । येन स्वमीदशं भावमतिमूर्लस्य भावं नीतः तेन तच दैवतं नन्दनं च न बुध्यसे । अभिवादनादि गुरुगौरवकर्मणा दैवतानि नन्दन्ती-त्येतद्तिमूर्खप्रकृतितया न जानीष इत्यर्थः।; Cg: देवता इति। धर्मयुक्तेन तव केनचिद्वयापारेण त्वामिदानीं नामिनन्दन्ति, धर्मा-भावास्वयि विमुखा भवन्तीत्यर्थः। येन देवतावैमुख्येन। त्वमीदशं कूरं भावं नीतः सन्नावबुध्यसे ।; Ck: देवता ब्रह्मरुद्रादयः। धर्म-युक्तेन केनचिद्वयापारेण त्वासिदानीं नाभिनन्दन्ति। त्वयि विमुखा भवन्ति। धर्माभिभावाद्येन वैमुख्येन त्वमीदशं ऋूरं भावं नीतः सन्नावबुध्यसे ।; Ct: दैवतानि ब्रह्मरुद्रादयः। धर्म-युक्तेन केनचिःप्राकृतेन व्यापारेण त्वामिदानीं नाभिनन्दन्ति त्वयि विमुखा भवन्ति । संप्रति त्वयि धर्माभावाद्येन देवतानभिनन्दनेन त्वमीदृशं कूरं नीतः प्रापितः सन्नावबुध्यसे. %

17 4) D1 G1.8 M1.2.4 मातृ-; T4 मर्सः (for मातृः). G1 M4 पितृ- (for पितृन्). ŚÑ V1.8 B2-4 D2.5-12 T3 मातरं पितरं विप्रान् (Ñ V8 B2-4 D6.7.10.11 अस्). —) Ñ B2-4 D6.7.10.11 G2 आवार्थ. Ñ2 V1 D6.10.11 वावमन्य वै; V8 B2.8 T8 अ(T3 त्व)वमन्य वै(B3 च); B4 G2.8 M4.5.10 अव(G2 न च; M4 वाव-)मन्यते; D5 M7 वा(D5 यो)वि (for वावमन्यते). G1 आर्यश्चाप्यवमन्यते. —) B2 M9 न; M6 यत् (for स). D1.3.4 पश्येत्तत् (for पश्यति). T3 तत्र (for तस्य). —) M10 प्रेतराज्य- . D1.3.4 M6 पूरं (for -वशं).

अध्रवे हि शरीरे यो न करोति तपोर्जनम् । स पश्चात्तप्यते मूढो मृतो दृष्टात्मनो गतिम् ॥ १८ कस्यचित्र हि दुर्बुद्धेश्छन्दतो जायते मतिः । यादृशं कुरुते कर्म तादृशं फलमश्चते ॥ १९ बुद्धि रूपं बलं वित्तं पुत्रान्माहात्म्यमेव च ।

18 क) B4 अधुवो. M1 [S]स्मिश् (for द्वि). Ś V1.3 D1-6.8.9.12 T3.4 यो (D3 क) ध्रुवेण शरीरेण; Ñ1 अधुवं द्वि शरीरं यो. —) D9 तपो ध्रुवं; T2 G M6 तपार्जनं. —) B2 तत् (for स). —) B2.4 G1 मृते. Ñ2 V3 D3.6.7.10.11 गरवा (for द्वृप्ता). G2 M10 जनो (for [आ]रमनो). Ś V1 D2.5.8.9.12 T3.4 मृतो दु:खां (T3 दु:ख) गांतें गत:. — After 18, D7 T2 M3 K (ed.) ins.; while T4 ins. l. 1 after 18 and l. 2-4 after 19:

279* धर्माद्राज्यं धनं सौख्यमधर्मादुःखमेव च। तस्माद्धमं सुखार्थाय कुर्यास्पापं विवर्जयेत्। पापस्य हि फलं दुःखं तद्गोक्तस्यमिद्दारमना। तस्मादारमोपघातार्थं मृदः पापं करिष्यति।

[(l. 1) Ts धान्यम् (for सीख्यम्). —(l. 2) Dr उपादाय (for सुखार्थाय). Dr Ts विसर्जयेत् (for विवर्जयेत्). —(l. 3) Ts महारमना (for इहा°). —(l. 4) Dr Ts.s तिस्त्रम् (for तस्माद्). K(ed.) आत्माप-. Dr Ts.s मृद्ध पापं करिष्यसि (for the post. half).]

19 *) Me च; Cg.k as in text (for द्वि). Bs. a Ds. 6.7.10.11 T2 M7 दुर्बुद्धे; Cg.k.t दुर्बुद्धेश्चर (as in text).

- b) Bs दुर्गती. Ñ B2-a D7 हीयते; Me नियता; G (cd.) क्षीयते; Cv.g.k.t as in text (for जायते). Ms गति:; Cv as in text (for मिति:). —For 19 b, S V1.3 Ds. 5. 8.9.12 T3 subst.:

280* न हि सर्वस्य दुर्बुद्धे दीप्यते छम्दतो गति:।

[Ś2. श्व]ति (for हि). Vs धमैस्य (for सर्वस्य). Ś2 दुई देरू. Тз नियता (for दीप्यते).]

- Then Va cont.; while Ñs Ba. De.7 ins. after 19 0 : 281* दैवं चेष्टयते सर्व इतो दैवेन हन्यते।

[De ततो (for इतो). Bs दृश्यते (for इन्यते).]
—") Ts कियते (for कुरुते). Bs राजंस (for कर्म). —
After 19, Ta ins. l. 2-4 of 279*.

20 ") Ñ V1.3 B2-4 D7.10.11 T4 M6 ऋदि; D5 M9 बुद्धि-; D4 T3 ऋदि-; D9 बुद्धी (for बुद्धि). Ñ1 रूप-; M6 हुर्ष- (for रूपं). Ś D2.8.9.13 कुरुं; T3 फरुं (for बरुं). Ś Ñ V1.3 B2-4 D5-8.10-12 T3 पुत्रान्; D2.9 पुत्रा:; T4 वीर्य (for वित्तं). —) Ś D8.12 K (ed.) शौर्य (D12 °वं) गांभीयम् (K [ed.] धीरस्वम्); Ñ V1.3 B2.3 D6 शौर्य (B3 °वं) शौरी (B2 D6 शौंडी)यम्; B4 शौरीरं

प्रामुवन्ति नराः सर्वे खकुतैः पूर्वकर्मभिः ॥ २० एवं निरयगामी त्वं यस्य ते मितरीह्वी । न त्वां समिभभाषिष्ये दुईत्तस्यैष निर्णयः ॥ २१ एवम्रकृत्वा ततस्तेन तस्यामात्याः समाहताः । मारीचप्रमुखाः सर्वे विम्रखा विष्रदुदुवुः ॥ २२

G. 7. 15. 27 B. 7. 15. 26

शौर्यम्; Da.5.9 शौचं शौडीर्यम्; Da.10.11 वित्तं (Da शौर्य) श्चरत्वम्; Ta शौर्यं शौडीरम्; Ma पुत्रमाहात्म्यम् (for पुत्रानमाहात्म्यम्). Ma (also as in text) वा (for च). —For 20°5, D1.8.4 subst.:

282* सुखं सिद्धिबंठं शौर्यं चित्तं वित्तं वथैव च।
[Ds रूपमृद्धि (for सुखं सिद्धिर्) and बिवृद्धि (subm.)
(for चित्तं वित्तं).]

—°) B4 भामुवंति. Ś Ñ V1.8 B1-4 D T2 लोके; T2 M10 सर्वे; M3 स्वर्ग (for सर्वे). — °) Ś Ñ B2 D2.6-12 M2 निर्जि (D6 °मिं)तं; V1 प्रार्थितं; V8 B8 D8 T4 M6.7 सुकृतै:; B4 (with hiatus) अर्जितं; D1.4 सुवृतै:; D5 T2 स्वार्जितै: (for स्वकृतै:). Ñ2 D6.7.10-12 पुण्य-; B2 यत्तु (for पूर्व-).

21 ") Śs B2 D1.4.6.8.12 M6 Cv -मासिस्तं; Cg.k.t -गामी स्वं (as in text). — b) B6 यास्यसे (for यस्य ते). — ") T2 M5.8 स्वा; Cv.g.k.t as in text (for त्वां). Ñ1 समिमभाषंत (sic); D1.6 विनयो विवाति; D12 समिति"; G2 समव"; M6 [अ]हमिति"; Cv.g.k.t as in text (for समिमभाषित्ये).— b) Ñ V1.3 B2.3 D2.5.8.12 T1.2 G3 दुर्वृ(D5 °दं)तो दि; D1.6 दुर्बछस्य; D6.9 °ते दि; D7 °तेषु; D10.11 Ck.t [S]सहत्तेषु; Cv.g as in text (for दुर्वृत्तस्य). B2.3 [अ]सि; D1.10.11 M6 [ए]व; Cv.g.k.t as in text (for [ए]अ). Ñ B6 D6.7 निश्रय:; B2.8 निश्रितं (for निर्णय:). — After 21, Ñ1 V3 ins. 283*.

22 Ñ1 om. 22⁶⁶. —) Ŝ2.8 B2-6 D2.3.8.9.13 T8 M8.9 उक्तस्; Ñ2 V1.3 D7.10.11 T8 G2.3 M1.8.7.10 Cg.k.t उक्तास्; D4-6 T4 G1 M3-8 उक्ते (for उक्ता). Ŝ1 D1 T1 उक्तवतस्. —) Ś Ñ2 V1 B2-4 D2.5.6 8.9.12 T9 समागता:; T1.4 G M2-5.7-10 हिता:; Cg.k.t as in text (for समाहता:). — After 22⁶⁶, Ñ2 B2-4 D6.7 ins.; while Ñ1 V2 ins. after 21:

283* इट्टाय धनदं राम राझसा: सुमहाबला: 1 [Vs Bs च; Bs तु (for [अ] थ).];

whereas T1.8.4 G Ma.s.10 ins.:

284* संकुद्धात्राक्षसान्ध्यराश्चित्रहुः संयुगे तदा।

[T1.3.4 M3.10 संकुदा. T3.4 राश्वसाः (for राक्षसाञ्). T1 M3 कूरान्; T3 कूरा; M4 शूरा. T3.4 G3 निहन्युः (for निजशः). T3 तथा.]

G. 7. 15. 28 B. 7. 15. 27 L. 7. 14. 24 ततस्तेन दशग्रीवो यक्षेन्द्रेण महात्मना ।
गदयाभिहतो मेश्रिं न च स्थानाद्यकम्पत ॥ २३
ततस्तौ राम निघन्तावन्योन्यं परमाहवे ।
न विह्वलौ न च श्रान्तौ बभूवतुरमपणौ ॥ २४

_ d) \$2,3 V3 D2.9.12 संप्र-; D1.3.4 तथ; D5 T3 ते प्र-; T4 त प्र-; Ck.t as in text (for विप्र-).

23 b) D1.4 धनदेन (for यक्षेन्द्रेण).—°) Ñ1 B2 M6.8 निह्तो; B4 D1.3.4 ताडितो (for [अ]भिह्तो). T8 मूझ्यभिह्तो (by transp.). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 मूझ्यहि (D2.9 भी ह; D6 भी ह)त: स(V1 तस्तु) गदया.—क) D1.5-5.7.10.11 T3.4 G2 M5 8.10 प्रकंपित:; D6 T1.2 G1.3 M1.3.4.7 प्रकंपते (for इयकम्पत). Ś1 V3 D2.8 नास्थातुं तस्य राक्षसः; Ś2.8 D12 न चकंपे च राक्षसः; Ñ B2.8 D9 नास्थाभू (Ñ1 भूय[sic]) आस्य (D9 तस्य) रक्षसः; B4 प्रस्तोभूज्ञास्य राक्षसः.—After 23, D11 ins. श्रीरामाय नम:

24 *) T1 2 G1.8 M1-5.7-9 भिभ-; G2 M10 अति(for राम). —) M4 परमाहि (meta.). ŚÑ V1.3 B2-4
D2.5-12 T3.4 तदा(Ś D2.5.12 तथा; D2 यथा)न्योन्यं महाह वे
(Ñ B2.8 D6.7.10.11 °मृषे). —) B3 निराकुलो. Ś1 D8
T3 तो न; Ñ1 अम- (for न च). B2 अविश्रांतो; D1 4 न च
म्छानो; M2 न विकांतो (for न च श्रान्तो). V1 D2 न
वि(V1 व्य) हुलेतां न श्रांताव्; M6 विह्नलो न च विश्रांतो.
—) T4 G1 M5 अरिंदमी; G2 M1.3.4.7.10 अमर्षिणो (for अमर्षणो). ŚÑ V1.3 B2-4 D2.5-12 T3 तावुमो (Ś V1 D2.5.
8.9.12 T3 अभूतां) यक्षराक्षसो.

25 °) Ś D2.8.9.12 तस्मै तु; Ñ V1.3 B2-4 D5-7.10.11
Ts G (ed.) तस्मै स(G [ed.] च); Ms स तदा; Ms च ततो
(for स ततो). — °) Ś Ñ2 V1.3 B2-6 D2.5-12 तदा; Ñ1
Ts तथा (for रणे). D1.3.4 Ts G2 M1.2.4.6-10 द्रविणेश्वर:.
— °) D1.3.4 च रक्षेंद्रस (for दश्जीवस्). Ś Ñ V1.3 B2-6
D2.5-12 Ts G (ed.) राक्षसेंद्रो वारुणेन (G [ed.] रावणोसी).
— °) M1 ततस्त (for तद्कं). Ś Ñ1 V1.3 B2-6 D2.8.9.12
Ts G2 पर्यवारयत्. — After 25, D1.3.4 ins.:

285* एतिसम्बन्तरे राम रिवस् जुर्महायशाः।
धनेशं स्ययितं श्रुत्वा रावणेन दुरात्मना।
आजगाम ततः श्रीमान्यलेन महता वृतः।
साहाय्यमकरोत्तत्र सार्थवाहः प्रतापवान्।
वृतो यक्षसहस्रैः सोऽश्रारूढस्तत्र सुवतः। [5]
परस्वधैर्मिण्डमालेर्गदासुसलपृष्टसैः।
योधयामास रक्षेन्द्रः स ततः परवीरहा।
तस्यानुगौ महावीयौ दण्डनायकपिङ्गलौ।
युध्येतां परमोद्ग्रौ संग्रामेध्वनिवर्तिनौ।
ततो रक्षोबलं ताम्यां वसक्ष पुरुषर्षम। [10]
गोधनानीव कृषिपाः सेत्रमुन्मार्गगामिनः।

आग्नेयमस्त्रं स ततो ग्रुमोच धनदो रणे। वारुणेन दशग्रीवस्तदस्त्रं प्रत्यवारयत्॥ २५ ततो मायां प्रविष्टः स राक्षसीं राक्षसेश्वरः। जघान मृधिं धनदं व्याविध्य महतीं गदाम्॥ २६

[11, 2) Ds स्वलितं (for व्यथितं).—(1, 5) Ds तु (subm.) (for तत्र).—(1, 6) Ds भिंडिमालेर्. Ds -पिंट्सि:.—(1, 7) Ds रक्षेंद्रं रेवतः (sic) (for रक्षेन्द्रः स ततः).]
—Ds cont.:

286* तदासीत्तुमुलं युद्धं भ्रातृभ्यां च नराधिप। -सप्तरात्रं महाबाहो न बभूव परिश्रमः।

26 ab) Ñ V₈ B₂₋₄ D_{6.7.10.11} [s]सो (for स). Ñ₂ D₆ राक्ष्मसद्दा; D_{1.3.4} °साधिप: (for राक्षसेश्वर:). Ñ₁ B₂₋₄ राक्षसो राक्षसों तदा (for b). M₆ ततो माया विस्**ष्टा** सा राक्षसी राक्षसाधिपान्. —After 26 ab , Ś Ñ V_{1.8} B₂₋₄ D T_{3.4} ins.; T_{1.2} G₈ M_{1.3.6.7} cont. l. 2-3 only after 289*:

287* रूपाणां शतसाहस्रं विनाशाय चकार च। व्याघो वराहो जीमूतः पर्वतः सागरो हुमः। यक्षो दैत्यस्वरूपी च सोऽदश्यत दशाननः।

[(1. 1) Ds -साइस्ते. Vs करोति च; Тз.६ [अ]करोत्तवा (for चकार च). Ś V1 D2.5.8.9.12 विनाशं(V1 D5.9 °स्य; D3.12 °स्यं) प्रकरोति च(Ds स:); Ñ B2-4 D6.7 स चकार (Ñ2 D6.7 चकार च) ननाद च; D1.3.4 नस्यते च करोति च (for the post. half). — B4 om. l. 2. M1 transp. l. 2 and l. 3. —(l. 2) G3 damaged for ब्रो चराहो. D1.2.4 वाराहो (unmetric) (for वराहो). Ś Ñ1 V1 D1-5.8 T3 हद:; D12 [\$ बुद: (for द्म:). B2 स तदा पर्वतद्भा:; T1.2 G3 M1.5.6.7 सारंग:(G3 M6.7 °गर:) पर्वतो हद: (for the post. half). —(l. 3) B2 यक्षर् (for यक्षो). T1.2 G3 M1.6.7 न्हपं (for क्यो). D1.3.4 देवस्वरूपदा; D6 देव्यः स्वरूपदा. B4 सोपद्यत दशाननं; D1.3-5 T1.2 G3 M1.6.7 दृश्यते न च दृश्यते (for the post. half). —For l. 3, Ś V1.3 D2.8.9.12 T3.4 subst.: 287(A)* रक्षोरूपश्च स तदा दृश्यते च नराधिप।

[V1 राक्षसो दैलाहपश्च; V8 यक्षो दैलो भुजंगश्च; T3.4 यक्षो दैल-स्वहपश्च (for the prior half). S3.3 V1.3 D2.12 T3.4 स (for second च).];

whereas Ms subst. for 1. 3:

287(B) * यक्षराट् तादृशं राम नालुओके दशाननम्।

-Then Ms cont.:

287(C)* एवं मायां प्रकुर्वाणी बहुमायः स रावणः ।]

-After 287*, Vs ins. one illeg. line; while D1.5.4.6 (l. 1 only) cont.:

[98]

एवं स तेनाभिहतो विह्वलः शोणितोक्षितः।
कृत्तमूल इवाशोको निषपात धनाधिषः॥ २७
ततः पद्मादिभिस्तत्र निधिभिः स धनाधिषः।
नन्दनं वनमानीय धनदो श्वासितस्तदा॥ २८

288* संमोहयित्वा मायामिरेवं राक्षसपुंगवः। परिवृत्य तदा तत्र सार्थवाहं दशाननः।;

whereas D_{10,11} cont. after 287*; T_{1.2} G₈ M_{1.3.6.7} ins. after $26^{a\delta}$:

289* बहू नि च करोति सा इश्यन्ते न त्वसौ ततः।

[M3 ववर्ष (for बहूनि). T1.2 M3 चास्त्रकाणि; G3 M1.6.7 इस्त्रवर्षाणि (for च करोति स्म). T1.2 G3 M1.6.7 च करोति च (for न त्वसौ ततः). M3 बहुरूपो बभूव ह (for the post. half).]

-Dio.ii further cont.; No Dr cont. after 287*:

290 प्रतिगृद्ध ततो राम महदस्त्रं दशाननः।

—Ś \widetilde{N}_1 V1 B4 D2.8.8.12 om. 26^{od} . —od) M6 धनदं मूर्धि (by transp.). D7 विन्याध (for न्याविध्य). V8 अताहय- हशग्रीवस्तेजसा धनदं रणे; D1.8-5 आजहे (D5 जधान) गदया मूर्धि धनदं विननाद च.

27 M1 om. 27-28. — °) D1.2.4 तत: (for एवं). Ñ1 B2-4 माया- (for तेन). B3-[अ] भिमतो; B4-विहतो. — °) G1 विह्नलन्. B3 निश्चिताक्षित:(sic). — °) S1 D3 क्षत-; D7.11 कृंत-; G2 हत- (for कृत-). S D1.2.4.8.9.12 G2 इवाकाशे(D1.4 °शान्); G2 इव स्सालो (metri causa). — °) S V1 D2.8.9.12 T3 वि(S1 V1 D2.8.9 नि)पसाद (for निपपात).

28 M1 om. 28 (cf. v.l. 27).—") D1.4 तथा (for ततः).—") Ñ1 B2.4 D6.7 निधानैः; V1 निधिपै: B4 च; T3 स्वैर् (for स). Ñ B2.3 D6.7.10.11 तदा वृतः; V1 D6 नराधिपः; B4 समावृतः; D1.3.4 T2 G2 M10 तथा(T2 G2 M10 दा) नृपः(D3 °प); T1.4 G1.3 M2.4—9 तदा नृप (for धनाधिपः).—") D3 M6 नंदन-. D1.3.4 T4 M6 आनीतो; G2 आधाय (for अनिय).—") M8 धनदोच्छ्रासितस (for धनदो आसितस्). D4 तथा (for तदा). T4 M6 धनदश्चामविष्यं(T4 °त)तः.—For 28°d, Ś Ñ V1.3 B2-4 D2.8—18 T3 M3 subst.:

291* आश्वासितो धनपतिर्वनमानीय नन्दनम्।

[Ś V₁ D_{2.5.8.9.12} T₃ नरपते (D₅ °तिर्); M₅ तदा राम (for धनपतिर्). D_{10.11} धनदोच्छ्वासितस्तैस्तु (for the prior half). % C_{g.t}: धनदोच्छ्वासित इति संधिराषे: I; so also C_k. % D₅ वरम् (for बनम्). B₂ आदाय (for आनीय).

-After 28, D1.3.4 ins.:

ततो निर्जित्य तं राम धनदं राक्षसाधिपः । पुष्पकं तस्य जग्राह विमानं जयलक्षणम् ॥ २९ काश्चनस्तम्भसंवीतं वैदूर्यमणितोरणम् । मुक्ताजालप्रतिच्छन्नं सर्वकामफलद्रमम् ॥ ३०

G. 7. 15. 37 B. 7. 15. 36

292* धनेशं निर्जितं दृष्टा रात्रणस्य च तद्वस्रम्। यक्षाधिपतयः सर्वे सार्थवाहादयस्तथा। विपण्णास्तस्थ्यश्रीव न किंचिश्यत्यपद्यतः।

29 Gs damaged up to धनदं in b.—a) Ms एवं (for ततो). Mi निर्भिद्यः Cg निर्जित्य (as in text). D1.5.4 रक्षो (for राम). Š V1.3 D2.5.8.9.12 Ts निर्जित्य राक्षसस्तत्रः Ñ B2-4 D6.7.10.11 निर्जित्य राक्षसेंद्रस्तं (B3.4 व्रह्मतुः D6 व्रो वे).—b) Š Ñ V1.8 B2-4 D T3 ह(B4 दु)ष्टमानसः (D1.3.4 व्रं) (for राक्षसाधिपः).—d) G2 M10 कामगं शुभं; Cg.k.t जयलक्षणं (as in text).

30 Ds om. (hapl.?) 30%. T1.2 G M1-5.7-10 transp. ab and a. —a) Ś V1.3 D2.8.9.12 T8.4 - निर्ध्यू हं। G1 M5 - संस्फीतं (for - संवीतं). —b) Ś D1-4.6-12 Ś वें द्वर्य-. V3 D1.3.4 T4-कृत-; T1.2 G M - मय- (for - मिण-). —a) M9 मुक्तादाम-. D5 T3.4 - परि- (for - प्रति-). —a) Ś1 Ñ2 V1.3 B2 (before corr.; after corr. as in text) D6.10.11 T1 (inf. lin. also as in text) G1 M2.3 - काल- (for - काम-). Ñ1 - इत- (sic) (for - फल-). Ś1 B2-4 D8 T2.3 G1.2 M1.5.7 - प्रदं (for - द्वमम्). —After 30, Ñ2 V1 D3.5-7.8-11 T3.4 G (ed.) ins.; while M3 ins. after 30 db (transp.):

293* मनोजवं कामगमं कामरूपं विदंगमम् । मणिकाञ्चनसोपानं तप्तकाञ्चनवेदिकम् । देवोपवाद्यमक्षय्यं सदा दृष्टिमनः सुखम् । बह्वाश्चर्यं भक्तिचित्रं ब्रह्मणा परिनिर्मितम् ।

[(1.1) V1 कामगंच (for कामगमं).—Ds reads the post. half of l. 1 of 294* in place of the post. half of l. 1. T2.4 Ms वियद्भमं (for विदंगमम्).—(1.2) Ñs -संकाशं (for -सोपानं). V1 Ds Ts Ms तसहाटकः; Ds.5 वेड्यंमणि- (for तप्तकाञ्चन-).—(1.3) De दैव- (for देव-). Ds दैवोपवासन्. G(ed.) अक्षुब्धं (for अक्षुब्धं). Ñs V1 देवोपवास्य पक्ष्यं (for the prior half). Ds.5.5 Ts.4 Ms श्रीमब् (for सदा).—(1.4) Ms वदाक्षयं.]

—Then \tilde{N}_2 V₁ D_{5.6.7.10.11} G (ed.) cont.; whereas \tilde{N}_1 V₃ B₂₋₄ D_{1.6} M₆ ins. after 30:

294* निर्मितं सर्वकामैस्तु मनोहरमनुत्तमम्। न तु शीतं न चोष्णं च सर्वर्तुसुखदं ग्रुभम्।

[(l. 1) Ds om. the prior half. Me निर्जित (for निर्मित) and तं (for तु). V1 वर्धमानं सर्वेकामेर् (for the prior half).—Ds reads the post. half of l. 1 in

G. 7. 15. 41 तत्तु राजा समारुह्य कामगं वीर्यनिर्जितम्।

जित्वा वैश्रवणं देवं कैलासादवरोहत ॥ ३१

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चदशः सर्गः ॥ १५॥

place of the post. half of l. I of 293*. Ñi B2-4 मनोरमम्(Ñi °थम्). B2 अनुत्तमै: (for °त्तमम्). D1.4 नानाहर्ष-समाकुळं (for the post. half).—(l. 2) B2-4 च (for तु). Ñi B2.4 [ए]वोब्णं; D11 [उ]ब्मंच (for [न]ब्णंच). Vi D1.3.4 M6 न शीतंन(D1 om. [subm.]) च धर्मातं(Vi °मौतं) (for the prior half). D1.3.4 सर्वत्र (for सर्वतुं-). B3 शिवं (for श्रुभम्). B4 सर्वेदु:खसुखं शिवं (for the post. half).]

31 *) Ś Vs D2.8.9.12 तं स; Ñ B2-4 D6.7.10.11 स तं; Ds G2 तत्र; T1 Gs M1.8 तं तु; T3.4 तच्च; M5 यत्तु (for तत्तु). D1.3.4 T3.4 M6 रक्ष:; T1.2 G1.8 M1-3.5.8.9 राजन् (for राजा). V1 तत्संसक्तः; D5 तद्राक्षसः (for तत्तु राजा). T1.2 G M1-4.7-10 समारूढः. — M3 कामगो. V1 B4 ब्रह्म (B4 वीये)निर्मितं. — After 31 ** N2 V1 B2.4 D8.6.7.10.11 T3.4 M8 ins.; while D5 ins. after 31:

295* जितं त्रिभुवनं सेने दर्पोस्सेकात्सुदुर्मति: ।

[Bs.4 नीयोंत्सुक-(B4 °त्सेगत); Ds.5 नीयोंत्सुक्यात् (for दर्पोत्सेकात्). B4 Ds.7 T4 Ms स; T3 च (for सु-).]

—°) B4 हित्वा (for जित्वा). M6 ततो नगवराच्छुआत्. — °) D1.3.4 केलासभ्. S V1 D8.9.12 T3.4 व्य (T4 अ)तर (V1 °गम)त्तदा; Ñ B8 D6.7.10.11 समवातरत्; V3 विचरं-स्तदा; B2.4 समवाह (B4 °र)यत्; D2 द्युत्तरे तदा; D3 भवगाहतः Ds उत्तरं तदाः Ts Gs भवरोहयत् (for अवरोहत).
—After 31, Ñ Vs B2-4 Ds.6.7.10.11 ins.:

296* स तेजसा विपुलमवाप्य तं जयं प्रतापवान्विमलकिरीटहारवान् । रराज वै परमविमानमास्थितो निशाचरः सदसि गतो यथान्छः।

[(1. 1) Bs Ds स्व- (for स). Ñ1 अवाष्यते (for अवाष्य तं). Ds तज्जवे (for तं जयं). —(1. 2) Vs Bs विपुलः; Ds निर्मेल- (for विमल-). Ñ Vs B2-4-व(Ñ1 Vs-भ) मैशृत्; Ds -चमैधृक् (for -हारवान्). Ds प्रतापवान्वे विपरीतकमैशृत्. —(1. 3) Ds स राजते (for रराज वे). Ñ1 -विधानम् (for -विमानम्). Bs रराज वेश्रवणपुरं समाश्रितः. —(1. 4) Bs स रावणः (for निशाचरः). Ds महानलः (for यथा°). अ Ct: कतकस्तु त्रव्याक्षशच्छीकसंख्यामत्र सर्गे लिलेखः अ]

Colophon. — Kāṇḍa name: Śi om. — Sarga name: Śi घनद्जय:; Ś2.3 V2 D2.8.8.12 केलासनिर्ज (V3 विज)यः; Ñ1 केलासयुद्धवेश्रवणविजय:; Ñ2 B4 D6 (B4 उत्तरदिग्विजये) वेश्रवणजय:; V1 वेश्रवणनिर्जय: B2 D1.8.4 वेश्रवणपराजयः B3 दिग्वजय:; D5 केलासानंद्विजय:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B2.4 D2 om.; V1 12; D8.9 12 T8.4 14. — After colophon, G M1.5.8 conclude with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

[100]

स जित्वा अतरं राम धनदं राक्षसाधिपः।
महासेनप्रस्तिं तु ययौ शरवणं ततः॥ १
अथापश्यद्शग्रीवो रौक्मं शरवणं तदा।
गमस्तिजालसंवीतं द्वितीयमिव मास्करम्॥ २
पर्वतं स समासाद्य किंचिद्रम्यवनान्तरम्।
अपश्यत्पुष्पकं तत्र राम विष्टम्भितं दिवि॥ ३

विष्टब्धं पुष्पकं दृष्ट्या कामगं ह्यगमं कृतम् ।
राक्षसिश्चन्तयामास सिचवैस्तैः समावृतः ॥ ४
किमिदं यिनिमित्तं मे न च गच्छिति पुष्पकम् ।
पर्वतस्योपरिस्थस्य कस्य कर्म त्विदं भवेत् ॥ ५
ततोऽत्रवीद्दशग्रीवं मारीचो बुद्धिकोविदः ।
नैतन्निष्कारणं राजनपुष्पकोऽयं न गच्छिति ॥ ६

G. 7. 16. 6 B. 7. 16. 6 L. 7. 15. 6

16

V2 missing for Sarga 16 (cf. v.l. 7.12.2). M10 begins with श्रीरामचन्द्राय नम:

- 1 ⁴⁶) B1 reads in marg. Ñ2 जित्वा तं; V3 B D1.8.4 M6 तं जित्वा; Cg.k.t as in text (for स जित्वा). Ś V1 D2.5.8.9.12 T3.4 जित्वा स(V1 T3.4 स जित्वा) धनदं देवं (T4°व) (for) and केळासाद (for धनदं). B1 D6.7.10.11 transp. आतरं and धनदं. M4 राक्षसेश्वर:.) B1.8 -प्रसूतं; G2-प्रसूवं (sic); Cg.k.t as in text (for प्रसूति). Ś D2.5-8 तां; Ñ1 V8 B2-6 D3 T4 M1.2.6.7-9 स; V1 तं; B1 D1.4.8 T3 G8 च; D10-12 G1 M5 तद् (for तु).) Ś2.3 D8.12 शरवनं. Ś Ñ2 V2 D2.5-12 T4 महत्; D1.3.4 M6 प्रति (for तत:). V1 ययो स रावणो महान्; B2 संययो श्रवणं तथा (sic); T3 स ययो शरणं महत्.
- 2 °) Ś Ñ V1.3 D2.8.9.12 T3.4 सोपइयत्त् (V3 T4 ° आ; D8 ° सु); D1 तथापइयद् °) D7 T3.4 M1-3.8.9 रोहं; M6 रम्यं (for रोक्मं). Ś2.3 D8.12 शरवनं. Ś V1 B2 D1-5. 8-12 T3.4 महत्; Ñ B1.4 M6 ततः; D6.7 तथा (for तदा). V2 रोषकं पनसं गतः (sic); B2 स कथं शरणं गतः (sic).
- 3 Ñ1 om. 3⁸⁸.— °) Ś Ñ2 V1.3 B D T2.4 स पर्थतं (by transp.); G1 M2.5.8.9 पर्वतं तं; G2 M6.10 पर्यते स (for पर्यतं स). Ś Ñ2 V1.3 D2.5-12 T M10 समारुद्धा.— °) Ś D2.8.9.12 कचिद्; Ñ2 V3 D5.10.11 T3 कंचिद्. Ś D8.13 संब्य-; V1 सब्यं: B रोक्सं; D3.6.7 G2 M1.5.6.10 रम्यं; M4 (sec. m. also) द्रष्टुं (for रम्य-). D9 कतांतरं. G (ed.) किंचिद्रोक्सवनात्तदा.— ° °) Ś1 D8 प्रकृते:; Ś2.3 D12 प्रवृत्तं; Ñ1 V1.3 D6 10.11 T3.4 प्रकृते; D2 प्राकृते; D5.7 प्रकृयते; D9 प्रक्यांतं (for अपद्यत्). B3 पोंध्यकं; D2 प्राकृते; D2 प्रकृते; Ñ2 B राकाइр. तम्न and राम. Ś V3 D2.6.7-9.12 बलात्; Ñ1 V1 D6.10.11 तदा; Ñ2 B रिथतं; G2 दिशे (for दिवि).
- 4 °) Ñ1 V1 Ts.4 स्तंभितं. V1 पुष्करं; V3 कामगं; D7.10.11 Ct किमिदं; Cg as in text (for पुष्पकं). Ñ1 ज्ञारवा; V3 D7.10.11 T2 Ct कसान् (for इष्ट्रा).) Ñ1 खगमं; M6 द्यगमत् (for द्यगमं). B2 स्मृतं. Ś V1 D2.5.6.8.9.12 T8.4 दशप्रीव: प्रतापवान्; V3 पुष्पकं कामगं कृतं; B1.2 कामगं

कृतिश्रयः; D7.10.11 Ct नागमत्कामगं कृतं; T1.2 G M1-5.7-10 ह्या (T2 वि)गमं (G3 °म्यं) कामगं कृतं. % Ck: ब्रह्मनिमित्मपीदं पुष्पकं न गमत् न गच्छत् मवति। च्छाभाव आर्थः. %
— S2 om. 4°-5. — °) D1.3.4 तद्रक्षञ् (for राक्षसञ्). S1.8
Ñ V1.8 B D2.5-13 T3.4 अ (B4 सो; T3 व्य)चितयद्राक्षसेंद्रः.
— व) S1.3 D8.12 G1 M5 समाश्चि G1 M5 °हि)तः (for समावृतः).

- 5 \$2 om 5 (cf. v.l. 4).) D7 होदं (for इदं). Ñ2 D8 M1 किं (for यन्). Ñ2 B1.3.6 तु; M6 वे (for मे). \$3 D3.5 7.9.12 T3.4 झानिमित्तं मे; Ñ1 B2 यक्तिमित्तेन (for यक्तिमित्तं मे). \$1 D8.10.11 Cg.k.t किं निमित्तमिदं मेने (D10.11 Ck.t °इछ्या मे).) \$1.3 Ñ V3 B D T3.6 [इ]दं; M6 [ए]तद् (for च). V1 G1 M5 न गच्छति च (by transp.) (for न च गच्छति).) \$1.3 Ñ V1.3 B D1-9.12 T3.4 M6 [उ]परिष्टासु (Ñ2 B D6.7 °द्य; D1.2-5 M6 °द्वि) (for [उ]परिष्टास्य).) G1 M5 कृतं (for भवेत्). \$1.3 D1-4.5.9.12 M8 कमें कस्य भवेदिदं; Ñ B D8 कस्येदं कमें वे भवेत्; V1.3 D6.7.10.11 T3.4 Ck.t कमेंदं कस्य-चिद्ध (V1 D7 T3 °स्य वे भ)वेत्. After 5, D11 ins. श्री.
- 6 °) Ñ Vs B तम् (for ततो). Ś Ñ V1.3 B D T3.4 M6 ततो (Ś V1 B3 D T3.4 M6 °दा) राम (for दशशीयं).

 b) Ñ1 B4 बुद्धिस(B4 °म)त्तमः; Ñ2 B1-3 बुद्धिसंमतः.

 °) Ś Ñ1 V1.8 D2.5-12 T3.4 [इ]दं (for [ए]तन्).

 B4 निष्कारणाद्. T4 जून्यं (for राजन्). d) Ś V8 D2.8.

 9.12 T3.4 नाथ गच्छति पुष्पकं; Ñ B G (ed.) विमानं ते न-(B4 तक्ष; G[ed.] यक्ष) गच्छति; D1.3.4.7.10.11 Me Ck.t पुष्पकं यक्ष गच्छति; D6 6 M3 यक्ष गच्छ(D6 कंप, ति पुष्पकं.

 After 6, Ś V1 D2.8.8-9.12 T3.4 M10 ins.; while V3 ins. after 7:
 - 297* शिखरस्थं गिरिस्थस्य कर्म कस्येदमञ्जतम्। निश्चितं राजराजेन पुष्पकं विनिवारितम्।
- [(1. 1) Ds श्रवणस्य (for शिखरस्थं). Ds.5 गिरेरस्य; T4 गिरेस्तस्य (for गिरिस्थस्य). M10 transp. कमें and कस्य. —(1, 2) Ts विनिपातितं.]
- Thereafter Ds cont.; while Dz.10.11 Ts.4 Me cont. after 301*:

[101]

G. 7, 16, 8 B. 7, 16, 9 L. 7, 15, 8 ततः पार्श्वमुपागम्य भवस्यानुचरो बली ।
नन्दिश्वर उवाचेदं राक्षसेन्द्रमशङ्कितः ॥ ७
निवर्तस्व दशग्रीव शैले कीडित शंकरः ॥ ८
सुपर्णनागयक्षाणां दैत्यदानवरक्षसाम् ।
प्राणिनामेव सर्वेषामगम्यः पूर्वतः कृतः ॥ ९

298* इति वाक्यान्तरे तस्य करालः कृष्णपिङ्गलः। वामनो विकटो मुण्डी नन्दी इस्वभुजी बली।

[(1.2) T3 M6 मुंडो (for मुण्डी). D5 M6 दंडी; D7 ऋ्रो (for नन्दी). K (ed.) प्रह्मुजो.]

—After 6, Ñ V3 B D1.8.4.6.7.10.11 T1.2 G M1-9 ins.; while Ts.4 M10 cont. after 297*:

299* अथ वा पुष्पकिमदं धनदालान्यवाहनम्।

ि Vs B G (ed.) इदं हि (Ñs तु; B2*) पुष्पकं रम्यं (G [ed.] नाम) (for the prior half). — Vs illeg. for the post. half. Ñ1 नान्य ने तदा (sic); Ñ2 B2-4 D3 M2.6.9 नान्यवाहि ने; Ck.t as above (for नान्यवाहिनम्). B1 धनदाथं तयं बहेत (sic); D1.4 जाने धनदवाहि तत् (for the post. half).]

-Thereafter N Vs B cont.:

300* तेनेदं विष्ठितं ब्योक्ति नान्यदस्तीह कारणम् । एवं मञ्जयतां तेषां राक्षसानां नराधिप ।

[(1, 1) Ña Va Bi [इ]ति (for [इ]ह). —Bi.a om. l. 2. —(1. 2) Ña एव (for तेषां).]; while D6.7.10.11 S (Ts.4 Mio further) cont. after 200*:

301* अतो निष्पन्दमभवद्धनाध्यक्षविनाकृतम् ।

[Ts.4 G1 M5 ततो. D10.11 G1 निस्पंदम्. D6 अनिष्पंदं सम-भवद् (for the prior half). G2 धनदेन (for धनाध्यक्ष-).

7 °) V1 तस्य (for तत:). D6 पश्चाद् (for पार्श्वम्).

- b) Ś V1 B8 D2.5-12 T3.4 [S] झ्यीत्; Ñ V8 B1.2
D1.8.4 M6 तदा; B4 तथा (for बली). —Ś V1 D2.5.8.9.18
om. 7° d. —°) Ñ1 B दशाननम्; D1.4 नंदीशस्तम् (for नन्दीश्वर्). D6 चोवाचेदं; D7.10.11 T3.4 वचश्चेदं(T4 °श्चेनं).

- d) D1.4 उपागतं; G1 M4 अशंकितं. V8 राक्षसेंद्रवशं गत:.

- After 7, V2 ins. 297*.

8 ") Ñi निवर्तथ.

9 Bs om. (hapl.?) 9-11. Ñ B1.2.4 D1.3.4 T1.2 G M2-10 G (ed.) transp. 9^{ab} and 9^{cd} (Ñ1 alone repeating 9^{cd} after 9^{ab} [transp.]).—^a) B1 -यक्ष-नागानां (by transp.).—^b) Ś V1.3 D2.5-12 T3.4 M1 देवगंधर्य- (for देखदानव-).—After 9^{ab}, Ñ2 B1.2.4 D1.3.4 T1.2 G M1-3.6.7.10 ins.; while N1 V3 M4.5.8.9 ins. after 9^{cd} (Ñ1 after cd [r.]):

सं रोपात्ताम्रनयनः पुष्पकादवरुद्य च ।
कोऽयं शंकर इत्युक्तवा शैलम्लम्रपागमत् ॥ १०
नन्दीश्वरमथापश्यदिवद्रस्थितं प्रमुम् ।
दीप्तं श्रलमवष्टभ्य द्वितीयमिव शंकरम् ॥ ११

302* तन्निवर्तस्य दुर्बुद्धे मा विनाशमवाप्स्यसि।

[\tilde{N}_1 तं निवर्तय. B_2 निवर्तस्य सुदुर्बुद्धे (for the prior half). \tilde{N}_1 न (for मा). B_1 विषादम् (for विनाशम्). \tilde{N}_1 $M_{1.3}$ अवाप्तिहे; D_3 अवाप्त्यति.]

—°) D1.3.4 G1.2 M5.6.10 एप (for एव). Ś Ñ1(second time).2 V1.8 B1.2 D2.5-12 T3.4 सर्वेषामेव(Ñ2 B1.2 °षां तेन) भूता(Ñ1 B2 देवा)नाम्; Ñ1 (first time) B4 सर्व-प्राणिषु तेनेव(B4 °प).— °) Ñ1(first time).2 B1.8.4 दुर्गमः; G2 M2.9.10 अगमः (for अगम्यः). D1.8.4.7 सर्वतः कृतः; D6 पर्वतोत्तमः; D6 [ऽ]यं स पर्वतः (for पर्वतः कृतः).—After 9, D5-7.10.11 T3.4 M10 ins.; while M6 cont. after 302*:

303* इति नन्दिवचः श्रुत्वा क्रोधात्कम्पितकुण्डलः।

[Ts.4 Me तस्य (for निन्द-).]

10 Bs Ds om. 10 (for Bs, cf. v.l. 9). — Ni B1.2.4 D1.4 M1.3 स रोष-; Ñ2 V1 D2.5-7.10.11 Ts.4 M10 रोषातु; T1.2 G1.3 M5 अमर्ष- (for स रोपात्). Ñ1 -नयनै: . — N V3 Ds.6.7.10.11 T4 M10 स: (for च). Š V1 D2.5.8.12 T3 अवतीर्य स: (for अवरुद्ध च). Ñ B1.2.4 M6 त्व(B4 M6 द्ध)वरुद्धाथ(B1.2 तीर्याथ; M6 रुद्ध च) पुष्पकात्. — D2.8 [उ]क्त: (for [उ]क्ता). — B4 तं शैंछं सम्-; M8 शैंछराजम् (for शैंडमूछम्). \$2.5 V3 D2.5-7.10.12 Ts.4 उपागत:; D1.3.4 उपाविशत्. V1 केलासत्रमान्मन्.

11 Bs om. II (cf. v.l. 9). —) G1 M6 अथोपस्यद् . Ñ B1.2.4 नंदिनं स तदापस्यद् ; D1.3.4 स पस्यित तदा नंदिम. —) Ñ1 B1.2.4 G2 M4.7 अवि(Ñ1 °पि; G2 °ति)दूरें; Ñ2 तमदूरे. Ñ1 M1 प्रभु: ; B1.2 M10 प्रभो: (for प्रभुम्). M6 अदूरे विष्ठितं प्रभुं. — For II 66, Ś V1.8 D2.5-12 T8.4 subst.:

. 304* अपश्यज्ञन्दिनं तत्र देवस्यादूरतः स्थितम्।

[Vs D6.7.10.11 Ts.4 सोपइयन्. V1 पुरतः (for [अ]दूरतः).]

—G1 M5 om. 11°-13.—°) Ñ B1.2.4 शूलं दीसम् (by transp.); V1 दीसस्तंभम्; D1.3.4 T1.2 G2 M7.9.10 दीसशूलम्, D1.3.4 अवष्टक्यं (for अवष्टभ्य). स वानरमुखं दृष्ट्वा तमवज्ञाय राक्षसः।
प्रहासं मुमुचे मौरूर्यात्सतोय इव तोयदः॥ १२
संकुद्धो भगवान्नन्दी ग्रंकरस्थापरा तनुः।
अन्नवीद्राक्षसं तत्र द्शग्रीवमुपस्थितम्॥ १३
यस्माद्वानरमूर्तिं मां दृष्ट्वा राक्षस दुर्मते।

12 G1 M5 om. 12 (cf. v.l. 11). —For 12^{ab}, \$ N V_{1,3} B D_{2,5-12} T_{3,4} subst.:

305* तं द्या वानरमुखमवज्ञाय स राक्षसः।

[Ñ B2-4 दृष्ट्वा तं (by transp.). Ñ1 स रावण: ; T4 दशानन: (for स राक्षस:).]

-Thereafter B1 cont.:

306* शैलमुत्पाटयामाल सह देन्या च शंकरम्। तत्तुष्टेन महादेवः पीडयामाल पर्वतम्। तत्र क्षार्तस्वरो मुक्तो रावणेन दुराहमना।

—°) Śi Mi प्रहसं; G2 प्राहासं; Ck.t प्रहासं (as in text). Ś Ñ Vi.3 B D Ts.4 तत्र; Ms मौंख्यात् (for मौंख्यात्). — *) Ś D2.9.12 T2 L (ed.) स(Ś2.3 D12 प्र; L [ed.] स्)तोयम्.

13 G1 M5 om. 13 (cf. v.l. 11).—) Ś D8.12 तत; V1.5 B1 D1-7.9-11 T8.4 तं; T2 G3 M1-8.8 स (for सं-). B2 ह्मभवन् (for भगवान्).—) M8 परा (for [अ]परा).— B1 om. 13°-24°.—) Ś1 D2.8.9 तत्र रक्षेंद्रं (D2.9 °क्ष: स); Ñ V1.8 B2-4 राक्षसेंद्रं तं (Ñ1 B2.4 च); D1.8.4.6.7. 10.11 T8.4 तत्र तद्रक्षों (for राक्षसं तत्र).—) Ś1 D8 रावणं सम्-; Ś2.3 V1.8 D1-7.9-12 T8.4 दशाननम् (for दशग्रीवम्). B4 अवस्थितं; M9 उपस्थित:.

14 B1 om. 14 (cf. v.l. 13).—°) Ś V1 D Ts 4
-रूपं मां; B3 -रक्तं मां (for -मूर्ति मां).—) Vs lacuna
for राक्षस दुर्मते. Ś D1-4.8.9.12 स्वमवज्ञाय (for दृष्टा राक्षस).
V1 D5-7.10.11 Ts.4 अवज्ञाय दृशानन; B2 दृष्टा हससि राक्षस.
—°) Ñ1 Vs B2-4 मोहादिह(B2 °a); G2 मूर्षं स्वम्;
M8 मोड्यास्वम् (for मोह्यस्विम्). G (ed.) न जानीपे. Ñ2
*** न विजानीपे (illeg.); M6 अवजानासि मोहान्मा.
—) Ñ Vs B2-4 प्रहासं चैव (B2-4 च वि-); M6 अपहासं च
(with hiatus) (for परिहासं च).— For 14°4, Ś V1 D
Ts.4 subst.

307* अशनीपातसंकाशमट्रहासं प्रमुक्तवान्।

[V1 अशनीकाश-; D1.4 corrupt. D1 3.4 -सदृशम् (for -संकाशम्). V1 D7.10.11 T3 अपहातं. D8 वि- (for प्र-).]

15 B1 om. 15 (cf. v.l. 13). —) Ś V1.3 D1-5.9.12 T3.4 सन्मुख-; B3 त्वं शुप- (sic); D6.7.10.11 G3 महीर्थ-; D8 संमुख- (for मद्र्प-) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 -संकाशा; M6 -संपक्षा (for -संयुक्ता). M1 तस्माद्वीर्यसमायुक्ता.

मौर्च्याच्वमवजानीये परिहासं च मुश्चिस ॥ १४ तस्मानमद्रूपसंयुक्ताः मद्वीर्यसमतेजसः । उत्पत्स्यन्ते वधार्थं हि कुलस्य तव वानराः ॥ १५ किं त्विदानीं मया शक्यं कर्तुं यच्वां निशाचर । न हन्तव्यो हतस्त्वं हि पूर्वमेव स्वकर्मभिः ॥ १६

G. 7. 15. 20 B. 7. 16. 20 L. 7. 15 18

— b) Ñ2 De.7.10.11 M1.3 मद्रूप-; G2 द्वितीय-(sic) (for मद्रीर्थ-). V3 -बल- (for -सम-). Š V1 De.12 मद्री (\$2.8 D12 केंद्री) या ममतेजसः (\$2 °सा). — b) V1 De.7.10.11 T1-5 G M1-5.7-10 उत्परसंति; D12 उत्परांते. \$2.8 D1.4 वधार्थे (for बधार्थे). \$1.8 Ñ V1 B2-4 D2.5.8.9.12 T3.4 ते; V3 वै; M3 द (for हि). G2 M10 वधार्थाय. — b) M8 दमस्य (for कुलस्य). \$ V1 D2.5.9 12 T4 [क्ष]स्य च; Ñ V3 B2-4 भृति (for तव). D8 ब्रह्मस्यास्य च वापराः (sic); T3 सकुलस्यान्यवानराः. — After 15, \$ Ñ V1.8 (l. 1 only) B2-4 D T3.4 M8 ins.:

308* नखदंष्ट्रायुषाः श्रूरा मनःपवनरंहसः।
युद्धोनमत्ता बलोदग्राः शैला इव विसर्पिणः।
ते तवाग्रु बलं दर्पमुःसेकं च पृथिवधम्।
व्यपनेष्यन्ति संभूय सहामात्यसुतस्य हि।

[(1. 1) \$ D8.12 -दंत- (for -दंशू). V8 D10.11 कूर; D6.7 कूरा (for चूरा). V8 D6.7.10.11 -संपातरंहस: . B6 महा-बलपराक्रमा: (for the post. half).—(1. 2) B4 युद्धेषु च; D4 युद्धोन्मसा (for युद्धोन्मसा). V1 महावीर्या; D7.10.11 बलोद्रिसा: . V1 बलिन: कामरूपिण: (for the post. half).—(1. 3) D1 तत् (for ते). Ñ1 V1 स्वामाशु; Ñ2 B2.6 T6 M3 तवास्तं (B3 T6 M3 क्न-); B2 राक्षस; D1.6 स्वदीयं; D3.5-7.10.11 T8 तव (D6 नव) प्र- (for तवाशु). D7.10.11 उत्सेषं . D11 चेत् (for च). D12 पृथिविषा.—(1. 4) \$1 D8 व्ययं नेष्यंति. B6 ते भूयः; D9 संध्य. D1.4 सामात्यस- (for तहामात्य-). Ñ1 V1 -पुरस्य; B3 -ससुतस्य (hypm.) (for -सुतस्य). Ñ2 B3 D3 T3.6 ह; B2 ने; B6 D6.7.10.11 च (for हि).]

16 B1 om. 16 (cf. v.l. 13).—") D5 तु तावन (for स्विदानों). Vs कतुँ; D1.8.4 Ms भवेच्; T3 कमें (for सक्यं).—") Vs क्षक्यं; D6.10.11 T1.2 G1.8 M1.9.6.7 Ck.t हंतुं (for कतुँ). D10.11 Ck.t स्वां हे; G1 यस्वा; G2 M2.8—10 यस्वं; M3 शक्यं; M4 यस्त्र (for यस्वां). G2 निवध्यसे (for निशाचर). Ś D2.5.8.9.12 यावस मु(D2.9.13 व)ध्यसे; Ñ1 V1.3 D7 T8.4 यसावश्रध्यसे (T8 ते); Ñ2 B2—4 यस (B8 वल)वतापि (Ñ2 शतानि) यत् (Ñ2 च; B2 वा); D1.9.6 Me यसं भवान्मया (M6 भा); G (ed.) यस मया भवान् (for यस्वां निशाचर).—") Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8 9.12 T3.4 शक्यो हंतुं; D3 निहंत्रह्यो; Ck.t as in text (for न हन्तर्ह्यो). Ñ2 B3.4 वा (for हि). G (ed.) हंत्रह्यो हत एव स्वं.—") V1 प्रेंट् (for पूर्वम्). Ś D2.8.12 च यस्वया; Ñ1 V8 D5.3 च यन्मया; Ñ2 स्वकर्मणा; V1 न संश्य:; B2-4 D4 M6 [का] त्म-

अचिन्तयित्वा स तदा निन्दवाक्यं निशाचरः। G. 7. 16. 20 B 7, 16, 22 L 7, 15, 19 पर्वतं तं समासाद्य वाक्यमेतदुवाच ह ॥ १७ पुष्पकस्य गतिविछन्ना यत्कृते मम गच्छतः। तदेतच्छैलमुन्मूलं करोमि तव गोपते ॥ १८

केन प्रभावेन भवस्तत्र कीडित राजवत्। विज्ञातच्यं न जानीषे भयस्थानमुपस्थितम् ॥ १९

(Bs [क्ष] नु; Ds [क्ष] स्य)कर्मभि: -- After 16, Ds 7,10,11 T1.2 G1.8 M1.8.6 ins. :

309* इत्युदीरितवाक्ये तु देवे तस्मिन्महात्मनि । देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिश्च खा युता।

[(1.2) G1 Ms पपात ह (for च खाच्च्युता).]

17 B1 om. 17 (cf. v.l. 13). —) Ñ1 Ds तु तदा; D1 3.4 M6 तद्वाक्यं (for स तदा). —) D1.3.4 M6 दशग्रीवी; Ta नंदिशापं; Ma नंदीवाक्यं. S Ñ V1 B2 D Ma महाबलः; Vs Bs.4 महामना:; Ts.4 द्शानन: (for निशाचर:). —°) \tilde{N}_1 Ds.e Ts.4 स; V1 D10.11 तु (for तं). Ñ2 V3 B2-4 तच्छापाझि (Vs °च) विनिर्दग्धो; D1.3.4 Me नंदिवाक्याग्निनिर्दग्धो; G (ed.) तच्छापाग्निना निर्देग्घो. — d) S N1 V1 D2.5-12 T3.4 वाक्यमाह दशाननः(T4 महाबरुः). 🛞 Cv : पर्वतमासाद्य तं निन्दं वाक्यमुवाचेत्यन्वयः. 🕸

18 B1 om. 18 (cf. v.l. 13). - 51 D5.8 T1.8 G1 Ma.s छना; B2 मेदा; Ct as in text (for छिन्ना). --- b) Ś1 D8 यतस्ते; Ś2.3 D12 पर्वते (for यत्कृते). -- After 1848, Nº B2-4 D1.3.4 Me ins. :

310* करिष्याम्यहमप्यत्र प्रतिकारं सुदारुणम् ।

[G(ed.) [अ]स्य (for [अ]त्र). Bs [अ]नम चाह्येत (sic) (for [अ]हमप्यत्र). Ñ2 B4 D2.4 प्रतीकारं.] _°) Ś Ñ1 V1.3 D5-8.10-12 T3.4 Me Ct तमि(S2.3 D12 Me °िंद्)मं; Ñ2 B2.4 तदेष; B2 तमेष; D1.4 तथैव; D2.0 य (Do त)दिदं; Ds तदेवं; Ts G1.2 M2.3.5.10 तदेतं; M4.7 ततस्तच्- (for तदेतच्-). —) Ñ1 B3 M1 करोति. B4 D1.4 M2.9 गोपते:. 28 Cv : तव गोपते: तव स्वामिनः पशुपते: ।; Cg.t: गोपते हे वृषभपते रुद्ध ।; so also Ck. %

19 Bi om. 19 (cf. v.l. 13). —) T. यस्य; Mo तेन (for केन). Vs प्रकारेण; D1.8.4 Me प्रभुत्वेन, S1 D8.12 नायं; \$2.8 [को] ब्रायं; Ñ1 B3.4 D1.8.4 T8 G M2.8.6.8-10 भवान ; Ds हरं:; M1 [ए]वान्न (for भवस्). B2 केन भावेन भगवान् ; Ds केन रिवह प्रभावेन. —) D1.8.4 T2 G1.8 M2.5.9 अत्र; De भव:; Dr.10.11 Mie निस्यं; Mi (with hiatus) हेश;; Ms ংবন্ধ; Me ব্য়: (for বন্ধ). Ś Ñ V1,3 B2-4 D2,5,8,9,12 T8.4 G (ed.) क्रीडत्यत्र प्रभुर्येया(Ñ B:-4 यथा प्रभु:; G [ed.] स लीलया). —G (ed.) om. 19°-21. —°) B: वर्जनीयं (for विज्ञातब्यं). Dr.10.11 Ti.4 G2.3 Ms.4.7.10 जानीते. S

एवम्रक्त्वा ततो राजन्भुजान्प्रक्षिप्य पर्वते । तोलयामास तं शैलं समृगव्यालपादपम् ॥ २० ततो राम महादेवः प्रहसन्वीक्ष्य तत्कृतम् । पादाङ्गष्टेन तं शैलं पीडयामास लीलया ।। २१ ततस्ते पीडितास्तस्य शैलसाधोगता भुजाः। विस्मिताश्वाभवंस्तत्र सचिवास्तस्य रक्षसः ॥ २२

Ñ V1.3 B2-4 D2.5.8.9.12 T3 वर्जनीयं न जानीते(B2 े). _) Do सम (for भय-). S N Vs B2-4 D2.5,8,9,12 Тअन बुध्यते (\$2 Ñ1 B2 °से; B3 °ति); V1 न विंदति: D1,3,4 उपागतं.

20 B1 G (ed.) om. 20 (cf. v.l. 13 and 19 respy.). - ") S D2.8.9 12 TIMI; D5-7.10.11 T8.4 M8.7 राम (for राजन्). — b) N Bs.4 D1.8.4 भुजी. S V1 D2.8.18 क्सा-; Ñ1 Vs D6.7.10.11 वि-; Ñ2 B1 G1 M5.9 नि- (for प्र-). V1 भूतले (for पर्वते). B2 प्रक्षिप्य पर्वते तदा; D6 T2.4 भूजेनाक्षि(Ts °नोत्कि) प्य पर्वतं. क्षि Ct : पर्वते पर्वताधस्तात्. % —°) G1 चालयामास. S V1 D2.5-12 शीघं (for शैंलं). __) Ś Ñ Vs B2-4 D1-4.8 9.12 M6 L (ed.) स च(Ś2.8 D12 सर्व:) शैलोभ्य(D1.3.4 °लो ब्य; D9 °लो हा; M6 °प्य)-कंपत(Ñ1 °ते; L (ed.) °यत्); V1 D5-7.10.11 स शैरुः समकंपत(Ds °न:). -After 20, V1 Ds-7.10.11 S ins.:

311* चलनात्पर्वतस्यैव गणा देवस्य कम्पिताः। चवाल पार्वती चापि तदाश्विष्टा महेश्वरम्।

[(1. 1) V1 D5-7.10.11 G1 M6.7.10 चालनात्. T2 G1 पर्वतेंद्रस्य. G2 M2.4.7-9 गणो (for गणा). T2 देवाश्च (for देवस्य). G2 M2.4.7-9 कंपित:; M6 तापिता:. —(1. 2) D5-7 तदाश्चिष्यः];

while D1.8.4 ins. after 20:

312* नारायणभुजोत्क्षिप्तो मन्दरः स इवाचलः।

[D1 - भुजे क्षिप्तो.]

21 Bi G(ed.) om. 21 (cf. v.l. 13 and 19 respy.). —) D1.3.4 Me राजन् (for राम). Vs महाबाही. — b) G1.2 M1.4.5.7-10 त(G2 M4 स)स्क्रतिं. Ś Ñ V1.5 B2-4 D2.5-12 T4 देवानां प्रवरो हर:(Ñ B2-4 हसन् ; Vs भवः); D1.8.6 Me प्रहसन्देवसत्तमः. —After 21 46, Te ins: 313* तस्वतश्चेष्टितं ज्ञात्वा प्रहस्य गिरिजा गणान्।

—) D2 क्रीडयामास. S D2.8.9.12 पर्वत; L (ed.) सर्वतः

(for लीलया).

22 B1 om. 22 (cf. v.l. 13). B4 T4 repeat 2266 consecutively. -) S N V1.3 D2.5-9.12 T4 (second time) आ(V1 D2.5-?.9 भ)पीड्यंत ततस्; B2 अपीडयत्ततस्; Bs.4 (first time) आपीड्येतां ततस् ; D10,11 T4 (first time) Cg पीडितास्तु ततस् . B4(second time) M6

[5]

रक्षसा तेन रोपाच भ्रजानां पीडनात्तथा। मुक्तो तिरावः सुमहांस्त्रैलोक्यं येन प्रितम्।। २३ मानुषाः शब्दवित्रस्ता मेनिरे लोकसंक्षयम्।

ततस्तान्पीडितान्मत्वा (Me °न्दष्ट्वा); D1.3.4 ततस्तो पीडितो द्वा. — b) S Ñ V1.3 B3.4 (first time) D1-57-13 T4 (second time) शैलस्तंभोपमा (V1 °भमहा) भुजा: (Ñ B3.4 D1.3.4 मो भुजो); B2.4 (second time) Me शैलस्तंभोपमान्भुजान् . & Cg: अधोभागगता भुजा: पीडिता आसन्।; so also Ck.t. & — S D8 om. 22°-23. D12 om. 22°-23°. — °) D1.3.4 Me ते (for च). — d) V3 B3 राक्षसा:

23 B1 om. 23 (cf. v.l. 13). Ś D8 om. 23; D12 om. 23^{ab} (for both, cf. v.l. 22). —^b) Ñ2 D1.2.4 भुजयो:; De भुजाभ्यां. B2 अवपीडनात्; D1.3.4 M6 पीडनेन च; D2 श पीडने तथा; T3.4 पीडनात्तदा. B2 भुजयोरक्ष्यपीडनात् (sic); B4 भुजयोरवपीडनात्. —For 23^{ab}, T1.2 G M1-5.7-10 subst.:

314* तेन रक्षोधिपेनाम्र वेदनार्तभुजेन वै। [Gs देवेन (for वेदना-). Ms च (for वै).]

—°) \tilde{N}_2 निनाद: (for विराव:). V1.8 D6.7.10.11 सहसा. — d) \tilde{N} V1.3 B2-4 D1-5.7.8-11 T3 कंपितं; D6 कर्षितं; T4 पीडितं; M6 रावितं (for प्रितम्). —For 23°d, D12 subst.:

315* ततोऽमुञ्जन्महारावं दशग्रीवो महाबलः।

24 B1 De om. 24^{ab} (for B1, cf. v.l. 13). — ab)
G2 M10 मनुष्या: M5 लोकसंक्षये. D1.3.4 M6 देखा(D1.4
au) वज्रनिपातं हि(M6 च) विदुर्मर्त्या युगक्षयं. — b) G2 M10
देवता अपि. M4 संकुद्धाश्च (for संक्षुटधाश्च). D1.3.4 M6
विद्याधाभि(M6 पि) संक्षोभाच्. — b) T2 तेषु (for स्वेषु).
D1.3.4 वेश्ममु; T1.2 G M1.3.5.6.10 वर्षमु (for कर्ममु).
—For 24, S Ñ V1.3 B2-4 D2.6.7-12 T3.4 subst.; while
B1 D6 subst. l. 2 only for 24^{ad}:

316* मेनिरे वज्रनिष्पेषं दैत्या मर्ला युगक्षयम्। आसनेभ्यः प्रचलिता देवाः शक्रपुरोगमाः।

[(l. 1) \$1 Ds तं रावं; \$2.3 तमेव; D12 तच्छुस्वा; L(ed.) तमेवं (for मेनिरे). D7 तस्य (for वज्ञ-). T4(also) देवा (for देखा). \$1 Ds मस्वा; \$2.3 D12 ज्ञास्वा; D2.5 -[अ]माखा (for मर्खा). G(ed.) transp. देखा and मर्खा. Bs युगक्षये. V1 D7.10.11 T3.4 तस्यामाखा युगक्षये (for the post. half). —(l. 2) Ñ च (for प्र-). D10.11 तदा वर्रमेच चिलता (for the prior half). Bs D6.7.10.11 इंद्र-; D12 चके (for राक्र-). % Ct: वर्रमेच स्थिता देवा वर्रमेभ्य: प्रचिलता इत्यर्थ: %]

Thereafter Ds.7.10.11 Ts.4 cont.; T1.8 G M1-5.7-10 ins. (M2.8 l. 10 only) after 24; while Ds ins. after 25^{ab} (first time); Ms cont. l. 10 only after 318*:

देवताश्चापि संशुब्धाश्चिताः खेषु कर्मसु ॥ २४ ततः प्रीतो महादेवः शैलाग्ने विष्ठितस्तदा । सुकत्वा तस्य भुजान्नाजनपाह वाक्यं दशाननम् ॥ २५

G. 7. 16. 30 B. 7. 16. 35 L. 7. 15. 27

अग्र समुद्राश्चापि संश्च स्थाश्वालिताश्चापि पर्वताः।
यक्षा विद्याधराः सिद्धाः किमेतदिति चावृतन्।
अथ ते मिश्रणस्तस्य विक्रोशन्तमथानुवन्।
तोषयस्व महादेवं नीकग्रीवमुमापतिम्।
तस्ते शरणं नान्यं पश्यामोऽत्र दशानन।
स्तुतिसिः प्रणतो भूखा तमेव शरणं वज।
कृपानुः शंकरस्तुष्टः प्रसादं ते विधास्यति।
एवमुक्तस्तदामात्यैस्तुष्टाव वृषभध्वजम्।
साममिविविधैः स्तोन्नैः प्रणम्य स दशाननः।
संवत्सरसद्दसं तु रुदतो रक्षसो गतम्।

[T1.2 G M1.4.5.7.10 om. l. 1. -(l. 1) Dर चालिताश् (for चिलताञ्).-Me.7 read !. 2 after the first occurrence of i. 10. — (1. 2) G: M4 वश्च-, G3 सर्वा: M1 चैव (for सिद्धा:). - Ds.7.10.11 om. l. 3. - (l. 3) Ga तं: Mı [ए]ते (for ते). De तत्र; Ga ते तु; Ga सर्वे; Mio तं तु (for तस्य). G2 M10 तथा (for अथ). T3 विकोशंतस्त * * वन : T4 विकोशंतरतम्ब्रुवन् (for the post. half). — (1.4) Ds-7. 10.11 Ts.4 नीलकंडम्. -(1.5) G2 अत्र ते (for तमृते). M1 शंकरं (for शुर्ण). G1 M5 तु (for न). M4.7 [3] प (M4 ° त) विशारद (for Sत्र दशानन). -(1.6) Ti Mio त्वमेनं; Ms तमेनं (for तमेव). -(1.7) Ds 6 Ts.4 हि दास्पति; Tx Ms [s]-भियास्यति. -(1. 8) T4 G8 तथा (for तदा). -(1. 9) D5.6 नामभिर, G2 दशाननं. - G Ms.10 read l. 10 before l. 2 (Gs after 1. 2); G1 Ms repeating it here. M4.7 read 1. 10 twice. -(1. 10) Ma.7 (both first time) and महान्नरश्रेष्ठ (for the prior half). Ti.s Gi.s Ms.a first time).7.8(G1 M7 both times) रवती: M1.2.5(first time).e.s हनती. Ds गति:: De Ma.s (both first time).7 (both times). अ गत: (for गतम्). Ma(second time) रवतो राक्षसस्यैव गतः संवरसरस्तदा.] -After 24, Me ins. :

318* विस्फोटिताश्च गिरयो नागा गच्छन्ति चासकृत्। निश्चेष्टाः सस्ववन्तश्च गतप्राणास्तदाभवन्। समुद्राश्चश्चभुस्तन प्रचकम्पे वसुंधरा। रक्षोरगाः सगन्यर्वाः स्तब्धाक्षास्तन्रसुस्तदा।

25 B3 om. 25-27°. Ds reads 25° twice. — 6) \$2.3 मूलेन; D12 मूलाग्ने; L(ed.) मलेन (for शैलाग्ने). \$1 D12 [5] थिष्टितांस; \$2.8 [अ] थिष्टितास; Ñ1 B2.4 D2.5 (first time).8 % [5] थिष्टितस; Ds (second time).6.7 विस्तितः; D10.11 विष्ठितं; G2 M10 निष्ठितस. Ds (second time).6.7.10.11 T2.6 प्रभुः (for तदा). D1.8.4 प्रहस्य वृषभ-ध्वजः; M6 प्रहस्य वृष्णभ-ध्वजः; M6 प्रहस्य वृष्णभ-ध्वजः M7 प्रहस्य वृष्णभ-ध्वजः M7 प्रहस्य प्रह

G. 7. 16. 31 B. 7. 16. 36 L. 7. 15. 28

प्रीतोऽस्मि तव वीर्याच शौण्डीर्याच निशाचर । रवतो वेदनामुक्तः खरः परमदारुणः ॥ २६ यसास्त्रोकत्रयं त्वेतद्रावितं भयमागतम् । तस्मान्वं रावणो नाम नाम्ना तेन भविष्यसि ॥ २७

तस्य). \$2.9 B2 मुजा; Ñ B1.4 D1.8.4 मुजी (for मुजान्). D6.7.10.11 T8.4 M1.6 राम; D0 प्राह (for राजन्).—d) Ñ B1.8.4 उताचेदं; D6 वाक्यं प्राह(by transp.); D6 प्राह राम; D9 वाक्यं राम (for प्राह वाक्यं).

26 Bs om. 26 (cf. v.l. 25). D10 om. 26^{ab}.—^a) \$ V1.8 D2.5.8.9.12 Ts वीर्येण; D6.7 वीर्यस्य; D11 वीरस्य.
—^b) \$ Ñ V1.8 B1.2.4 D9.12 शोटीर्याच्. \$ V1.8 D T G1.8 M1.8-5.7.10 दशानन. & Ck: शोण्डीर्यादिति। बलमिइ शोण्डीर्यशब्देनोच्यते!; Ct: शोटीर्यात्। चारस्तते: & —^{cd}) G2 M10 वदनाद; G3 M6.8 रवता; M1.2.9 रुवता (for रवतो). T1.2 G8 M1.8 वदनान्; M2.7.8 वेदनान्; M8 वेगवन्-. T2 G1 M5 - मुक्ताः (for मुक्तः). G2.3 M10 स्वनः. T2 G1 M5 स्वराः परमदारुणाः (for d). D6.7.10.11 T4 शेलाकांतेन यो मुक्तस्वया रावः मुदारणः. — For 26^{cd}, \$ Ñ V1.8 B1.2.4 D2.5.8.9.12 T5 subst.:

315* अराक्षसश्च ते रावो मुक्तो लोकभयंकरः।

 $[B_{1,2} \ T_{3} \ \text{अ} \ (T_{3} \ \text{स}) \ \text{राध्यसस्य}. \ V_{3} \ \text{रावस्त} \ (\text{by transp.});$ $B_{4} \ \hat{a} \ \text{भाव:} \ (\text{for } \hat{a} \ \text{राव}) \ . \ \hat{N}_{2} \ G \ (\text{ed.}) \ \text{अराध्यस} \ (G \ (\text{ed.}) \ \text{°स:}) \ \text{स्वभावस्त} \ (\text{for the prior half}) \ . \ \hat{N}_{2} \ V_{3} \ B_{1,2,4} \ \text{जू} \ (\hat{N}_{2} \ B_{4} \ \text{स्व}) \ \text{र पप:} \ \text{सुदाहण:} \ (\text{for the prior half}) \ . \];$

while D1.3.4 subst.:

320* राक्षसेश त्वया सुक्तो रावणः प्रमहास्वनः।

. [Ds रक्षेत यत् (for राक्षसेश). —D4 om. (hapl.) from the post. half up to तस्मास्व in 27°. Ds एवमेष महास्वन: (for the post. half).]

27 Bs om. 27° (cf. v.l. 25). D4 om. up to तसारंब in 27° (cf. v.l. 320*). —) Ś D2.8.12 चैव; V1.8 B1 D5-7.9-11 T8.4 चैतद् (for स्वेतद्). D1.8 Me चेन लो (Me यसालो)कास्वयस्त्वेते. —) B4 भाषितं; D1.8 Me र(D3 रा)वाते. D1.3 Me सागता:. —) D2 यसात्. Ñ B नाम्ना (for नाम). —) Ś V2 D T4 Me राजन्; V1 राज्ञो; T3 M3 वीर; M4.7 [स]नेन (for तेन). D8 G1 भविष्यति. Ñ B स्याति राजन्गा (B4 लोके ग)मिष्यति.

28 Ga repeats 28-29 consecutively. — 6) Ś V1 D2.5.8.9.12 T3 एवं स्वां (Ś2.2 D12 ते); Ñ V2 B1-2 भवंत; B4 धुवं स्वां (for देवता). Т1 दानवा; G3 वा न वा; M1 मानवा (for मानुषा). Ś Ñ V1.3 B D2 5.8.9.12 T3 देखा (for यक्षा). M8 देवदानवयक्षाश्च (for 6). D10 (m.) [आ]पि (for [आ]न्ये). Ś Ñ V1.2 B D2.5.8.9.12 T3 गंभवां: सह देवते: (Ś2.3 किंतरा:; D5 राक्षसै:; D12 किंतरे:) (for 6).

देवता मानुषा यक्षा ये चान्ये जगतीतले। एवं त्वामिभधास्यन्ति रावणं लोकरावणम् ॥ २८ गच्छ पौलस्त्य विस्रव्धः पथा येन त्विमच्छिति। मया त्वमभ्यनुज्ञातो राक्षसाधिप गम्यताम् ॥ २९

 $D_{1,3,4}$ M_6 देवमानुषगंधर्वा देखदानवराक्षसा:. —°) Ś V_3 $D_{2,8,9,12}$ सर्वदेव; \tilde{N}_1 सर्वत्र वा; \tilde{N}_2 V_1 B D_5 T_3 सर्व एव (for एवं स्वास्). D_6 [अ]िप (for [अ]िभ-). —^d) G_2 M_{10} -राचिणं. Ś $V_{1,3}$ $D_{2,5,8,9,12}$ T_3 रावणेस्थे (D_9 °णादे) व रावण ($V_{1,3}$ °णं; $D_{5,8,9}$ °णः).

29 G2 repeats 28-29 consecutively. —) V3 स तु (for गच्छ). D1.3.4 T1.2 G M1-5.7-10 गच्छ सु- (for पोलस्स). Ś D8.12 विश्रद्ध: Ñ V1.3 B D1-6 विश्रद्ध: D7.8-11 T3.4 M5 विश्रद्ध: M6 गच्छ गच्छ शिवं तेस्तु. —) Śs V3 B4 D1-6.8 G2 यथा (for पथा). Ñ1 स्वमागत:. —) Ś Ñ1 V1 D2.5-12 T3.4 चैत्र (for स्वम्). M10 समनुज्ञातो. — After 29, D6.7.10.11 T G1.2 M1.3.5.10 ins.:

321* एवमुक्तः स लक्केशः शंभुना स्वयमत्रवीत्।
प्रीतो यदि महादेव वरं मे देहि याचतः।
अवध्यता मया प्राप्ता देवगन्धर्वदानवैः।
राक्षसेर्गुद्धकैर्नागैर्ये चान्ये बलवत्तराः।
तिर्येक्षानुष्यात्र गणे दुर्बला इति चिन्तयन्। [5]
दीर्धमायुश्च संप्राप्तं ब्रह्मणस्त्रिपुरान्तक।
वाञ्चितस्यायुषः शेषं शस्त्रं च त्वं प्रयच्छ मे।
एवमुक्तस्तदा तेन रावणेन स शंकरः।
ददौ खङ्गं महादीप्तं चन्द्रदासमिति श्चतम्।
आयुषश्चावशेषं च स्मित्वा भूतपतिस्तदा।
दक्तोवाच तदा शंभुन्वित्रेयसिदं त्वया।
अवज्ञातं यदि हि ते मामेवैष्यस्यसंशयः।

[(l. 1) De.7.10.11 Ts G1 M5 g (for H). -(l. 2) T4 वरये (for वरं में). Dr बेहि यलत:. —(1.3) De 7.10.11 Ts.4 अवध्यत्वं मया प्राप्तं (for the prior half). —(1.4) Ta बल-दर्षिता: (for °वत्तरा:). —De om. l. 5-6. Dr Ts.4 om. l. 5. -(1.5) G: -मनुष्यं. T: M: तिर्यङ्नरान्न गणये; G: Мь गणये मानुषान्नाहं (for the prior half). G2 M10 मे मिति: (for चिन्तयन्). D10.11 M10 Cg मानुषान गणे देव स्वल्पास्ते नम संमताः % Cg: न गणे न गणयामि 1; so also Ck.t. % —(1.6) D7.10.11 Ta में (for सं-). —(1.7) D10.11 Cg.k.t वांछितं च. Ma [आ]सुध- (for [आ]सुष:). Tı G₂ शिष्टं; Ma अर्थं; Cg.k.t as above (for शेषं). Ta चंद्रहासं महादिव्यं; G1 M6 आयुषश्चार्थकोटि च (for the prior half). G1 Ms तस्मात् (for शक्तं). De.7.10.11 Ts.4 G1.2 Ms.10 लं च (by transp.). -(1. 8) De.7.10.11 T3.4 ततस्; G1 Ms तथा (for तदा). G1 Ms तु (for स). —(1.9) G1 Ms ततो (for ददी). Ts व सं-; Ga M1.10 महद- (for महा-). M1.10 -दिव्यं (for -दीप्तं). —De om. l. 10-12.—(l. 10) D7.10.11 Ts द्री; Ts साक्षान्महेश्वरेणैवं कृतनामा स रावणः। अभिवाद्य महादेवं विमानं तत्समारुहत्।। ३०

ततो महीतले राम परिचकाम रावणः । क्षत्रियानसुमहावीयीन्वाधमानस्ततस्ततः ॥ ३१

G. 7. 16. 36 B. 7. 16. 46 L. 7. 15. 33

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

M1.10 स्मृत्वा (for सित्वा). T1 तथा (for तदा). —(l. 11)
D7.10.11 T3.4 M10 तत: (for तदा). —(l. 12) D11 अभिज्ञातं.
T1 यदिह; M3 हि यदि (by transp.). T3 अवज्ञाता यदा हेतिर्
(for the prior half). T4 M10 [अ]संश्यं. G2 मामेवैष न
संशय: (for the post. half).]

30 ") D6.7.10.11 T4 एवं (for साक्षान्). \$2.3 Ñ V1.3 B1.2 D1.3.4.6-8.10.11 T4 G2 M10 [ए]व; T1.2 [अ]यं (for [ए]वं). M8 महिश्वरादेवं. — b) G2 वरं प्राप्य (for कृतनामा). \$1 D8 च (for स). \$2.3 Ñ2 V1.3 D2.9.12 T3 राक्षस:. — c) T1.2 G M1-5.7-10 नमस्कृत्य (for क्रिन्वादा). D1.3.4 M6 महात्मानं. — s) \$ Ñ1 V1.3 D2.5-12 T3.4 आरुरोहाथ पुष्पकं; Ñ2 B आरोहत्पुष्पकं पुनः(B4 रथं); D1.3.4 विमानं सोध्य (D3 भ्य)रोहत.

31 °) Ś Ñ² V1.3 B D².2.5-12 T³.4 महीतलं. Ѳ प्राप्य; B³ कामं (for राम). G² रावणो भूतले राम. —) Ś D².5.8. 9.12 पर्याक्रमत; ѹ B पर्थ (ѹ °यां)क्रामरस; Ѳ योद्धकामः स; V1 D7.10.11 पर्यक्रामत; D1.3.4 परिकांतः स (for परिचकाम). T1-3 G M².4-10 राक्षसः. — °) ѹ D².8.9 T³ G² M¹0 स; D1.3.4 तु (for सु-). Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T³ -महा-भागान् (V³ °ग) (for -महावीर्यान्). Mɛ क्षत्रियान्वीर्य-संपन्नान्. — d) V³ D⁵ M³ इतस (for ततस). D1.3.4 तदा (for ततः). — After 31, Ś Ñ V¹ B1.2 D T³.4 ins.:

322* केचित्तेजस्विनः शूराः क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ।
तच्छासनमकुर्वन्तो विनेशः सपरिच्छदाः ।
अपरे दुर्जयं रक्षो जानानाः प्राज्ञसंमताः ।
जिताः सम इत्यभाषन्त राक्षसं बलद्वितम् ।
पृवं दपैबलोत्सिको रावणो लोकरावणः । [5]
प्रतापावनतानकुर्बन्क्षत्रियान्विचचार ह ।

[(1.2) Ñ1 विविद्यः(sic) (for विवेधः). —(1.3) Ñ2

B1 D5-7.10.11 जानंत:; B2 जानीय: (sic); D3 राजान: (for जानाना:). B1 सर्वसंमता:; D10 संमता जिता:. —(l. 4) D7 T6 भाषंतो (for [अ]भापन्त). D5 राजानं वरदर्षितं (for the post. half). —D10.11 om. l. 5-6. —(l. 5) T2 सर्व- (for दर्व-). —D6 om. l. 6. —(l. 6) B2 प्रतापवान्तदेव(sic); D1.4.5 प्रतापवि(D5 °पादा) नतान्कुवंन्; G (ed.) प्रतापवान्वशीकुवंन्द; K (ed.) प्रतापावनतीकुवंन् (for the prior half). Ñ1 V1 D1.3.4.7 T3.4 राष्ट्राणि; Ñ2 B1 लोकांस्तु; B2 श्रीन्लोकान् (for क्षत्रियान्).]

—Thereafter N B1.3 cont.; while V3 B3.4 ins. after 31:

323* स मानुषं लोकमरीन्द्रमर्दनो निशाचरेन्द्रोऽप्रतिमश्च तेजसा। चकार विद्यं तरसा महीक्षिताम् । यगान्तकाले प्रतपन्नविर्यया।

[(l. 1) V3 B2 अहीं द्र-; B1 अनीं द्र-; B4 अही स्तु (sic) (for अरीन्द्र-). B1.2 -द्पेणो. Ñ2 समानुषं लोकं स विप्रमदेनो (sic). —(l. 2) V3 B8.4 स्व- (for च). —(l. 4) B3 तथा (for यथा).]

Colophon: V1 D4 T8 om.—Kāṇḍa name: Ś1 D2 om.—Sarga name: Ś D2.8.0.12 म(D8 श्रीम) हादेववाक्यं; Ñ1 केळासोद्धरणे रावणस्वप्रक्षिः; Ñ2 B1.8.4 केळासोद्धरणं; V8 महेश्वरवरप्रदानं; B2 केळासोद्धारः; D1.3 रावणनामः; D6 शारवणप्रवेशे महादेववाक्यं; D7 रावणनामप्रक्षिः.—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1.2 D2.12 om.; D8.9 T4 15.—After colophon, T4 concludes with रामार्पणमस्तुः G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

[107]

G, 7 17. I B, 7 17. I L. 7. 16. I अथ राजन्महाबाहुर्विचरन्स महीतलम् ।
हिमबद्धनमासाद्य परिचकाम रावणः ॥ १
तत्रापश्यत वै कन्यां कृष्णाजिनजटाधराम् ।
आर्षेण विधिना युक्तां तपन्तीं देवतामिव ॥ २
स दृष्ट्या रूपसम्पन्नां कन्यां तां सुमहाबताम् ।
काममोहपरीतात्मा पत्रच्छ प्रहसन्निव ॥ ३

17

Vs missing Sarga 17 (cf. v.l. 7.12.2). V1 Ts cont. the previous Sarga. D12 begins with 3.

- 1 °) Ñ2 T4 अथ राम; G2 M10 अथ राजा; M6 राक्षसोथ; Cg.k.t अथ राजन (as in text). Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3 अथ राम दशसीवो; D1.3.6 अथ रक्षो महाराज. °) V1.3 T3 विचचार; G1 M6 विहरन्स (for विचरन्स). Ś2.3 B4 D1.3.4.12 M1.3 स महीतले; Ñ B1-3 वसुधातले; D6 7.10 11 पृथिवीतले (for स महीतलम्). °) T4 हिमवलगम्; G1 M5 हिमवल्सानुम. Ñ B1.4 आलोक्य; D1.3.4 आगच्छन् (for आसारा). B2.8 M6 हिमवंतं समालोक्य (M6 °सास). °) D7 पर्यकामत (for परिचकाम). T2 राक्षस:.
- 2 °) Ñ V3 B [अ]पर्यस; D6.7.10.11 T4 M2-4.6-9 [अ]पर्यस(M8 ° सु) (for [अ]पर्यत). Ś Ñ V1.3 B D1-5.8 9.12 T3 कन्यां स. ³) Ś V3 D2.5.8.9.12 T3 -धरां तदा (for -जटाधरास्). °) K (ed.) चेनां (for युक्तां). वं) Ś D8 तथा तां; Ñ1 V1 D2.3.9 G2 M10 तप्यंतीं; Ñ2 B D10.11 दीप्यंतीं; V3 पर्यन्तां; D12 तत्रत्यां; M6 तापसीं (for तपन्तीं). G2 तमसीम; M10 तापसीम् (for देवताम्). After 2, Ñ V3 B1 3.4 ins.:

324* प्रत्यक्षामिव सावित्रीं ज्वलन्तीं देवमातरम् । प्रभामिव स्वेदींक्षामेकां मूर्तिमतीमिव।

[(l.1) B1.3 प्रत्यक्षम्. 18 * * तेजसा; B1 वेदमातरं (for देव°). —(l.2) V3 मूर्तिमयीम्.]; while D1.3.4 ins. after 2:

325* सावित्रीमिव प्रसक्षां वेदमातां तपस्त्रिनीम्।

3 V1 om. 3^{ab}. —) D3 दट्टा सुतपसंपन्नां. —) Ñ1 B1.3 6 G2 M10 तां कन्यां (by transp.); D1.3.6 M6 कन्यकां (for कन्यां तां). Ś2.3 D1.3.6.8.9 सु(D1 तु)महाप्रभां; G1 M6 सुमाहितां. —) Ś V2 D2.6.8 9.12 -लोभ - (for -मोह-). —) Ñ2 B हसन्पप्रच्छ रावण: . ※ Ck: बत ममा(या) रण्ये अनाथा सुकन्या प्राप्तेति संतोषजप्रहासवानेवेत्यण: !; Ct: प्रहसश्चितारण्ये मयानाथा सुकन्या प्राप्तेति संतोषजः प्रहास इति कतकः. ※

4 🔸) S Ña Va Ba.s Da.s.a.a वर्तते; Va तत्वते; Ta.s

किमिदं वर्तसे भद्रे विरुद्धं यौवनस्य ते ।
न हि युक्ता तवैतस्य रूपस्येयं प्रतिक्रिया ॥ ४
कस्यासि दुहिता भद्रे को वा भर्ता तवानचे ।
पृच्छतः शंस मे शीघं को वा हेतुस्तपोऽर्जने ॥ ५
एवमुक्ता तु सा कन्या तेनानार्येण रक्षसा ।
अववीद्विधिवत्कृत्वा तस्यातिथ्यं तपोधना ॥ ६

कियते (for वर्तसे). Ś Ñ V1.3 B1.5.4 D2.5.8.9.12 T3.4 भीरु (for भद्दे). —) Ñ1 मध्यमं (for विरुद्धे). —) V1 न तुः D1.8.4 बूहिः; D5 न वै (for न हि). Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 T3 M8 युक्तं; D5 युक्तस्. G2 M10 तपस्येवं (for तवेतस्य). —) Ś V1 D2.5 8.9.12 M8 [इ]हः D1.4 [अ]यं; D6 T3 [यु]वः D7.10.11 M4 Ct [यु]वं; T4 [यु]पः Ck as in text (for [इ]यं). Ś V1 D1.2 4.5.8.9.12 T3.4 परिश्रमः (V1 D2 भी) (for प्रतिक्रिया). T1 G1 M3.5 रूपस्य तपसः क्रिया. % Cg: रूपस्य तपसः क्रिया इति पाठः. % — After 4, Ñ V3 B D1.3.4.7.10.11 T G1.3 M1.3.5.6 ins.:

326* रूपं तेऽनुपमं भीरु कामोनमादकरं नृणाम्। न युक्तं तपति स्थातुं निर्मतो होष निर्णयः।

[(1.1) N V3 B भद्रे (for नीक). M1 कामोन्मादनकारणं (for the post. half). —(1.2) B4 युक्ता. N D1.3.4 M6 तप आ; B3.4 T1.2 G1.3 M1.5 तपसा(G1 M5 °सो) (for तपसि). T1.2 M1 भद्रे; G1.3 M5 भीक् (for स्थातुं). T1.2 G1.3 M5 ध्यक्तो; T3.4 हृद्रतो; M1 व्यक्तशो; M3 अक्तशो (for निर्धतो). G1 M5 [5]स्य वि- (for ह्येष). T4 कन्यका (sic) (for निर्धतो). N B D1.3.4 M6 वृद्धानामेष(M6 °व) निर्धि N B3 °ध्व)यः (for the post. half).]

5 ") Bs कस्यचिद् (sic). D6.7.10.11 Ct किमिदं (for दुहिता). S V1.8 D2.8.9.12 Ts भीरु; B2 कन्ये (for भद्रे). G1 M5 कस्य कस्यासि दुहिता.—) B3 कथयस्व; T4 कश्च भर्ता. D1.8.4 M6 शुभे तव; T1.2 G M1.2.4.6.7-10 नरस्तव (for तवानघे). D6.7.10.11 कश्च भर्ता वरानने (D0 रस्तव).—After 5°6, D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

327* येन संभुज्यसे भीरु स नरः पुण्यभागभुवि।

[T1-8 G M1.8.4.5 7-9 केन. G2 स भुज्यते; M1.16 वा(M10 सम) भुज्यते. D6 चारु (for भीरु). Ts पुण्यवान्. D6 T1.2 G3 M1 s भनेत (for भुनि).]

—Te damaged for 5°. —°) Ś Vs D2.6.9.12 तरवं; D1.5.4 Me श्रिप्रं; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 सर्व (for विश्रि). D5 प्रच्छतस्तन्ममाचक्ष्व. — d) D5 तपोधने. D6.7.16.11 T6 कस्य हेतो: परिश्रम:; T1.2 G M1-5.7-10 कस्य हेतो: श्रमस्तव.

6 *) Vs सदा (for तुसा). S2.3 तेन (for कन्या).
-8) S2.3 (with hiatus) अनार्थेण च रक्षसा; D6.7,10,11

कुश्चाध्वजो नाम पिता ब्रह्मपिर्मम धार्मिकः । चृहस्पतिसुतः श्रीमान्चुद्धचा तुल्यो चृहस्पतेः ॥ ७ तस्याहं कुर्वतो नित्यं वेदाभ्यासं महात्मनः । संभूता वाष्ट्रयी कन्या नाम्ना वेदवती स्मृता ॥ ८ ततो देवाः सगन्धर्वा यक्षराक्षसपत्रगाः । ते चापि गत्वा पितरं वरणं रोचयन्ति मे ॥ ९ न च मां स पिता तेभ्यो दत्तवात्राक्षसेश्वर । कारणं तहिद्ध्यासि निशामय महासुज ॥ १०

T1.2.4 G M1-5.7-10 रावणेन यशस्विनी. —°) S D2.8.9.12 विविधं (for विधिवत). — d) M1 तपस्विनी (for तपोधना).

7 °) D6 T1.2 G M1-5.7-10 सम (for नाम). — b) D6 महिपेर्. B D5 में सु(B4 होष)धार्मिक:; D6.7.10.11 T4 G1.2 M1.2.4.5.7-10 अमितप्रभः; T1.2 G8 M3 अनुलप्रभः (for मम धार्मिक:). — c) B4 T8 G1.8 M1.5.9 बृहस्पतिसमः; T1.2 पुरंदरसमः; M10 प्रजापतिसुतः (for बृहस्पति).

8 ") Bs क्षितस् (for कुर्वतो). Ñ V1.8 B D5 T2 तात (for तिह्यं). — b) Ś N V1.8 B D1-5.8.9.i2 T3 निशाचर; Ck.t as in text (for महारमन:). — c) M5 संहता (sic) (for संभूता). B2.8 D12 वाङ्मया. — d) V1 वेदमती. Ś1 D8.12 -समा; Ś2.3 च सा; Ñ2 शुभा; V1 D2.5.9 T3.4 मता; B4 शुता; G1 M5 [इ]ति च; Ck.t as in text (for स्मृता).

9 a) \$ V1 D2.5.8.9.12 Ts देखा: (for देवा:).—b)
Ñ1 V3 B M6 -दानवा:; D1.9.4-मानवा: (for -पन्नगा:). \$
V1 D2.5.8 9.12 Ts देवदानवराक्षमा:.—ad) G1 ते चाण्यागम्य;
M6 ममाभिगम्य; K (ed.) तेणि गत्वा हि (for ते चाणि गत्वा). T4 damaged for पितरं वर्ण. M5 यावयंति. T4 मां;
M6 ते (for मे). D6.7 M10 भार्यार्थं वरयंति मां (for d).
—For 9ad, \$ Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 Ts subst.:

328* ममाभिगम्य पितरं वरणायोपचक्रमुः।

[Ś1 B3.4 D5 समा-; T3 तदा (for मम). D5 याचनाय; D9 वरं वरणाय (hypm.). Ñ2 V3 B D1.3.4 वरणं(V3 °चनं) मे(B3 बुवाणम) भ्यरोचयन् (for the post. half).]

10 G_2 $M_{2.4.7-9}$ om. 10.— $^{\delta}$) K (ed.) दत्तवात्राक्ष-सर्थभ.— $^{\circ}$) $\stackrel{\circ}{S}$ $\stackrel{\circ}{N}_1$ V_1 $B_{1.2}$ $D_{1-5.8.9.12}$ $T_{8.4}$ तच्च($\stackrel{\circ}{N}_1$ B_2 ° \in य; B_1 $T_{8.4}$ ° α) वह्यामि.— d) $D_{1.8.4}$ निशाचर (for महाभुज). K (ed.) निशाचर निशामय.

11 °) ŚÑ Vi.s Ds.5.8.9.12 Ts fg (for g). —After 11°, ŚÑ Vi.s B Di-5.8.9.12 Ts.4 Me ins.:

श्रावितं तच से मात्रा.

329*

योऽभिप्रेतः पुरा किल ।

पितुस्तु मम जामाता विष्णुः किल सुरोत्तमः ।
अभिप्रेतिस्रिलोकेशस्तस्मान्नान्यस्य मे पिता ॥ ११
दातुमिच्छिति धर्मात्मा तच्छुत्वा बलदर्पितः ।
शंस्रनीम ततो राजा दैत्यानां कुपितोऽभवत् ।
तेन रात्रौ प्रसुप्तो मे पिता पापेन हिंसितः ॥ १२
ततो मे जननी दीना तच्छिरीरं पितुर्मम ।
परिष्वज्य महाभागा प्रविष्टा दहनं सह ॥ १३
ततो मनोरथं सत्यं पितुर्नारायणं प्रति ।
करोमीति ममेच्छा च हृदये साधु विष्टिता ॥ १४

G. 7. 17. 16 B. 7. 17. 15 L. 7. 16. 14

[(I. 1) V1 यो हि विष्णुः; T3 सोमिप्रेतः. Ñ2 B पुरा वि(B4 प्र)भुः; D5 पुरातनः (for पुरा किल). —(I. 2) Ñ B1.4 D1.8.4 M6 श्रुतं (B1 M6 °तो) मया राक्ष्मेंद्र (Ñ1 यथा मातुर्; Ñ2 B1 यथा रक्षो; B4 ° न्वइं मातुर्); V1 T3.4 श्रावितः स च (T3 ° तस्तस्य) मे मात्राः B2 श्रुतो द्वायं मया मातुरः B5 एतन्मया ब्रुतो रक्षो.]

— b) D1.3.4 Me सर्व- (for किन्छ). De.7.9-11 G1 M1.5 सुरेक्षर:. — S Ñ Va B D1-5.8.9.12 Me om. 11°-12b. — °) G2 M2.7.9 10 ब्रिलोकेशात् (for °केशस्). Me अभिषेतस्य लोकेशात्. — d) T1 नान्य: स (for नान्यस्य). % Ck.t: अन्यस्य अन्यसा इति यावत् (Ct °सी इत्यर्थः). %

12 Ś Ñ Va B D1-5.8.9.12 Me om. 12^{ab} (cf. v.l. 11). D11 missing 12^{abcd}.—^a) D6.7.10 तस्मे तु (for धर्मारमा).—^b) G2 M10 बलवत्तरः (for दिवितः).—^a) D1.4.9 शुंभो; T1 Ga M1.2 दंभुर्. Ñ1 D1 ततो राजन्; V1 महाराजा; B1.4 महातेजा.—^d) Š V1.2 D2.5.8.9 12 T3 तदा (for swaq).—^e) Š D2.8 18 प्रमत्तेन; Ñ2 स सुप्तो मे; D1.3.4 प्रसुप्तो चै; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 दायानो मे (M10 चे).—^f) B5 दापिन. Ñ2 घातित: (for दिस्तितः). D1.2.4 पिता मम निपातितः.

13 ") M7 होना (for दोना). S Ñ V3 B1.8.4 D2.5.8.
9.12 जनित्री सस या(D9 से दोना); V1 सस जनित्री या; B2
से जनित्री सा (for से जननी दीना). —T1 damaged
from b up to # in . —b) S V1.8 B2 D2.5 8.9.12 T3
श्वारीरं सा (B2 तत् [by transp.]); Ñ B1.2.4 सा श्वारेरं (for
तच्छरीरं). B2 वच: (for सस). —b) Ñ1 B2.6 परिगृद्ध.
—b) S Ñ V1.8 B D2.5-12 T2.4 M2.10 हब्यवाहनं; D1.3.6
जातवेदसं; G1 M2 दहनं सती; M1 उवछनं सह; M2 सा हुवाशनं
(for दहनं सह).

14 ं) Ñ2 B1.5.4 मनोगतं. Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.0.12 Ts M6 श्रुत्वा; D1.5.4 कृत्वा (for सत्यं). — b) B2 पितु-निरायणः प्रभु:. —) T1 वे (for च). — d) G2 निष्ठिता (for वि°). — For 14°d, Ś Ñ V1.3 B D1-5.7-9.12 Ts M6 subst.: G. 7.17.17 B. 7.17. 0 L. 7.16.15 अहं प्रेतगतस्यापि करिष्ये काङ्कितं पितः । इति प्रतिज्ञामारुद्ध चरामि विपुलं तपः ॥ १५ एतत्ते सर्वमाख्यातं मया राक्षसपुंगव । आश्रितां विद्धि मां धर्मं नारायणपतीच्छया ॥ १६ विज्ञातस्त्वं हि मे राजन्गच्छ पौलस्त्यनन्दन । जानामि तपसा सर्वं त्रैलोक्ये यद्धि वर्तते ॥ १७

330* मृतं च पितरं हृद्वा चर्तुकामा महावतम्।

[B2 स्वर्गतं (for मृतं च). \$2.3 V1.3 D12 श्रुत्वा (for दृह्वा). Ñ1 बृहच्छोका; Ñ2 V2 B1 महाकामं(Ñ2 °* * [illeg.]; B1 °कायं); B2 मया कार्य; D1.3.4.7 T2 M6 वृ(T2 व्य)थाकामं; D5 पतिकामं; D2 कर्तुकामा; G (ed.) मिथ्याकामं (for चर्तुकामा). V1 बृहच्छोकान्महाबल; B2 शोकव्याकुलचेतना; B4 गृहान्निरगमत्तदा (for the post. half).];

while De.10.11 Ta Mio subst. for 14°d; whereas Dr ins. after 15°d:

331* करोमीति तमेवाहं हृदयेन समुद्रहे ।

15 D10.11 om. 15^{ab}.—a) Ś Vs D2.5.7-9.12 Ts तस्य; V1 साहं (for आहं). Ñ1 B2 आहं प्रेतं गमिष्यामि.—b) Ñ1 T1.2 Gs M2.8.6.8.9 दुवंती; Ñ2 B D1.3.4.6.7 T4 G1 M1.4.6. 7.10 दुवंती (for करिष्ये). B3 प्रश्व: (for पितु:). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 Ts करिष्यामि (D5 °रोम्येपा) मनोर्थं. —After 15^{ab}, Ñ2 reads 16^{ad} for the first time repeating it in its proper place; while D7 ins. 331*.—Ś V1.3 D2.5.8.9.12 Ts om. 15^{ad}.—b) Ñ2 आश्रियः D7 M10 आगम्यः M1 आसादः Ck.t as in text (for आह्य).—T1 damaged from तपः in 15^d up to 16^b.—d) Ñ B2.4 धर्ममेत (Ñ1 °व) महं श्रिताः B1.3 धर्ममेत (B3 °तत्) समा-श्रिताः D1.3.4 धर्ममेतं चराम्यहं.

16 Ti damaged for 16^{ab} (cf. v.l. 15). Ś Ñi Vi.s D2.5.8.12 Ts transp. 16^{ab} (followed by 332*) and 16^{ad} .—a) Śi इत्येवं; Śs.s Ñ Vi B D2.8.9.12 Ts इत्येतत् (for प्रतेत).—b) Ś Ñ Vi.s B D2.5.8.9.12 तव (for म्या).—After 16^{ab} , Ś Ñ Vi.s B1.2 (reads in m. up to 17^{b}).4 D2.5.7-12 Ts ins.; while D1.3.4 T4 ins. after 16:

332* नारायणः पतिर्महां न चान्यो मानुषो मतः।

[Ñ1 V1 वास्तु पितर्; Ñ2 B1.2.4 पितमेंस्तु (B2 °में तु); D1.3.4 चापि पितर्; D7.10.11 T3.4 मम पितर् (for पितमेंद्यं). Ñ2 V1.3 हि; D7.10.11 T3.4 तु (for च). B1.2 मानुपोत्तम:; D1.3.4 मे मत: किचित्; D7.10.11 T3.4 पुरुषोत्तमात् (T3 °पोर्डति; T4 °पो मुदि) (for मानुपो मत:). D5 नारायणान्न चान्यो मे मानुपो नै पितमेंत:.]

—Ñ2 reads 16° after 15° repeating it here. Ñ1 illeg. for 16°.—°) Ñ2 (second time) B चापि मां

सोऽब्रवीद्रावणस्तत्र तां कन्यां सुमहाव्रताम् । अवरुद्ध विमानाग्रात्कन्दर्पशरपीडितः ॥ १८ अविक्षप्तासि सुश्रोणि यस्यास्ते मितरीदशी । बृद्धानां मृगशावाक्षि आजते धर्मसंचयः ॥ १९ त्वं सर्वगुणसम्पन्ना नार्हसे कर्तुमीदशम् । त्रैलोक्यसुन्दरी भीरु यौवने वार्धकं विधिम् ॥ २०

विद्धिः M2.4.9 विद्धि मां धर्मे. Ś V3 D2.5.8.9.12 T3 मम चेदं (D5 चैव) तपो विद्धि (D5 वैवर्); Ñ2 (first time) मम चैव सदा बुद्धिर्; D6.7.10.11 T4 M10 बाश्रये (D6.7 अमे; M10 अश्रये (for नारायण-). Ś Ñ1.2 (first time) V1.5 D T3.4 G1 M4.5.7 -परीष्सया; Ñ2 (second time) B -परायणां; G2 M6.10 -पतीष्सया (for -पतीष्ठया).

17 B2 reads 17^{ab} in marg. (cf. v.l. 332*).—^a)
B2 विज्ञातं तन्; G2 ज्ञातश्च स्वं (for विज्ञातस्त्वं). G3 damaged from मे up to पो in b. Ś V1.3 B D2.5.8.9.12 T3.4 मया
राजन्; Ñ महाराज.—^b) Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 पो
(T4 पु)लस्त्यकुल-. Ś2.3 V1 D4.8.9.12 -नंदन:; Ñ2 B1.2
-संभव; B3.4-संभव: (for -नन्दन).—^c) B2 तवास्ति (for जानामि).—^d) Ś2 D2.8 त्रैलोक्यं. B2 तव; D5 यज्ञ; D8
यदि (for यद्धि). B2 वर्धते; M9 वर्तसे (for वर्तते).

18 ") D11 अजनीद्. B3 राक्षपस् (for राजणस्). D5.7.

10.11 T1.2.4 G2.3 M1-4.8-10 भूयस्; G1 M5 क्न्यां (for तत्र). —T1 damaged from ज्ञां in 18 up to य in 19 .

— b) B1 कन्यां तां (by transp.); G1 M5 भूयसां (for तां कन्यां). Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T3.4 (also) कनकप्रभां; G1 M5 स महाजतां. — S Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 T3 अनतीये (for अनरहा). — M3 -नरा- (for -रा-).

— After 18, T3 ins. l. 2 of 333*.

19 Ti damaged up to य in 19⁸ (cf. v.l. 18).

— 8) Ms यस्मात्ते. — 4) Ñ Bi.s.4 De राजते. De.7 Te
Gi Ms.10 धर्म(T4 पुण्य) संग्रह:; Dio.11 Ma Cg.k.t पुण्यसंचय: (for धर्म).

20 °) M4 तत् (for त्वं). Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.13 T3.4 त्वं तु(Ñ2 तत्वं) सर्वगुणोपेता. — b) D6.7.10.11 T1.2.4 G M1-5.7-10 वक्तम् (for कर्तुम्). Ñ B D1.3.4 नेहशं कर्तुं महित्ते. — c) T1.2 G1.3 M1.3.5 -सुंदरं. Ś Ñ V1.3 B D2.5. 8.9.12 T3.4 मृत्वा; D1.3.4 M6 भद्रे (for भीरु). — d) Ñ1 चारुहासिनी; B2 D1.3.4 वाधिकं (B2 °धंकों [sic]) विधि; B3 वाधंको विधि:; T3 नाथंकं विधि (for वाधंकं विधिम्). D6.7. 10.11 T1.2.4 G M1-5.7-10 K (ed.) योवनं तेति (K [ed.] नि)वतेते. — After 20, D6.7.10.11 T1-3(l. 2 after 18).4 G M1-5.7-10 ins.:

कश्च ताबदसौ यं त्वं विष्णुरित्यभिभापसे । वीर्येण तपसा चैव भोगेन च बलेन च । न मयासौ समो भद्रे यं त्वं कामयसेऽङ्गने ॥ २१

मा मैवमिति सा कन्या तम्रवाच निशाचरम् । मूर्धजेषु च तां रक्षः कराग्रेण परामृशत् ॥ २२

333* अहं लङ्कापतिर्भद्दे दशबीत हति श्रुतः। तस्य मे भव भार्या त्वं भुङ्क्ष्व भोगान्यथासुखम्।

[(l. 1) Ti damaged from लङ्का up to l. 2. De श्रुति:.
—(l. 2) T2 G M3-5.7 यथेप्सितान्.]

21 °) \$2.3 D12 कस्तु; B2 अस्तु; B4 कव च (for कश्र). D1 कस्माद्धावाद्; D3 क: स्वभावाद्. Ñ1 असौंद्यी; B3 असौं द्वं यं (by transp.); B4 M6 असौं यस्त्वं; D1 अयं तावद्; D5 अयं यं त्वं (for असौं यं त्वं). — 6) \$1 D2.8 9.12 T8 G2 इत्येव (for इत्यभि-). D1 असौ विष्णुरभाषसे (sic). — 6) D8 7.10.11 स सया नो (D7 न); G2 M3 न मया स. M1 सहशो (for [अ]सौं समों). — 6) M8 कं (for यं). — For 21° 4° 5, \$ Ñ V1.3 B D1-5 8.9.12 M6 subst.; while T3 ins. after 21° 4:

334* एकेनापि न तुल्योऽसौ गुणेन मम वीर्यतः।

[\$1 मे (for इसी). Ñ2 V3 B मुजेन; M6 मुजानां (for गुणेन). D5 विश्वत: (for विश्वत:).]

-After 21, Ds.7.10.11 Ts.4 G2 Ms.10 ins.:

335* इत्युक्तवित तस्मिस्तु वेदवत्यथ साव्रवीत्।

[G2 [अ]नवद्यधीः; M3 [अ]तिधर्मधीः (for [अ]ध सामगीत्).]

-After 21, Ms ins. 336*.

22 Ms om. 22° b. —°) Ms.9 (with hiatus) मा चोच (for मा मैबम्). — b) D5 [झ]थ रावणं (for निशा-चरम्). — After 22° b, D6.7.10.11 T G M1-5.7.8 (after 21).10 ins.; while D6 ins. after 22:

336* त्रैलोक्याधिपति विष्णुं सर्वलोकनमस्कृतम् । स्वदते राक्षसेन्द्रान्यः कोऽवमन्येत बुद्धिमान् । एवमुक्तस्तया तत्र वेदवत्या निशाचरः।

[(1. 1) D6 M10 -देव- (for -छोक-). —T2 G2 M2.4.7.8 om. l. 2. —(1. 2) T1 damaged from ते up to नि in l. 3. D5.7 निमन्येत (for ज्नमन्येत). T4 देष्टि यस्तं स दुष्टात्मन्स्व- श्रेय: क्ष्यमेध्यति. —(1. 3) D5 तीव्रं (for तत्र). T3 स रावण: (for निशाचर:).]

—Me om. 22°-236.—°) Be निषद्भानां; De मूर्धजेन च (sic); Me 'जान्नेषु (for मूर्धजेषु च). De.7.10.11 T1.2.4 G

ततो वेदवती कुद्धा केशान्हस्तेन साच्छिनत् । उवाचात्रिं समाधाय मरणाय कृतत्वरा ॥ २३ धर्पितायास्त्वयानार्यं नेदानीं मम जीवितम् । रक्षस्तसात्प्रवेक्ष्यामि पश्यतस्ते हुताशनम् ॥ २४ यसात्तु धर्पिता चाह्मपापा चाप्यनाथवत् । तसात्तव वधार्थं वै सम्रुत्पतस्याम्यहं पुनः ॥ २५

G. 7. 17. 28 B. 7. 17. 30 L. 7. 16. 25.

 $M_{1-5.7.8.10}$ तदा कन्यां (for च तां रक्ष:). $D_{1.8.4}$ मूर्धजाप्रेष्वथ स तां. — 4) $D_{1.8.4}$ [उ] एसंस्पृशन् ; D_{5} च तां स्पृशन् ; M_{6} समस्पृशत् (for प्रामृशत्). N_{8} B करेणोप (N_{2} ° जैव) समस्पृशत् . — After 22, N_{6} V8 B ins.:

337* स्त्रीभावमनयचैनां विस्फुरन्तीं बलाद्वली। [B1 चापि (for चैनां). B1 विस्फुरंतं.];

while Da ins. after 22:

338* विस्फुरन्तीं यथाकामं मैथुनायोपचक्रमे।
—Then cont.; while D1.4 ins. after 22:

339* स रावणकरो देव्या सूर्धजस्थो व्यराजत । मानसःसरपश्चित्याः पद्मे गजकरो यथा।

23 Mo om. 23^{ab} (cf. v.l. 22). To repeats 23^{ab} after l. 1 of 340*. — b) Do reads in m. from हस्तेन up to केशांश (see var.) in l. 1 of 340*. G2 M10 च (for सा). S1 V1.3 D2.5.8.9.12 To (second time).4 नेत्राभ्यां ज्वलतीव सा(V1 °ती तदा); S2.8 नेत्राभ्यां ज्वालनात सार्थां प्रवलतीव सार्थां प्रवलतीव सार्थां प्रवलतीव तेत्रसाम्यां प्रवालनात D1.8.4 नेत्रप्रव्यलिताननाः Me प्रवलतीव तेत्रसा. — After 23^{ab}, D5-7.10.11 T1-3 (To l. 1 only) G M1-5.7.8.10 ins.:

340* असिर्भृत्वा करस्तस्यास्तदा केशान्द्रिधाकरोत्। सा ज्वलन्तीव रोपेण दहन्तीव निशाचरम्।

[(1. 1) Ds-7.10.11 Ts केशांश्छितान्; T2 Gs तथा केशान्; Ms.10 केशांस्फीतान् (for तदा केशान्). D10.11 तदा (for दिथा). —(1. 2) Gs उवलित्र . Ms.8 दशाननं (for निशाचरम्).] —°) Ś D7.8.12 समादाय. — 4) Ś Ñ1 V1.8 D2.5.8.9.12 Ts दिखा(Ś1 D8.12 °मां)तैर्दहिश्वद; Ñ2 B2-4 दहंतीव निरीक्षिते;; B1 D1.3.4 दहंतीव निरीक्षिते; B1 D1.3.4 दहंतीव निराचरं; M6 कोधदीसेक्षणा भूशं.

24 ⁶) Śi V3 B3 T3 घषिता या(Śi यत्); D6 घषिताहं.
—T1 damaged from 6 up to तस्मात् in 6. —6) V1.3
B1 जीवनं; D1.3.4 T3 जीवितुं (for °तम्). D6.7.10.11 T2 G
M1-5.7-10 न मे जीवितमिष्यते. —7) Ś N V1 B D1-6.8.9.12
T3 M6 क्ष(Ś D2.8.12 हो)मं(T3 °मा) तस्मात्; V3 क्षमं
तावत्; T2 G3 M3 रक्षोधम; T4 अदं तस्मात्; G1 M5 राक्षसेयं
(for रक्षस्तस्मात्). B3.4 M6 प्रवेष्ट्रं मे (for प्रवेक्ष्यामि). —4)
T4 प्रतस् (for पद्यतस्).

25 *) Ñi Ta Ma च; Bia Da म- (for ज़).

[III]

G. g. 17. 29 B. 7. 17. 31 L. y. 16. 26

न हि शक्यः स्त्रिया पाप हन्तुं त्वं तु विशेषतः । शापे त्विय मयोत्सृष्टे तपसश्च व्ययो भवेत् ॥ २६ यदि त्वस्ति मया किंचित्कृतं दत्तं हुतं तथा ।

Ñ1 V1.3 B1.2 D1-6.9,12 Ms तेहम्; Bs तेन; M1 चा* (for चाहम्).—). Мь पापाचार (for अपापा च). Ma [अ] स्मि (for [अ] पि). S D2.8.12 एकेन (D2 °ना) चरता (D12 °नाचरती) वने; Ñ1 V1 T3 शून्ये निवसती वने; Ѻ V॰ एकेत्येय महा(V॰ तपो)वने; B1.8 Do Me एकेत्य (Do °ना)वमता वने (Me च ते); Bs धनेन वसता वने; B4 त्वयैका बनमागता; D1.3.4 एकेव वसती वने; Ds एका शून्या सती वने; Ds.7.10.11 Ta M10 स्वया पापातमना वने. - °) Ds पुत्र- (for तव). Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 Ts. 4 वधार्थाय; De. 7.10.11 Me वधार्थ हि. — d) Ś1.3 Ñ2 V1 Ba D10-12 Ta Ma Ct समृत्यतस्यति (Ma °त्स्ये हि); G Ms.4-9 (all with hiatus) उत्पद्य (G1.3 Ms °त्स्ये)यम् (for समुत्पत्स्यामि). Ñ1 V1 स्वयं; V8 बले (sic) (for पुन:). De.7 M1.10 (all with hiatus) उत्पत्स्येहं महीतले (M1 °हमियं पुन:). 🕾 Ct : पुन: समुत्पत्स्यति । समुत्पत्स्ये इत्यर्थः. 🛞

26 °) Ta damaged for क्य: खिया पाप. K(ed.) शक्यं. G2 M8 मया; Ma स्वया (sic) (for खिया). D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 हंतुं (for पाप). Ś D3.8 न हि शक्या: (Ś1 D8 °क्ता:) खिय: पापं(D3 °प); Ñ B न हि खिया पुमाञ्चक्यो.— b) Ś V3 B1.3 D3.8 Ta स्वाम्. B1.4 च; B2 D1.8.4 M6 हि (for तु). Ś Ñ1 V3 D2.5.8.9.12 Ta अशुभवत (Ś V3 D3 Ta °तं) (for तु विशेषतः). D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 पुरुष: पापनिश्चयः(G1 M5 °श्चितः); T3 हंतुं पापविनिश्चयः.—°) G1 M5 मिये तव (for स्विय मया).—For 26°d, Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.13 M6 subst.:

341 शापाद्यदाप मे प्राप्तं तपसः किं व्ययेन मे।

[Vs शापं तदिषः; D12 अमाधदस्तिः; Ms शापादिषि हिः; L(ed.) शापाधधपि. Ds शक्तिः (for प्राप्तं). Ñ B शपा(Ñ1 नया)मि न च पाप(B1.2°पं) त्वां; D1.3.4 शापान्मे विलयं प्राप्तस् (for the prior half). B4 क्षयेन (for न्ययेन). Ñ1 तमत्वं कितवो वलात् (corrupt); D1.4 तपका परमेन मे (for the post. half).]

27 °) V1 [अ]स्ति च; B1 किंचिन्; B2 वास्ति; D5 चास्ति; M3 स्वस्ति (for स्वस्ति). M3 मिय. B1 स्वस्ति (for किंचित्). — °) B3 यदि; D6 भुवं (sic) (for कृतं). D1.3.4 M6 अथो हुतं; D6 कृतं तथा; D7.9 हुतं यथा; M1.3 हुतं पुरा. M10 transp. कृतं and हुतं. — °) Ñ B2.4 D1.3.4 M6 तत्रापि; B3 तदपि; D6.7.10.11 T4 M10 तस्मानु; T1.2 G M1-5.7-9 तस्माद्; T3 तेन तु (for तेन हि). T1.2 G M1.3-5. 7-9 मुखा (for साध्वी). — °) D5 T1.2 G1.3 M1.3.5 धरणी-; T3 M10 अवने:; Ck.t as in text (for धर्मिण:). Ñ1 कुले; D3 पुरा (for सुता).

तेन ह्ययोनिजा साध्वी भवेयं धर्मिणः सुता॥ २७ एवसुक्त्वा प्रविष्टा सा ज्वलन्तं वै हुताज्ञनम्। पपात च दिवो दिव्या पुष्पदृष्टिः समन्ततः॥ २८

28 °) D3 om. सा (subm.). —) V1.3 D5-7.10.11 T4 M1.2.4.7—10 जबलितं; T3 जबलंती. M6 तं (for वै). Ñ B1.3.4 प्रजबलंतं. Ś V1.3 D2.6—12 T3 जातवेदसं; B2 D1.3—5 हब्यवाहनं (fcr वै हुताशनम्). — °) Ñ1 B2 खात्प-पात; M1 पपाताथ. Ñ1 V1 T3 G2 तदा; B2 M1 ततो; D10 in marg. (for दिवो). — d) B2 समंतात्पुष्पवृष्टिका. — For 28° d, Ñ2 V3 B1.3.4 D5 subst.:

342* खात्त्रपेतुस्ततो दिव्याः समन्तात्पुष्पतृष्टयः। [Ds प्रपेतुश्च, B1 Ds तदा (for ततो). Bs देवै:.]

-Then B1 D5 cont.; while B2 D3.6.7 K (ed., within brackets) ins. after 28:

343* पुनरेव हि संभूता पद्मे पद्मसमप्रभा।
तस्माद्पि पुनः प्राप्ता पूर्ववत्तेन रक्षसा।
कन्यां कमलगर्भाभां प्रगृद्ध स्वगृहं ययौ।
प्रविश्य रावणश्चेनां दर्शयामास मिन्नणे।
लक्षणज्ञो निरीक्ष्येव रावणस्येदमाह च।
गृहस्थेषा हि सुश्रोणी स्वद्धधायेव दश्यते।
एतच्छुत्वाणीये राम संप्रचिश्लेप रावणः।
सा क्षिता क्षितिमासाद्य यज्ञायतनमध्यगा।
राज्ञो हलमुखाप्रस्था पुनरभ्युत्थिता सती।

[5]

[(1. 1) K (ed.) समुद्भता. B1.2 पद्मानन- (for पद्मतन-).
—(1. 2) B1.2 पर्यंतेन च; D5 पर्यटन्तेन; D7 पूर्ववृत्तेन (for वित्तेन). —(1. 3) B1.2 पंकज-; D5 अमर- (for कमल-). B1
D5 तां गृद्धा. B2 D5 स्वगृहाद (for स्वगृहं). —(1. 4) K (ed.)
प्रगृद्धा. D8.6.7 चैतां; K (ed.) त्वेतां (for चैनां). —(1. 5)
B1.2 [प]तां; G (ed.) [प]नां (for [प]न). D5 आवदत.
B1.2 इदमाह दशाननं; K (ed.) रावणं चैवमन्नवीत् (for the post. half). —(1. 6) B1.2 गृहस्थे नाईति श्रेणीं त्वमेतां त्युज्ञिमईसि. —(1. 7) B1.2 [अं]तरे (for [अ]णेने). K (ed.)
तां (for सं-). D5 राक्षसः (for रावणः). B1.2 सोक्षिपदाक्षमस्तवा (for the post. half). —(1. 8) D3.6.7 चैव (for क्षिमा).
D5 तस्थो यज्ञाय (for यज्ञायतन-). B1.2 सा क्षिमोर्मिमरानाय्य यज्ञोपवनमंतिके. —(1. 9) K (ed.) -मुखोरक्ष्टा (for -मुखाप्रका).
B1.2 [अ]पि (for [अ]भि-). B1.2 [अ]कृता; D6 -[अ]दिता (for -[अ]पिता).]

—Thereafter all the above MSS. cont.; while N V1.3 B3.4 D1.4.10.11 S ins. after 28; D2 cont. after 346*; D2 cont. after 347*:

344* सेषा जनकराजस्य प्रस्ता तनया प्रभो । तव भार्या महाबाहो विष्णुस्त्वं हि सनातनः । पूर्वं कोधहतः शत्रुर्ययासौ निहतस्त्वया ।
सम्रपाश्रित्य शैलाभं तव वीर्यममानुषम् ॥ २९
एवमेषा महाभागा मर्त्येषूत्पद्यते पुनः ।
क्षेत्रे हलमुखमस्ते वेद्यामग्निशिखोपमा ॥ ३०

एषा वेदवती नाम पूर्वमासीत्कृते युगे । त्रेतायुगमनुप्राप्य वधार्थं तस्य रक्षसः । सीतोत्पन्नेति सीतैषा मानुषैः पुनरुच्यते ॥ ३१

G. 7. 17. 40 B. 7. 17. 37

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तद्शः सर्गः ॥ १७॥

[(1. 1) D1 सैका. D2 -राजन्या. D1.6 प्रख्याता; M2 प्रभूता (for प्रस्ता). Ñ8 विभो; T4 -समा; M10 [अ]नघ (for प्रभो). —(1.2) B3 देवदेवो (for तव भार्या). Ñ V1.3 B2-4 D2.6.9 T3 त्वं हि विष्णु: (by transp.); B1 त्वं विष्णुहिं (for विष्णुस्त्वं हि).]

-Then D: further cont.:

345* विदेहो जनकः काइयां प्राप्तवानकन्यकां ग्रुभाम्। एवं तवावतारो हि सीतायाश्रापि सर्वतः।

-After 28, Ds ins.:

346* तवावतारा बहवो रामासन्ते युगे युगे।
श्राचा शक्तिश्च ते सीता सुरकार्यार्थमुचता।
करिमश्चिद्वतारेऽपि परब्रह्ममयं महत्।
पपाताकाशमध्याच वीर्यं सरिस मानसे।
पग्ने ब्रह्ममयं वीर्यं पग्नकोशे तदाभवत्। [5]
तत्पद्मखण्डात्पद्मानि बहुको गृद्ध सत्वरम्।
पूजार्थं देवतानां हि रावणाय न्यवेदयत्।
तत्कूले दहशे कन्यां साक्षाह्मसमयीमिव।
झानिना ब्रह्मणा दृष्ट्वा त्वद्वधाय भविष्यति।
इति श्रुत्वा वचो घोरं रावणोऽदृष्टचेतनः। [10]
श्वादिदेश वधायास्या न स्यान्मत्युहिं दुर्भरा।
पेटायां सा समाक्षिष्य मुक्ता गङ्गाजले शुमे।
काश्यां प्राप्य तदा भूमौ प्रविष्टा सा शुभानना।

29 ") कि सर्वं; कि Ds Ti Gi पूर्व-; Cg.k.t as in text (for पूर्वं). Mi.s.e क्रोधाद् (for क्रोध-). Ms पूर्वकोयं. K (ed.) Cg -[आ] हितः (for -हतः). — b S Ñi Vi D2.5.8.9.12 Ti.2 Gs Ms तया; Di.4 यद; D3.6.7 यथा (for यया). Ti Gs सोपि; Cg.k.t as in text (for [आ]सो नि-). S Ñi Vi Di-9.12 Ts घातितस; Ms पातितस (for निहतस). Ss Dio.11 Ck.t तया; Ds तदा; Mr.8 तव; K (ed.) Cg तथा (for त्वया). Ñi Vs B अनया यो ह (Bs मोहि) तस्त्वया. % Cv: 'पूर्वं कोधहतः शत्रुपंयासो निहतस्त्वयेति पाठः। पूर्वं कोधहतो यः शत्रुः स इदानीं त्वया तव वीर्यमाश्रित्य हतः. % — ") Ñi तमुपाश्रित्यः Ds.6.7 Gi.2 Mi.2.4—10 अपाश्रियत्वाः Dio.11 Ms उपाश्रियत्वाः Ti.2 Gs आश्रयत्वा च (for समुपा-श्रित्य). Dio.11 श्रैङाभस्. — ") Di.2.4 तत्रः Mr तया (for तव). — After 29 "b, Ds (followed by 344*) ins.:

347* सत्ये वेदवती शोक्ता त्रेतायां जनकात्मजा। द्वापरे द्वापदी शोक्ता तेन तेन च जन्मना। कृतक्षेत्रे शरीरे तु केदारे सिद्धतस्त्रया।

30 °) Ñ॰ महाराज; D1.4 M1 महाभाग. —) D10.11 T1 Ck.t [उ] त्पत्स्यते (for °चते). Ś Ñ V1.2 B1.4 D1-0.18 T2.4 पुनर्मत्येष्वजायत; B2.3 पुनर्यञ्जेनु (B2 °मेत्येषु)जायते.
& Cv: मत्येप्रप्यते मत्येप्रप्यता। व्यव्ययेन भूते छट्।; Cg: एविमव्यादि। उरपन्नेयम्। व्यव्यय वार्षः.
& — °) Ñ B1.8 D6.7.10.11 T M3 Ct -मुखोस्कृष्टे; B4 G2.2 -मुखाकृष्टे; D5 -मुखाप्रस्था; Ck as in text (for -मुखप्रस्ते). — 4) M2.10 -शिखा इव (for -शिखोपमा). Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 T2.4 जनकस्य महात्मनः; Ñ2 B वेदी (B2 देवी [meta.])संस्थानसंस्थिते. — For 30° d, D1.3.4 M6 subst.:

348* समुत्तस्थो पुनर्देवी क्षेत्राद्धलमुखक्षतात्। [Ds भूमे: ; Ms वेषा: (for देत्री). Ms क्षेत्रे इलमुखक्षते (for the post. half).]

31 ") Ś Ñ V1 B D2.5.8.9.12 T3.4 सेपा. Ś2.3 D12 नामा (for नाम). —Ñ2 B1.8 D1.3.4.6.7 T1.8 G1.8 M5.6 transp. 31°d and 31°f (except D6.7 followed by 351*). B4 repeats 31°d after 31 (preceded by 351*). —°) Ñ2 B1.2 D1.8.4 M6 हुदे; B8.4 (second time) हमं (for अनु-). G1 M5-मामा (for -प्राप्य). —°) D1.8.4 चाभवत् (for रक्षसः). Ñ2 B2-4 (second time) तव भाषां हतश्च सः(B4 यः); B1 G(ed.) तव भाषां कृ(B1 ह्र)ता च सा. —For 31°d, Ś Ñ1 V1.2 D2.5.8.9.12 T2 subst. and read after 31 (preceded by 351*):

349* त्रेतायुगे तद्वधार्थं जज्ञे तु जनकात्मजा।
[Ñi Vi Ti जातेयं; Di जज्ञे च (for जड़े तु).]

—6) D5.9 T2 G M5 सीर- (for सीता-). Ś V8 D1-4.6.8.
9.12 M3 तु (for [इ]ति). Ś V1.3 D1-9.12 T G1.3 M3.6
सीतेति; B1.4 सीता सा. —/) Ś Ñ V1.3 B1.9.4 D2.3.5.8.9.12
सानवै:; D1.6 छायेव (for मानुषै:). —For 31%, D10.11
G2 M1.2.4.7-10 subst.; while D6.7 T1.3.6 (after 31)
G1.3 M3.5.6 ins. after 31%:

350* उत्पक्षा मैथिलकुले जनकस्य महारमनः।

[113]

28

G. 7. 18. I B 7. 18. I L 7 17. I प्रविष्टायां हुताशं तु वेदवत्यां स रावणः।
पुष्पकं तत्समारुद्ध परिचकाम मेदिनीम् ॥ १
ततो मरुत्तं नृपतिं यजन्तं सह दैवतैः।
उशीरवीजमासाद्य ददर्श स तु राक्षसः॥ २
संवर्ती नाम ब्रह्मार्पभ्रीता साक्षाहृहस्पतेः।

-After 31, Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3 M6 ins.: 351* कृते युगे विनिर्वृत्तमेतत्परपुरंजय ।

[B1-3 कृतयुगे. Ñ1 हि; Ñ2 B D1.4 तु; D3.5 च; T3 [5]पि (for वि-). Ñ2 B1.2.4 निर्वृत्ते; D1.3.4 वृत्ते(D3 °तं) तु (with hiatus) (for निर्वृत्तम्). V1 D2 M6 निर्वृत्ते तु (D3 °तं च) (D9 M6 with hiatus). — V3 illeg. for the post. half. Ñ2 B4 ब्रेता; V1 तत:; B1 होतत् (for एतत्). D1.3.4 M6 आसीबराधिप (for परपुरंजय).]

Colophon. — Kāṇḍa name. Śī Vs D2 M7 om. — Sarga name: Ś Ñī Vī D2.5.8.9.12 वेदवर्युपाल्यानं (Ñī °ने रावणश्राप:); Ñ2 B D1.3.4.6 सीतोत्पत्तिः; Vs रामा-योत्पत्तिकथनं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñī Vs B1-3 D2.4 om.; Ñ2 D12 T3 15; V1 13; D8.9 T4 16. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामापंणमस्तुः G M8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

18

V2 missing for Sarga 18 (cf. v.l. 7.12.2).

- 1 °) V1 D5 हुताशं तु प्रविष्टायां. °) B1 देववत्यां (meta.). °) Ñ1 V1.8 B2.4 D6.7.10.11 T3 M10 तु; Ñ2 G2 M7 तं; B1 स (for तत्). G (ed.) तमारुद्धा. Ś1 D8 ततो विमानमारुद्धा; Ś2.8 D12 आरुद्धा पुष्पकं फ़ृत्स्वां. °) Ś V1 D2.5.8.12 पर्याक्रमत; Ñ1 D9 T3 पर्य(Ñ1 °र्या)क्रामत; G (ed.) परिवक्राम (for परिवक्राम).
- 2 °) \$2 महति; D4 महंते; D5 महते. b) V1 वे समाहिते; D2 देवते: सह(by transp.); T1 G2 M1 सर्व-देवते: —°) G2 उदीरं. B3 -ध्वजम्; D4 -वनम्; M6 -द्वीपम् (for जीजम्). % Cg.k.t: उद्गीरजीजमिति देश-नाम. % b) \$ D2 8.9.12 शेलं प्रेक्षतः Ñ V2 B D5 T3 शेलं (T2 स त) मैक्षतः V1 D1.24 M6 शेलं (D1.4 यज्ञं) पश्यित (for ददशे स तु). \$ Ñ V1.3 B D T3.4 M2 (before coir.).6.10 राषणः (for राक्षसः).
- 3 °) Ś Ñ V1.B4 D5.8.9.12 विप्रापि:(Ś D8.12 °र्प:); V3 B2.8 D2 राज(B2 देव)पिर्; T8 अझपें:.—³) Ś Ñ1 V3 D2.8-18 T3.4 G1 M5 साक्षान्ताता(by transp.); V1

याजयामास धर्मज्ञः सर्वेब्रह्मगणेर्द्यतः ॥ ३
द्वा देवास्तु तद्रक्षो वरदानेन दुर्जयम् ।
तां तां योनिं समापन्नास्तस्य धर्मणभीरवः ॥ ४
इन्द्रो मयूरः संवृत्तो धर्मराजस्तु वायसः ।
कृकलासो धनाध्यक्षो हंसो वै वरुणोऽभवत् ॥ ५

साक्षादिव. M8 प्रजापते: (for बृहस्पते:). Ñ2 B बृहस्पति-कुलोसव:.—°) B2 सर्वज्ञ:; D2 T3 G1 धर्मज्ञ; M1 ब्रह्मापि:; M6 धर्मज्ञं (for धर्मज्ञ:).—") Ñ2 B1.2.4 D1.4 G3 M6 ब्रह्मगुणैर्; D3 विप्रगणैर्; D7.10.11 M3 Ck.t देवगणेर् (for ब्रह्मगणैर्). Ñ2 B1 D1.3.4 युत:; D6 T4 M10 सह (for बृत:). Ś Ñ1 V1 D2.8.9.12 T3 M4.7 तं सर्वें (Ñ1 V1 सर्वेश्व; T3 स सर्वें; M4.7 स्व समे ब्राह्मणेर्ट्वत:; M1 सर्वेदेवगणेर्ट्वत:.

- 4 ") B1 ततस्तु; D5 देवाश्च. V3 ततो (for तु तद्).

 b) Ś Ñ V1.8 B D2.5.8.9 12 T3 -दानात्मु- (for -दानेन).

 B2 reads in marg. from 4" up to 5. b6.7.

 10.11 T4 M4.10 तियंग- (M4 damaged after ति up to घ in 5); G1 M5.8 स्वां स्वां (for तां तां) \$\frac{5}{2}\$ Ñ V1.3 B

 D2.5.8-12 समाविष्टास; D1 समुत्पन्नास; D6.7 (marg. also as in \$\frac{5}{2}\$) T4 समास्थाय; T8 विदय (for समापन्नास). M6 तत्तद्वपं परित्यज्य. \$\frac{d}{2}\$) \$\frac{5}{2}\$ D8.12 तथा; V1.3 D8.5.9 T3 तसाद् (for तस्य). Ñ1 B2.4 M6 दर्शन- (for धर्पण-).
- 5 B2 reads 5 in marg.; M4 damaged up to u in 6 (for both, cf. v.l. 4).—6) B2 संभूतो; D6 T1.2.4 G M1-3.5.8-10 तं द्या (for संवृत्तो).—6) B2 धर्मजातस्तु; T4 M10 धर्मराजश्च.—6) M10 कृकवाकुर.—6) D1.5.4 तु; D6 7.10.11 T4 M6.10 च (for वे).—After 5, Ñ V3 B D1.5.4.6.7.10.11 S ins.:

352* अन्येष्त्रपि गतेष्वेवं सुरेषु सुरसूद्नः।
रावणः प्राविशद्यज्ञं सारमेय इवाञ्चिः।

[M4 damaged from l. 1 up to the prior half of l. 2.—(l. 1) Ñ V3 B1.3.4 अन्ययोनि-(B3 °नि); B3 तां तो योनि; D6 अन्यादन्यं; D7 T3.4 G2 M1.2.7.9 अन्येष्ट्रेवं; G1 M5 अन्येष्ट्रियः; M6 अन्यत्वान्निर्-; M10 अन्येष्ट्रन्यं; Ct as above (for अन्येष्ट्र्यिः). D7 [अ]न्यं; T3.4 G2 M2.7.9 [ए]व; Ck.t as above (for [ए]वं). D1.4 अन्येष्ट्रेवं विपन्नेषु; D3 अन्यत्वं अकेण्यं (for the prior half). D1 om.; D6.7.10.11 G1.2 प्रतिपन्नेषु (for the prior half). D1 om.; D6.7.10.11 [अ]ति.2.5.7-10 Ct देवेषु; T1.2 G3 रावण: (for खरेषु). Ñ1 B4 M1.2.5.7-10 Ct देवेषु; T3.4 G3 दिवस्दन; B1 D6.7.10.11 [अ]ति.2.6-9 [अ]स्ट्रस्ट्रन; V3 विनिस्ट्रन; B1 D6.7.10.11 [अ]ति.2.6-9 [अ]स्ट्रस्ट्रन: (sic); निष्ट्रन(B1 °न:); D3 मधुस्ट्रन; T3.4 G1 [अ]स्ट्रस्ट्रन: (sic); M10 [ए]वारि (for स्ट्रस्ट्रन:).—(l. 2) G (ed.) अर्थ (for यज्ञं). T1.2 G3 प्राविश्वस्त्रशालां च (for the prior half).]

तं च राजानमासाद्य रावणो राक्षसाधिपः।
प्राह युद्धं प्रयच्छेति निर्जितोऽस्मीति वा वद ॥ ६
ततो मरुत्तो नृपतिः को भवानित्युवाच तम् ।
अवहासं ततो मुक्त्वा राक्षसो वाक्यमब्रवीत् ॥ ७
अकुत्हरुभावेन प्रीतोऽस्मि तव पार्थिव ।
धनदस्यानुजं यो मां नावगच्छिस रावणम् ॥ ८

6 °) D1.3.4 तं स; M6 स तं (for तं च). Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 तं राजानं समासाद्य (B1 °गम्य); T3.4 मरुतं नृपमासाद्य. —M4 damaged from प; in b up to नृ in 7°. — s) Ś 1 D8 वद वा निजितोस्म्यहं.

7 Ms damaged up to न in "(cf. v.l. 6).—") D1.3.4 पप्रच्छ; D5.6 महतो. —After 7", Ms ins.:

353* तं राक्षसमधात्रवीत्। धन्यः खल्ज भवान्येन.

— ⁵) Ś Ñ Vs B D2.5.8,9.12 Ts [अ]भाषत; D1.5 G2 [उ]वाच ह. V1 T4 कस्त्वं भोसीत्य(T4 °स्विमत्यभि)भाषत.
— °) Ś D6.8 T3.4 अहदासं; T1.2 G M1-5.7-10 अपहासं.
Ś V1 D2.5.8.9.12 T3 च(T3 स) मुक्त्वा तद् (for ततो मुक्त्वा). % Ct: मुक्त्वा कृत्वा. % — ^d) Ś Ñ V1.5 B D2.5.8,9.12 T2 रक्षो वचनम्; D6.7.10.11 T1.2.4 G3 M1.3.7 रावणो वाक्यम् (for राक्षसो वाक्यम्). — Ma damaged from अववीत् up to धनद in 8°.

8 M4 damaged up to धनद in ° (cf. v.l. 7).—") \$ Ñ1 V1 B3 D3.5.6.8.9.12 T G1.2 M2.3.5-10 Cv अ(V1 स)कोत्दलः; V3 B4 D1.4 सुकृत्दलः; D7 आ: कोत्दलः; G3 कोत्दलः; Cg.t as in text (for अकृत्दलः-).—") B3 [5]हं (for ऽस्मि).—") D7 G1 M5.6 [अ] जुजो. M6 योहं; M10 हवं मां (for यो मां).—") M1 पार्थिव (for रावणम्).—For 8°d, \$ Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3 subst.:

354* भ्रातरं धनदस्यैवं रावणं यन्न वेस्ति माम्।

[\$1 V1 B3 D8 T3 [ए]व; Ñ1 [अ]हं (sic); Ñ2 V8 B2.4 [इ]ह; D6 [अ]सि(sic) (for [ए]वं). B1 आताहं धन ३२ स्व दं; D1.3.4 आतरं थो (D8 च)धनेशस्य (for the prior half). \$1 वेशि यन्न (sic); V3 यन्न विद्धि. Ñ B वेश्ति (Ñ2 विद्धि) मां यन्न (B1-3 °तु; B1 यं न) रावणं; D1.3.4 न मां जानासि रावणं (for the post. half).]

9 ") D6.7.10.11 [S] न्यो; T4 वा (for सो). Ñ B को हि नाम स(B4 त्रि-) लोकेषु. —M4 damaged for bod.

- b) B1 नो बलं: D1.3.4 रावणं (for मे बलम्). —For 9 b, S V1.3 D2.5.8.9.13 T3 subst.:

त्रिषु लोकेषु कः सोऽस्ति यो न जानाति मे बलम् । अतरं येन निर्जित्य विमानमिदमाहृतम् ॥ ९ ततो मरुत्तो नृपतिस्तं राक्षसमथात्रवीत् । धन्यः खल्ज भवान्येन ज्येष्ठो आता रणे जितः ॥ १० नाधर्मसहितं श्लाध्यं न लोकप्रतिसंहितम् । कर्म दौरात्म्यकं कृत्वा श्लाधसे आतृनिर्जयात् ॥ ११

G. 7. 18. 12 B. 7. 18. 11 L. 7. 17. 11

355* लोकानां न स लोकोऽस्ति यो मे वीयं न विन्द्ति।

(V1 स न (by transp.). V3 सर्वलोकेस्यो (for न स लोकोऽस्ति).]

—Ds om. 9°d. —°) Ñ B धनदं (for आतरं). Vi Ti Gi Ma.s आतरं में (Vi तं) विनिर्जिता. —d) Bs एतद् (for इदम्). Ds अद्भुतं (for आहृतम्).

10 6) Ds मारुतो; Ds मरुत: D1.3.4.6.7 10.11 G1 M1.2.4-7.0 स(G1 Ms तु) नृपस् (for नृपतिस्). — b) De.7. 10.11 M3(before corr.).10 रावणम् (for राक्षसम्). S Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 Ms रावणं प्रत्यु(D1.3.4 Ms तमु) वाच इ(T3.4 व्यभाषत). — b) V3 मान्यः (for घन्यः). V1 भवानेवं; Ds त्वया येन. — M4 damaged from 10 up to संहि in 11 .— b) S1 D8 निजो (for ज्येष्ठो). V1 त्वया जितः. & Ck: अनन्तरमन्न कचिदेकः क्षोको दश्यते। स तु गतार्थस्वादुपेक्ष्यः।; Ct: 'कोकेषु विचते' इत्युत्तरम् 'नाधर्मसहितं श्लाच्यं न कोकप्रतिसंहितम्। कर्म दौरास्म्यकं कृत्वा श्लाघसे भ्रानृनिर्जयात्' इत्येकः श्लोकः प्रक्षिप्तः। उक्तार्थस्वादितं कतकः. & —After 10, De.7.10.11 T3.4 M4 (damaged) ins.; M10 ins. after 11 ...

356* न स्वया सदशः श्लाध्यक्षिषु लोकेषु विद्यते।

11 Ma damaged up to संहि in b (cf. v.l. 10).
—") B1-3 -सहितं आह्यं; De Ma Cv -र (Ma Cv -स) हितं कमें (for oतं आह्यं). Ś V1.5 D2.5.8.9.12 T3.4 न (V1 D5 अ-; D9 T8 ना-; T4 स्व-) धमें सदर्श (D2 oसंहितं) प्रोक्तं (V1 प्राप्तं).
—b) B(ed.) तल्लोकं; M10 न लोभ-. G2 -प्रतिहिंसितं; M1 -प्रतिनिंदितं; M5 -प्रीतिसंहितं; Cv -प्रतिसंहतं (for -प्रतिसंहितम्). Ñ B न च लोकं (Ñ1 B2 oz-) विगहितं; De T3.4 न लोकं प्रति तिहतं; T1.2 G1.3 M2 न लोकः (M3 लोकोयं) प्रतिनंदित. —After 11 ob, M10 ins. 356*: —) Ñ2 B ट्वं तु; D12 धमे-; T1.2 G3 M2 कथं; M1 सथ (for कमे). Ś D2.8.
9.12 T1.2 G3 पापारमकं; Ñ2 B दौरात्म्य (B3 or)त:; D3.6 M6.10 or) Ñ V1.3 B2.3 D3.6.9.10.12 आहमसे. Ś D2.8.
9.12 आतृनिंद्या; Ñ V1.3 B D1.8-6 T2 oनिर्जयं; D6.7 M6 of भजेयात् (M6 or); Cv as in text (for जातृनिजेयात्).

G 7.18.13 B 7.18.12 L 7 17.13 कि त्वं प्राक्षेत्रलं धर्म चिरत्वा लब्धवान्वरम् ।
श्रुतपूर्वं हि न मया याद्यं भाषसं स्वयम् ॥ १२
ततः शरासनं गृद्ध सायकांश्व स पार्थिवः ।
रणाय निर्ययौ ऋद्धः संवर्तो मार्गमाष्ट्रणोत् ॥ १३
सोऽज्ञवीत्स्रोहसंयुक्तं मरुत्तं तं महानृषिः ।
श्रोतव्यं यदि मद्राक्यं संप्रहारो न ते क्षमः ॥ १४
माहेश्वरिमदं सत्रमसमाप्तं कुलं दहेत् ।
दीक्षितस्य कुतो युद्धं ऋ्रत्वं दीक्षिते कुतः ॥ १५

12 M9 om. 12 ab. — a) Ś D2.8.9.12 किं त्वेक:; B3 किं तु ते; D6 एक: प्राक्; D10.11 Cg.k.t कं त्वं प्राक्; Cv किंत्वं प्राक् (as in text). Ñ B1.2.4 D5 केवलो (for केवलं). Ś Ñ1 V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 M6 धात्रा; Cv.g.k.t as in text (for धमें). — b) M4 damaged from लड्घ up to तिष्टे in l. 1 of 357*. Ś Ñ1 V1 D2.8.9.12 T3.4 निर्मितः पापकमंकृत; Ñ3 B D1.3.4 M6 निर्मितः क्र्र (B1-3 कृत)कमंकृत (B3 वित्); V3 निर्मितः पापकृत्तमः; D6 निर्मितः कर्मपापकृत्. — c) Ś1 Ñ1 V8 B3 D1.4.8 M8.9 अतं पूर्वं; D3 पूर्वं अतं. B4 D1.3.4 M6 निर्मितः कर्मपापकृत्. — d6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां; M6 ताहरां. D1.3.4 M6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां; M6 ताहरां. D1.3.4 M6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां; M6 ताहरां. D1.3.4 M6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां; M6 ताहरां. D1.3.4 M6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां; M6 ताहरां. D1.3.4 M6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां; M6 ताहरां. D1.3.4 M6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां; M6 ताहरां. D1.3.4 M6 वहिं (by transp.). — d) T4 सहरां (for भाषसे). D6.7 भाषसे हिं यथा स्वयं; D10.11 भाषसे याहरां स्वयं. — After 12, Ñ

357* तिष्ठेदानीं न मे जीवन्त्रतियास्यसि दुर्मते । अद्य त्वां निहातैर्वाणैः प्रेषयामि यमक्षयम् ।

[(l. 1) Me damaged up to तिष्ठे. Ds वै नीन; Ds वै जीवन् (for मे जीवन्). —(l. 2) G1 त्वा. Me damaged for यमक्षयम्. Vs नयामि यमसादनं (for the post. half).]

13 °) Ś V1 D2.5.8.9.12 T3 मृहीत्वा तु(V1 °पि; D5 T3 च) ततश्चापं; Ñ B इत्युक्त्वा धनुरादाय; V3 स मृहीत्वा ततश्चापं. —) Ś23 D12 सायकं. Ś V1.3 D2.5-12 T4 नरा- धिप:; T2 M1 [ए]च पार्थिव:; T3 स राधव: (for स पार्थिव:). —) M10 रावणं (for रणाय). Ś Ñ V1 3 B D1-5.8.9.12 T3 M6 निर्जगाम (V3 lacuna) ततस्वस्य. —) B1.2 महत्ती (sic); D6 संवृत्ती (for संवृत्ती). — M4 damaged from मावृणीत् up to श्रीत in 14°.

14 Ms damaged up to श्रोत in ° (cf. v.l. 13).
— °) \$2.2 D2.5.2.12 T3.4 धर्म- (for स्नेह-). Ñ1-संश्चिष्टस; Ñ2 B4-संश्चिष्ट; B1.3 -संश्चिष्ट; B2-संदिष्ट; M6-संयुक्तस; G(ed.)-संश्चिष्टस (for संयुक्तं). \$1 D8 संवर्तो धर्मसंयुक्तं.
— T6 damaged for *** .— *) Ñ B M6 तं मरुक्तं (by transp.); D1.5 मरुक्तं तं; D2 T3 मरुक्तं तु. G2 M2.5.7 महीपति (for महानृषि:). \$ Cg.t: महानृषि: तत्पुरोहित इसर्थः (Ct °षि: संवर्तः). \$ — °) \$1 V1.3 D2.5.9 ते महां; \$2.3 D2.12 ते (D12 मे) सख्यं; Ñ1 मे वाक्यं; B3 तद्दाक्यं; T8 तन्महां (for महाक्यं).— *) B2 च (for ते).

संशयश्च रणे नित्यं राक्षसश्चेष दुर्जयः।
स निवृत्तो गुरोर्वाक्यान्मरुत्तः पृथिवीपतिः।
विसृज्य सशरं चापं खस्थो मखमुखोऽभवत्॥ १६
ततस्तं निर्जितं मत्वा घोषयामास वै शुकः।
रावणो जितवांश्चेति हर्षानादं च मुक्तवान्॥ १७
तान्भक्षयित्वा तत्रस्थान्महर्षान्यज्ञमागतान्।
वितृतो रुधिरैस्तेषां पुनः संप्रययौ महीम्॥ १८

15 ⁶) G2 lacuna for सत्रमस. N2 B मा(B8 म)हे-धरो हि यज्ञोयम् (for ⁶). Ñ2 B2-4 असमाप्त:.—For 15⁶, Ś V1.3 D2.5.8.9.12 T3 subst.:

358* माहेश्वरोऽयं यज्ञस्ते हन्यात्कुलमिष्टितः। [\$2.3 D2.8.12 महेश्वरो. V1 D5.9 Ts अनिष्टितः.]

—G1.2 M7.8 om. 15°d.—°) M4 damaged from इं up to d. Ś3 युक्तं (sic) (for युद्धे).—d) V3 D6.7.10.11 को शिखं; D5 कुद्धत्वं (for कूरत्वं).

16 ") M4 damaged after संश up to ". Ñ2 विजयश्च. V3 D6.7.10.11 T3 M3.7 जये; T1.2 G M1.2.5 8-10 जयो;
T4 कुतो (for रणे). Ñ2 [S]नित्यं; B3 G2 M1.6.8.9 नित्यो.
— b) V3 lacuna for राक्षस. Ś Ñ2 V3 B23 D1-5.8.9.12
T1.2 G1.3 M1.6.7 [ए]व; D6.7.10.11 T4 G2 M3.10 सु- (for [ए]प).— D2.4 T2 G1.2 M6 संतिवृत्तो; D6 स निवृत्तो.
— T4 damaged from d up to Sh in '.— D1.2.4-6

महत:.— S V1 D2.5.8.9.12 T3 उत्सुज्य (for विस्ज्य).
— f) Ś D2.8.9.12 M6 स्थितो; B1.3.4 सुखो; G1 स्पष्टो (for स्वस्थो). Ŝ Ñ V1 B D1-5.8.9.12 मखमुखे; B1 'ख-). Ñ B
D1.3.4 स्थित: (for Shवत्). D6 तत: स्वस्थो मखेमवत;
G3 स्वस्थो मखमुपे (lacuna); M10 भीतोस्मीत्याई
रावणं. & Ct: मखमुखो मखसमाहयुन्मुखः. &

17 ") Mi तु (for तं). Ma damaged from निर्जितं up to ह in ". Ś Ñ Vi.3 B D2.8.9.12 T3 ज्ञात्वा; Me दृष्ट्वा (for मत्वा).— ") D8 हर्षयामास (for घोष"). B3 पुन:; T1 दिश: (for ज्ञुक:).— ") D6 Mio उचेर (for चेति), Ś Vi D2.5.8.9.12 T3 M6 रावणो जयतीत्युक्त्वा; Ñ V3 B D1.8.6.7,10.11 T4 रावणो जयतीत्येवं (V3 D7.10.11 T6 "त्युचेर्).— ") Ś Vi.3 D2.6-12 T3.4 M6 वि- (for च). Ñ B हर्षगद्वया गिरा.

18 Tr damaged up to तत्र in ".—") Sr V1.8 D2.5.8.9 Ts स; Ñ B1.8.4 D1.8.4 M6 ते (for तान्). S2.8 B2 D18 अक्षियता च तत्रस्थान्.—") S Ñ V1.8 B2-4. D2.5.8.9.12 Ts ब्रह्मधीन. —T4 damaged from मागतान् up to म in ". S Ñ V1 B2 D2.8.9.12 यज्ञसंगतान्; B1.4 D1.8.6

रावणे तु गते देवाः सेन्द्राश्चैव दिवौकसः।
ततः स्वां योनिमासाद्य तानि सत्त्वान्यथाब्रुवन् ॥ १९
हर्पात्तदाब्रवीदिन्द्रो मयूरं नीलबर्हिणम्।
प्रीतोऽस्मि तव धर्मज्ञ उपकाराद्विहंगम ॥ २०
मम नेत्रसहस्रं यत्तते बर्हे भविष्यति।

°संस्थितान् ; D6 °संमतान् ; T3 'संस्तरे; M6 °संहितान् (for यज्ञमाग°).—") M4 damaged after वितृ up to दे in 19". Ś V1 B5 D2.8.12 T5 वितृष्णो; V3 illeg.; B1.4 D1.3.4 M2.7-9 वितृसा; D5 T1.2 M5 स तृसो; G2 राक्षसो; M5 राक्षसा; M6 वितृषो; Ck.t as in text (for वितृसो). D7 रुधिरेणेषां. % Ck.t: वितृसो विशेषण तृसः. % — 4) Ś D9 पुनः स; G2 वितृसः (for पुनः सं-). B1.4 D1.3.4 M2.6. 8.9 संप्रययुर्. M5.7 वितृसाः(M7 राक्षसाः) प्रययुर्महाँ.

19 M4 damaged up to दे in 6 (cf. v.l. 18).
—6) D5 [S] थ (for तु). D1.2-5 M6 ततो (for गते).
M4.5.7 तत्र (for चैव). D1.3-5 M6 या(M6 ग)ते (D5 प्रया)
ते क्रक्सिण (for b). T3 सेंद्राश्चेवासरा: श्रुखा रावणं जितकाशिनं. —For 196, Š Ñ V1.3 B D2.8.9.12 subst.:

359* जितकाशिनो निवृत्तस्य रावणस्य तु ते सुराः।
[Prior half hypm. Ñ2 B2-4 [अ] य ते; B1 ततः (for तु ते).]

" °) Ñ V1 B Ms पुन: (for तत:). Ñ1 V1 आगम्य; Ñ2 B D6.7 T4 M10 आस्थाय (for आसाद्य). Ś V3 D2.5.8.9.12 T3 पुन: स्वरूपमास्थाय; D1.2.4 पुन: स्वां प्रकृतिं प्राप्य. — d) Ś V3 D8.12 तानित्येत्रम् (for तानि सस्त्रानि). Ñ B ते; V1 D6.7.10.11 T3.4 M10 च (for [अ]य). — M4 damaged from बन् up to त in 20°.

20 M4 damaged up to त in ° (cf. v.l. 19).

— °) Ś Ñ V3 B2-4 D2.8.9.12 T1.8 G8 M5 हपरियः

D1.3.4 तुष्टस्त्वयः; G2 M10 हपर्तियाः; M6 प्रहपरियः

Eपितदा). Ś D5 8.9.12 शको (for इन्द्रो). — b) V1 -लोहितः;

M8 -हिंचिणं (for -बिह्णम्). — Note hiatus between ° and d. — T4 damaged from 20° up to मम ने in 21°.

— d) Ś Ñ V1.8 D8.9.19 T3 M6 मुजंगारेः В D2.5 मुजगारेः

M5 हापकाराद् (for उपकाराद्). D6.7.16.11 मुजंगादि न

21 Ta damaged for मम ने (cf. v.l. 20). —) \$1
Ds.7.10.11 इदं (for मम). B2 नेत्रं; D1.3.4 त्विक्षः;
Ts [ए]वाक्षि- (for नेत्र-). \$ B2 D2.6-8.10-12 Ta Ma तु;
D2 om. (subm.); D5 हि (for यत्). —) \$ D8 पर्यंते
ते; Ñ1 B8 D3.12 त(D12 य)ते बहिन; B3 ते बहिषिः
D2.6.9 यत्ते बहैं(D6 °हें); D5 तव बहें; D7.10.11 Ta M10
पत्तद्वहें; K(ed.) यश्वद्वहें; L(ed.) यत्ते बहिर् (for तत्ते बहें). — Ma damaged from 21° up to the prior

वर्षमाणे मिथ मुदं प्राप्स्यसे प्रीतिलक्षणम् ॥ २१ नीलाः किल पुरा बर्हा मयूराणां नराधिष । सुराधिपाद्वरं प्राप्य गताः सर्वे विचित्रताम् ॥ २२ धर्मराजोऽत्रवीद्राम प्राग्वंशे वायसं स्थितम् । पक्षिस्तवास्मि सुप्रीतः प्रीतस्य च वचः शृणु ॥ २३

G. 7. 18. 33 B. 7. 18. 24

half of 361*. —°) Ñ1 V1 पय:; D1.8.6 M6.7 मदं (for मुदं). — ⁴) D1.8.6 T6 G M1-8.5-10 प्राप्स्यसि. Ñ1 परं हर्षमुपेट्यासि; V1 सदा चैव प्रहृष्यासि. —For 21°4, Ś Ñ2 V8 B D2.5.8.8.12 T8 subst.:

360* मिय वर्षति हुपँ च परं स्वमुपयास्यसि।

[Ds हर्ष त्वं, Ts वर्ष च (for हर्ष च). Ñs Bs मिय वर्ष विस्जिति; Bs.4 मिय प्रवर्षमाणे च (for the prior half). B1 परं स्वम्; Ts मुदं त्वम् (for परं त्वम्). Ñs B2-4 हर्षमुपेष्यसि; D5 चैव समेश्यसि (for त्वमुपयास्यसि).]

-Then Ts cont.; while Ds.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins. after 21:

361* एवमिन्द्रो वरं प्रादानमयूरस्य सुरेश्वरः।

[M4 damaged up to the prior half. M3 reads मयूरस्य int. lin. M5 महेश्वर: (for मुरेश्वर:).]

22 °) Te damaged from पुरा up to at in °. Ñe पुरा किल (by transp.). Di.s.e राम (for बहां). % Cg.t: नीला: किलेति। नेत्ररहिता (Ct °ता: केवलं नीला) हलाथं: I; so also Ck. % — b) Ś Ve De.s.s.e.ie Te हवा (Ds.e Te °हा) भवन् ; Vi बभूव ह; Ge.e Me नरेश्वर (for नराधिप). — °) Ñe B सुराधिप-; Ge सुरेश्वराद् (for सुराधिपाद्). — Me damaged from at up to वंदी in 23°. Bi.s -वरं लह्या. — b) Bi त्वत्र; De होवं (for सर्वे). Dr.10.11 [s]पि बहिंग: (for विचित्रताम्).

23 Ma damaged up to बंदो in b (cf. v.l. 22). S
Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 To Mo read 23-26 after 32
(Ñ1 V1 D1.3.4 To preceded by 362*). To reads 23-26 (damaged from 23° up to पाँचस्त in 23°) after the first occurrence of 362*.—") Si D8.12 यमस्त्वयः \$2.8 Ñ V3 B D1-6 To Mo यमस्त्वाः V1 D5.0 यमस्त्व (D9°स्तम्); Cg as in text (for धर्मराजो). D12 नित्यः; M3 तत्रः; M6 वीर (for राम).—b) S2 वायसः; Ñ1 प्राव्हिः; D5 प्राव्हेशः; D8 प्रवेहो (for प्राप्त्रेहेशे). S D2.8.9.12 चीप-संस्थितः; D5 वायसे स्थितः; D10.11 वायसं प्रति. % Cg: प्राव्हेशे यज्ञशास्त्राहाराणि।; Ck: प्राव्हेशे प्राप्त्रविगेंहेः ।; Ct: प्राव्हेशे प्राप्त्रविगेंहेः %—") T1.2 G2 [अ]य (for [अ]स्मि). S B3 D2.8.9.12 T2 संग्रीतः; Ñ1 सुप्रीतिः. D1.3.6 तवास्मि पश्चिन्सं(D3°न्सु)प्रीतः.—") S2 प्रीतस्तु; D10 तस्य में (for प्रीतस्य). T4 om. च (subm.). S Ñ2 V8

G. 7. 18. 34 B. 7. 18. 25 L. 7. 17. 31 यथान्ये विविधे रोगैः पीड्यन्ते प्राणिनो मया।
ते न ते प्रभविष्यन्ति मिय प्रीते न संशयः ॥ २४
मृत्युतस्ते भयं नास्ति वरान्मम विहंगम ।
यावन्तां न विषष्यन्ति नरास्तावद्भविष्यसि ॥ २५
ये च मद्भिषयस्थास्तु मानवाः क्षुधयार्दिताः ।
त्विष भ्रक्ते तु तृप्तास्ते भविष्यन्ति सवान्धवाः ॥ २६

B Ds.5.8.9.12 शुणु मे वच:; V1 Ds.7.10.11 T1-3 M3 वचनं शुणु (for च वच: शुणु).

24 For sequence in Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12
T3.4 M6, cf. v.l. 23 and 32. D2 om. 24. Ś Ñ V1.3
B1.3.4 D5.8.9.12 T3 transp. 24 and 25.—) B2.3 D1
T4 G1.2 M8.6.8 यथान्येर; D3 ये चान्ये (for यथान्ये). M4
damaged from रोगै: up to प्रीते न in . T1.2 G3
मार्गारीविप्रिये (G2 विथे) रोगै:.—) T3 युज्यंते (for
पीड्यन्ते). Ś D8.9.12 सदा; Ñ2 B तथा; V1 सुवि; V3 तदा;
D5 स्वयं (for मया).—) Ś Ñ V3 B D5.8.9.12 न त्वामिन;
V1 T3.4 न नु(V1 त्वां) ते प्र-; D1.8.4 M6 त्वयि ते न; M1
*** प्र-; Cv.g.k.t as in text (for ते न ते प्र-). % Ck:
ते न इति पदम्। ते रोगा इत्यर्थः. %—) Ś Ñ2 V3 B
D1.8-5.8.9.18 M6 नु(D8 सु-) वायस; Ñ1 V1 T3 विदंगम
(for न संशयः).

25 For sequence in Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12
T3.4 M6, cf. v.l. 23 and 32. Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D5.8.9 12
T3 transp. 24 and 25.—*) Ś Ñ² B²-4 D².5.8.9.12
मृत्युतो वै; V3 शून्यतो वै; D1.4 मत्तस्तव; D3 M6 °तश्च (for
मृत्युतस्ते). G नास्ते.—*) T4 damaged from मम up
to *. Ś Ñ V3 B D².3.6.8.9.12 M6 मत्तस्तव; V1 T3 मत्त
प्व (for वरान्मम). D1.4 मृत्योस्तव तु वायस.—*) B1 हि
स्वां (for त्वां न). Ś Ñ V3 B D².8.9.12 हिनिष्यंति; T²
भविष्यंते(sic) (for वधिष्यन्ति).—D² reads erroneously 24 in place of 25 .—) Ñ1 जनास; Ñ3 B परे;
G² स्त्रोक्स (for नरास). Ñ1 M6 धरिष्यसि; M8 गमिष्यसि;
G(ed) चरिष्यसे (for भविष्यसि). Ś V3 D5.8.12 तावस्वं
हि(V3 च) धरिष्यसि; V1 T3 मनुष्यास्त्वं चरि(T3 वसि)
ध्यसि; D1.3.4 परे तावचरिष्यसि; D9 तावस्वं न मरिष्यसि.

26 For sequence in Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12
Ts.4 M6, cf. v.l. 23 and 32.—") Ñ2 V3 B1.3.4 D1.3.
4.9 M6 यक्ष; B2 यं तु; D2 पर्य; D12 यथा; G1 ये *; G2 ये
तु; K(ed.) एते (for ये च). Ñ V1 B D2-5.9 T3 M4.6.7
महिषयस्थानां; V3 D6.7.10.11 T4 M10 महिषयस्था वै(T4
*** damaged); D1 मत्यों विषस्थानां(sic) (for *स्थास्तु).
\$ D8 यदि महिषयस्थांस्तु(D8 'ये प्राप्तो). % Cg.k.t:
महिषयस्था यमडोकस्थाः %—') G2 च क्षुधार्दिताः; M4.7
क्षुध्यान्विताः; K(ed.) क्षुद्रयार्दिताः (for क्षुध्रया). \$1

वरुणस्त्वत्रवीद्धंसं गङ्गातोयविचारिणम् । श्रूयतां प्रीतिसंयुक्तं वचः पत्ररथेश्वर ॥ २७ वर्णो मनोहरः सौम्यश्रन्द्रमण्डलसंनिभः । भविष्यति तवोदग्रः शुक्कफेनसमप्रभः ॥ २८ मच्छरीरं समासाद्य कान्तो नित्यं भविष्यसि । प्राप्स्यसे चातुलां प्रीतिमेतन्मे प्रीतिलक्षणम् ॥ २९

D8 मानवो निर्वपेरविय; \$2.3 Ñ2 V3 B D1-4.9.12 मानवो (B3 नराणां) निर्वपिष्यति; Ñ1 V1 D5 T3 निर्वपिष्यंति मानवाः.
—") V1 D1.3.4 M2.8.9 स्वया. Ñ1 V1 T3 च; Ñ2 V3 D10.11 सु-; D1.4 [S]ति-; D3 वि- (for तु). B2 तुष्टे तु; D6 T2 M1.3 तृप्ते तु; M2.8.9 भुक्तेन (for भुक्ते तु). B1 ते तृप्ता (by transp.).—") Ś Ñ V1.3 B D2.5.8.9.12 T3 [ब]न्य (V1 °पे)लोकगाः; D1.6 त्रिलोकगाः; L (ed.) [अं]त्य-लोकगाः (for सवान्धवाः).

27 D11 missing for 27-33.—°) V3 च (for तु).
— b) M4.7 गंगातीये. T1.2 G2.3 M1.3.5 -विहारिणं (for -विचा°).—°) Ś Ñ2 V3 B D2.8.9.12 मे प्रस(B1.2°प)स्वस्य; Ñ1 V1 D1.3.4 T3 M6 प्रीतिपूर्वं मे; D5 मे प्रसादश्च
(for प्रीतिसंयुक्तं).—d) Ñ1 B3.4 चरं; V1 B6 D5 चरः;
D7.10 ततः (for वचः). V3 पत्ररथेश्वरं; B3 च पतगेश्वर
(for पत्ररथे°).

28 Dn missing for 28 (cf. v.l. 27). Do om. 28-29. — Dl.3.4.6.7.10 Tl.2.4 G Ml.2.4.6-10 मनोरमः (for °हर:). B4 Tl.2.4 G Ml-3.7-9 सौम्य. — Dl.4 damaged from मण्डल up to मच्छ in 29.5 Ñ2 V8 B D2.8.9.12 -निर्मल:; Dl.3.4 -मंडित: (for -मंनिम:). — V1 om. (hapl.?) 28.4 — Sl तथोदम:; \$2.3 किलोदम:; G2 ततोदम: . — Sl Ñ1 D2.8.9.12 गुक्कतोय-; Ñ2 Dl.4 M6 गुक्क: फेन (D4**); V8 D7.10 G2 M10 गुद्धफेन-; D6 °पक्ष- (for गुक्कफेन-). Dl.3.4 -समग्रुति: .

29 D11 missing for 29 (cf. v.l. 27). D5 om. 29^{ab}; T4 damaged up to मच्छ in a (for both, cf. v.l. 28).—a) D6 प्रभावात; D7 प्रभाव; T4 *सादात (for शरीरं). & Cv.t: मच्छरीरं जलम्।; so also Cg.k. &—b) Ś Ñ V3 B D2.8.9.12 तोयं(Ñ B जलं; D2 तोयं) जलच(B3°घ)रेश्वर; V1 सदास्यास्तु जलेचर; D1 पक्षजालवतां वर; D3 M6 जले:(D3°ले) पक्षवतां वर; D4 जालपक्षवतां वर; T3 जलेचर सदा भव.—b) Ś1 D2.8.9 प्राप्ट्यसि; Ñ1 B लप्ट्यसे. Ś D1-5.8.9.12 हि (for च). V1 T3 भविष्यत्यतुला प्रीतिर्.—b) Ś Ñ V1 B1.2.4 D3.8.9.13 पत्रते; B3 यद्भवेत् (for प्तन्मे). V3 (with hiatus) लक्षणं प्राप्य उत्तमं.—After 29, T4 reads 32°d (including 362*) for the first time repeating it (along with 362*) in its proper place.

हंसानां हि पुरा राम न वर्णः सर्वपाण्डुरः।
पक्षा नीलाग्रसंवीताः कोडाः शष्पाग्रनिर्मलाः॥ ३०
अथात्रवीदेश्रवणः कुकलासं गिरौ स्थितम्।
हेरण्यं संप्रयच्छामि वर्णं प्रीतस्तवाप्यहम्॥ ३१

सद्रव्यं च शिरो नित्यं भविष्यति तवाक्षयम् । एप काश्चनको वर्णो मत्त्रीत्या ते भविष्यति ॥ ३२ एवं दत्त्वा वरांस्तेभ्यस्तिसान्यज्ञोत्सवे सुराः । निवृत्ते सह राज्ञा वै पुनः स्वभवनं गताः ॥ ३३

G. 7. 18. 36 B. 7. 18. 34

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टाद्याः सर्गः ॥ १८॥

30 D11 missing for 30 (cf. v.l. 27). T4 om. 30.
—") D1.34 तु; G1 वा (for हि). Ś Ñ2 V3 B D2.8.0.12
राजन्; M1 नाम (for राम). — ") Ñ2 वर्णः सर्वत्र; B3 वर्णश्च
श्वेतः; B4 वर्णः सर्वो हि; D1.3.4 न वर्णः ग्रुक्तः; K (ed.) नीलवर्णः
स- (for न वर्णः सर्व-). T1.2 G M1-4.8-10-पांडरः. —D8.12
om. 30° ". — ") Ñ2 V1 B3 पक्षो. G2 M4.5.7.8.10 नीलाभः;
Ck.t as in text (for नीलाभः). Ñ2 V1 B3 संवीतौ;
D7 -सिहताः; G2 M10 -सहशाः; M4.7 -नीलाभाः; M5 -संकाशाः; Ck.t as in text (for नंतिनाभः). — ") Ś1 V3
D5 कोडः. D1 शूंगाभ- (for शब्पाभ-). Ś1 V3 D5 पांडरः;
D6-पिंगलाः (for निमेलाः). Ś2.3 D2 कोडाः सर्पाभपांडराः;
Ñ B कोडः(B1.3° द-) पृष्ठं च पांडु(B4° द्व)रं; V1 D9 कोडः
सर्वे(D9 पृष्ठ)श्च पांडरः।

31 D11 missing for 31 (cf. v.l. 27).—") B1 घनाध्यक्ष: (for वेश्रवण:).—") G2 कृतवासं (sic); M10 कृकवाकुं. D6.7 M10 पुर:- (for गिरो).—T4 om. 31° d. D9 reads from 31° -32 in marg.—") Ñ1 B2 D1.4 हिरण्यं; D9 तं हिरण्यं (hypm.). Ñ1 B2 D5 T3 ते (for सं-).—") B1 प्रीतो वणै (by transp.). Ñ1 V1 T3 हाई तव; D6 T1.2 M3 तव हाई; D7 तथाष्यहं (for तवाप्यहम्). B2 वणै प्रीतिसमन्वितं; M10 वणै पीतं तथा हाई.

32 D11 missing for 32 (cf. v.l. 27). D8 reads 32 in marg. (cf. v.l. 31).—") B2 स्वरूपं; B2 सुद्रपं; D6.7 T3.4 G1.3 M8.5 सद्ग्वं; G2 द्रविणं; Cg.k.t as in text (for सद्ग्वं). Ś2 lacuna for च. D8 शिरोदेशे. % Ck: सद्ग्यमित स्वर्णवर्णमित्यथं: 1; so also Ct. %—") T8 तथाक्षयं.—T4 reads 32° and 362* for the first time after 29 repeating it along with 362* here.—"") T3 G1 M8.6 एवं. Ś B1.2 D1-5.8.9.12 M6 चां(D8.9 वां; M6 जां)जनको; G1 कांचनगो; Cg.k.t as in text (for काञ्चनको). B8 एतते परमी वर्णस. % Ct: एष काञ्चनक इति। पूर्वं हि कृक्छासा अक्षनवर्णो इत्याहु: . % Ñ2 B तवेह न

(B3 च); T3 नि:शेषस्ते (for मत्त्रीत्या ते). D1.3.4 निश-द्यति. Ś V3 D2.8.9.12 नि:शेषं ते निश्चिते (D2.8.9 °ति); D5 नि:शेषं च विद्वास्यति (for d). Ñ1 V1 T4 (first time) प्रतःकांच (V1 T4 °चांज) नकं वर्णमपनेष्यामि सत्तम. — After 32, Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.13 T3 M6 read 23-26 (Ñ1 V1 D1.3.4 T3 preceded by 362*). — After 32, Ñ1 V1 B2 D1.3.4 T3.4 ins.:

362* रूपमन्यत्प्रयच्छामि तसचामीकरप्रभम्।

[D1.3.4 वर्णमन्यं; ·T3.4 (second time) रूपमन्यं (for °मन्यत्). T4 (first time) damaged for करप्रमम्.]

-Alter 362* (first occurrence), T4 reads 23-26.

33 D11 missing for 33 (cf. v.l. 27).—) Ta damaged from वरांस up to रा in . Ñ2 B2 D12 M10 वरं. S Ñ V1.8 B D2.8 5.8.9.12 तेषां (for तेम्यस).—) S D2.8.9.12 यज्ञाश्रमे; Ñ V1 B1.4 D8 यज्ञोत्तमे; V8 B2 D1.8.4 यज्ञे त ते; T3 यज्ञे तत: (for यज्ञोरसवे).—) T1 G2 M7 निर्वृत्तं; M8 निर्वृत्ता:; M8.10 निष्ट्ता:. D7.10 T4 M6.10 राज्ञा ते; G1 यज्ञे वे (for राज्ञा वे). S Ñ V1.2 B D1.8.4.5.8.9.12 T3 निष्टृत्तं यज्ञसमये; D2 निष्टृताश्च दि ते राज्ञा.—) T4 M6 तत:; G1 प्रीता:; M9 सवें (for पुन:). S V8 D2.5.8.9.12 स्विष्यं; B2 स्वं स्वं स्थळं; D1.6 स्व मुखनं; T3 M1 स्वं (M1 सु-) भवनं. B2 G1 ययु: (for गता:).

Colophon. — Kāṇḍa name: Śī om. — Sarga name: Śī Ѳ V1.3 B D2.5.8.9.12 मरुजसमागमः; Śɔ.३ मरुजसमागमः; Ñा मरुजस्वणसमागमनं; D1.4 मरुजसमागमः; D2 मरुजप्रशः. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñī V3 B1-3 D1.2 om.; Ѳ illeg.; V1 14; D2.3 T4 17; D12 T2 16. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामापणमस्तु; G M1.2.5.8 with श्रीरामापणमस्तु; M10 श्रीरामचन्द्राय नमः.

G, 7, 19, 1 B, 7, 19, 1 L, 7, 18, 1 अथ जित्वा मरुत्तं स प्रययो राक्षसाधिपः ।
नगराणि नरेन्द्राणां युद्धकाङ्की दशाननः ॥ १
स समासाद्य राजेन्द्रान्महेन्द्रवरुणोपमान् ।
अत्रवीद्राक्षसेन्द्रस्तु युद्धं मे दीयतामिति ॥ २
निर्जिताः स्मेति वा ब्रूत एपो हि मम निश्चयः ।
अन्यथा कुर्वतामेवं मोक्षो वो नोपपद्यते ॥ ३
ततस्तु बहवः प्राज्ञाः पार्थिवा धर्मनिश्चयाः ।

19

V2 missing for Sarga 19 (cf. v.l. 7.12.2).

1 ") \$ V3 D2.8.9.12 ततो (for अथ). Ñ1 गत्वा (for जिल्ला). Ñ1 तु; M6 तं (for स). — b) \$ D2.8.9.12 M5 राक्षसेश्वरः. — c) \$ Ñ2 V3 B2-4 D2.5.8.9.12 नरेंद्रानपरांस्तांस्तान्; Ñ1 नरेंद्राणां नराणां च; V1 T3 नृपाणां नगरांतानिः B1 नरोत्तमान्परांस्तांस्तुः; D1.8.4 M6 नरेंद्रनगरांस्तांस्तान्. — b) \$ Ñ2 B1.4 D1-5.8-10.12 युद्धाकांक्षी. \$ Ñ B1.8.4 D1-5.8.9.12 M6 दुरात्मवान्; V1 T3 महाबलः; V3 सुदुर्मतिः; B2 महीतले (for दशाननः).

2 ⁶⁶) D6.7.10.11 T1.2.4 G M1-5.7-10 समासाद्य तु. S Ñ V8 B D2.5.8.9.12 नृपतीन् (for राजेन्द्रान्). V1 T8 ताझरेंद्रान्महेंद्राभान्महेंद्रसमविकमान्. —°) S Ñ 8 V8 B8 D2.5.8.9.12 M6 राक्षस: कुद्धो; B1.2.4 °स: कुरो; D1.3.4 रावण: कुद्धो (for राक्षसेन्द्रस्तु). — ⁶) S V1 D1-4.8.9.12 M6 संप्रदीयतां (for दीयतामिति). G8 *** तामिति (damaged).

3 Note hiatus between and b. -) S N Vs B Da.s.s.12 जिता: स्म इति; Da.s Ta Me निर्जितोस्मीति. Ds ब्र्यादु (sic); Me ब्रुहि (for ब्रूत). -) G2 Me वै मम; Ma मे किल (for हि मम). S Va Da.8.9 12 ज्ञास्वैवात्म-विनिश्चयं; Ñi Vi Ds Ts एषा मे निश्चिता मति:; Ñi B यह (Ba मत्वै)तन्मम निश्चयं; D1.5.4 निश्चयो ह्येष मे स्थित:; D7.10.11 Te एव में हि सुनिश्चय: Me (with hiatus) मम एष विनिश्चयः; \mathbf{M}_{10} एवमेव हि निश्चयः. $\mathbf{-}^{\mathbf{c}}$) $\tilde{\mathbf{N}}_{\mathbf{2}}$ अथवा (for अन्यथा). Me कुर्वतो. S Vs De वाचं; Ñi वाचि; Ñs युद्धं; V1 Ts चापि; B1 वोत्र; B2 त्वाद्य; B3.4 वस्तु; D1.3.4 Me राजन ; Da.s.s.12 वाचो; T4 G1.2 Ms.4.7.9.10 एव (for एवं). —d) Ś Ña Va D1-4.8.11 नास्ति मोक्षोद्य(Ś1 Va °त्र; D1 ° थ) जीवतां; Ñ1 T3.4 Me मोशो वोन्न (Me ° क्षस्तव) न विद्यते; V1 न वो मोक्षोत्र विद्यते; B D5.9 नाति मोक्षोद्य(B1 °स्य; Ba हि; Da °िस्त) जीवितात् ; De.7.10.11 T2 G1.a M1.10 मोओ नैवोपपचते.

निर्जिताः स्मेत्यभाषन्त ज्ञात्वा वरवलं रिपोः ॥ ४ दुष्यन्तः सुरथो गाधिर्गयो राजा पुरूरवाः । एते सर्वेऽब्रुवंस्तात निर्जिताः स्मेति पार्थिवाः ॥ ५ अथायोध्यां समासाद्य रावणो राक्षसाधिपः । सुगुप्तामनरण्येन शक्रेणेवामरावतीम् ॥ ६ प्राह राजानमासाद्य युद्धं मे संप्रदीयताम् । निर्जितोऽस्मीति वा ब्रूहि ममैतदिह शासनम् ॥ ७

4 *) Ś Ñ² B²-4 D²-5.8.12 M6 सुबह्व:; B1 D10.11 Ck.t त्वभीरव:, D5 प्रेता:; G1 M5 प्राप्ताः (for प्राज्ञाः). Ñ1 V1.8 D9 T4 रावणं तु(D9 मानयंतस्) ततः प्राज्ञाः.—) Ñ B².3 T³ -निश्चिता:; V³ -संहिता:; B1 -विश्विताः (for -निश्चयाः). — After 4° , D6.7.10.11 S (except M6) ins.:

363* मन्त्रयित्वा ततोऽन्योन्यं युद्धे सन्तोऽप्यभीरवः।

[G1.2 M1.3.4.5.7.9.10 तथा; M3 तदा (for ततो). D7.10.11 T4 राजान: स(D7 सु)महावला:; T3 युद्धसंतोषभीरव: (for the post. half).]

- —°) Ś Ñ² B D².5 8.9.12 जिता: सा इति. Gs damaged from भाषन्त up to ". M6 भाषंतो. ") Ñ1 परवरं; Ѳ B² तस्य बलं; V3 च वचनं; B1.5.6 परवलं; D3 चर°; M10 स्वं च बलं; G (ed.) परं बलं (for वरवलं). V1 सा ते (for रिपो:).
- 5 °) T1.4 G3 M1.2.4.5.7-10 दुष्वंत:; G (ed.) दुष्मंत:. B3 D12 स्वरथो. Some S. MSS. read गाथिर for गाधिर. b) \$2.3 D2.8.9.12 M4 जयो; G1.2 गजो; M5 भयो (for गयो). T4 विजयोध (for गयो राजा). After 5 b, N2 V3 ins.:
- 364* हरिश्चन्द्रोऽथ रोध्रश्च शशबिन्दुश्च पार्थिवः।
 —°) D5 सर्व एते (by transp.); M8 एतरसर्वे. Ś Ñ1
 V1.3 B2 D2.8.9.12 T8.4 राम; Ñ2 B1.3.4 राजन् (for तात).
 व) Ñ1 V1 T3 सर्वेशः; V3 रावणं (for पार्थिवाः). Ś
 D1-5.8.9.12 M6 जिताः समेत्यरिसूद्न; Ñ2 B जिताः सा इति
 रावणं.
- 6 °) Ñ1 B Ts G1 Ms अयोध्यां स(Ts सु-; Ms *).

 °) D9 राक्षसेश्वर:. °) B1 D10 Ts संगुताम्. °)

 Ms शकस्य (for शकेण). D6 च (for [इ]व). After 6,

 S V1.3 D1-5.7-12 Ts.4 ins.:

365* स तं पुरुषशार्द्छं पुरंदरसमं बले।

[D2.4 पुरुषशार्दूल.]
7 *) Ñ B तसुवाच स राजानं (B1 महाराज). —) \$
Va B1 D2.5.8.2.12 T2 (before corr.) युद्धं मे दीयतामितिः

अनरण्यः सुसंकुद्धो राक्षसेन्द्रमथाव्रवीत् । दीयते द्वंद्वयुद्धं ते राक्षसाधिपते मया ॥ ८ अथ पूर्वं श्रुतार्थेन सज्जितं सुमहद्धि यत् । निष्कामत्तन्तरेन्द्रस्य बलं रक्षोवधोद्यतम् ॥ ९

D6.7.10.11 S (except M6) युद्धं देहीति रावण:.—) Ñ1 V1 (with hiatus) एवं हि मम शासनं; Ñ2 B मम हो (B2 स्वे)ष विनिश्चय:; V3 D6.7.10.11 T G M1.2.4.5.7–10 स्वमेवं (G M1.2.4.5.7–10 °a) मम शासनं; D1.8.4 M6 (with hiatus) एष वे मम निश्चय:; D5 ममेव वह शासनं. — After 7, D6.7.10.11 S (except M6) ins.:

366* अयोध्याधिपतिस्तस्य श्रुत्वा चावमतं वचः।

[D7.10.11 Ts.4 M10 पापातमनो; G1 चा * मतं (damaged); G2 वाचमतं (meta.) (for चावमतं).]

8 a) \acute{S} $\~{N}$ $V_{1.8}$ B $D_{1-4.7-12}$ $T_{8.4}$ $M_{3.4.6.10}$ g (for g.). $-^b$) $D_{1.3.4}$ रक्षिसं तस्. $\~{N}_1$ अथाग्रवन् (sic); T_3 अभाषत (for अथाज्ञवीत्). $-^c$) \acute{S} $\~{N}_2$ V_3 B_{2-4} $D_{1-5.8.12}$ रथीयतां द्वंद्रयुद्धे मे; $\~{N}_1$ V_1 B_1 D_9 M_6 दीयतां द्वंद्रयुद्धे मे. $-^a$) $\~{N}_2$ V_3 $B_{1.3.4}$ $D_{1.3-5}$ M_6 स्वया (for सया). \acute{S} $\~{N}_1$ V_1 $D_{2.8.9.12}$ राक्षसेंद्राधिप स्वयं. -After 8, $D_{6.7.10.11}$ \acute{S} (except M_6) ins.:

367* संतिष्ठ क्षिप्रमायत्तो भव चैवं भवाम्यहम्।

[Ts तीव्रम् (for श्विप्रम्). Ms तिष्ठ क्षिप्रं ममायत्तो (for the prior half). Ds.7 T G2 भव चैव; M5 त्वद्वधाय; M7.9 वधाय च (M9 प्र-); Cg.k.t as above (for भव चैवं).]

9 ") Ś D1.2.8 अथ पूर्व-. D1.4 श्रुतार्थे च; T3 °थ तु; T4 ° भ हि; Cv.g.k.t as in text (for अतार्थेन). - b) S D12 सूजितं; Ñ1 V3 B4 D:0.11 T1.2 G1.3 M1.2.4.8.9 Ck,t निजितं; B: सहितं; D: स्वजितं; Ds.s (with hiatus) ऊर्जितं; De नियुक्तं; Dr संयुक्तं; G2 M5.6.10 निर्दिष्टं; Mr संचितं; G (ed.) निश्चितं (for सजितं). Ś Ñ V1.8 B D1-8.7-12 बलं (for हि यत्). T3.4 सजामेव महा(T4 °हद्)वलं. —°) Ś Ñ2 V3 B2-4 D1,2,4,5,7-9,12 T3,4 M3 निआकाम; Ñ1 V1 D3 निष्कामतो (D3 °मंतं); D6 T1.2 G M4 5.7.9 निष्कम्य तन्; Ma.s निष्काम्य तन्; M10 निष्कोतं तन्. Ña B1 नरेंद्र: स; B4 °द्रेण; D5 °द्रस्तु; G (ed.) °द्रश्च (for नरेन्द्रस्य). % Cg.k.t: निष्कामत् निरकामत्. % —Di om. (hapl.?) from 9d up to the prior half of l. 2 of 369*. -) Sa B1 D5 राक्षसेंद्र- ; Ñ1 V1.3 तदावण- ; Ñ2 रावणस्य (for बलं रक्षो-). Ñs B1 Ds -वधोद्यत: ; Ds.4 ° जितं; Ck.t as in text (for ° बतम्). \$1.2 B2-4 D2.8.9.13 राक्षसेंद्रवधे वृ(B2-4 द्व)तं.

10 D1 om. 10 (cf. v.l. 9). Ms om. 10-11.
—") Ñ1 V1.3 B1.3 D3-5.7.10.11 Тз.4 द्वालाइसं. — Мь om. (hapl.) from 10 up to the prior half of 368*.

नागानां बहुसाहस्रं वाजिनामयुतं तथा ।
महीं संछाद्य निष्कान्तं सपदातिरथं क्षणात् ॥ १०
तद्रावणवलं प्राप्य बलं तस्य महीपतेः ।
प्राणक्यत तदा राजन्हव्यं हुतमिवानले ॥ ११

G. 7. 19. 12 B. 7. 19. 15

— b) M10 स्थानां (for वाजिनाम्). S B1.4 D2.8.9.18 अयुतान्त्रितं; Ñ V1.8 D7.10.11 T8.4 M3.10 नियुतं तथा; B1.8 D3.4 अयुतान्ति च; D5 अयुतायुतं. — After 10⁶⁶, D7.10.11 G2 M5 ins.:

368* रथानां बहुसाइस्रं पत्तीनां च नरोत्तम। [Ms om. up to the prior half.]

—°) Ds संस्थाप्य; G1 आहिद्य (for संज्ञाय). Ś Ñ2 B D2-4.8 9.12 M6 नियाँतं (for निष्कान्तं). — d) D3.4 M6 तथा; D7.10.11 T3.4 रणे (for क्षणात्). G2 M6 वायुवेगसमं क्षणात्. — After 10, Ñ V1.3 B D1.5-5.7.9-11 T3.4 M2 ins.:

369* ततः प्रवृत्तं सुमहद्युद्धं युद्धविशारदः। अनरण्यस्य नृपते राक्षसेन्द्रस्य चाद्भतम्।

[D1 om. up to the prior half of l. 2. — (l. r) B3 प्रवृद्धं (for प्रवृद्धं). — (l. 2) Ñ2 V3 B D3.4 अनरण्यनरेंद्रस्य (for the prior half).]

11 Ms om. 11 (cf. v.l. 10). — ab) Ñ1 तहाश्चल-. Me -मखं; Cv.t as in text (for बलं). Ds चास्य (for तस्य). Di.s.4 (except Ds with hiatus) ततस्तद्वादणं प्राप्य आनरण्यं (Ds बलं तस्य) महात्मन: . 🛞 Cv: तद्वावण-बलमित्याद्यध्यर्ध(द्यर्थ ?) श्लोकद्वयमेकवाक्यार्थम्. % —De Gi M2.4.5.7.9.10 om.; Vs illeg. for IIod. Gs B (ed., within brackets) repeat 11°d after 370*, -) T1,2 Gs (second time) M1.6 प्रणह्यति. Ña D10.11 G2.3 B (ed.) (G3 B [ed.] first time) Ct तदा सर्व; B2 T1.2 Gs (second time) तथा(Bs °तो) राजन् ; D? वलं तस्य; T3 बलं राम; T4 बलं तत्र (for तदा राजन्). N1 V1 प्राण-इयदद्धतं रामः Ma B (ed., second time) नश्यति स्म बलं तन्त. - Ts transp. IId and the post. half of l. 4 of 370*. - d) S N B D2.5 8.9.12 हताहतिरू (for हब्यं हतम्). Ñ B इवानलं. V1 विद्वप्राप्ती यथाहति:; D1.4 प्रस्ता दत्ताहति-र्थथा; Ds अभी दत्ता यथाहति: . -- After 11, Dr.10.11 Ts.4 G2.3 B (ed.) ins.; while De T1.2 G1 M1-6.7.9.10 ins. after 11ab; Ms ins. l. 3-4 only after 9:

370* युद्धा च सुचिरं कालं कृत्वा विक्रममुत्तमम्। समासाद्य रणोरसाई शिक्षाबलसमन्वितम्। प्रज्वलन्तं नरश्रेष्ठं क्षिप्रमेवावशेषितम्। प्राविशत्संकुलं तत्र शलभा इव पावकम्।

[(1. 1) T1.2 G: युद्धाय; Ts युद्धं च; G: युद्धाय; M5.9 युद्धा तु. —D6.7.10.11 T3.4 M10 B (ed.) om. l. 2. —(l. 2) M1 बलोरसाहं (for रणो°). G1 M5-समन्वित:. —(l. 3) D6.7 G 7, 19, 13 B 7, 19, 17 L, 7, 18, 14 सोऽपश्यत नरेन्द्रस्तु नश्यमानं महद्रलम् । महार्णवं समासाद्य यथा पश्चापगाजलम् ॥ १२ ततः शक्रधनुःप्रख्यं धनुविंस्फारयन्ख्यम् । आससाद नरेन्द्रस्तं रावणं कोधम् छितः ॥ १३ ततो बाणशतान्यष्टौ पातयामास मूर्धनि । तस्य राक्षसराजस्य इक्ष्वाकुकुलनन्दनः ॥ १४

G1 नृप(G1 नर)श्रेष्ठं(D6 °8); D10.11 तमासाद्य; M3 नरश्रेष्ठः. —(1.4) T1.4 पावके. T3 वाह्रं हि श्लभा इव (for the post. half).]

12 "b) D7.10.11 M2-4.6.7.9.10 सोपइयत्तन्, G1 नरेंद्र-स्तन् (for °स्तु). V1 D5 अनरण्यस्तदापइयन्; D3 सोध पइयन्नरेंद्र: स्वं; T5 अपइयदनरण्यस्तु (for "). D5 तप्यमानं; T3 वध्य (for नइयमानं). V1 D6.7.10.11 T G3 M1-5.7-10 महावळं. S D2.8.9.12 स नइयमानं संप्रेक्ष्य नरेंद्रस्तनमहद्धळं; D1.4 स प्रोवाच नरेंद्रस्त्वं न योद्धं शक्य मामिति (sic).—For 12"6, Ñ V3 B subst.:

371* स नइयद्थ संप्रेक्ष्य नरेन्द्रस्तद्वर्लं महत्।

[Vs च तस्य (for नदयद्). Bs स च सीदद्वलं प्रेह्य (for the prior half). Bz तु (for तद्-).]

-Then Vs cont.:

372* ******* नर्यात्मानं महाबलम् । (illeg.)
—°) Ñ1 V3 D1.3.4 M6 इवासाद्यः D2 तमासाद्य. — °) D9
सर्वापगा. Ñ V3 B सिललं सिरतामिवः V1 D3 जलं (D3 पूर्णा)
पंचापगं यथाः D1.4.7.10.11 G3 M1 Ck.t वना (D1.4 पूर्णा)पगशतं यथाः D5 यथा ये जायगं जलं (corrupt); D6 T1.2.4
G1.2 M3.5.6.10 (all with hiatus) आपगानां शतं यथाः
T3 जलं गंगादिकं यथाः M2.4.7-9 पंचापगशतं यथाः % Ck:
वनापगशतमिति छान्दसो हस्वः।; so also Ct. % —After
12, Ñ V1.3 B D1.3-5.9 T3.4 ins.; while D7.10.11 ins.
after 13:

373* भनरण्येन तेऽमात्या मारीचशुकसारणाः। प्रहस्तसहिता भन्ना व्यद्गवन्त सृगा इव।

[(1. 1) D1.8.4 चागम्य (for तेडमाला). \tilde{N} 2 प्रहस्त- (for मारीच-). —(1. 2) \tilde{N} 2 मारीच-. B1.4 विद्रवंत (B4 °ित); B2 विद्रामंत; D3 प्राद्रवंत (for ज्यद्रवन्त).]

13 ⁸) Ba सुधी: ; Ba स्वकं; D1.3.4 महत् (for स्वयम्). Ś D2.5.8.9.18 भनुविस्मार्थ वीर्थवान् ; V1.8 T2.4 विस्मार्थ समहद्भनु: .—°) G2 नरेशस्तं.—^d) V1.3 D1.3.4 राक्षसं (for रावणं). Ś D2.8.9.12 T1.3 G2 M4.6 राक्षसं (T1 G3 M4 °वणं) क्रोधमृष्टितं; Ñ B राक्षसेंद्रं महाबलं. —After 13, D7.10.11 ins. 373*.

14 *) Ś Ñ Vs B Ds.s.s.s.12 ततो(Ñ Vs B °स्य)

तस्य बाणाः पतन्तस्ते चिकिरे न क्षतं किचित्। वारिधारा इवाभ्रेभ्यः पतन्त्यो नगमूर्धनि ॥ १५ ततो राक्षसराजेन कुद्धेन नृपतिस्तदा । तलेनाभिहतो मूर्झि स रथानिपपात ह ॥ १६ स राजा पतितो भूमौ विह्वलाङ्गः प्रवेपितः । वज्जदम्य इवारण्ये सालो निपतितो महान् ॥ १७

बाणमयं वर्ष: V1 T3 तस्य पंचरातं बा(T3 °तान्बा)णान. — b) V1 T3.4 पार्थिव: (for मूर्धिन). — B3 G2 om. (hapl.) from 14° up to 15. D9 om. (hapl.) 14° d. Note hiatus between and d. — c) Ñ V3 B1.2.4 तदा (for तस्य). \$ D2.8.12 - वीरस्य (for -राजस्य). — d) M1 -वर्धनः (for -नन्दनः). \$ Ñ V3 B1.2.4 D2.5.8 12 सो(Ñ2 [with hiatus] आ)नरण्यो नराधिपः(D5 महीपतिः). — For 14° d, V1 T3.4 subst.; while V3 ins. after 14:

374* मूर्धन्यशनिसंकाशात्रावणस्य महाबलः।

15 Bs G2 om. 15 (cf. v.l. 14). — N1 V1.3

Ts.4 रावणस्य न(V1 च; V3 कु.; T4 तु) ते बाणाः(Ñ1 तु
बाणास्ते); Ñ2 B1 ततो बाणानु(B1 °णाने)पातस्ते; B2.4
ततो बाणाव(B4 °भि)घातास्ते; D2.9 तस्य बाणावपातास्ते;
D5 तस्य बाणानिपातास्तं. — V3 illeg. for 8. — 9) \$ D2.6.
8.9.12 नाकुवँत; T3 कुवँते न (for चिकरे न). D3 क्षरं; T2.4

G1.3 M1-3.5.9.10 क्षति (for क्षतं). Ñ1 V1 कुवँतस्तीववेदनां;
Ñ2 B1.2.4 नाकुवँत्राक्षसं(Ñ2 वक्षसः) क्षतं(B4 विकयं).
— 0) V3 सहस्रेभ्यः; D5 यथाग्रेभ्यः; D6.7 T1 G1.3 M1.37.10 इवाढदे(D6 विघ)भ्यः; T2 वभ्येत्य (for इवाग्रेभ्यः).
— 1) D6.7.10.11 M3 गिरि- (for नग-). \$ D2.8.9.12

पतमाना महीधरे; Ñ1 V1 Ts.4 पत(T4 पात्य)माना यथा(T3 इवा)चले.

16 °) Ñ1 V1.3 T3 स तु; T4 तस्य (sic) (for ततो). Ñ2 B राक्षसेंद्रेण सहसा. — b) D1.3.4 M6 (with hiatus) इक्ष्वाकु: (for कुद्धेन). Ś D1-5.8.9.12 M6 स नराधिप:; Ñ2 B वसुधाधिप(Ñ2 B4 °प:) (for नृपतिस्तदा). Ñ1 V1.3 T3 संकुद्धेन(V1 द्ध्य च) नरेश्वर:. — c) M8 शरेण (for तलेन). संकुद्धेन(V1 द्ध्य च) नरेश्वर:. — c) M8 शरेण (for तलेन). D12 [अ] भिहते. — d) D1.3.4 M6 स्यंदनान; T3 ततो वै; G2 M5.10 सहसा; M1.3 स्वरथान (for स रथान). Ñ B स पपात रथात्स्वकात.

17 ") \$2 D12 पातितो. — 5) \$1 D8 प्रवेपतः Ñ1 D6 प्रपीढितः; D2 °पते; D9 स्ववेपत (for प्रवेपितः). D6.7.10.11 विद्वलः प्रविवेपितः. — 6) D4 वज्रद्र (with hiatus); D12 वज्रोद्भः T8.4 G2 M4.10 वज्राहत (for वज्रद्र 1). \$2.8 D12 वज्रोद्भः T8.4 G2 M4.10 वज्राहत (for वज्रद्र 1). \$2.8 D12 केलो; D1-7.9 शालो (for सालो). \$ D2.8.9.12 [5] अवतः D1.8.4.6.7.10 M6 यथाः D5 भुवि (for महान्). Ñ1 V1 T8.6 सा(V1 शा)लः कुसुमपिंजरः; V2 illeg. (for 4). Ñ2 B वज्रवेगाहत इव सालवृक्षो महावने.

तं प्रहस्यात्रवीद्रक्ष इक्ष्वाकुं पृथिवीपतिम् ।
किमिदानीं त्वया प्राप्तं फलं मां प्रति युध्यता ॥ १८
त्रैलोक्ये नास्ति यो दंदं मम दद्यान्नराधिप ।
शङ्के प्रमत्तो भोगेषु न शृणोषि बलं मम ॥ १९
तस्यैवं ब्रुवतो राजा मन्दासुर्वाक्यमत्रवीत ।

18 ") Т1.2 G3 सं-; М1 स (for तं). G2 प्रयच्छ (sic) (for प्रहस्य). М4.10 राम (with hiatus) (for रक्ष). — b) \$\hat{S}\$ D2.8.0 12 [S] नर्ण्यं; G2 M2.8.8-10 ऐक्ष्वाकं (for हक्ष्वाकुं). \$\hat{N}\$ B D5 हा (\$\hat{N}\$1 D5 [with hiatus] का)नर्ण्यं महीपतिं (D5 नराधिपं). \$\hat{S}\$ Cg: हक्ष्वाकुमिक्ष्वाकुवंश्यम्।; so also Ck.t. \$\hat{S}\$ — cd) D5 किं तु (for किम्). М2 बलं (for फलं). V3 D6.7.10.11 T1.3.4 G1 M1 transp. त्वया and फलं. \$\hat{N}\$2 B D2.5.8.9.12 मया सह (\$\hat{S}\$2.3 साधें) युयुरसता (\$\hat{S}\$1 D5.8 9 °रसुना).

19 °) \$2.5 D12 कस्तु; Ñ1 नापि; D1.3.6 M6 यस्य (for नास्ति). \$ Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T5 यो द्वंद्वे; Ñ2 B में द्वंद्वं; V3 यो द्वंद्वं मां; D1.3.6 M6 में नास्ति (for यो द्वंद्वं). — b) \$ Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 T3 तिष्टेन् (for द्यान्). \$2.2 D5.12 T1.4 G1 M1 नराधिप:. Ñ2 B प्रतितिष्टेत कोपि य:(B2 कश्चन; B3 यो युधि); V3 * तिष्टेत्तु नराधिप; D1.2.4 M6 द्वंद्वयुद्धप्रदे नृप(D1 M6 °प:). — \$2.3 om. 19° d. — b) D1.3.4 स क:; M10 सक्तो (for शक्के). \$1 D2.8.12 हि सक्तो; Ñ V1.3 D6.7. 9-11 T3.4 M1.3 प्रसक्तो (for प्रमत्तो). D1.3.4 भोगैस्टवं(D3 °स्तु); D3 भौमेषु (for भोगेषु). — b) V3 वचो (for बलं). Ñ V1 B D5 न वि(Ñ1 न हि; V1 हवं न; D6 न हवं)जानासि में बलं.

20 a) Ts वात्रयं (for राजा). —) Ñा मंदाग्रेर् (sic); B2.4 D5 °युर; G (ed.) °दांगुर् (for मन्दासुर्). — After 20 a, Ñ1 (repeats after 21).2 Vs (repeats l. 1 after 20) B D1.3-6 ins.; while V1 T3.4 ins. after 21:

375* सुरारे गविंतोऽसि त्वं मां निहला विकत्थसे । नहोवं भाषते शूरो दौक्कुलेयोऽसि राक्षस ।

[(1. 1) D1.3.4 [अ] च (for खं). Ñ1 (second time) V1.8 (first time) D6 T3.4 किमिदं गविं (D5 किं) तं (V3 किंतो) रक्षो (D5 बुद्धे) (for the prior half). V8 (second time) रक्षो रक्षामि तरमुखं (for the post. half). —After the second occurrence of l. 1, V3 ins. 378*. —(l. 2) V8 बीरो (for ज्रारो). V3 illeg.; B3 हि (for sित). B1 रावण. Ñ1 (second time) V1 D1.3-5 T3.4 दोध्कुलेय (D5 कुलीनो यो) नराधम (Ñ1 V1 क्तान; T3.4 दशानन) (for the post. half).] —) M3 इव (for इह). G2 यत् (for वे). S Ñ V1.2 B D3.5.8.9.12 T3 किं तु (Ñ1 न; Ñ2 V3 B T2 नु) शक्यं मया कर्तु; G1 किं कर्तुमिंद शक्यं यत् —) V3 D6.7.10.11 T1.2.4 G1.2 M3.5.9 कालो हि; D2.9 तस्कालो (for यस्कालो). Ñ1 यरकाले द्वितकमे.

किं शक्यमिह कर्तुं वै यत्कालो दुरतिक्रमः ॥ २० न ह्यहं निर्जितो रक्षस्त्वया चात्मप्रश्नंसिना । कालेनेह विपन्नोऽहं हेतुभृतस्तु मे भवान् ॥ २१ किं त्विदानीं मया शक्यं कर्तुं प्राणपरिक्षये । इक्ष्वाकुपरिभावित्वाद्वचो वक्ष्यामि राक्षस ॥ २२

G. 7. 19 25 B. 7. 19 29

21 Vs illeg. for 21°. —°) Ñ2 B नाई वि-. D1 3.4. 6.7 T1.2.4 Gs M निहतो; Cg.t as in text (for निर्तितो). — b) Ś D2.8 12 स्वया इग्रामिभावि(D2 °मानि)ना; Ñ B1.2.4 D5 T3 स्वयेहास्माभिमानिना; V1.3 B8 D9 T4 स्वया चेहा(V3 T4 चारमा; B3 मोघा; D0 च इग्र)भिमानिना; D1.3.4 M6 स्वयेहाय(M6 °या इग्रास्म-) प्रगल्भिना. —°) Ś D8.9.12 चाभि-; Ñ2 V8 B D6.7.10.11 T1.2.4 G1.3 M1.3.10 [प्]व वि-; V1 T3 [इ]हाभि-; D2 [प्]वाभि-; M6.7 हि वि-; M8 हा वि(for [इ]ह वि-). Ñ2 V3 B [S]स्म (for Sई). Ñ1 कालेनैवोपपन्नोस्मि; D1.3.4 M6 कालेनोपनिषण्णोई; D5 कालेनैवाभियत्तोई. — d) Ñ B हि मे; V3 [S]स्ति वै (for तु मे). —After 21, Ñ1 (repeats) V1 T3.4 ins. 375*.

22 D10 om. 22^{ab}. — ab) Ñ1 V1 कि तु चैव; T1 G1 Ms.10 कि न्वि (M10 चे)दानी; T2 G2 M1 किमिदानी; T3 कि जु चैव; Ct as in text (for कि त्विदानी). D2 इहासक्यं. G1 T4 M4 transp. शक्यं and कतुं. S D2.5.8.9.12-परिश्रयात्. — After 22^{ab}, D6.7.11 T1-2 G M1-5.7-10 ins.; T4 cont. after 378*:

376* न हाहं विमुखो रक्षो युध्यमानस्त्वया जितः।
[Ms स (for न). D7.11 Ts विमुखी. D6.7.11 Ts 6
Ms.8.9 हत: (for जितः).]

—T4 reads 22°d twice.—°) D1.8.4 -भावैस्त्वां (for -भावित्वाद्). V1 इक्ष्वाकु: परिभाषे त्वां; T8 इक्ष्वाकुरभि-भाषिष्ठ.—d) M6 काले (for वची). V1 T5.4 (both times) रक्षो (T4 वची) वक्ष्याप्ति ते स्वयं; D1.2.4 वाचा धक्ष्यामि राक्षस.—For 22°d, Ś Ñ V8 B D2.5.8.9.12 subst.:

377* वाचा त्वां संप्रवक्ष्येऽहमिक्ष्वाकुपरिभाविनम्।

[Vs illeg. for the prior half. B1 आपदा (for नाचा त्वां). \tilde{N} B संप्रविध्यामि (with hiatus); Ds संप्रदर्षेहम्. \tilde{N}_1 -मानिकं; Vs B2 D6 -मानितं (for -मानिनम्).]

—Then S N B D_{2.5,8.9.18} cont.; while V₁ D_{1.8.4} T₃ M₆ ins. after 22; whereas V₃ ins. after the second occurrence of l. 1 of 375* and repeats l. 2 after 377*; T₄ ins. after the first occurrence of 22°^d;

378* कालपाशस्य हि यथा मध्ये तिष्ठन्ति मानवाः । एवं वाक्यान्तरे शस् मम तिष्ठसि रावण।

[(1.1) V1 मध्ये हिं; T3.4 तु यदा; M6 मध्ये तु (for हि यथा). V1 सदा; M6 यथा (for मध्ये). V2 D1.3.6 M6 तिष्ठ (M6 पत) ति मानव:.—T6 reads 1. 2 twice.—(1. 2) S D2.6.12 G. 7. 19. 27 B. 7. 19. 29 L. 7. 18. 24 यदि दत्तं यदि हुतं यदि मे सुकृतं तपः । यदि गुप्ताः प्रजाः सम्यक्तथा सत्यं वचोऽस्तु मे ॥ २३ उत्पत्स्यते कुले ह्यस्मिनिक्ष्वाक् णां महात्मनाम् । राजा परमतेजस्त्री यस्ते प्राणान्हरिष्यति ॥ २४ ततो जलघरोदग्रस्ताडितो देवदुन्दुभिः। तस्मिन्नुदाहते शापे पुष्पष्टिश्च खाच्चयुता ॥ २५ ततः स राजा राजेन्द्र गतः स्थानं त्रिविष्टपम्। स्वर्गते च नृषे राम राक्षसः स न्यवर्तत ॥ २६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोनविंशतितमः सर्गः ॥ १९ ॥

वाक्योत्तरे. Śī N² V³ (second time) शक्ते; ڲ.३ सक्तो; D² शक्तो; D⁵ भक्तो; D॰.1² सक्ते (for शमुं). V¹.३ (first time) D॰ Tѕ.₄ (first time) एवमसिक्षयो (V³ क्ति क्षयो; D॰ क्षि जितो; Tѕ.₄ क्रिमन्क्षये) युद्धे (for the prior half). Ñ मया. Ñ V³ (second time) B²-६ राञ्चस (for रावण). Ś D₅.ѕ.1² मम राञ्चस तिष्ठतः (D⁵ कि); V¹ D॰ Tѕ.₄ (first time) वदतः शणु राञ्चस; V³ (first time) illeg.; D² मम राजन्न तिष्ठसि (for the post. half). D¹.ѕ.₄ एवमसि (D³ क्षिन्) स्थितो युद्धेघिष्ठतः शणु रावण; Т₄ (second time) एवं वाक्यांतरासक्तो मम राञ्चस तिष्ठसि; М७ एवं सञ्चार्जितः प्राणः शापमध्ये च तिष्ठति.]

23 Ñ1 reads 23 in marg. — a) D8 दातुं (sic) (for दत्तं). Dn om. (hapl.) यदि हुतं. — b) B2 वा (for मे). D6 [5]स्तुः D6 [5]स्त (for मु-). Ñ V3 B कृतं (for तप:). — b) V3 प्राप्ताः; D6 तृप्ताः (for पुपा:). D8 तस्य (for सम्यक्). — b) Ñ V1 D6.7.10.11 T4 M3 तदाः V3 मम (for तथा). D8 सस्ये. V3 [5]स्तु ते; T2 मम (for ऽस्तु मे).

24 °) Ś V1 D1-5 8.9 12 T3 उत्पत्स्यति. Ñ B [S]साकं; V3 D12 तस्मिन्; D1 यस्मिन् (for हास्मिन्). —°) D1.3.4.6. 7.10.11 S (except T4) रामो दाशरथिनांम. — °) B D1.3-5 G2 M5.7 स (for यस्). D5 हनिष्यति.

25 °) Ñ2 B M6-8 [3]दमास(M7 °मं). V1 ततो नेदुर्जलघरास्.—) Ñ2 B M6.8 ताडिता. D5 हम (for देव-).—) \$ D8 12 तदा द्धते; D2.9 तदाहते; D6 मुदाहते (for उदाहते). V3 भीरो: (for शापे). D5 तस्मै तदा वृते शापे.—) \$ Ñ B D2.5 8.9.12 पपात ह(Ñ1 B3.4 च); V1 शिरोपतत्; V3 तदापतत् (for च साइयुता).— After 25, V3 ins.:

379* चचार पृथिती चाथ हर्षाचाभून्महास्वन:।

*** *** * साधु साध्विति सर्वेश:। (illeg.)

-Then Vs cont.; while N B1.3.4 ins. after 25:

380* एवं दस्वा तु शापं स पञ्चस्वमगमञ्जूपः।
[Va च (for तु).]

-Then Ñ1 cont. 383*.

26 · Vs illeg. for 26a. — a) \$1 Ds राजन् (for राजा). \$ Ds.8.12 G2 राजेंद्रो; Dl.8.4 तं शस्त्रा (for राजेन्द्र). V1 Ts स राजा राजराजेंद्रो. — b) S1 गत्वा; V1 शक्त- (for गत:). D5 गत: स्वर्गं सहायशा:. — For 26°, Ñ B subst. (all except Ñ1 read after 26); while V8 D3 ins. after 26:

381* ततः स राजा रजनीचराहत-स्त्रिविष्टपं प्राप्य सुमोद सानुगः।

[(l. 1) \tilde{N}_1 V3 -कराननस (for -चराहतस्). —(l. 2) $B_{1,2}$ विज्ञणा (for सातुग:).]

—Then Ns Vs B Ds cont.; while N1 subst. for 26°d:

382* ययौ च हत्वा रजनीचरस्तदा विमानमारुह्य पुनर्युयुत्सया।

[(1. 1) \tilde{N}_1 V_3 $B_{1.3}$ स (for च). \tilde{N}_1 राजा (for इस्ता). D_3 स निशाचरस्तथा.

—After 26^{ab} , \hat{S} V1.3 D2.3.5.8.12 ins.; while \hat{N}_1 cont. after 380^* :

383* कर्मणा तेन दुर्घर्षस्तथा सुव्याहृतेन च।

[Ś1 Ñ1 V1.3 D8 तथा स-; D5 तदा सु-; D12 परासुर् (for तथा सु-). Ñ1-सुह्रदेन (for -ज्याहृतेन).]

Colophon: De om. — Kāṇḍa name: Śī De Mī om. — Sarga name: Ś D2.8.9.18 पृथ्वी (D2.8 श्विवी) जयः; Ñī V1.8 अनर्ण्यविज्ञंथः (Ñī °नृपवधः); № De रावणशापः; В D1.3 अनर्ण्यवधः (Bī °शापः); D5 पृथिवीविजये अनर्ण्यवधः .— Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñī V2 B D1.2 om.; V1 15; D8.9 Te 18; D12 Te 17. — After colophon, D2 concludes with रामः Te with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.8.10 with श्रीरामाय नमः.

ततो वित्रासयन्मर्त्यान्पृथिव्यां राक्षसाधिषः । आससाद घने तस्मिनारदं म्रिनसत्तमम् ॥ १ नारदस्तु महातेजा देवर्षिरमितप्रभः । अत्रवीन्मेघपृष्ठस्थो रावणं पुष्पके स्थितम् ॥ २ राक्षसाधिपते सौम्य तिष्ठ विश्रवसः सुत । प्रीतोऽसम्यभिजनोपेत विकमैरूजिंतैस्तव ॥ ३

विष्णुना दैत्यघातैश्च तार्ह्यस्थोरगधर्षणैः ।
त्वया समरमदेश्च मृशं हि परितोषितः ॥ ४
किंचिद्रक्ष्यामि तावत्ते श्रोतव्यं श्रोष्यसे यदि ।
श्रुत्वा चानन्तरं कार्यं त्वया राक्षसपुंगव ॥ ५
किमयं वध्यते लोकस्त्वयावध्येन दैवतैः ।
हत एव ह्ययं लोको यदा मृत्युवशं गतः ॥ ६

G. 7.24.6 B. 7.20.7

20

Before 7.20, $\stackrel{.}{S}$ $\stackrel{.}{N}$ V_{1.3} B D_{1-5.8,9.12} T_{8.6} Ms read Sargas 31-34. V2 missing Sarga 20 (cf. v.l. 7.12.2).

1 ^{ab}) Si Vi Di-5.8.9 Me स तु; S2.8 Di2 सर्वान्; Ñ V3 B अथ; Cg as in text (for ततो). De सर्वा पृथिवीं (for मत्यां न्पृथिव्यां). V3 B3 G2 राक्षसेश्वर: . % Ck: अतो वित्रासयत्रित्यादि. % —) S Ñ Vi.3 B Di-4.8.9.12 T3.4 Me वने पुण्ये; D5 वने रम्ये; D6.7 Ti G Mi-5.7.9.10 वने (G1 रणे) तस्मिन्; Ms वने कापि; Cg.k.t as in text (for घने तस्मिन्). — d) D6.7.10.11 Ti Mio -पुंगवं; Ck as in text (for -सत्तमस्). S Ñ Vi.8 B Di.3-5.8.9.12 T3.4 देव (V3 Bi-3 मह) पि नारदं ततः (Vi पुनः; B तथा; D9 तदा); D2 देव पिनिरदस्ततः . — After I, D3.6.7.10.11 S (except M6) ins.:

384* तस्याभिवादनं कृत्वा दशग्रीवो निशाचरः। अत्रवीरकुशलं पृष्टा हेतुमागमनस्य च।

- [(l. 1) Ta damaged from कृत्वा up to अ in l. 2. Ms प्रतापवान् (for निशाचर:).—(l. 2) T1 G3 Ms पृष्टे; Cg.t as above (for पृष्टा). T1-3 G1.3 M2.8.5.9.10 यै; Cv.g.k as above (for च). Ds नात्यवर्तत देवर्षि वेलामिव महोदिध:.]
- 2 °) M4.7 स (for तु). M1.8 वच: श्रुत्वा (for महातेजा). ⁵) G1 M3 बहाधिर. Ś Ñ V8 D1-5.8.9.12 T3.4 अमितद्युति:; M3 अतुरुप्रभः (for अमितप्रभः). °) Ś2 D1.4.8.9.12 मेरु- (for मेव-). Ś1 D8.9.13 -पृष्ठस्थं. ^d) Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3 पुष्पके रावणं (by mansp.). M6 पुष्पकस्थं दशाननं.
- 3 ") Ś Ñ V_{1.8} B D_{1-5.8.9.12} T_{3.4} वीर (for सौम्य).
 b) D₇ वैश्ववस: .) Ś D₈ -जनप्रीत्या; Ñ₁ T₄ -जनोपेतो;
 D₁₂ -जनप्रीत; M₆ -जनोपेतैर् (for -जनोपेत). d) T₄
 damaged from ऊर्जितैस् up to 4°. Ñ₁ ऊर्जितस्तथा.
- 4 T4 damaged for (cf. v.l. 3).—") Ś D1-5. 8.9.12 -मथनात्; Ñ1 T5 -मथने; Ñ2 V1:3 B -मथनेस; T1 'घातस्य (for -घातेश्व).—") Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12

Т३.३ G2 М1.३.६ ताक्ष्येण; D6 चारण-; D6 गरुद-; D7.10.11
Т4 गंधर्व- (for ताक्ष्येस्य). Ś D1-5.8.0.12 -धर्षणात्; Ñ1 М9-धर्षणे; B2 -मर्पणै:; Тв -धिंता (sic) (for -धर्पणै:).
—°) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.13 Тэ च युद्धशोंडेन; V8 В1 समरनादेश्व; В2 °मत्तेन; D7.10.11 Сt समं विमर्देश्व; G2· °मर्देस्तु
(for समरम्देश्व).— d) D6 बहुधा; М6 दढं सम (for
मृशं हि). Ś Ñ V1.3 В D2-5.8.9.13 Тз दृढ(В8 D3.4 Тз
मृशं) मस्म्यभि(В2 [m. also] °नादेश्व)तोषित:; D1 मृशमस्माच तोषितं. अ Ск: विष्णुना देत्यधातादिभिः कृत्येरदं
परितोषित:।; Сt: विष्णुना देत्यधातादिभिः कृत्येरदं
परितोषित:।; Сс: विष्णुना देत्यधातादिभिः कृत्येरदं
परितोषित:।; %

5 °) Ś Ñı Vı Dı-5.8.9.12 किं तु; Bı Ga किं च; Ta हितं (for किंचिट्). Śı Da स्वं; Ś2.8 Ñ Vs B Dı-5.9.12 Me स्वां; De.7.10.11 तु (for ते).—) Ś Vı.3 Dı.3.4.8.12 तस्वमेव च; Ñ B यदि मन्य (B2 रोच) से; D2 मतमेव च; D5 च वचो मम; Da Ts.4 तय (Da यदि) मे वच: (for श्रोट्यसे यदि).—) Vs तु; Ds.8.13 Tı.2 Ga Mı वा (for च).—) Tı.2 Ga Mı.3.5 सत्तम (for -पुंगव).— For 5° , Ñ B De.7.10.11 Gı.2 M2.4.6-10 subst.; while Va Tı.2 Ga Mı.3 ins. after 5; Ma ins. after 5° ;

355* तन्मे निगदतस्तात समाधि श्रवणे कुरु।

[Ñ2 ततो मे; M4 तस्मै नि- (for तन्मे नि-). Ñ1 तावत् (for तात). & Cg.k: समाधिमैकाय्यम्।; so also Ct. &]

6 °) G1 मैनायं. Ds. बास्यते (for वस्यते). Ds-7.10.11 तात; Cg.k.t as in text (for लोकस). Ds बुस्यसे लोकं (sic). —) Ta damaged from बतै: up to य in . Ma संयुगे; Ct as in text (for दैनतै:). & Cg: स्वया अवस्येनेति छेद:. & — S1 Ds om. 6° - 7°. —) G2 अत (for इत). D2 स्वयं; T3 M1.8 स्वयं (for इत्यं). B1.2.6 Ma वीर (for लोको). —) T2 G2 यथा (for यदा). D2 स्रयोर् (for मृत्यु-). G1 गतं (for गतः). \$2.3 Ñ1 V1 D1-5.12 T3 य(D1.6 स)दा(\$2.8 D5 T3 °तो) मस्यो नि(Ñ1 V1 वि)सगैत:. — After 6, Ñ2 V3 (1.8 only) B D6.7.10.11 T1.2 G M ins.; Ds cont. 1.4 and 1.2 only after 390*; T4 cont. 1.7-8 only after 393*:

[125]

386* देवदानवदैत्यानां यक्षगन्धर्वरक्षसाम्।
अवध्येन स्वया लोकः क्षेष्ठं युक्तो न मानुषः।
नित्यं श्रेयसि संमूढं महद्भिव्यसनैर्वृतम्।
दन्यात्करस्वादशो लोकं जराज्याधिशतैर्वृतम्।
तैस्तैरनिष्टोपगमरजसं यत्र तप्यते।
को बुद्धया मितमानस्मिन्युद्धेन प्रणयी भवेत्।
क्षीयमाणं सदैवैनं क्षुत्पिपासाजरादिभिः।
विषादशोकसंमूढं लोकं स्वं क्षपयस्व मा।

[(l. I) B1 G2 M3.5 -यक्षाणां देत्य-; B2 -मत्यानां यक्ष- (for -दैत्यानां यक्ष-). —(1.2) Ñ2 B D3 वीर; M4.7 लोकं (for लोक:). No B Ds हंतुं युक्तं; De.7 हेहं शक्यो; D10.11 हेहं योग्यो; G3 M4.6-8 क्रुष्ट्रं युक्त (for क्रुष्ट्रं युक्तो). No B2.3 न मानुषान् ; B1.4 M4.7 न मानुपं; Ds च मानवं (for न मानुप:). —(1.3) Ms वृजिनैर् (for व्यसनैर्). Ñ2 युतं (for वृतम्). G1 व्यसनैर्बहुभिर्वृतं (for the post, half). -G2.3 om. (hapl.) l. 4. -(1. 4) Me न (for कस). Ña Ba.a De.7.10.11 तादृशं: B1 Me.10 त्वीदृशं; B4 ताहृशो (for त्वादृशो). B1 Ds Me.9 -शतै-हतं; D6.7.10.11 M10 ° युंतं; T1.2 M3 -वशं गतं: M2.8 ° हृतं (for -शतैर्वृतम्). —(1. 5) Ds तत्र: M1.8 यत्: M3 यस्त (for यत्र). Na B Ga Me वर्तते; De G1 Ma.o तत्र ते; D7 कुत्र वै; D10.11 कुत्र कः; Ma तर्ज्यते; Ma तन्यते; Ma तुद्यते (for तप्यते). —(1.6) M1.3.10 बुद्धा. M10 तिसन् (for असिन्). N2 B G1.2 M2.4-9 युद्धं (G1.2 दुःखं; M4 युध्यन् ; M8 बुद्ध्या) न(M5 तु) तत्र(G1.2 M2.4-9 °स्मिन्) म(B1 ग)तिमान् : De. न यस ते मानुषो लोको; D10.11 Cg.k.t मतिमान्मानुषे लोके (for the prior half). M1.3 बुढेंपु; Cg.k.t as above (for युद्धेन). Ms प्रणिधी; Cg.k.t as above (for प्रणयी). —(1.7) B1.8.4 [इ]मं; M2.8-10 [ए]तत्; M7 [ए]तं (for [ए]नं). De.7.10.11 दें (D11 दे)वहतं; T4 सदैवं तु; G1.2 सदा चैनं (for सदैवैनं). Me damaged from जरादिमि: up to शोक in l. 8. —(1.8) De.7 Te -संरुद्धं; Mio -संकुद्धं (for -संगूदं). Ña Va B मा लोकं क्षप (B1 ° य) य प्रभो (for the post. half).]

-After 6, Ta reads 7°, 9³, 390*, ro³³ (followed by 393* and 1. 7-8 of 386*) for the first time, repeating them (except star passages) in their proper place.

7 \$1 D8 om. 7° (cf. v.l. 6). For sequence and repetition in T4, cf. v.l. 6.—°) \$2.3 D2.9.12 प्रथस्ये-तान्; B1 प्रथमं त्वं; L(ed.) प्रयेतान् (subm.) (for प्रथ तावन्). Ñ1 महाभाग; T4 (first time) महा** (for °वाहो).—After 7°, D5 reads 9°.—V3 om. 7° ... \$2.3 Ñ1 V1 D2.5.9.13 T3 om. 7°. —\$ V1 D2.5.8.9.12 T3 read 7° -8 (including star passage) after 10. D1.3.4.7 repeat 7° -8 after 10. The sequence of st.

कचिद्वादित्रनृत्तानि सेव्यन्ते मुदितैर्जनैः। रुवते चापरैरार्तेर्धाराश्रुनयनाननैः॥ ८

7°-10 (including star passages) in Ñ1 is 9⁶-10, 7°-9⁶ (9⁶ r.).—°) Ś D8.12 यशस्ते च; Ñ1 (with hiatus) पर्य एवं; Ñ2 B2 D3 (first time) लोकमेतं; V1 D1.3-5.7 (D1.3.4.7 second time) पर्य चेमं; B1 D6.7 (first time) T4 लोकमेतं; B3.4 M6 लोकमेतद्; D2.9 पर्यस्येवं; D10.11 मूहमेवं; T3 पर्यस्येमं (for लोकमेनं). M8 विचित्रं तु.—⁴) M4 यत्र (for यस्य). G1 विधि: (for गति:). Ś Ñ1 V1 D1-5.7-9.12 T8 (D1.3.4.7 second time) जीवलोक (Ś1°के) समंतत: (Ñ1 न संशय:).—After 7, M10 ins.:

387* कतिचिब्दाधिपीडाश्च सेब्यन्ते मनुजैर्मृशम्।

8 For sequence in S N1 V1 D1-5,7-9,12 T3 cf. vl. 7. Vs reads 8ab after 10. Ta damaged from 8a up to म in b. -) Ś V1 D2.7 (second time)-9.12 T3 यत्र; \mathbf{D}_5 यद्वद (for क्रचिद्). \mathbf{T}_2 ऋत्वाद्- (for वादित्र-). $-\mathbf{V}_3$ lacuna from -नुसानि up to जनै: in b. Ś Ñi Vi Di-4.7 (D1.3.4.7 second time).8.12 - निनदा; N2 B3.4 D1.3.4 (D1.3.4 first time).9 -नृत्यानि; B1.2 -गीतानि; D5 -निहृद्धि; Dr(first time).10.11 G1 M4 -नृत्यादि; T3 -निनदो; M1 -नृत्तादि (for -नृत्तानि). — b) D7(first time).10,11 G1 M1.4 सेव्यते. B2 मुनिसज्जनै: (for मुद्तिर्जनै:). S Ni VI D1-5.7(D1.3.4.7 second time).8.12 T3 मुद्दिते:(\$2 D8.12 सुदिनै: ; D5 सुदित:) संप्रवर्तिता: (D5 T3 °वर्तित: ; D7 °ित-हिता:). - Vs B2 D6 T4 om. (hapl.?) 8od. D1.3.4 read 8°d after 8°b(r.). - d) Ñ B1.3.4 अश्रु विक्रे दिताननै: . -For 8°d, S V1 D1-5.8.9.12 T3 subst.; Ñ1 ins. after 8^{ab} ; D7 ins. after 8^{ab} (r.):

388* भज्यते किल चाप्येतदश्रधौताननैर्जनैः।

[D₉ रुखते (for भज्यते). D_{2.12} वा (for च). Ñ₁ V₁ D_{1.3-5.7} T₃ रुख(D₁° ध्य)ते किचिद्ध्येतद्(D₅° तैर्) (for the prior half). D₂ -भूत- (for -धात-). D₇ T₃ -[अं]जनैर् (for -[आ]ननैर्).]

—Thereafter, \hat{S} V₁ D_{1-5.7-9,12} T₈ cont.; \hat{N}_1 cont. after 392*; \hat{N}_2 B D_{10,11} T₄ ins. after 10; V₈ ins. after 8^{ab}:

389* अवश्यमेव गन्तन्यं सर्वेश्च यमसादनम्। तन्निगृह्णीन्व पौलस्य यमं परपुरंजय। तस्मिन्दि विजिते सर्वं जितं भवति धर्मतः।

[Ds repeats l. 1 consecutively. Vs illeg. after में up to सर्ने (see Var.). Ñ1 अपि; V1 D5.10.11 Ts एमिं: (for एव). Ñ1 V1.3 D1.8 (first time) -5.7.10.11 Ts transp. गन्तन्यं and सर्ने (Vs illeg. for सर्ने)श्च; Ts मत्येश्च गंतन्यं. Ñ3 B Ds (second time) यतो विनाशो भूतानां येनेदं वध्यते जगत. —(l. 2) Ñ2 V1 Bs Ds.5.9 Ts तं (for तन्). S1 Ds तं

मातापित सुतस्ते हैं भी यीवन्धुमनोरमैः । मोहेनायं जनो ध्वस्तः क्केशं स्वं नावबुध्यते ॥ ९ तिकमेवं परिक्किश्य लोकं मोहिनराकृतम् । जित एव त्वया सौम्य मर्त्यलोको न संशयः ॥ १०

गृह्णीध्व च; \$2.3 D12 तत्त्वं गृह्णीध्व; D7 तं निगृह्णस्व (for तन्निगृह्णीध्व). D2 यम-; D0 पाप- (for पर-). D5 T4-पुरंजयं. — (1.3) Ñ1 जिते यमे; B8 तु विजिते; D7.10.11 T8.4 जिते जितं (for हि विजिते). \$ Ñ1 V3 D2.8 9.12 तिस्मिन्विनिजिते(Ñ1 °िक्षते यमे) सर्वे(D2.8 °वें) (for the prior half). Ñ1 सर्वेत: (for धमेत:). D7.10.11 T8.4 भवत्येव(T3.4 °तीति) न संशय: (for the post. half).]

9 For sequence and repetition in Tecf. v.l. 6 and for N1 cf. v.l. 7. S1 D8 om. 9ab. S2.3 V1.3 D2.5.9,12 Тв от. 9". —") Вз पितृमात- (for मातापित-). Ñ1 -सहत्स्रेह-; Ñ2 B2-4 D1.3.4 -सतस्रेहाद; D6.7.10.11 M10 °स्नेह- (for -सतस्त्रेहेर्). Та मातास्त्रिपत्रस्नेह-. —Ds reads go after 7°. — b) Sr.s -वंधन (for -बन्ध-). \$2.3 N1 (first time) V1.3 D1-5 T3.4 M3.6 Ct -मनोरथै:; Ñ1 (second time).2 B 'र्थात ; M1 'हरै: ; M7 -जनानुगै: ; M10 - वियोगजै:; Cg.k as in text (for -मनोरमै:). % Cv: भार्यावन्ध्रमनोरमै:। भार्याभिर्वन्ध्रभर्मनोरमै:। इष्ट-विषयेश्व. 2 -) D6.7.10.11 मोहितोयं; T4 मोहात्सोयं (for मोहेनायं). De.7 T4 रुद्ध: ; M1.8 प्रस्त:; M10 बद्ध:; Ct as in text (for ध्वस्त:). Me मुद्धांते च रुदंतश्च. - 1) Ti Gs हेशी: स्वैर्; T2 हेशेस्तैर्: Ck.t as in text (for हेशं स्वं). Me,10 कस्मारवं(M10 हेर्जेस्टवं) नावबुध्यसे. - For 9° , S $N_1 V_{1.3} D_{1-5.8.9,12} T_3$ subst.; T_4 ins. after g^{δ} (first occurrence):

390* मुह्यमानी ह्ययं लोको लोभान्मृत्युं न बुध्यते।

[D1.3.4 [5]पि (for हि). \$1.3 V1.3 D8 भवान; \$2 D12 भावान; D6 तात (for लोभान्). T4 सत्यं (for मृत्युं). \$2.8 बाधते (for बुध्यते).]

- -Thereafter, Da cont. l. 4 and l. 2 of 386*.
- -N2 B subst. for 9°d; N1 ins. after 96 (r.):
- 391* न वेत्ति क्वेशमत्यर्थं लोको मोहसमावृतः।

[Ba लोकोरसाह-; Bs कमोह- (for लोको मोह-).]

- -Then Ñ1 cont. 392*.
- 10 For sequence and repetition in Ta, cf. v.l. 6 and for Ñ1, cf. v.l. 7. a) Ds तं (for तत्). D1.4 G2 M4 तिकसेतं; T1 G2 M1 Cg अलमेतं; T2 अलमेतं; T4 (both times) तत्वसेवं; G1 अलमेतं; M2.7.9.10 तिकसे (M10 विकासे)तत्; M3 अयमेनं (sic); Ct as in text (for तिकमेवं). T3 G1 M5 परिक्रेड्य; G2 परिक्रेष्टुं; Cg as in text (for परिक्रिड्य). M8 किमेतेन तु क्लिएन. b) T1.2 G1.3

एवम्रक्तस्त लङ्केशो दीप्यमान इवौजसा । अत्रवीत्नारदं तत्र संप्रहस्थाभिवाद्य च ॥ ११ महर्षे देवगन्धर्वविहार समरिषय । अहं खल्द्यतो गन्तुं विजयार्थी रसातलम् ॥ १२

G. 7. 24. 18 B. 7. 20. 19 L. 7. 23. 14.

M1.8 लोभ-; M6 लोको (for लोकं). Ś D8 मोहो निरथंक:; Ñ1 D1.2.4.0.12 मोहाजिरथंकं; V1 D5 T3 मोह(D5 मूढ) निरथंकं; M6.10 °निराकृत:; Ck,t as in text (for मोहनिराकृतम्). D3 लोकान्मोहाज्ञिरथंकात् ; T6 (first time) लोभान्मोहं निरथंकं. —For 10⁴⁶, Ñ2 B subst.; Ñ1 cont. after 391*:

392* तिह्छिटेन किमेतेन नित्यं क्केशपरेण ते। [B4 दे (for ते). Ñi क्वेशपरायण.]

- -Thereafter, Ni further cont. 389*.
- -After 10°6, Ts.4 (after first occurrence) ins.:
- 393* स्वकमीभरयं लोको इतोऽयमिति मे मतिः।

[Tadamaged after 7.]

—Then Te cont. 1. 7-8 only of 386*. —) M10 दवयं (for दवया). Te damaged from सीवय up to . Ñ1 Ts सम्यक्; Vs lacuna; M2 राजन् (for सीवय). —) \$2.8 G2 मत्येलोके; Ñ2 B2.8 यदा मत्यों; D5.9.12 मृत्युलोको (for मत्येलोको). Ñ2 B M6 निसर्गत: (for न संजयः). —After 10, \$ V1 D2.5.8.9.12 Ts read 7°-8 (including star passage); while Ñ2 B D10.11 Te ins. 389*; V3 reads 8°6; whereas D1.3.4.7 repeat 7°-8 (including star passage) after 10.

11 °) Ś Ñ V1.3 B2.4 D1-5.8.9.12 Ts राक्षसेंद्रो; B1 M6 दशशीवो; G2 स लंकेशो (for तु लक्केशो). B2 इत्युक्तो राक्षसेंद्रस्तु. — °) D1.8.4.7.10.11 Ts दीप्यमानम्. D8-7.10.11 Ts M10 स्वतेजसा (for इवीजसा). — Ts damaged from ° up to भिवा in d. — °) Ś1 D8 अवीचन् (for अववीन्). Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T8 M6 वाक्यं (for तम्र). — d) Ś8 D3.8 स प्रहस्य; T3 संप्र *त्वा (moth-eaten); M6.7 प्रहसन् (for संप्रहस्य). M10 सप्रहासमिदं वच:.

12 °) B ब्रह्मचें (for महचें). — °) Ñ1 V2 D3.12 T2 M1 -त्रिय:; Cg.k.t as in text (for -त्रिय). % Cg: समरित्रय समरदर्शनित्रय. % — After 12°6, Ś Ñ1 V1.2 D1-5.8.9.12 T3.4 ins.:

394* इप्टणुब्वैकमना ब्रह्मन्यिबिमत्तमयं श्रमः ।

[Ds विश्र (for ब्रह्मन्). Ñi Vi मम अमं (Vi °म:); Ds इदं मम (for अयं अम:).]

—°) D6.7.11 T4 M8 समुखतो; D10 तु झरातो; M6 बलोखतो (for खल्ह्यतो). — द) D6.7.10.11 T2 G2 M1.8.5 तिजयार्थै; M6 विजयार्थै. Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T8.4 जयार्थी(Ś1 D1.8 °थे; D2-5.8 T3.4 °थे)वसुधातलं.

[127]

13 °) Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 T4 M6 लोक (D12 °के) द्वयं (D8 °ये). T3 कृत्वा (for जित्वा). — ⁶) Ñ V1.3 B1.2.4 D1.4.9 T6 कृत्वा; D3 om. (hapl.?) (for स्थाप्य). M6 स्थाप्यमान: (for स्थाप्य नागान्). M10 वरान् (for सुरान्). Ś D2.8.12 कृत्वा तान (D2 नाना) सुरान्वहो; B3 T3 जित्वा नागान् सुरासुरान्; D5 कृत्वा नामासुरं वहो. — After 13 6, M6 ins.:

355* यथासुखं गमिष्यामि यथेष्टं तत्र नारद।

—Ta damaged from oup to मिश्रद्यामि in d. —o) \$1
Da Ma.e अमृतार्थे; \$2.3 No B D1-4.9.13 T1 M7 अमृतार्थे।
(for अमृतार्थे). \$ No V1.3 Ba D3.5-8.10-13 T3 M4.6.10
च; No B1.2.4 D1.2.4.9 T1 M7 [इ]व (for वै).—d)
\$1 B1 D2.9 (with hiatus) अन्वेद्यामि; \$2.3 D8.12 (with hiatus) अप्येद्यामि; No अतिष्ठामि; V3 Ba De गमिन्यामि;
D1.3.4 निर्माथन्ये; To माथन्ये हि; Ct as in text (for माथन्यामि). \$ V3 B D1-5.8.9.12 T4 नमस्त (V3 B1-3 D3 T4 क्य) छं; No द्यापं निष्यं; No D6.7 T1-3 G2.3 M1.2.6-9 स्मात्छं; V1 द्यापं पतिं; G1 M5 स्माकरं; Cg.k.t as in text (for रमाङ्यम्).

14 °) Тз यथा (for अथ). — °) М व ना * * * * * * * वि: (damaged). — °) Ś Ñ 1 V 1.3 D 8.12 किंचित्त; D 1-5 किं खलु (for क खलु). Ñ 2 B किमिदानीं विमार्गेण. — °) Ś D 8.12 Тз.4 हा(Тз चा; Т 4 हा)न्येन गम्यते; Ñ 1 V 1 D 1-4. 7.9-11 [ह] हान्ये(D 9 ° ने) न गम्यते; Ñ 2 B 1.3.4 [अ] न्यत्रेह गम्यते; B 2 T 1.2 G 3 [अ] न्ये(T 1 G 3 ° ने) नेह गम्यते; D 5 हास्येन गम्यते; D 6 M 1.3.6 [अ] ने(M 1 ° न्ये) न हि(M 6 च) गम्यते (for [अ] नेन गिमेड्यते). V 3 त्वया * * * * * * * (lacuna).

15 °) De Mio सुदुर्गक्ष (for °र्गम्यः). Ś Ds.9.12 अयं तु सुगमः पंथाः; Ñi Vi.3 Di-5 Ts.4 अयं सुदुर्ग(D2 °संग)मः पंथाः(Ñi °मं स्थानं); Ñ2 B सुदुर्गमः खल्लं महान्. अ Cg.t: सुदुर्गम्यः सुदुर्गमः। यदार्थः।; so also Ck. %—6) Ś Ñi Vi D T G3 M3.8 प्रेतराजः; Ñ2 V3 B M6.6.10 पितृराजः; M1.2 9 प्रेतराजः (for पितृराजः). B1 -पुरस्य ते (for पुरं प्रति). % Cv: पितृराजः पुरं प्रतीति पाठः. %—°) Ñ2 B4 D6.7.10.11 M4-7 दुर्थपं (for दुर्धपों). Ŝi V3 D1.4.5 गच्छ रवं सुरं(D1.4 स्वमिरः D5 चामर) सुख्यस्यः \$2.2 V1

स तु शारदमेघामं मुक्त्वा हासं दशाननः।
उत्राच कृतमित्येव वचनं चेदमत्रवीत् ॥ १६
तस्मादेष महाब्रह्मन्वैवस्वतवधोद्यतः।
गच्छामि दक्षिणामाशां यत्र सूर्यात्मजो नृषः॥ १७
मया हि भगवन्त्रोधात्प्रतिज्ञातं रणार्थिना।
अवजेष्यामि चतुरो लोकपालानिति प्रभो॥ १८

D2.3.8.9.12 T3.4 गच्छत्व(T4 °त्य)मरमुख्यस्य; Ñ1 गच्छ परममुख्यस्य; B1 मार्गेण गच्छ दुर्धर्षः B2 प्रजासंक्रेशकर्तव्यं (sic). — d) T4 damaged from मित्र up to 16 . Ś1 D2.4.8.12 -क्शिनः; Ś2.3 D1 -क्शिणः; Ñ V1 B1.3 D9 -क्शिणः B4 -क्शिणः; D5 M5 -क्शिनः; D10 -क्मिणः (for -क्शिन). % Ct: यमस्य यमपुरस्य. %

16 T4 damaged for a (cf. v.l. 15).—a) M4 damaged for स तु शारदमे.—b) \$ D1.4.8.9.12 हास्यं मुक्त्वा; Ñ1 V1.3 D2.3.5-7.10.11 T3 Cg.k.t हासं मुक्त्वा (by transp.); T4 हासं कृत्वा (for मुक्त्वा हासं). % Cg.k: हासं मुक्त्वेति। कृत्वेति यावत्।; so also Ct. %—c) \$ V3 D2.5.8.9.12 अववीत् (for उवाच). \$ B D5.8.9.12 हत्येवं; V3 एतद्वे (for इत्येव).—d) V3 [ए]व रावणः (for [इ]दमववीत्).—For 16°d, Ñ1 V1 D1.3.4 T3.4 subst.; while M3 ins. after 16:

396* अत्रवीनारदं यसात्त्वं हि लोकान्कुपायसे।

[Ms यस्मात्त्वं मानुषं लोकम् (for the prior half) and एतं प्रति (for त्वं हि लोकान्).]

17 ") Ñ1 D1.3-7.10.11 T3 Ct एवं; M9.10 एव (for एप). D1.3-7 अहं; T8 G1 M8.5 ह्याहं; T4 ह्यां; G2 मया; Ck,t as in text (for महा-). Ś D2.8.9.12 तस्य चैत्रमहं; Ñ2 B अनेनेव पथा; V1 यास्यामेष महा-; V3 अस्मादेशादहं (for तस्मादेष महा-). D10.11 -ब्रह्म; T2 G3 -प्राज्ञ; Ck.t as in text (for -ब्रह्मन्).— 6) M6 om. after वैवस्वत up to पितृराज in 196.— Ś D2.8.9.12 om. (hapl.) 17d-20°.— d) M4 damaged for यत्र सूर्यात्म. T8.4 बली; M1 यम:; M10 न हा (sic) (for नृप:).

18 Ś Ds.8,9.12 Me om. 18 (cf. v.l. 17). T4 damaged from या in 18° up to ज्ञातं in ै.—°) Ñ2 Vs B तु; T1.2 Gs M10 च; G1 [अ]पि (for हि). Ms यमीपि (sic) (for मया हि). M10 कोपात् (for क्रोधात्).—) M1 प्रतिज्ञातो (for प्रतिज्ञातं). Ñ1 V1 D1.8 Ts जयार्थिनां B3 वरा°; L (ed.) वधा° (for रणार्थिना).—D4 om. from 18° up to 7.21.8.—°) B3 ताडियिच्यामि; Ts अथ जेंड्यामि; M5 अपि जेंड्यामि (for अवजेंड्यामि).—*) B2-6 इमान् (for इति). M9 प्रजा (sic) (for प्रभो). D1.3 न संज्ञयः (for इति प्रभो).

तेनैप प्रस्थितोऽहं वे पितृराजपुरं प्रति ।
प्राणिसंक्षेत्रकर्तारं योजयिष्यामि मृत्युना ॥ १९
एवमुक्त्वा दशप्रीवो मुनिं तमभिवाद्य च ।
प्रययौ दक्षिणामाश्चां प्रहृष्टैः सह मित्रिभिः ॥ २०
नारदस्तु महातेजा मुहूर्तं ध्यानमास्थितः ।
चिन्तयामास विप्रेन्द्रो विधूम इव पावकः ॥ २१

19 Š D2.8.9.12 om. 19; Me om. up to पितृराज-in 19⁶ (for both cf. v.l. 17). D4 om. 19 (cf. v.l. 18). —") Ñ V1 B T4 M1.3.10 तदेष; V3 D5 तदेव; D1 तं देवं; D3 तदेवं; D6 T1.2 G3 तेनेह; D7.10.11 तदिह (for तेनेष). B1 ब्रह्मन्; G1 भावे: (for Sहं वे). — 6) Ñ B1.2.4 धर्मराज-; V1.3 D1.3.5 T3.4 M3 वेवस्वत-; M2.8 पितृराज:; M4 damaged; K (ed.) प्रेतराज- (for पितृराज-). V1.3-वधं प्रति. — 7) Ñ1 V1 T3 प्रजानां; Ñ2 V3 B1.2.4 D1.3 प्रजासं-; B3 प्रसादं; D5 प्रजासु; D7 M8 प्राणिनां; T4 जनानां (for प्राणिसं-). G1 तमहं प्राणिसंहेशं. — 7) B2 योधिषश्यासि.

20 \$ D_{2,8,9,12} om. 20^{abo} (cf. v.l. 17). D₄ om. 20 (cf. v.l. 18). T₄ damaged from 20^b up to प्रययो in °. — b) V₃ lacuna for तमिनाय च. — °) Ñ₂ B₂₋₄ प्रयातो; B₁ प्रहृष्टो (for प्रययो). — d) \$ Ñ₁ V_{1,8} B_{3,4} D_{1-8,5,8,9,12} T_{3,4} M₉ प्रहृष्ट: ; Ñ₂ B₂ D_{6,7,10,11} प्रविष्ट: ; B₁ प्रयात: ; G₁ प्रविष्ट: ; M₆ संहृष्टे: (for प्रहृष्टे:). M₉ प्रहृष्टे: सिचिवे: सह.

21 D4 om. 21 (cf. v.l. 18). —) M4 damaged for नार्दस्तु म. M9 महाप्राज्ञो (for °तेजा). —) Ñ1 B1 (marg. also).2-4 D5 ध्यानतत्पर: . —) Ñ2 B1.2.4 सधूम (for विधूम).

22 D4 om. 22 (cf. v.l. 18).—") B2 तेन (for चेन). Ś Ñ1 V1.3 D1-3.5.8.9.12 Ts कृत्सा: (for सेन्द्रा:).
— b) B1 कृत्र्यंते (for कृत्यन्ते). B5 च (for स.).
D9 स * चरा:; D12 स च रावण: (for सचराचरा:). — Ñ2
B om. 22°d. T4 damaged from 22° up to स in d.
M4 damaged from चि in up to स in d.— c) \$2.3
D12 वा (for first च). \$2.3 धमें वा; Ñ1 V1 D2.6.10-12
(D12 before corr.) T3 धमेंण; D2 धमें च (for धमें च).
— V3 illeg. for 22d.— d) Ñ1 V1 T3.4 तं कालं;
D9 सबलो; Ct as in text (for स कालो). \$ Ñ1 D2.8.9.13
T2 हन्यते; D10.11 T3.4 Ct जेंडबते (for हिंस्बते). D1.3 तं
कथं च हनिष्यति; D5 तं बलं हास्यते कथं.— After 22,
D6.7.10.11 \$ ins.; while Ñ2 B ins. after 22°6
(due to om.):

397* यश्च दत्ते कृते साक्षी द्वितीय इव पावकः। छट्धसंज्ञा विचेष्टन्ते यस्य लोका महासनः। येन लोकास्त्रयः सेन्द्राः क्विञ्यन्ते सचराचराः । श्रीणे चायुषि धर्मे च स कालो हिंस्यते कथम् ॥ २२ यस्य नित्यं त्रयो लोका विद्रवन्ति भयार्दिताः । तं कथं राक्षसेन्द्रोऽसौ स्वयमेवाभिगच्छति ॥ २३ यो विधाता च धाता च सुकृते दुष्कृते तथा । त्रैलोक्यं विजितं येन तं कथं नु विजेष्यति ॥ २४

G. 7. 24. 30 B. 7. 20. 31 L. 7. 23. 25

[(l. r) Ts.4 यस्य (for यश्च). B1 कमै-; B2 दत्त-; D6 Ts.4 दंडे; G (ed.) दंड- (for दत्ते). M1 हुने (for कृने). D7.10.11 स्वद्तत्त्वसाक्षी यो; M6 दत्तसङ्कतसाक्षी च (for the prior half). B2 इव भास्तर:; G3 damaged (for इव पावतः).—(l. 2) Ñ2 B भयत्रसा; G2 M4.6-9 बढसंज्ञा; M6 नष्टसंज्ञा (for लव्धसंज्ञा). K (ed.) विजेध्यंते (for विचेष्टन्ते). Ñ2 B M1.3 यसाल्लोका; D6.7.10.11 लोका यस्य (by transp.) (for यस्य लोका). % Ct: यस्य लब्धसंज्ञा यतो लब्धसंज्ञा विचेष्टन्ते। व्यवहरन्तीत्यभै:। यहा यस्य महारमनः। अनुमहादिति दोषः. %]

23 D4 om. 23 (cf. v.l. 18). — ab) Ś Ñ1 V1.5 D1-3.5.8.9.12 T3 यस्य (V1 क्साळ; D2 येन) लोकास्त्रयो दित्यं (for a). Ñ2 B त्रेलोक्यमपि यस्तेतहृशे तिष्ठति सर्वदा. — a) T1.2 G3 तं यम; M1 तमेव; M5 कथं तं (by transp.). Ś Ñ V1.3 B D1-5.5.8.9.12 T3 [S] यं; G1.2 M5 वे (for 5सी). — T4 damaged from 23 up to first च in 24 . — a) Ś1 D8.12 [अ] मिधावति; Ś2.3 Ñ V1.3 D1-3.5.9 T3 [अ] मिया (Ñ2 V2 योत्) स्यति; B1.2.4 [अ] चि (B2 वु) गच्छति; D6.7.10.11 M10 गमिन्यति; G (ed.) [अ]- मियोह्स्यते (for [अ] मिगच्छति).

24 D4 om. 24 (cf. v.l. 18). T4 damaged up to first च in " (cf. v.l. 23).—") M10 स (for यो). D10 reads second धाता च in marg. Ñ1 G1.2 M5.7 यो धाता च विधाता च; D5 विधाता चैव धाता च.—\$ D8.12 om. 246-25°.—") D10.11 सुकृतं दुद्कृतं. Ñ1 तत:; V8 T3 [5]िप च (for तथा).—V3 illeg. for ".—") G3 damaged for त्रैलोक्यं विजि. D6 त्रिलोकं (for त्रेलोक्यं). Ñ B M4.6.8 विदितं; V1 D2.5 हि वशे; D1 T3 च वशे; D2.9 तु वशे; T4 जीवितं (for विजितं). Ñ B V1 D1-2.5-7.9 T3.4 G1.2 M4.6.7.10 यस्य (for येन).—") M9 न (for नु). Ñ2 V1.3 B D1-3.6.9 T3 नु(V3 B2.4 नि-; D6 स; T3 नु) हिन्द्यति; D6.7.10.11 T4 M10 Ct विजयिष्यते (T4 "ति); G2 नु विजेष्यते (for नु विजेष्यति). Ñ1 कथं स निह्निव्यति. % Ct: विजयिष्यते विजेष्यते . %—After 24, Ñ2 V1 B ins.:

398* यमक्षयं तु संप्राप्ते दशप्रीवे निशावरे। [Bs दशानन- (for दशपीवे)-] G. 7. 24. 31 अपरं किं नु कृत्वैवं विधानं संविधास्यति ।

कौत्हलसमुत्पन्नो यास्यामि यमसादनम् ॥ २५

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे विंशतितमः सर्गः ॥ २०॥

25 D4 om. 25 (cf. v.l. 18). Ś D8.12 om. 25° (cf. v.l. 24). Ñ1 om. (hapl.?) 25° 6.—°) T1.2 G3 M3 अयं तु; Cv.g.k.t as in text (for अपरं). V1 B2.3 D2.5.7.9-11 Ck.t किं तु; D6 किमु (for किं तु). Ñ2 B1.2.4 तत्रायं; V1 दृष्ट्वा वे; V3 दृष्ट्रेमं; B3 तत्रापि; D2 दृष्ट्वेद; D6 दृष्ट्वेदं; D9 दृष्ट्वेदं; M6.8 कृत्वेद; Cv.t as in text (for कृश्वेदं). D1.3 अपर: किमु दृष्ट्वेदं; T3 आ: कथं किं चु दृष्ट्रोयं; G2 M6.10 अस्य पापकृत: (M5°तं) किं चु.—⁶) Ś D8.12 वधं कथं; Ñ2 T1.2 G3 विधानं किं; B2 D5.7 G1.2 M10°नं स; T3°नं दि; Cv.g.k.t as in text (for विधानं सं-). V1 D1-8.9 अभि-(V1 संप्र)धास्यित (for संविधास्यित).—After 25° 6, B1.3.4 ins.; Ñ2 ins. after 25; B2 cont. after 401*:

399* द्रष्टुं तद्रञ्जतं युद्धं रायणस्य यमस्य च। [Ba तदा; Ba तम् (for तद्).]

—°) Ñ V3 B D10.11 M5.10 Ct कोत्हलं; Cv.g.k कोत्हलं (as in text). Ś Ñ1 V1.3 D1-3.5.8.0.12 T3.4 M8-समाविष्ट:; Ñ2 B2.4 ममोत्पन्नं; B1 समुत्पन्नं; B3 तु सोत्साइं; G (ed.) ममात्यथं; Cv.g.k.t as in text (for -समुत्पन्नो). % Cv: कोत्हल समुत्पन्नः समुत्पन्नकोत्हलः. % — d) D6 जगाम (for यास्यामि). Ś Ñ1 V1.3 D1-3.5.8.0.12 T3 सोहं यास्ये यमाल-(D1.3 °मक्ष)यं. —After 25, Ñ1 V1 D1.3.5.7.10.11 T8.4 M3 ins.:

400* विमद द्रष्टुमनयोर्थमराश्रसयोः स्वयम्।

[T4 damaged except विमर्द. D6 उभयोर् (for अनयोर्). M8 -रावणयो: (for -राक्षतयो:).]

—Thereafter, Ñ1 D3 cont.; Ñ2 cont. after 399*; V3 B ins. after 25:

401* इति स सुनिवरो विचार्य बुद्धया बहुविधमन्दगमत्तदा नरेन्द्र। यमसदनसुपेत्य चैव सर्व प्रकथितवान्स हितं भानुसूनवे तत्।

[(1. 1) B4 इति (for °ति स). B2 -वची (for -बरो). D3 विधाय महा। (sic). —(1. 2) Ñ1 अगनत (for अन्नगमद). —(1. 3) V3 -नगरम्; D3 -भवनम् (for -सर्नम्). D3 तरसमक्षं (for चैत्र सर्वं). —(1. 4) B3 कथितवान् (for प्रकथितवान्). Ñ1 B2.4 स हि; D3 भृशं हि (for स हितं). B3 om.; D3 वै (for तद्).]

Colophon: V1 D4 om. (cont. the Sarga).
— Kāṇḍa name: Ś1 V3 D2.10 M7 om. — Sarga name: Ś Ñ1 V3 B3.4 D1-3.5.8.9.12 नारदसमानमः(Ñ1 भे); Ñ2 वैवस्वतं प्रति रावणयात्रा; B1 रावणसमागमः; B2 रावणनारदः संवादः. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1-3 D2 om.; Ñ2 B4 D1.5 M6 24; D3.8.0 T4 23.
— After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामापैणमस्तु; G M8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामापैणमस्तु; G M8 with श्रीरामाय नमः; M10 with

एवं संचिन्त्य विशेनद्रो जगाम लघुविक्रमः । आख्यातुं तद्यथावृत्तं यमस्य सदनं प्रति ॥ १ अपञ्यत्स यमं तत्र देवमिष्रपुरस्कृतम् । विधानमुपतिष्ठन्तं प्राणिनो यस्य यादृशम् ॥ २ स तु दृष्ट्वा यमः प्राप्तं महर्षि तत्र नारदम् । अब्रवीत्सुखमासीनमर्ष्यमावेद्य धर्मतः ॥ ३

कचित्क्षेमं नु देवर्षे कचिद्धमीं न नश्यति । किमागमनकृत्यं ते देवगन्धर्वसेवित ॥ ४ अत्रवीत् तदा वाक्यं नारदो भगवानृषिः । श्रूयतामभिधास्यामि विधानं च विधीयताम् ॥ ५ एष नाम्ना दशग्रीवः पितृराज निशाचरः । उपयाति वशं नेतुं विक्रमैस्त्वां सुदुर्जयम् ॥ ६

G. 7. 25. 6 B. 7. 21. 6

21

V2 missing for Sarga 21 (cf. v.l. 7.12.2). V1 cont. the previous Sarga. D12 begins with 3.

- 1 D4 om. 1-8 (cf. v.l. 7.20.18).—°) Ś Ñ V8
 B D2.5.8.9.12 Ts विचिख. —°) Ś Ñ V1.3 B D1-8.

 5.8.9.12 Ts ययो त्वरित- (for जगाम छघु-).—°) B2
 आच्छ्यातुं; D5.12 M9 आख्यातं तद् (for आख्यातुं तद्).

 M6 तत्र यद् (for तद्यथा-).—°) M5 यमाय (for यमस्य).
 —T4 damaged from ति up to दे in 2°. Ś D8.12 [अ]पि
 (D12 [अ]ति-) महात्मनः; Ñ1 V1.3 D1-3.5.9 T3 L (ed.)
 सु(D9 तु; L [ed.] [आ] श्रु)महा(Ñ1 °ना)त्मनः (for सद्नं प्रति).
- 2 D4 om. 2; T4 damaged up to दे in b (for both, cf. v.l. 1). Vl.3 D6.9 सोपइयत् (sic). D1.3 च (for स). D6 सप्रभं; G2 M1 समयं (for स यमं). S D2.8.12 सोपइयत् यदं तम्र; Ñ B ततोपइयद्य (B3 °इयत्स)मं तम्र; T3 अपइयत यमं तम्म. के D2.8.9.12 देवतायिः (for देवस्मि-). D6.7 M6 -पुरोगमं. & Cg: अग्नि पुरस्कृतः साक्षितया येनासे अग्निपुरस्कृतः तम् ।; so also Ck.t. &) M5 विमानम्. S N V1.3 B D1-8.5-12 T3.4 Ct अनु-; Cg.k as in text (for उप-). S N V3 B D2.8.9.12 T4 M2.9 प्राणिनां; Cg.k.t प्राणिनो (as in text). D12 ताहरां (for याहराम्). & Cg.k: विधानं निम्नदानुमहक्त्यमुपतिएन्तमनुतिष्ठन्तम् ।; Ct: यस्य प्राणिनो यादशं विधानं पुण्यपापरूपं कर्म ताहरामनुतिष्ठन्तं तत्तद्नुगुणफळ प्रयच्छन्तम्। यहा यस्य यादशं विधानं निम्नदानुमहरूपं क्रयमनुतिष्ठन्तमित्सथैः. &
- 3 Da om. 3 (cf. v.l. 1).—") Ma.7 तं (for स). Vi Da Ta Ma तं (for तु). G2 Ma.7 दृष्टा तु (by transp.). Ma स दृष्टा धर्मराजस्तं.—") Ti.2 G3 Mi देविषै. Ś Ñ Vi.3 B Di-2.5.8.9.12 T3 G (ed) नारदं देवदर्शनं (Śi Da दिश्तेनं; Ñi Ba दिनतं; Ñi Bi.3 सितं; Bs सिनं ; G [ed.] "पृजितं); Ms देविषै नारदं तदा; Ma नारदं मुनिसत्तं.—Dii om. 3°d. Dii reads 5°6 for the first time in place of

3°d, repeating it in its proper place. —°) Ś Ñ V1.3 B D1-3.5.8.9 Ms स(Ms त) मुपासीनम् (for सुखमासीनम्). —d) D5 क्षर्यमावेद्य; D8 अर्च्यमावेद्य. B2 धर्मवित् (for धर्मत:).

- 4 D4 om. 4 (cf. v.l. 1). T4 damaged up to कचित्र in 6. ") Ñ1 D2.5.6 M5 कचित् (for कचित्).
 M4 damaged from मं up to घमों in 6. Ś1 V8 B4 D2.8.6.8.9.12 M2.6.9.10 तु (for नु). Ś V8 D2.5.8.9.12 M6 वित्रणें (for देवणें). ") Ś2 D1.8.12 कश्चिद्; D3.6.9 कचिद्; M8 कश्च (for कचिद्). M8 हीयते (for नइयति).
 ") Ś Ñ1 V1.2 B2.2 D2.8.9.12 T1 G2.8 M2.4-7.0.10 चागमन-; Ñ2 B4 T3 M1.2 दागमन- (for आगमन-).
 T2 damaged from कृ up to ये in 4. B2 तु (for ते).
 ") B1 -सेविते; B2 -सेवन; T2 M6 -सेवित:; M9 -सेवितं. Ś Ñ1 V1.3 D1-3.5.8.9.12 T2 नृत्यगां(Ñ1 युद्धं गं; D2 नित्यगां) धर्वकोदिद् (Ñ1 D8 "दः).
- 5 D4 om. 5 (cf. v.l. 1). D12 repeats 5^{ab} here (cf. v.l. 3).—^a) M5 देवं (for वाक्यं). Ś Ñ1 V1.8 D1-3.5.8.9.12 (first time) T3.4 प्रेत (D5 घमें)राजानं; G2 M10 तु ततो देवं; M6 स ततो वाक्यं (for तु तदा वाक्यं). Ñ2 B तमझवीत्तथा(Ñ2 °तो; B2.4 °दा) पृष्टो(Ñ2 B8 हृष्टो); M3 अथाझवीद्धमेराजं.—^b) M6 मुनिसत्तम: (for सगवानृपि:).—^a) Ś Ñ1 V1.8 D1-3.6.8.9.12 चामि-; D8 वाभि- (for अभि-).—^d) Ś Ñ1 V1.8 D1-3.6.8.9.12 Т3.4 श्रुत्वा चैव (D6 °वं) (for विधानं च). D2 [अ]वधीयतां. % Cg.k: विधानं मत्तः श्रुतापदः प्रतिक्रिये(Ck °यामि)त्यथः t; so also Ct. %
- 6 D4 om. 6 (cf. v.l. 1).—") \$ D2.8.9.12 एव; G2 नाम (for नाना).—") V3 B3 द्शाननः (for निशाचरः).—") Ñ2 B1—2 उपैति खां; D3.8.9 उपायति (for उपयाति). B1.8.4 बरो. B8 कर्तुं (for नेतुं).—") \$2.8 विकमेस्त्वाः Ñ2 B विकमेण; M8 विकमास्वां (for विकमेस्त्वां). № V2 B D1.8.9 T8.4 सुदुर्जयः ; D2.8.12 अदुर्जयं (D2 °यः); L (ed.) तु दुर्जयः. M8 स्वां युषा सस्यविकमः.

G. 7. 25. 7 B. 7. 25. 7 L. 7. 24. 7 एतेन कारणेनाहं त्वरितोऽस्म्यागतः प्रभो । दण्डप्रहरणस्याद्य तव किं नु करिष्यति ॥ ७ एतस्मिन्नन्तरे दूरादंशुमन्तमिवोदितम् । ददृशे दिव्यमायान्तं विमानं तस्य रक्षसः ॥ ८

7 D4 om. 7 (cf. v.l. 1). —) Ś Ñ V1.3 B D1-3.

5.8.9.12 T3 M6 एतहैं (Ñ2 ेच; B ेच; D1 T3 M6 हें;)

कारणं येन. —) Ñ1 V1 D10.11 T4 हि; D6.7 [S]पि;

G1 [S]भि- (for Sसा). Ñ2 V3 B [अ]हमागत:; G3
[आ]गतं प्रभो (for [आ]गत: प्रभो). —) Ñ1 V1.3 D3.5

T3 मृत्यु-; D9 मृत्यो:; Cg.k.t as in text (for दण्ड-).

M6 -प्रकरणस्य. Ñ1 [अ]पि; V1 [अ]स्य (for [अ]य).

\$1 D8 मृत्युह:(\$1 हा) चर* स्यायः; \$2.3 D12 मृत्यो

हररतस्यायः; Ñ2 B दंडहस्तस्य ते युद्धः; D1 मृत्युप्रहरणः सोयः;

D2 मृत्युं प्रहरतश्राय. —) \$2 D2.3.5.8.9.12 तु (for नु).

\$2 D10.11 T3.4 G2 M1.2.4.8.9 Cg.k.t भिव (M4 om.) प्यति.

Ñ2 B द्रष्टुं तस्य (B4 रावणस्य) च रक्षसः.

8 D4 om. 8 (cf. v.l. I). — b) T1.2 श्चितं; G2 M1.5 [उ] चतं (for [उ] दितम्). Ś Ñ V1.2 B D1-3.5.8.9.12 प्र.4 उदय (B3 त्दय) जिन भास्करः. — b) D6.7.10.11 G1.2 M1.2.4.5.7-10 दहनुर; M3 ददर्श (for दहने). D6.7.10.11 दिसम् (for दिन्यम्). D5 जागन्छद् (for आयान्तं). T4 दीप्य-मानं तु. — b) % Ct: विमानशब्दः पुछिङ्गोऽपि. % — After 8, D9 ins. 402*.

9 Ś Ñ V1.3 B D1-4(om. 10^{ab}).5.8.12 transp. 9 and 10 (including star passages). B1.3.4 repeat 9 consecutively. T3.4 repeat 9 after l. 6(r.) of 403*.
— a) T3 (first time) तद्- (for तं). — b) B4 (first time) पुष्पकेन; M4 विमानस्य (for पुष्पकस्य). Ś Ñ1 V1.3 B4 (both times) D1-5.8.9.12 T3 (second time) महासमन: ; M5 महाजवं (for महाबळ:). — D9 समीपे; G1 विमानं (for समीपे). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 सोभ्यवतेत; Ñ2 B (B1 3.4 both times) D10.11 सभ्यवतेत; D7 तस्य वतेते (for समवतेत). T3 (second time) तां पुरीं सोभ्यवतेत.

10 Do om. 10. Ś Ñ V1.3 B D1-4 (om. 10^{ab}).5.8.12 transp. 9 and 10 (including star passages). — ab) Ś1 V3 B2.3 Db.8 स तु पदयन्; Ñ1 V1 स ते पदयन्; D1.2 अथापदयन्; D6.7.10.11 T1.2.4 G M1.3-5.7.8.10 सोप- इयहस (D7 T2.4 G3 M1.8.10 °दम्-); T3 तहय पदयन्; M2.9 सोपदयत (for स स्वपदयन्). B1.3.4 महाबाहो. D5 transp. सहाबाहुर् and दशसीवस. — Ñ1 repeats 10^{ad} after 402*. — S Ñ1 (first time) V1.3 D2.5.8.12 T1.3 G3 प्राणिनां. Ñ1 (first time) V1 T3 दुग्हुतं; T2 स्वकृतं (for सुकृतं). D6.7.10.11 M10 चैव (for कभी). — G G3 भुंजतां. M4.7 चापि. Ś Ñ1 (first time) V1.3 D2.5.8.12 T4 दुग्हुतं (Ñ1 V1 सुकृ)तं चोपभुंजतां (T4 °त:); Ñ1 (second time).2

तं देशं प्रभया तस्य पुष्पकस्य महाबलः । कृत्वा वितिमिरं सर्वं समीपं समवर्तत ॥ ९ स त्वपदयन्महाबाहुर्दशग्रीवस्ततस्ततः । प्राणिनः सुकृतं कर्म भुद्धानांश्चैव दुष्कृतम् ॥ १०

B D1.3.4 भुंजानां (B2 °जतो; B4 D1.3.4 °जानान्) दुङ्कृतं तथा; T3 भुकृतं चावभुज्यतो; G1 भुंजमानांश्च दुङ्कृतं. —After 10, Ś Ñ1 (after 10°4 [first time]) V1.3 D1-5.7-3 (after 8).10-12 ins.; T3 cont. after 1.8 of 404*; T4 cont. after 1.3 (r.) of 404*:

402* अपश्यत्सैनिकांश्चास्य यमस्यानुचरैः सह।

[Do स पश्चन्. V3 सैनिकं तस्य (for सैनिकांश्वास्य).]
—Thereafter, Ś D8.12 cont.; Ñ B (B2 l. 6 only)
cont. l. 5-6 only after l. 19 of 404*; V1.3 D1-5.9
cont. l. 1 after 402* and l. 3 (V1 D2.5.9 l. 3-6)
after l. 14 of 404*; then V3 (after l. 19) D1.3.4
cont. l. 4-6 after l. 17 of 404*; T4 cont. l. 1 after
l. 8 of 404* and T3.4 cont. l. 3-6 (both repeat l. 6
after l. 19 of 404*) after l. 14 of 404*:

403* वध्यतीः प्रथमानाश्च प्रजाः सुकृतदुष्कृतैः।
रावध्वानितदिकं च कोशतीश्च महाननेः।
दहशे रमतीस्त्रत्र रावणः सुकृतीः प्रजाः।
सभाकर्वृन्गृहांश्चेव तत्र तत्र समन्ततः।
कचिदन्तर्जलगृहांस्तमसा संवृतानकचित्।
कचिद्रस्यांश्च दिव्यांश्च दहशे समये ग्रुभान्।

[5]

[(1. I) Š1 D8 वध्यतः; Š2.3 D12 वध्यतः; V1.3 D9 वध्यंतः(D9 ल्य); D1.4 दह्यतीः; D2 वध्यंतीः (for वध्यतीः). Si V1 पूजमानाशः, D3 पूज्यमानशः, D9 पूज्यमानाशः (for पूज्यमानाश्). Ds वध्यमानाः पूज्यमानाः (for the prior half). —(1. 2) Śı Ds सुदुष्कृतैमेहाघोरै:; L (ed.) दुष्कृतै: सुमदाघोरै: (for the prior half). —(1. 3) T4 ददर्श. V3 D8 रमतां (for रमतीस्). V1 D12 रावणै: . \$1.3 V1 D2.3.8.8.12 सुकृतै: ; V3 सुकृता: ; T3 खकृतै: (for सुकृती:). —(1. 4) D4 खन्नातृन् (subm.); D5 सगवाक्षान्; D9 सभाइत- (for सभाकतेन्). \$2.3 गृहां * * (moth-eaten); V3 गृहांस्तत्र. Ts.a समाश्चित्रगृहांश्चेत्र (for the prior half). Vs चैव (for second तत्र). V1 समपद्यति (hypm.); D1.3.4 समश्रुती: ; Ds समाश्रितान् ; Ts समश्रुते ; T4 [अ]समध्रुति: (for समन्ततः). —(l. 5) Ñ2 B1.3.4 T3 4 -जलिमास् (T3.6 °भांस्); D1 -जलं प्राहींस; D2.9 -जलगृहास् (for -जलगृहांस)--Ds अञ्चलमप्रख्यान् (for अन्तर्जन्मृहांस्). V1 तपला. Ś1 Ds.9.15 संबता: ; Ñ1 V1 संचितान् ; Ñ2 B1.3.4 चाबृता: (for संबृतान्). V₃ तमसानामिष स्थितान् (for the post. half). —(1. 6) Ñ1 कांशिद. D1.3-5 माम्यास्(Ds.4 °म्यांस्); Ts(both times). (second time) भागांश; T4 (first time) धर्मांश (for रम्यांश्). Ñ2 B सीम्याश्च दिव्याश्च. V1 सुपथ: :; V8 सत्पथ:; D1.4.9 स पथ:; D2 स पथि; D5 सुपथं; D8 स * *; T8 (both times) प्राणिनां; L (ed.) राक्षसः (for समये). V3 पुमान् (for झुमान्). S1 स शुभाशुभान् (for समये शुभान्). Ñ1 दहुशे च भयान्शुभान्; Ñ2 B पंथानो दृष्टि (B2 दिन्य)दर्शनाः ; D3 दृद्शे स पथि स्थितान् ; T4 (first time) दृदशे स्फुरतः शुभान् ; T4 (second time) दृदशे प्राणिनः शुभान् (for the post. half). — After I. 6(r.), T3.4 repeat st. 9.]

—Ñ1(after 10^{cd} [r.]).2 B D6 T1.2 G M ins. after 10; V1.3 D1-5.9 (D2.5.9 l. 3 and l. 14 only) cont. after l. 1 of 403*; D7.10.11 cont. after 402*; T3.4 ins. l. 1-8 after st. 10, cont. l. 9-14 after 402* and l. 15-19 after 403*:

404* यमस्य पुरुषे रोद्रैवार्रुपैर्भयानकै:। ददर्श वध्यमानांश्च हिइयमानांश्च देहिन:। कोशतश्च महानादं तीवनिष्टनतत्परान्। क्रमिभिभेइयमाणांश्च सारमेयेश्च दारुणैः। श्रोत्रायासकरा वाची वदतश्च भयावहान । [5] संतार्यमाणान्वैतरणीं बहुवाः शोणितोदकाम्। वालुकायां च तप्तायां तप्यमानान्महर्भहः। असिपत्रवने चैव भिद्यमानाननेकशः। रौरवे आरनद्यां च क्षरधारे तथैव च। पानीयं याचमानांश्च तृषितान्श्वधितानपि। [10] शवभूतान्कृशान्दीनान्विवणान्युक्तमूर्धजान् । मलपङ्कधरान्श्रान्तान्नग्नांश्च परिधावतः। ददर्श रावणो मर्लाञ्शतशोऽथ सहस्रशः। कांश्चिद्रहेषु मुख्येषु गीतवादित्रनिस्वनैः। प्रमोदमानानद्राश्चीद्रावणः सुकृतैः स्वकैः। [15] गोरसं गोप्रदातारो भोजनं चाबदायिनः। गृहांश्च गृहदातारस्तत्र तत्र समश्रुते। सुवर्णमणिसुकानां प्रदारृंश्चाप्यलंकृतान्। धार्मिकानपरांस्तत्र दीप्यमानान्स्वतेजसा। ददर्श स महाबाहू रावणो राक्षसाधिपः। [20]

[Vs D1.3.4 om. l. 1-2. Ñ V1 (reading after 404(A)*) B transp. l. 1 and 2.—(l. 1) Ñ V1 B Ms घोर ; D10.11 T3.4 उमेर (for रोंद्रेर). Ñ V1 B नैक (for घोर-). Ms .हप- (for .हपेर). Ñ B1-3 मयंकरे: ; B4 G1 भयाव है: (for भयाव के:).—(l. 2) Ñ B स (for first च). Ñ V1 B1.3.4 कुष्यमाणांच्र. D6 वेदिन: (for देहिन:).—Ñ B transp. l. 3 and 4. V1 repeats l. 3 after l. 4. D3 repeats l. 3 after l. 3 of 403*. T4 repeats l. 3 after l. 1 of 403*.—(l. 3) Ñ1 मुंचमानान् ; D2.5.6.9 कोशंतश्च. Ñ V1.3 B D1-5.9(V1 D3 both times) T4 (second time) G2 M4.6.7 महानादांच ; D6 महानारेच. D6 T1 ती नं ; M6 ती नान् (for ती न-). T2 -वेदन- (for -तिष्टन-). M7 -तत्परा: (for -तत्परान्). Ñ B1-3 ती ना निश्चनतों (Ñ2 कि असत:; B1 कि हमतो ; B3 कि निम्नतों) परान् ; V1 (both times).3

D1-3(first time).4.5.9 T3.4 (both times) दुक्तिस्र (D1.3.4 °तैरतु; D5 °तै: स) ततो (V1 [second time] इतान्; V3 तदा; D2 तथा)परान्; B4 तीन्नं निश्वासितोपरान्; D3 (second time) तीन्नं निःस्वनतस्तथा; G1 तीन्ननिष्ठतः परान्; M2.5.9 तीन्निन् (M2 °न्नं नि)ष्टनतः परान् (for the post. half). % Cg.k: तीन्नो निष्टनः कूर् (Ck कुबेर [?])शब्दः +; Ct: तीन्निष्टनो दुःखित-शब्दस्तरपरान्. % —After I. 3, V1.8 D1-8 (after I. 3 [first time]).4.5.9 ins.:

404(A)* निमञ्जतः क्षारनयां श्रुरधारापये स्थितान् ।

[Va Da.9 निमजंत:. Da -पर्थ (for -पर्ये). Va Da.4 च तान्; Da [इ] चिरात् (for रिथतान्). Da ध्वरधारामि * प्य तान्; Da ध्वरधारापथोचितान्; Da ध्वरधारपथेरितान् (for the post. half).]

-Vs D1.4 om, 1, 4-13, -(1, 4) Ñ1 D6,7 T G2 किमिमिर्; M7 पश्चिमिर् (for कुमिभिर्). Ñ V1 B1-8 मक्षमाणांश. B4 स- (for second च). -(1. 5) Ds Ti.a Gs Ma श्रोत्रज्ञास- (for श्रोत्रायास-), Ñ B1,2.4 T1.3.4 M3 -करीवां व:: Bs -करैर्वाच: (for -करा बाची). Ds G1.2 M2.5.7.9.10 नद (M10 °र्द)तशः M4 नदंतशः M6 वदताः M8 ददतश् (for वदतश्). Ds.7,10.11 G2 T4 M2.3.10 भयावहा:; D6 महाभयान् ; T2 भयाव * (damaged after न up to बहुत्त: in l. 6); Ta भयानका:. Ñ B ज्ञात्राव (B4 [before corr.] 'श्रुवे) नदतां (Bs 'त:) कवित (for the post. half). V1 तेषां भयकतिर्वाचः शुआव बदतां कचित्. - Ñ V1 B read l. 6-7 after l. 1 (transp.). —(1.6) Prior half hypm. Ñ। तात्रार्थमाणान्; Ñ2 V1 B Ds Ms.e तार्यनाणान् ; Cg.k.t as above (for संतार्य°). Gs वैतर्गि, Ñ B4 प्रापि(Ñ1 B4 पायि)ताञ्ज्वलितं त्रवः(Ñ2 प्रं); V1 यात्रिताञ्जवलितानपि: B1 पाचितान्कथितं वपु:; B2 पातितान्बद्धा-स्तथा: Ba पातितान्कथितानपि: Da Me पिनत: शोणितोदकं (for the post. half). क्ष Cg.k.t: संवार्यमाणान्त्रेवरणीमिति संज्ञायद-वज्ञात्यादाक्षराधिक्यम् (Ct °णीमित्यक्षराधिक्यमार्थम्). % —(1. 7) V1 M4 स- (for च). D6.7.10.11 बालुकास च तप्तास (for the prior half). Ñ V1 B1.3.4 कृष्यमाणान् ; B2 क्रिस्यमानान् (for तथ्यमानान्). -(1.8) Ñ1 B2 -वने घोरे; Ñ2 V1 B1.3.4 -वनेप-इयच् (for नने चैव). Ña V1 B D3 छिबमानान्. Ñ V1 B D3,6.7,10,11 Me अथापिकान् (for अनेक्श:). - V1 om. l. 9. -(1.9) T2 श्रुरथारैस. Ñ B D3 M6 च दाहणे (for तथेन च). De.7.10.11 T4 शुर्याराष्ट्र चैन हि (for the post, half). -Ge M10 om. l. 10-13.—(l. 10) Ñ1 याचमानाय, Ñ V1 B क्षियतान्कचित ; T1.2 च बुमुश्चितान् ; T3 श्विथताशन: (for क्षियतानिष). G1 M1.s transp. तृपितान् and ध्रियतान् . -(1. 11) Ñ1 वश-(meta.); B1 सर्व-; B3 स च (for श्व-). B4 क्षतान् (for कुशान्). M1 विकीर्णान् (for विवर्णान्). -- Ñ1 om. l. 12-15. -(1. 12) Ñ₂ V1 B D3 G1 M4-7 ह्झान् ; D8.7.10.11 दीनान् ; Tı आंतान्; Ts भन्नान्; Ts नम्नान्; Gs दांतान्; Ma.s शांतान् (for श्रान्तान्). Ña VI Ba.s Ti मग्नांश् ; Ds.7.10.11 Ta.s स्थांश् ; G1 M1.9 अन्यांश; G (ed.) लग्नांश् (for नग्नांश्). Me परिधा-

G. 7. 25. 22 B. 7. 21. 21 L. 7. 24. 14

ततस्तान्वध्यमानांस्तु कर्माभर्दुष्कृतैः खकैः । रावणो मोचयामास विक्रमेण बलाद्वली ॥ ११ प्रेतेषु ग्रुच्यमानेषु राक्षसेन बलीयसा ।

वितान् . - Ds om. l. 13. - (l. 13) De.7.10.11 मार्गे (for मलोज्). —Ds reads l. 14 after 404(A)*. —(l. 14) D2.5.9 T8.4 कचिद् (for कांश्चिद्). B4 गेहेषु; D8 हदेषु; D6.7. 10.11 M1 च : M1 om. [subm.]) गृह-; T1.2 G3 Ms.6 विमान-(for गृहेषु). V1.8 वन्येषु; Ba पुण्येषु; D1-a.0 T8.a रम्येषु; Ds मृक्षेषु (sic); Ga M10 वीणादि- (for मुख्येषु). B1 कांश्चिरसुखे स्वभवने (for the prior half). D2,3,5-7,9-11 -नि:स्वने:. -V1 om. l. 15-20. D1.3.4 om. l. 15. -(1. 15) B2 प्रमोचमानान् ; T4 आमोदमानान्. Ñ2 V3 B1.2.4 प्राणिन:; B8 · प्राशिन: (for रावण:). G2 स्वक्तै:. —Ñ1 reads from l. 16 up to 404(B)* in marg. Ds reads 1. 16-17 after l. 20. —(l. 16) Ms गोरसान्. Ñ2 V3 B M6 -दानुंश (for -दातारो). Ñ2 V3 B D7.10.11 K (ed.) अ(K [ed.] ह्य) न्न चैव; Me अन्नपांश्च (for भोजनं च). D1.4 चाज्य-; D8 याच्य-; M9 चानु- (for चान्न-). B1 -दायिनं. M1 -दायका: (for -दायिनः). Ni अन्यांश्चेव प्रदायिन: (for the post, half). — After l. 16, N1 (marg.) ins.:

404(B)* तत्र तत्रायतुङ्गानां वृक्षादिगुणसंयुताम् ।

-Ni cont.; Ñ2 V8 B Me ins. after l. 16;

404(C)* तत्र तत्रोपभुजानान्वणीदिगुणसंयुतान्।

[Me om. (hapl.) first तत्र. Ñ1 [अ]वजातानां; Ñ2 Be [अ]पि भुंजानान्; B1 [उ]पथुंजानान्; B2 [उ]पमुक्तानान् (sic) (for [उ]पभुजानान्). B2 वर्णानि; B2 मक्षादि- (for वर्णादि-). Me गंथमाल्येश शोभितान् (for the post. half).]

—Bs om. l. 17.—(l. 17) D1.3.6 गृहाणि (for गृहां श्र).
T4 -कर्तारस (for -दातारस). D6.7.10.11 स्वक्रमेफलमश्रत:; Ms
[5]श्रुवते तत्र तत्र ह (for the post. half). % Ct: गृहदातारी
गृहदातृन्। अश्रत उपभुजानान्. % —For l. 17, Ñ Vs B1.3.6
M6 subst.:

404(D)* वखदान्वस्रसंछन्नानगृहदांश्च गृहे स्थितान्।

[Vs Bs -संबीतान्; Ms -संपन्नान् (for -संछन्नान्). Ñi Bi
गृह- (for गृहे).]

—D1.4 om. l. 18-20. V8 om. l. 18. —(l. 18) B2
-मुक्तिः; D6.7.10.11 -मुक्तिः: (for -मुक्तितां). G1 मुवर्णमुक्तिः
रह्मानां (for the prior half). G1 प्रदातृणां (for प्रदातृश्च).
D6.7.10.11 प्रमदासिर् (for प्रदातृश्चिप). D6 अलंकृताः (for [अ]लंकृतान्). Ñ B1.3 M9 [अ]अ्थलंकृतान्; B2 (with hiatus) अलंकृतान्; T3 G1 खलंकृतान्; G3 श्वलंकृतान् (for [अ]त्वलंकृतान्). —(l. 19) T6 त्वपरांस् (for अपरांस्). Ñ
V3 B M6 धार्मिकांश्चा B2 °स्तु) नरांस्तत्र; D8 प्रावश्च वरांस्तत्र;
T2 धार्मिकांश्चापरांस्तत्र (for the prior half). D7 च (for स-).

प्रेतगोषाः सुसंरब्धा राक्षसेन्द्रमभिद्रवन् ॥ १२ ते प्रासैः परिषैः शुलैर्सद्वरैः शक्तितोमरैः । पुष्पकं समवर्षन्त शूराः शतसहस्रशः ॥ १३

—Ñ V3 B D11 T3.4 om. l. 20. —(l. 20) G1.2 M10 समहाबाहू (G2 M10 °तेजा) (for स महाबाहू).]

11 ") Мо च (for तु). Ñ2 В बध्यमानांस्तु(Ñ2 %); D6.7.10.11 Сt भिद्यमानांश्च; Сtp as in text (for वध्यमानांस्तु). Ś V3 D1-5.8.9.12 ततो यास्तत्र(V3 %य) वध्यं(Ś3 चर्ध; D1.4 बाध्यं)ते; Ñ1 ततस्ते यत्र वध्यंते; V1 Т3.4 ततस्ता यत्र व(Т8 बा)ध्यंते. —) Ñ1 दुब्हृतो. Ñ2 В प्राणिनः कमिभः; М1 दुब्हृते: कमिभः (by transp.) (for कमिभ्दुंब्हृते:). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 Т3.4 प्रजाः; Ñ1 नराः (for स्वकः). —) Ś V1 D2.8.5.8.9.12 ता रक्षो; Ñ1 D1.4 Т3.4 तालको (for रावणो). Ś Ñ2 V3 В D1-4.8.9.12 М6 मोक्षयामास. —) Ñ В М6 महाबलः (for बलाइली). — After 11, Ñ V1 В D3.6.7.10.11 S ins.:

405* प्राणिनो मोक्षितास्तेन दशप्रीवेण रक्षसा। सुखमापुर्भुहूर्तं ते ह्यतर्कितमचिन्तितम्।

[(1.1) Ds बलेन (for प्राणिनो). T1.2 G1.3 M1.3 मोचितास. Ñ1 V1 Bs तेथ; Ds तत्र; Ts.4 M9 ते तु (for तेन). % Cv: प्राणिनो मोक्षितास्तेनेति पाठ:. % —(1.2) B4 सुखमीयुर्; Ds सुखं मुदुर्; Ds सुखंमायुर् (for सुखंमापुर्). Ñ1 तु; Ñ2 V1 B1.2.4 तद् (for ते). V1 B1.2.4 G1 (with hiatus) अतिकत्म. Ñ2 अचितितमतिकतं; Ds ह्मप्रतिकतमागतं; Ts.4 द्यचितितमतिकतं (for the post. half). % Cv: अतिकतमाकरिमकम्।; Ct: अचिन्तितमित्यतिकतिमित्यस्थैव विवरणम्. %]

12 °) Ds मोक्ष्यमाणेषु. — °) Ti रात्रणेन (for राक्षसेन).
D7.10.11 Ti.4 महीयसा (for बळीयसा). — °) B2 (marg. also) तस्यामात्या: (for वेतगोपा:). Ñi D6.7.10.11 T4 G1.2 M1.3-5.7.10 सुसंकुदा; B3 स्वयं बद्धा (for सुसंद्ध्या). & Ct: प्रेतगोपा: प्रेतरक्षकाः. & — °) Ñ Vi B उपाद्ववन् ; D8 M6.7 अभिद्धताः. — For 12, Ś Vs D1.2.4.5.8.9.12 subst.; while Ñi (marg.).2 Vi B D3.7.10.11 Ts.4 M3 ins. after 12:

406* ततो हलहलाशब्दः सर्वदिग्म्यः समुव्थितः। धर्मराजस्य योधानां श्रूराणां संप्रधावताम्।

े [(l. 1) Ds कोलाइल: (for इलइला-). Ñ B कृतैईलइला-शब्दै: सर्वमाविद्धमावभी. —(l. 2) Ñ2 B1.3 शूराणां योधानां (by transp.). M3 परिधानतां (for संप्रधानताम्).]

-Thereafter, Ds cont. l. 2 of 407*.

13 °) Ś Ds.12 प्रासेश्च; V1 ते पारो:; D5 ते प्रास- (for ते प्रासे:). Ts.4 पहिसे: (T4 °शे:) (for परिचे:). — 5) Ś V1.8 D1-5.8.9.12 Ts तोमरे:; Ñ1 B1.8 D6.7.10.11 मुसळे:; T4 स्मरे: (for मुद्गरे:). Ś V1.3 D1-4.8.9.12 Ts.4 -मुद्गरे:; D5 -कंपने: (for नोमरे:). — 6) G2 M5.10 पुडपके. D5.6

तस्यासनानि प्रासादान्वेदिकास्तोरणानि च ।
पुष्पकस्य वभक्क्ष्यते शीघं मधुकरा इव ॥ १४
देवनिष्ठानभृतं तद्विमानं पुष्पकं मृधे ।
भज्यमानं तथैवासीदक्षयं ब्रह्मतेजसा ॥ १५

T1.4 G3 M1 समवर्तत; D7.10.11 समध्येत; D12 समवयेत (for समवयेन्त). G1 पुरुषकस्थमवयेत. —After 13, S Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T2.4 M3 ins.; D6.7.10.11 ins. after 15; M10 ins. after 18:

407* असंख्येयं यमस्यासीत्तत्र सैन्यं महाहमनः। ग्रुराणामुत्रवीर्याणां संयुगेव्वनिवर्तिनाम्।

[(1.1) Vs असंख्यातं; Ds असंक्षेयं. Ñ1 यमस्य रक्षः समहत्द; Ñ2 B असंख्यमासीत्सुमइत्(B4 °त्संयृत्तं); D6.7.10.11 M10 असंख्या समहत्यासीत् (for the prior half). Ñ B1-3 D5-7. 10.11 M10 तस्य; B4 तथा (for तत्र), D6.7.10.11 M10 सेना (for सैन्यं). B3 महास्वनः(sic) (for महास्मनः).—D5 cont. l. 2 after 406*.—(l. 2) Ds वीराणाम्. Ś1 D8.0.12 उपत्रीयाणां; Ś2.3 D2 अतिवीर्याणां; D6.7.10.11 M10 अम्रयातृणां (for उम्रतीर्याणां). D5 संमामेषु; M3 समरेषु. D8 अनिवर्तते (sic) (for [अ]निवर्तिनां). D6.7.10.11 M10 सहस्राणि ज्ञातानि च (for the post. half).]

14 °) T1.2 G3 M1 प्राकारान; G1 प्रासादं (for प्रासादान्). — ⁵) D6 M4 -[आ] स्तरणानि (for तोरणानि). — For 14⁶, Ś Ñ V1.3 B D1-5 (reading after l. 1 of 407*).8.9.12 T2.4 subst.; while D6.7.10.11 M3.10 cont. after 4c7*:

408* ततो वृक्षांश्च श्रीलांश्च प्राप्तादानाप्तनानि च।

[Ds.7.10.11 Ts M10 वृक्षेत्र (for वृक्षेत्र) and शैलेश (for शैलांश्). B1 transp. वृक्षेत्र and शैलांश्. D1.6 प्रासादानि. Ñ2 सदनानि च; D5 आयुधानि (for आसनानि च). Ś D2.8.9.12 प्रासादी (D2.8 °दा)न्यायुधानि च; B2 T3.6 M2 प्रासादानां (M3 °दीनां) शतानि च; D6.7 M10 प्रासानां च शतैस्तथा; D10.11 प्रासादानां शतैस्तथा (for the post, half).]

-Ms further cont.:

409* पुष्पकं समवर्षन्त यमदूता भयानकाः।।
[prior half = 13°.]

while M10 further cont. after 408*:

410* ततोऽभवस्समं युद्धं यमराक्षसयोस्तथा।
विजयाकाङ्क्षिणोस्तत्र समरेव्वनिवर्तिनोः।
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्पयः।
प्रजापति पुरस्कृत्य दृदृश्चरते रणाजिरम्।
संवर्ते इव लोकानामभवशुध्यतोस्तयोः।
राक्षसानां च सुव्यस्य प्रजानामीश्वरस्य च।
राक्षसानां च सुव्यस्य प्रजानामीश्वरस्य च।

ततस्ते रावणामात्या यथाकामं यथावलम् । अयुध्यन्त महावीर्याः स च राजा दशाननः ॥ १६ ते तु शोणितदिग्धाङ्गाः सर्वशस्त्रसमाहताः । अमात्या राक्षसेन्द्रस्य चक्रुरायोधनं महत् ॥ १७

G. 7. 25. 31 B. 7. 21. 31

निरन्तरमिवाकाशं कुर्वन्दाणान्सुमोच ह। चतुर्भिर्विशिले: सूतं ध्वजं सप्तमिरर्द्यत्।

-Thereafter Mio repeats 18od.

—°) Ś D8.8.12 पुरुषके समसज्जंत. — d) Ś 8.3 D 9.8.5 9.13 T 3.4 M6 द्वीझा; D1.4 तीझा; D6 T2 पुरुषं. T 3.4 करि (for सप्त-). Ñ B पुरुष्णि सप्तपा इव. — After 14, Ś 2.3 Ñ 1 V 1.3 D 1-5.8.12 T 3.4 ins.; M3 cont. after 409*:

411* समन्ताद्विद्युतं तैस्तु पुष्पकं यानमावभौ। यथा स्वर्णमयं ऋक्षं समन्ताद्विद्युतं घनैः।

[(1. 1) Vs समंतोभिद्युतं; D1-4 समंताभिद्युतं; Ds समंतादे धुतं; Ts समंतादावृतं (for समन्तादिद्युतं). D2 Ts येस् (for तेस्). Ds आह्ये (for आवभो). Ss.s D12 आधुधे: पूर्यमाण तु यानं पुष्यकमावभी. —(1. 2) N1 दिव्यं (for शक्तं). Ds विश्वनं; Ts आवृतं (for विद्युतं). Ss.s Ds.s.12 समंताभिद्युतेषं (Ds.s विं स्)नै:; D1.2 समंताभिद्युतं जैते:(D1 नवे:) (for the post. half).]

15 °) \$1.2 D1.8.9.12 देव- (for देव-). \$ Ñ V1.8 B1.2.4 D1-5.8.9.18 T8.4 Ms -ित्रमाण-; B2 -ित्रित-; Ct as in text (for -ित्रष्टान-). D6.7 G2 M2.5.9.10 देविध्यान-; T1 G2 M1.3 देवतास्थान-; G1 किंकरें(भि-; Ms देवानुष्टान-(for देवित्रमाण-). \$ Ñ V1.8 B1-8 D2.5.8.12 T3 G1 M6-मृतं तु (\$2.8 G1 M6 तं; B3 हि); D1.8.4 -मृतत्ताद; D9 (with hiatus) अभूत्तु (for -भृतं तद्). % Ct: देवितष्टान-भृतं देविध्यानभूतम्. % — 6) \$ V3 D2.8.9.12 तथा; Ñ1 V1 कृतं; Ñ2 B D1.8-5 T2.4 तद्। (for मृथे). — °) \$ D8.12 पूर्यमाणं; D6 आजमानं; D9 पूज्यमानं; T4 वध्यमानं (for भज्यमानं). Ñ2 तदेवाभूद्; B1.3.4 तथेवाभूद्; B2 तदेवाभूद् (for तथेवासीद्). — After 15, D6.7.10.11 ins. 407*.

16 °) Ś Ñ V1.8 B D T3.4 Ms सचिवास्तस्य(Ds °स्तत्र) (for रावणामात्या). — b) B2.4 T1.2 G1.3 M4.5.7 यथाकाळं; G2 यथालोकं (for यथाकामं). — After 16°3, B2 ins.:

412* निर्गम्य सहसा तत्र युद्धाय कृतनिश्चयाः।

—°) D10.11 आयुष्यंत; G2 अयुष्यत. D6.7,10.11 T1 2 M3 महावीरा:; T4 तथा वीरा:; G1 महावीर्थ:. — d) G1 राजन . —For 16°d, Š Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T3 subst.:

413* अयुध्यन्त महाबाहो दशग्रीवस्य रक्षसः।
[D4.8 आयुध्यंत. D9 यथान्यायं (for महावाहो). B4 रक्षता.]
17 °) Ś B1 D8.12 च (for तु). D8.9 तेन (for ते

[5]

G. 7.25.32 B. 7.21.31 L. 7 24.23 अन्योन्यं च महाभागा जघुः प्रहरणैर्युधि । यमस्य च महत्सैन्यं राक्षसस्य च मन्त्रिणः ॥ १८ अमात्यांस्तांस्तु संत्यज्य राक्षसस्य महोजसः । तमेव समधावन्त शूलवर्षेर्दशाननम् ॥ १९ ततः शोणितदिग्धाङ्गः प्रहारैर्जुर्जरीकृतः ।

तु). G1 -मांसाहा:(sic) (for -दिग्धाङ्गा:). —) G1.2 M4.5.7 सर्वे (for सर्व-). S2 B3 -शास्त्र-. S V1.8 D2.8.9.12 T8 -निराहृता:; Ñ B -विशारदा:; D1.3.4 -निर्हृतना:; D5 निरीक्षता:; D6 -समाहिता: (for -समाहता:).

18 ") Ś Ñ V1.3 B D T3.4 M5.8 ते (for च). Ś Ñ1 B1-3 D1.3.4.8.9.12 T3.4 महावेगा; Ñ2 महायोधा; V1.3 महातेजा; D5 महानागा; G2 M3 महाभाग; M1.2.8 महावीयां (M1 °यं) (for महामागा). —) Ñ2 वंत:; D12 हता: (for जहाः). D2 प्राहरणेर् (for प्रहरणेर्). Ś Ñ V1.3 B D T3.4 M6 मृशं (for युधि). Ś 1 D8 नानाप्रहरणा मृशं; Ś2.3 हता: प्राणहरेम्शं. — M10 repeats 18° after 410*. — °) Ś V3 D1-6.8.9.12 महाहमानो; Ñ B G1 M6 महासेन्यं; V1 D6.7. 10.11 T3.4 महावाहो; M10 (second time) G (ed.) महासेना (for महासेन्यं). — d) Ś 1 D6-8.10.11 T4 G1 रावणस्य (for राध्यसस्य). — M8 om. (hapl.) from च up to राध्यसस्य in 19°. B3 राध्यसेंद्रस्य (for राध्यसस्य च). — After 18, M10 ins. 407* (followed by 408* and 410*).

19 Mo om. up to राक्षसस्य in 19 (cf. v.l. 18).
—") Vs संपूज्य; B2 संत्याज्य (for संत्यज्य).—") Ś V1.3 D
Тэ.4 यमयोधा महावला: (Ś1 V3. D8 ° जवा:; D5 ° बलात्);
Ñ В यमस्यानुचरास्तथा (Ñ2 В1.3.4 °दा); М5.10 राक्षसस्य रिपोर्बलं. —") Ś V3 D2.8.9.12 पर्यधावंत (D2.9 °त:); Ñ2 В समवपंत; D6.7.10.11 G2 चाम्यधावंत (G2 °त:); Т2 G3 समधावंत:; М5.5 तेम्यधावंत (М5 °त:); М6 समधावंत्त (for समधावन्त). Ñ1 V1 Т3 तमेकमम्य (V1 ° प्य)धावंत; G1 ते तमेवाम्यधावंत; М10 तमेवमिधावंत:. — ") D6.7 पट्टेर; М7 - यपंद्र (for - वपंद्र). V3 महावले (for दशाननम्).

20 Vs om. (hapl.) 20.—") D2 -दिग्धांगै:; D8
-दिग्धांगा:.—") Ś V1 D1-5.8.9.12 G2 M7 जर्जरच्छिती:;
D7 G1 M1.2.8-10 झ(G1 ज) भ्रीशिष्ट्रत:; T1.2 G8 M4.5 ज(T2
M4.5 झ) भ्री(च्छिति:; T3 रुधिरच्छिति: (for जर्जरीकृत:).
—d) M6 पुष्पाशोक (for फुछाशोक).—For 20°d, Ś Ñ
V1 B D T3.6 M10 subst.:

414* फुछाशोक इवाभाति पुष्पके राक्षसेश्वरः।

[Ñ B इवारा (B4 ° आ) जन् (Ñ2 B4 ° जद्) (for इवाभाति) and विमाने (for पुष्पके). Ñ2 B2-4 D6.7.10.11 T4 M10 राक्षसाधिप:.]

विमाने राक्षसश्रेष्ठः फुछाशोक इवावभौ ॥ २० स शूलानि गदाः प्रासाञ्शक्तितोमरसायकान् । मुसलानि शिलावृक्षान्मुमोचास्त्रशत्रद्धली ॥ २१ तांस्तु सर्वान्समाक्षिप्य तदस्त्रमपहत्य च । ज्ञष्टुस्ते राक्षसं घोरमेकं शतसहस्रशः ॥ २२

21 °) D6.7.10.11 T4 M10 स तु शूल-; T1.2 M8.5 स शूलासि- (for स शूलानि). D6.7.10.11 T1.2.4 M3.10 -गदा-; M6 गदां. —°) D6.7.10.11 M10 सुमोच च; T3 शरान्वाणान् (for सुसलानि). M8-वर्षान् (for नृक्षान्). — d) D6 T1.2.4 G3 [अ] खं; G1 [अ] खान्; M1 स (for [अ] ख-). T8 चिक्षेपाशु (for सुमोचाख-). — For 21, Ś Ñ V1.3 B D1-5. 8.9.12 subst.; while T3 subst. l. 1 only for 21 db.:

415* ततः शूलगदाप्राप्तात्राक्षसो विविधानस्वन् । नगान्यागांश्च वृक्षांश्च चिक्षेप कार्मुकच्युतान्।

[(1.1) B D1.3-5 T3 शूजान् (for शूळ-). V1 D1.3.4 Ts आयसान्; V3 om. (for राक्ष्सो). S1 विविधानायुषान्यजन्; Ñ B3 आयुषा(Ñ2 सायका)न्विविधान्धिश् (B3 °िस्य)तान्; B1.2.4 आयसान्विविधान्धि(B2 °धाचि B4 °धांचि)तान् (for the post. half). —(1.2) D2.3 नागान्; D8 उरगान् (hypm.). Ñ B D1.3-5 शिलावृक्षान्; V1 तथा शैलान्; V8 D9 शिलाश्चेव (for च वृक्षांश्च). D3 चिक्षिपे. D9 कार्मुकाच् . Ñ1 वाणांश्च कार्मुकविच्युतान् (hypm.); Ñ2 B2.3 क्षिपन्कार्मुकविच्यु(B3 °िनस्र)तान्; V1 B4 अक्षिपत्कार्मुकच्युतान्; B1 क्षिपत्वकार्मुकाच्च्युतान् (for the post. half).]

-After 21, D6.7.10.11 S ins.:

416* तरूणां च शिलानां च शिलागां चैव दारुणम् । यमसैन्येषु तद्वपं प्रपातातिभयंकरम् ।

[(l. 1) Тз वृक्षाणां (for शक्षाणां). D6.7.10.11 Т4 G1 M6-[अ]ति-; Тз М2.4.6.7.9 [अ]पि (for [प]व). Мв विदारणं (for [प]व दारुणम्). —(l. 2) G2 М6.10 च (for [अ]ति-). D6.7.10.11 Ct धरणीतले (for [अ]ति भयंकरम्).]

22 D4 repeats 22 consecutively. — ") D6.7.10.11 विनिर्भिद्य; T4 M10 विनिर्भिद्य; M5 om.; M6 स्वविद्या (for समाक्षित्य). Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-4(both times).5. 8.9.12 T3 तानि(Ś2 तांस्त; D4 [second time] om.) सर्वाण्यवा(Ñ1 °व; Ñ2 V1 °धि) क्षित्य; B2.3 तानि सर्वाण सर्वाण्यवा(Ñ1 °व; Ñ2 V1 °धि) क्षित्य; B2.3 तानि सर्वाण सर्वाण्यवा(Ñ1 °व; Ñ2 V1 °धि) क्षित्य; B2.3 तानि सर्वाण M5.6.10 अभिह् (M10 °पा)त्य; B1 स्ववहत्य; V1 T4 M5.6.10 अभिह् (M10 °पा)त्य; B1 स्ववहत्य; B2 स्ववहत्य; M8 अपनिहत्य; D2 अपहत्य; D5 उपवत्य; M1 उपवत्य; M8 अपनिहत्य; Cg.k.t as in text (for अपहत्य). V3 ते (for अपगृद्ध; Cg.k.t as in text (for अपहत्य). V3 ते (for अ). Ś D8.12 तज्ञासम् (Ś2.3 D12 °म) पकृत्य च. —Ñ2 B om. 22°-23°.—°) Ś Ñ1 V1.3 D1-4(both times).5.8. V1.3 D2.9.12 एकं ते (Ñ1 V1.3 D5 °ता) जहार्. — d) Ś Ñ1 V1.3 D2.9.12 ते) वै; D1.4(both

परिवार्य च तं सर्वे शैंलं मेघोत्करा इव ।
भिन्दिपालैश्व श्लैश्व निरुच्छ्वासमकारयन् ॥ २३
विम्रुक्तकवचः कुद्धो सिक्तः शोणितविस्रवैः ।
स पुष्पकं परित्यज्य पृथिच्यामवतिष्ठत ॥ २४
ततः स कार्मुकी बाणी पृथिच्यां राक्षसाधियः ।

times).5 एकांते वै; D8 एकं तं चैव (hypm.); T3 एकमेव; G2 एकेंकं च (for एकं शत·). D3 समंताःसर्वतो दिशः; M10 एकादशसद्दसकं.

23 Ñ2 B om. 23^{ab} (cf. v.l. 22).—a) D4.8 परिचार्थ. V1 च तत्; D1.4 M10 च ते; D3 तु ते (for च तं). S1 D8 रक्ष: (for सर्वे).—b) S D2.3.8.9.12 मेघाकरा; Ñ1 V1.3 मेघरवा; D1.4 मेघा: करेंर्; M6 वपोंतरा (for मेघोत्करा).—c) Ñ V1.3 B D1.8-6 T1 M7 मिहिपा(D1.8-5 ° डिमा; T1 ° डिवा) छैश्च. S D3.12 शक्तिभिभिडिपाछैश्च.—d) S1 V1 D1.2.4.6-8.10.11 T3 M5.10 Ct अपोथयन्; S2.3 D3.6.9.12 अयोधयन्; Ñ B1.2.4 प्रचिकरे; V8 अकारयन्; B2 च चिकरे; T4 अताडयन्; G2 असायकन् (sic) (for अकारयन्).

24 ⁵) Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T3 M3 मत्त:; M4 स्मिग्ध:; M7 om. (for सिक्त:). Ś1 D1.4.8 -विष्ठत्रे:; M2.8.9 -निस्त्रवे: (for -विस्त्रवे:). —) M5 परित्यक्त्वा. D6.7.10.11 M10 ततः स(M10 °तश्च) पुष्पकं त्यक्त्वा. —) G1 M2.6.8 प्व तिष्ठति; G2 अभिधिष्ठत; M10 अवतिष्ठति (for अवतिष्ठत). — For 24° , Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T8.4 subst.:

417* त्यक्श्वा तत्पुष्पकं वीरः पृथिवीं समितिष्ठत ।

[Ñ B संत्यत्रय; Vs ततरतु; Ds संत्यत्रदा; Ts मुक्ता वत् (for त्यत्रदा तत्). Ts शूर: (for बीर:). V1.s D1.s-5 Ts.4 पृथिव्यां. Vs Ds अवतिष्ठत. Ñ B पृथिव्यां (B2 °बी)मेव थिष्ठि (Bs चेष्टि)त: (for the post. half).]

25 °) Ś Ds.12 गतः स; Ñ B2.4 तत्रस्थः(Ñ1° स्थं); B3 ततस्तु (for ततः स). Ś2.3 D9.12 कार्मुकः; V1 रावणः; D2 कार्मुकान्; D3.5 कार्मुको (for कार्मुको). Ś2.3 D2.9.12 वाणान्; V1 सम्बन् (hypm.); D1.4 वाणं; L (ed.) वाणो (for बाणी). T3.4 ततः सवाणकोदंडोः—) G2 M5.10 राभसेश्वरः. Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 राभसेदो महावलः (D2 कार्मुको); Ñ B कोभसंरक्तलोचनः; D6.7.10.11 समरे चाभिवर्भ (D6°ते)त.—°) D5 सहासंजो. V3 सहते तु (for सहतेन).— d) T2 यदा; G3 इव (for यथा). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 तस्थों (D1.4 बभों; T3 रक्षः) कुद्ध इवांतकः.

26 °) Ś D8.12 तथा (for तत:). —) М10 स तं (for अस्रं). Ś2.8 संघार्य. —) G1 चापि (for तान्). М6 व्यतिहृध्वमथेत्युक्त्वा. —) Т4 М2 विचकर्ष स:; М5.6 समकर्षत: (for व्यपकर्षत). — For 26°d, Ś Ñ V1.8 B D1-5.8,9.12 T3 subst.:

लब्धसंज्ञो मुहूर्तन कुद्धस्तस्थौ यथान्तकः ॥ २५ ततः पाग्रुपतं दिव्यमस्तं संधाय कार्मुके । तिष्ठ तिष्ठेति तानुकत्वा तचापं व्यपकर्षत ॥ २६ ज्वालामाली स तु शरः कव्यादानुगतो रणे । मुक्तो गुल्मान्द्रुमांश्रैव भस्म कृत्वा प्रधावति ॥ २७

G. 7. 25. 42 B. 7. 21. 43

418* इदानीं तिष्ठतेत्युक्त्वा तचापं विचकर्ष सः।

[Ñ2 B (for H:).]

-Thereafter N V1.3 B D3 T3 cont.; while D6.7.10.11 T1.2.4 G M ins. after 26:

419* आकण स विकृष्याथ चापिमन्द्रारिराह्वे।

मुमोच तं शरं फुद्ध खिपुरे शंकरो यथा।

तस्य रूपं शरस्यासीत्सधूमज्वालमण्डलम्।

वनं दृहिष्यतो श्रीष्मे एधितस्येव शुष्मणः।

[D3 om. l. 1.—(l. 1) Ñ V1.3 B1-3 D6.7.10.11 T G1.8 M1.2.4-10 आकर्णात् ; B4 आकर्णः (for आकर्णः). G1 इ कृष्याथ. V1.3 इंद्र इवाहवे (for इन्द्रारिराइवे).—(l. 2) Ñ1 मुगोचाथ. D3 सुसंकुद्धस (for शरं कुद्धस). M8 त्रिपुराच् .—(l. 3) M1 तच्छरीरं (for तस्य रूपं). G1.2 M3-5.7.10 विधूम- (for स्थूम-).—(l. 4) Note hiatus between the two halves. D6.7.10.11 T3.6 G1.2 M2.5.8-10 धमें; M6.7 वहेर् (for ग्रीब्मे). T2 मेधितस्थेव; M3 ज्वलितस्थेव. G3 M1 शुब्मिणः. D6.7.10.11 M6 दा(M5 द)वाग्ने (D6 विश्व)रिव मूर्छि (D11 व्हीं)तः ; T3.4 M2.7.9 वनजस्थेव विद्वाः (T4 M2.9 विद्वाः ; M7 धमेंगे); G1 दहनस्थेव विद्वाः ; G2 M10 दावस्थेव च विद्वाः ; M8.8 दह (M4 वद) नस्थेव विद्वाः ; M6 पावकस्थेव भारवतः (for the post. half).—For l. 4, Ñ V1.8 B D3 subst.:

419(A)* वनं दिधक्षतः शुष्कमिद्धस्येव विभावसोः।

[Ds दिधक्षतं. B1 तत्र; Ds शून्यम् (for शुक्तम्). B1 क्षिम्थस्य (for इडस्य).]

27 °) B₂ Т1.2 G₂ जवालामाला- (B₂ °लस्; M₂ जवालालीढ:; Cg जवालामाली (as in text). D₂ हिर:; D₂० marg. (for द्यार:). Ś₂.३ № V1.8 B1.8.4 D1.8.4.9.12 Т₂ तु (B₄ च) स शर:; B₂ तु संबद्ध:; D₂ तु सिशरा:; Т1.2 G₂ -[झा]वृतशर: (for स तु शर:). № जवालामालीव स शर:. - ⁰) G₂ №10 कुद्धाद (№ °त) नुगतो; № क्राँचडयानुगतो. - °) Ś₂.३ D12 मुक्तान् (for मुक्तो). B₄ पुष्पान्; Т₂ गुरुमं (for गुल्मान्). B₃ लताश्; D₂ कमाच्; Т₂ लता (for गुल्मान्). V1 विमुक्तास्ताश् (for गुल्मान्दुमांश्). D₂.7.10.11 चापि; Т₃ यद्धद् (for चैत्र). - ⁰) G₁ №7.9 मस्मिकृत्वात्य- Ś V1.3 D1-5.8.8.12 Т₃ भस्मसादकरोत्तदा; № मस्मीकृत्वात्य- धावत; B₁ भस्मीकृत्वानुधावत; B₂-4 भस्मी(B₂ °स्म)- कृत्याभ्यधावत.

[137]

G. 7. 25. 43 B. 7. 21. 44 L. 7. 24. 33 रणे तस्मिन्निपतिता दावदग्धा नगा इव ॥ २८ ततः सं सचिवैः सार्धं राक्षसो भीमविक्रमः। ननाद सुमहानादं कम्पयिक्व मेदिनीम्॥ २९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥

[Ds ते (for first च). Ts ते चाप्यनदंन्; Ts ये चाप्यनदन् (for चापि नेदुश्च).]

Colophon: V1 om. — Kāṇda name: Ś D2 M1 om. — Sarga name: Ś D1.3-5.12 यमबल (D6 °सेन्य)विध्वंसी (Ś1 D5.12 °सनं; D8 °सनो); Ñ B1.3.4 वैवस्वतबलविध्वंसनं; V8 D0 बलविध्वंसनं (D9 °नो); B2 वैवस्वतविध्वंसनं; D3 बलध्वंसनं; D8 धर्मराजबलिविध्वंसो. — Sarga no.: Ś Ñ1 V8 B1-8 D2 om.; Ñ2 B4 D1.4.5 M6 25; D8.8.9 T4 24; T3 23. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु; G M5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामार्पणमस्तु; G M5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामावनदाय नमः.

^{28 °)} Ś V1 D1-5.8.9.12 T3 अथाख-(D1.2.4 °स);
Т2 ततोस्य (for ते तस्य). — °) Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12
Т3 योधा (for सैन्या). Ś D8.9.12 वैवस्वताश्च. Ś V1.3
D1-3.5.8.9.12 T3 ते; Ñ1 B2 च; Ñ2 B1.3.4 ह (for तु).
D4 चैवास्य छक्ष्यते (for वैवस्वतस्य तु). — °) D7.10.11
चले (for रणे). T4 प्रवतंति रणे तस्मिन्. — °) D6.7.10.11
T4 माहेंद्रा इव केतव: . — For 28° d, Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.
9.12 T3 subst.:

^{420*} निपतन्ति रणे तस्मिनमहेन्द्रध्वजसंनिभाः।

[[]Ś Va Da.s.a.12 न्यपतंत (for निपतन्ति). Ñ B1-a क्षणे-(B2.3 अने)न तरिमन्निह (B1 क्षिपत [hypm.])ता; B4 क्षणेन निहता: सर्वे (for the prior half). Ña माहेंद्र-. Ñ B हिंप-; .D1.4 -वज्र-; D2-दिज- (for-ध्वज-).]

^{29 °) \$2.8} D6,7.10-18 T1.2 G8 तु (for स).
—) T1.2 M3 रावणो (for राक्षसो).—M6 om. 29°d.

^{—°)} Ds तु (for सु-). \$1 Ds.s Ts M7 -महान् (for -महा-). Ms -नाद:. —After 29, V1 Ds Ts.4 ins.:

^{421*} प्रहस्तप्रमुखाश्चापि नेदुश्च सृशहर्षिताः।

स तु तस्य महानादं श्रुत्वा वैवस्ततो यमः। शत्रुं विजयिनं मेने स्ववलस्य च संक्षयम् ॥ १ स तु योधान्हतान्मत्वा कोधपर्याकुलेक्षणः। अव्ववीस्वरितं स्तं रथः सम्प्रनीयताम्॥ २ तस्य स्तो रथं दिन्यमुपस्थाप्य महास्वनम्। स्थितः स च महातेजा आरुरोह महारथम्॥ ३

पाशमुद्गरहस्तश्च मृत्युक्तस्याग्रतः स्थितः । येन संक्षिप्यते सर्वे त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १ कालदण्डश्च पार्श्वस्थो मूर्तिमानस्यन्दने स्थितः । यमग्रहरणं दिच्यं प्रज्वलिक्व तेजसा ॥ ५ ततो लोकास्वयस्त्रस्ताः कम्पन्ते च दिगौकसः । कालं कुद्धं तदा दृष्टा लोकत्रयभयावहम् ॥ ६

G. 7.26.6 B. 7.22.6 L. 7.25.6

22

V2 missing for Sarga 22 (cf. v.l. 7.12.2). D12 begins with ॐ; T2 with श्रीरामाय नम: .

- 1 ") Vi तं (for स). Śi Bi D6.7.10.11 Cg.k.t तस्य तु (by transp.); Vi T8.4 तु तेषां (for तु तस्य).

 b) Ś Ñ Vi.3 B D T8.4 प्रभु: (for यम:). b) D2 श्रुत्वा (sic); D8 om.; D9 स तं (for शत्रुं). Ś D8.8.12 विजयमानं (D8 सारं) वै. b) Ś V3 D1.2.4.5.8.9.12 परिक्षयं; Vi पराजयं; G1 च संक्षयात्.
- 2 Gs damaged for 2°. °) Ś V1.3 D1-5.8.9
 Ts ततो; Ñ B1.2.4 D6.7.10-12 Cg स दि; Мв स च (for स सु). Ś1 Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 T3.4 ज्ञारवा; Ś2.3 G1 शुरवा (for मरवा). °) T1.2 Мз कोप-. Ś Ñ V1.8 В D Тз.4 М10 कोधसं (Тз धारसं)रक्तकोचनः. °) Ñ2 В D2.3.5-7.
 10-12 T1.3 Мѕ स्वरितः. °) D10.11 मे (with hiatus); К (ed.) [5]यम् (for सम्-). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12
 T3 रथं मे समुपानय; Ñ2 В D6.7 रथो मे यु (В2 स) उयतामिति; Т4 М6.10 रथमानीयतामिति. % Cg.t: उपनीयतामित्यत्रवी-दित्यन्वयः!; so also Ck. %
- 3 ") D1 T3 M3 तत: (for तस्य). D1 तस्य (for स्त्रो). Ñ2 B D6.7.10.11 तदा (for र्थं). b) \$ Ñ1 V1.3 B1 D1.2.4.8.12 उपस्थाय; T4 M10 उपा(M10 °प)नीय. \$ D8.12 महाप्रभं; Ñ1 V1 D3.5 T3 °जवं; Ñ2 B D1.2.4.6.7.10.11 °रथं; V8 D9 °वळ: (for महास्वनम्). ") B3 M6.9 °रथं; V8 D9 °वळ: (for महास्वनम्). ") B3 M6.9 लिखतस्य (for स्थितः स). Ñ1 T G3 तु; D5 सु- (for च). लिखतस्य (for स्थितः स). Ñ1 T G3 तु; D5 सु- (for च). लवं) T4 M10 ह्यास्रोह. T4 G2 M2.5.10 रथोत्तमं (for महास्थम्). \$ D2.8.9.12 रथं समध्य (\$1 °भि; D2.8.12 °भि)-रोहतः Ñ1 D1.4 रथं तमधि (Ñ1 °भि)रोहतः Ñ2 B D6.7.10.11 सध्या (B2 प्राध्या; D6.7 अध्य)रोहत तं रथं; V1.3 रथं समधि-रोहयन् .
- 4 °) \$2.3 Ñ3 B2.4 D2.5-7.9-12 T8.4 G1.2 M2.4-10 प्रास-; D1.4 पह्य (for पात-). Ñ1 V1.8 B D5 T8 M5.10 तु (for च). b) G2 M5 चैव (for तस्य). D5 om. (hapl.) 4°-5°. °) T4 G1.2 M5 संशीयते; Ck.t as in text (for संक्षिप्यते). M4 छोकं. °) Ñ2 B D6.7.10.11

T1.2.4 G M1-4.8-10 इट्सस्ययं (for सचराचरस्). —After 4, V8 reads 9^{ab} (followed by 423*).

- 5 Ds om. 5^{ab} (cf. v.l. 4). Vs reads 5-6 after 8.—a) Ś Ñ² V1.8 B D1-4.6-12 T1 तु; M10 स (for च).—b) ѹ स्यंदनस्थितः; Ѳ B D6.7.10.11 अस्य चाभवत्; T1.2 G M1-6.7-9 स्यंदनोत्तमे.—a) T1.2 Gs M1-8.6.9 प्रवृद्धन्; G² M8 प्रदूसन् (for प्रवृत्थलः). Ś D1.2.4. 8.9.12 T3 तेजसेव समु(T3 मद्दो) अवलं; ѹ V1 तेजसेव समाज्वलत्; Ѳ B D6.7.10.11 K (ed.) तेजसा ज्वलद्भिवत् (K [ed.]°मत्); V³ D3.6 तेजसा प्रवृत्थल्य.—After 5, D3 T G2.8 M B(ed., within brackets) Cg read 28 for the first time, repeating it in its proper place; while G1 reads 28 for the first time after 5, repeating it after 7.23.43.
- 6 Vs reads 5-6 after 8.—) Ś Ñ1 V1.3 D8.12 इ.स्झाज् ; D1-5.9 क्षुट्याज् (for त्रस्ता:). G1.2 त्रयो छोका भयत्रस्ता:; M10 ततो छोकास्तु वित्रस्ता:.) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 M5 चकंपे (M5 कंपते) च वसुंधरा; M6.10 कंपते च दिवाकर:. For 6 6 , Ñ2 B D6.7.10.11 subst.:

422* ततो छोकत्रयं श्लब्धमकम्पन्त दिवाकसः।

- —°) Ñ1 V1 B1 T3 M2.3.6 ततो; Ñ2 V3 D5-7.10.11 T4 G2 तथा (for तदा). Ñ1 जारवा (for द्या). Ñ2 B D6.7.10.11 transp. फ़ुद्धं and द्या. d) Ś V1 D1-5.8.9.12 G1 M2.4-10 लोकक्षय-; Ñ B D6.7.10.11 G2 सर्वलोक- (for लोकन्नय-). Ś D2.8.9.12 -भयंकरं; B2 -भयप्रदं; G2 -क्षयावहं (for भयावहम्). V3 लोकपाल **** (lacuna). After 6, Ñ2 B D3.6.7.9-11 S ins.; while V3 ins. after 9 d6:
- 423* ततः संचोदयन्सृतस्तान्हयात्रुचिरप्रभान्।
 प्रययौ भीमसंनादो यत्र रक्षःपतिः स्थितः।
 सुहूर्तेन यमं ते तु हया इरिहयोपमाः।
 प्रापयन्मनसस्तुस्या यत्र तत्प्रस्तुतं रणम्।

[(1. 1) Ñ2 V8 B1 D9 तु चोदयन्; B2.3 D7.10.11 T2 G8 स्व(B2 T1 G2 सं)चोदयत्; K(ed.) Cg प्रचोदयन्. D3 तत्र (for स्तस्). D6 T2 M3 संचोदयामास. Ñ2 V8 D6.7. 9-11 तानश्वान्; B2 इयांक्ष; T8 तान्याशान्; G2 इयांस्तान्

[139]

G. 7. 26. 9 B. 7. 22. 9 L. 7. 25. 7 दृष्ट्वा तु ते तं विकृतं रथं मृत्युसमान्वतम् । सचिवा राक्षसेन्द्रस्य सर्वलोकभयावहम् ॥ ७ लघुसन्वतया सर्वे नष्टसंज्ञा भयार्दिताः । नात्र योद्धं समर्थाः सम इत्युक्तवा विष्ठदृदुवुः ॥ ८ स तु तं तादृशं दृष्ट्वा रथं लोकभयावहम् ।

(by transp.) (for तान्हयान्). Ds.6 Ts.4 G M1-5.8-10 Cg रुधिर- (for रुचिर-). — (l. 2) Vs तं यमो(sic) (for प्रथमें). Ds -िनहांदो; G1 M6 -संनाहो (sic); M8 -संनाहो; Ms -संनाहों (for -संनाहो). De T1.2 G2.8 M1-4.7-9 रक्षोधिप: (for रक्षःपति:). Ds.7 प्रतिष्ठितः(D7 °तं) (for -पति: रिथतः). — D9 om. l. 3-4. — (l. 3) Ts ययुस (for यमं). B1 G2 तं (for ते). B4 समास्तत्र (for यमं ते तु). — (l. 4) D8 प्रययुर् (for प्रापयन्). G2 मनसा; Cg.k.t as above (for मनसस्). B3 तस्प्रस्थितं; T4 यत्र तु तं (for तस्प्रस्तुतं). D8 वलं (for रणम्). B2 यत्र स प्रस्तुतो रण: (for the post. half).]—Thereafter Ds cont.:

424* ततो मृत्युसमायुक्तं वरं ह्यरिरथारुजम्। श्वसद्भिः पन्नगैर्युक्तं तस्य भीता निशाचराः।

7 °) Si Da तं ते; S2.3 Ñi Vi D1-4.9.12 Ta ते तु (for द्या). S Ñi Vi D1.2.4.8.9.12 संद्यः Ñ2 Va B D5-7.10.11 तथेव; Da Ta संप्रेह्यः Ta Gi [अ]थ ते तं (Ta तु); Me तथा तं (for तु ते तं). G2 M2.4.5.7-9 द्या तु राक्षसास्ते तं.— b) B1-समित्ते (for समित्ततम्). S Ñi Vi D1-1.8.9.12 Ta रथं मृत्योभयावदं.— b) Ta Gi अयावद्यः G2-भयंकरं. S Ñ Vi.3 B D Ta सहसा वि(Ñi Vi °द्दसैवः B °हिता वि)प्रदुद्यः .— After 7, M3.4 ins.:

425* अभ्यधावन्त संकुद्धा बलिनोऽतिभयंकराः। —Then Ma repeats wrongly 7.21.22-24°°.

8 \$1 D1.4.8 om. (hapl. see var.) 8.—") ·G1.2
Ms-5.7 अल्प-; Cg.k.t as in text (for लघु-). \$2.3 D12
-चित्ता यतस; D2.9 -चित्ततया (for न्सन्ततया). \$2.3 Ñ
V1.2 B D2.3.5-7.9-12 T2 ते हि (for सर्चे).—) G1
नष्टबज्ञा. T4 M10 राक्षसा विषदुतुदु:.— M10 om. (hapl. ?.)
8° .—) Ñ2 B D6.7.10.11 नेह; D5 ताब (for नाम्र).
Ñ2 B3 D10 युद्धं (for योद्धं). M1 समर्थोहम्. — D9 om.
after इत्युक्त्वा up to 9.—) \$2.3 Ñ1 V1.3 D2.8.5.12
T3.4 सं-; T1 G1.2 च; T2 ते (for वि-). Ñ2 B D6.7.10.11
प्रययुद्धित:(B1 D2 ° शं).— After 8, V2 reads 5-6.

9 Do om. 9 (cf. v.l. 8). Vs reads 9^{ab} (followed by 423*) after 4.—^a) Bo तं रक्षस; D1 शतुं तं; Gs स ततस (for स तु तं).—^b) \$ Ds.e.12 मृत्युं; Ts Mo.7 सर्व-(for रथं).—^c) \$ Ñ1 V1 D1-6.8.12 सुक्षमे न; Vs lacuna; Ds प्रसुक्षमे; Ts.o न सुक्षमे (for नाक्षम्यत). \$ Ñ V1.3 B

नाक्षुभ्यत तदा रक्षो व्यथा चैवास्य नाभवत् ॥ ९ स तु रावणमासाद्य विस्नुजन्यक्तितोमरान् । यमो मर्माणि संकुद्धो राक्षसस्य न्यकृन्तत ॥ १० रावणस्तु स्थितः स्वस्थः शरवर्ष ग्रमोच ह । तिसन्वैवस्वतरथे तोयवर्षमिवाम्बुदः ॥ ११

 $D_{1-8,10-12}$ $T_{3.4}$ दशयीवो (for तदा रक्षो). M_8 नाम्युत्पतद्वणे रक्षो. — D_5 om. 9^d-10^s . — d) G_1 नो (for न). S \tilde{N}_1 $V_{1.3}$ $D_{1-4.8.18}$ $T_{3.4}$ न बभूवास्य च(V_1 तु) व्यथा; \tilde{N}_2 B $D_{6.7.10.11}$ न चापि भयमाविशत्.

10 D5 om. 10° (cf. v.l. 9). — °) T1.2.4 G2.8 M यमो; T3 स तं; G1 धमों (for स तु). D9 संप्राप्य (for सासाय). — °) \$ Ñ2 B1.3 D6-12 T1-3 Ms व्यस्जच्; Ñ1 V1.3 D2 G1.2 M1.2.5.6 विस्जच्; B2 विस्ज्य (for विस्जञ्). T4 शक्तिमोजसा. — °) T1.2.4 G M सर्व-(for यमो). \$ Ñ1 V1 D1.2.4.5.8.9.12 [5] प्यस्राणि (for मर्माणि). B2 संकोधाद; D1 चास्रेण; D5 दिव्यानि (for संकुदो). T3 यमो मर्मसु शस्त्राणि. — °) \$ Ñ V1.3 B D1.2.4 6-12 रावणस्य (for राक्षसस्य). Ñ1 V1.3 T3 व्यपान्तयत्; B3 क्षतं कृतं (sic); B4 D2.3.5 T4 नि(T4 व्य)कृततः, M6 [झ] भ्यकृंततः; M8 [झ] स्य कृंततः; K (ed.) [उ] पकृंततः. — After 10, T1.2.4 G M ins.:

426* मर्मेसु छित्रमानेषु रावणो राक्षसेश्वरः । सहंस्तस्था रुजं घोरां भित्रमान इवाचलः ।

[(1. 1) Ms मर्मेषु भिद्यमानेषु (for the prior half). Gs Ms राक्षसाधिप:.—(1. 2) Ms.s.7 हजां (for हजं). Ts Gs स तस्था पृथुजंबोहर् (for the prior half).]

11 °) B2.4 च; T4 M8 [S]िप; M10 [S]व (for तु). S Ñ V1.8 B D T8.4 तत: (for स्थित:). B1.8 D8 सुस्थ:; D6 T8 कुद्ध: (for स्वस्थ:).—°) D1.4 वैवस्वतश्चेत. —After II, S ins.:

427* शरास्ते बज्रसंकाशाश्छादयन्तो रणे यमम् । यथाचलं महाघोरा नानावर्णा वलाहकाः । तान्निहत्य शरांस्तूर्णं रावणस्य यमः स्वयम् । ततः प्रहरणं घोरं मुमोचारिनिषूदनः ।

[(l. 1) Ga M1.5.8.10 छादयंति.—(l. 2) Ta Ga - चोरं; G1 - चेना; M6 - मेचा (for - चोरा). — Ga om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 4. Ta धारा- चपेंद्; Ga Ma नानावर्षा (M8°ण-) (for नानावर्णा). M6 नानाधारै: समावृणोद (sic) (for the post. half).—(l. 3) Ta M10 रणे (for श्रास्). M6.10 राक्षतस्य (for रावणस्य). Ta M16 श्रान्; M5 क्ष्यं (for स्वयम्).—(l. 4) G1 M6.10 प्रहरणा- च्योरान्, M2.6.6.7.9 - निस्दनः.]

ततो महाशक्तिशतैः पात्यमानैर्महोरसि ।
प्रतिकर्तुं स नाशकोद्राक्षसः शल्यपीडितः ॥ १२
नानाप्रहरणेरेवं यमेनामित्रकर्शिना ।
सप्तरात्रं कृते संख्ये न भग्नो विजितोऽपि वा ॥ १३
ततोऽभवत्पुनर्युद्धं यमराक्षसयोस्तदा ।
विजयाकाङ्क्षिणोस्तत्र समरेष्वनिवर्तिनोः ॥ १४
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्र परमर्पयः ।
प्रजापतिं पुरस्कृत्य ददशुस्तद्रणाजिरम् ॥ १५

12 G1 om. 12^{ab}.—^a) \$ V1.8 D1-b.8 9.12 T3 M3
गदा- (for महा-). T1.3 G2.3 M2-4.7-10 -शरे:; T2 करे:;
M1.5 -धरे: (for -शते:). T4 M6 शितेमेहाशरेस्तीक्ष्णे:.
—^b) Ñ1 T1 G2 M3.6 पालमानो; B2.4 G (ed.)
दी(G[ed.]दा)थमाणो.—^a) B1 G1 च; T1.2.4 G3 M1.3.6
न (for स). T1.2 G3 M3 शकोति; T4 M6 शक्त: सन् (T4 स);
G1.2 नासको; M1 शकोभृद् (for नाशकोद्). \$ Ñ1 V1.8
D1.2.4.5.8.9.12 नाशकस्प्र(V3 नासकः प्र)तिकर्तु (D2 °हतुँ) स;
Ñ3 B2-4 D6.7.10.11 T3 नाशकोस्प्रतिकर्तु स; D3 नाशकस्समरं
कर्तुं.—^a) Ñ1 G2 रावणः (for राक्षसः). B2 D7 T4 G1.2
M1.10 दार-; D1.4 शक्ति-; D10.11 स्वल्प- (for शल्य-).

13 ") Ś Ñ V1.3 B D T3 एवं नानाप्रहरणेर्. — 6) Ś Ñ V1.8 B D7.10.11 -किंषिणा (for -किंता). — B4 om. from संख्ये in 13" up to 15°. — ") T2 नव- (for सप्त-). Ś1 D2 T4 M2.6.8.9 -रात्र-; Ñ1 V1.3 D6 T3 -रात्रात्; D3 -वारान्; Ct as in text (for -रात्रं). Ś B1 D2.8.9.12 T1 कृतं; Ñ V1.3 B2-4 D1.3-5.7.10.11 T3 M6 कृत: (for कृते). Ś D8.9.12 संख्यं; B1 T1 युद्धं; T2.4 G2.3 M1.6.10 युद्धे (for संख्ये). ※ Cv: सप्तरात्रिकृते संख्य इति पाठः. ※ — ") G1 वा (for वि-). Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-5.7-12 T3.4 M5.6 विसंज्ञो (M6 न श्रांतो; M6 नि:संज्ञो)विमुखो रिपु:; D6 न मग्नो न जितावपि; G2 M10 न जयो विजयोपि वा.

14 B4 om. 14 (cf. v.l. 13).—") M5 समं (for पुनर्). \$ Ñ V1.3 B1-3 D1.2.4-12 T3.4 तदा(V1 यदा; B1 तत्रा; T3 अथा)सीनुमुलं युद्धं; G1 M3.4.7 तथो:(G1 °त:) समभवयुद्धं.— 5) \$1 D8 M6 तथो:; \$2.5 Ñ V1.3 B1-3 D1-7.9-12 T3.4 द्वयो:; M3 तथा (for तदा).—") \$ Ñ V1.3 B1-3 D T3.4 जय(B3 यम[sic])माकांश्रतो (D3 T3.4 °शिणो)चींर (\$1 D8 °तश्रेत).

15 B4 om. 15⁶⁵ (cf. v.l. 13).—⁵) B1-8 स (Bs [अ]पि) महर्षय: (for परमर्थय:).—^c) B1 नमस्कृत्य. —^d) Ś Ñ V1.8 B D T3.4 समेतास (for दहग्रस). Ś3 D12 तु; G2 ते (for तद्). Ś Ñ2 B1(before corr.; after corr. as in text).2 D5-8.10-12 G1 रणाजिरे.

16 ") Si Ds लोकेपु; Ds लोकस्य (for लोकानाम्).

संवर्त इव लोकानामभवधुध्यतोस्तयोः।
राक्षसानां च मुख्यस्य प्रेतानामिश्वरस्य च ॥ १६
राक्षसेन्द्रस्ततः कुद्ध्यापमायम्य संयुगे।
निरन्तरिमवाकाशं कुर्वन्बाणान्मुमोच ह ॥ १७
मृत्युं चतुर्भिर्विशिखैः स्तं सप्तिभरर्दयत्।
यमं शरसहस्रेण शीघं मर्भस्वताख्यत्॥ १८
ततः कुद्धस्य सहसा यमस्याभिविनिःसृतः।
ज्वालामालो विनिश्वासो वदनात्कोध्यावकः॥ १९

G. 7. 26. 21 B 7. 22. 21 L. 7. 25. 19

 $-\frac{\delta}{2}$ ि अ भवतद् (for अभवद्). G1 तदा (for तथो:). S D2.8.5.8.12 युध्यतोरावभौ तदा; Ñ V1 B D6.7.10.11 T8.4 युध्यतोरभवत्तदा; V2 D2 युध्येते तावुभौ तदा; D1.4 प्रेक्ष्यतो स बभौ तदा. $-\frac{\sigma}{2}$) T1.2 G2 M1 पुरोगस्य (for च मुख्यस्य). $-\frac{\delta}{2}$) S2 ***म् (moth-eaten); B2 प्रभागाम् (sic); T1.2 G M प्रजानाम् (for प्रेतानाम्).

17 De om. 17.—°) Ś Ñ Vi.s B D1-8.10-12 Te Me [s]थ(Ñ1 V1 Te Me तु; Ñ2 D6.7.10.11 [s]पि) विस्फायं; T1.2 G8 M3 तु संकुद्ध्य; T2 तु निष्पाय (for ततः कुद्ध्य).—°) Me आनम्य (for आयम्य). Ś Ñ V1.3 B D1-8.10-12 T3.4 Ms चापमिंदाशनिस्वनं(Ś V1 D2.5.8.10-12 T3.4 °яй).—°) B1 De विच(De °ह)रंतम् (for निरन्तरम्).—°) D3 M3.6 स: (for ह). Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.12 T3.4 अ(Ñ1 D5 हय)मुंचत; Ñ2 B D6.7.10.11 ततोस्जत् (for मुमोच ह).

18 °) Ñ1 M9 मृत्युद्दा; T1.2 G2 M1 रथ्यांद्दा; G1 रथं (for मृत्युं). B2 च जिल्ला (for चतुर्भिर्). —) \$ D8.12 कालं; D9 पुन: (for सूतं). \$2.3 Ñ2 B D2.0-12 M10 आदेयत्; Ñ1 V8 D2.8.5 T1 G3 M3 अदेयन्; D8 om.; T4 एव च; M6 अदित: (for अदेयत्). —) M6.9 यम:. \$ Ñ V1.3 B D1-6.8-12 T1-3 G3 M3.5.6 दात- (for दार-). —) D2.9 द्योपें; D8 द्योपें- (for द्योवं). \$2.3 D12 द्योपें समस्यताइयत्; M6 द्योघं मर्नणि ताहित:.

19 D11 om. 19^{ab}. — a) Ś D2.8.9.12 T3 बद्नं (T3°ने); Ñ V1.3 B1.2.4 D1.3-7.10 बद्नाद्; B2 बचनाद् (for सद्धा). — b) Ś Ñ V1.3 B D1-10.12 T3 समजायत; T1.2 M1 [अ]भिविनिस् (T1°स्)त:. — b) Ś Ñ V1.8 B D T2-2 G2 M3.5.7 ज्वालामाली; T1 G1.8 M2.4.8.9 ज्वालामाला- Ś Ñ V1.3 B D T2.4 M7 सिन (Ś2.3 D2.4.8.9.12 T2°नि:) श्वास:; G2 M3 सिनशासाद् (for चिनिशासो). — b) Ś Ñ V1.3 B D T3 सधूम: (for चदनात्). Ś Ñ1 V1.3 B3 D1-5.8.9.12 इव; Ñ2 B1.2.4 D5.7.10.11 T4 M1.10 कोय- (for कोध-). — After 19, T3.4 ins.:

428* स प्रसिवित त्रैलोक्यं पिबिवित महोद्धिम्। [Ta लोकांलीन् (for त्रैलोक्यं).] G 7. 25, 22 B. 7. 22, 22 L. 7. 25, 20 ततोऽपश्यंस्तदाश्चर्यं देवदानवराक्षसाः ।
क्रोधजं पावकं दीप्तं दिधक्षन्तं रिपोर्बलम् ॥ २०
मृत्युस्तु परमञ्जुद्धो वैवस्वतमथात्रवीत् ।
मुश्च मां देव शीघं त्वं निहन्मि समरे रिपुम् ॥ २१
नरकः शम्बरो वृत्रः शंभुः कार्तस्वरो बली ।

20 °) Me तम् (for तद्). — °) Te यक्ष-; G2 M1.4-9 देत्य- (for देव-). M10 यक्षराक्षसदानवा: . — °) M1 कोपजं (for कोपजं). — °) Te दीसवंतम्(sic). Te M10 अरेर् (for रिपोर्). — For 20, Ś Ñ V1.8 B D1-5.7-12 Ts subst.; while De subst. l. 1 only for 20° (wrongly):

429* तदाश्चर्यमधो दृष्टा देवदानवसंनिधो । प्रदृषितौ सुदा युक्ती मृत्युकालौ बसूवतुः।

[(1. 1) \$1 तथाश्चर्यम्; D8 त ***म्. D1.4 महद; T8 अती (for अथो). B2 जन्ने (for दृश). D6 राञ्चसं(sic) (for संनिधी).—(1. 2) B2 प्रहर्षानु. Ñ2 B1 D7.10.11 Ct मुसंरब्धी; B2-4 मुसंगुढ़ी (for मुदा युक्ती).]

-After 20, Ms ins.:

430* कुद्धस्य धर्षणात्तस्य मृतयोः कालस्य चोभयोः।

21 ") Ms च (for तु). —") G2 मा (for मां). G3 M3.5 तं (for रवं). Ms सुंच मा यावदेवं ते. —For 21, S Ñ V1.3 B D T3 subst.:

431* ततो मृत्युः कुद्धतरो वैवस्वतमभाषत । मुख्य मां समरे यावद्धन्मयेनं पापराक्षतम् ।

[(1. 1) Ñ। क्रोधतरो(sic); Bs क्रुडतस्तं (sic); Ds कृते वैरे (for क्रुड़तरो).—(1.2) Ds.s तावद्; Ds * * न् (for यावद्). Ñs Ds.7.10.11 [इ]मं; Ds [ए]वं (for [ए]नं). Vs-जीवितं (for -राक्षसम्).]

—Thereafter, S N V1.3 B D1-4.6-12 Ts cont.; D6 subst. for 25^{ab} and reads after 21; while T4 ins. after 21:

432* न ममेष भवेश्कश्चिन्मर्यादा मे निसर्गतः।

[Ñ1 B2 D1-3 [ए]व; B1.8.4 [ए]वा; D9 [ए]नां (for [ए]प). Ñ2 D6.7.10.11 नेवा(D6.7 °प) रक्षो (for न मनेप). D8.9 तरेत् (for भवेत्). T3 [अ]पहरेद्; T4 [अ]वतरेत् (for [प]प भवेत्). Ñ2 B2-4 D6.7.10.11 अध; B1 अन्या (for मश्चिन्). D8.9 T8.4 मर्यादां. Ñ1 V1 D8 T4 वे; Ñ2 B1.8 D6.7.10.11 हि; B2 [अ]पि; B4 [प]पा (for मे). V3 मेति निर्जयन् (for मे निर्मात:).]

22 °) M1 समरे (for नरक:). — ⁵) G2 M1 जंभ: (for ग्रुंभु:). T1 M2.5.9 कार्त(M3 °म)स्वनो; M6 आर्तस्वरो (for कार्तस्वरो). T2 G2 शमक: कार्तनो बली; M3 शंभुक: कर्तनो बली. — °) Hypm. G3 [ख]पि (for [ए]व). — For 22, Ś Ñ V1.3 B D T3.4 subst.:

नमुचिविरोचनश्रव ताबुमौ मधुकैटभौ ॥ २२ एते चान्ये च बहवो बलवन्तो दुरासदाः । विनिपन्ना मया दृष्टाः का चिन्तास्मिनिशाचरे ॥ २३ मुख्य मां साधु धर्मज्ञ यावदेनं निहन्म्यहम् । न हि कश्रिन्मया दृष्टो मुहूर्तमिप जीवति ॥ २४

433* हिरण्यकशिषुः श्रीमान्नमुचिः शम्बरस्तथा।
संहारो भूमकेतुश्च बिल्वैरोचनोऽपि च।
शंभुरैंत्यो महाराजो वृत्रो बाणस्तथैव च।
राजर्षयः शास्त्रविदो गन्धर्वाः समहोरगाः।
ऋषयः पन्नगा यक्षास्तथैवाप्सरसां गणाः।
युगान्तपरिवर्ते च पृथिवी समहार्णवा।
क्षयं नीता महाराज सपर्वतवनद्रमा।

[5]

[(1. 2) \$1 विसंदो; \$2.3 D12 वित्तदो; Ñ2 D6.7 संहादिर्; Bs संहादी; D1.4 संमादों; D2.9 निसुंदी; D8 निशुद्धो; D10.11 निसंदिर: Ts निहादी: K (ed.) निसंधिर: L (ed.) निसंदी (for संहादो). Ta बठी (for बलिर्). Ba वैरोचनिम्, Ś Da.12 [S]पि बा: V3 D6 नृप:; B2 D3 तथा (for sिप च). -(1.3) D6-शुंग-; Do शुंभी; K (ed.) Cg दंभुर्; Ck.t as above (for शंभुर). B2.4 D8.7 देल-; D8 देली (for देलो). S D2.5.9.11 Тз.4 -राज; Vs -तेजा (for -राजो). % Сg: दम्भुनीम कश्चिदसुर: 1; Ck शं(मु)रिति कुशध्वजबह्मार्षेहन्तासुर: 1; so also Ct. % --(1. 4) Śi Ds.7.9 হাল-; Bi.s বাল-; B2 বার্থ- (for शास्त्र-). De च (for स-). —(l. 5) S2.3 Ñ1 V1 D3.5 T3.4 पितरो; D1.12 पतगा (for पन्नगा). Ds किंनर- (for तथैव). Ñ2 B D6.7.10.11 दैला यक्षाश्च (for यक्षास्तयेव). Ñ2 B8 D6 [अ] प्सरसो; D10.11 ह्यप्सरो- (for [अ] प्सरसां). Тв गण:. -L (ed.) reads 1. 6 and 7 within brackets. -(1.6) Ś Ñ1 B1 D1,2.8,9,12 Ts युगांते (for युगान्त-). Ś1 D2,8,9 Ts परिवर्तेत (Ts °तीं च); Ss.3 Ñ1 D12 परिवर्तेत; Ds -परिवर्तेन. —(1. 7) Śi Ds प्राप्ता; Śż.s Diż गता (for नीता). Bż विनिष्पिष्टा (for क्ष्यं नीता). B4 मया राजन् (for महाराज). \tilde{N}_1 B1.2.4 -सरीस्पा; Ñ2 D8.7.10.11 -सरिद्रमा (for -वनद्रमा). B8 पर्वताश्च सरीस्पा: (for the post. half).]

23 b) S D2.8.12 [S]परे(D2°रा:) सदा (for हुरा-सदा:).—S1 reads from हुन्ना: in 23° up to मया in 24° in marg. —°) S Ñ1 V1.8 D1-4.8.8.12 T3.4 निपानिता; Ñ2 B D6.7 M10 निपन्ना हि(M10°न्नाश्च); G3 निनिपणा; M4.5 निनिपन्ना; Cg.k.t as in text (for निनिपन्ना). B1 दृष्ट्या; D1.4 दृष्टु:; D2.8.12 दृष्टा:; D8 दृष्ट्या; T1 G M2.8.5.6.8-10 [जा]निष्टा:; T3.4 सने; Cg.k.t as in text (for दृष्टा:). D5 सया निपानिता दुष्टा:.—°) M6 संज्ञा (for निन्ता). S Ñ V1.2 B D T8.4 निस्तायं नियानर:.

24 Si reads up to मया in 24° in marg. (cf. v.l. 23).—") Be Ms सर्व- (for साधु). Tale भो सेव (for

[142]

नलं मम न खल्वेतन्मर्यादैषा निसर्गतः । संस्पृष्टो हि मया कश्चित्र जीवेदिति निश्चयः ॥ २५ एतत्तु वचनं श्रुत्वा धर्मराजः प्रतापवान् । अत्रवीत्तत्र तं मृत्युम्यमेनं निहन्म्यहम् ॥ २६ ततः संरक्तनयनः कुद्धो वैवस्वतः प्रश्चः ।

धर्मज्ञ). — ^b) G3 तात्रद्; Ck.t as in text (for यात्रद्). D2.8.9 G3 M10 एव; M2 एतं (for एनं). % Cg: यात्रलिहिन्म निहनिष्यामीत्यधः। यात्रद्योगे भविष्यद्धे छट्। so also Ck.t. % — G1 om. (hapl.); T1 reads int. lin. 24°-26. — °) V1 न न (for न हि). D4(also) कस्मिन् (for कश्चिन्). Ñ1 V1.3 D8.5 T1.4 G2.8 M1-6.8-10 [आ]विष्टो; D8.7 स्पृष्टो; Cg.k.t as in text (for हृष्टो). — ^d) Ñ2 B D6.7.10.11 बळवान् (for सुहूर्तम्).

25 G1 om.; T1 reads int. lin. 25 (for both, cf. v.l. 24). -For 25ab, Ds subst. 432* and reads after 21.—") D2 न मम (by transp.). Ñi Ta [इ]दं; T4 [ए]वं (for [ए]तन). —) S Ñi Vi.s Di-4. -8.9.12 Ts हि; B2 सा; G2 M9 Ck [ए] पा; Cg.t as in text (for [ए] पा). B2 विनिर्गता; Me निसर्गजा; Cg.k.t as in text (for निसर्गत:). - Ds om. 25°d. - °) S V3 D2,8.9.12 इटो हि; Ñ1 B2.4 स्पृष्टो यन ; Ñ2 V1 B1 D6.7 T3 M6 स्पृष्टो हि; Ba इष्टो यन; D1.3.4 स्पृष्टो न; D10.11 Cg.t स इष्टो; Ms.s संस्प्रो (for संस्प्रहो). Ś Ñ V1.3 B D2.6-12 T3 Me न; T2 G2.3 M1.3 [S]पि (for हि). D10.11 झाल (for कश्चिन्). 2 Ck: संदृष्ट इत्यादि। संहारचक्षुपा दृष्ट इत्यर्थः. 🗞 — d) Me जीवेदित्येष (for न जीवेदिति). S V3 D1-4.8.0.12 Ts सुहूर्तान्त्रि (D1.3.4 T3 °तं ब्रि; D8.12 °र्ताध्द्र)यते न यः (D1,3.4.8 नर: ; T3 हासून्) ; Ñ V1 B D6,7.10,11 M2 Cg.k.t सहत्रेमपि जीवति (cf. 24d).

26 G1 om.; T1 reads int. lin. 26 (for both, cf. v.l. 24).—°) Ñ1 B तस्येदं; Ñ2 D6.7.10.11 तस्येदं; V3 एवं तु (for एतत्तु). D6 हि वच: (for वचनं). D8.5 एवं मृत्युव(D3 °त्योवं)च: श्रुखा; T3 एतद्वचनमारूण्यं.—D5 om. 26° .—°) D3 T3 हर्षयन्; M10 तत्र वे (for तत्र तं).— d) \$ D2.8.12 य एनं च; Ñ B1.2.4 D6.7.10.11 त्वं तिष्ठेनं; V3 T1.2.4 G2 M3.5.8 स्वयमेनं(T4° व); B3 तिष्ठेनं त्वं; D1.9 M6.10 अहमेनं(M6.10° व); G3 मा त्वमेनं; M1 यावदेनं (for अयमेनं). D7 हि (for नि.). D9 च; T4 M6 तं; M10 [अ]मं (for [अ]हम्).

27 °) \$2.3 D12 स (for सं-). M1 संरक्तनयन: फुद्धस.

— b) G2 दग्धो; M1 ततो (for फुद्धो). G3 (orig.; ins. lin.
also as in text) M6 यम: (for प्रभु:). — °) \$1 Ñ2 V1.8

D8.7.10.11 G3 M6 तु (for तं). D1.4 अथोद्यम्य (for अमोर्व तं).

कालदण्डममोघं तं तोलयामास पाणिना ॥ २७ यस पार्श्वेषु निश्चिद्राः कालपाञ्चाः प्रतिष्ठिताः । पानकस्पर्शसंकाशो सद्भरो मूर्तिमान्थितः ॥ २८ दर्शनादेव यः प्राणान्प्राणिनासुपरुष्यति । कि पुनस्ताडनाद्वापि पीडनाद्वापि देहिनः ॥ २९

G. 7. 26. 34 B. 7. 22. 34 L. 7. 25. 32

28 Ds T Gs.s M B (ed., within brackets) Cg repeat 28 here (cf. v.l. 5). Gi reads 28 for the first time after 5, repeating it after 7.23.43. - Ds T G M1-5.7-2 Cg (Ds second time and the rest first time) तस्य; Ma (second time) स्वस्य; Mio (first time) अस्य (for यस्य). Ba Da (second time) पार्श्वे स-; T2 G2.3 M1.3.6.10 (M1.10 first time and the rest second time) पार्श्वे तु (for पार्श्वेषु). Ñ2 B Ds.7.10.11 निहिता: ; Ds M2.9 (M2.9 first time) [अ]नि-श्चिद्धाः ; T1.2.4 G M1-5.7-10 (all second time) निखिलाः ; Ta Mio (both first time) सततं; Me (first time) निश्चिंशा:; Cg (first time) as in text (for निश्चिदा:). Da (first time) यस्य पार्श्व विचित्राश्च. -) Ta (second time) पाशाश्चेत्र (for काळपाशा:). —") D7.10.11 -[भ]शनि- ; T4 (both times) -प्रति- (for -स्पर्श-). S Ds.8.9.12 पावकस्याथ (Ds.9 °स्य च). Ñ2 B -निर्यासो (Bs °तो); Me.? (both first time) -संकाशाः (for -संकातो). — d) Ms (second time) तत: (for स्थित:). S, मार्श व्यवस्थित: (hypm.); S2,3 N B1 D5 7-9 मुध्य-वस्थित: ; V1 D3 (second time) सर्घनि स्थित: ; V3 B2-4 D1.2.4.12 Ts.4 (Ts.4 second time) 共領 被(Vs D1.3 4.19 च) स्थित: ; Me (second time) मृश्लि विष्टित:; Ck.t as in text (for मार्तिमान्स्थित:). Ds Ts.s Ms.s-s.s.s (all first time) स्थितो सृक्षि च (Ms स) मुद्राः (T. संहिथत: [sic]); Tr.s Gr.s Mr.2.7.10 (all first time) स्थितो सूर्तश्च मुद्रर: ; G2 (first time) मृतिमानिव मुद्रर:.

29 °) G1 यत् (for य:). B2 पाशान् (for प्राणान्).

—) V1 D3 प्राणिनो. Ś B1 D3-12 विप्र(B1 अनु; D10.11
अपि)क्षेति; Ñ V1.3 B2-4 D1-7 T3 M3 अ(V1 121-4 T3
व्य; V3 चा)पक्षेति; T4 उपस्थ्य वे; M6.10 आ(M10 नि)स्पद्धि
वे (for उपस्थाति). —) T4 M6 स्पर्शनाद् (for ताडनाद्).

T1.2 G3 M3 स्पर्शात्; T4 M1.10 चापि (for वापि). —) T4
M1.10 चापि; M3 अपि (for वापि). M6 ताडनाद्वापि देहिनो.

— For 29°4, Ś Ñ V1.3 B D T3 subst.:

434 किं पुनः स्पृश्यमानस्य लाड्यमानस्य वा पुनः।

[Ds स्प्रयमानश्च. Ñs Vs B1-s Ds.7.10.11 पाख्यमानस्य; Ds ताड्यमानश्च. Ŝ1 वे (for वा).]

G 7, 26, 35 B 7, 22, 35 L 7, 25, 33 स ज्वालापरिवारस्तु पित्रान्तित्र निशाचरम् ।
करस्पृष्टो बलवता दण्डः कुद्धः सुदारुणः ॥ ३०
ततो विदुदुवुः सर्वे सन्त्रास्तसमाद्रणाजिरात् ।
सुराश्र क्षुभिता दृष्ट्वा कालदण्डोद्यतं यमम् ॥ ३१
तिसान्प्रहर्तुकामे तु दण्डमुद्यम्य रावणम् ।
यमं पितामहः साक्षाद्द्यीयत्वेदमत्रवीत् ॥ ३२
वैवस्वत महावाहो न खल्वतुलविक्रम ।

30 °) \$2.2 B4 D1.2.4.6.8.12 T3.4 G1.2 M3.4.8-10 सम्बाल-; D8 जन्मल; M2 स्वजाल- (for स न्वाला-). D1-परिवारेस्तु. D9 स च न्यालपरीवारो. —) M9 विध्यक्तिव. \$ Ñ V1.2 B D T3 निर्देह (B2 °झर् [sic]) क्तिव राक्षसं (\$2 V3 °सान्). —) \$ V1.3 D1.2.4.8.9.12 करे; Ñ1 काल-; D10.11 तेन (for कर-). \$ V1.3 D8.9.12 स्पृष्टं, M10 भगवता (for बल्वता). —) M10 यमदंड:. D6 स (for सु-). \$ Ñ1 V3 B1.4 D1.2.4.8.9.12 महाप्रहरणं (B1.4 °णः) स्फुरत् (Ñ1 B1.4 D2 °रन्); Ñ2 B2.8 D7.10.11 महाप्रहरणोस्फुरत् (B2 °णो रणे); V1 T3 कालपारामथा (T3 °स्तरा)स्फुरत्; D3.6 T4 काल (T4 यम)दंडस्ततो (T4 °दा)स्फुरत्.

31 °) \$ D2.8.9.12 [s] भि-; Ñ B1.8.4 D8 प्र-; B2 ते (for बि-).—) Т2 कालदंडाद् (for सस्वास्तसमाद्). G8 सुदारुणात् (for रणाजिरात्). \$ V1.3 D1-5.8.0.12 Т3.4 राक्षसा भयपीडिता:; Ñ B D6.7 दृष्ट्वा दंडो (B2 पाजो)- यतं यमं; D10.11 M1 Ck.t तसात्रस्ता रणाजिरे; M10 तस्मान्यूर्णतरं रणात्.— °) Ñ1 V1 सागरा: (for सुराक्ष). Ñ2 illeg. for क्षुभिता. \$ Ñ V1.8 B D T3 सर्वे (for दृष्ट्वा). Т4 सुरा: समुद्रा: क्षुभिता:.— °) D10.11 दृष्ट्वा (for काल-). \$ Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.13 Т3.4 सय(D8 Т4 °र)क्षोरगराक्षसा: (D8.5 °चारणा:); Ñ2 B D6.7 तदा तिसात्रणाजिरे. % Ct: दण्डोचतमुचतदण्डम्. %

32 °) Ms प्रहर्तुमुद्युक्ते. — °) Ñ V3 B D6.7,10.11 G (ed.) यमे (Ñ1 यम-; G [ed.] तदा) दंडेन; Me दंड-मुह्दिय (for दण्डमुद्यम्य). Ś V1 D1-5,8,9.12 T3.4 यम(D3 T3°मे)दंडेन मास्वता. — °) D2 दर्शयंश्चेदम्; G1 दर्शयक्षिदम्.

33 b) D? स (for न). S Ñ V1.3 B D T3.4 G2 M5.10 [अ] मित- (for [अ] तुळ-). D1.6.5.7.9-11 - निक्रम:.
—°) S Ñ V1 B3.4 D3.6.8.9.13 नि(V1 प्र) हंतव्यस; V8 B1.3 D1.5-5.7.10.11 न इंतव्यस; Т3.4 М3 प्रइतेब्यस; М1.2 न इतेब्यं (for प्रहतेब्यं). V8 तथा (for स्वया). S D2.8.12 M5.6 [अ] नेन; V1 चेह; K (ed.) तेन (for [ए]तेन).
& Ct: नव्हयेन न इन्तब्यो न इन्तब्य इत्यावृत्तिः. %—²) S Ñ V1.3 B D T3.4 M3 दंडेनेष्(B3 D3 T3 वनेव; T4 वनेह; M3 वनायं) निशाचरः.

34 ") Ds तत:; Ds बरा: (for बर:). Mie पूर्व (for

प्रहर्तव्यं त्वयैतेन दण्डेनास्मिनिशाचरे ॥ ३३ वरः खलु मया दत्तस्तस्य त्रिदशपुंगव । तत्त्वया नानृतं कार्यं यन्मया व्याहृतं वचः ॥ ३४ अमोघो ह्येप सर्वासां प्रजानां विनिपातने । कालदण्डो मया सृष्टः पूर्वं मृत्युपुरस्कृतः ॥ ३५ तन्न खल्वेप ते सौम्य पात्यो राक्षसमूर्धनि । न ह्यस्मिन्पतिते कश्चिन्मृहूर्तमिष जीवति ॥ ३६

खलु). Ś V3 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 [ए]तस्य; Ñ V1 B D6.10.11 [ए]तस्में; D7 तस्में; M2.8.9 तस्य; M10 हास्य (for दस्तर).—) Ś Ñ V1.3 B D1-8.10-12 T3.6 M2.6.8-10 दस्तर; D9 दसास; M1 तस्मिस (for तस्य).—) G2 transp. तत् and त्वया. Ñ V1 B D1.8.4.6.7.10.11 T3 स त्वया(D1.4 तस्वया) नानृतः कार्यो.—) D1.4 व्याहतो वरः (for व्याहतं वचः).— After 34, Ñ1(marg.).2 V3 B D3.6.7.10.11 S ins.:

435* यो हि मामनृतं कुर्यादेवो वा मानुपोऽपि वा।
त्रेलोक्यमनृतं तेन कृतं स्यान्नात्र संशयः।
कुद्धस्य करमुक्तोऽयं निर्विशेषः प्रियाप्रिये।
प्रजाः संहरते रौदो लोकत्रयभयावहः।

[Ts transp. l. I-2 and l. 3-4.—(l. I) Ñi Ba Ds
Ts.4 G1.2 M1.2.4-9 दानवो (for मानुषो).—M1.2.8.9 om.
l. 3-4. T1.8 Ms om. l. 3.—(l. 3) Ds.7.10.11 Ts.4
M5.10 Ct मुद्धेन. D7.10.11 Ct विष- (for कर-). D10.11 -युक्तो;
Ct as above (for -मुक्तो). Ñi D10.11 Ts.4 M4.10
Ct निविशेषं; Ñ2 निविवेश (sic). & Ct: प्रियाप्रिये । समाहारद्वन्दः. & —T1.2 Gs Ms ins. l. 4 after 35.—(l. 4)
G1.2 Ms-7 प्रजासंहरणे. Ñi B1.4 T1-3 G1 Ms-5.7 -क्षय-;
M6 -द्वय- (for -त्रय-). T1 -क्रोभवत्; T2 G3 -क्रो भवेत्; G1
M4-भयावदं; M8-क्रस्तथा (for -भयावहः). Ds त्रेजोक्यं स ददाह
च (for the post. half).]

35 °) B4 हास्य; D2 त्वेष; D9 खलु; M2.9 [S] प्वेष; M8 om. (for होष). Ś Ñ V1.3 B D T3 M10 सर्वेषां (for सर्वासां). —) Ś Ñ V1.3 B D T3 प्राणिनामिस (D8.9 °सि)-तप्रभः; M10 प्राणिनां विनिपीडने. अ Ct: सर्वेषां प्राणिनां ब्रह्मसृष्टप्राणिमात्रस्य विनिपातन इत्यर्थः. %. —) G1 -इपो (for -दण्डो). —) Ś1.3 Ñ2 D10.11 सर्वं; Ś2 D2.6-9.12 Ct सर्व- (for प्वं). Ś Ñ V1.3 B D1-5.7-9.12 T3 -पुरःसरः; G1 -पुरस्कृतं (sic); Cg.k.t as in text (for -पुरस्कृतः). अ Cg: स्त्युपुरस्कृतः मृत्युना पुरस्कृतः। बहुवीहिश्च।; so also Ck; Ct: सर्वमृत्युपुरस्कृतः। तत्पुक्षो बहुवीहिश्च। अ — After 35, T1.2 G3 M2 ins. l. 4 of 435*.

36 °) Ś D2.3.8.9.12 न तु; T3 तत: (for तन्न). D2 [प्]न (for [प्]प्). M6 ने (for ते). —) Ś2.3 पाशो; N1 मुखो (for पात्यो). Ñ B D6.7.10.11 G2 M1 रावण-

यदि ह्यस्मित्रिपतिते न म्रियेतैप राक्षसः । म्रियेत वा दशग्रीवस्तथाप्युभयतोऽनृतम् ॥ ३७ राक्षसेन्द्रान्नियच्छाद्य दण्डमेनं वधोद्यतम् । सत्यं मम करुष्वेदं लोकांस्त्वं समवेक्ष्य च ॥ ३८ एवमुक्तस्तु धर्मात्मा प्रत्युवाच यमस्तदा । एष च्यावर्तितो दण्डः प्रभविष्णुर्भवान्हि नः ॥ ३९ क्रिं त्विदानीं मया शक्यं कर्तुं रणगतेन हि ।

यनमया यन्न हन्तव्यो राक्षसो वरदर्षितः ॥ ४० एष तस्मात्प्रणश्यामि दर्शनाद्स्य रक्षसः । इत्युक्तवा सरथः साश्वस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ४१ दश्यीवस्तु तं जित्वा नाम विश्राव्य चात्मनः । पुष्पकेण तु संहृष्टो निष्कान्तो यमसादनात् ॥ ४२ ततो वैवस्वतो देवैः सह ब्रह्मपुरोगमैः । जगाम त्रिदिवं हृष्टो नारदश्य महाम्रुनिः ॥ ४३

G. 7. 25. 50 B. 7. 22. 50

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

(for राक्षस-). Vs -पुंगवे (for -मूर्धनि). V1 Ds.5 Ts निपारयो(Ts पातितो) रणमूर्धनि; Ms निपारयो राक्षसे स्वया. —For 36^{a6}, T4 M10 subst.:

436* न खल्वेष त्वया सौम्य निपात्यो राक्षसेश्वरे । [M10 राक्षसे पुन:.]

- °) B4 D3.5 T8 पातिते (for पतिते).

37 °) D9 G1 तिहमन् (for द्वाहमन्). — 6) Ś D2.8. 9.12 [ए]व; T4 M10 स (for [ए]ष). B1 न म्रियेदेष; T3 म्रियते नैष; M9 म्रियेतेष न (by transp.). — °) Ś Ñ V1.8 B2-4 D2.3.5-7.10-12 T2.3 G2 M2.7.8 म्रियते (for म्रियेत). S2.3 वै; B1 स (for वा). — °) V3 D6 7.10.11 G1 तदा; B3 ततो (for तथा). Ś2 T3 हि (for [अ]पि). D8.7 T8.4 [उ]भयथा. % Cg: उभयतोऽनृतं मया कालदण्डस्य मोघत्वसंपादने दण्डस्यानृतत्वम्, रक्षोमरणापेभ्रणे वरवचनस्यानृतत्व-मिति।; so also Ck.t. %

38 Ms om. from जिय in 38° up to मया in 40°.
—°) Ms नियम्याय; Ms नियम्छस्त; M10 नियम्छ स्वं. Ś Ñ V1.8 B D T3.4 K (ed.) तिज्ञवतीय लंकेशाद (Ñ2 V3 B1.5.4 D7 लंकेशे; D1 लोकेश; D12 लंकेश; K [ed.] लंकेशं). —°) Ñ2 V1.8 B2 D1.2.4 9-11 Ms एतं; G2 एव; G3 M2.4 5.7.9 एवं; M10 एतद्- (for एनं). Ś Ñ V1.8 B D T3.4 समुद्यतं; G1 M5 यथो (M5 स्वयो) छतं; M4 वधोद्यमं. M1 दंढमेवंविधोद्यतं. —°) Ś D2.8.9.12 रोपं (for सस्यं). Ś D1.2.8.9.12 च मा (D1 मे); Ñ V1.3 B D3.5-7.10.11 T3.4 च मां; D4 समी-; T1 marg.; M4.7 एवं (for मम). Ś Ñ V1.3 B D2.3.5-12 T2.4 [अ] च; D1.4 [अ] स्य; M6 [ए] तल्ड (for [इ]दं). — «) B4 लोकांखीन; G3 लोकं त्वं; M5 लोकांथे. Ñ V3 B D3.7.10.11 यथवेक्ससे (B3 °सि); T4 पर्यवेक्स च; M6 समवेक्सथा: (for समवेक्स्य च). Ś V1 D1.2.6. 5.8.9.12 T3 लो (D2 ना) करस्वां (Š2 °स्त्वा) पर्यवेक्सते.

39 Ma om. 39 (cf. v.l. 38). —) Da सु- (for तु). —) B1 T2 तथा (for तदा). —) Ś D8 मया; V1 D1 G2 M9 एवं (for एष). —) Ś Ñ V1.3 B D1-4,8-12 T3 हि(B5 तु) नो (B2 यो) भवान् ; D5 यतो भवान् ; T1.2 G8 M10 भवानिह; T4 M1 भवान्मम; M9 भवान्वमो (for भवान्दि न:). % Cg.k.t: प्रभविष्णु: स्वामी. %

40 Ms om. up to मया in 40° (cf. v.l. 38).—°)
G2 च; Ms नु (for नु). M7 इदानीं.—°) D2 गण (for रण-). \$2.3 वा; D1.2.4.12 ह (for हि).—°) T1.2 G3 M3 न नि-; T4 वा न; G1 M10 हि न (for यस).—⁴) G2 बल-(for वर-).—For 40°4, \$ Ñ V1.3 B D T3 subst.:

437* न मया यद्ययं शक्यो हन्तुं वरपुरस्कृत: ।

[Vs Ds स (for न). Ñ1 [अ]यं मूटो; Vs Ds [अ]शक्योयं (for [अ]यं शक्यो). Ñ1 हतो मृत्यु- (for इन्तुं वर-).]

- 41 °) Ñा एतत्; D1.4 एवं; T4 M10 अहं (for एव). Ñ V1 B D6.7 पछायिष्ये (for प्रणक्ष्यामि). ³) B4 D11 M1.4.6.7 तस्य; G1 एव; K (ed.) अद्य; Cg.k.t as in text (for अस्य). % Cg: प्रणक्ष्यामि। "णश अदर्शने" अन्तार्हेतो भविष्यामीत्यर्थः ।; so also Ck.t. % ⁴) Ñ1 B2 तथा (for तत्र).
- 42 °) \$9.8 D1-5.9.18 जित्वा तं (by transp.); B4 तं दथ्वा; M5 तच्छुरवा; Ck.t as in text (for तं जिस्वा). % Ck.t: तं जिस्वा (Ck °रवेति।) भगवरकृपयेति शेष:. % °) Т३ पुरपकस्थस्. \$ V1.8 D1.4.8.12 Т1 М6 सु- (for तु). D3 स्वयं हृष्टो (for तु संहृष्टो). Ñ B D6.7.10.11 आर्ह्य पुरपकं भूयो. °) В2 निर्यातो (for निक्कान्तो). D7 reads यस-सादनात् in marg. \$ V1.8 D1-5.8.9.12 Т३ निश्चकाम यमा (D5 सुरा) छयात्.
- 43 °) Si.s Ñ Vi.s Bi.s.4 D Ts.4 स तु; Bs एवं (for ततो). Ñi Vi.s Bs T4 Gi Me.10 देव;; Ti.s G3 Mi

२३

G 7 27, I B 7, 23, I L 7, 25 I स तु जित्वा दशग्रीवो यमं त्रिदशपुंगवम् । रावणस्तु जयश्लाघी स्वसहायान्ददर्श ह ॥ १ जयेन वर्धियत्वा च मारीचप्रमुखास्ततः । पुष्पकं भेजिरे सर्वे सान्त्विता रावणेन ह ॥ २ ततो रसातलं हृष्टः प्रविष्टः पयसो निधिम् ।

हृष्ट: (for देवै:). So स तु वेव * * * * (moth-eaten);

Mo. 8.0 ततो देयसहस्रं तु: Mo स तु वेवस्वतं हृष्टा. — 6) Go
सद्देदेव- (for सह ब्रह्म-). Bo -पुर:सरे: (for -पुरोगमै:). Ño
Go Mo. 6.8 सहब्रह्मपुरोगम: (Mo 8 ° मं); Mo. 9 सब्रह्मपिपुरोगमं; Ms तद्रह्मिपुरोग्सरं. — 6) S D1-5.8.9.12 To. 2 Go
देवो; Mo पृष्टो; Ck.t as in text (for हृष्टो). — 6) Bo तु
(for च). S Vo D1-5.8.9.12 To महानृषि:

Colophon. — Kāṇḍa name: Śī Dā Mī om. — Sarga name: Ś Dī.2.4.8 9.12 यमांतर्थानं; Ñī वैवस्वतपराजयं; Ñā B Dā ६ यमविजयः; Vī.2 यमविज्ञयः; Dā यमरावणयोर्युद्धं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñī Vā Bī-3 D2.13 om.; Ñ2 23; Vī 20; Bā Dī.4.5 M6 26; Dā.9 Tā 25; Dā Tā 24. — After colophon, Tā concludes with श्रीरामापणमस्तु; G Mī.5.8 with श्रीरामाय नमः; Mīo with श्रीरामाय नमः.

23

V2 missing for Sarga 23 (cf. v.l. 7.12.2). D12 begins with 33.

1 ") B4 D6.7.10.11 G1 M1 Ck.t तहो; T4 M10 तंतु (for सत्त). D2 गह्वा (for जिह्वा). Ñ B1-2 जिह्वा तु तं; M6 स जिह्वा च (for स तु जिह्वा). —) G1.2 M2.5.8.9 च (for तु). D6.7.10.11 T1.2 G3 M1.4.10 रणश्चाची (for जय°). M6 निष्काय नगरातस्मात्. —) D6.7 च; G2 M4.10 स: (for हु). — For 1°4, Ś Ñ V1.3 B D1-5.8 9.12 T3.4 subst.:

438* निर्गत्य नगरात्तसादमात्यान्दइशे पुनः।

[Ñ V1.3 B निष्कम्य; D3.5 निर्मम्य (for निर्मस्य). S D3.13 नारदं; Ñ1 नारयसौ; Ñ2 B1.2.4 योधारतान् ; V1 *स्ततो; V8 तरितथा; B3 घेरारतान् ; D9 रावणी (for अमात्यान्). B3 पुर: ; D3.5 ततः (for पुन:).]

De cont.; De.7.10.11 S ins. after 1:

439* ततो रुधिरसिक्ताङ्गं प्रहारैर्जर्जरीकृतम्। रावणं राक्षसा स्ट्वा हृष्टवस्समुपागमन्।

[(l. 1) Ms.s.s. तं ते; Cg as above (for तते), Ts M1 -दिग्धांगं (for -सिकातं), T1 G1 जर्झरीकृतं; T2.s G2.s M1.s.s.s.=10 झर्झरी° (for जर्जरी°), —(l. 2) M10 राक्षसं.

दैत्योरगगणाध्यष्टं वरुणेन सुरक्षितम् ॥ ३ स तु भोगवतीं गत्वा पुरीं वासुकिपालिताम् । स्थाप्य नागान्वशे कृत्वा ययौ मणिमतीं पुरीम् ॥ ४ निवातकवचास्तत्र दैत्या लब्धवरा वसन् । राक्षसस्तानसमासाद्य युद्धेन समुपाह्वयत् ॥ ५

D6.7.10 11 Ta Ct विस्मयं; T4 विस्मयात् (for इष्टवत्). % Cg: इष्टवत् यमादिष कथंचिन्मुक्ता इति इष्टाः सन्तः।; so also Ck. %]

- 2 °) Ś Ñ V1 3 B D1-5.8.9 12 T5.4 तं (for च).

 b) T4 प्रहस्त- (for मारीच-). Ś Ñ V3 B1.2.4 D1-5.8.9.12
 तदा; V1 B3 T5.4 तथा (for तत:). b) V1 पुड्यके. Ś Ñ
 V1 3 B D1-5.8.9.12 T4 तं (Ñ V1.3 D1.3-5 तत्; B3 T4 तु)
 समास्द्राः (for मेजिरे सर्वे). h1 साक्षिता (for सान्त्रिता). Ś V1.5 D1.2.4.6-12 T4 तु; Ñ B1.2.4 D3.5
 G1 ते; T1-3 G3 M3.5.10 हि (for ह). After 2, D11
 ins. श्रीरामाय रामचन्द्राय रामभद्राय वेधसे श्रीरघुनाथाय नमः.
- 3 क) Ds रसातले. Ś Ñ V1.3 B D Ts Ms 10 रक्ष:; T1.2 G3 M1.3 Cg k ग्रन्छन्; T4 तल्ला; G1 प्राप्त:; M5 हुएं (for हुए:). Ś D3 5 8.12 M8 प्रतिष्टं; Ñ2 B विवेश; G1 प्रहुए:; Cg.k.t as in text (for प्रतिष्ट:). M4 हुए: प्रहुए: प्रहुए: (for हुए: प्रतिष्ट:). Ñ V1.3 B2.4 D6.10 11 T G M1.3.5.10 Cg.k.t प्रयस्तं; D2 स प्रयो-; D7 तोयसां (for प्रयस्ते). M4 om. 3°d. °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 -गणाकीणैं; Ñ2 B4 -गणिक्यांसं; B1 T3 -गणिक्यं; B2.3 -गणाक्यांसं; M1 -गणाक्युएं). % Cv: देशोरगगणाध्युष्टं देखोरगगणाध्युष्टं वेत्योरगगणाध्युष्टितम्. % °) М1 सुरक्षितां; M7 [अ]भिपाळितं (for सुरक्षितम्).
- 4 ") Ñ2 B1.8.4 M8 तत्र. Ś D2.8 12 भोगपुरी; M2 बोधवर्ती (for भोगवर्ती). Ś Ñ V1 B D1-5.8.9.12 T8.4 जित्वा; V3 हपूर्ग. —") Ś Ñ1 V1.3 D T8.4 Cg कृत्वा; G2 M10 प्राप्य (for स्थाप्य). Ś Ñ1 V1.3 D T3.4 ह्रष्टो; Ct as in text (for कृत्वा). Ñ2 B स्थाप(Ñ2 पाल) यित्वा वरो नागान्(B8 हृष्टो). —") Ñ2 B2.8 D3 T2 G3 M1.2.6.6.7 मणिवर्ती; D6.10.11 M10 मणिमयी; D7 मणिमयो; G1 महिमयीं (for मणिमतीं) % Ck: तत्र नागान्स्वस्य वरो कृत्वाथ स्वीयत्वेन स्थाप्य स्थापयित्वा. %
 - 5 °) Ś Ñ2 V1.8 Bs D1-5.8.9.12 Т2.4 М6 यत्र (for तत्र). ⁵) D1.5.12 G2 ल्ड्या वरा:; Ck.t लंड्यवरा (as in text). Ś Ñ B1.2.4 D1-5.8.9.12 Т3.4 स्थिता:; D5.7 M10 च ते; Ck.t as in text (for वसन्). V1.8 स्थिता दैत्या महाबला:; Bs दैतेया: समरस्थिता:. ※ Cg: वसन् अवसन्।; Ck.t: वसन्नित्य(Ck °ित, क्ष)डभाव: आर्थ:. % D5 om. 5° 66. °) G1 राक्षसास. D6.7.19.11 समागम्य;

ते तु सर्वे सुविकान्ता दैतेया बलशालिनः ।
नानाप्रहरणास्तत्र प्रयुद्धा युद्धदुर्भदाः ॥ ६
तेषां तु युध्यमानानां साग्रः संवत्सरो गतः ।
न चान्यतरयोस्तत्र विजयो वा क्षयोऽपि वा ॥ ७
ततः पितामहस्तत्र त्रैलोक्यगातिरन्ययः ।
आजगाम दुतं देवो विमानवरमास्थितः ॥ ८

G1 उपाप्ताद्य (for समासाद्य). Š Ñ1 V1.5 D1-4.5.9.12 Ts आसाद्य तान्(D12 तद्) राक्षसेंद्रो; B3 निवातकववांस्तांस्तु; M6 तान्समासाद्य तद्दक्षो. —V8 lacuna from 5 up to नाना in 6°. —) Ś Ñ V1 B D1-4.6-12 T G1.3 M1.2.5.10 युद्धाय (for युद्धेन). Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 T3 [आ]द्ध(D1.2.4 हू)-यते तद्रा(T3 °था); Ñ2 B1-3 स समाह्वयत्; G1 समुपाह्वयन्.

6 Ds' om. 6^{ab}; Vs lacuna up to नाना in 6° (for both, cf. v.l. 5).—°) Ѳ B1.2.4 [5] पि (for तु).
—³) Ś V1 B D1-4.8.9.12 Ts बाहुशालिन:; Ñ₁ बाहु-पालिता:; Ѳ युद्धशालिन: (for बलशालिन:).—°) Мв -प्रहरणेस; Мэ -प्रहरणांस.—²) Ś D2.2.8.9.12 प्रवृद्धा; Ñ₁ V1.3 D1.4 T3.4 प्रहृता; Ѳ B1 D6.7.10.11 प्रहृष्टा; B2-4 नियंयुर; T1.2 G3 M1.8.5 प्रययुर; G2 युयुयुर; M10 प्रायुथ्यन् (for प्रयुद्धा). V1.3 -दुनैया: (for -दुमेंद्रा:).
—After 6, B2 ins.:

440* नानारूपधराः सर्वे युद्धधर्मविशारताः।
—Then B2 cont., while Ñ1(marg.).2 B1.2.4 D6.7.19.11
K(ed.) ins. after 6:

५५1* जुलैस्बिज्लै: कृलिकी: पहिमासिपरश्वयैः। अन्योऽन्यं त्रिभिदुः कृत्। राक्षसा दानवास्त्रथा।

[(1.1) Bi. सप्रै: ; Ba कुन्नी: (for क्लिंग:), K (ed.) प्रकारि-.—(1.2) Bi विनिज्ञान (for वानवान), Ba तथा (for क्ला), Ba विज्ञाने गुल्लामना (for the post, half).]

7 °) \$ D2.8.9.12 प्रयुथनो नहा Ñ V1.8 D1.6.6 Te.6 द युख्यमा तहा तहा (for तु युख्यमानाने). —) D8 द्रीव्यः (for साप्रः). — D1.6 om. 9° d. — °) धा चान्यनमयोगः (for साप्रः). — D1.6 om. 9° d. — °) धा चान्यनमयोगः D8 वान्यनमयोगः (for met); M8 चान्यस्य नयोगः M8 वान्यन्तमः (for चान्यस्य स्थानः M8 वान्यन्तमः (for चान्यस्य न्यानः M8 वान्यन्तमः (for first वा). \$6.8 D18 [5] चा (for first वा). \$6.8 D18 [5] चा (for first वा). \$6.8 D18 [5] चा (for first वा). \$1 V1.8 T6 अवो वाद्यानि (for first वा). \$6.8 D18 [5] चा (for first वा).

8 Mi tintisp, ** and **, = *) ई Ni Vi.s Bs-s Ds-s.s.s.is Ts ज्ञम् ; Ns Bi ज्ञम् (lot तज्ञ). = *) Ni Vi Ts ज्ञिलोक (lot जलोबंगः). Ns Vi Bs असिद् (for निवातकत्वानां तु निवार्य रणकर्म तत् । इदः पितामहो वाक्यमृताच विदितार्थवत् ॥ ९ न ह्ययं रावणो युद्धे अक्यो जेतुं मुरामुरैः । न भवन्तः क्षयं नेतुं बक्याः सेन्द्रेः सुरासुरैः ॥ १० राक्षमस्य सस्तित्वं वै भवद्भिः मह रोचते । अविभक्ता हि सर्वार्थाः सुहदां नात्र मंद्ययः ॥ ११

G. 7. 27 12 B. 7. 23 13 L. 7. 20. 11

नातिर् . Îs वेंस्रोकणशर्. Š: D: ईश्वर:; Š:.: D::-संश्रय: (for ब्रह्मय:). —°) V: दुतस्; D: [अ]दुतं (for दुतं). \$ Ñ: V:: B D:-s.s.s.: T: तत्र (for देवो). —°) V: विमानव॰ स्; B: विमानं परम् (for विमानवरम् . — After 8, D:: ins. श्रीरामचन्द्राय नम:.

9 Dar Tie Ge Mie read 9% after 7. Vi om. (hapl.?) 9.— , É Ñi Vi De et es et Te च (for नृ). Die क्वचंत्र: पार्च (for नृ). Die क्वचंत्र: पार्च (for क्वचानां नृ).—) De emañन्न ; Me रणक्रमेमु. Vi ह्या क्रमें को हता. — Die om. (hapl.?) 9°-12°.—) Ti Gi Me क्वः; Me ततः; Cg.k.t as in text (for नृदः). É Ñi Vie De es ele Te पितामहस्त्रते (for नृदः पितामहरे). É Ñi Vie De es ele Te पितामहस्त्रते (for नृदः पितामहरे).—) Ñi B विद्रित्तक्रवानः Tie Ge Me परमार्थवं Te 'वि नृ (for विद्रृत्तक्षेत्र). É Ñi Vie De es ele दित्तक्षेत्र). É Ñi Vie De es ele दित्तक्षेत्र (Vie 'क्यमां; De 'दानवान्). Æ Cg: विद्रित्तक्षेत्र वाक्य-मित्रव्यय: 1; Ck: विद्रित्तक्षेत्र सुद्रव्यवस्त्रामित्रव्यय: 1; Ck: विद्रितक्षेत्र सुद्रव्यवस्त्रामित्रव्यय: 1; Ck: विद्रितक्षेत्र सुद्रव्यवस्त्रामित्रव्यय: 1; Ck: विद्रितक्षेत्र सुद्रव्यवस्त्रामित्रव्यवस्त्रमेन

10 Die om. to (cf. vil. 9).—* To wo Me (q)a (for la). S Daesan ha wai em avails No la via tran hapis Voo hard alcon mani (sic.); Doe hapi (los ha) trans mani (for h. h. Voo Doese hapi (los ha) trans mani (for h. h. Voo Doese hard mani (los ha). No list company of and many (los man). No list company of and many (los man). No list company of and many (los manus) (los manus). Doese No mani (los manus). Doese (los manus). Or many (los manus). Or many). Or via Daesan (los manus). So a se manus (los manus). So a se manus (los manus).

G. 7. 27 13 B. 7. 23. 14 L. 7. 25. 12 ततोऽग्रिसाक्षिकं सरूपं कृतवांस्तत्र रावणः । निवातकवचैः सार्धं प्रीतिमानभवत्तदा ॥ १२

अर्चितस्तैर्यथान्यायं संवत्सरसुखोषितः । स्वपुरानिर्विशेषं च पूजां प्राप्तो दशाननः ॥ १३

(for रोचते). G: अभिरोचते. B: भवतो राक्षसेश्वर.—°) B: अविभक्तं हि; D: १,7 अविभागेन; D: 1.11 Ct अविभक्ताञ्चः M: अविभागितः. Ñ: V: सर्वेषां; B: सुहदां (for सर्वार्थाः). \$ D: 8.9.12 अविभक्तां सर्वोस्तान् (D: 9 विभक्तं); B: 4 अविभाग्या हि सर्वेथाः; T: 1.2 G: अविभक्तो हि सर्वार्थः. \$ Cg: सख्यप्रयोजनं दर्शयति—अविभक्ता इति ।; so also Ck. \$ — 6) \$ D: 8.9.12 M: 0 सुहदोः B: सर्वेषां (for सुहदां).

12 D1.4 om. 12^{**} (cf. v.l. 9). —) D9 तानितः. Ñ1 कूरवा (for सक्यं). —) G1.2 M1 राश्चसः (for रावणः). Ś Ñ V1.8 B D2.8.5.8.9.12 T3 कूरवा (Ñ1 सक्यं) तम्र (B4 तम्र कूरवा) द्शाननः; T4 कूरवा तम्र स रावणः. — V2 B2 om. (hapl. see var.) 12°-13. G3 damaged from 12^{*} up to भाँच in 13^{**}. —) Ś1 प्रीयमाणो; M6 प्रीतिश्चेव; M10 प्रियवान् (for प्रीतिमान्).

13 Vs Bs om. 13; Gs damaged up to आचि in 13° (for both, cf. v.l 12). —) Śi Ñ Vi Bs.4 Di-s. 5° Ta Me प्जितस; Śi.s Da.s.12 प्जितैस; Bi अचितेस; Ts प्रितेस; K (ed.) अधंतस (for अचितस). Gi तद् (for तर्). Ś Di-s.8.9.18 Ts यथाहामं; Ti.2° न्याय्यं (for ° न्यायं). —) Ś Vi D T Gs Mi.8.10 संवत्तरम्. Ś Vi Di.2. 4.5.8.9.12 Ts अथावसत्; Ds.6.7.10.11 Ti.2.6 Gs Mi.3.10 अथोषत: (De °तं) (for -सुलोषत:). —) Śi से पुरी; Śs.8 खपुरान्; Ñs Bs.6 Ds स्वपुरी (for स्वपुरान्). — Gs damaged from प up to 14°. Śs.2 Ñi Ta हि (for प). Śi Ñs Vi Bi.8.6 Di-5.8.9.12 Ts Me.7 निविशेषां हि (Me.7 प); Mio निविशेषा. —) Ñ Bi.3.6 प्रीति; De सुलं; Dr.10.11 प्रियं (for पूजां). Ś Ñ Vi Bi.8.6 प्रीति; De सुलं; Dr.10.11 प्रियं (for पूजां). Ś Ñ Vi Bi.8.6 प्रीति; Cf प्राप्ताः).

14 Gs damaged for 14° (cf. v.l. 13).—") Ś
B1 Ds.12 सहपं(B1 स भूतं) धार्यमाणानां(Ś2.3 D12° आर्याणां
[sic]); N1 संभ्य वार्यमाणानां; Ñ2 स त्पलभ्य मायानां; V1
D2.6.5 M7 स रूपं(V1 D1.5 M7° (प)धार्य मायानां; V2 D2
ततः (D2 स तृ [metricausa]) प्रममायानां; B2 D2.7.10.11
T2 तत्रोप(D2.7° श्र सं)धार्य मायानां; B4 G (ed.) स च
(G[ed.] तृ) तेभ्यश्च(G[ed.) ° स्तृ) मायानां; G1 स तत्र
पर्यमानानां (sic); G2 स त्पषार्यमाणानां.— 5) Ñ2 B2 T1.2.4
G2 M1.8.10 जासवान्; M2 जारमनः (for जारमवान्). Ñ1 D5
शतमेको नवासवान्; V1.3 B3 D2.7.10.11 T2 शतमेकं समा

स तूपधार्य मायानां शतमेकोनमात्मवान् । सिललेन्द्रपुरान्वेषी स बभ्राम रसातलम् ॥ १४ ततोऽश्मनगरं नाम कालकेयाभिरक्षितम् । तं विजित्य मुहूर्तेन जम्ने दैत्यांश्रतुःशतम् ॥ १५

(V1 स वा; T3 °कमवा) सवान्; M8 शतमेको महात्मवान्; & Cg: उपधार्य भनुसत्य मायानामसुरमायायोगिविद्यानाम्।; so also Ck; Ct: उपसृत्य सिवत्वेनानुस्त्य। समाप्तवान्नाम् सवान्. $& -^{\circ}$) \tilde{N}_2 B2-4 सिलिटेश- (for °लेन्द्र-). \tilde{N}_2 -पुरीं जेतुं (for -पुरान्वेषी). $-^{\circ}$) $\leq \tilde{N}$ V B D1-5.7-12 T4 अमिति सम; D8 M5.6.10 बआम स (by transp.); T1 अमिते च (for सबआम). ≤ 2.3 D12 M6 रसातले.

15 Gs damaged from "up to के in .—") Ds [5] न्यं; Ds G1 *; Ds T1.2 [5] श्व. (for 5रूम-).—") \$\tilde{N}\$ V1.3 B D1-4.8.9.12 T3.4 दैत्यानां पुरमाविश्वस्; D5-7. 10.11 काळ (D5 'E) केयेरिविष्ठतं. —After 15", D3 ins.:

442* कालिकेया इति ख्याताः सदस्राणि चतुर्दश । ततो युद्धं समभवदैत्यानां राक्षसं कुलम् । सप्तरात्रं मदाराज तुमुलं लोमदर्वणम् ।;

While Ds-7,10,11 S (except Ms) ins. after 15 45:

443* गत्वा तु कालकेयांश्च इत्वा तत्र बलोत्कटान्। अर्पणख्याश्च भर्तारमसिना चाच्छिनत्तदा। इयालं च बलवन्तं च विद्युज्जिह्नं बलोत्कटम्। जिह्नया संलिहन्तं च राक्षसं समरे तदा।

[(1. 1) Ds च (for तु). M1 कालकेयानां गरवा (for क्यांश्र हरवा). M7 चैव (for तत्र). Ts.4 महोस्तरान् (for क्लो॰).—(1.2) Gs damaged from ण in the prior half up to राक्षसं in the post. half of 1.4. Ds-7 M10 व्या(D7 M10 व्य) च्छिनत्; D10.11 Tr.4 G2 M4.7 प्रा(T4 ध) च्छिनत्; M2 चाचितस; M3 चाइनत् (for चाच्छिनत्). & Ck: स्यालखादिगुणकमप्यच्छिनत् विधुज्जिह्नम्। परमनृंशसस्वात्।; so also Ct, which adds स्यालोऽत्र भगिनीपतिः. &—(1.3) Tadamaged from first च up to ब in the post. half. Da स्यामं च; G2 स्यालं तं; M2 स्यालोपि; M10 स्यालं तु. M10 तं (for second च). G2-केशं (for -जिह्नं).—(1.4) D7 स लिह्तं; T1.2 G2 लेलिहानं; Cg.k.t as above (for संलिहन्तं). TaG1.8 M1-2.7-9 राक्षसान्. M2.8.8 स्थितान् (for तदा).]

—Va om. (hapi.) 15°-16°. —°) D7 Me तान् (for तं).

—Gs damaged from स्व up to आ in °. Ñ1 विजित्वा. Ś

Da.a.i.12 तांस्तु जिस्वा; Ñ2 B1.4 तांच्स जिस्वा; V1 D1.2-5
तांश्व जिस्वा; B2.3 तांकिस्वा स; T4 तांचिह्त्य (for तं विजित्य).

— °) T2 जच्जुर (sic). Ś Ñ1 V1 D1-4.2.9.12 T2.4 हत्वा
(T3.4 जम्ने) देखान्सहस्रशः; Ñ2 B हत्वा देखायुतं (B2 °तान्)

बस्तीः D2 देखान्सत्सहस्रशः; M6 सम्ने देत्यांश्वतुदेश.

ततः पाण्डरमेघाभं कैलासिमव संस्थितम् । वरुणस्यालयं दिव्यमपश्यद्राक्षसाधिपः ॥ १६ श्वरन्तीं च पयो नित्यं सुर्भि गामबस्थिताम् । यस्याः पयोविनिष्यन्दात्श्वीरोदो नाम सागरः ॥ १७ यस्माचन्द्रः प्रभवति शीतरिनः प्रजाहितः । यं समासाद्य जीवन्ति फेनपाः परमर्थयः ।

16 V3 om. 16° (cf. v.l. 15). —°) \$2.3 D2.9.12 तत्र (for तत:). T1.2 G M पांडर. M1 -शैलामं (for सेवामं). — °) D6.7.10.11 M10 भारवरं; M3 सुस्थितं (for संस्थितम्). \$ V1 D2.3.5.8.9.12 T3.4 कैलासवद्वस्थितं; Ñ2 B कैलासाकारसं (B3° मा)स्थितं (B2° निमं); D1.4 कैलासस्योपरिस्थितं. — °) G3 damaged from यं up to 17°. B2 [आ]अमं (for [आ]लयं). \$ V1.3 D2.8.9.12 T4 चित्रम्; D3 रम्यम् (for दिव्यम्). — °) M8 आगमद् (for अपइयद्). T3.4 रावणस्ततः (T4°दा) (for राशसाविपः).

17 Gs damaged up to 17° (cf. v.l. 16). Mr om. 17 46. -46) Mo रक्षंतीं (meta.) (for क्षरन्तीं). To damaged for नित्यं सर्भि. Die.ii Ck.t तत्र; Me दिव्यं (for नित्यं). S Ñ2 V1.3 B D1-5.8.9.12 Ts पय: क्षरंती(Ñ2 B °तीं) सततं (for "). De.7 उपस्थितां (for अव°). Ś V1.3 D2.3.8.9.12 Ts य(Ds त)त्र गौर्नाभ (D9 गौ: काम)संज्ञिताः No B तत्र गां च ददर्श सः; Di A तत्र गौनैदिसंज्ञिता; Ds यत्र गोस्तिष्ठते स्थिरा (for b). Ñi विजय: पय: क्षरंतीं सततं नाभिसंज्ञिता (sic). —") \$1 D12 G2 M2.8.5.10 पयोभिनि-(S1 °मिनि:; M2 °मिनि) व्यंदात् ; S2.3 D1-4 पयोमिर्वि (D3.4 °भिवि) हप्दातः Ñ B1.2.4 प्योमिनि(Ñ1 दिः B3.4 °निः) ह्यंदैः Vi.s Ds-7.10:11 Ts पयोभिनिव्पदात् ; Ds G1 M4.7 पयोभि-वि(M7 कितिवें) ध्यंदात . Me निष्यंदः पयसो यस्याः . % Cv: यस्याः पयोभिविष्यन्दादित्याद्यध्यर्धश्लोकमेकान्वयम्। यस्माचन्द्रः प्रभवति यं समासाद्य फेनपा जीवन्ति अमृतं यत्र चोत्पन्नं सुधा च सा क्षीरोदो यस्याः पयोभिविष्यन्दात्तां गोवृषेन्द्रवराराणं गोवृपेन्द्रवरमातरं दृद्धं इति. % --- After 17, De.7.10.11 Ti-8 G M1.2.4.8.7-10 ins.; while Ms.e ins. after 17 " :

444* ददर्श रावणस्तत्र गोवृषेन्द्रवरारणिम्।

[Gs damaged from a up to पेन्द्र. Ds गोब्धप्रवरा-; Gs गोब्धंद्रं वरा-.]

18. °) Ñ2 B1.3.4 यत्र्य; B2 तत्र्य (for यस्माच्). \$ Ñ1 V1.2 D1-5.8.9.12 T3 त(V1 D1.3-5 य)स्मोर्ध्यमवित श्रीमाञ् . % Cg: यस्माचन्द्र इति। इन्द्र्रपाद्कः क्षीरसमुद्र इत्यथः। एवमुत्तरत्रापि यच्छब्दा ब्याख्येया:।; so also Ck. % — °) \$ Ñ V1 B D1-5.8.9.12 प्रजापितः; V3 D7.10.11 T4 M10 निशाकरः; D6 दिवाकरः (sic) (for प्रजाहितः). — °) Ñ2 D1 T1.2 G1 यां; Cv.g.t as in text (for यं). V8

अमृतं यत्र चोत्पन्नं सुरा चापि सुराशिनाम् ॥ १८ यां ब्रुवन्ति नरा लोके सुर्भं नाम नामतः । प्रदक्षिणं तु तां कृत्वा रावणः परमाद्भुताम् । प्रविवेश महाधोरं गुप्तं बहुविधैर्वलैः ॥ १९ ततो धाराशताकीणं शारदाश्रनिभं तदा । नित्यप्रहृष्टं दृदशे वरुणस्य गृहोत्तमम् ॥ २०

G. 7. 27. 22 B. 7. 23. 25 L. 7. 26. 21

समा **; D6.7.10.11 T1.2 G2 M1.2 समाधित्य; Cv as in text (for °साय). — °) T3 देवता: (for फेनपा:). — °) Š1 D8 M8 तत्र; Cv as in text (for यत्र). Ñ2 B यस्मादमृतम् (for अमृतं यत्र च). — ′) Š Ñ V1.3 B2-4 D1-4.8.9 12 T4 Cv सुधा; B1 स्वधा (for सुरा). D5 वा (for च). V2 [प]व (for [अ]पि). Š Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 T4 सुधा-(for सुरा-). D5 - [अ]धिनां (for -[अ]धिनाम्). D6.7 T3 स्व(D6 सु)धा च सुर(D7 [m. also] पितृ)जीवनं; D10.11 M1 Cg.k.t स्वधा च स्वधभोजिनां; T1 G M2-10 सुधा च सुधभोजिनां (M5 °न:); T2 सुधा चामृतभोजिनां. % Cg: स्वधभोजिनां मिति हस्व आर्थ:। स्वधाभोजिनां पितृणाम्। स्वधा पितृभक्षं कृष्यम्।; so also Ck.t. %

19 ") Ta damaged for ज्ञवन्ति. Śī Ñī D3.5 ज्ञवंते यां; Ś2.8 Ñ2 B1.8.4 D12 ज्ञवंति यां (by transp.); V1.8 D1.2.4.8.9 T8 ज्ञवते यां. Ta सुरा; Me सदा (for नरा). Ś2 damaged for लोके. B2 ज्ञवंति मानवा लोके. —) Ś Ñ2 V1 B D8.8.12 सुर(Ś2 damaged) भीं; V3 De सुरभिर; D2.4.5 सुरभी. Ñ2 B2-4 इति; B1 एव (for नाम). —) G (ed.) प्रदक्षिणीं. Mi ततः (for तु तां). —) Ś2.8 D1.2.4.5 परमाद्धतं. —) Ñ2-वीरेंद्र; B-घोरेंद्र (for घोरें). —) Ba गुसां. Ma नरें: (for बलेंट). Ñ2 B यादोगणें: पुरं (B4 °रीं) (for बहुविधेवेलेंट). — For 19 , Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

445* प्रविश्य वारुणं वेश्म रम्यं यादोगणैर्वृतम्।

[D1.3-5 विवेश; D12 प्रविष्टो (for प्रविदय). D1.3.4 युतं (for वृतम्).]

20 °) D1.4 पयो-; Ts.4 M7 तोय-; M6 वारि-; G (ed.) तत्र (for ततो). D6.7 यलगणाकीण; M10 जलकणाकीण. — b) D1.4 शरद भ-. B1.4 D6 Ts.3 तथा; D5 सदा; M1 ततः (for तदा). — N1 om. 25° - — o) B3 D7.13 Ts-4 G1 M3.10 नित्यं. S8 B2 D2.8.9 T3 - प्रहृष्टो; Ct as in text (for -प्रहृष्टं). T1.2 M3 सुमहृद्दं; G2 M1 ददर्श (for दहरें). V3 - हृष्टं संदृद्देश; G3 -हृष्टं ददर्शासी; M6 -प्रमुदिताकीणम्; M7 -प्रहृष्ट्संदर्श. % Ct.: प्रहृष्टं प्रहृष्ट्जनम्. % — d) M5 गृहं तदा (for गृहोत्तमम्). S N3 V1 B D1-5.8.9.13 T3.4 यत्रास्ते वरुणो (T4 damaged for वरुणो) गृहे (D3.4 °हं); V3 रावणो वारुणं गृहं; M6 अपानेनुनिकेतनं.

G 7 27.23 B 7.23.25 L 7.26.22

ततो हत्वा बलाध्यक्षान्समरे तैश्च ताहितः।
अन्नवीत्क गतो यो वो राजा शीघ्रं निवेद्यताम् ॥ २१
युद्धार्थी रात्रणः प्राप्तस्तस्य युद्धं प्रदीयताम् ।
वद वा न भयं तेऽस्ति निर्जितोऽस्मीति साञ्जलिः ॥ २२
एतिसम्नन्तरे कुद्धा वरुणस्य महात्मनः ।
पुत्राः पौत्राश्च निष्कामनगौश्च पुष्कर एव च ॥ २३
ते तु वीर्यगुणोपेता बलैः परिवृताः स्वकैः ।
युक्तवा रथान्कामगमानुद्यद्भास्करवर्चसः ॥ २४

21 ") B4 तन्न (for ततो). D1 reads हत्वा in marg. Ñ1 D2 G3 बलाध्यक्षं. — b) Ś3 D8 M5 ताडिता;; Ñ1 ताडितं; Ck.t as in text (for ताडित:). — D2 om. 21° - 22. — c) T2 त्विरतो (for क गतो). Ñ1 राजा; G2 M4.5 यो वा; G2 योधान; M1 यो वै; M8 [5]सो तु (for यो वो). Ś Ñ2 V1 S B D2.5.8.9.12 क स (V3 lacuna; B2 स क; B3 क च; D8 * स) वो राजा(Ñ2 राजा वो); D1.4 राक्षसो राजा; D6.7.10.11 च ततो योधान; T1 M2 त्विरतो योधान; T3 च गतो राजा; T4 क नु वो राजा; G(ed.) सचिवान्राजा. — d) Ś Ñ2 B1.4 D1.2.6.5.8.0.12 गत:; Ñ1 B2 गत्वा; B2 यत्ते; T3 यत:; T4 कुत: (for राजा). Ñ2 स वेद्यतां. % Cv: निवेद्यताससानिति होष:. %

22 Ds om. 22 (cf. v.l. 21). \$2.3 om. (hapl.)
22⁶⁶.—6) Ds युद्धार्थ. Gs प्राप (for प्राप्तस्).—6) M1
युद्ध:.—7) \$2 B1.3 Ds T2 वरदान-; Ds भवतो न;
Ts अथवा न; Ts वद वोथ: Gs यदा वा न; Ms यदि वा न;
M10 वद तन्न (for वद वा न). \$2 illeg. for भयं. Ds नास्ति;
Ds M10 तस्य (for तेऽस्ति).—4) \$ B3 Ds.12 कृतांजलि:;
D1.6 [इ]ति प्रांजलि:: Ds [इ]ति चांजलि: Ds [इ]ति
सांप्रते; Ts [इ]ति वा वद (for [इ]ति साञ्जलि:). % Cg:
निर्जितोऽस्मीति वद। एवं चेते भयं नास्तीत्यव्रयोदिति निवेद्यतामित्यन्वय: ।; so also Ck. %

23 ⁵) V1 Ts महोजस: (for महासमः). — °)
D1.3.4 पुत्र-. G2 च पोत्रा (by transp.). Ś Ñ V1.3
B D1-5.8.9.12 Ts M2.6 निव्हांता; D10 विकामन् (for निव्हामन्). T1 विनिव्हामन् . — °) Ś1 ते च; Ś2 D8
**** \$3 मध्य-; Ñ V3 B D1.4 T4 गौर: (B2 D1.4 °र-);
D12 चान्- (for गौन्न). D11 om. second च (subm.).
Ñ1 B2.4 पुक्कररोचिष: . G2 गोमुख: पुक्करस्तथा; M6 जम्न:
पौडपकमेन च. & Cg.k.t: गौन्न पुक्करस्त्र (Cg °रश्चेति) पुत्राणां
पौत्राणां च बळाध्यक्षो. & अस्ति स्तर्याः

24 °) Mao हंतुं ('for ते तु). Dr पैत्-; Dio,ri तत्र (for वीर्य-). Ms -बलीवेता (for न्युणो°). Si विनिष्कस्य महावीर्या; S2.8 Ñ V1.8 B Di-s; 6.6.12 Ts निष्क (Vs निक्र)-स्य च(Ñi Ds Ts तु; Ñs Vs B Ds सु-) महावीर्याः --- Ma om.

ततो युद्धं समभवद्दारुणं लोमहर्षणम् ।
सिलिलेन्द्रस्य पुत्राणां रावणस्य च रक्षसः ॥ २५
अमात्यस्तु महावीर्येर्द्शग्रीवस्य रक्षसः ।
वारुणं तद्धलं कृत्स्रं क्षणेन विनिपातितम् ॥ २६
समीक्ष्य स्ववलं संख्ये वरुणस्य सुतास्तदा ।
अर्दिताः शरजालेन निवृत्ता रणकर्मणः ॥ २७
महीतलगतास्ते तु रावणं दृश्य पुष्पके ।
आकाशमाशु विविद्याः स्यन्दनैः शीव्रगामिभिः ॥ २८

24⁶ - 27°. - 6) Ñ1 V1.3 D1.3-5 तदा; Т3 तथा (for सकें:). \$ D2.8.9.12 Т3 समुदितास्तथा. - ° d) D7 Т1 युंक्खा. - Т1 damaged from नुखद् up to स in 25°. Ñ2 V3 B2 कामगांस्तु; D2 कामगतांस; G2 कामगान्त्रे (for °गमान्). V1 रथा: कामगमास. \$ Ñ1 V1 D8.12 तुल्या: Ñ2 V3 B D1-5.9 Т3 तुल्यान् (for उद्यद्-). \$ Ñ2 V1.3 B1.3 D2.8.12 पुटकरतेजसा; Ñ1 B3.4 D1.8-5.9 Т3 पुट्यक्तेजसा; K (ed.) - भास्त्रवर्षस:.

25 M4 om. 25; Ti damaged up to स in (for both, cf. v.l. 24).—a) Ś Vi.s Di-5.8.9.12 Ts तस्(D4 त*) द्वम् (for युद्धं सम्-). Ñi तसुद्धमभवद्धोरं.—b) Ñi B तुमुळं (for दारुणं). Some MSS. रोम- (for लोम-).—a) Śi.s Ñi Vs Di.s.9.12 सिल्लेशस्य; Ds सिल्लेशस्य: —d) Gi om. च (subm.). Di.s-5 मंत्रिणां; Ds.7. 10.11 Ti.2.4 G Mi-3.5.10 भीमत: ; Ts राक्षसै: (for रक्षस:).

26 M4 om. 26 (cf. v.l. 24). \$2,3 V3 om. (hapl.)
26 %. —) \$1 B1 D2,5.8.9.12 सु-; Ñ1 V1 B2.4 D6.7.10.11
T3.4 च (for तु). Ñ1 महाभागेर् (for वीवेर्). —) Ñ2
B1.3 राक्षत:. G1 दशमीचेण रक्षता. —) \$2.3 D12 तहने
(sic); M6 तु बलं (for तहलं). V1.3 B2 D5-7.9-11 T324
G1.2 M1.10 Ct सर्व; M5 क्षिमं (for कृहसं).

27 M4 om. 27^{abc} (cf. v.l. 24). — a) M6 तत्समीध्य (for समीक्ष्य स्व-). B भग्न; M3 क्षीण (for संख्ये). S Ñ V1.3 B2 (m. also) D1-5.8.9.12 ततस्ते तान् (S D9 क्लेवतान्; V1 क्तेषां [sic]) समासाद्यः T3 ततः समरमासाद्यः — b) Ñ2 D8-5.8 सुतास्तदा. — c) T2 G M1.5-7 अद्वितं (for ai:). S Ñ2 V1.8 B4 D2.5.8.9.12 वे (Ñ2 B4 तै:) शरोधेन; Ñ1 B1-3 D1.8.4 T3 च(B1-8 T3 ते) शरोधेन (for शरजालेन). — d) Ñ1 निर्वृत्ताः D2 प्रवृत्ताः T2 G1 M1.5-7 निवृत्तः Ñ2 B1.3.4 D2 रणकमीत:. — After 27: Ñ V3 B ins.:

446* भदितेष्वय रक्षःसु तदा वरुणसूनुभिः। रावणः क्रोधताम्राक्ष आकाशे समतिष्ठत।

28 ") Ga महीतलं, Me पृथ्वीतल-. —For 28ab, S N V1.3 B D1-5.8.9.13 Ta subst.: महदासीत्ततस्तेषां तुल्यं स्थानमवाष्य तत्। आकाशयुद्धं तुम्रुलं देवदानवयोरिव ॥ २९ -ततस्ते रावणं युद्धे शरैः पावकसंनिभैः । विम्रुखीकृत्य संहृष्टा विनेदुर्विविधात्रवान् ॥ ३० ततो महोदरः कुद्धो राजानं दृश्य धर्षितम् । त्यक्त्वा मृत्युभयं वीरो युद्धकाङ्क्षी व्यलोकयत् ॥ ३१ तेन तेषां हृया ये च कामगाः प्रवनोष्माः ।

447* द्याकाशगतं तं तु रावणं राश्रसं स्थितम्।

[\tilde{N}_2 B1.4 [आ]काशगमं; V_1 B2 कामगमं. \tilde{N}_2 B गगने (for राक्षसं). Ts राक्षसंश्वरं.]

—°) Ś Ñ V1.3 B D1-5 8.9.12 एव (for आग्रु). Ś D2.8.
9.12 [आ]विविशुस्. — °) T4 damaged; M6 ते रथै: (for स्यन्दनै:). Ś N V1.3 B D1-5.8.9.12 T3 ते स्था:(Ñ1 T3 °थै:) शीवगामिन:.

29 ^{ab}) Gs महानासीत्. Ds.7 M10 घोरं युद्धम्; T1.2 G3 M2.8.9 तुल्यस्थानम् (for तुल्यं स्थानम्). G1.2 M4.7 अवेक्ष्य (for अवाष्य). M5 च (for तत्). M6 ततः सुमहदासीत्त युद्धं लोकभयावदं. % Cg: स्थानमाकाशरूपम् 1; Ck: तुल्यं स्थानसुभयोर्ष्याकाशरूथणम् 1; so also Ct. %—For 29^{ab}, SÑ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

448* तदासी सुमुळं तेषां तुरुषं विजयमिच्छताम्।

[Ñ2 V3 B युद्धं (for तेषां). T3 तदादासी उप्पुलं ते (corrupt) (for the prior half). V3 lacuna for मिच्छताम्.]
—D11 reads erroneously 28°d in place of 29°d.
—°) D3 G2 आकारो. Ñ1 सुमहत्; D1.3-5 अतुलं; G2 M8 अभवद् (for तुमुलं). Ñ2 B तदा(B4 तेषां) सुमहदाकारो. % Cg.k.t: आकारो युद्धमाकाशयुद्धम्. %—d) S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 पुरा वृत्रेद्धयोधेथा(Ñ1 V1.3 D1.3-5 °रिव); Ñ2 B वृत्रवासवयोदिवः G2 तुमुलं रोमहर्षणं. % Cv: आकाशयुद्धं सुमुलं देवदानवयोरिवेति पाठः. %

30 °) D9 [s] हो (for ते). — ⁸) Ñ1 शतै:; Ñ2 V1.3 B D1.49 Ts शितै: (for शरै:). D5 G1 शरैरिप्रिशिलोपमें:. — °) D1 ते हृष्टा: (for संहृष्टा). — ^d) M6 स्वरान्; M10 गृपा: (for रवान्). Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 शरै (D5 शिते) मेमेस्वता (D8 ° धुता) डयन् •

31 Ts moth-eaten from दर: in "up to हर्य in ".
— b) Ś Ñ² V1 B D².8-12 T3 M10 वीद्य; Ñ1 V3 D1.85.7 प्रेट्य (for हर्य). Ś D².8.9.12 ताडित; V3 विद्वलं; Т3
घपँकं; M1 पीडित; M8 घावितं (for घषितम्).—) Ś
D².8.9.12 मृत्योर्. Ś Ñ1 V3 B1.4 D1-5.8.9.12 T3.4 द्यूरो;
D6.7.10.11 M10 ऋदो; G² घोरो (for वीरो).—) Ś Ñ
V1.3 B D1-5.8-10.12 T3 M6 युद्धाकांक्षी. Ñ1 D3.5 व्यलोडयत;
V1 T3.4 व्यवस्थित;; D1.4 व्यताडयत्.

महोदरेण गदया हतास्ते प्रययुः क्षितिम् ॥ ३२ तेषां वरुणसून्नां हत्वा योधान्हयांश्र तान् । स्रमोचाश्च महानादं विरथान्त्रेक्ष्य तान्स्थितान् ॥ ३३ ते तु तेषां रथाः साश्चाः सह सार्धिभिवरैः । महोदरेण निहताः पतिताः पृथिवीतले ॥ ३४ ते तु त्यक्त्वा रथान्पुत्रा वरुणस्य महात्मनः । आकाशे विष्ठिताः श्राः स्वप्रभावान्न विव्यथुः ॥ ३५

G. 7. 27. 38 B. 7. 23. 40

32 Vs om. 32^{ab} . — a) \hat{S} \hat{N} V1 B D1-5.8.9.12 Ts.4 सर्वे; T1 G1 M4.6 7 ये ते; T2 G2.3 M1 एते (for ये च). D6.7. 10.11 M10 तेन ते (M10 ते हया) वास्णा युद्धे. — b) \hat{S} 5.3 D12 पवनोपगा;; D1.3-5 पर्वतोपमा:. T3 सह सार्थिभिः शरैं:. — T8 om. (hapl.) 32^c-34^b . — o) \hat{I} 4 [अ]र्देयता; G (ed.) सहसा (for पद्या). — d) T1.2 G3 वे (for ते). G2 प्रययो (sic). \hat{S} \hat{N} 1 V1.3 D2.5.8.9.12 T4 ताडितास्ते मदो (D2.9 °हो)स्कटाः; \hat{N} 2 B1.3.4 हतास्ते पेतुरंबरात्: B2 हताः पेतुरथां-वरात्; D1.3.4 दारितास्ते महो (D3 °दो)स्कटाः; M6 (with hiatus) उपेत्स निहता रणे.

33 Ts om. 33 (cf. v.l. 32). — क) T1 Ms -पुत्राणां (for -सून्नां). — After क, Ms erroneously reads दश्यते यत्र धर्पितं. Ms.7 स्तान् (for योधान्). M1 स: (for तान्). Ms निह्ल सार्थि चापि तेपां वर्णसूनुनां. — For 33 क , S N V1.8-B D1-5.8.9.12 Ts subst.:

449* हत्वा रथांश्र योघांश्र वारुणानां स राक्षसः।

[Ś मुयोषांश्च; Vs च समरे; D2.8.12 स(D12 स्व)योषांश्च; T4 च योषानां (for च योषांश्च). \tilde{N}_2 B D9 वारणीयान् ; D5 वारणांश्च. D9 च (for स). —T4 damaged from क्षमः up to मुमोच in 33° .]

—Ms om. (hapl.) 33°d. —°). Ds नजाद (ior मुमोच). Si Da तु; Sz. Ñz Vi.3 B Di-5.0 T4 Me सु-; Ñi स; De [आ]ध; Diz च (for [आ]ध]). Ñi हसजादं; Di.2.4 -महा-जादं. —d) Mi वितथान् (for विर°). Ñz B वीक्ष्य; Ms सद्य (for प्रेक्ष्य). S Ñi Vi.3 Bz Di-5.8.9.12 Te G3 Mi सं(Sz moth-eaten) हिथतान्; Ms ताज्ञिपून् (for तान्हिथतान्).

34 To om. 34^{ab} (cf. v.l. 32).—a) Ś D2.8.9.12 तेन; Ñ1 तेपु: T4 M3 ये तु (for ते तु).—b) Ś2.3 D13 आग्रु (for सह). Ś D2.8.9.12 सह; B2 तया; K (ed.) हते: (for बरे:).—d) D3 om. (hapl.) प्रतिता:. Ś D2.8.9.12 जगतीतले (for पृथियी).

35 Ña Bi-a (Ba m. also as in text for °) read Instrumental plural in place of Nominative plural in and .—") Va मुक्ता; Mi युंक्ता (for त्यक्ता). Va र्थं. — °) Ña Bi-a महासभि:.—°) Ś Ñi Ba Di-a.ia Ta.a विश्विता:(Da and); Ma निश्चिता:; Ck.t as in text

G. 7.27.39 B. 7.23.41 L. 7.20.38 धन्षि कृत्वा सज्यानि विनिर्भिद्य महोदरम् । रावणं समरे कुद्धाः सहिताः समभिद्रवन् ॥ ३६ ततः कुद्धो दशग्रीवः कालाग्निरिव विष्टितः । शरवर्षं महावेगं तेषां मर्मस्वपातयत् ॥ ३७

(for विष्टिता:). \$ B1 D2.8.9.12 सर्वे (for ग्रूरा:). —Ta damaged for 35^d. — d) B2.8 सुप्रभावान; D1 G2 M6 स(D1 *; M6 स्व)प्र(M5 *) भावान; M6 स्वै: प्रभावेर् (for स्वप्रभावान्). V8 स्व*भावा*; D2.6 T3 G3 स्वभावान्न च (D2 हि; G8 वि-[sic]). Ñ2 B1.2(m. also as in text).3 विश्यथे. \$ Cg: स्वप्रभावात् देवतात्वप्रभावात् ।; Ck: स्वप्रभावात् सहजदेवतात्वप्रयुक्तवैभवेन आकाश एव विष्टिता न विश्यथु: व्यथिताक्ष नाभवन्।; so also Ct. \$

36 °) Ś Ñ² V1.8 B1.3.4 D1-10.12 G3 सजाित; ѹ विशिष्धै: (for सज्याित). — ⁶) Ś V1 D1-4.8.9.12 T4 M6 वितिभैत्स्य; ѹ सुनिभैत्स्य; Ѳ illeg; V8 * निभैत्स्य; B¹ निवत्यं च; B².4 विनिवत्यं; B³ ते निवृत्ता (for वितिभिंद्य). — °) V1 तु सुसंभुद्धाः; D⁵ समिभिद्धाः. — ^d) B³ संहताः; T³.4 सजिताः (for सिहताः). ѹ D1.8.4.9 ससुपादवन्; Ѳ B D⁵ G² समिभिद्धताः; D⁵.7.10.11 समवारयन्; М¹ संभदुद्धुः; M³ समभिद्धवन्. — After 36, ѹ (in marg.).² V² B D³.6.7.10.11 S (except T4) ins.:

450* सायकैश्वापविश्वष्टैर्वज्रवक्त्रैः सुदारुणैः । दारयन्ति सा संकुद्धा मेघा इत्र महागिरिम् ।

[(1.1) Ñ Vs B ते(Ñs Vs B1.3 तै:) शरेश् (for सायतेश्). Ñs Vs B -ित्मुं तैर् (for -िव म्रंष्ट्र). Ds तेपां शरेक्षापमुक्तेर् (for the prior half). De 7.10.11 Ts G1 Ms.10 वज्रतरेष: (for °वनते:).—(1.2) G2 M10 छादयंति. Ñ Vs B दशअीनं; Тs सुसंकुदा; Ms.10 सम यं(M10 सम) कुद्धा (for स संकुदा). Ñ1 वज्रा (for मेपा). Ds दारितस्तु दशअीनो वजेरिय महीधर:.]

37 ⁸) Ś Ñi Va Di-5.8.9.12 चिष्ठित:; Vi D6.7.10.11 T4 Mio मूर्कित:; K (ed.) निर्गत: (for निष्ठित:). Bi युगांता-सिरिव स्थित:.—After 37⁴⁸, Va reads 39; while Me ins.:

451* युगान्ते भीमदीसांग्रः सहस्रांग्रारवापरः ।

— °) De तु दुर्भवं; Dr.10.11 Te M10 महाघोरं (for महायेगं). K (ed.) शरवर्षमहाघोरेंस .—De erroneously reads 38 d (followed by 39) in place of 37°.— d) Si Ñ V1.8 B1-8 Ds.8 Ts M2.5.8.9 [क]वाडयवः; Sa.8 D12 [क]वास्त्रवः; D1.4 पांत्यवः .—After 37, K (ed.) reads 39 for the first time, repeating it in its proper place.

मुसलानि विचित्राणि ततो भछशतानि च ।
पद्दसांश्रेव शक्तीश्र शतन्निस्तोमरांस्तथा ।
पातयामास दुर्धपस्तेपामुपरि विष्ठितः ॥ ३८

अथ विद्धास्तु ते वीरा विनिष्पेतुः पदातयः ॥ ३९

38 \$1 Ds om. 38. De om. 38^{ab}. Ta damaged for 38^{ab} (except शतानि च). —) Ma च चित्राणि. —) \$2.3 Ñ V1.3 B D1-5.9.12 G1 Me तथो (G1 °तो)पल-; G3 ततो फल्ल-. —) \$2.3 Ñ1 V1 D1-7.9-12 T3.4 पहिरांश्चेव; Ñ2 B पहिशानि च; V3 परिघांश्चेव (for प्रमांश्चेव). G2 तथा संघेश्च शकीनां. —) \$2.3 Ñ2 B D1-5.7.9-12 T3 महतीरिष; Ñ1 च महामितः; D6 मुमलानि च; T4 M10 तोमराणि च (for तोमरांस्तथा). V1 शत्रिमिर्मिहामितः; V3 शत्रिमशनीमिष. — \$2.8 D2.9.12 om. 38^{cf}. —) Ñ V1.3 B D1.3-6 T3.4 लंकेशस् (for दुर्घर्षस्). —) Ñ1 D1.3-6 T4 घिष्ठितः; T1.2 G8 M3 तिष्ठतां; M5 निष्ठितः; M10 पृष्ठतः (for विष्ठतः).

39 V3 reads 39 after 37° b. K(ed.) reads 39 for the first time after 37, repeating it here. — ") M1 K(ed., second time) अप-(for अथ). Ś Ñ V1 B D1-5.8.9.12 Ts.4 M6 रथअंशात्; V3 रथाद्राम्यतः; G1.2 M2.6.7-9 अ(G1.2 र)थ अष्टास् (for अथ विद्वास्). Ñ B ततो; D1.3.4 च ते (for तु ते). D5 transp. ते and वीरा. D6 7.10.11 M10 K(ed., first time) ततस्तेन (M10 ° स्तैरे)व सहसा. — b) Ś Ñ1 V1.3 D T3.4 M3.10 K(ed., both times) सीदंति सा; Ñ2 B2.4 न्यसीदंस्ते; B1 न्यपीडंस्ते; B3 प्रसीदंति; M6 प्रविषेदु: (for विनिध्पेतु:). B4 D6.7.9-11 पदातिन:. — After 39, Ś Ñ1 V1 D S ins.:

452* महापङ्कमिवासाय कुक्षराः षष्टिहायनाः । सीदमानांस्तु तान्द्रष्ट्रा विद्वलान्स महाबलः । ननाद राषणो हर्षान्महानम्बुधरो यथा ।

[(1.1) Ñ1 V1 अप्रकंत्यम्; G2 महाकंपम् (meta.) (for महापद्गन्). Ś D8.9.12 समासाथ (for इवासाध). M8 निर्मित्राः (for कुकाराः). Т G1.3 M1.2.4-6.9 पाष्टिहायनाः. ※ Cg.k: पिट्टा(Ck °र्हा)यनं पिरमाणं येषां ते प(Ck षा)ष्टिहायनाः।; Ct.; पिट्टायनाः षष्टिवपाः, ※ —T4 damaged for l. 2 (except महावलः).—(l. 2) Ñ1 V1 D5.6.10.11 मुतान्; G2 स तान् (for तु तान्). M8 विवलान् (for विद्वं). T1.2 G3 M3 स् (Ms तु)महोजसः; G1.2 M1.2.4-10 स् (M4.7 स)महावलान् (M6.10 °लः). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.13 Т3 पुत्रानंबुपते (Ś D8.13 °ति [sic])स्तरा (for the post. half).—After l. 2, Ś D12 ins.:

[.152]

ततो रक्षो महानादं मुक्त्वा हन्ति स्म वारुणान् । नानाप्रहरणैर्घोरेर्घारापातैरिवाम्बुदः ॥ ४० ततस्ते विम्रुखाः सर्वे पतिता धरणीतले । रणात्स्वपुरुषैः शीघ्रं गृहाण्येव प्रवेशिताः ॥ ४१ तानव्रवीत्ततो रक्षो वरुणाय निवेद्यताम् । रावणं चाव्रवीनमन्त्री प्रभासो नाम वारुणः ॥ ४२

40 \$ D_{8.12} om. 40 (cf. v.l. 452*).—°) \tilde{N}_2 B मुक्त्वा (for स्क्षो). Bs D_{7.10.11} महानादान्.— δ) G₂ कृत्वा (for मुक्त्वा). \tilde{N}_1 संप्राहसत्तदा; V₁ D_{2.3} संप्रहरत्त(D₃ °रंस)-दा(D₂ °त्ततः); V₃ स प्रहरंस्ततः; D_{1.4.5.9} स (D₉ सं)प्राहरत्तदा; T₃ संप्राहरत्तु तान्. \tilde{N}_2 B हा(B₄ ता)सं मुक्त्वा जघानतान्.—°) D₁-6.9 -प्रहरणासारेर्; D₆ -प्रश्रावणोपेतेर्; D_{7.10.11} T_{2.3} G₂ M_{2.4.5} 7-10 -प्रहरणापा(D_{7.10.11} M₉ °णोपे; G₂ °णोरपा)तेर्(T₂ °णोपेतान्). \tilde{N}_1 V_{1.3} D₁-5.9 नाना(\tilde{N}_1 V_{1.3} महा)प्रहरणासारेर्,— δ 0 V_{1.3} D₁-5.9 घारासारेर् (for °पातेर्). T₃ G_{1.2} M₅ [अं] बुदाः. δ 1 B घारासिरिव तोयदः (δ 1 °दैः); M₆ बारिवाह इवांबुसिः.— After 40, δ 1 ins.:

453* ववर्ष समरे तत्र रावणो लोकरावण: ।

- 41 °) Ѳ B1 सहिता: ; B3 G1 पतिता:; B4 घातिता: (for विमुखा:).) B3 सहिता; G1 वारुणा; M1 पातिता: (for पतिता). B4 M1 पृथिवीतले; T4 damaged (for घरणीतले). V3 विमुखा वानरा यथा.) Ś Ñ² V1.3 B2.4 D2.5.8.9.12 T3.4 युद्धारस्वै: ; Ñ1 युद्धार्थे; B1 योधा: स्वै:; B3 दियतै: ; D1.3.4 युद्धार्ते: (for रणारस्व-). B1 पौरुषै: . Ś Ñ1 V1 D1.3-5.8.9.12 क्षित्रं; V3 साधै; D2 क्षित्रा (sic) (for शीघ्रं).) Ś Ñ V1.3 B2.4 D1-5.8.9.12 T3.4 G2 M10 गृ(D6.12 म)हानेव; M8 गृह्यतेव (for गृहाण्येव). Ś D2.9.12 निवेशिता:.
- 42 D9 om.' (hapl. ?) 42-44. ") Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.12 Ts.4 ततस्तानमवीद् (by transp.). ") M2 वाहणाय. ") Ñ2 B D5.7.10.11 M4 तु (for च). ") Ś1 Ñ2 V1.3 B1 D7.10.11 T4 M10 प्रहासो; T1 (inf. lin. also pr.m.) M8 प्रहसो; T2 प्रहस्तो; T3 सुहासो; G1 प्रघसो (for प्रभासो). D5 वाहणं(sic).
- 43 D9 om. 43 (cf. v.l. 42).—") D1 ततः (for गतः). B2 स तु (for खलु). Ś Ñ V1.2 B3.4 D2.8. 10-12 T3.4 महाराजो; B1.2 D1.3.4 महाराज; D6 M6 महामाहो; D2 महाकायो (for "तेजा).—") M1.4 जनेश्वरः (for जले").—") V3 गांधर्वेश (sic). G3 वारुणं. Ś Ñ V1.3 B4 D1-5. 8.12 T3.4 हि(V3 च) सुरै: साधं(D8 "रेजुंष्टं); B1-8 हि स्वरै: साधं (for वरुण: ओतुं).—") Ś1.2 D8.12 विश्वाद्यं(Ś2 विश्वः [lacuna]; Ñ1 श्राह्यते) प्रासंभवः; Ś3 V1.2 D2 T3.4 ओ(Ś2 विश्वो [hypm.]) ध्यते प्रासंभवः; Ñ2 B ओध्य-

गतः खलु महातेजा ब्रह्मलोकं जलेश्वरः । गान्धर्व वरुणः श्रोतं यं त्वमाह्वयसे युधि ॥ ४३ तिकं तव वृथा वीर परिश्राम्य गते नृपे । ये तु संनिहिता वीराः कुमारास्ते पराजिताः ॥ ४४ राक्षसेन्द्रस्तु तच्छूत्वा नाम विश्राव्य चात्मनः । हर्पान्नादं विमुश्चन्वै निष्कान्तो वरुणालयात् ॥ ४५

G. 7. 27. 49 B. 7. 23. 52 L. 7 26. 48

(B4 श्रृय)ते पद्मयोनिना; D1.3-6 श्रोद्यते पद्मसंभवात्. —After 43, G1 repeats 7.22.28.

- 44 Do om. 44 (cf. v.l. 42).) Ñ2 B1-3 तदलं ते; V3 तत: किं ते; B4 तत्र किं ते (for तिस्कं तव). D6 हयथा; D10.11 यथा (for वृथा).) Ñ2 B2 D10.11 T1.2.4 G1.3 M1.4.6 Ck परिश्रम्य; D6.7 बहालोकं; M10. परिश्रम्य (for परिश्राम्य). Ñ2 G1 नृपे गते (by transp.); M3 हते नृपे; Ck as in text (for गते नृपे). Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.6.12 T3 श्रमेण नृप (V3 सुकृ)तो गते; B1 प्रतिपद्य नृपे गते; B3 पित्रमनुपेक्षते (sic).) Ś Ñ1 V1.3 D2-4.8.12 T3 थे हि; B1 ये च; B4 थेत्र; D5 यदि (for ये तु). B2.3 M2 संनिहता. M6 राजन् (for वीरा:).) V1 पुरुषास (for कुमारास). Ñ2 B स्वया जिता: (for पराजिता:). G2 कुमाराम्ये न राजिना: (corrupt).
- 45 Ts om. 45.—) Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 एतच्छू (Ñ2 B 'बं श्रे) ह्वा राक्षसेंद्रो.—) D4 निश्रेय(sic) (for विश्राह्य).—T1 M8 K(ed.) repeat 45° before App. I (No. 1).—M10 om. 45° d.—°) Ñ V2 B T1 M8 K(ed.) (T1 M8 K[ed.] second time) नादान; G2 नादे: (for नादं). G3 हपेनादं. M4.6.7 स (for बे). Ś1 V1 D8 च(V1 om. [subm.]) इयस्जन; \$2.8 स विम्यान; Ñ V3 B अव(B1 अ*)स्जन; D1.3-5.9.12 T1 M8 K(ed.) (T1 M8 K[ed.] second time) नु (D2.5 च; D9.12 स) विस्जन; M5 विम्वन्यन् (for विम्यान्वे).—) \$2.2 D12 विश्वान् (for विम्यान्वे).—) \$2.2 D12 विश्वान् (for विज्ञान्वो).—After 45, Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 ins.; while T1 M8 K(ed.) (K ed., only l. 1) ins. after the second occurrence of 45° d; whereas T4 ins. after 46° i

454* महोदरेण संघुष्टं हर्षगद्भदया गिरा। द्वितीयं जितवाँछोकं रावणो राक्षसाविषः।

[(1.1) Ś Ds संजुष्टो; D1 संकुद्धो; D4 संकुद्धे; D5 विज्ञासे; D12 संजुष्टे; T4 संयुक्ती (for संयुष्टे). Ñ1 इपांद्.—(1.2) T4 damaged from जि up to first रा. Ñ1 कोबान् (sic). G (ed.) वाहणं (for रावणी). B राक्षमेश्वर:.]—Then D2 cont.:

लङ्कामभिमुखो रक्षो नभस्तलगतो ययौ ॥ ४६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ॥ २३॥

455* एवमुक्त्वा तु ते वीरा राक्षसा युद्धदुर्मदाः । विचेरमुदिताः सर्वे निर्भया वसुधातलम् । बाजह् रूपसम्पद्धाः स्त्रियश्चाभरणोज्वलाः । विद्वाग्य भर्तृपुत्रांश्च पुष्पकेष्ववरोपयन् । तथारूढा महावीर्या निःकान्ता वरुणालयात् । [5]

46 Ds transp. 46° (including 458*) and 46° d.
— ") Ms आगतं; Me प्रयातस्. S Ñ V1 B Ds.8.13 ते
येनैवा(S1 Ñ1° व; Ñ2 V1 B येनैव ते)गतास्तत्रः V8 येन
प्रविद्यास्ते तत्रः D1.8-5 येन चैवागता(D5° त)स्तत्रः T3 **
सैवागतास्तत्रः — b) D1.4 [प]वं (for [प]व). S Ñ1 V1.2
D1-5.8.9.18 प्रतिनिगताः (D5° तः); Ñ2 B2-4 [आ] शु
विनिःस्ताः ; B1 [आ] शु विनिगताः ; T1.2 G13 M1.2.9
विनिव्दर्थ सः (M2 तत्). T3 पथा तेनैव निर्जिताः . — After
46° b, D6 ins.; D1.4 ins. before App. I (No. 1);
T3.6 cont. after 458*:

456* रावणी बारूमं लोकं जिखाइमनगरं ययौ ।

—Then Ts.4 cont. (followed by App. I [No. 1]);
while V1 ins. before App. I (No. 1):

457* पुरस्तादास्थिता रीद्रा वरोन्मत्तस्य रक्षसः । [Ta damaged for पुरस्ता. Vi संस्थिता रीद्रा; Ta आस्थितं रीद्रं. Vi बल- (for वर-).]

- After 4600, Te ins. 454*.

—V1 reads colophon before 46°d. —°) Ñ2 B-D2 असि-मुखा; M2 असिमुखं. Ñ2 B D2 हुए; M2 हुए। (for रक्षो). —d) B1 T1.2 G2.3 M1.2.5 नभस्यल-. Ñ2 B1.4-कृतक्षणा:; B2-कृतव्रणा:; B2-कृतेक्षणा:; M2-गतं ययो; M7-गतो यथा (for गतो ययो). D2 नभसा कृतकक्षणा:; G1 नभस्यलमितो यथो. —For 46°d, S Ni V1.3 D1.2.4.5.8.9.13 T2.4 subst.; while Ds ins. after 46°d:

458* पाषाणनगरं हृष्टास्ततस्ते प्रययुद्धेतम् ।

[Ś Ds.9.12 पाताल- (for पाषाण-). Ś Ds.9.12 जिस्वा; Vs Ds Ts दृद्धा; Ds हिस्वा (for इष्टास्). To ततोश्मनगरं दृद्धा (for the prior half). Vs ते प्रस्थिता; To तत्र वयी (for ते प्रयस्त्र).]

-After 46, Ds ins.:

459* समहोदरध्माक्षप्रहस्तशुकसारणाः।

-Then Ds cont. only l. I of App. I (No. I).

-After 46, Ms ins. :

460* भधिसमरमवाष्य वीररुक्ष्मीं पटहस्रदङ्गरवैविनादयन्सः। स्रुवनममिषयो पुरी निजा तां दशवदनो विरराज शत्रुरुचैः।

Colophon: T3.4 om.—Kāṇḍa name: Ś1 D2.9 M7 om.—Sarga name: Ś V8 D1-5.8.9.12 पातालविज(D8 °ळ)य:; Ñ1 वरुणलोकपराजय:; Ñ2 B रसातळविजय:; V1 वरुणलोकविजय:.—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1-8 D2.4.7.12 om.; Ñ2 B4 D1.6 M6 27; V1 21; D3.9 26; D8 25.—After colophon, G1.8 M1.8.8 conclude with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामाय नम:; M10 with

-After Sarga 23, S N V_{1.8} B D_{1-4.6-18} T₁ (only l. I-122) M₈ ins. a long passage relegated to App. I (No. 1).

निवर्तमानः संहष्टो रावणः स दुरात्मवान् । जहे पथि नरेन्द्रपिंदेवगन्धर्वकत्यकाः ॥ १ दर्शनीयां हि यां रक्षः कन्यां स्त्रीं वाथ पश्यति ।

24

V2 missing for Sarga 24 (cf. v.l. 7.12.2). B2 om. 7. 24-30.

1 D3 transp. 1^{ab} and 1^{od}. — a) D3 निवर्ततस्तु; T1 G1 M1.2.5.9 °दर्थमान:; G2 M8 निवृत्त °; Ck.t as in text (for निवर्तमान:). — b) B1 सत्त्रवान्बलात्; B4 D6.7 T1.2 G1 2 M1.8-10 सु(G1 [S] थ) दुरारमवान्. — For 1^{ab}, S D8.12 subst.; Ñ1 V1.8 D1-4 T3 M3 (before 1^{ab}) ins. before 1^{od}:

461* रावणोऽपि वरं लब्ध्वा पुनरेवागमत्तदा।

[Ś D2.8.12 तु (for sq). Ś D8 गृहं (for तदा).]

-For 1^{ab}, Ñ1 V1.8 B3 D1.8.4.5 Ts.6 subst. and all except B3 read after 464*; D12 cont. after 464*:

462* निवर्ततस्तु हृष्टस्य रावणस्य दुराःमनः।

[Bs निवृत्तस्य तु. Ds Ts दुष्टस्य (for इष्टस्य). D12 राक्षसस्य (for रावणस्य). V1 महात्मनः.]

—Then \tilde{N}_1 V_{1.3} D_{1.2.4.5.12} T_{3.4} cont.; while D₃ ins. after r^{ab} :

463* पुष्पके याः खियो रुद्धास्तेन ता रुरुदुर्भशम्।

[Ds तु (for या:). Ñ1 V1 बढास. V2 तास्तथा; D1 सा स्तुता (sic) (for तेन ता). D12 तास्तेषुश्चारुदर्शना: (for the post. half).]

—Bs Ds om. 1°d. —°) B1.4 जहार स; T1 Gs जहे पतीर् (for जहे पिथ). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.12 T5.4 हत्वारीन्ब दुश-श्रेव (Ds °स्तत्र); Ñ2 जहार राम देविष-. — d) Ñ2 M6-दैर्य-गंधर्व-; B1 -दैर्यराक्षस-; B4 G1.2 M4.5.7 -दैर्यदानव-; D6.7. 10.11 -देवदानव- (for -देवगन्धर्य-). —After 1, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.12 T5.4 ins.:

464* स प्रसह्याहरत्कुद्धः क्रोश्वमानास्ततस्ततः। राजन्यनागकन्याश्च अप्सरो मुनिकन्यकाः।

[(l. 1) S Ds प्रमुख; Ñ1 प्रमध्य; Ts प्रहस्य (for प्रसद्ध). Ñ1 V1.3 D2.5 T4 रक्ष; D12 तत्र; Ts राम (for कुद्धः). Ds केशमानास; D12 ह्दमानास(sic).—After l. 1, Ts.4 ins.:

. 464(A)* यक्षविषाधराणां च किनराणां च कन्यकाः।

—(l. 2) Note hiatus between the two halves. Ñ1 V1.8 Ts.4 राज(V1 राजन्; V8 नाग)पन्नगः; Ds.5 राजधिनाग-(Ds °देव-) (for °न्यनाग-). D12 देवकन्या नागकत्या (for the

हत्वा बन्धुजनं तस्या विमाने संन्यवेशयत् ॥ २ तत्र पत्रगयक्षाणां मानुषाणां च रक्षसाम् । दैत्यानां दानवानां च कन्या जग्राह रावणः ॥ ३

G. 7. 32. 3 B. 7. 24. 3

prior half). Die आरोप्य; Te (to avoid histus) हाप्सरो. Ds नग- (for मुनि-).]

2 ⁶⁶) T1.2 Gs Ms तु(Ms हि) तद्दक्षो; K (ed.) हि रक्ष: स. Ñ1 Bs Ds.7 M1.10 दर्शनीया हि(M10 व्यास्तु) या रक्ष: (Bs या: कन्या) (for). Ñ2 B1 Ds कन्यां रक्ष: (by transp.). Ñ1 तथा यास; B3 कन्यां तां; B1 रक्ष: खीर; Ds.7 M1.10 कन्या: खीर; T1.2 G3 यां कन्यां (for कन्यां खीं). Ñ2 खीषु (for खीं वा). Ñ1 तथा B3 चापि; T1.2 G3 वातु-; M3 वा सु- (for वाथ). Ñ2 B1.4 Ds M6 दर्क ह (for [अ]थ पश्यति). % Cg: रक्ष: स इति संवन्ध: 1 कन्या अनुदा। खी सभर्नुका।; Ck: रक्ष इति पृथक् परम्। कन्या अनुदा: खी: सभर्नुका:. % —For 2⁶⁶, Ś V1.3 D1-5.8.12 T3.4 subst.:

465* दर्शनीया राक्षसेन्द्र: खियो या यत्र पश्यति। [Ds वा यत्र; Ts यत्र स (for या यत्र).]

—°) Ś Ds तथा; D1s यासां; M10 तासां (for हत्वा). B3 वंधुजनांस; D1s वंधुजनांस. Ś Ñ1 V1.s B3.4 D1-5.6.12 (sic) T3.4 तासां; M1 तासां; M10 हत्वा (for तस्या). — °) Ñ1 V1 D1.3 T3.4 तिमानं. T1 G1.8 M1.2.4.7.8.10 स; M3 तां (for सं-). Ś D2.5.8.12 चाध्य(Ś °cय)रोपयत; Ñ1 V1.3 D8 T3.4 चाझ्य(D8 T4 °ध्य)रोहयत्(Ñ1 V3 °त); Ñ2 B1.2.4 D6.7.10.11 M6 तां रुरोध स:(B4 M6 ह); D1.3 ता आरोपयत् (unmetric); D4 (with hiatus) अपरोपयत् (for संन्य-वेशयत्). — After 2, B1 reads 5 (** and ** transp.); while M6 ins. l. 1-2 of 467*.

3 ⁶) G1.8 M1.4.6.7.10 मनुष्याणां. G1 हि (for च). B3 मनुष्यरक्षसोरपि.—°^d) G1 om. from 3^d up to the prior half of 1.4 of 467*. B3 दैलादानवनायंश्व विमाने रुरुष्टु: श्विय:.—For 3, S Ñ V1.8 B4 D T3 subst.:

466* एवं पञ्चगकन्याश्च राक्षसापुरमानुषीः। दैत्यदानवकन्याश्च विमाने शतशोऽभवन्।

[(l. I) Vs lacuna for the prior half. Ś Ds.12 ता (for च). Ś Dz.s.13 राक्षस्थे; V1 D1.3.4 राक्षसी. —(l. 2) Ñ2 B4 D6.7.10.11 यहा-; D5 देव- (for देख-). —D1.3.4 T3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 4 of 467*. Ñ2 B4 D6.7.10.11 सोध्यरोपयत (for शतशोऽभवन्).]

—Then Di.s.s Ts cont.; Ti.s.s Gs.s Mi.s-5.7-10 ins. after 3; Ns Bs.s Dr(ins. 1. 1 after 5°d).10.11 ins.

[155]

G. 7. 32. 7 दीर्घकेश्यः सुचार्वङ्गयः पूर्णचन्द्रनिभाननाः । L. 7. 30. 5 शोकायत्तास्तरुण्यश्च समस्ता स्तननिम्रताः ॥ ४ तुल्यमध्यर्चिपां तत्र शोकाग्निभयसंभवम् ।

after 5^{ab}; B1 ins. l. 1-2 after 5^{ab} and subst. l. 3-4 for 3; De ins. after 5^{ad}; G1 ins. after 3^{ad} (owing to om.); Me ins. l. 1-2 after 2 and subst. l. 3-4 for 3:

457* ताभिः सर्वानवद्याभिर्नदीभिरिव सागरः । आपुप्रे विमानं तद्भयशोकाशिवाश्वभिः । नागगन्धर्वकन्याश्च राजवितनयाश्च याः । दैत्यदानवकन्याश्च विमाने शतशोऽरुदन् ।

[D1.3.4 Ts G1 om. up to the prior half of l. 4. D11 transp. l. 1-2 and l. 3-4.—(l. 2) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 T4 M10 Ct आपूरित. B1 तु (for तद). Ñ2 B1.3.4 D6.7 शोकजैरश्चिंबदुभि:; T1.2.4 M10 भयशोकाश्चविंभि:(T4 °श्चपीटित; M10 °श्चवाहिंभः) (for the post. half). ※ Cg: भयशोकान्यामश्चवमश्च यासां ताभि:।; Ck: भयं शोकमशिवाश्च दु:खाश्च च यासां तास्त्रिथा!; Ct: भयं शोक: अशिवाश्च दु:खाश्च च यासां ताभिविंमान-मापूरितम्। नदीभि: सागर दव. ※—(l. 3) M1 नाना- (for नाग-). T4 M10 -थक्षाणां (for नक्त्याश्च). Ñ2 B1.3.4 D6.7. 10.11 महिंप- (for राजिंध-). M3 तथा (for च या:).]——After 3, Ñ2 B3.4 D6(only 5° 7.10 11 read 5 (ab and ad transp.).

4 ") Bs सुदीधेकेश्यश्.—) V1 D1.3.4 - [आ]ननाः शुभाः (for निभाननाः). — Bs D1.4 om. 4° .—) T4 शोचयंत्रस्; G1 शोकवत्यस्; M2.6.7 शोकायस्तास्; M10 शोचंत्रसास्. M1 रुरंत्यश् (for तरुण्यश्). Ms ताः (for च).—) T1 G2 M10 स्तननित्रकाः; T2 °वर्तकाः (sic); T4 °वर्तुलाः; G1 °नात्मकाः (sic); G3 M3.9 °नम्रकाः; M1 अवसानिताः; M6 °नामिताः (for स्तननित्रताः). — For 4° , \$ Ñ V1.3 B1.4 D2.3.5-12 T8 K (ed.) subst.; T4 ins. after 4:

46S* पीनस्तनतटा मध्ये वज्रवेदिसमप्रभाः।

[Ds मध्येर् (for मध्ये). Ds शुभाः पीनस्तन्तदाः K (ed.) पीनस्तन्यस्तथा वज्र- (for the prior half). Ds वज्रवेदी-; Ds मध्ये वेदि-, K (ed.) -वेदिमध्य- (for वज्रवेदि-). Ds -समप्रभैः. & Ct: वज्रयुना वेदिवंजावेदिस्तन्मध्यसमप्रभाः मध्यभागे इति भावः। यहा वज्रवेद्ववर्णा वेदिः पीतवर्णा अनिरक्तातिसक्षमक्रियद्पद्विशेषस्तन्मध्येसादिर्षः. &]

-Then all the above MSS, cont.:

469* स्थक्षरसंकाशैः श्रीणिदेशैर्मनोहराः । श्रियः पुराक्षनाप्रस्या निष्टसकनकप्रभाः।

[(1. 1) Ds -संकाशे. St Ds.o श्रोणीव्हेर्; Ss.s Ds.1s श्रोणिस्हेर्; Ki श्रोणीवक्हेर्; Vi.o Ds Ts.s श्रीणिचक्केर्; Bi.s °भारेर्; Do श्रोणीचक्कर्; Do श्रोणिदेशे; Dio.ii श्रोणीदेशेर्. S Vs

प्रवेषमाना दुःखार्ता सुसुचुर्बाष्पजं जलम् ॥ ५ तासां निश्वसमानानां निश्वासैः संप्रदीपितम् । अग्रिहोत्रमिवाभाति संनिरुद्धाग्नि पुष्पकम् ॥ ६

B1.4 D2 8.9.12 T3 मनोहरै:; D3 T4 °रमै: (for मनोहरा:).
—After l. 1, T3.4 ins.:

469(A)* मध्यक्षामाः सुजधना रूपलादण्यसंयुताः ।

—(1. 2) D2.8.8 सुरांगना:. V1 -मुख्या (for -प्रख्या). T3.4 सर्वा यौवनशालिन्यो (for the prior half). Ś D8 संतप्त-; Ñ1 V1 निस्तप्त-; D2 निस्ष्ट-; D12 प्रतप्त- (for निष्ट्य-). B4 -कांचन- (for -कनक-). B1 तप्तकांचनसप्रभा: (for the post. half).] — Thereafter Ñ2 B1.4 D6.7.10.11 cont.; B3 ins. after 4^{ab} (owing to om.):

470* शोकदु:खभयत्रस्ता विह्नलाश्च सुमध्यमाः।

[Bs दु:खशोक- (by transp.). B1 -परित्रस्ता. Bs. करुदुस्ताः (for विद्वलाश्च).]

5 Ñ2 Bs.4 D6(om. 5^{ab}).7.10.11 transp. 5^{ab} and 5^{ad} and read after 3; B1 transp. 5^{ab} and 5^{ad} and reads after 2.—^a) G M1.2.6-8 अस्यिचिषा; Ck.t अस्यिचिषां (as in text).—^b) G2 M10 बोकाग्निश्वास-; M5 बोकाश्विश्वास-.—After 5^{ab}, Ñ2 Bs.4 D7(1.2-4).10.11 ins. 467*.—^c) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 K (ed.) ता हि (K[ed.] ताथ्वा) सर्वा: समंदु:खान्.—^d) Ñ2 B1.3 D6.7 नेत्रजं; B4 दु:खंजं (for बाइपजं).—For 5, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Ts.4 subst.:

471* सर्वासाः समदुः खार्ता मुमुचुः शोकजं जलम्। तुल्यमग्नित्विषा तत्र पुष्पकं तिह्न दीपयन्।

[(1. 1) Ñ1 सर्व-; Vs महद-; D1.s-5 बंधु-; Ts.4 सह-; L(ed.) अम- (for सम-). —(1. 2) Ñ1 V1.3 D1.s.4 Ts.4 अगन्यन्त्रिषा; D2 अग्निशिखा. Ñ1 V1.3 तं तु; Ts.4 त नु (for तत्र). \$1.2 V1.3 D8 तिह्रिरीपयन् ; Ñ1 Ds.4 ता व्य°; D1 ता त्व°; D5 ता ख²; D9 तद्य²; Ts.4 वाष्य° (for तिह्र दीपयन्).]

-After 5°d, D6.7 (l. 1) ins. 467*.

6 °) Ś Ñı Vı.3 Dı-5.8.9 Ts 4 विनि(Ś Ds.8.9 °निः)श्वसंतीनां; Ѳ Bı.4 Ds.7.10.11 Ms नि(Dr निः)श्वासवातेनां;
Dı² विनिश्चयं खीणां; G².8 Mı.2.5.8.9 निश्वासमानानां. —)
Ś 1.3 Ds.4.8.9.12 निःश्वासैः सं-; Ѳ Bı.4 Ds.7.10.11 Ms
सर्वतः सं-; B² महता सु-(for निश्वासैः सं-). Ś 1.2 Ds.4.8.9
-प्रदीपितः; Ñı Vı.2 D5 -प्रपीडितः; T³ -प्रदूषितं; Ms.5.6
-प्रपीडितं; M10 -प्रपूपितं (for -प्रदीपितम्). — °) Ś 2.3
D².8.9.12 अग्निहोत्रः; Bı.4 Ds.7 अंबरीषम् (for अग्निहोत्रम्).
— *) G1.2 M².10 संनिरुद्धं हि (for °द्धाग्नि). Ś Ñı Vı.3
D².5.8.9.12 Ts निह्(V1.3 °चि)ताग्निः स पुष्पकः; Ѳ B1.5.4
D1.8.4.6.7 दीप्तिमत्पुष्पकं तदा. % Cg.t: संनिरुद्धा अग्नयो

काचिद्दध्यौ सुदुःखार्ता हन्यादिष हि मामयम् । स्मृत्वा मातृः पितृन्त्रातृन्पुत्रान्त्रै श्वश्चरानिष । दुःखशोकसमाविष्टा विलेपुः सहिताः स्त्रियः ॥ ७ कथं तु खल्ज मे पुत्रः करिष्यित मया विना । कथं माता कथं आता निमग्नाः शोकसागरे ॥ ८

यस्मिस्तादशमग्निहोत्रमग्निकुण्डमित्र पुष्पकं भाति।; so also Ck. & —After 6, S Ñ Vs B1.3.4 D6-12 ins.:

472* दशबीववशं प्राप्तास्तास्तु शोकाकुलाः श्चियः। दीनवक्त्रेक्षणाः इयामा मृग्यः सिंहवशा इव।

[(1.1) Ds दश्यीवं च सं-(for 'ग्रीववशं). Ds.9 स्वशोक-(for तु शोक-).—(1.2) B1 (m. also as above) प्रस्था (for श्यामा). B4 Ds मृगाः (sic) (for मृग्यः).] —Then Ñ (Ñ2 illeg.) B1.2.4 D6.7.10.11 cont.; while V1 D3-5 S ins. after 6:

473* काचित्त्वचिन्तयञ्चला किं नु मां भक्षयिष्यति।

[Ñ1 V1 D3-8 T4 M6 वितयते; D6.7.10.11 Ct चिंतयती; T5 विचित्रयत् ; M3 अत्र भय- (for त्वचिन्तयत्). Ñ1 V1 B1.8.4 D3-7 10.11 T4 M5 तत्र (for त्रस्ता). ※ Ct: चिन्तयती। चिन्तयन्ती वभूवेति श्रेप: ॐ D3-5.7 किं तु. T4 न क्षयिष्यति; G1 भक्षयिष्यतः (sic).]

7 °) B_3 अन्या (for दृध्यों). B_1 विचित्र नारीणाम् (for दृध्यों सुदु:खार्वा). $-\delta$) M_{10} च (for हि). \hat{N}_2 $B_{1.3.6}$ $D_{6.7.10.11}$ (all with hiatus) अपि मां मार् (B_1 स्वाद)येद्यं. $-For \gamma^{ab}$, \hat{N}_1 $V_{1.3}$ $D_{1-5.8.9.12}$ $T_{3.6}$ subst.:

474* काचिचिन्तयते दुःखाद्वनिष्यति च मां श्रुवम्।

[Ts त्वचितयद् (for चिन्तयते). Ñi Vi Ts विध्यति; Ds विनदयितः; Ds भविष्यति (sic) (for हनिष्यति). Ts न विध्यति, प्यति. Vs न संशयः; Dis च मां ऋषा (for च मां ध्रुवम).]

— ° d) Me तास्तु (for सम्'वा). T1.2 M2 6.10 मातृः; T3 G2.2 मातृः (for सातृः). M10 -पितृञ्जातृ- (for पितृःश्चातृः). G1 M8 पुत्राः श्चातृः (by transp.). M4 च (for वें). M10 अथ (for अपि). M6 सम्'वा पुत्रांस्त्रथेव च (for d). N1 V1.8 T4 पितृः सातृः प्रतीः पुत्रांश्चित्रथंसः सु(V2 ° स्वति) हु: खिताः ; D1.8.4 काचिः मातृपितृञ्जातृः सम्स्वा सम्स्वा (D4 om. [hapl.]) प्रतीनपि. — For 7° d, S D2.8.9.12 subst.:

475* पितन्मातृश्चिन्तयन्त्यस्ताः खियः श्लोकपीडिताः।

[S. D. स्वान् (for ता:). Do पतीन्युत्रान्ह्यु:खिता: (for the post, half.),];

while No Bi.s.s Ds-7.10.11 subst. for 7ed:

475* इति मान्ः पितृन्सम्स्या भर्तृन्मार्व्स्तयेव च । (Ba भावः; Da भावृन् (for मान्ः). Bi हक्कातृत्; हा कथं नु करिष्यामि मर्तारं दैवतं विना ।
मृत्यो प्रसीद याचे त्वां नय मां यमसादनम् ॥ ९
किं नु मे दुष्कृतं कर्म कृतं देहान्तरे पुरा ।
ततोऽसि धर्पितानेन पतिता झोकसागरे ॥ १०
न खिल्वदानीं पञ्यामि दुःखस्यान्तमिहात्मनः ।
अहा धिब्बानुपाँ छोकान्नास्ति खल्वधमः परः ॥ ११

G. 7, 32, 17 B, 7, 24, 17 L, 7, 30, 14

B। पितृन्स्रातृन्; D। तथा पितृन् (for पितृन्स्प्रसा). Bा.। रमृत्वा मतुंस(B। तृंस); B। मत्ंस्रातृंस; D। भतृंन्मातृस (for मतृंन्सातृंस). D। आतृन्युत्रपतीनपि (for the post. half).]
—") Ві. О. (m. also as in text) -समाविम्ना (for समाविष्टा). —") Š № VI. DI-...... Тв. असिते-क्षणा:; В। सहमा खिय: (for सहिता: खिय:).

8 °) Śs De.s नु (for नु). Bs मुखं तु (for नु खलु). D1.3.4 ते (D3 मे) तन्न; M8 मे पुना: (for मे पुन:). — °) Ñ B1.3.4 De.7.10.11 भनिष्यति; D1.4 M8 करिष्यंति (for करिष्यंति). Ñ1 D1.3.4 दिना मया (by transp.); V1 च मां दिना. M6 किं करिष्यंति महिना. — °) Bs पिता (for माता). Ñ1 V1.3 D1.3-3 Ts पिता; T4 दिना (for second क्यं). G1 M8 transp. माता and आता. — °) D6 दिमशा:.

9 V2 B2 G2 om.(hapl.) 9-10. D1 wrongly repeats 9-10 after 10.—) G1 सा (for दा). S2 D2-1.8 दा कथे नु; V1 कथे नु दा (by transp.). S Ñ1 V1 B1.6 D1-5.8.9.12 T6 भविष्यामि; M1 भविष्यामि (for करिष्यामि).—) Ñ2 B1.6 D6.7.10.11 भनिद्दस्माद्दं विना.—) Ñ2 B1.6 D6.7.10.11 भनिद्दस्माद्दं विना.— S Ñ1 V1 D1-6.8.9.12 T2.6 [5] हं (for स्वां).—) S D2 नय मे; T1.8 G2 नयस्व. Ñ2 D6.7.30.11 दु:सभागिनीं (for यमसादनस्).

10 Vs Bs Gs om. 10 (cf. v.l. 9).—") D1-6.8.
9.11 किं तु. Ś Ñi Vi D2.6.8.9.12 मो; Ñs Bi.6 D7.19.11
तहः D1.6 भो (for मे). Ts हुट्झरं. Ś Ñi Vi D1-6.8.9.12
T2.4 पापं; Gi किंखित् (for कमे).—") Ñi Vi देहेषु वे
(for देहान्तरे). Ñs Bi.6 De 2.10.11 transp. कृतं and पुरा.
—") Ts यासम्यहं; Gi Ms.7 यतोसा; Mie या यतो (for ततोऽस्मि). Ti.2 Gs येन; Ts Ms.6.2.0 तेन (for [क]नेन).
Ś Vi Di-6.8.9.12 Te वेन सा (D2.8.12 सा:) कृपणा: सर्वाः;
Ñ Bi.6 Dz.16.11 येन (D10.11 एवं) सा (Bi स्सो) हु:सि
(Ñi पति)ता: सर्वाः; De बेनास्मि हु:सिता तेन; Me सा
सास्मि कृपणा भृत्या.—") S Ñ Vi Bi.6 D8.6.5-12 प(D8
पा)तिताः; Di.6.6 विमञ्जाः; Te पासिता (for पतिता). De
हु:स- (for शोक-).

11 *) Ś Ñ Via Bie D प्रशासो: Mi damaged (for प्रशास), Be न हीट्रानी प्रप्रशासो: --) Ś Ñi Dae.

[157]

G. 7, 32, 17 B. 7, 24, 17 L. 7, 30, 15

यहुर्वला बलवता बान्धवा रावणेन मे ।
उदितेनैव सर्पेण तारका इव नाशिताः ॥ १२
अहो सुबलबद्रक्षो वधोपायेषु रज्यते ।
अहो दुर्वत्तमात्मानं स्वयमेव न बुध्यते ॥ १३
सर्वथा सद्दशस्तावद्विक्रमोऽस्य दुरात्मनः ।

912 T3 इस पुन:; V3 अहं पुन:(sic); D4 इहात्यपि (sic); D6 इवात्मन:; G2 महात्मन: (for इहात्मन:). Ñ2 दु:खहंतार-मात्मन:; V1 B1.8.4 D7.10.11 दु:खस्यास्पांतमात्मन:. —After 11°6, D3 T G2.3 M8.4.6.7.10 ins.; M8 cont. after 478*:

477* अहो धिगस्तु जन्मेदं निःसारं बुहुदोपमम्।

[Ts.4 M10 मे जन्म; M6 जन्मेतन् (for जन्मेदं).]

—Do om. 11°-12°. —°) D1.2.4 चेन् (for धिङ्). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 M6 मानुषं लोकं; T1 G3 मानुषो लोको; T3 M3.10 मानुषे लोकें. — °) B1.8.4 खल्बस्ति (by transp.). Ñ1 B4 [अ]परोधम:; D1.3.4 [अ]धमोपर:. T3 M3.10 नास्ति धमीपरो जन:. ※ Ck: नास्ति खल्बधम: पर इति। अस्मान्मानुपलोकादिति शेष: 1; so also Ct. ※ —For 11° d, G1 M1.2.8.9 subst.; while T1.3.4 M3.5 (after 11° d).10 ins. after 11:

478* अही धिगस्तु लोकानां यो नो बन्धुर्न इइयते।

[M10 लोकेसिन्. G1 M1.2.8.9 स्यान्नो; M10 न नो (for यो नो). M10 हि (for न). % Cv: अहो धिगित्यादि। लोकानां धिगस्तु येषां नो बन्धुः रक्षकः स्यात् स तादृशो न दृश्यते। यतो बान्धवा रावणेन नाशिताः. %]

12 Ds om. 12⁶⁶ (cf. v.l. 11). — V3 B1.3.4
D4.5 ये (for यद्). G1 दुर्लभा; Ck.t as in text (for दुर्बला). — b) D6.7.10.11 भर्तारो; T3.4 बाधिता; Cv as in text (for बान्धवा). Ś Ñ B1 D1-3.6-8.10-12 न:; Bs ह; B4 D4 च; T3.4 वै; M6 ते (for मे). V3 रावणे जिते (sic); D5 रक्षमा हता:; G2 राक्षसेन मे (for रावणेन मे). V1 रावणेन कृता वयं. — b) M6 नक्षत्राणि (for उदितेन). T2 G1.8 M2.6.8.9 [व]व (for [प]व). — d) M6(with hiatus) उदितेन प्रणाशिता:. — For 12^{cd}, Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D T3.4 subst.:

479* सुर्थेणोदयता काले नक्षत्राणीव नाशिता: । [Da ऋक्षेश्रेणीव (for नक्षत्राणीव). Ts.4 post. half=12d.]

13 *) T1.2 अथे (for अहो). D1.4.7 M2 तु; D6 T3 स; D12 च (for सु-). Ñ1 D3 बळवान् (for बळवद्). — ⁸) M3 वधोपायेन. B3.6 रह्य (B6 °श)ते; M5 सजते (for रज्यते). D1.8-5 वधोपायेर्थ (D6 °येन) युज्यते; D6 T1.2 G1.8 M1 वधोपायो न विध (M1 रज्य)ते. % Ct: वधोपायेषु वधसंपादकेषूपायेषु शक्कावातादिषु. % — Ñ1 repeats 13° consecutively. — ⁸) D1.8:6 तेन (for अहो). N1 (first

इदं त्वसदृशं कर्म परदाराभिमर्शनम् ॥ १४ यसादेष परक्यासु स्त्रीषु रज्यति दुर्मतिः । तसाद्धि स्त्रीकृतेनैव वधं प्राप्स्यति रावणः ॥ १५ श्रप्तः स्त्रीभिः स तु तदा हततेजाः सुनिष्प्रभः । पतित्रताभिः साध्वीभिः स्थिताभिः साधुवर्त्मनि ॥ १६

14 Ś D8.12 om. 14^{ab}.—a) B3 सर्वदा. V1.3 सुकृतं; D1.8.4 शक्तितस; D2.9 [अ]धिकृतस; D5 सरकृतस (for सदशस्). D2 त्याज्यो; D9 पापो (for तावद्).—b) Ñ1 विक्रमस्य. V1.3 D8.5 सुदुर्जय: (for दुरारमन:). D1.4 विक्रमो यस्य दुर्जय: & Ck: विक्रम: सर्वथैव सदश: योग्य:। तप:संपादितभगवदप्रसादस्येति शेष:।; so also Ct. & —a) Ś Ñ1 V1.5 D1-3.5.8.9.12 T5 नानु (D2 aा) रूपमिदं ना (D1.3 त; D9 वा)स्य; D4 नानु रू ****.—a) Ś Ñ V1.3 B3.4 D2.6.8.10.11 -[अ]भिमर्षणं.

15 Vs om. 15.—") D2 G1 Ms एव (for एष). \$ Ñ V1 B3.4 D2.5-9.12 T3.4 प(D6 व)रस्रीपु; T2 G2 M2.7.9.10 परस्वापु; M3 परेषां तु; M6 वराकामु (for परक्यापु). D1.3.4 यसाह स्त्रीकृतेनेष. % Cg.k.t: परक्यापु परकीयापु(Ck °स्विति यावत्). %— b) M5.9 सज्जति (for रज्यति). \$ Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T4 रज्य(D1.4 °म)ते राक्षसाध्यः; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 रमते (B1.3 रस्यते; B4 रज्यते; D6 रतीसा) राक्षसाधमः; T8 रज्यते राक्षसंश्वरः.—D8 om. (hapl.; see var.) 15° - 17°.—°) \$ Ñ V1 B1.3.4 D1-4.6.7.9-12 T3 वै; T1.2 G3 M2 तु (for हि). D8 T2 [प]ष.— d) M1 वयं(sic) (for वधं). \$ Ñ V1 B1.3.6 D (except D8) T3 M1 दुर्मतिः (for रावणः). K (ed.) प्राप्त्यते दुर्मतिवैधं.—After 15, \$ Ñ1 V1.8 D1-7.10-12 T3.4 ins.;

480* सतीमिर्वरनारीमिरेवं वाक्येरुदीरितैः। नेदुर्दुन्दुभयः खस्थाः पुष्पवृष्टिः पपात च।

[(l. 1) V1.8 D1.3.4 T3.4 वाक्य उदीरिते; D6.7.10.11 वाक्ये-भ्युरीरिते (for वाक्येक्दीरितै:).—(l. 2) Ś D12 चैव (for खस्था:). Ñ1 V1.3 D5 ह (for च).]

16 Ds om. 16 (cf. v.l. 15).— N2 B1.6 D7.10.11 समे; M2 सदा (for तदा). M6 समभवद (for स तु तदा). B3 स तु शप्त: समे स्त्रीभिर्.— N2 B1.2 M8 स; M6 वि-(for सु-). T2 -दुष्पभ: M1 स दुष्पभ: Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11

[158]

एवं विलपमानासु रावणो राक्षसाधियः।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां पूज्यमानो निशाचरैः॥ १७
ततो राक्षसराजस्य स्वसा परमदुःखिता।
पादयोः पतिता तस्य वक्तुमेवोपचक्रमे॥ १८
ततः स्वसारम्रत्थाप्य रावणः परिसान्त्वयन्।
अत्रवीत्किमिदं भद्रे वक्तुमर्हिस मे द्रुतम्॥ १९

हतों(De महों)जा इव निष्प्रभ: . —) M1-3.8.9 साधुवरमेंसु (for °वरमीने). Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 बभूव विमना इव. —For 16, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.12 Te subst.:

481* पतिवताभिर्नारीभिः स तु दुष्टो दशाननः। स हतौजास्तदा भाति यथा शान्तो हुताशनः।

[(1. 1) D9 सतीभिवंरनारीभि: (for the prior half). Ñ1 स तु मत्तो; V1.3 D1.8-5 T4 एवं(V1 स तु; V3 तत:) शसो (for स तु दुष्टो).—(1.2) D1.4 वि-; D3 T4 नि- (for स). V8 D2 हततेजास (for स हतीजास). Ñ1 V1.3 T4 इवामाति; D1.3.4.9 तथा(D9 °तो) भाति. D2.9 यहत् (for यथा). Ñ1 V1.3 D1.3-5 T4 क्षेत्र(V1 T4 क्षर्त; V8 क्षेष; D3 यहत्; D5 चार्थ)शांतो(D1.4 स निशांते) यथा(V1 T4 °त इवा)नल: (for the post. half).]

17 Ds om. 17^{ab} (cf. v.l. 15).—^a) Tı विलिपतेद्वेव; T² G1.3 M1.5.5.10 विलपतीद्वेव (for विलपमानासु). Ś V1.3 D1-5.9.12 T3.4 Ms श्लीद्वे (M3 तास्वे)वं विलपतीपु.—^b) Vs G1.2 M1.4.5.7 राक्षसंधर: (for राक्षसाधिप:).—For 17^{ab}, Ñ B1.3.4 D6.7.10 11 subst.:

482* एवं विरुपितं तासां ऋण्वन्नाक्षसपुंगवः। [Ñ1 वाक्यं (for तासां).]

-After 17, Da ins.:

483* स प्रविश्य पुरी लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम्। तूर्यशङ्क्षानिनारैश्च प्रविवेश गृहं पुनः। पुष्पाक्षतैः कीर्यमाण उपविशे वरासने।

-Then Ds cont. l. I only of 485*.

18 °) Mo गता चरणयो भूँ मो. — °) Mo चैव (sor एव). G2 M10 रुरोद च महास्वनं. — For 18, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8. 9.12 T3.4 subst.:

484* ततः शूर्पणखा नाम भगिनी तस्य रक्षसः। पादयोः पतिता तुर्णं पतिवाताभिम् छिंता।

[(l. 1) Ñ1 V1 Ts राश्चसी (for रक्षस:).—(l. 2) Ñ1 V1.3 D1.3-8 अपतत् (for पतिता). Т3.4 पपात पादयोस्तूर्ण (for the prior half). S Ds परिचात-.]; while Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 K (ed.) subst. for 18; Ds cont. l. 1 only after 483*:

485* प्रतस्मिबन्तरे घोरा राश्वसी कामरूपिणी। सहसा पतिता भूमो भगिनी रावणस्य सा। सा बाष्यपरिरुद्धाक्षी राक्षसी वाक्यमत्रीत्। हतासि विधवा राजंस्त्वया बलवता कृता ॥ २० एते वीर्याच्वया राजन्दैत्या विनिहता रणे। कालकेया इति ख्याता महाबलपराक्रमाः ॥ २१ तत्र मे निहतो भर्ता गरीयाङ्गीविताद्पि। स त्वया दियतस्तत्र आत्रा शत्रुसमेन वै॥ २२

G. 7. 32. 28 B. 7. 24. 29 L. 7. 20. 26

[(1. 1) Bs पाप-; Ds राम (for घोरा). —(1. 2) B4 D? राक्षसस्य सा; K (ed.) रावणस्य सा (for रावणस्य सा).]

19 *) ति। ब्रासाश (for उत्थाप्य). S V3 D1-4.8.12 तां (S1.2 D2.8.12 स; S3 स्व-) स्वसारं शूर्पणखां; Ñ1 V1 D9 ततः (D9 स तां) स्वसारं शूर्पणखां (hypm.); Ñ2 B1.3.4 D6.7.10 11 तां स्वसारं समुखाप्याः D6 स्वसारं तां सूर्पणखीं.
—") D1.3.4 M6 वरसे; Ct as in text (for भद्दे).
—") V3 D1.3.6 हुच्छिसिः G3 damaged (for ब्राईसि).
S D8 मामितिः T3 मेद्धतः G1 M5 मे मतः M10 तद्दुतं (for मे द्रुतम्). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 वक्तुकामासि मां दुतं (Ñ3 D6.7 इदं). % Ck: किं दुतं वक्तुमासि। एवं वदता रावणेन विद्याचिद्ववादिः विद्याच्य न ज्ञायत इत्यवगम्यते।; Ct: भद्दे मे महां किं दुतं वक्तुकामासि। एवं वदता विद्याचिद्व-वधोऽपि विशिष्य न ज्ञायत इत्यवगम्यते।;

20 ") B3 चाश्च- (for बाहप-). M6 -जल- (for -परि-). Ñ1 V1.3 D1-5.9.12 T4 -पूर्णाक्षी; M10 -रुद्धांगी (for -रुद्धाक्षी). Ś D8 द्वंत सा बाहपपूर्णाक्षी. —) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 रक्ताक्षी; D5 राक्षसं (for राक्षसी). —) Ñ B1.3.4 D6.7. 10 11 कृता; G1.2 M4.79 एपा (for इता). M7 विवशा (for विधवा). —) Ñ B1.3.4 D6.7.10-12 बलान (for कृता).

21 °) M6,7.9 ये ते. T1.2 Gs M1.3 वीगम् (for वीयांत्). Ś Ñ V1 B1.8.4 D T2.4 K (ed.) ये त (D1.4.12 यत्ते; D6.7.10.11 एते; Ts ये ये; T4 येन) राजंस्त्वया युद्धे (Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 वीर्याद् ; K [ed.] वीरा); Vs ये च युद्धे त्वया राजन्.—D8 om. (hapl.) 216-22° (see var.).—6) M8 किछ (for रणे). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.12 T3.4 दैतेया विनिपातिता:.—°) Ñ2 B3.4 काछकंजा; D1.4.5 काछिकेया; G2 काछकेता. V2 काछेयास्तेतिविख्याता:.—4) Ś Ñ V1.5 B3.4 D1-7.9-12 T3.4 M6 सहस्राणि त्रयोद् (Ñ2 B3.4 D2.3.6.7.10.11 चतुर्दे)श; B1 शतानि च सहस्रश:

22 Ds om. 22°50 (cl. v.l. 21).—°) S Ñ1 V3 D1-5.9.12 T3.4 Ms दियतो (for निहतो). Vs आता(sic) (for भर्ता).—°) S D1-5.9.12 T3.4 प्राणेभ्योच्य(D1.4 T3.4 °स्य) श्रिक (D1-5 °कः) प्रियः (D2 T3.4 प्रभुः; D5 मम); Ñ1 प्राणेभ्योपि गरीयसि (sic); V1.3 प्राणेभ्यो द्यावकः प्रभुः (V3 ग्रुसः).—°) V3 यस (for स). S V1.3 D1-5.9.12 T3.4 भिहतो राजन् (S D12 युद्धेः D5 राजा); M3 दियतो वीरः M6.10

G. 7. 32. 28 B. 7. 24. 29 L. 7. 30. 27 या त्वयास्मि हता राजन्स्वयमेवेह बन्धुना ।
दुःखं वैधव्यश्चव्दं च दत्तं भोक्ष्याम्यहं त्वया ॥ २३
नजु नाम त्वया रक्ष्यो जामाता समरेष्विप ।
तं निहत्य रणे राजन्स्वयमेव न लज्जसे ॥ २४
एवम्रुक्तस्तया रक्षो भिगन्या कोशमानया ।
अववीतसान्त्वियत्वा तां सामपूर्विमिदं वचः ॥ २५

निहतस्तत्र (for दियतस्तत्र). Ñ1 सोपि त्वया हतो राजन.
— ं) Ts मर्ता. M6 शक्त- (for शत्रु-). Ts G1.2 M1.2:4.5.7-9
में (for वै). Ś Ñ1 V1 D1.4.8.8.12 T4 मर्ता प्राणसमो विमु:
(Ñ1 V1 भो रणे; D1.4.9 भो ममः T4 भोनघः). V8 मर्ता
प्राणश्चरो ममः D2.8.5 स्त्रात्रा (D5 मर्ता) प्राणसमेन में. % Cv:
में निहत हत्यादि। तेषु कालकेयेषु स में दियतो मर्ता तत्र युद्धे
में शत्रुसमेन स्नात्रा त्वया निहतः. % — For 22, Ñ2 B1.8.4
D6.7.10.11 K (ed.) subst.:

· 486* प्राणेभ्योऽपि गरीयानमे तत्र भर्ता महाबलः। सोऽपि त्वया हतस्तात रिपुणा भ्रातृगनिधना।

[(l. 2) K (ed.) -मृतुता (for -मिना).]
—After 22, Ti.2 G3 M3.5 ins.:

487* निहतो युधि कोपेन मां विस्मृत्य यवीयसीम्।

23 ") Ñ2 B1.8.4 D6 M6 तत् (for या). Ñ2 B4

महाराज (for हता राजन्). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4

सा(Ś D8 T4 हा) हतासि त्वया राजन् (Ñ1 V1 नाम; T2.4

श्रात:); D7.10.11 G1 M3.5 त्वयासि (M2 या त्वया) निहता
राजन्; M10 त्वया कसादतो राजन्.—°) Ñ2 D5-7.10.11

T2 हि; B2 च (for [इ]ह). B1 शत्रुणा (for बन्धुना).

G3 स्वय *** ** ना(damaged). % Cg: यतो मे भर्ता
हत:, अत एव साहं स्वयं स्ववन्धुनैव त्वया निहतासि ।; Ck:
त्वयेति। हे राजन् याहं हतासि साहं स्वयं बन्धुनैव त्वया
हतासि ।; Ct: यतो मे भर्ता हत:, अतोऽहं बन्धुना त्वया
स्वयमेव हतासि . %—°) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 Cg राजन्;

M10 एवं (for दु:खं). M6 हि (for च). % Cg: राजिलत्यादि
सार्थम्. %—") Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 भो (B4 र) ह्यामि
स्वत्कृतं (B1.4 °ते) हाई.—For 23°d, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.

9.12 T3.4 subst.:

488* वैधन्यशब्दं भोक्ष्येऽहं स्वरकृते राक्षसर्घभ ।

[Ts.4 -दु:खं (for -शुक्दं). S Ds.8.23 च (for Sहं). S Vs Ds.13 Te राक्षसेश्वर; Ds राक्षसाधिय (for राक्षसर्थभ).]

24 °) V1 स तु (for नजु). M3 हतो (for त्वया).
D1.6 नन्ववध्यो हि रक्षो(D1 °स्थो)थ. —) S D8.18 हि;
D8.8 [इ]ह (for [अ]पि). M8.6 समरे त्वया(M6 भवेत्)
(for समरेष्वपि). % Cg: न न्विति पृथक् पदम्। जामाता
नाम समरेष्वपि रस्यो न जुनेति काकु:। रस्य एव किलेत्यर्थः।;
so also Ck.t. % —) T1.2 G8 M1.8.8 महाराज. S Ñ V1.8

अलं वत्से विषादेन न भेतन्यं च सर्वशः।
मानदानिवशेषेस्त्वां तोषियिष्यामि नित्यशः॥ २६ ॥
युद्धे प्रमत्तो न्याक्षिप्तो जयकाङ्की क्षिपन्शरान्।
नावगच्छामि युद्धेषु स्वान्परान्वाप्यहं शुभे।
तेनासौ निहतः संख्ये मया भर्ता तव स्वसः॥ २७

B_{1.3.4} D T_{3.4} स त्वया निहतो युद्धे. —) D₅ कि रावण (for स्वयमेव). S D_{2.8} लजासि

- 25 °) B3.4 एवमुक्तं; D4 स एवमुक्तो (hypm.). Ś Ñ V1.3 D T3.4 दशग्रीवो; M4 तदा रक्षो; M40 ततो रक्षो (for तया रक्षो).—) D6 M3 क्रोधमानया; M10 शोकमोहया (for क्रोशमानया).—) V3 D3.4 T3.4 [ए]नां; B1 तु; D1 [ए]तां; G1 [इ]मां (for तां). D6 सांस्वयामास; D12 क्षमियस्वा तां (for सान्स्वियस्वा तां).
- 26 °) Gs damaged from विषा up to मेत in b. S Ñ V1 B1.3.4 D1-5.7-12 रुद्धित्वा ते; Ts.4 रोदनेन; G1 M6 विलापेन (for विषादेन). Vs भगिन्यलं रोदनेन. —b) D1.4 रोदिन्यं (metri causa) (for भेतन्यं). B1 द्दि (for च). S D8.9.12 सर्वथा; Ts °दा; T4 M3. °त: (for सर्वश:). % Cv.t: न भेतन्यं च सर्वश:। बान्धवादिभ्योऽपि मा भेषी:। स्वरं चरेत्यर्थ: (Ct °थं इति तीर्थः). % —°) S Ñ V1.3 B1.3.4 D T3.4 दानमान- (by transp.). S Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 विभागेस; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 -प्रसादेस; M6 -विभोगेस (for -विशेषेस). M10 -विशेषेण. d) D12 मानयिष्यामि. S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 सर्वदा(Vs °था); Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 यहात: (for नित्यश:).
- 27 °) Ѳ B1.4 D9-11 G² M10 युद्ध-; D5 अहं (for युद्धे). Bs प्रसक्तो; M5 प्रमक्ते (for प्रमक्ते). M6 क्षिप्तो वा (for ब्याक्षिप्तो). b) Ś D².5.8.9.12 युद्धाकांक्षी; Ѳ B1.3.4 D1.3.4.6 T1 G1.2 M10 जयाकांक्षी (for जय°). V1 क्षिपंत्रहा; V3 च दुर्मदः; D9 पतब्कारान्; M² क्षिपञ्जनान्; M10 रिपुश्छात् (sic) (for क्षिपञ्चरान्). V3 om. 27° d. °) D3 नाव-गच्छति. M1 [अ]हं युद्धे (for युद्धेपु). Ѳ B1.3 4 D6.7.10.11 नाहम(D6° हं प्र)ज्ञासिषं युध्यन् (B1.3.4° दे). d) G² चापि; M6 अपि (for वापि). Ś Ñ1 V1 D².8.5.8.9.12 T4 वि(Ñ1 V1 D3 T4 वा)जयातुरः; Ѳ B4 D6.7.10.11 वा(B4 D6 अ)पि संयुगे; D1.4 च यथातुरः; T3 M10 इति (M10 अपि) क्षोभने (for वाप्यहं शुभे). B1.3 परान्वापि यदि (B3° न्वा यदि वा) स्वकान्. After 27° d, Ñ V1.3 B1.3.4 D1-7.10.11 T G3 M3.6.10 ins.:

489* जामातरं न जानामि प्रहरन्युद्धदुर्भदः।

[No B1, s. a D6.7.10.11 जाने रम; V1.8 D1-5 Ts. a [अ] -भिजाने (for जानामि). N1 भतौर नाभिजाने ते (for the prior अस्मिन्काले तु यत्त्राप्तं तत्करिष्यामि ते हितम्। भ्रातुरैश्वर्यसंस्थस्य खरस्य भव पार्श्वतः ॥ २८ चतुर्दशानां भ्राता ते सहस्राणां भविष्यति । प्रभुः प्रयाणे दाने च राक्षसानां महौजसाम् ॥ २९ तत्र मातृष्वसुः पुत्रो भ्राता तव खरः प्रभुः । भविष्यति सदा कुर्वन्यद्वक्ष्यसि वचः खयम् ॥ ३०

half). B3 प्रहरून् (for प्रहरन्). Bs -दुर्दमः; T1.2 Gs -दुर्मति: (for -दुर्भदः).]

—Ś D8.8.12 om. 27^e. — e) Ñ1 ततो; M3 अतो (for तेन). D1.4 [अ]यं; D2 मे (for [अ]सो). T1.2 G M1.2.5.7-2 चाभि(G1 M5.7 °पि)हत: (for [अ]सो निहतः). — f) Ñ1 D2.5 तव (for मया). D2 हि च; D5 च मे; L (ed.) च हि (for तव). V1.3 D1.3.4 T3.4 M1 transp. मया and तव. Ñ2 D2 T1.2 G1.3 M1.5.8 स्वयं; D4 हि स: (for स्वस:). Ñ1 मम स्वसु:; G2 M2.4.6.7.2.10 स्वसुस्तव.

- 28 ") D1.4 यसिन् (sic). D2.5 च (for तु). कि. M1 सं- (for यत्). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 युक्तं; M1 ब्राह्में (for प्राप्तें). % Cg.k: अस्मिन् काले तु यरप्राप्तें मत्कर्तव्य- स्वेनेति शेष: 1; so also Ct. % 6) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9 T3.4 सा रद; V3 सा व्यथ; D12 सा नद (for ते हितम्). °) Ś Ñ V1 3 D T3.4 M1.6.10 युक्तस्य (for न्संस्थस्य). व) Ś Ñ V1.3 B3.4 D2.8.12 M5.3 तव; B1 D10.11 T3.4 Cg.t वस; Ck as in text (for भव). D1.4 वसतश्चेव पार्श्वतः. % Cg: मानृष्वसेयस्य खरस्य श्रातृत्वात् श्रातृरित्युच्यते। पार्श्वतो वनसमीपे वसेत्यर्थः। सम तु राज्यपरवशस्य न त्वत्संमानने अवकाश इति भावः!; so also Ck.t. %
- 29 ") D1 स्वामित्वं; D5 भर्ता च; T3.4 G1 भ्राता में (for भ्राता ते). —") V1.8 D3.5 M8.6 प्रदाने; T1.2 G1 प्रायेण; T3 प्रधाने; Cv.g.k.t as in text (for प्रयाणे). V3 T3 माने च; B1 D3.5.7 M3.6 याने च; M8 दानेन (for दाने च). S D8.9.12 प्रसु: प्रसाद (D8.9.12 दान)मानेन; Ñ1 सदा कुर्वत वादेशं; D1.4 प्रसु: श्रूरश्च संख्ये च; D2 प्रसु: प्रदानयानेन. ") S Ñ V1 D T3.4 महाबळ:; V3 निशाचर:; प्र1.2 भविष्यति (for महौजसाम्). % Cv: प्रयाणे निवहि ।; Cg: चतुर्दशानां सहस्राणां प्रयाणे प्रेषणे दाने अन्नपानवस्नादिदाने प्रसुस्ते श्रातेत्वन्वयः ।; so also Ck.t. %
- 30 Ś D2.8.9.12 T1.2 G M read, while Ts repeats 30 after 32.) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.7-12 Ts (first time) तत्र मातृष्वसेयस्ते.) Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4.8.9.12 स हि; Śs Ñ1 V1.3 D7.10.11 [अ]यं वै; D3.5 [अ]यं हि; Ts (first time) [अ]यं च (for तव). Ts (second time) मुखबद:; M10 मुखे प्रमु: (for खर: प्रमु:).) V1 सदा कुर्यात्; V3 तदा कुर्यंन्; D1.4 सदा तुर्णं; D7.10.11 Ts (first time).4 तवादेशं;

शीघं गच्छत्वयं शूरो दण्डकान्परिरक्षितुम् । दूपणोऽस्य बलाघ्यक्षो भविष्यति महावलः ॥ ३१ स हि शप्तो बनोदेशः कुद्धेनोश्चनसा पुरा । राक्षसानामयं वासो भविष्यति न संश्चयः ॥ ३२ एवस्रक्तवा दशशीवः सैन्यं तस्यादिदेश ह । चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ३३

G. 7. 32.41 B. 7. 24.41

T3 (second time) M4.6.7 स ते क(M7 म) ता (for सदा कुर्वन्). G2 M5 करिष्यति सदा सर्व. —) G1 तव (for स्वयम्). Ś Ñ1 V1.3 D2.3.5.8.9.12 तवादेशं(V1 तु वैराजां) निशाचरः; D1.6 वनदेशं निवरस्यति; D7.10.11 T3(first time).4 सदा कुर्वेत्रिशाचरः; T3(second time) M4.6.7 यस्वं वक्ष्यसि तद्वचः . % Cg: भविष्यतीति। तवादेशं त्वद्वचः सदा कुर्वेन्भ-विष्यति।; S0 also Ct. % — For 30, Ñ2 B1.8(B1.3 read after 31).4 D6 subst. and read after 32; Ñ1 V3 D7 ins. after 32; D10.11 ins. after 31:

490* तत्र ते वचनं श्रूरः करिष्यति सदा खरः।
रक्षसां कामरूपाणां प्रभुरेष भविष्यति।

[(1. 1) B1.3 D6.7.10.11 तदा (for सदा). —(1. 2) B3.4 पन (for प्प).]

- 31 °) D1.4 महाबलस्तु (for श्रीश्रं गच्छतु). Ñ2 V2 B2 D6.7.10.11 G1.2 M5 बीरो (for श्रूरो). °) B1.3 दंडकं. Ñ1 D8 G1 परिरक्षतु. °) Ś V1 D1-5.8.9.12 T8 G1 च; M1 तु; M6 हि (for इस्र). B3 खरस्तस्र (for दूषणोऽस्य). After 31, B1.3 read, while D10.11 ins. 490*.
- 32 B1.3 D10.11 om. and K (ed.) reads within brackets 32.— b) \$1 D8 क्रोधेन. \$ V1.3 D1-5.8.9.12 T4 स्वयं; M6 पुन: (for पुरा).— b) \$ Ñ1 V1 D2.3.5.7-9.13 M6 अपी(\$2 Ñ1 V1 D2.3.9 धि) वासो; D1.4 वनोहेशो; M3 अयं दासो (for अयं वासो).— b4 भवेदिति; G(ed.) भवेति सु- (for भविष्यति). Ñ2 B4 D6.7 महातमनां; M6 [ए] वमअयीत् (for न संशय:). \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 भवितेति दु(D5 ह)तं (V1.3 ध्वं) मज.—After 32, \$ D2.8.9.12 T1.2 G M read, while T3 repeats 30.—After 32, Ñ1 V3 D7 ins., while Ñ2 B4 D6 read 490*.
- 33 °) K (ed.) एतम् .— °) M10 सेनां. Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 M8 अस्य; M7 तज्ञ (for तस्य). °) Ñ2 B1.3.6 D6.7.10.11 वीर्य (B1.4 बङ)शास्त्रिनां; T3 M10 सीमकर्मणां (for कामरूपिणाम्). —After 33, D3 ins.:

491* पटि चाश्वसहस्राणि सहस्रा विंशद्निताम्। चतुर्दश सहस्राणां परेषां रक्षसां प्रभुः। G. 7. 32. 41 B. 7. 24. 41 L. 7. 30. 39 खरः संप्रययौ शीघं दण्डकानकृतोभयः ॥ ३४ स तत्र कारयामास राज्यं निहतकण्टकम् । सा च शूर्वणखा शीता न्यवसद्दण्डकावने ॥ ३५

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुर्विशः सर्गः ॥ २४ ॥

^{34 *) \$} Ñ1 V1.5 D1-5.5.5.12 T5.4 तत: स तै: (T5 सर्वे:) (for स तै: सर्वे:). Ñ5 B1.5.4 D6.7.10.11 परिवृत: सर्वे (by transp.). —) B1 G2 भीमविक्रमे: (for घोर-दर्शने:). —) \$ D8 प्रययो च खर:; Ñ1 D1.5.4 अ (D1 आ)-गच्छद्राक्षस:; Ñ2 D6.7.10.11 T5 आ (D6.10.11 अ)गच्छत खर:; V1.5 B4 D2.5.9.12 अ (D2.5 आ)गच्छत्स खर:; B1 समागच्छत्खर:; M4 तत: संप्रययो (for खर: संप्रययो). — *) T1-5 G5 M8 अकुतोभयान् (T5 M8 °यं).

^{35 &}lt;sup>65</sup>) Ñ1 सर्वन्न; T1.2 G8 तत: स (for स तत्र). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 स तत्र राज्यं कुर्वाणः खरो निहत-कंटकः(Ñ1 D1.8.4 °कं).—°) B4 सा तु, D2 G2.3 M5.7 शूर्पणःखी; D8 श्लीर्षनेखा. Ñ1 नाम; Ñ2 B1.8.4 D7.10.11 तत्र; D5 चीरा; D6 चैव; T2 G M2.4-6.8.10 शीला (for शीता).—4) D1.4 (both with hiatus) अवसद; D6 निवसद; T2

बसंती (for न्यवसद्). Ñ2 B1,3.4 D1.3.5.7.10.11 M8 दंडके. Ś D2.8.9 वसं(D2 चरं)ती दंडकं वनं; Ñ1 V1.3 D12 T4 वसंती (Ñ1 °सते) दंडकं वने.

Colophon. — Kāṇḍa name: Ś1 B1 D8 M7 om. — Sarga name: Ś D2.5.9.12 वर (D5.12 ° न)प्रदानिको (Ś2 ° कं); Ñ1 खरप्रस्थानो; Ñ2 B1 D7 स्त्रीपरिदेवनं; V1 खरवरप्रदानो; V2 खरपुरप्रदानो; B3 परिदेवितं; B4 खरवानं; D1.8.4 खरस्य वरदानं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1 D2.12 om.; Ñ2 B3.4 32; V1 25; D1.4.5 31; D3.9 T4 30; D8 T3 29; G1 14; M6 28. — After colophon, D2 concludes with राम: T4 with श्रीरामापेणमस्तु; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामाचनद्वाय नम:

२५

स तु दन्त्रा दशग्रीत्रो वनं घोरं खरस्य तत्।
भगिनीं च समाश्वास्य हृष्टः स्वस्थतरोऽभवत् ॥ १
ततो निकुम्भिला नाम लङ्कायाः काननं महत्।
महात्मा राक्षसेन्द्रस्तत्प्रविवेश सहानुगः॥ २
तत्र यूपशताकीर्णं सौम्यचैत्योपशोभितम्।
ददर्श विष्ठितं यज्ञं संप्रदीत्तमित्र श्रिया॥ ३

ततः कृष्णाजिनधरं कमण्डलुशिखाध्वजम् । ददर्श स्वसुतं तत्र मेघनादमरिंदमम् ॥ ४ रक्षःपतिः समासाद्य समाश्चिष्य च बाहुभिः । अन्नवीत्किमिदं वत्स वर्तते तह्नवीहि मे ॥ ५ उशना त्वन्नवीत्तत्र गुरुर्यज्ञसमृद्धये । रावणं राक्षसश्रेष्ठं द्विजश्रेष्ठो महातपाः ॥ ६

G. 7.33.6 B. 7.25.6

25

V2 missing; B2 om. Sarga 25 (cf. v.l. 7.12.2 and 7.24.1 respy.). D12 begins with 3.

-Before I, Ds ins.:

- 492* ततः कृताञ्जलिषुटो रामस्तं प्रत्युवाच ह।
 बहुचित्रा सुमधुरा कथा श्रोतृसुखावहा।
 स्वयेषा कथ्यमाना हि मनस्तृप्ति न याति वै।
 कथं देवेन्द्रः समरे मेघनादेन संतितः। (sic)
 एतद्वै श्रोतुमिच्छामि कथ्यतां तात विस्तरम्। [5]
 एवसुक्तस्तु रामेण प्रत्युवाच सुनिस्तदा।
- 1 ^{ab}) Ms गत्वा तु; Cg.k.t as in text (for तु द्रवा). Ñ2 V1 B1,3.4 D6.7.10.11 बरुं (for वनं). Ś D2.8.9.12 T3 transp. दश्यीवो and वनं घोरं. Ś B3 D2.6.8.0.12 T8.4 M6.7 तु; Ñ1 V1 तं; B1 च (for तत्). —°) M10 तदाधास्य. —d) D1.4 T2 G M5.8 हप्ट- (for हप्ट:). B1 सुस्य- (for स्वस्य-). Ś D2.5.8.9.12 हप्ट: स्वस्थोभवत्तद्रा. —After 1, G1.2 M5.10 ins.:
 - 493* स प्रविश्य दशग्रीवो गृहं मन्दरसंनिभम्। [G2 M6.10 अप्रविश्य (for अप्र°). M6 मंदिर- (for मन्दर-).]
- 2 ") T1 G1 M1-3.5.6 निकुंभिलां; G2 निजकुलां; Cv.g. k.t as in text (for निकुम्भिला). b) V1 M5 लंकायां. V1 D5 तु वनं; V3 T4 तद्धनं (for काननं). Ś D2.8.9.12 लंकायां तु महावनं; Ñ1 लंकावाद्यवनं महत्; Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 लंकोपवनमुत्तमं; D1.8.4 लंकां (D3 का)पश्चिमतो वनं; G2 M10 लंकायाः कानने शुभे. ※ Cv: निकुम्भिलासंबन्धारकाननमपि तयोच्यते।; Cg: निकुम्भिला नाम लङ्कायाः पश्चिमद्वारवर्ति काननम्।; so also Ck.t. ※ After 2^{ab}, G1.2 M10 ins.:

494* काली संतर्थते यत्र सुखं वसितरुत्तमा। [G2 M10 गौरी तस्यां (for यत्र सुखं).]

—°) G1.2 M2.10 तु; M6 तां (for तत्). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 तन्महात्मा द्रामीव:; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 तद्राक्षसेंद्रो बळवार.—²) Ś D8 महाभुजः; D2.9.12 सहानुजः (for °नुगः).

- 3 ") Ś Ň V1.8 B1.3.4 D T3.4 Cg ततो (for तत्र). B4 D7 -शताकीण:; M4.7 -समाकीण (for -शताकीण).
 b) Ś V1 D1.3.4.8.12 T1.2.4 G3 M1-4.6-8 सौम्यं; V2 समं; B4 सोम- (for सौम्य-). B3.4 -चित्य- (for -चैत्य-). B4 D7 -शोभित: (for -शोभितम्). b) Ś Ñ1 V3 B1.4 D1-5. 7-9.12 दहशे. Ś Ñ1 V3 B1.4 D2.8.9.12 M3 [अ] चिष्ठितं (B1.4 "तो; D2 "ते); B3 विष्ठितं; D1.2-7 विस्मितो; T4 चिष्ठितं; M6 विष्ठितो (for विष्ठितं). Ś D12 यज्ञे; B1.8.4 यज्ञ: . b) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 अया परमया युतं (Ñ1 वृतं; D2.5 युत:); Ñ2 B1.4 D6.7.10.11 अया संप्रज्वलिवः; B3 अया प्रज्वालयन्तिः (sic); M6 अया प्रवलयन्निः (
- 4 ab) V1 D1.3.4 T3.4 तम्र (for ततः). G(ed.) -[अं]वर- (for -[अ]जिन-). Me transp. कृष्णाजिन- and कमण्डलु-. B1.3.4 D1.2.4.6.7 Me -िहाखि(B3 क्) ध्वजं; D3 T3 -कुश्चध्वजं; D5 -जटाधरं; T2 G1.2 M10 -िहाखोळवळं; T4 -िहाखाधरं; M3 -कुशोळवळं; Cv.g.k.t as in text (for -िहाखाध्वजम्).— ad) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 भयावहं (for अरिंदमम्). Š Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 दृद्शं रावण: पुत्र- भिन्नजेतारमाहवे(D5 T3 भ्रष्यरे).
- 5 क) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 Т3.4 तं समासाय (V1.3 D1.8.4 Т3.4 °गस्य) रक्षस्तु; Ñ B1.3.4 D6.7.10.11 तं समासाय (Ñ1 °गस्य) छकेश:; М6 राक्षसेंद्रस्तमासाय (for "). М10 transp. समासाय and समाख्रिष्य. Ñ B1.3.4 D6.7.10.11 परिष्वज्याथ (B1.3.4 °ज्य च); G1 समाक्षास्य च (for समाख्रिष्य च). D12 राक्षस: (for बाहुभि:).—") Ñ1 सद्द (for बरस).—") D5 G1.2 M1 वर्तसे (for बर्तते). G2 यद् (for तद्). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 वर्तसे ब्रूहि तरवत:.—After 5, D3 ins.:
- 495* उक्तस्तु समरामर्दी पित्रा होवमथेन्द्रजित् । जुक्रमाह च तहुहि यथैतद्वर्ततेऽद्भुतम् ।
- 6 4) V3 D5-7.9 T8.4 G M1-3.5.10 Ck उशनास; Cg.t as in text (for उशना). B4 तं तु; G (ed.) तूर्ण (for तत्र). b) V1.2 मृगुर् (for गुरुर्). S D2.8.9.12 योत्र (for यज्ञ-). B1 यज्ञ**; D6.7.10.11 Ct यज्ञसंवत्-(for गुरुर्यज्ञ-). V1 -समृद्धया (for -समृद्धये). % Cg: उशना गुरुः ग्रुकाचार्यः। प्रवत्तेकत्वात् स्वयमत्रवीदिति भावः।; Ck: पुत्रस्य मौनित्वात्

[163]

G. 7. 33. 7 B. 7. 25. 7 L. 7. 31. 7 अहमाख्यामि ते राजञ्श्रयतां सर्वमेव च । यज्ञास्ते सप्त पुत्रेण प्राप्ताः सुवहुविस्तराः ॥ ७ अग्निष्टोमोऽश्वमेधश्र यज्ञो बहुसुवर्णकः । राजस्यस्तथा यज्ञो गोमेधो वैष्णवस्तथा ॥ ८ माहेश्वरे प्रवृत्ते तु यज्ञे पुन्भिः सुदुर्लभे । वरांस्ते लब्धवान्पुत्रः साक्षात्पश्चपतेरिह ॥ ९ कामगं स्यन्दनं दिन्यमन्तरिक्षचरं ध्रुवम् ।

याजकः पुरोहितो वक्ति। गुरुः पुरोहितः।; so also Ct. % -- °) Ds रक्षसां श्रेष्ठं. -- °) Ñ1 V1.3 D1.3.4 परंतपः (V3 °प); G2 °बलं (for महातपाः).

7 Vs lacuna up to इध्रू in b. — a M2.6.8.9 अयम्; Cg as in text (for अहम्). Ś D2.8.9.12 सुप्रियं तव है; Ñ V1 B1.3.4 D3.5 प्रियं भवतु ते; D1.4 प्रियं तव सुतो; M6 प्रीतिस्त्वां भजतां (for अहमाल्यामि ते). — b) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.0.12 हि; D6.7.10.11 T2.4 G2 तत् (for च). Ñ2 B1.3.4 ववनं मम; M5 सर्वमादितः (for सर्वमेव च). — c) D8 यज्ञस्ते. V8 साधु-; M1 तव (for सप्त). Ñ1 D2-रात्रेण; M6 पूर्णेन (sic) (for पुत्रेण). — D8 प्राप्तः M6 हुताः (for प्राप्ताः). D7.10.11 G1 ते (for सु-). Ñ1 B3.4 संप्राप्ता (for प्राप्ताः सु-). G2-पुत्रवान् (for निक्तराः). Ś Ñ2 V1.3 D1-6.8.9.12 T3.4 पुंभि: (D1.8.4 प्रति) सुदुर्लभाः (D8 °भः); Ñ1 नमु विस्तरात् (for सुबहुविस्तराः).

8 S Ds.12 om. (hapl., see var.) 8-9⁸.—") Ds.11 Ms अग्निशोम-; Ds "सोमो (for "शोमो). Ms -मेधाइ (for -मेधइ).—") Ñ1 B1.4 तथा (for यज्ञो). Gs सुबहुवर्णकः. Ms यज्ञा बहुसुवर्णकाः.—") M10 वाजपेयो (for तथा यज्ञो).—") B1.8.4 D1-5.8 Ms गोसवो; L (ed.) गोस्रवो (for गोमेधो).

9 \$ Ds.12 om. 9° (cf. v.l. 8). —) B1 महेश्वरे. M10 च (for तु). Ñ1 D2.9 मा(D2 म)हेश्वर: प्रवृत्तस्तु. —) Ñ1 D9 यज्ञ:; D2 प्राज्ञ:; L (ed.) प्राप्ता: (for यज्ञे). — V2 lacuna from प्रिम: up to 6. B2 पुष्टि: (for प्रिम:). Ñ1 D2.9 -दुर्लभ:; D3.5 -दुर्लभों(sic); T2 -दुर्लभें:; L (ed.) -दुर्लभा: (for -दुर्लभे). —) Ñ2 B1.8.4 वरं (for वरांस्). G1 तु (for ते). M8 तन्न (for पुत्र:).

10 a) D1.4 विद्वाम् (sic); G2 नित्यम् (for दिन्यम्).

— b) B4 M2 अंतरीक्ष-; G1 M8 शिक्षे (for अन्तरिक्ष-).
M8 च तत् (for -चरं). Ñ2 V3 B1.8.4 D1.8-5 T3.4 शुभं;
T2 द्वृतं; M10 मुधे (for भ्रवम्).— b) D1.8.4 M10 माया.
D1.8.4 M10 तामसी; D9 तामसी (for भी).— V8 lacuna for 10 . G2 om. (hapl.) from 10 up to मा in 11 . .

— b) T1.4 G1.3 यथा; M8 यत: (for यया). G3 संपाद्यते.
S Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 T3 यहणो (V1 D1.8.4 T3 श्वा:)

मायां च तामसीं नाम यया संपद्यते तयः ॥ १०
एतया किल संग्रामे मायया राक्षसेश्वर ।
प्रयुद्धस्य गतिः शक्या न हि ज्ञातुं सुरासुरैः ॥ ११
अक्षयाविषुधी बाणैश्वापं चापि सुदुर्जयम् ।
अस्तं च बलवत्सौम्य शत्रुविध्वंसनं रणे ॥ १२
एतानसर्वान्वराँ छुब्ध्वा पुत्रस्तेऽयं दशानन ।
अद्य यज्ञसमाप्तौ च त्वत्प्रतीक्षः स्थितो *अहम् ॥ १३

प्रभवते तमः ; \tilde{N} s $B_{1.3.4}$ तमसः प्रभवो यतः ($B_{1.8}$ हि यत्); D_{6} यदस्यां प्रभवेत्तमः .

11 Gs om. up to मा in b (cf. v.l. 10).—a) Bs अन्या (for एतया). Bs किं नु (for किं छ). G1 तया किं छास्य (for एतया किं छ). —b) S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.18 Ts राक्षसोत्तम (for राक्षसेश्वर).—b) Ñ2 B1.8 D6.7.10.11 M2.8.9 प्रयुक्तस्य (D10.11 at); V1.3 प्रवृद्धस्य; Bs संनद्धस्य; T1.2 G3 M1 प्रयुध्यतो; M3 प्रयुध्यया; M10 प्रवृत्तस्य (for प्रयुद्धस्य). \$2.3 Ñ1 D2.8.12 M6 गाति (for गाति:). \$ D8 बो दुं; Ñ1 V1.8 D1-5.9 M8 चे नुं; D12 व नुं (for शक्या). Ñ2 B1.8.6 न शक्या वे (for गाति: शक्या).—d) \$ Ñ1 V1.8 D1-5.8. 9.12 न शक्या (D2.6 atl [sic]) वे; Ñ2 B1.2.6 गाति नुं (B1 aुं [sic]); T1.2 G3 M3 न विज्ञानुं; M6 नेव शक्यं; G(ed.) न हि चे नुं (for न हि ज्ञानुं).

12 Ñ2 B1.3.4 om. 12^{ab}.—a) Ñ1 V1 अक्षरयो (V1°यो) त्विपुधी; T3 अक्षरयाविपुधी; L (ed.) अक्षयानिपुधीन् (for अक्षयाविपुधी). Š V1 D2.5.8.8.12 बाणांश्; D1.4 बाणाश् (for बाणेश्).—b) D6 marg.; T4 युद्धे (for बाणे). D5 T4 सुदारुणं (for सुदुर्जयम्). Š D8.9.12 बाणे (D9.12°प)युद्धे सुदारुणान्; Ñ1 V1.3 D1-4 बापे यु(V8 धनुर्थु)द्धे सुदारुणं (Ñ1°ण:); T3 बापश्चापि सुदुर्जयः.—a) D6.7.10.11 T3 M10 राजन्; G2 सम्यक्; M8 सौम्यं (for सौम्य).—a) T3 सद्यो; G1 शख- (for शबु-).—For 12°a, Š Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T4 subst.:

496* अस्त्राणि विविधान्येव शतुविध्वंसनानि च।

[Ś D8.12 [ए]वं (for [ए]व). Ñ2 च समस्तानि; B1 च समग्राणि; B3 च समृद्धानि (for विविधान्येव). V1 D1.3.4 T4 वे (for च). V3 तुल्यानि वरतेजसा (for the post. half.).]

13 °) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 M8 एवं (for एतान्). M6 प्राप्त: (for लब्ध्वा). M1 transp. सर्वान् and लब्ध्वा. — 6) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 त(V3 D9 पु)तश्च (for पुत्रस्ते). M3 तव (for तेड्यं). — 6) Ñ2 B1.3 महीं ; B4 समा; M6 अस्य (for अय). T3 यज्ञः; M10 यज्ञे. Ñ V1.8 -समाप्तिस्; T3 समाप्तज्ञः; M10 समाप्ते (for न्समाप्ते). Ś Ñ D3.5.8.9.12 T1.2 G2.2 M3 तु (for न). — 6) D1.4 त्वत्प्रतीक्षानः; D3 त्वत्प्रतीक्षनः; D6.7.10.11 K (ed.) Ct त्वां

ततोऽब्रवीद्दश्यीवो न शोभनिषदं कृतम्।
पूजिताः शत्रवो यसाद्रव्येरिन्द्रपुरोगमाः ॥ १४
एहीदानीं कृतं यद्धि तदकर्तुं न शक्यते।
आगच्छ सौम्य गच्छामः स्वमेव भवनं प्रति ॥ १५
ततो गत्वा दश्यीवः सपुत्रः सविभीपणः।

दिद्दश्चन् (K [ed.]°शु:); T G2.8 M1.3.5.10 त्वां प्रतीक्ष्य (for त्वत्प्रतीक्ष:). S D2.8.9.12 [s]भवत्; Ñ1 V8 D8 (also).10.11 T8.4 G1 M2.6.8 हाई; Ñ2 B1.3.4 विभो; V1 D1.3-7 T1.2 G2.8 M1.3-5.7.9.10 हाथं (for *अई).

14 °) Ñ1 V1.3 D1.3.4 अचिता: (for पूजिता:). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.8.12 T4 महां; Ñ2 B1.8.4 यनमे (for यसाद्). — ं) Ś Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 T4 देवा; B1.4 M6.7 हब्येर्; B3 देवेर् (sic); G2 द्वेर् (for द्वयेर्). V1 T4 शक-(for इन्द्र-). Ś D1-6.8.9.12 -पुर:सरा: (for -पुरोगमा:).

15 Me repeats 15^{ab} consecutively. —) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 इह (for एहि). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.9 M4.7 यतु; Ñ2 B1.3 यत्ने; B4 यत्ते; D8.12 यत्त्त्र; T1 M2 विद्धिः T4 किं नु (for यद्धि). M6 (second time) देहिनां निष्हृतं युद्धं. —) Ś Ñ1 D5.8.12 तत्व (Ñ1 ततुः D6 वदः D12 तत्र) कर्तुः M2.5.9 तदाहतुं (for तदकतुं). D12 चक्कृते; T2 विद्यते (for शक्यते). Ñ2 B1.3.4 न कर्तव्यमजानताः V3 कर्तुं तदनु शक्यते; D7.10.11 T8 M8 (first time).10 सुकृतं तत्र (M10 ते न) संशयः; T4 व्यया चाहमा प्रयासितः; M3 कर्तुमन्यत्र शक्यते. —) Ñ2 B1.3.4 D0 जहीहि (for आगच्छ). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.12 T3.4 वत्स (for सौस्य). Ñ1 गच्छामिः B1 D2 T3 G1 गच्छावः (T3 G1 व्य); D2 T1.2 G2.8 M2.5.8.0 गच्छाम (for गच्छामः). —) M5 पुनः (for प्रति). — After 15, D2 ins. 498*.

16 D2 om. 16. M8 om. 16⁵ – 18⁶. — ⁵) G2 सुपुत्र: .
— ^o) Ś Ñ1 V1.3 D1.3-5.8.9.12 T3.4 अवतारियतुं चके.
— ^d) Ś Ñ1 V1.3 D1.3-5.8.9.12 T3.4 ताः खियो; Ñ2 B3.4 ततस्ताः; B1 तत्रस्थाः (for सर्वास्ता). Ñ1 वाक्यमञ्जीत्; Ñ2 B1.4 शोकविक्तवाः(B4 °द्वलाः); B8 शोककिर्वताः; D6.7.10.11 वाष्पगद्भदाः; D12 M1 बाष्पविद्वलाः; M6 विकृवा स्ट्री (for बाष्पविक्रवाः).

17 M1.8 om. 17 (for M8, cf.v.l. 16). —) D6
T1-8 M2.9.10 छक्षण्यो; G1 स्वक्षिण्यो; G2 रक्षिण्यो; M4.6.7
यक्षिण्यो; Ct as in text (for लक्षिण्यो). D6 T1 G1.2
-मूषाज्ञ; Ck.t as in text (for -मूताज्ञ). M8 लक्षण्यो
चा रत्नभूता. —) M6 देखदानवक्षन्यका: . — D10.11 om.;
K (ed.) reads within brackets 17° - 18°. —)
K (ed.) नायों (for नाना-). — d) D6.7 M10 ज्वलंती:;
T3 जवलंति; G1 जवलंते (for ज्वलन्य:). — For 17, Ś Ñ
V1.8 B1.8.4 D1-5.8.9.12 T4 subst.:

स्त्रियोऽत्रतारयामास सर्वास्ता बाष्पविक्कताः ॥ १६ लक्षिण्यो रत्नभूताश्र देवदानवरक्षसाम् । नानाभूषणसम्पन्ना ज्वलन्त्यः स्वेन तेजसा ॥ १७ विभीषणस्तु ता नारोर्द्यश्वा शोकसमाक्कलाः । तस्य तां च मर्ति ज्ञात्वा धर्मातमा वाक्यमत्रवीत् ॥ १८

G. 7. 33. 18 B. 7. 25. 17

497* रक्षणीयानि रतानि दैत्यगन्धर्वस्थासम् । तेजसा ज्वलमानानि नानाधहरणानि च।

[Ś Ds repeat l. T after 499*.—(l. I) Ś Ds (both second time रमणीयानि). 8.18 पृथिन्यां यानि; Ñंड B1.3.4 दैरयोरगाणां (for रक्षणीयानि). V3 रक्षणीयाः प्रयक्षेत्र (for the prior half). Ñंट B1.3.4 यान्यथो यक्ष- (for दैत्यगन्धर्य-).—(l. 2) D2-मानानां (for -मानानि) and वै (for च). Ñंट V3 B1.3.4 नानाभरणयुक्तानि भासमानानि तेजसां (B4 सर्वशः).]

—Thereafter, Ś Ñi Vi.s Di.s-5.8.12 T4 cont.; while D2 ins. after 15; whereas T3 ins. after 17:

498* सिंहीनां राजसिंहीनां सरितां कोकिछास्विप । तुल्यवेषाः खियस्तत्र ददर्शाथ विभीषणः।

[D1.4 om. l. r. — (l. r) V3 वनिता: (for सरितां). \tilde{N}_1 V1 कोकिलामि(\tilde{N}_1 ° म) ति (sic); V3 D5 कोकिला इव (D5 अपि); D2 कोकिलामि (sic); D3 कोशिनामि ति (for कोकिलास्वपि). T4 सरिद: सरसामि (for the post. half). T3 सिंहानां राज-सिंहानां सरिदप्सरसामि (l. 2) T3 तुल्याश्चेता:; T4 तुल्यवेया: (for तुल्यवेया:). D12 दृहशे (for दृदशें).]

-\$ Ds.12 further cont. :

499* मध्ये क्षामा भवेद्सिही राजसिंही कुचौज्ञवला। सरिद्विसीर्णज्ञघना कोकिला मञ्जूभाषिणी।

[(l. I) L(ed.)[अ]भवत् (for भवेत्) and -[ও]ল্লনা (for -[ও]জ্বতা).]

18 Ms om. 18" (cf. v.l. 16). D10.11 om.; K(ed.) reads within brackets 18" (for both, cf. v.l. 17).

— "" \$ D2.8.9.13 च; Ñ2 B1.8.4 [5]य (for चु.). D9 G2 द्यु (for नारीर्). G2 दु:ख- (for द्यु). \$ Ñ2 B1.8.4 D1.8. 8.12 T8 द्यु नारी: (by transp.); Ñ1 V1.8 D2-5 द्यु नार्थ: (for नारीर्द्यु). D6.7 -परायणा:; M2.5 -समन्विता: (for -समाकुछा:). D9 M8 नारीं (M8 पुष्पा [sic]) शोक-समाकुछां (for *). — ") D6 तां सु-; D7.10.11 तासु (for तां च). \$ D2.8.9.12 पापं आतुमेतं द्यु ; Ñ1 V1.2 D1.3-5 T3.4 पापं आतुमेतं जात्वा; Ñ2 तस्य तस्कमे विश्वाय; B1.8.4 G (ed.) तासां (B2 तस्य) तद्व (G [ed.]तु व)चनं श्रुत्वा.
— ") \$ D8 सधमेस ; D2.12 सधमी; L (ed.) सधमीत्

[165]

G. 7. 33. 10 B. 7. 25. 18 L. 7. 31. 21 ईद्दशैस्तैः समाचारैर्यशोऽर्थकुलनाशनैः । धर्षणं प्राणिनां दत्त्वा स्वमतेन विचेष्टसे ॥ १९ ज्ञातीन्वै धर्पयित्वेमास्त्वयानीता वराङ्गनाः । त्वामतिकम्य मधुना राजनकुम्भीनसी हता ॥ २० रावणस्त्वव्रवीद्वाक्यं नावगच्छामि किं त्विदम् । को वायं यस्त्वयाख्यातो मधुरित्येव नामतः ॥ २१

(for धर्मातमा). Ś Ñi Vi,3 D2,5.8.9.12 स्विद्म् (for वाक्यम्). D7 धर्मवाक्यमथाञ्चीत्.—After 18, Ñi Vi read 22^{ed} for the first time, repeating it in its proper place.

19 क) Ñ1 ताहरोस. Ś2.3 D8 पाप- (hypm.); Ñ V1 D1-5 G1 ते; V8 B1 D6.7.10.11 T4 M1.5.10 त्वं; M8 त्वत्- (for तै:). Ś1 D12 दुरिताचारें ए; M6 असमाचारें ए (for तै: समाचारें ए). L (ed.) ईदरपापसमाचारें ए. —) Ś D8 -वलवि-; V1 स्वकुल-; D2 व: कुल-; D12 -लक्ष्मीवि- (for -ऽर्थकुल-). Ñ2 B1.8.4 कुलात्म(B4 °थे) गुणनाश्चने:. —) G1 M1.4 घर्षणां. K (ed.) ज्ञातिनां (for प्राणिनां). D7.10.11 M10 ज्ञात्वा; T2 G2 M1 कृत्वा (for दत्त्वा). —) М4.7 स्वयमेव; Cg.k.t as in text (for स्वमतेन). — For 19° , Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T8.4 subst.; while Ñ2 cont. after 501*:

500* परान्धर्षयतो राजन्धर्षणेयसुपस्थिता ।

[D1.2.4 धर्षयते. V1 परार्थ वै धर्षणेयम् (for the prior half). \$1.2 D8.12 धर्षणीयमुपस्थितं; Ñ2 V1.3 धर्षणा(V1 अस्माकं; V3 स्वयंति [sic]) समुपस्थिता (for the post. half).]; while Ñ2 B1.3.4 M6 subst.:

501* धर्षणां प्रापिता राजन्तमं हि विनिपातनम्।

[Me धाँपैताः (for धर्षणां). Bs प्राप्तवान्; Me सादिता (for प्रापिता). B1 न निपातिता (for विनिपातनम्). Me सा मही विनिपात्मते (for the post. half).]

20 T2 reads 20^{ab} twice.—^a) D10.11 तान्; G1 च (for चै). Ś Ñ1 V1.3 B3.4 D1-5.8.12 T3 M6 प्रान्दि(V3 °न्सं; T3 °न्चे); Ñ2 यथा हि; B1 पुरा हि; D6 T1.2 (first time) प्राण्नो; G (ed.) परा हि; Cg.k.t as in text (for ज्ञातीन्चे). V3 च; D5 [इ]ह; D6.7 T1.2 (both times) G3 M1.3.5.10 [प्]तास; G1 [प्]त्र (for [इ]मास). D9 परं हि धम हिस्वेमास.—^b) V3 पुरांगना;; D5 परांगना; G1 कुलांगना: (for चराङ्गना:).—°) Ś Ñ1 V1.3 B8 D1-5 8.9.12 M6 तवाप्या(D2 °था)क्षम्य; Ñ2 B1.4 तव(Ñ2 °था)चा°; G2 खामाभि °(for खामातिकम्य). Ś D8.12 वंधूनां (for मधुना).

21 ") B1.5.4 तत्र (for बाक्यं). — ") T4 M1.5.4.6-8.10 चु (for सु). Š Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 इंदानी ना(D9° नीम)

विभीषणस्तु संऋदो आतरं वाक्यमब्रवीत् । श्रूयतामस्य पापस्य कर्मणः फलमागतम् ॥ २२ मातामहस्य योऽस्माकं ज्येष्ठो आता सुमालिनः । माल्यवानिति विख्यातो वृद्धः प्राज्ञो निज्ञाचरः ॥ २३ पितुज्येष्ठो जनन्याश्र अस्माकं त्वार्यकोऽभवत् । तस्य कुम्भीनसी नाम दृहितुर्दृहिताभवत् ॥ २४

वगच्छिसि(Ñ1 V1.2 D1.3-5 ° म्यते; D0 ° च्छिसे); Ñ2 B1.8.4 किमिदं नाव(B1.4 ° घि; B3 ° मि)गस्यते. — °) Ś D2.8.9.12 [S]यं पाप; Ñ1 [S]यमद्य; V1 [S]यं वा यस; V3 D1.3-5 [S]यं पापस; D6.7.10.11 T2.4 M4 [S]यं यस्तु; M10 [S]यं स्थस (for वायं यस्). — \$2.3 D8 G2 om. (hapl.) 21^d-23°. — ^d) Ś1 V1.3 D1-5.9.12 राभ्रसः; Ñ B1.3.4 चोच्यते (for नामतः). М6 मधुरित्यभिषीयते.

22 \$2.3 D8 G2 om. 22 (cf. v.l. 21). — M6 च (for तु). \$1 V1 D1.4.5.9.12 सको घो (D9 °घं); D2 स को घाद (for संकुद्धो). Ñ B1.3.4 ततो विभीषण: कुद्धो. — b) \$1 D2.5.9.12 रावणं (for धातरं). B1 चेदम् (for वानयम्). — Ñ2 V1 repeat 22°d here (cf. v.l. 18). — V1 (second time) तव (for अस्य). — d) V1(second time [first time उत्तमं]).3 ईदशं (for आगतम्).

23 \$2.3 D8 G2 om. 23^{abc} (cf. v.l. 21).—^a) \$1 V1.3 D1-5.9.12 योसा(D1.3.4.12 ेसा)न्मातामहस्त्रसः Ñ B1.3.4 योसो मातामहोस्माकं.—Ñ B1.3.4 transp. b and d.—b) M10 स्नाता उयेष्टः (by transp.). \$1 V1.3 D1-5.9.12 निशाचरः (for सुमालिनः).—c) Ñ B1.3.4 नाम (for इति).—d) \$ V1.3 D1-5.8.9.12 T3 देवानामिप दर्पहाः Ñ B1.3.4 नुहो वे रजनीचरः; T4 देवदानवदर्पहाः—After 23, D6. T1.2 G3 M1.3-6 ins.:

502* जनन्या भगिनी ज्येष्ठा नाम्ना पुष्पोत्कटा स्मृता। [De मता (for स्मृता).]

24 Note hiatus between and .—a) D6.7.10.11
T8.4 M8.5.6.10 Cg पिता; G8 M2.4.9 मातुर; M8 मातृ- (for पितुर). M5 मितिन्यास्; Cg as in text (for जनन्यास्).
D6.7.10.11 T3.4 M6.10 नो (for न). T2 मातुर्वेष्टा पितृस्वश्र (sic); M1 मातुर्वेष्टमितन्याश्च.—b) D6.7.10.11 T3.4 G1
M3.6.9.10 (all to avoid hiatus) हा (G1 सो) साकं न (G1
M8.6.9 तु) (for ससाकं तु). M6 भवेत् (for Sभवत्).
T4 स आर्थकः (for [आ र्यकोडभवन्). & Ct: आर्थको मातामहः. & —For 24 b, S N1 V1.3 D1-5.8.9.12 subst.:

503* सुमालिन: स्वसा ज्येष्टा अस्मार्क तु स आर्यकः।

[Note hiatus between the two halves. De स्वमालिन: D1.8-5.9 स तु(D4 सुतो; D5 सुत) ज्ये(D1 श्रे) श्रे (for रवसा ज्येशा). Vs सुमाली च ततो ज्येश (for the prior

T7. 25. 28

मातृष्वसुरथासाकं सा कन्या चानलोद्भवा । भवत्यसाकमेपा वै भ्रातृणां धर्मतः स्वसा ॥ २५ सा हता मधुना राजन्राक्षसेन बलीयसा । यज्ञप्रवृत्ते पुत्रे ते मिय चान्तर्जलोपिते ॥ २६

half). De (to avoid hiatus) त्वरमाकं (for अस्माकं). Ve स च; D1.3.4 च स; D5 स तु (by transp.) (for तु स).]; while \tilde{N}_2 B1.3.4 subst.:

504* ज्येष्ठतातो जनन्या हि योऽसावस्माकमार्यकः।
—"") B4 यस्य (for तस्य). D5 नामा (for नाम).

25 G2 repeats erroneously 25 after 25. - a) $D_{6.11}$ सातृस्वसुर्; M_{10} मातृष्वसु- (for मातृष्वसुर्). T_2 G2 M1.3.9 अथो; G1 अतो; M7.10 सता (for अथ). — b) De.7.10.11 Te transp. कन्या and च. Me कन्या प्रचोरकटो-द्भवा. -De reads 25°-26 in marg. -°) D3.5 Me अपि हि; De.7.10.11 G3 एवेषा; T1.2 M1 एवे(M1 ेते) पां; G1 M3-5.7 एषा हि (for एपा वै).—d) D3.5 सर्वेषां (for आतुणां). M6 स्त्रयं (for स्वसा). % Cv : अनलोद्भवेति अनलेत्यस्याः क्रम्भीनस्या माता। द्वे कुम्भीनस्यौ माल्यवतो दौहित्री च माल्यवतो दृहिता च।; Cg: अनलोज्जवा अनला माल्यवत: सुता तस्या: कन्या कुम्भीन-सीत्यर्थः । असान्मातामहस्य समालिनः हे प्रध्यौ प्रसिद्धे । प्रपी-स्कचा कैकसी चेति। तयोज्येष्टः पिता माल्यवान् । तस्य पुत्री अन्छा। तस्याः कन्या कुम्शीनसी। सास्माकं स्वसा। ज्येष्टमाता-महपुत्रीत्वादत एव धर्मतः स्त्रसेत्युक्ता ।; Ck: "वेगा पुष्पो-त्कटा चैव कैकसी च शुचिस्सिता। कुम्भीनसी च इत्येताः सुमालिप्रसवाः रमृताः " इत्युक्ता अनलोज्जवा । सा च कुम्भीनसी कन्या असाकं मातृष्वसुर्भवति। अनलाया असाकं कनिष्टमातृ-रवात् । यदेवमतः अस्राकं भ्रातृणामेपानलादृहिता कुम्भीनसी च शूर्पणखावद्वर्मतो न्यायतः स्वसा ।; Ct : अस्मन्मानामहस्य सुता कैकसी, तज्ज्येष्ठा भगिनी पुष्पोत्कटा, कनिष्टा कुम्भीनसीति पूर्वमुक्तम् । सुमालिभ्राता मारयवानसमातुर्वेष्टः पितेसस्माक-मार्यकः सः। तस्य कन्यानला तत्कन्या कुम्भीनसी सुमाल्यपत्य-भूतकुम्भीनस्या अन्या इति । सा च कुम्भीनस्यस्माकं मातृष्वसः कन्या भर्वात । अनलाया अस्मत्कनिष्ठमातृःवात् , अत एषा शूर्पणखावदनलाकन्या कुम्भीनसी धर्मतो न्यायतः स्वसा भवति. % -For 25, Ś N V1.3 B1.8.4 D1.2.4.8.9.12 subst.; while D3.5 Ts subst. l. I only for 25ab:

505* मातृष्त्रसा हि सास्माकं जाता पुष्पोत्कटा सुता। भ्रातृणां धर्मतोऽस्माकं सा ग्रुभा भवति स्वसा।

[(l. 1) B1.3 G (ed.) मातुः स्व(G [ed.] ब्व)सा. S D8.8.12 तव; Ñ1 [ब]पि सा; V1 या सा; V3 [इ]यम्; B1 हि च (for हि सा). D1-5 T8 मातृब्बसेया सा(D2 त्व; D6 T2 चा)-रमात्रं (for the prior half). V3 शुमा; B1.3.6 यतः; D8

निहस्य राक्षसश्रेष्ठानमात्यांस्तव संमतान् । धर्षियत्वा हता राजनगुप्ता द्यन्तःपुरे तव ॥ २७ श्रुत्वा त्वेतन्महाराज श्वान्तमेव हतो न सः । यस्माद्वक्यं दातव्या कन्या भर्त्रे हि दातृभिः । अस्मिन्नेवाभिसंप्राप्तं लोके विदितमस्तु ते ॥ २८

G. 7. 33. 29 B 7. 25. 29 L. 7 31. 30

-[उ] झ्वा; Тз [अ] भवत (for सुता). —(1. 2) Ś V1.3 D1.2.4.8.9.12 भवतो (for भ्रातृंणां). Ś V1.3 D1.2.4.8.9.12 सर्वेषां नः(V3 हि) स्वसा हि सा (V1 च सा; D1 हिता) (for the post. half).]

26 De reads 26 in marg. (cf. v.l. 25). - 2) Ds सा हता; Ds सा स्वसा; G2 हता च (for सा हता). —G2 reads 27d in place of 26d. -b) \$1 D12 पापेन च (D12 स-); \$2.3 D2.8.9 प्राणेन च; Ñ2 B1.3.4 असुरेण (for राक्षसेन). S Ñ V1.8 B1.3.4 D1-5.8,0.12 T4 दुराहमना (for वलीयसा). - V3 lacuna for 26°d. - °) \$ D2.7-9 Me.10 यज्ञे (for यज्ञ-). B1 -प्रवृत्तं; Bs M1.2.6-9 -प्रमत्ते; D2 पवित्रे (for -प्रवृत्ते). B1 पुत्रं (for पुत्रे). S1 Ñ2 V1 B1 Dr.10,11 T1-3 तु; M2 में (for ते). Ms ते पुत्रे (by transp.) (for पुत्रे ते). D12 यज्ञप्रववृते पुत्रे. — d) D8 सचिव-(for मिय च). D1.4 -जलं गते (for -जलोपिते). % Cg: यज्ञप्रमत्तः यज्ञेन प्रमत्तः। विरमृतस्वगृहकृत्य इत्यर्थः। अन्तर्जलोषित इति। तपोर्थमिति दोप:।; so also Ck; Ct: यज्ञप्रवृत्ते तेन दीक्षावःवाद्यध्दप्रवृत्तिनिवारणम्। 'यज्ञप्रमत्ते ' इति पाठे यज्ञेन प्रमत्ते स्वगृहकुत्वविस्मृतिमति। अन्तर्जलोपिते। तपोर्थमिति शेष: . % -- After 26, Ds.7.10.11 S (except Me) ins.:

506* कुम्भकणे महाराज निद्गामनुभवत्युत।

[De.10.11 Ts.4 Gs M4.10 कुंमकर्गो (for कुम्मकर्गे). De Ms -राजन् (for -राज). De.7.10.11 [अ]थ (for [उ]त).]

27 G2 om. 27^{abc} . — a) \$2 प्रह्ला; M3 निपास (for निह्ला). B3 राक्षतान् (for राक्षत-). \$ V1 D1.2.4.5. 8.9.12 - लेष्ठ (for -लेष्ठान्). — b) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Т3 सचिनांस (for अमालांस). D1.4 स च; D2 तम्र; D5 तस्य; D10.11 T1.2 G3 M1.3 Cg.k.t इह (for तन). Ñ2 B3.4 वल्लमान्; D1.4 सं(D4 तां)गतान्; D5 संभवान्; D7 सत्तमान् (for संभतान्). B1 वल्लमांस्तव (for तन संभतान्). — b1.2 हतं (for हता). \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 तेन; K (ed.) सा तु (for राजन्). — G2. reads 27^d in place of 26^b . — d) Ñ1 D6.7.10.11 [ला]िप; V3 G2 च (for हि). D9 तदा (for तन). \$ Ñ2 V1 B1.2.4 D1-5.8.12 गु(D5 सु)समंतःपुरं तन (B1 महत्); M5 गुप्तानंतःपुरे तन.

28 ") Ñı क्षांतं (for श्रुखा). S Ds.s.s.12 चेदं; Ñ1 V1.3 Ds Ms चै(Ñ1 V1 चै)तन्; Ñ2 B1.3.4 G1 [क्ष] प्येतन्;

[167]

G 7. 33. 30 B 7. 25. 30 L 7. 31. 32 ततोऽज्ञवीद्शग्रीवः कुद्धः संरक्तलोचनः। कल्प्यतां मे रथः शीघं शूराः सजीभवन्तु च ॥ २९ श्राता मे कुम्भकर्णश्च ये च मुख्या निशाचराः। वाहनान्यधिरोहन्तु नानाप्रहरणायुधाः॥ ३०

Di.s तस्य; Ds चेदं; Ds.7.10.11 T3 M10 [अ]पि तन्; T1 M1 त्वेवं; T2 त्विमं; T4 चैतन् ; Me होतन् (for त्येतन्). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-6.8.9.12 Te M3.6.7 मया सर्वे (\$2.8 Ñ 2 B1.4 क्षांतं; Bs ख्यातं; De Me.7 राजन्); Ms महाराजन् (for महाराज). - 5) \$2.2 om.; Ñ2 B1.3.4 पूर्वम् (for क्षान्तम्). Ś Vi.s Di-5.8.9.12 Ta तस्य; Ts सन (for एव). Śi Diz कृतेनसः; Ss Ds.s हतेनसः; Ds हतायुषः; Ds तु रक्षसः; T2 हितं स्म स:; T4 इतात्मन: ; M5 हतौ जस: (for हतो न स:). N1 तस्य रक्षो दुरात्मनः ; G2 तमेयं हितो न संशय: (sic). -°) G₂ स्ववइयं. Т₄ तस्प्रादेतस्य दातव्या. -- d) Мь transp. कन्या and भन्ने. B1 च; G2 [S]ति ; M5.8 [S] भि-(for हि). B1 बंधुभि:; D7.10.11 M6.7 Cg.k.t आतृभि: (for दात्भि:). S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 सेयं धर्मण वै हता(Da कता; Ta स्वसा); Ña Ba.a कन्यान्यस्मै स्व(Ña स) वंधुभि: . % Cg: भ्रातृभिरस्माभिरित्यर्थ: ।; Ck: भ्रातृभिरिति गुरुवैषम्यमार्षम् । श्रातृशिरस्माभिरित्यर्थः । ; Ct: आतृशिरिति गुरुप्स . % -After 28°d, Ñ B1.3.4 D8.7.10.11 S (except T4) ins.:

507* तदेतस्कर्मणो हास्य फलं पापस्य दुर्मतेः।

[Ts तन तत्: Cg.k.t as above (for तदेतत्). Ba damaged for कभेणो हा. Ñ B1.3 तस्य (for हास्य). D6.7 T2.3 G1.2 M5-8 दुमेते (for दुनैते:). Ñ B1.3.4 पापस्य फलमागत (for the post. half).]

— 6) B4 D5 तिसन्. Ñ2 B1.8.4 तु; M5 हि (for [अ]भि-). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4-संत्राप्त (for न्संत्राप्त). — f) Ñ1 V8 D1.3-5 T3.4 काले; Cg.k.t as in text (for लोके). G2 आग्र (for अस्तु). Ś D3.12 व:; D2 च; D11 में (for ते). — After 28, Ś Ñ V1.3 B3 D1-5.7-12 T3.4 ins.:

508* विभीषणवचः श्रुत्वा राक्षसेन्द्रः स रावणः । दौरात्म्येनात्मनोद्भृतस्तप्ताम्भा इव सागरः ।

[(1. 1) Dar eads from झुत्वा up to 29⁸ in marg. Ñ2 Ba प्रतापवान् (for स रावण:). —(1.2) \$2.8 Da धूर्वस् (for [उ]इतस). Ñ2 Da दौरास्थवा(Da व्यादा) युनोइतस; Ba वारिणा वारिणोद्धतस (for the prior half). \$ D2.8.9.12 तपांतेने(\$ D8.12 वि) त्र Ñ1 V1.3 तपांते इव; Ba तटांत इव; Da तपांत इव; L (ed.) तपोतेनेव (for तप्ताम्या इव). D1.4 तपित्रव दिवाकर:; Da तपांते सागरो यथा (for the post. half).]

29 Ds reads 29⁶ in marg. (cf. v.l. 28). —6) D1.4 [5]वदद् (for डबबीद्).—6) Ś D1.2.4.5.8.

अद्य तं समरे हत्वा मधु रावणिनर्भयम् । इन्द्रलोकं गिनिष्यामि युद्धकाङ्की सुहद्भृतः ॥ ३१ ततो विजित्य त्रिदिवं वशे स्थाप्य पुरंदरम् । निर्वृतो विहरिष्यामि त्रैलोक्यैश्वर्यशोभितः ॥ ३२

9.12 कोधात्; D3 T3.4 कोध- (for कुद्ध:). —) T3.4 वे (for मे). Ś Ñ1 V1.3 D2.3.5.8.9.12 संकल्प्य (D2.5 °ल्प; D3 °ल्प्यं)तां; D1.4 स कल्पतां; D6.7 कल्पतां मे (for कल्प्यतां मे). D2.9 M5.7 रथं; D3 रथा:. G2 रथश्रेष्ठः (for रथः क्षीयं). —) B3.4 योधाः (for जूराः). T1.2 सजा (for सजी-). Ś Ñ2 B1.4 D2.3.5-12 T2 M6 नः; Ñ1 वै; B3 मे; T1 G1.3 M3 [इ]ह (for च). — After 29, Ś2.3 Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 ins.:

509* वर्मभिश्चित्रसंगाहैः प्रावियन्तां गजोत्तमाः।

[\$2.3 D8 विभिन्निश्; Ñ1 वहै: सु-; D8 चमैमिश् (for वभैभिश्). \$2.3 Ñ1 V1.8 T3.4 -संनादै: (for -संनाहै:). D1.4 संनादिश्वतां (for the prior half). \$2.3 D8 व्यानियंतां; D1.4 आहियंतां (for प्रानियन्तां).]

30 °) Ś V1.3 D2.8.8.12 प्रतो से; Ñ1 D1.4 प्रता से; Ñ2 B1.3.4 D5 इंड्रजित् (for आता से). V3 तु (for च). — b) M1.2.9 ते (for चे). G2 दु:खा (for सुख्या). Ś D2.5. 8.9.12 सुख्या ये वै; Ñ1 V1.3 D3 T8.4 सुख्या ये च (by transp.) (for थे च सुख्या). — d) Ś V1.3 D2.3.5. 8.9.12 T8.4 [अ]व(V1 D3 T8.4 [अ]धि)रुद्याग्रु; Ñ1 D1.4 [अ]सिरुद्याग्रु (for [अ]धिरोहन्तु). M5 -प्रहरणेप्रता:; M6 णोद्यता: (for -प्रहरणायुघा:). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T8.4 नियाँत्वेते (Ñ1 V1 T3.4 हिन्ह; D1 तु ते; D3 हिनदा; D9 हिन्दो) ममाज्ञ्या; V3 निर्गेट्छनु ममाज्ञ्या (for b). Ñ2 B1.8.4 नानाप्रहरणा: सर्वे वाहनेव्वधिरोहत (B3 हिता:).

31 °) D1.4 Ms [अ] हं (for तं). D5 अयुतं; T2 पदयतः (for अद्य तं). — b) D8 om. मधं. V1 राक्षत-; D9 सर्वत्र (for रावण-). % Cg: रावणात्रिभेयो रावणिनभेयः तम्।; so also Ck.t. % — °) D6.7.10.11 M8.10 सुरलोकं. — D4.6 om. (hapl.) 31 - 32°. — d) S Ñ V1.3 B1.3.6 D2.8.5.7-12. T1.2 M6 युद्धाकांक्षी.

32 D4.6 om. 32^{abo} (cf. v.l. 31). D7.10.11 om. 32. K (ed.) reads 32 within brackets. —) D2 विचित्रां, G (ed.) निर्जित्य (for विजित्य). V3 त्रिद्शान् (for त्रिद्विं). —) B1.8 वर्श (for विजित्य). Ñ1 B1.8 कुरवा; Ñ2 B4 कृत्य (for खाप्य). Ś V1.8 D1-3.5.8.9.12 T3 खा(D12 प्रा)प्य चें (V3 बाख्याप्य) दें बलाद्वशे; T4 खाप्य चें वलान्वितः. —) Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D1-3.5.8.9.12 T8.4 M2.3.7.8 निवृ (Ñ1 M8) है) त्रो; K (ed.) निर्भयो (for निर्वृतो). Ñ2 V1 B1.2.4 T2 विचरिष्यामि. —) V3 -वर- (for - [ऐ] अर्थ-).

अक्षौहिणीसहस्राणि चत्वार्युग्राणि रक्षसाम्। नानाप्रहरणान्याञ्च निर्ययुर्युद्धकाङ्किणाम् ॥ ३३ इन्द्रजिच्वग्रतः सैन्यं सैनिकान्परिगृद्ध च । रावणो मध्यतः श्रूरः कुम्भकणेश्च पृष्ठतः ॥ ३४ विभीषणस्तु धर्मात्मा लङ्कायां धर्ममाचरत् । ते तु सर्वे महाभागा ययुर्मधुषुरं प्रति ॥ ३५ रथैर्नागैः खरैरुट्टैईयैद्धिमेहोरगैः।

Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D2.3.5.8.9.12 T3 -द्पित:; D1.4 -गविंत:; De M10 -मोहित: (for -शोभित:). T4 ग्रैलोक्याश्चर्यद्विंत: .

33 Ms om. 33-34.—") D1.4.6.10.12 T2-4 G2 M1.2.4.5.7.9 अक्षोहिणी-(T3 °णि-) (sic); G1 अक्षोहिणयां (sic) (for अक्षोहिणी-). G3 अक्षोहिणी च सहसा—⁵) D5.7 G2 M2.5.9 [अ] प्राणि; D6 [अ] न्यानि; D10.11 Ct [अ] प्रयाणि (for [उ]प्राणि). Ś D1-4.8.9.12 दश तस्य तु(D8 सु) रक्षसः (Ś D8 राक्षसाः); Ñ B1.3.4 तत्र चत्वारि रक्षसं (Ñ राक्षसाः); V1.8 T3 राक्षसानां महात्मनां.—") Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4.8.9.12 नानाप्रहरणा हष्टा(D8 om.); Ñ2 नाना-युधाः प्रहथक्षः B1.3.6 नानायुधानां हष्टानि(B4 दीसानां).—") B4 प्रययुर्. Ś Ñ V1.3 D1-6.8.9.12 T1.2 G1.2 M1.6. 7.9 -कांक्षिणः (for -कांक्षिणाम्).

34 Ms om. 34 (cf. v.l. 33).—") G1 मेबनादो (for इन्द्रजित्तु). D6.7.10.11 T4 M10 Ct सैन्यात् (for सैन्यं).— 6) M6 जगाम प्रहर्ष महत् (unmetric).— For 34⁶⁶, Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3 subst.:

510* इन्द्रजिचाप्रतस्तस्य रक्षःसैन्यस्य सोऽभ्ययात्।

[Ñ1 V1 D1-5.9 तु (for च). Ts इंद्रजेता (for इन्द्र-जिच्च). D1 सोभवत्; D3.5 सोभ्यगात्; D3 चाभ्यभात् (for सोऽभ्ययात्).];

while No Vs B1.3.4 subst.:

511* मेघनादस्तु सेनाथ्रे सैनिकः प्रययौ तदा।

[Bs सेनाग्र: ; Bs संग्रामे (for सेनाग्रे). Vs सरथः सेन्यसंयुतः (for the post. half).]

—°) Ś Ñ V_{1.8} B_{1.3.4} D_{1-5.8.9.12} T₃ पृष्ठतो वीरः; Мв मध्यगः शूरः (for मध्यतः शूरः). D_{6.7.10.11} T₄ M₁₀ जगाम रावणो मध्ये. — d) D₃ T₃ G₂ M_{1.10} तु (for च). Ś D_{8.5.8.9.12} वीर्थवान्; Ñ V_{1.8} D_{1.3.4} T₃ मध्यतः; B_{1.3.4} राक्षसः (for पृष्ठतः).

35 °6) Ñ2 B4 D6.8(before corr.),10.11 च (for तु). Ñ2 D6 transp. धर्मातमा and लङ्कायां. Ñ2 संख्यितो हि स:; V3 D1.2.4-6.9.10 T3.4 G2 M3-10 Ct धर्म-माचरन् (for धर्ममाचरन्). B1.3.4 धर्ममेव समाचरन् (for ७). % Ct: लङ्कायां धर्ममाचरन् । तत्रैव खित इत्यर्थः. %

राक्षसाः प्रययुः सर्वे कृत्वाकाशं निरन्तरम् ॥ ३६ दैत्याश्र शतशस्तत्र कृतवैराः सुरैः सह । रावणं प्रेक्ष्य गच्छन्तमन्वगच्छन्त पृष्ठतः ॥ ३७ स तु गत्वा मधुपुरं प्रविक्य च दशाननः । न ददर्श मधुं तत्र भगिनीं तत्र दृष्टवान् ॥ ३८ सा प्रह्वा प्राञ्जिलिभूत्वा शिरसा पादयोर्गता । तस्य राक्षसराजस्य त्रस्ता कुम्भीनसी स्वसा ॥ ३९

G. 7. 33. 40 B. 7. 25. 39

—G1 transp. 35°d and 36°d. —°) B1 से तु; D6.7.10.11 M6.10 दोवा: (for ते तु). Ñ2 B1.3 महावेगा; M1 °वीरा (for महाभागा). —d) B1.8.4 गता (for ययुर्). B1.2 मध्वनं; M4.7 °पुरीं (for मधुपुरं). —For 35°d, S Ñ1 V1.2 D1-5. 8.9.12 T2.4 subst.:

512* दोवा राक्षसशार्द्छा गताः सुरपुरं प्रति ।

[Ś D2.8.9.12 एते; D3 रोपात् (for शेपा). Ñ1 D3.5 T3.4 मधुरं(Ñ1 °वनं) (for सुरपुरं).]

36 G1 transp. 35°d and 36°d.—°d) Ñ3 B1.3.4 transp. खरेर् and हयेर्. G1 मीमेर्; G3 उप्रेर् (for दीमेर्). G2 दीसेरन्येर् (for इयेर्सिंग्). S2.3 मनोरथे: (for महोरगै:). Ñ2 B1.3.4 चेव महारथे:(B3 °जवै:) (for दीसेमेहोरगै:).—For 36°d, D1.6-8.10.11 M10 subst.:

513* खरैरुपूर्वयैदींहै: शिशुमारैर्महोरगे:।

[D1 हुष्टेर् (for उष्ट्रेर्). D7 हीपै:; (for दीसै:). D1.8 om.; M10 शिञ्चमारेर् (for शिञ्चमारेर्).]

—") Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-5.8.9.12 T3.4 निर्ययु:; B3 निर्मता: (for प्रययु:).

37 °) \tilde{N}_2 B1.3.4 बहुवस् (for शतशस्). — δ) Ś \tilde{N}_1 V1.3 D1-5.8.9.12 बद्ध- (for कृत-). V3 corrupt; D6.7.10.11 T4 M10 च दैवतै: (for सुरे: सह). — °) \tilde{N}_2 G1 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). — °) D7.10.11 अन्वगच्छन्दि; G2 अनुगच्छिति; M3 °गच्छन्तु (for अन्वगच्छन्त). Ś \tilde{N}_1 V1.3 D1-8.8.9.12 T3.4 पृष्ठतोनुय (V3 °तो निर्य)युस्त (D1.8.4 T3.6 °मूं)हा; \tilde{N}_2 B1.3.4 ते चा (\tilde{N}_2 ये चा; B4 तं ते)च्यनुसमीयिरे; M6 पृष्ठतः सहसैनिकाः.

38 ") Vs च (for तु). Ds transp. तु and ग्रह्मा. Ds M4-7 -पुरी (for -पुरं). — b) Ms तु (for च). D1.4 प्रविदेश (for प्रविद्य च). — b Ms तु (for च). D1.4 प्रविदेश (for प्रविद्य च). — b Ms B1.8.4 G (ed.) [अ] प्रयत्तं (G [ed.] "तु) (for द्रशी). M1 द्रशी मधुरं तत्र (sic) (for b). Ñ2 illeg. for b B1.4 एव चैक्षत; Bs तामवैक्षत; G2 दृष्टवांस्तद्। (for तत्र दृष्टवान्). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 अ (D1.4 सो) प्रयद्भिगी तत्र मधुं तत्र व दृष्टवान्.

39 *) Ś V1.3 D2.3.6.8.9.12 T3.4 आतु: सा; Ñ1 प्रद्वा सा (by transp.); B1 सान्युक्ता; M3 सा तदा (for सा प्रद्वा). G. 7. 33. 41 B. 7. 25. 49 L. 7. 31. 43 तां समुत्थापयामास न भेतव्यमिति ब्रुवन् ।
रावणो राक्षसश्रेष्ठः किं चापि करवाणि ते ॥ ४०
साब्रवीद्यदि मे राजन्त्रसन्नस्त्वं महावल ।
भर्तारं न ममेहाद्य हन्तुमहिसि मानद ॥ ४१
सत्यवाग्भव राजेन्द्र मामवेक्षस्व याचतीम् ।
त्वया ह्यक्तं महाबाहो न भेतव्यमिति स्वयम् ॥ ४२

Ñ2 B2 D6.7.10.11 M5.10 सा च(M5 तु) प्रह्नां(B2 प्रवद्धां)जिल्मेंद्वा; D1.4 श्रातु: प्रांजिल सा भूत्वा (metri causa).

& Ct: प्रह्नाक्षिल: कृतनम्रत्वचिह्नाक्षिल: . ॐ — Ö) D6.7.10.11

M6 चरणों (for पाद्योर्). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T8.4

transp. शिरसा and पाद्योर्. — °) V3 तत्र; D1.4 यस्य

(for तस्य). — Ў) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T8.4 भयात्; V3

तद्दा; M1 प्रह्ला; M5 तस्थों (for त्रस्ता). Ś Ñ1 V2 D1.2.4.5.

8.9.12 T3.4 शुभा; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 तद्दा; V1 D2 सुता

(for स्वसा).

40 °) Ś Ñi Vi.s Di-5.8.6.12 Ts.4 स ताम्; Mi तासाम् (sic) (for तां सम्-). Ms सा तमुत्पातयामास (sic).
— b) Vi om. (hapl.) from झुवन् up to इति in 42 d.
Ds ध्रुवं (for झुवन्). & Cv: न भेतव्यमिति झुवित्रत्यत्र इतिशब्दः किं चापि करवाणि त इत्यत्र संनिवेश्यः. & — c) Ś Dis उवाच (for रावणो). Di Ts राक्षसः (for राक्षस-). Vs राक्षसो रावणस्तत्र. — d) Ś Vs Di-5.8.8.12 Ts.4 किं ददामि तवेष्सतं; Ñi किं ददामीति चाववीत्; Ñs Bi.3.4 किं च ते करवाण्यहं; Ms किं च ते करवाण्यहं; G (ed.) किं च वे ते करोम्यहं.

41 V1 om. 41 (cf. v.l. 40). — N1 दास्यं;
B4 देव (for राजन्). — S Ñ1 V8 D1.2.4.5.8.9.12 T3.4
[5]सि; D8 हि (for त्वं). N2 B1.3.4 दशानन; D1-5.8.12
T8 सहाबळ:(T8 °ळं); D6.7.10.11 G8 °सुज (for सहाबळ).
— S N1 हि; D9 T8 तु; T1.2 तं; T4 च; M8 से (for न).
D7 transp. न and सम. Ñ1 D1.8-5.9 T1.3.4 M8 मधुं मझं (Ñ1 सेदा; T1 M8 नाद्य); T2 स* *द्य (damaged); M10 व्य सेहाय (for समेहाय). M6 हतुम् (for हन्तुम्). G2 इच्छिस (for अहिंस). D1.8-5 [अ]रिंदम (for मानद).
Ñ1 Т3 न त्वं दंतुमिहाईसि; D9 नैव हंतुं त्वमहंसि; T4 हंतुं नाईस्यिरंदम (for ड). S D2.8.12 मतिरं मधुरं मझं (D12 मधुरेषोषा) न दंतब्यम-(S1 °s्यो द्यारिंदम (sic); L (ed.) भती से मधुरेषोषा न दंतब्यम-(S1 °s्यो द्यारिंदम, —After 41, D3.6.7. 10.11 S (G3 damaged) ins.:

514* न हीदशं भयं किंचित्कुलखीणामिहोच्यते। भयानामपि सर्वेषां वैधन्यं न्यसनं महत्।

[(1. 1) Ts मानं (for कुल-). G1 न विद्यते (sic) (for इहोच्यते). % Cg: ईट्सं भयं भर्तृत्रधसंभवं भयमित्यधै:1; so also Ck.t. % —(1. 2) Me सर्वासां (for सर्वेषां). Ds

रावणस्त्वन्नवीद्धृष्टः स्वसारं तत्र संस्थिताम् ।
क चासौ तव भर्ता वै मम शीघ्रं निवेद्यताम् ॥ ४३
सह तेन गमिष्यामि सुरलोकं जयाय वै ।
तव कारुण्यसौहार्दान्निष्टचोऽस्मि मधोर्वधात् ॥ ४४
इत्युक्ता सा प्रसुप्तं तं सम्रत्थाप्य निशाचरम् ।
अन्नवीत्संप्रहृष्टेव राक्षसी सुविपश्चितम् ॥ ४५

भयांतमिति सर्वस्वं (for the prior half). Ts Gs M6 वैधव्य-(for वैधव्यं). Ds G1 तथा; D6.7 Ts.4 G2 M1.2.4-10 यथा (for महत्).]

42 V1 om. up to इति in 42^d (cf. v.l. 40). — 62 सत्यभाग्. S2 moth-eaten for गभव राजेन्द्र. % Cg.k: सत्यवाग्भवेति । न भेतन्यमिति वचनं सत्यं कुर्वित्यर्थः. % — 6) D2 ममैवेक्षस्व; D4 मामेवेक्षस्व; D5 °क्ष च (for मामवेक्षस्व). Ñ2 B1.3.4 याचमानामवेक्ष(B4 °क्ष्य) मां; V3 मामवेक्ष प्रजावतीं. — 7) Ñ1 V3 D5.7.10.11 T3.4 G2 M2.4-10 [अ प्युक्तं; Ñ2 B1.3.4 [उ]क्तांस्म (for खुक्तं). S1 V3 D1.3-7.9-12 T1.3.4 M10 महाराज; S2.3 Ñ1 D2.8 °राजन्; G2 °माग (for महावाहो). — 4) B1 प्रभो (for स्वयम्).

43. °) B1.3.4 [S]य; D9 च (for तु). Ś Ñ2 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 वाक्यं (for हुए:). — °) B1.3.4 अभितः (for तत्र सं-). B4 स्थितः (for -स्थिताम्). Ś Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 ततः (Ś3 D8 कुतः) कुंभी (D2 °भ) नसीं बली (Ñ1 V3 स्थितां). — °) M1 [अ]सी (for वै). — ⁴) M3 अवेद्यतां. — For 43° ⁴, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

515* क गती राश्चसेन्द्रोऽसौ तव कान्तो निवेद्यताम्।

[\$2 moth-eaten from सेन्द्रो up to कान्तो. \$1.8 D8 वै (for इसी). Ñ1 [s]स्ति राक्ष्मश्रेष्ठस् (hypm.) (for राक्षसेन्द्रोइसी). Ñ1 V1.8 D1.3.4 T3.4 मर्ता (for कान्तो). \$3 D8 निबोध्यतां (for निवेधताम्).]; while Ñ2 B1.3.4 subst.:

516* क ते भर्ता गतो भद्दे तन्मे शीधं निवेदय। [Bs तं; Bs तं (for तन्). Ñs निवेदतां.]

44 ⁶⁶) D12 प्रयास्यामि; M6 हि यास्यामि (for गमि-ध्यामि). G2 देव- (for सुर-). D7 T1-3 M3.7.9 -लोक- (for -लोकं). G1 transp. सह तेन and सुरलोकं. D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M2-5.7-10 हि (for वै). K (ed.) जयावहे (for जयाय वै). Ñ2 B1.3.4 तेन सार्ध प्रयास्यामि सुराणां विजयाय वै. —) S3 D2.5.8.9 -मोहात्मा (D5 च) (for -सौहार्दान्). —) G3 [S]हं (for Sिस्म). V3 हावधारय (for Sिस्म मधोर्षधात्). — After 44, V3 ins.:

 5^{17} भिगन्याश्च ममस्वं हि जायतेऽतीव सौहृदात्। 45^{66}) $D_{8.7}$ समुत्थाय (for प्रसुसं तं). 5 \tilde{N}_{1} D_{1-5} .

[170]

एष प्राप्तो दशग्रीवो मम भ्राता निशाचरः ।
सुरलोकजयाकाङ्की साहाय्ये त्वां वृणोति च ॥ ४६
तदस्य त्वं सहायार्थं सबन्धुर्गच्छ राक्षस ।
स्निग्धस्य भजमानस्य युक्तमर्थाय कल्पितुम् ॥ ४७
तस्यास्तद्ववचनं श्रुत्वा तथेत्याह मधुर्वचः ।
ददर्श राक्षसश्रेष्ठं यथान्यायमुपेत्य सः ॥ ४८

प्जयामास धर्मेण रावणं राक्षसाधिपम् । प्राप्तपूजो दशग्रीवो मधुवेश्मनि वीर्यवान् । तत्र चैकां निशामुष्य गमनायोपचक्रमे ॥ ४९

ततः कैलासमासाद्य शैलं वैश्रवणालयम् । राक्षसेन्द्रो महेन्द्राभः सेनाम्रुपानिवेशयत् ॥ ५०

G. 7. 33. 51 B. 7. 25. 52 L. 7. 31. 53

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चविंदाः सर्गः ॥ २५ ॥

8.9.12 शयानं (Ds शायिनं) शयने तं तु (Ñ 1 शूरं; D1.8.4 तत्र); Ñ 2 V1.3 Ts ततः शयानं शयने; B1.3.4 शयने तं प्रसुप्तं तु (B1 °सस्य) (for °). Ś1.3 V8 D1.8.8 समुख्याय; Ś2 moth-eaten; D6.7 प्रसुप्तं तं (for समुख्याप्य). D10.11 T4 M10 transp. प्रसुप्तं तं and समुख्याप्य. Ñ 2 B1.8.4 तदासुरं; M8 निशाचरी (for निशाचरम्).—°) Ś Ñ 1 V1.3 D1-5.8.9.12 T8 सा (for सं-). Ñ 2 B1.8.4 सा; G1 M2.8.5 Ck [ए]च (for [इ]च). V8 -ह ऐन; D1.8.4 Т3 -ह पेण (for -ह ऐच).— d) Ś V1.3 D1-5.8 9.12 T3 सु (D1.4 च) विपश्चिता; Ñ 2 B1.8.4 च सु त्ता) वचः; M8 स्वपति तदा; Ck as in text (for सु विपश्चितम्). Ñ 1 राक्षसें दं पति वचः.

- 46 ^b) Ñ1 भर्ता; D8 घाता (for आता). Ñ2 B3.4 M6 आता मम (by transp.); B1 गेहं मम (for मम आता). D6.7.10.11 M6.10 महाबळ:; G2 दशानन: (for निशाचर:).

 —°) Ś Ñ2 V1.8 B1.3.4 D1-5.8.6.12 T3.4 देव- (for सुर-).
 —d) Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1.3.6 सहायं; D9.12 T3.4 G1 M5.7 साहायं (for साहाययं). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 स:; Ñ2 B1.3.4 हि; M6 व (for च).
- 47 a) Ñ V1.3 D9 T3 तस्य त्वं हि(Ñ2 तु) (for तदस्य त्वं). Ś D2.12 सहाथें(D12 a ट्ये)न; V3 D6 महाकार्यें (D5 a a); D1.4.8 T3 सहायार्थें(D4 a यार्थों; D8 a येथेंन [hypm.]) (for सहायार्थं). $-^{a}$) G_{2} स्व- (for स-). M10 सहंघोर्. G_{2} राक्षसः; M8 राक्षसं (for राक्षस). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 रक्षः संवंधिनो ज्ञज. -D1.4 om. 47 a . $-^{a}$) V3 स्त्रग्धं सं-; T1.2 स्त्रग्थत्वं (for स्त्रिग्धस्य). T3 याच-मानस्य (for भजमानस्य). G1 राक्षसस्य सहायार्थं. $-^{a}$) D5 गच्छ युद्धायः; G_{2} M1 युद्धमर्थायः; M6 युक्तमास्थायः; Ck.t as in text (for युक्तमर्थाय). Ś D2.6.8.9.12 रिक्षितः; T4 किट्पतं (for किट्पतुम्). % Ck: अर्थाय प्रयोजनाय साहाय्यं किट्पतं संपाद्यितुं युक्तम्।; so also Ct.%
- 48 6) T_3 तु (for तद्). \acute{S} $V_{1.3}$ $D_{1-5.8,9.12}$ T_3 पन्यास्तु($V_{1.3}$ 9 %; $D_{1.4}$ 2 9) (for तस्यास्तद्). $D_{1.4}$ स्तुत्वा (for श्रुत्वा). $-^{\delta}$) $\~{N}_{2}$ V_{8} $B_{1.3.4}$ स(V_{2} च) तां मधु: (for सधुवेच:). \acute{S} $\~{N}_{1}$ V_{1} $D_{1-5.8.9.12}$ T_{3} तथेरथुक्रवा मधुस्तदा

518* इष्ट्रा स रावणं तत्र समेत्य च यथा वयः।

[Me तत: (for दृद्धा). Ñ2 V1 B4 D1.3.4 T3 च; V3 तु (for स). Me दृश्य (for तत्र). T3 रावणस्तस्या (sic) (for रावणं तत्र). Ś D2.8.9.12 संमान्य; V3 संमंत्र्य (for समेत्य). Ñ2 B4 D5 यथाविधि (for यथा वय:). Т3 यथान्याय्यं समेत्य स: (for the post. half).]

- 49 B1.3 om. 49^a-^d (cf. v.l. 48). ^b) M4.7 [ई]-श्वरं; M6 - [उ]त्तमं; (for - [अ] धिषम्). Ś Ñ V1.3 B4 D1-5.8.9.12 राशसं राशस(B4 दानव) धेम:. — ^a) Ś1.2 Ñ2 प्राप्य वे तु; Ś2 Ñ1 V1.3 B4 D2.5.8.9.12 प्राप्येव तु; D1.4 प्राप्येव च; D3 प्रेश्येव तु; D6.7.10.11 T3.4 M6.10 प्राप्य पूजां (for प्राप्तपूजो). — ^d) Ś Ñ V1.3 B4 D1-5.8.9.12 मधोगृं (B4 °गें) इमनु (Ñ2 °स्तु गृड्मु)त्तमं. — After 49^{ad}, D6.7 T1.2 G3 M3.5 read 7 26.1° for the first time, repeating it in its proper place. — ^e) M8 om. चैकां. B1.3.4 दिपरवेंकां निशां तन्न.
- 50 ⁴) T1 -निवेशयन् (for -निवेशयत्). Ś D3.5.8.9.12 सैन्यसु(D2.5.9.12 °न्यान्यु)पन्य(D5 °नि)वेशयत्; Ñ1 V1.3 D3 ससैन्य: प्र(V3 सं; D3 स)विवेश ह; Ñ2 B1.3.4 ससैन्य: समुपाविशत्; D1.4 T3 स्वसैन्यान्युपवेशयत्; M8 सोवतीर्थं निवेशयत्.

Colophon. — Kāṇḍa name: Śi D² Mī om. — Sarga name: Ś D³ सैन्योपनिवेशनो (D³°नं); Ñ B1.3.4 मञ्जूर (Ñ1°वन)गमनं; V1 सैन्यनिवेशो; V3 D².5.12 सैन्योपवेशनो (D1²°नं); D1.4.9 सैन्योपवेशो; D8 सैन्योपनिवेशो. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3 B1 D².12 om.; Ѳ B3.4 33; V1 26; D1.4.5 32; D3.9 T4 31; D8 Т3 30; M6 29. — After colophon, D² concludes with राम; T4 with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

२६

G 7 34. I B 7. 25. I L 7 32 I स तु तत्र दशग्रीवः सह सैन्येन वीर्यवान् । अस्तं प्राप्ते दिनकरे निवासं समरोचयत् ॥ १ उदिते विमले चन्द्रे तुल्यपर्वतवर्चिस ।

26

V2 missing for Sarga 26 (cf. v.l. 7.12.2). B2 om. Sarga 26 (cf. v.l. 7.24.1). D12 begins with 35.

1 °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 तिस्मिनिगरों; Ck.t as in text (for स तु तन्न). D1.4 दर्शनीये (for दशकीव:).

- °) Ñ1 ससैन्य: स ह; V3 सहसैन्य: स; T1.2 G3 M1.3 सैन्येन सह (by transp.) (for सह सैन्येन). V1 T3.4 सहसैन्य: प्रतापवान्. —D6.7 T1.2 G3 M3.5 read 1° ° for the first time after 7.25.49° and repeat it here.

- °) Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 T3.4 गते (for प्राप्ते). D4 [S]हिम-करे. B3 दिनकरे प्राप्ते (by transp.).— d) G2 सम-चोदयत; M3 (second time) समरोचत.

2 °) Ts च तथा (for विमले). — °) Ś Ñ1 D1-5.8.

9.12 Ts.4 तुंगे; V1 दिव्य-; V3 दुगें; D7 गंतुं; G1 हिम-;

M5 तुंग-; M5.6 तुल्ये; Cv.g.k.t as in text (for तुल्य-).

Ñ2 B1.8.4 सिवतुस्तुल्य- (for तुल्यपर्वत-). Ś Ñ1 V1.8

D1-5.7-9.12 Ts.4 -मूर्धनि; M6 -वर्षसा; Cv.g.k.t as in text (for वर्षस). % Cv: तुल्यपर्वतवर्षसि तुल्यकेलामवर्षसि ।;

Cg.k.t: तुल्यपर्वतवर्षसि स्वनिविष्टकेलामपर्वततुल्यप्रभे (Cg °ष्टकेलासव सुल्याभे). % — After 2°6, Ñ V1.8 B1.3.4

D1-7.9-12 S ins.:

519* प्रसुप्तं सुमहत्सैन्यं नानाप्रहरणायुधम्। रावणस्तु महावीयों निषण्णः शैलमुर्धनि।

[Vs om. l. 1.—(l. 1) Ms तन् (for सु-). Ñ Vı B1.5.4 D1-5.9.12 T3.4 प्रसुप्ते च महा(Ts तथा)सैन्ये(Ñ1 भागे) (for the prior half). Ñ1 T4 -[उ] चते; Ñ2 M5 -[अ] क्निते(Ms लें); V1 B1.5.4 D5 -[आ] युषे; D1-4. 9.13 G8 M7 -[आ] युते(G2 M7 लें) (for -[आ] युषम्). T3 नानाप्रहरणेंधुते (for the post. half).—(l. 2) V1 B1.8.4 D1-4.9.12 G1 सु- (for तु). D2.5.9.12 विचरन् (for निषण्ण:). M1 नग- (for शैल-).]

—°) T1 गुहास; G1 गिरिं; Ms.9 गणांस; Cg.k.t as in text (for गुणांस). Ms बहुन्भागांश (for गुणांस्तत्र). % Cg: गुणान्भोगाईधर्मान्।; Ck.t: गुणान्केलासपर्वतीय-सक्छकामभोगाईधर्मान्. % — Ms om. from 2 up to the prior half of l. I of 521*. —) D10.11 T1 G2.8 -पार्पः, G1 -हासोप-; K (ed.) -पाद्यु- (for -पादोप-). T1-शोमिताः; G1 °तं; Ms °ते (for -शोमितान्). — For 2° , \$ Ñ V1.8 B1.8.4 D1-5.8.9.18 T4 subst.;

स ददर्श गुणांस्तत्र चन्द्रपादोपशोभितान् ॥ २ कर्णिकारवनैर्दिव्यैः कदम्बगहनैस्तथा । पबिनीभिश्र फुछाभिर्मन्दाकिन्या जलैरपि ॥ ३

520* अपर्यत्सुबहूनभावान्प्रदोपे विमले गिरौ।

[V_8 विमलान् (for सुबहून्). \tilde{N}_1 भागान् (for भावान्). \tilde{N}_2 स च तत्रस्थ:; $B_{1.3.4}$ गग(B_4 नंद)नं तत्र; D_9 तु प्रसुप्ते च (for सुबहूनभावान्). \hat{S} D_8 विमलेंबरे; \tilde{N}_2 समये गिरौ (for विमलें गिरौ).]

-Thereafter, D12 cont. l. 2 only of 524*.

3 D12 Ms om. 3 (for Ms, cf. v.l. 2). -) S2 कर्णिकारें र . De.7.10.11 Ta M10 दीस: (for दिन्यै:). Ñ1 -वनो हेशे; \tilde{N}_2 -वनं दिव्यं; $V_{1.3}$ T_8 -वने दिव्ये (for -वनैर्दिव्यै:). -- b) Ñ1 V1.8 T3 -महने; Ñ2 -महनं; D6 -बहुलैस्; D7.10.11 Ma.s.10 -बकुलैस्; Ta -कमलैस्; Ms -गणनैस्; Cg as in text (for -गहनैस्). Ñ1 तदा. —°) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D2.3.5.8.9 Ts सरिदिश्व; D1.4 सपद्माभिर (for च फुल्लाभिर्). % Cv: पद्मिनीभिरिति । सुरस्त्रीणा(सरसीना ?)सुपलक्षण-मेतत्। न हि केवला पश्चिनी चन्द्रोद्ये विकसति।; Ck: फुलाभिः पद्मिनीभिश्चेति। सरस्यः पद्मिन्यः। तासां फुछत्वं तत्काल-विकासोचितकल्हारकैरवेन्दीवरादिभिः) ; Ct : पश्चिन्यः सरांसि तासां फुलुत्वं तत्कालोचितविकासवत्कल्हारादिभिबीध्यम्. 🕾 — d) G M1.2.4.6.9.10 संदाकिनि- (for मनदाकिन्या). S N V1.3 B1.3.4 D1-5.5.9 T3.4 संदाकिन्यादिभिर्श्वतै:(Ñ2 D2 °तं; V1.3 B1 D3 T3.4 °a; D9 °a:).—After 3, S N V1 B1.3.4 D1-5.8.9 read 524*. -After 3, V3 D6.7.10.11 S (Ms after 2° owing to om.) ins.:

521* चम्यकातोकपुंतागमन्दारतस्भिस्तथा।
चृतपाटललोधेश्च प्रियङ्ग्वर्जुनकेतकैः।
ब्रारम्बधतमालेश्च प्रियालबकुलेरिप।
प्तरन्येश्च तस्भिरुद्धासितवनान्तरे।
किंतरा मद्नेनार्ता रक्ता मधुरकण्ठिनः।
समं संप्रजगुर्गेयं मनस्तुष्टिविवर्धनम्।
विद्याधरा मद्शीना मदरक्तान्तलोचनाः।
योषिद्धिः सह संकान्ताश्चिकीडुर्जह्युश्च ह।

[5]

[Ms om. the prior half of l. I (cf. v.l. 2).
—(l. 2) Ts बकुलेश्चत- (for बूतपाटल-). —K(ed.) reads
l. 3 twice (second time in marg.). —(l. 3) Vs
कंकोलेश्च; G2 सालस्तालेस; M2.4.6-9 तगरेश; M5 सालताल-;
K (ed.) (second time) आरग्वधेस (for आरग्वभ-). D6.7
धरंगैनिरि(D7 °ले)केरेश; D10.11 T4 M10 K (ed.; first
time) तगरे(T4 सुगते)निरि(D11 M10 °ले)केरे(K [ed.]
°ले)श्च; Ts खन्रैरेनिरिकेलेश (for the prior half). V2 प्रियंग्र-;
M6 प्रियालर (for प्रियाल-). V3 तथा (for अप). D6.7.10.11

वण्टानामिव संनादः शुश्रुवे मधुरस्वनः । अप्तरोगणसंघानां गायतां धनदालये ॥ ४ पुष्पवर्षाणि मुञ्चन्तो नगाः पवनताडिताः । शैलं तं वासयन्तीव मधुमाधवगन्धिनः ॥ ५ मधुपुष्परजः पृक्तं गन्धमादाय पुष्कलम् । प्रववौ वर्धयन्कामं रावणस्य सुखोडनिलः ॥ ६

Тз.4 М10 К (ed.; first time) -पनसैस्तथा. — (1.4) D6 चूतेर् (for एतेर्). М5 चान्येश्च (for अन्येश्च). Т4 М1 बहुमिर् (for तरुभिर्). V3 बहुभिश्च मनोहरे: (for the post. half). — (1.5) V3 मदगंभीरा: (for मदनेनातां). М1.5 -काणित:; Сд.к.t as above (for -काण्ठन:). V3 कमलोत्फुळलोचना: (for the post. half). 爰 Сд.t: मधुरकण्ठिन: मधुरकण्ठस्वनय: 1; so also Ск. 爰 — V3 от. 1.6-7. — (1.6) Сл नित्यं; Сд.к.t as above (for समं). М6 -जहुर् (for -जगुर्). D7.10.11 यत्र (for गेयं). — (1.7) Св मदछीवा; М3 मधुशीवा. — (1.8) V3 कांक्षद्विश्च; Т4 संभ्रांताश्च; М6 ते कांताश्च (for संक्षान्ताश्च). D6 बहुशश्; С2 М6 जहसुश्च (for जहुपुश्च). D6.7.10.11 Тз.4 वै; М10 ते (for ह). Тл.2 Сл.3 М5 तत्र पर्वते; М1 जहुष्ठश्च ह (sic) (for जहुपुश्च ह). V3 चित्रीवद्विश्च सर्वेश: (sic) (for the post. half).]

4 Before 4, V3 reads 524*. — a) Ñ2 B1.3 संहाद:; M10 नादस्तु (for संनाद:). — b) B4 T1.2 G3 श्र्यते (for ग्रुथुचे). Ś Ñ1 V1:3 D2-5.8.9.12 T3 मधुर: पट्ट:; D1 मधुरो चहु:; D2 स मधु: पट्ट:; M4.7-10 मधुरस्वर:(M10 °नं) (for मधुरस्वन:). —For 4°d, Ś V1.3 D1-5.8.9.12 subst.:

522* गायन्तीनामप्तरसां शब्देनापुरयन्गिरिम् ।

[G (ed.) नृत्यंतीनां (for अप्सरसां). D2.3.5 [आ]पूरयद्; D9 [आ]पूरितं (for °रयन्). V1.3 D1.4 धनदोपासिते(V1 D1.4 °अये) गिरां (for the post. half).];

while N B1.3.4 subst. for 4°d:

523* गायतामुपनृत्यानां गन्धर्वाप्तरसां प्रभो । [Ñ1 नृत्यतां चैव (for उपनृत्यानां). Ñ1 गिरौ (for प्रभो).]

5 °) Vs lacuna for पुष्पवर्षाणि. S Ñ1 V1.3 D1-5.8.

*3.12 वर्षतो (Ñ1 V1.3 °ति; D1.4 °ते) (for मुझन्तो), Ñ2
B1.8.4 वनृषु: पुष्पवर्षाणि. —) D6 नक्तं (for नगा:). Ñ3
B1.8.4 - चूर्णिता: (for -ताहिता:). —) D8 ते; Т3 तु (for ते). V3 ते शैलं (by transp.). M6 शैलांत. Т3.4 वासयंतो; Ck.t as in text (for वासयन्ति). D1.4.5 च; Т3.4 वै (for [इ]व). Ñ2 B1.8.4 G(ed.) वासयंतोथ ते शैलं (B4 शैलं ते; G[ed.] शैलं तं). —) V2 M6 मधुवाससु- (for मधु-माधव-). V1 -गंधिनं; M2 -गंधिभि:. B2 माधवमधुगंधिनः (unmetric). अ Cv: मधुमाधवगन्थिनः, मधुगन्धिनो माधव-गन्धिनश्च। माधवं माधवं साध्वीकं तवा शकराप्रकृतिकम्। मधु शाकरो

गेयात्पुष्पसमृद्ध्या च शैत्याद्वायोर्गुणैर्गिरेः । प्रश्वतायां रजन्यां च चन्द्रस्थोदयनेन च ॥ ७ रावणः सुमहावीर्यः कामबाणवर्धं गतः । विनिश्वस्य विनिश्वस्य चित्रिश्वस्य चित्रस्थितः । ८ सर्वाप्तरोवरा रम्भा पूर्णचन्द्रनिभानना ॥ ९

G. 7. 34. 10 B. 7. 26. 14 L. 7. 32. 10

माधवो खिया 'मिति वेजयन्ती ।; Cg: मधुमाधवगिन्धनः नित्यमेव मधुमाधवाभ्यां चैत्रवेशालाभ्यां वसन्तमासाभ्यां गिन्धनः तत्कृतपुष्पगन्धा इत्यर्थः ।; Ck: मधुमाधवगिन्धनः नित्यमेव त्क्तिहमासमयवसन्तसर्वपुष्पसुगिन्धनः ।; Ct: मधुमाधवगिन्धने वसन्तीयसर्वपुष्पसुगिन्धनः । %

6 D12 om. 6; Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9 om. 6^{a6}.
—^a) M6 मृहु: (for मधु-). —^a) G2 M1 प्रययो (for प्रववो).
—^d) T3 M1.3.9 सुखानिङ: (for सुखोऽनिङ:). —For 6^{ad},
Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9 subst. and read after 3 (V3 subst. and reads before 4); D12 cont. l. 2 only after 520* (owing to om.):

524* प्रववी सुसुखो वायुः पुष्पगन्धवहस्तथा। तस्मिन्गिरवरे रम्ये चन्द्रपारोपशोमिते।

[Ds om. l. r. —(l. r) Ñ2 B1.3.4 च (for सु-). D5 पुण्य- (for पुष्प-). Ñ2 B1.3.4 दुचि: (for तथा).]

7 °) Ś Ñ² B1.3.4 D1.2.4 8.0 स तु; ѹ V1.3 तत्र; D3.5 तेषां; D12 मधु- (for नेयात्). Ts पुष्पवृष्टि- (for नेयात्पुडप-). V3 -समृद्धं. ڲ moth-eaten; D1.4 वै; T3 [अ]थ (for च). — °) D6.7.10.11 T4 M10 गिरेगुणाट्; T1.2 M1.6 गिरेगुणै: (by transp.); G² गुणाहिरे:; M3 गुणादृषि (for गुणीगेरे:). Ś Ñ¹ V1.3 D1-5.8.9.12 Ts वातस्य (ڲ moth-eaten) दिशितस्य च; Ѳ B1.3.4 दिशितस्या-निरुश्य च. — °) D6 प्रव्यक्तायां; M6 प्रवृत्तया (for प्रवृत्तायां). Ñ B1.3.4 T² G² तु (for च). M6 रजन्या च. — «) L (ed.) तु (for च). Ñ B1.3.4 D1.4 [उ]द्यनं प्रति (for °नेन च).

8 *) \$5 D1.6.7,10.11 T G1.3 M1-5.6.8.8 स; V8 M10 तु (for सु-). Ñ2 B8.4 महातेजा: (for °वीयै:). — 6) Ñ V1.3 B1.5.4 -मोह-; D1.4 -लोभ-; G1-पास- (for -बाण-). M4.5.7 -प्रपीडित: (for -वशंगत:). D6.7.10.11 कामस्य वश-मागत:. — °) \$ Ñ V1.3 B1.5.4 D1.4.8.9 विनि:श्वस्य विनि:श्वस्य (\$2 moth-eaten; V3 च चंद्रं च). — 6) T1.8 G3 M1.2.4.9 अवेक्ष्य च; M5 उद्धात (for अवेक्षत). \$ Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.12 चंद्रं (V3 मुहुर्) मुहुर् (\$2 moth-eaten) दे (D8 °रवे) क्षत.

9 ") Ñ2 B1.8.4 राम; M1 तात (for तत्र). —) D1.8.4 -तंध-; M2 -[उ]त्सव- (for -पुड्प-). Ñ2 B1.2.6 दिव्यमाल्या(B4 "तंधा) तुलेपना; D6.7.10.11 T1-8 G M1-8.

G. 7. 34. 11 B. 7. 26. 17 L. 7. 32. 11

कृतैर्विशेषकैराद्रैंः पडर्तुकृसुमोत्सवैः । नीलं सतोयमेघामं वस्त्रं समवगुण्ठिता ॥ १०

7.9.10 दिन्या(G2 सर्वा)भरणभूषिता. —V1 om. 9° ... - °)
M10 तत्र (for सर्व-), G1.8 M2 -[अ] प्सर- (for -[अ]प्सरी-), - - ') Ś Ñ V3 B1.5.4 D1-5.8.9.12 T4 गच्छंती तेन
लक्षिता. —After 9, V3 D3.5-7.10.11 T1-3 G M ins.:

525* दिव्यचन्दनिलसाङ्गी मन्दारकृतमूर्धजा।
रतोरसवकृता रम्मा दिव्यपुष्पिनभूषिता।
चक्षुमैनोहरं पीनं मेखलादामभूषितम्।
समुद्रहन्ती जवनं रतिश्राभृतमुत्तमम्।

[(1. 1) Ds M6 -दिव्यांगी; Ms -लिसा च (for -लिसाक्षी). G1 मंथरा; Cv.g.k.t as above (for मन्दार-). —(1. 2) Vs वन-; Ds ऋत्-; Dь-7.10.11 Ts दिव्य- (for रत-). Мь -क्षमा (for -कृता). М₂ दिव्या (for दिव्य-). М₄.७ -[उ] रसविन-; Мв -मूषण-; Cv as above (for -पुष्पवि-). М₁ दिव्यामरण-मूषिता; Мь दिव्यांवरधरा शुभा; K(ed.) पूर्णचंद्रनिभानना (for the post. half). —(1. 3) М₂.ѕ.७ मनोरमं (for °द्दरं). Vs Т₂ М₁ रफीतं (for पीनं). G₁ Мь -शोमितं (for -भूषितम्). —(1. 4) Т₁ G₁ Мѕ -शावृत्तम् (for -पामृत्तम्). Vs रतिप्राभृति चोत्तमं; Тѕ गच्छंती तेन लिस्ता (for the post. half). ※ Cv: रतिप्राभृतकं प्राभृतमुपदा ।; Сg: रतिप्राभृतं रत्युपदाभृतम्, रतिवर्धकः मिल्यर्थ: ।; so also Ck.t. %

10 Śə moth-eaten from बि in "up to मो in ".—")

Ta Ga विशेषणेर्; Cg.t as in text (for कर्). Śī.s Ds

हुँछै:; Bī गात्रे:; Bɔ.a वेशे:; Dɔ Ta साँदे:; Dɔ संघै:;

Dɪa पछै:; Ms रम्पै:; Ms आधै: (for आहैं:). இ Cg:

विशेषकरलङ्कारिरित्यर्थ: I; Ct: विशेषकेईरिचन्दनादिकित्यतै:

क्ष्मोलादिषु चित्रकें:. %— b) Śī.s Ñ Vī.s Bī.s.a Dī-5.7—

9.12 Ts.a Gī.a Ms-10 सर्वर्तु-(Ds क्र); Cv.g.k.t as in

text (for षडर्तु-). Ś Ñ Vā Bī.s.a Dā.s.9.12 Me -[उ]ज्वलै:;

Vī Dī.s-5 Ts.a -[उ]ज्वला; Dō Ma.10 -[उ]रकरें:; D7.10.11

Tī.a G Mā Cg.k.t -[उ]द्वते:; Mā -[उ]त्तमें: (for -[उ]
स्मवै:). % Cv: षडर्नुकुसुमोरसवै: षडर्नुकुसुमानां इर्ज्ञारे: I;

Cg: षडर्नुकुसुमोद्भवेंरित्यर्थ: I ऋकारस्य गुणश्लान्दसः I; so

also Ck.t. %—After 10 b, Ñ Bī.s.a ins.:

526* बिश्रती कान्तिमदृषं कान्ति ग्रितिमति श्रियम्।

[\tilde{N}_1 -कांतिम् (for -युतिम्). \tilde{N}_2 कांतियुतिसमात्रयं; G (ed.) कांता कांतिमती क्षियं (for the post. half).]; while Ds-7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 ins. after $10^{a\delta}$:

527* सभावन्यतमेव श्रीः कान्तिद्युतिमतिश्रियाम् ।

[T1 Ma.s ही:; G2 की (for श्री:). G Ma.s.s -श्रिया; Ma -हिया (for -श्रियाम्). D5-7.10.11 M10 कांतिश्रीशुतिकीर्तिभिः (for the post. half). & Cg: श्रीकान्तिशुतिमतिहियां देवकी-

यस्या वक्त्रं शशिनिमं भुवौ चापनिमे शुमे । ऊरू करिकराकारौ करौ पछवकोमलौ । सैन्यमध्येन गच्छन्ती रावणेनोपलक्षिता ॥ ११

विशेषाणामन्यतमेव स्थिता ।; Сः: कान्त्या प्रस्ववयवशोभारूपसौन्दर्येण श्रियाभरणसंपदा ग्रुत्या लावण्येन कीर्त्या च । अन्यतमा स्वार्थे तमः। अन्या श्रीरिव लक्ष्मीरिव वभावित्यर्थः. %]

—°) T1.2 G3 -मेघाम- (for -मेघामं). Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D1-5.8.9.12 T3.4 नीछतोयदसंकाशै:(Ñ B1.3.4 °वर्णेन; V1.3 D1-5 T3.4 °संकाशं [D1.4 °शा]); M6 नीछिनमेछतोयामं. — 4) Ś V3 D1.8.9.12 वस्त्रे:; D5 वास:; M6 वक्त्रं (for वस्त्रं). V3 G1 -[अ]मि- (for -[अ]च-). T3.4 G2 M1.2.4.6.7.9.10 -कुंटिता; G1 M3 -कुंटितं; M8 -गुंटयत् (for -गुण्टिता). Ñ B1.8.4 सा पटेनावगुंटिता; T1.2 G3 -वस्त्रेणेवावकुंटिता; M5 कौशेयं परिवेष्ट्य सा. % Cg.k.t: समवकु (Ct °गु)ण्टिता प्रावृतवती. % —After 10, D3 ins.:

528* काञ्चीभूषणशब्देन भूषणोनिमश्रितेन च। वित्रासयन्ती पतगानमृगानपि च भामिनी।

11 ") Ñ1 V1.3 T3.4 तस्या (for यस्या). D4 G2 वस्त्रं. \tilde{N}_2 $B_{1,3,4}$ वक्त्रं यस्याः (by transp.); G (ed.) वक्त्रमस्याः (for यस्या वक्त्रं). Ñ2 B3.4 -प्रख्यं (for -निभं). D4 तथा कृष्णं (for शशिनिसं). —) T1.2 G1.3 M7 चाप(T1 Gs M7 °a)नते; M4 चाप्यायते (for चापनिसे). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Ts गात्रं(Ñ1 वपुत्र्) चामीकरप्रभं; Ñ2 B1.3.4 मध्यं चापि (B1 चाप; B3 बाण) छतोपमं; T4 विशाले जङजेक्षणे; Me गात्रं चावनतोत्तमं. —) S D1.4.8.12 कुचौ (S2 motheaten) (for ऊरू), \$1.3 V1 D1-5,8.9.12 T3.4 -करोद्गी (for -कराकारों). \$2 * * * रोदमों (moth-eaten) (for करिकराकारों). Vs सुवर्णनिकराकारों. — 4) Me इस्तों; M10 पाणी (for करों). Vi परम-; B3 उत्पल्ल-; D12 पद्मसु-; L (ed.) कमल- (for पहन-). Ñ1 V3 कोमलपछत्री (by transp.) (for पह्नवकोमली). —After 11°4, S Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 T3.4 ins.; while M6 ins. l. 5 only after 11°4:

529* बज्रमध्योपमं मध्यं श्रोणी पुलिनविस्तृता । पादौ फुल्लारविन्दाभौ स्वज्जुलीतललक्षणो । स्ते बीणा गतौ हंसी कुन्दपुष्पनिभा द्विजाः। इत्येषा सुपमा स्त्रीणां स्वर्गे च वरवर्णिनी। दितीया श्रीरिवोदमा श्रीरिवोदमगामिनी।

[(1.1) Тэ.4 वेदि- (for वज्र-). Ñ1 वीर (sic); Vs corrupt; Ds (m.) वज्रं (for मध्यं). B4 गात्रं वामीकरप्रख्यं; D5-धनस्तनी वज्रमध्या (for the prior half). V1 परम-; B4 D5-विपुळ- (for पुळिन-).—(1.2) S2.8 पदी (for पादी). Ñ1 Тз.4 रस्त-; Vs D1.2.4.5 न्युब्ज-; B4 अपि (for पुळ-). D12 च (for सु-). Тз.4 -शुभ- (for -तळ-). Ñ1 -छक्षिणी; D2.8 -ळक्ष्मणी (for -ळक्षणी). B4 अंगुळी शुभळक्षणा तां सम्रत्थाय रक्षेन्द्रः कामवाणवलार्दितः । करे गृहीत्वा गच्छन्तीं स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ १२ क गच्छिस वरारोहे कां सिद्धिं भजसे स्वयम् । कस्याभ्युदयकालोऽयं यस्त्वां सम्रुपभोक्ष्यते ॥ १३ तवाननरसस्याद्य पद्योत्पलसुगन्धिनः ।

(for the post. half).—(1. 3) V3 खरे (for रुते). D5 सततं च (for रुते वीणा). D5 -समा (for निभा).—(1. 4) V1 सकामा; V3 D1.2-5 T3.4 इह(T4 °दं) या(D1.4 हि); B4 ईह्या (for इत्येषा). V1 B4 D2.5 T3.4 [अ]नु(D2 [अ]ध्यु; T3.4 [अ]र्यु)पमा; D1.4 [अ]नुत्तमा (for धुपमा). G (ed.) ईट्शाध्युत्तमलीणां (for the prior half). S D2.5.8.12 खर्गप; V3 खर्गेषु; T3.4 खर्गथ (for स्वगं च). S V1 D8.12 व्यणिनां (for विणिनी).—(1. 5) D5 M6 [आ]भाति (for [उ]दमा). V3 lacuna for second श्रीर्वो. D1-5.9 T3 हीर् (for second श्रीर्). T4 कांतिश्रीखुतिन्ति।तिभिः; M6 साध्यी हीमत्त्रया च सा (for the post. half).—For l. 5, Ñ2 B1.3.4 subst.:

529(A)* वभारो श्रीदितीया सा तदा श्रीरिव रूपिणी।

[B3.4 कृता (for तदा). B1 गताभ्रादिव (for तदा श्रीरिव).]

- -e) V3 नेतृ- (for सैन्य-) B3 D2.5.9 -मध्ये च (for -मध्ये न). V3 lacuna for न गच्छंती. Ś N V1 B1.8.4 D1-5. 8.9.12 T3.4 सा रंभा (for गच्छन्ती). -f) B3 गच्छंती तेन (for रावणेनोप-). K (ed.) -बीक्षिता (for न्छक्षिता). Ś N V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 गंगेव (T3.4 बेगेन) स्वरिता यथीं; N_3 B1.4 दीचि गंगेव गच्छती.
- 12 °) B3 समुत्थाप्य; M3 समा*य (for समुत्थाय). Ñ1 पौछस्य:; Ñ2 B1.3.4 D3 T8.4 लंकेशः; V1 राक्षसेंदः (hypm.); V3 तद्रक्षः; D6.7.10.11 T1.2 G M8-10 गच्छंतीं (for रक्षेन्द्रः). M1 तां निरीक्ष्य समुत्थायः— (b) Ñ1 चेग-; B3-राग-; T8.4 चाणे: (for चाण-). V3 -प्रपीडितः; D3.6. 7.10.11 -वशं गतः; T8.4 समाहतः (for चलादितः).— (G1 करेर्; M6 करं (for करे). Ñ B1.3.4 सवीडां; V1.2 D3.5 गच्छंत्या; D6.7.10.11 T1.2 G M4.6.7.8.10 स्कर्तीं; Ct as in text (for गच्छन्तीं).— (G2 ह्यभापतः M6 [5] झवीदिदं; Ct as in text (for उभ्यभापतः). S Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.12 T8.4 वदनं वीह्य सो(D1.4 चा) झवीत्.
- 13 °) V1 महाभागे (for वरारोहे). b) Me क सिदं; Cg.k.t as in text (for कां सिद्धिं). S Ñ1 V1.3 D1-5.8. 9.12 T3.4 रंभे (D1.4 भद्दें) तस्वं (V3 सत्यं; T8 तथ्यं) जवीहि मे; Ñ2 B1.8.4 रंभे त्वं वृहि तस्वत:. b) Ñ3 B1.8.4 [S] य (for Sयं). T1.8 M3.5 कस (for यस). Me -भोइयति. After 13, B4 reads 17.
- 14 Ñ2 B1.8 om. 14-16.) D6.7.20.11 स्वदानन-. D2 G1 M1.5.6 [अ]स्य (for [अ]स्य).) D8 -मुगंधिसि:.

सुघामृतरमस्येव कोड्य तुर्गा गणिष्यति ॥ १४ खर्णकुम्मनिमी पीनी क्यमी मीक निम्नत्री । कस्योरखळमंस्पर्ञ दाम्यतम्ते कुचाविमी ॥ १५ सुवर्णचक्रप्रतिमं खर्णदामचितं पृश् । अध्यारोक्ष्यति कम्तेऽय स्वर्ग जधनरूपिणम् ॥ १९

B. 9. 34; 6 B. 9. 26, 24 L. 4. 46, 40

—°) Ts सिर्धाः; Ms मूत्राः; Ms पीर्धा (for स्थाः). Tr Gs Ms [इ]इ (for [इ]इ). अ Gg: स्थाप्नापस्थव अम्तादम्तासस्येवेलक्षे:। वृक्षियोगे पक्षी. अ—^d) Ms तृष्यन (for तृक्षि).—For 14, S Ñ; Vi.s Bs Di.s.s.s.s.s.s.s. Ts.s subst.; while Ds Ms ins. after 14:

530* क इदं पूर्णसन्द्राभं निस्तयोपलक्षणम् । मुखामृतं पास्पति ते ह्यमृतं देवराडिव।

[(1.1) Š Ds पत्रेदं, Vs नव्नं, Bs कस्यायं; Ds.s.13 य इदं (for क इदं). Ds -चंद्रामे. Vs lacuna for निष्वको. Vu -[च]पलक्षणे; Vs D1.3-5 Ts Ms -[च]रमलेखणं, Ts -[च]रम-नेक्षणं (for -[च]पलक्षणम्). Ds निवायोत्पललक्षणं (sic) (for the post. half). —(1.2) Š D1.3.4.5.8.18 पास्यते. Š Ds.13 को; D1.4 वा; Ds [5] थ (for ते). Ñ1 खन्छिनं; Ds (with hiatus) अमृतं; Ds पीय्पं (for खम्नं).]

16 Ña B1.s.4 om. 16 (for Ña B1.s, cf. v.l. 14).

— Ms सुवक- (for सुवर्ण-). Ms.a -चंद्र- (for -चक्र-).

— Ms - [आ] लिकं (for -चितं). Та स्वणेदासा परिष्कृतं (cf. the post. half of 531*). — For 16°6, S Ñ1 V1.a D1-5.8.9.12 Ta subst.:

531* स्वर्णचक्रप्रतीकाशं स्वर्णदासा परिष्कृतम् ।

[V1 पूर्णवंद- (for स्वर्णवक-). Vs D1.4 -दाम- (for -दाम्ना). S3 D8 परिस्थितं.]

_°) T3 अध्यारोहति. Ś D2.8.9.12 अध्यारोहयते कस्ते; Ñ1 V1.8 D1.8-5 T4 अध्या(T4 °िव) रोहिष्यते(D1.4 °ित) कस्ते. __*) Ś Ñ1 V1.3 D6.8.9.12 जधनं स्वर्ण-; D2.6.7.10.11 M10

[175]

G. 7. 34. 18 B. 7. 26. 25 L. 7. 32. 21 महिशिष्टः पुमान्कोऽन्यः शको विष्णुरथाश्विनौ ।
मामतीत्य हि यस्य त्वं यासि भीरु न शोभनम् ॥ १७
विश्रम त्वं पृथुश्रोणि शिलातलिमदं शुभम् ।
त्रैलोक्ये यः प्रभुश्चेव तुल्यो मम न विद्यते ॥ १८
तदेष प्राञ्जलिः प्रह्वो याचते त्वां दशाननः ।
यः प्रभुश्चापि भर्ता च त्रैलोक्यस्य भजस्व माम् ॥ १९

जधनं स्वर्ग- (by transp.) (for स्वर्ग जधन-). Т अब जधनं चरवणिने. क्ष Ct: स्वर्गरूपिणं स्वरंगे निरतिशयसुखं तस्य रूपं यस्यास्ति। निरतिशयसुखंहनुभूतमित्यथः. क्ष

17 B4 reads 17 after 13.—") Ñ1 D2.5 T4 [S]यम; V1 D6.7.10.11 T1-3 G3 M1.8.6.6.7.10 [S]य; D1.4 [S]सो (for Sनय:). D3 नान्य (for को Sनय:). Ñ2 B1.8.4 महिशिष्टतर: कोन्य (B1 °च).—) Ñ2 B1.8.4 इंद्रो (for काक्षो). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 इंद्रो (V3 काको)- मिर्च (Ñ1 °थ व; D5 T3.4 वा व)क्लो यम: (V3 D1.3.5.8 °णोपम:).—D1.4 om. 17°—18°.—°) D5 यम् (for माम्). Ś Ñ1 V1.8 D2.8.5.8.9 तु; D12 [प]व; T3.4 च (for हि). Ś D8 कस्य; Ñ1 D10.11 यद्य; V3 D6.7 T3 M10 यं च (V3 मा [sic]); T4 यस्वं; M8 यस्मात् (for यस्य). T4 च (for ह्वं).— d) M6 याता (for यासि). D6 शोभसे (for शोभनम्). Ś Ñ1 V1.8 D2.8.5.8.9.12 T3.4 गच्छसीं(Ś3 D3 °च्छंतीं)- इनिभानने.—For 17°d, Ñ2 B1.8.4 subst.:

532* गच्छिस त्वमतिकस्य यन्मां तत्ते न शोधनम्।

18 D1.4 om. 18^{ab} (cf. v.l. 17).—^a) Ś B4 D8.12 विश्राम्यतु(B4 °म्यता; D12 °म्य स्वं); Ñ2 B1.3 विश्रम्यता; D2 निशाम्य त्वं (sic); D2.5 T1.2 G3 M3.10 विश्रमस्व (for विश्रम त्वं). Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D2.5.8.9.12 T3.4 वरारोहे; D3 विश्रालक्षि (for प्रथुश्रीण).—^b) Ś D8.12 -तटम् (for तल्लम्).—G2 om. 18°-20°.—°) M8 यस्य प्रक्षस; Cv as in text (for य: प्रमुश्चेव).—^d) D6.7.10.11 मदन्यो नैव; Cv as in text (for तुल्यो मम न). % Cv: त्रेलोक्ये मम तुल्यो य: प्रमु: स च न विद्यते. %—For 18°d, Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

533* त्रिषु लोकेषु न इस्ति यो मे तुल्यवलो भवेत्।

[D2.12 कालेषु (for लोकेषु). V3 न द्यात्र; D12 न द्यास्ते; T3.4 नान्योस्ति (for न द्यास्ति). B1 मनुस्यः; B3.4 ने तुल्यः; D5 मे प्रति-(for मे तुल्य-). Ñ2 -पराक्रमः; B1.8.4 पराक्रमे (for -बलो भवेद). T3 यो मे तुल्यो भवेदिति (for the post. half).

19 Ga om. 19 (cf. v.l. 18).—") M1.5 स (for तद्). V1.3 B1 D6.7.10.11 एवं; G1 एतत्; G (ed.) एव (for एव). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 भूखा (for प्रद्धो).—") D1.6 याचे खां वे (for याचते खां).—") Ñ2 B1.3.4 सं(for first च). Ś D2.8.12 [ए]व भर्ता; Ñ V1 B1.3.4 D8.5 विभक्ता; V3 निहंता; D1.6 T3.6 M3 विभोक्ता; T1.2 विकर्ता;

एवमुक्तात्रवीद्रम्भा वेपमाना कृताञ्जिलः । प्रसीद नाहसे वक्तुमीदृशं त्वं हि मे गुरुः ॥ २० अन्येभ्योऽपि त्वया रक्ष्या प्रामुयां धर्षणं यदि । धर्मतश्र सुपा तेऽहं तत्त्वमेतद्ववीमि ते ॥ २१ अत्रवीत्तां दशग्रीवश्ररणाधोम्रखीं स्थिताम् । सुतस्य यदि मे भार्या ततस्त्वं मे सुपा भवेः ॥ २२

G1.3 M1.4.5.7 वि(G1[अ]प)हर्ता; M6 विधाता (for [अ]पि भर्ता). D6.7.10.11 Ct भर्तुर्भ (D6 हर्ता भ)र्ता विधाता च; 🗓 D6 प्रभुश्चेव च भर्ता च. 🛠 Ct: त्रेंटोक्यस्य भर्तुरपि भर्ता विधाता च। तं मां भजस्वेत्यर्थः. 🍪

20 G2 om. 20^{ab} (cf. v.l. 18). —) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 तु सा (for [अ] अचीद्). — b) B1.3.4 [अ] अचीद् च: (for कृताञ्चिः). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 चेपंती प्रांजिले: स्थिता(Ñ1 V1.3 D3 T4 °िलेर्जूबं; D1.4 °िलेर्ज्यात्). — D3 om. 20° – 21. B1.3.4 om. 20° – 21^b. D11 reads 20° in marg. — For 20° d, Ś Ñ V1.3 D1.2. 4.5.8.9.12 subst.:

534* अनवीनाईसे राजन्याचितुं त्वं गुरुहिं मे ।

[\tilde{N} याचितं; V_1 श्रावितुं (for याचितुं). $D_{1.4}$ श्रशुरो (hypm.) (for गुरुर्). V_3 हि गुरुर्मम (for त्वं गुरुहिं मे).]

21 D3 om. 21; B1.3.4 om. 21^{ab} (for both, cf. v.l. 20). D9 repeats 21 (both times abandod transp.) after 24. Ś Ñ V1.3 D1.2.4.5.8.12 transp. ab and ad.—a) D12 [S]हिम; M2.7 हि; Ck.t as in text (for Sष).—b) T4 G1.3 M10 धर्षणा; Ct धर्षणं (as in text). T1.2 G3 M2.4.6—10 यत:; G2 प्रति; Ck.t as in text (for यदि). Ś Ñ V1.3 D1.2.4.5.8.9 (both times).12 नाहेंसे वक्तमीटशं.—After 21^{ab} (transp.), V1 ins.; D3 ins. after 23^{ab}:

535* ततोऽत्रवीद्रावणस्तां मत्पुत्रः कः प्रियं तक।

[Ds शियस्.]

-Thereafter, V₁ D₃ (followed by 539*) cont. 538*.

—°) D6.7.10.11 T3.6 M10 तद्धमंत: (for धमंतश्च). M1 देव (for तेऽहं). Ś Ñ V1.3 B1.3.6 D1.2.4.5.8.9 (both times).13 G (ed.) खुषाहं तव राजेंद्र (Ñ2 रक्षेंद्र; V1 राक्षसेंद्र [hypm.]; B1.3.6 मा मैवं; G [ed.] मा चैवं). — °) Ñ3 D5 M2.8 सत्यम्; D9 (second time) T3 तथ्यम् (for तत्त्वम्). D6.7.10.11 T3 M10 एव (for एतद्). M1 धमंतश्च (for तत्त्वमेतद्). Ñ2 [अ]हं; G2 च (for ते). B1.3.6 भाषिष्ठास्त्वं हि मे गुरु:

22 °) V1.3 D6.7.10.11 S (except M6) अथाववीद् (for अवशीतां). Ñ1 ततोव्रवीदावणस्तां. —After 22°6, D6.7.10.11 S (except M6) ins.:

बाहिमित्येव सा रम्भा प्राह रावणमुत्तरम्। धर्मतस्ते सुतस्याहं भार्या राक्षसपुंगव ॥ २३ पुत्रः प्रियतरः प्राणभातिर्वेशवणस्य ते। ख्यातो यिख्नषु लोकेषु नलक्ष्वर इत्यसौ ॥ २४ धर्मतो यो भवेद्दिप्रः क्षत्रियो वीर्यतो भवेत्। कोधाद्यश्च भवेदिग्रः क्षान्त्या च वसुधासमः ॥ २५

536* रोमहर्षमनुप्राप्तां दृष्टमात्रेण तां तदा ।

[T1.2 G3 M3-प्राप्त: (for -प्राप्तां). T1.2 G2.3 M1-2.5.10 रपृष्ट- (for दृष्ट-). T3 G1 तथा (for तदा).]

— V1 om. 22°-23°. — °) Ś Ñ1 V3 D3.6.8.2.12 इस्पः D1.2.4 M4 कि हवं (for यदि). Ñ1 D1.8-5 M6 भाषां में (by transp.). — °) Ś Ñ1 D1-5.8.0.12 येन हवं: M8 तस्वना (for ततस्वं). Ś V3 D2.3.8.0.12 मन्ः; D6.7.10.11 हि (for में). Ś D1-5.8.12 स्तुपापसराः; D9 स्तुपायसे; Т2 M8.9 स्तुपा भवेत् (for स्तुपा भवेः). М6 स्तुपा भविस में यतः. — For 22, Ñ2 B1.8.6 subst.:

537* प्रमुक्ती राक्षसेन्द्रः प्रत्युवाच शुभाननाम् । किं व्वं सुतस्य में भाषी येन स्वं भवशि खुपा ।

[(1.2) B1 4 (for second 24).]

—After 22, Ś Ñi Da.s s.i2 ins.; Vi Da cont. after 535*:

538* हुन्द्रजिस्वतिकायो वा यो वान्यः स निगचनाम्।

[Das बा (for तु). S om. (subm.); Vi Das च (for second बा). Ñi Vi Das विनेचता.]

-La further cont. :

535* अधाववीरमधीव रस्ता चार्चामुखी खिना ।

23 Vs om. 23^{ab} (cf. v.l. 22), — 6 Ñ Vs B. s.s. D2.s.s.s.s.s Ms Å (for आ). D1.s बानमंत्रीयमं (for बार्डामस्थय का). S1.s Ñ) D1.s.s माद्रा Ss Vs D3.s.s.s.s बाद्र (for रक्ष्मा). — 6) Ds Ts.s डम्मी (for उपाक). S Ñ, Vs D1-5.s.s.t क्षां कम्मलाचमा। Ñs B1.s.s परंपुवाय अभावता। Ms वेदीी माद्र संबंध. — After 23^{ab}, Ds ins 535*, 538* and 537*. — 7) Vs स् (for से). Ñi Vs अवर्ष के Ds सुना स्वामी (for सुनस्वार्ट). — 8. Ñi Vs अवर्ष के Ds सुना स्वामी (for सुनस्वार्ट). — 8. Ñi

24 %) में Do hunt: i Mo नता (loi binat:).

— b) Vo Bi का Do i के (lot से): — b) Si.o Do.o.

o.m T Gi [s] भें: So [s] हो Ni [s] भि (loi सत्त).

Vi में: क्यानम् (by transp.); Do.i.io.ii Mio विकासम् (for क्याने यस). — d) No Bi.o.is [ड] में। Do.i.io.ii

[अ]में (for [ज]में): — After 24, Do iepeats 21 (both times 36 and cd traisp:).

तस्यामि कृतमंकता होकपाहमुतस्य वै।
तम्रहिस्य च मे सर्वे विभूषणमिदं कृतम् ॥ २६
यथा तस्य हि नान्यस्य भावो मां प्रति तिग्रति ।
तेन मन्येन मां राजन्येत्कृमहैस्य(रिंट्म ॥ २७
म हि तिग्रीत धर्मान्या सास्यतं सम्यमुनसुकः ।
तन्न विश्नं सुतस्येह कृतुमहीन सुक्ष साम ॥ २८

G. 7. 34. 29 B. 7. 27. 37

25 के, है। १८००-१८०० हो वे अविद्धि है। १८०० है। अवद् (१८०० वेद्यु — १, १८०० है। अवद् हो अवद हो अवद

26 *) Vs qua ('.' न्यम्. .. न्यम्यः क्षितः Da [स नियम् (क्षितः कष्तिः क्षितः कष्तिः कष्तिः

18 \$a moth-enten from " 10 a montical and ver) in " = ") \$1.6 No Vi.6 Discourse double to the site (for fixely). No Si.o.a double it (for the site). No Si.o.a double it (for the site). No Si.o.a double it (for the site). The site of the site of

G. 7. 34. 29 B. 7. 26. 37 L. 7. 32. 33 सद्भिराचिरतं मार्ग गच्छ राक्षसपुंगव ।
माननीयो मया हि त्वं लालनीया तथासि ते ॥ २९
एवं ब्रुवाणां रम्भां तां धर्मार्थसहितं वचः ।
निर्भत्स्य राक्षसो मोहात्प्रतिगृह्य बलाद्वली ।
काममोहाभिसंरब्धो मैथुनायोपचक्रमे ॥ ३०
सा विग्रक्ता ततो रम्भा अष्टमाल्यविभ्षणा ।
गजेन्द्राक्रीडमथिता नदीवाकुलतां गता ॥ ३१

Vs Ds.6.10 Ts तु(Ts न) तस्येह. — 2) N2 V1 B1.3 Dr.6-12 नाहांसि (for अहांसि). Ds सस्वरं (for मुख माम्).

29 ") Vs भाचिरते. Ś Ds.12 पूर्व; Vs मार्ग (for मार्ग).
—G2 om. from व in 29 up to विनीत in l. 1 of 541*.
—") Ś मा * स्यो (moth-eaten) (for माननीयो).
D6.7.10.11 मम (for मया). D6.7.10.11 M6.6 स्वं हि (by transp.). B1.3.4 स्वं मया माननीयो हि. —") V1
B1.3 D6.7.10.11 Ts.4 M6.10 पालनीया. Ñ1 B1.3.4 स्वयाप्यहं; V1 भवाम्यहं; V3 मे नपु ते (corrupt); Ts तवासि ते (for तथास्मि ते).

30 °) \tilde{N}_1 V1 D1-4.9.12 तु (for तां). V3 एवं अवाणं तं सा च. $-^{\delta}$) V3 रंसा तु (for ਬਸਾੰਬੰ-). - For 30° $^{\delta}$, \tilde{N}_2 B1.8.4 subst. :

 540^* एवंप्रकारान्सुबहून्याचमानां तपस्विनीम् । — °) \tilde{N}_2 B1.8.4 चेपमानां तां (for सञ्जसो मोहात्). — \tilde{N}_2 V3 B1.8.4 प्रगृद्ध च (for प्रतिगृद्ध). — For 30^{abcd} , D5-7.10.11 S subst. :

541* एनमुक्ती दराग्रीवः प्रत्युवाच विनीतवत् ।
सुपास्मि यद्वोचस्त्वमेकपत्नीष्वयं क्रमः ।
देवलोकस्थितिरियं सुराणां शाश्वती स्थिता ।
पतिरप्सरसां नास्ति न चैकस्त्रीपरिग्रहः ।
एनमुक्तवा स तां रक्षो निवेदय च होलातले । [5]

[(1. 1) G2 om. up to विनीत (cf. v.l. 29).—(l. 2) M10 खुपैति.—(l. 3) M1.6 -छोके (for -छोक-). M8 रावणं (sic) (for सुराणां). D5-7.10.11 मता; M10 रमृता (for स्थिता).—(l. 4) D5-7 T3 M6 [प]कोरित; T1.2 G3 M1.3.10 [प]कस्य; G1.3 M3.4.5 7-9 [प]कोत्र (for [प]कसी-).—(l. 5) M4.7 तु(for स). D5 दशबीवो (for स तां रक्षो). M6 संनिवेदय. D5 तामास्थिय बलाइडी (for the post. half).]

—) Ds.7.10.11 Ts.4 -भोग- (for -मोह-). Gs Ms [आ]ति-(for [आ]भि-). S Ds.8.8.12 Mr -[आ]भिसंतप्तो; Ñ B1.3.6 -परीताश्मा; Vs Ma -[आ]दिसंतप्तो; Ds -[आ]तिसंछुटथो; Ds.7.10.11 T1.8.4 K(ed.) -[आ]भिसंर(K[ed.] °स)को (for -[आ]भिसंरटथो). —After 30, Ds ins.:

542* अकार्यं तु ततो रक्षः कृतवान्दुष्टचेतनः।

सा वेपमाना लजनती भीता करकृताक्जिलः । नलक्वरमासाद्य पादयोर्निपपात ह ॥ ३२ तद्वस्थां च तां दृष्ट्या महात्मा नलक्वरः । अन्नवीत्किमिदं भद्रे पादयोः पतितासि मे ॥ ३३ सा तु निश्वसमाना च वेपमानाथ साक्जिलः । तस्मै सर्व यथात्थ्यमाख्यातुम्जपनंक्रमे ॥ ३४

31 °) Ñ1 विल्रजा; B3 विरक्ता; D6.7 [अ]पि मुक्ता; M10 तु भुक्ता (for विमुक्ता). Ś D2.8.9.12 भयाद् (for ततो). D6.7 रक्षो- (for रम्भा). — b). M2-विभीषणा. Ś Ñ1 D2.8.9.12 भ्रष्टमाल्यांतरांवरा; V1.3 D1.3-6 M6 भ्रष्टमाल्योत्तरांवरा; V1.3 D1.3-6 M6 भ्रष्टमाल्योत्तरांवरा(V3° शुक्रा). — b) D7-कीडा-; G1.2 M1.2.8-10-कीड-; M3 लीला- (for -[आ]कीड-). — N V1.3 B1.3.4 D1.2.4.5.12 वापी (for नदी). Ñ1 G2 [आ]कुलितां. Ś D3.8.9 वाष्प (D3.9 वापी)च्याकुलतां गता; M7 नलिनीवाकुलीकृता. — After 31, Ñ V3 B1.3.4 D6.7.10.11 S ins.:

543* छिलेतालककेशान्ता करवेपितपछवा । पवनेनावधूतेव लता कुसुमशालिनी ।

32 °) M6 प्र- (for सा). Ñ3 B1.3.4 लज्जया वेपमानाथ.

— b) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-6.8.9.12 रंभा(D6 भीता) कृत-;

T4 रंभा कर- (for भीता कर-). Ñ1 V1 B4 D1-6.9.12 कर(for -कृत-). — G3 om. (hapl.) 32°-34b.— d) D6
पदयोर्. M10 पादोपिर पपात इ. — For 32°d, Ś Ñ V1.8
B1.3 4 D1-5.8.9.12 subst.:

544* पाइयोः पतिता गःवा ततो वैश्रवणात्मजम्।

[B1.8.4 पतिता शिरसा (for पादयो: पतिता). B4 नत्ना. B1.8 तत्र; B4 यत्र; D8 तदा (for ततो).]

33 Gs om. 33 (cf. v.l. 32).—*) Ś B4 D8.9.12 तदा ध्वस्तां (B4 रेमां) (for तदवस्थां). Ś2.3 Ñ1 D1-5.8.9.12 Ts Ms.5.6 तु (for च).—Vs lacuna for od except पतितासि मे.—*) Ś2.5 किं (for मे).

34 Gs om. 34⁴⁸ (cf. v.l. 32).—*) V1 वि-;
D6.7.10.11 वै (for तु), Ś Ñ1 V1.3 D1.4.6-9.12 Ts.4 M9
नि:श्व(D6 T4 M9 निश्वा)समाना. D6.7.10.11 T4 तु; T1.2
M1-8.6.8.9 [अ]श; G2 M10 वै; M7 हि (for च). Ñ2 B1.3.4
सा तु (B3 वि)नि:श्वसती तत्र.—*) Ś D2.8.9.12 च प्रांजलि: ;
Ñ V1.8 B1.2.4 D1.8.4.6.7.10.11 T2-4 G1.2 M3.4.6.6.10 कृतां°;

एष देव दशग्रीवः प्राप्तो गन्तुं त्रिविष्टपम् ।
तेन सैन्यसहायेन निशेह परिणाम्यते ॥ ३५
आयान्ती तेन दृष्टास्मि त्वत्सकाशमरिंदम् ।
गृहीत्वा तेन पृष्टास्मि कस्य त्विमिति रक्षसा ॥ ३६
मया तु सर्व यत्सत्यं तिद्धे तस्मै निवेदितम् ।
काममोहाभिभ्तात्मा नाश्रीपीत्तद्वचो मम ॥ ३७
याच्यमानो मया देव स्नुपा तेऽहमिति प्रभो ।
तत्सर्व पृष्ठतः कृत्वा बठात्तेनास्मि धर्पिता ॥ ३८

Ds T1 Ms.7.8 च सां°. —°) \tilde{N}_2 B1.3.4 तस्य (for तस्मै). \$ D1.2.4.5.8.9.12 तत्र तस्य; V1 Ds T8 तस्य तत्र; V3 साचरत (corrupt) (for तस्मै सर्थ). \tilde{N} V1.3 B1.8.4 D3.9 G2 M5 -यृत्तम्; D1.4-7.10.11 T1.2.4 G1.3 M3.10 -तत्त्वम्; T3 -युक्तस् (for न्वथ्यम्).

- 35 °) Bा एवं (for एष). G (ed.) एव (for देव).
 —6) D1.4 जेतुं (for गन्तुं). —6) Ñ2 V1 B1 D5-7.10.11
 S (except T3) निशेयं; B3.4 नि:शेषं (for निशेह). Ś1.2
 D8 परिणेब्यते; D2.12 G1 परिण≠यते; D6.7.10.11 T1.2 G3
 M1.3 परिणामिता; G (ed.) परिग≠यते. ※ Cg: परिणामिता
 यापितेत्यर्थ:, इहेति शेष: i; so also Ck.t. ≪
- 36 °) Me आयाती. Ñ1 तत्र (for तेन). Me [अ]हं (for [अ]स्म). Ñ1 V1 om. (hapl.) 36°. —°) De.10.11 T G1.3 M1.8 गृहीता (for गृहीस्वा). Ś V3 D1.2. 5.8.12 चिपि; Ñ2 B1.3.4 चैव; D3 [अ]पि *; D4 वापि; D9 चास्मि; D10 [अ]नेन (for तेन). Ñ2 B3.4 पृष्टाहं; B1 स्पृष्टाहं; T3 M8 दृष्टास्म. °) Ms रंस्ये (for कस्य). B1 चेति (for इति). Ñ1 काम्यमिच्छति राक्षसः.
- 37 B1 om. 37^{ab}. a) T1.2 M1.3 सर्व हि (for तु सर्व). M6 transp. सर्व and सत्यं. b) D7.10.11 तस्में सर्वं। M1 तिह्न तस्य (for तिह्न तस्में). M6 तत्तस्में प्रतिवेदितं. अ Ct: अत्र सर्वपदस्य द्विरुपादानं भयवशास्त्र दोषाय. अ c) M5 -मोहपरीतात्मा. For 37, S Ñ V1.3 B3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.; B1 subst. l. 2 only for 37°d:

545* मया तु तथ्यं कथितं पृच्छतो रावणस्य ह। काममोहातु तत्सर्वं न स वाक्यं श्रणोति मे।

[(1. 1) Bs.4 च (for तु). Bs सर्व; B4 सत्यं (for तथ्यं). Ñ2 कथितं सत्यं (for तथ्यं कथितं). V3 च; D1.5 Ts.4 हि (for ह्र). D5 काल- (for काम-).—D1 om.(hapl.) from तत्सर्वं up to 38°. D9 om. (hapl.? see var.) from the post. half up to 39°. Ñ1 Vs [अ]स्मद् and स: (for स and मे). Ñ2 B1.3.4 न कृतं तेन में वच: (for the post. half).]

38 D1 om. 38° 5; D8 om. 38 (for both, cf. v.l. 545*). V8 om. 38-39. —) S1.2 D8 मया देव:; Ñ2

एवं त्वमपराधं मे क्षन्तुमहीस मानद ।
न हि तुल्यं वलं सौम्य स्त्रियाश्च पुरुषस्य च ।। ३९
एवं श्रुत्वा तु संकुद्धस्तदा वैश्रवणात्मजः ।
धर्षणां तां परां श्रुत्वा ध्यानं संप्रविवेश ह ।। ४०
तस्य तत्कर्म विज्ञाय तदा वैश्रवणात्मजः ।
मुहूर्ताद्रोपताम्राक्षस्तोयं जग्राह पाणिना ।। ४१
महीत्वा सलिलं दिन्यमुपस्पृश्य यथाविधि ।
उत्ससर्ज तदा शापं राक्षसेन्द्राय दारुणम् ।। ४२

G. 7. 34. 44 B. 7. 26. 54

- [5]िप च मया; M_6 दशशीव: (for मया देव). $B_{1.5.4}$ D_3 याच्यमानेन च मया(D_3 में देव). 6) $\stackrel{6}{\text{N}}$ $\stackrel{6}{\text{N}}$ $\stackrel{1}{\text{N}}$ 1 $\stackrel{1}{\text{N}}$ $\stackrel{1}{\text{D}}$ $\stackrel{2}{\text{-}}$ $\stackrel{5}{\text{-}}$ $\stackrel{6}{\text{N}}$ $\stackrel{1}{\text{N}}$ $\stackrel{1}$
- 39 Vs om. 39; Ds om. 39° (cf. v.l. 38 and 545° respy.). °) Ñ1 V1 Ds Тз.4 तदेतद्; Вз एतस्वम्; D1.4 तदेवम्; Мв एतं त्वम् (for एवं त्वम्). \$ D2.5.8.12 एतद्विद्त्वा तत्सर्वं (Dz सर्वं त्वं; Dь सर्वं तं). °) D6.7.10.11 सुवत (for मानद). \$ Ñ1 V1 D1.2.5.8.9.12 Тз.4 मम (Ñ1 V1 D1 Тз.4 देव) अंतुमिद्वाईसि; Ñ2 B1.3.4 D3.4 देव स्वं (Ñ2 ज्ञास्वैकं; B1 दैहिकं; B3 दैविकं; B4 देवैकं) अंतुमईसि. °) \$ D2.8.9.12 [अ]पि (for हि). D2.5.7.9.12 Т1 Мз तुल्य- (for तुल्यं). \$ Ñ V1 B1.3.4 D1-5.8.9.12 Т3.4 देव (for सोम्य). °) D2.5 Т3 G2 М2.5.8 स्वियस्. Ñ1 D8 वा; B3 D6.12 ह; D2.6.7.9-11 हि; М4 от. (subm.) (for च).
- 40 ") Ś Ñi Vi.s D Ts.4 Mio एतच् (for एवं). M4.7 सु- (for तु). Vi स; G2 तं (for सं-). Ñi सफ़ोधस. Ѳ सि:.4 G(ed.) शुरवे(G[ed.] 'रवा)तद्वचनं फ़ुद्धस. b) Ds तथा (for तदा). Vi.s Ds G2 Ms om. (hapl.) 40°-41b.) Ti.2 G3 धर्षणं तं(G3 च); G1 धर्ष णातां (for धर्पणां तां). D7 Ti.3 परं (for परां). D6 शुरा; Ts ज्ञातुं (for शुरवा). M6 धर्षणात्परमार्थस्य. h) Ñi तं; D5 स (for सं-). M6 ज्ञातं ध्यानं (for ध्यानं संप्र-).
- 41 V1.3 D3 G2 M8 om. 41^{ab} (cf. v.l. 40).) \$ Ñ B1.8.6 D1.2.6.5.8.9.12 T8.4 गुरोस (for तस्य).) M3 यथा; M6 ततो (for तदा).) \$ D3 मुहूतीं; G1 अबवीद (for मुहूतींद्). V1 रक्त-; D6.7.10.11 G3 कोघ- (for रोप-). \$ D2.6.8.9.12 -रक्ताक्षस (for न्ताम्राक्षस).) D1.4 जलं (for तोयं).
- 42 ^a) D10.11 सर्वम् (for दिव्यम्).—^a) T1.2 G2 M1.2.6.8.9 ततञ् ; G1 यथा (for तदा). Ñ2 शापं तस्य ससर्जाञ्च.—^d) D11 wrongly repeats 41 ^d after राक्ष. M6 राक्षसाय सु- (for राक्षसेन्द्राय).—For 42 ^{ed}, Ś Ñ1 V1.2 D1-6.8.9.12 T3 subst.:

546* शापं तस्योत्ससर्जाथ राक्षसस्य सुदारुणम्।

G. 7. 34. 45 B. 7. 20. 54 L. 7. 32. 47 अकामा तेन यस्मान्तं बलाद्भद्रे प्रधर्पिता । तस्मात्स युवतीमन्यां नाकामाम्रपयास्यति ॥ ४३ यदा त्वकामां कामार्तो धर्पायिष्यति योषितम् । मूर्धा तु सप्तधा तस्य शकलीभविता तदा ॥ ४४ तस्मिन्नदाहते शापे ज्वलितामिसमप्रभे । देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पष्टिश्य खाच्युता ॥ ४५ प्रजापतिम्रखाश्चापि सर्वे देवाः प्रहर्षिताः । ज्ञात्वा लोकगतिं सर्वां तस्य मृत्युं च रक्षसः ॥ ४६ श्रुत्वा तु स दशप्रीवस्तं शापं रोमहर्पणम् । नारीषु मैथुनं भावं नाकामास्वभ्यरोचयत् ॥ ४७

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पर्ड्विशः सर्गः ॥ २६ ॥

[D12 ससर्जाथ (for [उ]त्ससर्जाथ). D1.4 रावणस्य (for राक्षसस्य).];

while B1.3.4 subst. for 42°d:

547* शापमुत्स्वते तस्य रावणस्य दुरासदम् । [Ba समुत्स्वेत् ; Ba वत्सस्वे (for वत्स्वते).]

43 °) \$3 Ñ1 B3 D8.12 अ(B3 आ)कामात्; M3 अकामे. \$1.2 V3 B1.4 येन; G1 [अ]नेन (for तेन). M5 om.; M7 तस्मार्त्व. — b) D5 रंभे; D12 बाले (for भद्रे). D5 प्रकृषिता; G2 om. (for प्रशृषिता). — V3 om. 43° d. — c) \$ Ñ V1 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 युवती: सर्वा:; M8 युवतीं कन्यां (for युवतीमन्यां). — d) T1.2 अकामाम् (for नाकामाम्). \$ Ñ V1 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 ना(\$1.2 D5 अ; D2 स)कामा धर्षयिष्यति; G2 कामामपनयस्थति (sic).

44 °) De.7.10.11 Me हि; T1.2 G M1.2.4.7.9.10 [क्ष] पि (for तु). S Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 यदा सकामा (D9 °मां) दु(D1 तु)ष्टातमा; B1.3.4 यदा सकामा: का (B1 °श्च का [hypm.])मास्स (B2 °दमा). —) M2 धर्वयति (subm.). S Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.13 T3.4 योषित:. —) De.7 M3.10 सहस्रघा; T1 G3 [का]य रातघा; T2 G1 तु रातघा; M1.2.6.8.9 [का]य सस्था (for तु सस्था). M7 तदास्य रातघा सूर्या. —) G3 M3.4.6.7 तथा (for तदा). % Cg: सस्था समम्भारेण राकलीभिवता।; Ck.t: सस्था तस्येति। सस्थातुवशास्सम्भकारेण स्लिटिंग. % — For 44°d, S Ñ V1.2 B1.3.6 1)1-5.8.9.13 T3.4 subst.:

54S* तदास्य सप्तधा मूर्या फलिब्यति न संशयः।

[Bt D1.4 Ts.4 शतथा (for सप्तथा). \$2 moth-eaten for मूर्था. \$3 (sup. lin. also) B1.s.4 D1.4.5.9 स्फुटिस्वृति; D3 प्रतिस्वृति; T4 मनिस्वृति (for फुलिस्वृति).]

45 😭 G: missing from 7.26.45 up to 7.30. _____) Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.13 T3.4 तसिन्यसु (Ñ1 V1 °िन्त्रमु; B4 D1.2.4.9.18 T3.4 °न्त्रयु)क्ते(V3 °िन्छे) शापे तु.
— b) Ñ2 B1.3.4 ज्वलनार्क-; T1.2 G3 M1-5.7-9 जले चाग्नि-;
G1 जलेनाग्नि- (for ज्वलिताग्नि-). — b) Ñ2 B1.3 D1.4 वर्ष;
B4 वर्ष: (for न्वृष्टिश्). S Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.8.9.12 T3.4
M6 पपात च(Ñ1 V3 D1.3.4 T3 M6 ह) (for च खाइयुता).

46 °) D6.7.10.11 M10 पितामहमुखाश्चेव. — ^b) G8 M3 सर्व- (for सर्वे). M4.7 लोका: (for देवा:). — For 46°, S Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T2.4 subst.:

549* ब्रह्मणा च विमुक्तोऽत्र हासस्तुष्टाश्च देवताः।

[V1 D4 प्र- (for first च). Vs ब्राह्मश्चेव. Vs B3 D3.5 विनिर्मुक्तो (for विमुक्तोऽत्र).]

—°) Ś Ñ B1.3.4 D2.8.9.12 -गती: सर्वास् ; D7 Ts.4 -गतिं सर्वे (for -गितं सर्वो). — d) M6 वृत्तं (for मृत्युं). — After 46, K (ed.) ins.:

550* ऋषयः पितरश्चेव प्रीतिमापुरनुत्तमाम्।

47 ") В ब ज्ञात्वा (for श्रुत्वा). Ñ 2 तत्र; V1 तद्रा; V8 В1.8 च स; В4 चैत्र; D1.4.9 G1 М5 स तु (by transp.); М2.7-9 स च; М6 तु वे (for तु स). D5 स श्रुत्वा च; T1.2 G3 М1 तद्रा श्रुत्वा; М4 संश्रुत्वा च (for श्रुत्वा तु स). — 5) S Ñ V1 В1.3.4 D2.3.5.8.9.12 लोमहर्षणं. — \$2 motheaten from श्रु in " up to ना in ". — ") \$1.3 Ñ 2 V3 В1 D6-12 Т3.4 मेशुनीभावं; Ñ1 D2.3 मेशुने भावं(Ñ1 "चे); М6 मेशुनं चैत्र; М10 मेशुनभावं. — ") \$ Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 Т3.4 [अ] भ्याच्छत; Ñ 2 В3.4 [अ] भ्याच्छत; В1 [अ] भ्याच्छत; G (ed.) "वर्तयत् ; Ck.t as in text (for "रोचयत्). D5 नाकामयत राक्षस: . % Ck: सकामासु नाभ्यरोचयदिति। इदं चचनं देव्या अक्षतत्वस्य सम्ययामबोधनार्थम्। ; so also Ct. % — After 47, D6.7.10.11 T G1.3 М1-5.7-10 ins.:

551* श्वियश्च तेन निर्णीताः प्रीतिमापुः पतिव्रताः।
नलकृषरनिर्मुकं शापं श्रुत्वा मनःप्रियम्।

कैलासं लङ्घियत्वाथ दशग्रीवः सराक्षसः । आससाद महातेजा इन्द्रलोकं निशाचरः ॥ १ तस्य राक्षससैन्यस्य समन्तादुपयास्यतः । देवलोकं ययौ शब्दो भिद्यमानार्णवोपमः ॥ २ श्रुत्वा तु रावणं प्राप्तमिन्द्रः संचिलतासनः । अत्रवीत्तत्र तान्देवानसर्वानेव समागतान् ॥ ३

[(l. I) M2.8 [अ]नेन (for तेन). T3.4 नीताश्च (for निर्णाता:). D6.7.10.11 Ck.t तेन नीता खिय:(D6.7 नि:सीमतां) भीतिं; M10 ततो नि:सीमतां प्रीतेर् (for the prior half). D6.7.10.11 M10 आपु: सर्ना:; G1 नीतिमापु:.—(l. 2) T1-निनिर्मुक्तं (hypm.) (for -निर्मुक्तं). D6.7 बुद्धा; G1 ज्ञात्वा; Ck.t as above (for खुला). M1 तत: (for मन:-).]

-Thereafter T4 cont.:

552* तदा प्रभृति स छीपु शङ्कां कुर्वन्ययौ नृप।

Colophon: — Kāṇḍa name: Ś1 D2.4 M7 om. — Sarga name: Ś D1-5.8.0.12 रावणशाप: (D5 °कोप:); Ñ V1.3 B1.8.4 D6 लळक्बरशाप: . — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1 D2.12 om.; Ñ2 D8 T3 31; V1 27; B3.4 34; D1.4.5 33; D2.9 T4 32; M6 50. — After colophon, D2 concludes with राम:; T4 with श्रीरामार्यणमस्तु; G1.3 M2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामाचन्द्राय नम:.

27

** V2 G2 missing for Sarga 27 (cf. v.l. 7.12.2 and 7.26.45 respy.). B2 om. Sarga 27 (cf. v.l. 7.24.1). \$2.3 D12 begin with 3...

- 1 °) \$1.3 D2.8.8 स; \$2 moth-eaten; Ñ V1.8 B1.3.4 D1.3.7.10.11 T3.4 तु; Ms च (for [अ]थ). D12 तं लंघियत्वा (for लङ्घियत्वाथ). °) V3 D3.6 प्रतापवान; लंघियत्वा (for लङ्घियत्वाथ). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 ससैन्यबळवाहन: . °) Ms शक्लोकं; Ck.t इंड्लोकं (as in text). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 G1 दशानन:; T4 जयाय वै (for निशाचर:).
- 2 Ś Ds.12 om. 2-3⁶.) T1.2 G1.2 M राजस्य (for -सैन्यस). —) Ñ1 V1.3 D1-5.9 Ts.4 M1 - होकं ग(D4 °कग)त:; Ñ2 B1 D6.7.10.11 - होकं वभौ; B3 - होके रवभूच्; B4 होकेभवच् (for -होकं ययौ). —) D6 T1.2 G3 M3 मध्यमान- (for मिद्यमान-). M6 मिद्यमान इवार्णव:.
- 3 \$ D_{8.12} om. 3^{ab} (cf. v.l. 2).—^a) M₈ स (for π).—^b) T_{1.2} G₈ M_{5.8.9} π ; M₂ om. (subm.);

आदित्यान्सवस्रवृद्रान्विश्वानसाध्यानमरुद्गणान् । सज्जोभवत युद्धार्थं रावणस्य दुरात्मनः ॥ ४ एवम्रक्तास्तु शक्रेण देवाः शक्रसमा युधि । संनद्धन्त महासन्त्वा युद्धश्रद्धासमन्विताः ॥ ५ स तु दीनः परित्रस्तो महेन्द्रो रावणं प्रति । विष्णोः समीपमागत्य वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ६

G. 7. 35. 6 B. 7. 27. 6

Me प्र- (for सं-). Т₂ -[आ]नन: (for -[आ]सन:). Ñ V1.3 B1.3.4 D2-7.9-11 T3.4 इंद्रश्चलित आसनात्; G1 इंद्र: संकुचिताननः; M1 इंद्र: स चिल्लितासनः.—V3 om. 3° d.—°) Ś D2.8.9.12 स देवान(D12 सर्वान [subm.])झ-वीच्छक:; Ñ V1 B1.3.4 D3-7.10.11 T3 देवान(Ñ1 °वांस्त)-थाववीत्तत्र(D4 °ञ्चस्त:); D1 देवताथोवचीञ्चस्त: (metricausa); M6 देवानुवाच वे तत्र.

4 °) Ñs D1.4.6.7.10.11 च; G1 om. (subm.) (for स-). D5 तत्र; D6 marg. (for रुद्रान्). — 6) Ñs B1.3.4 D1.3.4.6.7.10.11 G1 M5 साध्यांश्च स-; D5 साध्यांश्चद्रान्; M1 सिद्धान्साध्यान्; M4.7 साध्यान्तिश्चान् (by transp.) M6 अधिनो च (for विश्वानसाध्यान्). — For 4°6, Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 T3.4 subst.:

553* आदित्या वसवी रुद्धाः साध्याश्च समरुद्धणाः।

[Ñ1 Ts.4 विश्व (for च स-).]

- —") \tilde{N}_2 D7.10.11 M5 सजा भवत. —D11 om. from युद्धार्थ up to 4^d and reads erroneously 5^d for the first time in its place. D3.5 युद्धाय (for 2^d). \tilde{N}_1 D3.8.9.13 T3.4 सजीभवंत युद्धाय (\tilde{N}_1 T3.4 2^d).
- 5 °) \$ D1-4.8.9.12 Ts Me त एवमुक्ता: ; Me एवमुक्ता तु. °) \$ D1-4.8.9.12 Ts Me त एवमुक्ता: ; Me एवमुक्ता तु. °) \$ D2.8.12 अनद्यंत; \$\tilde{N}_1\$ V1 D1.3-5 T3.4 सम (D1.4 असं)नद्यन् ; \$\tilde{N}_2\$ D6.7.10.11 M1 संनद्य सु-; Me संनद्याश्च (for संनद्यान्त). \$\tilde{N}_1\$ महातेजा (sic); \$G1 M2 समासस्वा. °) D9 युद्धाय च (for युद्धश्रद्धा-).
- 6 °) B4 D6 दीन-. Т3 वज्रधरस (for दीन: परि-)

 T4 सुसंत्रस्तो. Ś V1.3 D1-5.8.9.12 इंद्रोपि दीन:(D6 °न)
 संत्रस्तः(V1 °कुद्धः; D12 °वृत्तः); Ñ1 इंद्रोपि दीनमनसः.

 b) Ś D2.8.9.12 स ययो; Ñ1 V1.8 D1.8-5 सभयो(V1 °यं)
 (for महेन्द्रो).—D9 om. 6° 7b.—°) G1 सकाशम्
 (for समीपम्). Ś2.8 Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.13 T1.8.4 G1.8

 M2-10 जागम्य.—d) D1.8.4 जभापत (for उवाच ह). Ś

 Ñ1 V1 D9.8.12 (all with hiatus) इदं वचनमञ्जीतः;
 V3 वचनं चेदमञ्जवीतः.

[181]

G. 7. 35. 7 B. 7. 27. 7 L. 7. 30. 7 विष्णो कथं करिष्यामो महावीर्यपराक्रम ।
असौ हि बलवात्रक्षो युद्धार्थमभिवर्तते ॥ ७
वरप्रदानाद्धलवात्र खल्वन्येन हेतुना ।
तच्च सत्यं हि कर्तव्यं वाक्यं देव प्रजापतेः ॥ ८
तद्यथा नमुचिर्वृत्रो बलिर्नरकशम्बरौ ।
त्वन्मतं समवष्टभ्य यथा दग्धास्तथा कुरु ॥ ९
नह्यन्यो देव देवानामापत्सु सुमहाबल ।

7 D9 om. 7^{ab} (cf. v.l. 6). — a) Ñ2 B1,3.4 D5-7.

10.11 T1 G1 M3.6.10 क(D5 ह) रिष्यामि. — b) T2 G1

M3.7-10-प्राफ्रम: . Ś Ñ V1 B1.3.4 D1-8.10-12 T3.4 रावणं
राक्षसं प्रति(T4 °साधिपं); V3 राक्षसं रावणं प्रति. — b) D3
अदो हि; T4 अतीव (for असो हि). D1.3.4 T3.4 G3 M6.8
बळवद् (for बळवान्). Ñ2 B1.3.4 D7.10.11 अदोतिबळ-वद्कको. — b) Ś D2.3.8.9.12 M10 अनु(D3 °ति) वर्तते.

8 T4 repeats 8 (including 555*) after 17^{ab}.
— a) Ś D2.8.9.12 -दानेन; M6 -दानात्तु (for -प्रदानाद्).
— b) B1.8.4 राक्षस: (for हेतुना). — b) M6 transp. वाक्यं and देव. — For 8^{cd}, Ś D2.8.9.12 subst.:

554* स च सत्यो वरः कार्यो यो दत्तो वै स्वयं भुवा।

[Do om. (hapl.) स च and थो.—Do reads from सुना up to 10° in marg.]; while Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3-7.10.11 T3.4 (both times) subst. for 8°° :

555* तत्तु सत्यं वचः कार्यं यदुक्तं पद्मयोनिना।

[Ñi Vs Bi तत्र; Vi Ba Ds.s Ts.a (both times) तच; Di.a तत्तत् (for तत्तु). K (ed.) सत्यवचः. Ds कार्ये (for कार्थ). Ñi Vi Ts.a (both times) वै स्वयंभुवा; Ds व्यक्तयोनिना.]

9 Do reads 9 in marg. (cf. v.l. 8).—") Ta M1-8.6.7.8 पुरा (for यथा). Do om. वृत्रो. Me यथा नमु- चिवृंत्रस्तु. % Cv: तत्पुरा नमुचिवृंत्र इति पाट:। अत्र च वराविरोधेन वधोपायोऽसिन्नेत:. % —) M1 बली; M6 बली. B3 खरक-; Da भरक- (for नरक-). Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 T3.4 प्व च (for -शम्बरी).—) Ś1.3 Ñ1 V1.3 D T2-4 M1 Cg.k स्वद्वलं; Ś2 स्व** (moth-eaten); Ñ2 B1.8.4 स्वन्मंत्रं; G1 तं मतं (for स्वन्मतं).—) Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-4.6-12 T3.4 G3 M5.6 मया (for यथा). T3.4 M6 परे (for कुरु). % Ck: स्वद्वलमपरिमितं तावकं बलमाश्रित्य यथा नमुख्यादयो द्रग्धाः हताः तथैतस्य च हननोपायं मे कुरु।; Ct: तद्वलमपरिमितं तावकं बलमाश्रित्य यथा द्रग्धास्तथा रावणस्यापि वधोपाययत्रं कुरु मे आख्याहि. %

10 De reads 10° in marg. (cf. v.l. 8). —) De om. (hapl.) देन. Ś Ñ V1.8 B1.2.4 D T2.4 Ct देवेश (for देवानाम्). % Cg: देवेति संबुद्धि: 1; so also Ck.t.%

गतिः परायणं वास्ति त्वामृते पुरुषोत्तम ॥ १० त्वं हि नारायणः श्रीमान्पद्मनाभः सनातनः । त्वयाहं स्थापितश्चैव देवराज्ये सनातने ॥ ११ तदाख्याहि यथातत्त्वं देवदेव मम स्वयम् । असिचक्रसहायस्त्वं युध्यसे संयुगे रिपुम् ॥ १२ एवमुक्तः स शकेण देवो नारायणः प्रभुः । अत्रवीन्न परित्रासः कार्यस्ते श्रूयतां च मे ॥ १३

 $-^{b}$) S N V1.3 B1.8.4 D T3.4 त्वामृते(\tilde{N}^{2} B1.8.4 D6.7. 10.11 त्वहते) मधुसूदत(\tilde{N}^{1} पुरुषोत्तम). $-^{c}$) T1.2 G3 M1.8 परायणो. \tilde{N} B1.4 D6.10.11 चापि; D1-5.9.12 T3.4 M6 चास्ति; D7 M4.6.7 चापि; T1.2 G3 M3 नास्ति (for चास्ति). V3 रक्षणे सर्वभूतानां; B8 गति: परायणार्थापि. $-^{d}$) T2 पुरुषोत्तमं; M1 पुरुषपंभ. S \tilde{N} V1.3 B1.3.4 D T3.4 त्रेलोक्ये सचराचरे.

11 De reads 11^{ab} in marg. — a) D1.4 T3 G1.3 M1.4.8 नारायण. M5 श्रीमन्. — b) M6 सं- (for [अ]हं). T4 देव; M6 चास्मि (for चैव). — b) M6 च संस्तुते (for सनातने). — For 11^{cd}, Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D T3 subst.:

556* त्वयेमे स्थापिता लोकाः सक्रश्चाहं सुरेश्वरः।

[Ś V1 B3 D8.12 त्वया मे (B3 यत्); Ñ1 स्वयं ते (for त्वयेमे). D6 [प]व क्रामिता (for [इ]मे स्थापिता). Ś2 स्थापितो लोक:. Ś D2.8.9.12 प्रभु: कृत:; Ñ1 D1.8.4 T3 कृत: पुरा; V1.3 कृतस्वया; D5 त्वया कृत: (for सुरेश्वर:).]

—Thereafter Ñi Vi Bi (l. I only) Ds.7.10.11 Ts.4 cont.:

557* त्वया सृष्टमिदं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्। त्वामेव भगवन्सर्वे प्रविशन्ति युगक्षये।

12 D9 reads 12^{ab} in marg. — \$\text{0}\$ \$\text{51.2}\$ D2.8.9.12 Ti त(D9 य) थाएवाहि; \$\tilde{N}_2\$ B3.4 D6.7.10.11 तदाचक्ष्व; G3 Ck तदाख्याय. T3.4 - 2ृतं (for -तत्त्वं). B1 यथातत्त्वं तदाचक्ष्व. — \$\text{0}\$ \$\text{51.2.3}\$ (orig.; m. also as in D12) D2.8 मिय; D9 तथा; D12 द्यासि (for मम). — \$\text{0}^d\$) V3 B1.4 D1.3.4 G3 M2.8.6.7 अपि (for असि-). M3.5 शक्र. (for -चक्र-). \$\text{51}\$ \$\text{N1}\$ D8.8.12 योत्स्येहं (\$\text{52}\$ [m. also] युध्यस्व) रावणं प्रभो; \$\text{N2}\$ V1.3 B1.8.4 D1-7.10.11 योत्स्यसे (B1.4 \$\text{0}\$ तं [sic]) रावणं प्रति (\$\text{N2}\$ D7 विभो; V1 D2 प्रभो; D1.8-5 रणे). T3.4 योद्ध-महंसि रावणं; M6 योत्स्यसे संयुगे रिप्तू (for \$\text{d}\$). G1 अपि शक्स्य सत्तं संयुगे युध्यसे रिप्रं. \$\text{Cg} : तत्तसात् कारणात्। यथा मे जयः स्यात् तथा तत्त्वसुपायतत्त्वम् शाचक्ष्व । स्वयमेव युध्यस्वेति वा। शृहीति शेषः ।; so also Ck.t. \$\text{8}\$ —For 12° \$\text{d}\$, M1 subst.; while M5 ins. after 12:

558* अथवा चक्रमादाय स्वयं युध्यस्व संयुगे।
[Ms बुध्यस्ति.]

13 °) Ñ1 M1.8 तु (for स). —°) Vs तमपत्रासः

[182]

न ताबदेष दुर्वतः शक्यो दैवतदानवैः। हन्तुं युधि समासाद्य वरदानेन दुर्जयः ॥ १४ सर्वथा तु महत्कर्म करिष्यति बलोत्कटः। रक्षः पुत्रसहायोऽसौ दृष्टमेतिनसर्गतः॥ १५ त्रवीषि यत्तु मां शक संयुगे योत्स्यसीति ह। नवाहं प्रतियोत्स्ये तं रावणं राक्षसाधिषम्॥ १६

(for न परि°). — d) Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D कर्तडय:; M6 कार्यस्तच्. V1 इति; V3 B8 मम (for च मे). T2 श्रूयते च मां (sic).

14 *) D2.8 G8 M6 एव (for एष). Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D T8 दुष्टात्मा; M10 उद्घृत्त:. —) M10 देवेर्न (for देवत-). Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D2.6-12 T3.4 शक्यो जेतुं(B4 जेतुं शक्यः) सुरासुर:; D1.8-5 शक्यः शक सुरासुर:; M1 शक्यो देवे: सनातने:; M6 शक्यो दानवदेवते:. —) G1 गंतुं. Ś Ñ Ñ B3 D6.7.10.11 चापि; B1.4 वापि; D8 M2 युद्धे (for युधि). —) Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D1-9.12 T4 वरगुप्त: स्वयं सुवा; M6 वरगुप्त: प्रजापते:.

15 °) Ss Do स तथा (for सर्वथा). Ñ1 Ts सु-; B6 हि (for तु). — b) Ś Ñ1 V1.8 B1 D2.8.9.12 T6 रणो (V8 B1 मदो)हकट:; D6 स रावण:; M1 न संशय: (for बलोहकटः). — c) Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D T8.4 राक्षत: पुत्रसहितो (D11 reads from तो up to 15 d in marg.). % Ck: असौ रक्ष हित नित्यनपुंसकत्वात. % — d) D2 दिष्टम् (for दृष्टम्). Ś D2.8.9.12 पुरातनै: (D2 °ने); V1.8 B1.4 T1.2 G8 M1.3.6 न संशय:; Ct as in text (for निस्मेत:).

16 ⁴⁶) M10 मे (for मां). T2 M6 योव्ह्यसेति. T1 M3.10 ते; T2 G3 हि (for ह). Ñ2 B1.3.4 D6.10.11 यतु मां त्वमभाषिष्ठा युध्यस्वेति सुरेश्वर.—For 16⁴⁶, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.7-9.12 T3.4 subst.:

559* यत्तु मां भाषसे शक्र युध्यस्वेति सुरोत्तम ।

[Śs मा (for मां). D1.4 T8.4 स्व (T8.4 मा)माभाषसे. D4

सुरोत्तमः; D5.7 सुरेशर.]
—°) Ś Ñ V1.3 B1 D1-4.6-12 T3.4 नाहं तु (Ñ V1.3 B1 D1.3.
-4.6.7.10.11 T3.4 तं); B3.4 नाद्य तं; M4.7 नैवाद्य (for नैवाहं).
Ś Ñ1 V1.3 D2.3.8.9.12 T3.4 [S]स; B3.4 M4.7 [S]हं (for तं). Ñ2 B1 D6.7.10.11 T1 M3 Cg.k.t प्रतियोत्स्यामि; D1.4 प्रति यास्यामि. D5 नाहं संप्रति देवेश. —D5 om. 16⁴-18⁴.
— °) Ś Ñ V1.3 B1.4 D राक्षसं युधि(B1 प्रति) (for राक्षसाधिपम्). B3 राक्षसं प्रति दुमेदं; M6 राक्षसं रावणं युधि.

17 Ds om. 17 (cf. v.l. 16). —°) \S Ñ V1.8 B1.8.4 D1-4.6-12 T8.4 नाहत्वा समरे शत्रुं(Ñ1 हंति [sic]; V8 D8.12 शत्रुन्; D8 शक्र); M4.8.7 अनिहत्वा(M4.7 °हत्वा वै) न हि रिप्रुं; M5 नानिहत्येव तु रिप्रुं. — δ) \S Ñ2 V1 B1.8.4 D1-4.

अनिहत्य रिपुं विष्णुर्न हि प्रतिनिवर्तते । दुर्लभश्रेप कामोऽद्य वरमासाद्य राक्षसे ॥ १७ प्रतिजानामि देवेन्द्र त्वत्समीपं शतऋतो । राक्षसस्याहमेवास्य भविता मृत्युकारणम् ॥ १८ अहमेनं विधिष्यामि रावणं ससुतं युधि । देवतास्तोपयिष्यामि ज्ञात्वा कालग्रुपस्थितम् ॥ १९

G. 7. 35. 19 B. 7. 27. 20

6-12 Ts.4 M4-7 विष्णु: प्रति-; Ñ1 दायुं विष्णु: (for न हिं प्रति-). V3 विष्णु: संपरिवर्तते. —After 17^{ab}, T4 repeats 8 (including 555*). —°) Ś Ñ V1 B1 D1.2.4.6-12 T2 G1.3 M3.4.6.7 [ए]व (for [ए]ए). B1 [ऽ]यं (for 5य). —^a) G1 राक्षसः; M1 संयुगे (for राक्षसे). Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1-4.6-12 T3.4 वरगुसाहि (B1.3.6° स्रो रावणात्.

18 Ds om. 18" (cf. v.l. 16). — ") Ñ V1.3 B1.8.4 D1.3.4.6.7.10.11 T3.4 Ct प्रतिज्ञाने तु (Ñ2 D6.7.10.11 "ने च; T3.4 "नेत्र). Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 T3.4 देवेश; G3 M2.8.9 राजेंद्र (for देवेन्द्र). — ") Ś Ñ V1.3 B1.4 D1.3-12 T1-3 G3 M6 स्वत्समिपे; T4 M10 स्वत्सकारो; M3 स्वत्ममश्रं. — After 18" , D1 repeats erroneously 15"-18". — ") Ś D8.12 M1 [अ]त्र; T2 G1 M4.7 [अ] य; M6 [अ] देशें (for [अ] स्य). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 भित्तास्मि (B1 प्रवस्थामि) यथास्यारं. — ") Ś Ñ1 V1.3 D1-6.8.9.12 T3 भित्रदेश; Ñ2 B1.3.4 D6.7. 10.11 रक्षसो (for भित्ता).

19 क) Ñ2 B3 D6.7.10.11 T1 G1 M10 एव; V1 एतं; T2 नूतं (for एनं). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 निह्लाघु; Ñ2 B3.4 D6.7.10.11 निहंतास्मि; B1 T3 M5 हनिष्यामि. — 6) Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4.8.9.12 राक्षसं (for रावणं). Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1-4.6-11 सपुर:सरं; D5 सपिच्छदं; D12 सपुरस्कृतं; T2.4 समुहज्जनं; M5 राक्षसाधिपं. — 6) M6 देवांबा; M9 देवतांस. Ś Ñ V1 B1.3.4 D2.3.6-12 T3 G1 नंद (G1 स्थाप) विद्यामि (for तोषविष्यामि). V3 देवतानां क्षविष्यामि (sic!); D1.4.5 देवानानंदविष्यामि. — 6) Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D T2.4 उपागतं (for उपस्थितम्). L (ed.) लोकपाले: समन्वितान्. — After 19, Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D T3.4 M3 K (ed.) ins.:

560* एतते कथितं तस्त्रं देवराज शचीपते। युध्यस्व विगतत्रासः सुरैः सह महाःमभिः। ततो हृदाः सहादित्या वसवो महतोऽश्विनौ। संनद्धा निर्थयुस्तुणं राश्वसानभितः पुरात्।

[(1.1) B3 एवं (for एतत्). V3 D5 सवं (for तत्त्वं). —(1.2) D5.12 -त्रास (for न्त्रास:). K (ed.) सवें: (for सुरे:). Ñ2 D3.5-7.10.11 सार्थ (for सह). Ñ2 B1.3.4 D3.5-7. 10.11 महावल (D3.5 °ले:) (for महारमिन:). —Ñ2 B1.3 D6 M3 om. l. 3-4.—(l. 3) D3.5 तथा (for सह-). T6 transp. वसवो and महतो. —(l. 4) Ś D2.2.8 पुरा; B4 D1.6 सुरा: (for पुरात्).]

G. 7. 35. 21 B. 7. 27. 23 L. 7. 30. 22 एतिसम्बन्तरे नादः शुश्रुवे रजनीक्षये ।
तस्य रावणसैन्यस्य प्रयुद्धस्य समन्ततः ॥ २०
अथ युद्धं समभवद्देवराक्षसयोस्तदा ।
घोरं तुमुलनिर्हादं नानाप्रहरणायुधम् ॥ २१
एतिसम्बन्तरे शूरा राक्षसा घोरदर्शनाः ।
युद्धार्थमभ्यधावन्त सचिवा रावणाज्ञया ॥ २२

20 M4 om. (hapl.) 20-21. —) S2 B1 D6.7.10.11 शुश्राव; T1.2 G1.3 M1-8.5.8-10 श्रूयते (for शुश्रुवे). B1 रजनीचरै:; T8 G3 रजनिक्षये. —) S D2.8.9.12 तत्र (for तस्य). B4 G1 M8.5.6 राहास- (for रावण-). —) Ñ V1 B1.8.4 T3 प्रवु (Ñ2 B4 T3 व्) ह्यस्य; D6.7 M3 प्रवृ (М3 भ) तस्य; M8 प्रतियुद्धे; Ct as in text (for प्रयुद्धस्य). B4 महत्ततः; M8 सुरे: सह (for समन्ततः). D3 समंतादुपयास्यतः. & Cg: प्रकृष्टं युद्धं यस्य तत् प्रयुद्धं तस्य।; so also Ck.t. % — After 20, Ñ V1.8 B1.8.4 D1.2-7.10.11 T G1.3 M1-8.5-10 ins.:

561* ते प्रबुद्धा महावीर्या अन्योन्यमभिवीक्ष्य वै। संग्राममेवाभिमुखा अभ्यवर्तन्त हृष्टवत्। ततस्त्रिद्शसैन्यानां संक्षोभः समजायत। तदक्षयं महासैन्यं दृष्ट्वा परमदुर्जयम्।

[(1. 1) Ñ1 V1.3 T4 प्रयमुस्ते; B1 ते ते योधा; B4 M8 ते प्रवृद्धा; D8.6 ते प्रयाता; T1-3 G1.8 M1.2.5.6.8-10 ते प्रयुद्धा(T8 G1.8 M10 °६४) (for ते प्रवृद्धा). Ñ1 V1.3 D1.4 T3 G1 M2. 5-7.9.10 महासेन्या; B4 महानीरा; T4 ससेन्याश्च (for महानीर्या). Ñ1 V8 ते(V8 द्धा)न्योन्यम्. D1.4 ते; D3.5 T G1.3 M1-8.5-10 च (for ने).—(1.2) Ñ1 M1 अध्य(M1 तेभ्य)वर्तत; D8 अभ्यवर्षत; T1-3 G1 M2.5.7-9 ते(T3 अ)भ्यधावंत; G3 M3.10 त्वभ्य (G3 तेष्य; M10 ते द्धा)धावंत (for अभ्यवर्तन्त).—(1.3) Ñ1 V3 D1.4 तत्र (for तत्स्). Ñ V1.3 B1.8.4 D1.3-7.10.11 T3.6 देवत- (for त्रिदश-).—Ñ1 om. from the post. half up to the prior half of 1. 4.—(1.4) D2.5. M6 महत् (for महा-). Ñ2 D6.7.10.11 समरमूर्धन; B1.8.4 समर-दुजंयं.]

21 M4 om. 21 (cf. v.l. 20). V1 repeats 21^{ab} (var.) after 572*.—") Ñ V1(first time).3 B1.3.4 D1.3.4.6.7.10.11 T3 ततो; V1 (second time) तेषां (for अथ). Ś D2.5.8.9.12 तत: समभवयुद्धं.—b) M1 -दानवयोस् (for -राक्षसयोस्). Ś Ñ V1(both times).3 B1.3.4 D T4 देवदानवरक्षसां; M6 देवराक्षससैन्ययो:.—d) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D T3.4 M6 -[उ] यतं; M5 -[अ]न्वितं (for -[आ]युअस्).

22 ^a) M4.7 घोरा; M10 वीरा (for जूरा). —^b) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.18 T8.4 भीम(Ñ1 D1.4 घोर; D12 यम)विकमा: मारीचश्र प्रहस्तश्र महापार्श्वमहोदरौ । अकम्पनो निक्रम्भश्र शुकः सारण एव च ॥ २३ संहादिर्धूमकेतुश्र महादंष्ट्रो महामुखः । जम्बुमाली महामाली विरूपाक्षश्र राक्षसः ॥ २४ एतैः सर्वेभेहावीर्येर्वृतो राक्षसपुंगवः । रावणस्थार्यकः सैन्यं सुमाली प्रविवेश ह ॥ २५

(for घोरदर्शनाः). —°) \hat{S} $B_{1,3,4}$ $D_{1-5,8,9,12}$ G_{1} M_{3-5} अभ्य($\hat{S}_{1,2}$ D_{8} M_{4} °शि) वर्तंतः \hat{N}_{2} $D_{6,7,10,11}$ समवतंतः $T_{1,2}$ G_{3} M_{10} अशिधावंतः; M_{6} अशिवतंते (for अभ्यधावन्त). \hat{N}_{1} $V_{1,3}$ $T_{3,4}$ युद्धाय चाभ्यवतंत. — a) M_{1} राक्षसा (for सचिवा). \hat{S} \hat{N} $V_{1,3}$ $B_{1,3,4}$ $D_{2,3,5-12}$ T_{4} रावण(\hat{N}_{1} $D_{2,3,5-12}$ °क्षस) ह्य ते (V_{3} च; B_{3} g); $D_{1,4}$ तस्य रक्षस:.

23 °) Ñi प्रकंपनो. Ds निशुंभश्. —Ms om. (hapl.?) from 23^d up to the prior half of l. I of 562*. — d) Ds सारण: शुक्क (by transp.); Ds रावण: शुक्क. Ms कुंभश्र शुक्कसारणो.

24 Ms on. 24 (cf. v.l. 23). —) Ñ1 V3 D1.2.4.9
T8 M1-7 सं(V3 नि)हादी; Ñ2 V1 B1.3.4 D3.5-7.10.11
T4 संहादो; K (ed.) संहादो. D5 T2 धृम्न (T2 वम्र) केतुरा.
— 6) Ś D8.12 - दंतो (for -दंष्टो). Ś Ñ1 D1-5.8.9.12 महाननः; Ñ2 V3 B1.3.4 D6.7.10.11 घटो (V3 महो)दरः; V1 °बळः; T4 °हनुः (for महामुखः). — °) Ś D12 महानासो; Ñ1 °द्रष्टो; Ñ2 D6.7.10.11 °हादो; V1.3 B1.3.4 D1.3-5 T3.4 °नादो; D2.9 °नासीद्; D8 °नाजो; G1 विरूपाक्षस् (for महामाली).
— d) D6 वीर्यवान् (for राक्षसः). G1 तथा यूराश्र राक्षसाः.
— After 24, Ñ1 V1.3 D1.3.4.6.7.10.11 T G1.3 M1-7.9.10 ins.; Ms ins. before 25:

562* सुप्तप्तो यज्ञकोपश्च दुर्मुखो दूषणः खरः। त्रिशिराः करवीराक्षः सूर्यशत्रश्च राक्षसः।

[Ms om. the prior half of I. I (cf. v.l. 23).
—(l. 2) Vs कर्नीराह्य:; T2 G3 वीरश्च; M9 खर्नीराक्ष:;
M10 मकराक्षश्च; Cg.k.t as above (for कर्नीराक्ष:).]
—D7.10.11 T3.4 cont.:

563* महाकायोऽतिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ।

स हि देवगणान्सर्वानानाप्रहरणैः शितैः । विध्वंसयति संकुद्धः सह तैः क्षणदाचरैः ॥ २६ एतस्मिन्नन्तरे शूरो वस्रनामष्टमो वसुः । सावित्र इति विख्यातः प्रविवेश महारणम् ॥ २७ ततो युद्धं समभवत्सुराणां राक्षसैः सह ।

26 °) Bs तु (for हि). Ñ2 B1.4 D6.7.10.11 देवत-; M6 देवानां (for हि देव-). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 स (Ś D8 ते) देवतवलं (D9 °ले) सर्वः Т3.4 तदामरवलं सर्व.

— 5) D1.4 शतै: .— 6) Ñ1 V1 B1.4 D1-5.0.12 व्य (D2.5 वि)ध्वंसयतः V3 व्यशातयत (for विध्वंसयति). Ñ2 B2 D7.10.11 व्यध्वंसयत्समं (D10.11 °त्सुसं-) कुद्धोः M6 निजवान सुसंकुद्धः (for °). Ñ2 B1.5.4 D6.7.10.11 K (ed.) वायुर्जलध्य (K [ed.] °च)रानिव (for व). Ś D8 व्य (D8 अ)ध्वंसयंत संकुद्धाः संगताः क्षणदाचराः .— After 26, Ś Ñ1 V1.3 D1-4.7-12 T3.4 ins.:

564* तद्दैवतवलं राम हन्यमानं निशाचरैः। त्रणुक्तं सर्वतो दिग्भ्यः सिंहनुका यथा सृगाः।

[V3 D1.4.12 om. l. 1.—(l. 1) Da तं (for तत्).
—(l. 2) Da प्र **; Ta प्रदुतं (for प्रणुतं). Ta न्यस्त (for न्या). V1.3 D2 मृगा यथा (by transp.); D7.9—11 T3.4
मृगा इव (for यथा मृगा:). Ñ1 D12 सिंहनुन्नमृगो (D13 प्रा) वथा;
D1.4 सिंहनुन्नो यथा गज: (for the post. half).];
while Da T1.2 G1.3 M ins.:

565* सुमाळीमयसंत्रसाः सुरास्ते सर्वतो दिशम् । प्रदुद्वयुर्वध्यमानाः सिंहत्रस्ता सृगा इत ।

[(1. x) T1 M3.5.8.10 सुमालि-. Do T1.2 G8 M8 दिश: (for दिश्रम्).—(1. 2) G1.8 M10 मध्यमाना:. T1.8 G8 M8 यथा (for इव).]

27 ") \$ Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.18 T8.4 राम; G1 देवो; M2.9 वीरो (for जूरो).— b) M6 पुरु: (for वसु:).— d) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8-18 T8.6 रणाजिरं(D1 रे); B8 G1 महारणे.— After 27, Ñ V1.8 B1.8.4 D1-7.8-18 T1-8 G1.8 M K (ed.) ins.:

566* सैन्यै: परिवृतो हृष्टो नानाप्रहरणोद्यतै:। श्रासयक्राश्रुसैन्यानि सिंह: श्रुद्रसृगानित । अथापरी महावीयी खष्टा पूषा च दंशिती । सहसा सह सैन्येन प्रतिष्टी तद्रणाजिरम् ।

[K(ed.) reads l. 1-2 within brackets.—(l. 1) Ñ1 V1.8 D1-5.9.18 T8 देवै: (for सैन्ये:). Ñ V1.8 B1.8.4 D1.8-7.10.11 T8 M10 दृष्ट्र(; D2.9.12 पृष्ट्र(; T1 damaged (for दिशे). G1 -[उ]इतै:; M4 -[उ]चतः (for -[उ]चतै:).—D7 reads l. 2-3 in marg.—(l. 2) D1.4.5.9 सर्वे-; D19 स तु (for श्रुत्-). Ñ1 V1.8 D1-5.0 T8 प्रजा(D1.2.4.9 T8 व्जा:)-

कुद्रानां रश्रमां कीर्ति मयोध्यतिवित्ताम् ॥ ६८ ततमे राश्रमाः श्रम् देवांम्तानमयो व्यितान् । नानाश्रद्यमेथीरिजेष्ठाः अत्यद्यस्याः ॥ ६९, सुराम्तु राश्रमान्योगान्यद्वायीयीन्खतंत्रस्य । समरे विविधेः अस्त्रेरनयन्यस्याद्वयः ॥ ६०

(4, 9, 46, 46 F. 7. 47, 46

काल क्वांतकः(Va.a Ta व्यावतः ; Da व्यावतः) ; Ña ध्रि.स.a Da.र.10-13 प्रतिका स्थावितः (for the pear, half), — रिम्पारं om, l. 3-4. — (1. 3) Ñ Va.a Bi Da.र.104 कि वित्तातः कि व (Ña Vi Ta आ)वादिखों; Ma तथावते (for अवावते), Ña ध्रि.स.a Da.र. 10.11 तो समे (Ba व्यो) ; Ma व्यवते (for विवादि). (l. 4) Ña प्रतः (sic); Ña Va.a Er.a.a Da-र.10.11 कि विवादि ; Ma वंशितों (for सक्या). Ga प्रवर्षे (for विवादे), Ña Va Da प्रवर्षे (for विवादे), Ña Va Da प्रवर्षे (for तक्य), Ña Va Da प्रवर्षे (for तक्य), Ña Va Da Ca रणाविते . Ña Ba.s.a Da.र.10.11 तवा प्रा (Ba प्रवादि) विवादी रणे (Ba.र.10.11 तवा प्रा (Ba प्रवादि) विवादी रणे (Ba.र.10.11 तवा प्रा (Ba प्रवाद) विवादी रणे (Ba.र.10.11 तवा प्रा (Ba प्रवाद) विवादी रणे (Ba.र.10.11 तवा प्रा (Ba प्रवाद) विवादी रणे (Ba.र.10.11 तवा प्रा (Ba प्रवाद) विवादी रणे (Ba.र.10.11 तवा प्रा (Ba प्रवाद) विवाद ।

28 6) \$ Ñ V1.3 B1.8.4 D7.8.10-13 िंड यह राख्नये: (by transp.); D1 अय रख्नयो; D2-8.9 अय राख्नये: .—) \$ Ñt V1.5 D1-8.8.0.12 T3.6 जयसिंख्यु (D1.8.6 'मिल्यू)नो; Ñs B1.8.4 D5-7 M6 जयकामा (D8 'खुड-पर)नो; М1.8.6.0.7.10 र (M10 को) खतो की विं (for रख्नयों की विं).—) Ñt V1 D1-8.9 T3.4 संयुरोप; V3 संद्रावेषु; Gg.k.t as in text (for समरेषु). Ñt [अ] नुवर्शनो; T1.2 G3 [अ त्वस्थलान; Gg.k.t as in text (for [अ] निवर्शनेताख्य). % Gg: समरेष्यनिवर्शनो रख्नयों की विं कुदानों सुराणों राख्नये: सह युद्धमञ्ज्ञानियों जना।; so also Ct. %

29 °) Ñ2 B1.3.4 D5-7.10.11 सर्व (for इन्हा). — *) Ñ2 B1.3.4 D5-7.10.11 सर्व (for इन्हा). — *) Ñ2 B1.3.4 D5-7.10.11 सर्व (for देवांस्तान). G1 M6.8 समव (M6 °सुप) श्यितान (for समरे स्थितान). Ś Ñ1 V1.3 D1-6.8.9.12 T3.4 देवाल प्रसुखे स्थिता: . — *) V2 प्रहानेंस्ते (for प्रहर्णेर्). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 देवाल; M6 सारेर् (for बोरेर). Ñ1 नानाप्रहरणा देवं.

30 °) Ñ2 B1,3.6 D5.7.10.11 M10 देवाआ (M10 ° स्तु); M5 सुराआ (for सुरास्तु). M5 श्रुवात् (for वोरात्). Ś Ñ1 V1,8 D1-5.8.9.12 T3.4 राख्यवानिय ते दे (V1.3 D1.3-5 तान्दे) वा. — 6) Ś Ñ1 V1,8 D1-5.8.9.18 T3.4 -बीर्याः (for -बीर्यात्). V1 च तेजसाः V3 सहावलाः ; T3.4 सहीजसः ; M6.10 सुतेजसः (for स्वतेजसा). Ñ2 B1.3.6 D6.7.10.11 M5 सहावीर्य-(D10.11 °बळ) पराक्रमान्. — °) Ñ2 B1.3.6 D6.7.10.11 विस्तैः (for विविधः). T1.8 G2 M3 अन्तेर् (for शक्तेर्). Ś Ñ2 V1,9 D1-5.8.9.13 T2.4 समेत्य (D1.6 °ता) निहितः राखेर् . — 4) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 M10 नयंतिः T2 G2.3 M4-9 अनयद् (for अनयन्). Ñ2 B1.3.6 D6.7.10.11 उपनित्युर्यमक्षयं.

[185]

G. 7. 35. 35 B. 7. 27. 40 L. 7. 30. 34

एतिसम्बन्तरे शूरः सुमाली नाम राक्षसः ।
नानाप्रहरणैः कुद्धो रणमेवाभ्यवर्तत ॥ ३१
देवानां तद्धलं सर्वं नानाप्रहरणैः शितैः ।
विध्वंसयित संकुद्धो वायुर्जलधरानिव ॥ ३२
ते महाबाणवर्षेश्व शूलैः प्रासैश्व दारुणैः ।
पीड्यमानाः सुराः सर्वे न व्यतिष्ठन्समाहिताः ॥ ३३
ततो विद्राव्यमाणेषु त्रिदशेषु सुमालिना ।
वसनामष्टमो देवः सावित्रो व्यवतिष्ठत ॥ ३४

31 °) SÑ V1.8 B1.8.4 D T3.4 राम; M6 वीर: (for शूर:).—) D5 सुमालि:. SÑ1 V1.8 D1-5.8.12 सतु(V3 च) (for नाम). M7 राक्षलेश्वर: (for नाम राक्षय:).—) S D2.8.9.12 -प्रहरण:. V8 हास्ते:; G1 M10 घोरें (for फुद्धो).—) V8 कुद्ध (for रणम्). SÑ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 एको (for एव). Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 तत्सेन्यं सो (B1 सम्-) (for रणमेव). B1 अवर्तत; D3 व्यगाहत; M4.7 [अ] भ्यधावत; M5 [अ] भ्यथवत (for [अ] भ्यवर्तत).

32 Ś Ds.12 om. 32^{ab}. — a) Ñ V1.3 B1.3.4 D1-7.
9-11 Ts.4 स दैवत- (De od) (for देवानां तद्). — b) Ñ1
V1.3 D2.3.5.9 T4 दिन्ये: (for नाना-). L(ed.) शतै:.
— a) Ñ2 B1.8.4 D1.4-7.10.11 M9 न्य (D5 M9 वि)ध्वंपयत.
Ś D8 वै देवान्; Ñ1 V1 D1.2.4.9.12 T4 रसेंड्रो; V3 दैश्यंड्रो (for संक्रुद्रो). — b) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 जलधरं यथा.

33 *) B4 तेर् (for ते). Ś D2.8.9.12 -दानवाश्चेत्र; Ñ1 V1.8 D1.4 -वागवर्षेण (for -वागवर्षेश्व). — b) B3.4 M4.5.7.10 शूल- (for शूले:). D6 सु- (for च). Ś D2.8.9.12 शूलवर्षे: सु-; Ñ1 V1.3 D1.3-5 T3.4 M6 शूल (Ñ1 V1 शर)-वर्षे (M6 °पाते) आ; Ñ2 B1 D7.10.11 शूलप्रासे: (B1 °पाशे:) सु-. — b) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 पात्यमाना:; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 T3.4 हन्यमाना: Ś Ñ1 D2.8.9 सुरे: (for सुरा:). Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 T4 संख्ये (for सर्वे). — b) G1 M2.3.8.9 द्यतिष्ठन्; M6.10 [अ] श्यतिष्ठन् (for व्यतिष्ठन्). Ś Ñ1 V1 D2.5.5.8.12 T8.4 व्य (T4 ना) तिष्ठंत विभीषणा: (T2.4 °पिता:); Ñ2 V3 B1.3.4 D6.7.10.11 न व्यतिष्ठंत संहता: (V3 विद्वजा:); D1.4 विद्ववंति भगादिता:; D3 व्यववंति विभीषता:

. 34 ⁶) Ñ1 V1.8 D1.3.4 T4 देवेड्वथ; Ñ2 B1.3.4 D6.7.
10.11 देवतेषु; D5 सुरेड्वथ; T8 देवेषु च (for त्रिद्शेषु).
\$ D2.8.12 तेषु देवेषु मालिना; D2 देवेषु मालिना तदा.
—°) \$ D2.8.9.12 संख्ये; Ñ1 V3 D1.3-5.7.10.11 T8.4 फुद्ध:; Ñ2 B1.3.4 D6 भाग:; V1 तन्न (for देव:).—²) \$ Ñ V1.3
B1.3.4 D T3.4 पथं(Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 वै व्य; D2.5 प्रत्य)-वस्थित: (for व्यवतिष्ठत).

संवृतः खैरनीकैस्तु प्रहरन्तं निशाचरम् । विक्रमेण महातेजा वारयामास संयुगे ॥ ३५ सुमत्तयोस्तयोरासीद्युद्धं लोके सुदारुणम् । सुमालिनो वसोश्चैव समरेष्वनिवर्तिनोः ॥ ३६ ततस्तस्य महावाणैर्वसुना सुमहात्मना । महान्स पन्नगरथः क्षणेन विनिपातितः ॥ ३७ हत्वा तु संयुगे तस्य रथं बाणश्चतैः शितैः । गदां तस्य वधार्थाय वसुर्जग्राह पाणिना ॥ ३८

35 ") G (ed.) स (for सं-). V3 B1 D7 T3 तैर् (for स्वेर्). Ś D8.9.12 स ततो छोर्; D2 ततस्वछोर्; G1 M4.5.7 संवृतं स्वेर् (for संवृत: स्वेर्). D2.9.12 अने केश् (for अनी केस्). Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 T4 च (for तु). Ñ3 B1.3.4 D8.7.10.11 अथानी के: (for अनी केस्तु). — b) T4 प्रहर्श्य (for प्रहर्श्त). — c) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 विकम्य स च सं-) पुड़ो. — D5 ताडयामास; D8 दारयामास. Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 राक्षसं (for संयुगे).

36 ") G1 M8.10 समंततस्; M1.4.7 सं(M1 प्र)मत्तयोस्; M5 समेतयोस्; M6 सुमहत्तत् (for सुमत्तयोस्). T1.2 G3 M3 सुरराक्षसयोरासीद्. — b) M2.6 लोक- (for लोके). — For 36"b, S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

567* ततो युद्धं महत्तत्र राश्वसामरमुख्ययोः।

[\tilde{N}_1 V1.3 D1.3-5 T3.4 अमृत् (for महर्).]; while \tilde{N}_2 B1.3.4 D6.7.10.11 K (ed.) subst.:

568* ततस्तयोर्भहायुद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।

[B1 द्व्योर्; D7 महद् (for महा-). K (ed.) रोमहर्षणं.]
— d) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 T3.4 भीरूणां भयवर्धनं.

37 °) D9 वृतस् (for ततस्). D5 चास्य; T1.2 G3 तेन (for तस्य). Й2 B1.2.4 महावाहो; V3 महद्युद्धम् (for महावाणेर्). — °) V3 अभूत्तेन (for वसुना सु-). D2 वस्नां सुमहात्मनां. — ° °) Ś Ñ1 V1 D2.3.8.9.12 T3.4 M1 सुमहात्; Ñ2 D6.7.10.11 निहतः; D1.4 अग्रतः; G1 M8 महान्सु- (for महान्स). D8.12 सञ्चाग- (for पञ्चग-). D5 स्थः सह तुरंगाभ्यां (for °). Ś Ñ1 V1 D1-5.8,9.12 T3.4 क्षणे तिसम् (for क्षणेन वि-). V3 सु * श्वातिस्थक्षेव मतेन युधि पातितः.

38 °) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T4 तं हत्वा. D5 समरे (for संयुगे). V8 तं हत्वा पन्नगरथ; M6 गत्वा तं समरे वीरो. — b) V3 रणे (for रथं). Ś D8.12 तथा; Ñ V1.8 B1.8.4 D1.8-7.10.11 चितं; D2.9 तत: (for शिते:). —) T1 तथा (for गदां). Ś D8.12 अस्य (for तस्य).

[186]

तां प्रदीप्तां प्रगृह्याशु कालदण्डिनभां शुभाम् । तस्य मूर्धीन सावित्रः सुमालेर्विनिपातयत् ॥ ३९ तस्य मूर्धीन सोल्काभा पतन्ती च तदा बभौ । सहस्राक्षसमुत्सृष्टा गिराविव महाश्चितः ॥ ४०

तस्य नैवास्थि कायो वा न मांसं दहशे तदा।
गदया भस्मसाद्भूतो रणे तस्मिन्निपातितः ॥ ४१
तं दृष्ट्वा निहतं संख्ये राक्षसास्ते समन्ततः।
दुदुवुः सहिताः सर्वे क्रोशमाना महास्वनम् ॥ ४२

G. 7. 35. 47 B. 7. 27. 51 L. 7. 30. 45

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥ २७ ॥

39 °) Ś Ñ1 V1.3 D1-6.8.9.12 T2.4 महावेगां; G1 मृहीस्वाञ्च (for प्रमृद्धाञ्च). Ñ2 B1.5.4 D6.7.10.11 M8 तत: प्र (B4 सं)मृद्ध दीसाग्रां. — °) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 -[उ]पमां (for -िनभां). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3-11 T1.3.4 M6 गदां (for ग्रुभाम्). D2.12 -िनभावनां. — ° d) D1.4 चिक्षेप (for सावित्र:). Ś V1.3 D2.5.5.8.9.12 T8.4 पातयामास रक्षसः; D1.4 सावित्र: परमाद्धतां (for d). Ñ B1.3.4 D6.7.10.11 तां मृश्चिं पातयामास सावित्रो वे सुमाछिनः.

40 °) T1 च (for सा). S Ñ V2 B1.2.4 D T3.4 सा तस्योपरि(V3 D5 T3 °रसि) चो(V2 सो) हकाभा; V1 (with hiatus) तस्य चोरसि उहकाभा; M6 सा तस्य मूर्झि झुहकाभा. — 5) G1 M8 [इ]व (for च). S D8.12 निपतंती (for पतन्ती च). T1.2 G3 M1.3 गदा (for तदा). D12 बभो तदा (by transp.). Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.6.7.9-11 T3.4 विव-(B3.4 निर्व)भो ग(V3 D2.9 T3 त)दा; D5 M6 च(D5 [इ]व) बभो ग(D5 त)दा (for च तदा बभो). — °) S V1 D2.8.9.12 इंद्रप्रयुक्ता राजंती; Ñ V3 B1.8.4 D1.3-7.10.11 T3.4 M6 इं(V3 क्)द्रप्रसु (T3.4 °यु)का गर्ज (M6 °च्छं)ती. — d) S V1.3 D1-5.8.9.12 M5 गिरेर् (for गिराव). S Ñ1 B1.3.4 D2.8.9.12 T3.4 M2.6.8-10 यथा (for महा-).

41 ") B4 वे न (for नैव). Ś D8 T2 M8 [अ] स्ति (for [अ] स्थि). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 न होरो (for कायो वा). — b) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 मांसं रुघर(V2 T4 शोणित)मेव च(Ñ1 D3.5 T4 वा). — b) Ñ2 D6.7.10.11 G(ed.) भस्मतां नीतं(G[ed.] तो); B1.3.4 भस्मसात्रीतं; T4 भस्मकृतः स (unmetric); M1 भस्मसंभृतो (for भस्मसान्नतो). M6 तस्मिन्कृतास्त्रे गद्या. — b) M3.5.10 निशाचरः; M6 निपातिते (for निपातितः). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 G(ed.) निश्तस्य(G[ed.] ca: स) रणाजिरे; T4 निपपात ****.—For 41° , Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T8 subst.:

[Ñ1 V1 Ts सस्मीकृत:; V3 सम्यकृत:. D1.3.4 Ts सं- (for स). D1.3.4 च (for ह).]

-After 41, Ma.10 ins.:

570* निषपात तदा भूमौ महातरुरिवाशने: । [Ms ततो (for तदा).]

42 ⁴⁶) Ms पातितं (for निहतं). —Gs damaged from b up to सिह्ता: in c. Bs transp. तं and ते. Bs निशाचरं; G1 निपातितं (for समन्ततः). —For 42⁶, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 T8.4 subst.:

571* सुमालिनं इतं रष्ट्रा वसुना राक्षसा भयात्।

[D1.4 धुत्ना; T4 संख्ये (for दृष्ट्या). V1.3 बलिनो; T3 बलिना (for वधुना). D8 T4 भस्महास्कृतं (for राक्षहा भयात्).]

—°) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 व्यव्हवन् ; V1 प्रदुद्धुद्धः (hypm.) (for दुद्धुद्धः). Ñ1 ते वै प्रदुद्धुद्धः सर्वे. — ⁴) M6 कोधमाना. Ś V1.2 D1-5.8.9.12 T3.4 समंततः; Ñ1 ततस्ततः; Ñ2 B1.2.4 D6.7.10.11 प्रस्परं (for महास्वनम्). —After 42, Ñ V1.3 D1.3.4.6.7.10.11 T3.4 ins.:

572* विद्राज्यमाणा वसुना राक्षसा नावतस्थिरे। —Thereafter V1 repeats 21⁴⁶ (var.).

Colophon: V1 om. (cont. the Sarga). — Kāṇḍa name: Ś1 D2.7 M7 om. — After Kāṇḍa name, D5 ins. देवासुरसंप्रामे. — Sarga name: Ś Ñ V8 B1.8.4 D1-5.8-12 सुमालि(Ñ2 B3 D1 °ली)वघ:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1 D2.12 om.; Ñ2 B2.4 35; D1.4.5 T4 34; D2.9 33; D8 T3 32; M6 31. — After colophon, D2 concludes with रामचन्द; T4 with श्रीरामापेणमस्तु; G1.2 M5.8 with श्रीरामाय नम:; M1 with ॐ ॐ श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्दाय नम:.

26

G. 7, 36, I B. 7, 28, I L. 7, 34, I सुमालिनं हतं दृष्ट्या वसुना भस्मसात्कृतम् । विद्वतं चापि ख़ं सैन्यं लक्षयित्वार्दितं शरैः ॥ १ ततः स बलवान्कुद्धो रावणस्य सुतो युधि । निवर्त्य राक्षसान्सर्वान्मेघनादो व्यतिष्ठत ॥ २ स रथेनाग्निवर्णेन कामगेन महारथः । अभिदुद्राव सेनां तां वनान्यग्निरिव ज्वलन् ॥ ३

28

V₂ G₂ missing for Sarga 28 (cf. v.l. 7.12.2 and 7.26.45 respy.). B₂ om. Sarga 28 (cf. v.l. 7.24.1).

- 1 *) D1.4 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). M6 सुमाछि निहतं दृष्ट्वा.

 —°) Ś V3 D1-5.8.9.12 M5.8 [श]पि तत्सैन्यं; Ñ1 हतं श्रुत्वा; V1 हतं सैन्यं; T1.3 G8 M1.3.7 स्वकं सैन्यं; T2 स्व *** (damaged); T4 [ए]च तत्सैन्यं; M10 [श]पि सैन्यं स्वं (by transp.) (for [श]पि स्वं सैन्यं). Ñ2 B1.3.4 D6.7.

 10.11 M4 स्वसैन्यं विद्वृतं चापि. *) T1.2 छंघयित्वा. Ñ V1.3 B1.4 D2.6.7.9-11 [श]दिंतं सुरै:; D1.3.4 °त: सुत:; T1.2 G3 M1.3 शरादिंतं; M2 [श]दिंतं शतै:; M8 जितं सुरै: (for [श]दिंतं शरै:). G1 छक्षयामास तं शरै:.
- 2 °) Ñ1 B4 T5 M4.6-8.10 सु-; T1.2 G8 M1 तु (for स). D5 स तस्य (for तत: स). G1 माल्यवान् (sic) (for बलवान्). Ñ1 रक्षो (for कुद्धो).) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D तदा; T5 तथा; M6 बली (for युधि).) B1.3 निर्भत्स्य; D1.4 निर्मृत्य (for निवत्ये).) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.6-12 T5 M8 व्यवस्थित:; M8 [5]ध्यतिष्ठत; M10 [5]वति (for ब्यतिष्ठत).
- 3 D12 om. 3^{ab}.—^a) K(ed.) सुरथेन. Ś D8 म(D8 स)हाक्षेन; Ñ V1.3 B1.5.4 D1-7.9-11 T3 महाहेंण (for [ब] मित्रणेन).—^b) Ñ2 महाबळ: (for °रथ:).—^a) Ś Ñ V1.3 B1.5.4 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 तरसेन्यम्; T1.2 G3 M1.3 Cg.k.t तां सेनां (by transp.).—^d) Ś Ñ B1.8.4 D2.8.9.13 T3.4 M6 किस: कक्षम् (Ś Ñ D12 °ह्यम्; D8 °ह्याम्); D1.3-5 कक्षमिर (for चनान्यमिर्). Ñ1 [आ] दहन् (for उनळन्). V1.3 अपि: कक्ष(V1 °ह्य) गती दहन्.
 - 4 °) Me तत्र (for तस्य). De प्रविशतस्वद्दा तस्य; G1 ततः प्रविशता तेन. & Cv: ततः प्रविशतसम्य ततः प्रवि-श्वति तस्मिन्. & —) Ds G1-[का]युष्पणणयः; Te पणिनः; Me-[क]स्वप्रहारिणः (for-[का]युष्पणरिणः). —) S1 Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 Ts.e व्य(Ts क्र)व्रवेतः S8.8 विद्ववंतिः

ततः प्रविशतस्तस्य विविधायुधधारिणः । विदुदुवुर्दिशः सर्वा देवास्तस्य च दर्शनात् ॥ ४ न तत्रावस्थितः कश्चिद्रणे तस्य युयुत्सतः । सर्वानाविध्य वित्रस्तान्दृष्ट्वा शकोऽभ्यभाषत ॥ ५ न भेतन्यं न गन्तन्यं निवर्तध्वं रणं प्रति । एष गन्छति मे पुत्रो युद्धार्थमपराजितः ॥ ६

B1 प्रदुद्भुत् (for विदुद्भुत्). M8 तत: (for दिश:). M3.5.8.10 सर्वे. — d) M6 वे तस्य (for तस्य च). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D T3.4 दर्शना(then D11 reads in marg.)देव देवता:. — After 4, V1 ins. l. 2 only of 575*.

5 V1 om. 5-6. —For 5^{ab} , \tilde{N}_1 V3 D_{1-5.8.9.12} T_{3.4} subst.:

573* न त्वस्य कश्चित्प्रमुखो बभूवान्यो युयुत्सतः।

[Ñ1 D2.9 तस्य; V3 D1.3-5 T3.4 तत्र (for त्वस्य). V3 D1-5.9 T3.4 प्रमुखे. Ñ1 [अ]त्र; V8 D1.3-5 T3.4 [अ]स्य (for [अ]न्यो). V3 T4 रणोत्सुक: (for युयुत्सतः).]; while Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 subst. for 5^{ab} :

574* न बभूव तदा कश्चिशुयुत्सोरस्य संमुखे। [Ba युध्यतोर (for युश्रत्सोर्).]

- —°) D6.7 अचेह्य; D9 उद्दिशः; T8 आल्झ्य; M5 आमध्य; M8 तानिष; Cg.k.t as in text (for आविध्य). D9 -संत्रसांस; G8 विध्वस्तान; Cg.k.t as in text (for वित्रस्तान्). Ś D2.8.12 दृष्टा तु देवान्संत्रस्तांस; Ñ1 D8.6 सर्वमाविध्य(Ñ1 D5 °श्च-)वित्रस्तं; V3 सर्वानाविधमस्तत्र (sic); D1.4 सर्व दृष्टा तु वित्रस्तं; T1.2 M8 सर्वानायुध-विध्वस्तान्; M6 सर्वानिष् परित्रस्तान्.— S Ñ V3 B1.3.4 D1.8-8.10.11 T4 तत:; D2.9.12 तत्र (for दृष्टा). Ś Ñ V3 B8.4 D T4 M6 [S] त्रवीस्सुरान्; B1 [S] त्रवीद्रचः (for sम्यभाषत).
- 6 V1 om. 6 (cf. v.l. 5).—") B1 मेतन्यं नो. S D2.7-9.12 T4 M1.4.7 न मेतन्यं; G1 M5 निवर्तध्यं (for न गन्तन्यं).— b) G1 अदं यास्ये; M5 देवा: सर्वे (for निवर्तध्यं). S Ñ V8 B3.4 D T4 रणे धुरा:; B1 सुदारुणं (for रणं प्रति).— b) Si Ñ2 B3.4 D6.7.10.11 transp. मे and धुत्री.— After 6, S Ñ1 V3 D1-5.8.9.12 T3.4 ins.; while V1 ins. 1. 2 only after 4 (owing to om.):

575* ते शक्षवचनं श्रुरवा देवाः शत्रुबळार्दिताः। पुनिनेवृत्ता युद्धाय नानाप्रहरणोद्यताः।

[(1. 1) D1.3.5 रक्षी-; D4 राक्षस- (hypm.) (for शत्र-). T4 -मवादिता:.—(1. 2) D9 प्रकृता. V3 युडार्थ (for युडाय).]

[188]

ततः शकसतो देवो जयन्त इति विश्रुतः ।
रथेनाद्धुतकल्पेन संग्राममाभिवर्तत ॥ ७
ततस्ते त्रिदशाः सर्वे परिवार्य शचीसुतम् ।
रावणस्य सुतं युद्धे समासाद्य व्यवस्थिताः ॥ ८
तेषां युद्धं महदभूत्सदृशं देवरक्षसाम् ।
कृते महेन्द्रपुत्रस्य राक्षसेन्द्रसुतस्य च ॥ ९
ततो मातिलपुत्रे तु गोसुखे राक्षसात्मजः ।
सारथौ पात्यामास शरान्काञ्चनभृषणान् ॥ १०

7 °) Ś D2.8.9.12 -युक्तेन; D1.6 -रूपेण; D3 कार्ग; M3 -वर्णेन; M5 -कालेन (for -कल्पेन). — 6) Ñ2 D6.7.16.11 संग्रामे; D8 सं **. Ś Ñ2 B1.2.4 D6-12 मोश्यवनेन; Ñ1 D2 M3 अ(M3 हा)भ्य°; V1 M10 अभिवनेने; V2 प्रत्यपदान; D1.3-5 M6 प्रत्य(M8 सम)वनेत (for अभिवनेन). Т2.6 संग्रामामिमुखो यथाँ.

- 8 °) Т1.2 सचिवा:; G1 राक्षया: (sic) (for विद्या:).
 5) \$ D8.12 श्रचीपति. D8 om. 8° 4. °) В4 М45
 सुतं सबें; М5.10 सुतं दृष्टा; М6 सुसंकृदा: (for सुतं युदे).
 4) Ñ1 परिवार्थ (for समामाध). \$ Ñ1 V1.2 D1-48.513
 Т1.4 [अ] द्वास्थिरे; Ñ2 B2 D6.7.10.11 प्रजितिरे; टिग्यचितेरे;
 В4 प्रजृद्धिरें (sic); G (ed.) प्रतिकारें (for स्वविध्यता:).
- 9 °) S Ñ VI.a Ba.a D समावन (for महत्वन्त). है। Tr. तेषां समाववार्थः —) S Ñ VI.a Bi.a.a Di-4.6-६.a Te देवदानवाक्षमां. —) S ÑI VI.a Di-6.6.a.a Та.a शक्-पुत्रस्य क्रास्यः Ña Bi.a.a Da.a.a.ii महेन्द्रस्य च पुत्रस्यः —) Ma स्वताद्य (for स्थिन्द्रः).
- 10 ") \$ % Vis D To स्वयंत्र (शिंग सूत्र स्)

 त्रिंशीक्ष्य, शिंग के,) To राश्यमिता आ कार्यात्र स्व (शिंग राश्यम्भावात्र), \$ % Vis D To राश्यमिता आ कार्यात्र स्व (शिंग कार्यात्र स्व (शिंग कार्यात्र स्व (शिंग कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व स्व सार्वात्र स्व कार्यात्र स्व कार्य स्व कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व कार्य स्व कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व कार्यात्र स्व कार्य स्व कार्य स्व कार्य स्व कार्य स्व कार्य कार्य स्व कार्

576 मार्ग्यस्य कार्याचे क्षेत्रावातेवरित्रसः।

[Da. 4.24 Mr.: af an fred (for the post: half).]

यचीसुतम्स्विषि तथा जयन्तस्तम्य सार्थिष् । तं चैव रावणि कुद्धः प्रत्यविध्यद्वणाजिरे ॥ ११ ततः कुद्धो महातेजा रक्षो विस्कारितेश्वणः । रावणिः यक्षपृत्रं तं यरवर्षेरवाकिरत् ॥ १२ ततः प्रगृद्ध यस्ताणि मारवन्ति महान्ति च । यत्रप्रीन्तेषमान्यामान्यदाख्द्रपर्थथान् । सुमहान्त्यिक्ष्यकृष्णि पात्यामाम रावणिः । १३

G. 7. 56. 14 B. 7. 28. 14

(Leg., from the up no the peats bein of 579°.

— 1. To Go Moneror und To Mo Espais (for Fewer, 5 N Von Bloco D niverses bond with a) niverses, —ultimate, have seen

577 ततः वृतः स संवात वातातवा वचीस्तः स्वति स्वत्योकेश्ये जवानातिस्टासी

12 (के कार), रह (को. ४.८ छ , —ै, ६ की. ४८ व रिश्चन का दिन और स ह भो बाद मुख्य करों। और दिन्दी, दे कि कि कि कोर का स हि भो बाद माले हैं। और के का रिश्का करों। कि जान और उस्ता (का उन्हें) कि का रिश्व विक्षांत्र कर के विद्वालय कर कि कि कि का कि का कि के रिश्व का कि क्यांत्र कर महार के कि का कि का कि का कि का र के आवाद्य कर का कि का कि का कि का कि का कि का कि का स्वें स कि का मुक्के हैं।

16 (Se ann 1800 (1800) — " , sie te sign 1600 griff). He Bridge Drieger that the contemplation throughout a — The Bridge of the Tree Prince of the 20, 101.

१९९४ तन्त्रे नामधू मानाखू जिल्लांत्री कंत्रे

िर्मा क्यार मेंद्राः (विसं र्- त्रों , क्यार्नाम्) .. विश्वतः क्यार्ट (विश्वतः विस्तः) । प्रतः विश्वतः ।

than A. The Prises De contid while As these recommen Trust for M. ms. after hydre for instantial and the continuence of the con

१५५७ व्यक्तिम् वेद्धवः यामगामाम वनसिः।

ि Geomemp to the prior half (cf. vi. ir). प्रेंग्ड Brief Dr. करावाम To transp. न्यांग्येष and प्रवयाम्य = Vicomi (hapfi.) मुं^{adof}. —) S श्रि Vi Dr-४०६ क्ष To गोनामहणाक्यामुं श्रिष्ठ Brief Desiran समझीस्त्रम्य साम्रः —) Vi Dr. हिं Gr. Mr-४ गोर्स सम्राह्म Desirati प्रस्तामम् (for अध्याम्). —) Gr. शिक्सामि (hypri.) (for न्युक्षामि). S श्रिप्ट Vi Dr-१६६ क्ष कि शैक्स्यामि क्षित् तत्त्र (Vi कि अप); श्रिष्ठ Brief Desiran महानि मिहि (Brief चाम्रि)स्त्रामि कि कि Mrief सुसस्ताम्य- G. 7. 36, 15 B. 7. 28, 15 L. 7. 34, 15 ततः प्रव्यथिता लोकाः संजज्ञे च तमो महत्।
तस्य रावणपुत्रस्य तदा शत्रूनभिन्नतः ॥ १४
ततस्तद्दैवतवलं समन्तात्तं शचीसुतम्।
बहुप्रकारमस्वस्थं तत्र तत्र सम धावति ॥ १५
नाभ्यजानंस्तदान्योन्यं शत्रून्वा दैवतानि वा।

(Ts °न)दि(Gs °छं तत्र; Ms °छान्यसि) ऋंगाणि. —') Ms.? शस्त्राण्यविकरद्वणे.

14 क) G1 M2.7 देवा:; Ck.t as in text (for लोका:). V3 प्रमिथतान्देवांस; T2 M4 प्रव्यथितो लोको. — 5) M2 om. च (subm.). M8 समं जज्ञे. D10.11 तमस्तत:; G1 M5.7 ततो महत्; G2 महद्मयं (for तमो महत्). Ś D2.8.12 L (ed.) तमश्र महदाभवत् (L [ed.] विशत्); Ñ V1 B1.5.4 D1.2-7.9 तमश्र समजायत; V2 तिसान्युदे सुदारुणान्; M6 तद्खं सृजतो महत्; M10 जयंत: पिततोभवत्. — 7) Ś D2.8.2.12 अस्य. T4 रावणि-; M10 राक्षय-(for रावण-). Ñ1 V1.3 D2.5.12 T4 -सैन्यस्य (for -पुत्रस्य). — 4) M3 तथा. M10 [अ]मारयर् (for शत्रुन्). Ś Ñ V1 B1.3.4 D1.3-5.7-12 T4 शत्रु (D4.2.12 शकः D6 सुर)सैन्यानि नि(B4 ज; D1.4 वि; D3 प्र) प्रतः; V3 राक्षसस्याभितिष्ठतः; D2.6 शक्सेन्यं विनिद्यतः; M6 शत्रुन्भिजिद्यांसतः.

15 ") Bi Do Ti.a Ga Mi.io ततस्तु; Ta तत्रस्थं (for ततस्तुः). Ma तथेव च (for तहेवत-). Ma ततो देवबळं तहे. —Do om. (hapl.) 15 - 16°. —) S Ña Vi.a Bi.a.a Di-5.7.8.12 Ta.a Ma.a स-; Mi तु (for तं). Ñi समिमहुतं; G (ed.) शरविक्षतं (for तं शचीसुतम्). — ° d) S Da.ia प्रहारमध्यस्थं; Da -प्रकारविध्वस्तं (for क्मास्वस्थं). Ti.a Ga Mi च; Ma प्र-; Mio [उ]प- (for स्म). Ma प्रविद्वतं (for स्म धावति). S Ñ Vi Di-4.6-8.10-12 समव(S Da.s.12 समंता; Vi अपत; Di.a.a व्यभ्रम)च्छरपीडितं; Da समूत्ता-मसपीडितं; Ta रणे रावणिपीडितं (for d). Va वज्रप्रहारेरस-कृत्पीडयामास दानवान्.

16 Do om. 16° o' (cf. v.l. 15). —) Śɔ Də नामिजानंस; B1.3.4 नाभिज हुस; D12 Ma.4.7.8 नाभ्यजानात;
Gɔ न झजानंस; Me नाभिज जे; M10 न झजानात् (for नाभ्यजानंस). T1-3 Gɔ Mɔ.8 ततो; G1 Mɔ.6 तथा (for तदा).
Ñ V1 Dō-7.10.11 M1 नाभ्यजानंत चा(M1 ते) न्योन्यं.
— b) D1 सक्षसा; Ta अङ्गन्ते; Ts G1 Mɔ-5.7 शकुं वा. Gɔ
Mɔ च (for second वा). Ś Ñ V1.3 D₂.6-8.10-12 To स्थो
वा देवतापि(Ѳ Dō.7.10.11 थ) वा(D² च); B1.3.4 D³-5
सक्षसा देवतानि च; Mɛ शक्षणाभिष्रपीडितं. —) Ś Dɛ तत्र
बलं; Dь तत्रासत; De ते च तत्र (for तत्र तत्र). Ѳ B1.3.4
Dɛ.7 विपर्यासात्. —) D1.3-5 तत्सेन्यं (for समन्तात्).
Ś Ñ1 Və D1-4.7-9.12 To पर्यभावत; Ѳ V1 D5.6.10.11

तत्र तत्र विपर्यस्तं समन्तात्परिधावितम् ॥ १६ एतस्मिन्नन्तरे शूरः पुलोमा नाम वीर्यवान् । दैतेयस्तेन संगृद्य शचीपुत्रोऽपवाहितः ॥ १७ गृहीत्वा तं तु नप्तारं प्रविष्टः स महोदधिम् । मातामहोऽर्यकस्तस्य पौलोमी येन सा शची ॥ १८

Ct परिधावत (\tilde{N}_2 °त:); $B_{3.4}$ °वारिता:; $T_{1.2}$ G_3 M_1 °धावित; T_3 संप्रधावित; M_5 अपि धावित; M_{10} संप्र° (for परिधावितम्). M_3 यत: सैन्यं प्रधावित. & Ct: परिधावत पर्यधावत. & —After 16, S \tilde{N} $V_{1.3}$ $B_{1.3.4}$ D T_4 ins.:

580* देवा देवान्निजझुश्च राश्चसा राश्वसांस्तथा। संमुढास्तमसा छन्ना व्यव्यवन्नपरे तथा।

[(l. r) V1 transp. देवा and देवान्. Ñ2 B1 D5-7.10.11 ते (for च). D6.7 read राक्षसांस in marg. Ñ V1.3 D11 राक्षसालाक्षसास (by transp.).—(l. 2) Ś D8.12 ते मोह-; D8 संमोहात् (for संमूदास्). B3 चापरे (for तमसा). D2 समूहे ते समाच्छिला (for the prior half). B3 दिश:; K (ed.) तदा (for तथा). Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 निवर्तते (Ñ1 V1.8. D1.8.4 न्यवर्तत) तथा (Ñ1 [with hiatus] इवा)परे; D5 पर्यटंत-स्तथा तथा; T4 पतंति स्म तथापरे; G(ed.) व्याद्रवंत परे तथा (for the post. half).]

17 ") Ś Ñ² V1.8 B1.3 D8.5-8.10-12 T1.2.4 G1 वीर: 5 B4 D1.8.4.9 T3 वीर; M10 तिष्ठन् (for ऋर:). Ñ1 दैत्येयानां महावीर: .—") Ѳ B1.3.4 D6.7.9-11 दैत्येंद्रस्; D3 T3 G3 दैत्येन (for दैतेयस्). M8 संहत्य (for संगृह्य).—") B1 [S]पराजित: (for Syangara;). Ś D2.8.9.12 पुलोक्ना चातिवाहित:.

18 °) Ś V1.3 D2.8.9.12 T4 स संगृद्धा; Ñ2 B1.3.4-D1.8.4.6.7.10.11 संगृद्धा तं (D1.3.4 स); D6 तं गृद्धा स; T8 स संग्राह्मा (for गृहीत्वा तं). V3 D9 च (for तु). Ś Ñ2 V1.8-D T2-4 दौहित्रं (for नप्तारं). Ñ1 स तु तं गृद्धा दौहित्रं; M6 गृहीत्वा तु स्वनप्तारं. —) Ś D8.12 प्रविष्टं. Ś Ñ V1.8-B1.8.4 D T3.4 सा(D9 सं)गरं तदा(V1.3 °21) (for स महोदिषम्). —) M5 मातामहोदयस(sic). T3.4 M10-\$ पहोदिषम्). —) M5 मातामहोदयस(sic). T3.4 M10-\$ S D2.8.12 प्रतिथ्य सा(D2.8 स) हि तेनासीत्; Ñ V1.3 B1.3.4-D3.6-7.9-11 आर्थकः स हि तस्या(B3 सिहतोच्या; D9 सिहत्वा स्था)सीत्; D1.4 सर्व(D4 °गं)काले हि तस्यासीत्; M3 आर्थो मातामहस्तस्य. —) Ñ1 V3 पुलोमी; D10.11 T4 पुलोमा; T3 पौलोमा. L (ed.) [इ]स्थेन (sic) (for येन). % Cg: तेन। पुलोमा। येन सा शची, उत्पादितेति शेषः। तसाच्छची पौलोमीति नामवती जातेस्थः।; so also Ck.t. %

त्रणाशं दृश्य तु सुरा जयन्तस्यातिदारुणम् । च्यथिताश्राप्रहृष्टाश्च समन्ताद्विप्रदुदुनुः ॥ १९ रावणिस्त्वथ संहृष्टो बलैः परिवृतः स्वकैः । अभ्यथावत देवांस्तान्मुमोच च महास्वनम् ॥ २० दृष्टा प्रणाशं पुत्रस्य रावणेश्वापि विक्रमम् । मातिलं प्राहृ देवेन्द्रो रथः समुपनीयताम् ॥ २१ स तु दिच्यो महाभीमः सज्ज एव महारथः ।

19 ") Ñ1 V1 D1.4.5.0 M3 प्रेहय च; T2 G1 तस्य तु; Ms वीक्ष्य च (for इइय त्). Ta Gs Ms तदा (for सुरा). Ś D2.8.12 व्रणान्समी (D2.12 °संप्रे) हय च तदा; Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 ज्ञाहवा प्रणाशं तु तदा; V3 T3.4 पलायनं प्रे(V3 °यितान्त्रे)क्ष्य सुरा; Da प्राणान्संत्रेक्ष्य च सुरा. 🛞 Cg.k.t: प्रणाशमदर्शनम्. % — b) S D2.3.8.12 [भ]तिदारुणानु ; Ñ1 [अ]पि दारुणं; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 [अ]थ देवता: ; V1 M1 सुदाहणं; D9 च दाहणं. —M1 om. 19°-20. -- °) D3 M3 [अ] प्यह्रष्टाज्ञ; D9,12 T2 G1 प्रह्रष्टाज्ञ (sic) (for [अ]g°). Ñ2 B1.3.4 D6.7 भग्नदर्गास्त(B4 °यार्ताश्च त)त:(De °दा) सर्वे; D10.11 अप्रहृष्टास्ततः सर्वे. % Cg. k.t: च्यथिता:, अत एवाप्रहृष्टाः(Ck.t: °ष्टाः खिन्नाः). ॐ — d) Ñ2 B1.3 D6.7 भयार्ता सं-; B4 भयात्तह्य; D10.11 व्यथिता: सं- (for समन्ताद्धि-). Ms अभि-; Ms प्रति- (for त्रिप्र-). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 व्यव्यवं (V3 व्यवतं)त भवार्दिताः.

20 M1 om. 20 (cf. v.l. 19).—") Ś Ñ1 V1.8 D1-4.8.9.18 T3 चापि; D5 चाथ; T1.2 G1.3 M2.4.5.7.8 स्विपः M6 स्विभ- (for स्वथ). Ñ B1.8.4 D6.7.10.11 M6 संकुदो (for संहृष्टो).—") Ñ1 V1.3 D1.8-5 T8.4 च (for तान्). Ś D2.8.9.12 M6 अभ्यधावत्ततो दे(D2 चिता दे; M6 ध्रस्त तान्दे) चान्.—") Ñ1 [इ]व; L(ed.) स (for च). B4 स सुमोच; D1.8-5.9 T8 सुमुचे स(D8 T3 चेथ; D0 चे सु-); D2 सुमुच: सु-. V3 D9 महास्वरं; D1.4 वारं; D3 स्वरान् (for महास्वनम्).

21 °) \$2.3 Ñ V1.8 B1.4 D1-5.8.9.12 T3.4 ज्ञाहवा (for स्प्रा). Ñ1 G1 M4.7 विनाशं; T1 M8 प्रकाशं (for प्रणाशं).— 6) G1 विश्रमं (for विक्रमम्). \$\hat{N}\$1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 दे(V1.8 D3 T3.4 दे)वतानां च वि(D8 * न) कियां(Ñ1 T3 °क्रमं; V1.3 °क्रियाः); Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 देवतेषु च विद्वतं(B1.3.4 °द्ववं); M6.8 रावणस्यास्य(M8 °पि) विक्रमं.— °) \$1 Ñ2 B1.8 D6.7.10.11 चाह. Ñ2 B1.4 D6.7. 40.11 देवेशों (for देवेन्द्रों).— d) \$ D1.2.4.5.8 रथं. B1 प्रत्युपनीयतां; D1 में समुपानय (for समुपनीयताम्).

22 46) B1.8 M10 महान्सीम:. M8 transp. दिब्यो

उपस्थितो मातिलना बाद्यमाना मनोजवः ॥ २२ ततो मेघा रथे तिमार्साइडन्ता महास्वनाः । अप्रतो वायुचपला गच्छन्तो व्यनदंम्नदा ॥ २३ नानावाद्यानि वाद्यन्त रत्तत्यश्च समाहिताः । नत्तुश्चाप्सरःसंघाः प्रयाते वासवे रणम् ॥ २४ रुद्देर्वसुभिरादित्यैः साध्येश्च समरुद्दणैः । वृतो नानाप्रहरणैर्निर्ययौ त्रिद्वाधिषः ॥ २५

G. 7. 35. 27 B. 7. 28. 27

and मीम:. T1.2.4 Gs M1-s.s-10 सदा (for सजा). Ms transp. दिडयो and सजा. —°) D1.3-5 हरिहयें र् (for मातिलना). — d) D1.8-5 उद्यमानो (D1 om. from मानो up to च in 23°); G1 डयूमा (for वाह्यमानो). S Ñ1 D2.8.0.12 महारथ:; Ñ2 V1 B1.4 D3.4.6.7.10.11 T1-8 M5.8.10 महाजव: (D4 °वै:); V3 महाबळ:; D5 M2.7 मनोजवै: (for मनोजव:).

23 D1 om. up to च in 23° (cf. v.i. 22).—*) \$53 D8 सेघरवे; B1.4 महारथे; T3 M5 सेघा रणे (for सेवा रथे).—*) Ñ2 D6.7.10.11 महावखा:; B1.3.4 बळाहका: (for महास्वना:). \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.0.12 T3 तिहेद्रुण(V3 °**; D2.5.8 °द्रुण) घरा:(D5 °वरा:; T3 °यृता:) स्वयं.—°) M5 चिळता; Cg.k.t as in text (for -चपळा).—*) T1 [5] पि; G1 M2.4.5.0 Ck [5] भि-; M6 हि (for वि-). T2 M10 तथा (for तदा). \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.2.12 T3.4 गच्छें(V1.2 °जें) ति च(Ñ1 V1 D1.2-5 T3.4 सम) नदंति च; Ñ2 B1.2.4 D6.7. 10.11 नेदु: परमनि (D6.10.11 °नि:) स्वना:.

24 °) В नानावाद्यादि; D2 °द्यान्; D6 °द्याक्ष; G1 दानवाद्यानि (for नानावाद्यानि). S Ñ2 V1.2 B3.4 D1.2.6.5. 7-0.12 T3.4 M8.5.10 [अ]वाद्यंत; T1.2 G1.3 M1.2.4.7-9 वाद्यंते (for वाद्यन्त). B1 नानावाद्यमवाद्यंत. % Ck: वाद्यन्तेति । अवाद्यन्तेति वावत् 1; so also Ct. % — °) S V1 D8 स्तृतया (sic); D10.11 गंधर्वाद्य (for स्तृतयद्य). Ñ2 B1.8.4 D6 7 गंधर्वाक्ष जगुम्तथा(B2.4 °दा). — °) B3 [अ]प्तरःसंघाक्ष (hypm.); B4 °स्तत्र (for °रःसंघा:). S D2.8.9.12 नृत्य-द्विक्षाप्तरःसंघेद्र. — °) S D2.8.9.12 निर्यातिद्ध(S2.8 °दयो त्रिः, D2 °द्यंति त्रि)दरोक्षरः Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2-7.10.11 T3.4 निर्याते त्रिदरो (D6.7 °दिये) श्वरे.

25 ") Bs वज्रैर् (for रुट्रैर्). —) S Ñ1 V1.8 D1-5.
8.9.12 Ts ऋषिभ:; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 अधिस्यां (for साध्येश्व). D1-4.9.12 च (for स-). —) Ñ1 नानाविध(for चृतो नाना-). D4 -सह रणैर् (sic) (for प्रहरणैर्). B1
सैन्ये: परिचृतो योदुं. —) D4 M10 त्रिदिवाधिप:; M1.6
त्रिदशेश्वरः.

G. 7. 36. 28 B. 7. 28. 28 L. 7. 34. 28 निर्गच्छतस्तु शक्रस्य परुषं पवनो ववौ ।
भास्करो निष्प्रभश्चासीन्महोन्काश्च प्रपेदिरे ॥ २६
एतस्मिन्नन्तरे ग्रूरो दश्यीवः प्रतापवान् ।
आरुरोह रथं दिन्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ २७
पन्नगैः सुमहाकायैर्वेष्टितं लोमहर्षणैः ।
येषां निश्वासवातेन प्रदीप्तमिव संयुगम् ॥ २८
दैत्यैर्निशाचरैः ग्रूरै रथः संपरिवारितः ।
समराभिसुखो दिन्यो महेन्द्रमभिवर्तत ॥ २९

26 ") Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T4 निर्याण चापि(V3 चैव); Ñ1 निर्ययो चापि(sic); T3 M10 प्रतिकूळं तु; M2 विनिर्गते तु; M6 निर्यातस्य तु (for निर्गच्छतस्तु). — 6) Ś Ñ2 B1.3.4 D2.6-12 परुष: पवनो; Ñ1 V1.3 D1.3-5 T4 पवन: परुषो; G1 मारुत: परुषो (for परुषं पवनो). —) V1 D1-5.9.12 नि:प्रभन्न, Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 [ए]व (for [आ]सीन्). V3 भास्कर-स्तिमिराक्षांतो. — 6) D9 (also) मरुद्रणै: (for महोल्काश्च). D8 पपातिरे.

27 °) Ds T1.2.4 G1.3 M1.3-5.7 वीरो (for शूरो).

28 *) Ś Ñ1 V1.3 D5 T8.4 M4 सु(Ś स)महावेगेर्;
D1.4 सहसा घोरेर्; D2.8.9.12 सु(D8 स)महानांगर्; D3 G1
°घोरेर्; T1.2 G3 M1-3.5.7-10 K (ed.) सु(T1.2 स; K [ed.]
तु) महाभोगेर् (for सुमहाकायेर्). — b) B1.3 M3.8 विष्ठितं.
Ś Ñ1 B4 D2.8.9.12 लोसहष्णं; T1 G1 M3.4.7 रोमहष्णं;
T2-4 G3 M1.2.5.6.8-10 रोमहष्णे: . — c) Ñ1 V1.3
D1.3-5 तेषां; D10.11 T1.2 G3 M6 एषां (for येषां). Ś Ñ2
V1.3 B1.3.4 D5.7-9.11.12 T नि:श्वासवातेन. — b) B3 D10.11
G1 संयुगे; D1.3-5 सर्वत: (for संयुगम्). Ś D8 दीप्यते
सचराचरं; Ñ1 V1.3 D2.9.13 T3 M2 प्रदीस इव सर्वत: (V3 सर्वश:; M2 संयुगे).

29 Bs om. (hapl.) 29-31.—") Gs दीसेंर् (for देखेर्). Ñs Bi De.7.10.11 Mio बैंद; Vs भीमेंर्; Bs घोरैं:; Gs कूरै (for हारै).—) S Ds.8.12 Gi Ms.5.8 रथ: स; Ñs Bi.4 Di.3-7.10.11 Ts.4 स रथ:; Vs अन्ये: सं-; Ds रथे: स; Ti.2 रथस्थ:; Ms.8 रथे: सं-.—After 29^{ab}, Ds ins.:

581* ततो भेरीनिनादांश्च स्फुटकोलाहलानि च । सहस्रं त्रिंशद्वाद्यन्ते निर्गते राक्षसाधिपे । राक्षसैर्वहुमिर्युक्तो निहन्तुं सोऽम्यवर्तत ।

—°) D1.4 M8 दैस्यो; T3.4 वीरो (for दिन्यो).—²) Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 T3.4 चाम्यवर्तत; Ñ2 B4 D6.7.10.11 सोम्य°; B1 M6.7 सम°; D3 प्रति राक्षसः; M1.5.10 अभिवर्तते; M3 स्वम्य° (for अभिवर्तत).

30 Bs om. 30 (cf. v.l. 29). Ds om. 30^{ab}. — a) Dı पुत्रे च; Ds.4 Ms पुत्रे स्वं; T4 स्वपुत्र; G1.8 M1.2.4.5.7-10 पुत्रस्ते (for पुत्रे ते). S Ñi Vi.8 D1-4.8.9.12 Ts.4 स; Ñ2 पुत्रं तं वारियत्वासौ स्वयमेव व्यवस्थितः ।
सोऽपि युद्धाद्विनिष्कम्य रावणिः सम्रुपाविशत् ॥ ३०
ततो युद्धं प्रवृत्तं तु सुराणां राक्षसैः सह ।
शस्त्राभिवर्षणं घोरं मेघानामिव संयुगे ॥ ३१
कुम्भकर्णस्तु दुष्टात्मा नानाप्रहरणोद्यतः ।
नाज्ञायत तदा युद्धे सह केनाप्ययुष्यत ॥ ३२
दन्तैर्भुजाभ्यां पद्भयां च शक्तितोमरसायकैः ।
येन केनैव संरब्धस्ताडयामास वै सुरान् ॥ ३३

B1.4 D6.7.10.11 तु; M3.10 [आ]जो (for [अ]सो).—^b)
G1 एवं. D1.3.4 [अ]म्यवर्तत (for ब्यवस्थित:).—M10
om. 30°-31.—°) D2 युद्धाय (for °द्धि-). V3 तमसागम्य
(corrupt); D3.10 हि निष्कम्य; T4 समागम्य (for विनिष्कम्य). B1.4 पूर्वं(B4 द्वंदं) स चापि विकम्य; M6 ततः प्रदिश्वतस्थ. % Ct: युद्धायुद्धस्थानात्. %—^d) M2 रावणः
(sic); M7.8 रावणं (for रावणिः).

31 B3 M10 om. 31 (cf. v.l. 29 and 30 respy.).

— ") \$3 D6 प्रवर्ततु (sic); B1 G3 प्रवृद्धं तु (G3 तत्); D1-4

T G1 M1-4.6.8.9 "तं तत्; M5 समभवत् (for प्रवृत्तं तु).

— ") D1.3.4 transp. राक्षसै: and सह. — ") M2.8.9 -वर्षं

घोरं तन् (for -वर्षणं घोरं). \$ Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3

नानाशस्त्रविवर्षू (\$ D8 "विचक्षू [sic]; D1 "प्रहर्षा; D3 "विवक्षुः

D4 "ववर्षा; T3 "प्रवर्षा)णां; Ñ2 D6.7.10.11 K (ed.) शस्त्राणि

वर्षतां तेषां (D10 "तो मेघा [sic]; K [ed.] "तां घोरं); V3

नानाशस्त्री: प्रवर्षणां; B1 शस्त्राणि ववृषेषूणां (sic); T4 M6

नानाशस्त्राभिवर्षाणां (M6 "णि वर्षतां). — ") D10 reads

मेघाना in marg.

32 °) Ś V3 D8 च दुष्टात्मा; B3 दुरात्माथ. — b D6

M5 नानाप्रहरणेयुं (M5 ° यृं)तः. & Cg.k.t: नानाप्रहरणोद्यतः,
उद्यतनानाप्रहरणः. & — c) Ś D8.12 प्रास्था (D8.12 **)पयत्; D1.2.4 न ज्ञायते; D3 वज्राहतसः; M8 नाभिज्ञायः;
L (ed.) समुपायात्; Cg.k.t as in text (for नाज्ञायत).
Ñ V3 B1.3.4 D6.7.10.11 तदा राजन्; D1.4 महायुद्धे. — b)
G1.3 M4 केनाभि-; M2.3.5.7 तेनापि; Cg.k as in text
(for केनापि). T1.2 [अ] पद्यत. Ś V1 D1-5.8.9.12 T3.4
पच्छन्नेवा (V1 D1.2.5.9 T3.4 ° छन्केना; D3.4 ° च्छेत्केना) प्यसी
बठी; Ñ V3 B1.3.4 D7.10.11 Ct युद्धे (Ñ1 युद्धे; B4 दृढ्धे)
केनाभ्यपद्यतः D6 युद्धे केन इयुध्यत.

33 °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 इस्त(Ś2 °स्तै:)-पादै: शिका(D5 °दैस्तथा) वृक्षै:; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 दंतै: पादैभुँजैईस्तै:(B3 °जै: पुष्टै:); Мо स तैभुँजाभ्यां पा * भ्यां. — °) Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 -मुद्ररै:; Т2 -साधकै:; Мо-सृष्टिभि: (for -सायकै:). V3 T3 शक्तिसायकतोमरै:. — °) Ś Ñ V1.8 B1.3 D1-4.7-12 T3.4 M2.6.7 तेन; B4 D5 येन ततो रुद्रैर्महाभागैः सहादित्यैर्निशाचरः।
प्रयुद्धस्तैश्र संग्रामे कृतः शस्त्रैर्निशाचरः।
प्रयुद्धस्तैश्र संग्रामे कृतः शस्त्रैर्निरन्तरम्।। ३४
ततस्तद्राक्षसं सैन्यं त्रिदशैः समरुद्गणैः।
रणे विद्रावितं सर्वं नानाप्रहरणैः शितैः॥ ३५
केचिद्विनिहताः शस्त्रैर्वेष्टन्ति सम महीतले।

 D_{3} *न (for केन). \$ \dot{N} V1.3 $B_{1,3,4}$ D T8.4 M7 [ψ]व संकुद्दस; M_{5} च संरव्धस. $-^{d}$) \$ $D_{2,8,9,12}$ वै परान; \ddot{N}_{1} V1.3 सोपरान; \ddot{N}_{2} $B_{1,3,4}$ $D_{6,7,10,11}$ देवता;; $D_{1,3-5}$ सोमरान; T_{3} सोसु° (sic); M_{6} तानसु° (for वै सुरान्).

34 ⁶⁶) V1 B3.4 स तु (for ततो). Ñ V3 B1 D1.3.4. 6.7.10.11 T3.4 स तु रुद्रैमीहावेगै:(Ñ2 D6.7.10.11 °घोरै:; B1 °भीमेंस्) (for "). Ñ1 सह सार्थेर्; Ñ2 D7,10,11 संगम्याथ; V1.3 T3 M7 सह साध्येर; B1 ताडितोथ; B3.4 ससैन्योथ; D1.8.4 सह सैन्यैर्; D6 सैन्यनाथैर्; G1 M4 सह देत्यैर्; M6 सहसन्यो (for सहादित्येर्). Ñ1 V1.3 महाबलै:(Ñ1 °छ:); B4 T1.2 G1 निशाचरै:(for °चर:). S D2.5.8.9.12 स त रहे: समागम्य वसंभिध्न तथा विभो (Ds °थाधिभि:). --- Bi om. (hapl.; see var.) 34°-366.—°) Ś V1 D5.8.12 प्रयुद्धं; De प्रयुक्तेस्; Dr प्रयुद्धेस्; Ts Me प्रयुध्यन् ; Ta प्रविद्धेस् ; Ma प्रयुध्य; G (ed.) युयुत्सुस (for प्रयुद्धस्). V1 चैव; Vs तैस्तु (for तेश्च). — ") S Ds.12 कृतमस्त्र-; Ñ1 B3.4 D3 T2.3 G3 M6 क्रतशस्त्रेर; Ñ2 D5-7.10.11 क्षत: श°; V1 कृतं श°; D2 कृतं शस्त्रं; Do कृत्तः शस्त्र-; Ta वृत: शस्त्रेर्; G1 सहयद्वेर; M4.5 कृटयुद्देर; M10 क्रारूपेर् (for कृत: शहोर्). Bs.4 D1.3.9 M7 निरंतर:. - After 34, S Ñ1 V1.3 D1-5,8,9,12 Ta.4 ins.:

582* अस्वक्षरन्द्धस्भकणंस्तदा शखादितो बभौ। सहार्कविद्युत्स्तनितो धाराभिरिव तोयदः।

[(1. 1) Ś Ñ1 D8.12 अस्पन्याप्त: Ś D8 श्रष्ठादिमिर्; D1.4. 9.12 °चितो; D3 °न्वितो (for श्रष्ठादितो). V8 स तदा * दिंतो वभो; D5 तु श्रष्ठास्त्रचितो वभो (for the post. half).—(l. 2) Ś D8.12 सहैव; Ñ1 D1.4 T8.4 स सार्क-; V8 स चार्क- (for सहार्क-). V3 D3 -विद्युत्स्वनितो. D1.3.4 T8.4 धारावान् (for भिर्). V1 धातुमानिव पर्वत: (for the post. half).]; while T1.2 G1.8 M ins. after 34:

583* बभौ शस्त्राचिततनुः कुम्भकर्णः क्षरत्रसक् । विद्यस्तिनितिनिद्योषो धारावानिव तोयदः।

[(l. r) Ms बहु- (for बभो). Ms शस्त्रांकित-, Ms महाबल: (for क्षरत्रस्क्). —Ms om. l. 2. —(l. 2) G1 धारावाही (for °वान्).]

-Then Ms cont.:

584* ब्यथितश्चाप्रहृष्टश्च समन्ताद्भ्यधावत ।

35 B1 om. 35 (cf. v.l. 34).—) Ñ1 राक्षसबर्छ.

वाहनेष्ववसक्ताश्च स्थिता एवापरे रणे ॥ ३६ रथान्नागान्खरानुष्टान्पन्नगांस्तुरगांस्तथा । शिशुमारान्वराहांश्च पिशाचवदनांस्तस्था ॥ ३७ तान्समालिङ्गच बाहुभ्यां विष्टब्धाः केचिदुच्छिताः । देवैस्तु शस्त्रसंविद्धा मस्रिरे च निशाचराः ॥ ३८

G. 7. 36. 40 B. 7. 28. 40 L. 7. 34. 41

— b) S N2 Bs.4 D1-5.8.9.12 देवते; Ds.7.10.11 प्रयुक्तें (for चिद्देते:). Ñ1 V1 Ts.4 देवता: समरुद्रणा:) Vn देवातां समरुद्रणा: Vn देवातां समरुद्रणा: Vn देवातां समरुद्रणा: Vn देवातां समरुद्रणा: S Ds.12 स्यद्राच्यत; D1-4.0 ध्यद्राच्यत(sic); Ts.4 ध्य(Ts वि)द्राव्यम्; M1.2.4.5.7-१ विद्रारितं (for विद्रावितं). S D1-5 s. 8.12 सुदुर् (for सर्वे). V1 रणे सुद्रुड्यंद्रवंश्च; Vs * # ध्यद्राध्य तान्सवान्. — d) S Ñ V1.3 Bs.4 D T4 तदा (for विदेते:).

36 B1 om. 36ab (cf. v.l. 34). —) M5 विद्यक्ति: (for विनिहता:). S N V1.3 B3.4 D1-9.12 T3.4 M10 भूमी; D10.11 कृताश् (for शस्त्रेर्). - b) D10.11 चे-प्रंति सा; Ms-5.7 येप्रंते सा; Ms येप्रयंति (for येप्रनित स्म). S Ñ1 V1.8 D1-5.8 9.12 T3.4 इयु (S3 D8.9 12 इया)चे-(Ts.4 °चे)प्रंत(D1.3.4 विचेष्ट्रंने) तथापरे; Ñ2 B3.4 इयचेष्ट्रंत निशाचरा:. - Va om. 36°d, -°) Ñ Vi Di-5.9 Ta.4 वाहन।नि; Cv as in text (for 'नेषु). Ñ V1 D1-4.9 T3.4 [अ]वसन्नानि; B1.3 °क्ता ये; B4 [अ]ध संसक्ताः; D5 च संत्यज्यः Me [ए]व संरव्धाःः Me [अ]न्वसक्ताश्चः Cv च सक्ताश्च (for [अ] वसक्ताश्च). — d) G। ये वा (for एव). S D8.12 [आ]यते रणे; B1.3.4 [अ]परे तथा; D1.3.4 [उ]-परेमिरेः Ds [उ]पपेदिरे: Mi परा रणे (for [अ]परे रणे). Ñ V1 T3.4 स्थितान्येवाव(Ñ1 T3 °वाप; V1 °वोप)पेटि(Ñ2 °तस्थि)रे; D2.9 स्थि(D9 हि)त्वा चैत्रोपपेदिरे; M6 केचित्तेष्वेव विष्टिता:: Cv as in text (.for d).

37 °) Ś D8.12 यथा; Ñ1 हयान्; Ñ2 B1.3.4 केचिन्; V1 D1-5.9 T4 तथा (for रथान्). % Cg: रथाकित्यादि-शोकद्वयमेकं वाक्यम्. % — 6) Ñ1 कुररान्; B3 मृगांस्तु; T2.4 पतंगान् (for पत्रगांस्). Ñ1 D9 T3.4 उरगांस् (for तुर°). T1.2 G2 M1.2 रणे (for तथा). — D1.5 om. (hapl.) 37°4.—°) Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D2-4.6.8-12 शिग्रमारान्.—4) Ś1 -वदनांस्तदा; D6.7.10.11 M6 °नानिप; T2 G1.8 M1.2.4.6.7-10 °नानि च (for °नांस्तथा). % Cv: पिशाचवदनानि पिशाचवाहनानीति च शेष:. %

38 °) Ѳ В1.3.4 आलिंग्य (for तान्सम्-). G1 हस्ताग्यां (for बाहुभ्यां). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Т3.4 आलिंग्य बाहुभ्सांसतान्. — b) V1 विष्ठसान्; D2 निष्ठसाः; D5 विश्वरूषान्; D3 वि * *; D9 विनष्टाः; M7 निष्ठद्याः; Cv.g.k.t as in text (for विष्ठद्याः). D2.9 केश्चिद्; D6 किचिद्. Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 Т3.4 आह्वे; D6.7.10.11 Ct उत्थिताः; G3 उद्धताः; M10 आस्थिताः; Cv.g.k.t as in text (for

G. 7. 36. 41 B. 7. 28. 41 L. 7. 34 42 चित्रकर्म इवाभाति स तेपां रणसंष्ठवः ।
निहतानां प्रमत्तानां राक्षसानां महीतले ॥ ३९
शोणितोदकनिष्यन्दा कङ्कगृश्रसमाञ्चला ।
प्रवृत्ता संयुगमुखे शस्त्रग्राहवती नदी ॥ ४०
एतस्मिन्नन्तरे कुद्धो दश्रगीवः प्रतापवान् ।
निरीक्ष्य तद्वलं सर्व दैवतैर्विनिपातितम् ॥ ४१
स तं प्रतिविगाद्याश्च प्रवृद्धं सैन्यसागरम् ।

उच्छिताः). № विष्ठितानेकशः स्थितान्; В1 विष्ठिता एकशः स्थिताः; В2.4 विष्टच्यानेकसंस्थितान्; G (ed.) विष्टच्या एव संस्थिताः. — ") В2.4 देवतेः; G1 М4.5.7 देवेश्वः М6 देवेशिः (for देवेस्तु). D6.7 -संविधाः; D19.11 -संभिद्याः; Cv as in text (for -संविद्या). Ś Ñ1 Ví.8 D1-5.8.9.12 T3.4 देवतैः सह संस्ट्या (D6 "रुघोः T3 वद्या); Ñ2 देवतैः शञ्चसंछिताः В1 नादेवतैः समं विद्या (sic). — ") Т1.2 G8 М10 अभिपेतुर्; G1 दुदुवुश्वः М5 समरे च; Ck.t as in text (for मिन्नरे च). S1.3 Ñ V1.3 D1-4.8.9.12 T3 राक्षसा विल्लंबि (D9 "लापि)रेः В1.3.4 राक्षसा उपपेदिरेः D5 राक्षसो विमलेंबरेः T4 राक्षसा मिन्नरे चदा.

- 39 कि) B3 -वदाभाति; M3 [इ]व चा°; M6 [इ]व च बमो (for इवाभाति). V3 B6 तेषां स (by transp.); B3 तेषां सा; D5 स एषां; D6.7.10.11 G1 M4.7 सर्वेषां. S8 D8.12 संभव:; B4 -विश्वव: (for -संग्रवः). B1 विचित्रकर्मवद्भाति तेषां समरविश्ववः. & Cg: चित्रकर्म इवेति वाक्ये संधिर-नित्यः।; Ck.t: चित्रकर्म इवेत्यसंधिराषः. & —°) S1.3 D8.12 T4 प्रविद्धानां; S2 Ñ V1.3 B4 D1.3-6.9 प्र(D1.3.4 तु)वृद्धानां; B1 D6.7.10.11 प्रमुक्षानां; B2 प्रवर्तानां (sic); D2 T3 प्रवृत्तानां; M6 प्रभन्नानां (for प्रमत्तानां).
- 40 °) D6.7.10.11 -निह्पंदा; M1-निह्यंद्-; M6.6.7-विह्यंदा (for -निह्यंदा). Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1-6.8.9.12 तीय-(D9 वाप [sic])शोणितविह्पं(Ñ B3 °निह्पं; D5.9 °विह्यं)दा (B1 °निह्पञ्चा; D1.4 °विह्यंद्-; D3 °विह्यंद-). °) Ś Ñ2 V1 B1.3.4 D2.8.9.12 कंकक्रमे-; V8 चर्मवर्म-; D1.8.4-[उ]ल्क्र-गृध्र-; D5 ह्यक्र्मे-; D6.7.10.11 T3.4 M2.8.9 काकगृध्र-; M6 कंककाक-; M10 काककंक-(for कङ्गगृध्र-). °) Ś B3 D1-5.8.9.12 T4 M6 संयुगतले; Ñ1 V1.2 °गातसाच्; Ñ2 B1.4 °ने तत्र(B1 °स्य) (for °गमुखे). d) D2 साख-(for क्य-). T2 सती (sic) (for नदी).
- 41 For 41° cf. 27° cf. 27° b.) Ba वीरो (for कुद्धो).
) D1.3.4 T8.4 निरेक्षत. Ñ1 च वलं; V3 वचनं (sic);
 D6.7.10.11 तु बलं (for तदलं). T1.2 G8 M2.8.5.6.8.9 कृत्सं
 (for सवं). Ñ2 B1.8.4 अपस्यद्वलमात्मीयं.) Ñ2 B1.3.4
 त्रिदंशेर्; M6 देवेमिर् (for देवतैर्).
 - 42 °) T: G: M: त; M1.2.6-10 तत् (for तं). Ś Ñ1

तिदशान्समरे निप्तञ्शक्तमेवाभ्यवर्तत ॥ ४२ ततः शको महचापं विस्फार्य सुमहास्वनम् । यस्य विस्फारघोपेण स्वनन्ति स्म दिशो दश ॥ ४३ तद्विकृष्य महचापिमन्द्रो रावणमूर्थनि । निपातयामास शरान्पावकादित्यवर्चसः ॥ ४४ तथैव च महाबाहुर्दशग्रीवो व्यवस्थितः । शकं कार्मुकविभ्रष्टेः शरवर्पेरवाकिरत् ॥ ४५

D1-4.8.9.12 सोथ तत्प्रतिगृ(D1.3.4 °विगा) ह्याञ्च; Ñ 8 B1.3.4 स तु तं प्रविगाद्याञ्च(B3 °गृह्याथ); V1 सोपि संप्रतिगृह्याथ; V9 संबोध्य तं प्रगृद्धाथ; D8 सोथ तत्प्रविविद्याञ्च; T2 सोथ संप्रविगाद्याञ्च.—) Ñ 8 B1.8.4 महांत; M6 रावण: (for प्रवृद्धं).—) Ś Ñ 1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 देवता: समिन्नश्रंश (Ñ 1 V1.3 D1.4.9 T3.4 °भिन्नन्वै; D2.5 °भिन्नंस्तं; D8 °निन्नानः); Ñ 2 B1.8.4 देवता: समितिक्रस्य.—) M6 शत्रुम् (for शक्रम्). Ñ 2 B1.8.4 D1-5 T4 [अ]भ्य (B3 [अ]भि)धावत; D6 [अ]भिवतेत; D9 च धावत (for [अ]भ्यवतंत). Ñ 1 V1.3 शक्रं समिभधावत.

43 ") D9 तहिकृत्य; K (ed.) आगाच्छक्को (for ततः क्षको). D6 महाचापं. —) M6 अगृह्णात् (for विस्फार्य). T1.2 स; M16 च (for सु-). M7 सुमहत्स्वनं. Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T4 व्य (V1.3 D1.3-5 वि)स्फारयदनुत्तमं. —) V1.3 T3.4 तस्य. D10 T3 विस्फार्य (sic) (for विस्फार-). Ś B1 D2.8.9.12 -शब्देन; Ñ2 illeg.; B3 -धनुष: (sic); D6.7 -निर्धोष; D10.11 -निर्धोष:; M10 -निर्धोषात् (for -धोषेण). —) B3.4 D5.10.11 T1 M1-3.8.9 स्तनंति; D6.7 स्तनंति. Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 [इ]व; T5 वि-(for सा). M6 स्वनवंति. — After 43, Ñ1 V1.3 D1.3-5 T3.4 ins.:

585* उग्नं परमनायुष्यं भयदं सबैविद्विधाम्। [Ta अधृष्यं च (for अनाधृष्यं).]

44 °) V3 स (for तद्). D3 महाचापं; D8 महाश्चापं.

— °) Ś Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 -वक्षसि; M6 -राक्षसे
(for -मूर्धनि). Ñ1 ववपद्दोध रावणं. — °) D6.7.10.11
М1.5.10 पातयामास स (M5 च). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.
8.9.12 तदा (for तरान्). V3 तथामिपातयामास; T3 निवास्यामास शतं. — °) M6 -संनिभान् (for -वर्धसः). Ś Ñ
V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.13 T3 G3 शरा(G8 शिता)न्पावकसंनिभान् (D1.8-5 G3 °वर्धसः). — After 45, D3 ins.:

586* ते वासवधनुर्श्रष्टाः शराश्राशनिसंनिभाः। विशन्ति रावणं तुणं सुर्याशव इवाचलम्।

45 ") D1.4 महाबाहो. —) D6.7.10.11 निशाचर: ; Т8.4 प्रतापवान् (for ब्यवस्थित:). —) S M10 -निर्मुक्ते: ;

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टाविद्याः सर्गः ॥ २८॥

28

ततस्तमसि संजाते राक्षसा दैवतैः सह । अयुध्यन्त बलोन्मत्ताः सदयन्तः परस्परम् ॥ १

D9 -निस्ष्टै:; D12 -विस्ष्टै: (for -विभ्रष्टै:). —) D1 क्षत्रा-च्छिनत् (for °िक्रत्). — After 45, D3 ins.:

587* इन्द्रारियाणैः संकुद्धकासे रणसंस्थितः। स्वरिमिभिति सूर्यो यथा नभित संस्थितः।[sic]; while To ins.:

588* ततस्तिसन्त्रयुध्यन्त राक्षसा दैवतैः सह।

46 ⁴⁶) D6 प्रवृद्धतोर् (for प्रयुध्यतोर्). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.8.12 Ts ततस्तेषां प्रवृ (D1.8.4 °यु)द्धानां; Ñ2 V3 B1.8.4 G (ed.) ततः प्रवर्षिणो (V3 B3 प्रविष्यो; B1 °श्च प्रविद्धयो [hypm.]; B4 प्रवर्षतो; G [ed.] प्रवृष्टयो)स्तत्र (for "). Ñ2 B1.8.4 शर- (for बाण-). M6 प्रवृद्धयोर्वाण-वर्षेः समंतादमिप्रितं. —") D1.4.6 न ज्ञायतः D3 नाक्षयेत (sic); T1.2 G3 न ज्ञायते. — ") Ñ1 V1 तु; V3 M6 तद्ः Ck.t as in text (for हि). V3 रजसा (for तमसा). Ñ2 B1.8.4 तमसा सर्वतो वृते (B3 °तं).

Colophon: V1 om. (cont. the Sarga).—Kāṇḍa name: Ś1 D4.9 M7 om.—Sarga name: Ś1 Ñ1 D2.8.9 इंद्ररावणसमागमः(Ñ1 °मनं); Ś2.3 रावणसमागमः; Ñ2 B1.3 D6 इंद्ररावणयोर्थुद्धं; V3 रावणद्वसमागमः; B4 इंद्ररावणयोर्द्धं रथयुद्धं; D1.8.4.12 इंद्रसमागमः; D5 देवासुरसंभामे इंद्ररावणयोन्द्धं रथयुद्धं; D1.8.4.12 इंद्रसमागमः; D5 देवासुरसंभामे इंद्ररावणसमागमः; D7 रावणयुद्धं; G(ed.) इंद्ररावणयोद्धंरथः.—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ V3 B1.3 D2.12 om.; B4 36; D1.4.5 35; D3.9 T4 34; D8 T3 33; M6 32.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु; G1.3 M1.5.8 with श्रीरामार्थणमस्तु; G1.3 M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

29

Va Ga missing for Sarga 29 (cf. v.l. 7.12. 2 and 7.26.45 respy.). Ba om. Sarga 29 (cf. v.l.

ततस्तु देवसैन्येन राक्षसानां महद्वलम् । दशांशं स्थापितं युद्धे शेपं नीतं यमक्षयम् ॥ २

G. 7.37.0 B. 7.29.2

7.24.1). V1 cont. the previous Sarga. D12 begins with 32.

1 ") Ś Ñ V1.8 B1.9.4 D2.3.5.8.9.12 T4 तस्मिस्तमो भूते; D1.4 तस्मिस्तदा जाते (for तमसि संजाते). —) D1 रक्षसां. Ñ2 B1.3.4 त्रिद्शै: (for दैवतै:). D10.11 सर्वे ते देवराक्षसाः (=3); M3 राक्षसान्विदशा अप. — M6 om. (hapl.?) 1°-3°. —) M10 अवध्यंत; B (ed.) आयुध्यंत. — For 1°4, Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 G (ed.) subst.; while T3 ins. after 1:

589* प्रयुद्धान्स्वान्परांश्चैव पोधयन्तो विचन्नसुः।

 $[\tilde{N}_1 \text{ युयुध्यंत:}; \tilde{N}_2 \text{ B1.3.4 प्रयुद्धा: स्वान्; } G (ed.) प्रमुख्या: स्वान्, <math>\tilde{N}$ V3 B1.8 D1.4 T3 यो(T3 वा)धयंतो (for पोथ°). \tilde{N}_1 प्र-; B1 हि (for बि-).]

-Thereafter all the above MSS. (except B1.8.4) cont.; while T4 ins. after r:

590* चक्रश्रूलगदाबाणास्तोमराशनिशक्तयः । राक्षसामरनिर्मुक्ताः सृदयन्तीतरेतरम् ।

[(I. I) \tilde{N} V1.8 T8.4 -प्रासमुसलानि च (\tilde{N} °लाशनि-) (for -बाणास्तोमराशनि-). V1 सर्वश: (for -शक्तय:). —(I. 2) D6 -निर्शृत्ताः (for -निर्भृत्ताः). \tilde{N}_2 रक्षोगणविनिर्भृत्ताः (for the prior half).]

2 M6 G (ed.) om. 2 (for M6, cf. v.l. 1). D7.10.11 M9 om. (hapl.), B (ed.) reads within brackets 2-3.—") B5 च; M2.4.7.8.10 तद् (for तु). Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-5.8.9.12 T5.4 ततो दैवतसैन्येन(Ñ1 T3 °न्येस्तु; V1.3 D1 °न्येस्तद्; D3.4 °न्यं तद्).—") Ñ1 महासमां; B1.3.4 बलं तदा; T3 महन्नयं; G1 M4 महाबलं (for महन्नम्).—") B1.4 दशास्य-; D2.9 दिश:(D9 °शं) प्र-; D5 देशं प्र- (for दशांशं). Ś Ñ V1.3 D1.3.4.8.12 T3.4 दिश: प्र(Ñ1 D1.3.4 °शो वि)द्रावितं (for दशांशं स्थापितं).—G8 om. (hapl.?) 2^d-3^a.—") Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 सवं (for रोषं).

[195]

G. 7.37.2 B. 7.29.2 L. 7.35.4 तिसंस्तु तमसा नद्धे सर्वे ते देवराक्षसाः । अन्योऽन्यं नाभ्यजानन्त युध्यमानाः परस्परम् ॥ ३ इन्द्रश्च रावणश्चेव रावणिश्च महावलः । तिसंस्तमोजालवृते मोहमीयुर्ने ते त्रयः ॥ ४ स तु दृष्ट्वा वलं सर्वे निहतं रावणो रणे । क्रोधमभ्यागमत्तीवं महानादं च मुक्तवान् ॥ ५

3 Me om. 3° (cf. v.l. 1). D7.10.11 Me om. 3; G8 om. 3°; B (ed.) reads 3 within brackets (for all, cf. v.l. 2). —°) De T1 M1.3 युद्धे; G1 [आ]रहधे (for नद्धे). — b) G1 M10 सर्वतो (for सर्वे ते). & Ck.t: देवाश्च राक्षसाश्च देवराक्षसाः. % —°) De M4.8 नाभिजानंत; G1 अभिजानंति; Me नाभिजग्मुस्ते. —For 3, Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T8.4 subst.:

591* तार्रेमस्तमित दुर्धर्षे मझा दैवतराक्षसाः । अन्योऽन्यं न प्रपश्यन्ति त्रीक्षनान्प्राप्य केवलम् ।

[(1, r) Ñ2 V3 B3.4 दुब्तारे (for दुर्धभें). D3.5 मन्ना (for मन्ना). —(1. 2) D2.9 रम; D5 T8 च (for न). Ñ2 V1 B3.4 D5 T4 रम; V3 [अ]मि-; D2.9 T3 न (for प्र-). V3 विकृतान् (for नीक्षनान्). Ś D8.12 वर्ज्य; Ñ1 प्रथ्य; V1 प्रथ्य; T4 अथ (for प्राप्य). Ñ1 V1.3 केनलान्. Ñ2 B1.3.4 वर्जियत्वा जनत्रयं; D2.5.9 केनलं तु जनास्त्रयः(D5 °नत्रयं); T3 त्रीन्बहूनपरे परान् (for the post. half).]

-Thereafter Ts cont. 592*.

4 D12 om. 4^{ab}.—^{ab}) D2.9 বু (for first च). D9 G1 M1.6 transp. হাবणহা and হাবणহা. B3 নহাবন্ত.—For 4^{ab}, Ś Ñ V1.3 B1.6 D1.3.4.8 T4 subst.; while T3 cont. after 591*:

592* शकं च रावणं चैव रावणि च महाबलम्।

[Ñ2 Bi.4 Di.3.4 इंद्रे (for शक्ते). Ts.4 transp. रावणे and रावणि. T4 समहाबळे.]

-Then Ts further cont.; while T4 subst. for 4ed:

593* सब तमस्तदा चैव पश्यांत सम दशाननः। [T4 तद्धि तदा (for तदा चैव).]

—°) De.10 -वृत्ते (for -वृते). Ts तमसि संवृते. Me तमोजालवृते तसिन् .— °) Me जग्मुश्च (for ईयुर्ने). —For 4° दे, S Ñi Vi Di-6.8.9.12 subst.:

594* सर्वं तिह् च ते तत्र पश्यन्ति सम स्वतेजसा।

[D1.4.5 तमस (for तिक्ष). Ñा तमीमूर्त; D1.4 तत्र तिक्षे; D2.5.9 तमस्तत्र; D5 तिक्षे तमः (sic) (for च ते तत्र). V1 तत्र सर्वे हि तमसा (for the prior half). D1 प्रपश्यंति, Śs D8 सु-(for स-).];

while No Vs Br.s.4 subst. for 4°4:

क्रोधातस्तं च दुर्धपः स्यन्दनस्यमुगाच ह । परसैत्यस्य मध्येन याग्रदन्तं नयस्य माम् ॥ ६ अद्यैतांस्त्रिदशान्सर्वान्विक्रमैः समरे स्वयम् । नानाग्रस्त्रेमहासारैर्नाश्चयामि नभस्तलात् ॥ ७ अहमिन्द्रं विधिष्यामि वरुणं धनदं यमम् । त्रिद्शान्विनिहत्याशु स्वयं स्थास्याम्यथोपरि ॥ ८

595* सब हि तत्तमोभृतं न किंचित्प्रत्यदृश्यत । [Vs तत्र समाछत्रं (for हि तत्तमोभृतं).]

- 5) M2.8-10 क्षणात् (for रणे). Ś Ñ1 V1.8 D1-5. 8.9.12 T3.4 देवते विनिपाति (Ñ1 °पीडि)तं; Ñ2 B1.3.4 हतं देवेदेशाननः; D6.7.10.11 रावणो निहतं क्षणात्; T2 G3 M6 हतं रावणराक्षसः. °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 G1 क्षाहारयत् (D1.3.4.8 °यंस्); Ñ2 B1.3.4 D10.11 T1.2 G3 M6 कभ्याममत्; D6.7 अभ्याहरत् (for अभ्यागमत्). Ñ2 B1.3.4 तूणैं (for तीवं). °) D10 चिक्रवान् (for मुक्तवान्). Ś N1 V1.3 D1-5.8.3.12 T3.4 दशमीवो ननाद च
- 6 ") D6 T1.2 G1.3 M3 दुर्धरैं.) D11 समरे खयं वाच ह (sic). For 6 %, Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D1-5.8.9.12 T4 subst.:

596* स कोधात्स्तमाहेदं स्यन्दनं स्त वाह्य।

[D1 om. स (subm.). B1.4 रम (for [इ]दं). B3 आभाष्य (for आहेदं). Ñ2 B1.8.4 D1 मम (for स्त). D3 चाह्रय; T4 चोदय (for बाह्य).]

- —°) \tilde{N}_2 B1.3.4 सुर- (for पर-). B3 मध्ये च (for मध्येन). —°) D10.11 $\mathbf{C}_{g,k,t}$ यावदंतो. Ś \tilde{N} V1.3 D1-5.8.9.12 न याम्यहं (for नयस्त माम्). T4 यावत्सेना निहन्म्यहं.
- 7 ") D6.7.10.11 T3 M2.8-10 [ए]व (for [ए]तांस). S D8.12 T3 देवतान् (for त्रिदशान्). Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.9 T4 अद्येता(Ñ2 V1.3 B1.3.4 °a) देवताः सर्वाः. — b) Ñ2 B1.3.4 transp. विक्रमै: and समरे. S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 समरे विक्रमेण हि(S D8.12 ह). — After 7 bins.:

597* विनिहत्याहं पश्चाच स्थापिवव्यामि चापरान्।

—°) D6.7.10.11 M2.8.10 नानाशस्त्र-. D6 -समाहारेर्; T1.2 G8 M3.6 महाघोरेर् (for महासारेर्). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 शस्त्र(Ś D3.8 °र)वर्ष(T3.4 अस्त्रस्त्र) महावर्षेर्(Ñ1 V3 °वेगेर्); Ñ2 B1.3.4 प्र (B1 अ1)वर्षञ्चराजालानि. — °) M6 पातयामि (for नाशयामि). D6 T1.2 G1.3 M1-3.5.10 नभ-स्थलाव्. Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D (except D6) T3.4 नयामि यमसादनं.

8) Ds.7.10.11 T1-s Ms transp. वहणं and धनदं.
—Ts damaged from मम् in यमम् up to वि in 9°. —°)

विषादो न च कर्तव्यः शीघं वाहय मे रथम् । द्विः खळु त्वां त्रवीम्यद्य यावदन्तं नयस्य माम् ॥ ९ अयं स नन्दनोहेशो यत्र वर्तामहे वयम् । नय मामद्य तत्र त्वसुदयो यत्र पर्वतः ॥ १० तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तुरगान्स मनोजवान् । आदिदेशाथ शत्रूणां मध्येनैव च सारिथः ॥ ११ तस्य तं निश्चयं ज्ञात्वा शको देवेश्वरस्तदा ।

T1.2 G1.3 M1.8-5.7 विनिहत्याथ(G1 M3.4.7 °त्वा च; M5 '°त्याजो). —For $8, \hat{S} \hat{N}$ V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.12 subst.; while M6 subst. only l. 1 for 8^{ab} ; T3 subst. only l. 2 for 8^{cd} :

598* अहमिन्द्रो भविष्यामि धनदो वरुणो यमः। देवता विनिद्दसाहं स्थापयिष्यामि चापरान्।

[(1. 1) Ñ2 B1.8.4 M6 transp. धनदो and बरुणो. —(1.2) D5 दैवतान. Ś D8.12 विनियम्य; D2 वै निहस्स (for विनिहस्स). Ñ1 D8 [आ]जौ; Ñ2 B1.8.4 [अ]स (for [अ]हं). T3 दैवतानि निहसाजौ (for the prior half). Ñ2 B1.8.4 [अ]सुरान् (for [अ]परान्).]

9 T4 damaged up to वि in " (cf. v.l. 8).
—") B2 विवादो (for विषादो). Ñ1 नाम्न; D1.2.4 च न
(by transp.); D6.7.16.11 नैव (for न च). —Ñ2 B1.5.4
om. 9°d. —") D6.6 T1.2 G1.3 M2.16 मि: (for द्वि:).
D3 विषण्णस्वात् (for द्वि: खळु स्वां). Ś D2.3.8.9.12 [प्]प;
V1 [प्]तद्; D5 [प्]पां; G1 M6 [अ]म्न (for [अ]य).
V3 मां च दृष्टा द्वत्येष; D1.4 खळु त्वामब्रवीम्येष (sic).
—") = 6d. Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 न याम्यहं (for नयस्व माम्). % Cg.k: यावदन्तो (Ck °न्तं) नयस्व माम्मिति
द्विद्विंदारं स्वां व्रवीमि खळु। तत्कथं न नयसीत्यथै:(Ck °सीति शेष:)।; so also Ct. %

10 °) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 हि; Cg.k as in text (for स). — °) B1 D5.7.12 G1 M2 वर्ता-वह; Cg.k वर्तामहे (as in text). G1 स्वयं; Cg.k as in text (for वयम्). — °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 (all with hiatus) नयस्व मां स्तवर (D3.5 °त तन्न). — °) T4 damaged from यत्र up to 116. Ñ1 D1-5.9 उद्यः पर्वतो यत:; V1.3 उद्यं पर्वतं पति (V8 पूर्वपर्वतं).

11 T4 damaged for ab (cf. v.l. 10).—a) G1 तत्र (for तस्य). Ś Ñ V1.s B1.s.4 D1-5.8.9.12 स स्त-(D5 तत) सद्ध च: (for तस्य तद्ध चनं).—b) Ś D8.12 सद्धान् (for तुरागन्). Ñ1 D1.4 स्वान्; Ñ2 V8 B1.8.4 D2.8 M6 तान्; V1 D9 च; D6 तु (for स). Ś D8.12 Т8 वातरंहस:; D5 ताननोदयत् (for स मनोजवान्).—a) V8 हि; D2.5.9 [ए]व (for [अ]अ).—a) Ñ1 [ए]ष; D1.4 [ए]वं (for [ए]व).

रथस्यः समरस्थांस्तान्देवान्वाक्यमथाव्रवीत् ॥ १२
सुराः ग्रणुत मद्राक्यं यत्तावन्मम रोचते ।
जीवन्नेव दशग्रीवः साधु रक्षो निगृह्यताम् ॥ १३
एप ह्यतिवलः सैन्ये रथेन पवनौजसा ।
गिमिष्यित प्रवृद्धोर्मिः समुद्र इव पर्वणि ॥ १४
न ह्येप हन्तुं शक्योऽद्य वरदानात्मुनिर्भयः ।
तद्वहीष्यामहे रक्षो यत्ता भवत संयुगे ॥ १५

G. 7. 37. 14 B. 7. 29. 13

S Ñ1 V1.8 D1-4.8.9.12 Ts.4 G1 M8 स (for च). Ñ2 B1.3.4 मध्येनिमि(B4 °ध्ये न मि)ष(B3 देवस [sic])तां रणे.

12 ") Ds ततस; G1 तत्र (for तस्य). Ds नियमं (for निश्चयं). Ś Ñ1 V1 B2.4 D1-4.8.9.12 मत्वा (for जारवा).
— b) Ms शत्रोर् (for शक्तो). Ś D8.12 देववरस (for देवेश्वरस). D2.5 T3 तथा (for तदा). — b) Š Ñ2 V1.3 B4 D1.3-12 T3 समरस्थास (Ñ2 D1.6.7.9-11 श्व्यस) (for समरस्थांस). Ś D8.12 स; Ñ2 V1 B4 D1.3-5 T3 ता (for तान्). B1 समरत्रसा; B3 समरे तस्था (for समरस्थांसान्). — b) Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.12 T3 देवता ह (Ñ1 V3 D2.9 a) aानि)दम्.

13 ") D2.8.9 देवा: (for सुरा:). Me ऋण्वंतु. Ś Ñ V1.3 B1.5.4 D1-5.8.9.12 मे (D5 मो) सर्वे (B1° वं); Me मे वाक्यं (for महाक्यं).—b) Te damaged from मम up to हा in 14". Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 यनमहामिह; Ñ2 B1.3.4 महां यदिह; D6 यथा च मम (for यत्तावनमम).—") Ś Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 Ts रावणो जीवमानोयं.—For 13"d, B1.3.4 subst.:

599* निगृह्यतां साधु जीवत्रावणो राक्षसाधिपः। [B4 रक्षसां पतिः (for राक्षसाधिपः).]

14 T4 damaged up to द्यां n (cf. v.l. 13).
—") Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3.4 द्या(T4*)तिरथ:; D8
М6 द्यांत्रकं. Ś Ñ2 B1.3.4 D1-4.8.8.9.12 M6 सैन्यं; Ñ1 V1.3
T3.4 द्यांत्रं; G1 स्वेरं (for सैन्ये). —) M1 रथा * (for रथेन). Ñ1 V3 T3 पवनो यथा; Ñ2 च महोजसा; V1 B1.3.4
D7 परमोजसा (for पवनोजसा). —) Ñ2 V3 B1.3.4
सामित्यति; M1.3 आगच्छति प्र-; M5.9 गमित्यामि प्र- (for गमित्यति प्र-). D1-5 प्र(D5 नि)वृत्तोमि:. —) Š Ñ1 V1
D1-4.8.9.12 T8.4 पर्वसु (for पर्वणि).

15 °) Ñ1 V3 D1-5.9 T3 चैष(Ñ1 V3 D2.9 °व);
B1 M9 होब (for होष). D6 T3 M8.9 शक्तो (for शक्यो).

- b) Ś D8 स्वयंभुव: (for सुनिर्भय:). Ñ V1.3 B1.8.4
D1-5.0 T3 वरदानेन (B1 °नांत) द्षि (D1.8.4 गांवे)त:.

- D6 om. (hapl.?) 15° - 16. —°) T1.2 G8 M3.5 सं (for तद्). M3 प्रहिष्यामि वै; M7 गमिष्यामहे. G1 M4.5 सर्वे (for रक्षो). — d) Ś Ñ V1.3 B1.8.4 D1-4.8.9.13 T3.4 M6

G. 7. 37. 15 B. 7. 29. 14 L. 7. 35. 17 यथा बिलं निगृद्धैतंत्रेलोक्यं भुज्यते मया।
एवमेतस्य पापस्य निग्रहो मम रोचते।। १६
ततोऽन्यं देशमास्थाय शकः संत्यज्य रावणम्।
अयुध्यत महातेजा राक्षसानाशयत्रणे।। १७
उत्तरेण दशग्रीवः प्रविवेशानिवर्तितः।
दक्षिणेन तु पार्श्वेन प्रविवेश शतकतुः।। १८
ततः स योजनशतं प्रविष्टो राक्षसाधिषः।

सज़ी- (for यता). D2 T1.2 G3 M2.4.6-10 भवथ (D2 °तु) (for भवत). Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 T3.4 भो (Ś D8 नो) सुरा: ; Ñ2 B1.8.4 मा चिरं (for संयुगे).

16 Ds om. 16 (cf. v.l. 15). Ta damaged up to एतस्य in °.— °) \$ V1 D1.8.12 Ms बलं; Mr.8 बलंर (for बलंं). Ñ1 V1.3 D1.8.4.6 T3 Me निगृद्धेव; Ñ2 D7 T1.2 G1.8 M2.4.5.7-9 निरुध्येतत् (Ñ2 D7 °व); B1.3.4 निरुध्येह (B3 °ध्याहं) (for निगृद्धेवत्). D2.9 तथैव बलमागृद्धाः D10.11 M1 यथा बलों निरुद्धे च (M1 तु).— °) Ñ1 V1.3 D1-4.9 T3 अस्य हि; Ñ2 B1.4 अस्याद्यः B3 अद्यास्य (for एतस्य). \$ D8.12 तथैवाध्यस्य (for एतमेतस्य).— °) Ñ B1.3.4 D6.7.10.11 T1.2 G3 M1.2.8-10 Cg.k.t नि(B3 वि)रोधों (for निग्रहों). Ñ B1.3.4 रोचते हि में (for मम रोचते). % Cg: बलों महावलों। निरुद्धे अहत्वैव कृतनिरोधे सित। एवमेतस्य निरोधों ऽपीलाब्रवीहिति पूर्वेणान्वयः।; so also Ck.t. %

17 °) D1.4 देवेशम् (sic) (for Sन्यं देशम्). T1.2 G3 M1.8.6 कासाग्र (for कास्थाय). —) Ñ2 B3.4 D6.7 त्यक्ता च(D7 स); G1 M2.4.5.7-9 त्यज्य च (for संत्यज्य). M6 शकस्तं जित्तं रणे. & Cg.k: रावणं संत्यज्येति, वज्रादिना प्रहर्तुमशक्य(Ck °युक्त)त्वादरुरःस्थितिर्निष्प्रयोजनेति मत्वेति शेषः।; so also Ct. & —) Ñ1 युप्ध्यतः B1 अवध्यत. Ñ V1.3 B1.8.4 D1-7.9-11 G8 महाराज(Ñ1 °संख्येः V1 D2.5.9 °युद्धेः V3 D1.8.4 °युद्धं) (for महातेजा). —) Ñ2 B8.4 D6.7.10.11 त्रासयन् (for नाशयन्). T1.2 G3 M3 मृषे (for रणे). Ñ1 V8 D2.8.5.9 राक्षसं नाशयद्धलं D1.4 राक्षसं त्रासयन्विलः(D4 °न्वलं); T3.4 राक्षसानां महद्दलं. — After 17, V1 D1.3.4 T3.4 ins.:

600* शस्त्रवर्षं महावर्षं दैवतैर्विनिपातितम्।

[D1 देवतेश (for महावर्ष). Ts.4 अस्तवर्ष महावेगं (T4 damaged from वेगं up to 18⁶) (for the prior half). D1 रावर्ण (for देवतेर्). V1 विनिपातिभि:]

18 T4 damaged for ** (cf. v.l. 600*).
--*) Ñ1 ततो रणं (for उत्तरेण). --*) Ś Ds.12 [उ]त्तरं
दुतं; Ñ V1.2 B1.2.4 D1-7.2-11 G1 M6 Ct [अ]निवर्तकः;

देवतानां बलं कृत्स्नं शरवर्षेरवाकिरत् ॥ १९ ततः शको निरीक्ष्याथ प्रविष्टं तं बलं खकम् । न्यवर्तयदसंभ्रान्तः समावृत्य दशाननम् ॥ २० एतस्मिन्नन्तरे नादो मुक्तो दानवराक्षसैः । हा हताः स्मेति तं दृष्ट्वा ग्रस्तं शकेण रावणम् ॥ २१ ततो रथं समारुद्ध रावणिः कोधमूर्छितः । तत्सैन्यमतिसंकुद्धः प्रविवेश सुदारुणम् ॥ २२

T1.2 G3 दिवि स्थित:; M1 [अ] मित्रवत्ता; M2 [अ] निवारित:; M4 [अ] निवर्तितं (for [अ] निवर्तितः). T3 वलासमित्रतंते.
& Ct: अनिवर्तकोऽनिवर्तितुम्.
& —G1 repeats 18^{cd} after 22^{ab}. —°) B1 D6 G1(both times).3 M2.4.7-10 च; D8 सु-; T1.2 M3 [पू]व (for नु).

19 °) Ñ1 तन्महत्सेन्यं (for योजनशतं).—°) Ś D7.8.12 M3.6 देवानां तद्(D7 M3 च) (for देवतानां). Ñ B1.3.4 D1.4-7.10.11 M4.7 सर्वं (for कृत्सं).— °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9 M6 बाण- (for शर-). D5 इवाकिरन्; D10 अवारयत.

20 °) Ds तेन (for तत:). —) Mr तद् (for तं). Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3.4 प्रभमं तत्; Ñ2 B1.3 D6.7.10.11 प्रनष्टं तु(B1.8 तत्); B4 तत्प्रनष्टं (for प्रविष्टं तं). Ñ V1.8 B1.8.4 D1.2.4-7.10-12 T8.4 G1 M1.2.5.6.8-10 स्वकं बलं (by transp.); D8 स केवलं (for बलं स्वक्त्त्र). — T4 damaged from 20° up to न्तरे in 21°. — °d) V1 M6 निवर्तयद्. Ñ1 स्वकं धाम; B8 असंभ्रांतं; D1 त्वसंभ्रांतो (for असंभ्रान्तः). \$ D8.12 तमावृत्य; Ñ V1 B4 D1-5.7.9 दधार च; V3 स दधार; B1 हराव च; B3 चचार च; M6 समाहत्यः G (ed.) हरोध च; Cg.k.t as in text (for समावृत्य). \$ Ñ V1.8 B1.3.4 D1-8.12 M6 निशाचरं; Cg.k.t as in text (for दशाननम्). Т3 रक्षोभिमुखमायांतं जम्राह बळवात्रणे.

21 Te damaged up to नतरे in a (cf. v.l. 20).
— (cf. v.l.

22 T4 damaged up to राजिए: in 6 (cf. v.l. 21).
—") Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 M6 समास्थाय (for "स्झ).
—After 22^{a6}, G1 repeats 18^{ad}.—") B1.3.4 D2.9 T
G8 M (except M1) अभि-; G1 अपि (for अति-).—") V1
D2.5.9 M2 सुदारुण:; M9 स दारुणं.

स तां प्रविश्य मायां तु दत्तां गोपितना पुरा । अदृश्यः सर्वभूतानां तत्सैन्यं समवाकिरत् ॥ २३ ततः स देवान्संत्यज्य शक्तमेवाभ्ययाद्रुतम् । महेन्द्रश्च महातेजा न ददर्श सुतं रिपोः ॥ २४ स मातिलं हयांश्चैव ताडियत्वा शरोत्तमैः ।

23 T4 damaged from प्रविज्य in "up to सर्वभू in ". —) T3 दत्ता. Ñ1 V1.3 D1-5.3 T3 रुद्देण वै(T3 या) (for गोपतिना). Ś D8.12 युवा (for पुरा). % Cg: गोपतिना रुद्देण. % — For 23", Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 subst.:

601* तां प्रविद्य महामायां प्राप्तां पशुपतेः पुरा ।

[Bx [अ] भ मायां तु (for महामायां), Bs महाकायं प्राप्तं (sic).]

—°) Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.4.5.7.9—11 प्रविवेश सु(V3 तु)-संस्कास (Ñ2 V1.3 B3 कुद्धस्).— °) Ñ2 V3 B1.3.4 D6.7. 10.11 T3 Ct समिमद्रवत्(B1 ° वन्); M1 अवगाहत (for समवा-किरत्). Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 T3 तच्च (D1.4 °स्य) सैन्यमिम-द्रवत्. % Ct: समिमद्रवत् समभ्यद्रावयद्त्रियं: % — After 23, D3 reads 7.30.12 (repeating it in its proper place)—186 (including star passage).

24 ") Ñ1 स सर्वान् (for तत: स). М6 तांस्त्रक्तवा (for संत्यज्ञय). Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.4-7.0-11 T3.4 स सर्वा देवतास्त्यक्तवा(D5 °ताः शक्त्या); D2 स सर्वान्देवतांस्त्यक्त्वा. — b) Š Ñ V1 B1.3.4 D2.3.5-12 T3.4 M1 [अ] स्यथावत (M1 °याद्रणे); V3 D1.4 [अ] भिदुदुवे (D4 °द्रवत् [sic]) (for [अ] स्ययाद्रुतम्). — B1 om. (hapl.) 24°-25°. — c) B3 तु; M10 तं (for च). — d) Ñ V1.3 D2.5-7.10.11 T3.4 [अ] पद्यत (Ñ2 D6.7.10.11 °च); B3.4 [अ] पद्यतं (for द्वशे). Ñ1 V1.3 D1.2.4.6.0 T3.4 तिपो: सुतं (by transp.); D3 तदा रिपुं (for सुतं रिपो:). — After 24, Ś Ñ V1.3 B3.4 D T3.4 K (ed.) ins.:

602* विमुक्तकवचस्तत्र वध्यते चापि रावणिः। देवतः सुमहावीर्येर्न चकार स किंचन।

[(1. 1) \$\frac{1}{2}\$\$ V1 Ds.4.8.9.12 Ts.4 त्रस्तो; \$\hat{N}\$1 Vs त्रस्तो; D1.2.4 ह्रस्तो; D6 स्तब्धो (for तत्र). \$\hat{N}\$2 Bs.4 D6.7.10.11 वध्यमानो; D5 बाध्यते च (for वध्यते च). Ts.4 तेन (for चापि).
\$\hat{N}\$1 V1.8 D1.2.4.5.9 रावण:. —T4 damaged from l. 2 up to the prior half of 603*. —(l. 2) \$\hat{N}\$2 Bs.4 D6.7.10.11

T3 त्रिदरी: (for दैवतै:). \$\hat{N}\$1 Ts च; D7.9 तु (for सु-).

K(ed.) -महावीरेंंं. \$\hat{N}\$5

25 B1 om. 25^{ab} (cf. v.l. 24). —) Ñ2 B3.4 D6.7. 10.11 समायांत (for इयांश्चेव). —) Ś D3.8.12 M6 होड महेन्द्रं बाणवर्षेण शीघहस्तो ह्यवाकिरत् ॥ २५ ततः शको रथं त्यक्त्वा विसृज्य च स मातिलम् । ऐरावतं समारुह्य मृगयामास रावणिम् ॥ २६ स तु मायावलाद्रक्षः संधामे नाभ्यदृश्यत । किरमाणः शरौवेन महेन्द्रमितौजसम् ॥ २७

G. 7. 37. 27 B. 7. 29. 26 L. 7. 35. 29

(Me छाद) थित्वा (for ताड). Ba बारोत्करै:. —For 25 06, Ñi Vi.3 Di.2.4.5.9 Ta.4 subst.:

603* इन्द्रजित्ताडयामास महेन्द्रं सहसार्थिम्।

[T4 damadged up to the prior half (cf. v.l. 602*). D1.4 रावणिस् (for इन्द्रजित्). T3.4 मातर्लि तथा (for सहसारथिम्).]

—") Ñ1 D2.5.9 सुरेंद्रं (D6 दो); D1.4 महेंद्रों; T8.4 हंद्रजिद्- (for महेन्द्रं). G1 M1.4.5.7 शर- (for बाण-). D5-वर्ष च.—") Ñ2 B1.8.4 D8.7.10.11 भूय एव (for शिष्ट्र-हस्तो). Ñ2 B1.3.4 D8.6-8.10-12 G1 M10 [अ]िभ-; D1.4 तु; T1.2 G3 M2-4.8.9 [S]िप; M6.7 वि- (for हि). M5न्यवारयत् (for ह्याकिरत्). Т3.4 मातलिर्मुछितो भूगं.

26 °) $T_{3.4}$ रणे (for शको). T_{3} शको; M_{6} त्यज्य (for त्यवत्वा). \tilde{N} $V_{1.3}$ $B_{1.4}$ $D_{1.2.4-7.9-11}$ transp. शको and त्यवस्वा. $-^{b}$) \tilde{N}_{2} $D_{6.7.10.11}$ विसंसर्ज च (for विस्जय च स). \tilde{N}_{2} $B_{1.3.4}$ $D_{6.7.10.11}$ सार्राधे (for मातलिस्). T_{4} मार्तालें च शतकतु:. $-^{a}$) \tilde{N}_{1} संप्राह्वत; V_{1} (with hiatus) अर्दयामास; $D_{1.2.4.5.9}$ T_{4} मार्गयामास (for सृगयामास). $-T_{4}$ damaged from राविषम् up to किरमाण: in 27° .

27 T4 damaged up to किरमाण: in " (cf. v.l. 26).
—") Ś D3.3.12 बलो (for बलाद्). Т3 राम (for रक्ष:).
—") Т3 М1.10 न हि (for नामि-). Ś D3.8.12 प्रहरंश्चाभि-वतेते(Ś1 D12 "भ्यवतेत; D3 "शिसर्वत:).—") Ś D3.8 हियमाण; D12 Т8 М10 कीर्यमाण; Т2 G1.3 कीर्यमाण:.—For 27, Ñ V1.8 B1.3.4 D1.2.4-7.9-11 subst.; while Ś D3.8.12 cont. only l. 2 after 605*:

604* स तत्र मायावलवानदृश्योऽथान्तिरक्षिगः। इन्दं मायापरिक्षिसं कृत्वा संप्राद्ववच्छैरः।

[(1.1) D7 थे। (for [s]अ). Ñ1 V1 D2.5.9 वीह्येंक र(Ñ1 किस्व)हितं रिपुं; D1.4 वीह्यया रहितो रिपु:(sic) (for the post. half). —(1.2) Ñ1 तं; Ñ2-D6.7.10.11 स (for सं-). Ś D2.2.12 तं प्राइरच्: V1 प्राइत्वयच्; V3 संप्रपेतच् (sic) (for संप्राइवच्). D2.5 शनै: (for शरै:). B1.2.4 कुरवा जहे महावलः(B3 के) (for the post. half).]—After 27, Ś D2.2.12 ins.:

605* ततस्तु मायमा युद्धं दध्वेकं रहितं रिपुम् ।

G. 7. 37. 28 B. 7. 29. 27 L. 7. 35. 31 स तं यदा परिश्रान्तिमन्द्रं मेनेऽथ रावणिः ।
तदैनं मायया बद्धा खसैन्यमिभतोऽनयत् ॥ २८
तं दृष्ट्राथ बलात्तिसिन्माययापहृतं रणे ।
महेन्द्रममराः सर्वे किं न्वेतिदिति चुकुशुः ।
न हि दृश्यति विद्यावान्मायया येन नीयते ॥ २९

28 °) Тз तं (for स). Ś Vз D2.3.8.9 तं तदा; Ñ1 V1 तदा तं(V1 च); D6 तं यदि; Тз तु युद्ध-; Т4 तं तथा (for तं यदा). — 6) Ś D8.8.18 एको; Ñ1 V1.3 D1.4.9 जित्वा; Ñ2 B3 D8.6-7.10.11 जज्ञे; B1 चक्रे; B4 जहे (for मेने). Ś D8.8.12 M6 हि; V3 B3 D5.6 T G1.3 M1.3-5.7 स; B1 च (for S2). — 6) Ś D2.8.8.12 तथैव(D2°नं); V3 स दुतं; B3 तदेनं; L(ed.) तथैनं (for तदेनं). D2 बद्धं; G1 बुद्धा (for बद्धा). — 6) Ś D8.5.8.12 स-; M6 स्वं (for स्व-). Ñ1 V1.8 D1.4.5.9 Тз अभिनीतवान्; D2 अभिनीय तत्. अ Cg.k: स्वसैन्यमभित: स्वसेनाया: पार्थम्(Ck°श्वीमेत्यर्थः)।; so also Ct. %

29 Dr om. 29 accd. -) Ss Ds.s तत ; Ds ते (for तं). Ś Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1-6.8-12 T3.4 M8 त (B4 ते) हड्डा; Ñ1 हड्डा तु (for हड्डाथ). Ś Ds.12 M5.6 तसान ; Ñ V1.8 B1.8.4 D1.2.4-6.9-11 T8.4 तेन (T4 dam-(for रणे). S Va D2.3.5.8.9.12 नीयमानं महाबळं(Va Sala; D2.5.9 'रथं; D12 'बलात्); N V1 B1.3.4 D1.4.6.10.11 Ts नीयमानं महारणात् (V1 रणाजिरात्). —) Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.4.5.9 Ts देवता: सर्वा: (for अमरा: सर्वे). —) S Ds.8.12 एतद; G1 M6 त्वेतद (for न्वेतद). Ñ1 V1.3 D2.9 Ts.4 किमि(Ts किं क्वि) दं त्वित्य(V1 त्वभ्य; Vs तस्य) चितयन; No B1.3.4 D8.10.11 किं न स्यादि (D1.4 किमिदमि)त्यचितयन : Ds किमेतादिसभाषत. - Me om. 29° /. - °) T1 G1 M5 [अ] इर्यत (for इर्यति). Ti Go Mi.o.8.10 विद्या वा (for विद्यावान्). S N V1.3 B1.3.4 D T3.4 हृज्यते न(Na om.) स(Da स न; Ds नन् ; T4 न हि) मायावी (V1 च सा माया); Ms.4.7 इइयते नैव(Ms न हि) विद्या वा(Ma सा). - f) S Ñ1 D1-5.8.12 Ts.a दिव (Ñ1 D2 Ts.4 [all with hiatus] इं)द्रजिद् ; Vs जित्वेंद्रो; T1.2 Gs Ma-4.7 माया वा; Mo भायावी (for मायवा). D12 तेन; T3.4 केन (for येन). No B1.2.4 D6.7.10.11 शक्रजित्समितिजय:; V1 रथेंद्रो नीयते जय:(sic); M5 मायया नीयते यया. 🛞 Cg: विद्यावानिप असुरमायासंहार्यपि येनानेन रावणिना मायया नीयते। एतार्क्षि न्विति चुकुशुः।; Ck: महेन्द्रमपहृतं इष्टा विद्यात्रानिष असुरमायासंहारविद्यावानिष येनानेन रावणिना मायया नीयत एतत्कि न्विति चुकुशु: 1; so also Ct. % -After 29, S N1 V1 D1-5.8.9.12 Ta,4 ins. :

एतस्मिनन्तरे चापि सर्वे सुरगणास्तदा । अभ्यद्रवन्सुसंकुद्धा रावणं शस्त्रदृष्टिभिः ॥ ३० रावणस्तु समासाद्य वस्त्रादित्यमरुद्गणान् । न शशाक रणे स्थातुं न योद्धं शस्त्रपीडितः ॥ ३१ तं तु दृष्ट्वा परिश्रान्तं प्रहारैर्जर्जरच्छिवम् । रावणिः पितरं युद्धेऽदर्शनस्थोऽत्रवीदिदम् ॥ ३२

606* बळं रोदिति तत्सर्वं शको दैवबळाख्तः।

[V1 D1.2.4.5.9 तदभि(D5 प्रतिह)त: शूर: (for रोदिति तस्तर्व). Ñ1 कथं तदा स्थित: शूर: ; Т3.4 रक्षमेवं गृहीतस्तु (for the prior half). D1.2.4 देव-. D2 छृत:; D3 हत: (for हृत:). Ñ1 -वलास्कृती ; D4 -वलावृत: ; D5 -वलादित: ; Т3.4 -वलान्वित:.]; while Ñ2 V3 B1.3.4 D6.7.10.11 K (ed.) ins. after 29:

607* बद्धा सुरपतिर्थेन माययापहतो बलात्।

[Bs तचामरपतियेंन; D1011 विद्यावानिष येनेंद्रो (for the prior half). K (ed.) नीयते (for [अ]पह्नतो).]

30 °) \$1 Ñ2 B1,3.4 D6.7.10.11 फ़ुद्धा:; \$2.3 D8.12 घोरे; Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 T3.4 फुद्धं (for चापि). —) Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 T3.4 सर्वं दे (D9 T3.4 दे) व (Ñ1 D1.4 स्र) वर्छ. B1 T2.3 तथा; M1.2.4—10 तत: (for तदा). — For 30°6, D3 subst.; while \$ D8.12 ins. after 30:

608* नानाप्रहरणाः सर्वे बळवन्तः सुरोत्तमाः।

—D3 om. 30°d. —°) \$ D8.12 तु (for सु-). —d) G1 M10 रावणि (for °णं). G3 M7 शरवृष्टिभि: . \$ D8.12 रावणि क्रोधमूर्छिता: . —For 30°d, Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.4-7.9-11 T8.4 subst.:

609* रावणं विस्रखी इत्य शरवधेरवाकिरन्।

[Ñ1 D1.4 -कृत्वा (for -कृत्य). D1.2.4.5.9 शस्त्र- (for शर-). D5 इवाकिरन्. B1 शरवर्षेण चाकिरन् (for the post. half).]

- 31 Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 T3 om. 31⁶⁶.—6) M6 स रावण: (for रावणस्तु). D6 त्णेमासाद्य (for तु समा⁶).—6) T4 M2.4.6-9 विश्व- (for वसु-). Ñ2 D6.7.10.11 (all with hiatus) आदित्यांश्व वस्तुदा; B1.3.4 तानादित्यान्वस्त्राया.—6) Š D3.8.12 बले (for रणे). Ñ V1.3 B1.2.4 D1.2.4-7.9-11 T3 स(Ñ1 च) संग्रामे (for रणे स्थातुं).—6) M4.7 योद्धं वा (for न योद्धं). Š D3.8.12 शतु- (for राख-). Ñ V1.3 B1.5.4 D1.2.4-7.9-11 T3 योद्धं शत्रुमिरदित: (D5 °तै:); M6 योद्धं शस्त्रुनिपीडित:.
- 32 ") De.7.10.11 G1 Cg स तं (for तं तु). Vs Me transp. तु and द्या. Ñ2 B1.8.4 De.7.10.11 G (ed.) परिस्डा(G[ed.]° मा)नं (for अश्वनं).) Ñ2 B1.8.4

आगच्छ तात गच्छावो निवृत्तं रणकर्म तत्। जितं ते विदितं भोऽस्तु खस्थो भव गतज्वरः ॥ ३३ अयं हि सुरसैन्यस्य त्रैलोक्यस्य च यः प्रभुः । स गृहीतो मया शको भग्नमानाः सुराः कृताः ॥ ३४ यथेष्टं सुङ्क्ष्य त्रैलोक्यं निगृह्य रिपुमोजसा । वृथा ते कि श्रमं कृत्वा युद्धं हि तव निष्फलम् ॥ ३५

D2.5-7.9-11 T1-8 G8 M8.10 जर्ज(T1 G8 जर्झ; T2.3 M10 सर्झ)रीकृतं; M2.5.8 झझरच्छविं. —) G1 परमकुद्दो (for पितरं युद्धे). —) T8.4 स्यंदनस्थो; M1.2.9 गगनस्थो (for ऽदर्जनस्थो). % Cg.k: युद्धे अदर्शनस्थोऽज्ञवीदिति। सित दर्शने महेन्द्र एव नाशयेत्(Ck धित्कल)।; Ct: युद्धेदर्शनस्थ इति अदर्शनस्थ इति छेदः, अन्तर्हित एवाज्ञवीदित्यर्थः। दर्शने महेन्द्रनाशभियेति भावः. %

33 °) Ś N V1.3 B1.8.4 D M6 मच्छामो; Ck as in text (for गच्छावो). — b) G8 निर्वृत्तं. Ś N1 V1.3 D1-5.8. 9.12 T4 निवतं (D1.4 °वृत्यः D3 °वर्षः T4 °वृत्तः) रणकर्मतः (V3 D1.2.4.5.9 T4 °ण:); N3 B1.8.4 D4.7 M6 निवतं स्व रणादितः (M6 °जिरात्); D10.11 Ck.t रणकर्म निवतं शं. & Cg: निवतं तां निवृत्तमस्तु समाप्तमस्तु I; so also Ck.t. & — °) T1.2 G8 M3 जितसः Cg.k.t as in text (for जितं). N V1.3 B1.8.4 D1.2.4.6.7.9—11 T3.4 Ct नो (for ते). Ś D3.8.12 जितोगं. T1.2 G1.3 M1.3.8 विदि (G1 M1.8 °जि)तः; T4 जीवितं (for विदितं). Ś1.2 N V1.3 B1.8.4 D1.8.4—12 T3.4 M10 Ct ते; G1 सो (for भो). Ś8 D3 ते तु; T1.2 G8 M1.3 शतुः; M5 भोद्य (for भो). Ś8 D3 ते तु; T1.2 G8 M1.3 शतुः; M5 भोद्य (for भो). Ø6 जितं विभुवनं तात. — °) D5 नैव गत-(sic) (for भव गत-). D12 च विज्वरः. & Cg k: जितमिति। भावे निष्ठा। (Ck: °ष्ठा। जयो वा त्वया विदितोऽस्तु ।; so also Ct. &

35 °) Ś \tilde{N}_1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 भोगांस्त्वं; \tilde{N}_2 B1.3.4 D6.7.10.11 लोकांखीन् (for त्रैलोक्यं). $-^{\delta}$) G1 रिपुमंजसा. Ś1.3 \tilde{N}_1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 निगृहीतो रिपुस्तवः; Ś2 \tilde{N}_2 B1.3.4 D6.7.10.11 निगृह्यारातिमोजसा. $-^{\circ}$) Ś \tilde{N}_2 V1.3 B1.4 D2.5.5-12 transp. ते and कि. Ś \tilde{N}_2 B3.4 D8.6-8.10-12 अमेणेहः; B1 अमेणाद्यः; M5.6 अमं गत्वा. $-^{\delta}$) \tilde{N}_2 B1.3.4 D6.7.10.11 युद्धमद्य तु (for युद्धं हि तव). Ś

स दैवतबलात्तस्मानिष्टत्तो रणकर्मणः । तच्छुत्वा रावणेर्वाक्यं खस्थचेता दशाननः ॥ ३६

> अथ रणविगतज्वरः प्रभु-र्विजयमवाष्य निज्ञाचराधिपः ।

भवनमभि ततो जगाम हृष्टः स्वसुतमवाप्य च वाक्यमत्रवीत ॥ ३७

G. 7. 37. 38 B. 7. 29. 37 L. 7. 35. 41

Ds.8.12 युद्धेनाद्य(D12 °दानीं [sic]) न वै फलं; Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.2 युद्धे मेनिक्सरथेंकं(D1.4 °द्विनि:फलं); T4 युद्धं तव निस्थेंकं. —After 33, Ś Ds.8.12 ins.:

610* प्ह्यागच्छ दशशीव कृतकृत्योऽसि मानद् ।

36 ^a) T1.2 G2 M1 तु दैव- (for दैवत-). Me तत: स दैवतवलान्. —For 36^{a6}, Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D T2 subst.:

611* ततस्तहैवतबलं निवृत्तं रणकर्मतः।

[Ñ V1.3 B1.5.4 D6.7.10.11 ते (for तद्). Ñ2 V2 B1.3.6 D6.7.10.11 -गणा and निवृत्ता(B1 °त्य) (for -बर्ल and निवृत्तं). V1.3 B3 D2.5.9-12 T3 -कर्मण: (for -कर्मत:).]

—°) Gs M4.7 रावणो (for °णेर्). — ') \hat{S} D3.8.12 स्वस्थ एव; G1 स्वस्थ ** (damaged) (for °चेता). K (ed.) बभूव ह (for दशाननः). \hat{N}_1 V1 D1 2.4.5.9 गता देवा यथागतं; \hat{N}_2 V3 B1.8.4 D6.7.10.11 शकहीनाः सुरा गताः (V3 B8.4 गताः सुराः).

37 °) Ñ1 V1.3 D1.2.4.5 9 T4 स्व(D2.9 क्ष)यमथ (for अथ रण-). Do च (for वि-). To विस्तरण- (by transp.). Vs प्रभावो (for प्रभुर). अ Сg: रणविगतज्वर: विगतरणज्वर इत्यर्थ: 1; Ck : रणविगतेति विगतरणेति यावत् ।; Ct : रण-विगतो विगतरण:. % -) Te damaged from निशा up to दशाश्च in 38d. Ni -सत:; Vi Di.2.4.5.9 Ti.s Ms -[ई]श्वरः (for -[अ]धिपः). Va दक्षिणपथात्समवाष्य राक्षसेश्वर: -- ") Mo अपि (for अभि), Gi भवनमभि, Ti.s -गतो (for ततो). Ms स्वभवनमभितो, S Ds.8.18 Me स्व-शिबिरमुपगम्य रावण:; Ñ1 स्वनगरमतिहितो जगाम: V1.8 D1.2. 4.5.9 T3 स्वनगरमभितो (D2 °भिगतो) जगाम सद्यः (D1.4 Ts हुष्टु:; Da.s.a विक्रमी); Ga स्व * * * भिस्तो जगाम हुएं; M10 भवनमभिजगाम संप्रहृष्ट:. 🛠 Cv: भवनमभि ततो जगाम इति । ततो देशाझवनमभिजगाम । स्यवहिताश्च इति स्यव-हितस्यासेः प्राक् प्रयोगः % - ") V1 स्वबलम् (for स्व-सतम्). S Ds.s.12 अवेक्य; Ds अथावाष्य (for अवाष्य). Da.5.0 स; Dis om. (for च). Ds वाक्यमधात्रवीत. Vs स्तमभिष्ठवंतपत्रत्रीचः Me स्वसुतसुपेत्य जगाद हृष्टवान्. -For 37, Na B1.3.4 D6.7.10.11 G (ed.) subst.:

612* अथ स विगतमन्युरुत्तमौजा-स्निदशरिपुः प्रथितो निशाचरेन्द्रः। G. 7. 37. 39 B. 7. 29. 38 L. 7. 35. 42 अतिबलसदशैः पराक्रमैस्तै
र्मम कुलमानविवर्धनं कृतम् ।

यदभरसमविक्रम त्वया

त्रिदशपतिस्त्रिदशाश्र निर्जिताः ॥ ३८

त्वरितम्रपनयस्य वासयं

नगरमितो व्रज सैन्यसंवृतः ।

अहमपि तव गच्छतो दुतं

सह सचिवैरनुयामि पृष्ठतः ॥ ३९
अथ स बलवृतः सवाहनस्त्रिदशपतिं परिगृह्य रावणिः ।
स्वभवनमुपगम्य राक्षसो
मुदितमना विससर्ज राक्षसान् ॥ ४०

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥ २९ ॥

स्वसुतवचनमादतः प्रियं त-स्समनुनिशस्य जगाद चैव सूनुम्।

[(l. I) \tilde{N}_2 D6 विगतमृत्युर्; D7.10.11 रणविगतम् (for विगतमन्युर्). —(l. 2) B3.4 निशाचरेश:. —(l. 3) G (ed.) स्वसुतस्य वचनमति- (for °वचनमादृत:). —(l. 4) B1.3.4 [अ]पि (for [प]व).]

38 T4 damaged up to दशाक्ष in d (cf. v.l. 37).
—") M3 सुत- (for अति-). V1.3 D2.5 -सदश: \$1.3 D2-4.
8.13 M2.6.9.10 om.; \$2 Ñ V1.3 B1 D5-7.10.11 T3 त्वं;
B3.4 T1 (before corr. as in text, after corr. inf. lin.
pr. m.) स्वेर् (for तेर्). D9 अतिश्रुष्ठसङ्गीकापराक्रमेर्.
—b) G1 damaged for मम. B1.2.4 जय-; D1.4 [अ]सुर-;
M8 नाम- (for कुळ-). Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.4-7.9-11 -वंश-;
M8 -कुळ- (for -मान-). \$ Ñ1 D1-4.8.9 -विवर्धनप्रमो; Ñ2
V1.3 B1.3 D5-7.10.11 -विवर्धन: प्रभो. —") Ñ2 B1.3.4
D6.10.11 T3 M6 अयमतुळ-; M7 अतुळ- (for अमरसम-).
Ñ2 D6.10.11 -चळ (D6 **)स्वयाच वे (Ñ2 *; D6 °**);
B1.8 M7-विक्रमस्वया वे (M7 °यासो). \$ Ñ1 V3 D1-5.8.9.12
तव हि सुत (Ñ1 न: स्व) गुणेन (V3 °णेक्ष) वीयेवांस; V1 भवति
सुत गुणेन वीयेवांक्ष; D7 यदयमळमतुळवळस्त्वया. —") V1
-रिपो (for -पतिस्). Ñ1 V1 D2.6.9 मे (for निर्-).

39 ") G1 इति; M2.4.7-10 अपि; M5 अति- (for उप-). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D T3.4 M6 नय (D1.4 नयेनं) रथ (T3 **) मिश्रि (T4 °व)रोप्य (M6 °रुश्) (for स्वरितसुपनयस्व). % Cg: नयेति । स्वरितसुपनयस्वेति पाठे निर्जिता इति पूर्वे- णान्वय: 1; so also Ck. % —) D5 अभितो; D6 इति (for हतो). Ñ1 नगरवृतो (sic). G2 वृत-(sic); L (ed.) Sथ बज (for बज). Ñ3 B1.3.4 D6.7.10.11 सेनया वृतस्त्वं; M1 संगत: स्वसैन्यै: (for सेन्यसंवृत:). —°) V1 खलु (for तव). № V1 В1.3.4 D6.7.10.11 पृष्ठतो (for गच्छतो). V1 [अ] नुगस्ते; D6 वृत: (for दुतं). Ś Ñ1 V3 D1.3.4.8.12 M6 अय(Ś2.3 D8 °६) महमपि पृष्ठतः स्वयं(Ñ1 V3 °ष्ठतस्ते; D1.4 °ष्ठतोनु ते); D2.9 अहमयमधिपृष्ठतोनु ते वै; D6 अहमपि पृष्ठतो नितांतं तं. — °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 M6 उप- (for अनु-). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.7-12 M6 हृष्टवत् (D1.4 °वान्); D5.6 हृष्टचित्तः (for पृष्ठतः).

40 °) Ñ1 V1.3 D1.2.4.9 स्व(Ñ1 स) बल(D9 °*लं) परि- (for अथ स बल-). V1 सवाहनास्त्रं; D6 सवाहनोसीं; D6 सवाहनं.— ें) Ñ1 om.; D1.4 G8 M1.6 प्रति- (for परि-). D5 स रावण: (for रावणि:). — °) Ñ2 B1 D6.7.10.11 अभि-; B (ed.) अधि- (for उप-). Ś Ñ2 B1.8.4 D3.6-8.10-12 M6 वीर्यवान्; D1.2.4.5.9 राक्षसेंद्रः (D2.9 °सेशः); T3 रावणो (for राक्षसो). — °) Ñ V1.3 B1.8.4 D1.2.4-7.9-11 कृ (V1 स कृ) तसमरान्; D3 दुहितमना (sic) (for मुद्दितमना). % Cg: राक्षसान्विससर्जेति स्वं स्वं निवेशं प्रतीति शेषः।; so also Ck.t. % — After 40, K (ed.) ins. (within brackets) 613*.

Colophon. — Kānda name: Śī D² Mī om. — Sarga name: Ś Ds.8.13 महेंद्रप्रहणं(D12 °णो); Ñī V1.3 इंद्र- निप्रहो; Ѳ B1.3.4 D².7.8 इंद्रप्रहणं; D1.4 इंद्रविनिप्रहो; D6 प्रंदरप्रहणो; D6 इंद्रहरणं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñī V8 B1.2 D².12 om.; Ѳ 37; V1 28; B4 31; D1.4.5 36; D8.9 T4 35; D8 T3 34; M6 33— After colophon, D² concludes with राम; G1.3 M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः

जिते महेन्द्रेऽतिबले रावणस्य सुतेन वै । प्रजापति पुरस्कृत्य गता लङ्कां सुरास्तदा ॥ १ तं रावणं समासाद्य पुत्रश्चातृभिरावृतम् । अत्रवीद्गगने तिष्ठन्सान्त्वपूर्वं प्रजापतिः ॥ २

वत्स रावण तुष्टोऽस्मि तव पुत्रस्य संयुगे । अहोऽस्य विक्रमौदार्यं तव तुल्योऽधिकोऽपि वा ॥ ३ जितं हि भवता सर्वं त्रैलोक्यं स्त्रेन तेजसा । कृता प्रतिज्ञा सफला प्रीतोऽस्मि स्वसुतेन वै ॥ ४

G. 7. 38. 4 B. 7. 30. 4

30

V2 G2 missing for Sarga 30 (cf. v.l. 7.12.2 and 7.26.45 respy.). B2 om. Sarga 30 (cf. v.l. 7.24.1). D12 begins with 3%.

Before 1, T2 M4.0 ins.; K (ed., within brackets) ins. after 7.29.40:

613* तान्विस्ज्य तदा रक्षो महेन्द्रं पाकशासनम्। बबन्ध नगरद्वारि मध्ये श्रीडति निर्वृत:।

[(1.2) Ma -द्वारे. K (ed.) ऋडिन-. Ma निर्वृतं.]

- 1 ") D12 [s] भि- (for sति-).) Ñ1 V3 D1.2.4. 5.9 तु; V1 च; D8.12 ते; M10 हि (for वै). S D3 सुतेमरा: (for सुतेन वै). — After 1⁴⁸, T2.4 G1 M2-4.7.10 K (ed., within brackets) ins.:
- 614* प्रजापतिं सुराः सर्वे गताः परमतुःखिताः ।
 प्रजापते महेन्द्रोऽयं गृहीतो भगवद्वरात् ।
 राक्षसेन्द्रं त्रिलोकेश अवध्यं कृतवानसि ।
 महेश्वरेण पुत्रस्य माया दत्ता महात्मना ।
 किं करोति सुरेन्द्रस्तं मायया बलवत्तरम् । [5]
 सुरा वा देव सर्वेश न जयन्ति भवद्वरात्।
 ततस्त्वमेव देवेन्द्रं मोक्षयस्य प्रजापते ।

[(1. 1) Ms transp. सुरा: and गता:.—(1. 2) K (ed.) भगवन्पुरुहूतीयं निगृहीतो भवद्वरात्.—(1. 3) Note hiatus between the two halves. Mr राक्षसेशं. M10 त्रिलोकेशाद; K (ed.) सुरे: सवेंद् (for त्रिलोकेश).—(1. 4) Ms [ई] द्वजितो (for पुत्रस्य). K (ed.) वरा दत्ता दुरात्मनः (for the post. half).—Ts om. 1. 5-6.—(1. 5) K (ed.) करोतु. Ts damaged for सुरेन्द्रस्तं. Ms किं करिष्यति देवेंद्रः (for the prior half) and तं माया- (for मायया).—Mr om. 1. 6.—(1. 6) Ts M10 सुराणां राक्षसा भीति; K (ed.) सुराश्च सवें लोकेश (for the prior half). Ts M10 जनयंति; G1 न जयो नो (for न जयन्ति).—(1. 7) K (ed.) तस्मात् (for ततस्). Ts M3.7 मोचयस्व. K (ed.) महाधुते (for प्रजापते).]

Thereafter Ms K (ed., within brackets) cont.; while M2.4.6-8 ins. after 5^{ab}:

615* अध्यप्रसृति छङ्केशः स्वविक्रमबलोदितः। [K (ed.) लोकेश. Ms सु- (for स्व-).]

-Then Ms further cont .:

616* तस्मान्मोचय देवेन्द्रं भक्तं तव जगत्पते ।; while K (ed., within brackets) further cont.;

617* इति विज्ञाप्य भावज्ञाः प्रणिपत्य प्रसाद्य च।
— ं) Ѳ B1.2.4. D6.7.10.11 ययुर् (for गता). Ñ1 V1.8
D1.2.4.5.9 ततः (for तदा). Ś D2.8.12 दुरत्ययां (for सुरा-स्तदा). G1 सुरा लंकागतास्तदा. — For 1° d, T3.4 M2-4.7.
9.10 subst.:

618* एवमुक्तः सुरैर्बह्मा गःवा लङ्कां नरेश्वर ।

[Ts damaged for the post. half. To Mio सुरेश्र.]

2 T₂ om. 2^{ab}. T₄ transp. 2^{ab} and 2^{od}. —^a) Ś V1.3 D₂.3,8.9.12 T₁ G₃ M₅-7 ते; Ñ₁ D1.4,6 T₃ स (for तं). M₄ रावणं तं (by transp.). D₂.9 समासेदु: (for °साख). Ñ₂ B1.8.4 Dढ 7.10.11 T₄ तत्र (T₄ तंतु) रावणमासाख. ※ Cv: तं रावणं समासाखेति पाठः । अस्य च पुरसाखत्वारः श्लोकाः केपुचित्कोशेषु दश्यन्ते. ※ —^b) Ś D₃.8.12 -आतृ-समावृतं (for °भिरावृतम्). —After 2^{ab}, Ś D1.8.4.8.12 M6 ins.:

619* विमानैश्छादितं देशमवतस्थुस्तदाम्बरे । [D1.4.12 Ms छाध(Ms गत्य) तं (for छादितं).]

—°) Ś D1.8.4.8.12 T4 अथाव्रवीद्विमानस्थ: Me अववीच विमानस्थ: — °) Ña B1.8.4 D5-7.10.11 सामपूर्व. Ś V1 D8.8.12 इदं वच: (for प्रजापति:). — After 2, M4.7 ins.:

620* तदा देवाश्च शुण्वन्त स्थिता गगनमास्थिता: ।
[M4 आश्रिता: (for आस्थिता:).]

- 3 ") Va पुत्र (for बत्स). Bs प्रीतो (for तुष्टो). 6) Ś Ñ V1.8 B1.6 D Ts पुत्रस्य तब (by transp.). Me संयुगात्. Bs ससुतस्य स ते युगे. — °) Ñ1 V1.8 D1.8.6.5.9 -[ऐ]श्वर्यं(D0 °यें); Be Ts M10 -[ओ]दार्यें (for -[औ]-दार्यं). B1 विक्रमो दर्पस; Te विक्रमश्रेव (for विक्रमोदार्यं). & Cg.k.t: अहोऽस्येति संधिराषं: . & — ") Ś Ñ1 V1.8 D1-6.8.9.12 Te Me त्वया; Ts न हि; Ct as in text (for तव). Vs तुल्यबलाधिक:.
- 4 ") M1 तपसा (for भवता). ") Ñ2 B1.3.4 इद-मन्ययं (for स्वेन तेजसा). — ") G1 M3 स- (for स्व-). G1 M4.7-सुतस्य (for -सुतेन). Т4 च (for वै). S Ñ V1.3 B1.8.4 D T3 ससुतस्य ते; M5 सुतमस्य वै; M10 खत्सुतेन च; Cg.k as in text (for स्वसुतेन वै). M6 कृतं कार्यं तवेष्सितं.

G. 7. 38. 5 B. 7. 30. 5 L. 7. 36. 5

अयं च पुत्रोऽतिबलस्तव रावण रावणिः । इन्द्रजिन्विति विख्यातो जगत्येष भविष्यति ॥ ५ बलवाञ्शत्रुनिर्जेता भविष्यत्येष राक्षसः । यमाश्रित्य त्वया राजन्स्थापितास्त्रिदशा वशे ॥ ६ तन्मुच्यतां महाबाहो महेन्द्रः पाकशासनः ।

% Cg: स्वसुतेन स्वसुतवलेन। त्वया कृता प्रतिज्ञा चतुरो दिक्पालाक्षेद्यामीति कृता प्रतिज्ञा।; so also Ck; Ct: त्री होकाक्षेद्यामीति या प्रतिज्ञा कृता सा सफला जाता. %

5 कि) D2.9 तु (for च). Bs बळवांस (for sितबळस्). D12 reads रावण in marg. Ś V1.8 D1-4.6-12 T3.4 वीर्यवान; D5 संयुगे (for रावणि:). Ñ1 तव राक्षसपुंगव (for े). M6 अयं ते बळवान्पुत्रो रावणी राक्षसाधिप. % Cv: अयं च पुत्रोऽतिबळस्तव रावणेत्येतदन्तमेकं वाक्यम्. %—After 5 , M2.4.6-2 ins. 615*.—°) Ś D3.8.12 M10 च (for तु). T1.2 G1.3 M1.3.5 8.2 इंद्रजेता (for इन्द्रजित्तु). Ñ V1.8 B1.3.4 D1.2.4-7.9-11 T3.4 जगतींद्रजिद्दियेव (D2.9 हैंश्येश:; D5 T4 हित्येवं).—D7 om. 5 6-6 .— d) G1 [प]व (for [प]प). Ñ1 V1.3 D1.2.4-6.9-11 T3.4 परिख्यातो; Ñ2 B3.4 ख्यातो नाम्ना; B1 ख्यातनामा (for जगत्येष). M6 भविष्यति न संशय:.—After 5, M4.6.8 ins.:

621* अतस्त्वयं महद्रक्षः पुत्रस्ते लोकविश्रुतः।

[Me अतिमान्यस्त्वया रक्ष: (for the prior half).]

- 6 D7 om. 6° (cf. v.l. 5). Ś D3.8.12 repeat 6° b after 6. —°) Ś D12 (all second time) शक्तः; D8 (second time) श *- (for श मु-). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-6.8-12 (Ś D3.8.12 first time) दुर्जयश्चेत्रः T3.4 दुर्जयो जेता (for श मुनिजेंता). ※ Cv: बळवाङश मुजिबेति पाटः. ※ b) D5.10.11 T1.8.4 M3 [ए]व (for [ए]प). B3 भवत्येव हि (for भविष्यत्येष), Ñ2 B1.3.4 विश्वतः; T3 M1.10 रावणिः (for राक्षसः). Ś D3.7.8.12 (Ś D3.8.12 second time) भवितायं रणाजिरे (D7 च राक्षसः). —°) M2.9 म (M9 मा)-माश्रित्य (for यमाश्रित्य). Ñ V1.3 B8.4 D1.2.4-7.9-11 T3.4 M4.6.7 समाश्रित्य ते (for माश्रित्य त्वया). B1 यं समाश्रित्य राजंस्ते. —°) M9 पते (for वशे).
 - 7 ") \$ Ñ1 V1.8 D1-9.12 T8 मुंचस्व; Ñ2 B4 मुंच स्वं; T4 मुंचाय (for मुच्यतां). B1 मुंच त्वं हि; B8 विमुंच त्वं; M8 मुच्यतां हि (for तन्मुच्यतां). Ñ1 महाभाग (for वाहो):
 ") \$ Ñ V1.8 B1.8.4 D1-912 T8.4 महेंद्रं पाकशायनं.
 ") D5 T1.2 G1.8 M1.8.10 वा (for च). Ñ2 B1.84 ते मोक्षणायास्य. % Cv: किं चास्येत्यत्रास्येत्यनेनेन्द्रजित्यरामृश्यते. % ") D1.4 M1.6 प्रयच्छंति; D2 प्रायच्छंत; T3 (with hiatus) आयांति त्रि-; T4 प्रार्थयंते (for प्रयच्छन्तु).
 - 8 °) Ñ1 अनवीत्सु-; Ñ2 B1.4 अथेंद्रजिन्; B2 अथेंद्रजिनु (hypm.) (for अथानवीन्). G(ed.) महाराज (for

किं चास्य मोक्षणार्थाय प्रयच्छन्तु दिवोकसः ॥ ७ अथाव्रवीन्महातेजा इन्द्रजित्सिमितिजयः । अमरत्वमहं देव वृणोमीहास्य मोक्षणे ॥ ८ अव्रवीत्तु तदा देवो रावणिं कमलोद्भवः । नास्ति सर्वामरत्वं हि केपांचित्प्राणिनां भ्रवि॥ ९

°तेजा). — Ds wrongly reads the post. half of 624* for the first time in place of 8°, repeating it in its proper place. — b) Ñ2 B1.3.4 वाक्यमा(B4 °क्यं प्रा)ह प्रजापति. — c) G1 महा- (for अहं). М5 सौम्य (for देव). — D3 om. (hapl.) from 8° up to the prior half of l. 2 of 622*. — d) T1.2 G1 M1.4.5.7.10 हास्य; M3 [अ]स्य वि- (for [इ]हास्य). S D8.12 वृण्याम्यस्य मोक्षणे; Ñ1 वृणेयं बलमुत्तमं; Ñ2 V1 B1.3.4 D1.2.6.5.7.9-11 T3.4 M6 वृणे यशेष (B1 तेनेह; D2.5 M6 यशेष) मुच्यते; V3 * कृत्वेष प्रमुच्यते; D6 वृणये होष मुच्यता. — After 8, S D3.8.12 M6.10 ins.:

622* तदद्यास्त्वमरत्वं मे यावदेष प्रमुच्यताम् । त्वत्तो नान्यमहं देव लब्धुमिच्छामि वैवरम् ।

[Ds om. up to the prior half of l. 2.—(l. 1)
M10 दशु: सर्वे (for तद्यास्तु), M6 ददत्स्व वरं त्वं (for द्यास्तभरत्वं). M10 तदैवैष विमुच्यते (for the post. half).—(l. 2)
M10 ततो (for त्वत्तो) and ते (for वै).]

—After 8, K (ed.) ins. 626*, l. 1 of 627* and 627(A)*.

9 ^b) T1.2 G1.3 M1.2.4.5.8-10 **C**k सलिख-; M3 नलिन-(for क्मल-). —For 9⁶b, Ś Ñ2 B1.8.4 D3.8.12 M6 subst.:

623* भथाववीदिनद्गितं देवः कमलसंभवः।

[$D_{8,12}$ M_6 सिलंल- (for कमल-). \tilde{N}_2 $B_{1.3.4}$ सर्वलोकिपतामहः (for the post. half).];

while Ñ1 V1.8 D1.2.4-7.9-11 Ts.4 subst.:

624* ततोऽब्रवीन्महातेजा मेघनादं प्रजापतिः।

[Ds अथ (for ततो).]

—") L (ed.) पुत्र (for सर्व-). —") Ñ1 V1 D1.2.4-7.
9-11 T3.4 कस्यचित्; M3.10 सर्वेषां; M4.7.9 कस्याचिद् (for केषांचित्). Ñ1 V1 D1.2.4-7.9-11 T3.4 प्राणिनो. M3 इह (for सुचि). M2.4.7.9 भयमिन्यते (for प्राणिनां सुचि). Ñ2 V3 B1.2.4 प्राणिनो यस्य कस्यचित्. —After 9, Ś D3.8.12 M6 ins.:

25* अप्सरसां चैव गणा ये च सत्त्वाश्चतुष्पदाः । यथा चान्यानि सत्त्वानि स्थावराणि चराणि च ।

[(l. r) Unmetrical. Me अप्सराणां खगानां वा (for the

अथात्रवीत्स तत्रस्थिमन्द्रजित्पद्यसंभवम् । श्रूयतां या भवेत्सिद्धिः शतऋतुविमोक्षणे ॥ १०

prior half) and वा (for second च). —(l. 2) Ms यानि यानि च भूतानि (for the prior half).];

while \tilde{N} V1.3 B1.3 D1.2.4-6.7(repeats consecutively). 9-11 T G1.3 M1.2.3(repeats after 627[A]*).4.5.7-9 ins.; B4 cont. after l. 1 of 627*; K (ed.) ins. after 8:

626* पक्षिणो वा चतुष्पादो अन्यस्माद्वा महोजसः।

[Note hiatus between the two halves. Ma (second time) [S]थ (for first वा). Dr (first time) चतुःषादाः Ma चतुःषादाः Tı Ga Ma यदा भूतं (Ma °ता); Ma (second time) यदान्यसान् (for अन्यस्मादा). Dr (first time) शतकतुविमोक्षणे (for the post. half). Ñı Vı Dı.2.4-6.7 second time). अ Ta.4 Ma (first time) चतुःष्पदां खेचराणामन्येषां च(Ñı Vı वा; Dı.4-7 सु)महौजसां, Ñ2 Va Bı.a.4 चतुःष्पदः पक्षिणो वा यदा सन्त्वं महीतले; K (ed.) चतुःष्पदः पक्षिणश्च भूतानां वा महौजसां. % Cv: पक्षिणो वा चतुःषाद अन्यसादा महौजस इति पाठः ।; Ck: महौजसौ भूता इति । दिपादिशेषा रोमशाष्टावकादयो-इपील्यर्थः ।; Ct: महौजसौ भूता दिपादाः. %]

 $-\tilde{N}_1$ V_{1.3} D_{1.2.4-6.7} (after 626* [r.]).9-11 T_{3.4} M₃ (after 626* [first time]) K (ed.) cont.; \tilde{N}_2 B₁ cont. l. 2 only after l. 2 of 628*; B₄ cont. after 629*:

627* वृक्षगुरुमदुमलतातृणोपलमहीभृताम् । श्रत्वा पितामहेनोक्तमिनद्रजित्प्रभुणान्ययम् ।

[D9-11 om. l. 1.—(l. 1) D6 -कृप- (for -ह्म-). Ñ1 -लतानां च; B4 corrupt; D5.7 T3 M3 -सुपलता-; T4 -लतानां चहा- (for -द्मालता-). V1 वृक्षगुरुमेषु च लता- (for the prior half). Ñ1 V1.8 -तृणोत्पल- (for -तृणोपल-). D1.4 -धृतां (for -मृताम्). —After l. 1, M3 K (ed.) ins.:

627(A)* सर्वेऽपि जन्तवोऽन्योन्यं मेतन्ये सित विभ्यति । अतोऽत्र लोके सर्वेषां सर्वस्माच भवेद्भयम् ।

— V₃ B₄ M₅ K (ed.) om. l. 2. — (l. 2) Ñ₁ V₁ D_{2.9} प्रभवान्ययं; Ñ₂ प्रत्युवाच ह (for प्रभुणान्ययम्).]

—After 626*, Ñ2 B1.8 T1.2 G1.3 M1.2.8 (after 626* [r.]).4.5.7-9 cont.; M10 ins. l. 1 only after 9:

628* सरणान्तानि सर्वाणि स्थावराणि चराणि च । अपि शुक्कस्य वृक्षस्य पर्णस्य पतनं भवेत्।

[Ñ2 B1.3.4 om. l. I. G1 M3.4 transp. l. I and 2.
—(l. I) M4 पतनांतानि. M1.5 चैतानि (for सर्वाण). T2
M3 transp. स्थावराणि and चराणि. —M1.2.7-9 om. l. 2.
—(l. 2) M3.4 transp. शुष्कस्य and बृक्षस्य. G1 M4 पतना-द्भवेत; M3 पतनाद्भयं. Ñ2 B1.3.4 पर्णपाताद्भयं भवेत् (for the post. half).]

-After 9, Be ins. :

ममेष्टं नित्यशो देव हव्यैः संपूज्य पावकम् । संग्राममवतर्तुं वै शत्रुनिर्जयकाङ्क्रिणः ॥ ११

G. 7. 38. 12 B. 7. 30. 12 L. 7. 36. 13

629* देवानामपि सेन्द्राणां यक्षपन्नगरक्षसाम् ।

10 Ñ om. 10^{ab}. — a) V1 मेघनादस; V3 महातेजा; B1.3.4 विहायस्थम; D8 विमानस्थम (for स तत्रस्थम). — b) V8 B1.3.4 प्रभुमन्ययं (for प्रासंभवम्). V1 D1.2.4-7.8-11 T3.4 मेघनादो (V1 तत्रस्थं च) महाबक: (V1 D2 5.9 पितामहं). — b) Ñ2 B3.4 M6 यो; D6.10.11 G1 M3-5.7.10 वा; M1 सा (for या). D8 भावयेत (sic) (for या भवेत्). Ñ2 B3.4 M6 संधि:; B1 शक्तः (for सिद्धि:). — M2 शकस्य तु (for शतकतु-). \$ D3.8.12 तां अवीमि पितामह; Ñ1 V1 D1.2.4.5.7.9 T3.4 मम जीवितसिद्ध (Ñ1 D1.4.5 °संक्ष)ये; V8 B3.4 मम शकस्य चोभयो: (B3 मोक्षणे). — After 10, \$ D1.3.8 ins. 630* (owing to om.).

11 S D1.8.8 om. 11. - a) N2 V8 B1.8 [3 12]; B4 ੍ਰਿਤ੍ਹੇ ਜ਼੍ਰੇ ਤ੍ਰਿਤ੍ਹੇ; Cv.k.t as in text (for [ਭ]ਏ। Ñi V1 D2.4-7.9 हवनं; . Ñ2 V3 B1.8.4 दहनो (B4 °ने); Ta पावक ; T4 बाहनं; Cg.k.t as in text (for नित्यशो). Ñ V1.3 B1.3.4 D2.4-7.9 T3 4 निह्यं; D10-12 Cg.t हुड्येर्; M1.8.10 देवं (for देव). - 6) D10-12 Ct मंत्रै:; Cv.k as in text (for हुइये;). Ñ2 V3 B1.3.4 मंत्रवत (for पावकम). Ñ1 D9 मंत्रवत्तस्य (D9 °दृद्धि)पूजनं; V1 D2.6-7 T8.4 मंत्र-वद्ध (Ds-7 ° ह) व्यप्तितं . - D12 om. 11°d. - °) D6 एप; Ms अभि ; Cv.g.k.t as in text (for अब-), Ds G1 M2.4 -कतुँ; Cv.g.k.t as in text (for -तत्त्र). Ñ1 V1 D2.4.5.7. 9-11 T3.4 च (for वै). Ñ2 V3 B3.4 तं निवर्त्य च(V3 g) संग्रामे; Bi G (ed.) तं निवर्तेय (G [ed.] यं प्रवर्तेयं) संग्रामं; Ms संग्रामे मम सर्वेश. — d) G1 शबू न्विजय-; Ms शबू-भिर्जय- V1 -निधनकांक्षया; Cg.k.t as in text (for -निर्जय-काङ्किण:). Ñ1 D2.4-7.9 T3.4 शत्रोनिधनकांक्ष(Ñ1 °काम्य)-या; Ñ2 V3 B1.3.4 G (ed.) न च स्थानमे (B1 स्थातु; G [ed.] मे स्थात) पराजय:, -After 11, B1 D4-7.10.11 S ins.; while S D1.3.8 ins. after 10; D12 ins. after 11" (owing to om.):

630* अश्वयुक्तो मम रथ उत्तिष्ठत विभावसोः। तत्स्थस्यामरता च स्यादेष मे निश्चयो वरः।

[(1. 1) B1 D6.7.10 11 रथो महा; Cg.k.t as above (for मम रथ). D1.6 अश्वयुक्तं मम रथम् (for the prior half). Ś D1.8.4.6-8.12 M7 उत्तिष्ठतु; B1 D10.11 M9.10 उत्तिष्ठेतु (M9 °रस); T1.8 G3 उद्तिष्ठेद् ; T4 M3 समुक्तिष्ठेद ; Cg.k.t as above (for उत्तिष्ठेत). D5 T3 M10 विद्यायस: (T3 °सा; M10 °सं); Cg.k.t as above (for विभावसो:). —B1 om. 1. 2. —(1. 2) D5 तस्सल्यामरता. Ś D3.5.8.13 M6-7.10 में (for च). D1.4.6.7.10.11 स्थान्में (for च स्थाद्). D13 नो (for में). Ś D1.8.4.6-8.10-12 M6.6.7 Ct निश्चि(D4 °र)तो; Cg.k as above (for निश्चयों).]

G. 7. 38. 13 B. 7. 30. 14 L. 7. 36. 15 तिसिश्चेदसमाप्ते तु जप्यहोमे विभावसोः ।
युध्येयं देव संग्रामे तदा मे स्याद्विनाशनम् ॥ १२
सर्वो हि तपसा चैव वृणोत्यमरतां पुमान् ।
विक्रमेण मया त्वेतदमरत्वं प्रवर्तितम् ॥ १३
एवमस्त्विति तं प्राह वाक्यं देवः प्रजापितः ।
सक्तश्चेन्द्रजिता शको गताश्च त्रिदिवं सुराः ॥ १४

12 Ds reads st, 12-186 (including star passage) after 7.29.23, repeating st. 12 only here. - ") S Ds (second time).8,12 तिसंश्चेव समाप्ती तः Ñ1 V1 D2.5.6.9 T_4 तद्यदि ह्यसमाप्ते च $(V_1 \, {}^\circ \dot{R}$ व; $D_{2.5.9} \, {}^\circ \dot{c}$ यैवं; $D_6 \, {}^\circ \dot{c}$ यैव); \tilde{N}_2 Va Bi.a.a तं यदा हा(Va °दान; Bi °दाप्य)समाप्याहं; Di.a तद्वविद्यासमाध्येव; Dr.10.11 Cg.k.t तिसान्यसमाप्ते चः G (ed.) तं यदा त्वसमाप्याहं. $-^b$) S Ds(second time).8.12 जाते; No Vi.s Bi.s Ta जच्यं; Di.s (first time).a जहां; Ds.9 Ts.3 जप-; De जम्रा; T1 G3 देव-; M2 जय-; Me जन्य-; L (ed.) जातु; Ck जप्ये (for जप्य-). Ñ1 -होम-; Vs B1.3 D1.2.8(first time).4-69 T4 司前; B4 -होमौ; Me -होमैर; Mr -होमो; Ck होमे. Cg जप्यहोमे (as in text). Ñ1 -विधावहं; Ñ2 V1.3 B1.3.4 Ds(both times).5.7.9-11 T1-8 G1.3 M1-5,8.10 Cg.k विभावसी (B4 °सं) (for विभावसो:). % Ct : जप्यहोमम् समाहारद्वंद्वः तस्मिन्नसमाप्ते. % - °) D2.5.9 गच्छेयं (for युध्येयं). N1 मध्ये वहेयं; M10 यद्यंतराय:; Cg.k.t as in text (for युध्येयं देव). Vi मध्ये भवेद्वे संप्राप्तसः —) Vi तस्य (for तदा). S D12 तद्यक्ष; Ds(second time) युद्धे न; Ds.12 तद्यथा (for तदा मे). Bı स्यान्मे (by transp.) (for मे स्याद). Ñ V1.3 B1.3.4 D1.2.3 (first time).4.5.7.9 T4 विपर्यय:; De पराजय: (for विनाशनम्).

13 For sequence in Ds, cf. v.l. 12.— Bs G1 [S]पि; D12 om. (subm.) (for हि). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8-12 T1.3 Me देव (for चैव).— Ñ V1 D1-5.9 T4 प्रभो; T3 विभो; Ms जन: (for प्रमान्).— °) Ñ V1 B1.3.4 D1-5.9 T3.4 [आ]जितं (for मया). Ś Ñ2 B1.3.4 D12 चेदम; Ñ1 V1 D1.3.4 चेवम; D2.5.6.9 T3.4 चंतद; D8 देव (with hiatus) (for त्वेतद्).— N V1 B1.3.4 D1-4.9 T3.4 मया वि(D2 प्र)भो; D5 अयाचत (for प्रवर्तितम्). % Cg.k: प्रकीर्तितमिति (Cg वितितं प्रकीर्तितम्) दातब्यत्वेनित शेष:. %

14 For sequence in Ds, cf. v.l. 12.—") Ñ1 V1.3
D1.5-5.9 Ts.6 स; Ñ2 D2 Ms सं-(for तं). B1 आह; B2 वाक्यं;
D6.7.10.11 T1.2 G1.8 M1-5.7-10 चाह (for प्राह.).— b) B3
M10 देव-(for वाक्यं). V1 D6.7.10.11 M1-5.8-10 पितामहः.
— °) D6 सक्त्य (for मुक्त्य्). V8 reads क्रको in marg.
Ñ1 transp. मुक्त्य् and क्रको.— d) M2 जनाम and सुरै: (for गताश्च and सुरा: respy.).

एतस्मिन्नन्तरे शको दीनो भ्रष्टाम्बरस्रजः। राम चिन्तापरीतात्मा ध्यानतत्परतां गतः॥१५ तं तु दृष्ट्वा तथाभूतं प्राह देवः प्रजापतिः। शतकतो किमुत्कण्ठां करोषि स्मर दुष्कृतम्॥१६ अमरेन्द्र मया बह्वचः प्रजाः सृष्टाः पुरा प्रभो। एकवणीः समाभाषा एकरूपाश्च सर्वशः॥१७

15 For sequence in Ds, cf. v.l. 12. Ds om. 15 ab. —") Ś D6-8,10-12 M6.10 (IH; N2 B1.3.4 共転) (for शको). —) B4 D8.12 दीन- (for दीनो) Bs अष्ट:. Ñ1 illeg.; Ñ2 V3 B1.4 D1.2.4.9 T3.4 M6 -स्नांबर:; V1 -दिगंबर:; Bs सरेश्वर:; De.7 M4.7.10 -स्वरस्ति;; D10.11 M9 -[अ]मर्द्यति:; T1.2 G1.3 M1-3.5.8 -[अ]बर्द्यति: अमराणां देवानां च्तिर्यस्य स तथा।; Ck: अष्टा अंब(अम?)-राणां खेचराणां देवानां सुतिर्यस्य स तथा।; Ct: अष्टा अमराणां द्यतिर्यस्य सः. % —°) S N2 B1.3.4 D6-8.10-12 M6.10 इंद्रज्ञ ; Ñi Vi s Di-5.9 Ta बीडा-; Ms कामं (for राम). Ts बीडावांस्त (for राम चिन्ता-). S Ds.12 L (ed.) -परो दीनो(L[ed.] देवो); Ñ V1.3 B1,3.4 D1-5.9 T3.4 -परिम्ला (B4 D5 °ग्ला)नो; M6 -परिश्रांतो (for -परीतातमा). - 1) Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3.4 -मूक(T3 °ित्त)त्वमागत: (for -तरपरतां गत:). —After 15, L (ed.) reads 17 ..

16 For sequence in Ds, cf. v.l. 12. L (ed.) transp. 16° and 16° d. —) G1 देवं (for -मूतं). Ñ1 V1.3 D1-5.9 Ts.4 तथाभूतं तु तं शकं(Ds शकं च). —) S D Ms.10 पितामह: (for प्रजापित:). —) S Ds.12 किं न कथं; Ñ1 V1.3 D1-5.9 मूकतां किं(D4 om. [hapl.?] from तां किं up to एक in 17°); Ñ2 B1.4 [S] अमुदकंटां; Bs [S] भूदुकंटां(sic); D6.10.11 T1.2 G1.3 M1.3.5 किम्र पुरा; T3 किमुक्तं क्वं; M10 पुरा यत्तत् (for किमुत्कण्टां). —) Ñ2 B1.3.4 कृत्वा क्वं(B1 च; B3 सं.); D7.10.11 T3 करोतिः G3 कृणोषि; M10 कृतं तत् (for करोषि). D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M3.5.7 सा सु- (for सार). D6 G1 M5 क्वंकरं (for दुवकृतम्). % Cv: शतकतो किमुत्कण्टां करोषि सार दुवकृतमिति पाट: % — After 16, D3 ins.:

631* शृणुब्व सारियव्यामि त्वां यथावतसुरोत्तम ।

17 For sequence in Ds, cf. v.l. 12. D4 om. up to एक- in 17° (cf. v.l. 16). L (ed.) reads 17° after 15.

— ") D7 पूर्व; D10.11 बुद्ध्या (for बद्ध्य:). Ñ V1.8 B1.8.4

D1-3.5.9 T8.4 पुरा (B8.4 पुरा) सुरेंद्र बद्ध्यो (D3 बुद्ध्या) हि
(D5° पि) (Ñ1 बद्धच्यो [sic]; B1 ब्रह्मादि-).— ") D8.5

मया (for प्रजा:). Ñ V1 B1.3.4 T8.4 मया; V3 परं; D5

प्रजा; D6.7.10.11 तथा; T1.2 G1.3 M1.2.5.8-10 तदा; M4 त

ता: (for पुरा). Ñ V3 T8.4 विमो (for प्रभो). D2.9 शत
कतो (for पुरा प्रभो).—") T1.2 M1.2.4.5.7-9 एकवर्ण-. M6

तासां नास्ति विशेषो हि दर्शने लक्षणेऽिष वा । ततोऽहमेकाग्रमनास्ताः प्रजाः पर्यचिन्तयम् ॥ १८ सोऽहं तासां विशेषार्थं स्त्रियमेकां विनिर्ममे । यद्यत्प्रजानां प्रत्यङ्गं विशिष्टं तत्तदुद्धृतम् ॥ १९ ततो मया रूपगुणैरहल्या स्त्री विनिर्मिता । अहल्येत्येव च मया तस्या नाम प्रवर्तितम् ॥ २०

ततो मया रूपगुणैरहल्या स्त्री विनिर्मिता।
अहल्येत्येव च मया तस्या नाम प्रवर्तितम् ॥ २०
समा झासन् (for समाभाषा). \$ Ds.12 एकवर्णसमानास्ता; Ñ
V1.3 B1.5.4 D2.8.5.9 T8.4 एकवर्णवयो(Ñ2 B1.5.4 °बलो)पेता(D3.5 T8.4 °वेषा); D1 एकवर्णमथो येषां; D4 **
वर्णमथो **. —) \$ Ds.12 होक- (for एक-). Ñ V1.3
B1.5.4 D1-5.9 T4 रूपतश्चेक(Ñ2 V3 B1.3.4 °त: सम; D8
°तश्चेव)दर्शना:. % Cg: एकवर्णाः समाभाषाः एकरूपकान्तिस्वरा: । एकरूपाः समानवयोवस्थाकालाः।; Ck: वर्णो देह-

18 For sequence in D3, cf. v.l. 12.—") D2.5.9 नाम (for नास्ति). V1.8 विशेषं. Ñ2 B1.8.4 नु; V1.8 D1-5 T3.4 च (for हि). D9 वि * * * (for विशेषो हि). Ñ1 तासां सामान्यशेषानां.—) T3 तथा (for sिष वा). Ś D8.12 sिष क्षणेषि च(D8 वः) (for लक्षणेऽिष वा). Ñ1 V1.3 D1-5.0 दर्शनं लक्षणं तथा(Ñ1 सदा; D2.5.9 समं).—) D6.7.10.11 समर्चितयं; T1 पर्यचोद्यं; T2 परिचितयन् (for पर्यचिन्तयम्). Ś Ñ2 B1.8.4 D8.12 चितयामास ताः प्रजाः; Ñ1 V1.3 D1-4.9 चितयामि स्म ताः प्रजाः; D5 चितयन्नस्म ताः प्रजाः; M6 चिंतयेयं तथा प्रजाः.

कान्ति:। एकरूपाः समानवयोवस्थाकाराः।; Ct: वर्णो देह-

कान्तिः। एकविधदेहकान्तयः। समाभाषाः समवचनाः। एकरूपाः

समानवयोवस्थाः . अ

19 °) T2 G8 M8.5 तेषां (for तासां). Ñ1 विनाशार्थं; D1-5 T8 M6 विशेषार्थीं. —) Ñ1 विनिर्मिता (corrupt) (for °मेंमे). Ñ2 B1.4 निर्मेमे परमां(Ñ2 °मं)गनां; B8 निर्मेमे त्वपरांगनां. —) D5 यरप्रजानां च. T2 लावण्यं; Cg.k as in text (for प्रत्यक्षं). Ñ1 यद्यत्प्रजायितत्यंगं (sic). —) T2 प्रत्यंगं; T4 G1 विशेषं; M1 प्रविष्टं (for विशिष्टं). D8 तं (for तत्). D8 तु (for तत्). Ñ1 D8 उत्तरं; V1 D2.5 T8.4 उद्धरं (T4 °रन्) (for उद्धृतम्).

20 °) Ñ V1.3 B1.3.6 D1-4.9 रूपगुणाद्; D5 च स्वगुणाद्. — ⁵) B6 D9 अतुल्या. B3 च (for बि-). D6 विनिर्ममे (sic) (for भिता). — After 20°6, D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

632* इलं नामेह वैरूप्यं हल्यं तत्प्रभवं भवेत् । यसाञ्ज विद्यते हल्यं तेनाहल्येति विश्वता।

[(l. r) Ts किं तु (for हलं). Gs नास्य (for नाम). De [इ]न; Ms च (for [इ]ह). Ti महत्; Gi स्मृतं (for मनेत्). Ma अहल्यं तत्प्रभं भनेत् (for the post. half). —(l. 2)

निर्मितायां तु देवेन्द्र तस्यां नार्यां सुरर्पभ ।
भिविष्यतीति कस्यैपा मम चिन्ता ततोऽभवत् ॥ २१
त्वं तु शक तदा नारीं जानीपे मनसा प्रभो ।
स्थानाधिकतया पत्नी ममैपेति पुरंदर ॥ २२
सा मया न्यासभूता तु गौतमस्य महात्मनः ।
न्यस्ता बहूनि वर्पाणि तेन निर्यातिता च सा ॥ २३

G. 7. 38. 24 B. 7. 30. 26

D6.10.11 Ts.4 G1 M3.10 यस्या; D7 तस्यां (for यस्मान्). M3 ततो (for तेन). 祭 Cv: अहल्या स्त्री विनिर्मितेत्यस्य परस्तात् 'हलं नामेह वैरूप्यं इल्यं तत्प्रमनं भवेत्। यस्मान्न विद्यते हल्यं तेनाहल्येति विद्यते ते केपुचित्सोशेषु श्लोको दृश्यते । हल्यं च दौर्माग्यादिदोष:. 祭] — °) Ñ V1.3 D2.5.9 T3 मया(D9 °हा)वीर; T1.2 G3 M3 मया शक(T1 damaged from श up to स्या in 4) (for [ए]व च मया). — T4 damaged from स्या in 20 पा to निर्मि in 21 . — 4) Ñ V1.3 D2.9 T3 नाम तस्या: (by transp.). Ś D8.12 विनिर्मितं; Ñ1 प्रतिस्थिता (sic); Ñ2 प्रकल्पितं; V1.3 D2.5.9 T3 प्रतिष्टितं; B1.3 D6.7.10.11 M2.4. 8-10 प्रकीर्तितं; В4 प्रकाशितं (for प्रवर्तितम).

21 T4 damaged up to निर्म in a (cf. v.l. 20).
— ") Ñ2 B1 D8.7.10.11 T G1.3 M1-5.8-10 च (for नु).
— b) Ś3 V1.3 D5 T3 मुरेश्वर; Ñ1 विशेषत: (for मुर्थभ).
— ") Ñ1 B4 D1-5.9 नु; Ñ2 V1.3 B1 T3.4 च (for [इ] ति). Ś B3 D8.12 [इ] यं (for [ए]पा). — d) Ñ V1 B1.4
D1-5.9 T3.4 [इ] त्येवं; B3 एवं (for मम). V3 वितेषेव (for मम चिन्ता). Ś Ñ V1.3 B1.3 4 D1-5.8.9.12 Т3.4 М4.7 ममा (Ś Ñ1 D8.12 समा; М4.7 परा) अवत.

22 °) Ñ2 illeg.; B1.3 सा; B4 हि (for तु). M8 ततो (for तदा). Ś Ñ V8 B1.3.4 D1-5.8.9.12 Т3.4 M6 तां स्त्रीं (for नारीं). — °) Ñ1 V1.3 D1-5.9 Т3.4 मन्यसे; Cg.k.t as in text (for जानींपे). V1.3 D2.5.9 Т3 विभो (for प्रभो). — °) Ś D8.12 रूप- (for स्थान-). — ") B8 M4.7 [ए]व; Cg.k.t as in text (for [ए]प). D2 तु; D5 च (for [इ]ति). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 सुरेश्वर (for पुरंदर).

23 °) Ś Ds स (sic) (for सा). B4 हि (for तु). Ñ1 सा मान्या सर्वभूतानां. —T4 damaged from त in b up to नि in °. —b) Ñ1 यमस्य तु; D1 गोतमस्य. Ñ2 B1.3.4 निवेशने (for महात्मन:). —D9 om. 23°-24b. Ds transp. 23°d and 24°b. —°) Ś1.2 Ds.12 ततो (for स्यम्ता). Me हि सुबहून्वर्षान् (for बहू नि वर्षाण). —d) Ds M10 निर्यापिता; M1 निर्यापिता; Cg.k.t as in text (for निर्यातिता). Ś V8 Ds.12 मया; D7.10.11 च ह; T1.2 G1 2 M1-5.7-9 शुमा (for च सा). D1.4 तेजे निर्याति(D4°नि)रिक्षता (corrupt).

G. 7. 38. 25 B. 7. 30. 27 L 7. 36. 27

ततस्तस्य परिज्ञाय मया स्थैर्यं महामुनेः ।
ज्ञात्वा तपिस सिद्धं च पत्न्यर्थं स्पिश्तिता तदा ॥ २४
स तया सह धर्मात्मा रमते स्म महामुनिः ।
आसिन्नराशा देवास्तु गौतमे दत्तया तया ॥ २५
त्वं ऋदुस्त्विह कामात्मा गत्वा तस्याश्रमं मुनेः ।
हप्टवांश्च तदा तां स्त्रीं दीप्तामिश्रिशिखामिव ॥ २६
सा त्वया धर्षिता शक्त कामार्तेन समन्युना ।

24 D9 om. 24^{ab} (cf. v.l. 23). Ds transp. 23^{cd} and 24^{ab}.—^a) B1.3.4 तस्यां (for ततस्). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.8.12 T3.4 मया; Ds तस्यां (for तस्य). Ś Ñ V1.3 B8.12 परिज्ञातं; B4 T2.4 तु (B4 प्र)विज्ञाय (for परिज्ञाय).—^b) Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1-5.8.12 T3.4 तस्य; D6.7.10.11 T2 M4 महा- (for मया). Ś Ñ V1.8 D1-4.8.12 घेंगुँ; Ds वीग् (for स्थेंगु). M6 घेंग्रेमस्य (for मया स्थेंगु). Ś ফ Ñ V1.8 B4 D1-5 T3.4 M6 महात्मनः (for भूने:).—^c) Ś D8.12 घेंग्रंस्य; B1 तपसः; M1 तव सु- (for तपित). V3 तु (for च). T4 च तपसः सिद्धिं (for तपित सिद्धिं च). % Cg.k: तपित तपोविषये. %—^d) Ś D8.12 यद्थं (for पृच्यं). Ñ सापिताः B3 स्पर्शितं (for स्पर्शिता). M1 प्रभोः M10 मया (for तदा). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 प्रतिपादिता (for स्पर्शिता तदा). % Cv.g.k: स्पर्शिता दत्ता 1; so also Ct. %

25 K (ed.) reads 25 within brackets. — ⁶) Ś Ñ 2 V1 D8.12 T3 4 च (for सा). Ñ 1 प्रजापति:; Ñ 2 D1-4.9 T3.4 तपो (D1.3.4 °दा) वने; V1 तपो धन:; M6 तदा भुनि: (for महामुनि:). V3 तपसा वने (for सम महामुनि:). — ^c) Ś D8.12 त्रिदशा (for देवास्तु). — ^d) M5 तदा (for तया). T1.2 G3 M1 गौतमग्रहणात्तदा. — For 25°d, Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.9 T8.4 subst.:

633* निराशाश्चाभवन्देवा दत्तायां गौतमस्य हि। [Ñ B1.3.4 गौतमाय. V1 च; V3 तु; B1.3 वै; D2.9 T3.4 ह (for हि).]

26 °) Т1.3 सं- (for त्वं). Т1 त्वं हि; М6 त्वाह (for त्वह). Ñ1 V1 В1.3.6 तु कुद्ध: स(Ñ1 V1 द्धा्र); Ñ2 V3 D1-5.9 Т8 तु लुक्य: स(V2 D2.9 Т3 व्हा्या) (for कुद्ध-स्तिवह). D1.4 -कामक्ष; М6 धर्मात्मा; К (ed.) धर्मात्मन् (for कामात्मा). Š D8.12 त्रिदिवान्मायी (for त्विह कामात्मा). —) Ñ V1.3 В1.8.4 D1-5 9 Т3.6 गतस् (for गत्वा). М2 तत्र (for तत्वा). Ñ1 पदं (for [का]क्रमं). М10 तत्वाक्षमपदं (for गत्वा तत्व्याश्रमं). —) Ñ1 D2 9 त्वं; Т1.2 G3 M1 तु (for च). Ñ1 तु तां (for तदा). М10 च (for छीं). Ñ1 पत्नीं; Ñ2 В1.8.6 [क्ष]ह्ल्यां (for तां छीं).

27 °) B1.8.4 सौम्य (for शक). —) T1 2 कामार्थेन. Ñ2 B1.8.4 तु(B1 च) वे पुरा (for समन्यूना). Ñ1 Vs

हष्टस्त्वं च तदा तेन आश्रमे परमिषणा ॥ २७ ततः कुद्धेन तेनासि शप्तः परमतेजसा । गतोऽसि येन देवेन्द्र दशाभागविपर्ययम् ॥ २८ यस्मान्मे धिर्पता पत्नी त्वया वासव निर्भयम् । तस्मान्त्वं समरे राजञ्झत्रुहस्तं गमिष्यसि ॥ २९ अयं तु भावो दुर्बुद्धे यस्त्वयेह प्रवर्तितः । मानुषेष्विप सर्वेषु भविष्यति न संशयः ॥ ३०

D1-5.9 Ts विस्ताश्च छतो सुनि:: V1 विस्ताश्चाद्य नि:कृत:.
—Note hiatus between and .—) V3 पृष्ट्यू (for दृष्ट्स्). Š Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 M6 च त्वं (by transp.); Ñ2 B3 चापि; B1.4 चासि; D10.11 त्वं स (for त्वं च). V1 तेन तदा (by transp.).—) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 महेंद्र; M3 ह्याश्रमे (for आश्रमे). Ñ2 B1.3.4 गौतमेन महात्मना.

28 °) Gs damaged from कु up to ते in 6. Ds [अ]पि (for [अ]सि). — 6) Ds शसं; Ds प्राप्त: (for शप्त:). — 6) Ms येनासि (by transp.). — 6) Gs निशा-(corrupt) (for दशा-). — For 28° 4, Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 Ts.4 subst.:

634* विकलोऽसि कृतो देव तदा मेषवृषो भवान्।

 $[\tilde{N}_2 \text{ B1.3.4 D1-5.9}$ विफलश्च; V1.3 विफलोसि; Ts.4 निष्फलोसि. $\tilde{N}_1 \text{ V1.3 D2.5.9}$ Ts.4 तेन (for देव). Ts तथा (for तदा). V1 महान्; D1-5.9 [S]भवत् (for भवान्). $\tilde{N}_2 \text{ B1.8 4}$ मेथांडों-भू: सुरेश्वर; T4 तन्मेषवृषणो भवान् (for the post. half).]

29 L (ed.) om. 29^{ab}. B1 reads 29-30^b after 32.
— ") Ś V1 B3 D8.12 तु; Ñ V3 B1.4 D1-4.9 T3 ते
(for मे). — b) Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1-4.8.9.12 T3 मम
(for त्वया). D6.7.10.11 M2.4.6.7.9.10 निभेयात् (M4.6.7.9.10
"य). Ś Ñ1 V1.8 B3.4 D1-5.8.9.12 T3 निभेय वासव. T4
निभेयानमम वासव. — b) Ś D6.8.10-12 T3.4 शक; D7 नृतं
(for राजन्). — After 29, Ś1 reads 33.

30 B1 reads 25-30 after 32. — S D8.12 रवसाधो; B3 भावोथ (for तु भावो). — B1 तव (for त्वया). B3 तु; M5 [ए]व (for [इ]इ). \$ D8.12 रवमेवं (sic); M10 तु येन (for रवयेह). V1 स्वयमेव (for यस्त्वयेह). V3 प्रधर्षित: D1 विषयस्त्वह वर्तित: — After 30° 5, \$2.3 D8.12 read 33° 5. — ° ") D6.7.10.11 M10 लोकेपुः M2.4.7.9 सत्त्वेषु (for सर्वेषु). \$ Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3 M6 मानुषा(\$1.2 Ñ1 V3 ° द्या)ण्यपि सत्त्वानि (for °). \$ D8.12 गमिष्यंति; Ñ1 V1.3 D1.3.4 M6 सं(V3 D1.3.4 स) यास्यति; D2.5.9 T3 सं(D9 om. [subm.]; T3 तु)यास्यंतिः Cg.k.t as in text (for भविष्यंति). Ñ2 B1.3.4 तं मनुष्या दयो येपि तेपि यास्यंत्यसंशयं (B3 ° य:).

तत्राधर्मः सुवलवानसमुत्थास्यति यो महान् । तत्रार्धं तस्य यः कर्ता त्वय्यर्धं निपतिष्यति ॥ ३१ न च ते स्थावरं स्थानं भविष्यति पुरंदर । एतेनाधर्मयोगेन यस्त्वयेह प्रवर्तितः ॥ ३२ यश्च यश्च सुरेन्द्रः स्थाद्ध्रुवः स न भविष्यति । एव शापो सया मुक्त इत्यसौ त्वां तदाववीत ॥ ३३

31 Dio.11 om. 31^{ab}. — a) Ds.7 Ms यत्र (for तत्र). \$\text{S V1 Ds.12 धर्म: (sic) (for [अ]धर्म:). D2.5.0 Ts.4 G1 M1 तु; D7.8.12 स (for सु-). Ñ1 सुप्रहान् (subm.) (for सुबलवान्). — b) \$\text{S N V1 B1.3.4 D1-5.8.9.12 Ta u: समुत्थास्य(\$\text{S V1 Ds.12 ora) ते; Vs य: समुत्पत्स्यते; Ts य: समुत्थास्यति (by transp.) (for समुत्थास्यति यो). V1.3 भवान् (for महान्). — b) Ñ1 V1 D2.5.6.9 Ts G1.8 M7 तस्य; V3 D1.3.4 ततो (for तत्र). Ms [अ]धर्मस्य (for [अ]ध तस्य). G1 यत् (for य:). Ñ1 V1 D2.9 Ts.4 लभते; Ñ2 D5-7 तत्र य:; D1.3.4 तव य: (for तस्य य:). V3 कतुं (for कर्ता). \$\text{Ds.12 समासेन स्मयं दत्तां. — Ñ2 illeg. for d. — b) \$\text{Ds.12 तवा * न यतिष्यति; Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1-5.9 Ts.4 तव (V3 D1.8.4 et ; T3 et) चा (T4 इ) ध भवि (D5.9 गमि) प्यति; G1 स्विय संनिपतिष्यति.

32 Ś D_{8,12} om. 32.—^a) M₆ वे तद् (for च ते). G₁ स्थापनं; M₄ स्थावरे (for स्थावरे). Ñ V_{1.3} B_{1.8.4} T₃ L(ed.) चैतद्वलं(L[ed.] °सत:); D_{1.4} चैतद्दिहितं; D_{2.5.9} चैतत्स(D₅ चिंत्यं स)ततं; D₈ चैत्र तद्दलं (for च ते स्थावरे).—^b) D_{2.5.9} सुरेश्वर; D_{5.7.10.11} T₃ न संशय: (for पुरंदर). M₈ तत्र शक भविष्यति.—D_{10.11} om. 32°d. V₈ transp. 32°d and 33°d.—°) G₁ अनेन (for एतेन).—^d) M₈ तत्र (for त्वया). D₅ [ए]तत् (for [इ]ह).—After 32, B₁ reads 29-30°.

33 \$1 reads 33 after 29. \$2.8 D8.12 read 33^{ab} after 30^{ab}. V3 transp. 32^{ad} and 33^{ab}.—a) \$ Ñ1 V1.8 D1.3.4.8.12 T8.4 यस्तु यस्तु (for यश्च यश्च). \$ D8.12 महेंद्र: (for सुरेन्द्र:). D2.9 च (for स्वाद्). Ñ2 B1.3.4 भिवंड्यतींद्रो योन्योपि.—b) Ñ2 B1.3 D1.3.4 T4 श्चंद्र; D8 सुद्र: (for श्चुद्र:). D1-3.9 T8 न स (by transp.); D4 तस्य; D5.8 न (D8 स) सं- (for स न).—b) \$2 D1.4.12 युक्त; B4 शुक्त (for मुक्त). V3 विशुक्तस्तु (for सया शुक्त).—b) T2 [उ]क्त्वा तां (for [अ]सी स्वां). D11 reads तदाववीत् in marg. Ñ2 B1.8.4 वाक्यम् (for त्वां तद्रा). \$ D1.8.12 स्वद्ध च (D1 2 त्वां तु) सुरेश्वर; Ñ1 V1.8 D2-5.9 इति वाक्य (V2 2) मथाव्रवीत्.

34 °) \tilde{N}_2 B1.8.4 च (for \mathfrak{F}_3). D6.7.10.11 T1.2 M10 \mathfrak{F}_3 ; M1 स (for \mathfrak{F}_4). G1 स विनिभेत्स्य (hypm.). \mathfrak{F}_5) V1.8 सुमहायशाः; T8.4 मुनिसत्तमः (for सुमहातपाः).

तां तु भार्यां विनिर्भत्स्यं सोऽत्रवीत्सुमहातपाः । दुर्विनीते विनिध्वंसं ममाश्रमसमीपतः ॥ ३४ रूपयौवनसम्पन्ना यस्मान्त्रमनवस्थिता । तस्माद्रपवती लोकं न त्वमेका भविष्यसि ॥ ३५ रूपं च तत्प्रजाः सर्वा गमिष्यन्ति सुदुर्लभम् । यत्तवेदं समाश्रित्य विभ्रमोऽयमुपस्थितः ॥ ३६

G. 7.38.37 B. 7.30.38

-°) Ś D3.8.13 गता ध्वंसं; Ñ1 D2.9 वनाङ्कंस; Ñ2 B1.3.4 बज क्षिपं; V1 पराइं च; V3 चिराङ्कंस; D1.4 च नाध्वंस; D6 विनिध्वंस; T8 बलाङ्कंस; M4.7 प्रविध्वंस; Ct as in text (for विनिध्वंस). — d) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 चा(D5 वा)पि (for [अ1]अप-). — After 34, T2 M4.7 ins.:

635* ममेष्टं पावकं देवं हिविषा पूज्य देववत् । बहुवर्षगणान्दग्धा रामं संपूज्य मोक्ष्यसे । तदेव हि भवेरिसिद्धिमेया पापस्य संक्षये ।

35 °d) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.0.12 न त्वमेका लोके (by transp.). Ś2.8 Ñ1 B1.3 D4.5.8.10.11 M1.8 भविष्यति.

36 °) \$ D8,12 M2.6 [ए]तत्; D6.7.10.11 T8.6 ते (for तत्). Ñ1 रूपं प्रजापति होतद्; V1.3 D1-5.9 रूपं प्रजास्विप हो (V1 ते)तद्.—°) \$2 Ñ1 D1-5.8,9-11 M2.8 गमिष्यति; V1.3 भविष्यति. D8.7.10.11 T3.4 M10 न संशयः; M1 च दुर्छभं (for सुदुर्छभम्).—°) D7 T1.2 M1.2,5.7,10 तदेवं; D10.11 Ct तदेकं; G3 तदेव (for तवेदं). G1 समासाय (for समाश्रिय).—⁴) G1 M9 विश्वमोयम्: Cg.k.t as in text (for विश्रमोऽयम्). % Cg: विश्रमः काममोहः 1; so also Ck; Ct: विश्रमः कामविकार उपस्थितः । प्रवृत्त इन्द्रस्येति शेषः % —For 36, Ñ2 B1.3.4 subst.; while \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8,9.12 T3.4 M8 subst. 1. 2 only for 36°d; M4.7 ins. 1. 2 only after 36:

636* सुदुर्छभं रूपमेतस्त्रजास्विप गमिष्यति । मामिह त्वं सुदुर्वृत्ते यदाश्रित्यावमन्यसे ।

[(1. 1) B1 दुर्लभं ते रूपियं; Bs दुर्लभं रूपमेत तु (for the prior half). B1.3 भविष्यति (for गमिष्यति).—(1. 2) M4.7 [अ]च (for लं). M6 तां विद्याय (sic) (for मामिह लं). Ñ1 B1.8.4 मामनाइत्य दुर्वृत्ते (Ñ1 व्रेड्डे) (for the prior half). D2.9 (both with hiatus) अवष्टभ्य; M6 मामेवं तु (for यदाश्रित्य).]—Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 cont.; Ś D8.12 cont. after 640*; Ñ2 V3 B1.3.4 D3 (V3 D3 after 37 first occurrence) ins. after 37; D6.7.10.11 T3.4 (T3.4 after 37 first occurrence) ins. after 37 street 36:

637* सा तं प्रसादयामास महिष गौतमं तदा। अज्ञानाद्विता विप्र त्वद्वेपेण दिवौकसा। G. 7. 38. 38 B. 7. 30. 39 L. 7. 36. 44

तदाप्रभृति भृषिष्ठं प्रजा रूपसमन्विताः । शापोत्सर्गाद्धि तस्थेदं मुनेः सर्वमुपागतम् ॥ ३७ तत्स्मर त्वं महाबाहो दुष्कृतं यन्वया कृतम् ।

न कामकाराद्विप्रधे प्रसादं कर्तुमहिस ।

कहरुयया त्वेवमुक्तः प्रत्युवाच स गौतमः।

उत्पत्स्यित महातेजा इक्ष्वाकृणां महारथः। [5]

रामो नाम श्रुतो लोके वनं चाप्युपयास्यित।

ब्राह्मणार्थे महाबाहुर्विष्णुमीनुष्विष्रहः।

तं द्रक्ष्यसि यदा भद्रे ततः पूता भविष्यसि।

स हि पावियतुं शक्तस्त्वया यहुष्कृतं कृतम्।

तस्यातिथ्यं च कृत्वा वै मत्समीपं गमिष्यसि। [10]

वत्स्यसि त्वं मया सार्धं तदा हि वरवर्णिनि।

प्वमुक्त्वा स विप्रधिराजगाम स्वमाश्रमम्।

तपश्रचार सुमहत्सा पत्नी ब्रह्मवादिनः।

[(l. 1) Ś Va B1,3.4 D8.12 प्रसादयामास च सा (unmetric) (for the prior half). —(l. 2) Ms नाथ (for विप्र). S N2 B1.3.4 D8.12 अजानती धाँपतास्म (for the prior half). -(1. 3) Bs -कामाद : Ds.5 -कारि (for -काराद). Ds देवर्षे (for विप्रषे). S Ds.12 -कारणाद्विप्र (for -काराद्विप्रषे). B1 प्रसादयितुम् (for प्रसादं कर्तुम्). — (1, 4) B1 च (for तु). Ds तथेत्युक्तः (for स्वेवमुक्त:). Vs अहल्याया वच: श्रुत्वा (for the prior half) .-- (1. 5) B1.3.4 D1.3-5 M3 उत्पत्स्यते. —(1.6) Ś Ñ2 B1.3.4 D8.12 लोके राम इति ख्यातो (for the prior half). Ds वा (for च). Vs बलवान् (for वनं चापि). V1 सौम्यः प्रयास्यतिः Bs चाप्रापयिष्यतिः B बापि गमिष्यति (for चाप्युपयास्यति). —(1.7) D ब्राह्मणार्थ. B1 महाभागी (for महाबाहुर). G (ed.) मनुज- (for मानूष-). S Ds.12 - हपवान् ; Ds - हपधृक् (for -विग्रह:). % Ct : ब्राह्मणार्थे विश्वामित्रार्थे. % —(1.8) Dio.ii यथा (for यदा), Ś Ñ Vi.s B1.8.4 D1-5.8.9.12 T3.4 M3 तदा (for तत:). S D8.12 मुक्ता (for yat). - S N V1.3 Bs.4 D1-5.8.9.12 om. l. 10. -Bs om. l. 11-13. B1 cont. l. 11-13 after 641*. -(1. 11) S No B1.4 D8.12 समेध्यसि: V1 वसिध्यसि (for वरस्थिस स्वं). Da [इ]ह (for हि). S Ña B1.4 D8.12 -प्रभृति भामि(Ñs Bi. • °वि)नि (for हि नरविंगिनि). —(1. 12) Ms मुनिश्रेष्ठ (for स निप्रिषेर्). Śs.s De आश्रयं; Ds आलयं (for भाश्रमम्). -- (1. 13) V1 D1-4 चकार (for चचार). S Ñ2 B1.4 D8.12 सापि तत्र धृत (B4 पति)त्रता; V3 सपसीको द्विजोत्तमः (for the post, half).]

-After 636*, Ds cont.:

638* भविष्यसि दुराचारे शिलाभूता महावने।

-After 637*, Ma cont.:

639* शिळारूपमनुप्राप्य स्वःसंगकृतकिविवधा।

37 Ś Vs Ds.s.12 Ts.6 Ms read 37° (Vs Ds 37) twice. —) Ś Ds.s.12 (all first time) स्विष्ठाः; Ś Vs

येन त्वं ग्रहणं शत्रोर्गतो नान्येन वासव ।। ३८ शीघ्रं यजस्य यज्ञं त्वं वैष्णवं सुसमाहितः । पावितस्तेन यज्ञेन यास्यसि त्रिदिवं ततः ॥ ३९

D1.3.4.8.12 (Ś V3 D3.8.12 second time) राजेंद्र; Ñ1 V1 D2.5.9 T3.4 (T3.4 second time) देवेंद्र; Ñ2 लोकास्तु; V8 (first time) भ्यक्ष; B1 भ्यस्तु; B3.4 भ्यस्यः (for भ्यिष्टं).—) D9 प्ता (for प्रजा). Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 (Ś D8.12 T3.4 second time; V3 D3 both times) -गुणान्त्रिताः (for समन्त्रिताः).—After 37 % (first occurrence), Ś D8.12 ins.:

640* शापास्य सर्जयामास पुनः सत्त्रमुपासते।

—Thereafter they cont. 637*; while D6.7.10 11 T3.4 (T3.4 after 37^{ab} [first occurrence]) ins. 637* after 37^{ab}. —Ñ1 transp. 37^{ad} and 38^{ab}. —°) D2.9 च (for हि). G1 M5 -[उ]स्मान्नितस्य (for -[उ]त्समाद्धि तस्य). Ś Ñ V1 D8.12 M2 [ए]तम्; D1.2.3 (both times).4.5 [ए]च; D9 [ए]चं (for [इ]दं). —^d) T2 समम् (for सर्वम्). V1.8 (second time) T4 उपागमत्; D6.7.10.11 T3 G1 M10 उपस्थितं. —After 37, Ñ2 V8 B1.3.4 D3 (V3 D3 after 37 [first occurrence]) ins. 637*.

38 Bs om. 38^{ab}. Ñi transp. 37^{cd} and 38^{ab}. Bi reads 38^{ab} before 40.—°) Vs सु- (for हवं). Ś Di-s. 8.12 सारस्व (for सार हवं).—^b) Ti.2 दुष्करं (for दुष्कृतं). Ñi Vi.3 Di-s.9 Ts.4 स्वं(Ñi Vi हवं) पुरा (for यस्वया). Ś Bi.4 Ds.12 यस्त्रया दुष्कृतं (by transp.); Ñ2 यस्पुरा दुष्कृतं (for दुष्कृतं यस्त्रया).—°) Vs De.7.10.11 Gi Mi-s.7.8 तेन (for येन). D2 शक (for शत्रोर्). % Cv: तेन स्वं प्रमुणिमिति पाठ: %—D9 om. from नान्येन in 38^d up to पूत्र in the post. half of 641*.—^d) Bs कृतो; B4 नीतो; Ds.7.10.11 Mio यातो (for गतो). Ñi [झ]न्ये च (for [झ] न्येन). Ms हेतुना (for वासव).

39 °) D6.7.10.11 T3.4 M2.8.9.10 शीम्र वै यज; G1 M1.5 स(M1 सु) शीम्रं यज (for शीम्रं यजस्व). T1 वै (for रवं). D2 यज्ञेन (for यज्ञं रवं). Ś Ñ V1.5 B1.3.4 D1.3-5.8.12 स शीम्रं(Ñ2 B1.3.4 तच्छीम्रं) यज यज्ञेन. — 6) Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1-5.8.12 वैदणवेन (for वैदणवं सु-). — D2 om. 39°-416. — d) D6.7.10.11 यास्यसे. — For 39°d, Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1.3-5.8.9.12 T4 subst.:

641* ततस्त्रिदिवमान्नाम धृतपाप्मा जितेन्द्रयः।

[Do om. up to धृत in the post. half (cf. v.l. 38). No V1 B1.8.4 आगच्छ; Vs D1.4 आकम्य (for आक्राम). No त्रिदिवं याहि (for त्रिदिवमाकाम). No V1.3 B1.8 D1 धृतपापी. T4 न संशय: (for जितेन्द्रिय:).]

Thereafter B1 cont. l. 11-13 of 637*.

[5]

पुत्रश्च तव देवेन्द्र न विनष्टो महारणे । नीतः संनिहितश्चैव आर्थकेण महोद्धौ ॥ ४० एतच्छुत्वा महेन्द्रस्तु यज्ञभिष्टा च वैष्णवम् ।

पुनिविदिवमाकामदन्वशासक देवताः ॥ ४१ एतदिन्द्रजितो गम बस्टं यन्कीतितं सथा । निर्जितसोन देवेन्द्रः प्राणिनोष्ट्रये च कि पुनः ॥ ४२

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे श्रियः मर्गः ॥ ३०॥

8. 7. 30. 31

40 Ds om. 40 (cf. v.l. 39). Before 40, Bi reads 38°6.—°) Ms सुतज्ञ (for पुत्रज्ञ). Vi Ba तृ (for च). Vs राजंद्र; Bi देवेश (for देवेन्द्र).—\$ Ds om. (hapl.?) 40°-42°.—°) Vi.s Di.s-5.2 Ta.s महादवे (Ts °मते) (for महारणे).—Note hiatus between ° and d.—°) Ñ Bs च (for सं-). Bs चापिहितदा; G3 Mi.s.s संनिह्(Ms °म्)तज्ञ (for संनिहितज्ञ). Bi संनीतश्चाहृतज्ञ (for नीत: संनिहितज्ञ). Vi.s Di.s-5.2 Ts.s आर्थकेण स नीतश्च(Vi.s Ts.s समानीतो); Dia नीतश्चेव सुगुप्तश्च; Mio नीत: स नहतेनेव.—°) Ñi Bi.s सो(Ñi शो)येकेण; Vi.s D2-5.2 Ts.s निहि(V3 °द्द)तश्च; Di पुलोन्ना वे (for आर्थकेण). Ñ Bi.s.s महोद्धिं. Di पुलोन्ना आर्थकेण तु. % Cv: नीत: संनिहितश्चित सम्यन्द्र।; Cg: आर्थकेण मातामहेन। नीत: महोद्धी संनिहितः सम्यन्द्रिहत: निक्षिप्त: 1; Ct: आर्थकेण पुलोन्ना. %

41 D2 om. 41 ab (cf. v.l. 39). S D8 om. 41 (cf. v.l. 40). - ") De ततः (for प्तच्). V1 Ds.9 स; D1,3,4 च; Ts [s]सो (for तु). - b) Ñ B1.2.4(all with hiatus) इष्ट्रा यज्ञं (by transp.); Va D1.3-5.9 यज्ञेनेष्ट्रा (for यजमिया). Ñ Vi Bi Ds स; Ti.2 Gi.3 M3-5,7 त; Mi.2 [अ]थ (for च). Di2(with hiatus) इद्वा यजेन. Ñ V1.3 B1.3.4 D1.8-5.9.12 Ta.4 वीर्यवान (for वैद्यायम्). % Ct: यज्ञमिष्ट्रेति । देवानां न यज्ञेष्यधिकार इति जैमिन्युकं तु प्रमादादिति निरूपितं प्राव्ह. % - °) Ñi Bi.s.s D2.5.9 ततस् (for पुनस्). Va D18 आक् (D12 भा) म्य (for अाक्रामद्). — ") Tı अन्वगुः सर्व-; Ta Ga Mı.s. अन्वशास्त्रर्व-(Me "अम) (for अन्यशासक). De, १.10.11 देवराइ, Ñi Bs देवांश्रानुकिये(Bs °शय:) पुन: (sic); Ñs देवानासभव-स्त्रमुः; V1.3 रिड.4 देवताआ (V3 °स्तान)व्यमा (रिड.4 °शा)स्त्रमः B1.4 देवांश्रान्या(B4 °म्ब) शिपस्त्रा(B4 °स्त्रनः)। D1.4 देवताः सांस्वयस्त्रभुः। Ds.s.s. श्वेववृत्तो जगरप्रमुः; Dis देवतैः सह मोदन.

42 \$ Ds om. 42^{aδσ} (cf. v.l. 40).—") Ñ V1 D6.7,6-11 जास (for राम).—^δ) The Gs Ms सद् (for राम). — b) The Gs Ms सद् (for राम). — cf. No B1.2 D6.7,10,11 Ts.4 Ms द्वा The Gs Mi [\$]प (for राम). \$ Ñ1 V1 5 D1-6,6,6,15 [क्यापाल प (De. "स्वाल्याच) जेंदर्यात (S1.2 क्य). — After 42, \$ Ñ V1.8 Hs U1-8 5,6,12 ins.; while D7.16.11 Ts cont. after 643° ?

642° एवं शाम धर्मतुनी रानणी वेनकाणकः। धर्मत्रो धेम संसाधि जिना शका सुरेसरः। [(1, 1) कि बि, दूना कीने (शिंद सन्दर्भा), शिंव कि विजय 10,11 कि लेक्ट्रेन्ड: - After 1, 2, 64 ma. नम् विवाय, ;; while Bis Danio, ii T Gis M (except Ma) ins.: 643* आअवेगिन कहाने लक्ष्यक्राव्यक्तिहा । जगरूसक्ते अन्या कानम गळ्याक्ता । विभीषण्डन् मामस्य पार्थक्यो कान्यमस्यीय । आअवे साविनोडस्स्यस्य यक्षद्रके दुगतनम् ।

[(1.1) Ds.7.10.11 रामझ (for नहामो). Bs Ms नहमणे. Ms इदं (for नहा). Mis नहामरीन् (by transp.).—Ts damaged from 1.2 up to प्रकंशों in 1.3.—(1.2) Ti.a Gi.s Ms.4.5.7 अवस्थान नवा. Bi.a Gi Mi-3.5.7-२ नवा (for तहा).—After 1.2, Mas.7 ins.:

अगर्यस्वववीदाम रहमेवब्छने व से।

643(A)* विरमयं पर्न जन्युन्तुष्ट्रवृक्ष भडामुनिम् ।

—(1.3) B1 transp. रामस्य and पार्थको, —(1.4) M1 यहाः M2 (with hiatus) एतद् (for बन्द). D10.11 दृष्टं, T3.4 उन्ते (for बन्दे). M2.6 transp. नद् and बृन्दं. —B8 om. l. 5.—(1.5) B1 D8.7.10.11 अगस्यं, M3.6 अगस्यः मजनीत. B1 D6.7.10.11 M2.6 रामः; T3.4 G2 M4.6.9 रामं, B1 D10.11 सत्यन् (for दृष्टन). M1.2.8-10 ने (for ने). M6 प्रतस्यं ब्रुनं मया (for the post, half). ※ Cg: विजीयणसंवादेन सर्वस्थागरवोत्तस्य सत्यस्थं दिश्चन् !; 30 also Ck.t. ※]—Then M6 cont.:

644* दष्टः संभाषितश्चासि राम गर्छामहे वयम् । एवमुक्त्वा गताः सर्वे ऋषयस्ते यथागतम् । राववश्च तमेवाय चिन्तयामाम विस्मितः । ततोऽस्तं भास्करे प्राप्ते विस्कृत्य तस्वातरात् । प्रवृत्तायां रजन्यां तु सोऽन्तःपुरमुपागमत् । [5]

Colophon: B1.3 om.—Kāṇāa name: Ŝi Ña Da M7 om.—Sarga name: Ś Da.12 अहल्यासापवर्णतं; Ñi अहल्यासापक्यतं; Vi अहल्यासापक्यतं; Ñi अहल्यासापक्यतं; Vi अहल्यासापः; Va Ba अहल्योः पानयातं; Di अहल्यां नामः Dia आहल्यः; Da आहल्यः; Da अहल्यतं.—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñi Va Darila om.; Ña Ba 38; Vi 29; Dias 37; Das Ta 36; Da Ta 35; Ma 34.—After colophon, Da concludes with हामः Gia Mias with शीरामाय नमः; Mio with शीरामचन्द्राय नमः.—After 7.30, Ś Ñi Vis Di-sarila Ta Ma ina. a long passage relegated to App. I (No. 2).

38

G. 7. 20. I B. 7. 31. I L. 7. 19. I

ततो रामो महातेजा विस्मयात्पुनरेव हि । उवाच प्रणतो वाक्यमगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ १ भगवन्कि तदा लोकाः शून्या आसन्द्रिजोत्तम । धर्षणां यत्र न प्राप्तो रावणो राक्षसेश्वरः ॥ २

31

V2 missing Sarga 31 (cf. v.l. 7.12.2). S N V1.8 B D1-5.8.9.13 T3.4 M6 read Sargas 31-34 before 7.20 (T3 alone repeating them here verbatim).

- 1 ") G1 राजा; Cg.k as in text (for रामो). b) \$ V1 D1-4.9.12 स्मियत्वा; Ñ B शुत्वेदं; D5 सुजित्वा; D8 मिथत्वा; M6 शुत्वा तु; Ck.t as in text (for विस्मयात्). M1 ह (for हि). \$ Ñ V1 B D1-5.8.9.12 M6 परवीरहा (for पुनरेव हि). b) Ñ B प्रहसन्; T1.2 M8 प्रयतो (for प्रणतो). D12 क्षगस्तिम् (for क्षगस्त्यम्). B2 ऋषिमुत्तमं. D6 क्षगस्त्यमुनिपुंगवं. After 1, D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M1.3 ins. l. 1 of 645*.
- 2 °) D6.7 G1.8 M1 पर्यटन्; D10.11 T1.2 M8 पर्यटन् (for भगवन्). Ñ1 घिषेता (for किंतदा). Ś V1 D2.5.8.

 9.12 लोक:; M3 लोके (for लोका:).—) Ś V1 D2.5.8.9.12

 शून्य भासीद्; D1.3.4 M6 शून्या ह्यासन्; M3 मान्या नासन् (for शून्या भासन्). ※ Ck.t: लोका मनुष्यलोकप्राणिन: 1

 शून्या भासन् (Ct °न्या: शूर्त्वगुणशून्या:). ※ —For 2°°,

 T3 G2 M2.4.5.7-10 subst.; while D6.7.10.11 T1.2 G1.3

 M1.3 ins. l. I after I and l. 2 after 2°°; whereas T4 ins. l. 2 only after 2°°:

645* भगवत्राक्षसः कृरो यदाप्रभृति मेदिनीम्। राजा वा राजमात्रो वा किं तदा नात्र कश्चन।

[D11 begins the line with राम.—(l. I) Ds कुड़ो (for कूरो). Ts G2 यथा (for यदा-). Ts M1.5.7.10 अमिति; Ms चरति (for -प्रभृति).—(l. 2) D6.7 T8.4 M2-4.8.9 राजपुत्रो (for राजमात्रो). T1.2 तथा (for तदा). T4 Gs M1.5.7 नास्ति; Ms बृहि (for नात्र). Ms यदा चरति कक्षन (for the post. half).]

—°) Ñ V2 D6.7.10.11 T1.2.6 G3 M1.6 धर्षणं (for धर्षणां).
V1 तत्र; D1.6 स च; D3 न च; G1 येन (for यत्र). \$
D2.5.8.9.12 येन युद्धेषु(D5 °न) (for धर्षणां यत्र). D3
T2 M4.9 सं- (for न). M3 यतो न धर्षणं प्राप्तो. ※ Cg:
येन कारणेन रावणो धर्षणं न प्राप्तः। तस्मात्तदा तत्काले राजा
क्षत्रियो वा राजमात्रो वा अक्षत्रियोऽपि प्रभुवां कश्चन नासीत्।;
Ck: मन्वन्तरादाविव सत्यि प्राणिजाते तिब्रप्रहाई: क्षत्रियो
राजा राजमात्रः अक्षत्रियः केवलप्रभुवां कश्चन तदा नासीत्।;
Ct: राजा क्षत्रियः। राजमात्रोऽक्षत्रियः केवलप्रभुवः केवलप्रभुः. ※ — °)

उताहो हीनवीर्यास्ते बभृतुः पृथिवीक्षितः । वहिष्कृता वरास्त्रेश्व बहवो निर्जिता नृपाः ॥ ३ राघवस्य वचः श्रुत्वा अगस्त्यो भगवानृपिः । उवाच रामं प्रह्सन्पितामह इवेश्वरम् ॥ ४

Ś D8 संपरायणं; Ñ V1.3 B T4 राक्षसाधिप:; D2.5.9.12 स(D5 तु; D12 सं-) पराजयं (for राक्षसेश्वर:).

- 3 ") D1,10,11 T1.2 G1.8 M1.10 Cg.k.t हत-; D3.5 दीन-; L (ed.) क्षीण- (for हीन-). Ds.7 -सत्त्वास (for -वीर्यास्). \tilde{N}_1 च (for ते). $-\delta$) T_3 पृथिवीभुज:. $-\delta$) \tilde{N} B4 वास्त्रवरेर ; B2 चाल्रधरेर ; G1 वरेस्तेश्च (for वरास्त्रेश). B1.3 वरें(B3 अस्त्रे)र्वहिब्कृतास्ते वा(B3 ये). — d) T4 येहकं (for बहुवो). Vs विजिता (for निर्जिता). V1.3 T4 इति (for नपा:), S D1-5.8.9.12 यहकं विजिता इति; Ñ1 येनावो-चिता इव; Ñ2 B येवोच(B3 * चय) क्रिजिता इति; M6 येन सर्वे विनिर्जिता:. % Cg: उताही इति पक्षान्तरे वर्तते। अथवा विद्यमाना एव पृथिवीक्षितः हतवीर्याः वीर्यरहिता आसन्। भथवा वीर्यवस्वेऽपि वरास्त्रेर्द्वियास्त्रैः बहिष्कृताः सन्तः निर्जिता इत्युवाचेति पूर्वेणान्वयः ।; Ck : अथ विद्यमाना एव पृथिवीक्षितो हतवीर्थाः वीर्यरहिताः अथवा वीर्यवत्त्वेऽपि वरास्त्रेदिंग्यास्त्रवर्ले-र्बहिष्कृता इति कृत्वा बहुवो नुपा निर्जिता: 1; Ct : उताहोऽथवा विद्यमाना एव इतवीर्या वीर्यरहिता वीर्यवत्त्वेऽपि वरास्नेदिंग्यास्ने-र्बहिष्कृताः । यद्वहवो नृपा निर्जिता इति वद्सीति शेषः. %
- 4 Note hiatus between " and ".—") \$ V1.3 D2.
 8.9.12 T4 रामस्य तु(D9*) (for राघवस्य). Ts रामस्य वचनं श्रुत्वा.—") D5 T4 M3 ह्यगस्त्यो (to avoid hiatus).
 —D11 reads 4° in marg.—") Ñ2 वाक्यं (for रामं).
 \$1 D8 सहसा (for प्रहसन्). Ñ1 D9 transp. रामं and प्रहसन्. D1.3.4 वचनं परमं प्राह.—") D5 इवामरं; G3 इवेश्वरः (for इवेश्वरम्). & Cg: रावणापजयस्मरणशित्या प्रहसन्नित्युक्तम् । रामस्यामषीं वतेत इति मुनेर्मन्दहासो वा। ईश्वरमग्निप्रधानशीर्यादिक्षत्रगुणं रुद्रम्।; Ck: उवाच प्रहसन्निति। बत, केनापि क्षत्रियेण दुरात्मनः कथं पराभवो न जात इति रामस्यामषीं वतेत इति दर्शनेनागस्त्यस्य मन्द्स्मितवरवम्।; so also Ct. & —After 4, Ñ1(1, 2 only). V1.3 B D3 ins.:

646* ऋणु राघव भद्रं ते यत्रासौ राश्चसेश्वरः। धर्षणामभिसंत्रासो यथा प्राकृतपूरुषः।

[(l. 1) Ñ 2 यथा; V1 B2 यदा (for यत्र). —(l. 2) Ñ 1 धर्षणम्. Ñ 2 B1.3 समिन-; D3 समनु- (for अभिसं-). — V3 erroneously repeats the post. half of l. 1 in place of the post. half of l. 2. Ñ 1 यथा कापुरुषास्तथा; B1 रावणी राह्मसाधिप: (for the post. half).]; while T4 ins. after 4:

647* ऋणु राम परं तस्य चेष्टितं रक्षसां पतेः।

[212]

स एवं बाधमानस्त पार्थिवान्पार्थिवर्षम ।
चचार रावणो राम पृथिवी पृथिवीपते ॥ ५
ततो माहिष्मतीं नाम पुरीं स्वर्गपुरीप्रभाम् ।
संप्राप्तो यत्र सांनिष्यं परमं वसुरेतसः ॥ ६
तुल्य आसीन्नृपस्तस्य प्रतापाद्वसुरेतसः ।
अर्जुनो नाम यस्याग्नः शरकुण्डेशयः सदा ॥ ७
तमेव दिवसं सोऽथ हैहयाधिपतिर्वली ।

5 °) D6.7.10.11 G2 M2.4.8-10 इत्येवं; G1 सद् सं(for स एवं). —) S1.3 D6.8.8.12 पार्थिवर्षभ:; Ñ V3 B2-4
पार्थिवेश्वर (B4 °र:); B1 D6 राक्षसेश्वर: (D6 °सर्षभ:). — °)
D1.3.4 वबाध (for चचार). V1 D0 राजा; B2 D3.8.12 G2
नाम (for राम). — °) D7 पृथिव्यां; D11 marg. (for
पृथिवीं). Ñ V3 B2-4 राक्षसेश्वर: (V3 °साधिप:); B1
पर्यटन्बली; D2 T3 पृथिवीतले (D2 °पित:). D1.3.4 पृथिव्यां
सर्वपार्थिवान्.

6 ") Ñ1 महिष्मतीं; D1 माहेष्मतीं; D5 माहिमतीं. \$1 D2.8.9.12 राम (for नाम). — b) \$ Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T4 -पुरीमिन्न; T2 -समन्रभां; T3 -पुरोपमां; M2.8.9 -पुरम्भां (for -पुरीप्रभाम्). M4.7 पुरीमन्नतिमन्नभां. — b) D8.12 स (for सं-). — b) D2 परं नै; D0.10.11 सदासीद्; D7 तस्यासीद्; M4.7 प्रथमं (for परमं). \$ V1 D8.8.9.12 T4 राज्ञां नै (D3 राजा नै; D9 राज्ञों नै; T4 अग्नेनें)करतसत्तमः; Ñ1 अतीन सुरतेजसः.

7 G2 M9 om. (hapl.) 7 d. Ñ1 reads 7 in marg. - a) D1.4 उम्र (for तुल्य). S B D1-5.8.9.12 T2-4 'G1.3 M1.2.5.6.8.10 तत्र; T1 damaged (for तस्य). —) Ñ Vs B Ds.c.7.10.11 T G1 Ms.10 प्रभावाद् (for प्रतापाद्). Vs ब्रह्मतेजसः. Ds प्रतापवान्सुरेतसः. —°) Bs om. नाम. Ś V1 D2.5.8-9.12 T4 বজবার; V3 B1-2 D6.7.10.11 G2 M1.6.10 यत्राप्ति: (for यस्याप्ति:). — d) \$ D8.12 अप्ति-(\$1.3 °*; Ś2 °* [lacuna]); V1 D5.0 T4 जूर: (for ज्ञार-). Ñ -कांडशय:; V1 -कार्तसुरस् ; B1.4 -कांडाश्रय:; B2 -गुल्मशय:; Ba -कुंडीशयस; Do Ta -कुंडेश्वरस; G1 -कुंडमय:; Cg.k.t as in text (for -कुण्डेशय:). V1 Ds T4 तथा; B8 D7.9 T1.2 G3 Ms.6.9 तदा (for सदा). 48 Cg: शरकुण्डेशय: शरास्तरणवत्कुण्डमभिकुण्डं तत्र शेत इति तथा। पचाद्यच्। " शयवासवासियु " इत्यलुक् ।; so also Ck; Ct: यत्रार्जुन-राज्यवेळायामिः शर्कण्डेशयः शरास्तृतकुण्डे वसति । शश्रुणा-मिमचाराथं शरपरिस्तृतकुण्डे नित्यं संनिहितो वर्तत इत्यर्थः क्ष

8 °) D6.7 M1.3.5 यमेव; D12 तदेव (for तमेव). B1 नाम (for सोऽथ). — b) S3 D12 T1.2 G M हेइय- (for हेइय-). Ñ1 महान्; G1 बल: (for बली). — After 8 b, G2 M10 ins.; while D6.7.10.11 ins. after 8:

648* तमेव दिवसं सोऽय रावणसत्र आगतः।

अर्जुनो नर्मदां रन्तुं गतः स्त्रीभिः सहेश्वरः ॥ ८ रावणो राक्षसेन्द्रस्तु तस्यामात्यानपृच्छत । क्रार्जुनो वो नृषः सोऽद्य क्रीघ्रमाख्यातुमर्ह्य ॥ ९ रावणोऽहमनुप्राप्तो युद्धेष्मुर्जुवरेण तु । ममागमनसव्ययप्रवृष्माभिः संनिवेद्यताम् ॥ १० इत्येवं रावणेनोक्तास्तेऽमात्याः सुविपश्चितः । अत्रुवत्राक्षसपतिमसांनिध्यं महीपतेः ॥ ११

G. 7. 20. 12 B. 7. 31. 13 L. 7. 19 11

[G2 M10 यमेन. Note hiatus between तत्र and जागत:.]
—°) Ś V1 D1-5.8.8.12 T4 नमेदानीर (V1 D1.2-5 T4 °रं);
Ñ V3 B नमेदां यात: (for नमेदां रन्तुं).—") Ś2.2 D3
सदस्रा:; M8 सुरेश्वर (for सहेश्वर:). Ñ V2 B कीडार्थ
स्त्रीमिरावृत:. ※ Cg.k.t: हेश्वरो राजा. ※

9 °) D8.12 स (for तु). V1 T4 सञ्ज्ञमञ्जेष्टस (for स्थलेन्द्रस्तु). —After 9°, G1 M1.3-5.10 ins.:

649* तस्मिन्द्राप्य दिने पुरीम् । अपरयन्हेहयेशं तु.

[(l, 1) M1 प्राप (for प्राप्य). G1 M5.10 पुरं; M4 पुरे (for पुरीम्).—(l. 2) M2 नापश्यद्; M4 अगुच्छद् (for अपश्यम्). M4 तं (for तु).]

—") T3 सोर्जुनो; G2 अर्जुनो. B1.2 [5]सौ; G1 यो; G(ed.) वै (for वो). V1 D8.7.10.11 G2 M8.7 नृपति: (for वो नृप:). Ñ2 कादा; V1 कासौ; T3 M1.2.4.5.7 सीम्या; M8 सोर्य (for सोड्य). Ś D1-4.8.9.12 T4 क सो(D2 अथो; T4 क वा)जुनोथ(T4°नो वो) नृपति:; V3 illeg.; D5 कास्त्यर्जुनोथं नृपति: (for "). D8.7.10.11 G2 शीर्य सम्यग् (for सोड्य शीव्रम्).

10 Ds om. 10.—) Ñ B युद्धार्थ (for युद्धेष्पुर्). B1-3 च; D6.7.10.11 T2 G1 M2.4.7 ह; G2 हि; Ms व: (for नु). S Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 T4 सह मूमुजा; Ñ2 illeg.; B4 नृप राजणः (for नृवरेण नु).—) D8.12 समागमनम्. S Ñ2 D2.8.9.12 अवयग्रास्; V2 अवयग्राः D7.10.11 अवयग्रे (for अवयग्रेर्).—) D10 T2 M2.5 स (for सं-). S Ñ1 V1.3 B D2.8.9.12 T4 M6 तस्य वै(S1.2 °स्येव) सं-; Ñ2 शीग्रं वे सं-; D1.2.4 तस्य शीग्रं (for युद्मानि: सं-).

11 °) Ś Dэ.৪,9.12 [प्]तद्; B4 [प्]त; D5 [प्]ते (for [प्]तं). Ñ2 B1.2.4 T4 रावणोक्तास्ते. M6 रावणेनैय-मुक्तास्ते. — ⁵) Ñ3 B तस्यामात्या; D1.4 T4 अमात्या: मु- (for तेऽमात्या: सु-). Ñ1 सुयशस्त्रिन: (for सुविपश्चित:). — ⁶) T1.2 G2 M1.3.7.8 गुवते; G1 M2.4.8 गुवतो (for अगुवन्). Ś D2.8 राक्षसाधीशम्; V1 D1.3.4 T4 राक्षसश्चिम्; D2 राक्षसं धीरा (for राक्षसपतिम्). D1 आद्वयंतं (for असांनिध्यं). T4 अगार्द्धध्यं महीपति:(for ⁶). Ñ V2 B

G. 7. 20. 13 B. 7. 31. 13 L. 7. 19. 12 श्रुत्वा विश्रवसः पुत्रः पौराणामर्जुनं गतम् । अपसृत्यागतो विन्ध्यं हिमवत्संनिभं गिरिम् ॥ १२ स तमश्रमिवाविष्टमुद्धान्तमिव मेदिनीम् । अपश्यद्रावणो विन्ध्यमालिखन्तमिवाम्बरम् ॥ १३ सहस्रशिखरोपेतं सिंहाध्युपितकन्दरम् । प्रपातपतितैः शीतैः साङ्गहासमिवाम्बुभिः ॥ १४

G (ed.) भती(G [ed.] °मी)ताः कथयामासुर्नर्भदां नृपतिं गतं. % Cg: अनुवन् ज्ञवते स्म. %

12 ⁸) Ś Ñ Vs D1-5.8.9.12 पौरे(Ds मंत्र)भ्यो(Ñ1 °राणां) नृपतिं; V1 T4 माहिष्मत्याः पतिं; Ms पौरेभ्यो हार्जुनं; Ms पौराणा *** (for पौराणामर्जुनं). Cv: पौराणां पौरेभ्यः ।; Cg.k.t: पौराणां(Ck °णामिति ।) मुखादिति होषः. % — °) Vs M7 अपवृत्यः; D5 अथ तत्रः; T1-3 Ms उपसृत्यः; M6 अपरेणः; Cv.g.k.t as in text (for अपसृत्य). \$1.2 D2.8.9.12 [आ]स्थितो; Ñ1 V1 D1.8-5 स्थितो; Ñ2 B M6 [आ]श्रितोः; Vs T4 ततो; D6 G2 गतो (for [आ]गतो). % Cv: अपसृत्य (°त्यागतो?) विन्ध्यमिति पाठः ।; Cg: अपसृत्य पुराक्षितृत्य ।; Ck: अपसृत्य ति स्वराज्यादिति होषः ।; Ct: अपसृत्य । पुरादिति होषः. % — \$ D2.8.9.12 om. (hapl.) 12^d-13°.— ") Ñ2 B G1 -गिरिसंनिभं; V1 -भूनिभं गिरिं. Vs दिमवंतं गिरेनिभं.

13 Ś D2.8.9.12 om. 13^{abo} (cf. v.l. 12). V3 om. 13^{ab}.—^a) Ñ B1.2 अञ्चगण- (for अञ्चमित्र). B1 -[आ] क्तिस् ; B2 -[आ]विद्यद्-; M6 [आ]विद्यम्; G (ed.) -[आ]कीणम् (for [आ]विद्यम्). B3 शतपत्रगणान्विष्य (sic); B4 स तमञ्चगणाविद्यम्.—^b) Ñ B M4 द(B3 त्) ज्ञांतमृगपक्षिणं(M4°मोदितं).—For 13^{ab}, V1 D1.3-5 T4 subst.; while Ñ1 ins. after 13^{ab}:

650* जलद्दछन्नसूर्धानं महाकुञ्जरसंकुछम्।

[Ds जलसंछन्न-. Ñ1 बहु-; V1 रथ-; Ds मत्त-; Ts अथ: (for महा-). Ts -संयुतं (for -संकुलम्).]

- —°) Me पर्यते (for अपर्यद्). Bs राक्षसो (for रावणो).
 °) Ś Ds.s.s.12 Gs Ms.10 उ(Ś1.2 Ds चो) छिलंतम्; Ñ B1.2.4 D1.3-5 आह्नयंतम्; Bs आक्षिपंतम् (for आलिखन्तम्). Ñ2 Vs B1-3 D1.3-5 [अ]चलं. Ms बहुकानन-शोमितं.
- 14 °) Ś D2.8.12 T1 G2 M10 -शिरसा; Ñ1 -कंदर-; Cg.k.t as in text (for -शिखर-). b) D0 -[झ] प्रयुषित-; M5 -[झ] ध्यासित- (for -[झ] ध्युषित-). c) Ś2.3 प्रवात- (for प्रपात-). B2 -पातिसि: (for -पितत:). D1.8-5 M3 भेत:; K (ed.) तोये: (for श्रीतै:). b) T4 [अ] ब्रिधं (for [झ] म्ब्रुसि:).
 - 15 b) Va De.7.10.11 Ts G1.2 M2.4-10 HI (G2 M4.10

देवदानवगन्धर्वैः साप्सरोगणिकंनरैः ।

सह स्त्रीभिः क्रीडमानैः स्वर्गभूतं महोच्छ्यम् ॥ १५
नदीभिः स्यन्दमानाभिरगितप्रतिमं जलम् ।

स्फुटीभिश्रलजिह्वाभिर्वमन्तिमव विष्ठितम् ॥ १६
उच्कावन्तं दरीवन्तं हिमवत्संनिभं गिरिम् ।
पश्यमानस्ततो विन्ध्यं रावणो नर्भदां ययौ ॥ १७

अ) प्तरोभि: स-; Bs अप्तरोगण-; Ds T1.2.4 M3 सा(Ds अ) प्तरोभि: स-; Bs अप्तरोगण-). —) \$ Ds.12 की हमाने: सदा हुँ हैं: (\$1 Ds ° भार्येश्च); Ñ2 B D2.9 M6 की डमाने: सह स्त्रीभि: (M6° दाकी णै); V3 D6.7.10.11 T3 G1.2 M1.2.4.5.7-10 स्व (T3 G1.2 M2.4.7-10 स) स्त्रीभि: (T3 M2.4.7 ° कै:) की डमानेश्च. —) \$ V1 D2.8.9.12 इवो स्थितं; Ñ1 D1.3-5 इवो स्थितं; О3 °त्स्) तं (for महो च्छूयम्).

16 ") B4 D2.6.9 स्पंत्रमानाभि:; D5 दश्यमानाभि:; M6 बहिम: पादे . —) S D1-5.8.9.12 बङ्गण-; N1 चंदांशु-; N2 V1.3 B1.3 D10.11 G2.3 M10 Cg.k.t स्फटिक-; B2.4 T1.2 M3-स्फाटिक-; De Ta आगत-; T4 फह्ण- (sic); G1 रजत-; M1 अगम-; Cv as in text (for अगति-). De Ts Ma-प्र(Ts त्री । तिमाकुरूं; L (ed.) -प्रतिमंडरूं. Me पातिताभिः स्वलंकृते. $\Re \mathsf{C}_{\mathsf{V}}$: अगतिप्रतिमम्, आकाशप्रतिमं जलं वहन्तम् $\cdot \Re - \mathsf{M}_{\mathsf{G}}$ om. 16°d. - °) Ñ1 V1 T2 स्फटाभिश; Ñ2 V3 B1.3.4 स्फटाभिशः ; B2 D1.3.4.10.11 T1 G3 M3 Ck.t फणाभिशः ; D5 फलिभिश् (sic); De Ts नदीभिश् ; Dr फणीभिश् ; Te G1 M1.5 स्फटीभिश; Cv as in text (for स्फटीमिश्). G2 M10 वर-; Cv.k.t as in text (for चल-). S D2.8.9 स्फुटनि (D2.9 °टाभि)श्रलत्रीर्या (Ss °दीर्घा)भिर्; D12 स्फुटकछोल-दीर्घाभिर. - 4) Ś D2.8,8,12 उन्मत्तम्; Ň V1,8 B D1.3,6.7. 10.11 T1.2 G3 M3 Cg.k.t अनंतम्; Cv as in text (for वमन्तम्). Ś Da.s.a.12 धिष्टितं; Ba.s D1 वेष्टितं; Ds.a चेष्टितं; G: Cv निष्ठितं; Cg.k.t as in text (for निष्ठितम्). Ds-कर्णिभिव्यवचेष्टितं.

17 °) Ñ2 V3 B D9 गुहावंतं; D10.11 T1.2.4 M1.3 Cg.k.t उत्क्रामंतं; Cgp as in text (for उक्कावन्तं). B1.2 नदीवंतं; B4 T4 M2.10 द्रीमंतं (for द्रीवन्तं). —) = 12^d. B4 निरिसंनिभं; G (ed.) -शिखरोपमं (for स्तिभं गिरिम्). V1 D2.9 हिमवंतद्रीतिभं (D2.9 °निभं गिरिं). —) S V8 D1-4.8.9.12 पश्यक्षेतं (D1 °न्निवं; D2-4 °न्नेतं); Ñ B वीस्थमाणस् (for पश्यमानस्). S1 Ñ V1.2 B2-4 D1-5.8.9.12 T4 M6 तद्रा; S2.3 -विधं (for तत्रो). — After 17°, S D8.12 ins.:

651*

स रेमे राक्षसाधिपः।

[Śɪ Ds तुष्टेभृद् (for स रेमे).]

-\$ (followed by 659*) D12 read 17-38 after

चलोपलजलां पुण्यां पश्चिमोदधिगामिनीम् ।
महिषैः समरैः सिंहैः शार्दृलर्क्षगजोत्तमैः ।
उष्णाभितप्तेस्तृपितैः संक्षोभितजलाशयाम् ॥ १८
चक्रवाकैः सकारण्डैः सहंसजलकुकुटैः ।
सारसैश्च सदा मत्तैः कोक्जिद्धः सशाद्यताम् ॥ १९
फुछद्रुमकृतोत्तंसां चक्रवाकयुगस्तनीम् ।
विस्तीर्णपुलिनश्रोणीं हंसावलिसुमेखलाम् ॥ २०

7.32.20°; while Da reads 17 d (followed by 659*) after 7.32.20°. — d) S Da.12 स्वर्या (for रावणी). Ds नहीं (for यथी).

18 For sequence in S D12, cf. v.l. 17. Ds reads 18-38 after 7.32.20. - ") Bs नानोत्पल-; B4 De.7.9 Ts G1.2 Ms.s.10 चलोत्पल-; D1.4 श्वेतो (D4 वेलो)पल-; Ds वेलामल- (for चलोपल-). S V1 D1-4.8.12 Ts M1.6 -[अ] मलां; Ma -यूतां; Ma -चयां (for -जलां). Ta चलन्मीना-वली जालां. 🛞 Cg : चलोपलजलामुपलेपु चलानि जलानि यस्यास्ताम् । चलोपलामलामिति पाठे-जलवेगेन चलोपलतया निर्मलाम् ।; Ck.t: चलान्युपलेषु जलानि यस्यास्तथा (Ct यस्यास्ताम्). % -) S1.3 V1.3 D2.5.8,8.12 दक्षिण- (for पश्चिम-). Ts -[अं]बुधि- (for -[उ]दधि-). - ") M1 समरेश (for महिपै:). Ś D2.8.9.12 T1.3 M1.3 चमरे:; Ñ1 वृक्षले: (sic); Ñ2 शूकरें;; V1 D1.3.4 T4 पृषते:; T2 श्रस्में: (for समरै:). Da शृंगै:; Dia सिहै: (for सिहै:). - 4) Ds शार्वुलैहिं; L (ed.) शार्वुलक्षेंर. Ña Ba-4 -द्विजोत्तमै:; Ts -खगोत्तमै: (for -गजोत्तमै:). -) \$2.3 D12 - [अ]भि-भूतेस ; B2 -[अ]तितसेस . Ś2.३ तृष्णांते;; Ds T2 पृपतें: (for नृषितः). — /) Ta -जळां शिवां (for -जलाशयाम्).

19 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.
— ") Ds बहुवाक: (sic); T1 ** वाके: M1 च (for स-).
S V1 B D1-5.8.9.12 T4 M6 सकारंथे: — ") S D2.8.9.12 M7
सहंसेर्; L (ed.) सहस्रेर् (for सहंस-). Ñ2 Bs -कुकुमै:;
D4.5 -कुकुँटै: (for -कुकुँटै:).— ") D1 तु (for च). D4
सदा मत्तां; D6 महामत्ताः; G2 समादत्तेः (meta.) (for सदा
मत्ताः).— ") S1.2 Ñ1 D1-5.8.9.12 Ts क्विक्षः; S2 चलदिक्षः; V1.8 D6.7.10.11 क्वितः सु:; T1.2 सुक्विद्धः; G1
सारसेक्षः; G3 M1.2.9 चोरक्(M1 चुक्: M9 क्क्)जिद्धः; M6
रोस्यद्धः (for कोक्विद्धः). D4 सदावृताः; T3 समाकुलां. Ñ2
B क्विद्धिविविधा गिरः; T4 M8 क्विद्धः सर्थतो वृतां.

20 For sequence in S Ds.19, cf. v.l. 17 and 18.
—") Ds चळरफुछ; G1 फुलेंद्रेमै:; G2 फुलुपप:; Cg.k.t as in text (for फुलुदुम-). Vs नसोरपछा; Ds T4 -छतोत्तसां; G1 M7 -छतोरसेघां(M7 °रसंगां).— b Ds बहुवाक-(sic); G2 चक्रवाकि-. S2 -छतस्तनी; V1(also) Ds T4 -स्तर्नी

पुष्परेण्यनुलिप्ताङ्गी जलफेनामलां ग्रुकाम् । जलावगाहसंस्पर्शी फुल्लोत्पलग्रुमेक्षणाम् ॥ २१ पुष्पकादवरुद्धाशु नर्मदां सरितां वराम् । इष्टामित्र वरां नारीमवगाद्ध दशाननः ॥ २२ स तस्याः पुलिने रम्ये नानाक्रमुमशोभिते । उपोपविष्टः सचिवेः सार्थे राक्षसपुंगवः । नर्मदादर्शनं हर्पमाप्तवात्राक्षसेश्वरः ॥ २३

G. 7. 20. 25 B. 7. 31. 25 L. 7. 19 23

गुभां (for -युगस्तनीम्). —°) \$2 विकीर्णः. \$1 D8.12 -विपुलः (for -पुलिन-). —⁴) \$ Ñ V3 B D2.89 M6 हंसाव(Ñ V3 B1.4°क; B2.2°कु)लित- (for हंसावलिसु-). D12 हंसावलीव सांचलां (sic).

21 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.—") B4 M2 -रेणुमुः; D2 -रेखानु- (for -रेण्यनु-). Ñ2 B2-4 D6.7 T1-2 G M -रक्तांगी (for -लिसाड़ी).—") T1 G2 M3 उवलन्ः; M1 लसन् (for जल-). Ñ1 -{आ]कुलांगुकां; Ñ2 V1 D5 M3 -{अ]मलां गुभां(M3 स्मितां); D2 -{अं]यरां गुभां; D9 -{अं,यरायृतां (for -{अ]मलांगुकाम्). S Ds.12 जलपुष्पांवरेंगुंतां.—") Ñ1 B सुशीतजल- (for जलावगाह-). S D8.12-संस्पर्यात्; V3 -संयुक्तां; B1-3 -संय्यां; B4 -संस्पर्याः; D1 -संस्पृद्यां; D6.7.10.11 T3 G1 -सुस्पर्यां (for -संस्पर्यां). Ñ2 सुशीतलललस्पर्याः & Cv: जलावगाइनस्पर्यां जलावगाह एव स्पर्यागुणो यस्याः. % —") D2.9 फलो (D9 फुलो) रफ्ड-; G3 M3 नीलोत्पल- (for फुलोत्पल-). S2.3 D12 -गुमेश्रगात्; B2 -निभेश्रणां; D2 T4 -विलोचनां. T1 फुलोल्प ***श्रणां (damaged).

22 For sequence in \$ Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.
—) Ds अवर्ताय. Ñ2 V2 B [अ]य; V1 [अ]सी (for [अ1] ग्रु). D3 अवरुपूर्गी (sic) (for अवरुग्रागु). —) D4 सरितांतरां; T4 सरितं ग्रुभां. —) \$1.5 Ñ1 V1.5 D1-4.8.
9.12 T4 विषाम् (for इष्टाम्). D5 नरी (for वरां). —) \$ Ñ1 D1-5.8.9 अवगाहद्; T1.2 G2 M1.2.5 अवगाहो; T4 G2 M5.8 अवगाहे. Ñ2 B सोभ्य (B1 अभ्य; B2 सोव्य)गाहत रावण:.

23 For sequence in Ś Da.12, cf. v.l. 17 and 18. Do repeats 23 (including 652*) after 33. —) Va तस्या: स (by transp.); To तस्याश्च (for स तस्या:). Ño B चित्रे (for रम्ये). —) Ś Ñ V1.2 B D1.2.4.5.8.9 (first time).12 -चित्रिते; Da -चचिते; Da (second time) -मंदिते (for -गोभिते). Ds.7.18.11 नानामुनिनियेविते. —) Ś Ñ1 V1.3 B2.3 D1-5.8.9 (both times).12 Ta.4 Ma सुख- (for लप-). T1 G1.3 -[उ]पविष्टे:. —) Ñ2 B सह (for सार्थ). Ñ B2.4 D1-5 T2 -पुंगवे:. — After 23°4, Ś Ñ1 V1.3 D S ins.:

652* प्रख्याय नर्मदां सोऽय गङ्गेयमिति रावणः।

G. 7. 20, 26 B. 7. 31, 0 L. 7. 19, 24

ततः सलीलं प्रहसन्नावणो राक्षसाधिपः ।
उवाच सचिवांस्तत्र मारीचशुकसारणान् ॥ २४
एप रिव्मसहस्रेण जगत्कृत्वेव काश्चनम् ।
तीक्ष्णतापकरः सूर्यो नभसो मध्यमास्थितः ।
मामासीनं विदित्वेह चन्द्रायित दिवाकरः ॥ २५
नर्मदाजलशीतश्च सुगान्धः श्रमनाश्चनः ।
मद्भयादनिलो ह्येष वात्यसौ सुसमाहितः ॥ २६

[Ś Ñi Vs Ds.9(first time).12 आस्थाय; Vi T4 विलोकय; D1-7.10.11 G2 M6.10 आल्याय; D9(second time) अध्यास्ते; Cg.k.t as above (for प्रख्याय). K (ed.) च (for सो). Ś Vi.8 D1-5.8.9(both times).12 T4 नर्मदातीयं (for नर्मदां सोऽथ). Ś1.2 Ñi Vi.8 D1.5-5.8.9(both times).12 T4 गोगेयम्. Ś Ñi Vi D8.9(both times).12 T4 इद (for इति). ※ Cg.k.t: नर्मदां गङ्गयमिति प्रख्याय प्रशस्य (Ct अनेन नर्मदाथस्तद्धस्यापनाशक्त्यं तत्त्वरकृतशिवपूजादेर्महाफल्रस्यं गङ्गाया: सर्वोत्कृष्टस्वं च स्चितम्). ※]

— °) Ś V1.3 D1-5.7.8.9 (first time).10-12 M8 -दर्शन (D3.7 M8 °नं); T4 M5 -दर्शनाद् (for -दर्शनं). Ñ B M6 नदीदर्शनं हपं; D0 (second time) नर्भदादर्शनं नेतद्. — °) Ś D8.12 तदागाद्; Ñ B T3 M1.6.8 प्रास्तवान्; V1 भवाप; V3 स यथो; D1.3.4 भवापद्; D2.9 (first time) तदापद्; D6 भावद्द; D9 (second time) यत्रवान्; T4 भगमत् (for सासवान्). Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-5.8.9 (first time).12 T1-3 G3 M1-3.5.6.8.9 राक्षसाधिप:(Ñ2 °सर्थभ:); D6.7.10.11 T4 स दशानन: (for राक्षसेश्वर:).

24 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18. Vs Ds.6.7.10.11 G2 M1.10 om. (Vs Ds M1 hapl.) 24^{ab}.
— ") Ds सशैंलं (for सलींलं). Ñ1 सलींलं प्रह्मनाम; V1 तत: प्रशंसन्मलिंलं; M6 तत: मलिंलवदाजा.— b) T1.2 G1.3 Ms.4 राक्षसेश्वर:.—) Ds राक्षसांस (for सचिवांस).— d) Do.7 (both with hiatus) समाहयों; D10.11 सलींलं (for मारीच-). Ds.7.10.11 शुक्रसार्णों.

25 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.
—") So D12 रथ-; Bo एको; Do ईवद्- (for एप). D1.4
-सहस्राणां. —") B2.4 D1-3.12 T2 G1.3 M1.7 [ए]व (for [इ]व). D6.7 G2 M10 तिमेळं (for काञ्चनम्). % Cg: काञ्चनं कृत्वा सुवणं कृत्वेत्यर्थः ।; so Ck.t. %—") S1 N1
V1 D1-4.8.0 T4 M1.8 तींक्ष्णातप-; B2 (m. also)तिगमताप-;
M6 तीक्ष्णस्ताप-. G1 -गतः; G2 -युतः (for -करः).—")
D8.7.11 T4 साम्रितः; T3 G1 M3-5.7 सागतः (for सास्थितः).
T2 नम प्रोधं समास्थितः.—") S D2.6.8.9.12 समासीनं; Ñ
B2-4 मां चासीनं. V1 T4 M5.6.10 [इ]व; B1 D6.10.11 G2 M1
[ए]व; D5 [ए]वं (for [इ]इ).—") S D8.9.12 चंद्रा(S1.2
"हा)तपः; V1 D3.5 T4 M8 चंद्रायतः; B1 मंदं यातिः D2 चंद्रताप

इयं चापि सिरच्छ्रेष्ठा नर्मदा नर्मवर्धिनी। लीनमीनिवहंगोर्मिः सभयेवाङ्गना स्थिता॥ २७ तद्भवन्तः क्षताः श्रक्षेत्रंपिरन्द्रसमैध्रीध। चन्दनस्य रसेनेव रुधिरेण सम्रक्षिताः॥ २८ ते यूयमवगाहध्वं नर्मदां शर्मदां नृणाम्। सहापद्ममुखा मत्ता गङ्गामित्र महागजाः॥ २९

(for चन्द्रायित). Ś V1 D1-5.8.9.12 T4 M2 इवांग्रमान् . % Cg.k: चन्द्रायित चन्द्रवदाचरति ।; so also Ct which adds आप परस्मेपदम् . %

27 For sequence in Ś Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.
—") V1 D6.8.10.11 T1 वा (for च). M1 नदी (for सरिच्).—") Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T4 पुण्य-; Ñ1 B1.4.
D10.11 T3 G2.3 M10 शमे-; B2 धमे-; Cg as in text (for नमे-). Ñ1 D1.3-5.10-12 T2-4 G2 M7 -वर्धनी; Cg as in text (for -वर्धिनी). % Cg: नमेविधिनी प्रीतिविधिनीत्यर्थ:. %—") Ś1 Ñ V1.3 D8.9 M8 नील-; D6.7.10.11 G2 नफ्र-; T3 फेन- (for लीन-). B3 -नील- (for नमिन-). Ś V1 D1-5.
8.9.12 T4 -तरंगोमि:; B4-विद्वारांगा.—") Ś V1 D1-5.8.9.12
T4 शंकितेव; Ñ1 सुमयेव (for समयेव). Ś D8 [अं]गने (sic); D12 यथा (for स्थिता).

28 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.
—") Si D2.8.12 सर्वेतस्तु (D2 °त: सु-); S2.3 सर्वेथा तु; V3.
D1.3-5.8 T4 भवंतस्तु (D1.3.4 °श्च); B4 उद्भवंत: (for तद्भवन्त:). — b) T3 हमेर् (for नृपेर्). M8 -सुरेर् (sic) (for समेर्). — B3 D1.2.4-6 M1.7 रसेनैव; T3 रसस्येव (for रसेनेव). — N1 पुष्परेणुसुगंधिभि:.

29 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.

—") B4 के (for ते). S V1 D1-5.8.9.12 T4 ते भवंतोवगाइंतु(D1.3.4 T4 °तां); V3 ते भवंतो न गायंति (sic). — b)

V3 G3 निर्मेळां (for नर्मदां). V3 M1.4.6 नर्मदां (for शर्मदां).

Ñ1 transp. नर्मदां and शर्मदां. Ñ1 नृधि (sic); D6.7.

10.11 श्रुभां (for नृणाम्). D3 नर्मदास्लिळं नृणां. — S1 om.;

अस्यां स्नात्वा महानद्यां पाप्मानं विष्रमोक्ष्यथ ॥ ३० अहमप्यत्र पुलिने शरिदन्दुसमप्रभे । पुष्पोपहारं शनकैः करिष्यामि उमापतेः ॥ ३१

रावणेनैवमुक्तास्तु मारीचशुकसारणाः । समहोदरधूम्राक्षा नर्मदामवगाहिरे ॥ ३२

Vs illeg. for 29°4. —°) Ds.7.10.11 Gs M10 Ct सार्वभौमः; Cg.k as in text (for महापद्मः). G1 -सुखां (for -सुखां). Ñs G1 मत्तां; B1 वातां(sic); Ms om. (for मत्ता). Śs.8 Ds.18 यथा त्रिपथगां मत्तां(Śs D12 °ता); V1 ते जलं विविद्युमेता; D1.8-5 T4 मत्ता: सलीलं(T4 °लिलं) विश्व (T4 °त्तं) व्या; D2 सलिलं त्रिपथगां मत्ता (hypm.); D9 सलीलं तृ त्रिपथगां. —⁴) D9 मत्ता (for गङ्गाम्). ※ Cg: महापद्मः पुण्डरीकाख्यः दिग्गजस्तन्मुखाः महागजाः इव 1; so also Ck; Ct: सार्वभौममुखाः सार्वभौमनामकदिग्गजादयः। 'महापद्मः' इति पाठान्तरम्। महापद्मो दिग्गजः. लि

30 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.
—") S V3 Ds.9.12 सहवास्तीरं(D9 रे); Ñ B अममस्यां;
D1-5 M6 अस्यां(D14°त्रा; D2.5°था)अमं; T4 तस्या छंदुः
G1 तस्यां स्नास्या (for अस्यां स्नास्या). S V2 D13-5.8.9.12
T4 महानद्या:. — D9 om. from 30° up to the prior half of 653*. — b) B2 M6 च (for दि-). S V1.8 D1.3-5.8.12
T4 पावनं च; Ñ1 पानतर्ष-; Ñ2 B1 अपनीय; B2.4
ग्लानतां च; D2 अपोद्ध च; D6 पापं वो वि-; D7.10.11 G2
M2.8-10 पाप्यानो वि-; T2 स्नात्या पापं (for पाप्यानं वि-).
S Ñ V1 2 B D1-5.8.12 T4 M6 निशाचराः; T3 विमोध्यथ
(for प्रामोध्यथ). — After 30, S Ñ2 V1.5 B1.2 D1-5.8.9.12
T4 ins.:

653* विचरध्वं अहात्मानः पुष्पाहरणकारणात् ।

[Ds om. up to the prior half. Vi Ta विद्यस्थं, Vi Ta महात्रीसा (Vi दिशे); Bi,2 Di,8-5 महोस्ताहाः (for महास्थानः), Da पुष्पासराः,]

while No Bas Me ins. after 30:

654* नुद्ध्यमही वै यूवं मत्तः प्राप्तमनुप्रहस्।

[Bs धूनयध्यं महचेदं; Bs धुनुध्वमहां चैवेषं (for the prior half). Ms (with hiatus) च नदी हथं (for वै पूर्व नतः).]

31 For sequence in S Dair, ci. v.l. 17 and 18.
—") Ms अस्याम् (for बहस्). Ñi अस्याअः Ñi De.i.
10.11 G Mi. 4-10 अप्यद्य (for अप्यद्य). S Dairi महोदरात्रः
VI.2 D1.4 Te सुमहत्य(Vi ति अप Di अहोरात्रं सुः; De
सुमहत्युण्य- (for अहमप्यत्र).—") Ñ B नद्याअंद्र- (for
शारतिन्तु-), Ñi-समे ग्रुसे. S Vi.3 Di-arrais Te नर्मदायाः
शाहित्रसी; Me नार्मेद चेंदुसंनिसे.—") Vi पुष्पोपहाराद्. S

राक्षसेन्द्रगजैस्तैस्तु क्षोभ्यते नर्मदा नदी। वामनाञ्जनपद्माद्यैगङ्गा इव महागजैः॥ ३३ ततस्ते राक्षसाः स्नात्वा नर्मदाया वराम्भसि। उत्तीर्य पुष्पाण्याजहुर्वल्यर्थं रावणस्य तु॥ ३४ नर्मदापुलिने रम्ये ग्रुआश्रसद्यप्रभे। राक्षसेन्द्रैर्महुर्तेन कृतः पुष्पमयो गिरिः॥ ३५

B. 7. 31. 38 L. 7. 19. 35

V1.8 D1-5.8.9.12 Ts विधिवत ; Ms तैथीं कें (for झनकै:). Ñ B प्रयच्छाम्यय कुसुमैर्. —) Note hiatus between करिष्यामि and उमापते:. Ñ B उपहारम् ; Ts करोम्यहम् (for करिष्यामि). S V1.3 D1-5.8.9.12 M2.6 झमापते: (to avoid hiatus); D8.7.10.11 T2 G2 M2.6.7-10 कपर्दिन:; T1.2 G3 M1.5 कपर्दिन (for उमापते:).

32 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18.
—) Ñ2 G2 M10 ते (for तु). —) Ñ V1 B Ds.7.16.11
T1-2 G1.3 M1-0 प्रहुदत-; G2 M10 संत्रिण: (for मारीच-).
— ं) V2 D6 G2 महोदरश्च (D6 दि: स) ध्राक्षो (for).
Ñ B D10.11 विजगाहिरे: D6.7 उप (for जवगाहिरे). S
V1.3 D1-4.8.8.12 T6 जवतेरुमंद्वानदीं: D5 तेरुहने नर्मदानदीं (for). M6.7 महोदरमहापार्थं नदीनवजगाहिरे.

33 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18. Vi Di.4.9 om. (hapl.?) 33°5.—") Gi सासँद-(sic) (for राधसन्द्र-). Bi च; Ti * (for न्). S V: Da.i: -भूजेरते:; Ñ B2-4 De To Gs M1.2.3.7-10 -गजेंद्रस्तु (B2.8 Mi °श्च); Das -भुजेस्तेस्तु (for -मजेस्तेस्तु). % Ck: राभ्रसेन्द्रा एव गजाः तथा. 🕾 —) De.2.10.11 Ta.4 Go M1.2.10 क्षोभिता; T1 * # ता; Ts क्षमिता; Ms भोक्ष्यते (meta.) (for क्षोभ्यते). Ti.2 M2 सा महा- (for नर्मदा-). N B साक्षोभ्यत महानदी. —°) D: चयेन (for बामन-). Ni यथा वामरपद्माधेर्. 🕸 Ct : वामनाचा दिग्गजा:. 🏶 🗝) Note hiatus between गङ्गा and इन. Si De गंगा होद; Sa.s N V1 B De.7 12 Ts G2,2 M10 गंगेव हि De.7 Ta Ga Mao सु-; Ga च); Da.s-s यथा गंगा; Ta Ma जाह्वीव; Ts खे गंगेव (for गङ्गा इव). Ds.7 Ts G: Mio -नदी (for -गर्जै:). 🛞 Ck.t : गङ्गा इव महागर्जैरित्यसंधिरार्षः. 🛞 -After 33, De repeats 23 (including 652*).

34 For sequence in S Da.18, cf. v.l. 17 and 18.
—) Ta राश्रसः S Vs D2.5.5.2.12 सर्वे; Ñ B2-4 स्नाता;
V1 Ta श्रेष्ठा (for स्नात्वा). —) Ba D5-7.10.11 T1.8 G2
M1.10 नर्मदायां. V1 Ta वरांभसः; B1 ग्रुमे जले; D6.7.10.11
M10 महावलाः (for वरास्भासि). —) Ñ1 बल्पथें; B1
क्रीडार्थं; B2 तुष्ट्यथं (for बल्पथं). S D2.9.12 च; Ñ1 ह;
D8 om. (subm.) (for तु).

35 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18. ...") V1 दिखे; Ds.7.10.11 T2 M2.6.8.9 हुटो; T1.3. G1

[217]

G. 7. 20. 38 B. 7. 31. 38 L. 7. 19. 36 पुष्पेषूपहतेष्वेव रावणो राक्षसेश्वरः । अवतीर्णो नदीं स्नातुं गङ्गामिव महागजः ॥ ३६ तत्र स्नात्वा च विधिवज्जस्वा जप्यमनुत्तमम् । नर्मदासिललात्तस्मादुत्ततार स रावणः ॥ ३७

Ma.s.7 शुश्रे; Ga ह्रस्य:; M1 तत्र (for र्म्से).—*) Ś Ñ V1.3 B Ds.9-11 शुभ-; Ta Me.7 शुक्र- (for शुश्र-). Me -[ई]हु- (for -[भ]भ्र-). M7 -सहरो शुभे.—") V1 D1.3.4-7.10.11 Ga M10 राक्षसंस्तु (D1.3-5 °स्तेर्; Ga M10 °श्र) (for राक्षसंस्तु ().—Da repeats erroneously 33 in place of 35 d.— d) Ba पुल्पचयो.

36 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18. Ds om. 36.—") De [अ] च-; De [अ] प- (for उप-). Ñ1 -हितेपु; B2.3 -कृतेपु (for -द्धतेपु). S Ñ1 V1 D1.2.4 5. 8.9.12 Ms [अ]] जु; Ñ2 V8 B5.4 D6.7.10.11 T4 G2 M10 [प्] चं; Me [अ] अ (for [प्] च).— N2 V1.3 B2 T4 Ms.6 राअसाधिप:.— V3 om. (hapl.) 36°-384.—°) Ñ B Me अवा(Ñ1 ° च) तरन् (for अवतीणों).

37 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18. V3 om. 37 (cf. v.l. 36). — (52.3 Ñ2 Ds.12 तत: (for तत्र). S Ñ V1 D1-4.12 तु; Ds सु- (for च). — (5) D1.3.4 जाप्यम्; Ms जपम् (for जप्यम्). — (6) उत्पपात (for उत्ततार). — (6) After 37, D6.7.10.11 T1.3 G1 M1.3.5.10 K (ed.) ins.:

655* ततः क्विन्नाम्बरं त्यवस्वा शुक्कवस्वसमावृतम्।

[K (ed.) तत्र (for तत:), M10 शुद्ध- (for शुङ्ख-), D6.7. 10.11 Ts G1 -समावृत:.]

38 For sequence in S Ds.12, cf. v.l. 17 and 18. Vs om. 38^{a-d} (cf. v.l. 36). —) M1 आसीनं (for सवणं). G1 M1.5 सुद्वा (for बान्तम्). —) G1 M1.5 सुद्वा (for बान्तम्). —) G1 M1.5 सुद्वा (for बान्तम्). —) V1 B4 D1.4.6.7.9-11 T1-3 G2.3 M1.3.5.8.10 सर्व-; T6 तम्र (for सम्). — After 38^{ab}, S V1 D1-5.8.9.12 T6 ins.; while Ñ1 cont. after 658*; M3 cont. after 657*:

656* गायन्तो मधुरं तत्र नृत्यन्तश्च महाबळाः।

· [Śs गायंतं (for गायन्तो).];

while N B D6,7.10.11 T1-3 G M ins. after 38 5:

657* तद्वतीवशमापना मृतिमन्त इवाचलाः।

[De.7 M1.8.5 तस्कर्म-; T1 तस्रदी-; T3 तद्रतं; G1 तस्काले; M2 तद्रति; M8 तद्रतेर् (for तद्रती-). Ñ B महाबलं सुरपति; T3 G2 M10 तं यांतं स्वरिताः(T3 °तं) सर्वे; M6 तं गतं विवशा जीवा (for the prior half). Ñ2 [अ]नलाः; B1 [अ]निलाः; B2 [अ]मलाः (for [अ]चलाः). T3 G2 M6.10 मूर्तिमंतमिवाचलं (for the post. half). ※ Cg.k.t: तद्रतीवशभिति छान्दसो (Ct °भित्यापों)दीधैः. ॐ]

रावणं प्राञ्जलि यान्तमन्वयुः सप्त राक्षसाः । यत्र यत्र स् याति स्म रावणो राक्षसाधिपः । जाम्बुनदमयं लिङ्गं तत्र तत्र स्म नीयते ॥ ३८

-Thereafter N B cont.:

658* महोदरमहापार्श्वमारीचशुकसारणाः । भूत्राक्षत्र प्रदस्तत्र नित्यं प्रयतमानसाः।

—") Ś Ñı Vı Bı-s Da.s.s.ıa Me हि; Ña om. (subm.); Ba ह; Dı.s-7.10.11 Tı.a. Ms च (for म). Śı.a Dı.s.ıa यांति (for यांति). Śa यांति स्म यत्र यत्र हि. —") Dı.a.a.e.7.10.11 Ga Ma.s.ıo राक्षसेश्वरः. Śi Ds राक्षसेंद्रस्य मंत्रिणः; Śa.a Dıa तत्र तत्र ववो मरुत्. —After 38", Ś ins.; while Da ins. after 17":

659* रावणो राक्षसश्रेष्ठः.

[Ś1 D8 राक्षसञ्जाथ.]

— ") Ts जांब्रदिनिभं. — ") Ñ2 Vs B हि; G2 M10 [ए]य (for सा). Ñ2 Vs D5 स्त्रीयते; V1 G1 M5.6 दीयते; D7 T1.2 G3 इइयते (for नीयते). % Cg: तत्र तत्र नीयत इति। प्रतिदिवसं देवपूजार्थं तै: राभसैरिति शेष:। यदा कैंस्रासे रावण: पीडितो विमुक्तः तदाप्रभृति तत्प्रीस्थं रावणो सिङ्गपूजां करोति स्मेति ज्ञेयम्।; so also Ck.t. % — After 38, Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T4 L (ed., l. 1-9) ins.; while T3 ins. after 39 45; whereas M3 cont. after 656*:

6c* लिङ्गं तु पूजयन्नक्षो रावणो लोकरावणः ।
जप्योपहारैः सततं गन्धेः पुष्पेश्च नित्यशः ।
बिल्ध्पप्रदानेश्च रावणो लिङ्गमर्चयत् ।
स वादित्रनिनादेश्च शर्वमाराधयरप्रभुम् ।
श्वतक्षीराभिषेकेश्च दशा वाप्युदकेन च । [5]
पष्टैः कौशेयसंमिश्चेर्नामाष्टशतसंस्तैः ।
श्रुशुभे तत्र तिल्झं सर्वरत्नविभूषितम् ।
अर्थित्वा तु तं देवं यदाचरित रावणः ।
तत्सर्वं सिध्यते तस्य शिवलिङ्गं यदार्चयेत् ।
श्रथावज्ञां करोत्येष रावणो दुर्मतिर्यदा । [10]
ऋषिभिदेवतेश्चास्य मृत्युः संचिन्त्यते तदा ।
स तु मत्तो न जानीते विधिहीनं तदार्थयम् ।

[(1. 1) D1.4 T4 तत्प्जयद्; D2.8.9 तु पूजयद्; D3.5 T6 M8 स्वपूजयद् (for तु पूजयन्).—(i. 2) D1 अथ; D4 जाप्य-; D18 गंध-; T3 जप- (for जप्य-). \$2.8 स तं तेर्; D12 सत्तेत्रर् (for सततं). D5 पुण्य-; M3 गंध- (for गन्धे:). D5 -गंधेश्च (for पुष्पेश्च). T3 समंततः (for च तित्यशः).—(l. 3) N1 -[उ] पद्वारेश्च (for -प्रदानेश्च). \$1 D9 M2 अर्चेथन्; D12 आर्चेथत् (for अर्चेथत्).—(l. 4) \$ V2 D2.8.9.12 सर्वेवादिश्वनादेश्च (for the prior half). D2.9 आराध्यन्. \$2.8 V1 D2.8.9.12 प्रसु: (for प्रमुन्).—(l. 5) D9 तु (for first

[218]

वालुकावेदिमध्ये तु तिल्लङ्गं स्थाप्य रावणः। अर्चयामास गन्धेश्र पुष्पेश्वामृतगन्धिभिः॥ ३९ ततः सतामार्तिहरं हरं परं

वरप्रदं चन्द्रमयूखभूषणम् ।

समर्चियत्वा स निशाचरो जगौः

प्रसार्य हस्तान्त्रणनर्ते चायतान् ॥ ४०

G. 7. 20. 44 B. 7. 31. 44 L. 7. 10. 45

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ॥ ३१ ॥

च). Dis हद- (for दक्षा). Ñi Vi Di.a Ts.a Ms च (for वा). Ds वै: Do बा (for second च). -(1.6) Ñi Do पह-: Vi D1.4 Ms पटै:; Ds पक्ष:; Ts वर्खे: (for पट्टै:). V1 -मिश्रेक्ष (for -संमिश्रेर्). Da.s -शतशः स्त(Ds °संभ)वैः (for -शतसंस्तवैः) -(1. 7) T. शुशुमे यत्र: Ms आराध्य भक्त्या (for शुशुमे त्त्र). Ŝ Ñı Va Da.s.s.12 लिंग च(Ñı * [subm.]) (for तिहार). Ta.a Ma नाना- (for सर्व-). -- (1. 8) Di.s-5 तिहारी (for तं देवं). Ś Ñ1 V8 D1-4,8.9.18 यदा(D2.9 °था)रमति: V1 यदावहति. —(1. 9) \$2.3 साध्यते (for सिध्यते). Ds सम्यक (for तस्य). Ñ1 V1 D1.3-6 विधानेन (for शिवलिंह). \$3 D1.4.5.9.18 यदाचियत : Ñ1 तमर्दनात (sic); V1 समर्चयन, T.4 Ma विधिनार्चेयतो इरं (for the post. half). -(l. 10) S V3 D2.8.9 [अ] आ; Ñ1 T4 M8 [प]व (for [प]प). D12 अथ वजांकुरोत्पन्नं (for the prior half). \$2.3 तदा (for यदा). —(1. 11) Ms [अ]पि (for [अ]स्य). D1.4 आ चित्यते (for सं°). D:.12 सटा (for तदा). --(1. 12) V1 महा- (for स तु). S Vs Ds.s.s.12 रह्या (for मत्तो). Ds [s]व- (for न). \$2.8 N Da तदार्चयेव ; Vi Di.s. तमर्चयन् (Di.s "यत्); Ds.12 त (Ds व) दार्चयत् ; Ds तदार्चनं ; Ts.4 Ms शिवार्चनं (for तदार्चयन्).]

39 *) Ñ: B -वेदिकामध्ये (for -वेदिमध्ये तु). Ме स वालुकावेदिमध्ये. —) Ś Ñ: B: 5 Ds. छंगं सं- (for तिल्लं). Ds. हं छंगं स्थाप्य स रावणः. % Ck: लिलं स्थाप्येति । जाग्वूनदमयं नित्य्पूजालिङ्गमित्यर्थः। ऐश्वर्यार्थं नित्यं (!) स्वर्णलिङ्गपूजा नित्या रावणस्य ।; Ct: तिल्लं जाम्बूनदमयं नित्यपूजालिङ्गम्। ऐश्वर्यकामनया हि तिल्लङ्गम् । ऐश्वर्यकामनया हि तिल्लङ्गम् । ऐश्वर्यकामनया हि तिल्लङ्गम् । रावणस्य । ऐश्वर्यकामस्य सोवर्णलिङ्गपूजायास्तिश्रेपूक्तेः. % — After 39 %, Ts ins. 660 %. — 64) Ś Ñ B D: 4.8. % अमृत-; Ms transp. गन्धेश् and पुष्पेश्च. Вз चामित-; Мг अमृत-; Мв चामोद- (for चामृत-). Мь पुष्पधूपः सुगंधिभिः (for *).

40 *) Ś Vs Ds.s.s.12 सदा चार्तिहरं; Ñ B Ms स तं मृतिंधरं (Me °युतं); Me. सकामार्तिहरं (for सतामार्तिहरं). Ś Ñ1 V1.8 D1.8-6 8.9.12 Te तदा; T1.8 Gs इामे; Ms शिवं (for qt). Na Bi.s. at gt (Na **); Bs De.7.10.11 प(Ba ह)रे बरं; Gi परे शिवं; Da om. (hapl.); Ga Mio प्रात्परं; Ms * * परं (for हरं परं). —) T1.2 Gs M1 समञ्जूपच- (for बर्प्रदं). Ña B -िकरीट-; Ta.a Ga Mi.a -मरीचि-; Ms -सहस्र- (for -मयुख-). M10 -मृषितं, Ś Ñ1 V1.8 D1-5.3.9.12 T4 वरप्रदं चंद्रमसा विभूषितं. —") Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 Te Me.? तम (for सम-). G (ed.) om. स. Te damaged for निशावरो. S V1 D1-8.8.9.12 Te शिरसा महीं ग(Ds त)त:(Ds °हामति:) (for स निशावरो जगौ). ※ Cg: जगाविति । सामगानं कृतवानित्यर्थः । साम्नां सहस्र-शास्त्रापारगो रावण इति प्रसिद्धिः ।; Ck: जगाविति । सामगानं कतवानित्यर्थः । साम्नां सहस्रशाखापारगः स एक एवास्मिन् काले ।; Ct : जगा। सामानीति शेष:. 🛠 - *) G1 विस्तायं. Ś D1.4.5.5 हस्ती; Ñ1 T2 G1 M2.5.9 बाहन (for इस्तान्). Ś V1 D2.8.8.8.12 Te च(D3 स) जगी(Te तदा) ननर्त चः Ñ B च ननते सोम्रतः: Vs Dio.ii प्रणनते चाम्रतः: Di.a.s नितरां(D: सभगो) ननते चः Ms निननते चासकृत् (for प्रणनर्त चायतान्).

Colophon. — Kāṇḍa name: \$1 D2 M7 om. — Sarga name: \$ D2.8.9.12 रेवातीर(D9 °रा)गमनं: Ñ: रावण-नर्भदातीरगमनं; Ñ2 B2 नर्भदाजलावगाइ:(B3 °इनं); V1.8 D1.8.4 नर्भदातीरगमनः(V1.8 °नं); B1.8.4 नर्भदावगाइ:; D6 नर्भदातीरे पूजोपहार: — Sarga no. (figures, words or both): \$ Ñ1 V3 B1.3 D2 om.; Ñ2 B4 D1.8.5 M6 20; V1 10; B2 D8.9 T4 19; D12 18; T3 36. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्चणास्तु; G M1.8.2 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचनदाय नम:.

३२

G. 7. 21. 1 B. 7. 32. 1 L. 7. 20. 1

नर्मदापुलिने यत्र राक्षसेन्द्रः स रावणः ।
पुष्पोपहारं कुरुते तस्मादेशादद्रतः ॥ १
अर्जुनो जयतां श्रेष्ठो माहिष्मत्याः पतिः प्रभुः ।
कीडते सह नारीभिर्नर्मदातोयमाश्रितः ॥ २
तासां मध्यगतो राजा रराज स ततोऽर्जुनः ।
करेणूनां सहस्रस्य मध्यस्य इव कुद्धरः ॥ ३
जिज्ञासुः स तु बाहूनां सहस्रस्योत्तमं बलम् ।
ररोध नर्मदावेगं बाहुभिः स तदार्जुनः ॥ ४
कार्तवीर्यस्रजासेतं तज्ञलं प्राप्य निर्मलम् ।

32

V2 missing for Sarga 32 (cf. v.l. 7.12.2). S \tilde{N} V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 M6 read Sargas 31-34 before 7.20 (T3 alone repeating them here). D12 begins with 3.

- 1 *) \$2.3 Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T4 रम्ये; M4.9 तत्र (for यत्र).— b) D7.10.11 T1 K(ed.) स (K[ed.] सु) दारुण:; G1 [5]थ रावण: (for स रावण:).— b) B कृतवांस (for कुरुते).
- 2 ") \$2.3 D8 यजतां (for जयतां). b) D5 प्रभुर्यत: (for पति: प्रभु:). c) Ñ1 B2.3 चिक्रीडे; Ñ2 B6 चिक्रीड; B1 चिक्रीडन् (for क्रीडते). B2 स च (for सह). b) D1.3.6 -तोयमध्यगः; D6 T2.3 G M1-5.7-10 -तीरमाश्रितः (for नोयमाश्रितः).
- 3 Ti partly damaged for 3°6.—°) Di.2.4.6.9 Gs Me मध्ये गतो. Me राम (for राजा).—6) Di.10.11 रराज च; Mi विरराज; Ck as in text (for रराज स). Ñ Vi.8 B De.7.10.11 Ts.4 Ms.10 तदा; Ck as in text (for ततो). % Ck: स तत इति पदम्. % —°) Ñi सहस्रेष्
- 4 °) B1 जिज्ञासन्. B2 स च; D1.4 गुरु:; D3 तु स (by transp.); D5 अथ; D8 स * (for स तु). T3 विजिज्ञासु: स्वबाहूनां. b) B1 [उ]त्तरं (for [उ]त्तमं). D10 om. (hapl.?) 4°-5°. °) \$2.3 V1.3 D2-5.8.9.12 T3.4 M6.7 नर्मदातोयं; D1 तोयं रेवाया (for नर्मदावेगं). d) G1 तथा; M9 ततो (for तदा). \$ Ñ V1.3 B2-4 D2.3.5.8.9.11.12 T1.2.4 G3 M1.3.6 बाहुभिर्बहुभि: प्रभु:(Ñ V3 B2-4 D11 भिर्नृत:; T4 भिर्विभु:); B1 D1.4 बहुभिर्बाहुभि: प्रभु:(B1 भिर्नृत:); T3 वेगं बाहुभिर्जुन:.
- 5 D10 om. 5^{ab} (cf. v.l. 4).—a) Ñ1 कार्तिवीर्थ-(for कार्तवीर्थ-). S - भुजसेतुं (unmetric); Ñ Vs B D1,4.0 Gs - भुजै: सेतुं; V1 D2.7.11 Ta - भुजासक्तं; T2 - भुजं

क्लापहारं कुर्वाणं प्रतिस्रोतः प्रधावति ॥ ५
समीननक्रमकरः सपुष्पकुश्चसंस्तरः ।
स नर्मदाम्भसो वेगः प्राष्ट्रकाल इवावभौ ॥ ६
स वेगः कार्तवीर्येण संप्रेपित इवाम्भसः ।
पुष्पोपहारं तत्सर्वं रावणस्य जहार ह ॥ ७
रावणोऽर्धसमाप्तं तु उत्सृज्य नियमं तदा ।
नर्मदां पश्चते कान्तां प्रतिकृलां यथा प्रियास् ॥ ८
पश्चिमेन तु तं दृष्ट्वा सागरोद्वारसंनिभम् ।
वर्धन्तमम्भसो वेगं पूर्वामाशां प्रविश्च तु ॥ ९

सेतुं; Mo -भुजासेतुस (for -भुजासेतुं). — °) Ši Vs D10.11 Ts कूलोपहारं; D6.7 (marg. also as in Ši) G1.2 M1.2.4 .7-9 पुष्पोपहारं; T1.2 Gs Ms.10 कूलोपघातं (for कूलापहारं). Ñi कुवैतं; D2 कुवैति(sic) (for कुवाणं). — °) D1.4 प्रतिविध्यं; Cg.k.t as in text (for प्रतिस्रोत:). Š D2.5.12 सुधावति; Ñ B D9 प्रधावितं (for प्रधावति).

- 6 b) V1 -कुमुमश्रव:; B2 -कुशसंकर:; T1 *** * * रः (damaged) (for -कुशसंस्तर:).) S Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T4 M4 [अ]भवत् (for [आ]बभौ).
- 7 Vs om. 7^{ab} . °) Ñ1 कार्तिवीयेंण. Ts G1 M4.9 सहस्रवाहुवीयेंण. °) Ñ1 संप्रेड्यत; D2 संप्रेक्षित; G1 संप्रोिषत; G(ed.) संप्रेरित (for संप्रेषित). Ts [अं] असी; G1 [अं] असा. °) Ñ2 B D1.4.5 T4 M4.9 तं सर्वं; D6.7.10.11 सकलं (for तरसर्वं). °) V3 वै; B1 च; B3 D6.7 G2 M4.10 स: (for π).
- 8 Note hiatus between " and ".—") D1.4 [S] धं (for S\u00edic -). Ñ V1 B3 D1.5.4.6.7.9-11 M1.3.6.8 तम्; V3 T1.2 G2 M10 तद् (for तु). Ś D2.12 [S] धंसमं प्राप्तम; B1.2.4 G3 [S] प्यसमाप्तं तम् (G3 °द्); D5 ह्यसमाप्तं तम्; D8 * * * प्राप्तम; M9 [S] धंसमानं तु (for ऽधंसमाप्तं तु).—) M2.4.5.7 विस्त्य. T1 नियतं (for नियमं).—) M4 क्षांतां. Ñ B D9 अपरयन्नर्मदां राम(D9 कांतां). % Ck.t: पर्यते पर्यति स्म(Ck स्मेति यावत्). %) B1 प्रतिकृष्ठं; B2 प्रतिकृष्ठो; D7 अनुकृष्ठां (for प्रतिकृष्ठां). D5 T1-3 G M10 इव प्रियां; M1 इव स्त्रियं; M3.4.7 प्रियामिव (for यथा प्रियाम) Ñ1 प्रावृद्कालोपमां प्रियां.
- 9 °) V1 D8 M5 तु तां; T8 G1 M1.2.4.7.9 तदाः G8 M3 स तं; M10 तु सं- (for तु तं). T4 स पश्चिमेन तं दृष्टाः M6 पश्चिमादागतां दृष्टाः °) V1 D8 M5.8 -संनिमाः V8 -निःस्वनं (for -संनिभम्). °) № B1.2.4 विवृद्धम् ; B2 प्रवृद्धं तु (for वर्धन्तम्). Ś V8 D1-4.8.9.12 अंभसां. °) № 182 M2.8 प्वंम्. № 18 है क्षतः № 183.4 अवेक्षतः V1 D5

ततोऽनुद्धान्तशकुनां खाभाव्ये परमे स्थिताम् । निर्विकाराङ्गनाभासां पश्यते रावणो नदीम् ॥ १० सव्येतरकराङ्गल्या सशब्दं च दशाननः । वेगप्रभवमन्वेष्टुं सोऽदिशच्छुकसारणौ ॥ ११ तौ तु रावणसंदिष्टौ आतरौ शुकसारणौ । व्योमान्तरचरौ वीरौ प्रास्थितौ पश्चिमोन्मुखौ ॥ १२

Мо अपश्यतः В1.2 उदेक्षतः Т2 प्रपश्यतः; Т4 अवस्थितः; G3 М4.5 प्रपश्यति; М3 सम पश्यति (for प्रविश्य तु). S V3 D2.8.9.12 पूर्वा दिशमपश्यतः D1.3.4 पूर्वा दिशमथापतः; T1 पू * * * प्रविश्यति (damaged); G2 M10 पूर्वस्यां दिशि पश्यतिः G(ed.) दिशं पूर्वामवेक्षत. ॐ Cg: सागरोद्वारसिनंभं समुद्रपरीवाहसंनिभम् । पूर्वामाशां प्रविश्य रिवति । पूर्वामाशां प्रविश्य पश्यत इत्यन्वयः। रावण इति शेषः ।; Ck: सागरोद्वारः समुद्रपरिवाहः । पूर्वामाशां पश्यतीति ।; Ct: सागरोद्वारश्चदोदयकालिकसमुद्रपरिवृद्धः । तेन हि समुद्रगा नद्यस्तस्मीपदेशे विपरीतप्रवाहाः क्रियन्त इति प्रसिद्धम् । पश्चिमेन मार्गेण पूर्वामाशां प्रविश्य वर्धन्तमम्भसो वेगं द्वा प्रतिकृत्वां कान्तां प्रियामिव नर्मदां पश्यति स्मेत्यन्वयः। 'पूर्वामाशां प्रविश्यतिः हित पाटे रावण इति शेषः । तस्य कियद्रे यृद्धिरिति निर्णयार्थमिति भावः । तस्मा स्प्रविश्य तु ' इत्येव पाटो युक्तः कतकसंमतश्च. ॐ

10 G1 damaged for 10°.—°) Ś Ñ V1 B D1-5.9.12 M3.6.10 (with hiatus) तम्र; T3 स ताम्; Cg.t as in text (for ततो). D5 त्म्रांत-; D6.7.10 T4 M1.4.9 [S] नुभांत-; T8 G2 M10 उम्रांत- (for ऽनुम्नान्त-). Ś3 -सक्तानां; Ñ1 V1.3 -सिल्लां; G (ed.) -शकुलां (for -शकुनां). D8 त * * * तसक्तानां.— 6) Ś Ñ V1.3 B D M6.10 स्वभावे (for स्वाभाव्ये). D6 स्थिते. T4 G2 स्वभावोपरमे स्थितां. % Cg: स्वभावस्य नदीस्वभावस्योपरमे अलंभावे स्थितां नदीम-पश्यत्, नद्या एव स्वभावे निमित्तान्तरेण वेति जिज्ञासयेति शेष: 1; so also Ck. %— °) B2 न विकारो (sic). S1 V1 D2.3.5 8.9 T3 -[अ] स्ण-; S2.3 D12 -[अ] णेव-(for -[अ] म्ना-). G2 M1.5.10 -[आ] काराम् (for -[आ] भासां). D1.4 निर्विकारेण मनसा.— °) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D2.3.5—12 T G2.3 M1.3.10 अपदयद्; B2 अद्राक्षीद्; D1.4 त्वपश्यद् (for पश्यते). B3 नमेदां (for रावणो).

11 T4 om. 11^{ab}. — a) Ś V1 D1-5.8.12 करेण सब्येन;
Bs सब्ये तम्र कर- (for सब्येतरकर-). D9 अंगुल्या सब्यइस्तस्य. — b) Ñ1 V1 D1.4.5 हि (for च). Ś D2.5.8.9.12
शशा(Ds ai) सि हि; Ñ2 B4 स संज्ञाच्य; V2 D7.10.11
शशा(Ds ai) स संदर्भ; B2 सशब्दास्यो; B3 हासबीय
(sic); M2.4-9 सशब्दोस्या; G(ed.) (with hiatus)
अशब्दं च (for सशब्दं च). T2 द *** (damaged); M6
निशाचर: (for दशानन:). D6 T2 सशब्दं मुटि(T3 त्वम)तं

अर्घयोजनमात्रं तु गत्वा तौ तु निशाचरौ ।
पर्यतां पुरुषं तोये क्रीडन्तं सहयोषितम् ॥ १३
बहत्सालप्रतीकाशं तोयव्याकुलमूर्धजम् ।
मदरक्तान्तनयनं मदनाकारवर्चसम् ॥ १४
नदीं बाहुसहस्रोण रुन्धन्तमिय मेदिनीम् ॥ १५

G. 7. 21. 15 B. 7. 32. 15 L. 7. 20 15

तदा. % Cg: सब्येतरकराष्ट्राच्या सशब्दं शीघान्येषणधोति-हुंकारसिंदतं यथा तथा।; Ck: सब्येतरकराष्ट्राच्या दक्षिण-हस्ताष्ट्रच्या शीघान्येषणधोतियुदिशब्दसिंदतं यथा तथा; so also Ct. %— $^{\circ}$) V1 कोप- (for चेग-). % V1.2 B2-4 D1.2.7.8.10-12-प्रभावम्; D5-प्रहरम् (for -प्रभवम्). D9 आचेष्टुं (for अन्येष्टुं). — 4) % D1-4.8.9.12 मंत्रिणों; %B4 D5 G1 M8 आदिशच्; V1 M6 संदिशच्; B1 दिदेश; M1 ब्यादिशच्; G(ed.) अदिशच् (for सोऽदिशच्).

12 D6.12 T1-3 G M1-8.7-10 om. (hapl.) 12^{ab}.
—") Š V1 D2-4.8.9 च (for तु). M6 तो रावणसमादिष्टो.
—V3 om. 12^{cd}.—") Š1.2 D8 वेपमानी वरी; Š3 अंतर-स्थासनी; Ñ1 V1 D5-7.10.11 G2 M5.10 Ct व्योमांतरगतौ; D2.9 व्योममार्गध (D9 °च)री; D12 आत्ततव्छासनी; Т1.2 G2 M1 तो व्योमचारिणो (for व्योमान्तरचरी)—") D3 प्रस्तो. Š Ñ V1 B D1.8-5.7-12 T3.4 G2 M10 पश्चिमामुखी (for °मोन्मुखी). D2 पश्चिमामिमुखी स्थिती.

13 *) Ds -मात्रे तु; Do -मात्रं च. — b) Tı damaged for तौ तु लि. Ds [उ]भौ (for तौ). \$2.8 D4 T4 च; D2 कु-; D9 om. (subm.) (for तु). Ms (with hiatus) आगरवा तौ (for गरवा तौ तु). Ñ2 V2 B1.8.4 D10.11 रजनी-चरौ; B2 राक्षसेश्वरौ; Ts Ms द्युकसारणौ (for तु निशाचरौ). — b) V1 T4 पदयत:; D5 M10 पदयतां (for पदयेतां). Ñ B अपदये(B4 °दय)तां नरं (for पदयेतां पुरुषं). V1 ते तु; B1 D5 तौयं (for तोये). % Cg: पदयेतामपदयतामित्यर्थः ।; so also Ck.t % — b) Ñ1 B1 स्त्रीभिरच्युतं; Ñ2 B8 स्त्रीभिराचितं; B2.4 स्त्रीभिरावृतं (for सहयोपितम्). V1.8 D1.3-5 T4 क्रीडमानं सयोपितं.

14 ") B1,2.4 D2 -शाल-; D6 -ताल-; G2 -बाल- (sic); Cg as in text (for -साल-).—) V1 -लोचनं (for -मूर्यजम्).—) M6 मदाद् (for मद-).—) S2.8 D12 -[आ]कांत-; V1 T4 -[आ]कुल- (for -[आ]कार-). S1 D8 मदनाकांतचक्षुपं; V3 D8.7.10.11 मदन्याकुलचेतसं.

15 °) M_{8} कर- (for बाहु-). — \tilde{N}_{2} D_{1} om. (hapl.) $15^{\delta\sigma}$. — δ) \tilde{N}_{1} B संधानम्; G_{8} कींडंतम् (for रुन्धन्तम्). D_{8} स्विरिमर्दनं; T_{1} M_{8} हव भास्करं (for अरिमर्दनम्). — \hat{S}_{1} D_{8} om. $15^{\sigma}-16^{\delta}$. — σ^{σ}) T_{8} M_{1} बाहु-; G (ed.) पाइप-(hypm.) (for पाद-). V_{1} कुर्वंतम् (for रुन्धन्तम्). D_{8}

[221]

G 7, 21, 16 B, 7, 32, 16 L, 7, 20 0

बालानां वरनारीणां सहस्रोणाभिसंत्रतम् । समदानां करेणूनां सहस्रोणेव कुछरम् ॥ १६ तमद्भुततमं दृष्ट्वा राक्षसौ शुकसारणौ । संनिवृत्ताबुपागम्य रावणं तमथोचतुः ॥ १७ बृहत्सालप्रतीकाशः कोऽप्यसौ राक्षसेश्वर । नर्मदां रोधवदुद्धा कीडापयति योपितः ॥ १८ तेन बाहुसहस्रोण संनिरुद्धजला नदी ।

सर्वतो श्रभिनंदितं (for *), \$9.8 Die गिरिपादसमीपे तु सर्वकांताभिनंदितं.

16 Ś Ds.s.s.is om. 16° (for Śi Ds, cf. v.l. 15).
— ") Мь सह-; М10 नव- (for वर-). —) Ті damaged for सहन्ते. Ñ Vs B D1.s-7.18.11 Тв G2 समावृत्तं; Ть च सं°; Мь [भ]पि सं° (for [भ]भिसंवृतम्). — ") Вз कुमदानां.
— ") Dз च (for [इ]घ).

17 की) B1.4 D1-5.9.12 M2.8 तद् (for तम्). Ñ2 B1.8.4 अद्धतं महद्; D6 त्तसमं; K (ed.) ततरं (for अद्धततमं). D5 आतरो; G1 तावुभो (for राक्षसों). B2 तम-द्धतमथालक्ष्य रावणं प्रति जग्मतु:. — D5 om. (hapl.) 17°-208. — °) Т2 सुनिवृत्ताव्; G2 (with hiatus) संनिवर्षं (for संनिवृत्ताव्). — °) V1 तद् (for तम्). V2 D10 M8 रावणांतम्. Ñ1 V1 T4 अभाषतां; M6 अथाहतु:; M7 अवोचतु: (for अथोचतु:).

18 Ds om. 18 (cf. v.l. 17).—") Ñ V1 B D2
-शाल- (for -साल-).—) Ñ1 V1 [s]प्ययं; M6 द्वायं (for
प्रप्यतो). Ñ1 राक्षसाधिप; D1.2.4 Ts G2 M7 राक्षसेश्वर:
— ") D5.7 G2.3 M3.5 शेलवद् ; M10 बलवद् (for रोधवद्).
\$\forall \text{V1 D2.8 0.12 Ts रोधयम्ब (Ts "\forall \forall \forall

19 Ds om. 19 (cf. v.l. 17).—*) Ñ1 ततो (for तेन).—*) Ś1 Ds संविरुद्ध-. D1.4 -जलाशयः; D12 -जलानलो (sic) (for -जला नदी). Ś8.8 संरुद्धसालिला नदी.—*) Ś1 Ds -संपर्कान्; Ñ1 V1 -सदशान्; Bs -सदशीम् (for -संकाशान्).—*) Ś2 Ds.13 स्जती; B2 उत्स्जेद्; D1.2.4 अस्जद्; D7 स्ज्यते (for स्जते). Ś V1 B2 D1-4.8.9.12 T4 बहून् (for सुहु:). B2 आचक्षतुर्शिदमी.

20 Ds om. 20° (cf. v.l. 17).—°) Bs तथैवं; T1.2 Ms इति सं (for इत्येवं). G1 Ms भाषमाणं (sic) सागरोद्वारसंकाशानुद्वारान्सृजते मुहुः ॥ १९ इत्यं भाषमाणौ तौ निशाम्य शुकसारणौ । रावणोऽर्जुन इत्युक्त्वा उत्तस्थौ युद्धलालसः ॥ २० अर्जुनाभिष्ठखे तस्मिन्प्रस्थिते राक्षसेश्वरे । सकृदेव कृतो रावः सरक्तः प्रेषितो घनैः ॥ २१ महोद्रमहापार्श्वधूम्राक्षश्चकसारणैः । संवृतो राक्षसेन्द्रस्तु तत्रागाद्यत्र सोऽर्जुनः ॥ २२

(for भाषमाणी). Ds om. (subm.); Gs सु (for ती).
—) Ś Ñ V1.8 B D1-4.8-12 T1.8.4 G M5.8.8 निशम्म; Cg.t as in text (for निशाम्म). —Note hiatus between and .—After 20" Ś (followed by 659*) D12 read 7.31.17"—38"; while Ds reads 7.31.17" (followed by 659*).—D12 om. 20". Vs lacuna for .—") Ś D2.8 प्रतस्थे; D1.8.4 प्रोत्तस्थे; Ds धुत्तस्थे; D6.7.10.11 स थयो; T4 M2 द्युत्तस्थो; G1 रावणो; K (ed.) प्रथमें (for उत्तस्थों).—After 20, Ds reads 7.31. 18-38".

21 *) V1 -मुखं (for -मुखं). —) D6 प्रयाते; D6.7.
10.11 रावणे; T1 G2.3 M1 उत्थिते (for प्रस्थिते). D6.7.9-11
T4 M5.8.10 राक्षसाधिषे. — After 21*6, S2.3 ins.:

651* सुगन्धः शीतलश्चापि राश्रसेन्द्रस्य मञ्जिणः।

—") ४३ सकृदेवं. Ñ B1.8.4 कृती नादः; D1.8.4 कृतारावैः; D5 कृती देवैः; M8 कृती रोषः; Cg.t as in text (for कृती रावः). —") T1.8 G1.9 M9.10 संरक्तः; Cv.g.k सरकः (as in text). T1 [s]न्यः; M8 [s]र्षतैः; Cg.k as in text (for बनैः). Ñ B1.8.4 M6 स(B1.4 सं)रक्तपृषतिर्धनैः; V1 संवतिक्षाभितोपमः; D1.8-5 संवतिक्षानै (D5 "यूते)रिवः D6.7.10.11 सरक्तपृषः D6 "प्रेषि)तो घनैः; T4 M2 संवतिक्षाभितौषनैः; G8 संरक्तः प्रोषितो घनः; M5 संरकः प्राष तद्भैः; G (ed.) संयुक्तः श्रुभितो यथा. % Cv: सरकः सरक्तवर्षः ।; Cg: सरकः रक्तवर्षमहितः । रावः शब्दः । सकृदेक-वारमेव । घनैः प्रेषितः कृतः । वर्षकमेघानां सकृदाव उत्पात इति

सरक्तवरं: ।; Сg: सरक्तः रक्तवर्षसहितः । रावः शब्दः । सक्ष्यक्ष्यास्मेत । धनैः प्रेषितः कृतः । वर्षुकसेषानां सकृद्राव उत्पात इति भावः ।; so also Ck; Ct: सरक्तपृषतो रक्तविन्दुसहितो रावः शब्दः सकृदेव रावणप्रस्थानेन सहैवकवारं च धनैः कृतः । रक्तवर्षुकसेषानां सकृद्रावोऽप्युत्पात इति कत्तकः. % —For 21° , \$ Bs Ds.s.s.18 subst.; Ñ V1.8 D1.8-5.7.10.11 Ta Ms ins. after 21° ;

662* चण्डः प्रवाति पदनः सनादः सरजस्या । [शि प्रववी (for प्रवाति). Sa सनदः, Sa Ds.7-10.18 Ta सरजास; Da सरजास (for सरजस्). V1.8 Ta Ma तदा (for तथा).]

22 °4) Ś Ñ V1.3 B1.3.6 D1.8 संवृत्तो. G1 यत्रागासत्र (by transp.). V3 D10.11 च (for सो). B2 स वृतो राश्वसेंद्रेस्तु तत्रायामुत्र सोज्वल: (sic). नातिदीघेंण कालेन स ततो राक्षसो वली।
तं नर्मदाहदं भीममाजगामाञ्जनप्रभः ॥ २३
स तत्र स्त्रीपरिवृतं वाशिताभिरिव द्विपम् ।
नरेन्द्रं पञ्यते राजा राक्षसानां तदार्जनम् ॥ २४
स रोषाद्रक्तनयनो राक्षसेन्द्रो बलोद्धतः ।
इत्येवमर्जनामात्यानाह गम्भीरया गिरा ॥ २५

23 °) Vs D6.7.10.11 T1-s G M1-5.7-10 मदीघेंणैव (for नातिदीघेंण). — 5) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.7-12 T4 M5.8.10 तदा (for ततो). B4 T4 रावणो (for राक्षसो). Ñ1 T4 वजन (for बली). — °) Ś D2.5.5.12 स (for तं). B8 -हुदे; D1.4 -गतं; L(ed.) -हादं (for -हृदं). Ñ1 V1 T4 घोरम्; B2 स्नानं (for भीमम्). — व) B3 कुनैतम्; M5 प्रविवेश (for आजगाम). Ñ1 M2 [अ] जुने प्रति (M2**) (for [अ] अनप्रभः). V1 अजनामंजनप्रभं (sic).

24 ") B1 स ततः श्ली-; B2 स तं श्लीिभः; M8 तत्र श्लीिभः (for स तत्र श्ली-). V1 नृतं तं तु (for -परिवृतं). D1.3-6 श्लीिभः परिवृतं तत्र. — b) \$ D2.8.9.12 गीतवाद्यनिना(D9 विनो)दितं; V1 वाद्यगीताभिनंदितं. & Cg: वाशिताभिः करेणुभिः। "वाशिता श्लीकरेण्वोश्ल" इत्यमरः. & — V3 illeg. for 24°d. B2 reads 24°d twice. — e) G M1 पश्यतो. V1 B2 (second time) T4 राम (for राजा). Ñ B(B3 first time) अपश्यत्तत्र तं राजा (B2 राजानं). & Cg.k.t: पश्यते पश्यति (Ck.t eति सा). & — d) G8 damaged for नां तदार्जुनं. V1 राक्षसेशस्; D5 T4 राक्षसेन्द्रस्. Ñ3 तमर्जुनं; B2 (first time) पतिस्तदा (for तदार्जुनम्). \$ D8.12 रावणो राक्षसो बली. — After 24°d (first time), B2 ins.:

663* सोऽनन्दत स्त्रीप्रवृत्तेर्वाद्यगीतनिनादितैः।

25 °) D1.4 -नथन- (for -नथनो). —) M6 बलो यत:.
—After 25 ab, B2 ins.:

664* तं जेतुं च मनश्चक राक्षसैः परिवारितः।

—°) Ñs B अभाषत; Me इत्येतद्; Cg.k.t as in text (for इत्येवम्). — °) Ś Ñi Vi Di-6.8.9.12 प्राह; Ñs Bi.2.4 इति; Bs उच्चेर्; G(ed.) नाति-(for आह). B2 गद्भद्या (for गम्भीरया).

26 °) Ś D1-4.8.9.12 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्). Ś1 D8 कागत्य (for काख्यात). — b) some MSS. read हेह्यस्य for हैह्यस्य. Ś D1-5.8.9.12 M6 मां; Ñ B1.6 G1 ह; B1.3 च (for वे). — V3 illeg. for a. —) Ś1 V1 D1-5.8.9 T1.2 G M1.3.5.6.8.10 युद्धार्थी. Ñ B युद्धार्थिनमनुप्राप्तं. —) Ñ B

अमात्याः क्षिप्रमाख्यात हैहयस्य नृपस्य वै ।
युद्धार्थे समनुप्राप्ता रावणो नाम नामतः ॥ २६
रावणस्य वचः श्रुत्वा मित्रणोऽथार्जनस्य ते ।
उत्तस्थुः सायुधास्तं च रावणं वाक्यमव्यवन् ॥ २७
युद्धस्य कालो विज्ञातः साधु भोः साधु रावण ।
यः क्षीवं स्वीवृतं चैव योद्धुमिच्छिस नो नृपम् ।
वाशितामध्यगं मत्तं शार्दूल इव कुक्षरम् ॥ २८

G. 7. 21. 29 B. 7. 32. 30 L. 7. 20. 28

रावणं. Ś D1.3-5.8.9.12 नाम राक्षसः; D2 राक्षसेश्वरः (for नाम नामतः).

27 Ñ2 om. 27⁴-28^b.—^{6b}) Ts तदावण- (for रावणस्य).—G2 damaged for च: श्रुश्वा मिन्नणोऽथा. M6 च (for Sथ). M3 वे (for ते).—D2 om. (hapl. [see var.]) 27°-31^b.—°) Ś D8.12 ते वे; V3 ते तु; D1.8-5 संवे; D2 ते च; M2 तत्र (for तं च). K (ed.) सायुधास्त्राश्च.—^d) Ś1 D8 निष्दुरा (for रावणं). D1.3-5 चेदम् (for वाक्यम्).

28 Ns om. 28"; Ds om. 28 (for both, cf. v.l. 27). - 4) Ś Ñi Vi.3 Bi.2.4 Di-5.8.12 T4 M6 रणस्य (for युद्धस्य). D1.4 काले. D1.4 विज्ञाते; D5.6 G2 Ma न ज्ञात:; Ti हि विज्ञेय: (hypm.); Ta Ga विज्ञेय:; Gi नाख्यात (for विज्ञात:). Ms.4 युद्धकालो हि(Ms हा) विज्ञात:. -) Ñ1 B2.4 सुद्ध (for second साधा). M8 वासाध (for भो: साध). S Da.8.12 साधु रावण (S1 Ds °क्षम) तं(D12 तच्) शृणुः B1 सासुरो हाचा रायणः Ds साधु भो राश्चसेश्वर. - \$2.3 D2.8.12 repeat 28od consecutively. - ") D1.3.4.6 T3 यःक्षीयं; D2.12 (both second time) Me क्षीवं च; G Mi.a.e य: क्षीवं (for य: क्षीचे). D2.5.7.10-12 (D2.12 both second time) Ts G1 M1.2.4.5.8-10 स्त्रीगतं; Ds G1 स्त्रीजितं (for स्त्रीवृतं). B1 [ज्] वं (for [ज्] व). S Da.s.12(Sa.s Ds both times; Da.12 first time) श्रीवं च स्त्रीप्रसक्तं चः Va यतः स्त्रीमध्यगं चैव. - 1) Si Da.s (Da.s second time) इच्छति यो (Da नो); S2.3 D12 (all second time) इच्छति को; D5 इच्छस्यम्; De.7.10.11 T1-3 G M1-5.8-10 उत्सहसे (T1 M2.3. 5.8-10 °ते) (for इच्छिस नो). M1 [S]र्जुन (for न्यम). \$2.5 D2.8 (all first time) बाधयेत रिपुं मम (D2 न तु); Diz (first time) न वाधते रिपुं रिपु:. -- After 280d, N B D6.10.11 S (except T4) ins.:

665* सीसमक्षं कथं चापि यो द्रुमुस्सहसेऽर्जुनम्।

[G1 श्लीसहायं. (for स्त्रीसमक्षं). Ñ B2.6 वा खं; B1-3 राज्ञं (metri causa?); K (ed.) यत्तद् (for चापि). D6.10.11 स्त्रीसमक्षगतं यस्वं (D6 चापि) (for the prior half). —G3

G. 7. 21. 30 B. 7. 32. 30 D. 7. 20. 29

क्षमस्वाद्य दशग्रीव उष्यतां रजनी त्वया ।
युद्धश्रद्धा तु यद्यस्ति श्वस्तात समरेऽर्जुनम् ॥ २९
यदि वापि त्वरा तुभ्यं युद्धतृष्णासमावृता ।
निहत्यास्मांस्ततो युद्धमर्जुनेनोपयास्यसि ॥ ३०
ततस्ते रावणामात्यैरमात्याः पार्थिवस्य तु ।

damaged after योद्ध up to वाशिताम in 28. De रिपुं; D10.11 T2 नृषं; G2 [S]न्म (for Sर्जुनम्).]

—D10.11 om. 28⁴⁷. —*) B8 योषितां (for वाशिता-). Ś1 V8 D8 दीसं; Ś2.3 V1 D2-5.12 T4 इसं; D1 द्रस्तं (sic) (for मत्तं). —⁷) B4 इरि (for इव).

29 D. om. 29 (cf. v.l. 27). Note hiatus between " and b. —") Ms तमासाद्य (for क्षमस्वाद्य). —b) K (ed.) चोट्यतां. T1.2 G2.8 M1.8 शर्वरी (for रजनी). S Vs D2.8.12 वस चैंकां क्ष(S2 ° क्षि)पामिमां: Ñ1 V1 T4 वसैंकां च निशामिमां; No B हृध्य मा संयुगं प्रति; Di.s.4 वस वै (Ds चै)कामिमां क्ष(Da क्षि)पां; Ds कामं चैव क्षपामिमां; Me तुष्यामः संयुगं प्रति. — Ma repeats 29ed consecutively. —°) S Dn Ma युद्ध श्रद्धां (Dn Ma °द्धा); N B1.s.4 D1-5.s.12 T4 M3(second time).6 °প্সরুi; K (ed.) युद्धे श्रद्धा (for युद्धश्रद्धा). Ši Vs Di.s विनीता ते; S2.3 B2-4 D2-5.12 Ms (second time) विनेता ते; Ñ1 B1 विनेता च; Ñ2 विनेताझ; D6 G3 च यद्यस्ति; T. विनेत्रस्ते; Me विइंता च (for त् यद्यस्ति). V1 युद्धश्रद्धां च ते हन्याच्. —) S D2.8.12 विश्वस्त:; No Vo तात ते; Do सुस्नात:; Ta श्रो रश्न:; Mo श्रस्तावत (for श्रह्तात). S N V1.3 B2-4 D1-5.8.12 T4 M6 [S]र्जुन:, Bi श्व: समरे तात तेर्जुन: (hypm.); Gi Ms.10 श्रो युद्धयस्वार्जुनेन वै; Ms(first time) श्रस्तात समरं कुरु; Ms (second time) स * र: समरेर्जुन:. % Cv : युद्ध(ध्य?)श्रद्धा तु यद्यस्ति श्वस्तात समरेर्जुनमिति । यदि समरे अद्धास्ति यो(श्रो?)ऽर्जुनं युध्य ।; Ck: 'युध्य'इति पदम्। समरे श्रदा यद्यस्ति ते तदा तात श्र एवार्जुनं युध्य युद्धं कुरु।; Ct: युध्येति पदम्। समरे श्रद्धायद्यस्ति तदा श्वोऽर्जुनं युध्य युध्यस्व. 🛞

30 Do om. 30 (cf. v.l. 27). —) Vo चापि; G1 M10 वातु; Mo वास्ति; Mo [म]स्ति चेत् (for वापि). To [म]प्रतस्वं तु; Ck.t as in text (for त्वरा तुभ्यं). Ño B G (ed.) यदि वातितरां (Bo ति तव) श्रदा (G [ed.] श्रुत्वा); K (ed.) यद्यवास्ति मतियों दुं. —) M7 युद्धश्रद्धाः; Ck.t युद्धतृष्णा- (as in text). Ño Vo B1.5.4 -समाश्रिता; Bo -समास्थिता; D10.11 To M6.5 Ck.t -समावृत; M7 -समेथिता (for -समावृता). — For 30 6, \$ Ño Vo D1-5.8.12 To subst.:

666* भथ वाष्यसमस्तेऽच युद्श्रद्धा च ते यदि ।

स्रितिश्वापि ते युद्धे मिस्तिश्व बुभुिस्तिः ॥ ३१ ततो हलहलाशब्दो नर्मदातीर आवमौ । अर्जनस्यानुयात्राणां रावणस्य च मित्रिणाम् ॥ ३२ इपुभिस्तोमरेः श्लैर्वज्ञकल्पैः सकर्षणैः । सरावणानर्दयन्तः समन्तात्समिभिद्रुताः ॥ ३३

[Ds च (for वा). Ss.s [अ] त्यसमाप्ता; V1 [अ] त्यश्रमंते; D1-5. [अ] त्यश्रमस्ते (for [अ] त्यसमस्ते). T6 अथ वाष गृहस्थस्य (for the prior half). Ñ1 युद्धे (for युद्ध-). T6 [अ] स्ति (for च). D1.4 [S] च हि (for यदि).]

—°) Ñ2 B विजित्स; Ck as in text (for निह्ता). Ś Ñ1 V1 D2.8.12 T4 निह्(V1 °य)तस्त्वं ततो युद्धाद् (Ñ1 V1 T4 दर्पाद्); V3 (with hiatus) विनिर्जितस्ततो युद्धे; D6.7.10.11 निपात्मामान्नणे युद्धम्. — ") V1 अर्जुनं च (for अर्जुनेन). Ś2 D8 [अ]प-; M8 [प]व; Ck as in text (for [उ]प-).

31 D9 om. 31⁶ (cf. v.l. 27). Gs damaged from "up to माला: in .—") Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.12 तु; Ñ2 B1.3.4 D6.10.11 ते (for ते).—) Ś B2 D1.2.4.5.8.12 T4 ते; Ds च (for तु). Ñ1 V1 पृथिवीपते:; Vs D6.7.10.11 ते नृपस्य तु (for पार्थिवस्य तु).—) Т1 सादिताइर. \$1.2 Ñ V3 B Ds बहु (Ñ B दात) शो हाविता; \$3 D2.3.5.9.12 बहुधा द्वाविता; V1 T4 बहुश: प्रहता; D1.4 युयुधुद्दाविता; М5 सूदितास्विरितं (for सूदिताश्चापि ते). М6 सर्वे (for युद्धे).

32 ") Ds इलंइलो; Ds.12 इलाइला-. & Ck.t: इल् इलेति शब्दानुकार:. & — b) S Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 -तीर-संनिधो; Ñ2 B -तीरमाश्रित:; Ds.7.10.11 -तीरगो बभो; Ts Ms -तीर उद्दभो; G2 -तीरतो बभो (for -तीर झाबभो). —After 32°b, Ts ins. 667*. — b1 [झ]थ यात्राणां; B4 [झ]नुयातानां; Ds.7 T1.3.4 M1.3 Ck धावूणां; Ms धात्रस्य; Ms भानां च (for [झ]नुयात्राणां). & Ck: अनुयातॄणां अनुचराणां मित्रणामित्यर्थ: 1; Ct: अनुयात्रा अनुचरा: मित्रण इत्यर्थ:. & — G1 राक्षसस्य. S2.3 Ñ1 V1 D2.12 तु; D9 [झ]नु- (for च). Ms मंत्रिणः.

33 *) Ds गदाभिस; Ts G1 M2.4.9 यष्टिभिस; Cg as in text (for द्युभिस). B2 तोरणेश (for तोमरै:). Ñ B4 D10.11 प्राप्तेस; B1.8 पाशेस; B2 चैन; D5 तालेर (for शूलेर). V1 गदातोमरशूलेश.— b) G1 M2.4.7.9 यज्ञवनश्रेः. D8.7 T2.4 G2 M8.10 सुद्दारुणे:; M4 सक्परै:; M7 °पंणेः (for सक्षंणे:). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 सुष्टिभिवेज्ञकंपनेः (D5 °संनिभे:); Ñ1 B D10.11 T1.2 G3 (damaged from ज्ञ up to first सम in b) M1.3.6 G (ed.) त्रिश्लेकंक्रकंपणेः (B1 °क्लिपतेः; B8.4 °कंपनेः; T2 °पर्वणेः; M1 °कंपरैः; M3 °संनिभेः; G [ed.] °कल्पतेः; Ñ2 त्रिश्लेक्ष **** (illeg.); M5 वज्ञवज्ञेः सक्परैः. % Cg.t: क्ष्णमायुधिवशेषः ।; Ck: वज्ञाणि च क्ष्णानि च तथा। क्ष्णमायुधिवशेषः . % —D5.0m.

हैहयाधिपयोधानां वेग आसीत्सुदारुणः । सनक्रमीनमकरसमुद्रस्येव निखनः ॥ ३४ रावणस्य तु तेऽमात्याः प्रहस्तशुकसारणाः । कार्तवीर्यवलं कुद्धा निर्दहन्त्यप्रितेजसः ॥ ३५ अर्जुनाय तु तत्कर्म रावणस्य समन्निणः । कीडमानाय कथितं पुरुषेद्वीररक्षिभिः ॥ ३६

तें तें जिस्ता प्रहस्त ग्रुकसारणाः । क्रिक्य निर्देहन्त्य ग्रिते जसः ॥ ३५ प्रजन्म रावणस्य समन्त्रिणः । स तूर्णतरमादाय वरहेमाङ्गदो गदाम् । स तूर्णतरमादाय वरहेमाङ्गदो गदाम् । अभिद्रवित रक्षांसि तमांसीव दिवाकरः ॥ ३९ प्राप्ति । अभिद्रवित । अभिद्र

G. 7.21. 41 B. 7.32. 40 L. 7.20. 39

 $33^{\circ}-34.$ — $^{\circ}$) $M_{1.5.10}$ अर्द्यतां. $M_{2.8}$ सरावणं नर्दयंतः. — $^{\circ}$) M_{6} [S]मात्यास्ते (for समन्वात्). M_{1} परिधावतां; $M_{5.10}$ अभिधावतां (for समिधद्भृताः). — For $33^{\circ d}$, \hat{S} \hat{N}_{1} V_{1} D_{1-4.8.9.12} T_{2.4} subst.; \hat{N}_{2} cont. after 668^{*} ; T₃ ins. after 32^{ab} :

667* रावणेनाहतानां हि समन्ताद्वालेनां तदा।

[Ñ V1 D1-4 T2-4 [अ]दितानां; D9 हतानां. Ñ1 om. (subm.); Ñ2 T3 तु; V1 D1.3.4 T2.4 च (for हि). Ñ2 बलिनां तत:; T2 संप्रधावतां (for बलिनां तदा).]; while Ñ2 V3 B subst. for 33°d:

668* आई्यंस्ते रणे सर्वानर्जुनानुचरांस्तदा।

[B1 अर्दयंस्तु; B2.3 अर्दयंतो (B3 °त). Ñ2 तथा (for तदा).]
—After 33, D6 T3 ins.:

669* राक्षसानसुमहावीर्यान्कार्तवीर्यस्य मञ्जिणः।

34 D₅ om. 34 (cf. v.l. 33). — B₃ -योधिनां; M_{6.8} -योधानां (for -योधानां). — B₂ भंग (for वेग). — G₂ om. (hapl. ? 34°-36°. D₈ om. 34°-35°. — D₇ -मीननक (by transp.). Ś V₃ D_{1-6.8.12} T₁₋₃ G₃ M_{1.2.4-10} -मीनमकर:; Ñ B -मकरस्येव (for -मीनमकर-). — d₃) Ś V_{1.3} D_{1-6.8.12} संक्षये (V₁ D_{1.4}° u:); D₇ नि:स्वन: (for निस्वन:). Ñ B समीनस्य महोद्धे:; M₆ समुद्ध इव संक्षये.

35 G² om. 35; D9 om. 35^{ab} (for both, cf. v.l. 34).— (for ततो; M² कृते (for तते). \$ D².8.1² भृत्याः (for इमात्याः). Ñ B अथ ते रावणामात्याः.— (for इमात्याः). Ñ B अथ ते रावणामात्याः.— (for टमात्याः). Ñ B अथ ते रावणामात्याः.— (for D².8.9.1² -बले कृद्धा; Ñ1 -[अ] जुनबल्स् ; Ѳ Vs B -बलं सर्वस् ; D5 -बलं युद्धा (for -बलं कृद्धा).— (for [अ] प्रि.).— (for [अ] प्रि.).— (for [अ] प्रि.). \$ D².8.9.1² उवलंत इव तेजसा; Ñ V³ B1.².4 अदद्स (B² व्या) खतेजसा; V¹ प्रज्वलंत इव तेजसा; Ñ V³ B1.².4 अदद्स (B² व्या) खतेजसा; V¹ प्रज्वलंत इवीजसा; B³ अदद्स्तव्य तेजसा; D5 दद्दंत इव तेजसा; D6.². एके प्रतिस्था प्रतिस्था

36 G2 om. 36° (cf. v.l. 34). G8 damaged up to सम in (cf. v.l. 35).—°) D8 अर्जुनस्य. Ś D1-4. 8.9.12 [अ]थ; B4 च (for तु). V1 अर्जुनस्य रणे कर्म.—°)

\$ Ñ1 D2.5.8.12 M3 तु; V1 B2 D1.3.4 T3 च; D9 [अ] नु(for स-). \$ Ñ1 V1 D2.3.5.8.9.12 T3 मंत्रिणां. — B3 om.
36° d. — °) V1 D5 फीडमानस्य. Ñ B1.2.4 फीडते कथितं
तसे. — d) \$ V1.3 D1-5.8.9.12 G2.3 M5-7.10 दा(\$1.3
V1.3 M5-7.10 द्वा)रदिशे (G2.3 °रिश्च)भि:; D6.7.10.11
भयविद्धले:; M2.4.8.8 जितकाशिभ:; G(ed.) नाररिशिभ:
(for द्वाररिशिभ:). — After 36, T3 M1.3 ins.:

उक्त्वा न भेतव्यमिति स्त्रीजनं स ततोऽर्जुनः।

उत्ततार जलात्तसमाद्रङ्गातोयादिवाखनः ॥ ३७

670* तेषां तद्वचनं श्रुत्वा जलकीडावसक्तघी:।

[Mag (for तद्).]

37 °) D6.7.10.11 श्रुत्वा (for उवस्वा). Ś Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 न भेतव्यमित ह्युक्त्वाः V8 नैव भेतव्यमित्युक्त्वाः — b) Ñ1 V1 स तम्; B2 सर्वतो; B3 शतशो; D1.8.6.6.7. 10.11 T3 M6 स तहा; T4 तं ततो (for स ततो). — v) V1 न्तोयम् (for न्तोयाद्). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T4 द्विपः; M6 [अ] बुदः; Ck.t as in text (for [अ] ब्रनः).

38 °) \$1 D2.8-[आ] विष्टित-; \$2.3 D9.12-[आ] धिष्ठित-; Ñ1 -म्छित-; Т1-2 M8 -रू(Т1-*) पित- (for -द्वित-). V8 -देहस (for -नेनस). — 6) V1 B8 D1.5.7.9-11 T3.4 M8.10 स तदा; M1 ततो हि (for स ततो). % Ck: अर्जुनरूपपावकस्तथा।; Ct: अर्जुनरूप: पावक इति रूपकम्. % — \$1 D8 M6 om. (hapl.); G3 damaged for 38° 6. — 6) Т1.2 जजवाल सु- (for प्रजजवाल). \$2.3 Ñ V1.3 B1.2.4 D1-5.9.12 T4 यथा घोरो(\$3 °रे); B3 तथा घोरो; G1 महावेगो; L(ed.) यथा घोरो. — 6) \$5 Ñ2 V1 D1.2.4.5.9.12 युगांताणंव-; Ñ1 युगांतादिव; B1.2 D3 युगांतेणंव-; B3 वो स्रांताणंव (sic) (for युगान्त इव). M5 युगांताग्निरिवाणंवे. % Cv: 'महाघोरो युगान्त इव पावक दिस्तो घोर: पावक इव. %

39 5) \$ $D_{1-8.5.8.9.12}$ T_3 वरा; D_4 वरा (for वर-). \$ \tilde{N}_1 V_8 B $D_{1-8.5.8.9.12}$ -हेमांगदां. D_4 गदाः (for गदाम्). — 6) \$ V_1 D_{12} अभ्यद्वसः \tilde{N} V_8 B $D_{10.11}$ अभिदुद्वादः D_{1-5} अभ्यद्वतः $D_{6.9}$ अभिद्वतः D_8 अन्यत्र वर-; T_4 अभ्यद्वतः L (ed.) अभ्याद्वद् (subm.) (for अभिद्वति).

[225]

G. 7. 21, 41 B. 7. 32, 41 L. 7. 20, 40

बाहुविक्षेपकरणां समुद्यम्य महागदाम् । गारुडं वेगमास्थाय आपपातैव सोऽर्जुनः ॥ ४० तस्य मार्गं समावृत्य विन्ध्योऽर्कस्येव पर्वतः । स्थितो विन्ध्य इवाकम्प्यः प्रहस्तो मुसलायुधः ॥ ४१ ततोऽस्य मुसलं घोरं लोहबद्धं मदोद्धतः । प्रहस्तः प्रेषयन्कुद्धो र्रास च यथाम्बुदः ॥ ४२ तस्याये मुसलस्याग्निरशोकापीडसंनिभः ।

40 ") Ś D2.5.8.9.12 -करणै;; Ñ V1.8 B M6 -करण:; De.7 Ts -करणीं; Te -करणं; Gs -करणं (for -करणां). D1.3.4 बाहविक्षिप्तिकरण:. 🛞 Cv: बाहविक्षेपकरणं(णां ?) बाहविक्षेपैर्वाहुव्यायामै: करणं निर्माणं यस्या: 1; Cg.k.t: बाहभिविक्षेपकरणं भ्रमणं(Ck भ्रमणसंपादनं; Ct भ्रमसंपादनं) यस्यास्ताम (Ck °स्याः सा तथा). % -) S N V1.8 B D1-6.8.9.12 समद्यतमहागद: (\$2.3 D12 °दै:) (for °गदाम्). -Vs lacuna for and . Note hiatus between and . —") Ma स्नारुत्सं (sic) (for गारुडं). Ś Ñ V1 B1.8.4 D1-6.7(marg. also as in text).8.9.12 T1-3 G M2-8.10 रूपम् ; Mo om.; Cg.k.t as in text (for वेगम्). —Gs damaged from मास्याय up to 41". - ") Ś1.3 V1 D1-4. 8.9.12 T4 K (ed.) नि(K [ed.] चा)पपातै(D2 °ते)व; Ñ B उत्पपाताथ; De T1 G1.2 M2-10 आपपातेव(M1 °तेथ; Me °ते च); T2.3 भा(T3 स्वा)पपात च; Cg.k.t as in text (for आपपातेव). Ds निपपात स चार्जन:.

41 Gs damaged for (cf. v.l. 40). — Ве अपावृत्य; Вз समाश्रित्य; D6 ° रूंध्यन्; D7.10.11 ° रूध्य (for समावृत्य). —) S V1 D1-5.8.9.12 Ms मेरुर् (for विन्ध्य). Ве [अ]कल्प:; D1.4 [अ]कंप:. % Ск: विन्ध्य: पर्वतोऽर्कस्य मार्गमावृत्येति। तथास्ति पौराणिकी कथा।; Сt: विन्ध्यपर्वतोऽर्कमार्ग रुख्वा स्थित इति पौराणिकी कथा। % —) D8 प्रहस्य.

42 Vs om. 42° .— °) Ñ1 तं तस्य; Ñ2 B तत्तस्य; V1 स ततो; M10 तत: स (for ततोऽस्य). — °) D1.3.4 - नदं; T1.2 M6 - बंधं (for - बद्धं). Ñ V1 B D2 महोत्कटं (Ñ1 V1 B° ट:); D1.3 – 5 बलोत्कट: (D3° टं); G1 मदोत्कटं; M4 °द्धतं; M5 महोद्धतः; M6 महोद्धतं (for मदोद्धतः). — For 42° , \$ D2.8,8,12 subst.:

671* ततोऽस्य छोइमुसछं नर्दयित्वा बलोत्कटः।

[D: -मुसलैर्. \$ D: नंदियत्वा; D: आमियत्वा (for नर्द-यित्वा). \$1 मदोस्कटः; D: महोत्कटः.]

—°) र्डं D12 प्रैषयत्; B4 T4 प्रेरयन् (for प्रेषयन्). Ñ2 B अप्रेषान्.—") र्ड Ñ V1.8 B1.8.4 D2.8.9.18 T4 ननाद् च; B2 वज्रमेव; D1.8-5 विननाद् (for र्रास च). D6.7.10.11 यथांतकः

प्रहस्तकरमुक्तस्य बभ्व प्रदहन्तिव ॥ ४३ आधावमानं मुसलं कार्तविधिस्तदार्जुनः । निपुणं वश्चयामास सगदो गजविक्रमः ॥ ४४ ततस्तमभिदुद्राव प्रहस्तं हैहयाधिषः । श्रामयाणो गदां गुवीं पश्चबाहुशतोच्छ्याम् ॥ ४५ तेनाहतोऽतिवेगेन प्रहस्तो गदया तदा । निपपात स्थितः शैलो विज्ञवज्जहतो यथा ॥ ४६

43 Gs damaged for 43°6°.—°) S1 V1 D5 T4 [अ] शिम्.—6) Ñ1 आकाश-; Ds सशोक- (for अशोक-). S1 V1 D5 T4 संनिभं. B5 शोकापीडसमन्तित:.—°) Ñ2 V3 B वभूव (for प्रहस्त-). D2 T1 -मुक्तश्च (for -मुक्तस्य).—S1 D8 om. 43°-44°.—d) D3 विद्वश्च (for वभूव). M8 प्रहसन् (for प्रदहन्). S2.3 निरीक्ष्यत इसिब्ब; Ñ V3 B क्रवीणो विमला दिशः; V1 D2.5.8.12 T4 निरीक्ष्य प्रहसन्निव.

45 ") В² सम्- (for तम्). —) D10.11 सगदो; Мз प्रहसन् (for प्रहस्तं). —) S1.2 V1.2 Ds आमयंतं; Ss D1-5.12 आमयंस्तां; Ñ1 आमयित्वा; Ñ2 B D9 आमयन्वे (B2 "न्स); D6.7 S आमयानो (for आमयाणो). — Gs damaged from वा up to गद in 46 . —) S1.2 D8.12 तस्य (for पञ्च-). S1.2 V1.3 Ds -समुच्छितां; Ss D2.12 -समुन्थितां; Ñ B D1.3.6.9 Ms -शतोच्छ्तां; Ds -समुच्छ्यां; T2 -शतायुतां; G2 -शताश्चितां; Ms -शतोचतां; Cg.k.t as in text (for -शतोच्छ्याम्).

46 Gs damaged up to गद in b (cf. v.l. 45).—a)
Ss Ds.7.10.11 ततो हतो; K (ed.) तथा हतो (for तेनाहतो).
Bs [अ]मिहतो (for [आ]हतोऽति-).—b) Ñ2 D1.8-5
तथा; Ms सदा (for तदा).—a) S B2 D1.8-5.8.9.12 M2
ततः; V1 Ta Ms महा-; B1 [अ]दितः; B4 [अ]मितः; M6
[अ]सितः; K (ed.) हतः (for स्थितः).—D11 reads
from को up to a in marg. D4.9 शैले (for शैलो).
—a) B1.8.4 D8.5.8.9.18 - [आ]हतो (for -हतो.).

प्रहस्तं पतितं दृष्ट्वा मारीच्छकसारणाः । समहोदरध्म्राक्षा अपसृप्ता रणाजिरात् ॥ ४७ अपकान्तेष्वमात्येषु प्रहस्ते च निपातिते । रावणोऽभ्यद्रवत्तूर्णमर्जुनं नृपसत्तमम् ॥ ४८ सहस्रवाहोस्तद्युद्धं विंशद्घाहोश्च दारुणम् । नृपराक्षसयोस्तत्र आरब्धं लोमहर्पणम् ॥ ४९ सागराविव संक्षुब्धौ चलमूलाविवाचलौ । तेजोयुक्ताविवादित्यौ प्रदहन्ताविवानलौ ॥ ५०

मेघावित्र विनर्दन्तौ सिंहावित्र बलोत्कटौ ॥ ५१ रुद्रकालावित्र कुद्धौ तौ तथा राक्षसार्जुनौ । परस्परं गदाभ्यां तौ ताडयामासतुर्भृशम् ॥ ५२ वज्रप्रहारानचला यथा घोरान्त्रिषेहिरे । गदाप्रहारांस्तद्वचौ सहेते नरराक्षसौ ॥ ५३ यथाशनिरवेभ्यस्तु जायते वै प्रतिश्रुतिः । तथा ताभ्यां गदापातैर्दिशः सर्वाः प्रतिश्रुताः ॥ ५४

बलोद्धतौ यथा नागौ वाजितार्थे यथा वर्षौ ।

G. 7. 21, 56 B. 7. 32, 55 L. 7. 20, 54

- 47 °) V3 निहतं (for पतितं). °) Ś D2.8.0.12 M6 अप(Ś1 D8.12 °पा)क्षांता; Ñ B °याता; V1 °सृत्य; V3 D6.7. 10.11 T4 °सृष्टा; D1.3.4 नेशुस्तूणै; T3 अपयुत्ता; G1 अपावृत्ता; M1 अपपाता; M10 °स्त्रस्ता; K(ed.) ह्यपसृष्टा (for अपसृक्षा). Ñ1 रणाजिरे.
- 48 Gs damaged for 48°6.—°) Ś Ds.12 अपयातेषु; D2 अपाकांतेषु.—') K (ed.) वि. (for च). B2 निशाचरे (for निपातिते).—') G2 M1.2.4.6.7-9 [5] मिद्रवत्; B2 [5] स्थपतत् (for 5स्यद्रवत्).—') B3 नृपनंदनं.
- 49 *) Gs damaged from स्तद् up to बाहो in b.

 b) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 रावणस्य (for विश्वहाहोश्र). Vs
 सुदारुणं; T4 तथैव च (for च दारुणम्). Note hiatus
 between c and d. d) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T4 विषमं;
 Ñ B1.3.4 G1 संरब्धं; B2 सशब्दं; D6 प्रारब्धं; T3 त्वारब्धं;
 G2 चारब्धं (for आरब्धं). Ś Ñ2 V1.3 B3 D2.6-12 S
 रोमहर्षणं.
- 50 Gs damaged from "up to प्रदह्नता in 50".
 —") Ñ Vs B2-4 D6.9 T4 G1 M5.9 संकुद्दी; M6 संख्यी (for संक्षुट्यो). b) D3.6 T1.2.4 M3 चलन् (for चल-). Ñ1 सपक्षाविव चाचली. —D6 om. (hapl.?) 50°-51°. M5 om. (hapl.?) 50°d. Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 transp. 50°d and 51°d. T4 partly damaged for ".—") \$1.2 D9 तेजोदसाव; \$3 D2.8.12 ओजोदसाव; Ñ1 V1 तेजोवृद्धाव; D1.8.4 "न्वताव्; M3 "वताव् (for तेजोयुक्ताव्).
- 51 Ds om. 51^{ab} (cf. v.l. 50). Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.13 transp. 50^{cd} and 51^{ab}.—") Ś2.3 D12 बद्धयुद्धौ; D1.6 बन्नोद्धतौ; D2 बन्नोद्धतौ; D2 बन्नोद्धतौ; D3 बन्नोद्धतौ). T3 पदा (for यथा). M10 गावौ (for नागौ).—b) G2 damaged from at up to c. Ś Ñ2 V1.3 B D1.2.6.8.7.9-11 Ct वासिताथै; Ñ1 D3 वासिताथौ; Cg.k as in text (for वाशिताथैं). Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 महाबन्जौ; B2.3 यथा दिपो; B6 M2.10 यथा गजौ (for यथा वृषौ). M5 (with hiatus) बाहिकाथीं इवर्षमौ. & Cg: वाशिताथैं करेणवर्थे, युध्यन्ताविति शेष: 1; Ck: वाशिताथें करिणीप्रयोजनाय

युध्यन्ताविति होष: ।; Сt: वासितार्थे करिणीरूपप्रयोजनाय । युयुधाते इति होष:. % —°) De घनाविव. \$1.2 Da प्रनद्तैतौ; \$8 प्रणादंतौ; Ñi Te च गर्जंतौ; B1.3 Ds च नदंतौ; Ds प्रनंदंतौ; Dia प्रनादंतौ; Ts विवर्षतौ (for विनदंन्तौ). — °) D1.3.4 महोस्कटौ; Te मदोद्धतौ; M4.8 मदोस्कटौ (for बलो-स्कटौ).

- 52 °) D2 भद्रकालाव्. \$1 D2.8.0.12 [अ]त्युवाँ; \$2.3 [आ]दिरयाँ; Ñ1 B1.4 D1.4.5 [अ]आंताँ; Ñ2 V1 B2.3 M6 शांताँ; V2 आंताँ; D3 कांताँ (for कुद्धाँ).—G3 damaged for 5260d.—6) B2 यथा; B3 अथ; D6.7.10.11 T1.4 G2 M1.3.5 तदा (for तथा). D1.3-5 तथा ताँ (by transp.). \$1 D8 नृपराक्षसाँ; Ñ1 B [अ]जुंनरावणाँ; Ñ2 G1 M6 रावणार्जुनाँ; M3 [अ]जुंनराक्षसाँ (by transp.) (for राक्षसार्जुनाँ). % Cv: तां तथेत्यत्र तांशब्दां रुद्धकालयार्विदायंणम्। इतस्था अतिरिच्येत. %—°) Ñ1 D5 T3 परस्पर-. \$1 गदासिश्च; \$2.3 D2.8.9.12 गदास्यां च; Ñ V1 B2-4 D1.3.4 M6 °श्राभ्यां; V2 D6.7.10.11 Т4 गदां गृह्य; B1 गदापातेर; G1 M1 गदाभ्यां तु; G2 गदा-वंता (for गदाभ्यां तां).—4) Ñ1 B1 दारयामासतुर; B2 दाव°; Т4 ताड * * * तुर् (for ताडयामासतुर्).
- 53 Ѳ B1.3.4 transp. "b and "d.—") Ś D8.9.12 अतुलान्; Ñ V1.3 B D1-5 Me अचली(B2.4 °लो); D7 T² G² अचलान् (for अचला).—b) T1 विद्धा (for यथा). Me घोषान् (for घोरान्). Ñ1 V1.3 D1.2-5 विषेदृतुः; D7 निपेदिरे; T² हि सेहिरे (for विषेदिरे). Ś D8.12 यथा मेघी विषेदृतुः; Ѳ B यथेव दि(B4 च) सुदुःसहान्; D2.0 यथा मेघी विनेदृतुः.—") B4 D6 -प्रहारं; D2 -प्रहारेस. Ś1 D8 तांसादृद्; Ś2.3 V1 B1 D1-4.9.12 Me तो तदृत् (by transp.); Ñ1 V2 B4 D6.7,10.11 T G M1.3.5.8.10 तो तत्र; Ñ2 B3 तो दत्तान्; B2 तो दत्ता (for तद्वती). D5 तथा प्रहरती तदृत्.—") Ñ1 V3 B1.2.4 D6.7,10.11 M3.5 8-10 सेद्दाते; Ñ2 B3 सहाते; V1 सेद्दातां; D1-5.9 T4 सहेतां; G1 सहेतो; M6 सेद्दातं (for सहेते). D6 नृप- (for नर-). Ś1 D3 असहेतां परस्परं.
- 54 °) \$1 Ñ2 B4 च (for तु). Me यथासने रवेभ्यस्तु.

 b) B2 D7.10.11 [S]य (for वै). \$1 Ñ2 V8 B D2.8

[227]

G. 7. 21. 56 B. 7. 32. 56 L. 7. 0. 55 अर्जुनस्य गदा सा तु पात्यमानाहितोरिस । काश्चनामं नभश्चके विद्युत्सौदामिनी यथा ॥ ५५ तथैव रावणेनापि पात्यमाना मुहुर्मुहुः । अर्जुनोरिस निर्भाति गदोल्केव महागिरौ ॥ ५६ नार्जुनः खेदमामोति न राक्षसगणेश्वरः । सममासीत्तयोर्युद्धं यथा पूर्वं बलीन्द्रयोः ॥ ५७ सृङ्गेर्महर्षभौ यद्वद्दन्ताग्रैरिव कुझरौ ।

-स्वन: (for -श्रुति:). \$2.8 Ñ1 V1 D1.3-5.9.12 T4 जायंते वै (V1 °थ) प्रतिस्वना:(D8 °श्रवा:). —\$1 V1 D8 om. 54^{od} . V8 reads 54^{od} after 55. —°) B2 तयोस; D2 T2 G1 तदा (for तथा). —\$G3 damaged from ताभ्यां up to 55^{od} . B1 D5-7.10.11 तयोर् (for ताभ्यां). \$2.8 B3 D1-5.12 T4 M6 -घातेर्; D7.10.11 Cg.t -पोथेर् (for -पातेर्). % Cg.t: गदापोथेर्गदापाते:. % — °) M1 तदा (for दिश:). T4 damaged for सर्वा:. Ñ1 B D1.3-5 प्रसस्बनु:; D2.9 T4 M6 प्रतिस्वना:(M6 °नु:); Cg.k.t as in text (for प्रतिश्वता:). Ñ2 प्रतिनादस्तु जायते.

55 Gs damaged up to " (cf. v.l. 54). —") Ñ1 तथा ताभ्या; Ñ2 B अर्जुनेन (for अर्जुनस्य). Ś V1.3 D1-5. 8.9.12 T4 हि (for तु). —") Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 M6 श्वा) (for पात्यमाना). Ś V8 D1-5.8.9.13 तथोरसि; Ñ B2-4 T2 G2.3 M1.3 Ck महो°; V1 T3 तदो°; T4 ततो°; M5.8 [अ]भितो°; Ct as in text (for [अ]हितोरसि). —") Ś2.3 D7.10-12 T3 M5-7 सौदामनी. —After 55, V3 reads 54° ...

56 ") D4 तथेवं. Ms [आ]जो (for [आ]पि). — $^{\delta}$) \tilde{N}_2 महागदा (for मुहुर्मुहु:). — \hat{S}_1 om. $56^{\circ 4}$. — $^{\circ}$) \tilde{N}_2 B1 G3 महो (G3 damaged after महो up to $\hat{\sigma}_1$ in $\hat{\sigma}_2$ $\hat{\sigma}_3$ $\hat{\sigma}_4$ $\hat{\sigma}_4$ $\hat{\sigma}_5$ $\hat{\sigma}_6$ $\hat{\sigma}_6$

57 Gs damaged up to न in b (cf. v.l. 56). — b Ds Ts अर्जुन: \$ Vs D1-5.8-12 आयाति; Ñ1 B1.4 आयातो; Ñ2 B3 आपेदे; B2 ईयाय (for आप्रोति). — V1 न रक्षः स; B1 स च रक्षो- (for न राक्षस-). T3 -गणाधिप:. — S D8.12 G2 द्वयोर्; V1 T3 तदा; T1.2 M2.6 ततो (for तयोर्). — G1 युद्धं (for पूर्वं). \$ D8.8.12 M6 बरुंद्रयो: (for बलीन्द्रयो:). Ñ B यथा बलिमहेंद्र्यो:; V1 T4 बलि-वासवयोरिव.

58 ") G3 तद्भद्. S V1.8 D2.5.8.9 T4 ऋ(D5 T4 वृ) प्रभाविव तो शूंगैर्; D1.3.4 वृषभाविव शूंगाभ्यां; D6.7.10.11 Ct शूंगौरिव वृषा(D6 °षौ)युष्यन्; D12 अवलाविवृ तो शूंगैर् (corrupt); M6 शूंगैरिव ककुशंतो. æ Ct: वृषायुष्यन्। वृषा-

परस्परं विनिन्नन्तौ नरराक्षसस्त्तमौ ॥ ५८
ततोऽर्जुनेन कुद्धेन सर्वप्राणेन सा गदा ।
स्तनयोरन्तरे मुक्ता रावणस्य महाहवे ॥ ५९
वरदानकृतत्राणे सा गदा रावणोरिस ।
दुर्बलेव यथा सेना द्विधासृतापतिक्षितौ ॥ ६०
स त्वर्जुनप्रमुक्तेन गदापातेन रावणः ।
अपासर्पद्धनुर्मात्रं निषसाद च निष्टनन् ॥ ६१

वयुध्यन्नित्यर्थः. % — 6) D1.3.4 दंताभ्याम् (for दन्ताप्रैर्). — For 58^{ab} , \tilde{N} B subst.:

672* दन्तैरिव महानागौ शुक्तैरिव महावृषौ । [B2.3 महर्षभौ (for महावृषौ).]

—°) Ś V1.8 D1-5.8.9.12 T4 M8 जन्नतुर्वे (D1.3-5 T4 M3 °स्तो); T1.2 G2.3 M1.10 तो निन्नंतो; Me तु तो नीरो; Cv as in text (for विनिन्नन्तो). Ñ B जन्नतु (B1.2 °नंत)स्तो रणे घोरो (Ñ1 महात्मानो). % Cv: परस्परं विनिन्नन्तो अभूतामिति होष:. % — ') Ñ B तदा; Me नंतो (for नर-). Ś Ñ V1.8 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T4 M6 राक्षसपार्थियो; B2 पार्थिवराक्षसो; M10 राक्षसपुंगयो (for °सत्तमो).

59 ") G3 damaged from कुद्देन up to रन्तरे in ". B1 तरसा (for कुद्देन). — V8 lacuna for 59". — ") B2.3 युक्ता (for मुक्ता). — ") Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T4 महामुधे; B4 तदा भूतं; D8.7.10.11 महोरसि (for महाहवे).

60 °) G1 -गत- (for -कृत-). G3 -त्राते (fop -त्राणे). —°) V1 D4 दुर्बले च; T2 M5 °लेन; T3 °लेव; Cg.k.t as in text (for दुर्बलेव). Ñ V3 B तदा सेना; D6.7 शिला यहृद्; D10.11 Cg.k.t यथा वेगं; T1 यथा शाखा (for यथा सेना). % Cv: इवयथाशब्दावेकार्थावेव. % — d) M8 तथा (for दिधा-). D8 T1.2.4 Cg.k दिधा भूत्वा; Ct °भूता(as in text). G1 M8 [अ] भवत; Cg.k.t as in text (for [अ] पतत्).

61 ") Ś D2.8.9.12 T4 च (for तु). Ñ2 V1.3 B2.3 D2.5-7.9-11 T G2 M1.8.5.10 -प्रयुक्तन.— 6) G3 damaged from -पातेन up to first नि in ". Ś1.3 V1.3 D1-5.8.9.13 T4 -चेगेन; Ś2 Ñ1 D6.7.10.11 M5.6.9.10 -घातेन (for -पातेन). B1 पीडित: (for रावण:).— 6) Ś2.3 D8.12 अथासपँद; Ñ2 B T4 अपस्त्य; D3.4 T3 G1 M8.5 अपसपँद; T1 अ ** * द (damaged) (for अपासपँद्).— 6) Ś D2.5.8.9.12 च धिष्ठत:; Ñ1 सनिस्वनं; Ñ2 V3 विनिश्वसनं; V1 तु घिष्ठत:; B1 निशाचर:; B2 स निष्टनन्; B3.4 विनष्टवतः; D1.4 महीतले; D6 T3 M8 च निष्टमम्; G1 न निष्टनम्; G3 च निष्पतः; G (ed.) सनिस्वनः (for च निष्टनम्). % Cg: निष्टनन् रदन्।; Ck: निष्टनन् रदन्. %

स विह्वलं तदालक्ष्य दशग्रीवं ततोऽर्जुनः ।
सहसा प्रतिजग्राह गरुत्मानिव पन्नगम् ॥ ६२
स तं बाहुसहस्रेण बलादृष्ट दशाननम् ।
बबन्ध बलवात्राजा बलिं नारायणो यथा ॥ ६३
बध्यमाने दशग्रीवे सिद्धचारणदेवताः ।
साध्वीति वादिनः पुष्पैः किरन्त्यर्जुनमूर्धनि ॥ ६४
व्याघो मृगमिवादाय सिंहराडिव दन्तिनम् ।

62 °) G1 विद्वलं तं (for स विद्वलं). M1 तमावीक्ष्य (for तदालक्ष्य). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 विद्वलं तु (Ñ1 V1.3 D1.4 तं; D5 च) समालक्ष्य (V8 °साचा); Ñ2 B M6 G (ed.) तं विद्वलित (M6 °लं स)मालक्ष्य (B4 °ज्ञाय; G [ed.] °लोक्य). — 6) B2 रणे; B3 D2 M8 तदा; G2 तथा (for ततो). — 7) V3 B3 D6.7.10.11 M6 [उ]त्पत्य; B1.2.4 [आ] दुला (for प्रति-). — 6) D12 संत्रगं (for प्रज्ञाम्).

63 °) D6.7.10.11 T1-3 Mo तु (for तं). — b) S V1 D1-5.8.8.12 T4 बलेनादाय राक्षसं; Ñ V3 B बलादा(Ñ1 लेना)दाय रावणं; T3 M5 बलात्संगृद्धा(M5 °द्भृद्धा च) रावणं. — G1 om. 63°-65 (hapl.?). G2 om. 63°-64. — c) G3 damaged from जा up to बध्यमा in 64°. — M1 reads 63° inf. lin.

64 G1.2 om. 64; Gs damaged up to बध्यमा in " (for all, cf. v.l. 63). — ") D1.4 बद्धमाने (for बध्यमाने). — ") Ñ1 सिद्धि-; B1 D5 सिद्धाञ्च (for सिद्ध-). M4-सेविताः (for देवताः). — ") B1 T1 साध्वितः; M9 साधु प्र- (for साध्वीति). D6.7 साधु साध्विति वाक्पुडपैः. ※ Cv: साध्वीति वादिनः इति। दीघोँ वृत्तानुकृत्यात्।; Cg: साध्वीति वादिनः इयं किया साध्विति वदन्तः।; Ck.t: साध्वीति वादिनः इति विधिश्छान्दसः(Ct ° धं आपैः). ※ — ") T2 कीयैति. Ñ2 V8 B1.4 द्यकिर(B1 अभ्यर्च; B4 अकिर) व्रर्जुनं तदा. — For 64° , Š Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T4 M8.5.6.10 subst.:

673* साधु साध्वत्यभाषन्त किरन्तः कुसुमं बहु ।

[Ñ1 D2.9 T4 M3.5.10 भाषत:; D1.3.4 जल्पंत:; Me तं पुष्पेः (for [अ]भाषन्त). D1.3.4 किरंति. Ds T4 किरंतः कुसुमान्बहून्; Ms व्यक्तिर-कुसुमानि वै; M6.10 पुष्पेरविक्तरंति तं; Me किरंतोर्जुनम-मुबन् (for the post. half).]

-Then Ms cont.:

674* मृक्षि राजाधिराजस्य कार्तवीर्यस्य राधव ।
—For 64°d, Ba subst.:

675* साधु साध्विति वादिन्यः पुष्परचर्यार्जुनं तदा ।

-Bs subst. for 64°d:

ररास हैहयो राजा हर्पाद्म्बुदवन्मुहुः ॥ ६५ प्रहस्तस्तु समाश्वस्तो दृष्ट्वा वद्धं द्शाननम् । सह तै राक्षसैः कुद्ध अभिदुद्राव पार्थिवम् ॥ ६६ नक्तंचराणां वेगस्तु तेपामापततां बभौ । उद्भूत आतपापाये समुद्राणामिवाद्भुतः ॥ ६७ मुश्च मुश्चेति भाषन्तस्तिष्ठ तिष्ठेति चासकृत् । मुसलानि च शूलानि उत्ससर्जुस्तदार्जुने ॥ ६८

G. 7. 21, 70 B. 7. 32, 69 L. 7. 20 68

676* मुमुचुः पुष्पवर्षाणि साधु साध्विति वादिनः।

66 ") Ś Ñı D2.8.9.12 Ts [S]य; Vı [S]यं (for तु). —Gs damaged from मा up to $^{\delta}$. Ds महाश्वस्तो; Ts तदाश्वस्तो (for समाश्वस्तो). —Note hiatus between " and ". —") Śı D8.12 संहतै; G (ed.) सिहतै (for सह तै). Śı D8 कुद्धै:; Ѳ Vs B क्रोधाद्; G (ed.) सर्वेर् (for कुद्ध). D6.7.10.11 Мв सहसा राक्षसः कुद्ध. —") М७ द्यमिदुद्वाव; К (ed.) चामिदुद्वाव. Ñı स रावणं (hypm.); V3 मूपित; D6.7.10.11 हैह्यं (for पार्थिवम्). Ś Vı D1-5.8.9.12 Тв प्रदुद्वाव नराथिपं(Vı दशाननं).

67 ^b) Ñा चापततां. De बहु (for बभो). —) D10.11 T4 M8 उद्भूत. Ś V1 D1.2.8.12 उद्भू (D1 °द्भू)तानां तपापाये; Ñ V8 B उद्भू (B4 °द्भ)तानां युगापाये; D8-5.9 उद्भू तानां तपा (D6 °दा)पाये. —) D10.11 पयोदानाम् (for समुद्राणाम्). V3 illeg. for इवाद्धतः. Ś D1-4.8.9.12 [उ]द्धतः; B8.4 T1.2 G M1.3.8.10 [अ]द्धतं; D5 स्वनः; D6.7 T4 M6 [अ] द्वतः; D10.11 [अ] दुयो (for [अ] द्धतः).

68 ") Ñ1 D5 [अ] भाषंत; D2 M9 भाषंते (for भाषन्तस्).—) T4 तिष्ठ तिष्ठे ** ** (damaged).—Note hiatus between and d. G3 damaged from up to उत्समर्जु in d.—) B2 मुनलादि (for मुनलानि). Ñ B1.2.4 D1.3.4 T1.2 G1.2 M2.3.9 स-(for च). M6 मुनलानि-. Ś D2.6.8.12 शैलांक्ष; V1 D9 T4 शूलांक्ष (for शूलानि). M1 महावेगा (for च शूलानि).—) Ñ V3 B सम्जुस्ते; T1 G2 शुरुसमर्जुस् (for उत्समर्जुस्). B2 M10

G. 7. 21. 70 B. 7. 32. 70 L. 7. 20. 69

अप्राप्तान्येव तान्याशु असंभ्रान्तस्तदार्जनः । आयुधान्यमरारीणां जप्राह रिपुद्धदनः ॥ ६९ ततस्तैरेव रक्षांसि दुधरैः प्रवरायुधैः । भिन्वा विद्रावयामास वायुरम्बुधरानिव ॥ ७० राक्षसांस्रासयित्वा तु कार्तवीर्यार्जनस्तदा ।

रावणं गृह्य नगरं प्रविवेश सुहृद्धृतः ॥ ७१ स कीर्यमाणः कुसुमाक्षतोत्करै-द्धिजैः सपौरैः पुरुहृतसंनिभः । तदार्जुनः संप्रविवेश तां पुरीं बिंह निगृह्येव सहस्रहोचनः ॥ ७२

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ॥ ३२ ॥

तथा; M1 ततो (for तदा). B1 रणे; M6 [भ]र्जुनं. S1.3 D8.9.12 अर्जुने सस्जुस्तदा; S2 D6.7.10.11 सोत्ससर्ज तदा रणे; V1 T4 इयस्जक्षर्जुने तदा; D1-4 तेर्जुने सस्जुस्तदा; D6 चिक्षिपुर्देह्यं प्रति; T2 ह्यत्ससर्जस्तथार्जुने; M8 उत्ससर्ज तथार्जुने.
& Ct: सोरससर्जेत्यार्षम् । सहैव त्यक्तवन्त इत्यर्थः. &

69 Note hiatus between and b. Vs illeg. for .— Do Mi अप्राप्तानि च; Me प्रह्मकेव; Ck.t as in text (for अप्राप्तानियंव). Bs तान्यासन्; Di तान्या * (for तान्याञ्च). Ds. अप्राप्तानेव तानाञ्च (sic). — N Vs Bi—s सोसंआंतस्; To इसंआंतस्. Ni Be Gi Mi.s ततो; Te Ge तथा (for तदा). S Vi De.5.8.9.12 इसंआंतं (Vi De.5.9 तस्) ततोर्जुन:; Bo सोआंतस्तु ततोर्जुन:; Di.s.o बभंज तांस्ततोर्जुन:.— S (Se sup. lin. also) De.12 सुरारीणां; Ss De.8 परारीणां (for [अ]मरारीणां).— N Vi.s B Di—5.8.9.12 To Me च ननाद् च; Di.10.11 Ti—3 Ge.8 Mi.s.9 [अ]रिनिपूदन: (for रिपुस्दन:).

70 °) Si Ds तथा तेर्; Vs Ds Gi ततस्तेन; Bs प्रहारेर्; B (ed.) ततस्तानि (for ततस्तेर्). Vs कुपितः (for रक्षांसि).

— b) Si Ñi Ds.s.9.12 दुर्धर्षप्र-; Ss.3 Vi Ds दुर्धपं: प्र-; Ñs Vs B शितधारेर्; D1.s.4 T4 M10 दुर्धपें: प्र-; M4 राक्षसे: प्र- (for दुर्धरे: प्र-). Gi परमायुषे:. — b) T4 damaged for भिरवा विद्रा. Vi M1 दृश्वा; D2 जिस्वा; T1.8 G2.8 मीतान् (for भिरवा). B1 च (for वि-). — b) यथा (for इव). Bs रथे रज्जुधरानिव.

71 ") Ñ1 V1.3 D1.5.4.6.7.10.11 त्रासयामास; Ñ2 B M6 त्रासयिखाथ(Ñ2 °स्वा च; B2.3 °स्वा छ); D6 सूद्यामास; G2 damaged; M1 ध्वंसयिखा तु; M4.7 त्रासथिखेतानु; M8.10 द्रावयिखाथ(M8 °स्वा तु) (for त्रासथिखा तु).—⁶) Š1 Ñ V1 B1.5.4 D1-4.8 T1.2 G2 M1.3.4.6 कार्त (Ñ1 °ित्त)-वीर्यों. T2 तथा (for तदा).—V3 repeats 71° consecutively.—°) M6.7 नगरीं (for नगरें). Š Ñ1 V1.2

(second time) $D_{1-5.8.9.12}$ T_4 गृहीत्वा नगरं(\mathring{S} V_3 D_8 °रीं) रक्षः; \mathring{N}_2 V_3 (first time) B आदाय रावणं वीरः(V_8 °रं). $-\mathring{}$) \mathring{N}_2 V_3 (first time) B_3 ततः पुरं; B_1 पुरीं ततः; B_2 तदा पुरीं; B_4 पुरं ततः; D_9 सुदुहेदं (for सुहदूतः). —After 71, B ins.:

677* तेऽपि सर्वे महास्मानो रावणस्य भयादिंताः । अतिष्ठनपुष्पकं गृह्य स्वामिमोक्षणकाङ्क्षया ।

[(1. 1) B4 सर्वे तु (for Sषि सर्वे). B1 तदामात्या; B4 भयार्ताचो (sic) (for महात्माचो).—(1. 2) B4 स्वामिचो मोक्षकांक्षया (for the post. half).]

72 °) B3 D5.7 M6 सं(D6 वि)कीर्यमाणः. Ś V1.3 D1-5.3.9.12 T4 कुसुमोत्करेः ग्रुभैर्(V1 D3 °रेसदा; V8 °रेहिंजैर्; D1.4 T4 °रें: करेर्; D5 °रोत्करेः); M8 भाक्षतिहिंजैर् (for कुसुमाक्षतोत्करेर्). —) V3 जनेः; G1 M5 काजेः; M3 निजेः (for हिजेः). B4 च पौरेश्व; T4 सदारेः; G1 सुप्रेः; M3 स्वपौरेः (for सपौरेः). Ś Ñ B D8 विक्रमः (Ś2 B3 °मेः); D3 व्संनिभैः (for व्हंनेभः). — B1 transp. ° and °. — °) Ś V3 D2.8.9.12 नृपौः Ñ V1 B D6.7.10.11 T4 M3.5-7.10 ततो (for तदा). Ś1 B1 D6.7.10.11 स्वां; B2 D2 स (for सं-). Ñ1 तत्पुरं (for तां पुरीं). — °) Ś2.3 D1 4 M6 वलं (for बालं). Т2 यथा त्रिविकमैः (for सद्मलोचनः).

Colophon. — Kāṇḍa name: Śī D² M² om. — Sarga name: Śī पौलस्त्यपुत्रप्रहणं; Śs.s D².១.1² रावणप्रहणं; Ñ V1.8 B²-4 Ds रावणप्रहणं(Ñ1 V1 °ण:); Bī कातेवीर्यार्जुनेत रावणनिप्रहः; D1.इ.4 सहस्रार्जुन(D² °नेन)रावणनिप्रहो; D5 रावणप्रहरणं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3 B1.8 D² om.; Ѳ B4 D1.3-5 M6 21; V1 17; B² D8.9 T4 20; D1² 19; T8 37. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणसस्त; G².2 M1.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

रावणग्रह्णं तत्तु वायुग्रहणसंनिभम् । क्रिपः पुलस्त्यः शुश्राव कथितं दिवि दैवतैः ॥ १ ततः पुत्रसुतस्नेहात्कम्प्यमानो महापृतिः । माहिष्मतीपतिं द्रष्टुमाजगाम महानृषिः ॥ २ स वायुमार्गमास्थाय वायुतुल्यगतिर्द्धिजः । पुरीं माहिष्मतीं प्राप्तो मनःसंपातविक्रमः ॥ ३

सोऽमरावितसंकाशां हृष्टपुष्टजनावृताम् । प्रविवेश पुरीं ब्रह्मा इन्द्रस्येवामरावतीम् ॥ ४ पादचारिमवादित्यं निष्पतन्तं सुदुर्दशम् । ततस्ते प्रत्यभिज्ञाय अर्जुनाय न्यवेदयन् ॥ ५ पुलस्त्य इति तं श्रुत्वा वचनं हैहयाधिपः । शिरस्यञ्जलिसुद्धत्य प्रत्युद्गच्छिद्वजोत्तमम् ॥ ६

G. 7. 22. 6 B. 7. 33. 6 L. 7. 21. 6

33

V2 missing for Sarga 33 (cf. v.l. 7.12.2). S Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 Ts.4 M6 read 7.31-34 before 7.20 (Ts alone repeating here). D12 begins with 3.

1 °) Ś Ds.12 तत्र; D1.3.4 Ts.4 G1 M2.4.8-10 तंतु; G2 इप्ट्रा (for तत्तु). —For 1°6, Ñ B subst.:

678* ग्रहणं राक्षसेन्द्रस्य तत्तु वायुग्रहोपमम्।

[Ñ1 अर्जुनेन तु तत्कम (for the prior half). Ñ1 कृतं (for तत्तु). B1-3 राहु- (for वायु-).]

- _°) D₅ om.; D_{6.7.10.11} M₁ तत: (for ऋषि:). D_{1.13} पौलस्त्य:. —^d) Ś Ñ₁ V_{1.3} D_{1-5.8.9.13} कथ्यमानं दिवालयै: (D₂₋₄ °ये).
- 2 °) ई Ñ1 V1.8 D1-4.8.9.12 भूदंश; B2 पुन;; D5 नृशंसं (corrupt); G1 पाँत्र- (for पुत्र-). B1 D6.7.10.11 T4 G1-कृत-; T3-गत-; M2-स्वत- (for सुत-).—) D6.7 T2.8 G कंपमानो; M2.7.9 कंप्यमान-. V3 मनोधितः; G8 महावतः; M5.10 महामितः (for महाधितः). ई Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 M6 कंप(\$ D9.12 तप्य; D2 कार्यः; D8 तुष्य)मानमनोधितः; Ñ2 B स्वरितं (B1 °तः) स(Ñ2*) महामुनिः (B1 °मितः); D5 तथाममतो धितः (sic). % Cg: कम्प्यमानः अनुकम्पायुक्तत्या संपद्यमानः । यद्वा पात्रस्नेहास्कम्पित इत्यधः । अथवा महाधितेरपि कम्पितं हृदयमित्यधः ।; Ck: कम्प्यमानः अनुकम्पायुक्तत्या संपा (प?) श्यमानः ।; so also Ct. %— °) Ñ1 V1.3 T4 महामुनिः; Ñ2 B महातपाः (for महानृषिः). D1.8.4 जगाम स महामुनिः. —For 2° , \$ D2.5.8.9.12 subst.: 679* स च माहिष्मतीं दृष्टुं जगाम सहसा मुनिः।
- 3 ") D1.4 वायोर् (for वायु-). V3 B2 -वेगम् (for नार्गम्). b) B2 वात-; B2 वज्रि-; D4 वासु- (for वायु-). S1 om. 3° -0) S2 D2.5.8.9.12 प्रायान् (for प्राप्तो). D1.4 मुनि:; D5 द्विज्ञ- (for मन:-). Ñ B -संकल्प-; D1.4.8 T4 G2 -संपाति-; Cg.k.t as in text (for -संपात-). % Cg.t: मन:संपातविक्रमः मनो (Ct °नस्तुल्य)गतिः।; Ck: विक्रमो गतिः %
 - 4 ") Da सामराविन-; G (ed.) वती- (for सोडमरा-

वति-). D_2 -संकाशा; D_3 -सकाशां (unmetric) (for -संकाशां). \Re C_g : अमरावित्संकाशामित्यत्र " ङ्यापोः संज्ञा-छन्दसोवंहुलम्" इति इन्द्रः ।; C_k .t: अमरावित्संकाशाम् ङ्यापोरिति(C_t "संकाशाम् आर्षो) इन्द्रः. \Re — $^{\delta}$) D_5 ह्पं-(for हृष्ट-). B_2 $M_{4.7}$ -[आ]कुलां; D_2 [आ]वृता; M_{10} -[आ]युतां (for -[आ]यृताम्). —Note hiatus between $^{\sigma}$ and d . — $^{\sigma}$) G_2 M_1 (also as in text) रम्याम् (for ब्रह्मा). S \tilde{N}_1 $V_{1.8}$ $D_{1-\delta,8.9;12}$ T_4 विवेश ब्रह्मणः पुत्र. — d) \tilde{N}_2 B यथेंद्रस्य (B_2 $^{\circ}$ %) (for इन्द्रस्येव).

5 °) Bs पात्रवंतम् ; Ms पात्रवाराद् (for पाद्वारम्). B1 [आ]दिसः. — 6) Ñ2 B2-4 प्रविशंतं ; Ms निष्यंतं (for निष्पतन्तं). B3 सुदुर्जयं ; T1.2 Ms महामुनिं ; Ck.t as in text (for सुदृर्दशम्). B1 प्रविवेश सुदुःखितः. % Cg: सुदुर्दशम् दुर्दशमिति यावत्।; Ck: सुदृर्दशमिति। सुदुर्दशमिति यावत्।; so also Ct. % — For 5°, Ś Ñ1 V1.3 D1-6.8.8.12 Ts subst.:

680* पादचारी यथादित्यः प्रतपन्सर्वतो दिशः।

 $[D_5* पितुबद् (for पादंचारी), <math>\tilde{N}_1$ प्रभवन्; $D_{5.8}$ प्रपतन् (for प्रतपन्).]

- —Note hiatus between and .) Ši Vs Ds सं-; Śs Vi Di-5,9.12 Te Ms तं (for ते). Di.e सम (Di *) भिज्ञाय. Ñ B विज्ञाय तमृषि द्वा (Bs द्वा:) स्था (Ñi Bi स्थो). —) De अर्जुनस्य; Ts स्वर्जुनाय. Ñi Bi न्यवेद्यत्. Ś Vi.3 Di-6.8.9.12 Te Ms द्वा (Ds द्वार [hypm.]) स्थो (De Ms स्था) राज्ञे न्यवेद्यत् (De Ms यन्).
- 6 *) V1 पुलस्त्यम्. \$2.3 D1.8.6.12 इह (for इति). \$ V8 D1-5.8 M8.6 संप्राप्तः(D2 °तं); V1 D6.7.10.11 विज्ञायः; T6 M2.7-9 तच्छुरवाः M5 तं ज्ञारवाः M10 संश्रुरवा. D9 पुलस्त्यं प्रतिसंप्रा*मः; M1 पुलस्त्यमागतं श्रुरवा. 5) \$ D1-5.8.12 प्राष्ट्र तं; V1 प्राष्ट्रस्ते; V8 corrupt; D9 आह तं; D10.11 वचनाद् (for वचनं). V1.3 D6.9 हैह्याचिपं; T1.2 G M1.8.6-10 हेह्याचिपः. M3 इति श्रुरवा तु हैह्यः. —For 6 6 , Ñ B subst.:

681* श्रुत्वा पुरुस्त्यं संप्राप्तमर्जुनः सह मिश्रिभिः।

G. 7. 22. 7 B. 7. 33. 7 L. 7. 21. 7 पुरोहितोऽस्य गृह्याध्यं मधुपकं तथेव च । पुरस्तात्त्रययौ राज्ञ इन्द्रस्येव बृहस्पतिः ॥ ७ ततस्तमृषिमायान्तमुद्यन्तिमव भास्करम् । अर्जुनो दृक्य संप्राप्तं व्वन्देन्द्र इवेश्वरम् ॥ ८ स तस्य मधुपकं च पाद्यमध्यं च दापयन् । पुलस्त्यमाह राजेन्द्रो हर्षगद्भदया गिरा ॥ ९

- 7 *) D2 T3 प्रोहितं. \$2.3 Ñ1 V1.3 D3.5.9.12 T3 प्र-;
 D1.4 T4 च; D8 स (for Sस्य). \$1 V2 D1.4 [अ] थैं;
 D5.9 [अ] थ; T2 [अ] चैं; M8 [अ] ध्यांन् (for [अ] ध्यें). Ñ2
 B गृहीत्वाध्यं (B1 °चें); D2 प्रवृद्धार्थं (for Sस्य गृह्याध्यें).
 *) D4 सञ्जपकं. Ñ2 B2.4 गां (for च). \$ Ñ1 V1.3 D15.8.9.12 च गां च (Ñ1 गाश्च) ह; M6 च सारिष.— *) \$ V1
 D2.8.9.12 पुरत: (for पुरस्तात्). V1 M5 राजन्; D1.3.4
 प्राज्ञः (for राज्ञ). D5 पुरत: पुरत: प्रेक्ष.— D5 om. 7 d8 c.— d) \$ Ñ V1.3 B D1-4.6-13 T4 M6 राजस्य (for इन्द्रस्य).
- 8 Ds om. 8° 5° (cf. v.l. 7). Vs lacuna for 8° 5.
 —°) D1.3.4 प्रेह्म (for इड्य). D10.11 संभ्रांतो (for संप्राप्तं). Ś Ñ V1.3 B D2.8.9.12 T4 प्रेह्म (Ñ2 B मृत) संभ्रांतो (T4° तोषाद्). °) V1 संपड्य; G1 प्रजा-; M2.4.7.8 वंदते (for ववन्दे). D6 T1.2 G2.3 जितेंद्रिय (G2° यम्) (for ववन्देन्द्र). S1 D8 द्रुतम्; D1.4 बाह्मण-; T3 [इं]द्रिमव; M1 तं मुनि-; M9 [अ]जिमव (for [इ]न्द्र इव). D4 M9-[ई] अद:. \$2.3 D12 चरणावृषे:; Ñ1 मुनिसत्तमं; Ñ2 B [अ]चे (B4° व्यं)पुर:सर: (B2.4° रं) (for [इ]न्द्र इवेश्वरम्). % Cg.t: ईश्वरं ब्रह्मणम् 1; Ck: ईश्वरं चतुर्मुखरुद्रम्. %
- 9 °) Ѻ B Dio.11 सां; V³ वै (for च).—b) Di.8.
 4.8 G² अर्घ (for अर्घ्य). B² पाद्यार्थ च (for पाद्यमर्थ). Ś
 D².8.12 प्रदाप्य(D² °य) च; Ñा निवेद्येत्; V1 Т४ न्यवेद्यत्; Bs Dio.11 निवेदा च; Di.4 M1 च दापयेत्; Ds.0 तथैव च (for च दापयन्).—G² repeats 9°d consecutively.
 —°) Ś V1.2 D².5.6.9.12 Т४ प्राह (for आह). М६ राजेंद्र.

अद्येयममरावत्या तुल्या माहिष्मती कृता । अद्याहं तु द्विजेन्द्रेन्द्र् यस्मात्पश्यामि दुर्दशम् ॥ १० अद्य मे कुशलं देव अद्य मे कुलग्रुद्धतम् । यत्ते देवगणैर्वन्द्यौ वन्देऽहं चरणाविमौ ॥ ११ इदं राज्यिममे पुत्रा इमे दारा इमे वयम् । ब्रह्मन्कि कुर्म किं कार्यमाज्ञापयतु नो भवान् ॥ १२

 \tilde{N}_2 B अन्नवीद्राजा (for आह राजेन्द्रो). —) G_2 (both times) हर्षाद् (for हर्ष-).

10 °) \$1 Ñ2 V1 D1.4-7.9-11 G1 M2.4.7-9 अधैवम् (V1 °व हि; G1 M2.4.7-9 °व मे); Vs पुरीयम् (for अधेयम्). \$ V1 D1-5.8.9.12 T4 अमरावत्यास्. — 6) Ms तुल्यं (for तुल्या). \$1 Ds पुरी; \$2.3 V1 D1-5.9.12 T4 मम (for कृता). — 6) M7 त्यां (for तु). T4 अस चाहं; M6 अधैवाहं (for अधाहं तु). D6.7.10.11 T8.4 Ms.5 द्विजेंद्रं (T3 Ms.6 °द्रं) त्यां (T3 Ms त्वा); T1 G2 M1.7-9 द्विजेंद्रं दें. — 6) M6 यस्तवां (for यसात्). T4 [अ]हं मुने (for दुईशम्). — For 10°4, \$ Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 subst.:

682* अदा चाहं द्विजेन्द्राभी यस्त्वां पश्यामि वेश्मिन ।

[\tilde{N}_2 अपि (for अख). $D_{2.8.9}$ अख वा(D_2 ° यैवा) हं. $\hat{S}_{2.8}$ D_{12} द्विजश्रेष्ठ(\hat{S}_3 ° श्वे); \tilde{N}_1 B मनुष्येंद्रो; \tilde{N}_2 मुरेंद्रोस्मि; V_1 द्विजद्रोपि; $D_{1-5.9}$ द्विजेंद्रें(D_5 ° *) द्रो(D_1 ° *; D_3 ° द्व). B_2 यत् (for यस्). $D_{1.5}$ त्वा (for त्वां). \tilde{N}_1 (with hiatus) ईंद्र रं; \tilde{N}_2 $B_{1.2.4}$ दुर्द्श; V_1 [अ] हं मुिंत; B_3 त्वाहुशं (for वेदमिं).]

11 Note hiatus between and .—) Ś1 V1 D7.8 ब्रह्मन्; D6 T4 G1.8 M4.7 दैवम् (for देव). D1.3.4 transp. कुशलं and देव.—) D1.4 यच (for अध). V3 D6.7.10.11 कुशलं वतं; B1 सफलं कुलं (for कुलमुद्धतम्).—For 11⁶⁶, Ñ2 subst.; while D7.10.11 T8.4 M3 ins. after 11⁶⁶:

683* अद्य में सफलं जनम अद्य में सफलं तपः।

[Note hiatus between the two halves. Ñ2 कुश लें वर्त (for सफलं तप:).]

- —°) V1 अद्य; T1 यत्तेर्; M6 यतो (for यत्ते). Ś1 Ñ V1.3 B D1-5.8.9 M6 -शतेर्; Ś2.3 D12 -वरेर् (for नगिर्). — °) D6.7.10.11 तव; M1 उभी (for इमी). G2 चरणांबुजी (for चरणाविमी).
- 12 b) D4 इमा (for first इमे). Ñ2 B तथा; M6 अयं (for second इमे). B2 वलं; M6 त्वहं (for वयम्). —For subst. in S etc. cf. v.l. 13.—°) D1.3.4 करोमि; D10.11 किं कुमी:; M2.4.7 किं कमी; K(ed.) किं कुमी (for किं कुमी); Ñ1 B1.3 कुमैस्तो; Ñ2 B2.4 कुमीहे (for कुमी किं). V3 किं कार्य विप्र किं कुमी. % Cg: किं कुमी किं करवाणि।; Ck: किं

तं धर्मेऽग्निषु भृत्येषु शिवं पृष्ट्राथ पार्थिवम् ।
पुलस्त्योवाच राजानं हैहयानां तदार्जुनम् ॥ १३
राजेन्द्रामलपद्माक्ष पूर्णचन्द्रनिभानन ।
अतुलं ते बलं येन दशग्रीवस्त्वया जितः ॥ १४
भयाद्यस्यावतिष्ठेतां निष्पन्दौ सागरानिलौ ।
सोऽयमद्य त्वया बद्धः पौत्रो मेऽतीवदुर्जयः ॥ १५
तत्पुत्रक यशःस्फीतं नाम विश्रावितं त्वया ।

कुर्म किं करवामेति. % — d) T1.2 G2.3 मे; M1 मां; M10 मा (for नो). D1.3.4 आज्ञापय ममानघ.

13 Vs illeg. for ab. — a) Ms.10 स; Ms तद् (for तं). Ts स तं धर्माझि-; G1 Ms धर्मेड्बिझु (for तं धर्मेडिझिपु). Ds.7.10.11 Ms पुत्रेषु (for सृत्येषु). — b) Ds.7.10.11 T1.2 G3 M2.8:6 च; G1 ह; M10 तु (for [अ]अ). G2 Ms पार्थिव:. — For 12°-13b, Ś V1 D2.8.8.9.12 T4 subst.; while N2 B D1.8.4 subst. l. 2 only for 13ab::

684* किं कार्य विप्र किं कुर्म आज्ञापय ममानघ । धर्म चाग्निपु भूरयेषु पृष्ट्वा तं कुशलं यथा।

[(1. 1) Ds बृहि; T4 देव (for विप्र). V1 ते (for second कि). D2 कमें (for कुमें). Ds ममा **; D8 ननाम च (for ममानघ).—(1. 2) Ñ B2.4 तं धर्मे क्षिपु; B1 तं धर्मे व्विष् (for धर्मे चासिषु). B4 राज्ये च (for भृत्येषु). B2 तच्छुत्वा नृपतेविक्यं; D5 नवाधमें विस्रक्षियेषु (corrupt) (for the prior half). D1.2.4.12 दृष्ट्वा (for पृथ्वा). D8 *गतं (for पृथ्वा तं). Ñ1 V1 T4 तदा; D1-4 तथा (for यथा). Ñ2 B पृथ्वा कुशलमन्ययं (for the post. half).]

 $-^{\circ}$) Ñ B M3 प्रा(M3 त्वा)इ (for [उ]वाच). Ś V1.8 D1-5.8.9.12 उवाच वित्रो राजानं. % Cg.k.t: पुलस्योवाचेति संधिरार्षः(Ck °धश्छान्दसः). % $-^{\circ}$) Ś V1 D1-5.8.9.12 ततो; Ñ2 V3 D6 7.10.11 T1 M5 तथा (for तदा). T3

हैहयाधिपमर्जुनं.

14 °) D8 [आ]यत-; T1.2.4 G3 M1.6.10 [अं] बुज-(for [अ]मल-). Ś3 V1 D2.5 8.0 T1.2.4 G2.8 M1.5.6.8.10 पत्राक्ष (for -पश्चाक्ष). Ś1.2 Ñ V3 B D1.8.4.12 राजन्कमल-पत्राक्ष; D8.7.10.11 नरेंद्रांबुजपत्राक्ष. — ⁵) Та पूणेंदुसहशानन. — °) D8 अचलं; G2.3 M10 अतुल्यं (for अतुलं). M9 तु (for ते). — After 14, D11 ins. रामाय नम:.

15 °) Ś D8,12 तु तिष्ठेते; V1.3 D8,5-7,9-11 T2.3 [उ]प(V1 D2,5,9 तु)तिष्ठतां (for [अ]वतिष्ठेतां). D1.3.4 भयातु यस्य तिष्ठेते. —) D1.5.12 निस्यंदौ (for निष्पन्दौ). V3 भास्करानिली; B3 सागराविमौ (for सागरानिली). —) V3 D7.10.11 मुधे (for अद्य). —) Ś1 M1 पुत्रो (for पौत्रो). M6 सो (for मे). D6,7.10.11 रण- (for ऽतीव-). D6 यो मेतीव मुहुर्जय:.

16 a) Ñi तं; Ta यत् (for तत्). Si.2 Vi.3 Ti.3 G

महाक्याद्याच्यमानोऽद्य मुश्च वत्स दशाननम् ॥ १६ पुलस्त्याज्ञां स गृह्याथ अर्किचनवचोऽर्जुनः । मुमोच पार्थिवेन्द्रेन्द्रो राक्षसेन्द्रं प्रहृष्टवत् ॥ १७ स तं प्रमुक्तवा त्रिदशारिमर्जुनः

प्रपूज्य दिव्याभरणस्रगम्बरेः । अहिंसकं सख्यमुपेत्य साग्निकं प्रणम्य स ब्रह्मसतं गृहं ययौ ॥ १८

G. 7. 22. 18 B. 7. 33. 18

M1.5 पीतं; M2-4.6.7 प्राप्तं (for -स्फीतं). M10 यशस्यं च (for यश:स्फीतं). D7.10.11 Ck.t पुत्रकस्य यश: पीतं. — 6) Ñ2 B लोके (for नाम). ※ Cg: पुत्रकस्य मदीयबालकस्य नाम विश्रावितं रावणजिदिति नाम त्वया त्रैलोक्ये विश्रावितम्।; Ck: पुत्रकस्य मदीयबालस्य रावणस्य यश: पीतं त्वदीयं नाम च रावणजिदित्येवं रूपं त्वया त्रैलोक्ये विश्रावितम्।; Ct: पुत्रकस्य मदीयबालस्य रावणस्य यश: पीतं नाशितम्, स्वीयं नाम च रावणजिदित्येवं त्रैलोक्ये विश्रावितम्, ※ — V3 illeg. for °d. — 6) D6 M6.7 वाच्यमानोद्य(D6 °पि) (for याच्यमानोऽश). Ś Ñ V1 B D1-5.8.9.12 T6 मद्वाक्यं मानयाश त्वं(Ñ2 B°यश्वसः; D6°याश *). — 6) Ñ1 स्वं तद्ः Ñ2 B1.8.4 तातः B2 D1.3.6 तावदः M8 मुंचः Cg k बत्सं (for वत्स). Ś V1 D2.5.8.9.12 T6 मुच्यतां हि दशाननः.

17 Note hiatus between and . -) D1.3.4 -[उ]कं (for -[आ]ज़ां). Ds.7.10.11 M7 प्र-; Ms स- (for स). Ś Ñi Vi.s Di-5,8,9,12 Te प्रगृह्याद्य; Ñ2 B गृहीस्वा स; T1-3 G2.3 M3 स(T2 G2 स) संगृह्य (for स गृह्याथ). - b) De.7.10.11 G2 M1 न किंचन; T1-3 G1.3 नीचे किचिद (for अकिंचन-). Ś Ñi Vi.s Di-5.8,9.12 T4 प्रहृष्ट: स(Ds सु) नृपो(Ss नरो)त्तमः (D1.8.4 नराधियः); Ña B निकंचिद्वचनोर्जुनः; Ms किंचिन्नावोचदर्जुनः. अ Cv : अकिंचन-वचः अविद्यमानकिंचिद्रचः । किंचिद्रप्यवद्वित्यर्थः ।; Cg: किंचिद्वचोऽपि नोवाच किंचन अविद्यमानं किंचिद्वचनं न किंचिद-प्यवदृद्धियथै:; भपि तु किया केवलमुत्तरमिति मुमोचेलर्थः ।; so also Ck.t. % - ") Me अमुचत् (for मुमोच). Gi ग्राक्षस- (for पार्थिव-). De पार्थिवहंद्री (metri causa) (for °वेन्द्रेन्द्रो.). S N V1.8 B D1.2.4.5.8.9.12 T4 अमुं (D5 °म्)चरपाथिवेंदो हि (Ñ B D4 °द्रस्तं; D1 °द्र*; T4 °द्रोपि); Dio.11 मुमोचैव पार्थिवेदो. -) T: प्रहृष्टवान् ; Cg.k.t as in text (for प्रहृष्टवत्). % Cg.k : प्रहृष्टवत् ब्रह्मणा प्रार्थ-नीयोऽ(Ck °णा च प्रार्धनीयकृत्यदान)स्मीति संतोषयुक्तः सन् ।; Ct: प्रहृष्टवह्रह्मपुत्रो मां प्रार्थितवानिति संतोषयुक्तः सन्. % -For 17°d, Da subst.:

685* अमुब्बदाक्षसेन्द्रं स पार्थिवेन्द्रः प्रहृष्टवान् ।

18 °) Ś Ñ₂ V1.3 B1-3 D Ta M3.6 वि(D1.3.4.6.7. 10.11 प्र)मुस्य(Me °क्श्वा); Ba स्यमुंबत्; G1 च मुक्स्वा G. 7. 22. 19 B. 7. 33. 19 L. 7 21. 19 पुलस्त्येनापि संगम्य राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् । परिष्वङ्गकृतातिथ्यो लज्जमानो विसर्जितः ॥ १९ पितामहस्रतश्चापि पुलस्त्यो मुनिसत्तमः । मोचियत्वा दशग्रीवं ब्रह्मलोकं जगाम सः ॥ २० एवं स रावणः प्राप्तः कार्तवीर्यात्तु धर्पणाम् । पुलस्त्यवचनाचापि पुनर्मोक्षमवाप्तवान् ॥ २१ एवं बिलम्यो बिलनः सान्ति राघवनन्दन ।
नावज्ञा परतः कार्या य इच्छेच्छ्रेय आत्मनः ॥ २२
ततः स राजा पिशिताशनानां
सहस्रवाहोरुपलभ्य मैत्रीम् ।
पुनर्नराणां कदनं चकार
चचार सर्वा पृथिवीं च दर्पात् ॥ २३

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रयस्त्रिशः सर्गः ॥ ३३॥

(for प्रमुक्तवा). B1.5 Ts M6.7 त्रिदशारिमर्द् (B2 °वर्ष) नः (B1 Ts °नं) (for त्रिदशारिमर्जुनः). — 6) Ś D5.8.9 प्रहस्य; V1 B2 प्रगृद्धा; B2 प्रयुज्य; D2 प्रदास्य; M3.6 संप्उय (for प्रपूज्य). B1.8.4 दिस्याभरणेः(B4 °णानि च) (for दिस्याभरणेः). Ś D2.8.2.12 T4 - [औ वरस्रजं (T4 °जा); Ñ V1.8 B2 - [औ वरेः (V1 °र) शुभैः (Ñ1 V1 स्रजैः; B2 शनैः); B1 स्वलं फुतैः; B2 कुले शुभैः; B4 तत्र तत्र; D5 -* * स्रजं; M6 - [औ वराशनैः (for स्वगम्बरैः). — 7) Ñ2 B अहिंसया (for अहिंसकं). M7.8 सत्यम् (for सख्यम्). M1 इतो ग्रिसाक्षिकं (for उपेत्य साग्निकं). % Cv: अहिंसकं परस्परहिंसाहीनम्।; Cg: परस्परहिंसाप्रवृत्तिनिवारणसाधनभूतं साग्निकमित्रसाक्षिप्रवृत्तिक्म्।; so also Ck.t. % — 7) Ñ1 V1 प्रगृद्धा (for प्रणम्य). Ś V8 D2-4.8.12 च; Ñ1 V1 B2 D1.6.7.10.11 T4 M2 तं; D5.2 om. (for स). Ñ1 D1 ब्रह्मसुतो (for ब्रह्मसुतं). B इयसर्जयत्; M5 ययो पुरं (for गृहं ययो).

19 Vs om. 19.—°) Ś V1 D2.5.8.9.12 G2 M1.8.8 [झ]फि-; T4 [झ]थ; Cg.k.t as in text (for [झ]पि). D6 संयुक्तो; D7.10.11 T3 Ct संयक्तो; T1.2 G M1.2.4.5.7.9.10 संपूज्य; M6 संयज्य; M8 संवासो (for संगम्य). இ Cg.k: पुरुस्त्येनेति। अपि(Ck °नापीत्यपि)नार्जुनेनापीति समुचीयते।; Ct: पुरुस्त्येनापि संयक्तो गच्छ लङ्कामित्यनुज्ञातः। अपिनार्जुनेनापि स्यक्तो बन्धनान्मुक्तः. இ—6) Ś D8.12 सु(D8.12 स) रोषणः; Ñ V1 B D1-4.9 T4 M6 स(B2 सु) रावणः (for प्रतापवान्). D5 राश्मेंद्रमुपागतः.—°) Ñ2 B8 D6.7.10.11 M10 परिच्वकः; B2 परियुज्यः B4 T1.2 G2.8 M1.8 परिच्वच्य (for परिच्वङ्ग-). % Cg.k.t: कृतातिथ्य इति(Ct °ध्यः)। अर्जुनेनेति शेषः .%— °) B1 [5]वसर्जितः; B4 D7.10.11 विनिर्जितः (for विसर्जितः).

26 b) V1 De.7.10.11 T1-2 G M1.2.5.8-10 -पुंगव: (for सत्तम:). - b) Ñ2 B D1.2.4 Me मोक्षयित्वा (for मोचयित्वा). - b) Š Ñ V1.2 B D T2 ह; T4 हि (for स:).

2. *) Ds.s om. 云 (subm). Ś D1-5.8.12 T4 如空 (for 知识:).—*) Ś Ñ1 V1.8 D1-2(m.).4.5.7-12 T4 Ms.6

प्रधर्षणं (Śs Vs oni; Ñ1 onia); B4 D6 T2.5 G2.8 M1.2.4.
7.8.10 तु (Тв च) धर्षणं (for तु धर्षणांम्). M6 कार्तवीर्येण धर्षणं. —) Т4 राम; G1 चैव (for चापि). —) D2 मुनेर्;
M2.4.7.8 विनिर्-; M5 नृपान् (for पुनर्). Ś1.2 Ñ1 D1.3.4.8
अवामुयात्; Śs D12 अवाप ह (D12 हि) (for अवासवान्).
D8.7.10.11 पुनर्मुको महाबल:. % Cv: विनिर्मोक्षमवासवानिति
पाठ:. %

22 ^b) V1 T4 राघवसत्तम. D1,3.4 पृथिव्यां संति राघव.
—°) D8 तावरसा; T4 नावज्ञाम् (for नावज्ञा). Ñ1 D1,8.4
तु परे; Ñ2 V3 B D10,11 हि परे; V1 T4 अ(V1 स्व)परे; D6.7
[अ]पि परे; G2 M10 रिपवे; G3 परित:; M6 [अ]रिबल्टे (for परत:). Ś D2,8.9.12 नावज्ञां तु(Ś1°ज्ञानं) परे कुर्याद्; D6 अज्ञानां परे कुर्याद् (sic).—^d) Ś3 Ñ2 B1,2.4 D1,3.4.12
T3.4 M2,7.8 यदीच्छेच्; G2 M10 इच्छेच्च्; M4 यदि चेच्; G (ed.) यदीच्छे: (for य इच्छेच्). Ñ2 B1 D2,5.7 G1 श्रेयम्; D1,8.4 जयम्; K (ed.) प्रियम् (for श्रेय). % Ct: य: श्रेय इच्छेत्तेन परे परस्मिन्नवज्ञां न कार्या. %

23 °) \$1 Ds पिशिताशितानां; D1 पिशिताशितानां। (sic), — b) \$1 Ds पिशिताशितानां; D1 पिशिताशितानां। (sic), — b) \$2 उपतुल्य-; M1 प्रतिल्रम्य (for उपल्म्य). M8-8 मैत्रं (for मैत्रीम्). \$ Ñ1 V1.8 D1-6.8.8.18 सहस्रवाहुं परिर(Ñ1 V1 D1.3.4 प्रतिल्)म्य मित्रं: Ñ8 B सहस्रवाहुं समवेक्ष्य मित्रं(Ñ2 धार्मिकं). — b B2 D6.7.10.11 T4 नृपाणां (for नराणां). — V3 lacuna for d. — b B2 D5 om. (hapl.) चवार. Ñ1 B4 D9 स (for च). M4 दर्पवान् (for दर्पात्).

Colophon. — Kānda name: Śī Vā D2.5.9 M7 om. — Sarga name: Ś Ñ V1.3 B D5.8 रावणमोक्षः(Ñ1 °क्षं; B8 °क्षणं); Ś5.3 D1-4.9.12 सहस्रार्धनबद्ध (D1.4 °युद्ध) रावणमोक्षः(D1.8.6 °क्षणं). — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3 B1-3 D2 om.; Ñ3 B4 D1.3-5 M6 22; V1 18; D8.9 T4 21; D12 20; T3 38.— After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तुः G M1.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामार्यनम्हाय नमः.

अर्जुनेन विम्रक्तस्तु रावणो राक्षसाधियः।
चचार पृथिवीं सर्वामनिर्विण्णस्तथा कृतः ॥ १
राक्षसं वा मनुष्यं वा ऋणुते यं बलाधिकम् ।
रावणस्तं समासाद्य युद्धे ह्वयित दर्पितः ॥ २
ततः कदाचित्किष्किन्धां नगरीं वालिपालिताम् ।
गत्वाह्वयित युद्धाय वालिनं हेममालिनम् ॥ ३
ततस्तं वानरामात्यस्तारस्तारापिता प्रभुः।
उवाच रावणं वाक्यं युद्धप्रेष्सुमुपागतम् ॥ ४

34

V2 missing for Sarga 34 (cf. v.l. 7.12.2). Ś Ñ V1.8 B D1-8.8.9.12 Ta.4 Me read Sargas 7.31-34 before Sarga 7.20 (Ta alone repeating them here).

- 1 ") Ms [प्] व मुक्तस्. ") Ś Ñ1 V1 D1-5.8.12 T4 M1 राक्षसेश्वरः; V8 नाम वीर्यवान्. ") Ñ2 B2.8 कृत्स्वास्. ") Ś1 D8 अविषण्णस्; B8 अनुद्विग्नस् (for अनिर्विण्णस्). D11 reads तथा कृतः in marg. M3 तदा; Ck as in text (for तथा). V1 D8 T4 युधि; Ck.t as in text (for कृतः). M6 इच्छन्विजयमारमनः
- 3 °) Ś Ñi Vi B Di-5.8.9.12 Ta [आ]ह्रयत. Ś Va Di-4.8.12 युद्धार्थ. —After 3, B2 ins.:

686* तं च वै वानरं मध्वा बलहीनं स राक्षसः।

4 %) \$1 D6.7,10.11 तु (for तं). \$1.2 Ñ1 V1.8 D10.11 T1 वानरामात्यास; T2 G1 M3 वालिनोमात्यस. — 6) G1 तस्य (for तारस). \$1.2 Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.9 -[अ]धिपः अभुः; \$8 D3.18 T4 M5.6 -[अ]धिपश्रभः; Ñ2 B -[अ]धिपापः (for पिता प्रभुः). — 6) D6.7.10.11 वानरो (for रावणं). \$ V1.2 D2.5.8.9.12 T4 वीरो; D1.5.4 राम. — 6) D1 समागतं. \$2 Cv: तारस्तारापितेति । अत्र पितृब्यस्वादिसंबन्धिवशेषेण तारस्य पितृब्यस्वमवगन्तब्यम् । सर्वत्र सुवेणस्यैव

राक्षसेन्द्र गतो वाली यस्ते प्रतिवलो भवेत् ।
नान्यः प्रमुखतः स्थातं तव शक्तः प्रवंगमः ॥ ५
चतुभ्योंऽपि समुद्रेभ्यः संध्यामन्वास्य रावण ।
इमं मुहूर्तमायाति वाली तिष्ठ मुहूर्तकम् ॥ ६
एतानस्थिचयान्पश्य य एते शङ्खपाण्डुराः ।
युद्धार्थिनामिमे राजन्वानराधिपतेजसा ॥ ७
यद्वामृतरसः पीतस्त्वया रावण राक्षस ।
तथा वालिनमासाद्य तदन्तं तव जीवितम् ॥ ८

G. 7. 23. 8 B. 7. 34. 8

पितृत्वकथनात्।; Cg.k: वानरामात्यः वालिनोऽमात्यः मन्नी तार उवाच। तथा तारापिता सुपेणश्रोवाच। प्रभुर्युवराजः सुप्रीव-श्रोवाच।; Ct: तार एकः। तारापिता सुपेणः प्रभुर्युवराजः सुप्रीवश्रोवाच. अ

5 *) Ms सो वै (for वाली). —) S Ds.12 योसी; Ñ1 तव (for यस्ते). T1.2 तुल्य: प्र-; T3 Gs.2 M1.8 6.8 तुभ्यं प्र-; G1 M3.7.10 स्वत्त: प्र-; Cg.k.t as in text (for ते प्रति-). Ñ1 मुधे (for भवेत्) Ñ2 B यस्तव प्रवलो (Ñ2 B2.8 विते) मुधे. % Cg: ते तुभ्यम्। प्रतिवल इति, युदं दातुमिति शेष: 1; so also Ck.t. % —) D6.7.10.11 कोन्य:. —) B3 पुरंगव: (sic); M5 प्रवंगमात्. — After 5, T1.2 M3 ins.:

687* ऋते वानरशाद्ंलाद्वालिनो हेममालिनः।

6 °) Mo हि (for sि). SÑ V1.3 B D1-5.5.9.13 Ta चतुर्धिप समुदेषु. —) Ñ1 गत्वा स; D5 अध्यास्त (for अन्वास्य). — D6 om. 6°-7°. — °) B2 D6.7.10.11 Ta G1 M1.6 इदं. S V3 D1-4.8.9.12 क्षणिसह (D1.9.4 °व) (for मुह्तेम्). Ñ1 V1 इदं क्षणमुपायाति. — °) G2 बली (for वाली). % Ct: चतुम्यं: समुदेभ्यश्चतुष्ठं समुद्देषु। संध्यां सम्यग्ध्येयदेवतां बहारूपामन्वास्य ध्यात्वेदं मुहूर्तमस्मिन्मुहूर्ते आयाति %

7 Ds om. 7^{ab} (cf. v.l. 6). Ma om. 7^b-8^a. —^b) Ba यत्र ते (for य एते). Ba.4 Ti G Mi.a-5.7-10 -पोडरा:. —For 7^{ab}, Ś Ñi Vi.a Di-4.8.9.12 subst.:

688* पश्यसम्थीनि यान्येव महान्ति बलिनामपि ।

[D1.2.4 पश्य हि(D4 तु) (for पश्च्यित). V3 परेषां (for महान्ति). Ñ1 V1 D1.3.4 चाप्ये (Ñ1 V1 यान्ये; D4 वाप्ये)तान्य-न्येषां (for यान्येव महान्ति).]

- —") Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.19 इइयंते शंख(Ś2.8 सार्व; D8.12 शाव) शुद्धानि (D6 °श्लाणि). —") Ñ1 ताराधिपतितेजसा.

G. 7. 23. 10 B. 7. 34. 10 L. 7. 22. 9

3.

अथवा त्वरसे मर्तु गच्छ दक्षिणसागरम् । वालिनं द्रक्ष्यसे तत्र भूमिष्ठामिव भास्करम् ॥ ९ स तु तारं विनिर्भत्स्य रावणो राक्षसेश्वरः । पुष्पकं तत्समारुद्य प्रययौ दक्षिणाणेवम् ॥ १० तत्र हेमगिरिप्रख्यं तरुणार्कनिभाननम् ।

रसोमृत: (for [अ]मृतरसः). Ś Ds.8.9.12 भवे (Ds ताव)-रपीतोमृतरसस्; Ñ1 V1 पीतं यद्यमृतरसं. —) Ñ2 त्वयाच रजनीचरः B त्वया यद्यपि रावणः To त्वया यदि निशाचर. —) D6.7.10.11 T M1 Cg.t तदाः Ck तथा (as in text). Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 तथापि वालिनं (Ś1 Ds रावणं [sic]; D2 बलिनं) प्राप्य. —) V1 न भवेतः B1 तदस्तंः T1 Ms दुर्लभं. D12 चैव (for तव). B2 जीवनं. % Cg: यद्वेति। तदा तथापि वालिनमासाद्य तव जीवितं तदन्तं तत्समीप-प्राप्तिपर्यन्तमित्यर्थः 1; Ck: यद्वा यद्यपि अमृतरसोऽपि पीतो भवतु तथा तथापि वालिनमासाद्य तव जीवितं तदन्तं तत्समीप-प्राप्तिपर्यन्तमित्यर्थः 1; Ct: यद्वेति यद्यपर्थे। यद्यप्यमृतरसः पीतो भवति तदा तथापि वालिनमासाद्य तव जीवितं तदन्तं तत्समीप-प्राप्तिपर्यन्तमित्यर्थः 1; Ct: यद्वेति यद्यपर्थे। यद्यप्यमृतरसः पीतो भवति तदा तथापि वालिनमासाद्य तव जीवितं तदन्तं तत्समीप-प्राप्तिपर्यन्तम्मम् % — After 8, Ñ V8 B D6.7.10.11 S ins.:

689* पश्येदानीं जगिचत्रमिह विश्रवसः सुत । इमं सुहुतं तिष्ठस्य दुर्छभं ते भविष्यति ।

((l. r) Ñ2 Bs D10.11.इमं (for इह). D6.7 Te इह बलं तस्य (for जगिवित्रमिष्ट). Ñ1 V3 B2.4 M6 इदं (V2 इमं) विश्रवसा-(Ñ1 व्या)त्मज (for the post. half). B1 (with hiatus) जगिवित्रमिदं पश्य इदानीं विश्रवात्मज.—(l. 2) Ñ V3 D10.11 Te M4-7 इदं (for इमं). Ñ B1-3 M6 पश्याद्य; B4 पश्चाद्य; G(ed.) संप्राप्य (for तिष्ठस्व). M1 तव जीवितं (for ते भविन्यति).]

-After 8, Ds reads erroneously 42°-44, repeating 42°-4 in its proper place.

- 9 °) Ds.s गंतुं; Ds कर्तुं; D12 सर्तुं. °) Ñs B M6 याहि. Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 Ta दक्षिणं गच्छ (for गच्छ दक्षिण-). Ba om. 9° d. °) G1 प्रेक्ष्यसे; Ms.a.5.7.9 प्रेक्षसे; Ms द्रह्यसे (for द्रह्यसे). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 Ta ह(D1.a.5 क्ष)रि द्रह्यसि तत्र त्वं (D9 Ta °त्रस्थं). d) Ś V3 D1-5.8.9.12 Ts G1.3 M2-9 भूमिस्यम् (G3 °स्थं). V3 D6.7.10.11 पावकं (for भास्करम्).
- 10 °) S Ñ V1.8 B1 D1.8-5.8.9.12 T4 स तं; M6 ततस; Cg.k as in text (for स तु). D2 तु (for बि-). % Cg: तारं तारादीन्। यद्वा पूर्व तार एवोक्तवान्। तस्य तारापितृत्वं संबन्धविशेषात्।; Ck.t तारं तारादीनित्यथे:. %) Ñ B2.4 M2.6.5.7 राक्षसाधिप:; D6.7.10.11 छोकरावण:.) \$ V1 D2.8.8.9.12 T4 तु; V8 स; D1.6.6 च; M4.2 तं (for

रावणो वालिनं दृष्ट्वा संघ्योपासनतत्परम् ॥ ११ पुष्पकादवरुद्धाथ रावणोऽञ्जनसंनिभः । ग्रहीतुं वालिनं तूर्णं निःशब्दपदमाद्रवत् ॥ १२ यदच्छयोन्मीलयता वालिनापि स रावणः । पापाभिप्रायवान्दृष्टश्रकार न च संभ्रमम् ॥ १३

- तत्). Ñ B ततः पुष्पकमारुह्य.) Ta प्रयातो. G2 M10 दक्षिणां दिशं.
- 11 ") Ś D2.3.8.9.12 -गिरिं प्राप्य; B3 -गिरिसख्यं.

) V3 -समप्रभं (for -निभाननम्).) M1 बल्लिनं (for वालिनं). D5 प्रेक्ष्य. B1 [S]पश्यत हिरं (for वालिनं हृष्ट्या). Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-4.8.9.12 T8.4 वालिनं रावणोपश्यत् (D2 °ण: पश्यन; T3 °णो हृष्ट्या).) D3 -तर्पणं (for नतरपरम्).
- 12 Ñ2 B read 12 (along with 690*) after 692*. D11 reads 12 twice. \$\tilde{G}\$ N V1.8 D1-5.8.9.12 T1.2 G2.8 M8.10 [आ] शु (for [आ] थ). \$\tilde{D}\$ N 2 B3.4 सप्रभः (for संनिभः). \$\tilde{C}\$ N 2 B पश्चाद् (for त्ण्ण). \$\tilde{D}\$ N 2 B अशब्द-; G (ed.) अशब्द: M2.4.7.8 Ck -पद; Cg.t as in text (for -पद्भ्). \$\tilde{S}\$ N V1 D2.3.8.12 T3.4 M5 आवजत; N 2 D5.8-11 (both times) T2 अवजत; V3 B1.4 M8 अद्भवत; B2 om. (for आद्भवत्). D6.7 नि:शब्देन पदावजत्. \$\tilde{C}\$ Cv: तत्रेत्यादावेको वालिशब्दो यौगिकः. \$\tilde{C}\$ Cg: नि:शब्दपदं नि:शब्दचरणविन्यासम् 1; Ck: निःशब्दपदः नि:शब्द पदाविक्षेपो यस्य स तथा 1; Ct: नि:शब्दपदं नि:शब्द: पदविक्षेपो यस्य स तथा 1; Ct: नि:शब्दपदं नि:शब्द: पदविक्षेपो यस्य स तथा वथा. \$\tilde{C}\$ —After 12, N 8 B ins.; N 1 cont. after 692*; V1 ins. after 14:

690* विज्ञातं वालिना तस्य तज्ञ पापविचेष्टितम् । असंभ्रममतिश्वासौ चिन्तयामास राघव ।

- [(l. 1) Ñi Vi तच्चेवाप(Vi °च पापं)चिकीपितं (for the post. half). —(l. 2) Ñi Vi मतश्, Bi.s -मनाश् (for -मतिश्).]
- 13 °) D6.7.10.11 तदा दृष्टो; G2 M6.8.10 [उ]न्मीलिन्त्या(M6°तेन) (for [उ]न्मीलयता). Ś D3.8.12 पश्चादुन्मी (Ś3 D3.8.12 °त्संमी)लितदशो; Ñ1 V1.8 B2 D1.2.6.6 9 T8.6 M6 यदच्छोन्मीलितदशा(V8°तं दृष्टो).) Ś D2.3.8.9.18 स च; Ñ1 V1.8 D1.4.6 M5 [अ]थ स; B1 वे स (for [अ]पि स). After 13°6, M6 ins.:

691* इष्टो जिष्ट्रक्षः संलीनसस्य पापस्य दुर्मतेः।

— S Ds.s.13 om. 13°-14⁸. —°) Ds दुष्ट- (for पाप-). Ñi - [अ मिनायको (for °वान्). Ñ2 B आयातो (Ñ3 आगच्छन्) रुक्षितो दूराच्; Vs Ds.7.10.11 Gs पापानि- प्रायक दृष्टा (Gs °दृष्टि: स). — ब) Ñ1 B1.8.4 D1.4.9 T4 ज

श्रशमालक्ष्य सिंहो वा पन्नगं गरुडो यथा।
न चिन्तयित तं वाली रावणं पापिनश्रयम् ॥१४
जिघ्रक्षमाणमद्यैनं रावणं पापबुद्धिनम् ।
कक्षावलिम्बनं कृत्वा गिम्पामि महाणिवान् ॥१५
द्रक्ष्यन्त्यिरं ममाङ्कस्यं संसितोरुकराम्बरम् ।
लम्बमानं दशग्रीवं गरुडस्थेव पन्नगम् ॥१६
इत्येवं मितमास्थाय वाली कर्णमुपाश्रितः ।

न (by transp.); Ñ2 V8 D6.7.10.11 न तु; G8 कर-. T1.2 M8 स चकार न (for चकार न च).

14 Ś Ds.8.12 om. 14^{ab} (cf. v.l. 13).—a) Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 T4 गजम्. D1.2.4.5.9 T4 आलंड्य (for आलंड्य). M4 सिंहेंद्र:; M6 सिंहेंच [sic]. % Cv: सिंहों वा सिंह हव। 'हववद्रायथाशब्दाः सादस्ये संप्रकीर्तिता' इति हलायुधः।; so also Cg.k.t. %—b) Ñ1 V2 D2 T4 M6 मुजंगं; D1.4.9 मुजंगं, G2 [s] पि वा (for यथा). D5 गरुडो मुजंगं यथा.—c) Ś V1 D1.8-5.8.9.12 T4 M6 नाचितयत. V1 transp. तं and वाली. D2 T1.2 G2 M3 नाचितयत्तद्रा(D2 °तो) वाली.—d) D1 पापचेतसं.—For 14, Ñ2 B subst.; Ñ1 subst. l. 2 only for 14°d (followed by 690*):

692* सिंहः शशमिवालक्ष्य गरुडो वा अुजंगमम् । नाचिन्तयत्तदा दृष्ट्वा वाली रावणमागतम् ।

[(1. 2) N1 यथा; Bs.4 तथा (for तदा).]

—Then Ñ2 B read 12 (along with 690*). —After 14, V1 ins. 690*.

15 D1 (hapl.) Ts.4 Gs Ms om. 15^{ab}. —) Ś V1 D2-5.8.0.12 एवेंनं; Vs D6.7.10.11 आयांतं; T1.2 स्वेनैव (for अधेनं). —) Ś1 Ñ V1.3 B D2.4.6-11 पापचेतसं; Ś2.3 D3.5.12 T1.2 M1.3.6 पापनिश्चयं; G1 लोकरावणं. —) D3.7.12 कश्या-. Ś1 D6.8 जिलंबिनं; Ñ1 B4 (orig.; marg. also as in text) -[अ]वलंबितं; D2 T1 G3 -[अ]वलंबनं. —) Ś Ñ2 V1.3 B D T3.4 M1.3.6 गमिब्ये त्रीन्; Ñ1 नियब्ये त्रीन्; T1.2 G1.3 गमिब्येत्र (G1 ध) (for गमिब्यामि)

16 °) \$1.2 D8 M4 द्रह्यति; \$2 D3.5.12 T2 द्रह्यंतु; B2 M8 द्रह्यामि; Cg.k.t द्रह्यंति (as in text). \$1.2 V8 D8 [ए]वं; \$3 Ñ B D2.3.5.9.18 [ए]नं (for [अ]रिं). V1 द्रह्यते ते; D1.4 प्रेह्यमेनं; G (ed.) पर्द्यत्वेनं (for द्रह्यन्त्यिं). D1.4.5 G2 M5.10 [अं]गस्थं. \$ D2.3.8.9.12 मयानीतं; M9 मां कक्षस्थं; Cg.k.t as in text (for ममाङ्कस्थं). T2 M3 मम कक्षस्थं; T4 मामकांकस्थं. M6 द्रह्यतेरिमिमं कक्षे. — D6 om. 166-17°. — b) Ñ1 संहतोरु; Ñ2 B M6 प्र (M6 सं)स्तोरु; V1 D2 संश्रितोरु; D7 विवृतोरु; D10.11 T1.2 G8 M3 संसद्रुठ; T4 स्तंमितोरु: \$ V3 D2.3.8.9.12

जपन्ये नैगमान्मत्रांस्तस्थौ पर्वतराडिव ॥ १७ तावन्योन्यं जिष्ट्रक्षन्तौ हरिराक्षसपार्थियौ । प्रयत्नवन्तौ तत्कर्म ईहतुर्वलद्रिंतौ ॥ १८ हस्तप्राद्यं तु तं मत्या पादशब्देन रावणम् । पराद्युखोऽपि जग्राह वाली सर्पमिवाण्डजः ॥ १९ ग्रहीतुकामं तं गृह्य रक्षसामीश्वरं हरिः । खम्रत्पपात वेगेन कृत्वा कक्षावलम्बिनम् ॥ २०

G. 7. 23 22 B. 7 34. 21

-[का]ननं (for -[क)म्बरम्). Di. बंत्रस्ताभरणांवरं; De Ta अंबरे देवतागणाः. % Ck.t: संसःसंसमानान्यूरुकरावम्बरं वस्रं च यस्य तम्(Ct °था). %

17 D6 om. 17° 6° (cf. v.l. 16).— °) Ñ B [प]तां (for [प]वं).— 6) D6.7.10.11 T1.2 G8 M2 मीनम्; T8 बलम्; G2 कंटम्; M10 कक्षम्; Cv.g as in text (for कर्णम्). D11 उपास्थितः; G2 M2.4.7.8.10 अपाधितः; Cv.g as in text (for उपाधितः). Ś D2-4.8.12 वाली कर्णवं (D12 °वं)लं थ्रितं (\$2.8 °तः); Ñ V1.8 B वाली नियम (V1 सुबल)मास्थितः; D1 T4 वाली स्ववलमाधि (T4 °स्थि)तः; D9 M6 वाली निज (M6 द्यारम)बलाधितः; M5 वाली कर्मसमाधितः. % Cv.g: कर्णमुपाधितः पा (Cv प)द्शब्दश्रवणार्थं कर्णमुपाधितः. और B1 ब्रह्ममयं मंत्रं. % Cg: नैगमान्वैदिकान् । देवकुमारस्वान्मश्रवत्वम् ।; Ck: नैगमा वैदिकाः । वालिद्नुमदादीनां देवकुमारस्वात्। स्वयं प्रतिभातवेदशास्ता इमे ।; so also Ct which adds जर्णस्तर्थं ध्यायन्. %

18 b) Ta वालि- (for हरि-). Bs -पुंगवी (for न्पाधियो). —Note hiatus between and . —) Ñ Ba चेरतुर्; B1 रेजतुर्; Ms स्वीहतुर्. B2 चतुर्वदन- (for इंहतुर्वल-).

20 °) Da प्रहीतुं कर्म. S D1-4,8.9.12 संगुद्धा; Ñ V1 B

*G. 7. 23. 23 B. 7. 34. 22 L. 7. 22. 21 स् तं पीडयमानस्तु वितुदन्तं नखेर्ग्रहुः।
जहार रावणं वाली पवनस्तोयदं यथा।। २१
अथ ते राक्षसामात्या हियमाणे दशानने।
सुमोक्षयिषवो घोरा रवमाणा द्यानने।। २२
अन्वीयमानस्तेर्वाली भ्राजतेऽम्बरमध्यगः।
अन्वीयमानो मेघौषैरम्बरस्थ इवांशुमान्।। २३

T4 क्षादायः G1 तद्र्हा. — ") D8 कक्ष्याः T1,2,4 G8 [अ]- वर्लवनं.

21 ") D1.4 तमुत्ः; T3 M2.5.8.8 तमाः; T4 तं च (for स तं). Ś Ñ1 V1.2 D2.3.8.8.12 ततः संपीड्यमानं तु (Ñ1 V1 "नस्तु); Ñ2 B2.4 G (ed.) अत्यर्थं पीड्यमानं तं (G [ed.] "नस्तु); B1.3 अत्यंतं पीड्यमानं हि(B3 "नस्तु); D5-7.10.11 M1.6.7 तं च पी(D5 तमुत्पी; M1.7 स तं पी)डयमानं तु; G2 M4.10 स तु तं(M4 damaged up to तं) पीड्यमानस्तु; K (ed.) तं चापीड्यमानं तु(subm.). % Cg: तं चेति । आपीड्यमानम् "णिचश्च " इत्यात्मनेपदम् ।; Ck: पीड्यमानः णिचश्चेत्यात्मनेपदम् . % — b) Ś Ñ1 V1 D2.8.8.9.12 तु(D2.8 र)दते सा(Ś2 स); V2 स तुदंतं; D1 T3 वितुदन्वे(T3 "नसा); T1.2 G3(all with hiatus) ऊरुदंतः; G1 M1 करदंत-; G2 M10 नखेदंतेर्; G (ed.) तदा दंत- (for वितुदन्तं). B4 M10 मुखेर्; G2 मुहुर् (for नखेर्). —D12 om. 21° . — °) Ś V3 D2.5.8.9 T1.2 G3 M6 जग्राह (for जहार). T3 वेगात् (for वाली).

22 क) \$ Vs Ds.8.8.9.12 ततस्. Vs तं (for ते). \$ Ñ V1.8 D1-5.8.9.12 T4 G1 M1 रावण- (for राक्षस-). —) \$ Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T4 Ms.6 दि (\$3 Ds.8 वि)यमाणं दशाननं. —) \$ Ñ V1.8 B D2.3.8.9.12 T4 M6 सुमोच (M6 उन्मोक्ष) विषवो. \$ Ñ1 V1 D T4 M6 वालिं; Ñ2 V2 B राजन; M8 घोरं (for घोरा). \$ Ck: सुमोक्षविषव इति तत्करोतिण्यन्तमोक्षशब्दात्सन् 1; so also Ct. \$ —) G1 रवमाणं; M6 त्वरमाणा; Ck.t रवमाणा (as in text). D5.10.11 अभिद्रुता: (for छभिद्रवन्). \$ V1 D1-4.6-9.12 T4 M6 द्वमाण (D6 7 T4 प्रवमान) मिस (D9) तुता:; Ñ V3 B वालिनं समनु (V3) भिभ; B6 भूप) द्वता:; G2 M10 रावणं द्यभिद्रद्वः.

23 \$1.2 Vs Bs Ds.3.8.9.12 om. (hapl.) 23°6.
— 66) Ms राजते (for आजते). Ñ V1 B1.3.4 बभी नीलैनि
(Ñ1 °लिन)शाचरै: (for 6). \$5(marg.) स तै राक्षसवर्थेस्तु
जुजुमे वानरोत्तमः. — 6) Ds अंबररूद (hypm.).

24 °) Ś Va D1-4.8.9.12 Ta.4 झ(D1.4 Ta न) शक्तुवंत:; Ñ1 V1 नाशक्तुवंत: Ñ2 T1.3.4 G M3.5.10 तं प्राप्तुं; D6 प्राप्तुं ते. & Cg.k.t: अब कुवन्त इति पद्म. & —) Ñ2 B राक्षसास्तदा; D6 G2 M10 राक्षसेश्वरा:. —) D2 परिश्रांत:

तेऽशक्रुवन्तः संप्राप्तं वालिनं राक्षसोत्तमाः ।
तस्य बाह्रुरुवेगेन परिश्रान्ताः पतन्ति च ॥ २४
वालिमार्गादपाक्रामन्पर्वतेन्द्रा हि गच्छतः ॥ २५
अपक्षिगणसंपातो वानरेन्द्रो महाजवः ।
क्रमशः सागरान्सर्वान्संध्याकालमवन्दत ॥ २६

 M_3 परिश्रांता:. Ś \tilde{N} V1.3 B D T G2.3 M1.6.8.10 स्यवस्थिता: (for प्रतन्ति च).

25 °) Ñ1 (with hiatus) वालिनोपि. Ś V1.8 B2 D1.8-5.9.18 T4 अप(B2 °पा)कांता:; Ñ T3 G2 M5 अपकामन् (M5 °मत्); D2.8 द्धा (D8 उ)पकांता:; М1 अपाकामेत्; М6 अपकेमु:; Cg.k.t as in text (for अपाकामन्). —) D10.11 Ct [अ]पि; G1.8 [अ]भि-; Cgp.k as in text (for िट्ट). Ñ B1.8.4 M6 पर्वता अपि; B2 पर्वताद्धि; D6.7 T4 °तस्येव; M1.5 °तेंद्रोपि (for पर्वतेन्द्रा िट्ट). M2.8.9 हि भूरिण:; G (ed.) इव प्रुता: (for िट्ट गस्छत:). Ś V1.8 D1-5.8.9.12 पर्वतेंद्रादिव स्युता:(D1.4.5 °वांबुदा:). — After 25, Ñ B D6.7.10.11 T1-3 G M ins.:

693* किं पुनर्जीवितप्रेष्सुर्विभ्रह्में मांसशोणितम्।

[B1 D10.11 Ct जीवन-; B4 M1 जीवेतं(B4 °तुं); Cg.k as above (for जीवित-). N B1.3.4 विभ्राणी; T1 M1.8 विभ्रन्वे. % Cg.k: हि यस्मात्पर्वतेन्द्रा अपि वालिमार्गादपाकामन् । मांसादिमाश्रीवितप्रेप्सु: प्राणी गच्छतस्तस्य मार्गादपा (Ck °प)कामतीति किं पुन: । Cg adds पर्वतेन्द्रा हीति च पाठः ।; Ct: यतः पर्वतेन्द्रा अपि वालिमार्गादपाकामन् । मांसशोणितं विभ्रज्जीवनप्रेप्सु: प्राणी तस्य मार्गादपकामतीति किं वक्तन्यम्. %]

26 ") Ś Da.8.9.12 सपिश्च . Ñ1 V1 D1.4-7.10.11 T8.4 G1.2 M10 Cg.k.t -संपातान् ; M1 -संपाते; M2.4.5.7.9 -संपाताद् (for -संपातो). Ñ2 B यो हाक्षि(B2 योक्षि [subm.])पहम-संपा(B2 °घा)ताद्. — b) Ñ2 V3 M2.6 महाबलः; B1.3 मनो-ज्वः; Ga M10 महाजवान्. —) Ś Va Da 8.12 Ta आगमत्ः Ñ1 V1 D6 आक्रमत्; Ñ2 B M6 ऋ(B2 ऋा) मते; D1.3.4.9 आक्रमन् ; Cg.k.t as in text (for क्रमशः). Ms गत्वा (for सर्वान्). -- After 26°, Ms reads from 28° up to the prior half of 1. 2 of 634* for the first time, repeating them in their proper place. -) S Ni V1.3 D1-5.8.9.12 T4 उपासितुं; Ñ2 B M6 च विंदति; M6 अवतैत; Cg.k.t as in text (for अवन्दत). G2 M1.3.10 संध्याकाले ययो तदा(M1.3 समाययो). 🛞 Cg.k : संध्याकालं प्रातः-संध्याकालदेवतारूपमवन्दत(Ck °पं ब्रह्माणमवन्दतेत्यर्थः)।; so also Ct. Ck adds तस्य दक्षिणसमुद्रे शीचं पश्चिमे स्नानमुत्तरे त्रोक्षणं प्वेंडर्थमेतादशं परमं वतं महेन्द्रः पुत्रद्वारा रावणस्य सम्लोनम्बनार्धमन्तिष्ठति. अ

सभाज्यमानो भूतैस्तु खेचरैः खेचरो हरिः।
पश्चिमं सागरं वाली आजगाम सरावणः।। २७
तत्र संघ्यामुपासित्वा स्नात्वा जहवा च वानरः।
उत्तरं सागरं प्रायाद्वहमानो दशाननम्।। २८
उत्तरे सागरे संघ्यामुपासित्वा दशाननम्।
वहमानोऽगमद्वाली पूर्वमम्बुमहानिधिम्।। २९

27 ") Ś Ñ1 V1.3 D T4 सं(D6 स)पूज्यमानी; M3 संभाष्यमानो. Ś Ñı V1.1 D2.3.5.8 9.12 M9 च; Ñ2 B2-4 स (for तु). De.7.10,11 यातस्तु; M1 भूतोंघै:. - b) S1 D8 चचनै:; \$2.3 Ñ V1 B4 D2.3.5.7.9-18 T4 G1.3 M1.6 खचरें: (for खेचरे:). S Ds.8,12 खे बभी: V1 B1 D2.5,8 T4 M2.6,9 खचरो (for खेचरो). De.7.10.11 खचरोत्त(D7 °प)म:. —Note hiatus between and . -) Ds वालिए: Ts संध्याम.— d) S D1-5,8,9,12 जगामैव(D1.2,4,9 ° वं); Va निपपातः M1.6 ह्याजगामः % Cg: सभाउपमानः पुज्य-मानः । पश्चिममित्यादि । दक्षिणे संध्याङ्गशौचम् । पश्चिमे मन्न-पूर्वकसंध्याङ्गस्त्रानम् । उत्तरे प्रोक्षणादिकम् । पूर्वेऽध्येपदानादिक-मिति । अन्यथा संध्याचतृष्ट्याभावात्तदङ्गस्यापि तस्वेन व्यप-देशात् ।; Ck: सभाज्यमानः पूज्यमानी हरिर्वानरः । सर्व-समुद्रेषु । संध्यामुपासित्वेति वचनमस्त्यसादुक्तरीत्या संध्यावन्द-नशेषाङ्गानुष्ठानस्वारसंध्यावन्दनं कृत्वेत्युच्यत इति द्रष्टव्यस् । न ग्रात्तरदक्षिणयोः कदाचिद्पि संध्याप्रसक्तिरस्ति। 'संध्या हि नामोद्यतोऽस्तं यतो वा मण्डलस्य रिममात्रोपेतः कालः । Ct : सरावण: कक्षस्थरावणसहित:. %

28 L (ed.) repeats 28^{ab} in place of 29^{ab}.—^a)
Ds.7.10,11 तिसान्; Ds तत: (for तत्र). \$\text{\$\text{\$V_{1.8}\$}\$} \text{\$D_{1-4.8}\$} \text{\$\text{\$\text{\$\frac{1}{2}\$}}\$} \text{\$\text{\$\text{\$\frac{1}{2}\$}}\$} \text{\$\text{\$\frac{1}{2}\$}} \text{\$\text{\$\text{\$\frac{1}{2}\$}}\$} \text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\frac{1}{2}\$}}} \text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\frac{1}{2}\$}}}\$} \text{\$\tex

694* बहुयोजनसाहस्रं तद्यानं महाहरिः। वायुवच मनोवच जगाम सह शत्रुणा।

[Ms repeats up to the prior half of l. 2. — (l. 1) Ñ B G1.8 M2.4.8 (first time).7.10 तमध्वानं; D6.7.10.11 T4 वहमानो; Ms (second time).9 तदाध्वानं; Ms अध्वानं च. Ñ1 महाबल:; Ñ2 B Ms (both times) किए: (for हिर:). — T4 om. l. 2.]

29 De om. 29 (cf. v.l. 28). S V1.3 D1-5.8.12 om.

तत्रापि संध्यामन्वास्य वासिवः स हरीश्वरः ।
किष्किन्धाभिमुखो गृद्ध रावणं पुनरागमत् ॥ ३०
चतुष्विपि समुद्रेषु संध्यामन्वास्य वानरः ।
रावणोद्धहनश्रान्तः किष्किन्धोपवनेऽपतत् ॥ ३१
रावणं तु मुमोचाथ स्वकक्षात्किपसत्तमः ।
कुतस्त्विमिति चोवाच प्रहसन्नावणं प्रति ॥ ३२

G. 7. 23, 35 B. 7. 34. 34

(V8 D1.4 hapl.) 29 46. L (ed.) repeats 28 4 in place of 29°6. —) Ms सांध्यम्. —) N B उपास्यैवं(Bs°a) विधानतः, % Ct: तस्मिन्संध्यामपासित्वा स्नाखेत्यादि। दक्षिण-समुद्रतरेऽपि । 'जपन्त्रे नैगमानमञ्चान् ' इत्युक्ते समुद्रचतुष्ट्येऽपि प्रातःसंध्याकालस्योदयातपूर्वं परतश्च मिलित्वा त्रिमहर्तातमकस्य मध्ये चतःसमद्भतटावच्छेदेन किंचिश्किचित्कालं ध्येयब्रह्मणो ध्याननियमस्तरप्रतिपारकमञ्जन्मरणनियमश्च वालिन इति गम्यते । ईंदशं वतं च महेन्द्रो रावणस्य समुखनाशाय पुत्रद्वारानतिष्ठतीति बोध्यम् । यत् तस्य दक्षिणसमृदं शौचम् , पश्चिमे स्नानम् ' उत्तरे भाषोहिष्ठादिमश्रमीर्जनम्, पूर्वसमुद्देऽध्यदित्येवं संध्यावन्दन-शेषानुष्ठानत्वाचतुर्वं समद्वेषु संध्यामन्त्रास्येश्यक्तिशित कतक-तीर्थादयः, तत् 'जपन्त्रे नेगमान्मन्नान् ' इति दक्षिणसमुद्रस्नान-कालोक्या विरुध्यते । मदुक्तरीत्या सामञ्जलाञ्च । संध्याकाले गायन्यर्थं ब्रह्मणो ध्यानमेव प्रधानं स एव संध्यापदार्थं इति स्पष्टं श्रुतिस्मृतिविद्यम् . ¾ —°) Ñ B प्रययौ वेगवान्वा(B बल-वहा)ली; Me वहमानोत्तमबली. — ") V₂ एव पयो- (for जम्ब्रमहा-). Ma-निधि परं; Ma-महोदधि (for -महानिधिम्). Ś Ni Vi Di-5,8.12 पूर्वमेव (Ds °वं) त (Ds य) धोद्धि; Ds.7.10.11 Ts पूर्व वे स महोद्धि; Ts तथा पूर्वपयोनिधि; G2.8 M10 प्रवाबिनिधिमत्तमं.

30 D9 om. 30 (cf. v.l. 28). —°) Ñ2 B3 -[अ] भि-मुखं. Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.12 T4 रक्ष: (for गृद्ध). D6.7. 10.11 G1 कि ब्लिशमितो (G1 भिमुखो [hypm.]) गृद्धा. — व) Ś Ñ1 V1.2 D1-5.8.12 T4 सं (V2 D5 प्र)गृद्ध; Ñ2 B गृहीस्वा (for रावणं). B2 पुरम् (for पुनर्). M1 आगत:.

• 31 Doom. 31° (cf. v.l. 28). Voilleg. for 31.
—°) G1 [अ]थ (for [अ]पि). —°) B4 वासवि: (for वानरः). ※ Cg.k.t वासवस्थापत्यं वासवि:. ※ —°) G1 -[उ]द्वहने. M7 -क्कांतः (for -श्रान्तः). Ś V1 D1-4.8.9.12 सरक्षो वालिरश्रां (Śs Ds °रश्नाः Ds °वं श्रां)तः; Ds रक्षो बहतरश्रांतः.

32 ") \$2.3 B1.8 D1-4.8.9.18 च; V3 प्र. (for तु). Та विमुच्याथ. —) Ñ2 Ba कक्षात:; B1 कक्षांत:; G2 कक्षाच्यः; M6 कक्षात्स; M7 स कक्षात् ; M10 कक्षातु (for स्वकक्षात्). \$ Ñ1 V1.3 B2 D1-5.8.9.12 Ta कक्ष्यात:(Ñ1 "क्ष्यया; V3 D3.13 "क्ष्यांत:; B2 D1.5.9 "क्षातः; D2.4 "क्षांतः; Ta "क्षस्थं) किष्कुंतरः; B3 कक्षांत किष्युंगवः: —) B2 हतस् (for क्रतस्). D3 हव **. \$ Ñ2 V1.3 D3.8.8.9.12 T1.2.4

G 7 23. 36 B. 7. 34. 35 L. 7. 22. 32 विस्मयं तु महद्गत्वा श्रमलोलनिरीक्षणः ।
राक्षसेशो हरीशं तिमदं वचनमत्रवीत् ॥ ३३
वानरेन्द्र महेन्द्राभ राक्षसेन्द्रोऽस्मि रावणः ।
युद्धेप्तिरिह संप्राप्तः स चाद्यासादितस्त्वया ॥ ३४
अहो बलमहो वीर्यमहो गम्भीरता च ते ।
येनाहं पशुवद्गृह्य आमितश्रतुरोऽर्णवान् ॥ ३५
एवसश्रान्तवद्वीर शीघ्रमेव च वानर ।

M8.5-7 ह; B1 प्र- (for च). —) S D8.8.12 दाहणे; B2 वानरे (sic) (for रावणे). Ñ2 B प्रन:; D6.7.10.11 मुहु:; T4 बली; M3 हरि:.

33 °) Ś Ñ1 Vs D1-5,8,0,12 T4 परमं; Ñ2 B तु परं (for तु महद्). B4 मत्वा; M10 प्राप्य (for गत्वा). V1 अविस्मयं परं गत्वा (sic). — b) Ñ1 V1 T4 भय-; M6 सम-(for अम-). Ś Ñ1 V1.8 D1-5,8,0,12 T4 -[जा]कुलेक्षणः (for निरीक्षणः). — b) Ś D2.8,8,9,12 राक्षसक्ष; Ñ V1.8 B D6,7,10,11 G1 M5.6 °सेंद्रो; G2 M10 °सोथ (for राक्षसेशो). Ñ2 B2-4 D6,7,10,11 हरींद्रं. — D3 reads from तम् in up to म in 34° in marg.

34 Ds reads up to # in "in marg. (cf. v.l. 33).
—") B1 सुरेंद्राभ; D4 om.; Ms महाभाग (for महेन्द्राभ).
—") B1 राक्षसोस्मीति (for "सेन्द्रोऽस्म). \$ D2,3.8.9 12 रावणो (Ds om. [hapl.]) राक्षसाधिप:.—") Ñ1 युद्धोस्मिरिह (corrupt); D5 युद्धे च्छयामि- (for युद्धे प्सिरिह (corrupt); D5 युद्धे च्छयामि- (for युद्धे प्सिरिह (Ed.) युद्ध (G [ed.] "द्धं)प्रेप्सुरिह प्राप्त:.—")

B1 M6 [अ]पि; G1 [अ]भि- (for [अ]य). \$ V1.3
D1-5.8.9.12 ततो हि; Ñ2 B3.4 अमअ; T1 G2 M5 10 सोहम् (for स चाय). D6.7 [अ]सो जितस (for [आ]सादितस्).

T4 चाहं निर्जितस्. T2 स्वयं (for स्वया). Ñ1 B2 G (ed.)
ततो द्या (B2 "दस्या; G [ed.] "चाप्या)सादितं मया; M8 संध्यामन्वासितस्स्वया.

35 °) Ś V1 D1-4.8.9.12 G1 M6.10 धेर्यम् (for वीर्यम्).

— b) B4 D5 तव (for च ते). D6.7.10.11 T4 G2 अहो
गांसीर्यमेव च. — V1 om. (hapl.; see Ś var.) 35°—
36°. — b) T4 दंशवद् (for पशुवद्). Ś Ñ1 D1.3-5 8.9.12
गृहीस्वा दंश(Ñ1 पशु: D1.4 इयेन)वर्यन; D2 गृहीस्वा दंशितस्तेन. — b) Ñ1 आमितं.

36 V1 om. 36° (cf. v.l. 35). —) Ñ1 B1 G1.2 M10 अश्रांतवान् (B1 G1 ° मद्). Ñ2 B1 3.4 वीरम्; T2 वीरः (for चीर). D5 अहो हाश्रांतवा चीर. —) D2.8.9.12 एवं. Ñ B T4 M6 (Ñ1 B2 T4 M6 with hiatus) एवं शीश्रं; V3 illeg.; D5 (with hiatus) अहो शोथं (for शीश्रमेव). D4.8 T2.4 च वानरः; M2 महाणेवान्. — V3 illeg. for ° 4. — °) Ñ B मामुद्ददेश कोश्यानम्; M6 मां चोद्वहनकोश्वानम्.

मां चैवोद्रहमानस्तु कोऽन्यो वीरः ऋमिष्यति ॥ ३६ त्रयाणामेव भूतानां गतिरेषा ष्ठवंगम । मनोनिलसुपर्णानां तव वा नात्र संशयः ॥ ३७ सोऽहं दृष्टबलस्तुभ्यामिच्छामि हरिपुंगव । त्वया सह चिरं सख्यं सुक्षिण्धं पावकाग्रतः ॥ ३८ दाराः पुत्राः पुरं राष्ट्रं मोगाच्छादनभोजनम् । सर्वमेवाविभक्तं नौ भविष्यति हरीश्वर ॥ ३९

— d) Ñ B एतं (for को Sनयो). Ñ1 B1-8 D10.11 T3
M2.4.9 वीर; M8 धीर:. D7.10.11 भविष्यति; G1 करिष्यति.
—For 36°d, Ś V1 D1-5.8.9.12 T4 subst.:

695* गृहीस्वा मां च कोऽध्वानमेवमन्यो गमिष्यति ।

[Ds स; Ds om. (subm.) (for च). Vi Ti बद्धाः (with hiatus) (for sध्वानम्).]

-Ta cont.:

696* भाइवे हि मया दृष्टा दैत्यदानवराक्षसाः। सिद्धविद्याधरा देवास्तेषामप्यधिको द्यसि।

-After 36, Ds T1.2 G1.3 M1 ins.:

697* ये सुरा दानवा लोके तेषामभ्यधिको हासि ।; whereas K [ed., within brackets] ins.:

698* ये सुरा दानवा लोके दैश्यराक्षसपन्नगाः। सर्वेषामेव तेषां त्वं बलादभ्यधिको हासि।

37 °) B3 T4 G1 M1-8 अपि (for एव). — b) T1-8 G1.8 M1-5.7-9 शक्तिर् (for गतिर्). — b) Š V1.3 D1-5. 8.9.12 T4 मनोगरुडवा(D3.4 °म्)तानां. — b) Š1 D7.11 वात्र न (by transp.); V3 D6 8.10 चात्र न.

38 °) Ñ B तब (for मोऽहं). M7 -फलस (for बलस). —T4 damaged from तुभ्यम् up to 6. Śs V8 युद्धे; Ñ B सोहम्; M8 कर्तुम् (for तुभ्यम्). Ś1.2 V1 D1-4. 8.9.12 हटबलो युद्धे. ※ Cg.k: तुभ्यं तवेत्यर्थः (Ck °ित यावत्)।; so also Ct. ※ —6) Ś V3 D1-5.8.9.12 बलिनां (for इच्छामि). V1 तोषितो हिस्सिहे. —°) T3 यस्त्रया सु-(for त्वया सह). Ñ2 B स्थिरं. G2 M10 कार्ल (for सल्यं). —4) D1.4.5 इच्छेयं; M6 सुस्तिग्धः; M7 करिष्यं (for सुन्निग्धं). Ś1 D3 पावकप्रदं; G3 °काश्रितः; L (ed.) °नं प्रहे (for पावकाप्रतः). G2 M10 सल्यं पावकसंनिधों.

39 °) Go पुत्र:. V1 प्रियं; B1 सुहृद्; D3.8.12 M2.8 परं (for पुरं). Š V1 D1-5.8.9.12 भृत्या; V3 स्त्रियं; M3.4.7 राज्यं (for राष्ट्रं). — b) Š2.3 D3.12 भोजने; D6 M9 भाजनं; M6 संयुतं (for भोजनम्). B2 भोगाच्छादनमेव च. — °) D6 पूर्वम् (for सर्वम्). D6 सर्वदैव. D2.7 [स्न]भिभक्तं (sic); M8 [स्न]पि भोग्यं (for [स्न]विभक्तं). Ñ1 B1.8.4 D7 G1.8

ततः प्रज्वालियत्वाप्तिं ताबुभौ हरिराक्षसौ । भ्रातृत्वमुपसम्पनौ परिष्वज्य परस्परम् ॥ ४० अन्योन्यं लिम्बतकरौ ततस्तौ हरिराक्षसौ । किष्किन्धां विश्तत्वहृष्टौ सिंहौ गिरिगुहामिव ॥ ४१ स तत्र मासमुषितः सुग्रीव इव रावणः ।

अमात्यैरागतैर्नीतस्त्रैलोक्योत्सादनार्थिभिः ॥ ४२ एवमेतत्पुरावृत्तं वालिना रावणः प्रभो । धर्पितश्र कृतश्चापि आता पावकसंनिधौ ॥ ४३ बलमप्रतिमं राम वालिनोऽभवदुत्तमम् । सोऽपि त्वया विनिर्दग्धः शलभो बह्विना यथा ॥ ४४

G, 7. 23. 48 B. 7. 34. 46

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुर्सिशः सर्गः ॥ ३४ ॥

M2.4-7.9.10 नो; Ds भो. Bs [अ]विभक्तात्मा. —) Bs Ms न संशय: (for हरीश्वर). — After 39, Ñ V1.8 B ins.:

699* प्रमुक्तस्तदा तेन रावणेन स वानरः। तथास्त्रिक्यव्यविद्धष्टं तं विभीषणपूर्वजम्।

[(1.2) B1-3 स (for तं).]

40 °) Т॰ तत्र (for ततः). Ś Ñ V1 B D1-5.8.9.18 Т७ ततः प्रज्वालय दहनं (Ñ॰ B1-७ ताविष्ठः; В७ तौ विद्वः); G2 М10 प्रज्वालयत्वा तत्राप्तिः — °) Ñ॰ illeg.; B1 तदा तौ; B2-७ तदो (B४ °त्रो)भो (for ताबुभो). М8 वालि- (for हिर-).— Ś Va D2.8.8.9.12 om. (hapl.) 40°-41°. B4 repeats 40°-41° after 43. Т७ damaged from ° up to परिष्वज्ञ्य in °.— °) V1 B(B4 both times) D1.4.5 उपपन्नो तौ (V1 तु); T1.2 उपसंप्रासौ.

41 Ś Vs D2.3.8.9.13 om. 41^{ab} (cf. v.l. 40). B4 repeats 40°-41^b after 43.—°) B1.2.4 (both times) D6 T3 G2 M1.6-8.10 अन्योन्य-. B1.9.6 (both times) M7.10 -[आ]ळंबित-; M3 ळंभित- (for लम्बित-). D1.4 अन्योन्यालिंगितकरैं:; D5 T4 अन्योन्यालिंगनप(D5 °क)री.—^b) V1 T4 तालुभी; M5 तम्र ती. Ñ B (B4 both times) मिन्नतां गतौ (for हरिराक्षसौ).—°) V1 विश्वतां; V8 D2.9 T4 M1.6 विविशुर्; B2 G3 विश्वतौ; T1-2 G1 विश्वतो. S1 D8 हृष्टां (for हृष्टी). Ñ1 विविश्वर्सुष्टी; B1 M3 तौ नि(M3 वि)विश्वरु: (for विश्वतुर्हृष्टी). D1.4.5 किल्किथायां विविश्वरु:.

42 °) G2 M10 मासमात्रम् (for तत्र मासम्). — b) Ñ B बालिना सहः V2 M6 सुन्नीत इव. M5 राक्षसः. (for रावणः). D2 reads erroneously 42°-44 after 8, repeating 42°d here. D7 reads from रथै in ° up to d in marg. — °) B

रावणो; Ds राम तैर् (for आगतैर्). Ti हीनस्; Ta.6 Gi Ma-4.7-9 नित्यं; Me कूरैस (for नीतस्). Ga रावणो नीतस्—T6 damaged for .—d) Ñi Vi -[उ]स्सादनादिभिः; Ña Bi-3 -[उ]च्छादनार्थि(Bs °दि)भिः.

43 For sequence in Ds, cf. v.l. 42. —) Me एत; Me एवं (for एतत्). Me चृतो. —) Ś V1.8 D1-5.8.9.18 Te वालिनो रावणस्य च (Ds तु). —) B1 सरहतदा; Bs. च इतदा; B (ed.) च वृतदा. D1.8-5 [प्]व; Te [आ]-सीत्; Gs [अ] त्र (for [अ]पि). —) B2 G2 आत्रा (sic). — After 43, Be repeats 40°-41°.

44 For sequence in Ds, cf. v.l. 42. B4 om. 44^{ab}.
— ab) Ms बीर (for राम). Ś Ñ1 V1.3 D2.2.5.8.9.12 T6
[S] जित्रम् (for Sभवद्). D1.6 बळवात्रक्षसां राजा राम
कालानलोपम:. —) Ś2.3 D1-5.8.9.12 सोयं; Ñ1 V1 योसौ
(for सोऽपि). V8 पुनर्देग्ध:; G2 M10 विनिभिन्न:. —) M8
शळमा. Ś D2.5.8.9.12 M6 वै यथाग्निना (for बह्दिना यथा).
G3 M10 शैळो बज्रहतो यथा.

Colophon: Ds om. — Kāṇḍa name: Śī D2.9 M7 om. — Sarga name: Ś Ñ2 V8 D12 रावणसंख्यं; Ñ1 B1-8 वालिसंख्यं; V1 B4 D2.8.9 वालिसंवणसंख्यं; D1.4-8 वालिसंवणयो: संख्यं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B1.8.6 D2.12 om.; Ñ2 D1.6.5 M8 23; V1. 19; B2 D8.9 T4 22; T8 39. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्थणमंद्युः G M1.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः. — After Sarga 7.34, Ñ2 reads erroneously, 7.20. I-10 (along with l. I-2 of 389*) and 7.34.42-44 (along with colophon).

G. 7. 38. 52 B. 7 35. I L. 7. 38. 4

अपृच्छत ततो रामो दक्षिणाञ्चालयं मुनिम् । प्राष्ट्रालिविनयोपेत इदमाह वचोऽर्थवत् ॥ १ अतुलं बलमेताभ्यां वालिनो रावणस्य च । न त्वेतौ हनुमद्वीर्यैः समाविति मित्रमम् ॥ २ शौर्यं दाक्ष्यं बलं धेर्यं प्राज्ञता नयसाधनम् । विक्रमश्च प्रभावश्च हन्मित कृतालयाः ॥ ३ हथ्योदिधं विपीदन्तीं तदैप किपवाहिनीम् ।

35

W missing for Sarga 35 (cf. v.l. 7.12.2). B om. Sargas 35-40. M om. Sargas 35-36.

- 1 ° 6) \$1.3 Ñ1 D13 M3 अ(D13 आ) प्रच्छतं(M8 ° ख);
 D1-4.8 आपृच्छतं(D3 ° च्छ्यतं); Cv.g.k.t as in text
 (for अपृच्छत). \$ D2.6.7.8-11 T G M3.3.8.10 तदा (for ततो). \$2 Ñ1 D6.7.16.11 -[आ]अयं (for -[आ] छयं). Ñ3
 B1.3.4 रामस्त्वा(B1 आमंत्र्य) पृच्छमानं तं कुंभयोनि महामुनि.
 °) V1 D4 प्रांजिल. Ñ1 D1.3.4.8 -[उ] पेतम्; M3.4.8
 -[आ]पञ्च (for -[उ] पेत). °) Ñ1 वचोधीतित्; Ñ3
 [अ]धैबद्धचः; B1 अवीद्धचः (sic) (for वचोऽधैबत्). Т1.3
 M1 इदं वचनमर्थव(M1 ° अवी)त्. % Cv.t: अपृच्छतेत्यस्य
 विवरणमिदमाह वच इ(Ct ° माहे)ति 1; Cg: अपृच्छतेत्यस्य
 विवरणमिदं वचनमिति 1; Ck: अपृच्छतेत्यादि. %
- 2 *) Ms झलं तद् (for अतुलं). De.7.10.11 Ts Ms पृत्ते (for प्ताम्यां). S Ñ V1.3 Bs D1-5.8.9 प्तयोरतुलं (V2 D3 °रंतरं) वीर्षं (V8 बृहि); B1.8 प्तयोर्बहु संकीर्णं (B8 वीर्षं *).— 6) S Ñ V1.5 B1.5.6 D1-5.8.9.15 रावणे (for वालिनो). D2.9 हि; G2 तु (for च).— 6) Ñ1 नैव; B1 D3 नतु; B4 न च (for न तु). S Ñ V3 B4 D1-4.8.9.12 वीर्षे; B1.3 D5.6 वीर्थ- (for वीर्थे:). D10.11 न त्वेताम्यां हनुमता.— 7) D10.11 समं त्विति (for समाविति). D3 marg.; D4 om.; D12 मतं; T1 inf. lin. pr.m. (for मितर्). % Cv.t: प्ताम्यामेत्रयोः (Ct सह्यर्थे चतुर्थ्यांषीं। प्तयोर्षेलं हन्मता तद्वलेन न समित्यर्थः)।; Cg: प्ताम्यामिति। प्तयोरित्यर्थः। "पह्यर्थे बहुलं छन्दसीति वक्तस्यम्" हित सहयर्थे चतुर्थो ।; Ck: प्ताम्यामिति। प्तयोरित्यर्थः। 'चतुर्थ्ये चहुलं छन्दसी एयत्र बहुलप्रहणात् पष्ट्यर्थेऽपि चतुर्थोह सर्वेत्र. %
 - 3 °) Bs धेयँ (for शोयँ). S Ds.18 तेजो; D10 दास्यं (for दाह्यं). Ñ1 V1 D1-5.8 श्रुतं (for बळं). Ñ2 B1.2.4 वीयँ (for धेयँ). V2 शोयोंदायंतुळं वीयँ.) S V1.8 D1-5. s.9.12 प्रज्ञा च(D1.3.4 °ज्ञाथ); M8 प्रज्ञता (for प्राज्ञता). M2 जंय-; M10 दळ-; Cg.k.t as in text (for नय-). S

समाश्वास कपीन्भूयो योजनानां शतं हुतः ॥ ४ धर्षियत्वा पुरीं लङ्कां रावणान्तःपुरं तथा । दृष्ट्वा संभाषिता चापि सीता विश्वासिता तथा ॥ ५ सेनाग्रगा मित्रसुताः किंकरा रावणात्मजः । एते हनुमता तत्र एकेन विनिपातिताः ॥ ६ भूयो वन्धादिमुक्तेन संभाषित्वा दशाननम् । लङ्का भसीकृता तेन पावकेनेव भेदिनी ॥ ७

 $D_{8,18}$ -संयुता; $D_{1.4}$ -साहसे(D_4 °सं) (for -साधनम्). \widetilde{N}_1 प्रज्ञा विनयसाधकः. — °) \widetilde{N}_2 $B_{1,5,4}$ $T_{1,5}$ $G_{8,8}$ $M_{1,5,5}$ 8.10 प्रतापञ्च (for प्रभावञ्च). — *) \widetilde{S} \widetilde{N}_1 $V_{1,8}$ $D_{2,8,9,12}$ सर्वमेत (V_1 °तस्त)स्य संस्थितं ($\widetilde{S}_{2,8}$ संय [\widetilde{S}_3 °यु]तं; V_8 सिंहवत); T_4 सर्व वै माहते स्थितं.

- 4 *) \$ Ñ V1.8 B1.8.4 D1-5.8.9.12 Te सागरं त्रे (B1.8.4 वी) क्ष्य सीदंतीं; D10.11 Ct ह्येंच सागरं वीक्ष्य.) \$ Ñ V1.5 D1-5.8.9.12 Te ह्येंच (\$2.2 D6.12 देंचें; D1.4 द्रा च); B1.5.4 पुरेष; D6 तामेव; D10.11 सीदंतीं; T1 G2.3 तदेष; T8 M2.4.8.8 तथेव; G1 तदें * (for तदेष). Ñ2 V1.8 D6 हरि- (for कपि-). Ñ1 -कुंजर: (for -वाहिनीम्).) Ñ2 B1.8.4 D10.11 महावाहुर; G1 M1.5 कपिभूयो (for कपी- भूयो). \$ Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 Te एष वीर: समाश्वस्य (V1 D1.2.5.9 Te श्वास्य); V3 एष वीयं समास्थाय.) \$ D8 शते (for शतं). \$ Ck: ह्येंचेस्यादि। Ct: ह्येंचेति। सागरं वीक्ष्य सीदन्तीं कपिवाहिनीं हृद्या तां समाश्वास्य योजनशतं प्रतः. \$
- 5 *) Ñ1 प्रुतं (for पुरीं).—) Ms-पुरे (for -पुरं).

 D6.7.10-12 T1.4 G1.8 M3 तदा; G2 यथा (for तथा).— \$

 D8.12 M10 om. (hapl.) 5° .— ° d) D1.4 संतोषिता; D5

 संभाविता; T2 ° षितं (for संभाषिता). Ñ1 V3 चैदा; B2 तत्र;

 D1-5.9 सीता (for चापि). D1.4.5 द्या; D2.5.9 प्या(D9

 ° घा) (for सीता). T4 transp. चापि and सीता. Ñ2 V1

 B3 D10.11 द्याश्वासिता; B1 प्राश्वासिता. B4 सा सीताश्वासिता.

 T1.4 तदा (for तथा).
- 6 °) Ś Ds.12 -[झ]प्रस्था; T2 -[झ]प्रोणा (sic) (for -[झ]प्रमा). Ś V1.2 D1-5.8.9.12 -पुत्रा: (for -धुता:).

 b) B1.2.6 D1-4.9.12 M1.2.8.9 -[झा]स्मजा: (for -[झा]स्मज:). —Note hiatus between ° and ". ") S1.2 एके (sic) (for एते). ") T3 G1 M3 स्वे (M3 हो) केन (for एकेन). Ś Ds.12 निह्ना रणे; Ñ2 B1.3.4 [ए] वि नि(B1 वि) स्(B2 °धू) दिना: (for विनिपानिता:). Ñ1 V1.5 D1-5.9 स्दि(D2 स्कंदि; D9 नाडि) ना रावणालये.
 - 7 *) Ś Ds.12 वधाद; Ñ B1.3,4 D1-5 T1.2 Gs बंध-;

न कालस न शकस्य न विष्णोर्वित्तपस्य च।
कर्माणि तानि श्रूयन्ते यानि युद्धे हन्मतः ॥ ८
एतस्य बाहुवीर्येण लङ्का सीता च लक्ष्मणः ।
प्राप्तो मया जयश्रव राज्यं मित्राणि बान्धवाः ॥ ९
हन्मान्यदि मे न स्याद्वानराधिपतेः सखा ।
प्रवृत्तिमपि को वेत्तं जानक्याः शक्तिमान्भवेत् ॥ १०
किमर्थं वाली चैतेन सुग्रीविष्ठियकाम्यया ।

M10 भयाद् (for बन्धाद्). V1.3 D9 बंधन- (for बन्धाद्व-). Ñ1 - मुक्तं च (for - मुक्तंन). —) Ñ V1.3 B1.8.4 D1-8.9 G1 संभाष्य च (D1.8.4 तु); D6.7.10.11 T4 भाष्यत्वा (for सभाष्यत्वा). —) Ñ B1.2 D12 T1.2 M8.7.10 [म]नेन; D6.7.10.11 T4 G2 येन (for तेन). —) G2 M4 [ए]च (for [इ]च). Ñ2 B1.8.4 लांगू (B5° गु)लस्थेन चहिना.

8) D2.0 वायोर् (for विष्णोर्). Ñ2 V3 B4 D6 T1-2 G1.3 M2-5.7.0 धनद (D6 °प)स्य; V1 B3 D1-5.0 M1 विस्तिस्य (for विस्तपस्य). Ñ1 B3 D2.5 T1-3 G3 M1.2.6.5.7-10 वा (for च). — od) Ś D8.12 [ए]तानि; D6.7 तस्य (for तानि). Ñ V1.3 B1.6 D1-5.0 श्रू (V3 स्तू)यंते तानि कर्माणि (for o). Ñ2 युद्धे यानि (by transp.); V3 D1.3-5 यादशानि; B1 पूर्वे यानि; D6 यानि तस्य (for यानि युद्धे). G2 transp. तानि and यानि. — After 8, Ñ1 V1 ins.:

700* श्रुखागस्त्यस्य वचनं राघवः श्रीविवर्धनः। उवाच रामो वचनमगस्त्यमृषिसत्तमम्।

- 9 *) \$ Ds.12 वीयेंण मया.) Ñ2 स्टब्स (for स्टक्स). V2 सीता लंका (by transp.). \$2 Bs.4 Ds.12 T1(before corr. inf. lin. pr.m. as in text).2 Gs M1.3.5.9 [का]थ (for च).) Ñ1 प्राप्त; Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 Ts.4 प्राप्ता (for प्राप्ता). \$ Ds.12 नथश्च; Ñ1 V2 यश्च (for जयश्).) Ď5 राज- (for राज्यं). D12 वांधवः.
- 10 *) \tilde{N}_3 B2.4 न स्याच (for मे न स्याद्). For $10^{a\delta}$, \tilde{N}_1 $V_{1,3}$ $D_{1-4,3}$ subst.:

701* सखायं वानस्पतिं सुक्तेवनं इरियुंगवस् ।

[Ñ1 V1 सहायं. D1.2.4 -पतेर् (for -पति). Ñ1 V1.8 [प] वं (for [प] नं). Ñ1 -पुंगवः; V3 -यूथप: (for -पुंगवम्).]
—D11 reads from तुं in " up to " in marg. —"") \$
D2.12 प्रवृत्ताविष कश्चास्या (for "). D2.9 transp. को वेसुं and जानक्याः. D8 शक्ति ** * त.

11 °) Т॰ कथं नु. Ś De-8.19 Т। С॰ वालिर्; Мл.8 वालि-; М॰ वापि (for वाली). Ñ। V1.3 D1.2.4.9 Т॰ वाली किमर्थम् (by transp.); D2.5 वालि: किमर्थम् (for किमर्थं वाली). Š Ñ। V1.2 D1-9.12 Т1.3 एतेन; G1.2 М1.5.5.10

तदा वैरे सम्रत्पन्ने न दग्धो वीरुघो यथा ॥ ११ न हि वेदितवान्मन्ये हन्मानात्मनो बलम् । यहृष्टवाञ्जीवितेष्टं क्लिक्यन्तं वानराधिपम् ॥ १२ एतन्मे भगवन्सर्वं हन्मिति महाम्रुने । विस्तरेण यथातत्त्वं कथयामरप्जित ॥ १३ राघवस्य वचः श्रुत्वा हेतुयुक्तमृषिस्ततः । हन्मतः समक्षं तमिदं वचनमत्रवीत् ॥ १४

G. 7. 38. 65 B. 7. 35. 14 L. 7. 38. 17

[अ] नेनैव; दिः वा तेन; Mr.s - धातेन (for चैनेन). Ta वालिना तेन (for वाली चैतेन). Ñs Bl.s.a तदेनं बलयुक्तेन.

— 1) Ds.s - हित- (for - त्रिय-). — 2) Ñs Bl.s.a वाली;
Ts.s Ml.s.s Ck तथा; Ct as in text (for तदा). Ds om. वैरे. Gs तदा वैरः समुख्यो. — 1) Ms द्रावा. Ñ Vl.s Bl.s.a Dl-s.s Ta तृणवनमुने(Ñ Bl.s.a क्लथं; Vl.s क्ट्रेन) (for वीरुधो यथा). S Ds.ls न नीतो यमसादनं.

& Cv: किमथं वाली चैतेनित पाठः। न हि वेदितवानमन्य इति च।; Cg: किमथंमिति। वीरुध इत्यकारान्तो वृक्षवाची।; Ck: सुमीविषयकाम्यया वालिवाते किमथं न प्रवृत्तः। पदच्छेदवातो गूदस्वाद्ता एवाथः स्पष्टीिकपते मुनेना। तथा वैर इत्यादि। वीरुध इत्यकारान्तो वृक्षवाची।; Ct: वीरुध इत्यकारान्तो वृक्षवाची। किमथं वालिवातेन इति पाठे सुमीविषयकाम्यया वालिवातेन इति पाठे सुमीविषयकाम्यया वालिवातेन इति पाठे सुमीविषयकाम्यया वालिवाते किमथं न प्रवृत्तः। पदच्छेददोषपूरणाभ्यां गृदस्वाची किमथं न प्रवृत्तः इत्यर्थः। पदच्छेददोषपूरणाभ्यां गृदस्वात्तेव विवरणम्-तदा वैर इत्यादि. %

12 Ds om. (hapl. see var.) 12-13°. — °) Ñ1 V1.3 D1.3.6.6.9 Ts M3 [अ]यं; D7 [अ]दं; G1 तु (for दि). Ñ1 V1.3 D1.3.6 Ts M3 विदितवान्; Ñ3 B1.6 विज्ञातवान्; D5 दि वेद नो; M1 वेद तदा (for वेदितवान्). B3 आजी (for मन्ये). — °) D8 om.; M10 यं (for यद्). M3 यो दृष्टो वा (for यदृष्टवाञ्). Ts जीवितेष्टः. Ñ1 उपेक्षिते च तासम्बत्; Ñ2 B1.3.6 क्षांतवान्यरिवयं (Ñ2 °न्यः प्रियः) प्राणै:; V1.2 D2.9 Ts उपेक्षितं (Ts °६यते) च यन्मित्रं; D1.6 यदुपेक्षितवान्मित्रं; M2.8 दृष्टवाञ्जीवितादिष्टः (M2 °छं).

13 Ds om. 13^{ab} (cf. v.l. 12).—^{ab}) G1 Ma भगवान् ; G2 जीवितं (for भगवन्). V1 महाबले; T1.2 °मते; M3 °मती (for महामुने). N2 V2 B3.4 चरितं वे (V3 तु; B3 मे) हन्मत: (for b). B1 एतस्मिन्मे चरितं सर्व भगवन्वे हन्मत: (hypm.). & Cg: हन्मत्येतदिति हन्मद्रिपये पृष्ट-मित्यर्थ:. &—^c) S2 महातस्यं; B1 यथापूर्व (for यथातस्यं). —^d) G2 कथं वा (for कथय). N2 V2 D2 [अ]मरप्जित:; D3 [अ]मितविकम (for [अ]मरप्जित). S D3.12 नित्तिलं कथयस्व मे; V1 B1 कथयस्व महामुने (B1 समाहित:).—After 13, N2 ins. an addl. colophon:

[कारण ** (illeg.) तस्कथनं. 36.]

14 Ñ1 om. 14 48. - ") \$ D8.12 रामस्य वचनं श्रुखा.

G. 7. 38. 66 B. 7. 35. 15 L. 7. 38. 18 सत्यमेतद्रघुश्रेष्ठ यद्ववीपि हन्मतः ।
न बले विद्यते तुल्यो न गतौ न मतौ परः ॥ १५
अमोघशापैः शापस्तु दत्तोऽस्य ऋषिभिः पुरा ।
न वेदिता बलं येन बली सन्निरमर्दनः ॥ १६
बाल्येऽप्येतेन यत्कर्म कृतं राम महाबल ।
तन्न वर्णियतुं शक्यमतिबालतयास्य ते ॥ १७

— b) N's Bs.4 T1.2 Gs M1.3,10 तदा; De Gs तथा (for तत:). Dr महानृषि: (for ऋषिस्तत:). — n) N D2.9 तद्; Ds (with hiatus) हि; Ts (with hiatus) तु (for तम्). — N B1.3.4 राघतं वाक्यमञ्जीत .

15 °) D1.4 तथ्यम् (for सत्यम्). Vs -पते (for -श्रेष्ठ). —) B1 व्रवीमि (for व्रवीपि). D6.7.10.11 T1 इन्मिति. — °) S1.8 D8 यद्वले (S1°लं); S2 यद्वाल्ये; B2 वले न (by transp.); D2 न वलेर् (for न वले). — 1) D2 तु (for second न). D1.4 प्रभाव; M2 समी (sic) (for मती). Ñ2 B1.4 transp. गती and मती. Ñ3 V1 D1-4.9 T2 अपि; Ñ2 B1.8.4 G1 तथा; V2 क्वचित्; D8 पुर:; M1 परं (for पर:).

16 क) B1 च शापो (for शापस्तु). Ñ2 वाक्येमुंनिभि:.

-) S8 [5] स्ति (for 5स्य). Ś Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1-5.

7-12 T1.2.4 M1 मुनिभि: (for ऋषिभि:). Ñ2 शापो दत्तो
इन्सत:. — ") T1-3 G8 M6.8 वेदितं; M4 वेदितो; M10 वेद
तद् (for वेदिता). D6.7.10.11 न वेत्ता हि बळं सवं (for ").

D6.10.11 T3 - मर्दन. Ś D8.12 न च वेद बळं येन बळिनां बळमर्दनं(D12 "न). — For 16" , Ñ1 V1.8 D1-5.0 T4 subst.:

702* न ज्ञातं हि बलं येन बलिना वालिमईने।

[Ta ना (for हि). Ñi Di.a.s तेन (for येन). Ds बलिनाम्. Vi Do बलि- (for नालि-). Vs Do Ta -मर्दन (for -मर्दने). Ds अरिमर्दन.];

while Na B1.8.4 G (ed.) subst.:

703* न ज्ञातवानयं येन बली सद्दलमात्मनः।

[B_1 नो (for न). \tilde{N}_2 स; B_1 च (for सद्-). G (ed.) बळवान् (for बळी सद्-). B_3 बळिना वारिमईने (for the post. half).]

17 °) D1.8 बाले; G2 बालो; Cg as in text (for बाल्ये). Ś Ñ2 V3 B1.3.4 D1.3-6.8 [S]प्यनेन; V1 G2 M10 तेन च(V1 तु) (for प्रयेतेन). D2.9 बालेगानेन. — b) Ś वे सु-; D12 कर्म (sic) (for राम). Ś Ñ2 V2 B1.4 D1-5.8.9.12 महासमा; V1 हतारमना (for महाबल). B2 कृतं वा रघुनंदन. — N2 D2.9 न तद् (by transp.) (for तश्व). D2.9 कथयितुं (for वर्ण).

यदि वास्ति त्विभिप्रायस्तच्छ्रोतुं तव राघव ।
समाधाय मितं राम निशामय वदाम्यहम् ॥ १८
सूर्यदत्तवरस्वर्णः सुमेरुर्नाम पर्वतः ।
यत्र राज्यं प्रशास्त्यस्य केसरी नाम वै पिता ॥ १९
तस्य भार्या वभूवेष्टा ह्यञ्जनेति परिश्रुता ।
जनयामास तस्यां वै वायुरात्मजम्रुत्तमम् ॥ २०

- ") D6.7.10.11 T1-8 G1.3 M8.5.8 इति; Cv as in text (for अति-). D6.7.10.11 M1.6 Ct बाल्यतया; T1.2 G1.3 M8 तुर्जी मया; Cv.g.k as in text (for -बाल्तया). S N1 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 एतस्य बलिनो महत् (D6 °नोरिप); N2 B1.3.4 अश्रद्धेयं पृथग्जनै:; G2 मितहीनतयास्य ते. & Cv: अतिबालतयास्य ते इति । न कस्यचिद्प्यतिबालय एत-संभाव्यत इति बुद्धिभैविष्यति । अतोऽर्थस्यासंभाव्यत्वात् सहसा वक्तुं न शक्यते ।; Cg.k: बाल्तया आस्यत इति (Cg बाल्तया) बाल्भावेन अजानते (Cg °ते) वेत्यर्थः ।; Ct: बाल्यतया बाल्यभावेन । अजानते वेत्यर्थः । अनेनास्यते. %
- 18 °) V1 D2.6.7 G2 M4.6.7.9 च (for वा). V1 D2.8 T4 हि (for तु). Ś D8.12 चाप्यस्ति; Ñ2 B4 तेत्रास्ति; B1 चेदस्ति (for वास्ति तु). B3 यदि तेस्त्यमिश्रायस्तु (unmetric).) B1 तं; D6.7.10.11 सं- (for तच्). B3 श्रोतुं त्वं (for तच्छोतुं). Ñ2 B3.4 स्युनंदन; V3 त्वं विशापते (for तच राघव). D1.3.4 तव श्रोतुं च राघव. °) Ś D8.12 गति; G8 मतं (for मतिं). G2 वीर (for राम). D2.8 [ए]कभावेन (for मतिं राम). Ñ2 B1.3.4 ततः समाधाय मनो (B1.3 °तिं). °) G2 शुणु राम; Cg.k.t as in text (for निशामय). B4 ममानच.
- 19 °) Ś V1.3 D1.2.4.8-8.12 M3 -वर: (for -वर-). Ś D8.12 पूर्व; D5 -स्वर्ण-; M3 श्रीमान् (for -स्वर्ण:). Ñ2 B3.4 शक्ति रत्नमयः श्रीमान्; B1 आस्ते रत्नमयः स्वर्ण:.—T4 damaged for °. % Cg: सूर्यदत्तवरस्वर्णः सूर्यदत्तवरेण स्वर्णस्यः। सुमेरः सुवर्णमेरः।; so also Ck.t. % ° d) T4 तत्र; M7 तस्य (for यत्र). M5 [आ] यैं: (for [आ] स्य). Ñ1 V1.3 D1-5.9 तत्रास्ते (Ñ1 V1.3 °स्) वलवानस्य (for °). T1.2 G2 M2.4.8.9 केसरिर्. D1.4 राम (for नाम). Ñ2 B1.8.4 तत्रास्य केशरी ना(Ñ2 °रिनी)म पिता राज्यं प्रशास्ति वै.
- 20 *) D7 या च; T4 यस्य (for तस्य).—⁶) B1 D5 M5.10 (all with hiatus) अंजनेति; D1.4 इंजनीति (D4 °नाति-) (for इक्षिनेति). B1 T1 प्रतिश्रुता; D6.7 च वि°; T2 सती श्रुता; M8 प्रवि°; Cg.k.t as in text (for परिश्रुता).—°) Ñ B5 तु; V8 B4 च; B1 स (for वि). D1.4 तन्नेव; D2.8.5.9 तन्नेनं; T4 यस्यां वे; M1 वे तस्यां (by transp.) (for तस्यां वे).—^d) Ś Ñ V3 B8.4 D8.12 प्रवन: सुतमुत्तमं(Ś D8.12 पुरुषोत्तम); V1 D1-5.9 प्रवनो वल्लवांस्तदा(V1 D8.9 °था); B1 वीर्यवंतमनुत्तमं.

शालिश्कसमाभासं प्राम्रतेमं तदाञ्जना ।
फलान्याहर्तुकामा वै निष्कान्ता गृह्नेचरा ॥ २१
एष मातुर्वियोगाच क्षुधया च मृशार्दितः ।
रुदोद शिशुरत्यर्थं शिशुः शरभराडिव ॥ २२
तत्रोद्यन्तं विवस्वन्तं जपापुष्पोत्करोपमम् ।
दहशे फललोभाच उत्पपात रवि प्रति ॥ २३
बालाकीभिम्रखो बालो वालाके इव मृर्तिमान् ।

21) Va बालसूर्य-; D1.4 सालिशूक-; D2 पावकार्क-: Ga Ma.s মান্ডা(Ma ° লি) ব্রক- (for মালিয়ক ·). Ñ1 V1.s D1-5.10.11 T1.2 Gs M1.3 Cg.k.t -निभासांसं; Ñ2 B1.3.4 -चयामं च(Bi तं); Gi -समानाभासं (hypm.) (for -समाभासं). % Cg: शालिश्किनभाभासं शाल्यप्रवत् पिङ्गला-भासम् । "काञ्चनाद्रिकमनीयविग्रहम् ' इत्युक्तेः ।; Ck.t : शालिशुकनिभाभासं शाल्यप्रसमानवर्णम्. % - b) \tilde{N}_1 B_2 D18 T2 G1 M4.8.9 Ck प्रस्ता; Ñ2 B1.4 D1.3.4 M7 प्रस्य; Cg.t as in text (for प्रास्त). Vs Bs [ए]नं; Ms [इ]यं (for [इ]सं). Ñ1 D6 हो(D6 स) तमंजना, V1 D2.9 स(D2 भू)त्वा क्षेत्रजमंजना (V1 °सा); T1 Ms प्रसूते मंदरेंजनाः G: संप्रसूते तदांजना. % Cg.k.t: प्रास्त(Ck प्रसता) प्रसतवती. 🛞 —°) M10 फलम् (for फलानि). M8 -कामो (for -कामा). Ś2.3 Ñ V1.5 B1.3.4 D1-5.8. 2.12 T4 सा (for वै). — 1) T4 damaged from गहने up to एष मा in 22". Ñi Da. च वनं तदा; De M1.2.4.5.9 गगनेचरा; D8.10.11 ग(D8 वा)हने वरा (for गहनेचरा). Ñ2 V1 B1.8.4 विनिष्कांता तदा वनं(V1 वनं तदा); Vs निष्कामच रणेचराः Di.s-s निष्कांता च वनेचराः Ms निष्कांतो गगनेचरः

22 T₄ damaged up to एप मा in " (cf. v.l. 21).

—") Ds G₁ एवं (for एप). Ts M₅ मातृ- (for मातृर्).

D₂,₅,ѕ वि(Dѕ नि)योगेन (for वियोगाच). — 6) Вз.₄
धुधा चैव (for धुधया च). Вз तृपादित:. D₅ Gѕ धुधा
च(D₅ °धया) भृशमदित:. —") Ві.ѕ,₄ ъराа. Т₄ М₄
भृशम् (for शिग्रुर्). —") № Ві.ѕ, गिरो; Вѕ तत:;

D₆ Тѕ бѕ गुइ: (for शिग्रुः). Ѵѕ ** (lacuna) भरादिव;

Ві शरभवितव; Dі.ѕ,₄ पतगरादिव; D₅-7,10,11 Т б₂,ѕ

Мі.ѕ,₄ शरवणे यथा(Dѕ °णेति च; Тѕ М₄ °णादिव);

G(ed.) करभरादिव. Ś Dѕ,12 यथेव श(Dѕ,12 स)रभ:
(Ś₂ शभर:[meta.]) शिग्रु:. ఈ Сg.k: शरवणे शिग्रु: स्कन्दः
(Ck °श्रारित। कुमारस्वामीत्यर्थः)।; so also Ct. ఈ

23 °) \$ Ñ1 D1-5.8.9.12 Ts अ(D12 त)थोदांतं; Ñ2 V1 B8.4 D6.10.11 T1 G2 M2-6.8.10 तदो°; M1 तत्रो° (for ततोद्यन्तं). —) Ñ1 D5 T4 [उ]स्कर्प्रभं; T1.2 G8 -[उ] स्करोप्रमं; M8 -समप्रभं (for -[उ]स्करोप्रमम्). — Note hia-

ग्रहीतुकामो बालार्क प्रवतेऽम्बरमध्यगः ॥ २४ एतिस्मन्प्रवमाने तु शिशुभावे हन्मिति । देवदानवसिद्धानां विस्मयः सुमहानभृत् ॥ २५ नाष्येवं वेगवान्वायुर्गरुडो न मनस्तथा । यथायं वायुपुत्रस्तु क्रमतेऽम्बरमुत्तमम् ॥ २६ यदि ताविक्छशोरस्य ईदशौ गतिविक्रमौ । यौवनं बलमासाद्य कथं वेगो भविष्यति ॥ २७

G. 7.38.78 B. 7.35.27 L. 7.38.30

24 ⁶) T4 damaged from इव up to म्रही in °. Ś D8 -[अ]कंतप-; G1 -[अ]कंस्तु स; G2 -[अ]कंसम- (for -[अ]कं इव). — °) Ñ2 B1.4 ततो म्रहीतुं(B1 °हाथं[sic]). — °) Ś V3 D1-5.8.12 पुद्भुवे; D9 पुष्ठाव (for प्रवते). Тэ.4 -मध्यगं (for -मध्यगः). Ñ1 प्रवमानस्तदांबरं; Ñ2 B1.5.4 G (ed.) पुष्ठुवेंबरमाञ्चगः (G [ed.] °स्थितः); V1 प्रवतांबरमञ्ययं; G1 M2.4.5.7 प्रवते इनुमान्बली; G3 M10 प्रवतेंबरमुत्तमं.

25 \$2 om. 25-26. — b) B4 D1.3-5 - भावाद् (for - भावे). D2.9 शिशुभावेन वे तदा. — b) B1 D3.5.7.10.11 T2.4 - यक्षाणां (for -सिद्धानां). — b) B1 च; D9 स (for सु-).

26 \$2 om. 26 (cf. v.l. 25). — °) Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.9 T4 दि (for [अ]पि). B1 [अ]पं; M8 [ए]नं (for [ए]नं). V3 प्रतवान्; T4 वळवान् (for वेगवान्). — °) D2 T1.3 G3 M3 वा (for न). Ñ2 B3.4 न गरुसान्; B1 गरुसान्वा (for गरुडो न). Ñ2 B3 D2.9 [5] थ वा; B1.4 [5]पि वा (for तथा). Ŝ1.3 D8.12 गरुडो वा पतत्रवान्; M1.3 न मनो गरुडस्तथा. — T4 damaged from यु in ° up to 5म्ब in °. — °) \$1.3 Ñ2 B1.2.4 D8.12 T3 G1 M4.7.9 वे; D3 च; M2 [5]पि; M5 यै: (for नु). D2.9 यदेतद्वीय-मासाय. — °) D2 कमित; D9 कमित (for कमते). Ñ2 B1.3.4 का (B3 क्र) भर्यंवरमध्या:.

27 D9 om. 27. Note hiatus between and b. - B1.3.4 अयं (for यदि). - G1 ताहशो; M1 हीहशों (for इंदशों). S1.3 D1.3-5.8.12 स्वीदशों $\mathbf{n}(D_5)$ हा)ति(D8 भाति)विक्रमः; S2 Ñ V1.3 B1.3.4 D2.7.11 इंदशों गतिवि $(\tilde{N}^2 B1.3.4)$ हि परा)क्रमः; D8 इंदशीं गतिविक्रया. - $\tilde{N}^2 B1.3.4$ योवने. V3 आस्थाय (for आसाय). - $\tilde{N}^2 B1.3.4$ कीदशोस्य(\tilde{N}^2 \tilde{u}); D2 कीदग्वेगों (for कथं वेगों).

G. 7. 38. 79 B. 7. 31. 28 L. 7. 38. 31

तमनुष्ठत्रते वायुः ष्ठवन्तं पुत्रमात्मनः ।
सूर्यदाहभयाद्रश्चंस्तुपारचयशीतलः ॥ २८
बहुयोजनसाहस्रं कमत्येप ततोऽम्बरम् ।
पितुर्वलाच बाल्याच भास्कराभ्याशमागतः ॥ २९
शिशुरेप त्वदोपज्ञ इति मत्वा द्विवाकरः ।
कार्य चात्र समायत्तिमित्येवं न ददाह सः ॥ ३०
यमेव दिवसं क्षेप ग्रहीतुं भास्करं ष्ठुतः ।

28 ") Ñ 1 B1, 3.4 चानु (B1 °थ) पुष्ठुवे (for अनुष्ठवते). М5 ततस्तदा ववी वायु:. —) Ñ1 V1 D1. 3.4 आसमजं (for आसमनः). Ñ 2 B1. 3.4 प्रवमानं तदास्मजं; V3 गच्छंतं सुतमाहमनः. — After 28 ", Ś Ñ1 V1. 3 D1-4.8.8.12 ins.:

704* तहमासर्वेषु भूतेषु इनुमान्यलवत्तरः । स्थैयद्भिर्यातु गाम्भीर्यात्र समोऽस्तीह कश्चन ।

[(1.1) Ś Da प्राणेषु; D12 वीरेषु (for भूतेषु). V1 transp. भूतेषु and हनुमान्.—(1.2) V1 धैयाँद् (for स्थैयाँद्). V1 D1-4.9 वीर्याच् (for धैयाँत्). V1.8 D1.8-5 च (for न्त). Ś D8.12 [S]स्तीति; D5 [S]हिति (for sस्तीइ).]—°) T1-8 G5.8 M1.2.4.5 सूर्याद्. T1 G8.8 M1.2.4.5.8 -भयं (for -भयाद्). Ś D8 रक्षति (for रक्षस्). Ñ2 B1.8.6 सूर्यदाहादरक्षच (Ñ2 वि रक्षति).—") Ñ2 B1.8.6 D7 -कणः; D8 -करः; G1 -मय- (for -चय-). Ś D8 [प]नं घायुस्तु; Ñ1 V1.8 D1-5.9.12 वायुस्तु (V3 क्ष्र) हिम-(Ñ1 D1-4 क्स्तिहन-); G2 तुपारयति (for नुपारचय-).

29 D9 om. 29, T4 damaged from साहस्रं in "
up to ". —") D2 वायुर् (for बहु-). —") Ñ1
चक्रामेष; Ñ2 B1.3.4 प्रक्रांतोयं; D1.3.4.10.11 T2 क्र(D4.10.11
का)मखेव(D1.3.4 "ष); M7 क्रमिरवैष (for कमस्येष).
B1.3.4 तदा; D6 7.10.11 T1-3 G M1.3-5.3.9 गतो (for ततो). Ś D2.12 M7 ततौंदरे; Ñ V2 नभस्तलं(Ñ2 "ले);
V1 नभः सुतं; M10 ततो बली. —") Ś D2.12 दुबंल(D2 "लेभ स्वाच्; D5 पितुर्वाक्षाच् (for पितुर्वलाच्). Ñ2 वेगाच्; T3 G1 M2.3.5.9 वीर्याच् (for बाल्याच्). —")
Ś D1-5.8.12 भास्करेण समागतः; Ñ2 B1.2.4 भास्करेणाभिरक्षितः; T2 सुर्याभ्याश्मायानतः.

30 °) Ś Ñ B1.3.4 D2.8.9.12 हि; V1 D1.5.5 [S]पि (for तु). V2 [S]प्यदोष: स्याद्; D4 [S]प्य दोषज्ञ; D6 T1.2 G2.8 न दोषज्ञ; M6 स्वरोषज्ञ (for स्वदोषज्ञ). % Cg k.t: दोषज्ञ: बिद्धान् स न भवतीत्यदोषज्ञ: 1 Cg adds "दोषज्ञों वैद्याविद्वांसो" इत्यमर:(?). % —) Ś Ñ V1.8 D1-5.8.9.12 T1.2 M3 दिने (V2 सुरे)धार:; B1.3.4 बिरोचन: (for दिवाकर:). — V2 om. 30°-31. —) D6.7.10.11 T3.4 G1.2 M2.4 सारिसन्; D9 सास्य; M10 अत्र (for साय तम्). प1 समापद्यम्; D1-5 समायो (D2.5 °दा)तम् (for समायतम्).

तमेव दिवंसं राहुर्जिष्टश्चिति दिवाकरम् ॥ ३१ अनेन च् परामृष्टो राम स्वर्यरथोपिर । अपकान्तस्ततस्त्रस्तो राहुश्चन्द्रार्कमर्दनः ॥ ३२ स इन्द्रभवनं गत्वा सरोपः सिंहिकासुतः । अत्रवीद्धुकुटीं कृत्वा देवं देवगणैईतम् ॥ ३३ बुभुश्चापनयं दत्त्वा चन्द्राकौं मम वासव । किमिदं तत्त्वया दत्तमन्यस्य बलद्यत्रहन् ॥ ३४

- S D8.12 सूर्य एवं समायांतम्.) S2 B4 D2 G2 [ए]व; D1.2-5.12 T3 M8 [ए]नं; G2 [ए]तं (for [ए]वं). Ñ1 मत्वा (for [ए]वंन). S D8 तं (for स:).
- 31 Va om. 31 (cf. v.l. 30). Do om. from 31 up to राम in 32⁶.) B1 तमेव; D12 यमेवं; G2 यदि में (for यमेव). Ñ2 B1 राम; B2.4 चैत्र; D6.7 होवं (for होप).) B1 हुतं; D1-5 T2 M1 गतः (for हुतः). Ñ1 V1 प्रहीतुं प्रति भास्करं.) Ś D8.12 जिप्रासितः Ñ1 सजिष्शत् (for जिष्शति). G1 विभावसुं (for दिवाकरम्). Ñ2 B1.2.4 चकार प्रहणे मतिं.
- 32 Do om. up to राम in 32 (cf. v.l. 31).—") B1 परेण. Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.12 Ta तु; K (ed.) Cg स (for च). Ta damaged from परा up to . Ѳ B1.3.4 M3 परामृष्टे; D8.7 पुरा दृष्टो; Cg.k.t as in text (for परामृष्टो).—) D2.6.7.10-12 M5 राहु: (for राम). Ñ1 D1-5 M7-रथो(M7 °थे) धुरि; ѳ B1.3.4 -रथेध्वति; G³ -रथांतिके (for -रथोपरि).—") V३ अपकामन्. Ś D8.12 तदा त(D12 " तसा)स्थों; V३ T4 M10 ततो राहुस; B3 ततो राम; D2.9 तु(D9 च) तत्रस्थों; M3 स्वतम्मासो; L (ed.) तदा श्रस्तो (for तत्रकारतो).—) T4 रवेश; M10 तदा (for राहुर्). Ñ1 -मर्देने; T1 -क्शनः; T2 -द्र्शनः; M9 -मर्देने (for -मर्देनः). V3 चंद्राकेस्यातिमर्दनः.
- 33 *) Ś Ñı Vı.s Dı-5,8.9.18 M8 स चंद्र-; D6.7,10.11
 T4 इंद्रस्य (for स इन्द्र-). D6 -भुवनं. b) V9 D1.2.4.0 T1
 G3 M1.5.8.10 सरोषं. D1 अकुटि; D2-5,8.10-18 T
 M1-8.5 भु(D3.4 T3 भू; M1.8 भू)कुटिं (for भुकुटीं).
 Nî V1.8 D1-5.9 T4 शकं देव-(D13.4 चेव); T3
 M8.9 देवदेवं; G3 देव देव- (for देवं देव-). For 33, Ñ3 B1,8.4 subst.:

705* अथ इप्टा हन्मन्तं जिष्टश्चन्तं तु भारकरम् । अवनीत्सत्वरं गत्वा राहः शक्तमिदं वचः ।

[(l. 1) B1 अब (for अथ). —(l. 2) B8 स्वरितं (for सस्वरं).]

34 °) Ds Ts Ms -[अ]पनये; G1 M10 -[अ]पनयों (for -[अ]पनयं). G1 M1.10 Ck कृत्वा; Ct as in text (for दस्वा). S Ds.12 अक्ष्याविमों हि नैवास्तां; Ñ V1.8 अद्याहं पर्वकाले तु जिघ्नक्षुः सूर्यमागतः । अथान्यो राहुरासाद्य जग्राह सहसा रिवम् ॥ ३५ स राहोर्वचनं श्रुत्वा वासवः संभ्रमान्वितः । उत्पपातासनं हित्वा उद्गहन्काश्चनस्रजम् ॥ ३६ ततः कैलासक्टाभं चतुर्दन्तं मदस्रवम् । शृङ्गारकारिणं प्रांशुं स्वर्णघण्टाद्वहासिनम् ॥ ३७ इन्द्रः करीन्द्रमारुद्ध राहुं कृत्वा पुरःसरम् ।

35 Ta damaged up to पर्व in (cf. v.l. 34).

-) Ś Ñ V1 B1.3.a D1.3-5.8.12 आस्थित: (for आगत:).

-) Ś D8 G2 M10 अद्य; Ta तदा (for अथ). -)

Da * * सा; Ta सह *; G1 तरसा (for सहसा). G2 रथि:
(for रिवस्). Ś D8.13 स्य ग्रसति पर्वणि. - For 35°4,
Ñ2 B1.3.4 subst.:

706* इष्ट्रा गृहीतमन्येन तमहं त्वामुपागमम्।

[Ñ: illeg.; B4 ततोहं त्वामुपागत: (for the post. half).]

36 °) S D8.12 राहोस्तु. — °) D5 सहसोरिथत:; G2 M8.10 संभ्रमादित:. — Note hiatus between ° and °. — °) V1 D1-5.9 सहयूढं(V1 °हं) (for उद्वहन्). S D6-8.10-12 T1.2 G3 M1.8 कांचनी (for काञ्चन-). V1 न्सज:; M3 -प्रभं (for न्सजम्). Ñ3 B1.3.4 पराध्यास्तरणान्वितं; V3 सबस्ते बळसंयुत:.

37 °) Ba तत्र (for ततः). Va-शैलाभं (for क्टाभं).

—) Ta damaged from भद up to कारिणं in °. Ś मदं स्वन् (sic); Ñi महाश्रवं; Ña Bi महामदं; Di.a.a.a मदश्रवं; Da महाश्रवं; Da om. 37°-38°.—) Ma द्यांगानु-(for द्युङ्गार-). Ñi Di-7.8-11 Ta Gi Ma -धारिणं; Vi -धारिणं; Ta-[का]कारिणं; Mr -करिणं (for -क्यारिणं). Vi मासं; Da of Ta Mi प्रांशु- (for प्रांशुं). Ś Da la श्रुकं गजवरं चैव; Ña Bi.a प्रद्वदेशन्वतं प्रांशुं (Ba प्रासं).— Ña illeg.

प्रायाद्यत्राभवत्स्वर्यः सहानेन हन् मता ॥ ३८ अथातिरभतेनागाद्राहुरुत्सृज्य वासवम् । अनेन च स वै दृष्ट आधावञ्गेलक्कृटवत् ॥ ३९ ततः स्वर्यं समुत्सृज्य राहुमेवमवेक्ष्य च । उत्पपात पुनर्व्याम प्रहीतुं सिंहिकासुतम् ॥ ४० उत्सृज्याकिममं राम आधावन्तं प्रवंगमम् । दृष्ट्या राहुः पराष्ट्रस्य मुखशेषः पराष्ट्रमुखः ॥ ४१

G. 7. 38. 92 B. 7. 35. 41 L. 7. 38. 45

- for 4. —4) B3 शून्य-; M4 श्रीमद्- (for स्वर्ण-). B4 -नादिनं (for-हासिनम्).
- 38 Vs om. 38° (cf. v.l. 37).— T1.8 M1 करिणम् (for करीन्द्रम्).— V3 प्राप्तो (for प्रायाद्). B2 [क्षा]तपः (for [अ]भवत्).— N1 V1.3 D5.7 M10 तेन; D2.9 तत्र (for [अ]नेन).
- 39 *) V1 तथा. B4 [अ] भि- (for [अ] ति-). Ñ1 V1 D1-4.9 Т4-रसस; Ñ2 B1.5.4 -रसमाद; D5 -रससा; G2 -सरसेन (meta.) (for -रससेन). Ś D8.12 [अ] याद; Ñ1 D1.8-6 प्रागाद; Ñ2 V1.3 B1.8 D2.9 Т4 प्रागाद; B4 पाहु: (for [अ] गाद्). b) V3 सूर्यम्; B4 प्रागाद; G1 पाहु: (for [अ] गाद्). b) V3 सूर्यम्; B4 प्रागाद् (for राहुर्). T2 वासव: (sic). D5.9 राहुमुत्स्वय वासव:. v) V1 तु (for च). Ś D8.12 युद्धे; D2 द्रयो (for रष्ट). B1 D3 द्रशेसो (D3 **) (for व द्रष्ट). Ñ2 illeg. for d. T4 damaged from d up to तत: in 40 d. d) Ś D8.12 धावंत; Ñ1 V1.3 D1-4.9 ह्यायावज्; D5 द्रावयञ्; D6 G2 (with hiatus) अधावज्; D10.11 प्रधा (for आधावज्). B3 -क्ट्रवान् (for -क्ट्रवत्).
- 40 Ts damaged up to तत: in " (cf. v.l. 39). B1 om. 40 to .—") Vs तीरै: (sic) (for स्यै). Ts G1 M1.2.4.8.9 तम् (for सम्-). Bs ततः समुत्सुज्य राहु:.— b) \$ D1-5.8.9.12 Ts स्थूलम्; Ñ V1.3 Bs D6.7.10.11 M7 फलम्; G1 M1.5 एव; M3.10 एनम् (for एवम्). Bs फलं चैवम् (for राहुमेवम्). G1 M5.8 निरीक्ष्य; M1 [अ] अयवेक्ष्य; G (ed.) उपेल्प (for अवेक्ष्य). D2.9 स: (for च).) Ñ2 B1 ततो ब्योम; G1 स येगेन; M1 पुनर्व्योम्न (for पुनर्व्योम).— ो Ñ1 हिंसिका- (meta.); D1 सिंह्का- (for सिंह्का-).
- 41 B4 om. (hapl.?) 41-42. Note hiatus between "and ".—") Ś D1-4.6-8.12 T2 G M2-5.8-10 उत्सृष्ट; T1 "ष्ट्रा (for उत्सृष्ट्य). Ś D8.12 असुं (for इसं). V3 (with hiatus) च इसं (for [अ]किसिसं). D9 अवरे स; T1.2 G2 M2 इन्संतम्; T3 M2.10 इसं राहुम् (for इसं राम).—") Ś1.2 D6 अधावंतं; Ñ1 V1 D2.8 T6 प्रा(T4 ह्या)धावंतं; Ñ2 V3 B3 D1.8-5.7.10.11 T1 M2 प्रधावंतं. Ñ1 तं प्रवंगमं (hypm.) (for प्रवंगमम्).—") Ś

G. 7. 38. 93 B. 7. 35. 42 L. 7. 38. 46

इन्द्रमाशंसमानस्तु त्रातारं सिंहिकासुतः । इन्द्र इन्द्रेति संत्रासान्मुहुर्मुहुरभाषत ॥ ४२ राहोर्विक्रोशमानस्य प्रागेवालक्षितः स्वरः । श्रुत्वेन्द्रोवाच मा भैषीरयमेनं निहन्म्यहम् ॥ ४३ ऐरावतं ततो दृष्ट्वा महत्तदिद्मित्यपि । फलं तं हस्तिराजानमभिदुद्राव मारुतिः ॥ ४४

D8.12 T1-3 G1 M2.4.7-9 द्वृतं; Ñ1 V1.3 D1-6.9 दूराद् (for रहा). Ñ2 B1.8 D9 परावृत्तो; D2 परिवृतो; L (ed.) परि (for परावृत्य). D8.7 T4 परावृत्याववीद्वाम; D10.11 अवेक्ष्यैवं परावृत्तो. — *) S1.2 Ñ1 V1 D2 M4 मुखरोष-; S2 D8.12 शोष-; D6.7 T3.4 मुक्ताकोश: (for मुखरोष:). G2 भयादिंत:; M1.8.5.10 [S]पयादूतं (for पराद्धाक:). % Cg.k.t: मुखरोष इति राह्(Ct °हो:)स्वरूपकथनम्. %

42 Bs om. 42 sb (cf. v.l. 41). — s) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 प्रा(Ś D8.12 प्र; D6 वि)कोशमानस; M7 काशंसमानं (for आशंसमानस). Ś D8.12 च; M8 तन् (for तु). Ñ2 B1.3 इंद्रमेव समाधावत्(Ñ2 गिच्छत्; B3 भाषा); M1 इंद्रित कोशमानस्तु. — b) Ts damaged from का up to इन्द्रिति तो sh लि. G2 हिंसिका- (meta.) (for सिंहिका-). —) Ñ V1.3 B3 D3.4.9 T3 M3 इंद्रें (D9 st) देति च; D1 इंद्र *द्रेति (for इन्द्र इन्द्रेति). G1 [अ] यं; M10 स (for से-). D9 संप्रामात्; M1 संव्रासं (for संव्रासान्). — b) D8 मुहूर्त (hypm.); M1 राहुर् (for first मुहुर्). Ñ2 B1.8.4 विज्ञकोश मुहर्मुह:.

43 °) Bs ततो (for सहोर्). Ñ2 B1.4 ततो विकोशत-स्तस्य. —) Vs एवं (for एव). Ś Ñ1 V1 D2.8-11 M5 [आ] लक्षितं; Ñ2 B1.8.4 D1.2.4 [आ] लक्ष्य तं; Vs लक्षितं; D12 [आ] लिखितं; T2 G M1.2.4.7-10 [आ] लिखितं- Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D1-4.8-12 G2 M2.4.5 स्वरं. D5 प्रभुश्चावेक्ष्य तं स्वरं. — °) Ś D8 प्राह; D2.9 [5] प्याह; M3 आह (for [3] वाव). D1.8-5 उवाच शको (for श्वत्वेन्द्रोवाच). Ś D8.12 भेस्तम् (for भेषीर्). Ñ2 B1.3.4 मा भेरिति तमाहेंद्रस्(B2 महेंद्रस्तु). — °) Ñ2 B4 D12 स्वहम्; B1 [5] प्यहम्; B2 (with hiatus) D6-11 T G1.3 M1.8 आहम्; M5 आरिम्; M8 अमुम् (for अयम्). G2 एवं; M8 एवं (for एनं). T1.2 G1.8 M3 प; T3 वे; M1 हि (for [आ]हम्). Ś Ñ2 V1.8 B1.3 D8.12 निस्द्ये; Ñ1 B4 D2.8.5-7.8-11 T4 निष्द्ये; D1.4 न स्द्ये (for निहन्य्यहम्).

44 °) \$ D1-5.6.9.12 ऐरावर्ण (here and below). Ta तदा (for ततो). \$ D8.18 द्वारं (for दङ्का). — b) Ñ1 V1 D8.4.5.2 T1.8 G2.8 M1.5.5.8.10 महांतिमद(Ñ1 V1 D8.4.9 °मिम; D5 °मय)म्; D2 महादिमयम्; M7 महत्तिमदम् (for महत्तिदिस्). \$ D8.12 महदन्यदुपागतं; Ñ2 B1.8.4 D1 महांतिमदमेष हि(D1 °मिमतशुतिं); V1 महांतं पर्यंतं यथा; T4

तदास्य धावतो रूपमैरावतिजिष्टक्षया ।

मुहूर्तमभवद्धोरिमन्द्राग्न्योरिव भाखरम् ॥ ४५

एवमाधावमानं तु नातिकुद्धः श्रचीपितः ।

हस्तान्तेनातिमुक्तेन कुलिशेनाभ्यताडयत् ॥ ४६

ततो गिरौ पपातैष इन्द्रवज्राभिताडितः ।

पतमानस्य चैतस्य वामो हनुरभज्यत ॥ ४७

महस्फलिमदं स्विति. —") Ś $D_{8.12}$ बिल नं; \widetilde{N}_1 फलांतं; $V_{1.3}$ $D_{1-4.9}$ बलात्तं; D_5 बलेन; T_5 पतंतं; T_4 फलात्तं (for फलंतं). \widetilde{N}_2 $B_{1.3.4}$ फलिमत्यिमिवि (B_5 ° सं)ज्ञाय; M_5 K (ed.) फलं मस्वा दिस्तवरम् (K [ed.] "राजम्). — ") \widetilde{N}_5 $B_{1.4}$ तं π :; B_5 संप्त- (for अभि-). T_5 तं शिशः (for मारुति:).

45 °) Ś D8 अथ; V1.5 B1 4 D1.2.4.9 तद्; D5-7. 10-12 M8 तथा (for तदा). Ñ2 त *स्य; B3 तस्य तं; T1.2 G3 तथाभि-; M1 तदाभि- (for तदास्य). B4 T1.2 G3 [आ]धावतो (for धावतो). Ñ1 राजन्; D9 नूनम् (for रूपम्). — °) D7.10.11 इंद्राधुपरि. Ś1.3 Ñ V2 B1.8.4 D1.2.4.8 कालाग्नेरिय मूर्लितं(Ñ2 B3.4 राधव; V3 वर्धत;; B1 वासवं [sic]; D2.4 मूर्लित:); Ś2 V1 D3.5.9.12 कालाग्निरिय मूर्लित:; T4 कालाग्न्योरिय मूर्लित:; T4 कालाग्न्योरिय मूर्लित:; T4 कालाग्न्योरिय मूर्लित:; T4 कालाग्न्योरिय मूर्लित:;

46 *) Ś Ds.12 तं ह्या (for एवमा-). Та तम् (for तु). Ñ V1.3 D1-59 आधावतस्तस्य(Ñ1 °आन्यं; Ds °आस्य); Тз °मानस्तु (for आधावमानं तु). —) Ñ2 प्रति-; Vs (with hiatus) Та अति-; D1:4 द्यति-; М5 तदा (for नाति-). В1 हस्तस्थेन (for नाति-कुद्ध:). — After 46°, Ñ1 V1.3 D1.3.4.9 Ta ins.:

707* वज्रमेवाभिमुक्तं तु देवेन्द्रेण महास्मना।

[Ñ1 [अ]ति- (for [अ]भि-). Da हि (for तु).]

—°) \$1.2 Ñ1 हुनुं तेन; \$5 V1 D5.8.12 T4 हुंतुं तेन; D1.4 हुंतुं वेर-; D2.9 हुनुस्तस्य; D3 त्रस्तस्तेन; D10.11 Cg.k.t हस्तांताद्; G1 M4 हुलेन न; M8.7 हस्तांतान; M10 स्वहस्तेन (for हस्तान्तेन). \$ Ñ1 V1 D2.2.5.8.9.12 T4 [अ] भिमु (D2.8 °यु) क्तेन; G3 [अ] वि° (for [अ] तिमुकेन). Ñ2 नातिकोध-प्रयुक्तेन; V3 हुन्पानिप शक्तेन; B1 नातिकुद्धो विमुक्तेन; B3.6 हस्तस्येन प्रमुक्तेन. % Cv: हस्तान्ते हस्तान्तिके 1; Cg.k.t: हस्तान्तात् हस्ताप्रात् 1; Cg adds हस्तान्त इति समीप हत्यथे: % —) \$ D8.12 स्पताडयत्; D9 [अ] भिताबिता; T4 [अ] य ता°; G1.2 [अ] त्य (G1 °स्य)ता° (for [अ] भ्यताडयत्).

47 Bs transp. 46 and 4. —4) Bs मेरी (for गिरी). Ñ1 [अ] यं; V1 [आ] ग्रु; Bs [ए] व (for [ए] प). Ms गिरी पपात तेनेष. —6) Ñ2 V3 B1.8 D1.8—5.9 शक; Ds शक्ति- (for इन्द्र-). Ñ1 वज्रहंद्र- (by transp.) (for इन्द्र-अ). V3 D1-4.9 -पीडित:; B3 -विक्षत: (for -ताडित:).

[248]

तिसम्त पितते बाले वज्जताडनविह्वले ।
जुक्रोधेन्द्राय पवनः प्रजानामशिवाय च ॥ ४८ विण्मूत्राशयमावृत्य प्रजाखन्तर्गतः प्रभुः ।
रुरोध सर्वभूतानि यथा वर्षाणि वासवः ॥ ४९ वायुप्रकोपाद्भृतानि निरुच्ङ्वासानि सर्वतः ।
संधिभिर्भज्यमानानि काष्ठभूतानि जिज्ञरे ॥ ५०

—°) Ñ1 V1.8 D1-4.9 चैवास्य; D7 वै तस्य; D8 देहस्य (for चैतस्य). Ñ2 B1.8.4 कुलिशेन च तेनास्य.—") D16.11 Ct वामा (for वामो). D8 भमिद्यत (for भभज्यत). D8 वामे यदि ब्यभज्यत (sic). % Ct: वामा हनु:। हनुशब्द: स्नियाम्। 'तत्परा हनु:' इति कोशात्. %

48 ") D1-4.9 G2 M2.4.7.9.10 असिंस्. B1 नि- (for तु). B3.4 ततोसिन् (for तिंसस्तु). G1 पातिते (for पतिते). B1 काले; B4 marg.; D6.7.10.11 चापि (for बाले). — 6) \$ D8.12 -ताबित-; G2 -[अ1]ताडन- (for -ताडन-). Ñ2 -विद्वल: (for -विद्वले). — °) V3 D1-5.9 T4 M1 चुकोप. — 4) D6.7.10.11 अहिताय. B1.8.4 D6.7.10.11 स: (for च). — After 48, D6.7.10.11 T4 M8 ins. 708*; while G1.2 M1 ins. 709*.

49 M1 om. 49⁴⁸. —) M8 -मूत्रहारस् (for -मूत्रा-शयम्). M7 साहत्य (for आवृत्य). —) D6.7.10.11 T4 M3 प्रजानां परमार्तिकृत्. — For 49⁴⁸, S Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.12 T1-8 G1.2 subst.; while D6.7.10.11 T4 M2 ins. after 48:

708* प्रचारं स तु संगृद्ध प्रजाखन्तर्गतः प्रभुः।

[Vs तदा तं; B1 T4 प्रभावं; G (ed.) प्रवातं (for प्रचारं). Ñ2 B1.3.4 स्वं च; T4 तं तु (for स तु). Ś D8.12 ततः प्रचारं; D5 प्राणं तदा स (for प्रचारं स तु). Ñ V1 B1.4 D1-5.8 T4 संहत्य; V3 संदिश्य (for संग्रह्म). —T4 om. the post. half. Post. half = 49°. B1 D5 [अं]तर्गतं; D1.3.4 [अ]नुगतं (for [अ]न्तर्गतः). D5 तदा (for प्रभु:).]

—Then Ds.7.10.11 T1.2 G3 M3 cont.; while G1.2 M1 ins. after 48:

709* गुहां प्रविष्टः स्वसुतं शिग्रुमादाय मारुतः।

[T1.2 Ms स; G2 स- (for स्त-). G1 -पुरं (for -सुतं).]
—") Ś D8.12 निरोध्य (for रुरोध). —D2 om. (hapl.)
49-50". —") Ś D8.12 मातरिश्वाय राघव; Ñ1 V1.3
D1.9-5.9 वायुर्वर्ष (V3 "यु: सर्व)मिनोषरे (Ñ1 "वोपले; D2
"येष वै; D5 "वोषधै:; D9 "वांबर: [sic]); Ñ2 B1.8.4 न
प्रावारस (B3 प्रवनो न) तदानिल:.

50 Da om. 50° (cf. v.l. 49).—°) Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3-5.9 वायो: (for वायु-). D1.3-5 सरवानि (for भूतानि).—•) Ś D8.12 वज्यमानानि; D10 (with hiatus) अनु॰

निःखधं निर्वपद्वारं निष्कियं धर्मवर्जितम् । वायुप्रकोपात्रैलोक्यं निरयस्थमिवाबभौ ॥ ५१ ततः प्रजाः सगन्धर्वाः सदेवासुरमानुषाः । प्रजापतिं समाधावन्नसुखार्ताः सुखैषिणः ॥ ५२ ऊचुः प्राझलयो देवा दरोदरनिभोदराः । त्वया सम भगवन्सृष्टाः प्रजानाथ चतुर्विधाः ॥ ५३

G. 7. 38. 104 B. 7. 35. 54 L. 7. 38. 57

(for निरुक्कुसानि). Na Va B1.3.4 D1-4.6.9 G1 M1.5.7 सर्वश:.—B1 om. 50° d.—°) S D8.12 संधिषु; G2 विलिभिर् (for संधिभिर्). Ñ1 Va D1.2.6.5.9 भज्यमानैश्च (D1.6.5 °स्तु); Ñ2 B4 चाप्यसंना(B4 °न)म्पै:; B8 श्वासन्यासैश्च (sic); D3.7.10.11 T1.2.6 G M1.3.5.8.10 मिश्यमानेश्च (D8 °स्तु); D6 T3 M2.9 भिद्यमानानि (for भज्यमानानि).

51 ") Ñ1 नि:स्वधा-; D3 नि:संध्यं; D5 G1 M7 नि:(G1 M7 नि)स्वनं; T1.2 G3.3 M1.2.4.8-10 निस्वधं (for नि:स्वधं). D6.7.10.11 T3.4 M3 नि:(D6 न)स्वाध्याय-. —") B1 D2.9 वायो: (for वायु-). — ") Š Ñ V1 B1.3 4 D6-8.10.11 [अ] भवत् (for [आ] बभो).

52 °) V1.8 D1-5.9 M8 [S]मराः (for प्रजाः). — 6) Ñ1 V1.8 D1-5.9 -यक्ष- (for -देव-). Ś V8 D1.8-5.8.12 M8-मानवाः (for -मानुषाः). М8 सपक्षोरगराक्षसाः. — For subst. in Ñ2 B1.8.4 cf. v.l. 53. — °) Ś D8.12 समाध्याय (Ś2 D12 °ध्यायन् ; D8 °ध्यायन्); V1 T1.2 G1.3 °धायः V8 D1.8.6 (D1.8.4 with hiatus) अधावंतः T8 °पक्षाः; M1 °साच (for समाधावन्). — 6) V1 T1.2 G1.3 M1 न सुखाताः; V8 दुःखातिश्चः D2 अदुःखातीः; T8.4 सुदुःखातीः (for असुखातीः). Ś D8.12 बहुधा दितकाम्ययाः D6.7.10.11 दुःखिताश्च सुखेच्छया. — After 52, Ś Ñ1 V1.8 D1.8.6.5. 8 9.12 T4 G1 M2.6.7.9 ins.:

710* प्रजापतिं प्रजास्तास्तु सुखहीनाः सुदुःखिताः ।

[D6 पुरोधाय (for प्रजापति). Ñ1 V1 D2.9 T4 भूशानुता:; D1.4.6 भृशादिता:; G1 M2.4.7.9 सुखेप्स(G1 °च्छ)या (for सुद:खिता:).]

53 °) S Ds.18 ऊर्थ्व (for ऊचु:). Ñ1 D4 देव;
D1.3.5 G2.8 M2-5.7.8.10 देवं (for देवा).—) D6.7
(marg.).10.11 T2 G1.3 M2 Cg.k.t महोदर- (for दर्रो °).
S Ñ1 V1.3 D1-5.8.2.12 T3.4 ब्रह्माणं जगतः(D5 °तां) पति.
Cv: दरोदरिनभोदराः शङ्कोदरसदशोदराः समुखतोदरा
इत्यर्थः। 'दरोऽस्त्री शङ्कभीगतें ब्वित वैजयन्ती।; Cg.k: महोदरिनभोदराः वायुक्तम्भान्महोदरस्याधिमस्तोदरवदुदरं येषां ते
तथा।; so also Ct. & — For 52°-53°, Ñ2 B1.3.4
subst.:

711* कृष्ण्राधाजापति गरवा प्रोजुराती इदं वचः।

G. 7, 38, 104 B. 7, 35, 55 L. 7, 38, 58

त्वया दत्तोऽयमस्माकमायुषः पवनः पतिः ।
सोऽस्मान्त्राणेश्वरो भृत्वा कस्मादेषोऽद्य सत्तम ॥ ५४
रुरोध दुःखं जनयन्नन्तःपुर इव स्त्रियः ।
तस्मान्त्वां शरणं प्राप्ता वायुनोपहता विभो ॥ ५५
वायुसंरोधजं दुःखमिदं नो नुद शत्रुहन् ॥ ५६
एतत्प्रजानां श्रुत्वा तु प्रजानाथः प्रजापतिः ।
कारणादिति तानुक्त्वा प्रजाः पुनरभाषत ॥ ५७

[Bs (with hiatus) जनुर् (for प्रोनुर्).]

—After 53⁶, V3 ins. a long passage relegated to App. I (No. 3). ► V3 missing from 53° up to 7.36. —°) M1 प्रजा: (for स्वया). Ś Ñ1 B4 D2.5 9.12 स्मो; B1 D7.10.11 तु; D6 नु; M9 हि (for सा). —°) Ñ2 B1.3.4 प्रजा: सर्वोद्य; L (ed.) प्रजा नाम (for प्रजानाथ).

54 °) Ñ V1 B1.5.4 D1-5.9 च दत्तः सो (for दत्तोऽयम्). Ś D8.12 सप्ट्वा (D12 सप्टा) चैव कृतोसाकम्.

- b) Ñ2 B1.8.4 आयुषां. - c) Ñ1 B8 D1-5.9 T4 M1.8 [5]सत्- (for ठस्मान्). - d) Ñ2 B1.8.4 अपि (for एषो).

G2 M4.10 सत्तमः (for सत्तम). Ś D8.12 कस्माद्य पितामहः Ñ1 V1 D1.8.4.9 T4 क वसत्यय सत्तमः (Ñ1 °म); D2.5 क च सरपथसत्तमः (D5 °संमतः).

55 ⁶⁶) Ñ V1 D1-5.9 रुणाद्ध (for रुरोध). Ñ2 B1.3.4 किंचित्प्राणांश्रकार स:(Ñ2 B3 °श्च कारण:); Т3 रिपुदुर्गमि-वारय: (for ⁶). Ś D8.12 वाध्यत्येष किं चासांस्तद्भवाञ्ज्ञातु-मर्हति. —°) Ś Ñ D1-5.8.9.13 स्वामेव; B1 तस्य ते; B3 G2 M5.7.8.10 तसात्ते (M7 °रवा); B4 ता: सा ते (for तसात्वां). — ⁶) Ś D8 [अ] प- (for [उ] प-). M5 -हता (for -हता). Ś D1.8-5.8.12 M3 भृशं; Ñ V1 B1.2.4 D2.6.7.9-11 T4 M5 वयं; Т1.2 G2.3 M1.8.10 [अ] नघ (for विभो).

56 ") B1 वायो: (for वायु-). D4 om. from सं in "up to द in 5. \$ D8.18 वायो: सु(\$3 सं)रोषजं(D12 °णं).—5.) Ñ1 V1 D2.9 सस्वानां; D3.4 सर्व नो (for इदं नो). Ñ1 तत्तु; V1 हंतु (for नुद). D2 शात्रवं: D4 * सहं; D4.7,10.11 T4 दु:सव (for शत्रहन्). \$ D8.12 नुद नः परमेश्वर; Ñ2 B1.8.4 नुद नोस पितामह; D1 सर्व नाशय दु:सहः; G1 हदं न: शत्रुदु:खहन्; M2 हदं न: सुमहत्प्रमो.

57 *) B1.8.6 इति. M10 प्रलापं (for प्रजानां). Ś D8.12 ज्ञात्वा प्रजानां; Ñ D1-5.9 Te श्रुत्वा प्रजानां (by transp.) (for प्रजानां श्रुत्वा). Ñ2 च; B1.3 स; T3 G1 M1 [भा]थ (for तु).—b) Śs D5 प्रजानाथ-; B2 वाक्यं देव-; D1 प्रजानां स (for प्रजानाथ:).—G2 om. 57°-59b.—°) T2.8 M2.4.5.9 कार्ण्याद्. Ś D8.12 चापि; T1-8 M2.8.5.9 ता (for जान). T2 मस्वा; M2.5.9 गस्वा (for उक्त्वा). Ñ2

यासिन्वः कारणे वायुश्चक्रोध च रुरोध च ।
प्रजाः शृणुष्वं तत्सर्वं श्रोतव्यं चात्मनः क्षमम् ॥ ५८
पुत्रस्तस्यामरेशेन इन्द्रेणाद्य निपातितः ।
राहोर्वचनमाज्ञाय राज्ञा वः कोपितोऽनिलः ॥ ५९
अशरीरः शरीरेषु वायुश्चरित पालयन् ।
शरीरं हि विना वायुं समतां याति रेणुभिः ॥ ६०

B1.5.4 D10.11 चोक्स्वासी(B3 °क्स्वा स) (for तानुक्स्वा). Ñ1 V1 D2.5.9 T4 कारणं कारणात्मा स; D1.3.4 कारणं कारणात्मा स; D1.3.4 कारणं कारणंनात्मा; D6 M10 कारणं तु ततो मत्वा; D7 (marg. also as in Ñ2) करणां तु ततो गत्वा; G3 कारण्यान्विदितानुक्स्वा; M7 कारण्याद्दीनतां गत्वा; M8 कारणानिति तानुक्स्वा. % Cg.k: कारणादिति(Cg °ित चोक्स्वा) किंचित्कारणमत्रास्तीत्युक्स्वा ।; Ct: कारणादित्युक्स्वा किंचित्कारणमत्रास्तीत्युक्स्वा यिसन्कारणं वायुश्चक्रोध तत्कारणं पुनरभाषत. % —) M5 अथाववीत् (for अभाषत).

58 Gs om. 58 (cf. v.l. 57).—°) B1.4 यत्र (for यस्मिन्). Ś D5.8.12 तु; Ñ V1 B3 D2.3.9-11 T8.4 G1 च; B1 वै; D6.7 M5.8 वा; T1.2 G3 M1.3 हि (for व:). D1.4 यस्मिश्चित्. M4 कारणो (for कारणे).—°) Ś Ñ1 V1 B1.3.4 D1-5.8 9.18 T3.4 चुकोष; Ct चुकोष(as in text). Ś8 D12 रुरोद (for रुरोध).—°) B1.3.4 गुणुत (for शुणुष्वं).—°) Ś D8.12 श्र्यतां; Ñ1 कुरुष्व(sic); Ñ2 B1.3.4 M7 कियतां; V1 D1-5.9 T3 कुरुष्वं (for श्रोतब्वं). Ś D8.12 T2 क्षयं; Ñ1 कम; T4 क्षतं (for क्षमम्).

59 G2 om. 59^{ab} (cf. v.l. 57). Note hiatus between and .—") \$2 [अ]मरीचेन (sic); B1.8.4 [अ] ख वज्रे (B3 शके)ण; D3 T3 [अ]मरेंचेण (for [अ] मरेंचेन).—") Ñ1 B3 T3 M1 वज्रेण; V1 B1.4 [अ]थ; T3 [अ]भि- (for [अ]॥). \$ Ñ B1.8.4 वि-; D1.4 [अ]थ; T3 [अ]भि- (for [अ]॥). \$ Ñ B1.8.4 D1-4.8.9.12 निस्(D2.3 °प्)दित:; V1 [अ]भिस्दित: (for निपातित:). D5 प्रतिस्दित:; M9 व्यतिपा° (for [अ] च निपातित:). —T1.2 G3 transp. 59°-60° and 60°-61°.—") Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 T1.2.4 G2.3 M3.8.10 आस्थाय (for आज्ञाय).—") \$ Ñ3 B1.3.4 D1.3-5.8.12 M7 तेन; Ñ1 V1 D2.6. 7.9-11 T4 तत: (for राज्ञा). Ñ3 B3.4 [अ]सो; B1 [अ]थं; D5 च; D6.7 T4 M7 सं-; D10.11 स (for च:). T3 हरोघ; M5 राजा व: (for राज्ञा व:). \$ Ñ V1 B1.8.4 D1-5.8-12 T3.4 G1 M7 कुपितो; D6.7 -क्षाभितो (for कोपितो).

5 60 Ti.a Ga transp. 59°-60° and 60°-61°.—

6) Be Ma चलति (for चरति). Ñi पावयन .—°) Da शारीर. Bi च; Di.e तु (for हि). Das यथा (for बिना).

वायुः प्राणाः सुखं वायुर्वायुः सर्वामिदं जगत् । वायुना संपरित्यक्तं न सुखं विन्दते जगत् ॥ ६१ अद्यैव च परित्यक्तं वायुना जगदायुपा । अद्यैवेमे निरुच्छ्वासाः काष्टकुड्योपमाः स्थिताः ॥ ६२ तद्यामस्तत्र यत्रास्ते मारुतो रुक्प्रदो हि वुः । मा विनाशं गमिष्याम अप्रसाद्यादितेः सुतम् ॥ ६३

ततः प्रजाभिः सहितः प्रजापतिः
सदेवगन्धर्वभुजंगगुद्यकः ।
जगाम तत्रास्यति यत्र मारुतः
सुतं सुरेन्द्राभिहतं प्रगृद्य सः ॥ ६४
ततोऽर्कवैश्वानरकाश्चनप्रभं
सुतं तदोत्सङ्गगतं सदागतेः ।
चतुर्भुखो वीक्ष्य कृपामथाकरोतसदेवसिद्धपिंभुजंगराक्षसः ॥ ६५

G. 7. 38. 115 B. 7. 35. 65 L. 7. 38. 68

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

D1-4.9 Ts G2 M5.7 वायु;; D5 वायं; G1 वातं (for वायुं).— 1) B1 शमतां; D1 वेदनां; D2 T4 समंताद्; T8 क्षमतां (for समतां). D3 यदि; G3 यातु (for याति). S N2 B1.8.4 D7(marg. also).8.10-12 दारुभि:; Ñ1 V1 D3.4 दारुणा; D1 दारुणं; D2.9 दारुण:; D6 रोक्षसां (sic); T3.4 नो क्षणं (for रेणुभि:). & Ct: दारुभि: समतां याति। क्षणमि न चलतीत्यर्थः. &

- 61 Ñ1 om. (hapl.) 61^{sb}. T1.2 G2 transp. 59°-60^b and 60°-61^b. D4 M1 वायु- (for वायु:). 5 Ñ2 V1 B1.3 D6.9-11 T4 M1.5 प्राण:; G2 प्राण-(for प्राणा:). T3 प्राणसखा (for प्राणा: सुखं). M5 दु:खं (for वायुर). B1 om. (hapl.) 61°d.) G1 अश्वेव (for वायुना). T3 G1 M2.4.5.7.9 हि (for सं-). D1-5.9 -त्यक्तो; G2 न्यक्ता (for -त्यक्तं).) \$ D8 सुखं नो; G2 न शुभं (for न सुखं). Ñ1 V1 D1-5.9 जन:; M1 कचित्; M4.10 हि तत् (for जगत्). T1.2 G2.3 M5 विद्यते कचि (G2 M5 हि य)त्.
- 62 Ds om. (hapl.) 62° b.) Ś Ds सं-; Ñ2 तु; V1 न:; Ts G1 दि (for च). Ñ1 Ds प्वं; D1 प्रजा; D2.4.9 Ts यूर्य (for [ए]व च). Ñ V1 B1.5.4 D1-4.9 Ts G2 -स्यक्ता (for -स्यक्तं). b) Ñ V1 D2.7.9-11 जगदायुना (sic); B3 शमना (for जगदायुषा). c) Ś D5.8 तु; V1 D1-4.9 च; D6.7.10-12 T2.3 G1.3 ते; Ms.10 मे (for [इ]मे). Ñ1 अधेयंनो (sic); Ñ2 B1.8.4 M3 यूर्य (M3 अख) सर्वे (for अधेवमे). D5 निरुत्साहा: (for निरुद्ध्यासा:). d) Ñ2 V1 Ts कृता:.
- 63 °) V1 D1 T1-3 G2 M2-5.8.9 तथाम; D3.5 गच्छामस; M10 याखामो (for तथामस). G2 M3.5.8.10 transp. तत्र and यत्र. —Ñ3 illeg. for 63⁵⁰⁴. —⁵) D6.7.10.11 न:; M1 स: (for a:). Ś D8.12 [s]स्युक्टो हि य:; Ñ1 B1.4 सुखरो हि न:(B1 स:); V1 D1-6.9 T4 न:(D1.2-5 व:) प्रजाहित:

(Ds °पति:) (for रुकप्रदो हि व:).—Note hiatus between ° and ".—") Ñा विषादं (for विनाशं). Ś Ñi Vi Bl.3.4 Dl-5.8.9.13 Te गमिन्यस्वं. % Cg.k.t: गमिन्यम अप्रसायेत्य (Cg °येति) सन्धिराषं: % — ") Bi De.7 तं प्रसाय: Gi संप्रसाय. Bl.4 Mi दिते: (for [s] दिते:). De Tl.2 Gl.3 Ma सुता: (for सुतम्). Ś Ds.12 प्रसादाम (Ś °मः) सदागति; Vi प्रसादात्तस्य व प्रभो:; Dl.3-6 T3.4 हा (T3 यत्-; T4 आ) प्रसादात्तु तस्य वै; D2.9 प्रसादात्तु तथास्य वै; G3 प्रसादादात्त्वते सुखं-

- 64 ") G (ed.) सहितं (for सहित:). Bs om. प्रजा-पति:. V1 D2.9 सह देवगृह्यकेर. -) D1.3-5 -सुपर्ण-; T3 G1 M2.4.5.7.9 -मजुब्य- (for -भुजंग-). Ñ B1.8.4 D1.3-7. 10.11 T G M1.2.5.8.10 -गुहाक:; M9 -गुहाका: (for -गुहाक:). V1 D2.9 गंधर्वयक्षोरगराक्षसोत्तमै:. —) D2.9 यत्र (for तत्र). Ś Ds.12 [आ]शु स; Ñ2 B1.4 G1 M2 [अ]स्ति स(M2 हि); Mio [आ]सत (sic) (for [आ]स्यति). D1.3-5 [ए]व यत: सः D2.9 त्वभवत्स (for [आ]स्यति यत्र). N2 B1.3.4 D6.7.10.11 Ms transp. तत्र and यत्र. S D8.12 गृह्यकः (for मारुतः). Te * * * वज्राभिद्दतं श्रमातुरं. % Cg: तत्रास्यतीति । यत्र अस्यति तिष्ठतीति यावत् ।; Ck: तत्र भास्यतीति पदम् । तिष्ठतीति यावत् ।:; Ct: भास्यत्यास्ते. % _) Ś Ñ V1 B1.4 D1-5.8.9.12 夏(Ś D8.12 霞; Ñ1 V1 Da.s.a च) वज्र-; M1 महेंद्र- (for सुरेन्द्र-). Ba हि वज्रेण (for सुरेन्द्राभि-). S Ds तान् ; Ñ1 V1 B3.4 D1.2.4.9.12 तं; Ña वै (for स:). Da प्रजेश्वरं (for प्रगृह्य स:). Da तं प्रसाधादिते: ** प्रगृह्य स:(sic).
- 65 °) Ś Da.12 द्दि (for sक-). Ds -विम्रह-; T1.2 Gs M10 -मारुत- (for -काञ्चन-). Ś Da.12 -[क्ष]चिषं (for -प्रभं). b) Ñ Bs.4 शिद्धुं; Bı शिद्धुः (sic) (for सुतं). Ś Da.12 Ts तथोरसंग-; Ñ B4 समु°; V1 च स्वो°; B1.8 Ds.0 तमु°;

G. 7. 39. 1 B. 7. 36. 1 L. 7. 39. 1

ततः पितामहं दृष्ट्वा वायुः पुत्रवधार्दितः । शिशुकं तं समादाय उत्तस्यो धातुरग्रतः ॥ १ चलत्कुण्डलमौलिस्रक्तपनीयविभूपणः ।

712* चतुर्भुखाद्या मुदितास्तदा प्रजाः सदेवगन्धर्वपुरोगमा भृशम्।

[(l. 1)] Ñ2 तत: (for तदा).]

Colophon .— Kāṇḍa name : Śi Ñi D2.9 om. — Sarga name : Ś D8.12 वायुप्रदर्शनं; Ñi हनुवज्ञन हत (corrupt); Ña Da हन्महर्णनं (D3 °नो); Vi D2.9 हन्मजन्मवर्णनो (Vi °नं); Bi हन्मतो हन्त्वंडनं; Ba हनुमता वज्रेण हनुखंडनं; D1.4 हनुमत्वंणो; Ds हनुमत्वरित्रवर्णनो .— Sarga no. (figures, words or both): Śi.2 Ñi Ba D2.12 om.; Śa 33; Ña Da 37; Vi 30; Bi D2.8 Ta 38; Ba D1.4.5 39; Ta 40. — After colophon, D2 concludes with राम ॥ राम; Ta with श्रीरामार्पणमस्तु; GM1.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

36

V3.3 missing for Sarga 36 (cf. v.l. 7.12.2 and 7.35.53 respy.). B2 M6 om. Sarga 36 (cf. v.l. 7.35).

1 ^b) De.7 T1.2 G2.3 Ms वायु: पुत्रमथादितं, —Note hiatus between and . —) B2 ताहितं (for शिग्रुकं). Ś Ñ V1 B1.2.4 D1.2-5.8.12 पुत्रमादाय; G1 तं समाधाय (for तं समादाय). D2.9 T4 शिग्रुं पुत्रक (T4 कं स) मादाय: G3 तं शिग्रुं त्णेमादाय. — D1.4 प्रतस्थी; D2.9 T2.4 Ms द्यासभी; D3.5 प्रो (for उसस्थी). Ś D8 वायुर (Śs e)-

पादयोर्न्यपतद्वायुस्तिस्रोऽवस्थाय वेधसे ॥ २ तं तु वेदविदाद्यस्तु लम्बाभरणशोभिना । वायुम्रत्थाप्य हस्तेन शिशुं तं परिमृष्टवान् ॥ ३

त्तमः; \tilde{N}_1 V_1 $D_{1-\delta,0}$ $T_{1,2}$ G_2 M_3 वेगवत्तरः(T_1 ° $\dot{\tau}$); \tilde{N}_2 $B_{1,3,4}$ स्वरितस्तदा; M_1 राजसत्तम (for धातुरप्रतः). D_{12} उत्तस्थावाग्रु सत्तमः; G_1 समुत्तस्थो तद्प्रतः.

2 *) Ś Ñi Vi Ba Di.a Gi Ma ঘল-; Ti.2 Ga;s Ms.5.8.10 तत:; Mt द्वार- (for चलत्-). S Ds.12 -मौली यस; Ñ Bs.4 -मोलिस्त; V1 D1-5.9 °िल: स; T4 °िल: संस; G2 -दीप्तास्यस् ; G3 -माल्यस्रक्-; M1 -केयूर-; M8 -माली सक-(for -मोलिसक्-). —) Ś V1 D1.3-5.8.12 -विभूषित: (for °षण:). M1 -मकटाद्येरलंकतः; G (ed.) तप्तकांचनभूपण:. Ck.t : स्रक्तपनीयेति । तपनीयस्रगिति यावत्(Ct °गित्यर्थः). % —") Вз अपतद् ; Т1 निपतद्. Ñ2 В1.3.4 G1 मूर्झा (for वायुस्). —) De G2.3 M10 त्रिदिवस्थाय; D10.11 Ct त्रिरुप°; T1-3 Ma.3 Cg तिस्रोप°; M4.9 सास्रोप° (for तिस्रोऽवस्थाय). Ś Ñı Vı Da.s.s.s.a.a शिरोवस्थाप्य वेधसः ; Ña Bi.s.a द: खित: पद्मयोनये; Di. । शिरोधारय वेधस: (sic); T । शिरो-पस्थाप्य वेधसे; G1 ब्रह्मणो विश्ववेधसः, 🛞 Cv: तिस्रोऽवस्था यस्य त्र्यवस्थावान् । अन्यश्सर्वमार्धम् ।; Cg: तिस्रोपस्थाय त्रिरुप-स्थाय । अलुगप्यार्षः । त्रिरुपस्थाय चेति पाठः । न्यपतदिति । उपस्थानपूर्वकं त्रिः साष्टाङ्गमनमदित्यर्थः। ; Ck : उपस्थाय न्यपत-दिति । उपस्थानपूर्वकं त्रिः साष्टाङ्गनमस्कारं कृतवानित्यर्थः ।; Ct: त्रिरुपस्थाय न्यपतत् । उपस्थानपूर्वकं त्रिः साष्टाङ्गं प्रणत-वानित्यर्थ:. % -After 2, De ins.; while Ti.2 Ms ins. l. 1-3 after 2 and then subst. l. 4-5 for 30d:

713* त्रिगुणाय त्रिवेदाय त्रियुगाय त्रिशक्तये । त्रिकालाय त्रिथास्त्रे ते त्रिलोकपतये नमः। इति नश्वा ततो वायुर्वद्याणेऽनन्तशक्तये। शिशुकं तं समादाय उपतस्थे पितामहम्। ततः पितामहो देवस्तं हस्तेन समार्जयत्।

[(1.2) Ms च (for ते).—(1.4) Note hiatus between the two halves. Prior half = 1°.—(1.5) Ms शिशुं (for तत:). De समज्ज्यत् (for समाज्यत्). Ms हस्तेन परिमृष्टवान् (for the post. half).]

3 °) T1.2 G2 M3 स (for तं). Ś D3.12 बेदवतानेन; Ñ2 B3.4 G (ed.) देव: पदांतेन (B3 °ते तु; G [ed.] °तेपि); V1 एतपदांतेन; B1 D6.7.10.11 T1.2.4 G2 M3.5 बेदबिदा ते (B1 G3 °ने)न; D1-5.9 घौतपटांतेन; T3 G1 बेदनया युक्तं; G2 देवविदा तेन (meta.); M3 बेदपदांतेन; M10 बेदबिदेकेन; L (ed.) °वता तेन (for बेदबिदाचस्तु). Ñ1 तमुद्भतपदांतेन.—For 3°4, T1.2 M3 subst. l. 4-5 of 713*.—*) B3 शिशुं सं-; D4.5 शिशुकं (for शिशुं तं). Ñ1 स्पृष्टवान; D6

252

स्ष्रष्टमात्रस्ततः सोऽथ सलीलं पद्मजन्मना ।
जलिसक्तं यथा सस्यं पुनर्जीवितमाप्तवान् ॥ ४
प्राणवन्तिममं दृष्ट्वा प्राणो गन्धवहो मुदा ।
चचार सर्वभूतेषु संनिरुद्धं यथा पुरा ॥ ५
मरुद्रोगविनिर्मुक्ताः प्रजा वै मुदिताभवन् ।
श्रीतवातविनिर्मुक्ताः पिद्मन्य इव साम्बुजाः ॥ ६

-पृष्ट° (for -मृष्टवान्). % Cv: तं तु वेदविदा वेदविदा तेन हजुमदुजीवनार्थमञ्जल्यप्रविन्यस्तवेदवादेन।; Cg: तिमित्त। हजु-मजीवनार्थमञ्जल्यप्रविन्यस्तवेदवादेन।; Cg: तिमित्त। हजु-मजीवनार्थमञ्जल्यप्रविन्यस्तवेदपदेन वेदविदा विदितनिखिलवेद्देवदान्तेन ब्रह्मणा लम्बाभरणशोभिना हस्तेन तं शिशुं च परिमृष्ट-वान्।; Ck: वेदविदा चतुरोऽपि वेदान्खमुखत्वेन विन्दता भनादितोऽशेषवेदार्थविदा ब्रह्मणा लम्बाभरणशोभिना हस्तेन वायुमुत्थाप्य तं शिशुं च परिमृष्टवान् ।; Ct: वेदविदानादितो-ऽशेषवेदार्थविदा लम्बाभरणशोभिना हस्तेन वायुमुत्थाप्य। परिमर्शः स्पर्शः. %

- 4 D5 om. (hapl.?) 4.— °) Ś Ñ1 V1 D8.12 M9 स्पृष्टमात्रं; D2.9 परिस्(D9 °स्पृ)ष्टस; T2 इष्टमात्रस् (for स्पृष्ट°). Ś Ñ1 V1 D1-4.8.12 T4 तु देवेन; Ñ2 B1 तदाप्ये (Ñ2 °दा चे)प; B3 तदेवाथ; B4 तदेवेप; D9 तु वेगेन; M8 तदा तेन (for तत: सोऽथ).— °) Ñ2 B1.3.4 -योनिना (for जन्मना). Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 T4 पाणिना(Ś D8.12 स तदा) पद्मयोनिना.— °) V1 D2.9 पुनर्जीवितवांस्तदा.
- 5 ") Ś Ñı D8.12 तु तं; Vı D9 सुतं; B4 इदं (sic); D2 तु सं-; T4 शिशुं (for इमं).) Ś D8.12 M2.9 प्राण-; Ñ2 B1.8.4 पुनर्; T4 सुतं (for प्राणो). D1.4 G1 तदा (for सुदा).) D9 चकार.) Ś D8.12 (all with hiatus) अविरुद्धं; Ñ झिवरोधं; Vı D1-4.9 झिव°; B1 विशेपश्च; B8.4 (both with hiatus) अविरोधाद् ; D5 झिवरदो; T4 चावि°; G2 संनिरुद्धो; M1 सोनिरुंधन् ; G (ed.) झिवरोधो; Cg.k.t as in text (for संनिरुद्धं). % Cg: सर्वभृतेषु संनिरुद्धमन्तः प्रतिष्ठितं यथा भवित तथा प्राणः प्राणभृतश्चचार।; Ck: संनिरुद्धमन्तः प्रतिष्ठितं यथा भवित तथेव स्थित्वा प्राणापानारमना चचार।; Ct: सर्वभृतेषु संनिरुद्धं संत्यक्तिरोधं यथा भवित तथा। यथापुरा यथापुर्वं प्राणापानारमना चचार. %
- 6 °) Ñ2 मारुतकोध-; V1 D1-7.9-11 T3.4 G1 M5 मरुद्दो (D5 असुरो)धाद्धि-(D9 °द्धि); D12 M1-4.7.8 °गाद्धि-; T1.2 °गानु; G2 °द्योगाद्धि-; M10 °गाभि- (for मरुद्दोगवि-). Ñ1 B4 मारुताद्दो (B4 °तको)धमुक्ताद्धाः; B1.3 मारुतः कोधिनमुक्तः. —M10 om. (hapl.) 6⁸⁰.) Ñ2 V1 B3 D1-8. 5-7.9-11 T4 ताः प्रजाः M5 प्रभावेर् D2 सुस्थिताः D9 सुखिता (for मुद्दिता). Ñ1 B3.4 D1.3.5 बभुः; Ñ2 भृकः; L (ed.) भवन् (for [अ]भवन्). B1 स्वां प्रजां मुद्दिताः प्रभुः; D4 प्रजा मुद्दितया बभुः. °) Ś D8.12 द्यीतातप-; Ñ1 V1 D1-5.5

ततस्त्रियुग्मस्त्रिककुत्रिधामा त्रिदशार्चितः ।
उवाच देवता ब्रह्मा मारुतिष्रयकाम्यया ॥ ७
मो महेन्द्राग्निवरुणधनेश्वरमहेश्वराः ।
जानतामि तत्सर्व हितं वक्ष्यामि श्रृयताम् ॥ ८
अनेन शिश्चना कार्य कर्तव्यं वो भविष्यति ।
ददतास्य वरान्सर्वे मारुतस्थास्य तुष्टिदान् ॥ ९

G. 7.39.9 B. 7.36.9

T. Cg दीतदाह- (for °वात-). & Cg: दीतदाहो हिमेन दाह:। दीतवातविनिर्मुक्ता इति च पाठ:. & — ं) Ñ1 V1 D1-5.9 Ms पुष्पिता:; Ñ2 B4 सद्विजा:; Т1.2 G2 शैशिरे; G2 M5.10 ता: प्रजा: (for साम्बुजा:).

- 7 Gs om. 7°6.—°) M1 तत्र. B1 त्रियामा; B2.4 त्रिधामा; D1.3.4 त्रियुग्मा. D1.4 त्रिकाकुस (sic); D7 M2.8 त्रिककुष् (for त्रिककुत्).—°) Ñ1 B4 त्रियुग्मस; Ñ2 B3 त्रिमुख-; B1 त्रियुगस; D3 त्रिधा*; D4 त्रिधामी (for त्रिधामा). \$ D3.5.8.12 त्रिवृतोच्युत:; Ñ B1.3.4 त्रिदिवच्युत:; V1 D1.4 त्रिदिवोच्युत:; D2 त्रिवृद्श्मृत: (sic); D9 त्रिवणेच्युत:; T G2 M2.8 त्रिदिवाचित:; Cg as in text (for त्रिदशाचित:).—°) V1 D6 T1 देव तान् (for देवता). \$ D8.12 प्राप्ता; T3 G1 M2.4.9 सर्वा (for त्रह्मा).—°) \$ B4 D8.12 मास्ते:; D1.3.4 मास्ति-; M8 (with hiatus) उवाच (for मास्त-). B2 -हितकाम्यया.
- 8 ") G1 M1 हे (for भो). Ñ1 B1.8.4 इंद्रस्यं-; M8 महेंद्राधि-; K (ed.) 'देश- (for महेन्द्राधि-). Ñ2 V1 B1.8.4 D1.3-5.10 T4 M8.5.9 -वरुणा. —After 8", G8 erroneously repeats 5-8".) G2 M7 -प्रजेशर- (for -धनेश्वर-). Ś Ñ V1 B1.8.4 D2.4.6-12 M8.5 महेश्वर(D4 om.)-धनेश्वरा:; T1-8 G1.8 M2.4.8-10 प्रजे(T1.2 G3 प्राणे)श्वर-धनेश्वरा:(M2.9 'रो). —Ñ2 illeg. for 8" .) Ś D6-8. 10-12 M2 द: (for तत्). Ñ1 B8.4 जानतोपि हि दः(B4 नः) सर्वान्(B3 'वं); V1 D1-5.9 T8.4 सर्वेषां दः(D2 T8 च) परं (V1 पुरं; D9 पुरो) देवा; B1 जानतो मोक्षितः सर्व.) M1.10 इदं (for हितं). Ś D8.12 सर्वत्र (for वक्ष्यामि). M2.5.9 श्रुण्वतां. Ñ1 B1.8.4 D1.3-7.10.11 M3 वक्ष्यामि श्रुयतां हितं. ※ Cg.k.t: वक्ष्यामि श्रुयतामिति । गुरु-वेषस्यमार्थम्. %
- 9 ⁶) Ś D8.12 भवतां सं-; B1 M1 कर्तन्यं मे (M1 वै).
 °) Ś D8.12 तहदाम; Ñ1 B6 प्रयच्छध्वं; Ñ2 B1 प्रयच्छत;
 V1 तहास्यामो; B2 D10.11 तहद्ध्वं; D1-5.9 T6 तहझोस्य;
 D6.7 तद्वद्ध्वं (for ददतास्य). G2 वरं. V1 M2 सर्वान् (for सर्वे). °) Ś D6-8.10-12 [अ]स्य तुष्ट्ये; Ñ2 B1.6 [आ]तमजा(B1 सुता)य वै; G3 [अ]स्य तुष्ट्ये; M10 [अ] ख तुष्टिदान् (for [अ]स्य तु°). Ñ1 V1 D1-5.9 T6 माहतेभुदिता
 वयं.

G. 7. 39. 10 B. 7. 36. 10 L. 7. 39. 10

ततः सहस्रनयनः प्रीतिरक्तः शुभाननः ।
कुशेशयमयीं मालां सम्रतिक्षिप्येदमत्रवीत् ॥ १०
मत्करोत्सृष्टवज्रेण हनुरस्य यथा श्वतः ।
नाम्नेष किपशार्द्लो भिवता हनुमानिति ॥ ११
अहमेवास्य दास्यामि प्रमं वरमुक्तमम् ।
अतः प्रभृति वज्रस्य ममावध्यो भविष्यति ॥ १२
मार्ताण्डस्त्वत्रवीत्तत्र भगवांस्तिमिरापदः ।

10 b) D6.7.10.11 T1-s G M1.8.5.10 प्रीतियुक्तः (for र-कः). S D8.13 पीतरक्तांशुभास्व (So कांशुभासु; D8 कां शुभां व)रां; Ñ V1 D1-5.9 रक्तां (Ñ2 दिव्यां) बरधरः प्रभुः; B1.4 दिव्यवज्र (B4 रक्ष) धरः प्रभुः; B3 दिव्यालंकारध्वप्रभुः; T4 पीतरक्तसगंबरः . — S S2.8 Ñ1 D8.12 G2 M2.4.5.7-10 समुत्कृष्य (for रिक्षप्य). D6.7.10.11 M1 उत्थिप्ये (M1 आमुक्ये) दं वचीववीत.

11 ") \$3 D8.18 -[उ]त्कृष्टवज्रेण; D8 -[उ]त्सृष्टइस्तेन (sic) (for °वज्रेण). Ñ मया वज्रेण मुक्तेन; B4 मया मुक्तेन वज्रेण. —) T2 G3 तस्य तदा; G1 ते यक्तदा; M3.8 अस्य यदा; M5 अस्य तदा (for अस्य यथा). B1 D8.7.10.11 इत: (for अतः). \$ D8.12 गिरी इन्वा ब्यवस्थितः; Ñ1 B3.4 यस्माद्य क्षतो इनुः; Ñ2 इनुर्यस्मात्क्षतो *वै; V1 D1-5.9 T4 यस्मादेष(D5 T4 °द्स्य) इनौ(V1 D5 T4 °नुर्) इतः. % Cv: मत्करोत्सृष्ट्वज्रेण इनुरस्य यथा क्षत इति पाठः. % — B1 om. 11"—136. — ") Ñ1 V1 नाम्नेव; D1.3.4 नामेष; D5 नामेक (sic); D6 7.10.11 T4 नाम्ना वै (for नामेष). V1 इरि-; M2 कृत-(for कपि-). \$ D8.12 नामेतत्किपशाद्छ; Ñ2 B3.4 G (ed.) तस्मादेष(Ñ3 °व) किपनीम्ना(G [ed.] °म).—) \$ D8.12 भवताद् (for भविता). Ñ V1 B3.4 D1-5.9 इनुमास्तु(Ñ3 B4 °म्वै; B8 °म्ह; D1.2 °क्ष; D4 °श्रेव[hypm.]) भविष्यति.

12 B1 om.12 (cf. v.l. 11).—") B4 इसं चैव; D6.7 T4 झहमपि; D10.11 °मस्य (for झहमेव). \$ D10.11 प्र- (for झिस्य). B3 हदं चास्य ददास्यथः M1 हदमेवापरं वस्स.—) Ñ2 प्रथमं; T1.2 G3 M3 (all with hiatus) झपरं; M1 दास्यामि (for परमं). Ñ V1 D2-7.10.11 झद्धतं (for उत्तमम्). M5.7 वरं परमनुत्तमं.—) Ñ V1 D1-5.0 T4 G1.3 M5 अथः-; D6.7.10.11 T1.2 G3 M2.3.10 हतः; T3 ततः (for अतः).—) G2 मा वस्योयं (for ममावस्यो).— For 12° , \$ D8.12 subst.; D3 ins. 1.2 only after 12:

714* नामुं बज्राधिकं वास्तं प्रहरिष्यति मारुतिम् । भवध्योऽयमवध्योऽयमजरोऽमर एव च ।

[(l. 1) र्Sa च (for बा). — (l. 2) Da अमेखो and अजरामर (for first अवस्यो and अजरोऽमर).]

13 B1 om. 13^{ab} (cf. v.l., 11).—a) Š1.2 Ñ V1 B2.4 D1-11 G2 M4 Cg मार्चह्य. Ñ2 G2 च (for हा). D2

तेजसोऽस्य मदीयस्य ददामि शितकां कलाम् ॥ १३
यदा तु शास्त्राण्यध्येतुं शिक्तरस्य भविष्यति ।
तदास्य शास्त्रं दास्यामि येन वाग्मी भविष्यति ॥ १४
वरुणश्च वरं प्रादान्नास्य मृत्युर्भविष्यति ।
वर्षायुतशतेनापि मत्पाशादुदकादि ॥ १५
यमोऽपि दण्डावध्यत्वमरोगत्वं च नित्यशः ।
दिशतेऽस्य वरं तुष्ट अविषादं च संयुगे ॥ १६

तं तु (for तन्न). —°) T_4 [S] द्य (for seq). — 4) \hat{S} \hat{N} B1.4 D1-5.8.9.18 शतमं (B4°कां) शकः V_1 शतमं करः P_2 दशमीं कलाः P_3 समाशकः P_4 समतां कलाः P_4 समित्रकः (for शितकां कलाम्).

14 ") Be De.7.10.11 T G M1-5.7.9 च; Cg as in text (for त्). Ś Ñ V1 B1.3.4 D1-5.8.9.12 शास्त्रम्.—) Ś श Ds.9.12 मित्र ; Be बुद्धिर् (for शक्तिर्).—) G1 तद्ख-(for तदास्य). Ś Ñ 2 Ds.9 शास्त्रं च (D9 प्र-); B1 De च शास्त्रं; L (ed.) शास्त्रं तु. % Cg: शास्त्रं शास्त्रार्थज्ञानम् । ऐन्द्रव्याकरणमित्यर्थः।; Ck: शास्त्रं दास्यामीति । शास्त्राध्ययनं शास्त्रार्थज्ञानं चेत्यर्थः।; so also Ct. % —) Ds यतो (for येन). — After 14, D7 Te ins.:

715* भविता त्रिषु लोकेषु न कश्चिच्छास्त्रदर्शने ।; while Ta G Mi-5.7-10 ins. after 14:

716* न चास्य भविता कश्चित्सदशः शास्त्रदर्शने । [Ta[अ]न्यश्च (for कश्चित्). % Cg: शास्त्रदर्शने शास्त्रज्ञाने. %]

15 ") Ś Ñ1 V1 B1.3 D1.3-5.8.13 M8 [S]स्य (for च).—) M1 ते (for [अ]स्य). % Cg: वहणोक्तवरस्तु स्वयुद्धितिमत्तमरणाभावमात्रम् . ८६ — G1 om. (hapl.) 15"-17. —) D1.4 -शतेवापि (for -शतेनापि). Ts वर्षाणामयुतेनापि. —) Ñ2 B1.3.4 तथा (for अपि). T4 मत्पाशेभ्यो जलादपि.

16 G1 om. 16 (cf. v.l. 15).—") B4 यम-. Ś Ñ V1 B1.8.4 D T1.2.4 G8 M8 दंडाद्; M8 [5]द्दाद् (for 5पि दण्ड-).—) Ś B8 D8.18 M1 अरोगित्वं. D6.7.10.11 T4 दस्तान्; T8 सर्वदा (for नित्यक्ष:). B4 आरोग्यं चैव नित्यक्ष:.— Note hiatus between " and ".—") Ś दिशेत्तस्य; Ñ B1.8.4 द्दावस्य; V1 D9 धनेशोस्य; D1.8.4 दिदेशास्य; D2 दिशतास्य; D6 वित्तेशोस्य; M1 दिशते स्म; M8 दिशत्यस्य (for दिशतेऽस्य). D5 M4 परं. D4 पुष्टो; G2 जुष्टम्; M5 तुष्टिम् (for तुष्ट). D6.7.10.11 T4 वरं द्दामि(D7 T4 वित) संतुष्ट; M8 दिशते वरं तुष्टस्त.—) Ś Ñ V1 B1.8.4 D1-5.8.9.18 धिवपादं (D2 देश्); T1.8 M2 अविषादश्; T4 धमरत्वं; G3 अविद्यक्ष; Ck.t as in text (for अविषादं). D1.8.4 दिहं M8 स्म (for च). Ñ1 नित्यक्ष: (for संयुगे). अ Ck.t: तुष्ट अविषादमित्याषं: (Ct विंडसंधि:). अ

गदेयं मामिका नैनं संयुगेषु विधिष्यति । इत्येवं वरदः प्राह तदा ह्येकाश्चिषिङ्गलः ॥ १७ मत्तो मदायुधानां च न वध्योऽयं भविष्यति । इत्येवं शंकरेणापि दत्तोऽस्य परमो वरः ॥ १८ सर्वेषां ब्रह्मदण्डानामवध्योऽयं भविष्यति । दीर्घायुश्च महात्मा च इति ब्रह्माब्रवीद्वचः ॥ १९

17 G1 om. 17° (cf. v.l. 15). — °) \$ D2.5.8.9 मामका (D2.9° की). \$1.2 D2.5.8.9.12 चैव; \$5 Ñ V1 B8 D1.3.4 T4 चैनं; M2.4.7.9 नेमं (for नैनं). — 6) Т2 मविष्यति. \$ Ñ2 V1 B8 D1-5.8.9.12 T4 K (ed.) संयुगे (V1 ° प्रामे) न इनि (K[ed.] विधि) ष्यति. — D9 om. 17° 4. — °) M3 इति सम. \$ Ñ V1 B1.5.4 D3.5-8.10-12 T4 धनदः; G2 वरदं (sic) (for वरदः). \$ B8 D8 प्रादातः; D12 प्राप्तस् (for प्राइ). — 4) Т2 तथा हि; G2 तथापि (for तदा हि). D1.2.4-6 [प्]काक्ष-. \$8 D8.12 तत्तदा होकपिंगलः. १२ Сv: एकािक्ष-पिक्रलः वैश्ववणः. %

18 6) De ततो. Ś D2.7 गदा-; Ñ2 मम; De महा- (for मद्). Ś2.3 lacuna for नां च. Ś1 हि; D12 T3 तु (for च). D8 मदायुधान्तित्यं; L (ed.) गदायुधा(त्)पाशाद्. % Ct: मदायुधानां श्रृङादिपाशुपतास्त्रान्तानाम् . % — b) Ś D2.6-12 T1 G1 M3 अवध्योयं; T3 हाव°; M2.4.7.10 वध्योयं न (by transp.) (for न वध्योऽयं). — After 1866, D3 ins.; while D1.4 ins. after 18:

717* शूलोऽयं मामको येन संयुगे न हनिष्यति । [Da नैनं (for येन).]

_ °) D1.9 इत्येष. Ñ1 D1-5.9 [अ]स्य (for [अ]पि).
_ °) Ñ1 D1-5.9 तै (for Sस्य). — After 18, Ś D8 ins.:
718* सर्वेषां च त्रिशूलानामवध्योऽयं भविष्यति ।;
while D7 T4 ins. after 18:

719* मच्छूलेनाप्यवध्यत्वं मम चैव भविष्यति । मच्छक्तिमचकां चैव वहन्नित्यं विशेषतः । [(1.2) Dr इंत्येव हि (for वहन्नित्यं).]

19 B1.2 read 19 after 21. De.7.10.11 Te read 19 (" transp.) before 22.—") Ñ2 B1.2.4 ब्रह्माख-(for सर्वेषां).— De.7.11 Te अवस्थत्वं; D10 'ध्यस्वं (for 'ध्योऽयं).— After 19 ', G2 repeats erroneously 18°-19 , Note hiatus between ' and '.—') \$ D2.12 सु-(for first च). % Cg: सर्वेषां ब्रह्माखान्तानामित्यर्थः। ब्रह्मदण्डानां ब्रह्मायानां ब्रह्मायुधानां वा।; Ck: सर्वेषामिति। ब्रह्माखान्तानामित्यर्थः। ब्रह्मदण्डानां ब्रह्मायान्तानामित्यर्थः। ब्रह्मदण्डानां ब्रह्मायान्तानामित्यर्थः। ब्रह्मदण्डानां ब्रह्मायान्तानामित्यर्थः। ब्रह्मदण्डानां वा।; Ck: सर्वेषामिति। ब्रह्माद्यानामित्यर्थः। ब्रह्मदण्डानां विति। महान् अत्याप्यस्य स्थायानाः विति। महान् अत्याप्यस्य सः तथा। ब्रह्माज्ञेश्वेत्यर्थः।; Ct: महात्मा महानाःमा यस्य सः।

विश्वकर्मा तु दृष्ट्वेनं बालस्योपमं शिशुम् । शिल्पिनां प्रवरः प्राह वरमस्य महामतिः ॥ २० विनिर्मितानि देवानामायुधानीह यानि तु । तेषां संग्रामकाले तु अवध्योऽयं भविष्यति ॥ २१ ततः सुराणां तु वर्रेर्देष्ट्वा ह्येनमलंकृतम् । चतुर्मुखस्तुष्टमुखो वायुमाह जगद्गरुः ॥ २२

G. 7. 39. 22 B. 7. 36, 21 L. 7. 39. 22

श्रक्षज्ञ इति यावत्। सर्वेषां श्रक्षास्त्रान्तानाम्। श्रक्षदण्डो श्रक्षार्षि-क्रियमाणः संद्वारोद्देशयकः शापो न भविष्यति। अस्येति शेषः ॐ — ⁴) D6.7.10.11 श्रक्षा तं प्र- (for इति श्रक्षा). T₄ तमश्रवीत्.

20 ") Ñ V1 B2 D1-7.9-11 T3.4 च; B1.4 M1 [अ] पि; M2 सा (for तु). Ñ1 D8 M1 [प्] वं; V1 [प्] व; B1.4 D1.4-7.10.11 T2.4 [इ] मं (for [प्] नं). % Cg: विश्वकमंति । यज्ञाचायुष्पानामपि विश्वकमेनिर्मितत्वेऽपि तदतिरिक्तायुष्परिम्मस् % —) \$2.3 Ñ2 D1 T4 M1 बालं. Ñ V1 D2.3.5 T4 स्पैनिमं; D1.4.9 T3 -स्पैसमं (for -स्योंपमं). Ñ1 V1 सुतं (for शिग्रुस्). D6.7.10.11 बालं प्रति महारथ: — D6.7. 10.11 om., B (ed.) reads within brackets 20° d. —) D3 G2 M2.4.7.9.10 बरदः; M1 परमः (for प्रवरः). \$ Ñ V1 B1.8.4 D2.3.5.8.9.12 प्रादाद् —) B3 बालस्य (for वरस्). T3 G1.2 M2.4.7.9.10 महारमनः (for °मितः). Ñ V1 D1-5 9 T4 G (ed.) वरमस्मै महारमने (G [ed.] °मितः).

21 ") Ñ1 संनिर्मेतानि; Ñ2 V1 B1.3 D1-4.9 मिश्न है B6 यि कि दे हैं है मिश्निमितानि है M1 निर्मितानि च (for विनिर्मितानि). \$\frac{5}{2} D8.12 दैवानि. — \(^{\beta}\)) Ñ V1 B1.4 D3 च (for तु). D9 तु यानि ह; T1 M3 महांति च; T2 महाकपि:; T3 मया तु वै; G3 वधाय तु; M1 ममापि तु (for [इ] ह यानि तु). \$\frac{5}{2} D8.12 देवानामायुधानि च. — Note hiatus between and . — \(^{\beta}\)) Ñ1 D1.4 -काले च; D2.3.5.9 कियं; T1.3 G1.3 M3.4.8.8 कियु (for -काले तु). — \(^{\beta}\)) Ñ1 B1.4 G1.3 न वध्योयं; T3 M3 द्याव ; M1.5 वध्योयं न (for अवध्योऽयं). V1 D1-5.9 अ (D1.4 स्व)वध्यो भिवता (V1 D1 वित) सद्दा. — For 21, D6.7.10.11 T4 K (ed.) subst.:

720* मत्कृतानि च शस्त्राणि यानि दिन्यानि तानि च । तैरवध्यत्वमापन्नश्चिरजीवी भविष्यति ।

[(l. 1) K (ed.) संयुगे (for तानि च).—(l. 2) D7 चिरंजीनी.]

-After 21, B1.3 read 19.

22 Before 22, Ds.7.10.11 Ts read 19 (absatransp.).—a) Ñ1 V1 D1-5 Ts प्रवरो; Ds प्रवणे (sic) (for तु वरेर्). Ś Ds.12 तत: सुरेस्तु सहितो; Ñ2 B1.3.4 एवं वरे:(B1 सुनै: [sic]) सुराणां च (Bs तु); T1 तरसुराणां तु प्रवरेर्.—b) M5 बालम् (for ह्येनम्). Ñ1 V1 D1-5.5 Ts हष्ट्रा वरसमन्वितं (Ds भनुत्तमं).—c) Ś Ds.12 ह्रष्टसुखो;

G. 7. 39. 23 B. 7. 36. 22 L. 7. 39. 23 अमित्राणां भयकरो मित्राणामभयंकरः ।
अजेयो भविता तेऽत्र पुत्रो मारुत मारुतिः ॥ २३
रावणोत्सादनार्थानि रामप्रीतिकराणि च ।
रोमहर्षकराण्येष कर्ता कर्माणि संयुगे ॥ २४
एवम्रुक्त्वा तमाम्बय मारुतं तेऽमरैः सह ।
यथागतं ययुः सर्वे पितामहपुरोगमाः ॥ २५
सोऽपि गन्धवहः पुत्रं प्रगृह्य गृहमानयत् ।

Ñ V1 Da.s.5-7.9-11 Ta M1 तुष्टमना; Ba तु सुमुखो; D1.a तु भगवान् (for तुष्टमुखो).

23 *) Ñ1 एषोमित्र- (for अमित्राणां). Ś Ds.12 भयं कर्ता. Ñ2 B1 एष मित्राभय(B1 °यं)करः; V1 D1-5.2 एषोमित्रभयंकारी; B3.4 मित्राणामभयं कर्ता; M5 भयंकरो ह्यमित्राणां. — b) G2 om. from णा up to तमा in 25 *. Ś Ñ1 D1-5.2.12 मित्राणामभयप्रदः; Ñ2 B1.3.4 शत्रूणां च (B1 हि) भयंकरः. — c) B2 भवतः (for भविता). Ś Ñ V1 B1.2.4 D T4 M2 पुत्रम्; T1.2 G2 M1.5 तत्र (for तेऽत्र). — c) Ś Ñ V1 B1.4 D T4 M2 तव (for पुत्रो). Ñ2 B1 D1.3.4 मानदः V1 मा हदः B4 मानदः (for माहतिः). B2 युद्धे चायं भविदयति. — After 23, D7.10.11 T4 ins.:

721* कामरूपः कामचारी कामगः प्रवतां वरः । भवत्यच्याहतगतिः कीर्तिमाश्च भविष्यति।

24 Gs om. 24 (cf. v.l. 23). —) Ñ1 V1 D1-5.8 (before corr.). Та -[3]त्सा(D1.3.4 ेच्छे)द्रनार्थायः B1.3 -[3]च्छेद्रनार्थाति. —) Ś D8.12 M1.4.5.10 -प्रिय-(for -प्रीति-). Ñ1 V1 D1-5.2 Та राधवप्रीणनाय च(D5 न:). —) D1-3.5 रामहर्ष-. D2.6.7.10.11 T G1.3 M2 [ए]व (for [ए]ष). Ñ2 B1.3.4 देवतानां च सर्वेषां. —) B2.4 कार्याणि (for कर्माणि). — After 24, Ñ2 B1.3.4 read an addl. Colophon.

[Sarga name: Ñ: B1.3.4 इन्मदरप्र(B1 °*)दानं.
—Sarga no. (figures, words or both): Bs om.;
Ñ: 38; B1 39; B4 40.]

25 Ga om. up to तमा in (cf. v.l. 23). —) \$
Da.12 समासेन; Ñ1 तदामंग्य; Da समा (for तमामन्त्र्य).
— b) Da.7.10.11 T1.2 Ga Ma तु (for ते). Ñ1 तदामरा:;
Ñ2 B1.2.4 D1-5.9 [S]मरा: सह(D1-5.9 शुभा:); V1 सुरा:
शुभा:; T4 [S]मरास्त्रत:; M1 सुरा: सह; Ma [ब्र] मरास्त्रदा
(for Sमरे: सह). \$ Da.12 ब्रिट्विशा:(Da.12 व्ह्वास्ते)
समीरणं. —) Ma यथागता. — b1.4 -पुर:सरा: (for -पुरोगमा:).

26 °) S Ds.12 तत्र (for पुत्रे). —) Вз आगत:; Вз आगत:; Вз भागत (for आनयत्). S Ds.12 प्रगृद्ध सुतमायम् :. —) Вз आजनाये. G2.2 M1.2-5.7.10 तदा (for तम्). N1 V1 D1-5.3

अञ्जनायास्तमाख्याय वरं दत्तं विनिःसृतः ॥ २६ प्राप्य राम वरानेष वरदानवलान्त्रितः । बलेनात्मिन संस्थेन सोऽपूर्यत यथाणवः ॥ २७ बलेनापूर्यमाणो हि एष वानरपुंगवः । आश्रमेषु महर्षाणामपराध्यति निर्भयः ॥ २८ सुग्भाण्डानिष्रहोत्रं च वल्कलानां च संचयान् । भग्नविच्छिन्नविध्वस्तान्सुशान्तानां करोत्ययम् ॥ २९

T1.2.6 M8 अंजनाय (T1.2 °यास्) तदाचख्यो (M8 समाख्याय).
—) S D8.12 M1.5 वरदानं; Ñ1 वरप्राप्तिम्; Ñ2 V1 B1.8
D8.5.10.11 T4 G2 M2.8 9 Cg.t वरदत्तं (for वरं दत्तं). Ñ
D1-5.9 T4 इति प्रभु:; V1 इमं प्रभु:; D6.7.10.11 M5.8 विनिर्गतः (M8 °तं); T1.2 M6 विनिःस्तः; T3 G1 सुरोत्तमै:; M1.5 दिवि खितैः (for विनिःस्तः). % Cg.t: वरदत्तं दत्तवरम्. %

27 Na reads 27(ab [first time] illeg.) twice. —") Ga एवं प्राप्य (for प्राप्य राम). S Da.12 प्राप्येव निर्द (\$1.2 °भी)यस्त्वेष: Ñ Do प्राप्य चापि (Do °सं चाति)-वयस्त्वेष: V1 Bs.4 Ds.s प्राप्य(B4 तसान्) नातिवय(V1 चातिवळ)स्त्वेष: B1 तसात्त्वभिचराम्येष: D1.4 प्राप्येतानि वरस्त्वेष. - 8) Ss Ds वरदानं. T1-8 G M2-4.7.9.10--समन्वित: (for -बलान्वित:). — V1 om. 27° d. —°) Ds.7.10.11 T G1 M2 जवेन (for बलेन). Ñ(Ñs first time) B1.3.4 [आ]त्मसमृत्येन (for °निसंस्थेन). - *) \$ Ds.12 (all with hiatus) आ(\$ अ)प्यंत; N1.2 (second time) D2.9 T. ब्राप्य (D9 °रि)त; Ñ2 (first time) Be (with hiatus) अवां पूर्णी(Ña भूर); Bi.s (with hiatus) आयुप्त(Bs °श्लाव); D1.3-5 संपूर्यत; De.7.10.11 सोसी पूर्ण; L (ed.) ह्यपूर्यंत (for सोडपूर्यंत). S N1.2 (second time) D T4 (all except De.7.10.11 with hiatus) इवार्णवः.

28 T1-8 G5 om. (hapl.) 28⁸⁶. Ñ2 illeg. for ... Note hiatus between and ...) D10.11 तरसा; M6 बलेर् (for बलेन). D6 पूर्यमाणो. B1.3 च; B4 तु; D6.7.10.11 M1.6 [S]प (for हि). S D8.18 आपूर्यमाणो बलवान्; Ñ1 V1 D1-5.9 आपूर्यमाणसरसा. — N1 V1 D1-5.9 होष; D8.7.10.11 T4 तदा (for एप). B1.2.4 वयसा च प्रवंगमः. — M8 अवरुष्यति. Ñ2 B1.2.4 M10 नित्यशः; D6 M1 निभयं (for निभयः).

29 Ds reads 29 twice.—") Ñ2 खुरभांडम्; Bs Ds Ts Mr.10 Cg.k.t खुरभांडानि. G1 अग्निहोत्रांश् (for होत्रं). Ś Ñ1 V1 D1-5/second time).s.12 खुरभांड दहनाज्यं (Ś2 D5.8.12 °यं) च; Bs M1.8.5.8 खुरभांडान्य(M1 °डम)भि-माज्यं चः Ds(first time)-7.10.11 Ts खुरभांडान्यभि-होत्राणि. % Cg.k.t.: खुरभाण्डानि यज्ञोपकरणानि । Ct adds अग्निहोत्राण्यमिहोत्रसाधनभूताक्षयः. %—) T1 वल्क-

[256]

सर्वेषां ब्रह्मदण्डानामवध्यं ब्रह्मणा कृतम् । जानन्त ऋषयस्तं वै क्षमन्ते तस्य नित्यशः ॥ ३० यदा केसरिणा त्वेष वायुना साझनेन च । प्रतिषिद्धोऽपि मर्यादां लङ्घयत्येव वानरः ॥ ३१ ततो महर्षयः कुद्धा भृग्वाङ्गरसर्वशजाः ।

लाजिन- (for °नां च). T3 संचयं, S Ñ V1 B3 D1-6 (second time).8.9.13 वल्कलान्यजिनानि च; B1.4 वल्कलानि च सर्वश: - ") G1 भिन्न- (for भग्न-). Ds-[आ] विच्छिन-Ś VI D1.4.8.12 -विध्वस्त-: Ñ1 D3.8(first time).9 -विध्वस्तं; Ds -विध्वंसं; Ti.s -विस्त्रस्तान (for -विध्वस्तान). Ñs Bi.s.4 भग्नविध्वस्तच्छिन्नानि. 🛞 Ct : भग्नविच्छिन्नविध्वस्तशब्दाः सुरभाण्डादिषु क्रमेण योज्याः. 🛞 — *) 🖇 D8.12 -संशीतानिः V1-समस्तानि; D1.4-संशस्तानि; D3.8 (first time) संश्रितीपि; Ds (second time) Ts Ms महर्पीणां; Dio Gi Ms संशां-तानां; Du संशांतानां; Tu Ga शांतानशीन ; Ta सशांतानशीन (hypm.); G2 सुगंधानां; M1 हवींपि च (for सुशान्तानां). D1.3-1 (first time) [अ]करोदयं; Ds करोत्यसौ; Gs करो** (damaged) (for करोत्ययम्). Ñ B1.3.4 करोत्येष प्रवंगमः; Ds. शसंतादकरोदयं; Ts सुशांतानकरोदयं. % Cg: संशान्तानां शान्तिप्रधानानाम् ।; Ck : संशान्तानामिति । शान्ति-प्रधानानाम् धीणामित्यर्थः ।; so also Ct. 8 -After 29, Ds (after second occurrence).6.7.10.11 G: M1.8.5 ins.: 722* एवंविधानि कर्माणि प्रावर्तत महाबलः।

[Ma कुरुते सम (for प्रावर्तत). Ga महाकपि:. % Ct: प्रावर्तत। प्रावर्तयदित्यर्थः. %]

30 Before 30, G2 reads 31 45. - 1) M1.8 एव (for ह्या-). Ms देवानाम् (for -दण्डा°). —) Ś Ñs V1 B1.8.4 Ds-8.10-12 G2 अवध्यो. Ñ1 प्रभुना; Ñ2 विधिना; B1,8 बिष्णुना; B4 विभुना; D1.3-7.10.11 Ts G1.2 M1.2.4.5.7-10 Cg कां भुना (for ब्रह्मणा). Ś Ñ2 B1.3.4 De-8.30-12 कृत:. % Cg.t: शंभुना ब्रह्मणा। Cg adds "शम्भूबह्मत्रिलोचना" इत्यमर: 1; Ck: शंभुना चतुर्भुखरुद्रेण. % - ") Ñ1 V1 D1-5.0 Ts मुनयस. S Ñ1 V1 D8.12 ते वे; D2.9 तद्धि; D6 हवेनं; De.7.10.11 Te G1 M1 सर्वे (for तं वे). Ñ2 B1.3.4 इति विज्ञाय मुनय:; Ms जानयंतर्पयस्तं वै (sic). - 1) De.7.10.11 Ct सहंते (for क्षमन्ते). D1-5.9-11 T1.4 G1.3 M3.5.10 Cv.g.t शक्तितः; Ta शक्तिभिः (for नित्यशः). S Da.12 क्षमं तस्य न शक्तित: (sic); Ñ1 V1 क्षमंत तस्य शक्तित:; Ñ2 B1.4 क्षमंते शक्तिहानितः; B: क्षमंते स्म स्वशक्तितः. % Cv: तस्य शक्तितः शंभीर्माहात्म्यात् ।; Cg: तस्य शक्तितः ब्रह्मणी वरशक्तितः ।; Ct : तस्य ब्रह्मणः शक्तितो वरसामर्थ्यात्सइन्ते क्षमन्ते तस्य चेष्टितमिति शेषः. 🕸

31 Gareads 31 s before 30. —) Vi Di-5.9 तदाः De.7.18.11 Ta तथा (for बदा). S Ñi Vi Di-5.9.12 Ta शेपुरेनं रघुश्रेष्ठ नातिकुद्धातिमन्यवः ॥ ३२ बाधसे यत्समाश्रित्य बलमस्मान्छवंगम । तद्दीर्घकालं वेत्तासि नास्माकं शापमोहितः ॥ ३३ ततस्तु हततेजाजा महर्पिवचनौजसा । एपोश्रमाणि नात्येति मृदुभावगतश्ररन् ॥ ३४

G. 7. 40. II B. 7. 36. 35 L. 7. 39. 34

हि; G2 च (for तु). — 6) \$ D8.12 (अं) जनया तथा; Ñ B1.3 स्वजने: सह; V1 D2.9 T4 (अं) जनयापि च(D2 वा); B4 प्रजनेन च; D5.7.10.11 सॉजनी(D7 °ना)सुत:. — 6) B3 G1 M3 छंघिस्वा. \$2.8 B4 D1.2.4-9.12 T G M1.3.5.10 [प्]घ; B3 च (for [प्]व).

32 *) S Ds तदा. V1 D2.5 सिद्धा (for कुद्धा). — b)
Ñ1 Bs M2 - [कां]नि (M2 °गी)रस-; T3 - [अं]गीरस-. — c)
Ds पुनरेतं. D2.0 नरश्रेष्ठ; G2 M5.8.10 हरिश्रष्ठं (for रघुश्रेष्ठ).
— b) Ñ1 D2.0 तेपि; V1 T4 तेति-; M5 अति- (for नाति-).
D5 -क्रोधा; M7 -चृद्धा (for -फ़ुद्धा). D7 विमन्यवः; M8 न मन्यवः. Ñ2 B1 नातिक्रोधसमन्त्रिताः: B5.4 हनूमंतं तपोधनाः;
D1.4 नातिक्रोधातिमन्यु चः D6 ते तु कुद्धाः समन्यवः.
Cg.k.t: (Cg नातिकृद्धातिमन्यवः!) क्रोधो जिघांसा।
मन्युरमर्षः । अतिकृद्धा अतिमन्यवश्च न भवन्तीति यावत् (Ck °न्तीति तथा; Ct °न्तीत्यर्थः). %

33 °) VI D1.4 T1.4 M2.8.9 बाधते. Ś Ñ1 D6.7.8.12 यं (for बत्).—) D6.7 वरम्; T4 बलेन (for बलम्). VI (m.) D1.4.12 T1.2 M2.8.0 प्रवंगमः. —) Ś Ñ1 D1.8. 4.8.19 न (for तद्-). D1.4 दीवंकाले. Ñ2 B3.4 तस्वं न वेत्स्यसे कालं; B1 न त्वमात्मवलं वित्सः; T4 न बलं स्वस्य वेत्तासिः G (ed.) तस्वं नात्मवलं वेत्सि. —) Ś D8.12 तस्मास्वं; M1 मास्माकं (for नास्माकं). Ñ1 D1.4 (all with hiatus) अस्मच्छापविमोहितः; Ñ2 B1.8.4 किंचि(Ñ2 B2 किंक्ष) च्छापविमोहितः; D2.8.9 T4 ना(T4 हा)स्मच्छापविमोहितः; D3 हास्मरन्शापविमोहितः (hypm.). — After 33, Ñ2 B1 ins.:

723* स्मारितो मित्रकार्यार्थं स्ववीयं वेरस्यसे पुनः।

[Ña illeg. for the prior half and सुरार्थ (for स्वतीय).];

while De.7.10.11 Tale ins. after 33:

724* यदा ते स्मार्यते कीर्तिस्तदा ते वर्धते बलम्।
[Drag(for first ते).]

34 Ms om. (hapl.?) 34-36. —) \$2.8 B1 D1.2. 6-6.8-12 T6 तु हत-; Ñ2 [S]यं हत-; T1.2 स हत-; G2 M1 संहत- (for तु हत-). Ñ2-तेजास्तु; B1 °जा हि; B2.4 °जा वे (for -तेजोजा). —) Ñ1-वचनादसी; B3 °नासदा; M2 °नेन वे (for -वचनीजसा). — ") Т2 आश्रमानेष; G1 आश्रमाणि च (for एषोश्रमाणि). D10-12 तान्येव; M10 नान्येति (for

G. 7. 40. 11 B. 7. 36. 36 L. 7. 39. 35

अथ ऋक्षरजा नाम वालिसुग्रीवयोः पिता । सर्ववानरराजासीत्तेजसा इव भास्करः ॥ ३५ स तु राज्यं चिरं कृत्वा वानराणां हरीश्वरः । ततस्त्वर्क्षरजा नाम कालधर्मेण संगतः ॥ ३६ तस्मिन्नस्तमिते वाली मन्त्रिभिर्मन्त्रकोविदैः ।

नात्येति). Ś D8 तान्येव चा(D8 [with hiatus] जा)श्रमाण्येष; Ñ1 V1 D2.9 अथाश्रमाणि तान्येष(Ñ1 तस्येव);
Ñ2 B1.3.4 M3 आश्रमाण्येष तान्येव(M8 नात्येति); D6.7 T4
ण्प तानाश्रमानेव (for °). % Cg.k.t: ण्षोश्रमाणीत्यार्थः
(Ck °णीति छान्दसः) संधिः. % Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 T
G3 M1.8.7 मृदुभावं; G1 मृदुभृत-. Ś Ñ2 B1.3 D6-8.10-12
गतीचरत्; Ñ1 V1 D2.9 G1 M2.8 -गतिश्चरन्; B4 गतीभवत्
(for -गतश्चरन्). D1.3-5 तान्याश्रमपदान्येव मृदुपूर्वं चचार इ.
—After 34, V1 B4 ins.:

725* ते तरपुरा राम इरिश्वरस्य
वृत्तं शिशोर्जन्म महाशुभं तत्।
इन्सूमतो जन्म वरप्रदानं
वर्लं च वीर्यं च पराक्रमं च।

Colophon.

[(1.1) Vi पतत् (for ते तत्). —(1.2) Vi महदद्भतं भुवि (for महाशुभं तत्). —Sarga name: Vi हनुमद्रतं; Ba हन्मतो मुनिशाप:. —Sarga no. (figures, words or both): Ba om.; Vi 31.]

35 Mo om. 35 (cf. v.l. 34). D1.4 om. 35⁸⁶.—*) \$ D8.12 अथ (\$ थो)क्षों विरजा (\$2°जो); Ñ1 अथासी विरजा; Ñ2 B1.8.4 आसीद (B1°चा) क्षिरजा; V1 D9 अथक्षेविरजा; D2.8 अथाक्षेवितु (D6°र)जा; D3 अथाती विरजा; D10.11 T1.8 G1.8 M1.8 अथक्षरजसो; T2 G2 अथ ऋक्षरजो; M2.7.10 अथ चर्भरजा (M10°जो) (for अथ ऋक्षरजो ; M2.7.10 अथ चर्भरजा (M10°जो) (for अथ ऋक्षरजा). ※ Cg.k.t: ऋक्षरजस इत्यकारान्तः (Cg°न्तोऽप्यस्ति).※—") Ñ1 V1 D2.9 -तेजस्त्री; B1 -वीराणां; D1.4 -राजोसी (for राजासीत्). Ñ2 B1.4 वानराध्यितिवीरस्.—") Note hiatus between तेजसा and इव. \$ B3 D8.12 T8.4 G1 M2.5 तेजसाम्; Ñ1 ज्योतिषां; V1 D2.5 तेजस्वी; D1.4 तेजस्वान्; D2.8 दीसिमान् (for तेजसा). Ñ1 V1 D2.8.5.9 G2 M10 भास्करो यथा; Ñ2 B1.4 M2 भास्करोपमः; T1.2 M1 भास्करप्रभः (for इव मास्करः).

36. Mo om. 36 (cf. v.l. 34).—°) Ñ1 V1 D2.2.5.5 राज्यं सु-; B1.4 च राज्यं (for तु राज्यं).—°) B4 प्रभुवंली; D1.4 अधीश्वर:; D2.9-11 सहे° (for हरीश्वर:).—°) Ñ1 D0 तदाक्षों(D0°क्षं) विरजा; Ñ2 B1.2 श्रीमातक्षिरजा; V1 तद्क्षेविरजा; D1.4 अथक्षों विरजो; D2 अथाक्षिवितुजा; D2.5 तदाक्ष(D5°क्षे)विरजा; D6 K (ed.) स च ऋक्षरजो

पित्र्ये पदे कृतो राजा सुग्रीयो वालिनः पदे ॥ ३७ सुग्रीयेण समं त्वस्य अद्वैधं छिद्रवर्जितम् । अहार्यं सख्यमभवदिनलस्य यथाग्रिना ॥ ३८ एप शापवशादेव न वेद बलमात्मनः । वालिसुग्रीवयोर्वेरं यदा राम समुत्थितम् ॥ ३९

(K { ed. } °जा); T1.2 Gs M1.s स ऋ (Ms तद क्षरजसो (M1 °सा); T4 M2-4.7.10 ततस्त्वृक्षरजा (M10 °जो); G1 M6 तदर्भरजसो; G2 ततः सर्भरजो (for ततस्त्वर्भरजा). D6 T1.2 M1 राम; G2 M2.7 8.10 राजा (for नाम). B4 कि व्किंधाधिपति: श्रीमान्. — ") D6.7.10.11 T4 योजित: (for संगतः). Ś Ñ1 D1-5.8 9.12 कालधर्ममुपागत:; Ñ2 V1(m. also as in Ś) B1.8.4 T8 G1 M1 कालधर्ममुपेयिवान्.

37 °) Ñ1 V1 D2.9 T4 राम; D6.7.10.11 M2.4.7.8 चाथ (for वाली). % Cv: तस्मिन्नस्तमिते चाथ इति पाठः. % − b) D2 मंत्रिकोविदै:; G2 मंत्रिणोचितै:. — c) \$1 D2.3 पैत्रे; Ñ2 B3.4 पित्रे; B1 D3.6.9 पैत्र्ये (for पित्र्ये). \$ D8.12 नाम; Ñ B1.3.4 सोथ; V1 D2.6.7.9−11 T3 G1 M2.5.8 वाली; T4 क्ये *; L (ed.) राम (for राजा). M1 पित्र्ये कृत: पदे वाली. — d) B1 वालिनोंशके.

38 Note hiatus between and .- N B1.3.4 Mi तहा (for समं). S Ni Bi,s Di,s-8.18 Ti,2 G2.8 Mi Cv.k तस्य; Ñ2 [ए]तस्य; G1 M6.5.9.10 तत्र (for त्वस्य). -- b) S D8.12 अद्वेष्य; Bs देवतं (sic); De G1 M9.10 अद्वैतं; T1.2 राज्यार्थ (T2 °थें); T3 ह्याद्वैतं; G1 तद्वैथं; G8 राज्यार्थं; Cv.t as in text (for आह्रेयं). Ms हैयः; Cv.t as in text (for छिद्ध-). Ñi Vi Di-5.9 Ta द्वे (Vi दो)षछिद्वविवर्जितं. % Ct: अद्वैधमेकप्रकारम्. % - °) S D8.12 अ(S आ)पार्थ; Ña Ba.4 De.7 M1.4.9.10 आहार्य; V1 अक्षयं; D1.4 अभयं; D: अजरपं; D: अक्षरपं; D:0.11 T:.3 M3 Cg.k आवाल्यं; Ts आवाल्य-; Gs आवाल-; Cv as in text (for अहाय). Ta Ma सित्रम; Cv as in text (for सख्यम्). Da सल्यमभवदस्याथ (with hiatus). - 1) V1 D2.6.7.9-11 T4 [अ शिना यथा (by transp.); Gi यथानिल: (sic) (for यथाप्रिना). % Cv: सुप्रीवेण समं तस्य अद्वैधं छिद्र-वर्जितम् । अहार्यं सख्यमभवदिति च।; Cg: अस्य हन्मतः सुप्रीवेण सह आबाल्यं बाल्यमार्भ्य।; Ck.t: आबाल्यं बाल्यमारभ्य. %

39 Du om. 39.—) Ñ B1.5.4 D1.3-5 एवं (for एव). Ñ B3.4 D1.3-6 एवं; Ts एवं (for एव). V1 D2.9 Ta एवं शापबलादेय. — D0 om. (hapl.) 39⁶-40°. — b) D5 तुल्यम् (for बळम्). — ') Ś V1 D8 T1.5 यथा; D2 सदा; Ck.t as in text (for यदा). B4 झासीत् (for राम). Ñ2 B1.3 यदासीत्ससुप्रियतं; T8 G2 M2.4.7.9.10 यदा रोषपरीतयो:.

[258]

न ह्येष राम सुग्रीवो भ्राम्यमाणोऽपि वालिना । वेदयानो न च ह्येष बलमात्मनि मारुतिः ॥ ४०

40 Do om. 40 60 (cf. v.l. 39). Di. om. 40. B1.3.4 om. 40⁶⁶. M3 repeats 40⁶⁶ after 40.—6) V1 स द्येष;Da नो ह्येष; Ga Ma.10 तदा च; Ma न स्याद्धि; Cv.k.t as in text (for न होष). S Ds.12 न क्षमे चैप सुग्रीवं; Ms (second time). परित्रास्यति सम्रोवं. —) G1.2 M2.10 हि; Ms (first time) त (for sq). S Ds.12 Ms (second time) षध्यमानं हि; Ñ 1 तदाक्तिइयेन; Ñ 2 V1 D2.3.5 T4 त-(Ds य) दा(Ta °था) कि इयतः Ms आस्यमाणं * (for आस्यमा-णोऽपि). - Ds om. 40°d. - °) T1 G3 M2.3 यदा; T2.3 यथा; G1 M1.3.5 यदि (for न च). \$ D3.12 यद्यवैत्सीदयं घीमानः Ñi Vi तदावैत्स्यदादि होषः Ñi तज्ञानाति हि यद्येषः B1.4 तजानानो हि यद्येष: B3 चेदमानो यदि होष: D2 तदा-वेत्स्यत्कपिहाँपः Ds तदा न ज्ञातवानेषः Ds.र.10.11 देव जानाति न होष: Ta तदावेत्स्यति तहींप. — 1) Bs वलवाक्षेति मारुति:. % Cv: 'न द्वांष राम सुप्रीवो आम्यमाणोऽपि वालिना। वेदयानी यदा होष बलमातमनि मारुतिः ' इति । एष सुग्रीवोऽपि इदानीं वालिना भ्राम्यमाणोऽपि न भवति यदेष बलं वेदयानो भवति । अस्येदानीमात्मनि बलवेदनम् । अनेन चास्य सुग्रीवस्य कार्यं न भवतीलर्थः ।; Ck: न होप इत्यादि । हे राम वालिना आस्यमाण एप सुप्रीवोऽपि मारुतेर्वलं वेदयानो न हाभूत तद्पि यावहेवकार्यमृषिशापादेव। देवकार्ये प्राप्ते तु जाम्बवान् समुत्या समुद्रुङ्कनादिसमयेषु बोधयित सा । अथ यदा होप बल-मित्यादि।; Ct: न होष इति। वालिना आम्यमाण एप स्प्रीवोऽपि तद्वलं न वेदेत्यनुकर्षः। तद्पि देवकार्यं यावदेव । तदा तु जाम्बवता स्मारितः समद्वतीरे नज्ज्ञातवान्। उक्तमेव पुनराह देवेति. % -After 40, S Ni Vi DS (except Me) ins. :

726* ऋषिशापाद्धृतवलस्तर्देष कपिसत्तमः। सिंहः पञ्चररुद्धेव आस्थितः सहितो रणे।

्शापबला (Ñ1 °वशा) न्मूडस (D6 °दज्ञस); D6.7 M3.7 °द्धतबलस; D10.11 °द्धतबलस; T3 M2.5.8 °पोढ़तवलस; T3 °वृतबलस (for न्शापाइत°). \$ D1.3.6.8.12 T1.2 G1.3 M3.5.10 तरेष; D11 T3 M9 तरेव (for तरेष). Ñ1 कपियुंजर: —(1. 2) Note hiatus between the two halves. D1 पिजर-; D7.10.11 वृंजर-. \$ D8.12 वंषस्थो; Ñ1 D1-7.9-11 T1.2.6 M3.10 व्ह्रदेश वा; V1 संह्दी; T3 रोधीव (for न्ह्रदेव). T3 [अ] प्यास्थित:; G1 पास्थित:. D6 T3 समतां (for सहितो). \$ D8.12 यथा तरसहते रणे; Ñ1 D2.9 द्या (Ñ1 आ) साथ स हतो भवेत; V1 बाल्यारसील्यहतो भवेत; D1.2-5 सहेता (D3 °त वा [hypm.]) पि पराभवं (for the post. half). \$ Cv: आस्थित: सहितो रणे।; Cg: सिंह इति। एणे युद्धारी स्ववलमास्थितोऽभूत्।; Ck: प्रश्नरहदेवेति। संथिरार्षः।

पराक्रमोत्साहमतिष्रतापैः सौशील्यमाधुर्येनयानयैश्र । गाम्भीर्यचातुर्यसुवीर्यधैर्यै-

र्हन्मतः कोऽप्यधिकोऽस्ति लोके ॥ ४१

G. 7. 40. 17 H. 7. 36. 43

यदैव देवकार्यरिहतकाले किषशापोऽभूत् तदैव प्रजरहृद्धः सिंह इव एप किष्-सत्तम किषशापाङ्गतकः अपदृतस्ववलपरिज्ञानोऽभूत्। यदा हि देवकार्ये प्रकृते एप माहतिर्जाम्बवद्वोधनेनातमि वर्लं वेदयानो जानानो भवति ततः परं स हि हनुमान् तोरणे तोरणयुद्धादी स्ववलमास्थितोऽभूत्।; Ct: तदा मुग्नीविष्यसमये आदृतवलोऽपदृतस्ववलपरिज्ञानः, अत एव रणे कुअरहृद्धः सिंह इव सहितोऽयमास्थितः स्थित एव, न तु सुद्धं कृतवानिति। 'सिंहः कुअरहृद्धेव दित्तोऽयमास्थितः स्थित एव, न तु सुद्धं कृतवानिति। 'सिंहः

while N2 B1.8.4 ins. after 40:

727* तर्देव विनिद्दन्यातं वालिनं हेममालिनम् ।

[B1.1 तदेव हि (for तदैव वि-).]

41 ") G2 M10 -गति- (for -मति-). Ś Ñ V1 B1,3.4 D8.12 T3 G2 M3.10 -94(3); D5.7.10.11 T4 M6 -9714-(for -प्रताप:). -) Ñ2 V1 B2.4 D2 शौदी (D2 शौडी वि-माध्रय-; B1 स्वकीयशौदीर्थ- (for सौदील्यमाध्रय-). Ña Bs.4 -नयागमेश्च (Bs°*); Ds -मयैनेयेश्च; Mr -दयानयेश्च. -") D1.4 -माध्य- (for -चात्य-). Ñ1 -प्रवीर्य-; D1.8.4. 8.12 -सवीर्थ- M8 -सवीर- (for -सवीर्थ-). B3 -त्वद्रीर्यवीयेर (sic). - d) Ś D8.12 नाम्यधिको; Ñ1 B4 D1.3.4 G1 M5.7 कोभ्यधिको; T: को हाधिको, B4 त (for Sहित). % Cg.k: पराक्रमेति । सौद्यील्यं सुस्वभावत्वम् । माधुर्यं वाचः । नयानयौ प्रवक्तिनेवत्ती । गाम्भीयं चित्तस्य । धैर्यमापद्यक्षोभः ।ः Ct: पराक्रमो महत्स्विप युद्धकार्येपुरसाहः। उत्साहपदेनेतरकार्यविषयः सः। मतिरर्थनिर्धारणम् । प्रतापः प्रभावः। सौशीरुयं सस्वभाव-त्वम्। माधुर्यं वाचि। नयानयौ तत्परिज्ञाने। प्रवृत्तिनिवृत्ती इत्यन्ये । गाम्भीर्यमापद्यक्षोभः । सवीर्यं स्वरक्षणेन परपराभवः । र्धियमकम्प्यचित्तता। हनमत एतैर्गणैः कोऽप्यधिकः। न कोऽ-पीत्पर्थ: अ -- After 41, Ds T1.4 Ms ins.; D6,7.10,11 T2 G1.3 M1.7 ins. after 42; Ts G2 M2.5.8-10 ins. after 43: Me ins. after 42ab (owing to om.):

728* सस्त्रबृत्त्यर्थपदं महार्थं ससंग्रहं साध्यति वै कपीन्द्रः । न ह्यस्य कश्चित्सदशोऽस्ति शास्त्रे वैशारदे छन्दगतौ तथैव ।

[M4.7 om. l. 1-2.—(l.1) M3-[अ] थेपरं. D6.7 T6 नितांतं (for महार्थ).—(l. 2) D10.11 T6 G1 सिस्यति. D5.7 T6 M8 य: (for वै). T8 M2.9 स्माधिजगे; G2 चाध्यगिषे; M5 राध्यति वै; M8 साध्यजवै: (sic); M10 चाध्यगमत् (for साध्यति वै).—G1 om. l. 3-4.—(l.3) D5.10 T1-8 G2 M2-4.7-9 [अ] रित (for [अ]स्य). G2 किंचित्. T1-2 G3 M3-4.7-9 [ऽ]स्य; M2 हि (for ऽस्ति). D6 T2 शासीर्.

G. 7.40, 18 B. 7.35,44 L. 7.39,43 असौ पुरा व्याकरणं ग्रहीव्यनस्योंनमुखः पृष्ठगमः कपीन्द्रः।
उद्यद्विरेरस्तगिरिं जगाम
ग्रन्थं महद्धारयदप्रमेयः।। ४२
प्रवीविविक्षोरिव सागरस्य
लोकान्दिघक्षोरिव पावकस्य।

-(1.4) Ta Ga तथेव च. -After 1.4, Du ins. राम. क्ष Cg: सम्बेति । स्त्रमष्टाध्यायी उक्षणम् । वृत्तिः स्त्रार्थमात्रप्रतिपाद-कप्रन्य: । अर्थपदं वातिकम् । उक्तानुकद्रुक्तिचिन्तानुरूपम् । महार्थ भाष्यं विस्तरविवरणरूपम् । संग्रहं प्रकरणादि । साध्यति साधयति, धारयतीत्यर्थः । शास्त्रान्तरेष्वपि वैशारदे वैदुष्ये । छन्दगती छन्दःशास्त्रे । ; Ck: सम्बेत्यादि । स्त्रमष्टाध्यायीलक्षणम् । वृत्तिस्तःकालीनस्त्रवृत्तिः । अर्थपदं वार्तिकम् । महार्थं महाभाष्यम् । ससंग्रहम्, अस्पदादिभिरस्मिन् काल इव तत्कालीनकृतस्त्रवृत्तिवार्तिकभाष्यार्थसंग्राहकसंग्रहाख्यमहाग्रन्थ-सहितम् । सिध्यति वै इति । सिद्धो भवति । शास्त्रान्तरेष्वपीत्यर्थः । विशिष्य नवमन्याकरणकर्ता इनुमानिति प्रसिद्धिः। तदेवोक्तं शास्त्रे इति । शब्दशास्त्रविषये । वैशारदे वैदुष्ये । सिध्यति वा इति, असमद्वयाकृतार्थ प्य स्पष्टी इत: । सर्वा प्रविचास्तित । यं हि स्पर्धत इति उक्तव्याकरणादि-विद्याविषय इति शेष: । Ct: स्त्रमष्टाध्यायीलक्षणम् । वृत्तिस्तास्कालिक-स्ववृत्तिः । अर्थपदं स्वार्थबोधकपदवदार्तिकम् । महार्थं महाभाष्यं पत्रवालिकतम् । ससंग्रहं व्याडिकृतसंग्रहाख्यग्रन्थसहितम् । सिध्यति वै सिद्धो भवति । शास्त्रान्तरेष्वपीसर्थः । तदेवाह -नद्धस्य सद्दशः शास्त्र कश्चित् । छन्द्रगती पूर्वोत्तरमीमांसामुखेन वेदार्थनिर्णये वैशारदे वैदुष्ये । विशिध्य नवमन्याकरणकर्ता इन्मानिति च प्रसिद्धिरिति कतकः 🍪]

—Then Dio.11 T2.3 G2.3 M1.4.5.7-10 cont.; D5-7 T1.4 Ms ins. after 43; Ms ins. after 42:

729* सर्वासु विद्यासु तपोविधाने प्रस्पर्धतेऽयं हि गुरुं सुराणाम् ।

[(1.1) D5.7 T4 फ: स्पर्धते; D6 M1.5 परपर्धते; G2 बृहस्पते (sic) (for प्रस्पर्धते). D5.7 T4 यं हि सुरा-. (T4**); T2 G2.3 M10 यं हि गुरु:; M1.3 यो हि गुरुं; M2.4. 7-9 येन गुरु: (for state हि गुरुं), M5 गुरूणां (for सुराणाम्).—Thereafter M8 cont.:

730* सोऽयं नवच्याकरणार्थवेत्ता ब्रह्मा भविष्यत्यपि ते प्रसादात् ।

42 °) Ś Ñ Bs. a Ds. 12 अयं पुरा; V1 पुरा होष; B1 Ds-7.10 11 Ta असी (B1 °यं) पुनर; D1. s. a गतः पुरा; D2. a पुरा हासी (for असी पुरा). Ds ड्याकरणे. — b) Ds G2 स्योन्मुखं. Ś Ñ1 V1 Ds. 12 Ta पृष्ठगतः; D1-a. a पृष्ठगतिः; Ds-7.10.11 प्रष्ठमनाः (for पृष्ठगमः). — Ma om. (hapl.) from. 42° up to l. 2 of 728*. — c) Ds असमयं; G1 °गिरेर (for अस्तिगिरं). — d) Ś Ds. 12 सर्व; Ñ1 गुरुक्त; B1 प्रस्तं (for प्रन्थं). D10-12 M1.7.8.10 आरयन्; G1 धारयते. B1 समुक्तारयन्. Ś Ñ1 V1 D1.2.4.6.

लोकक्षयेष्वेव यथान्तकस्य
हन्मतः स्थास्यति कः पुरस्तात् ॥ ४३
एषोऽपि चान्ये च महाकपीन्द्राः
सुग्रीवमैन्दद्विविदाः सनीलाः ।
सतारतारेयनलाः सरम्भास्त्वत्कारणाद्राम सुरैहिं सृष्टाः ॥ ४४

8.12 T2-4 अप्रमेयं; (for अप्रमेयः). % Cv: उदातो गिरिरित्युचिद्गिरः। उद्यद्गिरे: उद्यगिरेरित्यर्थः। महद्गन्थं व्याकरणप्रन्थम्। धारयन् अर्थतः पाठतश्च गृह्णक्षित्यर्थः। धारयदिति पाठे
नुद्यभाव आर्थः। धारयते इति पाठान्तरम्।; Ck: उद्यद्गिरेरुद्यगिरेरित्यर्थः। महद्गन्थं व्याकरणप्रनथम् । धारयत्वर्थतः
पाठतश्च गृह्णकित्यर्थः धारयदप्रमेय इति पाठे नुद्यभाव
आर्थः।; Ct: उद्यद्गिरेरदयगिरेः। महद्गन्थं धारयत्वर्थतः
पाठतश्च गृह्णन् । धारयदप्रमेय इति । नुद्यभाव आर्थः. %
——After 42, De.7.10.11 T2 G1.8 M1.4(after 42° b).7
ins. 728*, while M2 ins. 729*.

43 Me.7 om. 43.—") S Ds.19 यथानिलक्षोभित-; Ñ V1 D1.3.4 अपामिव श्लोभित-; D2.9 T3 वायोरिव श्लोभित-; Ds.e G1.3 M2.8.9 प्रजा चिचि(Ds.e रिर; M2 विव; M8 विभः Ma विवि)क्षोरिवः Ti Ma प्रजा जिच्छो°; Ta प्रजा बुभुक्षो°; Te G2 M1.10 प्रजा मि(G2 म)मंक्षो°; M5 प्रजा बिभित्सो° (for प्रवीविविक्षोरिव). В1.3.4 G (ed.) लोकान्प्र (G[ed.] कांश्च) पित्राविष्णेरिवाब्धे:, 8 Cg: प्रवीविविश्लो: युगान्ते भूमिमाहावयितुं प्रकर्षेण विशेषेण वेष्ट्रमिच्छोः।; Ck: प्रवीविविक्षोरिति दीर्घच्छान्दसः। युगान्ते भूमिमाहावयितं प्रवेष्टु-मिच्छोरित्यर्थ: ।; Ct: प्रवीविविश्लोर्युगान्ते भूमिमाष्ठावयितुं तां प्रक्षेण विशेषेण वेष्ट्रमिच्छोः। प्रती इति दीर्घ आर्षः 🕸 —) Ś D8.12 G2 लोकं; B1.4 प्रजा (for लोकान्). -) Ś D8.12 लोकक्षयोत्थस्य; De °येच्छेत्र; K (ed.) युगश्चये ह्यतः Ck as in text (for लोकक्षयेडवेव). Ñ B1.3.4 D1-4.9 T3 प्रजा जिही (B1.3.4 क्षयं चिकी) पीरिव चांतकस्यः G1 लोकक्षये काल इवां-तकस्य. 8% Cg: युगक्षये काले युगान्तकाल इत्यर्थ: 1; Ck: लोकक्षये ब्वेवेति । युगान्तकाले ब्वेवेत्यर्थः ।; Ct : लोकक्षये यगान्तकाले. अ —) Ms कोप्यधिक: (for स्थास्तति कः). -After 43, Ds-7 T1.4 Ms ins. 729*; while Ts Gs Ma.s.s-10 ins. 728*.

44 a) Ñı Vı Ds.7.9 Mı एतेपि; Bs यथैव; D1.5.4 एते च; D10.11 Cg. k.t: एपेव; G2 एपो हि; G3 एपेव; Ms अयं हि (for एपोऽपि). Ñs B1 अयं तथान्थे. Ñı तु महा-; Ds.5.5. 7.9 Ts [s]पि महा-; Mı बहव: (for च महा-). M5 कपिप्रवीरा: (for महाकपीन्दा:). \$ Ds.12 एपो (Ds यथा) यथान्ये च तथा कपींद्रा; B4 अयं तथान्येपिच ये कपींद्रा.—8) D6 T2 सुनीला:.—9) D1.5.4 समस्तास.—4) Ñ1 B1.8.4 स्वत्कारणे; D1.5.4 तरकारणाद्. D8 वरेस

[260]

तदेतत्काथितं सर्वे यन्मां त्वं परिपृच्छिस । इनुमतो बालभावे कर्मेतत्कथितं मया ॥ ४५

दृष्टः संभापितश्रासि राम गच्छामहे वयम् । एवमुक्त्वा गताः सर्वे ऋषयस्ते यथागतम् ॥ ४६

G. 7.40, 22 B. 7.36, 59 L. 7.39,47

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

(for सुरेर्). Ś Ñ2 V1 B8.4 D8.8.12 तु; Ñ1 B1 च; D1.4 सु-; T2.8 M2.4.5 7.9 वि-; G8 नि- (for हि). % Cg: एपेवेति। संधिरार्ष: । तारेयोऽङ्गद: ।; Ck: एपेवेति एप इवेत्यर्थ: ।; so also Ct. % — After 44, D5-7.10.11 T G1.2 M1-5. s-10 K (ed., within brackets) ins.:

731* गजो गवाक्षो गवयः सुदंष्ट्रो मैन्दः प्रभो ज्योतिमुखो नलश्च । एतेऽपि ऋक्षाः सह वानरेन्द्रै-स्स्वत्कारणादाम सुरीई सृष्टाः।

[(1.2) T1.2 Ms तथर्षमो; M10 धूझ: प्रमो (for मैन्द: प्रमो).
—(1.3) D7(m. also) एतैश्व; D10.11 T4 M6 एते च; T3 एते हि. D6 एतेप्यथहाँ:; D6 T1.2 M8 °पि ऋद्वै:; D7 M8 एतेप्यथहाँ: (for एतेऽपि ऋक्षाः). D6.6 T1.2 M3 वानरेंद्रास.
—1. 4=44².—(1.4) T2 निस्छा:; T8 M2.4.5.9 विस्छा:.]
—Then D7 T4 K (ed.) cont.; while S Ñ V1 B4 D1-4.8.9.13 ins. after 44:

732* महीं गता देवगणाः समग्रा महाबङा रावणनाशहेतोः।

[(1.1) \$1 Ds महेंद्र-; \$2.3 D12 -महोंद्र-; B4 D3 T4 समस्ता (for समझा).—(1.2) Ds महावली-. T4 राक्षस- (for रावण-).] —Then N2 B4 cont.:

733* वीर्याणि निक्षिप्य च वानरीषु उत्पादिरे देवबलांश्च कीशान्।

[(1.2) Ñ2 देवबलाः सुकीर्णाः.]

-After 732*; Dr T. K (ed.) further cont.:

734* एतत्तु मत्तो विदितं तवास्तु प्रवंगमानां धरणीनिवासः।

[(l.I) Ts गुद्धं (for मत्तो). — (l.2) Ts -निवासं.]

45 ") Ñ1 V1 B3.4 D1-4.9 तुभ्यं; T3 राम (for सर्व). \$ D8.12 L (ed.) एतत्तु (D12 °त्त; L [ed.] °त्ते) देव कथितं.—) \$ D8 यथा; D2 M1 यस्मात्; T3.4 M4 यन्मा. G2 च (for स्वं). \$ Ñ2 B1.3.4 D8.12 पृच्छित राधव.—) \$ D3.6-8.12 [5]स्य बाळरवे; Ñ B1.4 प्रभावं च; V1 D2.9 T4 हि(D9 [5]िप; T4 [5]स्य) बाळस्य; B3 प्रभावो हि; D5 [5] थ बाळरवे (for बाळभावे). D1.4 हन्मानस्य बाळरवे.—) \$ V1 D1-4.8.9.12 L (ed.) कर्मा (\$ D8 ° में) ण्य (L [ed.] भेणा) द्भुतकर्मणः; Ñ B1.3.4 चितं शापमे (Ñ2 B2 ° प् प) व च.— After 45, D9 T4 ins.; D7 ins. after 1. 4 of 737 :

735* प्तरपुरा राम हरीश्वरस्य वृत्तं शिशोश्चेव यद्गद्धतं विभो । हन्मदुरपत्तिवरप्रदानं बलं च वीर्यं च पराक्रमं च ।

[Cf. 725*.—(l. 1) De महीश्वरस्य.—(l. 2) D7 एव (for चैव).—(l. 3) D7 -प्रदक्षि.]

-Then T4 cont.; while D5.6.7(m.).10.11 T1-3 G M1-6.7-10 ins. after 45:

736* श्रुरवागस्त्यस्य कथितं रामः सौमित्रिरेव च । विस्मयं परमं जग्मुर्वानरा राक्षसैः सह । अगस्त्यस्तवत्रत्रीद्वामं सर्वमेतच्छूतं स्वया ।

[(l. I) Ds.6 Ts.4 G1 M1.4.7.10 वचनं; T1.3 G8 M3 यदितं (for कथितं). Ts G1 मीमित्रिणा सइ (for त्रिरेव च). — After l. 2, T4 (after an addl. colophon) Ms ins. a long passage relegated to App. I (No. 3).—T4 om. l.3.]
—Then T4 reads an addl. colophon: इति श्रीमदुत्तर-काण्डे एकोनचस्वा * * * * श्री रामार्पणमस्तु.

46 Do om. 46.—") Ś Ñ VI B1.5.4 D2.5.8.12 सभा-जिताशू. Ś Ñ2 VI B1 D6 T1.2 G1 M1.8.4.8 चिपि; Т2.4 चैद; G2 चासीद् (for चासि). D1.4 सत्कृताः प्जिताश्चापि; D5 दुष्करं भाषितश्चापि; M5 दृष्टाः संभाषिताश्चापि.—) V1 यास्यामहे (for गच्छा°). Ñ B1.4 गच्छामो राम सांप्रतं. —After 46°, D5-7.10.11 S (except M8) ins.:

737* श्रुखेतद्वाघवो वाक्यमगस्यस्योग्रतेजसः। प्राक्षिष्ठिः प्रणतश्चापि महर्षिमिद्मववीत् । अद्य मे देवताः सर्वे पितरः प्रपितामहाः । युष्माकं दर्शनादेव नित्यतुष्टाः सवान्धवाः । विज्ञाप्यं तु ममैतद्धि यहदाम्यागतस्पृहः। [5] तद्भवद्भिम कृते कर्तव्यमनुकम्पया। पौरजानपदान्स्थाप्य स्त्रकार्येध्वहमागतः। ऋतन्हं करिष्यामि प्रभावाद्मवतां सताम्। सदस्या मम यज्ञेषु भवनतो नित्यमेव हि । भविष्यथ महावीर्या ममानुप्रहकाङ्क्रिणः। [10] भई युष्मान्समाश्रित्य तपोनिर्धृतकल्मपान् । अनुगृहीतः पितृमिर्भविष्यामि सुनिर्वृतः। तदागनतब्यमनिशं भवज्रिरिह संगतैः। अगस्त्याद्यास्तु तच्छूःवा ऋषयः संशितवताः। एवमस्तिवति संश्रुत्य प्रयातुमुपचक्रमुः। [15]

B. 7. 38. 15 विमृश्य च ततो रामो वयस्यमकुतोभयम्।

[(1. 1) Ti.2 Gs Ms तद (for[ए]तद्). --(1. 2) Ti Ms चैब. Ms महर्षान (for 'पिम). -(1. 3) Ds.6 Gs M1.7.10 सर्वा: ; D7.10.11 तुष्टा: ; K (ed.) हुछा: (for सर्वे). Ts च (for प्र-). -- (1. 4) Ga युब्महसं- (for युब्माकं). D5-7.10.11 T1.4 G: नित्यं तुष्टा: ; G1 M4.7 नित्यतृप्ता:. D5 सा (for स-). — After 1. 4, Dr ins. 735*. —(1. 5) कि ममेवैतद्; Ga मया तडि; M1 मयैतद्धि (for ममै°). —(1. 6) M1 अविशंकया. —(1. 7) T1.2 G2.3 M5.8.10 -जानपदं, D5-7 T4 स्वधमेपु: G2 तत्कार्येषु (for स्वकार्येषु). D5-7 T4 [अ]हमादृत:: M7.8 समाहित: (for [अ]-हमागत:). — (1. 8) Ма.т. अपि; К (ed.) एव (for अहं). Ta प्रणयाद: G1 प्रसादाद (for प्रभावाद). --(1.9) G2 तदस्य (for सदस्या). D10.11 तु; T1.2.4 G2.3 मे; M8 वै; K (ed.) तत् (for हि). —(1. 10) D5-7 T4 भविष्यध्वं: M1 भविष्यंति. Ms महाप्राज्ञा; Cg.k.t as above (for °नीर्या). G₂ महा-(for मम). Ts G1 Ma.4.5.7.9 -कारिण: (for -काह्मिण:). -(1. 11) G3 समाश्रत्य (for °श्रित्य). D5 तपोभिर्धत-,-(1. 12) To अनुमहीतुं ; To अनुमाबाध ; G1 अनुगृहीतं ; Cg.k.t as above (for °गृहीत:). T1.8 गमिष्यामि; Ct as above (for भवि°). —Te om. l. 13. —(l. 13) Ts तथा (for तदा). Ds-7 इत्येव (for अनिशं). Ms संगमै: (for °तै:). 🛠 Ct: तदा आगन्तव्यमिति छेद:. % -(1. 15) Dr एतम् (for एवम्). D10.11 तं प्रोच्य; T1.2 G3 संचित्य; K (ed.) तं चीनत्व। (for संब्रत्य). - Dr reads the post, half in marg.]

—°) B1 एवं चोक्स्वा. G2 M5.10 ययु: (for गता:). — °) Ñ V1 B1.8.4 D1-4 मुनयस् (for ऋषयस्). Ñ2 B4 G3 ते (B4 तु) यथागता:; D5-7 स्वं स्वमाश्रमं (for ते यथागतम्). —After 46, D5-7 T1.8.4 G1.8 M1.8.8 K (ed., within brackets) ins.:

738* अभिवाद्य महात्मानी राघवेण विसार्जेताः ।

[G1 अनुवाध (for अभिवाध). Ms महास्मानं.]

—Then all the above mss. cont.; while \hat{S} \hat{N}_1 (l. τ only) V1 D1-4.8.10-12 T3 G2 M2.4.5.7.9.10 ins. after 46:

739* राघवश्च तमेवार्थं चिन्तयामास विस्मितः । सतोऽस्तं भास्करे याते विस्रुव्य नृपवानरान् ।

[\$ D8.12 om. l. I.—(l. I) D5-7 तु (for च).—(l. 2) \$ D8.12 प्राप्त; M2.5.2 याति (for याते). D5-7 ततीस्तंगत आदित्ये (for the prior half). \$ D1-8.5-8.12 T4 नर- (for नृप-).]

_Then Di-7.10.11 S (except Me) cont.:

740* संध्यामुपास्य विधिवसदा नरवरोत्तमः । प्रवृत्तायां रजन्यो तु सोऽन्तःपुरवरोऽभवत् ।

प्रतर्दनं काशिपतिं परिष्वज्येदमत्रवीत् ॥ १

[D1-4 om. l. I. — (l. I) M5 अन्वास्य (for उपास्य). G1 ततो. Ts G1 M2.4.7.9 नृपवरोत्तमः; M1 नृपवरात्मजः (for नरवरोत्तमः). — (l. 2) D1.3.4 च (for तु). D2.4 M10 -परो; T3 G1 -गतो (for -चरो). M8 सोंत:पुरसुपागमत् (for the post. half).]

—After 46, \tilde{N}_2 B1.3.4 ins.; \tilde{N}_1 cont. l. 3-6 only after l. 1 of 739*:

741* आश्चर्यमिति रामश्च तान्संभाष्य ततो मुनीन् । विदिश्वा चैव तत्सर्वं पूजयामास तान्युनः । ततो गतेऽस्तं तु रवौ स राघवो विसर्जयिखा नरवानरान्यभुः । उपास्य संध्यां विधिवद्विवेश [5] ततस्तु सोऽन्तःपुरमूर्जितश्रीः ।

[(1. 1) Ña illeg. for आश्चर्यमि. Ba रामसान् (for रामश्च). Ba सभाज्य (for संभाज्य). Ba संभाज्य मुदितो मुनीन् (for the post. half). —(1.2) Ña [ए]व च (by transp.). Ba राघवः (for तान्पुनः). —(1.3) For 1,3-6-cf. l. 2 of 739* and 740*. Ñ1 B1 च (for त्र). —(1.4) Ñ Ba विस्जय रक्षो-(Ña**) (for विसर्जयित्वा). —(1.5) Ba उपास्त (for उपास्य). —(1.6) B1 उच्छितश्रीः.]

Colophon: Ś Ds.13 om. — Sarga name: Ñ1 महर्षि-प्रयाणं; Ñ2 V1 B1.3.4 D1-4 ऋषिप्रयाणं (D2.8 °णो); D5 अगस्त्यादिमुनिगमनं; D9 हन् महुत्पत्ति:. — Sarga no. (figures, words or both): Ñ1 B1 D2 om.; Ñ2 D2.9 39; V1 32; B3 38; B4 T3 41; D1.4.5 40; T4 44. — After colophon, D2 concludes with ताम; T4 with श्रीरामा-पंणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः. — After Sarga 36, D9 ins. App. I (No. 3).

37

Before Sarga 37, N V1.3 B1.8.4 D1-6 S L (ed.) ins. App. I (No. 4), while D7.10.11 ins. l. I-47 of App. I (No. 4).

Vamissing; Baom. Sarga 37 (cf. v.l. 7.12.2 and 7.35 respy.).

1 ") Ñ V1.8 B1.4 D1-5.9 T4 गते त(D5 चा) सिंस्; B8 D6.7.10.11 T1-8 G M Cg.k.t तं विस्टब्य (for विस्टब्य च). T2 M2 तदा (for ततो). —Ñ2 reads 1°-2 after 4----°) G2 प्रतिदेनं. S D8.12 स नृपति (for काशिपति).

[262]

दर्शिता भवता प्रीतिर्दर्शितं साँहदं परम् ।
उद्योगश्च कृतो राजन्भरतेन त्वया सह ॥ २
तद्भवानद्य काशेयीं पुरीं वाराणसीं व्रज ।
रमणीयां त्वया गुप्तां सुप्राकारां सुतोरणाम् ॥ ३
एतावदुक्त्वा उत्थाय काकुत्स्थः परमासनात् ।
पर्यष्वजत धर्मात्मा निरन्तरमुरोगतम् ॥ ४

2 Ñ2 reads 1°-2 after 4. D5 transp. 2°6 and 2°6.—6) Ñ2 B6 सौहार्द दिशितं परं; B1 सौहार्द चाि दिशितं.
—°) Ś D8.12 उद्योगाय; Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1-5.9 M6 उद्योगो यस (Ñ1 B1.4 M6 °गोयं) (for उद्योगश्च). Ś Ñ V1.5 B1.3.4 D T4 M1.6.8 स्वया (for कृतो).—6) G1 श्रमुद्धेन (for भरतेन). Ñ V1.2 B1.8.4 D1-7.8-11 T4 M1.6.8 कृत: (for स्वया). Ś D8.12 L (ed.) भरतोनुग(Ś D8.12 lacuna)त: सदा. % Cg: यस्मास्वया भरतेन सह मम रणसहायार्थमुद्योग: कृत: । यस्माद्भवता परमा प्रीतिदिशिता परं सौहार्द च दिशितम् । अनेनानुवादेन रावणसंहारार्थं काशीराजेन संगतिमित सिद्धम्।; so also Ck.t. %

- 3 *) Bs Ds G1 काशीश; Ds.7.10.11 Cg काशेय; T2 कैशायां; T3 काशेयां; G3 M5.9 कौशेयां. Ś Ñ2 B1.4 Ds.12 तस्त्रमध्येत काशेयां; Ñ1 V1.3 D1-4.9 T4 त्वमध्येत हि (D9 °प्यध्येत) काशीश; औ3 तस्त्रमेवाध्य कौशेयां. 5) Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-5.8.9.12 T4 गच्छ (for पुरीं). D3 राजन तां (sic) (for वाराणसीं). Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-5.8.9.12 T4 पुरीं; B5 प्रति; M6 अपि (for वज). अ Cg: काशेय काशीदेशे भव। ढरमाव आर्थः।; Ck: काशीदेशे भवा काशेया।; Ct: काशिदेशे भवः काशेयः। ढरापिंः। भवान्पुरीं वज वजतु. अ ° 4) M7.10 स- (for first सु-). T3 G1-प्रकारां (for प्राकारां). M2.4.7. 8.10 सतीरणां. Ś Ñ V1.8 B1.4 D1-5.8.9.12 T4 इंद्रेणे (B1 °ण; D2.8 °णे) वामरावर्ती (for *). B3 M8 याहीति (B3 प्रयातु) रमणीया सा त्वियं (B3 त्वया) गुप्ता भविष्यति.
- 4 Note hiatus in ".—") D6.7.10.11 T3.4 M10 (all to avoid hiatus) चोत्थाय; G1.2 M5 (all to avoid hiatus) [अ] प्युत्थाय (for उत्थाय). B1.3 M6 उत्थाय चैव (M6 चेद) मुक्तवा च (B3 "कस्तु; M6 "करवाथ); B4 उत्थायेतावदुक्तवा च (for "). T3 राघव: (for काकुतस्थ:). S Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 M1.3 transp. उत्थाय and काकुतस्थ:.—") S V3 D2.8.9.12 T3 G2 M6.10 परिव्यज्य च; D3 T4 परिव्यज्ञत; Cg.k.t पर्यव्यज्ञत (as in text).—") G3 M5.6 उरोगत:; Cg.k.t उरोगतं (as in text). S Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.8.9.12 G (ed.) काशि (G [ed.] "वी) राजं प्रतदेनं; T2 चिरंतनपुरोगतं. —After 4, Ñ2 reads 1"-2; while B3 D6.7.10.11 S K (ed.) ins.:

विसुज्य तं वयस्यं स स्वागतानपृथिवीपतीन् । प्रहसत्राघवो वाक्यमुवाच मधुराक्ष्रम् ॥ ५ भवतां प्रीतिरव्यग्रा तेजसा परिरक्षिता । धर्मश्र नियतो नित्यं सत्यं च भवतां सदा ॥ ६ युष्माकं च प्रभावेन तेजसा च महात्मनाम् । हतो दुरात्मा दुर्चुद्धी रावणो राक्षसाधिपः ॥ ७

G. 7. 42. 20 B. 7. 38. 23

742* विभिन्नेयामास तदा कीमल्यानन्दिवर्धनः। राघवेणाभ्यनुज्ञातः काशेयो ध्वकुतोभयः। वाराणसीं ययौ तुर्णं राघवेण विभन्नितः।

[Bs Ms om. l. r.—(l. r) Ti तथा (for तदा). Ds.7.10.11 Ts -प्रीति-; Ti-s G2.s -[आ]नंद- (for -निन्द-).—(l. 2) Ms रामेणेव (for राववेण). Bs [अ]भ्यनुज्ञाते; Ds.7. 10.11 Ts कृतानुज्ञ: (for [अ]भ्यनुज्ञात:). Ti G1.8 M1.8 काशीशो (for काशेयो). Mi च; K (ed.) [s]ि (for िक.) Bs काशीशोमितविक्रम:; Ts काशीश अकृतोभय:; G2 Ms का(G2 का) शेयीमकुतोभयं (for the post. half).—(l. 3) Mi यया वाराणसीं (by transp.).]

- 5 ") B3 विसाजितं; M6 स विस्तृष्य. M6 तं (for स). Ś D5.8.12 स महावियों; D6.7.10.11 तं काशीपति (for तं वयस्यं स). Ñ V1.8 B1.4 D1~6.9 तं (Ñ1 V1 D1-6.9 स; V3 सं-) विस्तृष्य महातेजा: (Ñ1 D1.8.4 °वीर्यस; V1 D2.9 °वीर्यास).) Ñ V8 B1.4 सवांस्तान्; V1 D1.2.4-7.9-11 T3.4 G1 M1.8.8.6.8.10 त्रिशतं; D8 T1.2 G3 त्रिशतं (for स्वागतान्). T4 पृथिवीश्वरान्. Ś D8.12 महीपालान्सुदुर्जयान्; B8 क्षासीनान्द्रीयभूपतीन्; G2 प्रयातं पृथिवीपति.) G1 स (for प्र-). Ñ1 B4 वाचम्.) B1 प्रोवाच. Ñ V1.8 B1.4 D1-4.9 T4 M6 मधुरं तदा(M6 गिरा); D5 प्रहसदिव (for मधुराक्षरम्). B3 ज्वे मधुरया गिरा.
- 6 For 6^{#δ}, Ś Ñ V_{1,3} B_{1,3,4} D_{1-5,8,9,12} T₄ M₆ subst.:

743* भवन्तो गुणसम्पन्ना भवतां वीर्यमुत्तमम्।

[B3 (sic) M6 अन्यर्थ (B3 ° बा हि) भवतां तेजी (B3 श्रेष्ठो) (for the prior half). Ñ3 B1.4 वी (B4 का)यंग-दुतं; M6 तेज उत्तर्थ (for वीर्यमुत्तमम्). B3 यथाज्ञानगनुत्तमं (for the post. half).]

- —") G1.2 Ms भवता; Cg as in text (for नियतो). —") G2.3 Ms.6.7-10 सस्य; Cg as in text (for मृत्यं). G1.2 सतां (for सदा). Ś V1 8 D1-5.8.9.12 भवत्स्व (V3 विषय)ति मतिर्मम (Ś D8.12 च मे मति:); Ñ1 B4 M6 नित्यं (M6 नीता) च प्रीतिरुत्तमा; Ñ2 B1.8 प्रीतिश्वासा (B1 व्युंब्मा)क्ववस्थिता.
- 7 ") S. Ds.12 वै; V1 तु; Ta हि (for च). Ñ1 V1.3 D1-5.9 प्रसादेन; Ds.7.10.11 [अ] नुभावेन; Ms प्रभावेण. b) Bs [अ] पि. तथा रणे (for च महारमनाम्). ") S

G 7. 42. 21 B. 7. 38. 23 L. 7. 40. 42 हेतुमात्रमहं तत्र भवतां तेजसा हतः ।
रावणः सगणो युद्धे सपुत्रः सहवान्धवः ॥ ८
भवन्तश्च समानीता भरतेन महात्मना ।
श्रुत्वा जनकराजस्य कानने तनयां हताम् ॥ ९
उद्यक्तानां च सर्वेषां पार्थिवानां महात्मनाम् ।
कालो द्यतीतः सुमहानगमने रोचतां मितः ॥ १०

D8.12 मया (for हतो). Ñ V3 B1.4 मया स (Ñ1 B4 सु-); D8 दुराहम- (for दुराहमा). D1.8.4 दुर्धपी.—*) D1.8.4 लोककंटक:; D6.7.10.11 T1 राक्षसाधम:. B3 निशाचरगणेश्वर:.

- 8 °) Ms तस्य (for तत्र). Ś Ds.12 कृरवा कर्म हेतुमात्रं.

 6) G1 भवता. Ms transp. भवतां and तेजसा. D1 [झ]वहतः (hypm.) (for हतः). B3 एव तेजसा (for तेजसा हतः). 7) D1.4 रावणस्य (for रावणः स-). T1.2 G3 स हतो (for सगणो). B3 निहतो होष (for सगणो युद्धे). 7) Ñ1 V1 D1-5.9 सह बंधु (D2.5.9 मंत्रि)भि:. B2 पुत्रामात्य-सबांधवः; D6.7.10.11 T4 G3 M6 सपुत्रामात्य (G3 °हपुत्रः स)बांधवः.
- 9 B1 om. 9⁴⁸. G2 M2 om. 9⁶⁴.—⁴) D7 10.11 M6 काननात्; T4 शासनात्. Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D2.5,12 रक्षसापहः(V2 D2 °सा घाषे)तां सुतां; D1.3-5 सुतां राक्षस-घषितां; D2 रक्षितां घषितां द्यमां.
- 10 ^a) Vs T1-s G3 M6 इस्युक्तानां; D8.18 तक्युक्तानां. D8 तु; T8 हि (for च). T4 सीता सा स्विष सर्वेषां.—^b) Ś Ñ1 B1.6 D8.12 भवतां सु-(B1 च) (for पाथिवानां).—^a) Ñ V3 B1.8.4 D8.8.9 T1.8 G3 M1.8.5.8 स्थनीत:; D1.6 [S] भ्यतीत:; D6 [S] भ्यपेत:; D6.7.10.11 T4 M6.7 [S] स्थतीत: (for स्ति:). D4 स (for सु-).—^d) Ś Ñ2 V1.3 B3 D1-5.7-12 T4 गमनं. T1-3 G3 M3 मन:; M10 इति (for मित:). Ś Ñ2 V1.3 D1.8-5.8.12 T4 रोचयामि व:; B4 रोचते मित:; D2.9 चो(D9 नो) द्यामि व:; D7.10.11 रोचयाम्यत:.
- 11 °) M1 इत्यूच्स , G1.2 ते (for तं). b) D6.7.10.11 T1.2 M8 महतावृता:; Me परमान्तिता:. For 11 b, Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D1-5.8.8.12 T4 subst.:

744* तथेस्यूचुर्नृपतयो मुदा परमयाः युताः।

(Ś Ds.12 [3] वस्ता (for [क] चुर्). B3 प्रस्यू चुस्तत्र राजानी (for the prior half). V1 D1.3-5 T4 [अ] न्विता: (for युता:). Ñ2 राजानं ते सुदान्विता: (for the post. half).]
—Thereafter Ś Ds.12 cont.:

745* ऊचु: स प्रणयं वाक्यं राघवं नृपति प्रति ।

—\$ Ds.12 transp. 11°d and 12°d.—°) \$ Ñ V1.2

B1.4 D1-5.5.6.12 [आ]सि (for खं). Ds राजन् (for राम).

—D1 om (hapl., see var.) 11'-12'.—d) M1 चैव

(for चापि). \$ Ñ B1.5.4 Ds.12 M1 राज्ये चैव(B3 चासि;

प्रत्यूचुर्तं च राजानो हर्षेण महतान्विताः । दिष्टचा त्वं विजयी राम राज्यं चापि प्रतिष्ठितम् ॥११ दिष्टचा प्रत्याहृता सीता दिष्टचा शतुः पराजितः । एष नः परमः काम एषा नः कीर्तिरुत्तमा ॥१२ यच्वां विजयिनं राम पश्यामो हतशात्रवम् । उपपन्नं च काकुत्स्य यच्चमस्मान्प्रशंसिस ॥१३

 M_1 चापि) प्रतिष्ठित: ; $V_{1.3}$ $D_{8-5.9}$ T_4 K (ed.) दिष्ट्या राज्ये (K [ed.] स्वराज्येपि) प्रतिष्ठित:.

12 D1 om. 12⁶ (cf. v.l. 11). M1 om. (hapl.) 12⁶. Ś Ds.12 transp. 11⁶ and 12⁶.—) D3.4 प्रीलाहता; T4 प्रमोचिता.—) Ś Ds.12 दिष्ट्या प्रत्याहतो रिपु:.—After 12⁶, Ś Ñ1 V1.8 B4 D1-5.8.9.12 ins.; D7 cont. after the first occurrence of 752*; T4 M3 ins. after 14; K (ed., within brackets) cont. after l. 2 of 752*;

746* दिष्टया ते कमलदलेक्षणं सुनासं ताम्रोष्ठं सुबिमिदमध शुक्रदन्तम् । पद्यामो विजयिनं महाहवेषु निस्यं भ्राजन्तं नवशरदीव पूर्णचन्द्रम् ।

[(1. 1) Ms वे (for ते). Dr कमलवरेक्षणं. Ś Ds.12 कमलनिभं सुवारुनासं. —(1. 2) B4 Ds ताझोष्ठं. T4 इमम् (for इदम्).
V3 आशु; D1 एव; D4 om. (for अख). K (ed.) अतिशोभि
(for इदम्ख). V3 चारुहासं; B4 सुदंतं; D9 शुक्रदंष्ट्रं. —(1. 3)
V3 D1.8-5 विजय-. Ś V1 D7.8.12 T4 M3 आह्वेषु; D2.9
आह्वात् (for महाहवेषु). B4 om.; D3.9 प्रमुक्तं (for नित्यं).
—(1. 4) Ś D8.12 राजंतं; M3 आजत्ते. Ś1.2 V1.3 B4 D5 तव;
D7 T4 M3 निशि (for नव-). Ś D8 शरदेव: D2-शारदीय- (for -शरदीव). V1 om.; T4 पूर्व- (for पूर्ण-).]

—Do om. 12°-13°.—°) Da अयं नः; Do Ma एव मे (Ma ते) (for एव नः).— °) M1.5 द्योषा (for एवा). K (ed.) वः (for नः). Ñ2 Va B1.3.4 D1.4.10.11 प्रीतिर् (for कीर्तिर्). Š N1 V1 D2.8.5.8.12 एवा (Da इयं) प्रीतिर नुत्तमा.

13 Do om. 13° (cf. v.l. 12). —) T1.2 यं (for यत्). G: M1 रामं (for राम). —) Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-5.8.13 कंटकं (for नात्रवम्). —) Т2 स (for च). Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-5.8-12 एतरवट्यु (V3 °त्वस्यु) पपश्चं च (Ś D8.13 हि). —) D6 यस (for यत्). Ś Ñ B1.4 D1.8-5. 8.10-13 यद्स्मांस्त्वं; V3 योस्मान्थसं; B3 योद्यास्माकं; D9 यस्माञ्चस्त्वं; M6 योस्मानेव (for यत्त्वमस्मान्). D6.7.10.11 T1 प्रशंसत्ते; M1 प्रशास्त्रास्ति. V1 योस्मांस्त्वं संप्रशंसिरे; D3 योस्मांस्त्वं प्रश्चशंसिरे; G1 यत्त्वस्मान्प्रशशंसते. — After 13, Ś Ñ2 V1.3 D1-5.8.9.13 ins.; while Ñ1 B1.4 ins. after 14° : 747° दत्ते हि बाहवीयेंण रक्षसत्त्व नरेशर ।

[264]

प्रशंसार्हा हि जानन्ति प्रशंसां वक्तुमीदशीम् । आप्टच्छामो गामिष्यामो हृदिस्थो नः सदा भवान् ।

भवेच ते महाराज प्रीतिरसासु नित्यदा ॥ १४

G. 7. 42, 28 B. 7. 38. 31 L. 7. 40. 50

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७॥

[Śi Ñ D8.12 हतो हि; Ś2.3 हतो भि-; V1 हतं तु; B1.4 हता हि (for हतं हि). V3 D2.9 नरोत्तम; D4 नरेश्वर:. Ś D8.12 रावणो हि महाबल:; Ñ1 रक्षस्ते नृपसत्तम; Ñ2 B1.4 राक्षसा(Ñ2 $^{\circ}$ स) स्ते नृपोत्तम(Ñ2 $^{\circ}$ पारमज); V1 रक्षस्त्वद्वल्वोत्तमां (sic) (for the post. half).]

-Thereafter S Ds.12 cont. :

748* रावणः सगणो युद्धे देवेंरपि दुरासदः ।; while D1.3.4 cont. l. 1 of 750*.

14 Ś Ñ² V1.s D².5.8.9.12 om. 14^{ab}. D1.3.4 transp. 14^{ab} and 14^{cd} (followed by 749*).—^{ab}) M1 [अ] भि(for हि). D1.3.4 T1.2 कर्नुस् (for वक्तुस्). D7.10.11 G1.2 M5 प्रशंसाई (G1 °ई) न जातीम:; M8 प्रशंसां नामिजानंति (for a). T G1.3 M1.8.9 ईट्टर्श. Ñ1 B1.4 प्रशंसाहें सि राजेंद्र प्रशंसामत्ततो वयं.—After 14^{ab}, Ñ1 B1.4 ins. 747*.—^a) Ś D8 T1.2 G2 M8 आएच्छाम. B8 D1.3.4 M6 च (B3 [S] च; M6 [S] थ) गच्छामो; G2 गमिष्याम (for गमिष्यामो).—^a) D1.3.4 भव (for भवान्). T4 हृदि ते नित्यशो वयं.—After 14^{cd}, D1.3.4 ins.:

749* न रामरावणं युद्धं पश्यामः पुरतः स्थितम् ।
भरतेन वयं पश्चात्समानीता निरर्थकम् ।
हता हि पार्थिवैर्नित्यं राक्षसाः स्युनं संशयः ।
रामस्य बाहुवीर्येण रक्षितैर्लक्ष्मणस्य च ।
सुखं पारे समुद्दस्य युद्धेन विगतज्वरैः । [5]
एताश्चान्याश्च राजानो गिरस्तत्र सहस्रशः ।
कथयन्तः स्वराष्ट्राणि जम्मुईर्षसमन्विताः ।

[Cf. 7.38. 3°-6.—(1.6) D3 कथाश्चेवं (for गिर-स्तत्र).— (1.7) D1 च (for स्व-).]

—Ds reads 14^{ef} (followed by 752*) after colophon.
—ef) Bs भवेचात्र; M1 भूयाच ते (for भवेच ते). Me रितर् (for प्रीतिर्). Bs निश्चिता; G1 नित्यक्ष: (for नित्यदा). S Ds.12 अस्माकमिप या प्रीतिः सा ते भूयाचु नित्यदा. —For 14°def, Ñ V1 B1.4 D2.9 subst.; V3 Ds subst. l. 1 for 14°d and then cont. l. 2; D1.3.4 cont. l. 1 after 747* and subst. l. 2 for 14°d and read before 14°d; D6.7.10.11 T3.4 M1-6.7.9.10 ins. l. 2 only after 14°d; M1 ins. l. 2 only after 14°d;

750* आमन्नयामहे वीर हृदि ते निलको वयम् । वर्तामहे महाबाहो त्रीला च परयान्विताः ।

[(l. I) B1 चेन् (for ते). D1.4 निखशोचितं (sic).

—(1.2) V1.3 D1-4.9 वर्तेमहि. Ñ V1.3 B1.4 D1-5.9 T4 श्रीतिर्द्यास्मा(B1.4 D1.3.4.9 °रस्मा; D5 T4 °श्रुंब्मा)कमुत्तमा; D6.7.10.11 श्रीत्मात्र महता(D6 प्रया; D7 भवता)वृता:; M3 श्रीत्मा स्विय समन्विता:; M4.7.10 श्रीत्मा प्रमयान्विता: (for the post. half).]

-Thereafter B1.4 cont.; V3 B3 ins. after 14:

[B1 om. l. 1.—(l. 1) Note hiatus between two halves. V3 B3 सुस्निग्धा (V3 °स्थिता) नरशार्द्छा (V3 °छ) (for the prior half).—(l. 2) B1 एवंविधा:.—(l. 3) B1 चिर- (for चिरं).—(l. 4) B4 नानाविध-.]——After 14, D5.6.7 (repeats before 7. 38. 1).10.11 T1-3 G M1.2.4.5.7-10 K (ed.) ins.; T4 M3 ins. before 7. 38. 1:

752* बाढिमित्येव राजानी हर्षेण महतान्विताः । ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे राघवं गमनोरसुकाः । पूजिताः सह रामेण जग्सुर्देशान्स्वकान्स्वकान् ।

[M1 transp. l. I and l. 2.—(l. I) Dr(second time) T4 M3 इत्युत्सका हि (for बाढमित्येय). T8 प्रीत्या च (for हर्षण). D6.6.7 (both times).10.11 T3 M2.4.5.8 परमा(T3 °या)न्विता:; K (ed.) परमन्विता:.—(l. 2) Dr(second time) T4 M1.8 -[उ]धता:; T8 -[उ]न्मुखा: (for -[उ]त्सुका:).—After l. 2, K (ed., within brackets) cont. 746* followed by l. I and 2 of 752(A)*.—(l. 3) Dr(first time).10.11 ते च; T1.2 ते हि; G2* हि; M1.6 त्यथ; K (ed.) चैव (for सह). M3 पूजिताश्च महात्मानो (for the prior half). M8 मृहान् (for second स्वकान्).—For l. 3, Dr (second time) T4 subst.; M3 ins. after l. 2:

752(A)* पूजिताश्च खया राम मानिताश्च विशेषतः । गमिष्यामो महाराज स्वं स्वं देशं रधूचम । तथेरयुक्तवता तेन रधूणां प्रवरेण ते ।

[(1.2) Ma स्वान्स्वान्देशान्. — Dr Ta om. l. 3.]

—After the first occurrence of 752*, Dr cont.
746*. —After 14, Ta Ma ins. 746*.

36

G. 7. 42. 29 B. 7. 39. 1 L. 7. 41. 1

ते प्रयाता महात्मानः पार्थिवाः संवेतो दिशम् । कम्पयन्तो महीं वीराः स्वपुराणि प्रहृष्टवत् ॥ १ अक्षौहिणीसहस्रैस्ते समवेतास्त्वनेकशः । हृष्टाः प्रतिगताः सर्वे राघवार्थे समागताः ॥ २

Colophon: G (ed.) om. — Sarga name: Ś1 D2.8.

9.12 राज्ञां प्रयाणं (D8.12 °ण:); Ś2.3 Ñ2 V1.3 D1.4 राजप्रयाणः (Ñ2 V1.3 °णं; D1.4 °णं); Ñ1 राजन्यकप्रयाणं; B1.3 राज-संप्रेष (B8 °र)णं; B4 राजप्रेषणः; D5 समागतराजितसर्जनः.

— Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3

B1.3 D8.12 om.; Ñ2 D1.8-5 41; V1 33; B4 T3 43;

D6-8.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 38; D9 46; T4 45; M6 36;

L (ed.) 40. — After colophon, D5 reads 14.67

(followed by 752*); while T4 concludes with औरामा-पैणमस्त; G M1.5.8 with औरामाय नमः; M10 with औरामचन्द्राय नमः.

38

V2 missing; B2 om. Sarga 38 (cf. v.l. 7.12.2 and 7.35 respy.). Before 1, D7 (repeats) T4 M8 ins. 752*.

- 1 ⁸) D7 सर्वतो दिश:; D10.11 ते प्रहप्यत् (for सर्वतो दिशम्). % Cg.k.t: प्रहप्यत् प्रहप्ताः (Cg.k add सन्तः). % —For subst. in S etc. cf. v.l. 2. —°) M1.5 कृत्स्तां (for वीराः). —⁴) M6 महायलाः (for प्रहप्यत्). M1 प्राण्यप्यानि च; M5 प्राण्यप्यान्तां.
- 2 Me transp. 2°6 and 2°d.—°) Be Te.4 तु; Ti G Mi.s.10 ते: (for ते).—6) Be Me सहस्रा: (for स्वनेक्शः).—°) T4 Mi.s प्रमुद्धिता: (for प्रतिगता:). Me प्रहृष्टा मुद्धिता: सर्वे.—d) Me राधवार्थ. Mi.s समाहिता: (for प्रता:).—For 1°-2, S Ñ Vi.s Bi.4 D subst.; Be subst. 1. 2 and 1. 4 only for 1°d and 2°d respy.; T4 subst. 1. 2 only for 1°d:
 - 753* कथयन्तो महावीराः स्वपुराणि महाबलाः ।
 गजवाजिसहस्रोधैः कम्पयन्ति स्म मेदिनीम् ।
 अक्षोहिण्यो हि तत्रासन्नाघवार्थे समुद्यताः ।
 भरतस्याज्ञ्यानेकाः प्रहृष्टबलवाहनाः ।

[Ñ V1.8 B1.4 D2-7.9-11 om. l. 1. —(l. 2) Ñ1 V1.8 B1.8.4 D1-4.9.12 T4 रथ- (for मज-). D4.6.8 -[ओ]चै: (for -[ओ]चै:). D4 च (for स). Ñ1 V1 D9 T4 कंपयंतक्ष; V8 कंपयंत्रिय (for कम्पयंन्ति स्म). Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 कंपयंती वसंपर्श (for the post. half). —After l. 2, V8 ins.:

ऊचुश्रेव महीपाला बलद्र्यसमान्वताः । न नाम रावणं युद्धे पश्यामः पुरतः स्थितम् ॥ ३ भरतेन वयं पश्चात्समानीता निर्धिकम् । हता हि राक्षसास्तत्र पार्थिवैः स्युने संशयः ॥ ४

753(A)* अथ तत्र महाशब्दो नद्यां वर्षेष्विवोत्थित: ।
—(1.3) Ds [आ]सीत् (sic) (for [आ]सन्). Ñा
अक्षीहिणीसहायास्ते (for the prior half). Dz रावणार्थे.
—(1.4) Ñा चैव (for [अ]नेकाः). Bs Ds प्रहृष्टा. Ś Ñı Vı.s

B1.3.4 D1-5.8.9.12 -तर-; D6 -जन- (for -बल-).]

3 °) ŚÑ V1.3 B1,3.4 D1-8.10-12 ते (for च). D9 ययुस्ते (for अनुश्च). Ñ2 B1.3 D6.7.10.11 च; B4 तु; Me ते (for [ए]व). S N1 V1.3 D1-5.8.9.12 पृथिवी-पाळा: Ms [ए]व महास्मानो (for [ए]व महीपाळा). -For 3°-6 in D1.3.4 cf. 749*. B3 om. 3°d. Me transp. 3°d and 4ab. - Vs तं (for न). ŚÑ V1.3 B1 D2.5.7-11 T2.3 G2 M1 राम; B4 D6.12 T1 रामं; Ms हि स्म (for नाम). Ñ1 M6 रावणो. V3 D2.5 T3 G3 युद्धं; Me [S]साभिर् (for युद्धे). % Cg: रामरावर्ण रामस्य रावणम् । वध्यघातुकसंबन्धः षष्ठयर्थः। रामं रावणमिति पाठे युद्धे रामं रावणं च युध्यमानौ रामरावणावित्यर्थः ।; Ck: रामरावणमिति । रामस्य रावणी रामरावणः । वध्यघातकसंबन्ध-ष्ठ्याः समासः। रामस्य शत्रु रावणो राप्तरावणः ।; Ct : राम-रावणमिति । रामशत्रं रावणमित्यर्थः । मध्यमपद्छोपी समासः ※ — ¹) Ts.3 G1.3 M5.8.10 पर्याम. Ś D8.12 Ts G8 स्थिता:. Ds तद्स्माभिनिरीक्षितं; M1 अपद्यामः परस्थितं (sic); Me दृष्टो सुद्देस राञ्चल:. —After 3, \$2.8 D8.12 ins. the lines (l. I and 2 transp.) of 2 and 3 ab.

[(1. 1) \$2.3 D8.13 अक्षोहिणी(\$2 °ण्य)स्तु तास्तत्र (for the prior half). \$3 स्वनीकश: (for स्वने°).—(1. 2) \$2.3 D8 समुदिता:; D12 प्रमुदिता: (for प्रतिगता:). \$2.3 D8.12 राघवार्थ. \$3.3 D8 समुद्यता: (for समागता:).—(1. 3) \$2.3 D8.12 ययुश्च सुमहात्रीयां (for the prior half).]

4 For 3°-6 in D1.2.4 cf. 749*. Me transp. 3°d and 4°d. —) B1 वर्षा: (for पश्चात्). % Cg.t: पश्चादावण-वधानन्तरम्।; so also Ck. % — After 4°d, \$ D8.12 ins.:

754* न चैव रावणोऽस्माभिर्दष्टश्च युधि राक्षसः।

[Dis स (for च). Ds दृष्ट युधि स (for दृष्टश्च युधि).]

— od) Ś Ds.12 तथा (sic); Bs मृता; Ts हतो (for हता). Ñ V1.3 B1.4 D2.5.7.9-11 क्षिप्रं (for तत्र). Ś Ds.12 M6 पार्थिवा:. V1.3 D2.5.9 transp. राक्षसास् and पार्थिवे:. Ta G2 तर; Ms तु (for स्युर्).

[266]

रामस्य वाहुवीर्थेण पालिता लक्ष्मणस्य च । सुखं पारे समुद्रस्य युष्येम विगतज्वराः ॥ ५ एताश्रान्याश्र राजानः कथास्तत्र सहस्रशः । कथयन्तः खराष्ट्राणि विविश्चस्ते महारथाः ॥ ६ यथापुराणि ते गत्वा रत्नानि विविधानि च । रामाय प्रियकामार्थम्रपहाराकृषा ददुः ॥ ७

5 For 3°-6 in D1.3.4 cf. 749*. S D8.12 transp. बर्ठ and ° d. — °) Ñ V1.3 B1.4 D6.7.8-11 रक्षिता; D2 स्रक्षिता (for पालिता). D2.8 स्थमणेन. — °) D6 T4 पारं. M6 सुपारे हि (for सुखं पारे). — व) S D8.12 वत्स्यामो; B3 युद्धे हि; D2 युध्यामो; T3 युध्याम; T4 पद्येम; G2 यास्यामो (for युध्येम). B1.4 M8 हि गतज्वरा:; M3 यदि विज्वरा: (for स्थिगतज्वरा:). M5 युद्धे विगतविज्वरा:.

6 For 3°-6 in D1.3.4 cf. 749*. — ") T1.4 G2 एते चान्ये च (for एताश्चान्याश्च). — ") B3 ज्ञात-; D2.9 तस्य (for तत्र). — V3 om. 6°-78. — ") S3 D8.12 च (for स्व-). Ñ2 D7.10.11 -राज्यानि (for -राष्ट्राणि). — ") B1 तैर्; B3 सु- (for ते). S D8 महाबला:; B1.3.4 बलैईता: (for महारथा:). Ñ V1 D2.5.7.9-11 T4 जग्मुईर्षसमन्त्रिता:. — After 6, D6.10.11 S (except M8) ins.:

755* स्वानि राज्यानि मुख्यानि ऋदानि मुदितानि च। युक्तानि धनधान्येन पूर्णानि वसुमन्ति च।

[(l. r) Ts M2.4.5.7.9 तानि; Cg.t as above (for स्वानि). & Cg.k: मुख्यानीति। प्रसिद्धानीत्यर्थः।; so also Ct. &—(l. 2) De T1.2 Gs दृश्यानि; G2 M1 ऋद्धानि; M3 रम्याणि (for युक्तानि). De T1.2 M3.10 -धान्येक्ष; G3 -धान्यानि (for -धान्येन). D10.11 T4 समृद्धधनधान्यानि; G1 धनधान्येश्व पूर्णानि; M5 धनधान्येन पूर्णेन (for the prior half). D11 reads the post. half in marg. G1 M5 वसुमंति महांति च (for the post. half). & Cg.k.t: धन जीवा(Cg °विका) जीवरूपम्। वसुमन्ति महानिधिमन्ति. &]

7 Vs om. 7^{ab} (cf. v.l. 6).—^a) Ñ V1 B1.3.4 D1-5.7.9 पुराणि स्वानि; M3 तदा पुराणि (for यथापुराणि). Т8 गत्वाथ (for ते गत्वा). % Cg: यथापुराणि यथाप्रासस्व-स्वपुराणि।; so also Ck; Ct: यथापुराणि यथाप्र्यंमञ्चत-शरीरतया पुराणि. %—^b) Ś Ñ B1.4 D2.7-12 T4 G1.2 M5.8 [अ]थ (for च).—^a) Ś Ñ V1.8 D1-5.7-12 M1.3 रामस्य (for रामाय). B1.4 T3 प्रीति- (for प्रिय-). B1-कामाय; Ck.t as in text (for -कामार्थम्).—^d) V1 D1-5.9 M2.6.9 Cv अभि-; B1 सिंह-; Cg as in text (for उप-). Ñ2 V1.3 D1-7.8-11 T1.2.4 M3.6-हारं; Cv.g as in text (for -हारान्). B8 अभिवादं; G3 उपाहारान् (for उपहारान्). Ñ1 नृपाहरन् (metri causa); B1.4 उपाहरन्

अश्वात्रत्नानि वस्नाणि हास्तिनश्च मदोत्कटान् । चन्दनानि च दिन्धानि दिन्धान्याभरणानि च ॥ ८ भरतो लक्ष्मणश्चैत्र शत्रुशश्च महारथः । आदाय तानि रत्नानि अयोध्यामगमन्धुनः ॥ ९ आगताश्च पुरीं रम्यामयोध्यां पुरुष्धभाः । ददुः सर्वाणि रत्नानि राधवाय महात्मने ॥ १०

G. 7. 42. 38 B. 7. 39. 12 L. 7. 41. 11

(for नृपा ददुः). % Cv.g : अभि(Cg उप)हारान् प्रत्युपहारान्. %

8 Va om. 8^{ab} . — a) $$1 D_{1-5.8,9.12}$ Ts अधान्धनानि; $$\hat{S}_{2,3}$ $$\hat{N}_{2}$$ V1 $$B_{1.4}$$ $D_{7.10,11}$ G_{2} $$M_{2.4,5.8-10}$$ अधान्यानानि; $$\hat{N}_{1}$$ अधानि यानि (sic); $$B_{3}$$ यानान्यधांक्षः; $$D_{6}$$ $$T_{1.2}$$ $$G_{3}$$ $$M_{1.3}$$ अधरतानि; $$T_{4}$$ अधात्रयांध्य (for अधात्रतानि). $$\hat{N}_{1}$$ V1 $$B_{1.3,4}$$ $D_{1-3.5,7-12}$$ रतानि; $$D_{4}$$ om. (hapl.); $$G_{1}$$ वर्णानि (for वज्राणि). — b) $$T_{2}$$ सहिन्तर् ; $$T_{3}$$ दंतिनर (for हस्तिन्). $$\hat{S}$$ $$D_{1-5.8,9,12}$ [$$S_{1}$$ य (for $$\sigma_{1}$$). $$D_{2,9}$$ सहोरकटा:. — c) $$\hat{N}_{1}$$ $$B_{1.3,4}$$ चंदनागुरुः; $$G_{1}$$ चंदनान्यि (for चन्दनानि $$\sigma_{1}$$). $$\hat{N}_{1}$$ $$N_{1.3,4}$$ $$D_{1-5,7-12}$$ $$T_{4}$$ $$M_{6}$$ $$H_{6}$$ सुल्यानि (for दिव्यानि). — d) $$\hat{S}$$ $$D_{8,12}$$ चित्राणि; $$V_{3}$$ $$H_{6}$$ सुल्यानि (for दिव्यानि). — d) $$\hat{S}$$ $$D_{8,12}$$ चित्राणि; $$V_{3}$$ $$H_{6}$$ $$H_{$

756* मणिमुक्ताप्रवालांश्च दासी रूपसमन्त्रिताः। अजाविकं च त्रिविधं रथांश्च विविधान्बहन्।

[(1. 1) D12 M8.9 - मुक्त - . \$1.8 D1.4.8.12 - प्रवालं. \$2 Ñ2 D7.10.11 तु (for च). T3 - प्रवालानि. Ñ2 B3 D7.10.11 दास्यो स्व-; D1.4 (both with hiatus) आशीर्जन (for दासी रूप-). \$ D8.12 दासी जनसमायुर्त (for the post, half). — (1.2) \$ D1.4.8.12 M1.6.7 अजानिकांश विविधान् (for the prior half). \$ Cg: अजानिकान् चमैमयान् तहरविशेषानित्यर्थः। अजानिकं च विविधानिति वा पाठः।; so also Ck; Ct: अजानिकं विशिष्टवमैन्वत्. \$ D6 रक्षांश् (for रथांश्). \$2 Ñ2 D7.10.11 तु (for च). D1.4 दिन्यांश्चेव रथान्; M10 विविधांश्च रथान् (by transp.) (for रथांश्च विविधान्). K (ed.) ददः (for बहुन्).]

9 Ma om. 9-116. — 6) Ś Ñ V1.3 B3 D1-5.7-12 Ta
Ma महावल:; B1.4 महायता:; Ta महावल: (for महारथ:).
—Note hiatus between and .—) D2 [ए]तानि
(for तानि).— 1) Ta स्वयोध्याम्; M3.5 हायोध्याम् (for अयोध्याम्). D6 M8.3 अगमत्; M6 आगता:; M8 आगमत्
(for आगम्). D6 T1.2 G3 M1.3 पुरी (for पुन:). Ś Ñ
V1.8 D1-5.7-12 स्वां पुरी (Ś1.2 D8.12 अयोध्यामागता: पुन:; G2
अयोध्यानगरी पुरी.

10 M9 om. 10 (cf. v.l. 9). —) Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D1-4.7-13 आगस्य; D5 T4 आगस्य (for आगताझ्). D1.4

G 7. 42. 39 B. 7. 39. 13 L. 7. 41 12 प्रतिगृह्य च तत्सर्वं प्रीतियुक्तः स राघवः । सर्वाणि तानि प्रद्दौ सुग्रीवाय महात्मने ॥ ११ विभीषणाय च द्दौ ये चान्ये ऋक्षवानराः । हन् मत्प्रमुखा वीरा राक्षसाश्च महावलाः ॥ १२ ते सर्वे हृष्टमनसो रामद्त्तानि तान्यथ ।

तां; Ds तु (for च). Vs पुण्याम् (for रम्याम्). — b) S Ds राघवर्षभा:. — After 10°b, S Ds,12 ins.:

757* ततः सर्वं यतो येन आनीतं सुमहद्धनम् ।

[Note hiatus between the two halves.]

—°) M10 वस्ताणि (for सर्वाणि). —For 10°d, Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.7.9-11 subst.:

758* तानि रतानि चित्राणि रामाय समुपानयन् ।

[B1.8.4 रामाय (for चित्राणि). B1.8.4 विचित्राणि न्यवेदयन् (for the post. half).]

11 M9 om. 11^{ab} (cf. v.l. 9). — a) Ñ1 परि (for प्रति-). Ñ1 V1.5 B1.4 D2.9 T4 तु (for च). — b) D6 T1.2 G5 च (for स). M8 प्रीतियुक्तेन. Ñ V1.5 D1-5.7.9-11 राम: प्रीतिसमन्वित:. — a) G1 प्रदुदु:. S D8.12 प्रद्दी तानि (by transp.). Ñ V1.5 B1.4 D1-5.7.9-11 T4 सुग्रीवाय ददी राजे महारमा कृतकर्मणे.

12 ") Vs B1 Ms प्र-; L (ed.) om. (subm.) (for च). — b) Ds वा (for च). Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.7.9-11 Ts.4 तथान्वेश्योपि(V3 'था चान्वेषि च [hypm.]) राघव:. — After 12 b, Ts ins. a passage relegated to App. I (No. 5). — b) Š Ds.12 Ms सर्वे (for वीरा). — For 12 d, Ñ V1.8 B1.3.4 D1-5.7.9-11 subst.:

759 राक्षतेम्यः कविम्यश्च येष्टेतो जयमासवान् ।

[B1.3.4 क्षिभ्यो राक्षसेभ्यञ् (by transp.). — Vs lacuna for the post. half. D1.4 कृत्वा (for वृत्तो). B1.3.4 युद्धवांस्तदा (B4 °था); D3 जयमाभुयात्.]

-After 12, G1.2 M1.6 ins.:

760* तेषामपि ददौ रामो रत्नवस्त्राण्यनेकतः।

13 *) Ñ2 V1 D2.9 Te सर्वे ते (by transp.); B3 ते तदा (for ते सर्वे). Ñ V1.3 B1.4 D1-5.7.9-11 Te रामदत्तानि (for ह्रष्टमनसो).—) S D8.12 [अ] मानुषा: (for तान्यथ). Ñ V1.2 B1.4 D1-5.7.9-11 Te रत्नानि (B1 गृहीत्वा) किप राक्षसा:.—) V1 D2.5.9 Te शिर:सु; D1.4 शिरसा; D3 शिरसि (for शिरोभिर्).—) S1.3 D8.12 M8 मुजेश्वापि; S2 damaged; Ñ2 V1.3 D1.3-5.7.9-11 Te मुजेपु च(V1 om. च [subm.]); D2 रत्नेपु च (for बाहुभिश्व). G2 महारथा: (for विला:). Ñ1 B1.3.6 मुजेश्व मुजगोपमै:. % Cg: शिरोभिरिति। मुकुटकुण्डलाईनिति भावः। बाहुभिरित। अङ्गदादीनीस्थर्थः। मुजेषु चेति पाठः।; Ck: शिरोभि-रिति। मुकुटकुण्डलाईनिति भावः। शिरोभि-रिति। मुकेटकुण्डलाईनिति भावः। शिरोभि-रिति। अङ्गदादीनीस्थर्थः। मुजेषु चेति पाठः।; Ck: शिरोभि-

शिरोभिर्घारयामासुर्वाहुभिश्च महावलाः ॥ १३
पपुश्चैव सुगन्धीनि मधृनि विविधानि च ।
मांसानि च सुमृष्टानि फलान्यास्वादयन्ति च ॥ १४
एवं तेपां निवसतां मासः साग्रो गतस्तदा ।
सुहूर्तिमिव तत्सर्व रामभक्तया समर्थयन् ॥ १५

र्धारयामासुरिति । किरीटकुण्डलादिरूपेण शिरोलंकाराईरलानि शिरोभिर्धारयामासुरित्थर्थः । तथा बाह्या(ह्ना ?) सलंकाराई इन्द्रहारादीन् बाह्वादिभिरित्थर्थः ।; Ct: शिरोभिः किरीटकुण्डला-दीनां घारणम् । अङ्गदादीनां भुजेषु धारणम् . %—After 13, Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D (D6 l. 1 only) ins. a passage relegated to App. I (No. 5).

14 °) Ś D8.12 बहूनि च; Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.7.9-11 T4 ते पिवंत:(T4 °ति); M9 पुरश्चेव (for पपुश्चेव).

— b) Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.7.9-11 T4 मधुपिंगला:; T3 च फलानि च (for विविधानि च).—°) M8 मद्यानि (for मांसानि). D2 [ए]व; D3 [ए]वं; M1 सु- (for च). D5 प्र-; G2 M1 स- (for सु-). — After 14°, Ñ1 V1 D2.3.5.9 T4 ins.:

761* दिन्यानि रुचिराणि च। विविधानि सुगन्धानि.

[(1. 2) D2.3.5 T4 सुगंथीती.]

— d) T3 बहूनि (for फड़ानि). T2.3 G1.2 M4.7.8.10 [आ]स्वादवंति. Ś D8.12 L (ed.) भुक्तवाति(L [ed.] भु [भो ?]कतानि)स्वादवंति च; Ñ1 V1.8 D1-5.9 T4 फड़ानि परमाणि च; Ñ2 B1.3.4 D7.10.11 मूळानि च फड़ानि च. — After 14, Ñ1 V1 D1-5.9 T4 ins.:

762* पुष्पाणि च विचित्राणि सुगन्धीति लघूनि च।

[D1.4 सु. (for च). D1.8-5 या(D5 पा)नानि विविधानि च (for the post. half).]

-Thereafter, V1 cont.; while B1 ins. after 14:

763* भुञ्जाना भोगजालानि तेऽयोध्यां न्यवसन्पुरीम्

[V1 -जातानि, च and तु ते (for -जालानि, ते and पुरीम् respy.).]

15 ⁶⁶) Ś D8.12 हैमो (for साग्रो). Ś Ñ2 V3 B1.3.4 D7.8.10-12 ययो तदा; D6 T1.2 G2 M1.3 व्यतीयत; T3 [S]-गमत्तथा; Cv as in text (for गतस्तदा). Ñ1 V1 D1-5.9 T4 एवं तै: समितिकांतं(V1 °ते) दीर्घकालं सुतिर्पेतै: —") D7 अपि (for हव). Ñ V3 B1.3.4 D7.9-11 ते सवें; V1 सवें ते; D2 सवं ते; T4 सेवंते (for तत्प्रवं). — ") D2 रामभक्ताः G2 वानराथे; M9 °2ाक्सा (for रामभक्ताः). Ś D8.12 समर्पयन्; Ñ V2 B1.8.4 D7.10.11 च सेनिर; D1.4 समर्वितं; D5.5 समिन्वतं; T3 समस्यजन्; T4 समर्चयन् (for समर्थयन्). % Cv: एवं तेषां निवसतां मासः साग्रो गतस्तदेति। वसन्ते रधु-

[268]

रेमे रामः स तैः सार्थं वानरैः कामरूपिभिः। राजभिश्र महावीर्ये राक्षसैश्र महाबळैः॥ १६

एवं तेषां ययौ मासो द्वितीयः शैशिरः सुखम् । वानराणां प्रहृष्टानां राक्षसानां च सर्वशः ॥ १७

G. 7.42.55 B. 7.39.29 L. 7.41.27

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टात्रिशः सर्गः ॥ ३८॥

नाथस्याभिषेकमभिसंधाय तस्य सेवया श्रीवमत्रावृषी नीत्वा शरदि स्वदेशान्त्रति गतेषु राजसु ।; Cg: एवं तेषां निवसता-मिति । आभरणादिभिः सःकृतानां निवसतां तेषां साग्रः पञ्चषड-दिनाधिको मासो गतः।; Ck: एवं तेषां निवसतामिति। भरताद्यानीतरताविशेषतोऽपि (°तो वि १)शेषसःकारप्राधिप-र्थन्तं निवसतां तेषां सामः पञ्चपङ्दिनाभ्यधिको मासो गत इत्यर्थः ।; Ct: एवं तेषामिति । वसन्तेऽभिषिक्तेन रामेण मामा-नन्तरं विशेषसत्कारप्राप्तौ शिशिरः शिशिरर्तुसंबन्धी द्वितीयो मासः सुखं गत इत्युक्त्या संवत्सरपर्यन्तं तेषां रामसमीपे वास उक्त इति तीर्थादयः । वस्तुतोऽधिकमासगणनयामान्तमानेनाश्विनकृष्णपक्षे ऽयोध्याप्रवेशेन तत्रैव तद्त्तरश्चक्रपक्षे वाभिषेकः। साम्रो मास इस्यनेन कार्तिकान्ता स्थितिरुक्ता। ततः शिशिरो द्वितीयो मासः फाल्गुनो गत इति हेमन्तशिशिरावर्धशरच तत्र वास इति पञ्चमास-पर्यन्तं तत्र वास इति लम्यते इति मम भाति । पूर्वकाण्डान्तसंक्षे-पेणोक्तस्यैवार्थस्यात्र काण्डे विस्तरेणोक्तिरिति बोध्यम् । एवं भरताद्यानीतरत्नविशेषैविशेषसरकारप्राप्तिपर्यन्तं निवसतां तेषां साग्रा: पञ्चपटदिनाधिका मासा गता:. %

16 ") Ś Ds.12 Ms [5] पि (for स). Ñ V1.3 B1.2.4 D1-5.7.9-11 T4 रामोपि रमते (Ñ2 B1.4 D1.5.7.10.11 रेमे ते: (for रेमे राम: स ते:).—G2 om. 16°-17. Ś2 D5 read 16°-17 twice.—°) Ś (Ś2 both times) Ds.12 आतृभिक्ष; Ñ V1.3 B1.3.4 D2.7.8-11 T4 राक्षसे°; D1.3-6 (first time) गोपुच्छे°; D5 (second time) राजिपीमर् (for राजिभिक्ष).—") Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5(first time) .7.9-11 T4 ऋके (V3 ** [lacuna]) श्रेव (B1 १श्र सु-) (for राअसेश्व). Ñ1 मदोइले:; V1.5 D1-5 (first time).9 T4 बलो (V1.3 D2.9 T4 मदो) स्कटें: (for महाबले:). Т5 राअसे: कामरूपिभ:

17 G2 om. 17 (cf. v.l. 16). \$2 D6 read 16°-17 twice.—") D8 एवं (for एवं). D6 (second time) M1.5 गतो (for ययों). Ñ1 V1.3 D2.3.5 (first time).9 T6 उपयों (for ययों मासों).— 6) Ñ2 B1.3.4 D7.10.11 T1.3 M1.8.9.10 Ct शिशिर:; Cv.g.k as in text (for शेशिर:). Ñ2 B1 D7 तथा; B3.4 तदा; M8 सुखः; Cv.g.k.t as in text (for सुखस्). Ñ1 V1.3 D1-5 (first time).9 T6 वसतां तत्र शेशिर:.—D1 om. 17° . T6 reads 17° twice.— °) \$2 (both times) D8.12 M5 च सर्वेपां; D6 (second time).6 T G1.3 M1-1.6-10 च (G1 सु) ह-(D6 पु) श्वानां (for प्रहृष्टानां). Ñ1 V1.3 D2-4.5 (first

time). T4 (both times) काल: प्रहृप्रनम्। (T4 [second time] तथा च तेपां रमता) मृक्षवानररक्षसां. % Cv : एवं तेषां वसतामपद्वारप्रदानसंमानेन वसतां शिशिरतों: प्रथमो मास्रो गतः। वक्ष्यति हि 'द्वितीयः शैक्षिरः सुखमित्यनेन तेषामयोध्यायां संवत्सरः परिपूर्ण इति सृच्यते । अमिपेकदश-नार्थं वसनते संप्राप्तानां शिशिरापगमेन संवस्तरः परिपूर्ण इति।: Cg: एवं तेपामिति । वसन्तेऽभिषिकेन रामेण मामानस्तरमधि अविशेषसत्कारं प्राप्तानां तेषां द्वितीयः शैक्षिरी मासः फाइएन-मासः सुखं गतः । अभिषेकानन्तरं संवस्तरं सुखमुषितास्त इत्यर्थः ।; Ck: एवं तेषामिति । वसन्तेऽभिषिकेन रामेण मासा-नन्तरं विशेषसरकारं प्राप्तानां तेषां पश्चाच्छैक्तिरः शिक्षिरसंबन्ध-द्वितीयो मासः सप्तमः स मासश्च सुखं गतः। एवं च संवत्सरं राम-समीपे सुखोषिता इत्युक्तं भवति !; for Ct, see st. 15. % -After 17, S Ds (S2 Ds after 17 [second occurrence])-8.10-12 S (G2 after 16ab owing to om.) ins.; No Bs. 4 ins. l. I only after 17:

764* इक्ष्त्राक्तनगरे रम्ये परां प्रीतिमुपासताम् । रामस्य प्रीतिकरणः कालस्तेषां सुखं यया ।

[Ś2 reads l. I for the first time after 17 (first time) repeating it here. —(l. I) Ñ2 B2.4 कानुत्स्थ-(for इस्वानु-). Ś2 (first time) सार्थ (for रम्ये). Ś1.2(second time).2 उपेयुवा; D8 उपेयिवान् ; D12 उपागतां; G2 उपास्थतां (for उपासताम्). Ś2 (first time) बानरै: कामरूपीभि: (for the post. half). —(l. 2) Ś D8.12 ययौ तदा (D12 महान्) (for सुत्वं ययौ). % Cg.k.t: प्रीतिकरणै: संमानै: (Ct °मानते:). %]

-Thereafter, S Ds.12 cont.; Ñ1 V1 D2-5.9 Te (D5 Te after 17 [first occurrence]) ins. after 17:

765* न विना वानरे रामो रेमे रामं विना न ते। [Ds वानरान् (for वानरे). Ts च (for न).]

Colophon. V1 D1-4 om.—Sarga name: \$ D8.12 रज्ञाभरणदानं; Ñ1 V3 रज्ञोपदानं; Ñ2 B1.3.4 राजभे(B1.3 संभे) वर्ण (Ñ2 प्रयाणं); D5 वानरप्रव्यनिवास:.—Sarga no. (figures, words or both): \$ Ñ1 V8 B2 D12 om.; Ñ2 B1 43; B4 T3 44; D5 42; D6.7.10.11 T1.2 G1 M1-5.7-10 39; D8 40; T4 46; M8 37.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.2.5.8.10 श्रीरामाय नम:

38

G. 7. 43. I B. 7. 40. I L. 7. 42. I

तथा स्म तेषां वसतामृक्षवानररक्षसाम् ।
राधवस्तु महातेजाः सुग्रीविमदमत्रवीत् ॥ १
गम्यतां सौम्य किष्किन्धां दुराधर्षां सुरासुरैः ।
पालयस्य सुहामात्ये राज्यं निहतकण्टकम् ॥ २
अङ्गदं च महावाहो प्रीत्या परमयान्वितः ।
पत्रय त्वं हनुमन्तं च नलं च सुमहावलम् ॥ ३

सुपेणं श्वशुरं शूरं तारं च विलनां वरम् । कुमुदं चैव दुर्धपं नीलं च सुमहावलम् ॥ ४ वीरं शतविलं चैव मैन्दं द्विविदमेव च । गजं गवाक्षं गवयं शरभं च महावलम् ॥ ५ ऋक्षराजं च दुर्धपं जाम्बवन्तं महावलम् । पश्य प्रीतिसमायक्तो गन्धमादनमेव च ॥ ६

39

W V2 missing Sarga 39 (cf. v.l. 7.12.2). B2 om. Sarga 39 (cf. v.l. 7. 35). V1 D1.3.4.9 cont. the previous Sarga. No Cv on Sarga 39.

1 T4 om. 1^{ab}.—^a) T1.3 तदा; M5 ततः; M6 एवं; Cg.k as in text (for तथा). Ś D8.12 M1.3.6 तेपां निः; Ñ1 V1 D2.8 T1 G3 M5 स तेपां; D5 तु तेपां; Cg.k as in text (for स्मोतेपां). V3 D3.4 तथा तु(V3 च) वसतां तेपाम्; D1 कालः प्रहृष्टमनसाम् . % Cg: तेपामिति भावलक्षणे पष्टी। तेपु वसस्स्विति यावत्।; so also Ck; Ct: वसतां तेपामिति निर्धारणे पष्टी. % —For 1^{ab}, Ñ2 B1.3.4 subst.; V3 ins. after 1^{ab}:

766* बालोदितार्कत्रपुषं पीनस्कन्धं महाभुजम्। [B4 -सदृशं (for -वपुषं).]

—°) Ś Vs B1.3.4 D1.3.4.8.12 Me सु-; Ds स (for तु). — d) De marg.; M1 वाक्यम् (for इदम्). Ś D8.12 इदं वचनमञ्जीत्. — For 1°d, Ñ1 V1 D2.9 T4 subst.; while Ś D8.12 ins. after I:

767* कालो व्यतीतः सुमहांस्ततो राजाववीत्कपिम् ।

- 2 के ई। अय; Ñ2 B1.3.4 वीर; M1 वस्त (for सोम्य). T4 G2 सौम्य(T4 गच्छ) सुमीव किष्किंधां. अ Cg.t: किष्किन्धां प्रतीति शेष: 1; so also Ck. अ— b) Ñ1 V3 D1-4.9 T4 सुदुर्धवां. S Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T4 सुदैरिय (for सुरासुदै:). c) Ñ2 B4 पालय त्वं. \$2.3 D8 G1.2 M3.4.7 महामास्य; Ñ1 V3 D1.3-5 T4 महाबाहो; Ñ2 V1 B1.3.4 महासस्य; D2.9 च तस्सवं; T1.2 M6.8 सहामास्यो (for सहामास्ये).
- 3 °) \$ Ds.18 अंगदश्च; Vs अंगदं सु-. \$2 Ñ2 B1.4 Ms महाबाहुं(\$2 °हु:); Ñ1 D2.5.8 T4 °वीयं (for महाबाहो). D1.8.4 अंगदं सुमहावीयं. b) Ts च परया (for परमया). \$ D8.12 स्वया; Vs D6.7.10.11 G2 M5.6 युत:; D2 M9 [अ] निवतं (for [अ]निवत:). cd) Vs D5 संपद्य; D1.4 संप्रेक्ष्य; D2 संपद्यन् ; D3 संपद्ये; M8 पद्यतां (for पद्य स्वं). D2 om. च (subm.). Vs D5 G2 च हन्मेतं. Ñ V1 B1.4 संपद्येस्स्वं(V1 °*) हन्मेतं; B3 सल्या समें हन्मतं; D9

संपर्यस्व हन्मतं; T_4 हन्मतं च संपर्यः G_1 पर्यं सं रवं हन्मंतं (for °). D_6 नीलं (for नलं). \tilde{N}_1 नीलं; V_8 M_6 चैतः; D_7 च स- (for च सु-). \tilde{N}_1 महावलः. \tilde{S} D_8 .12 संखा च हनुमांश्चेव सलयं (\tilde{S}_1 D_8 transp. हनुमां and मलयं)श्च महावलः.

- 4 D9 om. (hapl.) 4.— ") V3 श्रमुखं; D12 सुगुमं; T4 गवयं (for श्रगुरं). Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4 T4 चेव; D5-7.10.11 T1-3 G2.3 M1.3.6.8 वीरं; D12 मूतं (for गूरं).— ") Ś D8.12 M6 सुमहाद्युति; Ñ V1.3 B1.3.4 [अ]तु (B1 °न)ळविकमं (V3 °प्रहं); D1-5 T4 [उ]त्तमविकमं (for बिलनां वरम्).— M4 om. 4 ° d.— ") D2 सु- (for [प]व).— ") D6.7.10.11 T1.2 M1.3.8 नीछं चेव; G2 जांववंतं (for नीछं च सु-). G1 -महाबळः. Ś D8.12 M6 प्रवंगं चेव (D12 च सु) पाटाळं (M6 ° छं); Ñ V1 B1.4 D1-5 T4 सुवाहुं चापराजितं; G3 M3 नीछं च बिलनां वरं.
- 5 °) Mo om. बीरं. Ś Ñı Do शतवलं; Do सेतुवलिं; Do शांतवलं.) Dı2 में दं. Mo-s विविद्म् (for द्विविद्म्) Do.o transp. में न्दं and द्विविद्म्. After 5°, T1.3 G3 M2-10 read 6° .— T2 G2 M1 om. 5°-6°, Ś D8.12 transp. 5° and 6° . Ñı V1.3 D1-5.9 T4 read 5° (including 768*) after 6.— °d) Ñ2 B1.4 गवयं च गवाक्षं च (for °). Ś Ñ1 V2 D1.8.4.8.12 शरमं गवयं (by transp.); V1 पनसं गवयं (for गवयं शरमं). Ñ2 B1.8.4 T2 M5 गंधनादनं; T4 सुंदरं हरं (for च महावलम्).
- 6 Ts Gs M1 om. 6^{ab} (cf. v.l. 5). Ś Ds.12 om. (hapl.) 6^{ab}. K (ed.) transp. ab and ad.—a) Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1-5.9 Ta जांबवंत; Ds.7 T1.3 G1.3 M2-4.6-8.10 ऋक्षवंत (for ऋक्षाजं). Ñ1 V1.3 D1.3-5 तथा नीलं; Ds.9 महावीरं; Ta तथा वीरं (for च दुर्धवं). K (ed.) ऋषमं च मुविकांत.—Ñ1 V1.3 D1-5.9 Ta om. 6^{bc}.—b) Ñ2 B1.3.4 Ms मुबाहुं चापराजितं = 4^d (var.); Ms बळवंतं महायुति.—Ñ2 B1.3.4 G1 om. 6^{ad}. Ś Ds.12 transp. 5^{ad} and 6^{ad}. T1.3 G8 M2-10 read 6^{ad} after 5^{ab}.—a) G2 पद्यन्. Ś Ds.12 यश:प्रीतिसमायुक्तं.—T2 G2 M1 om. (hapl.) from 6^d up to 7°.—After 6, Ś D7.8. 10-12 ins.; Ñ1 V1.3 D1-5.8 Ta ins. after 5^{ad}:

768* ऋषभं च सुविकान्तं प्रवंगं च सुपाटलम्।

[270]

ये चान्ये सुमहात्मानो मद्थें त्यक्तजीविताः ।
पत्रय त्वं प्रीतिसंयुक्तो मा चैपां विष्रियं कृथाः ॥ ७
एवसुक्त्वा च सुप्रीवं प्रशस्य च पुनः पुनः ।
विभीपणमथोवाच रामो मधुरया गिरा ॥ ८
लङ्कां प्रशाधि धर्मेण संमतो द्यसि पार्थिव ।
पुरस्य राक्षसानां च भ्रातुर्वेश्ववणस्य च ॥ ९
मा च बुद्धिमधर्मे त्वं कुर्या राजन्कथंचन ।

[\$2 ऋषिभं, V3 D1.3.4 चैव; D5 दैव- (for च सु-). D2.3 प्रवगं. \$ D8.12 चा(D8 वा)तिक्रांतं च सुगंधं (for च सुविक्रान्तं प्रवंगं). Ñ1 V3 D9 सु(D9 स)पाट(Ñ1 °त)िंह. Cf. 4^d v.l.]—Then D7.10.11 T4 cont.:

769* केसिर श्रिक्ष श्रुम्भं शङ्खचूडं महाबलम् । [Ta महाकिष् (for °बलम्).]

—After 6, \tilde{N}_1 V_{1.3} D_{1-5.9} T₄ read 5°^d (including 768*).

7 T2 G2 M1 om. 7° 6° (cf. v.l. 6). — °) Ñ1 D1.3.
4.9 T4 ये चान्येपि; V3 एते चान्ये; D7.10.11 T1 G1.3 ये चेमे
सु-; T8 M5.6.8.9 ये च(M8 ते) मे सु-; B(ed.) ये ये मे सु(for ये चान्ये सु-). — °) D2.4.9 M6 मदर्थ. V3 -जीविन:
(for -जीविता:). — °) Ś V1 संपर्ये; Ñ B1.2.4 पर्येतान्; V3
D8 संप्रयन्; D1.8.4.12 तान्पर्ये:; D2.8 संप्रयेत्; T4 संप्रयः;
G(ed.) प्रय तान्. B1.4 प्रीतिसंयुक्तं; B3 °संयुक्तान्; D6
°संपन्नो (for °संयुक्तो). M8 प्रथ प्रीतिसमायुक्तो = 6°.
— °) D8 om. मा (subm.). D2 तेषां (for चेषां).

8 °) Ds एवं राम:. Ñ1 Bs.4 स; Ñ2 V1.8 D1.3.4 Ts.4 M4.6-8.10 तु; Ds om. (subm.) (for च). — 6) Ś D8.12 प्रसाद्य; Ñ1 B1.4 D1 M8 प्रशंस्य; Ñ2 V1 B3 प्रपद्य; D6.7. 10.11 आस्त्रिय (for प्रशस्य). M8 तु (for च). V3 प्रशसंस्य (sic). — After 8°6, Ts.4 ins.:

770* प्रत्येकं तत्समालिङ्गय सर्वाश्च हरिपुंगवान्।
[Ta प्रत्येकतः (for प्रत्येकं तत्).]

—°) Ds.10.11 T4 उवाचाथ (by transp.); D7 उवाचेदं (for अथोवाच).—^d) S V3 Ds.12 राघवो रघुनंदन:; Ñ B1.3.4 M8 राघवो मधुरां गिरं; V1 D1-5.9 M8 राघवो मधुरं चच:(M8 गिरा).—After 8, T4 ins.:

771* धर्मातमा सुमहात्मा च सत्यात्मा च दढवतः।

9 ⁵) Ś D8.12 समेत्यान्येश्वः D2.9 संगतो हासि; G2 M4.8.10 धर्मतो हासि; M3 समर्थो हासि. Ñ1 पार्थिवै:; V1 राघव (Sic); D1.2.4 G2 M8.10 पार्थिवः (for पार्थिव). D6 7.10.11 T4 धर्मज्ञस्तवं मतो मम. —°) Ś Ñ V1.3 B1.3 D1.3-5. 8.12 T4 सुराणां; B4 शूराणां; D2.8 देवानां (for पुरस्य).

वुद्धिमन्तो हि राजानो ध्रुवमश्रन्ति मेदिनीम् ॥ १० अहं च नित्यको राजनसुग्रीवसहितस्त्वया । स्मर्तव्यः परया ग्रीत्या गच्छ त्वं विगतज्वरः ॥ ११ रामस्य भाषितं श्रुत्वा ऋक्षवानरराक्षसाः । साधु साध्विति काक्रत्स्यं प्रक्षकांसुः पुनः पुनः ॥ १२ तव वुद्धिमहावाहो वीर्यमद्भुतमेव च । माधुर्य परमं राम स्वयंभोरिव नित्यदा ॥ १३

G. 7. 43. 13 B. 7. 40. 14

V³ B¹ D².º T₄ रक्षमां चैव. ॐ Cg: पुरस्य पुरवर्ति-प्राणिनां राक्षमादीनां; स्वभातुर्वेश्ववणस्य च संमतो द्वासि परमाप्तोऽसि। 'श्रातुर्वेश्ववणस्य चेति पाठे' संमतोऽसीति शेष:।; Ck: पुरस्य पुरवर्तिप्राणिनां ब्राह्मणादीनां राक्षमानां स्वामात्यादीनां श्रातुर्वेश्ववणस्य च संमतो द्वासि परमाप्तोऽसि ।; Ct: पुरस्य पुरवर्तिप्राणिनां राक्षमानाम्। वेश्ववणस्य। संमतो-ऽसीति शेष:. ॐ

10 a) \$ Da.12 बुद्धि स्वाम् (for च बुद्धिम्).—b) Dr G2 M2 कुर्याद्. Ta राजनकुर्याः (by transp.). Ta Ma कदाचन (for कथं). \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 राजनकार्याः कदा (V1.3 °थं)चनः Ñ2 B3.4 कथा राजनकदाचनः —') \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Ta धमेथुकाः Ñ2 B3 धमेवं (B3 °मं)तो (for बुद्धिमन्तो). D1 हि वे (hypm.). M5 धमेजाः खलु राजानोः — b) D6.7 Ta चिरम् (for ध्रुवम्). G2 अक्षेतः \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 भुंजते मेदिनीं (V2 पृथिवीं) चिरं. % Cg.k: ध्रुवं शाक्षतम् ।; Ct: ध्रुवं चिरकालम्. %

11 ") Т1.2 M3 अहं तु. B3 M6 हि(B3 [अ]ि) स्वया नित्यं; D8 विभी रंग राम (sic) (for निय्यो राजन्). % Ct: अदं चेति। अनेन रायणवरम्हत्वृद्धिः कहापि न कार्या। तथा सित सुग्रीवाहयो रावणमित्र त्यामि नाशियः पन्तीति व्यव्वयम्. % — b) S V1 D1.3-5.8 13 -सिहतेन च; Ñ1 D2.9 "तेन तु; V3 "तेन वै (for -सिहतस्त्रया). B3 M6 सुग्रीवेग च धीमता. — b) S1 D2 परम्पीया; M1 सेहयुक्तेन (for परया प्रीत्या). — G1 M1.5.8 गच्छस्त्र, S V3 D1.3.4.8.12 मित्रै (S सिद्धै)-रेतै: सहै (S2 D1.3.4 "दे)व तु (D1.3 हि; D4 ह); Ñ1 V1 D2 T4 सहितोमाय (Ñ1 "तो मंत्रि) सक्तीः; Ñ2 B1.3.4 सेहस्यैपा परा गितः; D5 सर्वेरेभिः सहैव च; D9 सिहतो मत्यैराक्षसैः; Т1 G3 गच्छ (G2 वज)ध्वं विगतज्वराः.

12 $\stackrel{\sigma}{N}_2$ T1.2.4 G3 M1.3.4.7.10 वचनं (for भाषितं). S $\stackrel{\sim}{N}_1$ V1.3 D1-5.8.9.13 राधवस्य व व: श्रुत्वा. $\stackrel{b}{\longrightarrow}$) S V3 D8.12 वातरा ऋश्न-; $\stackrel{\sim}{N}_1$ V1 D1-1.9 वातरश्री: ्रेस-; D5 वातरा: सह- (for ऋश्वातर-). —After 12 $\stackrel{ab}{\longrightarrow}$, B3 ins. :

772* सर्वे ते प्रीतिमनसी रामचिन्तानुवर्तिनः ।

— d) T4 प्रशंसंते (for प्रशशंसु:). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 प्रशंसंति सा(D12 om. [subm.]) नै(Ś D8 हाने)कथा.

13 °) D3 तंच बुद्धिं (sic); Ms तय नित्यं (for तव

G. 7. 43. 13 B. 7. 40. 15 L. 7. 42. 14 तेषामेवं ब्रुवाणानां वानराणां च रक्षसाम् । हन्मान्त्रणतो भृत्वा राघवं वाक्यमत्रवीत् ॥ १४ स्नेहो मे परमो राजंस्त्विय नित्यं प्रतिष्ठितः । भक्तिश्व नियता वीर भावो नान्यत्र गच्छति ॥ १५

बुद्धिर्). В अ महाराज. —) Мг. 4.5.7.9 वा (for च). Ñा वीर्थमद्भुतकर्म च; D10 सुबलं वीर्थमेव च. % Cg.k: अद्भुतं वीर्यं जगदद्भुतकरं (Ck °दाश्चर्यभूतं) शौर्थम्।; so also Ct. % — S D8.12 om. 13°-14. —) V1 D2.9 अतुलं; D5 च परं (for परमं). Ñ1 V1.3 D1-5.9 चापि; Ñ2 चैव; B3 वाक्यं (for राम). В1 माधुर्यवचनं चैव. —) М5 नित्यक्ष:; Ck.t नित्यद्दा (as in text). Ñ1 V1.3 D1-5.9 भुवि चा (D5 सचिवा [sic]) नुक्तमं यक्षः; Ñ2 B1.3.4 स्वयंभुव इव धुवं. % Ck: स्वयंभोरिवेति । नित्यनिरुपमानन्तकल्याणगुणगणेकतानता भगवतो ब्रह्मणः सिद्धा सधेश्चितिस्मृत्यविवाद्तः, तह्नकवापि। नित्यदा नित्यम्।; Ct: स्वयंभोरिवानन्तकल्याणगुणस्य भगवतो ब्रह्मण इव श्वः %

14 Ś D8.12 om. 14 (cf. v.l. 13). —) V1.8 तेपाभित्यं. Ñ1 V1.8 D1-5.9 कथयतां (for ख्रवाणानां). Ñ2 B1.4
तेपां तु ख्रवतामेवस्. —) Ñ1 V1 D2.5.5.9 L (ed.) ह्यं
(L [ed.] ° ्यं) श्लाणां स-(D2.5 च); Ñ2 V8 B1.4 ऋक्षवानर(for वानराणां च). B8 महोजलां; D1.4 G1.2 M2.4-10 स
(M6 सु)रक्षतां. —) M7 प्रयतो (for प्रणतो). Ñ1 V1
D2.9 प्रणम्य मूर्झा (Ñ1 भूत्वा [sic]) हन्मान्; V3 D1.3-6
मूर्झा प्रणम्य हनुमान्; B8 उत्थाय हन्मान्नामं. —) B8
प्रांजलिर् (for राववं). Ñ2 B1.4 रामं वाक्यमथाज्ञवीत्; V3
वाक्यं राधवमज्ञवीत्.

15 ") N1 V3 D1-4.9 T1.2 G8 M3 TIM (for राजंस्). V_1 परमोदारे. $-^b$) V_1 च सर्वदा (for प्रतिष्ठित:). Ś Ñ Vs B1.8.4 D1-5.8-12 Me स्विध तिष्ठति (D10.11 °त्) नित्यशः(Na Va Da. सर्वदा; Di.10.11 Me नित्यदा); Mr स्विध सत्यं प्रतिष्ठितं . - Vs repeats 15°d after the first occurrence of l. 2 of 773*. - Vs (first time) भक्तश्र. V1 D2.5.9 परमा; V3 (first time) नियत: (for नियता). Ñi Vi.a (both times) Di-4.9 साधी; Ña Bi.4 नित्यं; Ds मेघा (for बीह). —) Ñ2 Vs (second time) B1 भावम . Ñ1 V1.3(second time) D1.3-5 चान्यं नः Ñ : B1 अन्यं नः B4 मेन्यं नः D2.9 चैव नः T4 नान्यं हि (for नान्यन्न), Ño De.7,10,11 गच्छतु, S De.12 अवत्ये-षानुवर्तते; Va (first time) सौभाग्यं चाधिगच्छति. 🛞 Cg: स्रोहः सुद्धदि श्रीतिः, मक्तिः उत्कृष्टे श्रीतिः ।; Ck: स्रोहः प्रिये प्रियाया इव सदा स्मृतिहेतुः। भक्तिः परलोकपरगतित्वेनो-पास्तत्वबुद्धिः ।; Ct: नित्यदा सर्वकाले । स्नेहो नाम प्रियायां वियस्येव सदा समृतिहेतु:। भक्तिनीम पालोकगतित्वेनोपास्य-स्वबृद्धिः । नित्यदेत्यनेन जलं विना मत्स्यस्येव क्षणमपि तं विना जीवितुमशक्यस्वं सुचितम् । जन्यत्र भावो मा गच्छतु विषया-न्तरे इत्यर्थः. 🛠

यावद्रामकथां वीर श्रोष्येऽहं पृथिवीतले । तावच्छरीरे वत्खन्तु मम प्राणा न संशयः ॥ १६ एवं ब्रुवाणं राजेन्द्रो हनूमन्तमथासनात् । उत्थाय च परिष्वज्य वाक्यमेतदुवाच ह ॥ १७

16 के) Ñ2 B1.3.4 D5-7.9-11 T3 रामकथा. \$1 लोके (for बीर). — b) \$1 शुणोसि; \$2.3 Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 M6 श्रोद्यामि; T3 श्रोद्यते (for श्रोद्येऽहं). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 चरित्यति महीतले. — b) B3 तावस्थास्यंति. \$ D8.12 सततं; Ñ B1 D6.7 स्थास्यंति; V1 D1-5.9 T1.2 G2.3 M1-3.5.8.9 Cg.k.t. वरस्यंति; B3 मे प्राणा:; B4 तिष्ठंति (for वरस्यन्त्). — b) Ñ2 V1.3 D1-7.9-11 T4 G2 transp. मम and प्राणा. B3 शरीरे नात्र संशयः. \$ Cg: यावदिति । तावच्छरीरे वरस्यन्ति त्वस्थाभृतरसास्त्राद्वलादिति भावः ।; Ck: तावद्वरस्यन्ति । स्वस्कथाभृतणपरमामृतास्वाद्वलादिति शेषः ।; Ct: तावद्वरस्यन्ति । त्वस्कथाश्रवणपरमामृतास्वाद्वलादिति शेषः ।; Ct: तावद्वरस्थान्ति । त्वस्कथाश्रवणपरमामृतास्वाद्वलादिति भावः । न तु तदुत्तरामित्याग्यः। वरस्यन्तु हित पाठे वसन्त्र्यत्यः । आर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाद्वलाद्वलायः । आर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाद्वलायः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाद्वलायः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाद्वलायः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाद्वलाव्याः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाद्वलाव्याः । अर्थः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाद्वलाव्याः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाव्याः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाव्याः । अर्थः । अर्थः स्यः । एतेन मुक्तिमध्यनाद्वलाव्याः । अर्थः । अर्थः । अर्थः । १३.4 ोतः ।

773* यज्ञैतचरितं दिव्यं कथा च रघुनन्दन ।
तन्मामण्सरसो राम श्रावयेयुनैरर्षम ।
तच्छुत्वाहं ततो बीर तव चर्यामृतं प्रभो ।
उक्तण्ठां विहरिष्यामि मेघलेखामिवानिलः ।

[(1. 1) Ñ1 ये (for यच्). D2 [ए]तं (sic). V1 वीर; B4 D12 नित्यं (for दिन्यं). S कदा; Ñ1 V3 B4 D1-4 T8.4 कथाश; D? कथां. V1 कथास; D10.11 कथा ते; K (ed.) कथां ते (for कथा च). - (l. 2) Vs (first time) lacuna for the prior half. S Ds.12 तन्नाम; Ñ2 तन्मया; V3 तथा च; D2.7.9-11 तन्मम. De स्मरतो (for अप्सरसो). Ta त्वन्नामस्मरणं. Ñ1 B4 नित्यं; V3 D6 नाम (for राम). S D8.12 श्रावयंति; T3 द्रावयेयुर्; T4 महनीयं (for श्रावयेयुर्). Ñ न संशय:; V3 (first time) नर्षभ; Vs (second time) अतंद्रिता: (for नर्षभ). -After the first occurrence of l. 2, Vs repeats 15°d. -(1. 3) V1 राम (for बीर). S D8.12 वानयामृतं; B4 चर्यामिमां; D2.9 वीर्यामृतं. S B4 D3.8,18 T3.4 विभी (for प्रभी). -(1. 4) Vs मुक्तं वी; Ds Ts उक्तंठी; Ct उत्कंठी (as above). N1 V1 तु इ(V1 क) रिष्यामि; V3 विच°; B4 तां हिनिष्यामि; D6.7. 10.11 तो हरि° (for विहरिष्यामि). —After the prior half of l. 4, T4 ins.:

773 (A)* मेघाध्वानं शशी यथा । सर्वशृन्द्दनिष्यामिः

Ts मेघरेखाम्. Ds.s.s.s [अ]चल: (for [अ]निल:).]

17 T1 om. (hapl.) 17-19.—") G2 इति (for एवं). Ñ1 V1.8 D3.3.5.9 T4 सुवंत; M4 सुवाणो(sic). Ñ

एवमेतत्किपिश्रेष्ठ भविता नात्र संज्ञयः । लोका हि यावत्स्थास्यन्ति तावत्स्थास्यति मे कथा ॥ १८ चरिष्यति कथा यावछोकानेषा हि मामिका । तावच्छरीरे वत्स्यन्ति प्राणास्तव न संज्ञयः ॥ १९

V1.3 B4 D2.3.5-7.9-11 M4 रामस्तु; B1 T4 रामस्तं; G1 रामश्र (for राजेन्द्रो). — 6) N V1.3 B1.4 D2.3.5-7.9-11 बर्-; G2 M8 तथा (for अथ). — For 17°6, S B3 D1.4.8.12 M6 subst.:

774* हन्मिति ज्ञवत्येवं राघनः परवीरहा । [कि Mo परमासनात्.]

—D12 om. 17°-18. —°) B3 तं; G2 तु (for च). Ś D8 सस्वजे तं च; Ñ V1.3 B1.4 D1-7.9-11 T4 सस्वजे (V3 lacuna) सेहाद्; M6 [अ] अयस्वजत्तत्र (for च परिष्वज्य). — d) Ś D2.8.9 T4 M6 चेदम्; D1.4 चेतद् (for एतद्). —After 17, V3 repeats l. 2 only of 773*.

18 D12 T1 om. 18 (cf. v.l. 17). — a) B1 एतदेवं (by transp.); B3 M6 एवमेव (for एवमेवत्). — b) T3 भविष्यति न संशय:. — N_2 B3 (after 19) D6.7.10.11 read 18^{od} after 777*. — o) V3 D3 च (for हि). — d) b D8 व्रस्यति. h o V1.3 B1.3 D6.10.11 T2 M4.5.7.0.10 तावरस्थास्यंति मे कथा:. o Ck: लोके हीत्यादि। अयं वादः स्वकन्नहावेभवानुभवसंधानपूर्वकम्। एवं च हन्मते रामेणार्थान्त्रित्यस्यं इत्तामिदं चातिदुष्करम्।; Ct: एवं च हन्मते भगवताकारानित्यस्यं करुपस्थायित्वरूपं दत्तमित्याभाति. o — After 18, o D6.7.10.11 K (ed.) ins.:

775* एकैकस्योपकारस्य प्राणान्दास्यामि ते कपे । शेपस्येहोपकाराणां भवाम ऋणिनो वयम् ।

[(l. I) D_6 एकस्यैव. — K (ed.) reads l. 2 within brackets. — (l. 2) $D_{6.7}$ [ए]व (for [इ]ह). % Ct: उपकाराणां मध्ये शेषस्येत्यर्थः. %]

—Then all the above Mss. cont.; \$2.8 Ds.12 T4 ins. after 19; while Ñ1 V1 B4 D1-5.9 T3 cont. after 777*; B3 ins. after 18:

776* अङ्गेष्वेव जरा यातु यत्त्वयोपकृतं कपे । नरः प्रत्युपकाराणामापत्सु छमते फलम् ।

[K (ed.) reads l. I within brackets. Ds.12 om. up to त्व in l. I.—(l. I) \$5 D9 [प]वं; Ñ2 ते; T4 [अ]पि (for [प]व). Bs.4 अंगेभ्यस्तु. D4 T3 जरां. \$5 व स्थान्; Ñ1 D2 T3 यांतु; Ñ2 T4 मास्तु (for यातु). D6.7.10.11 मर्दगे जीणेतां यातु (for the prior half). \$5 व चैव (for यत्त्वया). \$5 [अ]पकृतं (sic); B4 [उ]पस्कृतं; D8.12 [आ]-पस्कृतं; G (ed.) [उ]पकृतं (for [उ]पकृतं). D5 मम (for क्षेप).—(l. 2) G (ed.) तस्य (for नर:). B4 अव्हयं (for अपारस्तु). Ñ2 च लमेत् (for लभते). D6 (m. also as above)

ततोऽस्य हारं चन्द्राभं मुच्य कण्ठात्स राघवः । वैद्र्यतरलं स्नेहादाववन्ये हन्मति ॥ २० तेनोरिस निवद्धेन हारेण स महाक्रिः । रराज हेमशैलेन्द्रश्चन्द्रेणाक्षान्तमस्तकः ॥ २१

G. 7. 43. 22 B. 7. 40. 25

.र.10.11 Ct आपरस्वायाति पात्रतां (for the post. half). क्षि Ct: प्रत्युपकाराणां पात्रतां नर आपरस्वायातीत्यनेन प्रत्युपकारार्थिन उपकृतावापत्प्रार्थना भवति । सा मे कदापि मा भूदिति न्यद्गयम्. क्षि

19 T1 om. 19 (cf. v.l. 17). B1 om. 19-21.
— ") Ñ1 V1,3 B4 D1-5.0 T3 मविष्यति; M8 करिष्यति.
G (ed.) यावदेषा (for कथा यावळ्). — ") D1.4 T3
एषा लोके; G2 लोके येषां; M2.4.7.10 लोकेष्वेषा; M6 लोके
चैव (for लोकानेषा). M9 मामका. \$ D8.13 लोकानेतान्वि
मामकी (D8 "कान्); Ñ2 V1 B4 D2.9 एषा (D2.9 "व)लोके
हि मामकी (V1 शाखती); Ñ2 B3 D8.7.10.11 एषा लोके
च मामिका; V3 एव लोकेषु मामिका; D5 एषा लोकेषु कामिका;
G (ed.) लोके च मामका कथा. — ") T4 M8 तव प्राणा
(by transp.). — For 19° ", Ñ V1.3 B4 D1-7.9-11 T8
subst.:

777* तावत्ते भविता कीर्तिः शरीरेऽप्यसवस्तथा ।

[V₁ D₁-5.9]T₃ & (for Sq). \tilde{N}_2 T₃ qq; D₃ qq;.] —Then \tilde{N}_1 V₁ B₄ D₁-5.9 T₃ [cont. 776*; while \tilde{N}_2 D_{6.7.10.11} read 18°d.—After 19, $\hat{S}_{2.3}$ D_{8.12} T₄ ins. 776*; while B₃ reads 18°d.

21 B1 D9 M6 om. 21 (for B1 M6, cf. v.l. 19 and 20 respy.). —") D3 M1 ततीरसि. —) Ś D8.12 रराज (for हारेण). Ñ V1.3 B8.4 D2.5-7.10.11 महता (for समहा-). —") Т4 G8 M1.4.9 हैम.; Cg.k.t as in text (for हम-). Т8 G2 M10 -[अ]दिरिव; M1.2.4.5.7-9 -शैलेव; Cg.k.t as in text (for -शैलेन्द्रश्). Ś Ñ V1.8 B8.4 D1-8.12 रराज(Ś D8.12 हारेण) कांचनः शैलश्. % Cg: हमशैलेन्द्रशे मेरु:। चन्द्रेण चन्द्रक्रिणे:। आकान्तमस्तक आकान्तकर्णप्रदेश इसर्थे:।; Ck: हमशैलेन्द्रो मेरु:। चन्द्रेण चन्द्रक्रिणेन। आकान्तमस्तकः। ब्यासिखरायामुळप्रदेश इसर्थे:।; Ct: हमशलेन्द्रो मेरुअन्द्रेणाकान्तमस्तकस्ताहशः पर्वती यथा

G. 7.43.22 B. 7.40.27 L. 7.42.25 श्रुत्वा तु राघवस्यैतदुत्थायोत्थाय वानराः । प्रणम्य शिरसा पादौ प्रजग्मुस्ते महावलाः ॥ २२ सुग्रीवश्रैव रामेण परिष्वक्तो महाभुजः । विभीषणश्च धर्मात्मा निरन्तरमुरोगतः ॥ २३ सर्वे च ते बाष्पगलाः साश्चनेत्रा विचेतसः । संमूढा इव दुःखेन त्यजन्ते राघवं तदा ॥ २४

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९॥

भामूलिहालरं तिकरणैर्धाप्तो अवति तथा इन्मांस्तद्रलिकरण-ण्यामो जात इत्पर्थः. क्ष

22 B3 om. 22. Ñ1 V3 D2.3.5.9 transp. 22 and 23. D1.6 (after 24) repeat 22 after 23.—") D1 (both times) श्रुखा च; T3 तच्छुखा; G3 एखा तु: M1 दृष्ट्रा तु (for श्रुखा तु). Ñ1 रामस्य यव:; B1 राघवस्येवम्; D1 (both times).6 (first time) वस्म (for राघवस्येवस्). V1 D2.3.6 (second.time) 5 9 श्रुखा रामस्य वस्म (D3-5 तु वसः); V3 (with hiatus) रामस्य च वसः श्रुखा. % Ct: श्रुखेति। हन्यदुदेश्यकमेकैकस्येत्यादि वाक्यम्. %—") D1 (both times).4 (first time) स्वर्या; D7 तत (for first उत्थाय). Ñ1 साभुनेत्रा विचेतसः.—") M4.7.10 भूमी (for पार्री).—") Ś Ñ2 B1.4 D1 (both times).4 (first time). 3-8.10-12 M6 निजेम्महते; V1.3 D2.3.4 (second time).5.9 प्रयुस्ते; T3 जम्मुस्ते च; G1 जमुस्ते तु (for प्रजम्मुस्ते).

23 Ñ1 V3 D2.8.5.8 transp. 22 and 23.—°) Ñ1 V3 D1-5.8 T3 चापि; Ñ2 B1 D6.7.10.11 स च (for चैव).
—6) T3 G1 M1.2.4.7.9.10 महावल:; M5 °माति: (for महासुत:). D10.11 निरंत्रसुरोगत: = 23d.—°) V1 तु (for च). Т4 रामेग (for चर्नाःमा).—d) Ś D5.12 मनंतरं; T1 G3 M1-4.8.9 उगेगतं; C3.k.t as in text (for उगेगतः). Ñ1 V1 D2.3.5.9 सर्वे च(V1 D5 ते) हरियूथपा:; Ñ2 B1 D5.7.10.11 सर्वे ते(B1 ते सर्वे) चाइप बेह्नवा:; D1.4 (with hiatus) अभुने(D4 om. after ने up to 246) शो चभूव च. % C3.k: निर्न्यसुरोगत इति । गाह, Ck °हं)परिष्वक इत्पर्थ: 1; so also Ct. %—After 23. D1 repeats 22.

24 Ñ1 D1 om. 24⁶⁶ (for D1 cf. v.l. 23). V1
D1-3.5.9 om. 24.—°) D12 सर्व एने. B3 बाद्यनलेट्;
D3.7.10.11 T1.2 M1.5.6 Ct बाद्यक्ला: (for °गला:). Ñ3
कामस्याख दु:लार्गा:; V3 B1 सर्वे ते बाद्यक्ला: (B1
का:); B1 परिद्यज्य च रामाय. % Ct: बाद्यक्ला: कण्डस्य
बाद्यक्द्वत्वाद्यक्सापिण:. %—) M4.7.10 सास्रनेत्रा; Ct
साश्चनेत्रा (as in text). S D8.13 अशुनेत्रे: प्रसुखुदु:; B3
आवृतास्तरचेतसः. % Cg: विचेतसो वियोगलिक्चवेतसः।;
Ck: विचेतसो वियोगलिका इति यावत्।; Ct: विचेतसः
श्चन्यमनसः, अतः संमुढा इव मूर्छिता इव बभूदुरिति शेषः. %
— B4 om. 24° .—) D6.7.10.11 T G M1.8.6.6.9.10

त्यजंतो. T_1 M_3 स्नातरं (for राववं). T_3 तथा. S $D_{8.12}$ रामं ते तरयज्ञस्तदा; \tilde{N}_1 प्रययुस्ते महायञाः; \tilde{N}_2 V_3 $B_{1.3}$ निर्ययुस्ते च(\tilde{N}_2 °युस्त्वद्यः; V_3 °युः स च) राघवः; D_4 रामं ते सन्यतेजसः. —After 24, D_4 repeats 22; while $D_{6.7}$. 10.11 T G $M_{1.3}$ –5.7.8.10 ins.:

77S* कृतप्रसादास्तेनैव राययेण महात्मना । जग्मु: स्वं स्वं गृहं सर्वे देही देहमिव त्यजन् ।

[प]तं (for [प]त).—(1. 2) D6.7 T4 स्तं स्तं (for देही). M1 इह; Cg.k.t as above (for इत्त). D6.7 T3.4 G M5.8 [अ] खजन्; Cg.k.t as above (for खजन्). % Cg: देहं खजन्देहीत रामित्रियोगिखिता इत्यर्थः। युद्धकाण्डान्ते वानरादीनां निर्मानिक्तः काण्डसमापनायात्रेत्र विभिन्नं तत्रोक्तमिति मन्तच्यम्।; Ck: देहं खजन्देहीत रामपरित्यागिखित्रा इति शेषः।; Ct: देहं त्यजन्देहीत रामपित्यागिखित्राः श्रमुवितित शेषः। श्रीरात्माभिमानिनां देहत्यागेनेत तेषां रामित्रिश्वणखेरोऽमृदित्यर्थः. %]

-Then D7.10.11 cont.; while Ñ V3 B1.3.4 ins. after 24:

779* ततस्तु ते राक्षसऋक्षवानराः प्रगम्य रामं रघुवंशवर्धनम् । वियोगजाश्चप्रतिपूर्णलोचनाः प्रतिप्रयातास्तु यथा निवासिनः ।

[(1.3) Ñı V3 B3-परि- (for-प्रति-).—(1.4) V3 तथा (for यथा).]

Colophon. — Kāṇḍর nam: Śi Da.9 M7 om. — Sarga nam: Ś Ds.8.12 वानर्ययागं (Ds °णो); Ñ1 D9 वानरराक्षस्यागों (D9 °णं); Ñ2 V3 वानरक्षराक्षस्यक्षितंनं; V1 हरिराक्षस्यिक्षंनं, B1 ऋक्ष्रवानरप्रेषणं, B3 राक्षस्यानरसंवे पणं; D1.2 वानरक्षराक्षस्याणों (D2 °णं); D3 वानरक्षंगोपुच्छ-राक्षस्याणां, D4 वानरक्षंणामुख्याय राक्षस्रयाणो. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3 B3 D2.12 om.; Ñ2 B1 44; V1 34; B4 T3 45; D1.8.4 42; D5 43; D8-8.10.11 T1-3 M1-5.7-10 40; D9 45; T4 47; M6 38. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामाण्णमस्तु; G M1.8.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामाचन्द्राय नमः.

विसृज्य च महाबाहुर्ऋक्षवानरराक्षसान् । आतृभिः सहितो रामः प्रमुमोद सुखी सुखम् ॥ १ अथापराह्मसमये आतृभिः सह राघवः । गुश्राव मधुरां वाणीमन्तरिक्षात्प्रभाषिताम् ॥ २ सौम्य राम निरीक्षस्व सौम्येन वदनेन माम् । कैलासशिखरात्प्राप्तं विद्धि मां पुष्पकं प्रभो ॥ ३ तव शासनमाज्ञाय गतोऽस्मि धनदं प्रति । उपस्थातुं नरश्रेष्ठ स च मां प्रत्यभाषत ॥ ४

निर्जितस्त्वं नरेन्द्रेण राघवेण महात्मना ।
निहत्य युधि दुर्धर्षं रावणं राक्षसाधिपम् ॥ ५
ममापि परमा प्रीतिर्हते तस्मिन्दुरात्मिन ।
रावणे सगणे सौम्य सपुत्रामात्यबान्धवे ॥ ६
स त्वं रामेण लङ्कायां निर्जितः परमात्मना ।
वह सौम्य तमेव त्वमहमाज्ञापयामि ते ॥ ७
एप मे परमः कामो यन्त्वं राघवनन्दनम् ।
वहेर्लोकस्य संयानं गच्छस्य विगतज्वरः ॥ ८

G. 7. 44. 8 B. 7. 41. 8

40

V2 missing for Sarga 40 (cf. v.l. 7.12.2). D12 begins with 32.

- 1 ") Ta damaged for विस्त्य. Ś D8.12 तान्; B1.2.4 Ta M2.6.9 तु; M8 ते (sic) (for च). b) B3 -राक्षस-वानरान् (by transp.). b) M6 राजा (for राम:). b) V1.3 D1-6.9 विजहार (for प्रमुमोद). Ś V1.8 D1.8-6.7-12 T3 G2 Cg सुखं सुखी (by transp.); B2 सुखं सुखं; D2 सुखं सुखी; M1 सुखी सुखी (for सुखी सुखम्). अ Cg: प्रमुमोद सुखं सुखी, स्वत: सुखी राम आश्रितदु:खनिवृत्त्या सुखं प्रमुमोद, अविच्छित्रप्रमोदमगमदित्यर्थः. अ
- 2 °) Ms तथा (for अथ). Ms अथापराह्म भगवान्.
 b) Ñ1 V1.3 D1-5.9 रामः सर्वें: सहानु(Vs D5 °वेंमेहाभु)जै:(V1 D2.9 °गै:). c) D3.5 शुश्रुवे (for शुश्राव). d)
 Ñ B D6.7 अंतरिक्ष(Ñ1 °क्षे)गतां(B1 °चरीं) प्रभु:; V1.3
 D1-5.8 Ta अंतरिक्षे प्र(V1 D2.9 Ta वि)भु स्तदा; D10.11
 अंतरिक्षान्महाप्रभु:. % Cg: अन्तरिक्षाय्यभाविताम्, अन्तरिक्षगतेनोक्ताम् । पुष्पकाभिमानिदेवतयोक्तामित्यर्थः । अन्तरिक्षगतेनोक्ताम् । पुष्पकाभिमानिदेवतयोक्तामित्यर्थः । अन्तरिक्षदिन्नी:स्तामिति च पाठः ।; Ck: अन्तरिक्षचरान्नाःसतामित्यर्थः. %
- 3 ") Ts सोम्यं. Ts damaged from b up to स्प्रा in c. b) G1 M5 नयनेन (for बदनेन). b) Ñ2 B D6.7.

 10.11 कुबेर-; D1.3-5 कैलासाद् (for केलास-). Ś Ñ2 V8 B D6-8.10-12 M6 भवनात्; V1 D2.9 निलयात्; D1.4 अभिसं-; D3.5 अचलात् (for शिखरात्). b) Ñ1 V1.3 D1-6.9 M8 विमानं (for विद्धि मां). G1 M1 transp. विद्धि मां and पुष्पकं. V1 D2.9 तदा; B1.2.4 T3.4 M5.10 विभी (for प्रभो). & Ck: मां पुष्पकं विद्धीति । एवं च पुष्पकविमानाधिष्ठातृ-देवताया अयं वादः। न त्विद् पुष्पकविमानाकारस्य ।; so also Ct. &
- 4 ") Ba आदाय (for आज्ञाय).) Da राज्ञो (for गतो). Ś Ñı V1.2 D1-5.8.9.12 Te Me [S]हं (for sिस).

- \$ D8.12 M8 धनदेश्वरं; D6.10.11 भवनं प्रति; G1 धनदालयं (for धनदं प्रति). —°) Ñ2 B उपस्थितं; V1 D2 5 9 M6 उपस्थानं (M6 ° प्य); T4 उपस्थान्य (for उपस्थानं). \$ D8.12 नरव्याप्र; D2.9 T4 रवुश्रेष्ठ; D5 नृप (for नरश्रेष्ठ). d) B2 स तु; D6 तत्र (for स च). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T4 इदमज्ञवीत्.
- 5 °) Vs रक्षितस् (for निजितस्). —°) \$ Ds.12 च सु-; Ñ2 Bs युद्धे (for युधि). Ñ1 V1.3 Dt-5.9 हस्वा युधि दुराधर्षे. d) Ts damaged after रावणं रा up to 6°. Ds.7.10.11 राक्षसंश्वरं (for राक्षसाधिपम्). \$ Ds.12 राक्षसं रावणं ततः (D12 प्रति).
- 6 Ta damaged up to 6° (cf. v.l. 5). —°) B3 D1.2.4 परम- (for परमा). —b) Ñ1 निर्जितेसिन् ; V3 D1-4.9 जिते त(V3 चा)सिन् ; D5 जितेसिन् (subm.) (for हते तिसन्). —°) Ñ3 B1.2 D6.7.10.11 चैव; B3 6 रौदे (for सौम्य). D1.8-5 transp. सगणे and सौम्य. —b) Ñ1 सपुत्रै: सह बांबवै:; Ñ2 V1 B D6.7.10.11 सपुत्रे सहबांबवे: V3 D1.3-6 सपुत्र(V3 °त्रे)ज्ञातिवांबवे; D3.9 सहपुत्रे सवांबवे.
- 7 M6 om. 7^{ab} . a) D3 सत्यं (for स त्वं). b) D2.3.6 अर्जितं (D3 a) (for निर्जित:). V3 विजितातमना. b) B2 सह (for वह). V1 चैव (for सौम्य). S1 Ñ2 D1.6.10.11 त्वम् (sic) (for तम्). B4 वह सौम्य त रामेणम् (corrupt). b) V1.2 D1-5.9 प्रभुर् (for अहम्). S D8.12 T4 M6 वै; V3 [अ]ई (for ते).
- 8 °) Ś Ds.12 Ms एवं (for एष). Ms न:; Mr ते (for मे). Ñ2 V1 B D1.8-7.10.11 T1 transp. एष मे and परम:. T4 damaged from कामो up to ै. Ñ1 V3 परमो होष कामोयं (V3 मोघस्वाम् [sic]); D2.9 परमो हषेकामो मे. ै) Ñ2 B1.4 यस:थं; B2 यहा; Ms स त्वं (for वस्वं). Ms -वर्धनं (for -नन्दनम्). Ś D8.12 यस्थं रघुविवर्धनं; Ñ1 V1 D1-5.9 यस्व (Ñ1 V1 °स्त्व) मिस्वाकुनंद (D2.9 °वर्ध) नं; V3 इस्वाकुकुकनंदनं. —D4 om. 8°-9°. °) Ms बह. Ms शरणं (for

G. 7. 44. 9 B. 7. 41. 9 L. 7. 43. 9 तच्छासनमहं ज्ञात्वा धनदस्य महातमनः । त्वत्सकाशं पुनः प्राप्तः स एवं प्रतिगृह्ण माम् ॥ ९ बाढमित्येव काक्तत्थः पुष्पकं समप्जयत् । लाजाक्षतेश्च पुष्पेश्च गन्धेश्च सुसुगन्धिभः ॥ १०

संयानं). S D8.12 वहिश्व लोकसंघानां; Ts M6 वहिथा लोककर्तारं (M6°संघानं). — d) S D8.12 T1-3 Gs M2-4.7.9 गटछत्वं (for गटछ्य). % Cv: लोकस्य संयानं लोकस्य शरणम् ।; Cg: लोकस्य संयानमिति । लोकसंचरणमित्यर्थः ।; Ck.t: लोकस्य भूरायशिपामित्रलोकप्रापणस्य संयानं समीचीनयानभूतस्त्वं राघवनन्दनं वहेरिति यदेष मे परमः कामः ।; (Ct: °मः, अतस्वं गच्छेति संबन्धः). % — For 8°d, Ñ V1.3 B D1-3.5.6.9 Ta subst.:

780* वहे: सुप्रीतिमनसं तस्मात्तत्रैव गम्यताम् ।

[Vs वहेस्तं; De वहेथा: (for वहे: सु-), Vs D1.3.5.6 -प्रीत-(for -प्रीति-), V1 D1.3.5 -बुडिस्त्वं (for -मनसं), D2.9 T4 वहस्य प्रतिबुद्धस्त्वं (T4 °ध्यस्व) (for the prior half).]

9 Da om. 9^{ab} (cf. v.l. 8).—^a) G3 श्रुह्या (for ज्ञाह्या). Ñ V1.3 B D1-3.5-7.9.11 Ta सोहं शायनमाज्ञा(Ñ2 B °दा)य; M1 अथ तच्छापनं ज्ञाखा.—^c) Ñ1 V1.3 B D1-4.6.7.9-11 अनु: Ñ2 D5 T4 इह (for पुन:). Та प्राप्तम् (for प्राप्त:).—^d) G1 स्वयं च; M3 सकाशं; M8 स एव (for स एवं). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 Ta शाधि किं(V1 ते) करवाणि ते(Ś D8.12 वे; V1 किं); Ñ B D6.7.10.11 K (ed.) निविशंकः (Ñ1 °कं)प्रतीच्छ(K [ed.] °क्ष) मां; T1-3 G3 M1.3 स्वयं प्रति(T3 एनं परि)गृहाण मां.—After 9, Ś Ñ V1.3 B D Ta ins.:

78 : अरुव्यः सर्वभूतानां सर्वेषां धनदाज्ञया । चराम्यहं प्रभावेन तवाज्ञां परिपारुयन्।

[(1. 1) Ś Ds.12 अहुद्द:; Ñ1 V1.8 D1-4.9 T4 अहुद्वस् (for अध्यः). Ñ1 V1.8 B1.2.4 D1-5.9.12 T4 नेव (for सर्व-). — Г4 damaged from नदा in the post, half up to प्र in the prior half of 1. 2. — (1. 2) D5 वहामे (for सरामि). Ś Ds.12 चानु-; Ñ3 B1.8.4 [आ निमन-; B2 [अ]य प्र- (for [अ]ई प्र-). B3 तथा; D3 ताम् (for तव). Ś D2.8.12 प्रति- (for परि-).]

-Thereafter, S N1 V1.8 D1-5,8,9.12 T4 cont.:

782* यदा में सारणे बुद्धि त्वं करिष्यक्षि राघव। तदाहमीष्यितं चात्वा उपस्थास्ये तवान्तिकम्।

[(l. 1) Vs वीर (for बुद्धि). Vs त्वं च बुद्धि करिष्यसि (for the post. half). Ni Vi Di-s. Ta यदा च मे त्वं समरणे बुद्धि नृप करिष्यसि. —(l. 2) Note hiatus between the two halves. Ni Vi.s Di-s. Ta उपस्थास्याम्यहं वीर (Vs भूप) (for the prior half). Ni तदा त्वदिहिते श्रितं; Vi.s Di.a तदा तदि (Vs ते वि)दिलंगित:(Di.a °ते:); Ds.s

गम्यतां च यथाकाममागच्छेस्त्वं यदा स्मरे ।

एवसस्त्विति रामेण विसृष्टः पुष्पकः पुनः ।

अभिष्रेतां दिशं प्रायात्पुष्पकः पुष्पभूपितः ॥ ११

तदा त $(D_0$ स्व)दिश्ति गिति; D_3 तदा तदिश्तिदियः; D_5 तदा स्विहितेगितः; T_4 स्वदाज्ञाविदितेगितः (for the post. half).]; while \tilde{N}_2 B $D_{6.7.10.11}$ cont.:

- 783* प्रामुक्तस्तदा रामः पुष्पकेण महाबलः। उवाच पुष्पकं दृष्टा विमानं पुनरागतम्। यद्येवं स्वागतं तेऽस्तु विमानवर पुष्पक। आनुकृल्याद्भनेशस्य वृत्तदोषो न नो भवेत्।
- [(1.1) Bs तेन (for राम:). —Ds om. 1.4. —(1.4)
 Bs आत्मकूलाकुलेशस्य (sic) (for the prior half). Bs नूनं
 (for बृत्त-). Bs.4 में (for नो).]
- 10 For 10^{ab} , \tilde{N}_2 B D_{7.10.11} subst. and read after 10^{cd} ; while D₆ ins. after 10:

784* पूजियत्वा महाबाह् राघवः पुष्पकं तदा।

- —°) Ñ1 V1.8 D1-5.9 लाजोरकरेण (for लाजाअतैश्व). S D8.12 ध्रेश; M1.7 गंजेश (for पुर्वेश). Ñ2 B D3.7.10.11 लाजेश्वेत तथा पुर्वेर. °) S D8.12 M1.7 पुर्वेश; Ñ2 B D6.7.10.11 ध्रेश (for गन्जेश). T4 damaged from श्र सु up to यथा in 11°. S Ñ2 B1.4 D6-12 G1.2 चैंब। B2 चापि; B3 सह; D1.3-5 बहु-; T1.2 G3 M3.10 च स-(for च स-).
- 11 T4 damiged up to यथा in (cf. v.l. 10).
 —") Ñi Vi गच्छ त्वं (for गम्यतां). Ñi Vi वे; Di
 ते (for च). Ñi B D6.7.10.11 (all except B with
 hiatus) गम्यतामिति चोवाच(B1.2.4 चावोचद्).—"

 D10.11 G1.2 M1.8-8.10 आगच्छ (for आगच्छेस्). D12 T1.2
 G2.3 त्वां (for त्वं). G1.2 M4.6.7 यथा (for यदा). D10.11
 समरे यदा (by transp.). Ñi Vi D2.9 T4 आगच्छेथाः स्मृतो
 (T4 "तं) मयाः Ñi Vi B1.2.4 D1.3-7 आगच्छेः संस्मृतो
 मयाः B3 तदागच्छेः स्मृतो मयाः T3 आगच्छोदं यथा
 समरे. % Cg.k.t: समरे समरामि(Ck "मीति यावत्). %
 —After 11", Ñi B D6.7.10.11 S (except T4) ins.:

785* शिद्धानां च गतौ सौम्य मा विषादेन योजय।

[Ñ2 B1.3 D6 M4.6 गति; B2.4 M3 गति:; T1 पथा (for गती). Ñ2 B विधातेन; D6 विधातय (for विपादेन). Ñ2 सं * तः (illeg.); B1.4 यूयुजः; B2 सस्वज; B3 पुष्पकः; D6 संयते (for योजय). D7 T3 M4.3 मा विधादमनामुहि (D7 °योजय [sic]) (for the post. half). १६ Cv: 'सिद्धानां च गती सौम्य माविधादेन योजयेति' सिद्धानां च गती मार्गे मामविधादेनाश्रनेण योजय प्रापय ।; Cg: सिद्धानां च गती आकाशमार्गे । आत्मानं विधादेन अस्मिद्धयोग-इःखेन मा योजये। विमुक्तगंत्या गतदुःखः सुम्रतिष्ठितः सुखमास्स्वेत्यर्थः।

276]

एवमन्तर्हिते तस्मिन्पुष्पके विविधात्मिन । भरतः प्राझिलर्वाक्यमुवाच रघुनन्दनम् ॥ १२ अत्यद्भुतानि दृश्यन्ते त्विय राज्यं प्रशासित । अमानुपाणां सन्वानां व्याहृतानि मुहुर्मुहुः ॥ १३ अनामयाच मर्त्यानां साग्रो मासो गतो द्ययम् ।

सिद्धानां गतो मा मामविषादेनाश्रमेण योजय प्रापयेति वार्थः।; Ck: हे सीम्य सिद्धानां च गती व्योममार्गे आत्मानं विषादेन खेदेन मा योजय। विष्रक्तगत्या गति(त?) दुःखः सुप्रतिष्ठः सुखमात्स्वेत्यर्थः।; Ct: हे सीम्य, सिद्धानां गतौ व्योममार्गे। विषादेनात्मद्वियोगदुःखेन मा योजय आत्मनमिति द्रोषः। सुखमात्स्वेति तात्पर्यम्, %

—Thereafter \tilde{N}_2 D_{6.7.10.11} cont., while \tilde{S} \tilde{N}_1 V_{1.3} D_{1-5.8.9 12} T₄ ins. after \tilde{n}_1^{ab} :

786* प्रतिघातश्च ते मा भूयथेष्टं गच्छतो दिशः।

[D2.9 T4 परि- (for प्रति-). V3 मा भूते (by transp.); D1.4 मा तेभूद् (by transp.); D3.5 मा ते(D5 ते मा) भूर् (for ते मा भूद्). D1 अष्टों हि; D8.12 यथेष्टां (for यथेष्टं). S D5.8.12 दिशं; V3 दिवं (for दिश:).]

- —" ते ते ति विस् (G2 प्रह्र) ष्टं पुष्पकं पुनः (for d). S Ñ1 V1.3 D1-5.8.8.12 एवं विस (Ñ1 °िन) जिंतस्ते (V1.3 D1-5.0 °तं ते) न रामेणाहिं प्रकर्मणा; Ñ2 B D6.7.10.11 एवमस्त्वित रामेण पूजयित्वा विस जिंतः (Ñ2 B4 D6.7.10.11 °तं). —") S D8 अभिनीतो (for "मेतां). S Ñ1 V1.3 B2 D1-5.8.9.12 पूर्वा; Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 तस्मात्; T3 M5 यायात् (for प्रायात्). —") T3 G2 M4.6 पुष्पकं (for पुष्पकः). T1.2 G3 M3 -मोदितः; T3 G1.2 M5.8.10 -पूजितः (T3 G2 °तं); T4 -निर्मितः; M4.6 -भूषितं (for भूषितः). S Ñ1 D8.12 प्रयातः पुष्पकस्तथा (Ñ1 °दा); Ñ2 V1.3 B D1-7.8-11 प्रयातं (B1 प्रायातः सुष्पकं स्वाः 88.4 D7.10.11 प्रायात्त्) पुष्पकं तदाः % Ct: पुष्पकं पुष्पकं च्रितः च्रितः पुष्पकं म । संज्ञायां कन् %
- 12 °) B2 स तु गतेः B3 चांतहितेः T1.2 अंतगेते (for अन्तहिते). S N1 V1.8 D1-5.8.9.12 T6 गते तिमानिनाने तु. b) S N1 D1.3.4.8.12 रुचिरात्मिनिः N2 V1 D2.5.7.9-11 सु(D2.9 तु) कृतात्मिनिः V3 च सुवेश्मिनिः B चिद्रतात्मिनिः G1 विश्वतात्मिनिः T6 M1.9.10 विश्वधात्मिनिः G damaged from धात्मिनि up to °) (for विविधात्मिनिः). °) S V3 D1.3-5.8.12 सूखा (for वाक्यम्). d) M1 -सत्तमं (for नन्दनम्). S D8.12 रामं वचनमववीतः Ñ V1 B D2.6.7.8-11 उवाच (B3 अववीद्) रधुनंदनः V3 D1.3-5 वाक्यं श्रो (V3 चो)वाच राधवं
- 13 °) D10.11 Ck.t विबुधारमिन; K (ed.) विविधारमिन. V8 भूयस्ते (for इइयन्ते). % Cg: विविधारमिन नानारूपे चित्र इत्यर्थ: 1; Ck.t: विबुधारमिन देवमूतों. % b) S Ñ Y1.3 B1.3.4 D वीर (for राज्यं). —°) D10.11 T1 G M1.5.
 3.10 Çk,t अमानुषाणि सस्वानि. V8 om. (hapl.) from

जीर्णानामिष सत्त्वानां मृत्युर्नायाति राघव ॥ १४ पुत्रात्रार्यः प्रस्तयन्ते वपुष्मन्तश्च मानवाः । हर्पश्चाभ्यधिको राजञ्जनस्य पुरवासिनः ॥ १५ काले च वासवो वर्षं पातयत्यमृतोषमम् । वायवश्चापि वायन्ते स्पर्शवन्तः सुखप्रदाः ॥ १६

G. 7. 44. 20 B. 7. 41. 21

13^d up to 14°, — d) S B1.2 D8.12 T8 M1 पुन: पुन: (for सुडुमुँहु:). % Cg: अमानुषाणां सस्वानां पुष्पकादीनामित्यर्थः ।; Ck: अमानुषाणि सस्वानीति पुष्पकादीनीत्यर्थः । व्याहृतानीति । मस्वर्थीयाजन्तः । व्याहास्वन्ति ।; so also Ct. %

- 14 Vs om. 14 abo (cf. v.l. 13). a) Do om. from a up to ga in 15°. S Ni Vi Ds.5.7.8.10-12 T1.2 G3 M3 अनामयश्च; Ñ2 B D1.2.4.6 T3,4 G1 M8 अनामयानां (D1.4 T3.4 G1 M8 °श्च; D2 °€त्र) (for अनामयाच). S B1,3,4 D8 सरवानां; B2 लोकानां (for मर्खानां). - B4 om. (hapl.) 1462. - 6) B1 [अ]य वर्तते; T3 M6 गत (M6 °तो)व्यय: (for गतोहायम्). Ñ V1 B2 D1-6 T6 सुखं संबद्धरा ययः: Bs संगमः सोभ्यवतेते % Cg: साम्रो मासो गत इति। अभिवेकानन्तरं सात्रो मासो गतः। तावन्मात्रेणानाम-यादिगुणप्राद्धभाव इत्याश्चर्यमित्यर्थः। अनेन पुष्पकागमनं मासा-भ्यन्तर एव तस्कालवृत्तानतो भरतेन निद्धित इत्यवगम्यते । पुनः फाल्गुनमासप्राप्तेः पूर्वमुक्तःवात् । ; Ck : तवाभिषेकानन्तरं साम्रो ह्ययं मास्रो गतः । तनमध्ये तावनमात्रेण मर्खानामनामयादिगुण-प्राहुर्भावः । ; Ct : साप्रो मास इति जातावेकवचनम् । मासा इसर्थ:. % - ") Ts damaged from सस्त्रानां up to ". G1.2 M6.7 मर्त्यानां (for सत्त्वानां). — d) \$ B1.8.4 D8.18 नाभ्ये (D13 °त्ये)ति (for नायाति). Ñ1 V3 D1.3-5 नास्ति मृत्युकृतं भयं $(\hat{N}_1 \circ \mu \pi \pi \pi)$.
- 15 Do om. up to ह्यं in " (cf. v.l. 14). —") Ñ V1.3 D1-7.10.11 T4 अरोगत्रस(V3 भ) वा नार्यो; B प्रस्यंते सुतान्नार्यो. —") Ś B1.3.4 D8.12 M6 वपु: पुष्णं(B1.3.4 M6 वपु: पुष्णं) ति; Ñ2 V1 D6.7.10.11 T4 वपुष्मंतो हि(V1 "तोषि); G1.2 वपुमंतश्च (for वपुष्मन्तश्च). % Cg.t: वपुष्मन्तते हृष्णुष्टवपुर्युक्ताः ।; so also Ck. % —") D3.5 G2 M1.8.8 [अ]पि (for [अ]मि-). V3 ह्यंवतस्तथा; D1 प्रहषशाधिको (for ह्यंश्चाभ्यधिको). V1 D2 राम; B2 जीवन्; D5 राष्ट्र; D10 नूनं (for राजन्). —M8 om. 15^d-17°. —") Ś D8.12 जातश्च पुरवासिनाः V3 पौरजानपदांस्तथा. —After 15, V3 reads 18^{ab}.
- 16 Ms om. 16 (cf. v.l. 15). T1.2 G Ms.6.10 om. 16°6.) S D8.12 कालेन (for काले च). Ñ V1.3 B D1-7.9-11 काले वर्षति पर्जन्य:(D4 ***).) S D8.12 जनयति (for पातयति). Ñ V1 B D1-7.9-11 पातयक्षमृतं पय:; V8 प्रापयत्ममृतं पय:.) S D8.12 [प्]व (for [ज]पि). T1.2 G3 M1.8 [ज]मितो वांति (for [ज]पि वायन्ते). Ñ V1.8 B D1-4.8.7.9-11 T6 वाताआपि प्रवां(D4

6.7. 44. 21 ईट्शो निश्चरं राजा भवत्विति नरेश्वर । 1.7. 43. 20 कथयन्ति पुरे पौरा जना जनपदेषु च ॥ १७ एता वाचः सुमधुरा भरतेन समीरिताः । श्रुत्वा रामो सुदा युक्तः प्रमुमोद सुखी सुखम् ॥ १८

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चत्वारिंशः सगेः ॥ ४० ॥

°यां) त्येते (V3 °वास्यंते). — °) Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.6.7. 9-11 Ta स्पर्शयुक्ताः; B2 सुखस्पर्शाः; T2 स्पर्शयंति (for स्पर्शवन्तः). Ñ1 V8 D3 शिवाः सुखाः; Ñ2 V1 B1.3.4 D2.4.6.7.9-11 सुखाः शिवाः (D4 **); B2 सदैव *; D1 M5 सुखावहाः (for सुखप्रदाः).

17 Ms om. 17°°° (cf. v.l. 15). Ta damaged up to भवित in °.—°) Ba बाहशो (for ईरशो). Ñ1 V1 D1-4.0 न: सदा; Da निश्चितं (for निश्चरं). G1 राजन्.—°) Ñ2 V3 B D6.7.10.11 भवेद; T1 जीवतु (for भवतु). D5 G1 इह (for इति). Ñ1 V8 B1.2 D2.9-12 T8 नरेश्वरः; Ba नराधिपः; Ba न संशयः; D1.2.4 नरोत्तमः (for नरेश्वर).—°) D5 कथयंतः. Ñ V1.3 D1-4.6.7.9-11 Ta राजन् (for पौरा).—°) Ma पौर-(for जना). M2.4.9 जानपदेषु. D5 [छ]पि (for च). Ñ V1.2 D1-4.6.7.9-11 Ta पौर(Ñ1 D7°रा) जानपदास्वथा(V1°दास्तदा; Ta°दा जनाः).

18 Vs reads 18°6 after 15.—") Ds च (for सु-). Ds ** रा; G1 -मनसा (for -मधुरा). Vs प्ताश्रान्याश्र सपुरा.—") S Ds श्रण्यन् ; D12 तत्र (for श्रुखा). Ds

राजा; M1 वाचो (for रामो). -d) = 1^d . G3 सुखं सुखी (by transp.). Ñ V1.8 B D1-4.6.7.9-11 T4 बभूव नृपसत्तम:. \mathcal{L} Cg: सुखी सुखिमिति वस्यमाणसर्गकथानुवाद-संग्रह:. \mathcal{L} —After 18, B2 ins.:

787* संपूज्य तद्धनद्विमानमादरा-द्वयूत्तमो धनद्विभूषितं तदा। विस्रज्य चैनं तद्भीष्टमागं प्रतिप्रविष्टः प्रमद्वनं तद्।।

Colophon: D4 om. (cont. the sarga). — Kāṇḍa name: Ś1 B2 D2 M7 om. — Sarga name: Ś D8.12 पुडपकप्रत्यानयनः(Ś2 °नं); Ñ V2 B D1-3.6.9 पुडपकप्रत्यान्यनः(Ñ1 D2.9 °नः; B2 °गमः); V1 पुडपकप्रत्यान्यनः D5 पुडपकप्रत्यान्यनः — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2 D2.12 om.; Ñ2 B1.3 45; V1 35; B2 31; B4 T2 46; D1.8 43; D5 44; D8.8.10.11 T1.2 G M1-5.9-10 41; D9 49; T4 48; M6 39. — After colophon, T4 concludes with औरामापैणमस्तुः G M1.5.8 with औरामाय नमः; M6 with और। M10 with औरामचन्द्राय नमः.

[278]

स विस्रुज्य ततो रामः पुष्पकं हेमभूषितम् । प्रविवेश महाबाहुरशोकनिकां तदा ॥ १ चन्दनागरुच्तैश्र तुङ्गकालेयकैरिप । देवदारुवनैश्रापि समन्तादुपशोभिताम् ॥ २

शियकुभिः कदम्बैश्च तथा क्रस्बैकरिष । जम्बूभिः पाटलीभिश्च कोविदारैश्च संवृताम् ॥ ३ सर्वदा कुसुमै रम्यैः फलवद्भिर्मनोरमैः । चारुपछ्चपुष्पाट्यैर्मत्तभ्रमरसंकुलैः ॥ ४

G. 7. 45. III B. 7. 42. 7

41

V2 missing for Sarga 41 (cf. v.l. 7.12.2). D4 cont. the previous Sarga. D12 begins with 35.

- 1 ") Ś Ñ2 V3 B D8.12 तं; Ñ1 V1 D1.2.4.9 T4 तद्; D3 प्र- (for स). T1-3 G3 M3 विस्उय च (T3 तु); Cg.k as in text (for स विस्उय). V1 तदा (for ततो).— b) M1 पुडप- (for हेम.).— D11 om. 1° ... ') Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-4.8.9.12 T4 M5.6 शुभा; T2 तथा (for तदा). B1 रवाकरनिमां समां. % Cg: अशोकविकामन्तःपुरगतं लीलोधानम् ।; Ck: अशोकविकिति । सामान्यतो महाप्रभूणां राङ्गारविद्यारोपवनमन्तःपुरगतिं।; so also Ct. % After 1, Ñ2 B ins. 792* and then Ñ2 B1-3 read 9 for the first time repeating it in its proper place.
- 2 For 2-8, Ñ1 V1 D2.2.9 subst. 792*.—a) Ś Ñ2
 B D8.10.12 -[झ]गुरु- (for -[झ]गरु-). Ś D8.12 -गंधेश;
 Ñ2 B2-4 यूझेश; D1.4 -धूपांश (sic); D5 -धूपेश; G (ed.)
 -पणेश (for -चूतेश). V3 तत्राशोकान्त्रियंगश्च (sic).—b)
 Ś Ñ2 V3 B D6.8.12 -कालीयकेर (for -कालेयकेर).—After
 2ab, M1 reads 3 (transp. ab and ad [followed by
 first occurrence of 2ad]).—b)Ñ2 V3 B [ए]व (for
 [झ]पि).—d) V3 B2.4 -शोभिता: (for -शोभिताम्). Ś
 D8.12 M1(first time).5 शोभिता: (for -शोभिताम्). Ś
 D8.12 M1(first time).5 शोभिता: ईमस(Ś1 धु)शभै:.—After 2, Ñ2 V3 B D1.4-7.10.11 T G M1(after 2ad
 [second occurrence]).2-4.6-10 ins.; while Ś D8.12
 ins. I. 3-4 only after 2:
- 788* चम्पकाशोकधुंनागमधूकपनसासनैः। शोभितां पारिजातैश्च विधूमज्वलनप्रभैः। लोधनीपार्जुनैर्नागैः सप्तपर्णातिमुक्तकैः। मन्दारकद्लीगुल्मलताजालसमावृताम्।
- [(1. 1) D₅-7.10.11 T₄ -[अ]ग(D₁₀ [अ]गु)ह- (for -[अ]शोक-). Ñ₂ V₈ B -पुंनागैर् (for -पुंनाग-). G₁ -पवन-(for -पनस-). V₈ B -पनसादिभि: (for -पनसासनै:). —After l. I, Ñ₂ V₈ B ins.:

788(A)* शालैस्तालैस्तमालैश्च गगनार्थसमुच्छितै: । [Ba समालैश्च (for तमालैश्च)-]

—(1.2) D1.4 M1 -ज्वलनोपमै: (for °नप्रमै:). Ñ2 V8 B इक्षेवंहुविधेक्षापि(B1 °क्षेव) शोभिता(Ñ2 V2 B1 °तां) हेमसप्रमै:

(Bs °संनिभा:). —After l. 2, D1.4 T1-3 G2.3 M1-4.7-10 ins.; while G1 M6 cont. after 788(C)*:

788(B)* कर्णिकारवनैश्वापि शोभितां हेमसप्रभैः ।

[T1.2 M3 [ए]व (for [अ]पि). T2 -सुप्रभै:.];

while G1 Me ins. after 1.2:

788(C)* सुरभीणि च माल्यानि जलजानि शुभानि च।

[G1 सुगंधीनि (for च माल्यानि). G1 जलानि च सुखानि च (for the post. half).]

- —T1 G M1.8.8 om. l. 3-4.—(l. 3) Ś D1.4.8.18 रोध-(for लोध-). Ś D8.12 -नीराजनैर्; B3 -नीलार्जुनैर् (for -नीपा-जुंनैर्). B1 नीपै: (for नागै:). Ś D1.4.8.12 -पत्र- (for -पणे-). S3 D8.12 °मुस्तकै:; D6 °नक्तकै: (for -[अ]तिमुक्तकै:). —(l. 4) V3 असन- (for मन्दार-). V8 B2.4 -समावृता:; T3.8 -समाकुलां (for -समावृताम्).]
- 3 For subst. in Ñ1 V1 D2.3.9 cf. v.l. 2 and 8. V2 D1.4 om. (hapl.?) 3. M1 reads 3 (transp. 6 and 6 an
- 4 For subst. in Ñ1 V1 D2.8.9 cf. v.l. 2 and 8.
 ") Ñ2 V3 B G8 सर्वेतुं-; M5 सद्दा सु-; Ck.t as in text
 (for सर्वेद्दा). Ñ2 V3 B दिंडवें:; T1.2 G M2-5.7-10 अन्ये:
 (for रम्ये:). D5 repeats 4 and the prior half of
 l. I of 789* here (cf. v.l. 3). ") Ñ2 V3 B सु(Ñ2
 B3 स)पुडिपतै:; T3 M1 मनोहरें: (for मनोरमें:). After
 4 4 , Ñ2 V3 B D1.4-7.10.11 S ins.:
- 789* दिज्यगन्धरसोपेतैस्तरुणाङ्करपञ्जवैः। तथैव तरुभिदिंज्यैः शिल्पिभः परिकल्पितैः।

[Ds repeats the prior half of l. 1 here (cf. v.l. 3). —(l. 1) Ñs-रसोपेत; D1-सशुक्तेश (for-रसोपेतेस). Ñs

B. 7. 42. 8 L. 7. 44. 6 कोकिलैर्भुङ्गराजैश्व नानावर्णेश्व पक्षिभिः । शोभितां शतशिश्वत्रैश्रृतवृक्षावतंसकैः ॥ ५ शातकुम्भनिभाः केचित्केचिद्विशिखोपमाः । नीलाञ्जननिभाश्वान्ये भान्ति तत्र सम पादपाः ॥ ६

B -क्रोमळे:; $D_{1.4}$ -राखे: (sic); M_6 -क्रोरके: (for -पछवै:). — (1.2) \widetilde{N}_2 V_3 B $D_{1.4}$ M_6 शोभितां($B_{2.4}$ °तास्) (for तथैव). D_6 शिलाभि: (for शिल्पिभि:). M_1 चारु- (for परि-). $D_{1.4}$ -क्रलिपतां. \mathcal{L} C_g : दिन्यै: शिल्पिभिरिता । क्रतुभिरित्यर्थः । दोहरूकादिभिवां ।; C_k : दिन्यै: शिल्पिभिरित्यर्थः ।; C_k : दिन्यै: शिल्पिभिरित्यर्थः ।; C_k : दिन्यै: शिल्पिभिर्थ्यरोपणादिशिल्पविद्वाः \mathcal{L}]

—°) Ś Ds.12 -पुब्पाद्ध्यां D4-7.11 -पुब्पाद्येर् (for -पुब्पाद्येर्).
—⁴) Ś Ds.12 -संकुळा; Ñ2 Vs B -कूजितै: (for -संकुळे:).

5 For subst. in Ñi Vi Dasso cf. v.l. 2 and 8.—") Mi बहिणेश्चेव (for मृङ्गराजेश्च).—Ña om. (hapl?) 5°. Di om. 5°-8.—") Ba शोभिता: (for शोभितां). Va Bi.a पत्रपुष्पेश्च; Bs.a पुष्पपत्रेश्च; Da सर्वत-श्चित्रेश्च; Db-7.10.11 शतशश्चित्रां (for शतशश्चित्रेश्च).—") Do कृत- (for चूत-). Va -पत्र-; Mi -पुष्प-; Cv.g.t as in text (for -वृक्ष-). & Cg: चूतवृक्षावतंसकेः चूतवृक्षाप्रस्थे-रित्यथः।; Ck: चूता(°त वृक्षा ?)वतंसकेः, चूतवृक्षपञ्चवरूपावतंससेनिभैः। तत्समानवणेः। पश्चिविशेषणभिदम्।; Ct: चूतवृक्षपुष्परजोऽवतंसभृतं येषां तैः पश्चिभिः. %

6 For subst. in Ñ1 V1 D2.8.9 cf. v.l. 2 and 8. D1 om. 6 (cf. v.l. 5). — 5 D8.12 शांतकों भ- (for शांत-कृम्भ-). D4 -िमें: केश्रित् (for -िनभा: केचित्). Ñ2 V8 B शांतकुं भमये: के(B1 क)श्रित्. — 5) Ñ2 V8 B केश्रिद्; D4 ** द् (for केचिद्). Ñ2 V3 B -िशखोपमें:; D4.12 -िशखाप्रभें: (D12 °भा:); G2 -िशखापमा: (for -िशखोपमा:). — 6) Ñ2 V3 B D4.11 -िनभेश्रान्ये:; G1 M1.5 -िनभा: केचिद् (for -िनभाश्रान्ये). — 6) Š D8 तत्र भांति (by transp.). T3 सु- (for सा). K (ed.) तत्रस्य- (for तत्र सा). Ñ2 B1 पादपे: शोभितां वरां; V3 B4 शोभिता वरपादपे:; B2.3 शोभिता: (B3 °तां) सुरपादपे:; B2 (m. also) पादपे: शोभितांतरा. — After 6, D5-7.10.11 T G M1-5.7-10 ins. 1. 2 of 792*.

7 For subst. in Ñ1 V1 D2.8.0 cf. v.l. 2 and 8. D1 om. 7 (cf. v.l. 5). —) Ñ2 V8 B तम्र रुचिरा: (for विविधाकारा:). —) D11 reads प्रमवारिणा in marg. G2 -वारिमि: (for -वारिणा). \$ D4.8.13 वृक्षा:(D4 **) फलसमन्विता: Ñ2 V8 B पूर्णाक्ष प्रमांभसा(Ñ2 B2 भाजुता:). —) D5-7.10.11 T4 माणिक्यकृत- (for महाई-मणि-). \$ Ñ2 V8 B D4-8.10-12 T3 M8.5.6 -सोपाना: (for -सोपान-). —) Ñ2 V8 B2.6 D4.10.11 T1.2 G M2-8 Cg.k स्फाटिक- (for -स्फटिक-). \$ Cg: स्फाटिकान्तर-कृटिमा: स्फटिकमयसोपानपान्तकानाही निवद्भस्मय:। जन्यथा

दीर्घिका विविधाकाराः पूर्णाः परमवारिणा । महाईमणिसोपानस्फटिकान्तरक्वाद्दिमाः ॥ ७ फुल्लपक्वोत्पलवनाश्रक्रवाकोपशोभिताः । प्राकारैविविधाकारैः शोभिताश्र शिलातलैः ॥ ८

सर्वत्रान्तरे स्फटिककुद्दिमस्ये पद्मासुःपत्तिवरोधात्।; Ck: स्फाटिकेति। स्फटिकरव्यनिवद्धान्तरालयस्कुद्दिमबद्धभूमिर्यासु ताः स्थिताः।; so also Ct. %

8 D1 om. 8 (cf. v.l. 5). —) S D8.12 - भृतस्; M1 - युतास् (for -वन।स्). M5 - [उ]त्पलवती (for -[उ]त्पलवनास्). B1 प्रफुल्लपद्मोपवनास्; D4 पुष्पपद्मोत्पलावृतास्. —) G2 -कृजिता: (for -शोभिता:). — After 8°, B2 ins.:

790* नानापक्षिगणैर्युक्ता मधुपै: परिवारिताः । —Thereafter B2 cont.; while \tilde{N}_2 V3 B4 D5-7.10.11 S ins. after 8^{ab} :

791* दात्यूहरुतसंघुष्टा हंससारसनादिताः । तरुभिः पुष्पशबकैस्तीरजैरुपशोभिताः ।

[(l. I) T1.2 G1.3 M1.2-5.9.10 न त्यूह- (for दात्यूह-). Ñ2 B4 D5-7.10.11 -शुक्त-; B2 गण- (for -रूत-). Ñ2 B2 -संपूर्णा; M1 -युष्टाश्च (for -संयुष्टा). V3 जलपद्मगणाकीर्णा (for the prior half). D5 हिम- (for हंस-). V3 -शोभिता:; M1 -सेनिता: (for -नादिता:).]

—°) \S Ñ2 V3 B1-3 D4.8.12 T1 G3 M3.6 प्रासादेर् (for प्राकारेर्). —³) B4 शोभितेश (for शोभिताश). G3 शिलातला:. —For 2-8, Ñ1 V1 D2.3.9 subst.; while Ñ2 B ins. after 1; D1 ins. after 5^{ab} (owing to om.); D4 ins. after 9^{ab} (first occurrence); D5-7.10.11 T G M1-5.7-10 ins. l. 2 after 6 and l. 5-6 after 9 (M5 l. 5-6 after 8):

792* यत्राशोकः प्रियञ्जश्च चम्पका नवमालिकाः ।
सुबहूनि सुगन्धीनि माल्यानि विविधानि च ।
अकालपुष्पास्तरवः शिल्पिभः परिकल्पिताः ।
ते पुष्पिता बहुविधा बभुर्मायाकृता इव ।
संहर्षादिव जातानां बृक्षाणां पुष्पशालिनाम् । [5]
प्रस्तराः पुष्पशबला नभस्तारागणैरिव ।

[(1. 1) Ñ1 D1.4 तत्र (for यत्र). Ñ2 B2.8 D1.4 [अ] शोका: (for [अ] शोक:). Ñ1 रक्त-; B3 वन-; D1.4 नक्त- (for नव-). Ñ1-मिह्हिका:; D1.4-मोह्हका: (for -मोह्हिका:). V1 D5.9 तत्राशोकान्प्रियंगूंझ चंपकात्र (V1 अ) क्रमालिका: (V1 अहिकान्; D9 अमलकान्); D2 तत्राशोकप्रियंगाध्य चंपका नक्तमालका:.—(1. 2) D5-7.10.11 T G M1-5.7-10 सुरभीणि च पुष्पाणि (for the prior half). M1 सुरभीणि (for विविधानि).—D1 om. 1. 3.—(1. 3) B2 -पुष्पस्तवका: (for -पुष्पास्तरवः). V1 D2-4.9 अकालगा (D3.9 आ) शामि (D4 जाताध्य) नगा: (for the

[280]

तत्र तत्र वनोदेशे वैदूर्यमणिसंनिमैः । शाद्वलैः परमोपेताः पुष्पितद्रुमसंयुताः ॥ ९ नन्दनं हि यथेन्द्रस्य ब्राह्मं चैत्ररथं यथा ।

prior half). Ds.4 -कीर्तिता: (for -कल्पिता:). -(1.4) Ni पुष्पवंतः सुगंधाढ्याः; V1 D1.3.4 पुष्यंते ते(D1 °िपतास्ते)पि गंभाढ्या: ; Ds.9 पुष्यंत्यति (Ds °ित ते)सुगंभाढ्या: (for the prior half). Ñ2 B4 चतुर्माया-; B3 चतुर्मुख- (for बभुर्माया-). B2 -[आ]हता (for -कृता). Ñ1 V1 D2-4.9 पुष्पं मायाकृतं यथा (V_1 D_3 तथा); D_1 पुष्पमय्यास्वलंकृता (sic) (for the post. half). - After 1. 4, Ba reads 9°d for the first time repeating it in its proper place. —Bs repeats 1. 5-6 after 793*. - (1. 5) D2.3.9 संघपादिव (D2 °निष); D5-7. 10.11 T G M1-5.7-10 तत्र संघर्ष- (for संहपादिव). B2 -शोभिनां: Bs (first time) -मालिनां (for -शालिनाम्). 🛞 🕻 g: संघर्ष-जातानां स्पर्धयैव जातानाम् , जातपुष्पाणामित्यर्धः । ; Ck : संघर्णात्स्पर्धयेव जातानां जातपुष्पाणामित्यर्थ: ।; so also Ct. 😤 —(1. 6) В1 किंशुका:; Bs (both times) संभारा:; D2.0 स्वास्तरा:; D3 संपूर्णाः; 124 स्वस्तेशः (sic) (for प्रस्तराः). Do -शालाश्च (for -श्वला /. Di सर्वे पुष्पस्तवसा (subm.) (for the prior half . Bs (second time) बमुख (for नमख). Ñ V1 -गणा इव (for -गणेरिव). B1-3(first time).4 D1-4.9 बसुस्तारा-गणा इव (for the post, half).]

9 No B1-3 read 9 for the first time after 792* repeating it here. Ni De read 9ab twice. Ms transp. 9 and 10. —") Ds-7.10.11 तत्रैव च (for तत्र तत्र). De Ta G1.2 M1.2.4-7.9 बनोहेशा(De G1 M5.8 °शेर्); T2 शिलोहेशैर् (for वनोहेशे). S Ñ B (Ñ1 [both times; N2 B1-8 first time 1) D1-8.4 (both times).8.9.12 त(Ña B1.2 य)त्रोदेशाः सु(Ña first time °शास्तु)रुचिराः V1 तत्रोद्योगाय रुचिरा. —) S D1-9 (D4 both times).11 TG M1.8-6.8 वैड्र्यमणि-; Bs (first time) M2.0 वैद्र्यमाल-(M2.9 °Hय-). S D8 12 -शोभिता:; Ñ V1.3 B D1-4.9 G2 M2.4.7(N B2.8 D4 both times; B1 first time) -संनिजा: (for -संनिज्ञे:). -After 900 (first occurrence), Da ins. 792*. - Ba reads god for the first time after 1. 4 of 792* repeating it here. - c) D2-4.7.8.10.11 T1-8 G M1.3.6.8 शाड्डलै:; Cg as in text (for शाहरू:). Ñ1 V1 B2(second time) D1-4.9 उपसंपन्ना (Ni °ल्या; Vi Di.4 °छना); Bs (first time) Ta परमोपेतै:; Ds-7 Ta परमैर्युक्तां; D10.11 Ma-8.8.10 Cg.t परमोपेतां; M1 मृदुभिर्युक्तां; Ck as in text (for परमोपेताः). 🛞 Cg.t: परमोपेतामत्यन्तसंयुक्ताम् ।; Ck: परमोपेता अत्यन्तसंयुक्ताः. % — d) D5-7.10.11 T4 -काननाः - M1.4.5.8.1e -संयुतां (for -संयुता:). Ś Ñ V1.3 B(Ñ2 B both times) D1-4.8.9.18 Me सीता(S V1 D1.4.8.18 शीता; Va क्रीडा)थंमुपक (Ba 'शि) हिपता: (Me 'तां).

तथारूपं हि रामस्य काननं तिन्नेवेशितम् ॥ १० बह्वासनगृहोपेतां लतागृहसमावृताम् । अशोकवनिकां स्फीतां प्रविक्य रघुनन्दनः ॥ ११

G. 7. 45. 19 B. 7. 42. 17

—After 9, \tilde{N}_2 V_3 B (\tilde{N}_2 B after 9^{cd} [second occurrence]) ins.:

793* सर्वर्तुसुखदा रम्याः पुंस्कोक्तिलकलारवाः ।

' [Bs.4 सर्वत्र (for सर्वर्तु-). Bs-जूत- (for -क्ल-).]
—Thereafter, Bs repeats 1. 5-6 of 792*; while Ds-7.
10.11 T G M1-4.7-10 ins. 1. 5-6 only of 792* after 9.

10 Ms transp. 9 and 10. — ") Ñ1 भवनं (for नन्दनं). Ś Ñ1 V1.3 D1.2.8.9.12 G3 च; T1.2 M3 तु (for हि). D4 नंदनानं (sic) (for नन्दनं हि). — ") N1 V1.3 B2-4 D1-7.9 T2.4 वनं; G2 बाह्में रू (for बाह्मं). D7 M2 तथा (for थथा). — ") D5-7.10.11 T1.2 G3 M6 तथापूनं (M6 "रूपां) (for तथारूपं). M2 च (for हि). Ñ1 V1.3 D1-4.0 राघवस्य(V1 "मस्य च) त(D9 य)था(D2 "दा)रूपं. — ") Ñ1 कानने (for काननं). Ś Ñ2 V1.3 D2.3.8-12 T1.2 G3 M3.10 Cg.k.t सन्-; T3 यन् (for तन्). V1.3 D1-4.9-11 T2 G3 M5 Cg.k.t -निवेशने (D3.10.11 T2 G3 M5 Cg.k.t "नं); T3 निवेदितं (for निवेशितम्). T4 काननं मुनिसेवितं; M6 कारणात्तां निवेशितां. % Cg.k.t: बाह्मं ब्रह्मानिमेतम् (Ct adds चेत्रस्थं कुवेरस्थं) संनिवेशनं समीचीनसंस्थानोपेतम्. % — After 10, Ñ1 V1.3 D1-4.9 T3 M2.4.7. 9.10 ins.:

794* नीलजीमूतसंकाशाः पश्चिन्यो विमले जले। इंसकारण्डवाकीर्णाश्चकवाकोपशोभिताः।

[(l. I) T3 M2.4.7.9.10 - वैद्ध्यंवर्णा(M4 °ेंग) श्च (for -जीमृतसंकाशा.). Ñ1 V1.3 विमलैं जेले:; T8 M2.4.7.9.10 बहुविस्तराः (for विमले जले).]

11 Ñi Vi,3 Di-4.9 om. II. - a) Do Ta Ma.7 Cv -क्रतोपेतां; Ti Ma.s.e.10 -क्रथोपेतां; Ck.t as in text (for -गृहोपेतां). - b) D6 -वन-; D10.11 T3.4 M1.2.4.7-0 Cv.k.t -[आ] सन-; G1 Ms - शत-; Cg as in text (for -गृह-). \$ Ds.12 -समन्वितां; Ms -समावृताः; Cv.g k.t as in text (for -समावृताम्). Ñ2 B D6.7 G (ed.) खतापाइपशोभितां G[ed.] °संवृतां); T1.2 Gs Ms पुष्पितद्वमसंयुतां; G2 संता-नकसमावृतां. 🛠 Cv: बह्वासनकृतोपेताम्, बह्भिस्तमालपत्रा-दिभिः कृतासनीपेताम् । छतासनसमावृताम्, एछाछतादिभिः कतासनयुक्ताम् ।; Cg: बह्वासनगृहीपेताम्, धनेकावस्थानयोग्य-गृहोपेतामित्यर्थः । छतागृहसमावृतां छतामयगृहसमावृताम् ।; Ck: बह्वासनो चितैरनेकावस्थानयोग्यैर्गृहैरुपेताम् । तथा छता-नामासनं परिक्षेपो यस्मिस्तत्तथा। तैः समावृताम्। छतागृहैरूपे-तामित्यर्थः ।; Ct : बह्वासनगृहोपेतां बहुनामवस्थानो चितगृहयुतां-छवासनसमावृतां छवानामासनं परिक्षेपो येषु तैर्छवासनैर्छतागृहै: समावृतासुपेताम् . % - ") S Ba Da विवेश (for प्रविद्य).

G. 7.45.20 B. 7.42.17 L. 7.44.13 आसने तु शुभाकारे पुष्पस्तवकभूपिते । शुथास्तरणसंवीते रामः संनिपसाद ह ॥ १२ सीतां संगृद्य वाहुस्यां मधुसरेयग्रुत्तमम् । पाययापास काञ्चत्थः श्राचीमिन्द्रो यथासृतम् ॥ १३ मांतानि च विचित्राणि फलानि विविधानि च ।

12 a) \$1 2 D8.12 4-; \$3 N2 B2-4 D6.7.10.11 T1.2 Ga Ms.4 च; Bi Ms.7.10 सु- (for तु). Si.2 Di2 -नत-; Ds -वत- (for -ञ्राब-). Ñi Vi.a Di-4.a ततस्त (Da ° ज त) ज अभे देशे(Va °श्मिन्यतो देशे). - 6) Ba om. gcq-. Si Na B1.8.4 D7.8.10-12 -प्रक (D12 °का) ए.; \$2.9 D6 -प्राक्टाए-; Ñ1 V1 D1-4.9 -प्रस्तर-; B2 -प्रवर-; D5 -[श्रा]स्तरण- (for -स्तबक-). S B1-3 D3,12 T1.2 G M1.3 -शोशिते; N1 V1 D2 -संश्तेः D1.4 -संस्तेः D3.9 -संस्तृतेः T8 -पूजितेः M4.7.10 -संयुते (for -भूपिते). Vs प्रचुरे पुष्पसंदृते. —Ñ1 om. 12°d. M1.6 तथा (for क्रश-). S V1.8 B2.4 D8.12 M6 - संक्रिणे; No B1.3 Dt-3.6.7.9-11 -संस्तीओं; Cg as in text (for -संबीते). 🛞 Cg: क्रुथाम्तरणसंवीते अपर्यास्तरणानृते । ; Ck. : कुथास्तरणमुपर्यास्तरणम् ; Ct कुशास्तरणं नामोपर्यास्त-रणम्. %—d) B2 D4.5.7 M2 4.6-10 स; D2.3.9 च; G1 तन् (for सं-). \$2.3 - शिपसाद (for - निपसाद). D5 हा (for g).

13 Ñ2 illeg. for 13⁶⁵. — 6) \$2.3 स तां (for सीतां). Ñ1 V1.3 D1.2.6.0 T6 आलंड्य; B D3.6.7.10.11 आदाय; G2 संश्लिड्य (for संगृद्ध). Ñ1 V1.3 B2 D1-4.6.7.9-11 हस्तेन; T6 हस्ताभ्यां; M5 पाणिभ्यां (for बाहुभ्यां). — 6) Ñ1 V1.3 D1-4.6.7.9-11 T3 मधुमैरेयकं द्युवि(Ñ1 V3 D1.5 वि:); B1 मधुपैयमनुत्तमं. — 6) Ñ1 V1.3 D1.5.4.9 हव (for यथा). M1 [5]मृतं यथा (by transp.). Ñ2 D6.7.10.11 श्रचीमिव पुरंदर:; D2(with hiatus) श्रची इंद्रमिवामृतं.

14 Ñ 2 B1.2(m. also as in text).2,4 D6.7.10.11 सुमृष्टानि (for विचित्राणि).— b) B1.3.4 विविधानि फळानि च.— c) Š 2 D8 रामम्; Ñ 1 V1.3 D2-4 T6 रामाय (for रामस्य). D1 रामाभ्यव्यवहाराथें (sic).— b) Ñ 1 V1.3 D1-4.9 T6 समुपानयन्; D5 T1 M8 त्र्णमानयन् .— After 14, B1 G (ed.) ins. 795*; D4 ins. 796*.

15 Ds om. 15. B1 transp. ab and ad. K (ed.) repeats 15 (ab and ad transp.) after 795* within brackets. B2-4 D6.7.10.11 repeats 15ab after 15. G1 reads 15ab twice.—a) \$ D8.12 उपाद्वि [D8 व्हु] स द; Ñ1 D1.2 T3 उपनृत्येतु; Ñ2 B1-3 D6.7.10.11 K (ed.) (B2 first time; B8 both times; D6.7.10.11 K (ed.) second time) उपानृत्येत; B4(both times) D6.7.10.11 K (ed.) (all except B4 first time) Cg.t उपानृत्येक

रामस्याभ्यवहारार्थं किंकरास्तूर्णमाहरन् ॥ १४ उपनृत्यन्ति राजानं नृत्यगीतिवद्यारदाः । वालाश्र रूपवत्यश्य स्त्रियः पानवर्षगताः ॥ १५ एवं रामो पुदा युक्तः सीतां सुरुचिराननाम् । रमसामात्त वेदेहीयहन्यहानि देववत् ॥ १६

(for उपनृत्यन्ति). Ñ2 Ds.7.10.11 K (ed.) (all except Ñ2 second time) काकुस्थं; B1 राप्त्य; D2 राजान: (for राजानं). % Cg: उपानुत्याचिति । उपजृत्यन्तीति वा पाट: । राजानिभित्ति । राजानपुप राज्ञः समीपे ।; Ct: राजानपुपानुत्यन्त्रावसमिपेऽज्ञुत्वन् . % — ⁸) S1 Ds.8.12 Ts.4 G M1.3.5-10 (Ds G1 second time) नृत्तगीत-; V1 Ds.2.0 पीतन्तृत्य- (by transp.); V2 गीतनाय- (for नृत्यगीत-). B1 सीताया द्वपंत्रभेना:.—After 15.6 (first occurrence), B2-4 Ds.7. 10.11 ins.; while B1 G (ed.) ins. after 14; K (ed.) ins. (within brackets) after 15 (first occurrence):

795* भप्तरोरगसंघाश्च फिनरीपरिवारियाः।

[B K (ed.) -गण- (for -[उ]र्ग-). G (ed.) नृत्यतीत-विशारदाः. $= r_5^{\delta}$ (for the post. half).]

— Ñ2 om. 15° d. — °) Ñ1 V1.3 B4 D2.3.7.10.11 T4 K (ed. [second time]) दक्षिणा; D1.6.9 दक्षिणयो (for बाह्यक्ष). Ś D8.12 कामवत्यद्दा; D1 तपवत्यद्दा; D2 रूप-भान्याद्दा (for रूपवत्यद्दा). — d) Ś D8.12 किं न; D6 पण-(for पान-). D5 T2 G3 M3.6.8 -वशानुगा;; T1 -विशादाः (for -वशंगताः). Ñ1 V1.3 D1-3.9 T4 क्षियः सर्वगुणान्विताः; B3 राघचं पानकं गताः. — After 15, Ś N1 V1.3 D1-3.4 (after 14 owing to om.).8.9.12 T4 ins.; while Ñ2 ins. after 15° (owing to om.); B2 D6.7.10.11 K (ed.) ins. after 15° (second occurrence):

796* मनोनिरामा रामास्ता रामो रसयतां वरः । रमयामास धर्मात्मा तित्यं परमभूषिताः । स तया सीतया साधमासीनो विरराज ह । अरुन्थत्या सहासीनो वसिष्ठ इव तेजसा ।

[Ś Ds.12 om. l. I. —(l. I) Vs मनोभिराम, Be रामाभिराम (for मनोभिरामा). De तु (for ता). T4 ता रामा (by transp.). De रामाय रमतां वरं (for the post. half). —(l. 2) Ś De-s.12-भूपित:; D1.4 -हपिंत:(D4 °ता:) (for -भूपिता:). Ñा दिव्यांवरिवभूपिता: (for the post. half). —(l. 3) D4 तथा (for तथा). B2 (marg. also) देवनत (for आसीनो). De नि- (for नि-). B2 च; D3 हा; T4 हि (for ह). V1 विजहार च; D1.4 स विराजते (for विरराज ह). —For l. 4, D1.4 subst; while D3 ins. after l. 4:

796(A)* रोहिण्या तु सहासीनश्चन्द्रमा इव तेजसा ।]
16 b) B1 D2.6 Ts शीतांशु- (for सीतां सु-). Ñ
V1.8 D2.6.7.2-11 Ta सुरसुतीपमां; M1 रुचिरलीचनां (for

[282]

तथा तु रममाणस्य तस्यैवं शिशिरः शुभः । अत्यकामनरेन्द्रस्य राधवस्य महात्मनः ॥ १७ पूर्वाक्रे पौरकृत्यानि कृत्या धर्मेण धर्मवित् । शेपं दिवसभागार्धमन्तः पुरगतोऽभवत् ॥ १८ सीता च देवकार्याणि कृत्वा पौर्वाह्मिकानि तु ।

सुरुचिशननास्). — °) B1.2 कासयामास (for रमयामास). — d) \$2 Ds [अ]देवयत् ; Ñ1 V1 B2.4 D1-4.9 राघव:; G2 पूर्वत्त् (for देववत्). — After 16, V3 Ds (1. 2 only) ins. 797*.

17 °) Ś Va Ds.12 ता; B1.2.4 च (for नु). B2 तथैव (for तथा तु). % Cv: तथा तु रममाणस्येत्यादिना सीतासंभोग-काळः संवत्सर इति सुच्यते । वसन्ते प्राप्त शिक्षिराख्येन संवत्सर-पृतिभेवति. % -) S Vs Ds.18 भाग वै (Vs D12 तां); D1.3.4 Me तस्यतु: (for तस्येवं). D1 दिवसास: D3-5 M3.8 Ck शैक्षिर: (Ds Me °रं); Cg as in text (for झिक्षिर:). Va प्रभु: ; D1.4 तदा; D5 M8 हामें; Cg.k as in text (for शुभ:). B1.2.4 तस्याथ विशित्रागम:; B3 तस्यती: शैशव: श्रीत:. —Вз Ds om. 17°d. —°) S2.3 T1 G1.3 M1.6 अतिकासन ; Vs अभ्यकामन् ; Da भव्यकामन् (for अस्यकामन्). Dr.10.11 Ct शुअ: काल: (for नरेन्द्रस्य). B1.4 व्यतीत: प्रस्वेंद्रस्य. — d) G2 रावणस्य (sic) (for राघवस्य). D7.10.11 Ct होहिसी भोगदः सदा. % Cg: शिक्षिरः ग्रुभोऽखकामदिति । पुनश्र संबत्सरोऽतीत इखर्थः । वानराहिसुहःसंछापादिना क्रीडावसरा-भावात्तैः संह एकसंबरसरो गतः । तद्विसर्जनावन्तरं श्रीडया पुनरेकः संबत्सरो गतः। तथा चाभिषेकानन्तरं वर्षद्वयं जातम्।; Ck: शैशिर: शभो(s)त्यकामदिति । पुनश्च संवत्सरोऽतीत इत्सर्थ:. % -For 17, Ñ V1 De.9 T4 subst.; while Vs Ds (1. 2 only) ins. after 16; D2.7.10.11 K (ed.) subst. l. I only for 17ab and D7.10.11 K (ed.) ins. 1. 2 after 17: T2.8 ins. after 20:

797* तथा तयोविंहरतोः सीताराघवयोश्चिरम् । दश वर्षसङ्खाणि गतानि सुमहास्मनोः ।

[(1.1) Т2.3 एवं (for तथा). Ñ1 विरहतोः (meta.) (for विहरतोः). —Ñ2 illeg. for the post. half. & Ct: 'सीनाराधवयोश्चिरम्' इत्यनन्तरम्, 'अत्यकामच्छुभः कालः शैशिरो भोगदः सदा' इत्येव स्रोकः । वानराणां गमनोत्तरं पुनश्च संवत्सरोऽतीत इति कतकव्याख्यानात् । 'दश वर्षसहस्राणि गतानि सुमहारमनोः' इति मक्षिप्तमिति गम्यते । 'मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः' इति वाल्मीकिशापाच । सीतात्यागोत्तरमश्चमेषप्रवृत्या तदन्ते 'दश वर्षसहस्राणि वाजमेषानथाकरोत् ' इति वाल्मीक्युत्तेश्च । यहा वर्षशब्दा दिनपरः । विवाह्योत्तरं तावन्ति गतानि । द्वादशाद्विकमयोध्यायां चतुर्दश वने एकं पुनर्योध्यायामित्येवं किन्विद्यिकसप्तर्थिकात्रगैतानीति वोध्यम् । पूर्वाद्ध दियामागेनेदम् & —(1.2) Ñ1 एवं (for दश). —After the Prior half, Vs ins.:

श्वश्रूणामित्रशेषेण सर्वासां प्राञ्जिलिः स्थिता ॥ १९ ततो रामग्रुपागच्छद्विचित्रबहुभूपणा । त्रिविष्टपे सहस्राक्षग्रुपविष्टं यथा शक्ती ॥ २० दृष्ट्वा तु राघवः पत्तीं कल्याणेन समन्वितास् । प्रहर्षमतुलं लेभे साधु साध्विति चात्रवीत् ॥ २१

G. 7. 45. 30 B 7. 42. 30

797(A)*

दश वर्षशतानि च ।

शतवर्षेण चैतानि.

Ñ V1 सुमहात्मन:; V3 सह सीतया (for सुमहात्मनी:).]
—Thereafter, Ñ2 D6.7.10 K (ed.) cont.:
798* प्राप्तयोविविधान्भोगानसीत: शिशिरागम: 1;
while D5 ins. after 17:

799* प्राप्तत्त्रयोविंहरतोवंसन्तः श्रीतियुक्तयोः । मैथिल्याः पतिदेवाया रामस्य च महात्मनः।

18 L (ed.) om. 18.—") Do पूर्वाह्न- (for पूर्वाह्न). S Ñ1 V1 B2 D1-5.8.0.12 T4 देव-; Ñ2 D6.7.10.11 धर्स-; G1 पर- (for पौर-). S Ñ1 V1.8 B D1-4.8-12 T4 G2 M1 -कार्याण; Ñ2 D6-7 -कर्साण (for -कृत्यालि).— S D8.0.12 om. (hapl.?) 18⁶-19⁶.—) Ñ2 V1 T4 धर्माण (for धर्मेण).—) V1 सोयं (for शेपं). V2 पश्चार्थम्; B1 -भागानाम्; D2 M1-भो (M1-भा)गाथ्यम्; D5 भागं तु (with hiatus) (for -भागार्थम्). S Cg: शेषं दिवसभागार्थम्, अपराह्म हत्यथं: 1; Ck: शेप पिवसभागार्थमिति । भवशिष्टमर्थमित्यथं: कृत्यथं: 1; Ct: शेपं दिवसभागार्थमिति । भवशिष्टमर्थमित्यथं: कृत्यथं: 1; Ct: शेपं दिवसभागार्थमिति । भवशिष्टमर्थमित्यथं: कृत्यथं: 1; Ct: शेपं दिवसभागार्थमिति । भवशिष्टमर्थमित्यथं: कृत्यं) V1.2 D2-5 G2 M5-चरो (for -गतो). Ñ B D6 [S]नयन् (for Sभवन्).

19 Ś Ds.9.12 om. 19 (cf. v.l. 18). —) Ñ V1.3 B D1-4.7.10.11 T4 [अ]पि; Ds.6 T3 M6 तु (for च). —) \$2.3 Ñ1 V3 D1-4.6.8.0.12 G1.2 M5 पूर्व- (for पौर्व-). Ś Ñ B2 D6-8.10-12 चै; V1.3 B1.2.4 D1-5.9 T4 M5.6.8 च (for तु). —) Ś Ñ V1 B D T4 अकरोत्पूजा; V3 अभव * * (lacuna); M6 भवनं विश्य (for अविशेषण). —) D5 T1.4 G3 M2.4.7-10 तद्दा; T2.8 G3 M3 तथा (for स्थिता). Ś Ñ V8 B D1-4.6-12 M8 अ(B1 चा)विशेषत:; V1 प्रव सर्वदा (for प्राञ्जलि: स्थिता).

20 °) D5 उपागम्य (for °गच्छद्). Ñ V1 B1.2.4 D1-4.6.2.9-11 T4 अभ्यगच्छत्ततो रामं. — b) M6 विचित्रा (for विचित्र-). Ñ1 B3 D1.3-5 T4 -[अं]वर- (for -बहु-). D1.3.4 T4 -भूषिता (for -भूषणा). Ñ2 B1.2.4 D6.7.10.11 विचित्राभरणांवरा; V1 D2.9 चित्रांवरविभूषिता. — d) D1.9 उपविद्या(D9 °तिष्ठेत्) (for उपविद्यं). S V3 D5.8.13 T G M1.3.5.8 शची यथा (by transp.). — After 20, T2.8 ins. 797*.

21 °) Ñi D2.9 च (for तु). D2.9 T4 सीतां (for

G. 7. 45. 31 B. 7. 42. 31 L. 7 44 24 अपत्यलाभो वैदेहि ममायं सम्रपस्थितः ।

किमिच्छिसि हि तह्रहि कः कामः कियतां तव ॥ २२

प्रहसन्ती तु वैदेही रामं वाक्यमथात्रवीत् ।

तपोवनानि पुण्यानि द्रष्टुमिच्छामि राघव ॥ २३

गङ्गातीरे निविष्टानि ऋषीणां पुण्यकर्मणाम् ।

फलमुलाशिनां वीर पादमुलेषु वर्तितुम् ॥ २४

एप मे परमः कामो यन्मूलफलभोजिषु ।
अप्येकरात्रं काकुतस्य वसेयं पुण्यशालिषु ॥ २५
तथेति च प्रतिज्ञातं रामेणाह्मिष्टकर्मणा ।
विस्रव्धा भव वैदेहि श्वो गिमिष्यस्यसंशयम् ॥ २६
एवमुक्त्वा तु काकुत्स्थो मैथिलीं जनकात्मजाम् ।
मध्यकञ्चान्तरं रामो निर्जगाम सुहद्भूतः ॥ २७

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

पत्नीं). —) No समात्रभां; Do समावृतां (for समन्विताम्). Ś No Vo Do-4.8.9.12 शोभसाना (Vo अंतर्वेती)मनिदितां; Ba शोभया परया युतां. — After 21, Ñ B Do.7.10.11 ins.:

Soo* अन्नतीच वरारोहां सीतां सुरसुतोपमाम्।

22 S om. (hapl.) 22-23b. - a) G2 अपूर्व- (for अपन्य-), N V1 B D1-4.6-9.12 T4 M4 - ऋालो; Cg.k.t as in text (for -लाभो). —) Ñ VI B D1-4.6-9.12 तव; D10.11 Cg.k.t त्वयि; T4 तदा; Me मत्तो; Ms मामू (for सम). M1.10 स्वयपुरिधत:; Cg.k.t as in text (for समुपस्थित:). % Cg: ममायमपत्यलाभस्वयि समुपस्थितः, तद गर्भलक्षणं इड्यत इत्यर्थ: 1; so also Ck.t. % —) Ta Ma. व (for हि). N Vs B1.2.4 D6-8.10-12 वरारोहे; V1 D1-4.0 T4 M6 च(D2.9 हवं; T4 हि) कल्याणि; D5 T1.2 G2 M3.8 च(G2 हि) कः कामः ; G1 च कान्कामान् ; G3 च किं कामा; M5 स्वं वैदेहि; Mr हि तं बूहि (for हि तद्रहि). Bs तिकमिच्छिस कल्याणि. -d) N1 B1.2 表IH: 本: (by transp.); N2 V3 B4 D6.7. 10.11 M2 काम: किं; Ds G2 Ms कर्तेच्यं (Ds G2 °च्य;) (for क: काम:). Ta प्रीतये; Ms प्रीयते (for कियतां). Ds.12 इति (for तव). T1.2 G1.3 Ms ब्रहि सर्व वरानने. 🛠 Ct: किंकाम: किंविषयो मनोरथः. %

23 Ś om. 23° (cf. v.l. 22).—°) Ña B1,2,4
D6.7.10.11 Ct सितं कृ(D6 श्र)त्वा (for प्रहसन्ती). D8.12
च; Ga [इ]व; Ga [इ]ति (for तु).—) Da T4 Ga Ma
राववं वाक्यमप्रवीत्. % Ct: स्मितं कृत्वा। स्वावतारकृत्यं पूर्णपिति ब्राह्मगशापस्य सत्यःवकरणोचित्यं च हासेन स्चितम्. %
—For 23° , Ñi Vi D1-4.0 subst.:

801* सीतापि सस्मितं वाक्यमुवाच मधुराक्षरम्। [Ñi संमितं (for सस्मितं).]

. - °) Ds तेवां (for तपो-). Ss.s Ñ1 V1.8 Bs D1-4.8.
s.18 M7 रम्याणि (for पुण्यानि). Bs आश्रमाणि पविज्ञाणि.

24 Vs om. 24.—°) Vi Ts Gs Mi.2.5.6.8.9 -तीर-; M6.7.10 -कूळ- (for -तीरे). Ś Ñi Vi Di-5.8.9.12 Ts.6 M7.10 निविद्यानाम् (for निविद्यानि). Ñs Bi.2 D6.7.10.11 गंगातीरोपविद्यानाम् (Ñs Bi D6 °नि).—Dii reads II o in marg.— b) Bs Ds.9 Mi मुनीनां (for ऋषीणां). Ś Ñ Vi Bi.2.4 Di-3.6-13 Ta L (ed.) उप्र (D8 अप्ति; L [ed.] उप्प)

तेजसां; M_1 भावितात्मनां (for पुण्यक्रमेणाम्). —°) \widetilde{N} $B_{1,2,4}$ $D_{7,10,11}$ देव; M_5 राम (for बीर). — d) \widetilde{N}_1 ससीपे परि-; B_5 फलमूलेश्च; T_5 पादमूले तु (for पादमूलेपु). B_4 पादमूल-सुपासितुं. —For 24^{od} , S V_1 $D_{1-4,8,9,12}$ T_4 subst.: 802^* बन्यमाहारमिच्छामि समीपे परिचार्तितुम् ।

[V1 D1-19 T4 वन्याहासा(D2 °रे; D9 °नाम)हम् (for वन्यमाहासम्).]

25 क b) B1.8.4 पर एव हि कामो मे; G (ed.) पर एव हि मे कामो (for °). Ñ1 यहपूर्व (for यहमूल-). B1 om. फल-. Ñ B2-4 D6.7.10.11 -मोजिनां; V1 B1 D1.2 T4 -मोजिनं (D2 °व:); D3.4.9 -भोजिनां (for -मोजिपु). Ś D8.12 एप मे नृप कामोद्य फल्फ्स्ली(Ś1 D3 °ले)यमोजिने. —°) V3 अच्येष; D1.4 अद्येफ-; D5 अथैक-; G2 अनेक-; M5 उच्येत (for अच्येक-). Ñ2 B4 D6.7.10.11 Ct -रात्रिं (for -रात्रें). ※ Ct: अच्येकरात्रिमिस्यनेन चिरकालवासमनोरथो ध्वनितः. ※ — Ñ2 om. (hapl.?) 25^d-27°. — d) V3 D5 T1.2 G2.3 M1.8.6.8 -कोर्तिपु; T3 M2.4.5.7.0.10 -शीलिपु (for -शालिपु). Ś Ñ1 V1 B D1-4.6-12 T4 नि, B1 सं)वसेयं (B3 वसेयं वै) तपोवने (D0 °नं). — After 25, B4 ins.:

803* इष्टं पूर्वं त्वया साधं यद्यत्वियतमं विभो । तत्पुनद्रेष्ट्रिमिच्छामि सुनिपतीसमागमम् ।

26 Ñ2 om. 25 (cf. v.l. 25).—") Ś D8 परिज्ञातं; V3 B4 प्रतिज्ञाय (for प्रतिज्ञातं).— 5) D9 -कारिणा (for -कर्मणा). B3 राघवेण महात्मना.—") Ś Ñ1 V1.3 B D1-5. 9-11 विश्वच्या; Cg.k.t as in text (for विश्वच्या).—") T2 G2 M2.8-10 [अ]संशय: (for [अ]संशयम्). Ś V1 B2 D1-4.8.9.12 T4 श्वी (D8 त्वं) यास्यित (B2 °स्यामि) तपोवनं; Ñ1 B1.3 श्वी याता (Ñ1 गच्छ; B3 गता)सि तपोवनं; B4 गमि-व्यक्ति तपोवनं, —After 26, B2 ins.:

804* इत्येवसुक्ता रघुवंशवर्धन: प्रतापवान्स्वासिकराजनन्दिनीम् । जगाम कक्षां स्वगृहस्य बुद्धिमा-न्कथाः प्रकर्तुं विविधास्तथा प्रभुः ।

27 Ñ2 om. 27" (cf. v.l. 25). —") B4 स (for तु). V3 त वैदेहीं; D4 काकुरस्थो हि (unmetric) (for तु

[284]

तत्रोपविष्टं राजानमुपासन्ते विचक्षणाः । कथानां बहुरूपाणां हास्यकाराः समन्ततः ॥ १ विजयो मधुमत्तश्च काश्यपः पिङ्गलः कुग्नः । सुराजिः कालियो भद्रो दन्तवकः समागधः ॥ २

काकुरस्थो). — 6) Ñ V1 D1.3.4 वेदेहीं; V3 काकुरस्थो; D2.0 जानकीं (for मिथिकीं). — 6) Ñ2 अन्यत् ; B1-3 अन्य-(B2 वन्यं); D1 मेध्यां; D4 मध्यां; D8 संध्यं (for मध्य-). D1.4 कक्षांतरो; D8 S -कक्ष्यांतरं (for कक्षान्तरं). Ñ2 B तस्मान् (for रामो). — 6) Ñ B M6 स्व (Ñ1 B2 स; Ñ2 B1 सु; M6 [अ]थ) वेद्यन्त: ; D6 सुहृद्धुत: (for सुहृद्धुत:). — After 27, S V1 B2 D2.8.8.9.12 ins.; while D1.4 T3.4 ins. before 7.42.1:

805* मिश्रिभिर्मेञ्जतस्यज्ञैर्वलसुख्येश्च संवृतः।

[V1 D2.9 -तस्वज्ञो; B3 -कुश्लैर् (for -तस्वज्ञैर्). D2 स (for च). V1 सर्वश: (for संवृत:).];

Colophon: Ñ1 V1 D2.3.9 om. — Kāṇḍa name: M2 om. — Sarga name: Ś V3 D1.4.8.12 सीता-ममोद:; Ñ2 B सीतादोहद:(B3 °दं); D5 सीतारामिव-छास:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś V3 D12 om. Ñ2 B1.3 46; B2 32; B4 T3 47; D1.4 44; D5 45; D6-8.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 42; T4 49; M6 40. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामाप्णमस्तु; G M1.8.8 conclude with श्रीरामाय नम:; M6 with ॐ; M10 with श्रीरामचन्द्र(य नम:.

42

V2 missing for Sarga 42 (cf. v.l. 7.12.2). Ñ1 V1 D2,3.9 cont. the previous Sarga.

—Before 1, D1.4 T3.4 ins. 805*.

1 ") Ms तथा; Cg.k.t as in text (for तत्र). Ši Ds ततोपविष्टं (archaic). Ñi Vi Di-4.9 T3.4 रामं तु (for राजानम्). — b) M3.5 उपासंत. M6 पुरे जना: (for विचक्षणा:). Š V3 D8.12 उपासंचिक्ररे तदा; Ñi Vi Di-4.9 T3.4 सुदृदः पर्यु (Vi समु) पासते (T3.4 "सिरे). — For 1"b, Ñ2 B subst.; while Ñi ins. before I:

806* उपविष्टस्ततो रामः सुहृद्धिः परिवारितः

—°) Ś V3 D8.12 -जल्पानां (for -रूपाणां). M2.4.7-10 कथाभिर्वहरूपाभिर्. — °) Ś V3 D8.12 M6 कथा(M6 हास्य)काराः सुसं(V3 समा)हिताः; Ñ1 V1 D1-4.9 शृण्वानं (D1-4 °नः) सारचित्र(V1 °त्रि)तां; Ñ2 B अशृणोत्सार (B2.4 °णोत्स च)विस्तरं. % Cg (within brackets): उपा-सन्ते उपासते। धारवन्तरस्येदं रूपं वा।; Ck: कथानां बहुरूपाणा-

एते कथा बहुविधाः परिहाससमन्विताः । कथयन्ति स्म लंहृष्टा राघवस्य महात्मनः ॥ ३ ततः कथायां कस्यांचिद्राघवः समभापत । काः कथा नगरे भद्र वर्तन्ते विषयेषु च ॥ ४

G. 7. 46. 4 B. 7. 43. 4 L. 7. 45. 4

मिति । प्रकथनद्वारेणेति शेयः । हास्यकारा इति । कर्मण्यण् ।; C: : बहुरूपाणां कथानां प्रकथनद्वारेण द्वास्यकारा उपासन्ते. %

- 2 ") Ta विलयो (for विजयो). ÑB [s]थ समंत्रश्चः Vı Dı-4.9 Ts.4 मधुमांश्चेव; Vs मतियुक्तश्च Gi Ms मधुमंतश्च (for मधुमत्तश्च). —) \$1 Ni V1.8 B1.2.4 D1.3-5.8 T3 कड्यप:; D2.9 विशिष्ट: (for काड्यप:). D5.7. 10.11 मंगल:; M4 विजय: (for पिङ्गल:). Gs transp. काइयप: and पिङ्गल:. S Ñ2 B1,2,4 D8 तथा; Ñ1 D5 7,10,11 कुल:; Va तत:; Ba Ma शुभ:; D1.4.12 सत:; D2.9 कुह:; Da क्षमः; De Ti.2 Mi.s कुट:; Ts.4 कुर: (for कुश:). - ") Ds-7 प्राजि: (De °जी:); T1.2 Ma सराज: (for सराजि:). B1 कलियो; B2.4 Me कालि (Me ° छ)को; B3 कपिलो (for कालियो). S V3 D3.12 L (ed.) पश्राजी(L[ed.]°जि:) कलिभेट्रो; Ñ1 V1 D1-4.9 T3.4 सुराजी(D1 °जि; T3.4 °ज)-कश्च भद्रश्च. — d) Ñ1 V1 D1-4.9 Ts.4 वज्रदंती. S Ds.12 दंतवज्ञ: स-; Ñ2 V3 B1 D5-7.10.11 T2 G2.8 दंतवक्त्र: स-(Ds °क्तुस्त्र); B2 दत्तचक्रः स-; B2 दंतो रत्नः सु-; B4 दंतो वक्त्र: स- (for दन्तऋव: स-). Ñi Di.s.4 [S]थ मागध:; V1 T3.4 [S]थ माधवः; D2.9 च मागधः; T1 G1 M(except Ma) समागध:.
- 3 °) Ñ B उपविष्ठा; De एते कथा (for एते कथा). De बहुविद:; De बहुविधां. % Cg (within brackets): कथा: अतीतवार्ता: I; Ct: कथा वार्ता:. % ─ b) De -समन्वितां. —°) Ś De.12 स्म ते हृष्टा; Ñ1 कथां तत्र; Ñ2 B1.2.4 स्म रामस्य; V1 D1-4.9 Ts.4 नरेंद्रस्य; Bs स्म हृष्टास्ते; M1.4.7.10 सुसंहृष्टा (for स्म संहृष्टा). D11 reads स्म महात्मनः in marg. Ñ2 B1.2.4 कथास्तत्र (Ñ2 °स्थ) (for राधवस्य). Ñ1 V1 D1-4.8 Ts.4 समीपतः (for महात्मनः).
- 4. D11 om. 4-7.—⁵) Ñ B1.2.6 तानमाषत; D1.6 प्रस्य (for समभाषत).—B6 om. 4°⁴.—°) Ś Ñ1 V8 D5.8.18 T1.2 G1.3 M1.8 का कथा. Ś Ñ1 D8.18 वर्तते भद्र; Ñ2 B1-3 इह वर्तते (for नगरे भद्र). V1 D1-6.9 T3.6 वर्तते का कथा भद्र (V1 तत्र).—⁴) Ś V3 D5.8.12 T1.2 G3 M1.8 वर्तते (for वर्तन्ते). T2 M5 विजयेषु; M1 नगरेषु; Cg.k.t as in text (for विषयेषु). Ñ V1 B1-3 D1-6.9 T3.6 पुरे ज (D2.9 जा)नपदे तथा; G1 विषयेषु च वर्तते; M6 वर्तते पुरवासिनां. % For Cv cf. 5. Cg.t: विषयेषु देशेषु (Ct °िवति सामान्यतः प्रश्नः)।; Ck: विषयेषु राज्ञां विजयविषयेषु का कथा प्रवर्तते। सामान्यात्. %

G. 7.46.5 B. 7.43.5 L. 7.45.5

मामाश्रितानि कान्याहुः पौरजानपदा जनाः ।
किं च सीतां समाश्रित्य भरतं किं नु लक्ष्मणम् ॥ ५
किं नु शत्रुघमाश्रित्य कैकेयीं मातरं च मे ।
वक्तव्यतां च राजानो नवे राज्ये व्रजनित हि ॥ ६
एवम्रुक्ते तु रामेण भद्रः प्राञ्जलिरव्यति ।
स्थिताः कथाः शुभा राजन्वर्तन्ते पुरवासिनाम् ॥ ७

5 D11 om. 5 (cf. v.l. 4). — ") Ś D6 G1.3 M6 मम; D8 सम-; D12 राम- (for माम्). V3 तानि (for कानि). Ñ1 V1 D1-4.9 T2.4 मट्याशिता(T3.4 "तां) वा किं चाहु:; Ñ2 मद्राश्रयं किं किमाह; B1 मद्राश्रया कथायां तु; B2.4 G (ed.) मद्राश्रया वा काश्राहु: (B4 का श्राह; G [ed.] का: प्राह); B3 मद्रुपाश्रिता का श्राहु: , % Cv: वतन्ते विषयेपु च 1 मामाश्रिता नीति च पाठ:, % — b) Ñ1 पौरा (for पौर-). Ñ2 B1.4 जानपदो; B3 जानपदांस. Ñ2 B1.4 जन:; V1 (m. also as in text) B3 तथा; G2 नरा: (for जना:). — b) D8 कां (for किं). B1.4 वा; G1 M10 च (for च). B2 किं सीतां वा; D2.9 किंचित्सीतां; G2 किंचित्कथां (for किं च सीतां). — b) Ś Ñ V3 B D5-8,10.12 M6 च (for च). V1 D1-4.9 T2.4 श्रावृताशित्य (D1 om. [hapl.]) किं च में (V1 किंचन; D1.3 4 वा सखे).

6 D11 om. 6 (cf. v.l. 4). V1 om. (hapl.?) 6αδ. - a) S Va Da.12 Me च (for च). D5-7.10 उद्दिश्य (for आश्रित्य). Ñ B D1-4.0 T3.4 कैकेयीं(Ñ B शत्रुधं) च(D₂ किं) समित्रां च. —) D1-4.9 T3.4 कोशल्यां (for केक्यों). D1 भरतमेव च; (hypm.); Ds.4 भरतं च मे; Ds-7.10 किं जु(Ds त) मातरं (for सातरं च मे). —°) S V8 D8.12 हि (for च). V1 D1-4.9 Ts.4 नृपतयो (for च राजानो). — d) D1,4,6,7,10 T2-4 Ck.t बने(Ck ° रे); M8 न वै; Cg as in text (for नवे). Ts राज़ी (sic) (for राज्ये). Da.s वे राज्येन; Ds न वे राज्यं (for नवे राज्ये). Vi Di-4.9 Ts.4 प्रयांति; Cg.t as in text (for व्रजन्ति). Si De.7.10 Ct च; V1.2 हु; Cg as in text (for हि). शेर Cg: किं निवति। वक्तव्यतां च राजानो नचे राज्ये बजन्ति हीति च पाठः । नवे राज्ये सति राजानी वक्तव्यतां सम्यगसम्यग्वा कीर्तनीयतां वजन्ति हि ।; Ck: वरे राज्ये वक्त-ब्यतां रक्षाप्रसङ्गेन कीर्तनीयतामित्यर्थः।; Ct: वने तापसाध्रमे राज्ये च धर्मादिविचारहीना राजानो वक्तव्यतां सर्वजनकृतद्रभा-पणिययतां वजन्ति. 🕸 —For 6°4, Ñ B subst.:

807* कथयन्ति गुणान्यांस्तु दोषान्या त्रूत तन्मम। [Ñ1 योन्ये (for यांस्तु). B1.3 ब्र्हि (for ब्रूत). B1-3 तान् (for तन्).]

-Then Be cont.:

808* न च शङ्का स्वया कार्या सर्वे च परिकथ्यताम्।
7 D11 om. 7 (cf. v.l. 4), \$1 D8 om. (hapl.)

अयं तु विजयः सौम्य दश्यीवनधाश्रितः ।
भृथिष्ठं स्वपुरे पौरैः कथ्यते पुरुपर्षम ॥ ८
एवग्रुक्तस्तु भद्रेण राघवो वाक्यमत्रवीत् ।
कथ्यस्य यथातथ्यं सर्वं निरवशेषतः ॥ ९
श्रुभाश्चमानि वाक्यानि यान्याहुः पुरवासिनः ।
श्रुत्वेदानीं शुभं कुर्यां न कुर्यामशुभानि च ॥ १०

7-8.—°) \$2 उक्त्वा(sic); B2 D1-4.9.12 T G3 M8.5 उक्त्स् (for उक्ते).—°) M1 वचनम् (for प्राञ्जलिष्).—After 7°6, D1.4 ins. a long passage relegated to App. I (No. 6).—°) D5.10 M6 ग्रुमा: कथा (by transp.) (for कथा: ग्रुमा). \$2 Ñ V1.3 B8.4 D1.3.4 T8.4 ग्रुमाग्रुमा: (B3 °भ)कथा राजन् ; \$3 B1.2 D2.9.12 ग्रुमा: ग्रुमा: कथा राजन् ; \$4 स्थिता: ग्रुमा: कथा राम.—²) T1 G3 M8 विजयं; \$61.2 M1.5 विषये (for वर्तन्ते). V1 D1-4.9 T8.4 क्रियंते प्रवासिभि:.

8 \$1 D8 om. 8 (cf. v.l. 7). М5 om. 8^{ab}.
—") K (ed.) असुं (for अयं). L (ed.) च (for तु).
D10.11 Ck.t विजयं (for विजय:). % Ck.t: विजयिति।
उद्दिश्येति शेष:. % — b) Ñ B1.2.4 -वधाश्रय:; V1 -वधे तथा;
D1 -वधस्तदा; D2.9 -वधस्तथा; D3.4 T3.4 वधः सदा; D5-7
M3 -वधार्जित:; D10.11 -वधार्जितं; G1 -समाश्रितः (for -वधाश्रितः). — b) Ñ2 B1.2 G2 M5.6 सूचितः. Ñ1 V1 D1-4.9
T3.4 कथ्यते; D5 स्वपुरं; T2 स्वपुरे:; L (ed.) तु पुरे (for स्वपुरे). — b) Ñ2 V3 B3.4 D5.11.12 T1 G2 M2.4.5 8.10 Ct कथ्यंते. M1 भरताम्रज (for पुरुष्धेभ). Ñ1 V1 D1-4.9 T3.4
पुरे ज (D2.9 पौरजा) नपदे (D9 देस) तथा. % Ct: कथ्यन्ते।
वार्ता इति शेष:. %

9 ") G1 M1.2.7.8 उक्ते (for उक्तस्). — D1.3.4 रामः प्राह वचस्तदा; T8.4 रामो वाक्यमधाववीतः M1 रामो वचनमवित. — B4 om. (hapl.) 9°-10. — N V1 B1-3 कथय रवं. V3 D2-4.6.7.9-11 T1.2 M1.3 यथातस्वः; D1 यथा वृत्तः G2 कथास्तस्वं (before corr. थ्यं); M8 कथाः कथ्यं (for यथातथ्यं). — OG1 श्चतं (for सवं). S1 D8 सवंमे (D8 भि)व विशेषतः; Ñ V1 B1.2 D1-4.0 T3.4 किमाहुः पुरवासिनः; D5 सवं निरवरोधतः.

10 B4 om. 10 (cf. v.l. 9).—) S D8.12 शुभानि वाक्यानि मिये. —) S V8 D5.8,10-12 M6.7 काक्याहु:; Ñ1 V1 D1-4.9 T3.4 यानि मे (for याक्याहु:). Ñ V1 B1.2 D1-4.9 T3.4 गुणदेश्वत:.—) M6 श्रुरवेतानि. D6 M7 शुभां (for शुभां). D2.9 वाक्यं (for कुर्यों).—) D6 श्रुर्याम्. Ñ2 B1-8 अशुभं च(Ñ2 न [sic]; B1 हि) यत (for अशुभानि च). Ñ1 V1 D1-4.9 T3.4 वर्जयेयम (D4 च य)थाशुभं.

कथयस्व च विस्नब्धो निभयो विगतज्वरः।
कथयन्ते यथा पौरा जना जनपदेषु च॥११
राधवेषीवस्रक्तस्तु भद्रः सुरुचिरं वचः।
प्रत्युवाच महावाहुं प्राञ्जितः सुस्याहितः॥१२
राणु राजन्यथा पौराः कथयन्ति ग्रुवाग्रुभम्।
चत्वरापणरथ्यासु वनेषूपवनेषु च॥१३
दुष्करं कृतवात्रामः ससुद्रे सेतुवन्धनम्।
अकृतं पूर्वकैः कैथिदेवैरिं सदानवैः॥१४
रावणश्च दुराधवीं हतः सवलवाहनः।

11 °) Ñ B1.2.4 कथय रवं; D4 कथयंति. Ñ B1.2.4 D2.9 सु-; D4 स्व-; M1 स- (for च). V1 D4.9 T2.4 विस्तव्यं; B1.2 D6.7-विश्रव्यो; D1-3 विश्रव्यं (for विश्रव्यो). — °) D10.11 C1 निर्भयं. — °) Ś Ñ V1.3 B D1.3-12 T3.4 M3.6 कथयंति. Ñ2 पुरे; B2 कथा: (for अथा). — °) Ñ1 B M6 पुरे; Ñ2 यथा; D6-7 नाना-; D10.11 Ct पापा (for जना). Ñ1 B4 वा; D5-7 वे (for च). V1 D1-4.9 T3.4 तथा(D9 T3.4 °दा) जा(T3 ज)नपदा जना:(D3.4 °दो जन:). ※ Ct: पापा: पापानि. ※

12 °) V1 D1-4.9 T3.4 काकुरस्थेन (for राबवेण).—⁶) D2 नु (for सु-). Ś V3 D8.12 प्रह्व: कृतांजलि:; D1.2.4 युभतरं बच: (for सुरुचिरं बच:). D9 सुभद्र: सुचिरं बच:.—⁰⁴) B3 -बोरं; G1 -बाहु: (for -बाहुं). Ś V3 D8.12 काकुरस्थं (for प्राञ्जलि:). Ñ B1.2.4 वाक्यकोबिद:; G1 M1.2.4 4.5.7.9.10 पृथिवीपतिं (for सुनमाहित:). V1 D1-4.9 T3.4 उवाच प्रांजलि भूत्वा राबवं वाक्यकोबिद:(V1 D8 T3.4 °दं).

13 ") Bs राजन्यथा कथाश्चकुः. —) Bs ज्ञणु पौरा (for कथयन्ति). \$ Ds.12 शुभं (Ds भे) त्विशः V1.8 Bs Ds शुभाः गुभाः. —) Bs.4 चत्वरांगण-; Ms चत्व * * *-; G (ed.) चत्वरायम- (for चत्वरापण-). V1 T1.2 Gs Ms -वीथीपुः G2 -सुख्यासु (for -रथ्यासु-). —) Bs प्रपासु (for वनेषु). Ds om. -पवनेषु च.

14 ") Vs Bs D1.3.4 हुन्कृतं (for हुन्क्ररं). — b) \$ Ds.12 सागरे सेतुबंधने. — \$ V1 Ds.13 Ts.4 om. 14°d.
— c) Vs D1-4.9 T1 G2 M10 न कृतं; D5-7.10.11 Ct अश्रुतं (for अकृतं). Vs D1.4 पौर्वकै:; Ds पूर्वजै: (for प्रवेके:). G2 कश्चिद् (for कैश्चिद्). Ñ1 अकृतपूर्व ये: कैश्चित्. — d) G1 सवासवै: (for सदानवै:). Ñ Vs B सेंद्रे (Vs B4 सवें)रिष पुरासुरे:; D1.3.4 ईर्झ चाद्धुतं महत्; D2.9 समुद्रे सेतुबंधनं; Ms सुरेरिष सुदुष्करं.

15 °) \$ D1.3.4.8.12 स; Ñ1 सु-; V8 M1 तु (for च).
—") D1.4 वहो (for वशं).—") B1.2 राक्षसे: सह (by

वानराश्च वशं नीता ऋक्षाश्च सह राक्षसैः ॥ १५ हत्वा च रावणं युद्धे सीतामाहत्य राववः । अमर्पे पृष्ठतः कृत्वा खवेश्म पुनरानयत् ॥ १६ कीदशं हदये तस्य सीतासंभोगजं सुखम् । अङ्कमारोप्य हि पुरा रावणेन वठाद्वृताम् ॥ १७ लङ्कामपि पुनर्नीतामग्रोकवनिकां गताम् । रक्षसां वश्चमापन्नां कथं रामो न कृत्सते ॥ १८ अस्माकमपि दारेपु सहनीयं भविष्यति । यथा हि कुरुते राजा प्रजा तमनुवर्तते ॥ १९

G. 7. 46. 19 B. 7. 43. 19 L. 7. 45. 19

transp.); Mi सह वानरे:. S Vo Bo Ds.12 Mo इस्वा (Vo Bo Mo क्रक्ष)रक्षांसि चैव हिं; Ñ तथाक्ष्यां राक्षसे: सह.

16 °) D5 हत्वेद; T1.2 G3 स हत्वा; G1 हत्वा तं (for हत्वा च). D5-7.10.11 M1 संख्ये (for युद्धे). T3.4 किं तु हत्वा दशशीवं. — b) B2 आदाय; L (ed.) आह्य (for आह्य). — d) V3 स्वं; D8 M3 सु- (for स्व-). S V3 D8.12 पुनरागमत् (S2.8 ° गतं); Ñ1 V1 D1-4.9 प्रत्यपाद्यत्; M4.6.7.10 पुनराविशत् (M6 ° हरत्); M6 कथमानयत्; L (ed.) पुनरावजत् (for पुनरावयत्). Ñ2 B स्वं प्रावेशयदाल्यं.

17 L(ed.) transp. 17^{ab} and 17^{cd}.—^a) Ñ2 B3 D1-4.9 M6 हृद्यं.—^b) Ñ1 सीताया: संगज्ञं; Ñ2 B सीता-संगज्ञं (for सीतासंभोगज्ञं). D2 M5 शुभं (for जुलज्ञ्).—^a) G2 अंगमारोप्य. Ś V3 D8.13 हि तदा; Ñ B या पूर्वं; V1 या वद्या; D1.2.4.0 T4 यारण्याद्(D2 °ण्ये); D5-7.10.11 तु पुरा; T3 या वीर्याद् (for हि पुरा). D3 अंकमारोपितारण्ये.—^d) Ś V3 D8.12 यलाद्वा; Ñ V1 B D1-4.9 T3.4 हता बलात्; D6 वलीयसा; M1.6.8 वनाद्वतां (for बलाद्वताम्).

18 ") Ñ V1 B D1-4.0 T3.4 चापि (for अपि). Ñ1 D2.5-7.10.11 M10 पुरा; Ñ2 V1 B D1.3.4.9 T G M3.8 पुरा; M1 पुरं (for पुनर्). Ś V3 D5.12 M6(with hiatus) लंकायामवसचा(M6 °शां चा)पि. —) Ś D1-4.8.9.12 T2.4 द्याशोक- (for अशोक-). Ś D8.12 गता; Ñ1 V1 D3.4 T3.6 तथा; Ñ2 B2 D2.9 गुमां (for गताम्). V3 शोकं च विवशा गता. —) D1.3.4 तां रक्षो- (for रक्षमां). Ś V3 D8.12 वशमापद्या; Ñ1 च समापद्यां; M1 वशमानीतां (for वशमापद्यां). —) Ñ1 D1-4.9 T3.4 द्या; V1 दिष्ट्या (for कथं). Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 द्वप्यति (V1 D2.9 °ते); D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M1.3.5.9 Ct कुरस्यति; G2 M2.4.7.8.10 कुरस्रति (for कुरस्रने). — For 18°4, Ñ2 B subst.; while Ñ1 ins. after 18:

809* कथं रक्षोवशं प्राप्तां रामः कुरसयते न ताम्। 19 D1 om. 19ab.—a) S V3 D2-4.8.9.12 T3.4 G. 7. 46, 20 B. 7. 43, 20 L. 7. 45, 20 एवं बहुविधा वाचो वदन्ति पुरवासिनः ।
नगरेषु च सर्वेषु राजञ्जनपदेषु च ॥ २०
तस्यैतद्भापितं श्रुत्वा राघवः परमार्तवत् ।
उवाच सर्वान्सुहृदः कथमेतिन्नवेद्यताम् ॥ २१

सर्वे तु शिरसा भूमावभिवाद्य प्रणम्य च । प्रत्यूचू राघवं दीनमेवमेतन्त संशयः ॥ २२ श्रुत्वा तु वाक्यं काकुत्स्थः स्वेंपां समुदीरितम् । विसर्जयामास तदा सर्वांस्ताञ्श्रत्रतापनः ॥ २३

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

कस्माभिर्; Cg as in text (for कस्माकम्). Ñ V1 B D2-4.9 $T_{8,4}$ दाराणां (for दारेषु). — b) T_4 महनीयं; $M_{1,0}$ हसनीयं; M_7 वचनीयं; C_g .k.t as in text (for सहनीयं). % C_g .k : सहनीयभिति। एवं करमलिस्थथं:(C_k °ित रोष:)।; so also C_t . % — od) $S_{1,2}$ $D_{10,11}$ $T_{1,3}$ $G_{2,3}$ $M_{1,3,8,9}$ प्रजास्तम्; V_3 तद्धम् (for प्रजा तम्). Ñ1 V1 $D_{1-4,0}$ $T_{8,4}$ यारम्भवित राजा तु वाह्यी($T_{3,4}$ °शा) भवित (V_1 $T_{8,4}$ नियतं) प्रजा($T_{3,4}$ °जा:); N_2 B यच्छीलो हि भवेद्राजा तच्छीला हि(B_1 च; B_4 तत्) प्रजा भवेत्(B_3 ततः प्रजा:); $M_{4,7,10}$ यहूनाः संति राजानस्तहृसाः संति हि प्रजा:. % C_1 प्रजास्तमनुवतंतेऽनुव-तंनते. %

20 °) V1 D2.3.9 Ts एता (for एवं). Ds तहिविधा (for बहुविधा). D1.4 एतां बहुविधां वा(D4 °**) चं. —For 20°4, S V3 D8.12 M6 subst.:

810* वैदेद्याश्च पुरे राजकानाजनपदेपु हि ।

[Me वैदेह्यानयने. Vs Me जना and च (for नाना- and हि respy.).];

while N V1 B D1-4.9 T8.4 subst. for 202d:

811* वैदेशाः कारणे राजंस्तथा जानपदो जनः।

[T4 damaged for वैदेशा: कारणे. D2.0 जानक्यारा, T8 वैदेशां (for वैदेशा:). V1 -[आ]अपिनो; D1-4.9 च जनो; T3 स्वजनो (for कारणे). Ñ1 B1 जनपदो. V1 D1-4.9 T3.4 पौर (D9 °रा)जानपदा (D1.2.4 °द) स्तथा (T3.4 °दा अपि); B2 तथा जानपदा जना: (for the post. half).]

21 °) D5-7.10.11 M1 [ए]वं; M5 तद् (for [ए]तद्). Ñ V1 B D1-4.0 T5.4 तस्य श्रुत्वाप्तियं वाक्यं. — b) V1 D1.4-7.0 T5.4 M1.8 परमार्थवित्; D2 T1 G8 M7 °मार्थवत्; G2 °मार्तवान्(sic); Cg.k.t as in text (for परमार्तवत्). — b) Š V3 D5-8.10-12 G2 transp. सर्वान् and सुहृद्र: — b) Š V3 D8.12 ज्ञवीत (\$2 °ित; V3 °िष) मे; Ñ V1 B D1-4.0 इति प्रभु:; D5.7.10.11 T5.4 ज्ञवीय मां; D6 ज्ञवीत्ययं; B (ed.) वदंतु मां (for निवेषताम्). & Cg.k: परमार्तवत्, परमदु:खी भूरवा ! सर्वान्सुहृद् इति भद्रव्यतिरिक्तानित्यर्थः । इयमेतदिति । भद्रोक्तमेतद्रपयशोवचनं इथं तस्वमत्त्वं वेति

भवदिश्च निवेचतामित्यर्थः(Ck °त्युवाच)।; Ct: परमातंवत्, परमदुःखीवाकारं कृत्वा। वस्तुतो भगवति हर्षदुःखयोरभावादेव-मुक्तिः। सर्वानसुहृदो भद्रव्यतिरिक्तानिप कथमेतद्वद्रोक्तमेतद्-यशोवाक्तयं तत्त्वमतत्त्वं वेति भवन्तोऽपि वदन्त्वित्युवाच. अ

22 °) (Ś D8.12 T3.4 ते सर्वे; M1.8.10 सर्वे च (for सर्वे तु). V1 D1-4.9 भूमिस्. Ñ B शिरोभिस्ते ततो रामम्. — b) Ñ B D1.8.4 अभिगम्य; G2° नंद्य; M4.9° वंद्य; M8 पादौ वंद्य (for अभिवाद्य). — b) Ñ V1 B D1-4.9 T8.4 ऊचुर्नरपतिं दीनम्(V1 देवम्; D2.9 वीरम्). — b) वाक्यम् (for एतम्). Ñ1 B1 D1.6 एव (for एतन्). % Cg: एवमेतन्, यथा भद्रेणोक्तमेतक्तस्वमेव 1; so also Ck.t. %

23 °) Ś V1 D2.0 वाक्यं च; M2.7.8 [श]थ वाक्यं (for तु वाक्यं). V1 तेवां तु; D1-4.0 ततेवां (for काकुःस्थः). — b) Ś Ñ V3 D8.12 M6 सर्वेहते:; V1 D1-4.9 काकुरस्थः; B1.8.4 सर्वेहतत्; B2 सर्वं तत् (for सर्वेषां). — c) Ñ2 V1 B D1.8. 4.0 T3.4 ततः (for तदा). — d) D5-7.10.11 वयस्यान् (for सर्वोहतान्). Ñ2 B सुहृद्दतथा(Ñ2 °दा); D5-7.10.11 G1.2 M1 अमुस्दनः; G (ed.) सुदृदः प्रभुः (for ज्ञायतावनः). — After 23, Ñ2 B2-4 ins.:

812* इति वचनं निशम्य रामो हृद्यविदारणमप्रमेयतेजाः । हृद्यगतमचिन्तयत्तदानीं स्वजनजनं स विसर्जयनमहारमा ।

[(1. 1) B2 वचनगणं; Bs वचनमिदं (for वचनं).—(1.4) B2 च; B3.4 om. (for स). B2.4 विससर्ज तं (for विसर्जयत्).]

Colophon: Kāṇḍa name: Śī D2.9 om. —Sarga name: Śī.3 D8.12 प्रजाप्रमो (Śā भा)दः; ڲ प्रमोदः; Ñī Vī D2.8.9 जनाप्रवादः; Ѳ B1.2.4 भद्रवाक्यं; Vs प्रजाप्रभाः; B8 द्तवाक्यं; D1.4 जनवादः; D6 रामिवनोदः. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñī V3 B3 D2.12 om.; Ѳ B1 47; V1 36; B² 32; B4 T3 48; D1.4 45; D3 44; D5 46; D6-8.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 43; D9 T4 50; M6 41. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

विस्रुज्य त्रु सुहद्वर्गं बुद्धचा निश्चित्य राघवः ।
समीपे द्वाःस्थमासीनिमदं वचनमत्रवीत् ॥ १
शीव्रमानय सौभित्रिं लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
भरतं च महाबाहुं शत्रुमं चापराजितम् ॥ २
रामस्य भापितं श्रुत्वा द्वाःस्थो मूर्भि कृताञ्जलिः ।
लक्ष्मणस्य गृहं गत्वा प्रविवेशानिवारितः ॥ ३
उवाच च तदा वाक्यं वर्षयित्वा कृताञ्जलिः ।

द्रष्टुमिच्छति राजा त्वां गम्यतां तत्र मा चिरम् ॥ ४ बाढमित्येव सौमितिः श्रुत्वा राघवशासनम् । प्राद्रवद्रथमारुह्य राघवस्य निवेशनम् ॥ ५ प्रयान्तं रुक्ष्मणं दृष्ट्वा द्वाःस्थो भरतमन्तिकात् । उवाच प्राञ्जालेर्वाक्यं राजा त्वां द्रष्टुमिच्छति ॥ ६ भरतस्तु वचः श्रुत्वा द्वाःस्थाद्रामसमीरितम् । उत्पपातासनान्ण्णं पद्भचामेव ततोऽगमत् ॥ ७

G. 7.47.8 B. 7.44.8

43

V2 missing for Sarga 43 (cf. v.l. 7.12.2). D12 begins with 3%.

- 1 °) Ś Vs B2 Ds G2 M1.8 च; Ñ1 B3 स; V1 D1-4.9 T4 तं; Ck.t as in text (for तु). D6.7 स विस्त्रय. B1 सुहद्दर्गान्; T4 वंधुवर्गं; Ms °दंशं (for सुहद्दगं).—) Ś1 खद्या निश्चितमानस:.
- 2 ^b) D12 लक्षणे (for लक्ष्मणं). V3 -दर्शनं; B2 D4 -लक्ष्मणं (for -लक्षणम्). —°) G1 तं (for च). D5-7.10.11 महाभागं; D9 °वीर्थं (for महाबाहुं). —^d) D4-7.10.11 T1.2 G1 M3.5.6 अ(D4 वा)पराजितं. —After 2, D11 ins. श्रीरामाय नम:। कृष्णाय नम:। राम:
- 3 °) B_4 $D_{5-7.10.11}$ वचनं (for भाषितं). -b) \tilde{N}_1 $D_{1-3.9}$ कृत्वा; \tilde{N}_2 illeg.; $V_1 \cdot B_{1.8.4}$ क्षता; B_2 स च; D_4 om. (hapl.) (for द्वा:स्थो). $D_{5.6}$ स मूर्धनि (for द्वा:स्थो मूर्धि). $-V_3$ om. 3^{cd} . $-F_{01}$ 3^{c-4} , \tilde{N}_1 (for 3^{cd} only) V_1 $D_{1-4.9}$ $T_{8.4}$ subst. 8_13^* . -d) \tilde{S} D_8 त्वरान्वित:; \tilde{N}_2 B विनीतवत्; D_{12} रथान्वित:; M_6 स सत्वरं; M_9 [अ]-निचेदित: (for [अ]निचारित:).
- 4 Ñı reads 4^{ab} in marg. a) Ñ B तमुवाच; D5-7.
 10.11 Ms उवाच सु. Ś Ñ Bs.4 D5-8.10-12 T1.2 G2.3 Ms.6.8
 महासानं; B1.2 महाबाहुं (for तदा वाक्यं). Vs गरवा तु
 रूक्मणं प्राह. b) Ś Ds.12 G1.2 वंदियत्वा; Vs महाप्राञ्चं;
 Cg.k.t as in text (for वर्धियत्वा). For 3°-4°, V1
 D1-4.9 Ts.4 subst.; while Ñı subst. for 3°d:

813* अववील्लक्ष्मणं पूर्वं सोऽभिगम्य विनीतवत् । [V1 सीम्यं: Ts वाक्यं (for पूर्वं).]

—°) दिश्राजा त्वा; Mo ते राजा (for राजा त्वां). — d) Vs marg.; B₂ भद्र; Do Mi अत्र (for तत्र). B₂ (marg. also) सत्वरं गंतुमहेंसि; B₂ सौमित्रे गच्छ मा विरं. ※ Cg.k: वर्धयित्वेति, जयाशिषेति शेष:। मा विरं विलम्बो मा भूत्।; so also Ct. ※ —After 4, S Ñ V1.8 B D1-4.8.9.12 T₂.6 Ms ins.:

814* यावज्ञरतशत्रुझौ त्वस्यामि नृपाज्ञया ।

5 b) B3 D10.11 T3.4 कृत्वा (for श्रुत्वा). Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-4.8.9.12 T3.4 रामस्य (for राघव-). Ñ1 B1 भाषितं (for -शासनम्). —After 5 b, M1.2.4.7.9.10 ins.:

815* उत्पवातासनात्त्र्णं महाबाहुररिंद्मः ।

[The prior half = 7° .]

—D9 T4 om. (hapl?) 5^{cd} . —°) Ñ8 B प्रस्थितो (for प्राद्वद्). Ś V3 D8.12 M8 आस्थाय (for आस्त्रा). —^d) Ś D8.12 रामस्य च (for राघवस्य).

6 ") Ds M1 प्रयातं. — b) S Ds.12 Ma अतिके(Ma कं); Ms अभ्यगात्; Cg.k.t as in text (for अन्तिकात्). % Cg.k: भरतमन्तिकात् भरतस्यान्तिकमिस्यथे:(Ck कि यावत्)। गत्वेति शेष:1; so also Ct. % — For 6 b, Ñ V1.8 B D1-4.8 Ts.4 subst.:

816* प्रयाते लक्ष्मणे द्वाःस्थो भरतं गृहमाश्रितम् ।

[Bs प्रस्थिते and क्षता (for प्रयाते and द्वाःस्थो). Ts.6 आगत: (for आश्रितम्). Ñ B भरतं स्वगृहे(Bs भवने)स्थितं; Vs गरवा भरतमंतिके (for the post. half).]

—G2 om. 6°-85. —°) D5-7.10.11 उवाच भरतं(D5 वचनं) तम्र. —After 6°, D5-7.10.11 ins. :

817* वर्धयित्वा कृताञ्जलिः । विनयावनतो भूत्वा.

—d) T₃.4 द्रष्टुमिच्छति राघवः.

7 G2 om. 7 (cf. v.l. 6). — ") Ñ2 B तद्; D3 च; D9 स (for तु). — ") Ñ1 श्रुरवा; V1 क्षणे; D1.4 विद्वान्; D3 तत्तु (for द्वा:स्थाद्). D2.9 द्वा:स्थेन च; G1 द्वा:स्थस्येवं (for द्वा:स्थाद्। . Ñ2 B1 G (ed.) क्षता(G [ed.] "वा) यरसमुदीरितं; T2 द्वा:स्थादामस्य शासनं. — ") D1.4 उरथाय चासनास्कीर्यः % Cv.g: उरपपात उरथाय जगाम. % — ") D11 om. after पद्मयां up to प्द्वा in 9". Ñ V1 B D1-4.9 T3.4 ययो च(D4 हि) स; D5-7.10 T1,2 G1.3 M1.2.4.5.7-10 महाबक्ट; M2 ययो बठी (for ततोऽगमत्).

G. 7. 47. 8 B. 7. 44. 8 L. 7. 40. 8

द्या प्रयान्तं भरतं त्वरमाणः कृताजिः । शतुष्ठभवनं गत्वा ततो वाक्यं जगाद ह ॥ ८ एह्यागच्छ रघुश्रेष्ठ राजा त्वां द्रष्टुभिच्छिति । गतो हि रूक्ष्मणः पूर्व भरतश्च महायशाः ॥ ९ श्रुत्वा तु वचनं तस्य शतुष्ठो रामशासनम् । शिरसा वन्द्य धरणीं प्रययौ यत्र राववः ॥ १० कुमारानागताञ्श्रुत्वा चिन्ताञ्याकुरितेन्द्रियः । अवाक्शिरा दीनमना द्वाःस्थं वचनमत्रवीत् ॥ ११

8 G2 M8 om. 8^{ab} (for G2, cf. v.l. 6). D11 om. 8 (cf. v.l. 7). —) Ñ2 V3 B D1-4.0 प्रयात; T2 [अ]फि-यांतं (for प्रयान्तं). М0 प्रयांतं भरतं दृष्टा. — b) Ñ2 V1 M10 स्वरमाणं. D8 कृतांजालं. B3 द्वा:स्थस्त्वरितविक्रमः. — M4 om. 8^{ad}. — d) T1 M2 समयावयं; M6 ततो द्वा:स्थो (for ततो वाक्यं). D5-7.10 G1.2 M5.8 उवाच (for जगाद). G2 हा (for ह). Ñ V1 B1.2.4 D1-4.9 T3.4 श्रृष्ट्रां (B2 सत्वरं; T3.4 द्वतस्तद्)वाक्य (Ñ2 °श्रमिद)मञ्जीत्.

9 D11 om. up to प्ह्या in " (cf. v.l. 7).—") Ś
D8 इह (for प्हि).—") Ś B3 D8.12 T8.4 M6 रामस (for राजा).—") V3 D5 ततो (sic) (for गतो).—") Ñ1 V1
D1-4.9 T3.4 महाबल:; Ñ2 B1.2 "रथ: (for महायशा:).

.10 a) B गदतस् (for बचनं). $-^{\delta}$) \mathring{S}_{3} \mathring{N}_{1} $V_{1.3}$ $D_{2.9}$ रामशासनात्; B_{2} राजशासनं; $D_{5-7.10.11}$ $T_{1.2}$ G $M_{1-5.7-10}$ परमासनात् (for रामशासनम्). -After $10^{a\delta}$, M_{1} ins.:

818* अवतीर्थ तदा भूमी राजवाय महात्मने ।

—°) De उत्थाय (for दिरसा). \$ Ds.12 [अ] भिनं(D12 °वं) य शनुश्नः (hypm.); N1 V1 D1-4.9 T3.4 प्रतिगृद्धाञ्चः V3 M6.9 [अ] भिनास घरणीं (V3 सामित्रः) (hypm.) (for वन्स घरणीं). Ñ2 B D5 शिरासि (Ñ2 °सा) प्रतिगृद्धाञ्चाः M1 प्रणम्य शिरसा तूणेः M2 शिराभिनास घरणीं; M4.7.10 घरण्यां शिरसा वंस. % Cg: शिरसा घरणीं प्राप्य रामाय वन्दित्वेत्सर्थः।; Ck.t: शिरसा वन्स घरणीं (Ck °णीमित।) शिरसा घरणीं प्राप्य। रामाय वन्दित्वेत्सर्थः. % —) B1 स ययाः M5 प्रतस्थे (for प्रयया). Ñ V1 B2.4 D1-4.9 T3.4 यया य(Ñ1 त) अस राघवः. — After 10, \$ Ñ V1.3 B D1-5.7-12 T3.4 % ins.:

819* द्वाःस्यस्वागम्य रामाय सर्वानेव कृताञ्जलिः। निवेदयामास तदा आतृंस्तान्समुपस्थितात्।

[(1.1) \$ Ds.12 चाग्च (for खागम्य). Vs द्वाःस्थक्षेत्राभि-गम्याय; Ds.2 तत्रागम्य स रामाय (for the prior half). Vs Bs सर्वत्रेव (for सर्वानेव). —(1.2) \$1 D10.11 तथा; Bs आतृंस; D1.6 ततो (for तदा). Ñ1 B2.6 D7.10.11 T2.6 M3 आतृन्स्वान्; Ñ2 स आतृन्द; B2 ततस्तान् (for आतृंस्तान्). B2 समुपागतान्.] प्रवेशय कुमारांस्त्वं मत्समीपं त्वरान्वितः ।
एतेषु जीवितं मद्यमेते प्राणा वृद्धियाः ॥ १२
आज्ञप्तास्तु नरेन्द्रेण कुमाराः शुक्कवाससः ।
प्रह्वाः प्राक्षित्रयो भृत्वा विविशुस्ते समाहिताः ॥ १३
ते तु दृष्ट्वा सुखं तस्य सप्रहं शशिनं यथा ।
संध्यागतिमवादित्यं प्रभया परिवर्जितस् ॥ १४
बाष्पपूर्णे च नयने दृष्ट्वा रामस्य धीमतः ।
हतशोमं यथा पद्मं सुखं वीक्ष्य च तस्य ते ॥ १५

11 °) T1 G3 M6 द्या (for शुत्वा). — b) B3 राम-श्चिताकुलेंद्रिय:; D5 चितया व्याकुलेंद्रिय:. — c) S1.2 D3 अर्याकिशरा; Ñ B1.2.6 अथ:शिरा(B1 °रो-); D5 G1.2 M8 अवाकिशरो-; D6.7.10.11 अयाब्युको (for अवाकिशरा).

12 ") Ds प्रविशेश (sic) (for प्रवेशय). Bs तान् (for हवं). —) G2 Ms मस्समीपे; Ms.7.10 सहस्रकाशं. — °) Ś V3 Ds.12 चेव; G2 प्रन्थे (for मह्मम्). Ms एतेपु जीवितेष्वेत. क्षि Cg.k: मह्मं ममेल्यथं: (Ck भेति यावत्)।; Ct: मह्मं मम जीवितमेतेपु स्थितमिति शेष:. क्षि — d) G2 Ms एतें: (for एते). T1.2 G2.8 Ms.5.8.10 प्राणे: (for प्राणा). D6.7.10.11 T1.2 G M2-5.8-10 प्रिया मस; Mc च सांप्रतं (for यहिश्चरा:). Ś V3 D8.12 प्राणाश्च मम सांप्रतं. — For 12°d, Ñ V1 B D1-5.9 T8.4 subst.:

820* मम जीवितमेते हि प्राणाश्चेय यहिश्चराः। [Ñ2 Bs.4 एवेते; B1.2 एते वै (for एते हि). B3 वापि.]

13 °) Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-5.8.9.12 T3.4 ते (for तु). B3 वरेंद्रेण. M3 आज्ञसास्तेन रामेण. — ⁸) Ñ2 प्रभया (for कुमारा:). Ñ2 B सूर्यवर्षसः; D1-5.9 T3.4 सूक्ष्मवाससः; T1.8 G1.3 M1.3 श्रुक्षणः; K (ed.) श्रुक्रतेजसः (for श्रुक्रवादसः). — °) G2 कुमाराः (hypm.) (for प्रह्लाः). Ś V3 D8.12 सर्वे (for मूखा). — °) B3 च; G2 सु- (for ते). B1.2 त्वरान्विताः (for समाहिताः). V1 D1-5.9 T3.4 प्राविशन्युरुषपंभाः.

14 a) \acute{S} V_{3} $D_{8,12}$ एते (for ते तु). $-^{\delta}$) \acute{S} $D_{8,12}$ द्यप्रभं; $\~{N}_{1}$ सवाहुं (sic); V_{3} निष्प्रभं (for सम्रदं). G_{1} दाशितं सम्रदं (by transp.). - For 14 $^{a\delta}$, V_{1} $D_{1-5.9}$ subst.:

821* दृष्ट्वा पूर्ण यथा चन्द्रं राहुणा समिभिष्ठुतम् । [Ds.9 पूर्वं (sic) (for पूर्णं). Ds समिभिष्ठुतं.]

—°) D1.4 संध्यायांतम्; D6 संध्यारामम् (for संध्यागतम्).
G1 [आ]दिल्य: — °) G8 प्रताप- (for प्रभया). G1
परिवर्जित: Ñ V1 B D1.3-5 T3.4 अश्च (D5 उप)जाळ
(D1.3-5 T3.4 °राग) समा (B2 °मिवा) वृतं; D2.9 अंतरा
तमसावृतं.

15 *) B2 वारि- (for बाब्प-). V1 om. (subm.); B2 तु (for च). Ms तद्वाब्पपूर्णनयनं. —°) \$ V3 D8.12 गतशो भं-

ततोऽभिवाद्य त्वरिताः पादौ रामस्य मूर्धभिः। तस्थुः समाहिताः सर्वे रामश्राश्रृण्यवर्तयत्॥ १६ तान्परिष्वज्य बाहुभ्याग्रुत्थाप्य च महाग्रुजः। आसनेष्वाध्वभित्युक्तवा ततो वाक्यं जगाद ह ॥ १७

भवन्तो मम सर्वस्वं भवन्तो मम जीवितम् । भविद्धश्च कृतं राज्यं पालयामि नरेश्वराः ॥ १८ भवन्तः कृतशास्त्रार्था बुद्धौ च परिनिष्टिताः । संभृय च मदर्थोऽयमन्वेष्टव्यो नरेश्वराः ॥ १९

G. 7. 47. 21 B. 7. 44. 20

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रिचत्वारिंगः सर्गः ॥४३॥

M6 तथा (for यथा). —) V3 om. मुखं. M5 तु (for च). T3.4 transp. वीक्ष्य and तस्य. ॐ Cv: 'हतशोभं यथा पशं मुखं वीक्ष्येव तस्य ते' इति पुनक्कोपन्यातः पशोपम्यविशेषकथनार्थः। प्रत्युपमानमुपमानस्योपमेगवतश्च कियायाश्च प्रयोगेण भाव्यते। तथाप्यर्थस्य गम्यमानत्वात्, सर्वेत्रैवं प्रयुव्यते। अतोऽत्र न पुनक्किद्रीष इति च केचिद्राचक्षते. ॐ — For 15°4, Ñ V1 B D1-5.9 subst.:

822* स्लानपत्रस्य पदास्य मुखं च सहराप्रभम्।

· [V1 D1-4.9 দ্ভিত-; Ds দ্ভিন্ন- (for मलान-). D1 तत् (for च). Ds मुखं चंद्रसमप्रभं (for the post. half).]

16 °) Ms कुमारास (for Sिमवाद्य). —) Ms जगृहुर् (for रामस्य). M1.6 धीमत: (for मूर्धिक्ष:). — For 16°, Ñ V1 B D1-5.9 T2.4 subst.:

823* शिरोभिस्ते तदा राममभिवाद्य नृपात्मजाः ।

[Ds अभिनंदा (for °नाय). Bs अधिगम्य प्रणम्य च (for the post. half).]

—°) M1 तत: (for तस्थु:). Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 मांजलय:; M6 च सहिता: (for समाहिता:). M6 तत्र (for सचें). — d) Ś V1.2 D1-4.7-12 T3.4 तु; Ñ1 [S]पि; Ñ2 B हि (for च). Т2 G2.3 M1 रामस्याध्रुण्यवर्तयन्

17 b) S Vs Ds.12 स; G1 तु (for च). G2 समुत्याप्य (for उत्थाप्य च). Ds.7.10.11 T1.8.4 Ms महायल:. Ñ V1 B2.4 D1-4.9 G (ed.) हार्देन(D1 भवने; D2.9 हुपेंण; D3.4 भावेन; G [ed.] सौहार्दं) मनुजाक्षिपः; Ds सौहार्देन नराधिपः; M1 उरसा पीडयन्निव.—°) S Vs Bs Ds-8.10-12 T1.2 G M1.5.10 [आ]सतेत्युक्त्वा; B4 [आ]सध्वमिति; M5 [आ]स्थानमुक्त्वा (for [आ]ध्वमित्युक्त्वा). Ñ1 V1 D1-5.9 T2.4 आसध्वमिति चोक्त्वा तांस.—") Ts.4 तदा (for ततो). S1.2 Bs Ds G1 च; D1.8-5 स: (for ह). Ñ2 उवाच ह; D2.9 अथाववीत (for जगार ह).

18 °) Ñ1 D2.9 सर्व हि; D5 वीर्य हि (for सर्वस्वं).

- °) Ñ2 D6.7.10.11 जीवितं मम (by transp.); D5 मम
जीवनं. — V1 D1-5.8 om.; Ñ1 reads in marg. 18°-19°.

- °) T2.6 सु- (for च). Ś Ñ V2 B D8.12 G1.2 M6.10
भवतां च कृते(Ñ1 °तं). Ñ1 राजा; B2 वाक्यं; G (ed.) राष्ट्रं
(for राज्यं). ※ Ck: भवितश्च सह कृतं ब्यासं राज्यम्।; Ct:
भविति: कृतं संपादितम्. ※ — °) Ñ B महाबळा:(Ñ2 B2

°लः) (for नरेश्वराः). Т३४ भवद्धिः पालितो हाई. —After 18, Т३४ ins. 824*.

19 V1 D1-5.9 om.; N1 reads in marg. 19 46 (for both cf. v.l. 18). Ts.4 om. 19. - 1) S Vs Ds.12 M1.6 कृतशास्त्राक्षः Ñ B सर्वशासञ्जाः Ma कृतशास्त्रा मे; Cg.k.t as in text (for कृतशास्त्रार्था). % Cg.k.t: कृतशासार्था अनुष्टित-शास्त्रार्थोः(Ck.t °र्थानुहानाः). % - b) \$3 B1.2 D6.7.10.11 Gs Ms बुद्ध्या; Ms बृद्धों Ms युद्धे (for बुद्धों). —) Bs (with hiatus) तदान्यानी; Me तद्योयम् (for मद?). N V1 B1.2.4 D1-4.9 和国强烈(B1.2 [m. also as in N] तद्भवद्भिः) स(Ñı Dı.३.४ म)हार्थोषम्; Va सत्यवता सद्धे ते; Ds भवदिश्व सहायार्थी: M1 सर्वथा हि मद्यीयम् . — d) \$ V3 Ds.12 L (ed.) गतौ (Vs मन्ये; L [ed.] सर्वेश) चिंत्यो; Ds हान्बेष्टच्यो (for अन्धे°). S Ñ V1 B D1-5,8,8,12 M6 नरर्पमाः. 🛠 Ck: मद्योऽयमिति । वश्यमाण इति रोष:। भन्वेष्टब्यः अनुसरणीय इत्यर्थः।; so also Ct. 🕸 — After 19, N V1.3 B D1-7.9-11 T1.2 G M K (ed.) ins.; while Ts.4 ins. after 18 (owing to om.):

824* तथा बद्दित काकुत्स्ये अवधानपरायणाः । उद्विप्रमनसः सर्वे किं न राजाभिधास्यति ।

[(l. 1) Note hiatus between the two halves. Vs तदा. B1.2.4 D1.5-5 मुनति (for बदति). Ñ1 B1 ते वै (B1 च) भ्यानः; Ñ2 V1 D1-5.9 T3.4 सर्वे भ्यानः; V3 पौरा रामः; B2-4 ते (B3 दे) वध्यानः; D6 सावधानः; M6 स्ववः; K (ed.) ध्ववः (for अवधानः). Ñ1 B2.4 D1.3.4 -परास्तदा(Ñ1 B2 ध्या); Ñ2 V1 D2.9 T3.4 -परा: रिथता: (for -परायणाः). —After l. 1, Ñ2 V1 D1-5.9 T2.4 ins.:

824(A)* चिन्तयन्तोऽपि ते नैव पश्यन्त्युद्धेगकारणम् । [D_2 पश्यंत (for पश्यन्ति).]

—Ds om 1. 2. —(1. 2) V1 D1.2.4.5.9 वितर्क- (for उदिश्व-). Ñ1 B दध्यु: (for सर्वे). Тз.4 वितर्कमगमन्सर्वे; М1 तस्थुरुद्विश्वमनसः (for the prior half). B नो (for नु). М1 रामो (for राजा). Ñ1 B वदिष्यति; Тз.4 वदेदिति (for [अ]भिषास्यति).]—Then, Vs cont.:

825* अपराधः कृतोऽसाभिरथवा यो नरवंभैः। while, B2-4 cont. after 824*:

88

G. 7. 48. I B. 7. 45. I D. 7. 47. I

तेषां समुपतिष्टानां सर्वेषां दीनचेतसाम् । उवाच वाक्यं काकुत्स्थो मुखेन परिशुष्यता ॥ १ सर्वे श्रणुत भद्रं वो मा कुरुध्वं मनोऽन्यथा । पौराणां मस सीतायां याद्यी वर्तते कथा ॥ २ पौरापवादः सुमहांस्तथा जनपदस्य च ।

826* इति ब्रुवन्तं मनुजेन्द्रमातुरं समीध्य ते ह्यातंतरा व्यपीदन्। त्रूयाद्यं किं निवति चित्तवृत्तयो नरेन्द्रपुत्रा ह्यभवनसुदुःखिताः।

[(1.2) Bs ज्ञांततरा (for बार्ततरा). Bs प्रमादयन् (for व्यपीदन्). —(1.4) B2 व्य * * न्.]

Colophon: V1 D2.5.9 om. — Kāṇḍa name. Ś M7 om. — Sarga name: Ś1 कुमारानयनं; Ś2.3 Ñ V8 B D1.3.5.8.12 G (ed.) कुमारा(G [ed.] आत्रा)हानं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3 B4 D12 om.; Ñ2 B1.3 48; B2 33; D1.4 46; D3 45; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 44; T3 49; T4 51; M6 42. — After colophon, T4 concludes with औरामार्णमस्तु; G M1.5.8 with औरामाय नम:; M10 with औरामार्णमस्तु। उ

44

Va missing for Sarga 44 (cf. v.l. 7.12.2). V1 D2.5.9 cont. the previous Sarga.

1 ^b) D2.0 चेक- (for दीन-). B8 -मानसां (sic) (for -चेतसाम्). — ^c) M6 राजा (for वाक्यं). — For 1^{cd}, Ñ V1 B1.2.4 D1-5.0 T8.4 subst.; while B3 wrongly ins after 1^{ab}:

827* अध्रपूर्णक्षणो राम इदं वचनमनवीत्।

[Ñ V1 B -पूर्णमुखो. B1 कार्यार्थमिदम् (for इदं वचनम्).]

2 Ñ1 V1 B1.2.4 D1.2.4.5.9 om. 2. —) Ś Ñ2 V3 B8 D2.8.13 M6 इदं; Cg as in text (for सर्वे). D6 transp. मदं and वो. —) Ñ2 B8 M6 कार्षोक्ष; D6.7 कृषिचं; T1 G2.2 M2.4.7-9 कृष्वं च; G1 M1.5 कृणुप्वं; Cg.t as in text (for कुरुष्वं). S Ñ2 V3 D6.8.12 T3.4 M3 मनोव्यथां; D2 चचोन्यथा. % Cg: मा कुरुष्वं मनोऽन्यथा, मदिभिन्नायाननुकूछं मा कुरुष्वमित्यथे: 1; Ck: मनोऽन्यथा मा कृष्वमिति। मदिभिन्नायाननुकूछभावं मा कुरुष्वमित्यथे: 1; Ct: अन्यथा मा कुरुष्वमित्र। मदिभिन्नायाननुकूछभावं मा कुरुष्वमित्यथे: 1; Ct: अन्यथा मा कुरुष्वम् मदिभिन्नायाननुकूछभावं मा कुरुष्वमित्यथे: 1; Ct: अन्यथा मा कुरुष्वम् मदिभिन्नायाननुकूछभावं मा कुरुष्वमित्यथे: 1; Ct: अन्यथा मा कुरुष्वम् मदिभिन्नायाननुकूछभावं मा कुरुष्वमित्यथे: . % — Ñ2 B3 D8 om. (hapl?) 2° .—) \$2.2 D8.12 चैव; Т3.4 इद्द; M1.6 मिथ (for सम). V3 पौरवाणां च (for पौराणां मम). \$ D12 T1.2 G M8 सीताया. —) G1 transp. यादशी and चतेते.

वर्तते मिय वीमत्सः स मे मर्माणि क्रन्ति ॥ ३ अहं किल कुले जात इक्ष्याक्र्णां महात्मनाम् । सीतां पापसमाचारामानयेयं कथं पूरे ॥ ४ जानासि हि यथा सौम्य दण्डके विजने वने । रावणेन हता सीता स च विध्वंसितो मया ॥ ५

3 b) Ś Va Ds.12 जनपदेवु. —For 3ab, Ñ Vi B D1-5.0 Ts.4 subst.:

828* सीतापवादः सुमद्दान्पोरज्ञानपदैः कृतः । [Ds अपवादो हि (for सीतापवादः).]

— Thereafter, all the above MSS. cont.; while S V₃ D_{8.12} ins. after 3^{ab}:

829* चारित्रं प्रति वैदेह्या अज्ञानानमन्दबुद्धिभिः। अयशः सुमहत्प्राप्तं पुरे जनपदे तथा।

[B2 transp. l. 1 and 2. —(l. 1) Ñ V1.3 चित्रं; Bs.4 D9 चारिचं (for चारिनं). D0 देदेह्याम्. D12 -बुद्धिपु (for -बुद्धिभि:). —(l. 2) D0 Ts.4 तु (for सु-). Ñ2 B बीरा: (for प्राप्तं). D2.5.6.9 जानपदे (for जन°). D1 तदा (for तथा).]

- —°) Ś Ñ² V1.8 B1.2 D8.12 M1.2.4.7—10 मम; Cg.k.t as in text (for मिय). Ñ V1 B D1—5.9 G3 बीमरसं; D6.7. 10.11 T G2 M1.8.8 Cg.k.t बीमत्सा. °) Ś V8 D8.12 स चः Ñ V1 B D1—5.9 तनमे; D6.7.10.11 T8.4 G2 M6.8 Ct सा में। T1.2 G3 M3 मम; M1 सर्व- (for स मे). 祭 Cg.k.t: पौराप- चाद इत्यादि। (Ct °द इति। पौराणां) मिय मिद्विषये। बीमरसा क्रस्ता वतेते सा (Ct सा मे) मम ममाणि क्रन्तति. %
- 4 De Ga om. 4° d. d) Vs आनियत्वा; Me आनवानि (for आनवंगे). S Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 पर (Ñ1 V1 D19 परि) अयात् (D2.5 °गृहात्); Ñ2 V3 B2-4 पुन: कथं; B1 पुन: पुन:; T1.2 Gs Ms कथं पुन:; T3.4 Ms कथं पुरं; Me पुनर्गृहान् (for कथं पुरे). For 4° d, D7.10.11 G1 M1.5.10 subst.:

830* सीतापि संस्कृते जाता जनकानां महात्मनाम्।

5 °) Ś Vs Ds.12 जानीपे; B1.2 जानामि; B4 D6 T1.5 G Ms.5.6.8.10 जानीध्वं; M1 ज्ञातं हि (for जानामि). N2 V1 Ds.7.8-11 Ts.4 रवं; B च; M1 वो (for हि). B2 यहा; T3 कथां (for यथा). B2.4 D6 T1.2 G M3.5.6.8.10 सौम्या; M1 सीता (for सौम्य). V1 महाभाग (for यथा सौम्य). —) M3 निर्जने (for विजने). N V1 D2.3.5.9 Ts.4 निर्ज (D2.3.5 विज) नाइंडकाइ (D2.8 °कान; Ts.4 °का व) नात; B1.2.4 दंड काह्रिजनाइ छात् (B4 °नाइ नात्); D1.4 विजने दंडकाइ नात्. — 4) Ts.4 [S]पि (for च). B1 रावणो हिंसितो मथा. — After 5, D6.7.10.11 G1.2 M1.5.10 ins.:

प्रत्यक्षं तव सौिमत्रे देवानां हव्यवाहनः । अपापां मैथिलीमाह वायुश्वाकाश्चगोचरः ॥ ६ चन्द्रादित्यौ च शंसेते सुराणां संनिधौ पुरा । ऋषीणां चैव सर्वेषापपापां जनकात्मजाम् ॥ ७ एवं शुद्धसमाचारा देवगन्धर्वसंनिधौ । लङ्काद्वीपे महेन्द्रेण सम हस्ते निवेशिता ॥ ८ अन्तरात्मा च मे वेत्ति सीतां शुद्धां यशस्त्रिनीम् ।

ततो गृहीत्वा वैदेहीमयोध्यामहमागतः ॥ ९ अयं तु मे महान्वादः श्लोकश्च हृदि वर्तते । पौरापवादः सुमहांस्तथा जनपदस्य च ॥ १० अकीर्तिर्यस्य गीयेत लोके भृतस्य कस्यचित् । पतत्येवाधमाँ छोकान्यावच्छव्दः स कीर्त्यते ॥ ११ अकीर्तिर्निन्यते दैवैः कीर्तिर्देवेषु पूज्यते । कीर्त्यर्थं च समारम्भः सर्व एव महात्मनाम् ॥ १२

G. 7. 48. 12 B. 7. 45. 14

831* तत्र मे बुद्धिरुत्पन्ना जनकस्य सुतां प्रति । भत्रोपितामिमां सीतामानयेयं कथं पुरीम् । प्रत्ययार्थं ततः सीता विवेश ज्वलनं तदा ।

[(1.2) G2 तत्र (for अत्र). G1 इत: (for इमां).]

6 °) B_2 आपि (for तव). T_4 प्रत्यक्षतश्च. $-\delta$) B_1 च हुताग्रन:; B_3 चैव हब्यभुक; M_1 हि विभावसु: (for हब्य-वाहन:). \tilde{N} V_1 $B_{2,4}$ $D_{1-\delta,9}$ यथा(D_2 °िद; D_9 ° च) देवो हुताग्रन:. —After 6^{ab} , B_2 ins.:

832* संवेंहका मैथिलीयं ग्रुद्धा चैव न संशय: ।

—") Ś Ñı Vı Bı D_{8,12} Tı.2 Ms प्राह; Ds चाह (for आह). Mı अपापा मैथिलीलाइ. —") Gı आकाश- (for चाकाश-). Bı.2-संभव: (for -गोचर:).

7 6) $\stackrel{6}{S}$ $\stackrel{6}{N}$ $\stackrel{7}{V}_{3}$ $\stackrel{1}{B}$ $\stackrel{1}{D}_{2-4.8.12}$ $\stackrel{1}{M}_{6}$ $\stackrel{6}{\pi}(\stackrel{6}{N}_{1}$ $\stackrel{1}{g})$ शंसतुश्च चंद्राक्षों ($\stackrel{1}{D}_{2-4}$ $^{\circ}$ $\stackrel{6}{G}$ $\stackrel{6}{N}_{1}$ $\stackrel{1}{V}_{3}$ $\stackrel{1}{D}_{3.5.8.12}$ $\stackrel{7}{\pi}$ $\stackrel{7}{\pi}$ $\stackrel{7}{N}_{2}$ $\stackrel{7}{V}_{1}$ $\stackrel{7}{D}_{1-5}$ $\stackrel{7}{M}_{1}$ $\stackrel{7}{N}_{2}$ $\stackrel{7}{N}_{1}$ $\stackrel{7}{N}_{1}$ $\stackrel{7}{N}_{2}$ $\stackrel{7}{N}_{2}$ $\stackrel{7}{N}_{1}$ $\stackrel{N$

8 \$2 om. 8°-10°. V1 om. 8°d.—°) Ñ1 -देशे (for -द्दीपे). Ñ2 [5] शिना सीता (for महेन्द्रेण).—d) D1 समर्पिता; D6.7.10.11 T3.4 M3 निवेदिता (for निवेशिता). % Ct: छङ्काद्वीपे महेन्द्रेणेति । छङ्काद्वीपे तदाग्निना इति पाठान्तरम्. %

9 \$2 om. 9 (cf. v.l. 8).—") \$1 D8.12 अहमारमा (for अन्तरारमा). B2 रौतु (for वेत्ति). M2 corrupt (for में वेत्ति). —") \$1.8 Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 M8 सीताया(\$8 D8 "यां) गुणविस्तरं.—") Ñ2 B2-4 T1.2 G3 M8.5.6.10 अतो (for ततो). M1 इस्पतो गृह्य वैदेहीम्.—") B2 पुनर् (for अहम्). Ñ2 अयोध्यायां समागतः.—For 9°", \$1.3 Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 subst.:

833* ततस्तामहमादाय स्वां पुरीं पुनरागत: । [S1.8 D8.12 पुनर (for अहम्).]

10 S2 om. 10° (cf. v.l. 8). —°) S1.8 D8.12 जाता; V3 इयं (for अयं). Ñ V1 T G2.2 M3 च; Cv.g.k.t as in text (for जु). D5 T3.4 सु- (for मे). M1 में जु (by transp.). Ñ2 D1-5.9 T3.4 शोको; M1 नाद:; M6 दाह: (for

वाद:). Si.3 Ni Vi.3 D8.12 G2 महाशंका(Ni Vi 'बोको; G2 °वाद:); De.7 [S]पदादश्च; Cg.k.t as in text (for महान्वादः). B अयं महानधर्मी मेः Ms ततो मिथ्याभिशापेन. —) B4 परि-; M1 मिय; Cv.t as in text (for हृदि). S1.3 Vs Ds.9.12 हृदि श्रष्ट्यमिदापितं(Vs °ता); Ñ Vi Di-s Ts.4 हदि शल्य हवापित:. -10°d=3°d. -°) D1-5.9 T3.4 घोरा (D2.5.9 घोरो; T3.4 वृथा) पवाद:. Ñ V1 D1-5.9 T3.4 सीताया: (for सुमहांस्). — d) D7 ततो (for तथा). B2 जानपदस्य. N V1 D1-5.9 T3.4 पौरजा(N V1 D9 °ज)नपदै: कू(D1.4 °दैर्च)त:. 🛞 Cv: अयं स्वित्यादि । अयं सर्वेप्रकारपरिद्युद्धः सीतापरिग्रह अन्ततो गत्वापवादः संवृत्तः । ततो मिथ्याभिशापेन शोकश्च हृदि वर्तते। किमेवमपवादः संवृत्त इति चेत् , पौरापवादः समहान्। स्तवेनानुनयेन (?)।; Cg: अयं स्विति। महान्वाद इति, वर्तत इति शेष:। शोकश्चेति, तच्छ्वणादिति शेष:।; Ck: अयं त्विति। तत्वार्थे प्राक्त्रितपादितरीत्या स्थित इति दोषः। महान्वाद इति, वर्तत इति दोष:। शोकश्चेति तच्छूवणादिति द्दोष: 1; Ct : अयं स्विति । प्राक्यतिपादितरीत्या तस्वार्थेऽन्यस्मि-स्थितेऽपीति शेषः। महान्वादो वर्तते निन्दा वर्तते। तच्छ्वणा-च्छोकश्च हृदि वर्तते. 8 -After 10, S Va Da.9.12 ins. the line of 3ed (var.).

[Ś Ds.9.12 मम: Vs स च (for मिय). Do सर्व- (for स मे).]

11 ") T1.2 G2 M3 जायेत; T2.4 वर्तेत (for गीयेत). M1 अकीर्तिर्जायते यस्य • — b) T4 भूपस्य (for भूतस्य). D5 नरस्य यस्य कस्यचित्. — D9 तपति (meta.) (for पति). D7 [अ]य धर्मास्स; G1 समान्छोकान् (for [अ]धर्मास्छोकान्). S V3 D8.12 वसते द्या(D12 [with hiatus] अ)धर्मे छोके; Ñ1 निलयं पद्यते तेन; Ñ2 B1.2.4 निरये पद्य(B2 गम्य)ते तेन(Ñ2 तावद्). — b) Ñ1 V1 D2.9 T3.4 शब्दोस्य; Ñ2 B2-4 सा तस्य(B4 सौम्य); B1 साम्ने प्र-; D7.10.11 शब्द: प्र-; T1.2 G8 M1.2 शब्द्रस्नु (for शब्द: स). Ñ V1 B1.3.4 D2 9 T3.4 गीयते (for कीर्त्यते). & Cg: अकीर्तिरिति । भूतस्य प्राणिनः। शब्दोऽकीर्तियोधकः।; Ck: भूतस्य प्राणिनः। शब्दोऽकीर्तियोधकः। अध्यस्य नामेल्यथः।; Ct: भूतस्य प्राणिनः। शब्दोऽकीर्तियोधकः। अध्यस्य शाणिनः। शब्दोऽकीर्तियोधकः।

12 Ds reads 12 twice (var.). —) Ms om. (hapl.?) अकीर्तिर्निन्छते. G1 निंदिता (for निन्छते). Ts

G. 7. 48. 13 B. 7. 45. 14 L. 7. 47. 15 अप्यहं जीवितं जह्यां युष्मान्वा पुरुपर्षभाः ।
अपवादभयाद्भीतः किं पुनर्जनकात्मजाम् ॥ १३
तस्माद्भवन्तः पश्यन्तु पतितं शोकसागरे ।
न हि पश्याम्यहं भूयः किंचिद्दुः स्वमतोऽधिकम् ॥ १४
श्वस्त्वं प्रभाते सौमित्रे सुमन्नाधिष्ठितं रथम् ।
आरुद्य सीतामारोप्य विषयान्ते सम्रतसृज ॥ १५

लोके (for देवै:). Ś Vs Ds.12 कीर्तिरेवातुला लोके; Ñ B Ds(second time) अकीर्तिरधमा लोके; V1 D1.2.3(first time)-5 लोककीर्या त्वतुल्या; D9 लोके कीर्या च तुल्या; M2.5.7.9 कीर्तिर्दि कीर्यंते देवै:. — ⁵) Ñ B D3 (second time).6.7.10.11 G2 M8.10 लोकेषु; Ts.4 देवेश्व; G1 देवेन (for देवेषु). Ñ1 गीयते; M2.4.5.7.9 पूजिता (for पुज्यते). V1 D1.2.3(first time).4.9 पूज्यंते त्रिदिचे नराः; D5 त्रिदिचे पूज्यते नरः. —After 12° (second occurrence) D3 ins.; while Ñ2 ins. after 13; whereas B2.3 ins. after 14:

834* तिकमत्र बहुक्तेन त्यजामि जनकाःमजाम् । लोकापवादाद्वीतोऽहं नोत्तरं दातुमर्हथ ।

[(l. 1) B2 बहू-युक्ते; D3 बहूक्ते तु. B3 किमन्न बहुशोक्तेन (for the prior half).]

—°) D6.7.10.11 तु; Ts.4 Ms हि (for च). Ms कीर्यशीर्थ (sic) (for कीर्यर्थ च). M1 महारंभा:. Ś Ñ2 Vs B2 D8 (second time).8.12 M6 कीर्तर्थ (D3 °र्ला घ; M6 °तौं घ)में: प्रभवति; Ñ1 B1.8.4 G(ed.) कीर्तिर्धमें:(G [ed.] °में) प्रभवति; Ѷ1 कीर्ला चान्वसमारंभाइ; D1.2.8(first time)-5 कीर्त्यर्थाश्च (D2 °र्ला वाथ) समारंभा:; D9 कीर्ला चाप्यासमारंभ:— °) Ś Vs D8.12 M6 वची होतन्; Ѷ1 D2.8(first time).5.9 वास:(D5 कीर्ति:) स्वगें; D1.4 वासश्चेषां; D6.7. 10.11 सर्वेषां सु- (for सर्व एव). Ñ B कीर्तिर्लोके प्र(B1 °केयु)शस्यते; D3(second time) कीर्ला लोके प्रशस्यते. —After 12, Ś V3 D8.12 ins.

835* सर्वारम्भाश्च कीर्त्यर्थं कियन्ते सुमद्दारमभिः कीर्त्या सुस्तिमहाप्तोति असुत्र च मदद्यशः।

[(l. 1) Vs कीत्र्येथे.—(l. 2) Note hiatus between the two halves. Vs [आ] युपम् (for मुखम्). Vs (with hiatus) युवा लोके अमुन च (for the post. half).]

13 *) B4 अपि स्वं; D2.0 अवस्यं; D6 अथाहं (for अप्यहं). — b) B2 च (for वा). S D8 पुरुषपंभ; D1-5.9 T3.4 [अ]पि नर्षभा:. — After 13, Ñ2 ins. 834*

14 Ss.s om. 14. —) Si Ñ Vi.s B Di-5.8.9.12 Ts.a Me ते मां (for तसाद्). —) Si Ds [इ]ह; Ds च (for हि). Ñ Vi B Di-5.8 Ts.a [आ]तो (for [आ]हं). De.7. 20.11 Ti.s Gi.s Ms.5.10 Cg.k.t भूतं; Gs पूर्व; Mi घोरं (for गङ्गायास्तु परे पारे वाल्मीकेः सुमहात्मनः । आश्रमो दिव्यसंकाशस्तमसातीरमाश्रितः ॥ १६ तत्रैनां विजने कक्षे विसृज्य रघुनन्दन । शीघ्रमागच्छ सौमित्रे कुरुष्य वचनं मम ॥ १७ न चास्मि प्रतिवक्तव्यः सीतां प्रति कथंचन । अप्रीतिः परमा महां भवेत्तु प्रतिवारिते ॥ १८

15 °) Ś V² Dã.12 स (for श्रस्). G1.2 तु; M1.4.6 तां; Ct as in text (for स्वं). V1 D1-5.9 प्रभाते तु (V1 D1 °ते च; D3 4 °तेन) (for स्वं प्रभाते). —M5 om. (hapl.) 15⁶-17°.—⁶) Śs Dŝ.12 सुमित्र- (for सुमन्न-). Ś V³ Dŝ.12 M6 -[अ]धिष्ठितं रथस्). —°) Ś V³ Dŝ.12 M6 चारोप्य (for आरोप्य). V1 transp. आरुद्ध and आरोप्य. —^a) Ś V³ Dŝ.12 परित्यज (for समुत्स्ज).

16 Ms om. 16 (cf. v.l. 15).—") T1.2 G2 M6.8 Ck [अ]परे; Ct as in text (for परे). B2 (marg. also) पश्चिमे; B3 दक्षिणे (for तु परे). M1 तीरदेशेषु (for तु परे पारे). % Ck: अपरे पारे, अन्यस्मित्तीर इत्यर्थ: 1; Ct: परे पारे गङ्गोल्लङ्घनलभ्ये पारे. %—6) S N2 V1.3 D2.6.9-12 T5.4 तु; D1.4 च (for सु-). N1 D3.5 वाल्मीकस्य (for वाल्मीक: सु-).—4) S V3 D8.12 तपस्विजनसं(S3 D8.12 अप्रिय:; D6 नदीतीरसमाश्चित:. % Ct: तमसासंज्ञं नदीन्द्रयमयोध्यानमीपे गङ्गार्वाक्तत्रपरपारे च। दिन्यसंकाशो दिन्य-देशसदश:. %

17 Ms om. 17^{abo} (cf. v.l. 15). —) \$2 [ए]तां; B8 [इ]मां (for [ए]तां). \$ विजये. \$ Ñ V1 B2.4 D1-6.9 [5]रण्ये; B1 वन्ये; B3 D6.7.10.11 T3.4 M3.10 देशे; D8.12 रम्ये (for कक्षे). —) Ñ3 B1.2.4 (all with hiatus) उत्सुज्य; V1 D1-5.9 द्वारस्ज्य (for विस्जय). B3 जनकारमजां. —) V3 M6 भद्रं ते (for सौमित्रे). — D6 G3 M3 om. (hapl.) from 17^d up to the prior half of 836*.

18 De Gs Ms om. 18^{ab} (cf. v.l. 17). M7 om. (hapl.) 18-20. — a) Ds स्वया (for न च). Ś Ds [अ]स्ति; B1 [अ]पि (for [अ]स्पि). Ś Ds.12 G1 -वक्तव्यं (for -वक्तव्यं). — b) B4 कदाचन. % Ct: सीतां प्रति सीतापरिस्थागमुद्दिश्य. % — After 18^{ab}, De.7.10.11 T G M1-5.8-10 ins.:

. 836* तसाद्रच्छत्व सौमित्रे नात्र कार्या विचारणा ।

[De Ga Ms om. up to the prior half. D7.10,11 Ts.4 स्वं गच्छ; Ma.4.9 गच्छेव (for गच्छस्व). M1 अदं ते (for सीमिन्ने).]

श्चापिताश्च मया यूर्य भुजाभ्यां जीवितेन च । ये मां वाक्यान्तरे बूयुरनुनेतुं कथंचन ॥ १९ मानयन्तु भवन्तो मां यदि मच्छासने स्थिताः । इतोऽद्य नीयतां सीता कुरुष्व वचनं मम ॥ २०

पूर्वमुक्तोऽहमनया गङ्गातीरे महाश्रमान् । पश्येयमिति तस्याश्र कामः संवर्द्धतामयम् ॥ २१ एवमुक्त्या तु काकृत्स्थो वाष्पेण पिहितेक्षणः । प्रविवेश स धर्मात्मा श्रातृभिः परिवारितः ॥ २२

G. 7. 48. 22 B. 7. 45. 24 L. 7. 47. 24

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुश्रत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

—°) Ñ1 V1 B4 D1-5.9 में स्याद् (for मह्मं). Ś Ñ2 V3 B1-8 D8.12 T3.4 हि परा में स्याद्; D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M3 हि परा मह्मं; M1 हि भवेनुभ्यं (for परमा मह्मं). ※ Cg.k.t: मह्मं भम. ॐ — °) Ś Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 M1 भविद्धः; D6.7.10.11 स्वयंतत्-; M6 भवेति (sic); M8 भवे त्वं (sic) (for भवेनु). Ś1 परिवारिते; V1 D9 प्रविचारिते; V3 प्रत्युरीरिते; D6 चान्यथा कृते; T G1.3 M3 प्रतिवारणे (T3.4 वितः) (for प्रतिवारिते). В यवनेस्मिन्विचा (B1 विद्या)रिते. % Ct: एतत्प्रतिवारिते । एतस्य प्रतिवारण इत्यर्थः ॐ

19 Mr om. 19 (cf. v.l. 18).—") D6.7.10.11 हि (for च). B2(marg. also) D2 पूर्व (for यूयं).— है) D6.7.10.11 T1.3.4 M2-4.10 पादास्यां; Cg.k as in text (for सुजास्यां). % Cg: सुजास्यामिति वीरवचनम्।; Ck: सुजास्यामिति। लक्षणया पादौ मृह्येते। तथा वादश्च विनयार्थः।; Ct: 'सुजास्याम्' इति पाटेडपि पादास्यामित्येवार्थः. %—") Ñ2 B3.4 D9 यो; D6 यन् (for ये). Ñ2 D9 T4 M6 से (for मां). \$ D1.3.4 8.12 वाक्यांतरं. Ñ2 B3.4 D9 व्याद् (for व्युप्).—") Ñ V1 B D1-5.9 T3.4 वचीनु (D1.4 वि) नय(D3 व्या तप [sic])संहितं (T3.4 वे हितं). % Cg.k: वाक्यान्तरेडसाहाक्यमध्ये। अनुनेतुं ये ब्रूयुस्ते शापिता इति पूर्वेणा (Ck वाक्षेत्य)न्वयः। %—After 19, Ñ (Ñ1 marg.) B D2.3 ins.:

837* स मे शत्रुरिति ज्ञेयः सत्यमेतद्ववीमि वः।

[B1 मम (for स मे). D2 हि बि- (for इति). B1 एव (for एतद्). B4 ते; D2 [अ]हं (for ब:).];

while Ds.7.10.11 T3.4 G M1.8-5.9.10 ins. after 19:

838* अहिता मम ते नित्यं मदभीष्टविघातनात्।

[De.7.10.11 Ta.4 Ma Ct नाम (for मम). De -विधातिनः. क्ष Ct: ये वाक्यान्तरेऽस्मद्राक्यमध्ये मामनुनेतुं मूयुस्ते मदभीष्टविधातना-वित्यं ममाहिता नामाहिता इति प्रसिद्धम् . क्षि]

20 Mr om. 20 (cf. v.l. 18). —) Ši ਜੋ; Ms ਜਾ (for ਜਾਂ). —For 20^{ab}, Ñ Vi B Di-5.9 subst.; while Ś Vs Ds,12 Ts.4 ins. after 20^{ab}:

839* यदाई प्रभविष्णुर्वी यदि वा मयि गौरवम्।

[D1.4 अब (for first यदि). \$2.8 वै; Ñ, V1 B, D12 वा (for वो). D1.3.4 T3.4 वो (for वा).]

—") De Ga सीतां (for सीता). Ñ V1 B1.2.4 D1-5.9 नीयतां जानकी शीवं. —") Ñ2 B1.2.4 D5 Me कुरूध्वं (for कुरुष्व). —After 20, B3 ins.:

840* यदि वो मिलियं कार्यं सर्वदा प्रहमर्थभाः।

21 Ñ2 illeg. for 21. — 4) Ñ1 V1 B1.8.4 D1-5.9 पूर्व हि कामो (D2.9 कामो हि; D5 कामोलि) वेंदेहा. — 6) Ś V8 D2.3.6-12 T3.4 G2 M7 [S]हमाश्रमान् (Ś D8.12 °मं); Ñ B1.2.4 D4 यथाश्रमान् ; D1 च योभवत् (for महाश्रमान्). — 7) Ś V3 D8.12 चाप्यस्या: (for तस्याश्र). — 6) Ś V8 D8.12 संपाद्यताम् (for संवर्षताम्). — For 21° 6, Ñ V1 B D1-5.9 subst.:

841* द्रष्टुमिच्छेयमित्येव स कामः कियतामिति ।

[Ñ2 B1.2 [उ]कं; B4 [उ]क:; D2.5.9 [प]वं (for [प]-व). B3 तस्यास्तु (for इत्येव). D1 आश्रनान्द्रपृतिच्छेयं (for the prior half). Ñ2 B2.4 तथा; B1 मम (for इति). B3 काम: संपाचतामयं (for the post. half).]

22 °) M1 सौभिति (for काङ्ग्स्थो). — °) Ś Ñ1 V1.8 B1.3.4 D4.12 M8 [अ]पि(M8 ° व)हितेक्षणः(Ñ1 V1.3 D4 ° तेंदियः); Ñ2 B2 [आ] कुलितेक्षणः; D1-3.5.9 पिहितेदियः; D6.7.10.11 T3.4 पि(D7[अ]पि; T3 वि)हिताननः; T1.2 M8.6 दिहितेक्षणः (for पिहितेक्षणः). G2 सौभिति स्वगृहं तदा. — °) Ś V3 D8-12 संविवेश स; G1 गृहं विवेश (for प्रविवेश स). T3.4 M3 स्वभवनं (for स धर्मारमा). — °) Ś2.3 V1.3 B1.2 D1-5.8.9.12 परमार्चि (V3 ° स्थि)तः; B4 G2 परिवेष्टितः; G3 परिपालितः (for परिवारितः). % Cg: आतृभिः परिवारितः प्रविवेशितः (वान्विस्त्य स्ववेश्म प्रविवेशितः); Ck: प्रविवेशितः। तान्विस्त्य स्ववेश्मित शेषः।; so also Ct. % — After 22, Ñ1 V1 D1-5.8-11 T3.4 K (ed.) ins.:

842* शोकसंविमहृदयो निशश्वास यथा द्विपः।

[K (ed.) -संलग्न- (for -संनिध-). D1.4 सनि:श्वासो (for निश्चास). T3.4 निश्चसञ्चरगो यथा (for the post. half).]
—Thereafter, D3 cont.; while B3 ins. after 22:

४५

G. 7. 49. 1 B. 7. 45. 1 L. 7. 48. 1 ततो रंजन्यां व्युष्टायां लक्ष्मणो दीनचेतनः ।
समन्त्रमन्नवीद्वाक्यं सुखेन परिशुष्यता ॥ १
सारथे तुरगाञ्शीद्यं योजयस्व रथोत्तमे ।
स्वास्तीणं राजभवनात्सीतायाश्वासनं शुभम् ॥ २
सीता हि राजभवनादाश्रमं पुण्यकर्मणाम् ।
मया नेया महर्णाणां शीव्रमानीयतां रथः ॥ ३

843* इत्येवमुक्त्वा स रघुप्रवीरो बाष्पेण संरोधितलोलनेत्रः । अन्तर्गृहं वै सहसा प्रविष्टः संपूजितस्तैर्नृवरेन्द्रपुत्रैः ।

[(1.2) Ds -लोचनांत: (for -लोलनेत्र:).]

Colophon: Vi D1.2.4 om. — Kāṇḍa name: Śi D8 M7 om. — Sarga name: Ś V3 D12 कुमारवाक्यं; Ñ1 B1.2.4 D5.8.6 रामवाक्यं; Ñ2 श्रीरामवाक्यं; B3 सीवां प्रति रामविषादसंचोद्दं; D8 ति:श्वास:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 D12 om.; Ñ2 B4 50; B1 49; B2 33; B8 47; D8.5 46; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 45; D9 51; T8.4 52; M6 43. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामापंजमस्तु; G M1.8 with श्रीरामाय नम:; M5 with श्रीहालाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:

45

Va missing for Sarga 45 (cf. v.l. 7.12.2). V1 D1.2.4 cont. the previous Sarga. No Cv on this Sarga.

- 1 ⁸) Ś Ñ2 V2 B D1~6,8,9,18 T8,4 G1 -मानस:; Ñ1 -चेतस: (for -चेतन:).
- 2 ") D6.7.10.11 शीवान् (for शीवं). Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D1-4.8.9.12 T3.4 M6 शीव (D9 °वं) तुरगं; B2 शीवं तुरगान् (by transp.); D5 शीवतुरंगं (both unmetric) (for तुरगान्शीवं). b) Ś V3 D8.12 M6.7 आनयल; Ñ3 B1.8.4 खर° (for योजयल). Ś V8 D8.12 रथं मम; Ñ2 B M6 रथोन्समं (for °तमे). Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 स्थंदनं समुपानय. b) B1 D5 आस्तीणं. Ś1 D6.6.10.11 G1.2 M1.2.4.5.7-10 राज्यसनात्; B3 कांचनसमं; D1.4.5 राजभुवनात्; Cg.k.t as in text (for राजभवनात्). b) Ś D5.8.12 स्व-; Ñ1 D3 तु; D3.9 T3.4 हि; Cg.k.t as in text (for राजभवनात्). After 2, Ś D8.12 read 4°d for the first time (all except \$1) repeating it in its proper place.
 - 3 Vs om. 3-46. G1.2 Ms [47] fq; Cg.k.t as in

सुमत्रस्तु तथेत्युक्त्वा युक्तं परमवाजिभिः।
रथं सुरुचिरप्रस्यं स्वास्तीर्णं सुखशय्यया।। ४
आदायोवाच सौमित्रिं मित्राणां हर्पवर्धनम्।
रथोऽयं समनुप्राप्तो यत्कार्यं क्रियतां प्रभो।। ५
एवसुक्तः सुमन्नेण राजवेश्म स लक्ष्मणः।
प्रविश्य सीतामासाद्य व्याजहार नर्र्पभः।। ६

text (for fg). \dot{N}_1 राम- (for राज-). $\dot{S}_{1.3}$ \ddot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 आश्रमान् . \ddot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 आश्रमान् . \ddot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_1 \dot{N}_2 \dot{N}_3 \dot{N}_4 \dot{N}_5 \dot{N}_1 $\dot{N}_$

844* श्राशु वै नीयते सूत शासनादाघवस्य वै।

—°) Ñ2 B हतो (for मया). Ś D8 उपनीया; Ñ1 V1

D1-5.9.12 उप(D2.9°पा)नेया; Т4 मम नेया (for मया नेया).

— d) G2 रथं.

- 4 Vs om. 4° b (cf. v.l. 3).—b) Ś Ñ V1 B D1-5.
 8.9.12 Me रथं (for युक्तं).—Ś1 reads 4° d after 2; Ś2.8
 Ds.12 repeat 4° d here (cf. v.l. 2).—°) Ś Ñ2 V3
 B1.8.4 D8.12 (Ś2.3 D8.12 both times) Me युक्तं (for रथं). D8 (both times) सुरुचिरं (for सुरुचिर-). Ñ1
 V1 D1-5.9 युक्तमादाय संत्राप्तः; B2 युक्तं सुरुचिरं मुख्यं.
 % Cg.t: सुरुचिरत्रख्यं सुन्द्रशोभम्।; so also Ck. %—D5 om. (hapl.?) 4"-5".—d) T1.2 M3 द्युभ- (for सुख-). Ñ1 V1 D1.2.4.9 रचितायनं; Ñ2 B1.2.4 समुपाछ (B4° व) यत् (for सुखत्रयया). D3 स्वास्तीणरिचितायनः.
- 5 D₅ om. 5^{abc} (cf. v.l. 4).) B₈ D_{10.11} G₃ आनीय (for आदाय).) T_{8.4} मंत्रिणां; G₂ मातृणां (for मित्राणां). B₈ M₆ अभयंकरं; D_{6.7.10.11} मानवर्धनं (for ह्र्षवर्धनम्). For 5^{ab} , Ś Ñ V_{1.8} B_{1.2.4} D_{1-4.8.9.13} subst. :

845* उवाच शीघ्रमागम्य सौमित्रि मित्रवस्तलम् ।

[Ñ V1 B1.2.4 D1-4.9 च(Ñ2 B1 D3.9 स; B2 सु) महात्मानं (for शीवमागम्य). D1.4.9 सोमिन्नं.]

- —°) B2 रथोधं (for रथोऽयं). S D8.12 अनुसंप्राप्तो d) B3 कार्य वै; D1.4 युक्तार्थं (for यत्कार्यं). S V2 D8.12 इति; Ñ1 V1 D1-8.2 T8.4 तु(V1 च) तत्; Ñ2 B छ प्र (for प्रभो).
- 6 °) Ñ1 V1 D1-5.9 सुमंत्रेणैव(D1.6 °णेद) मुक्तिर्खे —) Ñ2 B1.2.6 राम- (for राज-). G1 च (for स). Ñ1 V1 D1-7.9-11 -वेइमनि (for -वेइम स). °) Ñ1 V1 D1-5.9 परंतपः T3.6 अस्पेस (for जासाय). °) Ñ1 V1 D1-5.9 परंतपः

गङ्गातीरे मया देवि म्रुनीनामाश्रमे शुमे । शीघं गत्वोपनेयासि शासनात्पार्थिवस्य नः ॥ ७ एवम्रुक्ता तु वैदेही लक्ष्मणेन महात्मना । प्रहर्षमतुलं लेभे गमनं चाभ्यरोचयत् ॥ ८ वासांसि च महाहीणि रत्नानि विविधानि च ।

(for नरर्धभ:). Bs ततो वचनमझबीत्. —After 6, D10.11 K (ed.) ins. l. 2-3 of 847*.

7 °) D12 गंगातीरं. Ś D8.12 ह्याहं; M8 महा- (for मया). Ñ1 वने रम्ये (for मया देवि). Ñ2 B गंगतीरेषु रम्ये (B1 पुण्ये)पु. —) D10.11 ऋषीणाम् (for मुनीनाम्). Ñ B D10.11 आश्रमाञ्जुभान्. — For 7°6, V1 D1-5.9 T8.4 subst.:

846* स्वं देवि गङ्गापुलिने ह्याश्रमे वनवासिनाम्।

[V1 द्याश्रम. Ds (with hiatus) आश्रमे मृगवासिनां (for the post. half).]

—°) D6.7 M1 गच्छ; Ms मया; Ck.t as in text (for गत्वा). T1.2 G3 [अ]प- (for [उ]प-). D6.7.10.11 तु वैदेहि; D12 विनेड्यामि (for [उ]पनेयासि). Ś D8 शीघं हि स्वां(Śऽ स्वा)विनेड्यामि; Ñ B उपनेयासि में देवि; V1.3 D2.3.6.9 Т3.4 उप(D2.9 °पा)नेया मया गस्वा; D1.4 गंतुकामा नयामि स्वां. — Й Ñ2 वचनात् (for शासनात्). Ś B3 D8.12 वै; Ñ1 T1 च; Ñ2 B1.2.4 D5 T3.4 हि; V1.3 D1-4.9 M6 तु (for न:). ※ Ck: शीघं गस्वा तीरं गस्वा, आश्रमानश्रयवनेयासि, अवरोप्य प्रापणीयासि।; Ct: शीघं गस्वा। गङ्गातीरमिति शेष: । मुनीनामाश्रमानश्रयवनेयावरोप्य प्रापणीया. ※ — For 7°d, G2 M2.4.5.7.9.10 subst.; D6.7 T3.4 ins. after 7; D10.11 K (ed.) ins. l. 1 after 7 and l. 2-3 after 6; T1.2 G3 M1.3 ins. after 7°6; G1 ins. l. 1 after 7°6 and l. 2-3 after 7:

847* पुण्ये च ऋषिजुष्टे च मया नेया भविष्यसि । त्वया किलैष नृपतिवेरं वै याचितः प्रभुः। नृषेण च प्रतिज्ञातमाज्ञसा चासि धीमता।

[(1. 1) M1 महर्षि- (for च ऋषि-). D6.7.10.11 T3.4 अरण्ये (D6 °ण्यं) मुनिभिजुँष्टे (D6 °ष्टं) (for the prior half.). D6.10.11 K (ed.) (with hiatus) अन (K [ed.] °प) नेया; M5 स्नमानेया (for मया नेया). T2 भविष्यति. G1 गंभीरमृगसेविते (for the post. half).—(1. 2) T1.2 G3 M3 काले च (for किलेष).—(1. 3) T1.2 G3 M3 प्रतिज्ञाता (for °ज्ञातम्). T1.3 G3 विज्ञाता (for आज्ञाता). G2 ना (for च). D6.7 T3.4 M3 आ(M3 स्वा)अनं प्रति चीमता; D10.11 आज्ञासश्वासमं प्रति (for the post. half).]

8 °) Ba च; Ga Ma.7.10 हि (for तु). — °) Ś De-a. 18-12 Ma.10 चापि; T1.2 Ma सम- (for चामि-). Ñ V1.3 गृहीत्वा तानि वैदेही गमनायोपचक्रमे ॥ ९ इमानि मुनिपलीनां दास्याम्याभरणान्यहम् । सौमित्रिस्तु तथेत्युक्त्वा रथमारोप्य मैथिलीम् । प्रययौ शीघतुरगो रामस्याज्ञामनुस्मरन् ॥ १०

G. 7. 49. 12 B. 7. 46. 13

B D1-5.9 T3.4 चक्रे च गमने मर्ति. —After 8, Ñ Vs B Ds ins.:

848* श्रश्रूणां सा तु सर्वासां कृत्वा पादाभिवन्दनम् । पुनरागमनायेति ताभिश्च प्रतिनन्दिता । सुबहनि तु जग्नाह दिग्यान्याभरणानि च ।

[(1. 1) Ñs चैन; B1 अथ (for सातु). —Ñ1 Ds om. 1. 3. —(1. 3) Vs Bs.4 च (for तु). Vs B4 सा (for च).]

9 Ñ1 V1.3 B1.2 (second time in marg.).3.4 D (except D1) T G1.3 M repeat 9ab after 10ab. -) B D6.7,10,11 T1,2 G1 M (all second time) वस्त्राणि चः D2 (second time)तासामिव (for वासांसि च). \$ Ds.12 M1(D's.12 both times; M1 first time) विचित्राणि; Dio (second time) वरा (marg.) होणि (for महाहणि). _) Ñ1 V1 D2-5.9 T3.4 (all first time) दिव्यानि; B1.4 D6.7.10.11 (all second time) धनानि (for स्वानि). S N1 V1 D2-5.9.12 T3.4 (all [except S] first time) [आ]भरणानि (for विविधानि). Ñ1 V1.8 D1-5.9 Ts.4 (all [except D1] second time) सामित्रे वनवासिनाः M_{δ} (second time) विविधानि मृद्नि च. $-\tilde{N}$ s Gs om. 9°-108.--) S D8.11 चैत्र; B1.2 सातु; B4 साच (for तानि). Ñ1 V1 D2-4.8 Ts.4 सा वै गृहीस्वा; Va ततो निशम्य; B₃ आदाय साथ (for गृहीस्वा तानि). — d) Ś Ñı Vı B D2-5.8.9.12 T2.4 ततो लक्ष्मणमज्ञवीत् ; V3 लक्ष्मणं वाक्यम-बबीत्.

10 Ñ : G : om. 10^{ab} (cf. v.l. 9). —) Ñ 1 V 1.8 D 2-5.9 T 3.4 अमूनि; B 2 एतानि; G 1.3 M 1.5 हदानीं (for हमानि). В 1 ऋषि-; В 2 चिष- (for मुनि-). Ñ 1 मुख्यानां; В -पत्नीभ्यो (for -पत्नीनां). —) Т 1 द्दानि (for दास्यामि). Ñ 1 D 5 G 1 M 5 च; D 3.4 T 3.4 चे (for [अ]हम्). — After 10^{ab}, Ñ 1 V 1.8 B 1.3 (second time in marg.). 2.4 D (except D 1) T G 1.3 M repeat 9^{ab}. — Ms om. 10^{ad}. —) D 5 सोमिन्न: В 1 Т 3.4 च; D 2.5.9 स (for लु). & Ck.t: तथेत्युक्त्वा यथेष्टं प्रयच्छेत्युक्त्वा (Ck क्तवेत्यथे:). & —) Š V 1.3 B 2 D 6-8.12 -तुरगे; Ñ 1 D 1-4.9-11 T 3.4 M 4.7 -तुरगे; D 5 -तुरगे (unmetric) (for -तुरगे). —) Ñ 1 V 1 D 1-5.9 T 3.4 रथमाख्या (D 2.9 रोच्य) सुप्रभे (Ñ 1 क्ततः; V 1 कते); V 3 रथमाख्या सत्वरः. — After 10, Ñ 3 B 2-4 D 3 ins., while B 1 ins. after 11^{ab} (first occurrence):

B. 7. 49. 14 B. 7. 46. 13 L 7. 48. 11 अब्रवीच तदा सीता लक्ष्मणं लिक्ष्मवर्धनम्। अशुभानि बहून्यद्य पश्यामि रघुनन्दन ॥ ११ नयनं मे स्फुरत्यद्य गात्रोत्कम्पश्च जायते। हृद्यं चैत्र सौमित्रे अस्त्रस्थमित्र लक्षये॥ १२ औत्सुक्यं परमं चापि अधृतिश्च परा मम।

849* गरवा सुदूरमध्वानं मैथिली जनकारमजा। अञ्चभानि निमित्तानि ददर्श कमलेक्षणा। [(l. r) Ba सा दूरम् (for सुदूरम्).]

11 B1 reads 11^{ab} twice. —) B3.4 ततोव्रवीत् (for अविविध). Ś D3.12 अथ सा; G1 च तत: (for च तदा). —) Ś D3 शुभलक्षणं; B3 रघुनंद्नं; D12 T2 लक्ष्मवर्धनं (for लक्ष्मिवर्धनम्). — For 11^{ab}, Ñ1 V1.8 D1-5.9 subst.:

850* उवाच पथि सीता च सौमित्रिं मित्रवत्सलम्।

[V1 D2.9 तु (for च). Ñ1 V3 मैथिली सीता (for पथि सीता च). D5 रामवरसला (for मित्रवरसलम्).]

-After 11 ab (first occurrence) B1 ins. 849*.

- —°) Ds अत्युष्णानि (for अग्रुभानि). S Ds.12 [अ]त्र;
 Bs.4 Ds.7.10.11 T1.2 Gs M2 [ए]व; G1.3 M1.4.5.7-10
 [ए]वं (for [अ]ख्). Ms ग्रुभान्येव (for बहून्यद्य).
 —M4 damaged for II^d. d) M1 पश्येयं (for पश्यामि).
- 12 °) Ñ2 B दक्षिणं (for नयनं). B2 प्र- (for मे). Ñ2 B [अ]क्षि; T2 G3 M6 [अ]त्र (for [अ]य). Ś D8.12 [5]स्फुरस्सन्यं (for स्फुरत्यय). % Ct: नयनं दक्षिणम्. %) Ś D8.12 ममोरकंडाति-; Ñ2 B1.2.4 गात्र (B2 °त्रे) कंपश्च (for गात्रोरकंपश्च). Note hiatus between ° and °. °) B1.2.4 [अ]पि (for [ए]व). % Cg.kt: हृद्यं मनः. %) Ś2.3 अस्वास्थं (Ś2 ° स्थं). Ś D8.12 चैव लक्ष्यते; D6 T2.4 M8 इव लक्ष्य (D6 °क्ष)ते (for इव लक्ष्यते; D6 T3.4 M8 इव लक्ष्य (D6 °क्ष)ते (for इव लक्ष्यते; D6 T3.4 M8 इव लक्ष्य (D6 °क्ष)ते (for इव लक्ष्यते; D7 T3.4 M8 प्रति (G [ed.]सु)स्थमुपलक्षये. For 12, Ñ1 V1.3 D1-5.9 subst.:

851* वेपन्तीव हि गात्राणि नेत्रं स्फुरित मे भृतम्। अस्वस्थमिव सौमित्रे हृद्यं चोपळक्षये।

[(l. r) D1 च हि; D5 मम (for [इ]व हि), D2.9 वै (for मे). —(l. 2) Vs -लभ्यते (for -स्भूये).]

13 B1.4 om. 13. —Note hiatus between "and b.
—") Vs विषादं (for औरसुक्यं). Gs अपरं (for परमं).
Ñ1 V1.8 Ds-5.0 मेश (for चापि). D1 उद्वेगो मेश परमो.
※ Cg.k: औरसुक्यं पुण्याश्रमदर्शनविषयजम् (Ck "श्रम-विषयम्)।; Ct: औरसुक्यं नगरविषयं रामविषयं वा. ※ — b)
Ma damaged for तिश्र परा. S1 अरतिश् ; D12 Ms न (Ms श्र) धृतिश् (for अधितश्). B2 चापरा; M6 परमा (for च परा). Ñ1 V8 D1-5.0 श्राष्ट्र(Ñ1 अष्ट; D4 अब्)तिः परमा च (D1 हि) मे (D6 वै); V1 धृतिश्र परमा मम; B2 निवृत्तं

श्र्न्यामित्र च पश्यामि पृथिवीं पृथुलोचन ॥ १३ अपि स्विस्ति भवेत्तस्य भ्रातुस्ते भ्रातृभिः सह । श्वश्र्णां चैव मे वीर सर्वासामित्रशेषतः ॥ १४ पुरे जनपदे चैव कुशलं प्राणिनामिष । इस्यञ्जलिकृता सीता देवता अभ्ययाचत ॥ १५

च परं मम. $-^{\circ}$) \tilde{N}_2 $D_{5-7.10.11}$ एव (for इव). V_3 D_5 हि; $D_{1.4}$ प्र- (for च). —After 13, \tilde{S} \tilde{N} $V_{1.3}$ $B_{2.3}$ $D_{1-4.8.9.12}$ $T_{8.4}$ Me ins.; while D_5 ins. (l. 2 only) after 14^{ab} (first occurrence):

852* इढं च तस्य देवस्य भ्रातुस्ते भ्रातृवत्सल । स्मरामि न च मे रामो हृदयादपसपंति ।

[(1. 1) Ś सुखं; Ñ1 V1 B2 अहं; D8 सुखं; D19 दृष्टं (for दृढं). Ñ1 V1.8 D2.9 हि (for च). T8.4 दाहर्षं हि तस्य देहस्य (for the prior half). D12 चारुस् (for आतुस्). —D3 repeats आतुस्ते. B3 D1.8.4.12 आतृतस्तल:. —(1.2) Ś D8 चैव; Ñ1 V1 च न (by transp.); B3 च स (for न च). B2 om. (subm.); D12 ते (for मे). B3 T8.4 नाय-संपति; M6 व्ययगच्छति (for अपसंपति).]

14 Ds reads 14^{ab} twice.—a) Ñ V1,3 B D1-4.5 (both times).9 Ts.4 Me सोम्य (for तस्य). Ś Ds.12 कुशलं च भवेश्सम्यम्.—b) B1 आत्रे ते; B4 नृपतेम् (for आतुस्ते). Ñ2 B1 वा(B1 म) नुजै: सह; B2 सानुजस्य ह; B3 D6 (first time).6.7.10.11 Me आतृवश्सल (for आतृसि: सह). Ñ1 V1.3 D1-4.5 (second time).9 राघवाया (V1.3 वस्या) नुजै: सह; Ts.4 राघवाय सहानुजै:.—After 14^{ab} (first occurrence), D6 ins. l. 2 only of 852*.—c) G2 Me आतृणां (for अअल्गां). Ñ1 V1.3 D2.9 चापि; D1.3-5 G1 अपि (for चव). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Ts सौमिन्ने; T4 सर्वासाम्; Me ते वीर (for मे वीर).—d) Me सर्वेपाम् (for सर्वासाम्). T4 अविशेषेण सर्वत:.

15 °) G1 M5 [अ]पि (for [ए]न). —) Ś D8.12 ह्ह; Ñ2 B1 इति; B2 (marg.)च कि (for अपि). Ñ1 V1.3 D1-5.9 सर्वेषु निषयेषु च. — Ñ2 repeats 15° after 16; D8 reads 15° twice. — °) D5 T8.4 M3 कृत्वांजिंह; D6 कृतांजली (by transp.) (for [अ]अलिकृता). B2 साच (for सीता). Ś D8 इत्यंजलिं च सा कृत्वा; Ñ2 V8 B1.4 D3 (Ñ2 D3 second time) एवं बुवत्यां सीतायां. ※ Cg.k.t: अअलिकृता कृताअलिः. ※ — °) D1.4 स्वस्ति (for अभि-). M2 वंदत (for अभ्ययाचत). Ś D8.12 देवतास्त्व(Ś1.5 ताम्यस्त्व[hypm.]) भ्ययाचत; Ñ1 V1.8 D2.8 (first time).9 दिवसं(V3 °स:) प्रययो तदा(V1 °त:); Ñ2 (first time; second time illeg.) देवतान्यभ्ययाचत; B1.4 D2 (second time) प्रययो दिवस (D3 °स:) अयं; B2.5 देवतानि स्वयाचते.

लक्ष्मणोऽर्थे तु तं श्रुत्वा शिरसा वन्द्य मैथिलीम् । शिवमित्यत्रवीद्धृष्टो हृदयेन विशुष्यता ॥ १६ ततो वासम्रपागम्य गोमतीतीर आश्रमे । प्रभाते पुनरुत्थाय सौमित्रिः स्तमत्रवीत् ॥ १७ योजयस्व रथं श्लीघ्रमद्य भागीरथीजलम् । शिरसा धारयिष्यामि च्यम्बकः पर्वते यथा ॥ १८

16 Ñ1 V1.8 B1.4 D1.2.4.9 om. 16.—°) \$2 D5.8 [5]पि; B3 [5] यं; D6.12 T3.4 [5] थ (for sv.). D3 स लक्ष्मणस (for लक्ष्मणोऽथे). D3.5-7.10.11 ततः; T3.4 स तच् (for तुतं). Ñ2 B2.8 M8 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा). \$ D8.12 ततोष्येवं (for तुतं श्रुत्वा). \$ Cg: तमर्थमिति। दुर्निमित्तरूपं विस्त्वत्यर्थः।; Ck: तमर्थमिति। दुर्निमित्तवस्त्वत्यर्थः।; Ct: कार्थं दुर्निमित्तवस्तु. \$ —) \$ नंद्य (for वन्द्य). —) T1.2 G3 M3 अस्तु; Ck.t as in text (for इति). M6 हप्टं (for हिंदो). \$ Cg.t: हप्टो हप्ट इव।; so also Ck. \$ —) \$ Ñ2 B2.3 D3.8 M6 विद्(\$ D8 ध्रू) यता; D12 विदीर्यता; M6 विशुद्धवता (for विशुद्धवता). — After 16, Ñ2 repeats 15° .— — After 16, B3 D3 ins.:

853* एवं संजल्पतोरेव सीताया लक्ष्मणस्य च । रविरस्तं यथा पुण्ये गोमतीतीर उत्तरे ।

[(l. 1) B3 रामं (for एव). —(l. 2) B3 रामो (for पुण्ये).]

17 ⁸) \$ Bs Ds.12 Ms गोमत्यास्तीर; Ñ1 Ds.7 G °तीरम्; B4 गोतमी° (for गोमतीतीर). Ñ1 G2 आश्रये; Ds.7 आश्रित: (for आश्रमे). —For 17^{a8}, V1.8 D1-5.9 Ts.4 subst.:

854* गोमतीतीरमासाद्य झुपगम्याश्रमं ततः।

[V1 D1.3.4 आवासम् (for आसाच). V1.3 (with hiatus)
D1.3.4 उप- (for ह्यप-). V3 तदा (for तत:). V1 समंतत:;
D1.3-5 [आ] अमेवसत् (for [आ] अमं तत:).]

—M1 om. 17°-18. —°) \$ D12 कल्यम्; D8 कालम् (for पुनर्). Ñ2 B2 इदम्; B1 पुनर् (for सूतम्).

18 M1 om. 18 (cf. v.l. 17).—") Ñ V1.3 B1.4 D1.3-5 T3.4 ह्यांस; B2 (with hiatus) इमांस (for रथं). D2.9 योजयाश्वात्रथे (for योजयस्व रथं). Ś Ñ V1.3 B D1-5 .8.9.12 T3.4 तूर्णम् (for श्रीव्रम्).—) G1 om. अस. Ñ1 V3 मागीरथं; D5 [अ]हं पार्वेती- (for भागीरथी-).—") V8 घारयाम्यत्र (for व्यव्यामि).—") D4 M5 व्यंबकं. Ś D8.12 पततीं; Ñ1 D6 T1 M5 पर्वती; V8 B4 D1.3.4 पतितं (for पर्वते). Ñ2 B1-3 नियतं व्यंबको; V1 D2.5.9 T8.4 देव: पशुपित्र (for व्यम्बक: पर्वते). G3 M8 इव तेजसा (for पर्वते यथा). D7.10.11 T2 G1.2 M10 त्रियंबक इवीजसा. % Cg:

सोऽश्वान्विचारियत्वाश्च रथे युक्त्वा मनोजवान् । आरोहस्वेति वैदेहीं स्तः प्राञ्जलिरत्रवीत् ॥ १९ सा तु स्तस्य वचनादारुरोह रथोत्तमम् । सीता सौमित्रिणा सार्थं सुमन्नेण च धीमता ॥ २० अथार्धदिवसं गत्वा मागीरथ्या जलाश्यम् । निरीक्ष्य लक्ष्मणो दीनः प्ररुरोद महास्वनम् ॥ २१

G. 7.49 22 B. 7.46.24

योजयस्वेति। शिरसा धारियव्यामि त्यम्बकः पर्वते ययेति दृष्टान्ते रहोऽपि स्नानार्थमेव गङ्गां द्धारेति गम्यते।; Ct: 'पर्वतद्धयम्बको यथा' इति पाठे उपमाद्वयम्। त्र्यम्बक इव पर्वतो दिमवानिवेति वा. अ

19 व) Ms अक्षान् (for सोऽक्षान्). Vs तान्; D6.7.10.11 G1 M4.5.7-9 तु (for [आ] ज़ू). Ñ D1-5.9 प्रचार (Ñ व ेयोज; D1.2.4.0 ेणोद)यिखा तु (D1.4 च); V1 प्रयुज्य तु रथे; B2 तु श्रीग्रागानागु; T1.2 G3 M1.3 रज्याथ चतुरो (for विचार-यिखागु). Ś D8.12 (ed.) अक्षांस्तु स्(L [ed.]सा)पयिखागु; B1 अक्षांस्तु परिवार्याथ; B2 ततोक्षांक्षारयिखा तु; B4 अक्षांस्तु चारयिखागु; T3.4 अक्षा-संयोजयिखा तु.— b) V1 सुप्त-; D5 रथं (for रथे). Ñ 2 V1.8 D2.7.8-11 T3.4 M9 युक्तान्; T1 M1 युङ्बत्वा; M8 युक्तो (for युक्ता). D6 तथेखुक्त्वा (for रथे युक्ता). Ñ 1 D1.3.4 M8 महाजवान्; D2.9 मनोरमान् (for मनोजवान्).— N 1 B1.2.4 समारोहित (for क्षारोहस्वेति). B2 G1 वेदेहि.— S D8.18 ततः (for स्तः).— For 19° A, Ñ 2 V1.8 D1-5.9 T3.4 subst.:

855* आरोहेत्यव्रवीत्सीतां सूतो लक्ष्मणमेव च। [Va Da अवतीत (for एव च).]

20 ^a) Ñ1 V1.8 D1-5.9 स्तस्य मतमा(Ñ1 °नसा) जा-(D1.3.4 स्था)य(all with hiatus); Ñ2 B1.3.4 स्तस्य वचनात्ता तु(B2 °रसीता; B4 °रसा च) (all with hiatus); T3.4 सा तस्य वचनात्त्र्णम्. — b) B3 महारथं (for रथोन्तमम्). — N1 V1.3 D1-5.8 T3.4 सू(D9 सा)तेन च सुमंत्रिणा. — After 20, D6.7.10.11 T3.4 G3 M1.4.5 ins.; while G2 ins. after 21^{ab}:

856* आससाद विशालाश्ची गङ्गां पापविनाशिनीम् ।

21 ") Ñ1 V1.8 D1-5.9 ततो; D6 अर्थ- (for अय). V1 D2.5.9 [अ] धै (for [अ] धे-). M2.4.7.9 -दिवसे (for -दिवसं). —) D1 T1.2 G1.8 M1.5 मागीरथि- (for भागीरथ्या). D5 T2 जलाश्रयं (for जलाशयम्). Ñ B प्राप्य भागीरथीं नदीं. — After 21°, G2 ins. 856*. —) B वीर:; D2.9 G8 दीनं; M6 धीर: (for दीन:). —) V8 रुगेद च; D3.5 स रुगेद (for प्रस्तोद). \$2 B2.3 D6.7.10.11 महास्वन:; B1 G (ed.) स(G [ed.] म)हारमवान् (for महास्वनम्).

G. 7. 49. 23 B. 7. 46 25 L. 7. 48. 23 सीता तु परमायत्ता दृष्ट्वा लक्ष्मणमातुरम् । उवाच वाक्यं धर्मज्ञ किमिदं रुद्यते त्वया ॥ २२ जाह्ववीतीरमासाद्य चिराभिलपितं मम । हर्पकाले किमर्थं मां विपादयसि लक्ष्मण ॥ २३ नित्यं त्वं रामपादेपु वर्तसे पुरुपर्पम । किचिद्विनाकृतस्तेन द्विरात्रे शोकमागतः ॥ २४

22 ") Ś Ds.12 हि; Bs सा; Ms यं (for तु). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 रूक्षणं दृष्टा; Ñ2 B2.4 परम (B4 °मा) ऋसा; B1 परमावस्था; T1 M3.6 परमायस्ता (for परमायत्ता).
—Ñ8 illeg. for 22⁵. — ⁵) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T8.4 रुदंतं परमातुरं. — °) L (ed.) वचनं (hypm.) (for वाक्यं). Ś Ñ V1.8 B2-4 D1.8-5.7.8.10.11 T3.4 M5.6.8.10 धमेजा; T1.2 M8 धमेजं; G1 धमोत्मन् (for धमेज्ञ).— ^d) B किमथे (B3 °द्दा) (for किमिदं). Ñ1 V1.3 D2.8.5.9 पिथ (for स्वया).

23 °) M4.7 शाश्रित्य (for शासाद्य). —) Ñ1 चिंताभि-(for चिराभि-). Me मया (for मम). Ñ2 V1.8 D2.5.9 T3.4 श्रीतिर्दि मम वर्त (D2.8 विद्य; D5 वर्ष)ते; D1 श्रीतिर्दि वर्षते बहु; D8.4 श्रीतिर्दि समवर्षते (D4 °त). — °) Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 त्वं; Me मे (for मां).

24 Ds Ti om. (hapl.) 24-25. —) Ms तु (for रवं). Ds.7.10.11 Cg पार्थेषु; Ms पार्थे तु; Ms पार्येष (for पादेषु). S Ds.12 वर्तथसे आतु:; Ñ V1.3 D1.8.4 Ts.4 च (Ñ2 रवं) वर्तसे आतु:; B रवं पादयोर्आतु:; D2.9 सरसि किं आतु: (for रवं रामपादेषु). % Cg: पार्थे व्विति प्जायां वहुवचनम्. % —) S Ñ V1.3 D1-4.8.9.12 Ts.4 पाइयो: (for वर्तसे). G1 रघुनंदन (for पुरुष्पंभ). Ms सहित: सबरोत्तम. — After 24°, Ñ V3 B D3 (B4 D3 l. 1 only) ins.:

857* नित्यमेवानुरक्तस्थं नित्यं चैव गुणैईतः । संभावी स्यं महाबाहो द्वीलवान्दक्ष एव च ।

[(1. 1) B4 नैव (for एव). B2 च (for त्वं). D2 एव (for नैव). Ñ1 गुणान्वित:; B1 गुणैहिंत:; B4 गुणेयुंत:; D3 समाश्रित: (for गुणेवृंत:). V3 च गुणतंयुत्तः (for नैव गुणेवृंतः). —(1. 2) Ñ1 damaged for संमानी त्वं.]

—D1.4 read 24°d twice. —°) T8.4 कचिन्; G2.3 किंचिद् (for कचिद्). B1.3 निराकृतस्; D1 (first time) तिरस्कृतस् (for किंगकृतस्). Š Ñ1 V1.3 D2.4 second time).8.8.12 न तिह्नाभावात्; Ñ2 तद्विना आगुस्; D1 (second time)तं विना सौम्य(subm.); T3.4 न स्वां विना आता (for विनाकृत-स्तेन). —d) B य(B4 त)आने; D1.4 (both first time) वनांते; D8 M10 सौमित्रे; D7.10.11 M1 दिरात्रं; T2 M3 श्वाच्; M8 चिरं ते; G (ed.) यस्मानु (for दिरात्रं). B1.2.4 D1.4 (D1.4 first time) G1 M3 शोक (for शोकम्). B1 आगमत्. Ś Ñ V1.3 D1-4(D1.4 second time).8.9.13

ममापि दियतो रामो जीवितेनापि लक्ष्मण । न चाहमेवं शोचामि मैवं त्वं बालिशो भव ॥ २५ तारयस्व च मां गङ्गां दर्शयस्व च तापसान् । ततो धनानि वासांसि दास्याम्याभरणानि च ॥ २६ ततः कृत्वा महर्पाणां यथाईमभिवादनम् । तत्र चैकां निशामुष्य यास्थामस्तां पुरां पुनः ॥ २७

तवेदं दु:खमागतं: T 8.4 तत्र दु:खं कथं निवदं. % Cg.k.t: शोकमागतः कचित्(Cg °चिदित्यन्वयः). %

25 Ds Ti om. 25° (cf. v.l. 24). —) Me विदितों (for दियतों). Ś Vi.3 Bs Di-4.8.9.12 Me राजा; G2.3 कामों (for रामों). —) Ñ Vi Bi.3.4 Di.6.7.10.11 Ta G2.3 Ms.10 जीविताद (Di °चा)पि; Bs जीवाद पि च (for जीवितापि). — After 25° , Ś Ds ins.:

858* न चाहं तव शोचामि मा गा विक्कवतामिमाम्। [Ś corrupt for मा गा.]

—°) Ds तव (for न च). Ts.4 Ms रामन् (for चाइम्). Ñi Vi Bi Ds.10.11 एव; Ds.9 Mi अपि (for एवं). Ma अस्वस्था (for शोचामि). — d) B यथा; Ds मैव; Ti.2 Gs Ms नैव; Gi.2 नैवं (for मैवं). G (ed.) [ए]व (for स्वं). Ś Ds.12 बाष्पशो (corrupt) (for बालिशो). B भवान; Gi मम (for भव). Ñ Vi.3 Di-5.9 Ts.4 मा गा विक्रव (Ñs वि) तामिमां (cf. post. half of 858*).

26 ") B1 तारयाझ (for "यस्व). —) D2.3 om. च (subm.). — 'd) Ñ V1.3 B D1-5.9 M3 तेम्यो (for ततो). Ñ1 वराणि; D6.7.10.11 T3.4 मुनिभ्यो; G(ed.) रतानि (for धनानि). S D8.12 तपोवनेपु (for ततो धनानि). Ñ1 V1.3 D1-5.3 रतानि (for वासांसि). B2 ददामि (for दास्यामि). K (ed.) दास्यामि वासांसि (by transp.).

27 ") M1 तत्र (for ततः).—) D1-4.0 यथावद् (for यथाईस्). Т2 अभिवासनं (for °दनम्).—) \$ D8.12 L (ed.) तथे (L [ed.] त्रें) कां च; M2 तत्र चैतां (for तत्र चैकां). Ñ B उपित्वेकां निशां तत्र; V1.3 D1-5.9 उट्य तत्र निशामेकां.—) Ñ V3 B यास्यामि (for °मस्). \$ D8 M1 स्व(D8 सु) पुरी; Ñ V1.3 B1.2.4 D1-5.9 नगरीं (V1.3 D2.9 'रं); D12 स्वपुरं (for तां पुरीं). Ñ1 B1.4 M1 ततः (for पुनः). T3.4 transp. पुरीं and पुनः. B3 पुन्रेव इ (for तां पुरीं पुनः).— After 27, \$ Ñ1 V1.3 D1-5.7-12 T3.4 Ms ins.:

859* ममापि पद्मपत्राक्षं सिंहोरस्कं कृशोद्रम् । स्वरते हि मनो द्रष्टं रामं रमयतां वरम् ।

[(l. 1) D1.2.4.9 सिंहस्कंथं. V1 ततु- (for क्रश-). —(l. 2) D1.4 में; D7 [s]ति- (for हि).]

-Thereafter D1.4 read colophon.

G. 7. 49. 30 B. 7. 46. 33 L. 7. 48 30

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

28 a) \hat{S} \hat{N}_{2} $\hat{B}_{3.4}$ $\hat{D}_{8.12}$ ततस् (for तस्यास्). \hat{V}_{1} $\hat{D}_{1-4.9}$ भाषितं (for वचनं). $-^{\delta}$) \hat{D}_{5} विमृज्य; \hat{D}_{9} प्रमृद्धा (for प्रमृज्य). $-^{\alpha}$) \hat{S} $\hat{D}_{8.12}$ \hat{M}_{1} उपा(\hat{M}_{1} समा)नयत; $\hat{D}_{10.11}$ \hat{T}_{2} $\hat{M}_{2.4.7.9}$ उपारुहृत्; \hat{M}_{5} अथारुहृत्; \hat{M}_{6} उपावहत् (for उपाहरूत्). \hat{M}_{3} नाविकानववीत्तदा. $-\hat{F}_{0}$ $\hat{S}_{1.2.4}$ subst.:

860* मितं तार्यितुं चके छड्मणो मैथिटीं तदा।
—Ñi cont.; Vi.s Di.2(reads after colophon).8-5
Ts.4 subst. for 28°d; Ñ2 cont. after 863*; D7.10.11
ins. after 28°d; D0 ins. before 46.1:

861* नाविकानाह्वयामास छक्ष्मणः परवीरहा । इमे सा सजा नौश्चेति दाशाः प्राञ्जलयोऽब्रुवन् ।

[Ñ1 Vs om. l. 2. —(l. 2) D7.10.11 इयं च (for इमे स्म). D1.3.4.9 सज्ज (for सज्जा). T3.4 इयं सज्जा सु- (for इमे स्म सज्जा). Ñ2 V1 D2.5.9 चेयम् (for चेति). Ñ2 V1 D2.5.9 इति ते तमथामुबन् (for the post. half).]

—For 28°d, De subst.; De.7,10,11 M2.4.7 ins. after 28; Me cont. after 865*:

862* गङ्गां संतारयामास लक्ष्मणस्तां समाद्दितः।

[D_0 स स्वरयामास (for संतारया°) and परवीरहा (for तां समाहित:).]

-For 28, B2 subst.; Ñ2 B2 cont. after 860*:

863* श्रुखा तु तस्या वचनं महास्मा प्रमुज्य नेत्रे रुचिरे तदानीम् । स लक्ष्मणो लक्ष्मिविवर्धनोऽथ नावं समानाय यथादरेण ।

[(1.4) Ñ2 B3 यदा(B8 तथा)दरेण (for यथादरेण).]

-After 28, Ms ins.:

864* द्यीव्रमानयतांचेव नावं स्म्यामलंकृताम् । तस्य तद्वचनं श्रुखा दाशाः प्राञ्जलयोऽब्रुबन् । सजा नौरियमस्तीति सीमित्रि तं ससंश्रमाः ।

while, Ms ins.:

865* सीतां चापि समारोप्य तापसालोकनोत्सुकाम् ।

Colophon: Ñ V1 B1.4 D5 om.. — Kānda name: D2.0 M7 om. — Sarga name: Ś D8.12 सीवाधिवास:; V8 सीवावनगमनः; B2 सीवानिर्वास:; B3 सीवानिर्वासनं; D1.2 सीवावनगमनः; D3.4 सीवावनगमगनं; D3 सीवाविवासनं; L (ed.) सीवाविवास:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś V3 B2 D2.12 om.; B2 34; D1.2.4 47; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.8-10 46; D3 51; T3 53; T4 damaged; M6 44; M7 36. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामार्थणमस्तु; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

४६

G. 7. 49. 31 B. 7. 47. 1 L. 7. 49. 1

अथ नावं सुविस्तीर्णां नैपादीं राघवानुजः।
आरुरोह समायुक्तां पूर्वमारोप्य मैथिलीम्।। १
समन्त्रं चैव सर्थं स्थीयतामिति लक्ष्मणः।
उवाच शोकसंतप्तः प्रयाहीति च नाविकम्।। २
ततस्तीरस्रपागम्य भागीरथ्याः स लक्ष्मणः।

46

V₂ missing for Sarga 46 (cf. v.l. 7.12.2). Ñ V₁ B_{1.4} D₅ cont. the previous Sarga.

1 Before I Do ins. 861*.—") VI.8 D1-5.9 ततो (for अथ). Ś D8.12 M6.10 सुसंस्तीणाँ; B8 समानीतां; D2 सुखास्तीणाँ; D4.5 G (ed.) तु (G [ed.] प्र)विस्तीणाँ; T1.2 सुनिस्तीणाँ.— 5) Ñ1 नैषादां. V1 इति राघवः (for राघवानुजः). B8 निषादेन स ळक्ष्मणः. % Cg.k: निषादस्य गुद्दस्येयं नैषादी(Cg °दी ताम्); Ct: नैषादीं निषादोपनीताम्. %— °) Ś B2.3 D8.12 सुसंयुक्तां; D6 समायक्तां (for समायुक्तां).— 1 D12 आरुद्धा (for आरोप्य).— For 1 ° d, Ñ V1.3 D1-5.9 subst.:

866* आरोप्य सीतां प्रथमं सोप्यारोहन्महारथः ।

[Ñ 2 प्रथमं सीतां (by transp.). D1.8.6 [अ]भि- (for [अ]पि). Ñ V1 D1.4.9 [अ]रीहन्. D5 आरोहत्स; D9 सोनुरोह (for सोप्यारोहन्).]

2 °) M4 damaged for व सर्थं. S Ñ V1.8 B1.2.4 D1-5.8.9.12 T3.4 [अ]पि (for [प]व). D1.3.4 सुरथं; G(ed.) स्वरथे. T1.2 G3 सार्थं चैव (for चैव सर्थं). — °) D12 अपि (for इति). D4 आह्मयताति (corrupt) (for स्थीयतानिति). — S1 V1.3 D8 om. (hapl.) 2°-3°. — °) G1 प्राह याहीति (for प्रयाहीति च). Ñ1 D1-5.9 नाविकांश्चाभ्य (D9 °с्य)नो (Ñ1 D1.4 °चो) द्यत्. % Ct: प्रयाहि परं तीरमिति शेष:. % — After 2, Ñ2 B ins.:

867* नाविकस्तु वचः श्रुखा छक्ष्मणस्य महात्मनः। वाहयामास तां नावं दक्षिणं कूछमादरात्।

[(l. 1) B1 तद् (for तु). —(l. 2) B2 दक्षिणां दिशम्.]

3 \$1 V1.3 D8 om. 3^{ab}. (cf. v.l. 2). —) \$2.8 D12 समासाय: B2 समा^o (for उपागम्य). —) Me राघव: (for ङक्मण:). — After 3^{ab}, D2.9 ins.;

868* अथ ज्यवस्थापितवाक्कथंचिस्योमित्रिरन्तर्गतवाष्पकण्ठः।
औत्पातिकं मेश्र इवाशमवर्ष महीपतेः शासनमुज्जद्वार।

__°d) Ds T1.2 Gs प्रांजलिए (for मैथिली). Ma .damaged for बाक्यं प्रा-. Ds वैदेही; T1.2 Gs मोस्कंट्याद् उवाच मैथिलीं वाक्यं प्राञ्जलिबीष्पगद्गद्रः ॥ ३ हद्गतं मे महच्छल्यं यदस्म्यार्येण धीमता । असिन्निमित्ते वैदेहि लोकस्य वचनीकृतः ॥ ४ श्रेयो हि मरणं मेऽद्य मृत्योवी यत्परं भवेत् । न चासिन्नीहशे कार्ये नियोज्यो लोकनिन्दिते ॥ ५

(for प्राञ्जलिष्). Ś Ñi Vi.a Ba Di-4.8.9.12 transp. मैथिली and प्राञ्जलिष् . Ñ Vi.a Bi.a.4 Di.a-5 -विह्नव:; Ba -विह्नतरात्; Da.a -विह्नल:; D6.7.10.11 Ta.4 -संवृत:; G1 Ma-4. 6.7.10 -गद्रदं; K (ed.) -संप्रुत: (for -गद्रदं:).

4 Bs om. 4-5°. Ds om. 4. - a) \$1.2 V1.3 B1.2.4 D1-4.9 T8.4 Me हद्रतो; S3 D8.12 त्वद्रतो; Ñ1 हद्भवो (for हद्गतं). Vs हि (for मे). Mi ह तच् (for महच्). Ś Ds.9.13 Ms महान्दाहो; Ñ V1 D2.3.9 T3.4 महा≂शोको; Vs महान्क्रोधो; B1.2.4 महांस्तापो; D1.4 महाबाहर (for महच्छल्यं). — b) S D6-8.10-12 यसादु; T1.2 G1.8 M8 उक्तोसिः; G2 यत्नादु (for यद्सि). B1 यदार्येण च; M1 यस्म्यार्थेण च (sic) (for यदस्म्यार्थेण). Ñi Vi.s Di-4.9 Ts.4 यदांथींपि (ह(Ts.4 च) बुद्धिमान् . — ") Ds.9 कस्मिन् Ga Ms नियुक्तो (for निमित्ते). Ña B1.2.4 लोकस्य नीतोहं (for वैदेहि लोकस्य). S D8.12 वचनात्कृत: : Ñ1 V1 D2 Ts.4 वचने स्थित: ; \tilde{N}_2 B1.2.4 G2 वचनीयतां(G2 °त:); M_5 वचनीकृते. De कस्य वचने च स्थित: (unmetric, for).. % Cv: एतन्मे महद्ध्छल्यं यदार्येणास्मिन्कार्ये भवामि लोकस्य वचनीकृतः लोकस्य वचनीयः कृतः। लोकस्य वाच्ये यदस्मिन्कार्ये निमित्ते नियुज्येत, एतदेव मे हृच्छल्यमित्यर्थ: 1; Cg.k : है वैदेहि ! यस्मिन्निमित्ते यःकृत्यानुष्ठानतः । अहं लोकस्य वचनी-कृतः वचनीयः कृतः। यलोप कार्षः। निन्द्यः संपादितो भवेयम् [।] भस्मित्रिमित्ते घीमता सर्वज्ञेनार्थेण यद्यसादहं नियुक्तस्तेन हेतुना मे महच्छल्यं हृदूतम् ।; Ct: वैदेहि, अस्मिन्निमित्ते यसादी-मताप्यार्येण लोकनिन्दाहेतुभूते क्रकार्ये यदहं नियुक्तस्तलोकस्य वचनीकृतः। यलोप आर्षः। वचनीयो निन्द्यः कृतः, अतो मै महच्छर्यं हृद्रतं हृद्यं प्रविष्टम्. 🛠

5 B1.3 om. 5° 6 (for B3 cf. v.l. 4). — 5) \$2.8 [S] च (for दि). — M4 damaged from मे up to यत् in. 6. \$2 [S] स्तु; D6 स्यान् (for Sच). Ñ1 V1 D2.9 T3.4 ममाच(Ñ1 V1 °िष्) मरणं श्रेयो; Ñ2 V3 B2.4 D1.3-5 मरणं दि मम(B4 परं) श्रेयो. — 6) D6.7.10.11 T2 Cg.t मृत्युर्; Ck as in text (for मृत्योर्). Ñ V1.3 B2.4 D1-5.9 यद्ग्य-द्वाप्य(Ñ1 V3 D2-4.9 °द्वा त)तोधिकं; T3.4 िकं प्राणे: पार्थिवेन वा; G1.5 मृत्योनीन्यद्वरीयस:. — 6) \$ D8.12 तव; Ñ V1.5 B2.4 D1.8-5 न तु; D9 यत्तु (for न च). T3.4 एतिसमन्. B3 देवि न स्वीदशे कार्थे. — 6) \$ Ñ B D8.12 नियोगो; V1.5 D2.3.9 विन्यासो; D5 विश्वासो; T3.4 निर्देश; G2 न योग्यो;

प्रसीद न च मे रोषं कर्तुमहिसि सुत्रते ।

इत्यञ्जिकतो भूमौ निपपात स लक्ष्मणः ॥ ६

रुद्दन्तं प्राञ्जिलि दृष्टा काङ्क्षन्तं मृत्युमात्मनः ।

मैथिली भृशसंविद्या लक्ष्मणं वाक्यमत्रवीत् ॥ ७

किमिदं नावगच्छामि त्रृहि तत्त्वेन लक्ष्मण ।

पत्रयामि त्वां च न स्वस्थमिष क्षेमं महीपतेः ॥ ८

Cg.k.t as in text (for नियोज्यो). Vs - निंदित:; Ms -वंदिते (sic) (for ·निन्दिते). De लोकनिंदाविनिंदिते. % Cv: न चास्मिनित्यादिश्लोकः सा त्विमत्यादेः परतो द्रष्टब्यः । पूर्वत्र त लेखकै: प्रमादालिखित: 1; Cg: एवं हृच्छल्यं प्राप्तवतो मे मृत्यु-मीरणं हि वा यद्यदि स्यात्, अद्य तदेव मे परं श्रेयो भवेत्। न चेत्यादि । ईडरो लक्ष्मणो निर्धृण इति लोकनिन्धेऽस्मिन्वक्ष्यमाण-रूपे कार्ये न चाहं नियोज्योऽस्मि नियोक्तमहींऽस्मि, तथा विनि-युक्तस्य कार्यस्य सर्वथैव कर्तव्यत्वादिति शेष: 1; Ck: एवं महच्छल्यं प्राप्तवतो मे मृत्योमेरणं हि वा यद्यदि स्यात् , अद्य तदेव मे परं श्रेयो भवेत्। न चेत्यादि। ईहरो निर्धृणे(णो ?) लक्ष्मण इति कोकनिन्द्ये (महत्य) स्मिन्वक्ष्यमाणरूपे कार्ये चाहं नियोज्योऽस्मि नियोक्तमहीं भवामि। अथापि नियुक्तः सर्वथैव कर्तव्यस्वादिति दोष:।; Ct: एवं महच्छल्यं प्राप्तवतो मे यन्मरणं तत्प्रागवस्था मूर्जी मृत्युर्मुख्यं मरणं वा यद्भवेत्तत्परं श्रेयो भवेत्। न च न रवीहरो लोकनिन्धेऽस्मिन्वक्ष्यमाणे कार्येऽहं नियोज्यो नियोक्तमर्ही भवामि । अथापि राजनियोगस्य सर्वथा कर्तव्यत्वानियोगं करो-मीति शेषः. %

6 *) Ñ B1.4 D8.5-7.10.11 T1.2 transp. न and च. D2.9 प्रसीद्स्व न (for प्रसीद् न च). Ś2 रोषोथ (sic); B4 D8.7.20.11 में पापं (for में रोषं).— b) Ś Ñ V1.2 B D1-5. 8.9.12 T3.4 M8 मैथिलि; D6.7.10.11 शोभने (for सुवते). अ Ct: पापं कर्तुम्। दोषं ज्ञातुमित्यथं: अ — v) V1 -गतो (for कृतो). Ñ2 B कृत्वांजाल (for [अ]अलिकृतो). G2 भूखा (for भूमो). अ Ck.t: अअलिकृत: कृताअलि:. अ —) D2 पपात स इ (for निपपात स). Ś D8.12 महीतले; M4 damaged (for स स्क्ष्मण:).—After 6, D2.9 ins.:

869* सुखेन लङ्कासमरे मृतं मा-मजीवयन्मारुतिरात्तवैरः। भार्यां ससत्त्वां विपिनेऽपहातुं श्रोतुं च तस्याः परिदेवितानि।

[(1.3) D2 विजने विहातुं (for विपिनेऽपहातुं).]

- 7 °) V1 कृत्वा (for इष्ट्वा). —°) Ś Ñ1 V1.8 B1.8 .D1-5.8.9.12 T3.4 मृशसुद्धिया; G2 शोकसंविया.
- 8 ⁸) Ms सत्येन (for तत्त्वेन). B1 T1.2 G2.2 M1.2.2.10
 राघव (for लक्ष्मण). Ds बूहि लक्ष्मण तत्त्वतः.) Ñ2
 B1.2.4 M1 न हि; D7 T1.2 M2.4.7 न च (by transp.);
 T3.4 अपि (for च न). S Ñ1 V1.3 D1.3.2.2.12 हि स्वाम-

शापितोऽसि नरेन्द्रेण यक्त्वं संतापमात्मनः । तद्र्याः संनिधौ मह्यमहमाज्ञापयामि ते ॥ ९ वैदेखा चोद्यमानस्तु लक्ष्मणो दीनचेतनः । अवाब्युखो बाष्पगलो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ १० श्रुत्वा परिषदो मध्ये अपवादं सुदारुणम् । पुरे जनपदे चैव त्वत्कृते जनकात्मजे ॥ ११

G. 7. 49. 42 B. 7. 47. 11

स्वस्थम् ; B3 त्वामिहास्वस्थम् ; D2.4 त्वामवस्वस्थम् ; D5 हि त्वा गच्छत्वम् (sic). — d) D6.7 च भपते: (for मही°).

9 ") Ś Ds शासितो (for शापितो). Ñ2 [S]हं: Ds हि (for Sसि). V1 महेंद्रेण; D2.9 मम प्राणेर् (for नरेन्द्रेण). — 5) Ś Ñ1 V3 D2.8.12 Ms यस्वं; Ñ2 B यदि (for यस्वं). D5 संत्रासम् (for संतापम्). D10.11 M1.10 आगतः (for आत्मनः). — 7) Ś Ñ2 V1.3 B D1-5.8.12 T2.4 M6-0 न (for तद्). D1-5.9 T2 G2 Ms व्यात्; Ms ब्र्यां (for ब्र्याः). M2 आव्र्याः (for तद्र्याः). T3 संनिधिं. Ś3 B3 D8.12 Ms मेद्य (with hiatus) (for मह्मम्). — 1) V1 सेयम्; D2.9 स्वयम् (for अहम्). % Cg: यसान्त्रमेवं संतापमागतस्तसान्त्रं नरेन्द्रंणैव शापितोऽसि। मह्यं मम। आजाप्यामि त इति स्वामित्यर्थः ।; Ck: यद्यसान्त्रमेवं संतापमागतस्तसान्त्रं शापितोऽसि, अत्रत्युत्तरत्या शापप्र्वं क्र्रे कर्मण्यान्त्रासोऽसीत्थर्थः । मह्यं मम संनिधी, आज्ञापयामि त इति । स्वामित्यर्थः ।; so also Ct. % — After 9, T4 G1 ins.:

870* मया च शापितश्चासि वद मे वेपते मनः।

- 10 °) \$ D5.8.13 नोशमानस; V3 [आ] देश्यमानस; B3 प्रेक्ष्यमाणस; D3 वोह्यमानस; T2 G3 बाध्यमानस (for चोय°). ⁵) \$ Ñ2 V1.3 B D5.8.12 T8.4 -मानस:; D2 -चेतस:; D11 -* तन: (for -चेतन:). °) B2 पराक्षाखो. \$ D1.8.4.8.12 बाइपकंठो; Ñ1 M6 दीनमना; Ñ2 B बाइपकंठं; V1 D5.9 T8.4 ध्वस्तवपुर; V3 दीनमुखो; D2 दु:स्थवपुर; M1 (inf. lin.) बाइपकछो (for बाइपगछो). ^d) G1 हा (for ह).
- 11 Note hiatus between and .) Ś Ñi Vs D1-5.8.9.12 Me तु (Me om. [subm.]) प्षेदो (for प्रियदो). Vs [s]सार्क (for मध्ये).) Ñ V1.8 B D1-5.9 T2.6 प्रिवादे; D6.7.10.11 T1.8 Gs Ms.7 ह्यपवादे; Cg.k.t as in text (for अप). Śi om. 11°-12°.) D8.18 जानपदे. After 11, D6.7.10.11 T3.4 G1.2 M1-5.7.9.10 ins.:

871* रामः संतप्तहृदयो मां नियोज्य गृहं गतः।

[De मा (for मां). De.7.10.11 निवेश (for नियोजय). G1 मां नियोजितनानिह (for the post. half).]

-Thereafter Ms cont.:

G. 7. 49. 43 B. 7. 47. 12 L. 7. 49. 12 न तानि वचनीयानि मया देवि तवाग्रतः । यानि राज्ञा हृदि न्यस्तान्यमर्पः पृष्ठतः कृतः ॥ १२ सा त्वं त्यक्ता नृपतिना निर्दोषा मम संनिधौ । पौरापवादभीतेन ग्राह्यं देवि न तेऽन्यथा ॥ १३ आश्रमान्तेषु च मया त्यक्तव्या त्वं भविष्यसि । राज्ञः शासनमाज्ञाय तवैवं किल दौर्हदम् ॥ १४

872* वनं प्रापयितुं त्वां वै निर्दाषामि मैथिलि ।

12 Ś1 om. 12^a (cf. v.l. 11). M10 om. (hapl.?) 12. D6 om. (hapl.?) 12^{ab}. T8.4 G1 M1.2.4.7.8 transp. 12 and 13. B8 D7 transp. ab and a.—a) Ñ V1.8 B D1-5.8न तच्छ (D1.4 तज्ञ श; D5 न च श)क्यं कथितुं. —After 12^{ab}, Ś D8.12 ins.:

873* शक्यं कथयितुं शुद्धे पातिवत्यसमन्त्रिते ।

—Vs om. 12°d. De transp. 12°d and 13. —°) \$ Bs D7.8.12 Me न्यस्य (for न्यस्तानि). Ñ V1 B1.2.4 D1-5.9 यद्वाज्ञा (V1 D2.9 राज्ञा हि) हृदये फ़्रत्वा; G2 यानि वाक्यो हृदि स्थानि (corrupt). —d) \$ Ñ V1 B1 D2.8.9.12 Me नामष:; B2-4 सेह्सते; D1.5-5 विमर्श:; D10.11 G2 M7 Ck.t [अ]मर्षात्; G3 M8 [अ]मर्ष; Cv.g as in text (for [अ]मर्ष:). % Cv: अमर्ष: पृष्ठतः कृतः, यरपवादादिषु कोपो राज्ञा पृष्ठतः कृतः 1; Cg: यानि वचनानि राज्ञा, अमर्थात् हृदि न्यस्तानि तानि तवाप्रतो मया न वचनीयानि वक्तुमशक्यानि। अत प्वामर्थ: मया पृष्ठतः कृतः, नोपन्यस्त हृत्यथः।; Ck: यानि वचनानि यानि राज्ञामर्थाबृदि न्यस्तानि तानि हे देवि मया तवाप्रतो न वचनीयानि वक्तुमशक्यानि। अत प्व मया तस्य वादः पृष्ठीकृतः नोपन्यस्तः।; Ct: यानि वचनानि राज्ञामर्थाक्दृदि न्यस्तानि तानि हे देवि, मया तवाप्रतो न वचनीयानि न वक्तुं शक्यानि, अत प्व तेषां वादो मया पृष्ठतः कृतः. %

13 Ts.4 G1 M1.8.4.7.8 transp. 12 and 13. De transp. 12° and 13. Dr transp. 6 and 6 .—) D1 दृष्टा (for स्वका). Ś Ñ V1.8 B1.8.4 D1-5.8.8.18 नरेंद्रेण (for नृपतिना). Me transp. स्वका and नृपतिना. — \$2 om. from 13° up to the prior half of l. 1 of 875*. —) Me (with haitus) अपापा (for निदोषा). Me नृप(for मम). Me निदोषामिष. B साध्वी कुलसमन्विता. —) \$1.9 Ñ1 V1.8 B2 D1.3-5.8.9.12 T4 लोकापवाद: Ñ2 B1.2.4 लोकापवादाद; D2 लोकापवादे. —) \$1.8 Ñ V1.8 B D1-5. 8.9.12 Ts.4 लहाहों (B1 स्वं स्वका) नान्यथा त्वया(Ñ B देवि नान्यथा; Ts.4 °या कृतं). — After 13, B1 ins. (r. after 16):

874* तत्र गच्छस्व वैदेहि मा तेऽस्तु हृदये न्यथा।
14 \$2 B1 om. 14 (for \$2 cf. v.l. 13). —) D8

तदेतजाह्वनीतीरे ब्रह्मपीणां तपावनम् ।
पुण्यं च रमणीयं च मा विषादं कृथाः शुभे ॥ १५
राज्ञो दशरथस्येष पितुर्मे मुनिपुंगवः ।
सखा परमको विश्रो वाल्मीकिः सुमहायशाः ॥ १६
पादच्छायामुपागम्य सुखमस्य महात्मनः ।
उपवासपरैकाग्रा वस त्वं जनकात्मजे ॥ १७

om. च (subm.). Ѳ B².4 इहाश्रमांतेषु (Ѳ °मांते हि; B²°मेषु च). Ś1.3 D8.12 च तदा; M1 वचनात् (for च मया).

— b) L (ed.) त्वं त्यक्तव्या (by transp.). Ś1.3 D8.12 न
संशय: (for भविष्यसि).— c) Ś1.3 V8 D8.12 M4.6.
राजशासनम्. Ѳ सास्थाय; V1 B² D1.8.4.10.11 G³ सादाय
(for साज्ञाय).— d) Ñ V1 B²-4 D³-5.9 [ए]प (for
[ए]चं). V3 D8.7.10.11 तथैव; T².3 तथैवं; G1.2 M1.8.10
तवैव. M5 om. किल. Ñ V1 B²-4 D²-5.9 दोहदः; G³:
सोहदं; Cg.k.t as in text (for दोहदम्). Ś1.3 D8.12
तव चैव विदोषतां; D1 कृतमेतन्न संशयः; M6 तव चैव हि
दोहदात्.—After 14, Ś1.3 D8.12 ins., while ڲ ins.
after 13 decomposition.):

875* गङ्गातीरे महापुण्ये भाश्रमे पुण्यकर्मणाम् । त्वं तु नेया मया गत्वा शासनात्पार्थिवस्य तु ।

[So om. the prior half of l. r. Note hiatus between the two halvas.]

15 ⁸) Ś B Ds.12 Ms महर्वाणां; Ñ1 V1.3 D1-5.9 राजर्वाणां. Bs D6.9 तपोवने. —D6 om. 15°-16⁸. — ⁴) B4 विषादं मा (by transp.). Ñ1 V1 D2.9 मुनिसंग्रेर्गृ (V1 ° घट्ट)तं शुभं (D9 ° निषेवितं); V3 D1.3-5 मुनिभिः (D6 सर्वतः) संवृतं शुभं.

16 De om. 16^{ab} (cf. v.l. 15).—a) D7.10.11 Ts G2: [प्]व; T1.2 G8 M3 [इ]ए:; M1 [प्]वं; M5 [इ]में (sic) (for [प्]प).—b) Ñ1 D1-5.9 नो (for मे). M8 पुंगवः सखा (for मुनिपुंगवः).—°) M8 ऋषि: (for सखा). G2: परमो (for परमको).—a) S B3 D8.12 M6 सुमहानृषि:; Ñ1 V8 D1.8-5 भगवानृषि:; Ñ2 V1 B1.2.4 D8.9 T3.4 सुम-दावापः. & Cg.k.t: परमकः परमानुकम्यावान्. & —After 16, B1 repeats 874*.

17 B1 om. 17-18⁵.— °) \$ D8.12 उपागच्छ (for °गस्य).— ⁵) \$ D8.12 तस्यैतस्य; Ñ1 V1.8 D1-5.9 सुखं तस्य (for सुखमस्य).— °) B3 उपासन- (for उपवास-). M3 - ऋतैकाम्रा (for - परैकाम्रा).— For 17° d, Ñ1 V1.3 D1-5.9 subst.:

876* रामस्य स्त्रिग्धहृद्या गच्छ श्वं मा ब्यथां कृथाः। [Va **ह्द्या. V1 वस (for गच्छ). D2 [अ]न्यथा; D6 व्या (for व्यथा).]

G. 7. 49. 49 B. 7. 47. 18 L. 7. 49. 19

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पद्चत्वारिंगः सर्गः ॥ ४६॥

18 B1 om. 18^{ab} (cf. v.l. 17).—^a) \$3 Ñ1 V1.3 D2.3.6.8.9.12 पतिव्रतस्वम् (sic). Ñ1 V1.3 D1-5.9 आदाय (for आस्थाय).—^b) Ñ1 V1 B2.4 D1-5.9 कृत्वा रामं (by transp.).—After 18^{ab}, V3 ins.:

877* जानन्शुद्धसमाचारा ममापि त्वं विसर्जिता।
—°) Вा च (for ते). Ś D8.12 चैव परं; Ñ V1 B2.4 D2.8.
5.9 Т8.4 परमकं (for ते परमं). D1.4 परममेवेह. — °) Ñ V1 D2.8.5.9 Т8 तवै(D2.9 Т3 °दै)वं(D5 °व) हि; V2 तथैव हि; D1.4 तव नित्यं; Т4 तपश्चैव; G1 तदा कृत्वा (for तथा कृत्वा). Ś D8.12 विशुद्धैवं भविष्यंसि. —After 18, Ś Ñ1 D1-5.8.9.12 Т8.4 ins.:

878* लालितालालितानां हि सत्स्त्रीणां दैवतं पतिः।

[D2.5.9 च (for हि). D1.3.4 ललितोलितो वापि(D3 वा च); T3.4 ललितो वा स्वललितो (for the prior half). D1.4 परमं; D3.9 सुस्त्रीणां; D5 स्त्रीणां च; T3.4 स्त्रीणां वै(for स्टस्त्रीणां).]; While Ñ2 B2-4 ins.: 879* इतीद्रमुक्तवा प्ररुदन्स लक्ष्मणः फृताञ्जलिर्बाष्पविधृतलोचनः। पपात देग्याः सहसाथ पादयोः सुपुष्पितो वायुवशाद्यथा द्रमः।

[(1,3) Ña g (for [अ]ध).];

whereas V1 ins. after 18:

880* ताडितानां च सरस्त्रीणां दैवतं परमं पतिः।

Colophon: Ñ1 V1 D1.2.4.9 om. — Kānḍa name: Ś1 D12 M7 om. — Sarga name: Ś Ñ2 V3 B D3.8.12 लक्ष्मणवाक्यं; D5 सीवालक्ष्मणसंवाद:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś V3 D12 om.; Ñ2 B4 51; B1 50; B2 35; B3 60; D3 48; D5-7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 47; T3 52; T4 54; M8 45. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

G. 7. 50. 1 B. 7. 48. 1 L. 7. 50. 1

लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा दारुणं जनकात्मजा।
परं विपादमागम्य वैदेही निपपात ह ॥ १
सा मुहूर्तमिवासंज्ञा बाष्पव्याकुलितेक्षणा।
लक्ष्मणं दीनया वाचा उवाच जनकात्मजा॥ २
मामिकेयं तनुर्नृतं सृष्टा दुःखाय लक्ष्मण।

47

Vs missing for Sarga 47 (cf. v.l. 7.12.2). Ñi Vi Di.2.4.0 cont. the previous Sarga. Ds begins with श्रीयणेशाय नम:

1 Ñ1 V1 D2.5.9 om. 1. Before 1, D1.4 ins. 882*.

— ") M6 त तहानपं (for चच: श्रुत्वा). Ś Ñ2 V3 B D1.3.
4.8.12 श्रुत्वा तु लक्ष्मणस्येतद्. — ") Ñ2 V3 B1.2.4 D3 वचनं;
Т3 दार्मत: (sic) (for दारुणं). Ś D1.4 8.12 वाक्यं परम-दारुणं; B3 वाक्यं घोरमुपस्थितं; M6 श्रुत्वा सा घोरसंहितं. — V3 om. 1°4. — ") Ś D6.8 आपसा; Ñ2 B1.4 आगच्छन्; B2 D1.4.12 M6 आपेदे; B3 आरोप्य; M8 आरुझ (for आगम्य).

— ") Ñ2 B1.2.4 D3 मेदिन्यां (for वैदेही). G (ed.) च (for ह). D3 निषसाद ह; M8 पतिता सुवि. — After 1, B2 ins.:

831* छिन्नमूला यथा चैव करली भुवि दश्यते।

2 ⁸) D10.11 Ck.t -पर्याकुळ-; T1 -पूर्णाकुळ-; T4 -वार्याकुळ-; Cg as in text (for -व्याकुळित-). Ś D1.4.8.12 शोक (D1.4 शब्द) व्याकुळिताक्षरं; Ña B D3 भूरवा बादपाकु (Ña वि) लेक्षणा; M6 गद्गदाकुळिताक्षरा. ※ Cg: बादपव्याकुळितेक्षणेखनेन पुन: संज्ञाप्राप्ति: स्चिता।; Ck.t: बादपपर्याकुळेक्षणा। संज्ञां प्राप्येति शेख:. ※ —For 2^{ab}, Ñ1 V1.2 D2.5.9 subst.; D1.4 ins. before x; D3 ins. after 2^{ab}:

832* तथा वदन्तमत्यन्तं बाष्पसंहद्दछो वनम्।

[V1 अत्यर्थ (for अत्यन्तं). D1 वदंश तत्रेश. V3 D5 -संरक्तः; D2.9 -संदिग्ध- (for -संरद्ध-).]

—Note hiatus between and .—) S Ñ V1 B D1.8-5.8.12 Me जानकी वाक्यम् (for दीनया वाचा). V8 D2.8 जानकी छक्षमणं वाक्यम् .—) Ms द्याव. S Ñ1 V1.8 D3.5.8.12 Me परमाते (V8 D3.5 Me शे)वत्; Ñ2 B [अ] तीव दु:स्विता; D1.4 पतिदेवता; D2.9 परमाथे वित् (for जनकारमजा).

3 Ñ1 V1.8 B1 D1.8.4.5.9 om. 3.—") Ś D8 सामकी; M9 सामका; Cm.g as in text (for मामिका).—") D8 हुए। (for स्टा).—") Ś D8.12 [क्ष]स्या यन्; M6 यन (for यस्यास्). Ś Ñ8 B2-4 D8.8 न(D8 नु) मेदापि; D18 M6 न मे चापि(M6 "न्न) (for तथा मेडच).—") Ś

धात्रा यस्यास्तथा मेऽद्य दुःखमूर्तिः प्रदृश्यते ॥ ३ किं नु पापं कृतं पूर्वं को वा दारैर्वियोजितः । याहं शुद्धसमाचारा त्यक्ता नृपतिना सती ॥ ४ पुराहमाश्रमे वासं रामपादानुवर्तिनी । अनुरुध्यापि सौमित्रे दुःखे विपरिवर्तिनी ॥ ५

D8.12 दुःखस्यांत:; N2 B2-4 D3 भोक्ष:; G2 दुर्निमित्तं; M6 भांति:; Cm.g.k.t as in text (for दुःखमूर्ति:). B2 D3 न दृश्यते; M4 प्रशस्यते. % Cg: मामिकेयं तनुर्धाता दुःखायैव सृष्टा । यस्मास्कारणाद्यस्या मे दुःखमूर्ति: प्रदृश्यते ।; Ck: दुःखमूर्तिमूर्तिकृतदुःखाकारेव यतो मम तनुर्दृश्यते तस्मादुःखायैव सृष्टास्मि ।; Ct: दुःखमूर्ति: सक्छदुःखसमूदः. % —After 3, D11 ins. रामाय नमो नमः.

4 °) D6 (with hiatus) एवं (for पापं). V8 मयापकृतं. G2 transp. पापं and पूर्वं. —) Ñ1 दारेवं (by transp.). Ś D8.12 M6 विनाकृत: (for वियोजित:). — \$2 om. 4°-6°. M5 om. (hapl.?) from तिना in 4° up to मयाप in 7°. — ° °) B3 अहं. B2 दु:ख- (for गुद्ध-). M9 गुची (for सती). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 जानन्यु (D3 °तां गु)द्धसमाचारां यन्मां संत्यक्तवाञ्चपः (Ñ1 °न्युनः). % Ck.t: सती पतिवता. %

5 \$2 Ms om. 5 (cf. v.l. 4). —) D4 त具 (for [अ]हम्). m Ms वस्स (for वासं). m Ms आश्रमावासं. $m ilde{N}^{1}$ $m V_{1,3}$ D1.2.9 पुरा तदा (V1 °त्रा; D1 °मा)श्रमावासं; D3.5 पुरा-तनाश्रमे वासं. - Ñ2 illeg. for 8. - 8) M6 -पादेषु (for -पादानु-). Si.3 Ds.12 रामपार्थे तु(D12 °र्थेषु) वर्तती; Ñ1 V1.3 D1-5.9 रामपादी समाश्रिता; B निरता रामपादयोः -Ms.10 om. (hapl.) 5°d. Ms reads 5°d after 6. - ") S1.3 Ñ1 V1.3 D2.3.8.9.12 T3.4 M3 नाचित्रयं ने(V1.8 ्यंती); Bअन चिंतयामिः Dा.4 नाचिंतयतः Ds नाज्ञासिवं वै; D7 अनुरुष्यामि; T1.2 G1.3 M4 अनिरुष्या(G3 ब्हा)-पि(G1 M4 °मि); G2 M1.7.8 अनुरुंध्यामि(M1 °पि); M3 अनुरोत्स्यामिः m Mः नातिरिच्यामि (for अनुरुध्यापि). $m ilde{N}$ ः B1.2.4 सीमित्रेगानुहृध्येहं(Ña Ba °ध्ये यं; B4 °ध्ये च). —Ta repeats 5^d (var.) consecutively. $-^d$) \tilde{N}_2 $D_{6.7,10,11}$ Ms च; G1 Ms [S]पि (for वि-). B1.2.4 दु:खेन. Ñs B1 -वर्तिता; Ba.a -वर्जिता (for -वर्तिनी). S1.3 No V1.3 D1-5. 8.8.12 Ts(first time).4 L (ed.) वर्तमाना(L [ed.] ने) वि (Ts.4 °नाति) भी (Ds.12 ° भू) पणं; Bs दु:खदु:खेन वत्मीन. & Cv: पुराहमाश्रमे वासमित्याद्यर्थसानन्तरम्, अनुरुध्याः मीत्यादि। एतदन्यत्र प्रमादाङ्घिखितम्।; Cg: पुरेति। अर्जु रुध्यापि सोद्वापि ।; Ck: पुरेत्यादि । हे सौमित्रे पुरा पूर्वकाले रामपादानुवर्तिनी भूत्वा तद्दछादेव दुःखे वनवासदुःखेऽपि परि-वर्तिनी वर्तमानापि तचानुरुष्य सोद्वा आश्रमे वासमरोचयमिति सा कथं ह्याश्रमे सौम्य वत्स्यामि विजनीकृता। आख्यास्यामि च कस्याहं दुःखं दुःखपरायणा॥६ किं च वक्ष्यामि मुनिपु किं मयापकृतं नृपे। किस्मिन्वा कारणे त्यक्ता राघवेण महात्मना॥७ न खल्वदैव सौमित्रे जीवितं जाह्ववीजले।

शेष:।; Ct: हे सौमित्रे, पुरा पूर्वकाले रामपादानुवर्तिनी भूत्वा दुःखे वनवासदुःखे परिवर्तिनी वर्तमानाप्यनुरुष्य तस्सोद्द्रवा भाश्रमे वासमरोचयमिति शेपः. &

6 Ms om. 6; S2 om. 6°6 (for both, cf. v.l. 4).
—°) Ñ2 B1.2.4 तु (for हि). B3 कथमद्य (for सा कथं हि).
S1.3 D8.12 पुण्ये (for सोम्य). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 कथं स्व
(V1 °थम) द्य वने सोम्य. — °) D1.4 यृजिनीकृता; D2.9 विजने
कृ(D9 °नीकृ) ते; D6.7 सुनिभिः सह; G2 च विनाकृता. — °)
G1 [इ]व (for च). — °) G1 सुखं; G2 M1.2.4.7-9 इदं;
Ck.t as in text (for दुःखं). & Cg: विजनीकृता, इप्टजनविरहिता कृता 1; Ck: साहमिदानीं विजनीकृता, इप्टजनरहिततथा संपादिताहं कथं द्याथमे वस्त्यामि कस्याहं मामकं दुःखमाख्यास्यामि विजने वने। पतितेति शेष:1; Ct: साहमिदानीं
विजनीकृतेप्रजनरहिता कृता कथमाश्रमे वस्त्यामि। कस्य च स्वीयं
दुःखमाख्यास्यामि। विजनवनस्थैति शेष: & — For 6° द, S
Ñ V1.3 B D1-5.8,9.12 T3.4 M6 subst.:

833* किमाहारा कथाः काश्च करिष्यामि नृपात्मज ।

[Ms किमाहारं. \$2 काश्चित् (for काश्च). Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3.4 किमाहारं (D2.5 °र) विहारं (D3 °नोदं) च (V1.3 T8.4 वा) (for the prior half). № B1.2 D4 नृपारमजा; T3.4 किमारमन: (for नृपारमज). \$ B3 D8.12 M6 कथविष्यामि केषु च (Ms वा) (for the post. half).]

-After 6, Ma reads 5°d.

7 Ms om. up to सवाप in 76 (cf. v.l. 4). —) S Ñ1 V1.8 D1-4.8.9.12 AT; B4 D6.7.10.11 T8.4 G1 M1.10 A (for च). Ds आवक्ष्यामि. Ś Ñ V1.3 B1.2 D1-5,8,9,12 सिद्धेषु (for मुनिषु). —Ñ2 illeg. for 5. — b) V1 D2.5.9 यन्मयापः; Vs किसु पापं Ms किं मया च (for किं मयाप-). Ñ1 कृतं; D1 किल; D5 नृपं (for नृपे). D6.7.10.11 T8.4 K (ed.) कर्म चा (Ds.7 T4 वा)संस्कृतं प्रभो (K [ed.] च किं). —°) Ñ1 D1-4 यसिस्. S D8.12 हि; Ñ1 D_{1-5.9} 3; G₂ 3 (for at).-d) S N B D_{1-5.8.9.12} [इ]ति वादिपु: V1.3 [अ]सिमानि(V3 °वादि)ता (for महात्मना). % Ck: किं न्वित्यादि। महातमना राघवेण कस्मिन्वा कारणे "निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायदर्शनम्" केन कारणेन त्यक्तासीति प्रष्टुषु मुनिषु सत्सु किं नु वक्ष्यामि । नृपे किंचित्पापं त्यागकारणं मया कृतं चेदनेन त्यक्तास्मीति वक्तं शक्यते। अती न किमिप वक्तव्यं प्रस्युक्तरं पश्यामीलर्थः ।; Ct: किं न्विति। महात्मना राघवेण केन कारणेन त्यक्ता, किं वा त्यागकारणमसःकर्म

त्यजेयं राजवंशस्तु भर्तुर्मे परिहास्यते ॥ ८ यथाज्ञां कुरु सौमित्रे त्यज मां दुःखभागिनीम् । निदेशे स्थीयतां राज्ञः ग्रुणु चेदं वचो मम ॥ ९ श्रश्रूणामित्रशेषेण प्राञ्जिलिः प्रमुहेण च । शिरसा वन्य चरणौ कुशलं त्रूहि पार्थिवम् ॥ १०

G. 7. 50. 9 B. 7. 48. 10

त्वया कृतमिति प्रष्टृपु मुनिपु किं नु वक्ष्यामि । त्यागकारणपापस्य कस्याप्यकरणाद्वक्तव्यं प्रत्युक्तरं न किमपि पश्यामीत्याशयः. 🕸

- 8 ") Bs किम (for खल). Ñ1 D1-5.9 सा(D2.9 अ) हं खल्वद्य; Ts.4 अद्येव खलु; M4 न * * * व (damaged) (for न खरुवद्येव). Me नचिराज (for सौमित्रे).—\$ De.12 om. (hapl.) 85-95. - 5) Ñ V1.3 B1.2.4 D1-5.9 न(Ñ2 B1.2.4 कि; D2.9 स्व; D6 om. [subm.]) प्राणान ; T3.4 प्राणांश्चेन (for जीवितं). Va Ba Ti Ma-तटे: Cg as in text (for -जले). - ") Ms नाम; Cg.k.t as in text (for राज-). Ñi V1.3 D1.3-5 T3.4 -वंशाद् . — d) Ñ1 V3 D1-5.9 राघव: (Da.s °वं) (for भतेमें). Vs प्रति- (for परि-). Ñ B2-4 D1-5.9 -हास्यति; Cm.g.k.t as in text (for -हास्यते). V1 T3.4 परिहास्यति राघवः, 🍪 Cg: न खल्विति। त्यजेयं राजवंशस्त भर्तुमें परिहास्यते इत्युत्तरार्थपाठः । अत्यागकारण-मुच्यते । राजवंशो राजसंतानः। परिहास्यते विच्छियते, मयि गर्भस्य विद्यमानःवादिति शेषः । मया देही धर्तव्य इति भावः। यद्वा त्यजेयं राघवं वंशे भर्तुर्मा परिहास्यतीति पाठः। रामकृत-कीर्याद्यैव जाह्नवीजले जीवस्त्यक्तव्यः, तथापि तं न स्रजेयम्। कतो भर्तुवैशे निष्कलक्के राघवमेकं मा परिहास्यति मा परिहसत्। व्यत्ययस्त्वार्पः । जीवितत्यागे स्त्रीदत्यामुलोऽपवादो रामस्य स्यादिति भावः। अधैवेत्यनेन प्रसवानन्तरं तु त्याज्यमेवेत्यर्थः।; Ck: न खिववसादि । न स्यजेयमित्यत्र कारणमाद राजवंशस्तु, इत्यादि। राजवंशो राजसंतानः। स तु परिहास्यते विच्छियेतेति यावत्। मयि गर्भस्य विद्यमानत्वादिति शेषः। ततश्च मया देही धर्तन्यः । त्वया च राजशासनं कर्तन्यम् ।; Ct: न खल्विति । तदत्यागहेतुमाह-राजवंश इति। राजसंतानः परिहास्यते विच्छिः द्यते, इत्यर्थः। मयि गर्भस्य विद्यमानत्वात्. %
- 9 \$ D_{8.12} om. 9° (cf. v.l. 8). —°) Ñ1 अथाजां।
 B1 यदाह; T1 Cg.t यथाज़ं; T2 तदाज़ं; G2 यथा रवं; Ck
 तथाज़ां. L (ed.) न(? तत्) खट्वचैव सौमिन्ने. —°) Ñ V1.8
 B1.2 D9 सउप (for राज). M4 [इ]मां. —°) \$ D8 संदेशे;
 Ñ1 D9.12 निर्देशे. M4 damaged for स्थीयतां. —°) \$
 D8.12 कुरु (for द्युण्). M1 चैतद्; M6 चैव (for चेदं).
- 10 ⁵) Ñ1 B1.8 D10.11 M4 प्रांजलि:; Ñ2 V1 B2.4 D2-4.9 सांजलि:; V3 D1 T3.4 सांजलि: (for प्राञ्जलि:). S D1.8.12 T1.2 G1.8 प्रश्रयेण च; D8 -प्रहणेन च; T8.4 जनकारमजा; M1 प्रणयेन च; M6 प्रयतेन च (for प्रप्रहेण च). D8 राजवंशिममं मिय. ⁶⁴) M1 राधवं; Cv.t as in text (for पार्थिवम्). T8.4 शिरसाव (T4 °मि)नता भक्ता सर्वाश्च

G, 7. 50, 10 B, 7. 48, 15 L, 7. 50, 11 यथा आतृषु वर्तेथास्तथा पौरेषु नित्यदा । परमो ह्येष धर्मः स्यादेषा कीर्तिरनुत्तमा ॥ ११

भवतीरिति. % Cg.k: चरणो आव(Ck °णो व) न्योति, मर्थ-मिति शेष: 1; Ct: प्रमहेण प्रकृष्टाञ्जलिम्रहणसमेतेन शिरसेत्य-न्वय: । चरणो वन्य । मत्प्रतिनिधितयेति भाव: । पार्थिवं च वन्दियत्वा कुशलं मृहि. %—For 10°4, Ñ V1.3 B1.2.4 D1.2.4.5.9 subst.; while B3 D3 ins. after 10°6; whereas D7.10.11 ins. after 10:

884* शिरसा वन्दनं कुर्याः सर्वासामेव छक्ष्मण ।

[Ñ1 V1.3 D1-5.7.9-11 [अ]भि(Ñ1 D1.3-5 [अ]व)नतो म्या: (for वन्दनं कुर्या:). D5 वर्तमानं तु (for सर्वासामेय).]
—Thereafter D7.10.11 cont.; D6 T G M1-5.7-10 ins. after 10:

885* जानीपे हि यथा गुद्धा सीता तत्त्वेन राघव।
भन्त्या च परया युक्ता हिता च तव नित्यशः।
अहं त्यक्ता च ते वीर प्रजास्वयशभीरुणा।
यच ते वचनीयं त्यादपवादसमुस्थितम्।
मया हि परिहर्तव्यं त्वं हि मे परमा गतिः। [5]

[(l. 1) Me mostly damaged for the prior half. D7.10.11 जानासि च (for जानीपे हि). -(1. 2) T4 Ms परमया (for च पर्या). Ts.s सीता (for हिता). Dc.10.11 Ts.s तव च (by transp.); G2 चरति.—(1.3) G2 M1 साहं (for अहं). D7 वने; Ts.4 M1.s स्वया (for च ते). D8.7 Ts.4 Ms प्रजावादेन(Ts.4 Ms °दस्य); Gs Ms प्रजानिर्वाद-. D10.11 (both hiatus) अयशोमीरुणा जने (for the post, half). -(1.4) Te मे (for ते). - Me mostly damaged for the post. half. De -समुच्छितं (for -समुद्रियतम्). D7,10,11 T4 M1 अपवाद: समुद्धित: (for the post. half). - (l. 5) De Ts.4 G1.3 Ms Cm [अ] पि; D10 T1 Ms न; Ms तत् (for first हि). 8% Cg: अयशोभीरुणैन स्वया त्यक्ता, अनायेवेत्यर्थ: । वचनीयं ज्युप्सनम्। तन्मया परिहर्तव्यम्, स्वदाज्ञया वनस्थल इति शेषः। Ck: अयशोभीरुणैव स्वया त्यका नान्यथेति शेष:। वचनीयं जुगुप्सनम्। तन्मया परिहर्तव्यमिति स्वदाज्ञया वनस्थलेति श्रेप: 1; Ct: जनेऽयशो-भीरुणा जननिमित्तायशोभीरुणैव स्वया त्यका। नान्यथेति जानामीति शेषः । वचनीयं निन्दा । अपवादोऽभिशापः. 🍪 ो

-De.7.10.11 T G1.8 M1-5.7-10 cont.; Ś Ba D3.8.12 M6 ins. after 10; Ñ V1.2 B1.2.4 D1.2.4.6.9 cont. after 884*:

886* वक्तव्यश्चेत्र नृपतिर्धर्मेण सुसमाहितः।

[D7.10.11 read 886* for the first time before l. r of 885*, repeating it here. Ś D6.8.18 T3.4 M6 विज्ञाप्यश् ; B3 विज्ञाय (for वक्तन्यश्). V1 B4 D1.8-5.7.10.11(D7.10.11 first time) वापि; B3 [अ] वैव (for वेव). Ñ3 B4 D7.10.11

यक्तं पौरजनं राजन्धर्मेण समवामुयाः । अहं तु नानुशोचामि खशरीरं नर्र्षभ । यथापवादं पौराणां तथैव रघुनन्दन ॥ १२

(D7.10.11 first time) धर्मेषु (for धर्मेष). \$ D8.12 तु; V2 च (for सु-).]

11 6) Ś D8.12 यहुद् (for यथा). V3 पुत्रेषु. Ñ1 V1 D1-5.9 आतृद्वेतेषु (for यथा आतृषु). D6 सर्वेषु; M6 वर्तेत.

- b) Ś D8 तहुद् (for तथा). Ñ2 B T3.4 M6 नित्यशः; V3 सर्वशः (for नित्यहा). Ñ1 V1 D1-5.9 पौरजानपदेषु च(D2.9 °Cविष). - °) D6.7.10.11 ते (for स्थाद्). Ś D8.12 M6 एष ते(\$1 मे; M6 वे) परमो धर्म; Ñ1 V1 B2 D1-5.9 T3.4 एष धर्मो हि(B2 °में।स्य; D8 °मोषि) सुमहान्; Ñ2 V3 B1.3.4 एष धर्मो हि परम(V3 महांश्चेव). - d) V3 भूयात्; D6.7.10.11 तस्मात् (for एषा). T3.4 नीतिर् (for कीतिर्). D1 रघूतम (for अनुत्तमा). M6 एषा वे कीतिर्त्तमा.

12 ") Ś Ds.12 G1 M4.6 यस्तवं (for यस्वं). Ms मां च; Ms राम (for राजन्). Ñ1 V1.3 D1.3-5 T3.4 यरवां(V3 D1.3.4 °था) सर्वा: प्रजा राजन्(Ñ1 °ज्ञो); D2.9 यस्वां सर्वात्मना राजन ; De.7.10.11 यत्त पौरजने राजन . - b) De.7. 10.11 समवाप्रयात ; T1.2 G3 सममाप्रया:; M6.9 सम्पाश (M9 °म्र)याः (for समवास्याः). S D8.12 धम तु(S1 च) परि-पालये:; Ñ1 V1 D3.4 हर्षपूर्णाः समाग्रयः; Ñ2 B हर्पपूर्ण (Ñ2 B_2 °a) प्रशाधि हि(\tilde{N}_2 °सिस); V_3 तथेव रघुनंदन(=12 f); D1.2.9 हर्षपूर्णा वसंति च(D2.9 °णाननस्त य:); Ds T8.4 हर्षपूर्णाः(Ts.4 ° वी:) समन्वयु:. — B1 om. (hapl.) from 12° up to 1. 2 of 887*. -) Bs om. 3 (subm.). Ds अन्वहं (for अहं तु). D1.3-5 नात्र (for नानु-). - G1 damaged from शरीर in " up to वाद in ". - ") S Ds.12 स्वं (for स्व-). B2-4 नरोत्तम; M1 नरेश्वर (for नर्पभ). Ñ V1.3 D1-5.9 Ts.4 विव्रयोगं स्वया सह (T3.4 विना).—) Ñ1 V1 जनापवाद:(V1 °दं); Ñ2 V8 B3 D2.3.5.6.9 Ts.4 M4.8 यथा(D2.3.5 °दा)पवाद:. S D8.12 पौरेपु; Ña Ba-4 Da.a Me पौरेभ्यस . —) S Da ते चेह; Ña V1 D12 तचेह; B2.4 D4.5 तवैव; D2.9 तवापि; M10 तथा ते (for तथेव). Va पूर्णचंद्रसमद्यति:; Ta.4 तथा त्यक्तासि भर्तृणा (Ta * * *). % Cv : यथापबादं पौराणां त्वया पौरै: कृतमप-वादम्।; Ck: यथापवादं पौराणामिति। परिहृत्य स्थितिर्भवित तथैव रघुनन्दन वर्तस्वेति शेषः ।; Ct: यथा पौराणामपवादं परिद्वत्य स्थितिर्भवति तथैव रघुनन्दन वर्तस्वेति शेषः 🕉 -After 12, Na Ba-4 Da ins.; while B1 ins. after 12ª (owing to om.):

887* तस शोके सनः कार्यं मिद्धनाशे नराधिप ।
अपवादभयाश्यनस्या मां न शोकोऽस्तु ते पुनः ।
असं तु खलु नारमानमनुशोचामि लक्ष्मण ।
यद्दं जनवादेन स्यक्ता दोषेण नारमनः ।

एवं ब्रुवन्त्यां सीतायां लक्ष्मणो दीनचेतनः । शिरसा धरणीं गत्वा व्याहतुं न शशाक ह ॥ १३ प्रदक्षिणं च कृत्वा स रुदनेव महाखनम् । आरुरोह पुनर्नावं नाविकं चाभ्यचोदयत् ॥ १४

स गत्वा चोत्तरं कूलं शोकभारसमन्वितः । संमूढ इव दुःखेन रथमध्यारुहद्रुतम् ॥ १५ सहर्प्रहुरपाष्ट्रस्य दृष्ट्वा सीतामनाथवत् । वेष्टन्तीं परतीरस्थां लक्ष्मणः प्रययावथ ॥ १६

G. 7. 50. 20 B. 7. 48. 25 L. 7. 50. 17

[B1 om. l. 1-2.—(l. 1) B2 न तु (for तन्न). Ñ2 B2.3 D3 महिना ते. B3 नर्षंभ.—(l. 2) B2 त्यक्ता; D3 तेन (for त्यक्ता). B3 अपनादेन मां त्यक्ता (for the prior half). B2 मात्र (for मां न) and मे (for ते). D3 मा न शोकं च व पुन: (for the post. half).—(l. 3) D3 हेतुना (for अहं तु).—(l. 4) B3 अहं जनापवादेन (for the prior half).]

-After 12, D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

888* पितिहि दैवतं नार्याः पितर्वन्धः पितर्गितः ।
प्राणरिपि प्रियं कार्यं भर्तुस्तस्माहिहोषतः ।
इति मृद्धचनादामो वक्तन्यो धर्मसंगरः ।
निरीक्ष्य माद्य गच्छ त्वमृतुकालातिवर्तिनीस् ।

[(1. 1) T4 damaged for पतिहि. D6.7.10.11 T3.4 G1 देवता (for देवतं). D6.7.10.11 गुरु:; T2 G1 damaged (for पति:).—(1. 2) D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M3.8 तस्माद्धिः कार्य (by transp.); T3.4 यस्मात्पत्युः कुर्याद्.—T M3.8.0 om. I. 3-4.—(1. 3) D6 G1 धमेसागरः; D10.11 G2 M1.5 Ck.t धमेसं(D10.11 Ck.t मम सं)म्रहः. & Ck: मम संग्रह इति । मया रामं प्रति वक्तव्यसंदेशसंग्रह इत्यर्थः ।; so also Ct. & —M2.7.10 om. I. 4.—(1. 4) M1 मार्यः; M4 अय (for माध). D6 मृत्युक्तालेनिर्वातेनीं (for the post. half). & Cg: क्रतुक्तालातिवार्तिनीं गर्भलक्षणवतीम् ।; Ck: क्रतुक्ताल(°लाति?)वार्तिनीं गर्भलक्षणवतीम् ।; Ck: क्रतुक्ताल(°लाति?)वार्तिनीं गर्भलक्षणवतीम् । क्रति क्रताप्वच्यावृत्त्वयावृत्त्यावित्याव

-Then Ma.s cont. :

889* पुनरप्याह सौमित्रिं शोकवेगपरिष्ठता ।

13 °) Ñ1 B8 M2.4.6-9 ब्रुवत्यां (for ब्रुवन्त्यां). Ñ2 एवं ब्रुवाणां तां सीतां; V3 D1-5.9 एवं ब्रु(D2 °तद्र)वं(D1.9 °व) त्याः सीताया; B1.2.4 एवं तु वादिनीं सीतां. —) Ś1 Ñ V1.3 B D1-5.9 T3.4 -मानसः; D8 G2 -चेतसः (for -चेतनः). — °) D6.7.10.11 T3.4 K (ed.) वंदा(K [ed.] [आ]वंदा) धरणीं(T3.4 वेदेहीं) (for धरणीं गत्वा). Ñ V1.3 B1.2.4 D1-5.9 सूर्शामिवाद्य सूयस्तां(Ñ1 B4 °मौ तां; Ñ2 °मौ तु; B1 चै1 है1 B2 °मौ च). — °) T3.4 च (for ह).

14 °) Ś Ñ1 ·B1.2.4 D1.2.4.8.9.12 G2 M3 तु; M8 स (for च). Ñ2 V1 D1-5.9 T G1.3 M3 तौ; D12 हु; G2 M8 च; M6.10 [आ]थ (for स). Ñ1 V2 B1.2.4 D6.7.
10.11 तो कृत्वा. B3 तो तु प्रदक्षिणे कृत्वा.—) Ñ2 स च;

Vs एप; D1.4.5 हव (for एव). Ś D8.12 रोदिति स्म(Ś D8 स). Ś B8 D8.12 M6 महापशा:; Ñ1 V3 D6.7.10.11 °स्वन: (for °स्वनम्). B1.2.4 प्रस्कृतिनिस्वनं(B4 °तिविस्तरं).
—After 14^{a6}, D6.7.10.11 G1.2 M1.5 ins.:

890* ध्यात्वा सुहूतं तामाह किं मां वक्ष्यासे शोभने।
इष्टपूर्वं न ते रूपं पादों इष्टो तवानचे।
कथमत्र हि पदयामि रामेण रहितां वने।
इत्युक्तवा तां नमस्कृत्य पुनर्नावसुपारुद्दस्।

[(1.1) M1.5 मा (for मां).—(1.2) D6 G1.2 M1.5 मया (for तव). % Ct: किं मां वह्यसि। निरीक्ष्य मां गच्छेति किं वदसीत्यर्थ:। शोकवशात्कालान्तरे प्रयोगो न दोषाय। तथा निरीक्षणस्या-योग्यतोषपादकम्—इष्ट्यूर्वेमिति. %—(1.4) G2 जपागमत्; M5 अथारुहत् (for उपारुहत्). M1 रुदन्नेन महास्वनं (=146) (for the post. half).]

—°) G_1 आरुह्य च (for आरुरोह). — °) \widetilde{N}_1 V_1 D_1 –5.9 $T_{3.4}$ M_9 नाविकांस् (for नाविकं). V_1 $T_{3.4}$ M_6 [अ] प्यचेद (V_1 °देश)यत्; $D_{3.5,9}$ [अ] भ्यनोदयत्; T_3 G_3 स चोदयत् (for [अ] भ्यचेदयत्). \widetilde{S} $D_{3.12}$ नाविकेनानिलोदयात् ($\widetilde{S}_{1.3}$ D_8 °यां); \widetilde{N}_2 $B_{1.2.4}$ स्वस्यामास नाविकं.

15 °) Ñ1 V1.3 D1-4.9 Ts तु गरवा; T4 च गरवा (by transp.) (for गरवा च). V1 D5-7.10.11 T1.2 G3 M1.3 तीरं (for क्लं). — 6) Ñ1 V1.3 D3.9 T3.4 -प्रपीहित: (for -समन्वित:). — 52 repeats 15° d after 17° 6. — °) Ñ2 B1.2 D5 M2.7 शोकेन (for दु:खेन). — d) D5 G1.3 M1.2.5.7.9 अभ्या(M5 ° प्या) रुहद्. D5 रुद्न (for दुतम्). Ñ2 B स्थमारूडवान्युन:. — For 15° d, Ñ1 V1.3 D1-4.9 T3.4 subst.:

891* आरुरोइ रथं दीनः सौमित्रिस्याङ्कलेन्द्रियः। [Va बीरः (for दीनः).]

16 %) Ś Ñ V1.8 B D2.8.8.9.12 Me अथावृत्य (B2 °त्रत्ये; Me °हृत्य); D6.7.10.11 G2 M1.8.10 परावृत्य; T2 असो वृत्य; T2.4 G1 M2.4.7.9 उपावृत्य (for अपावृत्य).—) Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T3.4 प३यन्; Me दृष्टि (for दृष्ट्या). Ś D8.12 अथ त्वरन्; V1.3 D2.9 T3.4 अ(V3 त)थारुद्द् ; D5 अनंतरं (for अनाथवत्). ※ Ck: अनाथवत्, अनाथेव।; Ct: अनाथवद्नाथेव, न तु वस्तुतोऽनाथा। पूर्णचिद्धनस्वरूपत्वादिति भाव:. ※ —) Ś D8.12 तिष्ठंतीं; D8-7.10.11 चेष्टंतीं; M2 * प्टंतीं. G2 पथि (for पर-). Ś D5.8.12 -कूळ्स्थां (for तीरस्थां). M10 परमस्वस्थां. Ñ V1.2 B1.8.4 D1-4.9 T3.4 चेष्ट् (Ñ1 वेप; T3.4 चेष्ट) भानां परे तीरे (Ñ2 B1.8.4 पारे); B2

G. 7.50.21 R. 7.48.25 L. 7.50.18

दूरस्थं रथमालोक्य लक्ष्मणं च मुहुर्मुहुः । निरीक्षमाणामुद्धियां सीतां शोकः समाविशत् ॥ १७ सा दुःखभारावनता तपस्विनी
यशोधरा नाथमपश्यती सती ।
रुरोद सा बर्हिणनादिते वने
महाखनं दुःखपरायणा सती ॥ १८

इती श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७॥

विचेष्टंतीं तु पार्श्वस्थां. — 4) \tilde{N}_1 V_{1.8} D_{1-4.9} T_{8.4} ततः; \tilde{N}_2 B_{1.2.4} तदा; G₁ द्भुतं; G₂ पिश्च (for अथ). B₃ गंतुमारभत् (for प्रययावथ).

17 Vs om. 17^{ab}.—^a) Me दूरं तं; Me दूरस्थ-. Ñi कश्मणं द्या; Bi.s.a च रथं द्या (for रथमालोक्य).—^b) Ñi रथं चैव (for कश्मणं च).—After 17^{ab}, Śs repeats 15^{cd}.—After 17^{ab}, Me ins.:

892* आलोक्य लक्ष्मणो वीरो वेपन्तीं परवीरहा ।

 $-^{\circ d}$) $D_{2.9}$ सोद्वेगां; D_{5} चोद्विमां; $D_{10.11}$ तृद्विमां (for ढिद्वमां). \tilde{N}_{2} $V_{1.3}$ $T_{8.4}$ निरीक्षमाणा सोद्विमा (\tilde{N}_{2} V_{1} °द्वेगा); M_{6} निरीक्षमाणश्चोद्विमः (for °). \tilde{N}_{2} $V_{1.3}$ $T_{8.4}$ सीता (for सीतां). \tilde{N}_{2} V_{3} M_{6} शोकं; V_{1} $T_{8.4}$ हु:खं (for शोकः). B_{8} रुदंती शृशसंतमा सीता शोकमुपागमत्.

18 °) M1.2.4.6.7 सु- (for सा). D6.7.10.11 यशस्त्रिनी. Ñ V1.8 B1.4 D1-4.6 T3.4 -[अ]सि(Ñ T3.4 -[अ]ति; V1.3 [अ]पि; B1 -[अ]त) निपीडिता सती (for -[अ]वनता सपस्त्रिनी). B2 सा दु:खभारेण निपीडिता सती; B2 सा दु:खिता चोपहता ****.— 5) \$1.8 B2 D5.12 T1.2 G2.8 M1.2.5.10 यशोधना(B3 T3 °अ *; M10 °अनं); Ñ1 V1.8 B4 D1-4.8

Ts.4 यशस्त्रिनी; Ñ2 B1.2 मन(Ñ2 तप)स्तिनी; Ct as in text (for यशोधरा). Ñ V3 B D1-4.9 Ts.4 मृशं; D6 तदा (for सती). % Ct: दु:सभारावनता सेव। यशोधरा पातिव्रत्य यशोवती. %—°) S D8.12 वै (for सा). Ñ V1.3 B D1-4.9 त(B2 चा)स्मिन्बहु (B1 °न्वर)बर्हिणे (for सा बर्हिण-नादिते). D5 सीता रहोदार्तमयूरनाद्वन्.—') V1 G1 महास्वना; M5 मनस्विनी (for महास्वनं). S D5.8.12 M6 तदा (for सती). Ñ B बाष्पसमाकुले (B2 °परिषुते)क्षणा; V1.5 D1-4.9 Ts.4 बाष्पसमा (D1 °कुला)कुला तदा (for दु:स्वपराख्यणा सती).

Colophon. — Kānda name: Śī D². om. — Sarga name: ŚÑ V1 B1. ¾. D1-4.8.1² छह्मणोष(Ñ V1 B1. ¾. D3. ¾ °पा)वर्तर्न (D² °नः); V3 छ्रमणपरावर्तनं; B² छ्रमणामनं; D5 सीतापरित्यागः; D6 छ्रमणवर्तनं; D9 छ्रमणोपावर्तः. — Sarga no. (figures, words or both): ŚÑ1 V3 B3 D².1² om.; Ѳ B². ¾ D9 52; V1 37; B1 51; D1. 4-7.10.11 T1. ¾ G M1-5.7-10 48; D3 49; T3 53; T4 55; M6 46. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामापणमस्तु; G M1.5.8 with श्रीरामापणमस्तु; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

सीतां तु रुदतीं दृष्ट्वा ये तत्र मुनिदारकाः । प्राद्रवन्यत्र भगवानास्ते वाल्मीकिरय्यधीः ॥ १ अभिवाद्य मुनेः पादौ मुनिपुत्रा महर्पये । सर्वे निवेदयामामुस्तस्यास्तु रुदितस्वनम् ॥ २

48

V2 missing for 1-4" (cf. v.l. 7.12.2). —Before 1, D3 ins.:

. 893* एवं सा राम रामेति विखप्य बहुशस्तथा। विखपन्ती जगामाग्र वाल्मीकेराश्रमं ग्रुभा।

1 ") Ś Vs D2.8.8.12 Ts.4 प्र-; B2 G1 Ms च; Cm g.k.t as in text (for तु). D5 श्रुखा (for दृष्ट्वा). D6 Ms K (ed.) सीतां रुदंतीं दृष्ट्वा तु(Ms तां दृष्ट्वा; K [ed.] दृष्ट्वा तां).— 5) T2 damaged for ये त. D5-7.10.11 ते (for ये). K (ed.) तत्र वे (for ये तत्र). B1 -पुंगवा: (for -दारका:).— D8 om. (hapl. see var. below) 1°-26.— D6 भगवंतं तं (for यत्र भगवान्). B3 स्वरमाणास्ततो जग्मुर.— d) B5 D5 यत्र (for आस्ते). B5 आश्रमं; D6 G1.3 M1.9 अग्रधी:; D7.10-12 M6 Ct उप्रधी: (for अप्रयधी:). & Ct: उप्रधीरुप्रतपोविषयवृद्धिः. & — For 1°d, Ñ1 V1.3 D1-4 Ts.4 subst.:

894* प्राद्भवन्त स यत्रास्ते वाल्मीकिर्भगवानृषिः।

[Ñ1 दुद्रुस्ते; D1.4 प्राद्रवंस्ते (for प्राद्रवन्त). V3 प्राद्रवंश्चेव यजासो; D3 प्राद्रवन्यत्र सहसा (for the prior half).]; while Ñ2 B1.2.4 subst. for 1°d:

895* दुबुबुस्ते तदा सर्वे वाल्मीकिं मुनिपुंगवम्।

[Ñ2 B1 वाल्मीकि-.]

2 V2 missing for 2; D2 om. 2^{ab} (for both cf. v.l. 1).—^a) Ś Ñ V1.3 B1-8 D1-5.8.12 Me तेभिवा(Ś2 D8.12° वं) था. B ततः (for मुनेः).—^b) Ś Ñ V1.3 B2 D1-5.8.12 T8.4 Me संश्रांता(Ś B2 D8.12 Me वाल्मीकेर्; D6 वाल्मीकीं) मुनिदारकाः.—^a) Ś D8.12 Me त्रस्ताः D7 T1.2 G3 M1.3 Cm.g.k सवं (for सवं). Ñ1 V1.3 D1-4.9 T8.4 व्यवेद्यंत(Ñ1 V8° श्र; V1° स्तु) तां चैवः Ñ2 B कार्ण्यान्त्रथ्यामासुस्(B4° यांच्छ्रस्).—^a) Ś D5.8.12 Me तं; G1 च; G2 वै; M5 तद् (for तु). V1.3 तथैवः D1.8.4 T8.4 तं चैवः D2 मुनये; D2 तदेव (for तस्यास्तु). V8 D7 M1 रुदितं (for रुदित-). Ś V1 D1-5.8.9.13 T8.4 Me-ध्वनिः V2 मुनिः M1 वने (for स्वनम्). Ñ B तां(Ñ1 तें) तत्र रुदतीं तदा.

3 V2 missing for 3 (cf. v.l. 1).—*) Ñ V1.3 B1.2.4 D1-4.9 अचित्रह्मा; Bs वा नष्ट्यां; Ds T2 M8 अद्युप्त (D5 वों); G1 * दृष्ट्यां; G2 सा दृष्ट (for अदृष्ट-

अदृष्टपूर्वी भगवन्कस्याप्येपा महात्मनः । पत्नी श्रीरिव संमोहाद्विरौति विकृतस्वरा ॥ ३ भगवन्साधु पश्येमां देवतामिव खाच्युताम् । न ह्येनां मानुपीं विद्यः सत्क्रियास्याः प्रयुज्यताम् ॥ ४

G. 7.51.4 B. 7.49 6

पूर्वा). — T_4 om. (hapl.) from 3^6 up to the prior half of l. I of 896^* . — 6) \acute{S} D_{8.12} योषिन्; B₁ [अ] प्येका; D₅ °प (for [अ] प्येषा). \acute{S} D₈ महास्वरा; $\~{N}_2$ B₄ ° भुने; D₅ °स्वनः; D₁₂ °स्वना (for महास्मनः). — o) G₂ M₆ पद्मा (for पत्नी). $\~{N}_2$ B इतो लक्ष्मीरिवापआ. — d) D₆ हि राति; T₁ M₃ विभाति; T₂ एकाकी (for विराति). $\~{N}$ V_{1.3} B D_{1-4.9} T₃ G (ed.) भृज्ञमंगना(G [ed.] °माकुला); D_{6.7.10.11} G M_{1.2.4-10} विकृतादना; T_{1.2} M₈ °स्वना (for विकृतस्वरा).

4 V2 missing for 4° (cf. v.l. 1). —°) В1 स भवान्. Ś1 Ñ2 V1 В1-3 D3 [ए]तां; Ñ1 В4 D2.9 Т2 М6 [ए]तां (for [इ]तां). Ś3 D8.12 प्रयेत; D7.10.11 प्रयेस्त्वं; K (ed.) प्रय त्वं. — V2 resumes from 4° (cf. v.l. 7.12.2). —°) Ś D6.8.12 प्र: В2 ख- (for खाच्). Ñ1 V1.3 D1-4.9 Т3 खाइयुवां (V2 प्रयोतां; D9 वा च्युवां) देवता- सिव. — After 4°, D6.7.10.11 S (except M6) ins.:

896* नद्यास्तीरे तु भगवन्वरस्त्री कापि दुःखिता । दृष्टास्त्राभिः प्ररुदिता दृदशोकपरायणा । अनहीं दुःखशोकाभ्यामेका दीना अनाथवत् ।

[T4 om. up to the prior half of l. r (cf. v.l. 3). — (l. r) Ts.4 च (for तु). D6.7.10.11 transp. तीरे and तु. M10 वरा (for वर-). Ts.4 च (for का). — (l. 2) M8 पृष्टा (for दृष्टा). D6 स; M3 मु- (for प्र-). Ts.4 M8 - रुदती (for रुदिता). D6.7.10.11 M2.4.7-9 दृढं (for दृढ-). — (l. 3) M8.9 अनहाँ. T G2.3 M2-5.7.10 (all with hiatus) -शोकाता; M1 °नाम; M8.9 °ताम; Ct as above (for -शोकाभ्याम्). G1 क्षेक्षा दीना; M8.9 एका दीनाम्. T [अ] प्यनाथवत्; G M8.5 द्या G3 व्य)नाथवत्. अ Cm: अनहाँ दु:खस्येति शेषः।; Cg.k: अनर्हित, दु:खस्येति शेषः। (I Ck अनाथवद्धतंते तामिमां साधु पदय सम्यग्दृष्टानुगृहाणेति पूर्वेण संबन्धः)।; Ct: अनहां दु:खस्येति शेषः। दु:खशोकाभ्यां दीना अनाथवद्धतंते तामिमां साधु पदय सम्वग्दृष्टानुगृहाणेति पूर्वेण संबन्धः)।; Ct: अनहां दु:खस्येति शेषः। दु:खशोकाभ्यां दीना अनाथवद्धतंते तामिमां साधु पदय: इक्षानुगृहाण च. अ]

B (ed.) reads 4°-6 (along with insertions) within brackets. —°) M4 damaged for न हो. B1 एहि (for न हि). Ś Ñ1 V D2.8.12 T2 [ए]तां; Ñ2 B1-3 D5 [इ]मां; D1.4.8 T1 M2.8 [ए]पां (erroneously) (for [ए]नां). Ś D8.12 विश्व (for विद्यः). B4 मन्यामहेमानुपीं तां; G1.2 न होपा मानुपी विद्वन् (G2 °प्र). —⁴) T1 M2.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T1 M2.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T2 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (for मानुपी विद्वन् (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (G3 °प्र). —⁴) T3 M3.5.7 [अ]स्यां (G3 °प्र). —⁴)

G. 7. 51. 5 B. 7. 49. 6 L. 7. 51. 5 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा बुद्धचा निश्चित्य धर्मवित् । तपसा लब्धचश्चुष्मान्त्राद्रवद्यत्र मैथिली ॥ ५ तं तु देशमभिन्नेत्य किंचित्पद्भचां महाम्रुनिः । अर्घ्यमादाय रुचिरं जाह्ववीतीरमाश्रितः । दद्शे राघवस्येष्टां पत्नीं सीतामनाथवत् ॥ ६

यु(Ds कृ)तां; Bs कृषा त्वस्याः प्रयुज्यतां. — After 4, De.7.10.11 S (except Me) ins.:

897* आश्रमस्याविद्रे च व्यक्तं सा शरणं गता । त्रातारमिच्छते साध्वी भगवंखातुमईसि ।

[(1.1) Ts.4 [अ]ति-(for [अ]वि-). D7 -दूरं (for -दूरे). T1.2 Ms.5 सा; G1.3 तु (for च). M1 -दूरेण (for -दूरे च). Ts त्यक्तं (for व्यक्तं). T1.2 Ms हि; M5 च (for सा). D6.7.10.11 स्वामियं (for व्यक्तं सा). G2 M2.4.8.9 श्ररणागता. —D11 om. from 1. 2 up to 7.—(1.2) D6 Ts.4 M1.2. 5.7.10 इच्छती (for इच्छते).]

5 D11 om. 5 (cf. v.l. 4). —) M4 damaged for तद्रचनं. D6.7.10 G2 M8.10 तु (for तद्). —) D1.3.4 सुनिर् (for बुद्धा). \$ D8.13 वे सुनि: (for धमेवित्). D5 तपसा उडध्यसुपा. —) T1 G3 M3.5 मनसा (for तपसा). Ñ2 [आ] दिखः; V2 B दिव्य- (for उडध-). \$ D5.8.12 वालमीकि: सु(D5 े किस्तु) महातेजा; M6 तपसा उद्ध्यिखाशु. % Cv: तपसा उडध्यसुद्धानिति पाटः. % —) V3 अगमद्; M8 प्राद्धवन् (for प्राद्धवन्). Ñ2 श्रुत्या यत्र स मैथिली (corrupt); B1 प्राद्ध्यस्तत्र मैथिली (sic); B2 प्रायाद्धात्र स मैथिली; B4 अपद्यत्तत्र मैथिली. — After 5, V2 D6.7.10 ins. 899*, while B4 ins.:

898* ततस्तैः सहितो विष्रः प्रतस्थौ मैथिलीं प्रति ।

6 D11 om. 6 (cf. v.l. 4). — °) D6.7.10 -द्रुत्य; M4.5.9 -प्रेक्ष्य (for -प्रेर्य). V2 B1-3 ततः शिष्यै: परिवृत:. — °) V2 द्रवा; B1-3 M6 गरवा (for पद्मयां). D6.7.10 -मित: (for -मुनि:). M1.5 चित्रपाद्पसंकुरुं. — For 6°°, S Ñ V1.8 B4 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.; while V2 D6.7.10 ins. after 5:

899* तं प्रयान्तमिमेष्टस्य शिष्या ब्रह्माविमन्वयुः ।

[D? transp. तं and प्रयान्तम्, Va अति- (for अभि-). B4
D6.7.10 -प्रेल (for -प्रेह्य). Va damaged for शिष्या. Ś D8.18
महिषम् (for अहार्षिम्). Ña अभ्ययु: (for अन्वयु:). Va B4 सर्वे
तदान्व (Va °दा य) यु:; D6.7.10 होतं महामित (for अहार्षिमन्वयु:).]
— ") Ś1 Ña Va B1 D3.5.8.13 अध्यः. B4 आवेद्य (for आदाय). Ś D12 तु चिरं; V1 सु°; Va B4 M10 विपुछं (for हचिरं). — ") V1.3 D1-4.9 T3.4 जाह्यव्यास्. Ś Ñ B1-8
D5.6.8.12 M6 आविश्वत् (Ś1 D8 °द्); V1.2 D1-4.7.9.10 T3.4

तां सीतां शोकभाराताँ वाल्मीकिम्रीनिपुंगवः । उवाच मधुरां वाणीं ह्लादयन्त्रिव तेजसा ॥ ७ स्नुपा दशरथस्य त्वं रामस्य महिषी सती । जनकस्य सुता राज्ञः स्वागतं ते पतित्रते ॥ ८ आयान्त्येवासि विज्ञाता मया धर्मसमाधिना । कारणं चैव सर्वं मे हृदयेनोपलक्षितम् ॥ ९

आगमत् (D4.9 T3.4 °न्); V2 B4 T1.2 M3 आश्रितां (V2 B4 °ता:) (for आश्रित:).—D6 om. 6°-8⁸. Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 M6 om. 6^{6f}.—^e) G2 [इ]मां (for [इ]ष्टां). D6 राघवभेष्ठां; T1(before corr.) राघवभेष्ठां.—^f) D6.7.10 सीतां पत्नीम् (by transp.).

7 Ds.11 om. 7 (cf. v.l. 6 and 4 respy.).—V2 reads 7^{ab} twice (second occurrence in marg.).—^a) \$ Ba Ds.12 स (for तां). \$ V2 (first time) Ba Ds.12 M6 दु:ख- (for जोक-). Ñ1 V1.3 D1-4.9 तां(D2.9 स) सीतामतिदु:खातां; Ñ2 V2 (second time) B1-3 तत: सीतां सुदु:खातां.—^b) Ma damaged from कि up to उ in c. \$ V2 (second time) B3 D8 M6 सुनि (M6 ऋषि) सत्तमः Ñ1 V1.2 (first time).3 B4 D1-4.9 T3.4 भगवानृषि:—After 7^{ab}, B2 ins.:

900* दृष्टा तत्र समासीनां रोदमानां भयाकुलाम्।

—°) Ñ1 V1.3 D1-4.9 आबभाषे मधुरवा(V1 रुचिरवा; V3-स मध्रां; Di.s.4 स मध्रं). — d) S Ñ V B Di-4.8.9.12 Me साम्रा(Ñi Vi Di-4.9 वाचा; Vs वाचं) प्र(B2 प्रा) ह्वादयन्निव. % Ck: तां सीतां मुनियुत्रैर्द्देष्ट्रानुप्राह्यत्वेनोक्तां शोकभाराता सीतां दृष्टा वाल्मीकिरुवाच । एवमिह सोपस्कारं प्रनथयोजनाशक्त्या 'अनाथवत् ' सीतां तामित्येतन्मध्ये योजनार्थं कांश्चिच्छ्लोकान्प्रक्षिपन्ति, बहुषु कोशेषु सन्ति ते।; Ct: एतदुत्तरम्, 'तां सीताम् "इति श्लोकः। मध्ये 'नहोनां मानुषीं विद्याः सिकयास्याः प्रयुज्यताम् । भाश्रमस्याविद्रे च स्वामियं शरणं गता ॥ त्रातारमिच्छते साध्वी भगवंस्त्रातुमईसि। तेषां तु वचनं श्रुखा बुद्ध्या निश्चित्य धर्मवित् ॥ तपसा लब्धचश्चुन्मान्त्रा-द्रवचत्र मैथिली । तं प्रयान्तमिभेदेत्य शिष्या होनं महामितम्। तं तु देशमभिद्रुःय किंचित्पद्मयां महामतिः। अध्यमादाय रुचिरं जाह्नवीतीरमागमत् ॥ ददशै राघवस्येष्टां सीतां पत्नीमनाथवत् ॥' इति श्लोकचतुष्टयमधीधिकं प्रक्षितमिति कतकः। तां सीतां मुनि-पुत्रेद्धानुप्राद्यत्वेनोक्तां शोकप्रस्तां तां सीतां तत्समीपे गत्वा दर्श वाल्मीकिहवाचेति सोपस्कारः संबन्धः 🥸

8 Ds om. 8% (cf. v.l. 6). — b) S Ñ2 V2 B D6-8.
10-12 प्रिया (for सती). Ñ1 V1.8 D1-4.9 Т3.4 पती रामस्य घीमत:. —) S D5.8.12 M8 महावते (for पतिवते).

9 °) Ś Ñi Vi.s Bs Di-5.8-12 Ts च; Ds [इ]व (for [प]व). Ms damaged for सि विज्ञा. Vi [स]पि; Ts.6

अपापां वेदि सीते त्वां तपोलब्धेन चक्षुपा । विश्वद्धभावा वेदेहि साम्प्रतं मिथ वर्तसे ॥ १० आश्रमस्याविद्रे मे तापस्यस्तपिस स्थिताः । तास्त्वां वत्से यथा वत्सं पालियष्यन्ति नित्यशः ॥ ११

[अ]थ; Gs [अ]मि- (for [अ]सि). D2.9 विदिता (for विज्ञाता). — $^{\delta}$) Ñ1 V1.3 D1-4.9 चित्त- (for धर्म-). % Cm.t: धर्मसमाधिना योगजधर्मल्डघध्यानपरिपाकेन (Cm: धर्मसंस्मृतध्यानपरिपाकेनेल्यथं:)।; Ck: धर्माय समाधित्तथा. % — $^{\sigma}$) Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 तत्स (Ñ1 V1.3 ते स) वैं; Ñ2 B2 सवै तु (B2 ते); V2 B4 वैदेहि (for सवै मे). — $^{\sigma}$) Ñ1 V1.3 D1.8-5 T3.4 त्रसेव (D5 °सा च); D2.9 ध्रुवमेव (for हृद्येन). Ś D8.12 [अ]पि (for [उ]प-). Ñ2 V2 B ज्ञातं प्रापेव तन्मया; T1.2 G3 M3 विदितं तव तत्त्वतः. — After 9, D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 ins.:

901* तत्र चैव महाभागे विदितं मम तत्त्रतः। सर्वं च विदितं मद्धं त्रैलोक्ये यद्धि वर्तते।

[T1.2 G3 M3 om. l. I.—(l. 2) M5 च (for हि). G2 वर्धते. % Cm: तव कारणं त्वदागमनकारणं मम मया विदितं मद्धम्।; Cg: तव चैवेति। शुद्धभावस्वमिति शेषः। मम मया। मह्यं मम।; Ck: मम मया, मह्यं मया("म ?)।; Ct: तव चैवेति। तत्त्वत्त्रस्तत्त्वं तव तत्त्वं शुद्धभावस्वरूपं मम मया विदित्तम्। तदेवाद्य-सर्वं चेति। मह्यं मम. %]

10 ") D3.5 अपापो. D10.11 Ck.t ते; T2 त्वा (for त्वां). T1 G3 ते सीते; G1.2 त्वां सीते (by transp.) (for सीते त्वां).—) Ñ1 V1.3 D1-4.0 T3.4 तपसा छड्य (D9 "साछं सु)दर्शनः.—") M2.7 -भावे; Cm as in text (for -भावा). Ñ2 V B D1-4.0-11 T3.4 विछ (D1-4.0 अ) ह्या भव (for विशुद्धभावा). D6 वैदेही. Ñ1 विस्वध्यभवने देवि.—") D9 किं प्रतं (corrupt) (for साम्प्रतं). T3.4 सम; M6 तव; Cm.g.k.t as in text (for मिय). D6 वर्तते; T3.4 संनिधौ (for वर्तसे). % Cv: अपापामवैसीति च (पां विश्वति च पाठः?)।; Cm.g: अपापामिति। मिय वर्तस इति, मत्समीपे निवसिध्यसीत्थर्थः।; Ck.t: ते त्वां मिय वर्तसे (Ck "स इति)। मत्समीपे निवसिध्यसीत्थर्थः। %

इदमध्ये प्रतीच्छ त्वं विस्नब्धा विगतज्वरा । यथा खगृहमभ्येत्य विषादं चैव मा कृथाः ॥ १२ श्रुत्वा तु भाषितं सीता मुनेः परममद्भुतम् । शिरसा वन्द्य चरणौ तथेत्याह कृताञ्जिलिः ॥ १३

G. 7. 51. 14 B. 7. 49. 13

N₂ ताभि: सह सदा तिष्ठ; D₁ ते त्वां वीक्ष्य यथा वस्ते. % Ck.t: यथा वस्तं पुत्रं यथा (Ct °त्रभिव). % —^d) Ś Ñ V B D_{1-5.8.9.12} M₆ सर्वेदा:(Ñ₁ °त:); D₁₁ inf. lin. (for नित्यदा:). —After 11, Ñ₂ V₂ B_{1.8.6} D₃ ins.:

902* सख्यश्च ते समस्तासा भविष्यन्ति ग्रभवते ।

[V_2 B1 च (for ता). D3 या: क्षियस्ते सखीस्तास्ता (for the prior half). \tilde{N}_2 शुभानने.]

12 4) Ds इसमध. D12 om. त्वं (subm.). V1.3 B1.3 D2.5.0 Ms प्रतीच्छ त्व. — 6) V2 Bs विस्तृष्ट्यं, D1 प्रीता च; D2-4.9 मानाहां; D5 विश्रव्या (for विश्वव्या). V1.3 मानाहांसि पतिवते. — 7) T2 यदा. T1.2 Ms [अ]स्मद्ः; Cv.g.k.t as in text (for स्व.). \$ D5.8.12 अभ्येदि; Ñ V B D1-4.0 T3.4 अभ्येषि (for अभ्येख). % Cv: यथा स्वगृहं स्वगृह्मभ्येत्येव 1; Cg.k: यथा स्वगृह्मभ्येत्येति तथेवावतिष्टस्वेति शेष: 1; Ct: यथा स्वगृह्मभ्येत्येति तथेवावतिष्टस्वेति शेष: 1; Ct: यथा स्वगृह्मभ्येत्येति तथेवावतिष्टस्वेति शेष: 8 — 4) Ñ V B D1-4.9 T3.4 तथे (D2 T3.4 °था)तद्व(Ñ1 V3 B1 °व व)नमाविश. — After 12, T3.4 ins.:

903* मा विवादं कृथाः पुत्रि इष्टमेतत्पुरातने ।

13 ") В ब ते; D1.4 तद् (for तु). D1.5 वसने (for भाषितं). В 4 तस्य (for सीता). Ñ 2 В1-3 तन्मुनेविक्यं (for भाषितं सीता). М 5 transp. श्रुरवा and सीता. —) Ñ 2 В1-3 सीता; D1.4 मेने (for मुने:). S В 2 D3 सा परम.; Ñ 2 В 2 D12 सा परम.; D 5 तत्परम- (for परमम्). В 1 मुने: सा परमाद्धता; М 6 वाक्यं तत्परमाद्धतं. —) К (ed.) [आ]वंध (for वन्य). S Ñ 1 V В 4 D1-4.8.9.12 Т 5.4 प्रणम्य (Ñ 1 V 2 В 4 D1.3.4 वंदित्वा) शिरसा पादो. —) G (ed.) [इ]चे (for [आ]ह). D 3 कृतांजांकं. — After 13, S 2.3 Ñ 2 V 2.3 В D 5.8.12 М 6 ins.; D 3 ins. after 14 6; while G (ed.) subst. l. 1 only for 14:

904* अन्वगच्छच गच्छन्तं वाल्मीकिमृषिसत्तमम् । उदारमृषिभिर्जुष्टं श्रीर्धमीमित रूपिणी ।

[(1. 1) \$2.3 V2 D8.12 तु (for च). D5 अनुगच्छाभि (for अन्वगच्छच). D8 असौ तमनुगच्छती (for the prior half). V2 वाल्मीकि- (for वाल्मीकिन्). V3 transp. गच्छन्तं and वाल्मीकिन्. \$2.3 Ñ2 V2 D8 मुनि- (for ऋषि-). Ñ2 V2 B1-3 -पुंगवं (for -सत्तमम्).—(1. 2) D3 अंद्रं (for जुष्टं). V3 तदा तमृष्भिम्युंत्तं; B1.2 उदारमुनिम्जुंष्टं (for the prior half). D3 अनु- (for इव). B3 सिद्धा धर्मस्वरूपिणी; M6 हीर्धमैमिव रूपिणं (for the post. half).]

G. 7. 51. 14 B. 7. 49. 14 L. 7. 51. 14

तं प्रयान्तं मुनि सीता प्राञ्जिलः पृष्ठतोऽन्वगात् । अन्वयाद्यत्र तापस्यो धर्मनित्याः समाहिताः ॥ १४ तं दृष्टा मुनिमायान्तं वेदेद्यानुगतं तदा । उपाजग्मुर्द्धदा युक्ता वचनं चेदमत्रुवन् ॥ १५ स्वागतं ते मुनिश्रेष्ट चिरस्थागमनं प्रभो । अभिवादयामः सर्वास्त्वामुच्यतां किं च कुर्महे ॥ १६ तासां तद्यचनं भूत्वा वाल्मीकिरिद्यत्रवीत् ।

सीतेयं समनुप्राप्ता पत्नी रामस्य धीमतः ॥ १७ स्नुपा दशरथस्येपा जनकस्य सुता सती ॥ अपापा पितना त्यक्ता पिरपाल्या स्या सदा ॥ १८ इमां भवत्यः पश्यन्तु स्नेहेन परमेण ह ॥ १९ गौरवान्सम वाक्यस्य पूज्या वोऽस्तु विशेपतः ॥ १९ सुहर्म्रहुश्च वैदेहीं परिसान्त्व्य महायशाः ॥ २०

इति शीरामायणे उत्तरकाण्डे अप्टचत्वारिंबाः सर्गः ॥ ४८ ॥

14 \$1 om. (hapl.) 14.— \$\delta\$ \$2.8 \$\Delta\$ B8.12 तु यांतं; \$\tilde{N}\$ V B D1.3.4 \$\Tau\$ \$\tilde{N}\$ 6 व्यंतं (for प्रयाप्तं).— \$\delta\$) \$\Delta\$ 0 [\$\sigma\$] = बयात् (for \$\sigma\$ द्वात्). \$\tilde{S}\$.8 \$\tilde{N}\$ 2 V2 B D1-5.8.9.12 \$\tilde{M}\$ सुसमाहिता (for \$\tilde{V}\$ ह्वोऽ=वगात्). \$\tilde{N}\$1 V1.3 \$\Tau\$ पत्ती सामस्य घीमतः(\$=\$17\$^d\$).— \$\tilde{A}\$ fter \$14\$^a\$^b\$, \$\Delta\$ ins. \$\Gamma\$04*.—\$\Delta\$.7.10 om. \$14\$^a\$^d\$.—\$\delta\$) \$\Sigma\$2.3 \$\Delta\$.9 \$\De

15 है) Т2-4 М1 तथा (for तदा). D6.7.10.11 М10 वेदेशा सुनि(М10 ऋषि)पलय:. —°वे) D5 М6 उपजग्युर्; Т1 М5 तापस्यसां(М5 °स्तु); Cv.in as in text (for उपाजग्युर्). D5 Т2 М5 अत्रवीत्(sic) (for अञ्चवत्). Ñ V B D1-1.0 Т3.4 प्रश्युद्धताः प्रांजलयस्तापस्यो वाक्यमञ्चवन्. % Cv: 'उपाजग्युर्भुदा युक्ताः, तापसा इति शेवः।; Cm: उपाजग्युः। तापस्य इति शेवः। अञ्चवत्। वाल्मीकिमिति शेवः; Cg.k: सुदा युक्ता इति। (Cg सुनिपज्ञयः) तापस्यः (Ck °स्य इति शेषः)। अञ्चविति। वाल्मीकिमिति शेवः।; Ct: वेदेशा सहिति शेवः। सुनिपज्ञयस्तापस्थो सुदा युक्ता अञ्चव-न्वाल्मीकिम्, %

16 ं) Dा चिराचः D3.7 चिराद् (for चिर्स्य). Š V3 (inf. lin. also as in text) D3.12 विभोः Ñ1 D1.3.4 तदः D6.7.10.11 च ते (for प्रभो). —") Hypm. D7.10.11 M3 transp. सर्वास and स्वाम्. Ñ V2 B D5.6 G1.2 M1.2.4.7.10 क्षभिवादा (B2 "वंदाः B3 G2 M1 "वादाः M2.4.7 "वंदाः M10 "तंदा) महे सर्वा (G1 M4 "वें [with hiatus]); D1 क्षभिवाद्यामासुन्तः T1.2 M5.8.9 क्षभिवाद्यामहे सर्वाः T2.4 प्रणताः सकलाश्च स्वाम्. — ") Š Ñ1 V1.2 (after corr. m. as in text).8 B4 D1-4.8.9.12 T8.4 करवाम किं (for किं च कुमेहे). % Cg.k: चिरस्यागमनभिति। प्रतीक्ष्य स्थिता वयम-भिवादयामहे। एतेन सीतायाः समाधासादिना विकम्बो जात

इत्यवनस्यते।; Ct: चिरस्य तत्रागलनं दृद्वा स्थिता वयम-भित्रादयामः। अभिवादयाम किंच कुर्महे. 🕸

17 ") G2 आसां. Ñ2 M1.5 तु (for तद्). Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 T3.4 M6 भाषितं (for वचनं). — ⁸) Ñ1 V1.8 B2 D1-4.9 T3.4 मुनिर् (for इदम्). Ś D5.8.12 M8 जवद्द्यः; Ñ2 V3(marg. also) B1.3 जवदीह्यः (for हदम- जवीत्). — °) T4 damaged from प्राप्ता up to स्थ in ⁸. — Ś D8.12 om. 17 ⁴-18°. — ⁴) B1 धर्मवः.

18 Ś Ds.12 om. 18^{abo} (cf. v.l. 17). — Ñ1 V3 D1-5.9 [इ] यं; T2 Ms.8 [इ] धा (for [ज] घा). — Ñ1 V1.2 (after corr. marg. as in text).8 B4 D1-1.8 [आ] स्मसंभवा (for खुता सती). —) D5 सुक्ता (for खका). B4 पत्मा त्यक्ता धापापेयं. — Ñ1 V1.8 B4 D1-1.9 सती (for सदा). Ś Ñ2 V2 B1-3 D5.8.12 M6 स्व (M6 ित) यं मया; G1 सदा त्वियं (for सया सदा). M1 परिपाल्यामहे वयं.

19 °) B4 एनां (for इसां). Ś D2.5.6.8.9 G1.2 अवंदाः (for सब्दाः). — °) Ś Ñ1 V3 D1-3.8.9.12 वै; Ñ2 B2 तुः V2 B1.4 D6.7.10.11 T3.4 G1 हि; D5 T1.2 G3 M3 च (for ह). V1 [ए]व प्रयत्नतः (for प्रसेण ह). — °) D6.7.10.11 T3.4 वाक्याचः M6 वाक्यं हि (for वाक्यस्य). — d) M1 पूजाः M6 पूज्यं (for पूज्या). G2 [इ]यं तु (for वोऽस्तु).—For 19°d, Ñ1 V1.3 B3.4 D1-4.9 subst.; while Ñ2 V2 cont. after 906*:

905* गोरवेण मयोक्तस्य वाक्यस्यास्य विशेषतः। [Ñ2 V2 B3 गोरवाच; B4 स्त्रीभावाच (for गोरवेण). D1.4 [य]न चोक्तस्र; D3.9 मयोक्ता सा (for मयोक्तस्य).]; whereas Ñ2 V2 B1.2 subst. for 19°d:

906* स्त्रीमाने मन वान्यं च यदि गृह्यं विशेषतः।
[Ñ2 गौरने; V2 स्त्रीमाने (for स्त्रीमाने). Ñ3 तु (for द),
Ñ2 यतः; B1 परि- (for यदि). Ñ2 V2 पूज्यं (for गृह्यं).]

20 °) M1 स (for च). Ñ V1.8 D1-4.9 तत: (Ñ1 तथा; D1.4 स्वत:) सीतां (for च वैदेहीं). -) D1 अभिवादा; D10.11 G M1.2.4.5.7-10 Ck.t परिदाय; T1.2

दृष्ट्वा तु मैथिलीं सीतामाश्रमं संप्रवेशिताम् । संतापमकरोद्धोरं लक्ष्मणो दीनचेतनः ॥ १ अत्रवीच महातेजाः सुमन्त्रं मन्त्रसार्थिम् । सीतासंतापजं दुःखं पञ्य रामस्य धीमतः ॥ २

°धायः K (ed.) Cg प्रणिधाय (for परिसान्त्व्य). D1 M6 महाग्रुतिः; D5 °तपाः (for महायशाः). Ñ V1.3 D2-4.9 महाषः परिसांत्वयन् (D8.4 °दाय सः); V2 B2-4 तासु (V2 तां वि)निक्षिप्य सर्वशः (B2 यत्ततः). ఈ Cg.k.t: परिदा (Cg प्रणिधा) य तापसीनां हस्ते दस्ता. ఈ — °d) G2 M1.4 -वृतं (for -वृतः). G2 आप (for आयान्). Š D8 महामुनिः; D5.12 T1 G2.8 M6 °यशाः (for महातपाः). Ñ V1.3 D1-4.9 शिब्येः परिवृतः श्रीतः (D1 °त्या) पुनरायास्व्यमाश्रमं. —For 20, B1 subst.; while Ñ V2 B2-4 D3 G (ed.) ins. after 20:

907* इति सुनिवचनं निशम्य तत्तां
प्रतिजगृहुः श्चिरसा तथेति सीताम् ।
स च सुनिरभिसान्त्व्य राजपत्नीं
प्रतिगत आश्रममात्मनस्रदेति ।

[(1. 1) B2 मुनिवरवचनं (for मुनिवचनं). Ñs B1 तत्ताः; V2 तास्ताः; Ds तुष्टाः (for तत्तां).—(1. 2) Ds .मृद्धां (for जगृद्धः).—(1. 3) Bs om. च. B1 रामपत्तीं.—(1. 4) Ñ Bs.4 प्रतिगतम् (sic); B1 प्रविशत (for प्रतिगत). Ñ1 Bs.4 तदा; B1 तथेति (for तदेति). Ds एव संप्रदृष्टः (for आत्मनस्तदेति).]

Colophon. — Kāṇḍa name: Śi Da Mr om. — Sarga name: Ś Ñi Va Ba Di.8-5.8.12 वालमीकिद्रश्चेनं (Db °नो); Ѳ सीतासंग्रहः; Vi सीताद्रश्चेनं; V2 Bi-3 वालमीकिसंग्रहः; D² वालमीकिस्त्रीताद्रश्चेनो; Da वालमीकिद्रश्चेनो. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñi V2.3 Ba D2.12 om.; Ѳ Ba Da 53; Vi 38; Bi 52; B² 57; Di.4-7.10.11 Ti.2 G Mi-5.7-10 49; D3 50; T3.4 56; Ma 47. — After colophon, Ta concludes with रामापैणमस्त; G Mi.8 with श्रीरामाय नमः; Ms.10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

49

D12 begins with 3%.

1 Ñ2 reads 1^{ab} twice.—^a) Ñ1.2 (second time) V3 Dc T3.4 त्यक्ता; Cm.g.k.t as in text (for द्या). B2 तां (for ता). Ñ2 (first time) B1-3 मुनिना (for मैथिलीं). \$ D1.3-5.8.12 दीनाम्; Ñ1.2 (second time) V1.8 T3.4 साध्वीम्; V2 B4 D2.9 Me हारम् (for सीताम्).—^b) Ñ2 (first time) D10.11 आश्रमे (for आश्रमे). \$ D5.12 ता; D8 सु- (for सं-). G1 समवेशितां (for संप्र°). Ñ1.2 (second time) V1 D1.3.4 Т3.4 आश्रमस्य समीगगां (Ñ2 T2.4 ता;); V2.8 B4 D2.9 Me आश्रमस्य (D2.9 क्या)गतां स (Me

अतो दुःखतरं किं नु राघवस्य भविष्यति । पत्नीं शुद्धसमाचारां विसृज्य जनकात्मजाम् ॥ ३ व्यक्तं दैवादहं मन्ये राघवस्य विनाभवम् । वैदेह्या सारथे सार्धं दैवं हि दुरतिक्रमम् ॥ ४

G. 7. 52. 6 B. 7. 50. 4

प्रयेश) तीं.—After $\mathbf{1}^{ab}$, \tilde{N}_2 (after the first occurrence of $\mathbf{1}^{ab}$) \mathbf{V}_2 B G (ed.) ins.:

908* सौमित्रिर्दुः खसंतसश्चीद्यामास सारिष्यम् । सारिथे चोदयाश्वाहतु तं च सोऽवाइयद्वथम् । गच्छक्षेत्र तदा धीमान्द्यीद्यगेत रथेन तु ।

[(l. 1) $B_{1,2}$ शोक- (for दु:ख-). — (l. 2) \tilde{N}_2 $B_{2,4}$ रवं; B_3 वै; G (ed.) तांस (for तु). \tilde{N}_2 सत्वरं; V_2 तं चानो; $B_{1,3}$ त(B_1 य)थासो; B_4 तचासो (for तं च सो). \tilde{N}_2 V_2 $B_{1,3,4}$ वाहयद्(B_1 °थेद्) (for S_1 हयद्). B_2 संवाहय रथं दुतं (for the post. half). — (l. 3) B_3 गच्छति (for गच्छन्). V_2 शीव्रवेग- (for शीव्रगेन).]

—°) \hat{S}_1 $D_{5-7,10-12}$ असमद् (for अकरोद्). \hat{S}_2 \hat{N} $V_{1.3}$ $D_{2.3.9}$ $T_{3.4}$ तीन्नं; $D_{1.4}$ तन्न; G_2 दीनो (for घोरं). — °) \hat{N}_1 $D_{2.3.9}$ हत-; \hat{N}_2 $V_{1.3}$ सतः; $D_{1.4}$ नष्ट- (for दीन-). \hat{S} $B_{2.3}$ $D_{5.8.12}$ $T_{3.4}$ मानसः; $D_{6.11}$ -चेतसः (for -चेतनः).

- 2 °) V2 B1 सु-; B2 स (for च). \$ D5.8.12 सुमंत्रं तं (D5 च); Ñ V B4 D1-4.9 T5.4 महावाहु: (for महानेजाः).

 5) \$ D5.8.12 सखायं (for सुमंत्रं). \$ D5.8.13 M1.6 तत्रः; Ñ V D1-4.9 T5.4 मंत्रि-; B1-3 अथ; B4 रथ:; Cm.g.k.t as in text (for मझ-). Ñ V1.3 D1-4.9 स्तमं; T5.4 न्वत्सलं; Cm.k.t as in text (for -सारथिम्). °) Ñ2 V2 B1.2 -विवासजं; B8 निर्वासजं; D2 -संत्याजदं (sic); D9 -संत्यागजं (for -संतापजं). D5 प३प (for दु:खं). B4 मिथलीसंभवं दु:खं. % Cg.k.t: सीतासंतापजं सीतावियोग (Cg °रह)संतापजमित्यथं:(Ct °जम्). % व) D2.9 प३पन्; D5 भवान् (for प३ष). D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 सारथे (for धीमतः).
- 3 °) \$1 Ñ2 V3 B3.4 D10.11 M8 ततो; D2.9 T3.4 इतो (for अतो). B3 किंचिद् (for किंचु). —°) D2.0 पती (for पत्ती). B3.4 छुम- (for गुद्ध-). D2.9 -[आ]चारा (for -[आ]चारां). °) D3 उत्स्उथ (for विस्उथ). Ñ1 V1 D1.3.4 यहुत्स्उथ नृपात्मजां; V3 समुत्स्उथाय संमतां; D2.9 यहुत्स् (D2 °द्दु)ष्टा नृपात्मजा; T3.4 सक्कवान्य- अपारमजां.

4 °) \$2.3 Ñ V B D1-5.8.9.12 T2.4 अयं (for आहं). Ñ V B D1-4.9 T3.4 जातो (for मन्ये). — °) \$ Ñ V1.2 B1.3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 विनामा (D1.6 भोभा)वो; V3 महाबाहोर ; B2 (marg. also as in B1) विनासो वा; Ck

G. 7. 52. 6 B. 7. 50. 5 L. 7. 52. 5 यो हि देवान्सगन्धर्वानसुरान्सह राक्षसैः ।
निहन्याद्राघवः ऋद्धः स दैवमनुवर्तते ॥ ५
पुरा मम पितुर्वाक्यैर्दण्डके विजने वने ।
उपितो नव वर्षाणि पश्च चैव सुदारुणे ॥ ६
ततो दुःखतरं भूयः सीताया विष्रवासनम् ।
पौराणां वचनं श्रुत्वा नृशंसं प्रतिभाति मे ॥ ७

as in text (for राघवस्य). Ś D8.12 गुरुर्मया; Ñ V B D1-4.0 T3.4 महासमः; D5 गुरोर्ममः; T1.2 M1.3 पराभवं; G2 विनाभवः; Cm.g.k.t as in text (for विनाभवस्). — °) M5 वैदेहा:. D6.7.10.11 नित्यं; M5 तस्मादः; Cm.g.k as in text (for साध). Ñ V B D1-5.0 T3.4 धर्मपत्व्या नरेंद्रस्य. % Cm: विनाभवं वियोगेनावस्थानम्। दैवात्वाचीनकर्मवशादिति सन्ये। कुतो देवं दुरितिक्रमम्।; So also Cg.k.t. %

- 5 °) V1 [S]यं (for हि). Ñ1 V2 D1.3.4 देखान् (for देवान्).—) Ñ1 D1-4 सामरान्; V B1.3.4 D0 M4 सामरान् (for समुरान्). Ś D8.12 -पन्नगान्; Ñ1 V1.3 B D2.6.8 M1-राक्षसान्; D5 पन्नगे: (for राक्षसे:).—) Ś D5 8.12 निहंता; V1 D2.3.9 धुनुयाद्; V2 वपुषा; D1.4 अजयद्; T3 विरहाद्; T4 विदहेद् (for निहन्याद्). Ś D8.12 ग्रुह्म; V1.3 B2 D1-4.8 T3.4 फोधात् (for फुद्य:).—) D1 om. from म up to चैव in 6d. M2 देवम् (for देवस्). V1 समुपासते; V3 D6.7.10.11 T1.2 G M1.3.5.8.10 Ck.t पर्युपासते (D6.7 हिं हि); Cg as in text (for अनुवर्तते). Ś D5.8.12 M6 उपास्ते दें (Ś1.2 दें)ववचशः (D5 M6 °मस स:); Ñ V2 B सोस (Ñ2 V2 B1 °यं) देववशंगतः.
- 6 D1 om. up to चैव in 6 (cf. v.l. 5).) Ś Ñ V1.3 D2-12 T3.4 M1 राम:; M6 तावत् (for मम). Ś Ñ V B D3-12 T3.4 M3.6 वाक्याद् (for वाक्येर्).) D6 निर्जने (for विजने). Ñ2 V2 B transp. दण्डके and विजने.) B2 D6,7.10.11 T1.2 G2.3 M1.2.4.5.7-10 Cm.t उपित्वा; M3 उवास (for उपितो). B3 स नव (hypm.) (for नव).) D2.5.9 M2.4.7.9 सुन्हणं; D8,7.10.11 महावने (for सुन्हणं).
- 7 D1.4 repeat 7° in place of 7°.—°) Ñ1 B4
 T1 M3 असो; V1 इसो (for ससो). D8 [5]तिहुस्तरं; M4
 damaged; M6 दु:खतरो; Cm.t as in text (for दु:खनरं).
 G2 M10 किं मु: M5 घोरं (for भूय:).—°) Ś D8.12 प्रतिवासनं; V1 M5 विषयासने; D1.4 वे प्रवासनं(D1. °नं);
 Cm.g.k.t as in text (for विषयासनम्).—°) Ś Ñ V B
 D2.3.5.5.9.12 M6 वचनसम्(D5 °नं म्)त (for °चनं श्रुत्वा).
 —*) V3 D2 G1 M6.10 नृशंदा; Cm.g.k.t नृशंसं (as in text). V1 T4 प्रति में पुनः(T4 **) (for प्रतिभाति में).
 —After 7, D5 ins. 909*.
- 8 °) Ñs Va.s B বা; Dio ন; Cg.k.t as in text (for বু). G (ed.) ঘদান্যথ:; Cg.k.t as in text (for ঘদা-

को ज धर्माश्रयः स्त कर्मण्यस्मिन्यशोहरे।
मैथिलीं प्रति संप्राप्तः पौरैहींनार्थवादिभिः॥ ८
एता बहुविधा वाचः श्रुत्वा लक्ष्मणभाषिताः।
सुमन्नः प्राञ्जलिर्भृत्वा वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ९
न संतापस्त्वया कार्यः सौमित्रे मैथिलीं प्रति।
हप्टमेतत्पुरा विष्रैः पितुस्ते लक्ष्मणाग्रतः॥ १०

अयः). Ś Ds 8.12 को नु धर्मोत्र(Ds °र्मस्य) सूत स्वात्. — b) Ś Ds 8.12 G1 Ms अशोभने; Cg.k.t as in text (for यशोहरे). — °) Ś Ds.12 तु समुत्स्उय; Ts M1 प्रति संप्राप्ते; M4 * * * * सा (damaged); Cg.k.t as in text (for प्रति संप्राप्तः). Ds मैथिली समनुत्स्छा; T4 * * * * * प्राप्ते (damaged); Ms आश्रमं मैथिली प्राप्ता (sic). — °) Bs -[आ]स्म- (for -[अ]र्थ-). Ds.8.12 पौरे हीनार्थवादिनि. — For 8, Ñ1 V1 D1-4.9 subst.; while Ñ2 V2 B ins. after 8; whereas Ds ins. after 7:

909* सूत कर्मण्यनार्थेऽस्मिन्नधर्मः संश्रयिष्यति । राजानं रुक्षमणं चापि पौरान्या वाक्यदुर्वेहान्।

- [(l. 1) Ñ1 V1 D1-4.9 [अ]कार्ये (for [अ]नार्ये). D5 कार्पण्यकार्ये. Ñ1 V1 D2.9 किं नु(D2.9 तु) धर्मः; У2 अधर्मः किं; B2 धर्मः कं सं-; D1.3-5 कं तु(D3 त्व) धर्मः (for अधर्मः सं-). D2.9 करिष्यति; D5 अविष्यते (for अधिष्यति). B1 धर्मः कं अविष्यति; B3 अधर्मः कथविष्यति (for the post. half).—(l. 2) Ñ1 V1 B2 D1.4 वापि; D5 वाथ (for चापि). Ñ1 V1 पौराणां; D2 पौरांस्तान्; D9 पौरास्तं (for पौरान्वा). Ñ1 D2.3.5 वावय-दुर्वेचः; V1 कोविदः; D1 वाचकान्; D4.9 दुर्वेचान् (for दुर्वेजन्). B3 वाकय-सुदुर्वेलान्.]
- 9 V2 (first time in marg.) repeats 9^{ab} consecutively.—a^b) Ñ2 B3 एवं (for एता). D6.7.10 II transp. बहुबिधा and बाच:. G2 M2.8 -माधितं (for -माधिताः). Ñ1 V1.2(second time).8 B4 D1-4.9 शुर्वे(D2.9 °स्वा)ता(D1.4 °ताश्च) विविधा वाचो छक्ष्मणेन समीरिताः.—a) D2 युगपत्; D9 स्तुवंश्च (for सुमन्नः). D6.7.10.11 श्रद्ध्या (for प्राञ्जलिस्). D6.7.10.11 प्रा.2 G M1.3. 6.8-10 प्रान्तो (for प्रस्वा).—a) S Ñ1 V1.8 D1.3.4.8.12 T3.4 सौमित्रिमिद्मबर्योत्; D2.0 सुमंत्रश्चेद्मबर्योत्; M4 वाक्य ***
- 10 a) Ts.4 च तापस् (for संतापस्). Ñ1 Vs D2.5.9
 Ts.4 चीर; D1.4 सीम्य (for कार्य:). b) Ñ1 Vs D1-4.9
 Ts.4 कतंड्यो (for सीमिन्ने). b) D1.4.5 दिएस् Cm.g.t as in text (for दृष्ट्स्). M1 से हि (for एतत्). Ñ1
 V1 D1.3.4 Ts.4 सीम्य; D2.9 चीर; M2.4.7 वृत्ते:; M5 वृत्तं; Ck.t as in text (for विने:). b) V2 पितुस्तव समीपत:.
 —After 10, V2 ins. 914*; while B2 ins.:

[316]

भविष्यित दृढं रामो दुःखप्रायोऽल्पसौख्यवान् । त्वां चैव मैथिलीं चैव शत्रुप्तभरतौ तथा । संत्यजिष्यिति धर्मीत्मा कालेन महता महान् ॥ ११

910* अतिष्यं च श्रुतं तच्च विशेषं रघुवंशजः ।; whereas Bs ins. after 10:

911* पितुस्तव समीपे हि ऋषिभस्तत्त्वद्शिनः।

11 ") Ś D5.8.12 गित्यित (for भवि°). Ś D5.8.12 वनं; Ñ2 V2 B चिरं; G1 ध्रवं (for इंढं). М5 दु:खं (for रामो).—) D10.11 Ck.t वि-; G2 [5]ति-; K (ed.) [5]पि; Cm as in text (for इल्प-). М5 प्रायो वे यो; Cm.g.k.t as in text (for दु:खप्रायो).— М4 damaged from एय in b up to एस्य in 912*. D10.11 G2 M1.8.10 Ck.t -सोंह्यभाक्; T1.2 -सच्वतान्; Cm as in text (for -सोंह्ययान्). Ś D8.12 सुखादु:खमवाध्रयात् (D12 °एस्यित); Ñ2 V2 B D5 M6 सुखदु:(Ñ2 B1 °खं दु:) खमवादस्यित (M6 °сय च).— After 11 °6, D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

912* प्राप्स्यते च महाबाहो विषयोगं प्रियेधुवम्।

[Т1 प्राप्यते; Ct as above. D6.7.10.11 T8.4 M8 -बाहुर्; G2 M2.4.7.8.10 -भागो (for -बाहो). D7.10.11 प्रियेर्दुनं; M5 अपि प्रिये: (for प्रियेर्धुनम्).]

—°) Ms ध्रवं स्वा (for स्वां चेव). — d) Ś D8.12 अपि; D5 G1 M1.2.4-9 Cv उभौ (for तथा). — For 11 ed, Ñ2 V2 B subst.:

913* कस्मिश्चित्कारणे त्वां तु मैथिलीं च यशस्विनीम्।

[V2 B3 च (for तु). B2 कारणेनैव. V2 तपस्विनीं (for यश°).]

— () Ñ2 V2 B1 D5.10.11 स; Cv.m.k as in text (for सं-). — () Ñ2 V2 B किल (for महान्). % Cv: शतुन्न-अरतावुभी संत्रजिष्यतीति। राज्यमनिच्छतोरि तथोरयोध्यायाः मञ्जरायां यस्त्रवासनं तद्वयोरत्यागः।; Cm: भविष्यती-त्यादि रामो दृढं ध्रुवं दुःखवायो दुःखबहुलोऽह्पसौख्यवांश्च भविष्यतीति दृष्टमिति पूर्वेण संबन्धः।; Ck: भविष्यतीतादि। रामो दृढं ध्रुवं दुःखवायो दुःखबहुलो भविष्यतीति। अतो विसौख्य-भानसौख्यवियोगभावच भविष्यति, इति मया दृष्टमिति पूर्वेणा-न्ययः। यदेवमतः संप्राप्यत इत्यादि। % — For 11, Ñ1 V1.8 D1-4.9 subst.; while V2 ins. after 10; whereas B2 ins. only l. 2 in marg. after 11 %

914* भविष्यो राधवश्चेत्र सीता स्वंच नर्राधम। भरतश्चेव शत्रुवः कथिता ब्रह्मवादिना।

ं [(l. 1) Ñ1 V2 भविष्यति च(V2 हि)समझ (for the

न त्विदं त्विय वक्तव्यं सौमित्रे भरतेऽपि वा । राज्ञा वोऽव्याहृतं वाक्यं दुर्वासा यदुवाच ह ॥ १२ महाराजसमीपे च मम चैव नर्र्षभ । ऋषिणा व्याहृतं वाक्यं विस्षष्टस्य च संनिधौ ॥ १३

G. 7. 52. 17 B. 7. 50. 14 L. 7. 52. 13

prior half). D2.0 तर्षभ:. —(1. 2) V1 चापि; D1.3.6 च स:; D2.0 स च (for चैत्र). Ñ1 V2 B2 शत्रुव्रभरती चैत्र (for the prior half). Ñ1 V2 B2 यदुक्तं; D2 कथिती (for कथिता). D2.0 ब्रह्मनादिभि:.]

-After 914*, B2 cont. 916*. -After 11, N2 V2 B ins.:

915* तच्छुत्वा वचनं तस्य गम्भीरार्थपदं महत्। ब्रहीत्युवाच सोमित्रिः सृतं वाक्यविशारदः।(cf. 18)

[(l. I) B2 श्रुत्वा तु (for तच्छूत्वा). B3 -[अं]बु- (for -[अ]धै-). B2 -प्रदं (for -पदं).—(l. 2) B1.4 -विशारदं (for -विशारदः).]

—Thereafter, \tilde{N}_2 V₂ B ins. the l. of 7.50.1 and then B₂ erroneously repeats (var.) l. 2 of 915* and l. of 7.50.1.

12 Ds om. 12-15. — ° b) \$ Ds.12 निवादं तव; Ds.7. 10.11 Ts.4 Cg.t इदं त्विय (D7 Ts.4 ° या) न (for न विवदं त्विय). Ñ2 B4 सौमित्रे न न्याबेदं (unmetric) (for °). Ñ2 B4 वक्तस्यं (for सौमित्रे). \$ V2 B1-3 Ds.12 transp. वक्तस्यं and सौमित्रे. \$ Ds.12 भरतेरिप (sic); Ñ2 भरताय वे; B4 भरते कचित्; M5 भरतेन वा. — For 12° b, Ñ1 V1.3 D1-4.0 subst.; while B2 cont. after 914*:

916* न श्रोतव्यं तु सौमित्रे स्वया तद्भरतेन वा।

[Vs D2.0 च (for तु). Ñ1 B2 त्वया न खलु: V1 न श्रुतं तत्तु (for न श्रोतव्यं तु). V1 वा (for तद्). Ñ1 B2 श्रोतव्यं (for त्वया तद्). B2 च स तेन (for भरतेन).]

—D3 om. 12°-13. B2 repeats 12°d consecutively (second time in marg.).—°) V2 D1 वा; B2 (second time) च; T1 G2 M2.4 वे; M6 तु (for चो). S D8.12 राजानं; Ñ1 राज्ञे वा; Ñ2 V2(marg. also) B (B2 first time) पित्रा ते; V1 D4 T3.4 G2 M1.5 राज्ञो वा(G2 M5 वे); Cm.g.k.t as in text (for राज्ञा वो). Ñ1 V1 D2 वामृतं; D1.4 [अ] प्यं (D4 °2) पित्रं (for S5याहतं). B2 (second time) पूर्वं (for वाक्यं). S Ñ2 B1.2.4 D8.12 M6 व्याहते वाक्यं; Cm.k.t ब्याहतं वाक्यं (for Sव्याहतं वाक्यं). V3 राज्ञस्तस्य च तहाक्यं; D2.9 राज्ञो वचो (D2 वावा)मृतं यनु.—4) T4 हि (for ह). % Cv: राज्ञो (जा?) वोज्याहतमिति पाठः। अव्याहतमिति पदच्छेदः।; Cm.k: राज्ञा दशरथेन वो युवमात्रामादीन्त्रति व्याहतं वाक्यम्। So also Ct. %

13 Ds.5 om. 13 (cf. v.l. 12). —) Šī Ds.7.10.11 Tī.2 G Mī-5.7-10 Cm.g.k.t महाजन- (for महासाज-). Š G. 7. 52. 17 B. 7. 50. 15 L. 7. 52. 14 ऋषेस्तु वचनं श्रुत्वा मामाह पुरुपर्षमः । स्रुत न किचिदेवं ते वक्तव्यं जनसंनिधौ ॥ १४ तस्याहं लोकपालस्य वाक्यं तत्सुसमाहितः । नेव जात्वनृतं कुर्यामिति मे सौम्य दर्शनम् ॥ १५ सर्वथा नास्त्यवक्तव्यं मया सौम्य तवाग्रतः । यदि ते श्रवणे श्रद्धा श्रूयतां रघुनन्दन ॥ १६ यद्यप्यहं नरेन्द्रेण रहस्यं श्रावितः पुरा । तचाप्युदाहरिष्यामि दैवं हि दुरतिक्रमम् ॥ १७ तच्छुत्वा भाषितं तस्य गम्भीरार्थपदं महत् । तथ्यं ब्रूहीति सौमित्रिः स्नतं वाक्यमथाबवीत् ॥ १८

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोनपश्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

D2.8.9.12 G2 तु; Ñ1 यन्; VB T1.2 G3 M8.6 हि; M6 [5]पि; Cg.k.t as in text (for च). — b) Ś D8.12 मया (for मम). M6 [ण्]चं (for [ण्]च). Ñ1 V1.3 D1.2.4.9 नरोत्तम; Ñ2 V2 B [अ]अतस्तदा(V2 °तः; B4 °था) (for नर्षभ). — b) Ś Ñ1 B1 D2.8 G1 M8 Cm ऋषीणां; Cg.t as in text (for ऋषिणा).

14 D5 om. 14 (cf. v.l. 12). — V2 B4 ऋषेस्तद्;
M1 महर्षेर् (for ऋषेस्तु). Ñ2 तद्भचः (for वचनं). Ś V1.8
D1-4.8.9.12 तद्धेस्तु वचः श्रुत्वा. — M5 om. 14⁸-16°. — ⁸)
G2 मुमोद्द (for मामाद्द). B1.8.4 M6 स(B1.4 च) नर्षभः (for पुरुष्पंसः). Ś Ñ V1.2 (m. also as in B3) B2
D1-4.8.9.12 मामुवाच स पार्थिवः(V1 नराधिपः; B2 नर्षभः);
V8 नोवाच स च पार्थिवः. % Cm.t: ऋषेर्नुवांससः पुरुष्पंभः द्शर्थः. % — °) Ñ2 B एतत् (for एवं). Ś Ñ1 V1.2 (marg. also as in Ñ2).3 D1-4.8.9.12 Т3.4 न ते(V2 च; V3 मे) क(Ś2 om. from क up to यदि in 16°)चिदिदं (D8 विवे [sic]; D12 दिनं [sic]) स्त. — Т4 damaged for d (except घो). — d) Ś1.3 V3 D8 इति माधितं; Ñ V1.2 B D1-4.9.12 Т3 ऋषि(D12 मुनि)माधितं; М1 जनसंसिद्; М6 वचनामृतं (for जनसंनिघो).

15 \$2 D5 M5 om. 15 (cf. v.l. 12 and 14).—")

B2 अस्य (for तस्य). \$1.3 Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1-4.8.9.12

T3.4 लोकनाथस्य.—") \$1.3 Ñ V B D1-4.8.9.12 T3.4

बाक्येन (for बाक्यं तत्). D6.7 T2 G1.3 M1.8.6.8 -समाहितं;

Cm.k.t as in text.—") T1.8 G3 M3.4 Cm.g.k.t कार्यम्

(for क्यांम्). \$1.8 Ñ V B D1-4.8.9.12 नानृतं(V1 तत्तानृ;

B6 नैवानृ)तम(V2 B2.8 D1-4.9 द) हं क्यांम्.—") \$1.3

Ñ1 V1 B4 D1.2.4.8.9.12 सीम्य नि-(D1.4 प्र-) (for मे

सीम्य). B2 सीम्यदर्शन. G1.2 हित मे निश्चिता मितः. % Cg:

समाहितं सम्यग्रसम्. %

16 Sa om. up to यदि in 16°; Ms om. 16°6 (for both, cf. v.l. 14).—°) Bs De.7 Ts.4 Cm सर्वदा; Cg.k.t as in text (for सर्वथा). Si.8 Vs.8 B2 Ds 8 M4 नास्ति (Vs.8 B2°स्य) वफ्तव्यं: Ñ1 V1 B4 D1-4 यसु(Ñ1 B4 द्वेद) वक्तव्यं: Ñ2 [अ] पितु वक्तव्यं: B1 वास्त्यवक्तव्यं: De.7.10.11 T G M1.8.8 [प]व न(De.7 Ts.4 G2°तस) वक्त(G1

कतें) ब्य; Do तत्तु न वक्तुं (for नास्त्यवक्तव्यं). % Cm: एतत्सर्वदा न वक्तव्यम् ।; Cg: सर्वथेविति । न वक्तव्यमिति ।; so also Ck.t. % — b) B सम (for मया). — c) Ñ2 वा; D1 om. (subm.) (for ते). D5 T1 G3 M2.9 अवण-; Cm as in text (for अवजे). V3 D2-4.9 बुद्धिः (for अब्रा). — d) Ñ2 तब्ब्रुतं यथा; V1 D1-4.9 तब्ब्रुतान्वितं (D1.3.4 °तः); V3 अद्यान्वितः; T3.4 तहपेर्वेचः (for रघुनन्दन).

17 °) Ñ1 D2.5.0 य(D2.0 त) द्प्यहं; V3 यद्यहं च; B2 यद्यप्ययं; D1.4 वदास्यहं; D3 यदाप्यहं (for यद्यप्यहं). — 6) M2 हरह्यं (meta.) (for रहस्यं). Ñ1 V1.2 B1.4 D8.10.11 श्राचितं (for °त:). — °) Ś D5.8.12 तत्तेहं कथयिष्यामि; Ñ1 V1.3 D1-4.9 न तत्पि (D1.4 °योदा; D3 °वोदा)हिष्णामि; Ñ2 V2 B D10.11 M6.5 तथाप्यु (B1.3 °द्राप्यु; M6 °त्तवो)हिष्णामि; Ñ2 V2 B D8.12 शृणु तन् (for देवं हि). Ś Ñ1 V3 D1.8.4.8.12 महद्दुतं; D2.9 परमाद्धतं; T1.2 G M3.6.3 सुमहार्द्धतं; Cv.m.g.t as in text (for द्रतिक्रमम्). Ñ2 V3 B1.5.4 दिवं तहिमकृषे गते (B3 °न्गते नृषे); V1 देवतं हि महाद्धतं; B2 विदितं मे नृपात्मज; D5 शृणु तत्र महाद्धतं. —After 17, Ñ2 V2 B ins.:

917* सर्वं ते नरशार्द्छ रहस्यं यच्छ्तं मया।

[V_2 पूर्व (for स्वै). \tilde{N}_2 रष्टु-; V_2 नृप- (for नर-). V_2 $B_2.s$ त(V_2 स) च्छूतं (for यच्छूतं).];

while D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 K (ed.) ins. after 17:

918* येनेदमीदशं प्राप्तं दुःखशोकसमन्वितम् ।

[T1.2 प्रोक्तं (for प्राप्तं). % Cv: येनेदमीदृशं प्राप्तिति पाठः. % De.7.10.11 G1.2M3.8 दुःखं (for दुःख-). T2 M8.10 -समन्वतः.]

-Thereafter, Ds.7.10.11 Ms cont.:

919* न स्वया भरतस्याग्ने शत्रुवस्यापि संनिधौ ।

[Ma भरते वाच्यं (for भरतस्यांग्र). % Ct: यद्यवीति । 'दैवं हि सुमहद्भूतम्' 'येनेदमीदृशं प्राप्यम्' इति च पाठे राज्ञाप्रकाव्य-त्वोक्तौ हेतु:-दैवं हीत्यादि. %]

18 Me om. 18, —") Da यच् (for तच्). Ś Ñi

तथा संचोदितः स्तो लक्ष्मणेन महात्मना ।
तद्वाक्यमृषिणा प्रोक्तं च्याहर्तुग्रुपचक्रमे ॥ १
पुरा नाम्ना हि दुर्वासा अत्रेः पुत्रो महामुनिः ।
वसिष्ठसाश्रमे पुण्ये स वार्षिक्यग्रवास ह ॥ २

V1.3 $D_{1-5.8.9.12}$ $T_{3.4}$ च्याहतं ($T_{3.4}$ मंत्रिणो) वाक्यं; \tilde{N}_{2} वचनं तस्य (for शायितं तस्य). \longrightarrow $^{\delta}$ \tilde{N}_{1} -[अ] श्रंमिदं (for -[श] श्रंपदं). \tilde{S} $D_{5.8.12}$ -पदाक्षरं; $C_{g.k.t}$ as in text (for -पदं सहत्). \longrightarrow $^{\circ}$ \tilde{N} V1.3 $D_{1-5.8.9.12}$ $T_{3.4}$ व्रृहि; D_{7} M_{3} सत्यं (for तथ्यं). \tilde{N}_{2} [इ] स्मुचाच (for व्हिति). \longrightarrow d \tilde{S} $D_{5.8.12}$ वाक्यसुवाच ह; $D_{6.7.10.11}$ (marg.) तं वाक्यमव्यतित्; $T_{1.2}$ G_{8} M_{3} वाक्यविद्वयित् (for वाक्यमथाववीत्). \tilde{N}_{1} V1.3 $D_{1-4.9}$ $T_{3.4}$ उवाचा (V_{3} कथया)व (D_{9} क्स)हितस्ता ($T_{2.4}$ था); \tilde{N}_{2} उवाच तं **** (illeg.). \longrightarrow For 18, V_{2} B subst.; while G (ed.) subst. only I_{1} 2 for I_{2}

920* इति संश्रुत्य तद्वाक्यं सार्गाथं परवीरहा । उदाच कथयस्वेति सुमन्नं वाक्यकोतिदम् ।

[(l. 1) B2.4 सारथे: (for ° थि). —(l. 2) V2 B3 मैत्र-(for वावयं-).]

Colophon: Vi D2.9 T3.4 om. — Kāṇḍa name: Śi om. — Sarga name: Ś Ñi V3 D1.3-5.12 लक्ष्मणसंता(Śs °सिनी)प:; Ñ2 लक्ष्मणसमाधासनं; V2 B1.2.4 लक्ष्मणधासनं (V2 °त:); B3 लक्ष्मणप्यापमनं; D3 लक्ष्मणस्वाधाननं (V2 °त:); B3 लक्ष्मणप्यापमनं; D3 लक्ष्मणसुमञ्जयोवनियं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñi V2.3 B2-4 D12 om.; Ñ2 54; B1 53; D1.4-7.10 T1.2 G M1-5.7-10 50; D3 51; M6 48. — After colophon, G M1.5.8 conclude with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीराम-चन्द्राय नमः.

50

V1 D2.9 T3.4 cont. the previous Sarga.

1 ") Ś Ñ² V² B D5.6.8.12 M²-4.6.7 ततः; G² तदाः Cg.k.t as in text (for तथा). Ś D8 तेनोदितः; V² [अ]यं चोदितोः; D².5.9.12 संनोदितः; G(ed.) प्रचोदितः (for संचोदितः). V३ यंता (for सूतो). —Ѳ illeg. for °. —°) V³ B4 यद् (for तद्). V² B1 मुनिना (for ऋषिणा). —") Ѳ M⁵ झाल्यानुम् (for ज्याहर्तुम्). —For 1°4, Ś D5.8.12 subst.:

921* तहान्यं श्रावयामास लक्ष्मणाय महात्मने।

2 ") T1.2 G3 M3 transp. नाझा and हि. Ñ1 दुर्वासा नाम विप्रधेर्; Ñ2 V2 B (all with hiatus) दुर्वासा दि पुरा तमाश्रमं महातेजाः पिता ते सुमहायज्ञाः । पुरोधसं महात्मानं दिद्दशुरगमतस्वयम् ॥ ३ स दृष्टा सूर्यसंकाशं ज्वलन्तभिव तेजसा । उपविष्टं वसिष्ठस्य सन्ये पार्श्वे महासुनिष् । तौ सुनी तापसश्रेष्ठौ विनीतस्त्वभ्यवादयत् ॥ ४

G. 7.53.5 B. 7.51.5

साम्य; V1.3 D5 T3.4 दुर्वासा नामात्रिसुतः; D1.8.4 अत्रिपुत्रः पुरा नाम्ना; D2.9 सुरोत्रेनाम दुर्वासाः. — ⁵) V1.3 D2.5.9 T3.4 पूर्वमासीन्; D1.8.4 दुर्वासाः स (for अत्रेः पुत्रो). S D8.12 महानृपिः; Ñ V2 B महातपाः; D6 G1.2 M1.8.4-16 महास्मनः (for महामुनिः). — ⁶) S Ñ V B D1-5.8.9.12 T2.4 M6 [आ]अमपदे; M2.7 [आ]अमेरण्ये (for [आ]-अमे पुण्ये). — S1 reads 2^d in marg. — ^d) S1 D6.7. 10.11 M10 वार्षित्रयं सम्-; S2.3 D8 वासिष्ठं सम्-; Ñ1 V1.3 D1-5.9 T8.4 वर्णावासम्; Ñ2 V2 B M6 वर्णारात्रम्; D12 व * * * स्; G1 वार्षिकात्स; Cm.g.k.t as in text (for स वार्षित्रयम्). S2.3 D8.12 उपाममन्; Ñ2 V2.3 B D1.3-5 M6 उपायसन् (B°विशन्; D8 °मतः); M8 उपासत (for उवास ह).

3 ") B1-3 तस्य (for तम्). Ś D1.8.6.8.12 सहाराज; Ñ1 V1 D2.9 T3.4 M6 सहाराज:(T4 "**); Ñ2 V2(also in marg.).5 B1-3 D4 सहाराज:(V3 वाहु:; D4 "शंका [corrupt]) (for सहातेजा:).— 5) Ś Ñ2 D8.12 तु (for सु-). V1 (marg. also as in text) -सहातपा: (for -सहा-यजा:). B4 पिता तव नराविप:.—) D8.7.10.11 पुरोहितं (for पुरोधसं).— \$1 reads 3 d-4 in marg.— d) \$2.8 D8.12 मित्रावस्त्रसंभवं.— After 3, \$2.8 D8.12 ins.; while \$1 ins. after 4 (first occurrence):

922* तं मुनिं तपसा युक्तं विनीतस्त्वभ्यवाद्यत् ।

4 \$1 repeats 4^{ab} (first occurrence in marg.) consecutively.—*) \$1(second time) 2.3 Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 T3.4 सोपस्यत् (for स द्या). V2 (marg. also as in text) B4 स दर्श महासानं.—After 4^{ab} (first occurrence), \$1 ins. 922*.—\$ D3.13 repeat 4^{ad} (var.) after 9.—°) \$ D3.12 (all second time) उपविद्ये (for उपविद्ये).—^d) \$2 (first time) V2 B4 D6.7.8-11 T1.8.4 सद्यपाधे; Ñ2 B1 M6 पाधे सद्ये (by transp.); V3 D2 मध्ये (D2 सध्य) पाधे; B2 वासपाधे; D5 पाधे तस्य. \$ D8.12 (all second time) G2 महामुनि:; B1 D5 महासनः: B4 G1 महामुने:; Cm.k.t as in text (for महामुनिस्). % Cm: महामुनि दुर्वासस्य 1; Ck: महामुनि दुर्वासस्य च दृद्वेस्थे: !; so also Ct. %—After 4^{cd}, \$2.3

[319]

G. 7. 53. 6 B. 7. 51. 5 L. 7. 53. 6

स ताभ्यां पूजितो राजा स्वागतेनासनेन च ।
पाद्येन फलमूलैश्व सोऽप्यास्ते मुनिभिः सह ॥ ५
तेपां तत्रोपविष्टानां तास्ताः समधुराः कथाः ।
बभूवः परमपीणां मध्यादित्यगतेऽहिन ॥ ६
ततः कथायां कस्यांचित्प्राञ्जिलः प्रग्रहो नृपः ।
उवाच तं महात्मानमत्रेः पुत्रं तपोधनम् ॥ ७

 \tilde{N} V B D1-5.8.9.12 (S2.3 D8.12 after $4^{\sigma d}$ first occurrence) T8.4 ins.:

923* ततोऽभिवाद्यर्षिवरं मित्रावरुणसंभवम् ।

[Ś2.8 D8.12 [क्र]पिवरो; B4 D2.9 तमृपि (for [क्र]पिवरं). Ñ8 V8.8 B1-3 D5 सोभिवाध महात्मानं (V8 मुनि तत्र; B2 [m.] महामुनि) (for the prior half). B1 -वरुणि- (for -वरुण-). Ś2.8 D8.12 -संभवो; D0 -संनिधी (for -संभवम्).]

- —') Ñ V B D1-5.8.12 Ts.4 तं मुनि (for तो मुनी). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Ts.4 तपसा युक्तम्(Ś D8.12 काव्य); M1 तपसि श्रेष्ठो; M5 पार्थिवश्रेष्ठो (for तापसश्रेष्ठो).—!) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.9.13 Ts.4 अभिगम्य; D6.7 विनीतीपि (D7 काः सो); D10.11 विनीताव् (for विनीतस्तु). Ś B1.3 T4 [अ] भिवाद्यत्; G (ed.) [अ] भ्यभाषत (for [अ] भ्यवाद्यत्). V8 अभिवाद्याभिगम्य च.
- 5 °) Ñ1 V3 D2.2.9 T3.4 ताभ्यां सं-; V1 D1.4 ताभ्यां स (by transp.) (for स ताभ्यां).—) М6 महायशाः (for [आ]सनेन च).—) Ś D8.12 М6 वन्येन; В1 पानेन; В4 हादेंन; D5 वन्यात्त-; М6 पायेश्व (for पायेन). Ś D8 च फलेने (\$2 °ने)व; Ñ1 V1.3 D1-6.9.12 T3.4 М6 फलमूलेन (for फलमूलेश्व).— В4 reads inf. lin.—) D6 सोवसन् ; D7.10.11 G2 M1.8.10 (all with hiatus) उवास; Т1.2 G1.3 М2-5.7 सोट्यास (G3 М4 °सन्; М2.7 °सीन्; М5 °ह) (for सोट्यास्ते). Ś D5.8.12 (all except D6 with hiatus) आस्ते (D5 तेन) ताभ्यां नियोजित:; Ñ V1.2 B D1-4.9 T3.4 स तत्रोप (B1.2 तत्र चोप) विवेश ह (D1.3.4 च); V3 तत्रोपस्याविशतस्वयं.— After 5, D5 ins.:

924 * उवाच तं महाशाहुरत्रेः पुत्रमिदं वचः।

- 6 °) Тэ.4 Ма.4 समुप-; Ма ततोप- (for तत्रोप-). 5) Ма ततस (for तास्ता:). \$2 Ds.12 तु; D1-4 G1 Ма स; Ма ता (for सु-). Ñ2 illeg. for "दं. ") \$ B1-3 Ds.12 विविधा(B1.2 सधुरा) रम्या; Ñ1 V B4 D1-4.9 Тз.4 परमोदारा; D5 विविधाकारा; G1 च मुनींद्राणां (for परमर्थाणां). ") \$ D5.8.12 मध्यदिन-; B1-3 तदा मध्य-; М5.10 मध्यादित्यं (M10 "त्ये); Cv.m.g.k.t as in text (for मध्यादित्य-). \$ D5.8.12 रवौ (for ऽइति). V2 मध्यादित्यगतेन हि; D2-4 मध्यादित्यागतेहिन.
 - 7 *) Vs तथा (for तत:). --) Ds.s सांजलि: (for

भगविन्कप्रमाणेन मम वंशो भविष्यति ।
किमायुश्च हि मे रामः पुत्राश्चान्ये किमायुपः ॥ ८
रामस्य च सुता ये स्युस्तेषामायुः कियद्भवेत् ।
काम्यया भगवन्त्रूहि वंशस्यास्य गतिं मम ॥ ९
तच्छुत्वा व्याहतं वाक्यं राज्ञो दशरथस्य तु ।
दुर्वासाः सुमहातेजा व्याहर्त्यसुपचक्रमे ॥ १०

- प्राञ्जिल:). Ś Ds Ts प्रश्नयी(Ts °यान्); Ds प्रहसन् (for प्रग्नहो). % Cm.k.t: प्रग्नह ऊर्ध्ववाहु: I; Cg: प्रग्नह: सिवनय हत्यथं:. %) D2.8 महाबाहुर् (for महात्मानम्).) V3 Ts.4 शित्रः (for अत्रे:). Ñ1 V B4 D1-4.8 इदं वच:; Ñ2 B1.3 महोजसं; B2 महावशा:; T4 (also as in text) महामुनिं (for तपोधनम्). After 7, V3 reads 9° ...
- 8 °) Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 M6 -प्रमाणो (D1.8.4 °णं) मे (Ś D5.8.12 वा; M6 वे); Cm.g.k.t as in text (for -प्रमाणेन).) Ñ1 V3 वंशरोपो; Ñ2 V1 B D2.9 रोषो (B2 °पं) वंशो; D1.3.4 वंशे शेपं (for मम वंशो).) Ś Ñ2 V2 B D5.8.12 भवेद् (for हि मे). Т2 काम: (sic); M5 सौम्य; Cm.g.k as in text (for राम:). Ñ1 V1 D1-4.9 Т3.4 राम: किमायु: पुत्रो मे (Ñ1 °युश्च भवेत्); V3 राम: किमायुव: पुत्र: M6 किमायुश्चापि रामस्य.) М2.4. 5.7.9 [ह]मे (for [अ]-थे).
- 9 °) Ñ1 V1 G1 M1.2.4.5.7-9 तु; T1 (also inf. lin. pr. m. as in text).3.4 G2 M3 हि (for च). Ñ1 येवां; V3 D9 M5 के स्युस; D2 केचित् (for ये स्युस). b) B3 अथेश (for आयु:). Ñ V B D1-4.9 च कि (for कियद्). Ñ1 V1.8 D1-4.9 मुने (for भवेत्). V3 reads 9°d after 7. °) Š D5.8.12 कमशो; Ñ V2 B कामं मे; V1.8 D2.3.9 T4 (also) इच्छवा; D1.4 प्रच्छतां; D6 का स्वियं; M1.5 तथ्येन (for काम्यवा). V1.3 D1-4.9 transp. भगवन् and बृहि. Т2 भगवन्बृहि वंशस्य. d) Т2 मा गता च (sic) (for वंशस्यास्य). Š B1.2 D8.12 गतागतं; Ñ V B3.4 D1-2.9 T4 गतागतिं (B4 °ति:); D5.6 G2 M4.5.8.9 गतिमेम (for गतिं सम). After 9, Š D8.12 repeat 4°d (var.); while Ñ2 V2 B D3 ins.:

925* स्वत्तः श्रोतुप्तिदं सर्वभिव्छेयं मुनिसत्तम । [B2 transp. श्रोतुम् and सर्वम्.]

10 °) Ś Ds.12 [अ] भिहितं (for ब्याहतं). Di राज्ञा (for वाक्यं). — b) V2 B2 D5 G2 च (for तु). Ś Ñ1 V1.8 D2-4.8.9.12 T3.4 M3.6 राज्ञा दशरथेन च (Ñ1 V1 इ; D2.9 हि; D3.4 M3.6 तु); D1 वाक्यं दशरथेन तु. — a) Ś Ds.12 तु; D4 स (for सु-). — After 10, Ś1 D5-7.9-11 S (except M6) ins. a long passage, relegated to App. I (No. 7). — After 10, Ś3.2 Ñ V D1-4.8.12 read 15-16 (including 928*). — After 10, B ins. 928*.

अयोध्यायाः पती रामो दीर्घकालं भविष्यति । सुखिनश्च समृद्धाश्च भविष्यन्त्यस्य चानुजाः ॥ ११ करिंमश्चित्कारणे त्वां च मैथिलीं च यशिखनीम् । संत्यजिष्यति धर्मात्मा कालेन महता किल ॥ १२ दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च । रामो राज्यसुपासित्वा ब्रह्मलोकं गिमष्यति ॥ १३ समृद्धैईयमेधेश्च इष्टा परपुरंजयः ।

11 Si reads from II up to sarga 51 sec. m. Before II, Ms ins. 927*. —) S B1-2 D8.12 Ms अयोध्याधि- (for अयोध्याया:). Ñi V1.2 B4 D1-4.9 राम: पतिरयोध्यायां(B4 D1 °या). —) D5.7 चरिष्यति (for भविष्यति). — After II विष्यति). T1.2 M3 ins.:

926* तत्र पत्नीवियोगं च दीर्घकालं गमिष्यति।

- —°) B4 निधनश् (sic); T1.2 G2.8 M1-5.7-10 सुखिताश् (for सुखिनश्). N1 D1.3.4 समृद्धार्था; B4 भविष्यंति (for समृद्धाश्च).—") B4 सिद्धार्था तस्य; G1 भवंत्यस्यापि (for भविष्यन्त्यस्य). S V2 D5.6.8.10-12 T1 थे(S2.8 D8.12 T1 चा)नुगा:; N2 B3.4 D7 येनुजा:; B1 चारमजा:; B2 चान्वया: (for चानुजा:).
- 12 Ś V₁ D_{1.2.4-12} S om. 12.) Ñ₂ रामो; D₃ भार्या (for त्वां च). B_2 कारणेनेष (for कारणे त्वां च). $-^{\delta}$) \widetilde{N}_2 लक्ष्मणं मैथिलीं तथा.) D₃ संत्यक्ष्यति महातेजा.
- 13 °) \$2.8 D8.18 transp. रामो and राज्यम्. Ñ1 V1.8 B4 D1-4.9 प्रशास्य राघवो राज्यं. d) M6 प्रयास्यति; Ck as in text (for गमिड्यति).
- 14 \$2.8 D8.12 om. (hapl.) 14. Note hiatus between and .—a) V1.8 D1-1.8 T2.4 बहुभिर् (for समृहेर्). \$1 D5-7.10.11 चाश्रमेंचेश्च (for हयमेंचेश्च). \$\tilde{N}1\$ ह्यमेंधेश्च बहुभिर्.—b) V8 इज्य (sic) (for ह्या). \$1 D5-7.10.11 परमदुर्जय: (for परपुरंजय:).—b B4 वंशं (for वंशांश्च). \$1 D5-7.10.11 बहुशो; D1-4 काकुरस्थ (for काकुरस्थ).—d) \$\tilde{N}\$ V1.8 D1-4.8 T8.4 \$G1 सु(\$\tilde{N}1\$ V3 \$G1 स)वहून; B4 भुवं सं- (for बहूनसं-). \$\tilde{C}\$ Ct: बहूत्राजवंशान्। उद्यापादिपुत्रहारेति भाव:. \$\tilde{S}\$—After 14, \$1 D6-7.10.11 T \$G\$ M1-7.9.10 ins.; while Ms ins. before 11:

927* हो पुत्रों तु भविष्येते सीतायां राधवस्य तु।

[G1.2 Ms.8-10 पुत्री च; Ms च पुत्री (for पुत्री तु). T3.4 ते; G1 हि (for second तु).]

- -Thereafter Ds Ms cont. 930*.
- 15 B4 om. 15-16. Ś2.8 Ñ V D1-68.9 (after App. I [No. 7]).12 read 15-16 (including 928*) after 10. Ñ2 V2 read 15^{a5} twice.—") M2 तत् (for स). Ñ1 V3

राजवंशांश्व काकुत्स्यो बहू-संस्थापियव्यति ॥ १४ स सर्वमिखलं राज्ञो वंशस्यास्य गतागतम् । आख्याय सुमहातेजास्तृष्णीमासीन्महाद्युतिः ॥ १५ तृष्णी भृते सुनौ तिसम्त्राजा दशरथस्तदा । अभिवाद्य महात्मानौ पुनरायात्पुरोत्तमम् ॥ १६ एतद्वचो मया तत्र सुनिना व्याहृतं पुरा । श्रुतं हृदि च निक्षिप्तं नान्यथा तद्भविष्यति ॥ १७

G. 7. 53. 20 B. 7. 51. 25

(second time) तस्मै तामखिळां; Ñ₂ (first time) एतरसवें तदा; V1 सर्वेपामखिळां; V2 (first time) B1-३ सर्वमेतत्त (V2°वं त; B2°व त)दा; D1-4.9 स सर्वामखिळां (for स सर्वमिखळं). B1 Ms राज्ञे (for राज्ञे). % Cm: स दुर्वासा:1; so also Cg.k.t. %—⁵) Ś1 D8-7.10.11 [आ]इ (for [आ]स्य). Ñ V1.2 (Ѳ V² second time) D1-4.9 G2.3 M².4.5.7.8 गतागति; V³ विनिश्चयं; M² [आ]गतागति (for गतागतम्). Ѳ V²(both first time) B1-3 वंशस्यागमिनी गति. —After 15⁴⁶ (second occurrence), Ѳ ins. 928*. —°) Ś8 B1 D1.13 आख्याय स(D1 तु); В3 आख्यायथ (for आख्याय सु-).—⁴) Т1.2 G3 M1.6 आस्ते (for आसीन्). Ѳ महामितः; M1 महायशाः.

16 B4 om. 16 (cf. v.l. 15). \$2.3 Ñ V D1-4.8.9 (after App I [No. 7]).12 read 15-16 (with 928*) after 10.—") D1-6 तुरुणी मृते. \$1 D6.7.10.11 T3.4 तद्मा तिसम् ; B2 च तिसम्बे (for मुनो तिसम्).—") Ñ V1.3 D1-4.9 पिता (for राजा). \$ D6.7.10.11 T3.4 मुनो; V1.3 D1-4.9 तद; T2 तथा (for तद्ग).—") \$ Ñ1 V1.8 B1-2 D1-6.8.9.12 T1.2 G1.8 M1.3.6 मद्दारमाने (for महारमाने).—") D1.3-6 आगात (for आयात्). Ñ2 V2 B1-3 स्वकं पुरं; D3 पुरोगम: (for पुरोत्तमम्).—After 116, \$2.8 Ñ1 V D1-5.8.9.12 ins.; while Ñ2 ins. after 15 d6 (second occurrence); whereas B ins. after 10:

928* यतु पृच्छित मां सौम्य वाक्यं मूहीति राघव । श्रुण तहप्रवेमखिलं यदाह भगवानृषि: ।

[(1. 1) Ñ2 बन्मां; V2 बस्तं; B1 बन्नु; D2 बतः; D9 बत्त् (for बत्तु). V8 पहवसि (for पृच्छिसि). Ñ2 V2 B2-4 सौम्य त्वं; V8 मां बृहि; B1 में सौम्य (for मां सोम्य). V2 शंस (for बहि). B1 त्वं वान्यं बृहि रावन (for the post. half). \$2.9 D5.8.12 यथा पृच्छिसि मां तत्त्वमिदं बृहीति (\$2.8 °हि स) लक्ष्मण. —(1. 2) V2 B1.2 शृणु क्वं; D5 पतत्ते (for शृगु तत्). Ñ2 V2 B2-4 सावधानस्त्वं (B2.8 °नस्तुं); B1 सावधानेन (for सर्वमिक्लं). D5 यथा (for यद्). Ñ1 D1-4.9 मुनि: (for क्वि:). Ñ2 V2 B यदुवाच महास्तिः (Ñ2 °द्वतिः) (for the post. half).]

G. 7. 53. 21 एवं गते न संतापं यन्तुमहीस राघव । सीतार्थे राघवार्थे वा दृढो भव नरोत्तम ॥ १८ तच्छ्त्वा च्याहृतं वाक्यं स्तस्य परमाद्भुतम् ।

प्रहर्पमतुलं लेभे साधु साध्विति चात्रवीत ॥ १९ तयोः संबदतोरेवं स्रतलक्ष्मणयोः पथि । अस्तमकी गतो वासं गोमत्यां तावथोपतुः ॥ २०

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥ ५० ॥

secutively 17 and reads 18 before 17. - 1 N1 V1 B4 D2.3(first time).9 एता वाचो; V3 तेन वाचो; Dr.s एवं विधा: (for एतद्वची). Dr.s कथास (for मया). Va Bi भद्र (for तत्र). —) Na Va Ba.s Ds(second time).s(first time) तदा (for पुरा). Ni समुदाहता:; Vi.s B4 Di.s.s (first time).4.9 समु-दीरिताः (for ब्याहृतं पुरा). Bi सुनिवाक्यं कृतं तु यत्. _°) Śi Ñ V B Di.2.3(first time).4.9 श्रुत्वा (for श्रुतं). Ni Vi Bs Ds (second time) च हादि (by transp.) निश्चिता(Bs Ds °सं); Va Ba Ma हृदि विनिश्चितं; Vs ता हृदि निक्षिप्ता; B1 De हृदि च विश्विप्तं; D1.s(first time). व त हृदि निक्षिसा; Da.9 च हृदये क्षिसा; Ta.9 Ms हि हृदि निक्षिसं (for हृदि च निश्निसं). — ") Ma [श]न्यसत्; Cm.k.t as in text (for [अ] न्यथा). - After 17, V2 B3.4 ins.:

929* सुखिनश्च भविष्यनित सर्वे च पुरवासिनः । [Bs ते (for second च).]

-Thereafter they cont.; S N V1.3 B1.2 D1-4.6-12 T G M1.2.4-10 ins. after 17; while, D5 M8 cont. after 927*:

930* सीतायाश्च ततः प्रशावभिषेश्यति राधवः । अन्यत्र न स्वयोध्यायां मुनेस्तु वचनं यथा।

[(1. 1) Ms transp. 1. 1 and 1. 2. No Bi-3 Ds Me नृप: Gs तथा (for तत:). Ds पुत्रम् ; Ms पुत्रान् (for पुत्राव्). B₄ पुत्रावस्थास्तु सीतायाः G (ed.) अस्या पुत्रं च सीताथा (for the prior half). - For l. r, Ni Vi.s Di-s.o subst. :

930(A)* अस्याधा पुत्रं सीताया राम: समिभेषेध्यति ।

[Vs उ (for च). Ds पुत्रो (for पुत्रे). Vs तम् (for तन्-).] -(1, 2) \$1 स; Di. ब तब् (for न). Ti.2 Gs अन्यो नास्तीति (for अन्यत्र न तु). Ni स्वया वास्यं; B1 स्वयोध्यासु (for त्वयोध्यायां). Ds सुदुस (for मुनेस्). Ts.4 च (for तु). Ñ1 V1.3 Bs D1-s.9 तस्य वची; B1.2 Ds Me तद्ववनं (for तु व वर्त). Bs T1.2 Gs Ms.7-9 तथा (for यथा). Ms सत्यमेतन संज्ञय: (for the post. half).]

18 Ds reads 18 before 17. —) D1.4 मनो (for

गते). - b) \$1 N2 V2.3 B D1-7.9-11 T3.4 कर्तम् (for गन्तम). D1.4 अहंति. Ñ V1.2 B1.3.4 D1-5.9 M3.6 लक्ष्मण; Vs सुवत (for राघव). —) N2 V2 B D5 M6 सीतार्थ (for सीतार्थे). Ñ2 V1.2 B D6 M6 राघवार्थे (for राघवार्थे). N1 D1-4.9 Ts.4 M2.4.7.8 7; D5 om. (subm.) (for वा). -- Ba om. from नरोत्तम in 18 up to छक्षम in 20°. —After 18, Ds repeats 17.

19 Bs om. 19 (cf. v.l. 18). - a) \$1 D6.7.10.11 G2 M8.10 श्रुत्वा तु (for तच्छूत्वा). B1.2 लक्ष्मणो (for च्याहतं). D4 om. बाक्यं. —) Ñ1 V1.3 D2.3.5.0 T3.4 Me सूतेन; D1.4 स तेन (for सृतस्य). —°) Тз.1 छः्मणी (for अतुरूं).

20 Bs om. up to इड्स in (cf. v.l. 18). —) Śi De.7.10.11 Ti.2 Gs Ms.s Ck तत:; Gi तयोस्तु (hypm.) (for तयो:). Di.s.4 संभावतोर् (for संबद्तोर्). Di.2 G2 Ms.8.9 एव (for एवं). 🕸 Ck: तत इति। यतो मुनिना अशापि तत इत्यर्थ:. 🕾 —) Ñ1 मुदा; V1 D2.9 T3 तदा; Te तथा (for पथि). —) Ši De.7.10.11 Gi Mi.e अलमक (G1 °क [sic]); Ñ1 V1 B4 D1-5,9 T3,4 र वि(स्तं; T1.2 Gs Ms धार्के चाहतं (for अस्तमकों). Si Ñi Vi B4 Di.s.?. 10.11 T1,2 G1.8 M1.8.8 गते; V2 Bi-3 यदो (for गतो). Va B राजि:; Mi देवे (for वासं). Ña अर्फमस्तं ययौ रात्रिः; Vs स्वेरस्तंगते राजन्. —) Ši Ñ V Bi.3.4 De.7. 10.11 Ts.4 केशिन्यां; Bs D1-5.9 Mo कोशिक्याम्: Mo गोमत्यास (for गोमत्यां). Ñ1 V1.3 D1-5.9 एव चकतु:; Ñ2 V2 B समनतंत(V2 'यत्; B2 'ते); T2 च तथो शतुः; Ts,4 ती प्रचकतुः (for तावथोषतः).

Colophon: Se.s Ds.12 om. — Kānda name: S1 om. —Sarga name: Ñ V B D1-5.9 स्तनाश्यं. -Sarga no. (figures, words or both): \$1 N1 V2.8 B4 D2 om.; N2 55; V1 B2 39; B1.8 D8 54; D1.4-7.10.11 T1.2 G M1.8.7-10 51; D8 52; T8.4 57; M6 49.—After colophon, Da concludes with राम; Ta with श्रीरामार्पणमस्तुः G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

तत्र तां रजनीमुष्य गोमत्यां रघुनन्दनः।
प्रभाते पुनरुत्थाय लक्ष्मणः प्रययौ तदा ॥ १
ततोऽर्घदिवसे प्राप्ते प्रविवेश महारथः।
अयोध्यां रत्तसंपूर्णां हृष्टपुष्टजनाष्ट्रताम् ॥ २
सौमित्रिस्तु परं दैन्यं जगाम सुमहामितः।
रामपादौ समासाद्य वक्ष्यामि किमहं गतः॥ ३
तस्यैवं चिन्तयानस्य भवनं शशिसंनिभम्।

अवाब्धु खो दीनमनाः प्रविवेशानिवारितः । ५ स दृष्टा राघवं दीनमासीनं परमासने । नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यां ददर्शाग्रजमग्रतः ॥ ६ जप्राह चरणो तस्य लक्ष्मणो दीनचेतनः । उवाच दीनया वाचा प्राद्धालिः ससमाहितः ॥ ७

रामस्य परमोदारं पुरस्तात्समदृश्यत ॥ ४

राज्ञस्तु भवनद्वारि सोऽवतीर्य नरोत्तमः।

G. 7. 54 7 B. 7. 52. 7

51

\$1 reads Sarga 51 sec. m. (cf. v.l. 7.50.11). \$2.3 D8.12 om. sarga 51 (cf. v.l. 7.50.17).

- 1 ") B3 ततस् (for तत्र). Ñ1 V1.8 D1.8.4 तत्र (D1.8.4 तां स) रात्रि (Ñ1 V1 वास) सुवित्वा तु (D3 च); V2 (before corr. as in B4, after corr. m.) तत्र तां रजनीं सुसः; B4 उपित्वा तां निशां तत्र; D2.6 तां यामिनीसुवित्वा तु.) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D6.7.10.11 T3.4 केदिन्यां; V3 D1-5.0 कीशिक्यां; B3 कोशल्यां (for गोमत्यां). & Ck: केशिकी काचिल्रदी।; Ct: केशिनी (?) काचिल्रदीति कतकः. %) V3 lacuna for पुनहत्थाय.) Ñ V2 B1-2 D1-4.0 खां पुरी; V1 स्त्रपुरे; V3 B4 तां पुरी; D5 M6 (both with hiatus) अयोध्यां (for ळक्षमणः). D5 नियंयो. Ñ V B D8 G2 अथ; D4 T2 तथा; G1 पुनः; M2.7 ततः (for तदा).
- 2 Ds om. 2-3^b. °) D₂ -दिवसं; Dв -दिवस- (for -दिवसे). Тз.4 काले (for प्राप्ते). ॡ Ck: अर्थ (धं) दिवसस्य अर्थदिवसः ।; Ct: दिवसस्यार्थमधंदिवस्म. ఈ °) Vı महामना: (for महारथः). °) Bз -पूणां च (for -संपूणों). Dв अथ रलसुसंपूणों. °) G₂ -पुण्य- (for -पुष्ट-). № -[आ]-वितां; V1 Тз.4 Мв -[आ]-कुलां; V2 marg.; G1 М10 -[आ]-वृतां (for -[आ]-वृताम्).
- 3 D5 om. 3^{ab} (cf. v.l. 2).—^a) V2 स (for तु). Ñ2 V2(before corr. as in text; after corr. marg.) B1-5 तदा (for परं).—^b) M4 damaged for गाम सुम. B2 T1.2 G3 M3.6.9 स (for सु-). B2-महाद्यति:; T3.4 ° यशा: (for -महामति:). Ñ1 V1.3(before corr., after corr. m. as in text).8 B4 D1-4.9 आजगाम परंतप:(D1.6 पदे पदे).—^a) Ś1 रामपाइं.—^d) Ñ1 V1.3 B4 D1.8.6.9 दिवति; D2 प्रति; D6 तत: (for गत:). Ñ2 V2(m.) B1-8 किं वक्ष्यामीति वितयन.
- 4^{-6}) $\$_1$ $\$_1$ $\$_2$ $\$_3$ चितमानस्य; $\$_3$ °यमानस्य (hypm.) (for चिन्तयानस्य). $\$_4$ तस्य चिंतयतस्वेवं $\$_4$ $\$_1$ $\$_1$ $\$_2$ $\$_3$ दिव्यमुत्तमं; $\$_4$ $\$_4$ दिव्यमुत्तमं; $\$_4$ $\$_4$ $\$_5$ दिव्यमुत्तमं; $\$_4$ $\$_5$ $\$_5$ दिव्यमुत्तमं; $\$_4$ $\$_5$

संनिभम्).—°) D1 पुरतोदा्रम्.— 4) Ñ1 V1.3 D1-6.9 अप्रत: (for पुरस्तात्). Ñ1 V1 B1.2 D2 संप्र(B1 सम; B2 प्रत्य) दश्यते(V1 B2 $^{\circ}$ त); V3 सम ** (lacuna) (for समहत्र्यत्). B4 समहत्र्यत दृरतः.

- 5 °) Ñ V B D1-4.9 स राज-(V1°म-); Ma damaged (for राज्ञस्तु). B1 T2 -हारे (for -हारि). D5 रामस्य भुवने हारे. 6) D5 T1.2 G3 M1.3.10 रथोत्तमात्; M6 महारथ: (for नरोत्तम:). Ñ V B D1-4.8 T2.4 रथं संत्यज्य स्थमण:. 7) \$1 सवास्त्रनो. 4) Ñ1 B4 नृपालयं; V1.8 D1-5.2 दिनश्रये; T2 [स]निवारितं (for [स]निवारितः). After 5, D5 ins.:
- 931* अकृतस्य दि कार्यस्य फर्छ नोपैति पार्थिवात् । लक्ष्मणस्तुपसंगम्य चिन्ताशोकसमन्वितः ।
- 6 Ds om. (hapl.?) 6.) B1 सं-; G1 तं (for स). Ñ1 V3 D1-4.9 T3.4 तत्रापद्यद्युपं दीनम्; V1 तत्रापद्यद्दीनम्ना.) V1 नृषं च (for आसीनं). M4 damaged after पर up to त्रा in .) G1 [अ] प्रजमारुतः (for भग्रतः). Ñ V B D1-4.9 T3.4 M6 दहं (T3.4 द्वं)तिमव मेदिनीं. % Cv: स दृष्टा दृद्शेंत्युभयनिर्देशः सामान्यविशेषार्थः। पूर्वं सामान्येन राघवं दृष्टा पुनस्तत्राश्चपूर्णनेत्रयं नाम विशेषं दृष्ट्यानित्यर्थः।; Cm.g.k.t: नेत्राभ्यामश्चपूर्णम्यामुपलक्षितमग्रजम् (Ct °मुपलक्षितम्). %
 - 7 After 7°, Ds.s ins.:

932* सुमित्रानन्द्वर्धनः। राध्यस्य महातेजाः

[(1. 2) Ds राघवाय.]

- Ñ2 illeg. for b. —b) Ñ1 V2.3 B1.3.4 D1.3-5 दीनमान (B1 °चेत)स: (for दीनचेतन:).
- —°) Ñ V1 B2 D1-5.9 M6 च(Ñ2 तं; B2 स) महाबाहु:; B1.2 स महातेजा: (for दीनया वाचा). V2.8 B4 स ट(V2 [before corr.] B4 तमु)वाच(V2 [after corr. m.] दवाच स) महावाहु:.— °) M4 damaged from हित: up to पु in 8°. B3 प्रांजलिविवयममत:

[323]

G. 7. 54. 8 B. 7. 52. 8 L. 7. 54. 8 आर्यस्थाज्ञां पुरस्कृत्य विसृज्य जनकात्मजाम् ।
गङ्गातीरे यथोदिष्टे वाल्मीकेराश्रमे शुभे ।
पुनरस्म्यागतो वीर पादमूलमुपासितुम् ॥ ८
मा शुचः पुरुपव्याघ्र कालस्य गतिरीदृशी ।
त्वद्विधा न हि शोचन्ति सत्त्ववन्तो मनस्विनः ॥ ९

8 M4 damaged up to पु in " (cf. v.l. 7). —") \$1
नाथस्य (for आर्यस्य). —") Ñ1 D1.2.4 यथोदिष्टं; T8
यथाज्ञा *; T4 यथादिष्टे; M8 दिष्टो (for यथोदिष्टे). —")
V2 marg.; K (ed.) जुचौ (for जुमे). Ñ1 V1 B4 आश्रमांतिके; V3 D1-4.9 अनु चा(D2 विला)श्रमं (for आश्रमे
जुमे). —After 8°4, \$1 Ñ2 V3 B D6.7.10.11 G (ed.)
ins.:

933* तत्र तां च शुभाचारामाश्रमान्ते यशस्त्रिनीम् ।

[B4 ततस (for तत्र). G (ed.) सु- (for च). V2 B1-3 सुम (B3 च शु)भाका (V2 °चा) राम् (for च शुभाचाराम्).]
— V3 lacuna for ".—") M2 पुरम् (for पुनर्). Ś1 Ñ2 V1.2 B1.2.4 D5-7.10 11 T1 अपि; G1 चाभि-; G (ed.) अभि- (for अस्म).—") B1.2 पाइयुग्मम्; D1.3.4 भूछे; D5 M6 तव पाइ। (M8 °दम्); Cg as in text (for पाइम्छम्). Ñ1 V1.3 D1-4.9 T3.4 तवानघ; Ck.t as in text (for उपासितुम्).

9 ") Ds मा शोच. — Ms damaged for b. — V1.3 D1.2.4 9 om. 9°d. — °) V2 B D7 Ms हि न (by transp.); M9 न तु (for न हि). Ñ1 त्वद्विधा हि यशोवंत:; Ñ2 मवद्विधा न शोचंति. — d) S1 D10.11 बुद्धिमंतो; Ñ1 D7 सत्यवंतो; D3.5 बल्ड ° (for सहववनतो).

10 =2.98.16. Do om. 10. —) Ms क्षयांता निचया: सर्वे. —) Ñ2 B1.2.4 च वियोगांता; V2 च विभागांता (for विप्रयोगान्ता). B3 न संयोगा वियोगांता; T3.4 संयोगो विष्रयोगांतो; — र्) T2 damaged for च जीवितम्. Ñ V B1.3 D1-5 T1.8.4 M2 हि (for च). — After 10, S1 D5-7.10.11 S irs.:

934* तस्माखुत्रेषु दारेषु मित्रेषु च धनेषु च। नातिप्रसंगः कर्तेव्यो विषयोगो हि तैर्धुवम्।

[(1.1) Ma damaged for तसात्. Ds स्वजनेषु (for च धनेषु). —(1.2) Ds Ts वै (for तर्). Ti Gs Mi-4.6-9 ध्रुव: (for अवस्).]

11 ") De शक्या (for शक्तस्). Ds तम्; Me त्वं हि; Me त्वं हि; Me त्वं पि त्वम्). —Te damaged from ना up to से in b. —b) Si Dio.ii Ti.s G Me.5.10 Cg.k.t विनेतुं; Ñe पि नितेतुं; B नियंतुं; Me जेतुं वे (for विजेतुं). De अंजसा (for मनसा). Si Ñe Ve Bi-8 De.7.

सर्वे क्षयान्ता निचयाः पतनान्ताः समुच्छ्याः । संयोगा विश्रयोगान्ता मरणान्तं च जीवितम् ॥ १० शक्तस्त्वमात्मनात्मानं विजेतुं मनसैव हि । लोकान्सर्वाश्च काक्तस्थ किं पुनर्दुः खमीद्दशम् ॥ ११ नेदृशेषु विमुद्यान्ति त्वद्विधाः पुरुषर्पभाः । यदर्थं मैथिली त्यक्ता अपवादभयां कृष ॥ १२

10.11 G1 Cm.t मन:; Ñ1 V3 D1-4.9 नृप; V1 T3.4 पुन:; B4 G2 M8 [आ]त्मन:; Cg as in text (for [प्]व हि). —After r1^{ab}, B2 ins.:

935* ईश्वरस्य वशे लोकाः सर्वे वै सचराचराः।

—°) Ñ1 V3 D2.3.0 च सर्वान् (by transp.); Ds सर्वान्हि (for सर्वाश्च). — d) Ś1 D6.7.10.11 T3.4 G2 M8.10 Ct शोकम्; D1.4 कार्यम् (for दु:खम्). Ś1 Ñ V B D1-4.6.7. 9-11 T3.4 Ct आत्मन:; G2 M8.10 Ck आत्मजं (for ईदशम्). % Cv: चिजेतुमुपेक्षितुं व्यक्तमिति यावत्. %

12 ^a) D1-5.9 Ts.4 हि; G2 M4.7.10 च (for बि-). Ta M6 विमुद्धांते. — ^b) Ñ1 D1-5.9 कार्येषु; V1.3 B4 Ts.4 स्थानेषु (for स्वद्धिया:). V3 च सुदुर्लभा:; D5 T2 G1 M4.7-10 पुरुष्पेभ (for पुरुष्पेभा:). Ñ2 V2 B1-3 स्थलनेषु नृपोत्तम. — After 12^{ab}, Ŝ1 V2 B D5-7.10.11 T1.2 G M ins.:

936* अपवाद: स किल ते पुनरेष्यति राघव ।

[V2 reads in marg. the prior half. G2 अपचार: (for °वाद:). V2 B2 M6 च न पुरात् (M6 °रे); B1 च पुरान्न; B3 च नो पौरात्; D6 च नगरे (for स किल ते). V2 (before corr.) B4 न चापवादो लोकेस्मिन् (for the prior half).]

—Then V_2 B1.3.4 D5 cont.; while \tilde{N} V1.3 D1-4.9 T3.4 G (ed.) ins. after I_2^{ab} :

937* स्वद्विधाः सत्त्वसम्पन्ना राजबुत्तमबुद्धयः।

[Ñ2 B4 सह : V3 D5 बुद्धि ; G (ed.) सत्य (for सत्त-).
D5 महाबुद्ध एव च (for the post. half).]

—Note hiatus between and d.—) Ds तद्धीं G2 M10 यत: सा; Cm.g.k.t as in text (for यद्धै).—) B4 T1.2 G2.3 M3 हा(G2 स्व)पनाद-. V2 -कृतो भयं; B4 D5 कृते भये (D5 स्वया); M8 -कृता नृप; Cm.g.k.t as in text (for -भयाञ्चप). Ñ V1.3 D1-4.9 T3.4 स्वया सा च (D1.3.4 साधु) मनस्विनी.—For 12°d, B1-3 M8 subst.; while V2 (m.) ins. after 12°d;

938* अपवादकृते त्यक्ता यद्थं मैथिली त्वया।

[Vs B: अपवादश्च ते (for अपवादकृते).]

-Then V₂ (marg.) B₁₋₃ M₆ cont.; Ś₁ Ñ V_{1.3} D₁₋₇. 8-11 T G M_{1-5.7-10} ins. after 12:

939* सोपवादः पुरे राजन्मविष्यति न संशयः।

स त्वं पुरुषशार्द्ल धैर्येण सुसमाहितः। त्यजेमां दुर्वलां चुद्धिं संतापं मा कुरुष्व ह ॥ १३ एवमकस्त काकुतस्था लक्ष्मणेन महात्मना। उवाच परया श्रीत्या सौमित्रिं मित्रवत्सलम् ॥ १४

एवमेतन्नरश्रेष्ठ यथा वदासि लक्ष्मण। परितोषश्च मे वीर मम कार्यानुकासने ॥ १५ निर्देतिश्र कृता सौम्य संतापश्र निराकृतः। भवद्वाक्यैः समध्रौरनुनीतोऽासी लक्ष्मण ॥ १६

इति श्रीरासायणे उत्तरकाण्डे एकपञ्चाञाः सर्गः॥ ५१॥

[V2 B1-3 जनाद; G2 पुरो (for पुरे). Ñ V1.3 D2.9 वचनादप(D2 °प्र)वादस्ते; D1.3.4 स चं लोकापवादस्ते: T3.4 इत: परं प्रवादस्ते (for the prior half.) Ds च (for न). Ñ V B1.8 D1-4.9 T3.4 transp. भविष्यति and न. N V1.3 D1-4.9 Ts.4 मानद: V2 B1-3 D6 M6 ते प्रभो (for संशय:). % Cg: सोऽपवादः पुनः प्रकारान्तरेण भविष्यति । सीतामपवादात्यवत्वा पुनः शोचित । तस्मात्तस्यामितमात्रोऽयं कामुकस्य रामस्यानुराग इति पुनरप्यप-वादो भविष्यतीत्यर्थः ।; Ck: स इत्यादि । सुग्रीवविभीषणाद्यपरिमितलोकैः सर्वेदेवै: सर्वज्ञैकीपिभिश्च कियमाणः, अग्ना शुद्धां सर्वेदेवै: प्रत्यक्षत आगत्य शुद्धेत्युक्तां गृहीतां गिभणीमपि प्राकृतवद्रामो विस्रष्टवानिति योऽपवादः स तत्र देवादिपुरे राजन्मविष्यति नात्र संशयः ।; Ct follows Cg and adds यत्तु कतकेनास्यादिना शुद्धत्वेनोक्तां स्वयं दृष्टशुद्धिं गभिणीमपि रामः प्राकृतविद्युष्टवानिति पुरे देवादिपुरेऽपवारो भविष्यतीति व्याख्यातम्, तत्तु शोकत्यागान्यपादकतयोपेक्षितम्. 🏀]

13 ") Ms सत्यं (for स त्वं). G2 - शाई लो. - ") D2.8 कार्येषु (for धेर्येण). —") Ñ2 B1-3 त्यजैनां; D1-4.9 T8.4 स्यक्त्वेमां (for त्यजेमां). Ñ V1.8 B1-8 D1-4.9 T3.4 शोकजां (for दुर्वलां). % Ck: इमां बुद्धिमिति । दुष्पीडा नास्य (°डामस्य?) लोकवादमूलदु:खबुद्धिमित्यर्थ:।; Ct: इमां बुद्धि शोकबुद्धिं स्यज. % —) Ñ1 V1.8 D1-4.9 M8 संतापे. M8 न (for मा). G2 हि; G3 च (for ह). Ñ1 V1.3 D1-4.9 मा मन: कृथा:; Ñ2 V2 B1-3 D6 चैव(V2 **) मा कृथा:; B4 Me मा कुथा: प्रभो (Me °था नृप) (for मा कुरुव्य ह). -- After 13. Da ins. 911* and then reads the colophon.

14 °) Š₁ D_{6.7.10.11} स (for तु). —°) Ñ V B₁-s D1-5 9 T1.2 Ms.c.8 परम- (for प्रया). Ñ2 V2 B1-3 D6 M6 -त्रीत: (for त्रीत्या). — d) \$1 Ñ B2.3 D2.6.7.10.11 G1.5 M2.4.5.7-10 मित्रवत्सल:

15 ") Vs D2.5.9 एव (for एतन्). Ñ1 V1.8 D1-4.9 Ts.4 G1 महाबाही (for नरश्रेष्ठ). —After 15 46, B2.4 ins. 941*; while Da ins. 942*. -B2.4 D2 om. (hapl.) 15°-16. -°) V1 D1.3-5.9 T3.4 3 (for 4). G2 om. में (subm.). Ñi Di.8-6.9 Ts.4 सीम्य (for बीर). N2 Vs B1.3 Me पितुष्टोस्मि (Me 'प्रिश्च) ते सौम्यः Vs श्रीतिश्च परमा जाता. अ Cv: परितोष: श्रद्धा. अ —Ñ2 illeg. for . - d) Ñ1 तव वान्यैमेहाद्धतै:; V1.8 D1.3.4.9

Та.4 वाक्येस्मिन्प(Va °क्येश्व प)रमाद्भते(Va °तै:); Va B1.3 Me वाक्येरद्धतद्र्शनै:; De तब वाक्यमिकिटिवणं. अ € दु: कार्या-नुशासने गङ्गातीरत्यागरूपे त्वत्कृते. % —After 15, Ds ins.:

010* निवृत्तं मानसं दःखं सनसः स्थैर्यमागतम् । श्रुरवा तव महाबाही वाक्यान्युक्तानि सुवत ।

16 B2,4 D2 om. 16 (cf. v.l. 15). - S1 N V B1.3 D1.3-7.18.11 T1.3.4 G2.3 M1.3.5 Cm निवृत्तिश्च. Ś1 Ñ V1.2 B1.3 D1.3-7.10.11 Ts.4 Me Ct [आ] गता चीर(Si De.7. 10.11 Ct सौस्य); Vs समापन्ना (for कृता सौस्य). Ds निगंतो वीर संतापश्. अ Cg: निर्वृतिः सुखम्।; Ck: निवृत्तिश्चेति। दु:खबुद्धेरिति शेप:. क्र-) Do च शोकश् (for संतापश्). Ds निरावृत:; Ms निवारित:; Cm.t as in text (for निराकृत:). - ") Si No De.10.11 Me.4 सुरुचिरेर् (for समधुरेर्). Ñi V Bi.s Di.s.a.s Ts.s त्वद्वाक्येमेधुरेरेमिर्. % Cm : हे लक्ष्मण वीर सौम्य छक्ष्मणेलखाइरेण संवीधनाइपौ-नर्क्यम्।; Ct follows Cm. % —After 16, Ñ Va Bi.s ins.; while B2.4 ins. after 15 ab (owing to om.); whereas Ds ins. after 13:

941* इति छक्ष्मणवाक्यमञ्जूतं तच्छुत्वा रघुनन्दनस्तदानीम्। प्रकृतिसुपगतः परां च शानित वचनं चेर्मुवाच लक्ष्मणम्।

[(l. r) Ds अद्भुतं च (for अद्भुतं). —(l. 3) Ña Bi.s उपागत: (for उप°). Ds स्वत्रकृतिमुपागत: परा च सीम्यां. --(1. 4) Ba इदम (for चेदम्). Va Ba लक्ष्मणमिति; Da लक्ष्मणं प्रति (for लक्ष्मणम्).]

-Then Ñ1 cont.; while V1 D1.8-5.9 T3.4 L (ed.) ins. after 16; whereas D2 ins. after 15ab (owing to om.):

942* जानानश्च गतिं चित्रां द्वंद्वानां च क्षयोद्यौ।

[D1.4 जानीमश्, D3 जातानां; D5 जनानां (for जानानश्). D1-5 गतीश्चित्रा (for गति चित्रां). V1 दुःखानां (for दंदानां). Ds.4 च क्षयानहीं; Ds च क्षयोदयै:; Ts च क्षयो यथा; L (ed.) पक्षयोर्द्धयो: (for च क्षयोदयौ).] -Then, D2 cont.; while D2 ins. after colophon:

[325]

G. 7. 65. I B. 7. 60. 3 L. 7. 64. I

ततः सुमन्त्रस्त्वागम्य राघवं वाक्यमत्रवीत् । एते निवारिता राजन्द्वारि तिष्ठन्ति तापसाः ॥ १ भागवं च्यवनं नाम पुरस्कृत्य महर्पयः । दर्शनं ते महाराज चोदयन्ति कृतत्वराः । प्रीयमाणा नरच्याघ यस्रनातीरवासिनः ॥ २

943* तस्य त्वन्तरमाज्ञाय क्षुधार्त्तस्य द्विजस्य च । [Ds स्वं परम् (for त्वन्तरम्). Ds om. (hapl.?) द्विजस्य.]

Colophon: Ñ1 V1 D1.2.4 om.; Ds reads after 941*.—Sarga name: V2 B1.3.4 Ds रामाश्वासनं; V3 शोकापनयन:; B2 रामप्रत्याश्वासनं; Ds रामशोक:.—Sarga no. (figures, words or both): Ś1 V2.3 om.; Ñ2 B4 56; B1.3 (after corr. sup. lin. 54) D9 55; B2 40; D8 53; D6.7.10 11 T1.2 G M1-5.7-10 52; T3.4 58; M6 50.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामाप्रमस्त; G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

52

Before Sarga 52, S1(sec. m. l. 1-64).2.3 (both om. l. 1-58) Ñ V B D (Ds.12 om. from l. 1 up to the prior half of l. 64) S ins. a long passage relegated to App. I (No. 8).

1 Ñ V1.8 B D1-5.0 To M6 om.; V2 missing for 1°6.—°) Ś D8.12 द्वा:स्थः प्राह् ततो राजन्.—Ś D8.12 om. 1°6°. D5 reads 1°-2° twice.—°) D10.11 G2 Ck.t प्रतिहता; M1.3 न वारिता. M8 राजा (for राजन्). Ñ1 V1.3 D2.5.0 To ततः प्रणिहिते (To वा) राजा (D2 °जो; D0 To °ज्ञे); Ñ2 V2 B D1.8 (second time).4 ततो नियेदितं (Ñ2 V2 B1.2 °ता; B2.4 °ते) राजो (Ñ2 V2 °ज्ञा; B1.2 °ज्ञे; B8.4 °ज्ञे); D3 (first time) ततोप्रतिहते राजो; M6 ततः प्रतिहता राजो.— Å) Ñ1 द्वारं तिष्ठंत तापसाः.—After 1, B2 ins.:

944* फलमूलाशनाः सर्वे योगीन्द्राः सूर्यवर्चसः।

2 Ds repeats 2^{ab} (cf. v.l. 1). Vs damaged up to म in b. Bs reads 2° in place of 2° repeating it in its proper place. — a) Ds Ts G M1.4.5 Cg आगंद. Ds न्यवनी; Ms कांचने (for इवने). Ñs Ds.s(first time).9 Ts ते तु; Ñs Ds-7.10.11 Ts Gs Ms.9 चैद; Vs तत्र; Vs तत्र; Bs Drs राम (for नाम). —b) Ms damaged for प्रस्कृत्य म. Ñ V B Dr-8 (Ds second time). 6.5 महामुनीन (for महर्षय:). —After 2° (first occurrence), Ds ins.:

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामः प्रोवाच धर्मवित् । प्रवेश्यन्तां महात्मानो भागीवप्रमुखा द्विजाः ॥ ३ राज्ञस्त्वाज्ञां पुरस्कृत्य द्वाःस्थो मूर्झि कृताङ्जिलः । प्रवेशयामास ततस्तापसान्संमतान्वहून् ॥ ४

945* नियेद्येति नो राज्ञे द्वास्थम् चुस्तपिस्वनः । तापसानां वचः श्रुत्वा द्वाःस्थो बद्धाञ्जलिस्तदा। प्रणम्य शिरसा राममिदं वचनमज्ञयीत् ।;

while T3 ins. after 2^{ab} :

946* द्वा:स्था न्यवेदयत्राज्ञे आगतानृशिसत्तमान्। [Note hiatus between the two halves.]

- —°) D1.4.5 च (for ते). Ś D8.12 G2 M6.9 ते दर्शनं (by transp.). Т3 महासागः G2 M9 Cg.k °राज्ञ् र; Ct as in text (for महाराज). Ñ2 V2 B दर्शनं तेव राजेंद्र (B1 °जपें).
 °) Ś D8.12 नोद् (D12 रोच) यंति समाहिताः Ñ V B D1-5.9 Т3 G (ed.) कांक्षंते ते (D1.3.4 Т3 °त्येते; D2.9 °तो ते; D5 °ते वै; G [ed.] °ति ते) महर्षयः (V3 तपस्वनः). °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 M6 त्वरमाणा (for प्रीय°). V1 मुनिव्याद्यः (M9 नरव्याद्ये .(for नरव्याद्य). Ñ2 V2 B झाग (B2 °या) तास्त्वरमाणा हि. У) V1 (marg. also as in text) -तीरमाश्रिताः (for -तीरवासिनः).
- 3 De om. 3-16.—6) Ñ2 V2 B1-3 इति; V1.8 B4 D1-5 स तु (for तस्य). Т3 राजा द्वास्थवनः श्रुत्वा.—6) M4 damaged for म: प्रोवा. S D1-5.8.12 T3 ससितं; Ñ1 V3 संमतं; V1 सत्तमं; V2 (before corr.) B4 सत्वरं; M6 संमतः (for धर्मबित्). Ñ2 V2 (after corr. m.) B1-8 द्वाःस्थं(Ñ2 रामः) प्रोवान राघवः.—6) G1 प्रविद्यंतों; M6 प्रविद्यंतों, S B1 D8.12 महावाहो; D5.10 भागः; D6.7.11 भागा (for महात्मानो).—After ?, M8 ins.:
 - 947* सततं पुण्यकर्माणस्तेजोबक्तप्तमन्दिताः। स्वकमेप्रयताः शान्ताः प्रस्वस्थेन्द्रियचारिणः। फळमूळफळाहारा निराहारा निरन्तरम्। वाय्त्रमञ्जभक्षिणश्चान्ये सुखमेष्यन्तु मा विरम्।
- 4 Ñ1 V1.8 D1-5.9 Ts om. 4^{ab} (for De, cf. v.l. 3). Vs damaged for ".—ab) Ś Ds.12 M2.7.10 रामस (for राजस्तु). T1.2.6 Ms transp. राजस and द्वाःस्थो. D10.11 मूर्या (for मूर्यि).—°) Ñ2 De.7.10.11 तदा (for ततस्). D12 प्रतिशंतु ततः सवें.—a) M4 damaged for स्वापसान्तम. D12 तापसा. Ś Ds.12 M1.6 धर्मचारिणः; D6.7.10.11 सुदुर्गा सदान्; T1.2 M3 धर्मसंहितान् (for समतान्बहुन). Ñ2 Vs B1-3 जटावव्डळधारिणः; B4 समेतांस्तांस्तु तापसान्.—For 4°a, Ñ1 V1.8 D1-5.9 Ts subst.:

श्वतं समिधकं तत्र दीष्यमानं स्वतेजसा ।
प्रविष्टं राजभवनं तापसानां महात्मनाम् ॥ ५
ते द्विजाः पूर्णकलशैः सर्वतीर्थाम्बु सत्कृतम् ।
गृहीत्वा फलमूलं च रामस्याम्याहरन्वहु ॥ ६
प्रतिगृद्य तु तत्सर्वं रामः प्रीतिपुरस्कृतः ।
तीर्थोदकानि सर्वाणि फलानि विविधानि च ॥ ७
उवाच च महाबाहुः सर्वानेव महामुनीन् ।

948* ततः प्रवेशयामास समस्तांस्तांस्तु तापसान् ।

[D1.4 रामस्तांस (for सम°). V1 om. (hapl.) स्त!. — Ñ1 damaged from तापसान् up to सम in 5°. D9 रक्त- (for तांस्त). D3 T3 तपोधनान् (for तु तापसान्).]

5 Ñ1 damaged up to सम in (cf. v.l. 4).—") \$ D3.8.12 शांत; Ñ2 B2-4 ते तं; D3 एवं (for शतं). B2 D2 M2 समाधिकं. Ñ1 V1.8 B4 सहय; D1-5.0 सहम्या (for तत्र). B1 ते तं सुधामिकं प्राप्य; T3 असंख्यातांस्तपोस्त्रक्ष्या.—") V1 [आ]दीप्यमानं; D1 T1-3 G1.3 M8 9 दीप्यमानान्. B1 सु-(for स्व-). M1 तापसांस्तेजसावृतान्.—Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3 M1.4.5.8.9 om. 5°d.—°) \$ D8.12 T1.2 G प्रविद्या. M2.6. 7.10 राम-(for राज-).—d) \$ D8.12 G2 तापसास्ते महा(G2 °साः संशित) ज्ञताः; T1.2 G1.3 तापशाः श्रीणकरुमयाः.—For 5°d, Ñ2 V2 B subst.:

949* प्रविद्य रामसद्भाक्षंस्तापसाः सुसमाहिताः । [Ñ2 V2 B1.3 अद्राक्षसः]

6 ") Ś D8.12 सं(Ś1.2 स) हिता:; G1 द्विजास्तु (for ते दिजा:). — 5) M4 सर्वे (for सर्ब-). D6 M5 संस्कृतै:; D7.10.11 G2 M10 सरकृतै:; T2.4 संस्कृते (for सरकृतस्त). Ś Ñ2 B1-3 D8.12 M6 तीर्थेश्य द(Ś D8.12 धींयमु)दकं गुचि. —For 6 6, Ñ1 V(V2 mostly damaged) B4 D1-5.9 T3 subst.:

950* ते द्विजाः कलग्रेस्तोयं नानातीर्थाहतं छुचि । [Ñ1-तीर्थोड्ट्तं; V1-तीर्थेकृतं; V3 D0 -तीर्थहृतं; B4 -तीर्थेवृतं (for -तीर्थाहतं).]

—°) V1 D2.9 तु; B1.2 हि (for च). V2.8 B4 -मूलानि; D8 -मूले च. — d) M4 damaged for रन्बहु. Ñ2 B1.2 [उ]पायन; W5 [आ]हारयन; M6 [उ]पायन; M5 [आ]हारयन; M6 [आ]पाहरन; Cm.t as in text (for [अ]क्या°). Ñ1 V (V2 before corr.) E3.4 D1-5.9 T3 L(ed.) रासाय (D2 समये) समुपानय (V2 B3.4 हुर; L[ed.] वह)न.

7 °) S Ds.12 च तत्सवै; Ñ1 V1.8 D1-5.9 Ts महिष्म्यः; Ñ2 B ततः सवै; V2 (before corr., after corr. m. as in text) T1.2 G2.3 M2.8 महिष्णां (for तु तत्सवै). — 6) S B8 D8.12 G1 M2.4.6 -पुरस्कृतं; B1 M1-पुर:सरं; B4-समाधिना

इमान्यासनमुख्यानि यथाईम्रपिवक्यताम् ॥ ८ रामस्य भाषितं श्रुत्वा सर्व एव महर्षयः । इसीपु रुचिराख्यासु निषेदुः काश्चनीपु ते ॥ ९ उपविष्टानृपींस्तत्र दृष्ट्वा परपुरंजयः । प्रयतः प्राङ्गिलर्भूत्वा राघवो वाक्यमत्रवीत् ॥ १० किमागमनकार्यं वः किं करोमि तपोधनाः । आज्ञाप्योऽहं महर्षीणां सर्वकामकरः सुखम् ॥ ११

G. 7. 65. II B. 7. 60. I3 L. 7. 64. II

(for -पुरस्कृत:). Ñi Vis Di-5.9 Ts प्रीतिमान्वे(Vi °मांस्तु) स राघव:.—°) Ds प्रीतियुक्तानि. Ñi Vi.8 Di-5.8 Ts पुण्यानि (for सर्वाणि).— d) Ś Ñs Bi-8 Ds.12 Ms तथा मूलफलानि च; Ñi Vi.8 Di-5.9 Ts फलमूल (Ds °* * om. [hapl.])म (Ts °लान्य)थापि च (Ds वा); Vs Bs मूलानि च फलानि च.

8 Ñı damaged for ".—") Śi.3 V2 (before corr.) B4 Di.3-5.8.12 T3 M6 स; Ś2 Ñ2 V2 (after corr. m.) B1-3 सु- (for च). Ñ2 V2 (after corr. m.) B1-3 -महा-तेजा:; V1.2 (before corr.).8 B4 D1-5.9 T3 विनीतातमा (for महाबाहु:).—") Ñ2 V2 (after corr. m.) B1-3 तपोधनान; M4 * * सुनीन् (damaged) (for महासुनीन्). Ñ V1.2 (before corr.).3 B4 D1-5.9 T3 सर्वोस्तान्द्रिज (V B4 D2.9 T3 °नृषि)सत्तमान्.—") M4 damaged for इमान्यासन.

9 °) D12 [आ] भाषितं. — 6) M1 एते (for एव). — °) D1.3.5 वृत्तीपु; D2.6.0 वृत्तीपु; D7.8.12 M2.4.6.7-9 वृत्तीपु, Š D12 रुचिरांतापु; Ñ1 V3 B4 D1.3-5 T3 विष्टराप्रा-(B4 ° हवा; T3 ° हवा) भु; Ñ2 V2 B1-3 D6.9 M6 रुचिराभा (D9 ° द्या; M6 ° प्रा) भु; V1 विविधज्ञानाः; D2 विधिवज्ञाताः; D8 रुचिरो नामः M5 मणिचित्रापु; Cv.t as in text (for रुचिराह्यामु). — d) D9 विविद्यः (for निषेदः). B1 T G1 M3.5 कांचनेषु; M6 कांचनासु. Ñ2 V2 B1-3 T1.2.4 G1.3 M3.5 च (for ते). Ñ1 V1.3 B4 D1-5 कांचनीषु(Ñ1 ° नासु; D1.5 ° नेषु) समाविश्चन्. — After 9, T3 ins. the line of 5 ° 6 as in T3.

10 ^{ab}) Ma damaged for स्तन्न रहा ए. S Ñ2 V2.3 B D1.3-5.9.12 Me महामागान् (for ऋषींस्तन्न). Ñ1 V1 D2 उपविष्टा महात्मानो (for a). — a) Ñ1 damaged from क्य up to गमन in 11 . Ñ2 रामो वचनम्; V1 (with hiatus) हदं वचनम् (for राववो वाक्यम्).

11 Ñ1 damaged up to गमन in 6 (cf. v.l. 10).

- 5) Ñ V (V2 before corr., after corr. m. as in text) B4 D1-5.9 T3 - कृत्यं (for कार्य). V2 D1.4 च (for द:). - 6) Ñ1 V1.3 D2.9 T3 करवागि; M5 कतेल्यामि. Ñ1 V1 D2.6.7.8-11 T1.2.4 G M1-5.7-10 समादितः; V2

[327]

G, 7, 65, 12 B, 7, 60, 14 L, 7, 64, 12 इदं राज्यं च सकलं जीवितं च हृदि स्थितम् । सर्वमेति द्विजार्थं मे सत्यमेति द्ववीमि वः ॥ १२ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा साधुवादो महानभूत् । ऋषीणाम्रुग्रतपसां यम्रुनातीरवासिनाम् ॥ १३ ऊचुश्च ते महात्मानो हर्षेण महतान्विताः । उपपन्नं नरश्रेष्ठ तवैव भ्रुवि नान्यतः ॥ १४ बहवः पार्थिवा राजन्नतिक्रान्ता महाबलाः । कार्यगौरवमश्रुत्वा प्रतिज्ञां नाभ्यरोचयन् ॥ १५ त्वया पुनर्वाह्मणगौरवादियं कृता प्रतिज्ञा ह्मनवेक्ष्य कारणम् । कुरुष्व कर्ता ह्यसि नात्र संशयो महाभयात्रातुमृपींस्त्वमहीसि ॥ १६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्विपश्चाशः सर्गः ॥ ५२ ॥

marg.; Vs समाहितं; Ts किमुच्यतां (for तपोधनाः).

% Cv: महर्षय इति संबोधनम्. % V² (before corr.)

B4 सानुजः करवाणि किं. —°) Ś D8.12 य(D12त)तः सिद्धः
Ñ1 V (V² before corr., after corr. m. as in text)

B4 D1-5.9 तपः(V³ दाः; B4 °तः)सिद्धः(D5 °द्धः)
(for महर्षःणां). — N² सर्वकार्य-. — M4 damaged
from खम् up to इदं in 12 S D8.12 पुरःसरः; Ѳ
V² B1-3-करः सदाः G²-करः शुभं (for करः सुखम्). Ñ1
V1.3 D1.2.4.5.9 सर्वदा सर्वदैः(D4 om. [hapl.?]) सुखं
(D² °खेः; D9 °खी); B4 G (ed.) सर्वथा किंकरः सुखं(G
[ed.] स्वयं); D3 सर्वदा सर्वदुःसर्इं. % Cm.g.k.t: किं
करोमि किं दुर्थाम्। सर्वकामकरः सर्वाभीष्टसाधकः. %

12 Ma damaged up to इदं in (cf. v.l. 11).
—") V1 Ba D1.3.4 च राज्यं (by transp.); Ds राज्यं तु.
—") B1-3 हदि सं- (for च हदि).—") Ds एव (for एतद्). B1 द्विजानां; T2 द्विजाथें. Ds वै; Ta मे धर्में (hypm.) (for मे).—") S1 T2 M1 सर्वम्; M8 सत्येन (for सत्यम्).
V3 तद्ववीत महावता:.

13 Va damaged for ab.—a) Ñi Vi Di-s.9 Ta एततु; Va एवं च (for तस्य तद्).—Ms om. (hapl.) 13b-15°.—b) Ba.8 Da.7.10.11 T G Mi.s.8 Cm.g.k.t साधुकारो.—°) Ma damaged for षीणामुद्रत. Va Ba मुनीनाम् (for ऋषीणाम्). Da -तपसा.—Dii reads in marg.—a) Ñi damaged from बासिनाम् up to आ ते in 14°. Da -निवासिनां (hypm.) (for -वासि°).

14 Ms om. 14; Ñ1 damaged up to आ ते in " (for both, cf. v.l. 13). —") Ś Ñ2 V1.3 B4 D2.5-12 T3.4 M6 चैव; V2 B1-3 चैन; D1.3.6 ते तं (for च ते). —") Ś B1 D8.12 M6 प्रमान्विता:; B3 महताश्रिता:; D2 [प]व समन्विता:; D6.7.10.11 महता बृता:; D9 च सम"; K (ed.) "तावृता: (for महतान्विता:). Ñ V B2.4 D1.2-5 T3 प्रह्वेण(D1.4 "णिधान) समन्विता:. —G1 om.14"-15. V2 damaged for ". For ", cf. 1.18. 2"6. —") Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 M6 नर्ध्याप्त; D5 महाभाग (for नरश्रेष्ठ). —") Ś B4 D8.12 स्वरयेव; Ñ2 स्वरयेतद्; V2 B1-3 स्वयेव (for तवैव). Ñ1 V1.2 D1-5.9 स्वरये (Ñ1 V3 "वै) वैत (D6 "येव स्व) रक्करो मं (V1.3

°चितं); Ts त्वय्येतत्त्वत्कुलोचितं; Ts तथैवमि नान्यतः. % Cm.g.k.t : नान्यतो नान्यस्येत्यर्थः(Cg.t °स्य). %

15 Ms om. 15^{abo}; G1 om. 15 (for both, cf. v.l. 13 and 14 respy.). V2 damaged from " up to नाम्य in ".—") M4 damaged for न: पार्थिवा.—" N1 V D6 G2.3 नाति-; D5 अप- (for अति-).—" D6 T1.2.4 G3 M2-4.7 Cm अज्ञाखा; D7 M1.10 आज्ञाय; G2 आश्रिय (for अश्रुखा). N2 B D10.11 M6 Cg.t कार्यस्य गौरवं म(M6 श्रु)त्वा (for "). B2 प्रतिष्ठां. N2 B2 नाहरंति ते; V2 B1.3.4 नाह (V2 **)हंति ते; D10 नास्य रोचयन्; T2 नाष्यरो"; T4 नाम्यचोदयन्; Cm.g.k.t as in text (for "रोचयन्). T3 (with hiatus) अश्रुतं नो महाभाग ईट्डां त्वस्कृतं वच:.—For 15°d, Ś N1 V1.3 D1-5.8.9.12 subst.; while V2 ins. after 15; B2 ins. after 15°6:

951* अश्रुत्वा नाभ्यरोहन्त प्रतिज्ञां कार्यगौरवात्।

[V2 damaged for the prior half. S D8.12 अञ्चता; V1 D5 अञ्चतां, V3 तच्छूतां, B2 D1.4 ते छत्वां, D9 अञ्चत्वां, L (ed.) आञ्चत्वा (for अञ्चत्वा). V8 नाभ्यरोचंत; B2 नेह रोहंते.]
—Then B3 cont. 952*.

16 °) G2 बहु- (for पुनर्). — b) M4 damaged for ज्ञा हान. M5 [अ] म्यनुज्ञा (for प्रतिज्ञा). B3 समवेक्य; G1.8 M1.5.10 [अ] प्यन् (for हानवेक्य). — b) D10.11 तत्र (for क्रुक्ट्व). Ñ2 B1.2 [अ] सि हिन (by transp.); B3 [अ] सि न च (for हासि न). — M6 महन्नयात्. G1 समहिस (for सम.). — For 16, S N1 V B4 D1-5.8.9.12 T8 subst.; while B2 cont. after 951*:

952* स्वया पुनः सत्पुरुपेण दुर्वहं वचः प्रतिज्ञातमचिन्त्यविक्रम । करिष्यसे तच्च तथा न संशयो मुनीन्भवान्पारुथिता महाभयात् ।

[(1. 1) V2 damaged from पेण up to 1. 2. B4 सत्पुरुपेषु. Ñ1 V3 D1.2.4.5.9 दुर्वचो; V1 B2 D3 दुर्वचं; B4 दुर्थरं; T3 दुर्लमं (for दुर्वहं). —(1. 2) Ñ1 damaged for तिज्ञातम-चिन्त्य. B4 अनंत-(for अधिन्त्य-). Ś1 -विक्रमे; D8.5.8.18 -विक्रमः; D8.6.9 -विक्रमं; T8 -इपं (for -विक्रम). —(1. 3) V8.8 B4

५३

ब्रुविद्धरेनमृषिभिः काकुत्स्थो वाक्यमन्नवीत् । किं कार्यं ब्रूत भवतां भयं नाशियतास्मि वः ॥ १ तथा वदति काकुत्स्थे भागीवो वाक्यमन्नवीत् । भयं नः शृणु यन्मूलं देशस्य च नरेश्वर ॥ २ पूर्वं कृतयुगे राम देतेयः सुमहावलः । लोलापुत्रोऽभवक्षयेष्ठो मधुनीम महासुरः ॥ ३

D1.8-5 T3 करिश्वते. Ś D8.12 हि (for च). Ñ1 D9 T8 वथा न संश्वो(Ñ1 °वं); V8 न संश्वो मुनीस. ₽ V2 missing from 1.4 up to 57.13.—(1.4) Ñ1 D2.5.9 मुनीस्ततः; V1 मुनीन्सतः; V3 ततः सदा; B4 मुनीन्मवात् (for मुनीन्भवान्). Ñ1 V1.3 B4 D2.9 पाळवतां. V1 B4 महात्मनाः; D2.5.9 भवात्तदाः; D8 महानवात् (for महाभवात्). D1.2.4 T2 महाभवात्त्रानुमुधीस्त्वमहीस=16⁴.]

Colophon: — Sarga name: Śi Ñ Vi Bi-s De.8.12 ऋषिद्श्वें (Ñ2 °*** [illeg.]); Vs D2.3.9 ऋषिद्श्वें तः; B4 ऋषिसमागमः; D1.4 ऋषिसंद्श्वें तः; D5 ऋषिनिद्शें तं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñi Vs D2.8.12 om.; Ñ2 T3 66; Vi 46; Bi D9 65; B2 50; B8 63; B4 56; D1.4.8 M8 58; D8 61; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 60; T4 68. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामाप्णमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

53

V2 missing for Sarga 53 (cf. v.l. 952*); M8 om. Sarga 53. D12 begins with 3. Cv does not comment on the portion from 7.53 up to 7.54.16.

1 °) Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 ब्रुवरस्वे (V8 B4 °रये) वं तदा तेषु; Ñ2 B1-3 मुनीनां (Ñ2 illeg.) ब्रुवतामेनं; T1.2 G1.3 M1.3 एवं ब्रुवाणेब्ह् विषु. — b) Ñ1 राघवो; D1 काइतस्यं (for काइतस्यो). — ŚD1.5.8.12 om. (hapl.) 1°-2b. — b) Ñ2 B1-3 भयं (for कार्य). B3 व्यूष; D0.7 T4 G2 M6 वृद्धि (for वृत). Ñ2 V1.2 B4 D2-4.9-11 T8 मुनयो; D6.7 T4 M6 भगवन् (for भवतां). Ñ1 मुनयो वृत् (for वृत भवतां). — b) B1-3 अहं (for भयं). Ñ1V1 यावदु (V1 °दं) पैति; Ñ2 B4 D2.9-11 तावदपेतु (for नाशियतास्मि). B1-3 तत्; D7 ते; T1.2 G2.3 M1.2 [अ] हं (for व:).

2 Ś D1.8.8.12 om. 2^{ab} (cf. v.l. 1). —) Ñ2 B1-2 इति; G2 यथा (for तथा). Ñ V1.3 B D2-4.6.7.8—11 T1.3.4 सुवति (for बद्ति). —) D6.7.10.11 T4 Ct भयानां (for अयं न:). —) Ñ2 illeg.; T4 क्रेशस च; Ct as in text ब्रह्मण्यश्च शरण्यश्च बुद्ध्या च परिनिष्ठितः ।
सुरैश्च परमोदारैः प्रीतिस्तस्यातुलाभवत् ॥ ४
स मधुर्वीर्यसम्पन्नो धर्मे च सुसमाहितः ।
बहुमानाच रुद्रेण दत्तस्तस्याद्धतो वरः ॥ ५
श्र्लं श्र्लाद्विनिष्कृष्य महावीर्यं महाप्रभम् ।
ददौ महातमा सुप्रीतो वाक्यं चैतदुवाच ह ॥ ६

G. 7. 65. 6 B. 7. 61. 6 L. 7. 65. 6

(for देशस्य च). \hat{N}_1 च नराधिपः B_4 च नरोत्तमः; D_{**} नगरस्य च (for च नरेश्वर).

3 °) Ś Ds.18 पुरा; D1.4.8 पूर्वे (for पूर्वे). B2 कृते (for कृत-). Ñ1 तात; B2 चैन; D1.5-7.10.11 T4 राजन; G1 नीर (for राम). —G3 damaged for 5. — 5) G2 M4.5 देखो य: (for देतेय:). Ś Ñ V1 B1.2.4 D1-5.8.9.12 T8 M6 सु(D1 M6 तु; D5 स) महानभूत; D6.7.10.11 T4 G2 M8 सुमहामित: (for सुमहावल:). V3 B3 देतेयस्य (B2 वितय) महानभूत . —G2 om. 3°-5. — °) D6 T4 लोलः; D7 Cm लोदाः; M2.4.5.7.10 गोलाः; M9 गोपाः; Cg.k.t as in text (for लोला-). Ś D8.12 श्रेष्ठः कुंभीनसीभर्ता; Ñ1 V1.3 D2.3. 5.9 T8 प्रसुः (Ñ1 V8 पुत्र:) परमधमारमा; Ñ2 B हिरण्यकिशागीनीता; D1.4 प्रसुश्चेन महद्धमां; M6 पुत्रः कुंभीनसो ज्येष्टो. — *) М8 महावलः (for महासुर:).

4 De Grom. 4 (for Greef. v.l. 3). —) Ñr Vi B Di-5 Me च वदान्यश्; Vs सत्यवादी (for च शरण्यश्). S Ds.12 ब्रह्मज्ञश्च कृतज्ञश्च. —) De बुद्यां. Ñi वे (for च). Ñi Vi.3 B4 Di-6 Ts सुसमाहित: (for परिनिष्टित:). —) Ds (m. also) गुणेशः; Ti.2 Gs श्रूरेशः; Ma सुतैशः (for सुरेश्). —) Vs B Di.3-5 अस्य; Dr अपि (for तस्य). Gi

5 G2 om. 5 (cf. v.l. 3). — b) M2 तु (for सु-). Ñ2 T1 G1 M3 धर्मेण सु- (Ñ2 च) (for धर्मे च सु-). B2 (m. also) D1.3-5 T3 परिनिष्ठतः (for सुसमाहितः). Ŝ1 धर्मे परममासवान् ; Š2.8 D8.12 धर्मे च परमासवान् ; Ñ1 V1.8 D2.0 धर्मेण (V1 धर्मे च) परिनिष्ठतः; B4 वीर्षे व परिनिष्ठितः. — After 5ab, T1.2 M3 ins.:

953* बहुवर्षसहस्राणि रुद्रशीत्याकरोत्तपः। रुद्रः शीतोऽभवत्तसौ वरं दातुं ययो च सः।

[T1 तपस्ततः; T2 [अ]तपत्तपः (for [अ]करोत्तपः).]

—°) Ñ2 B1-3 ततस्तुष्टेन (for बहुमानाच).—4) B2 दत्तीस्य च; B4 दत्ती यस्य (for दत्तस्तस्य). S D8.12 [अ]- द्वतीयम: (for [अ]द्धती वर:). Ñ1 V1.8 D1-5.9 दत्तीस्य परमो वर:; G8 M1 दत्तीस्यास्यद्भती वर:; M6 दत्तं तस्याद्धतीयमं.

6 Vs om. 6-10°. —) \$ शूलाच्छूकं; Ds शूलशूकं (for शूर्कं शूलार्). V1 D1-4.8.12 विनि:(Ds °नि) कृष्य G. 7. 66. 7 B. 7. 61. 7 L. 7. 65 7

त्वयायमतुलो धर्मो मत्त्रसादात्कृतः शुभः । प्रीत्या परमया युक्तो ददाम्यायुधमुत्तमम् ॥ ७ यावत्सुरैश्च विप्रैश्च न विरुध्येमेहासुर । तावच्छ्लं तवेदं स्यादन्यथा नाशमामुयात् ॥ ८ यश्च त्वामभियुद्धीत युद्धाय विगतज्वरः । तं शूलं भस्मसात्कृत्वा पुनरेष्यति ते करम् ॥ ९ एवं रुद्राद्धरं लब्ध्वा भूय एव महासुरः ।

(D18 फर्स्स); B1 G M2.10 विनिष्क (B1 ° क्हा) म्य; Cm.g.k.t as in text (for विनिष्कृष्य). — b) D6 सहहीय (for महावीय). Ñ2 B G1 M2 महावर्छ; D10 समप्रभं (for महाप्रभम्). — b) D5 देवो; M6 दस्वा (for दर्दो). M6 मधुं च (for महारमा). Ñ1 V1 D1-5.9 प्रीतारमा (for सुप्रीतो). S D8.12 दस्वा स मधुने प्रीतो; T3 ददौ च तस्मै प्रीतारमा. — b) S Ñ2 B1-3 D2.8.9.12 T1.2 G8 M1.3.6 एतद्; Ñ1 V1 D1.3-5 T3 चेदम् (for चेतद्).

7 Vs om. 7 (cf. v.l. 6). G1 om. (hapl.) 7-10.
— b) Ś Ñ V1 B D1-5.8-12 T2 M2.6 प्रसादकर: (M3 कृत:).
B1 तव; B3 कृत: (for ग्रुभ:).— b) M6 ते परया (for परमया). Ś Ñ V1 B D2.2.5.8.2.12 T3 येन प्रीतस्तवा (D2 किश्च चा)रि (Ñ2 V1 B2 वि) थं; D1.4 प्रसन्नो सुरराजेंद्र.— B3 दास्यामि (for ददामि).

8 Vs G1 om. 8 (cf. v.l. 6 and 7 respy.). —) Ms त्वं (for first च). De reads विषेश्व in marg. —) T1.2 Ms विरुद्धो; G2 M7 विरुद्धेर; M6 विरुद्धेय; Ct as in text (for विरुद्धेर्). M1 महावल (for महाधुर). Ś Ñ1 V1 B2 D1-5.8.9.12 T3 न विरोधं करिष्यसि (D2.3° ति); Ñ2 B1.3 विरोधं न करिष्यसि; B4 विरुद्धेय भवान्भुवि; T4 न विरुधेमेहासुर: M6 न विरुध्यसि मानद. — M10 om. (hapl.?) 8°—10°. —) Ś Ñ V1 B D1.3.6.8.9.12 तवैतत् ; D2 तदैतत् (for तवेदं). M6 transp. शूलं and तवेदं. D4 तवैतस्य; T3 (with hiatus) च दैतेय (for तवेदं स्थाद्). —) Ś Ñ V1 B2-4 D T3 नाशमेष्यति; B1 नाशयिष्यसि (for नाशमामुयात्).

9 Vs G1 M10 om. 9 (cf. v.l. 6, 7 and 8 respy.).
— ") T1.2 G3 उप- (for असि-). — ") T1 G8 M1.3 विगतउवरं. Ba युद्ध युद्धविशारद:. — For 9 " ", S Ñ V1 D1-5.8.9.12
T8 subst.:

954* अभियास्यति यश्च त्वां युधि योद्धं महासुर ।

[D1.6 तथा (for अभि-). Ñ2 त्वो वै (for च त्वो). Ñ1 V1 युद्धे (for युधि). D2.5 transp. युधि and योद्धं. T2 योद्धमिच्छु-महासुर: (for the post. half).]

__°) D1 तत् (for तं). D2.8.9 शत्रुं; D6.7.10.11 T1-8 G2

प्राणिपत्य महादेवं वाक्यमेतद्वाच ह ॥ १० भगवन्मम वंशस्य शूलमेतदनुत्तमम् । भवेतु सततं देव सुराणामीश्वरो ह्यासि ॥ ११ तं ब्रुवाणं मधुं देवः सर्वभूतपतिः शिवः । प्रत्युवाच महादेवो नैतदेवं भविष्यति ॥ १२ मा भूते विफला वाणी मत्प्रसादकृता शुभा । भवतः पुत्रमेकं तु शूलमेतद्गिष्यति ॥ १३

 $M_{1,2,7,9}$ शूलो (for शूलं). \tilde{N}_1 V_1 $D_{1,2,4}$ भस्म कृत्वेव (for भस्मसास्कृत्वा). — d) B_3 नेष्यति (for एष्यति). \tilde{N}_1 तं; B_3 तत् (for ते).

10 Vs M10 om. 10^{ab} (cf. v.l. 6 and 8 respy.). G1 om. 10 (cf. v.l. 7).—^a) Ñ V1 B D1-s शूल (Ñs B2 D5 °लं)वरं; D9 शूलं वराल् (for स्ट्राइरं). D2 लडधं (for लटध्या). Ś D8.12 एवं शूलं समासाद्य; Me एवसुक्तस्तु देवेन.—^b) V1 D2.9 T3 सद्य (for भूय). Ñ1 शर्वादेवान; Ñ2 B समयमानो (for भूय एव).—^a) Me महास्मानं (for देवं).—^a) Ms चैतद् (for एतद्).

11 D2 om. 11° 2, —°) S Ñ V1,3 B1-3 D1,3-5.8.12
Ts M6 भवेद्धि; M2.4.7.0.10 भवेत (for भवेतु), Ñ2 सद्गं;
Ts शर्ण (for सततं). B1 (marg. also as in text) तस्य;
Bs चैव (for देव). B4 भवेदं न पगं देव (sic); D9 भवेरप्रहरणं देव. — व) S Ñ V3 B2-4 D1.3-6.8.9.12 M6 वराणाम्
(for सराणाम्).

12 °) Ś Ñ² V1.3 B1.3 D8.9.12 T3 ब्रुवाणं तं (by transp.); B² D1-5 M6 ब्रुवाणं तु. Ñ1 ब्रुवाणं मधुरं देवः; B₄ तथा ब्रुवाणमधुरं; T1.2 G8 M1.3 एवं ब्रुवाणं तं देवः. — b) Ñ1 -देव- (for -भूत-). D9 -गितः (for -पितः). Ś Ñ1 V1 D1.3-5.8.12 भवः; D² वचः; T3 प्रभुः; M6 हरः (for हिवः). V3 सर्वभूतेश्वरो हरः. — V3 om. 12° d. — b) M4 damaged for च महा. Ś Ñ1 V1 D1-5.8.12 महाभागो (Ś D8.12° ग); Ѳ B²-4 D9 तदा (B4 स्वयं) साझा; B1 ततः सौम्य; T1.3 G².3 M3 महातेजा; M1 ततो देवो (for महादेवो). — b) (with hiatus) एतदेव.

13 ") B4 च (for ते). Ś B1.2 D8.12 transp. मृत् and ते. D4 विकला; M2 (after corr. as in text).9 विमला (for विफला). — 8) Ś 8 B1.2 D6.8.9 T1 G2 M3 महमलादात्ं Cm.g.k.t महमलाद- (as in text). Ś D8 -कृतासुर; Ñ1 V1 D1-5.12 -कृता (D1.4 °ते)मधो (D12 प्रभो); B4 -करी तवःं D9 -कृता विभो (for -कृता शुभा). — 8) Ñ1 V1 D1-5.9 भाष्यं ते; B4 उरसं (for भवतः). B1.2 पुत्र एकेः D9 पुत्र एकस (for पुत्रमेकं). Ñ1 V1 B4 D1.2.4.5.9 ते; D3 om. (subm.) (for तु). V8 भाष्यं ते ते पुत्रपसे. — 4) Ñ2 D9 तस्य (for एतद्). Ś Ñ V1.2 B D T G2.2 M8.6.10 मिंव- ड्यित (M2 °ते); K(ed.) भजिष्यते (for गमिष्यति).

यावत्करस्थः शूलोऽयं भविष्यति सुतस्य ते । अवष्यः सर्वभूतानां शूलहस्तो भविष्यति ॥ १४ एवं मधुर्वरं लब्ध्वा देवात्सुमहद्दुतम् । भवनं चासुरश्रेष्ठः कारयामास सुप्रभम् ॥ १५ तस्य पत्नी महाभागा प्रिया कुम्भीनसी हि या । विश्वावसोरपत्यं सा ह्यनलायां महाप्रभा ॥ १६ तस्याः पुत्रो महावीयों लवणो नाम दारुणः ।

14 \$1 D2 M2 om. (hapl.) 14. —) \$2.3 Ñ1 V1.8 B8.4 D1.5-5.8.8.12 T8 M6 करस्थं (for करस्थः). \$2.2 D8.12 तस्छूठं; Ñ1 V1.3 B8.4 D1.5.4.5.9 T8 M6 शूळं तु (V1 वै; B3.4 िह; D5 ते; T3 भे); M4 damaged (for शूळोऽयं). B1.2 यावस्छूठं करस्थं तु. —) D9 वै (for ते). — M10 om. 14° . B2-देवानां (for -भूतानां). —) \$2.3 V1.3 D1.3-5.8 9.12 Т3 तावस्स तु; Ñ B1.2.4 तावदेव (B2 ° q); B3 तदेव स (for शूळहस्तो).

15 6) Ñ1 V1.8 B4 D1-5.9 Ts देववराद्; M3 वरं लेभे (for वरं लटध्वा). — Ñ2 illeg. for b. — b) Ñ1 V1.3 B4 D1-5.9 T3 वरं लटध्वा सु(D1 स)दुर्मति:(Ñ1 B4 दुर्लभं). — c) \$ D8.12 M1.6 सो; D6 वा (for च). D7 T4 शूलं तद् (for भवनं च). — For 15°4, Ñ V1.3 B D1-5.9 T8 subst.:

955* भवनं कारयामास सोऽसुरः सुप्रभं महत्।

[Ñ1 सोमरिंघ- (for सोडसुर: सु-). Vs Ds प्रसमं; Ds सुशुमं (for सुप्रमं). Ñ2 illeg.; B सुप्रमं सोसुरोत्तमः(B2 °रेश्वर:) (for the post. half).];

while Ms subst.:

957* अनेन मधुना छडध्वा रावणं तं पुरे ग्रुभा।

16 ") D1.8-5 तेन (for तस्य). Ñ B महाराज(B1 जन्); V3 महावस्या (sic) (for महाभागा).—) Ś D8.12 चित्रा; Ñ V3 B नाम्ना; D1.8-5 बळात्; M6 पित्रा (for प्रिया). Ś D3.4.8.12 M6 हता; Ñ V8 B1-3 पुरा; B4 D7.10.11 T3.6 G1.3 M2-5.10 [इ] ति या; D1 कृता; D5 वृता; D6 तु या; T1.8 G2 M1 हि सा; M7 तया (for हि या).—For 16 6, V1 D2.9 subst.; while T3 ins. after 16 6

958* तेन पत्नी पुरा लब्धा रावणान्तःपुरे हृता।

[D9 परा (for पुरा). V1 -[अं]त:पुरे धृता; D2.8 -[अं]-त:पुरेषि(D9 °रेषि)ता (for -[अ]न्त:पुरे इता).]
——Тэ M2.4.5.7.9.10 om. 16° ...) V1 D1-4.9 दत्ता वि
(V1 जिल्ला वै) अवसोपर्यं. —) S V1 D2.8.9.12 M6 मा (M6

वाल्यात्प्रभृति दुष्टात्मा पापान्येव समाचरत् ॥ १७ तं पुत्रं दुर्विनीतं तु दृष्टा दुःखसमन्वितः । मधुः स शोकमापेदे न चैनं किंचिदत्रवीत् ॥ १८ स विद्वाय इमं लोकं प्रविष्टो वरुणालयम् । शूलं निवेश्य लवणे वरं तस्मै न्यवेदयत् ॥ १९ स प्रभावेन शूलस्य दौरात्म्येनात्मनस्तथा । संतापयित लोकांस्त्रीन्विशेषेण तु तापसान् ॥ २०

G. 7. 65. 20 B. 7. 61. 20 L. 7. 65. 20

गो)ला नाम; D1.8.4 मालिना सु-; D6 अवला सा (with hiatus); D6.7.10.11 T4 G2 M1 [अ]प्यनलायां (D6 G2 °या); T1.2 G1 M3 हानलायां (for हानलायां). T1.2 G1.2 M3 महाप्रभो. G3 हानला चानलप्रभा. —For 16°d, Ñ V2 B subst.:

959* दत्ता विश्नवसोऽपरयं राक्षसी रावणस्वसा। [Ñ1 दैत्या (for दत्ता). V3 B2.4 रावणस्य सा (for रावणस्यसा)-]

17 °) T4 तस्यां (for तस्याः). В2.4 महाराज(В6 °कायो); D12 मातवीयों (corrupt) (for महावीयों). —) \$ Ñ1 V1 B2 D8.12 T8 M2.4.7.10 दानवः (for दारुणः). —) D5 पापम् (for पापानि). B2.8 D2-6.8.12 T1.2.4 M2 समाचरन् (B2.3 °रेत्).

18 b) Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 T3 शोक: D5-7.10.11 कोध- (for दु:ख-). —°) Ñ1 V3 D1-6.9 T3 तु (for स). V1 G1 transp. मधु: and स. Ñ1 V1.3 D1-4.9 T3 दु:खम् (for शोकम्). Ś D8.12 [आ]दत्ते; D1 [आ]पत्रो (for आंकम्). Ñ2 B शोकं समापेदे (for स शोकमापेदे). —°) D7 M1 तु (for ख). D1 न किंचिदेनमन्नवीत.

19 ") Ñ1 V1.3 B4 D1-5.9 transp. स and विहाय.
—Note hiatus between विहाय and हमं. B2 M10 रिवमं
(for इमं).—) B4 प्रयातो (for प्रविष्टो).—) V1.3
D1-5.9 G1.3 M1.5.9 निवेश (for निवेश्य). M4 damaged
for लवणे.—) B1 बलं; B2 वर्ज (sic); G2 वरान; Cm.g.
k.t as in text (for वरं). Ś D8.12 चास्य; Ñ2 V1.3 B
D1-4.9 M6 चास्मे; G2 अस्में (for तस्में). Ś1 तथाविथं; Ś2.3
Ñ2 B D8.12 M6 निवेश च(Ñ2 B3.6 तं; M6 ह); D2.8
निवेद्यत्; Cm.g.k.t as in text (for न्यवेद्यत्).

20 Ś1 om. 20-21⁵; Ś2.3 D8.12 om. 20⁶⁵.—⁵) Ñ1 V1.2 D1-5.9 स प्र(V8 सरप्र) भावाच; Ñ2 B1.3.4 D7.10.11 स (Ñ2 अ)प्रभावेण; D6 प्रभावेण स; M1 स हि-प्रभावाच् (for स प्रभावेन).—⁵) V1.2 D1-4.9 T1.2 दौरात्म्याद् (for दौरात्म्येन). D5 M2 तद्। (for तथा). Ñ B दौरात्म्याच् (B2 °स्म्येन) तथारमन:.—°) S2.8 Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T3 लोकान्संताप(Ñ2 °कान्संपीद; V3 °कानुमोद [sic])यामास;

G. 7. 66. 21 B. 7. 61. 21 L. 7. 65. 21

एवंप्रभावो लवणः शूलं चैव तथाविधम् ।
श्रुत्वा प्रमाणं काकुत्स्थ त्वं हि नः परमा गतिः ॥ २१
बहवः पार्थिवा राम भयातेर्ऋपिभिः पुरा ।
अभयं याचिता वीर त्रातारं न च विद्यहे ॥ २२

ते वयं रावणं श्रुत्वा हतं सवलवाहनम् । त्रातारं विद्यहे राम नान्यं भ्रुवि नराधिपम् । तत्परित्रातुमिच्छामो लवणाद्भयपीडिताः ॥ २३

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रिपश्चाशः सर्गः ॥ ५३॥

Me संत्रासयति लोकांस्त्रीन् . — d) Ñ V1.8 B D2.5-7.9-11 T8 M1 च (for तु).

21 Śi om. 21^{ab} (cf. v.l. 20).—^a) Ñi damaged from एवं up to ल. Ña एवंप्रभावं लवणं.—^b) Śa.a Ñi Va Ba Da-5.8.6.12 Ta.a शूलं चास्य (Ba चापि; Ta चैतत्); Di तस्य शूलं (for शूलं चैव). Gi Mi.io शूलक्षेव तथाविध:.—Da om. 21°-22^b.—°) Ma कुरु; Cm as in text (for श्रुखा). Ñi प्रणामं (meta.); Ba Gi प्रभावं; Ma प्रसादं; Cm.t as in text (for प्रमाणं). Ba काकुरस्थ:.—^d) Ma त्वं सत्र (for त्वं हि नः).

22 De om. 22⁴⁵ (cf. v.l. 21).—⁶) Ś Ñ V1.3
B3-4 D1-5.8.12 राजन् (for राम). B1 पाधिवाश्चापि ते राजन्.
—°) Ś B2 D2.8.9.18 याचितं (for याचिता). Ś Ñ1 V1
D2.8.9.12 तेश्यो; Ñ2 V2 B D1.8-5 तेषां; G1 राम; M5 तेषु;
M6 द्यासन् (for चीर).—⁶) M4 damaged after त्रातारं.
D6.7 G2 M1 transp. न and च. Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12
न कश्चिद्(Ñ1 V1 D1.6.8 °चा; D8 °रव)भयं ददो; M6 परं
कश्चन रूड्थवान्.

23 °) Da. रहा (for शुखा). — °) S Ñ V1.8 Ba D1-5.8.9.12 हतं ससुतवांधवं. — Ñ1 damaged from आ in ° up to नान्यं in °. — °) B3 रामं; D6.7.18.11 तात; T1.2 G8.8 वीर; M1 स्वां वे (for राम). S Ñ2 V1.8 Ba D1-4.8.9.12 T8 राम विश्वस्थ्वां; D6 विश्व राम त्वां (for विश्वहे राम). — °) S1 T2.8 M1.3.4 नराधिप. — M6 om. 23° /. — °) G1 परित्राणम् (for परित्रानुम्). M2.6.6.7.9 हच्छाम; M8 हच्छामि. — °) M4

damaged after छवणाद् . M7.10 परि- (for भय-). D10.11 -पीडितान् . —For 23°, S Ñ1 V1.3 (reads after colophon) D1-5.8.9.12 subst.:

960* लवणान्नो भयं तीवं नुद शीवं महामते।

[Ś Vs Ds transp. तीवं and शीवं. Ś Ds.s.12 महाबुते (for महामते).];

while No B subst. for 23ef; D7.10.11 ins. after 23:

961* इति राम निवेदितं तु ते भयजं कारणसुरिथतं च यत्। विनिवारयितुं भवान्श्वमः कुरु तं काममहीनविकम।

[(1. 1) B1 तन (for तु ते). —(1. 2) B3.4 भयरं (for भयजं). B1 इर्जितं (for उत्थितं). B हि (for न). —(1. 4) B1.4 कुछ तं काममहीनमेन नः; B2 कुछ तं काममहीनपराक्रमं; B3 कुछ तं काममहीनमेन नः (corrupt).]

Colophon: Ś V1 D1-5.8.18 om. — Sarga name: Ñ1 V8 B4 D9 छत्रणोरपत्ति:; Ñ2 B1-3 ऋषिवानयं. — Sarga no. (figures, words or both): Ñ1 V8 B2 om.; Ñ2 B4 T8 67; B1 D9 66; B2 64; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7. 9.10 61; T4 69; M8 59. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामापणमस्तु। श्रीरामाय नमो नम:; G M1.2.5 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

तथोक्ते तानृषीत्रामः प्रत्युवाच कृताञ्जिलः ।
किमाहारः किमाचारो लवणः क च वर्तते ॥ १
राघवस्य वचः श्रुत्वा ऋषयः सर्व एव ते ।
ततो निवेदयामासुर्लवणो ववृधे यथा ॥ २
आहारः सर्वसच्चानि विवेषेण च तापसाः ।
आचारो रौद्रता नित्यं वासो मधुवने सदा ॥ ३

हत्वा दशसहस्राणि सिंहच्याघ्रमृगद्विपान् । मानुपांश्वेय कुरुते नित्यमाहारमाहिकम् ॥ ४ ततोऽपराणि सत्त्वानि खादते स महावलः । संहारे समनुप्राप्ते च्यादितास्य इवान्तकः ॥ ५ तच्छुत्वा राघवो वाक्यमुवाच स महामुनीन् । घातयिष्यामि तद्रक्षो च्यपगच्छतु वो भयम् ॥ ६

G. 7.67. 6 B. 7.62. 6

54

V₂ missing for Sarga 54 (cf. v.l. 952*). S V₁ D_{1-5.8.12} cont. the previous Sarga. Cv does not comment up to 16⁸.

1 \$1 D8.12 om. 1-2⁸. —) De T1 G1 M8.6.9 Cm तथोक्तस् (M9 °कांस्); T4 तथेति; Ct तथोक्ते (as in text). T4 [ए]नान् (for तान्). \$2.8 Ñ V1.3 B D1-5.9 T3 रामस्तथोक्तो मुनि (\$2.2 V1 D2.9 T3 °क्त ऋषि)भिः. % Ck: तथोक्त इत्यादि । परित्राणमिच्छाम इत्युक्त इत्यर्थः. % —) M1 कृतांजलिपुटस्तदा. —) V8 M2.4.5.7.10 किमाचारः किमाहारो. —) Ñ1 सांप्रतं क; T4 लवणस्य; M4 damaged (for लवण: क). \$2.8 V1 B3 कुन्न (for क च). B2 विद्यते. — After 1, \$3 D9 ins.:

962* कीहशो लवणः ग्रूली तच्छीव्रं में निवेचताम्। [Do वै (for मे).]

2 \$1 Ds.12 om. 2^{ab} (cf. v.l. 1).—^a) \$2.3 V1 D1-5.9 ऋषयो राघववचः; Ñ1 B4 ऋषयो रामवचनं.—Ñ1 damaged from b up to ततो in .—b) \$2.3 V1 D1-5.9 श्रुत्वा तै; B4 श्रुत्वा तत्; L (ed.) श्रुत्वा ते (for ऋषयः). G1 lacuna for एव. V1 हि; L (ed.) वै (for ते).—d) Ñ2 B छवणो यत्र वर्तते; M5 छवणस्य वधे यथा.—For 2^{ad}, \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T2 subst.:

963* निवेदयां तदा चकुर्छवणस्य विचेष्टितम्।
[Va ततश्, D4 तथा (for तदा). Ñ1 * * दयन्यथातथ्यं (for the prior half).]

-After 2, B: ins.:

964* सिवशिपं ततः सर्वं कथयन्ति महात्मनः।

3 \$2 om. 3^{ab}.—^a) M_{5.9} आहारा:. \$1.8 D₈ - मृतानां; V₁ B₁₋₈ D_{2.9.19} T₃ - भृतानि (for -सस्वानि).—^b) \$1.3 Ñ₁ V_{1.8} B_{5.4} D_{1.8}-5.8.12 G₁ M₆ तु; T₃ [ए]व (for च). \$1.2 D_{2.8.12} मानुपान्; Ñ₁ V_{1.8} D_{3.4.9} M₆ मानुपा:; B_{1.8} पाथिवा:; D₁ मानवा:; D₆ मानवान्; M₈ तापसान् (for तापसा:).—Ñ₁ V₁ D_{1.2.4.5.9} om. 3^{ad}. \$ D_{8.18} read

3°d (followed by 965*) after 5.—°) \$ D8.12 आवरद् (D12 °न्); V8 B D3 प्रचारो (for आवारो). \$ D8.12 रोदतां.—d) \$ D8.12 वासं. Ñ2 मधुपुरे (for °वने). Ñ2 V8 B D8.6.7,10.11 M5 तथा; M8.10 तदा (for सदा).—After 3, \$ D8.12 ins.:

965* छत्रणस्तु महाबाहो संतापयति नित्यशः।

4 S₂ om. 4. — °) Ñ₂ M₅ शत-; D_{6.7.10.11} T_{8.6} M₈ बहु- (for दश-). — °) B₁ -महाद्विपान् ; D_{6.7.10.11} T_{8.6} -मृगांडजान् ; M₈ -मृगद्विजान् (for °द्विपान्). S_{1.8} V_{1.8} D_{1-5.8.9.12} पूँष्ठ ते तस्य राष्ट्रव. — After 4^{ab}, M₅ ins. :

966* मनुष्यांश्च वने गत्वा शूले प्रोताचराधिप।

—°) B1 मानुषं; T1.2 G2.3 महिपांश; M5 महपींश (for मानुषांश).— d) M2.7 आहितं (for आहिकम्).— For 4°d, \$1.8 Ñ V1.8 B4 D1-5.8.9.12 subst.:

967* मृगाणां महिषाणां च सक्ष्यमेकाह्निकं किल । मानुषाणां वराहाणां गवां चैव चतुःशतम् ।

[Ñ1 B4 om. l. 1.—(l. 1) Š2 D5.4.8 भक्षम्; D5 शतम्; (for मह्यम्).—(l. 2) V1 महिषाणां (for मानु°). Ñ1 च मांसानि; B4 शतं चैव (for बराहाणां). Ñ2 D5 शतं शतं. Ñ1 B4 नित्य (B4 भक्त) मझाति राघव (for the post. half).]

5 Ñ1 V1.8 D1-5.0 om. 5. Ñ2 D7 om. 5^{ab}. —)
D6.8 T1 M5.5 ततोवराणि; D10.11 Ct ततोंत ; G1 M10 हस्वाव
(M10 °q)राणि (for ततोऽपराणि). —) B8 खाद्रवेष; G3
खाद्रते सु. —) S1 B1.8 आहारे (for संहारे). Ñ2 संहारे
कुरुते नित्यं; B2 संप्रहारं बले प्राप्ते. —) S D8 व्याधितास्य
(sic); D12 (with hiatus) व्याधितस्य. — After 5, S
D5.12 read 3^{ad} (followed by 965*).

6 ") D10 वाचम् (for वाक्यम्).—) D10 समाधाय (for उवाच स). T1.2 G2 M1.5 प्रीतिसंयुत:; M2.7 स महर्षय:; M4 स तपोधनान् ; M6 परमान्मुनीन् (for स महामुनीन्). S Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 तानुवाच तपस्विन:.—) S B2 D8 T3 G पातिष्वपासि.— Ñ1 damaged for .—) B1 स्युप-; K (ed.) द्वाप-(for स्यप-). B2 स्वा- (for वो). S V1 B4 D1-5.8.9.12 मयं वो न(V1 नो); D2 वे न पश्यतां तत: (B4 हिजा:); V2 मयं नैतस्य मुख्यतां; T2 मयं वो नीयतां क्षयं.

G. 7 67. 7 B 7. 62. 7 L. 7. 65.31

तथा तेषां प्रतिज्ञाय मुनीनामुप्रतेजसाम् ।
स श्रातृन्सिहतान्सर्वानुवाच रघुनन्दनः ॥ ७
को हन्ता लवणं वीराः कस्यांशः स विधीयताम् ।
भरतस्य महाबाहोः शत्रुघस्याथवा पुनः ॥ ८
राधवेणैवमुक्तस्तु भरतो वाक्यमत्रवीत् ।
अहमेनं विधिष्यामि ममांशः स विधीयताम् ॥ ९
भरतस्य वचः श्रुत्वा शौर्यवीर्यसमन्वितम् ।
लक्ष्मणावरजस्तस्यौ हित्वा सौवर्णमासनम् ॥ १०

7 °) G3 वच: श्रुखा; M5 प्रतिज्ञातो (for °ज्ञाय). S Ñ V1.3 B D T3.4 प्रति($\hat{S}_{2.8}$ D8 ° वि)ज्ञाय(\hat{T}_4 °तं) तदा(\hat{N}_2 B1.3.4 °था)तेषां. $-^{\delta}$) S Ñ2 V1.8 D1-5.8.9.12 T3 M2.4.7 ऋषीणाम्; T4 यतीनाम् (for मुनीनाम्). $-^{\sigma}$) S V1 D8.12 आदृंश्व; Ñ2 B1 आतृन्खान् ; B2.4 आतृंस्तान्; B2 * आतृन्; D6 स आतृ-; M6 अनुजान् (for स आतृन्). M6 सहित:. Ñ1 V3 D1-5.9 आतृंश्व तान्वै सहिता(\hat{V}_3 °कळा)न्. $-^{\delta}$) S D8.12 इदं वचनमञ्जीत् .

8 ") \$1.8 Ñ2 V1.8 B1.4 D6-11 M9.10 वीर:; B2.8 M6 सौम्या: (for वीरा:). — b) V8 B1.4 D2-4 T4 G1 M8.6.7 सं- (for स). \$ D8.12 विधीयते. — After 8"b, D3 ins.:

96S* कक्ष्मणेन कृतं कर्म पूर्वे शत्रुनिबर्दण।

—Ds om. 8°d. Ds reads 8°-9° in marg. —d) Ś Ñ V1 D1.2.4.8.9.12 [अ]पि वा(Ś Ñ2 D12 च) विभो:; V2 च वा विभो:; B M6 महारमन:; D8 [अ]पि वाचिते (sic); D6.7.10.11 T G2 M2-4.7-8 च (M2 om. च [subm.]) धीमत: (for [अ]थवा पुन:). —After 8, D2 (m.) ins.:

969* श्रुतं तपः कृतं पूर्वं दुष्करं चाकृतास्मिः।

- 9 Ds reads 9° in marg. (cf. v.l. 8).—°) Ś D1.8.4.8.12 M1 उक्ते (for उक्तस्).—°) Ñ1 damaged for नमनीत्.—°) V1 D1.8.4 एव; Ds एवं (for एनं). Ś Ñ1 V1 B2-4 D1-4.8.9.12 M1 इतिब्यामि.—T1 om. 9°-10°.—°) B1.2 D3-5 M2.4.6.7.9 ममांशः सं-; T2 ममादेशो; T4 त्वादेशः सं- (for ममांशः स).
- 10 T1 om. 10⁶ (cf. v.l. 9). Ñ1 D1-5.9 om. 10. V8 om. 10⁶.) Ś1 शौर्योदार्थ-; \$2.8 V1 D8.12 शौर्यधेर्य-; B2 बीर्यशौर्य- (by transp.); D6 तदधेर्य-; D7.10.11 T1.2.4 G8 M1-2 धेर्यशौर्य-; T3 M7 धेर्यवीर्य-; G1.2 शौर्यशौर्य- (for शौर्यवीर्य-). B2.3 T4 M2-6-समन्वित:.) G2 Ck स्थिरवा (for तस्यौ). Ś Ñ2 V1 B1.8.4 D8 स्वस्मणानुज उत्तस्यौ.
- 11 ") Ñs Bi-s [S]य; Vs Ds Ts.s च (for तु).

 ") Ms महानृषं (for नराविषम्). Bi om. II"-12".

 ") Ñi Di-s.s Gs महाबाहो; Vi "भागो (for महाबाहर्).

शतुष्ठस्त्वत्रविद्वाक्यं प्रणिपत्य नराधिपम् । कृतकर्मा महावाहुर्भध्यमो रघुनन्दनः ॥ ११ आर्येण हि पुरा श्रून्या अयोध्या रक्षिता पुरी । संतापं हृदये कृत्वा आर्यस्यागमनं प्रति ॥ १२ दुःखानि च बहूनीह अनुभूतानि पार्थिव । श्रयानो दुःखशय्यासु निन्दिग्रामे महात्मना ॥ १३ फलम्लाशनो भूत्वा जटाचीरधरस्तथा । अनुभूयेदृशं दुःखमेष राघवनन्दनः । प्रेष्ये मिथ स्थिते राजन्न भूयः क्रेशमामुयात् ॥ १४

- —d) M1 भरतो (for मध्यमो). D2.8,10.11 G8 M1.2.4.6,7 रघुनंदन.
- 12 B1 om. 12^{ab} (cf. v.l. 11). Note hiatus between and b.—a) B2 च (for द्वि). \$ पुरे; Ds.18 पुरी (for पुरा). Ñ V1 B4 D1-5.9 [अ] बोध्या (for शून्या).—b) D6.7 Ts.4 Ms त्वयोध्या; G1 हायोध्या. \$ Ds.12 पुरा (for पुरी). Ñ1 B4 शून्या तेनामि(Ñ1 व्यानेन दि)रक्षिताः. Ñ2 V1 D1-5.9-11 शून्येथं(D10.11 त्वयोध्या)परिपालिता.—Note hiatus between and .—a) D6 T2 हदयं. Ñ V1 B4 D1-5.9 हिंद कृत्वा च(Ñ1 ध; Ñ2 D2.3.9 तु) संतापं.—a) D1-5.8.9.12 गमनं (for [आ]गमनं).
- 13 D7 transp. 66 and 68. Note hiatus between 6 and 6. M4 damaged from नीह in 6 up to अनु in 6. —6) \$ V3 B1-3 D8.12 M6 सुबहूनि च दु:खानि. —6) B5 च्युणु; G1.2 M6 हानु- (for अनु-). B1-3 सर्वश: (for पार्थित). —For 1366, Ñ V1 B4 D1-5.9 T3 subst.:

970* अनुभूतानि दुःखानि पार्थितानि बहूनि च।

[B_4 भरतेन; T_8 श्रीराम सु. (for पाथिवानि). B_4 ह (for च). \widetilde{N}_2 सुबहूनि त्वया विना (for the post. half).]

- —°) Ś Ñ1 V1.8 D2.5.8.9.12 M6 शियतं; Ñ2 शियतां; B1 श्रूयतां; B2 स्वपतां; B8 सुप्तोयं; B4 शियतों; D1.8.4 शियतें (for श्रयानो). D1 दु:खश्रयथां. °) Ś3 B4 D5 G2 महारमन: (sic); Ñ2 D6.7.10.11 T8.4 M9.10 °यशाः; T1.2 G3: M1.8 [S]वसत्पुरा; G1 M5.7 °मनाः; G (ed.) °श्मवान् (for महारमना).
- 14 *) D2.9 तत: फल- (for फलमूल-).—) D1.2.79-11 T3.4 G1.8 M1-5.7-10 जटी (for जटा-). B1.2 -धरेण बं:
 T5 -धर: सदा; G2 M2.4-9 -धरस्तदा (for °द्तथा). Ñ1 V1.
 B4 D1-5.9 om. 14° .— ° d) G1.2 M5.6.8-10 म्हर्श (for [इं] इशं). S D8.12 M2.7 -नंदन; M4 damaged (for नन्दन:). Ñ2 B1-3 अनुभूतानि दु:खानि महांति रघुनंदन (cf. 970°).— °) S V2 D8.12 भूय; M5 यतं (for राजन्). Ñ2 B1-3 तसारिस्थते मिथ प्रेडये; B4 मिथ प्रेडये स्थिते होष. ')

्तथा ब्रुवित शत्रुझे राघवः पुनरब्रवीत् ।

एवं भवतु काकुत्स्थ कियतां मम श्रासनम् ॥ १५

राज्ये त्वामभिषेक्ष्यामि मधोस्तु नगरे शुभे ।

निवेशय महाबाहो भरतं यद्यवेक्षसे ॥ १६

श्रूरस्त्वं कृतविद्यश्च समर्थः संनिवेशने ।

नगरं मधुना जुष्टं तथा जनपदाञ्शुभान् ॥ १७

यो हि वंशं समुत्पाट्य पार्थिवस्य पुनः क्षये ।

न विधत्ते नृपं तत्र नरकं स निगच्छित ॥ १८ स त्वं हत्वा मधुसुतं लवणं पापनिश्रयम् । राज्यं प्रशाधि धर्मेण वाक्यं मे यद्यवेक्षसे ॥ १९ उत्तरं च न वक्तव्यं शूर् वाक्यान्तरे मम । बालेन पूर्वजस्याज्ञा कर्तव्या नात्र संशयः ॥ २० अभिपेकं च काकुत्स्थ प्रतीच्छस्व मयोद्यतम् । वसिष्ठप्रमुखैर्विप्रैविधिमन्त्रपुरस्कृतम् ॥ २१

G. 7. 67. 2E B. 7. 62 2E L. 7 65. 45

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुष्पञ्चाद्यः सर्गः ॥ ५४ ॥

Ñ1 V1 D1-4.9 भूयो न (by transp.); D6 भूयो मा (for न भूय:). Ñ1 आमुहि (sic); Ñ2 B अहीत (for आमुयात्). S V3 D8.12 कथं क्रेश (V3 द:ख)मवामुयात्.

15 °) B2 अथो (for तथा). V3 B4 D2.9 काकुरस्थे; D5 काकुरस्थः (for शृष्ट्रोते).— 5) V3 D5 शृष्ट्रोते (for शृष्ट्रायः). \tilde{N}_{2}^{1} B1-3 रामः पुनरुवाच ह. — $^{\circ}$) T1.2 G5 M1.8 प्वास्तु (for भवतु). \tilde{N}_{2}^{2} B शृष्ट्रायः M1 काकुरस्थः (for काकुरस्थ).— $^{\circ}$) \tilde{N}_{1} V1 D1-5.9 वचनं ममः G (ed.) शासनं मम (by transp.) (for मम शासनम्). B2 शासनं कियतां मम.

16 ") M4 damaged for राज्ये. Ś D8.12 अभिषिचामि; Ñ1 चाभिषेक्ष्यामि. — ") D1.4 मध्ये च; D8.6 मधोक्ष. D12 M6 तस्य पुरे (for तु नगरे). Ś D8 मधोस्तस्य महापुरे; V3 पुरे तस्य मधो: शुभे. — ") Ñ1 महाभाग (for "बाहो). — ") Ñ2 B2-4 नगरं; V3 छवणं; B1 पुरीं स्वं (for भरतं). B8 परिरक्ष च; D6 G1 M4.6.8.9 यद्यपेक्षसे; G2 "वेक्षसि; Cm.g.k.t as in text (for यद्यवेक्षसे). % Cv: निवेशयेत्यावर्धक्षोक एकवाक्यार्थ:. %

17 ") D1.4 तु (for स्वं). De कृतवीर्यक्ष. — b) Bs कुशल्झ (for समर्थ:). Ś Ñ V1.8 B D Ta Me च; T1.2 G M1.8-5.10 Cm.k.t रवं; Cv as in text (for सं·). — K (ed.) om. 17°d. — b) Ma damaged for ना जुटं तथा. D5-7.10.11 Ta यमुना (for मधुना). — b) T2 तदा. G1 बहून् (for जुभान्). Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.0.12 Ta Me तथा(Ś V2 D8.12 Ta तदा; B2 सवं) जा(Ñ2 B1.3.4 Da Ta Me ज)नपदं (D1 जनपदे) गुभं(Ta भे).

18 °) De T1.2 Ge M1.3 हि शतुं; T4 रिरंधुं; Ge हि शतून्; M4.8 हि वंश:; M6.9 हि वंशे. S1.3 Ñ V1.3 D G1.3 M2.5-7.
9.10 समुत्पाद्य; B1 समुच्छाद्य; B4 °रसाद्य (for समुत्पाठ्य).
— b) S Ñ V1.3 B D1-5.8.9.13 T3 परिक्षये; D6.7.10.11 T4
Ct निवेशने; G2 पुरक्षये; M6 कुळक्षये (for पुन: क्षये). — S1
D3.12 om. 18"-19. — b) G3 विनिधत्ते; M9 विधत्ते न (by transp.). S2.2 V1 D2.5.9 पुरं; G2 प्रं; M4.9 पुनस्; M6
नुपस्; Cm.g.k.t as in text (for नुपं). Ñ2 भूयो (for

तत्र). — () V1 नरकी (for नरकं). 52.3 Ñ V1.2 B D2.9 सोव (52.3 सो हि) गाइते (Ñ1 °ित); D1.3-5 स विमाइ (D1.4 °हा)ते; D6.7.10.11 T3.4 M2-4.7 स दि (D7 हि स; M2.7 स त्) गच्छति; T2 G2.3 M8.9 संनि (for स निगच्छति).

19 \$1 Ds.1s om. 19 (cf. v.l. 18).—") Ms तं (for रवं). \$2.3 मधुसुतं इरवा (by transp.).—") \$2.3 Ñ1 V1.3 Bs D1-5.9 पापचेतसं; Ms पार्थिवश्च यः (for पापनिश्चयम्).—") Ms damaged for राज्यं.—Gs reads erroneously 55. 1⁶-2 in place of 54. 19^d-21^b.—^d) M10 भरतं; L (ed.) मद्वाक्यं (for वाक्यं मे). \$2.3 नाश्यवे (\$3° पे) असे; Ms.9.10 यद्यपेक्षसे.

20 ं) Ś Vs D2.8.9.12 Ts transp. च and न. —) B4 त्वया (for शूर). Bs वाक्यं भवेन्; D1.4 वाक्यांतरेर् (for वाक्यान्तरे). — ° ^d) Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 Ts पूर्वजस्याविचार्याज्ञा कर्तब्या ह्यमुजे: सदा(D5 ° ह).

21 °) Ma damaged for अभिषे. Ba तु (for च).
— b) Ś Ñ1 Va Ba D8.12 प्रतीच्छ त्वं; D1-5.9 °च्छेमं; Ma °क्षस्व (for प्रतीच्छ त्वं). Ś1 Ba D8-7.10.11 Ga Ma सम; D9 प्रय (for स्था). Va Da [उ]दितं; Ma [उ]यमं (for [उ]यम्).—V1 om. (hapl.?) 21° .—°) Ñ1 damaged for विस्ट्रिय-. T1.2 Ma सर्वेर् (for विप्रेर्).— b) Ga विधिष्ठं Cm.g.k.t as in text (for भिन्न-). Ś Ñ Va B1-3 D1-5.8.9.12 Ta Ma मंत्रप्(B1 °जें थुँ; Ba °जें: प्)त(Da Ma °कें) मिनिदेतं (Va °ते:); Ba मंत्रप्तेरिंदम.

Colophon. — Sarga name: Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D1.4.5.
7.8.18 शत्रुझिन (D4 °िव)यो(D5 °यों)गः; Ñ1 D2.8 शत्रुझविनियोगः; B1 शत्रुझिभिषेकः; D6 शत्रुझिनिजयः. — Sarga no.
(figures, words or both): Ś Ñ V3 B3 D2.12 om.; V1
47; B1 D3 67; B2 52; B4 T3 68; D1.4.8 59; D3 63; D5
71; D5.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 62; T4 70; M8 60;
M8 61. — After colophon, T4 concludes with औरामापंजमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय
नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

44

G, 7, 68, 1 B, 7 63 I L, 7, 66 I

एवम्रक्तस्तु रामेण परां त्रीडाम्रपागतः । शत्रुन्नो वीर्यसम्पन्नो मन्दं मन्दम्रवाच ह ॥ १

55

V2 missing for Sarga 55 (cf. v.l. 952*). D12 begins with 3.

1 क) Ś V1 D2.3.5.8.9.12 हपांत्; Ñ1 ध्यात्वा; B4 कृत्वा; T4 परं; G (ed.) भूत्वा (for परां). Ś Ñ1 V1 B4 D2.3.5.8. 9.12 किंचिद्; B1.2 प्रीतिम् (for नीडाम्). Ś V1 B4 D2.12 क्षांमुख:(B4 °खं); Ñ1 D2.3.5.9 क्षवाङ्मुख:; B2.3 D6.7. 19.11 G1 M6.10 उपागत्त (for उपागतः). V8 राघवः समुपागमत् (for). D1.4 रामस्य तु वचः श्रुत्वा छिजतो वै पराङ्मुख:. —) B1.8 D1.2.6.7 मंदेमंदम्. — After 1, Ś Ñ V1.8 B D S ins.;

971* अधम विश्व काकुःस्थ अस्मिन्न धे नरेश्वर । कथं तिष्ठःसु ज्येष्ठेषु कनीयानभिषिच्यते।

[(1. 1) Note hiatus between the two halves. Ñ2 illeg. for the prior half. G1 M2.5.10 न धर्म; Cm.g.k.t सधर्म (as above). B1.8 M6 विद्धि; B2 T1 G1 M1.3.10 वेशि; Cm.g.k.t as above (for विद्या). Ś Ñ1 V1.8 B4 D1-5.8.9.12 T2 कानुतस्य वेतिस धर्म त्वम् (for the prior half). T4 G1 M3 धरिमन्. B4 लोके (for अथं). D1.4 न संशय: (for नरेषर्). Ñ2 B1-8 M6 मद्रां रघुनंदन (for the post. half). —(1. 2) Ś Ñ V1.8 B D2.5.5.8.9.12 Ts transp. तिष्ठत्मु and ज्येष्ठेषु. D1.4 ज्येष्ठेन गुरुणा चैव; G1 कथं संतिष्ठति ज्येष्ठे; M8 कथंचित्स्वेषु ज्येष्ठेषु (for the prior half). Ñ1 M4 damaged for नीयानिम. B4 अभिषेच्यते; D1 अभिषेच्यते; D6.7 अभिषेक्ष्यते (for °षच्यते). & Cg: तिष्ठत्मु ज्येष्ठेष्टिनिति गुरुवैषम्यमार्षम् 1; so also Ck.t. &]—Thereafter, Ms cont. 976*.

2 Ts repeats 2^{ab} (followed by l. 4 and l. 6 of 973*) after 2^{cd}.—^a) M2.4-7 अवर्यः; Cm.g.k.t as in text (for अवर्यं). Ś Ds.12 ते; D1.5-5 Ts(first time) हि; Me Ck मु; Cm.g.t as in text (for च).—^b) Ñ1 वचने; M3 केनाचि; Cg.t as in text (for शासने). Ñ2 B1 तव राघव; B2-4 तव पार्थेच (for पुरुष्धेम). Ts(second time) श्रीराम तव शासने.—G1.2 M1.8.10 read 2^{cd} twice. Ms reads from 2^{cd} up to l. 3 of 973* twice.—^c) Ñ2 B2 तत्र (for तव). Ñ2 V1 B1.2.4 T1.2 G M1.2.4.6-8.10 (G1.2 M1 both times; M8.10 second time) महाबाहो (for महाभाग).—^d) T2 दुर्गतिक्षमं (for °ऋमम्). T1 G M1.8.10 (all with hiatus; G1.2 M1.8.10 first time) महानवस्र यथा श्रुते. & Ct: यतस्रव शासने वेदशासनवद्

अवश्यं करणीयं च शासनं पुरुपर्षभ । तव चैव महाभाग शासनं दुरतिक्रमम् । अयं कामकरो राजंस्तवास्मि पुरुपर्षभ ॥ २

972* गुरूगां हि महाबाहो तब चैव मया श्रुतम्। [Ñ1 V1 D1-5.9 आत्मनश्च (for गुरूणां हि).]

—Thereafter they cont.; \hat{N}_2 B1.2.4 T2 M1.2.6.6.7 cont. l. x-5 after 976* and ins. l. 6 after 2^{od} (M1 after 2^{od} [r.]); B2 D6.7.10.11 T4 M5.9 cont. after 976*; T1 G2 M3 ins. after 2^{od} ; T3 ins. l. 4 and l. 6 only after 2^{od} (r.); G1.2 M8.10 ins. l. x-5 and l. 6 after 2^{od} (first and second occurrence respy.):

973* नोत्तरं हि मया वाच्यं मध्यमे प्रतिज्ञानति ।
ब्याहतं दुवीचो घोरं इन्तास्मि लवणं मुधे ।
तस्येयं मे दुरुक्तस्य दुर्गतिः पुरुष्धम ।
उत्तरं हि न वक्तब्यं ज्येष्टेनाभिहिते सति ।
अभ्रमेसहितं चैव परलोकविवर्जितम् । [5]
सोऽहं द्वितीयं काकुरस्थ न वक्ष्यामि तवोत्तरम् ।

[Ms repeats l. 1-3.—(l. 1) Ns illeg. for the prior half. Ś Ñ1 V1.3 B D2.3.5.8.9.12 T3 उत्तरं; T1.2 Gs M10 मया हि; G: मया न; M: मयापि; Cv.g.k.t as above (for नोत्तरं). B यन्; Ds च; Ds न (for हि). Ms(both times) यथा; Cv.g.k.t as above (for मया). T1 Ms.10 नोत्तरं; T2 Gs.3 चोत्तरं (for हि मया). B1 दत्तं; B2-4 तुभ्यं; D2.5.9 T1.2 Gs वानयं; Cv.m.g.k.t as above (for वाच्ये). Ś Vs Ds.12 Ts न वक्तव्यं (for मया वाद्यं). D1.4 उच्यमानं न तद्वाच्यम् (for the prior half). Ś Ñ V1.3 B D1.3-5.7.8.12 贝奈明(Ñ1 V1 D1.3-5 उच्यते; Ñ2 B1 तुभ्यम; B2-4 दत्तम; D7 अब मे) प्रति-जानता; D2.0 उच्यते विश्रजानता; Ta ज्येष्ठानां मिह्रभै: सह (for the post. half). - (1. 2) B4 अनार्य; D2 ज्याहर्तुं (for ज्याहृतं). D2.5 तहचो; T1.2 G2.3 M3 तहिमो; Cv.m.g.k.t as above (for दुवंचो). Me लोके; Ct as above (for घोरं). S Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 तन्मे मर्नाणि कृंतति (for the post. half). -(1. 3) V1.3 D1-4.7.9-11 T4 G1 M2.3.7.10 तस्यैवं; B1 तस्येदं; Me तस्य * (for तस्येयं). D1-4.9 तु (for मे). B1 De बिस्क्तस्य; B4 दुस्तव्यं; T1.2 G2 [5]नुरक्तस्य; Cg.k.t asabove (for दुरुक्तस्य). Ds दुःकृतस्य तु तस्येह (for the prior half). -B1 om. from the post, half up to the prior half of 973(A)*. Ś Ñ1 V1.3 B2-4 D1-5.8.9.12 নিংকুরি:; Me दुर्देह: Cv.m.g.k.t as above (for दुर्गति:). --After 1. 3, Na B ins.:

973(A)* अस्येव मे दुरुक्तस्य क्षन्तुमईस्यनिन्दित । [B व (for मे). Ñ अ पतस्येवं (for अस्येव मे). Ñ s illeg-

्एवमुक्ते तु शूरेण शत्रुझेन महात्मना । उवाच रामः संहृष्टो लक्ष्मणं भरतं तथा ॥ ३ संभारानभिषेकस्य आनयध्वं समाहिताः ।

after क्षन्तु up to the prior half of 1.4 Be मेनम (for [अ]निन्दित).]

-\$ Vs Ds.12 om. l. 4-5. -(1.4) N1 damaged; D1.4 वक्तव्यं (for उत्तरं). Me damaged for न वक्तव्यं. Bs D1.3-6 तु न: De.7.10.11 न हि (by transp.); T1.2 Ge Me च न; Me च हि: Cv.g.k.t as above (for हि न). Ds Ms करीं वं: Cg.k.t as above (for वक्तव्यं). Ta [अ] भिहित: Ms [अ]-भिहितं. De.7.10.11 Te पुन: G1.2 M2.4.5.7-10 नवः (for सति). M1 अ भिजनेन च: Cm.g.k.t as above (for अ)भिहिते सति). Ñ V1 B D1.3-5.9 Me ज्येष्ठानां महिषे: सदा: D2 ज्येष्ठ-नासाहिथ: सदा (for the post, half). — Ñi Di-5.9 om. 1. 5. —(1. 5) B1 अधर्म्यम् (for अधर्म-). B1 अहितं; Ms न हितं (for -सहितं). Dr G1.2 M5.8.10 Cm -विगहितं; Cg.k.t as above (for -विविजितम्). Ñ2 B इहामु(Bs °न्य) त्र च गहितं; V1 इह चामुत्र गहितं (for the post. half). % Cv: उत्तरं हीत्यादिना पूर्वोक्तं विशदयति । अत्राप्युत्तरशब्दः परवचनः I; so also Cm.g.k.t. & -V1 ins. 1, 6 after 2od. -(1, 6) \$ D8.12 यदि (for सोडहं). Vs यद्वितीयं च (for सोडहं दितीयं). Ms तद् (for न). Va पदयामि (for वह्यामि). S B1 D8.12 T1 तथोत्तरं; De.7.10.11 [इ]ति चोत्तरं (for तवोत्तरम्).]

-Then Ś Ñ1 V1.3 B2.4 D1-5.8.12 further cont.:

. 974* दण्डो द्वितीयो नेदानीमेतन्मयि परंतप।

[Ñ1 V1 B4 D5 पतेन् (for एतन्). B4 D1.4 मम (for मिथि). B2 यत्वन्नाम; L (ed.) हीयते मे (for एतन्मिथ).]; while, Ñ2 B1.3 D6.7.9-11 S further cont. after 973*; B2 cont. after 974*:

975* मा द्वितीयो हि दण्डो वै निपतेन्मयि राघव।

[M1.2 मद् (for मा). De Ts.4 Ms दितीयस्तु; D7.10.11 दितीयेन (D7 °ये तु); T1.2 दितीयो न (for दितीयो हि). Ña दितीयो न्याहतो दंडो; B1.8 दितीयो च ते दंडो; B2 दितीये चापि दंडो नै; D9 दितीये न्याहते दंडो (for the prior half). Ms om. निपतेन्. Ña B1-3 D9 मम (for मिय). D6.7.10.11 मानद (for राघन).]—For 2°4, B2 subst.; Ña B1.3.4 T2 M2.4.6.7 ins. after 2^{ab}; D6.7.10.11 T4 M1 (after first occurrence).5.9 ins. after 2°4; Ma cont. after 971*:

976* स्वत्तो मया श्रुतं वीर श्रुतिभ्यश्च मया श्रुतम् ।

[Ta कृतं (for खुतं). Ta सर्व (for बीर). Ms (both times) अत्यक्ष. Ta Ma.s. तथा; Ma.s (both times). वथा (for मथा). Ta कृतं (for खुतम्). Ña illeg.; B1.3 खुतिमद्रयस्यथा अतं; B2 खुतिमत्तस्तथायि च; B4 खुतेरथेस्तथा खुतं (for the post. half).]

अद्यैव पुरुषव्याघ्रमभिषेक्ष्यामि दुर्जयम् ॥ ४ पुरोधसं च काकुतस्थौ नैगमानृत्विजस्तथा । मन्त्रिणश्रैव मे सर्वानानयध्वं ममाज्ञया ॥ ५

G. 7. 68. 11 B. 7. 63. 11 L. 7. 66. 8

— ') Ś Ñ V1.3 B D1-9.12 T G3 M1.3 अहं (for अयं). Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 कर्मकरो; Ñ2 B1-3 आज्ञाकरो; D6.7 T3.4 M5 हि(M5 चे) किंकरो (for कामकरो). D10.11 Cg.k.t कामकारो छाइं (for अयं कामकरो). B4 ते हि; D2 राज्ञस; G1 निश्यं; Ck.t as in text (for राजंस). — /) V3 सर्व- (for तव). D6.10.11 [अ]स्य; Cg as in text (for [अ]स्मि). Ñ2 रघुनंदन; G2 पुरुषोत्तम (for पुरुषपंभ). Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 धर्मज्ञ सर्वदा (for [अ]स्मि पुरुषपंभ). B4 सर्वधर्मभूतां वर. — After 2, Ś Ñ V1.3 B D S (except M1) ins.:

977* अधमें जिह काकुरस्थ मत्कृते रघुनन्दन।

[Ś Ñı V1.8 D1-8.8.9.12 Me महतं; Cg.k.t as above (for °ह्हते). Ñ2 B1.8.6 पुरुषोत्तम; B2 पुरुषवेभ (for रघुनन्दन).]

3 Ñi damaged for ". —") B Gi Me उक्तस् (for उक्ते). —For 3", Ś Vi.s Di-5.8.9.12 Ts.4 subst.:

978* शत्रुघस्य वचः श्रुत्वा राघवः प्रीतमानसः। [Ds शत्रुघतचनं. D12 प्रीति- (for प्रीत-).]

-Thereafter V1 cont. 979*.

—Ś Ñ1 V8 D1-5.8.9.12 om. 3°d.—°) M9 राजा (for राम:).—d) D6.7.10.11 transp. छह्मणं and भरतं. Ñ2 B2 T1.2 M8 तदा; Cv.g as in text (for तथा).

4 Note hiatus between and b.—) De अभिनेताय (for अभिनेकस्य).—) Ts चानयध्वं. Ms द्यानयेथां समाहितो. % Cm: आनयध्वमिति बहुवचनेन सुमन्नादीन्त्रत्याहित दृष्टव्यम्. % —For 4 b Ñi Vs Di-s.s.s.in subst.; Vi cont. after 978*; Ts ins. after 4:

979* आज्ञापयामास विभुराभिषेचनिकं विधिम्।

[V1 D1-6 अ(D= त्वा) भिषेचनकं; D9 चाभिषेचनिकं. V1 D1-6.9 Ts महत् (for विधिम्). Ñ1 अभिषेकाय मानदः; D5 अभिषेचनिकं परं (for the post. half).]; while, Ñ2 V1 B M6 subst. for 4^{ab}:

980* अभिवेकस्य संभारा भानीयन्तां ममाज्ञ्या।

[B4 संभारान्. B4 आनयंतु त्वरान्विताः (for the post. half).]

_\$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 om. 4°d. —d) Ñ2 B D6.7.10,12 T4 M6 राघवं (for दुर्जयम्).

5 °) B2.3 Me पुरोहितं (for पुरोजसं). Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-6.8.9.12 T3 वासिष्ठं च; Ñ2 B2.3 Me च धर्मज्ञ; B1 च सर्वज्ञ; D6.7.10.11 G M1.3.8 च काकुरस्था; M2.7 च काकुरस्था (for च काकुरस्था). % Cv: काकुरस्था इति काकुरस्थाधान्यात् झकाकुरस्था अपि तथा संबोध्यन्ते। एकस्मादन्यरसर्वमनेकम्।

G. 7.68.12 B. 7.63.12 L. 7.66. 9 राज्ञः शासनमाज्ञाय तथाकुर्वन्महारथाः । अभिषेकसमारम्भं पुरस्कृत्य पुरोधसम् । प्रविष्टा राजभवनं पुरंदरगृहोपमम् ॥ ६

ततोऽभिपेको बबुधे शत्रुघस्य महात्मनः । संप्रहर्पकरः श्रीमात्राघवस्य पुरस्य च ॥ ७

कतो द्वयोरिष बहुवचनं प्रयोक्तव्यमिति भगवतोऽभिन्नाय इति केचित्. ॐ — °) Ś Ds.12 च द्विजांस; Ms.9 ऋत्विजांस (for ऋत्विजस). № B1-8 Ms transp. नैगमान् and ऋत्विजस. — °) Ś № V1.8 D1-5.8.9.12 Ts तथा; D6 [ए]व ये; D7.10.11 G2 [ए]व तान्; T2 [ए]व मा; T4 [ए]व न:; Ms [अ]पि मे (for [ए]व मे). № B नरब्याञ्च (for [ए]व मे सर्वान्). — °) Ms आनयेथा. Ś V3 Ds.12 त्वितो नृपसत्तमः; № V1 D1-5.9 Ts द्यीञ्च नृपतिसत्तमः; № B2.4 द्यीञ्च सर्वान्यः मानयः; В1 द्यीञ्च सर्वानुपानयः В3 सर्वाञ्च्योञ्च समानय.

- 6 ^b) Ms कृत्वा; Me [भ]कार्पुर् (for [भ]कुर्वन्). Ms महारथो. Ś Ñ1 V1.8 D1.2.4.5.8.9.12 Ts चकु: (Ś Ñ1 V8 D2.4.8.12 वर्कुं) सर्वमशेषत:; Ñ2 B चकुस्त्र्णमशेषत:; D3 चकु: सर्वं विशेषत:. —Ñ1 damaged for 6°. —°) V1 D2.5.9 Ts -समाहारं; D1.8.4 M1 -समाचारं; Ck.t as in text (for -समारमं). Ñ2 B1-3 Ms ते (B2 भ)भिषेकं पुरस्कृत्य. d) Ñ2 B1-3 Ms विसेष्ठं च; D9 ब्राह्मणेश्वा; T1 पुराकृत्य; Ck.t as in text (for पुरस्कृत्य). Ñ2 पुरोहितं; D9 पुरस्कृत्यं, G3 पुरोधस:; Ck.t as in text (for पुरोधसम्). —Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 T2 om. d. b1.2 D8 G2 प्रविष्टां; D6 विसष्टां; M5 प्रविष्टां; Ck.t as in text (for प्रविष्टा). Ms राम- (for राज-). D2 M8 पुरोपमं (for -गृहोपमम्). D10.11 Ck.t राजानो बाह्मणास्त्रथा.
- 7 a) K (ed.) तथा (for ततो). S Vs Ds.12 [5]व-धृत:; Ñ2 Ms.9 ववृते; G2 विवृत:; M6 निर्वृत्तः (for ववृधे). Ñ1 V1 D1.2.4.9 भभिषेकस्तु स (D2 ेस्तु सु; D9 ेश्र सु) श्रीमान्; Ds.5 T3 भभिषित्तस्तु स श्रीमान्.—) D3 प्रवृप्तश्च महारमनः; D5 शहृप्तः सुमहामनाः; T3 शहृप्तः सुसमाहितः.— D9 om. 7°-8.—) T2.4 G1.3 M4.8 हर्षकर्-; G2 हर्षप्र- (for -हर्षकरः). S Ñ1 V1.3 D1-5.8.12 T3 प्रहर्षमतुष्ठं चके (Ñ1 V1.8 T3 स्त्रेमे).—) S Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.12 श्रातृणां स(Ñ1 स्त-) (for राघवस्य). T3 मातृणां संनिधो तदा.— After 7, S Ñ2 V3 B D3.6-8.10-12 T1.2.4 G M ins.;
 - 981* श्रभिषिक्तस्तु शश्रुघो सभूवादित्यसंनिभः। श्रभिषिकः पुरा स्कन्दः सेन्द्रैरिव मरुद्रणैः। श्रभिषिके तु शश्रुघे रामेणाक्तिष्टकर्मणा। पौराः प्रमुदिताश्चासन्त्राह्मणाश्च बहुश्रुताः। कौसल्या च सुमित्रा च मङ्गलं कैक्यी तथा। [5] चक्रुस्ता राजभवने याश्चान्या राजयोषितः।

ततोऽभिषिक्तं शत्रुष्ठमङ्कमारोप्य राघवः ।
उवाच मधुरां वाणीं तेजस्तस्याभिषूरयन् ॥ ८
अयं शरस्त्वमोघस्ते दिव्यः परपुरंजयः ।
अनेन लवणं सौम्य हन्तासि रघुनन्दन ॥ ९
सृष्टः शरोऽयं काकुत्स्थ यदा शेते महाणेवे ।
स्वयंभूरजितो देवो यं नापक्यन्सुरासुराः ॥ १०

ऋषयश्च महारमानो यमुनातीरवासिनः। इतं छवणमाशंसुः शत्रुघस्याभिषेचनात्।

[M2.4.7 om. (hapl.) l. 1-2. L (ed.) transp. l. r and l. 2. - (l. 1) De च; G1 स (for तु). N2 B D6.10.11 M1 का कुरस्थो (for शत्रुव्नो). S V3 D8.12 प्रभया; D3 T4 M6.8-10 बमाव्; De.7.10.11 Ms बभौ च (for बभूव). Ñ2 B स्नान्ना ज्येष्टेन सादरं (for the post. half). —(1.2) S Ña Va B1.3.4 Ds.6-8.10-12 Te Me.8-10 दिवीकसै:; Ms पुरामरै: (for मरुद्रणै:). Bs संदेरि सुरासुरै: (for the post. half). -Ds om. 1. 3. —(l. 3) Ns B M2.7 काकुरस्थे (for शब्देश). —(l. 4) B1 समुदिता: (for प्रमुदिताश्). Ś Ñ2 V3 B D3.8.12 सर्वे: T1 M8 आसन् (for चासन्). —(1.5) V3 D8.10.11 T4 केकयी. G2 तदा (for तथा). No B केकेयी चैव मंगलं (for the post. half). —(1.6) G2 ते (for ता). M4 damaged for भनने याश्चा, Ś8 G1 M2 -योपिता:. —(1.7) D8 कृते सित (for ऋषयश्च). Vs -तीरमाश्रित:. —(1. 8) Ms तलं (for इतं). 🛠 Ct : आरांसुराशरांसुनिश्चितवन्त: 🛠 S Ñ2 V3 B D5.8.12 M1 [अ]भिषेचने.]

- 8 Do om. 8° (cf. v.l. 7). —°) Do अभिषिकं च; Ma damaged (for ततोऽभिषिकं). Ś Do.12 Ti.2 Go Mi.s.s काकुरस्थम् (for शतुष्ठम्). —°) Bi-3 परमां (for मधुरां). d) Śi.3 Vo Do.12 Ms तेजश्रास्य; Vi तेजस्थः; Di-5.9 तेजसोस्य (for तेजस्तस्य). Ś विवर्धनं; Ñi वि *** (damaged); Ñ2 Vo Bo Do.12 Ms विवर्धयन्; Vi Ba Di-5.9 विवर्ध (Ba Do.26) निं; Bi Mi [अ]भिवर्धयन्; Bo विमर्दयन् (for [अ]भिष्रयन्).
- 9 Ñ1 damaged for 9°. °) Ñ2 B1.8 हि (for तु). M3 तु (for ते). V1 B2(pr. m. marg. also).4 D1-5.9 अमोघोयं शरो वीर; B2 अयं शरेश्वरो यस्ते. °) Т2 देय: (for दिव्य:). Ś2.8 D1.4 M2.7 -पुरंजय. °) Ñ1 V1 D1-5.9 ऋरं; B2 दैत्यं; B4 वीर (for सीम्य). °) Š V3 D8.12 मधुन: पुतं; B4 जयतां वर (for रघुनन्दन).
- 10 a) D4.6.8 स्पृष्ट: (for सृष्ट:). Ś Ñ V1.8 B D1-5.
 8.9.12 Ts M6 शत्रुझ (for काकुरस्थ).—b) T1 M10 यथा
 (for यदा). M6 शिइये; M10 तेन (for शेते). Ñ V1 B
 D1-5.9 Ts जात्येकाणेंचे पुरा(B4 D2.9 वीकृते).—') Ś
 V8 D8.12 अच्युतो; G1.2 M3.5 अमितो; Cm.g.k.t as in text
 (for अजितो). D6.7.10.11 Cm दिव्यो (for देवो).—For
 10°d, Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 subst.:

अद्दयः सर्वभूतानां तेनायं हि शरोत्तमः । सृष्टः क्रोधाभिभूतेन विनाशार्थं दुरात्मनोः । मधुकैटभयोवीर विवाते वर्तमानयोः ॥ ११ सृष्टुकामेन लोकाँस्त्रींस्तौ चानेन हतौ युधि । अनेन शरमुख्येन ततो लोकांश्रकार सः ॥ १२

982* स्वयंभुवाय देवेन वधार्थं हि सुरद्विषाम्।

[Ds नै; Do Ts.4 च (for [अ]अ). D1.8-5 अमरिद्वपी; Do Ts.4 सुरिनिद्विषां (for हि सुरिद्विपाम्).]; while, Ñ2 B subst.:

983* स्वयंभुवा देवदेवेनाजितेन महात्मना।
[B1 च देवेन याचितेन (for देवदेवेनाजितेन).]

11 ") Ñ V1 B2.3 D1-4.9 위당5각:(D1.4 °명:) (for अहर्यः). — b) Ś V3 D1.3.4.8.12 M6 येनायं; B2 सृष्टोयं (for तेनायं). Ñ V1 B D1-5.8 T3 शर उत्तम: (for हि शरोत्तमः). 🛞 Cv : अरह्यः सर्वभूतानां तश्चा(तेना?)यं हि शरोत्तम इति पाठ:. % —") B2 तेन; D4 स्पृष्ट:; G2 एष (for सृष्ट:). B2 क्रोधामिहतेन; B3 °सृतानां; T1.2 G3 M1.5.10 कोपामिभूतेन; G1 क्रोधेन महता; G2 क्रोधाभि-घातेन; Cm.g.k.t as in text (for क्रोधाभिभूतेन). $-\tilde{N}_1$ damaged from भ in d up to ता in 984*. — d) Ñ2 B Ds विनाशाय (for विनाशाय). S V1.8 Ds.8.12 सुरद्विषां (Ds ° दो:); B2.3 D1.2.4.5.9 Ts दुरात्मनां; Ct as in text (for दुरात्मनी:). T1.2 G2.3 M1.8 Cg विनाशे सर्वरक्षसां. % Cm: सृष्ट इत्यादि सार्थश्लोकमेकं वान्यम्; Ct: 'सृष्टः कोधामिभूतेन प्रभो सर्वदुरात्मनोः? इति पाठेऽभिषिक्तत्वाच्छत्रुघः संबोधनं प्रभो इति. % —) T4 एव (for बीर). — /) G1 Ms.4.7.10 विनादो (G1 °शो). D10.11 सर्वरक्षसां; T1.2 G2.3 M1.10 वर्तते प्रभो ('for वर्तमानयोः). 🛠 Cg: मधुकैटभयोवींर विघाते सर्वेरक्षसामिति च पाउ:. % -For 11 , Ñ1 V1 D1-5.9 Ts subst.; B2 ins. after 984*.

12 °) Vs M1 कामस्तु; D12 -कामस्य (for -कामेन). M4 damaged for लोकांखींस्. Ś Vs B2 Ds.12 G1 M5.6 transp. लोकांस् and त्रींस. — 6) Ś Ñ2 Vs B2.8 D8 तो च तेन; B4 तेन तो च (for तो चानेन). B1 तो हती हिएणा युधि. — For 11 -12 6, Ñ1 V1 D1-5.9 T2 subst.; B2 ins. after 11:

984* जगद्धे विनिद्दतावसुरौ मधुकैटभौ।

[Ñ1 damaged up to ता (cf. v.l. 11). B2 D5 जगत्यथे; D4 जगदर्थ. V1 D9 हि निहतान् (V1 °तौ with hiatus); B2 निहत्येतान्; D1.8.4 निहत्योग्रान्; D5 निहत्याजान् (for विनिहतान्).]

—After 12^{ab}, De.7.10.11 T1.2.4 G M1-5.7-10 ins.:
985* तौ हस्वा जगतो अर्थे कैटभंच मधुं तथा।

नायं मया शरः पूर्वं रावणस्य वधार्थिना । मुक्तः शत्रुघ्न भृतानां महांस्रासो भवेदिति ॥ १३

यच तस्य महच्छ्लं त्र्यम्बकेण महात्मना । दत्तं शत्रुविनाशाय मधोरायुधमुत्तमम् ॥ १४

G. 7. 69. 2 B. 7. 63. 25 L. 7. 66. 21

[T1.2 G2.8 हत्वा तु; G1 तो गत्वा; M2 हत्वा तो (by transp.); M2 तो हित्वा (for तो हत्वा). G2 [S]पि; Ck as above (for हि). D6.7.10.11 T4 K (ed.) जनभोगार्थे (K [ed.] प्रें) (for जगतो द्वार्थे). D6.7.10.11 G1 M8-10 तु (for च). G3 M4 मधुनं (for च मधुं). T1 G2 M5 तदा (for तथा).]—4) M10 तथा (for ततो). D6 लोकश् (for लोकांश्). Ñ2 B1 ह (for स:). G2 ततो लोकान्स राक्षस: (sic).

13 °) Vs श्रुतः (for शरः). Bs transp. मया and शरः. —) Bs जिश्रांसया (for वधार्थिना). Ñ1 V1 D1-5.9 Тз दश्मीविज्ञशांसया. — °) Bs सृष्टः; Ds युक्तः (for मुक्तः). Ñ1 V1 Bs D1-5.9 मा त्रासो; Ts मा नाशो; M3 लोकानां (for भूतानां). Gs न मुक्तः शत्रुभूतानां. — °) Ñ1 V1 D2.9 Тв भूतानां तु; Ds महात्राक्षो; D7.10.11 Cgp.t महान्हासो; Cg.k.t as in text (for महांखासो). Ñ1 [इ] इ (for [इ]ति). Ś Ñ2 V3 B1-3 D8.12 Ms त्रासो मा भून्म-हानिति; Bs लोकानां स्वत्वभूदिति (sic); D1.2-5 भूतानां भिवतेति इ(D1 स:). — After 13, Ñ2 B ins.:

986* अनेन तं सुरगणशत्रुमाहवे हृतिष्यसे रघुवर नात्र संशयः। निहत्य तं पुरवरमेव च स्वयं निवेशय त्रिदशपुरोपमं रुघु।

Colophon

शरं दस्त्राथ शत्रुक्षे राघवः परवीरहा। [5] पुनश्चेत्रमुवाचेदं वचनं वाक्यकोविदः।

[(l. 1) G (ed.) मुनि- (for सुर-). — (l. 2) B1.8 इनिध्यसि. — (l. 3) B3 रिपुवरम् (for पुरवरम्). Ñ3 तु (for च). B2 उत्तमं (for एव च). B1 द्वं (for स्वयं).

—Sarga name: Ñs B श्रुष्टाभिषेक: —Sarga no. (figures, words or both): Ñs om.; B1 68; B2 53; B3 66; B4 69. — (1.5) Ñs B2-4 तु (for [अ]४). B2.३ श्रुप्ते.]

14 ") Ś Ñ1 V3 B4 D1-5.8.9 T3 तु; M6 तत् (for च). Ñ2 B1-3 यत्त्य सु-(Ñ2 तु); V1 यत्त्य तच्च; D6.7 T4 M1 तत्त्य तच्च; G2 यत्त्य तत्त्य; Cg.k.t as in text (for यच्च तत्त्य). — b) D5 शंकरस्य महात्मन:. — D5 -विघाताय (for विनाशाय). — b) V1 (with hiatus) राघव (for आयुषम्). S1.2 D8 मध्ये ***; Ñ8 B1-3 पितुरायुषम्; (for मधोरायुषम्). — Ñ1 damaged from त्रमम् up to पुज्य in 15b.

G. 7. 69. 3 B. 7. 63. 26 L. 7. 66. 22

तत्संनिक्षिष्य भवने प्ज्यमानं पुनः पुनः ।
दिशः सर्वाः समालोक्य प्राप्तोत्याहारमात्मनः ॥ १५
यदा तु युद्धमाकाङ्कन्कश्चिदेनं समाह्वयेत् ।
तदा शूलं गृहीत्वा तद्भस्म रक्षः करोति तम् ॥ १६
स त्वं पुरुषशार्द्ल तमायुधिवविर्वितम् ।
अप्रविष्टपुरं पूर्वे द्वारि तिष्ठ धृतायुधः ॥ १७

अप्रविष्टं च भवनं युद्धाय पुरुषर्पभ । आह्नयेथा महाबाहो ततो हन्तासि राक्षसम् ॥ १८ अन्यथा कियमाणे तु अवध्यः स भविष्यति । यदि त्वेवं कृते वीर विनाशंग्रपयास्यति ॥ १९ एतत्ते सर्वम। ख्यातं शूलस्य च विषययम् । श्रीमतः शितिकण्ठस्य कृत्यं हि दुरितक्रमम् ॥ २०

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥ ५५ ॥

15 Ñ1 damaged up to पूज्य in 6 (cf. v. l.14).
—") Ñ2 M10 तं; G2 यच्; M1.2.7 स (for तत्). Ś Ñ2
B2.8 D8.12 तु; B1 तु वि- (hypm.); T1.2 G2.8 च; T3
M3-5.8-10 स; M1.2.7 तं (for सं-). B1 भुवने. — 6) V1
D2 पूज्यमाने; G2 M5 भान: (for भानं). M5 om. (hapl.)
second पुन:. Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T3 M6 मुहुभुँहु:
(for पुन: पुन:). — 6) D6.7.10.11 T4 M3 समासाद्य (for समालोक्य). — 6) D6.7.10.11 T4 M1.8.9 उत्तमं (for आत्मन:).
T1.2 G2.3 (all with hiatus) आहारमुपपा(T2 सा)द्यन्.
—For 15° 4, Ś Ñ V1 B D1-5.8.9.12 T3 subst.:

987* दिशो विलोकयनसर्वाश्वरत्याहारकर्मवान्।

[Ñ1 B1.3.4 विलोभयन्; B2 विमोहयन्; D1-4.9 विलोहयन् (for विलोकयन्). B2 [अ]धम- (for [आ]हार-). Ś D8.12 -कर्म तत्; Ñ2 B1.4 -धर्मतां; B3 -धर्मतः; T3 -कांक्षया (for -कर्मवान्).]

16 ") S D8.18 सु- (for तु). Ns B2-4 युद्ध (B3 दा)-कांश्री तं(Bas सन्); B1 स पुराकांश्री तं (hypm.); D2.9 T1.2 G2.3 M1.2.4.5.7 Ck युद्धमाकांक्षी; G1 कश्चिदेनं वै; Me योदमाकांक्षेत् ; Cg.k as in text (for युद्माकाङ्कन्). —) De.7.10.11 यदि कश्चित् ; G: युद्धाय हि; Ma क * * नं (for कश्चिदेनं). Ti Ga.s Mo समाह्वयत् ; Mo महावरुं (for समा-ह्रयेत्). Ñ V1 B1,2.4 D1-5.9 कश्चि (Ñ V1 कचि)दाह्रयते रिपु:(Ñ1 V1 स्वयं; D1-5.9 सा तं); B3 किंचिदागच्छते रिपु: -°) S Ñ1 V1 B4 D1-4.6-12 T3 G3 M5.4 3; Ñ2 B1 D5 स; Vs [ए]वं; Ba.s सु-; Ti.s.4 Gi.a Ms.s-10 तं (for तद्). M1 ततो गृहीत्वा तं शूलं. — d) De.7.10,11 हि; Ts स:; Ta Mo तत् (for तम्). Ś Ñı Vı Dı-4.8.9.12 शत्रुं(Ñı Vı °त्रन्) भसीकरोति सः; Ñ: B: भसातकुरुते रिपुं(B: युधि); Bi.a. भस्र तं (Bi प्र)कुरुते युधि; Ds भस्मी शत्रुन्क-रोति स:; T1.2 G2.3 M3.8.10 भसा कुर्यात्स(M8.10 कुर्वीत) राक्षसः; M1 तं भस्म कुरुते च सः.

17 °) T4 सत् (for स). — °) Ś V3 D8.13 आहार-(for आयुप-). Ś D8.12 -विनिर्गतं; V3 D6.7.10.11 Cg.t -विनाकृतं; Cv.m as in text (for -विवर्जितम्). — For 17 °6, Ñ V1 B D1-5.9 T3 subst.: 988* स स्वं निवर्तमानं तं द्वष्ट्वाहारप्रचारतः।

[V1 D1.8.4 निर्धावमानं; D5 निर्गच्छमानं; D9 निर्धार्थमानं; (for निवर्तमानं). Ñ V1 B1.8 D2.9 तु; D5 च (for तं). B2 स त्वं दुर्वारमायांतं; T8 स त्वं तं दानवं कूरें (for the prior half). V1 [आ] चार- (for [आ] हार-). Ñ1 damaged from रत: up to °. D1-4.9 T8 -प्रचारिणं (for -प्रचारत:). D5 तं दुश्रहार-कर्मणे (for the post. half).]

— M_5 om. $17^\circ-19^\delta$. —°) \acute{S} $\~N_2$ V_3 B $D_{6-8.10-18}$ अप्रविष्टं(\acute{S}_3 °g; D_8 °g) पुरं(\acute{S} V_3 $D_{8,12}$ °t). T_2 -पुरहारं (for -पुरं पूर्वं). V_1 $D_{1-5.9}$ T_3 प्रविष्टः(T_3 °g) प्रथमं क्षिप्रं; G_1 $M_{2.4.6.7.10}$ गृहीस्वा सर्वशस्त्राणि. — 4) M_4 damaged for हारि तिष्ठ. \acute{S} $D_{8.12}$ करे; D_6 T_2 हारे (for हारि). B_1 तिष्ठेप्; B_2 D_9 T_8 तिष्ठम् (for तिष्ठ). T_4 हारि तिष्ठापुधैवृतः.

18 Ms om. 18 (cf. v.l. 17). —) Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 अगृहीता(Ś2.3 D8 अगृहाता; B2 प्रगृहीत्वा; D2 अगृहीत्वा) युधं चैव. —) Ñ1 V1 D1-5.9 Ts र्घुनंदन; D11 M6 भरत्वभ (for पुरुष्भ). — D1.3(after 989 *).4 repeat 18° after 56. 1. —) V1 आह्रयेस्त्वं. V3 महानमानं; G1 महाभाग (for महाबाहो). —) V3 T1.2 G M2-4.7 तदा (for ततो).

19 Ms om. 19⁶ (cf. v.l. 17). Note hiatus between and .—a) G2 युध्यमाने (for कियमाणे).
—b) S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 न वध्य:; B1 वध्यश्च (for अवध्य:). S Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3 स्यात्म(S V1 D12 ेतु; D8 स्मु) वीर्यवान् (for स भविष्यति).—b) S V3 D8.12 स्यस्त्येवं; Ñ2 B सत्यं चैव; M1 damaged; M6 यद्यप्येवं; Cg.k.t as in text (for यदि त्वेवं). B2 D7.10.11 T1 Ct कृतं: M8 भवेद्; Cg.k as in text (for कृते). Ñ1 V1 D1-5.9 सद्यश्च (V1 सद्य: स) पुरुषध्याद्य; D6 यस्त्वेवं कुरुते वीर.

20 Bs reads 20 twice. — **) Vs Bs T G2.3 एवं; Cg.k.t as in text (for एतत्). Ms तु (for ते). Ñ1 damaged for वैमाल्यातं शू. D10.11 Ts M1 Cg.k.t विपर्थयः; Cm as in text (for विपर्थयम्). Ś Ñ1 V1 Bs (both times).6 D1-5.8.9.12 Ts शूलहत्तः सु(B2 D1.2-5.8.9.12 Ts स)दुर्जयः; Ñ2 शूळं तस्य सुदुर्जयं. — **) Ś Ñ2 V3

ग्वमुक्त्वा तु काकुत्स्थं प्रशस्य च पुनः पुनः ।
पुनरेवापरं वाक्यमुवाच रघुनन्दनः ॥ १
इमान्यश्वसहस्राणि चत्वारि पुरुपर्षभ ।
रथानां च सहस्रे द्वे गजानां शतमेव च ॥ २
अन्तरापणवीध्यश्च नानापण्योपशोभिताः ।

B1.3 D8.12 M6 श्रीमता शितिकंटेन. —) Ś D8.12 छुतो; Ñ1 V1 B2(first time).4 D1.5-5.9 कीर्तिर्; Ñ2 B1.2 (second time).8 M6.8 छुतं; G1 सत्यं; Cg.k.t as in text (for छुत्यं). V3 न छुतं; D2 कीर्तिश्च (for छुत्यं हि). Ś D8.12 दुरितिकम:; Ñ1 V1 B2(first time).4 D1-5.9 कि मा (for कमम्). — After 20, Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3 ins.:

989* तस्मादनेन विधिना युध्येथा मुनिकण्टकम्।
—Thereafter, Ds repeats 18°4.

Colophon: Ñ2 V1 D1-5.9 T3 om. colophon.
—Sarga name: Ś D8.12 शरप्रदानिक:; Ñ1 V3 शरप्रदानं;
B भेदकथनं (B1 °नो). —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 D12 om.; B1 69; B2 54; B3 67; B4 70; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 63; D8 60; T4 71; M6 61; M8 62. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

56

V₂ missing for Sarga 56 (cf. v.l. 952*). Ñ₂ V₁ D_{1-5.9} T₃ cont. the previous Sarga.

- 1 ") Vs D6.7.10.11 च; D1.3-5 स; G(ed.) [अ]य (for तु). B1-3 इति संदिश्य (for एवमुक्त्वा तु). Ś Ñ V1 B4 D1-5.8.9.12 Тз शतुझं; Vs B1-3 Т1.2 G3 M5.9.10 काकुत्स्थ: (for कॉकुत्स्थं). b) Ś1.3 D4 प्रशंस्य; Ñ1 V1 प्रशास्य; B4 संदिश्य; M1 प्रविश्य; Ct as in text (for प्रशास्य). D12 om. (hapl.) second पुन:. B1-3 शतुझं सु(B1 स) महायशा:. b) Ñ1 damaged from रे up to क्य. B4 अपि (for एव). b) S V8 D8.12 वदतां वर:; Т1.2 G2.3 M8.9 रयुनंदनं; M1 रयु *** (for रयुनन्दन:). B2 अत्युवाच च राघव:. After 1, D1.4 repeat 55. 18°d; while D6 T4 read 4 after 1.
- 2 ⁵) ŚÑ V3 D8.12 M5 रघुनंदन (for पुरुष्पेम).
 —°) ŚÑ1 V8 D1.8-5.8.12 M6 द्वे (for च). D1 सहस्रं.
 ŚÑ1 V8 D1.8-5.8.12 M6 तु; M2 च (for द्वे). Ñ2 V1 B
 D3.6.7.8-11 T8.6 transp. द्वे and च. T1 G2.3 सहस्राणि

अनुगच्छन्तु शत्रुघ्न तथैव नटनर्तकाः ॥ ३ हिरण्यस्य सुवर्णस्य अयुतं पुरुपर्षम । यहीत्वा गच्छ शत्रुघ्न पर्याप्तधनवाहनः ॥ ४ बलं च सुभृतं वीर हृष्टपुष्टमनुत्तमम् । संभाष्य संप्रदानेन रख्नयस्य नरोत्तम ॥ ५

G. 7.70.5 B. 7.64.5

(for सहस्रे द्वे). — 6) \$ Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12 द्विपानां (for गजानां). Ñ2 B1.2.4 D6.7.10.11 T4 M3.6 उत्तमं (for प्व च). \$ Ñ1 V1.8 D2.5.8.9.12 T8 M1 तु(V1.3 T8 M1 च; D5 त्रि) शतं तथा; B2 उत्तमं शतं; T2 च सहस्रशः (for शतमेव च). D1.2.4 दिपोत्तमशतं तथा.

3 °) Ñ2 B चस्वर- (for धन्तर-). Ms -[अ]वर- (for -[आ]पण-). —) Ms Ck नानावण्यं- (Ck °णं-); Cm.g.t नानापण्य- (as in text). — °) Ś Ñ1 V1.3 D Ts.4 Ms.6 काकुरस्थं (Ñ1 D11 °रस्थ; D9 °*); T1.2 G3 M1.2.4-10 नायुशं (for श्रुष्ट्र). — G1 om. (hapl.) 3^d-4°. — d) D1 तवः D4 तं च (for तथा). D5 [प्]ते (for [प्]व). % Cg: नानावणींपशोभिता इति पाठे वर्णा ब्राह्मणाद्यः।; Ct: 'नानावणींपशोभिताः ' इति पाठे नानावणींब्राह्मणादिभिरुपशोभिता इत्यर्थ इति कतकः। 'पण्य' इति पाठ प्व युक्तः. % — After 3, B2 (marg.) ins.:

990* अन्ये च बहुशो यान्तु नानाकार्यविशारदाः।

- 4 G1 om. 4°-° (cf. v.l. 3). D6 T4 read 4 after 1. Note hiatus between and .—) D5 है। एवस्य. Ñ1 damaged from second स्व in up to तं in . Ś V3 D8.12 हिरएयं च सुवर्ण च; Ñ2 B1-3 D6 T4 M6 अयुतं च (D6 T4 M6 अ[D6 प्र]युतानि) हिरएयं च (Ñ2 B2 T4 िण्यस्य).—) Ś V3 D8.12 असितं; V1 D1-5.7.9-11 T3 M3 Ct नियु(V1 व्य)तं; M2.4.5.7.8.10 प्र(M5 [to avoid hiatus] य) युतं (for अयुतं). Ñ2 B1.2 सुवर्ण (B1 व्णं-; B2 तथेव) नियुतं तथा; B3 सुवर्णस्यायुतं तथा; B4 नियुतं प्रयुतं तथा; D6 T4 M6 धनधान्यं च पुष्कळं (M6 बीयंवान्).—) Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.7-12 T3 आदाय (for गृहीत्वा). D6 सौमित्रे; T1.2 G2.8 वस्ताणि (for श्रुतः).—) V3 प्रवृद्ध- (for पर्यास-). Ś Ñ1 V1.3 B D1-5.8.9.12 T3 M1 -वरु-; Cm.g.t as in text (for -धन-). D2.9 वाहनं.
- 5 °) Ms त्वं (for च). B2 D9 सु(D9 सं)वृतं; Т3 सुमह्द; G2 M5.6 सुभृशं; Ms सुहृदं; Cg.t as in text (for सुभृतं). D5 चतुर्विधं (for च सुभृतं). B1 चैव; B3 वीरं (for वीर). \$ V2 D2.12 सुप्रस्तं च (for सुभृतं वीर). 6) \$ Ñ1 V3 D1-5.8.9.12 M6 तुष्ट; D7 हृष्टं (for हृष्ट-). \$ V3 D8.12 M6 -पुष्ट-; D1.6.7.10.11 T6 Ct -तुष्टम् (for -पुष्टम्). \$ V2 D8.12 M6 -जनाकुळं (V2 M6 वृतं); Ñ1 D1-6.7.8-11

G. 7. 70. 6 R. 7. 04. 6 L. 7. 67. 6

न ह्यर्थास्तत्र तिष्ठन्ति न दारा न च बान्धवाः ।
सुप्रीतो मृत्यवर्गस्तु यत्र तिष्ठिति राघत्र ।। ६
अतो हृष्टजनाकीणी प्रस्थाप्य महतीं चमूम् ।
एक एव धनुष्पाणिस्तद्गच्छ त्वं मधोर्वनम् ॥ ७
यथा त्वां न प्रजानाति गच्छन्तं युद्धकाङ्किणम् ।

Ta Gr.3 M2.4.5.7.9 Ct अनुद्ध (D5 °द्य; M9 °द्य)तं (D4 °द्धयं); Ñ2 B अनिदितं (for अनुत्तमम्). —°) D7.10.11 T1.2 G2.3 M2.4.5.7.8 Cg.t संभाषा-(M2.7 °द्य) (for संभाष्य). M6 संभाषण- (for संभाष्य सं-). T1 motheaten from न up to रो in d. D6 संविधानेन (for संप्रदानेन). —For 5°d, Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T2 subst.:

991* वर्षं सान्त्वप्रदानाभ्यां कुरुष्व रघुनन्दन ।

[$D_{1.4}$ रम्यं; T_{3} पश्य (for वश्यं). \acute{S} $D_{8.12}$ साम-; $\~{N}_{2}$ $B_{1.2.4}$ मान- (for सान्त्व-). B_{2} D_{3} -प्रसादाभ्यां (for -प्रदानाभ्यां). B_{3} संयुक्तं दानमानाभ्यां (for the prior half). $\~{N}_{2}$ B जुर्यारत्वं (for कुरूक्).]

- 6 ") Śs D2.8.12 तव; Ms यत्र (for तत्र). Ds सिध्यंति; Tz तिष्ठंते (for तिष्ठन्ति). Ms न इप्धेस्तिष्ठते यत्र.) De दाता (for दारा). Gz तु (for च). Mz.७ च दारा न (for दारा न च). Ts.६ पर्याप्तधन(Ts "सं बल)वाइनः (T4 "नाः).) B1 न सुतो; B2 सुप्रीता; Bs.६ M1.4.5 सुभ्रतो; De.७ Т1.2.4 G M2.5.2-10 सुद्धदो; Ms न सुद्धद् (for सुप्रीतो). Ds वधु- (for भृत्य-). B2 Ds.७ G1 न्वर्गास् (for न्वर्गस्). Ś V1 B1.6 Ds.8.12 T1.2 G1.3 M1.8.5.6.8 च; B2*; G(ed.) न (for तु).) Ms.6 तत्र (for यत्र). D७ तिष्ठसि; G1 Ms तिष्ठंति; Ms नैव तु (for तिष्ठति). B1 M1 राघवः; De M2.6.7-10 राध्यसः; Cm as in text (for राघव). D1.8.6 नास्ति वदान्यता (D3 "था) (for तिष्ठति राघव).
- 7 ") Ś Ñ V1.3 B D1.3-5.8.13 Me स रवं; D9 संप्र-;
 T1.2.4 G M3 Cg ततो; T8 सवा; Cv.m.k.t as in text (for अतो). M1 बहु- (for इष्ट-). D2 स प्रकृष्ट- (for अतो इष्ट-).
 V3-सम- (for -जन-). Ñ1 D2.4.8 -[आ]कीण(Ñ1 "णां) (for -[आ]कीणां).) Ñ1 B2.3 D1-5.9 T8 संस्था(D2.9 "प्रा)-प्य; Cv.m.g.t as in text (for प्रस्थाप्य).) D10.11 Ct गच्छ स्वं (for तद्गच्छ). Ś Ñ V1 B2.4 D1-5.8.9.12 द्यप् (Ñ1 V1 D2.9 अनु) गच्छ (D8 "च्छन्); V8 द्यगम्य; B1.2 T2 द्यप् (T3 अनु) गच्छ (D6 "च्छन्); V8 द्यगम्य; B1.2 T2 द्यप् (T3 अनु) गच्छर् (for तद्गच्छ स्वं). D10.11 T1.2 G M2.4-7.10 Cm.k.t मधुनो (for रवं मधोर्). Ś V2 B2 D8.13 वने; Ñ V1 D1-5.9 T3 सुतं; D11 वर्छ (for वनम्).
 - 8 *) T1 स्वा; M1 स (for स्वां). Ś2.3 तु (for न). Ñ B D1-5.0 T3 च(B3 स) स्वां; V1 न स्वां (by transp.) (for स्वां न). Ś Ñ1 V1 D2.8.5.12 T3 प्र(Ś1 V1 वि; Ñ1 D2.0

लवणस्तु मधोः पुत्रस्तथा गच्छेरशङ्कितः ॥ ८ न तस्य मृत्युरन्योऽस्ति कश्चिद्धि पुरुषप्भ । दर्शनं योऽभिगच्छेत स वध्यो लवणेन हि ॥ ९ स ग्रीष्मे च्यपयाते तु वर्षरात्र उपस्थिते । हन्यास्त्वं लवणं सौम्य स हि कालोऽस्य दुर्मतेः ॥ १०

Тड न)जानीयाद्; Ñ₂ В D1.8-5 न जानाति; М₅ प्रजानंति; М₅ प्रजानंति (for प्रजानाति). —) Š Ñ₁ V1 D2.8.9.12 आयांतं; Т₂ गच्छ स्वं; Т₃ आगतं; М₁ भवंतं (for गच्छन्तं). М₂ युद्धकांक्षिणं तं (hypm.). —) М₅ छवणं. Ś1,2 Ñ V1.3 В D1.2.4.5.8.9.12 स (for तु). D₂ स छवणः (for छवणस्तु). Ś1 मधु- (for मधोः). Т1.2 G2 М1.2.4.5.7 मधुनः (for तु मधोः). С₃ मधुनो छवणः (for छवणस्तु मधोः). М₅ पुत्रं (for पुत्रस्). М₅ मधुपुत्रस्तु (for तु मधोः पुत्रस्). —) М₅ तदा (for तथा). D₅ М₅ गच्छेद्; Т₄ न स्याद् (for गच्छेर्). D10.11 Cg.k.t आशंकितं (for अशङ्कितः). Š Ñ₁ V1.5 D1-5.8.9.12 Тҙ निशंकितो वज(Ñ₁ °जन्); Ñ₂ В स्वं गच्छ राघव; М₁ स्वमविशंकितः (for गच्छेरशङ्कितः).

9 ⁵) T2 वा (for द्वि). G1 पुरुषोत्तम (for पुरुषषेभ).
—For 9⁴⁵, Ś V2 B D8.12 Me subst.:

992* न ह्यन्यथा भवेनमृत्युस्तस्य घोरस्य रक्षतः।

[Vs * * * रख (lacuna) (for तस्य घोरस्य). B1 (marg. also as above) सर्वेश: (for रक्षस:).];

while \tilde{N} V₁ D_{1-5.9} subst. for 9^{ab} ; whereas \tilde{S} V₃: B_{2.4} D_{8.12} cont. after 992*:

993* भाष्याता न हि तस्यास्ति कश्चिनमृत्युभयात्किछ।

[B_4 तु (for हि). Ñ V_1 $B_{2,4}$ $D_{2,9}$ -भयान्वित: (for -भयात्किल).]

—B4 om. 9° 2. —°) De दर्शनाद् (for ° नं). Ś Ñ V1.3° Ds.12 G M1.8.10 हि; T4 [S]ध- (for sभ-). B1-3 हि तस्येयात; D1-5.9 Me.9 [S]धि (D2 हि; Me नु; M9 [S]भि) गच्छेद्धि (D1.4° दछे हि; M9° दछेतु) (for sभिगच्छेत). — °) Ś Ñ2 V3 D2.8.12 हन्येत; Ñ1 हन्यात्तळ; V1 D1.2.4.5 हन्यते; D9 निहतो (for स वध्यो). B1-3 ळवणस्य (for °णेन). Ś Ñ2 V1 D1-5.8.9.12 स;; Ñ1 मे; V3 च; Me.10 ह (for हि). —After 9, Ś2.8 V3 D8.12 ins.:

994* न तस्यास्ति स्वदन्यस्तु मृत्युः कश्चिरसुनिभैयः।

[\$2.3 D8.12 तदन्यो हि (for त्वदन्यस्तु). Vs कश्चिनमृत्योः (for मृत्युः कश्चित्). Ds स (for सु-).]

10 ") De Te तं (for स). De.7.10.11 अपयाते (for सप'). Ś Ñ1 D1-5.8.9.12 Тв ग्रीटमे चा(Ds वा)पि(Ñ1 ति)-टप(D12 ह्य)तिकांते; Ñ2 V1.3 В ग्रीटम(Ñ2 V1.3 °टमे)काले स्पतिकांते; Т1.3 С М1.3.10 स(М3 तं) च(G1 स्वं; М10 हि) ग्रीटम(G1 °टमे) स्पपोरे तु; М6 ग्रीटमे समनुवाते च. —) Ñ2

महपाँस्त पुरस्कृत्य प्रयान्त तव सैनिकाः । यथा ग्रीष्मावशेषेण तरेयुजीह्ववीजलम् ॥ ११ ततः स्थाप्य बलं सर्व नदीतीरे समाहितः । अग्रतो धनुषा सार्धं गच्छ त्वं लघुविकम ॥ १२ एवमुक्तस्तु रामेण शत्रुझस्तान्महाबलान् ।

V1 B3 वर्षारात्रम्(V1 °त्राव्); V3 B4 D1-46.7.8-11 M2 Cg.t वर्षारात्र(D2:6 °त्रे); B1.2 D5 वर्षाकाले(B2 °ल; D5 °लम्); Cm.k as in text (for वर्षरात्र). Ñ2 B1-3 D6.7. 10.11 उपा(B1 समा)गते; V3 G2 उपास(G2 °िस)ते; D2.8 T3 (to avoid hiatus) ह्यपस्थिते (for उपस्थिते). Ś D8.12 वर्षारात्रिरुपस्थिता; Ñ1 वर्षाकालक्षयस्थिते . ※ Cg.k: वर्षा (Ck °प)रात्रे वर्षाकाले(Ck °ल इत्यर्थ: । समासान्त आर्थ: ।); so also Ct. ※ — °) Ñ1 G1 तं (for रवं). Ś D8.12 इन्येत (for इन्यास्त्वं). Ñ V1 D1-5.8 T3 G1 M2.4.5.7 वीर(M5 °रं) (for सीम्य). — °) G1 M2.4.5.7.8 कालो हि (by transp.); Cm.g.k.t as in text (for हि कालो). G1 [क्ष]िस (for ऽस्य). Ś D8.12 L (ed.) तस्य (L [ed.] तं यु) त्त्या लोककंटकं; Ñ1 V1.8 D1-5.9 स हि (V1 तं त्रि) लोकस्य कंटकः (V1 D1.4 °कं; V3 संकटः).

11 °) M1 महिषीं (for महपींस). S V2 D8.12 च; Ñ1 स्वं (for तु). Ñ2 B ऋषीतिमान् (for महपींस्तु). M6 महपींणां पुरस्ताचु. —) Ñ2 V3 B1.3.4 D1.4 गच्छंतु (for प्रयान्तु). B2 तव गच्छंतु (for प्रयान्तु तव). —) B1.3 M6.10 अथ (for यथा). Ñ2 B1-3 M1 श्रीष्मावसाने (M1 विशेषे) तु; D1.2.4.9 M6 श्रीष्मे विशेषेण; D3 श्रीष्माच शेषेण (for श्रीष्मावशेषेण).

12 ") Ś Ñī V1.3 D1-5.7-12 T2.3 M6.7.9 Cg.k.t तत्र; D6 T6 तथा (for तत:). Ñ2 B स्थापियता (for तत: स्थाप्य). M6 जनं (for बलं). Ñ2 B तत्र (for सवं). — 6) Ñ1 D1.8.4 धनु-; B नंबास (for नदी-). Ś V1.3 D2.5.8.9.12 धनुनीतं (V1 D12 "तीरं); T3 तत्तीरे सु- (for नदीतीरे). Ś D1.3.4.8 समाहिता:; M6 समाहितं. — 7) V1 अज्ञातस (for अप्रतो). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T8 त्वं धनुष्पणिर्; V3 धनुरादाय (for धनुषा साधं). — 4) Ś Ñ1 D8.12 गच्छस्य (Ñ1 "* * [damaged]); Ñ2 B या(Ñ2 B2 प्रा)यास्त्वं; V1 D1-5.9 गच्छिया; T8 निर्गच्छेर्; G1 M2.5.7 त्वं गच्छ (by transp.) (for गच्छ त्वं). Ñ2 G2 क्रूर(G2 लघु)विक्रमं; V1 B D1.4.5.7 लघु(B1 तुल्य; B8 रघु)विक्रमः (for लघुविक्रम).

13 6) Ś Ñ2 V3 B1-3 D8.12 G1 स(Ś1 B2.3 D8 स; V3 च; G1 तु) महाबल: (for तान्महाबलान्). Ñ1 V1 B4 D1-5.9 T8 स सर्वाल्ल (Ñ1 D5 T3 वं ल; D2.9 तदा ल) क्ष्मणानु (V1 °णोग्र)जः. —) D7 G1 समाहूय (for समानीय). —) T3 बालो (for ततो). Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.13 T3 जगाद (for उवाच). D5 स: (for ह). — After 13, B2-4 ins. 996*.

सेनामुख्यान्समानीय ततो वाक्यमुवाच ह ॥ १३ एते वो गणिता वासा यत्र यत्र निवत्स्यथ । स्थातव्यं चाविरोधेन यथा बाधा न कस्यचित् ॥ १४ तथा तांस्तु समाज्ञाप्य निर्याप्य च महद्गलम् । कौसल्यां च सुमित्रां च कैंकेयीं चाभ्यवादयत् ॥ १५

G. 7. 70 17 B. 7. 64. 15 L. 7. 67 16

14 B2 om, 14°6, —°) Ñ1 V1 B3.4 D1-4.9 T3 हमे; Cg.t as in text; Ck ये ते (for एते). B1 स्वा; D1.3.4.7 नो; G (ed.) ते (for वो). Ś V3 D8.12 वासरा (for एते वो). Ś V3 D8.12 होते; D2 मासा (for वासा). T4 एते साप्रस्वासाय (sic); M6 एतान्नो गणितान्वासान् . — 6) Ś D8.12 यथा; T4 तन्न (for first यन्न). Ś B1 D1.6-8.10.11 T4 M9 तन्न; D4 om.; G1 M5.8.10 यूपं (for second यन्न). D1 विधिश्चथ (sic); D4 विधन्तथा (for निवस्थथ). V8 निवस्थथ विशेषतः; D2 यथावत्तान्विवस्थथः D9 यत्र यत्तत्तु वस्थथ (sic). — 7) G2 [अ]विरुद्धेन; M5 [अ]न्रोधेन; Cg.k.t as in text (for [अ]विरोधेन). — 6) T4 [अ]रिष्टं (for बाधा). — For 14° , Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 M6 subst.:

995* स्थेयं तत्राप्रमादेन ममाज्ञां प्रतिकाङ्किमिः।

[D1.4 तत्र; D2 स्वयं (for स्थेयं). V3 B4 तेषु (for तत्र). Ś D8.12 रथीय तेषु (for स्थेयं तत्र). D13 [अ] प्रदानेन (sic) (for [अ] प्रमादेन). B1.3 स्थेयं नो (B3 स्वा)गमने सब्जेर् ; B2 सदस्यो नृपतेनीरा: (sic); M6 स्थातन्यं तत्र पुरुषेर् (for the prior half). B3.4 प्रीति- (for प्रति-). Ś V3 D8.12 -रक्षित: (for -दाङ्किभि:). B2 स्थातन्यं मम शासने; D9 ममाइवप्रकांक्षिभि: (for the post. half).]

—Then \tilde{N}_2 V1 (V1 l. 3-4 only) B1 cont_j; while B2-4 ins. after 13:

996* द्वीघ्रमधैव निर्यात समृत्यबलवाहनाः।
पुरस्कृत्य महाभागान्सर्वानेतांस्तपोधनान्।
न च वो विषये कश्चिद्धाधः कार्यः प्रतापजः।
प्रतापार्थोपचारेण राजा दोषेण लिप्यते।

[(1, 1) Bs बारवंति (for निर्यात). —(1, 3) B1 नै; Bs रवां (for वो). Bs प्रतापन:. —(1, 4) B1 प्रवात-(for प्रताप-). B2-4 प्रतापाच्छा(B3 °ज्ञो; B4 °ज्ञो)प- (for प्रतापार्थोप-). B4 -रागेण (for -चारेण). V1 B3.4 गम्यते; B2 चोच्यते (for लिप्यते).]

15 °) B2.3 अथ (for तथा). G2 स तान् (for तांस्तु). Ñ2 B1-3 समादि (B2 °मुद्दि) इय; B4 M1 समाधा (M1 °जा) य (for समाजाप्य). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 तथेति वै (V1.3 ते; D1.8.4 तत्; D2.9 T3 च; D5 तै:) प्रतिज्ञाते (Ś2 D8.12 °ते; D6 °तै:). —Ñ1 damaged for 5. —6) Ś V1.8 D1-5.8.9.12 M1 निर्यास्य (D6 °ति); B1-2 निर्फ (B2 °गे) स्य; B4 निर्वास्य; D6.7.10.11 T3.4 M2 प्रस्थाप्य (for निर्यास्य). Ś स्व-; V1 [आ] शु; V8 स्वं; D1-5.8.9.12 सु- (for च). B

G. 7. 70. 18 B. 7. 61. 16 L. 7. 67. 17

रामं प्रदक्षिणं कृत्वा शिरसाभिप्रणम्य च।

रामेण चाभ्यनुज्ञातः शत्रुघः शत्रुतापनः ॥ १६

लक्ष्मणं भरतं चैव प्रणिपत्य कृताञ्जिलः । पुरोधसं वसिष्टं च शत्रुघः प्रयतात्मवान् । प्रदक्षिणमथो कृत्वा निर्जगाम महावलः ॥ १७

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे षट्वश्राद्याः सर्गः ॥ ५६ ॥

D7 M1.5.6.8.9 महावलं (B°ल:) (for महद्दलम्). Ñ2 निष्कांतबलवाहन:. —°) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 के (V3 के) क (D1.3 के) यीं चैव (D5 तन्न) (for च सुमिन्नां च). — 4) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 सुमिन्नां (for कैकेयीं). B4 अभिवास स: (for चाम्यवादयत्).

16 ") Ś Vs Bs Ds-8.10-12 Ts G1 Ms.6.9.10 प्रदक्षिणीकृत्य (for प्रदक्षिणं कृत्वा). —Ds om. (hapl.) 16°-17°.
Bs Ts repeat, while Ds.7.10.11 Ts read 16° after
17° d. —° d) B1-8 Ms सूध्युपाद्यात:(Bs° धाय); Bs (first time) च परिवक्त: (for वाभ्यनुजात:). Ś Ñ1 V1.8 D1-4.
9.12 Ts (Ts first time) उपाधातश्च रामेण (for°). B2
प्रयतस्मवान्; Ms.s.7 शत्रुनाशनः; Ms शत्रुकर्शनः (for शत्रुतापनः). Bs (second time) राघवेणाभ्यनुजातो निर्जगाम
नृपालयान्. —For 16° d, Ñ2 subst.; while B ins. after

997* ताभ्यां चैवाभ्यनुज्ञात मान्नातः शिरसि सा सः।

[Ña illeg. for ताभ्यां चैव. B1 [अ]पि (for [ए]व). B2 आवाय (for आवात:). B3 शिरसक्ष (for °िस सा). B1 प्रशुः (for स्म सः).]

17 Ds om. 17^{a-e} (cf. v.i. 16). Ña om. 17^{ab}. Sa repeats 17^{abod} consecutively. —) Si.a भरतञ्च (for भरतं). Vi Mi भरतं छङ्गणं (by transp.). Sa Da.ia [ए]वम् (for [ए]व). —) S(Sa both times, with hiatus) Ñi Vi.a Di-4.2.2.12 Ta सो (S2.3 Da.ia w) भिवायः; Ti.a Ma प्रणम्य च (for प्रणियस). Ma * * * श्लिः. — After 17^{ab}, B ins. 997 *. — Ñi Vi Di.z.4.0 om. 17^{ab}. —) S(Sa both times) Ña Va Da.e-2.10-12 Gi Ma प्रोहितं (for प्रोधसं). —) S (Sa second time) Va Da.a.ia

परमास्मवान् ; \$2 (first time) शत्रुतापन:; \$\text{N}_2\$ B1.3 स्र प्रतापवान् (for प्रयतस्मवान्). —After 17°4, B4 T3 repeat, while D6.7.10.11 T4 read 16°4. —G2 om. 1767. —6) D1.4 ताभ्यां स्तुतस्तु भगवान् ; D3 प्रदक्षिणं च तो कृत्वा. —Ñ1 damaged; D11 reads in marg. 177. —7) V1 D1-4.9 T3 नृपालयात् (for महाबल:). —After 17, \$ V3 D3.8.18 ins.:

998* आशास्ता विजयं श्रीमान्वसिष्टाचैर्मदास्मिः।

[Ds दत्ताशीर् (for आशास्ता). Vs Ds.12 महिषिभि: (for महारमभि:).];

while N2 B D7.10.11 ins. after 17:

999* निर्याप्य सेनामथ सोऽप्रतस्तदा गजेन्द्रवाजिप्रवरौष्यसंकुलाम्। उपास्यमानः स नरेन्द्रपार्श्वतः प्रतिप्रयातो रघुवंशवर्धनः।

[(1.1) B4 चोश्रतस् (for सोड्यतस्). —(1.3) Ñ2 D7 उपास्य मासं; B1.4 उपोध्य मासं; B2 संप्राप्य मासं; K (ed.) उनासः मासं (for उपास्यमानः). B2 च; K (ed.) तु (for स). —(1.4) K (ed.) त्वथ (for प्रति-).]

Colophon: Ña illeg. — Sarga name: Ś V1.3 D8.12 शतुक्षनिर्याणं; Ñ1 B8 D1-5.9 शतुक्षप्रयाणः(Ñ1 B2 D5- थाणं); B1 D6 शतुक्षप्रस्थानं; B3.4 शतुक्षप्रस्थानं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 D3.12 om.; V1 48; B1 70; B3 55; B3 D9 63; B4 71; D1.4 60; D3.6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 64; D5 M6 62; D8 61; T3 69; T4 72. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

प्रस्थाप्य तद्धलं सर्वं मासमात्रोपितः पथि ।
एक एवाश्च शत्रुघो जगाम त्वरितस्तदा ॥ १
द्विरात्रमन्तरे शूर उष्य राघवनन्दनः ।
वाल्मीकेराश्रमं पुण्यमगच्छद्वासम्रत्तमम् ॥ २
सोऽभिवाद्य महात्मानं वाल्मीकिं म्रिनिसत्तमम् ।
कृताञ्जलिरथो भृत्वा वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ३
भगवन्वस्तुमिच्छामि गुरोः कृत्यादिहागतः ।

श्वः प्रभाते गमिष्यामि प्रतीचीं वारुणीं दिशम् ॥ ४ शतुष्ठस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्य मुनिपुंगवः । प्रत्युवाच महात्मानं खागतं ते महायशः ॥ ५ स्वमाश्रममिदं सौम्य राघवाणां कुलस्य हू । आसनं पाद्यमर्घ्यं च निर्विशङ्कः प्रतीच्छ मे ॥ ६ प्रतिगृह्य ततः पूजां फलमूलं च भोजनम् । भक्षयामास काकुत्स्थस्तृप्तिं च प्रमां गतः ॥ ७

G. 7. 71. 9 B. 7. 65. 7 L. 7. 68. 7

57

V2 missing for St. 1-13 (cf. v.l. 952*). D12 begins with 3.

1 ") Ñ1 V1 D2.3.5 प्रायात्तस्य; B4 D6.7.10.11 T3.4 प्रस्थाप्य च; D1.4 अथ तस्य (for प्रस्थाप्य तद्). — 6) Ś V8 D8.13 मासमर्थ (V8 D12 "मात्र) मथोष्य च; Ñ1 V1 B3.4 D2.3.5.9 T3 सप्तरात्रमथोष्य (B3 "मुपास्य) च (B4 "पित:); Ñ3 B1.2 मासमात्रमुपास्य च (B1 "मुपोषित:); D1.4 जगामानुक्विकर्म. % Cv: मासमात्रोषित: अयोध्यायां प्रीव्मशेष-मुपित:। पथि एक एव जगाम।; so also Ck.t. % — D13 om. 1" . — ") V1 एवम् (for एक्). Ñ1 V1 D5.6 T3 M1 च; B1.3 [अ]थ; B2.4 स; D1-4.9 तु (for [आ] श्र). — ") D6.7.10.11 T1.8.4 M8.5 स्वरितं. Ñ1 V1.8 D1-4 त्तत:; T2.4 M4 तथा (for तदा). — For 1" , Ś V3 D8 M6 subst.:

1000* शत्रुष्त एवाशु तदा जगामैकस्थः किछ।

[Vs [प]क (for [भा] शु). Me एक प्वाशु (for प्वाशु तदा). Vs ततः (for किल). Me [भ]तिर्थस्तदा.]

- 2 ") Ñ1 V1 B1,2 D1-5,9 T3 M1 त्रि-; Cg as in text (for द्वि-). Ś Ñ V1.8 B2.4 D1-5.8.9.12 T3 M6 अंतरा(Ñ1 °राद्). Ñ1 B1 (with hiatus) उद्य; Ñ2 B4 [उ]पित्वा; V1 D1.2-5 चोट्य; B2 प्रोट्य; D2.9 [अ] प्युट्य; T3 ग्रुट्य; M5 वीर (for श्रूर). B3 दिरात्रमात्रमत्रोट्य. 6) B श्रूरो; M3 त्य्य (for उद्य). M6-वर्षन: (for नन्दन:). Ñ1 V1 D1-5.9 T3 श्रूर इ(T3 अरमेनी) स्वाकुनंदनः; Ñ2 श्रूरो ***** (illeg. up to "); M1 उपित्वा रघुनंदनः. 9) D9 om. from राजमं up to 2". Ñ1 damaged from पुण्यम् up to ". D1.4 पापद् (for पुण्यम्). D2 पुण्यमाश्रमं वादमीकेर् (unmetric). ") D2.5 T3.4 M6 अगमदः D3 अगश्दः G3 M1.5 आगच्छद्. T3 रस्यम् (for वातम्). M6 रघुसत्तमः (for वातमुत्तमम्). \$ D8.12 अध्यासामास चोत्तमः V1 स गश्वा समनुत्तमः B प्रविवेश महाश्रु (B1.6 "म)वि:; D1.4 राजा राजीवलोचनः.
- 3 *) Ñ V₁ B D_{1,8-6,8} T₈ M₈ [s]शिगस्य; D₈ [s]-भिगच्छन् (for sनिवाद्य).—G₈ om. (hapl.) 3⁶-5°.—⁶)

G1 Ms -पुंगवं (for -सत्तमम्), Ś Ñ V1.3 B D1-5.8 9.12 Ts Me अभिवाद्य(Ś V2 D8.12 °गम्य) च(D2 स) राघवः. —") Ś Ñ2 V2 B D1.8-5.8.9.12 Ts -[अ] जिल्हियो.

- 4 G2 om. 4 (cf. v. l. 3). Ñ2 illeg. for 4.) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Т3 वासम् (for वस्तुम्). B1-3 वस्तुमिच्छामि भगवन्.) Ś Ñ1 V1.3 D2.5.5.5.9.12 गुरुवाक्याद्;
 B गुरुकार्याद्; Т3 गुरुक्त्याद्. D1.4 स्वाश्रमे तव मानद.)
 Ś8 D8.12 सु- (for श्व:). M6 प्रयास्यामि. B6 सोहं प्रभाते
 गंतास्मि; D1.4 प्रभाते गंतुमिच्छामि.) Ś V3 D8.12 अभितो;
 D10 Cgp.t दारुणां; G1 वरुणां; Cg as in text (for वारुणां). D11 प्रतीचां दिश्चि दारुणां.
- 5 G2 om. 5^{abo} (cf. v.l. 3). b) Ś D8.12 जहपै; Ñ2 B1.2 प्रहसन ; D9 प्रहृष्टो (for प्रहृस्य). B1 T1.2 G2 M2 मुनिसत्तम:. — Ñ1 mostly damaged for od. — b) B1 M1 महातेजा:; D1 महात्मा स. — b) D1.4 मो (for ते). Ś V1.2 B4 D2.3.8.8.9.12 T2 [S]स्त्वित (B4 ह) प्रमु:(Ś2.8 भो); Ñ2 B1-3 D1.4 नराधिप; T4 M4.8.9 महायशा:; M6 नरेखर.
- 6 M2 om. 6. B1 D1.6 सस (for स्वम्). D6.7 T6 G2.3 इसं (for इदं). Ñ2 V3 B2-4 M6 स्व (B2 स) भाश्रमपदं. Ñ1 V1.3 शासस; B6 होतद् (for सौम्य). Ś D8.12 अभिश्रासस; D1-5.9 T3 इसं शासस(D2 °प्य); G1 M5 इसं पुण्यं (for इदं सौम्य). Ñ2 illeg. for 5. 6) D6 G M3 हि; D7 T6 M1.10 प; D10.11 T1.3 वै; M6 ते (for ह). Bन संशय: (for कुलस्य ह्). Ś V1.3 D1-6.8.12 रवं रघूणां हि (V1 D1.3.4 सा; D2 स) राधव; Ñ1 D9 T3 स्वं रघूणां कुलोइह (T3 °त्रम); D5 श्रूराणां त्वं हि राघव. 7) D6.12 अधं. 4) D1.6 T1 G2 M1.3.5 निविश्तं हे. D6 M5 प्रयच्छ. After 6, D11 ins. ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नम:
- 7 *) B4 स तां; D6.7.10.11 तदा; M1 च तत्; M8 तु तां (for तत:). 6) T4 फलं. Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D1-6.8.9.12 T3 M6 वर्ष्यं च फल- (for फलमूलं च). M3 शोभनं (for भोजनम्). 6) Ś Ñ V1.3 B4 D1-6.8.9.12 T3 ययो (for गत:). B1-3 M6 तव्यममस्तोपमं.

G. 7. 72, 8 B. 7. 65, 8 L. 7. 68, 8 स तु भुक्त्वा महाबाहुर्महर्षि तम्रुवाच ह ।
पूर्व यज्ञविभूतीयं कस्याश्रमसमीपतः ॥ ८
तस्य तद्भाषितं श्रुत्वा वाल्मीकिर्वाक्यमन्नवीत् ।
शतुम्न ऋणु यस्येदं बभूवायतनं पुरा ॥ ९
युष्माकं पूर्वको राजा सुदासस्य महात्मनः ।
पुत्रो मित्रसहो नाम वीर्यवानतिधार्मिकः ॥ १०
स बाल एव सौदासो मृगयामुपचक्रमे ।
चश्चर्यमाणं दृद्दशे स शूरो राक्षसद्धयम् ॥ ११

- 8 ") Ś Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 मुक्तवान् (for तु भुक्तवा).
 De.7.10.11 T3.4 स भुक्तवा फलमूळं च.) B1 तं मुनींद्रम् (for महिष तम्). Ñ1 mostly damaged for " .) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T8 M1 Cg इयं; Ñ2 B4 D6.7.10.11 T4 Cm.k.t पूर्वा; B1-3 मुने; T1 G2 M3.6.8.10 पूर्व- (for पूर्व). Ś D8.12 विभूतिचें; V1 D2.5.9 T3 G2 M1 विभूतिस्तु; V3 -समृद्धिचें; D1.3.4 -तिभूतिचें:.) Ś D8.12 [भ]स्त्रम्न (for [भ]अम-). % Ck: पूर्वा यज्ञविभूतीयमिति छान्दसः संधि: ।; so also Ct. %
- 9 ") D2.9 [ए]तद् (for तद्). D6.7.10.11 T4 transp. तस्य and तद्. Ñ2 B2 D2.5.2 T1-3 G2.3 M1.3 वचनं (for भाषितं).) B4 transp. शत्र and शृणु. Š Ñ V1.3 B D1-5.5.2.12 T2 M6 [ए]तद् (for [इ]दं).) D2.2 तदा (for पुरा).
- 10 a) \$2.2 B4 D1-4.5.9.12 T4 पूर्वजो. b) T2 G1.3 M10 सौदासस्य. Ñ1 V1 D1-4.9 सु(D2.5.9 सौ)दाससस्य पार्थिव:; Ñ2 B सुदासो नाम धर्मनित्(B4 धार्मिक:); D6 सुदासस्य हि पार्थिव:; D6.7.10.11 T3.4 M2 सु(D10.11 T3 सौ)दासस्तस्य भूपते:. After 10 b, Ñ2 B1.2 (subst. 1. 1 only for 10 d).3.4 G (ed.) ins.:

1001* तस्य पुत्रो महाभागः सर्वाञ्चलक्ष संयुगे । यज्वा दानपतिः क्षान्तः प्रजानां पालने रतः ।

- [(1.2) Ñ: यज्ञ-; G (ed.) यष्टा (for यज्वा). G (ed.) शांत: (for क्षान्त:).]
- —°) Ñ: B1.3.4 राजा (for पुत्रो). D6.7.10.11 वीर्यसहो (for मित्रसहो). Ñ1 om. नाम. —) Ñ: B1.3.4 सस्ववान् (for वीर्यवान्). B1 चैव (for शति-). Ñ1 D1-3.5.9 T3 रूपवान्मतिमा(D1 °वा)न्बुध:(Ts °शृप:); V1 सुरूपो रूप-वान्बुध:; D4 रूप *** न्बुध:.
- 11 ") Bs सु- (for स). —After एव, D11 wrongly repeats 10^{60 d} omitting from सौदासो up to ". —⁵) Ś Vs Ds.12 अटते नृप (for उपचक्रमे). Ñ1 एकदा ***** (damaged). —°) Ś Ñ V1.3 B Ds.3,5,8,2,12 Ts चं(V1.8 सं) क्रस्यमाणो; D1.4 असमाणस्तु; T2 G2.8 M5 संचू(G2.8 °चा) यैमाणं(M5 °णो); G1 संचर्यमाणो; Cm.g.k.t as in

शार्ब्ल्रूलिणौ घोरों मृगान्बहुसहस्रशः ।

मक्षयानावसंतुष्टौ पर्याप्तिं च न जग्मतुः ॥ १२

स तु तौ राक्षसौ दृष्टा निर्मृगं च वनं कृतम् ।

कोधेन महताविष्टो जघानैकं महेषुणा ॥ १३

विनिपात्य तमेकं तु सौदासः पुरुषर्पभः ।

विज्वरो विगतामर्थो हतं रक्षोऽभ्यवैक्षत ॥ १४

निरीक्षमाणं तं दृष्टा सहायस्तस्य रक्षसः ।

संतापमकरोद्धोरं सौदासं चेदमब्रवीत् ॥ १५

text (for चम्चूर्यमाणं). Ñ1 V1 Ba.4 D1-8.9 T3 सोद्राशीद्; B1.3 द्दर्श (for द्दर्श). M6 कममाण: संदद्श. —) S Va D8.12 M6 वीर्यवान् (for स शूरो). M9 राक्षसान्वयं (for राक्षसद्ध्यम्). Ñ V1 B D1-8.9 T3 राक्षसौ द्वौ (Ñ1 B1 च; T3 तौ) महाबली (T3 °ल:).

- 12 b) Ñ1 Ba Da M1,2,4,7 दात-; Ñ2 B1-3 तो च; M6 तो तु (for बहु-). —°) Ś Ñ V1.3 B D1-8,8,9,12 Ta G2 M6 मक्षयंतो; D6,7,10,11 Ta मक्षमाणी (for मक्षयानात्). Ś Ñ1 V1 D1-4,8,9,12 Га महाकायो; Da महाकाणी; G2 न संतुष्टी (for असंतुष्टी). Та G3 भक्षयामासतुस्तुष्टी. —D6 om. 124-13°. —³) Ś Ñ V8 B1-3 D7,8,10-12 Ta,4 M6 नैत; Ba नोप- (for च न). V1 D1-5,9 न नैतालमभूत्रयो:.
- 14 Va resumes from here. Ñ1 om. 14 (cf. v.l. 13). Ba reads 14. twice (first time in m.). V1 B2 (first time). A D1-5.9 विनिद्दस्य; M8 निपास्य (subm.). Ñ2 B1.2 (first time) M6 स (for तु). V2 B3.4 तयोरेकं (for तमेकं तु). V3 एवं निपास्य सोदास:. V3 मदांघ: (for सोदास:). V3 मदांघ: (for सोदास:). M4.5.3.9 विगतामधीं. D7.10.11 T1 M3 सुदेशत; T3.4 G8 M3.10 स्ववेशत; M3 (before corr. as in M4) न वेशत; M4.7 [5]न्ववेशत; M6 [5]स वेशत (for 5भ्यवेशत). Ś V1 D2.5.8.9.12 T2 तद्दश्य: समवेशत; Ñ3 V3 B बभूव रघुनंदन (Ñ2 V2 न:); D1.3.4 दितीयं समुदेशत.
 - 15 Ñ1 om. 15" (cf. v. l. 13), --) De. Me. 10

यस्मादनपराधं त्वं सहायं मम जिम्नवान् ।
तस्मात्तवापि पापिष्ठ प्रदास्थामि प्रतिक्रियाम् ॥ १६
एवम्रुक्त्वा तु तं रक्षस्तत्रैवान्तरधीयत ।
कालपर्याययोगेन राजा मित्रसहोऽभवत् ॥ १७
राजापि यजते यज्ञं तस्याश्रमसमीपतः ।
अश्वमेधं महायज्ञं तं विसष्ठोऽभ्यपालयत् ॥ १८
तत्र यज्ञो महानासीद्वहुवर्षगणायुतान् ।

निरीक्षमाण:; Cg. k.t निरीक्षमाणं (as in text). De सहसा (for तं ह्या). Ñ2 V2 B सखा(B2 °हा) यं निहतं ह्या. — b) Ñ2 सखा यस ; V2 D10.11 G2 Ck.t सहायं; D1.4 सुदासं (for सहायस). V1 तथ (for तस्य). — b) Ñ1 V1 D2.2 T3 स रोषम् (for संतापम्). Ñ2 भगमद्. Ś D8.12 कूर: (for घोरं). — b) V3 वचनं (for सौदासं).

16 Ti reads 16 and 17 inf. lin. —) G2 M2.4.7-9 अनपराधे. V3 D2.3.6.7.10-12 Ti-3 तं (for त्वं). — For 16^{ab}, Ñ2 V2 (marg.) B Me subst.:

1002* सखा ग्रनपराभोऽयं यस्मानमे निहतस्त्वया।

[Me सखायमपराधात्त्वं (for the prior half) and हिंसित-वानिमं (for में निहतस्त्वया).]

 $-^{\circ}$) B ततस् (for तस्मात्), Ś V_{5} B $D_{5.12}$ स्वमिष्; G_{2} तथैव; M_{8} तवास्य, \tilde{N}_{1} $D_{5.6}$ पापिष्ठां (for पापिष्ठ). M_{6} पापीयसीं तवाप्यस्मात्. $-^{\circ}$) \tilde{N} $V_{1.2}$ $D_{1-5.9}$ T_{5} करिष्यामि (for प्रदास्यामि). Ś V_{5} $D_{5.12}$ पापमुक्तमवाप्स्यसिः B जापम्ममवाप्स्यसिः

17 T1 reads 17 inf. lin. (cf. v.l. 16).—") G1 damaged for तु तं रक्ष. Ś Ñ V1.1 B1-3 D T2 तु तद्; V2 ततो; B4 वचो; M6 कृतं (for तु तं).—") B1 -पर्यास-(for -पर्याय-). Ñ1 V1 D1-5.2 -योगाष.—") Ñ2 V2 B1.2.4 [ऽ]प्यथ (for ऽभवत्). % Ct : वीर्यसहस्यैव मित्रसह इति नामान्तरम् . %

18 ") Тэ.я Св Мэ.з तु (for [ध]ष). Ś Ñэ Vэ D1-5.8.9.12 स ईजे(D5 च वै; D8 रेजे) नृपतिधीं(Ś D5.8 वि: श्री)मान्; Ñ₂ Вз-3 स राजा यजते(Ñ₂ जयते [meta.]) सत्रे(Ñ₂ घीमान्; В₂ सत्रं); V₂ В₄ ईजे च स नृपो घीमान्; V₂ यजेरस नृपतिधीमान्; Мв स राजा त्वयजध्यम्. — 5) Ś V₂ D8.12 ममाश्रम-; Ñ Vз В₄ D1-5.9 Тҙ Мв आश्रमस्य; Vҙ D6.10.11 М10 Сд.к. धस्याश्रम-; Ст аѕ іп text (for तस्याश्रम-). Вз-3 झ(В₂ त)स्मिन्देशे नर्षभ(В₂.з °भः). % Сд: अस्याश्रमस्येत्यविभक्तिकनिर्देशः ।; Ск: आश्रमेति छसपद्योक्तम्। संधिराषः ।; ѕо also Сt. % — 6) Мв महाखस्य (for °यजं). — Ñ₂ illeg. for ". — 6) Dв Тв Сз विसद्यो हि (for तं विसद्यो). Ś Vҙ D8.10-12 Мв. [ऽ]ज्ञ (D8 Мв [ऽ]न्व; D10.11 Мв [ऽ]ण्य)पाळयत्; Тз.2

समृद्धः परया लक्ष्म्या देवयज्ञसमोऽभवत् ॥ १९ अथावसाने यज्ञस्य पूर्ववैरमनुस्मरन् । वसिष्ठरूपी राजानमिति होवाच राक्षसः ॥ २० अद्य यज्ञावसानान्ते सामिषं भोजनं मम । दीयतामिति शीघं वै नात्र कार्या विचारणा ॥ २१ तच्छुत्वा व्याहतं वाक्यं रक्षसा कामरूपिणा । मक्षसंस्कारकुशलम्रवाच पृथिवीपतिः ॥ २२

G. 7. 71. 23 B. 7. 65. 22

ह्मपालयत् (for Sभ्यपालयत्). Ñ1 V1.2 B D1-5.9 T3 वसिष्ठेनाभिपालितः(Ñ1 V2 B1 D1.3.4 T8 °तं).

19 ") \$2 Ñ V B4 D1-5.8.9.12 T8 M6 ततो; B1-3 तदा (for तत्र). \$ V8 B1-3 D8.12 M6 तस्य (for आसीद्). —Ñ2 illeg. for \$. — \$) V2 D1-6.9 T8 बहुन् (for बहु-). D6 नगणाहमकः; D7.10.11 T4 G1.2 M1.2.4.8.7.8.10 Ct नगणायुतः(G1 M4.5 °तं); T1.2 G2 M2 नस्सकं (for नगणायुतान्). \$ V8 B D8.12 M6 सर्वकामसम (B4 °गुणा)-िन्ततः. \$ Ct : गणायुत इत्यत्राष्ट्रप्रक्षेषः. \$ —V2 reads od in marg. —°) Ñ1 D1-5.9 T2 दक्षिणासाधैरः V1 दक्षिणान्याच्यो (corrupt); B4 ऋषिसंघाधैर् (for प्रया छह्म्या). —d) D2.9 दक्ष- (for देव-). Ñ1 V1 B4 D1-8.9 T8 श्रिया (for sमवत्).

20 °) Ñ V1 D1-5.9 Ts अवसाने तु; T1 यथावसाने; G2 अथावसानं; M1.6 तदावसाने (for अथावसाने). —V2 reads in marg. — b) B8 पूर्वस्यवस् (for पूर्ववेरस्). Ñ1 V1 B6 D1-5.9 Ts पूर्ववेरी(Ñ1 D9 प्:; Ds vi) स राक्षसः. — b) S D8.12 वसिष्ठं च स (sic); Ñ1 B2.6 D1-5.9 G2 वसिष्ठस्पो (for वसिष्ठस्पो). — b) V1.2 B6 D2-5.9 Ta दारुणं(B6 D5 vi) (for राक्षसः). Ñ2 B1-2 दवाचेदं स राक्षसः.

21 Ñ1 om. 21. —) Ś V2 D5.12 T1.2 G2.3 M5.6 K(ed.) अस्य यज्ञस्य कर्मा (T1.2 G2.3 M5 मज़ां; M6 संकां)ते (V2 धर्माथें; K[ed.] जातोंतो); Ñ2 V1.2 B D1-5.2 T2 अस्या (T3 °द्या)वसाने (B6 °दोपे) यज्ञस्य; G1 M10 अस्मिन्यज्ञावसाने तु; M1.2.4.7 अद्य यज्ञावसानं ते; M2 अद्य यज्ञस्यावसाने. & Cv: अद्य यज्ञावसानान्त इति पाठ: & —V2 reads in marg. —) V1 om. मम. G1 M1.2.6.8.7 transp. भोजनं and मम. B6 D1-5.9 T3 मद्यं सा (B6 T3 °द्यमा) मिषभोजनं. —) D2.2 अद्य; D7 अति-; K(ed.) इह (for इति). Ñ2 वे दिश्च (by transp.); V1 D1-5.0 T3 राजानम्; B6 होवाच (for ज्ञावं वे). — V2 reads in marg. —) V2 B1-3 G1 M2.6.5.7-10 न च (for जावा). Ś V2 D8.12 M6 परितृत्वेष (M6 °तृष्टो य)था गुरु:; V1 D1-4.9 T2 इति होवाच राक्षसः; B6 राजानमभगम्य सः; D5 अथावोचस्स राक्षसः.

22 °) Vs reads from ज्या up to जाम in 6 in marg. Be भाषितं; Gs राघवो (for ज्याहतं). Be तस्य (for वाज्यं). G. 7. 71. 24 B. 7. 65. 23 L. 7. 68. 23

हिविष्यं सामिपं खादु यथा भवति भोजनम् । तथा करुष्व शीघं वे परितुष्येद्यथा गुरुः ॥ २३ शासनात्पार्थिवेन्द्रस्य सदः संभ्रान्तमानसः । स च रक्षः पुनस्तत्र सद्वेषमथाकरोत् ॥ २४ स माजुषमथो मांसं पार्थिवाय न्यवेदयत् । इदं खादु हिविष्यं च सामिषं चान्नमाहृतम् ॥ २५

— 6) Ś Ñ V1.3 D T3.4 ब्रह्मरूपिणा (for कामरूपिणा). B G3 रक्षस: काम(B4 ब्रह्म)रूपिण:. — °) Ś Ñ V1 B2-4 D1.4. 8.9.12 T3 M1.5.6 Cg भह्य-; D6.7.10.11 T3.4 स्दान् ; G1 M3. 4.7.10 भक्त- (for भक्ष-). G3 damaged from स्का up to वा in d. B1 -संस्थान-; D3-सरकार- (for -संस्कार-). Ś Ñ V1.8 B D1-7.9-12 T3.4 -कुशलान् ; T4 (also) -संपन्नान् (for -कुशलम्). — V3 reads din marg. — d) Ś3 नरवा च (for उवाच). V2 B1-3 उवाचाय(B3 व्वाजु) नराधिप:; B4 उवाच स महीपति:; M10 इति दोवाच पार्थव:.

23 G2 om. 23-24^b. V2 reads in marg. —) V2.8 B1.2.4 हविड्य-; D8 हविष्मम् (for हविड्यं). S D1-5.8.9.12 T1(inf. lin. also as in text).2 M1 जामिषं (for सामिषं). Si M5 साधु (for सादु). — b) M1 शोभनः (for भोजनम्). — °) S Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 कुरुष्वं; Ñ2 V2.8 B D5-7.10.11 T3.4 कुरुत (for कुरुष्व). B4 पक्षेन (for शिम्नं वे). — d) S Ñ1 D1.6.8.12 परितृष्टो. S Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 द्विज: (for गुरु:). — After 23, B2 ins.:

1003* विलम्बेन हि दोषः स्याचथा शीघ्रं भवेत्किल। भथ रक्षः पुनस्तत्र सुदवेशं समास्थितः।

24 G2 om. 24 ⁴⁸ (cf. v.l. 23). Ñ2 V2 B1.4 M6 transp. ⁴⁸ and ⁴⁴. — M1 शासनं (for °नात्). D1 पृथिवींद्रस्य. — S S1 V2 D8.12 तत:; S2.3 तथा; Ñ1 B3 D5.6 T3 M2.4.7 स्दा:; V2 (marg.) B1.2.4 M6 शीधं; D1-4.9 तदा (for स्द:). S V2 B3 D8.13 M1 संभ्रांतचेतसः; Ñ1 D2.5.6.9 T3 M2.4.7 भानसाः; Ñ2 V2 (marg.) B1.4 संभ्रांतमेव दि; Cm.t as in text (for संभ्रान्तमानसः). —After 24⁴⁸, S V3 D8.12 L (ed.) ins.:

1004* संचरकरुखधा क्षिप्रमामिषं सूपकारकाः।

[Va संस्कुर्युक्ष तदा. L (ed.) सामिषं (for आमिषं).]; while M1 ins. after 24 ** :

1005* प्रतिगृद्ध तदा चके यथोक्तं नृवरेण च।
—B2 om. (hapl.?) 24°d. —°) Ś Ñ V1.3 B2.4 D
तक्ष; V2 B1 अथ (for स च). K (ed.) Cm.k स राक्षसः
(for स च रक्षः). Ś पुरस (for पुनस्). Ś Ñ1 V1.3 B2.4
D1-5.8.9.12 फूत्वा (for तन्न). Me प्रवसुक्त्वाधुना रक्षः. —Ñ2
illeg. for d. —d) Ś D2.12 स्था-; D2.2 तदा (for स्द-).
Ś Ñ1 V1.3 B2.4 D1-5.8.9.12 उपस्थितः(V1.2 B2.4 D2.5

स भोजनं वसिष्ठाय पत्था सार्धम्रपाहरत् । मदयन्त्या नरच्याघ्र सामिषं रक्षसा हृतम् ॥ २६ ज्ञात्वा तदामिषं विष्रो मानुषं भोजनाहृतम् । क्रोधेन महताविष्टो च्याहर्तुम्रपचक्रमे ॥ २७ यस्मान्वं भोजनं राजन्ममैतदातुमिच्छिस । तस्माद्भोजनमेतत्ते भविष्यति न संशयः ॥ २८

°तं); V: M: समास्थित:; Cm.k as in text (for अधाकरोत्). B1 सुदवेशसमाश्रित:.

25 V² reads s in marg. — s) Ś Ñ¹ V¹.² D¹-5.².

9.12 T³ मानुषं चा(ѹ °पस्या)िप संस्कृत्य; Ѳ V² В¹-²

मानुषं मांसमानी(Ѳ В¹ °दा)य. — s) Ś Ñ¹ V¹.²

D¹-5.².

D¹-5.².

T³ मांसं राज्ञे; G³ damaged (for पार्थिवाय).

M³ निवेदयत; Cm.k.t न्यवेदयत् (as in text). — s)

M³ प्वं; Cm.k.t as in text (for इदं). M³ तु; Cm.k as in text (for च). — s)

T² (with hiatus) आमिषं. V²

B² मांसम्; M³ मार्गम् (for चालम्). Ś Ñ V¹ D¹-5.².

संस्कृतं मांसम्; B¹ (with hiatus) आमिषं मांसम्; B².4

मांससामिषम् (for सामिषं चालम्). T¹ G².3 M¹.².² सा(G².²

M¹ [all with hiatus] आ)मिषं न्विद् पृजितं(G² M³

मानुषं); M¹.5.10 सामिषं च मयाहतं.

26 °) Ds संभोजनं; M1 स एतञ्च (for स भोजनं). V2 damaged; Ds मनुष्याय (for विसष्टाय). Bs भोजनं स तु विप्राय.— 5) Тз. 4 Мз. 6.7 उपानयत्; М 3 उवाच ह; М 3 उदाहरत्; Ck.t as in text (for उपाहरत्).— °) Ss रमयंत्या; B1 ददो पठ्या; Ts अरुंधत्या; Cg.k as in text (for मदयन्त्या). D5 नृप-; Ts द्विज- (for नर-). Ś Ñ V B2-4 D Ts. 4 М6-श्रेष्ठ (Ś Ds. 12 T2 °g:); М 9 - स्याप्ट: (for न्याप्ट).— 6) Т1. 2 G2. 3 М1 (all with hiatus) आसिषं; М 3 शामिषं; М 8 स्वामिषं; Ct as in text (for सामिषं). Ś D1. 4. 8. 9. 12 G1 М1. 5. 8 राक्षसाहतं; K (ed.) रक्षसाहतं. Ñ 2 V3 B रक्षसा (B2 राक्षसा) हतमा (B2 °सा) मिषं.

27 °) Ñ1 V1 D1,2-6 transp. तदा and [आ] मिषं. Ñ2 B1-8 चैव (for विप्रो). — °) B4 मानुषी-; D2 मानुषे. D2.8 M8 भोजने; D6 भोजनं. Ś Ñ1 D1.7.8.10-12 T G2.8 M1.8.6.6 Cm.k.t -[आ]गतं; V1 -[आ]गनं; V2 B4 -[आ] हितं; D2.6 गतं; D8.6 -[आ]गमं; D0 M8 कृतं (for -[आ]हतम्). K (ed.) भाजनं गतं. Ñ2 B1-3 विस्छो मानुषं तदा; D5 मानुषं भोज्यमागतं. — °) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T2 तं राजानं भृशं कृद्धो.

28 Ñ s illeg. for 28.6. —) V s (m.) damaged from भो up to 6. B1.8 मानुषं मांसं; B s भोजनिमदं (for भोजनं राजन्). Ś Ñ s V s D1-5.8.9.12 T s ध (V s कु) भोजनिमदं यस्मान्; B s अद्य भोजनिमदं मांसं (hypm.). —) Ś Ñ s V s

स राजा सह पत्न्या वै प्रणिपत्य मुहुर्मुहुः। पुनर्वसिष्ठं प्रोवाच यदुक्तं ब्रह्मरूपिणा।। २९

B8 D1-5.8.0.12 T3 महां स्वं; B1.2 ममेदं; B4 यस्मास्वं (for ममेतद्). V8 B4 (after corr. as in text) D2.9 अर्हसि (for इच्छिसि). T4 ममेतदारुणतुमिच्छित (corrupt).
—") D5 पश्चाद् (for तस्माद्). B1 एवं ते (for एतत्ते).
—After 28, D6 reads 32°-33° (including star passage); while D7.10.11 ins. after 28; Ś Ñ2 V2.3 B D3.6.8.12 G (ed.) ins. after 32; whereas Ñ1 V1 D1.2.
4.5.9 T8 ins. after 32° (owing to om.):

1006* ततः ऋदुस्तु सौदासस्तोयं जम्राह पाणिना।
विसष्ठं श्रमुकामस्तु भार्या चैनमवारयत्।
राजन्प्रभवतेऽस्माकं विसष्ठो भगवानृषिः।
प्रतिशासुं न शक्तस्त्वं देवतुरुयं पुरोधसम्।
ततः क्रोधमयं तोयं तेजोबलसमन्वितम्। [5]
व्यस्तंयत धर्मात्मा ततः पादौ सिषेच च।
तेनास्य राज्ञस्तौ पादौ दग्धौ करुमाषतां गतौ।
तदाप्रभृति राजासौ सौदासः सुमहायशाः।
करुमाषपादः संवृत्तः ख्यातश्चैव तथा नृपः।

[(l. 1) V2 B स (for g). D2.9 transp. 表面电 and g. Da सौहासस (for सौदा°). -(1. 2) N 2 तं; V1.2 B च (for तु). De.7.10,11 Ts श्रमारेमे. - Ñe illeg. from the post. half up to the prior half of l. 3. Ds वे तम् (for चैनम्). S Ñ1 Va Da.s.s.12 Ts उवाच ह (Ñi damaged from वाच up to ते in 1. 3); V2 B D6 न्य (De नि)वारयद् (for अवारयद्). -(1. 3) Vs reads the prior half in marg. Bs प्रमुख ते; D1 स प्रभुर ; De.7.10.11 प्रभुवंतो (for प्रभवते). Ss राजेंद्र भवतेरमार्क: Bs अस्मार्क प्रभवत्येव (for the prior half). -(1.4) Ś Vs D12 अभि-; Ds अधि- (for प्रति-). Ś Ds.13 युक्तस्त्वं; B1.3.4 युक्तं ते; B2 शक्यं ते; De शक्तस्ते (for शक्तस्वं). G (ed.) अयुक्तं ते (for न शक्तस्वं). \$2.8 Vs.s B Ds.12 -भूतं (for -तुल्यं). Ts पुरोहितं. —(1. 5) S Va.s B Ds.13 स तु; Ñ2 ततु (for तत:). Da.9 °समं (for कोधमयं). Va damaged; B1 वृद्धि (for तोयं). -(1. 6) Ña V2 B विससर्ज स(Ñ2 च); D1 व्यसर्जचैव; D4 व्यसर्जचेत् (sic); $D_{5.7}$ व्यसर्जत स; D_{19} व्यसर्जयतु. $-\tilde{N}_2$ illeg. for the post. half. D1.3.4 तस्य; D5 तेन (for तत:). D1.3.4 सिवेच तत्; De निपीड्य च; Ts अर्सिचयत् (for सिपेच च). S Ds स्नौ पादान-भिषेचयत् ; Ñ1 V1 स्वस्य पादौ सिषेचत; V2 सोन्न (sup. lin. also तेन) पादौ न्यपेचयत् ; Vs B1 स्वौ च (B1 स्वस्य) पादौ सिपेच इ; Ba दो तु पादी निषेचयन् ; Ba स पादी स्वस्य सेचयत् ; Ba स्वौ पादी च न्यसेचयत् ; D12 द्वौ पादावभ्यपेचयत् (for the post. half). -(1.7) B1 तेनास्य पादौ तौ दग्धौ (for the prior half). Ś Ds.12 तत्र; V1 D7.10.11 Ts तदा; B1 राज्ञ:; De यदा (for दरभी). \$2.8 Bs Ds.7.8.10.12 क्लमपतां. —(1. 8) Ñ1 damaged up to g. -D4 om. from the post. half up to

तच्छ्रत्वा पार्थिवेन्द्रस्य रक्षसा विकृतं च तत् । पुनः प्रोवाच राजानं वसिष्ठः पुरुषपभम् ॥ ३०

G. 7. 71. 31 B. 7. 65. 34 L. 7. 68. 30

the prior half of 1007*. D6 (m.) तु (for सु-). Ś Ñ1 V1.8 B4 D8.12 सु(Ñ1 damaged)महाबल:; Ñ2 V2 (m.) B1-8 पृथिवीपति: (for सुमहायशा:).—(l. 9) D1.12 करमप-. V2 संभूतो (for संवृत्त:). G (ed). करमायपादनामेति (for the prior half). Ś Ñ V1.2 B D3.6.8.12 T2 ख्यायते च; V2 विख्यातश्च; D2.9 ख्याति यातस् (for ख्यातश्चेव). Ś V2 D8.12 महान; Ñ1 V1 B1 D8.7 तदा; B2 यथा; D2.8.9 ततो; T3 सदा (for तथा). D1 ख्यायतेसो नरेश्वर: (for the post. half).]

—Then, Ni V1.2 D1-5.9 cont.; B2.4 ins. after 33; B3 cont. after 1010*:

1007* इक्ष्वाकोस्तुः नरस्याघ्र स च यज्ञः समाप्यते।

[D4 om. up to the prior half. V2 B2-4 इक्ष्वाक्रवो; D1 ऑसस्थाने (for इक्ष्वाकोस्तु). V2 damaged for -व्याष्ट्र. D4 सर्व- (for स च). V2 B2.4 यज्ञं. V2 B2 समापयत्; B4 समाप्य च; D2.2.9 समाप्यत.]

29 *) V2 सभार्थ: (for स राजा). V2 damaged from सह up to *. Ś V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 T3 भार्यया सहितो राजा; Ñ1 भार्यासहायस्तं राजा; Ñ2 B1-2 सभार्थ: स तु राजा तं; B4 तं राजा भार्यया सार्थ; D8 भार्यया सह तं पढ़या; M6 तं राजा सह भार्यामि:. — *) D7 प्रतिश्चत्य (for प्रणिपत्य). Ñ2 B1-2 यथातथं (for मुहुर्गुहु:). — *) B4 ततो (for पुनर्). B4 सौदासो (for प्रोवाच). — \$2.3 om. 29*-30*. — *) D1 यरकृतं तेन रक्षसा. — For 29**, Ñ2 B1-2 subst.; while B4 ins. after 29:

1008* निवेदयामास तदा राक्षसस्य वचः स्वयम्। [Ñs दिवदं (for स्वयम्).]

-After 29, Da ins.:

1000* तक्क जाने महाभाग कृषां कुरु ममोपरि।

30 \$2.5 om. 30° (cf. v. l. 29). —) \$1 Vs Ds.12 तं (for तच्). \$1 B4 Ds.8.12 ज्ञात्वा (for श्रुखा). B1.8 पार्थिवेद्राय. — Ñs illeg. for औ. —) \$1 V1.2 B4 D1-5.8.9.12 [उ]पाधिना क् (\$1 Vs Ds ह्य)तं; Ñ1 damaged; Vs (m.) B1-5 [उ]दाहृतं वचः; Тs पापिना कृतं; G2 Ms.? [ज]पि कृतं च त (G2 य)त्; Ms [ज]धिकृतं वचः (for विकृतं च तत्). % Cv cites 30° : "तच्छृत्वा पार्थिवेन्द्रस्य रक्षसां (सा?) विकृतं च तदिति"। तथार्थिवेन्द्रस्य प्रणिपातवाक्यं रक्षसां (सा?) विकृतं वाक्यं च श्रुखाः; so also Cm.g. k.t. Cg adds रक्षसाधिकृतमिति पाठे अधिकृतं राजद्वेषमाश्रित्य कृतम्. % — Vs om. 30° -31°. Bs om. 30° -4.) Ñ2 V2 (m.) B1-2 द्विजसत्तमः; D1.4.6 G3 M1.8.9 पुरुष्षंभः; Ts मुनिपुंगवः; G1 M2.4.6.7 ब्रह्मसंभवः; Ms षद्याणः सुतः (for पुरुष्षंभम्).

G. 7.71.32 B. 7.65.35 L. 7.68.31 मया रोषपरीतेन यदिदं व्याहृतं वचः । नैतच्छक्यं वृथा कर्तुं प्रदास्थामि च ते वरम् ॥ ३१ कालो द्वादश्चवर्षाणि शापस्थास्य भविष्यति । मत्प्रसादाच राजेन्द्र अतीतं न स्मरिष्यसि ॥ ३२ एवं स राजा तं शापसुपसुज्यारिमर्दनः । प्रतिलेभे पुना राज्यं प्रजाश्रैवान्वपालयत् ॥ ३३ तस्य कल्मापपादस्य यज्ञस्यायतनं शुभम् । आश्रमस्य समीपेऽस्मिन्यस्मिनपृच्छसि राघव ॥ ३४ तस्य तां पार्थिवेन्द्रस्य कथां श्रुत्वा सुदारुणाम् । विवेश पर्णशालायां महर्षिमाभेवाद्य च ॥ ३५

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तपश्चाश्चः सर्गः ॥ ५७ ॥

31 Vs om. 31° (cf. v. l. 30). —) D12 यथा (for मया). —) T3 इस्थं (for इदं). Ñ1 D1-4.9 T3 भाषितं (for स्याहतं). — Ñ1 V1 D2.9 om. 31° . —) Ś Ñ2 V2 B1.2.4 D1.8-5.8.12 न तच् (for नेतच्). Ñ2 V2 B1.2.4 D1.8-5 स्पा (for च्था). —) D1.2-5 तु (for च). Ś D8 प्रयच्छामि च; B2 संप्रदास्यामि (for प्रदाह्यामि च).

32 Gs damaged for " (except का). — b) Ñ1 V1 D2.8.8.9 पर्यंतोस्य; Ñ2 V2.8 D6.7.10.11 T3.4 G2 ज्ञाप-स्यांतो(G2 °तं); D1.4 पर्याप्तक्ष (for ज्ञापस्यास्य). — Ñ1 V1 D1.2.4.8.2 T3 om. 32°-33b. D8 reads 32°-33b (including star passage) after 28. Note hiatus between " and ". — b K (ed.) यत् (for मत्). Ś V3 D12 तु (for च). G2 ते राजन् (for राजेन्द्र). — G3 प्रानीतं; M8 हातीतं; M8 हातीतं; K (ed.) Cg इयतीतं; Ck.t as in text (for अतीतं). V2 (m.) अविष्याप्तः T4 स्मिर्द्याति. B8 ज्ञापमोक्षमवाष्ट्याप्त. — After 32, Ś Ñ V B D1-6.8.9.12 T3 (Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 T2 after 32°b) ins. 1006 *.

34 °) S Ñ1 V1.8 D18 कल्मच-; M6.8.9 कन्माच- (for कल्माच-). B4 कल्माचपादभूपस्य. —) B8.4 यज्ञभूमिरियं. V1 B3 प्रभो; B4 ग्रुभा; M1.6 महस् (for ग्रुभम्). — For 34° , Ñ2 V2 (m.) B1.2 subst.; while B2 ins. after 33:

1010* तस्येदं राजसिंहस्य यज्ञायतनमञ्जूतम्।

[B1.2 उत्तमं (for अद्भुतम्).]

-Thereafter B: cont. 1007*.

—") Va B1-2 हि; B4 मां; M3 [S]स्य (for Sिसन्). Ñ1 V1 D2.3.5.9 Т3 आअसस्य (Ñ1 V1 ° अत्रे) तदिमितो; D1.4 आअससस्य राज़स्तु. —) Ś V B D3.5.8.12 यस्वं; Ñ1 D2.9 यस्वं; D6.10.11 T4 G1 M1-3.5.10 यन्मां; D7 M8 यस्मात्; T3 यत्तु; Cv as in text (for यस्मिन्). Ñ1 V1 D2.3.9 पार्थिव (for राघव). D1.4 कथितो नरसत्तम. % Cv: यसिन्यज्ञायतनविषये।; Ct: कल्माषपाद इति मित्रसहस्यैवनामा न्तरम्. अ

35 Ñ1 damaged up to श्रुस्ता in . Gs mostly damaged for .—") V2 B1 स तु (for तस्य). V1 D3 T3 तस्य राज्ञस्तु (D2 कः स) शत्रुव्रः; D1.4 शत्रुव्रोपि महाविषिः; D2.5 स तस्य राज्ञः शत्रुव्राः; D5 राज्ञस्तस्य च बाग्रुव्रः. — 6) B4 श्रुस्ता वाचं (for कथां श्रुत्रका). V3 [अ]ति-; D4 M1 स (for स-). — 6) Ñ1 D2.5.9 -शालां च; V1 -शालां तुः B4 T3 -शालां ताम् ; D1.3.4 T2.4 G1.5 M2.3.5—9 -शालां स (for शालायां). Ct: विवेश । शत्रुव्रः स्वसुमिति शेषः. — 6) Š D8.12 मुनि सम्-; Ñ1 ऋषि सम्-; V1 D2.9 T3 ऋषि तम् ; V2 D1.3.6 मुनि तम् ; M2.10 महर्षीन् (for महर्षिम्). Š D8.12 स: (for च). V2 B4 अभिवाद्य महामुनि (B4 कृतांजिलः). — For 35, Ñ2 B1—2 subst.; while V2 B4 ins. after 35:

IOII* इति स मुनिवचो निशम्य सम्य-प्रशुकुळवंशवर्धनस्तदानीम्। महर्षिमभिवाद्य पर्णशालां स कृशतनुः प्रविवेश राजसुनुः।

[(l. r) Ñ2 illeg.; B1.4 नवनं (for नवने). —(l. 3) V2 om. from q up to स in l. 4. —(l. 4) B1.4 om. स. Ñ2 V2 B1 इपिततनु: (for स कुशतनु:). Ñ2 illeg. for विवेश राज-]

Colophon. — Sarga name: Ś Ñ1 V2 B4 D2.5.9.13 सोदासोपाल्यानं; Ñ2 V1.2 B1.2 D3.5 मित्रसहोपाल्यानं; B3 लवणवधे सोदासोपाल्यानं; D1 वाल्मीकेराश्रमप्रवेशाः; D6 लाश्रम-प्रवेशः. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ V2.3 B4 D2.12 om.; V1 49; B1 71; B2 56; B3 66; D1.4 61; D2 M8 64; D5 M6 63; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.18 65; D3 62; D2 69; T2 70; T4 73. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्पणमस्तु 1 श्रीरामाय नमो नमः; G M1.8.5.5 with श्रीरामाय नमः; M16 with श्रीरामचन्द्राय नमः: 40

यामेव रात्रिं शत्रुघः पर्णशालां समाविशत् । तामेव रात्रिं सीतापि प्रस्ता दारकद्वयम् ॥ १ ततोऽर्धरात्रसमये बालका मुनिदारकाः । गाल्मीकेः प्रियमाचल्युः सीतायाः प्रसवं शुभम् । तस्य रक्षां महातेजः कुरु भृतविनाशिनीम् ॥ २

58

D12 begins with 3. Cv does not comment on this Sarga.

- 2 ") D12 M6 तत्र (for ततो). G1 M1 -रात्रि- (for -रात्र-). D1.4 ततो इवंपरीताश्च. Ñ1 damaged from b up to मा in ".—b) D1.4 सकला (for बालका). D6.7 transp. बालका and -दारका:. —") D8 बालमीकि- (for बालमीके:). B2 आचकु:; (for आचल्यु:). —D2 om. from 2 up to श्च in 3". —D6 repeats 1b in place of 2d. Ś Ñ2 V3 D2.8.9.12 दारकह्यं; Ñ1 D1.4.5 प्रसवह्यं; V2 B2.4 प्रसवातुमो (for प्रसवं शुभम्). V1 सीताप्रसवसुन्तमं. —For 2 2 6 5 6 6 8 1.3 subst.; V2 ins. l. 1 only after 1; B2 erroneously cont. after 1013":

1012* प्रस्तामृषये तां च आशंसुर्भुनिदारकाः। प्रस्ता भगवन्सीता दारकद्वयमञ्जतम्।

[Note hiatus between the two halves. —(l. 1) Ba मुनये and तु (for ऋषये and च respy.). Vr B1.3 आच धूर (sic).]

—After 2°4, Ñ V1.2 (marg.) B2.4 D2.5-7.9-11 Sins.:

[Ds महर्षे (for भगवन्). Post. half = 1^d.]; while, D4 ins. after 2^{od}:

1014* महंषे भवितात्मान सीताया प्रसवः कृती। (sic)
—D1 om. 2°-3°. D4 om. 2°. —°) \$2 damaged for
तस्य रक्षां म. \$1.3 Ñ V1.3 D2.5.8.9.12 तत्र; B2-4 D6 T4 तयो;
D7.10.11 ततो; T2 M9 तत्थां; T8 रक्षां (for तस्य). V2 B1
T1 G2 M4 [आ]रक्षां; T2 तथोर् (for रक्षां). \$ Ñ V1.3 D2.

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा मुनिर्ह्षेमुषागमत् । भृतन्नीं चाकरोत्ताभ्यां रक्षां रक्षोविनाशिनीम् ॥ ३

कुशमुष्टिमुपादाय लवं चैव तु स द्विजः । वाल्मीकिः प्रददौ ताभ्यां रक्षां भृतविनाशिनीम् ॥ ४

G. 7. 72. 5 B. 7. 66. 6 L. 7. 69. 5

8.9.12 Ts महर्षे त्वं; V2 B2-4 महाभाग; B1 प्रयक्षेत्र; D5 कुरुष्य त्वं; D6 T4 महातेजा: (for महातेज:). —') Ś1.2 D8.12 सर्थ-; Ś2 damaged (for कुरु). B1-5 रक्षो-(for भूत-). D2 -विनाशनां. D5 महर्षे भूतशायिनीं. —After 2, Ś D8 ins.:

1015* कुरुष्त्र मुनिशार्द्छ सीताया बालयोईयोः।

3 D1 om. 3^{ab}; D3 om. up to zi in a (for both cf. v. l. 2). M5 om. (hapl.) 3-4. Ñ1 V1.8 D2.9 T3 om. (hapl.) 3. B2(within brackets) repeats 3 after 7.—a) B1 वासां (for तेषां). Ś V2 B4 D5.8.12 वजाषितं (V2 reads from जा up to मा [see var.] in in marg.); D4 संभावितं (for तद्वचनं).—b) D6.7.10.11 T4 महर्षि: सम्: T1.2 G2 M1-4.7 महाद्यम् ; G1 M5.9.10 महद्यम् ; G2 परं हर्षम् (for मुनिर्देषम्). Ś B4 D6.8.12 G1 उपागतः. Ñ2 V2 B1.2(both times).2 मुनिविस्मयमा (V2 reads up to मा in marg.) गतः. —After 3^{ab}, D7.10.11 T4 M5.7 ins.; D6 T1.2 G M1.2.4.8.8-10 ins. l. 2 only after 3^{ab}:

1016* बालचन्द्रप्रतीकाशौ देवपुत्रौ महौजसौ। जगाम तत्र हृष्टात्मा दृद्श च कुमारकौ।

[M7 transp. l. 1 and l. 2. — (l. 1) M3 बालो (for बाल-). M3 देवपुत्रीपमाजसा (for the post. half). M7 महायशाः (for महीजसी). % Ct: देवपुत्री तत्सहशी। द्रष्टुमिति येषः. क्षित्र] — विशे शिक्रोदः G2 M2 (marg. sec. m.) प्रद्री (for चाकरोत्). N2 B1.2 (both times).3 transp. ताम्यां and रक्षां. \$ D5.8.13 मूत- (for रक्षो-). D6.2 -विनाशनी; D5 - [अ]धिशायिनी (for -विनाशिनीम्). V2 B4 चकार रक्षां वालमीकिस्तयोदरिकयोस्तरा.

4 Ms om. 4 (cf. v.l. 3). Se.s Ge Ms om. (hapl.)
4. Ñe illeg. for 4°6. —) Mio ततः कुराम्; Cm.g.t as in text (for कुरामुधिम्). —) Vi स लवं च; De लवेरेवः
Ds बलं चैव (for लवं चैव). Bs हि; Mi च (for तु). Si
Ds.12 महाशुति; Ñi Vi Di-s.e Te [श] मिरश्रणं; Ve महादिजः (for तु स हिजः). De Ms transp. तु and स. Ve
B1.2.6 M2.4.7.8 लवणं चैव स(Ms तु) हिजः; G ('ed.) लवणं चामिरक्षिणं. — Di.6 transp. 4°d and 5°d. Ti Ms repeat
4°d after 1018*. —) Ms ताश्यो. Ñi Vi Di-s.e Te

G. 7. 72. 6 B. 7. 66. 7 L. 7. 69. 6 यस्तयोः पूर्वजो जातः स कुशैर्मन्नसंस्कृतैः । निर्मार्जनीयस्तु भवेत्कुश इत्यस्य नामतः ॥ ५ यश्चापरे। भवेत्ताभ्यां लवेन सुसमाहितः । निर्मार्जनीयो बृद्धाभिर्लवश्चेति स नामतः ॥ ६

प्रययै! स्नेहात् (for प्रद्दां ताभ्यां). — V2 reads 4d in marg.
— d) B1 -प्रणाहीनीं (for -विनाहिनीम्). Ñ1 V1 D1-5.9
ताभ्यां रक्षां विधाय तु(D1.4 °य च; D5.9 ° यितुं [sic]); T3
तयो रक्षाविधानकृत्.

5 D1.4 transp. 4°d and 5ab. - a) D2.9 योनयो: (for यस्तयो:). Ñ1 V1 B4 D1-5.9 Ts प्रथमं (for पूर्वजो). Da जातं; Ti.a Ga Mi.a झासीत् ; Ma स्यात्तः; Cm as in text (for जात:). Ś V2.3 B1-3 D8.12 पूर्वजातस्तु (V2 marg. after प्वं; B1 °तं तु). - Ñ1 damaged from कु in b up to नि in ". - ") Me कुलेर्; Cm as in text (for कुशैर्). Ś1 V8 D8.12 M9 संहिते:(M9 °त:); Ś2.3 Ñ2 V8 B1-8 -संयुत्ते:; D2.4.6.7.9-11 T1 G2 -सरक्रते: (for ·संस्कृते:). V1 कुर्रैमंत्रमुसंस्कृते:. — 52.3 Ms om. (hapl.) 5°-68. Gs (second time in marg.) reads $5^{\circ d}$ twice. $-^{\circ}$) \tilde{N} V1.2 B4 D2.8.9 T3 नाम्ना वै(V2 B4 हि); B2.8 त्वभवत ; Ds बृद्धाभिर्; D10.11 M1 तु तदा (for तु भवेत्). D1.4 निर्मार्जित: कुशैर्यस्मान्; De.7 T1.2 G2.8 (second time) निर्मार्जितस्तेन तदा(De भवेत्). - d) G1 M10 [ए] प; G2 (first time) [अ]स्तु (for [अ]स्य). De.7.10.11 T1.2 Ma.s.7 Ct नाम तत् ; Ck as in text (for नामत:). Si Vs Ds.s.12 नाम्ना स च कुशोभवत् ; Ñ V1 D1-4.9 Ts तत: (D1.4 नाझा) कुश इति स्मृतः; Va Ba भविता कुश इत्यसौ; Ga (second time) क्र इस * * * * (damaged).

6 S2.3 Ms om. 6a6 (cf. v.l. 5). Ms om. (hapl.?) 6-7. V2 om.; Ñ2 illeg. for 605. -) De.7.10.11 T3 M8 Cg [आ]बरो; Cm as in text (for [आ]परो). Si Ñi V1,3 D2,8,8,13 T8 तयोस्तत्र; D1.3.4 तयो: स्तु:; T1 G1,8 M1.8 [S]भवत्ताभ्यां (for भवेत्ताभ्यां). B1 तयोरवरजो यः स्यालः B:. यश्चावरज एव स्यालः B: यश्चावरस्तयोः स स्याळ ; Ds पुत्रस्तदनु यो जातः. - 8) Dr Mi तु; Ti Ms स (for स-). Si Ñi Vi.s Di-s.s.9.12 Ts स क्वेन(Vs °ित); B G: M: 6.7.8 छवणेन (for छवेन सु-). B1 [ए]व चैव हि; Bas स(Bs त)चैव हि; Dr. o Cm स(Do प्र)मार्जित:; Ts -समावृत: (for -समाहित:). Ms छवेश्च सुसमाहितै:. —°) Ss Vs निर्मार्जनीय-(Vs °नीसिर्); Ñ1 V1 Ms सं(Ñ1 वि)-मार्जनीयो (for निर्मार्जनीयो). Ñ1 विद्वन्नि; De.7 Te त (De च) भवेल्ड; G1 M10 युष्मासिर्; Cm.g.k.t as in text (for बुद्धासिर्). - ") Vs De.7.10.11 Me.5.8,9 Te छवेति च (for लवश्रेति). Ñ V1 D1-5.9 T3 नाम्ना तु(D9.9 °िप; Ds च) स(V1 स तु) छवोभवत् ; V2 B नाम्ना स(B2 च) भविता छव:; Ma.7 छव इत्यस्य नाम च; Mao K (ed.) कव

एवं कुशलवी नाम्ना ताबुभी यमजातकी ।
मत्कृताभ्यां च नामभ्यां ख्यातियुक्ती भविष्यतः ॥ ७
ते रक्षां जगृहुस्तां च म्रुनिहस्तात्समाहिताः ।
अकुर्वश्च ततो रक्षां तयोर्विगतकलमपाः ॥ ८

इत्येष(K [ed.] °व) नामतः. % Cg: ताभ्यां तयोः कुमारयोर्मध्य इत्यर्थः ।; so also Ct. %

7 Ms om. 7 (cf. v. l. 6). Ds reads 7°6 after 8°4 (transp.).—°) Ms नाम (for नाम्ना).—°) \$ D1,3-5.8,12 Ts यमलो; Ñ1 V यमजो; B4 यमो तो; D2 तो युतो; D3 तो यमो (for तानुभो). \$ Ñ1 V1,3 B4 D1-5.8,9,12 Ts संब-भृवतु:; M2 यजमातको (meta.); M5 भ्रमंजातको; Cg.t as in text (for यमजातको). T4 चोभो यमलजातको.—°) G1 मत्कृतानां. B1 तु (for च). Ñ2 मया कृताभ्यां (for मत्कृताभ्यां च).—Ñ2 illeg. for 7°-8°.—°) V2 B1-3 M5.10 लोके स्यातिं (M5.10 स्थातिं लोके)गिमस्यतः (V2 B2.3 °ति). % Cg: स्थातियुक्तो भविष्यत इति । यमजातको यमलो।; so also Ct. %—For 7°d, \$ Ñ1 V1.3 B4 D1-4.5 (reads after 8°6).8,3,12 subst.; V2 Ts ins. after 7:

1017* भगवरकृतनामानौ सुकृतौ रक्षया च तौ।

[Ś Ds.12 भावेन कृत-; V2 अंगरक्षक- (for भगवरकृत-). Ś Ds.12 मुनयो; Ds.9 विधिवद् (for सुकृतौ). Ñ1 र *** * (damaged); D1.4 रक्षया धुतौ; D2 °यान्वितौ; D5 °या युतौ; D9 °यांचितौ (for रक्षया च तौ). V2 B4 सुखिनावक्षयौ च तौ (for the post. half).]

-After 7, B: repeats 3 (within brackets); Ti M: ins. after 7:

1018* इत्युक्त्वा स मुनिश्रेष्ठो मुनिपत्नीः समाहितः।
-Thereafter, Ti Ms repeat 40%.

8 Ns illeg. for 806 (cf. v.l. 7). Bs reads 8 twice. Ni om. up to sia in (see var.). -) Ś V B D1-5.8-12 T Gs M1.8.5 Cg.k.t तां (for ते). Ba (second time) राजां तु (for ते रक्षां). S Ds. 9.12 परिगृद्धाञ्च; Ñ1 V B Di-s Ts प्रति (Ñ1 om.)गृह्याथ; T1 Ms जगृहस्ताश्च; Ts जग्मतुस्तां च (for जगृहुस्तां च). —) S Ñ V B (Ba both times) D1-5.8.9.12 मुनेर; Cg.k.t as in text (for मुनि-). S B4 D8.12 हर्ष-; V3 (marg.) B1.2(second time).3 तस्य; T4 -पड्यस् (for -हस्तात्). S V1.8 B2 (first time).4 D1.3.4.8.12 समाधिना; Ñ1 प्रमोधिना (sic); T2 समाहितां (for समाहिता:). -- After 8ªb, Ds reads 1017*. -Ds transp. 8°d and 9db and then reads 7°6. -°) Ñ: V2 B1.2 (second time).3 3 (for 4). Ś Ñ1 V1.2 B1 (first time).4 D1-5.8.9.12 জ (D0 জা) কুবঁত (for अक्वेश). Ñ V2 B (B2 both times) D1-5.0 T2 तदा; T1 Ms तथा; Ts.4 तयो; Cg.k as in text (for ततो)-

[352]

तथा तां कियमाणां तु रक्षां गोत्रं च नाम च । संकीर्तनं च रामस्य सीतायाः प्रसर्वे ग्रुभौ ॥ ९ अधरात्रे तु शत्रुघ्नः ग्रुश्राव सुमहत्प्रियम् । पर्णशालां गतो रात्रौ दिष्ट्या दिष्टचेति चात्रवीत ॥ १०

__d) \$ Ñs Vs B2(first time).4 D6.8.12 तापस्यो; Ñ1 V1 D1-4.9 तयोस्ते; Ts तदा ता; T4 G2 ततो वि-; M6 विप्रा वि- (for तयोंवि-). M8 -कल्मषो (for -कल्मषा:). V2 (m.) B1.2(second time).3 तथोर्भृतविनाशिनी.

9 Ds transp. 8°d and 966. —) Ś Ñ1 D8.12 संजल्प्य; Ñ 2 V 8 D1.4 संजल्पं; V1 तं जन्यं; V2 B Ds मंगलं (Ds °ह्यं); D₂ संजल्पे; D₃. T₃ संकल्पं(D• °ल्पे); M₁ अथ तां; Me तं जपं (for तथा तां). Ñ V1.8 B2-6 D1-5.9 Me कियमाणं (Ñ1 B2 °णस्; D2.9 °णे) (for क्रियमाणां). V2 Bs D6.7.10.11 T1.2 G2.8 M2.8.7 =; D9 om. (subm.) (for तु). \$ D8.12 कियमाणायां; B1 (m. also as in B8) कियमाणस्य (for कियमाणां तु). —) De.7 तां गोत्र-; T1.2 Gs.s Ms वै गोत्र- (for गोत्रं च). Te नामत:. Ś Vs Ds.18 रक्षायां नामगोत्रतः; Ñ1 V1 D1.2.4.5.0 T3 सीताया नामगोत्रतः (D1.4 °तां); Ñ2 सीताया गोत्रनामत:; V2 रक्षणं गोत्रनाम च; B रक्षणं(Ba रक्षां स्वे; Ba रक्षां वे) गोत्रनामतः(Ba °म च); Ds सीताया दारकद्वयं; D10.11 वृद्धासिगींत्रनाम चः G (ed.) दिष्ट्या दिष्टयेति चासकृत्. -- After 9ª6, Va ins.: 1019* ज्वलन्तं सर्पमतिं तं दिष्ट्या दिष्ट्येति चासकृत्। (sic); while Ds ins. after 9ab:

1020* वाल्मीकिः कथयामास प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

—Ds om. 9°—10^b. Ñ2 illeg. for 9°d. —°d) D1.4 तं (for सं-). Ś V3 D8.12 तु (for च). Ñ1 V2 D2.9 संकीर्तनार्थ (V2 °नस्य; D2.9 °नाच); G (ed.) संकीर्यमानं; Cg.k as in text (for संकीर्तनं च). М6 नामास्या:; Cg.k.t as in text (for रामस्य). D5 transp. रामस्य and सीताया:. Ś D8.12 प्रसचे तथा; Ñ1 V B D1.2.6.5.9 T4 प्रस (D5 °भ) वं तथा (V3 T4 °दा); T1-8 G1 M2.6.7 प्रसचे गुभे; M6 प्रसचे च तं; L (ed.) प्रथमं तथा (for प्रसचों गुभों).

10 Ds om. 10^{ab} (cf. v.l. 9). — ab) S Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.9.13 Ts Me स; B1(m. also as in Bs).2 च; Bs.4 [S]थ (for तु). Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 काकुत्स्थ: (for शतुःशः). Ñ2 B1.4 transp. शतुःशः and शुआत. — Ñ1 damaged from प्रियम् up to गतो in ab मधुरं तदा (B4 धा) (for सुमहत्त्रियम्). G1 स शुआव च तित्रयः; Me श्र्यवन्त्रे मधुरं गिरं (for b). — D5 -शाला- (for शालां). V2.8 D2.7.9-11 T1-2 G M1.2.5.8-10 Cmp.k.t ततो; Cm as in text (for गतो). D7.10.11 T1.2 G M1.2.5.8-10 Cmp.k.t गत्वाः Cm as in text (for गतो). D2 श्रुत्वा प्रहृष्टः

तथा तस्य प्रहृष्टस्य श्रृत्रास्य महात्मनः । व्यतीता वार्षिकी रात्रिः श्रावणी लघुविक्रमा ॥ ११ प्रभाते तु महावीर्यः कृत्वा पौर्वाह्निकं क्रमम् । मुनि प्राञ्जलिरामच्य प्रायात्पश्चान्मुखः पुनः ॥ १२

G. 7. 92. 13 B. 7. 66. 14 L. 7. 69. 13

शतुन्नो. — 1) D10.11 Ck.t मातर् (for first दिष्ट्या). Ma सोन्नवीत्. अ Cm: पणंशाळां गतो रात्रो दिष्ट्या दिष्ट्येति चान्नवीदिति, पणंशाळां ततो गत्ना मातर्दिष्ट्येति चान्नवीदिति च पाठद्वयमस्ति।; Cg सामान्यतो दिष्ट्या दृष्टेति सूच्यन् मुनि प्रति दृष्टेणाह मर्धरात्र इत्यादिना भनेन सीता विस्षृष्टेति रामादिन्य-तिरिक्तेनं ज्ञातमिति स्चितम्।; Ck: ततः पणंशाळां सीतायाः प्रसवपणंशाळां गत्वा मातर्दिष्ट्या दैवयोगेन दृष्टेति सीतामन्नवीत्। पृतं च शतुन्नादिमिरिह सीताविसर्जनं न ज्ञातम्।; Ct cites both Cm and Ck. %

11 Vs om. II^{ab}.—^a) De.7.10.11 Ts तदा (for तथा).—^b) De राघवस्य (for श न्न्नस्य).—^a) V1 B2-4 D1.3.4 Me स्थतीयाद्; T1.2 आनीता; G2.3 अतीता (for स्थतीता).—^a) G2.3 M2.7-9 छघुविक्रमः(G2.3 °म); Ms झाश्रमे मुनेः; Me समुपस्थिता; Cm.gp.t as in text (for छघुविक्रमा). S Ñ1 V B2 D1-5.8.9.13 T2 न(D8 न च [hypm.])शीता न च घमदा. & Cg: छघुविक्रम इस्यप्रेण संबन्धः। छघुविक्रमेति पाठे शीव्रगमनेति रात्रिविशेषणम्. & —After II, Ñ2 V2 B ins.:

1021* सीतायाः सहितं तच मुनेः सुस्वमदर्शनम्। अतर्कनीयं मत्वा च वाल्मीकि नानुपृच्छत।

[(l. 1) B4 प्रसवं (for सहितं). V2 यच (for तच). B1 सुखप्रदर्शनं; B2 श्रुप्तदर्शनं(for सुख्मण्).—(l. 2) Ñ2 तु (for च). Ñ2 [अ]नुपृच्छतः; B2.4 [अ]न्वपृच्छत (for [अ]नुपृच्छत).]

12 V2 reads 12 in marg. —) Ñ2 V2 D5.7.10.11

M3 सु-; D1 om. (subm.); T3 स; M3 च (for तु). B3 स

प्रभाते (for प्रभाते तु). D2 तदा; D3 सदा (for महा-). \$2

B2 D2.3 -वीर:; T1.2 G2.3 M3 -तेजा: (for -वीर्यः). — Ñ2

illeg. for b. — b) D3 M5 कृत- (for कृत्वा). \$ Ñ1 B1

D2.8.8.8.12 पूर्व- (for पौर्व-). \$ D1.2.4.9.12 G1 M5.6-[आ]

क्रिक-; V2.3 B1-3 D6.7.10.11 T2.3 M8.6.10 -[आ]

क्रिक-) (for -[आ] क्रिकं). \$1 V2.3 B1-3 D8.7.10.11 T3.4

M3.10 क्रियां; B4 विधि; M6.7 कमात्: M5-क्रियः (for कमम्).

— V2 reads 12 in marg. —) B ययो (for मुनि).

D3.12 प्रांजलिम् (for प्राक्षलिम्). \$ D8 प्रांजलिम्ंनिमामंत्र्य.

— Ñ3 illeg. for d. —) N1 यातः; D5-7.10.11 ययो (for प्रायात्). G2 M3-5 -मुखं (for नुकः). Ñ1 V1 D1-5.3 नृपः;

M3 कविः; L (ed.) शनैः (for पुनः). V2 प्रथयो रधुनंदनः;

B मुनि तेन विसर्जि (B2 sā)तः; T3 प्रथयो पश्चिमामुखं.

G. 7. 72. 14 B. 7. 66. 14 L. 7. 69. 14 स्वा यम्रनातीरं सप्तरात्रोपितः पथि । ऋषीणां पुण्यकीर्तीनामाश्रमे वासमभ्ययात् ॥ १३ स तत्र मुनिभिः सार्थं भार्गवत्रमुखैर्नृषः । कथाभिर्वहुरूपाभिर्वासं चके महायद्याः ॥ १४

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टपश्चाशः सर्गः ॥ ५८॥

कथाप्रकारैर्बहुभिर्मद्दात्मा विरामयामास नरेन्द्रसनुः।

[(1. 1) D? कांक्षमाणेर् (for काञ्चनालेर्), K (ed.) समेती (for समेतै). % Ct: स काञ्चनालेरिति। काञ्चनेति च्यवनस्य नामान्तरम्। 'स भागंवालेः' इति पाठान्तरम्. % —(1. 3) B2.3 -प्रचारेर् (for -प्रकारेर्). —(1. 4) B2 स नरेंद्र- (for नरेन्द्र-).

Colophon: Ña om. — Sarga name: Ś Va.s D8.12 कुशलवजनम; Ñ1 रामपुत्रोत्पत्ति:; V1 D9.9 यमुनातीरनिवास: (D9 °रवास:); B1.8.4 कुशलवोत्पत्ति:; B3 ळवणवधे कुशलवोत्पत्ति:; D1.8-5 सीतामसव:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8.8 B2 D2.18 om.; V1 50; B1 72; Bs D9 70; B4 73; D1.4 62; D8 M8 65; D5.8 63; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 66; T8 71; T4 74; M6 64-—After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्पणमस्तु; श्रीरामाय नमो नम; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:: M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:

^{13 &}quot;) \$1 marg.; Ds याखा (for गत्वा). V1 ससार (for स गत्वा). B2(m. also) तीरमासारा; Ds यमुनातीर (for यमुनातीर). — V1 -[उ] वितं (for -[उ] वितः). — V1 om. 13° . — ") V3 T2 M1 अभ्यगत् (for अभ्ययात्). Ñ V2 B D1-5.9 T3 अकरोद्वासमाश्रमे.

¹⁴ M1 om. 14.—°) Ñ1 V1 T3 श्राव्रह्मस्तृ(Ñ1°मृ) षिभि:; D2.2 शत्रुक्षो ऋषिभि:; G2 सततं मुनिभि:.—³) V2 -प्रतिमेर् (for प्रमुखैर्). Ñ1 D2.3.5.5 T2 तृतः; Ñ2 B तदा (B4°था); V1.2 (m. also as in text and as in Ñ2) द्विजे: (for नृप:). % Cg: मुनिभि: सार्धमित्यनेन सेना गङ्गातीर एव स्थापितेति स्चितम्।; Ck: 'मित्रभि: सार्ध ' इत्यनेन सेना तु गङ्गातीर एवास्त इति स्वितम्।; Ct: स तत्र यमुनातीरे। यतु गङ्गातीर इति कतकस्तर्प्वापरसन्दर्भविरुद्धम् . %—°) D7.10.11 T1.4 अभि- (for बहु-).— °) D1-5.2 आसांचेत्रे (for वासं चके). G2 महातपा:.—After 14, Ñ2 V2 B1.2(1. 3-4 only).3.4 D7.10.11 K(ed.) ins.:

^{1022*} स काञ्चनाधैर्भुनिभिः समेतै रधुप्रवीरो रजनीं तदानीम्।

अथ राज्यां प्रवृत्तायां शत्रुक्षो भृगुनन्दनम्।
पप्रच्छ च्यवनं विष्रं लवणस्य बलावलम् ॥ १
श्रूलस्य च बलं ब्रह्मन्के च पूर्वं निपातिताः।
अनेन श्रूलमुख्येन द्वंद्वयुद्धमुपागताः॥ २
तस्य तुद्धापितं श्रुत्वा शत्रुक्षस्य महात्मनः।
प्रत्युवाच महातेजाश्चयवनो रघुनन्दनम्॥ ३
असंख्येयानि कर्माणि यान्यस्य पुरुपर्षम ।
इक्ष्वाकुवंशप्रभवे यद्वतं तच्छृणुष्व मे ॥ ४

अयोध्यायां पुरा राजा युवनाश्वसुतो बली ।
मान्धाता इति विख्यातिस्नपु लोकेषु वीर्यवान् ॥ ५
स कृत्वा पृथिवीं कृत्स्नां शासने पृथिवीपतिः ।
सुरलोकमथो जेतुमुद्योगमकरोत्तृषः ॥ ६
इन्द्रस्य तु भयं तीत्रं सुराणां च महात्मनाम् ।
मान्धातिर कृतोद्योगे देवलोकजिगीपया ॥ ७
अर्घासनेन शकस्य राज्यार्थेन च पार्थिवः ।
वन्द्यमानः सुरगणैः प्रतिज्ञामध्यरोहत ॥ ८

G. 7.73.9 B. 7.67.8

59

Na cont. the previous Sarga.

1 ") B2 रात्रों (for राज्यां). Ñ D1-4.6-9.12 T1-3 G2.3 M1.3.5.6 व्यतीतायां; D5 तु वार्षिक्यां; Cv.g.k.t as in text (for प्रवृत्तायां). — b) Ś V3 D8.12 शतुतापन:; Ñ V1.2 B D2.9 T3 G1 M1.4.9.10 रघु(M9 नृप)नंदन: (for स्गुनन्दनम्). — V2 reads in marg. — b) V2 B1.3.4 M6 कांचनं (for न्यवनं). — V3 om. from विष्रं up to वलं in 2°. B2 भगवन्श्रोतुमिन्छामि. — b) B1 D7.10.11 यथावलं; T4 M1.5.10 महाब (M5 हद्व)लं; Cm as in text (for बलावलम्). — For 1°4, Ñ1 V1 D1-5.9 T8 subst.; while V2 B2 ins. after 166:

1023* उवाच परमां वाणी छवणः किंपराक्रमः।

[Va B2 मधुरा; Ts च्यवनं (for प्रमां). V1 प्रमाव।णी. Va Ba लवणं प्रति राघव: (for the post. half).]

2 Vs om. up to बल in "(cf. v.l. 1).—") Ds om. (subm.); Ts किं (for च). D2 सज़्लस (for ज़लस च). Ñ2 किं च; V2 (marg.) B1.4 किंचित; G1 सवं; Cv.g as in text (for ज़लन).—) D5 Ts.4 चे; M2 ते; Cg as in text (for के). Ñ1 V1 D1-4.9 चेन; Vs marg. (for के च). B1 D1.3-5.8.9 पूर्व (for पूर्व). D7.10.11 T4 Ct विनाशिता:; Cg as in text (for निपातिता:).—) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 रक्षसा; V2 B3 पाथिवा: (for अनेन).—) Ś Ñ1 V D8.12 T3 इंद्रगुद्धे; B3 हता युद्धे; D5 चेन इंद्रम् (for अुद्धम्). Ś Ñ1 V2.8 D8.12 T3 महामुने; V1 B3 महाबला:(B2 °रमने) (for उपागता:).— For 2° 6, Ñ2 B1.2.4 subst.; while V2 ins. after 2:

1024* तेन श्रूलेन भगवन्कथय त्वं ममानव।

3 °) B2 D6.7.10.11 T1.2.6 G M1-6.7-10 वचनं (for माषितं). — °) Ñ2 V2 B1.2.6 M6 कांचनो; G (ed.) भागीबो (for चयवनो). Ñ1 V1 D1-5.9 भृगु(V1 D2 रघु)नंदनः (D5 °नं).

4 °) D2.9 अप्रमेयानि (for असंख्येयानि). —) B3 पापस्य; M5.8.9 तान्यस्य; Cm.g.t as in text (for यान्यस्य). Ñ1 V1 B3 D1-7.9-11 T3 रघुनंदन (for पुरुष्पेम). Ñ2 B1.2.4 G (ed.) पापस्यैतस्य (G [ed.] °स्य तस्य) राधवः V2 यान्यप्यस्य नर्षेम. — ° 4) Š3 D8.11.12 T2 G2-प्रभवोः B2 D1-4.6 M1 -प्रभवः D5.9 T1 G3 M3-प्रभवः Cm.t as intext (for -प्रभवे). Š D8.12 द्युण्यान्ममः Ñ1 D1-5.9 द्युण्यान्मम (for तच्छुणुष्व मे). G (ed.) तच्छुणुष्व नराधिप (for 4). V2 इक्ष्वाकुवंशे यद्भृतं तच्छुणु रवं नर्षेम. % Cg: इक्ष्वाकुवंशप्रभव इति. %

5 ") V1 बभौ (for पुरा). B1 D6 राजन् (for राजा).
—") Note hiatus between मान्धाता and इति. Ñ1 V1
D1.9.4.9 T3 नाम; Ñ2 B2 T4 M6 [इ]ति च: M2 [इ]ति प्र(for इति).—") Ñ2 B राधव; V2 विश्वतः; T1.2 पार्थिवः
(for वीर्थवान्).

6 °) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3 M6 सवा; Ñ2 V2 B राजा (for कृश्कां). — °) Ñ2 B स्ववशा; V2 (marg.) शासनात् (for शासने). — °) D6.7.10.11 T1 इतो (for अथो). V2 (marg.) वशेकतुम्; D1.4.6.9 जयं प्राप्तम् (for अथो जेतुम्). Ñ1 D2 सुरलो (Ñ1 °*)कजयं प्राप्तम् (D2प्राप्य [with hiatus]). — «) Ñ2 V1 B अकरोन्मतिमात्मवान्.

7 °) Ñ V1.3 B1.3.4 D\$.5-7.€11 T1.2.4 G Ms च (for तु). Bs महेंद्रस्य (for इन्द्रस्य तु). Ts आविशद्भयमिंद्रस्य. —⁵) D2.9 देवानां (for सुराणां). D12 तु (for च). Ñ2 V3 B [अ] भवत्तदा; G (ed.) [अ] भवन्महत् (for महास्मनाम्). —°) B2 मांधाता च; M4 मा * तरि. — °) D6 लोकं. Ś D8.12 देवलोकं जिगीषति.

8 ^{ab}) Sa Ñ V B D1-5.8.9.12 Me सोर्ध-; Cv.m.g.k.t as in text (for अर्ध-). Sa Da पार्थस्य (for दाऋस्य). K (ed.) -[अ] श्रेंन (for -[अ] श्रेंन). De स (for च). Ñ1 V1 राज्यमिच्छति पार्थिव: (for b). S1 (except सोर्धा inf. lin. sec. m.)सोर्थासनममित्रायं विदिखा पाकशासन: cf. 9^{ab}. —°) Ñ1 D2.9 छंद्यमान: (for बन्द्यमान:). B2 सुरै:

[355]

G. 7. 23. 9 B: 7. 67. 9 L. 7. 70. 9 तस्य पापमभित्रायं विदित्वा पाकशासनः ।
सान्त्वपूर्विमिदं वाक्यमुवाच युवनाश्वजम् ॥ ९
राजा त्वं मानुषे लोके न तावत्पुरुषर्षम ।
अकृत्वा पृथिवीं वश्यां देवराज्यिमहेच्छिसि ॥ १०
यदि वीर समग्रा ते मेदिनी निखिला वशे ।
देवराज्यं कुरुष्वेह सभृत्यवलवाहनः ॥ ११
इन्द्रमेवं ब्रुवाणं तु मान्धाता वाक्यमब्रवीत् ।
क मे शक प्रतिहतं शासनं पृथिवीतले ॥ १२

सर्वे: (for सुरगणै:). —) \$ V2(marg.).3 B D8.12 नाभि(\$2 V3 D8.12 °ित) चक्रमे; Ñ V1 D1.8.9 नाजहत्तदा; G1 M2.4.7.8 अभ्यरोहत; M6 L(ed.)ह(L[ed.]चा)ति-चक्रमे; Cv.k.t as in text (for अध्यरोहत). G2 प्रतिज्ञा नाधिरोपिता. % Cm: शक्रस्यार्धासनेन अर्धराज्येन च युक्तः पार्थिवो राजा भूत्वा सुरगणैर्वन्द्यमानः स्थास्य इति प्रतिज्ञां कृत्वाध्यारोहत दिवमिति होष:. %

- 9 Ñi damaged after प in " up to त्वा in ".
 —After 9", Ta reads 12" for the first time repeating it in its proper place.—Die om. 9"d.—")
 Me अथो (for इदं).—") Bi प्रोवाच (for उवाच). Śi योवनाश्वजं; Vi Ta युवनास्मजं (for युवनाश्वजम्).
- 10 Ñ2 illeg. for कै.—) Ś Ds.s.12 Ts G2 M10 राजंस; B वहो; Cg.k.t as in text (for राजा). Ś2.3 B मानुषं. B लोकं; Ms तावन्; Cg.k.t as in text (for लोकं).

) B4 न भवेत्; Ts प्रशस्तः; Ms मांघातः; Cg.k.t as in text (for न तावत्). V2 (marg.) B कुरुषेनघ (for पुरुषषंभ).— V2 reads 10° twice.—) D4 कृत्सां (for वहयां). V2 (second time) तद्भुकेन्महं सर्व (corrupt); B1 तद्कुर्वन्महीं सर्वा; B2 प्रदत्ता ते मही कृत्साः B2 तद्धुंबत्वा नो महीं कृत्साः B4 पृतद्धंजन्महीं कृत्साः) Ñ2 दिवि; V2 (second time) B कथं (for देव-). Ñ V1.2 (first time) D1-5.4 न ते क्षमं (for हहेड्छिस). T3 देवलोकं रथं गतः.
- 11 Vs om. II.—") De वहया; G1 Ms नीता (for वीर).—') B1 lacuna; Me विद्विता (for निविद्धा). S N1 V1 D1-5.5.5.12 सागरांबरा; T3 जीविता मता (for निविद्धा वहो).—Ñ1 damaged from ध्वे in "up to ".—") S1 स्वं; D1.4 [ए]तत्; D2.5 M2.6 [इ]व; D2 [इ]दं; M2 [ए]व (for [इ]इ).—") V2 marg.; B2 अहं स-; D1.3-5 T2 समग्र-(D4 "ग्रे); D2 M5 सपुत्र-; D2 समन्य-; T1.3 G2 M1.3 समृद्य- (for समृद्य-).—After II, B2 ins.:

1025* एवं कृते भवेत्कार्यसिद्धिरेव न संशय:।

12 Ta repeats 124 here (cf. v.l. 9). Va reads

तम्रवाच सहस्राक्षो लवणो नाम राक्षसः ।
मधुपुत्रो मधुवने नाज्ञां ते कुरुतेऽनघ ॥ १३
तच्छुत्वा विप्रियं घोरं सहस्राक्षेण भाषितम् ।
ब्रीडितोऽवाब्युखो राजा व्याहर्तुं न शशाक ह ॥ १४
आमन्त्रय तु सहस्राक्षं हिया किंचिदवाब्युखः ।
पुनरेवागमच्छीमानिमं लोकं नरेश्वरः ॥ १५
स कृत्वा हृदयेऽमर्षे सभृत्यवलवाहनः ।
आजगाम मधोः पुत्रं वशे कर्तुमनिन्दितः ॥ १६

- " in marg. —") Ñ2 De.7.10.11 T1.6 तं (for तु). Ñ1 V1 D1-5.0 Ts इंद्रस्य वि(Ñ1 Ts "स्येवं; D2.0 "स्पेति) जुवाणस्य; V2 जुवाणसेविमेंद्रं तु. —") B1 को; M8 त्वं (for क्र). B1 (m. also as in text) वा (for मे). D2 प्रतिहृतं; T3 प्रतिहृतः (for "हृतं). \$2.3 Ñ2 V3 B D8.12 M6 प्रतिहृतं वाक (by transp.); Ñ1 वाकः प्रतिहृतः (sic) (for वाक प्रतिहृतं). —") Ñ1 वासनः (sic); T1 * सनं. Ñ2 पृथियीपते (sic).
- 13 *) Ñ॰ V² (marg.) B शक्सतं(V² कोयं) प्रस्यु-वाचाथ.) Ś D॰ दानवः; D¹² मानदः (for राक्षसः).) D².३.5.9 मधोः पुत्रो; D॰ मधुमंतो (for पुत्रो).) Ñ V¹.² D².3.5.9 स; D¹.4 तु (for ते). Ś D॰.1² राज्यं स; V॰ D¹0.11 M².7-9 Cg.k.t न तेज्ञां; D6.7 T³.4 M⁵.10 न चाज्ञां; G¹ M॰ ते नाज्ञां (by transp.) (for नाज्ञां ते). Ś Ñ¹ V¹ D¹-6.8.9.1² T³ G² M¹0 तव; Ѳ V² (marg.).3 B G¹ M².4-7 नृप (for प्रनच्छ). ※ Cg: तेज्ञामिति संधिरार्षः। ते आज्ञाम्।; so also Ck.t. ※
- 14 ") V2 reads from वि in "up to ण in b in marg. Ñ1 V1 D1-6.9 Ts सुमहद्; Ñ2 B भाषितं (for विप्रियं). Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.0.12 T1.8 M3 वाक्यं (for घोरं).—Ñ1 damaged from up to वी in ".—b) D5 सहस्राक्षण च (hypm.). Ñ2 B घीमता; V2 damaged (for भाषितम्).—V2 reads " in marg.—") B2.2 वीड्या (for वीडितो). D2.9 T2 [S]घोमुखो (for sवाड्युखो). Ñ2 T1 M8 मृत्वा (for राजा).—d) Ñ2 D2.5.9 T2 स: (for ह).
- 15 *) Ś D1-5.8.9.12 Me च; Ñ1 om. (subm.); B9.8 तं (for तु). °) D6.7.10.11 प्रायात् (for दिया). °) Ñ1 V2 D2.8 T1.2 G3 M1-3.7 शीघम्; V3 शिप्रम् (for श्रीमान्). °) Ñ1 V1 D1-5.9 T3 मत्य-; Ms इमां (for इमे). M8 भूमिं (for लोकं). G1 M9 नरेशर.
- 16 *) D1.2.4 सवं (for shqं). —°) Ñ1 V1 D1-5.9 आगस्य तं; V2 marg. (for आजगाम). —Ñ1 damaged from पु up to का in 17°. —²) Ś D5 बशी-; V2 वशं (for बशे). Ś Ñ2 V1 D1-5.8.9.12 प्रचक्रमे; V2.2 D6.7.10.11 T8.4 G1 M2.8.7.10 आर्दिम:(T2 °मं; T4 G1 °म); B1-3 अनिजितं(B1 °त:) (for अनिन्दित:).

स काङ्क्षमाणो लवणं युद्धाय पुरुपर्षभः ।
दूतं संप्रेषयामास सकाशं लवणस्य सः ॥ १७
स गत्वा विप्रियाण्याह बहूनि मधुनः सुतम् ।
वदन्तमेवं तं दूतं भक्षयामास राक्षसः ॥ १८
चिरायमाणे द्ते तु राजा क्रोधसमन्वितः ।
अर्दयामास तद्रक्षः शरवृष्ट्या समन्ततः ॥ १९
ततः प्रहस्य लवणः शूलं जग्राह पाणिना ।

वधाय सानुबन्धस्य मुमोचायुधमुत्तमम् ॥ २० तच्छ्लं दीप्यमानं तु सभृत्यबलबाहनम् । भूसीकृत्वा नृषं भूयो लवणस्यागमत्करम् ॥ २१ एवं स राजा सुमहान्हतः सबलबाहनः । शूलस्य च बलं वीर अप्रमेयमनुत्तमम् ॥ २२ श्वः प्रभाते तु लवणं विधिष्यसि न संशयः । अगृहीतायुधं श्विप्रं ध्रुवो हि विजयस्तव ॥ २३

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोनपष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥

G. 7. 73. 24 B. 7. 67. 23 L. 7. 70. 24

17 Ñı damaged up to का in " (cf. v.l. 16). —")
Ds सं- (for स). Ñ₂ B युद्धं तु; Vı छवणो (sic) (for छवणे). —") Ś Dı₂ T₄ Gı.₂ Mε पुरुषर्थभ. Ñ₂ B छवणेन नरोसम:. —Ñ₂ illeg. for "". —") Ś₁ स; Vı चै; D1.₄ तु (for सं-). —") Ś₂.౩ D₅ स कालं; Dε समीपे (for सकारं). Ś Ds चै; Ñı V₂ Mѕ हि; V1.₃ D1.₂.₄.ҙ T₃ M₁ε ह; В1-з Ме तु; В₄ Dѕ.ҕ.७.1₂ च (for स:).

18 °) Ś Ds.12 [आ] शु (for [आ] ह). G2 तिप्रियां वाचम्. —) G2 उवाच (for बहुति). Ś Ñ V1 B2 D1-5. s.9.12 T3 सुबहूति मधो: सुतं. —) D1-4.6-9.11 Ts.4 G1.2 M1.9.4.7.9.10 एव (for एवं). Ś1 M6 दूतं तु; Ñ1 D1-5.9 दूतं स; M5 दूतं तं (by transp.) (for तं दूतं). Ñ2 V2 B1.2.4 राजवाक्यांततो (B1 ° स तं) दूतं; B2 राजवाक्यं वदंतं तं.

19 ") Me मङ्यमाणे तु; Cg.k.t as in text (for चिरायमाणे). De स (for तु). — b) De om. from समन्वित: up to -बन्ध in 20°. Ve reads -समन्वित: in marg. Me.c.7.10 स राजा कोधमुर्छित:. —After 19° b, Me repeats erroneously 17-19°. — Ñi damaged from up to af in " (see var.). — b) Vi Di.e.6.5.8.0.12 Ti-3 Ge.3 Mi.8 आद्ध (De.12° दें) यामास (for अद्यामास). Se De.12 शक: (sic) (for रक्ष:). Ñe B आगत्याभ्य (Ñe **** [illeg.]; Be 'पा) द्ववद्वश्वः; Ve आगत्याच्छादयद्वश्वः. — b) S Ve De.12 कुदः शत्रुं (for शर्म्ध्या). De [अ] स्वित्तमः; Ge Mi समन्वितः (for समन्ततः). Ñi Vi Di.e.4.2 Te G (ed.) गरवा सर्वा (Ñi damaged) स्विष्ट् (De 'तमः; G [ed.] 'कमैः). —After 19, S De.12 ins.; 1026* आद्ध्यामास तद्वाजा गन्धविद्धं च विक्रमी।

20 Ds om. up to बन्ध in " (cf. v.l. 19). — ") G1 स तु (for तत:). Ds.7.10.11 T4 तदश: (for कवण:). T1.3 G3 M1.3.4.6.7 प्रदस्य कवण: शूक्रम्. — ") T1.8 G3 M1.3 ऐशं; Ms.7 om. (for शूक्रं). V3 B शूक्रं चिश्लेप (V3 marg.; B2.3 "टमादाय) दारुणं; Ms धोरं गृश्च सुदारुणं. — V2 reads 20 in marg. — ") Ś Ñ V1.8 D1-5.8.8.18 T3 तस्य राज्ञो समोच द्व.

21 Ds om. (hapi.?) from दीच्यमानं in " up to बलं in 22°. — b) B नृपं स- (for समृत्य-). — °) Bs D1.4.5 M2.7.10 भसीकृत्य; T1.2.4 G2.3 M1.3.5.6.9 भस्मकृत्वा. Vs damaged; B ततस्तूणं; D7.10.11 Ts G3 M1 नृपं भूमों (Ts G3 M1 घोरं) (for नृपं भूयो). — d) G2 महस्करं (for [क्ष]गमत्करम्). — After 21, \$2.3 Ñs V3 B D3.8.12 M6 ins.; while V2 ins. l. 1 and l. 3 after 21 and 22 respy.; whereas D7.10.11 Ts cont. after 1030*; M3 ins. after 22:

1027* एतत्ते सर्वमाख्यातं छवणस्य बर्छ महत्। शूलस्य च बर्छ वोरमश्रमेयं नरर्षभ । विनाशश्रेव मान्धातुर्यव्यवानम्ब पार्थिव।

[(1. 1) \$2.8 D8.12 Ts Ms महद्भलं (by transp.); Vs बलं मया; D7.10.11 दुरारमनः (for बलं महत्). —(1. 2) Ñ2 B सीम्य (for घोरम्). Ñ2 B दुष्पधृष्यं (B3.6 ° धर्षं) सुरामुरेः (for the post. half). —(1. 3) Ms विनाशं (for विनाशन्). \$2 V2 D7.10.11 Ts Ms यते (D7 ° ते) नाभूक (for यत्नवान्भव).]—Thereafter, D7.10.11 cont. 1029*.

22 Ds om. up to बलं in (cf. v.l. 21). Ba om. 22. .—") Bi स एवं (by transp.) (for एवं स). De Ta राजा च (for स राजा). Ś Ñ V Di-s.s.12 Ti-s Gs.3 Mi.s बलवान्; Bs मांघाता; De स महान् (for समहान्). —") Śs.s हतः सु-; Ta समूल- (for हतः स-). Vi लवणेन हतः पुरा. — \$ Vs B2.s Ds.13 om. 22. ... Note hiatus between and ... Ñi damaged up to य in Na Vi.2 De.7.10.11 तु (for च). Ña Vi.2 De.7.10.11 तु (for च). Ña De.7.10.11 सोम्य; Vi Di-s.s Ts तीयम्; Va damaged (for वीर). Bi.a शूल (Ba र)स्येतद्वलं राजन्; Ta Ma तं शूलिनं महावीर्यम् (Ms समासाय). —) Ti.2 Ms त्व (Ms द्या)प्रमेयम्; Ms महावीर्यम् (for अप्रमेयम्). —After 22, Va (l. 3 only) Ms ins. 1027.

23 *) Ŝ V: Ds.12 सु- (for आ:). D12 om. तु छवर्ण. Š1.8 V1 Ds.8 T2 च (for तु). — b) D11 reads from सि up to * in marg. Ñ V1.2 D2.5.5.9 T2 नि(V2

६०

G. 7. 74. I B. 7. 68. I L. 7. 71. I

कथां कथयतां तेपां जयं चाकाङ्क्षतां ग्रुभम् । व्यतीता रजनी शीघ्रं शत्रुप्तस्य महात्मनः ॥ १ ततः प्रभाते विमले तस्मिन्काले स राक्षसः । निर्गतस्तु पुराद्वीरो भक्षाहारप्रचोदितः ॥ २

हवं) इंतासिः D1.4 इंतासि हवं; M6 इनिष्यसिः; M8 वधिष्यति (for वधिष्यसि). G(ed.) हवं इंता नात्र संशयः. —°) Ñ V8 -[आ] युधो (for -[आ] युधो). Ś D8.12 M6 सौम्यः Ñ V D1-5.9 वीरः; G(ed.) वीरं (for क्षिप्रं). —For 23°4, T2 subst.; while Ś Ñ1 V3 D1-5.8.9.12 ins. after 23:

1028* शूलपाणिः स ते वज्यों हुन्तब्यस्तद्विनाकृतः।

[Vs हि; Ts न (for स). Vs [S]वध्यो; Ds [S]मत्यों; Ts वध्यो (for वज्यों).]

—For 23, B subst.; while N2 V2 ins. after 23; D7.10.11 cont. after 1027*:

1029* रवं श्वः प्रभाते लवणं महारमः
नवधिष्यसे नात्र तु संशयो मे।
शूलं विना निर्गतमामिषार्थे
धुवो जयस्ते भविता नरेन्द्र।

[(l. 1) B1 महात्मवान् (for °त्मन्). —(l. 2) B1 हि; B2-4 च (for तु). —(l. 3) B3 निकृतम् (sic) (for निर्गं°). —(l. 4) Ñ2 ध्रुवं (for भ्रुवो).]

-After 23, De.7.10.11 T1.2.6 G M(except Me) ins. :

1030* लोकानां स्वस्ति चैवं स्याकृते कर्मणि च त्वया।

[Ts G1.2 M1-3.5.7-10 [ए]व (for [ए]वं). T1.2 यत् (for च). Ms [S]स्मिन्कभीण (for कभीण च).]

-Thereafter D7.10.11 T4 cont. 1027*.

Colophon: D1.2.6.5.9 om. — Sarga name: Ś Ñ1 V1 B2 D13 सान्धानु(Śs V1 °तु; D12 °तो) पाख्यानं; Ñ2 V2.8 B1.3.4 D2 सान्धानुरुपाख्यानं(D3 °ने); D3 सान्धान्युपागमनं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ V2.8 D12 om.; V1 51; B1 73; B2 71; B4 74; D2 M8 66; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 67; D8 64; T2 72; T4 75; M8 65. — After colophon, T3 concludes with श्रीरामाय नमः। श्रीरामापणमस्तु: T4 with श्रीरामापणमस्तु: श्रीरामाय नमे नमः; G M1.2.6.2 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

एतस्मिन्नन्तरे शूरः शत्रुघो यमुनां नदीम् । तीर्त्वा मधुपुरद्वारि धनुष्पाणिरतिष्ठत् ॥ ३ ततोऽर्धदिवसे प्राप्ते क्रूरकर्मा स राक्षसः । आगच्छद्वहुसाहस्रं प्राणिनामुद्वहन्भरम् ॥ ४

60

Di.s.4.5.9 cont. the previous Sarga.

1 Ñ1 damaged up to जयं चा in . —) S V3 D8.12 एतत्; Ñ2 B M6 ततस्; V2 T4 तथा; T1.2 G1.3 M10 कथा; Cm.g.k.t as in text (for कथां). S V1.3 D1-5.8-10.12 T3 M6 कथयतस्; Ñ2 B तच्छ्णुतस् (for कथयतां). S Ñ2 V1.3 B D1-5.8.2.12 T3 M6 तस्य; Ct as in text (for तेषां). —) S Ñ1 V1.3 B1.4 D5.8.12 T3 M6 चा(Ñ1 *)कांक्षतः; Ñ2 B2.3 D1-4.9 आकांक्षतः; V2 G1.2 M1 आकांक्षतः (for चाकाङ्कतां). Ñ2 B तदा; G1 ग्रुभाः; G2 M2.4.7 ग्रुभां (for ग्रुभम्). —) M1 अतीता; M6 व्यतीयादः; Ct as in text (for व्यतीता). S Ñ2 V3 B D8.12 M6 दिमं (for चीका).

2 6) Ms ततः प्रभातवेलायां. — 6) B1.2.4 D1.3-5 T1 M1.6.9 यस्मिन्काले; G1 M2.6.5.7.8.10 कूर (Ms कृत)कर्मा; G2 मधुप्रतः (for तस्मिन्काले). Ñ2 तु (for स). — 6) S D8.12 विनिर्गतः; Ñ V B1.2 D1-5.9 T3 M5 निर्गतः स्व-(D4.5 स); B3 निकृतस्तु (for निर्गतस्तु). — 6) S1.2 V3 D8.12 मध्यादेतोर्; S3 मक्षहेतोर्; Ñ V1.2 B1.3.4 D1-5.9 T3 मध्या (D2.3.5 क्षा)थीं सु-(V2 B3.4 D3-5 स); B2 मध्याथं तुः D6.7.10.11 M1.7.10 Cv.g.t मध्यादार-; M5 स्वाहार-; M6 सक्षार्थं सु-; Cm.k as in text (for मध्यादार-). S1.3 V3 महास्मनः; S2 Ñ V1.2 B2-4 D1-5.8.9.12 T3 M6 महाबलः; B1-महासुरः; G2 -प्रतारितः; Cv.m.g.t as in text (for -प्रचोदितः). T1.2 G1.8 M3 मधा (T2 क्या)थे भीमविक्रमः.

4 °) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3 M6 तद्वक्षो घोरदर्शनं (Ś1.2 D2.8.5 °न:; B1 missing from घोर up to मोक्तन्यः in 18d), — °) Ś Ñ V1 B2-4 D1-4.8.9.12 आ(B2-4 D8.12 अ)गमद् (for आगच्छद्). V3 सस्त्र- (for बहु-). — d) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-5.8.9.12 T3.4 प्राणिनां भार(D2 गण)-

ततो ददर्श शतुमं स्थितं द्वारि धृतायुधम् ।
तमुवाच ततो रक्षः किमनेन करिष्यसि ॥ ५
ईदशानां सहस्राणि सायुधानां नराधम ।
भक्षितानि मया रोषात्कालमाकाङ्क्षसे नु किम् ॥ ६
आहारश्राप्यसंपूणीं ममायं पुरुषाधम ।
स्वयं प्रविष्टो नु मुखं कथमासाद्य दुर्मते ॥ ७
तस्यैवं भाषमाणस्य हसतश्च मुहर्मुहुः ।

मुद्रहन्; Va आदायाजी महात्मनः; Me आदायाहारमात्मनः. —After 4, Dn ins. राम (6 times).

- 5 B1 missing 5 (cf. v.l. 4).—") D2 तत्र (for ततो). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 [S]पइयरस(V1 °*; D2 °त) (for ददर्श).—) D4 वृत-; D8 सृत- (for छत-).—) D1.8-5 हसन् (for ततो). Ś V1.8 D2.8.9.12 M6 उवाच प्रहस(Ś2 °*** [damaged])त्रक्षो; Ñ2 V2 (marg.) B2-4 उवाच चैनं(V2 °चैनं वि; B2 °चैनं तु) प्रहसन्.— ") Ś V1.8 B3.4 D1-4.8.9.12 T3 घनुषा कि; V2 (marg.) Cg.k.t as in text (for किमनेन). Ś1 V2 D2.5 करिडयित; B2 भविडयित (for करिड्यास).
- 6 B1 missing 6 (cf. v.l. 4). N N 2 त्वाह्यानां. S1 सहस्रस्य; D3 सहस्राणां (for सहस्राणि). N N damaged; V8 B4 D1.4 नराधिप (for नराधम). S V3 D8.12 को धात् (for रोषात्). N 2 illeg. for d. V3 कथम्; B8.4 [5]त्र कि (for न किम्). S N V1 D T2.4 कालेनानु (D12 त्र) गतो हासि; V3 (marg.) कालमाका *** (illeg.).
- 7 B1 missing 7 (cf. v.l. 4).—") Ś2 damaged for चाय्य. D6 न संपूर्णों (for [अ] प्यसं").—V3 B3 om. 7⁸-8°.—⁸) Ś1 Ñ D1-5.9 T8 M6 ममाच; V1 मामेव (for ममायं). T2 G M1.2.4.7.9.10 पुरुषर्वभ (for "घाघम).—V2 om. 7°^d.—") D6.7.10.11 T8.4 [S] छ; T1.2 G M1.3.5.6.10 Ck.t [S] सि (for च). D6 मुखे (for मुखं). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 स्वयमास्यम (D1 "मेवास्म्य) नुप्राप्तः; Ñ2 B2.4 स्वयमास्य (B4 °स्ये) प्रविष्टिति (B6 °एो मे).—") D6.7 T8.4 G1.3 M2-5.7.10 यास्यिस; M6 अधास्य (for आसाय). Ś D8.12 दुर्जुद्धे नावबुध्यसे; Ñ V1 B2.4 D1-5.9 कथमच विमोक्ष्यसे.
- 8 B1 missing 8 (cf. v.l. 4). V3 B2 om. 8^{abo} (cf. v.l. 7).—") Ś तस्य वै; D10 T1 G1 तस्येव; T4 तथेव (for तस्येवं). D1.2.4 ब्रुव(D2 **)माणस्य (for माप°).—") Ś D6.8 रोष- (for वीर्य-).—") Ś D8 हर्षाद्; Cg as in text (for रोषाद्). Ś D8 वर्तये(D8 °य)त् (sic); V1 B3 [अ]वर्तत; D6.7.10.11 [अ]वास्जत् (for [अ]वर्तयत्).

शतुन्नो वीर्यसम्पन्नो रोपादश्रूण्यवर्तयत् ॥ ८ तस्य रोपाभिभृतस्य शतुन्नस्य महात्मनः । तेजोमया मरीच्यस्तु सर्वगात्रैर्विनिष्पतन् ॥ ९ उवाच च सुसंकुद्धः शतुन्नस्तं निशाचरम् । योद्धुमिच्छाभि दुर्बुद्धे द्वंद्वयुद्धं त्वया सह ॥ १० पुत्रो दशरथस्याहं आता रामस्य धीमतः । शतुन्नो नाम शतुन्नो वधाकाङ्की तवागतः ॥ ११

G. 7. 74. II B. 7. 68. II

9 B1 missing 9 (cf. v.l. 4). Ś om. 9.—") Ñ1 damaged for तस्य. D6 -परीतस्य (for -[अ] अभिभूतस्य).
—") G1 M2.4 च (for तु).—") T4 -मान्नाद; G8 M1.5 -गान्ने; M9 -नान्नेर; Cg.k.t as in text (for नगन्नेर्). D6.7 T4 M8 विनिध्यु:; M10 व्यनिष्पतन्; Cg.k.t as in text (for विनिष्पतन्). M1 सर्वगान्नेषु निष्पतन्.—For 9°4, Ñ1 V1 D1-5.9 T8 subst.:

1031* तेजोमयो मरीचान्निर्गात्रेभ्यो निष्पपात ह ।

[T_s सरोधार्चिर् (for मरीचाक्षिर्). \tilde{N}_1 D_3 नि:पपात; $D_{s,s,s}$ निप $^\circ$ (for नि sq $^\circ$). D_s हा (for ह).]

-For 90d, No Va (marg.) 3 B2-4 D8.12 Me subst.:

1032* निश्चेरुः सर्वगांत्रेभ्यस्तेजोमय्यो मरीचयः।

[Vs Ds.12 Me गात्रेभ्यक्षा(Vs क्रिश्चेना; Me क्रिभ्यरत्न) भिनि-ब्पेतुस् (for the prior half).]

-For 9°d, G (ed.) subst.:

1033* दीसिमन्तो विनिश्चरुनेत्राभ्यां पावकाचिषः।

- 10 B1 missing 10 (cf. v.l. 4).—⁴⁶) Ś तमुवाच; Ñ1 V1 D1-5.9.12 उवाचाथ(D12 °चेव); V2 B3 उवाच स (for उवाच च). Ś च; V2 तु; D3.5.5.12 स; D9 om. (subm.) (for सु-). B3 उवाच वचनं कुद्धः (for क). Ñ3 illeg. for श्रुप्तस्तं. Ś D8 transp. संकुद्धः and श्रुप्तस्. V8 D6.7.10.11 G3 स; B2 च; T4 तु (for तं). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 पुरुषादकं; V2 marg.(for तं निशाचरम्).—V8 om. 10°-125.—°) Ś D8 युद्धम् (for योद्धम्). D1.4.8 इच्छिसि (for इच्छामि).—Ś D8 om. (hapl. see D12 var.) 10⁴-11°.—) D7 T3 द्वंद्वयुद्धे; M6 द्वंद्धमच (for द्वंद्वयुद्धे). Ñ1 V1 D1-5.9.12 उपेहि सां(D3.6 से) (for स्वया सह).
- 11 B1 missing 11 (cf. v.l. 4). V3 om. 11; Ś D8 om. up to 11° (for all, cf. v.l. 10). —°) Ñ2 देव-; T1.2 G2 M3 नित्य- (for नाम). Ñ1 V1 D1.4.12 दुर्बुद्धे; D2.3.5.9 दुष्टारमन् (for ज्ञानुज्ञो). V2 ज्ञानुज्ञो नामतः ऋरः(°तः ऋरः marg.). °) V2 D4 T4 G M2.3.5.7 -कांझी (for -[आ]काङ्की). V2 B8 [अ] प्रतः (for [आ] पतः).

G. 7. 74. 12 B. 7. 08. 12 7. 71. 12 तस्य मे युद्धकामस्य द्वंद्वयुद्धं प्रदीयताम् । शत्रुस्त्वं सर्वजीवानां न मे जीवन्गमिष्यसि ॥ १२ तिस्मस्तथा ब्रुवाणे तु राक्षसः प्रहसन्तिव । प्रत्युवाच नरश्रेष्ठं दिष्ट्या प्राप्तोऽसि दुर्मते ॥ १३ मम मातृष्वसुर्श्राता रावणो नाम राक्षसः । हतो रामेण दुर्बुद्धे स्त्रीहेतोः पुरुषाधम ॥ १४

12 B1 missing 12; V2 om. 12.6 (cf. v.l. 4 and 10 respy.). —) G (ed.) अद्य (for तस्य). Ñ1 V1 D2-5.9.12 T2.8 योदुकामस्य; M1 युद्धमानस्य. V2 B2-4 मम युद्धाभिकामस्य. — °) Ś Ñ V B2-4 D T3.4 M3.5.6.6 -मूतानां (for -जीवानां). — Ñ2 illeg. 12.6—13.6.7.6 B2 नात्र (for न मे). Ś Ñ1 V B2-4 D1-5.8.9.12 T3 M6 विमोध्य(Ñ1 V D2 °21)से; Cm.g.t as in text (for गमिन्यसि). % Cm: मे मम पुरत इति शेष: 1; Cg.t: मे मत्त:. %

13 B1 missing 13; Ñ2 illeg. for 13° (cf. v.l. 4 and 12 respy.). —) В4 तदा; G2 अथ (for तथा). Ś Ñ1 V1.2 (marg.) D1-5.8.9.12 तथा तस्य बुवाणस्य; V3 एवं बुवति शहुने. —) Ś Ñ V2 B2.4 D1-4.8.9.12 ववः (for इव). —) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-5.8.9.12 -द्याम्रं (for -अंग्रं).

14 B1 missing 14 (cf. v.l. 4). —) Ś V1.3 B2 D1-5.8.9.12 M6.6.7 मातु: स्वको; Ñ मातुश्र यो; V2 B4 मातु: स्वसुर; T3 प्रियसखो; G2 मातृष्वसुर; Cm.g.k.t as in text (for मातृष्वसुर्). B4 पुत्रो (for आता). —) T1.2 M3.7 राक्षसाधिप: (for नाम राक्षस:). Ś Ñ V B2-4 D1-5.8.9.12 T3 M6 दशग्रीवो (T3 ते दशास्यो) महाबळ: (V3 निशाबर:). —) D5 समरे (for दुर्बुद्धे). —) Ś Ds पुरुषाद्दः; M5 वर्षभ (for पुरुषाधम).

15 B1 missing 15 (cf. v.l. 4). M10 om. (hapl.?)
15-16. —) D7 कचित् (for तश्व). \$ V2(marg.).2
B2-6 D8.12 M6 स तु सवों मया क्षांतो; Ñ V1 D1-6.2 तं वाहं
(Ñ2 D1.6 तश्वाहं; V1 उवाच) मर्पयन्सवं; D5 तं चाहमञ्जोः
सवं; T2 स्वज्ञात्रा रचित: सोपि; G(ed.) तश्व मे मर्पितं सवं.
—) \$ V2.3 B2-6 D8.12 T8 M6 कुलक्षय:. — D2 om.
15°-16. V8 om. (hapl.?) 15° .—) D6.2 अवमानं
पुरस्कृत्य. —) D7 मम (for मया). M2 Cgp पूर्व (for यूयं).
— For 15° , \$ Ñ V1 D1.8-5,8.9.12 T3 G(ed.) subst.:
1034* अवज्ञापूर्वकं तन्मां दहस्यमिरिवाशयम्।

[Ñs V1 बन्मां; Ds तन्मे (for तन्मां). Ds [आ]अयं (for [आ]शयम्). G (ed.) दहत्यप्रतिकारणं (for the post. half).];

while Vs (mostly in m.) B2-4 Ms subst.: 1035* अवज्ञां तु पुरस्कृत्य भवन्तं भक्षयाम्यहम्।

तच सर्वं मया क्षान्तं रावणस्य कुलक्षयम् । अवज्ञां पुरतः कृत्वा मया यूयं विशेषतः ॥ १५ न हताश्र हि मे सर्वे परिभृतास्तृणं यथा । भूताश्रेव भविष्याश्र यूयं च पुरुषाधमाः ॥ १६ तस्य ते युद्धकामस्य युद्धं दास्यामि दुर्मते । ईिप्तितं यादशं तुभ्यं सज्जये यावदायुधम् ॥ १७

[V2 तां (for तु). B4 तत्स्यामि (for भक्ष°). M6 न क्षमिष्याम्यहं तव (for the post. half).]

16 Bi missing 16 (cf. v.l. 4). Dz Mio om. 16 (cf. v.l. 15). — Dio.11 Tz.4 Gi Ms Cm.g.k.t नि-; Cv as in text (for न). Do ह ते; D7.10.11 हि ते; Gz Ms (both with hiatus) हमे (for हि मे). Ś Ñ V Bz-4 D1.3-5.8.9.12 Ts Me इक्ष्वाकवो मया(Vs *मे; Bs.4 Me हि मे) सर्वे; Gz Ms निहंतारश्च (Gz °तन्यापि [metricausa])मे सर्वे. — Bz-4 परिज्ञाता (for °भूतास). Gz damaged from स्तृणं up to पुरुषा in . Śi.2 Ñ Vz.3 Bz-4 D1.5 Ts Me यथा नृणं (by transp.); Śs D4.5.8.9.12 यथा नृणं; Vi यथा मृशं; Tz नृणां यथा; Gz खियो यथा; Cg.k.t as in text (for नृणं यथा). — Vz damaged for व भवि. Ñi तथा भूता (for भूताश्चेव). Ñi Vi D1.3.5-9 Ts भविदयंति. — Bz युदमाकं (for यूवं च). Ti Mz.8 पुरुषाधम (for °धमा:). Ś Ñ Vi D1.3-5.8.9.12 Ts ये युदमाकं नराधम. % Cv: भूताश्चेवत्याद्यर्थ पूर्वशेष:. %

17 B1 missing 17 (cf. v.l. 4). Me om. 17.—66)
Ñ V1 D1-5.9 Ts अस (for तस्त्र). Ś D8 योदु-(for युद्ध-).
G1.2 इंद्रं; Cv.g as in text (for युद्धं). D12 दास्त्रति (for दास्त्रामि). V3 मृत्युश्वाच भविष्यामि तव चापि सुदुर्मते.—After 1766, D5-7.10.11 T3.4 ins.; while Ñ2 V2 B2-6 M3 ins. after 17; M6 ins. after 16 (owing to om.):
1036* तिष्ठ स्वं च मुहूते तु यावदायुधमानये।

[Mo तु (for च). Bs.a transp. त्वं and च. B2 तिष्ठेह त्वं. Ña Ba हि (for तु). Va तिष्ठ *च **तं हि (for the prior half).]

— ° व) V ३ ई दशं (for ई प्लितं). D1-4.9 सदशं; G2 तादशं; Cv.m.g.t as in text (for यादशं). Ñ2 V2 (sup. lin. also as in text) B2 यत्तं; V1 D1.2.4.9 यद; B3 यत्तु; M7 तुस्यं; Cv.m.g.t as in text (for तुभ्यं). D5 स युजस्वायुधं धोरं (for °). Ś V8 D2.5.8.12 यावदायुधमानये (=post. half of 1036*); Ñ2 सज्जेथास्त्वमथायुधं; V1 सज्जय सुमहायुधं; B2-4 सज्जयेथास्त्वमायुधं; D1.2.6.9 सज्जयस्व स्व(D2 म)मा (D9 °य त्वं भया)युधं; T4 सज्जयेयं तथायुधं; M8 स ******* (for व). Ñ1 ई प्लितं स ****** मायुधं (damaged).

तम्रवाचाथ शत्रुझः क मे जीवन्गमिष्यसि । दुर्बलोऽप्यागतः शत्रुर्न मोक्तव्यः कृतात्मना ॥ १८

योहि विक्कवया बुद्ध्या प्रसरं शत्रवे ददौ । स हतो मन्दबुद्धित्वाद्यथा कापुरुषस्तथा ॥ १९

G, 7, 74, 19 B, 7, 68, 19 L, 7, 71, 19

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥

18 B1 missing up to मोक्तन्य: in 18d (cf. v.l. 4).
— ") Ñ1 D1.2.4.9 स; V1 D6.7.10.11 G2 M1.4.5.8.9 [आ] ग्रु;

T4 च (for [अ] थ). Ś Ñ2 V2.3 B2-4 D8.12 M6 शतुमस्त्व
(V2 B2-4 °आ) अवीद्वावयं. — ") Ś Ñ1 V1.8 B4 D1-5.8.
9.12 T3 M6 न; G2 स्वं (for क्क). D3 [अ] जु. (for मे). B4
M6 विमोध्यसे (M6 °सि); D2.5.8 गमिष्यति (for गमिष्यसि).
— M6 om. 18° .— ") M4.5 हि (for 5प). Ś Ñ1 V1.3
D1-5.8.9.12 G (ed.) आ(G [ed.] सं)गतो दर्शनं Ñ1 V1
D1.2 4.5.9 चे) शतुर्; Ñ2 V2 B2-4 गतो हि दर्शनं शतुर;
D8.7.10.11 T3.4 G1.2 M9 स्वयमेवा (G1 यहच्छया)गतः शतुर;
T1.2 G3 M1.3 शतुर्यहच्छया दृष्टो. — ") Ś V2 D8.13 कथंचन;
Ñ2 V2 B M5 कृतास्मिस: (M5 °नां) (for कृतास्मना).

19 ") V1 सो (for यो). D8 स्वयं हस्तागतं रष्ट्रा. - ") N1 V1 प्रहरेच ; Ñ2 V2.8 B D8.6 M6 प्रद्यात् ; D1.6 प्रहारं; Da.9 प्रदर्न ; T2 G2 प्रसमं; M2 प्रदरं; G (ed.) ददाति; Cm.g.k.t as in text (for प्रसरं). Ñ2 V2 B2.4 D3.5 M6 मसरं; Vs शरणं; B1.3 D1.4 प्रसभं; D9 शात्रवान् (for शत्रवे). S D8.12 म(D8 न)ददाति रणं; M1 शत्रवे प्रसरं (by transp.) (for प्रसरं शत्रवे). Ś Ñ2 V2.3 B D1.3-5.8.12 M6 रिपो:; Ñ1 V1 D2.9 रिपु:; D6 [S]दिशत् ; D7.10.11 Ts.6 दिशेत् (for ददो). **% C**m.g.k.t : प्रसर्मवकाशम् . % — V2 reads 19°d in marg. —) Ñ1 V1 D1.2.6.5 सहते; Ñ2 V2 B स(B2.8 सु) महान् ; Do इन्यते; Ta Ma सहसा (for स इतो). Ña Va B D7.10.11 Ts.4 -बुद्धि: स्यात् (for -बुद्धिस्वाद्). Ś Vs Ds.8.12 Me स इन्यते मंदबुद्धिर्. —) Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 सोपि कापुरुष: स्प्रुत:; Ñ2 V2 B स लोके पुरुषाधम:(V2 ° वस्तथा). — After 19, Ś Ñ1 V2 D1-5.8.9.12 T2 L (ed.) ins.:

1037* किमुक्ता बहु युध्यस्व वध्योऽसि मम दुर्मते।

[Ds मम (for बहु). Ts कि बहुक्त्या च; L (ed.) विमुक्तबाहुर्. S Ds.12 विमुक्तं (D12 क्तो) बाहुयुद्धस्वं (corrupt) (for the prior half). Ñ1 व * * * * * * * (damaged) (for the post. half).];

while \tilde{N}_2 B_{1.2} D_{7.10.11} ins. after 19; whereas V_2 B_{2.4} cont. after 1039*:

1038* तसारसुद्दष्टं कुरु जीवलोकं शरैः शितैस्वां विविधेर्नयामि । यमस्य गेहाभिमुखं हि पापं रिप्नं त्रिलोकस्य च राघवस्य ।

[(1.1) B2 स्व- (for सु-). —(1.2) B3 विमलैर्; B4 विलयं (for विविधेर्). B1 विमलीकृतैश्व. —(1.3) V2 B2-4 हि पाप; B1 नयामि (for हि पापं). —(1.4) B1.4 सदेवन्नस्य (for च राधवस्य). B2 यथा त्रिनेत्रो त्रिपुरं त्रिलोके; B3 यथैव रुष्टिलपुरं त्रिनेत्र:.]

-After 19, Va Ba.4 ins.:

1039* एवमेव हि शत्रुणां वर्तितन्यं यथा तथा। तस्मारवां निहनिष्यामि शरेणानतपर्वणा।

[(1.2) V2 तच्छुत्वा; B3 तच त्वां; B4 त्वामच (for तसास्तां). B3 [अ]नेन (for [आ]नत-). V2 B3 -वर्चसा (for -पर्वणा).]

Colophon: D1-5.9 om. — Sarga name: Ś Ñ1 V1 D8.12 शबुझवावयं; Ñ2 V8 B D6 ळवणाझेप:; V2 ळवणाखिक्षेप:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.5 B6 D12 om.; Ñ2 T3 73; V1 52; B1 74; B2 59; B2 72; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 68; D8 65; T4 76; M6 66; M8 67. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामाय पंणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

६१

G. 7. 75. I B. 7. 69. x L. 7. 72. I

तच्छुत्वा भाषितं तस्य शत्रुष्तस्य महात्मनः ।
क्रोधमाहारयत्तीत्रं तिष्ठ तिष्ठेति चात्रवीत् ॥ १
पाणौ पाणि विनिष्ण्य दन्तान्कटकटाय्य च ।
लवणो रघुशार्द्लमाह्वयामास चासकृत् ॥ २
तं ज्ञुवाणं तथा वाक्यं लवणं घोरविक्रमम् ।
शत्रुष्तो देवशत्रुष्त इदं वचनमत्रवीत् ॥ ३

61

D1-5.9 cont. the previous Sarga.

- 1 a) Ñi Da.s रोषतप्तस्य (for भाषितं तस्य). Vi Di.s.4.9 श्रुखा रोषपरीतस्य.—b) Ba राधवस्य (for बाजुझस्य).
 —Gi damaged after म up to य in 4b reading 2b only after 1042*.—Va reads 1cd (except रोष [see var.]) in marg.—b) Ś Ñ V B Di-5,8.9.12 Me रोषम् (for क्रोधम्).—b) Di om. (hapl.); G (ed.) रक्षस् (for first तिष्ठ). Ñ2 Va B राक्षसः स नरोत्तमे (Ña Va °मः).
- 2 G1 damaged for 2 (2° b first time) (cf. v.l. 1). Ś Vs Ds.12 om. 2.—") G1.2 पाणि पाणी (by transp.). B4 D6.7.10.11 T1.2.4 स निष्पिद्य; M2.4.6.7 च निष्पिद्य; M10 च नि° (for विनिष्पिद्य).—b) D6 (marg. also as in text) T1.3.4 G1.8 M Ck कटकटाप्य; Ct as in text (for कटकटाप्य). G2 कटकटाप्यन्. B2 (marg. also) देतेदैतानसमस्पृशन्; B4 कोधताम्रायतेक्षण:.—For 2° b, Ñ1 V1 D1-5.9 T3 subst.:

1040* निपीड्य पाणिना पाणि दन्तैर्दन्तांस्तथापिषत्।

[V1 D2.3.5 निष्पीट्य. D1.4 तदा (for तथा). Ñ1 [अ]परान्; D9 [अ]पिषन् (for [अ]पिषत्). D3.5 अ(D5 च)संस्पृशन् (for तथापिषत्).]

- —T1.2 M1.8 om. 2°-7. —°) Ñ2 V2 B1.2 भारं च भुवि (Ñ2 भूमो; B2 तं वि) निक्षिप्य; B2 भारं भुवि विनिक्षिप्य; B4 शत्रुमस्तु स चाश्चिप्य. ⁴) Ñ1 V1 D2.2.0 T3 राक्षसः स(Ñ1 damaged from स up to तथा in 3°; D9 om. [subm.]; T2 तं) नरांतकः; Ñ2 V2 B M6 तिष्ठ तिष्ठेति चात्रवीत्(=1⁴); D1.4.5 राक्षसः समरांतकः. —After 2, D9 ins.:
- 1041* उवाच निर्धृणो वाक्यं महानातं विनद्य च।

 मया विनिर्जिताः पूर्वं राजानो बहुविक्रमाः।

 भस्मीकृतश्च बर्छवान्मांधाता तव पूर्वजः।

 अमराश्चेव बर्छिनो दंद्रयुद्धमुपागताः।

 मम रोषपरीतस्य पुनः कः स्थातुमहेति। [5]

 कालदिष्टोऽसि यद्वाल्यान्मत्वग्चु(१)विंसमयं गतः।

शत्रुघो न तदा जातो यदान्ये निर्जितास्त्वया।
तदद्य वाणाभिहतो त्रज त्वं यमसादनम् ॥ ४
ऋषयोऽप्यद्य पापात्मन्मया त्वां निहतं रणे।
पश्यन्तु विप्रा विद्वांसिस्तद्या इव रावणम् ॥ ५
त्विय मद्धाणनिर्देग्धे पतितेऽद्य निशाचर।
पुरं जनपदं चापि क्षेममेतद्भविष्यति ॥ ६

- 3 Gı damaged for 3 (cf. v.l. 1). Tı.2 Mı.8 om. 3; Ñı damaged up to तथा in f (for both, cf. v.l. 2).
) Ñ₂ Vı.2 B Dı-4.9 तदा (for तथा). Ñ₂ V₂ B पापं;
 D8 दृष्टा (for वाक्यं). M₂ तमाह्वयंतं सौमित्रिर्.) D₅.8
 राक्षसं (for छतणं). Ś Ñ V B Dı-5.9.12 Ts भीम- (for घोर-). Ñı D₅.7.10.11 T₄ M₃ -दर्शनं; M₅ -विक्रमः (for विक्रमम्).) Dɛ (marg. also) नित्य- (for देव-). Ñ₂
 B Dѕ -त्राहं तस् (Bı [with hiatus] तु; Dѕ [with hiatus] च) (for -त्राहुझ).) G₃ वचनं चेदम् (for इदं वचनम्).
- 4 G1 damaged up to य in b (cf. v.l. 1). T1.2 M1.8 om. 4 (cf. v.l. 2). D6 शतुक्षे. B2 D6 T3 G8.8 M3-5.9 तथा (for तदा). D6 जाते; T4 M3 राजा; G2 जेता (for जातो). B4 रवया जेयो (for तदा जातो). D6 G2 M3.6.6.9 यथा (for यदा). S D8.12 [अ] य विजितस; Ñ1 V1 D1-5.9 T3 चान्ये (Ñ1 T3 [अ] न्ये नि) दतास (for [अ] न्ये निजितास). B4 यथान्यो निजितस्त्वया. D8 V2 B1.2.4 मम (for तद्). Ñ1 V1 D1-5.9 शतुक्षः; M5 तद्स्य; M9 अभेग्र- (for तद्य). B8 मम वाणैर्नामहतो (sic). D3 G1 damaged for ज रवं य. Ñ V1 D2-5.9 यास्यसे(Ñ1 D5 oते); D1 यास्यसि रवं (hypm.); D8 युज रवं (for जज रवं). V1 -पत्तनं (for -सादनम्).
- 5 T1.2 M1.8 om. 5 (cf. v.l. 2). a) \tilde{N}_2 V2 B तु; G2.8 हि (for Sपि). \hat{S} \tilde{N}_1 V1 D1-5.9.12 ऋषयोद्येव; D8 सर्वभूतानि (for ऋषयोऽप्यद्य). \tilde{N}_2 V2 B पर्यंतु (for पापारमन्). b) \hat{S} D8 [अ]द्य (for $\bar{\tau}$ ai). M_4 निहते. \tilde{N}_2 V2 B पापारमानं हतं रणे(B1.4 रणे हतं); D12 यदैव निहतो रणे; T8.4 M_3 ये $\bar{\tau}$ aया निहता रणे(M3 पुरा). \tilde{N}_1 damaged for ad (except \bar{m}_1). a) \tilde{N}_2 V2 B मदीय-; V3 पर्यंति (for पर्यन्तु). \hat{S} \tilde{N}_2 V2.8 B D8.12 श्वरविद्धांगं(\hat{N}_2 D8 a a); D1 * * \hat{a} * \hat{a} ; \hat{n} = \hat{a} \$\frac{1}{2}\$ \text{T18} \text{\text{\$\text{\$i\$}}} \text{\$\text{\$\text{\$i\$}}} \text{\$\text{\$\text{\$i\$}}} \text{\$\text{\$\text{\$i\$}}} \text{\$\text{\$\text{\$i\$}}} \text{\$\text{\$i\$}} \text{\$\text{\$i\$}} \text{\$\text{\$i\$}} \text{\$\text{\$\text{\$i\$}}} \text{\$\text{\$i\$}} \text{\$\text{\$i
- 6 T1.2 M1.8 om. 6 (cf. v.l. 2).) Ñ1 D1-5.9 बाणाग्नि (for मद्दाण). Ś1 -निहते; B4 -निर्भिन्ने (for -निर्देग्धे).) D1.6.5 पातिते. V2 च (for S2). Ñ1 V2.8 B D2.6.7. 10.11 G1 M5 निशाचरे (B1°*); Ñ2 महीतले (for निशाचर).

अद्य मद्राहुनिष्कान्तः शरो वज्रनिभाननः ।
प्रवेक्ष्यते ते हृदयं पद्ममंशुरिवार्कजः ॥ ७
एवमुक्तो महावृक्षं लवणः क्रोधमृर्छितः ।
शत्रुघ्नोरसि चिक्षेप तं शूरः शतधान्छिनत् ॥ ८
तदृष्ट्रा विफलं कर्म राक्षसः पुनरेव तु ।
पादपानसुवहूनगृह्य शत्रुघ्ने न्यसृजद्वली ॥ ९
शत्रुघ्नश्चापि तेजस्वी वृक्षानापततो बहून् ।

—°) V2 B1-3 जनपदश् (sic); D2.8 जानपदं, Ś V3 D3.6. 8.10-12 M5 पुरे ज(D8.12 जा)नपदे (for पुरं जनपदं). D4.5. 8.11 वा (for च). Ñ2 V2 B [प]व (for [अ]पि). D7 पुरो जनपदस्यापि. — °) Ñ1 D1-5.8 शिवम्; V1 M6 स्वस्थम्; V2 धर्मम्; B वलम्; G2 स्तेत्रम् (for स्तेमम्). D6.7.10.11 एव (for एतद्). Ś V3 D12 निवृत्तिश्च; Ñ3 मम चैतद्; D8 निर्भयश्च; L (ed.) निर्वृत्तिश्च (for स्तेममेतद्).

7 T1.2 M1.8 om. 7 (cf. v.l. 2). — *) V1 मे; D8 स (for मद्-). Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 M5.6 -चाप-; D7 G1 -वाण-; T3 -पाण-; M2.4.7.10 -त्ण- (for -वाहु-). Ś D1.8-5.8 T3 M5 -निमुक्तः; V1 D2.9.12 -चि(D9.9 -नि)क्षिप्तः; B1 -विश्रांतः (for -निब्झान्तः). — *) Ś D8.12 -निम ग्रुतिः; V1 T5 -निम: स्वनः; D1.4 -निम: श्वसन्; D2.3.5.0 -[ब]नल-गुतिः; Cm.t as in text (for -निमाननः). Ñ1 कारो वज्रानिलस्वनः. — *) D2.7 प्रवेक्षते; D8 प्रावेक्ष्यते; M3 प्रवेक्ष्यति. D8 ते हृद्ये; T4 महातिक्षणः; M3 त्वद्ह्° (for ते हृद्ये). — *) T3 यथा (for इव). D1.4 विवरं पन्नगो यथा; G1 रुधिरं तव पास्यति. — After 7, G1 ins.:

1042* एवसुक्तः स लवणः शतुक्षेन महास्मना। —Thereafter, G1 reads 2⁴⁶.

8 G2 reads 8°6 twice. V2 reads 8° in marg. — °)
T1.2 G2 (second time) M1.8 सं(G2 स; M1 प्र)गृद्ध सुः
G1 स संगृद्ध (for एवमुक्तो). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 ततः
प्रगृद्ध वृक्षं तु(D6 लवणो); G (ed.) स उत्पाख्य महच्छालं.
— °) D6 वृक्षं तु (for लवणः). — Ñ1 damaged from °
up to घा in ". — °) V2 D10(marg.) - [उ]परि (for - [उ]रिस). Ñ2 V2 B M6 शतुन्नं प्रति चिक्षेप. — °) Ñ2 B
चासाः; D8 शूलं (sic) (for शूरः). D6.7.10.11 स च तं (for तं शूरः). \$ D8.12 बहुधाः; V1.3 B2 D2-5.9 M6 दशघा
(for शतधा). V2 (damaged except द) B3 दश (marg. also शत)धाक्षिपत.

9 °) G2 विविधं; M2 विमलं; M5.8 विपुलं (for विफलं).
—) Ś D8 च; Ñ2 B4 हि; V3 D8.5 M3 स:; B3.3 ह (for तु).—) M3 स (for सु-). V2 om. गृह्य. Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 G (ed.) वृक्षाननेकानु (G [ed.] क्सान्महत उ) स्पाळ्य; D5 वृक्षाननेकांस्तन्नत्यात्र; M6 गृहीत्वा च बहून्यृक्षान्.

तिभिश्रतुर्भिरेकैकं चिच्छेद नतपर्वभिः ॥ १० ततो वाणमयं वर्षं व्यस्तुजद्राक्षसोरित । शत्रुघो वीर्यसम्पन्नो विव्यथे न च राक्षसः ॥ ११ ततः प्रहस्य लवणो वृक्षमुत्पाट्य लीलया । शिरस्यभ्यहनच्छ्रं स्नस्ताङ्गः स मुमोह वै ॥ १२ तिस्मिनिपतिते वीरे हाहाकारो महानभूत् । ऋषीणां देवसंघानां गन्धर्वाप्सरसामि ॥ १३

G. 7. 75. 13 B. 7. 69. 13 L. 7. 72. 13

- *) Bs Ds शतुक्षं. S1.s Ds.12 [S]न्वस्तव् ; S2 न्यस्तव् ; (for इयस्तव्). Ñs Vs B1.2.4 Ds.7.10.11 शतुक्षाया(Ñs B1.2 °क्षस्या)स्तव् (V2 °क्षिपद्). Ñ1 V1 D1-5.9 समवास्त्र (Ds °क्षिप)त् ; T2 °युद्धि; M1 विनिपातयत् (for इयस्तब्रही).
- 10 °) V1 शतशश् (for शतुष्तश्). G3 M6 [S]पि च (by transp.) (for चापि). b) D3 आपतितान् (for आपततो). B2 एभिश् (for त्रिभिश्). Ñ3 B1-3 चैकैकै. b) Ñ2 B [आ नित-(for नत-). For 10°4, Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3 G (ed.) subst.; Ñ2 ins. after 10°6;

1043* चिच्छेद सायकैस्तीक्ष्णेरेकैकं सप्तधा त्रिधा।

[G(ed.) दीप्तेर् (for तीक्ष्णेर्). \$1 शतथा; Ñ2 स द्विधा (for सप्तथा). \$ Ds.12 [अ]च्छिनत् (for त्रिधा). G(ed.) त्रिभि: सप्तथा (unmetric) (for सप्तथा त्रिधा).]

- 11 ⁶) Si.s Ñ Vi B3 Di-5.8.9.12 अ (B3 वि; Di.4 सो)सजद् (for व्यस्जद्). Ñi Vi B4 Di-7.9-12 Ts.4 M6 -[उ]परि (for -[उ]रिस). —Ñi damaged for ° (except राक्षस:). —°) Mi [S]पि महातेजा (for वीर्य-सम्पन्नो). Vi सुसंकृदः; D2.9 उद्धतः स (for विव्यथे न). Vi.3 D5.6.10.11 स (for च). B2.3 च न (by transp.). V2 (marg. also as in text) क्षोभो नाभूच रक्षस:
- 12 ") Gs स तं (for ततः). b) Ds.9 वृक्षान्. Ds उत्सादाः D7.10.11 T4 उद्यम्य (for उत्पाठ्य). Ñ2 V3 B1 Ds-7.10.11 T3.4 वीर्यवान् (for जीलया). b) \$ B2.8 D1.4.8.12 [अ] मि(B2 D1.4 [अ] भ्या) हतः; T1-8 G2 M1.8.9 [अ] भिहनच् (for [अ] भ्यहनच्). \$ Ñ V1.8 B1-8 D1.4.8.12 G1.3 M1.5.6.8-10 श्रूरः; 'D2.9 कुद्धः (for श्रूरे). G(ed.) भृशं जवान शिरसि. V2 reads in marg. b) V2 च; B2-4 सं-; D1.4 प्र- (for स). V2 B2-4 सं-; T4 ह; M2.7 च (for वै). \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 पपात ह (for सुमोह वै).
- 13 °) D2.9 शतुशे (for तस्मिनि-). D2 पातिते. G2 अभिहते (for निपतिते). S Ñ V B2.8 D1-5.8.9.12 M6 भूमी; B1.4 M5 शूरे (for वीरे). —After 13 6, B2 ins.: 1044* चकरपे वसुधा तत्र दृष्टा कार्यं भयावहम्।
 —°) G(ed.) सिद्ध- (for देव-). D2.9 देवतानां च (for

_°) G(ed.) सिद्ध- (for देव-). D2.9 देवतानां च (for °संघानां). —V2 reads 13^d-14^b in marg. —^d) Ñ1 V1.8

G. 7. 75. 14 B. 7. 69. 14 L. 7. 72. 14

तमवज्ञाय तु हतं शत्रुमं भ्रुवि पातितम् ।
रक्षो लब्धान्तरमपि न विवेश स्वमालयम् ॥ १४
नापि श्रूलं प्रजग्राह तं दृष्ट्वा भ्रुवि पातितम् ।
ततो हत इति ज्ञात्वा तान्भक्षान्समुदावहत् ॥ १५
महूर्ताल्लब्धसंज्ञस्तु पुनस्तस्थौ धृतायुधः ।
शत्रुमो राक्षसद्वारि ऋषिभिः संप्रपूजितः ॥ १६

 $D_{8.8.8-7.9-11}$ $T_{8.4}$ M_6 तथा; $D_{1.4}$ M_7 तदा (for अपि). \widetilde{N}_2 V_3 B गंधवीणां च सर्वशः($B_{1.4}$ सहस्रशः).

14 Vs reads 14^{ab} in marg. (cf. v.l. 13). Ñ1 damaged after जा in "up to ति in b.—") Ś Vs Ds.12 स तमाजाय; Ñ2 T1.2 Ms स तु(Ñ2 तं स) विज्ञाय; V2 B1 तम(B1 तं तु)विज्ञाय (for तमवज्ञाय). Ñ2 B1 Ms नि-; V3 च (for तु). Bs ळवण: (for तु हतं). V1 D2.3 तमवज्ञाहतं दृष्टा; B2 तत: स विज्ञाय हतं छ ते विज्ञाय हतं चतुं; D1.4.5.2 न च (D5.2 तं तु) वृक्ष (D9 °क्षा)हतं दृष्टा.—b) Ś B2 D1-5.8.2 12 T2 M7 वि(Ś D8.12 तु)निपातितं; V8 ज्ञानुतापनं; Ba तु विपा°; G (ed.) पतितं भुवि (for भुवि पातितम्).—After 14^{ab}, D3 ins.:

1045* हाहाकारो महानासीहु: खितानां मुहुर्मुहु:।

- —°) Ts ततः; Gs रणे (for रक्षो). Ds.9 T1.3 Ms लडस्वां (Ts कह्यां)तरम्; Cm.g.k.t as in text (for लडधान्तरम्). Ñ1 Ts अथ; Ds.9 पाप: (for अपि).— ो Ñ1 V3 Ds.12 (all with hiatus) आविवेश; Ds.9 Ts प्रविवेश (for न विवेश). Ś Vs Ds.12 स्वकं गृहं; V1 स्वमाश्रमं (for स्वमालयम्).
- 15 के) Ñ2 B1.3 स; B2 च (for प्र-). Ñ1 V1 D1-5.9 नाष्यगृह्णान्महच्छु (D1.4.9 हाशू) छं; V2 नापि जग्राह तच्छू छं; B4 न चापि शूछं जग्राह. ो Ñ1 D1-5.9 हथ्या तं (by transp.); V1 हथ्या तु (for तं हथ्या). Ñ1 तु नि-; V1 D2.5.9 M2.10 विनि- (for भुवि). Ñ2 G(ed.) दैवोपहतमान (G[ed.] चेत)स:; V2 B1.3.4 मृतोयमिति दानवः; B2 दूतोयमिति मानवः. After 15°, D1 erroneously repeats 14°-15°. Ñ1 हतं (for ततो). Ś Ñ1 V1 B2 D1-5.8. 9.12 T2 M2 हतम् (for हत). V2 reads in marg. ो D6 G1.2 M5 सहयान्म (for तानमक्षान्). T2 G2.2 M2.8 ममुदा (T2 वा)हरत् (for समुदावहत्). Ś Ñ1 V1.2 D1-5.8.9.12 तं भक्षं (D1.4 तक्ष्ट्यं; D2.8.12 तं भक्षं) समुपाहरत् (Ñ1 V1.3 D1-5 °त्); Ñ2 V2 B (except Ñ2 B2 all with hiatus) आ (Ñ2 ह्य; B2 सो) गृह्णाद्वारमामिषं; T3 तं भक्षं * मुखतः (damaged).
- 16 *) \$ Ds.12 सुहूतं. D1 स्तव्य- (for लब्ध-). D1-5.9 -संज्ञं (for -संज्ञ्स). V1.2 च (for तु).) \$ Ds.12 ततस्; G1 पुरस् (for पुनस्). Ñ1 V1 D1-5.9 एव (for तस्थो).

ततो दिन्यममोधं तं जग्राह शरमुत्तमस् । ज्वलन्तं तेजसा घोरं प्रयन्तं दिशो दश ॥ १७ वज्राननं वज्रवेगं मेरुमन्दरगौरवम् । नतं पर्वसु सर्वेषु संयुगेष्वपराजितम् ॥ १८ असृक्चन्दनदिग्धाङ्गं चारुपत्रं पतत्रिणम् । दानवेन्द्राचलेन्द्राणामसुराणां च दारुणम् ॥ १९

 D_3 वृत- (for छत-). \tilde{N}_1 V_1 $D_{1-5.8}$ -[आ] युधं. \tilde{N}_2 V_2 B शत्रुप्तः पुनरुस्थितः. — M_6 om. 16^{od} . — o) \tilde{N}_1 V_1 $D_{1-6.9}$ शत्रुप्तः; \tilde{N}_2 V_2 B अतिष्ठद् (for शत्रुप्तो). $D_{6.7,10,11}$ T_4 M_8 वै पुर-; T_3 वे रिपु- (for राक्ष्म-). D_5 -द्वारे. — \tilde{N}_1 damaged for d . — d) T_1 M_3 मुनिभिः (for ऋषिभिः). T_2 संप्रपुत्रय च. \tilde{S} \tilde{N}_2 $V_{2.3}$ B $D_{8.12}$ M_7 पूजितः प्रमिष्भिः; V_1 $D_{1-5.9}$ मुन (D_5 ऋष) यः समयुजयन्.

- 17 B2 transp. 17 and 18.—") Ś Ñ2 V3 B D8.12 स; D7 T1.2 G2.5 M1.3 तु (for तं). Ñ1 V1 D1-5.9 प्रजप्राह (for अमोधं तं).— ं) Ñ1 स घोरं; V1 D1-5.9 सो(D2 [with hiatus] अ)मोधं (for जप्राह).— V2 om. 17° d.—°) Ñ V1 D1-5.9 T3 उवल्जवलनसंकाशं.— d) Ś Ñ V3 D1-5.8.9.12 T3 दीपयंतं; T1 दीस°; M1 पूज°; M6 द्योत°; G (ed.) मास°; Ct as in text (for प्रयन्तं).
- 18 Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 om. 18-19. B2 transp. 17 and 18.—") Ś D8 -वेगं; Ñ2 -स्वनं; V2 B -[आ]सनं; D12-सितं (for -[आ]ननं). Ś D8 -शितं; Ñ2 V2 B -मुखं (for -वेगं).—G (ed.) om. 18⁵⁰.—⁶) D8.7.10.11 -संनिमं (for -गोरवम्).—D11 om. 18⁰⁰.—°) D3.6 M7 नत-(for नतं). D6 M7-पर्वं च(M7 स) (for पर्वसु). Ñ2 V2 B निर्मितं हरि(B1 ब्रह्म)णा पूर्वं; M8 नतपर्वेषु पर्वेषु.—^d) Ś2.3 संयोगेषु; B4 संगरेषु (for संयुगेषु). D3 [अ]निवर्तिनं (for [अ]पराजितम्).
- 19 Ñi Vi Di.2.4.5.9 om. 19 (cf. v.l. 18). G(ed.) om. 19^{ab}.—^a) B2 -शोणित- (for -चन्दन-). D8.7 G1 Cm.t -छिसांगं; Cg.k as in text (for -दिग्धाङ्गं).—^b) D8 T4 M2.4.8.9 -पत्र-; M1 -चक्त्रं; M5 -पर्व- (for -पत्रं). T4 -परिष्कृतं. D8.7 T3 चाह्चंद्वा(D7 °चंद्व; T3 °वस्र) परिष्कृतं. —^{ad}) V3 रावण-; M9 मानव-; Cm.g.k.t as in text (for दानव-). B1-3 M7 -न(M7 -सु)रेंद्वाणास्; T4 -[झ]सुरेंद्वाणास्; Ct as in text (for -[झ]स्टेन्द्वाणास्). B3 पुरुषाणां; M7 om. (for असुराणां). D7.10.11 T3.4 G1.2 M2.3.5.8 Cg च दारणं; B2 चार्द्वःनं (hypm.) (for च दारुणम्). Ñ2 V2.3 B1.4 M8 पु(B1 सू)राणां चावदारुणं (V2 °द्यंकं); D8 सर्ववेगविदारणं (for d). \$ D8.12 वानरें (D12 °रणें) द्रसर्हें हाणां सर्ववेगाप (D8.13 °व)द्वारकं. —After 19, Ñ2 V2 B2.3 G (ed.) ins.:

तं दाप्तिमव कालाग्निं युगान्ते समुपस्थिते ।

दृष्ट्वा सर्वाणि भूतानि परित्रासमुपागमन् ॥ २०

सदेवासुरगन्धवं समुनिं साप्सरोगणम् ।

जगद्धि सर्वमखस्थं पितामहमुपस्थितम् ॥ २१

ऊच्चश्च देवदेवेशं वरदं प्रपितामहम् ।

कचिछोकक्षयो देव प्राप्तो वा युगसंक्षयः ॥ २२

1046* धनुष्याधीयमाने तु तेन तस्मिन्शरोत्तमे । प्राज्यलच नभस्युष्का निर्घाताश्च प्रपेदिरे ।

[(1. 1) B2.3 मनुष्य- (for धनुषि). B2 [आ]रोप्यमाणे; B8 [आ]नीयमाने (for [आ]धीयमाने). G (ed.) च (for तु). G (ed.) [अ]रिंमस्तु (for तिसम्भ).—(1.2) B3 आकुलंतो (sic); G (ed.) प्राज्वलंत (for प्राज्वलच). Ñ2 V2 B2 [उ]को (for [उ]ल्का). B3 नभस्त्यक्त्वा.]

20 b) De om. (hapl.) after मु in b up to मु in d. Ñ2 V2 B2.8 D7.10.11 T4 समुपस्थित; G2 समये स्थितं (for समुपस्थितं). Ñ1 V1 B4 D1-5.9 T8 युगक्षयमिवापरं (B4 भुपस्थितं; D5 भिवागतं); B1 समुद्भतं युगांतके. —) M6.7 वे सर्थ- (for सर्वाण). V2(marg.) B1.8.4 तं द्या सर्वभूतानि. —) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-5.8.9.12 परं (for परि-). Ś V1 D1.3-5.8.12 मोइम्; Ñ1 D2.9 हर्षम् (for न्त्रासम्).

21 °) Ñ1 V1 D1-5.9 सहदेविषे:; Ñ2 V2 B ततः सदेवः; M7 सदेवं सह- (for सदेवासुर-). B1.3.4 D1 M3-गंधवं- (for नान्धवं). —) D3 सिसिइं; D6.7.10.11 T2.4 Ct मुनिभि:; M3 तापसं (for समुनिं). Ñ1 V1 D1.2.4.8 सिसिइं। स्सिगंरं। Ñ1 °सां गणं; V1 D2 °सो गणं); Ñ2 V2 B1.3.4 सयक्षऋषिचारणं; B2 सहयक्षिवंचारणं; D6 सिखं सामुरोरगं; G (ed.) सहसिद्धाः सरोगणं. % Ck: समुनिमिति। लुगभाव आर्षः।; Ct: मुनिभि: सहितमिति शेषः. % —) S Ñ1 V3 D8.12 सवं तथा(Ñ1 यथा; V3 तदा); V1 D1-5.9 सर्वमथः; M6.7 सवं च न (for हि सर्वम्). Ñ2 संमूढं; G1 अस्वास्थ्यं (for अस्वस्थं). —) S V2.3 B1-3 D8.12 M6.7 उपागमत्; Ñ1 V1 B4 D1-5.9 उपादवत्; Ñ2 उपावजत् (for उपस्थितम्).

22 °) Ñ2 B अथ तं; D1-5.9 T3 M6 उवाच (for ऊचुआ). T1 G1 सवें; T2 G3 M1.3 सवें-; K(ed.) देवा (for देव-). — 6) M1 ते (for प्र-). B ऊचुरेंबा: पितामहं. — D5.10.11 om. (hapl.?) 22°-236. — °) Ś Ñ1 V2 B1.2 D2.8.12 कश्चिल; D3.7 कचिल् (for कचिल्). B2 लोके (for लोक-). Ś V3 D8.12 प्राप्त:; Ñ1 V1 D5.6.7 T4 नायं; V2(marg. also as in text) नाथ; D1.4 नाच; D2.9 नाम; T3 [5] खायं (for देव). — वे) Ñ V1.2 (marg. also as in text) D1-4.9 T1-3 G3 M1.3.4 संप्राप्त:; Cv as in text (for प्राप्तो वा). Ś V3 B3 D8.12 M7 सुरसंक्ष्य:; Ñ V1

नेद्दशं दृष्टपूर्वं न श्रुतं वा प्रिषतामह । देवानां भयसंमोहो लोकानां संक्षयः प्रभो ॥ २३ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकिपतामहः । भयकारणमाचष्टे देवानामभयंकरः ॥ २४ वधाय लवणस्याजौ शरः शत्रुक्षधारितः । तेजसा यस्य सर्वे स्म संमूढाः सुरसत्तमाः ॥ २५

G. 7. 75. 25. B. 7. 69. 25.

D1-4.9 Ts सुरसत्तम; V2 (marg. also as in B1) [5]यं भयावह:; B1.2 [अ]थ सुरक्षय:; T1.2 G3 M1.3.4 वा युगक्षयः (for युगसंक्षय:). B4 प्राप्तोध वा सुरक्षय:.

23 Ds.10.11 om. 23 6 (cf. v.l. 22). Ds.4 transp. ab and od . - B2.3 quete (for दहपूर्व). S N Vs B2.4 D2.8,9.12 M2.4.6.8.9 न:; V1 (also) Т1.2 Gs M1.8 च; B1 De.7 T3.4 तु; Bs (also as in text) D1.4 हि; G2 तं; Ms.10 तच् (for न). D3 नेदशो दृष्टपूर्वी नः. —⁸) D₃ श्रुतो (for श्रुतं). D1.4 T1.2 Gs Ms न थुतं; Ck भुतं च; Ct as in text (for भुतं वा). S V1.8 B1.3.4 D2.8.9.12 वापि; Ñ B2 चापि; D1.4 च प्र-; M1 नैतत् (for वा प्र-). Тэ न श्रुतं वा पितामइ. — Ñ2 V2 B om. 23°d. - °) Ñ1 D1.2.4.5.9 क्षयकृद्धाणो (Ñ1 °स्कालो); V1 उपरुद्धानां; Ds क्षयकालोसौ (for भयसंमोहो). Ts दैत्यानां जयकृच्छूलो. —) Ñi Vi Mi देवानां; Ct as in text (for लोकानां). Ś Vs Ds,12 संशय: प्रभो; Ñ1 V1 D1-59 Ts संक्षयोपमः; De.7.10.11 Ta M1-4.9 Ct संक्षयं प्रति; Ms संक्षयं विभो (for संक्षयः प्रभो). 🛞 Cv : लोकानां (संक्षयं?) व्रतीति पाठ:. 🛞 —After 23, D1 ins. 1048*.

24 D1 om. 24^{ab}. V2 transp. ab and ad.—a) Ñ1 damaged; V1 रुद्राणां; D2-5.9 T3 सुराणां (for तेषां तद्). M7 इति तेषां वच: श्रुत्वा.—b) V2 ब्रह्म- (for ब्रह्मा). Ñ1 V1 D2-5.9 T3 व(D4 ना)रद: सर्वभूतकृत्; M6.7 देव: सिल्लिसंभव:.—For 24^{ab}, Ś Ñ2 V3 B D8.12 subst.; V2 (marg.) ins. after 24^{ab} (transp.):

1047 * देवानां भाषितं श्रुत्वा देवः कमलसंभवः।

 $[\tilde{N}_2 \text{ V2 B}$ व्यनं (for भाषितं). — \tilde{N}_2 illeg. for the post. half. V3 D12 सिलिस्ट- (for कमल-).]

-V2 reads 24°d in marg. -°) Ś V2.3 B (B1 [before corr.]) D8.10-12 T1 G2 M2.4 आ 22. -For 24°d, Ñ V1 D2-5.0 T3 subst.; V2 cont. after 1047*; D1 ins. after 23; D6.7.10.11 T4 G1.8 M2.4.5.7.10 ins. after 24:

1048* उवाच मधुरां वाणीं शृणुध्वं सर्वदेवताः।

[Va Ta मधुरं वावयं (for मधुरां वाणों). Va ऋणुत त्रिदिवोक्सः; Da ऋणुध्वं वचनं मम (for the post. half).]

25 D2 om. 25.—*) T1 शक्सस्य (for छत्रणस्य). Ś V8 D8.12 M6.7 [अ]सो; Ñ1 V1 D1.3-5.9 T2 [अ]स; G. 7. 75. 25 B. 7. 69. 25 L. 7. 72. 26 एपो हि पूर्व देवस्य लोककर्तुः सनातनः । शरस्तेजोमयो वृत्सा येन वै भयमागतम् ॥ २६ एप वै केटभस्यार्थे मधुनश्च महाशरः । सृष्टो महात्मना तेन वधार्थे दैत्ययोस्तयोः ॥ २७ एवमेतं प्रजानीध्वं विष्णोस्तेजोमयं शरम् ।

Nº om.; V2 B [अ] थ (for [आ] जो). —) Nº शरं; D8 पार: (for शरं:). Nº -थारितं; D9 -प्रेरितः; T4 M6 -पातितः; Ck.t as in text (for -धारितः). — Nº illeg. for 25°-26°. — ° d) V1.2 B1.2.4 D6.7.10.11 T8.4 M7 तस्यः; D3 चास्य (for यस्य). Nº सवं. Nº V1 D9 च; D1.4 चे; D3 M6 हि; D5 [S] पि; T1 G2 M8.5 स्थः; T2 G3 M1 स्यः (for सम). Ś V2.8 B2-4 D8.12 संमुद्धाः सर्वे ते(V2 वे; B2 हि; B4 च); B1 D6.7.10.11 T3.4 संमुद्धाः सर्वे स्थ (by transp.). D4 * स्लामाः (for स्रसत्तमाः).

26 N2 illeg. for 26 to (cf. v.l. 25). D4 reads 26 twice. - V2 reads up to qua (see var.) in marg. Ds अर्थ (for एपो). Va.s Ba-4 D18 Me.7 वै; T4 [S]पि (for fg). S N1 V B2-4 D1.3.4(both times).5.7.8,12 Ts G1 M2.6.7.9.10 पूर्व- (for पूर्व). D10.11 Ct पूर्वस्य (for हि पूर्व). S Ds.8.18 M1.9 -देहस्य; Ck.t as in text (for देवस्य). B1 एष एव शरश्चास्य; D2 एषो हि देव पूर्वस्य; G (ed.) विद्गोरेवं हि देवस्य. % Ck: एषो पूर्वस्येति छान्द्रसः संघि: 1; so also Ct. % --) S Ds -कर्ता (for -कर्तु:). Va B महात्मन:; Va स्वयंभुव: (for सनातन:). —B4 om. 26°-276. —°) D8 पारस (for शहस्). \$ Ds.12 येत; Ñ V1 D1.2.4(both times).9 Ts यसाद्; Va Ba भीमो; Va प्राप्ता; Da.s Ta G1 Ma.4-7,10 दिन्यो; K (ed.) वत्स (for वत्सा). —) K (ed.) तेन (for येन). De T1.2 G M1-8 8-10 वो (for वै). S D8.12 L (ed.) भयं चो (D13 वो) पह (L [ed.] है)तं भवेतु; Ñ1 भयकृतमहद्भयं; Ñ2 भयं व: समुपागमत्; V1 भयं वस्तानितं महत् ; Va Ba Me.7 भयं वो (Ba वा) यहकृते (Va °तं) भवे (Mr ° व)त्; Vs भयं चोपकृतोभवत्; B: भयं वो प्रकृतं भवेत ; Ba भयं वोपगतं यत:; Di-s (both times).s Ta भयं वो (Ts वै) यस्कृतं(Ds °ते) महत्; Ds भयं वोपकृतं महत्.

27 Bs.4 om. 27^{ab} (for B4, cf. v.l. 26). — D2 एको; Ds पुरा (for एष). Ñ1 V1 D1-5.9 Ts हि (for वै). Ś Ñ2 V8 B1.2 Ds.12 स एष; V2 स एव (for एष वै). Ms.7 य एष कैटमस्यार्थ. — S V2(marg.).8 Ds.8.18 Ts मधोश्रेव(Ds °श्चापि); Ms मध्वयं तु (for मधुनश्च). D2 महाज्ञतः; T1 G2 महास्मतः; M3 दुरात्मनः (for महाज्ञरः). — M2 (before corr.) एष्टो (for स्थो). M3 वधार्थिना (for महास्मना). K (ed.) येन; Cg.k.t as in text (for तेन). D5 स्थो महाथें श्रुवस्तेन (unmetric). — D2 यथार्थः 1)4.8.13.11 T3 वधार्थे (for °थें). D1.4 द्वयोः; M8.9 तदा (for

एपा चैव ततुः पूर्वा विष्णोस्तस्य महात्मनः ॥ २८ इतो गच्छत पश्यध्वं वध्यमानं महात्मना । रामानुजेन वीरेण लवणं राक्षसोत्तमम् ॥ २९ तस्य ते देवदेवस्य निशम्य मधुरां गिरम् । आजग्मुर्यत्र युध्येते शत्रुझलवणावुभौ ॥ ३०

तयोः). \hat{S} \hat{N}_2 V \hat{B} $D_{2.8.5.8.9.12}$ T_3 रक्षसोद्धयोः; \hat{N}_1 राक्षस-द्रयोः (sic); $M_{6.7}$ दितिपुत्रयोः (for देखयोस्तयोः).

28 Bs om. 28 ab. — a) Ds.7 Ts Ms.7.10 एवमेलत्; Ts Gs एतमेकं; Gs Ms.s एतमेवं (by transp.) (for एवमेतं). G2 प्रजानातिः M6.7 विजानीध्वं. S D8.12 L (ed.) एवं(L[ed.]°व) प्रजानीत; V1 T3 एव(T8 °तत्) प्रजानीते; Ds-4.9 एनं(D9 °प) प्र(D2.3 वि)जानीतः D5 एनद्विजानीत (for एतं प्रजानीध्वं). \tilde{N}_1 एतमेकं विजानीतः \tilde{N}_2 B2 $D_{10.11}$ Ma Cg.k.t एक(Ñ2 °ष) एव प्रजानाति(B2 °नीत); V2 B1.3 एथ एक: प्रजानां हि; V3 T3 एक(T3 °व)मेक: प्रजानाति; D1 एकमेन प्रजानीत. —8) Ñ V B2 D10.11 T1-3 M3 Ck.t विष्णुस् . Ñ2 V2 B1-3 तेजोमयः शरः (for °मयं शरम्). -°) Va.3 B1.4 De.9 M1.3.9 Qq; Cv.m.g.k.t as in text (for प्या). Bs D10.11 G2 M1.9 Cg.k.t प्य; D6 देव-; D7 देव-; D12 वै च; Cv as in text (for चैव). T1.2 Gs एपेंब हि (for एवा चैव). Ñ2 B1,3 विदणो: (for पूर्वा). G (ed.) एव वै स शरः पूर्व. % Cg : एका एवेत्यसं-धिरार्ध: 1; so also Ck.t. 🛞 —,) S D8.12 विडलोश्चेव; Ñe B1 शतुझस्य (for विष्णोस्तम्य). Ś Ñ V8 B2.3 D1-5.8.9.12 Me रघूत्तमः; Cm.g.k.t as in text (for महात्मनः).

29 D7 transp. "b and "d.—") T1.8.4 M9.10 गच्छथ. Ś V1 D8.12 प्रयात यूथं; Ñ1 तथानष्टयं (sic); Ñ2 V2.3 B तसाद्रच्छत (B2 °थ); D1.3-5 तद्यात यूथं; D2.9 तद्य यूथं; M6 ता गच्छतेह (sic) (for इतो गच्छत).—D3 om. from पर्यथ्वं up to यत्र in 30°. V2 marg.; V3 पर्यामो (for प्रयथ्वं).—B4 om. 29°d.—°) Ś Ñ V B1-3 D1.8.6.5.8.9.12 G1 M2.6-7.10 लवणं (for वीरेण).—d) Ś Ñ2 V2 (marg. after निरु).3 B1-3 D2 12 G1 M2.5-7.10 निरुद्वेगं (Ś D3 वध्यमानं; Ñ2 निरु* [illeg.]; V2.3 °द्वेगः; B2.2 °द्वेगा; G1 M2.5-7.10 °द्विमा) निराचरं; Ñ1 V1 D1.2.6. 5.9 M4 निरुद्वि (Ñ1 भयम) प्रा महासुरं (Ñ1 °रा:).

30 Ds om. up to यत्र in ° (cf. v.l 29). — °) Ś Vs Bs Ds.12 ते तस्य (by transp.). — °) Ś Ds.12 मधुराक्षरं; Ñ1 V1 D6 °रां गिरां; Ñ2 V2(marg.).s B Ds.7.10.11 T G2.8 M1.5.8.8 वचनं सुरा: (for मधुरां गिरम्). — °) Ñ1 D2.5.9 आगच्छन् (for आजग्मुर्). — D1 om. from यत्र up to द्दशु: in 31°. Vs D5 M6 तत्र (for यत्र). Ś Ñ V2(from तद् up to d in marg.).s B D3.5.8.12 G1 तसुदं (D8 °द्धे); M2.6-7.10 तद्वंदं (for युक्येते). — d) D6

तं शरं दिव्यसंकाशं शत्रुष्ठकरधारितम् ।
दृष्टशुः सर्वभूतानि युगान्ताग्निमिवोत्थितम् ॥ ३१
आकाशमावृतं दृष्ट्वा देवेहिं रघुनन्दनः ।
सिंहनादं मुहुः कृत्वा ददर्श लवणं पुनः ॥ ३२

-छवणासुरी. S Ñ V2.8 B D3.5.8.12 G1 M2.4-7.10 शतुझस्य च (M4 तु) रक्षसः (Ñ2 V2.3 B च रक्षसा; M5 महारमनः).

31 D1 om. up to दह्यु: in ° (cf. v.l. 30). D2.9 om. 31°6. — °) Ś Ñ V1 B1.3.4 D8-5.8.12 M6 घोर-; V2 (marg.) सूर्य-; V3 om. (for दिब्य-). Ñ1 D3.5 -संनादं (for -संकाशं). — V3 om. (hapl?) 31°6. — °) D2.8 -[अ] शिर् (for -[अ] शिम्). Ñ1 D6 [आ] स्थितं; B2 [उ]-चिछ्रतं; T1 [उ] द्धतं (for [उ] स्थितम्). — After 31, V2.8 (after 31°6 due to om.) ins.; B2 ins. after 33:

1049* अथोवाच स शतुक्रो लवणं राक्षसाधमम्। प्रवेष्टब्यं न दुर्बुद्धे मृत्युस्तेऽइमुपागतः। ततः श्रुखा तु छवणो वाक्यं शत्रुघचोदितम्। अस्तं च वैष्णवं दृष्टा भैरवं स समुचतम्। क्षुड्धचेता उवाचेदं श्रुष्टमपराजितम् । [5] मुहूतं तिष्ठ दुर्वदे रघूणां कुलपांशुल। यावत्करवाह्निकं क्षिप्रमाहारं च पुनर्गृहात्। निष्क्रमामि सञ्चलोऽच ततस्तवं न भविष्यसि । शबुबश्चाबवीद्वीरो मोदयसे न मयि स्थिते । प्रेतलोकगतश्च खमाहिकं वै करिष्यसि । [10] ततः कुद्धो ऽववीद्वाक्यं खवणो दुष्टमानसः । यसान क्षमसे पाप बुभुक्षुं मां क्षणान्तरम्। तसात्ते नगरी कृत्स्ना क्षुधार्ता विद्वविष्यति । मुक्त्वा स पापं छवणः शतुझमभिदुदुवे ।

[(l. 1) V2 न बलं (for लवणं). B2 -[अ] विषं (for -[अ] धमम्). —(l. 3) B2 कुढोति- (for श्रुत्वा तु). V3-देशितं (for -चोदितम्). B2 श्रुत्वा शृष्ठभाषितं (for the post. half).—(l. 4) V3 समप्य तं (for स समुखतम्).—(l. 5) V2 (marg. also कुढचेता)श्रुव्धं च तम् (for श्रुव्धचेता).—(l. 7) V2 reads गृहात् in marg.—(l. 10) B2 प्रेतलोकं.—(l. 12) V3 reads क्षणान्तरम् in marg.—(l. 13) V2 तस्मादो; B2 भथातं-(for तस्मात्ते). B2 विचरिष्यति (for विद्विविष्).—(l. 14) V2 शापं (for पापं). V3 अपि (for अमि-).]

32 T1.2 M1.8 om. 32-3 16. — 7 V2 B1.2.4 आकर्णम् (for आकाशम्). V2 B1.2.4 मृह्वा (for दृष्ट्वा). V2 ब्रह्माणं चागतं दृष्ट्वा. — 7) S Ñ V1 B2 D1-5.8.9.12 दैवतेर्; V2 B1.4 घतु: स; V3 राघवो; M7 देवै: स (for देवैहिं). — 7) Ñ1 D2.8.5.9 तत:; V2 B1.3.4 महत् ; D6.7.10.11 T3.4 M3 मृशं; M9 पुन: (for मुहु:). B2 मुहु: कुर्वन् ; M4 पुरस्कृत्वा. — 7) Ñ1 पृद्धात; V1 D1.2.4.5.9 प(D1 द) इयते; D3 T3 [अ] पृद्धातं

आहूतश्र ततस्तेन शत्रुघेन महात्मना । लवणः कोधसंयुक्तो युद्धाय समुपस्थितः ॥ ३३ आकर्णात्स विकृष्याथ तद्धनुर्धन्विनां वरः । स मुमोच महाबाणं लवणस्य महोरसि । उरस्तस्य विदार्याशु प्रविवेश रसातलम् ॥ ३४

G. 7. 75. 34 B. 7. 69. 34

(for ददर्श). Ś Ñi Vi Di-5.8.9.12 Ts Mr मुहु: (for पुन:). Ña Va Bi.3.4 पुनर्लवणमाह्मयत्; Ba इत्रयते छवणस्य सः; Ga हर्षेण च परिष्ठतः.

33 T1,2 M1.8 om. 33 (cf. v.l. 32). B2 om. 33^{ab}.
—") Ñ1 B2 आहूय. Ś1 marg.; Ñ1 B4 D8.5 तु (for च).
Ñ2 B1 D6.7.10.11 T8.4 M8 च पुनस; B2 छवणस (for च
ततस). —b) Ñ1 V1 D1-8.9 महाहचे (for महात्मना).
—After 33^{ab}, D11 ins., 3% नमो भगवते वासुदेवाय नम:.
—") Ś D8.12 कोधसंतसो; Ñ1 V1 D1-5.9 रघुमुख्येन; Ñ2
"रक्ताक्षो; V2 B2-4 "संरक्तो (for कोधसंयुक्तो). G1 रक्षः
कोपसमायुक्तो. —") M2 समवस्थितः (for समुपस्थितः).
Ñ2 V2 B वृक्षमा(B2 "क्षाना)दाय विष्टितः. —After 33, B2
ins. 1049*.

34 T1.2 M1.8 oin. 34^{ab} (cf. v.l. 32). — a) B2 D2.9 आकर्ण. Ś V3 D8.13 हि; Ñ1 D1.3-5 च; D2.9 तु (for स). — b) V2(reads from धन्वनां up to a in marg.) धन्वनां वरं; B1.2.4 धनुषां वरं (for धन्वनां वरं:). — a) M3 तं (for स). Ś Ň V B D1-5.8.9.12 T3 सुमोच तं (for स सुमोच). — b) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3 सुमोच तं (for स सुमोच). — c) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3 सुमोच लवणं प्रति(Ñ2 B a) कोरासि; V2 क**** [illeg.]). — After 34^{ad}, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 ins.:

1050* मुच्यमानस्य तस्याथ इषो रूपं तदाभवत् ।
पूर्णाहुत्या सिच्यमाने रूपमग्नाविवातुलम् ।
दहमानः स तान्बृक्षान्शरो वज्रोऽद्धुतोपमः ।
पपात सुमहातेजा स्वयणस्य तदोरसि ।

[(1. r) Note hiatus between the two halves. D2.9 Тз सुज्यमानस्य (for मुच्य°). Ñ1 मु *** * स्याथ (damaged); V1 विस्ञयमानस्यास्याथ; Dз मुच्यमानशरस्यास्य (for the prior half). Тз विध्यो (for इयो). Тз तथा (for तदा).—(1. 2) D1.3-5 Тз सिच्यमानं. Ś Dз आहुत्या सिच्यमानस्य (for the prior half). D1.3-5 अग्नेर् (for अग्नो). Ś Ds.12 वहिरव तदा (for रूपमग्राविव). Ñ1 V1 D1.4 [आ] कुछं; V3 जवलन्; D9 [अ] नर्छं (for [अ] तुळम्).—(1. 3) Ś Ds.12 द(Ds गृ)समानः; D1.4 दाहमानः (for दह°). V3 Тз च (for स). Тз श्रायेर् (for शरो). Ś D12 वकः; D3.9 Тз वजः; D8 चकः (for वज्रो). D1.4 वहकंसंप्रभः; D3.5 वज्राहतो(D5 °न्छो)पमः (for वज्रोऽद्धतोपमः).—(1. 4) Տ स (for सु-). D2.5.9 ततो (for तदा).]

G. 7. 75. 35 B. 7. 69. 35 L. 7. 72. 37 गत्वा रसातलं दिव्यः शरो विबुधपूजितः । पुनरेवागमत्तूर्णमिक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ॥ ३५ शत्रुष्ठशरानिर्भिन्नो लवणः स निशाचरः । पपात सहसा भूमौ वज्राहत इवाचलः ॥ ३६ तच्च दिव्यं महच्छूलं हते लवणराक्षसे । पश्यतां सर्वभूतानां रुद्रस्य वश्यमन्वगात् ॥ ३७ एकेपुपातेन भयं निहत्य लोकत्रयस्यास्य रघुप्रवीरः । विनिर्वभावुद्यतचापवाण-स्तमः प्रणुद्येव सहस्ररिमः ॥ ३८

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकपष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥

—•) G (ed.) स निर्भिद्य (for विदार्याञ्च). Ñ2 V2 B1.8.4 स चोरस्तस्य निर्भिद्य; B2 शरो रक्षश्च निर्भिद्यः —') Ś D8.12 महीतलं (for रसातलम्). —For 34•', Ñ1 V1 D1-5.9 T3 subst.:

1051* निर्भिचोरस्तदा तस्य सक्षरोऽमरपूजितः। रसातलं विवेकाशु सर्पराज इव श्वसन्।

[(1.1) Ds [उ]रस्ततस्; Ts °स्थलं (for °स्तदा). Ñ1 D2.9 विनिभियोरसस्; Ds वमो घोरस्ततस् (for निभियोरसदा). Ñ1 रण-; V1 श्रर-; D2.9 नर- (for Sनर-). —D0 om. l. 2. —(l. 2) Ñ1 om. the prior half. Ds प्रविश्य (for विवेश). D2.5 Ts [अ]थ (for [आ]श्य). D2.6 श्वासमन्.]

35 °) Ñ1 V1.8 D1-5.8 M6 स्नारवा रसातले; D8.12 गरवा रसातले. Ñ2 V2.3 B चैव; T2 G2 M8 दिव्यं (for दिव्य:). T3 रसातलाइथागला. $-^{\delta}$) Ñ1 D1-5 स शरी रिपुमईन:; V1 स शरी विविदारण:; T3 स शरीमरप्जित:. $-^{\circ}$) D5 अनु- (for एव). V2 reads from ण up to $^{\delta}$ in marg. $-^{\delta}$) Ñ1 V1 D1-5.9 इक्ष्वाकुमपराजितं; G (ed.) शबुशस्य महाकरं.

36 Ti G2 transp. 36 and 37. M7 om. from -शरin " up to नि in ".—") T2 सु (for स). Ñ2 V2 B
[5]श(B2 [5]पि) राक्षस: (for निशाचर:).—") \$2.3
सुमहा-; D8.12 सुमहान् (for सहसा). Ñ1 D1-5.9 T1 G2
पपात सु(T1 G2 स)महातेजा; T2 M1 स (M1 नि)पपात
महातेजा.—") V3 D12 M6 द्रुम: (for [अ]चळ:).—After
36 (transp.), Ti G2 ins. 1052*.

37 T1 G2 transp. 36 and 37. Ñ1 damaged up to व in b.— b) D2.9 तत: (for तक्ष). B2 सुमद् (sic); D2.9 महा- (for महन्). K (ed.) महत्तेन. Ś Ñ2 V B1.2.4 D T3.4 transp. दिव्यं and शूळं. B3 G1 M2.4-7.10 तक्ष शूळं महानीयं(B2°वेगं).— b) T4 याते (for हते). Ñ -रक्षसि (for -राक्षसे). G (ed.) ळवणे निहिते युधि.— c) V2 (before corr. as in text).3 B4 D2.5-7.10.11 -देवागं (for -भूतानां).— D1.3-5 G2 करम् (for वश्म्). T3 अभि- (for अनु-). Ś V3 D2.12 M6 करमागमत; L (ed.) करमागतं (for वश्मन्वगात्).— After 37, Ñ1 V1 D1.3-5.9 T2 M3 ins.; D2 T3 G3 M1 ins. after 38; T1 G2 ins. after 36 (transp.):

1052* ततश्च ते देवमहर्षयश्च गन्धर्वसिद्धाः सहिताप्सरोभिः। अपूजयन्दाशरथिं समेताः दिष्टयेति दिष्टयेति मुहुर्वदन्तः।

[(1.1) Ñ1 V1 D1.2.4.9 Ts तु (for च). Ts om. ते. Ts ततश्च देवा ऋषयश्च सर्वे. —(1.2) D5 -यक्षा: (for -सिद्धा:). D1.१-६ सह च (for सहिता). D9 शिरोभि: (for -[अ] प्सरोभि:). —(1.3) D3 संपूज्यन्. Ñ1 V1 D1-5.9 समेल्य (for समेता). —(1.4) Ñ1 च दिष्टोति (for [इ]ति दिष्ट्यति). T1.2 Ms नदंत:.] —Thereafter M1 cont.; Ñ2 B1.8.4 ins. after 37; V2 B2 (1.4 only) D6.7.10.11 T4 G1.2 M2.4-10 ins. after 38:

1053* ततो हि देवा ऋषिपन्नगाश्च . प्रपृजिरे द्वाप्तरसश्च सर्वाः । दिष्ट्या जयो दाशरथेरवास-स्यक्तवा भयं सर्प इव प्रशान्तः ।

िश्व illeg. for l. 1. —(l. 1) M4 om. हि. G1 M6 देवाः सह-; G2 M1 देवाः सिं- M6.7 देविं स- (for देवा ऋषि-). M2 सहवंयः पन्नगाश्व. V2 अध्येयो देवगणाः सिसेद्धाः; B1.3.4 ततः स देविंगणाः सपन्नगाः, M1 ततो देवा ऋषयः पन्नगाश्च; M10 तथैव सिद्ध- विंमहोरगाश्च. —(l. 2) G2 प्रपृजितेर् (sic); G (ed.) अपूजयन् (for प्रपृजिरे). Ñ2 B1.3.4 M1.6 स-; T4 G1 M2.5-7.10 च (for हि). Ñ2 B1.8.4 सिद्धाः; M1 सेंद्राः (for सर्वाः). V2 प्रपृज्यंत्यस्तरस्थ वीरं. —(l. 3) Ñ2 V2 B1.3.4 G2 M8.8 तवाद्यः, G1 त्वयाप्तो; M1 त्वयाद्य; Ct as in text (for अवाप्तस्). —(l. 4) D6 सर्वजन-; G2 M8.9 सर्व एव (for सर्प इव). G2 M8 प्रशांताः; M9 प्रहृष्टाः (for प्रशान्तः). Ñ2 V2 B1.8.4 दिष्ट्या च (B4 om. च) लोकाः सर्व एव (Ñ2 V2 बहुशः; B3 जगित) प्रस-(Ñ2 °4) जाः; G1 M2.4-7.10 लोकाश्च सर्वे प्रवदंति तु(G1 हृ)ष्टाः; M1 सर्वा दिशः सर्व एव प्रशांताः.]

38 °) M5 स तं (for भयं). D1.8.4.8 M6 विद्या; D6.7.10.11 T6 M6 निपास (for निद्या). Ñ2 V2 B एकेपुणा चैन निद्दस शर्युं. — b) Ñ2 V2 B [अ]िप; D9 [अ] द्या (for [अ]स). Ñ1 damaged after घु up to [अ]श (see var.) in °. V1 D1-5.9 T1.2 G2 M1.8 रघूत्तमः सः (D6 ° मसा; D9 ° मआ) (for रघुप्रवीर:). — Ñ2 illeg. for ° d. — °) B2 विनिर्गताव्; G1 स दीधेबाहू (for विनिर्वभाव्). V2

६२

हते तु लवणे देवाः सेन्द्राः साम्निपुरोगमाः । ऊचुः सुमधुरां वाणीं शत्रुन्नं शत्रुतापनम् ॥ १ दिष्टचा ते विजयो वत्स दिष्टचा लवणराक्षसः । हतः पुरुषशार्द्ल वरं वरय राघव ॥ २ वरदाः सम महाबाहो सर्व एव समागताः ।

D_{6.7.10.11} Ts Ms उत्तम- (for उद्यत-). Ś V2.3 B D8.12
Ts M₅-7.10 -पाणिस (for -बाणस). Ñ1 V1 D1-5.9 T1.2
G2.8 M1.3 तमो विदार्था(Ds °हत्या)थ (Ñ1 damaged up to थ) रराज वीर:. — ⁴) Ś V2 B2 D12 प्रमृधेव;
Ñ2 विदार्थेव; B4 प्रपीड्येव; D8 समृद्धेव; M8 प्रणुक्षेव; M10
निहत्येव (for प्रणुचेव). Ñ1 V1 D1-5.9 T1.2 G2.3 M1.3
सूर्यो यथा चारु- (for तम: प्रणुचेव). —After 38, Ś V3
D8.12 L (ed.) ins.:

1054* ततस्तु देवा ऋषयः सपन्नगाः प्रनर्तयन्त्यप्तरसश्च सर्वाः । दिष्ट्या जयोऽनेन रणेऽपि प्राप्तो दिष्ट्या लोकाः सर्वे एव प्रशस्ताः ।

[(1. 2) Vs यक्षा पुनक्ष; Ds प्रवर्तयंति (for प्रनर्तयन्ति). D12 (also as above) सर्वशः (for सर्वाः).—(1. 3) D12 च (for sिष्). Vs महारथेन (for रणेडिप प्राप्तो).—(1. 4) Vs हि लोकाः प्रसभं (for लोकाः सर्व एव). L (ed.) दिष्ट्या च लोकाः सक्लाः प्रसन्नाः.]

-After 38, V2 B2 (1. 4 only) D6.7.10.11 T4 G1.2 M2.4-10 ins. 1053*; while D2 T2 G2 M1 ins. 1052*.

Colophon: —Sarga name: Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 क्रमणनभः(Ś1 °मरणं). —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3.3 D2.4.12 om.; Ñ2 T3 74; V1 53; B1 75; B2 59; B3 73; B4 76; D1 63; D3 M6 67; D5 64; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 69; D2 66; D9 71; T4 77; M8 68. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्यणमस्तु। श्रीरामाय नमा: G M1.3.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:

62

Cv does not comment on Sarga 62.

1 ") Ñı om. तु (subm.). G² तस्मिन् (for देवा:).

— 5) B₄ सर्षि:, M₂ विह्न- (for साग्नि-). M₄.ʔ-पुरोधसः
(for -पुरोगमा:). T² G² M₁.ѕ.ҫ सहेंद्राः सा(M₅ समहेंद्रा)प्सरोगणा:, M₅ सहेंद्राप्सरसो गणा:.—") Ś V₃ B² Dѕ.¹² ते;
प्रा D₁.ѕ.₄ Тҙ तं; D₅ तां; Т¹.² G².ѕ М².².ѕ.¹० च (for सु-).

Мѕ.ʔ तमूचुर् (for ऊचु: सु-). М₁ समुचितां (for सुमधुरां).

विजयाकाङ्क्षिणस्तुभ्यममोघं दर्शनं हि नः ॥ ३ देवानां भाषितं श्रुत्वा ग्रूरो मूर्झि कृताङ्गिलेः । प्रत्युवाच महाबाहुः शत्रुघः प्रयतात्मवान् ॥ ४ इमां मधुपुरी रम्यां मधुरां देवनिर्मिताम् । निवेशं प्राप्तुयां शीघ्रमेष मेऽस्तु वरो मतः ॥ ५

G. 7.76.5 B. 7.70.5

V1 D2.9 T3 M6.7 -मधुरं वाक्यं; D1.8.4 °रां वाचं (for -मधुरां वाणीं). — 4) $\tilde{\rm N}_1$ V1 D1.2.4.5.9 T3 -सूद्नं; G1 M6 -घातिनं (for -तापनम्).

- 2 °) Ś Va Da.12 T1.2 G2.3 Ma स्वं विजयी; Ñ1 V1 D1-4.9 त्वं जीवितो; B1 [अ]सि विजयी; D5 त्वं जीविसे (for ते विजयो). Ñ2 B1.4 वीर; V2 marg. (for वरस). b) V2 reads from & up to प in on marg. G (ed.) दिष्ट्या ते राक्षसो इत:. Ñ1 damaged for o. b) D11 reads from पुरुष up to on in marg. G (ed.) प्रीता: स्मो नरशार्द् ल. b) V3 D6.7.10.11 दिखा G1 M7 सुनत (for राघव).
- 3 M1 om. 3-4.) Ñ V1 B1.3.4 D1-5.9 स्मो; V2 D6.7.10,11 T8.4 तु; B2 सु- (for सा). M7 परमार्थ (for सरदा: सा).) M7 [आ]गताः सह (for समागताः).) B1-3 D1.4 विजयाकांक्षिणे; D8 वराभिकांक्षिणस्; T1.3 G3 विजयः कांक्षितस; G2 M7 विजयं कांक्षिणस्. % Ck.t: तुभ्यं तव(Ck विति यावत्). %) Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T2.4 G2.3 M5.8.9 च न:; V2 marg. (for हिन:).
- 4 M1 om. 4 (cf. v.l. 3). 8) Ñ2 B तदा; D1.8-5 देवान् (for शूरो). Ñ1 वरदानं तथात्मनः. 9) Ś V2.8 B D8.12 G1 M2.4-7.10 -तेजा: (for -बाहु:). 4) V2 marg.; B1.2.4 शतुतापनः; B3 स प्रतापनान् (for प्रयतात्मनान्).
- 5 °) Mo दिन्यां (for रम्यां). Ś Ñ (Ñ1 damaged except इयं) V B D1-5.7-12 M2.4.6.7 इयं मधुपुरी रम्या. 5) D6 मधुरां (for मधुरां). Ś Ñ2 V2.3 B D5.7.10-12 M2.6.6.7 मधु(D7 °थु)रा देव(V2 B2 °ना पूर्व)निर्मिता (D5 संमता); Ñ1 V1 सर्वदैवतसंमिता; D1-4.9 सर्वतो देवसंम (D2.9 °मि)ता; D8 पूर्व मयविनिर्मिता. °) Ś Ñ V B2.4 D1.3.4.7-12 T4 M2.4.6-8 प्राप्तयाच् (for प्राप्तयां). M2 नित्यम् (for शिप्रम्). ") D2.9 एवम्; D11 एष वो (for एष मे). Ñ2 V2 B2 परो (for वरो). Ś Ñ1 V1.3 D1.3-8.10-12 G1 M2.4-7.10 पर:; Ñ2 V2 B वर:; D2.9 गुभ: (for मत:). G (ed.) एष मे कांश्वितो वर:. ※ Cm: इय-मिति। इयं मधुरा। निवेशं सपौरजानपदमहाबळसेनानिर्दे(वे?) शमूतमहाराजधानीत्वं प्राप्तयादित्यर्थः।; so also Cg.k.t. ※

G. 7. 76. 6 B. 7. 70. 6 L. 7. 73. 6 तं देवाः प्रीतमनसो बाढिमित्येव राघवम् ।
भविष्यति पुरी रम्या श्रूरसेना न संशयः ॥ ६
ते तथोक्त्वा महात्मानो दिवमारुरुहुस्तदा ।
शत्रुघोऽपि महातेजास्तां सेनां सम्रुपानयत् ॥ ७
सा सेना शीघमाग्च्छच्छुत्वा शत्रुघशासनम् ।

-After 5, Me ins. :

1055* परितोपश्च में स्फीतो गुरुनन्दनतस्तथा।
देवानां च प्रसादेन निहतो छवणी मया।
ज्येष्ठस्य भूमिपालस्य राज्ञो राज्यगुणैषिणः।
महत्या प्रभया शीघ्रं हतो मधुसुतो मया।
हत्येवसुक्तास्ते देवाः शत्रुधेन महारमना। [5]
शत्रुध्नं देवशत्रुधं व्याहर्तुसुपचक्रसुः।
एवमेव महावाहो शत्रुघ्न रघुनन्दन।
यस्वं मधुवने हंसि लवणं भृमिकम्पनम्।

6 °) V1 ते देवा:; D2.9 देवास्ते (for तं देवा:).—V2 reads from प्रीत up to b in marg. B1.4 प्रीतिमनसो; G (ed.) बाढमित्येवं (for प्रीत°).—b) Ñ1 D1.3-5 चाबुवन् ; M4 सोदरं (for राघवम्). V1 बाढमेतमथाबुवन् ; D2.9 T3 बाढमित्यवुवनस्स तं; G (ed.) प्रीता: शत्रुप्तमञ्जवन् .—°) Ñ1 V1 D1.2.6.5.9 T3 [इ] यं नगरी; D3 [इ] यं नामा तु (for प्रीरम्या). V2 (marg.) B शाहु भैविष्यति प्री.—b) Ś1.2 Ñ1 B3 D1.3.4.8 मथुरेति; Ś3 Ñ2 V1 D3.5.9.12 T3 मथुरेति; V2 (marg.) रम्या सैपा; B1.4 वीरस्थेपा; B2 श्रूरस्थेषा; M10 शौरसेनी; Cm.g.k.t as in text (for श्रूरसेना). Ś Ñ V1 D1-5.8.9.12 T3 [ए]व विश्रुता; G (ed.) [श]भिशब्दिता (for न संशय:).—After 6, V2 G (ed.) ins.:

1056* पूजिता सर्वलोकस्य यथा देवपुरी दिवि । [G (ed.) लोक- [(for देव-).]

-Then V2 cont. l. 1-2 of 1057*.

7 ") Ś Ñ V1 D1-5.9.12 To एवम्; V2 B1.2. तथा व; B2 तस्य च; M1 तं तथा (for ते तथा). Ñ2 D2.2 महातमानं (for महातमानं). D2 दर्वेव वरं महातमानं (hypm.). — Ñ2 illeg. for b. — b) D2 दिवि (for दिवम्). Ś Ñ V2.3 B D1.2-5.2.12 खं(Ñ1 D1.3-5 सं; V2 B ते) विविद्युस; G1 M2.4-7.10 संत्रय (M6 प्राप्तु) युस (for आहरुहुस). Ñ1 D1.3-5 ततः (for तदा). V1 D2.9 T2 देवळोकं ययुस्ततः. — V2 om. 7°d. — b) B2 वे (for 5प). Ñ V1 D1-5.9 - बाहुस (for तेजास). — b) D1.3-5 स्वा; Cm as in text (for तां). G2 om. सेनां. Ñ1 V1 D1-5 समुदा (D1.2.4 पा) वहत् ; B1.2 पाइयत् ; B3 सममादंथत् ; B4 समुपाकमत् ; D7 पाविशत् ; T3 पाइयत् (for समुपानयत्). — For 7, G (ed.) subst.; while V2 cont. l. 1-2 after 1056* and ins. l. 3 after 7°d5:

निवेशनं च शत्रुष्ठः शासनेन समारभत् ॥ ८ सा पुरी दिव्यसंकाशा वर्षे द्वादशमे शुभा । निविष्टा श्रूरसेनानां विषयश्राकृतोभयः ॥ ९ क्षेत्राणि सस्ययुक्तानि काले वर्षति वासवः । अरोगा वीरपुरुषा शत्रुष्ठभुजपालिता ॥ १०

.रामायणे

1057* इत्युक्त्वा देवताः सर्वा विमानैः शतशो नभः।
शत्वा वितिमिरं सर्वे प्रतियाता यथागतम्।
गतेषु देवसंघेषु शत्रुशो रघुनन्दनः।
तां सेनामानयामास यां हित्वा पूर्वमागतः।

[(l. I) V = ता * का (illeg.) (for इत्युक्त्वा) and गता: (for नभ:).]

8 °) Ds या (for सा). Ñ1 T1-3 G2.3 M3.5 8.9 आगस्य; D2.9 आगस्य (for आगच्छच्). — b) Ds कृत्वा (for अगस्य). Bs शतुष्ठस्य च शासनं. — b) Ds निवेशं तं (for शिवेशनं). — V2 reads from शतुष्ठः up to d in marg. S Ñ1 D9.12 T3 G2 च चके स(G2 °केसें।); V1 D5 ततश्चके; V3 च प्रयतः; D1.5.4 T1.2 G3 M3 च चके सा(D3 °केस्याः); M6 च सदनं; M8.9 चाड्यसनं (for च शतुष्ठः). — Ñ2 illeg. for d. — d) S Ñ1 V1.2 B D2.3.10-12 M1.6.8.9 Cm.g.k.t श(D10.11 M1 Cm.g.t शा) वणेन(M8 °णे सा); V3 D1.4.9 स (V3 D3 स्व) चलेन; D5 स बलस्य; T1-3 G2.3 M3 मशुरायां; G1 तत्र शीधं (for शासनेन). S Ñ1 V1 D2.5.9.12 T3 G2 महाबलः; V2 B D2 तदाकरोत्; V3 स चामवत्; D1.4 G3 M3 महाबला; D6 समाविशत्; D7.11 T4 G1 M2.4.5.10 समाचरत्; Cm.g.k.t as in text (for समारभन्). — For 8° d, D8 subst.;

1058* दुरीकृत्वा भयं घोरं छवणेन महाबछ।

9 °) V2 D10.11 Ck.t स पुरा; Cg.tp as in text (for सा पुरी). D1-5.9 देव- (for दिब्ब-). S V8 D12 -संवासा; V2 D:0.11 -संकाशो; D1-5.9 -संस्थाना (for -संकाशा). V1 सा पुरस्य च संस्थाना. —V2 reads 9 (except वर्ष) in marg. —) Ñ1 V1 D1-5.9 [S]भृद्वादशे; M6.7 G (ed.) तु(G [ed.] वै) द्वादशे; Cg.k.t as in text (for द्वादशसे). S V2.8 B2.3 D2.7-12 M1.6 7 शुभे; Ñ2 V2 B1.6 [S]भवत; G (ed.) तदा (for शुभा). —°) Ñ2 V2.8 B3.4 D10.11 Ck.t निविष्टः; B2 निवेशः; Cg.tp as in text (for निविष्टा). V2 B4 शूर-सेनायां(B4 °न्यः); T1.2 G3.3 M3.7 शुरसेना सा; G (ed.) विषयश्चास्याः (for शूरसेनानां). Ñ1 V1 D1-5.8 निविष्टो विषयश्चेव. —) M6.7.9 [अ]कुतोभयं. S V3 D8.12 T3.6 M5 विषयाश्चाकृतोभयाः; Ñ1 V1 B4 D1-5.9 शूरसेनस्ततोभवतः; Ñ2 विषयः स ततोभवत्.

10 De om. 10. —) Ñ1 V1.2 D1-4 श(D1.4 सस्य; D3 रस)वंत्यस्यां(V2 sup. lin. also ेत्यस्मिन्); Ñ2 B

अर्धचन्द्रप्रतीकाशा यम्रनातीरशोभिता । शोभिता गृहमुख्येश्व शोभिता चत्वरापणैः ॥ ११

सस्यवंत्यासन् ; D5.9 सस्यवंति रयु:(D9 °तीति) (for सस्ययुक्तानि). М7 क्षोणी च सस्यसंयुक्ताः — ⁶) D5 तोयदः (for दासवः). Š V3 D12 M8 काले देवो ववर्ष च; Ñ V2 B D1-4.9 काले देवश्च (Ñ2 V2 B°वः प्र) वर्षतिः V1 M7 देवः काले च वर्षतिः D8 पर्जन्यः कालवृद्धिकृत् . — ⁶) Ñ V B1.8.8 D1.4.5.7.10.11 G2 अरोगवीर-; D8.9 अप्रमत्ताशः D3 आरोग्यवीर-; D5 अरोगवर्त (sic) (for अरोगा वीर-). V2 B1-पुरुष्ः D1-3.9.12 T4 G2 M5.8 पुरुषाः (for पुरुषा). — ⁴) Š D8.12 राष्ट्रपरि-; B1 राष्ट्रप्रेन तु (for श्रात्रप्रमुज-). V2 B1-पालिताः D1-8.0.12 T4 G2 M5.8 -पालिताः (for -पालिता). — After 10, Ñ2 V2 B2 ins. 1. 1 of 1059*.

11 ") V2 B2 -प्रतीकाका; Cm.g.k.t cite as in text.

— b) Ñ2 V2 B2 T1 M3 -तीरमाश्रितां(Ñ2 T1 M3 °ता);
D1,3-5 °संस्थिता (for -तीरकोमिता). —G (ed.) om.

11°d.—°) D5 हम्थे- (for गृह-).— b) M3 नदीभिश्च (for शोभिता). V3 G1 M6.8.9 चांतरापणे: (for चस्व°). S Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 चस्तरेरापणेस्तथा; D5-7.10.11 T3.4 M2.4.5.7.10 चस्तरापणवीथिकै: (D6.7 T3 °वीथिका; T4 °वीथिका; M2.4.5.7.10 °शोभिता). & Ct: वीथीकस्याखीस्त्रमाष्म् . —For 11, B1.3.4 subst.; Ñ2 V2 B2 ins. l. 1 after 10 and subst. l. 2-4 for 11°d; S1 V3 D8.12 ins. l. 3-4 after 11°d; D7.10.11 T G M1-5.6(l. 1-3).7-10 only l. 4 cont. after 1062*:

1059* वत्रप्राकारसम्पन्नां गोपुराहालसंवृताम् । शोभितां राजमार्गेण नानापण्यविभूषिताम् । उद्यानवेशमसम्पन्नां समृद्धनरसंवृताम् । नानादेशागतैश्चापि वणिरिमरुपशोभिताम् ।

[(1.1) Bs.4 -संपन्ना; Me -निपुलां (for -सम्पन्नां). Ñs -तोरणां; Bs.4 -संवृता (for -संवृताम्). Me गोपुरार्गलकोभितां (for the post. half).—(1.2) Bs.4 शोभिता. Me -पण्योप-(for -पण्यिन-). Bs.4 -भृषिता.—After 1.2, Me ins.:

1059(A)* वर्णशालागृहैर्मुख्यैरजितैरजितान्तराम्।

—(1. 3) \$1 V3 D8.12 M6 -वनसंपन्ना(M6 °न्नां); B3.4 -वेंदमसंपन्ना. B3 -वेंट-; B4-शर-; M6 -जन- (for -वर-). Ñ2 V2 B1 -सेवितां; B3.4 -संवृता (for -संवृताम्). \$1 V3 D8.12 संवृद्ध (V8 °द्धा)तरुसंवृता (for the post. half). —(1. 4) Ñ2 V2 B1.3.4 D7.8.10.11 G2.3 M1.3.4.8.10 -देशगतैश (for -देशा°). G1 M2.4.5.10 पुरुषेष् (for विणिग्मर्). \$1 V3 B5.4 D8.12 -शोभिता; M1.9 -सेवितां (for -शोभिताम्).]

-Thereafter, N2 cont. l. 1-2 of 1062*; while B2 cont.:

1060* निवेशयामास तदा स्थानेन च विशेषत:।
—Thereafter, B2 further cont. l. 1-2 of 1062*.

यच तेन महच्छून्यं लवणेन कृतं पुरा । शोभयामास तद्वीरो नानापण्यसमृद्धिभिः ॥ १२

G. 7. 76. 13 B 7. 70. 12 L. 7. 73. 12

-After 11, D6.7.10.11 G1 M2.4.6.9.10 ins.:

1061* चातुर्वण्यसमायुक्ता नानात्रणिजशोभिता।

[M2.4.9.10 चातुर्वण्यैं:. D7.11 -वाणिज-; D10 -वाणिज्य- (for -वणिज-).]

12 N2 B transp. 12 and 13 (N2 illeg.). - ab) Ś Vs Ds.12 या च; V1 एवं; B1 पूर्व; B4 यस्य (for यश). Vá Ba [भ]नेन (for तेन). S Va Da.12 -शुआ; Ñ1 D1.4. 6.7.9-11 T4 G M2-8.10 Cg.k.t अक्षं; Da गृहं; D5 T1-3 Mi. अभं (for शून्यं). Va reads कृतं पुरा in marg. S V2 D8.12 कृता; M2.4 तदा; M5 गृहं; Cm as in text (for कृतं). Ś Ñı V2 D1.3-5.8.12 M1.8.9 तहा; D6.7 G1 M10 गृहं; Ma.4.6 कृतं; Me om.; Cg.k.t as in text (for पुरा). Dio.ii transp. महच् and पुरा, - ") Ti.2 Ga.s Ms शहुल्ली (for तद्वीरो). S V: D8.12 व्यशोभयत शत्रुहो; D6.7.10.11 T. G1 M1.2.4-10 तच्छो (M7 स शो)भयति शतुत्रो. —) Va Ds.o -पुषय-; B1 -पध-; D1.4 -पुष्प- (for -पण्य-). Ñ V1.8 D6-8.12 T4 M5.8.9 -पण्योपशोभितं (Ñ V1.5 D8.12 °तां); D10.11 G1 Ct -वर्णोपशोभितं; T1.2 G2.8 M1.8 -वर्णेन तहुई; M2.4.6.7.30 -पण्येन शोभितं. -After 12, Ñ1 V2 B4 (1. 1 only) D1-7.9-11 S ins. (N1 D1-5.9 subst. 1. 3 only for 13 *6; while No cont l. 1-2 after 1059*; Bs cont. l. 1-2 after 1060*:

1062* भारामेश्च विद्वारेश्च तटाकेश्च समन्ततः। शोभिता शोभनीयेश्च येश्चान्येदिंग्यमानुषेः। तां पुरीं दिन्यसंकाशां नानापण्योपशोभिताम्।

[(l. r) V2 B2 आगारेश; G1 आहारेश (for आरामेश्). Ba महाहारेस ; Ta विरामेश्च (for विदारेश्च). Ba नानाइक्षेश्च पुच्पेश (for the prior half). No Bs.4 तहागेश्च; Vs De.7.10.11 T. K (ed.) शोभमानं (T. °नैस; K ['ed.] °नां) (for तटाकेश). B4 सपंकजै:; T4 ततस्ततः (for समन्ततः). Ñ1 D1-4.0 Ts उद्यानेश्च पुरेश्चेव (Ts सरोभिश्च) तडागेश्चेव सर्वशः (Ñ1 Ds.9 °तः); Ds पुरेश्चोपवनैश्चेव सर्वशः शोभनैर्वृतां. -(1.2) Ñ V2 B2 D5.10.11 G3 Me.10 शोमितां (for शोमिता). Ñ V2 B2 D1-5.9 Ts शोभमानैश् (for शोभनीयैश्). Ñ V2 B2 D1-8.9-11 Ts तथान्येर ; Dr यत्रान्ये ; M10 तैक्षान्येर (for येश्वान्येर). Ñs Va D7.10 दैन-; B2 (marg. also) D11 देन-; M7 दीप्त- (for दिन्य-). D7 -मानुषा:; G (ed.) -पूरुषे: (for -मानुषे:). De T1.2 Gs.s M1-3.8.9 ये चान्ये दिव्यमानुषा: (for the post. half). -(1. 3) N1 देव- (for दिव्य-). G1 M2.4.5.10 सा पुरी दिव्य-संकाशा (for the prior half). G (ed.) -पुण्योप- (for -पण्योप-). G1 Ms.4.6.7.10 यमुनातीरशोमिता(M6.7 °तां); M6 नानावणींपशोभिता (for the post. half).]

—Thereafter, D7.10.11 T G M1-5.6(l. 1-3).7-10 cont. l. 4 only of 1059*.

है. 7. 76. 15 में १. 70. 73. 13 निरीक्ष्य परमप्रीतः परं हर्षमुपागमत् ॥ १३

तस्य बुद्धिः सम्रत्पन्ना निवेश्य मधुरां पुरीम् । रामपादौ निरीक्षेयं वर्षे द्वादशमे शुभे ॥ १४

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥

13 Ña B transp. 12 and 13 (Ña illeg.). Da om. 13-14. V1 om. 13ab. For subst. in Ñ1 D1-5.9 cf. v.l. 1062*. — V2 Ba समृद्धां तां (by transp.); B1 समृद्धार्थः; B2.4 समृद्धां तु; Ma स समृद्धां (for तां समृद्धां). Ś D1a च शत्रुशो; V3 B1 D6 T2 समृद्धार्थां (for समृद्धार्थः). — S D1a द्दशे (for शत्रुशो). Va B कह्मणानुनः. — Cd) D7 G1 परमः; M1 तां पुरीं (for परम-). Va B1-3 रूफीतां; T1-3 G3 M3 रिश्चा (for परम-). B1 M1 उपागतः (for उपागमत्). G (ed.) हुषे शत्रुश भाविशत् (for d). Ñ1 V1 D1-5.0 निरीक्ष्य परया प्रीत्या शत्रुशो हुषेमागमत् (D5 °गतः).

14 Ds om. 14° (cf. v.l. 13). — N V1 B2
D1-5.9 Ts चिंता (for बुद्धि:). — S M2 निरीक्ष्य; Ñ1
विवेद्द्य; M7 प्रवेद्द्य; G (ed.) निविद्द्य (for निवेद्द्य). S
D1.5.5.7 मथुरा; M10 मथुरा:; Ck as in text (for मथुरां).
— S Ñ2 V B2 D6-5.10-13 T3.6 G1.2 M1.5.6.10 निरीक्षे
(D6.7.10 T6 G2 M6.10° क्ये) है; Ñ1 D1.5-5 प्रपद्येयं (for निरीक्षेयं). — N V1.8 D1-5.5-11 T3 वर्षे द्वाद्द्या जागते;
V2 B2 वर्षेसिन्द्वाद्द्येचिरात्. — For 14, B1.5.6 subst.;
while Ñ2 V2 B2 D7.10.11 ins. after 14:

1063* ततः स ताममरपुरोपमां पुरीं विवेश्य वै विविधजनाभिसंवृताम् ।

नराधिपो रघुपतिपाददर्शने दथे मति रघुकुछवंशवर्धनः ।

[(1. 2) Bs तां (for वै).—(1. 3) Bs नरपति- (for रघु°).—(1. 4) Bs-4 दघाँ; D7 दघे (for दघे). Vs मित दघाँ (for दघे मिति).];

while M7 ins.:

1064* हत्वा मधोः पुत्रममन्दवीयैः स तान्सुरेशान्शिरसा प्रणस्य। कृत्वा निवासं भवने तदीये द्रष्टुं स रामं प्रययौ महीशः।

Colophon: V1 om. — Sarga name: Ś Ñ1 V3 D1.8-5.8.12 मथु(D4 °धु)रानिवेश:(Ś1 V3 °शनं); Ñ2 V2 B1.8.4 मथुप्रानिवेश:(B3 °शनं); B2 मथुवनप्रवेश:; D2.9 मथुप्रां शत्रुप्तानिवेश:(L (ed.) मथुरोपनिवेश:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.12 om.; Ñ2 T3 75; B1 76; B2 60; B2 74; B4 77; D1.4 64; D3 T4 78; D5 66; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 70; D8 67; D9 72; M6 68. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामापंणमस्तु। श्रीरामाय नमो नम:; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामाय-न्याय नम:

ततो द्वादशमे वर्षे शत्रुक्षो रामपालिताम् । अयोध्यां चकमे गन्तुमल्पमृत्यवलानुगः ॥ १ मित्रणो बलमुख्यांश्च निवर्त्य च पुरोधसम् । जगाम रथमुख्येन हययुक्तेन भास्वता ॥ २

63

D12 begins with 3.

1 ") Bs पूणे; M2 गते; Cm.g.k.t as in text (for ततो). Ś Ñ1 V1 Bs D1-5.8.9.12 Ts तु(Bs स) द्वादशे. — b) Ś Ñ1 V1 Bs.8 D1-4.7-9.12 Ts शतुताप(Bs "पात)नः; Ñ2 Ds शतुस्दनः; V2 (before corr. as in Ś) B1.4 शतुकर्षणः (for रामपालिताम्). — dd) V2 B ईहते; V3 प्रययो; T2 सक्रमे; M7 प्राक्रमद् (for चक्रमे). V3 पूणाँ (for गन्तुम्). G (ed.) चक्रयोध्यां मितं गंतुम् (for). T1.2 लब्धभृत्य-. G2-पदानुगः; Ck.t as in text (for -बला). V3 सामात्यः सपदानुगः (for). D7 प्रययो सेनया साधं रामसंदर्शनोत्सुकः. — For 1 dd, Š Ñ V1 D1-5.8.9.12 Ts subst.:

1065* अयोध्यागमने बुद्धि चकाराल्पपदानुगः।

[\tilde{N}_2 illeg. for the prior half. \tilde{N}_2 Ts -बल- (for -पद-).]

2 b) B2-4 G1 निवृत्य; M4 निवार्थ (for निवर्त्य). G1 M4.5 स (for च). V3 G1 M4.5 पुरोधस:.—For 2ab, Ś Ñ1 V1.2 D T G2.3 M1.2.8.9 G (ed.) subst.:

1066* ततो मन्त्रिप्रधानांश्च बलमुख्यान्निवर्यं च।

[\$1.2 V1 पुर-; \$3 D8.12 सुर-; D3 मंत्र-; G(ed.) बल-(for मन्त्र-). D6.7.10.11 T1.4 M1.3.8.9 -पुरोगांश; T2 G2.3 -पुरोधांश (for -प्रधानांश्). \$ V1 D8.12 स (for च). T3 निवेदय (for निवर्ष). D3.9 T3 स: (for च).]

- Ñi damaged from मुख्येन in "up to श (see var.) in ".—") D6.7.10.11 ह्यमुख्येन; K (ed.) ह्यमुख्येश्वः (for रथ"). Ts अनुगानां सहस्रेण.—") S D8.12 जय-; G1 वाजि- (for ह्य-). L (ed.) भासता (for भास्वता). Ñ V1.2 B (B2 m. also) D1-7.9-11 T G2.3 M1.3.8.9 ह्या (D6.7. 10.11 रथा)नां च शतेन च (V2 B2.4 वै; D2 T4 ह; D3.5-7.10.11 T1.2 G8 M1.3 स:); B2 (orig.) ह्यानामयुतेन च.
- 3 ") G1 गणिकान्; Cv.m.t as in text (for °तान्). Ś Ñ V B4 D1-5.8.9.12 Ts स गावा दिवसे: कैश्चित्; M7 गणितान्विविधान्मासान्. —) Ś Ñ V B4 D1-5.8.9.13 Ts.4 सं(Ts सु)ह(\$s पृ)ष्टो; Bs संप्राप्तो (for सप्ताष्टों). B1 सौम्यो राघवनंदन:. — After 3" , Ś Ñ V B D S ins. a passage relegated to App. I (No. 9).

स गत्वा गणितान्वासान्सप्ताष्टौ रघुनन्दनः । अयोध्यामगमत्तूणं राघवोतसुकदर्शनः ॥ ३ स प्रविश्य पुरीं रम्यां श्रीमानिक्ष्वाकुनन्दनः । प्रविवेश महाबाहुर्यत्र रामो महाद्युतिः ॥ ४

G. 7. 78. 7 B. 7. 72. 7 L. 7. 75. 8

missing from 3° up to 67.4 (वायुमु in I. 4 of 1127*).
—°) D1.4 जूरो; M1 तत्र (for त्णै). G1 शत्रुझ: प्रययो
शीवं. — °) Ś V1.3 D1-5 8.9.12 T3 रामसंदर्शनोत्सुक:(T3
°न्युख:); Ñ2 V2 B राधवं द्रष्टुमृत्सुक:; Cv as in text.
—For 3° d, T1.3 G2.3 M3 subst.:

1067* वाल्मीर्कि मुनिशार्दृलमयोध्यां प्रययो तदा ।
—After 3, Ś V1 Bs D1-5 8.8.32 Ts ins.:

1068* तां गोपुरवर्ती रम्यामुद्यानशतशोभिताम् ।

[B2 D3.5 -वन- (for -शत-).]

4 ^{ab}) Ś Ds.8.12 संप्रहृष्टां; V1.3 Ds.8.8.7.9-11 Ts.4 G1 M2.4-9 स (V1 Ds.6 Ts सं)प्रविष्टः; D1.4 स (Ds सं)प्रहृष्टः (for स प्रविक्य). Ts प्रीति-(for पुरी). Bs Ds.5 श्रीमान्;

L (ed.) हवां (for रम्यां). Ñ2 B1.2.4 D2.5 इक्ष्वाकुक्छ-B2 न्संभव: (for नन्दन:). T1.2 G2.3 M1.3 स त्वयोध्यां समासाय नानापण्योपशोभितां. —After 4^{ab}, D1-5.9 T2 ins.; while S D2.12 ins. l. 2 only after 4; whereas Ñ2 B2 ins. l. 2 only after 4^{ab}; V1 ins. after 4:

1069* प्राविशद्धे स नृपतिर्वासवो महतैरिव। समपुज्यत पौरेश्च द्विजीर्जानपदैरपि।

[(1, 1) Vi Da प्रविशन् (for प्राविशक्). Ta प्रविश्य नृप-वर्योयं (for the prior half). Da.o मारुतेर्; Ta विश्वपेर् (for मरुतेर्). Da मरुद्धिरिव वासवः (for the post. half). —(1.2) Si मुसंपूज्य तु; Sa.a Da.ia स संपूज्यत; Ña Ba पूज्यमानः स॰ (for समपूज्यत). S चारैश्, Da वारैश् (for पौरेश्).]

— Ñ2 illeg. for °.—4) B2 महामित: (for °द्धित:).
—For 4°d, D1-5.9 T3 subst.; while Ś V1 D8.12 cont.
after 1069*:

1070* रामायतनमासाच प्रविवेशानिवारितः।

—Thereafter, all the above MSS. (including L[ed.]) cont.; while No Vo B D7.10.11 ins. after 4:

1071* स रामं मित्रमध्यस्यं पूर्णचन्द्रनिभाननम् । पत्रयञ्जमरमध्यस्थं सहस्रनयनं यथा।

[(1. 1) V1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 1. 2. —(1. 2) Ñ2 De अपस्यत्सुर-; V2 B2-4 प्रश्वस्य-; B1 अपस्यदेव-; D1.3-5 ददशीमर-; D2 प्रश्यस्य सुर-; L (ed.) प्रश्यक्षवर- (for प्रश्यक्षवर-).]

[373]

G. 7. 78. 9 B. 7. 72. 9 L. 7. 75. II

सोऽभिवाद्य महात्मानं ज्वलन्तमिव तेजसा ।
उवाच प्राञ्जलिर्भृत्वा रामं सत्यपराक्रमम् ॥ ५
यदाज्ञप्तं महाराज सर्वं तत्कृतवानहम् ।
हतः स लवणः पापः पुरी सा च निवेशिता ॥ ६
द्वादशं च गतं वर्षं त्वां विना रघुनन्दन ।
नोत्सहेयमहं वस्तुं त्वया विरहितो नृप ॥ ७
स मे प्रसादं काक्रत्स्थ क्ररुवामितविक्रम ।

- 5 V2 reads 5⁴⁶ in marg.—⁴⁶) Ñ2 V2 B1-3 अभिवाद्य. G (ed.) ततोभिवाद्य राजानं शिरसा च प्रणम्य च. —⁶) Ś V1 D1.4.8.12 T1.2 M5.7 वाक्यं (for भूत्वा). —⁴) D3.6 राघवं सत्यविक्रमं.
- 6 ") \$2.3 Vs B1 D1-5.8.9.12 Ts G2 M9 यथाज्ञ सं (D2.9 'सो). b) \$ V1.3 D1.3-5.5.12 M6 तरसर्व (by transp.); Ñ2 Vs (marg.) B सर्व वै (for सर्व तत्). Ts कृतवाह्न (meta.) (for 'नहम्). ') V1 D1-7.9 Ts चापि; D10.11 M1 चास्य; D12 * च; Gs damaged (for सा च). % Cm: पुरी निवेशिता बहुविधारामानेकसज्जनामिति। ('नानामिति?) दिस्यगृहेश्व संपूर्ण कृतेत्यर्थः।; Ck.t cite: अस्य पुरी निवेशिता. %
- 7 °) V1 D1.4.8.7.10.11 द्वादशेता(D1.4 °शेमा)नि वर्षाणि; T1.2 G M1.8.7-3 द्वादशेते गता वर्षास; M2.4.10 द्वादशेहाभवन्वर्षास; M5 द्वादशे चाभवदर्षास (sic). °) Ñ2 V1.2 B D1-5.9 T3 वस(V2 पुग)तस्तत्र(T3 °स्य) मे(B2 वै) प्र(T3 वि)भो. ° d) Ñ2 V1 D2.9 G1 [उ]स्सहेद्दं(G1 °हे तम्) (for [उ]स्प्रहेयम्). Ñ3 V1.2 B D1-5.9 T3 पुनर् (for अहं). T3 वक्तुं (for वस्तुं). M1 transp. अहं and स्वया. G1 M2.4.6.7.10 वीर विना (for विरहितो). G1 damaged for नृप. S V1.2 (marg.) D1-4.8.9.12 T3 विनाभृतस्वयान्य; D5 स्वयान्य विनाकृतः (for d).
- 8 ") Ś Ña V1.2 B D1~5.8.13 Ts मम; G1 * मे; M6 तन्मे (for स मे). B6 कुरु तत् (for काकुरस्थ). b) B6 काकुरस्थ (for कुरुव्व). Ś Ña V B D1~5.8.9.12 Ts M6 वदतां वर (Va D18 °र:) (for [भ]मितविकम). b) D6 M1 मात्रा (for मान्-). D6.7.10.11 T1.4 G2.3 M1.3.8.9 न चिरं; Ta न * र: (for स्वां विना). Ś Va D8.12 नोत्सहाम्यहं; Ña Va B न वसाम्यहं; Ta तादशोरम्यहं; G1 निवसाम्यहं (for प्रवसाम्यहं म्).
- 9 °) De.7.10.11 काकुरखं(D10.11 °रख:) (for शत्रुधं).
 5) Ña Vi B Di-5.2 Ta मो (Da 2 उ)वाच (Ña B आवरं)
 आतृवस्मल:(Ba Da.2 °छं). Va reads 12° twice
 (second time in marg.). ° ' Vi Di-5.2 Ta गमः;
 Ma कथं (for कथा). Vi.3 Di-7.2-12 T Ga.3 Mi.8.8 2 शुरः

मातृहीनो यथा वत्सस्त्वां विना प्रवसाम्यहम् ॥ ८ एवं ब्रुवाणं शत्रुष्ठं परिष्वज्येदमत्रवीत् । मा विषादं कृथा वीर नैतत्क्षत्रियचेष्टितम् ॥ ९ नावसीदिन्त राजानो विप्रवासेषु राघव । प्रजाश्च परिपाल्या हि क्षत्रधर्मेण राघव ॥ १० काले काले च मां वीर अयोध्यामवलोकितुम् । आगच्छ त्वं नरश्रेष्ठ गन्तासि च पुरं तव ॥ ११

 M_2 देवी (sic) (for बीर). M_7 (with hiatus) एतत् (for नैतत्). \tilde{N}_2 V_2 (second time) B प्राह गाउं(\tilde{N}_2 **) परिष्वज्य मा विषादं कथा इति.

10 °) Ś Ña V1.2 B D1-58.9.12 Ts न विपीदिति.

— b) Ña Va B1.2.4 विप्रवासेन; Bs विप्रवत्सक; Da विप्रवासेनु: Ś Ds मानद (for रावव). — D7 om. (hapl.) 10° d. — e) V3 D10.11 G1 M1.2.4-10 Ck.t प्रजा हि; K (ed.) प्रजा नः. G1.3 M2.4.5.7.8.10 -पाल्यास्ते; Ct as in text (for -पाल्या हि). D6 T4 प्रजाभिः परिपाल्याभिः.

— For 10° d, Ś Ña V1.2 B D1-5.8.9.12 Ta G (ed.) subst.:

1072* राज्यं हि परिरक्षन्तो राज्यवृत्तानुवर्तिनः।

[D2.9 राज्ञा (for राज्यं). Ñ2 B2-4 सं ; B1 तु; G (ed.) स्वं (for हि). V2 राजायं (sic) (for राज्यं हि). Ñ2 V2 B2 -रक्ष त्वं; B3 -रक्षस्व; D2.9 -रक्ष्यंते (for -रक्षन्तो). V1 D1-4.9 राज- (for राज्य-). D2.9 -वितेना (for -वितेनः). Ñ2 V2 B राजवृत्त (B2.2° ति) मनुस्मरन् (for the post. half).]

11 Note hiatus between " and b. - ") VI Ds हि; V2 om. (subm.); D1.3.4.6.7.10.11 तु (for च). Ñ2 धर्मज्; V1 D1-5.9 Ts मां(D1.3.4 [इ]मां) अूर; V2 शूर त्वम् B शुरस्तम् (for मां वीर). $-\delta$) \tilde{N}_2 illeg.; $M_{5.7.8}$ हा (M_8 त्व)योध्याम् ; Cm.k.t अयोध्याम् (as in text). Ña Bs.s De.7 अवलोकय(Ñ2 °यन् ; De °ये:); V2 B1.4 °लोककः (for °लोकितुम्). Ś Vs Ds.13 द्या(Vs म)योध्यां चावलोकयः V1 D1-5.9 T3 त्वमयोध्यां विलोक्तय. —") Ś V1 D1-5.9.18 Ts भागम्य तु (D1.2.6.9 च); Ñ2 V2 M6 भागच्छेस्त्वं; B1.6 समागच्छेर्; B2.2 शागच्छेथा (for शागच्छ स्वं). Ś V1 B1.4 Di-8,8,9,12 Ts -व्याञ (for -भ्रष्ट). —) Ś V1.3 Ds.5,8,12 Ts G1 M2.4.6 गंता चासि(V1 ° हं); D1.6 गरवा चाहं; G2 गंतासि ख-; Ms गतोसि च. S V1.8 D1-5.8.9.12 Ts पुरीं (for पुरं). S Vs Ds.12 तथा; D2.8.8.9 T4 तत: (for तव). G1 Ms. 9 प्रंतप; Ct as in text (for पुरं तव). Ñ2 V2 B1.2.6 गंताह् (B_4 °तन्य)मपि च (\tilde{N}_2 वा) स्वयं; B_5 (with hiatus) गंतासि अपि च स्वयं; Mr गंतासि रघुनंदन.

ममापि त्वं सुद्यितः प्राणैरिप न संश्चयः । अवश्यं करणीयं च राज्यस्य परिपालनम् ॥ १२ तस्मान्तं वस काकुत्स्थ पश्चरात्रं मया सह । ऊर्ध्वं गन्तासि मधुरां समृत्यवलवाहनः ॥ १३ रामस्यैतद्वचः श्रुत्वा धर्मयुक्तं मनोनुगम् । शत्रुष्टो दीनया वाचा बाढिमित्येव चात्रवीत् ॥ १४

स पश्चरात्रं काकुतस्था राघवस्य यथाज्ञया ।
उष्य तत्र महेष्वासा गमनायोपचक्रमे ॥ १५
आमन्त्र्य तु महात्मानं रामं सत्यपराक्रमम् ।
भरतं लक्ष्मणं चैत्र महारथम्रपारुहत् ॥ १६
दूरं ताभ्यामनुगतो लक्ष्मणेन महात्मना ।
भरतेन च शत्रुझो जगामाशु पुरी तदा ॥ १७

G. 7. 78. 22 B. 7. 72. 21

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रिपष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥

12 ⁶) D_{5.6} [अ]िथ (for [अ]िप). — ⁵) M₁ परंतप (for न संशय:). Ñ² V_{1.2} B D_{1-5.9} Г₃ प्राणेक्ष्यो (B₂ °णेश्चा)िप विशेषत:. — ^c) D_{1.4} G₂ M_{2.4.7} अवइय- (for अवइयं). S D_{5.8} ते; V₁ B₂ D_{1-4.9.12} T₃ तु; B_{1.2.4} हि (for च). — ^d) S D_{8.12} -एआणं (for -पालनम्).

13 °) Ñ2 B वसेह; T1.2 G3 M1 हवं वस्स (for हवं वस). D2.9 शतुझ; D11 om. (for काकुरस्थ). — °) D6.7. 10.11 T1.2.4 G M1-5.7-10 सप्तरात्रं. M6 महावल; K (ed.) इहावस (for मया सह). — °) Ñ2 B ततो; V3 क्षिप्रं (for उद्ध्वं). Ś B2-4 D1.3-5.5.12 मथुरां; Ñ2 B1 स्वपुरां (for मथुरां). — °) D3 ससूत- (for समृत्य-). — After 13, B2 ins.:

1073* अवस्यमेव कर्तन्यं महाक्यमवधारय ।

14 V2 reads 14⁶ twice (second time in marg.).
—°) Ñ2 वचनं (for [ए]तह्नचः). V1.2 (first time)
रामस्यैवंविधेविक्येर्; D1.2.4.9 T8 रामस्यैवं बहुविधेर्.—Ñ2
illeg. for °.—°) Ś D8.12 T1.2 मनोगतं; B1.3 सुभाषितं;
B2 सुशोभनं (for मनोनुगम्). V1 D1.2.4.9 घ(D9 क)मेयुक्तमेहापदेः; V2 (second time as in B4) घमयुक्तेः
सुभाषितेः; B4 घमयुक्तस्य भाषितं; T3 शिक्षितो वचनैः शुभैः
— °) Ś Ñ2 V B2-4 D1-4.8.12 T2 [आ]ह(V2 D2 [ए]व)
राधवं(Ñ2 illeg.; B3.4 पार्थिवं); B1 [ए]व पार्थिवं; T1.2
G2.3 M1.9 [ए]वम(G2 M1 °व सो) ब्रवीत् (for [ए]व
चाव्रवीत्).

15 °) Ñ2 V2 B1.8.4 T3 पंचरात्रं तु (V2 B3 च); B2 D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1-5.7-10 सप्तरात्रं च (M2.4.5.7.10 तु); G1 स सप्तरात्रं (for स पद्धरात्रं). Ñ2 V2 B1.3.4 शतुन्नो (for काकुत्स्थो). —) M1 तदाज्ञया; Ck,t as in text (for यथा°). V1 D1-5.9 T3 रामस्याज्ञाचिकीर्षया. —) Ñ2 V2 B तत्रोषिस्वा; V1 D1-5.9 प्रोध्य तत्र; D8 त * तत्र (for उध्य तत्र). Ñ2 V2 B1.4 महाबाहुर् (B1.4 भागो) (for महेब्बासो). G (ed.) उषित्वा परमेब्बासो.

16 ") Ñ2 V2 B1.3.4 G2 M1 तं; B2 स; D1-5.9 Ts G1 M2.4-7.10 च (for तु). B1-8 D1.4 Ts महाराजं; B4 D2.9 भागं (for महारमानं). —") Ś Ñ2 V3 D8.12 transp. भरतं and लक्ष्मणं. Ñ2 V2 (marg.) B [उ]माँ (for [णु]व). —V2 reads d in marg. —d) Ś V3 D11.12 उपाहरत; G1 M4.5.9.10 अथारुहत् (for उपाहहत्). Ñ2 V2 B मातरश्चेव (V2 वृक्षेव तु) सर्वशः; V1 D1-5.9 Ts संप्रतस्थे महावलः (V1 रिथ:); M7 (with hiatus)आहरोह महारथं. —After 16, Ñ2 V2 B ins.:

1074* प्रणम्य विधिवद्वीरसाभिश्चेवाभिनन्दितः । आरुरोह रथं श्रीमाञ्जानारलविभूषितम् ।

[(1.1) B2 स्त्रीभिश् (for ताभिश्). B3 -मंत्रित: (for -निद्त:). —(1.2) B3 तत: (for रथं). B2 शीवं (for श्रीमान्). B3 रथं (for नाना-). Ñ2 -[उ]पशोभितं (for -विभूषितम्).]

-Thereafter, V2 cont. :

1075* स चैवं निर्गते धीमान्संत्रतस्थे नराधिपः।

17 क) Ś Vs D6-8.10-12 Ta G1.3 M2.4.6.7.9.10 पद्मपाम्; K (ed.) आभ्याम् (for ताम्याम्). Ś Vs D8.12 M1.9 उप- (for अनु-). G (ed.) स दूरानुगतो नीरो (for क). V1 D1-5.9 Ts दूरं चानु (V1 भ्या)गतो नीरो भरतेन महात्मना. —) D1-5.9 Ts छक्ष्मणेन (for भरतेन). —) V1 D3.5 स्त- (for [आ । अ). Ś Vs D8.12 M6 ययो मधु- (for जगामाछ). G2 M3.6 पुरं (for पुरीं). M6.7 तथा; K (ed.) तत: (for तदा). V2 जगाम मधुरां पुरीं: T3 जगाम नगरं तथा. — For 17, Ñ2 B subst.; while V2 subst. l. 1-2 for 17 क ;

1076* स लक्ष्मणेनानुगतो महाबलो ग्राभित्रतस्थे भरतेन चैत्र हि। स दूरमध्वानमितो निवर्य तौ पुरं स्वमेवाभिययौ महारमा।

83

G. 7. 79. I B. 7. 73. I L. 7. 76. I

प्रस्थाप्य तु स शत्रुमं भ्रातृभ्यां सह राघवः । प्रमुमोद सुखी राज्यं धर्मेण परिपालयन् ॥ १ ततः कतिपयाहःसु वृद्धो जानपदो द्विजः । शवं बालमुपादाय राजद्वारमुपागमत् ॥ २ रुदन्बहुविधा वाचः स्नेहाक्ष्रसमन्त्रिताः ।

[Ñ2 illeg. for l. 1-2.—(1.2) B3 [अ]ति- (for [अ]भि-).—(1.3) Ñ2 V2 अदूरम् (for स दूरम्). B2.6 निवर्स्थ (for निवर्त्य तौ).—(1.4) Ñ2 मधी: पुरं तरप्रथयी महावल:.]
—Thereafter, B2.4 cont.; while V2 ins. after 17:

1077* दिवसगणनया क्रमेण गःवा स तु मधुरां नगरीं रघुववीरः ।

> सततमनुशशास राजसूनुः शिरसि च रामवचो निशम्य भक्ता।

[(1.2) Vs om. स तु. Vs मथुरा-; Ba माधुरी (for मधुरां). Vs Ba नर- (for रघु-). —(1.3) Vs अन्वशासत (for अतु-शशास). Vs Bs धर्ममीरः (Vs °तीवः) (for राजसूनुः). —(1.4) Ba om. च. Vs निधाय (for निशम्य).]—After 17, Mr ins.:

1078* इत्थं शत्रुवः सत्कृतो भ्रात्वयै-नित्वा तानसर्वास्तेजसादित्यकानतान् । भूयस्तं नत्वा राघवं रामभदं तेनानुज्ञातो निर्जगामोग्रधन्या ।

Colophon. Ñ1 missing (cf. v.l. 3). — Sarga name; Ś V8 D6.7.12 शत्रुझत्रव्यानं; Ñ2 B1.2.4 D8 शत्रुझत्रव्यापनं (B1 °नः); V1 शत्रुझत्रविवर्तनं; V2 शत्रुझपत्रनं; B2 शत्रुझत्रव्यापननं; D1.4 शत्रुझत्रविवर्तनं; D2.9 शत्रुझपरिवेदनः (D2 °गमनः); D3 शत्रुझत्रव्यापमं; D5 शत्रुझत्रव्याणं, — Sarga no. (figures, words or both); Ś V2.8 D2.12 om.; Ñ2 illeg.; V1 56; B1 78; B2 62; B2 76; B4 79; D1.4 65; D3 M8 70; D5 66; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 72; D8 69; D9 74; T3 77; T4 80; M8 71. — After colophon, T3 G M1.2.5.8 conclude with श्रीरामाय नमः; T4 with श्रीरामापंणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; M10 with श्रीरामावन्द्राय नमः.

64

N1 missing for Sarga 64 (cf. v.l. 7.63.3). D12 begins with 3.

1 *) G8 सु-; M7 om. (subm.) (for स). Ś V1.8 B1.8.4 D1.4.8.18 स तु (by transp.); B2 तत्र; D2.9 T3 च स; M1 [अ]थ स (for तु स). V3 marg.; G1 M2.4-6.10 तं प्रसादय च(M4.5 स; M6 तु) शतुहं.—) Ś V1 B असकृत्पुत्र पुत्रेति वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ३ किं नु मे दुष्कृतं कर्म पूर्वे देहान्तरे कृतम् । यदहं पुत्रमेकं त्वां पश्यामि निधनं गतम् ॥ ४ अप्राप्तयौवनं वालं पश्चवर्षसमन्वितम् । अकाले कालमापन्नं दुःखाय मम पुत्रक ॥ ५

D1,2.4.8.9.12 T1-3 G2 M1 आतृिभः; Ct as in text (for आतृभ्यां).—°) V1.3 D2.3.9 T4 सुखं (for सुखी). V1 तत्र; B4 राजा (for राज्यं).— d) Ś Ñ2 B3 D8.12 प्रति-(for परि-). V1 राज्यं धर्मेण पालयन.

- 2 *) Ś Ñ² V B D1.3-5.8.9.12 М6 कतिपयाह्स; D2 °पयांतस्य; Cm.k.t as in text (for °पयाहःसु).) B1 जानपर्- (for °परो).) Ś D8.12 पुत्रं शवम्; Ѳ V1.2 B D1.2.4.5.9 Т३ बालं शवम् (by transp.); V३ शवं सुतम्; D३ बालं मृतम्; D٤.7.10.11 М१.3.8-10 मृतं बालम्; G² शमं बालम्; M6 शावं बालम् (for शवं बालम्).) B² उपाद्वत्; B4 D².9 विशत् (for °गमत्). After 2, D10.11 read 4 of for the first time, repeating it in its proper place.
- 3 ") Vs नद्न् (for रुद्न्). Ds बिल्पन्बहुधा वाचः; Cgp रुद्दन्बहुविधं विष्र:.) D10.11 T1.2 G2.3 M1.3.8 Ck.t सेहदु:खसमन्वितः; Ts सेहरूक्षसमन्विताः; Ms सेहादुःख'; Cv as in text. Ñ2 B1 om. 3°d.) D3 [इ]ति शोकार्तः (hypm.) (for पुत्रेति).) Ś V1.2 B2-4 D1.2.4.5.8.9.12 Ts शोकार्तः स जगाद (V1 B2-4 D1.4.5 [m. also] Ts "म) ह; D3 स जगाद सुहुर्भहः.
- 4 V2 reads in marg. 4^{ab}. D10.11 read 4^{ab} for the first time after 2, repeating it here.—a) B2 तु; B3 वा (for तु). V3 D12 दु:कृतं (for दुब्कृतं). V1 D1-4.9 Т3 दुब्कृ (D2.3.9 दु:कृ)तं किं तु(D1.4.9 तु) में पुत्र(V1 भद; D1.4 तत्र); V2 किं तु में दुब्कृतेन त्वं.—b) S V1.3 D1.3.4.8 12 T1.2 G2.3 M3.5.8 पूर्व-; N2 B D5-7.10.11 (D10.11 both times) M1.2.6.7 पुत्त; G1 M10 पुत्र; M6 पर- (for पूर्व). G3 गतं (for कृतं). V2 मृत: पुत्राद्य बाळकः; D2.9 देहांतरकृते कृतं.—c) B2 यद्धं; D6.7 तद्दं; D12 यद्यं (for यद्दं). N2 B2.8 पुत्र बाळं; V2 (marg.) B1 बाळपुत्रं (for पुत्रमेकं). D6.7.10.11 तु; M6 च (for त्वां). V1 बाळकं यद्दं पुत्रं; D1-5.9 T3 त्वामेक (D1 T3 कं) पुत्रं (D1 T3 त्र) यद्दं.
- 5 b) S1.2 पंचवर्ष. S V3 D8.12 -दशाधिकं; D1.4 -शतान्त्रितं; D10 Ct -सदसकं (for -समन्त्रितम्). Ñ2 V2 (partly marg. from क) B पंचवर्षकमेन च(Ñ2 हि; V2 ह).—°) D4 अंतकाले (hypm.) (for अकाले). B2 दु:खमापश्चं; D6.7.12 T3.4 G1 M1.8.8 कालमापन्नो; M6 °संपश्चं;

[376]

अल्पैरहोभिर्निधनं गमिष्यामि न संजयः। अहं च जननी चैव तव शोकेन पुत्रक ॥ ६ न स्मराम्यनृतं ह्युक्तं न च हिंसां स्मराम्यहम् । केन मे दुष्कृतेनाद्य बाल एव ममात्मजः। अकृत्वा पितृकार्याणि नीतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ७

Cm.g.k.t as in text (for भापनं). - Va reads in marg. 5 .- ") V2 तं मे पुत्राय (sic); B2 D6.7.10.11 Cm.t मम दु:खाय (by transp.). V1 पुत्रकं; V2 D1 T4 पुत्रक:; Ms नंदन; Cm.t as in text (for पुत्रक). % Ct: पञ्चवर्षसहस्रकं वर्षशब्दोऽत्र दिनपरः सहस्रवत्सरं सत्रमुपासीते-तिवत्। तेन षोडशवर्षमित्येके। तेन किंचिक्यून चतुर्दशवर्ष-मिलार्थ इत्यन्ये. % —After 5, T1.2 G2.3 M1 ins. 1080*; while G1 repeats it after 7".

6 \$ Ds om. (hapl.) 6.—") G1 M2.5-7 स्वहपैर् (for अल्पेर). - b) B2.8 गमिज्यावी (for गमिज्यामि). —Va reads in marg. 6°. —°) M10 夏屯; Cm.t as in text (for अहं) V1.2 D1-8.9 T3 जननी ते तथै (T8 ° वै) वे (Do °था चे) यं. — ") Bo Mo शोकेन तव (by transp.); D2.9 Ts शोकेन मम; Ct as in text (for तव शोकेन).

7 ") D2 [अ]कृतं; D9 [अ] य तं (for [अ] नृतं). V1 B2 D1-5.9 Ts किंचित् ; V2 marg.; B1 चोक्तं; D6 T1.2 G8 Ms तुक्तं; Gs दु:खं (for ह्यक्तं). —) V1 D1-4 कृतं; D5.9 Ts कृतां (for न च). G2 M1 पापं (for हिंसां). V1 D1-5.9 Ts न च (Ds मे) सारे; B1.3 करोम्यहं; G (ed.) कथंचन (for साराम्यहम्). Sa Da.12 न चाहं संसाराम्यतं (sic). -After 7ad, Na B ins.; while Va cont. after 1080*:

1079* जनमत्रभृति वै तात न च पापं साराम्यहम् ।

[Va [ए]व: B4 वै (for च). Ba पीडां नैव (for न च पापं). B: न पापं स्मरयाम्यहं (sic) (for the post. half).] -After 7 ab, V2.3 D1-7.9-11 T3.4 G1 (repeats) M2-5. 7.9.10 ins.; T1.2 G2.3 M1 ins. after 5:

1080* सर्वेषां प्राणिनां पापं कृतं नैव साराम्यहम् ।

[V2 चापि; D1-5.8 T8.4 पीडां(T4 °डा); D6.7 प्राणो; T1.8 G1 (first time).2.3 M2 दु:खं; Ck.t as above (for पापं). G1 (first time) कृतं तम्न; G2.2 कृतांतं तं (G2 °सं-) (for कृतं नैव). V2 पीडां नैव करोम्यहं; D1-5.9 T3 कृतां(D4 **; T3 कतुँ) नाहमनुस्मरे; De Ta Mo.7 Ctp न कदाचन विष(De पध्य) ते; Dr. M1.4.9.10 न कदावित्र (M10 °तु) विद्यते; D10.11 न स्मरामि कदाचन; G1 (second time) M2 कदाचित्र हि (M2 *) विद्यते (for the post. half).]

—Ba om. 7°d. —°) V1 Bs D1-4.8 Ts केनायं; V2 D6.7. 10.11 T1.2 G8 M1.3.8 केनाय; D5 केनाइं; T4 M9 तेनाय; G2 केनान्य- (for केन से). Ñ2 B1.8.4 हवं; V2.8 D6.7.10.11 T1.2.4 G2.8 M1.8.8.9 [झ]यं (for [झ]य.). — d) T2 एवं (for नेदशं दृष्टपूर्वं मे श्रुतं वा घोरदर्शनम्। मृत्युरप्राप्तकालानां रामस्य विषये यथा ॥ ८ रामस्य दुष्कृतं किंचिन्महदस्ति न संशयः। त्वं राजञ्जीवयस्वैनं वालं मृत्युवशं गतम् ॥ ९

G. 7. 79. 12 B. 7. 73. 11 L. 7. 76. 10

प्त). Śs.s Gs महारमज: (Śz °न:); M10 दुरारमन: (for ममात्मज:). Ñs B1.4 मृत: पुत्राद्य बालक:. —) G1 अद्स्वा (for अकृत्वा). V2 - श्रश्रुषां (for -कार्याणि). — 1) S D8.12 यातो; Ña V D1-7.9-11 T3.4 गतो (for नीतो). Ši Ña D18 Ms वैवस्वतं क्षयं; V2 वैवस्वतं पूरं. B2 वैवस्वतक्षयं गतः.

8 *) B4 वा; D1.4.5 हि (for मे). —) M10 न श्रुतं (for श्रतं वा). Ñ2 Ba.s घोरसंहितं. —Ds repeats 80 d (followed by 1082* and 1084*) after 945. -) S1 Ds -वेलायां; Sa.s D12 -वेलानां; Ña B -वयसां; Ta -कालं तुः G1 -काले तु (for -कालानां). M1 मृत्युप्राप्तमकालानां. — ") T1.2 G2 M1.3 न राम-; Ct as in text (for रामस्य). Me विजये; Cg.k.t as in text (for विषये). S D. Mi. तथा; D10.11 हार्य (for यथा). —After 8, S Vs D8.12 ins. :

9 Va repeats 9 after 1. 2 of 1084*. —) Na Ba कर्म; V1 D1-5.9 T3 इयक्तम् ; V2 B1.2.4 मन्ये; V2 (second time) घोरात (sic) (for किंचिन्).—) De अन्यन् (for अस्ति). Ś V1 D1-5.8.9.12 T3 इदं(D1 °ह) घोरामि(V1 D1.4 °रनि; Ds °राति; Ts °रार्थ)दर्श (S Ds.18 वर्त)नं; Vs (second time) तद्वयक्ताव्यवस्थितं, —After 9 , Ds repeats 8°d. - °) D7.10.11 Te M2.4-10 Ct H; Cg.k as in text (for ta). Ña Va B De न राजा जीवयेदे (Ba °यत्ये; De °यरचे)नं. —) Va reads बालं in marg. Ba मे निधनं (for मृत्युवरों). —For 9 od, Ś V1.1 D1-4.5 (reads after 8°4 [r.]).8.9.12 Ts subst.; N2 Vs B D6.7.10.11 T1,9.4 G M (Dio.11 Ta Ms read twice) ins. after 9a6:

1081* पुनर्जगाद वाक्यं स पुत्रशोकेन पीडितः।

1082* न हान्यविषयस्थानां बालानां मृत्युतो भयम्।

ि N2 V2 B1.4 तथा हि; V1 यतस्तद्-; V2 D6.7.10.11 T4 (D10,11 Te first time) M2.4.6-8 यथा हि; B3 D3 न सन् Ts न चास्य; Ms (first time) यथास्य; Ms यथाद्य (for न श्वन्य-). Ś V1 D1-6,8.12 -विषयस्थान्वै (D2 °स्थो वै) (for °स्थानां). De क्षयं (for भयम्). Ne V2.3 B2-4 D6.7.10.11 T1.2.4 G M (D10.11 T4 M8 first time) मृत्युरागत:; B1 मृत्युरापते: (sic). Ś D1-5.8.9.12 Ts बालकान्मृत्युरा(D2 °को मृत्युमा)विश्वत् (D1.2.4.9 °श्चेत्); V1 बालान्मृत्युरिहाविशत् (for the post. half).]

-Then No Va Ba-4 cont.:

1083* राज्ञो हि दुष्कृतेनैव हाकाले न्नियते जनः। ्दुर्भिक्षं वा सुमिक्षं वा राज्ञः कर्मविपाकजम्।

G. 7. 79. 13 B. 7. 73. 13 L. 7. 76. 12

श्रातृभिः सहितो राजन्दीर्घमायुरवामुहि । उपिताः सम सुखं राज्ये तवास्मिन्सुमहाबल ।। १०

[(l. 1) G (ed.) वै (for हि). V2 [ए]वम् (for [ए]व). V2 B2.4 (B3.4 with hiatus) अकाले; B3 चाकाले (for श्वकाले). B4 प्रजा (for जनः).—(l. 2) B3 राज-(for राज्ञः).];

while, V1 D1-5.9 Ts cont. after 1082*; S V3 D8.12 (after l. I) cont. after 1087*; Ms ins. after 10^{ab}; L (ed.) ins. after 10^{cd} (first occurrence):

1084* इत्येवं विलपन्तिप्रः पत्नया सार्धमनाथवत्।
द्वारि तिष्ठति रामस्य भृशं शोकाभिपीडितः।
रामं गईयमाणस्तु आतृंश्चास्यातिदुःखितः।
वसिष्ठवामदेवादीनृत्विजश्चास्य संमतान्।

[(1. 1) Ś D8,12 एवं स; Vs एवं वे (for इत्येवं).—(1. 2) V1 [अ] तिष्ठत; Ts [अ] तिष्ठत्स; Ms तिष्ठश्च (for तिष्ठति). D9 रामाय (for रामस्य). Ś2.8 लोकाभि-; D8 9 शोकेन; D5 शोकाति- (for शोकाभि-).—(1.3) V1 च (for तु). D5.5.9 स रामं (D8 रामं च) गईमाणस्तु (for the prior half). D6 [ए] वाति-; D9 [अ] थिक- (for [अ] स्याति-).—(1.4) D9 Ts [अ] पि; Ms [अ] भि- (for [अ] स्याति-). Ś V1 D8.12 क्तानित- (for क्रात्विजश्वास्य).]

-Thereafter, S Ds.13 repeat 10cd.

—After 9, Ns Vs B D6.7.10.11 T1.2.4 G M L (ed.) ins.:

1085* राजद्वारि मरिष्येऽहं पत्न्या सार्धमनाथवत्। ब्रह्महत्यां ततो राम समुपेत्र सुखी भव।

[(1.1) B1 D6 Ms. 9 राजद्वारे. D6.7.10.11 T4 M1 मरिष्यामि; T1.9 G8 Ms. 8.9 ° ध्ये वा (for ° ध्येडहं). V9 असंशयं (for अनाथवत्). — T4 om. 1.2. — (1.2) Ñ9 B4 समुत्याच; V2 B1-3 ततो राम: (for ततो राम). M6 अहाइत्यागतो राम (for the prior half). Ñ9 B4 ततो राम:; M1.6 त्वमुपेत्य (for समुपेत्य). Ñ9 V2 B1.2.4 भनेत् (for भव). B8 भ्रातृशि: सह भोइयते; L (ed.) संप्रेह्य सुली भवेत् (subm.) (for the post. half). % Cg: सुली भवेत्यादि व्यक्तयोक्ति: 1; so also Ck.t. %]

10 Ba om. 10-11⁸; Da Ta om. 10; V1 D1.3-5.9
Ta om. 10⁴⁸. —) Ña V2 B1.2.4 राजा; M1 राम; M4 om. (for राजन्). —) Ña V2 B1.2.4 राजा; M1 राम; M4 om. (for राजन्). —) Ña V2 B1.2 अवामुयाद; B4 M2.4.10 चायुर् (for आयुर्). Ña Va B1.2 अवामुयाद; B4 D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1.8.8.9 °स्यिस (for अवामुहि). — After 10⁴⁸, Va B2.4 ins.; while Ba cont. after 1085 (owing to om.):

1086* पुरोहितस्तथा चायं मित्रावरुणसंभवः। [Ba.4 [प]व (for च). Va Ba मैत्रावरुण-).]

संप्रत्यनाथो विषय इक्ष्वाकूणां महात्मनाम् । रामं नाथमिहासाद्य बालान्तकरणं नृपम् ॥ ११

-After 10°6, Ms ins. 1084*.

—Ś D8.12 repeat 10°d after 1084*.—°) Ś V2 D7.8.12 (Ś D8.12 both times) उपितोस्मि(Ś D8.12°स्मिन् [second time]); D1.4 उपितान्सु- (for उपिता: सा). Ś V3 D8.12 (except V8 all second time) पुरे; D5 वयं (for सुखं). V1 राज्यं; D1.8-5.8 Т3 राजां; D6 राजा(sic) (for राज्ये).—d) Ś V1 D1.8-5.8.9.12 T3 (Ś D8.12 second time) विषयेषु महासमनां; Ñ2 V2 B1.2.4 राजो दशरथस्य ह(B2 वै).—After 10, Ś V D3.5-8(Ś D8 after 10°d [first occurrence]).10.11 S G (ed.) ins.; D12 ins. l. 1 and l. 2 after 10°d (first and second occurrence respy.):

1087* इदं तु पतितं यस्मात्तव राम वशे स्थितान्। कालस्य वशमापन्नाः स्वल्पं हि न हि नः सुखम्।

[V1.2 D3.5 T3.4 M8-10 om. l. 1. T1.2 G M1 transp. l. 1 and l. 2.—(l. 1) Ś1 lacuna for the prior half. D6 न (for नु). T1.2 M1.2.4.6.7 Cm तपित नो (for नु पतितं). Ś1 D6.7 Ck.t तसात्; Ś2.3 द्यस्मिन्; D10.11 द्यस्मात्; M3 नस्मात् (for यस्मात्). V3 D8.12 इदं ते (V8 तं) प्रत्ययेनास्मि (for the prior half). M5 राजन् (for राम). Ś1.2 V3 D8.12 स्थितः; K (ed.) स्थिताः.—Ś V3 D8 M2.4-7 om. l. 2.—(l. 2) T2 M3 ना; G1 च (for first हि). D6 नास्ति स्वरुपं हि; M1 * *रवरुपं न; M10 वयं स्वरुपं हि (for स्वरुपं हि न हि). V1.2 D8.5.12 T3 G (ed.) रामस्य विषयस्थानां न द्या(G [ed.] नास्त्य)रुपमपि नः (V2 * * * नास्ति मे) सुखं.]

-Thereafter, S Vs Ds.12 cont. 1084*.

-After 10, Ña B1.4 ins.:

1088* रामं नृपतिमासाय जाता सम्प्रति दुःखिताः।

-After 10°d (first occurrence), L (ed.) ins. 1084*.

11 Ś Bs D1.4.8.9 om. 11⁶ (for Bs, cf. v.l. 10). Vs reads in marg. 11 ".—") Vs अयं बालोपि विषय.—") Ś2 नाथं रामम् (by transp.); Vs D4 M5 रामनाथम्; M1 बालं नाथम्; Cm.k.t as in text (for रामं नाथम्)- Ś V1.2 D1-5.8.3.12 Тs अनुप्राप्य; G1 M2.4.7 इवासाय (for इहासाय).—") D10.11 ध्रुवं; Тз अनुशं; М6 हढं (for नृपम्). D6.7 Т4 बाळानां निधनं ध्रुवं; Т2 जामांतशरणं नृपं (sic).—After 11, D1.4 ins.:

1089* वसुधे किं न दीर्णासि राज्ञो दशस्था बयुता। रामहस्तमनुप्राप्ता कष्टात्कष्टतरं गता।

[(l. I) D1 राजा [sic] (for राज़ों).]

राजदोपैर्विपद्यन्ते प्रजा द्यविधिपालिताः । असद्भृते तु नृपतावकाले भ्रियते जनः ॥ १२ यदा पुरेष्वयुक्तानि जना जनपदेषु च । कुर्वते न च रक्षास्ति तदाकालकृतं भयम् ॥ १३

सुन्यक्तं राजदोषोऽयं भविष्यति न संशयः । पुरे जनपदे वापि तदा बालवधो ह्ययम् ॥ १४ एवं बहुविधैर्वाक्यैर्निन्दयानो सुहुर्मुहुः । राजानं दुःखसंतप्तः सुतं तस्रपगृहति ॥ १५

G. 7. 79. 19 B. 7. 73. 19 L. 7. 76. 20

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥

13 ") Ś V2 D6.7.10.11 T1 यहा; V2 यत:; D5 T3.6 यथा (for यदा). Ś D8.12 नृपेषु; B1.6 पुरे हि; B2 पुरे च (for पुरेषु). Ñ2 [भ]युक्ता हि; B2 युक्ता हि; B3 D6 M6 युक्तानि; T4 [भ]वृक्तानि; Cm.g.k.t as in text (for [भ]युक्तानि).—) V1 T3 राजा; B1.8 तथा; B4 राज्ये; D1.9 जने; D2.3 जनो; D4 0m. (hapl.) (for जना). D8 T8 वा (for च). V1 D1.2.4.9 -पदे तथा(V1 °दा) (for -पदेषु च).—) Ś V3 D8.12 कुवैति; D1.2.4.9 कुक्ते; T3 कुवैते (for कुवैते). Ś B4 D8.12 रक्षांति; V1 वै रक्षां; V3 चार्यूङ; B2 D9 रक्षां तु; D1 रक्षां हि; D3 T4 रक्षां स (for रक्षास्ति).—) Ś 2 damaged for तदा. B4 काले; G (ed.) मृत्यु- (for काल-). B1 भवेत (for भयम्). V3 तेषु गृहेत वै नृप: (sic).

14 ") V² B₁-३ तद्वयक्तं; B₄ M₆ सुच्यक्तो; Cm.g.k.t as in text (for सुच्यक्तं). Ś Ñ² V B₄ D₁.३-ⴰ.৪.10-12 हि; T₃ तु (for sʊ́). B1.३ -दोषेण; D₂.९ -दोषं हि; Cm.t as in text (for -दोषोऽपं). — b B जातो मे (B₂ जायते; B₂ स्तोयं)नात्र संशयः. — c) Ś Ñ² V1.३ D1-ⴰ.৪.९.12 T₃ चैव; V₂ B₂.₄ D7.10.11 T₄ G₁ M₂.₄-7.10 चापि (for वापि). — c) Ś Ñ² V1.3 D1-ⴰ.৪.९.12 T₃ यथा; V₂ B D₆.7.10.11 T₁.².₄ G₁ M₄-0 तथा; K (ed.) ततो (for तदा). D1² G₂ M₄ हाई (sic); Mଃ [s] प्ययं (for ह्ययम्). % Ctp तथाङ्गल्यघो ह्ययं. % — After 14, Ѳ ins. 1092*; while G₂ ins. after 14; whereas M10 ins. after 15:

1090* कालो वा कारणं राज्ञो राजा वा काळकारणम्। इति ते संशयो माभूदाजा काळस्य कारणम्। Cf. Mbh. (crit. ed.) XII. 70.6.

-Thereafter, M10 cont. :

1091* नृपवरमिति निन्दयन्द्विजन्मा स्वजनसमूदसमावृतोऽप्यशान्तः। मृतशिशुमुपगृह्यन्स्वमूर्या स्यलपद्दो सुतशोकमत्यस्टम्।

15 ं) Ś VI D1-5.8.9.12 Ts निंच (Ś1.2 VI Ts °द)मानो; Ñs Vs D6.7.10.11 T1.2.4 Gs.s M1.3.8 Cg.k.t उपरूप
(Vs °तप्य; T1 M1 °रुग्य); Vs Bs-4 निंद्रज्ञथ; M6 अपल्प्य
(for निन्द्यानो). —Ñs om. 15° d. —°) Vs Bs-4 स
दिजो (for राजानं). Ds.5 स्तर- (for दु:ख-). — d) T1.2
-गृद्या तु; Gs -गृद्या तु; Gs -गृद्याति; Ms.6.7 -गृहते (for
-गृद्यात्). Ś Vs Ds.12 सुतं समवगृहत; V1 D1-4.9 Ts जगहें
(D1-4 °है) गृद्या तं सुतं; Vs Bs.6 उपगू(Vs °गृ) प्र सुतं तदा;
Bs ततोतुष्ट: सुतं क्षावं; Ds जगृहे तं सृतं सुतं. & Cg.k.t:
राजानसुष्रुप्य (Ct °ध्येत्यन्दयः). & —For 15, B1 subst.;
while Ñs ins. after 14; whereas Vs Bs-4 cont. after
1093*:

1092* एवं द्विजो बहुविधैः करुणस्तदानीं वाक्यैः सुदुःखपश्तिसमना नरेन्द्रम्। संत्यज्य बालसुपगृद्धा रुरोद दुःखा-च्छुश्राव चैव नृपतिः परिदेवितं तत्।

[(1.2) B4 नान्यै: सुतप्तमनसं विदये नरेंद्रं. — Ñs illeg. for 1.3.—(1.3) Bs.4 संतुष्य (sic); Bs संतप्त- (for संत्रज्य). Bs दु:खी (for दु:खाच्).—(1.4) Vs परिनेदितं (meta.) तत्; Bs °देवितस्ततः.]

-After 15, V2 B2-4 ins.:

1093* ब्राह्मण्या ब्राह्मणः सार्धं पुत्रं क्रोधेन धारयन्। स तत्रोपाविश्वदूमी राजद्वारि सुदुःखितः।

[(l. 1) Bs om. from the post. half of l. 1 up to the prior half of l. 2. Vs सुतमंगेन; Bs पुत्रं कोडे नि-(for पुत्रं कोघेन). —(l. 2) Bs.4 तत्रेव (for स तत्र). Bs G (ed.) [उ]पविश(Bs वसे)द् (for [उ]पाविशद्). Bs च (for सु-).]

-After 15, M7 ins. :

६५

G. 7. 80, I B. 7. 74, I L. 7. 77, I तथा तु करुणं तस्य द्विजस्य परिदेतितम् ।

शुश्राव राघवः सर्वे दुःखशोकसमन्वितम् ॥ १

स दुःखेन सुसंतप्तो मन्त्रिणः समुपाह्वयत् ।

विसष्ठं वामदेवं च आतृंश्व सहनैगमान् ॥ २

ततो द्विजा विसष्ठेन सार्धमष्टौ प्रवेशिताः ।

1094* अथ द्विजः शोकभयातुरस्तदा
प्रभास्य रामं जगतां पतिं प्रभुम्।
विलोक्य भूयः शवभृतमास्मजं
स संतताश्चरिंपपात भूतले।

-After 15, Ms ins.:

1095* विष्रः ष्रियं पुत्रमकालमृत्युं प्रगृह्य दुःखात्स तु पर्यदेवयत्। उवाच रामं च मनोभिरामं संजीवय स्वात्मजसेनमद्य।

-After 15, M10 ins. 1090* and 1091*.

Colophon: D1.3-5 om. — Sarga name: Ś Ñs V1 D2.6.8.9.12 ब्राह्मणपरिदेवनं (D2.9.12 °नो); V2 ब्राह्मणपुत्रमरणे ब्राह्मणपरिदेवनं (D2.9.12 °नो); V2 ब्राह्मणपुत्रमरणे ब्राह्मणपरिदेवनं (D2.9.12 °नो); V2 ब्राह्मणपुत्रमरणे ब्राह्मणपरिदेवनं (D2.9.12 °नो); B1.4 ब्राह्मणप्रदेवनं (B2 ब्राह्मणप्रविध्: B3 ब्राह्मणपुत्रमरणं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś V2.8 D2.12 om.; Ñ2 B3 77; V1 57; B1 79; B2 63; B4 T4 81; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 73; D8 70; D9 75; T3 78; M6 71; M8 72. — After colophon, D2 concludes with राम; T3 G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; T4 with श्रीरामापणमस्तु। श्रीरामाय नमो नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

65

N₁ missing for Sarga 65 (cf. v.l. 63.3). D_{1.8-5} cont. the previous sarga. D₁₈ begins with 3. —Before 1, S D_{1.8-5.8.12} ins.:

1056* आर्तो रोरूयमाणस्तु सबन्धुरतिदुःखितः।

[D1.8.4 च (for तु). Ds विवंधुर्. D12 इति (for अति-).]

1 °) Ñ॰ V॰ B De. १ [अ]ति- (for तु). Т॰ तदा तु; М॰ स तथा; М॰ तत: सु-; Ст. д. к. аз in text (for तथा तु). Ś Vս Dı-১. ৯. १. श्व आतेवद्दुरूषस्य (Ś Vս D₂. ३. ६. ९ पं तद्; Dı. ६ ° पं तु). — ७) D₅-७. १० ।। Gı Mı. ६. ७ Ст. д. к. स्वनं (for न्देवितस्). — Ñ॰ illeg. for °. — °) В संश्रुख (В। ° श्वा); М। श्रुत्वा तु (for जुआव). — с) V॰ В Dı-1. ७ Т॰ М॰. 4. 5. 7. 10 - समन्वित: . D॰ दु: खशो हेन पीडित:

2 *) Ña Ba Ds.7.10.11 च; Ts Mi 页 (for यु-). Ś

राजानं देवसंकाशं वर्धस्वेति ततोऽब्रुवन् ॥ ३ मार्कण्डेयोऽथ मौद्गल्यो वामदेवश्च काश्यपः । कात्यायनोऽथ जावालिगीतमो नारदस्तथा ॥ ४ एते द्विजर्पभाः सर्वे आसनेषूपवेशिताः । मित्रणो नैगमाश्वेव यथाईमनुक्लतः ॥ ५

V2 B4 D5.8.12 M8.7 स तु(Ś D8.12 च) दुःखेन; V3 सर्वदुःखेन (for स दुःखेन सु-). D1.8.4 T3 समुत्तस्थों (for सुसंतसों).

— b) Ś2 D6.7.10.11 तानुपाह्मयत्; Ñ2 V1.2 D1-5.9 T3 समुपानयत्. Ś1.3 V3 B D8.12 M6.7 सर्वानाहूय मंत्रिण:. — b) Ś Ñ2 V B D1-5.8.9.12 M6.7 पुरोधस(V3 bत) सुपाध्यायं (V1 D1.2.4 धान्). — b) Ś V D1-5.8.9.12 T3 M3 आतरों (D9 t); Ñ2 B ज्ञातीं अ; Cv as in text (for आतृंश्व). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T3 M6.7 नेगमांस्तथा; Ñ2 V2 (marg.) В सह नेगमे:; M6.7 [ए]य सनेगमान्; Ct as in text (for सहनेगमान्).

- 3 Ts om. (hapl. [see var.]) 3-4. B1.4 Mc om. 3.—^{ab}) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 समागता:; Mr प्रवेशिरे (archaic) (for प्रवेशिता:). Ñ2 V2 B2.3 ततो वसिष्ठप्रसुखा ऋषयोष्टी प्रविद्य तं.—M1 om. (hapl.) 3°-5^b. Ñ2 illeg. for ^{cd}.—^d) T1.2 G2.8 M3 तदा; M6 तथा; M8 तु च (for ततो). G1 [s] ब्रवीत्(sic). Ś V1 D1.3-5.8.9.12 ऊचुवैर्धस्व(D5 उपासंति च) नित्यशः; V2.3 B2.4 वर्धयामा- सुराहताः(V3 °रोजसा; B2 °राशिषा); D2 मूर्झि बद्धांजिंह खिद्द; M4.7 वर्धमस्वेति तेश्चवन.
- 4 Ts M1 om. 4 (cf. v.l. 3). 5) Ss Ds.12 मा(D12-म) ब्रुल्यो; M2 मोर्गल्यो (for मोद्रल्यो). — 5) S N2 Vs Ds.12 स-; V1 B1.3 D1-5.9 G2.8 M6-9 [S] य (for च). S Vs Bs D1-5.8.12 कर्यप:. — 7) T2 G2 तदा (for तथा). B2 गातमञ्जापि नारद:.
- 5 M1 om. 5^{66} (cf. v.l. 3). Note hiatus between and 5.-6) V1 M2 द्विजातयः; M5 दिशः (for द्विजर्षभाः). -5) S D8.12 G1 द्वासनेषु; M5 वासनेषु (for बासनेषु). 50 B तत्र वै(V2 B4 त्रेव; B2 शान्ये) समुपागताः(V2 भन्); V1 D1-5.2 T3 मंत्रिणो नैगमास्तथा.

-After 5 ab, D6.7.10.11 T1.2.4 G M1-5.8-10 ins.:

1097* महर्षीन्समनुप्राप्तानिभवाद्य कृताञ्जिले: ।
— ") Ś Vs Ds.12 च तथा सर्वे; T1.2.6 G1.2 M1-5.8-10
नैगमांश्रेव (for नैगमाश्रेव). D7.10.11 Ct अनुकूलिता; M6
कल्पतः; M7 अमरोपमाः; Cv as in text (for अनुकूलतः).
Ñ2 V2 B ततो राजा तु तान्सर्वान्यथाईमुपवेशयत्. — For 5°4, V1 D1-5.2 T2 subst.; V2 ins. after 5:

1098* आसनेषूपविविद्यः सर्वे ते रुचिरेव्वथ ।

तेषां सम्रपविष्टानां सर्वेषां दीप्ततेजसाम् ।
राघवः सर्वमाचष्टे द्विजो यस्मात्प्ररोदिति ॥ ६
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राज्ञो दीनस्य नारदः ।
प्रत्युवाच ग्रुमं वाक्यसृषीणां संनिधौ नृषम् ॥ ७
ग्रुत्या कर्तव्यतां वीर कुरुष्व रघुनन्दन ॥ ८
पुरा कृतयुगे राम ब्राह्मणा वै तपस्विनः ।

[V_2 तदा सु-; D_3 T_3 सर्वेषु; D_5 सर्वे सु- (for सर्वे ते). $V_{1.3}$ च (for [अ]4).]

- 6 °) V_2 तेषामृषीणामष्टानां. °) \widetilde{N}_2 B M6 राववो (for सर्वेषां). $D_{1-5.9}$ Ts दीनचेत ($D_{1.3.5}$ °तेज)सां. °) G_1 M2.4.5.10 काचष्ट. \widetilde{S} \widetilde{N}_2 V B $D_{1-5.8.9.12}$ Ts M6 आचचसे तत: सर्वं (\widetilde{N}_2 Vs $B_{1.2.4}$ च तत्सर्वं; V1 $D_{1-5.9}$ Ts स्थुश्रेष्ठो; V2 [reads from u up to u in marg.] M6 u तत्सर्वं). u S Vs $D_{6-8.10-12}$ u T1.2.4 u G2.3 M1.3.8.9 u Cm.t द्विजोयसुप (u Vs u मजु)रोदि (u D10.11 u Cm.t u Vs u ति (u Ce u Ti Residual स्थापित्नं; u D1.2.4.5.9 Ts द्विजं तं (u D1 तं द्विजं) सुतरोदिनं; u (ed.) u Cg द्विजोयसुपरोधते.
- 8 °) Ś Ñ² V1 B D1-5.8.9.12 Ts Me राम; Cm.g.k.t as in text (for राजन्). V1.8 D7 M6 यथाकालं; D12 °कामं; T² यदाकालं; Cv.m.g.k.t as in text (for °काले). —V2 reads 86 in marg. —6) Ѳ V² B प्राप्तवान् (for प्राप्तोऽयं). Ś Ñ² V².8 B D1-4.8.9.12 बाल (D2.9 दार)कः स्थं; V1 कालिक°; Ts बाल (before corr. दार)क° (for बालसंक्षय:). D5 बालं प्राप्तपरिक्षयं; D6.7.10.11 G3 प्राप्तो बालस्य संक्षय:; T1.2 M3 प्राप्तो बालश्च संक्षयं. —°) D6.7. 10.11 T1.2.4 G2.8 M1.8.8.9 राजन्; G1 M2.4.5.7.10 राम (for वीर). Ѳ B²-4 थ्रुरवा चैव प्रतीकारं. —6) B1.4 वचनाजृप; D4.8.11 रघुनंदन:.
- 9 °) Ds -युगं (for -युगे). S Ñ2 V8 D1.4.6-8.10-12 राजन्; V2 तात; M2 सोम्य (for राम). —V2 reads 9 in marg.) T2 ये (for के). S D8.12 ब्राह्मणानां तपस्त्रिता D12 ***); V1 D1.8.4.5.2 सर्वं तु (V1 D2 तद्; D2 तं) ब्राह्मणोत्तरं; G (ed.) ब्रह्मसर्वमनुत्तमं. —V2 reads 9° in m. (except ब्रब्ह्स). —°) T G M1-5.8-10 ततो; G (ed.) न के (for तद्।). V1.2 (after corr. marg. as in text) D1.8.4.5.2 नेव कश्चिद् (for तद्। राजन्). —G2 om. 9°.

अत्राह्मणस्तदा राजन्न तपस्वी कथंचन ॥ ९
तिस्मिन्युगे प्रज्विति ब्रह्मभूते *अनावृते ।
अमृत्यवस्तदा सर्वे जिज्ञरे दीर्घदिर्शिनः ॥ १०
ततस्त्रेतायुगं नाम मानवानां वपुष्मताम् ।
क्षित्रिया यत्र जायन्ते पूर्वेण तपसान्विताः ॥ ११
वीर्येण तपसा चैव तेऽधिकाः पूर्वजन्मिन ।
मानवा ये महात्मानस्तिस्मस्त्रेतायुगे युगे ॥ १२

G. 7. 80. 12 B. 7. 74. 12 L. 7. 77. 12

- d) Ñ2 V2 (after corr. marg. as in text) B कदाचन (for कथंचन). V1 तपस्त्री भृति विद्यते; D1.2.4.5.9 G (ed.) अतपस्त्री(G[ed.] °पाश्च) न विद्यते. —After 9, Ts ins. (cf. v.l. 9°d):
- 1099* ब्राह्मणो नैव यः कश्चिद्तपस्त्रीद विद्यते।
- 10 No B1.3.4 Me.7 transp. ab and ad. Ga reads 10 after 14. —) Ta Ma अस्मिन ; Cm.g.k.t as in text (for तिसान्). Di -जवलित-; Mi -चिति; Cm.g.k.t as in text (for -जवलिते). Ñ2 तस्मिन्यजवलिते राम. —) V3 भूताभूते; Ms धर्मभूते. S V1.3 D8.9.12 G1.2 M1.2.4.8-10 ह्यनावते; Ñ2 V2(marg.) B ह्यनापदि; D1.3.4.6.7.10.11 Ts.4 Me स्वनावृते; D2 [अ |तरातमनि; Ds स्वया कृते; T1.2 Gs Ms सनातने; Ms प्रकाशिते; Mr तदानधे; Cv.m.g.k.t cite अनावते. —G2 om. 10°-11°. —°d) M7 नमृत्यवस्. M7 तथा; G (ed.) द्विजा:; Cm as in text (for तदा). Na Va B2-4 M6.7 मर्खा (for सर्वे). S Ñ V1.2 B2-4 D1-5.8.9,12 जायंते (Sa Da °ित); De जीवंते (for जित्तरे). S Ña V1.a (marg. also).8 B2-4 D1-5.8.0.12 दीवें(V1 D1.2.4.9 निर्) जीविन: (D4.5 °ता:); D6 °दर्शनाः; G (ed.) विगतामयाः; Cm.g.k.t as in text (for दीर्घदर्शिन:). B1 अमृत्युर्ने तदा राजन्दीर्घजीवी च जायते.
- 11 Ga om. 11°6° (cf. v.l. 10).—°) V2 B1.2.4 सते; D5 M7 तत्र; Cm.g.k.t as in text (for ततस्). V1 B1(before corr.).3.4 D5 -त्रेतायुगे. B3.4 (before corr.) D2.5 राम (for नाम).—°) Ś V3 D8.12 आह्मणाना; Ñ2 V2 (before corr.) B D3.9 T4 मानुषाणां; Cm.g.k.t as in text (for मानवानां). Ñ2 B1.2.4 ततोभवत्; B3 अनुस्मतां; D6.7 मनीषिणां (for वपुष्मताम्).—°) Ñ2 V3 B D5 तत्र (for यत्र).—°) G3 damaged for पूर्वेण त. Ñ2 B3 तीनेण; B1(with hiatus) उग्रेण; B4 वीर्थेण; L (ed.) [5]पूर्वेण (for पूर्वेण). D3.9 वृता:; G2 [8] निवतं; Cm.g as in text (for [8] निवता:).
- 12 ") B1 धेर्येण.) Vs तारे स (corrupt); Bs क्षीरेंण; Ds नाधिका: (for तेऽधिका:). Ś Vs Bs.4 Ds.8.12 Ms.7 पूर्वजनमसु(Bs °त:; B4 न:); Ñ2 Vs B1.2 रघुनंदन; V1 D1.2.4.5.9 सर्वजंतुषु(D4 °भि:); Cv.g.k.t as in text

G. 7. 80. 13 B. 7. 74. 13 L. 7. 77. 13

ब्रह्म क्षत्रं तु तत्सर्वं यत्पूर्वमपरं च यत् । युगयोरुभयोरासीत्समवीर्यसमन्वितम् ॥ १३ अपरयन्तस्तु ते सर्वे विशेषमधिकं ततः ।

(for पूर्वजन्मिन).—°) Ś Ñ² V B1,2.4 D1-5.8,9.12 M6.7 मानवेया; Cv.g.k.t as in text (for मानवा ये).—⁴) V³ D6.10.11 T G M1-5.8-10 Ck.t तत्र (for तिस्मिस). Ś D5.8.12 एव (for न्नेता-). ѳ V² B [S]भवन्; V¹ D1-4.9 T³ तदा; D⁵ सदा; T₄ तु ते; М³ मते; М⁵ नृप (for युगे). D² तत्र न्नेतायुगेषु ये.

13 *) Ds बाह्म-; Ts बाह्मं; Cv.m.g.k.t as in text (for ब्रह्म). Ds-क्षत्रे (for क्षत्रं). Ñs V B D1.2.8-11 Ts च तत्; Ds.5 हि तत्; D4 तं च; D6 T1.8.4 G2.3 M1.3 तत:; D7 च यत् (for तु तत्). D6 पूर्व (for सवं). — 5) Ś D1.3-5.8. 9.12 तत् (for first यत्). D5-7.11 Ts M10 Ct क्षवरं; D10 क्षभवच्; Ts क्षपरो(sic); G1 परमं; Ck as in text (for क्षपरं). B4 तप: पूर्व परं च यत्; D2 तत: पूर्व परं च यत्; M6 पूर्व यचापरं च तत्. — 5) Ś V1 D1.4.8.9.12 राम; D2 मध्ये (for बासीत्). — 5) Ś D8.12 समा; B4 D2 राम (for सम-). B D8.4 M6 -वीयं; Cv.m.k.t as in text (for -वीयं-). Ś V8 D8.12 -समन्विता:; Ñ2 V1.2 B D1-5.9 -तपोन्वितं (D9 ता:); M6 तपोजितं; Cv.m.k.t as in text (for -समन्वितम्).

14 ") B2.4 च (for जु). Ñ2 V2 B1 पूर्व; B8.4 M6.9" सर्व; Ma सर्ध- (for सर्वे). V1 D1-4.9 M7 अपस्यमाना बीय तु(Dx.4 वीर्येषु; Ds वीर्ये तु; Mr °स्ते सर्वे); Ds अपइयन्मान-बीर्यास्ते (sic); T2 M1 अपइयन तु ते(M1 कृते) सर्वे; K(ed.) अपइयंस्तु न ते सवें; G (ed.) अपइयंतो हि वीर्थेण. —) V1 Be तदा; B1 तथा; De च तत् (for तत:). % Cg: सर्वे जना: 1 ततः क्षत्रियात्। ब्राह्मणस्याधिकं विशेषं तु नापश्यन्। अपश्यन्तस्त् ते सर्व इति पाठ:. 28 - ") Ga damaged from कि up to त in ". No V1 D1.4 Ts स्थापयांचिकरे; B1 D2.3.5.9 M8 स्थापनां चिकिरे; Ma स्थानं च चिकिरे, S No Va B Da.12 Me सर्वे; V1 D1-5.9 T8 M7 हृष्टाञ् ; V2 सम्यक्; M2.4.10 हात्र; Ms हास्य; Ck.t as in text (for तत्र). — d) B2 D2.4 G2 M1.8 -वर्णस्य (sic) (for -वर्ण्यस्य). S Vs D1-5,9.12 M6 सर्वशः; Va (before corr. as in text) B राघव; Ds सर्वदा; Die.ii Mi Cm.k.t संमतं (for सर्वत:). Ñ2 V1 T8 चातुर्वण्यं च नित्यशः(Ts पृथकृत्यक्). -- After 14, Bs ins. only 1. 3 of 1100*; while D6.7.10.11 T G1.8 M1-5.7-10 ins. the line of 10 " :

[Тз Мз प्रविति; М। प्रविति. D6.7.10.11 Т2-4 G1.2 Мз.8-10 धर्नभूते; Мз सर्वभूते (for ब्रह्मभूते). D6.7.10.11 Т G1.8 М1-6.7-10 द्यानाव (G3°६)ते.]

-After 14, G: reads 1008.

15 ") Ba अधमें; Di धर्मस्य(sic) (for अधर्मः). Bi

स्थापनं चिकिरे तत्र चातुर्वर्ण्यस्य सर्वतः ॥ १४ अधर्मः पादमेकं तु पातयत्पृथिवीतले । अधर्मेण हि संयुक्तास्तेन मन्दाभवन्द्रिजाः ॥ १५

अध्यस्येपदम . B1-3 च; Ds तम् (for त्). - b) S B1-3 D1.4.7-9 Ms पातयन ; B4 पपात; D2.3 T3.4 M1 पातयेत्; Cm.g.k.t as in text (for पातयत्). Va (marg.; before corr. as in Ba) पातयामास भूतले: Da अशिना-पातयत्तदा. —Ñ2 B1.2 transp. 15°d (Ñ2 m.) and 16"6. De repeats 15" after 23"6. Ms reads 15" twice. -) S N2 B4 D2.8.9 (second time).12 T2 G1 M1.2 तु; Va.s Ms(second time).6 च (for हि). S Vs D1.8.4.8,10-12 G1 संयुक्तो; T4 M8.8(first time).4-10 Cm संयुक्तं (for संयुक्तास्). B1 D3.5 अधर्मेण समायका(D8 °को). - 1) D6.7 मंदी भवन् . V1 D2.5.9 (both times) तदा; Ti Ma (second time) प्रजा:; Ta जनाः (for द्विजा:) S Vs Ds.8.12 मंदतेजा अवेजूप:(Ds नृपो-भवत्); Ña Va B1-8 मंदात्मनोभवञ्जपाः; B4 तेजोमंदास्ततो-भवनु; Di. । तेन मंदोभवत्सदा; Dio. 11 Gi Ma. a(first time). 4.5.8-10 तेजो मंदं(G1 °दी) भविष्यति; M6.7 मंदतेजोभवस्प. -After 15, \$ V(V2 reading 1, 3 and 16 for the first time after 15 to repeating them here) B4 D (except D1) Sins.; while N2 B1.2 ins. only l. 3. after 15"; Bs ins. only l. 3 after 14:

1100* आमिषं यच पूर्वेषां राजसं हि मलं भृशम्। अनृतं नाम तद्भृतं पादेन पृथिवीतले। अनृतं पातयित्वा तु पादमेकमधर्मतः।

[(l. 1) Me.7 आविशद; Cv.m.g.k.t as above (for आमिषं). Ds यत्र (for यच्च). Ds M6 पूर्वेषु; T1 G2.8 M3 Cg सर्वेषां, Mr पुरुषं, Cv.m.k.t as above (for पूर्वेषां). Ś V1.3 D2.4.5.8.9.12 T4 आ(V1 प्र)विशेषदि पूर्वेण(V8 T4 °वां); V2 Ba अविसद्यं च प्रवेषु (for the prior half), Ba Dio.11 Mi च; Ms वि- (for हि). Bs बलं; Ms तलं (for मलं). V1 D2-5.9 मलं राजभवं; V2 सजवस्तं बलं (sic); D6.7 T3.4 राज्ञां यच मलं (for राजसं हि मलं). Ms Cv मतं; Cm.g.k as above (for भृशम्). —(1. 2) V2 B4 तद्धोरं; D5.9 तद्दपं; D8 (with hiatus) उद्भतं; Ts.4 तत्पादं; Me.7 तद्भयो; Cm.k.t as above (for तद्भतं). Ds.12 T3.4 पातयेत्; V2 संस्मृतं; B4 संमृतं; D10.11 क्षिप्तेन (for पादेन). V1 D2-5.9 पातयामास भूतले; M6.7 भूमी ते: पातितं च (M7 परिपाति [sic]) वै (for the post. half). —(1.3) Ms reads twice. Vs (first time) B1.3 अधर्म (for अन्ते). N2 V2 (first time) B1 स; V1 om. (subm.); Va (second time) B2.4 D2.3 च (for 3). D4 तं पातियत्वाः M10 पादमेकं तु (for पातियत्वा तु). S Vs Ds.19 अनृते च समुत्पन्ने; Ms (second time) पातिते राम अनृते (for the prior half). M10 पातियत्वा त (for पादमेकम्). B4

ततः प्रादुष्कृतं पूर्वमायुषः परिनिष्ठितम् । शुभान्येवाचरङ्कोकाः सत्यधर्मपरायणाः ॥ १६ त्रेतायुगे त्ववर्तन्त ब्राह्मणाः क्षत्रियाश्च ये ।

अनाशयत् (for अधर्मतः). Ś Vs D2.5.8.13 Ms(second time) धर्मपादः प्रणश्यति (D5 °ते); Ñ2 V1.2 (both times) B1-3 D3.4.9 धर्मपादं व्यनाशयत् (V1 D3.4.9 प्रणश्य च; B1 व्यपाश्रयत्) (for the post. half).]

-After 15°d (transp.), Ñ2 B2 ins 1102*.

16 V2 repeats 16^{ab} here (cf. v,l. 15). Ñ2 B1.2 transp. 15^{ad} and 16^{ab}. B3 om. 16^{ab}.—^a) Ñ2 V3 (both times) B1 प्राहुरभूत; V1 °भंवत; B2 °भूंत-; D1-5.9 प्राहुडकरोत्; G2 प्रारहु°; Cm.k.t as in text (for प्राहुडकृतं). Ñ2 वृणाम्; V3 सर्वम् (for पूर्वम्). B4 ततः प्राहुडकरोपूर्वम्; M6.10 (both unmetric) प्राहुडकृतं पूर्वमासीद् (M6 °युस्).—^b) V2 (first time) B1 आयुषां (for आयुषः). D2 प्राति-; D9 पाद- (for परि-). Ñ2 V1.2 (first time) B1.2 D2.4 -निश्चयः (V1 D2.4 °यं); D1.5.5.9 -कृंतनं; T2 -निष्ठतः; Cv.m.g.k.t as in text (for निष्ठितम्). Ś V3 D6.12 M6.7 आयुस्तरप (M6 तत्काल्य) रिकीर्तितं; V2 (second time) मानुषाणां विनिश्चयः.—After 16^{ab}, Ś V3 D6-8.10-12 S ins.:

1101* पतिते त्वनृते तस्मिन्नधर्मे च महीतले।

[\$\text{S}\$ Vs Ds.10-12 Me पातिते. De.10.11 T1.2 Me अधर्मेण; Gs अधर्मश्च; Me धर्म एव; Cg as above (for अधर्मे च). \$\text{S}\$ Vs Ds.12 Mr महीं गते. \$\text{Cg}\$: पातिते त्वनृते तिसम्ब्रधर्मेणेति च पाठः. \$\text{S}\$];

while V₁ B₄ D_{2-5.9} ins. after 16^{ab} ; \tilde{N}_2 B₂ ins. after 15^{ad} (transp.):

1102* तथाप्यधर्मे पतिते महात्मानोऽनृते तथा।

[D2 तदा (for तथा). D3.5 हि (for [अ]पि). Ñ3 V1
B2 D2.4 [अ]धर्म-. D5 पतिता (for पतिते). B2 मंदात्मानो
(for महात्मानो). Ñ2 illeg.; B2 युगे (for उनृते). Ñ2 V1
D4 तदा; D5 सित (for तथा). B4 तदा हि ते (for उनृते तथा).]
—\$1 om. 16°4. —°) D8.10-12 M6.7 [अ]चरळ; T2 चरळ;
Ct as in text (for [आ]चरॅळ). \$2.8 D6.7 T1.2.4 G
M1.3-5.8.9 छोछ; D8.10-12 M6.7 Ct छोछ: (for छोछा:).
—4) V3 T3 G M1.4-9 धर्मसत्य- (by transp.). Ñ2 V1.3
B3.4 D2-4.9-पुरस्कृता:; D10.11 G2.3-परायण:; M6.7-पुरस्कृत:
(for -परायणा:). \$2.8 D8.12 धर्म: सत्यपुरस्कृत:. —For 16°4, V2 B1.2 subst.;

ा 103 * सत्यधम पुरस्कृत्य शुभान्येवाचरंत्तदा।

[Va सत्ये (for सत्य-).]

-Then B: cont.:

तपोऽतप्यन्त ते सर्वे शुश्रूषामपरे जनाः ॥ १७ स धर्मः परमस्तेषां वैश्यश्रूद्रमथागमत् । पूजां च सवर्वर्णानां श्रूद्राश्रक्तविंशेषतः ॥ १८

G. 7. 80. 0 B. 7. 74. 20 L. 7. 77. 20

1104* एवं क्रमेण जायेत सर्वा सृष्टिरनुत्तमा।

17 ") G2 - युगं (for -युगे). Ś D8.12 [S] भवंस्तग्रः Ñ2 V1 B2-4 D2-8.9 पुनर्जृत्ते; V2 B1 मुनि(V2 पुन) श्रीरः V2 D6.7.10.11 T1.2 G(G5 damaged after तु up to क्ष in 6) M1.8.7.10 तु(V3 D10.11 G1 च; M7 प्र) वतंते; D1 च संवृत्ते; M5 ग्रवतंतः M6 प्रवतंत (for त्ववतंन्त). D5 वृत्ते त्रेतायुगे वैदया. — 6) G1 damaged from णाः up to तपो in ". M5.10 ते (for ये). Ñ2 V1.2 B D2.6.9 ब्रह्मक्षत्रमनुत्तमं(B3.4 "जायत); D1 ब्रह्मक्षत्रे तथेव च; D2.6 ब्रह्मक्षत्रमनुत्रताः (D6 "समरेत्). — B3 om. 17"-18. — 6) Ś1 D8 M5 ततो (for तपो). T1.2 G8 M3 सर्वे वै (for ते सर्वे). Ñ2 V2 B1.6 तपस्तेषे महाभागः V1 B2 D1-5.9 T3 तप(T3 "त) स्तेपुमें (D3 "पे म) हात्मानः (B2 "भागाः). — 6) Ñ2 चापरे; V2 B1 G2 इतरे; B2.4 चेतरे; Cg.k.t as in text (for अपरे). D2 (sic) G (ed.) ग्रुश्पामव (G [ed.) "पां चेत रो जनः.

18 B3 om. 18 (cf. v.l. 17). G1 damaged from 18 up to the prior half of l. 1 of 1107*. — 5) \$1.1 D5.10.11 T1 M6 स्वधर्मः; \$3 N2 V B1.2.4 D8.12 अधर्मः; Cv.m.g as in text (for स धर्मः). \$ D8.12 स्वप्रस् ; D2 (with hiatus) अवरस (for प्रमस्). D1.4 स्वधर्ममपरे तेषां; D2 सोधर्मः प्रवरस्तेषां. \$ Cg: स्वधर्मः प्रम इति च पाठः. \$ — 5) \$ D12 G2 M2 तेष्ठपः; N2 B2.4 D2 T1 तेष्ठपं. M5 मात्रम् (for न्यूद्रम्). D6.7 T2.4 M2 तेष्ठपाङ्गद्धांस. \$ V2 D8.12 T4 उपागमतः; N2 V1.2 B1.2.4 D1-5.9 T2 अथाविशतः D6.7.10.11 तदागमतः M6 तथागमतः K (ed.) समागमत् (for अथागमत्). — G(ed.) om. 18° . — 6) M2.4 तेष्ठपाञ्चः Cv as in text (for ज्यूदाञ्च. T1.2 M2 अशोपतः. — For 18° 4, V1.2 B1.2.4 D1-5.9 subst.:

1105* पूजां प्रयोजयन्ति स्म ब्रह्मक्षेत्रे विशेप्तः।

[V2 B1 प्रजा: प्रयोजयद्यसाद् (for the prior half). Va B1.4 D2.9 -क्षत्र- (for -क्षत्रे).]

—Then B_{2.4} cont.; V₂ ins. after 18^{ab}:

1106* यत्पूर्वं सर्ववर्णेषु ब्रह्मक्षत्रमजायत।

[Ba अयाचत (for अजायत).]

Thereafter B_{3.4} further cont.; while \tilde{S} \tilde{N} V₃ D_{6-8.10-12} S (except M₅) ins. after 18; V_{1.2} B₁ D_{1-5.9} cont. after 1105*; B₃ ins. after 17^{ab} (owing to om.):

1107* एतस्मिश्चन्तरे तेषामधर्मे चानृते च ह। ततः पूर्वे पुनद्गासमाजग्मुर्नृपसत्तम। G. 7.80.20 B. 7.74.22 L. 7.77.22

ततः पादमधर्मस्य द्वितीयमवतारयत् । ततो द्वापरसंख्या सा युगस्य समजायत ॥ १९ तस्मिन्द्वापरसंख्ये तु वर्तमाने युगक्षये ।

[G1 damaged up to the prior half in l. 1. V2 reads in marg. up to उद्भतं (see var.) in the post. half of l. 1. -(l. 1) B D1.2.4.5.9 एवं निरंतरे(B2 D9 °रं). B4 D1 होवाम् ; D2.4.6 [S] त्येवाम् ; Ts स्वेपाम् ; Cv.m.k.t as above (for तेषाम्). V1 एवं तेन वयं धेषाम्; D8 एवं निरयमध्येषाम् (for the prior half). Ga [s]पि च; Ga सह; Ma च वा; Ma हते (for च ह). Ś1 Vs अधर्मेणावृतेनघ; Ś2.3 D8.12 अधर्मेणानृ (Ds.12 °वृ)तेन च; V1 D1-5 Ts उद्भतमनृतं पुनः; V2 उद्भतं चानृतं पुनः; B1.4 G (ed.) उद्ग्(G [ed.] अद्भु)तं तदभूरपुरा; B2 अनृतं परमं तदा; Ba Do संभूतमनृतं ततः(Do पुनः) (for the post. half). -Vz repeats 1. 2-19 consecutively. -(1. 2) Ś1 Ñ2 V1 Ha; Ś2.8 V8 B1-3 D1-6.8.9.12 T3 M6.7 Ha; Cv.m.g.k.t as above (for va). S N V1.2 (second time).s B1-s D2.3.5.8.9.12 Ts मूर्श; D1.4 विशस (for पुनस्). Ś Va Da.12 तीवम् ; Ta हासम् ; Ta Cm.g.t हासम् ; Ga Ma.4.8.9 Cv सल्पम्; Ga M10 तासाम् (sic); Ck as above (for त्रासम्). Va (first time) B4 ततः प्रभृति संतापम् (for the prior half). Ds.7.10.11 Cg.t अगमन्; Cv.m as above (for आजग्मुर्). S V3 D8.12 Me नृपसत्तमा:; V1 च नर्षभ; D9 Ts वै नर्षभा: (for नृपसत्तम). Va (first time) Ba आजहार नर्षभ; V2 (second time) B1-8 गत्वा राघवनंदन; D1-5 समाजरमुर्नरर्षभ (for the post. half). & Ct : त्रासमुपागमन्निति पाठे सेवकदोषस्य स्वामिप्राप्यत्वाद्राष्ट्रोषाद्गीता बभूवुः. 🏀]

19 Ms om. 19-208. V2 repeats 1. 2 of 1107* and 19^{sb} consecutively. G1 damaged for 19^{sb} (except ततः पाद्). —) V2(second time) B1-8 तदा (for तत:). Ss पदम्. V2 Bs हाधर्मस्य; G2 M2.8.9 Cm.g अधर्म: स; Gs अधर्मश्र; Ck.t as in text (for अधर्मस्य). V1 B2 D1.2.4.5.9 तत: पाद्स्त्वधर्मस्य; V2 (first time) B4 G (ed.) पादस्त(G [ed.]°दं त)स्माद्धर्मस्य; Ds ततस्वधर्मः पादस्य, —) Si Da इव तार्यन् ; Sa.a Dia अवतार्यन् ; Va (second time) B1.3 समपातयत्; M6 ते च धारयन्; Cm.k.t as in text (for अवतास्यत्). V1.8 (first time) B2.4 D1-5.8 द्वितीय: समपद्यत(Da ° मुपद्यते). - V1 D2.9 om. (hapl. ?) 19°d. — ed) D1.3.4 तिसानू (for ततो). Ś Ñ2 B1 D8 -संज्ञोयं; Vs Bs -संख्योयं; Bs -संख्येयं; Dt.s -संज्ञे तु; D4.5 -संज्ञा तु; De Ti.2 Mi.2 -संज्ञा सा; Di2 -संज्ञेयं Me -संज्ञा या; M10 -संख्यास्य; K (ed.) -संज्ञास्य (for -संख्या सा). M7 वतो द्वापरमाख्येति (for °). \$ Ds युगस्तु (for युगस्य). D1 युगे चैव नराधिष (for d). V2 B4 अधान्यद्वापरं नाम ततो युग(Va श्रेता **)मजायत.

20 D1 M5 om. 20° (for M5, cf. v.l. 19). -)

अधर्मश्चानृतं चैव वर्ष्ये पुरुषर्पम ॥ २० तस्मिन्द्वापरसंख्याते तपो वैश्यानसमाविशत् । न श्रुद्रो लभते धर्ममुग्रं तप्तुं नर्र्पम ॥ २१

No ततो; B1 अस्मिन् (for तस्मिन्). Ś No V1 B1.3.4 D2-4.
8.12 T3-संज्ञे; D5.9 T2 G3 M1.6.9 - मध्ये (for - संख्ये). B3
च (for तु). T1 (before corr. as in text) M3.7 - संख्याते
(for - संख्ये तु). — V1 om. (hapl.?) 206-216. — 6) No
B1-3 युगे नृप (for युगक्षये). — M7 om. 2064. Ś1 reads
206 twice. — 6) B4 अधमीमनृतं. — 6) Ś3 D8.12 वृद्धे द्वे;
No B2.3 D3.6.9 M1 वधते; V2 B4 D2 वतेते; B1 द्वे एते
(sic); Cm.k.t as in text (for ववृधे). G2 पुरुषोत्तम
(for पुरुष्षभे). D1.4 T3 ववृधाते नर्षभ (T3 न संज्ञयः).

21 V1 om. 21⁴ (cf. v.l. 20). M8 om. (hapl.) 21.
—") Ś Ñ² V² B1-3 D8 ततो; D6.7.10.11 T8 M6 असिन्;

M4 तस्माद् (for तिस्मन्). Ś V3 B4 D8.12 T4 M2.4.10
-संख्याने; Ѳ B1.3 -मध्येस्मिन्; V² -संज्ञेस्मिन्; B² -मध्ये तुः

D1-5 -संज्ञे तु; D9 -संज्ञे च; T3 -संज्ञा तु; G² M6 -संख्याते
(for -संख्याते). —⁶) Ś V1 D1.4.8.12 वैद्याः; V² B4 वैद्यम्
(for वैद्यान्). Ś V1 D2.8.12 M6 समाविशन्; Ѳ V² B
उपा°; Cg.k.t as in text (for समाविशन्). —After 21⁶⁶;
Ś V² D8.12 ins.:

IIO8* त्रिभ्यो युगेभ्यस्त्रेवण्यं धर्मस्य परिनिष्ठितम्।

[Śs त्रैवर्ण्ये.];

while \tilde{N}_2 (illeg.) V1.2 B D1-5.9 ins.:

1109* युगत्रयस्य त्रैवण्यं धर्मस्य प्रतितिष्ठति।

[B1-8 युगे तृतीये (for युगन्नयस्य). V1 वैधर्म्य (for त्रैवण्य). B4 धर्म यत् (for धर्मस्य). V2(marg.) B1-3 धर्मे(V2 °में) संप्रतिवर्वते (for the post. half).]

—After 21^{ab}, De.7.10.11 (all reads twice) S (except. Me) ins.:

IIIO* त्रिभ्यो युगेभ्यस्त्रीन्वर्णान्धर्मश्च परिनिष्टित:।

[Mr om. the prior half (except त्रिभ्यो). T2 तेभ्यो (for त्रिभ्यो). G1 स धर्म:; G2 धर्मे च (for धर्मश्र). D6.7.10.11 (all first time) Ts.4 Ms ऋमाद्वे तप आविशत् (for the post. half).]

— Ta om. 21°d. —°) Ś Ds.13 ह्यंशं; Ñ2 V1 B1-3 D1-5:8 Ts Ms कतुँ (for धर्मम्). —d) Ś V8 Ds.12 तप: कतुँ; V1 D1-5:9 Ts Ms तप उम्रं; D6 T1.2 G8 उम्रतस्तु; D7.10:11 M1 युगतस्तु; G1 उम्रजं तु; M4.5 उम्रं कर्तुं (M6 तहवा); M6 तसमुम्रं; M7.10 उम्रं तं तु (for उम्रं तहुं). G2 नरेश्वर. Ñ2 B1-3 धर्ममस्मिन्म (B8 धुम्रं म)हीपते (B2 °तले); V2 B4 कर्तुमुम्रं नराधिप.

हीनवर्णो नरश्रेष्ठ तप्यते सुमहत्तपः ।
भविष्या श्र्इयोन्यां हि तपश्चर्या कलौ युगे ॥ २२
अधर्मः परमो राम द्वापरे श्रूद्रधारितः ।
स वै विषयपर्यन्ते तव राजन्महातपाः ।
श्रूद्रस्तप्यति दुर्बुद्धिस्तेन बालवधो ह्ययम् ॥ २३

22 °) Ś B1 D12 T4 -वर्णा (for -वर्णो). V1 D1-5.9
युग-; D6.7.10.11 नृप- (for नर-). V1 D2.8.5.9 -अंग्ठे (for
अष्ठ). —) Ś D8.12 तपंते; Ñ2 V2 B1-3 नाचरेत्(B1 °रन्);
Т2 तस्य ते; Т4 तप्यंते; Ct as in text (for तप्यते). V1 न
तपो महत्त; B4 न हि वे तप:; D1.2.4.9 स(D2 सु)तपश्च वै;
D3 न परंतप; Т3 स महत्तप:; Ck.t as in text (for सुमहत्तप:). — V2 reads ° in marg. — °) Ñ2 V2 B2 D6-8.
10.11 Т4 М3 भविष्यच्; V1 D1-4.9 Т3 G2 М1.5.10 भविता;
В1.3 भविष्ये; В4 भाविनी; D5 भवित्री (for भविष्या). V1
D5 च; V3 D1-4.9 तु; B4 ते (for हि). Ś D8.12 -योनो तु;
Ñ2 V2 B1-3 -वर्णस्य; D6 Т2.4 М3 -जातीना; G2 М7 -योन्या
हि; Ck.t as in text (for -योन्यां हि). — °) В1 तपस्तप्यं;
В2 तपस्तमुं; В3 कोनपत्यं (sic); Ст.д. k.t as in text
(for तपश्चयां).

23 Ña illeg. for "b. —") Gi स धर्म:; Ct as in text (for अधर्म:). V2 (reads from च up to b in marg.) B1-3 च महा- (for परमो). S D6-8.10-12 T3.4 राजन ; V2 B1-3 -राज (for राम). V1 D1.2.4.9 G1 परमोदारो(G1 °र). — b) S V1.3 D1-5.8.9.12 Me -कारित:; Be M2.6.5.10 -चारित:; D6.7.10.11 Ts.4 Ms -जन्मन:; G1 -वारित: (for -धारित:). V2 B1-3 तदा संपत्स्य (B2 ° द्य) ते महान् (B1 °हत्). —After 23ab, De repeats 15od. —od) Me न; Ct as in text (for स). S V1 D1-5.8.9.12 Ta ते; Ct as in text (for वै). Vs G2 M10 राम (for राजन्). B4 महत्तपा:; De.7 प्रतिष्टित:; T4 परिष्टित:; Ct as in text (for सहातपा:). Ś V1 D1-5.8.9.12 T3 राजस्रप्रतरं(D2.5.9 °प्रं परं) तपः (for d). No Va (marg. [except स व]) Bi-s स वै त्वया न विज्ञातो राजलुप्रतपाः कचित्. —) Ś Vs Dr.8.12 T1 तपति (for तप्यति). V1 धर्मेण (for दुर्बुद्धिस्). —) S V B4 D1-5.8.9.12 कृत:; B1-3 M6 नृप (for हायम्).

24 ") Ts.4 नु; Ms [s]पि (for हि). Ds.7 घमेमधमै; G1 [अ]धमेकाये (subm.) (for [अ]धमेमकाये). Ts च; G2 व: (for वा). — b) N2 V2 B1.2 च; B2 ह; B4 वै; Ds.7.10.11 नु (for हि). — c) S D8 पुरे वा; N2 V B D1-5.9.12 Ms.7 कुरुते; Ck.t as in text (for करोति). D10.11 चाश्रीमूळं तत्; G1.2 Ms.10 नृप°; M1.2 न्प° (for राजशार्ट्छ). — V1 om. (hapl.) 24d-25c. — d) S D8 कुरुते; B4 प्रमृदो; Ms.7 पूर्व वा; Ck.t as in text (for पुरे वा). G2 तप: (for नर:). D1.4 पुनरेवाथ दुमेति:. — s) S

यो ह्यथर्ममकार्यं वा विषये पार्थिवस्य हि । करोति राजशार्द्रल पुरे वा दुर्मतिर्नरः । क्षिप्रं हि नरकं याति स च राजा न संशयः ॥ २४ स त्वं पुरुषशार्द्रल मार्गस्व विषयं स्वकम् । दुष्कृतं यत्र पश्येथास्तत्र यत्नं समाचर ॥ २५

G. 7.80.28 B. 7.74.32 L. 7.77.30

Vs B D1-9,12 Ts.4 G1.9 M1,2,4-10 स; Ñ2 V2 D10.11 च (for हि). -/) Ś D8 राजन (for राजा). D11 स राजा हि न संशय:; Мв स राजा नाश्र संशय:. --After 24, Ś Ñs V2 (marg.).8 B1-3 D1-5.8.9.12 Ms ins.:

IIII* चतुर्थं तस्य पापस्य भागमश्राति पार्थिव:।

[Bs चतुर्णा (for चतुर्थ). Ñs Vs Bi-s चैव; G (ed.) होव (for तस्य). Ds पादस्य; Dis भागस्य (for पापस्य). Dis पापम् (for भागम्). Ms अईति (for अस्राति). Vs Bs पाथिव (for पाथिवः).]

—Then Ms cont., while Ds.7.10.11 T1.8.4 ins. after 24; T2 G M1.2.4.5.7-10 ins. anly 1. 3 after 24:

III2* अधीतस्य च तप्तस्य कर्मणः सुकृतस्य च। पष्ठं भजति भागं तु प्रजा धर्मेण पालयन्। पह्मागस्य हि भोक्तासौ रक्षते न प्रजाः कथम्।

[(1. 1) De [प]न; T1.2 तु (for च). —T1 om. 1. 2. —(1. 2) De भुंजेति (sic) (for भजति). T4 तं भागं (for भागं तु). —M3 om. 1. 3. —(1. 3) De.7.10.11 T3 G2 M3.5.10 च; T4 स (for हि). T1 सर्वभागस्य. T1.2 G2 हि (for [अ]सौ). G3 रह्यंते; M7 रिक्षते; M8 रक्षसे (for रक्षते). G3 न: (for न).]

-After 24, B4 ins.:

1113* पद्भागं हि प्रभुक्षानः कथं रक्षति न प्रजाः।;

while Me ins.:

III4* षड्डागपरिगुद्धा हि रक्ष्यास्तेन स्वयं प्रजाः।

25 V1 om. 25° (cf. v.l. 24). —°) V2 B4 नृपति(for पुरुष-). —After 25°, D3 erroneously repeats
24°-25°. —°) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 च(D4 च)रस्व (for
मार्गस्व). Ñ2 V2 (marg.) B1 स्वराज्ये मृगय स्वयं; B2-4
G (ed.) विषयं त्वं (G (ed.) स्वं) परिश्रम (B2°मन्).
—°) D2.9 दुष्करं (for दुष्कृतं). D5 M7 यस्य; M6 यश्च (for
यत्र). Ś V3 D8.12 M2.4.8 पश्चेस्त्वं; V2 marg.; B4 यीक्षेथास;
M7 पश्चेच (for पश्चेथास). —°) M1 युक्तं; M0 कमी; Cg.k.t
as in text (for यत्नं). D1.2.4 समाचरे:.

G. 7. 80. 29 एवं ते धर्मदृद्धिश्च नृणां चायुर्विवर्धनम् ।

भविष्यति नरश्रेष्ठ बालस्यास्य च जीवितम् ॥ २६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चपष्टितमः सर्गः ॥ ६५॥

६६

नारदस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वामृतमयं यथा।
प्रहर्षमतुलं लेभे लक्ष्मणं चेदमब्रवीत् ॥ १
गच्छ सौम्य द्विजश्रेष्ठं समाश्वासय लक्ष्मण।
बालस्य च शरीरं तत्तैलद्रोण्यां निधापय॥ २

26 ") V3 एपा; M6 एतत् (for एवं). D7.10.11 T M3 चेद्; M5 हि; G (ed.) च (for ते). B2 धर्मश्च; G2 ते सर्व-(for ते धर्म-). B1.2-बुद्धिश् ; M4.7 -वृत्तिश् ; M8 -तिद्धिश् (for वृद्धिश्). — b) Ś Ñ2 V B D1-5.8.9.12 बा(Ś1 Ñ2 V1 B2 D2 ब) छायुर्व (B8 बाळानां व) धेनं त(V1 य) था. — c) G1 नृप- (for नर-). Ś Ñ2 V2.8 B D8.12 -व्याझ (for -श्रेष्ठ). — B4 बाळकस्य. V1 जीवनं (for जीवितम्). D6.7 T1.8 M3.6.7 बाळश्चायं जिजीविषु: (M6 धुर्धिरेट्यित); T8.4 G M1.2.4.5.8-10 बाळश्चायं हि(Т3.4 M2 च; M5 स) जीवित.

Colophon: —Sarga name: Ś Ña V B D1-5.8.9.12
नारदवाक्ये. —Sarga no. (figures, words or both):
Ś Va.a D2.12 om.; Ña Ba 78; V1 58; B1 80; B2 64;
B4 81; D1.4 66; D3.8 71; D5 67; D6.7.10.11 T1.2 G
M1-5.7.9.10 74; D9 76; T3 79; T4 M6 72; M8 73.
—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्गणमस्तु ।
श्रीरामाय नमो नम:; G1 M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10
with श्रीरामचन्द्राय नम:.

66

N₁ missing for Sarga 66 (cf. v.l. 63.3).

1 ") Be Dis च (for तु). —) Te [अ]मृतरसं; Me धर्ममयं (for [अ]मृतसयं). S Vs Ds.s.is Ts Mi.s तदा; Vs Bi.s Ds Ts Gs तथा (for यथा). —) Ts गत्वा (for लेभे). —) Mr वाक्यम् (for चेदम्). Ms रामो लक्ष्मण-मझवीत.

2 ⁸) T1.2 G2 समाधास च. D6.7.10.11 सुन्नत(D7°तं)

गन्धेश्व परमोदारैस्तैलैश्व सुसुगन्धिभिः ।
यथा न श्रीयते बालस्तथा सौम्य विधीयताम् ॥ ३
यथा शरीरे बालस्य गुप्तस्याक्किष्टकर्मणः ।
विपत्तिः परिभेदो वा भवेन्न च तथा कुरु ॥ ४

(for रूक्ष्मण).—°) V1 D2.5 तु (for च). Ś D8.12 त्वं; Ñ2 V1 B2.4 G1 तु (for तत्).—⁴) Ñ2 V2 B निवेशय; V1 समानय; D6 विधापय; D9 निपातय; M6 विधीयतां (for निधापय).

- 3 *) Ds स (for च). G2 परमोदारस.) V1 तैस्तैश् (for तैलेश्). Ś V1.2 D1.2.4.8.9.13 Ts G2 Ms चापि; Ñ2 Vs B1-3 T1.2 G1.3 चैव; D8 चाति-; D6 T4 च स- (for च सु-). Ds तैल्ल्यानुसुगंधिभि:.) Ś Ñ2 V1.3 D1-5.8.9.12 च शीर्यते; V2 न श्रियते; B1-3 न हीयते; B4 न किश्यते; M6 [अ]नुलिप्यते; Ck.t as in text (for न शीयते). D6.7 Ts.4 देहस् (for बालस्).) Ś D8.12 सम्यग् (for सौम्य). Ś2.3 D8.12 विजीयते.
- 4 °) De Ta Ms शरीरं; D10.11 T1.2 G: M1.2.7.9 शरीरो. S Ñ2 V B D1-5.8.9.12 Ts Me यथा शरीरं गुसं (Ts °रगुप्तिः)स्याद्. — ै) Ś Ñ2 V B D1-5,8,9,12 T3 M6 बालस्य; T1.s Gs गुप्तश्च (for गुप्तस्य). Vs B1-s [अ]क्रिप्टमेव च. Ds T. M. गुप्तं स्यात्क्रष्ट(D. ° च्छुद्)कर्मण:; D10.11 K (ed.) Cm गुप्त: सन्क्रि (K [ed.] °िन्ता)ष्टकर्मण:. 🛞 Cg.k : बालस्य शरीर इति लिंगध्यत्यय: 1; Ct: क्रिप्टकर्मण: ग्रुभाचारस्य बालस्य शरीरः। अर्धर्चादिः। गुप्तः सन् यथा न शीयते तथा विघीयता-मिति पूर्वेणान्वय:. % - ") Va lacuna from मेदो up to . Da.s विपत्ति: M: (after corr. as in text) विभक्तिः (for विपत्ति:). \$1.2 D2.4.8.12 परमेदो (D4.8 °दे); D6 अतिमेदो; Ts.a Ms अपि (Ta °िव)मेदो; Ck.t as in text (for परिभेदो). B1 च (for वा). Ds विकृति: परदोषो वा; Dr Cm विपत्तिश्च परिच्छेदो. — 4) Ś Ñ 2 V1.2 B D Ts.4 Ms. ब म नेच् (by transp.). Ś B1. 6 D8.12 Me तत्; B2.3 स्वं; D1.1-5 तु (for च).

तथा संदिश्य काकुत्स्थो लक्ष्मणं ग्रुमलक्षणम् ।
मनसा पुष्पकं दध्यावागच्छेति महायशाः ॥ ५
इङ्गितं स तु विज्ञाय पुष्पको हेमभूषितः ।
आजगाम मुहूर्तेन समीपं राघवस्य वै ॥ ६
सोऽब्रवीत्प्रणतो भृत्वा अयमस्मि नराधिप ।
वश्यस्तव महाबाहो किंकरः समुपस्थितः ॥ ७
भाषितं रुचिरं श्रुत्वा पुष्पकस्य नराधिपः ।

5 ") V1 D10.11 एवं; V2 तदा; B4 इति (for तथा). S V1 B4 D1-5.8.9.12 सौमित्रिं (for काकुस्थो). G2 तथा रामस्तु संदिश्य. —) D1.4 शुभलक्ष्मणं. —) D2.9 (both with hiatus) G2 ध्याखा (for द्ध्याय्). —) G2 [आ]गच्छेरति-(sic) (for आगच्छेति). D5 महामना:; G1 थया:; M2 लिपा: (for थया:).

6 ") Ś Ñ2 D8.12 ईप्सितं (for इक्कितं). V8 B तस्य; V3 D3 तं तु; D1.3.4.5.9 T3 ततु; Cg.k as in text (for स तु). V1 इंगितं तु समाज्ञाय. —) B4 विमानं; D1-5.9 कामगं; D8 पुरुषो; T8 पुष्पकं; Ct as in text (for पुष्पको). Ś8 हैम-. B4 D1.3-5 T8 -भूषितं; D2.9 -भूषणं (for -भूषितः). —) M2 आगजाम (meta.) (for आजगाम). —) V2 D10.11 समीपे. Ś V8 B1-3 D1.3-5.8.12 M6 ह; Ñ2 V2 तु; V1 D9 G1 हि; B4 D2 च (for वै).

7 Note hiatus between " and ".—") Ba ऊचे स (for सोऽज्ञवीत). Ś Ña V B D1-4.8.9.12 Ts Me प्रांजलि-वांक्यम्(Do Me "मृंत्वा); De राघवश्रेष्ठम् (for प्रणतो भूत्वा).—Do om. (hapl.?) 7°-8".—") Ba Da Me.10 अ(Me द्वा)हम्; Ta चायम्; G1 आगतो (for अयम्). V1 नराधिपं; V2 (m. also) Ba [इ]ति राघव(Ba "वं).—") V1 D1-5 Ts वहो तव; Ba ध्यातस्त्वया; G1 अहं तव (for वह्यस्तव). Ma महा**(for "बाहो).—") Ba ततोहं (for किकर:). Ś V3 Ba D8.12 समुपागत:(Ba "मं).—For 7° d, Ña V2 B1-3 subst.:

.1115* आज्ञापयस्य नृपते किंकरं मासुपस्थितम्।

[B2 अब- (for उप-).]

8 Do om. 8° (cf. v.l. 7).—°) D3.12 तु चिरं; M8 सुचिरं (for रुचिरं). B2 transp. भाषितं and रुचिरं.—°) M6 तु राघव: (for नराधिप:).—°) V3 ऋषींस्तांस (for महर्षींस्). S V8 D8.12 तु; D6.7.10.11 स (for तान्).—°) B1(after corr. as in text) निर्माणं; D5.6 पुष्पकं (for विमानं). B1 सोध्यरोह्यत्; B4 चाध्यरोहत; D7 सोभ्यरोहत; T1.2 G3 M1.9 अधिरोहत (G3 M1°ति) (for सोऽध्यरोहत).

9 ") Ś Ñ2 V2.3 B1.3 D3.8.12 त्णों; V1 D2.4.5 त्णं; B2 पाणों; B4 बाणांश् ; D1 त्णं ; D9 बाणं; D10.11 T G1.3

अभिवाद्य महर्षांस्तान्विमानं स्रोऽध्यरोहत ॥ ८ धनुर्गृहीत्वा तृणीं च खड्गं च रुचिरप्रभम् । निक्षिप्य नगरे वीरौ सौमित्रिभरताबुभौ ॥ ९ प्रायात्प्रतीचीं स मरून्विचिन्वंश्व समन्ततः । उत्तरामगमच्छीमान्दिशं हिमवतावृताम् ॥ १० अपश्यमानस्तत्रापि खल्पमप्यथ दुष्कृतम् । पूर्वामपि दिशं सर्वामथापश्यन्नराधिपः ॥ ११

G. 7. 81. 12 B. 7. 75. 11

M1-3.8.8.10 त्णी (for त्णीं). Bs तु (for च). Dr Ms त्णीरं.
— b) V1 सुमहत्; V2 Bs D1-5.9 Ts [झ]पि(V2 Bs [ए] व) महा- (for रुचिर-). Bs रथकुंजरुचित्रमं (sic). — De om. 9°-11b.— b) V1 संक्षिप्य; D2 निरीक्ष्य (for निक्षिप्य).
Mr भरते (sic) (for नगरे). Ds.7.10.11 चैतौ; T1 भीमौ;
T2 भूमौ (for चीरों). — After 9, V2 reads 11b.

10 Ds om. 10 (cf. v.l. 9). Vs om. 10⁶⁶.—") Ś
Ds.12 Ts या(Ts आ)यात्; B1.3 यातः; B2 ययो (for प्रायात्). Ś V1.3 D1-4.8.12 Ts स्विरते(Ś V1.3 °तो); Ñs B
Ms स(B2 च) दिशं; D5.7.10.11 Cg.k.t हरितं(D5 °तो; D7
°ते); D6 संस्टो; T1.2 G M1.2.4-8.10 विमलां (for स मस्त्).
— 5) B1.2 वि(B2 प्र)चेतुं (for विचिन्दंश्). M6 स (for च). Ś V1 B4 D1-4.8.12 Ts सुसमाहितः(B4 °तं); Ñs B1-3
स्थुनंदनः; Vs D5-7.10.11 T1.2.4 Gs M1.3 च (M1 तु) ततस्ततः;
M5 (also) च पुनः पुनः (for च समन्ततः). —G (ed.)
reads 10° व after first occurrence of 11° 6.—°) D10
अतरच्; G1 अभिगमच् (hypm.) (for अगमच्). V1 B2.4
D1-5 Ts चापि (for श्रीमान्).— V1 D2.8.5 Ts [आ]
श्रितां(for [आ] जृताम्). Ś B2 D1.4.8.12 Tı दिशं हिमवदाशि
(T1 °व्)तां. — For 10° d, Ñ2 (reads after 11° 6) V2
B1.2 subst.:

1116* विचित्व पश्चिमामाशामुत्तरां प्रययौ तदा।
—Thereafter, Vs B1.s cont.; while B2 ins. after 10:
1117* न तत्राधार्मिकं सत्त्रमपदयस्किचिदञ्जतम्।

[B_1 किंचित्; B_2 मत्यैम् (for सरवम्). B_1 सरवं चाप्युदपस्यत (for the post. half).]

11 V1 D1-5.9 T3 om. IIab (for D9, cf. v.l. 9). V2 reads IIab after 9. Ñ2 illeg. for . B4 G (ed.) reads II twice. —) B4 (first time) नापद्यत्लोध (for अपद्यमानस्). S V3 D8.12 स ततः (for तत्रापि). V2 B1.8.4 (second time) M8 नापद्यत्तत्र धर्मात्मा. —) D6 (m. also as in text) अत्र च; D7 T4 अप्यत्र; G (ed.) (second time) अपि च (for अपद्यथ). — For IIab, B2 subst.; N2 V2 B1.8 ins. after II:

1118* न ददर्श च तत्रापि किंचिद्कृतकारिणम्।

G. 7. 81. 13 B. 7. 75 13 L. 7. 78. 12

दक्षिणां दिशमात्रामत्ततो राजर्षिनन्दनः । शैवलस्योत्तरे पार्श्वे ददर्श सुमहत्सरः ॥ १२ तस्मिन्सरिस तप्यन्तं तापसं सुमहत्तपः । ददर्श राघवः श्रीमाँ ह्यम्बमानमधो सुखम् ॥ १३ अथैनं ससुपागम्य तप्यन्तं तप उत्तमम् ।

[B2 -कारणं (for -कारिणम्).]

—After 11^{ab} , \tilde{N}_2 reads 1116^* ; while G (ed.) reads 10^{cd} after 11^{ab} (first occurrence).

-After 11 ab, Me ins.:

1119* पर्याकामनमदाबाह् राघवो लोकविश्रतः।

—") M1.7 दिशां (for दिशं). B4 (second time) कृत्सां (for सर्वाम्). Ś V8 B4 (first time) D8.12 पूर्वां वै(V8 च; B4 D12 स) परिचकाम; Ñ2 V2 B1-3 तत: पूर्वां (V3 वै) दिशं यातो. —") Ś V3 D8.12 दिशं पर्यन्; Ñ2 V2 B1-3 विमानेन; D5 तथाप्र्यन्; D6.10.11 G8 अथोप्र्यन् (for अथाप्र्यन्). B4 (first time) दि शत्रुनिबर्द्दण:; B4 G (ed.) (both second time) स्व स्व, B3 तु) प्रयंस्ततो नृप:. —After 11, Ś V1.8 B4 (after second occurrence) D S ins.:

1120* प्रविशुद्धमाचारामाद्शमिव निर्मेलाम्।

[\$1.2 शुचि-; \$3 Ds.12 शुचि:; V1 D2.9 सर्व-; B4 D3.6 सर्वा; D1.4 सर्वा:; M6 शुचि (for प्रवि-). \$ V3 D8.13 -समाचार; V1 D1.4 -समाचारा. T3 संप्रहृष्टजनाकीणीम् (for the prior half). G2 M9 आदर्श. \$ V3 D6-8.10-12 M1.5.6.10 आदर्शतलसंनिभ: (D6.7.10.11 M1.8.10 °निमेलां; M6 °संनिभां); V1 D1.4 आदर्श इव निमेला: (for the post. half).]

-Then D6 7.10.11 T4 G1 M2-5.7-10 cont.:

1121* पुष्पकस्थो महाबाहुरथापश्यन्नराधिपः।

[The post. half = 114. De.7.10.11 Ta Ms तदा (for अथ). Ms नर्षेम:.]

12 ") Ñ॰ B॰.4 D॰ T⁴ M॰ आक्रामंस्; Bा आस्थाय; D॰ आक्रातंस् (for आक्रामत्). V¹ D¹-७.9 Т॰ ततो दिशं समाक्रामत् (V¹ T॰ कम्य).—॰) В¹.९.4 राघव- (for राजांषे-). V¹ B॰ D¹-७.9 Т॰ दक्षिणां (B॰ राघवो) रघुनंदनः.—॰) ڹ.८ D८.12 विंध्यस्य च; V¹ D¹.९.4.9 (all with hiatus) शैलस्य; V॰ D७.5 Т॰.८ М¹.८.८ शैल (Ме °ढ्य)स्य च (Dऽ.5 Т॰.८ तु); В॰ G¹.८ Мъ.७ स शैलस्य; Мѕ मलयस्य; Сv.m.k.t as in text (for शैवलस्य). V¹ Мъ.७.9 भागे; G² तीरे (for पार्थे). ८ Сv: शैवलस्योत्तरे पार्थे इति पाठः। स च विन्ध्यसमीपतः कश्चित् गिरिः।; Сg: शैवलाख्यस्य विन्ध्यसमीपवर्तिगिरेरत्थ्ये।; Сk: शैवलस्य शैवलाख्यस्य विन्ध्यसमीपवर्तिगिरेरत्थ्ये।; Сt: शेवलस्य शैवलाख्यस्य विन्ध्यसमीपदिक्षणभागवर्तिगिरे:.%—-4) Ś D७.12 सुमहारमनः.

13 *) D. तिष्ठंतं (for तप्यन्तं). —Bs om. (hapl. ?)

उवाच राघवो वाक्यं धन्यस्त्वमिस सुत्रत ॥ १४ कस्यां योन्यां तपोष्टद्ध वर्तसे दृढविक्रम । कौत्हलाच्वां प्रच्छामि रामो दाश्चरियर्छहम् ॥ १५ मनीपितस्ते को न्वर्थः स्वर्गलामो वराश्रयः । यमाश्रित्य तपस्तप्तं श्रोतुमिच्छामि तापस ॥ १६

from 13° up to the prior half of l. 2 of 1122*. — °)
Do तु (for सु-). Vs -महा ्ति:; M7 -महत्तमं (for -महत्तप:).
— °) Ś Ñ² V1.2 (m.) B1.2.4 D1-5.8.12 भीमं; Vs M6 तत्र (for श्रीमाँछ्). Do उवाच राघवो वाक्यं. — After 13, Ѳ V² B²-4 ins.:

II22* ज्वालां पिबन्तं रक्तेन लेलिद्दानं विभावसुम्। रुधिरेणावसिक्तं तं स्रोतःप्राप्तेन पावकम्।

[Bs om. up to the prior half of l. 2. — (l. 1) Vs धूमं (for जवालां . Ñs om. रक्तेन. Vs निराहारं (for लेलिहानं). — (l. 2) Ñs Vs िसंवंतं (for -सिक्तं तं). — Ñs illeg.; Bs स्रोत:प्राप्तेन विह्नना (for the post. half).]

14 ") D6.7.10.11 T1.2.4 G M1-5.7-10 राघवस्तम् (for अधेनं सम्-). V1 D1-5.9 T3 तमुपागम्य काकुरस्थस्. — b) \dot{S} D8.12 तपंतं (for तप्यन्तं). \ddot{N}_2 V1.2 B D1-5.9 T3 तप्यमानं महत्तपः(\ddot{N}_2 V2 B रघृद्धहः). — c) \ddot{N}_2 V2 B M6 नृवरो; D6.7.10.11 T4 G1.2 M1.2.4.5.7-10 च नृपो; M3 स तदा (for राघवो). T1.2 G5 तमुवाच नृपो वाक्यं. — d) \ddot{N}_2 B1-2 इति तापसं; V2 B4 असि तापस; V3 D12 T2 असि सुवतः; D1.3-5 अमरप्रभ (for असि सुवत). V1 धर्मज्ञस्वमरप्रभः; D2.9 श्रोतुमिच्छामि तापस = 16^d .

15 Da.9 read 15 after 16 (transp.). —) V1 यस्यां; M2 तस्यां (for कस्यां). V2 B D1.3-5 M6 योनो. S V2.3 D8.12 तपोवृद्धि; Ñ2 B1.8 वृद्धिर् (for वृद्ध). —) Ñ2 B1.3 वतेते; T1.2 वधेसे (for वर्तसे). S D8 ग्रुसलक्षण; V1.2 B2-4 D1-5.9 इडनिश्रय: (B2.4 ° य); D12 °विकमः (for इडविकस). — °) S1.2 V3 D3.12 कुत्इलाखां; B1 D6.7 T1.2 G2.3 M4.6.7.10 को (M6 क्) त्इल्स्वाद्; G2 ° लाख (for कोत्इलाखां). V1.2 B4 D1-5.9 आहं दाशरथी रामः पृच्छामि खां कुत्इलाव्

16 B1 om. 16 up to 67.3⁸. V2 reads 16 in marg. D2.9 transp. 16 and 17. — B2 समीहितस (for मनीपितस). Ñ2 B2.2 वार्थ: (for नवर्थ:). V1 D1-5.9 कोर्थों व्य (D5 °शॅंध्य) विस्तिस्तुम्यं (D2.3.5.9 °स्तेद्य); V2 B4 कस्तवार्थों व्यवसि (B4 °थॅंभिलिंब)तो; D6.7.10.11 T3 G M1-5.8-10 कोर्थों मनीपितस्तुम्यं (T3 °स्तेद्य). — V1.2 B4 G (ed.) देवलोक-(G [ed.] °के); B3 स्वकुले को; D1-5.9 T3 स्वर्गलोक:; T1 M3.9 °लोमो; T4 M5-7 स्वर्ग (M7 प्राप्तं) लोको; Cv.m.k.t as in text (for स्वर्गलाभो). S V2 D8.12 घनाश्रय:; Ñ2 B2.3 D7.10.11 प (B3 व)रोपि (D7.10.11 °थ) वा; V1 D1-5.9 T3

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पर्पष्टितमः सर्गः ॥६६॥

-परिप्रहे (V1 D1.4 T3 °ह:); V2 illeg.; D6 M4.6.9 पराश्रयः; L (ed.) [5]वरोपि वा; Cm.g.t as in text (for वराश्रयः). —D6.7.10.11 T4 M8 K (ed.) read 16° d twice. —°) Ś V1.3 D1-5.8.9.12 T3 L (ed.) किमथे तत्यसे तत्वं (D1.4 च त्वं; D2 वादा; D3.0 T3 वा त्वं; D5 त्वं वा; L [ed.] स त्वं); Ñ2 V2 B2.3 D6.7.10.11 T4 M8.6.7 (D6.7.10.11 T4 M8 K[ed.] first time) तत्यसे च (Ñ2 तत्यसे त्वं; D6.7 T4 प्रतत्यिस; D10.11 वराश्रयो; M8 प्रतत्त्यसि; M6.7 तपस्यसि) यद्थे त्वं (Ñ2 तु; B2.3 च); B4 G (ed.) तपस्तत्य (G [ed.] °प)सि यस्याथे. — d) B4 D2.5.9 तत्त्वतः (for तापस). Ś V3 D6-8.10-12 T4 M3.6.7 (D6.7.10.11 T4 M8 first time) तपस्त्व (D6.7 T4 M3 वदस्वा; D10.11 तपस्य) न्ये: सुदुश्चरं; Ñ2 V2 B2.3 तपोन्येदुंश्चरं चरेः; K (ed., first time) तपस्यसि सुदुष्करं. —After 16 (transp.), D2.9 read 15.

17 B1 om. 17 (cf. v.l. 16). Ds.s transp. 16 and 17.—") Ñ2 B2-4 किं ब्राह्मणो; M5-7 ब्राह्मणो हि (for ब्राह्मणो वा).—") B2.3 [अ] थ; D3 M6.7 सु-(for [अ] सि).—") B4 M6 [अ] प्यथ (for यदि). G (ed.) श्रद्धस्त्वं (for वा श्रद्धः).—") M10 न: (for मे). V2 B4 सत्यं कथय सुवत.—For 17°4, V1 D1-7.9-11 T G8 M1.3.5.7.9 K (ed.) subst.:

1123* वैइयस्तृतीयो वर्णो वा श्रुद्रो वा सत्यवाग्भव।

[Dn reads from वर्णों in the prior half up to the post. half in marg. T2 M3 त्तीय-. D1 [5]सि; D4 च (for first वा). M7 सत्यमाग्; Cg.k.t as above (for °वाग्). V1 D1-5.9 T3 सत्यमुच्यतां.]

—Thereafter V1 D1.3-5 cont.; while S V2 D8.12 ins. after 17:

1124* तपः सत्यात्मकं नित्यं सत्ये इम्मृतमाहितम्।

[D3.5 विद्धि (for नित्यं). D3.4 तु; D5 च (for हि:). V1.2 आस्थितं (for आहितम्).]

-Then V2 cont.; while B3.4 ins. after 17:

1125* कुलं जातिं कथयतः सम्यग्भवति ते वतम्। [V2 फलं (for वतम्).]

—Thereafter V2 (further) B3.4 cont.; while Na B2 ins. after 17; whereas D7.10.11 K (ed.) cont. after 1123*:

1126* इत्येवमुक्तः स नराधिपेन अवाक्शिरा दाशरथाय तस्मै। उवाच जाति नृपपुंगवाय यस्कारणं चैव तपःप्रयक्तः।

[(1.2) B2.4 अवाब्युखो; K(ed.) द्याविकारा (for अवा-विकारा).—(1.4) B2 तप:प्रयक्षत:.]

Colophon: Ś V1 B1 D1.4.5.8.12 M8 om. — Sarga name: Ñ2 V8 B2.2 D6 दाम्बूकदर्शनं (V3 °नो); V2 दाम्बूकद्यदर्शनो; B4 D2.2.2 द्यदर्शनो (B4 °नं). — Sarga no. (figures, words or both): V2.3 D2 om.; Ñ2 B8 79; B3 65; B4 82; D3 72; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.2.10 75; D9 77; T8 80; T4 83; M6 73. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

69

G. 7. 82. 1 B. 7. 76. 1 L. 7. 78. 18

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामस्याक्चिष्टकर्मणः । अवाक्शिरास्तथाभृतो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ १ श्रुद्धयोन्यां प्रस्तोऽस्मि तप उग्रं समास्थितः । देवत्वं प्रार्थये राम सशरीरो महायशः ॥ २

67

Ni missing 1-4 (including any in 1. 4 of App. I [No. 11] (cf. v.l. 63.3). S V1 B1 D1.4.5.8.12 Ms cont. the previous Sarga.

1 B1 om. 1-3^b (cf. v.l. 66.16). —) Ś Ña V1.8
B2.3 D1-5.8.9.12 Ts तद्वापितं. —) D4 कारिण: (for कर्मण:). —) T2 तदा; G1 ततो (for तथा-). B2 T1.2
G1.3 M1.3 भ्रवा; Ms शूदो (for भूतो). —) B4 स वाक्यमिदमञ्जीत.

2 B1 om. 2 (cf. v.l. 1).—) Ś Ñ2 V2.8 B2.8 D2.8.5.9.12 शूद्रयोनो; V1 D1.4 शूद्रयोने-. D6.7.10.11 प्रजातो (for प्रस्तो). Ś Ñ2 V B2-4 D1-5.8.9.12 M6 [S]हं (for Sसा).— T1.9 G8 M1.8 transp. 2 and 3 .—) Ñ2 V2 B8.8 तपश्चोग्रं. T1.2 G8 M1.8 समास्थितं; T4 M2 समाश्चि (M2 हि)त: (for 'स्थित:). Ś V8 D8.12 चराम्युमतरं (V3 D12 'मिदं)तपः.—) D1 देव त्वां; M4 देव * (for देवत्वं). D12 नाम (for राम).—) M6 सशरीरं. Ś V8 D8.12 [S] च पार्थिवं; Ñ2 B8.3 M6 नरोत्तम; V2 (m.) B4 महाबळ; D6 M2.4.5.7.8 महायशाः (for 'यशः). V1 D1-5.9 T8 स(D1.3-5 स्व)शरीरेण धर्मवित्.

3 B1 om. 3^{ab} (cf. v.l. 1).—^a) B2 मिथ्या न (by transp.). B4 बुवे (for बदे). Ś D8 देव; Ñ1 B4 D1-7.
2-11 T G2.3 M1.2.10 राम; V3 D12 वीर (for राजन्).—^b)
Ś3.3 D8 जीवलोक-; B4 स्वर्गलोक-. V2(marg.).3 D1.4
-चिकीर्षया (for -जिगीषया).—^c) B1 शूद्रयोनो समुत्पत्तः.
—T1.2 G8 M1.3 transp. 2^b and 3^d.—^d) Ñ2 V B1 शंचुको; D1-9 T3.4 G1.2 M10 शंवुकं; T1.3 M1.3 शंवुको; G8 खंबुको; M2.6-8 जंबुकं; M4 जंबुको (for शम्बूकं). B1 राघव (for नामतः).

4 Si om. 4^{ab}. Vs reads 4^a (except भाष) in marg. —) Ñs वदतस; D1 भाषितं (for भाषतस). Bs च संगम्य (hypm.) (for शृद्धा). B1 एतच्छूत्वा तु शृद्धा; B4 भाषमाणस्य तस्थैवं. — B1 om. 4^b. — b) D2.8 G8 M1 स; D5 om. (subm.) (for सु-). B2 D8 - रुचिरं (for -रुचिर-). B2 स्वरुचिरसमप्रभं (sic); D1.4 (both with hiatus) आ (D4 अ)विस्ट्य चिरं प्रभु:. — D2 M4 निकृत्य; D2 निक्षित्य; G2.8 निष्क्रम्य; M6.6 विकृत्य (for निष्कृत्य). D8

न मिथ्याहं वदे राजन्देवलोकजिगीषया । शूद्रं मां विद्धि काकुत्स्थ शम्बूकं नाम नामतः ॥ ३ भाषतस्तस्य शुद्रस्य खङ्गं सुरुचिरप्रभम् । निष्कृष्य कोशाद्धिमलं शिरश्रिच्छेद राघवः ॥ ४ तस्मिन्सुहूर्ते बालोऽसौ जीवेन समयुज्यत ॥ ५

कोषाद् (for कोशाद्). —After 4, Ś Ñ V B2-4 D S ins. a long passage relegated to App. I (No. 11).

5 Ds om. from 5 up to साध in the post. half of l. I of 1127*. Ms om. 5°.—°) Bs.4 एव स (for मुहूतें). Ś Ñ V B2-6 D1.2.4.5.8.9.12 जीवेन; B1 विप्रस्य (for बालोऽसौ).—V2 reads 5° in marg.—°) Ś Ñ V B2 D2.5.8.9.12 स बाल:; B2.4 बालक:; D1.4 चेतसा (for जीवेन). Ñ1 समप्जित:; B2.3 सम(B2 प्रत्य)पद्यत; D4.11 समयुज्यते (for समयुज्यत). B1 पुत्रो जीवितमासवान; M10 जीवितेन स युज्यते.—After 5, Ś Ñ V B2-4 D S ins.:

1127* स्विति प्राप्तिहि भदं ते साधयाम नर्र्षभ। षगस्त्यस्याश्रमपदं द्रक्ष्यामस्तन्मद्वायशः । तस्य दीक्षा समाप्ता हि ब्रह्मर्थैः सुमहाद्युतेः। द्वादशं हि गतं वर्षं जलशय्यामुपासतः । काकुरुष्य तद्गमिष्यामो मुनि तमभिवादितुम् । [5] त्वं चापि गच्छ भद्रं ते द्रष्ट्रं तसृषिसत्तमम्। स तथेति प्रतिज्ञाय देवानां रघुनन्दनः । भारुरोह विमानं तं पुष्पकं हेमभूषितम् । ततो देवाः प्रयातास्ते विमानैर्बह्विस्तरैः। रामोऽप्यनुजगामाञ्च कुम्भयोनेस्तपोवनम् । [10] दृष्ट्वा तु देवानसंप्राप्तानगस्त्यस्तपसां निधिः। अचेयामास धर्मात्मा सर्वोस्तानविशेषतः । प्रतिगृह्य ततः पूजां संपूज्य च महामृनिम् । जग्मुस्ते त्रिदशा हृष्टा नाक रृष्टं सहानुगाः। गतेपु तेषु काकुत्स्थः पुष्पकाद्वरुद्य च । [15]

[Ds om. up to साथ in the post. half of l. I. — (l. I) B2 भद्रेण (for भद्रं ते). D8.7.10.11 T1 M2.4.8.9 साधु वाम; M1.8 साथवामो; M5.10 साधु राम. Ś Ñ V B2-4 D1.8-5.8.12 साथ (Ñ2 V2 B2-4 D1 ° धु) वाम: परंत्र 1; D2.9 मा भवं ते परंत्र 1; G2. साधु राम नरोत्तम (for the post. half). % Cg: वामेति लोड्तमबहुवचनम् 1; Ck.t: वामेति लोट्. % — (l. 2) D1 M3 अगस्त्य (subm.) (for अगस्त्यस्थ). Ś Ñ2 V1 D1.4.8.12 [आ] अमपदे. D8.7 T4 G2 M2-1.7-10 तं (for तन्). M1 नर्रभ; M6 इंडनं (for महावशः). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 द्रष्टा (T3 गंता)र: स्मो महामुने: (D1.4 ° नि); N3 V2 B2 D10.11 द्रष्टुमिच्छाम रावन (B2 ° महे वयं); B3.4 द्रष्टुमामा महावल (B4 नरेश्वर) (for the post. half). — (l. 3) S V1 B3.4 D1-5.8.9.12 T3 G1.2 M6 -समाप्तिहि. B8.4 T3 महर्ष: Ś Ñ V B2-4 D1-5.8.9.12 T3

त्ततोऽगस्त्याश्रमपदं रामः कमललोचनः । स गत्वा विनयेनैव तं नत्वा मुमुदे सुखी ॥ ६ सोऽभिवाद्य महात्मानं ज्वलन्तमिव तेजसा ।

सुमहारमनः; D6.10.11 G2 M4 ° धृते; M6 ° धृते (for ° छते:).
—(1.4) M7 om. (subm.); G(ed.) तु (for हि). Ś
Ñ V1.3 B8 D1.3-5.8.12 द्वादशे हि(B3 तु) स वै(B3 D5 गते)
वर्षे; D2.9 T8 स हि वै(T3 सहितर्) द्वादशे वर्षे (for the prior half). D10.11 समासतः; M9 उपागतः (for उपासतः).
Ś Ñ V1.3 B3.4 D1-5.8.9.12 T8 जलवासादु(T3 ° समु)पागतः (for the post. half). —(1.5) V2 T4 G1 M5 तं (for तद्).—T1 M1.3 repeat the post. half in place of the post. half of 1.6. V2 B3.4 (all with hiatus) अगस्त्यम्; D6.7.10.11 M10 मुनि सम्-; G(ed.) ध्वगस्त्यम् (for मुनि तम्). V2 B2.4 D6.7.10.11 T1(first time).4 G1 M2.3 (both times).4-6.8 अभिनं (M5 ° वं) दितुं; B3 तमनिदितं (for अभि-वादितुम्).—For 1.5, Ś Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 T3 subst.:

1127(A)* ते गमिष्याम वै द्रष्टुमगरत्ममृषिसत्तमम्।

[V1 D2.9 तद् (for ते). Ñ1 सं-; D2.3.5 तं (for वे). T3 समेल च तं (for गमिध्याम वे).]

— T2 om. l. 6.—(l. 6) De अपि. T4 G2 M1 [आ] गरछ (for गरछ).—V2 reads the post. half in marg. Ñ2 V2 B2 तं द्रष्ट्रम् (by transp.). Ś Ñ1 V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 T3 वर्ष (V1 इपे) यस्त्र महामुनि; D5 वर्षस्त्र स्वमहामुनि (for the post. half).— Ñ1 reads l. 7 for the first time after l. 2, repeating it here.—(l. 7) D6 समाज्ञाय (for प्रतिज्ञाय).—(l. 8) Ś2 B4 D8.12 G1 तु; D5 स्वं; D6.7.9 T G2 M1-4.7.10 तत् (for तं).—After l. 8, Ñ2 V2 B2-4 ins.:

.II27(B)* अञ्चे ततः सुरगणाः प्रययुर्विमानै-द्विचैमीनःपवनवेगसमानवेगैः ।

रामोऽपि ताननु विमानवराधिरूढो द्वष्टं तदा कलश्योनिमभिप्रयातः ।

[(l. r) Bs om. अथे. —(l. 2) V2 महापवन-.—(l. 3) Bs अथ (for अनु-). —(l. 4) Ñ2 अतः प्रयातः.]; while Ds Ms ins. after l. 8:

1127(C)* जगाम त्रिदशै: सार्धमगस्त्यस्याश्रमं प्रति । द्रष्टुकामो महाप्राज्ञमगस्त्यमृषिसत्तमम् ।

[(1. 1) Ms सह देवेभिर् (for त्रिदशै: सार्थम्). —(1. 2) . Ms मुनिवरम् (for महाप्राज्ञम्).]

—Then \tilde{N}_2 V₂ B₂₋₄ D₂ M₆ ins. an addl. colophon; while \tilde{S} \tilde{N}_1 V_{1.8} D_{1.2,4.5.8,9.13} T₈ M₈ ins. after 1. 8.

[Sarga name : Ś Ds.12 श्द्रांन्तनथ:; Ñ1 D1-4.9 श्द्रनथ:; Ñs V1.2 B2-4 D5 शंन्तनथ:; V3 शंन्तश्दनथ:. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.2 D2.12 om.; Ñ2 B2 80; V1 59; B2 66; B4 83; D1.4 67;

आतिथ्यं परमं प्राप्य निषसाद नराधिपः ॥ ७ तम्रुवाच महातेजाः कुम्भयोनिर्महातपाः । स्वागतं ते नरश्रेष्ठ दिष्टचा प्राप्तोऽसि राघव ॥ ८

G. 7. 83. 6 B. 7. 76. 25. L. 7. 70. 6

D3 73; D5 68; D8 72; T3 81; M6.8 74. —After colophon, M8 concludes with श्रीरामाय नम:.]

-Before l. 9, S N1 V Bs D1-5.8.9.12 Ts M2 (after I. 8) ins. a long passage relegated to App. I (No. 10). Sa begins I. 9 with 3. - (1. 9) Be De तेर : Ta स्वेर् (for ते). S Da.12 स्थेसंनिभै:; V2 (before corr., after corr. as above) बहुभृषितै: B2 ° भिर्वरै: (for बहुबिस्तरै:). —(1. 10) D2[S]4; D0 度 (for sq). N1 V1.2 (before corr., after corr. as above) D2.3.5.9 T1-2 M1.4 कुंमयोनि त्योनिधि (Ds Ti.2 Ma °धनं) (for the post. half). -(l. II) Ś Ñ1 V1 D1,2,4,9,12 [\(\)]\(\); N2 Ds om. (subm.) (for तु). B: देवांझ; G (ed.) देवांस्तु (by transp.). \$1.8 Vs Bs.3 Ds.12 स(Bs [S]पि) तपोनिधि:; Ñ1 Vi Di.2.4.9 भगवानृषि:; Vi (before corr., after corr. as above) B4 सुमहातपा: G (ed.) मुसमाहित: (for तपसां निधि:). Ds अगस्तिस्तपतां वर: (for the post. half).-(1, 12) V2 B4 पूजवामास. S V3 D8.12 तुष्टारमा; Ñ1 V1 D1-5.9 T3 सुप्रीतः (for धर्मारमा). Ñ1 तान्विनियेनतः; B4 स नवि° (for तानविशेपतः). % Cg.k.t : अविशेषतः अपश्चपातत इत्यर्थः. % —(1. 13) Ñ1 प्र∗ग्झ. Ñ1 V1 D5 Ta तुतां; D2.9 चतां (for तत:). Ś Ñı V B4 D1-5.8.9.12 T3 संभाष्य. Ñı T4 तु (for च). D1.4 महारमन:. —(1. 14) S Vs Ds,12 तुष्टा (for हृष्टा). Т2 नागपृष्ठं. Т1.2 G8 M1.3 सहानुगै:; G1 सनातनं (for सहानुगा:). - After l. 14, T4 ins. App. I (No. 10). —(1. 15) M1 हतेषु (sic). Do देवेषु (hypm.) (for तेषु). Ñ1 V1.8 D1.4.5.9 स:; V2 इ (for च).]

6 For 6, Ś Ñ V B2-4 D S subst.:

1128* ततोऽभिवादयामास अगस्त्रमृदिसत्तमम्।

[Note hiatus between the two halves. Ñ2 B4 प्रह्मो; G(ed.) प्रज़ो (for ततो). B4 D3.5 [S] भिवादयांचके. Ñ1 V1 D1.2.4.9 T3 अभिवादयितुं चके; V2(before corr., after corr. m. as above) प्रह्मोभिवादनं चके (for the prior half). Ś D8.12 M5 द्वागस्त्रम्; Ñ1 V1 D1-5.9 G1 सोगस्त्रम्; Ñ2 V2 (m. also) B2.3 सादरम् (for अगस्त्रम्). Ś Ñ2 B2 D8 मुनिसत्तमं. V2 (before corr.) B4 सो(V2 अ) गस्त्याय महारमने (for the post. half).]

7 B1 om. 7. —) Ñ1 V1 B4 D1-5.9 T3 अभिवास. M5 महाबाहुर् (for महारमानं). —) B3 प्राप्तो (for प्राप्य). —) V1 निवसरस; G(ed.) विषसाद (for निषसाद). M4.7 स पार्थिव: (for नराधिप:).

8 °) B1 मनीपी च (for तमुवाच). —) S Ñ Vs B1-3 D1-5.8.9.12 T2.8 M6 नराधिपं; V1 महानृपं; V2 B4 G. 7. 83. 7 B. 7. 76. 26 L. 7. 79. 8 त्वं मे बहुमतो राम गुणैर्बहुभिरुत्तमैः ।
अतिथिः पूजनीयश्च मम राजनहृदि स्थितः ॥ ९
सुरा हि कथयन्ति त्वामागतं शुद्रघातिनम् ।
ब्राह्मणस्य तु धर्मेण त्वया जीवापितः सुतः ॥ १०
उष्यतां चेह रजनीं सकाशे मम राघव ।
प्रभाते पुष्पकेण त्वं गन्ता स्वपुरमेव हि ॥ ११

नरेश्वरं; T1 G3 M3 महायशा: (for महातपा:). —") Ñ1 D2.3.5.9 T3 महाभाग; V3 marg.; B2 रघुश्रेष्ठ; D1.4.12 T1.2 M3.5 नरब्याझ (for नरश्रेष्ठ).

9 Ś Vs Ds.1s L (ed.) read 9^{ab} twice. Vs reads in marg. 9°.—°) L (ed., second time) एवं(hypm.) (for मे). Ś Vs Ds.1s (all second time) चीर; Ñs Vs B1-s नित्यं (for राम). Ñs Vs Ds.-s ित्यं हि (D6 में) नित्यं(Ñs °त्यो) बहुमतो (D1.4 महाभाग); B4 त्वं हि राम महाबाहो.—^b) B1 आवृत: (for उत्तमे:). Ś Vs Ds.1s (all first time) कमीमिळोंकविश्वतै:; D1.4 गुणैश्च बहुमिर्वृत:. % Ct: उत्तमैबंहुमिर्गुणैस्वं बहुमतो बहुमान्य: । अतिथित्वाच प्रथ:. % —After 9^{ab} (first occurrence), Ś Vs Ds.1s ins.:

10 क) Do Mr पुरा; Cg सुरा (as in text). S Ds.12 तु; V1.3 च (for हि). G2 (with hiatus) त्वा (for त्वाम्). D1.4 सुरेश्च कथितं होतच् (for °). G1.3 M1.5.7.8 स्म त्वां गतं (for त्वामागतं). Ñ1 V1 D1-5.9 T3 शूद्रघातिनमागतं (for °). —After 10 , T4 ins. गायत्रीचतुर्विशसक्षरम्. —) S Ñ V1.2 B1.3 D3.5.6.8.9.12 T3 G1.2 M6-9 च; D1.4 स्व.; M6 हि; M10 स (for तु). —) Ñ V1.2 B1-3 D1.3.4.9 T M3.6 सं (T3 च)जीवित:; D5 त्वजुजीवित: (hypm.); M8 जीवान्वित:; Cm.g.k.t as in text (for जीवापित:). D2.9 सुत: संजीवितस्त्वया. —For 10 ° , B4 subst.:

1130* ब्राह्मणार्थे पराकान्तं स च बालोऽपि जीवितः।

-After 10, No Vo D7 ins.; while B2 D6.10.11 ins. after 11.6; whereas K (ed.) ins. after 11:

1131* त्वं हि नारायणः श्रीमाँस्त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् । त्वं प्रभुः सर्वभूतानां पुरुषस्त्वं सनातनः।

[(1.2) V2 सर्वदेवानां (for °भूतानां).]

-After 10, Dis ins.:

1132* राजधर्मेण वर्धन्ते धनमायुर्धशोबलम्।

इदं चाभरणं सौम्य निर्मितं विश्वकर्मणा । दिव्यं दिव्येन वपुपा दीप्यमानं स्वतेजसा । प्रतिगृह्णीष्य काकुतस्य मितप्रयं कुरु राघव ॥ १२ दत्तस्य हि पुनर्दानं सुमहत्फलमुच्यते । तस्मात्प्रदास्ये विधिवत्तत्प्रतीच्छ नर्षभ ॥ १३

11 D1.4 om. 11^{ab}.—^a) N2 उपित्वा; Bs उड्येतां. Ñ1 *ह; V2 अदा; T1.2 G1.3 M1 चैव; Ms चैक- (for चेह). V2 D5.7.9.10 T G2.8 M1.2-6.8-10 रजनी. Ś D8.12 रजनीं चेह (by transp.).—^b) Ś B1 D8.12 (except B1, all with hiatus) आवासे; B2 सकामो; M1 सकाशं (for सकाशे).—After 11^{ab}, B2 D6.10.11 ins. 1131*; while D8 reads 13 and 12^{ab} (including star passage).—D12 om. (hapl.) 11^a-12.—^a) Ś Ñ V1.2 (reads in marg. up to मे in ^a).3 B1.3 D1-5.8.0 Me [अ]सि; B2 [अ]पि (for खं).—^a) Ba T1.2 G1.3 M1.3 गंतासि; G2 गच्छ स्व-; M7 गंता श्व:. G1 M1 पुनर् (for पुरम्). V3 च (for हि). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.0 T3 गंतायोध्यां महाशु(Ñ1 V1 D5 T3° म)ते.—After 11, D8 ins. a long passage relegated to App. I (No. 12); while K (ed.) ins. 1131*.

12 D12 om. 12 (cf. v.l. 11). For sequence in Ds, cf. v.l. 11.—") B4 राम; T1 दिव्यं (for सौम्य).—") Ś Ñ V B D1-5.8.9 Ms सुकृतं (for निर्मितं). Ds वि***; L (ed.) विश्वकर्मण:.—Ds om.; Ś1 reads. 12°—" in marg.—") M1 भद्रं ते (for काकु:स्थ).—") M7 मे प्रियं; Ct as in text (for मित्रयं).

13 For sequence in Ds, cf. v.l. 11. — N V1.5 B D1-5.9 T3.4 लड्घस्य; G1 M2 (after corr. sec. m. asin text).10 युक्तस्य; Cm.g.k.t as in text (for दत्तस्य). B3 M2.10 च; D3 तु (for हि). Ś Ñ2 V2.3 B1.2 D6.7.10-12 Ct दाने; D8 दाने:; M6 सोम्य; Cm.g.k as in text (for दाने). — N M4 अक्षयं; M6 घारणं (for सुमहत्त्). B2 पुण्यम् (for फलम्). Ś Ñ2 V2 B1 D6-8.12 अक्षते (for उच्यते). — After 13°5, Ś V2.3 B D6-8.10-12 S ins.:

1133* भरणे हि भवान्शक्तः सेन्द्राणां मरुतामपि।

[Ś V2 B D8.12 तारणे; M6 धारणे; Ct as above (for मरणे). B1 भगवञ्च; B2 च भवाञ्च; T1.2 न भवाञ् (for हि भवाञ्च). —V2 B4 om. from the post. half up to the prior half of 1134*. G8 माहताम्. D6.7.10.11 खेहेन (D10.11 फलानां) महतामपि (for the post. half) & Cg: भरणेऽपि भवाञ्चलः फलानां महतामपि इति च पाठः. &]

—Then V₂ B₄ D_{6.7.10.11} cont.; while \tilde{N} V₁ D_{1-5.9} ins. after 13^{ab} :

1134* त्वं हि शक्तस्तारयितुं सेन्द्रानि दिवीकसः 🗅 🦠 🔻

[392]

तद्रामः प्रतिजग्राह भ्रुनेस्तस्य महात्मनः । दिव्यमाभरणं चित्रं प्रदीप्तमिव भास्करम् ॥ १४ प्रतिगृह्य ततो रामस्तद्।भरणभ्रत्तमम् । आगमं तस्य दिव्यस्य प्रष्टुमेवोपचक्रमे ॥ १५ अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन्वपुषा युक्तमुत्तमम् ।

कथं भगवता प्राप्तं कुतो वा केन वाहृतम् ॥ १६ कुत्हृरुतया ब्रह्मन्पृच्छामि त्वां महायशः । आश्वर्याणां बहूनां हि निधिः परमको भवान् ॥ १७ एवं ब्रुवति काकुत्स्थे मुनिर्वाक्यमथाब्रवीत् । रुणु राम यथावृत्तं पुरा त्रेतायुगे गते ॥ १८

G. 7. 83. 30 B. 7. 76. 36 L. 7. 79. 28

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तपष्टितम सर्गः ॥ ६७॥

[V2 B4 om. for the prior half.]

—°) V3 यस्मात्. Śs प्रद्धे; D7 दास्ये च; T1.2 G3 M8 दास्यामि (for प्रदास्ये). V3 तस्मात्वं; D2.9 विधिना (for विधिनत्). — d) Ś Ñ1 V B1.3 D1(before corr. as in B2).2-8.12 T1.2 G M1.2.4-10 प्रतीच्छस्त; B2.4 D9 T3.4 M8 प्रतीच्छ(B4 व्चे) स्वं (for तस्प्रतीच्छ). Ñ V B1-3 D6.7.10.11 M6 नस्थिप; G2 नरेश्वर; M7 नरोत्तम (for नर्षेभ). —After 13, Ś Ñ V B D1-7.9-12 T3 M3 G (ed.) L (ed.) ins. a long passage relegated to App. I (No. 12); while B (ed.) reads 14°d within brackets for the first time followed by App. I [No. 12] within brackets (except l. 1) repeating 14°d (within brackets) in its proper place.

14 B (ed.) reads 14-15 (repeating 14°d within brackets). K (ed.) transp. क and od (followed by App. I [No. 12]).—) Ś Vs Ds.12 Ms स; M1.5.7.8 तं (for तद्).—) Ś Vs Ds.12 M1.6 तस्मान् (for तस्य). Vs Ms महाझते: (for ल्मनः). K (ed.) मुनेराभरणं वरं.—B (ed.) repeats 14°d here (cf. v.l. 13).—) Vs दीसम्. Vs भेड्यं (sic) (for चित्रं).—) Ds Ts पावकं; Ds भास्वरं (for भास्करम्). Ñ2 V2 B दीप्यमानमिवां शुभि:.— After 14, K (ed.) ins. App. I (No. 12).

15 B (ed.) reads 14-15 (repeating 14° within brackets). — ") B1 स अगृद्धा. G2 तदा (for ततो). S Ñ V1.2 B D1-5.2.9.12 T3 [S]गस्याद् (for रामस्). — ") М3 उत्तमः (for °मम्). S D8.9.12 दिव्यमा-भरणं ततः; Ñ1 V1 D1-5 T2 राघवस्तमृषि ततः; № V2 B1.2.4 राघवस्तृ (V2 B4 ° मस्तम्) विसत्तमात् (B4 ° मं); V3 B2 तच् (B3 रामस्) तद्दतमुत्तमं. — ") V3 अप्राप्तिस् (sic); Cm.g.k.t as in text (for अगमं). B2 द्वयस्य; D6.7. 10.11 M4 दीप्तस्य (for दिव्यस्य). — ") Ñ V1 B3.4 D1-5.9 T8 प्रष्टुं सम्: B1.2 प्रज्ञातुम् (for प्रष्टुमेव). — After 15, V2 reads 17° 5.

16 °) D2 इत्यद्भतम्. D5 महाश्रयं; D6.7.10.11 T4

Me-8 Ct इदं दिब्यं; K(ed.) इदं दिब्य- (for इदं ब्रह्मन्).
—De Me om. (hapl.) 166-17. —) Ñ1 D1.2.4.8
वयुष्मत्; De चक्षुष्मत् (for aयुषा). Ñ1 D1-5 T2.3 सु(D2 तु)मनोहरं; De.7.10.11 T1.4 G3 M1.3 युक्तमद्धतं; G2 भूछितं (for युक्तमुक्तमम्). Ś Vs D8.12 वयुष्मंतमनुक्तमं; Ñ2 B2.4
पुष्पादिव मधुच्यु(Be क) तं; V1 वयुष्मंतं मनोरमं; V2 B1.3
वयुष्मंत्रदनु(Be विद्वस्)क्तमं. & Ct: वयुषा संनिवेशविशेषण युक्तम्. & —) D6.7 इदा. Be (m. also) D3.6,7.10.11 वा (Be हि) भवता (for भगवता). D8 श्रोक्तं (sic) (for शासं).
—) Ñ2 V2 B वा इतं; D4 चाहतं; D6.7.10.11 वा हतं. & Cm.t: कथं केन प्रकरिण कृतो हेतो: केन पुरुषेणाहृतम्। दक्तम् !; Cg: केन पुरुषेण वा हतं उपहृतम् दक्षमिति यावत् !; so also Ck. &

17 Ds Ms om. 17 (cf. v.l. 16). V2 reads 17 after 15.— N2 V2 B1 D2.6-8.16.11 T2-4 G1 M1.2.6 कोत्इलतया. Ñ1 V1.2 B1.2 D1.8-5 T3 चैव (for ब्रह्मन्).—) Ś V3 D8.12 M6 तपोधन (D8 वं); Ñ V1.2 B D1-5.9 T2.3 महा(D4**) मुने (Ñ2 मते) (for महायशः).—) Ś D8 M1 मावार्याणां (for ब्राश्च). Ñ2 तु म्तानां; V3 B3.4 बहुनां वे (V3 च).—) M1 महान् (for भवान्). Ś Ñ V B D1-5.8.0.12 T3 M6 समिधिः (B3.4 निधिहें) परमो भवा (T3 महा)न्.— After 17, Ñ1 reads colophon of this Sarga.

18 ") Ś B² D1.4.6-9.12 T4 वदित (for बुवित). — b) Ñ1 V1 D1.2-5 अथाददे; Ñ2 V2 (m. also as in B²) B1.2 दराहरत; B2.4 ददीरयत; D9 अववीत (subm.) (for अथाववीत). M1 महर्षिर्वाक्यमववीत . — D11 om. 18° d. G1 M10 read 18° d before 68.1. — ° d) V2.3 B2.4 D1.4 T4 M2.5.10 राजन (for राम). V2 पुरा-; M2 मया (for यथा-). M1 transp. यथा- and पुरा. M7 om. जेता. V2 D1.10 T1.2 G2 M1-9 Cm.k.t युगे; T4 ग्रुमे; G1 वने; G2 प्रमो; M10 व्यये (for गते). — After 18, Ś Ñ1 V1.3 D1-5. 7.9.12 T3 M3 ins.; while Ñ2 V2 B ins. only I. I after 18; whereas T2 ins. after 68.5 "b)

1135* द्वापरे समनुप्राप्ते वने यहृष्टवानहस्। आश्रर्यं शुसुमहाबाहो दानमाश्रित्य केवछस्।

६८

G. 7. 84. I B. 7. 77. I L. 7. 79. 30 पुरा त्रेतायुगे ह्यासीदरण्यं बहुविस्तरम् । समन्ताद्योजनशतं निर्मृगं पश्चिवर्जितम् ॥ १ तिस्मिन्निर्मानुषेऽरण्ये कुर्वाणस्तप उत्तमम् । अहमाक्रमितुं सौम्य तदरण्यमुपागमम् ॥ २ तस्य रूपमरण्यस्य निर्देषुं न शशाक ह ।

[(1. 1) Ms रमणीयप्रदेशिसन् (for the prior half). Ds वने तद्; T2 वने यं. —(1. 2) T2 तं; Ms मे (for सु-). Ś Vs Ds.12 राम तत्रावलोक्य(Ś2 °यन्) (for the post. half).]
—After 18, M7 ins.:

1136* एवमुक्तवित राघवे तदा विश्ववर्थ इति तं जगाद ह। तच्छृणुष्व रघुवीर भूपते वृत्तमद्भुततमं पुरातनम्।

Colophon: Ś V1 B1 D1.3-5.8.12 om.; Ñ1 reads after 17. — Sarga name: Ñ1 आभरणप्रदानिक:; Ñ2 V8 B2 D9 आ(B2 स्वा)भरणप्रदानं(V3 D9 °न:); V2 B3.4 आगस्त्रादाभरणजा(B4 °लं) भ:(V2 °लडघ:); D2 आभरणदान:. — Sarga no. (figures, words or both): Ñ1 V2.8 D2 om.; Ñ2 B3 81; B4 T4 84; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 76; D9 80; T8 83; M6.8 75. — After colophon, T4 concludes with औरामापंणमस्तु । औरामाय नमो नम:; G M1.5.8 with औरामाय नम:; M10 with औरामचन्द्राय नम:

68

Ś V₁ B₁ D_{1.8-5,8.12} cont. the previous Sarga.

—Before I, G₁ M₁₀ read 67.18°^d.

1 *) T1.4 G M वनं; Cm.g.k.t as in text (for पुरा). \$ D8.12 T3 हृत- (for न्नेता-). V3.3 B3 रम्ये; B1 [5]रण्यं; B3.4 (both with hiatus) तात; D0.7.10.11 S (T3 with hiatus) राम; D8 त्वासीद् (for द्यासीद्). — b) V2.8 B2 काकुरस्थ; B1 D0.7.10.11 T1.5.4 G M बमूव (for अरण्यं). M1.2.4.8.10 बहु (M1.2 भुवि) विस्तृतं; Cg.k.t as in text (for विस्तरम्). — d) Ñ V1.2 B D1-5.9 T3 M2 मृगपिश्चिनः; D10.11 विमृगं पिश्च-; M10 निर्मितं पिश्च- (for निर्मृगं पिश्च-).

2 *) Ś Ñi Vi.s B2 Di-5.8.9.12 M6.7 नि:(Ś Vs D8.12 M6.7 निष्) पुरुषे; B4 निर्मेनुजे (for निर्मानुषे). Ñi Vi M6 एस्पे; Cm.g.k.t as in text (for ऽर्ण्ये).— b B2 M2 (after corr. sec. m. as in text) कुर्वाणं (for कुर्वाणस्).—D8.12 om. (hapl.); Śi reads in marg. 2°-5 (including star passage).—°) Ñ2 B3.4 D9 M6 च (M6 प्र-)क्रमितुं; V2 चाक्रामिनुं; Т3.4 बाक्षयिनुं; Cv.m.g.k.t as in text (for बाक्रमिनुं). B3 सौस्यं.— d) Ś V2.3 D3.6-7.10.11

फलमूलैः सुखाखादैर्बहुरूपैश्र पादपैः ॥ ३ तस्यारण्यस्य मध्ये तु सरो योजनमायतम् । पद्मोत्पलसमाकीर्णं समतिकान्तशैवलम् ॥ ४ तदाश्रयीमेवात्यर्थं सुखाखादमनुत्तमम् । अरजस्कं तथाक्षोभ्यं श्रीमत्पक्षिगणायुतम् ॥ ५

T G M1.2.4.5.8.9 Cm.k.t तदा; M3 तथा; Cg as in text (for तद्). Ś Ñ V1 B3 D1-5.9 G1 M1.2.4.6-10 उपागत: (M2.4.8.9 Cm.°π'); Cg.k.t as in text (for उपागमम्).

3 Ds.12 om.; Ś1 reads 3 in marg. (for both, cf. v.l. 2).— b) Ms निर्देशन्; Cv.g as in text (for निर्देष्ट्रं). Ś Ñ V B D1-5.9 Ts नाशकं प्रभो (V2.8 B तदा); T1.2 G1 Ms.8 नेव शकुमः; G2.3 वे न(G3 नेव) शक्यते(G3°*); G(ed.) माशकं तदा (for न शशाक ह). % Cv.g: न शशाक नाशकुवम्।; Ct न शशाक न शक्तवान्। अपरोक्षे लिंडार्थः. %—°) S2.8 फल्फ्रेंक्लेस्; V2 B1.3 फलमूलः; G2 damaged (for फलमूले:). Ś Ñ V1 B2 D1-5.9 Ts तथा शा(D1.4 °थाशो)कर्(S1.2 °खर्); B1 -सुखादेश्च (for सुखास्वादेर्).— b) S2.8 lacuna after बहु. T1.2 M3 -मूलेश्च (for -रूपेश्). B1 D2.6.7.10.11 T1.2.4 G M1.2.4—10 कानने:; D2.9 कांचने: (for पाद्पे:). S1 बहु मिश्चेव संवृतं.

4 Ds.12 om.; Ś1 reads 4 (including star passage) in marg. (for both, cf. v.l. 2).—") Ts अस्य (for तस्य). Ñ2 B1.2 त(B2 अ)स्य मध्ये त्वर्णयस्य.—G1 transp. 4° and 5° b. Gs damaged for 4° (except पन्नो).—For 4° d, Ś Ñ V B D1-5.9 Ts.4 M1.8-3 subst.; Ds.7.10.11 T1.2 G M2-5.9.10 ins. after 4° b:

II37* इंसकारण्डवाकीणे चक्रवाकोपशोभितम्।

[$D_{1.4}$ -कूजितं (for -शोभितम्).]

5 Ds.12 om.; Ś1 reads 5^{ab} in marg. (for both, cf. v.l. 2). Ts.4 om. 5-6; M1 om. 5. G1 transp. 4^{cd} and 5^{ab}.—^a) D2 तद्वा (for तद्).—D2 om. (hapl.) 5^b-6^c.—^b) Ś Ñ V B1-8 D1.3.4.9 नि:सन्वं वनमुत्तमं; B4 नि:शब्दं च नरोत्तम; D5 नि:सन्वं मुनिवर्जितं. —After 5^{ab}, T2 ins. 1135*.—D5 om. 5^c-6.—^c) M6 अक्षयं तत्; Cg as in text (for अरजस्कं). Ś1 V8 D6.7.10.11 M8.10 तद्वा; M7 तद् (for तथा). Ñ1 V1.2 B1.2 D1.3.4.9 T2 सरक्षाक्षोभ्य-सिल्डं(Ñ1 V1 °वचनं; D1.3.4 °मचरं); B3.4 सरस्वदक्षोभ्य-जलं.—^d) Ś V3 D8.12 M6 सर:; Ñ V1.2 B1.2 D3.9 नैक-; B3.4 बहु-; D1.4 नक- (for श्रीमत्). D1.4 मत्स्य- (for पक्षि-). Ś1 V8 B1 M4.5.7 -[आ] वृतं (for -[आ] युतम्). T2 मृगपक्षिविवित्रितं.

तिष्ठन्तं परया लक्ष्म्या तिष्ठान्तं प्राचि चृप ॥ ६
तत्राह्मवसं रात्रि नैदाघी पुरुष्षम ।

प्रभाते काल्यमुत्थाय सरस्तदुपचक्रमे ॥ ७
अथापभ्यं भवं तत्र सुपुष्टमुज्रं क्रिचित् ।
तिष्ठन्तं परया लक्ष्म्या तिष्ठिस्तोयाभये नृप ॥ ८

6 Ds Ts.4 om. 6; D2 om. 6^{ato} (for all, cf. v.l. 5). V2 reads 6^{ab} in marg. —) S V3 Ds.12 सरसस्तत् (for तस्मिन्सर:-). Ñ V1.2 B1.2 D1.3.4.9 M3 समीपे तस्य सरसो. —) Bs.4 (with hiatus) अपश्यमहम्; D1.4 ददशांद्धतम्. D6 आश्रयं (for आश्रमम्). Ñ1 V1 D3.9 ददशांद्ध महाश्रमं; Ñ2 V2 B1.2 दहशेहमथा(Ñ2 °दो महदा)श्रमं. — After 6^{ab}, B2 ins.;

1138* नानामृगसमाकीणं नानावृक्षसमाकुळम्।

- —°) Gs damaged from ण up to थं. ') B1 -संवृत; Bs -संमितं (for -वर्जितम्).
- 7 V2 reads 7⁶⁶ in marg. *) M6 तद्। (for तत्र). Ñ2 V2 B1.2 तदा (V2 °त्रा) श्रमे वसानो हं. *) Т3 संस्मरन्; M7 नैदाघे; Cm.g.k.t as in text (for नैदाघीं). Ś V2 D8.12 रघुनंदन; Ñ1 V1 D1-5.9 Т3 G2 पुरुषोत्तम; Ñ2 V2 B1.2 रघुनंदन; Ñ2 V2 B D6 कल्यम्; Cv.k.t as in text (for काल्यम्). M7 उत्थाप्य; Cv.m.g.k.t as in text (for काल्यम्). M7 उत्थाप्य; Cv.m.g.k.t as in text (for उत्थाप). *) D6.7 Т2.6 सरस्तीरमुपागमं. % Cg.k.t: उपचक्रमे। अपरोक्षेऽपि लिडापें: %
- 8 °) Ñ1 B1.3 तथा (for अथ). Ñ1 V1.2 B D2 अदं (for शवं). Ñ1 सवं; Ñ2 D9 अदं; V1 B2 D2 आ(D2 शा)वं; B1 शल्वं; D1.5 अश्रे; D12 om. (for तत्र). D4 अपश्यंस्त्यमानं तु. b) M1 संपृष्टम् (for सुपृष्टम्). Ś1 V3 D7.10.11 M1.2.8.9 Cm.k.t अरज:; Ñ2 B1 D2.8.12 भी6 अरुजं(D2 को); T4 G1.2 M4.5.7 अरजं (for अजरं). Ś1 V3 D1.5.8.12 श्रुवि:; Ś2.3 D3 शुचिं; D2.9 शिवं (for कचित्). V2 B2.4 शवमुत्मृष्टमवणं; B2 सुप्रकृष्टमरुकाचित्; D4 पुरुषं चाजरं(also च शुचिं) कचित्. After 8°, K (ed.) ins.:

1139* पङ्किमेदेन पुष्टाङ्गं समाश्रितसरोवरम्।

- —°) V2 marg.; B1 (m. also) विष्ठितं; B3.4 शयानं (for तिष्ठन्तं). d) M6 वाष्या स्थले; M6 तोये तदा (for तोयाशये). Ñ V1 D1-5.9 T3 सरसो नाति(D5 °वि)दूरतः; V2 B1.2 समीपे सरसस्तदा; B3.4 सरसस्तत्समीपतः.
- 9 ") Gs damaged for तमथ चिन्त. S1.2 Vs B1 D8.12 तद् (for तम्). B2-4 तमहं चिंतयामास.) S D8.12 शपि;

तमर्थं चिन्तयानोऽहं ग्रुह्तं तत्र राघव ।
विष्ठितोऽस्मि सरस्तीरे किं निवदं स्यादिति प्रभो ॥ ९
अथापत्रयं ग्रुह्तांतु दिन्यमद्भतदर्शनम् ।
विमानं परमोदारं हंसयुक्तं मनोजवम् ॥ १०
अत्यर्थं स्वर्गिणं तत्र विमाने रघुनन्दन ।
उपास्तेऽप्सरसां वीर सहस्रं दिन्यभूपणम् ।
गान्ति गेयानि रम्याणि वादयन्ति तथापराः ॥ ११

G. 7. 84. 12 B. 7. 77. 12

Ñ V B D1-5.9 Ts M6 इव (for तत्र). —D11 om. 9°d. —°) D3.5 घिष्ठितस्तु; D6 T2-6 G2 M2.6.10 विसितोसि; T1 G8 M8 उपितो°; M1 स्थितोस्मयहं (for विष्ठितोऽस्मि). G1 विस्मितः सरसस्तीरे. —d) D3.5 इदं; D6.7.10 रिवदं (for निवदं). M1 किंचिदस्यामितप्रमे. —For 9°d, Š Ñ V (V2 reads before 9°d) B D1.2.4.8.9.12 subst.:

1140* घिष्ठितं सरसस्तीरे किमिदं रिवति चिन्तयन्।

[Ñ V1.3 B1 विष्ठित:; V3 B2 विष्ठितं; B3.4 तिष्ठंतं; D1.2.4.9 घिष्ठं (D2 तिष्ठ)तस् (for घिष्ठंतं). Ñ1 V1 D1.2.4.9 तु सरस् (for सरसस्). B3.4 एतद् (for इदं). Ś V3 B3.4 D8.12 इति; B1 व्यति- (for विति). B2-4 विस्मितः; D1.4 तकंयन् (for चिन्तयन्).]—Thereafter, B3.4 cont.; while V2 ins. after 9 किं (transp.):

1141* न तत्र मानुषाः केचित्तद्वनं हि सुदारूणम्। निःसंपातं समन्ताच सर्वथाहं कुत्हली।

- [(1.2) Vs सर्वथा सकुत्र्हरुः; Bs सर्वसस्वविवर्जितं (for the post. half).]
- 10 *) T1.2 Gs तदा; Me तत्र (for अथ). Ś Ñ2 V2 B D8.12 T1.2 G2 M8 मुहूर्तेन; D5.7 M5.7 मुहूर्त तु (for मुहूर्ता तु). 6) M9 -विक्रमं (for दर्शनम्). V1 om. 10° . 6) M1 असंयुक्तं (for इंसयुक्तं). B4 मनोरमं; D5 मनोहरं (for मनोजवम्). After 10, Ś V2 D8.12 ins. l. 1 of 1143*.
- 11 ^a) T4 अत्यर्थस्रश्विणं तत्र.—⁵) M1 विमानं (for विमाने).—^d) M2.4.5.10 -भृषितं (for -भूषणम्).—For II abod, Ñ1 V1 D1-5.9 subst.; while T2 ins. l. 2 only after II abod:

1142* तत्रापदयं सहस्रं तु विमानेऽप्सरसां नृप। वपुष्मतीनां तत्सवं रमयन्ति स्म तं नरम्।

- [(l. 1) \tilde{N}_1 V1 त(V1 अ)त्राप्यर्थ-; $D_{2.9}$ तथाध्यर्थं(D_{9} °विधं); $D_{9.5}$ तत्राध्यर्थ- (for तत्रापस्यं). $D_{2.9}$ च (for तु). D_{1} विमानमप्सरसां (hypm.). —After l. 1, $D_{1.4.5}$ ins. :
- 1142(A)* तासां मध्ये स्थितः सौम्य पुरुषो देवराडिव।
- —(1. 2) Ds.s तत्रस्थं; Ds.s T2 तत्संस्थं (for तत्सर्वं). D1 वपुष्मत्यश्च ताः सर्वा (for the prior half).]

G. 7. 84. 13 B. 7. 77. 15 L. 7. 79. 42

पश्यतो मे तदा राम विमानादवरुद्य च । तं शवं भक्षयामास स खर्गी रघुनन्दन ॥ १२ ततो अक्तवा यथाकामं मांसं बहु च सुष्टु च । अवतीर्य सरः खर्गी संस्प्रष्टुग्रुपचक्रमे ॥ १३

whereas \hat{N}_2 V₂ B subst. for II^{abcd} ; \hat{S} V₃ D_{8.12} ins. l. 1 after 10 and subst. l. 2 for II^{ab} :

1143* अध्यर्धस्त्रीसहस्रं तु श्रीमदप्सरसां तदा। तस्मिन्विमाने काकुतस्थ स्वर्गिणं तमनामयम्।

[(1.1) Vs अध्यास्त (for अध्यर्ध-). Bs च (for तु). Ś Ñs Ds.1s तथा (for तदा). —(1.2) Ñs Bl स्निवणं चापि (for स्विगणं तम्). Bs मनोरमं (for अनामयम्). Bs रमयंति सा तं किल (for the post. half).]

— •) Ś Vs Ds.12 Ms.6.10 जगुगेंयानि; Ñ2 V1.2 B2-4
Ds.3.5-7.9-11 T G2 Ms.6.7.9 गायंति दिस्य- (D2.9 यानि;
D5 दिस्यं; D7 T3 M9 गेयं; D10.11 काचिद्; T4 M6.7 गेय-);
B1 गायंति गेयानि (hypm.); G3 * * * (damaged) दिस्य(for गान्ति गेयानि). Ś Ñ1 V3 B1 D1.2.4.8.9.13 M6
दिस्यानि; Ñ2 V1.2 B2-4 T1.2 G2.3 M3 गेयानि; D3 गेयं च;
D5 गेयेन (for रम्याणि). —) T4 ताडयंति; M6 वाद्यंत्यस्
(for वादयन्ति). Ś Ñ2 V2.8 B D8.12 सम च (for तथा).
M7 [अ]परे (for [अ]परा:). — After 11, Ś V3 D5.6-8.
10-12 T G M1-6.8-10 ins.; while Ñ V1.2 B D1.2.4.5.9
M7 ins. l. I only after 11:

1144* सृदङ्गवीणापणवाशृत्यन्ति च तथापराः। अपराश्चनद्वरश्म्याभेहें मदण्डेमेहाधनैः। दोधूयुर्वदनं तस्य पुण्डरीकदलेक्षणम्। ततः सिंहासनं हिस्वा मेरुकूटमिवांशुमान्।

[Ś Da om. (hapl.) l. r. Ta reads l. r twice.—(l. 1) T1.a (first time) Ga Ma इवेलयंति तथा चान्या (for the prior half). D12 G1.3 M2.4-6.10 ननृतुस्; M1 नृत्यंतस् (for सृत्यंति). T1 G3 M3 [अ]पि (for च). D1.4 समीपगाः; D5 M1.7 तथापरे; G1 [अ] प्सरोगणाः (for तथापराः).—(l. 2) T3 रम्येख (for -रहम्याभेर्). % Cm.t: चन्द्रसम्याभैः चामरेतिति शेषः. % Ś D2.8.12 T1.4 G1.3 M3.5 च(Ś D8.12 स) चामरेः; M8 महायनैः (for महाधनैः).—(l. 3) Ś1 V3 D8.12 विविजुर्; Ś2.3 विव्यजुर्; D3 वीजंति; T1.3 G2.8 M2.5.6.8.10 दुधुन्र (for विध्युर्). % Ct: दोध्युरिति यङ्खगन्तस्य. % T2 transp. वदनं and तस्य. D7.11 T4 -दलेक्षणाः; D10 T1-3 G1 M1-4.10 -निमेक्षणं(D10 T8 M3 °णाः) (for -दलेक्षणम्).—D3 reads l. 4 in marg.—(l. 4) T1.2 G3 M3 त्यक्साः, M1 कृत्या (for दित्या). M2.4.10 हेम- (for मेरु-). Ś V3 D8.12 -क्ट्यंद; D7.10.11 M1 -क्ट (for -क्टम्).]

12 *) G: तथा (for तदा). S D: वै मम पुरो; M:.. सम काकुरस्थ (for से तदा राम). % Ck.t: पश्यतो से। उपस्पृक्ष्य यथान्यायं स स्वर्गी पुरुषर्षम । आरोद्धमुपचकाम विमानवरमुत्तमम् ॥ १४ तमहं देवसंकाशमारोहन्तमुदीक्ष्य वै । अथाहमब्रुवं वाक्यं तमेवं पुरुपर्पम ॥ १५

समक्षमिति शेष:. % Ñ V1.2 B D1-5.9 Ts अथापश्यमहं तस्माद्(V1 घोरं); V3 D12 में(D12 स) पश्यतो मम पुरो.
— b) M1 विमानम् (for विमानाद्). S Ñ1 V3 D8.12 M7 स:; Ñ2 तत्; V1 D1.4 ह; V2 B1-3 तं; D2.9 तु; M6.9 वे (for च). — b) S D8.12 भक्षं(S1 ei M1.4.6 तच्छवं (for तं शवं). V2 भक्षमाणं तं (for मक्षयामास). — B3 स्वर्गी च; G1.2 M1.4.8 सवं हि (for स स्वर्गी). — For 12 d, Ñ V1 B1.2 D1-5.9 Ts subst.:

1145* स्वर्शिणं भक्षमाणं च शवं रघुकुछोद्रह ।

[V1 B1 स्रविषं; Ts स्विगिणा (for स्विगिणं). Ñ V1 भक्षयानं; D2.3.5 भक्षयंतं; Ts भक्ष्यमाणं (for भक्षमाणं). Ñ1 Ds (m.) Ts तं; Ñ3 B1 तु; D2 om. (subm.); D5 तत् (for च). Ñ1 सवं (for रावं). Ts भूमो राष्ट्रतम (for रावुकुलोइह).]

13 °) Ś Vs Ds.12 मक्षयित्वा; T1.8 Gs Ms तथा भुक्त्वा (for ततो भुक्त्वा). — °) Ñ1 Bs च बहु (by transp.); V1 Ts सुबहु- (for बहु च). Ñ1 V1 Ts -पीवरं (for सुष्ठु च). Ñ2 D1-7.9-11 Ts -सुपीवरं; Bs -रसं बुध: (for च सुष्ठु च). —D1.6 om. 13°-14. Ds reads 13° after 14. — °) B1 सोवतीथ. Ds सुर:; M6.9 ततः; M7 च स (for सर:). V3 B1 D5 ततः(D5 सर:) ऋग्वी; G1 सरस्यस्मिन्. — °) Ś V3 D8.12 तदो(V3 °तो)पस्पृष्टवाञ्चपः Ñ1 V1 D2.3.5 Ts स्पृ(D3.5 स्) ध्वारोहद्यः(Ñ1 °त्पयः; D2 °दयः; D5 °द्यो) पुनः; Ñ2 V2 B1 ततक्षा(B1 °स्ता)पोस्पृश्चात्वाः B2 तदपोपस्पृशक्तदाः B3.6 (both with hiatus) उपस्प्र(B3 °स्र) ष्टुं प्रचक्रमे; D9 प्रवेष्टुसुपचक्रमे; M6.9 सरश्चोपास्पृशस्वयं.

14 Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 T2 om. 14 (for D1.4, cf. v.l. 1३). V8 om. 14^{ab}. — 1 D8 अप: (for उप-). D8.12 T4 यथान्यारयं. — 1 B1 स्त्रवी (for स्वर्गी). S D8 रघुसत्तम; Ñ2 V2 B1.2 D6.7.10-12 M6.7.9 रघुनंदन; K (ed.) रघुपंगव (for पुरुषपंभ). — D12 reads 14°-15° twice. — 1 M6.9 प्रारोद्धम् (for आरोद्धम्). — 1 Ñ2 V2 B तद्धि (B2 तं वि). मानमनुत्तमं. — After 14, D8 reads 13°d.

15 D12 reads 14°-15° twice. — °) V3 B1 तदहं; B2-4 ततोई; M2 तत्त्तं (for तमई). — °) Ś D8.12 आरूढं सम्-(D12 तम्) (for आरोहन्तम्). V3 M6 अवेक्ष्य; G1 उपेत्य (for उदीक्ष्य). Ñ V1.2 B1 D1-5.9 आरोहंतं(D1 °हं च) अ्रियान्वितं; B2-4 अवोचंतं श्रियान्वितं(B3 निशम्य तु; B4 निशांपते); G3 आरो * * समीक्ष्य वै; M2 आरोहं * * वेत्य वै. — B2-4 om. 15° 6. — °) T1.2 G3 M3 अहं तदा(G8 °21);

को भवान्देवसंकाश आहारश्च विगर्हितः। त्वयायं अज्यते सौम्य किमर्थं वक्तुमहिसि ॥ १६

आश्चर्यमीदृशो भावो भाखरो देवसंमतः । आहारो गर्हितः सौम्य श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १७

B. 7. 77. 20 L. 7. 79. 47

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टपष्टितमः सर्गः ॥ ६८ ॥

M₅ यथाईम्; M₅ यथाहम्; M∘ * * * म्; K (ed.) विमानम् (for अधाहम्). ॐ Cg: अहमित्यस्य कियाभेदान्नेदः. ॐ — ") D₅.7.10.11 M₄ तमेव; T1.2 G₃ स्वर्गिणं; T₄ ममेयं (sic) (for तमेवं). G₃ पुरुषोत्तम (for पुरुष्षेभ). — For 15°4, Ś V₃ D₅ subst.:

1146* श्रोतुमिच्छामि कामं त्वामित्येवं वाक्यमञ्जवम् ।

[Vs transp. श्रोतुमिच्छामि and कामं स्वाम्. Vs (with hiatus) इत्येतद्.]

-For 15°4, Ñ V1.2 B1 D1-5.9.12 Ta M6 subst. :

1147* कथय श्रोतुमिच्छामीत्यवोचं परमं वचः।

[Ñ1 V1 D3.5 M6 कामया; D1.4 आश्चर्याच्; D2 निष्कामं; D9 निकामं; D12 कामं कं; T3 काम्यया (for कथय). V1 D1.4 श्वाचेचं (for [इ]त्यवोचं). B1 पुरुष्धंगं. Ñ2 V2 [इ]त्यवदं पुरुष्धंगं, D2.5.9 (all with hiatus) इत्यवोचं परं वचः(D5 °रंतप); D12 M6 (all with hiatus) इत्येतद्वाक्यमन्त्रवीत्(M6 °मुक्तवान्) (for the post. half).]

16 b) Bs.4 कर्म चेदं विगहिंतं. —°) Ś Vs B2-4 Ds.18
T1.2 G3 Ms सं-; Ñ1 Ds.5 तु; V1 D2.9 च; D1.4 न; D6.7.
10.11 T4 [इ]दं; Ts [अ]नु-; M7 यद; M9 कं (for [अ]यं).
B4 -भक्ष्यते; D5 भोजने (for भुज्यते). — d) Vs D7
किमिदं; B4 किमशं (for किमथं). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12
Ts M6 क च वर्तसे (for वकुमईसि).

17 °) Ś Ñ1 V B2.4 D1-5.8.9.18 T3 कश्चा(Ñ1 क चा) यम्; Ñ2 B1.5 कस्यायम्; D6.7.10.11 T4 कस्य स्याद् (for आश्चर्यम्). D1.3-5 ईश्वरो (for ईहरो). D1.4.9 भागो; D2 भोगो (for भावो). —) Ś V3 D8.12 भास्करो; D10.11 M9 आहारो; G2 भासा त्वं (for भास्वरो). Ś V3 D8.12 -संनिभ:; Ñ V1.8 B D1-5.9 T8 M7 -नि(M7 -ध)भित:; D6.10.11 G1 -संमत; T4 M8 -संमित:; M6 -संभव: (for -संमत:). —) D10.11 आश्चर्य (for आहारो). Ñ1 पद्यते; V1 D1-4.9 T3 पस्य ते; D5 यश्च ते; D10.11 वर्तते (for गहिंत:). Ś V3 D8.12 चैव; Ñ1 V1 D8-5.9 T8 वीर; Ñ2 V2 B1 M6 चापि; B2 तस्तु (corrupt); B3.4 चायं; D1 तीरे (for सौम्य).

— d) Me सर्वशः; Cg.k.t as in text (for तस्वतः).
—After 17, Ñ2 V2 B D7.10.11 G (ed.) ins.; while Ñ1
V1 D1.3-5.9 T2-6 M8 ins. l. 1 only after 17;

1148* नाहमौपयिकं मन्ये तव भोज्यमिमं शवम्।

इत्येवमुक्तः स नरेन्द्र नाकी कीत्इलास्स्नृतया गिरा च। श्रुत्वा च वाक्यं मम सर्वमेत-रसर्वं तथा चाक्थयनममेति।

[5]

[Ñ2 V2 B1.2.4 om. l. r.—(l. I) D10.11 T3.4 M2 भह्यम (for भोज्यम्). V1 D2 इदं (for इमं). B2 भोज्यं श्विमदं तव (for the post. half).—(l. 2) B4 नृपेंद्र (for नरेन्द्र). V2 (m. also) B1 सम्बी; B2(also as above).3 स्वगी; B4 सिद्ध: (for नाकी).—(l. 3) B2 प्रस्तुतया; G (ed.) प्रश्रितया (for स्नृतया). V2 B1.3.4 की (B2 कु)त्इल (B4 ° लं) प्रस्तत्या (for कीत्हलस्मृत्तया). V2 तदा; B1 तु (for च).—(l. 4) B तु (for च). B1 एव (for एतत्).—(l. 5) V2 तदा (for तथा). V2 विधि मे (for ममेति). B1 सबँ तदा कथितवान्विधिवन्ममेति; B2.4 सबँ तदाख्यापितवान्विधि मे; B3 सबँ तदासि कथित-समेति (corrupt).];

whereas M7 ins. after 17:

1149* श्रुखैवं मम वचनं सरोजनेत्रः स स्वर्गी रघुवर मामिदं जगाद। श्रुखा तं सरसिजसंभवस्य वाक्यं निश्वासग्छिपतसुद्धः प्रणम्य मूर्झा।

G. 7. 85. I B. 7. 78. I L. 7. 80. I

श्रुत्वा तु भाषितं वाक्यं मम राम शुभाक्षरम् । प्राञ्जिलः प्रत्युवाचेदं स स्वर्गी रघुनन्दन ॥ १ श्रुणु त्रह्मन्यथा वृत्तं ममैतत्सुखदुःखयोः । दुरतिक्रमणीयं हि यथा पृच्छिस मां द्विज ॥ २ पुरा वैदर्भको राजा पिता मम महायशाः । सुदेव इति विख्यातिस्तपु लोकेषु वीर्यवान् ॥ ३ तस्य पुत्रद्वयं ब्रह्मन्द्वाभ्यां स्त्रीभ्यामजायत ।

69

N₁ V₁ D_{1.4} cont. the previous Sarga. D₁₂ begins with 3.

- 1 ") B2 सम्यक्; B4 सवै; M6 महां (for वाक्यं). S2 D8.12 श्रुत्वा तु भाषितां वाचं.) Ñ1 V1 D1.3-5.9 मत्तो; D2 स तद्; G M2.4.5.19 हदं (for मम). S2 D8.12 शुभाक्षरां; Ñ1 सुभास्वरं (for शुभाक्षरम्). M6 वाक्यं वाक्यविशारदः. D11 reads from वा in "up to " in marg. ") B2 उवाच प्रांजलिश्चेदं. ") B1 स्नावी (for स्वर्गो). V2 (before corr.) विस्तरेसदा; B3.4 G(ed.) विस्तरेण मां (B4 ह; G[ed.]हि); M8.4.10 पुरुषष्भ (for र्धुनन्दन).
- 2 ") D6.7.10.11 पुरा (for यथा).—) S Ñ V B D1-5.8.9.12 समेदं (B3.4 ह) सुखदु: खं ; T3.4 समेत्रसुख-दु: खं ; % Cg.k: सुखदु: खंगोरित।; so also Cm.t. %—D1.4 om. 2°d.—°) D10.11 अनित- (for दुरति-). D6.7.10.11 T1.3.4 च (for हि). Ñ1 V1 D2.8.5.9 काम्या (D9 मा) हि दुरतिकम्या (D2 रितकामा).—) D2 भो; G3 मा (for मां). Ñ1 D5 मां पृच्छिसि (by transp.); D3 मा पृच्छिसे (for पृच्छिसि मां). V1 यनमां त्वं पृच्छिसि द्विज. % Cm: अनितक्रमणीयमेतत् सुखदु: खकारणं यथा पृच्छिति तथैव यथावृत्तान्तमनितकम्य वस्थामि तच्छृण्विति संबन्ध:. %—For 2°d, S V3 D8.12 subst.:

1150* कालो हि दुरतिकाम्यो यत्त्वं मां पृच्छसे द्विज।

[D12 कामो (for कालो). Vs परिषृच्छिसि (for पृच्छिसे द्विज).]; while, Ñs V2 (marg. also; before corr. as in Ba) B1.2 Me subst. for 2°d:

1151* थदिदं प्रच्छासि मुने स कालो दुरतिकमः।

[Va B1 यदि मां; M6 यस्तं मां (for यदिदं).]; whereas, Bs.4 subst.:

1152* दुरितक्रममेतन्मे यस्पृच्छिस महामुने।

3 °) G2 पिता (for पुरा). S D5.8 वैद्भिको; T1.2 G2 निद्भिको; —°) D1 पितामइ- (for पिता मम). —°) M2 सुवेद (for सुदेव). B1 T1.2 G2 न(B1 ना)सुदेव इति

अहं श्वेत इति ख्यातो यवीयानसुरथोऽभवत् ॥ ४ ततः पितिर स्वर्याते पौरा मामभ्यपेचयन् । तत्राहं कृतवात्राज्यं धर्मेण सुसमाहितः ॥ ५ एवं वर्षसहस्राणि समतीतानि सुत्रत । राज्यं कारयतो ब्रह्मनप्रजा धर्मेण रक्षतः ॥ ६ सोऽहं निमित्ते कस्मिश्चिद्विज्ञातायुर्द्विजोत्तम । कालधर्मं हृदि न्यस्य ततो वनमुपागमम् ॥ ७

- ख्यातस्.) Ś Ñi Di-4.8.9.12 धार्मिक:; Vi.3 Bi.2 Ds Gi (after corr. as in text) विश्वतः (for वीर्यवान्).
- 4 ") \$2.3 Ñ1 B4 D8.12 राजन; V2 (before corr. as in text) B2 विप्र; B1 वीर; T1.2 G3 M3 राजो (for ब्रह्मन्).
 —M8 om. (hapl.) 46-66.) Ñ2 V2 (before corr. as in B3) B1.2 (marg. also as in B3) धर्मेण सुसमाहितं; B3.4 स्त्रीद्वये समजायत.) M2 om. श्वेत.) \$ D8.12 M1 वीर्यवान्; B3.4 M6.7 कनीयान् (for यवीयान्).
- 5 Ms om. 5 (cf. v.l. 4). Vs damaged for ab . a) Ñ1 D1-5.9 Ts [उ] परते; M7 निर्याते (for स्वयाते). S Ñ2 V2 B D8.12 दिवं यातेथ (S D8.12 °ते च) पितरि; V1 पितर्युपरते पौरा. V2 reads 5^{ba} in marg. b) S D8.12 श्वेतं; V1 राज्ये (for पौरा). B2 D12 Ts M1 क्षामिषेचयन्. D5 पौरो मां समषेचयन्. D9 om. $5^{a}-6^{b}$. a) D1.2.4.5 कारयन् (for कृतवान्). B3.6 राज्यं चकार तत्राहं. d) V2 D10.11 धम्यं च (for धमेंण). \mathcal{R} Cg: धम्यं धमांदनपेतं यथा भवति तथा।; so also Ck.t. \mathcal{R}
- 6 Ms om. 6^{abo} (cf. v.l. 4). Do om. 6^{ab} (cf. v.l. 5). b) K (ed.) ममातीतानि. Ñ V1 D1-4 बहुनि संमुपानजन् (Ñ2 कमन्; D2 कृवन्); V2 (before corr. as in B1) B4 बहुनि समतीविते (B4 कियरे); B1-3 बहुनि समति(B2 किम कमन्. c) B3 पालयते (sic); D6.7.0 T3 G8 M3 कारय (D9 G3 किय) ता (for कारयतो). Ñ1 V1 B3 D1-4.9 महां; B4 मे वै (for बहान्). d) D5-7 T1.2 G3 M1.3 रिक्षता: (M1 कु:); G2 रंजत: (for रक्षतः). Ś V8 D8.12 M8 प्रजाश्चेवा (M6 श्वाप्य) नुशासतः; Ñ1 V1 D1.8.4 प्रजाः पालयतस्था; Ñ2 V2 B सम्यक्पालयतः प्रजाः; D3.9 प्रजाश्च परिपालतः.
- 7 Da om. (hapl.?) 7.— b) Ś Ñ1 V1 D1.3.4.8.9.12 विज्ञातार्थों; Ñ2 ज्ञात्वायु: स्वं; V2 (marg.) विदितोस्मा; B1.3 ज्ञात्वा चायुर; B3 विदितास्वो (sic); B4 M6 विदितायुर; Cg as in text (for विज्ञातायुर्).— V2 reads from 7° up to तेपो (see var.) in d in marg.— °) B3 काले धर्म; B4 कातमस्युं (for कालधर्म). V2 B3.4 ततो ज्ञात्वा (for हिद न्यस्य). Ś D1.4.8 मरणे हृद्यं कृत्वा; Ñ1 V1.3

सोऽहं वनिमदं दुर्गं मृगपिक्षविवर्जितम् । तपश्चर्तं प्रविष्टोऽस्मि समीपे सरसः शुभे ॥ ८ श्रातरं सुरथं राज्ये अभिपिच्य नराधिपम् । इदं सरः समासाद्य तपस्तप्तं मया चिरम् ॥ ९ सोऽहं वर्षसहस्राणि तपस्त्रीणि महासुने । तह्वा सुदुष्करं प्राप्तो ब्रह्मलोकमनुत्तमम् ॥ १० ततो मां स्वर्गसंस्थं वै क्षुतिपपासे द्विजोत्तम ।

D3.5.9.12 T4 मरणं हृदये कृत्वा; N2 B1.2 मृत्युं कृत्वा च मनिसः M4 कामार्थधर्मान्विन्यस्य. % Cg: कालधर्म हृदि न्यस्य स्वस्य मरणकालं ज्ञात्वेस्यथे: 1; so also Ct. % — 4) Ś V2 B3.4 D3.5.8.12 T G3 M5.7 तपोवनम्; B2 ध्रुवं वनम्. Ś V3 B4 D8.12 G1 M6 उपागत: (for उपागमम्).

8 ") Ds घोरं (for दुगे). — ") Ms वन- (for मृग-). Ś Ñ² V8 B D².3.8.9.12 Me निर्म्गं पक्षिवर्जितं. — ") M1 तसुं; M10 कर्तुं (for चर्तुं). — ") M1 तटे (for जुभे). — For 8° 4, Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 subst.:

1153* प्रविष्टस्तप आस्थातुमस्यैव सरसोऽन्तिके।

[B1 निविष्टस्. B2 सोस्थातुम्. V2 (aftr corr.) B1.2 अस्य च (for अस्येव). V2 (before corr.) B3.4 सरसोस्य समीपत: (for the post. half).]

9 V2 reads from 9° up to स्वा (see var.) in ° in marg. Note hiatus between ° and °. —°) Ñ V1.2 (before corr.) B1.2 D1-5.9 T3.4 राज्येभिष्ट्य सुर्थं. —°) Ś D8.12 M2.5 ह्मभिष्ट्य; Ñ V1.2 (before corr.; after corr. m. as in B2) B1.2 D1-5.9 T3.4 आतरं तं (B2 तु); B3.4 स्थापिस्वा (for अमिष्ट्य). D6.7.10.11 महीपात (for नराधिपम्). —Ñ1 om. 9° d. —°) Ś Ñ2 V B D1.4.8.13 M6 समाभित्य; D2.2 समास्थाय (for समासाय). D5 इदं समास्थाय सरस्. — d) Ñ2 B3.4 D1-5.9 [5] तत्यं; V2.3 B1.2 D12 M6 तेपे; T3 M1.9 ततुं (for तत्तं). Ñ2 V B D1-5.9.12 M6 सुदारुणं (for मया चिरम्). Ś D8 हातपं समहत्तपः.

10 ⁶) Ś Ñ V1 B D1.3-5.8.12 T3 त्रीण तहवा(B4 °सं); V3 lacuna; D2.9 तपस्तहवा; M1.5.6 तपस्तीवं; M5 सरस्तीरं (for तपस्तीणं). Ś Ñ1 V8 B1 D1.4.6-8.10-12 T3 M2.4.10 महा(D12 **)वने; B3.4 महत्तपः; D2 तपोवने; D9 दिलोत्तम (for महामुने). V2 त्रीण तप्यमहं तपः. D3.5 त्रीण तहवा तपो वने. —D9 om. 10° d. —°) Ś Ñ V1.2 (before corr. तत्र) B1.9 D1-5.8.12 T3 ग्रुमं; B2.4 काले; G8 M3.6 ऋता (for तहवा). Ś Ñ2 V2.3 B D1.4.8.12 त्रिविष्टपं; Ñ1 V1 D3 T3 M6 त्रिमुवनं (T3 °ने); D3 तु भवनं; D5 तपोवनं (for सुदुष्करं). Ś D8.12 प्रापं; V1.8 प्राप्तं. — d) Ś V8 D8.12 स्वगेलोकम्; V2 (before corr. as in text) लोकालोकम्

बाधेते परमोदार ततोऽहं व्यथितेन्द्रियः ॥ ११ गत्वा त्रिस्रवनश्रेष्ठं पितामहस्रवाच ह । भगवन्त्रक्षलोकोऽयं क्षुत्पिपासाविवर्जितः ॥ १२ कस्येयं कर्मणः प्राप्तिः क्षुत्पिपासावज्ञोऽस्मि यत् । आहारः कश्च मे देव तन्मे त्रूहि पितामह ॥ १३ पितामहस्तु मामाह तवाहारः सुदेवज । स्वाद्नि स्वानि मांसानि तानि भक्षय नित्यदाः ॥ १४

G. 7. 85. 14 B. 7. 78. 14

(for ब्रह्मलोकम्). Va (before corr. as in text) Ba.a अनामयं (for अनुत्तमम्).

11 V2 reads II in marg. — N V1.2 (before corr. as in B2) B1 D1-5.8 T4 स्वर्ग (D1.2.4.9 ाँग) प्राप्त तु मां तत्र (D5 महवा); B2-4 तस्य मे स्वर्ग संस्थस्य; D6.7.10.11 M1.8 B (ed.) तस्य (B [ed.] 'स्ये) मे स्वर्ग मृतस्य; T1.2 G3 M3 तस्य मे स्वर्गि मृतस्य. % Cg: स्वर्ग मृतस्य स्वर्ग प्राप्तस्य।; so also Ck.t. % —B3 om. (hapl.) II -13 . — N M8 एथेते (for वाधेते). S B2 D8.12 परमोदारं (B2 ेरे); D6.10.11 परमे वीर; D7 परमेतीव; T1 परमावार (for परमोदार). N V1 B4 D1-5.9 T8.4 अवाधि (D1.2.6.5.9 थे) तां भूशं चा (B4 वाम; D4 शं वा)हम्; V2 आराध्यतां भूशं चाहम्. — N M1 B4 D1-5.9 T3.4 अभवं; V1 अभवदः; V2 बभूव (for ततोऽहं). S V8 D8.12 बाधितंदियः.

12 Bs om. 12 (cf. v.l. 11). V2 reads 12⁴⁵ in marg.—⁶) Ñ1 D1-5.9 तम्र; V1.2 (before corr.) Ba तस् (for गरवा). D7.8.12 G1 मिसुवर्त (D8.12 °ने); Cm.k.t as in text (for मिसुवन-).—⁶) Ś Ñ2 V2.8 B1.2 D8.12 T4 G1 M3.5.6 अथाबुवं (for उवाच ह). Ñ1 V1.3 (before corr.) B4 D1-5.9 T8 अवोचं वे(Ñ1 °चं म्र; D5 °चेनं) पितामहं.—⁶) Ś D8.12 किमेवं (for अगवन्). Ś Ñ V B1.2.4 D1-5.8.9.12 T8.4 M6.7 स्वर्ग- (for मगवन्). Ñ1 रो-लोकं हि.—⁶) Ñ1 T1 M4 -विवर्जितं.

13 Bs om. 13° (cf. v.l. 11). — °) D6.7.10.11 T4 पाक:; T2 तस्येयं (for कस्येयं). D6.7.10.11 T4 पाक:; G2 M2 पंक्ति:; M4-6.9.10 पिक्त: (for प्राप्ति:). — °) M1-परो (for -वशो). T4 [अ]ई (for यत्). S Ñ V1.2 B1.2.4 D8.12 ख्रुस्पिपासे यदाप्र्यां(V2 ° छवं; B1 ° प्रुवं; B4 ° प्रुवं); V3 ख्रुस्पिपासे यथा भवेत् (sic); B2 ख्रुस्पिपासो यदापहृत् (sic); D1-8.9 ख्रुस्पिपासे यथा(D2.5.9 °दा)सवान्; D6.7. 10.11 ख्रुस्पिपासानुगो द्यहं; T2 ख्रुस्पिपासायरोस्म्यहं; M6 ख्रुस्पिपासावशे द्यहं. % Ct: ख्रुस्पिपासे अनुगे यस्य स:. % — °) V2 B2-4 यक्ष; B1 न च (for कक्ष). — 4) V2 ततो (for तन्मे). S Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 ब्रुद्धि हवं(V2 B1.8 तं; B3.4 तत्) प्रितामह.

14 Ms om. 14⁶⁵. —) Ña Va B1.2.4 एवमुक्तस् (for पितामहस्). Ta च (for तु). Vs ततः प्राहः B2.4 तु

G. 7.85.15 B. 7.78.15 L. 7.80.14

स्वशरीरं त्वया पुष्टं कुर्वता तप उत्तमम् । अनुप्तं रोहते श्वेत न कदाचिन्महामते ॥ १५ दत्तं न तेऽस्ति स्र्क्ष्मोऽपि वने सत्त्वनिपेविते ।

(B4 स) मावोचद्; D1.4 त्वथोवाच (for तु मामाह).—⁵)
D1-5.9 भोजनं ते (for तवाहार:). Ś V8 D8.8.12 G1 M2.10
स्वदेहजः(D3 °जं); T1 G8 सदैव च; T2 तदैव च (for सुदेवज). Ñ1 V1 भोजनं तेस्तु देवज(V1 °हजं); Ñ2 V2
B1.2 भोजनं पद्म(°* **)संभवः; B8.4 आहारस्तव किंपतः.
—For 14⁶⁵, T4 subst.:

1154* पृच्छन्तमेवं मां ब्रह्मा तदा प्राह्म पितामहः।
राष्ट्र राजन्यथावृत्तं कदाचिद्धि महीतले।

—°) B1 D8 बहूनि (for स्वादूनि). D5 स्वादुः; T4 मृदुः (for स्वानि). S Ñ2 V3 B2 D8.12 स्वानि मांसानि स्वादूनि.
— ") B1 स्वादु (for तानि). V1 G2 भक्षस्व (for भक्षय).
B8 भक्षय त्विय नित्यशः; D1 दत्तानि भक्ष नित्यशः; T4 तानि भक्षयता सदा.

15 ") Me.7 त(Mr स्व) च्छरीरं. Ñ1 V1 D1-4.9 हि ते (D1.4 तं) पुष्टं; Ñ2 V2 B1.8 हि पुष्टं ते (for स्वया पुष्टं). % Cg: स्वक्षरीरं स्वया पुष्टमिति । मुख्यं तपो न कृतं स्वक्षरीरमेव केवलं स्वया पुष्टम्।; so also Ck.t. % — b) S V1.2 B2 D8 कुर्वतस्. D1 उच्यते (sic) (for उत्तमम्). — After 15°, V2 (l. 1 only) B4 ins.; G (ed.) subst. for 15°-16b.:

II55* नादत्तं भवति श्वेत नापि दत्तं विनङ्क्ष्यति। न हि दत्तं त्वयेन्द्राभ कस्यचित्तप्यते तपः।

[(l. x) Va प्रणस्यति.]

—T4 om. 15°4. —°) Ñ V2 B2.4 नानुसं; B1 नाम्युसं; B3 नान्यं ते; D2.9 नादत्तं (for अनुसं). Ñ D3.9 जायते; B3 रोचते; D2 जायते (for रोहते). V1 नांतं प्रजायते; D4 नानुपूजयते (for अनुसं रोहते). B1 [5]तित्रः; B4 काले; D2 द्येतत्; D9 [5]न्ये तत्; T2 सस्यं; G3 तेन (for श्वेत). D1 न तु पूजा यतेश्वेव; D5 मानुषं जातये चैव. —*) Ś D8.12 न किंचिहै; Ñ V1.2 B D2-5.9 कदाचिद्धि (for न कदाचिन्). Ñ1 D2-5.9 महीपते; V1 D8 T3 महीतले. D1 कदाचिच कृता स्वया. —After 15, Ś1 (marg.) ins.:

1156* धनानि नैव दत्तानि वस्ताणि सुबहून्यि। मिष्टार्श्व न कदाचिद्वा ब्राह्मणेभ्यो ददौ त्वया।; while, T2.8 ins. 1157*.

16 B (ed. [first time within brackets]) reads 16 twice. —) T1 G2 M2 उतिर; T2 गतेर; T3 दत्ता; M1 तत्र; M2 om.; B (ed. [first time]) तृतिर (for दत्तं). T1.8 G1.3 M2.8.5.9 B (ed. [first time]) सूक्ष्मापि. % Ct: ते सूक्ष्म: लिङ्गच्यत्यथः. % —) D6.7.10.11 T2 G2 तप एव निषेवसे (D6.7 नितं); T2 कसोचिदत ईरशः.

तेन स्वर्गगतो वत्स बाष्यसे श्लात्पिपासया ॥ १६ स त्वं सुपुष्टमाहारैः स्वशरीरमनुत्तमम् । भक्षयस्वामृतरसं सा ते तृप्तिर्भविष्यति ॥ १७

—For 16^{ab} , \hat{S} \hat{N} \hat{V} \hat{B} $\hat{D}_{1-5.8.9.12}$ \hat{T}_{4} \hat{M}_{6} subst.; $\hat{T}_{2.3}$ ins. after 15; \hat{M}_{3} ins. after 16^{ab} ; \hat{B} (ed. [within brackets]) ins. after 16^{ab} (first occurrence):

1157* अपि चेद्धिक्षमाणाय मिक्षा वै यतये पुरा। न हि दत्ता त्वया तत्र मोहाद्तिथयेऽपि वै।

[B Me om. l. i. —(l. i) D2.9 T2 वै; D3.5 ते (for चेंद्). M3 पुरा त्वं; B (ed.) पुरात्तुं (for अपि चेंद्). V2 D1-3.5.9 मक्षमाणाय; T2 याचमानाय; T3 मैक्षमाणाय. V1 मिक्षमाणायातिथये; T4 यित्किचिद्धिभ्रमाणाय (for the prior half). S1 Ñ1 D12 मिक्षाये; V3 मेक्षं वै; D1.4 मिक्षापि (for मिक्षा वै). V2 याचते (for यतये). M3 नृप (for पुरा). —V3 T4 om. l. 2. —(l. 2) T2 सा (for हि). D1.2.4.5.9 T2-4 M3 मक्षम् (for तत्र). Ñ1 V1 त्वयंद्राभ; D3 महेंद्राम (for त्वया तत्र). D1 क्षोभाद (for मोहाद्). Ñ1 मोहादिभगताय वै; V1 मोहादिभजने पुरा; D2.9 मोहादितथये पुरा; T2 आहारोतिथयेपि च; T3 महतेतिथये पुरा; T4 मदादितथयेपि वै; M3 यसमादितथयेपि वै (for the post. half). Ñ2 V2 B न दत्तमन्नपानं च मवेत्तिस्मस्त्वयानघ; M6 न हि दत्तं महद्राभ मुवनेसिस्त्वयानघ.]

— ° द) Ms येन (for तेन). Bs स्वगं (for स्वगं-). Ñ2 ह्या; V2 राम (sic) (for वस्स). V1 (before corr.) -गतस्यापि (for °गतो वस्स). M1.7.9 बाध्यते. S B2 D8.12 क्षुत्पिसायु (B2 ग)तो ह्यास; Ñ2 V2.3 B1 T3 G1.2 M2.4-6.10 क्षुत्पिपासावशो ह्यास (for "). Ñ1 V1 B3.4 D1-5.9 T4 तेन स्वगं (D5 °गं)गतस्यापि क्षुत्पिपासे तवा(D9 °था)नुगे(T4 °नघ). — After 16, V2 B3.4 G (ed.) ins.:

1158* न च दत्तं वने शून्ये निर्जने पक्षिवर्जिते।
श्रितिथिनं च वे तत्र कश्चित्संपूजितस्त्वया।
सर्वकामफलैस्तूर्णं पूज्यन्ते पूर्वसाधवः।
नृशंसमितिरत्यथं श्वुत्परीतः समन्ततः।
नोपयुक्तानि सततं फलान्यतिथिभिः सह। [5]
पांचेनार्घेण भोज्येन स्वागतेनासनेन च।
वने नैव द्विजातीनां सिक्तया क्रियते त्वया।
बुभुक्षितं परिश्रान्तमितिथिं गृहमागतम्।
योऽभ्यर्चयति विश्वेशं तस्य यज्ञफलं भवेत्।

[(1.3) B4 नित्यं (for तूर्णं). G (ed.) सर्वः (for पूर्वः). B4 पूजनीयः सदातिथिः (for the post. half). —B4 om. l. 4.—(l. 7) B3 न कृता (for क्रियते).—(l. 9) V2 B3 महत् (for भवेत्).]

17 De om. 17⁶⁵.—) B1 स च; T4 सव (for स स्वं). B1 त्वं; B4 प्र-; G2 M1.8 स्व- (for सु-). D2 T4 साहारं.—) D12 सु- (for स्व-).—) V2 D6.7.10.11 T3.4 M1.4 सक्षयित्वा; M6 तद्रक्षय (for सक्षयस्व). V2 (after

[400]

यदा तु तद्वनं श्वेत अगस्त्यः सुमहानृषिः । आक्रमिष्यति दुर्धर्षस्तदा कृच्छ्राद्विमोक्ष्यसे ॥ १८ स हि तारियतुं सौम्य शक्तः सुरगणानिष । किं पुनस्त्वां महाबाहो क्षुत्पिपासावशं गतम् ॥ १९ सोऽहं भगवतः श्रुत्वा देवदेवस्य निश्चयम् ।

corr. as in text) B4 [आ] मिषरसं; B3 [आ] मिषमिदं; D1.4 [आ] मिषे स्वादु; D2.9 [अ] मृतमयं (for [अ] मृतरसं). — d) V2 B3.4 D6.7.10.11 T G M2-5.8.10 Ct तेन; M6.7 येन (for सा ते). V2 D6.7.10.11 Ct वृत्तिर्; B2 पुष्टिर् (for तृप्तिर्).

18 Va reads 18ab (except यदा) in marg. Note hiatus between " and b. - ab) D12 यथा (for यदा). T1.2 Gs घोरम् (for श्वेत). S Ds.12 श्वेत भगस्त्यस्ते; Ñ1 त्वगस्त्यस्तच्छचेत; V1 श्वेत अगस्त्यो वै; V₂ (before corr.) Bi त चेतदि वनं; Bi तवैतदिपिनम्; Bi श्वेत स्वगस्त्रस्ते; Bi स्वेतद्वनं श्वेत; D1.4 स्वगस्त्यो वै श्वेत; D3.3.5.9 स्वगस्त्यस्ते श्वेत; T₄ त्वगस्य: श्वेताट्य-; Mo तु भुवनं चेदम् (for तु तद्दनं श्वेत). G1.2 हागस्त्य:. Ñ2 V2 D10.11 T1 G8 M3 स (for स-). V2 महासुनि: (for -महानृषि:). S Ñ1 V1 B2 D1-5. 8.9.12 Te काननं समहातपा:(Di.e °यशा:); Be कुंभयोनि-र्महामुनि: (for b). Vs तपश्चतुं महाराज अगस्यो मुनिसत्तमः. __°) S Ñ V B D T. M10 आगमिन्यति. T2 दुर्धषं. — ") B1,4 तत:; T1 G3 M1.8 स स्वा; M7 स ते; M9 स स्वां (for तदा). Vs B4 D10.11 T1 G1.2 M1.7-9 Ck.t विमोध्यते; Ds-6.9.12 Ts Ms विमोशसे; Gs विमोध्यति (for विमोध्यसे).

19 °) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 शकः (for सौम्य). M1 अगस्त्यो रक्षितुं सौम्य. —) Ś D8 नान्यस्त्वां वे महामते; Ñ V1.2 B D1-5.9 सेंद्रानिप सुरा(D8 महा)सुरान्; V2 D12 नान्यस्त्वां खलु(D12 °स्त्वामपि) सुत्रत. — °) M8 त्वा (for त्वां). — М7 -श्रमान्वितं (for -वशं गतम्). — For 19° d, Ś V3 D8.12 subst.:

1159* शक्तः सुरगणांसातुं किं पुनस्त्वां सुरोत्तम।;
—For 19°d, Ñ1 V1 D1-5.9 subst., while V2 T2.3 ins. after 19:

1160* आहारं चाजरं दातुं राजर्षे किं पुनस्तव।

[Ñ1 वा जने; V1 वा चिरं; D5 वाजरं (for चाजरं). D3 दत्तं (for दातुं). V2 आहारं गहिंतं चेदं (for the prior half). V1 अर्छ (for पुनस्).]

20 ") M1 क्षेत्रो; Cm.g as in text (for सोडहं). —) T4 - श्रेष्ठस्य (for -देवस्य). Ś Ñ V1:2 B D1-5.8.9.13 Ts.4 आहारं गर्हितं कुर्मि स्वश्तरीरं द्विजोत्तम ॥ २० बहून्वर्षगणान्त्रह्मन्भुज्यमानमिदं मया । क्षयं नाभ्येति ब्रह्मर्षे तृप्तिश्चापि ममोत्तमा ॥ २१ तस्य मे कृच्छ्रभृतस्य कृच्छ्रादस्माद्विमोक्षय । अन्येषामगतिर्ह्मत्र कुम्भयोनिमृते द्विजम् ॥ २२

G. 7. 85. 26 B. 7. 78. 22

भाषितं; Va G1 M1.2.4-10 नित्यदा; G2 नित्यशः (for निश्चयम्).
—") V2 ब्राहारे. S1.2 V3 भुंजे; S3 भुत्तवा; T3 कुर्यां; B1 कुर्वे; B2 भुंके; D8.12 भुंहव (sic); Cm.g.k.t as in text (for कुर्मि). Ñ V1 B3.4 D1-5.9 T3.4 भुंजे बीभस्समाहारं.
—") D3 स्वं; D4 सु-; Ck.t as in text (for स्व-). Ñ V1 B2-4 D1-5.9 T3.4 G1.2 M2.4.5.10 अनुत्तमं (for दिजोत्तम).

21 M1 om. (hapl.) 21-236.—) D2.4.8 T1 G2
M2.5 Cm बहु- (for बहुन्). Ñ2 B1.2 गणो; T1 G2-गणं (for
गणान्). D6 गईं; M6 एतद् (for बहुन्).—) T1 G1.2
M2-5.10 भद्रयमाणम् (for भुज्यमानम्). Ś V2 D8.12 मया
रिवदं; V1 D1-5.9 च(V1 तु) तन्मया; T3.4 तु यन्मया (for
इदं मया). Ñ1 भुजमानं तु तन्मया; Ñ2 B1.2 मक्ष(B2 °द्य)
माणस्य वर्तते; T2 भद्रयमाणमिदं स्वयं; M6 भक्षमाणमनुत्तमं.
—) D3 कृतं (for क्षयं). Ñ1 नापैति; B2.4 न चैतदः;
M7 नामोति; Ck.t as in text (for नाम्येति). Ś Ñ
V1.3 B1.2 D8.12 T3.4 M6 सुभूगः; V2 सदगः; B2.4 आयाति;
D1-5.9 सुभृतं (for ब्रह्मपे).—T1.2 G3 M2 read erroneously 23 in place of 21 repeating it in its proper place.—) B2.4 [अ]भून् (for [अ]पि). G1 महत्तमा;
M9 ममोत्तमं. Ñ2 V2 B1 नृत्तिश्रोपैत्यनुत्तमा; B2 नृतिभेवत्यनुत्तमा; D1.4 न नृतिश्राप्यनुत्तमा.

22 M1 om. 22 (cf. v.l. 21). Va D1.4 om. 22-238. B: reads twice 22"b. V: reads 22" in marg. -") T: Ms कुच्छासि- (for मे कुच्छ-). Ms -प्राप्तस्य; Cm.g.k.t as in text (for -भूतस्य). Ś Ña Bi.a.s (first time). a Dais Me स मां त्वं (B4 तन्मूले; Ms स त्वं मां) कृष्ख्मापश्चं; Ñ1 V1 B3 (second time) Ds.s.s.s Ma तन्मुने कृष्णभूतं मां(Bs मे); Va (before corr. तं मुने मां महाघोरात्) स हि मां स्वं कृच्छ्-मिप्. — b) S V1.2 B3 (second time).4 D3.5.8.12 T3.4 Cg विमोचय; Ñs B1-s (first time) प्रमोचय; Ms विमोध्यसे; Cv.m.g.t as in text (for विमोक्षय). —) De.10.11 T: न गतिर (for अगतिर्). G1 योहं; G2 चाहं; M4.7 यत्र (for हात्र). S Be De.12 शन्येषां न(Be शन्यस्य हि) भवेच्छक्तिः N1 V1 नान्यस्य भवते शक्तिः; N2 B1-3 भन्यस्य हि गतिनीस्तिः V2 अन्यथा हि ग * * *; Ds.3.5.9 T4 नान्यस्य शक्तिर्भवति; D? अन्येषां न गतिस्तत्र; Ti.: G: Ma.s अद्य से न गतिर्धात्र. — 1) Ñ2 V2 B1.2 स्वामृते द्विजपुंगव(B2°सत्तम); B2.4 कंभयोनेहिं जाहते.

G. 7, 85, 27 B. 7, 78, 23 L. 7, 80, 72

इदमाभरणं सौम्य तारणार्थं द्विजोत्तम । प्रतिगृह्णीष्व ब्रह्मर्षे प्रसादं कर्तुमहिसि ॥ २३ तस्याहं स्वर्गिणो वाक्यं श्रुत्वा दुःखसमन्वितम् । तारणायोपजग्राह तदाभरणमुत्तमम् ॥ २४ मया प्रतिगृहीते तु तस्मित्राभरणे शुभे । मानुषः पूर्वको देहो राजर्षः स ननाश ह ॥ २५ प्रनष्टे तु शरीरेऽसौ राजर्षिः परया मुदा । तृप्तः प्रमुदितो राजा जगाम त्रिदिवं पुनः ॥ २६ तेनेदं शकतुल्येन दिन्यमाभरणं मम । तिसिन्निमिन्ते काकुतस्थ दत्तमद्भुतदर्शनम् ॥ २७

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥ ६९ ॥

23 Vs D1.4 M1 om. 23° (cf. v.l. 21 and 22).

—") Bs इदश- (for इदम्). Ñ2 V2 B दिस्यं (for सोम्य).

—") Bs Т2.4 Gs तरणार्थं; D6.7.10.11 M5.6.10 भारणार्थं (for तार°). V2 (before corr. as in B2)

B1.2 ममेव च; B2.4 ममो (B4 °यो) यतं (for द्विजोत्तम).

—V3 lacuna for 23° .—") Ñ2 V2 B3.4 विष्ठें; D6.7.

10.11 T1 G2 भद्रं ते (for ब्रह्में). Ś Ñ1 V1 B1 D1-5.8.

9.12 T4 M6 ब्रह्म (Ś D5.8 मह) भें प्रतिगृह्णी द्व. —After 23, Ś1 (marg.).2.3 Ñ V B2-4 D1-7.5-11 T1-5 G2.3

M3.7-9 ins.:

1161* इह तावरसुवणै च धनं वस्ताणि च द्विज।

भक्ष्यं भोज्यं च ब्रह्मार्थं ददाम्याभरणानि च।

सर्वान्कामान्त्रयच्छामि भोगांश्च सुनिष्ठंगव।

तारणे भगवनमद्यं प्रसादं कर्तुमहंसि।

[N1 om. l. I. —(l. I) N2 V8 B2.6 दमा; D6,7.10,11 Ga इदं (for इह). S Na V Ba.4 D1-5.9 M7 गाव:: Ms गाश्च (for तावत्). Be सुवर्णस्य: Mr सुवर्णाश्च. -- Mr om. from the post. half up to the prior half l. 2. No Va Be [ज]त्तमं (for दिज), S V1.2 D1-5.9 धनं वस्त्रमनुत्तमं; B2 धनं वस्त्रं तथोत्तमं (for the post. half). Ba ते इ गावो धनं धान्यं विषते मुनिसत्तम. -(1, 2) Ba Tı Ms सहय-: Т॰ त्रहा- (for भक्षं). G॰ मोह्यं (for भोज्यं). Ś Ni V1.8 Bs D1-5.9 Ts विप्रपे (for महावे). Na V2 B2.4 अक्ष(Be विश्र) में मध्यभोज्ये च (for the prior half). Va ददानि: M? वस्त्राणि (for ददामि). Ñ1 V1.3 B2.8 D1-8.9 ददा(D1.4 दास्या) म्या (B2 °न्या) भरणं तथा (V3 तदा; B2.3 तत: D2.5.9 तद) (for the post. half). —Ba.s om. 1. 3. —(1. 3) De. 7 Ta. 9 Gs Ms. 9 सर्व- (for सर्वान्). Ds प्रदरामि (for प्रवच्छामि). S V1 D2.3.5.9 Ts सर्वभो(D5 °भा)गां(D2 °व्यां)क्ष ते(Do भो) द्विज; Ñ1 सर्वकामांश्व ते द्विज; D1.6 भोगांश्व ते द्विजर्वभ (for the post. half). — \$ om. l. 4. — (l. 4) B = तारणो; D1.4 °णाद: D5 °यन् (for तारणे). Ts तु मनान् (for भगवन्). Ñ1 V1 तारणे तु य(V1 त)था मद्या; Bs तारणार्थ तथामात्यं; D2.8 तारणेन भवान्मध्र (for the prior half). Ñi Vi Ba ब्रह्मस्त् (for प्रसादं).]

- 24 Vs lacuna for ***. ") V2 तस्य हि; G (ed.) कहं तु (for तस्याहं). B1 धर्मिणो (for स्वर्गिणो). M6 राम (for वाक्यं). ") B3 ज्ञारवा (for श्रुत्वा). V2 (before corr.) B4 भक्ति-; D7 धर्म-; M6 शोक- (for दु:ख-). Ś Ñ2 V1 B1 D1.3-5.8.12 T2 M1.2.5.8-10 समन्वित:. ") D5 वारणाय. Ś1.2 D8.12 [उ]पजगृहे; Ñ1 V1 B3 D2.9 [उ]प- चक्राम (for [उ]पजग्रह). G (ed.) तारणार्थाय जम्राह. ") D5 तथाभरणम्. Ñ1 V1 D2.9 तदा (D2.9 "स्या)भरणसंपदा.
- 25 °) Ñ1 V1 B8 D1-5.9 T3 ततो (D1.2.4.9 °दा) गृहीते तु (D5 हि) सया (Ñ1 V1 B3 तदा); B4 प्रतिगृहीते तु सया.
 —°) M1 मानुषे. B4 सर्थको (for पूर्वको). °) D6.7.10.11
 T4 Cg वि- (for स). Ñ V1.2 B D1.2.4.9 स व्य (V1 ह्या; D2 च)नइयत; D3 स विनइय च (sic); D5 स न दहयते (for स ननाश ह).
- 26 a) \$3 Ñ1 V3 D3.5.8.10-12 T1.2 G M1.3 अण्छे. \$5 D8.12 स्व-; Ñ1 B3 M3 [S]य; T1-3 G M2.4.5.7.8.10 स्व (for तु). \$2.3 B4 D1.8.4.8.12 स; Ñ1 V3 B8 D2.5.9 T1.2.4 G3 M3 तु; Ñ2 om. (subm.); V1 [S]य; M1 ह (for sसो). b) Ñ1 V1 B3 राजा परमया मुदा. After 26ab, B2 reads 27°d (followed by 1163*). b) V2.3 B4 हृष्ट; M6 तृसं (for तृस:). \$ V2.3 B4 D8.12 T1.2 G3 M3.6.7 राम (for राजा). Ñ1 V1 D1-5.9 T4 युक्तो राम वि (Ñ1 V1 T4 जिन्दा; D2 जिवि; D9 जा वि)मानेन; Ñ2 B1-8 प्रमुक्तो हि(B3 क्तोथ) महातेजा. b) Ñ1 V1 तदा; D6.7.10.11 T1-8 G M1-5.8-10 मुख; M7 शुमं (for पुन:).
- 27 °) Ñi Vi D2.8 T4 में (for [इ]दं). °) Ś Ñi V B2.4 D2.8.8.12 दत्तम्; Mi दीसम् (for दिन्यम्). T8 (with hiatus) उत्तमाभरणं. Ñi Vi.3 D1-5.8 T4 ग्रुमं (for मम). B8 reads 27°d (followed by 1163*) after 26°d. °) Ms मुहूते; Cm.t as in text (for निमित्ते). d) Ñi Vi B8 (all with hiatus) इदम्; V2 B2.4 D2.9 T8.4 दिन्यम् (for दत्तम्). M3 उत्तम- (for अद्भत-). M7 दत्तमद्भतमुत्तमं. For 27, Ña B1 subst.; while Va B2.4 ins. after 27; whereas B2 subst. for 27°d:

तदद्भुततमं वाक्यं श्रुत्वागस्त्यस्य राघवः ।
गौरवाद्धिस्मयाचैव भूयः प्रष्टुं प्रचक्रमे ॥ १
भगवंस्तद्दनं घोरं तपस्तप्यति यत्र सः ।
श्वेतो वैदर्भको राजा कथं तदमृगद्विजम् ॥ २
निःसच्चं च वनं जातं शून्यं मनुजवर्जितम् ।
तपश्चर्तुं प्रविष्टः स श्रोतुमिच्छामि तच्वतः ॥ ३

1162* एतद्धि तच्छक्रनिभेन तेन तस्मिक्तिमित्ते मम दत्तमासीत्। विभूषणं भूषितमात्मजैर्गुणै-र्दत्तं मया धारय निर्विशक्षः।

[(l. 1) Bs त शुक्त- (for तच्छक्त-). —(l. 3) Bs.4 विभूषितं, Bs.4 भूषणम् (for भूषितम्). —(l. 4) V2 B2 समाधारय (for मया धारय).]

—After 27, Ś Ñ1 V1 B3 D3.8.9.12 T2-4 ins.: 1163* श्वेतो वृद्यक्ती राजा तदासूद्रतकलमपः।

[Do नाम (for राजा). Bo तदासी स्थक्तकल्मण: (for the post, half).]

Colophon. — Sarga name: Ś Ñ V1.3 B D1-9.12 श्वेतोपाल्यानं; V2 अगस्तिरामसंवादे श्वेतोपाल्यानं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2 D2.6.12 om.; Ñ2 83; V1 61; V2 80; B1 D9 82; B3 84; B4 D3 T3 85; D5 70; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 78; D8 75; T4 86; M6.8 77. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामापैणमस्त; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

70

D12 begins with 3.

1 ") B2.8 D2.5 M1 अद्भुतिमिदं; G1 अद्भुतं मया (sic) (for अद्भुततमं). —) T1 G3 M2 [अ]गस्त्याच. G2 भाषितं (for राघव:). — After rab, B2 ins.:

1164* अपूर्व श्रूयते वाक्यं तव वक्त्रान्महामुने।

- —°) Ds च सायाच् (for विसायाच्). Gs [झ]पि (for [ए]व). ⁴) K (ed.) पुन: (for भ्य:). Ś Ñs Vs (before corr.). B1-s Ds.1s Ms नम्न:(Ñs Vs B1 प्राज्ञ:; V2 पुन:; B2.s प्रसु:; Ms प्रद्व:) पुनरभाषत.
- 2 Ma om. (hapl.) 2-4.—) Ś Va Da.12 Me तपस्तेषे स यत्र वै; Ñ V1.2 B D1-5.9 Ta.4 य(Bs त) त्रांसो तस्रवांस (Ñ2 Va [after corr.] B1.2 D2.9 वा)प:.—) Ś Da श्वेतो वैदर्भराजापि.—) Ma स्वाद् (for तद्). Ś Va Da.12

रामस्य भाषितं श्रुत्वा कौत् हलसमन्वितम् । वाक्यं परमतेजस्वी वक्तुमेवोपचक्रमे ॥ ४ पुरा कृतयुगे राम मनुर्दण्डधरः प्रभुः । तस्य पुत्रो महानासीदिक्ष्वाकुः कुलवर्धनः ॥ ५ तं पुत्रं पूर्वके राज्ये निक्षिप्य भ्रुवि दुर्जयम् । पृथिव्यां राजवंशानां भव कर्तेत्युवाच ह ॥ ६

G. 7. 86. 6 B. 7. 79. 6 I. 7. 87. 6

- कथं तदमृगं द्विजः \tilde{N}_1 तदभूत्रिर्मृगं कथं; \tilde{N}_2 $V_{1,2}$ B D_3 T_4 तदभूदग(B_1 °दाश्र)मं(T_4 °मृगं) कथं; $D_{1,2,4,0}$ तदंतम(D_2 °द्वनं वा)गमत्कथं; D_3 तदभूदंडकं कथं; G_1 कथं तिसमृगं कृतं.
- 3 M2 om. 3 (cf. v.l. 2).) Ñ = स (for च). V1 निकारणं; D7 निस्वनं च; D10.11 तद्भनं स; T = निर्मृगं च (गि नि:सत्त्वं च). Ñ = V2 (before corr.). 8 B4 D10.11 M3 कथं (for वनं). Ś D8.12 सवं; Ñ V1.2 (before corr.) B2-4 D1-5.0-11 T4 राजा; V = ब्रह्मन् (for जातं).) Ś V3 D8.12 कथं (for जून्यं). Ś V3 B4 D8.12 मानुष-; Ñ 1 V1 D1-5.9 मृगवि-; D7 मृनुवि-; G1 पश्चिवि- (for मृज-).) Ś V8 D8.12 M8.6 कतुं; G2 M1 तसुं; Cg.k.t as in text (for चतुं). Ś V3 D8.12 M6 [S]यं; T3 [S]मृत् (for स). Ñ V1.2 B D1-5.9 T4 प्रविष्टस्तप आस्थातुं.) Ś V8 D8.12 [अ]हं सुने; B3 तन्मुने; M6 [अ]हं कथां (for तत्त्वतः). Ñ V1.2 B1.2 D1-5.9 T3.4 कथं (T3 तन्मे) वद (Ñ = V2 B1.2 ° ययस्व) महासुने.
- 4 Ma om. 4 (cf. v.l. 2).—) V1 तस्य तद् (for रामस्य). D6.7.10.11 वचनं; D12 [झा]भाषितं (for भाषितं).

) B1.2 D2.9 Ts.4 -समन्तित:.— Vs lacuna from up to वाक्य in (see var.).—) Ś Ñ1 V1 B3.4 D3.8.12 Ts.4 मुनि:; D1.9.4.9 ततः (for वाक्यं).—) Ñ V1.2 B D1-5.9 Ts.4 समुपचक्रमे. Ś V3 D3.13 वाक्य (V3 lacuna) मेतद्वाच इ.
- 5 °) \$1.2 V3] प्रें; \$2 D8.12 प्रं (for प्रा). D5 नेतायुगे. Ñ1 V1 राजन्; B4 राजा (for राम). 6) G1.2 M2.4-6.10 नृप:; M7 [5] भवत्; Cm.g.k.t as in text (for प्रमु:). 6) B6 यस्य. V1 D2.2 T3.4 च(V1 हि; T6 तु) नान्ना (for महान्). D1.2-5 तनयस्तस्य नान्नासीद्. 6) \$ D6-8.10-12 T1.2 G3 M3 कुळनंदनः; Ñ V2.8 B D1.2.3 (reads in marg. from मि up to पि in 76).4.2 T3.4 M6.7 अमितप्रभः; V1 अभवरसुतः; D5 इति स प्रमु: (for कुळवर्धनः).
- 6 Ds reads 6 in marg. (cf. v.l. 5).) Me. र स (for तं). Ś Ñ V B2-4 D1-4.8.9.13 पूर्वजं; B1 Dv.10.11 Ts.4 M10 पूर्वकं (for पूर्वकं). Ñ1 राजा (for राज्ये). Ds तं पुत्रे पूज्यराज्येन. —) T4 मुनि- (for मुखि). Ś Ñ V

G. 7. 86. 7 B. 7. 79. 7 L. 7. 81. 7

तथेति च प्रतिज्ञातं पितुः पुत्रेण राघव ।
ततः परमसंहृष्टो मनुः पुनरुवाच ह ॥ ७
प्रीतोऽस्मि परमोदार कर्ता चासि न संशयः ।
दण्डेन च प्रजा रक्ष मा च दण्डमकारणे ॥ ८
अपराधिषु यो दण्डः पात्यते मानवेषु वै ।
स दण्डो विधिवन्मुक्तः स्वर्गं नयित पार्थिवम् ॥ ९
तस्माद्दण्डे महाबाहो यह्नवान्भव पुत्रक ।
धर्मो हि परमो लोके कुर्वतस्ते भविष्यति ॥ १०

B1.2 D1-5,8.9.12 T3.4 M6 संमतं(D4 °त:; T4 °त); G1 दुर्जय: (for दुर्जयम्). B3.4 स्थापयित्वा सुसंमतं. — °)

• V2 (marg.) B1.3 रघु- (for राज-). — *) V2 B भवान् (for भव). \$2 कांत; B1 भर्ता (for कर्ता). B2 चाह्वे; D10.11

[उ]वाच तं (for [उ]वाच ह). D2 भवत्कीर्तिमुवाच ह (sic).

- 7 Ds reads up to पि in b in marg. (cf. v.l. 5).
 b) V2 D6.7.10.11 [ए]व (for [इ]ति). Ds वे (for च).
 V1 B1 प्रतिज्ञाय; V2 B2-4 प्रतिज्ञाते (for क्यांते). Vs lacuna from b up to र in c. b) Ñ2 तेन; B3.4 मनु(for पितु:).) Ñ1 पिता (for तत:). B1 -संकद्धो; Ds -संह्रष्टं; D6.7.10.11 T1.2 M3 -संतुष्टो (for -संहृष्टो).)
 D6.7.10.11 T1 M1.3 पुत्रम् (for पुनर्). Ñ2 B1.2 M6 अथान्यति (for उवाच इ). S V3 D8.12 प्रत्युवाच महातपा:; Ñ1 V1.2 (before corr. as in Ñ2) B3.4 D1-5.9 T3.4 पुनर्तं (D1.4 पुन: सं; D5 सुतं तं) प्रत्युवाच ह.
- 8 °) Ś Ds.8.12 Ms परमोदारं (Ds Ms °र:). b) V1 भर्ता; B4 वक्ता (for कर्ता). G1 om. च (subm.). T1.2 G3 M3 त्वं कर्ता; T3.4 भर्त्या ते (for कर्ता च). Ś V2 (before corr. as in T3) B4 Ds.5.8.9.12 [अ]स्मि; B1 D3 [अ]सिम्; T3.4 M7 [अ]पि (for [अ]सि). V2 B4 नर्रथभ (for न संशय:). B3 कर्तासि परमर्थभ. b) V3 हॅद्रेण; Cm.g.k.t as in text (for दण्डेन). V2 (also as in text) B3.4 हि (for च). Ś V1 D2.8.12 रक्षन्; V2 B D8.5 T3.4 G2 रह्या (for स्थ). b) Ñ V1.3 B2.2 D1-5.8.9.12 T3.4 न (for मा). Ñ V1 B2.3 D1.5 दंदी; D2 दंक्यो; D3.4.8 T3.4 दंक्या; G2 रह्मम् (corrupt) (for दण्डम्). Ś V3 D2.12 T3.4 M6 अकारणे; Ñ1 ह्यकारणात्; Ñ2 V1 B2.3 D1.2.6.5.9 ह्यकारणे (D2 °णं); D3 स्वकारणे (for अकारणे). V2 (before corr.; after corr. as in V1) B4 स च पात्य: फुतागिस; B1 दंदी न ह्यस्यकारणे.
- 9 *) Ś Ñ V Ba.e Da.a.ia अपराधेषु; Da.r अपकारिषु (for अपराधिषु). Bi पालते चापराधेन. b Bi यो दंडो; Ba प्रयते (for पालते). Ñi Da.r Mr-a च (for वै). Ś Va Da.ia Ma पुरुष्धेभ; Ña मनुनाधिष; Vi Da.a.a मानुवेषु वै; Va B Ti.a G Mi-a.ia मानवाप्रज (for मानवेषु वै). c)

इति तं बहु संदिश्य मनुः पुत्रं समाधिना ।
जगाम त्रिदिवं हृष्टो ब्रह्मलोकमनुत्तमम् ॥ ११
प्रयाते त्रिदिवं तस्मिनिक्ष्वाकुरमितप्रभः ।
जनियन्यं कथं पुत्रानिति चिन्तापरोऽभवत् ॥ १२
कर्मभिवंहुरूपेश्च तैस्तैर्मनुसुतः सुतान् ।
जनयामास धर्मात्मा शतं देवसुतोपमान् ॥ १३
तेपामवरजस्तात सर्वेषां रघुनन्दन ।
मूढश्चाकृतविद्यश्च न शुश्रूषित पूर्वजान् ॥ १४

Va Bs.4 विधिना (for विधियन्). Ś Ña V Bs.4 D1.8-5.8,9,12 युक्त: (for मुक्त:).

- 10 °) Ś $D_{8,12}$ तस्मिन् (for तसाद्). D_{11} दंह. $-\frac{b}{2}$) M_7 पार्थिव (for पुत्रक). $-\tilde{N}_2$ B_1 om. 10^{od} . -o) Ś \tilde{N}_1 $V_{1.3}$ $D_{1-5.8.9.12}$ ते (for हि). M_6 दंहं (for लोके). G_2 धर्मों हि परलोकेपु. $-\frac{d}{2}$) Ś $V_{1.3}$ $D_{1-5.8.9.12}$ कृत एव (V_1 $D_{2-4.9}$ °वं); \tilde{N}_1 कृतमेवं; V_2 B_4 कुवंशेव (B_4 °वं); B_5 कुवंशेवं (for कुवंतस्ते).
- 11 ") $T_{1.2}$ [ह]दं; M_6 तद् (for तं). S $D_{8.12}$ चैब (for बहु). B_1 इति संदिश्य बहुधा; B_4 (with hiatus) बहुधा इति संदिश्य. 6) \tilde{N}_2 V_2 (before corr.) $B_{1.2}$ पुन: (for मनु:). 4) $D_{6,7,10,11}$ $T_{8,4}$ M_8 सनातनं (for अनुत्तमम्).
- 12 *) D6 T1.2 G2.3 M त्रिदिवं. Ś Ñ V B D1-6.8.9.13 T3.4 तिसन्त्रयाते त्रि(Ñ3 B1.2 तु)दिवम्. —°) Ñ1 V1 पुत्रम् (for पुत्रान्). *) B3.4 इति चिंतामगास्त्रभु:.
- 13 ") Ds ब्रह्म- (for बहु-). B1 -तापैस; D11 -रूपश् (for -रूपेश्). Ś Ñ (Ñ2 marg. also) V3 B1.3 D1-5.8.12 Мв तु; D2 om. (subm.) (for च). % Cm.t: बहुस्पें: यज्ञदानतपोळक्षणें: I; so also Cg.k. %—) Мл स मनुजः (for मनुसुतः). Ñ1 V1 D5.7.10.11 तदा; D1.3.6 ततः; D3 स्थितान् (for सुतान्).—) Ñ1 V1 D1-5.9 पुत्राणां; T1.2 G8 M2 तेजस्वी (for धमित्मा).—) Ś D8.12 तदा; Ñ2 V2.3 B सुतान् (for श्ततं). Ñ1 V1 D1-5.8 M7.8 -सुतोपमं; M8 -सुतानिव.
- 14 For 14 , \$ Ñ V B D1-5.8.9.12 Me subst. : 1165* सर्वेषामभवत्तेषां कनीयात्रधुनन्दन ।

[Ña V1 D1.4 अथमस ; B4 अंतरे; Ds.3.5.9 M6 अनरस (for अभवत्). V1 रघुसत्तम,]

—°) T1.2 Gs Ms मूर्खेश (for मूदश्). —Vs reads in marg. — 1) S Vs Bs Ds.1s न शुश्रुष्ठक्ष; Ñ V1 D1-5.9 शुश्रुष्ठनं च; Vs शुश्रुष्तंपि; B1 [अ] शुश्रुष्ठश्चेव; Ms (with hiatus) अवजज्ञे च (for न शुश्रुष्ति). Bs (with hiatus) अशुश्रुष्टिं जातिषु; Bs न शुश्रुष्टिं जातिषु.

नाम तस्य च दण्डेति पिता चक्रेऽल्पतेजसः । अवञ्यं दण्डपतनं शरीरेऽस्य भविष्यति ॥ १५ स पश्यमानस्तं दोषं घोरं पुत्रस्य राघव । विन्ध्यशैवलयोर्मध्ये राज्यं प्रादादरिंदम ॥ १६ स दण्डस्तत्र राजाभूद्रम्ये पर्वतरोधिस । पुरं चाप्रतिमं राम न्यवेशयदनुत्तमम् ॥ १७ पुरस्य चाकरोन्नाम मधुमन्तिमिति प्रभो । पुरोहितं चोशनसं वरयामास सुत्रतम् ॥ १८ एवं स राजा तद्राज्यं कार्यत्सपुरोहितः । प्रहृष्टमनुजाकीणं देवराज्यं यथा दिवि ॥ १९

G. 7. 86. 19 B. 7. 79. 19 L. 7. 81. 19

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥ ७० ॥

15 ") T4 [आ]स्य स (for तस्य). Ñ1 [इ]ति; D1.4 T1.9.4 G8 M8 तु (for च). — b) M7 तस्य (for चक्रे). V8 [ऽ]ति- (for ऽहप-). Ś V1 D8.12 स बुद्धिमान्; Ñ D1-5.9 [ऽ]ति(D9 च)बुद्धिमान्; T1.2 G2 M2 [ऽ]हपमेधसः; M6 चेतसः (for ऽहपतेजसः). —For 15 b, V2 B subst.: 1166* चक्रे नाम पिता तस्य दुर्बुद्धिण्ड इत्युत।

[V2 B1.2 transp. चक्रे and नाम. B1 बुनुदेर्. V2 B4 इत्यथ.]

- —°) \$ B2.3 D8.0.12 भविष्यं; Ñ1 V B1.4 D1-5 M6 भविष्यद्; G3 अवद्य-; Cg.k.t as in text (for अवद्यं).
 °) \$ V3 D8.12 ह्यस्य पदयति; Ñ1 V1 तस्य कथ्यते; Ñ2 B1.5.4 तस्य दृष्टवान्; V2 (before corr. as in Ñ2) B2 M6 तस्य पार्थिव; D1.5.4 तस्य वीक्ष्य स:; D2.9 तस्य पद्यतः; D5 वीक्ष्य तस्य स:; M1 [S]स्य पतिष्यति (for Sस्य भविष्यति).
- 16 कि) \$ V8 D8.12 सं- (for स). Ñ1 तत्यमानस्तु;
 D1.8-5 स वीक्ष्यमाणस; D7.10.11 T8.6 M3.5 Ct अपर्यमानस्
 (for स प्रयमानस्). D7.10.11 Ct देशं (for दोषं). Ñ2
 B1.2.6 प्रयस्थ (B2 भानस्) तदा रोषाद् (B6 समं दंदं);
 V2 G (ed.) प्रयस् (G [ed.] न्त्व)थ स तं दंदं; B2
 प्रयब्ध्युतं दंदं (for). V3 transp. दोषं and घोरं. V2
 B पुत्रं तु (for पुत्रस्य). —V2 reads of in marg. —)
 \$1.2 V3 D8.12 स विध्यमलयोर्; Ñ1 B2 (m. also as in text) D1.4.5 T8.6 विध्यस्य श्रृंग (Ñ1 स्था)योर्; V1
 माल्यविद्धंथ्योर् (for विन्ध्यशैवलयोर्). B3 पार्थे (for मध्ये). D2.3.9 विध्यशैलवनात्पार्थे. \$) \$ D8.12 राष्ट्रं, G3
 damaged (for राज्यं). \$1.3 V3 D8.12 M5.6 अरिंदम:. Ñ
 V1 B3.6 D1-5.9 T3.6 G (ed.) राज्यम (Ñ2 ज्यं त)स्य
 (B3.6 D5 क्में) ददी प्रभु:(G [ed.] पिता); B1.2 तस्य
 राज्यमदाल्पिता.
- 17 *) \$1 [भा] सीद् (for [भ] भूद्).) V2 रस्य-;

 Ms राज्ये (for रस्ये). Bs सागर- (for पर्वत-). M7-मूर्धनि.
) V1 नाम; D2.0 राजन्; M1 रस्यं (for राम).) \$
 Ñ1 V1 B2.4 D1-5.8.9.12 न्यवेशयत संम (D5 %) ते (Ñ1 %1;) Ñ2 V2 B2 स (B2 सं) न्यवेशयतुत्तमं (V8 अदारमनः).
 After 17, V2 ins.:

1167* तथा हि सकला राजनभवे *वाभिसंमतम् । (sic)

18 °) T1.2 G3 M2.8 पुरोधसं (for °हितं). D6.7.10.11 M3.4.10 तु (for च).— ") V3 सुवतः; M6 सत्तमं (for सुवतम्).— For 18, Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 subst.; while V3 subst. l. I only for 18 " ; whereas T3.4 subst. l. 2 only for 18 " :

1168* नाम तस्य पुरस्याथ मधुमत्तेति चाकरोत्। तथा चोशनसं विशं पुरोधसमथाकरोत्।

[(1. 1) B1 तस्य नाम (by transp.). V2 (before corr. as above; after corr. marg.) B6 च (B6 [अ]अ) चके स (for पुरस्याथ). D1 मधुमद; D3 °मंत; D4.6 °मान् (for मधुमत्त). Ñ1 V1.2 (before corr. as above; after corr. marg.) B6 D2.9 मधुमत इति (V2 °मंत इन; D2.9 °मंतमित) स्वयं (for the post. half). —(1. 2) Ñ1 अथ; Ñ2 V2 B वने (for तथा). D6 पुत्रं (for विष्रं). Ñ2 V2 B अनुत्तमं; D6 इवा (for अथाकरोत).]

19 ") Vs राजा च (for स राजा). Vs lacuna from तद् up to 5. — 5) \$ Ñ V1.8 B D1-5.8.9.18 T1.2.4 Ms चकार; D6.7.10.11 Gs Ms.8 अकरोत्; T2 G1.2 M2.6.6.10 कारयन् (for कारयन्). Bs.4 सुसमाहित:; Ms स महीपति: (sic); Ms सपुरोहितं. Mr कारयामास सुनत:. — °) Vs (m. also as in text) संहष्ट: Ms प्रहष्टं. \$ Vs D8.18 -जनसंकीणें (for -मनुजाकीणें). — °) \$ Ñ V B D T Ms राजों (for -राज्यं). D2 T1.2 -दिवं; M1.5 -विधि; M3 व्या (for दिवि). — After 19, Ñ2 V3 B Ds.7.10.11 ins.:

1169* ततः स राजा मनुजेन्द्रपुत्रः सार्थं च तेनोशनसा तदानीम्। चकार राज्यं सुमहान्महास्मा शको दिवीवोशनसा समेतः।

[(l. 1) V2 (before corr. as above) B4-स्तु: (for -पुत्र:).—(l. 2) V2 B हि (for च).—(l. 3) Ñ2 B1.2.6 D5.7 सुमहन् (for °महान्).—(l. 4) V2 B2.6 [आं] गिरसा (for [उ] श्वासा).]

98

G. 7.87.1 B. 7.80.1 L. 7.82.1

एतदाख्याय रामाय महिषः कुम्भसंभवः । अस्यामेवापरं वाक्यं कथायामुपचक्रमे ॥ १ ततः स दण्डः काकुतस्य बहुवर्षगणायुतम् । अकरोत्तत्र मन्दात्मा राज्यं निहतकण्टकम् ॥ २ अथ काले तु किस्मिश्चिद्राजा भागवमाश्रमम् । रमणीयमुपाकामचैत्रे मासि मनोरमे ॥ ३ तत्र भागवकन्यां स रूपेणाप्रतिमां भ्रवि ।

Colophon. Sarga name: Ś V3 D8.12 मधुमत्तिवेशनं (V3 °न:); Ñ1 V1 D2 मधुसंतिवेश:; Ñ2 B1 D6 दण्डो-पाल्यानं; V2 मधुमत्पुरतिवेशः; B2.4 मधुमन्तःपुरतिवेशनं (B4 °वेश:); B2 दण्डकोपाल्यानं; D1 मधुमत्तिदेशः; D2 मधुमत्तिवेशः; D3 मधुमत्तिवेशः; D4.5 मधुवित्रवेशः; D9 मधुमत्तिवेशः: —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 D2.12 om.; Ñ2 84; V1 62; B1 D2 83; B2 85; B4 T4 87; D3.8 76; D5-7,10.11 T1.8 G M1-5.7,9,10 79; T3 86; M6.8 78.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामायनदाय नमः.

71

D12 begins with 3.

1 °) Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 एवम्; Cm.g.k.t as in text (for एतद्). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Ms रामस्य (for रामाय). — °) V1 भगवांस्तदा; D11 कुळ ° (for कुम्भसंभव:). — °) Ś V2 D8.12 रामम्; Ñ1 D1-5 तस्याम्; Ñ2 V2 B1.2 D9 तस्य; V1 तस्माद; B3.4 पुनर् (for अस्याम्). Ñ1 D9 तेव; Ñ2 V2 B1.2 [ए]व च; T3 एवं (for एव). T2 एरं; Ms न्यापरं (hypm.) (for [अ]परं). Cg.k cite ° as in text. — V3 lacuna from 1 up to 2 5. — 1) Ñ2 वक्तं सम्; V2 B3.4 ज्यादर्तुम्; B1.2 कथितुम् (for कथायाम्). % Cm: अस्यामेव उपकान्तायामेव कथायाम्।; Ct: अस्यामेवापरं वाक्यमुपकान्तकथायामेव संबद्धम्. %

2 Vs lacuna for 2⁴⁶ (cf. v.l. 1).—*) Gs damaged for तत: स. Ś Ñ1 D2.8.12 T3 G2 काकुत्स्थो.—⁶) Ś1.2 Ñ1 D1-5.8.9.12 बहुन् (for बहु-). Ś Ñ1 D1-6.8.12 -गणा-युतान: V1 -गणान्वितान: M6 -गुणायुतं.—°) V2 D6.7.10.11 Ct दांतात्मा: T3.6 धर्मात्मा (for मन्दात्मा). Ś V3 D8.12 कारथंस्तत्र धर्मात्मा: Ñ1 V1 B8.4 D1-5.9 अकारथत(D5 °यत्स) धर्मात्मा.—*) D5 व्दंडकं (for -कण्टकम्).

· 3 *) D2.9 च (for तु). V3 B कस्यचिस्वथ कालस्य.
-- 5) Ñ2 राजा तं भागवाश्रमं; B2-4 भागवस्याश्रमं शुभं (B2

विचरन्तीं वनोहेशे दण्डोऽपश्यदनुत्तमाम् ॥ ४ स दृष्ट्वा तां सुदुर्मेधा अनङ्गश्ररपीडितः । अभिगम्य सुसंविगः कन्यां वचनमत्रवीत् ॥ ५ कुतस्त्वमसि सुश्रोणि कस्य वासि सुता शुभे । पीडितोऽहमनङ्गेन पृच्छामि त्वां सुमध्यमे ॥ ६ तस्य त्वेवं त्रुवाणस्य मोहोन्मत्तस्य कामिनः । भार्गवी प्रत्युवाचेदं वचः सानुनयं नृपम् ॥ ७

प्रभु:). % Cg.k मार्गव: ग्रुक: तस्यायमि भार्गव: तम्।; Ct भार्गव: ग्रुक: तस्तंबन्धिनमाश्रमम्. % — °) D2.8 उपकामच्; T3.4 जगामाथ; Ct as in text (for उपाकामच्).
— व) Ś V8 D8.12 मासि चैत्रे (by transp.); Ñ2 V1
D1-4.8 चैत्रे (V1 D3 °त्र)मासे; V2 B मासे चैत्रे (for चैत्रे
मासि). D12 om.; G1 मनोहरे; M7 °रमं (for मनोरमे).

- 4 ") M7 तस्य; M10 अत्र (for तत्र). Ñ V1 D1-5.9 T3 तु; B3 च; T4 वै; G1 तां (for स). B1 भागेवस्य च कन्यां स. —V3 lacuna from a in " up to ". ") \$ D12 अनिंदितां; Ñ1 V1 तदोत्तमां; V2 (before corr. as in text) B2.4 नराधिप:; D8 अनिंमितां (for अनुत्तमाम्).
- 5 °) B2 दष्ट्रैव तां; T1.2 G3 दष्ट्रा तां स (by transp.) (for स द्र्या तां). Ñ1 B1 तु (for स-). Ś V2.3 D8.12 तां स दष्ट्रैव दुर्मेघा:; B3.4 तां दष्ट्रैव (B4°वं) सुदुर्नुद्धिर्.) Ś Ñ2 V2.3 B1.2 D1.3-5.8.12 M4 कंद्र्प-; Ñ1 V1 D2.9 हानंग-(for अनक्ष-).) D7 अधिगम्य. Ś Ñ V1 B1.2 D2.8.9.12 समुद्धिम:; T1 G2 M2.4.9 सुसंविम्नां (for सुसंविम्न:). G1 अभिगच्छन्सुसंपद्म:.
- 6 *) Ms अपि (for असि). b) Ds. s कुतो (for कस्य). Ś B1 D1.3-5.8.18 M1 चासि; Bs वा त्वं; Ts. 4 चैव (for वासि). Ñ2 Ms (before corr.) सुमध्यमे; V2 Ds. इ.भानने (for सुता अभे). b) Ps *च्छामि; K (ed.) गच्छामि (for पुच्छामि). Ñ2 B1 Ds.6.7.10.11 T4 (also as in text) अभानने; V2 (before corr.) B4 सुशोभने (for सुमध्यमे).
- 7 °a) V1 [ए]व तद्; V2 B1.2 D1-4.9 [ए]वं(D4 °a) तु(V2 B1.2 प्र-); K(ed.) चैवं (for त्वेवं). T3.6 एवं तस्य (for तस्य त्वेवं). Ñ1 D5 तस्यैवं भाष(D5 ब्रुव)- माणस्य. V2 lacuna for 5. 5) \$1.3 D6-8.12 M4.5 मोहानमत्तस्य; \$2 Ñ1 V1 D1-5.9 T2-4 महोनमत्तस्य; № V2 B1-3 मोहाविष्टस्य; Cg.k.t as in text (for मोहोन्मत्तस्य). 4) \$ D8.12 परं; V2.2 B2 T1 G1 M5 नृप; B4 प्रियं; D8.7.10.11 त्विदं (for नृपम्).

भार्गवस्य सुतां विद्धि देवस्याक्तिष्टकर्मणः । अरजां नाम राजेन्द्र ज्येष्ठामाश्रमवासिनीम् ॥ ८ गुरुः पिता मे राजेन्द्र त्वं च शिष्यो महात्मनः । ज्यसनं सुमहत्कुद्धः स ते दद्यान्महातपाः ॥ ९ यदि वात्र मया कार्यं धर्मदृष्टेन सत्पथा । वरयस्व नृपश्रेष्ठ पितरं मे महाद्युतिम् ॥ १० अन्यथा तु फलं तुभ्यं भवेद्धोराभिसंहितम् ।

8 ⁶) Ś Ñ V1 D1.3-5.8.12 T3.4 शुक्रस्य; V3 द्विजस्य; D3.9 विवस्य (for देवस्य). —°) Ñ1 अजरां; B1 सुरजां (for अरजां). D12 om. नाम. — °) D1.4 श्रेष्ठाम् (for जयेष्ठाम्). V2 B1 आश्रमवासिन:. — After 8, D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

1170* मा मा स्पृश बलादाजन्कन्या पितृवशा हाहम्।

[Ta M5.10 मां (for first मा). D6.10.11 मां (for second मा). Ms तामस्प्रात् (for मा मा स्प्रा). —Gs damaged for त्वशा छहम्. G1.2 M5.10 [अ]स्मि (for हि).]

- 9 °) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 वृद्ध: (for गुरु:). M8 च (for मे). V2 (before corr.; after corr. m. as in text) B3.4 दशना मे पिता राजंस. b) B4 तु (for च). T1.2 G3 M3 शिव्योसि (for च शिव्यो). V2 B3.4 पितुमीम (for महात्मन:). b) M7 च (for मु-). Ñ1 om. -महत्. D2 प्राप्ते; D5 प्राप्त: (for कुद्ध:). B3 स द्याद्वयसनं कुद्ध. b) S V8 D8.12 मा; B1 M6 न (for स). B3 G2 M2.8.10 तव; G2 स वै (for स ते). B3 तातो (for द्यान्). Ś Ñ V B D1-5.8.9.13 M6 महायशाः; T1 महत्त्वता (for महातपाः).
- 10 °) B1 D1 ते (for वा). Ś Ñ V B2-4 D2-4.8.8.
 9.12 T3.4 M8 ते; B1 D1 वा; D5.10.11 [अ]न्यन्; T1.2
 G1 M8 [अ] हा; G5 स्यान् (for [अ]त्र). ※ Cg.k: यदि
 वान्यदिति।; Ct यदि वान्यत् कामभोगानुक्ल्यम्. ※ b
 D1.2.4.9 विधि- (for धर्म-). B3 -जुष्टेन; D4 -दृष्टे च (for
 -दृष्टेन). Ś Ñ V1.3 D1-5.8.9.12 T2-4 कर्मणा; B3.4 वे पथा;
 D7 सर्वथा; T1 G3 M1.3 वर्सना; M10 सर्वथे; Ct as in text
 (for सर्वथा). V3 B1.2 संवदा धर्मयुक्तया. b Ñ2 V
 B D6-8.10-12 T3.4 G2 M1.5-7 नरश्रेष्ट(D12 °द्याप्र);
 L (ed.)नरश्रेष्ठं (for नृपश्रेष्ठ). b D5 मां (for मे). V3 (before corr.) B3.4 महाप्रभं; B1 °मितः; B2 °स्वत् (sic);
 D1-4 °स्तः; D5 °म्नानं (for महास्रुतिम्).
- 11 Vs.om. II. * b) Ms.4.10 भवेत् (for फर्ल). Ś Ñ V1.2 B D1-5.5.9.13 विपुलं दु:खं; Ts.4 Ms विविधं (Ms झफलं) घोरं (for तु फर्लं तुभ्यं). Ms.4.10 भयं (for भवेद्). G1.8 M1.5 transp. फर्लं and भवेद्. Ms कोध- (for घोर-). Ñ1 V1 Ts.4 [अ]भि (Ñ1 °ति)संज्ञितं; B1 D5-7 [अ]भिसंधि (B1 °िक्ष; D5 °ह्)तं (for [अ]भिसंदितम्). % Cm.g.k:

क्रोधेन हि पिता मेऽसौ त्रैलोक्यमपि निर्दहेत् ॥ ११ एवं ब्रुवाणामरजां दण्डः कामशरार्दितः । प्रत्युवाच मदोन्मत्तः शिरस्याधाय सोऽख्रिलम् ॥ १२ प्रसादं कुरु सुश्रोणि न कालं क्षेप्रमहिसि । त्वत्कृते हि मम प्राणा विदीर्यन्ते शुभानने ॥ १३ त्वां प्राप्य हि वधो वापि पापं वापि सुदारुणम् । भक्तं भजस्व मां भीरु भजमानं सुविद्वलम् ॥ १४

G. 7. 87. 14 B. 7. 80. 15 L. 7. 82. 14

घोरामिसंहितं महानथंसंबद्धम्।; so also Ct. % — Va reads "in marg. —") D1.2-5 तु (for हि). S Ñ V1.2 B1 D1-5.8.9.12 T3.4 महा; B2 में वै; T1.2 G8 M3.10 सोम्य (for में इसो). B3.4 G (ed.) पिता मम हि सकोधस्(G [ed.] स कोधात्). — After 11, D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

1171* दास्यते चानवद्याङ्ग तव मां याचितः पिता।

[G2.3 वा (for च). M1 [अ]नवधांगीं. T2 त्वर (for तव). D10.11 Ct मा (for मां). T3 G1 M1.4.8-10 याचतः. ※ Ct : याचितः पिता मा मां तव दास्यते इत्यन्वयः. ※]

12 Ñ1 om. 12-14.—^a) M1 एवं ब्रुवाणां राजा तु.—^b) T2 काल- (for काम-). Ds.7.10.11 -वर्ग गत:; T2 G1 M1 -वज्ञादित: (for -ज्ञादित:).—For 12^{ab}, Ś Ñ2 V B D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

1172* अवं स राजा तां कन्यां खुवन्तीं भागेवीं तदा।

[V1 राजा स (by transp.). Bs.4 Ds कन्यां तां (by transp.). Vs स तत्तरा तथाश्रित्य (for the prior half). V2 सागवीं; B2-4 D2.9.12 Ts.4 मुनतीं; Ds युनतीं (for मुनन्तीं). V2 मुनतीं (for भागवीं). Bs तथा (for तदा).]

- Ñ2 damaged for °d. —°) Ds.9 तदो(D9 **)न्मत्त:.
 —d) D6 [आ]दाय (for [आ]धाय). D6.7.10.11 T1.2 G3
 Ms.5 चां(D10 प्रां)जलिं. Ś V1.8 D1-5.8.9.12 T5.4 शिरसाभिन
 (D6 °सां प्रण)तः प्रभुः; V2 B M6 प्रां(B6 M6 सां)जलिः
 प्रमहो नृपः.
- 13 Ñ1 om. 13 (cf. v.l. 12). b) Ms कथं (for कालं). Ñ2 B3.4 कर्तुम्; V2 B1.2 वक्तम्; Cm.g.k.t as in text (for क्षेप्तम्). Ś V1.8 D1-5.8.8.12 T3.4 कामो (D2.9 मदो)न्मत्तस्य भागीव(Ś V3 D8.12 °मिन). b) Ñ2 V1 B2 D1-5.9 T1.2 M3.4.7.8 विद्या(M8 °दा)येते (Ñ2 B2 °ति); V2 B4 विदीयंति; B1 विषीदंति; T3.4 वितप्यं (T4 °प्छं)ते (for विदीयंन्ते). Ś V3 D8.12 सुमध्यमे; D5 सशोभने; D6.7.10.11 वरानने (for सुभानने).
- 14 Ñ1 om. 14 (cf. v.l. 12). T4 om. 14⁴⁵.—") B3 तं; G2.3 तां; M3 स्वा (for स्वां). Ś Ñ2 V1.2 B D6-8. 10.11 M3.5.6.3 तु; V3 मां; D1-5.3 T3 में (for हि). D12 प्राप्स्यसे (for प्राप्य हि). % Cg.k: स्वां प्राप्य में यदि वधादिभैवेत् भवतु नामेति शेष: 1; so also Ct. % Ś1 Ñ2 V1

प्रमुक्त्वा तु तां कन्यां दोभ्याँ गृह्य बलाद्वली । विस्फुरन्तीं यथाकामं मैथुनायोपचक्रमे ॥ १५ तमनर्थं महाघोरं दण्डः कृत्वा सुदारुणय् । नगरं प्रययो चाशु मधुमन्तमनुत्तमम् ॥ १६ अरजापि रुदन्ती सा आश्रमस्याविद्रतः । प्रतीक्षते सुसंत्रस्ता पितरं देवसंनिभम् ॥ १७

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥ ७१ ॥

B1.2 D1-6(marg.).9.12 Ts M1.5.6 वास्तु; V2 B5.4 मेस्तु; K (ed.) वा स्याच् (for वापि). —Ñ2 damaged for ै. — ै) M3 शापो (for पापं). T1.2 च (for वा). K (ed.) यदि (for [झ]पि सु-). M5 -दारुण:. Ś V1.5 D1-4.8.9.12 Ts वधाद्वापि यदु (Ś V2 D8.12 तथो)त्तरं; V2 B4 वधाद्वा यस्परं भवेत्; B1 M6 पापी ये वोपि (M6 °यो चास्मि) तद्व (M6 ताम)धात् (corrupt); B2 (m. also as in V2) मेपायो वास्तु यः ग्रुमे; B2 वधास्किमपरं भवेत्; D5 बंधनं च यदुत्तरं. — °) T1.2 G3 भवेद् (for भक्तं). B3.4 M6 हि भज (for भजस्य). V1 भजस्य त्वं स्वयं देवि. — d) Ś Ñ2 V B1.2 D1-5.8.9.12 रविय भ (D9 स)किहिं (D5 °क्पस्ति) मे प (D2 पु)रा (Ñ2 ***); B3.4 भक्तत्यागो न संमत:; M6 भक्तिहें परमा ग्रुभा.

15 °) Da om. तु. V2 (sup. lin. also) ग्रुमां कन्यां; D2.9 तु कन्यां तु(D9 स) (for तु तां कन्यां). —) D6.7. 10.11 प्राप्य (for गृद्धा). Ñ1 V1.2 (sup. lin. as in text also) B8.4 D1-4.9 T8.4 बलारसं(Ñ1 तत: सं)गृद्धा(V2 कृत्य; B4 वेष्ट्य) बाहु (V1 T3.4 पाणि)ना; D5 स संगृद्धाथ बाहुना. —) T1.2 G3 M8 सं-; Cg.t as in text (for नि-). % Ck: विक्फरन्तीं विक्टरन्तीं "स्फरितस्फलस्योनिनिविभ्यः" इति पत्वम्. % S Ñ1 V1 D8.12 यथाप्राणं. T3.4 वेपमानामित (T4 वेथा) फ्रम्य.

16 °) B1 एतमथै; M2 ततोनथै; Cm as in text (for तमनथै). T1 G2 M1.7-9 महद्योरं. —) D1.3.6 M1 [श]ति-(for सु-). B1 -दारुण: % Cm: अन्न महाघोरसुदारुणशब्दाभ्यां लोकद्वयभयंकरस्वमुच्यते. % — V2 reads ° in marg. — °) Ñ2 V2 B1.2 स्वपुरं (for नगरं). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.6 स्वं(D3*) जगाम; G1 प्रविवेश (for प्रययो च). Ñ2 V2 B1.2, D6.7.10.11 M6 आशु (for चाशु). B2.6 आगमरस्वपुरं राम. — °) Ś Ñ2 B1-3 D12 मधुमत्तम्.

 नाम्ना). — ⁶) Ñ1 B4 D1-5 M5 सा(Ñ1 B4 D5 स्वा; M5 ह्या) अमस्य; V5 भागेजस्य (for आश्रमस्य). V2 B5.4 समीपतः (for [अ] विदूरतः). Ñ2 आश्रमादिष दूरतः. — ⁶) D6 T1 M8 प्रतीक्षं(T1 ° क्ष)ती (for प्रतीक्षते). B2 सा; G (ed.) तु (for सु-). Ś D8.12 सा(Ś1 स्व)पितरं; B1 तु सा त्रस्ता; T4 सुदुःखार्ता (for सुसंत्रस्ता). Ñ1 V1 B5.4 D1-4 प्रत्यपालयदु- द्विमा; D5 (with hiatus) प्रस्युपालभ्य उद्विमा. — ⁶) Ś D8.12 तत्रस्था (for पितरं). Ś Ñ1 B4 D3.338 - संमतं; V1.8 D1.4.5.12 - संमितं; T5.4 - विभिनं (T4 ° नी) (for - संविभम्). % Cg: प्रतीक्षन्ती पितरं आस्ते इति शेषः। प्रतीक्षते सा संत्रस्तेति च पाठः. % — After 17, Ñ2 V2 B ins.:

1173* इति कर्म सुदारुणं सं कृत्वा दण्डो दण्डमवास्रवांस्तमुग्रम्। श्रणु सर्वमशेषतस्तदद्य कथयिष्ये तव राजसिंहवृत्तम्।

[(1.1) Ñ2 damaged from स up to दण्डो in 1.2. B1 कृत्वा स (by transp.); B2 कृत्वा (for स कृत्वा). —(1.2) B4 om. दंड. B1 om. तम्. V2 असमग्रं; B3 अयमुग्रं; B4 यदुग्रं (for तमुग्रम्). —(1.3) Ñ2 अस्य; B3 om. (for अद्य). —(1.4) B4 प्रकथिपथे. Ñ2 राजिसिंह सवृत्तं (for °वृत्तम्).]; while M7 ins. after 17:

1174* भथ सा शशिकान्तमाननं हृदि निक्षिष्य भयातुरा तदा। विरुरोद हतं च भूपतिं पितरं चाप्रतिमं निरीक्ष्य तम्।

Colophon. — Sarga name: Ś Ñ1 D8.9.12 भरजाप्रमाथो; Ñ2 B2 D6 भ (B2 सु)रजाधर्षणं; V2 B1.3.4 सु(B3.4
भ)रजाभिगमः; V3 रजोन्मथनः; D1-4 भरजारजः; D5 भरजासरजा. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1
V D3.12 om.; Ñ2 85; B1 D9 84; B8 86; B4 T4 88;
D3.8 77; D5 72; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 80; T8
87; M6.8 79. — After colophon, T4 concludes with
श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M2.5.8 with
श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

स ग्रहूर्तादुपश्रत्य देवर्षिरमितप्रभः ।
स्वमाश्रमं शिष्यवृतः क्षुधार्तः संन्यवर्तत ॥ १
सोऽपश्यदरजां दीनां रजसा समभिष्ठुताम् ।
ज्योत्स्नामिवारुणग्रस्तां प्रत्यूपे न विराजतीम् ॥ २
तस्य रोषः समभवत्क्षुधार्तस्य विशेषतः ।

72

D12 begins with 33.

- 1 *) Di स मुहूर्तम्; Di2 सुमुहूर्ताद्; Ma भागेवस्तम्; Cm.g.k as in text (for स मुहूर्ताद्). Ś Ña Da.ia -स्पृष्टा; Ñi Da -स्प्र्यः; Vi Da.a Ma -स्पृर्यः; Cm.g.k.t as in text (for श्रुत्य). Va B ततो राम मुहूर्तात्स.) Ś Ña Va Da.ia महर्षिद्; Ñi Vi Bi-s Ga Ma ब्रह्मिष्ट् (for देविष्ट्). Ś Vi.a Da ia -श्रुत्तः (for नमः).) Da तमाश्रमं शिष्यकृतं.) Śa.a Ñi Da.a-a.ii.ia Ti-s Ga.a Ma.a.a.a स न्यवसेतः; Da.a सोम्यवर्ततः; Gi Ma.a सङ्यवर्ततः; Mi सिज्ञवर्ततः, Mo om. (for संन्यवर्ततः).
- 2 ") B1 सुरजां (for अरजां). D2.9 तमनथं महाघोरं.

 b) Ś V2 D12 [अ]भिपरिष्ठुतां; D8 [अ]धिपरिष्ठुतां (for समिभ °). Ñ1 om. " ". ") V3 D10(marg.).11 प्रह-(for [अ]रुण-). ") M7 वपुषा; Cg.k.t as in text (for प्रत्यूषे). M3 हि; M6 च; M7 [ए]व; Ct as in text (for न). M3 [अ]विराजतीं; Ct as in text (for विराजतीम्). For 2" , Ś Ñ2 V1.2 (marg.) B D1-5.8 9.12 T3.4 subst.:

1175* उषस्यरुणसंयुक्तां ज्योत्स्नामिव निरक्षनाम् ।

[D2 ओष्ठरफुरण- (for उषस्यरुण-). V2 (before corr. as above) Bs.4 प्रत्युपस्यरुणत्र (V2 ° प्र)स्ता; B2 प्रत्यूपारुणसंकाशां (for the prior half). Ñ2 विभावसी:; V1 D1-5.9 Ts.4 नि (D1 Ts.4 सु)रंजितां; V2 (before corr. as in B2) Bs.4 इतप्रभां; B1.2 विराजतीं (B2 ° जितां) (for निरक्षनाम्).]

—Thereafter Ñ2 V2 B3.4 cont.; while B2 ins. after 4:

1176* स तामप्रच्छहयितां सुतां परमदुःखिताम् । किमेतदिति सोवाच दण्डस्य दुरतिक्रमम् ।

- [(1.1) B2 कृषितां(sic) (for दियतां). B3 ऋषि: (for सुतां).]
- -Thereafter B2 cont. 1178*.
- 3 M1 damaged for a except तस्य रो. b) S Ñ1 V1 B3.4 D1-5.8.9.12 M2.10 महात्मन: (for विशेषत:). After 3ab, D3 ins.:

निर्दहिनिय लोकांस्त्रीञ्शिष्यांश्रेदमुवाच ह ।। ३ पश्यध्वं विपरीतस्य दण्डस्याविदितात्मनः । विपत्तिं घोरसंकाशां कुद्धामित्रशिखामिव ।। ४ क्षयोऽस्य दुर्मतेः प्राप्तः सानुगस्य दुरात्मनः । यः प्रदीप्तां हुताशस्य शिखां वै स्प्रष्टुमिच्छति ॥ ५

G. 7. 88. 5 B. 7. 81. 5

1177* कन्यां ममाश्रमस्यैव नातमानं कोऽवबुद्धवान् । स मुहूर्तिमव ध्याखा मुनिः किंचिदवाद्युखः । दण्डापचारबुद्धया स बभूव श्रुभितेन्द्रियः ।

—\$\$2 reads $3^{\circ}-5^{\circ}$ twice. —\$^{\circ}\$) \$\$\tilde{N}_1\$ V1 D1-5,8.9,12 निर्देश्वमिव; T3.4 निर्देश्वकामो (for निर्देहिष्णव). \$\tilde{N}_2\$ V2 B1.2 दिख्येन चक्षुषा बीक्ष्य. —\$^{\sigma}\$) \$\$\tilde{V}_3\$ D3.12 शिष्यानिदम्; \$\tilde{N}_1\$ V1 D2.9 स शिष्यानसम्; \$\tilde{N}_2\$ V2 B1.2.4 T3.4 तत:(B3 कुद:; T3.4 भूगु:) शिष्यान; D1.3-5 शिष्यानस सम्-(for शिष्यांश्चेदम्).

4 Śs reads 3°-5° twice. — ") Bs वीक्षध्वं. Ś V2.8 B1.2 D8.12 विपरीतेन; Cm.g.k.t as in text (for विपरीतस्य). Me विपरीतस्य दंडस्य. —) V2.3 दंडेन; Me पदयत (for दण्डस्य). Ñ V1 D1-5.9 T3.4 [अ]दीर्घदिशि (Ds °जीवि)न:; T1 G2.3 M2-5.7-9 [अ]विजितातमन:. Ś B1.2 D8.12 दंडेनाविदितातमनाः G1 दंडकस्य दुरात्मनः. --°) S Va Da.12 विश्वता; Ta हदंती; Cm.g.k.t as in text (for विपत्ति). Ms क्रोध- (for घोर-). Ś Vs Ds.12 -संकाशं (for -संकाशं). — d) Ñ1 V1 D1-5.9 Ts. दीसाम्; Dr.10.11 Ct कुद्धाद्; Ck as in text (for फुद्धाम्). S Va Da.12 मरसमीपं दुरात्मना; Ñ2 Va B1.2 आत्मनः संकरीकृताः Ba.4 कालेनोपहतात्मनः. 🛠 Cg: अग्निशिखामिव स्थितां कुद्धामरजाम् । कुद्धाद्गिशिखामिवेति पाठे कुद्धानमत्तो जायमानामग्निशिखासद्दशी विपत्ति विनाशं पद्यध्वम्. % -After 4, V2 B4 ins.; while B2 ins. 1176* and then cont .:

1178* ब्याहारयति मे वार्च निगृहामपि कर्मणा। दण्डकोपसमुत्थेन दीसामग्निशिखामिव।

[(l. 1) Va वार्च मे (by transp.). — (l. 2) Va -समुत्सेक-(for -समुत्थेन).]

5 Sa reads 3°-5° twice.—°) B4 सुमहान् (for दुर्मते:). Ña Va B1-3 जात:; Va कार्य:; Cg as in text (for प्राप्त:).—°) Va lacuna from दु up to °. Ś D8.12 M6 [अ] जिताहमन:; Ñ1 V1 B3.4 D1-4.9 T3.4 न संशय:; D6.10.11 M4 महाहमन:; M7 बळानुगः (for दुराहमन:). D5 सानुबंधस्य निश्चित:.—B4 om. 5° d.—°) V1 सु.; B1 यां; G1.2 M2.4 यत्; Ct as in text (for य:). Ś Ñ1 D2.8.12 M6 प्रदीस-(D2 M6 ° सं) (for प्रदीसां).

G. 7. 88. 6 B. 7. 81. 6 L. 7. 83. 6 यसात्स कृतवान्पापमीहशं घोरदर्शनम् ।
तस्मात्प्राप्स्यति दुर्मेधाः फलं पापस्य कर्मणः ॥ ६
सप्तरात्रेण राजासौ सभृत्यवलवाहनः ।
पापकर्मसमाचारो वधं प्राप्स्यति दुर्मतिः ॥ ७
समन्ताद्योजनशतं विषयं चास्य दुर्मतेः ।
धक्ष्यते पांसुवर्षेण महता पाकशासनः ॥ ८
सर्वसच्वानि यानीह स्थावराणि चराणि च ।

No Vo B1.2 इवाझेयी (for हुताशस्य).—) No B1 स; Vo B2.3 सं- (for वे). No Vo B1-8 स्पृष्टवानिमां(B3 विह्); D10.11 M10 स्प्रष्टुमईति. Ś No Vo D1-5.8.8.12 कि.4 Mo द्वा(Vo D5.12 all with hiatus] अ; D9 त्व)चिषं (D1.4 पा; Me साचि: सं)स्पृष्टवानिह(Ś Vo D8.12 विनव); Me.7 शिखां स्प्रष्टुमहेच्छति; Cg as in text.

- 6 *) \$ B1 D8.12 M6 च; D2.8 हवं (for स). B2 सं यसात् (by transp.). M4.7 घोरम्; M6 वामम् (for पापम्). B1 कृतमन्यायम् (for कृतवान्पापम्).) \$ D1-5.8.9.12 -संमितं; D6.7.10.11 -संहितं; T3 -संज्ञितं (for -दर्शनम्).) Ñ V2 D2.8.5 9 प्राप्स्यसि. B3.4 समवाप्स्यति तसात्सः M6 प्राप्यते हि सुदुर्भेधाः.) \$ Ñ V B D1-5.8.9.12 M6 पांग्रु(D12 M6 भू) वर्षमनुत्तमं (D5 भमन्वतं).
- 7 °) Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 स राजा सप्तरात्रेण(Ñ1 °वर्षेण). °) D4 स्व- (for स-). Ñ2 B8 D6.7.10.11 -पुत्र- (for -भृत्य-). V3 lacuna from ° up to विष- in 8°. °) T4 दाहण: (for दुर्मीत:).
- 8 Vs lacuna up to विष- in ⁶ (cf. v.l. 7). M7 om. 8-9.—") Ñ1 तसाच (for समन्ताद्).—⁶) Ñ1 B2 विषयञ् (for विषयं). Vs Ds तस्य (for चास्य). M6 विषयोस्य दुरात्मन:.—") Ś Vs Ds.12 M6 महता; Ds वर्षते; Gs यस्य ते; Cm.g.k.t as in text (for घह्यते). Ñ1 D1-6.8.9 पांञु-. Bs.4 पांञुवर्षण घह्यते (B6 द्वाते).—") G2 महेंद्र: (for महता). Ts.4 विह्ना भृशे; L (ed.) पापकर्मण: (for पाकशासन:). Ś Vs Ds.12 M6 नाशे यास्यति सर्वशः(Ś1 Vs दुर्मते: [sic]; Ds.12 दुर्मति:).
- 9 Va Me.7 om. 9 (for M7, cf. v.l. 8).) \$
 Ds.12 यानि (for सर्व-). \$ Ñ1 V1 Ds.12 जानीत; B1 पापानि
 (for यानीह).) \$ Ñ1 V1 B2.6 D2.8.5.8.8.12 जंगमस्थावराणि च; Ñ2 V2 B2 जंगमानि स्थिराणि च. After 9 5,
 \$ Ds.12 ins.:

1179* दण्डदोषात्पांश्च(D19 °सु)वर्षमिह क्षित्रं भविष्यति ।
—") Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 सर्वेषां (for महता). Ñ1
D1-6.9 पांशु-. Ś D8.12 -वर्षाणां (for -वर्षेण).—" D6.7
T8 सर्वत: (for सर्वश:). Ś D8.12. पतनात्मछयो भवेत्; Ñ
V1.2 B D1-5.8 क्षय:(Ñ1 °यं) क्षित्रं भवि(B1 कृति)ध्यति;

महता पांसुवर्षेण नाशं यास्यिनत सर्वशः ॥ ९ दण्डस्य विषयो यावत्तावत्सर्वसमुच्छ्यः । पांसुभूत इवालक्ष्यः सप्तरात्राद्भविष्यति ॥ १० इत्युक्तवा क्रोधसंतप्तस्तमाश्रमिनवासिनम् । जनं जनपदान्तेषु स्थीयतामिति चात्रवीत् ॥ ११ श्रुत्वा तृश्चनसो वाक्यं सोऽश्रमावसथो जनः । निष्कान्तो विषयात्तस्य स्थानं चक्रेऽथ वाह्यतः ॥ १२

Dio.11 विलयं सर्वतोगमन्; Ti.2 G3 सर्वाणि विलयं गमन्. & Cg: विलयमगमन् गमिष्यन्तीति यावत्।; so also Ck.t. &

10 Ds om. 10. —) B1 पापविषयो (for विषयो यावत्). — b) B1 यावच् (for तावत्). B1 चैव; G2 M1 वर्ष: M10 सर्व (for सर्व-). S Ñ V1 B3.4 D2.8.9.12 सवन-माश्रमं (Ba°मुच्छ्यं); V2 चैवनमाश्रमं (sic) (sup. lin. also) चैव समंतत:; Va Ba D1, a.4.6.7.10.11 T Ga Ma.5.6 सर्व (Ba चैव; De.7 Te सर्व) समुच्छ्यं(D1.8.4 °च्छ्तं) (for सर्व-समुच्छूयः). 🛞 Cm: सर्वसमुच्छूयं उच्छूयते उद्भवत्यसाद्देशा-दिति उच्छयः चराचरप्राणिमात्रम् ।; so also Cg.k.t. % —) S2 N1 V D1-4.6.9 qi31-, S N1 V B2-4 D1.2.4.6-9.12 T4 Ms. 5-9 - भृतम्; Ñ 2 B1 D10.11 Ti-s G8 -वर्षम् ; Ds -भृमिम् (sic) (for -भूत). Ś D1-4.8.9.12 [अ]सेंब्यं; Ñ1 B1 M6 [भ]कल्प्यं; Ña V1.2 Ba-4 [भ]कस्मात ; D6.7.10.11 T Ga Ms.s.?-9 [भ] लक्ष्यं (for [भ] लक्ष्य:). Vs अपध्यस्तं (for इवालक्ष्यः). 🛠 Cg.k: पांसुवर्षमिवालक्ष्यमिति । so also Ct. 🛞 — 1) Bs सर्व- (for सप्त-). B1 D10.11 Cg.t -रात्रं (for -रात्राद्). --After 10, Bains, twice (first time in marg.):

1180* सत्यमेवं भवेद्वाक्यं नान्यथा वैव जायते।

- 11 D10 reads 11 in marg.) Ś V3 D8.12 -संपन्नः : D6.7.10,11 T8.4 -ताम्राक्षः ; G1 -संरक्तस ; G3 -संत्रक्तस (for -संत्रस स).) Ś Ñ1 V1.3 D5.5.6.8.13 T3.4 स्वम् ; Ñ3 B1.2.4 Г1.2 G3 M3 तद्-; D2.9 त(D9 स्व)स्य; Ck.t as in text (for तम्). V3 lacuna from वा up to 4. Ś Ñ1 B2 D2.5.8.13 -निवासिनां ; Cm.k.t as in text (for निवासिनम्). % Cg: तदाश्रमवासिनमिति । स्वाश्रमिवासिनमित्राधः %) Ś D8.12 जनपदाद्वाद्ये ; Ñ V1.2 B D1-5.9 व्यद्स्यांते ; Cm.g.k.t as in text (for व्यानतेषु).) B3 अपि (for इति). Ñ1 [अ]वोचयत् ; Ñ2 B4 D9 [अ]वोचतः V1 B1.3 D1.8.4 [अ]वोदयत् ; V2 (after corr.; before corr. as in V1) [अ]रोचतः B2 [अ]माषतः D2.5 [अ]-नोदयत् (for चाववीत्). Ś D8.12 संस्ट्यिसिय्यवाच द.
- 12 M10 om. (hapl.) 12-13⁸.) Ms फुल्स्य तत् (for त्वानसो). Ś Ñ1 V1.3 Bs.4 D2.8.9.12 उक्तमात्रे (V3 °त्रो) श्रु (Bs.4 त्)शनसा; Ñ2 V2 B1.2 उक्तमात्रे (Ñ2 V3 °त्रो) श्रुनेनासो (B2 marg. also चानेनासो).) D6.7

स तथोक्त्वा म्रुनिजनमरजामिदमब्रवीत् । इहैव वस दुर्मेधे आश्रमे सुसमाहिता ॥ १३ इदं योजनपर्यन्तं सरः सुरुचिरप्रभम् । अरजे विज्वरा मुङ्कु कालश्वात्र प्रतीक्ष्यताम् ॥ १४

Ts.4 G1 Ms.5 अ।अम- (for सो ऽअम-). M6 -[आ] वसित्र (for -[आ] वसिये). Ś Vā D8.12 स तत्र विषये जनः; Ñ1 V1 D2.5.5.9 सो(V1 [with hiatus] D3.5 आ; D2.9 आ) अमावसथी जनः; Ñ2 V2 B2.6 स तत्रा(B2 marg. also सखी) वसथी जनः(B2 कृतः); B1.3 तत्रस्था(B3 °त्र यो) वसथीकृतः; D1.4 सवीपि तापसो जनः. ※ Cg: सोअमावसथ इति छान्दसः संधिः।; so also Ck.t. ※ — °) М6 निष्कम्य (for निष्कान्तो). Ś Ñ V B D1-5.7-12 М6 तस्मात् (for तस्य). D6 T1 विषयांतस्य; М6 विषयांते च. — ⁴) Ñ1 V2 B D1.3-5 T1.2 G8 M1.8 च; Ñ2 V1 G1.2 स (for sथ).

13 M10 om. 13^{ab} (cf. v.l. 12). —) Ś D8.12 तत्; N V B1.2.4 D1-5.9 Me तं; Cm.g.k.t as in text (for ਦ). Vs मुनिगणम्; T2 मुनिवरी (with hiatus); G1 मुनि: पुत्रीम् (for मुनिजनम्). —) Ñ V1 B1.3.4 D2.9 T3.4 सो (N1 उ; B1 सु)रजाम्; M6 स्वां सुताम् (for अरजाम्). Ś D8.12 मुनिर् (for इदम्). —Note hiatus between and d. V2 reads od in marg. also. - V2 (marg.) दुर्वृत्ते; Cm.g.t as in text (for दुर्मेधे). N1 V1 D1,2.4.5.9 आश्रमे स्वं(Ds स्वं) स(N1 च)दुर्मेधे; Ñ2 V2 B1-3 आश्रमे त्वं (B3 इहैव च) स्वधर्मेण; D3 आश्रमे खं सुदुर्धेषे. —) Ñ V1.2(marg. also as in text) B1.2 D1.3-5 वसेह; B3 वस स्वं; D2.9 वस च; M5 ह्याश्रमे; G (ed.) वत्से ह (for आश्रमे). Ñ V1 D1.8-6 [ए]व समा°; Va (marg.) Ms सु(Va[ए]व) समाहितेः B2 [प्]वसमन्विताः D2 [प्]वसमाधिताः Cg.k.t as in text (for सुसमाहिता). 🛞 Cm: समाहितेति। समाहिता शोभनसमाधिमती. %

14 ") Ñ1 वचन- (for योजन-). — Ñ2 मुरुचिरं शुभं (for °रप्रभम्). — °) Ñ1 अरजा; B1 मुरजे; D2 अरजे; D9 अजरे (for अरजे). M9 damaged for विज्वरा मुङ्क्व. Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 G2 विरजा(Ñ2 °जं); M7 विज्वरं (for विज्वरा). M7 मुक्त्वा (for मुङ्क्व). — «) Ñ1 V1 B3.4 D1-5.9 M2.4.9 कालम् (for कालश्). Ñ1 B9.4 D1-5.9 अत्र; V1 एतं; M4 चास्य (for चात्र). Ñ1 V1 B4 D2.3.9 समासती; B2 समीक्ष्यतां; B3 D5 समा: शतं; D1.4 स्थिता सती; D6.8.12 T1.2 M5.8-10 प्रतीक्ष्यतां; T3.4 प्रतीयतां; M4 प्रतीप्सतं (for प्रतीक्ष्यताम्). — After 14, V2 ins. 1181*.

15 Ñi Di.2.4.5.0 om. 15. —) Ms तत् (for स्वत्-). \$2 B2 D8.8 T1-3 G M1-3.6.8-10 -समीपं (for -समीपे). M5 त्वत्समीपे च ये सत्त्वा वासमेष्यन्ति तां निशाम् । अवध्याः पांसुवर्षेण ते भविष्यन्ति नित्यदा ॥ १५ इत्युक्तवा भार्गवो वासमन्यत्र सम्रपाक्रमत् । सप्ताहाद्भस्मसाद्भृतं यथोक्तं ब्रह्मवादिना ॥ १६

G. 7. 88. 17 B. 7. 81. 18 L. 7. 83. 17

तु (for च). D7 ये च (by transp.). — 6) S V2 D8.12 चानिशं; Ñ2 V1 B2 यां निशां; D2 नित्यशः (for तां निशाम्). — For 15²⁶, B2.4 subst.; while V2 ins. after 14: 1181* सस्वानि योजनं यावदिह यानि वसन्ति वै।

[V2 aifa; B2 [अ] aifa (for aifa).]

— Ñ2 om.; V2 reads 15° in marg. — ° d) V2 D3.6 पांझ- (for पांस-). Ś V B1.2 D3.12 M6 -वर्षस्य; G1 -वर्षेषु (for -वर्षेण). Ś D3 G2 M5.10 नित्यशः; V1.2 B1.2 तां निशां (for नित्यशः). V2 (before corr.) B3.4 अवध्यानि भविष्यंति पांझवर्षस्य (B3 ° ह्य)तानि वै. — After 15, Ś Ñ1 V B D1-5.7-12 T3.4 ins.; while Ñ2 ins. after 16° b (first occurrence):

1182* श्रुस्वा नियोगं तस्त्रपेररजा भागेवी तदा। तथेति पितरं प्राह भागेवं भृतादुःखिता।

[(1. 1) V2 B2-4 तमृषे:; B1 तं तत्र; D2.9 देवषें:; D8 तस्यार्थे; D10.11 त्रक्षपें: (for तस्यापेंट्र). V3 हात्वा नियोजनं सा तु (for the prior half). Ñ1 V1 D1.2.4.7.9-11 T2.4 सारजा; Ñ2 V2 B सा कन्या; V3 * पिता; D8.5 सरजा (for अरजा). V3 विरजा (for भागेंबी). V3 (before corr.) - सुता; B4 शुभा; T3 तथा (for तदा). — After l. 1, D7 ins. 16° for the first time, repeating it in its proper place. — (l. 2) B3.4 [3] वाच पितरं (for पितरं प्राह्ट). D1.5 भागेंबी; D8 आतरं (sic); D12 भतोरं (for भागेंबं). T4 transp. पितरं and भागेंबं. Ś V3 D8.12 भृशदु:खितं; Ñ2 V2 B1.2 भृशुनंदनं; B3 दु:खपीडिता; B4 दु:खसंहिता (for भृशदु:खिता).]

16 Ñ2 reads 16^{ab} twice.— B3 भागेती (for भागेतो). B3 सा तु; B4 D1.8.4 वासात्; D5 देशं; D9 कन्यां; M6 वास्यं (for वासम्).— b) Ś V2 B1 D8.12 M6 समुपागमत्; D6.7.10.11 समकारयत् (for समुपानमत्). Ñ1 V1 B3.4 D1-5.9 T3.4 G (ed.) तसादन्यमु (D2.9 दु; G [ed.] भ)पा (B3° मथा)ऋ (T2.4 ग)मत्.— After 16^{ab}, Ś V2 D8.12 ins.:

1183* स तु शप्तस्तदा तेन प्रदेशी ब्रह्मवादिना।; while D6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

1184* तच राज्यं नरेन्द्रस्य सभुत्यबळवाहनम्।

[G1 त्याउयं; M1.2.8 राजन् (for राज्यं).]

—D7 repeats 16^{od} here (cf. vil. 1182^*). —°) Ś \tilde{N}_2 V2.8 B1.2.4 D8.12 -भूत: (for -भूतं). M2.4.6.9.10 भसासंभूतं. M8 स सप्ताहाद्यस्मभूतं. —d) Ś V3 D5.8.12

G. 7. 88, 18 B. 7. 81 18 L. 7. 83, 18

तस्यासौ दण्डिविषयो विन्ध्यशैवलसानुषु ।
श्रासो ब्रह्मिणा तेन पुरा वैधर्मके कृते ॥ १७
ततः प्रभृति काकुतस्य दण्डकारण्यमुच्यते ।
तपिखनः स्थिता यत्र जनस्थानमथोऽभवत् ॥ १८
एतत्ते सर्वमाख्यातं यनमां प्रच्छिस राघव ।

संध्यामुपासितुं वीर समयो ह्यतिवर्तते ॥ १९ एते महर्पयः सर्वे पूर्णकुम्भाः समन्ततः । कृतोद्का नरच्याघ आदित्यं पर्युपासते ॥ २० स तैर्ऋपिभिरभ्यस्तः सहितेर्द्रह्यसत्तमैः । रविरस्तं गतो राम गच्छोदऋमुपस्पृश्च ॥ २१

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्विसप्ततितमः सर्गः ॥ ७२ ॥

य(Vs Ds त)थोक्तो(Ds °कं) (for यथोक्तं). Ñs Vz B1.2.4 स चापि ब्रह्मतेजसा; Bs तच सर्वं नराधिप; Ms स चाभूतस्य तेजसा.

17 ") Vs om. तस्यासी. Ñ1 D2.8 यस्य; D9 यश्च (for तस्य). Ñ1 V1 D1-7,9 T8,4 [अ]यं (for [अ]सो). D3 राम (for दण्ड-). Ñ2 V2 B T1.2 G3 M8 दंडस्य (for [भ]सी दण्ड-). Ba विषये (for -विषयो). -) Ña Va Bi मध्ये (for विनध्य-). S Ñ1 V1.3 B8.4 D1-5.8.9.12 T8.4 -शैलस्य (for -शैवल-). Ñ: B1 -विंध्ययो:; V2 -रिस्वयो: (sic); Bs.4 -संधिप्र (for -सानुष्). B: मध्ये विध्यस्य शूंग (marg. also शैवलविंध्य)यो:; De.र.10.11 विंध्यशैवलयोर्नृप.-) Ñ1 V1.2 (before corr.) B4 D1-5.9 T3.4 हाशनसा; G2 महर्षिणा (for ब्रह्मार्चेणा). S Ds.12 तात; Ñ1 V1.2 (marg.) B1-3 Da.s Ms राम; Va (before corr.) Ba राजन ; Da.s-s Ts.a पूर्व (for तेन). - Vs reads d in marg. -d) S Ñi Vi.s D1-5.8.9.12 Ts.4 तस्मिन; Ñs damaged; Bs राम (for प्रा). Ś V8 Ds.8.12 वै घर्षणे; Ñ V1 D1.9.4.5.9 G2 M10 वै (Ñ2 *; D1.4 रवा)धार्मि(Ds कर्मि)के; B1.3 वैदर्भके; D7 Me वैधम्यके; Ts. वे सार्गवी-; Me चाधर्मके (for वैधर्मके). N V1 D2.9 नृषे (for कृते). V2 (before corr.) B2 (marg. also with hiatus). अपराधाइरात्मनः; D10.11 वैधम्ये सहिते कृते. & Cv: तस्येत्यादि । तस्य राज्ञो वैधर्मके कृते तेन ब्रह्मार्षिणा शासे दण्डविषयोऽसौ ।; Cm: दण्डस्येति । वैधर्म्यके वैधर्म्यं विपरीतधर्मः। स एव धर्म्यकः। स्वार्थे कः। देन दण्डेन विपरीतधर्मे कृते सति विनध्यशैवलसानुषु ब्रह्मर्षिणा यो दण्डविषयः दण्डदेशः शसः। तस्येति प्रथमार्थे पृष्ठी। सोऽसावि-त्यर्थः। Cg.k: तस्यासौ । व्यत्ययात् षष्ठी । सोऽसावित्यर्थः ।; Ct: तस्यासी। व्यत्ययात् षष्टी। सोऽसावित्यर्थः। विन्ध्य-शैवलयोः मध्ये इति रोषः. 🛞

18 ") Ña Va B Me तदा (for तत:). — Ñi Vi Ba Di.s.4.5.9 om. 18° ... —) Ś Va Ds.8.12 तम्र; Va Die.11 हाम्र (for यम्र). Ba स तपस्विजनो यम्र. —) Ś Ds.12 Ta स्था; Va.2 Da.6.7.10.11 Mi.4.5.8.10 सतो (for अथो). Ña Bi.a.4 तजनस्थानसुच्यते.

19 *) Ñ2 B1 एवं (for एतत्). B4 में (for ते). - 8)

Ds तत् (for यन्). Ś Ds.12 T1.2 G3 M8.6 स्वं; B1 में (for मां). Ñ2 V2 B1.2 संश(B2 °%) थं (for राघव). D1.4 यन्मां स्वं परिपृष्कृति.—°) V3 lacuna for संध्यामुपासितुं. Ñ2 V2 B M6 राम (for वीर).—°) Ñ2 V3 (marg.) B1.2 द्वारिस्ट्न; V2 (before corr.) B3.4 [5]यमुपस्थित:; D1.3.4 द्वा(D1 द्वा)पवर्तते; M8 [5] स्थातिवर्तते (for द्वातिवर्तते).

20 °) Ñ1 V1.2 (before corr. as in text) D1-4.9 Ts.4 राम; Bs.4 राजन्; Ds बीर (for सर्वे). —Note hiatus between ° and °. — °) \$ Ds.12 ह्यादित्यं. V2 (before corr.; marg. also as in Bs) प्रतिपाशते (for पर्श्वपासते). Ñ1 V1 Bs.4 D1-5.9 Ts.4 प्जयंति दिवाकरं (Bs.4 तमोनुदं; D2 दिवोकसां).

21 ") Ś Ba Da. 9.12 अन्येर्; Da सत्येर् (for स तेर्).
D10.11 ब्राह्मणम् (for ऋषिभिर्). Ś Da. 12 अभ्यस्ते;; Va B2-4 Da अध्यप्नेस; D9.10.11 Ta Cm.g.k.t अभ्यस्त; Cmp as in text (for अभ्यस्त:). Ñi D1.3.4.5 सत्येरीभिश्चरभ्यस्तेः (Da °रस्यास्ते [sic]); Vi सहैवोपास्यतां वीर; Va अनेक-ऋषिभ **; Da स तैर्महर्षिभिस्ततः; Dr सर्वेर्वस समभ्यस्तं.

- b) Ś Da. 12 सहितेर्; Vi ऋषिभर् (for सहितेर्). Śi D10.11 M2.7 -वित्तमै:; Ś2.8 V1.3 D6-9.12 T3.4 Ma वादिभिः (for सत्मैः). Ñi स्तुतिब्रह्मभिरन्वितः; Va B2-4 D2 स्त्वे (Da स्मुते) विह्माभि (Da °दि) निर्मितः; D1.4 स्तवे-व्रह्मादिभिर्वतः; Da स्तुते व्रह्माभि (D2 °दि) निर्मितः; D1.4 स्तवे-व्रह्मादिभिर्वतः; D3 स्तुते व्रह्माभिनिर्वतेः (Va B3 °व).

- ") Va ततो; B2-4 स्तु (Va त)तोस्तमगमहेवस् (Va B3 °व).

- ") Va ततो; B2-4 स्तं च (for गच्छ). — For 21, Ña B1 subst.; while Va B3-4 ins. after 21;

II85* अभिष्टुतः सुरवरसिद्धसंघै-गैतो रविः सुरुचिरमस्तक्षैलम् । व्वमप्यतो रघुवर गच्छ संध्या-सुपासितुं प्रयतमना नरेन्द्र ।

[(1.1) Ña सतर; Ba सुरगण-; G (ed.) सुरवर: (for सुरवर:). Va Ba -देव- (for -सिद्ध-).—(1.4) Bi भवानिति (for नरेन्द्र).];

while M7 ins. after 21:

93

ऋपेर्वचनमाज्ञाय रामः संध्यामुपासितुम् । उपाक्रामत्सरः पुण्यमप्सरोभिनिषेवितम् ॥ १ तत्रोदकमुपस्पृश्य संध्यामन्वास्य पश्चिमाम् । आश्चमं प्राविश्रद्रामः कुम्भयोनेर्महात्मनः ॥ २ तस्थागस्त्यो बहुगुणं फलमूलं तथौपधीः । शाकानि च पवित्राणि भोजनार्थमकलपयत् ॥ ३

स भ्रक्तवान्तरश्रेष्ठस्तद्वममृतोपमम् । श्रीतश्र परितृष्टश्च तां रात्रिं समुपावसत् ॥ ४ श्रभाते काल्यमुत्थाय कृत्वाह्विकमरिद्मः । ऋषिं समभिचकाम गमनाय रघूत्तमः ॥ ५ अभिवाद्यात्रवीद्रामो महर्षि कुम्भसंभवम् । आपृच्छे त्वां गमिष्यामि मामनुज्ञातुमहिसि ॥ ६

G. 7. 89. 6 B. 7. 82. 6

1186* यस्य राघव सुवर्णकोमलै-बाहुभिर्मुकुलिता महीरुहाः। बन्धुजीवद्रलमण्डलः स्वयं चास्तमेष तिमिरापहो गतः।

Colophon:—Sarga name: Ś1.3 D8.12 दण्डकशाप:; Ś2 Ñ1 V1.3 B1 D1-5.9 दण्डलाप:; Ñ2 V2 B3 दण्डीपाल्यानं (V2 °न:); B2.4 दण्डलोपाल्यानं. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.4.12 om. Ñ2 86; V1 63; B1 D9 85; B3 87; B4 T4 89; D3.8 78; D6 73; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 81; T2 88; M6.8 80.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G1.3 M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः ।; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

73

1 ") D6 ऋषि- (for ऋषेर्). V2 आकण्ये (for आज्ञाय).
—D1 om. (hapl.) from संध्याम् in b up to 2".—")
D6.10.11 M6 Ct अपाक्षां (D6 "क्र)मत्; D7 अभ्ययातत्; G2.8
उपक्रामत्; M7 उपाक्रमत् (for उपाक्षामत्).—") D6.7.10.11
Ct अपस्रोगणसेवितं.—For 1"d, S Ñ V B D2-5.8.9.12
Ts.4 subst.:

1187* उपचकाम तत्पुण्यमप्सरोबहुलं सरः।

[B1 उपाचकाम. B4 विषुलम् (for तत्पृण्यम्). B1 चाप्सरो-; D5 सरोज- (for अप्सरो-). V2 (after corr. marg.; before corr. as above) B1 गणसेनितं (for -बहुलं सरः). T2.4 अप्सरो-भिश्च संजुलं (for the post. half).]

- 2 D1 om. 2° (cf. v.l. 1). —°) D10 T1-3 G3 M3.7 अथो (D10 M7 ततो; T3 दत्तो)दकम्. —°) D3 मस्वा सु- (for अन्वास्य). M7 राघव: (for पश्चिमाम्). —°) Ś V2.3 B1.2 D8.12 रम्यं; B3.4 वीर: (for राम:). —°) Ś D8.12 महोजस: (for महारमनः). B4 कुंभयोनिमथाचितुं.
- 3 °) Ś Ñ2 V2.3 B D8.12 Me बहुविधं (for °गुणं).

 °) V1 D10.11 G1 कंद-; V2 D6.7 फर्ल (for फर्क-). B1.2.4

 -मूल- (for -मूलं). Ś V3 D8.12 न्यवेदयत्; Ñ1 सवाडवं;
 Ñ2 V2 (marg.) B2.4 Me रसान्वितं; V1 D1-8.9 सलांडवं;

B1 -समन्वितं; B3 समाकुछं; D6.7 T1 G3 ततोषिकं; D10.11 तथोपथं; T2 ततोर्कं; T3 च पड्सं; T4 च तद्दसं; G1 मही-पथी:; M3 Cg.k तथोपथं; M9 द्दावृषि:; G (ed.) रसायनं (for तथोपथी:). % Cg: कन्दमूलं कन्दरूपं मूछं कन्दमूलम्।; so also Ck.t. %—°) D10.11 M10 शाल्यादीनि; M1.0 एतानि च (for शाकानि च). M2.6 विचित्राणि (for पवि°). S Ñ1 V1.2 (before corr.).3 B3 D1-6.8.9.12 T8.4 रसवंति च शाका(V2 °ली)नि; Ñ2 V2 (after corr. marg.) B1.2.4 शोभनं(B2 [marg. also as in B1] भोजनं) रसवचित्रं; G3 एतानि चमकल्पानि.— d) Ñ V1.2 B D1-5.9 T2.4 उपाहरत् (for अकल्पयत्).

- 4 ") \$2.8 D8.18 Ms तु भुक्तवा (for भुक्तवान्). Ñ1 V1 B4 D1-5.9 T4 नर्ज्याग्रस्; V2 (marg.; before corr. as in Ñ1) B1 रघुश्रेष्ठस् (for नरश्रेष्ठस्). —") \$ D8.18 श्रीतस्य; V2 B प्तश्र (for श्रीतश्र). B2 वां (for second च). M5 परितृष्टात्मा. —") M9 राश्रीं. \$ Ñ V B1.2.4 D1.4.7. 8.10-12 T2-4 G1 M1.8.10 समुपाविशत्; B2 सुखमावसत्; D5 समुपाहरत् (for समुपावसत्). D2.9 वां तु राश्रिमुपाविशत्.
- 5 °) D4 om. from काल्यम् up to °. Ñi D3.6 कल्यः B D2.7.12 कल्यम् ; D1 G2 पुनर् ; Cv.m.g.t as in text (for काल्यम्). D9 प्रभाकल्ये समुख्याय. °) T4 G2 M1.2.4.5.8.9 कृत- ; Cg.t as in text (for कृत्या). S B3.4 D8.12 अनुत्तमं; D2.2.5 अरिंदमं (D3°म) (for अरिंदमः). Ñ2 V2 B1.2 D1 G (ed.) कृत्वा पौ (B2 D1 प्) व्यक्तिकीं (G[ed.] °कां) कियां (Ñ2 B1 D1 °कं विधि). ° °) G3 M1.3 ऋषीन्. S Ñ1 V3 D6-8.10-12 T3.4 M6 समुपचकाम. S D1.8.9.12 M5 °हृहः; D6 नरो ° (for रघूत्तमः). Ñ2 V2 B अनुत्तापयितुं रामो महर्षिमुपचक्रमे.
- 6 ") V2 B2.4 सोभिवाद्य; D4 पुनर्वाद्य (for अभिवाद्य). Ñ2 B2 चापि (for रामो). B1 अववीद्याभिगम्याथ. b) Ñ2 V2 B तमृषि संशि(Ñ2 शंसि; V2 संशि)तवतं. c) D2 आपृच्छ्य. Ñ1 V1 D1-5.9 M2.4.5.7-9 साध्ये (V1 शाधि मे; D2 सिद्ध्ये; D2 साधु वै; M2.4.7-9 स्वाल्ये; M5 स्वाल्यं) ब्रह्मन्; Ñ2 B साधु यास्यामि; V2 M6 साध्यिप्यामि; D6.7.10.11 T2.4 स्वाश्रमं(T2.4 °ल्यं) गंतुं; G1 स्वां गामिष्येदं; K (ed.) स्वां पुरीं गंतुं (for

G. 7. 89. 7 B. 7. 82. 7 L. 7. 84. 7 धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽसि दर्शनेन महात्मनः । द्रष्टुं चैवागिमध्यामि पावनार्थमिहात्मनः ॥ ७ तथा वदित काकुत्स्थे वाक्यमद्भुतदर्शनम् । उवाच परमप्रीतो धर्मनेत्रस्तपोधनः ॥ ८ अत्यद्भुतिमदं वाक्यं तव राम शुभाक्षरम् ।

खां ग्रामिष्यामि). — M1 om. (hapl.) 6^d-7°. — d) V1 D1-4 सम (V1 D2 ममा) जुज्ञातुम् (for माम°).

7 M1 om. 7° b° (cf. v.l. 6). — °) Ñ2 B1 [अ]वगृहीतो. — b) Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 महामुने(Ś V8 D8.12
° ने:); V2 (after corr. marg. as in text) B3 तवानघ
(for महास्मन:). — D1.4 om. (hapl.) 7° d. — °) B1.2
पुनञ्च (for द्वष्टुं). D2 गमिष्यामि. V2 B3.4 द्वष्टुं च पुनरेष्यामि.
— d) Ś V3 D3.5.8.13 इतो गतः; Ñ1 V1 D2 इहागतः; V2
B4 D7.9—11 T2 Ct महास्मनः (for इहास्मनः). ※ Cg: अतः
परमिष यदा आकाङ्क्षा तदा आस्मनः पावनार्थमागमिष्यामीरयुक्तवानिस्थर्थः. ※

8 D4 reads 8° twice. —°) Ñ1 V1 D1-4(both times).5.9 एवं; V2 om.; M8 तिस्मन् ; Cg as in text (for तथा). Ñ1 सवतुः Ѷ1.2 (sup. lin. also as in text) B1.8.4 D1-4(both times).5.9 ब्रुवित (for वदित). Ñ1 काकुरस्थ. — b) D4 (first time) वाक्य * * महामुने. — M4 om. 8°—11. D4 reads 8°—9 consecutively. — d) Ñ1 V1 D1-4(both times).5.6.9 T3.4 बाष्प- (for धर्म-). D1-नेत्रं; M6 नेता; Cm.g.k.t as in text (for नेत्रस्). Ś D8.12 सोगस्त्यो हिवितस्तदा; Ñ2 V2 B1.2 सोगस्त्यो मृनिसत्तमः; V3 प्रयांत मृनिधुंगवः; B8.4 बाष्पकंठो महामुनिः.

9 Ma om. 9; Da repeats 9^{ab} (for both, cf. v.l. 8). Va om. 9-15^b. — a) D1.4 (both times) अल्यद्धतत्तमं; D2.3 इत्यद्धतमिदं. — b) T8.4 नाम (for नाम). — c) Ś Ñ1 V1 B3.4 D2.8.9.12 पावनं; Cm.k.t as in text (for पावन:). Ś Ñ V1.2 B D T2.4 G1.2 M7 Cm.k.t -भूतानां (for न्होकानां). — d) Ñ1 D2.9 स्वयोक्तं; Cm.t as in text (for स्वमेव). G2 प्रत्योक्तम (for रश्चनन्दन).

10 .Vs Ms om. 10 (cf. v.l. 9 and 8 respy.). Vs reads 10° in marg. —°) \$ Vs (before corr.) Bs Ds.12 येपि (for अपि). Vs सर्वभूताश्च (for सुहूर्तमपि). Vs B1.2 ये रामं; D1 राम त्वं; D2 राज्ञस्त्वं (sic); D9 तावत्वां; M1 राम त्वा (for राम त्वां). —°) V2 B1 मैत्रं; B2 नेत्रें; B4 T3.4 मैड्या; D6 ये तु; T1.2 G3 M3 ये हि; G2 M2.6.10 ये च; B (ed.) येतु (for ये तु). B4 मानवाः; T8.4 ये तराः (for केचन). \$ D8.9.12 नेत्रेरीक्षंति मानवाः (D9 ये नराः); Ñ1 V1 मैत्रेणेध्यं (V1 °क्षं)ित ये नराः; Ñ2 D2-5 मै (D3 ने)त्रेणेक्षं (Ñ2 °दछं)ित ये नराः; V2 (before corr.) B3 मैत्रास्ट्य (V3 °स्प) इयंति मानवाः; D1 नेत्रेणेक्ष्यं सि

पावनः सर्वलोकानां त्वमेव रघुनन्दन ॥ ९

मुहूर्तमिप राम त्वां ये नु पश्यन्ति केचन ।

पाविताः स्वर्गभूतास्ते पूज्यन्ते दिवि दैवतैः ॥ १०
ये च त्वां घोरचक्षुर्भिरीक्षन्ते प्राणिनो मुवि ।

हतास्ते यमदण्डेन सद्यो निरयगामिनः ॥ ११

यातरान्; D2 मैत्रेण क्षत्रिया नराः. — ° 4) M8 स्वर्गिभूतास्. D10.11 T2 च (for ते). Ś Ñ1 D1.3-5.8.9.12 सर्वश (D3 ° त) स्ते वै; Ñ2 V2 (before corr.) B1.2.4 प्राणिनस्ते वै (V2 ° स्तेन); V1.2 (marg.) Bs D2 सर्वभूतेस्ते (V1 ° श्र; B3 ° स्ते:); D6.7 T1 सर्वलोकेपु; T3.4 सर्वभावेस्ते; M6 सर्वभूतास्ते (for स्वर्गभूतास्ते). M3 पूता वै स्वर्गिभूतास्ते (for °). % Cg: स्वर्गभूताः स्वर्ग प्राप्ताः ।; so also Ck.t. % Ś Ñ1 V1 B3 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 कथ्यंते; Ñ2 V2 B1.2.4 कीडंति; D6.7.10.11 G3 पूज्यास्ते (for पूज्यन्ते). T2 तेपि; M5 भुवि; K (ed.) सर्व- (for दिवि). D8.12 G1 M1 देवते:. Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 त्रिदिवोकसै:(V1 D1.4 ° स:); Ñ2 B1.5 D6.7.10.11 M6 त्रिदिवेश्वरे:; V2 B2.4 त्रिद्दोश्वरे: (for दिवि देवते:). G2 पूजिताः सर्वभूताश्च पूजिता भुवि देवते: (sic).

11 Vs M4 om. II (cf. v.l. 9 and 8 respy.).
—") B6 येन (for ये च). D6 त्वा. Vs B1.8 D5 चक्षुभिघोरेंद् (metri cause); G (ed.) चक्षुभिचोंरेंद् (for घोरचक्षुभिद्ग). — 6) Ñ V1 D1.8.4 वीक्षंते (Ñ2 V1 °ति); D6.7.10.11 T8.4 प्रयंति (for ईश्वन्ते). Ś V2 B1.2 D8.18 निरीक्षंतीह (Śs D8 °ते ह) मानवाः; B5.4 निरीक्षंति (B4 °ते) च मानवाः. — 7 D6 पापासः M10 गतास (for हतास). Ñ1 D1-5.9 बह्मदंडेन. — V5 reads din marg. Ñ1 * नगः; D1-4.9 नरकः; Ct as in text (for निरय-). D5 नरकमानिनः. Ś D8.18 ते सर्वे भयमापन्ना यांति वै निरयं तथाः— After II, Ñ V1.2 B D1-7.8-11 T G M1-3.5-10 ins.; while M4 ins. after 8 of (owing to om.):

1188 ईंदशस्त्वं रघुश्रेष्ठ पावनः सर्वदेहिनाम्। सुवि त्वां कथयन्तोऽपि सिद्धिमेण्यन्ति राघवः।

[(1. 1) Ds ते; Ms त्वां; Cm.k.t as above (for त्वं). D2.6.7.9 T2-4 G3 ईट्टरां त्वां(T3.6 तु). D2.7 M7.9 नरश्रेष्ठ. D2.6.7.9.10 T3.6 पावनं; T2 G3 हाद्यं; Ct as above (for पावनः). V2 B8.4 ईरास्त्वं सर्वभूतानां पावनाय नर्षभ. —(1. 2) Ñ1 V1 D1-5.8 T3.4 लोके (for भुवि). D4 T3.4 त्वा; Cm.t as above (for त्वां). M2 Ck कीत्वंयतो; Cm.t as above (for कथयन्तो). Ñ1 V1 B3 D2.6.7.9-11 हि; T3.4 M5 ये; M3 वे (for ऽपि). Ñ2 V2 B1.2.4 M6 कथयंतो (B2 °स्ते) पि (V2 M6 ि) लोके त्वां (for the prior half). B2 आएस्यंति; Cm as above (for एव्यन्ति). Ñ B1.2 D1-5.9 M6 मानवाः; T3.4 ते (T4 ये) नराः (for राधव). V2 B3.4 यास्यंति त्रिदिवं जनाः (for the post. half).]

-Thereafter Va cont.:

गच्छ चारिष्टमच्यग्रः पन्थानमकुतोभयम् ।
प्रशाधि राज्यं धर्मेण गतिर्हि जगतो भवान् ॥ १२
एवम्रक्तस्तु मुनिना प्राञ्जलिः प्रग्रहो नृपः ।
अभ्यवादयत प्राज्ञस्तमृषि पुण्यशीलिनम् ॥ १३
अभिवाद्य मुनिश्रेष्ठं तांश्र सर्वोस्तपोधनान् ।
अध्यारोहत्तद्व्यग्रः पुष्पकं हेमभूषितम् ॥ १४
तं प्रयान्तं मुनिगणा आशीर्वादैः समन्ततः ।

1189* सर्वेषामेव भूतानां प्रियो बहुमतो मतः।

12 Vs om. 12 (cf. v.l. 9). — ") Ñ1 De.7.10.11 त्वं गरछ (for गरछ च). B2 विश्वस्तम्; D1 राम त्वम्; Tэ.4 चासीष्टम्; G (ed.) चाविश्वम् (for चारिष्टम्). Ñ1 B1 D2.0 T3.4 M7 अव्यग्नं. V2 B3.4 साध्यस्व(B4 गरछ त्वं वे) नरव्यात्र. % Cm: गरछेति। रिष्टं दुःखम्। अरिष्टं सुखम्।; Cg: गरछेति। अरिष्टं सुखम्।; so also Ck.t. % — 6) B3.4 प्रशानम्. —D8 om. (hapl.?) from भयम् up to जगतो in ". G2.3 M6-भयः (for -भयम्). —\$2.3 om.; \$1 reads 12° din marg. — ") Ñ1 V1 D1-5.9 प्रशाधि धमेण पुरी (Ñ1 पुरे; D3.6 महीं); B3.4 प्रशाध्ययोध्यां धमेण. — ") Ñ1 V1 परमा; D1-4.9 परमा (for जगतो). D5 गतिहिं परमाहमवान्.

13 Vs om. 13 (cf. v.l. 9).— b) Bs.4 D1 T1 Gs.3 M1.6-9 सांजलि: (for प्राञ्जलि:). Ś Ds.12 प्रश्रयान्; V1 प्रणतो; D2.9 Ts.4 G2 प्रयतो; D8 प्रप्रही; Cm.g.k.t as in text (for प्रप्रहो).— b) G1.2 M1 अभिवादयत. D1.3-5 प्रीत:; G1 प्रीत्या; M6 क्षिप्रं (for प्राज्ञस्). Ś D8 अभिवादं तदा(Ś1 धा) चके; Ñ V1.2 B D2.9.12 Ts.4 अभिवादयितं चके (Ñ2 Bs.4 राम:).— b) D6.7.10.11 M7 सत्य- (for पुण्य-). D6.7 T2 M4 शालिनं; M8 अलिनं (for जीलिनम्). और D1.2 D1.2-5.8.9.12 Ts.4 सोगस्त्यमृष्सत्तमं; Ñ1 V2 D2 सोगस्त्यो (V2 D2 स्रंग) मुनि(D2 नृप)सत्तमः (V2 भें); Ñ2 Bs.4 सोगस्त्यमुष्यक्रमे.

14 Vs om. 14 (cf. v.l. 9). \$1 om. 14⁶⁶.—⁶) Ta सोभिवादा. Ds.6.7.10.11 Ts M1.2.4.5.8—10 ऋषि:; D1s मुनि: (for मुनि-). M1 -श्रेष्ठस् ; M5 -श्रेष्ठांस् (for -श्रेष्ठं).—⁶) Ñ2 Vs (after corr. marg.; before corr. as in text) B1.2 महामुनीन् ; M6 ऋषीन्प्रमु: (for तपोधनान्).—⁶) V1 अरोच्यत् ; D2 आरोहत; D2 आरोह; M6.7 अभ्या(M6 ° भ्य) रोहत् (for अध्यारोहत्). Ñ1 D2.5.8.12 Ts.4 M6 तदा(D1s ° म) स्यप्र:; V2 (before corr.) B8.4 महाबाहु:; D6 M7 तदस्यप्रं (for तदस्यप्र:). Ñ2 V2 (marg.) B1.2 अध्यारोहत चास्यप्र: (V2 B1 ° स्य्यं; B2 ° स्युप्रं).—After 14, Ñ2 V2 B ins.:

1190* भभ्याचितस्तु ऋषिमिर्जगामाशु महामति:।

[B1 अभ्यजितस्. Ba च (for तु). V2 Ba मुनिभिर् (for ऋषिभिर्). Ñ2 सु- (for [आ] ज़ु). V2 B1 महाधुति:.]

अपूजयनमहेन्द्रामं सहस्राक्षिमवामराः ॥ १५ स्वस्थः स दृहशे रामः पुष्पके हेमभृषिते । शशी मेघसमीपस्थो यथा जलधरागमे ॥ १६ ततोऽर्घदिवसे प्राप्ते पूज्यमानस्ततस्ततः । अयोध्यां प्राप्य काक्तत्स्थो विमानाद्वरोहत ॥ १७ ततो विसृज्य रुचिरं पुष्पकं कामगामिनम् । कक्ष्यान्तरविनिक्षिप्तं द्वाःस्थं रामोऽब्रवीद्वचः ॥ १८

G. 7. 90. I B. 7. 82. 20 L. 7. 84. I8

15 Vs om. 15^{ab} (cf. v.l. 9).—^a) \$2.8 D1.2.48.12 प्रयातं. B3.4 ऋषि- (for मुनि-).—^b) \$ D8.12
ह्याशीर्वादै:; D2,11 आशीर्वादं.—^{ad}) \$ Vs D8.12 महात्मानं;
Ñ1 महाभागः V2 (before corr.) B3.4 महाबाहुं; D1.3-6
T3.4 महेब्बासं (for महेन्द्राभं). D1.4 [अ]परं; D6
[अ]सुरा: (sic) (for [अ]मरा:). Ñ2 V2 (after corr.
marg.) B1.2 अर्थयांचिकिरे सर्वे महेंद्रममरा इव.

16 Ñi Vi Di.2.4.5.9 om. 16.—") Vi B De Me प्रद (De सन्द) इरो; G (ed.) प्रदश्यते (for स दहशे). Ds स्वस्यं दहिशे रामं.—") Ś Vi Di.12 पुष्पकेन वि(Vi lacuna from वि up to ")भूषित:.—") Ś Ñi Vi B Di.12 Me चंद्रों मेधसमूहस्थो (Bi "समुरसृष्टो); Ds शीतरिश्मं कळा-पूर्णं.—") Ñi Vi B गच्छित (Bi पूर्वां नि; Bi पृथ्वीं नि)जां पूर्णं.—") Ñi Vi B गच्छित (Bi पूर्वां नि; Bi पृथ्वीं नि)जां

17 ^{ab}) G1 -दिवसं. V1 प्राप्त:. M2.4 समंततः (for ततस्ततः). Ś V2 D2.12 रामः(V2 प्राप्तः) परपुरंजयः; Ñ1 V1 B4 D1-5.9 प्राप्तः (V1 कृत; D5 प्राप्तः) सर्वाधिनश्चयः(D5 °यं); Ñ2 V2 B1-2 हृष्टपुष्टजनैर्यृतां (for b). M6 ततोधरात्रसमये वर्जमानस्तपोवनं. —) S2 D8.12 प्राप (for प्राप्य). —) S D8.12 भ्रव्या च (for भ्रवरोहत). Ñ V2 B D1.2-5.10.11 Т2.4 मध्यां (Ñ2 B2.4 D10.11 °ध्य; V2 °ध्यं; B1.2 °ध्ये)कक्षा (B1 °क्ष; D4 T2.4 °ध्या)मवातरतः (V1 पद्मयां कक्षामतारयतः D2 कक्षांतरमवातरतः ; T1.2 G2 M2 मध्यकक्ष्यामवारहतः ; G (ed.) मध्यकक्षां समाविशतः. % C3.k: मध्यकक्ष्यामिति। प्राप्येति श्वाः।; so also Ct. % — After 17, Ñ2 V2 B1.2.4 G (ed.) ins.; while B2 ins. after 19 (first occurrence):

1191* ततस्तु तद्रह्मविनिर्मितं शुभं विमानवर्यं बहुरत्नमण्डितम् । विस्रज्य वीरो रघुवंशवर्धनो ब्यचिन्तयद्यज्ञविधि महास्मा ।

[(1. 2) B1.2 विमानरक्षं; G (ed.) °वरं (for विमानवर्थं). V_2 -मूपितं (for -मण्डितम्). — (1. 4) B1 विजितयद्; B_8 विजितयन्. V_2 यज्ञविधिर्. B_4 महारमना; G (ed.) महामनाः.]

18 Ña Va B (Ña Bi.a [repeats] 18°-19) read 18-19 before 74.1. Ña Bi om. 18^{ab}. — a) Śa Va Da.12 विसर्थ; Ñi [S]तिगम्य; Vi Di-5.0 Ta.4 [S]भिगम्य; Ct *G. 7.90. 2 B. 7.82.20 लक्ष्मणं भरतं चैव गत्वा तौ लघुविक्रमौ । B. 7.84.19 ममागमनमाख्याय शब्दापय च मा चिरम् ॥ १९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥ ७३ ॥

as in text (for विस्तृत्य). Me सुचिरं (for रुचिरं). — b)
—Da om. from काम up to तो in 196. Va कामचोदितं;
Ba.4 Ti.2 Ga कामगामि तत्; Di कामयामिनं; Di जवगामिनं;
Me हेमभूषितं (for कामगामिनम्). — After 1866, De.7.
10.11 Ta.4 ins.;

1192* विसर्जयित्वा गच्छेति स्वस्ति तेऽस्त्वित च प्रभुः।

—°) Ś Ñ1 V1.2(before corr.).3 B2.3(first time).4
D3.4.7.8-11 M7 कक्षांतर (B2°रं); D1.5 कक्षं(D5°ह्यं)तर र;
D6 G1 M5 कह्यां(D6°क्षां)तरे; Cg as in text (for कक्ष्यान्तर -). Ñ1 -विनिर्मुक्तं; V1 B2.4 D1.3-5.9 -विनिक्षि(V1°नि:क्षि)सान्; D7.10.11 -स्थितं क्षिप्रं; T3.4 -स्थितान्मकान्; Cg.k as in text (for -विनिक्षिसं). Ñ2 V2 (after corr. marg.) स निविद्यासने ग्रुभे; B1 स निषदासने ग्रुभे; B2 (second time with hiatus) निषय आसने ग्रुभे; B3 (second time with hiatus) निषय आसने ग्रुभे: —²)
D6 प्राप्तान्; D10.11 चारं; T1.3 M5 द्वास्थं (for द्वाःस्थं). Ñ V2 (after corr. marg.) B1.8 (second time) द्वास्थं राजाव्यविदिदं; V1 D1.3-5 T3.4 द्वास्थान्नाव्यविदिदं (V1°द्वचः); V2 (before corr.) राज रवां मुनिवाच ह (sic); B3.4 राजा द्वास्थानुवाच ह; B3 (first time) राजा द्वास्थमुवाच ह; D9 द्वास्थान्नाजा समववीत्.

19 D2 om. up to तौ in 6 (cf. v.l. 18). For sequence and repetition in Ñ2 V2 B1, cf. v.l. 18. V3 om. 19^{ab}. —) Ñ1 गच्छ स्वं ऋस्मणं चैव. —) Ś1.2 गतौ

तौ; Ñ1 भरतं; Ñ2 B1 गच्छ त्वं; V1 D1.4.5 T3.4 गच्छध्वं; V2 भातरं; B2.3 (second time) गच्छंतं; B3 (first time).4 भातरो; D3.9 गच्छंतु (for गत्वा तो). Ñ1 M3 रघु- (for छघु-). Ś Ñ B1.3 (second time) -िवकम; V1 D1-3.5.9 T3.6 -िवकमा;; V2 D12 -िवकमः; B2 D4 -िवकमं (for -िवकमो). D8 ग * * * * विकम. —) D1.4.5.8.9.12 समागमनम्. V1 भाष्यानम्; B4 T3.4 G1.2 M1.2.4.5.7 भाज्ञाय; D3 भाष्याहि; M6 भाज्ञाप्य; M10 भाष्याय (for भाष्याय). —) Ś V3 D1-5.7.8.10-12 T1.2 G3 M5-7 Cm.g.k.t शब्दापयत; Ñ1 D9 प्रस्थापयत; Ñ2 B3 (first time).4 G2 शिवमानय; V1 भाष्यापयत; V2 B2 समुपानय; B3 (second time) समानय च; D8 शिव्रं नयत; T3 समानयत; T4 संज्ञापयत; G1 च शब्दापय (by transp.); M3 शब्दापय हि (for शब्दापय च). — After 19 (first occurrence), B3 ins. 1191*.

Colophon. — Sarga name: ŚÑ V B2.3 D2.5.8.9.18 रामप्रवागमनं(Ñ1 B3 °गमं; V3 °गम:; D3.5.9 °मन:); B1 रामप्रवागमनं; B4 D1.2.4 श्रीरामप्रवागमनः(B4 °मनं). — Sarga no. (figures, words or both): ŚÑ1 V2.3 D2.12 om.; Ñ2 87; V1 64; B1 D9 86; B3 88; B4 T4 90; D8(marg. also 80).8 79; D4.5 74; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 82; T8 89; M6.8 81. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्यणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

तच्छुत्वा भाषितं तस्य रामस्याक्चिष्टकर्मणः ।
द्वाःस्थः क्रमारावाह्य राघवाय न्यवेदयत् ॥ १
दृष्ट्वा तु राघवः प्राप्तौ प्रियौ भरतलक्ष्मणौ ।
परिष्वज्य ततो रामो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ २
कृतं मया यथातथ्यं द्विजकार्यमनुत्तमम् ।
धर्मसेतुमत्रो भ्यः कर्तुमिच्छामि राघवौ ॥ ३
युवाभ्यामात्मभूताभ्यां राजस्रयमनुत्तमम् ।

सहितो यष्टुमिच्छामि तत्र धर्मो हि शाश्वतः ॥ ४ इष्ट्रा तु राजस्रयेन मित्रः शत्रुनिवर्हणः । सहुतेन सुयज्ञेन वरुणत्वसुपागमत् ॥ ५ सोमश्च राजस्रयेन इष्ट्रा धर्मेण धर्मवित् । प्राप्तश्च सर्वलोकानां कीर्ति स्थानं च शाश्वतम् ॥ ६ अस्मिन्नहिन यच्छ्रेयश्चिन्त्यतां तन्मया सह । हितं चायतियुक्तं च प्रयतौ वक्तुमईथः ॥ ७

G. 7. 90. 9 B. 7. 83. 8

74

D₁₂ begins with 3. Before 1, \tilde{N}_2 V₂ B (\tilde{N}_2 B_{1.8} [repeats] 18° -19) read 73.18-19.

- 1 ") Ś Ñ V B D1-6.8.9.12 T3.4 M6 श्रुत्वा तु; Cg.k.t as in text (for तच्छूत्वा). —") Ś Ñ V B D1.2.4-7.10.11 T1.2.4 G M द्वास्थः; D3.9 T3 द्वास्थाः (for द्वाःस्थः). Ñ1 D1.2.4 कुमारान्. —") G1 पार्थिवाय (for राघवाय). D3.9 T3 न्यवेदयन्.
- 2 ") Me श्रुखा (for ह्या). De तौ (for तु).—Ve lacuna from नः up to यौ in b. Mr राधनौ. D12 प्राप्तः (for प्राप्तौ).—b) Bs.4 D6.7.10.11 उभौ; Mr प्रीतौ (for प्रियौ).—b) Bs.4 D6.7.10.11 उभौ; Mr प्रीतौ (for प्रियौ).—c) T1.2 Ge Me तदा (for ततो). D2.5.9 तु(D6 च) रामस्तौ (for ततो रामो). Ñ1 V1 D1.3.4 प्रवेदन्नत रामस्तौ (Ds काकुत्स्थो); Bs.4 प्रणतौ संपरिष्वज्य.—d) De वाचाम् (sic) (for वाक्यम्). Ñ1 चैवम्; V1 D1.3-6 चेदम् (for एतद्). Bs.4 ततो वाचम् (B4 व्यम्) (for वाक्यमेतद्).
- 3 °) M7 कमें (for मया). M9 om. यथा. N2 V1 B1.2.4 यथोहिष्टं; D8 य * * ध्यं; M3 तु सर्वे वै (for यथा तथ्यं).—) N1 अवितयत् (for अनुत्तमम्).—) S1.8 V8 D3.8 धर्में (for धर्म-). S N1 V D1-5.8.9.12 T4 -हेतुम्; Cg.k.t as in text (for सेतुम्). N1 V1.8 B2 D5-7.10.11 G M2.4.7.8.10 अथो; B3.4 T3.4 अहं (for अतो).—) M7 अहंसि (for इच्छामि). V2 (before corr.; after corr. marg. as in text) B3.4 कर्तुमिच्छे यशस्त्ररं.— After 3, D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 K (ed.) ins. :

1193* अक्षयश्चान्ययश्चैव धर्मसेतुर्मतो मम । धर्मप्रसवनं त्वेतत्सर्वपापप्रणाज्ञनम् ।

[(1. 1) K (ed.) Cg अक्षय्यश् ; Ct as above. —(1. 2) M1 धर्मस्य (for धर्मप्र-). D7.10.11 T1 M4.10 Cgp.k.t -प्रवचनं; K (ed.) Cg -प्रसाधकं (for -प्रसवनं). D6.7.10.11 चैन (D11 वं); G2 M4.5.10 चैतत् ; K (ed.) होतत् (for स्वेतत्). M7 सर्वमेतत् (for सर्वेपाप-).]

- 4 ") Ś Ñ1 V1.5 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 भवज्ञयाम्; Cg as in text (for युवाभ्याम्).—) V2 (after corrmarg.; before corr. as in text) B3 महाऋतुं (for अनुत्तमम्). Ñ1 राजसूये महोदये.) Ñ1 ततो; B1 तदा; D5 G8 यत्र; M1 क्षत्र-; Cg.k.t as in text (for तत्र). Ñ1 V1 च; D6.7.10.11 तु; Cg.k as in text (for हि).
- 5 Va om. 5. Ñi Di.2.s (om. 5^{ab} and 6^{ad}).e.s.s transp. 5 and 6.—") Ś Ds T² यद्वा (for इद्वा). Ś V² Bi.s.e D².s.s.i² हि; Ñi सु- (for तु).— Śi om. (hapl.) 5^b-6^a.—^b) B².e [S]मित्र- (for तृतु).— V² reads od after corr. in marg.—o) D4.s Me स हुतेन; T² G² M²-4.7 सुकृ(T² G² °हू)तेन (for सुहुतेन). Vi Di.e.s Ti.² G² M² समृ(Di.e °मि)ह्देन; D².s सुग्रुहेन; D1² सुयष्टेन (sic); Me सुयष्ट्रा तु (for सुयक्षेन). Ñi संगतेन सिमहेन; Ѳ Bi.².a सु(B² स्त्र) समृद्धेन विधिवद; V² (before corr. as in Ѳ)यम् सुकृतेनासौ; B² स्त्रिष्टेन सुख्यातेनासौ (unmetric); D² सद्दतेन निरुद्धेन; D² सुहूतेन तु पष्टेन.—d) Mi वाहणस्त्रम्. Ñi Di-5.s उपागतः; V² (before corr. as in text) B³ अवासवान्; B4 अवामयात् (for उपागमत्).
- 6 \$1 om. 6° (cf. v.l. 5). V1 om. 6. Ñ1 D1.2.3(om. 5° and 6° d).4.5.9 transp. 5 and 6. Note hiatus between and .-a) \$2.8 Ñ1 V3 D1-5.8.9.12 M6 इप्र हि (D1.2 M6 तु) (for सोमश्र). D12 राजयज्ञेन. -b) Ñ1 D1-5.9 M6 सोमो; V3 राज-; D6(m. also as in text).7 T3.4 चेप्रा (for हप्रा). \$ D8.12 राजयज्ञे(D12 भूये)न; Ñ2 V2 B यज्ञेनेप्रा हि(B3.4 स) (for इप्रा धर्मेण). V3 यज्ञवित. -b) D6.7.10.11 T3.4 सर्वलोकेप्र. \$ V3 D8.12 प्राप्त-वांलोकविष्यातं; Ñ1 D1.2.4.5.9 M6 प्राप्त: सर्वेषु लोके(D2 काले)पु; Ñ2 V2 B प्राप्तवान्सर्वलोके(V2 भूते)पु. -d) D1.2.4.6-9.12 T1.4 G M1.3.8 कीर्ति-. D5 तु (for च). D2.9 अनुत्तमं (for च ज्ञाश्वतम्).
- 7 a) M? 有银河.—L (ed.) om. 7⁵⁰.—For 7^{a5}, S Ñ V B D1-5.8.9.12 Ts.4 Ms G (ed.) subst.; while T2 ins. after 7^{cd} (first occurrence):

G. 7. 90. 10 B. 7. 83. 9 L. 7. 85. 8 श्रुत्वा तु राघवस्यैतद्वाक्यं वाक्यविशारदः ।
भरतः प्राञ्जिलिर्भृत्वा वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ८
त्विय धर्मः परः साधो त्विय सर्वा वसुंधरा ।
प्रतिष्ठिता महाबाहो यश्रश्वामितिविक्रम ॥ ९
महीपालाश्च सर्वे त्वां प्रजापतिमिवामराः ।

1194* तसाझवन्तौ संचिन्त्य कार्येऽस्मिन्यत्कृतं हितम्।

[B1.2 तन्मां (for तसाद). Ś Vs Ds.12 तद्भवंतों सु- (for तसाद्भवन्तों). D2.0 यहेत; G (ed.) यच्छेय: (for संचिन्त्य). Ś Ñ V1 Ds.9.12 क्षमं (for कृतं). V2 (before corr. as in B2; after corr. marg.) यतु संहितं; B1 कर्तुमर्हथ; B2 वक्तुमर्हतः; B5 यस्क्रमस्थितं; B4 यस्क्षमं स्थितं; T2-4 यज्ञसंज्ञिते (T2 क्ते) (for यस्कृतं हितम्). V3 असमन्नद्दिन यस्क्षमं; M6 क्षणेसिन्मम यस्क्षमं; G (ed.) संचित्य तन्मया सह (for the post. half).]

- —T2 reads od twice. V2 reads o after corr. in marg.

 —°) D6.7 यञ्च युक्तं; Cg.k.t as in text (for [आ] यितियुक्तं). G2 मे; M6 तत् (for second च). Ś D8.12 अस्मिन्नहित्त
 यगुक्तं; Ñ2 V2 (before corr.) B2.4 आयसां च (V2 तु)
 तदारवे च; V1 D1-5.9 यदायसां तदा त्वेव (V1 D2 व्हारवे च)
 (D1.4 मुखं चेव); V2.3 B1.2 हितं (V3 हदं)वा यदि वा युक्तं;
 T2 (second time).3.4 युक्तिमंतौ तथा रवेनं (T2 व्हार्थ).

 —') Ñ V1 B3.4 D1-5.9 T2 (second time).8.4 युक्तं तद्
 (Ñ2 यद्); G1 तत्तथा (for प्रयतौ). V2 om.; B4 कर्तुम्
 (for वक्तुम्). Ñ2 V2 B3.4 D2.5.9.11 T2 (both times)
 G1 M6 अर्हथ (Ñ2 V2 B3.4 D5 वतः).
- 8 °) V² reads after corr. in marg. from रा up to ै. Ѳ V² B1.2 Mɛ [इ]दं (for [ए]तर्). V² (before corr.) B².4 वचनं तस्य (for राघवस्यतद्). ै) Ś V² Dã.13 वाक्यं धर्मसमन्वतं; V² (before corr.) Bã.4 G [ed.] भातुः (Bã °त्) श्रे (G [ed.] °तुज्ये) हस्य धीमतः. °) Dã वाक्यम् (for भूरवा). V² reads व after corr. in marg. व) Dã एवम् (for वाक्यम्). औ॰ चैतद् (for एतद्). V² (before corr.) Bã.4 वचनं प्रत्युवाच ह.
- 9 %) M7 सर्व (sic) (for धर्म:). M8 [S]पर: (for पर:). Ñ V1.2 B D1-5.9 स्वं(D8 स्व)धर्म:(Ñ1 V1°में)परमः साधो(B3 शास्ता).—°) Ś V3 D8.12 M4 प्रतिष्ठा हिः Cg.k.t as in text (for प्रतिष्ठिता).—') T1.2 M3 स्वयं; M5 जयश् (for यशश्). Ñ3 V2 B T3.4 [अ]मित्रकर्षण (T2.4°श्रेंन) (for °तविक्रम). Ś V3 D8.12 लोकानामन्ययं यशः; D2 यस्य स्वमितविक्रम.
- 10 Vs om. 10.—) Ñ2 लोक-; V2 (sup. lin. also as in text) B3 प्रजा- (for मही-). B3 धर्मे त्वा; D5 M6 सर्वेषां (for सर्वे स्वां).—) B2.4 श्राचीपतिम्. D6 T2 M1.6 [अ]परा: (D6 °रं; M1 °रं); Ck,t as in text (for [अ]मरा:).—) B1 प्रतीक्षंते; M8 निरीक्षंतो. V2 B2-4

निरीक्षन्ते महात्मानो लोकनाथं यथा वयम् ॥ १० प्रजाश्च पितृबद्राजन्पश्यन्ति त्वां महाबल । पृथिव्यां गतिभृतोऽसि प्राणिनामपि राघव ॥ ११ स त्वमेवविधं यज्ञमाहर्तासि कथं नृप । पृथिव्यां राजवंशानां विनाशो यत्र दृश्यते ॥ १२

महाबाहो; D6.7.10.11 G1 M1 महात्मानं (for महात्मानो).
— d) S2.8 Ñ1 B1.4 D5.8.9.12 T1.2 G3 M3.5.6 लोकनाथ.
\$\text{S V1 D1.3-5.8.12 तथा; M8 त्वया (for यथा). M6 [अ] दिययं (for वयम्).

- 1) ") D10,11 G1 Ck पुत्राश् ; Cg as in text (for प्रजाश्). Тз.4 स्व- (for च). V2 (after corr. marg. as in text) विधिवद्. V1 राम (for राजन्). M8 यथा च पितरं राजन्; M7 प्रजापतिश्च विधिवत्.) M7 पदयति. Ś Ñ V1 B D2.8.9.12 महामते; D1.3-5 T8.4 महीपते (T3.4 विते); M6 महावलं. V2 reads od in marg. od) D1.6.7.10.11 T1.8.4 G3 M10 पृथिव्या. D8 पति-; G1 केतु-; M7 अधि- (for गित-). G3 damaged from तो up to णि in d. G1 प्राणानाम्. V3 lacuna from म up to चं in 12 . Ñ2 B1.2 सवेषां प्राणिनां प्रभो; M7 प्राणिनामिस पार्थिव (for d). V2 (before corr. as in Ñ2) B3.4 स्वं पृथिव्यां नरश्चेष्ठ प्राणिनां परमा गित:.
- 12 Vs lacuna up to वं in "(cf. v.l. II).—") Ñ1-विघ; D2 कथं; Ck.t as in text (for -विघं).—") Ś Ñ2 V2.3 B1.2.4 D8 12 M6 आहर्ता तु(Ñ2 तत्); B8 आह कर्तुं (sic); Ck as in text (for आहर्तास). D5 M9 तथा; Ck as in text (for कथं). T3.4 बत (for नृप).—M7 om. (hapl.) 12° .—") Ñ1 V3 D3.7.10 पृथिच्या; D2.9 जगत्यां (for पृथिच्यां). Ś Ñ V1 B3.4 D1-5.8.9.12 सर्वभृता (B4° वर्णा)नां; V3 (before corr. as in Ś1) B1.2 स(V2 प्)वैवंशानां (for राजवंशानां).—") D9 विशोको. Ś V1.3 B8 D1.3.8.12 स्त्र; Ñ1 स्तु-; D5 यश्च (for यत्र).—After 12, Ś Ñ1 V1.8 D1-6.8.9.13 T3.4 L (ed.) ins.; while Ñ2 V2 B G (ed.) ins. after 13:
- 1195* श्रृयते राजशार्द्र्ल सोमस्य मनुजेश्वर ।
 ज्योतिषां सुमद्द्युद्धं संप्रामे तारकामये ।
 वरुणस्य महाघोरे संप्रामे मस्यकच्छपाः ।
 निवृत्ते राजशार्द्र्ल यत्र श्लीणा जलेचराः ।
 श्रृयते राजस्ये तु शकस्याक्तिष्टकर्मणः । [5]
 देवासुरं महायुद्धं सर्वोत्साद्मवर्तत ।
 द्वरिश्चन्द्रस्य यज्ञान्ते राजसूयस्य राघव ।
 बादीवकं महायुद्धं सर्वेक्षत्रविनाशनम् ।

[(l. I) Ñi Di-s. Ts. a राजमूबे (Ds ° बो) हि (Ts. a ° न); Bi हि महाराज; Bs. a नरशार्द्र (for राजशार्द्र). — After the prior half of l. I, Di erroneously ins. the post. half of l. 5 repeating it in its proper place. Ñe Ve Bi. ह हि पृथिव्यां ये च पुरुषा राजन्पौरुषमागताः । सर्वेषां भविता तत्र क्षयः सर्वान्तकोषमः ॥ १३ स त्वं पुरुषशार्द्रुल गुणैरतुलविक्रम । पृथिवीं नाहसे हन्तुं वशे हि तव वर्तते ॥ १४

(V2 च; B1 [अ]पि) महीजसः; B8.4 D2.4 मनुजेश्वरः; D6 हि नरेश्वर (for मनुजेश्वर). —(l. 2) B2 हि; D8 च (for सु-). Bs -महायुद्धं. Dı वधक्ष प्राणिनां चैव (for the prior half). - After 1. 2, De Ts.4 read 1. 7-8. —(1. 3) No B महाचोर:: V= महबुद्धं (for महावारे). Ñs Vs B संज्ञामी मत्स्यकच्छपै: (for the post. half). —(1. 4) S D8.12 निंद (D12 °दं)तो: Na Va B नि(Ba सं)वृतो: Ds ववृते: Ts.4 निर्वृत्ते; L (ed.) निर्वृते (for निवृत्ते). Ñ1 D1-6.9 T3.4 राजसूरो नै(T3.4 तु) (for राजशाईल). V1 B8.4 जलेश्वरा:. —(1.5) V2 श्र्यंते: Т8 श्र्यतां (for अयते). Ta.4 वै (for तु). Ś Ñ2 V1 B1.2 D8.12 राजशादृंल: Vs Bs. ब राजस्यांते (Bs °यं तु) (for °स्ये तु). S N1 V1.3 D1.8-5.8.12 क्षत्रस्य; D2.9 भित्रस्य (for श्रकस्य). Vs (also as above) Bs.4 मन्जेश्वर (for [अ] क्विष्टकर्मण:). —(1. 6) Na V2 B1.3.4 D5.6.8 दे(D6 दे)वासुर-: Т3.4 दैवासुरं. N2 Vs B D2.5.6.9 महसूदं. -- D1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 8. T3.4 सत्त- (for सर्व-), D4.9 -[उ]च्छेदम्; G (ed.) -[उ त्सिधम् (for -[उ त्सादम्). Ds व्यवर्तत. S Ds.12 सर्वोत्साहनिवर्तकं: Ñ1 V2 B1.2 यत्र वर्ष (V2 marg.)मवर्तत; V8 सर्वसादन्वर्तनं: Bs यत्र वर्षश्तं तत: (for the post. half). -(1.7) Ds.4 पर्यतं(D4 °ते) (for यज्ञान्ते). N B1.2 Ds राजस्यथः — S2 om. from 1.8 up to 146. —(1.8) N1 V1 आतीवकं; B2 आडिवकं; Bs.4 आभीरकः; D5 आटीवकं; D6 आसीत्किल; Ds अदीर्घकं; Ts.4 आ(T4 अ)पताकं (for आडीवकं). Ñ2 V2 B1.3.4 D2.6 T3.4 महबुद्धं. Ñ3 -प्राणि-; V2 B1.2 -सस्व-; Bs.4 -प्राण-; Ds -पक्ष- (for -क्षत्र-). Vs Ds.9.12 -विनाशकं.] -Thereaster No V2 B D6 cont. 1197*.

13 \$2 om. 13 (cf. v.l. 1195*).—") \$1.3 V8
D8.12 पृथिक्यामेन राजानो.—") \$1.3 V3 D12 M7 राज-;
D8 राज्य-; M6 ये च (for राजन्). G1 M1.5-7 पौरूक्यम्.
\$1.8 V8 D8.12 M6 झाश्रिता:; Ck.t as in text (for भागता:).—For 13", Ñ2 V2 B subst.:

1195* ये केचिरपुरुषा राजन्योरुषं समुपाश्चिताः।

[B4 केवित्तु (for ये केवित्). B2 सत्त्वमाश्रिताः.]
— ") Ñ2 V2 B चात्र; Ck.t as in text (for तत्र). — ")
\$1.8 D8.12 संवर्तकः; Ñ2 V2 B कालांतकः (for सर्वान्तकः).
D10.11 Ck संक्षयः सर्वकोपजः; M3 क्षयः सर्वांतको महान् .
— For 13, Ñ1 V1 D1-5.8 T3.4 subst.; while Ñ2 V2 B
D6 cont. after 1195*:

1197* पृथिव्यां यानि सत्त्वानि तिर्यग्योनिगतान्यपि । पार्थिवानां प्रजानां च राजसूचे ध्रुवं क्षयः । भरतस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वामृतमयं यथा । प्रहर्षमतुलं लेभे रामः सत्यपराक्रमः ॥ १५ उवाच च शुभां वाणीं कैकेय्या नन्दिवर्धनम् । प्रीतोऽस्मि परितुष्टोऽस्मि तवाद्य वचनेन हि ॥ १६

G. 7. 90. 23 B. 7. 83. 17 L. 7. 85 20

[(1.1) Т३ भूनानि (10र स्त्वानि). Т४ पृथिव्या गतिभूतोसि (sic) (for the prior half). Ñ2 च (for [अ]पि). —(1.2) D2.8 transp. पाथिवानां and प्रजानां. Ñ2 B1.2 व (for च). D3.6 Т3.4 च सर्वेषां (for प्रजानां च). Ñ3 ध्रुवः; D6 Т३ महा-(for ध्रुवं). Ñ1 क्षुयं. V2 B राजस्य (V2 B2 व्यः)ऋतुः क्ष्यः; Т६ राजस्यान्महाक्षतिः (for the post. half).]

-After 13, Ñ2 V2 B G(ed.) ins. 1195*.

14 Ś2 cm. 14^{ab} (cf. v.l. 1195*). V2 reads 14^{ab} twice.—a) V2 (first time) सत्यं; B8 D6.10.11 सवं; Cg as in text (for सत्यं).—b) Ñ2 V8 B1.2 M8.5 6.10 अमित-; M7 अद्भतः; Cv as in text (for अतुल-). Ñ2 V8 B1.2 D7 T1.2 M10 -विक्रम:. Ś1.3 Ñ1 V1.2 (first time) B3.4 D1-5. 8.9.12 T3.4 बुद्ध्या संचि (T4 निश्चि)त्य राघव; G3 गुणे ***

** (damaged).—V3 om. (hapl.) 14°-15.—d) B4 सा दि (hypm.) (for दि).—For 14°d, Ś Ñ1 V1 B8 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.; while V2 (after the first occurrence) B4 ins. after 14^{ab}:

1198* प्राणिनां चिन्तय शुभं त्वं हि तेषां परा गति:।

[V2 Bs.4 D2.9 Ts.4 हितं (for शुभं). V2 Bs.4 त्वमेषां(V2 °षा) परमा गति: (for the post. half).]
—Thereafter V2 Bs.4 cont.:

1199* स स्वमेवंविधं यज्ञं यजेथा नात्र संशयः।

[Prior half = 12°. Ba सत्यम् (for स स्वम्).]

15 Vs om. 15 (cf. v.l. 14). —) Ñ1 च; Ñ2 B1.2 M1.5 हि (for तु). — D5 om. 15 - 16 . —) Ñ2 V1 B1 D2.8.9 तथा; M3 तदा (for यथा). Ś D8.13 T8.4 श्रुखामृत-रसोपर्म (T3 समं तदा; T4 वदावृतं). —) Ñ2 damaged after राम: up to 16 . Ñ1 V1.2 (after corr. marg. as in text) B2.4 D2-4.9 राम: प्राणमृ (D1.8.4 प्रहर)तां वर:.

16 Ña damaged for क b; Ds om. 16 (for both, cf. v.l. 15). — Vs स (for च). Мэ मधुरां (for च गुमां). S Ds.13 वाचं. Ñ1 V1.5 B D1-4.9 Ts.4 परिष्वज्य; Vs D6.7. 10.11 गुभं वाक्यं (for गुभां वाणीं). — b) S Ñ1 Vs D (except Ds). कैंकेरयानंदवर्धनं; G1.2 M1.5.4-9 कैंकेसी . — V1 om. 16 -17 b. —) S Vs Ds.12 एतेन (for प्रीती- Sस्म). Ñ2 Vs B परितृष्टश्च; M7 om. (hapl.) (for तुष्टोऽस्मि). — b) D6.7 Ts.4 G2 Ms-10 द्व; Ms.4.7 च (for द्वि). D10.11 Ck.t वचनेनधः; M6 नौजसा (for बचनेन िह्व). S. Vs Ds.12 परेण वचनोजसा; Ñ V2 B D1-5.9 वाक्येनाने (D5 °न्ये)न सुवत (Bs च स्वया; D1.4.5 स्ववः D2.3 ते प्रभो).

G. 7. 90, 24 B. 7. 83, 18 L. 7. 85, 21 इदं वचनमक्कीवं त्वया धर्मसमाहितम् । व्याहृतं पुरुपव्याच्र पृथिव्याः परिपालनम् ॥ १७ एष तसादभिप्रायाद्राजस्यात्ऋतूत्तमात् । निवर्तयामि धर्मज्ञ तव सुच्याहृतेन वै ॥१८ प्रजानां पालनं धर्मो राज्ञां यज्ञेन संमितः । तस्माच्छृणोमि ते वाक्यं साधूक्तं सुसमाहितम् ॥ १९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुःसप्ततितमः सर्गः॥ ७४॥

17 V1 om. 17^{ab} (cf. v.l. 16).—a) Gs damaged from म up to घ in b. Ñ1 D1-5.9 Ts.4 M7 हुदं च(D1.4 Ta*; Ds.9 M7 तु; Ds हि) वचनं श्रीमान्(Ds.5 श्रीमत्; Ts सम्यं; T4 चीर; M7 हीवं [sic]).—b) D6.10.11 -समागमं; D7 -सनातनं; B (ed.) °गतं (for -समाहितम्).—After 17^{ab}, Ñ1 D1-5.9 Ts.4 ins.; while Ś ins. after 18; D6 ins. after 17:

1200* हृद्यं तथ्यं च पथ्यं च सर्वस्य प्रीतिवर्धनम्।

[Ds तथा (for तथ्यं). D1.3.4 transp. तथ्यं and पथ्यं. Ś पश्यंरत्वं (for पथ्यं चं). Ds स्थेर्स्य (for सर्वस्य). Ds Тэ.4 प्रियवर्ध (D6 दर्श)नं (for प्रीतिवर्धनम्). Ś सर्वसत्त्वविवर्धन (for the post. half).]

- _°) \$ Ds व्याह्रस. °) \$2 Ñ1 Bs D1.3-5 Ts.4 M1 पृथिवी-(\$2 M1 °व्यां); B4 प्रजानां; D2.9 जगती- (for पृथिव्या:). Ñ1 V1.2 B2 D1-5.9.10 Ts.4 M6 परिपालने.
- 18 ") Ñ1 V1 D1-8.9 T8.4 एवं (for एष). S एष तेसमद-(Sa ते मद-); Ѻ Bo.4 Cg.k.t एव्यत्तस्माद; Vº Bi Dio.11 To Ga एच्य (B1 °त)दस्मद्-; Ba सम्यगस्माद्; Da.7 एपोहं त्वद-; Ms एव इस्माद: Me एव तुभ्यम् (for एव तसाद). Ś Ñ V B D1-5,8.9,12 Ta Me अभित्रायो (Ñ2 V2 B °यं); Cv.g.k.t as in text (for °प्रायाद).—) B2 D9 राजस्य- (for °सयात्). D10.11 ऋतुक्रमात्; T2 M7 रघूत्रमात्. S D8.12 राजसूचे हि से पर:. 😂 Die lacuna from 18° up to 76.15. -) S Ñi Vi Di-8.8.9 Ts.4 नि (Ds वि)वर्ति (Vi °वारि)तो महाबाहो; Ña Va B Ti, s Gs Ms निवर्तये(Ti Gs °वर्तामि; Т2 °रता सु; M3 °वृत्तोसि) महाबाहो. — 1) \$ Ñ1 V1 D1-4,8.9 T8.4 स्वया सु(Ñ1 D1.8.4 T8.4 सु-; D8 तु-); Ct as in text (for तव स-). Vs Ds.7.10.11 Ts.4 G1 M6 च (for बे). Va (after corr. marg. as in text) Bs.4 तहाक्यपरिबो; Vs °रो)धित:; Ds स्वया मुख्याहतेन वै. -After 18, \$ ins. 1200*, while Vs Ds (marg.) ins. 1. 2 only of 1201* after 18.
- 19 \$ Ñ1 V1.8 D1-8.8.9 transp. "b and "d. —")
 Ñ1 V1 D1-4.8 पालने (for पालने). b) \$1.2 राज्ये;
 D1.8.8.8 राज्ञो (for राज्ञां). V1 धर्मेण; D1 यज्ञे सु- (for यज्ञेन). Ñ1 V8 संमिते; D2.3 संमत:; D4.8 "तं (for "मित:).
 —For 19" b, D6.7.10.11 subst.; while V2 B2.4 S subst.

l. 2 only for 19^{ab}; whereas V₈ D₈ (marg.) ins.
l. 2 only after 18:

1201* लोकपीडाकरं कर्म न कर्तव्यं विचक्षणै:। बालानां हि शुभं वाक्यं प्राह्यं लक्ष्मणपूर्वज।

- [(1. 2) D7.10.11 T3.4 M7 Ct तु (for हि). V2 P8.4 बालादिए; D6 बालकातु (for बालानां हि). M7 -पूर्वजै: (for -पूर्वज). V2.3 B3.4 D3 M68 आहां भरत पूर्वजै: (for the post. half).]
- —°) Vs T2 G1 तद्; T1 G3 त्वद् (for ते). Ś Ñ1 V1.2 B4 D1-5.8.0 गृह्णामि ते; T4 श्रणु हितं; Ck.t as in text (for श्रणोमि ते). d) D3 साधूनां (for साधूक्तं). Ś D2.8.0 तु (for सु-). V2 B2.4 प्रजानां हितकाम्यया; V2 D6.7.10.11 S साधु (M0 धर्म) युक्तं महामते (V2 D6.7.10.11 T3.4 विल). —For 19, Ñ2 B1.2 subst.; while V2 B2.4 ins. after 19:

1202* बालानामिप हि शुभं वची निशम्य प्राद्धं वै रघुवर पूर्वजैरपीह। तत्तेऽहं वचनमनुत्तमं महाहँ शुरवैव प्रयतमनाः करोमि सर्वम्।

[(1.1) Va B1 om. हि. —(1.2) B1 om.; Ba कर्तव्यं; Ba चक्रे नै (for आंक्षं ने). — Ñ2 damaged for 1.3 except तत्ते. —(1.3) Va तत्ते तु; B1 तत्ते *; B4 इंतेदं (for तत्तेऽहं). B4 उत्तमं (for अनुत्तमं). Va महात्मन् ; B2.4 महार्थ (for महार्ह). —(1.4) B1.2 [इ]दं; B2 [ए]तत् (for [ए]न).];

whereas M7 ins. after 19:

1203* एवं ह्यवत्यायतदीर्धबाही
रामे च रामावरजे च शान्ते।
रामानुजः सुस्मितपूर्वभाषी
तं प्राह वाक्यं मधुरार्थमेवम्।

Colophon: V1 om. — Sarga name: Ś1 रामवाक्यं; Ś2.3 Ñ1 V2.8 B8.4 D1-5.8.9 भरतवाक्यं (V8°**[illeg.]); Ñ2 B2 राजस्यनिवर्तनं; B1 राजस्यनिवृत्तिः. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.4 om.; Ñ2 88; B1 D9 87; B3 89; B4 T4 91; D3.8 80; D5 76; D8.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 83; T3 90; M6.8 82. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पण-मस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामाय नमः

तथोक्तवति रामे तु भरते च महात्मिन ।
लक्ष्मणोऽपि शुभं वाक्यमुवाच रघुनन्दनम् ॥ १
अश्वमेघो महायज्ञः पायनः सर्वपाप्मनाम् ।
पावनस्तव दुर्घपी रोचतां ऋतुपुंगवः ॥ २
श्रूयते हि पुरावृत्तं वासवे सुमहात्मिन ।
ब्रह्महत्यावृतः शको हयमेधेन पावितः ॥ ३
पुरा किल महावाहो देवासुरसमागमे ।

वृत्रो नाम महानासीहैतेयो लोकसंमतः ॥ ४ विस्तीर्णो योजनशतमुच्छितस्त्रिगुणं ततः । अनुरागेण लोकांस्त्रीन्स्तेहात्पञ्यति सर्वतः ॥ ५ धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च बुद्ध्या च-परिनिष्ठितः । शशास पृथिवीं सर्वा धर्मण सुसमाहितः ॥ ६ तस्मिन्प्रशासति तदा सर्वकामदुघा मही । रसवन्ति प्रस्तानि मुलानि च फलानि च ॥ ७

G. 7. 91. 7 B. 7. 84. 7

75

D12 lacuna for Sarga 75 (cf. v.l. 74.18). V1 cont. the previous sarga.

1 °) V3 अथ (for तथा). Ñ1 Ta रामेण (sic); V1.2 B3 M7 रामे च (for रामे सु). — b) B2 D6.7 M7 तु (for च). Ś Ñ1 V3 D1-5.8.9 T3.4 M5 भरतेन महात्मना(V3 T3.4 M6 °त्मिन). — V3 om. 1°-2b. — °) V1 D6.7.10.11 T3.4 M3.8 [s]थ; M5.6 हि (for sिप). — d) Ñ1 B4 रधुनंदन:. — After 1, B2 ins.:

1204* अश्वमेधो हि राजेन्द्र रोचते मे महाभुज।

- 2 V3 om. 2^{ab} (cf. v.l. 1).—^a) Ś D1-5.8.9 महाराज (for °यज्ञ:).—^b) В4 शमनं; Ct as in text (for पावन:). Ś D5.8 पापानां नाशनः(D5 पातनं) परं(Ś8 °रः); Ñ1 V1 D1-4.9 पापानां पावनं महत्(D2.9 °नः परः).—V2 reads 2^{ad} in marg.—^a) Ś Ñ1 V1.8 B2 D1-5.8.9 अपापस्वं(B2 °स्य) हि; Ñ2 V2 (after corr. m.) B2.4 G (ed.) अपापस्यापि(G[ed.] °स्य स); B1 अपापः स्यारसुः; D6 T4 पापापहोपि(T4 °ति-) (for पावनस्तव). Ñ V1 B1.2 D1-4.8.8.9 G1 M1.2.4.5.7.9.10 दुर्धषं; B3.4 ते राजन् (for दुर्धषों). V2 (before corr.) अपापाय मते राजन्; M7 *** क्व दुर्धपं.—V8 lacuna for ^d.—^d) Ś V2 (before corr.) B3.4 D2.8.5.8.9 T3.4 ऋतुरु(V2 D8 °स)त्तमः; Ñ1 V1 D6.7.10.11 रघुनंदन(D11 °नः); Ñ2 V2 B1.2 ते ऋतृत्तमः (for ऋतुपुंगवः). D1.4 (both with hiatus) अश्वमेधो महाऋतुः.
- 3 °) Ñ V1.2 B1.8 श्र्यतां. Ś D8 हि पुरावृत्ताद्ः Ñ2 V2 B च(Ñ2 तु) यथापूर्व (for हि पुरावृत्तं). 6) M7 तुः M9 स्म (for सु-). G1.2 M2.4.5 सुमहायशः (for रमनि). Ś Ñ1 V1.2 (before corr. as in Ñ2) D1-5.8.9 वासवः परमात्मवान् (V2 विरहा); Ñ2 V3 B M1.6 वासवः सु(G [ed.] स)महायशाः; D6.7 T2.4 वासवस्य महारमनः. °) Ś Ñ V B D1-5.8.9 M6 श्रीमान् (for शको). 4) V2 B1.3.4 अथ-(for हय-). D8 याचितः (for पावितः).

- 4 ") Bs.4 Ts.2 G M तदा; Cm as in text (for पुरा). Vs युगे; Ms कश्चित् (for किल). Ds.9 महाराज (D9 **) (for महाबाहो). b) Gs -महाहचे; Cm.t as in text (for -समागमे). d) Ñs दैत्यों यो; Ts.4 दैत्येंद्रो (for दैतेयो). Gs देव- (for लोक-). Vs Ms -संमित:; Vs (after corrmang.; before corr. as in text) Bs-4-विश्वतः; Ms.6.9 -सत्तमः (for -संमतः). Ds दैत्यों लोकेषु संमतः.
- 5 ") Ñ1 D2 विस्तीणं. V3 lacuna for 6°. 6) B1 M4.8.9 उच्छितं. T3 तथा; Cg.k.t as in text (for तत:). Ś Ñ1 V1 D1-5 8.9 T4 उ(Ñ1 द्धा)च्छित्रते(Ñ1 V1 D2 °तं) द्धिगुणं तथा; B3.4 त्रिगुणं पिर (B3 चोच्छि)तस्तथा. °) Ś Ñ1 V1.2 D1-5.8.9 तं लोक:(Ś V1 D8.9 °का:); Ñ2 B1.2 M6 लोकस्तं (B1 °कं तं; M6 °कास्ते); B3.4 तं सवं (B4 राम); Ck.t as in text (for लोकांस्तीन्). 6) Ś V1 D7-9 पश्यंति; Cv.t as in text (for पश्यित). Ñ1 V1 D1.2.4 T1 2 G3 M2 सवंश:; M1 राघव (for सवंत:). Ñ2 V2 B1.2.4 सपंभेदिन पश्यित; B3 लोक: स्नेद्वाद्वतंत; M6 स्नेद्वाद्कत्तास्तु सवंश:.
- 6 °) M7 कभेज्ञ. Ñ2 B वदान्यस्; D6 कृतयज्ञस् (hypm.); M6 बहुज्ञस् (for कृतज्ञस्). °) B1 बुद्धे। (for बुद्ध्या). °) Ś Ñ2 V1.3 B1.2 D1-5.8.9 प्रशास्ति (V1 D1.8.4 °स्ता; B1 °स्ते); Ñ1 प्रशांता; V2 (before corr. as in B1; after corr. marg.) B3.4 सास्ति सम (for श्रास्त). V2 D6.7.10.11 T1.2 G1.3 M1-7.9 स्फीतां (for सवां).
- 7 Mr om. from 7 up to मु in 9°. °) Ś
 Ñ V B D1-5.8.9 महीं; T3.4 सदा (for तदा).
 °) Ñ1 D1.3-5 -काल- (for -काम-). G1 M5
 -मुखा (for -दुघा): Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9 -फल (Ñ2
 B1.2.4 D8.9 °ला) द्रुमा: (V3 D1.3 °मां); V2 (after corr.
 marg.)-फलाअयां; M6 -दुद्दा घरा (for -दुघा मही).— °) Ñ1
 V1 D1.3-5 रसवंत: (for °विनत). Ñ1 प्रस्ता वै; Ñ2 B2.4
 D2.9 M6 प्र(D9 च) भूतानि; V1 D1.3.4 प्रस्ता वै; Ñ2 B2.4
 B1 प्रवृत्तानि; D5 प्रभ्ताक्ष; D8,10.11 T2 G2 प्रस्तानि; T4 च
 स्तानि (for प्रस्तानि). V3 सदा वसंत: संभूतो. °) D10
 reads मूलानि च in marg. Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9 वासांसि
 विविधानि च.

G. 7. 91. 8 B. 7. 84. 8 L. 7. 86. 8

अकृष्टपच्या पृथिवी सुसम्पन्ना महात्मनः । स राज्यं तादृशं भुङ्के स्फीतमञ्जतदर्शनम् ॥ ८ तस्य बुद्धिः सम्रुत्पन्ना तपः कुर्यामनुत्तमम् । तपो हि परमं श्रेयस्तपो हि परमं सुखम् ॥ ९ स निक्षिप्य सुतं ज्येष्ठं पौरेषु प्रमेश्वरम् । तप उग्रमुपातिष्ठत्तापयनसर्वदेवताः ॥ १०

8 Mr om. 8 (cf. v.l. 7). —) Вз अकृष्टपुट्या. —) Ś Ñı Vs Dı-4.8.9 नि:सपला; Vı सस्यानि सु-; Dь तह्मभावान् (for सुसम्पन्ना). Ñı यथासुन्नं; Т² Мı महात्मना (sic); Gı.2 М².4-6.8-10 महात्मनि (for °त्मनः). Тз.4 गतवरा जनास्तथा. — °) Ś Ñ V Ві.2 Dі-5.8.9 Тз.4 राजा; Вз.4 महीम् (for राज्यं). Ś Ñı Vı.3 Вз.4 D².3.5.8.9 Тз.4 Мі ता (Вз.4 ई; Dз *)इर्ज़ी (Мі °ग्नो); Ѳ V² Ві.2 पृथिवी (for ताह्मं). Вз स्फीतां (for मुद्धे). Мв अभवचापि तदाज्यं. — с) Ś Ñ Vı.2 Ві.2.4 D².8.5.8.9 Тз.4 स्फीताम्; V3 महीम् (for रफीतम्). Śі.3 Dз -दर्शनः; ڲ Ñ V Ві.2.4 D².8.5.9 Тз.4 -दर्शनां (for -दर्शनम्). Вз अञ्चलाञ्चतदर्शनां.

9 M7 cm. up to मु in " (cf. v.l. 7). — ") Ñ2 V2 (before corr. as in text) B1.2 M6 बुद्धिर (B2 "द्धिय) थोत्पन्ना. — ") Ñ1 V1 M6 चर्तुम्; Ñ2 V2.3 B1.2 D1.3-6 Т3.4 कर्तुम्; M8 कार्यम् (for कुर्याम्). Ś D2.8.9 तपश्चरितुमुत्तमं. — ") D4 परम- (for "मं). V2 (before corr. as in text) B2 M4 श्रेष्ठस् (B2 "ष्टं) (for श्रेयस्). — ") Ñ2 V2 B1.8.4 D1.2.4.6.7.10.11 T1.2 G M1.8.4—10 संमोह इ (Ñ2 V2 É1 "हश्चे; B3.4 "हस्त्व; D1.2.4.7.10.11 M6 "हमि) तरस्यु (D2 M6 "रं मु)खं; V1 संमोहं विषयेत्यनं; V3 संमोहत इतश्चहं (sic); B2 संमोहश्चाभवत्मुखं; D3.6 संमोहमिव तत्मुखं.

10 a) Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9 निक्षित्य स (by transp.). Ś V1 B2 D2.8.0 श्रेष्ठ; Ñ1 V2 D1.3.4 वीरं; B3.4 राज्ये (for ज्येष्ठं). M6 सुसंश्रेष्ठं (for सुतं उयेष्ठं). D5 निक्षित्य तं वरं वीरं.

— b) V2 ससुरं; B4 शंबरं (for पौरेषु). D5.7.10.11 T

M8.8.0 Cm.g.k.t मधुरेश्वरं (D5 र:); G2 च नरे°; G8

मधुमी° (for प्रसेश्वरम्). Ś V3 D3 भौवरं (Ś1 °रसं; V3

सुअवं) तु सुरेश्वरं; Ñ1 V1 संबळं स (V1 ससुरं च)सुरेश्वरं; Ñ2

B1.2 सर्वळोकमहेश्वरं; B3 स स्वयं प्रसेश्वरः; D1-4.9 शंबरं

स्वसुरेश्वरः (D8.9 °रं); D6 शंबरमसुरेश्वरं. — After 10 ab,

T3.4 ins.:

1205* तपो हि परंमं पुण्यमित्यसा दानवर्षभः। [For the prior half, cf. 9°.]

—°) B1.2.4 उम्रं तपः (by transp.).—Vs lacuna from स up to 11. Ś D2.8.9 समाविष्टसः Ñ V2(after corr. marg.) B1.2.4 D6.7.10.11 G2 M2.4.10 समाविष्टतः D1.4 सथा(D4 ह्वा) विष्टत् (for उपा॰).— d) G1 तप्यन् (for तपप॰). M6 देवान्सर्वान्यतापयन्.

तपस्तप्यति वृत्रे तु वासवः परमार्तवत् । विष्णुं समुपसंक्रम्य वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ११ तपस्यता महाबाहो लोका वृत्रेण निर्जिताः । बलवान्स हि धर्मात्मा नैनं शक्ष्यामि बाधितुम् ॥ १२ यद्यसौ तप आतिष्टेद्भूय एव सुरेश्वर । यावछोका धरिष्यन्ति तावदस्य वशानुगाः ॥ १३

11 V3 lacuna for II (cf. v.l. 10). \$2.8 read II-I2^b twice. — \$\sigma\$ \$2.8 (both second time) तपति. \$ (\$2.3 first time) \tilde{N}\$ V1 B1.2 D1-4.8.9 T3.4 त(\$2 B1 D1.3.4.8 ता) प्यमानेषु लोके (\$\tilde{N}^2\$ V1 B1.2 देवे) पु; V2 B3.4 देवेषु तप्यमानेषु; D5 तपरमु तेषु लोके पु; M6 ततस्तमात्समुद्धियो. — \$\tilde{b}\$) V2 (after corr. marg. as in text) समन्वर्तत (for प्रमातंवत्). \$ (\$2.3 first time) \$\tilde{N}\$1 V1 D1-5.8.9 T3.4 देवता: प(D9 reads from \tilde{u}\$ up to I2^b in marg.) रमोजस: (\$T3.4 \circ \tilde{u}\$); M1 देवा: सेंद्रप्रोगमा:. — \$\circ\$) \$ (\$2.3 first time) \$\tilde{N}\$1 V1 D1.2.4.5.8.9 T3.4 प्रमतेजोझ्यं; \$\tilde{N}^2\$ V2 B D3 प्रमतेजस्वी (D3 'जाङ्यं); \$\tilde{G}\$1 M1.6 समुपसंगम्य (for समुपसंक्रम्य). — \$\din \tilde{M}\$1 M9 प्रम (for एतद्). \$ (\$\$2.8 first time) \$\tilde{N}\$1 V1 D1-5.8.9 T3.4 वाक्य (\$\tilde{N}\$1 D1.3.4 T3.4 "च) मूच्: (D5 तमुच: स) समाहिता:.

12 De reads 126 in marg. (cf. v.l. 11). V1 om. 12ª6. Ś2.3 read 11-126 twice. V2 reads 12 in marg. —) Ś2.8 (both second time) तपस्विना (for °स्यता). Ś1 Ñ1 V3 D1-5.8.9 T4 त(D1.4.9 ता)प्यंते ते (Do सु; Tu च) महात्मानो; Sa.s (both first time) तपंते(Sa ° स्वे) ते महात्मानी; Va (before corr.) Ba.4 तप्यमानेन तपसाः Tः तप्यंतीव महात्मानो, -b) De lacuna from बुन्नेण up to 76.15. Ś (Ś2.3 first time) N1 V8 D1.3-5 तेजसा; Ñ2 V2 (before corr. as in text; after corr. marg.) B1.2.4 तापिता: (for निर्जिता:). S2.3 (both second time) De.7.10.11 लोका: सर्वे विनिर्जि(Sa °विले)ता:. —°) Ñ2 V2 (after corr. marg.) B1.2 चैद; Ms स इ (for स हि). B1 धर्मज्ञ (for धर्मात्मा). Ś Ñ1 V (V2 before corr.) B3.4 D1-5.9 T3.4 बलवानेष धर्मण. — d) Vs B2.4 नैवं(Vs a); Ts.4 नेमं (for नैनं). S2.8 V2 (before corr.) B4 शक्यामि(\$3 °म); Ñ2 B1-3 शक्रोमि; D2.9 Ts.4 शस्याम (for शस्यामि). Vs धिष्ठितुं; De.7.10.11 शासितुं (for बाधितुम्). Śi Vi नैव(Vi °नं) शक्यमवाधितुं; Ñ1 D1.3-5 न शक्ष्यामो विवाधितुं.

13 ⁶⁶) D2 यञ्च; D6 यदा; M2.6 अञ्च; Cg as in text (for यदि). Ñ1 [ए]ष (for [अ]सौ). D9 T1 M1 आतिष्ठन्(T1 M1 °ष्ठत्). M6 जय; Cg.k.t as in text (for भूष). T1.2 G2 M3.10 [अ]सुरेश्वर;; T3.4 सुरोत्तम (for सुरेश्वर). Ñ2 V2 B2-4 तत्यते यद्यसौ भूषस्तप एव(V2

त्वं चैनं परमोदारमुपेक्षसि महाबल ।
क्षणं हि न भवेहृत्रः कुद्धे त्विय सुरेश्वर ॥ १४
यदा हि प्रीतिसंयोगं त्वया विष्णो समागतः ।
तदा प्रभृति लोकानां नाथत्वमुपलब्धवान् ॥ १५
स त्वं प्रसादं लोकानां कुरुष्व सुमहायशः ।

त्वत्कृतेन हि सर्वं स्थात्प्रशान्तमजरं जगत् ॥ १६ इमे हि सर्वे विष्णो त्वां निरीक्षन्ते दिवोकसः । वृत्रघातेन महता एषां साद्धं कुरुष्त्र ह ॥ १७ त्वया हि नित्यशः साद्धं कृतमेषां महात्मनाम् । असद्यमिदमन्येषामगतीनां गतिर्भवान् ॥ १८

G. 7.91.18 B. 7.84.18 L. 7.86.18

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चसप्ततितमः सर्गः ॥ ७५ ॥

B3 ° वा) सुरोत्तम (V^2 B3 ° म:); B1 यदासौ तप्यते भूयस्तप एवोत्तमं परं. — V_1 M6 om. (hapl.) 13°-14 . —°) Ñ1 लोके. B2 D6 M4 चिर (D6 भिवः M4 विघ) ध्यंतिः Cm.k.t as in text (for घरिष्यन्ति). — d) Š D2 एवः $D_{1.8-5}$ स्थामोः D_0 देवाः M_0 om.; Ct as in text (for अस्य). $D_{1.4}$ च सानुगाः; Ck.t as in text (for वशानुगाः). M_2 V_2 B L(ed.) तावत्स्थास्यंति तद्वशे (L [ed.] ° ने).

14 V1 Me om. 14 (cf. v.l. 13). V2 reads 14 b in marg. V3 lacuna up to हि in 14°.— b) B3.4 D10.11 T2 Cg तं (for स्वं). T1.2 तु; Cg as in text (for च). Ñ2 B2 तमेवं (B2 °नं); V2 स्वं चैंब; B1 L (ed.) स्वमेवं (L[ed.]) °नं); M3 स्वयैनं (for स्वं चैनं). B2 D7 M1.2.4.7 परमोदार.— b) G1.2 M8.10 अवेक्ष्य (M8 °क्ष)सि; M7 संरक्षसि; M3 न वेक्षसि (for उपेक्षसि). Ñ2 V2 (after corr. marg.) B1 च नित्यशः; T1 G1 महावलं (for महावल). V2 (before corr.) B3.4 विद्णो नोपेक्षसे यिद; B2 समुपेक्षसि नित्यशः; M1.2.4.5 संरक्षसि समाधिना.— For 14°, Ś Ñ1 D1-6.9 T3.4 subst.:

1206* स्वं देव परमोदारः किमुपेक्षांस सुवत ।

[Ś1.3 Ñ1 D6 देन: (for देन). De T4 परमोदार. D1.4 सुनतं; D6 सुनत: (for सुनत).]

—°) \$ Ñ1 B5.4 D1-5.9 T5.4 क्षणाद्धि (D1.4 ° च); Ñ2 V2 B1 2 क्षणेन; M8 तत्क्षणं (for क्षणं हि). D5 स (for न). M7 न हि (by transp.); M10 न च (for हि न). D2 विप्र: (for चृत्र:). — °) D5 T5.4 स्विध कुद्धे (by transp.). B1 D4.5 G2 सरेश्वर:.

15 D1.4 om. 15. — 6) D5 तै: (for हि). V2 B1.2.4 T3.4 प्रमृति (for हि प्रीति-). B2 D6 T1 M3.5 -संयोगस. Ñ2 M5 त्विय; L(ed.) तव (for त्वया). Ñ3 V2 B1.4 M6 समागता:(M6 ° म:); M2.4.7.8 °हित: (for समागत:). Ś Ñ1 V1.8 D2.8.5.9 त्वं हि विष्णो(Ś2.3 Ñ1 V1 ° दणुर)विभा(V1 ° रिहा; D3.5 विभो)गत:; T3.4 देवैस्वं देव गच्छिस (for 6). B3 त्विय तुष्टे यदा मोहो विष्णो छोकेषु जायते. — D10.11 om. 15° d. — °) Ś Ñ1 V D2.8.5.9 T3.4 छोका(Ñ1 D5 °को) व; Ñ2 B देवा वै (for छोकानां). — d)

T1 नाधर्मम् (for नाथस्वम्). Ś V3 D2.9 T3.4 उपलेमिरे; Ñ1 V1 G2 M6 उपपेदि(G2 M6 'जिंग्म)वान्; Cg as in text (for 'लटधवान्). Ñ2 V2 B नाथवंतस्त्वया वि(V2 प्र)भो; D3.5 नाथवस्वं(D5 'स्वां) प्रपेदिरे.

16 ") G2 सत्यं; Cg as in text (for स त्वं). Ñ2 V2 (after corr. as in text) B1.2 T1 M3 देवानां; Ck as in text (for लोकानां).—) S Ñ1 V1.3 D1-7.9-11 T2.4 G2 M4.10 सुसमाहित:; Ñ2 B1 सुमहद्गल; V2 (before corr. as in B3; after corr. marg.) B2 M2.6 सुमहाबल (V2 °ल:); B2.4 बदतां वर (for सुमहायशः).— V3 lacuna from 16" up to वें in 17".—") T3.4 त्विय स्थितेन; Ck.t as in text (for रवरकृतेन हि). V2 B2.4 देवेश (for सर्वं स्थात्).—") T3.4 प्रणाशम् (for प्रशान्तम्). S2 D1.4.6.7. 10.11 M6 अरुजं; Ñ1 V1 D3.5 T3 G2 M2(before corr.).5 अरजो (T3 G3 M2.5 °जं); V2 B2.4 G1.2 M2 (after corr. sec. m.).10 अखिलं; M7 समरं (for अजरं). B2 प्रशांतोपद्वं जगत्.

17 Vs lacuna up to वे in a (cf. v.l. 16). —) Ś Ñı Vı Dı-5.9 Ts.4 वयं; Cg as in text (for हमे). Ѳ Vı Bı.2 Dı.4 विडणो सर्वे (by transp.). Vs स्वां चैव (for विडणो स्वां). —) Mı वनोकसः (for दिवों). Ś Ñı Vı.8 Dı-5.9 पत्र्यामः (Vı.3 D² भ) पुरुपोत्तमं (Ñı D³ भ; D².5 भः); Тз.4 पत्र्यामः पुरुपपर्यमं. — Note hiatus between and . —) G² M³ वृत्रपा (M³ भू तेन; Cg.k.t as in text (for धातेन). — Т4 om. from महसा up to यां ा 18 . —) Ѳ V².8 Bı.2 Dɛ.7.10.11 T² M4 Ct तेषां; Т1 G³ M².5 होषां; M³ येषां; K (ed.) स्वेषां (for प्यां). G1.3 सौख्यं; Cg.k.t as in text (for साह्यं). Ś Ñ1 Vı Dı-5.9 साह्यमसात् (Ś Ñı दमान्; D1.2.4.5 सात्र); Bз.4 त्रव्य (B4 साह्य)मेषां; Т³ सहायं नः (for प्यां साह्यं). Ś Ñ1 Vı.8 Dı-5.9 T³ वे (for ह). — After 17, ѳ ins.: 1207* तथा व्रवति देवेशे ****मथाञ्चवन् ।;

1207* तथा बुवात देवेश ** * # मथाबुवन् ।; while B1 ins. l. 1-2 and 5-6 of 1208* after 17.

: 18 T4 om. up to ह्य in 18° (cf. v.l. 17). -°) M4 * या; Cm.g as in text (for स्वया). B2-4 सद्धां; M10

G. 7. 91. 19 B. 7. 85. 1 L. 7. 87. 1

लक्ष्मणस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा शत्रुनिवर्हणः । वृत्रघातमशेषेण कथयेत्याह लक्ष्मणम् ॥ १ राघवेणवमुक्तस्तु सुमित्रानन्द्वर्धनः । भूय एव कथां दिव्यां कथयामास लक्ष्मणः ॥ २ सहस्राक्षवचः श्रुत्वा सर्वेषां च दिवौकसाम् ।

1208* स्वया हि निःयं गुरुणा महात्मना दिनौकसां सद्यमनुत्तमं कृतम् । वृत्रेण वयं निहताः स्म एव बलेन नित्यं तपसा च देव । प्रतीत्य विष्णो क्रियतां प्रहेलया [5] जगस्प्रशान्तं हि भवेत्कृतेन वै ।

[(1.2) B1 विभो (for कृतम्).—B1 om. 1.3-4.—(1.3) B4 सर्वं (for एव).—(1.5) B1 साथो (for विष्णो).]
Then Ñ2 V2 B4 cont.:

1209* न चापरेपां गतिरद्य विद्यते कुरुष्व में सद्धमनुत्तमं विभो। . [(1.2) B4 तत् (for मे).]

-After 18, Bs.4 (after 1209*) ins. the lines of 1-2 of sarga 76; while after 18, M7 ins.:

1210* उत्तिष्ठ तूर्णं कमलायताक्ष कुरु प्रसादं त्रिदशेषु नाथ। चक्रेण वृत्रं जहि दानवेन्द्रं वञ्जेण कुधानिय वञ्जपाणिः।

Colophon: Sarga name: Ś वृत्रवधार्थं विज्ञ्ञित्; Ñ1 V1 D2.9 वृत्रवधविज्ञ्ञित्(V1 °ज्ञासं); Ñ2 V2 B2.8 D1.4 वृत्रवातो(Ñ2 D1.4 °वधो)धमः(D1 °पाय-; D4 °पायं); V3 B4 वृत्रवधः; B1 वृत्रवधस्यवसायः; D3 वृत्रवधोपाल्यानं; D5 छक्ष्मणवानयं. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 B2 D2.4 om.; Ñ2 89; V1 65; B1 D3 88; B3

विष्णुर्देवानुवाचेदं सर्वानिन्द्रपुरोगमान् ॥ ३
पूर्वं सौहृदबद्धोऽस्मि वृत्रस्य सुमहात्मनः ।
तेन युष्मित्रियार्थं वै नाहं हन्मि महासुरम् ॥ ४
अवञ्यं करणीयं च भवतां सुखमुत्तमम् ।
तस्मादुपायमारूयास्ये येन वृत्रं हनिष्यथ ॥ ५

90; B4 T4 92; D1.5 76; D8 81; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5. 7.9.10 84; T8 91; M6.8 83. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

76

D8.12 lacuna for 1-15 (cf. v.l. 75.12 and 74.18 respy.).

1 B1.2 om. 1-2.—) V2 om. (subm.); B4 च (for तु).—) M1.2.10 चाक्यविशारद:.— D5 om. 1° ...
—) Ś अनुप्रासं; Ñ1 V1.8 D1.3.4.9 अनुष्याखा; Ñ2 D2 अनुष्याय; V2 परं ध्यात्वा; B3.4 परं मत्वा; M6 महायोरं (for अशेपेण).—) D6.11 T1.2 G5 M7 सुवत:; D7.10 T3.4 M8 सुवत (for लक्ष्मणम्). Ś Ñ V1.8 D1-4.8 कथ्यस्वेति चानवीत्; V2 B3.4 कथ्येति (B3 °यस्व) तमनवीत्; M6 कथ्यस्वेद लक्ष्मण.

- 2 B1.2 om. 2 (cf. v.l. 1). ⁵) Ñ V1.2 B3.4 D3-8.9 G1.3 M1.2.4.5.7-10 नंदि- (for -[क्षा]नन्द-). ⁴) D5 कारयामास. D5-7.10.11 सुनत: (for ऊक्ष्मण:).
- 3 °) V2 अथ शक्षवचः; B1 शक्ष्य तु वचः; B2 स शक्ष्य वचः; B8.4 वासवस्य वचः. —°) B1 [अ]थ (for [इ]दं). °) M1 देवान् (for सर्वान्). M2-समागमान्. M6 सांत्व-पूर्वमिदं वचः.
- 4 °) Ś Ñ1 V3 B2 D1.2.4.5 M4 पूर्व-; V1 M7 सर्व-; Cm.g.k.t as in text (for पूर्व). Ś B3.4 -सोहार्द-; Cm.g.k.t as in text (for सोहद-). b) Ñ2 V2 (before corr. as in text) B2 D6.9-11 T8 M2.4.9.10 [इ]इ; V1 M6 तु; D7 M1 [ए]व; T4 G1.2 M5.7.8 [इ]व; M8 [व]हं (for सु-). B1 महदासमा:; T1.2 G3 [इ]हासमाने भूशं (for सुमहासमा:). b) M1 ततो (for तेन). D7.10.11 हि (for वै). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.9 तेन सर्व(V1 वे) सहास्य(V1 D4.5.9 व्य)स्य; Ñ2 V3 B1.2 तेन सर्वमिदं सोढा(Ñ2 वं); B8.4 सहे (B8 सोढा) सर्वमिदं तेन. b) Ś [ए]व; Ñ1 D2 हि; Ñ2 V2.8 B D1.8-5 च; D9 वे (for [घ]हं). B3.4 सुरहिषं (for महासुरम्).
- 5 ") = 55.2". Ñi Ba Ti Ga Ma-8.10 अवस्य-. Śi marg.; Ga हि (for च). b) Ña Bi.a.a क्येम्; Di.a.a

तिथाभृतं करिष्येऽहमात्मानं सुरसत्तमाः ।
तेन वृत्रं सहस्राक्षो हिनिष्यित न संशयः ॥ ६
एकोंऽशो वासवं यातु द्वितीयो वज्रमेव तु ।
तृतीयो भूतलं शकस्ततो वृत्रं हिनिष्यित ॥ ७
तथा ब्रुवित देवेशे देवा वाक्यमथाब्रुवन् ।
एवमेतक संदेहो यथा वदिस दैत्यहन् ॥ ८
भद्रं तेऽस्तु गिमिष्यामो वृत्रासुरवधैषिणः ।
भजस्व परमोदार वासवं स्वेन तेजसा ॥ ९

ततः सर्वे महात्मानः सहस्राक्षपुरोगमाः ।
तदरण्यम्रपाक्रामन्यत्र वृत्रो महासुरः ॥ १०
तेऽपश्यंस्तेजसा भूतं तपन्तमसुरोत्तमम् ।
पिवन्तिमव लोकांस्त्रीन्निर्दहन्तिमवाम्बरम् ॥ ११
दृष्ट्रैव चासुरश्रेष्ठं देवास्त्रासम्रपागमन् ।
कथमेनं वधिष्यामः कथं न स्थात्पराजयः ॥ १२
तेषां चिन्तयतां तत्र सहस्राक्षः पुरंदरः ।
वजं प्रगृद्ध बाहुभ्यां प्राहिणोद्धृत्रमूर्धनि ॥ १३

G. 7. 92. II B. 7. 85. I3

Ms हितम् (for सुखम्). —°) Bs.4 आचक्ष्ये (sic) (for आक्ष्यास्ये). —⁴) Ñ1 D2.4 हिन्द्यति(D2 °िस्); Ñ2 V2.3 B1 T1.2 G3 M3 विध्वयथ (V3 °िस्). B3.4 येनासा न भविद्यति; D6.7.10.11 सहस्राक्षो विधव्यति; K (ed.) येन युत्रो निहन्यते.

- 6 ") Ś तथाभूतं; Ѳ V³ B² D७,10.11 Ct त्रेघा°; G1 त्रिघाभागं; Cg.k as in text (for त्रिघाभूतं). Ś V¹.३ B३.4 D¹-७.១-11 (D₅-७.10.11 all with hiatus) Тъ.4 करिष्यामि; ѹ भविष्यामि; G³ करिष्ये माम्; M⁵ हनिष्यहम् (sic) (for करिष्येऽहम्). b) Ś Ñ¹ V¹.8 Bз.4 D¹-4.9 Тз.4 वरिरं; K (ed.) ह्यारमानं (for कारमानं). Ѳ V² (before corr. as in text; after corr. marg.) B¹.² वे सुरोत्तमा: (for सुरस°). —D₅ om. 6°d. —°) Ś Ñ¹ V¹ D¹-5.9 Тз.4 येन. —d) Ñ V B¹.३.4 D¹.३-5.7.10.11 Т¹.² G M¹.३.8.9 विदिय्यति (ѹ °िस) (for हनि°).
- 7 4) S N V Bs.4 D5-7.10.11 T G1.2 Ms.7 Cm.g एकांशो (Dr °शं). Ś Ñ1 V1 De वासवी भूयाद; Ñ2 B1.8 त्वामिहायात; V2.3 B4 वासवभुक्तो (B4 °जं); B8 °वं तत्र; D1-8 तव संभूयाद् ; D6.7 वासवे (D7 °वो)यातु (for वासवं यातु). Me एकं शस्त्रमयं याति. —) Va De Ta Me द्वितीयं. Ds Me.7 वज़. Ñ2 V2 B2.4 Ds G2.3 च; T4 तत्; M10 मे (for तु). Bs एडयति (for एव तु). —") V1.s Me तृतीयं; Cv as in text (for नृतीयो). Ñ1 Vs D1.2.4.5 भूतले; Cv as in text (for भूतलं). Śз Ñ2 V1.8 B1.2 D1.3.4.9 M6 হাক; V2 (before corr.; after corr. marg. as in Śa) Bs.4 देवा; Ds.7.10.11 Ts.4 Cg.k.t यातु (for शकस्). % Cm: तृतीयो भूमितलं यात्विति % —) D6.7.10.11 तदाः G1.2 तेन (for ततो). D6.7 T Gs M1-4 वधिध्यति(T3.4 °थ) (for हनिष्यति). Ś Ñ V1.8 B1.8 D1-8.8 M8 ततो वृत्रवधं ₹; V2 (before corr.; after corr. marg. as in S1) Ba.4 मम भागः प्रवेक्ष (Bs समेष्य)ति (Va °ते).
- 8 ⁶⁵) Gs तदा (for तथा). Vs (before corr. as in text; after corr. m.) बुवाणाः सर्वदेवताः (for ⁵). Ś Ñ1 V1 Bs.4 D1-5.9 Ts.4 तथा(Bs अथ) बुवंतं (Bs.4 °वाणं) देवेश- मबुवन्सवंदेवताः. °) Ś Ñ1 V1 D1-5.9 Ts.4 भवत्वेवं (for एवमेतन्). Ś Ñ V1.2 (before corr. as in text; after

corr. marg.). 81.2 D1-5.9 T3.4 G1 महाबाहो (for न संदेहो). — d) \$ D7.10 वदित. \$ Ñ1 V1 B3 D1-5.9 T3 वृत्रहन्; V2.8 B4 दात्रहन् (for दैसाहन्).

- 9 °) Bi तेन; Ba ते हि; Ta अस्तु (for तेऽस्तु). b)
 Db-निवर्दणे (for -वधिषण:). °) Ś Ba Da.o Mo परमोदारं.
 —Ta damaged for d (except बास). d) Bi तेन (for स्वेन).
- 16 °) Ñ2 V2.8 B M6 देवा (for सर्वे). B2 D4 महारमानं. b) Ś Ñ1 V1 B2 D1-5.9 T2.4 स(B2 D2 म) हेंद्रेण दिवोकस:. —°) Ñ2 M6 तम्; D6 M1.4.7-2 तदा (for तद्). B2 तदरण्यं समाफामन्; D6 तद्वनं समुपाकामन्.
- 11 V2 reads 11^{ab} twice (second time within brackets). T2 damaged for "(except सा भूतं). —") Ś Ñ1 V1 B8 D1-5.9 अपद्यंस; Cm as in text (for तेऽपद्यंस). Ñ2 V1.2 (second time) B1-2 युक्त; V2 illeg.; D1.4 पूर्ण; Cm.g.k.t as in text (for भूतं). V2 (first time) B4 तत्रापद्यं(B4 अत्र वाता)स्ततः सर्वे. 5) Ś1 Ñ1 V2 (first time) B4 D2.4.9 T1 M2 तत्यंतमः V1 पद्यंतमः D1 ** तमः M6 जपंतम् (for तपन्तम्). V2 (second time) T1.2 G8 M2 असुरेश्वरं; G2 इव तेजसा. 4) Ś V1 B3.4 D1-5.9 T2.4 [अ]म(D2.5 प्र)रान् (for आ]म्बर्स). T1 G8 M8.6 दहंतमिव चांबरं.
- 12 D2 om. 12^{ab}.—^{ab}) Ś दृष्ट्वेव द्वि; Тз.4 ते दृष्ट्वेव; M6 दृष्ट्वेवं च. L(ed.)[झ]सुर-(subm.) (for चासुर-). T8 damaged for श्रेष्ठं देवा. Ś V1 D1.3-5.9 चिंतास (for न्नासस्). Ñ1 उपाययु:; B8 उपाक्रमन् (for °गमन्).—°) Ś D2.9 स्वेनं; V1 एतं (for एनं). B2 D1.3-5 M3.6 हनिष्यासः.—^d) Ś Ñ1 V1 B2 D1-6.9 स्वस्य; D6 चास्य; Тз.4 अस्य (for न स्यास्). V1 पराक्रमः; B6 पराभवः (for °जयः).
- 13 ab) Ta damaged for तन्न सहस्राक्ष: Va (before corr.; after corr. as in text) Ba एवं (for तन्न). Da पुरंजय: (for °द्र:).—°) Ś Ñ Va B Da.s. Ta Ga निगृद्धा; D1.a संगृद्धा; L (ed.) विगृद्धा. Da.7.10.11 Ta.a पाणिभ्यां (for बाहुभ्यां). Va निगृद्धा वस्त्रं बाहुभ्यां.— b Va Ba.a अ (Ba सो) क्षिपद्; G (ed.) बाक्षिपद् (for प्राहिणोद्).

G. 7, 92, 12 B. 7, 85, 14 L. 7, 87, 14 कालाग्निनेव घोरेण दीप्तेनेव महार्चिषा । प्रतप्तं बृत्रशिरसि जगन्नासम्रपागमत् ॥ १४ असंभाव्यं वधं तस्य वृत्रस्य विबुधाधिपः ।

14 °) Me कालास्येन; Cg as in text (for 'भिना).
—Ts damaged from च up to दीसे in b. Mr [पू]च (for [इ]च). Ñs Vs B G (ed.) ततः कालोपमास्येन (Bs.4 भः सैवं [sic]; G [ed.] भाष्मण). —b) De T1.2 M1.8.7 [पू]च; Gs च (for [इ]च). Ñs Vs B1.8.4 भदीसेन; K (ed.) Cg.k तसेनेच; Ct as in text (for दीसेनेच). Bs भदीसानलसंमितं. % Cg: दीसेनेति च पाठः. % —For 14 b, \$ Ñ1 V1.8 D1-5.9 subst.:

1211* तं कालमिव दीप्ताप्तिं तथान्तकमिवाहितम्।

[D1.8.4 तद्दीसम् (for तं कालम्). \$3.3 दीप्तास्यम्; D1.3.4 कालाग्नि. Ñ1 V3 अनंतकम्; V1 D1-8 अतेतकम् (for तथान्तकम्) \$1 D3 इवाहतं.]

—\$2.8 read 14° twice. —°) \$2.8 (both second time) Ñ2 V2 B2.4 D10.11 T3.4 Cg.k.t पतता; B1 प्रदीसं; D6.7 T1.2 G8 M8 पति(T1°त)ते; M2.10 प्रदीसे; M6.8 प्रापतद; M7 प्रवृत्ते (for प्रतसं). \$(\$2.8 first time) Ñ1 V1.8 D1-4.9 बजं(\$°जो) गृजस्य; B8 पतद्वजस्य; D8 बजं तत्तस्य; L(ed.) बजं स्ट्वास्य. \$1 शिरसं; \$2.8 (both both times) Ñ2 V2 (before corr. as in text; after corr. marg.) B1.2 D10.11 T4 G1.8 M1.4.9 Cg.k.t -शिरसा (for -शिरसि). — °) B2 स्ट्वा (for जगत्). \$1 छेदयामास तत्र वै; V2 (before corr.; after corr. m. as in text) B4 स्ट्वा जासमगाजगत्. — After 14, \$1 ins.:

1212* कुठारेण यथा छेदं करोति पुरुषोत्तमः ।
तथा हि वर्षपूरोण वञ्चस्तस्य शिरस्य वै ।
छेदं वै कारयामास ग्रागवत्तत्र वज्ञतः ।
वृत्रस्य कन्दरा ग्रासीद्रहुयोजनविस्तरा ।
दिने दिने द्वयञ्जुलं वै न्यूनं भूतं ततो बहु । [5]
वृत्रस्य छेदनं कृत्वा भूमेः पृष्ठे ततोऽपतत् ।
तब्ज्ञरीराद्रृहज्ज्वालामालाभूदन्तरिक्षगा ।
ततोऽभवच्छरीराद्वि यक्षिणी रूपिणी तदा ।
व्रह्महरयेति क्यिता सर्वेषां नामकारिणी ।
तां दृष्टा देवताः सर्वे दुःखशोकपरायणाः । [10]
किं करोमीति वादिन्यो दिशो दश पलायिताः ।
वृद्यन्ति विविधा वाचा दुःखशोकपरायणाः ।

15 Ši om. 15.—") Ta damaged from ज्यं up to द्यां n . Ñi Vi असंभवं; Da.s.s भाज्यो; Gi वाधं; Ga Mi भाज्य; Cm.g.k.t as in text (for असंभाज्यं). Da.s.s अधस्; Ta कथं; Gi ज्ययं; Cm.g.k.t as in text (for वधं). Ñi Va (before corr. as in text; after corr.) Bi.s चैव; Ga Ma तत्र (for तस्य).— Ñi Di-s.s Ta.a वसुधाधिप

चिन्तयानो जगामाश्च लोकस्यान्तं महायशाः ॥ १५० तिमन्द्रं ब्रह्महत्याश्च गच्छन्तमनुगच्छति । अपतचास्य गात्रेषु तिमन्द्रं दुःखमाविश्चत् ॥ १६

(D2.4.5 °q:); B4 च सुराधिप:; Cm.g.k.t as in text (for विद्युधा°). —°) Vs (before corr.; after corr. marg. as in text) विचित्यम्; M5 वीज्यमानो; Cm.g.k.t as in text (for चिन्तयानो). Ñ1 V1.3 D1.3-5.9 Ts.4 तदा नाशं; B3 महातेजा; G1 [5] गमचाशु (for जगामाशु). — в अगामाशु; B4 लोकानों सु-; D5 लोकस्याथ; Cm.g.k.t as in text (for लोकस्यानतं). — T2 damaged from यशा: up to तिम in 16 . — After 15, Ñ V B D1-5.9 Ts.4 G (ed.) L (ed.) ins.; while \$1 cont. l. 2 only after 1212* (due to om.); \$2.3 ins. after 16 (first occurrence); whereas Ds.13 ins. l. 2 only before 16:

1213* अप्टेन चाथ वज्रेण वृत्रस्तत्राभ्यह्न्यत । तेन चाधर्मयोगेन स्पृष्टस्तत्र शतऋतुः।

[\$2.8 lacuna for l. I. — (l. I) ÑI V8 दुष्टेन; Ñ2 B2 मुक्तेन(B2 °*); V1 श्रेष्ठेन; T5.4 स्थेन (for श्रष्टेन). V2 B1.8.4 ततस्तेन स(B1 °नेव); D4 श्रष्टेन चाण; L (ed.) दीप्तेनाथ (subm.) (for श्रष्टेन चाथ). V1 वृत्रस्याभ्यहनच्छिर:; V2 B8.4 क्षिप्रं वृत्रो व्यहन्यत(B2 °पाहनत् [sic]); B1 क्षिप्रं विप्रमवाहनत् (sic); B2 वृत्रस्तस्मादहन्यत (for the post. half). — (l. 2) \$1.8 D8.12 दंडक्ष; D3 तेनेव (for तेन च). \$ D8.12 प्रश्रप्टीसी; V2 B1.8.4 संस्पृष्ट: स; V2 (marg. also) संतप्त: स; T3.4 वृत्रहाभूच्; G (ed.) संस्पृष्ट: स (for स्पृष्टस्तत्र).]

16 Ts damaged up to तिम in (cf. v.l. 15). Ds.12 resume from here. Before 16, Ds.12 ins. l. 2 only of 1213*. \$2.3 read 16 twice both first time lacuna from up to l. 1 of 1213*.—") \$2(both times).8 (first time) वृत्र-; Cm.g.k as in text (for कहा-). \$ (\$2.3 both times) N V1.3 D1-5.8.9.12 T G2 M6 तु (for [आ] श्रु). V2 (before corr.; after corr. marg. as in B1) तं शक्षं वृत्रहत्याशु; B1.2 तं च शक्षं ब्रह्मद्या; B3.4 तं शक्षं ब्रह्मद्यापि(B3 व्या च).— \$) \$ D8 अनुधावति; M6 जिम्मवान; Cm as in text (for गच्छिति).—After 16.6, M6 ins.:

1214* तत्तेजो विष्णुरेवासीयथा वृत्रवधे तथा।

—") V2 (before corr.; after corr. as in text) B2-4 आविशच; B1 अपद्यच्; T4 अतपच् (meta.); Cm.g.k as in text (for अपतच्). D5 तस्य; M7 चात्र (for चास्य).
—") Ś V8 D8.12 यथेंद्रो; Ñ1 D2.2 T2.4 तथेंद्रं; Ñ2 B2.3 M6 (all with hiatus) अथेंद्रो; V1 D1.3.4 तचेंद्रं; V2 D5 तथेंद्रो; B1 तेनेंद्रं; B4 तदेंद्रो; Cg.t as in text (for तिमन्द्रं). T2 damaged; M6 खेदमाविशत्.—After 16 (first occurrence), Ś2.3 ins. 1213*.

हतारयः प्रनष्टेन्द्रा देवाः साम्रिपुरोगमाः । विष्णुं त्रिभ्रवनश्रेष्ठं मुहुर्मुहुरपूजयन् ॥ १७ त्वं गतिः परमा देव पूर्वजो जगतः प्रभुः । रक्षार्थं सर्वभृतानां विष्णुत्वम्रपजिमवान् ॥ १८ हतश्रायं त्वया चृत्रो ब्रह्महत्या च वासवम् । बाधते सुरशार्द्रुल मोक्षं तस्य विनिर्दिश् ॥ १९ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा देवानां विष्णुरत्रवीत् ।
मामेव यजतां शकः पाविष्यामि विज्ञणम् ॥ २०
पुण्येन हयमेधेन मामिष्टा पाकशासनः ।
पुनरेष्यति देवानामिन्द्रत्वमक्ततोभयः ॥ २१
एवं संदिश्य देवानां तां वाणीममृतोपमाम् ।
जगाम विष्णुर्देवेशः स्तूयमानिस्त्रविष्टपम् ॥ २२

G. 7. 92. 21 B. 7. 85. 22

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पद्सप्ततितमः सर्गः ॥ ७६ ॥

17 °) Ñ V1.2 B D1-5.8 T3.4 G2 हते वृत्रे(B1 D4 विमे) (for हतास्य:). Ñ V1 D1.2.4.9 T3.4 प्रन(Ñ1 T3.4 °ण) छेद्रे(D4 °*); B3.3 पुनस्ते तु; D3 पुनस्तिवद्गे; D5 तु वे सेंद्रा; T1.2 G M3.5 Ck प्रणछेद्गा; Cm as in text (for प्रनष्टेन्द्रा). Ś V3 D8.12 ततः सर्वे तु नष्टेंद्रा. — ⁶) D2.9 विद्विः; T3 4 चामि- (for सामि-). — °) D6.7.10.11 M3 - [ई] शानं (for -श्रेष्टं). — ⁶) Ñ1 V1 D1-4.9 T3.4 पूजयंति मुहुर्मुहुः. — After 17, Ñ2 V2 B D5 ins.:

1215* ऊचुश्च ते सुराः सर्वे पूजियस्वा यथाईतः।

[Ñ2 तं (for ते). V2 reads सर्वे in marg. Ds स्त्रते सुत

युत: सर्वे (sic) (for the prior half).]

18 Ñ1 om. 18⁸⁶.—") V1 D1-4.9 विश्वतः; D5 क गितः (for हवं गितः). Ś V1.3 B1 D1-5.8.9.12 परमो देवसः; Ñ2 B2.8 G2 8 M1.3.5.6.8.9 भो देव; D6.7.10.11 T3.4 भे (T3 भी) शानः G1 M7 भोदारः (M7 र) (for परमा देव).— 6) Ś V8 B3.4 D5.8.12 स्वं पूर्वो; V1 D2.9 स्वं सर्वः; D1.3.4 स्वं पूर्वं (for पूर्वजो). D10.11 Ck.t पिता (for प्रमु:).—") D6 Ck देवानां (for भूतानां).—") T2 damaged for स्वमुप. B1.2 D3.5.9 M7 विष्णुस्त्वम्; Ck as in text (for विष्णुस्त्वम्). Ś V8 B1 D2.8.12 इह (B1 D2 अपि) जिस्मवान् ; V2 (before corr.; after corr. m. as in text) B3.6 गतवानिसः D5 मम याज्ञवान् (sic); Ck as in text (for उपजिमवान्).

19 °) Ñ2 V2 B1.2 D5 M6 वृत्रस्; Ck as in text (for चार्य). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 M6 देव (for बृत्रो).

- b) M1 [अ1] शु (for च). — V3 lacuna for °. — °) Ś Ñ1 V1.2 (before corr.; after corr. m. as in text) B3.4 D1-4.8.9.12 वृणोति; D5 om. (for बाधते). B5 D2 नरशार्द्छ.

- d) B3.4 आशु; K (ed.) तस्या (for तस्य). B1 तस्य मोक्षं (by transp.). Ś D8.12 [आ] शु; D1.8.4 [अ] भि-(for वि-). V1 तममिनिर्दिश. Ñ1 मोक्षार्थमतिनिर्दिश.

20 ⁴⁶) M7 तस्य तेषां वचः श्रुखा (for ⁴⁶). V2 (before corr. as in text; after corr. marg.) B1.2 देवान्विष्णुस्थानवीत्; D5 देवा विष्णुस्थानवीत् (corrupt) (for ⁴⁶). T4 इत्युक्तो देवतेविष्णुस्तानुवाचाथ माधवः.—⁴⁷) B4 (marg. also as in text) D5 M4.9 जयतां (meta.); Ck.t as in text (for यजतां).—⁴⁷) M1.5.7 पाळियिष्यामि. T2 damaged for विज्ञणम्. Ŝ Ñ2 V2 (before corr. as in B2; after corr. marg.).3 B1.2 D5.8.12 पाविष्विये शतकतुं

(Ś Va Da.12 पुरंदरं); Ba पापमेवं प्रहास्यति; Ba ब्रह्महत्यां विहास्यति.

21 ") Ñ1 V1 D1-4.9 यज्ञेन (for पुण्येन). —") V1.2

B4 D9 T4 M3,4.6.7 अकुतोभयं.

22 D11 om. 22. Vs lacuna up to म in b. — Me पूर्व (for एवं). Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 Ts.4 G2 M5 उक्त्वा स (D2.9 च; T4 G2 M5 तु); Vs B3.4 व्यादिश्य; M1.6.7 प्रविश्य; M2.4.8-10 प्रदिश्य (for संदिश्य). D6.7.10 Ms तां वाणीं (for देवानां). —D1 repeats erroneously 21 in place of 22 b. — b) V2 B3.4 Ts.4 वाणीं ताम् (by transp.); D6.7 Ms देवानाम; D10 देवानां च (for तां वाणीम्). —) Ś Ñ1 V B3.4 D1-4.8.9.12 Ts.4 आकाशं; M1 तिदशै: (for देवेश:).—) Ś Vs D8.12 सुराश्च दिवमाविशन्; Ñ1 V1.2 D1-4.9 Ts.4 जग्मुदेवास्तदंतरं (V2 [before corr.] वा यथागतं; D3.9 वास्तदंतरे; Ts.4 वाहतदांबरं); B3.4 देवा जग्मुस्तथैव च.—For 22, Ñ2 B1.2 D5 subst.; while B8.4 ins. after 22:

1216* इति हि सुरगणान्प्रशास्य सर्वा-न्विधिवद्तिप्रणतश्च तैर्महास्मा । अतुस्त्रबस्पराक्रमोऽथ विष्णुः स्वभवनमेव ययौ त्रिविष्टपात् ।

[(1.1) Ñ2 om.; B1.3 [इ]ह (for हि). B3 प्रमाध्य (for प्रशास्य). —(1.2) B3.4 D5 अभि- (for अति-). —(1.3) B4 विपुल- (for अतुल-). —(1.4) B1 स्वमुवनम्. D5 त्रिविष्टपं च देवा: (unmetric).]

-After 22, M7 ins.:

1217* ततोऽम्बरस्थः प्रबभौ सुनीन्दै-रमिष्टुतः पत्ररथेन्द्रकण्ठे । रथाक्रकोदण्डधरो सुरारि-महेन्द्रचापादिव नीलमेघः।

Colophon: —Sarga name: Ś Ñ V1.3 B1.2 D2.5.8.
9.12 वृत्रवध:; V2 B2 D1.8 वृत्रवधोपाख्यानं; B4 D4 वृत्रवधास्थानं. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1
V2.3 D2.5.12 om.; Ñ2 90; V1 66; B1 D9 89; B2 75;
B2 91; B4 T4 93; D1.4 77; D2 82; D6.7.10.11 T1.2 G
M1-5.7.9.10 85; D8 81; T3 92; M6.8 84. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु । श्रीरामाय
नमो नम:; G1 M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with
श्रीरामचन्द्राय नम:.

G. 7. 93. I B. 7. 86. I L. 7. 88. I तथा वृत्रवधं सर्वमिखिलेन स लक्ष्मणः।
कथियत्वा नरश्रेष्ठः कथाशेपम्रपाक्रमत्।। १
ततो हते महावीर्ये वृत्रे देवभयंकरे।
ब्रह्महत्यावृतः शकः संज्ञां लेभे न वृत्रहा।। २
सोऽन्तमाश्रित्य लोकानां नष्टसंज्ञो विचेतनः।
कालं तत्रावसत्कंचिद्रेष्टमानो यथोरगः।। ३
अथ नष्टे सहस्राक्षे उद्विममभवज्ञगत्।

77

- 1 D1 reads I twice.— (b) \$\tilde{N}\$ V B D1(both times).2-5.5.9.12 Ts.4 अथ; D6.7.10.11 Cm.g.t तदा (for तथा). B3 चैतम्; B4 होतम् (for सर्वम्).— (b) \$\tilde{D}\$ D8.12 विनयेन (for अविलेन). D1(both times).2-4.9 Ts.4 [प्]च (for स).— (b) \$\tilde{V}\$ V1.8 B3.4 D1(both times).2-4.8.9.12 Ts स्थुअष्ठः (\$\tilde{D}\$ D8.12 (for नस्श्रेष्ठः).— B3 कथादेशे; D8 कथां शेषाम् (for कथाशेषम्). \$\tilde{V}\$ V1.8 D1(both times).2-4.8.9.12 Ts.4 अथालवीत्; \$\tilde{N}\$ V2 B1.2 D5 ततोलवीत्; B3 उपागमत्; D10.11 T1.2 G3 M3 Ck.t प्रचक्रमे; M6 समानयत् (for उपाक्रमत्).
- 2 ⁴) \$2.8 च बृत्रहा; V2 यथा न स:; B8.4 तदा न स: (for न बृत्रहा). Ñ1 D2.8 T8.4 संज्ञां नोपालभ(Ñ1 °पलभे [sic]) (पुन:; V1 संज्ञां नोपालभत्तत:.
- 3 De erroneously reads 4s for the first time in place of 3s, repeating it in its proper place.—s) De अंतम् (for सोडन्तम्).—b) Te damaged for संज्ञो विचेतन:.—c) Se कथं (for कालं). Ñi तं निवसेत्; Vi तं न्यवसत्; Be तदावसत्; Di-4.9 स (Di.8.4 सं-) न्यवसत् (for तन्नावसत्). Ñi Ve Bi-s Di.8.7.12 Ti-4 Gi.8 Mi.4.7.8 किंचिद्; Cg.t as in text (for कंचिद्).—d) Vi B De चेष्टमानो; Di दश्य°; De.8 द्वेष्य°; De दीप्य°; De दिष्ट° (for चेष्टमानो; Di दश्य°; Di.8 द्वेष्य°; Ge सिंप्य°; Cs. महीतले (for यथोरगः).
 - 4 Note hiatus between " and ". ") V2 (before corr.) Вз. 4 मनष्टे तु; D4 अथ नष्ट-; М5 तस्मिन्नष्टे; Cg as in text (for अथ नष्टे). ") G1 अगमत् (for अभवज्). Ñ1 V1 D1-4.9 जगदुद्विप्रचेतनं (D2.2 "सं); V2 (before corr.) Вз. 4 जगत्सवं समाकुछं; T2 ** ** * * * गत् (damaged). ") Ś Вз. 4 D8.12 भूआ (for भूमिन्). Ś D8 नि: (D8 नि)-सेंह-; Ñ1 चैव तु; V1 चैवाग्र; B8 [अ]पि नष्ट-; B4 [अ]पि च्यस्त-; D12 विध्वस्त-; T3.4 G1 चैवाभि-; M8.9 चोज्वस्त- (for च ध्वस्त-). Ñ1 V1 संग्रस्ता; T3.4 G1 -संतप्ता (for -संकाशा). D3.9 भूमिश्रेवाभवत्त्रस्ता. ") Ś D8 विध्वस्ता; Ñ1 नि:श्रेष्ठा;

भूमिश्र ध्वस्तसंकाशा निःस्तेहा शुष्ककानना ॥ ४ निःस्रोतसश्राम्बुवाहा हृदाश्र सरितस्तथा । संक्षोभश्रेव सत्त्वानामनाष्ट्रष्टिकृतोऽभवत् ॥ ५ श्रीयमाणे तु लोकेऽस्मिन्संश्रान्तमनसः सुराः । यदुक्तं विष्णुना पूर्वं तं यज्ञं सम्रुपानयन् ॥ ६ ततः सर्वे सुरगणाः सोपाध्यायाः सहर्पिभिः । तं देशं सहिता जग्मुर्यत्रेन्द्रो भयमोहितः ॥ ७

- V1 नि:शक्ता; D1.4 नि:शेषं; D2 निष्पक्षा; D3.9 निश्वहणा; D5-7.10-12 T1.2 G M निस्नेद्दा; T3.4 निर्देग्धा; Cm.g.k as in text (for नि:स्नेद्दा). B1 ध्वस्त- (for ग्रुडक-).
- 5 ") Dr T1.9.4 G1 M2-9 निस्नोतसञ्ज (for नि:स्नो°). S Va Da.12 च सरसो; Ñ1 V1 D2.9 स्रोतवहा; Ñ2 V2 (before corr.) Bs.4 स्वंत्यक्ष; V2 B2 D5 G1 M2-4.9 चांबुबहा(V: reads from चांबुबहा up to 5 in marg.); Di.s.4 च सितो; Do च नद्यश्च; Dr च ते सर्वे; Dio ते सर्वे तु; D11 ते च सर्वे; T2.4 सर्वनद्यो (for चाम्बुवाहा). B1 T2 Gs M1.10 नि(B1 नि:)स्रोताश्चाम्बवाहाश्च (M10 °म्ब्रज्ञोषा वै); Ga मस्रोतश्चांबुसंशोषं. —) Va Bi Da Ma सरांसि; Mr सरश्च (for हदाश्च). Ba तदा (for तथा). S Va Da विमलोदकाः; Ñ V1 D1-4.9.18 T1.8.4 G3 M3 विगतोदका: (for सरित-स्तथा). Va (before corr.) Ba.4 विपद्मानि सर्iसि च; Ta mostly damaged; L (ed.) हादाश्चाविमलोदका:. —°) \$2.3 De.12 संशयश; Ñ1 संस्थेयं; Bs.4 D1-4.9 Ta संक्षयश; Cm as in text (for संक्षोभज्ञ). G: चाति- (for चैव). S Ds.12 Ms.4.10 भूतानाम् ; V1 लोकानाम् ; M1 दैत्यानाम् (for सरवा-नाम्). — ") B2 अनावृष्टिस् , B2 ततो; T3.4 -कृतं; M5 -क्षतो; Cm.g.k as in text (for -कृतो). Ñi Dii भवेत ; Ts.4 भयं (for swaan).
- 6 ") M1 च (for तु). Ś Ñ1 V2.3 B1.2 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 प्रक्षीयमाणे; Ñ2 B3.4 संक्षीयमाणे; V1 प्रतीक्षमाणे (for क्षीयमाणे तु). b) T1 G8 पुरा (for सुरा:). Ś Ñ V B D1-5.8.9.18 T3.4 संभ्रांता: (Ś V8 D8.12 भ्रस्ता:) संबंदेवता: (D5 ***); T2 संभ्रा ***** रा: (damaged). b) B1.2 D5 यथोक्तं; D1.8 यदुक्तो; D4 य उक्तो (for यदुक्तं). Ñ1 V1 D2.9 T3.4 Cm यज्ञं; B3.4 वाक्यं; D1.3.4 यज्ञ्स; D5 सवं (for प्रं). N1 V1 D1-4.9 T3 4 तमे (D2 दे) वं D6 तव्यञ्ञं; M7 तत्सवं (for तं यज्ञं). Ñ1 -उपानयेत् (sic); T1.2 G M2.3.8 -उपानयत्; T3.4 -उपागमन्; M5 -उपाहरन्; M7 -उपाभमे; Cm.g.k.t as in text (for -उपानयन्). Ñ2 V2 B1.2 D5 ह्यमेधमुपानयन् (Ñ2 D5 ह्रम्न).
- 7 ") Ñ2 B8.4 सुरगणा: सर्वे (by transp.). b) T2 damaged for ध्याया: स. Ś Ñ1 V1.8 D8.12 साध्याक्षेत्र;

ते तु दृष्ट्वा सहस्राक्षं मोहितं ब्रह्महत्यया । तं पुरस्कृत्य देवेशमश्वमेधं प्रचित्ररे ॥ ८ ततोऽश्वमेधः सुमहान्महेन्द्रस्य महात्मनः । वृष्टे ब्रह्महत्यायाः पावनार्थं नरेश्वर ॥ ९ ततो यज्ञसमाप्तौ तु ब्रह्महत्या महात्मनः । अभिगम्याव्यवीद्वाक्यं क मे स्थानं विधास्यथ ॥ १०

D1.4 ससाध्याश्च (for सोपाध्याया:), V1 सहवेय:; B1.8.4 D1.8.4.8.12 M7 महविभि:; B2 G1.3 T1 सुरविभि: (for सहविभि:). — °) D5 सखिभि: सार्थ: D6.7.10.11 T1.2 G2.8 M2 समुपाजगमुर् (for सहिता जगमुर्). Ś Ñ1 V1.2 (m. also as in text).8 B2.4 D1-4.6.9.12 T3.4 जगमुरतं देश (Ñ1 V1.3 B3 D9 ° व) माश्रित्य (V2.8 B8.4 ° मुहिइय). —D5 reads erroneously from 95.8 ° up to 96.4 in place of 7 dto 78.2 °. — d) V3 पाप- (for भय-). T3.4 -पीडित: (for मोहित:).

8 ") V2 तम्र; B4 ते ते ; G2 तं तु (for ते तु). M5 धुराः सर्वे (for सहस्राक्षं). — b) D6.7.10.11 T2-4 आवृ (T2 **)तं (for मोहितं). — b) G2 देवेंद्रम्; Cg.k.t as in text (for देवेशम्). — T1.2 G3 M3 उपाक्रमन् (for प्रचिकरे). — For 8, S N1 V1.8 D1-4.8.9.13 subst.; while V2 ins. after 8; B3.4 ins. l. r after 8 and subst. l. 2 for 8 cf. T3.4 ins. l. 2 only after 8:

1218* दीक्षवित्वा सहस्राक्षं मुहूर्ते यज्ञिये विधौ। पुरस्कृत्य सुराः सर्वे इयमेधमुपाहरन् ।

[(1. 1) V2 B3.4 ततो देवा (for सहस्राक्षं). D12 मुहूतं. Ś
V3 D8.12 यज्ञजे; V3 B3 याज्ञिके (for यज्ञिये). Ñ1 विधि:
(sic); V2.3 B3.4 D1.3.4 तदा (for विधो). —(1. 2) T3.4
[अ]मरगुरुं (for सुरा: सर्वे). D9 अयोजयन् (for उपाहरन्). Ñ1
V1 D2 T2.4 हयमेधेन यो(D3 या)जयन् (for the post. half).
V2 B3.4 याजयामासुरमरा(B3 °रते देवा) हयमेधेन वासवं.]

9 ⁶⁶) Ś Ñ1 V1.8 B4 D1-4.8.9.12 T2 तत्र (for ततो).
—T2 damaged for महेन्द्र. Ś3 स महान्; Ñ2 V2 (before corr. as in Ś3) B1.2 M6 स (M6 स) श्रीसान् (V2 reads from श्रीमान् up to din marg.) (for समहान्). Ś V2(before corr.).3 B3.4 D8.12 अवर्तत शतकतो: (for b).—") D10.11 M2.6.6-2 ववृते (for ववृधे). Ñ1 V1 D1-4.9 T3.4 पावनार्थाय (for बहाहत्याया:). Ś V2 D8.12 पावनार्थ तदा तत्र; B3.4 पावनो मनुजश्रेष्ट.—") Ñ2 V2 B1.2 शचीपते: (for नरेश्वर). Ś Ñ1 V1 8 B3.4 D1-6.8.
9.13 T3.4 बहाहत्याविनाश(Ś D8.12 hand) न:(T3.4 as:).

10 °) V2 (before corr. as in [text) D6.7.10.11 Ts.4 G1.2 M1.5.8.2 यज्ञे समाप्ते; T2 यज्ञसमाप्ते. V2 (before corr. as in B2) च; B3.4 तं (for तु).—) Ś V2 (before corr.) B3.4 D8 सुरवेंभं; Ñ1 [अ] सुरद्विषा; V1 D4

ते तामूचुस्ततो देवास्तुष्टाः प्रीतिसमन्विताः । चतुर्घा विभजात्मानमात्मनैव दुरासदे ॥ ११ देवानां भाषितं श्रुत्वा ब्रह्महत्या महात्मनाम् । संनिधौ स्थानमन्यत्र वरयामास दुर्वसा ॥ १२ एकेनांशेन वत्स्यामि पूर्णोदासु नदीषु वै । द्वितीयेन तु वृक्षेषु सत्यमेतद्ववीमि वः ॥ १३

G. 7. 93. 15 B. 7. 86. 14

Ts.4 सुर्वभात् ; Vs D1-3.9.18 सुर्वभात् (for महात्मनः).
—Me.7 om. (hapl.?) 10°-12⁵. —°) B1 उपगम्य; B4 अभिनाद्य; Ts.4 अपकांता (for अभिगम्य). Ñs Vs (before corr. as in text) B1.2 शकं(Vs reads from श up to in marg.); Ts.4 देवान् (for वाक्यं). —ं) Mo स्वं; Ck as in text (for क्ष). Ś1 Ds.18 निधास्यथ; D1 भविष्यति; D8 विकथ्यत; Ck as in text (for विधास्यथ). Ñs Vs B1.2 स्थानं में स्वं(B2 स्वं में)विधरस्त्र ह; Vs (before corr.) B3.4 स्थानं में कल्पयश्विद् (Vs B4 °येति ह).

11 Ms. 7 om. 11 (cf. v.l. 10). —) K (ed.) तदा (for ततो). Ś Ñ V (V2 before corr. as in B3; after corr. except देवा m.) B1.2 D1-4.8.2.12 तामू बुर्ववर्ती देवा (B1 दृष्टा); B3.4 ऊचुश्च तां तदा(B3 °तो) देवास. —) Ś Ñ V1 D1-4.8.9.12 हृष्टा; B1 देवा; B2 दृष्ट्रा (for तृष्टा:). B3.4 समाधिना (for समन्विता:). — V3 lacuna for 11°. —) Ś D8.12 आत्मन्येव; B1 आत्मना त्वं; B8 (with hiatus) तव एव (for आत्मनेव). D1.3.4 दुरासदं; Cm.g.k.t as in text (for दुरासदे).

12 Ms.7 om. 12^{ab} (cf. v.l. 10).—^a) V2 (before corr.) B4 वचनं; B2 च वचः (for भाषितं).—^b) Ñ1 V1 ततस्तु सा; D2.0 ततस्तदा (for महास्मनाम्).—^a) Ñ2 B1.4 संनिधिः; B2 D5.10.11 Cv.gp.k.t संद्धों; D7 T3.4 M4.8 संद्ध्यों; Cg as in text (for संनिधों). Ś V3 D8.12 वासम्; Cv.m.t as in text (for स्थानम्). Ñ1 B2 D1.3.4 अत्येत; V2 अत्यर्थ (before corr. °न्यच); B1.2.4 अन्यत्त; M5 अभ्येत्य; Cv.m.g.k.t as in text (for अन्यत्र). V1 चतुर्धा धार्यमारमानं (for °). V1 वासयामास (for वर्या°). Ś V3 D8.12 दुर्भना:; V2 B2.4 दुर्धरा; D1 सा तदा; D6 दुर्वहा; M6.7 वासवं; Cv.g.t as in text (for दुर्वसा). D2.9 चतुर्धा व्यस्य चा(D2 भज्यमा)रमानं वासयामि सुदुर्वसा.

-- After 13", Me ins.:

1219* वृक्षेषु स्नेहवत्स्वहम्। चतुरो वार्षिकान्मासान्.

13 — b) M1 पूर्णोदक-; Cm.t as in text (for पूर्णोदासु). De T2.4 G2 M3.6 च (for वै). M7 सर्वतिषु (for नदीषु वै). — For 13 b, Š Ñ V B D1-4.8.9.12 subst.:

[429]

G. 7. 93. 15 B. 7. 86. 15 L. 7. 88. 14

योऽयमंशस्तृतीयो मे स्त्रीषु यौवनशालिषु ! त्रिरात्रं दर्पपूर्णासु वसिष्ये दर्पघातिनी ॥ १४ हन्तारो ब्राह्मणान्ये तु प्रेक्षापूर्वमद्षकान् ।

1220* भागेनैकेन सलिले निवस्यामि सुरोत्तमाः।

[V2 B8 वस्स्यामि; B4 यास्यामि (for सलिले). Ś V3 D8.12 प्रथमिशेन तोयेषु (for the prior half). Ś D1.8 निवसामि (for निवस्स्यामि). D1 सुरेश्वरा:. Ñ2 V2.8 B D12 सलिले(Ñ2 वस्सेई; V8 निवस्स्ये; B1.2 वसेबं; D12 निवसेत्)सुरसत्तमाः (for the post. half).]

—Thereafter, Vs Bs.4 cont.; Ds. 7.10.11 T G M1-8.7-10 ins. after 13^{ab}:

1221* चतुरो वार्षिकान्मासान्दर्पन्नी कामचारिणी।

[Bs अन्ये; Cm as above (for मासान्). V2 Ms वर्षशी; Bs विद्या; T1.3 वस्त्येहं; Gs वसेहं; Cg as above (for दर्पशी). Ms नाम (sic) (for नाम-). V8 Bs.4 G1 - रूपिणी; K (ed.) Cg -वारिणी; Cgp.t as above (for -वारिणी).]; while, D3 cont. after 1220*:

1222* चतुरो वार्षिकान्मासानगस्त्योदयनं यतः। तस्माद्वयं (sic) सदातोयां वर्जयत्वा समुद्रगाम्। [(l. 1) prior half == l. 2 of 1219*.]

—°) V1 [प्]व; D1.8.4.9 च (for तु). V2 B3.4 बृक्षेषु च निवस्स्यामि. — °) Ñ V1 सत्येनैव; B1 सत्येनैतद्; D3 सत्यमेतं (for सत्यमेतद्). — V3 lacuna from द्र up to l. 1 of 1224*. B2 ते (for व:). — For 13°4, V2 B8.4 D6 7.10.11 S subst.:

1223* भूस्यां सर्वमहं कालमंशेनैकेन दुर्वसा। वसिष्यामि न संदेहः सत्येनैतद्रवीमि वः।

[(1. 1) V2 B8.4 भूमी. D6.7.10.11 T3.4 M3 अहं सर्व-(for सर्वमहं). V2 B8.4 दितीयांशेन; D6.7.10.11 T G2 एकेनांशेन; M7 अंशेनैव च (for अंशेनैकेन). V2 B3.4 दुर्धरा; D6.7.10.11 T3.4 M3 सर्वदा; T3 दुर्वहा; M6 चेश्वर; M7 केनचित् (for दुर्वसा). —(1. 2) D6 M10 चित्थामि; M6.7 निवस्स्यामि. V2 B3.4 वृक्षेषु च निवस्त्यामि (for the prior half). V2 B3.4 M6.7 सत्यमेतद; G1 M1.2.5.8 सत्येनैव; M9 सत्येनैव; M10 सत्यमेव (for सत्येनैतद). M6.7 ते (for व:).]

14 *) Ms वे (for मे). —) M1 -हारिणी; Cm.g.k.t as in text (for -चारिनी). — For 14, Ś Ñ V Bs.4 D1-4.8.9.12 subst.; while B1.2 subst. l. 1 only for 14; whereas Ts.4 ins. l. 2 only after 14:

1224* तृतीयो यस्तु में भागः स्त्रीणां विरजसे भवेत्। चरवार्यहानि भविता ताभिः संवसते पुमान्।

[Vs lacuna for l. r (cf. v.l. 13). —(l. r) B2 तृतीयस्तु; Bs यस्तृतीयस् (by transp.) (for तृतीयो यस्). Ś B2 D2.12 च (for तु). B1 मेस्तु यो (for यस्तु मे). D2 मागस्तु

तांश्रतुर्थेन भागेन संश्रयिष्ये सुरर्पभाः ॥ १५ प्रत्यूचुस्तां ततो देवा यथा वदिस दुर्वसे । तथा भवतु तत्सर्वे साधयस्व यथेप्सितम् ॥ १६

(for मे मागः). Ñ1 V D1-4 L (ed.) स स्त्रीणां रजिस स्थितः (Ñ1 °सोन्वयात्; V1 °सोनुगात्; D2 °सि त्वियात्; L (ed.) °सि भवेत्); Ñ2 सोस्तु स्त्रीणां रजः सुराः; V2 B1.2 स्त्रीणां सो(B2 °णाम)स्तु रजस्वस्त्रा (V2 also m. °जसांकया [hypm.]); B3.4 स स्त्रीयु रजसान्वितः (B2 राजसत्तम); D9 सोक्तः स्त्रीणां रजसा (subm.) (for the post. half).—(l. 2) T3.4 च सुरास् (for भविता).—D1 om from the post. half up to थें in 15°. Ñ V B2 D2-4 T3.4 ताभियः (V3°*) संवसे (D2 T3.4 °विशे) स्पुमान्; B4 G (ed.) तामिथः संगमिच्छति (B4°मेति च); D2 तामिथः स भवेत्पुमान् (for the post. half).];

while Ms.7 subst. for 14:

1225* तृतीयेन तु भागेन यौवनस्थास्वद्दं सुरा:। प्रमदासु निवरस्यामि चतुरो दिवसान्परान्। [(l. 1) M7 [इ]यं (for [अ]हं).]

15 Di om up to \$\forall \text{ in 15° (cf. v.l. 1224*). \$\forall V3 Ds.12 repeat 15" after 1226*. Ne reads 15" twice. Tale read 15 twice (omitting and in the second occurrence). — ") Ñ2 (first time) D9 हुंता स; B4 चत्वारो; Cm.k as in text (for हन्तारो). Ś Vs Ds.18 (all both times) ब्राह्मणं ये; V1 D2.9 ब्राह्मणानां; Ck as in text (for ब्राह्मणान्ये). Ña (second time) V2 B1.2 वै; V1 ये; D2-4.9 च (for तू). N2 (first time) बाह्मणानेव. D6.10.11 T1.2 G8 M8.8 Ck.t मुखा; Cm as in text (for प्रेक्षा-). B1.2 उपेक्षका:; D2 च दषका:; G2 M8.9 भटोषकान ; Cm.k as in text (for भद्षकान्). Ś V: Ds.12 (all both times) प्रेक्ष्य पूर्व च (all second time स्)द्रव्हतं; N1.2 (first time) V1 D2.0 प्रेक्ष (V1 °क्षं)ते (Ñ1 °ह्य तत् ; D2 °क्षिता) कर्म दुष्करं; Ña (second time) प्रेक्ष्य पूर्वमुपेक्षकाः; Da पेक्ष्यथा तसुपेक्षका: (corrupt) (for b). Ts.4 (both first time) इंता गोत्राह्मणानां सं भोक्ष्यते प्रेत्य रारवं. — ") Ts.4 (both first time) चतुर्थेनैव वृक्षेषु. - Vs reads 15 in marg. — 1) S. N1 V1 D1-4.6-9.12 अयिद्यामि; T3.6 (both first time; second time as in S1) वसिष्यामि; Ct as in text (for संश्रयिष्ये). Va (m. also) वसुंधराः Bi Di.s Me सुरोत्तमा: (for सुरर्षभा:). Va (before corr.) B8.4 भजिष्ये पातकान्वितान् .

16 *) Ś Ñ V B1.2 D1.8.4.8.9.12 M6.7 तामूचुस्ते(Ś V2 D1.4.8 M6.7 ेश्व); B3.4 तामज्ञवंस (for प्रत्यूचुस्तां). Ñ2 V2 B1.2 सुरा: सर्वे; M1 तथा देवा (for ततो देवा). D2 तामूचुस्तेन ते देवा. —) Ś V1.2 D2.8.9.12 दुधरे; Ñ2 B2 D2 M6 दुवंशे; T4 वर्तते; M7 दुवंरे (for दुवंसे). B4 यथावदन-प्रवंश:. — After 1646, D2 ins.; while Ś V2 D2.12 ins. erroneously after 19:

ततः प्रीत्यान्विता देवाः सहस्राक्षं ववन्दिरे । विज्वरः पूतपाप्मा च वासवः समपद्यत ॥ १७ प्रशान्तं च जगत्सर्वं सहस्राक्षे प्रतिष्ठिते । यज्ञं चाद्धतसंकाशं तदा शकोऽभ्यपूजयत् ॥ १८ ईदशो द्यश्वमेधस्य प्रभावो रघुनन्दन । यजस्य सुमहाभाग हयमेधेन पार्थिव ॥ १९

G. 7. 93. 20 B. 7. 86. 20 L. 7. 88 19

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥ ७७॥

1226* निष्कृतिश्चापि तेषां तु द्राणु त्वं समयो यथा। अल्पोदकं जलं तत्र खीं भुक्तवा निन्दितस्तथा। वृक्षे विश्राम्य हिंसाश्च प्रदीक्षामावजुद्धतः।

[(l. 1) Ds त्वं ऋणुष्व (for तु ऋणु त्वं). D12 तथा (for यथा). —(l. 2) Vs अथोदकं. Ś2.8 D18 जलं यह; Ds न लंधेत (for जलं तह). Ds स्त्रीमुक्तां निंदितांस्तथा (for the post. half). —Ś Vs Ds.18 om. l. 3.]

Thereafter S Va Dana repeat 15".

—°) V2 तथास्तु; M4 भवति (for भवतु). S Ñ1 V1.3 D1-4. 8.12 भदं ते; Ñ2 V2 B1.3.4 M6 तुष्टाः स्म(V2 B3.4 स्मो); B2 हृष्टाः स्म (for तस्तवैः). —V3 lacuna for 16⁴. —⁴) S Ñ1 V1 D1-4.8.9.18 दुरासदे; D6.7.10.11 यदीप्सितं; M6 यथे-स्कृति (for यथेप्सितम्). V2 B3.4 गम्यतां च यथागतं.

17 Do om. 17^{ab}.—^{ab}) Vo (before corr.) Ba.a प्रमुदिता; B1 प्रीतार्थिता; Ts प्रीत्यान्वितं (for प्रीत्यान्विता). Vo (before corr.) Ba.a सह क्षकेण घीमता (for b). S Ñ1 V1.3 D1.2.4.8.13 ते प्रीतमनसो देवा: सह क्षकेण रेमिरे; Da ते देवा: प्रीतमनसः क्षकेण सह रेमिरे.—^{ad}) S V1.2 Ba—a D2.8 पू (Va Ba.a i) तपाप्मा च; T1.2 Ga Ms पावि (Ga प्रापि) तात्मा च; Ms प्रतपापत्मा; K (ed.) स च प्रतात्मा (for प्रपाप्मा च).—Vo reads in marg. Vo (before corr.) Ba क्षकोमूत् (for वासवः). D1.4 transp. विज्वरः and वासवः. S Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 L (ed.) पर (L [ed.] °द) मासवान्; Vo (before corr.) Ba D1.3.4 परमात्मवान्; Ba प्रत्याचत (for समपदात).

18 °) Me प्रशांतात्र दिशः सर्वाः.—Ve reads ° in marg. —°) Ś Ds.12 Me.10 om; Me तु (for च).

V2 (before corr.) B3.4 अश्वमेधं ऋतुवरं. — d) B2 T2 G2.3 तथा (for तदा). B1 G2 M1.4 हाप्जयत्; D1.4 [ऽ]भ्यवतंथत्.

19 ") V2 B3.4 हय- (for द्याश्व-). —) V2 D6.7.10.11 प्रसादो (for प्रभावो). —) G1 यजयस्व (sic) (for यजस्व यु-). Ś Ñ V (V3 marg.) B D1-4.8.9.12 Т3.4 तेन राजेंद्र; Ms सुमहाबाहो (for सुमहाभाग). —) Ś V2 (before corr.).3 B3.4 D8.12 राघव; V2 marg. (for पार्थिव). — After 19, Ñ2 V2 B D7.10.11 K (ed.) ins.:

1227* इति लक्ष्मणवाक्यमुत्तमं नृपतिरतीव मनोहरं महात्मा। परितोषमवाप सृष्टचेताः स निशम्येन्द्रसमानविक्रमौजाः।

[(1.2) B4 (m. also as above) मोइकं (for मनोइरं).
—(1.4) B3 om. स. K (ed.) °मय्येंद्र- (for निशस्येन्द्र-).
B1-समानतेजा: (for °विक्रमौजा:).]

Colophon: Ds Ms.s om. (for Ds cf. v.l. 7).
—Sarga name: Ś Ñ1 V1.s D1.s.s.s.s.12 छह्मणमंत्र:(Ñ1 °वाक्यं); Ñ2 B1.2 यज्ञोपाख्यानं; V2 B2.4 त्रह्महत्याख्यपेद्दः (B2 °पोहनं); D2 श्रीछह्मणमन्त्रो. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.12 om.; Ñ2 91; V1 67; B1 D3 90; B2 92; B4 T4 94; D1.4 78; D3 83; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.10 86; D8 82; T2 93; M8 85.
—After colophon, T4 concludes with श्रीरामापणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M1.5.8 conclude with श्रीरामाय नमः। श्रीरामाय नमः M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

G. 7. 94. I B. 7. 87. I L. 7. 89. I

तच्छुत्वा लक्ष्मणेनोक्तं वाक्यं वाक्यविशारदः ।
प्रत्युवाच महातेजाः प्रहसन्नाघवो वचः ॥ १
एवमेतन्नरश्रेष्ठ यथा वदसि लक्ष्मण ।
वृत्रघातमशेषेण वाजिमेधफलं च यत् ॥ २
श्रूयते हि पुरा सौम्य कर्दमस्य प्रजापतेः ।
पुत्रो बाह्रीश्वरः श्रीमानिलो नाम सुधार्मिकः ॥ ३
स राजा पृथिवीं सर्वी वशे कृत्वा महायशाः ।

78

Me. cont. the previous Sarga.

- 1 Ds erroneously reads from 95.8 up to 96.4 in place of 77.7 to 78.2 . Vs om. 1.—) S Ñi Vi D1-4.8.9.12 Ts.4 श्रुत्वा तु; Cm.g.k as in text (for तच्छुत्वा).—) Ds.6.7.9-12-विदां वर: (for विशारदः).—) Ts प्रशासन् (for प्रहसन्). % Cg: अश्वमेधवैभवं स्वयमपि जानामीति प्रहासः।; so also Ck.t. %
- 2 ") T2 G3 तथ्यम्; Cm.t as in text (for एवम्). V2 D10.11 एव(D11 °वं) (for एतन्). B8 सुरश्रेष्ठ; T3.4 ° द्याघ्र (for नरश्रेष्ठ).—D1.4 om.; V2 reads 2° in marg.—°) S8 D5.8.12 चृत्रपा(D5 °स्यां)तम्; T4 शतु ° (for वृत्रघातम्). S Ñ V1.2(after corr.).2 B1.2.4 D2.2.8.2.12 T3.4 हय-; M9 (with hiatus) अश्व-; Cm.t as in text (for वाजि-). M5 -घात-; Cm.t as in text (for नम्भ-). S Ñ1 V1.8 D2.8.9.12 -गुणं (for -फलं). D2.9 तथा; G2 M1 च तत्; Ct as in text (for च यत्). V2 (before corr.) B2 हयमेधफलं चैव वृत्रस्य च महावध:(V2 °धं).
- 3 °) Та श्र्यतां. Ś Ñi Dana च (for हि). —°) Ña Bi Mi सतो; Ba श्रतो (for पुत्रो). Va Di.a.4 बाह्रे (Va °ह्री)यक: (for बाह्रीश्वरः). Ña Va.a B Ta राजा (all except Va Ba.a with hiatus) (for श्रीमान्). Ś Ñi Vi Da.a.a.ia Ta (all with hiatus) पुत्रोध बाह्रि (Da Ta °िल्ह)को (Ñi जो) राजा (Da नाम). ६ Cm.g.k.t बाह्रिदें (Cm °द्वी दे) शाविशेषः. १ व) Ś Vi.a Di.a.a.a.ia हुदो; Ñi इदो; Da.a इंदो (for इलो). Ś Ñi Vi.a Di-a.a.a.ia Ta.a महायशा: (for सुधार्मिकः). Va Ba.a य इलो नाम राधव.
- 4 *) D2.9 घरणी (for पृथिवी).) Ś D8.12 वर्शी-(for बहो). Ś Ñ V1 D1-4.8.9.12 T2.4 महाबळ:; V2 (marg. also as in text) B2.4 सपवेतां; G2 सुधार्मिक: (for महा-यशा:). — V2 reads of in marg. V8 lacuna for o. —) Ñ2 V2 (after corr.) B1.2 प्रजाञ्च (for राज्यं). B2 D2.8.4 G1.2 M1.8.8 नरहवाद्य: V2 (before corr.) B3.4

राज्यं चैव नरन्याघ पुत्रवत्पर्यपालयत् ॥ ४ सुरैश्च परमोदारैर्देतेयेश्च महासुरैः । नागराश्वसगन्धर्वेर्यक्षेश्च सुमहात्मिभः ॥ ५ पूज्यते नित्यशः सौम्य भयाते रघुनन्दन । अविभ्यंश्च त्रयो लोकाः सरोपस्य महात्मनः ॥ ६ स राजा तादृशो ह्यासीद्धमें वीर्ये च निष्ठितः । बुद्ध्या च परमोदारो बाह्लीकानां महायशाः ॥ ७

- पृथिव्यां पार्थिवांश्चेव. *) M2 वृत्रवत् (for पुत्र°). Ś Ñ1 B2 D1.3-5.8.12 T4 M1.6 परि(B2 पूर्व [sic]; D4 प्रति) पालयत् (Ñ1 °येत्; D12 °यन्) (for पर्य°).
- 5 b) Da दैवतैज्ञ् (for दैतेयैज्ञ्). Ñ V1 B1.2 D1-4.9 Ts.4 महाबले:; V2 D8-7.10.11 महाधने: (for °सुरै:). B4 बलविद्यस्थासुरै:.—°) Ñ1 V3 नर-; Ň2 V3 (before corr.) B4 यक्ष- (for नाग-). M1 नांधर्व- (for नामधर्वेर्).—*) Ñ1 Ts.4 सुमहाबले: (for सुमहासभि:). Ñ2 V2 (before corr.) B4 सिद्धचारणिकंनरै:.
- 6 V² reads ab in marg. Nî Vî B³.4 Dî-4.9 सं(Dî स)पूज्यते नित्यकालं; V² (before corr.) संपूज्य नित्यकालं स. Nî S Dɛ.1² मयेन (for भयातें). Ѳ V² (after corr.) Bî.² सुमहायशाः (for रघुनंदन). Nî S V³ Dɛ.1² निस्यते सा; Ѳ Bî.² निस्यत्यस्य; V² (after corr.) निस्यते सा (for अनिस्यंश्च). % Ct: भयातित्वं कृतस्तत्राह अनिस्यन्ति। अनिभयुरित्यर्थः। तत्र हेतुः सरोषस्येति. % For 6° Nî Vî.² (before corr.) Bɛ.4 Dî-4.9 Tɛ.4 G (ed.) subst.:

1228* बिभ्यन्ति यस्य रोषस्य लोकाः सर्वे महास्मनः।

[\tilde{N}_1 विभ्यते (for विभ्यन्ति). V_2 Bs.4 झस्य; G (ed.) तस्य (for यस्य). $D_{1.5.4}$ यस्य विभ्यंति (by transp.); $T_{5.4}$ तस्य विभ्यंति. V_1 $D_{1.4}$ $T_{5.4}$ रहस्य; V_2 $B_{5.4}$ रोषानु (for रोषस्य). \tilde{N}_1 महायशाः (for $^{\circ}$ रमनः).]

7 °) $M_{6.7}$ रक्षिता; M_{9} सदशो (for तादशो). $D_{5.7,16,11}$ [S]पि (for हि). \tilde{M}_{2} V_{2} $B_{1.2}$ सोधिराजो महानासीद; $B_{5.4}$ विकांतो गर्बि (B_{4} °तोधिग)त: श्रीमान्. $-^{5}$) \dot{S} V_{3} D_{8} M_{5} वियें धर्में (by transp.); B_{8} कर्मों धेर्यें (sic) (for धर्में वीयें). \tilde{M}_{2} वीयेंण; M_{9} शौथें च (for वीयें च). $\dot{S}_{1.3}$ $V_{9.8}$ $B_{1.8}$ D_{8} M_{6} विश्वत:; \tilde{M}_{1} संवृत:; \tilde{M}_{2} V_{1} $D_{1-4.9}$ $T_{8.4}$ संम($D_{1.4}$ ° π) त: (for निष्ठत:). $B_{8.4}$ ध्यवस्थित:, D_{12} वीर्यधर्मेण विश्वत:.—°) G_{9} परमोदारेंप्.—°) V_{2} महाराजो; V_{8} $D_{6-7,10,11}$ $T_{1.2}$ M_{8} बाह्री($D_{6,10}$ ° π ही)केशो; D_{1} वाहि°; D_{2} बाह्नि°; D_{9} बाह्नि°; $T_{8.4}$ G_{1} M_{6-10} बाहिह्(T_{8} M_{6} ° π हि)राजो($T_{8.4}$ ° π); $M_{1.8.4}$ बळी राजा (for बाह्नीकानां). \tilde{N}_{1} महाबळ: (for महायशाः).

स प्रचके महाबाहुर्मगयां रुचिरे वने ।
चैत्रे मनोरमे मासि सभृत्यबलवाहनः ॥ ८
प्रजन्ने स नृपोऽरण्ये मृगाञ्ज्ञतसहस्रज्ञः ।
हत्वैव तृप्तिर्नाभूच राज्ञस्तस्य महात्मनः ॥ ९
नानामृगाणासयुतं वध्यमानं महात्मना ।
यत्र जातो महासेनस्तं देशमुपचक्रमे ॥ १०

8 ") Ś Ds.12 हि चके; Ñ1 V1 D9 T3.4 चकाम; Ñ2 B3.4 जगाम; V2 B1.2 D2 कदाचिन्; T1 G3 M8 चके च (for प्रचके). V8 सोभिचके; D1.8.4 प्रचकाम; D5 M6.7 प्रचक्रमे; T2 M2.5.8.9 संप्रचके. V1 "तेजा; D7 M5 "बाहो (for महाबाहुर्). — b) M9 रुचिरं. Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.12 T3.4 रुचिरप्रभ:; Ñ2 B3.4 विक्रमान्वित:(Ñ2 'तै:); V2 B1.2 अगमब्रुप:; V3 रघुनंदन (for रुचिरं चने). — b) V1 B2.8 D1.3.4.6 M8 मनोहरे; B1 धन्यतरे (for मनोरमे). D5-7.10.11 T1 G8 M3 मासे.

9 D11 om. (hapl.?)9. V2 reads ab in marg.
—a) Ś V3 D8.12 त(Ś1 D12 उ)हेशे स नृपो रस्ये; Ñ1 V1
D2.0 Т3.4 प्रतस्थे (Т3 अत्रे) सोस्युपागस्य; Ñ2 V2 (before corr.; after corr. as in B2) B1.3.4 सहस्ता V2 इल)सुपागस्य; B2 प्रतस्थे नृप: सतुरगो (hypm.); D1.3.4 स(D1.4
सं)प्रस्थवनमागस्य; T1 G3 M3 प्रजन्ने चास्युपागस्य; M6
प्रतस्थे स नृपो वन्यान्.—b) Ś V3 D8.12 M6 बहु- (for शत-).—c) Ś V3 D8.12 M6.7 ज्ञान नैव (M6.7 न च)
नृप्तिस्तु; Ñ2 V2 B ज्ञान न च वे तृप्तिर् (Ñ2 B3.4 तृप्तिं स).
—d) Ś V2 (after corr. marg.).3 B1.2 D8.12 M6.7 (all except V2 B1.2 with hiatus) मासीत् (for राज्ञस्). Ñ3
V2 (before corr.) B3.4 ज्ञाम जगतीपति:.—For 9°d, Ñ1 V1 D1-4.0 T3.4 subst.:

1229* निव्नत्नपि न तृप्तोऽभूत्स राजा बाह्निवंशजः।

[Ds.s.4 पाथियो (for स राजा). Ds Ts.4 बाल्हिस-, Ñi Vi बह्निसंभवः(Vi °वर्धनः).]

- 10 °) Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 Ts.4 M6.7 ततो; Cm.g as in text (for नाना-). M1 -मृगगणायूथं; Cm as in text (for -मृगाणामयुतं). b) D6-7 हतं तेन (for वध्यमानं).
 —°) B1.2 यातो (for जातो). Ñ1 महास्मानो (sic); M6 महास्नेहस (for °सेनस्).
- 11 °) Ñ। यसिंस्. V2 B1.3.4 T1.2 G2.3 M1-4.8-10 च (for तु). Ms कसिंशिंद् (for तसिंमस्तु). Ñ B2 D1.3.4 G1.2 M6.9 देशे; B1 शैंक- (for देव-). Ś V1.3 D8.12 T3.4 देशे तु(V1 स); D2.5-7.9-11 प्रदेशे (D2 om. from शे up to श: in °) (for तु देव-). °) M2 रह: (for हर:). °) V2 (before corr.) B4 D1.3.4 युत: (for सह).

तिस्मस्तु देवदेवेशः शैलराजस्तां हरः ।
रमयामास दुर्धर्पः सर्वेरनुचरः सह ॥ ११
कृत्वा स्त्रीभृतमात्मानस्रमेशो गोपतिष्वजः ।
देव्याः प्रियचिकीर्षः स तिस्मन्पर्वतिनिर्ह्मरे ॥ १२
ये च तत्र वनोदेशे सन्त्राः पुरुपत्रादिनः ।
यच किंचन तत्सर्वं नारीसंज्ञं वभूत्र ह ॥ १३

G. 7. 94. 13 B. 7. 87. 14 L. 7. 80. 13

12 Vs reads of twice. —) Si Ñ2 Vs (first time) B4 D2.9-11 M8 Ck.t - रूपम्; D7 -चेदाम् (for -मृतम्). Vs (second time) B1.3 स्त्रीरूपं परमं कृत्वा. —) S D8.12 T3.4 सर्वा(T3.4 गणा) न्पार्थदांस्त्रथा; Ñ1 सर्वान्पारिपदांस्तु तान्; Ñ2 सर्वेषां पार्पदां च सः; V1 सर्वान्त्रे पार्पदांस्तु तान्; Vs (with hiatus; second time) आतमनः पार्पदांस्तु तान्; Vs सर्वे रूपं पार्पदांस्त्रदा; B1.2 (both with hiatus) आतमनः पा(B2 प)रिपदांस्त्रथा (hypm.); B3.4 सर्वान्तु चरांस्त्रथा; D1.3.4 स्वकान्पारिपदांस्त्र तान्; D2.9 सर्वेषां पार्पदां महत्त् (D9 हान्); M6 पुरुषांक्र महात्मनः. —) M9 देव्यां. B1 प्रीति-; D7 M3 Ct प्रियं; M5 प्रीति (for प्रिय-). D6-7.10.11 T2 G1.3 M3.10 सन् (for स). S Ñ V B3.4 D1-4.8.9.12 T3.4 -चिकीपार्थ. \$ Ck: देव्याः प्रियचिकीपुरितिः \$ —) B9.4 तत्र (for तस्मन्). S D8.12 -रोधिसः; Vs D1 G1 -मूर्थनि (for -निर्केरे).

13 क b) \$1.2 तत्र; \$3 D8.12 तस्वं; V8 ते च; B2 D6-7.
10.11 G1 यत्र; D2 येत; K (ed.) Cg ये तु; Cm.k as in text (for ये च). V2 (before corr.) B1 D1-4.9 M6.7 तस्मिन्; D5-7.10.11 T1 G1 M2 यत्र; Ck as in text (for तत्र). Ñ1 सवें; T1 M6 वृक्षा:; G3 यक्षा:; Cm as in text (for सस्वाः). \$ Ñ V1.9 B2 D8.12 T2.4 पुरुषिलिगितः; D1.5.4.9 पर्यतवासितः; D2 सवेंत्र वासितः; Cv.m.g.k.t as in text (for पुरुषवाितः). B3 सस्वाित पुरुपनामाित याित तत्र कातने (unmetric); B4 G (ed.) सस्वाित पुरुषि पुरुष [hypm.]) नामाित याित तत्र च कातने. —) G1 किंचिच; Cv.m.g.k.t as in text (for किंचन). —) G1 किंचिच; Cv.m.g.k.t as in text (for नारीसंजं). — For 13° , \$ Ñ V B D1-4.8.9.12 T3.4 subst.; while D5-7.10.11 M8 K (ed.) ins. after 13° :

1230* वृक्षाः पुरुषनामानस्ते सर्वे स्त्रीजनाभवन् ।

[V2 (before corr.) तत: (for बृक्षा:). Вз. ६ बृक्षा: पुंता-मधेयाश्च (for the prior half). Ś Вз. ६ Дз. ३ हि (Вз. ६ सर्वे) ते स्त्रीकृतास्तदा; Ñ । सर्वे ते स्त्रीकृतं महत्त् ; Ñ ऽ V । Дз. ६ सर्वे (Ñ ऽ V । °वें) तरस्त्रीकृतं (Д । °मयं) श्वभूत् ; V ऽ Вз. ३ ते चापि स्त्रीकृतास्तदा (V з °था); V ऽ ये तु ते स्त्री * * * * (lacuna); Дз. ६ सर्वे स्त्रीषु कृतं श्वभृत् ; М ऽ К (ed.) तेभवन्स्त्रीजनास्तथा (K [ed.] °दा) (for the post. half).] G. 7. 94. 14 B. 7. 87. 14 L. 7. 89. 14 एतस्मिन्नन्तरे राजा स इलः कर्दमात्मजः ।
निन्नन्मगसहस्राणि तं देशमुपचक्रमे ॥ १४
स दृष्ट्रा स्त्रीकृतं सर्वे सन्यालमृगपक्षिणम् ।
आत्मानं सानुगं चैव स्त्रीभृतं रघुनन्दन ॥ १५
तस्य दुःखं महत्त्वासीदृष्ट्रात्मानं तथागतम् ।
उमापतेश्च तत्कर्म ज्ञात्वा त्रासम्रपागमत् ॥ १६
ततो देवं महात्मानं शितिकण्ठं कपर्दिनम् ।
जगाम श्ररणं राजा सभृत्यवलवाहनः ॥ १७

14 ") D2.8.9 राज:; Ms राम (for राजा). — V2 reads in marg. — b) B1.5 T1 Ms - बल: (for इल:). Ś Ñ V1.5 D1-4.8 9.12 T2.4 कर्दमस्य सुतस्त्रिवड:(Ñ1 D1.2 क्तिवह: Ñ2 D9 T3.4 क्तिवल:; V1 क्थित:); V2 (before corr.) B8.4 कर्दमस्यात्मलस्त्रिकल:. — b) G1 मृगान् ; Ms शत- (for गृग-). — b) V2 reads in marg. from q up to 15°. V2 (before corr.) B8.4 समुपागमत् (for उपचक्रमे).

15 V2 reads in marg. (cf. v.l. 14).—)
D1.4 G3 तद्; Cm.g as in text (for स). B1 द्वा स(by transp.). D3 om. सर्व. V2 (before corr.) B3.4 स सर्व कीसयं द्वा; G (ed.) सर्व कीसयं द्वा तु.—) Ñ2 D2 T1 G2 M1-4.10 पक्षिकं; D2 सेवितं (for पक्षिणम्).—) V2 reads from सानुगं up to 16 in marg. V2(before corr.) B3.4 सबलं; D5-7.10.11 T2 M10 कीकृतं (for सानुगं). V2 (after corr.) B2 अथ; B1 सोथ; D12 वैवं (for चैव).—) Ś V2 D3.12 M6.7 कीकृतं; D5-7.10.11 T3 M10 सानुगं; Cv.m as in text (for कीमृतं). Ś3 D3.12 रघुनंदनों; Ñ2 V2 (after corr.) B1.3 प्र(Ñ3 हि)ददर्श द्वः V2 (before corr.) B2.4 कर्दमाहमजः (for रघुनन्दन).

16 V2 reads ** in marg. (cf. v.l. 15). — *) Ñ2 ततो; D3 पर्य; T3 तक्ष; Cm.g.k as in text (for तस्य). Ñ2 illeg. for दु:खं महस्वासी. Ś V3 D3-3.10-12 T3 G2 M1.7.10 च (for त्). Ñ1 महजातं; V1 समापक्षं; V2 (after corr.) महज्ज्तं; B1 समुज्ज्ञं, B2 महज्ज्ल्वा; D1-4.9 समुल्पक्षं; T4 महज्ञापि; M3 महानासीद् (for महस्वासीद्). V2(before corr.) B3.4 राजा(B4 ह्या)तप्यत दु:खेन. — \$ V2 D8.12 om. 16 **. — *) B2 [आ] हमानं चापि (for द्यातमानं). Ñ2 V2 (before corr.) B3.4 T3.4 M2.5.6.10 तथाविधं (M2.6.10 *%); Ck as in text (for तथागतम्). — *) Ñ1 V1 B4 D1-4.5 T3.4 तु; Cm.k as in text (for च). T2 सत्कर्म. — *) \$ V2 D3.12 द्या (for जासन्). Ñ1 D2.3 वासम्; D3 हार्वम् (for जासम्). V3 B3 D1.4 वं (D1.6 च) समुपागमत्; D13 *मुपागतः (for जासमुपागमत्).

17 *) V1 D1-4. देवदेवं: Vs lacuna (for ततो देवं). Di.4 सहादेवं (for महासानं). —) Gs आ नी ककंट (for

ततः प्रहस्य वरदः सह देव्या महायशाः ।
प्रजापतिस्तं वाक्यमुवाच वरदः स्वयम् ॥ १८
उत्तिष्टोत्तिष्ट राजर्षे कार्दमेय महावल ।
पुरुपत्वमृते सौम्य वरं वर्य सुत्रत ॥ १९
ततः स राजा शोकार्तः प्रत्याख्यातो महात्मना ।
न स जग्राह स्त्रीभूतो वरमन्यं सुरोत्तमात् ॥ २०
ततः शोकेन महता शैलराजसुतां नृपः ।
प्रिणपत्य महादेवीं सर्वेणैवान्तरात्मना ॥ २१

शितिकण्ठं). M1 तपस्विनं (for कपीर्देनम्). —) V3 -पशु-; D6 -वर- (for -बल-).

18 ") B3 च हर:; D5 चोवाच (for वरद:). — b) B2 देड्या सह (by transp.). Ś Ñ1 V1.5 B5.6 D1-68.9.12 त्रिश्रूछ्य (B3.6 D1,2.6.8 9 भृत्); V2 सहानुग:; D5-7.10.11 T8.6 M1 सहेश्वर: (for महायशा:). — D5 om. 18°-196. — b) B2 प्रजा ** (for प्रजापति-). Ś Ñ1 V B3.6 D1-6.8. 9.13 वीरम्; Ñ2 B1 सौम्यम्; B2 (with hiatus) सौम्य (for वाक्यम्). — b) Š D8.12 मधुरा गिर:; Ñ1 V1.2 (sup. lin. also as in Ñ2).5 B2-6 D1-6.9 T3.6 मधुरं वच:; Ñ2 B1 M7 वृष्मध्वज:; M2.2.9 प्रम: स्वयं (for वरद: स्वयम). % Cv: उवाच वरद: स्वयमिति पाठ:. %

19 Ds om. 19^{ab} (cf. v.l. 18).—^a) Gı राजेंद्र (for राजपे).—^b) Ñı Da.s.12 Mr कर्दमेय. —Vs lacuna from महावल up to ^d. Śi Va Bs.4 Ds.s.12 महामते; Ñı Di.s.11 Mr महावलः(Mr °वत) (for महावल).—°) Ś Ñı Vı.2 (before corr.) B2.3 Di-4.8.8.12 वीर (for सोम्य).—^d) Ś Ñı Vi.2 (before corr.) B2-4 Di-4.8.9.12 वृहि कि करवाणि ते.

20 °) K (ed.) दु:खातै: (for शोकातै:). — ⁵) Da प्रत्याख्याने (for °ख्यातो). D1.2.6.9 महायशा: (for महारमा). — °) T2 च (for स). S Ñ V B D T3.4 G1 M3 खीभूतोन्यं न(Ñ2 V2 B1.2 °तो नैव; D5-7.10.11 T3.6 °तोसौ न; G1 °तो न च; M3 °तो न स) जमाइ (D9 जनं माइ). — ⁴) T2 G1 Cg अन्यत्; Ct as in text (for अन्याह). — ⁴) T2 G1 Cg अन्यत्; Ct as in text (for अन्यो). V2 (m.) B1.2 महायशा:; M2 सुरेशरात्; Ck as in text (for सुरोसमात्). S Ñ V B D1-4.8.9.12 वरं पुरस्वादते तदा (Ñ1 °तेभवत्; V1 °ते नृप:; V3 °ते तथा; D1.2.6 °ते भवात्; D6 °ते महत्). & Ct: अन्यहान्यमिति पाठे पुरस्वातिरिक्तवरदातृवान्यं न जमाहेत्यथै: 1; so also Ck. &

21 °) Vs तज्ञ (for तत:). Ñ1 V1 D1-4.9 संतरः (for महता). Vs (sup. lin. also) B1.2 शोक (Vs °के) समाविष्ट:. — b) Ds प्रति (for नृप:). — V2 reads from up to 22 in marg. — ° d) D5-7.10.11 G2.3 M2.4.6.9 (all with hiatus) उमां (D11 °मा) देवीं; M5 श्रमां देवीं; M7

ईशे वराणां वरदे लोकानामिस भामिनि । अमोघदर्शने देवि भजे सौम्ये नमोऽस्तु ते ॥ २२ हद्गतं तस्य राजर्षेविज्ञाय हरसंनिधौ । प्रत्युवाच छुमं वाक्यं देवी रुद्रस्य संमता ॥ २३ अर्धस्य देवो वरदो वरार्घस्य तथा ह्यहम् । तस्मादर्घं गृहाण त्वं स्त्रीपुंसोर्यावदिच्छिसि ॥ २४ तदद्भुततमं श्रुत्वा देव्या वरमनुत्तमम् ।

जगादेदं (for महादेवीं). Mr तद्गतेन; Cm.t as in text (for स्वेंणैव). Ś Ñ1 V1.2 (before corr.).8 Bs.4 D1-4.8.9.18 Ts.4 L (ed.) उवाचानन्य (L[ed.] °च नान्य) मानसः (for d). Ñ2 V2 (after corr.) B1.2 मूर्झा निपत्य वरदां प्रांजलियांक्यमम्बीत्.

22 V2 reads as in marg. (cf. v.l. 21). V2 lacuna from " up to काना in . - ") \$2 Ni V2 B1.4 Da Me.7 ईशा. S De.12 वरेण्ये (for बराणां). D1.4 G: बरदा; K (ed.) वर्षे (for °दे). B: चराचराणां वरदे. --) Ñı V Bı.: Dı-4.9 चासि; Ñs चैन (for असि). Ts.4 G2 लोकानवसि. Ñ2 V1.3 भाविनि; V2 B D5.10.11 T9-4 G M1.7 Ct भामि(V2 B ° वि) नी (for भामिनि). S D8.18 चारम (D12 ° सि) वासिनि. — °) Ñ1 V2 B2.4 D1.2.4 T2.4 अमोघदर्शना, S1.2 Ñ1 V1.3 B D7.10 T2-4 M2.4.10 देवी. Ñ3 G1.2 अमोधं दर्शनं देवी(Ña चैव). —) Ta.4 भव; G1 M10 भवे; M1 Cm.k भज. S Ñ1 V1.3 D8.13 भव सौम्या(V1 D13 ° म्य) श्रभानने; Ña Ba-4 भ (Ña त)व सौम्यानने श्रुमे (Ba मम); Va B1 D1-4.4 भव (Va D1 °ज) सौम्या (B1 °म्ये; Ds °+य) श्रभे सम; Dr.10.11 भज सौम्येन चक्षुषा; T1.2 Gs Ms.e मज सौम्येन मां शुने(Ts शिवे); Mr सौम्येनेक्षस्व चक्षुषा. 8 Cg.t: सौम्येन चक्षुषा अनुप्रहचक्षुषा मां अज मनुगृहाण. 🛞

23 °) Me परं (for क्रुभं). —D12 om. (hapl.?)
23^d-25°. — ') Ś V3 D8 M2 संनिधो; V3 संमिता; B2.4
D2.8.5 T8.4 संमतं(D5°ते) (for संमता). D1.4 देवी तुष्टेन
चेतसा.

24 D12 om. 24 (cf. v.l. 23). —) Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.8.9 Ms वरदो देवो (by transp.); Bs च परो देवो; Cg.k as in text (for देवो वरदो). —) Ms.7 परार्धस्य. Ds.10.11 तव; Ms यथा (for तथा). Ds.7 M7 तवा(M7 था) प्याई; T1 G2 M8.5 द (M5 प्र)दास्यई (for तथा झहम्). Ś Ñ V B1-2 D1-4.8.9 T3.4 वरदार्थ (Ñ1 V1 T4 दान)स्य चाप्यई; B4 वर्रार्थस्येव चाप्यई. —) B4 एवं (for अर्थ). — M4 om. (hapl.?) 24 -28 . V2 reads in marg.; V2 lacuna for 24 . —) M1 damaged from इस्सि up to अद्भुतात 125 . \$ D8 वा सदी (\$ D8 दे) इससि: G1 यदि वांडसि:

संप्रहृष्टमना भूत्वा राजा वाक्यमथाव्रवीत् ॥ २५ यदि देवि प्रसन्ना मे रूपेणाप्रतिमा भ्रवि । मासं स्त्रीत्वमुपासित्वा मासं स्यां पुरुषः पुनः ॥ २६ ईप्सितं तस्य विज्ञाय देवी सुरुचिरानना । प्रत्युवाच शुभं वाक्यमेवमेतद्भविष्यति ॥ २७ राजनपुरुपभूतस्त्वं स्त्रीभावं न स्मरिष्यसि । स्त्रीभृतश्रापरं मासं न स्मरिष्यसि पौरुपम् ॥ २८

G. 7. 94. 28: B. 7. 87. 29: L 7. 89. 28-

Cg.k.t as in text (for याबिहरू हिस्त). Ñ2 V2 (after corr.) B1.2.4 यसे मनसि बतेते.

25 D19 om. 25° (cf. v.l. 23). M4 om. 25; M1 damaged up to second त in ° (for both, cf. v.l. 24). —°) V2 B1.8 D2.9 अद्भुतिमिद्दं; D5-7.10.11 T8.4 अद्भुततरं (for °तमं). Ś Ñ V B D1-4.8.9 वाक्यं (for अस्वा). —°) D1.4 उक्तम् (for वरम्). D1 अभूततः (for अनुत्तमम्). Ś Ñ2 V B1.2 D2.8.8.9.12 व्याहृतमुत्तमं; Ñ1 हद्भुतमानसं; B2.4 अस्वा महीपतिः (for वरमनुत्तमम्). —V3 reads 25° (second time in marg.) twice. —°) Ś1.2 Ñ1 B1.2 D1-4.9 अस्वा; Ś2 D3.12 स्तुत्वा (for मूखा). V8 (second time) अस्वा हुटं मनः इस्वा. — °) Ś V2 D8.12 वचनम् (for वाक्यमथ). Ñ V1.2 (second time) B1.2 D1-4.9 प्रस्युवाच नराधिपः; V2 (first time) B2.4 वाक्यमेतदुवाच हु.

26 Ma om. 26 (cf. v.l. 24). Ge om. 26-27⁶.
—") Ś Ñe Ve B De Te.e देवी; Ñe Ve De-a.e चैव(Ve De °चं) (for देवि). Ś Ñ V Be De-a.e.e.e [ब्र]सि (for मे).
— ") Ñe भुवि सुंद्री; De Te Me [ब्र]मितमं भुवि.
—") Me मास-.
—For 26°d, Ś Ñ V B De-a.e.e.e.e
Te.a subst.:

1231* स्त्री भवेषमहं मासं मासं च पुरुषस्त्रधा।

[B1 परं (for अहं). Ds om. (hapl.) मासं, Vs D1 पुरुषं... Ś Vs B1.2 Ds.12 तदा (for तथा).]

27 Ma om. 27 (cf. v.l. 24). Ga om. 27° (cf. v.l. 26). — b) Da Ta Ma सा (for सु-). Ñ V1.2 B D1-4.9 - रुचिरं वच:(Ña B1.2 तदा; Va [after corr.] तथा; D1.4 ततः) (for °रानना). — Va lacuna for od. — b) Va (after corr.) Ba नृपं (for अभं). D10 वाच (sic) (for वाक्यम्). Va (before corr.) Ba.4 नर्दें तम् (for अभं वाक्यम्). — b) Va D5-7.11 G1.2 M1.2.5.8.10 एव (for एतट्). S Da.12 एतत्तव; D10 वाक्यमेव (for एवमेतट्). M1 damaged for भविष्यति.

28 Ma om. 28° (cf. v.l. 24). Ms om. 28° (. Ñ V1.2 B1.3 D1-4 T3.4 transp. ° and ° d. -- °) M3.3 राजा; Cg.k.t as in text (for राजन्). M1 सन् (for स्व). G. 7.94.29 एवं स राजा पुरुषो मासं भूत्वाथ कार्दिमिः। B. 7.87.29 L. 7.89.29 त्रैलोक्यसुन्दरी नारी मासमेकमिलाभवत् ॥ २९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टसप्ततितमः सगेः ॥ ७८ ॥

Ñ V1 D1-4.8 Т 3.4 पुरुष अ पुनर्भू व्वा; V2 (marg. also; before corr. as in B2) B2 पुरुष अ यदा मृतः; B1 यदा च पौरुषो भावः; B3.4 यदा त्वं पुरुषोभृतः. — Ñ1 V1 D1-4.8 Т 3.4 कीत्वं च(D1.3.4 Т 3 त्वं; Т 4 तन्); G1 M10 कीभृतं (for कीभावं). V2(m.) B1.2 कीत्वं नेव(B1 न च); M1 damaged (for कीभावं न). — After 28 %, D11 reads 79.8 for the first time, repeating it in its proper place and om. 28 %. — °) B4 यदा की (for कीभृतक्). V3 D5-7.10 M4.9.10 परं (for [क]परं). Ñ1 V1 D1-4.9 Т 3.4 यदा तु प्रमदा भूत्वा; Ñ2 V2 (marg. also; before corr. as in text) B1.2 प(Ñ2 त)दा च(B2 त्वं) प्रमदाभृतः(B1 भावः). — औ V2 (marg.; before corr. as in text) B1.2 पुरुष्ट त्वं (B1 पुंभावं) न स्मरिज्यसि.

29 ") Ba पुरुषो राजा (by transp.). T1.2 Ga स एवं पुरुषो राजा. —) Ta स (for [झ]थ). Ś Ñ V B D1-4.8. 9,12 T2.4 भवति (for भूरवाथ). Ś Va D8.12 कहिंचित्; Ñ1 D8.8 कईसि:; D1.2 T2.2 G1.5 M1 का(D1 क)दम:; Ta पार्थिव:; Cg.k.t as in text (for कार्दमि:). —) Ś Va Da.12 Ma त्रिलोक-; Ñi Vi Da भूत्वैव; Di.a.4.9 भूत्वैक- (for त्रैलोक्य-). Ma भूत्वा (for नारी). —) Ś Da इढाः Dia त्रिडाः; Ta.4 तथाः; Ma इलो (for इला). Ñi Vi Di.a.4.9 भवत्य (Ñi ल्ला)थ (Vi लो); Bi.2 भवेदितिः Da यथाभवत् (for इलाभवत्). Ña मासं भूत्वा वसत्यथः Va मासमेवाभिजायते.

Colophon. Sarga name: \$ V1 D1-4.8.9.12 हडो-पाल्यानं; Ñ1 इडोपाल्यानं; Ñ2 B1.2.4 D5.6 हलोपाल्यानं (Ñ2 °ने); V2 जनस्त्रीभावः; V2 इन्द्रोपाल्यानं; B3 इला-स्त्रीभावोत्पत्तिः. —Sarga no. (figures, words or both): \$ Ñ1 V2.3 D2.12 om.; Ñ2 92; V1 68; B1 D9 91; B2 93; B4 T4 95; D1.4.5 79; D2 84; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 87; D8 83; T8 94; M6 85; M8 86.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्त्र । श्रीरामाय नमो नमः ।; G M5.8.10 with श्रीरामाय नमः

तां कथामिलसंबद्धां रामेण समुदीरिताम् । लक्ष्मणो भरतश्रेव श्रुत्वा परमविस्मितौ ॥ १ तौ रामं प्राञ्जली भृत्वा तस्य राज्ञो महात्मनः । विस्तरं तस्य भावस्य तदा पप्रच्छतः पुनः ॥ २ कथं स राजा स्त्रीभृतो वर्तयामास दुर्गतिम् । पुरुषो वा यदा भृतः कां वृत्तिं वर्तयत्यसौ ॥ ३

तयोस्तद्भाषितं श्रुत्वा कौत्ह्रुलसमिन्वतम् ।
कथयामास काकुत्स्थस्तस्य राज्ञो यथागतम् ॥ ४
तमेव प्रथमं मासं स्त्री भृत्वा लोकसुन्दरी ।
ताभिः परिवृता स्त्रीभिर्येऽस्य पूर्वं पदानुगाः ॥ ५
तत्काननं विगाद्याञ्च विज्ञह्रे लोकसुन्दरी ।
दुमगुल्मलताकीर्णं पद्भवां पद्मदलेक्षणा ॥ ६

G. 7. 95. 6-B. 7. 88. 6-

79

1 V2 (before corr. as in text) reads 1⁸⁸ in marg. — °) Ś Ñ1 V1.3 D1-4.8.9.12 हुइ-; Ñ2 V2 B1.2 दिव्य-; D5-7.10.11 ऐल- (for इल-). Ñ1 D1.4.6.7.11 T2-4 M1.2.5.7.9 -संबंधां; Ñ2 V2 B1.2 -संकाशां; T1 M3 -संबाधां (for -संबद्धां). — °) V3 M6.7 [अ]भिसमीरितां. Ñ2 V2 B1.2 काकुत्स्थेन समीरितां. — °) T2.4 भरतो लक्ष्मणश् (by transp.). — °) B4 परं (for श्रुत्वा). V2 (after corr. m. as in text) B3.4 Т3.4 विस्मयमागतो (for प्रमविस्मितो). Ñ2 विस्मयं परमं गतों.

2 V2 om. 2-3°. — °) Ś Ñ V1.3 B1.2 D1-4.8.12 T3.4 राघवं (for तो रामं). B2-4 D2.5.6.11 T8.4 G2.8 M2.2.10 प्रांजलिर् (sic); Cg.k as in text (for प्राञ्जली). Ś V3 D8.12 भूतो (for भूत्वा). B1 प्रांजलिविक्यं. —B1 om. 2°°. M5 om. (hapl.) from महास्मन: in ° up to राजो in 4°. — °°) Ś Ñ V1 D1.3.4.8.9.12 वाक्यस्य; D2 राज्ञस्य (for भावस्य). % Cm: तस्य भावस्य खीपुरुषभावस्य ।; so also Cg.k.t. % T1 G2 तो तं; T8 तथा (for तदा). Ś D3.8.12 संप्रधुसुषचक्र (D3 °जग्म)तु:; Ñ V1 संप्रधु तो त(V1 स)म्चतु:; V3 B1 प्रधु समुपचक्रमे (V3 °तु:); D1.2.4.9 संप्रज्ञातुं (D9 °नं) तस्वतु: (for °). B2-6 उपचक्रमतु: प्रधु प्रभावं तस्य विस्तरं.

3 Ms om. 3; Vs om. कि (for both, cf. v.l. 2).

—) D1-4.9 भ्रा (for भ्रतो). B1 कथं छीभृत एवासो.

के) Ñ2 V1.8 D7.9-11 T2 G M4.7.10 Cg.k.t दुर्गितः;

Т3.4 भ्रपितः (for दुर्गितम्). — d) D6.7.10.11 स (for वा). M9 पुरूरवा (for पुरुषो वा). Т1.2 M3 यथा (for यदा). M1 भ्रपः (for भ्रतः). M6 कथं वा पौरुषं राजा वर्तथामास तरममो. & Ct: तथा पुरुषभूतोऽसो कां वृत्ति वर्तन्ति. & — For 3 d, S Ñ V B D1-4.8.9.12 T3.4 subst.:

1232* पुरुषो वा पुनर्भूत्वा कां सम वृत्तिमवर्तत।

[Va reads the prior half in marg. Ña Va (after corr.) Bi.a यदा च पुरुषो भृतः (Bi लोके) (for the prior half). Ña Va Bi स; Ba (also as in Bi) भः; Ba तु; Ba

च; Ts.4 कां (for रम). Ds करमाद् (for कां रम). \widetilde{N} D1.3.4 अवर्तेयत् (for अवर्तेत).]

4 Ms om. up to राज्ञों in d (cf. v.l. 2). —) Ś Ñ V B1.2 D1-5.8.8.12 T3.4 वचनं (for भाषितं). B3.4 स तयोस्तद्वचः श्रुखा. —) Ś Vz B1.2 D8.12 Ms समन्वितः. —) T3.4 दुर्घपेस; G3 धर्मज्ञस (for काकुरस्थस). —) Ś Ñ1 V B2-4 D1-5.8.9.12 Ts (also as in text) Ms.7 यथाभवत्; Ñ2 यथा ** (damaged); B1 यथाविधिः D7.10.11 Cm.t यथागमं; T4 यथा भवेत्; Ck as in text (for यथागतम्).

5 Ti repeats 5^{ab} after 6^{ab}.—^a) Ñi V2 D6.12 Ts.4 Gi M4 तमेवं; Ti (second time) इला वै; Ms इलस्तु (for तमेव). D4 प्रथनं.—^b) Ś Ñi Vi D8 Mi.4.8.9 श्वीभूतो; B3.4 D6.7.11 G2 M6-7.10 श्वीभूता; D2.9 संभूता (for श्वीभूता).—G1 om. (hapl.) 5^a-6^b.—^a) Ñi B1 D9.12 परिवृत:. M8 transp. परिवृता and श्वीभिर्.—^a) Ś B1 D7.8 T G2 M1.2.4.5.8-10 ये च(Ś D8 तु); V2 D2.4.5.11.12 G3 यस्य; B2.4 यास्य; D3 ये स्यु:; D6 ये ता:; L(ed.) यास्तु; Ck.t as in text (for येऽस्य). Ś D8 तस्य; D7 प्वें; D11 T1 G3 M3 पूर्व- (for प्रें). V2 B3.4 समागता:; B1 तदानुगा:. Ñ1 अस्य प्रवेवशानुगा:. % Ck: पदानुगा इति. %

6 G1 om. 6^{ab} (cf. v.l. 5). —) \$1.2 Ñ1 V1 B3 D1-4.8.9.12 ता: (for तत्). D5 काननं च (for तत्काननं). \$ Ñ V B1.2.4 D1-5.8.9.13 M6.7 विगाहंत्यो(Ñ2 V2.3 B1.2.4 M6.7 °ती); V2 (before corr.) B3 विगाह्याथ. — b) \$ Ñ1 V1.2 (before corr.) B3 विगाह्याथ. — b) \$ Ñ1 V1.2 (before corr.) B3 D1-5.8.9.12 भजंत्य: पुलितान्द्रु (\$3 D8 °तद्रु)मान् (Ñ1 °तान्वनान्; B3 °तान्कमान्); Ñ2 V2.3 B1.2.4 M6.7 भेजे वै (B2 अमंतीं) पुल्पशोमितं. — After 6^{ab}, T1 repeats 5^{ab}. — V2 reads 6° in marg. — °) T3.4 मृदु-; M7 तृण- (for द्रु म-). D11 transp. द्रु म and गुलम. \$ Ñ1 V1 B3 D1-5.8.9.12 गुलमाद्रु के च (V1 तु) गुल्लेखश् (\$1.2 V1 °त्याश्). — d) \$ D8.12 चेलु:; Ñ1 D1.4 चारु-; V1 B3 D3.5 चेरु:; V2 marg.; B1 शरत्-; D2.9 श्रेत-(for पद्रयां). \$ \$1.2 V1.2 B3 D1-5.8.9.12 -द्लेशणा:; G2 M3 -तिमेक्षणा. T1 पद्मयां पद्मवद्गितां; G3 पद्मपत्रतिमेक्षणा.

*G. 7. 95. 7 \$3. 7. 88. 7 %L. 7. 90. 7 वाहनानि च सर्वाणि संत्यक्तवा वै समन्ततः ।
पर्वताभोगविवरे तस्मित्रेमे इला तदा ॥ ७
अथ तस्मिन्वनोद्देशे पर्वतस्याविद्रतः ।
सरः सुरुचिरप्ररूपं नानापक्षिगणायुतम् ॥ ८
ददर्श सा इला तस्मिन्बुधं सोमसुतं तदा ।
ज्वलन्तं स्वेन वपुषा पूर्णं सोमिनवोदितम् ॥ ९

7 ") Va B1.2 g (for =). -Va lacuna for 700 (except संत्य). — 6). De G1.2 M2.5.8.9 सा (for सं-). T4 च (for बे). S Da.12 संत्यक्तानि; Ñ2 V2 B1.2.4 त्यवस्वा चैव; D1.4 विध्वस्तानि; D2.5 विष्टब्धानि (for संत्यक्त्वा वै). Ñ1 V1 Bs De विस्टब (De 'प्रा) कानने (Ñ1' 'नं) तत: Ds विध्वस्तानि च सर्वशः. —") Ma सर्वथा; Cm.t as in text (for पर्वत-). V1 पर्वतादवरुख च; G1 पर्वते भोगभवने. -- d) Ba[z]भ्रमच्; Di.s यत्र (for तस्मिन्).-- Note hiatus between रेमे and इला. Ñi अमद; Va देशे; Bi Me रम्ये; Bs चापि; Bs राम; D1.4 [अ]अमद् (for रेमे). Da transp. तस्मिन् and रेमे. Sa.s Ñi Di.a.4.8.12 इहा (for इला). Das असति साः De marg. (for रेमे इला). De (m.) तथा (for तदा). Ñ2 V2 B1.2.4 M7 तदा इला (by transp.; with hiatus); Bs * बाल *; Ms सदा खिला; Me (with hiatus) सदा हला (for हला तदा). Ds यथाञ्चमदिडा तथा. - After 7, Va Bi.s.a ins. : 1233* ते च राज्ञो गिरेस्तस्य निर्झरेषु सहस्रशः।

[Ba तदा (for ते च). Ba समंततः (for सहस्रशः).]

8 D11 reads 8 for the first time after 78. 28^{ab} repeating it here.—^a) Ś Ñ1 V1 D1-4.8.9.13 ततस; D5 सरस; Cg as in text (for अथ).—^b) D4 पर्वतेस्य; Ct as in text (for प्रवतस्य).—After 8^{ab}, Ñ1 reads 9^{ad}.—^a) B2 सम्बती (for सर: सु-). Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 सरोगम(D2 भव)स्मुरुचिरं.—^d) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3.6 M6 पुण्यं (for नाना-). Ś1.2 V2(before corr.).2 B1.2.4 T2 नगणव्(V2 B1.2 दिव) तं; D2.9 नम्मायुतं; T4 नगणेयुंतं.

9 ") Gs दहरो; Ck.t as in text (for ददर्श).
—Note hiatus between सा and इला. Me.7 तम्
(for सा). Ś De.12 इटा(Ś1 °ला) नाम; Vs इला तत्र;
T4 G1 Ms स्वला तस्मिन् (for इला तस्मिन्). Ñ V1.2
(marg.) B1.2.4 D1-5.9 इला(D1-4.9 °टा) ददर्श तस्मिन्सा
(Ñ2 V2 B1.2.4 °स्मिन्त); V2 (before corr.) B2 सा ददर्श
इला(V2 गता) तत्र. —) T1 G3 M3 तत: (for तदा).
—Ñ1 reads 9° after 8° .—) B2 वपुषा स्वेन (by transp.). —) Ś Ñ2 V1.3 B1 D1.2.4.7.8.12 T4 प्रानः; D5 प्रान्दिः (for प्रानः). — (for प्रानः). — (for प्रानः). [3] यतं (for [3] दितम्). Ñ1
प्रान्दिताः D4.1 [3] यतं (for [3] दितम्). Ñ1
प्रान्दिताः D4.1 [3] यतं (for [3] दितम्). Ñ1

तपन्तं च तपस्तीत्रमम्भोमध्ये दुरासदम् ।
यशस्करं कामगमं तारुण्ये पर्यवस्थितम् ॥ १०
सा तं जलाशयं सर्वं क्षोभयामास विस्मिता ।
सह तैः पूर्वपुरुषः स्त्रीभृतै रघुनन्दन ॥ ११
बुधस्तु तां निरीक्ष्यैव कामवाणाभिपीडितः ।
नोपलेभे तदात्मानं चचाल च तदाम्भसि ॥ १२

10 Vs lacuna for "6.—") V2 reads from क्लं up to म in marg. Ś Ñ2 V2 B1.2.4 D8.12 Cm तपस्यंतं; T1.2 G M1.3-5.8-10 तप्यंतं च(M9 तं); M2.6.7 तप्यमानं (for तपन्तं च). Ñ1 V1.2 (before corr.) D1-5.9 T3.6 तप(D2 °त)स्तप्यं(D5 °पं)तमुमं तं; B3 तपस्तप्यंतमस्युमम्.—) Ñ1 V1 D1-8.9 T3.6 पुण्यं(D1.3-5 °ण्यां)भाति; B3 अंदुमध्ये (for अम्भोमध्ये). T1 G3 M3.10 सुदारुणं (for दुरासदम्).—D1.4 om. 10° .—) V2 (m. also as in text) M8 कामगतं; D6.7.10.11 T3.4 M6 कामकरं (M6 °समं).—) Ñ1 B3.6 तारुण्यं; D7.10.11 G3 M1.4.8.10 कारुण्ये (for तारुण्ये). B2.4 प्रस्युणस्थितं; D2.9 समव°; T1 परत° (sic); M6.9 पर्युप° (for पर्यवस्थितम्).

11 °) Ma-6.8 तज्- (for तं). Вз जलाश्रयं. Vs B1.2.4 गत्वा (for सवं). — b) D2.5.9 G1 शोभयामास; D12 भोक्ष (meta.)यामास (for शोभ°). Ñ1 D1-5.9 T3.4 भा(Ñ1 का)मिनी; Ñ2 V1 भाविनी (for विस्मिता). V2 (before corr. m. [except शोभ-]) B3 शोभयंती शुभानना. — b) V2 (before corr.) B3 सहिता; B4 D5 G1 M1.2.4.5.8.9 सहितै: (for सह तै:). \$ D8.12 पुरुषे (\$1.2 °षो) रेमे; Ñ1 D2.9 सवेपुरुषे (for प्वपुरुषे:). — b \$2 Ñ1 M8 शोभूतो; D6 °भूता (for °भूते). Ñ1 V1 D1.8-5 T2 रघुनंदनों V2 (before corr.) अन्वयाग्रिसि:; B2.8 शनुयाग्रिभि: (for रघुनन्दन).

12 °) Ds.12 तं (for तां). Ñ1 निरीक्षार्थे; Ds.7.18.11 Ta G1.2 M1.2.4.5.8-10 समीह्येव; Ts.4 निरीक्ष्येळां; Mr समीह्याथ (for निरीक्ष्येव). —) Ñ2 V2 B मन्मथेन (for कामबाण-). Ś Ñ1 V1 D Ts.4 -वशं गतः; Ñ2 [प]व पी°; B2 (m.) [अ] तिपी°; T1.2 G1.3 M1-6.8.9 -निपी°; Ms-प्रपी° (for -[अ] भिपीढित:). V2 (with hiatus) अत्यंतं शरपीढित:; G2 M10 कामबाणेन पीढित:. —) M1 नोपपेदे. M8 यथा (for तदा). B1.2.4 शमी; G2 M1.2.4.5.8-10 स्थानं (for [आ] समानं). % Cm.g.k.t: आत्मानं नोपलेभे आत्मध्यानं न प्राप्तवान् . % —) V2 चचार च; V3 D1.3-7.9-11 T2.6 M7 स (T3 M7 सं)चचाळ (D2.5.9 °) (for चचाळ च). V2 विद्यात्व; D5.9 T4 M8 ततौंभिस (for तदाम्भिस). Ś Ñ V2 D8.12 स (Ś D8.12 प्र) चचार ततौं (Ñ1 थां)भिस; B चवार व (B3 अचळच) ततौं (B2 °दां)भिस; D2 स ततार ततौंभिस. % Ct: अभिस स्थित: स चचाळ. %

इलां निरीक्षमाणः स त्रैलोक्याभ्यधिकां ग्रुभाम् । चिन्तां समभ्यतिकामत्का न्वियं देवताधिका ॥ १३ न देवीषु न नागीषु नासुरीष्वप्सरःसु च । दृष्टपूर्वा मया काचिद्रूपेणैतेन शोभिता ॥ १४ सद्दर्शीयं मम भवेद्यदि नान्यपरिग्रहा ।

13 ") Ś Ds.12 इडां (for इलां). B2 च; Bs D10 Ts.4 Ms तु (for स). Ś Vz.3 B1 Ds.12 T1.2 Gs M6-8 निरीक्ष (Ś1.2 Vs B1 Ds.12 °६य)माणस्य; Ñ2 निरीक्ष्यप्राण: स; B4 D6.7.11 निरीक्ष्यमाणस्तु. Ñ1 V1 D1-5.9 निरीक्ष्यमाण: स दुधस्. — V2 reads b in marg. — b) Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-5.8.9.12 त्रैलोक्यस्या°; B2 D6.7.10.11 त्रैलोक्याद°; M2 त्रैलोक्यस्या°; B2 D6.7.10.11 त्रैलोक्याद°; M2 त्रैलोक्यस्या° (for त्रैलोक्याभ्य°). Ñ1 D1.4 ततः; Ñ2 B1.4 स्त्रियं; V1 D2.5.9 तदा; V2 B2 श्रियं; D5 हि तां; M7 श्रियां (for श्रुमाम्). V2 (before corr.) B2 बुध: स्त्रिथंन चक्षुषा. — After 13ab, Ñ2 V2 B1.8.4 ins.:

1234* वृत्तं वृत्तादपकामहेलामिव महोद्धे:।

[V_2 B_1 अपाकामद् (for अप?). \tilde{N}_2 वृतं नुध: समाकामद् (for the prior half). \tilde{N}_2 महाशुनः; V_2 महोदधि: (for महोदधे:).]

—B4 om. 13°d.—°) D7.10.11 G2 M6 Cm.k.t चित्तं (for चिन्तां). G2-[अ]धि-(for-[अ]मि-). Ś D8.12 चिंतामस्याति (D12°भि) चकाम; Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 चिंताम(Ñ1 V1°तया)स्य(D3°द्य)धिचकाम; Ñ2 V2 (before corr. as in B8) B1-3 चिंतयामास कामाते:(V2 [reads from च up to d in marg.] B1 च तदा); T1.2 G3 M3 चिंतां समित्र(T1°भि; M8°स्य)गच्छत्स; Cg as in text.—d) Ś3 Ñ1 B2.8 D1-6.6-9.13 T3.4 G1 M9 तु; Ck as in text (for नु). Ñ1 छोकसुंद्री; T1.2 M6 देवतापि चा (for देवताधिका). V2 (before corr. as in text) B1 कामाते: का विवयं चिंति (V2 तदा). % Ck: देवतास्योऽधिका. %—After 13, Ś V3 D8.12 ins.:

1235* शङ्कयामास धर्मात्मा ततश्चाप्यभ्यवादयत्। असौ प्रस्छामि निष्क्रम्य कस्यैषा लोकसुन्दरी।

[(1.1) \$1 चा *; \$2 चास्य (for चापि). \$2.3 [अ]भिवादयत् (for [अ]भ्यवादयत्).—(1.2) V3 अहं (for असी). \$1.2 विश्रम्य; V3 विश्रम्य (for निष्त्रम्य).]; while T3.4 ins. after 13:

1236* न दृष्टा हि मया काचित्रूपेणानेन शोभिता। [T4 च (for हि) and वन- (for [अ]नेन).]

14 Ñ1 V1 D1-5.9 om.; V2 reads in marg. 14^{ab}. V2 lacuna for b. — ab) T2-4 देवीयु न; M6 देवेयु न; M7 [ए]व देवीयु (for देवीयु न). S D2 यक्षीयु; T2 M1.2.6.5.6.9 नारीयु (for नागीयु). D12 न यक्षीयु; G2 गंधवींयु (for नासुरीयु). T M2.6 वा (for च). S D2 तथा चा(D2

इति बुद्धि समास्थाय जलात्स्थलग्रुपागमत् ॥ १५ सोऽश्रमं सग्रुपागम्य चतस्रः प्रमदास्ततः । शब्दापयत धर्मात्मा ताश्रैनं च ववन्दिरे ॥ १६ स ताः पत्रच्छ धर्मात्मा कस्येपा लोकसुन्दरी । किमर्थमागता चेह सत्यमाख्यात माचिरम् ॥ १७

G. 7.95.17 B. 7.88.17

वा,ष्सरसः सु च (sic); V2(before corr.) B3 नाष्साः सु सु (V2 च) मध्यमा; D6 G1 M1.2.4.5.7-10 ना(M10 क्ष)ष्सरः (M6.8° रा)स्वा(M5.8-10 स्व)सुरीपु च(M2.4 5 वा) (for b). Ñ2 V2 B1.2.4 नैव देवी न गंधवीं नाष्मरा नैव मानुषी. —V2 reads 14° (except इष्टपूर्वा) in marg. —°) V1 D3.6 न दष्टा तु(D3.6 हि); M4 दष्टरूपा (for दष्टपूर्वा). Ñ2 V2 B1.2(also m.).4 T3.4 M6 मया(V2 तदा) नारी(B2 देवी); B2 न काचिन्न; M8 मया कापि (for मया काचिद्). D1.4 न च द्रष्टा मया कापि. — °) Š Ñ2 V2 3 B1.2.4 D6-8. 10-12 T3 4 [अ]नेन; T2 M4 [ग]केन (for [प]तेन). Š Ñ2 V2.3 B1.2.4 D6-8. Ñ2 V2.3 B1.2.4 D8.12 शोभ(Š2.8 °मि)ना (for शोमिता). Ñ1 V1.2 (before corr.) B2 D1-5.9 (V2 D1.4 all with hiatus) अ(D2.9 ना) नया रूपसंपदा(D4°दी).

15 *) G2 ईरद्शी; Cg as in text (for सहद्शी). Ś Ñ V2.8 B D1-5.8.9.12 ममेयं सहद्शी स्यातु(Ñ2 V2 B भायां; D1.4 च स्याद्); V1 ममेयं सह्वरी स्याद्. — 6) Ś V2 D8.12 ना(D8 वा)स्या:; T2 नान्यं (for नान्य-). Ś Ñ2 V8 B2.4 D T G8 M1.8.9.10 Cg.t -परिम्नहः (for अहा). — 6) Ñ1 जल- (for जलात्). Ś1.2 V3 B3.4 D7.10.11 कूलम् (for स्थलम्).

16 V2 reads 65 (before corr. as in B4) in marg. -) S Ni Vi.a Ba. Da. a. 6.8.8.12 Ta. 4 सीथा (D2.8.5.6.9.12 °CQI)知识识; No Va Bi D7.10.11 Ga Mio आ(M10 स्वा)श्रमं सम् : D1.4 सोपि स्थलम् ; T1.2 G1.3 M1.3 स बाश्रमम् (for सोऽश्रमं सम्-). Bs Ms बाश्रमं स समागम्य. % Cm.g: आश्रममिति. % —°) Вा स तदा (for चतस्र:). S V1.3 B3 D3.5.8 T4 M6 तदा; N1 B4 D8.9 T3 तथा (for तत:). De.7 M1.8 प्रमदोत्तमा: (for प्रमदास्तत:). No ततस्तां प्रमदो तदाः V2 D10.11 ततस्ताः प्रमदोत्तमाः D1.4 तदा साः प्रमदा ब्रथ:. - B1 om.; V2 reads in marg. 16°4. - ") Ś Ñ1 V1.3 B3.4 D1-5.8.9.12 T3.4 शाह्यामास; Ñ2 V2 B2 समाह्यतः De.11 Me Cm शब्दापयतिः Ga भानयिष्यतिः Cg.t as in text (for शब्दापयत). No सर्वातमा (for धर्मातमा). --) No Bo-चैवैनं; r Vo G1 चैमं सं (G1 तु) (for चैनं च). S Ñi Ds.12 ननु(Ñi तं तु) ताश्चाभ्यवादयन्; Vi Dr.o L (ed.) तं च (L[ed.] न तु) ताश्चाम्यवाद्यन् ; Bs.4 D1.5-8 तं च ता अभ्यवाहयन्; G (ed.) सं च ता: समवाद्यन्.

17 Vs lacuna for ". —") Me तां (for ताः). Gi transp. स and ताः. Ñi Vi Ds.s. ताः सो(Ds सं)पुञ्चतः *G. 7. 95, 18 .B. 7. 88, 18 .L. 7. 90, 18

शुमं तु तस्य तद्वाक्यं मधुरं मधुराक्षरम् । श्रुत्वा तु ताः स्त्रियः सर्वा ऊचुमधुरया गिरा ॥ १८ अस्माकमेपा सुश्रोणी प्रभुत्वे वर्तते सदा । अपितः काननान्तेषु सहास्माभिरदत्यसौ ॥ १९ तद्वाक्यमच्यक्तपदं तासां स्त्रीणां निशम्य तु ।

V2 (after corr. marg. as in text) B3.4 पत्रच्छ ता: स; B1 समाह्मयत; D1.4 स चापृच्छत; D2 ताश्च सोपृच्छद; T1.2 G3 स ता: प्रच्छित (for स ता: पत्रच्छ). Ś D8.12 स ता: पुनक्त्राचेदं. —) B1 [इ] यं (for [पृ]पा). —) Ñ2 B1.2 D6.7.10.11 T4 [प्]व (for [इ]ह). —) D5-7.10.11 M7 सर्वम्; D2 सारम्; G1 सम्यग् (for सत्यम्). M1 मेचिरं. Ñ2 V2 B1.2 श्रोतुमिच्छामि कथ्यतां(B1 [marg. also कथ्यतां]तत्त्वतां).

18 °) Ñ1 V1 B2 D1.3-5 श्रुत्वा (for गुभं). Ś V3 D8.12 श्रुत्वा(V3°तं) बुधस्य; Ñ2 V2 (after corr. marg. as in text) B3.4 D2.9 श्रुत्वा तस्य तु(B4 च); T3.4 शुभं तस्य तु (by transp.) (for गुभं तु तस्य). —) Ñ1 V1.2 B3.4 D1-5.9 अतीव; T1 मधुवन्; M3 निशम्य; M9 यथार्थ; Ct as in text (for मधुरं). G1 मधुराक्षरसंयुतं. —) M8 स्मित्वा (for श्रुत्वा). D6.7.10.11 T3.4 श्रुत्वा स्विपश्च ताः सर्वा. — M4 om. (hapl.) 18^d-23^d . —) M8 श्रुद्धणया मधुरां गिरा (sic). — For 18^{dd} , Ś Ñ1 V1 B3.4 D1-5.8.9.12 subst.:

1237* प्रत्यूचुरभिपूज्यैनं परमं श्रह्णया गिरा।

[D1.4 अभिपृच्छैनां; D9 अभिनीक्ष्येनं (for अभिपूज्येनं). B4 ता उन्तुरभिनाधेनं (for the prior half). Bs.4 मधुरं (for परमं). L (ed.) परं अधुणया.];

while Ñ2 V2.8 B1.2 subst. for 180d:

1238* श्रुखोचुस्ताः स्त्रियः सर्वा बुधं परमया गिरा।

[Ñ s प्रत्यूचुस ; Bs अनुवंस (for न्नुस्वोचुस). Vs अक्षं; B1 सोम्यं (for नुषं). Vs मधुरया.]

19 Ma om. 19 (cf. v.l. 18). —) D2.6.9 एव (for एवा). —) Ñ2[2]नघ; B1 D2.5 तदा (for सदा). — V3 lacuna for ° (except अपित: का). — °) \$ D8 रमते; D12 रमंती (for अपित:). M7 सिंदतासाभि: (for काननान्तेषु). B1.2.4 अपितरवाद्वनांतेषु. —) M7 काननांते (for सहासमाभिर्). Ñ V1.2 B D1-7.9-11 T3.4 M6-8 चरित (for अटित). Ñ1 V1 B1.2 D1-5 [अ]पि; D9 M6 [उ]त (for [अ]सो). \$ D8.12 सदासमाभिश्चरेदिह.

20 Ma om. 20 (cf. v.l. 18). —) Ñ 2 V2 D5.10.11 T1 G M3.3.5-7.10 Ck.t आइयक्तपदं; Cm.g as in text (for अव्यक्त). D1.6 स तद्वावयं च सुव्यक्तं; D6 तद्वावयं व्यक्तमव्यक्तं. —) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3.6 ताभ्यः सीभ्यो (for तासां स्त्रीणां). Śs. D3.8.12 निशास्य. Ñ2 B वै; V2.8

विद्यामावर्तनीं पुण्यामावर्तयत स द्विजः ॥ २० सोऽर्थं विदित्वा निखिलं तस्य राज्ञो यथागतम् । सर्वा एव स्त्रियस्ताश्च बभापे मुनिपुंगवः ॥ २१ अत्र किंपुरुषा भद्रा अवसञ्शैलरोधासे । वत्स्यथासिनिगरौ यूयमवकाशो विधीयताम् ॥ २२

 $D_{5-7,10.11}$ T_1 $G_{2.3}$ $M_{3.10}$ च (for \mathfrak{F}_1). $-^{\sigma}$) $D_{2.8}$ $G_{2.8}$ $M_{5.6.8}$ आवर्तिनीं (for °तेनीं). S $D_{3.12}$ दिन्याम्; $D_{1.4}$ तत्र (for पुण्याम्). V_3 वशीकरणविद्यां तां. $-^{\sigma}$) V_1 $B_{1.2.4}$ $D_{2.6.9-11}$ $M_{1.3}$ आवर्तियति; V_3 तदावर्तयत (hypm.) (for आवर्तयत). S N_2 $V_{2.3}$ $B_{1.2}$ $D_{3.12}$ धर्मवित्; N_1 V_1 $B_{3.6}$ $D_{2.3.6.9}$ वेदिवत् (for स द्विज:). $D_{1.4}$ भूयः सस्मार वेदिवत्. $C_{\mathbf{S}}$: आवर्तिनीं आवर्तिन्याख्यां विद्यामावर्तयत आवर्तयति स्म। प्रकृतप्रयोजनार्थम्। द्विज: क्षत्रियो बुपः; $C_{\mathbf{S}}$: आवर्तनी विद्या सांप्रहणीपर्यायनामिका संवर्तविद्या तामावर्तयति स्म. \mathcal{B}

21 M4 om. 21 (cf. v.l. 18).—") D3 सोथ; D6 सोधीं (for सोऽधाँ). Ñ1 V1 D1-5.9 संभूतिं(D2 °तिस; Do °तं); D10.11 T4 G2 M2.10 Cg.k.t सकलं (for निखिलं). Ñ2 V2 B2 विदित्वा सर्वमर्थं च; B1 इति मःवा सर्वमर्थं; Bs.4 तं भावं तस्वतो ज्ञास्वा. -- 8) S Ñ2 B1 $D_{8.12}$ M_{6} यथातथं; \widetilde{N}_{1} D_{5} तथागतां; V_{1} $D_{2.9}$ तथागतिं (D_9 °तं); $V_{2.3}$ B_2 $D_{10.11}$ यथा तथा; $D_{1.3.4}$ उवाच ता:(D_8 तं); Ds.7 समागमं (for यथागतम्). —Ñ1 V1 D1-5 om. 21°-226. - °) S V3 D8.12 T3.4 M8 तु (for च). Ñ2 V2 B1.8 ताः सर्वा योपितः सोथ; Bs सर्वत्र वार्थिनीर्नारीर्; B4 G (ed.) सर्वाः सर्वा(G [ed.]°स्तत्रा)थिनीर्नारीर्; Do ता उवाच ततः सर्वं. — *) Ñ2 V2 B1.2 प्रोवाचः B3.4 उवाच (for बभाषे). Ś Va (after corr. m.; before corr. as in B4) B2 D8.12 T1.2 G8 M8.6 मुनिसत्तमः; Ñ3 मधुरं वचः; Ba स बुधस्तदाः Ba मधुरस्तदाः G (ed.) मधुरं तदा (for मुनिपुंगव:). Do विदिस्वा तन्मनोगतं.

22 M4 om. 22 (cf. v.l. 18); Ñ1 V1 D1-5.9 om. 22 db (for all [except D9] cf. v.l. 21). M5 reads 22 db twice. — 3) \$ D8 अध; Ñ2 B यूथं; G2 यत्र; M5 (first time) तत्र; Cg.k.t as in text (for अत्र). D10.11 Ct किंपुरुषो; T1 किंपुरुषो. \$ V3 D8.12 रामा; Ñ2 V2 B1.2 D10.11 Ck.t मूला; B3.4 पूर्व; T1.2 G1.3 M8.5 (second time).6.7.10 नाम (for भद्रा). — G3 M10 om. (hapl.) 22 db -23 db -3 db -3

[440]

मूलपत्रफलैः सर्वा वर्तयिष्यथ नित्यदा । स्त्रियः किंपुरुपान्नाम भर्तृनसम्रुपलप्स्यथ ॥ २३

ताः श्रुत्वा सोमपुत्रस्य वाचं किंवुरुपीकृताः । उपासांचिकरे शैलं वह्वचता बहुधा तदा ॥ २४

G. 7. 95. 24 B. 7. 88. 24 L. 7. 90, 24

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोनाशीतितमः सर्गः ॥ ७९ ॥

खीन्गरों शीघम्. — d) D10.11 शीघमेव (for अवकाशों). % Cg: यूपं सर्वा: किंपुरुषीर्भूत्वा किंपुरुषाख्यदेवयोनिख्यि भृत्वा. % — For 22°d, Ñ V1.2 B D1-7.9 T8.4 G1.2 M1-3.8.9 subst.; M5 ins. after 22°d (first occurrence): 1239* वासं शैलवरे रम्ये यूयं तत्र गमिष्यथ।

[B1 आशु; D1.4 वास:; M1 मासं (for वासं). Ñ2 V2 B D2.9 वने; T3 वरं (for वरे). V1 D2.0 पुण्ये; T3 रम्यं (for रम्ये). D6.7 T3.4 अत्र (for तत्र). Ñ1 V1 कि नायों नाध्यगच्छत; Ñ2 V2 B1-3 D1-5.9 कि चा(Ñ2 V2 B1 यचा; B2 तथा; D5 कि वा)रिमन्त (D3.4.9 का) धिगच्छथ; B4 कि नारिमन्नाध्यगच्छथ (for the post. half).]

23 M4 om. 23^a (cf. v.l. 18). Ga M10 om. 23^{abo} (cf. v.l. 22). —) Ñ1 D2.9 मूळपुडपे:; V1 D1.3.4 मूळपुडप:; V2 (before corr.) B3.4 पुडपमूळ-; D5 कंदमूळ; Cg as in text (for मूळपन्न-). Ñ2 V2 B1.2 पुडपे: (for सर्वा). —) Ñ1 V1 D1-5.9 सर्वश:; Ñ2 V2.3 B3.4 M6 सर्वदा; B2 सर्वथा; T3.4 नित्यशः (for नित्यदा). B1 सर्वदा वर्तियडयथ. —) Ñ1 -पुरुषं. Ś V1.3 D2.3.5.6.8.9.12 M4 किंपुरुषा (for 'पान्). —) Ñ1 मर्वारम् (for मर्वृन्सम्-). B1 -अभि- (for -उप-). D5 -लिस्सथ; T3 -लभ्यथ; G1 -लक्ष्यथ (for -ल्रस्यथ). % Cm: स्थिय इति। किंपुरुषस्थियो यूयं किंपुरुषान्नाम प्रसिद्धान् उपलप्स्यथ।; Cg: स्थियः किंपुरुषस्थियो यूयं किंपुरुषान्नाम प्रसिद्धान् भर्वृन् समुपळप्सथ। अन्विष्य प्राप्ट्यथेत्यथै:।; So also Ck.t. %

24 °) V2 B D2.3.5.9 T2-4 G2 M5.6.9.10 तच्; D1.4 ते; K (ed.) Cg तां (for ताः). D5 -मुतस्य (unmetric) (for नुप्रस्य). — b) S V8 D8.12 M6 सर्वाः; D5.7.10.11 M6 स्थियः; G1.2 M1.2.5.7-10 वाक्यं (for वाचं). S3 D8 -पुरुषे (for नुरुषी-). G2 -कृतां; Cm.g.k.t as in text (for कृताः). Ñ V1 B8 D1-5.9 T2.4 भूताः(Ñ2 सर्वाः B2

भूत्वा; D1.4 [with hiatus] आज़ां; T3.4 सिय:) किं पुरुषास्ततः (Ñ1 °21); V2 B1.2.4 सर्वा: किं (V2 °वांथी) पुरुषाभवन् .
—") G2 वासं च (for उपासां-). Ñ2 V2 B2-4 चैव(V2 °वं); D6 G1.2 M1.5.10 शैले; T1.2 G3 M3 तस्मिन् ; M7 सर्वे (for शैलं). & Cg.k: शैलमुप शैलस्य समीपे इसर्थः। Ct: शैलमुप शैलसमीपे आसांचिकिरे. & —") M3 तान् ; M6 तं. M3 बहुलांस् (for बहुधा). T3.4 तथा (for तदा). Ñ2 V2 B शैलं (B1 ताक्ष) सर्वा ह्या (Ñ2 °स्त्व) शेषतः; D6.7.10.11 वध्वस्ता बहुलास्तदा. —For 24° , Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 subst.; while Ñ2 V2 B T3.4 ins. after 24° :

1240* आजग्मुः पर्वतोहेशं सोमपुत्रस्य शासनात्।

[Ś Ñ1 Ds.12 जग्प्रस्तं; V3 ययुस्तं (for आजग्पु:). Ś V3 Ds.9 Ts.6 पूर्वतोदेशं; D9 Ts.6 प्वतोदेशे. Ñ2 V2 B1.2 जग्पु: शैलवृतं देशं (for the prior half).]

-After 24, M7 ins.:

1241* हट्ट्या ब्रुथस्त्विलां तां नारीभूतां शशाङ्कसदशास्याम् । मन्मथपरीतचेताः

प्राह वचः सुभ्रु मां भजस्वेति।

Colophon. V1 om. — Sarga name: \$ Ds.12 इडो-पाल्यानं; Ñ1 D2-6.9 किंदुरुषीय:; Ñ2 V2.3 B D6 किंदुरुषोन्थानं; Ñ1 D2-6.9 किंदुरुषीय:; Ñ2 V2.3 B D6 किंदुरुषोन्थानं; D1 किंदुरुषयोगः; D5 किंदुरुषस्त्रियः; D8 द्वध्यद्गानं, — Sarga no. (figures, words or both): \$ Ñ1 V2.3 D2.12 om.; Ñ2 93; B1 92; B4 T4 96; D1.4.5 80; D2 85; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 88; D8 84; D9 91; T8 95; M6 86; M8 87. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्थणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M2.8.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

G. 7. 95. 1 B. 7. 83. 1 L. 7. 91 1

श्रुत्वा किंपुरुपोत्पत्तिं लक्ष्मणो भरतस्तदा । आश्चर्यमिति चान्नूतामुभौ रामं जनेश्वरम् ॥ १ अथ रामः कथामेतां भ्य एव महायद्याः । कथयामास धर्मात्मा प्रजापतिस्तुतस्य वै ॥ २ सर्वास्ता विद्रुता दृष्ट्वा किंनरीर्ऋपिसत्तमः । उवाच रूपसम्पन्नां तां स्त्रियं प्रहसन्निव ॥ ३ सोमस्याहं सुद्यितः सुतः सुरुचिरानने ।

80

V1 cont. the previous Sarga, D12 begins with 3.

- 1 ⁸) Ś Vs Ds.12 भरतो लक्ष्मणस् (by transp.). Ś D6-8.10.11 G1.2 Ms तथा (for तदा). Ñ V1.2 (after coir. marg. as in text) Bs.4 D1-5.9 Ts.4 उमी(D1°मी तौ [hypm.]) भरतलक्ष्मणी. —°) Ś Vs Ds.12 तं बूत; Ñ V1 D5 काकुत्स्थी; Vs (before corr. as in Bs; after corr. marg.) B1.2 [अ]वोचेताम्; Bs.4 D1-4.9 Ts.4 काकुत्स्थं; D10.11 T1.2 Gs तं(D10 [marg.] तौ; D11 च) बूताम्; L (ed.) तौ बूत (for चाबूताम्). ※ Cg: अबूताम्; Ck: बूतामबूताम्; Ct: बूतामबुवताम्. ※ d) Ñ V1 D1-5.9 Ts.4 तौ तदा(Ñ2 V1 °था) प्रत्यनंदता; V2 (after coir. marg. as in text) Bs.4 तदा प्रतिननंदत:.
- 2 ") Ñ2 V2 B3 ततो (for अथ). V2 B3.4 भूय; B1 G2 एनां; M2 (after corr. sec. m. as in text) एकां (for एतां). 6) V2 B4 एनामेव; B3 मधुरां सु- (for भूय एव). 2) Ñ1 D1.4.9 ह; V1 D2.5 हि; D3 किं (sic) (for चै). \$ D8 12 सुतस्थ ले; B3.4 सुताश्चितां (for सुतस्थ चै).
- 3 °) Ñ2 B2 अथ ता; V2 (before corr.; after corr. marg. as in B2) B3.4 सर्वतो (for सर्वासा). Ñ V1.3 D7.9-11 T3.4 विह्नता, B1 अथ तां विद्वतां दृष्टा; D1.3-5 M7 सर्वासान्विद्वतान्दृष्ट्या; D6 T1.2 G3 M2 सर्वासां निष्कमं दृष्टा.

 5) Ñ B1 किनरीम्; D1.3-5 M7 किनरान्; D6 T1.2 G3 M3 तासां तु (with hiatus) (for किनरीन्). Ś V3 D8.13 किनयों (Ś D8 °रीर्) गिरिसत्तमात्; V2 (after corr. marg. as in text) B3.4 ता नारी: शक्तिन: सुत:; T3.4 किनरेस्तु वुषस्तदा. 4) Ś B4 D8.12 स्त्रियं तां (by transp.); B1.3 स्त्रियं स; D5 नारीं तां (for तां स्त्रियं). Ś V2 (sup. lin. also as in Ñ2).3 B1.2 D8.12 चच:; Ñ2 B4 तत: (for द्वा). % Cg: सर्वा दृता। सर्वासां हलाज्यतिरिकानां विद्वतत्वात् दृत्तः कामविकारमूल एव ।; Ct: विद्वता गता दृष्ट्या विद्वताः दृति पाठान्तरम् । प्रदृतस्त्रेव सर्वासां स्वयुद्ध्या निराकरणात् प्रदृत्तः %

भजस्य मां वरारोहे भक्त्या सिग्धेन चक्षुपा ॥ ४ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ग्रुन्ये स्वजनवर्जिता । इला सुरुचिरप्रख्यं प्रत्युवाच महाग्रहम् ॥ ५ अहं कामकरी सौम्य तवास्मि वशवर्तिनी । प्रशाधि मां सोमसुत यथेच्छिस तथा कुरु ॥ ६ तस्यास्तदद्भुतप्रख्यं श्रुत्वा हर्पसमन्वितः । स वै कामी सह तया रेमे चन्द्रमसः सुतः ॥ ७

- 4 °) T1.2 Gs Ms सुरुचिर:; G2 सा दियत: (for सुद्यित:). M7 अहं सोमस्य दियत:; M8.9 सोमस्य चाहं दियत:, —°) M7.8 पुत्र: (for सुत:). —°) D2.9 मां भजस्व (by transp.). —°) Ñ2 V2 B1.3.4 प्रीति-; V1 D6 भर्तृ-; B2 स्वयं; D7 T2 G2.3 M1-6.8-10 भक्तं; Cg.k.t as in text (for भक्त्या). Ñ1 D1-5.9 T3.4 G1 भर्तृ(G1 °क्तं)स्तिग्धे (D2.9 T3.4 °स्तेहे)न चेतसा(T3.4 चक्षुषा); M7 स्तिग्धेनैव स्वच्छुषा. % Cg.k.t: स्तिग्धं स्तेह्युक्तम्. %
- 5 ") Ñ1 V2 (after corr. marg. as in text) Bs.4
 Ds वाक्यमाज्ञाय (Ñ1 Ds कि.4); V1 D1-4.9 वाक्यमाधुयँ
 (for वचनं श्रुत्वा).) Ss Ds.12 जून्य-; B2 वने; D1.3.4
 श्रुत्वा; T1.2 Gs Ms सेषा (for जून्ये). B1.4 सा (for स्व-).
 Ñ2 V B D2.8.7.9.10 Ts.4 -वर्जिते. Ds श्रुत्वा जनविसर्जिता.
) Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 इडा. T2 G2 M1.5.10 -प्रख्या
 (for -प्रख्यं). Ñ2 V2 B इला सु(V2 सं; B3 च)रुचिरं
 वाक्यं.) Ñ1 महाव्रतं; V3 भुनि; D2.9 सुखावहं; D6.7.10.11
 °प्रसं (for महाप्रहम्). % Cg: महाप्रहो प्रहदेव:. %
- 6 °) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 M6 इयं; Cm.g as in text (for अहं). Ñ2 V2 (also sup. lin. as in text) B3 कामपरा; B1.4 D5.10.11 Cg.t °चरी(B4 °रा); D1.4 कमें; Cm as in text (for कामकरी). D5 सोमया. 6) B1.5 [अ]हं (for [अ]स्मि). °) B2 D5 सोमपुत्र. V3 lacuna for 6 d-7 d. d) Ñ1 D1-8.5-7.9 यदी(D2.6.7 °दि) च्छिसि; D4 यदी प्रसि. Ñ V1 B D1-5.9 महामते(B5.4 °चत) (for तथा कुरु).
- 7 Vs lacuna for (cf. v.l. 6). Si Ds om. 7.—") G2 ततस् (for तस्यास्). Ñ V1.2 B D1-5.9 तत्त (Vi स त) स्या(B2 तस्याः सु) मधुरं वाक्यं; T3.4 M7 तत्यास्तद्व चर्न (M7 देखुतं) श्रुत्वा.— b) T3.4 ह्वेण तुः M7 वाक्यं ह्वे- (for श्रुत्वा ह्वे-). D2.8.9 -समन्वितं. D6.7.10.11 श्रुत्वा ह्वेपुपागतः.— T6 om. (hapl. ?) 7° d.— °d) S2.3 D12 स चः Ñ2 V2 B1.2 तदा (for स वे). Ñ2 V2 B1.2 transp. कामी and रेमे. B1 M3 सोम(M3 चंद्र) सुतस्तदाः B2 चंद्रसमप्रभः. B3.4 सोमान्त्वामितदाराय तां (B4 °थें। सं)प्रमृद्ध ग्रुचिसितां.— For 7° d, Ñ1 V1 D1-5.9 subst.:

बुधस्य माधवो मासस्तामिलां रुचिराननाम् ।
गतो रमयतोऽत्यर्थं क्षणवत्तस्य कामिनः ॥ ८
अथ मासे तु संपूर्णे पूर्णेन्दुसद्याननः ।
प्रजापतिसुतः श्रीमाञ्ज्ञयने प्रत्यबुध्यत ॥ ९
सोऽपव्यत्सोमजं तत्र तष्यन्तं सिललाग्रये ।
ऊर्ध्वबाहुं निरालम्बं तं राजा प्रत्यभापत ॥ १०
मगवन्पवंतं दुर्गं प्रविष्टोऽस्मि सहानुगः ।
न च पव्यामि तत्सैन्यं क नु ते मामका गताः ॥ ११

तच्छुत्वा तस्य राजपेंनिष्टसंज्ञस्य भाषितम् ।
प्रत्युवाच ग्रुभं वाक्यं सान्त्वयन्परया गिरा ॥ १२
अक्षमवर्षेण महता भृत्यास्ते विनिपातिताः ।
त्वं चाश्रमपदे सप्तो वातवर्षभयार्दितः ॥ १३
समाश्वसिहि भद्रं ते निर्भयो विगतज्वरः ।
फलम्लाक्षनो वीर वस चेह यथासुखम् ॥ १४
स राजा तेन वाक्येन प्रत्याश्वस्तो महायक्षाः ।
प्रत्युवाच ग्रुभं वाक्यं दीनो भृत्यजनक्षयात् ॥ १५

G. 7. 96. 16 B. 7. 89. 15 L. 7. 91. 16

1242* तां स कामविद्वाराय प्रतिज्ञप्राह वीर्यवान्।

[D1.4.5 सकामो(D5 °मां) (for स काम-). V1 सोथ कामं विद्यायाञ्च (for the prior half).]

8 . V2 reads a after corr. in marg. —) Ñ V1.2 (before corr. as in B3).3 B2 D1-5.9 M6 स तस्य (Ñ1 रियां); B1 तस्य स; B3.4 तस्यासों (for बुधस्य). Ś1 तस्य मासस्ततश्चेक; Ś2.8 D12 स तस्य नृपतेमांस; D8 तस्य मासः स नृपतेर्. —) Ś D1.5-5.8.12 इडां सु-; V2 (before corr. as in B3) B1.2 T1.2 G5 M3.6 इछां सु-; V3 इडां तां (for तामिछां). Ñ1 V1 D2.9 इडायाः(Ñ1 थां) समनीयतः Ñ2 B3.4 इछया सह धीमतः. — For 8°d, Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 M6 subst.:

1243* क्षणभूत इवात्यर्थं तदा रमयतो गतः।

[Me क्षणी- (for क्षण-). Ñi Vi-भूतम्. Śi Ds तथा; Śa.s मथा; Dia तथा (for तदा). Ñi Vi.a (after corr. marg. as above) Bs.a Da.a = वप (Ñi Bs.a oती) याद्रमतो वने (for the post. half).]

- 9 °) G1 मासेंदु- (for मासे तु). T1.2 G2 M2 च पूर्णे तु; M6 सुसं° (for तु संपूर्णे).— °) V2 (after corr. marg. as in text) B3.4 पूर्णचंद्रिनिभानन:.— °) D2 om.; M6-सम:; Cm.g.k.t as in text (for सुत:).— °) Š Ñ1 V1 B3.4 D1-5.8.9.12 शयनात्; Ñ2 B1 M6 शयान:.
- 10 ") Ñ₂ V₂ (after corr. marg. as in text) Вз. 6 स ददर्श बुधं तत्र. ") Ñ₁ V₁.3 D₂.6.9-11 M₅ तपंतं; D७ पइयंतं (for तप्य≑तं). V₂ (before corr.) Вз. 4 सलिले तपः (for "लासये). Ñ₂ V₂ (after corr. m.) В₁.2 М₅ तपस्यंतं जलासये. —") В₂-पादं; Т₂ G₁ М₁ -बाहुर्; М₅-बाहु. (for -बाहुं). —") D₁.2.4 स (for तं).
- 11 ") B2 तुंगं (for दुगं).) Ś Ds.12 Ms बलानुग: (for सहा°).) M7 क (for न). T1.2 G1.2 M1-5.8-10 सरसवं; G2 तानसवान् (for तरसेन्यं).) Ś Ds.12 कुन्न; Ñ1 क च (for क नु). Ñ1 M2.6 मे; D2 वे (for ते). D2 क नु सेना समागता.
 - 12 D11 reads 12 twice.—) D1.4 कार्दमस्य तु

भाषितं. —°) Ś Bs.4 Ds.12 बुधो; Ñ1 V1.3 D1-5.9 ततो (for ग्रुभं). — d) Ś1 सांस्वया. Ś Ñ1 V1 Ds.5.8.9.12 श्वड्णया; D2 प्रवया (for प्रया). Ñ2 B1.2 M6 मधुरं(Ñ2 लिथिकं) तदा (B2 नृपं; M6 गिरं); V2 (after corr. marg. as in B1) Bs.4 निरतं नृपं; D1.4 मधुराक्षरं (for प्रया गिरा). T1.2 G2 M3 सांस्व मधुरया गिरा. — After 12, Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T2-4 ins.:

1244* शृणु सर्वं यथातथ्यं राजवें शुभलक्षण। संसम्भयस्य चारमानं मा च शोके मनः कृथाः।

- [(1. 1) D1 स त्वं; D2.9 तत्त्वं (for सर्वं). B2 तथा (for यथा-). Ś Ñ V1.3 D8.12 T2 -तत्त्वं; D2.9 सर्वं (for -तथ्यं). Ñ1 V1.3 D2.3.12 T4 -लक्षणं (for -लक्षण). Ñ2 कर्दमात्मज. —(1.2) Ś Ñ1 V3 B4 D1-4.8.9.12 संस्तंभय त्वमा (V3 तथा)त्मानं (for the prior half). B1 सम (for च). D2 नम: (meta.) (for मन:).]
- 13 b) Bi ते भूता (by transp.). Ś Ñi V Ba.4 D2.5.5.8.9.12 T8.4 वि(Ba च; Do तु) ति(Da तु वि; Ta [5]ति वि) मृदिताः; D1.4 च विनाशिताः (for विनिपातिताः).) Ś1.2 D8.12 T4 आश्रमपदे. Ba तस्थौ (sic); B4 गुप्तो (for सुप्तो).) V1 D1-5.0 -बलार्दि(D1.4 है)तः; M4 -भयान्वितः (for -भयार्दितः).
- 14 *) \$ Ñ1 D8.12 राजेंद्र; Ñ2 V1.2 B D1-4.9 Me राजपें (for भद्रं ते). D1.4 निभेये.) Bs -[अ] शनेर्, G2 दिव्ये (for वीर).) D6.7.10.11 निवसेद्द; Ms वसेद्द च (for वस चेद्द). \$ Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 वसेद्द्(Ds *वसे:) कृतिचित्क्षपा:(D1 ेत्समा:); Ñ2 V2 (before corr. as in V3; after corr. marg.) B1 M6.7.10 कंचिरकालं ममा (M7.10 वसा)अमे; V3 B2-4 वस काश्चिदिद्द क्षपा:; T3.4 निवसेद्द कृति क्षपा:.
- 15 °) Ds [अ]नेन (for तेन). b) Ds.7.10.11 महामित: (for °यशा:). °) Ñ1 D1.3-5 T1.2 Gs M8 ततो (for ग्रुमं). b) D1.4 [5]भूतस्व- (for भृत्य-). T1.2 Gs M2 -क्षयाद्भृशं; Ts.4 Gs M6 -बलक्षयात् (for जनक्षयात्).

G. 7. 66. 17 B. 7. 89. 16 L 7 91 17

त्यक्ष्याम्यहं स्वकं राज्यं नाहं भृत्यैर्विनाकृतः । वर्तयेयं क्षणं ब्रह्मन्समनुज्ञातुमहिसि ॥ १६ स्रुतो धर्मपरो ब्रह्मञ्ज्येष्ठो मम महायज्ञाः । शश्चिनदुरिति ख्यातः स मे राज्यं प्रपत्स्यते ॥ १७ न हि शक्ष्याम्यहं गत्वा भृत्यदारान्सुखान्वितान् । प्रतिवक्तुं महातेजः किंचिदप्यशुभं वचः ॥ १८

16 Vs lacuna for कै.—क) B2 त्यजामि. \$2.8 N1 D12 शुभं; V2 स्वयं; B1 इदं; T1 G1.3 Ms Ck सुतं; Cg.t as in text (for सकं). \$1 V1 D8 शुभं वाक्यं; Ñ2 B2-4 स्वयं (Ñ2 मत्वा[unmetric]) प्राणान्; D2.6 Ms स्वकं देहं (for स्वकं राज्यं).—) V2 Bs हि; B2 च (for [क्ष]हं). \$ Ñ V1 D8.6.12 T4 न तु(Ñ1 V1 न च; Ñ2 न हि; T4 दीनो) मृत्य-; D1-5 नाहं मृत्य- (for नाहं मृत्यर्). V2 निराकृतः; B2 (marg. also as in text) विनास्थितः; D5 -विनाशनं; G1 विना हतः; Cm.g.k.t as in text (for विनाकृतः). T3 दीनो भृत्यविनाशकृत्.— °) \$ Ñ1 V1.3 D2.8.8.12 अहं; T3.4 क्षयं; Cg.k.t as in text (for क्षणं).—D9 om. (hapl.?) 16 d-17 .— d) B1.5.4 D6 T2.4 माम्; Cg.k.t as in text (for सम्-).

17 D9 om. ** (cf. v.l. 16). — *) \$1.2 D8.12 तथा; V2 (after corr. marg. as in text) B3.4 पुत्रो; (for सुतो). G1 धर्मचरो. \$ D8.12 उपेष्ठो; V2 (after corr. marg.) M7 राजञ् (for ब्रह्मञ्). Ñ1 अतो ब्रह्मपरो ब्रह्मन्. — *) \$ D8.12 मम राजा; Ñ1 V1 D2.3.5 मम उपेष्ठो (by transp.); D1.4 मम श्रेष्ठो (for उपेष्ठो मम). — *) \$1 शशबिंद; Ñ1 D4 T8.4 M3-5 शशिंवदुर; D3 शिक्षुबंदुर. — *) M7 प्रशास्यते; Cg.k.t as in text (for प्रपत्स्यते). \$ D8.12 राज्यं में समवाप्स्यति; Ñ1 V1 D1-5 9 T8.4 राज्यं चै (D1.3-5 में)प्रतिपरस्यते; Ñ2 V2.3 B1.2 M6 स च (V3 M6 में) राज्यमवाप्स्यति (V2 °ते); B3.4 बाह्मिम्मों नराधिप:

18 °) Ms च; Cg as in text (for हि). Ss D12 शक्यामि; B1-3 D3.5 शक्रोमि; D6.7 M7 प्र्यामि; Cg.k.t as in text (for शक्यामि). S Ñ1 V1.8 D1-5.6.12 T3.4 गंतुं; B1 बहान्; D9 स्वत्र; D10.11 Cg.k.t हिस्ता; M5 मिस्ता (for शत्या). — b) S D3.12 पुत्र-; M1 मृत्यान् (for मृत्य-). S V3 D3.12 पुलेशितान्; Ñ2 B1.2 मुखस्थितान्; V2 (after corr. marg. as in Ñ2) B3.4 T1 G1.8 M5 मुदु:खितान्; D7 मुतान्वितान्; M7 समाहितान्; Cg.k.t as in text (for मुखान्वितान्). Ñ1 V1 D1-5.8 मृत्यदारविनाकृतः; T3.4 °वर्गः विनाशकः. — b) M9 om. वक्तं. S V2 D3.12 महासस्व; Ñ2 B1 D6.7 M1.5.6 °तेजाः; V2 (after corr. marg. as in Ñ2) B2-4 °प्राञ्च (for °तेजः). — V3 lacuna for d. — For 18°d, Ñ1 V1 D1-5.8 T3.4 subst.:

तथा ब्रुवित राजेन्द्रे बुधः परममद्भुतम् । सान्त्वपूर्वमथोवाच वासस्त इह रोचताम् ॥ १९ न संतापस्त्वया कार्यः कार्दमेय महावल । संवत्सरोपितस्येह कारियण्यामि ते हितम् ॥ २० तस्य तद्वचनं श्रुत्वा बुधस्याक्षिष्टकर्मणः । वासाय विदधे बुद्धि यदुक्तं ब्रह्मवादिना ॥ २१

1245* प्रतियातुं महासत्त्व पुरं देवपुरोपमम्।

[$D_{2.0}$ प्रतिगंतुं (for $^{\circ}$ यातुं). \widetilde{N}_{1} पुरंदर- (for पुरं देव-). D_{9} -पुरोत्तमं.]

19 कि) Ś D8,12 ततो (for तथा). Ñ2 V1 B1-3 D1.3. 4.5.9 [उ]क्तवित (for ब्रवति). Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1-5,8.9.12 खुधः सोमसुतः प्रभुः(Ś D8.12 खुभः); D6.7 Т8.4 खुधः प्रमुखुद्धमान् (for b). М9 खुधस्तु शोचमानं तं राजानममितप्रभं. — 6) G2 M1 तु; M6 (with hiatus) ते (for त). ८ Ск: अद्भुतमागम्य अद्भुतकर्मसिद्धिहेतुभूतं प्रमं वचः सान्त्वपूर्वं तव कियत्काळवासेन सौख्यं भविव्यतीत्येवमादि सान्त्ववादपूर्वं ते इह किंचित्काळं वासो रोचतामित्यथोवाव।; so also Ct. % — For 19°4, Ś Ñ V B D1-5,8.9.13 subst.:

1246 प्रत्युवाच शुभं वाक्यं दुःखार्तं राजसत्तमम्।

[D1 सतां; D4.5 स तं (for शुभं). Ñ2 राज * * * (damaged); V2 (after corr. marg. as above.) B3.4 कर्रमात्मजं; B2 °संमतं (for राजसत्तमम्). B1 सांत्वयन्मधुरं तदा; D1 दु:खशोक-विनाशनं (for the post. half).]

20 M7 om. 20.—6) Ś V3 B3 D8.12 M6 महायशः; Ñ1 V1 महीपते; Ñ2 D1-5.9 °मते; V2 B1.3.4 °द्युते (for महाबङ). —After 20°6, Ñ2 V2 B ins.:

1247* फलमूलाशनो भूत्वा ममाश्रमपदे वस।

—°) V2 (after corr. marg.) B2-4 [अ] हं; D6.7.10.11 T3.4 [अ] स (for [इ] ह). Ś D8.12 संवरसरे गते (D12 °रेपि ते) चीर; Ñ V1.8 B1 D1-5.9 M2.4.9 संवरसरोपिते (B1 M2.4.9 °त:; D2.9 °तो) ग्रू (Ñ2 V3 D1-5.8 ची)र; M6 सवं सहोपिते चीर.—²) Ś Ñ2 V2 (before corr.; after corr. marg. as in B1).3 B3.4 D8.12 M6 कथयिष्यासि ते ग्रुभं (Ñ2 हितं); Ñ1 V1 B2 D1-5.9 T2 कथयिष्ये ग्रुभं (D5 पुनस; T2 हितं) स्विथ (B2 तव); B1 जनयिष्ये सुतं तव.—After 20, Ñ2 V2 B ins.:

1248* पुनः समेष्यति भवान्सर्वभृत्यजनेन ह। [B2 च (for ह).]

21 ") Ñ V1 D1-5.9 इति तस्य वच: श्रुत्वा. —") Ñ1 D1-5 [अ]भि-; B2 D3 नि- (for वि-). Ñ2 V2 (after coir. marg. as in text.) चकार बुद्धि वासाय. —") Ñ V1

मासं स स्त्री तदा भृत्वा रमयत्यिनशं शुभा । मासं पुरुषभावेन धर्मशुद्धिं चकार सः ॥ २२ ततः सा नवमे मासि इठा सोमसुतात्सुतम् । जनयामास सुश्रोणी पुरूरवसमात्मजम् ॥ २३ जातमात्रं तु सुश्रोणी पितुईस्ते न्यवेशयत् । बुधस्य समवर्णाभिमला पुत्रं महाबलम् ॥ २४ बुधोऽपि पुरुषीभूतं समाश्वास्य नराधिषम् । कथाभी रमयामास धर्मयुक्ताभिरात्मवान् ॥ २५

G. 7. 96 27 B 7. 89 25 L. 7. 91, 26

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अशीतितमः सर्गः ॥ ८० ॥

B1.2 D1-5.9 यथोक्त; V2 (after corr. marg. as in N) तदुक्तं (for यदुक्तं). D5 om. ब्रह्म.

22 Me om. 22.— V2 सा; G3 om. (subm.) (for स). T3 G3 M1-5.7.8.10 तथा भूत्वा; M9 तथाभूता. Ś V3 D8.13 G2 स मासं खीगतो (G2 °समवला)भूत्वा. —) Ś D8.12 निशा; V3 पुनः; D6.7 तदा; D10.11 सदा; G2 बुधं; M5 गुभं (for गुभा). V2 B1.2 G (ed.) रम (V2 वर)-यामास तं यहं (G [ed.] वे बुधं). — For 22 d, Ñ V1 B3.4 D1-5.9 T8 subst.:

1249* भूत्वा सा स्त्री बुधं मासं रमयत्येव भामिनी।

[V_1 Bs D_1 -4 स (for सा). $D_{1.4}$ च तं (for बुधं). V_1 भाविनी. \tilde{N}_2 Bs.4 नर(\tilde{N}_2 रम) यामास शोभना (for the post. half).]

—°) G3 M5 रूपेण (for -भावेन). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T2 मासं च(D2.9 तु)पुरुषो भूरवा. — अ) Ñ1 D1.8 T2 G1.2 M1.2.7-10 घमें (for धमें-). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T2 ह

23 Note hiatus between and b.—a) D2.8
G2 M2.6 स; Cm.k as in text (for सा). Ñ1 D1.3-5
M3 दशमे; Cv.m.k.t as in text (for नवमे).—b)
S D8.12 इडा; Ñ V1.2 B D1-5.9 T8.4 बुधात; M6 सुतं;
Cm.g as in text (for इला). Ñ2 सोमासमजात. S V8
D8.13 M6 बुधात; Cm.g.k as in text (for सुतम्).—d)
S Ñ V1.3 B8.4 D1-4.6-12 T8.4 द्रिजेतं; D5 एव में (for सारमजम्).

24 °) V3 D10 11 M4 जातमात्रे (V3 ° शस्); Cg.k.t as in text (for °मात्रं). Ś Ñ1 V1 B4 D1-4.8.9.12 बुध: (D2.8 °धात्) पुत्रं; Ñ2 V2 (before corr. as in Ś; after corr. marg.) B1-3 च तं बालं (B3 पुत्रं); D5 तु सा पुत्रं; T4 सुतं श्लोणी (for तु सुक्षोणी).— b) T2 Cg.t पितृ-; Ck as in text (for पितृर्). Ñ1 B1 D5 T1.4 G1 M3.5.7 Ck न्यवेद्यत्; Cg.t cite the text (for °शयत्).— After 24° b, T1 G1 M3 ins.:

1250* बुधः संवर्धयामास पुत्रं संवत्सरान्तरम्। [G1 तु (for सं-).] —T1 transp. 24^{od} and 25^{ob} . —°) T1 सीम्यस्य; T2 G3 M3 सोमस्य (for बुश्रस्य). D8.7.10.11 (all with hiatus) -वर्णं च (for -वर्णाभम्). Ś V1.2 (after corr. marg. as in text).3 B4 D1~5.8.9.12 सोमस्य सोमपुत्रा (V2.2 B4 °वर्णा) भं; Ñ1 सोम्यः समानपुत्रं तं. — d) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 हडा (Ñ1 °ठा)पुत्रं महायशा.

25 T1 transp. 24°d and 25°d. V2 reads ab in marg.—a) B3 D10 11 तु; D3 om. (subm.) (for sिप).
—b) V3 तम् (for सम्-). D10.11 स वे संवरसरांतरं.—D1.4 om. 25°d.—d) M3 नर्भ- (for धर्म-). % Cm: संवरसरान्तरं संवरसरान्तरं मंवरसरान्तरं संवरसरान्तरं संवरसरान्तरं संवरसरान्तरं संवरसरान्तरं संवरसरान्तरं संवरसरान्तरं संवरसरान्तरं केंद्र संवरसरान्तरं स्वरसरान्तरं संवरसरान्तरं स्वरसरान्तरं स्वरस

1251* शुभामिर्धर्मयुक्तामिः कथामिरमिरामयत्।

[Śs Ds.12 दम- (for धर्म-). Ś Ds.12 अभि(D12 om. [hapl.])रोवते; Vs Bs.4 L(ed.) सोभ्यवास(L[ed.] °रोव)यत्.]

-After 25, M7 ins.:

1252* अथ सोमसुतः समीक्ष्य मासे परिपूर्णे पुरुषं क्षितीशपुत्रम्। स्रति माससमापनाय राज्ञे कथयामास कथाः ग्रहासपूर्वाः।

Colophon. Bs om. — Sarga name: Ś V3 पुरूरवस:; Ñ पुरूरवसोश्पत्ति:; V1 पुरूरवसजनमवर्णनं; V2 B2 D1.3.4.8.12 पुरूरवसोश्पत्ति:; V1 पुरूरवसजनमवर्णनं; V2 B2 D1.3.4.8.12 पुरूरवसोश्पत्ति:; B2 पुरूरवाजनम; D2 पुरूरवोजनमवर्णन: — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.5.8.12 om.; Ñ2 94; V1 69; B1 D2 93; B2 95; D1.4 81; D2 86; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.2.10 89; T2 96; T4 97; M8 87; M8 88. — After colophon, T4 concludes with औरामार्यनमः; M10 with औरामायनमः; G M1.5.8 with औरामायनमः; M10 with औरामचन्द्राय नमः.

G. 7. 97. I B. 7. 90. I L. 7. 92. I

तथोक्तवति रामे तु तस्य जनम तदद्भुतम् ।
उवाच लक्ष्मणो भूयो भरतश्च महायशाः ॥ १
सा प्रिया सोमपुत्रस्य संवत्सरमथोषिता ।
अकरोतिंक नरश्रेष्ठ तत्त्वं शंसितुमहिसि ॥ २
तयोस्तद्वाक्यमाधुर्यं निशम्य परिपृच्छतोः ।
रामः पुनरुवाचेमां प्रजापतिसुते कथाम् ॥ ३

81

Be continues the previous Sarga. Die begins with ...

1 *) Me तद्; Mio अथ; Cm.g.k as in text (for तथा). Ñi रामेण; Bi Di.a.s काकुरस्थे (for रामे तु). Ds ततो खुवति काकुरस्थे. — *) \$ Vs Ds.is पुत्र-; Vs (with hiatus) ऐक- (for तस्य). Ñi Vi Di-s.s Ts.a (all with hiatus) इदा(Ts.a °का) पुत्रस्य जन्म तत्(Ñi °न्मतः); Bs.a (both with hiatus) ऐकजन्म तदुत्तमं. —Vs reads of in marg. — *) Vs om. भूयो. —For i **, Ñi Vi Di-s.s Ts.a subst.:

1253* भरतो लक्ष्मणश्चोभावनूतां राघवं वच:।

[Ñ1 [प]व (for [उ]भाव्). D1 चैव कवत् (with hiatus). Ñ1 वक्षता राघवी वच: V1 कवतुर्भशुरं वच: (for the post. half).]

-For 1°d, V2 (before corr.) Bs.4 subst.:

1254* लक्ष्मणो भरतश्चैव पुनर्वचनमृचतुः।

[Va अमबीत् (for कवतु:).]

2 Ti reads 2-4 inf. lin. —) S Ds.13 (all with hiatus) सा इडा; Ñi V1.3 D1-5.9 इडा सा; V2 B4 स राजा; D6.7.10.11 Ts.4 इला सा; G2.5 Ck सुप्रजा; M4.8-10 सा प्रजा; M6 तां प्रजां (for सा प्रिया). Ñ2 B1-3 स राजा सोमपुत्रेण. —) Ñ2 V2 B1.2.4 [उ] चितः; M6 [उ] चितां (for °ता). B3 संवत्सरसुखोषितः. — V2 reads " in marg. —) D1.2.4 M6 नृपश्रेष्ठ; Ti damaged (for नरश्रेष्ठ). —) D6.7 Ts.4 शीश्रं (for तस्वं). D1.2-5 तसो (D2.5 °न्में) वर्ष्टुनिहाईसि. — For 2°4, Ñ1 V1.2 (before corr.) B4 D2.9 subst.:

1255* आश्रमे राजशार्द्छ कां नु बुद्धिमवर्तत ।

[Va (before corr.) दुर्गसंकाक्षे; Ba खर्गसंकाक्षे (for राज-शादूंल). Da. g (for g). Ñi Ba वृक्षिम् (for दुद्धिम्).]

3 Ti reads 3 inf. lin. (cf. v.l. 2). —) V2 reads from स्तद्वा up to 3 in marg. Ñ2 V2 B1-3 तयोस्तद्वाक्यमुभयोर्; B4 तयोस्तद्ववनं श्रुखा. —) B4

पुरुपत्वं गते श्रुरे बुधः परमबुद्धिमान् । संवर्त परमोदारमाजुहाव महायशाः ॥ ४ च्यवनं भृगुपुत्रं च मुनिं चारिष्टनेमिनम् । प्रमोदनं मोदकरं ततो दुर्वाससं मुनिम् ॥ ५ एतानसर्वानसमानीय वाक्यज्ञस्तत्त्वदर्शिनः । उवाच सर्वानसहदो धैर्येण सुसमाहितः ॥ ६

आत्रोः स (for निश्न म्य). Ѳ B⁴ रघुनंदनः (for परि-पृच्छतोः). —°) Ś D७.8.10-12 M₄ [इ]दं (for [इ]मां). ѹ V1.2 B1-3 D1-5.9 T3.4 राघवः पुनरेवाह(V2 B1.3 °वोचे); Ѳ V² (before corr.) B₄ उवाच पुनरेवाथ. —⁴) V²-सुतं सुनिं; D₅ सुतस्य तां (for -सुते कथाम्). Ѳ V² (before corr.) B₄ कार्दमे (V² °मैः) प्रथितां कथां; G (ed.) कार्दमैः कथितां कथां.

- 4 T1 reads 4 inf. lin. (cf. v.l. 2).—") B2पुरुषस्वे (for "पह्वं). D3 om. after 11 up to प्रमो in 5".
 T4 महा- (for गते). V2 reads from शूरे up to "in marg. Ñ2 B4 G2 चीरे; D1.4 राज्ञि (for शूरे).—") ŚV3 D8.12 M6 -धर्मवित; V2 B1-3 -चीर्यवान् (for जुद्धिमान्).
 Ñ2 V2 (before corr.) B4 बा(Ñ2 V2 वा) हिराजे बुधस्तथा(B4 "दा).—") M6 पर्वतं (for संवतं). Ś D8.12;
 संवृतः परमोदारान्.—") B2.4 आ(B4 व्या) जहार; B3 स
 जहार (for आजुदाव). V1 महामुनिं (for "यशाः).
- 5 Ds om. up to प्रमो in ° (cf. v.l. 4). V2 reads in marg. —°) Ds om. च (subm.). Ñ2 दयवनं भागंवं पुत्रं; V2 (before corr.) Bs.4 भागंवं दयवनं चैव. —°) Ś Ds.12 ° ष्टनेमिजं. V2 (before corr.) मुनिं चारिष्टमेव च; T1.2 G2 [आ]रिष्टनेमिनमेव च. —°) V2 D4 प्रमोद्दरं; D2.9 प्रमोद्दनं; G1 प्रमोदिनं (for °दनं). Ñ1 D1.2.4.9 मोद (D2 मोद; D4 **) नकं; D3 मोद ** (for मोदकरं). Ñ2 V2 B2-4 प्रमोदं का(Ñ2 B3 क) इपपसुत्तं; B1 M8 तमोविकरणं प्राप्य (M8 °णप्रख्यं); D5 प्रमोद्कं प्रमुद्दं; M1 प्रमोदं मोदनकरं. —*) Ñ2 V2 B2.4 मुनिं; B1.2 T1 G1 M2 तथा (for ततो). Ñ2 V2 B3.4 तथा (for मुनिम्). Ś V3 D8.12 T2 G2 Ck दुधरं (V3 दुधंषं; T2 G3 Ck दुविसं [metri causa]) लोक-पूजितं; Ñ1 V1 D1-5.9 दुधंषं चापराजितं.
- 6 °) V1 D9 स तान्; D2 तानस (for एतान्). M7 तत एतान् (for एतान्सर्वान्). Ś V3 D3.12 समाहूय (for समानीय). °) T1 G1.3 M3 वाक्यज्ञांस (for वाक्यज्ञस). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 तीक्ष्णविक्रमः; Ñ2 B1.2 वाक्यकोविदः (B2 °दान्); D7.10.11 M1.5.8.9 तस्वद्शनः (for तस्वद्शिनः). Ñ1 वाक्यं सुश्चिक्या गिरा; V2 (before corr.; after corr. m. as in B2) B4 प्रदः सोमसुतो बुधः; B3 बुधः

अयं राजा महाबाहुः कर्दमस्य इलः सुतः । जानीतैनं यथाभूतं श्रेयो ह्यस्य विधीयताम् ॥ ७ तेषां संवदतामेव तमाश्रममुपागमत् । कर्दमः सुमहातेजा द्विजैः सह महात्मिभः ॥ ८ पुलस्त्यश्च ऋतुश्चैव वपट्कारस्तथैव च । ओंकारश्च महातेजास्तमाश्रममुपागमन् ॥ ९ ते सर्वे हृष्टमनसः परस्परसमागमे । हितैषिणो बाह्लिपतेः पृथग्वाक्यमथाब्रुवन् ॥ १०

सोमसुतस्तदा. — °) D2.8 सुद्धदः सर्वान (by transp.). — °) V1 D5 वीर्येण; V8 धर्मेण (for धर्येण). D6.7.10 11 T2 G8 M1.2.4.6.7-10 सुसमाहितान्. — After 6, V8 reads 13°6 for the first time repeating it in its proper place.

- 7 °) Ñ2 V2 B M4.10 महाबुद्धि: (for °बाहु:). 6) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3 G3 सुतो बली (D5 बशी); Ñ2 V2 B T2 M2 सुतिस्त्वल: (T2 °ला); T4 सुतोभवत्; G1 M6 िखळ: (M6 [with hiatus] इला)सुत: (for इल: सुत:). D1 (also) खीभूतो मासमेव च. V2 reads ° in marg. °) \$ Ñ V1.2 (before corr.) B3.4 D2-5.8.9.12 वेस्थ बुद्ध्या; V2 B1.2 Г3.4 M1.2.4.8-10 जानीथैनं (B1.2 Т3.4 °वं); V3 योवबुद्ध्या; Ck.t as in text (for जानीतेनं). \$ Ñ2 V1.2 (before corr.).8 D2.4.5.8.9.12 यथाभूतस (D9 °भूयस); D3 यथाभूतसा (for यथाभूते). D1 तच्छ्रेयो येन च स्याद्धि. 4) B3 * स्य; D2.3 द्धा (D3 *)सी; D6.7.10.11 M7 ह्यन्न; G3 ह्या (for ह्यस्य). \$ V3 B4 D8.13 तच्छ्रेयोस्य; Ñ1 V1 D4.5.9 तच्छ्रेयोसी; D1 तदेव च (for श्रेयो ह्यस्य).
- 8 V2 reads " in marg. ") B1 विवदताम् ; M8 तु वदताम् (for संवदताम्). V1 B1 D7 T4 एवं; T3 एवं (for एवं). S Ñ2 V3 D8.12 बुधे तथा ख़बति तांश्(Ñ2 V8 *); Ñ1 तेषामेवं संवदतां; V2 B2 तेषां बुधे वदत्येवं; B8.4 बुधे तथा तान्ख्यति. —D6.10.11 T1 transp. 8 and 4. D7 reads " for the first time in place of 8 repeating it in its proper place. 8) Ñ2 D11 M1.6 तद् (for तम्). T1 त आश्रममुपागमन्. Ñ1 M10 om. (hapl.); V1 reads 8°-9 in marg. ") D1.4.6 कार्दमि: (for कर्दम:). V2 D1.4.6.7.10.11 T1 त; M7 हि (for सु-). ") Ñ2 M6 महामति: (for महात्मिम:).
- 9 Ñ1 V8 M10 om., while V1 reads 9 in marg. (for all except V8, cf. v.l. 8).) Ś V2 B D1-4.8.9.12 Т3.4 М6 पुलह्म (for पुलस्सम्).) Т2 प्रणवम् (for ऑकारम्).) В2 М1 तद् (for तम्). Ś2 V1 В6 D1.2. 4.5.8.10.11 G8 M1.2.4.5.7 उपागमत्.
- 10 °) Ñ1 V1 सर्वे प्र- (for ते सर्वे). Ñ3 B3.4 प्रीति (B3.4 °त)मनस:) Ś V3 B3.4 D2.3.9.12 सरस्तीरमुपा-

कर्दमस्त्वत्रवीद्वाक्यं सुतार्थं परमं हितम् । द्विजाः शृणुत मद्वाक्यं यच्छ्रेयः पार्थिवस्य हि ॥ ११ नान्यं पश्यामि भैषज्यमन्तरेण वृषध्वजम् । नाश्वमेथात्परो यज्ञः प्रियश्चैव महात्मनः ॥ १२ तस्माद्यजामहे सर्वे पार्थिवार्थे दुरासदम् । कर्दमेनैवमुक्तास्तु सर्व एव द्विजर्षभाः । रोचयन्ति स्म तं यज्ञं रुद्रस्याराधनं प्रति ॥ १३

G. 7 97 E4. B. 7 90. X4

गमन् (V_{2} °विशन् ; $B_{3.4}$ ° गताः); \tilde{N}_{1} V_{1} सरस्तिरं समागमन् ; B_{2} परस्परमुपागमे ; $D_{1.3-5}$ सरसस्तीरमाश्रिताः ($D_{3.5}$ ° गमन् ; D_{4} ° स्थिताः). — °) $S_{1.2}$ \tilde{N}_{2} V B T_{2-4} G $M_{1-5.7.9.10}$ बाहिंदपतेः ; \tilde{S}_{3} D_{8} वैद्यितेः ; \tilde{N}_{1} $D_{1.3.6}$ 11.12 वाहिं (\tilde{N}_{1} D_{6} ° हिंद) पतेः (for बाह्मियतेः). — d) $D_{6.7.10.11}$ T G_{3} M_{2-9} ° वाक्यान् (for व्याक्यम्). \tilde{S} \tilde{N} $V_{1.2}$ B $D_{1-5.8.9.12}$ उदी (D_{8} ° \tilde{c}) रथन् (for अथानुवन्).

- 11 Da om. (hapl.) 11-13⁶. G1 om. 11^{ab}.) Ds च (for तु).) Ś Ds.12 सुनाथें; Ds सुनाथें; T1 श्रुस्वाथें; Mr हिताथें (for सुनाथें). B2 धर्मसंहितं; L (ed.) [5]मर-संहितं (for परमं हितम्). od) Ś Va Ds.12 तरसवें; Ñ1 D1.3-5 मे सवें; Ñ2 V1.2 (before corr.; after corr. marg. as in text) B2.4 T2.4 मे सवें; B2 मे वाक्यं; T2 यहाक्यं (for महाक्यं). T4 om. (hapl.) 11^d-13^a. B1 यहित्रयं (for यच्छ्रेय:). B1.2 D1.8-5 ह; Me तु (for हि). D10 तथा कुरुत सवें वे पुरुषोयं भवेदिति.
- 12 D2 T4 om. 12 (cf. v.l. 11). D9 om. 12-13.

 —") Ñ1 V1 T3 नैव; D1.5 T1.2 G3 M3.6 नान्यत; Cg.t as in text (for नान्य). Ś V3 D8.12 [अ] हं बुद्धया; Ñ2 V2 B1.3.4 शरणं; B3 बुद्धयाहम् (for मैपज्यम्).) T3 वृषध्वजात्. Ś Ñ2 V2.8 B1.2 D6-8.10-12 M7 Ct ऋते तु(Ñ2 V2 B1.2 तमृते; D6.7.10.11 M7 Ct अंतरा) वृषभध्वजं (D6 also "जात्). —After 12.6, Ñ V B1.3.4 D1.8-5 T3 M6 ins. 1256*, while Ś D8.12 subst. 1256* for 12.6-13. —") V2 B8.4 D1.2-5 अश्वमेघ; V3 अश्वमेघात् (for नाश्वमेघात्). M7 वरो (for परो). Ñ1 V1 T2 अश्वमेघो महायज्ञः; Ñ2 B1.2 न चाश्वमेघात्परमो (B2 "मो यज्ञो [hypm.]). —") M3 तस्य (for चैव). Ñ2 B1 यज्ञोभीष्टः पिनाकिनः; B2 M1.7-2 रुद्धसाराधनं प्रति (= 13.6); D1 वेदैश्व प्रतिपादितः.
- 13 D2.9 om. 13^{ab}; T4 om. 13^a (cf. v.l. 11 and 12 respy.). V2 reads 13^{ab} for the first time after 6 repeating it here.—^a) Ñ1 V (V2 after corr. m. as in text; V3 both times) B3 ते ते; B4 अतो; D1.8-5 T3 ते ते (for तसाद). B1 प्रयामहे (for यजामहे).—^b)

G. 7. 97. 15 B. 7. 90. 14 L. 7. 92. 15

संवर्तस्य तु राजिषः शिष्यः परपुरंजयः ।

मरुत इति विख्यातस्तं यज्ञं समुपाहरत् ॥ १४

ततो यज्ञो महानासीद्धधाश्रमसमीपतः ।

रुद्रश्च परमं तोषभाजगाम महायद्याः ॥ १५

अथ यज्ञसमाप्तौ तु प्रीतः परमया मुदा ।

उमापितिर्द्विजानसर्वानुवाचेदिमलां प्रति ॥ १६

V2 B8.4 द्विजेंद्रास्तं; B1 पार्थिवस्य; D4 पार्थिवं तु; T1.2 M8.6 पार्थिवार्थं (for पार्थिवार्थं). Ñ2 महेश्वरं; T8.4 महामसं (for दुरासदम्). D1 श्रेयोसाद्धि भविष्यति. — V2 reads od in marg. — od) D2.6.7.9 T8.4 G2 M1.4.9.10 उक्ते (for उक्तास्). B1 चैव (for प्व). G2 द्विजोत्तमा: (for द्विज्येभा:). V2 (before corr.; m. also as in text) B3.4 कर्दमस्य तु तद्वाक्यं श्रुखा सर्वे द्विजोत्तमा:. —) D2 महा(for स्म तं). Ñ1 आरोचंत महाप्राज्ञा; Ñ2 V1.8 D1.4 आ(Ñ2 V1 आ) रोचयन्महाप्राज्ञा; V2 B1.3.4 अरोचयंताश्वमेधं; D8.5.9 अरोचयन्महायज्ञं. — For 12°-13, S D8.12 subst.; B2 subst. for 13; while Ñ V B1.3.4 D1.5-5 T8 M6 ins. after 12° :

1256* तस्माधज्ञेन महता पूजयाम महेश्वरम्।

[Śs Bs Ds.12 Me यक्षेत; D1 अन्येत (for यक्षेत). D4 एतरमाधके (for तरमाधकेत). Ñ1 Vs B2 T3 पूजयामो; D4 पूजयामास (hypm.) (for पूजयाम). Ñ2 B1.2 कपर्दिनं (for महेश्वरम्). V2 B3.4 पूजयामो वृषध्वजं (V2 °म: कपर्दिनं); D1 पूजनीयो महेश्वरः; Me यजामो वृषभध्वजं (for the post. half).]

14 °) Me पर्वतस्य; Cm g as in text (for संवत्तस्य). Be च (for तु). Ś Ñı Vs Ds.12 विव्रपें:; Ñs B1.3 Me ते सवें; V1 D1-5.9 Ts देवर्षें:; V2 Bs.4 ते विव्राः; De T2.4 Ms राजपें: (for राजपिं:). —) Ñı V1 D1-5.9 Ts.4 शिष्यः परमसंमतः; Ñ2 B1-3 Me शिष्यत्वमु(B2 °श्वेनो)पपेदिरें; V2 B4 शिष्यत्वं च प्र(B4 चोप)पेदिरें. —) Me मरुत्तस्य च विष्यातं. —) Ś V2 Ds.12 यज्ञं तं (by transp.). Ñ1 D9 Ts.4 समुपानयत्; V1 G1 Ms समुपागमत्; V2 lacuna; Me समुपादरन्; Cm.g.k.t as in text (for °हरत्). D2 त्रयस्तस्यमुपानयत् (sic). — For 14°4, Ñ2 V2 B subst.:

1257* मरुत्तयज्ञप्रतिम ऐलो यज्ञस्तदा बभौ।

[V2 B4 -प्रतिमम् , Ñ2 इल-; B2 ऐल- (for ऐलो). V2 B2.4 ऐल(B3 °लो)यज्ञं स चाकरोष् (for the post. half).]

15 °) Ñ2 V2 (before corr. as in text) B1.2 स च (for ततो). —Ñ2 om. 15°-16. —°) Ś D8 तु; D12 तं (for च). D5 परमां प्रीतिम; D6 T1 परमस्तेषाम; M1 परिसंतोषम् (for परमं तोषम्). V1 रुद्रः परमसंतोषम् . — व) T1.2 G2 M2.6 जगाम सु- (for जाजगाम). Ñ1 V1 D1-6.2 महामनाः.

प्रीतोऽस्मि हयमेथेन भक्त्या च द्विजसत्तमाः । अस्य बाह्निपतेश्वैव किं करोमि प्रियं शुभम् ॥ १७ तथा वदति देवेशे द्विजास्ते सुसमाहिताः । प्रसादयन्ति देवेशं यथा स्यात्पुरुपस्त्विलाः ॥ १८ ततः प्रीतमना रुद्रः पुरुपत्वं ददौ पुनः । इलायै सुमहातेजा दन्त्रा चान्तरधीयत ॥ १९

16 Ñ2 om. 16 (cf. v.l. 15). — V2 B3 D6.7.10.11 T2.4 G1 M1 यज्ञे समासे; M6 यज्ञसमाहयां (for यज्ञसमासों). — V2 (before corr.) B4 M6 सुप्रीत:(M6 प्रीतस्तु) परया सुदा(V2° मं तदा). — V2 (after corr.) B1.2 (all with hiatus) तानुवाच (for डवाचेदम्). B1 इलं; D1.3-5 इडां; M10 इलं (for इलां). B3.4 D9 समीपत: (for इलां प्रति). Ś Ñ1 V1.2 (beforecorr.) D2.8 12 T3.4 उवाचेदसमीरत:; D6.7.10.11 T1.2 G3 M3 (all with hiatus) उवाच इल्संनिधों.

17 ^b) B1 तुभ्यं (for भक्ता). D5 भक्त्यास्य च द्विजोत्तमा:. — V8 lacuna for 17°. — °) S1 अथ; S2 अ * (for अस्य). S Ñ V1.2 B D6 T2-4 G M1-7.9.10 बाल्हिपतेश:D5.8.11.12 वाह्विपतेश. V2 B3.6 बूत; B1.2 तसात् (for चैव). — ^d) B1.2 हितं (for प्रियं). Ñ2 V2 B2.3 महत्; M2 तथा (for श्वमम्). S D8.12 transp. प्रियं and शुभम्.

18 ") M₂ एवं (for तथा). Ś Ñ₂ V B₂-4 D1-5.8.9.12 Ts.4 G1.2 M5.6 त(D1.4 य)थो(D2 °दो)कवित; B1इत्येवमुक्ते (for तथा बद्ति). —) Ś D8.12 तत्र; D₂ ते तु.
(for ते सु-). B1.2 M6 -महोजस: (for -समाहिता:). —)
G1 M₂.5.6 प्रसाद्यंतो. T₂ सर्वेशं (for देवेशं). B2.4 तमञ्जव
(B3 °वोच) नप्रसाधैव(B4 °नं). —) V8 स्वयं; T3 G3M10 त्विल: (for त्विला). V₂ B1.2.4 पुमात्राजा भवेदि(B₂
[marg. also].4 °वित्व)ति; B3 पुरुषत्वं वजत्विला. ※ Ck:
देवेशं प्रसाद्यन्ति स्मेति। पुरुषत्वं विनान्यद्वरं वृणीद्विति
प्राग्वसथा न वदेत्तथा विशिष्य प्रसन्तमकुर्वत्रित्यर्थः ।; so also Ct
(except up to स्मेति). ※ — For 18°4, Ś Ñ V1 D1-5.8-9.12 Ts.4 subst.:

1258* देवं प्रसादयित्वाहुः पुरुषोऽयं भवत्विति।

[Ñ1 प्रसादयामास. Ñ2 भनेदिति (for भनत्विति).]

19 ं) B1 प्रीति- (for प्रीत-). T1.2 G8 M8 देव: (for रुद:). Ñ V1.8 B5 D1-7.9-11 T8.4 M1.2.4.7-9 तत: प्रीतो महादेव: (B8 °रुद:). — b) D1.4 प्रभु:; T3.4 विभु: (for पुन:). Ś V8 D8.12 पुनर्ददो (by transp.). — b) Ś Ñ1 V2 D1.8-5.8.9.18 इडाया:; Ñ2 V2 B1.8.4 हळाया:; V2 इडायों: D2 इडस्य (for इलाये). V3 B3 (also) च (for पु-)— S D8.12 रुद्दस्तु (for द्रवा च).

निष्टत्ते हयमेघे तु गते चादर्शनं हरे । यथागतं द्विजाः सर्वे अगच्छन्दीर्घदर्शिनः ॥ २० राजा तु बाह्विमृतसृज्य मध्यदेशे द्यनुत्तमम् । निवेशयामास पुरं प्रतिष्ठानं यशस्करम् ॥ २१ शशिवन्दुस्तु राजासीद्वाह्वयां परपुरंजयः । प्रतिष्ठान इलो राजा प्रजापितसुतो बली ॥ २२ स काले प्राप्तवाँ छोकिमिलो बाह्ममनुत्तमम् । ऐलः पुरूरवा राजा प्रतिष्ठानमवाप्तवान् ॥ २३ ईट्यो ह्यश्चमेथस्य प्रभावः पुरुषप्री । स्वीभृतः पौरुषं लेभे यचान्यदिष दुर्लभम् ॥ २४

G. 7. 97. 25 B. 7. 90: 24 L. 7. 92. 24

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकाशीतितमः सर्गः ॥ ८१ ॥

20 ") G2 M2.5 निर्वृत्ते (for निवृत्ते). B1.2 D6.7.10.11 च (for तु). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 वृत्ते यज्ञ (Ñ1 V3 को) निर्धो तिस्मन . — b) Ñ2 V2 (before corr.) B4 भवे; K (ed.) गत्र (for गते). D1.4 वा (for च). Ñ2 V2 (before corr.) B4 गते; K (ed.) हर: (for हरे). B2 भवे चादशंने छुते (sic). — Note hiatus between and . — b) Ñ1 तथागतं. D2.9 तथा (for हिजा:). Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 जग्मु: (for सवें). — b) Ñ2 V2 B3.4 जग्मुस्ते; D6.7.10.11 T1.2 G1.2 M1-5.7-10 तेगच्छन्; K (ed.) छगच्छन् (for क्षाच्छन्). D6 M1 न्दर्शनाः (for न्दर्शिनः). Ś V3 D8.12 M6 प्रययुश्चिरजीविनः; Ñ1 V1 B1.2 D1-5.9 T3.4 सवें ते (B1.2 जग्मुस्ते; T3.4 ते सवें) दीर्घजीविनः.

21 V2 reads 21 in marg. V2 lacuna up to मध्य in b.—") Ñ1 [अ]पि; D1.4 च (for तु). G (ed.) स राजा (for राजा तु). Ñ1 D1.8.11.12 Cg.t वाहिम्; D6 वाहिदम्; T1 M8 Cm बाह्रीम्; M1 बाहिदम्; M2.10 बाह्रीम्; M9 बलिम्; Ck as in text (for वाह्रिम्). Ñ2 D3 वाह्री (D3 हि)कम्; B2.3 बाह्रिकम्; D2 M6 बाहिदकम् (for तु बाह्रिम्). M3 उद्दिश्य (for उत्स्त्र्य). V2 * * * * कमुरस्य (illeg.); B1 राज्ये बाह्रीं समुरस्य — b) D8 मध्ये (for मध्य-). B2 तु (for हि). B3.4 महायशाः; M2 द्यात्रमां (for द्यानुत्तमम्). Ñ1 V1.2 B1 D1.2-5 T3.6 M7 मध्य(Ñ1 ध्यो) देशमनुत्तमं; D2.9 मध्यदेशं मनोरमं. — B3 om. 21°d.—°) M2 पुरीं (for पुरं).—d) Ñ1 महायशाः; Ñ2 मनोहरं (for यशस्करम्). —After 21, M3 ins.:

1259* सर्वेळक्षणसम्पद्धं सौधप्राकारविस्तृतम्।

22 Ms om. 22^{ab}. Bs.4 transp. ab and ad.—a) \$2 T2-4 Ms शशिविदुस; Ñ1 Ds.8.11 शशिविदुस; Ds शशिविदुस; Cg as in text. V2 Bs.8 D2.9-11 G1.2 M1.2.4.6-10 स; B1 अपि (hypm.) (for तु). \$ Ñ1 V1.2 D1-5.8.9.12 Ts.4 राजाभूद; Ñ2 V2 B D10.11 Ms राजिप् (for राजासीद).—b) \$ Ñ1 V1.8 D1.3.4.8.12 Ts.4 भूमी; D6 वाल्हे:; D7 बाहे:; D10 M8 Cg.t वाहिं; D11 बाहीं; G1.2 M10 बाल्हां; G2 बाल्हा:; M1.2.4.7 बाल्हा:; M5.8 बाल्हा:;

Ms बाह्य: (for बाह्यां). Me परपुरंजयं. Ѳ V² B L (ed.) वाह्रि(B1°ह्री; L[ed.]°हिंद्र)देशेमवज्रुपः; D².७ भूमी परम-दुर्जयः; D⁵ तज्ञैव रिपुमर्दनः. —D₅ om. (hapl.?) 22°-23°. —°) Ѳ B1 D₅.7.10.11 T³ G1.2 M²-ҕ.7-10 प्रतिष्ठाने (with hiatus). M1 damaged for इलो रा. V² B² M₆ हिवलो (for इलो). Ś Ñ₁ V¹ 8 D1-₄.8.9.12 इदो राजा(ڹ °५थे; Śඵ D8.12 °५थं) प्रतिष्ठाने; Bঙ.₄ प्रतिष्ठाने पुरवरे(Bऽ पुरुष्वे). —d) Ñ V1.2 B1.2 D1-₄.9 [ऽ]भवत् (for वली). B₂(with hiatus).4 इलश्च(B₄ स इल:) पार्थिवोभवत्.

1260* ऐंडो बुधसुती राज्यं प्रतिष्ठानेऽकरोत्प्रसुः।

[D2.58 इ.टो. D2 राजा; D5 राजन् (for राज्यं). D2 प्रतिष्ठानं. V1 D2 गत: (for saरोत्). Ś D8 बली; V8 विभु:; L (ed.) तदा (for प्रभु:).]

24 °) Ñ1 V1 D1-5.9 एवमेषो (for इंदशो हि). B3.4 M5 ह्यमेधस्य. — b) V1 D7.10.11 T4 G3 M6 पुरुष्भें सं B1 हि नर्पभो. — N1 V1 D1-5.9 स्ती सती; B4 M4.5 स्ती भूतं; D6.7.10.11 स्तीपूर्वः (D7 वै); T8.6 स्ती भूयः (for स्तीभूतः). — b) T4 स्रति- (for स्ति). S V3 D3.12 यदने (V3 D12 व्न्ये)न सुदुर्लभं; Ñ1 V1 D1-5.9 कांक्षितं येन (D3.5 यस्र) केन (D9 **)चित्; Ñ2 V2 (after corr. m.) B1.2 येन वा (B1.2 वा)हि (B1 ही; G [ed.] हों) पतिः पुरा; V2 (orig.) B3.4 यत्तेरन्येः सुदुर्लभं (V2 भेरं).

G. 7. 98. I B. 7. 91. I L. 7. 93. I

एतदाख्याय काकुत्स्थो आहम्याममितप्रभः । लक्ष्मणं पुनरेवाह धर्मयुक्तमिदं वचः ॥ १ विसष्टं वामदेवं च जाबालिमथ कश्यपम् । द्विजांश्व सर्वप्रवरानश्वमेधपुरस्कृतान् ॥ २ एतानसर्वानसमाहूय मन्नियत्वा च लक्ष्मण ।

Colophon. —Sarga name: Ś D8.12 पुरुषवत्त्राप्तिः (D12 °तिःपुरूषवत्त्राप्तिः (D12 °तिःपुरूषवत्त्रापिः (D12 °तिःपुरूषवत्त्रापिः (D12 °तिःपुरूषवत्त्रापिः (D13 °पः); V2 इलापुरुषलाभः; V3 पुरूषविपाल्यानं; B1.2 इलस्य (B2 इला)पुरुषवलाभः; B2 पुरुषविपाल्यानं; B1.2 इलस्य (B3 इला)पुरुषवलाभः; B2 वाह्रिपतिपुरुषोद्भवनं; B4 पुरुषविल्याभः; D1 L (ed.) इलाप्तिपुरुषोद्भवनंः (L [ed.] °प्राप्तिः); D2 इलाशापमोचनः; D3.4 इलापुरुषीयः; D3 इलायाः पुरुषसंभवः; G (cd.) इलापौरुष्यलाभः. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 D2.8.12 om.; Ñ2 damaged; V1 70; B1 D3 94; B3 96; B4 T4 98; D1.4 82; D3 87; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.2.10 90; T3 97; M6 88; M8 89. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामाप्रणमस्तु। श्रीरामायनमे नमः।; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

82

Die begins with 3%.

- 1 °) Ñ1 V1 एतम्; Ñ2 V2 B1.2 D1-5.9 T3.4 एवम्; Cm.g.k.t as in text (for एतद्). D2.9 उवत्वा तु(D9 स); D5 आस्थाय (for आख्याय).) M1 आतृणाम्; Cm.g.k.t as in text (for आतृभ्याम्). M9 अमरप्रभ: Ś V2 D3.12 आतराविमितोजसी; Ñ V1.2 (after corr. marg. as in text) B3.4 D2-5.9 आत्रोरमिततेजसी:; D1 आतरी च महीजसी.) B3.4 [अ]सी (for [आ]ह्). Ñ1 V1 D1-5.9 दवाच रक्षणं भूयो; V2 (after corr. marg. as in text) छइमणं भरतं चैव.) V2(after corr. marg. as in text) B3.4 उवाच हः B1 वचस्विदं (for इदं वच:).
- 2 °) B2.4 D4 विष्ठ हैं. °) Ñ1 B D7 T3 G2.8 M काइयपं. V2 reads ed after corr. in marg. B3 reads erroneously 4°d in place of 2°d. °) V2 (before corr.) B4 अन्यांश् (for दिजांश्). Ś V1 D1-4.6.8.9.12 T3.4 G1 सर्वात्र; V2 (before corr.) B4 विश्व- (for सर्व-). B2 D5 सर्वाश्च (for च सर्व-). D5 प्रविश्वन् (for -प्रवरान्). Ñ1 B1 दिजांश्च (B1 °जान्स) प्रवरान्सर्वान् . ※ Cg: दिजांश्च सर्व-प्रवरानिति गुरुवेषस्थमार्थम् ।; so also Ck. ※ M4 om. (hapl.) 2^d-6°. d) D12 -पुरस्कृताः; M1 -पुरस्करान्; Cm.g.k.t as in text (for -पुरस्कृतान्). Ñ2 B4 यञ्चकमिन्विशाखान्; V1.2 (before corr. as in B4; after corr.) B1.2 वेशमेथे पुरस्कृताः.

हयं लक्षणसम्पन्नं विमोक्ष्यामि समाधिना ॥ ३ तद्वाक्यं राघवेणोक्तं श्रुत्वा त्वरितविक्रमः । द्विजान्सर्वान्समाहूय दर्शयामास राघवम् ॥ ४ ते दृष्ट्वा देवसंकाशं कृतपादाभिवन्दनम् । राघवं सुदुराधर्षमाशीर्भिः समपूजयन् ॥ ५

3 M4 om. 3 (cf. v.l. 2).—") M8 सर्वान्द्रिजान् (for एतान्सर्वान्). Ñ1 V1 D1-7.9-11 T3.4 M1.6-9 Cm समानीय (for ह्यं).— b) B1 D2 स-; G2 M1 [अ]थ (for च). Ñ2 V2 (after corr. marg. as in text) B3.4 कथ (Ñ2 मंत्र)यिध्यामि (for मन्नियंत्वा च). B1 D2.4.9 लक्ष्मणं (D2 °ण:). Ś D8.12 दर्शयंतु ममाग्रत:.— Ś2.3 D8.12 om. 3°-4b. V2 reads after corr. in marg.—) D2 ह्यो (for ह्यं). B2 G1.2 M2 लक्ष्मण- (for लक्ष्मण-). V2 (after corr.) B1.2 -संयुक्त; V3 -संपूर्ण; D2 -संपन्न:. Ñ2 V2 (before corr.) B3.4 संमंत्र्यते ह्यं येत.—) Ñ1 नियोक्ष्यामि; D2 परीक्ष्योपि; D5.11 विमोक्षामि (for विमोक्ष्यामि). V2 (after corr.) B1.2 मोक्तुमिच्छामि सुवत.— After 3, Ñ2 V2 B1 ins.:

1251* तानानय महाभागानमःसकाशं त्वरान्वितः।

[V_2 महाभाग. V_2 मत्समीपे स्वरान्वितान् (for the post. half).]

- 4 M4 om. 4 (cf. v.l. 2). Ś D8.12 om. 4^{ab} (for all except Ś1, cf. v.l. 3). a) D5 निश्चिस (for तद्वाक्यं). b) Ś D8.12 एतान् (for द्विजान्). Ñ1 D2.5.9 T8.4 M1.7. 8.10 समानीय (for हूय). N2 T8.4 लक्ष्मण:; V2 marg. (for राधवम्). D5 न्यवेदयत राधवे. For 4°d, V1 subst. l. 3 only; while Ś Ñ1 V3 D1-5(D1.8-5 l. 2-3 only).8.8.12 T8.4 ins. after 4:
- 1262* इप्टा स्थितान्स तान्सर्वान्प्रदीसानिव पावकान् । तानागतान्विदित्वा च रामः परपुरंजयः । निश्चकाम स्वभवनात्पूजयिष्यन्यथाईतः ।
- [(1. 1) Vs तु तान् (for स्थितान्). Ñ1 Ds. 9 तु तान्; Vs स्थितान्; Ts. 4 परान् (for स तान्). Ś Ds सप्तान् (for सर्वान्). Ś Ds. 12 भास्करान् (for पावकान्). —(1. 2) Ś V3 Ds. 13 नाना- (for तान्). Vs विलोक्याथ (for विदित्ता च). Ts damaged; T4 च राधवः (hypm.) (for च रामः). —(1. 3) Ñ1 V1 द्विजांस्ततः (for यथाईतः). Vs पूजयामास तान्द्विजान् (for the post. half).]
- 5 Ma om. 5 (cf. v.l. 2).—") Ś Ñ2 V B D1-5.8.
 9.12 T8.4 तान्; T1 स; M2 तं (for ते). Ñ1 इष्ट्रा तान् (for ते द्या). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T1.5.4 -संकाशान्.—") Ś Ñ2 V B D1-4.8.12 T8.4 फ़्ला; D2 ज्ञात्वा (for कृत-). B1

प्राञ्जिलिस्तु ततो भूत्वा राघवो द्विजसत्तमान् । उवाच धर्मसंयुक्तमश्वमेधाश्रितं वचः ॥ ६ स तेषां द्विजमुख्यानां वाक्यमद्भुतदर्शनम् । अश्वमेधाश्रितं श्रुत्वा भृशं प्रीतोऽभवत्तदा ॥ ७

-[अ]भिवादनं. De.7 T2 G M1.2.5-8.10 कृते पादाभिवं(G2 °नं; M1.6 °वा)दने. —After 5°, D8 ins.:

1263* भादिदेशासनं तेषां सौवणं रलचित्रितम् । वृशीपु विष्टरेष्वाशु काञ्चनीपु समाविशन् ।

—For 5°d, Ś Ñ V1.2(after corr. marg.).3 B D1-5.8.

1.12 T8.4 G (ed.) subst.:

1264* अर्घित्वा यथान्यायं स्वयमेव महायशाः।

[V2 (before corr.) B3.4 G (ed.) च (G [ed.] तु) विधिवत् ; T8.4 ° न्यार्थं (for यथान्यायं). Ś V3 D8.12 समाधिना; Ñ2 B1.3 महामति:; V2 (after corr.) महासमना (for महायशा:). V2 (before corr.) B4 स महास्मा महामति: (for the post. half).]

6 Ms om. 6° bo (cf. v.l. 2). T3.4 om. 6° b.—°)
Ds.7.10.11 M1 स(M1 तु) तदा; Ms तु तथा (for तु ततो).
Ś Ñ V1.2.8 (lacuna [except ततो]) B D1-6.8.9.12 ततो
विनीतवत्स(Ñ1 °नयन्तान्स)र्वान्(Ñ2 V2 B °द्भृत्वा).—b)
D1.4 रामो राजीवलोचनः; D5.6 रामस्तान्सहिताबिदः.—°) M2
मधुरं (for धर्मसं-).—b) Ś V3 B3 D8.12 शक्षमेधाय पार्थिवः.
% Cg: डवाच धर्मसंयुक्तमक्षमेधाश्रितं वचः इति च पाटः. %
—For 6° d, T G3 M3 subst.:

1265* आचचक्षेऽधमेधस्य अभिप्रायं महायज्ञाः।

[Note hiatus between two halves. Ms द्याभिनायं. Ts.4 महारमनां (for महायशा:).]

-Thereafter all the above Mss. cont., while De.7. 10.11 G1.2 M1.2.4.5.7-10 ins. after 6:

1266* ते तु रामस्य तच्छूत्वा नमस्कृत्वा वृषध्वजम् । अक्षमेधं हिजाः सर्वे पुजयन्ति स्म नित्यशः।

'[(l. 1) D6.7.10.11 [S]पि; Cg as above (for तु).
T1.2.4 G1.3 नमस्क्रल; Cg as above (for नमस्क्रला).—(l. 2)
M1 च (for स). D6.7.10.11 सर्वश्चः; Cv as above (for निल्लशः). M7 प्रश्चशंस्मृदुर्मृदुः (for the post. half).]
whereas Ds ins. after 6:

1267* भवन्मतमनुत्राप्य हयमेथं महाकतुम् । यक्ष्यामि तमहं वित्राः प्रसन्ता यदि मेऽनघाः । राघवस्य वचः श्रुरवा त्राह्मणास्त्रमथाद्वन् । कुरु यज्ञं महावाद्दो यत्ते चेतसि वर्तते । अश्वमेथो महायज्ञः पावनः सर्वपाप्मनाम् । [5] यजस्वानेन काकुरस्थ हयमेथेन राघव । विज्ञाय तु भतं तेषां रामो लक्ष्मणमत्रवीत्। प्रेषयस्य महाबाहो सुग्रीवाय महात्मने ॥ ८ शीघं महद्भिर्हरिभिर्बहुभिश्च तदाश्रयैः। सार्धमागच्छ भद्रं ते अनुभोक्तुं मखोत्तमम्॥ ९

G. 7. 98. 10 B. 7. 91. 10 L. 7. 93. 10

7 ") ŚÑ V B D1-5.8.9.11.12 T1.2 G8 M3.6 तत्तेषां; T3.4 सर्वेषां (for स तेषां). — b) ŚÑ V B D1-5.8.9.12 रुचिरं(Ś D8.12 उचितं; V2 [before corr. as in V1; after corr. marg.] B1.9.4 D9 रुरुचे; D1.4.5 रुचितं) परमाद्धतं. — d) T1.2 G3 M3.6 भूयः(M6 मृतं) प्रीतिरवर्षत. — For 7°d, ŚÑ V B D1-5.8.9.12 subst.:

1268* अश्वमेधमतं राज्ञः साधु साध्विति चाबुवन्।

[Ś D8.12 अश्वमेथं (D12 °थे). V2 B2-4 D5 -[आ] श्रितं (for -मतं). Ś1.2 Ñ V3 राज़ा; V2 B2 रामं (for राज़:). B1 अश्वमेथं महायज़ं (for the prior half). B4 [अ] अश्वनेत् (for [अ] हुवन्).]

8 ") Da Me च; De M1.2.9.10 तन् (for तु). Ś Ñ V B D1.4.5.9 रुचिरं (D1.4.5.9 "तं); D2.8.12 चिरं तु; D7.10.11 Ta M4.5.7.8 कमें तत्; Ta धर्मतस् (for तु मतं).
—") Da मतं द्तं; Ma दुतं दूतान् (for महाबाहो). —") Me स्थ्रीवस्य महात्मनः.

9 ab) Ś Ñ1 V1.3 B1.2 D1-5.7-12 T8.4 Cm.g.t यथा (for शीवं), Va भवदिए (for महदिए), Vi बहुभिए; Da ऋषिभिर् (for हरिमिर्). Ñs Vs Bs वक्तव्य(Ñs सुग्रीव) श्र महाबाहुर्(Na °हो) (for "). V1 वानरैश् (for बहिमेश्). B2 transp. हरिमिर् and बहिमेश्. De.? ऋक्षमृह्यैस; Cg.k.t as in text (for बहसिश्च). S Ñi Vi Di-5,8,9,12 Ts.4 चर्श (S Ds.9,12 ऋक्ष; Di.4 चर्षि) पुंगवै:; Ña Va Ba सह वानरै:; B1.2 D10.11 Ck.t च वनीकसां (B1.2 °सै:); G1 M4-9 च तवा(M6 वना)श्रयै:; M1 च वनाश्रितै:; M2.10 सीमविक्रमै: (for च तदाश्रवै:). V3 युगपदश्चपुंगवे: (for b). -Note hiatus between and d. -°) No Vo Bs क्षित्रम् (for सार्थम्). S No Vo.s D1-5.8.9.12 T Ma आयाति(T1.2 M3 °तु) (for आगच्छ). —d) T1.2 G1.3 M2-5.8.9 द्यनुभोक्तं; Me अनुभंद्रवः Cm.g.k.t as in text (for अनुभोक्तं). Ds 7.10.11 Ms.s महो (Ms ° खो) सबं (for मखोत्तमम्). Ś Vs B1.2 D1-8. 8.9.12 Ts यहां में (S Ds.12 यहां स; Ds याजिये) प्रवरोश्वरः(B1 °रै:; B2 °र); Ñ1 V1 T3 यज्ञं से प्रवरोत्तसः(T3 °गर्षभः); Ña Va Ba हयमेघोनुभूयतां. —For q, B4 subst.; while S N V B1-3 D1-5.8.9.12 T3.4 G (ed.) L (ed.) ins. after 9:

1269* अङ्गदं च हन्मन्तं नर्छ नीर्छ च पाटलम्। गर्ज गनाक्षं पनसं सर्वानेताक्षिमञ्जय। वीरं शतबर्छि मैन्दं द्विविदं गन्धमादनम्। वीरवाहुं सुवाहुं च सर्वानेताक्षिमश्चय।

[5]

[10]

G. 7. 98, 15 B. 7. 91, 11 L. 7. 93, 16

विभीषणश्च रक्षोभिः कामगैर्बहुभिर्वृतः। अश्वमेधं महावाहुः प्राप्तोतु लघुविक्रमः॥ १० राजानश्च नरव्याघ्र ये मे प्रियचिकीर्पवः।

स्यांभं कुमुदं चैव सुषेणं हिरयुथपम्।
ऋषभं विनतं चैव सर्वानेतान्निमन्नय।
ये चान्ये कृतकर्माणो मद्यें स्यक्तजीविताः।
पृथिव्यां वानराः सर्वे तानपीह निमन्नय।
गोलाङ्गूलं महाराजं गवाशं भीमविक्रमम्।
ऋक्षराजं च धूम्रं च सहसैन्यं निमन्नय।
जाम्बवन्तं महाभागं विनतं चैव यूथपम्।
दरीमुखं केसरिणं गवयं च निमन्नय।

[Before l. 1, Ba ins. :

1269(A)* अन्यांश्च हरिशार्द्शानानयस्व प्रयस्तः।

—(1. 1) B. स. (for first च). S V2.3 B2 D8.12 हनुमंत च (by transp.). Ñi Da. च पाटिंड; Ña Ba सपाटलं(Ba °नं); Va B1.2 D1.4 सुपाटलं; Va Ds.5 सुपाटलं; B4 च केशिरं; Ts महाबलं. — (1, 2) Ñs Vs B गर्य (for गर्ज). Ñs Vs Bs.4 गवयं; Dis परमं (for पनसं). — Bs om, from the post, half up to the prior half of l. 3. Ts.4 अन्यान् (for पतान्). -\$ N v V D om. (hapl.) 1. 3-6; D om. (hapl.) l. 3-4. —(l. 3) Va B1.2.4 D1.4 चैव (for मैन्द्रं). Ba सुषेण (for द्विविदं). V2 B4 मैंदं (B4 °दं) द्विविदमेव च; B1.2 D1.4 मैंदं च (B1 वे) द्विविदं तथा (for the post, half). - Bs om. l. 4. -(1, 4) Ñ1 वीरं, Ś1.2 Da.12 केसिरेणं (for सुबाहुं च). V1 एव (for प्तान). - Ds om. (hapl.) l. 5-12; Ś1.2 D1.3 om. (hapl.) 1. 5-6. V1 reads 1. 5-6 after 1. 8. -(1. 5) Va B स्यक्षि (for स्यभि). Ta स्यमिलं च कुमुदं (for the prior half). Ni हरिपुंग दं; Va Bi.s.4 गंधमादने (for हरि-यथपम्). -(1.6) B2 शरमं (for ऋषभं). V2 पनसं; B1 विनितं (for विनतं). V1 सर्वानेव: Ts.4 सहसेन्यान् (for सर्वानेतान्). —(1.7) Da त्यक्तजीविन:. —(1.8) Da. धरिक्यां (for पृथिव्यां). V1 सर्वान् (for अपि). Na V1 स्वं (for [इ]इ). - Ś Va Dis om. (hapl.) l. 9-10. —(l.9) Ñ1 B1.2 गोलांगर्ज. Ñ1 महाबाहो; B1 °स्मानं; Ts.4 °बाहुं (for महाराजं). B4 ताराक्षं; G (ed.) गवयं (for गवाक्षं). N1 भीमदर्शनं: Ñ2 B1.8 हरियूथपं; B2.4 सह यूथपे: (for भीमविक्रमम्). V2 अन्ये च इरियुथपै: (for the post. half). —B: om. l. 10.—(1. 10) Ña Va Bi सपुत्राक्षं (for च धूत्रं च). Ba G (ed.) L (ed.) ऋक्षेशं जांब(G[ed.] ° वु)वंतं च (for the prior half). V1.2 महा(V2 °इद्)सैन्यं; Ts.4 सहसेन्यान् (for सहसेन्यं). B2 रंभे शतवाल चैव सर्वानेतान्निमंत्रय. - B. D. om. (hapl.) 1. 11-12. -(1. 11) Ds जांबुवंतं. S1 च गवयम् ; S2,8 N2 B2.8 D12 महाबाहुं (for ° भागे). V2 B1 स्यक्षि जांबरेते च (for the prior half). - Si om. from the post, half up to the prior half of l. 12. No सरमं; Vs विनीतं (for विनतं). Ds देवयूथपं. —(1. 12) Sa Ñi Va इरिमुखं; Vi नदी°; Ta दिधि°

सानुगाः क्षिप्रमायान्तु यज्ञभूमिमनुत्तमाम् ॥ ११ देशान्तरगता ये च दिजा धर्मपरायणाः । निमन्नयस्य तान्सर्वानश्वमेधाय लक्ष्मण ॥ १२

(for दरी?). \$2.3 D12 सुवाहुं च; Ñ1 V1.3 वेशिरणं; V2 च * भं. \$1 इत्यादीनि; V2 सर्वानेतान्; D2.8 गवाक्षं च (for गवयं च). B3 केशिर्र चैव गवयं दरीमुखद्धमुखं. —For l. 12, Ñ8 B1.2 subst.; V2 ins. after l. 11:

1269(B)* इर्रि केसिरणं चैव गवयं च दरीमुखम्।

[V_2 महाबल-; B_2 गवयश्च (for गवयं च). \tilde{N}_2 च हरी-; B_1 सवली- (for च दरी-).]

10 *) B4 D1.2 विभीषणं. S सु-; D8.12 स्व-; G1 तु (for च). Ñ1 धर्माश्मा (for रक्षोभिः). —) Ñ1 transp. कामगेर् and बहुभिर्. B4 वृतं. D1-4.9 बहुभिः कामरूपिभिः. — °) D1.4 अश्वमेधे. V2 illeg. from महा up to d. Ñ1 D6.7.10.11 T4 महायज्ञम्; B8.4 G (ed.) ऋतुं द्व (G [ed.] य) धुम्; T1.2 G M महाबुद्धिर् (for महाबाहुः). — d) V1 प्रामोतिः D5 संप्रामोः M5 भाषातु (for प्रामोत्). D8 लब्धः; T8.4 [अ] लघु- (for लघु-). Ñ1 B1.2 D8.7.10.11 G1.8 M1.2.4.7-10 आया(Ñ1 B1.2 प्रामोः D8 आयां)त्वतुल्विकमः(D6 भाः; M7 भ); B8.4 आगच्छिति निमंत्र्यतं (B4 न्याः); T1.2 G3 M3.6 आयास्व (M6 प्रामोत्य) नुचरः सह. — After 10, M7 ins.:

1270* भ्राता च मधुराभर्ता सौमित्रिरमितद्युति:। अश्वमेधं महायज्ञमनुभोक्तं त्वरान्वित:। प्राप्नोतु भार्गवं श्रेष्ठं पुरस्कृत्य तु काञ्चनम्। मन्निषु न्यस्तराष्ट्रश्च क्षिप्रमानीयतामिह।

11 ") Т॰ स्युर् (for च). D॰.७.१०.११ महाभागा; Т। G॰ नरब्याञ्चाः М॰ [ए]व ते सर्वे (for नरब्याञ्च). S Ñ V B D¹-5.8.9 १२ Тड.४ पृथिड्यां पार्थिवाश्चेव. — ॰) S Ñ 1 V¹.८ D¹-4.8.9.12 नः; Тѕ.४ [ऽ]न्ये (for मे). ѹ V₁ B D¹-5.9 Тз.४ हित-(for प्रिय-). S².८ -चिकीर्षया. Т¹.८ G३ М८ ये च मे प्रियकारिणः. — ॰) G३ सानुगं. B² सर्वे (for श्विप्रम्). — D¹¹ repeats erroneously 10 in place of except यज्ञ). — е) S Ñ V B¹.८.८ D¹-5.8.9.12 T G३ М८ К(ed.) ह्यमेच (Т¹.2 G३ М७ К(ed.) यज्ञं भोनु(K [ed.] द्रष्टु]) मनुतमं В² श्विषं सप्तिषिभः सह (cf. the post. half of l. 2 of 1271*); D॰ ७.१० यज्ञभूमिनिरीक्षकाः.

12 °) D1.4 तु (for च). T1.2 G3 M3.6.8 - सतांश्चेव (for - गता थे च). — °) D3.5 द्विन-; M6.8 द्विजान् (for दिजा). D6.7.10.11 M1.2.4-10 - ममादिताः (M6.8 ° तान्) (for -परायणाः). T1.2 G3 M3 सदारांश्च नर्षभ . — °) B3.4 D4.6.7.10.11 G1.2 M1.3.4-10 आ(D4 नि)मंत्रयस्व (B3 ° यत; B4 D4 M1 ° य च). — व) \$ D1.4.8.12 द्यमेषाय (for अथ°). — For 12, B2 subst.; while Ñ V3 B1 D2.3.6.9.12 T3 G (ed., l. 1-2 only) L (ed.) ins. after 12; \$ D1.4.5.8 T4 ins. l. 1,

ऋषयश्च महाबाहो आहूयन्तां तपोधनाः । देशान्तरगता ये च सदाराश्च महर्षयः ॥ १३

1. 6 and 1. 7 only after 12; V1 B4 subst. for 13; V2 ins. 1. 1-5 after 12 and 1. 6 after 13; B2 ins. 1. 1-2 after 12 and subst. 1. 3-6 for 13^{od}:

1271* देवर्षयश्च ये सर्वे ब्रह्मलोकगताश्च ये।

बाहूयन्तां महात्मानः क्षित्रं सप्तर्षिभः सह।

द्विजा वैलानसाः साध्या वालिखिल्या मरीचिपाः।

बाहूयन्तां महात्मानो नाकपृष्ठानमहर्षयः।

संहिताध्यायिनो ये च ये च पृष्ठानुयायिनः। [5]

बाहूयन्तां महात्मानः सिद्धाश्चकधराश्च ये।

न्यायमीमांसका ये च वैयाकरणपुंगवाः।

[B2 reads l. 1 after l. 5. - (l. 1) Ni तत् (for ये). Va B1.2 D1.3-6 स्वर्गे; Ts.4 विप्रा (for सर्वे). Ds ब्रह्मशेकं. Va (after corr. as above) Ba - [ऋ] प्यस् (for -गताश्). Ña V2 B2-4 तथा (for च ये). - After l. I, Ñ1 reads l. 6 for the first time repeating it in its proper place and reads 1. 2 after 1. 7. -B2.4 om. (hapl.?) 1. 2. -(1. 2) G (ed.) सिद्धा: (for क्षिप्रं). Vs देवपिंभि:, Bs सर्वे सप्तर्भेषस्त्रभा (for the post, half). — Ñ1 V3 B1 D2.3.6.9.12 Ts om. 1. 3-4; V1 om. 1. 3. -V1.2 transp. 1. 4 and 1. 5. —(1. 4) Vi तद्विप्रनिमन्ततमं (corrupt) (for the post. half). -(1.5) D: -[अ]ध्यायते(sic) (for -[अ]ध्यायिनो). Do om. (hapl.)ये च. Bs पर्व- (for पृष्ठ-). Ba -गामिन:. Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 L (ed.) मृ (V1 मि) हान (V3 D2.12 पृष्ठार्थ; L [ed.] पृष्टाभि)भाषिणः; De Ts शिष्यानुभाषिणः(Ts °ताः) (for पृष्ठानुयायिन:). - V1 om. l. 6. - (1. 6) D1.4 महाबाहो (for महात्मान:). De Ts.4 सिद्धविधा- (for सिद्धाश्चक-). D2 च प्रवराज् ; Ds.4 चक्रवराज् ; L (ed.) वराज् (for चक्रधराज्). \tilde{N}_2 Va B तथा (for च ये). Ñi(second time) सिदाश्रकाश्र चारणाः; Dı सिद्धाश्च खेनराश्च ये (for the post. half). -B2.4 om. l. 7. V1 reads l. 7 after l. 1. -(1.7) \$ Vs Ds.13 चैव (for ये च). Ñ2 ये व्याकरण- (for वैयाकरण-).] -Thereafter, Va Ba.4 cont.; S Va Da.12 L (ed.) ins. after 14; Ña Ba ins. after 13; Da cont. after 1273*:

1272* शतुमश्रापि तेजस्वी सान्त्वपूर्व महायशाः।
श्वाह्मश्रापि तेजस्वी सान्त्वपूर्व महायशाः।
श्वाह्मश्रापि महाबाहुः सकलं नैमिषं वनम्।
[(1. 1) Ñ2 V2 B2-4 सदारः सु- (for सान्त्वपूर्व).—(1. 2)
\$ D8 महाबाहोः; L (ed.) महात्मानः (for महाबाहुः). D8 आहूप
ताझगामाशु (for the prior half). D3.12 सबलो (for सकलं).
Ñ2 B2.8 अश्वमेधमनुत्तमं; V2 B4 अश्वमेधे ऋतृत्तमे (for the

13 For subst. in V1 B4 (cf. v.l. 1271*). Note hiatus between " and ".—") Me सुनयज्ञ (for ऋषयज्ञ). Ś Ñ V2.2 B1-3 D1-5.8.9.12 T3.4 शिष्य (D9 पिद्ध)सहिता: T1.2 G8 M2.6 च महातमान (for च महावाहो).—") Ś V2

post, half).]

यज्ञवाटश्च सुमहानगोमत्या नैमिषे वने । आज्ञाप्यतां महाबाहो तद्धि पुण्यमनुत्तमम् ॥ १४

G. 7. 98. 20 B. 7 91. 16 L. 7 93. 22

D2.8.12 प्रवृषंतां; D1.8.4 प्रज्ञ्यास्तान् (for आहुयन्तां). Ś Ñ V2.5 B1-5 D1-5.8.9.12 T3.4 Ms महामते (V8 धनाः; Me धनाः) (for तपोधनाः). —After 13.6, T2 ins. 1278.6. —G (ed.) om. 13.6. —°) Ś Ñ2 Vá D6.7.10-12 G1.8 M1.8.4-10 सर्वे; D8 T1.2 G8 M2 सेंब (for ये स). —After 13.6, B2 reads 12.6 in marg. erroneously. — d) T3.4 सदाचारा (for सदाराश्च). V2.8 B1.2 शाह्मणपंथः; D6.7.10.11 G1.2 M1.8.4.5.7-10 च द्विजातयः (for च महपंथः). —For 13.6, B2 subst. l. 3-6 of 1271.6. —After 13, Ñ2 B2 ins. 1272.7; while V2 ins. l. 6 of 1271.7; whereas D2 ins.;

1273* राववस्य वचः श्रुरवा लक्ष्मणो लघुविक्रमः।
दूतानसंप्रेषयामाम किष्किन्धां रघुनन्दनः।
अन्यानसंप्रेषयलुद्धां पार्थिवानयने परान्।
ते तेषां दूतमुख्यानां वचः परममद्भतम्।
अश्वमेश्रमतं राज्ञः साधु साध्विति चात्रुवन्। [5]
आजग्मुः संवशस्तत्र द्वषुं चैवाश्वमेशकम्।

-Thereafter, Ds cont. 1272*.

-After 13, D6.7.10.11 T G M1-5.8-10 ins.:

1274* तथैव तालावचरास्तथैव नटनर्तकाः।

[D7 T2 M4.9.10 तालाप(T2 M9 °तु)चरास; M3 °वरणास; Cm.g.k.t as above (for तालावचरास्).]

14 V1 om. 14.—") Ds -वीराश् (for -वाटश्). D1 यज्ञवाटसमीपे तु.— 5) \$2.3 Ñ2 V2 B4 D1-6.8.8.12 T1.8.4 G M8.8.9.10 गोमत्या; Cm.g.k.t as in text (for गोमत्या). Ds निमिषे; Ds T G1.2 M (all here and elsewhere below) नैमिशे. \$ V2 D8.12 तथा (for बने). V2 B1.2 नैमिषे भित्रतानघ.—") Ñ1 आनयतां (sic); D2 आनाटपंतां; D4 आजाटपंतां; T2.4 विधीपंतां; Cm.t as in text (for आजाटपंतां). Ñ1 V2 D2.8 महातमान: (for महाबाहो). Ñ2 B2.4 छहमण ऋपतां साधु.—T1 reads from 14 up to the prior half of l. 1 of 1276* inf. lin.— 1 Ñ2 B3.4 T1.2 G3 M3.6 तपोवनं (for अनुत्तमम्).—For 14 d. V2 B1.2 subst.; Ñ2 B3.4 ins. after 14:

1275* श्राज्ञाप्यन्तां सुनियुणाः शिहियनो वेदमकर्मसु।

[B2 आहूयंतां (for आज्ञाप्यन्तां).]

-Thereafter, Bs cont. l. 1 of 1280*.

-After 14, S Vs Ds.12 L (ed.) ins. 1272*; while Ds.7.10.11 S ins.:

1276* शान्तयश्च महावाहो प्रवर्तन्तां समन्ततः। शतशश्चापि धर्मज्ञ ऋतुमुख्यमनुत्तमम्। अनुभूय महायज्ञं नैमिषे रचुनन्दन। B. 7.93, 21 B. 7.91, 19 L. 7.93 24

यतं वाहसहस्राणां तण्डलानां वपुष्मताम् । अयुतं तिलसुद्गस्य प्रयात्वग्रे महावल ।। १५

तुष्टः पुष्टश्च सर्वोऽसौ मानितश्च यथाविधि। प्रतियास्यति धर्मज्ञ ज्ञीव्रमामत्रयतां जनः। [5]

[Me.7 om. l. r. Tı reads up to the prior half of l. r inf. lin. — (l. r) T² G³ M³ प्रवर्धतां. T₄ ततस्ततः (for समन्ततः). — M¹o om. l. 2. G² damaged from l. 2 up to अनुभूय in l. 3. — (l. 2) Tı [अ] भि (for [अ] भि). D¹o.11 T¹.².₄ Cg.t धमैज़ा (for °ज्ञ). M³ -पुण्यम्; Ct as above (for -मुख्यम्). — (l. 3) M² महापाज्ञ; Cm.g.t as above (for °यज्ञं). — (l. 4) T¹.² सर्वेषां (for सर्वोऽसों). — (l. 5) T² M³ Cg.k प्रीति (for प्रति-). T² यास्यसि; Cm.t as above (for °ति). Mɛ प्रयास्यति च (for प्रतियास्यति). M² मम; Cm as above (for जनः). % Cm: धमैज्ञः सर्वो जनः नैभिषे महायज्ञं महान्तोंऽङ्गभूता यज्ञा यस्येति तथा।; Cg: यहा धमैज्ञ इति पाठे अनुभूय दृद्वा प्रीति यास्यतीस्युत्तरेणान्वयः तुष्ट इति। प्रतियास्यतीति च पाठः. %]

15 °) B4 बाहु: (sic) (for शतं). Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 T4 शतः; V2 B1.2 बाथ; B3 M8 बहुः; M6 भार- (for बाह्-). T2.4 G3 Cm.g.k.t -सहस्राणि; Cv as in text (for -सहस्राणों). —) V3 निशीराय (sic); G(ed.) बिलनों च (for तण्डुलानों). V1 च पुष्कलं; D1 अनुत्तमं (for वपुष्मताम्). D6 बाहानों तंदुलस्य हि. —After 15°, Ś V3 D8.12 ins.; while Ñ1 V1 D1-5.9 T3.4 ins. before 17°;

1277* तैलाज्यस्य तु द्रव्यस्य परिसंख्या न विद्यते।

[$D_{1.8.5.9}$ तै(D_{5} चै)लाबस्य तु; T_{4} तैलाज्यमुख्य-, $D_{1.8-5}$ वित्तस्य (for द्रव्यस्य).]

—°) Me प्रयुतं. De तैल- (for तिल-). Ś Ñe Ve De.12
- मुद्रानां; Ge - भाराणाम्; Cv.m as in text (for - मुद्रस्य).
— व) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 To.4 गच्छस्य (B1.8.4 ° का) भे;
Ge ब्रानयस्य; Cv as in text (for प्रयादको). Ñ De महावलः;
Be.4 समाहिताः (B4 ° तं); D1.4 समा (D1 ° दा) ज्या (for महावल). — After 15, Ś Ñe Ve.3 B De-8.10-12 T1.8.4
G M1-6.8-10 ins.; Te ins. after 13 व 6

1278* चणकानां कुळस्थानां माषाणां लवणस्य च। भतोऽनुरूपं सेहं च गन्धसंक्षिप्तमेव च।

[(l. 1) Ś Vs De-8.10-18 T1.2.4 Gs Ms कुलु (Ś2 Vs De.11 °ल; Dr.10 °लि देवानो; T2 च शुडानो (for कुलस्थानो). Ñ2 V2 B गोधूमानो मस्राणो (for the prior half). — Ś Vs Ds.12 om. (hapl.) l. 2. — (l. 2) T1.2 अथो; Ts.4 G1 Ms.10 ततो; G2 मनो-; Cm.g.t as above (for अतो). Dr.10.11 T2.4 G3 M1.4.10 गंधं. T1 Ms -संयुक्तम; Cv.m.g.k.t as above (for -संक्षितम्). — For l. 2, N2 B subst.: 1278(A)* अनुरूषं तैल्यनं यतं चैन निधीयताम्।

सुवर्णकोट्यो बहुला हिरण्यस्य शतोत्तराः । अग्रतो भरतः कृत्वा गच्छत्वग्रे महामितः ॥ १६

 $[\tilde{N}_2$ च तैलस्तु; B_8 यवं तैलं; B_4 $^\circ$ घृतं (for तैलयवं). B_4 यवश् (for घृतं).]

-After 15, T2 ins. 1281*.

16 ") V3 हिरण्य- (for सुवर्ण-). V2 B2 कोटि-;
B1 'टिर्; G2 'ट्या; M3 'टीर्; Cm.g.k.t as in text (for कोट्यो). B1 अनुला; T4 'लं (for बहुला). B3.4 दशकोटी: (B4 'ट्य:) सुवर्णस्य.— b) B2 सहिरण्य-; G2 हिरण्यं च; Cv.m.g.k.t as in text (for हिरण्यस्य). Ś B4 D8.12 दशोत्तराः; V3 T2 तथोत्तमाः; M5 शतोत्तरं; Cm.g.k.t as in text (for शतोत्तराः).—After 16 b, D1 T2 M4 ins.; Ñ1 G3 M3 ins. after 17; V1 G1 M9 ins. after 18; while T1.4 M7 subst. for 16 d.

1279* अन्नतो भरतं कृत्वा गच्छत्वन्ने समाधिना।

[Ñ1 repeats 1279* after 1282*; D1 T1 after 17; T2.4 after 17 and 18 (T4 18^{ab}); G2 M3.4 after 18. D1 (first time; second time as in T4) [आ] शु; T4 (all times) [प]ष (for [अ] मे). T1.2 (T1 both times; T2 all times) M3 (second time) मिन्छंत्वमे. Ñ1 T4 G1 M4 (Ñ1 T4 M4 first time).7 महामति:(Ñ1 विते); V1 D1 (second time) महाबळ:; T1.2 (both first time) समाहिता:; T2 (second time) समंतत: (for समाधिना).]

-Ś V3 D8.12 om, 16°d. Ñ2 V2 B1.3 repeat 16°d after l. 2 (V2 after l. 1) of 1280*; V1 Ts after 17. and 1806; Ds. s after 17, after 1284* and 18; Ds. a after 17, 18a6 and 18; Ds after 18od; De.7 after 17 and l. 2 of 1280*; G1 Ms. after 17; G2 M1.2.8.10 after 17 and 18; Me after 17 ab, 17, 18 ab and 18. Di reads 16°d before and after 18°d; T2 after 18d6; Me after 17. —) Bs (second time) प्रायाद (for कृत्वा). V_1 (second time) भरतस्त्वग्रतः कृत्वा. -[জ] স; Ñ 2 V 2 B 3.4 D 4 (Ñ 2 V 2 second time; B 3 D 4 first time) [आ] हा; V1 D1.3-5 T2 (V1 D3.5 second time; D1 both times; D4 second third and forth times; Ta all times) []] [] D2.3.5.9 (all first time) [आ]त्म- (for [आ]ग्रे). Ta M2 (third time)गच्छत्वग्रे. N V1.2 B3.4 M3 (N2 V2 second time; V1 B2 M2 first time) समाहित:; V1 (third time) Ds.4 (both second time) Me (first time) महाबल: (Me °ला:); D1-6.9 T2.3 G M1.2.4.5.7-10 (D1 Gs first time; D2.9 first, second and third times; Da. M1 first and third times; Ds both times; Ts G2 M2.8 third time; M4.5 second time; M10 second and third times) समाधिना; G2 M1.2 .4-6.8.9 (G2 M1.2.6.8.9 second time; M4.5 first time) महायशा: (for महामति:). Ñ2 V2 B1-3 (Ñ2 V2 B1 first

अन्तरापणवीध्यश्च सर्वाैश्च नटनर्तकान् । नैगमान्वालवृद्धांश्च द्विजांश्च सुसमाहितान् ॥ १७

time; Bs second time) प्रयात् (Bi[second time].2 गच्छतां; Bs तत्र वै) लघुविक्रमः; De.7 (both third time) गच्छत्वतुलविक्रमः. —After 16°d, Ñ2 V2 B1(l. 2 only).a ins. (all after first occurrence); B2.4 ins. l. 3 only after 16°d; De.7 ins. after 16°d (second occurrence); G (ed.) ins. l. 3 and l. 1 after 16°d:

1280* भाजाप्यतां च तत्सर्वं यद्वसिष्ठाय रोचते। भलंकृताः ग्रुभाः कन्याः सान्तःपुरकुमारिकाः। चेलादीनामथान्येषामनन्तं नीयतां तथा।

[Bs cont. l. I and ins. l. 3 after 1275* and 16⁴⁵ respy. —(l. 2) V2 B1.3 अलंकुत्य शुभां वन्यां सांत:पुरवुमारिकां. —V2 reads l. 3 before l. I. —(l. 3) B2.4 रत्नादीनाम्; D7 बाला°; G (ed.) मापा° (for चेलादीनाम्). Ñ2 V2 तथा (for अथ). B3 रत्नादीनामनंतानामशेषं नीयतां द्वतं.]

-After the first occurrence of 16°d, Ds reads 18°d.

17 Before 17, Ś V3 Ds.12 read 1282*; while Ñ1 V1 D1-5.9 Ts.4 ins. 1277*. Dc.7 repeat 17 d after 1280*.
—") Ñ2 B1.3.4 चरवरापणवीशीक्ष; V2 D1.5-6 वीशीक्ष; Dc.7 (both second time) त्वर्यापणवीशी (D7 ध्य)क्ष; T3 ध्यास; T4 वीध्यास. & Cm: अंतरापणवीध्यः मार्गमध्ये तत्र चापेक्षितापणवीध्यः तत्प्रवर्तका वणिजक्षेत्रधः ।; Cg k: अन्तरा मार्गमध्ये तत्र चापेक्षिताः आपणवीध्यः । तत्प्रवर्तका वणिजक्षेत्रधः ।; so also Ct. & — b) Ñ2 Dc.7 (Dc 7 second time) स- (for च). Ñ1 Dc.7 (Dc.7 first time).10.11 T1.2 G M सर्वे च (T1.2 M1.3 तथेव) नटनतेकाः. —After 17 db, M6 repeats 16 d (second time); T2 reads 18 d (preceded by 1282*); while Dc.7 (both after the first occurrence).10.11 G1.2 M1.2.4.5.8-10 ins. after 17 db; whereas T2 ins. after 15:

1281* सूदा नार्यश्च बहवो निश्यं यौवनशालिनः। भरतेन तु सार्धं ते यान्तु सैन्यानि चायतः।

[(1.1) Ms.8.10 सूना (for सूदा). G1 M1.8.5.9.10 दास्यश्च; Ms च सर्वे (for नार्यश्च). T2 सूदाश्च बहवश्चान्ये; G2 सूताश्च बहवो नित्यं (for the prior half). T2 G2 सर्वे (for नित्यं). —(1.2) Ms यानि (for यान्तु). T2 सैन्येन.]

—°) T1.2 G3 M3 K (ed.) नैगमा बा(K [ed.] ब ,ल-चृद्धाश्च. — °) G2 सर्वोद्ध (for द्विजांश्च). Ñ1 V1 B2 D1-6.9 T3.4 ये च केचिद्धि (B2 ये च द्वि)जातयः; Ñ2 V2 B1.8.4 वृद्धा ये(Ñ2 ये चान्ये) च द्विजातयः; T1.2 G3 M3 द्विजाश्च सुसमा-द्विताः. — After 17, V1 D2-4.6.7.9 T3 G1.2 M1.8.6.8.8-10

कर्मान्तिकांश्र कुशलाञ्शिल्पनश्च सुपाण्डितान् । मातरश्रेव मे सर्वाः कुमारान्तःपुराणि च ॥ १८

G. 7. 98 26 » B. 7. 91. 24 L. 7. 93. 28

repeat 16^{od} (V_1 $D_{2-6.6.7.9}$ T_8 $G_{1.2}$ $M_{1.2.5.8-10}$ second time; M_6 third time); D_1 $T_{1.2.4}$ repeat 1279^* ; \widetilde{N}_1 G_8 M_8 ins. 1279^* ; M_4 reads 16^{od} .

18 ^a) D1.4 शिल्पिकार्येषु; D5 कर्मातिकेषु; T2 रतं वीरांश्च (for कर्मान्तिकांश्च). — ^b) D1.6 सुमंदितान्; T2 सुपंदिताः (for °ण्डतान्). — For 18^{ab}, Ś N V3 B1 D6-5.10-13 T1 G M1(reads twice).2-10 subst. (Ś V2 D8.13 read before 17); while T2 ins. before 18°^d:

1282* कर्मान्तिका वर्धकिनः शिल्पिनश्च सुपण्डिताः।

[Ś Va D6.8.12 T1 G2.3 M1(second time).3.6 च बहव:; Ñ B1 च कुशला: (for वर्धिकन:) M1 (second time) सुसंस्थिता: (for सुपण्डिता:). D6.7.10.11 कोशाध्यक्षां(D6.7 ° आ) अ नेगमान्(D6.7 ° मा:); T2 G1.2 M1(first time).2.4.5.8-10 कोशा(M10 ° पा) ध्यक्षा लिपिं(G1 लिपी; G2 M2 च कि) कराः; M7 कोशाध्यक्षकरास्तथा (for the post. half).]

-Thereafter G1 M1.2.4.5.7-10 cont.:

1283* भरतस्यैव सेनाया गच्छावधे समाधिना।

[$M_{5.10}$ च (for [α] व). M_{8} गच्छंत्वये. $M_{1.9.5}$ समाहितः (M_{8} °ताः).]

-After 18 46, Da.9 ins.:

1284* आज्यक्रम्भान्महाबाहुर्भरतोऽथ सहस्रताः। गन्यानामाज्यसंपूर्णाकीस्वा गच्छतु सस्वरम्।

-Thereafter, both repeat 16°d (third time).

-After 18ab, Ni (after 1282*) Te repeat 1279*; V1 Ds.4 Ts Me repeat 16od (V1 Ds.4 Ts third time; Me forth time); T2 reads 16°d. -Ts.4 om. 18°d. Before and after 18°d, D1 reads 16°d twice. Ds reads 18°d after the first occurrence of 16°d. Te reads 18°d (preceded by 1282*) after 17°6. -) \$ Ds.12 समं आतंस; Na Vs.s B2-4 D10.11 मम मानुस; B1 मम माताः D2.8.8 9 मातृश्च नस् (for मातरश्च). S N V B Da. 3.5.8-12 तथा (for [ए]व मे). De.7 G1.2 M1.2.4-6.8-10 सर्वा में(by transp.). Di.4 मातुश्रीय च नः सर्वाः Mr भातरश्चेव सर्वे मे. — d) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 सांत:पुर-कुमारि(N1 °र)का:; De.7 G1.2 M2.4.5.7-10 कुमारा स्त्रीगणा-स्तथा(Ds.7 ° मैर्नूता:; G1 Ms.9 ° मिन च; Ms ° माश्च ये; M7 °जा अपि). — Aiter 18, D2-5.9 G2 M1.2.6.8.10 repeat 16°d (Dz-4.9 forth time; Ds second time; Gs third time; M1.2,2,10 third time; Me fifth time); Ta Ga Ms.4 repeat 1279*; Vi Gi Mo ins. 1279*.

G. 7. 98. 26 B. 7. 97. 25 E. 7. 93. 28

अग्रतो भरतः कृत्वा गच्छत्वग्रे महामतिः ॥ १९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्वचशीतितमः सर्गः॥ ८२॥

[5]

¹⁹ Ds om. 19 .—) Ś Vs Ds.12 Me कांचनीम (Me नीं चा)पि मे पतीं(Ś1 पतीं मे); Ñ1 V1 पती मे कांचनी सौम्य; Ñ2 B1.2 पतीं च कांचनमयी; V2 B2 D1-6.9 T2-6 पतीं मे (V2 B2 च) कांचनीं सौम्यां(D1.4 T2-6 °म्य).—) Ś Ñ2 V B D1-6.8.2.12 T2.2 Me दिक्षितां; D6.7.10.11 T6 M1 Cm.t दीक्षायां(T4 चै) (for दीक्षाहां). B2 पर्व-; D11 जांख (for यज्ञ-). Ñ V1 B1.2.4 D1-6.2 T2-6 Me -कमेंसु (for -कमींण).—) T1 भरतं (for भरतः).—) Ś D8.12 समाहितः; V2 D6.7.10.11 M1-2 महायकाः (for महामितः). Ñ V1.2 B D5 T2-6 यातु दीक्षिमिंदमः(Ñ1 D6 T2-6 वेदितः; B2.2 शिंदम); T1 गच्छंत्वमे समंततः.— After 19, \$2.2 D7.10.11 K (ed. [1, 1-2 only]) ins.:

^{1285*} उपकार्या महाहश्चि पार्थिवानां महौजसाम्। सातुगानां नरश्चेष्ठ ध्यादिदेश महाबलः। अञ्चपानानि वस्त्राणि अनुगानां महास्मनाम्। भरतः स तदा पातः शत्रुझसहितस्रदा।

वानराश्च महात्मानः सुश्रीवसहितास्तदा। विश्राणां प्रवराः सर्वे चकुश्च परिवेषणम्। विभीषणश्च रक्षोभिः स्त्रीभिश्च बहुमिर्वृतः। ऋषीणामुश्रतपसां पूजां चके महात्मनाम्।

[[] Cf. 83.5-8.—(l. 1) Sa उपकार्यानमहाहाँख (for the prior half).—(l. 2) K (ed.) नरश्रेक्षे.—(l. 3) Note hiatus between the two halves. \$2.3 हानुपानां.]

Colophon: Ñ2 damaged. — Sarga name: Ś Vs Ds.12 यज्ञवाद्यपाणं(Vs ंणो); Ñ1 V1 यज्ञवाद्यपानं; V2 B2.3 अश्वमेधसंभारः; B1.4 अश्वमेधारंभः; D1.3.4 यज्ञपारंभोः D2.5 यज्ञप्रयाणो; D5 यज्ञसमारंभो. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.4.8.12 om., V1 71; B1-D2 95; B2 97; B4 T4 99; D1 83; D2 88; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.2.10 91; T2 M8 90; M6 89. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्यणमस्तु । श्रीरामाय नमो नम: i; G1 M1.2.5.8.10 with श्रीरामाय नम:

तत्सर्वमिखिलेनाशु प्रस्थाप्य भरताग्रजः । हयं लक्षणसम्पन्नं कृष्णसारं मुमोच ह ॥ १ ऋत्विग्भिलेक्ष्मणं सार्धमश्चे च विनियुज्य सः । ततोऽभ्यगच्छत्काकुत्स्थः सह सैन्येन नैमिपम् ॥ २ यज्ञवाटं महाबाहुर्देष्ट्वा परममद्भुतम् । प्रहर्षमतुलं लेभे श्रीमानिति च सोऽब्रवीत् ॥ ३

83

- 1 Ts.4 repeat 1^{ab} after 2^{ab}.—^a) B4 संविधाय;
 Ts.4 (both second time) अचिरेण (for अखिलेत). V2
 B1-3 [उ]क्त्वा (for [आ] क्रु). Ñ1 V1 D1-5.9 Ts.4 (Ts.4
 first time) अग्रत: कृत्वा; Cm.k.t as in text (for अखिलेताड़).—^b) Ñ1 V1 D1-4.9 संस्थाप्य (for प्रस्थाप्य).
 S V8 D8.12 रघुनंदन:; Ñ1 V1 B4 D1-5.9 Ts.4 (Ts.4
 first time) भरतं नृप:; M1 भरतानुजः (for भरताग्रजः).—^c) D7 G2 लक्ष्मण-; M1 क्षणेन (for लक्षण-). B1 संयुक्तं (for सम्पर्तं).—^d) M1.7 कृष्णवणै; M5 वालं; M6 शारम;
 Cv.m.g.t as in text (for कृष्णसारं). % Cv: कृष्णसारमिति कचित्।; so also Cm.g. % S Ñ2 V2 B1-8 D8.12 G3
 व्यमोचयत; Ñ1 V1 D1-5.9 व्यसर्जयत; V3 व्यमोक्षत; B4
 अमोचत; T2 त्वमोच ह; M6 अमोक्षयत् (for मुमोच ह).
- 2 °) Ś Va Ba.4 Da.12 चैव (for सार्धम्). Ñ2 damaged for °. °) Ś Ñ1 V1.2 B1.3.4 D1-5.8.9.12 Ta.4 ह्यस्य; B2 ह्यं च; D6 M1 Cm अक्षेन (for अक्षे च). D2.5.9 विनियोज्य; Cm as in text (for °युज्य). V2 B1 D5-7.10.11 T1.2 G M3.5.6.2 च; M7 ह (for स:). V3 ह्ये निक्षिप्य सादरं; T1.2 G1.3 M3 अश्वतंत्रे नियुज्य च; M8 अश्वेन च वियुज्य ह. % Cg.k: अश्वतन्त्र हति. % After 2°6, Ta.4 repeat 1°6. °) Ba.4 जगाम; M1 ह्यगच्छत् (for उभ्यगच्छत्). Ñ1 V1 D1-5.9 अध्य(Ñ1 °प्य; V1 D5.9 °भ्य)गच्छत (for ततोऽभ्यगच्छत्). °भ्य) भिन्नश्च स; V1 D9 स सुमंत्रस्तु; V2 B मासमात्रेण; D2 स सुमित्रण; D3 सुमंत्रे: सह; D5 स मुहूर्तेन (for सह सैन्येन). D1.4 मुनिभि: सह राजिभ:
- 3 ^b) B1.2 D1-4.9 च परमा(D1 °म)द्धतं. —M7 om. 3^d. d) V2 इव (for इति). B4 D6 T1.2 G3 M1.8.6 वचो (D6 च यो) त्रयीत्. Ś Ñ V1.8 D1-5.8.9.12 T8.4 साधु साध्विति चात्रवीत्(D6 °ह्ववन्).
- 4 ") D? च ततस् (for वसतस्). B4 वसतो नैमिषे (by transp.).) B4 जनाधिपाः.) V2 B1.2 आगताः (for आजग्मः). B2 ते सु-; B4 तेथः G (ed.) ते स्व- (for सर्व-). G1 -देशेभ्यस् (for -राष्ट्रेभ्यस्). D10.11 आनिन्यु-रुपहारांश्च. % Cg: उपहाराः उपदाः ।; so also Ck.t. %

नैमिषे वसतस्तस्य सर्व एव नराधिषाः । आजग्धः सर्वराष्ट्रेभ्यस्तात्रामः प्रत्यपूजयत् ॥ ४ उपकार्यान्महाहाश्च पार्थिवानां महात्मनाम् । साजुगानां नरश्रेष्ठो व्यादिदेश महाद्युतिः ॥ ५ अन्नपानानि वस्ताणि साजुगानां महात्मनाम् । भरतः संददावाश्च शत्रुघसहितस्तदा ॥ ६

G. 7. 99. 6 B. 7. 92. 5 L. 7. 94. 6

- $-^{4}$) \tilde{N}_{2} V_{2} B राजा (for राम:). \tilde{N}_{1} V_{1} $D_{1-5.9}$ T_{4} समयुजयत्(\tilde{N}_{1} °त: [sic]) (for प्रत्ययुजयत्). \tilde{S} V_{9} $D_{8.18}$ सन्नमस्याभ्ययुजयत्. —After 4, M_{7} ins.:
- 1286* लक्ष्मणावरजो राजा मधुरायां स्वरान्वितः। अल्पभृत्यपरीवारो रामपादाबुपास्प्रशत्।
- 5 B3 reads 5ab twice. D10.11 read 5 after 8. -a) S1.2 Ds अथ काले; S2 Vs D12 अथ कार्या; Ñ1 V1 B2 (first time) D1-6.9-11 T1.3.4 G2 M1-4.16 उपकार्या; B4 तेषां शरयाः Ta Ga Mo-0 उपहारा (Ma "र्या)न ; G1 औपकार्या (for उपकार्यान्). Ś Vs Ds.12 महर्षीणां; Ñ1 Ds महार्थाश्च; V1 Bs(first time).4 D1,2.4-6.9-11 T1,8.4 G1,2 M1-4.10 महाहाश्च (for महाहाश्च). Ñ2 V2 B2.8 (second time) आसनानि च(Ñ2 V2 om. च [subm.]) वासांसि(Ñ2 V2 Bs °a); B1 आसनानि निवासश्च. % Cv: उपकार्या महाहा इति पाठ: 1; Cm : उपकार्या: देशांतरादागतजनाय निर्मित-गृहाणि. 🛞 —) Ñ2 V2 B1.2.3 (second time) इ.स्याश्चे (Bs शैटगां चै)व (for पार्थिवानां). \$ Vs Ds.12 तथैव च; G1.2 M2.4.5.8-10 महोजसां (for महारमनाम्). -) S Vs Ds.12 सानुरागो; B1 तांश्च सर्वान्; Ds राधवोथ (for सानु-गानां). Ñ1 D1.4 T3.4 नरव्यात्रो; B3.4 निवासार्थ; D6 नर-श्रेष्ठान् ; G (ed.) निवेशार्थं (for नरश्रेष्ठो). —) Va B1.2 Ds आदिदेश (for ब्यादिदेश). Vs नराधिप:; B1 D6.7.10.11 महाबलः: Bs स पार्थिवः; B4 D2.2.4.5.9 T G2 M2 महामितः (Ta °तिं); G1 महाद्युतिं (for महाद्युतिः).
- 6 D7 om. 6-8.—") V2 B2 D5.6.10.11 T1 G1.2

 M2 अव्यवानादि. V3 B3 वासांसि (for वस्ताणि). B6 अवं पानमथो वस्तं.—) B4 सहस्रशः; M6 महोजसां (for महायमनाम्). S V3 D8.12 शयनान्यासनानि च; Ñ2 V3 B1-3 D10.11 सर्वोपकरणानि च.—") D6 भरतं. S V3 D8.12

 M6 संदधे चा(D3 वा)शुः Ñ1 V1 यं विद्याचः Ñ3 V2 B3 D10.11 सहशत्रुव्रोः B1.3 च सशत्रुव्रोः B4 सततः सवः D1.3-5 विद्यायाशुः D2.9 सं(D2 यं)विधायाथः D6 T2.4 संवि(D6 वित्रायाशुः M1.2.4.6.7-9 संदधावाशु.—) D6 शत्रुव्यास्तितं. M10 तथा (for तदा). Ñ3 V3 B1.2 यथोचि(B1 विद्यायाशे दद्योः B2 यथाईमथ तहद्योः B4 विविध्वयं महारयतः D10.11 नियुक्तो राजपूजने.

G. 7. 99. 7 B. 7. 92. 6 L. 7. 94. 7 वानराश्च महात्मानः सुग्रीवसहितास्तदा । विप्राणां प्रणताः सर्वे चिक्तरे परिवेषणम् ॥ ७ विभीषणश्च रक्षोभिः स्रग्विभिर्वहभिर्वृतः । ऋषीणासुग्रतपसां किंकरः पर्युपस्थितः ॥ ८

7 D7 om. 7 (cf. v.l. 6). —) Ś D8.12 महावीर्याः (for महारमानः). —) D6 M2 4 5.7.10 -प्रमुखास् (for -सहितास्). B1-8 मुदाः B6 समः D2 तु वैः D6 G2 M9 तथाः T1.2 G2 ततः (for तदा). T8.4 सुप्रीवेण समन्विताः. —) D6 विप्रेभ्यः. G1 M10 प्रमुखाः M6 प्रयताः (for प्रणताः). Ś Ñ1 V1 3 D1-5.8.9.12 T8.4 धिष्ठि (D2 वेष्टि)ताः प्रय (Ś V8 D8.12 विस्मः D2.9 सिंह्)ता भूरवाः Ñ2 B1.4 D10.11 पिनेवणं स (B1 'णेषु) विप्राणां (hypm.); V2 B2 परिवेषेषु (B2 'षं च) विप्राणाः B3 प्रवेशनेषु विप्राणां. —) V1 (marg. also as in text) परमाद्धतं (for परिवेषणम्). Ñ2 V2 B D10.11 प्रयताः संप्रचित्ररे (V2 B1.2 'ऋमुः). % Cv: परिवेषणं भोजनम् . %

8 Dr om. 8 (cf. v.l. 6). — b) Ñ1 D8.12 T1.2 G8 M8 बहुभि: स्रविभिर् (by transp.); D1.4.5 बहुभि: शुचिभिर्: D8 बहुभि: शुस्वभिर् (sic); D6 बहुभिधिन्वभिर्; T8.4 बहुभि: प्रवलेर्. Ñ2 V2 B D10.11 बहुभि: (B2 तै: सुरै:) सुसमाहित:; D9 बहुभि: परिवारित:. — b) Š Ñ1 V8 D1.4.8.13 समधिष्ठित:; Ñ2 B2 6 D10.11 समपश्चत; V1.2 B1.8 D2.8.6.9 T8.4 समतिष्ठत; D6 M2.4 पर्यवस्थित:; M7-9 प्रत्युप्रियत: (for पर्युपस्थित:). T1.2 G3 M3 पुजां चके महासमनां; G1 परिचर्यां चकार इ. — After 8, D6 reads 10 86; while D10.11 read 5.

9 *) \$2 च; B1 D2 M10 स; D8 स्व- (for सु-). B1 निहितो (for निहितो). \$3 राजो (for यजो). —³) Ñ2 B1.2 सोखमेख; V2 D5-7.10.11 द्याथमेखो. \$ Ñ1 V1.3 B2-4 D1.3-5.8.12 T3.4 प्रवर्तित; Ñ2 V2 B1 D2.9 प्रवर्तते; D6.7. 10.11 T2 M2 द्यावर्तत (for 5म्यवर्तत). —Ñ2 damaged for od. —°) Ñ1 V1 D1-4.2 T3.4 G1.2 M10 सा (for च). \$ V2 D8.12 मुशं गुसो; V2 B1.2 [अ]पि गुसोसी; B2.4 [अ] भिसंगुसो; D5-7.10.11 सुगुसा सा; G(ed.) [अ] भिसंगुसो (for [अ भिगुसा च). —D3 reads 9d-10d in marg. —d) G1 सहचर्या; M2 (with hiatus) अश्वचर्या; Cm.g.k t as in text (for द्यावर्या). D4.7.10.11 T1.2 G2 M2 प्रवर्तत (T1.2 G2 M2 °ते); M7 प्रतिष्ठिता (for प्रवर्तिता). \$ V2 B3.4 D8.12 यथा शकस्य चीमतः; V2 B1.2 द्यो न्यायेन चीमता. —After 9, D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.9.10 ins.:

1287* ईटशं राजसिंहस्य यज्ञप्रवरसुत्तमम्।

[T1.8 Gs Ms.s ईदृशो. Ms.s.s.10 अद्भुतं; Ct as above (for उत्तमम्). T1.8 Gs Ms.s यज्ञ: परममद्भुतं! Ts Ms °त:); Gs यज्ञ: स परमान्द्रतः (for the post. half).] एवं सुविहितो यज्ञो हयमेधोऽभ्यवर्तत ।
लक्ष्मणेनाभिगुप्ता च हयचर्या प्रवर्तिता ॥ ९
नान्यः शब्दोऽभवत्तत्र हयमेधे महात्मनः ।
छन्दतो देहि विस्रब्धो यावतुष्यन्ति याचकाः ।
तावद्वानररक्षोभिर्दत्तमेवाभ्यद्वयत ॥ १०

10 Ds reads a in marg. (cf. v.l. 9). Ds reads 10 b after 8. —) Ś Vs Ds.12 तत: Ms योन्य:; Cm.g.k.t as in text (for नान्य:). Gs फुद्दो; Cm.g.k.t as in text (for जान्य:). Dr T1 Gs Ms भवेत; Cm.g.k.t as in text (for प्रभवत्). Dr T2 Gs Ms भवेत; Cm.g.k.t as in text (for प्रभवत्). Ś Ñ2 Vs Ds.12 तिस्मन्; B4 चास्मिन् (for तत्र). V2 B1-3 शब्दो बभूव तिस्मिन्ह (B2 ेसिंग्, . —) B4 अक्षमेथे. —) Ñ1 V1 D2.5.9 देहि छं (V1 छं) देन; D1.4 दस छंदेन; D3 देहि दानानि; T1.2 Gs Ms Cm.g.k.t देहि देहीति (for छन्दतो देहि). Ñ1 V1 D1-6.9 Ts.4 Gs M1.8.6 विश्रब्धं (Gs M3 व्या); K (ed.) देहीति (for विश्रब्धो). — For 10 d, Ś Ñ2 V2.8 B Ds.12 subst.; Ds ins. after 10 d.

1288* दीयतां भुज्यतां चैव लिह्यतां भक्ष्यतामिति। एवं शतसहस्राणां भक्ष्यभोज्यमनुत्तमम्।

[Ds reads up to सह in l. 2 in marg. — (l. 1) Ds पीयनां (for दीयतां). \tilde{N}_2 V2.3 B1.2.4 Ds [ह]ति (for [ए]व). \tilde{N}_2 दीयतां; V2 B2 भक्षतां; B1.2 भक्ष्यतां; B4 पीयतां (for लिद्यतां). B लेद्यताम् (for भक्ष्यताम्). — (l. 2) \tilde{N}_2 -सहस्राणि. Ss Ds भक्षभोजयम्; B2 भोक्ष्यभोजयम्. S1.2 Ds.12 अनंतकं; \tilde{N}_2 Vs अनंतरं (for अनुत्तमम्).]

-B2 cont.; Ñ1 V1 D1-5.9 ins. after 10°d:

1289* सुविस्मिता भवन्त्यन्ये दावूणां च क्रचित्कवित्।

[Ñ1 अधिसतं; D2.5.9 अविस्मृता (for सुविस्मिता). Ñ1 भवत्वन्नं; V1 भवन्नस्य (sic); D2 भवंत्वन्ये; D5 भवंत्येते. D2 तु (for च). Ñ1 नृणां चैव (for दातूणां च). B2 दीयतामित्यभूदाणी मातूणां च कचित्कचित्.]

—After 10^{cd} , D6.7.10.11 T G M2-5.7-10 ins.; M1 ins. l. 1 after 10^{cd} and subst. l. 3 for 11^{cd} ; M6 ins. l. 3 only after 10^{cd} :

1290* तावत्सर्वाणि दानानि ऋतुमुख्ये महात्मनः । विविधानि च गौडानि खाण्डवानि तथैव च । न निःसतं भवत्योष्ठाद्वचनं यावद्धिनाम् ।

[(l. r) D10.11 T1.2 G3 M2.8.10 Cm.g.k.t दत्तानि; Gr रज्ञानि (for दानानि). T1.2 G3 M3 ऋतुमध्ये. M1 महादमिशः (for °रमनः). D6 T8.4 G2 M2.4.5 7-10 om. l. 2. —(l. 2) T1.2 G1.3 M3 Ck मध्याणि; Cm.g as above (for गोडानि). T1.2 G1.3 गोडानि लवणा(T1 विविधा)नि च; M3 गोडानि मधुराणि च (for the post. half). —(l. 3) T3.4 सुनिस्तं; G2 M1.8.

न कश्चिन्मलिनस्तत्र दीनो वाप्यथवा कृशः । तस्मिन्यज्ञवरे राज्ञो हृष्टपुष्टजनावृते ।। ११ ये च तत्र महात्मानो मुनयश्चिरजीविनः । नास्मरँस्तादृशं यज्ञं दानौघसमलंकृतम् ।। १२ रजतानां सुवर्णानां रत्नानामथ वाससाम् ।

4.6.7.9.10 अति:सुतं; Cm.g.k.t as above (for न नि:सुतं). T2 यावद्धिंन:; Cm.g.k.t as above (for °िथंनाम्)].

— °) Ś Ñ V B1.3 D1-5.8,9.12 वानरे राक्षसेश्चेव; B5.4 राक्षसेवीनरेश्चेव. — ') Ñ1 दरवाम् (sic) (for दसम्). Ś Ñ V1.8 B1.2 D1-4.8.9.12 [उ]परइयते; V2 B3 [अ]स्यद्यते; B4 T1.2 M3 द्याद्यतः D5 [उ]पळक्ष्यते; T8.4 च(T4 न) द्यते; M1 [अ]चुद्दयतः M7 [अ]स्य * * तः; Cm.g.k.t as in text (for [अ]स्यइयत).

11 ") V2 B1.2 आसीस (for न कश्चिन्). Ñ1 V1 त्रस्तो; D1.3.4 चासीन; D5 चैव; D6.7.10.11 Тз.4 चापि (for तत्र). 'S D8.12 मिलनांबरो न तत्रासीव् (hypm.); Ñ2 B3.4 नागुक्कः वासांस्त्रासीन्; V3 मिलनो दुदेशो वापि. — b) G2 M1.6 न दीनो (for दीनो वा). S1.3 V2.3 B1.2 D8.12 [अ]थ कपितः; S2 [अ]पकपितः; T1.2 G3 M2 [अ]थ कश्चितः; G1 [अ]थवा कृशी. Ñ1 V1 न दीनो नोपकपे (V1 वासि)तः; Ñ2 B3.6 न दीनो न च कपितः; D1-5.9 न दीनो नाति (D1.8.4 'पि; D5 'प)कश्चि (D1.0 'पिं)तः. — b) यस्मन् (for तस्मन्). D9 यस्ने वरे. V2 रम्ये (for राज्ञो). — Ñ1 जनावृत्षोः T3.4 G2 जनाकुले. — For 11° 4, M1 subst. l. 3 of 1290*.

12 °) B4(sup, lin.) ये च (for तत्र). Ñ1 B1 तत्र च (by transp.). —) Ś V2 D8.12 ऋषयञ् (for मुनयञ्.). — G2 reads 12° (second time in marg.) twice. — ") T1 G2 (second time) M1.7.2 न झिला (for नामार्स). T1 सहर्श; Cg.k as in text (for ताहर्श). — ") Ñ1 V1 D1.8.4 नाना(D1.4° न) दि-; D5 चानदि-; T1.2 G2 (both times) दानेन; M6 दानवत् (for दानोध-). D2.2 नानादेशमलंक्ष्तं; K(ed.) नाष्यासीरस कदाचन. % Ct: नामारस्ताहशं यज्ञं न चाष्यासीत् कदाचन इति पाठे ताह्या- यज्ञ इतः पूर्व नासीदित्याहुरिति शेषः. % — For 12° , Ś Ñ2 V2 D8.12 subst.:

1291* तेऽपि तामद्भुतां राज्ञो यज्ञद्धिमनुमेनिरे ।। while Vs B1.s.4 subst. for 12°4:

1292* विस्मितास्तेऽपि तां रष्ट्रा राज्ञो यज्ञिंद्मुत्तमाम् ।

[Va यज्ञाद्धिमञ्जूतां.];

whereas Bs subst. for 12°2:

 अनिशं दीयमानानां नान्तः सम्रुपद्दश्यते ॥ १३ न शक्रस्य न सोमस्य यमस्य वरुणस्य वा । ईदृशो दृष्टपूर्वो न एवमूचुस्तपोधनाः ॥ १४ सर्वत्र वानरास्तस्थुः सर्वत्रैव च राक्षसाः । वासो धनानि कामिभ्यः पूर्णहस्ता दृदुर्भृशम् ॥ १५

G. 7. 99. 16 B. 7. 92. 19

13 ") D6.7.10.11 हिरण्यानां (for रजतानां). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Тз.4 रजतस्य सुवर्णस्य. — ⁸) Т1.2 G1 Мз अञ्चनाम् (for रज्ञानाम्). — °) Ñ1 V1 Тз.4 दीयतामेवः Dэ.0 दीयते सर्वः D6.7 दीप्यमानानां (for दीयमानानां). — ⁸) D6 G1.8 ततः; D7.10.11 राशिः; D8 नार्तः (for नान्तः). V2 B समुपलक्ष्यते. V1 नांतरः समद्दयतः V3 नादः समुप्पचत. — For 13, G2 M1.2.4-10 subst.; D6.7.10.11 Т1.2 G1.3 Ms ins. after 12:

1294* यः कृत्यवान्सुवर्णेन सुवर्णे स्नभते सा सः। वित्तार्थी स्नभते वित्तं रतार्थी रत्नभेव च।

[(1, 1) Me यत् (for य:). G2 सुवर्णेषु. —M2 om. (hapl.?) from सुवर्णे up to 14°. —(l. 2) G1 M5 धनाधीं (for वित्ताधीं). Me यथा धनाधीं वित्तं च (for the prior half).]

-After 13, Ds ins.:

1295* गवां दातसहस्राणि घण्टाभरणवाससाम् । ब्राक्षणेभ्यो ददौ रामो क्यथमेधे महाकतौ ।

14 M2 om. 14^{abc} (cf. v.l. 1294*). — M1.7-9 [इ]ह (for second न). T1.8 G3 M4 धनेशस्य (for न सोमस्य). D5 न शक्तसोमयोश्चेत. — M4 om. (hapl.) यमस्य. D9 वरुणस्य यमस्य (by transp.). ŚÑ V B2-4 D1-5.7-10 T4 G1 M1.10 च (for वा). —Note hiatus between and . — M T1 M1.4.7-9 नेदशो. T1 M1.3-5.7-9 वा (for न). ※ Cv: दृष्युवों न इति पाठः. ※ M5 श्चेत्रम् (for एवम्). T1.2 G3 M3 आहुर् (for ऊचुस्). T1.2 G3 M1.6 मनीविण: (for तपोधना:). ŚÑ V B D1-5.8.9.13 T3.4 अभवतादशो यज्ञो राधवस्य यथाविधः (D8 धि:).

15 Vs om. 15. Ti om. 15. .—) D1.3- कपयो (for वानरास्). Ś Ñi Vi,2 B2 D1-4.8.9.12 T3.4 दश्याः; Ñs B2.4 यश्चे; B1 प्रेड्याः; D8 हृष्टाः; Ts G1.8 M8 चैवः G2 तस्य (for तस्थुः). D7 सर्व प्व चः M6 सर्वतश्चेव (for सर्वश्चेव च). M7 वानराः (for राक्षसाः). Ñ2 B3.4 राक्षसाश्च समाहिताः.—) D6 पानोदनादिः; D7.10.11 T G1.8 M1.8.4 वासोधनास-(T3.4 G1 M4 दि-). D6 T3.4 रत्वेश्चः D7.10.11 T G1.8 K1.8.4 (ed.) वासोधनासमर्थिभ्यः; M2 वासेभ्यः (for कामिभ्यः). K (ed.) वासोधनासमर्थिभ्यः (for).—For 15° , Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.12 G (ed.) subst.:

1296* वस्तासदानधनदाः कामतो लोकवासिनाम्।

G. 7. 69. 17 इंट्यो राजसिंहस्य यज्ञः सर्वगुणान्वितः ।

संवत्सरमथो साग्रं वर्तते न च हथिते ।। १६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे व्यशीतितमः सर्गः ॥ ८३॥

[Bs देवास्तु; G (ed.) बहन्न- (for वस्त्रान्न-). Ñ V1 D1-5 रस्न-; B1.2 -पान- (for -दान-). D2 -धनत: (for -धनदा:). B3.4 -पानिविविधेर् (for -दानधनदा:). D1.4 यज्ञ- (for लोक-). Ś Ñ1 D12 -वासिना; D2 -वासिन:. Ñ2 B3.4 अब्ब्यंत समंतत: (for the post. half).];

while Do subst. for 15°d:

1297* संतृप्ताश्चैव दश्यन्ते वस्तानधनस्त्रतः। सर्वे च दीयते तत्र कामतो छोकवासिनाम्।

[(l. 2) post. half = post. half of 1296*.]

16 b) Ś Ñ V1.8 D1-5.8.9 12 Ts 4 स यज्ञ: (Ñ2 illeg. after यज्ञ:) परमाद्धतः: V2 B यज्ञ: परमभास्वरः. —°) T1.2 Gs M1 यज्ञो; Me प्रासं(meta.) (for साग्रं). —d) D6.7 G1.2 M2-10 ववृधे; Cm.g.k.t as in text (for वर्तते). M7 transp. च and न. D6.7 च महीपते:; G1.2 M2.4-8.10 नास्य(M5 ° प्य)हीयतः; M8 नापि हीयते: Cm.g.k.t as in text (for न च हीयते). —For 16° d, Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Ts.4 subst.:

1298* बहीनः सर्वकरणैः संवहसरमयर्वतः।

[\hat{N}_1 अनीह: (meta.) (for अहीन:). B_2 स तदा समवर्तत (for the post. half).]

-After 16, M7 ins. :

1299* ततः सिक्षिष्यो भगवान्मुनीन्द्रः प्रहृष्टपौरद्विजदेववर्गः। निक्षम्य यज्ञं रघुनायकस्य वरः स वाल्मीकिऋषिः प्रतस्थे।

Colophon. V1 om. — Sarga name: Ś Ñ1 V8 B1 D2.8.9.12 यज्ञसमृद्धिः; Ñ2 V2 यज्ञप्रवर्तनः; B2.8 यज्ञवर्णनः B4 यज्ञसमृद्धिः; Ñ2 V2 यज्ञप्रवर्तनः; B2.8 यज्ञवर्णनः B4 यज्ञसमृद्धिवर्णनः; D1.8.4 यज्ञ्ञिमृतिरः; D5 मृतिरः—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V9.8 B4 D2.8.12 om.; Ñ2 97; B1 D2 96; B8 98; D1.4 84; D8 89; D5 93; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.16 92; T2 99; T4 100; M6 90; M8 91. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M2.5.8 with श्रीरामाय नमः: M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

वर्तमाने तथाभूते यज्ञे परमकेऽद्भुते । सिशव्य आजगामाशु वाल्मीकिर्मुनिषुंगवः ॥ १ स दृष्टा दिव्यसंकाशं यज्ञमद्भुतदर्शनम् ।

84

V1 continues the previous Sarga. D12 begins with 3.

- 1 *) Ś D5.8.12 महायज्ञे; Ñ1 V1.3 B1.3 D1-4.9 T3.4 त(D1.4 य)था यज्ञे; Ñ2 V2 (before corr.; after corr. m. as in Ñ1) B3.4 तथा तस्मिन् (for तथाभूते). b) T1.2 M3 पारमिके (for परमके). Ś Ñ1 V1.8 B1.2 D1-5.8.9.12 T3.4 विस्तीण परमाद्धते; Ñ2 V2 (before corr.; after corr. m. as in Ñ1) B3.4 वाजिमेधे महाकतों; D6.7.10.11 यज्ञे च परमाद्धते; M6 यज्ञे प्रवरदक्षिणे; M7.8 यज्ञे परममद्धते (M8 °ते). c) \$1.2 Ñ1 D1-4.9 [5] भ्याजगाम; \$3 D8.12 [5] प्याजगाम; V1 च जगाम; B2 ह्याजगाम; T8.4 निर्जगाम; M6 [5] थ जगाम (for आजगाम). D2.5.9 T2 G M1.2.4.5. 8-10 [अ] थ (for [अ] अ). Ñ2 B3.4 आजगामाशु (Ñ2 B3 ° म स)वाल्मीकि:; V2.8 स शिष्यभ्यो जगामाशु B1 स शिष्यभ्यो जगामाशु . d) \$ Ñ1 V B1.2 D T3.4 भगवान्षिः; M8 यज्ञसंसिंद. Ñ2 B8.4 सशिष्यो यज्ञसंनि (B4 °*)धें.
- 2 °) Ms देवसंकाशं (for दिन्य°). Vs om. from 2^b up to the prior half of 1300*. b) Bs.4 ऋतुम्; D1 om. (for यज्ञम्). D1.4 परमदर्शनं. Ś Ds.19 यज्ञवाटमनुत्तमं. —Note hiatus in °. o) D6.7.10.11-संघातशः; M7-वाटेपुः M9 -पानानां (sic); Cm.g.k as in text (for -वाटानां). % Ct: 'एकान्ते ऋषिवाटानामिति 'पाठे समीपे इति शेषः। 'ऋषिसंघातः' इति पाठे वाल्मीकिना सहागतो ऋषिसमृह इत्यर्थः. % o) Note hiatus between चकार and उटजाञ्. Cm.g.k.t cite उटजान् (as in text). G1.2 M5.6.8.10 उटजं शुभं (M8 तथा) (for उटजाञ्गुभान्). —For 2°d, Ś Ñ V B1-3 D1-5.8.9.12 Ts.4 subst.:

1300* ऋषिवासेषु पुण्येषु वासं समुवचक्रमे ।

[Vs om. the prior half. S V1 D1-6.8.9.12 T8.4 क्रियित्र पुं, Ñ1 यज्ञवासेषु; Ds मुनिवाटेषु (for ऋषिवासेषु). S Ñ1 V1 D12 मुख्येषु; Ñ2 * * च; Ds मध्येषु (for पुण्येषु). Ñ2 [आ नासं. Ñ1 V1 D1-5.9 Г8.4 कारया(D8 °*)मास वाट(Т9.6 °से)कं (D9 के) (for the post. half).]; while B4 subst.:

1301* ऋषिवासेषु पुण्येषु ब्राह्मणायतनेषु च । वासं समुपचकाम सक्षिष्यो मुनिसत्तमः।

Thereafter S N V B D1-5 8.9.12 Ts.4 cont.; while T1.2 G1.3 Ms cont. after 1303*:

एकान्ते ऋषिवाटानां चकार उटजाञ्खुभान् ॥ २ स शिष्यावब्रवीद्धृष्टो युवां गत्वा समाहितौ । कृत्स्नं रामायणं काव्यं गायतां परया मुदा ॥ ३

G. 7. 100. 4 B. 7. 93. 4 L. 7. 95. 5

1302* ततः सुपूजितो राज्ञा सुनिमिश्च महात्मिभः। वाल्मीकिः सुमहातेजा न्यवसत्परमात्मवान्।

[(1.1) Ś Va D1.3.4.8.12 तत्र; Ñ1 V1 Da T G1.2 Ma आसीत; D2.2 अथ (for तत:). Ś Ñ1 V1.2 B2.4 D1-4.8.9.12 T3.4 संपूजितो; T2 Ma समहतो (for सुपूजितो). Ñ1 V1 D1.4 राजा; T2 Ma राज्ञो (for राज्ञा). B2 समहास्मिभः; G1 च महामितः (for च महासमिभः).—(1.2) G1.2 तु (for सु-). Ñ1 D2 T1 परमासनान; B2 परमाथनान; D1.3-5 प्रीतिसंयुतः (for परमासनान्). Ś Va D8.12 न्य(D12 अ)विश्वत्परमासने (for the post. half).]

—After 2, D6.7.10.11 T1.2 G M ins., while Ś Ñ1 V1.3 D2.3.8.9.12 T3.4 cont. l. 2 only after 1302*:

1303* शकटा बहवः पूर्णाः फर्लमूँलैः सुशोभनैः। वाल्मीकिवाटे रुचिरे गोमत्या अविदृरतः।

[(l. 1) D10.11 शकटांश बहून्पूर्णान्; Me शकटी बहुश: पूर्णा (for the prior half). G1.2 M1.2.4-10 फलमूलै: (for फलमूलै:). Ms च शोभनै: (for सुशोभनै:). D10.11 फलमूलांश शोभनान् (for the post. half). —(l. 2) D12 वालमीकिर्. S D8 -रुचिरे वाटे (by transp.); T1 -वाटा रुचिरा; T2 G2 -वाटो रुचिरे (for -वाटे रुचिरे). V3 वालमीकियंज्ञवाटे तु (for the prior half). S Ñ1 V2 D3.8.12 T2.8 गोमत्याम्; D6.7.10.11 स्थापयन् (for गोमत्या). T1.2 M3 द्यावदूरतः (for अवि°). & Ct: शकटानजादिपूर्णान् फलमूलांश शोभनान् सर्वतो रुचिरे वालमीकि-वाटेऽस्थापयित्रत्यथः। रुचिरेडपूरिति शेष इति कतकन्याख्यानुसारी पाठो पृग्यः कचित्। "शकटैर्वहुमिः पूर्णः फलमूलेश्व शोभनैः वालमीकिवाटो रुचिरः शोभयित्रव सर्वतः" इति पाठः स इत्यन्ये. &]

3 \$2.\$ D8 om.; \$1 reads in marg. 3. — 4) B4 D5
सिशिच्यो; T4 M2 स शिष्यान् (for स शिष्यान्). % Ck.t:
शिष्यो कुशलवो. % V9 B1-3 D1.8-5 गाववीद्; B4 हाववीद्
(for अववीद्). \$1 V3 D8.10.11 T1.8 G M6.10 हृष्टी; B8
हृद्धा; D1.4.5 हृष्टा; T2 हृद्धा; L (ed.) वाक्यं (for हृष्टी).
— 5) \$1. D12 कुमारी बहागिणी; Ñ V B D1-5.0 T3.4
कुमारी देवरूपिणी (V1 D1.8.4 T3.4 विणिनी). — V2 (after corr.) reads 3° in marg. —) = I.2.40°. V2 अमे;
D6 कृच्छूं (for कृष्यं). Ñ1 V1 D1-5.3 T3.4 M6 धर्याद्; Ñ2
V2 B3.4 हृदं (for काष्यं). \$1 V3 D12 गरवा भवंती तत्रवः V3
(before corr.) भवंती गायतां कृत्यं; B1 विधिवद्ववंती गायंतां (hypm.); B2 भवंताविह गायेतां. — 7) D7 T1.2 G3.3
M1.8.7.9.10 गायेतां; G1 M2.4 5.8 गायेथां (for गायतां). Ñ1
V1 परमाद्धतं (for परवा मुदा). \$1 V2(before corr.).

G. 7. 100. 5 B. 7. 93. 5 L. 7. 95. 6 ऋषिवाटेषु पुण्येषु ब्राह्मणावसथेषु च । रथ्यासु राजमार्गेषु पार्थिवानां गृहेषु च ॥ ४ रामस्य भवनद्वारि यत्र कर्म च वर्तते । ऋत्विजामग्रतश्रैव तत्रं गेयं विशेषतः ॥ ५ इमानि च फलान्यत्र स्वाद्नि विविधानि च ।

 $B_{1.2}$ D_{12} रामायणमतंद्रि (B_2 °त्रि)तौ; \tilde{N}_2 V_2 $B_{3.4}$ गीयतामित्यतंद्रितौ (\tilde{N}_2 °िनंदितौ); $D_{1.8.4}$ गीयतां परमाद्भुतं; $D_{2.6.9}$ गायेथां (D_6 °तां) परमाद्भुतं; M_6 गायेतां मधुरं गिरा. -After 3, \hat{S}_1 (m.) V_8 D_{12} ins. :

1304* भनिशं गायतामेव नान्तः समुपद्दयते। यज्ञवाटेषु मुख्येषु गोमत्यामविद्रतः।

[(l. 1) Śi एवं (for एव).—(l. 2) For the post. half cf. the post. half of l. 2 of 1303*. Dis गोमत्याश्च (for °त्याम्).]

- 4 ") Ñ2 V8 B ऋषिवासेषु (for °वाटेषु). Ś Ñ1 V1 D12 मुख्येषु; D8 मध्येषु; G2 रम्येषु (for पुण्येषु). Ś2 om. (hapl.?) 4 6. 6) Ñ1 V1 D1-5.9 T5.4 देवतायतनेषु च; B3.4 ब्राह्मणायतनेषु च. V3 T1.2 G3 om. (hapl.) 4. . 6) M8 चर्यासु; Ct as in text (for रध्यासु). 6) Ś D8 राजद्वारेषु चैव हि; Ñ1 V1.2 B पार्थिवानां गृहेषु च; Ñ2 पार्थिवावसथेषु च; D12 राजमार्गेषु पार्थिव.
- 5 ⁶) Ñ1 B4 D1.2.4.5 Ts.4 Ms.10 प्रवतिते; V2 D6.7.10.11 च कुर्षते; D9 च विद्यते (for च वर्तते). % Cg.k: यत्र कर्म च अभिभेषयाग इत्यर्थः. % B3 यत्कर्म च प्रवतिते. —°) T1.2 G3 ऋषीणाम् (for ऋत्विजाम्). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Ts.4 उदारे (V2.3 B4 D5 Ts.4 °द्याने) पु तथान्येषु. °) Ś Ñ V2 B D1-5.8.9.12 संगमेषु; V1 Ts.4 चत्वरेषु; V3 संयुगेषु (for तत्र गेयं).
- 6 °) M7 [अ]स्य (for [अ]अ). ŚÑ V B D1-5.8.

 9.13 T3.4 इमानि(Śì V3 °िन च [hypm.]) फलमूलानि. 6)
 D6.7.11 साधूनि (for स्वाद्नि). Ś V5 D8.12 च मृद्निः Ñ
 V1.2 B1.2 D1-5.9 T1.2 G3 M1.3 रुचिराणिः B3 मधुराणिः
 B4 च शुभानिः M6 रसवंति (for विविधानि). —Note
 hiatus between and . 0) M6 खिन्धानि परमोदाराणि.
 d) M5 झालाधः M6 [आ]स्वाय. D6.7.16.11 G1 M1.4.5.7-9
 Cg.k.t गायतां (for गीयताम्). —For 6°d, Ś Ñ V B
 D1-5.8.9.12 subst.:

1305* गिरिभ्यः समुपात्तानि अक्तवा अक्तवा प्रगीयताम्।

[Ś Va Da.s.12 क्रिमि: (for गिरिभ्य:). Ś1 संप्रदत्तानि; Va B1.2 (m. also) स्वयमानीय (for समुपात्तानि). Ña मुनत्वा तानि; Va B2 (m. also as in B2) मध्य भध्य; B1 भक्षंभक्षं; B2.4 जम्बा जम्बा; D5 मुक्त्वा चैव; D9 मुक्त्वा ** (for मुक्त्वा मुक्त्वा). Ś Ñ Va D8.9.12 प्रमायतां; Va B2.4 प्रदीयतां; B2 (m. also) च गीयतां (for प्रगीयताम्).]

जातानि पर्वताग्रेषु आस्वाद्यास्वाद्य गीयताम् ॥ ६ न यास्यथः श्रमं वत्सौ मक्षयित्वा फलानि वै । मूलानि च सुमृष्टानि नगरात्परिहास्यथ ॥ ७ यदि शब्दापयेद्रामः श्रवणाय महीपतिः । ऋषीणामुपविष्टानां ततो गेयं प्रवर्तताम् ॥ ८

7 ") D1.4 M6 यास्यत:; M1 यास्यति; M2 यास्यथ (for यास्यथः). Ś Ñ1 V1 D2.7.8.12 G2 M1.4.5.7-9 Cv क्षयं; D1.3-5 कुमे; Ma (अ) क्षमे; Ct as in text (for अमे). Di om. from बस्सों up to यदि in 8°. Ña Va B1.2 न याचेतां क्रचि-स्किचिद; V3 तावसस्यथ गायंति (corrupt). —) Ñi Vi D2-5.0.11 M5.10 च; D6.7.10.11 T3.4 [अ]외 (for 국). Ñs Va.s Bi.s.a स्विदं फलं; Ba (with hiatus) इदं फलं (for फ़लानि वै). —") Ñ V1.2 B D2-5.9 मूलं च (for मूलानि). S Ñ2 V8 B2-4 D8.12 परमोदारी; Ñ1 V1.2 B1 D2-8.1 परमोदारं; T1 G1.2 M2.4.5.10 च सुपुष्टानि; T2 M3 च सुपुष्पाणि; Ta चैव स्टानि; M1 च समृष्टानि (for च सुमृष्टानि). -d) V1 D6.7.10.11 T1 Ct न रागात्; D3-5 न गेयात्; Ts न गानातः; T4 नगानाः; G3 M5.10 नागरान् ; Cv.m.g.k as in text (for नगरात्). Ñ1 V1 B3 D3.4.7.10.11 T3.4 M5.6.10 Cv.t परिहा(B2 °या)स्यथ:(Ñ1 T3.4 °त:); T1.2 G1.2 M3 Cg.k.t बहिरास्यथ:(Ti inf. lin. also ता; T2 °थ); Cm as in text (for परिहास्यथ). S Va Da.12 ताबु बेहप (Va °रव)-गास्यथः; Ña Ba भा(Ña भ)वांश्चेव न हास्यथः; Va B1.2 गीखा(B1 दत्तं)चैव निर(B2 °वा)स्यतां; D2.9 न ग्लानिं परि-यास्यथ:; G (ed.) युवां चैव न हास्यथ:. - After 7, Ñ2 B1 ins., while V2 B4 cont. after 1. 2 of 1308*; B2 ins. 1. I-2 after 7 and cont. 1. 3-4 after 1. 4 of 1308*; Bs cont. 1. 3-4 only after 1. 2 of 1308*:

1306* इदं काब्यं मया प्रोक्तं भवद्भयां श्रावितं महत्। यावल्लोका धरिष्यन्ति तावद्गेयं भविष्यति। उत्पत्स्यन्ते च लोकेऽस्मिन्कवयश्चित्रबुद्धयः। पृष्ठतस्तेऽनुयास्यन्ति मया भुवि यदीरितम्।

[Va Ba transp. l. 1-2 and l. 3-4.—(l. 1) B1.8 वाक्यं (for काक्यं).—(l. 2) G (ed.) लोका यावद (by transp.) (for यावहोका). Va Ba लोका यावद्र विश्वंति (for the prior half).—After l. 2, Ba cont. l. 3-4 of 1308*.—(l. 3) Va Ba ये लोके; Ba त्रयो लोके (for लोकेऽ-रिमन्). Ba बहवरा (for कवयत्र).—(l. 4) Ba च (for ते). Va पुच्छतक्ष (for पृष्ठतस्ते). Va Ba प्रयास्त्रंति; B1 [5]नुगायंति; Ba [5]नुगायंति; Ba प्रगास्त्रंति (for उनुयास्यन्ति). Ba om. the post. half. Va Ba मुक्तां सरस्त्रती (for मुव यदीरितम्).]—After 1306*, Va Ba.4 cont. l. 3-5 of 1308*.

8 *) D1 om. यदि, S V2 D8.12 शब्दं युवां; Ñ1 V1 D1-8 सं(D1 *)शब्दयेद्; Ñ2 वाहूय वां; V2 कोत्हलं; B1.2 कोतुकवान्; D2 संदिशयेद् (for शब्दापयेद्), T4 प्रात: (for

दिवसे विंशतिः सर्गा गेया वै परियों मुदा । प्रमाणैर्वहुभिस्तत्र यथोद्दिष्टं मया पुरा ॥ ९ लोभश्रापि न कर्तव्यः स्वल्पोऽपि धनकाङ्क्षया । किं धनेनाश्रमस्थानां फलमूलोपभोगिनाम् ॥ १०

राम:). V2 (before corr.) B8.4 यदि वा(B2 चा)हूय रामो वा. — ⁵) Ñ1 V1 D1-5.9 M6.8 महारथ:(Ñ1 °थं) (for महीपति:). Ś Ñ2 V2.8 B D8.12 श्रुणुयात्म महारथ:(Ś D8.12 °मित:; V3 समाहित:). — °) Ś Ñ2 V2.3 B1.2.4 D8.12 महिंचियुविष्टेषु; B3 G (ed.) महिंचियु परीते(G [ed.] °रिष्टे)षु. — ⁴) D6.7.10.11 यथायोगं; G2 तत्र गेयं (for ततो गेयं). Ñ2 V2 B3.4 विशेषत:; T2 G2 M1.5 प्रवस्थेतां (for प्रवर्तताम्). Ś Ñ1 V1.8 B1.2 D1-5.8.9.12 T3.4 गायेतां(Ñ1 T4 °यतां; V1 यथाः) सुसमाहितों.

9 °) Mo अहाय (for दिवसे). Ś Vs Ds.12 दिवसे; Ñs विश्वकान्; V2 B1-8 D2 विश्वति (for विश्वति:). Ś Vs Ds.13 सवें; Ñ B1-3 D1-5.9 सर्गान्; V2 यज्ञान् (sic); L (ed.) सवें (for सर्गा). — b) Ś Vs B1-3 D2-5.8.9.12 Me गायेतां; Ñ2 V2 D1 गायतां; V1 गायेथा:; B4 गीयंतां; G1.3 गेया स्यु: (for गेया वे). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 M1.6.7.9 गिरा (for मुदा). D6.7.10.11 Ts.4 गेया मधुरया गिरा. — After 9 ° b, Ñ2 V2 B2 ins., while Bs.4 Ds ins. after 9:

1307* रामस्य चरितं दिव्यं सीताया छक्ष्मणस्य च। सबसस्य सपुत्रस्य विनाशं रावणस्य च।

[(l. 2) Bs.4 विनाशो; Ds निधनं (for विनाशं).] Thereafter B2-4 Ds cont. l. 1-2 of 1308*.

—°) \$ V1.3 D8.12 युक्तं; Ñ1 युक्ता; Ñ2 V2 B2-4 प्रोक्तं; B1 प्रोक्तान्; D1-5.9 युक्तान् (for तन्न). — d) Ñ1 B1 D1-5.9 यथोदिष्टान् ; L (ed.) °थादिष्टं. Ñ V1 B2.4 D2.5 transp. मया and पुरा. — After 9, Ñ2 ins., V2 ins. l. 1-2 after 9 and cont. l. 3-5 after 1306*; B2 cont. l. 1-2 after 1307*, l. 3-4 after l. 2 of 1306* and l. 5 after 9; B3.4 cont. l. 1-2 after 1307* and l. 3-5 after 1306*; D2 cont. l. 1-2 after 1307*:

1308* आर्षमेतद्दिषप्रोक्तं लोके स्याद्गायनं महत्। आधारः सर्वकाच्यानां नदीनामिव सागरः। ये वैतद्वहु मंस्यन्ते ये च श्रोध्यन्ति मानवाः। अस्मिँ होके सुखं प्राप्य यास्यन्ति परमां गतिम्। तदिदं गीयतां वस्सां श्राच्यतां च महीपतिः। [5]

[(1. 1) Vs Ds इद(Ds आयं भाषम्; Bs.4 आर्षमाच-(for आर्षमेतद). Vs Bs.4 Ds लोकस्योन्मीलनं; Bs लोकस्योद्धायनं (for लोके स्याद्धायनं).—(1.3) Bs om. the prior half. Bs ये च तद; G(ed.) ये चैतद् (for ये वैतद्). Vs Ba तद्दु (for तद्दु:.—(1.4) Bs द्युमं (for सुखं).—(1.5) Bs सान्यं (for वत्सी:). Bs गीयतां (for आन्यतां).] यदि पृच्छेत्स काकुत्स्थो युत्रां कस्येति दारकौ । वाल्मीकेरथ शिष्यौ हि ब्रूतामेवं नराधिपम् ॥ ११ इमास्तन्त्रीः सुमधुराः स्थानं वा पूर्वदर्शितम् । मूर्छियत्वा सुमधुरं गायेतां विगतज्वरौ ॥ १२

G. 7. 100, 16 B. 7. 93. 13 L. 7. 95. 14

10 Me reads 10 after 13.—°) V2 B1.2 नैव च; V3 चैव न; B3.4 च वां न; M8 [अ पि न हि (for चापि न).—³) D6.7.10.11 -वांछ्या (for -काङ्क्ष्या).—°) V2 B3.4 Me [आ]अमपदे (for भस्थानां).—") V2 B3.4 -समाहिते; D6.7.10.11 T3.4 - [अ शिनां म(T4 त)दा; T1.3 Ms.10 - [उ]पजीविनां; G1.3 - [उ पमोजिनां; M1 - [उ]पशोभिनां; M7 -प्रभोगिनां. M6 धर्मयोगसमाश्रिते.—For 10°4, Ś Ñ V1.3 B1.2 D1-5.8.9.12 subst.:

1309* निधनै: फलमूलागैर्वसन्यं द्याश्रमे सदा।

[B_2 निर्गुणै: (for निर्धनै:). \tilde{N}_2 $B_{1,2}$ फलमूलैश; D_2 फलमूलांशैर. \hat{S} V_3 $D_{8,12}$ निर्धनौ(V_3 °गैनौ) फलमूलाशी (for the prior half). B_1 आश्रमे; $D_{1,2,9}$ स्वाश्रमे (for द्याश्रमे). D_1 तदा (for सदा). V_1 चाश्रये यथा (for द्याश्रमे सदा).

11 ") Ñ1 V1.3 B1 D1-4 G2 प्रच्छेत; Ñ2 V2 G2 M5-10 प्रच्छेत्त; M1 प्रच्छित्त; M2.4 प्रच्छेत्त (for प्रच्छेत्त). Ś D8.12 परिप्रच्छेत. —) V2 (before corr.) पुत्री (for युवां). Ñ2 पुनावितिः V2 (before corr.) B3.4 M6 कुमारको (for [इ।ति दारको). Ś Ñ1 V(V2 after corr. m.) B1.2 D1-5.8.9.12 पुत्री (V2 B1.2 राजा) कस्य युवामिति. — T4 om. (hapl.?) 11°4. —) M6 अत्र (for अथ). D6.7.10.11 M2.4.7 द्वो; G1 स्थः; G2 M1.5.4.10 स्वः; M2 om. (subm.) (for द्वि). M8 शिष्योसो (for शिष्यो द्वि). M3 Cg.k आवां वाल्मीकिशिष्यो स्वः. —) T2 G2 एवः M5 तत्र (for एवं). D8.10 T1 G2 M2.4 7.8.10 Cg जूतमेवं (T1 °वः M8 °नं); G1 प्रजूतं ये; M6 वावयेतां (for जूतामेवं). — For 11°4, Ś Ñ V B D1-5.8.2.12 T2 subst.:

1310* वाल्मीकिशिष्यावावां हि इति वाच्यः स पार्थिवः।

[Note hiatus between the two halves. Ñi Vi Bs हीत्यथाँ। Bs ° धँ-); Bs इत्यथं-: Ds.s.s हीत्यथा; Ds हि तदा; Ts हि त्यथो (for हि इति). Di.s चावां हि स्वथो (for आवां हि इति). Ñi Vi Bs.i Di-s o Ts स Ds स)पुत्रको (for स पाथिवः). Ñi Vi Bi.i वक्तव्य: स तु चाल्मीकि(Vi °के:)शिष्यावित्येव बाल्को.]

12 °) Ś Va Ds.12 समं तंत्र्या; Ñ1 V1 D1-5.9 Me स (Me इ)मास्तंत्र्य: (D2.5.9 °दी:); De Ts.4 इमां तंत्रीं; Cg.k.t as in text (for इमासकी:). Ś Va Ds.12 सुमधुरं; De Ts.4 सु(De स)मधुरां; Cm as in text (for सुमधुराः). Bs.4 इमाश्र तंत्रीमधुराः. — b) De.7 च (for वा). Te गायेथा; Ms स्वस्था वां: Cg.k as in text (for स्थानं वा). De 7.10.11 G1.2 Mr Cm.g.k.t [अ]प्(De प् वेदर्शनं; M2 [अ]प्वेदिशिनं (for प्येद्शितम्). Ś Ñ1 V1.2 Ds.12 सुस्मया नारदोक्तया; Ñ2 पुरा नारददिशेता; V2 B1 स्थाने वां प्वेदिशिता (B1 °तौ);

G. 7, 100, 17 B. 7, 93, 14 L. 7, 95, 15

आदिप्रसृति गेयं स्थान चावज्ञाय पार्थिवम् । पिता हि सर्वभूतानां राजा भवति धर्मतः ॥ १३ तद्युवां हृष्टमनसौ श्वः प्रभाते समाधिना । गायेतां मधुरं गेयं तन्त्रीलयसमन्वितम् ॥ १४ इति संदिक्य बहुको मुनिः प्राचेतसस्तदा ।

वाल्मीकिः परमोदारस्तूष्णीमासीन्महायशाः ॥ १५ तामद्भतां तौ हृदये कुमारौ निवेश्य वाणीमृषिभाषितां शुभाम् । सम्रत्सुकौ तौ सुखमूपतुर्निशां यथाश्विनौ भागवनीतिसंस्कृतौ ॥ १६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुरशीतितमः सर्गः ॥ ८४॥

 B_2 स्थाने वा पूर्वदर्शिते; $B_{2.4}$ शुक्कानावदयोजिता: (sic); $D_{1.4}$ सूक्ष्मया(D_4 °क्ष्मा या)नारदार्षि(D_4 °िथे)ता:; $D_{2.3,5.9}$ सूक्ष्मा या(D_5 °क्ष्मी या) नारदोद्धता:; $T_{1.2}$ M_8 स्थानं पूर्वप्रकल्पितं; M_6 नारदेनाभिदिशिता:. —) G_2 योजियस्वा; $C_{m.g.k.t.}$ as in text (for मूर्छियस्वा). $D_{2.8,5}$ समधुरं; $T_{1.2}$ G_8 $M_{5.10}$ G_1 सधुरं; T_3 सुमधुरा; G_2 G_3 G_4 G_4 G_5 G_5 G_7 G_8 G_7 G_8 G_7 G_8 G_8

13 °) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 आदों (for आदि-). Ś Vs Ds गायंतो; Ñ V1 B1.2 D1-5.9 गातव्यं(Ñ1 °व्या); V2 (before corr. as in V1) Bs गेयं तन्; B4 गेयं तु; D12 गायंतं; M9 गायेथा (for गेयं स्थान्). —) M1 न चावज्ञाप-भाषणं. —) D2.9 राजा (for पिता). T1 वा (for हि). Ñ1 V1 T8.4 -लोकानां; B1 -सत्वानां (for -भूतानां). —) D2.9 पिता; Ms रामो (for राजा). G2 M5.7-10 धर्मानित् (for धर्मतः). — After 13, M6 reads 10.

14 °) Ś Ñ V B D1.2.4.5.8.9.12 Me तौ; Ds ततो (hypm.) (for तद्). V2.3 पुरा (for युवां). B1 हृष्पुष्टी च (for हृष्टमनसो). — °) Ś Ñ V1.3 B3.4 D1-5.8.9.12 समाहितौ; D6.7.10.11 समास्थितौ (for समाधिना). — °) Ñ1 V2 B3 D10.11 गायता; Ñ2 B1 D5 गायेता; V1 गायेथा;; B3.4 गीयतां; G1.3 M2-5 गायेथां (for गायेतां). Ś Ñ1 V1 B3 D1-4.8.9.12 T8.4 मधुरं गीतां; V3 गीतां मधुरं; B1.2 गेथं मधुरं; T2 G3 मधुरां गीतिं (for मधुरं गेथं). — °) T2 damaged after तशी-.

15 B4 om. 15. —) T1 G8 संचित्य (for संदिश्य). \$ V3 D8.12 माधुर्यम् ; Ñ1 V1 B8 D1-5.9 मधुरं; B1 G2 बहुधा (for बहुशो). —) \$ Ñ1 V1.3 B3 D1-5.8.9.12 ऋषिः (for मुनिः). \$ Ñ V1.3 B2.8 D1-5.8.9.12 Т3.4 М6 प्रभुः; V2 B1 शुमं; M5 तथा (for तदा). M7 प्रमृत्तिसान् (for प्राचेतसस्तदा). — B1 reads o in marg. —) \$ V3 D8.12 मुमहातेजासः M8 प्रमोदारं (for प्रमोदारस्). —) D11 om. after तृष्णी. Ñ1 B3 D3 T3.4 M5.6 आस्ते; V1 आसे (sic); D1.2.4.5 आस (for आसीन्). \$ D8.12 महातपाः; V2 महात्मनाः D6.7.10 महामुनिः (for °यशाः). — After 15, D6.7.10 \$ (except M6) ins,:

1311* संदिष्टौ मुनिना तेन ताबुभौ मैथिलीसुतौ। तथैव करवावेति निर्जग्मतुरहिंदमौ।

[(I. 1) T1.2 G1.3 M7.8.10 मुनिशार्दू लौ (for °ना तेन).
—(1. 2) M1.5.7 तथेति (for तथेव). T4 अनिदितौ (for अरिंदमौ).]

16 ") S V2.3 B1.2.4 D8.12 तथेति तां; Ñ1 V1 तद्भतं (for तामद्भतां). B2 वै; M9 -[अं]तां (for तौ). Ñ2 तथेति राज्ञां (for तामञ्जतां तो). V2.3 Bs.4 D1-5.9 T1.2 G1.3 M2.4.8.9 कुमारको (for कुमारो). — b) Ś Ñ2 B4 D12 निधाय; $ilde{N}_1$ B₂ D_{1-5.9} निशस्य; V₂ (before corr. as in V₈) निविद्य; Vs Ds विधाय; Mr निवेद्य; Cm.g.t as in text (for निवेइय). B: ऋषि ** तां; Ms ऋषिणा कृतां (for ऋषिभाषितां). B2 om.; D6.7.10.11 तदा (for शुभां). —") V2 (before corr. as in text) समं कृतौ; B1 ततस्तु तौ (for समुत्सकों). Ñi Vi Di.3-5 तां (for तों). S Ñ Vi.3 B2 D1-5.8.9.12 च तम्बत्र; D6 T2-4 G1.3 M2-10 Cgp सममूषतुर् (for सुलमूपतुर् ;. B1 जातु समूपतुर् (for तौ सुखमूयतुर्). —) D10.11 G3 Ct -संहितां; T1 -संश्रितों; T2 -संश्रुतौ; Ms -संहितौ; Ms -सत्कृतौ; Cm as in text (for -संस्कृतों). Ñ1 V1.3 B3 D1-5.9 -संस्कृ (D8.5 -संस्कृ)तो पुराः Me -गीतसंस्कृतां (for -नीतिसंस्कृतौ). Ś Va (before corr.; after corr. as in Ñ2) D8,12 भृगुतनचेन संस्थितौ(V2 सःकृतौ); Ñ2 B4 यौ भृगुपुत्रसःकृतौः B1 भागवकेन संस्कृतौः B: भार्गविवप्रसंस्कृतौ. 🛞 Cg: भार्गवनीतिसंस्कृतौ इति पाठान्तरे तु वाल्मीकिशिक्षितावित्यर्थ:. अ

Colophon. Sarga name: Ś Ñ1 V3 D1 4.8.13 वाल्मीक्य(Ñ1 D1 °का; D2 °िक का) नुशासनं; Ñ2 छवकुश-संदेश:; V1 वाल्मीकिशासनं; V2 B4 कुशळवानुशासनं; B1 वाल्मीकिवचनं; B2 कुशळवसंदेश:; B3 वाल्मीकिशासने; D6 छवकुशयोर्वाल्मीकिनानुशासनं; D9 वाल्मीकिरनुशासनं, —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8.8 D2.8.12 om.; Ñ2 98; V1 72; B1 D2 97; B2 99; B4 T4 101; D1.4 85; D2 90; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 93; T3 100; M6 91; M8 92. —After colophon, D2 concludes with राम:; T4 with औरामार्पणमस्तु। औरामाय नमो नम: 1; G M2.5.8 with औरामार्पणमस्तु। औरामाय नमो नम: 1; G M2.5.8 with औरामाय नम: and M10 with औरामचन्द्राय नम:.

64

तौ रजन्यां प्रभातायां स्नातौ हुतहुताशनौ । यथोक्तमृपिणा पूर्वं तत्र तत्राभ्यगायताम् ॥ १ तां स शुश्राव काकुत्स्थः पूर्वचर्यां ततस्ततः । अपूर्वां पाट्यजातिं च गेयेन समलंकृताम् ॥ २ प्रमाणैर्बहुभिर्बद्धां तन्त्रीलयसमन्विताम् । बालाभ्यां राघवः श्रुत्वा कौत्हलपरोऽभवत् ॥ ३ अथ कर्मान्तरे राजा समानीय महाम्रुनीन् । पार्थिवांश्च नरच्याघः पण्डितान्त्रैगमांस्तथा ॥ ४

G. 7. JOI. 4 B. 7. 94. 4 L. 7. 96. 4

85

- 1 ") Ñ2 V8 B1.2 तस्यां(V8 °तो) राज्यां; D5 ततो निशि (for तो रजन्यां). Ś1.3 Ñ2 V8 B1.2 D8.12 ज्यतीतायां; M6 निज्ञतायां (for प्रभातायां). V2 (sup. lin. also as in Ñ2) B3.4 ततो रजन्यां ज्युष्टायां. b) M1 ज्ञात्वा (for ज्ञातों). B3 D2.8 T1.2 G3 M3.4.6 सर्व (for पूर्व). d) V2 D6.7 (marg.).10.11 सर्व; B4 ततस् (for first तम्र). B4 ताव् (for second तम्र). V1 [आ]श्रु गा°; B2 [अ]श्र गा°; M10 हागा° (for [अ]भ्यगायताम्). B3 D6.7. 10.11 तन्नोप(B3 ताभ्याम)गायतां; D5 [प]व चाश्रगायतां.
- 2 ") M4 om. (subm.); M6.7 स (for तां). B1.3,4 T2 च; Me त (for स). N1 De M7 अश्राव च (N1 त); Da श्रुश्रवे च (for स श्रुश्राव). —) Bs ह्यातमचयाँ; Ma पूर्वाचारान् ; Ctp as in text (for पूर्वचर्या). Ś Vs Ds.18 द्ममां (for तत:). V2 (m. also as in text) B1.2 कथां दिव्याद्भतोपमां; D10.11 T1.2 G3 M1.3.6 Ct पूर्वाचार्य(T1 M3 पूर्वा चर्या) विनिर्मितां. - ") Ti.2 Gs Ms अपूर्वः; Cv m,g t as in text (for अपूर्वा). Ñ2 B1.4 D1.8.4 T1 G3 पाउ ; B2 प्राच्य°; Bs श्लोक°; D2 °जातां; D5 पद°; D2 काव्य°; T2 °जातं; Ts अथ जाति; G1 Ms.7 पदा°; Cv.g as in text (for पाट्यजाति). S Ds.12 अपूर्वी दृइयते बाली; Vs (with hiatus) इक्यते उद्भती बाली. —) T1 Ga स्नेहेन; Cg.t as in text (for नेयेन). S Ds.12 तमुपहुतौ; Ñ V B D1-5.9 Ts.4 समभिष्ठतां(V2 °तं; V3 °तो); Cm.t as in text (for समलंकृताम्). 🛞 Ct: पाठ्यजाति पाठ्यस्य गेयस्य जाति षड्जादिस्वरूपामिति कतकः। 'पाठ्यजातं ' इति पठित्वा पाठ्यं नाम गानाधारस्य केवलवाक्यस्य स्वरूपोचारणमात्रमिति तीर्थ भारत. 🛠
- 3 °) De वृद्धां; T1.2 Gs Ms Ct युक्तां; Cm as in text (for बद्धां). Ś Ds.12 स्वरेस्त सप्तमिर्वद्धं; Ñs V2.3 B स्वेरश्च सप्तमिर्वद्धां. °) Ś Ds.12 -समन्वितं. °) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 बाङयो (for बाङाभ्यां). °) Ś Ñ V B1.2 D1-5.8.9.12 Ts.4 को (Ds कु)त्हङ मुपेयिवान्.
- 4 °) Ñ2 V2 B1.2 तत: (for अथ). Ś V1 D8.12 M6 राम: (for राजा).) Ñ2 D7.10.11 Т8.4 समाह्य; D8 समादाय (for °नीय). B3.4 विप्रानाहृय सर्वश:. After 4°, D1.8.4 ins.:
- 1312* ऋषिवाटेषु सर्वेषु कारयामास वाटकम् ।

[Ds ऋषिवासेषु मुख्येषु (for the prior half) and राघव: (for वाटकम्).]

—°) Ś Ñ1 V1.3 B8.4 D1-5.8.9.12 राज्ञ क्षेव (for पार्थिवांक्ष). Ś V3 D3.8.12 M0 नर्ड्याझान्: D5 महाभागः: M5 नरश्रेष्ठः (for नर्ड्याझ:).—M5 om. 4^d.—^d) Т2 प्रथितान् (for पण्डितान्). B8.4 transp. पण्डितान् and नैगमांस्. Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 पंडितांश्रेव नैगमान्.—After 4, V2 B T2 G3 M1.8 ins.; Ñ2 D6.7.10.11 T3.4 G1.2 M2.6.5.7.8.9 (l. 1 only).10 ins. after 5^{d5}; T1 subst. l. 1 only for 5^{d5}; M6 cont. after 1314*:

1313* स्वराणां लक्षणज्ञांश्च औरसुक्याद्विजसत्तमान् । पादाक्षरसमासज्ञांदछन्दःसु परिनिष्ठितान् । कलामात्राविदोषज्ञाक्ष्योतिषे च परं गतान् । क्रियाकल्पविदश्चेव तथा काव्यविदो जनान् । भाषाज्ञान्तिगमज्ञांश्च नैक्त्कांश्च विदोषतः । [5] हेत्एचारकुशलान्वचने चापि हेतुकान् ।

[Me om. l. I. Note hiatus between the two halves. - (1. 1) Va g (for =). Na D10,11 Ts.4 G1 M1 Cm.g.t उ(Ts.4 हा)त्सुकान् ; Do हैतुकान् ; Dr श्रीरसुक्याद् ; Ms औद्वित्याद (sic) (for औत्सुक्याद). Ñs Vs B1.3 -पुंगवान (for -सत्तमान). —Gs om. l. 2-4. —(l. 2) B1.s.4 Ms.s पद-: Cg.t as above (for पाद-). B: -समानज्ञांश् (for -समासज्ञांश्). Va Ba शब्देन; B1.4 शब्देश; Ma शब्देय; G (ed.) शब्दे च; Cg.t as above (for छन्द:सु). -(1.3) Ta.s Ma.s নাত-; Me तथा; Cm.g.t as above (for নতা-). Ñ2 V2 В1-3 D7.10 Т8.4 G3 M1.4 - मात्र-; Cg.t as above (for -मात्रा-). Ñ2 V2 B G3 M3.6 Cm.g.t -विभाग (V2 Ba °a; Bs °*)ज्ञा (Bs.s °स्ता)ञ् (for -विशेषज्ञाञ्). -After the prior half, B4 reads erroneously the post, half of l. 1 in marg. No B1 परिनिष्ठि B1 °संग)तान् ; De. 7 Ts. 4 Ms च सुनिष्ठितान् ; Ms चाविशिक्षितान् ; Cg.t cites as above (for च परं गतान्). —(1.4) G: त्रिधाः Cm.g as above (for किया-). B1 -कर्म- (for -कर्प-). -Bs om. from the post. half up to the prior half of 1. 5. Ms कथा- (for तथा). No Vo B1 वानय-; D7.10.11 T2-4 G1 Ct कार्य-; Cg as above (for काव्य-). M1 दिजान् (for जनान्). De.7.10.11 Ts.4 Ct -विशारदान् ; Cgp as above (for -विदो जनान्). - De.7.10.11 Ta.s om. 1. 5. V2 repeats 1. 5 after 645. -(1.5) V2 (second time)

G. 7. 101. 7 B. 7. 94. 5 L 7. 96. 5

पौराणिकाञ्चव्दविदो ये च दृद्धा द्विजातयः । एतान्सर्वान्समानीय गातारौ समवेशयत् ॥ ५ हृष्टा ऋषिगणास्तत्र पार्थिवाश्च महौजसः । पिबन्त इव चक्षुभ्या राजानं गायकौ च तौ ॥ ६

Ms भाष्यज्ञान्; B1 G8 M1.2.8 भाषज्ञान्; G2 भावज्ञान्; Cm.g as above (for भाषाज्ञान्). Ñ2 V2 (both times) B6 निगदांश्चेव; B1.2 M6 नैगमांश्चेव; T2 G1.8 M8 इंगितज्ञांक्ष; M2 निश्चयज्ञांक्ष (for निगमज्ञांक्ष). G2 नैऋतौ; K (ed.) नैगमांश्च (for नैऋत्कांश्च). M8 [अ] प्यशेषतः (for विशेषतः). Ñ2 V2 (both times) B1.2.4 गीतनृत्य (B1.2 नृत्यगीत)विशारदान् (for the post. half). —Ñ2 V2 B M6 om. l. 6. —(l. 6) G3 M1 वा (for च). T2 G1.2 M1.2.5.10 हेतुकान्; Cv.g.t as above (for हेतुकान्). D6.7.10.11 T3.4 हेतुकांश्च बहुश्चतान् (for the post. half).]

—Thereafter, D_{6.7.10.11} T_{8.4} G_{1.2} M_{2.4.8.10} cont.; T₂ G₃ M_{1.8.6} subst. for 5^{ab} :

1314 अन्दोविदः पुराणज्ञान्वृद्धांश्च द्विजसत्तमान्।

[Dio.11 वैदिकान्; Ts.4 अन्यांश (for बृद्धांश).]

-Ds.7.10.11 Ts.4 G1.9 Ms.4.5.10 further cont.; T1 Ms-9 cont. after 1313*; Ts Gs M1.8 cont. after 1314*:

1315* लक्षणज्ञांश्व गान्धवांश्वित्रज्ञांश्व विशेषतः। वृतिज्ञानथ सूत्रज्ञान्गीतनृत्तविशारदान्।

[Ma.e.s om.·l. 1. De.7.10.11 Ts.e read l. 1 after l. 1 of 1313*. —(l. 1) De G गंधवाँग् ; Dr T1.3.4 Ms गांधवें (for गान्धवांग्). De.7 भाषाज्ञांग् ; D10.11 नैगमांग् ; Ts.4 भाष्यज्ञांग् (for चित्रज्ञांग्). —(l. 2) De.7 Te G1 M1 वृत्तज्ञान् ; D10.11 Ts चित्रज्ञान् (for वृत्तिज्ञान्). De.7 Ts.4 कर्प-; D10.11 युत्त- (for अथ). De T1 -वृत्त- ; D7.10.11 Ts -नृत्य-; Ms -वृत्ति- (for नृत्त-).]

-Thereafter, B(ed.; within brackets) K(ed.) further cont.:

1316* शास्त्रासीतिनिपुणान्वेदान्तार्थप्रबोधकान् । [B (ed.) - प्रकाशकान् (for - प्रबोध°).]

5 Vs repeats 5^{ab} after 6^{ab} preceded by l. 5 of 1313*. — V1 वेदविदो; Vs (first time) Bs. द च विविधान; D1.2.6.7 छंदविदो (for शब्दविदो). Ś Ñ² V² (second time). B1.2 Ds.12 ये च B² तु) पौराणिका बुद्धास. — b) Ś V² (second time) B1.2 Ds.12 तत्र ये च; Ѳ यशे ये च; V² ये च तत्र; D6.7.16.11 ये बुद्धाश्च (for ये च बुद्धा). — For 5^{ab}, T1 subst. l. 1 only of 1313*; while T2 G2 M1.8.6 subst. 1314*. — After 5^{ab}, Ѳ D6.7.10.11 T3.6 G1.2 M2.6.5.7.8.9 (l. 1 only).10 ins. 1313*. — b) Ś V² D8.12 सवाँस; Ѳ B2.6 D8.0 एवं; D1.8-5 स तान् (for

परस्परमथोचुस्ते सर्व एव समं ततः । उभौ रामस्य सद्दशौ विम्वाद्धिम्बिमवोद्धृतौ ॥ ७ जिटलौ यदि न स्यातां न वल्कलधरौ यदि । विशेषं नाधिगच्छामो गायतो राघवस्य च ॥ ८

- एतान्). Ś $D_{8.12}$ तांश्च; V_3 तान्स (for सर्वान्). \widetilde{N}_2 $B_{1.2}$ M_6 समाह्य (for °नीय). °) D_6 $\widehat{T}_{1.2}$ G_3 M_3 गायंतो; M_1 श्रातरो; M_6 गोये तान् (for गातारों). Ś \widetilde{N}_1 $V_{1.3}$ $D_{2.8.9.12}$ संप्रवेशयत्; D_6 $G_{2.3}$ M_2 (after corr. sec. m.). 10 समचोदयत्; L (ed.) संप्रावेशयत् (unmetric); C_1 as in text (for समवेशयत्). $-A_1$ fter 5, $D_{6.7.10.11}$ ($D_{10.11}$ g_{-10} only) read g_{-12} .
- 6 °) Gs damaged up to ग. T1.2 M6 प्रहृष्टिं (for हृष्टा ऋषि-). M6 ते तु (for तत्र). D6.7.10.11 K (ed.) हृष्टा (K [ed.] हृष्ट्रा) सुनिगणाः सवें; M8 प्रहृष्टा ऋषयस्तत्र; M8 (with hiatus) हृष्ट्रा अपि गुणांस्तत्र.) G1.2 पार्थिवांश्. T1.2 Gs Ms [अ] मितौजसः; G1 विशेषतः (for महौजसः). For 6°, Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

1317* ते प्रहृष्टा ऋषिगणा राजानश्च मदाबळाः।

[Ñ V1.3 B1.8 ते प्रविद्या; V2 B3.4 उपविद्या; T4 तत्र हृष्टा (for ते प्रवृद्या). Ñ1 त्वृषि-; D1.3-5 T3.4 मुनि- (for ऋषि-). V2.(before corr. as above) B2.4 महोजस:.]

- -After 6°6, V2 repeats 1. 5 of 1313* and 5°6.
- —°) D7 (with hiatus) पिवंति. T1 damaged from भ्यां up to पर in 7°. D6.7.10.11 चक्काभें; M6 नेत्राभ्यां (for चक्क्षभ्यां). Ś V8 D8.12 चे (Ś2 V3 ची) क्षंते सततं नेत्रे; Ñ1 V1 D1-5.9 T8.4 प्रेक्षंत: (Т3.4°ते) सततं तत्र. —°) T2 M8-10 गायनो; M1 यूनथों (sic); M5 गंडकों (for गायकों). Ś V8 D8 राघवं दारकं; D12 दारकों राघवं (for राजानं गायकों). Ñ1 V1 D1.3-5 T3.4 तो च (Т3.4 चेत्र) दारकों (for गायकों च तो). Ñ2 V2 B पश्यंतश्च (B8°ति च; B4°ति सा) कुशीळवो; D2.9 गातारों तत्र दारकों; D6.7.10.11 M6 पश्यंति सा(D7 च) महर्मेहः.
- 7 T1 damaged up to पर in (cf. v.l. 6). G2 om. 7-8°.—") Ś V2 D8 12 च (for ते). B3.4 इदं प्रोचुः (for अथोचुस्ते). Ñ2 V2 B1.2 D6.7.10.11 सचुः परस्परं चेदं (Ñ2 V2 B1.2 चेव); M6 ते परस्परमूचुश्च.—") Ś Ñ2 V2.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 M6 समागताः (B4 तान्); Ñ1 महारथाः V1 महावलाः; D6.7.10.11 समाहिताः; K (ed) समंततः (for समंततः).—") D1 इमी च (hypm.); D2-5 T3.4 इमी (for उमी). D2 परम-; D2 तु राम- (for रामस्य).—") Ś D8.12 दीपादीपाव्; B4 T1.2.4 G2 M1-4.6.8-10 विवादिवाद् (for बिम्बादिम्बम्). B4 [उ दित्तौ; T2 (also as in text) M2 [उ क्षितौ; Ct as in text (for [उ]कृतौ).
 - 8 Gs om. 8^{a5} (cf. v.l. 7).) De illeg.; D7

तेषां संवदतामेवं श्रोतृणां हर्षवर्धनम् ।
गेयं प्रचक्रतुस्तत्र तावुभौ मुनिदारकौ ॥ ९
ततः प्रवृत्तं मधुरं गान्धर्वमितमानुषम् ।
न च तृप्तिं ययुः सर्वे श्रोतारो गेयसम्पदा ॥ १०
प्रवृत्तमादितः पूर्वं सर्गान्नारददर्शनात् ।

वन्यो तों; G(ed.) जिंदिनों; Ct as in text (for जिंदिलों). S Ds चैव रुचिरों; D_{12} **नाज्ञास्यंश् (sic) (for यदि न स्यातां). $-^{b}$) S N V B $D_{1-5.8.9.12}$ $T_{3.4}$ चीर(N $V_{1.2}$ B_{1-8} $D_{1.4}$ G_{11} G_{12} G_{13} G_{14} G_{14} G_{15} $G_$

1318* एवं प्रभापमाणेषु पौरजानपदेषु च।

9 For sequence in D6.7.10.11, cf. v.l. 5.—) Ś D8.12 तथा प्र-; L(ed.) तथा च (for तेपां सं-). D7 -वसतां (for -वदताम्). Ś Ñ1 V8 D1-3.5.8.12 T2 G1.3 M1-3 एव; D6.7.10 11 T1 तत्र (for एवं).—) Ñ2 B3.4 विस्पितात्मनां (for इपेवधेनम्). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 विस्पितातां परस्परं.— B2 om. 9° .—) B1 आरेभतुस; D6 चक्रमतुस (for प्रचक्रतुस). M8 तस्य (for तत्र). Ś Ñ V1.2 D8.12 उपचक्रामतुगैतुं(Ñ1 भीति; V3 भीयं); V2 गीयमाने ततस्तत्र; B3.4 D1-5.8 T3.4 उपचक्र (D1.4.9 का) मतुर्गातुं (B3.4 तुः स्थातुं; D2 तुर्दातुं); M6 गेयं समल्यं बालों.—) G1 ऋषि-(for मनि-).

10 For sequence in D6.7.10.11, cf. v.l. 5.—6) B2 सर्वत्र; D9 प्रभृत्ती (sic) (for प्रवृत्ते).—6) V2.3 D3 गंधर्यम्. Ś V2.3 D5.8 इति (for अति·).—7) M3 तृक्षि-(for तृप्तिं). T1.2 G3 M3 गता: (for ययु:).—4) T1.2 G3 M3 गान-; G2 गीत- (for गेय-). M1 -संपदं.—For 10°4, Ś Ñ V B1.2.4 D1-5.8.9.12 subst.; while B2 (repeats after 11°6) T2.6 ins. after 10:

1319* श्लोकै रामायणं बद्धं विचित्रपदमर्थवत् ।

. [ŚÑ V B1-3(B3 both times).4 D2.5 श्लोके (for श्लोके). T3.4 बद्धा (for बद्धे). B3 (second time) विविधं प्रम् (for विचित्रपदम्).]

11 For sequence in De.7, cf. v.l. 5. — S V1 D2,8.8.12 प्रवृत्तिम् . S Ñ V B D1-5,8.9.12 Ts.4 कृत्ता; D6.7.10.11 Cg प्रै-; Ck as in text (for प्रै). — S

ततः प्रभृति सर्गाश्च यावद्विंशत्यगायताम् ॥ ११ ततोऽपराह्मसमये राघवः समभापत । श्रुत्वा विंशतिसर्गास्तान्भरतं श्रात्वत्सलः ॥ १२ अष्टादशसहस्राणि सुवर्णस्य महात्मनोः । ददस्व शीघं काक्तत्स्थ बालयोर्मा वृथा श्रमः ॥ १३

G. 7. 101. 16 B. 7. 94. 18 L. 7. 96. 13

D8.12 सर्गे; Ñ V8.3 B D5.10.11 T3.3 G8.3 M7 Cg सर्गे; V1 D1.3.4 सर्वे (for सर्गान्). Ś D8 -दिशेतां; Ñ V1.2 B D1-5.9 T3 -दर्शनं; V3 D10-13 G2 Cg -दिशेतां; М6 -सृषितान्; Cm as in text (for -दर्शनात्). —After 11.65, B3 repeats 1319*. —") М6 तम्र (for ततः). D1.3 M2 सर्वान् (for सर्गाञ्च). Ñ1 V1 D1.3.4.9 वै; D2 वा; D5 तु (for च). T3.4 सर्गाणां (for सर्गाञ्च). —") Ś Ñ V B2 D2-5.8.9.12 T3.4 विश्वाति ताव्(Ñ1 V1 D2.9 T3.4 सम्-) (for याविद्वित्ति). D1 विश्वाति तावद्वायतां (unmetric). % Ct: तम्र गेये नारदद्शितं पृथेसर्गमादितः प्रवृत्तं कृत्वा ततःप्रभृति याविद्विश्वतिसर्गानगायताम् । अनेन प्रस्तदं संक्षेपरामायणमादितः कृत्वा यावद्वामायणसमातिविश्वतिसर्गाणां गानमिति तीर्थः. % —After 11, Ñ2 V2 B1.2 ins.:

1320* स्वरेश्च सप्तभिर्वद्धांसन्त्रीलयसमन्वितान् । [Cf. I.4.7° .]

12 For sequence in Ds.7, cf. v.l. 5. —) B1 तथा; B2 अथ (for ततो). B1 M1.8 [5]पराह्ने (for 5पराह्न-). —) \$ B2 Ds.12 G2 M5.10 प्रत्यभाषत. —) \$ V1.8 D1-5.8 9.12 तं; Ñ1 T8 4 ने; G1 स (for तान्). B2.4 अत्वा स विंशति सर्गान्; Ds.7 T1.2 G3 M1-3.6-9 अत्वा विंशतिकं(M1.2.6-9 भें) सर्ग; G2 M4.5.10 तच्छू (G2 तं अ)त्वा विंशति सर्गान् (G2 विं सर्ग; M4 विंस सर्ग [hypm.]). —) Ñ2 V2 B1-8 D10.11 आतरं (for भरतं). \$ Ñ V B1.5.4 D1-5.8.9.11.12 आतृवत्सरुं (D2.9 विंदनं); B2 केक्यीसुतं (for आतृवत्सरुः). D6.7 T1.2 G M1-5.7-10 कीत्हरू-समन्वतः (M7 विं); M6 ह्वंण परमान्वितः

13 ") Ś Ñ V1.3 B D1-5.8.9.12 T3.4 आस्यां (D8 दौ) दश- (for अष्टादश-). L (ed.) -सहस्र तु. —) Ś V8.3 B1.3 D8.12 सुवर्ण तत् (V2 स्वं; V3 दि; B1 च; B2 तु) (for सुवर्णस्य). Ś Ñ2 V2 B D8.13 कृताकृ (B2 दु)तं; Ñ1 V1 D1-5.8 T4 M8 महामते (M5 धुने); V3 परस्परं (for महासनो:). —) Ñ2 V2 B4 D10.11 प्रयच्छ; D5 दिशस्य (for ददस्य). M8 सौमित्रे (for काकृत्स्य). M7 वृथाश्रमं. Ś Ñ2 V2 D8.12 यहान्यद्पि कांक्षितं; Ñ1 V1 D1.8-5 T3.4 यहा (T3.4 वा) भ्याम (D5 सम) मिकांक्षितं; V2 B D2.9-11 यद (B1.2 D9 धा; B2.4 हा) न्यद (D2 में)मि (B2 पि) कांक्षितं (for). M8 आभ्यां ददत वै शीघं बालाभ्यां मा वृथाश्रमं. — For 13° , D6.7 subst.; whil D10.11 ins. after 13:

G. 7. 101. 17 B. 7. 94. 19 L. 7. 96. 15

दीयमानं सुवर्णं तन्नागृह्णीतां कुशीलवी । उचतुश्च महात्मानी किमनेनेति विस्मिती ॥ १४ वन्येन फलमूलेन निरती स्वी वनीकसी । सुवर्णेन हिरण्येन किं करिष्यावहे वने ॥ १५ तथा तयोः प्रज्ञवतोः कौतृहलसमन्विताः ।

1321* ददौ स शीघं काकुःस्थो बालयोर्वे पृथकपृथक्।
—After 13, Ñ2 V2 B2-4 L (ed.) ins.:

1322* एवमुक्तस्तु रामेण भरतः कैकवीसुतः । यथान्तसं नरेन्द्रेण तत्ताभ्यां दातुमुखतः ।

[(1.1) V2 B2 केक्स्यी- (for केक्स्यी-).—(1.2), Ñ2 यचाज्ञासं; B2 यथाज्ञासस् (for यथाज्ञासं). B2 तु रामेण (for नरेन्द्रेण). L (ed.) तत्राभ्यां (for तत्ताभ्यां). B2 दातुमुत्तमं; B3 तु समुद्रतं (for दातुमुचत:).]

14 °) \$1 देयमानं(sic); \$2.3 D8.12 द्योतमानं; Ñ1 भाने (for दीयमानं). Ñ1 सुवर्णे. \$ Ñ1 V1 B4 D1-4.6-12 T3.4 तु; Ñ2 V2.8 B1-3 च; G1 तौ (for तन्).—) G1.3 M8 न गृह्णीतां (for नागृह्णीतां). \$ Ñ V B D1-5.8.9.12 T3.4 न तौ (Ñ1 V1 D1-5 T3.4 तज्) जगृहतुस्तदा. —) Ñ1 सा; D2.9 तु (for च). B1 ऊचेचतुः (sic) (for ऊचतुश्च). \$ Ñ2 V2 D8.12 हिर्ण्यहिं (V3 श्व); Ñ1 V1 D2.9 T3.4 ततस्तौ तु (D3 वा); V2 marg.; B1 सुवर्णेन; B2 हि राज्येन; D1.3-5 तदा तौ तु (for महारमानौ). D6.7 M1 एतेन (for अनेन). Ñ1 V1 D1.8.4.5.8 T3.4 धनेन तौ (D1.4 च; D2 वा; D5 *; D9 वा; T8.4 नौ); D5 * * * नौ; M8 सुविस्मितौ (for [ह]ति विस्मितौ). \$ Ñ2 V3 B1.2 D8.12 किं करिष्याव (\$ B8.12 भ) इस्पणि (B1 दियुत); V2 (marg.) B3.4 किं धनेन विशापते; M5 नेति नेति च सस्मितौ (for '). M6 (with hiatus) किमनेन करिष्यावो महारमन्न तथा उभौ.

15 ") D2 अन्येन (for वन्येन). V2 B8.4 वन्येषु फलमूलेषु. — b) D6.7 G2 M6.10 नियतो; Cg.k.t as in text (for निरतो). M8 स- (sic); M9 om. (subm.); M10 स्व- (for स्वो). D6.7.10.11 वनवासिनो (for स्वो वनोकसो). SN V B D1-5.8.9.12 T3.4 निर(D2 रचि)तानां वनोकसो (V3 **** [lacuna]; D8.5 तपस्विनां). — b D6.7 M4.7 करिस्यामहे. M5 वयं (sic) (for वने). —For 15°4, SN V B D1-5.8.9.13 T8.4 subst.:

1323* किमसाकं सुवर्णेन हिरण्येनापि वा पुनः।

[\$ Ñ\$ V B4 D8.18 T3.4 transp. सुवर्णन and हिरण्येन, \$1 तथा नृप; \$2.3 Ñ\$ V\$ B D8.18 [अ]पि वा नृप(Ñ\$ राघव); V\$ नराधिप (for [अ]पि वा पुन:).]

16 V2 reads " in marg. —") Ñ2 B2 G2 प्रवद्तो;; Me.10 तु बुवतो: (for प्रबुवतो:). Ś V1.2(before corr.).2 B1.2 D1-4.8.9.12 तयोस्तु बुवतोस्तत्र(D1.8.4 "तोरेवं); Ñ1 श्रोतारश्रेव रामश्र सर्व एव सुविस्मिताः ॥ १६ तस्य चैवागमं रामः काव्यस्य श्रोतुमुत्सुकः । पत्रच्छ तौ महातेजास्तावुभौ मुनिदारकौ ॥ १७ किंत्रमाणमिदं काव्यं का प्रतिष्ठा महात्मनः । कर्ता काव्यस्य महतः को वासौ मुनिपुंगवः ॥ १८

तयोस्तु वचनं श्रुखा; Ds तयोस्तद्वद्वोरेव. — N2 om. 1660. — N2 (ed.) कुत्हल-. S Ñ1 Ba D2.8.0.12 M10 -समन्वित:; V1 D1.8-5 -समन्वितान् (for -समन्विता:). — D10 om. (hapl.?) 160d. — N illeg.; G2 सुश्रिमता:; M6 श्रुतस्य व (for सुविस्मिता:). — For 160d, S Ñ1 V1.3 D1-5.8.0.12 subst.; T8.4 ins. after 16:

1324* सदस्यात्राघवः प्रेक्ष्य सर्वानेव महौजसः।

[Ś V3 D2.8.9.12 वनोकस: (for महोजस:).]; while, Bs.4 G (ed.) subst. for 16°4; Ñ2 V2 (after 16*5) B2 ins. after 16:

1325* राधवस्ते च राजानः श्रोतारस्तत्र चापरे । विसायं परमं गत्वा सुहूर्तं ध्यानतत्पराः।

[Ba om. l. r. —Ñ2 om. l. 2. —(l. 2) Ba ज्ञात्वा (for गत्वा). G (ed.) -तत्वर: (for -तत्वरा:).]

17 ") Ñ2 B2-4 तयोश् ; D2 कस्य (for तस्य). Ñ2 B3.4 चा(B4 झा)गमनं (for चेवागमं). D2 नाम; D5 सर्वं (for राम:). D9 कोस्य वागमयन्नाम. —) S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 परमाद्धतं; Ñ2 महद्दुतं; B3.4 च समुद्भवं (for श्रोतुमुत्सुक:). —) T1.2 M8 सु- (for तो). S Ñ1 V1.8 B3.4 D1-5.8.9.12 प्रमाणं चैव पप्रच्छ (V2 गेयस्य). —) Ñ1 D1-5 तदा तो; B3.4 तो तदा; D9 चद्तं; G1.2 M2.5.8-10 तदोभौ; M4 ततोभौ (for तावुभौ). % Ct: तो ताविति वीष्सा. % — For 17°-18°, Ñ2 V2 B1.2 M6 subst. 1326*.

18 Gs damaged for ". — ") Ts Gs Ms.5 महा-त्मनो: (Ms "नो [sic]) (for महात्मन:). Ś Vs Ds.18 अस्य निष्ठा कृता केन कान्यस्य सुमहात्मना (Vs "तपा:). — For 17"-18", Ñs Vs B1.2 Ms subst.; Ñi Vi Di-5.9 subst. l. 2, Bs l. 3 and B4 l. 2-3 only for 18" :

1326* किंत्रमाणिमदं काष्यमिति पत्रच्छ ताबुभौ। किस्मितिष्ठागतं काव्यं कुतश्चैव प्रवर्तितम्। केन चैव कृतं वस्तौ केन चैव प्रकाशितम्।

[V2 reads l. I in marg. — (l. I) prior half=18°. Bs वाक्यम् (for काञ्यम्). Ms शिशू (for इमो). — B1 om. l. 2. — (l. 2) V1 तिसम्. V1 D1.3-5 निष्ठां गतंः Ms निगदितं (for निष्ठागतं). Ñ1 V1 D1-4.9 को वास्य छ(V1 ° प्यस्य)महातपाः; D5 को वा साधुमेहायशाः; Ms प्रतिष्ठा सुमहात्मनि (for the post. half). — (l. 3) Ñ2 पूर्व; B2 वासो (for क्ससौ).]

पृच्छन्तं राघवं वाक्यमूचतुर्धुनिदारकौ । वाल्मीकिर्भगवान्कर्ता संप्राप्तो यज्ञसंनिधिय् । येनेदं चरितं तुभ्यमञेषं संप्रदर्शितम् ॥ १९

—") Ś B D8.12 कश्चासी; Ñ2 V2.3 D1-4.8-11 T1.2 G8 M3.5-7 Ct क चासी; D6 कृश्वासी; T4 ग्रुभस्य; M1 क चासी (for को चासी). V2 (sup. lin. also as in text) -दारुण: (for -पुंगव:). % Cv: को वासी मुनिपुंगव इति पाठ:. %

19 °) Ms पृच्छंतं तं रघुश्रेष्ठम्. —°) M1.4.7.8 कृत्वा (for कर्ता). — व) D10.11 Cg.k.t -संविधं; M1 -संविधिः; M2.4.7-10 Cm -संविधिः; M5 -संविधौ (for -संविधिम्). & Ct: '-संविदम्' इति वा पाठ इति कश्चित् . % — M6 om. 19 व. — व) G2 तेन (for येन). M2 [प्]तं (for [इ]दं). T3 रचितं; T4 रुचिरं (for चित्तं). — For 19, S Ñ V B D1-5.8.2.12 subst.:

1327* पृच्छमानं तु काकुत्स्थं ताबूचतुरिंदमौ । राजंस्तवेदं चरितं कृतं वाल्मीकिना ग्रुभम् ।

[(1. 1) Ñ2 V2 B पृच्छंतमेवं(B3 °मिति); V1.3 D5.12 'पृच्छमानौ तु (for पृच्छमानं तु). V2 B अतंद्रितौ; D1.8-5 अरिंदमं (for अरिंदमों). Ñ2 जनतु **** (damaged) (for the post. half). —After 1. 1, Ñ2 V2 B ins.:

1327(A)* आवां वाल्मीकिशिष्यों तु तेन सार्थमिहागतो ।
—(1.2) B1 तवैव; B2 तदेव (for तवेदं). Ñ2 V2 B1-8 प्रोक्तं
(for कृतं).]

—Thereafter, Ñ2 B1.2 cont.; while V2 B4 ins. after 20; B3 ins. after 20^{a5}; D6.7.10.11 S ins. after 19:

1328* संनिबद्धं हि श्लोकानां चतुर्विशत्सहस्रकम्। उपाख्यानशतं चैत्र भागविण तपस्विना।

[(1. 1) G2 M1.2.4-6.8-10 संनि(M1 तेन)बद्धानि (for संनिबर्द्ध हि). M5.6.10 सहस्राणि च(M6 तु) विशतिः (for the post. half). Ñ2 V2 B निबद्धानि सहस्राणि श्लोकानां पंचविंशतिः; T1.2 G1.2 M2 चतुर्विशतिसाहस्रं श्लोकानां च नि(G1 M2 संनि; G3 स सु)वंधनं. —After l. 1, M5 ins.:

1328(A)* चत्वारि च तथान्यानि कान्येऽसिन्नवुनन्दन।

—Ts.4 om. 1.2.—(1.2) Ñ2 B [अ]त्र; M5 [अ]पि (for [ए.]व). G1 भावितेन (for भार्गवेण). Ñ2 B यशस्त्रिना; M6 महास्मना (for तपस्विना).]

—Then Ns B1.2 further cont., V2 B4 cont. after 1328*; B3 cont. l. 1 after 1328* and along with D3 ins. l. 2-8 after 20:

1329* प्रहृष्टावृचतुस्तत्र पुरा रामस्य दारको। तव जन्म च काकुत्स्य मृत्युर्दशरथस्य च। वनवासश्च रामस्य सुग्रीवस्य च दर्शनम्। परिक्रिया च या चैव तथा दारापकर्षणम्।

आदिप्रभृति राजेन्द्र पश्च सर्गशतानि च।

प्रतिष्ठा जीवितं यावत्तावद्राजञ्जुभाज्यभम् ॥ २०

G. 7. 101. 0 B. 7. 94.27 L. 7. 96.21

वालिनश्च वधो घोरः सागरे सेतुबन्धनम्। [5 रावणस्य वधश्चेव सर्वमत्र नराधिए। एतरसर्व भगवता कान्येऽस्मिलिहितं नृए। भावयोरुपदिष्टं च भावाभ्यां चाभिभाषितम्।

[(1. 1) B2 ती तु (for तत्र). B2-4 पुरो (for पुरा).
—(1. 2) D3 भवतां जन्म (for तव जन्म च). —B4 D3 om.
1. 3. Ñ2 damaged for 1. 3 (except वन). —(1. 3)
After the prior half of 1. 3, V2 reads the post.
and the prior halves of 1. 4. B2 तथा मुमीव- (for मुमीवस्य च). —Ñ2 B1.2 om. 1. 4. —(1. 4) V2 जटायोश्चैव
निभनं (for the prior half). B3 तव (for तथा). D3 भितिक्रया
यथा चैव तच्च दास्यवक्षणं. —(1. 5) B1 लवणांभिस (for सागरे
सेतु-).—(1. 6) B4 सर्वत्र च (for सर्वमत्र). —For 1. 6, B3.4
D3 subst.; V2 ins. after 1. 5:

1329(A)* सह राक्षसकोटीमी रावणस्य वधो महान्।

—B1 om. l. 7-8. —Ñ2 damaged for l. 8. —(l. 8) Note hiatus between the two halves. B2 व्यपदिष्टं (for उपदिष्टं). D3 वा (for च). B2 प्रकाशितं; B3 [अ]पि शिक्षितं (for [अ]भिभाषितम्). D3 युवाभ्यामभिभाष्यतां (for the post. half).]

20 Vs reads 20 twice, —) Ś Ñ V1.3 (both times) D1-5.8.9.12 आदी; B1.3 आदे: (for आदि-). B1 काकुरस्थ; D6.7.10.11 वै राजन् (for राजेन्द्र). —) Ś Vs (first time) D8 वै; D3 तु (for च). — After 20.65, D5-7.10.11 ins.:

1330* काण्डानि पट्सतानीद सोत्तराणि मदाश्मना।

[Ds सप्त. (hypm.) (for पर्).]

—Thereafter they cont.; T G1.3 M2.3(after 20).4-10 ins. after 20 %:

1331* कृतानि गुरुणासाकमृषिणा चरितं तव।

[G1 क्तानि (sic) (for क्षिणा). M7 नृप (for तव).]
—B1 om. 20°-21. Ñ2 B2 M6.7 om. 20°4. —°) \$1.2
जीवनं; D6 भूतलं; M8 जीविता (for जीवितं). \$ V3 (both times) D2.12 चैव (for यावत्). — 4) \$ Ñ1 V1.3 (both times) D1-4.8.12 तव; V2 B3.4 कृतं; D3 *था (for तावद्). V2 तव; B3.4 तावद्; T1.2 G2 राज्यं; M3 राज्ञं (for राज्ञ्). \$ V3 (both times) D8.12 कृतं ग्रुभं; V1 यथा ग्रुभं; D5-7 T3 प्रवर्तते; G1 ग्रुभानन (for ग्रुभाग्रुभम्). D10.11 ताव-रसर्वस्य वतेते; G2 तावरपापहरं ग्रुभं. —After 20, V2 B4 ins. 1328* and B3 D3 ins. 1. 2-8 of 1329*.

G. 7. 101. 29 B. 7. 94. 28 L. 7. 96. 22 यदि बुद्धिः कृता राजञ्श्रवणाय महारथ । कर्मान्तरे क्षणीभूतस्तच्छृणुष्व सहानुजः ॥ २१ बाढमित्यव्रवीद्रामस्तौ चानुज्ञाप्य राघवम् । प्रहृष्टौ जग्मतुर्वासं यत्रासौ मुनिपुंगवः ॥ २२ रामोऽपि मुनिभिः सार्धं पार्थिवैश्व महात्मभिः । श्रुत्वा तद्गीतमाधुर्यं कर्मशालामुपागमत् ॥ २३

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चाशीतितमः सर्गः ॥ ८५ ॥

21 B1 om. 21 (cf. v.l. 20). —) Ś D8 स्थिता (for कृता). —) Ś Ñ2 V2.3 B2-4 D8.12 श्रवणे ते (V3 च) (for श्रवणाय). Ś D8 रघूद्रह; Ñ1 V1.3 D1-5.8.12 T3.4 कुलो (V1 **)द्रह; Ñ2 V2 B2-4 कुत्रहलात; G (ed.) कुत्रहलं (for महारथ). —) D3 कामांतरे; D5 कर्मांतर-(for कर्मान्तरे). D2 M9 श्लीण (meta.) भूतस; T4 G8 श्लोभूते (G3 °तं); M10 °भूय; Cg.k.t as in text (for श्लोभूतस्). B2 कर्मांतरोपेक्षितया. —) Ś Ñ V B2.2 D1-5.8.9.12 M6 तत: शृणु; B4 पुन: शृणु; T4 तच्छृणु त्वं; G(ed.) शृणु राजन्; Ct as in text (for तच्छृणुह्व). Ś Ñ V1.2 B2.3 D8.12 महामते; V3 D1-5.9 महासुते; B4 महीपते; T3 G2 M2.4-10 सहासुगः; M1 समाहित: (for सहानुजः).

22 ^b) G1 अनु- (for चानु-). D8.7.10.11 राधवाँ; T1.2 G3 M2.4.7.8 राधव: (for राधवम्). —For 22^{6b}, Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.; while B3 ins. l. 4 only after l. I of I333*:

1332* एवसुक्तस्तु काकुरस्थो झुवाच सुनिदारकौ।
युवामनुपरोधेन श्रोतुमिच्छामि सर्वशः।
एतच्छृत्वा तु वचनसुभौ तौ सुनिदारकौ।
विसर्जितौ तु रामेण गातारौ प्रयतासमना।

[Ś1 om. (hapl.) l. 2-3.—(l. 3) Ds एतावदुक्ता. Ts ताबुभी (by transp.).—(l. 4) Ś V1 D12 Ts मानिना; Ds मुनिना; Ts गंतारी (for गातारी). Bs Ts प्रवतासनी.]—°) Ds.7.10.11 Ts.4 स्थानं; T1.2 G Ms.5.6.9.10 वाटं (for वासं). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 L (ed.) वासं (L [ed.]°टं) तं (Ds.9 तो) जग्मनु: शीमं.—") Ś Ñ1 V1.3 D1.8-12 Ts.6 Ms.6 यत्रास्ते; D2 जग्राह (for यत्रासो). Ś Ñ1 Ds.12 -सत्तम: (for -पुंगव:).—For 22, Ñ2 V2.3 (l. 1 only for 22 5) B subst.:

1333* एवमुक्ता तु काकुस्धं यथावनमुनिदारकौ। अभिचकामतुर्वासं यत्र वास्मीकिरावसत्।

[(1. 1) Ñ = एवमुक्तस्तु. V = B = .6 उत्थाय; B 1 तत्र तौ (for यथावन्). — (1. 2) V = (after corr. as above) वासं तं जन्मतुस्तत्र; B = वासं तज्जन्मतुर्यत्र; B = आवासं जन्मतुर्यत्र (for the

prior half). Va (after corr. as above) Bs.4 वाल्मीकि-भंगवानृषि: (for the post. half).]

23 °) Vs ऋषिभि: (for मुनिभि:). —°) T1.2 G2 M8.6 तु (for तद्). Ñ1 V3 D6.7.10.11 M1.2.5 गीति- (for गीत-). Ñ2 V2 B अहो गीतिमि(B2 °ितिरे)ित प्रोच्य. — °) T2 G3 M1.6 पर्ण- (for कर्म-). — After 23, Ś Ñ1 V1.3 D1-5.7-12 T3.4 ins.:

1334* शुश्राव तत्ताललयोपपत्नं सर्गान्वितं सुस्वरशब्दयुक्तम्। तन्त्रीलयब्यञ्जनयोगयुक्तं कुशीलवाभ्यां परिगीयमानम्।

[(1. 1) Ś V3 D8.12 T3.4 मुला तु (for शुश्राव). D12 तालमय- (for °लय-). —(1. 2) Ś V3 D8.12 सी8वम्; Ñ1 V1 D1-4.9 सी8व ; D10 सस्तर-; T3.4 संगत- (for सुसर-). Ś V8 D8.12 अर्थ-; Ñ1 -कर्म-; D8 -वर्ग- (for -राब्द-). —Ñ1 om. 1. 3. —(1. 3) D2.9 -लयं (for -लय-).]

-Thereafter, Ñ1 cont.:

1335* रामायणं स्वचरितं महात्मा।
—After 23, M7 ins.:

1336* अथ चित्रपदं निशम्य गीतं लयतम्रीसहितं पुराणवृत्तम्। पुलकीकृतगात्रयष्टयस्ते हरयश्चित्रगता इवावतस्थुः।

Colophon: —Sarga name: Ś Ñ² V² B1.3.4 D8.12
गीतश्रवणं(B1°णो); Ñ1 V1 D1.3.5 काव्यश्रवणं(D5°णो);
V3 B² गीतिश्रवणं; D2.9 श्रवणवणेनो; D4 श्रवणं. —Sarga
no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 D2.3.12
om.; Ñ2 99; V1 73; B1 D9 98; B3 100; B4 T4 102;
D1.4 86; D3 91; D5 95; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10
94; T3 101; M6 92; M8 93. —After colophon, D2
concludes with राम; T4 with श्रीरामार्यणमस्तु । श्रीरामाय
नमो नम: 1; G1 M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with
श्रीरामचन्द्राय नम:

रामो बहून्यहान्येव तद्गीतं परमाद्भुतम् । शुश्राव मुनिभिः सार्धं राजभिः सह वानरैः ॥ १ तस्मिन्गीते तु विज्ञाय सीतापुत्रौ क्वशीलवौ । तस्याः परिपदो मध्ये रामो वचनमत्रवीत् ॥ २

86

Before I, No Vo B1.2.4 ins.; Bo subst. 1. 1-2 for I and then cont. 1. 4-9:

1337* श्रहानि सुबहून्येवं रामो गीतमनुत्तमम्।

शुश्राव मुनिभिः सार्धे पार्थिवैश्च महारमभिः।

शुश्राव रामाश्रितं काव्यं सर्वः प्रमुदितो जनः।

कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी मातरश्च याः।

प्रगृद्ध बाहून्दुःखार्ता रुरुद्धाता महास्वनम्। [5]

सुप्रीवो हनुमांश्चेव नलो नीलस्तथाङ्गदः।

वर्तमानमिवातीतं तस्मिन्गीते समर्थयन्।

वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः।

एते ध्यानपराः सर्वे विश्वामित्रश्च कौशिकः।

[Ñ₂ B_{1.2} om. l. 1-2. — (l. 1) B₄ [प] व. — B₄ om. l. 3. — (l. 3) B_{1.2} वावयं (for काव्यं). — (l. 4) Ñ₂ B₂ वावराक्ष थे; B₁ च नगस्तु थे (for मानरक्ष था:). — B₁ transp. l. 5 and 6. — (l. 5) B₃ मुखमाच्छाच बाहुभ्यां (for the prior half). Ñ₂ B₂ च; B₁ मु- (for ता). B₄ -स्वरं (for -स्वनम्). — (l. 6) B₁ [5]गदस्तथा (by transp.). — B₁ om. l. 7-9. — (l. 7) Ñ₃ समुद्रायन् (for समर्थयन्). — (l. 9) V₂ (m. also as above) गौतम: (for कौशिक:).]

—Thereafter Bs further cont., while Vsins. after 1: 1338* तथा प्रवदतां तेषां सर्वेषां च मुहुर्मुहुः। कर्मान्तरेषु तद्गेयमनुप्राप्तं यथाक्षरम्।

[(1. I) Bs प्रध्यायतां (for प्रवदतां).—(1. 2) Bs यशस्त्रदं.]

1 ") M4-8 [ए]वं. —) M2.6.7 तं गीतं. B4 D6.7 19.11 प्रमं भुमं. — For 1 85, S Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T8.4 subst.:

1339* एवं बहून्स दिवसान्गेयमञ्जतविसारम्।

[Ñ1 -दुब्करं; V1 Ts.4 -दर्शनं; Ds -विश्वतं (for -विस्तरम्).]

—°) Ds Ma श्रुरवा च (for जुश्राव). Bs सौमित्रिणा च जुश्राव. — d) Ds.7.10.11 पार्थिवै:; Mr जृंभितै: (for राजिभ:). S Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 Ts.4 च स-; Ms सर्थ- (for सह). Ñ2 B1.2.4 राक्षसैर्ऋश्रवानरै:; V2 ऋश्रवानरराक्षसै:; T1.2 G2 M3 पार्थिवैवनिरै: सह. — After I, S D8.12 ins. 1340*; V2 ins. 1338*.

मद्वचो ब्र्त गच्छघ्विमतो भगवतोऽन्तिकम् ॥ ३ यदि शुद्धसमाचारा यदि वा वीतकल्मपा । करोत्विहात्मनः शुद्धिमनुमान्य महाम्रुनिम् ॥ ४

G. 7. 102. 9 B. 7. 95. 4

2 Ś Ds.13 om. 2.—) Ñ1 सु-; V2 B2.3 T3.6 स; V3 D2.9 च; B1.6 D1.6 [5]थ; Cg.k as in text (for तु). D5 विज्ञाती (for °4).—) D2 स ती (for सीता-). B3 -पुत्र-.—) Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 तस्यास्तु प(V3 D4.5 पा) पंदी मध्ये.—) Ñ1 V1 D1-5.9 T3 रामो वाक्यमुदीरयत् (D1.6 °न्); Ñ2 V2.3 B2 T4 M3 रामो वाक्यम (M3 द्ताव) थाझवीत्; B3 रामो वाक्यमुवाच इ.— After 2, Ñ V B D1-5.9 T3.6 ins.; while Ś D8.12 ins. after 1 (owing to om.):

1340* शत्रुझं वीर्यंसम्पन्नं हनूमन्तं च वानरम्। विभीषणं च धर्मज्ञं सुपेणं च परंतपम्।

[D12 om. l. 2. — (l. 2) Ś Vs Ds दुर्धर्ष; Ñ1 धर्मातमा (for धर्मज्ञं). Ñ1 [प]व वानरं. Ñ2 B1 [अ]रिमर्दनं; V1 illeg.; V2 परस्परं; B2.4 [अ]प्यरिंदमः (B4°मं); D1.2.4.5.9 परंतपः (for परंतपम्).]

-After 2, D6.7.10.11 ins.:

1341* दूताञ्जुद्धसमाचारानाह्यात्ममनीषया।

[De -मनीषिण:; Dr (before corr.; after corr. m. as above) -मनीषिभि:.]

3 Ms om. 3. — b) M7 om. (hapl.) भगवतो. D7.10.11 T1.2 G2.3 M5 Cm.k.t [द्वे]तिके (for ऽन्तिकम्). — For 3-4b. Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 subst. 1342*.

4 ⁶) Ti.s Gs Ms सा वि-; Te तु वि-; Me गत- (for वीत-). —For 3-4⁶, Ś Ñ V B D1-5.8.9.13 subst.:

1342* भगवन्तं महात्मानं वाल्मीकिमृषिमत्तमम्। ज्ञानयध्वमिहोदारं ससीतं देवसंमितम्। अस्यास्त पर्यदो मध्ये प्रत्ययं जनकारमजा।

[(1.1) V2 Bs मुनि- (for ऋषि-). B2.4 -पुंगवं (for -सत्तमम्). —B3 om. from 1.2 up to 8 8. —(1.2) Ñ1 महात्मानं (sic) (for इहोदारं). Ñ2 V1 B1.4 -संनिमं (for -संमितम्). —(1.3) Ñ2 V1.2 B1.2.4 परिषदो; V3 तु पाषदो. Ñ2 प्रत्यक्षं (for प्रत्ययं).]

—V1 om. (hapl.) 4°-6°. —°) Me [आ श्मिशुदि च; Cm as in text (for °न: शुद्धिम्). Ś Ñ V2 s B1.2.4 D1-5. 8.9.12 L (ed.) द्रातु शुद्धि L [ed.] शीधं) विधिवद्. — °) Ś2.3 V2 D8 अनुमान्यं; B2 D2 अनुमन्ये; Me [अ] प्यनुज्ञाप्य; Cm.g.k.t as in text (for °मान्य). Ñ1 महामित (for °मान्य).

[471]

G. 7. 102. 10 B. 7. 95. 5 L. 7. 97. 6 छन्दं मुनेस्तु विज्ञाय सीतायाश्च मनोगतम् । प्रत्ययं दातुकामायास्ततः शंसत मे लघु ॥ ५ श्वः प्रभाते तु शपथं मैथिली जनकात्मजा । करोतु परिपन्मध्ये शोधनार्थं ममेह च ॥ ६ श्रुत्वा तु राघवस्थेतद्वचः परममद्भुतम् । द्ताः संप्रययुर्वाटं यत्रास्ते मुनिपुंगवः ॥ ७ ते प्रणम्य महात्मानं ज्वलन्तममितप्रभम् ।

5 V1 B8 om. 5 (cf. v.l. 4). —") D6 सव; G1 M10 छंदो; Cm.g.k.t as in text (for छन्दं). Ñ2 V2 B2.4 D7.10.11 T8.4 G1.2 M5.8-10 च (for तु). Ś V8 D8.12 मुनेस्तु (V8 %) मतमाज्ञाय; Ñ1 D1-5.9 ऋषेस्तु (D2.9 %) चित्तं विज्ञाय. — 5) D2 मनोगति. — D5 G8 M4 दातुकामाय. — 6) Ñ1 तदा (for तत:). M4 शंसतु; Ct as in text (for शंसत). Ś Ñ V2 B1.2.4 D1-5.8.9.12 मा चिरं (for मे छछु). V3 मानंसमिसंमतं; M6 ऋषेद्तान्समाविशत्.

6 Bs om. 6; V1 om. 6^{ab} (for both, cf. v.l. 4).
—") T4 सुरथं (sic) (for दावधं). Ś Ñ1 Vs D8.12
L(ed.) चा(L[ed.] च)रित्रयुक्ता श्वः का(D12 क) ह्ये
(52 श्वः काले; Ñ1 चास्त्येमा [sic]); D1-5.9 चारित्रयुक्ता
(D9 अयुक्तं) साकल्ये(D2.9 तत्कालं; D3.5 साकल्यं).—^b)
D2.0 जानकी (for मैथिली).—°) Ś Ñ1 V1.3 D2.5.8.9.12
पर्षदो मध्ये; B1 G1 परिपदो मध्ये (hypm.); D1.3.4
पाषदो मध्यं(D3 ध्ये).—^d) M5.7-9 शोधनाथें. D6.7.10.11
T3.4 [ए]व (for [इ]ह). Ś V3 D8.12 दापथं मम कारणात्;
Ñ1 V1 D1-5.9 दापथं शासनान्मम; Ñ2 V2 B1.2.4 चारित्रं प्रति
सा पुनः; M6 शोधयंती च पूर्वकान्.

7 Bs om. 7 (cf. v.l. 4). — 1 Ñ2 V2.3 B1.2.4 D2.9 [इ]दं; V1 [प]वं; D5 [प]व (for [प]तद्). — 1 \$ Ñ1 V1.3 B1 D1-5.8.9.12 M2 ववनं (D5 तहाक्यं) परमाद्धतं. — 1 T1.2 G3 द्ता वि-; G2 द्तास्ते; M1.6.8 स्वरिता; M3 द्तास्तु; M2 यथायं (for दूता: सं-). D10.11 बादं; T3 G3 स्थानं; M5.10 सवें (for वार्ट). \$ V3 D8.12 जामुस्ते (V8 ते जामुर्) ऋषिवारं तं; Ñ V1.2 B1.2.4 D1-5.9 T3.4 जामुस्ते स्वरिता (Ñ1 सिहता; T3.4 स्वर्या) वार्ट (Ñ2 V2 B1.2.4 तत्र; V1 D8.9 बाढं). — 1 D6.7.10.11 वे (for [आ] स्ते). \$ Ñ2 V3.3 B1.2.4 D8.12 G (ed.) यत्र प्रा (G [ed.] प्र) चेतसो मुनि: (V3 [after corr.] पुन:).

8 Bs om. 8⁶ (cf. v.l. 4).—°) Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 अभिवाद्य; De T8.6 M2.4.8-10 Cvp तं प्रणस्य.—V2 reads in marg.—°) Ś Ñ1 V (V2 after corr. as in text) D1-5.8.9.12 वाल्मीकिम् (for जवलन्तम्). Ñ2 V2 (before corr. as in text) B1.2.6 T1 M3 इव पावक;

ऊचुस्ते रामवाक्यानि मृद्नि मधुराणि च ।। ८ तेपां तद्भाषितं श्रुत्वा रामस्य च मनोगतम् । विज्ञाय सुमहातेजा सुनिर्वाक्यमथाव्रवीत् ।। ९ एवं भवतु भद्रं वो यथा तुष्यित राघवः । तथा करिष्यते सीता दैवतं हि पितः स्त्रियाः ।। १० तथोक्ता सुनिना सर्वे रामद्ता महौजसः । प्रत्येत्य राघवं सर्वे सुनिवाक्यं बभापिरे ।। ११

Ms इव तं प्रभुं (for अमितप्रभम्). —°) M1 damaged for ऊचु. Ś $D_{8.12}$ तदायं वचनं; \tilde{N}_1 V_1 B_2 $D_{1-4.9}$ $T_{8.4}$ रामस्य वाक्यानि; V_3 तदायववचः; D_5 वाक्यानि रामस्य (for ते रामवाक्यानि). — °) \tilde{N}_1 V_1 $D_{1-5.9}$ श्रक्षणानि (for मृदूनि). \tilde{N}_2 V_2 $B_{1.3.4}$ रुचिराणि; M_5 च मधूनि; C_m .t as in text (for मधुराणि). Ś V_3 $D_{7.12}$ सर्व आ(V_3 °वेदा)देशकारिणः; B_2 रुचिराणि बहूनि च.

9 °) Ś Ñ² B1.2.4 D8.12 तद्भवनं; K (ed.) तद्भ्याहृतं; G (ed.) च वचनं (for तद्भाषितं). —Ts om. (hapl.) 9⁵-14°. —) Ms मनोगतिं. — °) Ś1.3 D8.12 G2 M10 च; Ś2 D5 Ms स (for सु-). —After 9°, Ś2 erroneously reads 7°. — °) B4 उवाच इ (for अथाववीत्). Ś V3 D8.12 स मुनिर्वाक्यमञ्जीत्.

10 Ts om. 10 (cf. v.l. 9). —) B1 वो भई (by transp.); D1.4 भई च; M9 भई ते. —) V2 B2 D6.7.10.11 वदति (for तुष्यति). —) Ñ1 V1 D1-5.9 T4 करिष्यति तथा सीता. —) Ś V8 D8.12 देवता. Ś Ñ V1.2 B2-4 D2.8.5.7-12 G2.3 M1-4.7.8.10 श्चियः. V3 श्चियः पतिः; D1.4 सदा पतिः (for पतिः श्चियाः). — After 10, B3 reads 14-15 for the first time, repeating them in their proper place.

11 Ts om. II (cf. v.l. 9). —) Ñ1 यथा; D1.4 इति; M6 तदा; Cg.k.t as in text (for तथा). Ś Ñ1 V1.3 D6.8.12 [उ]कं; M10 [उ]कं. V2 B4 ऋषिणा; V2 मुनिभिः (for मुनिना). Ś Ñ1 V1 D6-8.12 सवं. — Ś2.8 repeat consecutively I1 6°. — 6) D6.7.10.11 राज- (for राम-). Ñ1 रामं गत्वा. Ś (Ś2.8 both times) D8.12 वनोकसः; M3 जसं (for महोजसः). — V3 om. I1 -12 6. — °) B1 आगल्य; B2 प्रवश्: D2.2 समेत्य; M1 प्रत्ये * (damaged) (for प्रत्येत्य). D2.2 तत्र; D3.6.10.11 G2 M10 सवं; M2 क्षिप्रं (for सवं). Ñ2 V2 B सवं रामाय (for राववं सवं). — °) V2 B2 D2.2 Т2 G M1.2.4—10 मुनेर्. Ś V1 D8.12 तद्(V1 °21) ब्रुवन्; Ñ1 D1-6.2 Т4 अथा ब्रुवन्; V2 B2.4 G (ed.) न्य (G [ed.] अ)वेदयन्; G3 M4 अभाषिरे (sic) (for बभाषिरे). Ñ2 B1.3 मुनेस्तद्वाक्यम ब्रुवन्.

ततः प्रहृष्टः काकुत्स्यः श्रुत्वा वाक्यं महात्मनः । क्षवींस्तत्र समेतांश्च राज्ञश्चैवाभ्यभाषत ॥ १२ भगवन्तः सिशिष्या वै सानुगाश्च नराधिषाः । पश्यन्तु सीताश्चपयं यश्चैवान्योऽभिकाङ्क्षते ॥ १३ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।

सर्वेपामृपिग्रुख्यानां साधुनादो महानभृत् ॥ १४ राजानश्च महात्मानः प्रशंसन्ति सा राघवम् । उपपन्नं नरश्रेष्ठ त्वय्येव भ्रवि नान्यतः ॥ १५ एवं विनिश्चयं कृत्वा श्वो भृत इति राघवः । विसर्जयामास तदा सर्वांस्ताञ्ज्ञत्रुद्धदनः ॥ १६

G. 7. 102, 21 B. 7. 95, 16 L. 7. 96, 12

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पडशीतितमः सर्गः ॥ ८६ ॥

12 Ts om. 12; Vs om. 12⁴⁶ (cf. v.l. 9 and 11 respy.).—⁴) Ds प्रकृष्टं (for प्रहृष्ट:).—⁶) Ś Ñ₁ V1 D1-5.8.12 वचस्तदा; Ñ1 D1-5.8 सद्दासमा; Ñ2 B1-3 सद्दासुने;; B4 M6 सद्दोजस:; M10 सद्दाबळ: (for सद्दासमा:).—⁶) D2.9 चैव (for तत्र). Ñ1 V1 D1-5.9 तान् (for च). Ś V3 B4 D8.12 सर्वानेव सद्द्यीस्तान्; Ñ2 V8 B1-3 ऋपीन्सर्वान्प्रमुद्तितान्.—⁶) Ñ2 V2 B1-3 पार्थिवांश्च; V3 B4 नृपतिंश्च; D1.4.5 राम(D1.4 नान्य [sic]) श्रेव; G3 राज्यं चैव (for राज्ञश्चेव). Ś D8.12 नृपतिद्यंवभाषत.

13 Ts om. 13 (cf. v.l. 9). — ") Ś Vs Ds.1s ते भवंत:; Ñ 2 V2 B मुनयश्च (for भगवन्त:). Ś Ñ1 V1.s D1-4.s.9.1s च (for चै). Ds M1 भवंत: सह शिष्या वै. — ") M1 वै (for च). Ñ2 Vs B1-s राजानश्च सहाचुगा:. — ") M6 शृण्वंतु (for पश्यन्तु). — ") Ñ1 Ds यच् (for यश्च). D10.11 T2 G M9 Cm.g.k [S]पि; M4 हि (for 5भि-). Ñ1 V1 Bs D3.8 [अ]न्योप्यभि-; Ñ2 V2 B1 M6 [अ]न्योपीह; B4 [अ]न्योप्यभि- (for [प]वान्योऽभि-). Ś Vs B2 D1.3-5.
8.12 यश्चान्योप्यभि (B2 "पीह)कांक्षति; D6.7 T1 Ms ये चैवान्येपि कांक्षिण:; T4 ये वै चान्येपु कांक्षिण:.

14 Ts om. 14^a (cf. v.l. 9). Bs repeats 14 here (cf. v.l. 10).—^a) Ñ2 V2 (after corr. as in text) B1.2.3 (first time) इति (for तस्य). Ś D8.12 M1 तझाषितं (for तद्वनं).—^b) Ś D8 शपथं च (D8 om. च [subm.]); B2 (first time) रामस्य सु-; D12 शपथस्थं (for राघवस्य).—^c) Ñ1 V1 D1-4.9 सुनि- (for ऋषि-). Ñ1 -सुख्याय; V2 (after corr. m. as in text) D6 -संघानां (for मुख्यानां).—^d) B1.2 T1.2 G1.3 M5.6.8.2 साधुकारो; M3 साधु साधो.

15 Bs repeats 15° here (cf. v.l. 10). — 'S V2 D8.12 राजानं. V3 तु (for च). S V3 D8.12 महाबाहुं; Ñ2 V2 B1.2.3 (both times).4 M1 नरव्याव्रं; G2 [अ]परे मर्त्याः; M3 महात्मानं. — 'S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 प्रश्चांसुश्च (Ñ1 'सु: सा). G1 M1.2.4.10 भूमिपं: G2 M5 भूपतिं (for राघवम्). Ñ2 V2 B प्रश्चांस् र्यूत्तमं. — For 'd cf. 7.52.14° d. — 'S V2.3 B4 D8.12 नरव्याव्र; Ñ2 B1-3 रयुश्चेष्ठ (for नरश्चेष्ठ). — 'S V2.3 B4 D8.12 नरव्याव्र; Ñ2 B1-3 रयुश्चेष्ठ (for नरश्चेष्ठ). — 'S M10 तवेतद् (for स्वय्येव). S Ñ V B D1-5.8.9.12 T3.4 स्वय्ये (D3 तथे) ति दि 82 विमी) ति चाहुवन्.

16 ") \$2 Ñ1 V3 D8.12 स; \$2 सु- (for कि-). —) Ñ1 भूते(with hiatus); Т3.4 भूयाद् (for भूत). М6 भूतेति च. — ") G1.3 M2.4-7.10 -तापन: (for सूदन:). — For 16°d, \$ V2.8 B D8.12 subst.:

1343* ऋषयः पार्थिवाश्चेव गातारौ तौ शशंसिरे।

[V_2 B शशंसुगांयनौ (V_2 °नं; B_1 °तां) तदा (for the post. half).];

while N V1 D1-5.9 Ts.4 subst. for 16od:

1344* ऋषींश्च पार्थिवांश्चेव गातारौ च व्यसर्जयत्।

[V1 D1.3-5 ऋषीं(V1 मु *)स्तान्. Ñ1 तौ (for third च). D3 च विसर्जयन्: T3.4 विससर्ज स:.]

-Then Ñ2 cont.; V2 B cont. after 1343*; D7.10.11 ins, after 16:

1345* हित संप्रविचार्य राजसिंहः श्रो भृते गपथस्य निश्चयम्।

विससर्ज मुनीबृपांश्च सर्वा-न्स महात्मा महतो महानुभावः।

[(1. 1) B1 संपरिवाय; B2 तस्परिधाय; D11 संप्र * चायै. —(1.2) B2.4 D7 निश्चयं तं(D7 नै); B3 विनिश्चयं तदा (for निश्चयम्). —(1.3) B1 om. नृपांश्च. B4 om. सर्वाम्.] —After 16, M7 ins.:

1346* यथाह वाल्मीकिरहं मुनीन्द्र-स्तथा करिष्यामि न चिन्तनीयम् । ** उवाचाप्रतिमप्रभावो - विवेश शब्याभवनं क्षितीशः ।

Colophon: D12 om. — Sarga name: Ś D8 रामवाक्यं; Ñ1 V1 D1-4.9 श्रो भूतं (V1 °त:); V2 B3.4 सीताशपथिनश्र (B4 °णं)य:; V8 श्रो भूतकः; B1 सीताशपथस्य निश्चयं; B2 D8 शपथिनश्रयः; D8 सीतांगीकार:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.8 om.; Ñ2 100; V1 74; B1 D9 99; B3 101; B4 T4 103; D1.4 87; D2 92; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 95; T3 102; M6 93; M8 94. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नम: 1; G M1.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामयनदाय नम:.

60

G. 7. 103. 1 B. 7. 96. 1 L. 7. 98. 1

तस्यां रजन्यां व्यष्टायां यज्ञवाटगतो नृपः । ऋषीन्सर्वान्महातेजाः शब्दापयति राघवः ॥ १ विस्रष्टो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः । विश्वामित्रो दीर्घतपा दुर्वासाश्च महातपाः ॥ २ अगस्त्योऽथ तथा शक्तिर्भागवश्चेव वामनः ।

87

Dis cont. the previous Sarga.

1 °) Śi Ñ2 V2.3 B D5.6.9-11 T1.2 M3.5.8.9 यज्ञवारं.
— °) T2 G1.2 M2.4-10 शब्दापयत; Cm.g.k.t शब्दापयित
(as in text).—For 1°d, Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T3.4
subst.:

1347* सर्वास्तानानयामास महषीन्रधुनन्दनः।

[V2 B2-4 आनाययामास; D1.4 T3.4 तानाह्यामास, Ñ2 ब्रह्मपीन् (for महर्षिन्).]

- 2 *) Me वासिष्ठो. b) De क्र्यप:. c) D7.10.11 Me.s दीर्घतमा; M10 महातेजा (for दीर्घतपा). d) B1 महायशा:; B2 वृषि:; T1.2 G8 Ms.6 वित: (for महातपा:). For 2-4, S Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 Ts.4 subst. 1348*. After 2, V2 (before corr.) ins. l. 2 only of 1348*.
- 3 For 2-4, S etc. subst. 1348*.—*) B2.8 क्षास्त्रक्ष; D6.7.10.11 पुळस्त्योपि. G2 M10 भगवान् (for Sथ तथा). Ñ2 V2 B1-8 महातेजाः; M6 तदागितः (for तथा शक्तिः).—) Ñ2 V2 B2.8 M6 शंभु (M6 शिक्तः)गिर्यक्ष; B1 शंतुदिल्यस्तु (for भागवश्चेव). T1.2 G2 M6 मानवः (T1°सः) (for वामनः). G1 महातपाः (for [प]व वामनः).— °) V2 (after corr. m.) ऋषिश्चेष्ठः (for च दीर्घायुर्).— d) Ñ2 V2 B2 D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1.3-5.7-9 च(B2 स)महायशाः.
- 4 ") V2 D6.7.10.11 G1 M2.6.5.7.8.10 गर्भक्ष; G2 गार्मक्ष (for भागेवहा). B1 कोचनहा (for स्ववनहा). B1.3 [अ]पि (for [ए]व).—D7 transp. 4 and the post: half of 1349*.—b) V2 B1-2 भागेवि: (for भमेवित्).—Note hiatus between and .—') Ñ2 V2 B1-3 ऋचीकश्च महातेजा(V2 "समनं [sic]); M6 विवृदी च महाभाग.—') Ñ2 V2 B1-3 विद्विः; G2 M2.5 हामि- (for भिन्न). V2 सुप्रतिः; B2 M6 सुवतः (for सुप्रभः).—For 2-4, S Ñ1 V1.2 B4 D1-5.8.0.12 T8.6 subst.; while V2 (before corr.). ins. l. 2 only after 2:
- 1348* विसिष्ठं वामदेवं च जाबालिमथ कश्यपम्। दुर्वाससं मुनिवरं विश्वामित्रं च कौशिकम्। भग्नवगस्त्यावृषिवरौ शक्तिं गाग्यं च वामनम्।

मार्कण्डेयश्च दीर्घायुर्मीद्गल्यश्च महातपाः ॥ ३ भार्गवश्चयवनश्चेव शतानन्दश्च धर्मवित् । भरद्वाजश्च तेजस्वी अग्निपुत्रश्च सुप्रभः ॥ ४ एते चान्ये च मुनयो बहवः संशितत्रताः । राजानश्च नरच्याद्याः सर्व एव समागताः ॥ ५

मार्कण्डेयसृषिश्रेष्ठं मौद्रल्यं च महासुनिम्। भागवं च्यवनं चैव शतानन्दं च धार्मिकम्। [5] प्रमतिं च महाभागमग्निषुत्रं च सुवतम्।

[(1.1) Ñ1 V1.8 B4 D9 Ts काइयपं. —(1.2) B4 राववः (for कोशिकम्). —(1.3) D6 पुलस्य- (hypm.) (for शृगु-). Ñ1 V1 D2.9 अगस्त्यमप्यृषिवरं; B4 T3.4 अगस्त्यं च मुनिश्रेष्ठं (B4 महातेजाः); D1.4 अरदाजं मुनिवरं (for the prior half). B4 शंभुं; D3 शुक्तं; D9 रामं (for शाक्ति). T4 गर्गे. V1 D2.9 स- (for च). D1.4 गार्थं च सह; D6 गर्गे भर्गे च. Ñ1 V1 D2.9 Т3.4 गालवं (for वामनम्). —(1.4) T4 मुनिश्रेष्ठं. D3 om. च (subm.). B4 च महामितं; T2.4 पुलहं तथा. —(1.5) Ś D8.12 लोहितं; V3 B4 धमैवित् (for धार्मिकम्). —Ś Ñ1 D8.12 om. 1.6. —(1.6) V1.3 सुमितं; B4 विमितं; D5 प्रमितं; D9 प्रमितं; T3.4 सुमित्रं (for प्रमितं). V3 महात्मानम्. B4 अग्ने: पुत्रं; D1.5-5 अत्रिपुत्रं; T3.4 अग्निमितं. V1 B4 सुप्रभं (for सुन्नतम्).] —Then T3.4 cont.; while D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 ins. after 4:

1349* नारदः पर्वतश्चेव गौतमश्च महायशाः।

[De महाबल:; Ga Mi.10 °तपा: (for °यशा:).]
—Thereafter B (ed., within brackets) K (ed.)
cont.:

1350* कात्यायनः सुयज्ञश्च ज्ञगस्त्यस्तपसां निधिः।

5 De om. (hapl.?) 5-6^δ. —^{αδ}) G1 [s] (for second च). Vs ऋषयो (for सुनयो). S V1 D2.4.8.12 बहव ऋषयो; N1 D1.8.5.9 G8 बहवो ऋषयो (metricausa); N2 Va B D7.10.11 T G2 M1.8.5-7.10 авај нач: (by transp.). Ś Ñı Vı.s Ba Da.s.s.s.a विविद्य: सभां(Ds °द:); D1.4 विविद्यस्तदा (for संशितवता:). -- V2 B1-8 repeat 5od before 7. Ts.4 Me read 5od twice. Me repeats 5od for the first time after 7db (first occurrence) repeating it again after 1352*. - ") Bi (first time) महात्मान: (for नर्ज्याञ्चा:). Va Bi-s (all second time) D7.10.11 Ts.4 M6.9 (Ts.4 M6.9 first time) कौत्रुलसमाविष्टा:. —) S D8.12 समागमन् Ta (second time) °हिता: (for समागता:). —For 5°-68, Na subst. 1351*.—After 5°d (first occurrence) M6 reads 7 for the first time repeating it in its proper place.

राक्षसाश्च महावीर्या वानराश्च महाबलाः । समाजग्रुमेहात्मानः सर्व एव कुतृहलात् ॥ ६ क्षत्रियाश्चैव वैश्याश्च श्रूद्राश्चैव सहस्रशः । सीताश्चपथवीक्षार्थं सर्व एव समागताः ॥ ७ तथा समागतं सर्वमश्मभृतिमवाचलम् ।

6 De om. 6⁶⁸ (cf. v.l. 5). S D8.12 T2 om. (hapl.) 6-7.—⁶⁸) B4 मानवाश्च. B4 राक्षसाञ्च (for बानराञ्च.). Ñ1 V B1-2 D1-5.9 M6 transp. राक्षसाञ्च and बानराञ्च.—For 5°-6⁶, Ñ2 subst.; while Ñ1 V1.8 D2.8.9 T8.4 ins. after 7; V2 B2.4 ins. after 6:

1351* नागरश्च जनः सर्वः कौत्रुहलसमन्वितः।

[Vs Bs मुख्य: (for सर्व:). Ñs Vs नागराश्च जना: सर्वे; Bs सागरस्य जलेशोपि (for the prior half). Ds कुत्रूहरू-. Ñs Vs -समन्विता:.]

—Then V2 cont.; while B1.3 ins. after 6^{ab} ; B2 ins. after 7^{ab} (first occurrence); D6.7.10.11 T1.8.4 G M1-5.7-10 ins. after 7^{ab} ; Me ins. after 6 (followed by 5^{ab} third occurrence):

1352* नानादेशगताश्चेव ब्राह्मणाः संशितव्रताः ।

[V2 B1-8 -दिग्देशजाश् ; T1 G1.8 M3.5.8 -देशागताश् (for -देशगताश्). M7 च महा- (for संशित-).]

-Thereafter B (ed., within brackets) K (ed.)

1353* ज्ञाननिष्ठाः कर्मनिष्ठा योगनिष्ठास्तथापरे ।

—After 1351*, B2 reads 7°d (followed by 1352*) for the first time repeating it in its proper place.
—B1.3 om. 6°d.—°d) Ñ V D1-5.9 समापेतुर्; B2.4 समुरवेतुर् (for समाजग्मुर्). T1 M3 महात्मानं. M1 समुद्भव-; L(ed.) सर्व एवं. B2 समागता:; M1.5 कुत्ह्ला:; M7 महान्बला:; L(ed.) °हलं (for कुत्ह्लात्). D6.7,10,11 M6 सर्व एवं समाजग्मुमेहात्मानः कुत्ह्लात्.—After 6, Ñ1 V1.5 D1.8-5 ins.:

1354* नानादेशनिवासी च जनः कौ (Da कु)त्रृहलान्वित:।

7 \$ D1.6.5.8.12 T2 om. 7 (except D1.4.5, cf. v.l. 6). Ñ2 B4 D2.0 om. 7^{ab}. Before 7, V2 B1-3 repeat 5^{ad}. M6 reads 7^{ab} for the first time after 5^{ad} (first occurrence) repeating here. —^{ab}) D6.7.10.11 T3.4 चे च (for चेव). Ñ1 V1.3 D3 वेइय(V3 चेव; D3 वेइया:)श्रद्धाव्य; T1 M3 च विश्वा: श्रद्धाः (for चेव वेइयाव्य). B1 D6.7.10.11 T3.4 transp. वेइयाश्च and श्रद्धाञ्च. Ñ1 V1.3 D3 T1 M3 श्रातशोधः B2 श्राणः G3 बह्वोध (for श्रद्धाव्येव). M7 समंततः (for सहस्रशः). —After 7^{ab}, D6.7.10.11 T1.8.4 G M1-5.7-10 ins. 1352*; while, M6 repeats for the first time

श्रुत्वा मुनिवरस्तूर्णं ससीतः सम्रुपागमत् ॥ ८ तमृषि पृष्ठतः सीता सान्वगच्छद्वाब्धुःखी । कृताञ्जलिबिष्पगला कृत्वा रामं मनोगतम् ॥ ९ तां दृष्टा श्रीमिवायान्तीं ब्रह्माणमनुगामिनीम् । वाल्मीकेः पृष्ठतः सीतां साधुकारो महानभृत् ॥ १०

G. 7. 103. 10 B. 7. 96. 11 L. 7. 98. 10

5° after 7° b (first occurrence).—B2 repeats 7° b here (cf. v.l. 1351°).—°) D7 G2 -वीक्षार्थे. Ñ V B1.3.4 D2.3.9 T3.4 M6 सीताया: शपधं द्रष्टुं(Ñ1 V1.3 दृष्ट्या; Ñ2 V3 B1.4 प्रेच्सु:; M6 श्रोतुं); B2 (second time as in Ñ2) सीताया: शपथेच्छात:.— b B2 तृणंम् (for सर्व). Ñ2 समाययु:; B4 °गमन्; D2.3 महारथा: (for समागता:).—After 7, Ñ1 V1.3 D2.3.3 T3.4 ins. 1351*.

8 °) D6.7.10.11 M1 तदा; G2 यथा (for तथा). V2 तद्वयाकुळं; D1.5 सभागतं (for समागतं). Ñ1 om.; T2 द्वष्टुम् (for सर्वम्). — b) D1.4 अचेतनं (for इवाचळम्). — For 8°6, Ñ2 V2 B1-3 M6 subst.:

1355* तथा समागतान्सर्वाकश्चत्वा दूतानमहामुनि:।

[B: शुत्वा (for सर्वाञ्). \tilde{N} : दृद्धा (for शुत्वा). B: दूतान्सर्वान्स तान्मुनि:; M6 शुत्वा भूय उवाच ह (for the post. half).]

- —°) \$3 Ñ1 V1.8 B4 D1-5.8.9.19 द्या; M6 को वै (for शुत्वा). \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.18 मुनिवरं. Ñ2 V2 B1-3 वृत: शिष्यगणेंस्तूणें. d) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 ससीतं समुपागतं.
- 9 4) G1 M10 कृत्वा (for सीता). Ś Ñ V1.2 B4
 D1-5.8.9.12 T3.4 अग्रतस्तमृषि (D1.4 °स्तं मुनि) कृत्वा (B4
 द्या); B3 T1.2 G3 M3.5 तमृषि चा (B3 °षम) ग्रतः कृत्वा (B8 M5 सीता). 6) Ś Ñ2 D8 तदा किंचिद्; Ñ1 V1.2
 D1-4.9 याति किंचिद्; V2 (after corr.) B1 D6.10.11 (all with hiatus) अन्वगच्छद्; B2 तथा°; B2 त्वनु°; B4 यांतं किंचिद्; D5 T3 यांती किंचिद्; D7 T4 ग्रान्व°; D12 पती ** (lacuna); T1.2 G3 सा त्व°; G2 सानु ° (for सान्वगच्छद्).
 Ñ1 V1.3 D1.3-5 T3 M6 अधोमुखी. °) Ś D8.12 बाष्ययुता; Ñ1 °कंठा; Ñ2 V1.3 °मुखी; V2 B °वती; D6.7.10.11 T2 G3
 M6.7.10 °कला; D9 °कुला (for बाष्पगला). 4) G2
 [क्रा]तमानं (for रामं). Ś Ñ V1.3 B3.4 D1-5.8.12 T3.4 सीता (B8.4 कृत्वा) यज्ञं विवेश द (Ñ B4 D2 T3.4 तं; B3 सा); D9 सीता यज्ञनिवेशनं.
- 10 °) Ñ1 V1.3 B1.4 D1-5.9 T3.4 द्या छक्ष्मीम् (B1.4 श्रियम्); K (ed.) Ct द्या श्रुतिम् (for तां द्या श्रीम्). Ñ2 D10 श्रुतिम्; D7 M5 श्रियम् (for श्रीमिव). Š D8.12 L (ed.) तां द्या च (D3 च द्या; L[ed.] om. च [subm.]) समायांतीं. 5) Š Ñ1 B1 D5 12 बाह्मणस्य; B2 वाल्मीकिम्; D1 वाल्मीकेहिं; D3.4 बाह्मणान

G. 7. 103. 11 B. 7. 96. 12 L. 7. 98. 11

ततो हलहलाशब्दः सर्वेपामेवमावभौ ।
दुःखजेन विशालेन शोकेनाकुलितातमनाम् ॥ ११
साधु सीतेति केचित्तु साधु रामेति चापरे ।
उभावेव तु तत्रान्ये साधु साध्विति चाब्रुवन् ॥ १२
ततो मध्यं जनौघानां प्रविश्य मुनिपुंगवः ।
सीतासहायो वाल्मीिकरिति होवाच राघवम् ॥ १३
इयं दाशरथे सीता सुव्रता धर्मचारिणी ।

(for ब्रह्माणम्). Va चावगामिनीं; De अनुपाथिनीं (sic). Ma ब्राह्मणानां तथागतां; G (ed.) सुव्रतां ब्रह्मचारिणीं. % Ck: ब्रह्माणमनुयान्तीं श्रीमिवेति । आदिब्रह्मणो ज्येष्ठकतिष्ठपुत्र्या रमोमे । तथोपनिषक्तत्त्वम् रमा अभ्विका * * *. % — ") Da.e वाहमीकि-. — ") Ś Ñ V B D Ta.e Ma साधुवादो; Ma साधु साधो (for साधुकारो).

11 ") \$1 Ñ V2.8 B1.4 D6 इलाइला-; B2 D1 इलाइल:; D3 ** इला-; D13 इलइल:. —) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 Т2.4 अभवत्तदा; M2 एव चावभा. Ñ2 V2 B सर्वत: समुपस्थित:; M6 मानवानां महानभूत्. —) D10.11 M8 Cg.k.t दु:खज (M3 ° **) न्म-; T2 दु:खितेन; Cm as in text (for °जेन). — For 11°4, \$ Ñ2 V2 B D8.12 L (ed.) subst.:

1356* शब्दापिहितकण्ठानां बाष्पाकुलितचक्षुषाम्।

 \tilde{N} s V_2 B बाष्पन्याकुल-; L (ed.) बाष्पन्याकुलित- (hypm.). \tilde{N} s V_2 B1.s -चेतसां (for -चक्षुषाम्).]; while \tilde{N}_1 $V_{1.8}$ D1-5.9 Ts.4 subst. for 11^{ed} :

1357* दु:खशोकाभितप्तानां भाषतां गद्गदा गिरः।

[Ñ1 V1 दु:खं शोक-; D1.4 शोकदु:ख- (by transp.). Ñ1 V2 तावतां (for भाषतां). Ñ1 V1.3 गिरं.]

- 12 *) \$ Ñ V B D T Gs Ms साधु राम; Ms सीते साधु (by transp.). \$ Ñ1 V1.2 D2.8.0.12 T3.4 तत्राहु:; Ñ2 V2 B तत्रोचु:; D1.3-5 Ms तत्रान्ये; L (ed.) त बाहु: (for केचितु). 6) \$ Ñ2 V2 B D8.12 सीते साधु: Ñ1 V1.8 D1-7.0-11 T G2 M3 साधु सीते. Ñ1 V1.2 तथापरे; B4 [इ]ति चाबुवन्; D1-4.0 T3.4 [इ]त्यथापरे; T2 [इ]ति वा पुरे (for [इ]ति चापरे). Ñ2 damaged for °. °) D6.7.10.11 T1.2 G2 M3.6 च (for तु). \$ V1.3 D1.2.4.8.12 साध्वत्युभयतेप्यन्ये; Ñ1 D2.0 T3.4 साध्वत्युभयत (Ñ1 ° * * *) स्त्वन्ये; V2 B2-4 साध्वत्युभयोरपरे; B1 साध्वति ह्यभयोरेव; D5 साधु भूपतयोच्यन्ये. *) \$ Ñ1 V B D T3.4 प्रक्षका: सं (\$ D8.12 ° का वै) प्र(Ñ1 V3 D2.0 सम) चुकुशु: (D2 चक्रम्:).
 - 13 °) S Ñ V D2.6-12 T8.4 M10 मध्ये. S Ñ V B D T8.4 M6 जनौधस्य. °) B2 मुनिसत्तमः (for °पुंगवः). °) S D8.12 उपचकामः D1.4 ऋकि प्रोवाच. G1 पार्थिवं (for राधवम्).

अपापा ते परित्यक्ता ममाश्रमसमीपतः ॥ १४ लोकापवादभीतस्य तव राम महात्रत । प्रत्ययं दास्यते सीता तामनुज्ञातुमर्हसि ॥ १५ इमौ च जानकीपुत्रानुभौ च यमजातकौ । सुतौ तवैव दुर्धपौं सत्यमेतद्भवीमि ते ॥ १६ प्रचेतसोऽहं दशमः पुत्रो राघवनन्दन । न साराम्यनृतं वाक्यं तथेमौ तव पुत्रकौ ॥ १७

- 14 °) D1.4 सा जानकी; D12 G1 दाशरथी. V3 om. (hapl.) 146-15°.) G1.2 M1.2.4.5.8.9 सुवृत्ता (for सुवृता). S B4 D8 ब्रह्मचारिणी; G3 धर्मचारिणा; M10 साधु-चारिणी.) V1 D6.7.10.11 अपवादात्; T1.2 G1.8 M8 Cm.t अपवादे:; G2 अपवाद- (for अपापा ते). Ñ1 तेषु वा; Ñ2 V2 B1.3.4 हि स्वया; B2 भवता; D1.3-5 ते पुरा; D2.9 [इ]ति पुरा (for ते परि-). S D8.12 अपवादेषु च त्यक्ता; T3.4 अपवादभयास्यक्ता.
- 15 Vs om. 15^{abo} (cf. v.l. 14).) Ñs Bs लोकापवादाद. Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 -भीतेन (for भीतस्य).) T1.2 Gs Ms.5.7-9 महायशः; G2 M1 धलः; Ms.6.6 वता (for महावत). Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 त्वया राम महामते (V1 न संशयः; D1-5.9 महावने).) M6 दास्यित प्रत्ययं. Ś D8.12 सद्यस्; Ñ2 V2 B1.3.4 साद्य; B2 सत्ये (for सीता).) Ś Ñ V3.3 B D1-4.8.9.12 M1.4-7.9 Cm.t तद्; T1 M3 तम् (for ताम्). V3 (also) लहंति. D5 (with hiatus) अनुज्ञां दातुमहासि.
- 16 की Ñ1 V1.3 D10 Ms तु; D11 तो (for च). \$
 D8.13 पुत्रो वैदेशाः; Ñ1 V1.3 B4 D1-5.3 सीतातनयाव् (for जानकीपुत्राव्). \$ D8 पुत्रो. V3 B2 G2 transp. इमो and उभो. V1 M5 तु; B4 om. (subm.) (for च). G1 तावुभो. \$ V3 D1.4.8.12 T1 G8 M8 यमळजात (\$ D8.12 पुत्र)कों; Ñ2 B3 D3.5 M6 यमक°; B3 यमज°; D3 च सम° (for च यमजातकों). \$ Cm.g.k.t: यमजातकों यमळतयोश्पकों. \$ —°) V1 तु तव (for तवेव). \$ D8.12 तु दुर्धषों; Ñ1 V3 D1-4.3 सुदु (D1 om. from दु up to वर्ष in 18°); Ñ2 B4 D5 दुराधषों (B4 °षे); V2 B1-3 महाबाहो; M6 [ए]व दुर्धषों. —4) B1.3 M6 सत्येनेतद; B2 सत्येनेत; T4 तथ्य'; G2 सत्यमेव (for सत्यमेतद्). D3-5 [अ]हं (for ते). V1 प्रज्ञासस्ववकान्वितों. —After 16, Ñ1 reads 19-20.
- 17 D1 om. 17 (cf. v.l. 16).) V2 (before corr., after corr. m. as in B1) B4 M5 प्राचेतलोई. B1-s M6 महर्षेश्रयवनस्याहं.) Ś Ñ1 V1 D2-5 8.9.12 पुत्रो रघुकुलोह्रह.) Ś Ñ V B D2-5.8.9.12 अनृतं न स्मराम्युक्तं.) Ś Ñ V B D2-5.8.12 यथेमी; D6.7.10.11 T3.4 हमी उ; D9 (with hiatus) यथा हमी (hypm.) (for तथेमी).

बहुवर्षसहस्राणि तपश्चर्या मया कृता। तस्याः फलमुपाश्चीयामपापा मैथिली यथा॥ १८ अहं पश्चसु भूतेषु मनःपष्ठेषु राघव।

विचिन्त्य सीतां शुद्धेति न्यगृह्यां वननिर्झरे ॥ १९ इयं शुद्धसमाचारा अपापा पतिदेवता । लोकापवादभीतस्य दास्यति प्रत्ययं तव ॥ २०

G. 7. 103. 21 B. 7. 96. 22

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्ताशीतितमः सर्गः ॥ ८७॥

18 Di om. up to वर्ष in " (cf. v.l. 16). -- ") Ś Ñı Va (before corr.) Ba D1-5.8.9.12 बहुन्वर्ष (D1 om.) गणा(D6 ° शता) न्सों स्य (Ñ1 D2.9 ° नसस्यक्); V1.8 बहुवर्ष-गणान्सोम्य. — b) S Ñ1 V1 D1-5.8.8.12 कृता मया (by transp.). -T1.2 G M2-7.9.10 read 180d twice. -0) N2 V2 B2 न तस्या: फलमश्रीयाम् ; D6.7.10.11 (all with hiatus) तस्याहं फलम(Ds.7 °स्या: फलमुपा)श्वामि; T1.2 Gs Ms (all second time) फलं तस्याहसभीयाम ; G1.1 M2.4-7.9.10 (all second time) फलं तस्याप्यपाशीयाम् . — *) Ма (first time) पापानां (for अपापा). Ña Va Ba न चेतः D6.7.10,11 T1.2 G1.3 M3 (except D6.7.10.11, all both times) यदि; M7 (both times) तथा (for यथा). K (ed.) यदि मैथिली. 😤 Cg : तस्याहं फलमभामि भपापा मैथिली यदि इति च पाठ:. 8 -For 18°4, S Ñi Vi.s Bi.s.s Di-s. 8.9.19 Ts.4 subst. (N1 V1 B4 D2-4.12 read twice); while V2 D7.10.11 ins. after 1806:

1358* नोपाभीयां फलं तस्या दुष्टेयं यदि मैथिली।

[Ñ1 (first time) Ds सोपाशीयां; V2 प्रस्तया न (sic); V3 B1.3.4 (both times) प्राप्तयां न (for नोपाशीयां). Ś Ñ1 V1.3 B8.4 (second time) D1-5.8.12 (Ñ1 V1 D2-4.12 both times) तस्य. Ñ1 V1 D3.12 (all second time) पापेयं (for दुष्टेयं). V3 D9 यदि जानकी; D12 (first time) **(lacuna) मैथिली; G (ed.) मैथिली यदि (by transp.).]—Then Ñ1 V1.2 B1.8.4 D2-4.7.10-12 (Ñ1 V1 B4 D2-4.12 after first occurrence) T3.4 cont.; Ñ2 V2 B2 ins. after 18; D6 ins. after 18^{a6}; T1.2 G M2-7.9.10 ins. after 18^{cd} (first occurrence); M1 ins. after 19:

1359* मनसा कर्मणा वाचा भृतपूर्वं न किल्बिषम्।

[Ba Da कमेणा मनसा (by transp.). Vi वापि (for वाचा). Ña Bi.a कृतं पूर्वं; Va Ba Dia Ti.a Ga कृतपूर्वं. Da अिकल्विषं; Ma न कल्मणं; Ct as above (for न किल्विषम्). Ba G (ed.) न मेस्ति कल्लपं (G [ed.] पी) कृतं; Da पूर्वभूत-मिकल्विषं (for the post. half).]

-Thereafter N2 V2 B1-3 cont. :

1360* तेन में सत्यवानयेन अपापां विद्धि मैथिलीम्।

[Note hiatus between the two halves. B1 सत्येन (for में सत्य-). V2 जानकी (for मैथिकीम्).] -After 1358* (second occurrence), N1 cont. 1. 1 only of 1361*.

19 Ñi reads 19-20 after 16. — ") V2 T4 च पंच(for पञ्चसु). — ") T3 मन:पृष्ठेषु. — ") D5.7.10,11 G2
M7 सीता (for सीतां). Ś Ñi V1.2 B4 D1-5.8.9.12 सीतां
ग्रुद्धसमाचारां (D1.4 "रो) (for "). Ñi V1 D1-7.10.11 T2.4
M6 Ct जम्राह; T1 G2 M1.8 न्यगृह्मं; G2 (with hiatus)
भगृह्मां; M5.9.10 ग्रगृह्मां (for न्यगृह्मां). Ś V3 D8.12 रष्ट्राहं
समुपानयं; B4 रष्ट्रेह समुपागमं; D9 जम्राह निजैने वने (for ").
Ñ2 V2 B1-2 रष्ट्रा सीतां तदा (Ñ2 तथा; B2 स्वया) ग्रुद्धां (B2 सक्तां) नीतवानाश्रमं पुरा. — After 19, M1 ins. 1359*.

20 B1 om. 20. Ñ1 reads 19-20 after 16. Note hiatus between and .—) Ś Ñ2 V2.3 B2.3 D8.13 सेयं; B4 सीवा; D7 शुद्धा. —) Ś Ñ2 V2.3 B2-4 D8.12 निदोंषा; V1 D2.5 T2.4 M5.6 द्यापापा; D1.4 निष्पापा. Ś D8.12 च पतिवता; B2 [अ] ति च देवता; G1 M1.4.6 पतिदेवता (for देवता). —) D9 -भीतेश्व. —) Ś Ñ V B2-4 D T2.4 प्रत्यं तव दास्यति. — After 20, Ś V1 D1.3.4.8.12 T3.4 ins.; while Ñ1 cont. l. I only after 1358* (second occurrence):

1361* इयमेव महाभागा भर्तृत्रतसमन्विता। करोतु शपथं सीता समीपे तव राघव।

[(l, I) Ñi Vi Di.s.4 Ts.4 स्वयमेव. Ds भतृंवगं- (for °ब्त-). Ñi Vi Di.s.4.12 Ts.4 भतृंवतमनुष्ठिता (for the post. half). — Vi Di.s.4 Ts.4 om. l. 2.]

-Then S3 (m.) cont.; while No V2 B D7.10.11 ins. after 20:

1362* तस्मादियं नरवरात्मज शुद्धभावा दिन्येन दृष्टिविषयेण मया प्रदिष्टा। लोकापबादकलुपीकृतचेतसा या त्यक्ता त्वया प्रियतमा विदितापि शुद्धा।

[(1.2) K (ed.) तदा (for मया). Ña Va Ba प्रहृष्टा; Bu [अ]भिदिष्टा; Ba च दृष्टा; K (ed.) प्रविष्टा (for प्रदिष्टा). —(1.3) Śa -मानसेन; Va Ba-a -चेतसेयं (for "सा या). —(1.4) Ba विशुद्धा.]

-After 20, M7 ins.:

22

G. 7. 104. 1 B. 7. 97. 1 L. 7. 99. 1 वाल्मीकिनैवमुक्तस्तु राघवः प्रत्यभाषत ।
प्राक्षितिर्जगतो मध्ये दृष्ट्वा तां देववर्णिनीम् ॥ १
एवमेतन्महाभाग यथा वदिस धर्मवित् ।
प्रत्ययो हि मम ब्रह्मस्तव वाक्यैरकल्मपैः ॥ २

1363* दाशरथे मिषतस्ते दास्यति सा प्रत्ययं वरारोहा। या लक्ष्मणेन नीता परिवादात्सत्यमेव लोकस्य।

Colophon: D1.8.4 T3 om. — Sarga name: Ś Ñ V B2-4 D2.8.9 वाल्मीकिवाक्यं; B1 सीतासमागमः; D6 सीतागमनं; D12 वाल्मीकिविवादः. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.8.12 om.; Ñ2 101; V1 75; B1 D9 100; B3 103; B4 T4 104; D6 97; D8.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 96; M6 94; M8 95. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M5.8 with श्रीरामाय नमः; M1 with रामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

88

Di.s.4 To cont. the previous Sarga. Die begins with ... Before I, Mi ins.:

1364* ततो हरूहरूशाब्दो मानवानां मदानभूत्। दुःखजेन विशालेन शोकेनाकुलिताक्षरम्।

[Cf. 7.87.11.]

- 1 ") V2(before corr.).3 B4 वाल्मीकेस्तु. Ñ2 B2 तथोक्ते तु; V2(before corr.; after corr. marg. as in B1).3 B4 वच: श्रुत्वा; B1.3 तथोक्तेन (for [ए]वमुक्तस्तु).

 5) V2 (before corr.; after corr. marg. as in text) B4 वाक्यमववीत् (for प्रत्यभाषत). & Cm: एवमुक्तः तव प्रत्ययं सीता दास्यतीति वाल्मीकिनोक्तः प्रत्यभाषत। वाल्मीकिनिति दोष: 1; Ck.t: तव प्रत्ययं दास्यतीत्युक्तः. & 6) S N1 V1.8 D3.8.12 पर्वदो(Ñ1 दो); B1 G2.8 M7 जनता: M3 जगतां (for जगतो).— 7) D10.11 वर- (for देव-). \$ D8.12 श्रुणु स्वं देवसंमित; Ñ1 V1 D1-4.8 श्रुण्वतो (Ñ1 V1 श्रुणुते) देवस्विणः; Ñ2 V2 B1-2 मुनीन्सी (Ñ2 °िनं सी)ताकृते तदा; V3 B4 ऋषीणां चैव (B4 महर्षीणां च) श्रुण्वतां.
 - 2 °) Ms अस्तु; Cm.k.t as in text (for एतन्). S Ñ1 D1-4.8.12 महाबह्मन्; V1 D9 वाहो (for भाग). b) S Ñ V B D1-4.8.0.12 T3.4 सुब्रत; Cm.t as in text (for धर्मविन्). b) V2 (before corr.) B1-3 प्रतीतं (B2 भा); Cm.g.k.t as in text (for प्रत्ययो). D5-7.10.11 त;

प्रत्ययो हि पुरा दत्तो वैदेह्या सुरसंनिधौ । सेयं लोकभयाद्रह्मन्तपापेत्यभिजानता । परित्यक्ता मया सीता तद्भवान्क्षन्तुमहिति ॥ ३ जानामि चेमौ पुत्रौ मे यमजातौ कुशीलवौ । शुद्धायां जगतो मध्ये मैथिल्यां प्रीतिरस्तु मे ॥ ४

G1 [5] पि; Cg.k as in text (for हि). V2(before corr.) स्वया; B1-3 मया; M5 महा- (for मम). Ś Ñ V1.2 (after corr. marg.).3 B4 D1-4.8.9.12 T3.4 G(ed.) जनितो महां(V2 °त: प्रच्छं; B4 °त: स्पष्टं; G[ed.] °तस्तुष्टस्) (for हि मम बहांस्).—4) Ś Ñ V2 B D1-4.8.9.12 M6 अकिल्बिये: (for अकल्मये:).—After 2, T4 ins. l. 3 only of 1370*.

3 T4 om. 3-4⁶.—") B1-s D5-7.10.11 T1.3 G M1-7.9.10 च; M8 में (for हि). Ñ2 D5.7.10.11 वृत्तो; B2 दृष्टो; D1 बहान्; Cm.t as in text (for दृत्तो).—⁶) Ñ1 V2 B D3.7.10.11 M5 वैदेहा: (M5 दिंग); D2.9 जानक्या. Ś1.2 D8.12 M3 देव- (for सुर-).—After 3⁶⁵, D1.4 ins.:

1365* असताप्यपत्रादेन दृषितः सोऽभिशस्तकः।
—Thereafter D1.4 cont.; while S Ñ V1.2 B D2.3.5-12

Ts ins. after 3ª6:

1366* शपथश्च कृतस्तत्र तेन वेश्म प्रवेशिता।

[Ś Ds अमिशस(Ds °स्त)स्तया लंकां; Ñ1 V1 D1.2.4.9 Ts अमिशस्ता(Ñ1 D1.4 °शस्तया [hypm.]; Ts आदिष्ट्या) वै(Ds.9 प्र) लंकायां; Ñ2 Vs B लंकाद्वीपेभि(Vs B1 °ति)शसा(B1 °स्ता) यास; Ds.12 अभिशस्तया लंकायां(Ds वै लंकां) (for the prior half). Ś Ds विंदु (for वेइम).]

—Then D₅-7.10.11 T₃ cont.; while T_{1,2} G M insafter 3^{ab} :

1367* लोकापवादो बलवान्येन त्यक्ता हि मैथिली। [Mi च (for हि).]

- 4 Vs Ts om. 4^{ab} (cf. v.l. 3).—^a) S Ds.12 पुत्रों चेमों (by transp.); Ds वेमों पुत्रों; Dr [ह]मों च पुत्रों; Ds पुत्रों चोमों; Gs चेतों पुत्रों (for चेमों पुत्रों). L(ed.) om. मे (subm.). Ñ2 V2 B जानामि पुत्रकों चेमों.—^b) B1 मम; D5 मया (for यम-). D2 -यातों; T2

[478]

अभिप्रायं तु विज्ञाय रामस्य सुरसत्तमाः । पितामहं पुरस्कृत्य सर्व एव समागताः ॥ ५ आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुद्रणाः । अश्विनादृषिगन्धर्वा अप्सराणां गणास्तथा । साध्याश्च देवाः सर्वे ते सर्वे च परमर्पयः ॥ ६

-जात- (for -जातों). Ś Ds.12 M1 यमली (M1 °जी) च. — °) Ś Ds.12 अस वै सीम्य; M10 जनतामध्ये; Cm.k.t as in text (for जगतो मध्ये). — बें) Ś Ñ V1 D1.3.4.8.12 T4 G2 वैदेखां; B2 सीतायां; Cm.k.t as in text (for मैशिल्यां). T1-3 G1.3 M2 अहित; Cm.k.t as in text (for अहतु). Ñ1 D2.8.9 ते (for मे).

5 T4 om. 5-6. — ^{ab}) Ñ2 B1 अभिन्नायस्य (for अभिन्नायं तु). Ś Ñ2 B1.5.4 D1.4.5.12 M1.6 रामस्य विज्ञाय (by transp.); V3 रामस्य श्रुखा ते (for विज्ञाय रामस्य). V2 om. सुर. — After 5 b D10.11 K (ed.) ins.; while Ñ2 B2 further cont. after 1370(B)*; whereas T1.2 G1.8 M3.6 cont. after l. 1 of 1370*:

1368* सीतायाः शपथे तस्मिन्सर्वे एव समागताः।

[G3 damaged up to ए. T1.2 G1 M3.6 श्रापथं ओतुं(G1 द्रष्टुं; M6 श्रुत्वा). K (ed.) महेंद्राधा महोजसः (for the post. half).]

—°) Ds प्रवितामहं (hypm.).— °) Ś Ñ1 V3 B4 D2.8.

6 D1.4 T4 om. 6 (for T4, cf. v.l. 5).—⁵) T1.2 G3 M3.6 K (ed.) अ(K [ed.] हा) श्विनो स-(T2 सु-; G8 च) (for विश्वेदेवा). V2 (before corr.) तथा गणा:; V8 B4 तथाश्विनो (for मरुद्रणा:). S D8.12 अश्विनो च महिपिभि:; Ñ1 D2.9 हाश्विनावृ(D9 °२थामृ)पिसत्तमा:; Ñ2 V2 (sup. lin.) B1-2 ऋषयो मरुद्(B2 °तो)श्विनो(V2 °तां गणा:); V1 D8.5 अ(V1 हा)श्विनावृिषभि: सह.—D3 om. 6°-f. D6.7.10.11 om. 6°-d.—^d) T3 M3.10 तथा अ(T3 चा [to avoid hiatus]) प्रस्तां गणा:.—^e) M5 सिद्धाञ्च (for साध्याञ्च). M3 देवताः सर्वाः; K (ed.) विश्वेदेवाश्च (for देवाः सर्वे ते).—f) G1 M5 सर्वे ते; M4 om. (for सर्वे च). T1 motheaten for च परम.—For 6°-f, S Ñ VB D2.5.8.9.13 M6 subst.; while T1.2 G3 M3 subst. for 6°-d only:

1369* गन्धर्वाप्सरसश्चेव सर्व एव समागताः।

[Ba मुनयश्च (for सर्वे एव). Va Ba समागमन्.]

Thereafter N V2.3 B Me cont. l. 1 only; while V1 reads 8°d for the first time followed by l. 1 only of 1370* in marg., repeating 8°d in its proper place; whereas D6.7.10.11 T1-3 G M1-5.7-10 ins. after 6; while D12 ins. l. 1 only after 7; T4 ins. l. 3 only after 2:

ततो वायुः शुभः पुण्यो दिन्यगन्धो मनोरमः। तं जनौधं सुरश्रेष्ठो ह्लादयामास सर्वतः॥ ७

तदद्भतिमवाचिन्त्यं निरीक्षन्ते समाहिताः । मानवाः सर्वराष्ट्रेभ्यः पूर्वं कृतयुगे यथा ॥ ८

G. 7. 104. 10 B. 7. 97. 12 L. 7. 99. 8

1370* नागाः सुपर्णाः सिद्धाश्च ते सर्वे हृष्टमानसाः। दृष्टा देवानृषीश्चैव राघवः पुनरस्रवीत् । प्रत्ययो मे सुरश्लेष्ठा ऋषिवान्यरकल्मपैः। ग्रद्धायां जगतो मध्ये वैदेहाां प्रीतिरस्तु मे ।

[(l. 1) Ñ V B D12 Ts यक्षा: सुपर्णाञ्च (for सुपर्णा: सिद्धाञ्च). Me नागयक्षसुपर्णाब्ध (for the prior half). Ñ1 D12 T2 Me तथान्ये ये च धार्मिका:; Ñ2 V2 (before corr. as in B4; after corr. marg.) B1-3 तथा विश्वाधरोत्तमा:; V1 तथा चान्ये च मानवा:; V3 B4 यथा(B4 ये चा)न्ये धर्मचारिण:; M10 सर्वे ते सिद्धमानसा: (for the post. half).—After l. 1, Ñ V1 (marg.).2 B D12 T3 K (ed.) ins.; while D7.10.11 erroneously cont. after 1370*; whereas D2.9 cont. after 1369*:

1370(A)* सीताशपथसंभ्रान्ताः सर्वे एव समागताः।

. [Cf. 1368*. D2 -संप्राप्ता: (for -संप्रान्ता:). V2 (marg. also) B4 समागमन् ; D2.9 व्ययु: (for समागता:).]
—Thereafter Ñ2 B2 cont.:

1370(B)* इन्द्राचाः सकला देवा नारदाचाः सुरर्षवः ।

—Then they further cont.; while T1.2 G1.2 M2.6 cont. 1368* after l. 1 of 1370*.—(1.3) M5 हि (for मे). D6 मुनि-; D7.10.11 M4 नर- (for मुर-). D6.7.10.11 -अंद्र.—(1.4) Cf. 4° M10 जनता- (for जगतो). G1 मैथिल्यां (for नैदेशां). T1.2 G1.2 मस्ति (for अस्तु).]

7 \$2.3 Bs om: (hapl.) 7-86. Ds om. 7.—*) \$1
D12 वृतो (for ततो). Ñ V1.2 (before corr.; after corr.
marg.) B1.2.4 M4.6 वायु: सुख- (Ñ1 सुख:; V1 शिव:;
V2 B4 शुन्ति:); D2.9 गंधवह: (for वायु: ग्रुभ:). Ñ2 V2
(after corr. marg.) B1.2 M4.6 स्पशों (for पुण्यो).
% Cm.t: ग्रुभपुण्यशब्दों शैल्यमान्योपकश्चणपरा. %—6) D9
दिव्य:. M5 गंध-. \$1 Ñ V B1.2.4 D1-5.9.12 M6 गंध(V3
D2.9 पुण्य)वह: ग्रुनि:(Ñ1 तदा; Ñ2 B2.4 M6 ग्रुभ:; D1-5.9
सुख:); T1.2 G2 M1.3 गंघो (M3 अ)मनोहर: (for गन्धो
मनोरम:).—°) Ñ2 V2 (m.) B1.2 सुराश्रेव; D2 सुरश्रेष्ठ;
T1 अश्वान् (for सुरश्रेष्ठो). % Ck: सुरश्रेष्ठो वायु: सम्नादचतुर्मुखमूर्ति:. %—4) D3 om. from यामास in 4 up to
सर्वान्स in 9. B1 प्रह्वाद्यति (for ह्वाद्यामास). Ñ B2
D2.9 सर्वश: (for सर्वत:).—After 7, D12 ins. l. I only
of 1370*.

8 Ds om. 8; S2.3 Bs om. 806 (for both, cf. v.l. 7).

G. 7. 104. 11 B. 7. 97. 13 L. 7. 99. 9 सर्वान्समागतान्द्रष्ट्वा सीता काषायवासिनी । अत्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यमधोद्दष्टिरवाब्युखी ॥ ९ यथाहं राघवादन्यं मनसापि न चिन्तये । तथा मे माधवी देवी विवरं दातुमहिति ॥ १०

\$1 om. from 8° up to मानवा: in °.—°) Ñ V1.1 (before corr. as in text; after corr. m.) B1.2 D1.2.4.9

Тэ.4 लॉक्सं च (for इवाचिन्त्यं).—°) Ñ1 V1 D1.2.4.5.9.12

निरीक्षंत:; Ñ2 V2 (before corr. as in B4; after corr. marg.) B1.2 द्रगुस्ते; V3 B4 D5.10.11 M3 Ct निरेक्षंत; Cg.k as in text (for निरीक्षन्ते). Ñ V B1.2.4 D1.2.4.5.8.9.12

Т1.2 G2.3 M1-3.6.10 Cm समागता: (for समाहिता:).

& Cm: निरीक्षंते विचारयंतीस्यथं: & —V1 reads 8° for the first time after 1369* (followed by l. 1 of 1370*) and repeats here.—*) V1 (first time).2 B1-3 प्रा; D6 सव; Cm.g.k.t as in text (for प्रे). V1 (second time) -युगे (for -युगे). V1 (second time) B1-3 D2.6.12

Т1.2.4 M1.4-5 तथा; V2 D7 (both before corr.; after corr. marg. as in text) तदा; Cm.g.k.t as in text (for यथा).

9 Ds om. up to सर्वान्स in (cf. v.l. 7). —) Τα सदोगतान् (for समागतान्). —) D2.9 Τα कोहोय:; Da कपाय:; Cm.t as in text (for काषाय-). — For 9° , Ś Ñ V B D1-5.8.8.12 subst.:

1371* उदब्धुखी द्यघोदिष्टः प्राञ्जलिर्वाक्यमव्यवीत्।

[V1 D1-4.12 उदब्धुला; V2 B4 अवाब्धुली. Ñ2 V2 B बाष्पकरं (B2 °कंठा); D9 छवाग्दृष्टि: (for छथोदृष्टि:).]

10 °) V3 यदा; D12 तथा (for यथा). B3 दि; M8 में (for [आ दें). —) M6 न वि- (for [आ पि न). V2 (before corr. as in text; after corr. marg.) B4 कामये; Cm.k.t as in text (for चिन्तये). — °) B2 M3 यथा (for तथा). V3 त्वं; M1 ते (for मे). Ś B2 (marg. also) D8.12 घरणी; D5 T8.4 M8 मोदिनी; Cm.k.t as in text (for माधवी). D2 om. देवी. — °) Ñ1 V3 D1-3.6.10.12 M1 आहेंसि; D5 इच्छित; Cm.k.t as in text (for आहेंति). — After 10, Ñ V B2-4 D3.8.5(l. 1 only).6.7.10.11 T G M1-5.7-10 ins.:

1372* मनसा कर्मणा वाचा यथा रामं समर्थये। यथैतत्सत्यमुक्तं मे वेद्या रामास्परं न च।

[Vs G2 M5 om. l. 1.—(l. 1) Ts.4 M7 transp. मनसा and कर्मणा. Ñs V1.2 B2.3 D6.7.10.11 T4 समर्चये (for समर्थये). B6 राममेन यथार्चये; D5 यथाई राममर्चये (for the post. half).—After l. 1, Ñ V1.2 B2-4 D2.5.6.7.10.11 T G1.3 M1-4.7-10 ins. the line of 10°d. B2 यथा. Ts.6

तथा शपन्त्यां वैदेशां प्रादुरासीत्तदञ्जतम् । भूतलादुत्थितं दिच्यं सिंहासनमनुत्तमम् ॥ ११ भ्रियमाणं शिरोभिस्तन्नागैरमितविक्रमैः । दिच्यं दिच्येन वपुषा सर्वरत्नविभूषितम् ॥ १२

मेदिनी; Cm.k.t as above (for माधवी). Ds देवि: D10 marg. (for देवी). No V2 Da.c.10 Ta Gs M1 अहंसि: Cm.k.t as above (for अहति). - N1 V1 D2.3 M1 om. l. 2. -(l. 2) Va Mio तथा (for यथा). Ta.s transp. न and च. Vs न कंचन; Ms वरं न च (for परं न च). Va B2-4 न रामात्कामये परं (for the post. half). - Thereafter, Vs G: Ms ins.; while No V2 B2-4 D6.7.10.11 T G1.2 M2-4.7-12 second time ins. the line of 10°d. Ts.4 मेदिनी; Cm.k as above (for माधनी). Vs सत्त्वेन मे (for मे माधवी). D10 (m.) देवि. D8.10 अर्हसि; Cm.k as above (for अईति). % Cm: ननु रामेण प्रत्ययः करणीय इत्युक्ते सीतया केनाभिप्रायेण स्वपदप्रवेशोचोगः क्रियत इति चेद्रामाभिप्रायादिति वदामः । रामेणोपेन्द्रावतारे भृगुप्रार्थनया मानुषावतारे पत्नीवियोगोऽ-ङ्गीकृत: etc.; Ct : अयं स्वपदप्रवेशोधोग: सीताया भृगुप्रार्थनयोपेन्द्रा-वतारे मानुपे लोकेऽङ्गीकृतपत्नीवियोगस्य प्रागुक्तास्मद्रीत्याङ्गीकृततदर्थ-वाल्मीकिशापस्य च रामस्याभित्रायज्ञानादेव वाल्मीक्याश्रमगमनवदिति न रामप्रतिकृताचरणप्रसक्तिः सीताया इति बोध्यम्, 🎨]

11 Ds om. 11.—") Ñ1 यथा; B1-3 M6 ततः. Ś Ñ1 D1.\$.4.\$.12 श्रापंद्याः; V1 श्रापथेः; D2.9 वदंत्याः; D6.7 Тз.4 वदं (D6.7 °द)त्यां; Cg.k.t as in text (for श्रापन्त्यां). Ś Ñ1 V1 D1-4.\$.9.12 सीतायाः; Ñ2 V2.3 B3.4 सीतायां (for वदेद्वां).—) Ñ1 V B D1.4 Тз G1.3 М2.4. 6.10 महाद्भुतं; D3.9 समंततः; D3 महानभृतः; T1.2 G3 ततोद्भुतं; T4 महोत्सुकं; Ct as in text (for तद्भुतम्).—) V2 (before corr. as in B4, after corr. m.) B1-3 M6 भूतलं (M6 °ले) (for भूतलाद्). Ś Ñ1 V1 B4 D1-4.8.9.12 Тз.4 М1.6 दिन्यमत्यर्थ (D12 °त्यंतं); Ñ2 V3 दिन्यसंकाशं; V3 (before corr. as in B4; after corr. m.) B2 सहसा भिरवा; B1.3 भिद्य सहसा (for उत्थितं दिन्यं).—) V1 उपस्थितं; V3 अनुत्थितं (for अनुत्तमम्).

12 °) М1 न्नियमाणं (sic); М6 वंद्यमानं; Cm.g.k.t as in text (for नियमाणं). Ś Ñ2 V B1.3 D5-8.10-12 तुं: B2.4 च (for तन्). —) М4-7 अतुल-; Cm as in text (for अमित-). Ś Ñ V B D1-6.8.0.12 उ (Ś D8.12 र्) दित्वयुद्धसमनं (D2 °हुरासदं). — D1 om. 12°-13°. —) Ñ1 नित्यं; D5 दिव्येर् (for दिव्यं). Ñ2 प्रजगीर्देव्यसंकाशे:. —) Т G1.8 М3 दिव्य- (for सर्व-). Ś Ñ V1.3 D2-5.8.9.12 नागे (Ñ2 शूरे)रमितविक्रमे:; V2 B प्रजगैरमितप्रभै:(B2 °ह्य-शोमितः; B4 °रमितप्रभे); D6 (m. also as in Ś).7.10.11 दिव्यस्वविभूषितः; М6 सिहासनम्पागमन् .

तास्मिस्त घरणी देवी बाहुभ्यां गृह्य मैथिलीम् । स्वागतेनाभिनन्द्यैनामासने चोपवेशयत् ॥ १३ तामासनगतां दृष्ट्या प्रविश्वन्तीं रसातलम् । पुष्पवृष्टिरविच्छिन्ना दिच्या सीतामवाकिरत् ॥ १४ साधुकारश्च सुमहान्देवानां सहसोत्थितः । साधु साध्विति वै सीते यस्यास्ते शीलमीदशम् ॥ १५ एवं बहुविधा वाचो ह्यन्तरिक्षगताः सुराः ।

13 D1 om. 13^{ab} (cf. v.l. 12).—^a) D4 सु-; D5 Ts.4 च (for तु). B2 D7 घरिणी (for घरणी). V1 सीतां (for देवी).—^b) Ś Ñ V B D2-5.8.9.12 T3 सीतां(V1 काले) संगृद्ध (V2 B °तामादाय) बाहु (V1.3 T3 पाणि)ना; T4 सीताया गृद्ध पाणिना; M6 दोभ्यां सीतां प्रगृद्ध तां.—^c) T1.2 G3 M8 स्वागतेर; Ct as in text (for स्वागतेन). M1 [अ] भिवाद्य; M7.8 °वंद्य; Ct as in text (for °नन्द्य). T2 [ए]व (for [ए]नाम्). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 स्वागतं ते (Ś D8.12 सा) द्धु (V1 D2.9 T3 M6 तेर्यु; D3.5 तेभ्यु) वाचेनाम्; Ñ2 V2 B स्वागतं ते तथोक्स्वा (V2 °कं) ताम्; V3 स्वागते चाथ युउयैताम्.—^d) V2 B G1 संन्यवेशयत्.

14 °) \hat{S} \hat{N}_2 $V_{1.2}$ \hat{B} $D_{1.3-5.8.12}$ देवी; \hat{N}_1 $D_{2.9}$ $T_{3.4}$ सीतां (for Eg_1). - 6) T_4 रसातळात् (sic). - After T_4 ab , B_2 ins.:

1373* तवैतन्कीर्तिरतुला यावत्तिष्ठति मेदिनी ।; while D1.4 ins. after 14°6:

1374* सुसंभ्रान्तमना रामस्तथा ब्याक्कललोचनः। मा मेति ब्याहरतपृथ्वीं सा च पातालमभ्यगात्।

[(1.2) D4 41 (for सा).]

— d') Ñ1 दिव्य-; M8 दिव्यां; Ct as in text (for दिव्या).
—After 14, V2 ins.:

1375* सिंहनादो महांश्चेव देवानां हितशोधितः।

15 °) \$ D8.12 साधुशहद्श; Ñ V B D1-5.9 T8.4 M1.3 साधुवादश् (Ñ2 B1-3 °दो). Ñ2 B1-3 महांश्रेव (for च सुमहान्). М6 विवाद: श्रृयते तत्र. — 6) \$ Ñ1 V1.2 D1-5. 8.9.12 T8.4 M6 परमाद्धत: (D2.9 M6 °तं); Ñ2 B1-3 हि तदोध्यित:; V2 B4 शुश्रवे तदा; D6 सहसोध्छित:. — 6) G1 M10 वैदेहि; M6.9 वै सीता (for वै सीते). Ñ2 V2 B धन्या स्वमसि वैदेहि. — 6) G2 वृत्तम् (for शीलम्). — For 15°6, \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T8.4 subst.:

1376* श्लाच्या स्वमसि वैदेहि यस्यास्ते मतिरीहदी।

व्याजहुईष्टमनसो दृष्टा सीताप्रवेशनम् ॥ १६ यज्ञवाटगताश्चापि म्रुनयः सर्व एव ते । राजानश्च नरव्याघा विस्मयान्नोपरेमिरे ॥ १७ अन्तरिक्षे च भूमौ च सर्वे स्थावरजङ्गमाः । दानवाश्च महाकायाः पाताले पन्नगाधिपाः ॥ १८ केचिद्विनेदुः संहृष्टाः केचिद्वचानपरायणाः । केचिद्रामं निरीक्षन्ते केचित्सीतामचेतनाः ॥ १९

G. 7. 104. 23 B. 7. 97. 25

[Vs पुण्या; D2 दिष्या; D9 दिन्या (for स्राध्या). \$2.3 Ds अपि (for असि). \$ Vs Ds.12 गतिर् (for मितर्).]

16 ") Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.6 ऊचुर; M6 वाचो (for एवं). Ñ1 वाचा; D12 आध्या; M6 चापि (for वाचो). —) V3 हांतरीक्ष-; D1.6 ये विमान-; M5.8.9 [S]प्यंतरिक्ष-; M6 (with hiatus) अंतरिक्ष- (for हान्तरिक्ष-). V8 M5 गुभा: (for सुरा:). Ñ2 V2 B स्व(Ñ2 स्वर्; V2 खं)ग(B2 प्रख्या)ता: सुरसत्तमा:. — Ñ1 V1.3 D1-5.9 om. 16°-17. T3.6 om. 16°-1.0) Ś D8.12 ते सुमनसो; Ñ2 V2 B सुमहानमानो (for हृष्टमनसो). —) G2 दृष्टा सीतां प्रवेशितां.

17 Ñ1 V1.8 D1-5.9 om. 17 (cf. v.l. 16). — 17 (क्ष]न्ये (for [अ]पि). — 18 तु (for ते). Т3.4 संशितन्त्रता: (for सर्व एव ते). — 19 ठि तरब्यात्र. — 19 ठि Ñ2 V2 В D8.12 Т1.2 G3 М3 विस्मयं; Сд.к.t as in text (for तिस्मयान्). \$ D8.12 जग्मुहत्तमं; Ñ2 V2 В परमं गता:; Т1.2 G3 М3 चोप(Т2 प्रति) पेदिरे; М6 न चुक् जिरे; Сд.к.t as in text (for नोपरेमिरे).

18 ") Bs अंतरीक्षे. —), Ñ1 सर्व-; B2 तथा; Ct as in text (for सर्वे). — ") Ś Ñ1 V1.3 B2 D1-5.8.9.13 Т3.6 वानराञ्च (for दानवाञ्च). Ś D8.12 महास्मानः; D5 G1 "भागाः; M1 "वीर्याः; M6 "नागाः (for महाकायाः). — ") Ś Ñ2 V2 B2-6 D8.12 पन्नगास्तथा; B1 "गा स्थिताः (for "गाधिपाः). Ñ1 V1.2 D1-6.9 Т3.6 सीताञ्चपथकारणा(D1.4 "विस्मया)त्.

19 T4 om. 19^{a6}.—^a) L (ed.) संहृत्य; Cm.g.k.t as in text (for °g;). Ñ1 V1.8 D1-5.9 चिंतापरा ह(D2.8 हू)g; (V1 D1.5.4 °gi) (for चिनेतु: संहृष्टा:).—^b) S D8.12 केचिद्ध्यानं समास्थिता:; B1 केचिद्ध्यानपरास्त्रथा; B2 (m. also) केचित्स्थावरजंगमा:.—^c) D1.4 धामं (for रामं). Ñ1 V1 D2.9 निरीक्षंत:; M2 निरैक्षंत (for निरीक्षन्ते).—^d) V3 स्थिता: (for केचित्). V3 केचिद्: D2 चिंताम् (for सीताम्). S Ñ2 V2 B D2.8.9.12 अचिंत्यन् ; Ñ1 V1.2 D2.5.7.10.11 M2.4 Ct अचेतस:; D1.4 अयोनिजां; Cm.g.k as in text (for अचेतना:).

G. 7. 104. 24 B. 7. 97. 26 L. 7. 99. 20 सीताप्रवेशनं दृष्ट्वा तेषामासीत्समागमः । तं मुहूर्तिमवात्यर्थं सर्वे संमोहितं जगत् ॥ २०

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टाशीतितमः सर्गः ॥ ८८ ॥

63

तदावसाने यज्ञस्य रामः परमदुर्मनाः । अपश्यमानो वैदेहीं मेने शून्यमिदं जगत् । शोकेन परमायत्तो न शान्ति मनसागमत् ॥ १

20 Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.9.12 T3.4 transp. ab and ad .—a) V1 सीतां प्रवेशतीं. B1 यावज् ; D2.0 श्रुत्वा (for द्यु). D5 सीता प्रवेशयामास (sic).—b) G1 प्ररोदनं ; M9 समागतं ; Ck.t as in text (for समागमः). Ś D8.12 वभूवाखस्थमानसं (Śa°नुषं); Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3.4 सवं (V1 साध्वीं) संमोहितं जगत् ; Ñ2 V2 B जगदासीत्समाकुलं.—V3 om. 20°d.—°) D6.10.11 G1 M2-4.6.8-10 तन् (for तं).—d) D8.7.10.11 M10 Ct समं; M1 तस्मिन् ; Ck as in text (for सवं). M8 च तत् ; Ck.t as in text (for जगत्).—For 20°d, Ś Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 T3.4 subst.:

1377* सुमुहुतं तु तत्सवं तूर्णाभूतमचेतनम्।

[Ds च (for g). Ñ: V: B मुहूर्तिमेव(Bs वमिष) (for मुस्हर्त तु). Ñ: V: B D: 12 T: 4 तृष्णी (for तृष्णी-).]

Colophon: D1 Me om. —Sarga name: Ś Ñ2 D6-8 सीतास्मित्रवेदाः (Śs °वेदान:); Ñ1 V2.3 B D3.9 सीतारसातल प्रवेदाः (B1 °वेदान:); V1 सीतारसातलं; D3 सीताविद्यानं; D6.5 सीताविद्याः; D12 सीताया सूमित्रवेदाः. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 B2 D2.8.12 om.; Ñ2 B3 T3 103; V1 76; B1 D9 101; B6 T4 105; D2 93; D5 95; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 97; M2 96. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्यणमस्तु । श्रीरामाय नमो नम:; G M1-2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

89

1 °) Ś Ñ1 V1.8 D1.5.8.9.12 हुत-; Ñ2 V2 B अथ; D6.7 M3 तथा; D10.11 M2 Cg.t तस्य; Ck as in text (for तवा). —) B1-3 तदा (for राम:). V1 परपुरंजय:; D7 दर्शन: (for परमहुमेना:). —) B4 अपस्यन्मेथिली रामो. —) D2 इव (unmetric) (for इदं). Ś Ñ2 B1-2 D8.12 शून्यं अगद(B3 तु सम) मन्यतः —) Ś V1 D1-5.8-12 M6.10

विसृज्य पार्थिवान्सर्वानृक्षवानरराक्षसान् । जनौवं ब्रह्ममुख्यानां वित्तपूर्णं व्यसर्जयत् ॥ २ ततो विसृज्य तान्सर्वात्रामो राजीवलोचनः । हृदि कृत्वा तदा सीतामयोध्यां प्रविवेश सः ॥ ३

परमायस्त:; V_3 Do $T_{1.2}$ Go M3 परमापन्नो; M_5 तु परायस्तो; M_7 मनसायस्तो (for परमायस्तो). \tilde{N}_2 V_2 $B_{1.3.4}$ ज्ञोकनीहारसंच्छन्नो; B_2 ज्ञोकहीनावसंच्छन्नो. $-^{f}$) \tilde{N}_2 B_{1-3} $T_{3.4}$ M_2 ससुपागमत् (for मनसागमत्). S B_4 $D_{3.12}$ ज्ञांतिं लेमे न वै तदा(B_4 कदाचन); \tilde{N}_1 $V_{1.3}$ $D_{1-5.9}$ π मं(V_3 π मं) नैवोपलब्धवान्.

2 °) D2 विसर्ज ; Cm.g as in text (for विस्तृत्रय). G3 M5 वानरान् (for पार्थिवान्). — \$1 om. (hapl.) 26-3°. — 6) D9 रक्षसः (for राक्षसान्). — °) Ñ2 V2 B1-8 जनाधान् . \$2.3 Ñ2 B1-3 D8.12 द्विज-; V2 B4 D1.4.6.7.10.11 T3.4 विज्ञ- (for ब्रह्म-). \$2.3 Ñ2 V2 B D8.12 - मुख्यांक्षः D2 - सख्यानां (for - मुख्यानां). — °) V3 मिण-; M6 रत्न-; Cm.g.k.t as in text (for विज्ञ-). \$2 V1 B1.3 D6.7.10.11 T1.2 G M1.3.10 Cm.g.k.t - पूर्वः \$3 Ñ2 V2 B4 D8 - पूर्णान् ; D12 - पूर्वान् (for - पूर्णः). \$2.3 विस्तृत्रययेत् (sic); B1 D3.4.8 M1 विस्तृत्रयत् ; D6.7.10.11 T1.2 G3 M2.5.7-9 विस्तृत्य च (for व्यस्तृयत्). — After 2, B2 ins.:

1378* बाह्मणेभ्यो ददौ दानं छक्षं छक्षं प्रयत्नतः।; while Ti Mi B (ed.; within brackets) ins.: 1379* एवं समाप्य यज्ञं तु विधिवस्स तु राघवः।

3 \$1 om. 3° (cf. v.l. 2). — ° b) \$2.3 D8.12 तथा (for ततो). D2.3.6 विसर्ज्य. Ñ1 B6 D1-5.9 transp. सर्वात्र and रामो. — °) Ñ V B1 D5.6.10.11 T3.6 M6 सद्दा; M2.6.10 तथा; M7 तत: (for तदा). — °) D8.12 सोयोध्यां (for अयोध्यां). \$ Ñ V B1.8.6 D T3.6 G1 M1.2.6.5.7.10 ह (for स:). B2 अयोध्यायां विवेश स:. — After 3, T1 M8 B (ed.; within brackets) K (ed.) ins.:

1380* इष्टयज्ञो रघुपतिः पुत्रद्वयसमन्वितः।

[K (ed.) नरपति:.]

न सीतायाः परां भार्यां वत्रे स रघुनन्द्नः । यज्ञे यज्ञे च पत्न्यर्थं जानकी काञ्चनी भवत् ॥ ४ दश वर्षसहस्राणि वाजिमेधमुपाकरोत् । वाजपेयान्दशगुणांस्तथा बहुसुवर्णकान् ॥ ५ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यां गोसवैश्च महाधनैः ।

4 ⁶⁶) G1.2 M5.6 परं (for परां). Ñ2 V2 B चासावपरां (for सीताया: परां). B2 (m. also as in text) दधे (for बन्ने). M10 transp. बन्ने and स. Ñ2 B राघव- (for सरघु-). S D8.12 न सीताबिरहे भार्यामन्यां बन्ने (D12 दधे) स राघवः; T4 स सीतायां समासको न शांतिं समुपागमत्. —For 4⁶⁶, Ñ1 V1.2 D1-5.2 T2 subst.;

1381* सीतायां परमं भावं वृणोति स रघूत्तमः।

[\tilde{N}_1 V1.3 D2 Ts सीताया:. V8 परमैश्वर्य (for परमं भावं). \tilde{N}_1 आवृणोत् (for वृणोति). D2.3.5 T3 सा (for स). V8 कृतिवित्तो (for वृणोति स). D5 रघूद्रहः (for रघूत्तनः). V1 आवृणोद्रधुनंदनः (for the post. half).]

—T4 reads 4 °d twice. — °d) Ś Ds.12 हि; Ñe om. (subm.) (for च). B1.3 पत्तीं तां(Bs च) (for पठ्यथें). Ñ1 V1.8 D1-5.9 Ts.4 (second time) प्र(Ñ1 V1 [S]थ; T4 स)कुरुते (for च पठ्यथें). T1.2 G2 Ms.5.6 transp. जानकी and काञ्चनी. T1 Ms.4.9 भवेत; Cm.k.t as in text (for भवत्). Ś Ds.12 कांचनीं तामकारयत्; Ñ1 V1.8 D1-6.9 Ts.4 (second time) सीतां पत्तीं हिरण्मधीं(Ts.4 °यां); Ñ2 V2 B कांचनीं(B1 नियमं) ता(B1 स)मकल्पयत् (for d). T4 (first time) परं तु कांचनीं भायां चके स रघुनंदन:.

5 %) Ta चैव (for वर्ष-). — b) Ds.7.10.11 Ts.a मेधान् (for मेधम्). Ñ1 V1.3 D1-5.9 Ms उपागमत् (Ms दित्त); Ds.7.10.11 Ts.a G1 Ms.7.8 श(Ds य)थाकरोत् (for उपाकरोत्). Ś Ds.12 वाज(Ś1 °जि)पेयानुपाहरत्; Ñ2 V2 B ह्यमेध(Ñ2 B2 °धे)चतुःशतं. ॐ Cm: सीतावियोगाननतरं दश वर्षसहस्राणि वाजिमेधानकरोहित्येतद्वचनं कल्पभेदिविवश्योक्तमिति द्रष्टव्यम्। ॐ support of this Cm In quotes Padmapurāṇa. ॐ Cg: दश वर्षसहस्राणीत्यनेन प्रथमयज्ञ एव सीताया भूप्रवेश इरयुक्तम्।; Ct: दश वर्षसहस्राणीति यागकाळमर्यादेयम्; न तु सीतावियोगानन्तरं तावान्यागकाळ इति कतक:. ॐ — After 5 %, Ñ2 V2 B ins.:

1382* ईजे स रामो धर्मात्मा गुणैः स बहुमिर्युतः।

[B4 च (for first स). V2 B1 राज- (for रामो). B2 राम: स (by transp.). Ñ2 सु-; B2 स्वैर् (for second स). B4 स गुणेर् (by transp.). V2 (m. also as above) वृत: (for युत:). B1 विबुधोपम: (for बहुमिर्युत:).]

__°) \$1 D1.2.4.5.9 वाजि- (for वाज-). \$2.3 D8 -पीयान्; V1 -पेयं; D2.9 -मेधान् (for -पेयान्). Ñ1 V9 D1-5.9 T8.4 ईजे ऋतुभिरन्येश्व स श्रीमानाप्तदक्षिणैः ॥ ६ एवं स कालः सुमहान्नाज्यस्थस्य महात्मनः । धर्मे प्रयतमानस्य व्यतीयाद्राघवस्य तु ॥ ७ ऋक्षवानररक्षांसि स्थिता रामस्य शासने । अनुरज्यन्ति राजानो अहन्यहिन राववम् ॥ ८

G. 7. 106. 12 B. 7. 99. 11 L. 7. 101. 12

दश शतान्; V_1 स चकार; D_6 $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M_8 बहु(G_1 शत) गुणांस; M_7 वहुविधान् (for दशगुणांस). — 4) $\stackrel{4}{\circ}$ $\stackrel{7}{\circ}$ $\stackrel{7}{$

6 ") Ś Ds.12-[अ]तिरात्रेश्च; D1.4 °रात्रिभ्यां. —) V1 यज्ञेश्च सु-; B1 D1.4 M2 गोशतेश्च; D6 गोलक्षेश्च (for गोसवेश्च). L (ed.) महावरै:. Ś Ds.12 शतशोध सहस्रशः. — After 6° , Ñ2 V2 B ins.; while Ś Ds.12 ins. after 6:

1383* सौत्रामणिशतैश्रैव पार्थिवो रघुनन्दनः।

[Ś Be Ds.12 [अ]पि (for [प]न). Ś Ds.12 तं कालं सोभ्य (Ś1.2 ॰ ब्रा)तिक्रमत् (for the post. half).]

—°) S Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.18 T8.4 कतुवरै: पुण्यै:(Ñ1 V8 D3.5 T8.4 °रैरस्यै:) (for कतुभिरस्यैक्ष).— 4) B8 मित-; B4 अप्रय-; D1.4 प्णै-; D2 आस्म- (for आस-). V1 अवासवरदक्षिणै:. अ Cg: गोसबै: गोसवाख्ययागै:। अधमेधसंसेपैरिति संसेपवचनमेतरपरं वेदि-तब्यम् शतदाबदस्य बहुसंख्यावचनखात्। गोशतैश्चेति पाठः. अ

7 °) T1 Ms कालश्च; T2 G8 काल: स (by transp.) (for स काल:). — °) D2.9 T1.2 G8 M3.6 राज्यसम्य (for राज्यस्थस्य). D11 महातप: (for महातमन:). — °) \$ D2.12 धमें (for धमें). \$ प्रतपमानस्य; B8 प्रयत्त°; D1.4 प्रतीय°; D8 प्रवत्त°; D8 प्रतय ° (meta.) (for प्रयत्मानस्य). — °) B1 स्थतीता; D1.4 स प्रायाद् (for स्थतीयाद्). Ñ2 हि; V2 B1 D1.3-5 M6 ह; B2.8 D6.7.10.11 T3.4 G1.2 M1.2.4.5.7.9.10 च (for तु). \$ Ñ1 V1.8 D2.8.9.13 राघवस्य प्रजा मु(Ñ1 V1.8 D2.9 स)ट्य; V2 (before corr.) B4 राघवस्य जगाम ह.

8 Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 Me transp. ab and ad.
—b) Ś D8.12 तस्य; T1.2 Ms स्थित्वा (for स्थिता). %
Ct: स्थिता स्थितानि. % Ñ1 D1.2.4 वे राम- (for रामस्य).
Ś D8.12 शासनं; D5 शासनात् (for शासने). Ñ2 Be शासनेस्य स्थितानि वै; B1-3 Me स्थितानि राम(Me बहु) शासने. —D11 om. 8°d. Note hiatus between and .
—°) Ñ V1.2 D6.7.10 M8.6.8.9 Ct अनुरंजिति; V3 अनुगच्छिति;
B1.8.4 अन्वरज्यंत; B2 अनुरज्यंते; D1.6 अनुरक्षंति (for अनुरज्यन्ति). Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T G1.2 Ms राजानम् (for राजानो). —d) D6.7.10 M1.2.4—10 शाहित (for अहित).
Ś Ñ2 V2 B D8.12 प्रसाई राष्ट्रनंदनं.

G. 7. 106. 13 B. 7. 99. 12 L. 7. 101. 13

काले वर्षति पर्जन्यः सुभिक्षं विमला दिशः ।
हृष्टपुष्टजनाकीणं पुरं जनपदस्तथा ॥ ९
नाकाले म्रियते कश्चिन्न व्याधिः प्राणिनां तदा ।
नाधर्मश्चाभवत्कश्चिद्रामे राज्यं प्रशासित ॥ १०
अथ दीर्घस्य कालस्य राममाता यशस्विनी ।
पुत्रपौत्रैः परिवृता कालधर्मसुपागमत् ॥ ११
अन्वियाय सुमित्रापि कैकेयी च यशस्विनी ।

धर्मं कृत्वा बहुविधं त्रिदिवे पर्यवस्थिता ॥ १२ सर्वाः प्रतिष्ठिताः स्वर्गे राज्ञा दश्ररथेन च । समागता महाभागाः सहधर्मं च लेभिरे ॥ १३ तासां रामो महादानं काले काले प्रयच्छति । मातृणामविशेषेण त्राह्मणेषु त्पस्विषु ॥ १४ पित्र्याणि बहुरतानि यज्ञान्परमदुस्तरान् । चकार रामो धर्मात्मा पितृन्देवान्विवर्धयन् ॥ १५

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकोननवतितमः सर्गः ॥ ८९ ॥

9 °) M5 वर्षतु. — °) V1 M5 सुभिक्षः; B1 आभीइणं; B2-4 D6.9 G2 M1 सुभिक्षा; D1 सुभक्ष्यं; Cm.g.k.t as in text (for सुभिक्षं). Ś Ñ2 V2 (before corr.) B2(m. also as in B1).4 D8.12 नीहजः(D8.12 °जाः) प्रजाः; B1 विपुला दिशः (for विमला दिशः). — °) Ñ1 -तुष्ट-(for -पुष्ट-). Ś D8.12 -जनाकीणाः. — °) Š D8.12 पुरे (for पुरे). Ś D8.12 जनपदे; Ñ2 B D7.10.11 T3.4 G2 °पदास; V1.2 D2-5.9 T1.2 G3 M1.2.5.6.9.10 °पदं (for जनपदस्). T1.3 G2.3 M1 तदा (for तथा).

10 D1.4 transp. ** and ** d. -*) \$ बाल्ये न; Ñ1 V1.2 (after corr. marg.).\$ B1.2 D2.5.5.9 न बालो; B4 कश्चित्र; D1.4 नाधमों; D8.12 बालो न (for नाकाले). D1.4 विद्यते (for न्नियते). B4 [S]काले; M7.8 तिस्मन् (for कश्चिन्). \$ D8.12 transp. न्नियते and कश्चिन्. -- Ñ1 V1.8 D2.5.5.9 T8.4 transp. के and *. -- b) M7 व्यथा (for व्याधि:). \$ Ñ2 V2 B1-3 D8.12 अभूत्; Ñ1 V1.8 D1-5.9 T8.4 क्वित्; B4 महत्; D8.7.10.11 T2 G1.8 M1.2.4-7.10 तथा (for तदा). -- c) D1.4 नासुखी; D6.7 नानाथो; D10.11 नानथों; T1 M2.4.10 नाधमें; T2 G2 M1.3 नाधमीं; G1 अधमों (for नाधमेश्च्). Ñ1 V1.2 D2.8.5-7.9-11 T8.4 M6 विद्यते; D1.4 नाधनः; G1 नाभवत्; M1 वाभवत् (for वाभवत्). \$ B4 D8.12 संबभूव न चाधमों; Ñ2 V2 (marg.) B1-3 G2 नाधामिकोभव (B1-8 °को भवे) त्किश्चर् . -- d) Ñ1 V2 D12 प्रशास्त्रित. -- After 10, M8 ins.:

1384* राम रामेति रामेति प्रजानामभवस्कथा। रामभूतं जगत्सवं रामे राज्यं प्रशासति। [(1.2) post. half = 104.]

11 °) Ba reads कालस sup. lin. — b) S N2 V2
B1.2.6 D8.13 तपस्विनी; M6 मनस्विनी (for यशस्विनी).
— N2 D1.6 om. (hapl.) II°-I2b. — d) S D8.13
उपेयिवान्; D3.4 उपागता (for उपागमन्).

- 12 Ѳ D1.5 om. 12^{ab} (cf. v.l. 11). Ñ1 reads 12^{ab} twice. °) Ñ1 अनपेशं (second time धम कृत्वा); V1 D4 अनुपक्षं; D2.9 अथ पश्चात्; D3 पुत्रपक्षं; M6 कौसल्या च; Ct as in text (for अन्वियाय). Ñ1 (both times) V1.8 D2-4.6.7.9-11 T3.4 M2.4.6.7.10 च (for [अ]पि). Ś D5.13 अनुपक्षं च कैकेयी; V2 B कैकेयी च महाभागा. b) Ś V2 B D8.12 सुमित्रा (for कैकेयी). Ś B1 D8.12 तपस्विनी. °) G2 कमें (for धम). V3 transp. कृत्वा and बहुविधं. d) Ñ1 V1 B2.3 D1-5.9 T3.4 M6 त्रिद्वं. Ś3 D4.6.8 T1.2 G2.3 M1.3-5.7-10 पर्यवस्थिता:; V3 D2.5.9 M6 पर्युप(V3 °पा)स्थिता(D2 M6 °ता:); B पर्यवस्थित; T3.4 पर्युपासिता:.
- 13 °) B1 D6.7.10.11 प्रभुदिता: (for प्रतिष्ठिता:).) M8 दशरथस्य (sic). S2.8 Ñ1 V1.8 B2 D1-5.8.9.12 T8.6 ता:; Ñ2 V2 दि; B1.3.4 द (for च). S1 राज्ञे दशरथे वृताः.) Ñ1 V1.3 D1-5.9 M6 सह(M6 स्वर्ग) छोकांश् ; Ñ3 B1.8 सर्वा (B8 °वें) छोकांश् ; V2 सर्वा छोकांश् ; B2 सर्वा-कामांश् ; D10.11 Cg.k.t सर्वधमं (for सहधमं). Ñ V B1-3 D1.2.4.5.9 मेजिरे (for छोमरे). S D8.12 साछोक्यं पतिना सह; B4 साछोक्यं चामिपेदिरे.
- 14 °) Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 ता(Ñ1 V3 ते) ३ यो; Ñ3 आसां (for तासां). —B2 om. (hapl.) from महादानं up to रामो in 15°. Ś D8 महानादं (meta.); M8 महादानान् (for महादानं). 6) D9 M6 om. (hapl.) second काले. Ñ8 V2 B1.3.4 ददी नृप:; G2 ददाति च (for प्रयच्छति). °) V1 T3.4 पितृणाम्. °) V1 जाझणानां (for जाझणेषु). Ś Ñ V2.3 B1.3.4 D1.3-5.8.3.12 M6 महारमसु; V1 तथैव च; D2 महत्सु च (for तपस्चिषु). —After 14, V1 ins.:

1385* चकुरद्धतसंकाशं राघवायोपचक्रमे।

15 B2 om. up to रामरे in " (cf. v.l. 14). —") S Ñ2 V2 B1.2 D8.12 पिडयांश्च; B4 पैडवां च; G1 M1.4 प्रैडवाणि कस्यचित्त्वथ कालस्य युधाजित्केकयो नृपः । स्वगुरुं प्रेषयामास राघवाय महात्मने ॥ १ गार्ग्यमङ्गिरसः पुत्रं ब्रह्मार्षममितप्रभम् । दश चाश्रसहस्राणि प्रीतिदानमनुत्तमम् ॥ २

(for पित्र्याणि). % Cm.g.k.t: पित्र्याणि पितृक्रमिपिक्षितानि. % Ś Ds.12 बहुरत्रोधान्; Ñ2 V2 B1.8.4 °रताक्ष्यान्; D10.11 Cg.k.t ब्रह्मा ; Cm.tp as in text (for बहुरतानि). Ñ1 V1.8 D1-5.9 T8.4 पैतृक्रेरथ(D2 °र्धन)रत्नोधेर् (D9 T3 रक्षोधेर्). — b) Ś Ds.12 च बहु विस्तरान्; Ñ1 D2 परमदुश्च (D2 °दक) रान्; B3 च बहुदक्षिणान्; D5 कुर्षन्सुविस्तरान् (for परमदुस्तरान्). — Ñ1 V1.3 D1.3-6 पित्रा दत्तं; D2.9 पितृद्तं; T1 G1.3 Ms.8 पितृदेवान्; M1 पित्रा राज्यं (for पितृन्देवान्). Ś V2 B Ds.12 च तर्पयन्; D1.2.4.9 हयवर्धयत् (for विवर्धयन्). M7 पितृदेवविवृद्धये. — After 15, V2 ins. erroneously:

1386* सामभिः सान्त्वयामास तनयौ जयकोविदः। मा कुर्वतां तृथा शोकं हे वत्सौ जानकीकृते। नैकत्रग्रुद्धां (द्धो. ?)रामश्च कालो हि दुरतिकमः।

-V2 cont., while N V1.3 B D1-7.8-11 S ins. after 15:

1387* एवं वर्षसहस्राणि बहून्यथ ययुः सुखम्। यज्ञैर्बहुविधेर्धमै वर्धयानस्य नित्यदा।

[(1. 1) B2 सर्व- (for वर्ष-). T1.2 G3 M3 [इ] हः, M6 [अ]ति-; M9 [अ]पि (for [अ]अ). Ñ1 V3 D2.9 बहू ित समुपाक (V8 °ग)मत्; Ñ2 V2 B1.3.4 सुवहून्यति (V2 B3 °भि)चकमुः; V1 D1.3-5 दश तस्य त(D3 य)दालगुः (D3.5 °दा ययुः); B2 व्यतीतानि महारमनः (for the post. half).—(1. 2) V2 D6.7.10.11 G1 M4.10 बहुविधं. T1.2 G2 M3 चापि; M1 चैव (for धमं). V2 वर्धयत्रस्य; B1.3 M1.9 Cm.g वर्ध(M1 °तं)मानस्य; D2.9 T1.2 G3 M3 वर्त (D2.9 °धं)यामास (for वर्धयानस्य). Ñ3 V2 B नित्यशः; D6.7.10.11 T8.4 सर्वदा; M6 धीमतः (for नित्यदा). % Ctp: 'यज्ञैबंहुविधैदेवान्वधंयानस्य' and then reads एवं प्रशासं (cf. st. 5) etc. from वश्वपुराण. %]

Colophon: Ms om. — Sarga name: Ś Ñ² V1.3 B³ D³-8.10-12 यज्ञावसानं; ѹ V² B².4 D1.2.8 यज्ञावसानः; В¹ श्रीरामयज्ञसमाप्तिः. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ¹ V².3 D².4.8.12 om.; Ѳ 104; V¹ 78; В¹ D³ 103; В² D¹ 90; В³ Т² 105; В⁴ Т⁴ 107; D³ 95; D⁵-7.10.11 T1.2 G M²-5.7.8.10 99; М¹ 89; Мѕ 98. — After colophon, T⁴ concludes with श्रीरामार्पणमस्तु १ श्रीरामाय नमो नमः ।; G M¹.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; М¹0 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

कम्बलानि च रतानि चित्रवस्त्रमथोत्तमम् । रामाय प्रददौ राजा बहुन्याभरणानि च ॥ ३ श्रुत्वा तु राघवो गार्ग्यं महिष् समुपागतम् । मातुलस्याश्वपतिनः प्रियं दृतमुपागतम् ॥ ४

G. 7. 107. 4 B. 7. 100. 4

90

Ms cont. the previous Sarga.

1 °) B1 अथ (for स्वथ). —) B1 सुधाजित्; M1 कद।चित् (for युधाजित्). S Ñ V1.2 B D1-5.8.9.12 T3.4 G2 के (D1-5.8 के)कयाधिप:; V3 स नराधिप:; D6 कैंकयो नृप:. — cd) T1 moth-eaten for स राव. — For 1°4, Ñ V B D1-5.8 T3.4 subst.:

1388* पुरोहितं प्रहितवान्सकाशं राववस्य ह। [Ñ2 V2 B राववस्य महात्मन: (for the post, half).]

- 2 D1 om. 2.) \tilde{N}_1 V1.3 B2 D2.4.9 आं(V1.3 औ) गिरसं(B3 °स:); T2.3 अंगीरस:. \tilde{N}_1 V1.3 D4 वृद्धं (for पुत्रं).) M5 महिंपेन्. M7 अमितौजसं.) D8 वा (for च).) \tilde{S} \tilde{N} V1.3 B4 D2-5.8.9.12 -दायम् (for -दानम्). B2 प्रीतिदायकमुत्तमं.
- 3 T1.2 G3 M1.3.7 om. (hapl.) 3^{ab}.—^a) Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 कंबलाजिन·(B1-8 T3.4 °दीनि). Ñ1 V1 D1-5.9 M10 नकाणि; V3 M6 न्वासांसि (for रलानि). M2.4 कंबलानि विचित्राणि.—^b) Ñ1 V B4 D1.2.4.9 चीर-; B2 वीर-; D3 M6 चीन-; M5 चित्रं (for चित्र-). V2 B4-पटान्; B2-वासम्; M6.3-पट्टम् (for नक्कम्). Ñ1 V B2.4 D1.3-5 अनुसमं (V2 B4 °मान्); D2.9 अनेक्घा; G1.2 M2.4-6.8.10 अथोत्तरं. Ś Ñ2 B1.8 D8.12 चीन(\$5 D8 चीने; Ñ2 [also as in B1]वीर; B1.3 चीर)पट्टांस्तथोत्तमान्; T3.4 बहुवस्त्रोध-संचयं.—^a) D6 च (for प्र-).—^d) D6.7.10.11 T1.2 अभानि (for बहुनि).—For 3^{ad}, Ś Ñ V B D1-5.8.9 T3.4 subst.:

1389* बहु चाभरणं मुख्यं रामाय प्रद्दौ नृपः।

- [Ś Ds.12 तथाभरणरतानि; B2 रताभरणकं मुख्यं (for the prior half). Ñ1 om. (hapl.?); Ñ2 V2 B प्राहिणोन् (for प्रद्दी). Ñ1 V1.3 D1-5.9 प्रमु: (for नृप:).]
- 4 Ñ1 om. 4.—) V2 M6 तं (M6 स) श्रुत्वा (for श्रुत्वा तु). D6.7.10.11 T3.4 घीमान्; T1.2 G8 M5.5.6 वाक्यं (for गाग्यं). V1.3 D1.3-3 गाग्यं (D3 पर्यं स [hypm.]) रामो वे (V1 D4 om. [subm.]); B1 D3.3 रामो गाग्यं वे (B1 तं) (for राघवों गाग्यं).—) Ñ2 V2 B1.3 कैकेयात्; V3 D1-5.3 ब्रह्मायं; B4 केकयात् (for महायं). \$ V2 B1.3.4 D8.12 त (V2 B1.3.4 स) मुपस्थितं; D6.7.10.11 T3 गाग्यंमागतं; T4

B. 7. 107. 5 L. 7. 100. 5 L. 7. 102. 5

प्रत्युद्गम्य च काकुत्स्थः क्रोशमात्रं सहानुगः।
गाग्यं संपूज्यामास धनं तत्प्रतिगृद्ध च।। ५
पृष्ट्वा च प्रीतिदं सर्वं कुशलं मातुलस्य च।
उपितृष्टं महाभागं रामः प्रष्टुं प्रचक्रमे।। ६
किमाह मातुलो वाक्यं यद्र्थं भगवानिह।
प्राप्तो वाक्यविदां श्रेष्टः साक्षादिव बृहस्पतिः।। ७

भितत्रभं (for समुपानतम्). B² पुरोहितमुपस्थितं. — M6 om. 4°-5°. G² om. (hapl.) 4°d. — °) D6.7 T8.4 मातु-लेनाश्चपत्तिना. % Cm.g.k.t: अश्वपतिनः। (Ck °न इति। छान्दस्तो नकारः; Ct नुमार्षः) अश्वपतेरित्यर्थः. % — d) T1.2 G³ M8 प्रिय(M3 °यं)ज्ञाति(T² दूत)म्. M10 उपागमत्. D6.7.10.11 T8.4 K (ed.) प्रहि(T8.4 प्रेपि)तं तन्महाथ(K [ed.]°हन्द)नं. — For 4°d, Ś Ñ² V B D1-5.8.9.12 subst.; while T4 ins. after 4:

1390 * स मातुलस्याश्वपतेः प्रियं दृतमनुत्तमम्।

[V1.8 D1-5.9 T4 तं (for स). V2 (before corr.; after corr. m. as above) [अ] अपते: V2 भूतम्; D5 हितम् (for इतम्). T4 प्रियदूतम् D1.4 उपस्थितं (for अनुत्तमम्).]

5 Me om. 5^{ab} (cf. v.l. 4). —) Ñ2 V2 B1-3 प्रश्नुत्तत्त्व् , Ś Be D8.12 [अ] थ (for च). Ñ1 V1 D1.3-5 प्रश्नुद्धार् (V1 ेत्याज)गाम; V3 D2.9 T3.4 G1 M5.16 प्रस्युद्ध (D2.9 प्रत्यग)च्छत. —) L (ed.) क्रोशमानं. Ñ2 Be D6.7. 10.11 T1-3 G3 M3 सहानुज:. —) D2.9 स गार्थ (for गार्थ सं-). — After 5°, Ś Ñ V B D T3.4 G2 M2.9 ins.; while G1 M6 ins. l. 2 only after 5°:

1391* यथा शको बृहस्पतिम्। ततः संपूज्य तमृषिं.

[(1.2) D6.7.10.11 G1.2 तथा (for तत:). S B3 D8 संपूजितम् (unmetric). G2 M9 महर्षि (for तमृषि). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 संपूज्य तं तु(V3 °ज्यमानं; D1.4 °ज्य स च; D2.5.9 °ज्य तत्र) महार्षि; M6 अथ संपूज्यामास.]

— ') Ñi Vi B2 D2.3.5.9 सर्वे तत् ; Vs सर्वत:; D1.4 तरसर्व; D6.7.10.11 Ts.4 Ms तद्भवं (by transp.) (for धनं तत्).
—After 5, Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 ins.; while Ts.4 ins. after 6 6 (first occurrence):

1392* महर्षि तं पुरस्कृत्य स्वगृहं प्रविवेश ह !

[V1.8 D1.8.4 नहार्षि. B4 तु (for तं). D5 राजिंदनं (for महिषे तं). Ñ1 V1 D2.8.9 (all with hiatus) अयोध्यां; V8 राघवः; T8.4 सभां सं- (for स्वगृहं). Ñ2 V2 B रामः स्वपुरमाविशत् (for the post. half).]

6 Ts.4 read 6⁴⁸ twice. — 6) G1 Ms.7 र्षा च; Ms प्रहृष्ट:; Ck.t quote पृथा (for पृथा च). D10.11 T1.2 Ga Ms प्रतिपदं; Ms च प्रणत: (for च प्रीतिदं). S Ds.12 कुश्लं रामस्य भाषितं श्रुत्वा ब्रह्माषः कार्यविस्तरम् । वक्तुमद्भुतसंकाशं राघवायोपचक्रमे ॥ ८ मातुलस्ते महाबाहो वाक्यमाह नर्र्षभ । युधाजित्वीतिसंयुक्तं श्रूयतां यदि रोचते ॥ ९ अयं गन्धविषयः फलमूलोपशोभितः । सिन्धोरुभयतः पार्थे देशः परमशोभनः ॥ १०

पूर्व; D6.7 T3.4 (both first time) प्रीतिमतुरुं. Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3.4 (T3.4 both second time) श्रुखा तु प्रीणि(T3.4 प्रण)ताः(D5 प्रीतिमतः) सवें; Ñ2 V2 B प्रविष्टः(Ñ2 V2 [after corr. m.] पृष्ट्वा च [before corr. तु]; B2 दृष्ट्वा च) प्रीतिमान्सवें; G2 दृष्ट्वा प्रीतिप्रदं पृष्ट्वा. % Cm.g.k.t: प्रतिपदं (Cg.k. cite प्रतिपदमित) प्रत्येकं कुशलं पृष्ट्वेस्थः. % — b) V3 सचिवे (for कुशलं). V1 D3.5 ते; V3 B1.3.4 दृ; D2 तु (for च). \$ D8.12 प्रीतिमान्मातुलाय दृ(\$1 दृ; D12 च).—After 6 6 (first occurrence), T3.4 ins. 1392*. — c) \$ B D8.12 प्रविद्येश; Ñ2 तमवेद्ध्य (for उपविद्ये). \$ Ñ V B D1-5.8.9.12 T3.4 M1.4.6 महासमानं (\$ D8.12 तेजा; Ñ2 V2 B राजः; M1.4 वाढुं) (for महामानं). — d) V1 D2.9 राजा; M2.7 रामं (for राम:). D6.7 M7.9 उपक्रमे; T1.2 G3 M3.5 उपाक्र(M5 °ग)मत् (for प्रक्रमे). \$ Ñ2 V2 B D3.5.8.12 प्रष्टुं(\$ D8.12 वकुं) समुपवक्रमे.

- 7 G2 om. (hapl.) 7-8. b) T1.2 G3 M2.2.3 किमथे. G3 भगवन्. d) D7 [इ] इ (for [इ] व).
- 8 G2 om. 8 (cf. v.l. 7). b) Ñ V1.2 B D2.6.7.9.11 Ts.4 M2 s महर्षि: (for ब्रह्मार्षि:). V2 (before corr.; after corr. m. as in text) B1.3 वाक्यविस्तरं; D5 कार्यमुत्तमं. B2 reads 8°-9 twice. b2 (second time) अयम् (for वक्तम्). Ś D8.12 -विस्तारं; Ñ1 -विज्ञानं; V1.3 D1-4.9 -वृत्तांतं (for -संकाशं). b) Ñ1 प्रवक्रमे.
- 9 Ñ1 D1-5.9 om. 9^{ab}. B2 reads 8°-9 twice. °) Ñ2 V2 B (B2 both times) स्वां (for ते). M10 महाभाग (for °बाहो). b) Ñ2 V B2 (second time) D6.7.10.11 T2.8 G2.8 M1.5-7.10 नर्षभ: (V3 B2 °भं). S D8.12 तव वाक्यं महामते (S2 damaged for महामते); G (ed.) वाक्यं यन्मानवर्षभ. °) B1 D1 सुधाजित् (D1 °वत्) (for युधाजित्). S V1 D8.12 T1-2 G M1-2-संयुक्त:; V2-संपन्न: (for नंयुक्तं). Ñ1 रोचसे; D5 रोच्यते (sic).
- 10 ") G (ed.) अस्ति (for अयं). B1 गांधर्व-. Ś D8.18 M6 -चरितः; Ñ1 V1 D1-4 -रुचिरः(Ñ1 D2 तः); D9 -रचितः (for -विषयः). % Cm.k: गन्धर्वविषयः। गन्धर्वगोचरः; Ct: गन्धर्वविषयो गन्धर्वदेशः. %) V2.3 D8.11 -शोधितः (for -शोभितः).) D12 सिद्धेर् (for सिन्धोर्). Ś D8.12 सर्वे (for पार्थे). B3 सिंधोरुमयपार्थे च.) Ś1 देशे; M7 शैंडः (for देशः). Ś V3 D8.12 -शोभितः (for -शोभनः). % Cm.

तं च ग्क्षन्ति गन्धर्वाः सायुधा युद्धकोविदाः ।
शैल्रुषस्य सुता वीरास्तिस्रः कोट्यो महाबलाः ॥ ११
तान्विनिर्जित्य काकुत्स्य गन्धर्वविषयं ग्रुभम् ।
निवेशय महाबाहो द्वे पुरे सुसमाहितः ॥ १२
अन्यस्य न गतिस्तत्र देशश्रायं सुशोभनः ।
रोचतां ते महाबाहो नाहं त्वामनृतं वदे ॥ १३
तच्छुत्वा राघवः प्रीतो महर्षेमीतुलस्य च ।

g.k.t: सिन्धोः सिन्धुनद्या उ(Ct. °नदस्यो)भयतः पार्श्वे वर्तमानः परमशोभनोऽयं देशः. %

11 *) \$1.8 Ñ V1.8 B D1-5.8.9.12 T3.4 तं तु; \$2 damaged; V2 अनु-; M6 तम्र (for तं च). G1 तं चिरिष्यंति. \$ D8.12 वै (D12 ते) सिद्धाः (for गन्धर्याः). — b) D6.8 G2 -[आ]युध- (for युद्ध-). \$1.8 Ñ V B D1-5.8.9.12 M8 -कांक्षिणः; \$2 damaged; M8 -दुर्भदाः (for कोविदाः). — b) D1.4 दील्ल्पस्य. Ñ V D1-7.9-11 T1.2 G2 M2-4 वीर. \$ Cm.g.k.t: शैल्ल्ष्यः गन्धर्यराजः. \$ — b) K (ed.) मिक्रोड्यो वे (for तिस्नः कोड्यो).

1393* रम्ये पुष्पफलाद्ये तु निवेशय महामते। अन्यो वा प्रेष्यतां जेतुं तं देशमृषिणा सह।

[(l. r) B2.4 रम्य-. B4 -[आ] इसंतं; G(ed.) -[आ] कीणै (for -[आ] इसे तु). —(l. 2) B1 भद्र (for जेतुं). B4 देशं तम् (by transp.). V2 महत् (sic) (for सह).]

13 °) Ś V2 B2.4 D8.12 नान्यस्य; G2 अन्यत्र; M5 अन्येन; Cm.g.k.t as in text (for अन्यस्य). Ś D8.12 [अ]त्र; V2 B2.4 स्वाद् (for न). G3 M1 चागतिस. Ś V2 B2.4 D8.12 वीर; Ñ2 V3 यत्र; D1.3-5 इत्रत्र (for तत्र). — b) M6 [अ]पि (for [अ]यं). B1 D10.11 Cg.k.t परम- (for चायं सु-). D2.9 सुशोभित:. —For 13°5, B8 subst. l. 2 of 1393*. —After 13°5, V2 B2.4 G (ed.) ins. 1393*. —D5 om. 13°5. Ś2 damaged for °. —°) M6 नरस्याप्त (for महा-

उवाच बाढिमित्येवं भरतं चान्ववैक्षत ॥ १४ सोऽत्रवीद्राघवः प्रीतः प्राञ्जलिप्रग्रहो द्विजम् । इमौ कुमारौ तं देशं त्रह्मपे विजयिष्यतः ॥ १५ भरतस्यात्मजौ वीरौ तक्षः पुष्कल एव च । मातुलेन सुगुप्तौ तौ धर्मेण च समाहितौ ॥ १६ भरतं चाग्रतः कृत्वा कुमारौ सबलानुगौ । निहत्य गन्धर्वसुतान्द्वे पुरे विभजिष्यतः ॥ १७

G. 7. 107. 19 B. 7. 100, 17 L. 7. 102 16

बाहो). $S_{1.3}$ $D_{8.18}$ सेवतां तं महाबाहुर् (D_{12} °हो); M_1 रोचते यि रोचंतां. — 4) \tilde{N} V_{2} B_{1-3} $D_{1-4.9}$ हि त्वाम् ; V_{3} हि त्वाः M_{6} त्वाहम् (for [अ]हं त्वाम्). \tilde{N}_{1} V_{3} $D_{2.9}$ सहशं; \tilde{N}_{2} $V_{1.2}$ B_{1-3} $D_{6.7,16,11}$ $M_{1.5,8}$ अहितं (for अनृतं). \tilde{N}_{1} V_{3} वदेत्; V_{2} तव (for वदे). \tilde{S} $D_{3,12}$ भगवानेव राघवः; B_{4} अवतो वचनं मम.

14 °) Ś Ds.12 चीरो (for श्रीतो). —) Ñ2 V2 B संदेश; M6 ब्रह्मपेंट् (for महपेंट्). Ś2.3 V2 (sup. lin. also as in text) B1-3 Ds.12 ह; B4 हि; M9 तु (for च). — °) M2 om. उवाच. Ś Ñ V B1.3 D4.6-12 T5.4 G1.2 M3.6 10 [प]व; M2 [उ]वस्वा (for [प]वं). — d) B1 [अ]नुवेद्ध्यत; D6 [अ]=ववेद्ध्य तं; D7 T2 M8.10 Cm.g.t [अ]=ववेद्धत. Ck quotes चा=ववेद्धते.

15 D3 reads 15-16 in marg.—") V3 प्रांजलिंद् (for दावत:). Ś Ñ1 V1,3 D1-5.8.9.12 हुए; G2 प्रीतं (for प्रीत:).— 6) Ś2.3 Ñ2 D2,3.8.8.12 T1.2 G2.3 M2.4.8.10 प्रांजलि:; Ñ1 D7.10.11 T3.4 G1 M1.5-7.9 सांजलि-(Ñ1 D7 T4 G1 M1.5 °लि:); V3 रावत: (for प्राञ्जलि-). V1.2 (inf. lin. also as in text) B1 नृपः; V2 मुनिं (for दिजम्).— ° 4) Ś Ñ1 V1 B2 D1-5.8.9.12 ज्ञस्यें तं देशं (by transp.). Ñ2 V2.3 B1.2.4 विप्रपें (V2 B2 देवर्षे; V3 lacuna; B1 महर्षे) तं देशं. Ś D3.12 जनयिष्यतः; D8.7.10.11 विचित्दयतः; M8 विभजिष्यतः.

16 Ds reads 16^{ab} in marg. (cf. v.l. 15).—^a) Ñ1 om. वीरी.—^b) Ñ2 मक्ष:; B4 reads in marg. (for तक्ष:). Ñ1 V2 B (B4 marg. also as in text) D1-5.0.12 T4 G1.2 M2.4.5.7.9.10 पुडक(D9 °€क)र (for पुडकल). % Ck.t: तक्ष इसकारान्त:. % —M1 om. 16°-17.—°) Ś Ñ1 V1.8 D1.3-5.8.9.12 M6 च; Ñ2 V2 B2-4 D10 T1.8.4 G1.3 M8.10 तु (for तौ). B1 मुसंगुप्ती. D2 युघाजिन्मात्लेन्साते. —^a) Ñ1 V8 D1.3.4.9 घमें च (for घमेंण). Ś Ñ V B D1-5.8-18 G2 M6.7 सु-(for च). M10 समागती.

17 M1 om. 17 (cf. v.l. 16). —) Ñ1 तु (for च). Ś V1, 5 D8.13 भरतस्तु; Ñ3 V3 B1-3 D1-5.9 T1 भरतश्च. V3 [श]थ तस्कृत्वा. —) B3 D2 G2 ख- (for स-). Ñ1 D1-5.9 -पन्- (for -बल-). B4 खबलान्वितो; D1 सस्पदानुगो; G. 7. 107. 20 B. 7. 100. 18 L. 7. 102. 19

निवेश्य ते पुरवरे आत्मजौ संनिवेश्य च ।
आगमिष्यति मे भृयः सकाश्चमतिधार्मिकः ॥ १८
ब्रह्मिषेमेवमुक्त्वा तु भरतं सबलानुगम् ।
आज्ञापयामास तदा कुमारौ चाभ्यपेचयत् ॥ १९
नक्षत्रेण च सौम्येन पुरस्कृत्याङ्गिरःसुतम् ।
भरतः सह सैन्येन कुमाराभ्यां च निर्ययौ ॥ २०

De राघवानुगाँ।.—) Śs D12 स्वे; Ms तत्- (for हे). Ñ2 V B1-8 D1-5.9 Me पुरे हे (by transp.); Gs पुराणि. Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 तु करि (D12 भिव) ट्यति; Ñ8 V2 B1-3 र वियद्यति; B4 T1 G2 विभिज्ञद्यति; D6 (marg.) विहरिष्यतः; G1 M2.6.7.10 विजयिष्यतः (M6 °ति); M5 निवसिष्यतः.

18 Note hiatus between " and ".-") Ś Vs Ds निविदय (for निवेदय). Da.s.12 T1.2 G1.3 Ma.7.8 तौ; Ts च (for ते). Ta मिथिलेश: (for निवेइय ते). S Ni V1.3 D1-5.8.9.12 Ts.4 पुरे रम्ये; Ñ2 B Me पुर (Ñ2 °रे)श्रेष्ठे; V2 (before corr. as in B; after corr. m.) पुरे बीर:; Cm.t as in text (for 973). -6) % $\%_1$ V_1 $D_{1-5,8,9,12}$ ह्यात्मजो; V2 (after corr. m.) सुतौ ताव ; T2 G1.2 Ms.4.7-10 चात्मजौ (M4 °जे); Ms स्वात्मजौ; Cm.t as in text (for आत्मजी). S D1-5.8.9.12 विनिवेइय(Ds °युज्य; Ds ° योज्य); V2 (after corr. m.) B4 अभिषिच्य (for संनिवेड्य). V1.2 (after corr. m. as in text) ह (for च). Va स्वात्मजेषु निवेश्य चः Ts.4 ह्यात्मजी चारुविकमी. —°) Ds.s.12 Me ते; Mr वे (for मे). Si N2 V1.2 B वीर:; Ss.s Ds.12 शूर:; Ñ1 Vs D1-5.9 झहान् (for भूय:). —) S Ñ1 Vs D1-5.8.9.12 समीपम् (for सकाशम्). Ñ1 D2 T4 इति; No Va.s B हह (for अति-). S Ds.12 भरत: पुन: (for अतिधार्मिकः).

19 °) G2 महर्षिम्, Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 M6 एवमुक्त्वा तुं(Ñ3 B1-8 D0 च; D2 स) ब्रह्मिष्(Ś D8.12 काकुरस्थो; Ñ2 V2 B तमृषि); D5 T3.4 स एवमुक्त्वा ब्रह्मिष्.
— °) M6.7 भरत:, B4 च (for स-), V2 B D1.2.4.9 -पदा(B4 सहा) नुगं(D1.4 °ग:); M1 -बलागतं; M7.8 -बलानुग:, — °) V2 B1.2.4 प्रेथमामास च(V2 स); B2 संप्रेथयामास (for बाजापयामास), Ñ1 V1.3 D1-5.9 तत: (for तदा), Ñ2 उपविद्य ततो राम:. — °) Ś D8.12 चामिषेट्य तौ; D8 G2 M10 अभ्यषेचयत्.

20 *) Ñ1 सु-; V1 G2 [ए] व; V2 D1.8-5 तु (for च). M7 धर्मेण (for सौम्थेन). — °) Ś Ñ2 V2 B D8.12 नमस्कृत्य (B3.6 °स्वा) (for पुरस्कृत्य). D3 om. सुतम्. Ś D8.13 द्विजोत्तमान्; Ñ2 V2 B M6 महामुनीन् (M6 °नि); Ct as in text (for [आ] द्विर:सुतम्). — °) Ś D8.12 भरतं. Ñ2 V2 B पुत्राभ्यां (for सैन्थेन). Ś V1.3 D1-5.8.9.12 सेनया सार्ध (for सह सैन्थेन). Ñ1 सेनया भरत: सार्ध.

सा सेना शक्रयुक्तेव नगरान्तिर्ययावथ । राघवानुगता दूरं दुराधर्षा सुरासुरैः ॥ २१ मांसाशीनि च सत्त्वानि रक्षांसि सुमहान्ति च । अनुजग्मुश्च भरतं रुधिरस्य पिपासया ॥ २२ भृतग्रामाश्च बहवो मांसभक्षाः सुदारुणाः । गन्धर्यपुत्रमांसानि भोक्तुकामाः सहस्रशः ॥ २३

-^d) \hat{S} \hat{N}_1 $\hat{V}_{1.2}$ $\hat{D}_{1-5.8.9.12}$ कुमारों च; \hat{N}_2 \hat{V}_2 \hat{B} स्वबलेन (for कुमाराभ्यां). \hat{S} \hat{V}_3 $\hat{D}_{8.12}$ वि($\hat{D}_{8.12}$ ह्य) सर्जे यत्; \hat{N}_1 \hat{V}_1 $\hat{D}_{1.3-5}$ विसर्जितौ; \hat{V}_2 \hat{B}_1 $\hat{D}_{7.10.11}$ विनिर्ययौ; $\hat{D}_{2.9}$ विविधितौ (for च निर्ययौ).

21 V1 reads 21-22^b after 24^{ab}. — a) Ś Ñ² V² B²-4 D8.12 M6 बलसंपन्ना; Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 चक्र(V3 D1.4 कम) युक्तेन; D3 क्रमयोगेन; T3.4 चतुरंगेण; M².4.8.10 °गुसेन; Cm.g.k.t as in text (for शक्युक्तेन). B1 स. सेनाबलसंपन्न: — b) Ś Ñ V1 D1.3-5.8.9.12 महती; V3 D² सुमह्त् ; B1.2.4 M6 साकेतान् (B².4 °ता); B3 सत्कृता; Cg as in text (for नगरान्). T1.2 G3 M3 प्रययान् ; Cg as in text (for निर्ये °). T4 तथा; G1 यथा; M7 तदा (for अथ). Ñ1 V1.3 D1-5.9 M6 प्रयथे (V3 ° जगो) तदा (for निर्ये थावथ). — M1 om. 21°-25°. — °) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T8.6 M6 रामेण (for राघन-). Ś B1 D1 [क्ष] नुगतं (for °गता). Ñ1 om.; D1-4 प्रतं; D6.7 नित्यं (for न्रं). — d) B1 दुराधर्ष. Ś Ñ V B D T G3 M3.6 सुरेरिप; M7 * * सुरे: (for सुरासुरे:).

22 M1 om. 22 (cf. v.l. 21). V1 reads 21-22^b after 24^{ab}. —) Ś D8.12 मांसाशनानि; V1.3 D1-5.9 T1.2 G3 M8.9 मांसाशनि च (for °द्गिनि च). Ñ1 कव्यादाश्च पिशाचाश्च; D6.7.10.11 T3.4 G1.2 M5.7.8.10 मांसाशि (T4 °दि)नश्च ये सस्वा. —) Ñ1 V8 च (for सु-). Ñ2 V2 B सुबहूनि च (B1.2 °व्यपि); V1 D2.2 सुमहांत्यपि; M7 सुदमाहिता:. —) D6.7.10.11 T3.4 हि; M2 om. (subm.) (for च). Ś Ñ V B1.3 D1-5.8.9.12 अनुगच्छंति; B2.4 अन्वगच्छंतः G2 M4.7.9.10 अनुप्रजग्मर. V3 काकुत्स्थं (for भरतं). —) Ś Ñ1 V1.3 D2.8.9.12 पिपासंतो हा (V3 °प्य)स्गबहु; Ñ2 V3 B M8 स्थिरं तु (M8 °राणां) पिपासवः; D1.4 पिपास् स्गबहूनि च (sic); D3.6 पिपास्वस्मुत्तमं.

23 M1 om. 23 (cf. v.l. 21). Ts M4 om. (hapl.?)
23-25°. —) M5 मृतप्रहाश. Ñ2 Vs B1.2 सु- (for च).
—) T1.2 Ms मांसमस्याश(Ms °क्ता:). T1.2 Gs Ms च
(for सु-). Ś Ds.12 रुधिराणि पिपासव:. —) T4-मांसास्थि(for °िन). Ś Ds.12 गंधवांस्तानसमासाथ. —) Ś Ñ V B
D1-5.8.9.12 महावला:(Ñ2 Va B D5 °स्वना:; Vi Da भनाः;
D1.4 °शनाः); T4 समाययु:; M6 महारणे; M10 समंततः (for सहस्रशः).

सिंहच्याघसुगालानां खेचराणां च पक्षिणाम् । बहूनि वै सहस्राणि सेनाया ययुरप्रतः ॥ २४

अध्यर्धमासम्रापिता पाथि सेना निरामया । हृष्टपुष्टजनाकीर्णा केकयं सम्रुपागमत् ॥ २५

G. 7. 107. 27 B. 7. 100. 25 L. 7. 100. 26

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे नवतितमः सर्गः ॥ ९० ॥

24 Ts M1.4 om. 24 (cf. v.l. 21 and 23).—") \$\tilde{N}_1\$ V1.8 D1-5.8.9 - श्र्मालानां; \tilde{N}_2\$ V2 B - स्माश्चेद; D6.7.10.11 T4 G2 - वराहाणां (for - स्मालानां).—) \tilde{N}_2\$ V2 B1.8.4 खेचराश्चेव पक्षिण:; B2 पक्षिण: खेचरा अपि.— After 24^{ab}, V1 reads 21-22^b.—) \$\tilde{N}_1\$ V1.8 D1-5.8.9.12 T4 M8 सुबहूनि; \tilde{N}_2\$ V2 B बहुसन्द- (for बहूनि वै).—D11 reads from इ up to in marg.— D7 सेनायां; M7.9 सेनया; Cm.g.k.t as in text (for सेनाया). \$\tilde{N}_2\$ V B D1-5.8.9.12 T4 सेनाभे (V1 ° यां) सं(\tilde{N}_2\$ V2 B1 ° ग्रेण; B2.3 ° ग्रेच; D2.9 ° ग्रेपु) प्रतिस्थिर; D6 (m. also) सेनाभै संप्रतिस्थिरे.

25 T3 M1.6 om. 25^{ab} (for M1, cf. v.l. 21 and for the rest, 23). —") Ś D8.12 अस्वरये; D1.3.4 अध्यर्ध (for अध्यर्ध-). G3 उषिता:. Ñ2 V2 B अध्यासमुष्टिता सा(Ñ2 °त्वा तु; V2 B1 °त्वासो). — b) M7 युधि (for पथि). D2.9 सेना पथि (by transp.). D5 निराज्ञया; G3 निरामया:. — b) B2 D2.2 G8 M8.10 -जनाकीर्णान् (B2 °ण; G3 °णाः). — b) Ś Ñ V B2.2 D2.5.8.12 M2 कैकेयान्; B1.4 D1.8.4.9 T3.4 M10 के (D1.8.4.9 कै) कयान्; D8 M5 केकेयं; D7 G2 M4.6.7.9

कैकेयं; Cg.k.t केकयं (as in text). Ñi Vi.s Bi Di.s-7 Ts.4 Ms समुपाविश्वत् ; Dz.s सुप्रवेशयत् ; Gs समुपागमन् ; L (ed.) समुपादवत् .—After 25, Mr ins. :

1394* श्रहंयुभिस्तप्तसुवर्णनेत्रैर्भृगेन्द्रनादैः सितवन्त्रदंष्ट्रैः।
तदाक्षपादैः पृथुशैलदक्षैश्रकम्पिताङ्गा धरणी बसूव।

Colophon. — Sarga name: Ś1 भरतनिर्यापणं; Ś2.3 B1.2 D8 भरतनिर्याणं; Ñ V2 B3 D8.12 सेनानिर्याणो(B3 D3 °णं); V1 सेनानिर्यामनं; V2 B4 भरतवयाणो(B4 °णं); D1.2.4.5.9 भ(D2 श्रीभ)रतसेनानिर्याणो(D2.9 °णं). — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.4.8.12 om., Ñ2 105; V1 79; B1 D9 104; B2 D1 91; B3 T3 106; B4 T4 108; D3 M6 96; D8.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 100; M8 99. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामापंणमस्तु । श्रीरामाप नमो नम:1; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:-

98

G. 7. 108. 1 B. 7. 101. 1 L. 7. 103. 1

श्रुत्वा सेनापितं प्राप्तं भरतं केकयाधिपः ।
युधाजिद्गार्ग्यसिहितं परां प्रीतिम्रुपागमत् ॥ १
स निर्ययौ जनौषेन महता केकयाधिपः ।
त्वरमाणोऽभिचकाम गन्धर्वान्देवरूपिणः ॥ २
भरतश्र युधाजिच समेतौ लघुविकमौ ।
गन्धर्वनगरं प्राप्तौ सक्लौ सपदानुगौ ॥ ३

91

D12 begins with श्रीगुरवे नम:.

- J °) B³ सेनामभि-; D₂.9 °घिपं; G₂ Ck °पति:; Cg.t as in text (for सेनापति). —³) Ѳ V² B1-३ M6 के (M6 के)कयीमुत्तं; D1-5.7.0.12 G₂ M7 के क (D₃ °के [unmetric]) याधिप:. —After 1°³, V² reads 2°⁵ —°⁵) V₃ D6.7.10.11 G₁ गर्ग-; D1.4 आर्थ-; T₂ M1 गार्ग-; M₂ गर्थ- (for गार्थ-). Ś Ñ₁ V B₃ D1-4.7.8.12 T₃.4 G₁ M7 -सहित:. В4 परं हर्षम् (for परं प्रीतिम्). В₁ G (ed.) युधाजित्परमां (В₁ सुधाजित: परं) प्रीतिमुपागमदनंतरं.
- 2 °) Ms बि- (for स). Ś Ñ2 V1 B D1-5,8,9,12 T4 M6 बल-; V2 पुर- (for जन-). °) V3 भरतं (for महता). D1-4.7.9 M7 केकय-. V2 reads 2°d after 1°5. °d) Ś2 [5]ति-; Ñ1 प्र-; V1 T3.4 [5]थ (for 5भि-). D7.10.11 के(D7 के)कयाधिप:; T1.2 G2.8 M3.6 काम° (for देव-रूपिण:). Ñ1 V1.8 D1-6.9 T3.4 गंधवंतगरं प्रति; M8 गंधवं कामरूपिणं (for d). Ñ2 V2 B भरतेन समागम्य मंत्रयामास चैव हि(B4 ह).
- 3 °) \$2.3 [अ] युधाजिन् . Ñ2 V2 B युधाजिन्न रतश्चेत.

 6) B4 ततस्ती; D5 समी तौ (for समेती). Т3.4 बहु-;
 Ct as in text (for छनु-). \$2 D10.11 Ct -विकमै:. Ñ2
 V2 B1-3 प्रतस्थाते महाबली. Ñ1 om. 3° d. 6) V1.3
 D1-5.9 T3.4 विषयं (for नगरं). V1.3 T3.4 तं तु; D2.0 तत्र
 (for प्राप्ती). Ñ2 V2 B गती गंधर्वनगरं. 6) T2 समेती;
 Cm.g.k.t as in text (for सबली). M4 सबलीय- (for सबली स-). V2 (before corr. as in text; after corr. marg.) B2.3 च सह-; M3 सबल- (for सपर्-). D3 सपर्वत्री;
 D6.7 सह सैनिक: M6 सहवाहनी; Cm.g.k.t as in text (for सपर्वानुगी). V1.3 D2.0 T3.4 गत्वा(V3 °ती) रामानुजसद्गा (V3 D2.9 °त:). After 3, T3.4 ins.:

1395* कुमारसिंहतो वीरो योद्धकाम उपस्थित:।

4 Me repeats 4° after l. 1 of 1397*.—°) S1
om. तु (subm.). Me श्रुत्वा तु नगरं प्राप्तों.—) Ñ1 T1.2
G1(after corr. as in text). M2.5.7 ते समाहिता:;
Ñ2 V2 (before corr. as in text; after corr.

श्रुत्वा तु भरतं प्राप्तं गन्धर्वास्ते समागताः । योद्धुकामा महावीर्या विनदन्तः समन्ततः ॥ ४ ततः समभवद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् । सप्तरात्रं महाभीमं न चान्यत्रयोर्जयः ॥ ५ ततो रामानुजः कुद्धः कालस्यास्त्रं सुदारुणम् । संवर्तं नाम भरतो गन्धर्वेष्वभ्ययोजयत् ॥ ६

marg.) B_{1-3} ते समंततः; V_3 समुपागताः; M_1 ते महा-बढ़ाः (for ते समागताः). —°) B_2 योद्धकामं. \tilde{N}_1 $V_{1.8}$ $D_{1-5.0}$ ततः($D_{2.9}$ स्थिताः) सर्वे; \tilde{N}_2 V_2 $B_{1.3}$ महानादं; B_3 °रमानं (for महावीर्या). —°) \$1 $D_{10.11}$ M_9 व्यनदंतः($D_{10.11}$ °स्ते); \tilde{N}_1 $V_{1.3}$ $D_{1-5.9}$ गर्जंति स्मः B_3 न विदंतोः B_3 D_6 $T_{3.4}$ G_1 $M_{2.4}$ नि($M_{2.4}$ E_1) नदंतः; M_5 व्यनद्न्वैः G_2 निनदंतः; M_1 ह्यनंतं तंः M_5 विमदंतः; G_2 E_3 E_4 (for विनद्नतः). \$ E_4 E_4 E_5 E_5 E_7 E_7

1396* सहसा ते ययुः सर्वे गन्धर्वाः कालचोदिताः। संनद्धा बद्धतूणीरा विविधायुधपाणयः।

- [1. 1) Bs.4 [S]भ्ययु: (for ययु:). B1 -देशिता: (for -चोदिता:). —(1.2) Ñ2 B4 बहु- (for बद्ध-).]
- 5 °) D4 om. तत:. °) M_7 अतुलं (for तुमुलं). S_1 T $G_{3.5}$ M रोम- (for लोम-). ° cd) S_1 $D_{8.12}$ M_6 रविदि S_6 त वि)रतं; \tilde{N}_1 V_1 $D_{8.5.9}$ तदासीहै; \tilde{N}_2 V_2 B महाघोरं; $D_{1.8.4}$ तदा सिहै T_6 अतीवासीन् (for महाभीमं). G_2 तथा (for T_8). S_8 T_8 T_8

1397* खड्गशक्तिधनुर्माहा नद्यः शोणितसंस्रवाः। नृकलेवरवाहिन्यः प्रवृत्ताः सर्वतो दिशम्।

- [(l. 1) G2 -माह-; Cg.k.t as above (for -माहा). K(ed.) शोणित-. M9 ** *णित- (for नद्य: शोणित-). D7 T2.4 M3.8 Cm -संश्र(D7 °म)वा: (for -संस्था:). —After l. 1, M6 repeats 4^{ab}.]
- 6 ^b) Vs कालपाशं; Ds कालशस्त्रं. S Ds.12 तु (for सु.).
 °) D1.2.10 सवर्त (for संवर्त). Ñ1 Vs संवर्तनं नाम
 तदा(Vs °तो). ^d) Ms गंधवेश्यो. S Ds.12 [झ]िष
 (D18 [झ] प्य) योजयत्; Ñ1 V1.3 D1-5.9 T2.4 प्रयुक्तवार्
 Ñ2 V2 B1.2.4 न्ययोजयत्; D6.7.10.11 T1 M3.5.9 [झ]श्यचोदयत्; M6.8 ह्ययोजयत्.

ते बद्धाः कालपाशेन संवर्तेन विदारिताः । क्षणेनाभिहतास्तिस्रस्तत्र कोट्यो महात्मना ॥ ७ तं घातं घोरसंकाशं न स्मरन्ति दिवौकसः । निमेषान्तरमात्रेण तादृशानां महात्मनाम् ॥ ८ हतेषु तेषु वीरेषु भरतः कैकयीसुतः । ।निवेशयामास तदा समृद्धे द्वे पुरोत्तमे ।

7 °) D2.9 ते हता: Ms बद्धास्ते (by transp.). Ñ1 Vs D2.9 -चक्रेण; B1.3.4 क्टपेन (for -पाशेन). — 8) Ñ2 संवर्ताक्षे; B2 सर्पताक्ष- (for संवर्तेन). Vs महावला:; B2 (before corr.; after corr. marg. as in text) -विमोहिता: (for विदारिता:). B1.3.4 संवर्ताक्षेण दारिता:. — ° °) \$ D8.12 क्षणे तिस्मन्. V2 B1-3 निहताश्(V2 ° स्); B4 [प्]व हतास् (for [ब्रा]भि °). Ñ2 V1 B1-3 चेव; D6 ते तु; D7.10.11 T3.4 तेन (for तिस्म्). Ñ1 V2 D1-5.9 M6 क्षणेन तिस्मित्रि(D5 ° त्र नि)हतास् (for °). Ñ V1.3 B D1-7.9-11 T3.4 M6 तिस्नः (for तत्र). \$ V2 B4 D8.12 T1.2 G1.3 M3-5 transp. तिस्म् and तत्र. \$ Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 M8 महावला:; Ñ2 V2 B1-3 महोजसः; D6.7 T1.3 G1.3 M1.3.6.5.7.8.10 महारमनां (M1 ° नः).

8 D1.4 T2 om. 8. Ś Ds.12 read 8^{ab} after 5. — °) Ś D5.8.12 घोरं; Ñ1 V1.3 चथं; G1 यांतं (for घातं). D2.3.9 ते घोरा; M5 यदातं; M9 om. (for तं घातं). D2 -संकाशा. Ñ2 V2 B1-3 एवं घोरं हि (Ñ2 V2 तु) समरं (B2 मानुष्यं); B4 ते तथा समरं घोरं; D6.7.10.11 T3.4 तगुद्धं तादशं घोरं. — b) D9 G2 [अ]स्मरंत; T4 G4 M8.9 समरंत; Cm.g.t स्मर्ग्नत (as in text). Ñ1 V1.8 D2.3.5.9 दिवि स्थि(D5 स्मृ)ता: (for दिवौकस:). — °) D2.3.5 निमिप- — d) D3.5 महाक्षयं (D5 °य:); G1 महोजसां (for महास्मनाम्). Ñ2 V2 B य: फूतो भरतेन ह; T3.4 भरतेन निपातिता:.

9 ") M1 गतेपु (for ह"). D1.4 भरत:; D8.7,10.11 G2 Ma.s सर्वेषु (for बीरेषु). Ñ2 V2 B1-3 G (ed.) इ (B3 अ) त्वा चैव हि तानसर्वा (G [ed.] "न्वीरा)न्. —) Di.4 स वीर: (for भरत:). V1 D2.9-11 T1 केकयी-; D3.6 कैकेयी-(unmetric). Ñ2 V2 B1-3 गंधर्वान्भरतस्तथा(Ñ2 B3 °दा). - °) T₂ विवेशयामास. Ś Ñ1 V2.3 B3.4 D1-5.8,9.12 ततः (for तदा). -) G1 स्वसुतौ (for समृद्धे). Vs ते (for हे). Ñi Vi Be पुरे तत:(Ñi °दा) (for पुरोत्तमे). Me पुर्यों रामसुतावुभौ. —) Va तक्षस्; B1 तत्र (for तक्षं). Ña V: B G (ed.) -िश् (B: -श; G [ed.] शी)लां चैव; M: -शङायां तु. -- f) Ñ2 V2 B2-4 D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M3-6 Cm.t पुष्कलं (Ñ2 V2 B2-4 °र:); B1 पुरी वै (for पुष्करं). Ñ2 V2 B D6.7.10.11 T1.2.4 G2.3 M1-6.8-10 Cm.t पुस्कडा (V2 B2.8 M4.8.10 °रा)व (M1 °य)ते (Ñ2 Vs B °aff; De.7 T1.2.4 Mz.9 °af). -For 96, S N1 V1.3 D1-5.8.9.12 subst. :

तक्षं तक्षशिलायां तु पुष्करं पुष्करावतौ ॥ ९
गन्धर्वदेशो रुचिरो गान्धारविषयश्च सः ।
वर्षैः पश्चभिराकीणों विषयैनीगरैस्तथा ॥ १०

धनरतीयसंपूर्णे काननैरुपशोभिते । अन्योन्यसंघर्षकृते स्पर्धया गुणविस्तरे ॥ ११

G. 7. 108, 12 B. 7. 101, 12 L. 7. 103, 11

1398* पुष्करं पुष्करावत्यां तक्षं तक्षशिलां प्रति।

[Ds पुष्करावर्ते. Ds पुष्कलं पुष्कलावत्यां (for the prior half). Vs तथा (for प्रति). S Ds.12 -शिलापति.]

10 ") Ś Ñ V B1,3.4 D T1,3.4 Cm.t -देशे; B2 -देश-; Ga Ms.7-10 -देशी. S Ñ V1.2 B Ts.4 Ms.8-10 रुचिरे (Ms.8-10 °रों); Va Ma विषये(Ma °यों); Ga विपुली (for रुचिरों). -) S D2.9.12 G1 मां (D2 मां)धर्व ; Ñ1 B4 D1.4-7.9-11 T4 Ms °विषये; D1.4.8 गंधार°. Ms °विषयी; Cm.t cite गान्धारदेशे (for गान्धारविषयश्). S V1.8 D2.3.8.9.12 Ta.4 [5] भवत् ; Ñ1 V2 (before corr.) D1.4.5 च ततः G2 च य: (for च स:). Ñ: V2 (after corr. marg.) B1-8 गंधवें रुपशोभिते. - De.7.10.11 T1.2 om. 10" .- ") V वर्ष (for वपें:). Ñ2 V B2.4 आकीणें; B1 T2 आकीणेंर; G2.8 Ms.5.7.9.10 आकीणों (for आकीणों). S Ds.12 अपूर्णें: पंच-भिषंचेंरू. — *) S N2 V2 Bs Ds नगरे; Ms.7 विषयो; Ms विषये; Mo.10 विषयौ (for विषयेर). Ta Ga.s Ma-4.7.8 नगरेस ; Me नगरे (for नागरेस). S Ñ2 V2 (aftre corr. marg. as in B1) B4 D8 ते(N2 है) बभूबतु:; B1.3 विपुरुश ह; Ba विपुरु: शुभै: (for नागरैस्तथा). Ñi Vi.a D1-5.9 T8.4 गंधर्व (D2.9 नृगस्य)विषयस्तदा (Ñ1 D5 °ये तदा; D2.9 T4 °यस्तथा); D12 नागर ते बभूव ह (sic).

11 ") S Ds.19 Me.s -[ओ] घरत- (by transp.); B2 -पुत्रोध-; M7.10 -रतेश्च (for -रतीध-). Ñ1 V D1-4.6.7. 9-11 Ta संक्रोणें(Ñ1 °णें;; D1-4.9 Ta णे:); Ba Ta M5.7 ·संपूर्णै:(T4 °र्ण:); Bs -संपन्ने; Ds -संयुक्तः (for -संपूर्णे). _6) Ms सजानेर (for काननेर). Ñi Vi.s Di-s.s Ts.a Ms.7 - शोभित: (Ñ1 Ms.7 °ते:). - Ñ1 om. 11°4. - °) Ñ: B:, 3 D11 T1 G1.3 M3 अन्योन्यं; Cm.t अन्योन्य- (as in text). S V B1.3 D8.12 संहर्ष-; M1.4 °घात- (for संघर्ष-). V1 D1.3-5.12 T3.6 M7 -कृत:(D3.5 T4 M7 °त-) (for -कृते). Ña Ba चक्रतस्तौ तः Da.o -हर्षसंय (Do °ए) सः: Ta.a Ga Ma संघर्षयति; Cm.t as in text (for -संघर्षकृते). —) S Ds.12 भूति-; B2 [अ]द्भत-; M7 बहु- (for गुण-). D7.10.11 Ta Ga.a M1-8.8 Cm.t - त्रिस्तरै:. Ña [अ]द्धतविक्रमी; V1.8 D1-5.9 [अ]द्भतविस्तरः(V1 °दर्शनः; V3 °विस्तरै:); T3.6 [अ]मृत्स (T. दिस्)विस्तरः; M. विस्तरेरुसे (for गुणविस्तरे). Va (before corr.; after corr. marg. as in Ba) स्पर्धास्ते नगरीस्तव (sic); B1.3.4 स्पर्धास्तवन (B1 °र्धाचरवर)विस्तरे (Ba °स्मृते); Mo स्पर्धमाने परस्परं.

G. 7. 108. 13 B. 7. 101. 13 L. 7. 103. 12 उमे सुरुचिरप्रच्ये व्यवहारैरकल्मपैः । उद्यानयानौघवृते सुविभक्तान्तरापणे ॥ १२ उमे पुरवरे रम्ये विस्तरैरुपशोभिते । गृहसुख्यैः सुरुचिरैर्विमानैः समवर्णिभिः ॥ १३ शोभिते शोभनीयैश्च देवायतनविस्तरैः । निवेक्य पश्चभिर्वपैर्भरतो राघवानुजः । पुनरायान्महावाहुरयोध्यां कैकयीसुतः ॥ १४ सोऽभिवाद्य महात्मानं साक्षाद्धर्मामिवापरम् । राघवं भरतः श्रीमान्त्रद्धाणिमव वासवः ॥ १५ शशंस च यथा वृत्तं गन्धर्ववधमुत्तमम् । निवेशनं च देशस्य श्रुत्वा श्रीतोऽस्य राघवः ॥ १६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे एकनवतितमः सर्गः ॥ ९१ ॥

12 Ś1 om. 12°6. — °) B1 G1 M4 शुभे; Cg as in text (for उभे). M6 -प्रख्येर्. Ś2.3 D8.12 पुत्र(D12° र)योस्ते व्यवधातां; Ñ1 V1.3 D2.9 T3.4 तयोस्तु पुर्यों (V3 *****[lacuna])सभयोर्; B4 पुरे तयार्थ वधेतां (sic); D1.5-5 तयोस्तु पुण्यकथयोर्. — D6 om. 12°-13°. — °) Ś2.3 L (ed.) उप(Ś2.3 **)हारेर् (for व्यवहारेर्). Ś2.3 Ñ V3 B D1.3-5.7.8.10-12 T1.2 G1.3 M3.6 Cm.g.k.t अकिल्विषे: (for अकल्मपे:). — °) D1.4 उरथान- (for उद्यान-). Ś D8.13 -वन-; V2 (before corr. as in Ś; after corr. marg) -[आ]राम-; B2 -पान- (for -यान-). Ś V2 D7.8.10-12 -संपूर्णे; Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 -[आ]वसथै:; Ñ2 B -संपन्ने (for -[ओ]वस्थै:, Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 -[आ]वसथै:; Ñ2

13 De om. 13" (cf. v.l. 12). G1 reads 13" after 1399*. —") \$1.2 D8.12 ते वै; M2 शुभे (for उभे). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 पुरोत्तमे; Me पुर्युत्तरे; Ms सुरुचिरे (for grat). D1.4 तन्न (for रम्ये). - b) V3 काननैर; G2 M1.2.4.8 Cg.k विस्तारेर; Cm.t as in text (for विस्तरेर्). Ś Ñ V1 B1-8 D1-8.8.9.18 काननोत्तम-(B2 °र-); B4 सरोभि: परि- (for विस्तरैरुप-). \$3.3 Ñ1 V1 B2 D1-5.8.9.12 - भूषिते (for -शोभिते). -M1 om. (hapl.?) 13°-14°. - °) B2 मृत-; De गृहे (for गृह-). Vs -मुखेश; Ds -पूरेश (for -मुख्यै:). Ñi Vi.s Di-5.9 च (for सु-). Dis -रचितेर (for -हचिरंद). - d) S N1 V B6 D1-9.12 T G M8.5.7.8 Ck विमान-(Da °ने); Ms. s. 10 समान-; Cg.t as in text (for विमानै:). Ñs B1-s घन-; Vs Ds -शत-; Bs G1 Ms.s.10 -वर-; D2 -गत-; Me उप- (for सम-). S D8.12 -दर्शनै:; N2 B -संनिभै:; V2 -संकुलै:; Ds G2 Ms -वर्तिसि:; Me -संस्थितै: (for -वर्णिभि:). De.7.10.11 Ts.4 Cg वस् (D10.11 Cg वह)-सिर्वृते (for समवर्णिभिः).

14 Ñ2 V2 B D12 M1 om. 14^{ab} (for M1 cf. v.l. 13). — a) Ś V1.3 D2 M7.9 शोमितै: (M7 aा); Ñ1 शोभने; D2 शोमेते; D3 शोभते (for शोमिते). D9 शोममानैश्. — b) Ñ1 V1.8 D1-5.9 देवतायतनोप(Ñ1 V1 कित्ती) मैं:; —After 14^{ab}, D6.7.10.11 T G M2-4.8-10 ins.: 1399* साङ्केस्ताङे: समाकीणे चम्पकेस्पशोमिते।

[M4.8.10 तालै: सालैस् (by transp.). G1 तमालैश्च; G3 M8.9 समाकीणेश् (M8 ° णे-) (for °कीणें). D6.7.10.11 T3.4 तालै (T3 ° डे)सामालैस्तिलकेर् (for the prior half). — T1 damaged from the post. half up to 14 . D8.7.10.11 बकुलैर्; T3.4 पनसेर् (for चम्पकेर्). G1 चोप- (for उप-). D6-शोमितं.]

—Thereafter, G1 reads 13⁴⁶.

—Ñ1 V1 D2 om. 14°-16. —°) G2 निवेद्य (for निवेश्य). V2 वित्रेर् (for वेद्देर). —M1 om. 14°-16°, —f) S1 Ñ2 V2.8 B D8.10.11 केकयी-; D2.6 केकेयी- (unmetric). B1 केकयात्मज:; T1.2 G2.3 M2 लक्ष्मणाग्रज:.

15 Ñ1 V1 D2 M1 om. 15 (cf. v.l. 14).—) T1.8 G3 सोभगम्य; M3 सोभ्यगच्छन्; M7 अभिवाद्य (for सोऽभिवाद्य).—) B2 स्थितं; M3.4— [अ] डिययं (for [अ]परम्).—) B2 तथेव; B4 तं चैव (for राघवं). B1 परमः (for भरतः).—) D1 ब्राह्मणम्; D8 उल्वणम् (for ब्रह्माणम्).

16 Śi Ñi Vi D2 om. 16; Mi om. 16⁴⁶ (for all except Śi, cf. v.l. 14).—") T4 om. शशंस. D4 तद् (for च). Ś2 om.; Ś2 Ñ2 V2 B D1.4.5.8.9.12 ततोशं(Ś3 ***) सद्; M6 प्रशशंस; Ct as in text (for शशंस च).—") D1.3-5 आदित:; M2.4 आत्मना (for उत्तमम्) D9 गंधर्वाणां वधं तदा.—D9 om. 16⁴⁶.—") V3 स निवेशं; B2 विवे" (for निवेशनं). D5 प्र- (for च). D3 M6 देवस्यः D8.12 संदेश्यं; Ct as in text (for देशस्य).—") Ś2.3 प्रीति (for प्रीतो). Ś2.3 V2 B2.4 D8.12 M6.7 स; Ñ2 V3 B1.3 T4 G1 च (for ऽस्य). M8 हितोभवत् (for ऽस्य राघवः). D1.8-5 तयोश्च प्रमुख्ययो:.

Colophon Ds om, colophon: —Sarga name: Ś B1 Ds.12 गंधर्ववध:; Ñ1 D1-4.9 गां(Ds गं)धारिनवेश:; Ñ2 V2 B2.4 गंधर्वविषयिनवेश:(Ñ2 °शनं; B2 °वास:); V1.3 गंधर्विवशः(V3 °शनः); B3 विषयिनवेशं. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 D2.4.8.12 om.; Ñ2 106; V1 80; B1 D9 105; B2 D1 92; B3 T3 107; B4 T4 109; D3 M6 97; D6.7.10.11 T1.2 G3 M10 101; G1.3 M1-5.7-8 100. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामाय पेणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8.10 with श्रीरामाय नमः.

९२

तच्छुत्वा हर्षमापेदे राघवो आतृभिः सह । वाक्यं चाद्धृतसंकाशं आतृन्त्रोवाच राघवः ॥ १ इमौ कुमारौ सौमित्रे तव धर्मविशारदौ । अङ्गदश्वन्द्रकेतुश्र राज्याहीं दृढधन्विनौ ॥ २ इमौ राज्येऽभिषेक्ष्यामि देशः साधु विधीयताम् । रमणीयो द्यसंवाधो रमेतां यत्र धन्विनौ ॥ ३ न राज्ञां यत्र पीडा स्यान्नाश्रमाणां विनाशनम् ।

स देशो दृश्यतां सौम्य नापराध्यामहे यथा ॥ ४ तथोक्तवित रामे तु भरतः प्रत्युवाच ह । अयं कारापथो देशः सुरमण्यो निरामयः ॥ ५ निवेश्यतां तत्र पुरमङ्गदस्य महात्मनः । चन्द्रकेतोश्च रुचिरं चन्द्रकान्तं निरामयम् ॥ ६ तद्वाक्यं भरतेनोक्तं प्रतिजग्राह राघवः । तं च कृत्वा वशे देशमङ्गदस्य न्यवेशयत् ॥ ७

G. 7. 109. 7 B. 7. 102. 7 L 7. 104. 7

92

- 1 ^b) Ñ V B4 D1-5.9 T3.4 G1 आतृिक्षः(Ñ1 V8 D1-5.9 ° भ्यां) सह राघवः. % Cv: तच्छूत्वादौ द्विस्वे बहु-वचनप्रयोगः एकव्यतिरिक्तं बिह्नित दर्शनात्; Ct: आतृिभिरिति बहुवचनं द्विस्वे आर्थम्. % M4 transp. 1° dand 2° d. °) Ñ2 B2 M8 om. च. V3 lacuna from सं up to वृ in d. Ñ1 वाक्यमद्भवतमं रामः (hypm.); V1 वाक्यं चैताद्भुतं रामः; D2.9 वाक्यमत्यद्भुततमं. d) Ś Ñ2 V3 (after corr. m.) B1-3 D8.12 रामो आतृृ्ज्वाच ह; Ñ1 V1 प्रोवाच सर्वभातृपु; V2 (before corr.) B4 रामो (V2 भूयो) आतृ्वभाषतः; V3 * * प्रोवाच धर्मवित्; D1.8-5 उवाच भरतानुजं; D2.9 M8 रामः (M3 तदा) प्रोवाच आतृ्पु (M3 छक्षमणं). % Cm: आतृ्न्योवाच । आतृ्वितित बहुवचनं द्वितीयाद्विवचनार्थे. %
- 2 Me om. 2^{ab}. Me transp. 1^{od} and 2^{ab}. 2) D2.9 उभी; D8 यो * (for इमो). 5) Ś D8.12 नृप: Ñ1 नित्यः; V8 न च; B2 सर्वः; D8 श्रुतो (for तव). 2) D12 चित्रकेतुर्. V3 अंगदशंद्रकश्चैद; B1 G2 अंगदं चंद्रकेतुं च. 4) Ñ1 V1.8 D1-5.9 समर्थों; V2 D10.11 राज्याथें. Ś2 damaged for इड. D2.9-11 T5.4 G1.2 M8.6 Ck.t विक्रमो (for धन्वनौ).
- 3 Ms om. (hapl.) 3.—") Ñ2 V1.2 B उमों (for इमों). M7 [S] सिपेक्ष्यामो; Cm.k.t as in text (for ऽसिपेक्ष्यामि).—") Ñ2 देशं; V1 देवा: (for देश:). V2 B देशं साधु निरूपय. % Cm.t: विधीयतां निरीक्ष्यताम्. %—") M8 हि संवासो (for ग्रासंवाधो). Ś Ñ1 V1.2 D1-5.8.9.12 M6 L (ed.) रस्य (M6 पुण्य)श्च वन (D1.4 M6 न न; L [ed.] जन)संवाधो (Ñ1 V1 D2.9 "चारो; V8 "वासो); Ñ2 V2 B रमणीयमसंवाधं.—") Ś D8.12 वसेतां (for रमेतां). V2 वने (unmetric); V3 अत्र (for यत्र). Ś V3 D1.4.8.12 M6 धार्मिको; Ñ1 V1 D2.3.5.9 धर्मिणो; Ñ2 B1 संस्थितो; V2 B2-4 सुस्थितो (for धन्विनों).
- 4 °) Vs lacuna for न राज्ञां यत्र. Bs बाधा (for पीडा). Ms यत्र राज्ञां यत्र **. °) M1 विनाशत:. Ñ V B D1-5.9 Тз.4 न चैवाश्रमवासिनां. °) Т1.2 Ms प्रदेशो. Ds

दिश्यतां (for हश्यतां). Ms सीम्यो; Ms वीर.—) Mi damaged for महे यथा. Bs D2. Ms वयं; Ct as in text (for यथा).

- 5 %) V2 तं (for ह).—°) D1.4 अथ (for अयं). Ś
 Ñ1 V1 D1-5.8.9.13 राम (Ś2 lacuna; Ś3 कारू)वनोहेशो;
 Ñ2 B1.8.4 D10.11 M6.7 कारूपयो देशो; V3 T4 कामपथो
 देश:; B2 चारूपथो देशो; D6.7 T1.2 G M8.5 तारा(D6 °रु)
 पथो दे(T1.2 G2 °थोहे)शो; T3 राम महादेशो; M1.2.4.10
 कारा(M4 काक; M10 कोर)पथोहेशः; G (ed.) कारपथोहेशो;
 L (ed.) कारपथो देशो. % Cm: कारपथाख्यः। तारापथ इति
 वा पाठः। पाश्चात्यदेशविशेषः।; Cg: कारुपथः कारुपथाख्यः
 पाश्चात्यदेशविशेषः।; Ck: कारपथः कारपथाख्यः पाश्चात्यदेशविशेषः।; Ct: कारुपथस्तदाख्यः पाश्चात्यदेशविशेषः. %
 अ) Ś Ñ2 V2 B D6-8.10-12 T1.8.4 M8.6 रमणीयो; Ñ1
 V1 D1-5.9 सुखो (Ñ1 D2.9 °ख)रम्यो; V3 सुसुरम्यो; G1
 सुरम्यश्च (for सुरमण्यो). M8 सुरमण्यं निरामयं.
- 6 Bs om. 6-7⁵. D1.4 निर्माययतां (for निवेइयतां). Ñ1 Ds.5 अत्र; V3 अस्य; D2 पुत्र (for तत्र).

 M6 अंगदस्य (for तत्र पुरम्). Ś Ds.13 अंगदस्य पुरीं वीर;
 Ñ2 V2 B1.2.4 (all except B3, with hiatus) निवेशय
 पुरीं वीर(B2 °राम्). S Ds.12 निवेशय; Ñ1 V1.3
 D1.2.4.3 इं(V3 दवं)गदस्य; M6 पुरं तत्र; Cm.g.k.t as in
 text (for अङ्गदस्य). N1 V B2.4 D2.0 तु; D10.11
 T G3 M3 स- (for च). Ś Ds.12 अपि पुरं; Ñ2 तु रुचिरां;
 D6.7 सुरुचिरश्. S Ñ1 V B1.2.4 D2.2.8.9.12 चंद्रवक्तं;
 Ñ2 °कांतां; D5 चंद्रवर्क्तं (for चन्द्रकान्तं). Ñ2 V2 B1.2.4
 मनोरमं(Ñ2 भां) (for निरामयम्). D6.7 T2 M6 चंद्रकांतो
 निरामय:.
- 7 Bs om. 7° (cf. v.l. 6). —°) Ds यद्वावयं (for तद्वावयं). —°) Cm quote यथोदेशं. Ś Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.13 तश्चकार य(V1 [with hiatus] अ)थोदेशं (D1.4° दिएं); Ñ2 B L (ed.) तं चकार पथं दे(L [ed.]°थोदे)शं; Ms तं च तारापथे देशे. —°) Ś D8.12 G1 Ms (with hiatus). 8.10 अंगदं च (G1 Ms सं; M8.10 स); Cm.t as in text (for अक्षदस्य). Ñ1 V1.3 ¹D1-8.9 निवेशनं (V3 [also]

G. 7. 109. 8 B. 7. 102. 8 L. 7. 104. 8

अङ्गदीया पुरी रम्या अङ्गदस्य निवेशिता ।
रमणीया सुगुप्ता च रामेणाक्तिष्टकर्मणा ॥ ८
चन्द्रकेतोस्तु मह्मस्य मह्मभूम्यां निवेशिता ।
चन्द्रकान्तेति विख्याता दिच्या स्वर्गपुरी यथा ॥ ९
ततो रामः परां प्रीति भरतो लक्ष्मणस्तथा ।
ययुर्युधि दुराधर्षा अभिषेकं च चिक्रिरे ॥ १०
अभिषिच्य कुमारौ द्वौ प्रस्थाप्य सबलानुगौ ।

Do °ने); B1 M1 निवेशयत्; G2 न्यवेद्यत्; Ct as in text (for न्यवेशयत्).

- 8 D2.9 om. 8^{aδ}. Note hiatus between and b.
 S D8.12 सांगदाख्या; V3 M6 सांग (V3 lacuna) दीया;
 B2 M10 अंगदीय-. D5 पुरा धन्या (for पुरी रम्या). M7
 repeats b in place of . S V2 D8.12 अं (V2 त्यं)गदाय; Ñ1 B3.4 D6.7.10.11 [अ दियंगदस्य; V1 D1.3-5 T3.4
 M5.6 द्यंग ; G1 देन; G2 M10 द्यंगदेन; G(ed.) त्यंग ; Ct as
 in text (for अद्भदस्य). V3 त्यंगदं वाक्यमञ्ज्ञीत् (sic).
 After ठ , V3 reads erroneously sargas 97-100.
 ") M6 सा (for च). D2.9 रमणीये वनोहेशे.
- 9 °) Ś D19 T8 सुमह्नस्य; Ñ1 V1.3 D1-5.9 T8.4 तु(D1.2.9 T3.4 च) बालस्य; Ñ2 B कुमारस्य; D6.7.10.11 G1 M1.2.4.5.7-9 च म°; D8 समस्तस्य; Cv.m.g.k.t quote मह्नस्य (for तु मह्नस्य). V2 चंद्रकेतुकुमारस्य. °) Ś D8.12 पुरी भूमौ; Ñ2 मंदभूमिर; B मह्नभूमि; D1.4 वनभूमौ; D3.5 चंद्रभूमौ; M5 °भूमौ; G(ed.) °भूमिर; Cm.g.k.t as in text (for मह्नभूम्यां). Ñ1 V1 D2.9 T3 सं(Ñ1 स) प्रस्थाप्य महावलः(D9°लं); V8 T4 दद्रौ तस्य महास्मनः(T6 °बलः). °) Ñ2 V1.3 B1-3 D1-5.9 T3 चंद्रवक्त्रेति(B1 °क्त्रा च) (for चन्द्रकान्तेति). T8.4 विख्यातां. Ś Ñ1 D8.12 (all with hiatus) चंद्रवक्त्रा इति ख्याता. °) Т3.4 दिश्यां. V3 T2.4 -पुरीमिव (for -पुरी यथा).
- 10 ⁵) Ś Ñ V B D1-5.8.9.18 Ме भरतश्च स(V1 °तः सह) छङ्मण; D6.7.10.11 Тэ.4 छङ्मणो भरतस्वथा. °) Ñ श ततो; D1.5-5 ययो; D2.9 यस्तु (for ययुर्). V2 D2.5-7.9-11 Ct युद्धे; Cm as in text (for युधि). V8 प्रययु: सु-. Ś Ñ श V2 B1.8 D1.5.8.12 M10 दुराधवी; D2-4 (all with hiatus) °धवीं; D0 (with hiatus) °धवें; Cm.t as in text (for °धवीं). ^d) V1.3 Ме द्याभिषेकं; Cm.t as in text (for अभिषेकं). Ñ1 V1 D2.9 च(D0 अ) कारयन्(D2.9 °यत्) (for च चिकरे). Ś Ñ2 V2 B D1.8-5.8.12 कुमारी चाम्य-वेचयन्(Ñ2 D1.8-5 °यत्).
- 11 *) Ś Ds M2.4.5 तो; Ñs V1.2 B4 तु; Vs यत्; B1-2 ख; Ds स (for हो). — b) Ś Ds.12 च महामना;; Ñ1

अङ्गदं पश्चिमां भूमिं चन्द्रकेतुमुदङ्मुखम् ॥ ११ अङ्गदं चापि सौमित्रिर्रुक्षमणोऽनुजगाम ह । चन्द्रकेतोस्तु भरतः पार्षिणग्राहो बभूव ह ॥ १२ लक्ष्मणस्त्वङ्गदीयायां संवत्सरमथोपितः । पुत्रे स्थिते दुराधर्षे अयोध्यां पुनरागमत् ॥ १३ भरतोऽपि तथैबोध्य संवत्सरमथाधिकम् । अयोध्यां पुनरागम्य रामपादानुपागमत् ॥ १४

 $D_{2.9}$ सु(\dot{N}_1 च)महाबल:; V_2 B $T_{8.4}$ M6 च (B_2 $T_{8.4}$ सु) महाबले; $D_{6.7.10.11}$ सुसमाहितो; M_{10} सबलानुगः; C_m as in text (for °नुगो). \dot{N}_2 V3 प्रख्यापयदारिंदमः; V_1 $D_{1.8-5}$ प्रख्यापयदारिंदमः; V_1 $D_{1.8-5}$ प्रख्यापयदारिंदिमः; V_2 $D_{2.8.9.12}$ अंगदः (for अङ्गदं). \dot{N}_1 भूतां (for भूमिं). $-\dot{N}_1$) \dot{S}_2 damaged; \dot{N}_2 V_2 B $\sigma(B_{1.8}$ अ) थेरिताः; $D_{1.8.6}$ M6 उद्खुखीं (D_6 °खां); G_1 $M_{8.10}$ उद्कुवं; C_m as in text (for उद्खुखम्). $\dot{S}_{1.3}$ $D_{2.8.9.12}$ चंद्रकेतुरुद्खुखः ($D_{2.9}$ °खीं).

- 12 ") Ñ2 V1,2 B D2.9 अंगदस्य च(B6 तु); D1.3-5°दं तत्र (for °दं चापि). Ñ1 सौमित्रं; G2 सौमित्रं. 6) G3
 हा; M6 स: (for ह). 7) M6 चंद्रकेतुं. B1.3 च; M8 स
 (for तु). D9 महत: (for भरत:). 4) Ñ1 V1 D2.9 पृष्ठप्राहो. G3 हा; M6 स: (for ह). Ś Ñ2 V2 B D1.5-5.8.12पार्टिण(D1.2-5 पृष्ठं) जग्राह वीर्यवान्.
- 13 °) V2 च (for तु). Ś D12 [अं] गदाख्या(Ś2 damaged from ख्या up to थो in b)यां; D2 [अं] गदीयां तु. —b) Ś1 (with hiatus) संवत्सरे. D1.5 अथाधिकं (for अथोधित:). —D1 om. (hapl. see var.) 13°-14b. Note hiatus between and .—e) B2 दुराधर्मम्. Ñ2 सुतं तमेव *** (illeg.). —d) Ś Ñ1 V1 D2-5.9.12 T2.6 G1 ह्य(Ś D12 सो)योध्यां. D4 M2 आगतः; M1 आविशत् (for आगमत्).
- 14 D1 om. 14^{ab} (cf. v.l. 13).—a) Ñ2 V2 B तथोषित्वा; V1 ततश्चेव; D2.2 तथा सौम्य:; D3 तथोपोष्य; D4 तथायुष्य (for तथेवोष्य).—b) Ŝ2 damaged for बरसर. Ś Ñ2 V2 B D8.12 उदारघी:; Ñ1 V1.8 D10.11 T1.2 G1 M3.6 अतोधिकं; D3.7 G3 M10 अथो° (for अथाधिकम्).—°) M6 साकेतं (for अयोध्यां). B2.3 D1 आगत्य. Ś D8.13 सं(Ś1.2 सा)केतं चाभि(D8**)संगम्य.—M7 om. (hapl.) 14^d-15°.—a) Ś3 D8.12 समपादान्; B4 समपादम्. Ś D8.12 उपासितुं; Ñ1 अम्यवादयत् (hypm.); Ñ2 V2 B-D10.11 उपास्त स:; V1 D2.5 T4 न्यवेवत; V3 न्यवेष्य तत्रं D1.4 निपेवते; D2 म्यवेचयत् (metri causa); D2 न्यवेचतंर T3 न्यवेतंत; M6 उपस्पृशत् (for उपागमत्).

उमौ सौमित्रिभरतौ रामपादावनुत्रतौ । कालं गतमिप स्नेहान जज्ञातेऽतिधार्मिकौ ।। १५ एवं वर्षसहस्राणि दश तेषां ययुक्तदा । धर्मे प्रयतमानानां पौरकार्येषु नित्यदा ।। १६

विह्रत्य कालं परिपूर्णमानसाः श्रिया वृता धर्मपथे परे स्थिताः। त्रयः समिद्धा इव दीप्ततेजसो हुताग्रयः साधु महाध्वरे त्रयः॥ १७

G. 7. 109. 17 B. 7. 102. 17 L. 7. 104. 17

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे द्विनवतितमः सर्गः ॥ ९२ ॥

15 M7 om. 15 (cf. v.l. 14). — 6) Ñ1 V1 D1.8.4 भरतसोमित्री. Ś D1.8.4.8 उपाश्रितो; V1 damaged; T3.4 अनुवन्नो; G1 दुतो (for अनुवन्नो). Ñ1 नित्यं राममुपासनुः; Ñ2 V2 B रामपादामिवं (B8.4 [also] नं)दिनो (for). V3 D2.9 नित्यं (V3 उमो) राममुपासंनो तदा भरतस्वस्मणो. —) Ś D8.12 M6.7 अति-; M4 इति (for अपि). —) Ś D8.12 mनीतो (Ś3 ते); D6.7 T3.4 जानाते (for जज्ञाते). T1.2 जानीतो (Ś3 ते); D6.7 T3.4 जानाते (for जज्ञाते). T1.2 G3 M3 सुधामिको. Ñ1 V1.3 D1-5.9 धमिणो नाव (V3 न व्य; D1.4 नाव्य) बुध्यतां; Ñ2 B धामिको नावगच्छतां. & Cg.k.t: न जज्ञाते जानाते सिंद द्विवचनम्। नावगतवन्तो। संधिः स्वान्दसः. &

16 °) B1.3 दश (for वर्ष-). — °) \$2 damaged for दश. V3 चैकं; D1.3.4 [पू]कंच (for तेषां). D12 T2 M3.5 तथा (for तदा). Ñ1 V1 D9 दशैकं च महात्मनां; Ñ2 B दश वर्षशतानि च; V2 दशैव विव्यचक्तमु:; D2 ययुस्तेषां दश तदा; D5 दशैकं च तदा ययु:. — After 16°, Ñ2 V2 B ins.: 1400* ययुस्तेषां सुमनसां यश: प्रथयतां भिव ।; while M5 ins. after 16°;

1401* प्राणिनो रक्षमाणानां दश वर्षशतानि च।

__°) D7 प्रयतमानायां. — °) S Ns V2 B D8.12 चैव हि; D6 सर्वेद्दा; T2-4 G1.8 M6 नित्यशः (for नित्यदा).

17 ") B2 विकृत्य. D2 काले; D7 कामं (for कालं). —) Ñ1 [अ] न्विता; D2 कृता; D4 धृता (for बृता). Ñ1 V1 धर्मपरे; D10.11 'पुरे; Ck quotes धर्मपुरं (for धर्मपथे). Ñ1 V1 M6 प्रतिष्ठिता; Ñ2 V2 (before corr. as in B2) B1 D10.11 च संस्थिता; B2 T4 परिस्थिता; K (ed.) सुसंस्थिता: (for परे स्थिता:). Ś D8.12 धर्मपथि स्थिता: परे; V3 D1.8-5 T1.2 M3.5 धर्मपरे पथि (T2°थे) स्थिता; B3.6 धर्मपथेयु संस्थिता; D2.9 धर्मपरा: स्थिताः पथि.—°) Ś D8.13 पवलत्; Ñ1 V1 D1-8.9 भृषं; V2 B3.4 तप:-; M10 बभु: (for न्रय:). Ñ V2 B D2.5.5.9 समृद्धा. B4 ग्रुभ- (for इव). D1 दिष्ट- (for दीस-). Ś3 D7.10.11 T3.4 समिद्धाहुति°. Ñ2 B1.3 -तेजसा. V3 भृशं समृद्धाः स्वगुणेन संवृताः.—) B (ed.) साधु-. T2 स्थिताः; M6 यथा (for त्रय:). Ś D8.12 मता यथाध्व(Ś1.3°थांव)रे. Ñ1 V1 D1-8.9 श्रयोग्नयः साधु हुता महिषिभः (Ñ1 V1°द्धाध्वरे); Ñ2 V2 B हुताग्नि(B2°द्धा) कल्पाः प्रवभुनरोत्तमाः (V2°देद्धाः; B1°राधिपाः); V3 स्वसंवृतास्ते सुसुदुःमइषिभः (sic); M2 महाध्वरे साधु हुतास्वर्योग्नयः.

Colophon. — Sarga name: Ś V1 D8.12 पुत्रामिषेक:; Ñ1 लक्ष्मणभरतपुत्राभिषेक:; Ñ2 लक्ष्मणभरतपुत्राभिषेक:; № लक्ष्मणभरतपुत्राभिषेक:; В1 कुमाराणां पुरनिवेश:; В2 भरतपुत्राभिषेक:; В3 लक्ष्मणपुत्रापिषेक:; D1.8-6 लक्ष्मणपुत्रामिषेक:; D2.9 पुत्रामिषेवन:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 B4 D2.8.12 om.; Ñ2 107; V1 81; B1 D9 106; B2 D1.4 93; B3 T3 108; D3 M6 98; D5 91; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 102; T4 110; M2 101. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G1 M1.2.8.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

93

G. 7. 110. I B. 7. 103. I L. 7. 105. I

कस्यचिन्वथ कालस्य रामे धर्मपथे स्थिते। कालस्तापसरूपेण राजद्वारम्रपागमत्।। १ सोऽब्रवील्लक्ष्मणं वाक्यं धृतिमन्तं यद्यस्विनम्। मां निवेदय रामाय संप्राप्तं कार्यगौरवात्।। २ द्तो ह्यतिबलस्याहं महर्पेरमितौजसः। रामं दिद्दश्चरायातः कार्येण हि महाबल।। ३

93

D12 begins with 3%.

1 *) Ñ1 V1.3 D1-5.9 तत: काले तु किसिश्चित् (V8 गते तिसन्). — ⁵) Ñ1 V1 D2.9 T8.4 रामं; D1.3-5 गते (for रामे). Ś D8.13 राज्य-; D9 धमें (for धमे-). Ś Ñ V2.3 B1.8 D3.8.8.9.12 M6 -पिश; D6.7.10.11 M8 Ct -परे; Ck as in text (for -पथे). Ñ1 V1 D1-5.9 T8.4 स्थितं (for स्थिते). B4 रामे धमें दिवस्थिते. — After 1°, V3 reads 7.97.16-65, 7°-8 and 9°. — ⁴) Ś V1 D3.5.8.12 रामं द्रष्टुम्; D1.4 द्रष्टुं रामम् (for राजद्वारम्). V3 D2.9 T3.4 सहसा (V3 रामं भो) द्रष्टुमागतः.

2 D10 om.; B (ed.) reads 2 within brackets.
—") B2 द्वास्थं (for वाक्यं).—") Ś Ñ1 V1.3 D2.8.13
ग्रुतिसंतं (for प्रति"). V1.3 B1 D1-5.9 सन(B1 तप)स्विनं
(for वशस्वनस्).—Ñ2 om. 2"-3.—") Ś D8.12 भो
(for सां). Ñ1 V1.2(before corr.; after corr. marg.
as in text) D1-5.9 निवेदयस्व(V2 °य स्वं); V3 निवेदयाग्रुः
M10 संनिवेदय (for मां निवेदय). Ñ1 V2(before corr.;
after corr. marg. as in text).3 D1-5.9 प्राप्तं मां (for संप्राप्तं). Т4 transp. रामाय and संप्राप्तं. D6.7 वाक्य- (for कार्य-).—After 2, V3 ins.:

1402* स गःवा कथवामास ****** (lacuna)

 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सौमित्रिस्त्वरयान्वितः ।
नयवेदयत रामाय तापसस्य विवक्षितम् ॥ ४
जयस्व राजन्धर्मेण उभौ लोकौ महाद्युते ।
द्तस्त्वां द्रष्टुमायातस्तपस्वी भास्करप्रभः ॥ ५
तद्वाक्यं लक्ष्मणेनोक्तं श्रुत्वा राम उवाच ह ।
प्रवेदयतां मुनिस्तात महौजास्तस्य वाक्यधृक् ॥ ६

M1.5.6.9 महावरु:. —For 3°4, Ś Ñ1 V B D1-5.8.9.12
Ts.4 subst.:

1403* दिदक्षुरागतो धीमांस्वरितं मां निवेदय।

[V2 B राम (for धीमांस्). V3 D2.9.12 T3.4 त्वरितो. D1.4 मा.]

- 4 °) Śi Gi Ms निवेदयत; Ñi V B Di-5.9 Ts.4 आचचक्षेथ(Ñi V2 B4 °चक्षे स; Vi.3 Bi-5 °चक्षे च) (for न्यवेदयत).— ') Ś Ds.12 तापसागमनं शुभं; Ňi Vi Di-4 Ts.4 स (Vi सु)संप्राप्तं तपोधनं; Ñi Vi.3 B Ds.5 G(ed.) संप्राप्तं तं(G[ed.]तु) तपोधनं; Dio.11 तापसं तं समागतं.—After 4, D2.9 repeat 3°6.
- 5 Das om. 5 to Note hiatus between and to Va reads 5 db (after corr.) in marg. — b) Ś D8.12 प्राय: स्व-: Ñ1 यजस्व: M6 जयेति: Cm.t as in text (for जयस्व). S No V1.8 B3.4 D1.8-8.10-12 T1.8.4 G1.2 M2.4.7.9 राज-(Ds °ज्य-); Ñ1 B2 G2 M2.10 राम (for राजन्). D2.5 -मार्गेण (for धर्मेण). S V1 D1.4.8.12 G2 M10 ह्यू भी; N1 गुमो; Cm.t as in text (for उमी). S V1.3 D3.5.8 M6 महायशा:; Ñ1 D1.4.12 T8.4 °यश:; Ñ2 V2 B T1 G8 Ma.5 °मते; Ta °महत्; M7.9 °मुने: (for ° धुते). Va (before corr.) जय राम स्वतो लोके धर्मेण सुमहामते. -After 5°b, Ds Ts.4 repeat 3°b, -°) B1 ततस् (for द्तस्). D7 प्रष्टुम् (for द्रष्टम्). Ś Ñ1 V1.8 Be D1.4.5.8.12 द्(V3 त)तस्वहर्शनाकांक्षी; D2.8.9 T3.4 आगतो दर्शनाकांक्षी. —) De तापसः; D7.10.11 तपसा (for तपस्वी). S Ñ1 V1.3 D1-5.8,9.12 T3.4 द्वारि तिष्ठति; V2 De.? भास्करोपसः (for भास्करप्रभः). Ba मुनिद्वीरमुपागतः-
- 6 °) \$1 D7.10.11 लक्ष्मणोक्तं वै(D7 तु); M7 लक्ष्मणप्रोक्तं.

 b) M6 द्युवाच (for उवाच). \$B2 D8.12 श्रुत्वा रामोत्रवीदिदं. For 6°b, Ñ V B1.3.4 D1-5.9 T3.4 subst.:

1404* इति ब्रवाणं सौमित्रिं राघवः प्रत्युवाच ह।

[D1.4 एवं (for इति). Ñ1 राम: स; V1 तं राम: (for राघवः). B1 काकुत्स्थं सौमित्रिं (for सौमित्रिं राघवः). D1.3-5 प्रत्य(D1°ति)भाषत (for प्रत्युवाच इ).] सौमित्रिस्त तथेत्युक्त्वा प्रावेशयत तं मुनिम् । ज्वलन्तिमव तेजोभिः प्रदहन्तिमवांश्वभिः ॥ ७ सोऽभिगम्य रघुश्रेष्ठं दीप्यमानं स्वतेजसा । ऋपिर्मधुरया वाचा वर्धस्वेत्याह राघवम् ॥ ८ तस्मै रामो महातेजाः पूजामध्वपुरोगमाम् । ददौ कुशलमन्यग्रं प्रष्टुं चैवोपचक्रमे ॥ ९

—") \$\$ प्रवत्यंतां; B4 D3 प्रविश्यतां (for प्रवेश्यतां). —D11 om. (hapl.) from त up to स्त in ". D3 T1.2 G3 M3 तावन् (for तात). \$ D8.12 मुनेद्ती; M10 नरश्रेष्ठ (for मुनिस्तात). —") T1 M3.7 वाक्यधत्. \$ B2 D8.12 मनुजः (B2 महोजाः) सत्यवाग्मवः; Ñ V1.2(before corr. as in B1; after corr. marg.).8 B3.4 D1-5.8 T3.4 सत्कृतः शीघ (B4 पूर्व)मेव च(Ñ2 V2 B4 D5 हि; V2 तः; B3 ह); B1 क्षिप्रं सत्कृत एव हि. % Cv: तस्य वाक्यधक् मुनेर्वाक्यधक् ।; Cm: तस्य मुनेर्वाक्यधक्तात्वयधारणद्त हत्यथः ।; Cg: तस्य वाक्यस्य धृदिति, रामवाक्यधारीति सोमित्रिविशेषणम् ।; Ck: तस्य वाक्यध्यिति रामस्याज्ञाधारीत्यर्थः ।; Ct: तस्य वाक्यधक् । यस्य द्तस्तस्याज्ञाधारीत्यर्थः . %

7 V2 reads 7^{ab} (after corr.) in marg. — a) D9 च (for तु). V2 (before corr.) B4 स सोमित्रस. — b) G1.2 M4.7.10 प्रवेशयत (for प्रा°). S Ñ2 B2 D8.12 मुनि प्रावेशयतस तं(Ñ2 वस्तत:; B2 वस्तं); V2 (after corr.; before corr. as in B4) B1.3 M6 तं मुनि संप्रवेशयत् (metri causa); B4 प्रावेशयदृषि तत:. — b) S B2 D8.12 M6 प्रह (M6 भा)संतं महाबळं. % Cm.t: तेजोमिरंग्रुमिरित्येते पदे शरीरकान्तिकरणप्रतिपादके इति(Cm दनपरे। अतो) न पुनरुक्ति:. % — For 7°d, Ñ V B1.3.6 D1-5.9 T3.4 subst.:

1405* तेजसा तपसा चैत ज्वलन्तमिव पात्रकम्।
[Do चैव तेजंतं (sic) (for तपसा चैत).]

8 °) Ñ1 V1 [S]भ्यागत्यः V2 [S]मिवाद्यः B1.3 [S]धिगम्य. Ś B2 D8.12 नृपश्रेष्ठः Ñ V1.3 B1.3.4 D1-5.9 T4 M5.6 नर° (for रयु°).—°) Ñ2 V2 B1.3.4 राघवं रयु-

नंदनं; G_2 जनलंतिमन तेजसा. — 4) $T_{1,2}$ G_3 M_3 वर्धय (for वर्धस्व). \tilde{N}_2 V_2 $B_{1,3,4}$ ततो (\tilde{N}_2 वचो) अनीत्; V_1 च राघ 2 (for [आ] ह राघनम्). M_{10} आश्रीर्वादसुदैरयत्.

9 °) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T4 Me महाबाहु: (for °तंजा:). —) Ñ1 V1 D2 भूप °; B1 °मध्ये; D1.8-6 °मधे-; D9 मधुपके-; T3.4 पाद्य ° (for प्जामध्ये-). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3-पुर:सरं (V3 D1.4 °रां); Ñ2 V8 (before corr.; after corr. marg. as in text) B1.3 T4 -पुरस्कृतां (B1 T4 °तं). Ś D3.12 प्जामध्ये पुरोगतः; M6 प्जामादाय जापसी. — V2 reads 9° (after corr.) in marg. — ° d) Ś D3.12 ऋषि; Ñ3 ऋत्वा; G1 जतः (for दही). G1 आप्रष्टुं; M6.16

पृष्टश्च कुशलं तेन रामेण वदतां वरः ।
आसने काञ्चने दिन्ये निषसाद महायशाः ॥ १०
तम्रुवाच ततो रामः स्वागतं ते महामुने ।
प्रापयस्य च वाक्यानि यतो द्तस्त्वमागतः ॥ ११
चोदितो राजसिंहेन मुनिर्वाक्यमुदीरयत् ।
इंद्रमेतत्प्रवक्तन्यं न च चक्षुईतं वचः ॥ १२

G. 7. 110, 12 B. 7. 103, 11 L. 7. 105, 12

अन्यम: (for अन्यमं). Ñi Vi.2(before corr.). Be Di-5.9 प्रयोज्य (V2 Be निवेद्य; D2 आयेद्य) कुशलं प्रश्नात् (for °). Di2 द्रष्टुम्; Gi न्यमं (for प्रष्टुं). Ś Ñi Vi Di-5.8.8.12 Ti.2 G2.3 M3 एव; Ñ2 V2 B1.3.4 सम्- (for चैव). Ts.4 दस्वोपवेद्य द्रशलं प्रशास्प्रधं प्रचक्रमे.

10 °) Ś Ñ2 D8,12 तु; G1 सु- (for च). Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8 T3.4 रामोपि (for पृष्ठश्व). — °) Ś Ñ2 V3 B1-3 D8.12 रामोपि; V3 पृष्ठवान् (for रामेण). Ñ1 V1 B4 D1-5.9 T3.4 पृष्ठ: पृ(V1 ह्) छेन(D2 °ित) घीमता. — °) Ñ2 B4 अभे; B1.3 चित्रे (for दिव्ये). — For 10°4, Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 subst.:

1405* निषण्णश्चासने सुख्ये स्वास्तीणे चन्द्रसंनिभे।

[V1 तु (for च). D1.4 विस्तीणें. Vs D1.8-5 -वर्चेसि (for -संनिमे).]

11 ") B4 स्ना (for राम:). — b) \$ B2 D6-8.10-12 महामते (D6 °ते:); D2.9 °य इ; D4 ° मुने: (for ° मुने). V2 स्वागतेति महामुनिं (sic). — ") Ñ2 V1.2 B1.2.4 मंत्रयस्तः; D7.10.11 T1-3 G M3.3.8 प्राप्यास्यः; M6 प्रयच्छस्त (for प्राप्यस्त्र). V2 पाद्यानिः; D3 वस्त्रामि (for नाक्यानि). — ") M5 येन (for यतो). \$ Ñ V1.2 B D1-5 8.9.12 T3.4 यद्धै (D9 ° धै) स्विमहागतः; V3 ब्रुहि स्वं किमिहागतः.

12 *) Ś D1,2,4,5,8,9,12 नोदितो; V1 देशितो; V2 (after corr. marg.) प्रेषितो (for चोदितो). G: राम-वाक्येन (for राजसिंहेन). Va इति ते रामचंद्रख. - b) V1 Ba झ (Vi' य)थानशीत; B2 De Ti.s M2-4.6.10 उदेखत; Ds.7.10.11 Ms अभाषत; T4 उवाच ह (for उदीरयत्). Ñs Vs Bi.s तं मुनिर्वाक्यमझबीत्. - ") Vi गुझमेतत्; Ba तस्वमे-ततः De.7.10.11 Ts.4 दंदे होततः Do दंद एतत् (for दंदमे-तत). B1 त वक्तव्यं; Bs D2.0 प्रयोक्तव्यं; Bs मम वची (for प्रवक्तव्यं). V2 (before corr. as in text; after corr. marg.) तस्में रामाय महाबाही (hypm.); Vs अतिगोप्यं नरश्रेष्ठ. - 1) Ta चैत तुः Mio विवक्षर् (for च चक्षर्-). Ta Ms -गतं; T2 Ms-10 -हितं (for -हतं). Ś Ñ1 B2 D1-5.8.9.12 अनाकक्ष्य (D: मनोळक्ष)गतं (Ñ: °क्षकरं) वच:; Ñ: V1.: B1.3.4 M5 न (V2 *) श्रोतब्यं (M5 वक्तब्यं) हि (V1 M5 च) केनचित्; Va नाख्यानायस्य कान्यचित् (corrupt); Ds.7.10.11 Ts.4 हितं(Ts.6 इदं) वै यद्यवेश्वसे(De.7 'सि); G1 न चान्यात-हितं वच:; G: न च चुश्चिमितं वच:. 😤 Cm: इंद्रे हितमिति।

G. 7. 110. 13 B. 7. 103. 12 L. 7. 105. 13

यः शृणोति निरीक्षेद्वा स वध्यस्तव राघव।
भवेद्वै मुनिमुख्यस्य वचनं यद्यवेक्षसे ॥ १३
तथेति च प्रतिज्ञाय रामो लक्ष्मणमत्रवीत्।
द्वारि तिष्ठ महाबाहो प्रतिहारं विसर्जय ॥ १४
स मे वध्यः खळु भवेत्कथां द्वंद्वसमीरिताम्।

ऋषेर्मम च सौमित्रे पश्येद्वा शृणुयाच यः ॥ १५ ततो निक्षिप्य काकुत्स्थो लक्ष्मणं द्वारसंग्रहे । तम्रुवाच मुनिं वाक्यं कथयस्वेति राघवः ॥ १६ यत्ते मनीपितं वाक्यं येन वासि समाहितः । कथयस्व विश्रङ्कस्त्वं ममापि हृदि वर्तते ॥ १७

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे त्रिनवतितमः सर्गः ॥ ९३ ॥

देवानां हितं यद्यपेक्षसे यद्याकांक्षसे तदा द्वंद्व एकांते प्रवक्त क्यम्। देवगोप्यस्य गोपने देवानां हितं भवतीत्याशयः ।; Cg: द्वंद्वमेत-दिति। "द्वंद्वं रहस्य" इत्यादि द्वंद्वश्वद्य रहस्याधं द्विवंचन-निपातः। रहस्यमेतत्प्रवक्त क्यमित्यर्थः। द्वंद्वे हि तत्प्रवक्त क्यमिति च पाठः ।; Ck: द्वंद्वमेतदिति द्वंद्वं रहस्येत्यादिना द्विश्वव्यस्य रहस्याधे द्विवंचननिपातः—रहस्यमेतत्प्रवक्त क्यमित्यर्थः।; Ct: द्वंद्वे रहस्ये हितं वै यद्यवेक्षसे। देवानामिति शेषः। देवगोप्यगोपने हि देवानां हितं भवतीति भावः. & —After 12, Ś Ñi Vi B2 D1-5.6.8.12 Ts.4 ins.:

1407* नान्येन चैव श्रोतब्यं नाख्यातब्यं च कस्यचित्। [D1.4 तु (for second च). Ś D8.12 द्रष्टव्यं नैव; B2 नाभ्यातब्रैन (sic) (for नाख्यातव्यं च).]

13 °) Ś Ñ V B2.8 D3.8.5.8.9.12 M6 श्रुणुयाद्यो (V3.8 B3 D2.9 M6 °द्वा); B1 द्यूणु यो हि (sic); D1.4 यश्च सद्यो (for य: श्रुणोति). B1 स्वां (for वा). D1.3.4 निरीक्षेत. B4 यश्चेव श्रुणुयादेतत्. — b) V2 (sup. lin. also) तव पार्थिव; D5.7.10.11 T3.4 भिवता तव (for तव राघव). M7 स च वध्यस्तव प्रभो. — c) Ś D8 स स्वं हि; Ñ1 D3.4 संधि च; Ñ2 तस्य वै; V1 सस्यं च; V2 B1.8 एतहै; V3 संचित्य; B2 (after corr. marg.; before corr. संविदं) महर्षेर्; B4 भगवन्; D1 स्वां च मां; D3.9 संदिष्टं; D5 श्रद्धेतुं (sic); D6.7 T3.4 रही वै; D12 स वि * (lacuna); T1.2 G3 भवेद्वा; G1 भवान्वै (for भवेद्दे). V3 मुख्यश्च; D1.4 मुख्यं च (for मुख्यस्य). —) V8 मम वेश्वसे; B4 चेदवेश्वसे; G1.2 M1.5.9.10 Cg यद्यपेश्वसे (G1 °ते); Cm.k.t as in text (for यखवेश्वसे).

14 ") B1 ततोषि; Ms स तथा (for तथेति). S Bs Ds.12 तत्; Ms [इ]ति (for च).—") D1 द्वारे.—Vs lacuna from स up to 15". Bs reads महाबाही in marg.—") Ñ2 B1.8.4 D1.3.4.9.12 Ms Ck प्रतीहारं; D6.7 द्वार्थ शीर्ष (D7 सर्व); T3.4 प्रतिहारान्; Cm.g.t as in text (for प्रतिहारं). Bs Ms विवर्जय; D11 विसर्जनं (sic); Cm.g.k.t as in text (for विसर्जय). V1 वचनं में निवोधत.

15 Va lacuna for (cf. v.l. 14). —) G1 वै; Cm.k.t as in text (for मे). Ñ1 B2 (m. also) D1.4.6 T8.6 वश्यस्तु खलु मे स स्याद्(D5 T8.6 सौहय); Ñ2 V1.2 B1,3.4 D2.9 वध्यः स खलु मे (D2.9 ते) सौम्य. — b) Ś B3 (before corr.) D8.12 श्रुत्वा इंद्व-; D6.7.10.11 वाचं इंद्व-; G3 कथा इंद्व-; Cm.g.k कथाइंद्वं (for कथां इंद्व-). Ś B2 (before corr.) D8.10-12 Cm.k.t समीरितं; G2 -समीरिताः. Ñ1 V1.8 B2 (m. also).4 D1.2.4.5.9 T8.4 यः किथा (D2.9 यक्ष य)च्छृण्यादिदं (B4 °दिद्वः T8.4 °दिमं). ※ Cgp: वाचं इंद्वमिति च पाठः. ※ — b) Ñ1 [प]वः D2 om. (subm.) (for च). N1 V1.8 D1.2.4.5.9 T8.4 संवादं (for सौमित्रे). — b चः D2 यः D2 मा (for वा). M10 वचः (for च यः). Ñ1 V1.8 B4 D1.2.4.5.9 T8.4 यो निरीक्षेत वा नरः (B4 वानघः) D5 मानवः). — For 15, M6 subst.:

1408* महर्षेर्मम सौमित्रे द्वंद्वमेतत्समीरितम्। पश्येदा श्रुणयाचो वा स वै वध्यो भवेदिति।

16 *) Ś Ñ V B1-3 D1-5.8,9.12 Ts.4 M6 तथा; B6 तदा (for ततो). M6 संदिइय (for निक्षित्य). Ñ V B1.8.6 D1.2.4.5.9 सौमित्रि (D9 °त्रं) (for काकुरस्थो). — °) Ñ2 V1.2 B1.2.6 D10.11 T1.2 G1 M2-5.8-10 द्वारि (for द्वार-). D10.11 M8.10 Cg.k.t संग्रह; Ts.4 -पालकं (for नंगरे). — °) D7 मुनेर; D10.11 मुने (for मुनि). Ñ V B1.5.6 D1.2.4.5.9 उवाच तं (Ñ1 V1 °चैनं; B1.8.4 D2.9 °च च) महास्मानं (Ñ1 V1 °वाहं). — *) G1 सादरं (for राघव:).

17 *) D1 M7 तते; D8 यतु; M6 यत्तन् (for यते). S समेरितं; V2 (before corr.; after corr. as in text) B6 विवक्षितं; B2 D3.8.12 M7 समीहि (D3 °षि; D8.12 °रि)तं; M5 मनीपित्तद्; M6 मनीपिणो; Cm.t as in text (for मनीपितं). S B2 D3.8.12 कार्य (for वाक्यं). —) S1 चास्य (sic); S8.8 B1.2 D2.5.8.12 T3 G1 M6.10 चासि; V3 वायं; D6.7 वा च; T2 [आ]यासि; T4 वात्र (for वासि). S B4 D8 G1 समागत:; Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3 विस (D5 T3 °व) जितः (Ñ1 °तं); B2 समाहितं; D6.7 [अ] सि प्रेषितः; T4 प्रचोदितः; M1.8.7 समीरि (M7 °हि)तः; Cm.g.k.t as in text (for समाहितः). —) Ñ2 B2-4 कथयाशु; D3 M6 कथयेहः Cm.t as in text (for कथयस्व). V2 B1 D3.6.7.10.11 T G M1-8 [अ] विशेकस् (for विशक्ष्स). —) Ñ2 V3 B1.2.4 T3 M10 Cv वतेसे; Cm.g.k.t as in text (for वतेते). S B2 D2.8.12 मम विश्व हितं ववः. — For 17°4, Ñ1 V1.2 D1.8.4.5.9 subst.;

88

शृणु राम महाबाहो यदर्थमहमागतः । पितामहेन देवेन प्रेषितोऽस्मि महाबल ॥ १ तवाहं पूर्वके भावे पुत्रः परपुरंज्य । मायासंभावितो वीर कालः सर्वसमाहरः ॥ २

1409* तरसर्वमिखिलेनाहं श्रोतास्मि कथयस्व मे।

[Vs निश्चयेन; D1.4 निख्लिन (for अखि°). Ñ1 V1 D2.9 [इ]ह (for [अ]हं). Ñ1 ह; V3 D1.4 तत्; D2.9 च (for मे).]

Colophon. — Sarga name: Š Ñ1 V1.2 B D2.2.5.8.

9.12 कालाभि(Ñ1 V1 D2.5.9 भ्या)गमनं(D2.2.5.9 भो);
Ñ2 D10.11 कालागमनं; V3 कालसमागमनो; D1.4 कालाभ्यागमो
(D4 भो). — Sarga no. (figures, words or both):
Š Ñ1 V2.3 B3.4 D2.8.12 om.; Ñ2 108; V1 D5 82; B1
D8 107; B2 D1.4 94; D8 M6 99; D6.7.10.11 T1.2 G
M1-5.7.9.10 103; T3 109; T4 111; M8 102. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामायं नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

94

D12 begins with %. —Before 1, B4 ins.: 1410* राघवस्य वचः श्रत्वा कालो सुनिस्वरूपपृक्

1410* राघवस्य वचः श्रुत्वा कालो मुनिस्हरूपपुक् कथयामास निभृतं लक्ष्मणे द्वारि तिष्ठति।;

while Me.s ins. :

1411* तथा ताहरिवधे शून्ये विजने नृपशासनात्। स काळदूतो दृताभो राजानमिदमञ्जवीत्। [(l. r) Ms स तु (for तथा).]

1 °) Ñ V B1.3.4 D1-7.8-11 राजन; D12 नाम (for राम). Ñ1 V1.8 D1-5.9 यथासत्यं(V1 °वं); D7.10.11 महासत्व; T8.4 M5.8.9 महातेजा(M8.9 °जो)(for महाबाहो).
— b) D1.4 आयसं. — cd) T1 damaged for न प्रे. Ñ V1.3 D1.2.4.5.9 [S]ई; B8 दि (for ऽस्मि). Ñ V B1.8.4 D1.2.4. 6.9 तवांतिकं(D1.4 °के); D12 महाबलः; M6 °यशः (for महाबलः). — After I, G1 reads 3°b.

2 Ś Ds.12 repeat 2 after 12. Ms reads 2 after 13.

— ") Ś Ds.12 (all second time हवया)तत्र; B1 ते च (for तव). Ñ2 V2 B (B2 marg. also) देहे (for भावे).

— ") Ś Ds.8.12 (Ś Ds.12 both times) T2 G1.2 Ms.6.8

पुरंजय: (for -पुरंजय). — For 2 db, Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9

subst.:

1412* अदं हि पूर्वजे देहे पुत्रस्तव परंतप ।

पितामहश्च भगवानाह लोकपितः प्रश्चः । समयस्ते महाबाहो स्वलींकान्परिरक्षितुम् ॥ ३ संक्षिप्य च पुरा लोकान्मायया स्वयमेव हि । महार्णवे श्वयानोऽप्तु मां त्वं पूर्वमजीजनः ॥ ४

G. 7. 111. 4 B. 7. 104. 4

[Ds ते (for हि). Vs D2.5.9 पूर्वजो देव (for पूर्वजे देहे). Vs स्वं गिप स (corrupt) (for पुत्रस्तव). Ñ1 V1.8 D9 परंतप:.]

—") Ś Da.a.12 (Ś Da.12 first time) तद; Va तया; D1.12 (Dissecond time) Ta.4 Ga Ma मुना; Ct as in text (for माया-). Ś Ñi Ds.s.s.12 (Ś Ds.12 both times) Me संभवजो; D1.3.4.9 संभ (D1 °भा)वतो; T3 संगमजो; M5.9 10 संभा (Ms °प्रे) वितो; Ct as in text (for -संभावितो). \$2.2 Ds.s.12 (\$2.3 Ds.12 second time) Ms वीर; Vs सोयं; G1 राम (for बीर). Ñ2 V1.2 B माया संभव एपोसि(B4 °वास्ति). — d) D1.49 सर्वे; Me सर्वे (for सर्व-). S D8.19 (all both times) -समोहर:(Dis[second time] वक:); N1 V3 B2 D1,2.4.5.9 - हर; सम;; N2 V1.2 B1.3.4 - हर: प्रम;; T2 -समा * त: (damaged); Ts.4 -हर: स्मृत:; Ms.6 -समा-हरत (M2°न्); Cm.t as in text (for -समाहर:). % Cm: पूर्वके भावे पूर्वस्थामवस्थायां । चतुर्मुखोत्पत्तिहेतुभूतनाभिपङ्क-पूर्वजन्मनि । अहं तव पुत्रः । सर्वसमाहरः कालरुद्र इति यावत् । परपुरंजयः त्रिपुरसंहारकः । तवाहं पूर्वके भावे पुत्रः परपुरंजय इति च पाठः. %

3 G1 reads 3ab after 1. - a) S Na V B D1-5,8. 9.12 Ts.4 Me त्वां (for च). Ds Ts.4 भगवन् . - b) Bs नेह (for [आ]ह). Dir Ck लोकपिता; Ct as in text (for °पति:). Ds (marg.) स्वयं; Ms प्रभो (for प्रभु:). Ñ V B1,3.4 D1.2.4.5.9 T3.4 देवपियुजित:; Me लोकपितामह: (for लोकपतिः प्रभुः). —) Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 Ts महाप्राज्ञ; Vs °भाग; B1 °नासीत्; De.7.10.11 T4 कृत: सौम्य (for महाबाहो). __d) Ñ V1.3 D1-5.9 Ts स्वलोंकं; V2 B1.8.4 T1.2 G M1-8 Cg.k स्वान् (V2 B1.3.4 त्रीन्)लोकान् ; D6.7,10.11 Cgp. लोकान्सं- (for स्वलोकान्). S Ñ1 V1 D8,12 G1 परिसर्पि(G1 °पालि)तुं; V2 °रक्षितं; Cg as in text. B2 स्वगंलोक-विसर्पितं. % 'Cm.t : समयस्ते इति । ' भवन्तु विगतज्वराः ' इत्यन्तो ब्रह्मसंदेशः। लोकान्देवमनुष्यादीत्रावणादितो रक्षितुं यः समयः कृतः। 'दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च। वस्स्यामि मानुषे लोके पालयनपृथिवीमिमाम्॥ १ इत्येवं रूपकालविषयः कृत: 1; so also Ck. %

4 ") T1 G8 M3 संकल्प्य; Cm.g.k.t as in text (for संक्षिप्य). Ś Ñ V B D T8.4 M6.7 हि (for च). M1.3 पुरान्; M9 सुरा (for पुरा). D6 M7 लोकं; Cg.k as in text

G. 7. 111. 5 B. 7. 104. 5 L. 7. 106. 5

भोगवन्तं ततो नागमनन्तमुदकेशयम् ।

मायया जनियत्वा त्वं द्वौ च सत्त्वौ महावलौ ॥ ५

मधुं च कैटभं चैव ययोरिश्यचयैर्वृता ।

इयं पर्वतसंबाधा मेदिनी चाभवन्मही ॥ ६

पद्मे दिव्यार्कसंकाशे नाभ्यामृत्पाद्य मामिष ।

(for लोकान्). — b) Ms ह (for दि). Ñ V B D1.2.4.5.9 ए(Ds चे)करस्वं(Ñ2 V2 B1.3.4 वीर त्वं)मायया सह. — T4 reads 4°d twice. — b) Gs महाणेवं; Cv.m.k.t as in text (for महाणेवं). Ds.7 शयानोपि; G1 M5.9 नेप्सुः M6 नस्तुः Cv as in text (for शयानोऽप्सु). S Ds.12 स्वमेव मायया सार्थम्; Ñ V B D1.2.4.5.9 T4 (first time)भावया शुभ (T4 च त)या देड्या(V2.3 दिड्या); D3 स्वया समार्थया सार्थम्; T5 भावया च महादेड्या. — b) V3 damaged for मां त्वं पूर्व. T4 (both times) M9 मा (for मां). S Ds.12 अप: Ñ1 V1 D5 स्वं मां (by transp.); Ñ2 जन-; V2 B1.3.4 जलं; B2 जनं; D2.9 स मां; D3 आप: (for मां स्वं). D3 पूर्वे; Ct as in text (for पूर्वम्). S D2.8 अजीजनत्.

- 5 *) Ś B² D৪.1² भगवंतं. V² (after corr. marg.)

 T1 M².7.६ महा-; D² M६ तथा (for ततो). ѹ D².७ ततो
 भोगवंतं (by transp.). Ś Ñ¹ Dጾ राम; D².७ (with hiatus).1² Т² नाम; Ct as in text (for नागम्). ³) Ś Ñ¹ Dጾ.1² द्वारंतम्. °) В३ जनयिदये (for जनयित्वा).

 V² [भ]थ; Vጾ B⁴ T1.² G M1.३ तु; В३ [इ]ति; D३ द्वे; D⁴ त्वां; Cg as in text (for त्वं). В¹ जनियत्वा तु द्वे सत्वे. ²) М६ यौ; Ст तौ; Ск.t as in text (for ह्वें). ѹ V1.३ D².७ दि; D¹ तौ; D⁴ तु (for च). ڹ V² D1.4.5.8.1² दैस्यौ; Cg.k.t as in text (for सत्वौ). D⁴ महाबळ (for °बळो). Ѳ V² В²-४ द्वे सत्वे सु (V² सत्वेथ; В² च सत्वे) महाबळे; В¹ मायया सुमहाबळे; D³ सत्वे सिधौ महाबळे.
- 6 °) Bs.4 D1.2.4.5.9 सपु-; Ts G2 M1.6.7 सपुञ्ज. \$2.3 om. च (subm.). Ts G2 M1.6.7 केटमञ्. \$1 केटमकं (for च केटमं). Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 केटमको देखी (D1.4.5 ह्रदा); Ñ2-केटमाविति ख्यातो (hypm.); V2 B1.2 (marg. also).
 2.4-केटमाविति ख्यातो (B4°ते) (for च केटमं चैत्र).—D3 reads from 6 up to चैत्र (see var.) in 7 in marg.) G1 Ck तयोर्; Cg.t as in text (for ययोर्). Ñ2 V2 B म्राह्यसंचयै; D3 M5 ष्रह्थचयानृता (M5°योजूता); Cg.k.t as in text (for ष्रह्थचयेतृता). \$ D8.12 देखें (\$1°द्यों) ह्रद्या हिथतं चलं; Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 ह्रद्या में (D1.4.5 तयोमें) दोह्यसंचयात (D5°यै; D9°यां).—°) Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 हमा; Ñ2 V2 B1.3.4 समूत् (for ह्यं). Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.9 -संबाघां; D7-संबंधा; M7-संकाशा; Cg.k.t as in text (for संबाधां). \$ D8.12 हमां संमतसंबाधां; B2 समृत्व्वंसंबाधा.—²) D7 तु (for ख). D5 तथा; D6.7.10.11 तदा (for मही).

प्राजापत्यं त्वया कर्म सर्वं मिय निवेशितम् ॥ ७ सोऽहं संन्यस्तभारो हि त्वाग्रपासे जगत्पतिम् । रक्षां विधत्स्व भृतेषु मम तेजस्करो भवान् ॥ ८ ततस्त्वमि दुर्धर्षस्तस्माद्भावात्सनातनात् । रक्षार्थं सर्वभृतानां विष्णुत्वग्रपजग्मिवान् ॥ ९

No Vo B मेदसा तथा(Bo कृता); D1.3.9 पुरुषष्म (for = चाभवनमही). S No V1.3 D2.4.8.12 मेदिनी पुरुषष्म.

- 7 Ds reads up to चैव (see var.) in " in marg. (cf. v.l. 6). - N1 V1 B4 D1.2.4.5.9 पद्म (for पद्मे). Va Ds.6.7.10.11 T G1.3 M1.3.6 दिन्येर्क-; B1.3 तु द्विय- (for दिव्यार्क-). Ñ1 V1.2 B4 D1.4.5 -संकाशं; D2.9 -सदशं (for -संकाशे). S Vs Ds.12 पद्मकिंजल्कसंकाशां(Vs Ds.12 °शं). —) Ns Vs B तत: (for अपि). —) Ds G1 M1-s प्रजापत्यं; Cm.g.k.t as in text (for प्राजा°). Mio च यत्; Cm.k.t as in text (for त्वया). Ś Ña Va B1.3.4 D8.13 Me प्रजापति स(No B1 °तीन्स)मृत्पाद्य; N1 V1.3 D1.2.4.5.9 प्रजापतिं च मां(Va °तीन्ततः)कृत्वाः Ba Da प्रजाः सर्वाः(Da °श्चेत्र) समुत्पाद्य. — 1) M10 पूर्व (for सर्व). D7 चैत्र; G1 एव; Cm.g.k.t as in text (for मिय). S Ñ V B1.8.4 D1-5,8-12 Me transp. सर्व and मिर. Ñ1 V8 B1,8 D2.9 न्यवेश (Va Da.9 °द) यत् ; Ña V1.2 B4 D1 न्य (V1 D1 नि)वेशय:(Di °यं) (sic); D4 निवेदय; M10 निपातितं; Cm.g.t as in text (for निवेशितम्). B2 मिय सर्वाः निवेशिताः.
- 8 *) Me [s] यं; Cg.k.t as in text (for sai). Ñi Ds.6.7.11.12 T Gs.3 Ms.7 स; Mi वि-; Ms वे; Cg.k.t as in text (for सं-). Ś Ñ² V² B Ds.8.12 Mi [s]पि; Ñi [s]यं; Me [s]हं; Ck as in text (for कि). V1.3 D1.2.4.5.9 संत्यक्त (V1.3° उप)संमा (V3° सा)रस्(V1° रं) (for संन्यस्तमारों हि). b) Ti damaged for खा. V3 स्वम् (for खास्). ڲ.2 B² D8.12 Mi.10 उपास्ये; Ñ V Bi.8.4 Di.2.4-6.9 अवोचं; D7.10.11 Ct उपास्य; Cg.k as in text (for उपासे). Ś Ñ Vi.2 B3.4 D1.2.4-6.8.9.12 Me जगत्पते; G² जगद्गरं. D1.4 रक्षा. D8 विघत्सु (for विघत्स्व). Ñi Vi.8 D1.2.4.5.9 मृतेम्यो (for मृतेषु). B² रक्षां च मृतेषु तथा. B मिय (for मना). Ś Ñ² V² B D3.6.8.12 Me भव (for भवार). Ñi Vi ये मे मृता (V1 ये वृद्धा) पहारिणः; V3 D1.2.4.5.6 Ts.4 ये (V3 D1.4 यो)मे वी (V3 lacuna after वी) योपहारिणः.
- 9 *) B2 अतस्; D5 तसात् (for ततस्). G2 om. from मिष in * up to त्य in 10°. Ñ2 V1.2 B2 D3.7.10.11 T8.6 G1 M2.6 असि; B6 मिथे; D5 अति- (for अपि). Й V B D3.5.12 T2 Cm.k दुर्धर्ष (B1 °षं); D10.11 G1.3 M3 Cg.t दुर्धर्यात्; T6 अमेज्ञ (for दुर्धर्षस्).) M10 तमो-; Cm.k.t as in text (for तसाद्). M5 शापात्; Cm.g.k.t as in

अदित्यां वीर्यवान्पुत्रो भातृणां हर्षवर्धनः । सम्रत्पन्नेषु कृत्येषु लोकसाद्याय कल्पसे ॥ १० स त्वं वित्रास्यमानासु प्रजासु जगतां वर । रावणस्य वधाकाङ्की मानुषेषु मनोऽद्धाः ॥ ११ दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च ।

text (for भावात्). Ñ2 V2 B भावात्तसात् (by transp.). B2 सनातन (for सनातनात्). Ñ1 V1.8 D2.5.9 स्वस्थो भव सनातनः(V3 D2 °न; D5 °नात्); M6 तसादेष सनातनः—D9 om. 9°4.—°) D6.7.10.11 T3.4 Cgp रक्षां विधास्यन् (T4 °घरस्व) (for रक्षार्थं सर्वः). B3 -भूतानि (for -भूतानां).—4) Ñ1 V1.8 B4 D2.8 M7 विष्णुस्त्वं; Cv.m.g.k.t as in text (for विष्णुत्वम्). Ś D5.8.12 T3 M5 अपि; D8 अभि(for उप-). Ñ1 V1.8 D3 हि सनातनः; B1.4 समुपदाथा(B4 °था:); B2 उपनिष्ठवान् (for उपजिमवान्).

10 Gs om. up to स्प in " (cf. v.l. 9).—") \$ D1-5.8.9.13 Ts M7.9 Ck आदित्यो (\$ ° ला; Ts M7.9 Ck ° लान्). Ñ1 V2 (before corr.).3 G1.3 M1 अदिला (G1.8 M1 ° लान्); Ct as in text (for अदिलां). V2 (after corr. marg. as in text) वीर्यसंपन्नः.—) Ñ1 V3 बुदिकुन्द्रव (V3 ° वान्); D2.9 बुदिकुन्द्रिक्तः; D7 चंश्व ; D10.11 T1 Cg.k.t वीर्य (for ह्पंवर्धनः). Ñ2 V1.2 B कइयपात्समजायथा: (B3 ° यत).—) G2 damaged for समुत्प-. \$ Ñ2 V1.2 B D8.8.12 M6 कार्येषु; Ñ1 V3 भूतेषु; M1 [अ]कृत्येषु; Cg.k as in text (for कृत्येषु). D2 समुत्पन्नः प्रकृतिषु.—) V1.2 B3 लोके; D6.7. 10.11 Ts.4 तेषां (for लोक-). \$ Ñ1 V3 B2 D1-5.8.9.12 लोक-भावाय; B1 लोके शक्याय; M6 लोकस्वर्गाय; Cg.t as in text (for लोकसाझाय). Ñ1 V3 D1.2.4.5.9 M2.4 वर्तसे; D3 G1 M7.10 कल्पते; Cg.t as in text (for कल्पसे).

11 ") Ñ1 V3 सर्वाम् (for स त्वं). Ś Ñ1 V3 B3 D8.12 Mo उत्पा(Ba °त्प) समानासु; Ña D10.11 Cgp.k.t उजास्य°; V1 B1 उद्घास्य°; V2 उज्जात°; B3 उन्द्राम्य°; B4 उत्त्रास्य°; Ti Ga उत्पस्य°; Ta उत्त्रस्य°; Cm.g as in text (for 'वित्रास्य°). D1.4.5 सर्वासु छाद्य(D5 वध्य)मानासु; Ds.5.5 सर्वासुरसा(De °र्प) बमानासु . - 6) Ñ1 Vs D1-6,9 Ts.4 चद्ता; Ñs Vs B1.8.4 जयता; D10.11 G1.8 M Ck.t जगतो; Cg as in text (for जगतां). Da वरं; De.s.9.12 Ms वर्:; Me गुरु:; Mio हित:; Cg.k.t as in text (for वर). - ") Ds स रावण-; M10 राक्षसानाः Cg.k.t as in text (for -रावणस्य). —Ñ1 om. 11d-12d. —d) Bs समागत:; Ds Gs Mr मनो दधे(Mr °धौ); Ts मनोरधः; M1 महोदयः; Cg.k.t as in text (for मनोडद्धाः). % Cm quotes मनोरथा:. 😤 Ś Ñ2 V B1.8.4 D1.8-5.8.12 Ts.4 मर्त्यलोक-मुपागत:(V1 °म:); D2.9 मत्यं होकं त्वमागत:; М6 मानुष--स्वमधाकरोः.

कृत्वा वासस्य नियति स्वयमेवात्मनः पुरा ॥ १२ स त्वं मनोमयः पुत्रः पूर्णायुर्मानुषेष्विह । कालो नरवरश्रेष्ठ समीपग्रुपवर्तितुम् ॥ १३ यदि भूयो महाराज प्रजा इच्छस्युपासितुम् । वस वा वीर भद्रं ते एवमाह पितामहः ॥ १४

G. 7. 111. 14 B. 7. 104. 14

12 Ñ1 om. 12° (cf. v.l. 11). —°) B1 कृतो (for कृत्वा). Ñ2 B4 रामस्य; D2.9 देवेपु; T2 वासश्च; Cg.k.t as in text (for वासस्य). Ś Ñ1 D1-5.8.9.12 T8 4 समयं; Ñ2 V B D10.11 Cgp.k.t नियमं(V1 B1.4°म:); D6 नियतं; М10 नियति:; Cg as in text (for नियत्ति). —⁴) Ñ1 V3 D1-5.9 त्रिद्शे(D5 °दिवे)पु (for स्वयमेव). V2 D6.7.10.11 T1.2.4 G2.3 M1.4.5.7-10 Cg.t [आ]रमना; D2.5.9 [आ]गत: (for आ]रमन:). V1 B1 स्वया; D7 [आ]रमना; Cg.t as in text (for पुरा). —After 12, Ś D8.13 repeat 2.

13 *) Ñ V B D1-5.9 Ts.4 स ते; Ms यहरवं; Cv.g.t as in text (for स र्व). Ś Ds.12 मनोपमापुत्र (sic); Ñ2 V1.2 B मनो(B2 समा) गतः कालः; V3 मनो **** (lacuna); Ts.4 मनोरथः पूर्णः; M5 महोदयस्त्रत्र; Cv.m.g.k.t as in text (for मनोमयः पुत्रः). —) Ñ2 V1.2 B1.3 पूर्णायं(V2 ° हं); B2.4 संपूर्णो; D6 (marg. also पूर्वको).7 पूर्णाशो; Cg.k.t as in text (for पूर्णायुर्). Ś B2-4 D8.12 मा(D12 दा) नवेषु (for मानुषेषु). B1 च; G1 हि; Ck as in text (for [इ]इ). Ñ1 V3 D1-5.9 Ts.4 पूर्णे चा(Ñ1 V3 वा) युषि ते (D1.4 वे) नृप (V3 D2.5 °प; D1.3.4 °प:). — V2 om. 13° d. —) М2 [अ]यं ते तर-; Ct as in text (for न्रवर-). Ck quotes नरअप. —) Ś D6-8.12 M6 उपवर्षते; Cm.g.k.t as in text (for उपवर्षतेतुम्). — For 13° d, Ñ V1.2 D1-5.9 Ts.4 subst.; B1.4 cont. after 1416*; V2 ins. after 16° 5

1413* काळस्तापसरूपेण त्वस्मकाशमुपागतः।

[D2.9 T2.4 समीपम् (for सकाशम्). Ñ1 V2.8 B1.4 Ds इहागत:; Ñ2 उपागम (for उपागत:).]; while B subst. for 13°d:

1414* कालस्ते देव देवानां समीपे परिवर्तितुम्। [Ba स कालस्ते हि (for कालस्ते देव).]

-After 13, Me reads 2.

14 Ds om. 14-15⁶. Gs om. 14^{a6}. —) Ñ1 V1 D2
T3.4 ततो; V2(before corr).8 B1.4 D1.3.4 अतो (for
यदि). M3 भूतो; Cm.k.t as in text (for भूयो). Ś B2
D8.12 M6 महाबाहो; Ñ V1.3 D1-4.3 T3.4 च(Ñ3 हि) ते
बुद्दिर्; V2(before corr.) B1.4 च यरअ(B4 ते अ)द्धाः D11
T3 G3 महाराजा(D11 जन्) (for महाराज). —) Ś D8.12
M6 प्रजाम्; M4 om.; Cm.k.t as in text (for प्रजा).
Ñ V1.3(before corr.).8 B1.4 D1-4.3 T3.4 यदि राज्यम्

G 7. 111, 15 B 7. 104, 15 L 7. 106, 15

अथ वा विजिगीषा ते सुरलोकाय राघव ।
सनाथा विष्णुना देवा भवन्तु विगतज्वराः ॥ १५
श्रुत्वा पितामहेनोक्तं वाक्यं कालसमीरितम् ।
राघवः प्रहसन्वाक्यं सर्वसंहारमञ्जवीत् ॥ १६
श्रुतं मे देवदेवस्य वाक्यं परममद्भुतम् ।

प्रीतिर्हि महती जाता तवागमनसंभवा ॥ १७ भद्रं तेऽस्तु गमिष्यामि यत एवाहमागतः । हृद्गतो ह्यसि संप्राप्तो न मेऽस्त्यत्र विचारणा ॥ १८ मया हि सर्वकृत्येषु देवानां वशवर्तिनाम् । स्थातव्यं सर्वसंहारे यथा ह्याह पितामहः ॥ १९

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे चतुर्नवतितमः सर्गः ॥ ९४ ॥

(for प्रजा इच्छिसि). De.7 पालितुं; Cm.g.k.t as in text (for [उ]पासितुम्). B2 प्रजा: श्रद्धा प्रशासितुं. —For 14^{ab}, V2 (after corr. in marg.) B3 sub3t.; while Ñ2 ins. after 14^{ab};

1415* यदि वा ते प्रजा राम भूयः श्रद्धा प्रशासितुम्।

[Bs प्रजो and शुःवा (for प्रजा and श्रद्धा respy.).]

 $-^{\circ}$) Ś V³ D8.12 M6 उपास्त; Ñ1 V1 D1-4.9 तत्तथा; Ñ2 V2 B2.8 प्रशाधि (for बस बा). Ś Ñ2 V2 B2.3 D8.12 M6 राम; Ñ1 V1 D1-4.9 भव (for बीर). T3.4 तथा भवतु; M10 पालयस्वेति (for बस बा बीर). V2 (before corr.) B1.4 एवं भवतु काकुतस्थ. $-^{d}$) G2 एतत् (for बाइ).

15 Ds om. 15° (cf. v.l. 14). Ś V1.2 (before corr.) B1.8.4 D1-4.8.9.12 यदि (for अथ). Ś V1 B2 D2.8.9.12 ते; D1.3.4 च (for चा). Ś Ñ1 V1.8 B1.2.4 D1-4.8.9.12 ग(D1.8.4 [अ]ग)मने बुद्धिर्; Ñ2 V2 (before corr. as in V1) B3 हवं(V2 [अ]ख) जिगमिपु; M6 गच्छ देवेशं; Cm.g.t as in text (for विजिगीपा ते).—) M7 पुरा; Cm.k.t as in text; Cg स्वर्ग (for सुर-). Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 M6 सुर(Ñ1 V1.8[before corr.].8 B1.4 D1-4.9 देव) छोकं(Śs Ñ1 B2.4 D1-4.8.9.12 °के) जितेदिय:.—) B1 दु:खिता (for विद्युना). Ś B1.8 D8.12 छोका (for देवा). M8 सनाथास्ते भवान्विष्णो.—) V2 भवंतं (for भवन्तु).— After 15, V2 B1.4 ins.:

1416* अदं मनोगतः पुत्रः पूर्णायुः प्राणिनामितः। [B1 इति (for इहः).]

- -Thereafter, B1.4 cont. 1413*.
- -After 15, Me ins.:
- 1417* यदि स्वं हि चिरस्थाय लोके लोकेश्वर प्रभो।
 स त्वं वर्स महाबाहो न जह्याः स्वर्गलोकजम्।
 निराशा देवताः स्वर्गे तव दर्शनकाङ्किणः।
 तस्मारप्रयातुमईस्स्वमेवमाह प्रजापतिः।

16 °) \$ Ds.19 तथा (for श्रुखा). Ñ1 V1.2 B1.4 D1-5.9 Ts.4 पितामहस्येतद्; Ñ2 B8 कालस वचनं; V3 पितामहोदिए (for पितामहेनोक्तं). —) \$ Ds.12 श्रुखा; B2 तद्।; M7 om. (for वाक्यं). D1 मम; D8 om. (for काल-). Ñ2 B8

पितामह-; G1 कालेन च (for वाक्यं काल-). G2 -समीरिते; Ms -समन्त्रितं; Ck.t as in text (for -समीरितम्). —After 16^{ab}, V2 ins. 1413*. —°) D2 प्राहसत् (for प्रहसन्). —^d) D4 T2 सवै; M7 काल-; Cm.g.k.t as in text (for सर्व-). D2.9 -सारमथ (for -संदारम्). D8 आहरत् (for अववीत्).

17 ") Ś B2 D7.8.10-12 T1.2 G M1-4.7.8.10 Cm.k.t श्रुखा (for श्रुतं). Ñ1 V3 D3.5 T3.4 यद; B2 M3 तु; D1.4 तद; T1.2 G3 च (for से). V1 संश्रय (for श्रुतं से). D2.0 देवाधि- (for से देव-).—) Ś Ñ2 V2 (after corr. in marg.) B2.3 D8.18 M6 L (ed.) अद्भुतद्शंनं(Ś B2 D8 विस्तरं; L [ed.] विक्रमं); Ñ1 V1.3 तच (V3 भव्यं) समर्पितं; V2 (before corr.) B1.4 D2.3.5.9 T3.4 तच (V2 B1.4 एतन्) ममेप्सितं; D1.4 तच मम श्रियं (for परममद्भुतम्).—) Ñ V1.2 (marg.).3 B1.8.4 D1-5.9 T3.4 Ck.t च; M6 सु- (for हिं). Ñ2 V2 B2.4 एरमा; B1 मे परा (for महती). Ñ1 V1.5 D1-5.9 परमोत्पका (for महती जाता).—) L (ed.)-संभवात.— After 17, D6.7.10.11 T G M2-5.7-10 ins.:

1418* त्रयाणामपि लोकानां कार्यार्थं मम संभवः।

[T1.2 G2.8 M3 चेह; G1 एव; M2.4.5.8-10 चेंव (for अपि)-T8.4 M10 रक्षार्थ (for कार्यार्थ).]

-Thereafter, M10 cont. :

1419* तव वाक्येन भगवन्यूर्ववृत्तं साराम्यहम्।

18 °) V2 तु (for Sस्तु). Ś D8.12 गमिड्येइं. — ⁶) V8 B3 चैव (for एव). D1.4 यनमामाइ पितामइ:. — Ś2 damaged from ° up to न in °. — °) B1 हद्गतं. Ś1.3 D8.12 [S]थोंच; V3 B4 D2.5.9 T3.4 चापि; B1 वापि; D1.4 चाभिः; D3 चासि; M3 ह्यपि; M6 सेसि; Ctp हासि (for हासि). B2 से (for सं.). — °) Ś1.2 Ñ1 D6.7.10.11 Ct तत्र; Ś3 Ñ3 D8 [इ]स्पत्र; V1.3 B1.4 D2.3.5.9 T3.4 [S]त्रास्ति; Cg as in text (for ऽस्त्यत्र). D1.4 तत्रास्ति (for मेऽस्त्यत्र).

19 °) Ś Ñ1 V1 B1 D3.13 M6 [अ]पि (for दि). V8 (after corr. marg. as in text) B1 ममापि; D7 प्रयादि (sic) (for मया दि). Ñ2 V2 B2.3 M6 -कार्येषु; Cg.k.t as in text (for -कृत्येषु). V3 कृतकृत्येन; B1.4 प्रके कृत्ये (for सर्वकृत्येषु). —) B1 देश- (for वश-). Ś B1.4 D1-4.6.8-

94

न्तथा तयोः कथयतोर्दुर्वासा भगवानृषिः । रामस्य दर्शनाकाङ्की राजद्वारम्रपागमत् ॥ १ सोऽभिगम्य च सौमित्रिम्रवाच ऋषिसत्तमः । रामं दर्शय मे शीघ्रं पुरा मेऽथोंऽतिवर्तते ॥ २ मुनेस्तु भाषितं श्रुत्वा लक्ष्मणः परवीरहा ।

10.12 T1.2 G1 M1-4.6.0.10 Cg.k.t -वर्तिना; Ctp as in text (for -वर्तिनाम्).—D11 om. 19°d.—°) D7.10 G2 M1.3.5 -संहार(M1 °रं) (for -संहारे). Ś Ñ V B D1-5.8.0.12 मायया(B2 च सदा; B4 हि मया)पुत(Ś D8.12 पुत्रो; V1 B8 चैव); T8.4 च मया वत्स (for सर्वसंहारे).—d) Ś2 [अ]चाह; Ñ2 V1.2 (after corr. marg. as in B1) B2-4 चाह; V3 M5 स्वाह; B1 [अ1]ह स; M8 [अ]प्याह (for द्याह). Ś Ñ1 V3 D1-5.8.9.12 प्रजापति:

Colophon. B4 D5 om. colophon.—Sarga name;
D6 om.; Ś1.2 कालाभिगमनं; Ś2 D8.12 कालाभिगमनवाक्यं;
Ñ V B1.2 D1-4.7.9-11 कालवाक्यं; B3 कालपुरुषसंवाद:
—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3
B2 D2.8.12 om.; Ñ2 109; V1 83; B1 D2 108; B2 D1.4
95; D2 M8 100; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 104; T8
110; T4 112; M8 103.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु ।; श्रीरामाय नमो नमः ।; G
M2.5.8 श्रीरामाय नमः ।; M10 श्रीरामचन्दाय नमः.

95

B4 D5 cont. the previous Sarga. D12 begins with

- 1 °) Ñ V3 D2.3.5.9 तयोस्तथा (by transp.); D1.4 तयो: कथा: (for तथा तयो:). D6.7.10.11 संवदतोर्; M7 विहर°; M10 प्रञ्जव° (for कथयतोर्). V1 तयो: कथयतोश्रेवं; V2 B1.8.4 कथां(V2 [after corr.] B4 तथा) कथयतोस्तत्र (B3 °तश्रेव).) T3.4 द्वांसा. Ś B1.2 D8.12 सुनि(B2 ऋषि)सत्तमः; Ñ2 स महासुनिः; V2 B4 सुनिपुंगवः: B2 सुमहत्त्रपाः; T1 °वान्सुनिः; M6 सुमहा° (for भगवानृषिः). D5 दुवांसाः शांभवीकला.) V2 T3.4 राम(V2 °G)सं- (for रामस्य). Ñ2 रामदर्शनमाकांक्षन्. V2 lacuna for d.) Ś B1 D8.12 उपागतः
- 2 *) Me क्षभिगम्य. Ñ2 De.7.10.11 T1.2 G M2.5.7.8 तु (for च). Ś Ñ1 V1.3 B1.5.4 D1-5.8.2.12 T3.4 महारमानं (B2 om. [hapl. see var.] from म up to अभिवाय in 3°); V2 (orig. as in Ś; m. also) तु सौमित्रिं (for च सौमित्रिम्).

 *) Ñ2 G1 Me मुनि (for ऋषि). Ś Ñ1 V1.2 (orig.;

अभिवाद्य महातमानं वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ३ किं कार्यं ब्रूहि भगवन्को वार्थः किं करोम्यहम् । व्यग्रो हि राघवो ब्रह्मन्मुहूर्तं वा प्रतीक्षताम् ॥ ४ तच्छ्रत्वा ऋषिशार्दूलः क्रोधेन कळुपीकृतः । उवाच लक्ष्मणं वाक्यं निर्दहिन्नव चक्षुषा ॥ ५

G. 7. 111. 21 B. 7. 105. 5 L. 7. 107. 5

m. also as in N₂).3 B1.4 D1 5.8.9.13 T8.4 सौमित्रिं वाक्य (Ś V2 B1.4 D8.12 °ित्रमिद्)मनवीत् . —) D3 रामदर्शनं (unmetric) (for रामं दर्शय). M6 मां (for मे). G1 क्षिप्रं (for रामंत्र). D5 सीम्रं में (by transp.). — T1 damaged for dexcept ते. —) D6.7 कालो; Cm.g.k.t as in text (for मेऽथी). G3 M1.10 निवर्तते; M6 विषयते; Cm.g.k.t as in text (for ऽतिवर्तते). Ś Ñ V1 D1.4.5.8.12 T2.4 कार्य-मात्यंतिकं हि में (V1 D1.4.5 T3.4 मम); V2 B4 कार्यं सामयिकं हि मे; V3 B1.2 D2.3.9 G (ed.) कार्यमात्य (V3 D9 ल्या) यिकं मम (B1 हि यत्; G [ed.] हि मे).

- 3 Bs om. up to अभिवाद्य in ° (cf. v.l. 2). °) \$ Ñ1 V1.3 B1.4 D1-5.8.9.12 ऋषेस; M1 तह्य (for मुनेस). Ñ2 V8 B1 M1 तद्द् (for तु). \$ Ñ V B1.4 D1-5.8.9.12 T1.2 G2.3 M3 वचनं (for भाषितं). °) D2.9 सोमित्रिर् (for लक्ष्मण:). Ñ1 V1.3 B1.4 D1-5.9 वाक्यमञ्ज्ञीत् (for परवीरद्दा). °) M8 महिष् तं (for महात्मानं). °) Ñ1 V1.2 B1.3.4 D1.8-5 मुनि उवलनसंनि (D3 °प्र)भं; V3 उवलंत-मिन तेजसा; D2.9 मुनि उवलिततेजसं.
- 4 ") Ñ1 V3 D1-5.9 तेन (for ज़्हि). B2 ते चास्ति (for अगवन्). 5) Ś1.2 (damaged).3 Ñ V1.2 (after corr. m. as in text).3 B D1-5.8.9.12 Ms केन; D6.7. 10.11 T4 को हि:; Cg.k as in text (for को वा). M10 कोथै: कि वा. Ñ1 V1 D1-5.9 कि द (D2.3 व) दामि ते; T8.4 किंकरो हाई; Cg.k.t as in text (for किंकरोम्यहम्). ") Ñ V1.2 B1.3.4 D1.2.4.5.9 [5]सो; V3 om. (subm.) (for हि). Ñ V2 (after corr. m. as in text).3 B1.4 D1-5.9 पांधिवो (for राधवो). V3 राजन् (for जहान्). 4) Ñ1 V1.3 D1-5.9 च; Ñ2 V2 B3.4 सं-; G3 स्वं (for वा). B1 मुहूतेंंक; T3.4 क्षणमात्रं (for मुहूतें वा). V1 B1.3.4 D1.3.4 D1.3.4 G2.3 M1-4 प्रतीक्ष्यतां. Š B2 D8.12 प्रति (S1 पिर) पाल्य; D6.7.10.11 K (ed.) पिर (K [ed.] प्रति) पाल्यतां (for वा प्रतीक्षताम्).
- 5 °) V1 स (for तच्). Ms श्रुत्वा तद् (by transp.). Ñ1 V1 D1-5.0 सुनिराबि(Ñ1 V1 D9 °रुद्वि) स:; V2.8 B1.4 D6 T2.4 G1.3 M2.6.7.10 सुनिशार्त्छ:.— b) B3 G2 M3 कोपेन (for कोधेन). b) B3 पावक: (for चक्षुपा).

G. 7. 111, 26 B. 7. 105, 6 L. 7, 107. 6 अस्मिन्क्षणे मां सौंमित्रे रामाय प्रतिवेदय । विषयं त्वां पुरं चैव शिषण्ये राघवं तथा ॥ ६ भरतं चैव सौमित्रे युष्माकं या च संतितः । न हि शक्ष्याम्यहं भूयो मन्युं धारियतुं हृदि ॥ ७ तच्छुत्वा घोरसंकाशं वाक्यं तस्य महात्मनः । चिन्तयामास मनसा तस्य वाक्यस्य निश्चयम् ॥ ८ एकस्य मरणं मेऽस्तु मा भृतसर्वविनाशनम् ।

6 ") V8 D2 च; T3.4 हि; M5 वा; Cg as in text (for मां). \$1.2 Ñ1 V1 D1.8-5.8.12 क्षणेन; V2 B1.2.4 M6 मुह्तें (for क्षणे मां). B1 om.; D1.4 G1 रामाय (for सौमिन्ने).
—D9 om. (hapl.) 66-7°. V2 reads 6 after corr. in marg.—6) D1.4 यदि रवं; M6 रामं न; Ct as in text (for रामाय). \$3 D8.12 G2 M6 प्रति (G2 न नि) वेद्ये; Ñ2 V2 (after corr.) B3 D1-5 M1 प्रतिहार (Ñ2 V2 B3 M1 °पाद)-य(D1.4.5 °ये:); M2 प्रनि°; Ct as in text (for प्रतिवेदय). Ñ1 V1.3 रामं मां दर्शयिष्यसि; V2 (before corr.) B1.4 M3 Cm.g राघवाय निवेदय; T3.4 न दर्शयसि राघवं; G1 प्रतिवेद-यिता न चेत्.—After 6°5, B2 ins.:

1420* मामागतं च कार्यार्थे विशेषं प्रतिपादय ।
—Then B2 cont.; while \tilde{N}_2 V2 B1.3.4 ins. after 6^{ab} :
1421* अन्यथा कियमाणे तु वाक्ये वाक्यविशारद ।

[B1 क्रियमाण and बानयं (for °णे and °नवे).]

—After 6^{ab}, T₁ reads 7^{ad} for the first time repeating it in its proper place; while M₃ B (ed.; within brackets) ins. after 6^{ab}:

1422* असिन्क्षणे मां सौमित्रे न निवेदयसे यदि । [Prior half=6". B (ed.) निवेदयते.]

—°) Vs B1 को शर्छ (B1 °छान्); D5 विषयांस (for विषयं). Ś Ñ V B D1.2,4.8.12 T G2 M3.6 च; D3 वै; D5 ते (for हवां). D8 परं (for पुरं). V2 D1-5 [प्]तद्; B1 [इ] दं (for [प्]व).—ं) Ñ1 V1.3 T3.4 दहिष्ये; Ñ2 V2 शपेंदं; B1.4 शपेंदं; B3 दारस्येंदं; D1-5 हनिष्ये. V1 M5 तदा (for तथा).

7 Do om. 7° (cf. v.l. 6). —°) Ba भवंत (for भरतं). \$ Da.12 Me च स्वया साभं; Ñ1 V1 D1-5 T3.4 स्वां च सी°; Ñ2 V2 B1.2.4 स्वां च (Ba स) शत्रुष्ठां; Bs च भवंतं च (for चैव सीभित्रे). —°) T3.4 भवता (for युष्पाकं). Ñ V B D1-5.9 T3.4 चैव संत्रित (Ñ1 V1 सस्कृतं) (for या च संत्रित:). —T1 repeats 7° here (cf. v.l. 6). —°) \$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T1 (second time).3.4 च; B2 तु (for हि). V2 B2.2 शक्रीभि; B4 D3.12 शक्यामि; D2.2 दहवामि; M1 शक्यो हि (for शह्यामि). Ñ1 V1.3 D1-4.9 ते; D5 व (for [क] हे). V3 B1 सस्यं (for भूयो). \$ D8.12

इति बुद्धचा विनिश्चित्य राघवाय न्यवेदयत् ॥ ९ लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा रामः कालं विसृज्य च । निष्पत्य त्वरितं राजा अत्रेः पुत्रं ददर्श ह ॥ १० सोऽभिवाद्य महात्मानं ज्वलन्तिमव तेजसा । किं कार्यमिति काकुत्स्थः कृताङ्गलिरभाषत ॥ ११ तद्वाक्यं राघवेणोक्तं श्रुत्वा मुनिवरः प्रभुः । प्रत्याह रामं दुर्वासाः श्रूयतां धर्मवत्सल ॥ १२

मृत्युं; Vs भूयो (for मन्युं). D1.2-5 transp. भूयो and मन्युं. Ś D8.9.12 धारयते (D8.12 °तो); Ms वार° (for धारयितुं). T1 (first time; second time as in T2) यदि; T2 G3 M2 यत: (for हृदि).—After 7, Ś D8.12 ins.:

1423* एतद्वाक्यं च मे श्रुत्वा शीघ्रं दर्शय राघवम्। [Śा राघव (for °वम्).]

- 8 °) Ś Ds वज्र- (for घोर-). —Ds first time reads erroneously from 7.95.8° up to 7.96.4 in the place of 7.77.7° to 7.78.2°.—°) Ś Ds महामुने: (for °त्मनः). Ѳ Bs वाक्यमञ्जतदर्शनं; V² (after corr. m. as in Ѳ) В1.4 मुनिना व्याहतं वचः. —°°) ѹ V³ D².9 संचित्रयिखाः V¹ चित्रयिखाः च (for चिन्त्रयामास). ѹ V¹.²(after corr. m. as in Ѳ).s B1.².4 D1-5.9 Ts.4 सौमित्रस; М६ सहसा (for मनसा). Ś D8.1² तत्र वाहस्य (for तस्य वाक्यस्य). V³ B² D1-5.9 निर्णयं (for निश्चयम्). Ѳ B³ चित्रयानः सुमनसा सहसा व्यथितेदिवः.
- 9 b) V_{2} (after corr. m. as in text) B_{1} D_{7} मा भूरसर्वस्य संक्षयः(D_{7} नाशनं). — od) S $D_{8.12}$ स (for वि-). \tilde{N}_{1} $V_{1.3}$ $B_{1.2.4}$ $D_{1-5.9}$ इत्येवं($B_{1.4}$ °त्यसौं) निश्चयं कृत्वा रामाय प्रत्ययेद्यत्.
- 10 b) Ms तत् (for च). Ñ2 V1.2 B1.3.4 M10 ब्यसर्जयत् (for विस्त्रय च).—Note hiatus between and .—") Ś B2 D2.3.5.8.9.12 T5.4 निर्गला; Ñ1 V2 D7.10.11 K (ed.) नि:(K [ed.] नि)स्ता; V3 अतीवः D1.4 द्वारस्थं (for निष्पता). Ñ1 V1.3 D1-7.5-11 M5.6 व्वरितो. Ñ2 B1.4 विनिष्पादा(B4 विनिष्पता) व्वरायुक्तः; V2 (after corr. m. as in Ñ2) B3 विनिष्पतासनात्त्र्णं.—") Ñ1 V1 B2 D2.9 M2 हात्रिपुत्रं; Ñ2 V2 (before corr.) B1.3.4 D1.3-5 पुत्रमत्रेर् (by transp.); V2 (after corr.m.) अति°; V3 सुनि°. V1 तं; M6 स: (for ह).
- 11 °) B_2 अभिवाद्य महाबाहुं. -°) D_3 दीस्रतेजसं (for इव तेजसा). -°) S_2 , s हव; V_2 अथ (for s ति). -°) \tilde{N}_2 $V_{1.3}$ $D_{1-5.9}$ मुनि वाक्यमथाबवीत .
- 12 Do om. (hapl.?) 12. Vz reads 12 after corrin marg. **) M10 transp. बाक्यं and श्रुत्वा. T1.** M2.8 प्रभुं. Me स श्रुत्वात्रिभुतो मुनि: (for *). **) M**

अद्य वर्षसहस्रस्य समाप्तिर्मम राघव । सोऽहं भोजनिमच्छामि यथासिद्धं तवानघ ॥ १३ तच्छुत्वा वचनं रामो हर्षेण महतान्वितः । भोजनं मुनिम्रख्याय यथासिद्धमुपाहरत् ॥ १४ स तु भुक्तवा मुनिश्रेष्टस्तदन्नममृतोपमम् ।

रामं प्रत्याह (by transp.). B2 G2 M2.4 धर्मात्मा; G1 में वाक्यं; G3 damaged (for दुर्वासा:). V3 B1.4 प्रत्युवाच ततो रामं(B4 वाक्यं) दुर्वासा: श्रूयतामिति. —For 12, Ñ V1.2(V2 before corr.).3 B3 D1-5 T3.4 subst.; B3 ins. l. 2 only after 12.65:

1424* एवसुक्तस्तु रामेण अत्रिपुत्रो महायशाः। दुर्वासास्तु सुनिश्रेष्ठः काकुरस्यं वाक्यमज्ञवीत्।

[Note hiatus between two halves.—(l. 1) Ta om. from the post. half of l. 1 up to 14°. D1.3-5 सोत्रिपुत्रो; Ta शत्रे:पुत्रो). Ta म * * पा: (for महायशा:).—(l. 2) V2 B3 [अ]पि(sic); V3 B2 D2.3 T3 स (for तु). Ñ V1 मुनि:. Ñ3 V2 B3 राघवं (for कानुत्स्थं). V3 मुनिम् (for वान्यम्). B2 शत्रुपत्रो महायशा: (cf. the post. half of l. 1); T3 रामं वान्यमथामवीत् (for the post. half).]

13 T4 om. 13 (cf. v.l. 12). — b) M2 तपसो मम; M6 नियमस्य में (for मम राघव). — After 13 ab, Ñ2 V2 B ins.:

1425* श्लाधतो भोक्तमिच्छन्वै खामायातो रघूत्तम।

[N 2 B 4 इच्छाथं; B1 इच्छन्त्वाम्. V 2 (after corr. m. as above) नराधिप (for रघूत्तम). B1 आयातो रघुसत्तमं (for the post. half).]

—D1 reads 13°-14° twice. —D9 om. (hapl.) 13^d-14°. —) Ś D8.12 तथा तथा; V1 D2 तथानथ; T2 ममानव; M6 तथा कुरु; L (ed.) तु वानघ (for तवानघ).

14 T4 om. 14 (cf. v.l. 12). D9 om. 14 - ; D1 reads 14 b twice (for both, cf. v.l. 13). —) M6 श्वास तद् (by transp.). D6.7.10.11 M5 राजा (for रामो). Ñ2 तच्मुत्वा राववो वाक्यं; V1 एतच्मुत्वा तृ वचनं. D10.11 read 16 in place of 14 b. —) Ñ1 V3 D5 तु (V2 [छ]भि; D5 च) समन्वित:; V2 B1.3.4 [अ]भि(B1 पि) परिप्लुत:; D1(both times).2-6 [अ]भृत्समन्वित:; D6.7 T1.3 M3 महतावृत:. Ś V1 D8.13 ह्षेमोह (V1 रामो ह्षे)-समन्वित:. —) Ś Ñ1 V1.3 D1.2.4.5.8.13 तस्य त्रंसिद्धं; Ñ3 V2 B ह्रिजमु ; G (ed.) विश्रमु (for मुनिमुख्याय). —) Ś D8.12 -सुखम; Ñ1 D1.4 -सुख्यम; V3 -यथम; D5 [अ]नयम् (for -सिद्धम्). V2 B1.4 उपानयत् (for उपाहरत्).

15 Ga om. (hapl.?) 15. -) Ś Ñ V1.2 B D1-8.

साधु रामेति संभाष्य खमाश्रमग्रुपागमत् ॥ १५ तस्मिन्गते महातेजा राघवः प्रीतमानसः । संस्मृत्य कालवाक्यानि ततो दुःखग्रुपेयिवान् ॥ १६ दुःखेन च सुसंतप्तः स्मृत्वा तद्धोरदर्शनम् । अवाब्युखो दीनमना व्याहर्तुं न श्रशाक ह ॥ १७

G. 7. 111. 38 B. 7. 105. 17 L. 7. 107. 17

8.9.12 M6 भुक्तवान्; T1.2 M3 भुक्तवा च (for तु भुक्त्वा). \$\tilde{N}_1 \ V_{1.2} \ B_{2.2} \ D_{1.2.4.5.8.9.12} \ [हजश्रेष्ठस्; \tilde{N}_2 तु दुर्वासास्; M2 नर°; M6 ऋषि° (for मुनिश्रेष्ठस्). V3 भोजषित्वा द्विजश्रेष्ठं, —°**) \tilde{N}_1 \ V_{1.3} \ D_{1.2.4.5.9} \ सुप्रीतः परितृष्टश्च (for °). D12 तम् (for स्वम्). D3 दपागतः. B1 साधु साध्विति रामाय संभाष्य समुपागमत्.

16 M1 om. 16 (hapl.? see var.); D7 om. 16⁴⁶; D10.11 om. 16⁴⁶. — *) Ñ2 V2 B D3 M6 महाप्राज्ञे (Ñ2 B2 भागे; B2 D3 M6 भेहांगाजे (Ñ2 B3 भागे; B2 D3 M6 भेहांगों); D6 (marg.) T3.6 G1 महाराजो (D6 [also] तेजा; T3 भाजा) (for महातेजा). —D10.11 read 16⁶ in place of 14⁶. — *) B2 D6 G2 M9 प्रीति -; G3 om.; Cg.k.t as in text (for प्रीत-). Ñ2 V2 B3 प्रीतो राववनंदनः; B1.6 प्रीते च मनुजाधिप:. —For 16⁴⁶, \$ V1.2 D1.2.4.6.8.9.12 subst.:

1426* तस्मिन्क्षणे महाभागे गते ब्रह्मार्षसत्तमे।

[V1 काले (for क्षणे). —Vs lacuna for the post. half. V1 देवपि- (for क्यापि-).]

-For 16⁴⁶, B (ed.; within brackets) subst., while K (ed.) ins. after 16⁴⁶:

1427* तस्मिनगते मुनिवरे स्वाश्रमं लक्ष्मणामजः।

—°) ई सोसरत्; Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1.2.4.8.9.12 सं(D1 स) सगर् (for संस्मृत्य). ई Ñ1 V1 D1.2.4.8.9.12 -वाक्यं तु (for -वाक्यानि). D6 ततः सगरन्कालवाक्यं. & Cm: काल्याक्यानि असादेकांतसमये प्रविष्टस्य वधः कार्यः इत्येतादश्वाक्यानि।; Ck: काल्याक्यानि दर्शनावसरप्रद्वधविषयकानीति होषः।; Ct: काल्याक्यानि मञ्जश्रोतुरावयोद्देष्ट्रश्च वधविषयकानि. & — °) ई D1.4.5.8.12 रामो; Ñ1 om.; B2 पुनर्; G2 द्तो; M6 घोरं (for ततो). ई1 दु:खे; T1 M2 मौनम् (for दु:सम्). ई D8.12 समाविशत्; Ñ1 V1 समेयिवान्; V2 (before corr. as in text; after corr. m.) B1 D6.7. 10.11 T3.4 G2 M2.4.5.7-9 उपागमत् (for उपेयिवान्).

17 °) Ś Ñ1 V B D1-6.8.9.12 Тэ.6 स (V2.3 सु)दु:खेन; M6 दु:खेन तु. Ś B2 D1.6.8.12 Тэ.6 तु (for सु-). V2 (before corr. as in text; after corr. m.) B1.6 समाबिष्ट: (for सुसंतस:). Ñ2 D5 स च (D5 तु) दु:खेन संतस:. — 1 V3 श्रुखा (for स्मृत्वा). D2 घोरदिशिनं. Ś Ñ1 V1 D1.2.4.5.8.9.12 तच्छू (Ś D3.12 °स्स्मृ)स्वा कालभाषितं; Ñ2 V2 B1.2.4 स्मृत्वा तं नियमं कृतं; V3 B2 Тэ.4 स्मृत्वा कालस्य (B2 तत्काल)भाषितं. — 4) М6 स: (for ह).

6. 7. 111. 39 B. 7. 105. 17 L. 7. 107. 18

नैतद्स्तीति चोक्त्वा स तृष्णीमासीन्महायशाः ॥ १८

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पश्चनवतितमः सर्गः ॥ ९५ ॥

38

अवाष्त्रुखमथो दीनं दृष्टा सोममिवाष्ठुतम्। राघवं लक्ष्मणो वाक्यं हृष्टो मधुरमब्रवीत्।। १ न संतापं महाबाहो मदर्थ कर्तुमहिसि।

18 b) Ś Ñ² V² B D8.12 M6 कालवाक्यं विचित्य च(Ś D8.12 महामना:; M6 विचित्यन्); Ñ1 V1.3 D1-5.9 स तं (D1.5.4 सत्यं) लक्ष्मणमेव च. —") D1.5 तद् (for [ए]तद्). L (ed.) न चैतद् (hypm.). G1 अस्तु. —G3 damaged from स up to मा in d. Ñ1 om. (subm.); V1 तु; D9 [अ]भूत्; G2 M1 च; M10 [अ]थ (for स). V2 B1.4 चैवोक्रवा; D6.7.10.11 T3.4 Ct निश्चित्य; M6 संस्मृत्य; Cm.g.k as in text (for चोक्रवा स). —d) Ñ1 V1 अथ; D9 एव (for आसीन्). Ś B1 D5.8 M5 महामना:.

Colophon: Ñ1 V1 om. — Sarga name: Ś D8.12 दुर्वासो (Ś1 °सा) सिगमनं; Ñ2 V3 B2.3 D2 दुर्वासागमनं (V8 ° * * * [lacuna]); V2 दुर्वासासमागमः; B1 D1.4.7 दुर्वासा (B1 °स) आ(D2 °सोप) गमनं; B4 D8 दुर्वास आ(D8 °सोभि) गमनं; D2 श्रीदुर्वासावाक्यं; D3 दुर्वाससागमनं; D9 दुर्वासो वाक्यं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś V2.3 D2.8.12 om.; Ñ2 B2 I10; B1 D2 I09; B4 I12; D1.4 96; D3 M6 I00; D5 93; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.2.10 105; T3 III; T4 I13; M8 I04. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नम: 1; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम: M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:

96

Ni Vi cont. the previous Sarga. Before I, S N Vi.8 Ba.4 Di-8.8.9.18 Ta.4 ins.; while L (ed.) ins. after I:

, 1428* तं तथोद्विप्तमनसं ध्यानमूकत्वमागतम्। - सोच्छासहृदयं सासं निन्दमानं त्रियात्रिये।

[(1.1) Ts. दत्त उद्देस^o (for the prior half). Ś Ñ Vs Ds.13 आस्थितं (for आगतम्). —(1.2) Vs lacuna up to पूर्वनिर्माणबद्धा हि कालस्य गतिरीदशी ।। २ जिह मां सौम्य विस्नब्धः प्रतिज्ञां परिपालय । हीनप्रतिज्ञाः काकुतस्य प्रयान्ति नरकं नराः ।। ३

निन्दमानं. $D_{1.4}$ सोच्छ्वासं. \acute{S} $D_{8.12}$ साक्षं; \acute{N}_1 V_1 शीवं; \acute{N}_2 B_4 सामं; B_2 साथं; D_9 साआ(sic) (for सासं). D_5 चिंत्यमानं; D_9 नंद° (for निन्दमानं). D_4 -[अ] प्रियं (for °ये). \acute{S} $D_{8.12}$ निचमानमचेतसं (for the post. half).]

- 1 Ds first time reads erroneously from 7.95.86 up to 7.96.4 in place of 7.77.7 to 7.78.26.—") Ś Ñs B1.2 Ds.12 तथा; Ms अतो (for अथो). Ts दीनो. Ñ1 V1.3 D1-5.9 दीनतरं(Vs °मुखं); Vs Bs.4 तदासीनं (for अथो दीनं).—6) D1.4 सौम्यम् (for सोमम्). Ñ [आ] प्रवं; D2.8 T1.2 प्रुतं; Cm.g.k.t as in text (for [आ] प्रुतम्). V1 अभिप्रुतं (for इवाप्रुतम्). V2.3 B2.3 दृष्ट्वा शोकपरिप्रुतं; Ts दृष्ट्वा शोकेन विप्रुतं.—6) D12 राघवे. Vs दीनं (for वान्यं).—6) Š Ds.12 हृष्टो आता तदा(Ds.12 °द्) अवितरं; Ñ1 D1-5.9 हृष्टो दीनमथा°; Ñ2 V2 B प्रहृष्टमि (B2.4 °ष्ट ह) दम°; V1 प्रहृष्टो दीनम °; V3 ज्ञास्वा वान्यमथा°.
- 2 M2 om. 2^{ab}.—^a) B2 महाप्राज्ञ.—^b) T1 मह्रथं (for मद्रथं). Ñ V B1.8.4 D1-5.9 M6 कर्सु (M6 गंतु)मईसि मत्कृते.—^a) V2 -कर्मणि; B4 D1.3.4 G2 M7 -निर्वाण-; M9 om. (for -निर्माण-). T3 -बद्धो; G1.2 -सिद्धा; M7 -बंधा; Cm.g.k.t as in text (for -बद्धा). D2 पूर्वनिर्माणमथा हि (sic) बद्धो; M5 सर्वं निर्वाणं बद्धं हि (unmetric); L (ed.) प्वंनिर्वाणबद्धा हि.
- 3 °) D2.9 त्यज (for जिह्ने). L (ed.) om. मां (subm.). Ñ V B D1-6.10.11 M6.9.10 सौम्य विस्त(V8 D1-5 °श्र)डघं(M9 °डघां); T3.4 त्वमविस्रडघः; G (ed.) निर्विशंकस्त्वं (for सौम्य विस्रडघः). ³) \$2.8 B1 D8.13 प्रति°; Ñ1 V1.3 D1-5.9 T5.4 पालय स्वकां (for परिपालय). G (ed.) सत्यं पालय सुवत. °) \$ Ñ V B1-3 D1-5.8.9.12 T3.4 M6 प्रतिज्ञें(Ñ2 V2.8 B1.3 °ज्ञः) (for प्रतिज्ञाः), \$1

यदि प्रीतिर्महाराज यद्यनुग्राह्यता मिय ।
जिह मां निर्विशङ्कस्त्वं धर्म वर्धय राघव ॥ ४
लक्ष्मणेन तथोक्तस्तु रामः प्रचलितेन्द्रियः ।
मित्रणः सम्रुपानीय तथैव च पुरोधसम् ॥ ५
अब्रवीच यथाष्ट्रतं तेषां मध्ये नराधियः ।
दुर्वासोभिगमं चैव प्रतिज्ञां तापसस्य च ॥ ६

Ñ1 V1 B2 D5 काकुरस्थे. — d) Ś Ñ1 V1.2 B2 D1-4.8.9.13 T3.4 स्वस्पद्धं; Ñ2 B3.4 अजेद्धि; V2 (before corr. as in Ñ2; after corr. marg.) M6 अजेयं; B1 पतेन्द्धि; D5 (with hiatus) अप्यहं (for प्रयान्ति). D5 नरके; D7 M10 नरकान् . Ś Ñ1 V1.3 B2 D1-5.8.9.12 अजे; Ñ2 B1.3.4 ध्रुवं; V2 M6 स्विय; T3.4 भजे (for नरा:).

4 ") Тз.4 प्रियं (for प्रीतिर्). Ś Ñs B2.3 D8.12 यदि राजन्मम (Ñs B2.8 °िय) प्रीतिर्; Vs(before corr.; after corr. marg. as in Ñs) B1.4 मिय ते यदा (B1 °द) नुक्रोशो.

— b) D5 यद् (for यदि). Bs अनुगृह्यता. Ms सधनुर्गृद्धातामिपुं. — °) G1 यदि (for जिहि). Ñ1 V1 D1-4.9 [5] दा; M6 तु (for रवं). — b) Ñz Vs B1.5.4 सत्यं पाठ्य सुवत (Ñ2 ** * [illeg.]). — After 4, V1 reads an addl. colophon:

[Sarga name: स्ट्रमणवादयं. — Sarga no. (figures, words or both): 84.]

5 %) M1 damaged up to रा in %. Ś Ñ V1.3 B2.3 D1-5.8.8.12 T8.4 [ए]वम्; L(ed.) (with hiatus) [ए]व (for तथा). B3 प्रव्यथित-; L(ed.) प्रज्वलित-(for प्रचलित-). V2 B1.4 लक्ष्मणस्य वचः श्रुखा रामः संश्चिमितेंद्रियः. % Cm.g.k.t: प्रचलितेन्द्रियस्यक्तावाञ्चलमोनतया प्रवृत्तवागादीन्द्रियः. %—M6 om. 5°-66.—°) B1 मंत्रिणं; G3 लक्ष्मणः (for मन्निणः). Ś Ñ2 V B D8.12 स्वान्(V3 B1 च) समानी(Ś B2 D8.12 °हू)यः Ñ1 D1-5.9 तु(D2 च; D8 तान्) समानाय्य (for समुपानीय).—*) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 विसेष्ठं (for तथैव). Ñ V1 B4 D1-5.9 M1 पुरोहितं; D6.10.11 T G2.8 M4 पुरोधसः.

6 Me om. 6^{ab} (cf. v.l. 5).—^a) Ś Ñ² Bs Ds.18 तद; B² तं; B⁴ तु; D₅ स (for च). B⁴ M⁴.⁵ तथा; D₅.10.11 तदा; D७ ततो (for यथा·).—^b) D⁶.७.10.11 T G² M² स राघवः; G² M² रघूत्रमः (for नराधिपः).—^{ad}) D₆ दुर्वासोधिगमं; T² G³ M1.².२° साभि(M² साधि)गमं; G² सोभिगतं. M¹0 तापसस्य वचश्च सः (for d). ѹ V¹.⁵ D¹—₅.ҫ दुर्वासा लागतश्चेति प्रतिज्ञातं च तापसे.—For 6°d, Ś Ñ² V² B D₅.1² subst.:

1429* दुर्वाससोऽभिगमनं प्रतिज्ञां चैव तापसे।

तच्छुत्वा मित्रणः सर्वे सोपाध्यायाः समास्त । विसष्टस्त महातेजा वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ७ हप्टमेतन्महाबाहो क्षयं ते लोमहर्षणम् । लक्ष्मणेन वियोगश्च तव राम महायश्चः ॥ ८ त्यजैनं बलवान्कालो मा प्रतिज्ञां दृथा कृथाः । विनष्टायां प्रतिज्ञायां धर्मो हि विलयं वजेत् ॥ ९

G. 7.112, 9 B. 7.106, 9

[B1 [S]प- (for Sभि-). Ś Ds.12 प्रतिज्ञाय च; L (ed.) प्रतिज्ञा या च.]

-After 6, Me ins.:

1430* समृखावचक्षे रामस्तु मश्रिणां पुरुषोत्तमः। [cf. 5°-6°.]

7 °) Ñ2 B3 ते च (for सर्वे). — °) Ś Ñ V B D1-5. 8.9.12 T3.4 M6 सनेगमा:; D0 T1.2 G2 M3.10 सहानुगा:; D7 G2 M1.2.6.5.7-9 °गमन्; G1 °विशन्; Ct as in text (for समासत्). — After 7 ° ° , M10 ins.:

1431* वसिष्ठं चोदयन्ति सा ब्रह्मार्थिममितप्रभम्।

—G2 om. 7°d.—°) Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 M3 च (for तु). M6 पुरोहितो वसिष्ठश्च.—For 7°d, Ś Ñ2 V2 B D8.18 subst.:

1432* पुरोहितो वसिष्ठश्च राघवं वाक्यमञ्जवन्।

[Śı Va Bi.a(maig. also as above) अनवीत् (for अनुवन्).]

8 °) Ñ1 D1-5.12 दिष्टम्; G1 दृष्ट; M7 दृढम् (for दृष्टम्). G1 एव; M10 च तन्; Ct as in text (for एतन्). — °) \$2.3 यक्षं ते (meta.); V1 B2 (also as in text).4 G1 क्षयस्ते; D2 क्षयांते; D5 कियते; G (ed.) क्षमं ते (for अयं ते). Ñ B4 D1-7.9-11 S रोमहर्ष (D2 °षि)णं (Ñ2 B4 G1 °ण:); V1.2 (before corr. as in B1) B2 कोमहर्षणः; B1.3 पुरुष्पं म (for कोमहर्षणम्). % Ct: दृष्टमेतत्क्षयं क्षय एव दृष्ट:. % — M2 om. 8°-10°. B2 (first time in marg.) reads 8° twice. — ° d) T1.2 M10 वियोगं. Ñ1 V1.2 D1.3-6 T3.4 वे; M8 तु (for च). \$ B2 (first time as in V2) D8.12 [इ] इ काकुर्खा; Ñ2 B3.4 विनामावाद् (for वियोगक्ष). M8 क्ष्मणेषि च संयोगस् (for °). D1-6.5 T3 G1 M1 महायकाः (G1 ° बक्र). \$ Ñ2 B2 (first time as in V2).3.4 D8.12 विनामावस्तवा (B2 °दा) नघ (for d). V2 B1 क्षमणस्य विनामावस्तवा साथ नराधिप.

9 Ma om. 9 (cf. v.l. 8). —) Vs Bs Ds.s.s.12
Ts.s त्यजेमं; M1 अजेयो (for त्यजेनं). Ds बळवत्-, Ñ2 Vs
Bs त्यजेनां दुर्वेळां बुद्धि; V1 त्यज त्वं ळक्ष्मणं वीरं. —) Ś V1.2
B1.6 Ds.12 प्रतिज्ञां प्रति(V1.8 B1.6 D12 परि)पाळ्य; Ñ Vs
D1.2.4.9 प्रतिज्ञां मा विचाळ(Ñ1 °लोप; Ñ2 °पाळ)य; B2.8

G. 7. 112. 10 B. 7. 106. 10 L. 7. 108. 11

ततो धर्मे विनष्टे तु त्रैलोक्यं सचराचरम् । सदेवर्षिगणं सर्वे विनश्येत न संशयः ॥ १०

मा प्रति प्रति(Bs परि)पालय; Ds.5 प्रतिज्ञां त्यज मा वृथा (Ds मा विवारयां [corrupt]). —Bs om. 9°-11°. Vs om. 9° . —° । Ñs Bs विपन्नायां (for °नष्टायां). Ñ1 V1 प्रतिज्ञ्या तु हीनस्य; Vs Bs D1-5.9 प्रतिज्ञायां तु (D1.5.6 हि; D9 च) मोघायां; D6.7.16.11 Ts.6 M5.6 प्रतिज्ञायां वि(D6.7.10.11 हि)नष्टायां (for °). Ñ V1 Bs.6 D1-5.8 Ts.6 ते; Vs चेद्; Gs Ms [S]पि (for हि). Ñ2 B4 नाक्षमेस्यति; D2.3.8 Ts.6 विफलो भवेत्; K (ed.) ख लयं व्र° (for विस्थं वजेत्). B1 नाक्षमेस्यति कालेन विपन्नायां स धर्मक:.

10 Bs om. 10; Ms om. 10° (cf. v.l. 9 and 8 respy.).—) \$ Ds.12 प्रण (D12° न) छ; Ñs Vs B1.4 विपन्ने; Ds विस्षृष्टे (for विनष्टे). Ms हि (for तु).—) G1 तुष्टं (for सर्वे).—) Ñs Ds M1s विनञ्चलि; Ñs Vs B1.2 (marg. also as in V1).6 विष्णेत; V1.3 D7.10.11 Ts.4 Ms.4 बिनञ्चेतु; D1-4.8 विनञ्चित (for °नञ्चेत). Ms विनञ्चेन्नात्र. Ds संश्यं (for °य:).

11 Ba om. 11⁴⁵ (cf. v.l. 9). Va om. from 11 up to colophon. — b) Ñ1 V1 D1.2.4.5.9 Ta.4 [अ]नु: Ba T1.2 Ga Ma [अ]पि; Da [अ]न्न; Cm.g.t as in text (for [अ]फि-). Ñ1 Ba D1-4.2 Ta.4 -पाकक:; V1 D5 -पालय; Ga Mc-पालनं; Cm.g.t as in text (for -पालनात्). Va B1.4 धेयेंण सु(V2 तु)समाहित:. — c) Ś Ñ1 V1 B2 D1-5.8.9.12 Ta.4 परिस्पागात् (D1 oगो; T4 oगे); Ba वधानकंक्षी (for वधनाय). D10.11 Ct स्वक्ष्मणेन विना चाद्य; Ta स्वमणस्पायानानेण; G1 स्पागेन स्वमणस्पाया. — d) M2 सवं; M6 -साह्यं; M10 -सस्यं; Cm as in text (for स्वस्थं). Ś Ba D8.12 सवं (Ś1.3 of)सस्यं कुरुष्ट्य हि; Ñ V1.8 B1.4 D1-5.9 Ta.6 त्रेलोक्यं (T4 स्वस्पणं) त्रातुमहेसि. — After 11, Ba ins.:

1433* अन्यथा कुर्वतः सत्यं स राष्ट्राणि विनाशयेत्।
—Thereafter B: cont.; while S Ñ V1.: B1.:,4 D1-5.
8.9.13 T3.4 M1.6 ins. after II:

1434* जानीमस्त्वां महाबाहो आतृस्त्रेहवशानुगम्।
देववाक्यमिदं चापि ततस्त्वां स्वर्यामहे।
नास्य दोषेण काकुतस्य प्रतिज्ञां हातुमईसि।
विषे हीनप्रतिष्ठे तु राज्यार्थो हि निरर्थकः।
प्रस्थक्षं ते महाबाहो प्रतिज्ञां परिरक्षता। [5]
स्वक्तो दशरथेन त्वं वनवासाय पार्थिव।
स्वस्कृतेनैव शोकेन स्वगं दशरथो गतः।
नैव स्वं वर्तसे राम प्रतिज्ञापरिपाळनात्।
स स्वं पुरुषशार्द्छ मेरुमन्दरसारवान्।
त्रैस्छोक्यस्य हितार्थाय स्वस्मणं स्वकुमईसि। [10]

[(1. 1) Ś Ñ2 B2 D3.12 M6 महारमानं; B3 महाबाई. Ś B2.4 D3.12 आतुषु सेहवस्सलं; Ñ2 V2 B1.2 सततं(B1 आतुभ्यो)

स त्वं पुरुषशार्द्ल त्रैलोक्यस्याभिपालनात्। लक्ष्मणस्य वधेनाद्य जगत्स्वस्यं कुरुष्व ह ॥ ११

भात्वरसळं; Me भात्लेहेन दु: खितं (for the post. half). — S Ds.12 om. l. 2-3. — (l. 2) Ds देवं. De.5 वा (for च). Ñ2 [अ]त्र (for [अ]पि). Ñ त्वा (for त्वां). V1 त्वरयाम्यहं. Me भात्रथं दु: खितो राजन्साधूनां दु: खमुत्तमं. — For l. 2, V2 B1.8.4 subst.; while B2 ins. after l. 3:

1434(A)* स्वां च जानीमहे यस्स्वं स्मार्यामो यतोऽनघ।

[Va समरयामो. Bi श्वतोनवः; Ba पुरातनं (for यतोऽनव).]

-Thereafter, B: repeats 1. 3. -(1. 3) N: V: Ba नासान्: B1 °सद: Ba(second time). Ms तस्माद: Ts.4 नान्य- (for नास्य). Ñ1 दोषस्य; B3 क्रोधेन; M1 केहेन (for दोषेण). D1.6 नान्यस्य दोषे. B1 त्वं भद्र (for काकुरस्थ). V1 त्रातुम् ; B2 (first time) इतुम् (for हातुम). Na V2 B1.2 (second time).2.4 Me गंत (B2 Me व्यूजः Bs स्मर्तु)मईसि सुन्नत (Ms लक्ष्मणं) (for the post. half). -(1.4) De दीन- (for हीन-). M: -प्रयक्ते (for -प्रतिहे). Bi.4 Di.3-5 हि (for त्). Vi Di Mi [5]पि (for हि). S De.12 राघनाथों; Ñ1 शक्याओं हि; Ñ8 V2 B Me लक्ष्मणोपि (B1 Me °णो दि); Ds सत्यार्थोपि (for राज्यार्थो हि). Da.s राज्यार्थेपि निरर्थकं (for the post. half). —(1.5) Me प्रतिज्ञा- (for प्रतिज्ञां). Ba परिपालयत् ; Me -परिपालनं (for परिरक्षता). - (1. 6) Me पित्रा (for त्यक्तो). Da. 9 वासे च: M1 °वासेन (for °वासाय). Ñ1 V1 D1-5. • M1 दीक्षित:; B2 राघव; Ta.4 घीमता (for पार्थिव). —(l. 7) B1 च (for [प]व). Ts Me त्यनत्वा (Me "क्तस्) तेन; M1 तद्भतेन (for त्वत्कृतेन). Bs स्वयं (for स्वगे). M1 नृप:; Me [S]तुग: (for गत:). - D2.9 read l. 8 after l. 5. —(1. 8) Ś1.2 M1 नैवं; Me एवं (for नैव). Ds om. त्वं (subm.). V1 बीर: Ds राजा (for राम). Ta.4 एवं वर्तेय राम स्वं (for the prior half). Sa.8 N1 V1 Do Me प्रतिज्ञां. Me प्रति- (for परि-). S De -पालने; Do -पालयन् ; Ta -वर्तनात् (for -पालनात्). —(1.9) Me सत्यं धैर्येण राजेंद्र मेरुमंदरयो: समं. - For l: 8-9, Ñ2 (l. 2 only) V2 B subst.; while \$1(1. 2 only).2.8 Ds.12 ins. after 1. 9:

1434(B)* कल्याणवृत्तः कल्याण साधुवृत्तो महाबलः।
तथा स्वमिप दुर्धेषः प्रतिज्ञां परिपालय।

[(1. r) \$2.3 D8.12 सत्यवक्ता; B2 शुचिदातो (for साधुकृतो). B1.4 महीपति: (for महाबल:). —(1. 2) \$ D8.12 अथ: B2 अतस् (for तथा). Ñ2 V2 असि (for अपि). Ñ2 V2 B D18 दुर्थर्व. Ñ2 B1 प्रतिपालय.]

-Thereafter, Me cont.:

1435* संयोगश्च वियोगश्च सुखं दुःखं च कालजम्। सर्वं पश्यस्व कालज्ञ कालस्य गतिरीहद्यी।

 $[(1,2) \text{ post. half} = 2^d.]$

तेषां तत्समवेतानां वाक्यं धर्मार्थसंहितम् । श्रुत्वा परिषदो मध्ये रामो लक्ष्मणमञ्जवीत् ॥ १२ विसर्जये त्वां सौमित्रे मा भूद्धर्मविपर्ययः । त्यागो वधो वा विहितः साधूनाम्रुभयं समम् ॥ १३ रामेण भाषिते वाक्ये बाष्पव्याकुलितेक्षणः । लक्ष्मणस्त्वरितः प्रायातस्वगृहं न विवेश ह ॥ १४

12 Vs om. 12 (cf. v.l. 11). — ") Ś Ñ1 V1 B1 D1-5.8.9.12 T3.4 तु (for तत्). — ") Т1.3 М3.10 - [अ] भि- (for - [अ] भे-). Ñ1 - संहित: , — ") Ś Ñ B2 D1-5.8.9.12 तु (Ñ1 D5 स; D8 स्व-)प(D3.4 पा) पेंदो (for परिपदो). Ñ1 वचनम् (for छक्ष्मणम्). V1 श्रुत्वा पर्याकुलो रामो वचनं चेदमज्ञवीत.

13 Vs om. 13 (cf. v.l. 11). D2.9 read 13⁶⁶ twice.
—") V2 B1.2.4 परिस्यक्तोसि (for विसर्जये हवां). G2 सौमितिं;
Cm as in text (for सौमित्रे). Ñ1 V1 D1-4.9 (D2.9 second time) गच्छ कहमण शीघ्रं स्वं(V1 वै); D5 वस छहमण गच्छ हवं. — b) B2 धर्मपरिश्रय:. D2.9 (both first time) धर्मस्य विष्ठव:. — V2 reads 13° in marg. — c) G2 [भ] मिहितस (for विहित:). S Ñ2 V2 B D2.12 M6 परिस्यागो (S1.2° गे) वधो वे (Ñ2 B2° धश्रे) ति (V2° धश्रेव; B1.4 M6° धो वापि; Ñ1 V1 D1-5.9 T2.4 स्यागो वापि वधो वापि (Ñ1 वा*). — d) D10.11 M2 K (ed.) ह्यु (K [ed.] न्यू) भयं; Ct as in text (for उभयं).

14 Vs om. 14 (cf. v.l. II).—") D1.4 [आ] भाषितें D2.6.7.9 ब्याहृते (D9 °तं) (for भाषिते). D9 वाक्यं. Ś B2 D8.12 राघवस्य वचः श्रुह्वा; V2 B1.8.4 रामस्य भाषिते (B2 वचने) श्रुखा.—") V2 B1.4 T3.4 शोक-; B3 स तु; D2 शब्द् (for बाब्प-). D1.4 G1 M5.10 -पर्योकुळ-; Cm.t as in text (for -ब्याकुळित-). Ś B1.4 D5.13 -[अ]श्ररं; Ñ1 V1 -[ई] श्रुणं' V1 °णे); Ñ2 D2.9-11 T3.4 M7 -[ई] द्वियः; Cm.t as in text (for -[ई] श्रुणः). V2 (before corr. as in text; after corr.) B3 T1.2 M2 बाड्पड्याकुळ्लोचनः; M6 प्रांजिल-बांड्यगद्धदः.—") B4 त्रस्थणं (for ळक्ष्मणस्). B4 T1.8 G1.8 M2.8.6.10 द्विरतें (for °तः). B1 यातः (for प्रायात्).—") V2 M8 नि-; T2 च (for न). B4 ळक्ष्मणो ब्याकुळेंद्रियः.—For 14°4, Ś Ñ V1 B2 D1-5.8.9.12 subst.:

[S3.3 D8.13 [प]वं; B2 D3 [प]व (for [प]नं). V1 स गृहं (for सरयूं). D1-5.3 स्वगृहं त्वरि(D5 न त)तो (for त्वरित: सरयूं). Ñ1 संप्रणम्य न * * * लक्ष्मणः स्वगृहं ययो.]

15 Vs om. 15 (cf. v.l. 11).—*) De (with hiatus) -तीरे. S Ds.12 स्वरया युक्त (for सरयूतीरम्).
—*) S Ds.12 उपस्पृद्धाः Ds °स्तर्यं (for उपस्पृद्धाः).

स गत्वा सरयूतीरम्रुपस्पृश्य कृताञ्जिलः । निगृह्य सर्वस्रोतांसि निःश्वासं न मुमोच ह ॥ १५ अनुच्छ्वसन्तं युक्तं तं सशकाः साप्सरोगणाः । देवाः सर्पिगणाः सर्वे पुष्पैरविकरंस्तदा ॥ १६ अदृश्यं सर्वमनुजैः सशरीरं महाबलम् । प्रगृह्य लक्ष्मणं शको दिवं संप्रविवेश ह ॥ १७

G. 7. 112. 23 B. 7. 106. 17 L. 7. 108. 23

V2 (after corr. marg. as in text) B1.4 M6 यथाविषि (B1°धि) (for कृताक्षित्ति:).—°) D2 निर्मुद्धा. Ñ1 D1-6 M6 -श्रोतांसि; Cm.g.k.t as in text (for -स्रोतांसि).—⁴) S B2 D3.12 श्व(S2 D3 दय)सनं; Ñ V1.2 B1.8.4 D1-5.9 T3.4 नो (V2 प्रो; B2 सो; T3.4 [both with hiatus] द) च्छ्रासं; D6.10.11 T1.2 G M1-5.7-3 निश्वासं; M6 श्वासं ने (for नि:श्वासं). Ñ V1.2 B1.4 D1.3.4.5.9 प्र-; B2 तं; B2 D3 स (for न).—After 15, V2 (marg.) B2.4 ins. l. 1-2 of 1438*.

16 Vs om. 16 (cf. v.l. 11). V2 (first time in marg.) reads 16 twice.— V2 (first time as in B3; second time) B1.2.4 अंत:श्रसन-; B3 निरुष्ट्रासं तु; D6.10.11 G1.2 M3.3.6 Cg अनिभसंतं; Cm as in text (for अनुस्कृतन्तं). B1 ते; G (ed.) तु (for तं). V3 (first time) B2 M6 तं(V2 ते) वीरं; G1 युंजंतः (for युक्तं तं). % Cm.g.k.t युक्तं योगयुक्तम् .% —) M2 सायुराः; M6 सिहेंद्राः (for सक्षकाः). V2 (first time) B1 देवाश्चा (V2 वाः सा) परस्तास्याः; D6 सक्षका प्रस्ता गणाः.— For 16 , \$ D8.12 subst.:

1437* यत्तद्भरमध्यमं शक्तसोमाप्तरोगणाः ।; while Ñ V1 D1-5. Ts. 4 subst. for 16⁴⁸; V2 (marg.) B2. 4 ins. l. 1-2 only after 15:

1438* यत्तदक्षरमञ्चक्तं परं ब्रह्म सनातनम् । पदं तद्वासुदेवाख्यमाध्मानं सोऽभ्यचिन्तयत् । निरुच्छासगतं वीरं देवाः साग्निपुरोगमाः ।

[(1. 1) B2 चतुर् (for यत्तद्). Тз. ब परम्झ.—(1. 2) B2 (also as above) Т परं; Тз परं (for परं). Ñ1 V1 Т अात्मनः(Т वि) (for आत्मानं). D2 सोक्ययोजयत्.—(1. 3) D5 तं तु (for वीरं). V1 -पुरोगणाः (for -पुरोगमाः). D2.8 सश्जात्सरसो गणाः = 16 in D0 (for the post. halfi).]
—") Ñ V1 B1 D1-5.9 Тз. संदाः (for देवाः). B3 D2.9 ऋषि- (for सर्षि-). G1 देवाः सर्वे नरश्चेष्ठं.—") V3 B3 D10.11 G1.2 M1-5.7-9 अभ्यकिरंस्. M6 तु तं (for तद्दा). \$ Ñ V1 B1.2.4 D1-5.8.9.13 Тз. 4 दिव्यैः पुष्पे (B4 पुष्पवर्षे)-रवाकिरन. Ck cites अभ्यकिरस्.

17 Va om. 17 (cf. v.l. 11).—*) Ś Ñ1 D5.8.12 Me.7 शहरवो(Ñ1 °g); Cm.g.k.t as in text (for शहरवं). G. 7. 112. 24 B. 7. 106. 18 L. 7. 108. 24 हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वेऽपूजयनृषिभिः सह ॥ १८

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे पण्णवतितमः सर्गः ॥ ९६ ॥

\$\text{S}\$\tilde{N}_1\$ V1 B2 D1-5.8.9.12 L (ed.) विदुधे: कैश्चित् (L [ed.] °धेश्चेव); Ñ2 V2 B1.3.4 मनुजेश्चेव (B1.4 °जे: केश्चित्) (for सर्वमनुजे:).—\(\text{b}\)) B1 शरीरं च; D5 सशरीरी. \$\tilde{N}\$ V1.2 (after corr. m.) B D1-5.8.9.12 स(\tilde{N}_2 त; V2 चैव [hypm.]; B8.4 च; D3.5 स) वासवः (V2 [before corr.] राघव) (for महाबळम्).—\(\text{o}\)) \$\tilde{N}\$ V1.2 B D1-5.8.9.12 M6 गृहीत्वा; Ct as in text (for प्रगृद्धा). \(\tilde{N}_2\$ V2 B हृष्टो; D1.8-5 सचो (for शक्ते).—\(\text{d}\)) \$\tilde{D}\$ D8.12 गृहं सं (\$\tilde{S}\)1 स)4; D10.11 T3.4 M2 Ct त्रिदिवं प-(D10.11 Ct सं-); M6 नाकपृष्ठं (for दिवं संप्र-). \(\tilde{N}\) V1.2 B1.3.4 D1-5.9 नाक (D2.9 मेर) पृष्ठ (D9 °श्ंग) सुपा (D5 °मथा) गमत् (B4 °तं; D9 °तः); D6.7 त्रिदिवं स (D7 सं) प्रवेश ह (sic).

18 Vs om. 18 (cf. v.l. 11).—") Dz विङ्णुं.
—\$s damaged from भी up to सुरस in ै.—')
\$1 आगताः; Ñ1 D1.5.4 तं सुरं (for आगतं). V1 तं
सुरेश्वरसत्तमाः.—Vz reads 18° in marg..—") Ñ1 V1
D1-5.9 T Gs Ms दृष्टा (for हृष्टाः). \$ Bz D8.12 प्रहृष्टाः;
L (ed.) हृष्टाञ्च. Ñ1 V1 D1-5.2 Ts.4 महर्षयः (for प्रमुद्तिताः). Ñ2 V2 B1.5.4 प्रहृष्टमनसः(Ñ2 Bz भा) सवें.
— ") Ñ2 V2 B1 Ms समहर्षयः (for ऋषिभः सह्). \$ B2
D8.12 महर्षिगणप्जि(Bz भिव)तं; Ñ1 V1 D1-5.9 Ts.4
छक्ष्मणं सम(Ñ1 V1 D2.9 प्रत्य)प्जयन्; B3.4 प्जयामासुरंजसाः, D6.7.10.11 T1.2 G2 प्जयंति(T1 भा वः) स्म राधवं
(T1.2 G2 सुर्पयः). % Cm: विष्णोश्चनुर्भागश्चनुर्था भागः
चतुर्भागः चतुर्थभाग हत्यथः।; Cg: चतुर्थो भागश्चनुर्भागः।
देवसुप्णेविष्ववस्तेनविष्णुरूपेण चतुर्विभागो विष्णुस्तत्र दोषस्पश्चतुर्थोशो छक्ष्मणः। सुप्णेभूतो भरतः। विष्ववस्तेनस्पः शत्रुश्च इति

रहसार्थः। अत एव पुराणान्तरेषु शेषावतारो छक्ष्मण इति प्रसिद्धः। अनन्तगरुहविष्वक्सेनविष्णुरूपेणात्मानं चतुर्धा ब्यूझ वर्तेते सर्वेश्वर इति ध्येयम्।; Ck: चतुर्थो भागश्चतुर्भागः तं शेष-सुपर्णविष्वक्सेनात्मना शेषशायी विराइ विष्णुः स्वमूर्त्या सह चतुर्विभागवानवतारेषु प्रागुक्तरीत्या तत्प्राधान्येनावतीर्णस्य भगवतो ब्रह्मणः शेषांशभूतं छक्ष्मणं प्राप्येत्यर्थः। अनेन शेषशायिमूर्ते- वित्यसंबन्धादवतारेऽपि तदा तत्साहित्यम्। इममेवार्थमभिष्रत्य युद्धकाण्डे सुपर्णेनाभिहितं तवादं सखा भवामि स्वयमेव वेत्स्य-सीति असावेव भरतः; Ct quotes Kataka शेषसुपर्णविष्वक्सेनैः etc. and refutes thus इदं पाद्मविरद्धम्। तत्र हि भरतशद्धशे शङ्कवकांशावित्युक्तमिति प्राग्दर्शितम्। गरुडस्य स्वरूपेणैव रामसविधे आगमनमुक्तं युद्धकाण्डे तेन विरुद्धं चः अ—After 18, M7 ins.:

1439* त्रिविष्टपेन्द्राः प्रसमीक्ष्य छक्ष्मणं यद्ब्छया प्राप्तमकुण्ठदीधितिम्। जयस्व रामानुज वेदनायके-स्यभिष्टुनुर्नम्रशिखास्ततस्ततः।

Colophon: V3 om.—Sarga name: Ś Ñ1 V1.3 B1.3.4 D1-5.8.9.13 ऊक्ष्मणपरित्यागः; Ñ2 B3 D10 ऊक्षमणिवज्ञयः(B3 °णत्यागः; D10 °णिवयोगः).—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2 D2.8.12 om.; Ñ2 B3 III; V1 85; B1 D9 IIO; B4 II7; D1.6 97; D3 M6 IO2; D5 94; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 IO6; T3 II2; T4 II4; M8 IO5.—After colophon, T6 concludes with श्रीरामापणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8.10 with श्रीरामाय नमः.

विसृज्य लक्ष्मणं रामो दुःखशोकसमन्वितः ।
पुरोधसं मित्रणश्च नैगमांश्चेदमञ्जवीत् ॥ १
अद्य राज्येऽभिषेक्ष्यामि भरतं धर्मवत्सलम् ।
अयोध्यायां पतिं वीरं ततो यास्याम्यहं वनम् ॥ २
प्रवेशयत संभारान्मा भूत्कालात्ययो यथा ।
अद्यैवाहं गमिष्यामि लक्ष्मणेन गतां गतिम् ॥ ३
तच्छुत्वा राघवेणोक्तं सर्वाः प्रकृतयो सृशम् ।

मूर्धभिः प्रणता भूमौ गतसत्त्वा इवाभवन् ॥ ४ भरतश्च विसंज्ञोऽभूच्छुत्वा रामस्य भाषितम् । राज्यं विगर्हयामास राघवं चेदमत्रवीत् ॥ ५ सत्येन हि शपे राजन्स्वर्गलोके न चैव हि । न कामये यथा राज्यं त्वां विना रघुनन्द्न ॥ ६ इमौ कुश्लीलवौ राजन्नभिषिश्च नराधिप । कोसलेषु कुशं वीरमुत्तरेषु तथा लवम् ॥ ७

G. 7. 113. 7 B. 7. 107. 7 L. 7. 109. 7

97

Vs reads erroneously sargas 97-100 after 92.8 46.

- 1 Do om. 1^{ab}. Vo om. 1^a. a) V1 वीरस्; Mo om. (for रामो). Vs reads 1^b-6^b; 7°-8 and 9° after 93. 1°. b) Ñ1 तीवं; V1.3 D1.3-5 T3.4 तीव- (for दु:ख-). Ś-समन्वितं. b) D6 िहतं; D7.10.11 M2 धसो (for पुरोधसं). Ś B2 D2.8.12 T1.2 G2.8 M2.8 मंत्रिगणं(T1.2 जिर्; G2.8 M8.8 जान्) (for मिल्राज्य). Ñ V1.2 B1.3.4 D1.3-5 T3.4 विसिष्ठं मंत्रिणक्षे (V2-B1.3.4 के) विस्मांश् (for नेगमांश्). B4 G8 [ए]वम् (for [इ]दम्). D2.9 समववीत्. B2 (marg. also) पूजयन्भक्तिसंनतः.
- 2 Vs reads 1⁸-6⁸; 7°-8 and 9° after 93.1°.—⁸) \$ B₂ D_{8,12} अहं; D₃ अथ; D₁₁ om. (for अख). B₁ [s]भि-िष्ट्यामि; D₂ [s]भिष्ट्यामि (for sभिष्ट्यामि).—⁸) \$1.3 B_{2.4} D_{3.8} आतृ°; \$2** बरसकं; M₅ धर्मिणां वरं (for धर्मवरसक्स्).—°) \$ D₅₋₁₂ T_{1.2} G_{1.8} M_{1.3.6.10} Ct अयोध्याया:; M₄ Cg.k अयोध्याधि- (for °ध्यायां). \$ B₂ D_{2.8.9.12} M₆ पतिं शूरं; Ñ V B_{1.3.4} D_{1.8-5} महाबाहुं (V₃ °*; D₅ °हो); T_{8.4} महाभागं (for पतिं वीरं).—⁴) V₅ तुलं (sic); D₅ वने; M₄ पुन:; Cm.g.k.t as in text (for वनम्).
- 3 Vs reads 1^b-6^b; 7°-8 and 9° after 93.1°. \$2 damaged for ". —") Vs प्राचेशयत; B2 T1.2 Ms प्रवेशयथ (B2 °त) (for प्रवेशयत). D2.9 संभारं. —^b) \$ Ñ V3 B D3.5.5.12 Ms न स्थात; D1.4 मा च (for मा भूत). \$ D8.12 महान् (for यथा). D2.9 T1.9.4 G3 M2 मा भू (D2.9 स्था) स्कालस्य (D9 °वि) पर्यय:. 4) \$ Ñ V B D1-5.8.9.12 स्वश्मणस्य पदानुगः (V8 °रायणः).
- 4 Vs reads 1⁵-6⁵; 7°-8 and 9° after 93.1°.—°)
 Ms [उ]क्ता: (for [उ]कं). Ñ V B1.3.4 D1.3-5 एवं ब्रुवित
 काकुरस्थे.—⁵) Ñ1 D1.3.4 तथा; Ñ2 V B1.4 D5 T3.4 तदा
 (for भृशम्). B2 सर्वा: प्रांजलयस्तथा.—°) Ś B2 D8.13
 शिरोभि: (for मूर्थभि:). G2 भूरवा (for भूमौ).—For
 4°4, Ñ V B1.3.4 D1-5.9 T3.4 subst.:

1440* विषण्णाः पतिता भूमौ छित्तमूला इव दुमाः।
[B1 विपन्नाः; D2.8 तदा नि- (for विपण्णाः). D1.4 दुमा इव (by transp.).]

- 6 Vs reads 18-68; 7°-8 and 9° after 93.1°.—") \$ Ñ V1.3 B2-4 D1-5.8-12 Me [झ] है; D6.7 च (for िह). D5 राम (for राजन्). V2 B1 राजन्मपेहं सत्येन.— 6) V3 स्वर्गालोके च; D8 G M6.5.7.10 °लाभे न; D10.11 Ct °भोगेन; T3.4 °लाभं नः M2 °लोभो न (sic); M8 °लोकानः M8 °वासे नः L (ed.) °लोकेनः Cm.g.k as in text (for स्वर्गालोके न). B2 ह (for िह). Ñ V1 D1.3-5.8 M8 चा (D1.4.9 वा) नघः V3 राघव (for चैव िह). D2 स्वर्गालोके तवानघ.— V3 om. 6°-7°.— 7°) D6 कारये (for कामये). B3 G3 M5 तथाः T1.2 M3 हाहं; G3 [S] थवाः M8 श्याः Cm.g.k as in text (for यथा राज्ये). D2.9 कामयेहं (D9 °* [subm.]) न राज्ये हिः D5 कामयेयमहं राज्येः T4 न काम्यमेव राज्ये हिः M1 न कामयेथा राज्ये च.— 4°) D1.3.4 स्वद् (for रवां). M5 यथा (for िवना). B1.5 विना रवां (by transp.).
- 7 Vs om. 7^{ab} (cf. v.l. 6).—^a) \$ Ds.8 T1.3 G1.3 Ms Cg.k कुश- (for कुशी-).—^b) Ñ2 D10.11 अभिविच्य. Ñ2 V2 B1.3.4 प्रंतप; T1.2 G1.3 Ms नराधिपी; G2 M2 नरेशरं (M2 °7). \$ Ñ1 D8 अभिवेक्षस्व पार्थि (Ñ1 राघ)च; V1 B2 D1-5.9.12 T3.4 M8 अभिवेक्षस्व पार्थि (Ñ1 राघ)च; V1 B2 (V1 D2.5.9 T3.4 राघ)व (B2 M6 °वो).—V3 reads 1^b-6^b; 7°-8 and 9° after 93.1°.—°) Ñ V B D1-4.9 को (D1.4 को; D2 कु)शलायां; D5.6.10.11 M1.7 Cm.t को (D5 M1.7 को)शलेख; G M4.5.8.9 Ck कोसलेख; Cm.g as in text (for कोसलेख). \$ D8.12 कुशं कोश (D8.12 °4)लराजानम्.

G. 7. 113. 8 B. 7. 107. 8 L. 7. 109. 8

शत्रुप्तस्य तु गच्छन्तु द्तास्त्वरितविक्रमाः । इदं गमनमस्माकं स्वर्गायाख्यान्तु माचिरम् ॥ ८ तच्छुत्वा भरतेनोक्तं दृष्टा चापि ह्यधोम्रखान् । पौरान्दुःखेन संतप्तान्वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥ ९ वत्स राम इमाः पश्य धरणीं प्रकृतीर्गताः ।

— ⁴) Ñ1 V1.8 D1-6.9 T3.4 M6.8 लवं तथा (by transp.). Ñ2 V2 B उत्तरायां लवं तथा (Ñ2 B1.4 नृपं). — After 7, Ś D8.12 ins. :

1441* इति तस्य वचः शुःवा रामो वचनमववीत्।

8 V: reads 16-66; 7°-8 and 9° after 93.1°. - ") S D8.12 भरतस्य; Ñ2 शतुम्नं तं (for शतुमस्य). V2.2 B1.8 De.10.11 G1.2 Ma.7.8 च; Ds हि; Me [अ]पि (for तु). D1.4 समीपे तु (for तु गच्छन्तु). —) S Ñ V B1-3 D1-5.8.9.12 T4 विस्त (D2.9 निष्ठ) स्वादि (T4 °गामि) न:; V2 (also) श्रीघागमं बच:; B. ये शीघगामिन:; T: °गामिन:; Me विस्तारभाषिण: (for त्वरितविक्रमा:). —") Da इमं (for इदं). V1 D2 संगतम् (for गमनम्). —) Ś D12 Ti [आ] ख्यात; Va (before corr.) Bi Mi.4-7 [आ] ख्यातु(Me °तुम्) (for [आ]स्यान्तु). De.7.10.11 शीघ्रं ब्या (D10.11 °घ्रमा) ख्यातु (for स्वर्गायाख्यान्त्). Me अजसा (for माचिरम्). Ñ V1.8 D1-5.9 T3.4 श्राव(Ñ3 स्वर्गा [sic]; T. सार)यंतु स्वरान्विता:. 🕸 Cm.t: इदमसाकं प्रवर्तमानं गमनं गमनोचोगं शत्रुब्रह्य शीव्रमाख्यातुं कथयितं माचिरमविलम्बं यथा भवति तथा दता गर्छन्त् । आख्यात माचिरमित्यत्र तुमोऽनुस्वारलोप भाषः । ; Cg.k : इदमस्माकं प्रवर्तमानं स्वर्गाय गमनवृत्तान्तं शतुष्ठस्याख्यातुं द्ता गच्छन्तु, गत्वा चाख्यान्तु । मा चिरं विलम्बो मा भूत् ।; then Cg adds: इदं गमनमस्माकं शीघ्रमाख्यान्तु मा चिरमिति च पाठः. क्ष

9 Vs om. 9⁶⁵. —) Ś Ds.12 (ह)का (for [उ]कं). —) Ś B2 Ds.12 गता: (B2 ताक्ष) सर्वा: सुदु: खिता:; M6 दृष्टा राममधोमुखं. — For 9⁶⁶, Ñ V1.2 B1.8.6 D1-5.9 T2.6 subst.:

1442* भरतस्य वचः श्रुखा ताश्च दुःखसमन्त्रिताः।

[Ts.4 तु (for च). Ñs Vs B1,s.4 प्रकृतीस्ताः सुदु:खिताः (for the post. half).]

—Vs reads 1⁸-6⁸; 7°-8 and 9° after 93.1°.—°) T1 G2 M2 शोकेन; T2 सुदु:स- (for दु:सेन). \$ D8.12 प्रकृती-दुं:सभारार्ता; Ñ1 V1.3 B2 D1-5.9 T3.4 प्रकृती: पति(B2 °तीर्दु:सि)ता दृष्टा; Ñ2 V2 B1.2.4 G (ed.) दृष्टा चाधोसु(Ñ2 चाधोन्सु; B1 वाचोन्सु)सा:(G [ed.] °स्ती:) सर्वा; M6 पौरांश्च दु:सितान्दद्वा.

10 ") Me पर्य (for वस्स). Me इसां. S De.12 सर्वा इसा वस्स रास; Ñ V B D1-6.9 Ta.e वस्स राघव पर्येसा(Ña ज्ञात्वैषामीप्सितं कार्यं मा चैषां विप्रियं कृथाः ॥ १० विसष्टस्य तु वाक्येन उत्थाप्य प्रकृतीजनम् । किं करोमीति काकुत्स्थः सर्वान्वचनमन्नवीत् ॥ ११ ततः सर्वाः प्रकृतयो रामं वचनमन्नवन् । गच्छन्तमनु गच्छामो यतो राम गिमष्यसि ॥ १२

1443* आसां कामानुगं देव प्रसादं कर्तुंमईसि।

[Ds सानुगं (corrupt); Ds कर्मानुगं. Ñ1 Vs अशोका(Vs तवांका)न्मानुगंश्चेव; D2.2 सर्वेषामीफ़्तितं चैव (for the prior half).]

11 Note hiatus between " and b. —") B1 च; B3 om. (subm.) (for तु). Ñ1 V3 D1-5.9 तद्वावयम्; Ñ2 B4 तद्वावयाद् (for वाक्येत). —b) V1.8 D1-5.9 उ(V1 प्रो)त्थाय; T3.4 G1 M1.2.4.5.7-10 झुत्थाप्य (for उत्थाप्य). B2.4 D6 M1 प्रकृतिं(B4 "तीस्); T4 प्रकृतीर् (for प्रकृती-). B4 तदा; T4 विभु:; M3-जनान् (for जनम्). Ñ1 V1.3 D1-5.9 प्रव्यव्चयत् (D2.9 "यन्). Ś D8.12 तमुत्थाय जनं तत:. % Cg.k.t: प्रकृतीजनिमत्यत्र छान्द्सो दीर्थः. %—b) Ñ1 V1.3 D2.9 सक्षेद्वाद्; Ñ2 V2 B1.2 सम्रेदीं। D1.3-5 ता: क्षेद्वाद् (for काकुत्स्थः). B4 कि कार्यं वृत भई वी.—b) Ś B2 D8.12 प्रजा; M1.2 सर्वा (for सर्वान्). Ñ V B1.8.4 D1-5.3 राधवो वाक्यम". —After 11, Ś2 repeats erroneously 10-11".

12 *) Ś Ñ1 V2.8 B2 D1-5.8.9.12 प्रकृतय: सर्वा: (by transp.); Ñ2 V1 B1.8.4 प्रकृतयो रामं (Ñ2 B3 °य: प्रीता:) (for सर्वा: प्रकृतयो). — b) Ś B2 D8.12 राममाहु: (B2 °हवा) सुदु: खिता:; Ñ1 V1.3 D1-5.9 प्रत्यूचु: प्रांजलीकृ (V3 D2.5.9 °छि: स्थि)ता:; Ñ2 B2 प्रां (B3 सां)जलिप्रप्रहास्तथाः V2 B1.4 प्रत्यूचु: सांजलिप्रहा:. — After 12 66, Ś B2 D8.12 ins.:

1444* गमने कृतसंकल्पं रामं दशरथात्मजम्।

एषा नः परमा प्रीतिरेष धर्मः परो मतः।
हद्गता नः सदा तुष्टिस्तवानुगमने दृढा ॥ १३
पौरेषु यदि ते प्रीतिर्यदि स्नेहो ह्यनुत्तमः।
सपुत्रदाराः काकुत्स्थ समं गच्छाम सत्पथम् ॥ १४
तपोवनं वा दुर्गं वा नदीमम्भोनिधि तथा।

—°) Ñ1 V8 D1-5.9 यास्यामो (D2 °म); D13 गच्छामि; M1.8 Cm.t गच्छाम (for गच्छामो). — °) D7.10.11 T8.4 G1 M10 Cm.t यत्र (for यतो). M6 राजन् ; Ct as in text (for राम). Ś B3 D8.12 राम त्वं यत्र गच्छिसि; Ñ V B1.8.4 D1-5.9 येन गच्छिसि राधव. — After 12, T3.4 read 14° d for the first time repeating it in its proper place.

13 Ds om. 13. B1 reads 13 after 16^{ab}; while Ds.7.10.11 read 13 after 15 (D7 repeats 13^{ab}).—^a) Ms स; Cm as in text (for न:). Т३ परम- (for परमा).—^b) Ś Ñ V B D1-4.8.9.12 G1 Ms एव धर्म: सनातनः; Ds.7 (second time).10.11 Тз.4 एव न: परमो वर:(Тз.4 मत:).—^a) B3 हरहता; B4 D6 T4 त्वहता; D7 त्वहता (for हद्गता). Ś Ñ V8 B1.2 D1-4.8.9.12 परा (for सदा). Ś D8.12 वृद्धिस; Ñ V B D1-4.9 वृद्धिस; D6.7 दृष्टिस; D10.11 प्रीतिस; Тз.4 तृतिस (for तृष्टिस).—^a) Ñ1 -गमनं. Ñ1 B1 इदं; Ñ2 V3 D10.11 नृप; T1 M1.10 एता (for इदा). D6.7 -गमनेन न:(D7 स:) (for -गमने इदा).

14 °) \$3 D8.12 पादेषु; B1 पोरे च (for पोरेषु). \$ D8.12 गमने; B3 ते यदि (by transp.) (for यदि ते). \$ Ñ2 V B D1-5.8.9.12 T3.4 M6 स्नेहो (for प्रीतिर्). Ñ1 पोरेब्वेषु यदि स्नेहो. —) M2.5.10 [5]पि (for दि). \$ Ñ V B D1-5.8.9.12 T3.4 ययनुप्राह्मता(Ñ1 °क्षोशता) नृप(D2.9 तथा); M6 यदि प्रीतिरनुत्तमा. — T3.4 read 14° for the first time after 12, repeating it here. — °) Ñ2 V2 B1.3.4 राजस्त्वाम्; D2.9 काकुत्स्थम् (for काकुत्स्थ). — °) \$ D8.12 यानुः; Ñ1 V1.8 B2 D1.3-5 T3.4 (T3.4 both times) द्वानुः; Ñ2 V2 B1.3.4 D2.9 अनुः; G1 M3.5 समा- (for समं). Ñ V B2-4 D1.4 स(V1 D1.4 दव) स्पथा (V3 B4 °थे); B1 नान्यथा; D2 T3.4 (T2.4 both times) सर्वथा; T1.2 G3 M3.10 सत्वराः; Cm.g.k.t as in text (for सत्पथम्). М6 गच्छेम स्वत्पदं प्रति.

15 °) Ñ1 तवाधनं; V1 D5 ततो(D6 °था) वनं; V2 अपावनं; G(ed.) तपोधन (for तपोवनं). D6 G1 स्वर्षं (for दुगे). Š Ñ2 V8 B1.8.4 D8.12 वनं(Š3 D8.12 °रं) वा(B1.3 चा)पि; Ñ1 V1.5 B2 D1-5.9 T8.4 पुरं(B2 °रं)वा (Ñ1 चा)पि (for वा दुगें वा). — 3) Š Ñ V B D1-5. 8.9.12 T3.4 स्वर्गं वा जय(Š3 D8 यज [meta.])तां वर. — °) Ñ1 तु; V3 हि; T1.2 G8 M8.6 च (for ते). M4 om.; M10 ते वयं (by transp.). V2 ते त्याज्याः

वयं ते यदि न त्याज्याः सर्वाभो नय ईश्वर ॥ १५ स तेषां निश्वयं ज्ञात्वा कृतान्तं चू निरीक्ष्य च । पौराणां दृढभक्तिं च बाढमित्येव सोऽत्रवीत् ॥ १६ एवं विनिश्चयं कृत्वा तस्मिन्नहनि राघवः । कोसलेषु कुशं वीरमुत्तरेषु तथा लवम् ॥ १७

G. 7. 113. 18 B. 7. 107. 17 L. 7. 109. 17

(sic); B1 न: सर्वान्; T4 सर्वज्ञ; Cm.g.k.t as in text (for न त्याज्या:).—⁴) Note hiatus between नय and ईश्वर. G1 M1.8.4.5.7-10 राघव; Cg.k.t as in text (for ईश्वर). Ś Ñ V B2-4 D1.8-5.8.12 T8.4 सर्वावयतु(D1.4.5 °य तु; D8 °यति) नो भवान्; B1 ययतुनों भवानिति (sic); D2.8 सर्वावय यतो अवान्.—After 15, D6.7.10.11 read 13 (D7 repeats 13°).

16 D7.10.11 om. 16^{ab}.—a) \$1.2 D8.12 तेषां स (by transp.); \$2 Ñ2 V2.3 B D2.9 T3.4 तेषां तु (B2 ते); Ñ1 V1 D1.5-5 M5 तेषां तन्; T2 सर्वेषां (for स तेषां). \$ D8.12 निश्चितं (for निश्चयं). Ñ1 V1 मस्वा; D1.4 श्रुत्वा; D3 (marg.).5 हस्वा (for ज्ञास्वा).—D2.5 om. (hapl.) 16^b-17^a.—b) M5 सुकृतानां; Cm.g.k as in text (for कृतानतं च). M4.7 तु (for second च). \$ D8.12 T1 G3 Cm.t [अ]न्ववेक्ष्य हि (T1 G3 Cm च); B2 T2 [अ]नु (T2 °न्व)वेक्ष्यत (for निरीक्ष्य च). Ñ V B3.4 D1.3.4.9 T2.4 कृतांत (V1 विसिष्ठ)स्य च तद्वचः (B3 °द्वलं); B1 कृतांतेश्व सुदुक्तरं; M6 कृतांतं तमवेक्ष्य च.—After 16^{ab}, B1 reads 13; while M6 ins.:

1445* कृतान्तस्यैव च कृतं बुद्ध्या निश्चित्य धर्मवित्। समाहितमना राजा जातिसारणतां गतः।

—G (ed.) om. 16°-17°. —°) De सर्वेषां; Cm as in text (for पौराणां). G1-बुद्धि (for -भक्ति). \$2.3 De.12 हि (for च). Ñ V B1.3.4 D1.3.4.2 T3.4 भक्तं पौरजनं सर्वं (Ñ2 V2 B1.3.4 रामो; T3.4 चैव). — °) \$ Ñ1 V1.3 B2 D1.3.4.8.9.13 T3.4 Me [आ]ह राधवः; V2 Ms [ए]व चाव्र°; T1.2 G3 M3 [ए]वमव्र°. & Ct: पौराणामनुगमनविषयां इदभक्तिमन्ववेक्ष्य स्वकृतान्तं स्वकतेब्यसिद्धान्तं चान्ववेक्ष्य बादमित्यव्रवीत्. &

17 G (ed.) om. 17⁶; Ds.5 om. 17° (for both cf. v.l. 16). — °) Ñ2 V2 B1.4 स; B2 तं; M1 हि (for कि-). V2 B1.5 ज़ारवा (for क़रवा). D10.11 स्वकृतांतं चान्ववेदय. — °) Ñ2 V2.3 B1.8.4 D2.8.8.9 पार्थिव: (for राधव:). — After 17⁶, D6 T1.2 G M2.3.8 ins.:

1446* सुतौ प्रस्थापयामास धर्मिष्ठौ धर्मवस्सलः।

—G (ed.) transp. 17°d and 18db and reads after 19. 17°d=7°d.—°) Ś Bs Do.s.10 कोशलेपु; D11 G1.2 M1.4.5.7-9 कोस (M7°श)लेपु (for कोसलेपु). B1 (with hiatus) कुशप्रध्ये कुशं मंड्य; Ds कुशं नु कोशले कुरवा.—d)

G. 7.113.18 B. 7.107.17 L. 7.109.17 अभिषिश्वनमहात्मानावुभावेव कुशीलवौ । रथानां तु सहस्राणि त्रीणि नागायुतानि च ॥ १८ दश चाश्वसहस्राणि एकैकस्य धनं ददौ । बहुरत्नौ बहुधनौ हृष्टपुष्टजनावृतौ ॥ १९ अभिषिच्य तु तौ वीरौ प्रस्थाप्य स्वपुरे तथा । द्तान्संप्रेषयामास शत्रुघाय महात्मने ॥ २०

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे सप्तनवतितमः सर्गः॥ ९७॥

B1 उत्तरायां; Ds द्युत्तरं तु; Ts द्युत्तरेषु (for उत्तरेषु). De Te Ms.5.6 छत्रं तथा (by transp.). —For 17°4, Ñ V Bs.4 D1.8.4.5.8 subst.:

1447* कुशं प्रस्थापयामास उत्तरां कोशलां लवम्।

[Note hiatus between the two halves. $D_{1.4}$ च (for प्र-). V_8 B_8 प्रस्थापयिन्नत्यं; B_4 प्रास्थापयिद्धिःयं (for प्रस्थापयामास). D_2 उत्तरं. V_8 B_8 $D_{1.4}$ कौशलां (for को°). \tilde{N}_1 V_8 उत्तरं कोश (V_8 °स)लं; \tilde{N}_2 D_9 कौ (D_9 को)शलामुत्तरं; D_8 उत्तरान्कौशलां (for उत्तरां कोशलां).]

18 V2 B8 om. 18⁶ . G(ed.) transp. 17° and 18° and read after 19. Ñ V1.3 B1.4 D1-5.9 read 18° after 19.—") Ś B1.4 T1.2 G2 M2.4.6.10 अभ्याष्ट्रचन् ; Ñ1 V1.3 D1-5.9 अभिवाद्य; B2 D6.7.10.11 T3.4 M7 अभिविच्य (for अभिविच्रन्). Ś3 V3 D1-5.9 महात्मानं; B1 T1.2 G3 M3 महाबाहुर्; L(ed.) महात्मा ताव् (for महात्मानाव्).— b) M6 [अ]पि (for [ए]व). Ñ1 V3 गती चैव; V1 D1-5.9 गतावेवं (V1 °व); D6.7.10.11 T3.4 उभी राम: (for [उ]भावेव).—After 18° b, D10.11 (D10.11 l. 1 only) T1.2 G M3.8.5.6 B(ed.) K (ed.) ins.:

1448* श्रभिषिच्य सुतौ वीरौ सुप्रतिष्ठाप्य वै पुरे। पुनः समीक्ष्य सीताया राघवः स्मरणं गतः। परिष्वज्य महाबाहुर्मूक्ष्युंपान्नाय चासकृत्।

[(1. I) Ms स तो (for सुतो). G1 सं- (for सु-). Ms प्रतिष्ठाप्य च वे पुरा (for the post. half). D10.11 अभिषिको सुतावंके प्रतिष्ठाप्य द्विरं तत:. —B (ed.) K (ed.) om. l. 2. —(1. 2) Ms प्रतीक्ष्य (for समीक्ष्य). Gs सीतायां. Ms पुन: पुन: समीक्ष्याथ (for the prior half). Gs ततोव-; Ms सीताया: (for राघव:). —B (ed.) reads l. 3 within brackets. —(1. 3) G2 चाष्ट्राय (for [उ]पाष्ट्राय).]

—T1.2 G1.3 read 18^{cd} twice.—^{cd}) D6.7 T3.4 ति-; T1.2 G1.3 (all second time) M10 च (for तु). T1.2 G1.3 (all first time) M3.6 रथायुत-; G2 M2 अथो रथ- (for रथानां तु).—V2 reads 18^d-19^d after 19. M1.8 नाग- शतानि (for नागायुतानि). D6.7.10.11 T3.4 G2 M2 नागानाम- युतानि च (G2 °तत्रयं) (for ^d). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 अष्टी रथसहस्राणि सहस्रं चैव दंतिनां.—After 18, T1.2 G(T1.2 G1.3 after first occurrence) M2.3.6 ins.:

1449* दशायुतसहस्राणि भश्वानां साश्वरोहिणाम् । सुवर्णभारांश्च बहुनृष्यभारशतानि च ।

[Note hiatus between the two halves.—(l. I) G1 रथ-; G2 M2 शत- (for दश-). G1 -सहस्राणां; G2 M2.6 -सहस्रं च (for -सहस्राण).—(l. 2) G1.2 रवर्णभारांश्च सुबहून् (for the prior half). G1 रूपभारांश्च भूरिश: (for the post. half).]—Then G2 cont.:

1450* आयुधानां बहूंश्चापि त्रीणि नागशतानि च।
—Me cont.:

1451* मणिमुक्ताप्रवालानि भास्त्रन्ति रुचिराणि च । अप्सरोभिः स्त्रियस्तुल्या दासीदासायुतानि च ।

19 V2 reads 18d-19d after 19. Note hiatus between and . -) Si Ds qfe; Ñ V B1.4 D1-4.9.18 पष्टिं; B2.3 पष्टिश् (for दश). Si D8.12 अध; Ti [अ]युत-(for चाश्व-). \$2.3 पष्टिरथ-. V2-सहस्रवा: (for -सहस्राणि). D8 K (ed.) षट्सहस्राणि(K [ed.] दशायुतानि) चाश्वानास्; M $\mathfrak s$ भायुधानां बहूंश्रापिः M: रत्नौघान्विविधांश्रापिः Me एकवुद्धि-र्नुप: सम्यम्. —) Тз.4 М1.4.5.7.8 चै (Тз.4 हो)कैकस्य. V3 ददौ बलं; Ts.4 बलं ददौ (for धनं ददौ). S Ñi Di-5.8.9.13 हो (D1-5.9 ए) कैकाय ददी वलं; Ñ2 V1.2 B1.3.4 प्रत्येकं दत्त-वान्बरुं (B1.4°न्धनं). —°) De वर- (for first बहु-). Ni Bi बलो (for धनो). S Ds.12 बहुरलधनो (S °री) तो च. _4) T4 om. (hapl.) -पुष्ट-. S D8 -[आ]कुलो; D5-7,10.11 -[आ]श्रयौ (for -[आ]वृतौ). B4 T2 G2.3 M2.4.7 -जनाबुभौ (M4.7 ° युतो). T1 हृष्णु * * * * * (damaged); Ms बहु-सेनासमन्वितौ. -After 19, Ñ V1.3 B1.4 D1-6.9 read 18°, while V2 reads 18d-19d; G (ed.) reads 17°d and 18^{ab} (transp.); whereas B2 D6.7.10-12 T8.4 M6 K (ed.) L (ed.) ins.:

1452* स्वे पुरे प्रेषयामास आतरौ तौ कुशीलवौ।

[L(ed.) ख- (for स्वे). D_{12} च; K (ed.) तु (for तौ).] 20 °) Ñ1 $V_{1.8}$ B_2 $D_{1-7.8-11}$ T_{1-8} $M_{3.4.10}$ ततो; Ñ2 V_2 $B_{1.8.4}$ सुतौ; T_4 G $M_{1.7}$ च तौ (for तु तौ). Ñ1 V_8 प्रीताव् (for वीरौ). $-^{5}$) Ś $D_{8.12}$ च; G_8 $M_{8.5}$ स्वे (for स्व-). K (ed.) $C_{g.k.t}$ प्रतिष्ठाच्य (for प्रस्थाप्य स्व-). Ś $D_{8.12}$ ततः; $D_{6.7.10.11}$ T_8 M_{10} तद्। (for तथा). Ñ V $B_{1.8}$ $D_{1-5.9}$ उसी प्रस्थाप्य राघवः $(V_2$ °वौ); D_4 संप्रस्थाप्य च राघवः

ते दूता रामवाक्येन चोदिता लघुविक्रमाः । प्रजग्मिधुरां शीघ्रं चक्रुवीसं न चाध्विन ॥ १ ततिस्त्रिभिरहोरात्रैः संप्राप्य मधुरामथ । शत्रुघाय यथावृत्तमाचष्युः सर्वमेव तत् ॥ २ लक्ष्मणस्य परित्यागं प्रतिज्ञां राघवस्य च ।

Ms तथा प्रस्थाप्य स्वे पुरे. —°) M2 स (for सं-). V1 D9 स द्वान् (for द्वान्सं-). V2 D1.3-5 M10 प्रस्थापयामास (for संप्रेषयामास). — °) Ñ1 V1 D1-5.9 शत्रुझस्य महात्मन:. —After 20, V2 D1.4 ins.:

1453* अन्वज्ञाच यथाज्ञीन्रमन्वयादुच्यतां तथा।

[Vs अन्वयासु तथा शीघ्रम् (for the prior half).]

Colophon: Ñ2 V2 B1.8.4 om. — Sarga name: \$\tilde{N}_1\ V3 B2 D1.8-5.8.12 कुत्त(\tilde{N}_1\ V3 B2 D1.4 °द्रि) । क्ष्रवाभिषेत्रने; V1 कुद्राक्षियाभिषेत्रने; D2.9 कुमारकुद्राक्षियाभिषेत्रने(D9 'पेको). — Sarga no. (figures, words or both): \$\tilde{N}_1\ V3 D2.8.12 om.; V1 86; D1.4 98; D8 104; D5 95; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 107; D9 111; T3 113; T4 105; M8 103; M8 106. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमा: | \$G\ M1.8\ with श्रीरामाय नमा: M5.10\ with श्रीरामाय नमा: M5.10\ with

98

V₃ erroneously reads Sargas 97-100 after 92.8⁴³. N₂ V₃ B_{3.4} cont. the previous Sarga.

- 1 °) Ñ V B1.8.4 D1-5.9 T3.6 कोश(B3 कोश; T3.6 कोस) छेंद्रेण (for रामवाक्येन). 5) D1.2.6.5.9 नोदिता. B3 क्षास°; M5 विस्मयान्विताः (for लघुविकमाः). °) S1.8 D12 क्षम्ययुर्; S3 D8 क्षम्ययन; Ñ V1.3 D1-5.9 प्रययुर्; V3 B1.8.4 प्रयाताः T1 प्रचकुर्; M5.6 ते(M6 क्षा) जग्मुर् (for प्रजग्मुर्). S Ñ1 V1.2 B1.3.4 D1-5.7.9 मधुरां. 6) M6 वासं चकुर् (by transp.). B2 महा-; D6.7.11 T1.2 G M3 च न (by transp.) (for न च). S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.6 वासं दु(T3 मा)गेषु चावसन् (Ñ1 चाविशन्ः V3 संविशनः D5.9.12 वावसन्); Ñ2 V2 B1.8.6 L (ed.) न च (B1 च न)मांगे (L [ed.] °गं) तदावसन्.
- 2 T1 damaged up to शतुशाय in °. °) Ds ते च; D5 M3 ते तु; T2 M1.6 तत्र (for ततस्). Ñ2 V2 B1.8.4 अहोरात्रेखिमिस्ते तु. °) Ś V1.3 B3.4 D1-5.8.9.12 संशासा; T2 G8 स प्राप्य. D12 G1 M8 पुरी; T4 तदा (for अथ). Ś Ñ V B D1-5.8.9 मथुरां पुरीं (B2 तत:). °) Ñ1 V1.3 D1-5.9 अभिप्रायं (D2 ° प्य) (for शतुशाय). M6 तथा (for

पुत्रयोराभिषेकं च पौरानुगमनं तथा ॥ ३ कुशस्य नगरी रम्या विन्ध्यपर्वतरोधित । कुशावतीति नाम्ना सा कृता रामेण धीमता ॥ ४ श्राविता च पुरी रम्या श्रावतीति लवस्य च । अयोध्यां विजनां चैव भरतं राधवानुगम् ॥ ५

G. 7. 113, 24 B. 7. 108, 5 L. 7. 110, 5

- यथा-). Ds -सर्व; Ds.7.10.11 -तरवम् (for -वृत्तम्).) Ss आचक्षु:; Ds.12 आवाप्यु: (for आचक्यु:), D10-12 सर्व (for सर्वम्). Bs च (for तत्). Ñ V B1.2.6 D1.3.6 G (ed.) सर्व तं(B1 तेर्; B6 D1.3.6 तद्; G [ed.] ते) ज्याचचिक्ष (B8 [also] %) ऐ; D2.5.5 सर्व (Ds तप्यं) तस्याचचिक्षरे.
- 3 *) G। लक्ष्मणस्य च (hypm.). D। परित्याग-.) Ś Ds.12 प्रयाणं (for प्रतिज्ञां). Ms om. (subm.); Ms तत् (for च). — After 3*, V2 ins.:
- 1454* प्रध्यक्षं चापि सामित्रं रामस्यागमनं तथा।
 ° ब) Ś B2 D8 [झ]भि- (for [झ] सु-). Ñ V B3.6
 D1-5.9 अनुरागं च पौराणामभिषेकं च (B3 ° कश्च) पुत्रयोः.
- 4 Ma damaged up to रामेण in d. a) Ñ Vs Br ख(Ñ तु) पुरी; V1 D1-5.9 तु(D1.2.5 च; D5 नु) पुरी; B2-4 नगरीं (for नगरी). Ñ Vs B रम्यां. b) Ss B2 D8 विंध्ये (for विम्ध्य-). Ñ1 V1.2 D1-5.9 -शैलस्य (for -पर्वत-). Ñ V B1.2.4 D1-5.9 सानुयु (for -रोधासी). a) D8 कृशावती. V2 तु; B1 च (for [इ]ति). T2 कुशा च प्रति. M6 वे (for सा). S V2 B3 D8.12 सा नाम्ना (by transp.); Ñ1 V1.3 D1-5.9 विक्या(V3 का) ता; Ñ2 B1.2.4 या नाम्ना (for नाम्ना सा). d) Ñ1 V1.2 D1-5.9 नाम्ना(D1.2-5 a) तहै दिकं (V2 D1.3-5.9 ai) महत्; Ñ2 V2 B1.3.4 विख्याता सर्वतो दिशं (B4 a).
- 5 %) Ñ V1.2 B1.3.4 D1-5.9 छवस्य; D10.11 श्राविता; T3.4 M3.6 श्रा(M6 इया)वती; M10 विश्वता; Cm.g.k.t as in text (for श्राविता). Ś Ñ D1.3.4.8.9.12 तु; V1 om. (subm.); D6.7.10.11 T3.4 M3.6 [इ]ति (for first च). B2 नगरी (for च पुरी). Ñ V2 B1.8.4 पुरी रम्यां. B2 D8.13 L (ed.) श्रावंती (L [ed.] वस्तीं)तु; D6.7.10.11 T3.4 M3 श्राविता च; G1 M7 श्र(M7 शा) वतीति; Cm श्रुण्वतीति; Cg.k.t श्रावस्तीति (for श्रावतीति). D6.7.10.11 ह; D8.12 वै (for second च). Ś वर्तते (Ś2.2 °तींत [sic]) छवणस्य वै; Ñ V1.3 B1.3 D1-5.9 श्रा(D2 सा) वती (V2 B3 °वंतीं; D1.4.5 °वस्ती; D2 °वंती) छोकविश्रता (Ñ2 V3 B1.2 °तां); B6 श्रीमतीं छोकविश्रता; M1 श्रावती छवणस्य च; M6 इयावस्तीति छवाछया (for औ). V8 (with hiatus) छवणस्य पुरी नाम्ना श्रवंती छोकविश्रता. —°) Ñ1 V1 D1-5.9 निर्जनां; V3 निर्जितां; B1.4 कोशछा; B2 निकृतं (for विजनां). V1 om.; D6.7.10.11

G. 7. 113. 25 B. 7. 108. 6 L. 7. 110. 5

एवं सर्वं निवेद्याशु शत्रुष्ठाय महात्मने ।
विरेष्ठस्ते ततो द्तास्त्वर राजित्निति ब्रुवन् ॥ ६
श्रुत्वा तं घोरसंकाशं कुलक्षयग्रुपिश्वतम् ।
प्रकृतीस्तु समानीय काञ्चनं च पुरोहितम् ॥ ७
तेपां सर्वे यथावृत्तमाख्याय रघुनन्दनः ।
आत्मनश्च विपर्यासं भविष्यं श्रातृभिः सह ॥ ८
ततः पुत्रद्वयं वीरः सोऽभ्यिश्चन्नराधियः ।

Ts.4 कृत्वा (for चैव). Ś Ñ2 V2 B2 D8.12 चैव विजनां (by transp.). Cm quotes विजनानां च. —) Ñ V B1.2 D1-5.3 च सह- (for राघव-). M1.4 -[झ]नुजं; Cm.k as in text (for -[झ]नुगम्). Ś B2 D8.12 चानुगामिनं. B4 विजनां भरतानुगं; D6.7.10.11 T8.4 राघवो भरतस्तथा. —After 5, D6.7.10.11 T3.4 ins.:

1455* स्वर्गस्य गमनोद्योगं कृतवन्तौ महारथौ।

6 B1 om. 6-7^b.—^a) Ś V1 B2 D2.8.9.12 G1 एतत्; Cm as in text (for एवं). D1.6.7 नि(D7 वि)विच्य (for निवेदा).—B2 om. 6^{bo}.—^c) Me विनेदुस्; Cm as in text (for विरेस्स).—^d) G3 इवास्वन् (for इति सुवन्). Ś Ñ1 V1.3 B2 D1-5.8-12 T3.4 G1 M3.6 Cg.k.t स्वर वीरे(Ś2 D10.11 M3.6 Cg.k.t र राजे; B2 D1 र यस्वे; G1 रियामे)ति चासुवन्.—For 6^{od}, Ñ2 V2 B3.4 subst.; Ś D8.12 ins. after 6^{sd}:

1456* शतुष्ठमञ्जवन्दूता रामवाक्यं महारथम् ।

[\tilde{N} 2 V_2 B3.4 भूयस्त्वरस्वेति(\tilde{N} 3 °यस्त्व; V_2 °य स्त्वं) (for इता रामवाक्यं). \tilde{N} 2 रथोत्तमं (for महारथम्).]

7 B1 om. 7^{ab} (cf. v.l. 6). — a) Ms.s सु (for तं). Ś Ñ V B2.3 D Ts.4 तच्छुत्वा; B4 M6 तं श्रुत्वा (by transp.) (for श्रुत्वा तं). Ñ1 V1.3 D1-4.9 Ts.4 घोरमिशिवं. — b) D8 न्हश्चम् (sic) (for -श्रयम्). Ñ2 V2 B2-4 उपागतं; V1 D2.8 अनुत्तमं; M2 अवस्थितं (for उपस्थितम्). — Ñ1 V3 D1.8.4.5.9 om. 7^{cd}. — b) B3 विकृतस् (for प्रकृतीस्). Ñ2 V2 B2 D2 च; G2 सु- (for तु). M2 समाहूय (for aft). B1 स पौरानानयामास; B4 पौरानानाययामास. — D6.7 T3 स्थवनं; T4 वचनं; M8 कांचनीं; Cm.g.t as in text (for काञ्चनं). D7 reads च in marg. Ś B2 D6-8.10-12 T3.4 M10 प्रोधसं (for हितम्).

8 °) Ñ2 वृत्तं; D1.3~5 चैव (for सवं). V1 इदं (for सथा-). Ś B1.3.4 D8.12 °तरवम्; Ñ2 °वच्च; D1.3-5 °तथ्यम् (for °वृत्तम्). Ñ1 V8 तेषां यथातत्त्वमिदम्; D3.9 यथातत्त्वमिदं तेषाम्. — Ñ1 D1.2.4.5 अाख्यानं (D1.2.4.5 °तं); D10.11 Ck.t अञ्जयोद्; M8.10 आचख्यो; Cm as in text (for आख्याय). — d) B1 भाविनं; D1 G3 भविष्यां (sic); D6.8

सुवाहुर्मधुरां लेभे शत्रुघाती च वैदिशम् ॥ ९ द्विधा कृत्वा तु तां सेनां माधुरीं पुत्रयोर्द्वयोः । धनधान्यसमायुक्तौ स्थापयामास पार्थिवौ ॥ १० ततो विस्रुज्य राजानं वैदिशे शत्रुघातिनस् । जगाम त्वरितोऽयोध्यां रथेनैकेन राघवः ॥ ११ स ददर्श महात्मानं ज्वलन्तमिव पावकम् । स्रौमस्क्षमाम्बरधरं स्रुनिभिः सार्थमक्षयैः ॥ १२

Ts भविष्यद्; Cm.t as in text (for भविष्यं). D1.4 प्राणिभिः (for भ्रातृभिः).

- 9 ⁶⁵) Ds तत्र (for तत:). Ñ1 B2 D1-5.0 वीरम्; T1 G1.3 M3-7 जूर्ज्ञ; M8 भूयज्ञ (for वीर:). Ñ1 D2.9 T3.4 अ(T3.4 हा)भिषिच्य; B2 T1 G1 M6 सोभिषिचन्; D1.3.5 अभि°; D4 अभ्य° (for सोऽभ्यषिज्ञन्). Cm quotes अभ्यषिचन्. B1.4 महारथः; G3 M5 नराधिपं; Cm नराधिप. G2 M2 आह्य च ततः पुत्रावभ्यषेचन्नराधिपः.—°) Ś3 B1.3.4 D1-5.7-9 मथुरां.—⁴) M6 जूरसेनज्ञ (for ज्ञानुधाती). Ñ2 B2.4 [इ]ति; B1 तु (for च). M1 ज्ञानुधातीव. G2 वेदितं; Cm.t as in text (for वैदिशम्). V3 ज्ञानुधः प्रति ये ददौ (sic).
- 10 °) Ñ2 दिधा कृत्य. Ñ1 V3 D1-5.9 T4 च; M8 [आ] चु (for तु). M4.7-9 तु कृत्वा (by transp.) (for कृत्वा तु). Ñ2 ततः; G1 तथा (for तु तां). Ñ1 V1.8 B1 D1-5.9 T3.4 तत्सेन्यं; B2 D12 तस्सवं (for तां सेनां). Ś D8 पुरीं सवा (for तु तां सेनां). ³) Ś B2 D8.12 M7 मथु(M7 °पु)रां; V1 B3 D2.6.7.9 मथुरीं (V1 D2.9 °रं) (for मापुरीं). V1 ददौ; D2.9 नृप: (for द्वयोः). Ñ1 V3 D1.3-5 माथुरें (V3 °पुरां)नृ(D3 भू)प(V3 m. नृप)पुत्रयोः; Ñ2 B1.4 पुत्राभ्यां प्रददौ तदा; T3.4 माधुरं च स्वपुत्रयोः; M6 मधुरायां तु पुत्रयोः. ° ³) Ś3 D4 M6 -समायुक्तो. D10.11 धनं च युक्तं कृत्वा वे (for °). Ñ2 V2 B1.3.4 स्थापयिस्वा स (for °यामास). Ñ1 V1.3 D1-5.9 तो सुतौ (D1 **); Ñ3 V2 B1 D10.11 М5 पार्थिवः (for पार्थिवौ). T3 दक्वाभिषिच्य राजानं सुबाहुं मधुरापुरे. % Cg.k: धनं युक्तं च कृत्विति; Ct धनं च युक्तं कृत्वा. %
- 11 B1.4 om. 11⁶⁵.—) Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3 प्रस्थाप्य (for विस्च्य). G1 स जनं (for राजानं). D6.7.10.11 T6 M8 सुबाहुं मधुरायां च(M3 तु).—) Ñ V B2.3 D2.9 T1.3 M2.5.9 वैदिशं(V3 °कं); D1 T8 वैदेशे; D8 विदिशे (for वैदिशे). D5 शतुधातनं (for °धातिनम्). M6 सुबाहुं श्रूरसेनकं.— °) B8 त्वरया (for त्वरितो). S1.2 त्वरितं योध्यां (sic). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3 अयोध्यां (D2 °ध्यायां [hypm.]) प्रययो श्रीप्रं; D6.7.10.11 T6 M3 ययो स्थाप्य तदा(T6 °तो)योध्यां.— d) Ñ2 B2 पार्थिव: (for राधव:).
 - 12 *) Ñ2 V2 B1.3.4 ततो गतवा(V2 रामं) (for

सोऽभिवाद्य ततो रामं प्राञ्जिलः प्रयतेन्द्रियः । उवाच वाक्यं धर्मज्ञो धर्ममेवानुचिन्तयन् ॥ १३ कृत्वाभिषेकं सुतयोर्धकं राघवयोर्धनैः । तवानुगमने राजन्विद्धि मां कृतनिश्रयम् ॥ १४ न चान्यदत्र वक्तव्यं दुस्तरं तव शासनम् ।

त्यक्तुं नार्हास मां वीर भक्तिमन्तं विशेषतः ॥ १५ तस्य तां बुद्धिमक्कीवां विज्ञाय रघुनन्दनः । बाढिमित्येव शत्रुघ्नं रामो वचनमत्रवीत् ॥ १६ तस्य वाक्यस्य वाक्यान्ते वानराः कामरूषिणः । ऋक्षराक्षससंघाश्र समापेतुरनेकशः ॥ १७

G. 7. 113. 36 B. 7. 108. 17 L. 7. 110. 16

महारमानं). — ⁶) Ś Ñ1 V1.3 B2 D1-5.8.9.12 T3.4 M5.6 तेजसा (for पावकम्). — ⁶) Ś1.3 B2 D8 T1.2 M6 °सूत्र; Ś2 D6.7.10.11 T3 M3 सूक्ष्मश्रोम- (by transp.); Ñ1 V1.3 °रक्त-; Ñ2 V2 B1.3 °शुद्ध-; B4 °शुक्र-; D9 °रम्य-; T4 साक्षारश्रोम- (for श्रोमसूक्ष्म-). D1.3-5 -धरेंर्. — ^d) B1 आस्थितं; B3 अक्षयं (for अक्षयः). T1.2 G3 M3 सह धार्मिके:.

13 °) B1 अभिवास (for सोडभिवास). Ñ1 G1 महात्मानं (for ततो रामं).—) Ś Ñ2 B2 D8 संव (B2 °न; D8 °जि)तेंद्रिय:; Ñ1 V1.3 B1 D1-5.0 T3.4 पुरुषपेंभ: (V2 D1.8-5 T4 °भं); G (ed.) स नमस्कृत: (for प्रवतेन्द्रिय:).—) M6 धीरं (for वाक्यं). D5-7.10.11 धर्मज्ञं; G1 धर्मात्मा (for धर्मज्ञो). B2 राधवं धर्म्यं (for वाक्यं धर्मज्ञो).—) M10 रामम् (for धर्मम्). B1 [अ]व- (for [अ]नु-). Ñ1 V1.3 B1 D1-4.9 T3.4 -पालयन् (for -चिन्तयन्). D2 [अ]तिपालयन्.

14 M10 om. 14^{ab}. — ab) Ñ1 V1 हत-; Vs D2 श्रुरवा; Ds दत्त- (for कृरवा). Ñ1 उमयोर; Vs पुत्रयोर; D2 नृपयोर् (for सुत्योर्). Ñ1 D2.9 हृष्टों; V1.3 D6.7.10.11 T3.4 हृयों; D1.3.6 हृष्टं; M6 भनत्या (for युक्तं). Ñ1 D1.4 T2 राघववर्धनं (Ñ1 के:); V1.3 D6.7.10.11 T3.4 G M2 कंदन V1.3 न:; Gs कं); D2.9 T1 M3.6 वर्धनः (T1 M3 क); D3 दर्शनं (for राघवयोधने:). Ñ2 B1.3.4 श्रागतोस्मि रधूत्तमः V2 **** मनुत्तमः; D5 राघवः प्रीतिवर्धनं (for b). \$ B2 D8.12 श्राभिषच्य ततो (B2 था) वीरो यथाइसं (\$2 B2 ह्यां त्रां विमो. —D9 om. 14°-15b. —°) D5 M10 राम (for राजन्). — b) ठि त्वां (for मां). M2 बुद्धिमान् (for विद्धि मां). V2 कृष्य निस्करं (sic). —After 14, G1 reads 15° for the first time repeating it in its proper place.

15 Do om. 15⁶⁶ (cf. v.l. 14). V1 om. 15.—6)
De at (for च). De.7.10.11 T1 G2 M5.7.9.10 Ct अच;
T4 अपि (for अत्र). Ś Ds.12 [अ]हमसिन्; Ñ2 B1
[अ]हं प्रति-; V2 B4 [अ]हमदा; B2.8 G1 M6.6.8 [अ]हमन्यद् (M8°त्र) (for [अ]न्यद्त्र). Ś V2 B1.6 D8 G1
M6.6.7 वक्तव्य: (for वक्तव्यं). Ñ1 V3 D1-5 T3 न च
वारियतव्योस्मि(D2 °स्मिन्); M1 तदाहमन्यं वक्तव्यस.—6)
Ś B2 D8.12 क्तेव्यं(Ś °व्यस्); Ñ1 V3 D1.3-5 ह्युक्तरं; Ñ2
V2 B1.3.6 D2 उक्तरं (for दुस्तरं). D1.6 शोभनं; T2 द्शेनं;
Cv.t as in text (for शासनम्). D6.7.10.11 G1 M1.6.7.8
अतो(G1 M1.6.7.8 तव)वीर न(D7 °र प्र)शासनं; М8 तव
वीराउँशासनात्.—G1 repeats 15° here (cf. v.l. 14).

Ñ2 V2 B2 D12 M5.10 read 150d twice. - od) D9.12 (first time) मा (for मां). Bs (first time) श्रीतं (for हीर). Ña(first time) D6.7.10.11 G1.2 M1.2.6.5(G1 Ms second time).6-10 Cv.t K (ed.) वि(Ds.11 नि) हन्य (D7 °हस्य; Ms.9 °लोभ्य; K [ed.] °लोक्य)मानमि (N2 Cv °नं ने)च्छामि; B1.2 (second time).3.4 D12 (second time)हुन्य(Dis त्यज्य)मानं न हीच्छामि (for °). Ñs (first time) B2-4 D6.7.10-13 G1.2 M1.5.6 B2 D12 G1 M5 second time).s. Cv.t म्(B2 D12 M5.9 हव; Me त)द्विधेन; B: स्वाविधि च; M2 विद्विधेन (sic); Me.7 मद्भितेन; M10 (first time as in N2)शक्तिमंतं (for भक्तिमन्तं). V2 (first time)विहन्यमा ***** विशेषतः. 🛞 Cm : न चान्यदिति। अन्यक्ष वक्तब्यम्। मास्त्वित । न वक्तब्यमित्यर्थः । Cg.k: (Cg cites न चेति) अन्यत्र वक्तव्यमिति । मास्त्विति । न वक्तव्यमित्यर्थः । विलोक्य-मानमिलादि । त्वद्विधेन परमानुमहसमर्थेन विलोक्यमानमनु-गृह्यमाणमेव संपाद्यितुमा(Ck °यितुं मदा)त्मानमिच्छामि।; Ctp: विलोक्यमानमिच्छामि स्वद्विधेन विशेषतः इति पाठे स्वद्विधेन परमानुप्रइसमर्थेन विलोक्यमानमनुगृह्यमाणमेवे-च्छामि । आत्मानमिति शेष इत्यर्थः । 🛠

16 Me om. 16^{ab}.—^a) T1.2 Ge Me सिक्छां (for अक्तीवां). V2 बुद्धिसिथकां (sic).—^b) B1 विदित्वा (for विज्ञाय).—^a) S De कृतिसियेव; V2 om. (for बाढिसित्येव). Me सौमित्रिं (for ज्ञानुमं). S Be De-8.10-12 रामो वाक्य(B2 °च)मुवाच इ; Ñ V B1.2.4 D1-5.9 T3.4 राघवो(D2.9 T3.4 रामो वे) वाक्यमव्यवीत् (for a). Me यथेष्टं तव ज्ञानुम रामस्त्वेनमथाव्यीत्.

17 ") Ñ1 V1.3 D1-5.9 अथ; Ñ2 B1 अस्य (for तस्य). B1 G1.2 M2 रामस्य; D6.7 T8.4 M3 वीरस्य; Cv.m.t as in text (for वावयस्य). Ñ1 V1.3 D1-5.9 तस्यांते; B3.4 चाथां (B2 दियां)ते (for वाक्यान्ते). Ś B2 D8.12 तस्छु(B2 तं ध्रु)त्वा ताइशं सर्वे; V2 तस्य वाक्यांतरे सम्यक्. — Ñ2 V1 B1 स(B1 च)विभीपणा: (for कामरूपिण:). — D7 सक्षा (for ऋश-). M1 -वानर- (for राशस-). Ñ1 B2 ऋशवागरगोपुच्छ-(B2 रिशांसि); V1.3 D1-5.9 ऋश (D2.9 ऋशा)गोपुच्छ-(श्रुट रिशांसि); V1.3 D1-5.9 ऋश (D2.9 ऋशा)गोपुच्छ-(श्रुट रिशांसि); V1.3 D3 समुपेतुर; B1.3 D1.2-5 T4 समुपेतुर; D2 समुपेतुर (for सम्योतुर). Ś D8.12 सद्स्वशः; V2 वनौकसः। B2 समंततः (for अनेकशः). Ñ1 रक्षांसि च महावछाः. — After 17, D6.7.10.11 S (except M6) ins.:

G. 7. 113. 37 B. 7. 168. 19 L. 7. 110. 17 देवपुत्रा ऋषिसुता गन्धर्वाणां सुतास्तथा । रामक्षयं विदित्वा ते सर्व एव समागताः ॥ १८ ते राममभिवाद्याहुः सर्व एव समागताः । तवानुगमने राजनसंप्राप्ताः सम महायद्याः ॥ १९

1457* सुप्रीवं ते पुरस्कृत्य सर्व एव समागताः । ते रामं द्रष्टुमनसः स्वर्गायाभिमुखं स्थितम् ।

[M4 om. (hapl.) from 1. 2 up to st. 18.—(1. 2) M9 om. the prior half. D10.11 तं (for ते). T8.4 M7 रामं तं (for ते रामं). M3 ते तमक्षदमनसः (for the prior half). T8.4 स्वर्गिभिमुखमुभतं (Ts °रमुकं) (for the post. half).]

18 Ma om. 18 (cf. v.l. 17).—") Śa damaged for पुत्रा. Ś Da.12 नागसुता; Ña V2 B2.4 T3.4 M7 सुनिसुता; Ma ऋषिगणा (for ऋषिसुता).—Va om. from 186 up to रामक्षयं in 18°.—") T1 तदा (for तथा). Ś B2 Da.12 च ये सुता: (for सुतास्तथा). Ñ2 B6 ये तदथं तु(B6 च) जित्तरे; T3.4 M7 तदथं ये च (M7 येभि)जित्तरे; M6 एतदथं हि जित्तरे.—For 1866, Ñ1 V1.8 B1.2 D1-5.9 subst.:

1458* देवगन्धर्वपुत्राश्च ऋषिपुत्राश्च वानराः।

[B1.3 D1.2-5 मुनि- (for ऋषि-). B1 सानुगाः (for वानराः).]

—Ñs om. 18°-19. Ś Ds om. 18° . —°) Vs D1.3-5.

9.18 रामे (for राम-). Ms -दु:खं (for -क्षयं). Ñ1 Vs D2.9

तु; B2 च (for ते). V1 रामस्य गमनं ज्ञात्वा; B1.4 रामस्य
वचनं श्रुखा; G1 रामाभिशायमाज्ञाय. — °) V1 B2 ससुग्रीवाः
(for सर्व एव). B1 ऋक्षवानरराक्षसाः; D18 ततो रामसुपागमन् ; M7 सर्वमेवोपचक्षिरे.

19 Ña om. 19 (cf. v.l. 18). Ba De.7.10.11 M1.5.7.9 om. (hapl.) 1945. Dis reads 1945 twice. B (ed.) reads 19 within brackets. -) S N1 V2 D1-5.8.0.12 (second time) T:.4 अनुसृ(Ñ1 °स्पृ)त्योचु:; V1 B:.4 T1.2 G1 Ms.e अभिवाद्योच:; V2 B1 D1s (first time)अभि-वाचाश (for अभिवाचाह:). —) Va समजुवन् (for समागता:). Ś Ñı Vs B2 D1-5,8,9,12 (second time) T G: M: सर्वे(N: G: °वें) वानरयूथपा: (D1.3-5 T G: Ms °राक्षसाः); V1 मुनिवानरराक्षसाः; B1.4 ऋक्षवानरसंघशः (B4 °राश्रसाः); G1.: M2 सर्वे प्रांजलयः स्थिता:. —") Me राम (for राजन्). B1,2,4 तवानुगमनाथ हि(B2 च). _4) Ś Ñ1 V1 D2.8.6.9.12 B1.2.4 सम (B2 सु)महामते; Va सुमहोजसः; Va इह राघवः Ba सम महोजसः; Di.a सम यथानघः Ds रघुनंदनः; Ds.7.10.11 स्म समागताः; Ts.4 स्म इहा(Ts °वा) नुगाः; M1 स्म महायशाः; M3 कृतनिश्चयाः; Me समहायशः (for सा महायशः).

20 Vs om. 20.—") Ñi रासं (for राम). Vi सद्दास्माभिर्; Ti ** स्माभिर्; (damaged); Ts.4 विद्वायासान् (for विनास्माभिर्).—") V2 om. after रवं up to यसद

यदि राम विनास्माभिर्गच्छेस्त्वं पुरुषपभ । यमदण्डमिवोद्यम्य त्वया स्म विनिपातिताः ॥ २० एवं तेषां वचः श्रुत्वा ऋक्षवानररक्षसाम् । विभीषणमथोवाच मधुरं श्रुक्षणया गिरा ॥ २१

in °. Ś Ñ1 V1 B2 D8.9.12 गच्छेथा:; D3 गतस्त्वं; M6 गच्छिस (for गच्छेस्त्वं). Ñ1 B3 D3.4 पुरुषर्षभः; D6.7. 10.11 पुरुषोत्तम; M2 पुरुषर्षभा:; M6 त्वं नरोत्तमः (for पुरुषर्षभ).—°) Ś D8.12 सर्वें; B2.4 वयं (for यम-). M6 यमदंड. D6.7 अथ (for इव). Cm.g.k.t quote उद्यम्येव. Ñ1 D1-5.9 सर्वें खलु इताः स्पोद्य (Ñ1 स्थामो; D2.9 सौम्य).—²) Ñ1 D1-5.9 दंडेन महता नृप; Ñ2 B1.4 त्वया स्थाम निपातिताः; V2 B2 त्वया स्पो विनि°; B3 त्वया यास्याम पातिताः; D8.12 त्वया स्युविनि°; T4 त्वया हि विनि°; M5 त्वयास्थासु निपातितंः M6 त्वया मूर्झि निपातितः; M10 त्वयास्यासु निपातितंः M6 त्वया मूर्झि निपातितः; M10 त्वयास्यासु विनि°; Cv.m.g.k.t as in text.—After 20, D6.7.10.11 S (except M6) ins.:

1459* एतस्मिन्नन्तरे रामं सुप्रीवोऽपि महाबलः। प्रणम्य विधिवद्वीरं विज्ञापयितुमुद्यतः। अभिषिच्याङ्गदं वीरमागतोऽस्मि नर्र्षम। तवानुगमने राजन्विद्धि मां कृतनिश्चयम्।

[(1.3) Ts अभिविच्य (for °विच्य). Ds.7.10.11 Ts.4 (malso) नरेश्वर; T1.2.4 Gs Ms नराचिप (for नर्षभ). —(1.4) Gs Ms राम (for राजन्).]

—Thereafter, Ds.7 B (ed.[within brackets]) cont. 1461*; while Ms B (ed.[within brackets]) ins. after 20:

1460* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामो रमयतां वरः। वानरेन्द्रमथोवाच मैत्रं तस्यानुचिन्तयन्।

21 ⁶⁶) M2.4.7 बहु; M9 om. (for वच:). Ś Ñ1 V B2-4 D1-5.8.9.12 श्रुत्वा तु(Ś2 damaged up to तु; B2 श्रुर्वेतद्) वचनं तेषां(V2 om. तेषां); Ñ2 illeg.; B1 M5 तेषां तु(M5 एतेषां) वचनं श्रुखा (for °). D5 मृग- (for ऋश्व-). Ś -राक्षसान् (for -रक्षसाम्). D10.11 B (ed.) तैरेवमुक्तः काङ्ग्रस्थो बाढमिस्यववीत्स्मयन्.—For 21⁶⁶, T5.4 M2 subst.; D6.7 B (ed. [within brackets]) cont. after 1459*:

1461* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा न च तेऽहं विनाकृत:। गच्छेयं देवलोकं वा वारुणं वा पदं महत्।

[(l. r) Ms सखे ऋणुष्य सुग्रीय (for the prior half). Ms त्वया (for च ते). —(l. 2) Ds तव (for देव-). Ts.4 Ms परमं (for वारुणं).]

—") Vs D1.4.5 उवाचाथ (by transp.) (for अथोवाच).
—") Ñ V B1.3.4 D1.2.4.5.9 T3.4 राघव: (for मधुरं). Bs

उत्तरकाण्डम

यावत्प्रजा धरिष्यन्ति तावन्तं वै विभीषण । राक्षसेन्द्र महावीर्य लङ्कास्थः स्वं धरिष्यसि ॥ २२ प्रजाः संरक्ष धर्मेण नोत्तरं वक्तुमईसि ॥ २३

De.7 श्रहणं मधुरया (for मधुरं श्रहणया). Die.11 राक्षसेंद्रं महायशाः.

22 Ma om. 22-25. —) Śs राजा; B1.a एव; G2 M2 लोका; Ct as in text (for प्रजा). Me Cm प्रजा यावद् (by transp.). V2 चरिष्यंति; T1.2 G1.3 वसिष्यंति; T4 भविष्यंति; Cm.t as in text (for घरिष्यन्ति). —) B1.4 प्रजास (for तावत्). Ś Ñ2 V2 B2 D3.8.12 राजा; Ñ1 एए; V1.3 D1.2.4. 5.3 T3.4 एव; B1.4 तावद्; B2 रक्षो; D7 स्वं हि; T1 रवं * (moth-eaten); G1 M5.10 तं वे (for स्वं वे). Ś Ñ V1 B1.2 D3.4.8.12 विभीषण:. — After 22°5, Ś B2 D8.12 ins.; D3 subst. for 22°6:

1462* राक्षसानां महात्रीयों भविष्यति विभीपणः।

[B2 न संशय: (for विभीषण:).]

—°) G1.3 M2.3 महावीर; M5 महावाहो (for महावीर्य).
—d) D6.7 T1.2 G M1.2.5.7-10 त्वं; Ct as in text (for स्वं). D6.7 भविष्यसि; M3 गमिष्यसि; M5 करिष्यसि; Cm धरिष्यसि; Cg.t as in text (for धरिष्यसि). M6 लंकानाथो भविष्यसि.—For 22°d, Ś Ñ V B D1.2.4.5.8.9.12 T3.4 subst.:

1463* कारयनसुमहद्राज्यं लङ्कां स्वं पालविष्यसि।

[Ñ1 D5 कारयस्त; Ñ2 V1.2 B1.8.4 राक्षसेषु; B2 चकार सु-(for कारयन्धु-). D1.4 वाक्यं (for राज्यं). V2 D2.9 T3.4 कुर्वन्सु (V3 कुरू त्वं)विषु(T4 सक)लं राज्यं (for the prior half). Ñ2 V1.2 B4 लंकास्य:; B3 लंकायां (for लङ्कां त्वं). V1 D5 पालयिष्यति; B2 T3.4 परिपालय.]

-Then Ts.4 cont.; De.7.10.11 Ms ins. after 22:

1464* यावचनदश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी । यावच मत्कथा लोके तावद्वाज्यं तवास्त्विह।

[(1.2) Ts.4 करोदिवह; Ms कुरुष्त्र ह (for तवास्त्रिक्ह).]
—Thereafter all above MSS. cont.; while Ñ V B
D1.2.4.5.9 cont. after 1463*; Ds after 1462*; T1.3 G
M1.2.5-10 ins. after 22:

1465* शापितस्त्वं सखित्वेन कार्यं ते मम शासनम्।

[(1. 1) Ñ1 V2 स्थापितस्त्वं; B2 स्थापित्त्वां; D5.5 शायितस्त्वं; D6.7.10.11 T5.4 M3 शासि(D6 °स)तश्च(M2 °स्त्वं) (for शापितस्त्वं). Ñ1 V1 B1.4 D1-5.5 न चेत्कुर्याद्व(V1 न चेत्कर्ता व; B1.4 D1.6 न चेत्कुर्या व; D2.5 नावकुर्याद्व; D5 न ते कुर्याद्व)चो मम; V2 कुर्याचेन्न वचो मम; B2 तत: कुर्या मम प्रियं; M6 न कुर्यास्त्वं वचो मम (for the post. half).]

23 Me om. 23 (cf. v.l. 22). - N1 V1 B1

तमेवमुक्त्वा काकुस्थो हन्मन्तमथात्रवीत् । जीविते कृतवुद्धिस्त्वं मा प्रतिज्ञां विलोपय ॥ २४ मत्कथाः प्रचरिष्यन्ति यावल्लोके हरीश्वर । तावन्त्वं धारयन्प्राणान्प्रतिज्ञामनुपालय ॥ २५

G. 7. 113. 44 B. 7. 108. 30

D1-5.9 स्वं रक्ष; B4 T1.9 G1.8 M3 रक्ष स्व-; M2 सुरक्ष (for संरक्ष). Ñ2 V2 B3 राक्षसेंद्र प्रजा: (V2 °जां) पाहि; V3 प्रजां रक्ष सुधर्मेण. — 6) V2 राधवं (sic) (for नोसरं). Ś D8.18 कर्तुम्; V2 दातुम् (for वक्तुम्). — After 23, D6.7.10.11 T2.4 M3 K (ed.) ins.:

1466* किं चान्यद्वकुमिन्छामि राक्षसेन्द्र महाब्छ ।
आराध्य जगन्नाथिमिह्नाकुनुकदैवतम् ।
आराधनीयमिन्द्रां देवैरिप सवासवैः ।
तथेति प्रतिजग्राह रामवानयं विभीषणः ।
राजा राक्षसमुख्यानां राघवाज्ञामनुस्मरन् ।

[(l. 1) K (ed.) महामते (for °बल). —(l. 3) Ms सवेंदेंबै: (for देवेरपि). —Ms om. l. 5.]

24 M4 om. 24 (cf. v.l. 22). B2 om. 24^{a6}. —) Ñ V1.2 B1.8.4 D2.2 प्वमुक्त्वा तु; V2 D5 प्वमाख्याय; D1.4 प्वमाज्ञाय; D3 प्वमाज्ञाय; T1 त * * * * * (damaged) (for तमेवमुक्त्वा). — 6) Ñ2 V2 B1.4 ततो (for अथ). V2 टवाच ह (for अथाज्ञवीत्). — M6 reads 24^{ad} twice. — 6) G2 M2 मत्कृते; M6 (second time) जीवितु; Cm.g.k.t as in text (for जीविते). D6 कृतचीयंस (for वृद्धिस्). Ś Ñ V B D1-5.8.2.12 M6 (first time) वायुपुत्र चिरं जीव. — 6) ई न (for मा). V2 प्रतिज्ञां मा (by transp.); G (ed.) न महाक्यं (for मा प्रतिज्ञां). Ñ1 V2 B4 D1.8-5 वृथा कुछ। Ñ2 V1.2 B1.2 D2.7.8-11 T3.4 M6 (first time) Cgp.t वृथा कुथा; D6 कृथा वृथा; Cm.g.k as in text (for बिळोपय). — After 24, V2 ins. 1470*.

25 M4 om. 25 (cf. v.l. 22). Vs transp. 25 and 26 (including star passage). —) Тз.4 प्रसरिष्यंति. —For 25 ab, Š Ñ V B1.8.4 D1-5.8.9.13 subst.:

1467* यावल्लोका धरिष्यन्ति मत्कथा वानरर्षभ ।

[Va.3 Da.3 होके. S Da.12 गमिष्यंति; Ñ1 Va Da.9 वदिष्यंति; Va चरिष्यंति (for थरिष्यन्ति). B1 यावछ्रकेषु स्थास्यंति; Ba स्थास्यंति यावछ्रकेषु (for the prior half).—S Da.5 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 2 of 1470*. Ñ1 V B3 D1.2.4.5.12 कथां.]

—°) Ñ V1 D9.12 T1.2 G M2.8.6.7 धारय; B1.8 M1 धारयेत् (for धारयन्). D12 प्रीतो (for प्राणान्). V2 धारयामास(sic) (for °यन्प्राणान्). D8.7.10.11 T8.4 तावहर (D10.11 °द्रम)स्व सुप्रीतो.— °) V1 प्रतिज्ञाः; D6.7.10—18 T8.4 महान्यम् (for प्रतिज्ञाम्). Ñ V2.8 B1.9.4 D1.8.4.5.18 परिपालयन् (Ñ1 V3 B3.4 D1.4.5 °ळय); V1 परितो भवः

G. 7. 113.47 तथैवमुक्त्वा काकुत्स्थः सर्वास्तानृक्षवानरान् । L. 7. 110.27

मया सार्धं प्रयातेति तदा तात्राघवोऽत्रवीत् ॥ २६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे अष्टनवतितमः सर्गः ॥ ९८ ॥

D6.7.10-12 Ts.4 G1 अनुपालयन् (for अनुपालय). — For 25°4, B2 D3 subst.; D12 cont. after 1467*: 1468* तावस्यं सततं स्थाता जराज्याधिविवर्जितः।

[B2 स्थारवा.]

-Thereafter B2 cont.:

1469* सर्वत्र सुरुभं तुभ्यं भक्षणं च भविष्यति।

—Then B2 further cont.; Ds cont. after 1468*; \$ Ds. cont. after the prior half of 1467* (owing to om.); Ñ V1.2 B1.3.4 D1.3.4.5.12 ins. after 25; Vs ins. after 24; Ts cont. after 1471*; T4 cont. l. 1 after l. 1 of 1472* and l. 2-3 after l. 2 of 1471*:

1470* मैन्दश्च द्विविदश्चेव ह्यमृतप्र।शनावुभौ ।
यावल्लोका धरिष्यन्ति तावदेतौ धरिष्यतः ।
पुत्रपौत्राश्च येऽस्माकं ताल्रश्चन्तीद्व वानराः ।
अतस्ते ब्याहरिष्यन्ति न चौष्वं मानुषीं गिरम्।

[SDs. om. up to the prior half of l. 2. B: reads l. I after l. 4. - (l. I) D1.3.13 मैदश; D4 मेंदश; Ta मैंदं (for मैन्दश्). Ta द्विविदं (for °दश्). Ña V1.2 B1.2.4 ि चीभाव (for [ए]व). -Di om. after हा up to पुत्रपीत्राक्ष in l. 3. No V1.2 B1.2.4 D2.3 (D2.3 with hiatus) अमृत-: Bs तावमृत- (hypm.) (for ध्वमृत-). Vs Bs.a Ds Ts.a -प्राक्षिनान्; Ds -प्राक्षितान् (for -प्राक्षनान्). Ñz V1.2 B इरी (for उमी). -(1. 2) Vs लोके; Bs लोको (for लोका). Vs वदिष्यंति; B1.3 भविष्यंति (for धरिष्यन्ति). Ts.4 यावस्कलिश्च संप्राप्तस (for the prior half). De सावत्तेजो (for °देती). V2 B1.2.4 भविष्यत: (for भरिष्यत:). T4 प्राणान्धरिष्यथ. \$2 ताव * * * * * (damaged) (for the post. half). —(1. 3) Ś Ds.12 पुत्रा: (for पुत्र-), Ds -पुत्राक्ष (for -पोत्राक्ष). Ñ V B1.8.4 T8.4 युष्माकं; D8.9 योस्माकं (for बेडस्माकं). Ś Da.12 Ta.4 ताम्रश्नंतिवह; Ñ: V: B1.8.4 धर्म प्राप्स्यंति (for तात्रक्षन्तीह). D12 दानवा: (for वानरा:). -\$ Ñ1 V3 D1-5.8.9.12 T3.4 om. l. 4. -(1. 4) V2 शिर्: B8.4 (before corr.) गिरि; Bs.गिरां (for गिरम्). Vı द्येत: अवेति वानरा: (sic) (for the post, half).]

-After 25, De.7.10.11 To ins.; To cont. l. 2 only after l. 1 of 1470*:

1471* एवमुक्तस्तु हनुमात्राघवेण महात्मना । वाक्यं विज्ञापयामास परं हुर्षमवाप च । यावत्तव कथा लोके विचरिष्यति पावनी । तावत्स्थास्यामि मेदिन्यां तवाज्ञामनुपालयन् ।

[D6 om. l. 2-3. —(l. 2) D7 अवाप्य (for अवाप). T6 राषवं पर्या मुदा (for the post. half). —(l. 3) D11 विचरिष्यंति.]

—Thereafter, D6.7.10.11 cont.; T1.2.4 (1. I only) G M1-2.5.7-9 ins. after 25; M4 ins. after 21 (due to om.); M10 cont. after 1474*:

1472* जाम्बवन्तं महातमानं वृद्धं ब्रह्मसुतं तथा ।

मैन्दं च द्विविदं चैव पञ्च जाम्बवता सह ।

यावत्कलौ च संप्राप्ते तावत्कालं च जीवथ ।

[(1. 1) D10.11 तथोक्त्वा तु; G1 अथोवाच (for महारमानं). G2 M2 ऋशं (for वृद्धं). D6.7.10.11 T2 G1 M10 तदा (for तथा).—(1. 2) D6.7 मैदं (for मैन्दं). T1.2 G2.3 प्राह (for पञ्च). % Cv: वाक्यं च पूर्वोत्तररूपमेव कपीश्वरान्पञ्च जाम्बवता सहिति परशेषः विभीषणहनुमन्मैन्दिद्विदाश्वाम्बवता सह पञ्चसङ्घवांस्तान्यावधान्वस्किल्स्तु संप्राप्तः प्रलयः संप्राप्तो भवेत्तावस्त्रीवथ ।; Cm: जाम्बवता सह ये पञ्च विभीषणहनुमन्मैन्दिद्विदास्ते । यूयं यावस्कीर्तिनाशः । प्रलयरूपः प्राप्तोति सर्वस्य तावस्कालं जीवत । कला प्रलये च संप्राप्ते सति देहं स्यजवेति शेषः । जाम्बवदिमीषणहनुमतां महाप्रलये मैन्दिद्विद्योस्तु मध्य इति विवेक इति मावः ।; So also Cy.k.t. %—(1. 3) D6.7.10.11 G2 M2.4.7 कलिश्च (M4.7 °स्तु); G1 M3 कलेस्तु; M1 लोके तु; M5 काले तु; M8.2 कला तु (for कला च). D6.7.10.11 G2 M2.4.7 संप्राप्तस; G1 M3 संप्राप्तिस (for संप्राप्ते). M10 कलिरसंप्राप्तः. T1.2 G3 M3 चरिष्यथ; M10 तु जी° (for च जीवथ). D6.7.10.11 तावजीवत सर्वदा (for the post. half).]

—After 25, Me ins.:

1473* यावद्रामकथा लोके तावद्राजा विभीषणः। इनुमांश्रेव सुग्रीवश्चरिष्यति प्रजाहिताः।;

while M10 ins.:

1474* तमेवमुक्तः स ततः सुत्रीवस्य पुरोधसम्।

26 Vs transp. 25 and 26 (including star passage).—") Ds.? तदैवम् ; D10.11 Gs Ms.s तदेवम् ; T1.2 G1.3 Ms.s.10 तानेवम् ; Ms.? तमेवम् (for तथैवम्).

प्रभातायां तु शर्वर्यां पृथुवक्षा महायशाः । रामः कमलपत्राक्षः पुरोधसमथात्रवीत् ॥ १ अग्निहोत्रं वजत्वेष्रे सर्पिज्वीलितपावकम् । वाजपेयातपत्रं च शोभयानं महापथम् ॥ २

ततो वसिष्ठस्तेजस्वी सर्वं निरवशेषतः ।
चकार विधिवद्धम्यं महाप्रस्थानिकं विधिम् ॥ ३
ततः क्षौमाम्बर्धरो ब्रह्म चावर्तयन्परम् ।
कुशान्गृहीत्वा पाणिभ्यां प्रसज्य प्रययावथ ॥ ४

G. 7. 114. 4 B. 7. 109. 4

- \$\tilde{N}\$ V B D1-5.8.9.12 T3.4 एवमुक्त्वा तु (for तथेवमुक्त्वा).

G8 धर्मस्थः; M5 सर्वास्तान् (for काकुत्रथः). — b) V2 B4

तदा; B1 ततस् (for सर्वास्त). — M4 damaged from स्तान्नु

up to °. Ñ1 नृप-; D7 ऋषि- (for ऋक्ष-). \$\tilde{D}_{8.12}\$ M1-राक्ष
सानः; D2.9 -पुंगवान् (for न्यानरान्). M5 ऋक्षवानरराक्षसान्.

— °) \$3 D12 प्रयाति (for प्रयात). V2 B1.3.4 T1.2 G

M1.2.5-10 वाडिमित्येव (G1 °स्याहः; M5.8.10 °स्व)गच्छध्वं (G1

°च्छामस्); D6.7.10.11 T2.4 M8 उवाच बाढं (M3 चैवा)
गच्छथ्वं. — d) \$\tilde{D}_{8.12}\$ वानरान् ; Ñ2 तदानीः; D2 तत्र तान्

(for तदा तान्). V2 B3 M6 मया साधमथाववीत् ; B1.6

मया साधमिति द्ववन् (B4 ववीत्); D6.7.10.11 T G2.8 M1-5.

7-10 Cv मया साध यथेष्सतं (D10 °थोदितः ; D11 °थोदितः);

G1 त्वरमाणो महायशाः.

Colophon: Ñ1 Vs D1.2-5 Ts om. — Sarga name: Ś D8.12 विभीषणनिवर्तनं; Ñ2 शहुशागमनं; V1 पुत्रयोरिभषेकः; V2 Bs शहुशपुत्रयोरिभषेकनाम(Bs °कः); B1 पौरजनिवर्गसनं (before corr. शहुशस्य अभिषेकः); B2 विभीषणानुगमनं; B4 शहुशपुत्राभिषेकः; D2.2 वानरानुशासनो नाम. — Sarga no. (figures, words or both): Ś V2 D2.8.12 Ts om.; Ñ2 B3 112; V1 87; B1 D9 111; B4 114; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 108; T4 116; M8 104; M8 107. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्थणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

99

Vs reads erroneously Sargas 97-100 after 22.145. Ñ1 Vs D1.8.4 Ts cont. the previous Sarga.

- 1 °) V₂ च (for तु). b) Ñ1 D1-4.9 महाभुजः; D5 °सुतः (for °यशाः). B₂ om. 1°-3°. M1.4 damaged from 1° (M4 from 1²) up to अज in 2°. ☑ Ñ1 missing from स in ⁴ up to Sarga 100. ⁴) M6 पुरोहितम्. B1 अथो (for अथ).
- 2 Bs om. 2 (cf. v.l. 1). M1.4 damaged up to वज in 2° (for both, cf. v.l. 1). —°) Ñ2 V2 (before corr. as in text) प्रयातु (for वजतु). Ś B1.2.4 D8.12 अग्नयो में वर्ज (B1.2.4 प्रया) त्वग्ने; V1.8 D1-5.9 T3.4 अग्निहोत्राणि यां(D9 *) त्वग्ने. —°) Ś D8 दीप्यमानाः समंततः; Ñ2 V2 D6.7.10.11 M6 दीप्यमानं सह द्विजैः (M6 स्वतेजसा); V1.3

D1-5.8 Ts.4 दीष्यमानानि सर्वशः (V1 also °तः); B1.4 दीष्यमाना द्विजैर्नुताः; B2 दीष्यमानाः सहित्विजाः; D12 दीष्यमानाः सहित्विजाः; T1.2 G3 M8 संप्रदव . — °) \$1 वाजिपेय - \$ V1.8 D1.5-5.8.12 Ts -[अ]तिरात्राणि; Ñ2 B1 -[आ]त-पत्राणि; V2 B2.4 -[अ]िरिक्ताश्चः; T4 -[अ]िर्जितं छयं; Cm.g.k.t as in text (for -[आ]तपत्रं च). D2.9 वाजपेयानि पात्राणि. — °) \$ B2 D8.12 शोभयंतु (B2 °तो); D6.7.10.11 T1.2 M2.8.6.10 शोभमानं (for °यानं). D6.7.10.11 °पथे; T1.2 M3 °घनं; G2 M2 °वछं (for महापथम्). Ñ2 V1.2 B1.4 D1-5.8 T3.4 नियातु मम चा(V1.3 च ममा)प्रतः; V2 (before corr.; after corr. m. as in V1) शोभयंतो महर्पयः.

- 3 Bs om. 3^{ab} (cf. v.l. 1). Vs cm. (hapl.) 3.
 —") Ś B² D8,1² नृपते: (for तेजस्वी). Vs (after corr. m.; before corr. as in text) चित्रमुखाः. b) Ds तव्विशेषतः. Vs (after corr. m.; before corr. as in text) चक्रस्ते; B1.² चचार (for चकार). Ms सुमहद्; M10 धमेदिद्; Ct as in text (for चिथेवद्). Ś Ds होमं; Ñs B².३ D².٥ T².4 Ms कमी; V1 तस्य; V2 B1 D4.6.7.10-12 T1.2 G².3 M1-4.6.7 Ct धमें; B4 तम्र; D5 सवे (for धम्ये).) Ś D8.12 ततः प्रास्थानिकं; Ѳ V1 B².3 D³ Cg महाप्रास्थानिकं; V2 B (ed.) Ct माहाप्रा°; G (ed.) महाप्रस्थानिकं; Ck as in text (for महाप्रस्थानिकं). B² गुमं (for विधिम्). D6.7 M1 महाप्रस्थानकाश्रयं(M1 °मेव च).
- 4 D11 repeats 4 after 8. De.7.10.11 (both times) Ts.4 सूक्ष्मांबर - S Bs Ds.13 श्लीमांबरधरी रामी; B1.4 ततः श्लोमांबरो रामो. —) Ś Ds.12 हहा(Ds °हां) हि; B1 G1.2 M1.6 到表現; B2 D10.11 (both times) T1.2.4 M7.8 Cm.g.k ब्रह्मम् (for ब्रह्म च). \$3.3 B1.2 D8.12 [आ]वर्तेयत. \$2.8 पथं; B1 दुःरुं; De T4 पथि; T1 G1.3 पर्द् (T1 m. also °रं); Me कमं (for परम्). Ña Va.s Be Da.s ब्रह्मचारी समाहित:(Va जितेंद्रिय:); V1 D1.3-5 Ta ब्रह्मचयैवते स्थित:; B1 रामो ब्रह्मऋमं जपन्. 🛠 Cg: परं ब्रह्ममावर्तयक्रिति। अकारा-न्तत्वमार्थम् ।; Ck: परं ब्रह्ममावतेयन्निति अकारान्तस्यं छान्द्सं । प्रागगस्योपदिष्टब्रह्मसिद्धान्तप्रधानमहामञ्जसर्वस्वं श्रीमद्रह्महृद्य-मावर्तयन्सम्य कानोवाग्वृत्तिभ्यामनुसंद्धानः ।; Ct : ब्रह्ममावर्त-यन्नित्यकारान्तःवमार्वम् । then quotes कतक. 🛞 —") Da क्याम. V B1.4 D1-5.9 Ts.4 आदाय (for गृहीखा).- ") Bs असंगः; De.7.10.11 (both times) सर्यु; G1 M2 असकः; Ms संत्याज्य; Cm.g.k as in text (for प्रसाजय). S D8.12 L (ed.) स जपनृचयाथ वा(L[ed.] 'या यथा); N: V

G. 7. 114. 5 B. 7. 109. 5 L. 7. 111. 5

अन्याहरन्कविचित्किचिनिश्चेष्टो निःसुखः पथि । निर्जगाम गृहात्तसादीप्यमानो यथांशुमान् ॥ ५ रामस्य पार्श्वे सन्ये तु पद्मा श्रीः सुसमाहिता । दक्षिणे द्रीविद्मालाक्षी न्यवसायस्तथाग्रतः ॥ ६ शरा नानाविधाश्चापि धनुरायतविग्रहम् । अनुत्रजन्ति काकुतस्यं सर्वे पुरुपविग्रहाः ॥ ७

B1.9.4 D1-5 T3 M10 महाप्रस्थानमुद्य (V1 °नमास्थि; B2 D2.5 न उद्य)त:; D9 M6 महाप्रस्थानिकं विधि (M6 ययो); G2 असक्तः प्रययो यथा. —After 4, M10 ins.:

1475* फुल्लाक्जपत्रनयनः प्रसज्य प्रययौ ततः।

- 5 *) \$2.8 V1.3 D1-5.8.9.12 T4 न व्याहरन्(D1-5.5 °त्); T1 G5 अव्याहतः M6 अव्याहारः (for अव्याहरन्). B2 (m. also as in text) नवे (for नविन्). M1 कंचित् (for किंचित्). b) V2 B1.2 M6 निः(B1 नि)शव्दोः D6.7 T8 निःशव्दं (for निश्चेष्टो). \$ V1.3 B2 D1-5.8.12 T4 निर्ममः; V2 निःसुखेः D7 T3 सुसुखीः D9 निर्मतः (for निःसुखः). \$1 परं (for पथि). B4 निर्ममो निरहंकृतिः. b) № B4 निश्चकाम (for निर्माम). V1 पुरात् (for गृहात्). \$ V3 B2 D8.12 T4 निर्मसः (V3 T4 °र्गम्यः B2 °द्भम्य) नगरात् ; D1.3.4 निश्चकाम पुरात् ; D2.5.5 निःकामकगरात् ; L (ed.) निरगाकगरात् (for निर्माम गृहात्). D6 व्वस्मात्. b) B2 वीव्यमाणो (for दीव्यमानो). V2 B3 महायशाः; B1 T1.2 G3 M3 इवांग्रमान् ; G2 M2 यथानळः; M5 यथा रविः (for यथांग्रमान्). V3 B4 D1-5.9 T3.4 सिता(V3 स्थितो; B4 महा)आदिव चंद्रमाः.
 - 6 *) Da स तस्य (for रामस्य). D1-4.9 G1 M10 transp. पार्श्व and सब्ये. V1.3 Bs Me सब्यपार्श्व तु(B: च); D5-7,10,11 Ts. दक्षिणे पार्श्व (for पार्श्व सन्मे तु). S Bs. 4 Ds.13 सब्ये पार्श्व राधवस्यः No Va B1 सब्ये (B1 वास)पार्श्व त(Ñ2 च) रामस्य. —) Ś Ñ2 V1,3 B2 D1-5.5,8.12 T3,4 Ms Cg सपद्मा श्री: (for पद्मा श्री: सु-). S B2 D8.12 इवा (Ba 'हा) भवतः V1 Bs D1.3-5 समास्थिताः V3 समन्विताः Ds समाश्रिता; Ts.4 उपस्थिता; K(ed.) उपाश्रिता (for -समाहिता). De.7.10.11 समुपश्चिता. - °) D12 T2 G1.2 M2.3 श्रीर् (for हीर्). 8 Cm: पद्मा पद्मचिह्ना पद्महस्तेत्यथै:। ही: मू:। लक्ष्मी-महीदेग्योः सर्वेश्वरस्य पत्नीत्वं दीश्च ते लक्ष्मीश्च पव्याविति श्रुति-सिद्धम् ।; Ck: पद्मा पद्माङ्का । हीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्नयो भहोरात्रे पार्श्वे इत्यादेवेंह्यमाणरीत्या उपसंक्रमितन्य वेराजोपप्रहसंसर्गपर्यंतं विरादशक्त्योहीरमयोरनुसेवनं 'श्रुतौ ' हीशब्दा (द्) भूः।; Ct: पद्मा पद्महत्ता, श्रीर्छक्मी:, मही देवी। 'हीश्च ते उस्मीश्च पत्न्यो इति श्रुते: । श्रुतो हीर्मही. % र्वे V: मतिश्रेव (for विशालाक्षी). Ba दक्षिणे कीडते वाणीः De.7.10.11 Ts.4 सच्येप च महीदेवी; K (ed.) सन्ये तु हीर्महादेवी. —) Bs तयाद्भत:; M10 ततोम्रत: (for तथाम्रत:). -After 6, V2 B1 ins. :

वेदा ब्राह्मणरूपेण सावित्री सर्वरक्षिणी । ओंकारोऽथ वपद्कारः सर्वे राममनुत्रताः ॥ ८ ऋपयश्च महात्मानः सर्वे एव महीसुराः । अन्वगच्छन्त काकुत्स्थं स्वर्गद्वारमुपागतम् ॥ ९ तं यान्तमनुयान्ति स्म अन्तःपुरचराः स्त्रियः । सञ्चद्ववालदासीकाः सवर्पवरकिंकराः ॥ १०

1476* ततः शङ्खं समाध्मासीद्वन्दिवगं प्रहर्षयन्। [V2 -वर्गः (for -वर्गः).]

- 7 ") Ś Ñ² V².३ B D1-5.8.9.12 तत्र; G² M².10 -[आ] कारा (for चापि). V1 शराश्च विविधासत्र. 6) Ś V² B D8.12 M6 चायत्त (ڲ.३ B1 D8.12 M6 °त)विक्रमं (M6 °ग्रहं); Ѳ V1.3 D1-4.9 Т³ च ज्यासमन्वितं (D3 °त:); D5-7.10.11 G1 आयत (D7.11 °त्त)मुत्तमं; G² °विस्तरं; M⁵ °विक्रमं (for आयतविग्रहं). Т³ धनुपो ज्यासमन्विता:. М6 от. 7° d. °) Ś1.2 D8.12 अन्वावजंस्तं; ڲ V1.2 अनुव्रजंश्च (V² °जंत); В1 अथावुवंश्च; В2 अन्वव्यजंत; D5 अनुगच्छंति (for अनुव्यज्ञंत्र). Ѳ ते सवें (for काकुत्स्थं). D6.7.10.11 Т³ G1 K (ed.) पंचा (D10.11 K [ed.] तथा) युधाश्च (Т³ पि°; K [ed.] °ित्र) ते सवें (Т³ सवें में). After 7°, V1 erroneously reads 9 d. M1 от. (hapl.) 7 d 9°. d) Ѳ रामं; D6.7.10.11 Т³ G1 ययु: (for सवें). G (ed.) मानुष-(for पुरुष-).
- 8 M1 om. 8 (cf. v.l. 7).) B8 D1.4.9 G2 M5 देवा; D2 देव- (for बेदा). \$ B2 D8.12 झहार्ष-; D5 वाहन- (for झहाण-). M6 रूपाभा:; Ck as in text (for रूपेण).) V2 प्रविश्वन; D2.9-11 Ck.t गायत्री (for सावित्री). \$ B2 D8 की सरस्वती; Ñ2 V1.2 B1.4 झहारूपिणी; V3 D2.9 सम्बद्धिणे; B3 समुपस्थिता; D1.3-8 सम्बद्धिणां (D3 °णं); D12 कीस्वरूपिणीं; G2 M2 °साक्षिणीं; M6 जपतरपरा; M6 ° रुक्षणा; Ck.t as in text (for सर्वरक्षिणीं).) V2 B4 T1 च (for 52). \$1.2 M9 वषट्कारा:; Ck.t as in text (for वषट्कार:).) Ñ2 V2 B2 अनुवजन; V1.3 D2.9 T3.6 तथां (V1 D2 °दा) वजन् (for अनुवता:). \$ B1.2.6 D1.3-8.8.12 राघवमन्वयु:. After 8, V2 ins.; while B2 ins. after 9 % :

1477* भाजगमुदेवगन्धर्वाः सर्वे राघवनन्दनम् ।
—After 8, Dir repeats 4.

9 M1 om. up to 9° (cf. v.l. 7). T2 om. (hapl.?)
9-12^d. — °) M6 विषयाद्य; Ck as in text (for ऋषयदा).
D2 तदातमानं; M6 महातमानं; Ck as in text (for महातमानः).
— °) V1.3 D1-4.9 चैव (for एव). Ś Ñ2 V1.3 B1.3.4
D1-5.8.9.12 महीचरा:; V2 B3 M3 समागता:; D6 T1 G1.3
M5.8.10 महीं गता:; G2 M6.9 महीगता:; M2 °चरा: (for

सान्तःपुरश्च भरतः शत्रुघ्नसहितो ययौ ॥ ११ रामत्रतम्रुपागम्य राघवं समनुत्रताः । ततो विशा महात्मानः साग्निहोत्राः समाहिताः ।

महीसुराः). M4.7 सर्वे राममनुवताः. — After 9"6, B2 ins. 1477*; while M10 ins.:

1478* स्थावराः कृमयश्चेव सर्व एव महीधराः ।

—Bs om. $9^{\circ d}$. —°) \tilde{N}_2 V1.3 Me अन्वगच्छंति(sic); B1 अनुयांति स्म; D1-5.9 Ts.4 अनुगच्छंति; G (ed.) अनुव्यांति (for अन्वगच्छन्त). D6.7.10.11 G1 अन्व(G1 °नु)गच्छन्महान्मानं. — d) V2 (after corr. m. as in text) B1.4 -मार्गम् (for -द्वारम्). \tilde{S} \tilde{N}_2 V B1.2.4 D1-6.8.0.12 G1 Me उपस्थितं (V1 °ता:); D7.10.11 उपावृतं; M10 अनावृतं (for उपागतम्).

10 Ts om. 10 (cf. v.l. 9). Note hiatus between and b. -) Ñ2 तुष्टास्तम् ; B1 उपांतम् ; D6 यावत्तम् ; G1 धावंतम् (for तं यान्तम्). S Ds.12 अनु (Ds.12 °न्व)गच्छद्वै; Ñ2 V1,2 B2 D6.7.10.11 G1 °गच्छंति; B1.8.4 अनु(B4 °न्व) गरछच; L (ed.) अगरछद्वे (subm.) (for अनुयानित स्म). V₃ D₁-5.0 त(D1 य)थानुयांति काकुरस्थं; T8.4 अनुगच्छंति गच्छंतं; Me तं रामसुपयांति स्म. —) Vs De.e.7.10.11 G2 M2.4.6-10 हां(D4 *)त:पुर- (for अंत:पुर-). D2.9 -गता:; D8 -हराः; D7 G1 M1.4.7 -वराः(G1 M7 °र-) (for -चराः). S Ñ: V1.2 B D8.12 तथैवांत:पुरं महत्; T1 Gs Ms सर्वे (Gs हांत:)पुरनिवासिन:; Ms सर्वा हांत:पुरिश्वय:. —°) Vs ते (for स-). Va.a B1.a.a Ta -बालवृद्ध- (by transp.); Ga M1.9.10 °ৰাজা: (for -बृद्धबाल-). Ś Ña B (Ba before corr. दासाई) Ds.12 -दासीकं; G2 M10 सस्त्रीका: (for -दासीका:). __) S Ds सशंड(Ds °*)वर-; D1.3-5 सवर्ष (D6 °*) धर- (for सवर्षवर-). Ś V3 D8.12 -रक्षिकं(V3 °ता:); Ñ2 B -कोविदं; V1.2 -कोविदा:; D1.8.5 Me -रक्षका:; D2.9 -र(D2 *) क्षिण:; D4 -रश्नतां; L (ed.) -रक्षकं (for -किंकरा:). Ts सपार्षदा: सनायका:; Ts सद्वास्थाश्च सनायका:. % Cm.g.k.t वर्षव (Cm.g °घ)राः घण्डाः. %

11 T2 om. II (cf. v.l. 9). —) D2.9 स (for च). B2 शतुझो (for भरत:). —) B2 भरत: (for शतुझ-). T1 G2 M1-9 विभु:; G2 M10 शभु: (for ययो). V2 B3.4 शतुझश्च महायशा:; B1 सांत:पुरमहाबळ:. — After II, G2 ins.:

1479* सद्दपुत्रा ऋषिगणा गन्धर्वाणां तथा तथा ।

12 T2 om. 12 abod (cf. v.l. 9). \$ D8.12 om. 12 ab.
— a) D8.7.10.11 G1 M8 Ct रामं गतिम् (G1 aम्); G (ed.)
रामगतिम् (for रामञतम्). V1.2 D1-5.2 M10 रामं वर्जतमागस्य (D5 av); V2 मुजना * समागस्य; B1.8.4 तदा स (B1
avia) मुपसंगस्य; T3.4 प्रजा रा (T4 si) में वर्जतं तं.
— b) D1.4 तं च सुवतं; D3.5 समनुवतं; M1.7.10 Ct eनुवतः;

सपुत्रदाराः काकुत्स्यमन्वगच्छन्महामतिम् ॥ १२ मित्रणो भृत्यवर्गाश्च सपुत्राः सहवान्धवाः । सानुगा राघवं सर्वे अन्वगच्छन्प्रहृष्टवत् ॥ १३

G. 7. 114. 13 B. 7. 109. 13 L. 7. 111. 13

M4 समस्वतैः (for समनुवताः). B1 स्युवीरमनुवजन् ; B3.6 रामं समनुववजुः; D6.7.10.11 M3 साग्निहोत्रमनुवताः(D10 M3 °तं; D11 °तः); T3.4 सानुगाः समनुवजन् ; G1 साग्निहोत्रमुपागताः, —°) Ś Ñ3 D8.13 विद्याश्चेतः V2 B तथा विद्याः D6.7.10.11 ते च सर्वे (for ततो विद्या). V2 T3.6 महारमानं; Ct as in text (for महारमानः). — °) V3 B1.2 साग्निहोत्र-. Ñ2 B3.4 D6.7.10.11 T1 G M8.8 समागताः; V1.2 D1-5.9 T3.4 समंततः (for समाहिताः). — °) B1 पुत्रदाराः स-; M5 सवृत्ववालाः; M7 पुत्रदाराश्च (for सपुत्रदाराः). — °) D6.7.10.11 G1 अनुजग्मुर् (for अववग्वछन्). T1.3 G2.3 M2 महीपर्ति (for महामतिस्). Ś B2 D8.12 अनुजग्मुस्तदा नृपं; Ñ2 V2 B1.8.4 अनु (B4 °न्व)गव्छकशेषतः (Ñ2 °न्सदस्त्राः); V1.3 D1-5.9 T3.4 M6 अनुगव्छति सर्वशः (D1.8.4 °तः); G(ed.) अनुगव्छति राववं. — After 12, V2 ins. 1. 1 of 1482* for the first time repeating after 14.

13 V1 transp. 13 (including l. I of 1481*) and 14. V2 reads 13" in marg. -) Do सम्य- (for भृता-). Ñ2 -दाराझ् (for -वर्गाझ्). S Da.12 सभृता(S1.2 °भात)मातृसस्त्रीकाः: B: सामात्रभृत्याः सस्त्रीकाः. —) D: सपुत्राह्य; T2 समृत्या:. Ś V1.3 B2 D1-4.8.9.12 Ts.4 च स-(for सह-). M1.2.4.5.7.8.10 सह बांधवै:. Ña Va B1.3.4 De.7. 10.11 G1 सपुत्रपशुबांधवा:(Bs.4 °शवस्तथा); G (ed.) पौर-वर्गाः सर्वाधवाः. — S om. 13°4. Note hiatus between ° and .- ") Gs पौराश्च (for साजुगा). - Di om. from वं up to गच्छेत (see var.) in 14°. D:. यांतम् (for सर्वे). Ñ2 V2 B1.3.4 सानुगं राघवं यांतम् ; V1 B2 D2.4-12 T3.4 G1 Ms सर्वे सदानुगा(Ts °गें) श्रेव (Ds.7.10.11 G1 Ms °गा रामम्); V» सर्वे ते सानुगाश्चेत्र; Ds सासुरा वा दिवं यांतम् . -Bs om. (hapl.) from 13 up to the prior half of l. 1 of 1480*. -- 4) B1.8 De.7 Ta अनुगच्छन् ; Ds-5 अनु-जग्मु:; G: M5.10 हान्वगच्छन् (for अन्वगच्छन्). Ñ2 सहस्रशः; V2 सदेव तं (for प्रहृष्टवत्). V1.3 D2.8.9.23 T2.4 झ (V2 D2 अ) नु (V1.3 °म्ब[sic]) गच्छंति राघवं; Me अनुगच्छंति हृष्टवत्. 🕸 Cg : प्रहृष्टवत् , देइविसर्जनसमये समीपानस्थानजः प्रहृषेः ।; Ck : प्रहृष्टवत् प्रहृष्टः सन्देइविसर्जनसमये समीपेऽवस्थानलाभजः प्रहुपै: पुत्रेस्तु तल्लब्धमिति । So also Ct. % -- After 13, V1 ins. l. 1 of 1481*; while V2 ins. l. 2 of 1482*. -After 13, B2 D8.11 L (ed.) ins:

1480* स्थावरा जङ्गमाश्रेव अयोध्यावासिनो जनाः। स्वर्गतुद्धिं तदा यान्तमनुजग्मुः प्रहृष्टवत्।

[(l. r) Note hiatus between two halves. Ds अयोध्या- L(ed.) तदा (for जना:).—(l. 2) B: सुदृष्टनत.]

[523]

G. 7. 114. 14 B. 7. 109. 14 L. 7. 111. 15

ततः सर्वाः प्रकृतयो हृष्टपुष्टजनावृताः । अनुजग्मः प्रगच्छन्तं राघवं गुणरिक्षताः ॥ १४ स्नातं प्रमुदितं सर्वे हृष्टपुष्टमनुत्तमम् ।

14 D1 om. up to ग्रन्छंत (see var.) in 14° (cf. v.l. 13). V1 transp. 13 (including l. 1 of 1481*) and 14.
—") V2 समाधस्ता (for प्रकृतयो). V3 transp. सर्ना: and प्रकृतयो. —\$2 om. (hapl.) from b up to सर्ने (see var.) in 15° b.—° d) T1.2 G3 M3 प्रयांते हि; M5 प्रवच्छंस्ते (for प्राच्छन्ते). \$1.3 Ñ2 V3 B2 D T3.4 G1 M6 ग्रन्छंत (D1 om.) मनुगच्छंति; V1 गच्छंते ते ययु: सर्ने; K (ed.) गच्छंतमन्त्रगच्छंस्ते (for b). M1 गणरंजिते; M6 वितेने (for गुणरंजिता:). \$1.3 Ñ2 B2 D8.12 M6 येन गच्छति राघवः (for b). V2 अनुगच्छंति गच्छंतमनुरागेण रंजिता:; B1.3.4 गच्छंतमनुर्वेण (B4 वित्युपेन) जगाम रघुनंदनं (B4 वि.).—After 14, \$1.3 V1 (only l. 1 after 13 transp.) B2 D8.13 L (ed., only l. 1) ins.:

1481* विशुद्धहृदयाः सर्वे प्रहृष्टमनसो जनाः । यदुत्सुकमिवाचिन्स्यं पौरजानपदं तथा।

[(1.1) B2 प्रकृष्ट- (for प्रहृष्ट-). V1 D12 नरा:; B2 तथा (for जना:). —(1.2) B2 तद् (for यद्).]; while Ñ2 V2 B(B1 only l. 2) D1-7.9-11 T G M1-5.7-10

while Na Va B(B1 only 1. 2) D1-7.9-11 T G M1-5.7-10 ins. after 14; whereas Va ins. l. 1 after 12 for the first time repeating it hear and ins. l. 2 after 13; M6 subst. only l. 1 for 14⁶⁶:

1482* ततः सस्त्रीपुमांसस्ते सपक्षिपशुवान्धवाः । राववस्यानुगाः सर्वे हृष्टा विगतकरुमपाः ।

[(1. 1) M1 तं; M9.10 तत् (for ते). Ñ2 V2 (second time) B2 -गणं सर्वे; M5 -पुमान्सर्वे; M6 -गणाः सर्वे (for -पुमान्सर्वे). V2 (first time) B3.4 ततः स्त्रीपुरुं सर्वे; V3 अश्कुंतर्-संपन्नाः; D1-5.9 सस्त्रीपुंसा (D3.5.9 °स) स्त्रया (D2.9 °तः) सर्वे; G2 M2.4.7.8 ततश्च सस्त्रीपुंस तत् (for the prior half). Ñ2 V2.3 B3.4 D1.3-5.9 -पुत्र- (for -पश्चि-). Ñ2 B3.4 -पशुवाधवं; V2 (second time) -ज्ञातिवाधवं; V2 (first time) G2 M1.2.4. 5.7-10 -पशुवाहवं; B2 -वलवाहवं; D2.9 T1.2 G3 M3.6 -पशुवाहवाः (for -पशुवाहथवाः). —(1. 2) Ñ2 V2 B1.8.4 [अ] तुगमवं; B2 M2 °गं सर्वे; D1-5.9 °गाश्चासन्; T1.2 G2.3 M1.4.5.7-10 °गं सर्वे; G (ed.) °गा लोकाः (for [अ] मुगाः सर्वे). Ñ2 V2 B1.8.4 चके; T1.2 G3 M1.2.4.7-10 हृष्टं; G (ed.) सर्वे (for हृष्टा). Ñ2 V2 B1.8.4 T1.3 G3 M1.2.4.7-10 -कल्मपं; D2.9 -मत्सराः, M5.8.9 -किल्वपं (for -कल्मपाः). B2 प्रकृष्टमनसस्त्याः, G2 हृष्टुष्टजनावृतं (for the post. half).]

15 की) B1.8.4 पुरं; T1.8 G2 M2.5 शांत (for स्नातं). V1 शांता: समुदिताक्षेद; V2 स्नाता: समुदितास्ते दें; D6.7.10.11 T8.4 G1 M6 स्नाता: (M6 श्रुखा) प्रमुदिताः सर्वे (for). B8.4 सनुद्धतं (for अनुत्तमम्). V1.2 ततो (V2 सर्वे) राममनु

द्यं किलिकिलाशब्दैः सर्वे राममनुत्रतम् ॥ १५ न तत्र कश्चिद्दीनोऽभृद्वीिडतो वापि दुःखितः । हृष्टं प्रमुदितं सर्वे बभृव परमाद्भुतम् ॥ १६

वजन् ; B1 हृष्टपुष्टसमुद्धतं; B2 संप्रहृष्टतनूरुहं; D6,7.10.11 T3.4 G1 हुए(D7 T8 G1 °ए।:)पुष्टाश्च वानराः; G2 हुएं विगतकल्मधं; Ms हुटं सर्वमन्तमं; Ms हुटतुष्टा अनुवता: (for b). S D8.12 तं स्रोपुरुवं सर्वं(Ś2 om., cf. v.l. 14) ह्र रपुरुतन् रहं; Ñ2 V8 D1-5.9 स्नाताः(D2 °त्वा) शुक्कांबरधराः सर्वे प्रयतमानसाः. -T4 om. 15°-17. N2 om. 15°d. V2 transp. 15°d and 16°6. —°) S B2.4 D3.12 g 2; V2 D3.9 G1.3 g 2;; Vs D10,11 Ck.t इदं; B1 ब्यासं; D1.8-5 कृत्वा; D2 द्या:; D7 Ts इसा:; T2 हुएै:; Me सर्वे (for इसं). S V3 B1.2.4 D Ts Ma.7 Cm.g.t किउकिछा-(Va °छां); Ma किल् किछा-; Ck as in text (for किलिकिला-). Vs अस्वा; D1.3-5.9 -शब्दम्; D2 -शब्दा (for -शब्दै:). V2 (before corr. as in Ś1; after corr. m. also) प्रमुद्धिताः सर्वे (for किलिकिलाशब्दैः). Bs संहष्ट: कोकिलागडरै:. — d) De.7 Ts G1 सर्वे; M6 जना; Cg.k.t as in text (for सर्व). S Ds,12 अन्स्मरन् (Ds °त्); De.7 Ts Gi Me °वताः; L (ed.) अन्ववजन (unmetric) (for अनुत्रतम्). Va B अनुवन्नाज राधवं; Va (with hiatus) Da.a अनुगच्छंति राघवं; Ba (m. also) सर्वे राममनुवजन् (cf. var. of V₂ in b); D1.3-5 अनुयाताश्च रावतं. —For 15°d, Vi subst.:

1483* ततः सस्त्रीगणाः सर्वे रामस्य गुणराज्ञिताः । जगाम राधवश्चेव सपुत्रपशुवान्धवः ।

16 Ta om. 16 (cf. v.l. 15). V2 transp. 15° and 16°. — °) V1.8 B1.3.4 D1.3-5 M6 कश्चित्तत्र (by transp.). Ś D8.12 दीन: कश्चिद् (by transp.) (for कश्चिद्दीनो). Ś D8.12 हि; D6.7.10.11 Ts G1.2 M10 वा (for प्रभूद्). B1 विमना (for दीनोप्टभूद्). B2 न तत्र दीनोभूकश्चिद्. — °) V1.2 मिलनो; T1.2 G3 M3 व्यलीको; M1 त्रीलिको; Cm.g.k.t as in text (for नीडितो). D5 न (for वा). D6.7 न (for श्विप). Ś D8.12 दु:खितो वात्र द्वयते; Ñ2 अजलि स दु:खित:; B1.3.4 दु:खितो न च दुर्मना:; D1.4 त्रीडा नापि न दु:खित:; D2.9 न क्रीबो नातिदु:खित:; D8 न नीडा नापि दु:खित:; M6 न च क्रीबो न दुर्मना:. — After 16°6, M6 ins.:

1484* मिलनाम्बरवेषो वा नास्नग्त्री न पथि स्थितः।

—M10 om. (hapl. ?) 16°-17. Vs om. 16°4. —°) M1.8 हृष्ट-. B1 पुष्टमिदं; D10.11 Cm.t समुदितं (for प्रमुदितं). Ñ2 हृष्टा: प्रमुदिता: सर्वे; V1 D2.0 M6 प्रहृष्टमनसः सर्वे (M6 °सो जग्मः); V3 T1.2 G2 M2 प्रहृष्ट (M3 °ष्टं) मुदितं सर्वे; D1.8-5 प्रहृष्टो (D1.4 °ष्टं) मुदितः सर्वे।. —") S1.2 D8 गंधवं-(D8 °वं); S8 D12 गंधवत्; B2.4 अगच्छत् (for बभूव). D1-5 प्रमाद्धतः. Ñ2 V1 M6 गंधमाल्योपशोसिताः; B1 अन्वगच्छत्पुरं महत्.

द्रष्टुकामोऽथ निर्याणं राज्ञो जानपदो जनः । संप्राप्तः सोऽपि दृष्ट्वैव सह सर्वेरनुत्रतः ॥ १७

ऋक्षवानररक्षांसि जनाश्च पुरवासिनः । अगच्छन्परया भक्त्या पृष्ठतः सुसमाहिताः ॥ १८

G. 7. 114. 18 B. 7. 109. 19 L. 7. 111. 10

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे नवनवतितमः सर्गः ॥ ९९ ॥

17 T4 M10 om. 17 (cf. v.l. 15 and 16 respy). —") B1.3.4 च; T1 हि; Me तु (for Sथ). S D8.12 तं द्रष्ट-कामा; V3 B2 D1-5.9 द्रष्टुकामाश्च. V1 D2 निर्वाण; V2 D7.10.11 T3 G1 M3 नियातं (for निर्याणं). —) V2 D6.7.10.11 T3 G1 रामं; B2 सर्वे (for राज़ो). B3 जनपदी. S D8.12 ज(S3 जा)नपदाश्रितं; V1.3 D1.3-5.9 जा(V1 D9 ज)नपदा(D1.4 $^\circ$ द)स्तथाः $^{
m V}$ 2 जानपदे जनेः $^{
m B}$ 2 $^{
m D}$ 2 जानपदा जनाः. $^{
m c}$) $^{
m S}$ V1.3 B2 D1-5.8.9.12 संप्राप्ताहते; D6.7.10.11 T3 G1 M2 य: त्राप्तः सो (for संत्राप्तः सो). —D12 lacuna from sपि up to . Ś Ds महात्मान; Ñ2 V2 B1.2(m. also).4 [5]पि संप्रेक्य; Bs [S]भिसंप्रेक्ष्य; D1-6.9 [S]पि इट्टेनं(D6 °वं) (for sिव हिंदून). Ms प्राप्त: सोपि च हिंदून. —) B1 M3 सर्वो रामम्; Bs.4 पथि(B4 °था) रामम् (for सह सर्वेर्). Me अनुव्रतं (for °वत:). S Ds ऋषयश्च तपोधनाः(S2.3 °नं); No V2 G (ed.) राममेवानुया(G [ed.] °भ्यय)त्तदाः V1.8 D1-6.9 मति स्वर्गाय(D9 °र्गे प्र) चिकरे; B2 रामं स्वर्गाय दीक्षितं (m. also यथा राममनुवत:); Ds.7.10.11 Ts G1 K (ed.) स्वर्गायानुगतो जनः(K [ed.] मुदा).

18 ^b) Me जनाश्चान्ये सहस्रशः.—Me om. 18°-l. 1 of 1485*.—°) Ś V3 B2 D2.3.6.7.9-12 T2-4 M2.7 आगच्छन्. Ś B2 D8.12 लक्ष्म्या (for भक्ता). Ñ2 V1.2 B1.3.4 जग्मुः परमया लक्ष्म्या (V1 भक्ता).—^d) Ś1.3 D8 प्राप्यमानाः; Ś2 प्राप्यतः सु-(sic); B2 D12 दीप्यमानाः; D5 पृष्ठतश्च; T4 हृष्टास्तु सु-; M1 पृष्ठ ** (for पृष्ठतः सु-). G1 समुपासिताः (for सुसमाहिताः).—After 18, Ś1 ins. l. 1 only in marg.; while Ñ2 V B D1-7.8-11 S (Me after 18°) ins.:

1485* यानि भूतानि नगरे अन्तर्धानगतान्यपि।
राधवं तान्यनुषयुः स्वर्गाय समुपस्थितम् ।
यान्यपद्रयंश्च काकुःस्थं स्थावराणि चराणि च।
सस्वानि स्वर्गगमने अनुजग्मुहिं तान्यपि।
नोच्छ्वसत्तद्योध्यायां सुसूक्ष्ममपि दृश्यते। [5]
तिर्यंग्योनिगताश्चापि सर्वे राममनुवताः।

[Ms om. l. r.—(l. r) Note hiatus between two halves. Śi lacuna; Mio यानद (for यानि). Va श्रुतानि; B2 सर्वाणि; Ds मू * * (for मृतानि). Śi Va Bi.4 Di.6.9 Ma.5.10 श्रंतर्भान-; V2 देवंत°; Ds.7.10.11 Ta.4 Gi [S] स्पंत°; Cm.k.t as above (for अन्तर्भान-). B2 Ds.7.10.11 Ta.4 Gi च (for [अ]ण).—B3 om. l. 2. Di.4 repeat l. 2-4 consecutively.—(l. 2) V2 * नुगच्छंति; V2 तान्युवाजरमु:; B2 चान्ययु: सर्वे (for तान्यनुवयु:). Ña Bi रामं तान्यनुव्यव्छंति (Bi व्यांति स); Ms तं राममनुवच्छंति (for the prior half). Ña Va Bi.a.4 Di-5(Di.4 both times). Mi.s

स्वर्गद्वारम् (for स्वर्गय सम्-). Ñs B1.2 M1 उपागतं; Vs उपागमन्; Vs उपाविशन्; B4 अवस्थितं (for उपस्थितम्). —After l. 2, B2 (marg.) ins.:

1485(A)* अहीरात्रैखिभिगैत्वा हिमवन्तं ददर्शं ह ।

—(1. 3) Ms तानि (for यानि). Ñ2 V B2.4 D1-7(D1.4 both times).9-11 T G1.5 Ms पर्यंति; B1 [अ]पर्यंत; M1 [अ]पर्यंत्र (for [अ]पर्यंश्च). D4.11 om. (hapl.) (both times) राणि च. V2 स्थावरा जंगमानि च; Ms जंगमा स्थावराणि च (for the post. half).—(I. 4) Note hiatus between two halves. B2 reads twice. Ñ2 V1 D2.6.7.9-11 T8.4 G1 सर्वाणि (for सर्वानि). D10.11 राम°; T8.4 विगमनम् (for स्वर्गममने). V2 B1.4 भूता(V2 सर्वा)नि मस्थितं स्वर्गम् (for the prior half). Ñ2 V B4 M1 च (V2 B4 अ)नु (V3 अति)गच्छंति; B1 अनुयांति स्म; B2 (first time) D1-5.9 M10 मति कुर्वेति; D7 T1.2 G3 चनुजग्महिं (G3 °अ) (for अनुजग्महिं). Cm quotes अनुजग्म: D6.7 T8.4 G1 [अ]थ (for [अ]पि). B2 (second time) भूतानि प्रस्थितं प्रधममन्वग्वछंत तान्यपि; Ms तानि सर्वाणि सर्वानि अनुगब्छंति राध्वं.—After l. 4, D8 ins.:

1485(B)* नृणगुरमलताबृक्षशेललोष्टादिकं तथा ।

—(1.5) Ña V1.8 D1-5.9 नासीत्सरवम्; V2 B3.4 T1.8 G3 नोच्छ्रसंतम्; B1 चक्रासंतम्; T8.6 नोच्छ्रसंतद्; G1.2 नोच्छ्रसितम्; M5 न च सक्तम्; M10 नासीत्तृणम् (for नोच्छ्रसत्तद्). Ba न भूतं हि तदायोध्यां (for the prior half). 爰 Cg.k: उच्छ्रसत्तमाण-मित्यथे: I; Ct उच्छ्रसत् । प्राणिमात्रमित्यथे: 爰 B2 तत्; D11 G1 स-; Cg.k.t as above (for सु-). Ña V1.3 D1-5.9 अपि किंचन; D6.7 T3.6 ववा (T3.6 ना) प्यवस्थतः M2 अपि व्हर्यते (unmetric) (for अपि वृह्यते). B1.3.4 अपि स्वधमनल (B1 वे)क्षतः (for the post. half). Me अयोध्यायां न शोभास्ति नराणां स्वधिकां —(1.6) B2 येपि; D6.7.10.11 T3.4 चैव (for चापि). B2 तेपि (for सर्वे). —For 1.6, Ña Va B1.3.4 Me subst.:

1485(C)* राममेवानुयातेषु तिर्धःयोनिगतेष्वपि ।

[B1.8.4 [उ] प- (for [अ] नु-). Me -यांति स and -गतांनि (for -यांतेषु and -गतेषु respy.).];

while V1.3 D1-5.9 subst.; Ñ2 ins. after l. 5:

1485(D)* यद्रावतं नानुयाति स्वर्गप्रस्थानमागतम् ।

[\widetilde{N}_2 V1.3 -यांत (for -यांति). D_2 राघ रं नानुगच्छेतं; D_2 राघ रं नान्यगच्छ यद् (for the prior half). V1 आययो; $D_1.6$ आस्थितं (for अ,गतम्). V2 -द्वारमुपायतं; $D_2.6$ -द्वारमुपस्थितं.]

200

G. 7. 115. 1 B. 7. 110. 1 L. 7. 112. 1 अध्यर्घयोजनं गत्वा नदीं पश्चान्मुखाश्रिताम् । सरयूं पुण्यसलिलां ददर्श रघुनन्दनः ॥ १ अथ तिसानमुहूर्ते तु ब्रह्मा लोकपितामहः ।

-Thereafter No V1.2 B M& G (ed.) cont.:

1486* उत्सवः सुमहांस्तन्न हर्पाच्छोकप्रणाशनः । सःकृतो राजसिंहेन पुत्रवश्यस्यता प्रजाः ।

[(l. I) V1 B2 च (for सु-). М6 अमन्यतोत्सवं तत्र (for the prior half). М6-प्रणाशनं (for -प्रणाशनः). B2 दु:खशोक-िवर्जितः (for the post. half). — Ñ2 V1 om. l. 2. — (l. 2) V2 B4 सत्कृता; B1 कृतोध; M6 सत्कृता; G (ed.) सततं (for सत्कृतो). V2 पालितो जनः; B2 पालिता प्रजाः; M6 पालितं जगत्; G (ed.) पालितं जगत्; G (ed.) पालितं जगत्;

Colophon: V1 om. — Sarga name: Ś मणिप्रदानिकं; Ñ2 V2 B1.8.4 महाप्रस्थानं; V3 D1.8-5.8.9 महाप्रस्थानिकं (V3 D5 °कं); B2 D2 प्रस्थानिकं (D2 °कं); D12 L (ed.) महाप्रस्थ (D12 °स्था) गमनो. — Sarga no. (figures, words or both): Ś V2.8 D2.4.8.8.12 om.; M4 damaged; Ñ2 B3 D9 113; B1 112; B4 115; D8 104; D8.7. 10.11 T1.2 G M1-8.5.7.8.10 109; T3 114; T4 117; M6 105; M8 108. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.5.8 with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

100

Ñi missing for Sarga 100 (cf. v.l. 99.1). Vs reads Sargas 97-100 after 92.8°6. Vi cont. the previous Sarga.

1 °) \$ D3.8.10-18 Ts अध्यर्ध; Ts अत्यर्ध- (for अध्यर्ध-).—) Ñ श्र V2 B1.4 प्रत्यक्ष्युर्ली प्रांत; V1 D2.9 प्रशानमुखो (D2 °खं) ययो; V3 प्रण्यामुपिस्थितां; D1.8-7 T2.4 M6 °खीं प्रति (T8.6 M6 स्थितां); G1 °खे श्रितां; Cs as in text (for °खाश्रिताम्). \$ B2.8 D8.12 तामः प्रत्यक्ष (B2.8 प्रशानमु)-खो नदीं.— °) M5 पुण्यसंकाशां.— °) \$ D8.12 ववंदे (for ददशे).— After 1, \$ Ñ2 V1.2 B D2.7.8.10-12 M6 G(ed.) ins.:

1487* तां नदीमनुकूलाच सर्वत्रानुसरसृपः । सहोरात्रैश्विमिर्गत्वा हिमवन्तं ददर्श ह ।

((1. 1) Ña Dr.10.11 आकुलावर्ता; V1 B1 एककूलेन; V2 (before corr., after corr. m. as in V1) आत्मनावर्ता; B2 D2 अनुकूलों च. M6 नदीं दक्षिणकूलेन (for the prior half). B1 संवृता°; D7 सत्रं चा°; M6 सर्वती°; G (ed.) सर्वाम° (for

सर्वैः परिवृतो देवैर्ऋपिभिश्च महात्मिभः ॥ २ आययौ यत्र काकुत्स्यः स्वर्गाय सम्रपिश्यतः । विमानशतकोटीभिर्दिच्याभिरभिसंवृतः ॥ ३

सर्वत्रा°). D_3 अपि (for नृप:). —(1.2) B_5 ज्ञारवा; M_6 यातो (for गरवा). \widetilde{N}_2 $D_{7.10.11}$ आगतः सप्रजो रामस्; $V_{1.2}$ B_2 आगच्छरस(V_1 ° म्य स; B_2 ° च्छरस्व)पुरामात्यस् (for the prior half). B_4 ददर्श सः; M_6 समीपतः (for ददर्श ह). \widetilde{N}_2 $V_{1.2}$ B_2 $D_{7.10.11}$ तं देशं रघुनंदनः (for the post. half).]

2 ") B1 हि (for तु). —) D2.9 M1.7 बह्मलोकात्. — ") Ś D8.12 सिहेश्च सुम°; B1.3.4 मुनिभिश्च म°; D7.10.11 भूपित (D7 °त)श्च म°.

3 .V1 om. 3.—°) Ś B1.3.4 D8.12 आगच्छद् ; D2.8प्रययो; D6.7 T3.4 G1 M5 आगतो; M6 आयातो; Ct as in
text (for आययो). D1-4.9 तत्र (for यत्र). D1.4 काकुत्स्थं.
— °) B1 स्वर्गार्थं. V2 (after corr. m. as in text)
B1.3.4 सुसमाहित:; M9 °पाहित: (for समुपस्थित:). D1-5M10 स्वर्गद्वारमुपस्थि(D5 M10 °पाग)त:(D1.4 °तं).—°)
Ñ2 V2 B1.8.4 G2 -वर- (for -शत-). V2 -कोटिमिर्.— °)
V3 शुआमि:. V3 D1-5.9 सर्वतो वृत:; T2 G1 M5 °सवृतं;
M2 °संस्थितं (for अमिसंवृत:). Ś Ñ2 V2 (after corr.
m. as in text) B2-4 D8.12 दिन्ये (V2 B2.4 देवे)रनुगतस्तत:(V2 B2-4 D12 °दा).—After 3, Ś1 Ñ2 V2.3 BD1-7.9-11 S L (ed.) ins.:

1488* दीप्यते सा तदाकाशं ज्योतिर्भूतमनुत्तमम्।

[M10 प्रदीप्तं (for दीष्यते). G1 M5 न्योम; G2 [आ]काशे. S1 D6.7.10.11 दिन्यतेजोवृतं न्योम; Ñ2 B दिदीपे (B2 आदीष्य) सर्व-माकाशं; V2 देवगंधर्वसंकाशं; V3 D1-5.9 T3.4 दीपयन्सर्वतो न्योमः (for the prior half). B2 ज्योतिवृतम्, D3 रघूत्तमं (for अनुत्तमम्).]

—Then \tilde{N}_2 V2.3 B D1-7.9-11 S L (ed.) cont.; while V1 ins. l. 2 only after 3:

1489* स्वयंप्रभै: स्वतेजोभि: स्वर्गिभि: पुण्यकर्मभि: । पुण्या वाता वबुक्षेव गन्धवन्त: सुखप्रदा: ।

[(1. I) Vs स्वयंप्रभाभिस; D2.9 भक्ष; G (ed.) आगते स्तः स्व- (for स्वयंप्रभे: स्व-). Ñ2 V2 B1.8.4 महादीसै:; B2 दीसि- मिद्धः; M7-9 सु?; Cm.k.t as above (for स्वतेजोभः). V3- भवद्धिः; D1.6.5.9 T3.4 महद्धिः; D3 बहुभिः; L (ed.) सुकृतैः (for स्विगेभिः). B2 पुण्यक्तांभिभः; D2 स प्रतापवान् ; L (ed.) पुण्यकीर्तिभिः.—(l. 2) D1.4 T1.2 G2.8 M3.8.8 पुण्यवाता. Ñ2 V D1.3-5.9 T3.4 वद्यस्तत्रं; B1.2 D2 प्रवांति स्म; B3.4 प्रविवेदः T2 G2 [आ] ययुश्चेवः; M6 विदेव्या (for वद्यश्चेव). V2 (after corr. as above) B1 सुखावहाः.]

प्पात पुष्पवृष्टिश्च वायुमुक्ता महोघवत् ॥ ४ तिस्मस्तूर्यशताकीर्णे गन्धर्वाप्सरसंकुले । सरयूसलिलं रामः पद्मां सम्रुपचक्रमे ॥ ५ ततः पितामहो वाणीमन्तिरक्षादभापत । आगच्छ विष्णो भद्रं ते दिष्टचा प्राप्तोऽसि राघव ॥ ६

4 ⁶⁵) Ś Ba Da अपतत्; D1.3-5 प्रापतत्; D12 आपतत् (for प्पात). Va D1.3-5 -वर्ष (for -वृष्टिश्). V1 D2.9 सपुष्पवृष्टिवर्ष च (for "). Ña V2 पाप (Ña om.) मुक्ता; V1.3 D2.3.5.9 वायुमुक्तं; B3.4 स्वर्गान्मुक्ता; D1.4 बिलपुष्प ; D6.7.10.11 T8.4 G1 M3.5 देवैमुक्ता; M6 वात (for वायुमुक्ता). Ś B2 D8.12 समंततः; V3 महौजसं; D5 जलोधवत्; मुक्ता). Ś B2 D8.12 समंततः; V3 महौजसं; D5 जलोधवत्; M6 महास्मिन (for महौधवत्). B1 महौधश्चापि पुष्पाणां नाक-पृष्ठास्पपात ह. —After 4, M10 ins.:

1490* गगनाचन्द्रकोटीत दीपयन्ति दिशो दश । ईक्षन्ते राघवं सर्वे पुष्पतृष्ट्या च विस्मिताः । राक्षसानां शरीराणि तत्र पुण्ये समाविशन् ।

5 °) M1 ततस् ; M10 तीथें (for तस्मिस्). B4 G3 सूर्य-. Ñ2 D6.7.10.11 T3.4 G1 M3.5 °शते: कीणें; M4 °शताकीणं. — b) B1.3.4 -[ब]प्सरसायुते; T1 G2.3 M4.8.9 -[ब]प्सरसायुते; T2 G2.3 M4.8.9 -[ब]प्सरसायुते; T3 G2.3 M4.8.9 -[ब]प्सरसायुते; T2 G2.3 M4.8.9 -[ब]प्सरसायुते; T3 G2.3 M4.8.9 -[ब]प्सरसायुते; T4 G2.3 M4.8.9 -[ब]प्सरसा

1491* गन्धवैरप्सरोभिश्च नृत्यत्पौरेश्च संकुलम् ।

[V1.8 तरिमस्तूर्य उपस्थित; Di-5.0 तरिमन्द्यं (D5 °न्स्वर्गम्; D9 °न्स्वर्ग) उपस्थित; B2 नृत्यत्तूर्येश संबुलः; M6 तरिमस्तूर्ये विनादिते (for the post. half).]

_°) Ñ2 B2-4 G2 M10 -सिलले; B1 -पुलिने (for -सिलले). S D8.12 पुण्यं (for राम:). — d) S D8.12 स पद्मयाम्; B पद्मामेव (for पद्मां सम्-). T1 पद्मामेव व्यगाहत. —After 5, M8 ins.:

1492* ततः स सरयूतोये मुहूर्तं ध्यानमास्थितः । रराज राजा विरजाः सहजेनोजसा वृतः ।

6 Vs om. 6. Ts damaged from up to राम राम in 1494*. —) Vs B1.8.4 वाचम् (for वाणीम्). V1 D1-5.9 पितामहस्ततो (D2 दा; D9 धा) वाक्यम्. —) 51.2 इतिरक्षे हि; \$3 Vs B D8 अंतरी (\$3 D8 इतिरे)क्षेभि-(B1 पु); V1 'रीक्षाद्; D6.7 T4 G1 अं(D7 T4 स्वं)तिरक्षे तु; D10-18 स्वं (D12 इवं)तिरक्षाद्; M5 'क्षेनु-(for अन्तरिक्षाद्). B3 अभाषयत्. — After 6 6, G2 M10 ins.:

1493* हवंयन्वानरान्सर्वात्राक्षसांश्चेव देवतान्।
— d) Ś Ñ2 V2 B D1.3.5-9.13 G1 M1.5.6.8.9 मानदः D4
मानदः; Ck.t as in text (for राघव). — For 6°d, T3.4
subst.:

अात्भिः सह देवाभैः प्रविशस्य स्वकां तनुम् । वैष्णवीं तां महातेजस्तदाकाशं सनातनम् ॥ ७

त्वं हि लोकगतिर्देव न त्वां केचित्प्रजानते । ऋते मायां विशालाक्ष तव पूर्वपरिग्रहाम् ॥ ८

G. 7. 115. 10 B. 7. 116. 11 L. 7. 112. 10

1494* राम राम महाबाहो विष्णुसर्वं हि सनातनः।

[Ts damaged for राम राम.]

7 ") Vs पित्रभि:, Ñ2 V1 D1-5.9 T2.4 देवेश; Va देवेश्व; Ms देवाहैं:; Mr देवाभ:; Mio देवांशै:; Cm.k.t देवाभै: (as in text). S B: D: 12 सिहत: श्रीमान्; Me सिहतो देवै: (for सह देवामै:). V2 भज त्रियां तन् **; B1 भजांत्रिं पांशु छं थीर; Bs. 4 प्रविश स्वां ततुं थीर. —) S Ds.12 प्रविशालं; N2 V1 B2 D3.5.9 Ts.4 प्रविश स्त्रं. De Me Ct स्विकां तनुं; G (ed.) स्वकां तन्: Cm.g स्वकां तनुं (as in text). Va B1.3.4 आतृभि: सहितस्त्रिभि:. —After 7 88, Na Vs B1.3 De.7.10.11 read 9od for the first time repeating it in its proper place. - B1-s om. 7°d. - ") \$1.2 D2.2.5. 9.12 वैडणवीं त्वं; Ss D1.4 °वं स्वं (D1.4 तं); V1 विष्णुस्वं वा; V2 B4 °वं हि; D7 M1 °वीं वा; D8 °वीं स्वां; M6 °वं वा; G (ed.) °वीं सु- (for वैष्णवीं तां). S Da.a.19 महाबाहो; D2.5.6.9 T2.4 G1.2 M1.3.5 महातेजा(Ms 'राज). - G2 M8 om. (hapl.) 7d-9c. -d) S Ds.13 वजाकार्श; Vs Be तवा°; D6.7.10.11 M2.6 यद्वा°; T1 तस्वा°; T2 M1.7 तद्दा°; G2 स्वत्प्रकाशं; Mie तचा° (for तदाकाशं). No Vi.s Di.s-5 यद्वान्यं(Vs सूज स्वं) मनसेष्यितं; Ds यद्वा गच्छ गुणानिवतं; Ds यहा स्वस्य गुणान्त्रिताः Ts.4 G1 Ms यदा(Ts °था)कारां सनातनीं. % Cv : वैष्णवीं स्वकारणभूतस्योपेन्द्रायमकस्य बिष्णोः स्थानम् ।; Cm : यद्वाकाशं सनातन माकाशमेव प्रविश्व ।; Ck : वैक्णवीं तां महातेजस्तां ततुं प्रविश स्वयमिति पाद्धः पाठः ।; Ct : हे महातेज: वैष्णवीमीपेन्द्रीं यतो वा मनुष्यदेइस्तां वा प्रविश। यद्वाकाशं सनातनं. 🛞

8 G3 M8 om. 8 (cf. v.l. 7). —) Ś D8,12 लोकगुहर्; Ñ3 V B1.4 D1-6.9 ° पतिर्; Тз.6 ° करो (for ° गितिर्).
D9 प्राप्त: (for देव). M1 देवलोकगतं देव. —) B8 नो त्वां
G (ed.) न दि. Т2-6 M1.6.6.7.0 किथत् (for केचित्). M1.6
प्रजानति, Ś Ñ2 V1.2 B2 D1.3-5.8.12 G2 M10 न स्वां जानाति
(D8 त्वं जानाति) कश्चनः D2 त्वां चानाति न कश्चनः D9
समानदो श्रातृश्चिः सह (hypm.). — Т4 repeats 8° 6
in marg. —) D1 कृते; D2 यते; M10 सुंव (for ऋते).
Ś Ñ2 V3 B2 D1-5.8.12 T4 (second time) मत्तोः V2
मां त्वाः V2 मां दिः M6 महद् (for मायां). B1 ज्ञानवंतोः
B4 मामृते तुः D9 देवेश प्र-; Т3 G1 मायां विनाः Т4
(first time) मया विनाः M8 मायाविनो (for ऋते मायां).
Ś D8.12 विशालाश्चेः D6.7.10.11 T4 (second time) M1-3
विशालाश्चीः —) Ñ2 V3 D2-5.3 मूतपूर्व-; V1 सर्वभूत-; V2

G. 7. 115. 0 B. 7. 110. 11 L. 7. 112. 11 त्वमिन्त्यं महद्भूतमक्षयं सर्वसंग्रहम् । यामिन्छासि महातेजस्तां तन्नं प्रविश स्वयम् ॥ ९ पितामहत्रचः श्रुत्वा विनिश्चित्य महामितः । विवेश वैष्णवं तेजः सशरीरः सहानुजः ॥ १० ततो विष्णुगतं देवं पूजयन्ति सम देवताः ।

यं ते पूर्व; B1 (before corr., after m. as in B2) यस्ते हस्त-; B2-4 यस्ते (B4°ते) पूर्व- (for तव पूर्व-). Ś Ñ2 V B4 D8.12 T1.2 G1 M6-परिप्रद्वं; B2.3 D2.9 M1°प्रद्वः; D1.8-5 T3.4 (first time) M6 °प्रहात् (for °प्रदाम्). % Cv: ऋते मायां मायामतिकम्य । मायया मोहिता न जानन्तीत्यर्थः ।; Cm: केचित्तपोबलादिभिः धातशयितज्ञानसम्पन्ना अपि मायां ज्ञानशक्तिम् । ऋते विना । विशालाश्ची-मित्यनेन तस्याः सर्वविषयता साक्षात्काररूपता चोच्यते । पूर्व-परिप्रहामित्यनेन सहजत्वमुच्यते ।; Ct: ऋते इति । मायां ज्ञानशक्तिरूपां विनान्ये न जानन्तीत्यर्थः । विशालाक्षीमित्यनेन तस्याः सर्वविषयता सृचिता । पूर्वपरिप्रदाम् । तेन सहजत्वं सूचितम् . % —After 8, V1 ins.; while V2 ins. after 9°6:

1495* पवित्रं परमं चैत्र शाश्वतं दिव्यमब्ययम् । योगिनस्त्वां विज्ञानन्ति परं ब्रह्म सनातनम् ।

[(l. 1) Va शरीरणमनं चैव (for the prior half).
—(l. 2) Vailleg, for the post, half.]

9 Ga Ma om. 9 460 (cf. v.l. 7). Vi om. (hapl.?) 9ab. —ab) Ś Ds.12 M1 तम; Ñ2 V2.3 B1.9.4 D6.7.10.11 G: M: Cm.g.t स्वाम् (for स्वम्). B: स्वामचिंत्यं महाभूतम् (for "). To damaged from ti up to Her in ". S Vs D1-5.8.9.19 लोकसं(D1.3.4 °वि) प्रहे (S2.3 V3 °हं); Ñ2 V2 B1-3 सर्ववि°; D8.7.10.11 चाजरं तथा (for सर्वसंग्रहम्). Ts.4 स्वमाचिंत्यां महद्भतामक्षय्यां चा(T4 °य्याम)जरां तथा; M6 स्वमाचित्यो महाभूतो इक्षयः सर्वसंप्रहः. — After 9 00, Va ins. 1495*. - Ña Va Bi.s De.7.10.11 repeat 9ed here (cf. v.l. 7.). —") V2 (first time) यामिच्छेत. S N2 V2 (N2 V2 second time) B2 D1.2.4.5.8.9.12 T4 महावीर्थ (Ś Ñs °र्यस ; Ds °यं); Ñs Vz B1.3 D3.6.7.10.11 Me (except Da Me, all first time) °बाहो; V1 °बीर; Va °प्राञ्च; B1 (second time) तन्ं वीर; B3.4 (second time) तन्(B4 °नं) देव; M1.8 °तेजास (for महातेजस्). — *) B8 (second time) तां नुनं; Ds सा तनुः; G (ed.) तां तनं, Ñ2 Va B1.8 (all both times).4 D6.7.10.11 (except B4 all first time) स्वकां; Ba स्विकां (for स्वयम्). S Da.12 प्रविवेद्यतां; Ds.s प्रविशस्य च. & Cm: त्वामचिन्त्यमिति। अचिन्त्यं देशतः परिच्छेदशून्यम् । महद्भतम् । मू प्राप्तावि ति धातोरुरपञ्जन भूतशब्देन सकलवस्तुप्राप्तस्वात्कथन(त्वकथन।त् ?) वस्तुपरिच्छेदशून्यतोच्यते । अक्षयं कालपरिच्छेदशून्यं अजरं विकारशुम्यम् ।; Cg: स्वामिति । सर्वसंग्रदं सर्वानुग्राहकम् । अक्षयं चाजरं सथेति च पाठ: 1; Ct as in Cm. %

साध्या मरुद्गणाश्चैव सेन्द्राः साग्निपुरोगमाः ॥ ११ ये च दिव्या ऋषिगणा गन्धर्वाप्सरसश्च याः । सुपर्णनागयक्षाश्च दैत्यदानवराक्षसाः ॥ १२ सर्व हृष्टं प्रमुदितं सर्व पूर्णमनोरथम् । साधु साध्विति तत्सर्वं त्रिदिवं गतकल्मपम् ॥ १३

 10^{-6}) Ś B2 D8 पितामहस्य तच्छूत्वा. — $^{\delta}$) D3 विचिंत्य च. $\tilde{\rm N}_2$ मितं ततः (for महामितः). V2 B1.3.4 M6 बुद्ध्या संचिंत्य राघवः. — For $10^{6\delta}$, V3 D1.2.4.5.9 subst. : 1496^* पितामहस्य वचनाहिवं संप्रविवेश ह ।

[D_5 वाक्यात्तद् (for बचनाद्). $D_{2.9}$ इति (for दिवं). V_{8} समाविशस्त्वयं.]

—°) Vs D1.4.5 दिन्यं तद्; D2.8 तहिन्यं (for विवेश). G1 वैष्णवीं. B1 देहं (for तेज:). Ś B2 D3.8.12 वैष्णवं प्राविश-तेज:.—D8 om. 10°.—°) M5 स्वश्तीरं. D7 M6.8 सहानुगः: Cm as in text (for °नुजः). D8 सश्तीरः स राघवः. —After 10, V1 ins.:

1497* गतः स परमं स्थानं यत्र तिष्ठन्ति * * * ।

11 °) Vs D1.2.4.5.9 M1.7 विष्णुतनुं (M7 °पदं); B3.4-M6 विष्णुं गतं; D6.7.10.11 T3.4 G1 M3.5 Cm.t विष्णुमयं; M8-विष्णुगते. Ś B2 D3.8.12 रामं; Ñ2 V1.8 D1.2.4.5.9 देवा:; M8 तेज: (for देवं). V2 ततो विष्णुं महारमानम्; B1 ततोपि विष्णु-मात्मानम्. —) V3 D1.4 पूजयंत:. Ñ2 V1.8 D1.2.4.5.9 सुरोत्तमा: (Ñ2 D9 °मं); G (ed.) सुरेश्वरं (for सा देवता:). Ś V2 B D3.8.12 पूजयां (V2 B1 उपासां) चिकिरे सुरा:. —) V2 B1.3.4 D3 सर्वे (for चैव). — B1 om. from 11 up to the prior half of 1498*. —) Ś D3.8 सोम- (for सान्नि-). M6 -पुरोधस:

12 B1 om. 12 (cf. v.l. 11). —) V3 ते (for ये). V2 B3 सिद्धा; V3 D2.9 [आ] दिखा; M6 दिष्ट्या (for दिष्या). Ś V2 B2-4 D3.8.12 मुनि-; M7 सुर- (for ऋषि-). —) T1 damaged from या: up to तस्स in 13°. Ñ2 V2.3 B2-4 D1-8.9 तथा; V1 [s]पि च; D7 T4 च ये (for च या:). Ś D8.12 नारदाचा (Ś1 रुद्धाश्चेत्र) महर्षय:. — ° d) M4 दैला. M6-मानव- (for -दानव-). M6 देखदैवतदानवा: (for d). V2 नागा यक्षा: सुपर्णाश्च देवदानवपद्मगा:.

13 Ti damaged up to तस्स in ° (cf. v.l. 12).—°)
Dio.11 Gs पुष्ट; Gs M7-9 ह्रष्ट- (for ह्र्ष्टं). Ts M5.10.
transp. ह्रष्टं and प्रमुदितं.—°) Dio.11 Gs सुसंपूर्ण-; M1
संप्रपूर्ण-; Cm as in text (for सबं पूर्ण-).—For 13 ab, S
Ña V B D1-5.8.9.12 Ts.4 M6 G (ed.) subst.:

1498* सर्वे प्रहृष्ट्युदिताः सर्वे पूर्णमनोरथाः।

[B1 om. up to the prior half (cf. v.l. 11). Ś D8.13. परं च; V2 T8.4 इहा: प्र-; V3 B8.4 D8 प्रदृष्टा (for प्रदृष्ट-). V1 D2.9 -वदना:. Ñ2 B2 सर्वे प्रमुदिता दृष्टा: (B2 भूता:); G (ed.).

अथ विष्णुर्महातेजाः पितामहमुवाच ह । एषां लोकाञ्जनौघानां दातुमईसि सुत्रत ॥ १४

इमे हि सर्वे स्नेहान्मामनुयाता मनखिनः । भक्ता भाजयितव्याश्च त्यक्तात्मानश्च मत्कृते ॥ १५

सर्वे प्रहृष्टारत्विरता: (for the prior half). Ñ2 V2 B4 सुसं-; B1 ते सं-; B3 हृष्टा: (for सर्वे). D5 पूर्णा.]

—Then Ś Va Da.12 cont.; while Da ins. after 13:
1499* पूजयांचिकरे तम्र देवदेवं जनादंनम्।

[Ds जयं वै चिकिरे.]

—°) Ś Ds सर्वे ते; Ñ2 Vs Bs D1-5.9.12 Ts.4 Me ते सर्वे; V1 तं प्राहुस; Vs B1.8.4 [अ] भाषंत; D10.11 Gs तेंदेंवैस (for तत्सर्व).— *) M5-किल्बिषं (for कल्म°). Ś Ñ2 V1.8 B2 D1-5.8.9.12 Ts.4 त्रिदिवस्था बभाषिरे; V2 B4 त्रिदिवे गत-कल्मषा:; B1.5 त्रिदिवे विगतज्वरा:(B3 °क्रमा:); Ms त्रिदिवं प्रशशंसिरे.

14 ") B1.3 तथा; D3 स तु (for अथ). —) B1.3 अभाषत; D4.11 उवाच (subm.) (for °च ह). —) Ś V B2.4 D2.8.5-12 T2 G2 M7.8 Ct ए(V2 ते; D6.9 ये) पां लोकं; Ñ2 B1 लोकानेपां (by transp.); B3 स्थानमेपां; M1 एषां रवं तु; M9 एषां जले (sic) (for एषां लोकान्). G (ed.) एषां स्थानं तु लोकानां. —) D1 सुन्नतः. D3.5 स्वगं दातुं रव (D5 स्वं दातु) महीसे.

15 °) G (ed.) एते. Ś B2 D1.6,5.8 M1 तु (for हि). —Ga illeg. from सर्वे up to 16°. S में सेहाद; VI Ba D1,2.4.6.9.12 सत्स्रेहाद; Vs Ds मां स्रेहाद् (by transp.); Ma देहान्माम् (for स्नेहान्माम्). Ga Mio (both with hiatus) इमे सर्वे महात्मान:. —T1 damaged from b up to et in d. - b) N2 V2 (before corr. as in B4, after corr. m.) B1.8 अनुगच्छन् ; V1 B4 D9 T8.4 °थांति (for अनुयाता). Ś V1.2 B2 D1.2.4.5.8.9.12 T2.4 हि(Ś V1 D8.12 च) मानवा;; Ds.6.7.10 G1 M1.5 यशस्त्रिन:; D11 तप°; Ck as in text (for मनस्विन:). Me अनुगच्छंति देहिन:. —°) Gı Ms.s भक्त्या. Ñ2 V1 B2.8 D1.2.4.9 च भजि(V1 Bs °िक्त)-तब्यास्; Vs Ms च (Ms हि) भजनीयास्; Ba चैवानुरक्तास्; Ds.5-7;10.11 G2 M8 हि भ (G2 M9 भा)जि°; Т2 हि भाषि°; T3.4 G1 M5.8 सभाजि°; M1 भोजयितारशः; Me हि तव भक्ताश् (for भाजयितव्याञ्). Ds वै (for च). S Ds.12 रक्ताश्च भक्तिमंतश्चः Vs भक्ता वे च परा नित्यं; B1 भक्ताश्च गमने शक्ताः Ctp भक्ता हि भाषितव्या मे. —) B1 मुक्तात्मानश्; M1 त्यक्त-मानाज्ञ्. Ś B2 D1.4.5.8.12 [S]थ सर्वशः; Ñ2 [S]थ मत्कृते; Vs यशस्त्रिनः; Ms न मरकृते. (for च मरकृते). V₂ त्यक्ता ** इति कृते; M4 **** मत्कृते. % Ct: भक्ता भत एव मे भजितव्या भजनीयाः. %

तच्छुत्वा विष्णुवचनं ब्रह्मा लोकगुरुः प्रभुः । लोकान्सान्तानिकान्नाम यास्यन्तीमे समागताः ॥ १६ यच तिर्यग्गतं किंचिद्राममेवानुचिन्तयत् । प्राणांस्त्यक्ष्यति भक्त्या वै संताने तु निवत्स्यति । सर्वेरेव गुणैर्युक्ते ब्रह्मलोकादनन्तरे ॥ १७

G. 7. 115. 19 B. 7. 110. 20 L. 7. 112. 20

16 Gs illeg. for (cf. v.l. 15). Ms om. 16^{ab}.
—) Ms तरकृत्वा. V1.8 D1.2.4.8.9 विष्णुगदिनं; T1.2 G2
M2.8.7 वचनं तस्य; M10 भाषितं तस्य (for विष्णुवचनं). —)
Ds अहा-, S B2 D2.8.12 वचनमज्ञवीत्; Ñ2 V2 B1.8.6
वाक्यमुवाच ह; V1 (m. also as in V3)लोकपितामहः; V3
D1.2.4.8.9 Ms लोकेश्वरो(Ms कृत्र) अवीत्; G (ed.) वाक्यमथाज्ञवीत् (for लोकगुरु: प्रभु:). — After 16^{ab}, V1 ins.:

1500* सर्वलोकमयो येवां त्वं नाथो हि हृदि स्थितः।
—°) Ñ2 V2 B लोकं; V1 तस्मात् (for लोकात्). Ñ2 V1.3
B संतानकं; V3 D2.7.11 M1.7 Ct संतानकान्; D1.6 सनातनान्; D9.10 T1.8 G M5.8.8 संतानिकान्; M6 संतापजान्;
Ck सांतानिकान् (as in text). V2 B1 D2 राम (for नाम).
D5 लोकाः संतानिकानां मे. — N3 यास्यंत्वेते; V1 °ित हि
(unmetric); V2 सर्वमेते; V3 प्राप्स्यंतीमे; B1.8 प्रयांत्वेते;
B2 D5 °स्यंत्येते; D1.6 यांत्वेते सु-; M6 वसंत्वत्र (for यास्यन्तीमे). Ñ2 B1-3 सुतुर्जयं; V B4 D1.8.6.5 M6 समाहिताः
(for °गताः). G (ed.) यास्यंति सुसमाहिताः. — For 16°4,
\$ D3.8.11 subst.; while Ñ2 B2.3 ins. after 16°6;

1501* एवमेतन्महाबाही यथा बदसि सुवत।

17 G: illeg. for "8. - ") G: तिर्थगाति:; M: तिर्थगसर्व. M7 जंतू (for किंचिद्). Ś V1.8 B1-2 D1-5.8.12 T8.6 M6 यश्च तिर्थमतोष्य (Bs 'तो झ) त्र; Ña Vs Bs तिर्थम्योनिमतो-प्यत्र; Ds यश्च प्राणिगतो यत्र; Do ययुश्च प्राणिनोप्यत्र. — b) Ñs Bı रामं खाम्; Mı धर्मं (for राममेव). S Da.12 [अ] जुज-क्मिवान् ; V1.s B D1.3-5.9 Ts.4 Me [अ] नुचितयन् ; Vs विचितयन्; De [अ नुचितयेत् (for "यत्). Da (with hiatus) नाम मे अनुचितयेत्; To राम रामेति चितयन् .- ") D1.4 Te त्यजति; De त्यक्त्वाति-. V1 D2.9 T2.4 वे अक्ता (by transp.); V2 B1.3 D6.7 भत्तवा च; B2 D5 T2 M5.5 भक्तो वै; D1.4 धर्मात्मा; D10.11 Gs M4.10 भक्खा तत् ; M1 भक्तं वै (for भक्ता वै). — d) B1 स (for तु). N2 V2 B2.4 Me स संताने; De T1 G2 सांता(G2 °ते)नेषु; D7.10.11 T2 G8 M1.5.7 संतानेपु; G1 Ms तरसंताने (for संताने तु). S B2 Ds.8.12 स संतानेषु वत्स्यति; V1 शाश्वतं क्षणमभुवात्; Vs D1.2.4.5.9 Ts.4 स संतानफर्ल (Vs Ts.4 वार्ति) छभेत्. % Cv: सन्ताने तु निवश्स्यतीति पाठः. % --Aiter 17°4, V1 ins.:

1502* तस्मिन्कुले तु पुरुषा वानरा राक्षसास्तथा। —Me om.; G2 reads e/ twice. —) D10.11 सर्वेन्नेहा-; G. 7. 115.20 B. 7. 110.20 L. 7. 112.21

वानराश्च खकां योनिमृक्षाश्चैव तथा ययुः ॥ १८ येभ्यो विनिःसृता ये ये सुरादिभ्यः सुसंभवाः । ऋषिभ्यो नागयक्षेभ्यस्तांस्तानेव प्रपेदिरे ॥ १९

M1 सर्व एव. Ś Ds.12 सर्वे संतानका नाम; N2 ****
न वा वासा (illeg.); V1.3 D2.5.9 Ts.4 सर्वे संतान(Ds
°िन)कं याता(V1 Ds नाम; Ts.4 यांतु); V2 B एवं(B2 °प)
संतानके वासो(Bs राम; B4 वासं); D1.4.5 सर्वे सां(D5 सं)
तानिकान्याता.—') Ś V B1.2.4 D2.8.5.8.9.12 Ts.4 अनंतरं;
D1.4 °रात् (for अनन्तरे). M1 ब्रह्मछोके निरंतरे.—After
17° /, Ś B2 Ds.8.12 ins.:

1503* निवत्स्यन्ति महात्मानो ये त्वां भक्ता जनार्दन। [B2 त्वद्- (for त्वां).]

—Then B2 cont.; while \tilde{N}_2 V2 B1.3.4 ins. after 17 f;

1504* कीर्तिर्यावच रामस्य तावदेषां भविष्यति।

[B4 कथा (for कीर्तिर्). Bs तेवां (for एवां).]

18 Ms reads 18°-19 (including 1506*) after 23.
— 66) \$2.8 Ds.12 स्वका येपि; B1 वियोतिस्वम्; B2 [अ]पि
स्वां योनिं; B8 [ए]व मुनय; K (ed.) Ct स्वकां योनिम्;
Cm as in text (for स्वकां योनिम्). \$1 *** अ स्वकान्यां आ (for 6). V2 [ए]वाभिसं-; G1 M5 [ए]तत्त (M5 6 थ)
था (for [ए]व तथा). \$ B2 D1-5.8.9.12 राक्षसाश्चापि संययुः
(\$ D8.12 °युगे); Ñ2 B4 सिहता ऋश्वराक्षसः; V2 B1.3 ऋश्वराक्षसजातयः; M6 ऋश्वराक्षांसि चाययुः (for 6). V1 स्वां स्वां
योनिं प्रवेक्ष्यंति राक्षसा वानराद्यः. % Cv: ययुः प्रतिपेदिर इति
भविष्यति भूते निर्देशः; Cm.t: अत्र ययुः प्रतिपेदिर इति भृततिर्देशस्तु (Ct: निर्देशः) भविष्यदर्थः; Ck missing. %
—After 18, Ñ2 V2 B1.3 ins.:

1505* तिथैग्योनि समुत्स्उप यान्तु पूर्वा स्वकां तन्स्। [Ñ2 V2 यांति (for यान्तु). Ñ3 B8 तनुं.]

19 Ms reads 18-19 (including 1506*) after 23. Vs B1.s transp. 66 and 6d. Gs Ms partly damaged for 6.—6) Ds.5 तेम्यो. Vs विनिष्कृता; Ds.9 T1-8 Gs M1 विनिस्ताः. Ñ2 B4 D6.7.10.11 T G2 M3 सर्वे; V1.8 B2 D1.3-5 ये वै; V2 B1.3 द्योते; D2.9 ते वै (for ये ये). \$ D8.12 येसादि(D12 यसिन्दि) निहतास्ते वै.—6) D6 स्वयंप्रभाः; D7 T2.4 M2.7 स्वसंभवाः; G1 सुसंभृताः; M4 स्वयंप्रभाः; D7 T3.4 M2.7 स्वसंभवाः; G1 सुसंभृताः; M4 स्वयंप्रवा (sic); M5 ससंभ्रमाः (for सुसंभवाः). \$1 Ñ2 V3 B2.4 D2.8.9.12 सुरासुर (D9 8*) समुद्रवाः; \$2.3 स्व स्व (\$2*) योनिसमुद्रवाः; V1 B2 D1.8-5 M6 सुरा (V1 D1.4 दाः) सुरतन्द्रवाः; V2 B1 देवदानविक्रमाः (B1 6 क्रियाः); D10.11 Ck.t सुरेम्यः सुरसंभवाः.—After 1966, \$ V1.2 B2 D T3.4 ins.; while Ñ2 ins. after 23; G1 M2 ins. after 19:

1506* भादिलतनयश्चेव सुप्रीवः सूर्यमण्डलम् ।

तथोक्तवति देवेशे गोप्रतारम्रपागताः ।

भेजिरे सरयूं सर्वे हर्पपूर्णाश्रुविक्कवाः ॥ २०

[D1.4 आदित्यमगमचैव; D6.7.10.11 T8.4 तेषु प्रविविशुश्चै(D10.11 °शे चै)व; G1 तेषु च प्रविश्वस्त्रेव; M3 विशत्स तेषु वै स्वांशं (for the prior half). S2 * * मंडलं; M3 वानराधिपः (for सूर्य-मण्डलम्).].

-After 1900, Ñ2 ins.:

1507* ऋषिः * * * * * * * प्रयान्तु वै।

-After 19^{ab}, V: B1.8 G (ed.) ins.:

1508* ते श्रयिष्यन्ति तानेव देवसिद्धविचारणान्।

[$V_2 * * n$ च्छंति (for ते श्रयिष्यन्ति). V_2 देविषिसिद्धचारणान्; G(ed.) स्वगें देविषसेविते (for the post. half).]

—°) B1.3 सर्वेभ्यो (for ऋषिभ्यो). V3 ऋषयो नागयक्षांश्व.
— °) V2 B4 स्थानं ते च; M1 तांस्तेनैव (for तांस्तानेव). B1 स्वस्थानं प्राप्तवंतु च; B3 तामेव प्राप्तवंति च; M6.7 तानेवप्रतिपेदिरे. — For 19° द, Ś V1 B2 D1-5.8.9.12 L (ed.) subst.; while Ñ2 subst. and reads (preceded by 1506*) after 23:

1509* ऋषीन्नागांश्च यक्षांश्च तांस्तांस्ते प्रतिपेदिरे।

[D1-5.9 च नाग- (for नागांश). V1 ऋषयश्च ऋषींश्चेव (for the prior half). V1 ते सर्वे; D1.4 तान्सर्वे; D2.9 तान्सर्वाच् (for तांस्तांस्ते). L (ed.) प्रपेदिरे (subm.). B2 तां तां योनि प्रपेदिरे; D3.5 तांस्तान्सर्वान्प्रपेदिरे (for the post. half).]
—For 19° d, D6.7.10.11 T3.4 subst.; while G1 M3 cont. after 1506*:

1510* पश्यतां सर्वदेवानां स्वान्पितृन्त्रतिपेदिरे।

[Ds.7 Ts.4 G1 स्वां मूर्ति. G1 प्रत्युपेयिवान् (for प्रतिपेदिरे) • M8 प्राप स्थं त्रयीतनुं (for the post. half).]

20 ⁶) \$2.3 राघवस्तत्र; V1.8 D6.7.10.11 G1 M4.5 तथा (V8 °तो) ब्रवति; B5 तचोक्त (for तथोक्तवति). \$3 D2.4 देवेश. — ⁵) \$8 सप्रतारम्; B1 गोप्रचा°; D1.4 नदीती°; T3 यो यो रामम्; T4 यो यां योनिम् (for गोप्रतारम्). \$ Ñ2 V8 B4 D2.8.9.12 T3.4 उपागमत् (\$1 B4 D8.9 °न्); V1.2 B1.3 D1.4.5 उपागतः (V2 B1.8 °तं); B2 अवाचरन् (for °गताः). D3 तस्य ब्रह्मणः संनिधौ (unmetric); M5 गोप्रतारामुपागतां. — After 20⁶⁵, V2 ins.:

1511* तानेव देवसिद्धविदेवगन्धर्वचारणान् ।

—Ñ2 illeg. for °. —°) M4 damaged for भेजिरे. —°) Ñ2 °णंमनोरथा:; D7 °णांस्विद्धवा:; M5 °णां द्यविद्धवाः. —For 20°4, Ś V B D1-5.8.9.12 Ts.4 subst.:

1512* स सर्वः सरयूं मेजे हर्षविस्फुरितेक्षणः।

[V1.8 D1-5.9 T4 स जन:; V2 B2.3 ते सर्वे; B1.4 तत्सर्वे; Ts

अवगाह्य जलं यो यः प्राणी ह्यासीत्प्रहृष्टवत् । मानुषं देहमुतसृज्य विमानं सोऽध्यरोहत ॥ २१ तिर्यग्योनिगताश्चापि संप्राप्ताः सरयूजलम् । दिव्या दिव्येन वपुषा देवा दीप्ता इवाभवन् ॥ २२ गत्वा तु सरयूतोयं स्थावराणि चराणि च ।

समनः (for स सर्वः). V2 B2 मेजुर्; B2 (sic) D2 लेमे (for मेजे). D3 -विरफारित-. B2 -[ई]क्षणाः. V1 D1.4.5.9 प(D5.9 वा)रिपूर्णमिक्छवः(V1 °वा); V2 हर्षप्राणाश्रन्तेजसाः, V8 T8.4 °पूर्णस्त्व(V3 °णीत्य)विक्षवः; B1 °पूर्णन चेतसाः, B2.4 °पूर्वमिविक्षवः; D2 वारिपूर्णमिव छवः (for the post. half).]

21 Ñ2 reads 21^{ab} twice.— D11 अथ गाह्य. S D8.12 तत: पूत:; Ñ2 (second time as in V2) B1 [अ]-भवत्पू(Ñ2°त्प्री)तो; V1.8 B2 D2.8.5.9 T8.4 जलं (B2 तत:) सवें; V2 B3.4 ततो यो यो; D1.4 जन: सर्व:; D6.7 G1 M6 [आ] शु सर्वे वैं; D10.11 [अ] पसु यो यो वै; G2 M2 [आ] शु सर्यू (for जलं यो य:).—) M6 भवति (for ह्यासीत्प्र-). S V1.2 D T3.4 G1 M5.7 प्राणांस्त्यक्रवा प्र(S D8.12°क्शवातं; V1 D1.3.4°क्शवा च; D2.9°क्तवाथ; M7°जिते) हृष्टवत्; Ñ2 (second time as in B4) हृष्टवत्सिललं ततः; V2 B8.4 जले मज्ज (V2 तिष्ठ) ति हृष्टवत्; B1 G (ed.) यो यस्त्रसिललं ततः (B1°था); B2 विविधुर्जलमाद्रात्.—After 21^{ab}, V2 ins.:

 $-\tilde{N}_2$ illeg. for od . $-^o$) V_1 स्वं स्वं देहं समुत्सुज्य; V_2 देहमुत्सुज्य विमलं. $-^d$) S V_2 B_4 $D_{8.12}$ $\mathfrak{m}(V_2)$ सो)िधरोहित; V_1 चाध्यरोह्यत्; $B_{1.2}$ चारुरोह सः (for सोऽध्यरोहत). V_3 $D_{1-7.9}$ $T_{8.4}$ G_1 M_5 ते(V_3 $D_{6.7}$ T_2 स्व)विमानान्यथा (V_3 °न्युपा) रुहन्; B_2 ते विमानान्यरोहयन्. \mathfrak{B} C_1 : अथ यो यः प्राणी तदा सस्यूजलमनगाद्य हृष्टवद्युष्ट आसीत्स मानुषं देह- मृत्सुज्य विमानमध्यरोहत. \mathfrak{B}

22 °) V2 D1.4 -गित-; D2.9 -योनी; D6.6 -योनि. Ś V8 B1-3 D1.4.7.8.10-12 T3.4 -गितानां च; Ñ2 V2 B4 G2 M6.10 °श्चैव; V1 D2.8.5.9 °ता ये च(D2.9 वे) (for -गिताश्चापि). — b) Ś V2 B2 D8.12 सस्वानां; Ñ2 V2 B4 ये सस्वाः; V1 ये गिताः; B1.8 सर्वेषां; D1.4.7.10.11 T3.4 Ct शतानिः; D2.8.5 प्रविद्यः; G1 M5 भूतानि (for संप्राप्ताः). Ñ2 V2 B M6 सरयु-जिले; V1 D6.7 T8 G1 M5 °यूं तदाः; V3 D1-5.9 T4 °यूं तथा. —Ñ2 om. 22°-23b.—°4) B2 D6 G2 M8.10 दिल्यः; T2 दिल्याः; M2 दीसा (for दिल्या). Ś D8.12 दिल्येन वपुषा तत्र (for °). D7 देवदीसाः; M8 दिल्या देवा (for देवादीसा). Ś B2 D8.12 भास्करस्योदयं प्रतिः M6 दीसदेवसमाभवन् (for d). V2 B1.8.4 दिल्यं वपुः समभवद्राहकरस्येव संपदा. —For 22°4; V1.8 D1-6.9 T8.4 G1 M5 subst.; while D7.10.11 Ct ins. after 22°6:

1514* संप्रविश्य दिवं जग्मुः प्रभासुरवप्षि च।

प्राप्य तत्तोयिवक्केदं देवलोकमुपागमन् ॥ २३ देवानां यस्य या योनिर्वानरा ऋक्षराक्षसाः । तामेव विविद्यः सर्वे देहानिक्षिप्य चाम्मसि ॥ २४ तथा स्वर्गगतं सर्वे कृत्वा लोकगुरुदिवम् । जगाम त्रिदशैः सार्थं हुष्टैर्ह्यो महामितः ॥ २५

G. 7. 115. 28 B. 7. 110. 28

[V1 ते प्रविद्य; D2.2.5.9 देहत्यागाद (for संप्रविद्य). D20.11 संप्राप्य त्रिदिवं. V1 D4.10.11 तु; D6.7 ते (for च). V2 सुरतेजी-विभूषिता:; D3.8 तदा रामप्रसादत:; D3 प्रभावंति वर्ष्ष च (for the post. half).]

23 Ñs om. 23^{ab} (cf. v.l. 22).—*) D11 -तोये; M1-4.7.10 -तीरं; Ct as in text (for -तोयं). Ś V2 B D8.12 जंगमानि च (Bs सजंगमानि) सत्त्वानि (V2 before corr. °वाणि); V1.3 D1-5.0 T8.4 G1 Ms तथान्यानि च सत्त्वानि (T3 °वाणि); Ms अस्य द्धतानि सर्वाणि.—b) B1 तथेव; B2 च यानि (for चराणि). B2 तथेव स्थावराणि च.—V2 transp. 23°d and 24°d.—°) B1 तं तोथ. Ś B2 D8.11 -विक्षेपं (for -विक्केदं). V1 प्राप्य यक्षादत्त्वानं; V3 D1-5.0 T2-4 G1 Ms प्राप्य तत्तोयममलं (T2°क्कीयं; T3°नयं); B2 तं तोथक्केदिता: संतः; G2 त्यक्त्वा शरीरं पूर्वं तु; Ct as in text.—d) V2 B1.2 स्वर्गलोकम्. T2.4 उपागताः; M6 अथगमम् (for उपागमन्). & Cg: तत्तोयविक्केदं तत्तोयसेचनम्. & —After 23, Ñ2 reads. 1506* followed by 1509*; while M3 reads 18-19 (including 1506*).

24 V2 transp. 23°4 and 24°6. - 66) S B2 D8.12 सुराणां समयं फूरवा; Ñ2 V2 B4 असुरा यातुधानाक्ष; V8 D10.11 तसिन्येपि समाप(Va °त्र समुत्प) शा; B1 स्वै: स्वैश्राभ्युरियतैः साधैः Bs स्वै: स्वैरंगैः समायाताः D1-6.0 तासिसात्र तु(Ds च) संनादे; De.7 K (ed.) Ct तरिंमस्ते (K[ed.] 'सिन्न)पि समापन्ना; T:.4 ये च तत्र समापन्ना; G (ed.) नानामुखे: समायाता (for *). D1-3.5 Ms सर्थ:; D. M1. 6.7.10 सर्व-; De यक्ष-; Ma सह- (for ऋक्ष-). Ś Va.s B1-3 D6-8.10-18 Ts.4 G1 M5 ऋक्षवानस्राक्षसाः(S D8.12 °रक्षसां); Ña Ba वानरा राक्षसैः सह (for b). Vı ऋक्षाश्च वानराश्चेव राक्षसाश्च महाबळा:. —Ś1 om. 24°-25. —°) Sa.s Va Ba D1-5.7-9.12 Ta.s तेपि प्र-; V1 दिवं प्र-; Va स्वान्वै *; B1.8.4 स्वानेव; Ds स्वां योतिं (for तामेव). Ña सह यानेश्च विविद्यु: सर्वे (hypm.); D10.11 तेपि स्वगं प्रविविद्यु:. - d) G M1.5.10 देहं. Ba विक्षिप्य. Va B1.a तेंमसि; Va तजले (for चाम्भासे). Ś% B2 D5.12 भक्ता रामस्य तजले; V1 सार्ध रामस्य तत्त्वत:; D1-5.0 देहानाक्षिप्य (D9 °िछरा) वै तदा(Ds तत्र वै).

25 \$1 om. 25 (cf. v.l. 24). — ab) M10 तत: (for तथा). B1 कृत्वा (for सबें). B4 इप्ता (for कृत्वा). B4 जनं; G2 M10 स्त्रयं; M2 स्वकं (for दिवस्). B1 रामं सर्वमनुत्तमं; B3 कृत्वा छोकगुरुं हिर्दे (for b). Ñ2 V2 G (ed.) तथा

स्वर्गगितिं कृत्वा रामः सर्वामनुत्तमां(G[ed.] °वंसुरोत्तमः); $V_{1.8}$ B_2 $D_{1-5.8.9.12}$ ततः(V_1 °था) स्वर्गं(D_2 समा)गताः सर्वे समु(V_1 न)त्वा लोकगुरुं वि(D_2 प्र)भुं. —After 25^{ab} , $V_{1.2}$ D_2 ins.:

1515* एवं रामो महाभागो आतृभ्यां सह राघवः।

[V1 जनाम च (for एवं रामो). V1 महाबाहो and आतृभि:.]; while Ds.5 ins. after 25°6:

1516* इदं हि वेदैः संभितं पिवत्रमिद्मुत्तमम् । श्रुत्वा रामायणं सर्वं सर्वपापैः प्रमुच्यते । वासोभिर्भूषणै रतेः श्रुत्वा यत्नेन पूजयेत् । न पूजयति यो मोद्दारकाव्यं निरवशेषतः। ब्रह्महेत्यभिधीयेत सतां मार्गाद्वहिष्कृतः। [5]

[(1.3) Ds [अं]ते च (subm.) (for यलेन).]

—V1.3 D1.3-5.8.12 om. 25° ... — ° 4) B1 D2 M8 त्रिदिवै:. Ñ2 V2 B1-3 संप्रहृष्टी; D2.9 हृष्टपुष्टी; M10 हृष्टो हृष्टेर् (by transp.). Ñ2 V2 B4 महायशा:; M3 परं पदं; M10 महासमि: (for महामित:). T1 हृष्टो * * * * मित: (damaged); K (ed.) सदा हृष्टे दिवं महत् (for 4). M6 ब्रह्मकोकं यथी ब्रह्मा साधै ब्रिद्शपुंगवै:. — For 25, \$2.3 subst.:

1517* तेषु स्वगं प्रविष्टेषु ब्रह्मलोकमगात्स्वकम्।

[Śs तत: (for तेषु) and lacuna from प्र up to the post. half.];

while D6.7.10.11 Ts.4 G1 Ms subst. for 25:

1518* ततः समागतान्सर्वान्स्थाप्य छोकगुरुद्दिव । हृष्टैः प्रमुद्धितेदेवेर्जगाम त्रिदिवं महत् ।

[(l. 1) Ts प्राप्य (for स्थाप्य). Ts देव° (for लोक°). De दिवं. —(l. 2) Ts सर्वेर् (for देवेर्). Ts.4 G1 M5 स्वपदं; Ct as above (for त्रिदिवं).]

—After 25, \tilde{N}_2 V₂ B₁₋₃ M₁₀ ins.; D₅ ins. after 1. 3 of 1534*; D_{6.7.10.11} T_{1.2} G_{2.3} ins. after 26; G₁ cont. 1. 1 after 1518* and 1. 3-4 after 1. 8 of 1530*; M_{1.2} ins. 1. 1 after 25 and 1. 2-4 after 26; M₃ ins. 1. 1-2 after 25 and 1. 3-4 after 26; M₅ cont. after 1. 8 of 1530*:

1519* ततः प्रतिष्ठितो विष्णुः स्वर्गकोके यथा पुरा।
येन व्याप्तिमदं सर्वे त्रैकोक्यं सचराचरम्।
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः।
निरयं शृण्वन्ति संहृष्टाः काव्यं रामायणं दिवि।

[Ms om. l. 1-2. Ds om. l. 1. — (l. 1) V2 पत * * *
* (for ततः प्रतिष्ठितो). B1 T2 स्वर्गलोकं; G2 विष्णुलोकं; M1 तस्य
लोकं. T2 G2.3 M1.10 पूरं (for पूरा). — (l. 2) Ds तेन लोकाश्च
देवाश्च (for the prior half). M1 विष्णोश्चरितमञ्जूतं (for the post. half). — After l. 2, Ds ins.:

1519(A)* पूजितं तेन येनेह श्वतं रामायणं शुमस् । —M1 om. l. 3-4. —(1. 3) G1 M5 एतहेनाः; M8 सर्वे देनाः; G (ed.) ततो भूताः. D_6 सत्- (for च). \tilde{N}_2 B_3 सिस्धाः सा (\tilde{N}_2 °ढाश्चा) एसरोगणाः; V_2 $B_{1.2}$ सिद्धाश्चाप्सरमां गणाः (for the post. half). —(l. 4) K (ed.) संतुष्टा. \tilde{N}_2 B_{1-3} तिल्लशः शावयंतीदं (B_2 °ह) (for the prior half). K (ed.) दिन्यं (for कान्यं). V_2 नारायणं. \tilde{N}_2 V_2 B_{1-3} शुभं; M_5 परं (for दिवि).]

—Then B₁- $_3$ G (ed.) cont.; while V_2 ins. l. $_{1-4}$ only after l. 5 of $_{1527}$ *:

1520* स यत्र राघवस्तत्र देवा यक्षाः सवानराः।

ऋषयश्च महाभागा अञ्चण्यन्वैष्णवं स्तवम्।
विष्णोः प्रियमिदं नित्यं पुष्कराक्षस्य धीमतः।

ऋणुयात्पुण्यवान्मत्यः काष्यं वाष्ट्मीिकना कृतम्।

य इदं ऋणुयात्तित्यं नारायणपरायणः। [5]
विष्णुना सह नाके तु मोदते नात्र संज्ञयः।

य इदं सर्वदा सर्वं पुण्यं पुण्यं पठेत्ररः।

स ग्रुचिः स विग्रुद्धात्मा पुत्रवान्पग्रुमान्भवेत्।

[(1. 1) B। सपुत्रा राघवास्तत्र; B॰ सपुत्रवांधवास्ते तु (for the prior half). B॰ देव- (for देवा). G (ed.) सपरमध्यः. V॰ सपुत्रं राघवं ते च देवसिद्धाः सचारणाः. —(1. 2) G (ed.) यक्षाश्चेव (for ऋषयश्च). —(1. 3) V॰ B॰ विष्णुः. V॰ दिल्यं (for नित्य). —(1. 4) V॰ B। श्रान्यंते (B। श्चण्वंति) नित्यसुष्मांते; B॰ श्चण्वंति नित्यं श्चत्वा च (for the prior half). B। वाल्मीकिभाषितं. —After l. 4, B॰ ins.:

1520(A)* एतदाख्यानमन्यग्रः सभविष्योत्तरं द्विजः।

-Thereafter, Ba cont: 1536* and then further cont.:

1520(B)* य इदं शृगुयान्नित्यं भक्त्या परमया युत: । अश्वमेधफलं प्राप्य विष्णुलोकमवायुयात् । य इदं ग्रृणुयान्नित्यं श्लोकार्षं श्लोकमेव वा अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं प्राप्तोति मानव: ।

-Bs ins. after 1. 4:

1520(C)* सायं प्रातस्तथा मत्यः शुन्विभूत्वा समाहितः। शृणोति श्रद्धया यस्य तस्य विष्णुः प्रसीदति। हिरण्यं रजतं वस्त्रं कुष्यं च तुरगान्क्षितिम्। दद्यास्त्रमेण काण्डेषु सद्यः सुश्रद्धयान्वितः।

—G (ed.) om. 1. 5-8. —(1. 5) B1 श्रुत्वा तु चरितं विश्णोर् (for the prior half). —(1. 6) B1 सह लोके तु; B2 स समं लोके. —(1. 7) B1 धन्यं; B2 धन्यं (for first पुण्यं). —(1. 8) B1 सर्वभूतेषु; B2 सर्वधमितमा (for स विशुद्धारमा). B2 अर्थवान् (for पशुमान्). B1 प्राप्तोति महतीं श्रियं (for the post. half).]

—After 1519*, Ms cont.:

1521* कृतं वाल्मीकिना पुण्यं कृतकृत्येन घीमता। श्रुत्वा रामायणं काव्यं किं किं न क्रभते नरः।

—Ms further cont. l. 3-5 only, $D_{5-7.10.11}$ $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M_{1-3} cont. after $15\cdot19^+$; V_2 cont. only 1. 5-6, 9^{-10}

after 1524*; \tilde{N}_2 B4 cont. only l. 9-10 after 1527*; B1 cont. only l. 5-6 after 1520*; B3 ins. only l. 4-6 after 26° (first occurrence) and cont. l. 9-10 after 1527*; T4 cont. only l. 4-6 after 1530*; G2 cont. l. 1-3 after 1519* and ins. l. 4-6, 9-10 after 26 (second occurrence); M4.7.9 ins. only l. 4-5 after 26; M6 ins. only l. 4-6, 9-10 after 26° (M8 ins. only l. 4-5 after 26° (M10 cont. l. 1-3 after 1519* and ins. l. 4-10 (om. l. 7-8) after 26:

1522* इदमाख्यानमायुष्यं सौभाग्यं पापनाशनम्।
रामायणं वेदसमं श्राद्धेषु श्रावयेद्धुधः।
अपुत्रो लभते पुत्रमधनो लभते धनम्।
सर्वपापैः प्रमुच्येत पादमप्यस्य यः पठेत्।
पापान्यपि च यः कुर्यादहन्यहनि मानवः। [5]
पठत्येकमपि श्लोकं पापास्स परिमुच्यते।
वाचकाय च दातब्यं वस्तं धेनुहिरण्यकम्।
वाचके परितुष्टे तु तुष्टाः स्युः सर्वदेवताः।
एतदाख्यानमायुष्यं पठत्रामायणं नरः।
सपुत्रपौत्रो लोकेऽस्मिन्प्रेत्य चेह महीयते। [10]

[M1 om. l. 1. — (l. 2) D5.6 T1.2 G1 वेदसंज्ञं (T2 dama-ged from ज्ञं up to व in the post. half); D7 देवसंज्ञं; G2 वेदिमिश्रं; G3 देव[°] (for वेदसमं). D10 (m.) श्रणुयाच् ; M1 तुषेषु (for आहेषु). — After l. 2, T1 M3 B (ed. within brackets) K (ed., within brackets and second time ins. after 1541*) ins.:

1522(A)* गायज्याश्च स्वरूपं तद्रामायणमनुत्तमम् ।; while G2 M10 ins. after l. 2:

1522(B)* सपुत्रपोत्रः पितृभिर्वेद्गण्ठं सह गच्छति।
—D11 transp. l. 3 and l.4.—B (ed.) K (ed.)
repeats l. 3-4 (preceded by 1522(A)* and followed
by l. 7-10 of 1530*) after 1541*.—After l. 3, Ga
M10 ins.:

1522(C)* विद्यार्थी लमते विद्यां प्रजाशी चाप्त्यास्त्रजाम्।
—(1.4) T. M. पापास्त परि- (for सर्वपापै: प्र-). —Ds om.
(hapl.?) from the post. half up to l. 6. T. Ms. ७
पदम्. M1 अर्थस्य (for अप्यस्य). —Ts damaged from यः
up to the prior half of l. 5. Bs न पापं प्रमवेत्तस्य योस्य
पादमिष स्मरेत. —Ms reads l. 5-6 after l. 10. —(1.5)
V2 B1 चैव (for [अ]षि च). Bs बहु; Ts सदा (for च यः).
G2 M2.10 पापानां निचयं. T1 G1.8 M1-5.7-10 (except Ms
all with hiatus) इत्वा; Ts कुर्वन् (for कुर्याद्). G2 प्रणस्यंति.
G3 कृतानि; M5 सा (for first अहनि). —(1.6) B2 M1 पठन्;
G2 M10 पठेद् (for पठति). G1 M5 पठ्यते कमिष. M1 स पापाद्
(by transp.); M4 पापारसं-. M8.10 सपदि; M7 सर्वास्प्र- (for

स परि-). Bs Ta सोपि(Bs तस्मात्) पापाश्वमुच्यते (for the post. half). B1 पठनादेव चैवास्य सर्वपापात्रमुच्यते. —After l. 6, Vs ins. l. 17-39 of 1527*; while Bs ins.:

1522(D)* पठत्रामायणं चार्च नरः स्वर्गतिमामुयात् ।

-After 1. 6, Ds (after the prior half of 1. 4 owing to om.).7 ins.:

1522(E)* रामायणे श्रुते पश्चाद्वधं हेममयं सुधीः ।
चतुर्भिवाजिमियुंक्तं तथा श्लीमपताकथा ।
रत्नेश्च विविधेयुंक्तं किङ्किणीनादनादितम् ।
संपादिते रथे सम्यग्धनुं दबारपथस्विनीम् ।
बाह्यणान्भोजयेरपश्चाच्छतमधोत्तरं सुधीः ।; [5]

while G1 M6 ins. l. 9-10 of 1530* (followed by l. 27-29, 33-36 [G1 l. 27-33]) of 1543*. —After l. 6, M1 ins.:

1522(F)* पुत्रकामी लमेत्पुत्रं धनकामी लमेदनम्।
—G1 om. l. 7-10. G3 M1-3 om. l. 7-8. —(l. 10) Ñ2
V2 B3.4 त्रिदिने; M2 सनणः (for लोकेडिसन्). T1.2 G3.3 M1.2.
4.7-10 चापि; M3 स्वर्गे (for चेह). Ñ2 V2 B3.4 च मोदते (for महीयते). —For l. 7-10, M5 subst.:

1522(G)* वाजकस्यापि शवत्या वै श्रृक्षणं वासोयुगं वसु ।

माणिवयं कटकं वापि भूमि घेनुं च यक्ततः ।

तेन प्रीतो हरिविष्णुरात्मसायुज्यमानयेत् ।

इदं पुण्यमिदं पुण्यमित्युवत्वा च प्रजापतिः ।

श्रावयेद्धारयेक्तित्यं यथाशक्ति नरः सत्रा । [5]

श्रुण्वक्रामायणं * * यः पादं पदमेव वा ।

स याति ब्रह्मणः स्यानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ।

—Then Dio further cont.; V2 B3.4 cont. after 1538*:

1523* रामायणं गोविसर्गे मध्याह्ने वा समाहितः।
सायाह्ने वापराह्ने च वाचयश्वावसीदिति।
गवां शतं सकलकामदुधां च यो ददद्विने दिने कांस्यसुदोहनानाम्।
तदामुयाद्विगतभयो बहुश्चतः
[5]

[(1. 1) Vs च; Bs सु- (for वा).—(1. 2) Vs Bs संध्यायाम् (for सायाहे वा). Bs Dio वा (for च). Vs नावसीदिति मानवः (for the post. half).—(1. 3) Vs Bs - ग्रंगणां दद्द.—(1. 4) Vs Bs फलमिहकांस्यदोहिनां (Vs अद्रोहिनीवां).—(1. 6) Vs Bs पठेतु यो (for प्रकीर्तयन्). Vs संस्तरं (for संसवम्).—Then Bs ins. दश्रथपुत्रसंभवमिति ॐ तस्सत्।];—After 1522*, Vs cont. 1536*; while Ñs ins. an illeg. line; B1.4 Ds (first time also as in Ś).6.7.10.11 T1.2.4 G2.8 M1.2.3 (after 1. 2 of 1519*).4-10 cont.; while Ś Vi B2.3 (reads twice) D1-4.8.8.12 cont. after 1525*; Ñs Vs ins. after 1. 8 of 1527*:

G. 7. 115. 0 B. 7. 111. 1 L. 7. 112. 29 एतावदेव आख्यानं सोत्तरं ब्रह्मपूजितम् ।

रामायणमिति ख्यातं मुख्यं वाल्मीकिना कृतम् ॥ २६

इति श्रीरामायणे उत्तरकाण्डे शततमः सर्गः ॥ १००॥

॥ समाप्तं उत्तरकाण्डम् ॥

1524* श्रयोध्यापि पुरी रम्या झून्या वर्षगणान्बहून्। ऋषभं प्राप्य राजानं निवासमुपयास्यति। एतदाख्यानमायुष्यं सभविष्यं सहोत्तरम्।

[Ña illeg. for the prior half. — (l. 1) Bs (second time) अयोध्या च; G2 M अथायोध्या. Ś B2 D1-4.5 (first time).6.8.9.12 T4 नगरी (for [अ] पि पुरी). V1 Bs शून्या; M5 पुण्या (for रम्या). Ś B2 D8.12 नगणिन च (B2 D12 तु); B1 नगणिस्तु या; D1.4 नशतीन तु; D2.9 नशतान्यपि; D3.5 (first time)-[अ] युतानि वे (for नगणान्वहून). Ñ2 V2 सर्वश्न्याभवन्तदा; V1 B2 बहून्वर्षगणांस्तदा (for the post. half).—B1 illeg. for l. 2.—(l. 2) Ś D1.8.6.5 (first time).8.12 T4 भितता तु जुशं (D1.4 T4 ऋषभं; D8.5 वृषभं) प्राप्य (for the prior half). Ś V1 B2.4 D1.4.8.12 T4 निवेशम्; V2 B3 (second time) आ(B3 प्र)वासम्; B3 (first time)दिव्यं सम्; D2 निदेशम्; D3.5 (first time) विशेषम्; D9 विवेशम् (for निवासम्). Ś1 D2.4.12 न्वप्यते; Ś2.3 D8.9 न्वप्यते; D1.8.5 (first time)-विष्यते; T4 न्वश्यते (for न्यास्यति). M5 राजधानी भविष्यति (for the post. half).—After l. 2, M2 ins.:

1524(A)* पतद्रामायणं क्रस्तं नादरं कुरुते नरः।
स प्रेत्य रौरवे घोरे पच्यते नात्र संशयः।
यं यं कामयते कामं शृण्वज्ञामायणं नरः।
तं तं नियतमामोति राघवस्य प्रसादतः।

—Ba ins. l. 3 only third time after l. 8 of 1527*; Ba repeats l. 3 only after 1525*. Da.s repeat l. 3 after 1532*. —(l. 3) Ś D1.s.4.s (first time).s.12 Ma स्दम् (for एतद्). Ña V2 Ba (second and third times).a D2.9 (Ba D2.9 second time) Ta M1.8 अव्यमं (Ba first time) D9 M1 °A:); B1 अमृतं (for आयुष्यं). D3.6 (first time) आख्यानमाधुयेम्. —Ña illeg. for the post. half. Ś D3.12 रामाख्यं सोत्तरं स्मृतं; V1 B2 शुभार्थ (B2 सोभाग्यं) सोत्तरं शुभं; V3 B3 (all times).a (both times) D2.9 (both second time) सभविष्योत्तरं द्विज:; B1 पावनं सोत्तरं द्विज:; D1.4 संभाष्यं वोत्तरं शुभं; D8.5 (first time) इद चैवोत्तरं शुभं (for the post. half). D2.9 (both first time) इदमायुष्यमाख्यानं शुभाख्यं चोत्तरं शुभं.]

-Then Ds-7.10.11 T1.2 G2.3 M1-4.7.9.10 B (ed.) K (ed.) cont. 1539*; while T4 cont. 1531*.

-After 1522*, Ms cont. l. 7-10 of 1530* (followed by l. 29-30, 39-40, 34-35, 41 of 1543*).

-After 25, Die.11 Ms ins. an addl. colophon; G2 ins. after l. 17 of 1540*:

[Sarga no. (figures, words or both): 110.]
—After colophon, Ga Ms conclude with श्रीरामाय
नम:

26 G (ed.) om. 26. Bs G2 read 26 twice.—)
Note hiatus between एताबदेव and आख्यानं. \$ Vs
B2.3 (second time) D8.12 M2.4 एतदेव तद्; Ñ2 V2
B4 एतदि(Vs के) सर्वम्; V1 D1-7.9.11 T1-8 G M3.6-10
एताबदेतद्; B1 इदं पवित्रम्; M1 एताबदिदम्. Ñ2 V8 B4 M8
आख्यातं; T4 चाख्यानं (for आख्यानं). Bs (first time)
रामायणमिदं काब्यं.— T2 om. 26⁸⁰.—) V1 देव-; B2
(first time) बहु- (for ब्रह्म-). B2.3 (second time)
-भाषितं. Ms रामस्य चरितं महत्.— After 26⁴⁶, \$ B2.3
(after first occurrence) D1-5.8.9.12 ins.; V1 cont.
after 1527*; V2 (after l. 6) B4 ins. after l. 8 of
1527 (B4 followed by only l. 3 second time of
1524*); T4 cont. after 1531*:

1525* रामायणं तथा श्लोकं पादं चार्धं च यः पठेत्। पापान्यपि सदा कुर्वन्न स पापेन लिप्यते।

[Ś V1 transp. l. I and l. 2.—(l. I) D3.6 रामायणात.. \$ पदं भागं; V1 पादं पदं; V2 D8.12 पदं पादं; B2-4 पादमर्थं; D2.3.9 अर्थपादं; D5 अर्थपाठं (for पादं चार्षं). B2.3 तु (for च).—(l. 2) After the prior half, V1 ins.:

1525(A)* अहन्यह्नि मानवः।
पठेदेवं पदं वापि.

Va स पापैनेंव लिप्यते; Ba Da.e स पापेन न लिप्यते; Ba Ta सर्वपापैः प्रमुच्यते; Ba न हि पापैः स लिप्यते (for the post. half).]

—Then S V1 Bs.s.4 (only 1.3 for the first time repeating it in its proper place) D1-4.5 (first time).s. s.12 cont. 1524*; while T4 further cont. after 1525*:

1526* आख्यानमेतत्पुण्यं हि पवित्रं पापनाशनम्।

-After 26^{ab}, Ñ2 Ba ins.; V2 ins. 1. 1-8 after 26^{ab}; cont. 1. 9-16 after 1535* and ins. 1. 17-39 after 1. 6 of 1522*; B2 ins. after colophon (cf. post. colophon line); D1.4 cont. after 1531*; M1 cont. only 1. 36-37 after 1. 10 of 1540*:

1527* यश्चेनं ऋणुयान्निस्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते।
पठनेकमि श्लोकं सर्वपापैः प्रमुच्यते।
यश्चेनं ऋणुयान्नित्यं ऋचिर्धर्मसमाहितः।
विष्णुन।चरितं लोके श्वस्वा पापात्प्रमुच्यते।
य इदं निखिलं पुण्यं धर्माख्यानं सद्दा मुद्दा। [5]

व्रयारस तु विशुद्धातमा पुत्रवान्पशुवानभवेत्। ञ्जूणयादेकचित्तो वा नारायणपरायणः। स हि रोगैर्महाघौरैर्विवमुच्येत दारुणैः। रामायणोत्तरमिदं शृण्याच्छावयेतु यः। तस्य तस्य मतिस्तेजो विस्तरं सधनं बलम्। [10] सुखोत्पन्नानि वर्धन्ते पुण्यानि च सुखानि च। सर्वार्थसम्पदः सिद्धिर्भवेत्तस्य न संशयः। रामायणं वाचयित्वा यः क्रियास प्रवर्तते। न तस्य दुर्छभं किंचिदिह लोके परत्र वा। लोकत्रयस्य कर्तारं रामं ये शरणं गताः। [15] न ते पश्यन्ति निरयं जन्मना न दरिद्वताम्। न तत्र दानवाः सन्ति न पिशाचा न राक्षसाः। यत्र देवो गृहे विष्णुः कीर्त्यते हि सदा नरैः। का शक्तिः सर्वलोकेषु सुचिरेणापि भाषितुम्। रामलक्ष्मणसीतानां सर्वेषां यो गुणान्वदेत्। [20] यस्य जिह्वासहस्रं च सहस्रवदनश्च यः। सोऽपि वक्तं न शक्तोति रामस्यामितविक्रमान्। इदं रामायणं कान्यं संपठनाद्राघवाश्रयम्। श्रत्वैव सर्वपापानि प्रणश्यन्ति सदा नृणाम्। श्रहन्यहिन यो विद्वान्पठेद्रामायणं नरः। [25] न तस्यापद्भवेत्काचित्कीर्तिमांश्च भवेत्सदा। विप्रो बेटान्तगश्च स्यात्क्षत्रियो विजयी भवेत्। वैद्योऽपि धान्यधनवान्युद्धः सुखमवामुयात्। क्रुण्वन्ति य इदं पुण्यमार्षं वाल्मीकिना कृतम्। श्रद्धाना जितक्रोधा दुर्गाण्यतितर्नित ते। [30] समागमं प्रवसिता लभनते चापि बान्धवैः। सततं राजपुत्रेण गर्भिण्या च समाधिना। श्रोतब्यं राज्यकामेन पुत्रार्थिन्या तथा स्त्रिया। यश्चैकचित्तः शुणुयादिदं विष्णोः पुरातनम्। सोऽश्वमेधफलं प्राप्य मोदते दिवि देववत्। [35] रामायणमिदं पुण्यं ऋण्वतः पठतस्तथा। प्रीयते भगवात्रामः स च विष्णुः सनातनः। देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति कीर्तनाच्छ्वणात्तथा। रामायणं धारयतस्तुष्यन्ति पितरस्तथा।

[D1.4 om. l. I-8. Ñ2 illeg. from l. I up to the prior half of l. 2.—(l. I) B3 (m. also) यक्षेदं.—B4 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 3.—(l. 2) V2 पठत्येकस्.—(l. 3) Ñ2 भ्रवा (for धमे-).—(l. 4) V2 विष्णोर्वा.—Ñ2 illeg. for the post. half.—Ñ2 mostly illeg. for l. 5.—(l. 5) V2 B2 सर्व (for पुण्यं).—After l. 5, V2 ins. only l. I-4 of 1520*.—(l. 6) Ñ2 illeg.; V2 ब्र्यारसर्व-; B2 अपुण्यासर्व- (hypm.) (for °स त्र). Ñ2 धनवान् (for पश्चवान्).—After l. 6, V2 ins. 1525*.—(l. 7) V2 धक्वित्तेत.—Ñ2 illeg. from the post. half up to l. 9.—After l. 8, Ñ2 (illeg.) V2 (followed by l. 5-6, 9-10 of 1522*) ins. 1524*; while B3 ins. only l. 3 of 1524* and 1535*.—(l. 9)

D1 रामायणिमदं श्रेयः (for the prior half). V2 श्रावयेरपुनरो दिजः; B2 D1 श्रावयेथो नरं दिजं (D1 °रो दिजान्); D4 यः पठिष्यति मानवः (for the post. half). — (1. 10) Ñ2 कीर्तिर्; D1.6 थमें (for second तस्य). — Ñ2 illeg. from तेजो up to l. II. B2 तं ते (sic) (for तेजो). D1.6 साथनं (for स°). — (l. II) D1.6 वर्ष- (for सुख-). B2 वर्तते (for वर्ष- ते). — (l. I2) V2 सर्वथा (for सर्वार्ध-). D1.6 -संपदां. — (l. I3) B3 महाकाव्यं (for वाचिरवा). — Ñ3 illeg. from यः up to l. 15. — (l. 14) V2 D1.6 च (for वा). — (l. 15) B3 श्रवणं (for श्ररणं). — (l. 16) Ñ2 निरुषं; D1.6 दुःखानि (for निर्यं). D1.6 च जन्मिन. B2 [अ] युतेरणि (for दरिद्रताम्). Ñ2 यांति विष्णोः परं परं (for the post. half). — After l. 16, V2 ins.:

1527(A)* न पापं प्रभवेत्तस्य योऽत्राक्षा* ****!
— Ñ॰ illeg. for l. 17-18.—(l. 17) V॰ पिशाचा न च
(for न पिशाचा न).—(l. 18) D1.4 देववरो (for देवो गृहे).
V॰ कीणांति. V॰ B॰ हि(B॰ ह) सदा इदा (for हि सदा नरैः).
D1.4 कर्ता चेह सदा सदा (for the post. half).—After
l. 18, D1.4 ins.:

1527(B)* रामस्य चिरतं चेदं सर्वमिक्विष्टकर्मणः। -V2 om. 1. 19. D1.4 read 1. 19-26 after 1527(E)*. —(1. 19) D1.4 को नर: (for का शक्ति:). Ba [अ] भि- (for [अ]पि). - (l. 20) D1.4 सह रामेण सीताया: (for the prior half). - Ns lacuna for the post. half. - (1.21) Bs तस. D1.4 हि (for च). D1.4 हि (for second च). Bs लमते नात्र संशय: (for the post. half).—(1. 22) Ña Va प्राहु: (Ña °R:) सिंधगणानां च स तु तेषां गुणान्वदेत् ; Ba प्राज्ञः ऋषिगणानां च संतितिस्तस्य वर्धते; D1.4 कूरस्नाचारायणगुणान्स तु वश्यित वा न वा. —(1. 23) D1.4 आर्थ- (for इदं). D1.4 बाबयं. —Ña illeg. from the post, half up to l. 24. Post, half hypm. Va Ba D1.6 पठती राघशीत्तरं(V2 °मं) (for the post. half). -(1. 24) D1.4 बुत्वा च सकलान्कामान्प्रयछंति सदा नृणां. -(1. 25) Ñ2 पुण्यकालेपु (for अहन्यहनि). —(l. 26) D1.4 [आ]पत्तस्य (by transp.). Bs तस्य नापद्भवेत्किचित् (for the prior half). Ña सर्वपुड्यो * * स * (for the post, half). -After 1. 26, D1,4 ins. :

[Note hiatus between the two halves in l. 8.]

—D1.4 om. 1. 27-28. Ñ2 illeg. from 1. 27 up to वैद्योऽपि in 1. 28. —(1. 27) V2 वेदांतगो माह्मणः स्थात् ; B8 विप्रो वेदस्यांतगः स्थात् (for the prior half). —(1. 28) V2 धन-धान्यश्च (for धान्यधनवाञ्). —(1. 29) Ñ2 illeg. for ऋण्वन्ति य. D1.4 लोके ये चेदम् (for य इदं पुण्यम्). —Ñ2 illeg. mostly for 1. 30. —(1. 30) D1.4 [अ]पि (for [अ]ति-). V2 कुर्धान्यभिभवंति ते (for the post. half). —(1. 31) Ñ2 प्रवसनेर्; V2 प्रवासाचु; B8 वांधवेश्च; D1.4 प्रवसितेर्. Ñ2 चांपि बांधवाः; B8 ते प्रवासिताः (for चांपि बान्धवैः). —After 1. 31, D1.4 ins.:

1527(D)* ईिन्ततान्हि बरान्सर्वान्प्राप्तवन्तीष्ठ मानवाः।
श्रवणेन सुराः सर्वे प्रीयन्तीदं प्रयुज्यते।
विनायकाश्च शास्यन्ति गृहे तिष्ठन्ति तस्य वै।
श्वःवा रामायणं पुण्यं पूजयेषस्तु वाचकम्।
तेन श्रक्षा च रुद्रश्च विश्वे च वसवस्तथा।
तोन लोकाश्च वेदाश्च वसुधा च ससागराः।
नेषः सर्रासि सर्वाणि पुण्यान्यायतनानि च।
पूजिताः पूजिते व्यासे सर्वे च थरणीधराः।

—D1.4 om. l. 32-35. Ñs mostly illeg. for l. 32-33.
—(l. 32) V2 वा (for च). V2 Bs मुनेर्वच: (for समाधिना).
—(l. 33) V2 पुत्र- (for राज्य-).—Ñ2 om. l. 34-35.
—(l. 36) Ñ2 transp. रामायणम् and इदं. D1.4 काव्यं; M1 सर्व (for पुण्यं). D1.4 शुण्यात्पुरुषस्. Ñ2 V2 M1 सदा (for तथा).—Ñ2 mostly illeg. for l. 37.—(l. 37) B4 शीयेत.
M1 सततं (for सगवान्). D1.4 M1 हि (for च). B3 पुरातन:.—After l. 37, D1.4 ins.:

1527(E)* आदिदेवो महाविष्णुईरिर्नारायणः प्रमुः। स कर्ता जगतां स्वामी तेन सर्वमिदं ततम्।

—D1.4 om. 1. 38-39. —(1. 38) Ñ2 illeg. except देवाक्ष for 1. 38-39. B2 स्मरणात् (for अवणात्). —(1. 39) V2 B2 आवयतस् (for धारयतस्).]

—Then N₂ B_{3.4} cont. 1. 9-10 of 1522*. —After 26^{ab}, V₁ ins.:

1528* सर्वपापै: प्रमुच्येत शृणुयाचो हि नित्यशः ।; While B1 ins. :

1529* पठबायुष्य * * * लभते विपुलं यशः।

—Then cont. 1. 5-6 of 1522*.

-Whereas Bs ins. l. 4-6 of 1522* after 26° (first occurrence).

After 26^{ab}, Ts.4 ins.; G1 Ms ins. l. 1-8 after 26 and l. 9-10 after l. 6 of 1522*; Ms cont. only l. 7-10 after 1522*; B(ed.) K(ed.) ins. only l. 7-10 after l. 4 (second occurrence) of 1522*:

1530* हिरः सनातनो विष्णुः प्राप्तो देवैयंथा दिवम्।
पूजितं राघवं दिव्यं प्रापुर्भागं महात्मनः।
यो नरः श्रणुयाज्ञक्त्या सदा पर्वसु पर्वसु।
परान्विजयते राजा यथा विष्णुर्महायशाः।
यशश्च महदाप्तोति प्रेत्य चानन्तमञ्जते। [5]
श्रेयो भवति भूतानां सर्वेषां नात्र संशयः।
यः पठेव्वृणुयाज्ञित्यं चिरतं राघवस्य च।
भक्त्या निष्क्रवमधो भूत्वा दीर्घमायुरवासुयात्।
चिन्तयेद्वाघवं नित्यं श्रेयः प्राप्तुं य इच्छिति।
श्रावयेदिदमाख्यानं ब्राह्मणेभ्यो दिने दिने। [10]

[(1.1) G1 Ms हिर्र सर्वेश्वरं विष्णुं प्राप्तं देवैयंथा दिवं. —(1.2) Ts G1 Ms प्रादुर्भावं (for प्रापुर्भागं). —(1.3) G1 Ms त्रस्परः (for second पर्वस्त). —(1.5) G1 Ms चानंदम्. —(1.6) G1 Ms प्रियो (for श्रेयो). —(1.7) G1 Ms हि; Ms ह (for च). —(1.8) Ms नियमतो (for निष्कत्मघो). —After 1.8, G1 (1.3-4) Ms cont. 1519*. —(1.9) Ts यदा (for य). —(1.10) Ts एवम् (for इदम्).]

-Then Ta cont. l. 27-41 of 1543*; Ta cont. l. 4-6 of 1522*.

—After 26^{ab}, Me ins. 1. 4-6 and 1. 9-10 of 1522*;: While Me ins. 1. 4-5 of 1522*.

—Ts om. 26°d.—°) Gs (first time) प्रख्यं (for ख्यातं). Vs आदिकाच्यामिदं सर्वं; /T4 रामायणमिदं काच्यं.
—d) Vs T4 G2 (both times) पुरा; G3 पुण्यं (for मुख्यं).
—For 26°d, Ś Ñ2 (illeg.) V1 B2 D1-5.8.9 (D2.9 read. twice).12 Me subst.; T4 cont. after 1524*:

1531* फ़तवान्मार्गवो धीमान्त्रहा चैवास्यपद्यत।

[D2.9 (both second time) स्वगंतो (for भागेंदो). \$2: (after corr. m. as above) आदितो ब्रह्मणो. Ms श्रीमान् (for धीमान्). Ts प्रचेत:पुत्रक्ष (hypm.) V1 [अ]भ्यमन्यत; D1.2.4.9 (D2.8 [both second time]) [अ]न्वपद्यत. B2 ब्रह्मा चैवानुमन्यते; D2.9 (both first time) ब्रह्मा तच्चान्व (D2°मर्थ) मन्यत; D3.5 ब्रह्मेक्यं समपद्यत; Ts Ms ब्रह्मा तदनुमन्यत (Ts °ते) (for the post. half).]

-Then Dass (both after first occurrence) cont.:

1532* पटेदेकं तु यः श्लोकं स वै पापात्प्रमुच्यते। सर्वदा पठते यस्तु ब्रह्मलोकं स गच्छति।

[(l. I) Ds च क्षोकं च सर्व- (for तु यः क्षोकं स वै).]

-Thereafter Das repeat only 1. 3 of 1524*.

-After 1531*, D1.4 cont. 1527*; while D2 (after second occurrence) cont.:

1533* इदं यः ज्राणुयात्तित्यं धर्मज्ञो धर्मवात्तरः। धर्माजितं धर्मधर्मे नियोज्य त्रिदिवं वजेत्। भानृशंस्यं प्रियं शौर्यमुजुतामार्जवां गतिम्। प्राप्तोति हि नरः सम्यग्रामस्य चरिते कृते। -Whereas Ds.5 (only l. 1-3) cont.:

1534* श्रुत्वा रामायणं पुण्यं पूजयेद्यस्तु भक्तिः।
हिर्मिह्मा च रुद्रश्च विश्वे च वसवस्तथा।
पूजिता ऋषयः सर्वे पितरश्च सहाधिभिः।
तेन लोकाश्च देवाश्च त्रेलोक्यं सचराचरम्।
पूजितं तेन येनेह श्रुतं रामायणं शुभम्। [5]
इति श्रीरामचरितं श्रुतं सर्वार्थसिद्धिद्दम्।
त्राणुयाच्छृणुयान्मत्यः स कृतार्थो न संशयः।
रामायणं महापुण्यं यः द्रुणोति नरः सदा।
शायुरारोग्यमेश्वयं तस्यो तिस्त्रतयं स्थिरम्।

[After l. 3, Ds ins. 1519*. Ds reads l. 8-9 in marg.]

—For 26°d, V2 M5 subst.; B3 cont. after 1524* (repeated consecutively); B4 cont. after l. 3 (first occurrence) of 1524*:

1535* वाल्मीकिः कृतवान्सर्वं ब्रह्मणोऽनुमते प्रभुः।

[Ms श्रीमांस् (for सर्वे) and तद्रबाष्यनुमन्यत (for the post. half).]

- —Then V_2 cont. l. 9-16 of 1527*; while M_5 cont. only l. 41 (followed by 1544*) of 1543*.
- —For 26°d, B1.3 (both times).4 subst.; V1 cont. after 1531*; V2 cont. after 1522*; B2 cont. after 1520(A)* (first occurrence):

1536* चके प्रचेतसः पुत्रो वाल्मीकिर्मुनिपुंगवः।

[V2 कृतवान् (hypm.); B3 (first time) वाक्यं (for चक्रे). B1.3 (first time) मगवान्हरि:; B2 मगवानृषि:; B3 (second time, sup. lin. also as above) मुनिसत्तम:. V1 मगवान्वारमीकिऋषि: (for the post. half).]

-Thereafter, V1 further cont.:

1537* यस्येदं लिखितं गेहे सदा तिष्टति पूजितम्। तस्य नारायणो देवः सुखं तिष्ठति नित्यदा। यश्चैत*** भक्ता नैरन्तरयेण मानवाः। तेन वेदाः पुराणानि सर्वे शास्त्रार्थसंप्रहाः। प्राप्ताः स्युः पुष्करे तीर्थे प्रयागाः सिन्धुसागरे। [5] देवागारे कुरुक्षेत्रे रावणस्य(?) विशेषतः। विद्यो वै ग्रहणे चैव यत्फळं जपतो भवेत्। तत्फलं द्विगुणं तस्य संयतात्मा शुणोति यः। श्रुत्वा तु पूजयेदेवं यथाध्यानं यथाविधि:। चतु श्नं परं ब्रह्म रामचन्द्रामिधं मुदा। [10] आतृमिर्भरताद्येश्च प्रकृत्या सीतया युतम्। संपूज्य विधिवद्भवसा नानाविभवमङ्गलैः। गोभूहिरण्यवासोमिर्नानालंकारमण्डनैः। वाल्मीकिं काल्यकर्तारं संपूज्य श्रद्धयान्वितम्। सिंद्रियं सिकुलं शान्तं पुराणज्ञं द्विजोत्तमम्। [15] गोभूहिरण्यवस्त्रश्च यथालाभेन * * *। एवं कृते तु यत्पुण्यं तच्छक्यं न मयेरितुम्।

अपि वर्षसहस्राणि श्वमत तु रोदितम्। इहैव तु सुखी भूखा निरातक्को गतज्वरः। ततोऽवसाने धर्मा* प्राप्तयाहै परं पदम्। [20] प्तन्न अर्धमध्ये तु पठेर्पि कदाचन। न पठेतु * मध्ये तु देवदेवेषु नो पठेत्। ये च धर्मध्वजा राजन्देवद्विजपरायणाः। तेषां सिध्ये अहरहः पठनीयो द्विजातिना। वालमीकेर्व(द)नारविन्दगलितं हृद्यं परं पावनं। [25] पथ्यं वागमृतं परं प्रतिदिनं ये श्रोत्रपात्रे नरः। * * सचरितं चराचरगुरो रामायणं सर्वदा तस्य श्रीभवने भवत्यविचला नश्यन्ति चारातयः। वाल्मीकिवक्त्राव्जविनिर्गतं ये ञ्चण्वनित रामायणमेव नित्यम्। [30] ते विष्णुलोके सततं वसन्ति भुक्तवा तु भोगानखिलानवचान् ।

-After 1536*, Va Ba (after second occurrence).4 cont.:

1538* एवमेतबधावृत्तमनुतिष्ठन्समाहितः । कीर्तिं स्यातिं च सौर्स्य च धर्मार्थो स समभुते ।

[(l. 1) Bs यथार्थं त्वम् (for °वृत्तम्). —(l. 2) Vs ख्याति कीर्ति (by transp.). Vs Bs च (for स).]

—Thereafter V2 Bs.4 cont. 1523*. —For 26°d, Ms subst.; while D5-7.10.11 T1.2 G2.3 M1-4.7.9.10 B (ed.) K (ed.) cont. after 1524*:

1539* व्यधात्मचेतसः पुत्रसहह्याप्यन्वमन्यत।

[V2 Bs.4 D5-7.10.11 T1.3 G2 M2.4.7-10 स्तवान् (hypm.); M1.8 इत्वा (for व्यथात्). M7 प्राचेतसः. Ms झन्वपदात्, M8 [अ] द्यनुमन्यत.]

-Then G₂ M₁ (only l. 1-10 [om. l. 3 and 6]) further cont.:

1540* धादिकाव्यमिदं श्राव्यं व्यक्तं वाल्मीकिना कृतम्।
यः शुणोति पठेद्वा स पापारसपिद मुख्यते।
मुक्तिकामो लभेनमुक्तिं धनकामो धनं लभेद्।
लभते पतिकामा च पतिं कन्या मनोद्दरम्।
प्रवासिनोऽपि च तथा लभनते ज्ञातिबान्धवान्। [5]
यं यं कामयते मर्थम्तं तं काममवामुयात्।

कुटुम्बवृद्धि धनधान्यवृद्धिः
यशश्च मुख्यं सुखवृद्धिकामैः।
श्रुत्वा वरं काष्यमिदं महार्थं
प्राप्तोति विष्णोः पदमव्ययं तत् । [10]
श्रायुष्यमारोग्यकरं यशस्यं
सौभ्रातृदं बुद्धिकरं शिवं च।
श्रोतव्यमेतिक्वयमेन सिन्नराख्यानमुख्यं सुखवृद्धिकामैः।

राख्यानसुख्य सुखबुग्दकामः । देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति प्रहणाच्छ्वणात्तथा । [15] भक्त्या रामस्य ये चेमां संहितामृषिणा कृताम् ।

[537]

लेखयन्ति नरास्तेषां ये च वास्तिविष्टपे। एवमेतरपुरावृत्तमाख्यानं भद्रमस्तु वः। प्रन्याहरत विश्रद्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् । इरुवन्नामायणं पुण्यं पाठकं यस्तु पुजयेत्। [20] प्रामैर्वस्त्रेश्तथा यानेर्भूषणैः स्रिग्भरेव च। स याति परमं स्थानं यत्रासौ तिष्ठते हरि:। तं तु पूज्यमवज्ञाय वाचकं यस्तु दुर्मतिः। मुको भवति जन्मानि सप्त सप्त च सप्त च। पुत्रकामश्च पुत्रान्वै धनकामो धनं लमेत्। [25] भक्त्या रामायणं श्रुत्वा अक्षयं सुखमश्रुते। ये चेह विपुलां कीर्ति प्रार्थयन्ति मनीषिण:। राममेव च वक्तारं जानीयुर्मत्सरं विना। त्यक्त्वासूयां तु ये शश्वत्तद्रामायणमुत्तमम्। मनोरथाः फलन्त्येव तेषामिव यथा तथा। [30]

[(1. 1) M1 काव्यं पुरा (for आव्यं व्यक्तं). — (1. 2) M1 [अ]पि (for स). M1 स पापास्परि-. — (1. 4) M1 पतिकामा पतिं कन्या लभते तं मनोरमं (cf. 1. 8 of 1542*). — (1. 5) M1 चापि (for ज्ञाति-). — (1. 7) M1 -संचयं (for second -वृद्धि). — (1. 8) M1 वयश्च. M1 सुखमुत्तमं च (for वृद्धिकामें:). — (1. 9) M1 महत्- (for वरं). — (1. 10) M1 प्राप्नोति सर्वामपि चार्षसिद्धि. — After 1. 17, G2 reads col. Note hiatus between the two halves in 1. 26.]

-After 1539*, B (ed., within brackets) K (ed.) further cont.:

1541* अश्वमेधसहस्रस्य वाजपेयायुतस्य च।
लभते श्रवणादेव सर्गस्यैकस्य मानवः।
प्रयागाद्दीन तीर्थानि गङ्गाद्धाः सरितस्तथा।
नैमिशादीन्यरण्यानि कुरुक्षेत्रादिकान्यपि।
गतानि तेन लोकेऽस्मिन्येन रामायणं श्रुतम्। [5]
हेमभारं कुरुक्षेत्रे प्रस्ते भानौ प्रयच्छति।
यश्च रामायणं लोके द्राणोति सदशावुभौ।
सम्यवश्रद्धासमायुक्तः द्राणुते राघवीं कथाम्।
सर्वपापायमुच्येत विष्णुलोकं स गच्छति।
आदिकाच्यमिदं स्वार्षं पुरा वाल्मीकिना कृतम्। [10]
यः द्राणोति सदा भक्त्या स गच्छेद्वैष्णवीं तनुम्।
पुत्रदारश्च वर्धन्ते संपदः संतितस्तथा।
सत्यमेतद्विदित्वा तु श्रोतच्यं नियतास्मभिः।

—Then B (ed., within brackets) K (ed.) cont. 15:2(A)* and repeat 1.3-4 of 1522*; 1.7-10 of 1530*; 1.29-30, 39-40, 34-35, 41 of 1543*. —After 26, Va ins.:

154:* यः पठेरस सभामध्ये नरः पापारप्रमुख्यते।
इदं पुराणमाख्यानं राज्ञां च विजयावहम्।
नियतं नियते ** वाल्मीकेन महात्मना।
यः पठेरस सभामध्ये नरः पापारप्रमुख्यते।
एवमेतरपुरा** *** ग्रुभसंभवः।

सर्वार्थसिद्धो भवति य इमां रुग्णुयात्कथाम्।
धनकामो धनान्येव पुत्रान्पुत्रेच्छया लभेत्।
लभते पतिकामापि पतिं कन्या मनोरमम्।
समागमः **तानां लभते चैव वान्धवैः।
राघवेणेव कौशल्या स्वसुता(?) लक्ष्मणेन च।[10]
भरतेन च कैकेयी सुमिन्ना प्रियवादिनी।
समागता महाभागे सीता चापि यशस्विनी।
श्रुत्वा रामायणं कान्यं प्रामोति प्रियसंगमम्।
रुग्वतः पठतश्चैव सर्वपापं प्रणद्यति।
महीं हि नियते राजा शशुं चापि निञ्जनति।[15]
श्रुत्वा रामायणं पुण्यं वीर्यमस्य वरामुयात्।
इदं सुविजयं श्रुत्वा रामस्याङ्ख्यिकमणः।
वेदवेता भवेद्विपः क्षत्रियो राज्यमभुते।
धनं धान्यं तथा वैद्यः श्रुद्धः श्रुद्धिमवामुयात्।;

while D6.7.10.11 T1.2 G2.3 ins. 1519*.

—After 26, T4 ins.; T8 cont. only l. 27-41 after 1530*; G1 (only l. 27-33) M5 ins. l. 27-29, 33-36 (preceded by l. 9-10 of 1530*) after l. 6 of 1522* and M5 cont. l. 41 after 1535*; M8 cont. l. 29-30, 39-40, 34-35, 41 (preceded by l. 7-10 of 1530*) after 1522*; B (ed., within brackets) K (ed.) cont. l. 29-30, 39-40, 34-35, 41 after 1530*;

1543* शुण्वत्रामायणं पुण्यं वाचकं यस्तु पूजयेत्। प्रामैर्वस्त्रेस्तथा चान्यैर्हिरण्यैः स्वरिवलेपनैः । स याति परमं स्थानं यत्रासौ तिष्ठते हरि: । तं तु पूज्यमवज्ञाय वाचकं यस्तु दुर्मतिः। मुको भवति जन्मानि सप्त चैव स मानवः । [5] रामायणे समाप्ते तु रामं संपूज्य यलतः । वाचकस्यापि शक्तया वै श्वहणवासीयुगं ददौ । माणिक्यं हाटकं चापि भूमिं गां च प्रयत्तः। तेन प्रीतो हरिर्विष्णुरात्मसायुज्यमानयेत् । इदं पुण्यमिदं पुण्यमित्युक्तवा च प्रजापतिः। [10] रामायणिमदं काव्यं शुण्वतः पठतस्तथा। पुण्यतीर्थानि सर्वाणि सेवितानि न संशय:। प्रीयते भगवात्रामः स हि विष्णुः सनातनः। श्रुत्वा रामायणं पुण्यं पूजयेद्यस्तु वाचकम्। तेन ब्रह्मा च रुद्ध विश्वेदेवास्तथाश्विनौ। [I5] नदाश्च सागरा नद्यः सरांसि च हुदास्तथा। पुण्यतीर्थानि दिव्यानि पुण्यान्यायतनानि च । पूजितानि न संदेह एवमाह पितामहः। एवमेतत्पुरावृत्तमाख्यातं तन्महर्षिणा । [20] यः शूणोति परं तस्मै पदं तस्मै ददाति वै। कुदुम्बवृद्धिं धनधान्यवृद्धिं

कुटुम्बवृद्धि धनधान्यवृद्धि स्त्रियश्च मुख्याः सुखमुत्तमं यशः । श्रुत्वा ग्रुमं काव्यमिदं महाथै प्रामोति सबै भुवि चार्थसिद्धिम् । न तत्र दानवाः सन्ति न पिशाचा न राक्षसाः । [25]

[5]

यत्र देवपतिर्विष्णुः कीर्त्यते च सदानघः। भवइयं गर्भिणी श्रुत्वा रामस्य चरितं श्रभम्। ध्रवं पुत्रं जनयते देवदेवस्य कीर्तनात्। यस्त्वदं रघुनाथस्य चरितं सकलं पटेत्। स वैष्णवं महालोकं गतो वै नात्र संशय:। [30] रामायणस्य श्रवणे तुष्यन्ति पितरः सदा। रामायणे च यच्छ्रोकं पादं वाथार्धमेव वा। श्रुरवा पापानि धुन्वन्ति भ्रूणहादीनि मानवाः । चतुर्वर्गपदं नित्यं चरितं राधवस्य च। तस्माद्यत्नवता निःयं श्रोतन्यं नात्र संशयः। [35] रामायणे समाप्ते तु रामं संपुज्य शक्तितः। वक्तुद्विजस्य देयं वै खणरतादि शक्तितः। तेन श्रीतो हरिर्विष्णुरात्मसायुज्यमानयेत्। पिता पितामहश्चैव प्रपितामह एव च। प्रिपतामद्दिपता चैव विष्णुं यान्ति न संशयः। [40] एवसेतःपुरावृत्तमाख्यातं भद्रमस्तु वः।

[(1. 30) G1 Ms सोमुक्षये विष्णुलोकं (for the prior half). Ms K (ed.) गच्छस्येष (K [ed.] व) न (for गतो वे नात्र). —(1. 31) G1 तथा (for सदा). —(1. 32) Ts ये (for यच्). Ts पदार्धम्. G1 रामायणस्य यः श्लोकमथवार्थं च यः पठेत्. -(1. 33) G1 Ms पापान्यपि तथा कूला (for the prior half). G1 Ms मानव:. —After l. 33, Ms ins.:

1543(A)* तानि सर्वाणि नदयन्ति पठतोऽप्यस्य शु वतः। पापान्यपि तथा कुर्वन्स हि पापैः प्रमुच्यते ।

—(1.34) Ms g (for च). —Ms om. 1.35. —(1.35) Ms परमं सदा (for नात्र संशय:). —After 1. 35, Ms ins.:

1543(B) * शुण्वज्ञामायणं भक्त्या यः पादं पदमेव वा । स याति महाणः स्थानं महाणा पूज्यते सदा ।

—(1. 36) Ts Ms यस्तः (for शक्तितः). —(1. 37) Ts देवैस्तु (for देवं वे). —Ts om. 1. 39-40. —(1. 39) Ms तस्य (for चैव). Ms तथैव प्रितामह: (for the post. half). -(1. 40) The prior half hypm. Ms तिरवता तरिवता (for प्रिवतामह°). Ms सनातनं (for न संशय:). —(l. 41) Ms वाख्यानं.]

-Thereafter Ms.s further cont.:

1544* प्रव्याहरत विस्रव्धं बर्छ विष्णोः प्रवर्धताम् । -After 26 (second occurrence), G: ins. 1. 4-6 and l. 9-10 of 1522*; while M1-3 ins. l. 2-4 (Ms 1. 3-4) of 1519*; whereas Ma.7.9 ins. 1. 4-5 of 1522*; M10 ins. 1. 4-10 of 1522*.

Colophon. Vs om.; Ñ2 illeg.; G1 reads after 24. —Sarga name: Ś V1.2 B2 D2.3.5-12 M9 स्वर्गारोहणे(D9 °हिणीकं); B1 महाप्रस्थानगमनः; B2 श्रीरामादिस्वर्गः; B4 दिवावरोहणः; Ta श्रीनारदवाक्ये; Ms संकीर्णप्रकरणे सर्वेषा-मयोध्यावासिनां स्वर्गारोहणवर्णनं. — Sarga no. (figures,

words or both): S V2 B4 D2.4.8.12 om.; V1 88; B1 113; Ba Ta 118; Da-7 Ti.2 Gi.8 Mi-4.7.8.10 IIO; Da Ts 105; Ds 114; D10.11 Gs Ms 111; Me 106; Ms 109. -After colophon, Si ins.:

समाप्तोऽयमुत्तरकाण्डः। समाप्तमिदं रामायणं नाम महाकाष्यम् ॥ -\$2.3 ins.:

समाप्तिमदं रामायणं नाम महाकाव्यम् । श्रीरामचन्द्राय नमो (Sa °स्द्राय सलक्ष्मणाय)नमः ॥

> ॐ भादर्शदोषादतिविभ्रमाद्वा यदप्यश्चतं लिखितं मयात्र । तदत्र प्राज्ञैः परिशोधनीयं दोषो न देयो मम लेलकस्य।

—Ś₂ cont.:

ॐ श्रीशुभसंवत् । ५८ श्रा॰ सुदि नवम्यां बुधे ॥ सहदवनिमण्डले क्रशिकनन्दनी गाधिराद् नरेन्द्रसक्टोलसन्मणिविचित्रपादासनः । यमाद्यपुरुषं श्रितं विविधकान्तिशाखाशतैः प्रपृतितमगात्प्रथां गुणगणैः कुलं कौशिकम् ॥ १॥ काले तत्राजनि मुनिजनैः कीर्तनीयप्रभावः शालामुळं गुणगणनिधिर्बाळको बाळभावात्। भारभ्याराधितशिवपद्रप्राप्तपुण्यप्रकर्षी योगाञ्जोकान्मुनिजनशतात्रामसंन्यसभारः ॥ २॥ रामारमजः साहिधरामसंज्ञो । [10] लक्ष्मीसमाराधनधीरधीमान् । संप्राप्य पुत्रं स्वगुणानुरूपं क्रतेष्टदेवाख्यमगात्स्वलोकम् ॥ ३ ॥ प्राप्य स्मृतिख्यातिमतिप्रभाभि-र्युक्तं सुपुत्रं समगाहिवं सः। [15] जयाभिधो लोकजयाभिकामो वैद्याधरः सोऽपि जगाम लोकम् ॥ ४ ॥ तस्यारमजः पितृगुणैरनूनः सुरूपकैर्वाच्यसमान ॐ संज्ञा। यस्यास्ति पत्नी स्वगुणानुरूपा [20] दयाभिधाना गृहधर्मदक्षा॥ ५॥ भन्योन्यसंवीक्षणजातद्दर्धाः त्विण्डीभवरत्रेमरसप्रसृतिः। तयोखनुजो द्विजदेवभक्तः सद्देशमुक्तामणितां गतोऽस्ति॥ ६॥ [25] श्रीधैर्यमान्यादिगुणवजेन बलद्वयस्थानविराजितेन । यस्याङ्करो गाधिसुतं जनानां संसारयनभाति स्ववंशमुखम् ॥ ७॥ तपोरतेः पात्रसमानदप्टे-[30] रस्य व्रतक्षामतनोः स्म खेटः । इडस्थितो वेश्मनि देवराजो शच्येकवेणी व्यक्तिनी विभाति ॥ ८॥

तं प्राप्य भतीरमुदारकीर्ति पतिव्रता पुष्पलतासनामा। असूत पुत्रो सुनयौ ऋमेण [35] · द्यौ: पुष्पवन्ताविव लोकनेत्रे ॥ ९ ॥ यौ ताततुल्यौ तनुतः प्रमोदं यज्ञियाबद्धधतेः सा धीरौ। पुत्री गुणज्ञी धुरि सज्जनानां तावेव नारायणनीलकण्ठो ॥ १० ॥ [40] श्रीशंकरोऽसौ गिरिशप्रसादा-द्रसेन जायात्मजसेव्यमानः। **आरोग्यमैश्वर्यमभिव्रपन्नो** जीवन्सदा कल्पक्षयेऽपि भृयात् ॥ ११ ॥ तेन * * कृतिनेदं धर्मवृद्धिमभीप्सता। [45] रामायणं महाकाव्यं रामाय प्रतिपादितम् ॥ १२॥

Ss cont.:

ॐ माता रामो मिलता रामचन्द्रः। संवत् ४२ ज्ये॰ सुदि दशम्यां रवौ॥ शुभमस्तु सर्वजगताम्॥ श्रीरामसीताभ्यां नमः॥ Then ins. (one additional page sec. m.):

ॐ श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीरामाय नमः॥ श्री सूत उवाच ॥

कदोचिन्नारदो योगी परानुप्रहवाञ्छया। पर्यटन्सकलाँलोकान्मर्त्यलोकमुपागतः । तत्र दृष्टा मूर्तिमञ्जिः छन्दोभिः परिवारितम् । बालार्कत्रभया सम्यग्भासयन्तं सभागृहम् । मार्कण्डेयादिमुनिभिः स्त्यमानं मुहुर्मुहुः। [5]सर्वार्थगोद्*जानं सरस्वत्या समन्वितम् । चतुर्मुखं जगन्नाथं भक्ताभीष्टफलप्रदम्। प्रणम्य दण्डवञ्चक्या तुष्टाव मुनिपुंगवः। प्रसन्नस्तु मुनि प्राह स्वयंभूवें प्रवोत्तमम्। किं प्रष्टुकामस्त्वमसि तद्वदिष्यामि ते सुने। [TO] इत्याकण्यं वचस्तस्य मुनिर्वद्याणमत्रवीत्। स्वत्तः श्रुतं मया पूर्वं सर्वमेव ग्रुभाग्रुभम्। इदानीमेकमेवास्ति श्रोतब्यं सुरसत्तम । तद्रहस्यमपि बृहि यदि तेऽनुप्रहो मयि। आप्ते कलियुगे घोरे नराः पुण्यविवर्जिताः । [15] दुराचाररताः सर्वे सत्यवार्तापराद्यालाः। परापवादनिरताः परद्रव्या[m. gloss °धने]भिलापिणः। परजीसक्तमनसः परहिंसापरायणाः। देहारमरप्रयो मूर्जा नास्तिकाः पशुबुद्धयः। मातापितृकृतद्वेषाः स्त्रीदेवाः कामकिंकराः। [20] विप्रा लोभग्रहग्रस्ता वेदविक्रयजीविनः। धनार्जनार्थमभ्यस्तविद्या मद्विमोहिताः। त्यक्तस्त्रजातिकर्माणः प्रायशः परवञ्चकाः। क्षत्रियाश्च तथा वैश्याः स्वधर्मत्यागश्चीलिनः। तद्वच्छदाश्च ये केचिद्राह्मणाचारतस्पराः। [25] खियक्ष प्रायशो भ्रष्टा भर्तृवज्जननिर्भयाः। श्वज्ञरद्वोहकारिण्यो भविष्यन्ति न संश्वयः। यतेषां नष्ट* * * * * * * * * * | (lacuna)

ॐ नमः ऋष्णाय ॥ प्रागत्रे कर्कटे चैव सिंहे सूर्यो बुधाङ्गना। पञ्चमे वृश्चिके शुको मीने जीवः स्वधर्मजः।

क्षायस्थाने वृषे चन्द्रसथैव च महीसुतः। रिपुस्थाने तथा केतुर्द्वादशे राहुरेव च।

सप्तमे मकरे सौरः श्रीकृष्णस्य च जातकम्।

[5]

सं स्	क°	म भि॰ नं दूर भा
. तु°		भे॰
यु॰ वृ॰	श :	मी गु

ॐ नमः रामचन्द्राय ॥
ॐ कर्कटे जीवचन्द्रौ च तुले सौरश्च केन्द्रगः।
जायाधान्नि गृहे भौमो मीने शुको बुधस्तथा।
मेपे सूर्यः कर्मधान्नि द्वादशे राहुरेव च।
रिपुस्थाने तथा केत् रामचन्द्रस्य जातकम्।

ार उत्यान तथा किंतू रामचन्द्रस्थ जातकम्।				
時。	জ ভ ভ ভ	मि॰ रा		
नु° श		सू में		
वृ॰ वि ध॰	भी म॰	मी रेडिंग		

-V1 ins.:

समार्स चेदं श्रीमदामायणाल्यं महाकान्यम्। ग्रुभमस्तु । श्रीरस्तु लेखकपाठकयोः॥ संवत् १८०५ श्री १६७० श्राषाठकृष्ण- नवम्यां बुधे च श्री श्री घीमान् अजावराजस्य श्रवणार्थं श्रीमानुरसं श्रीराजीवशर्मणा लिखितैषा पुस्तकी पुटकिनीनगरे मो**पुरमामे॥ श्री: श्री: श्रीससीतारामलक्ष्मणाभ्यां नमः।

-V2 ins. (cf. 6.21-27 and 1162*):

इति रामायणं संपूर्णम् ॥ क्षयं नाभ्येति सुभृशं तृप्तिं चोपैत्यनुत्तमाम्। तन्मने मां महाघोरात्क्रच्छादस्माद्विमोचय। अन्यथा मे गतिर्नास्ति त्वासृते द्विजपुंगव। इदमाभरणं दिव्यं तारणार्थं ममोद्यतम्। त्रतिगृह्णीब्व विवर्षे प्रसादं कर्तुमईसि। [5] इसागारः सुवर्णं च धनं वस्त्राणि चोत्तमम्। ब्रह्मर्षे भक्ष्यभोज्यं च ददाम्याभरणानि च। सर्वान्कामान्त्रयच्छामि भोगांश्च मुनिपुंगव। तारणे भगवन्महां प्रसादं कर्तुमईसि। तस्य हि स्वर्गिणो वाक्यं श्रुत्वा दु:खसमन्वितम्। [10] तारणायोपजयाह तदाभरणमुत्तमम्। मया प्रतिगृहीते तु तस्मिन्नाभरणे शुभे। मानषः पूर्वको देहो राजधेः स त्वनश्यत । प्रनष्टे तु शरीरेऽसौ राजिंदः परया मुदा। [15] हृष्टः प्रमुद्तितो राम जगाम त्रिद्वं पुनः। तेनेदं शकतुल्येन दत्तमाभरणं मम। तस्मितिमित्ते काकुत्स्य दिव्यमञ्जतदर्शनम्। एतद्धि तच्छक्रनिभेन तेन तस्मित्रिमित्ते मम दत्तमासीत्। विभूषणं भूषितमाःमजैर्गुणै-[20] र्दत्तं सया घारय निर्विशङ्कः।

नर्भदावगाहः अथ उत्तरकाण्डे रावणप्रहणं ऋषिसमागमः रावणमोक्षः ' विश्रवीत्पत्तिः वालिरावणसंख्यं वैश्रवणवरप्रदानं नारदसमागमः सुकेशवरप्रदानं यमपराजयः राक्षसोत्पत्तिः रसातलविजय: राक्षसनियाणं वलिद्रशंनं मालिवधः मान्धात्युद्धं प्रहेत्याख्यानं महासुरं रावणोत्पत्तिः महापुरुषद्र्शनं रावणवरदानं स्वीपरिवेदनं **लङ्काप्रवेशः** मधुपुरगमनं इन्द्रजिजन्म नलकृषरशापः धनदं प्रति यात्रा सुमालीवधः कैलाशयुदः(°द्रम्) इन्द्रग्रहणं वैश्रवणपराजयः अहल्योपाएयानं रावणोद्धावणं वज्रहनुख्यानं सीतोत्पत्तिः हनुमानवरकाभः **मरुत्समागमः अगस्तिगमनं**

अनरण्यवधः

इत्युत्तरकाण्डे श्वेतीपाख्यानम् ॥

प्रकृतिसमागम: रामाश्वासनं राजप्रशंसा नगशापः पुष्पकप्रत्यागमनं **नृगोपा**ख्यानं सीतादोहदः वसिष्टनपयोरन्योन्यशापः भद्रवाक्यं **अर्थक्तिशापः** कुमाराह्यानं मिथिसंभवः ययातिशापः श्रीरामवाक्यं पुरोरभिषेकः **कक्ष्मणावतेनं** सारमेयवाक्यं वाल्मीकिसंप्रहः After this, illeg. **लक्ष्मणसंतापः** सूतवाक्यं

-B1 ins.:

वेदे रामायणे चेंत्र पुराणे भारते तथा। क्षादावन्ते च मध्ये च हिरः सर्वत्र गीयते। श्रीसीतायाः पतये नमो नमः। यत्र यत्र रघुनाथकीतैनं तत्र तत्र शिरसा कृताङ्गिलेः। [5] बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं मारुतिं नमत राक्षसान्तकम्।

श्रीगुरवे नमः॥ शकाब्दाः १५५५॥ श्रीहरिः॥ शुभमस्तु ॥ अश्रेषाकर्कटराश्यो चन्द्रे १५५५

रामायणं गोविसर्गे मध्याह्न सुसमाहितः।
संध्यायामपराह्ने च वाचयन्नावसीदित।
संध्यायामपराह्ने च वाचयन्नावसीदित।
संबं भतं सकलकामदुवां च ये दहुः [10]
दिने दिने कांस्यसुदोहनां च।
प्रकीत्यन्द्रभस्थपुत्रसंभवम्।
प्रवहास्थानमायुष्यं पठन्नामायणं नरः।
सपुत्रवीत्रस्विद्वे प्रेत्य चेह च मोदते।[15] of 1522*

-B2.3 ins.:

रामायणिमदं पुण्यं (Bs प्रोक्तं) श्रोतब्यं चानस्यया । प्रातरुत्थाय सततं मध्याह्नेऽह्नः क्षयेऽपि वा । रामायणिमदं श्रुत्वा धर्मजो धर्मवासरः । धर्मार्जितं धर्मवरमं (Bs °मध्यं) संनियोज्य दिवं वजेत् । श्रानुशंस्यं श्रियं शोर्यमृजुतामार्जवं (Bs °वीं) मितम् । [5] प्राप्तोति हि नरः सम्यप्रामस्य चिरते श्रुते (Bs[also] कुमे) । रामायणिनिश्वितो कुर्योद्राह्मणतर्पणम् । गोभूरलादिकं धान्यं दानं देयं च शक्तितः । स्विग्धेन मृदु (Bs मधु)ना चैव वासोमिभूषणैस्तथा । ब्यासक्वयमुपाध्यायं पूजयेन्नक्तिपूर्यकम् । [10]

—Thereafter, Ba cont.:
इत्यार्षे रामायणे महर्षिवाल्मीकिये भादिकाव्ये चतुर्विशतिसाहस्यां संदितायां उत्तरकाण्डः समाप्तः।
अत्रतसत्— अरामचन्द्राय नमः। राममद्राय नमः।
While Ba ins. 1527* and then cont.:

॥ इति कोडपत्रं ॥

इत्यापें रामायणे महर्षिवाल्मीकिये आदिकान्ये उत्तरकाण्डं समाप्तं। ॐ तत्सत् स्वाक्षरमिदं श्रीराधामोहनदेवशर्मणः शकान्दा १७६७ शक॥ ॥

-B4 ins. :

रामः करोतु कल्याणं रावणद्विपकेशरी । सरयूकूलकल्लोलकोलाइलकुत्इली। श्रीरामचन्द्राय नमः ॥ समाप्तं चेदमुत्तरकाण्डमिति ॥ ० ॥ लिखितं श्रीगोवर्धनदेवशर्मणो लिपिरियं ॥ सा ॥ श्रूरभूमवरचोडा ॥ शकाद्याः १७२१ ॥

श्री श्रीनन्दनन्दनचरणपरायणश्रीयुक्तः श्रीदेवनारायणसिंहस्य श्री श्रीरामायणसिदं ।

-Di ins.:

श्रीरस्तु शुभं भवतु कल्याणं।

-D2 ins. :

शाके भूगजबाणभूमिगुणिते मासे शुभे फाल्गुने नक्षत्रे हरिदैवते समलिखद्गामायणं पूर्णकम्। बारे देवगुरौ दिनान्तसमये शीघ्रं तृश्डो हरि-र्नानापापहरं समस्तशुभदं श्रीरामचन्द्रस्तवम्।

॥ श्रीः ग्रंथपत्रगणना ६८०

श्रुरवा रामायणं भक्त्या पारायणफलेष्सुभि:। [5] वाचकं श्रद्धया रामशीतये वस्त्रगोधनै:। प्जनीयः प्रयक्षेन येनासौ तुष्टिमामुयात् । कपिलां वरसंसहितां स्वर्णशृङ्गविभूषिताम्। ताम्रपृष्ठीं रौष्यखुरीं मुक्तपुच्छां समर्पयेत्। शय्याळप्रोतवासांसि तिळपात्राण्यनेकधा । [10] वाचकं तोषयेद्धक्त्या दद्याद्वं च वार्षिकम्। वाचके तुष्टिमापन्ने सर्वास्तुष्यन्ति देवताः। पलमेकं सुवर्णस्य त्रिपलं वा सशक्तितः। प्रदद्याद्वाचकायैवं श्रीरामः प्रीयतामिति। एवं विधानतः श्रुत्वा रामायणमखण्डितम्। [15] बाचकं तोषयिखा वै स्वर्गलोके महीयते। तत्र भुक्तवाखिलान्भोगान् *******। बहुन्वर्षगणान्स्थिखा सम्राट्भवति भूतले । तत्र कीर्ति स्थिरां कृत्वा देवताः प्रकृतीस्तथा। प्र * * * * * * * * * ते निश्चितम्। [20] सर्वपापविनिर्भुक्तः साञ्चाद्विष्णुमयो भवेत्।

-Ds ins.:

श्रीरामचरितं संपूर्णं ॥ संवत् १७८७ ॥ अञ्घीन्दुवसुऋषिसंख्या-गते अञ्दे(?)॥ श्रावणे शुक्ते पक्षे ॥ रविवारे तिथ्यां प्रतिपदायां ॥ लिखितमिदं पुस्तकं ॥ श्रीराधाकृष्ण ॥ श्रीराधाकृष्ण ॥ श्रीराधा-कृष्ण ॥ श्रीराधाकृष्ण ॥

-D4 ins. :

उत्तरकाण्डं समासं ॥ रामाय नमः ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ समासोऽयं उत्तरकाण्डः॥ श्रीः ॥ श्रीरामो जयति॥ श्रीवाल्मीकीयरामायणनामग्रंथः समाप्तः ॥ संपूर्णोऽयं ग्रंथः ॥ श्रीरामजी प्रसन्नोऽस्तु ॥ शुभं जय ॥

-D5.7 ins.:

नमोऽस्तु रामाय सलक्ष्मणाय
देव्ये च तस्ये जनकारमजाये।
नमोऽस्तु रुद्रेन्द्रयमानिलेभ्यो
नमोऽस्तु चन्द्रार्कमरुद्रणेभ्यः।
यत्र यत्र रघुनाथकीर्तनं [5]ः
तत्र तत्र कृतमस्तकाञ्जलिम्।
बाष्पभारभरितो रुवश्चसं
मार्हातं नमत राक्षसान्तकम्।
यस्याज्ञया प्रवर्तन्ते भुवनानि चतुर्देश।
येन स्टिमिदं विश्वं रामार्ख्यं विष्णुमाश्रये। [10]ः

-Then Ds cont.:

श्रीमदुत्तरकाण्डं समासिमगमत् ग्रुभं भवतु ॥ छ॥ छ॥ छ॥ छ॥ छ॥ छ॥ छ॥ अके १६८९ सर्वजीतनामसंवत्सरे ज्येष्टगुद्धत्रयोद्शि बुधवारयां उत्तरकाण्डलेखनसमासिः। ग्रुभं भवतु ॥ श्रीराम ॥ जय राम ॥ अतराम ॥ जय राम ॥ छ॥ छ॥;

while D7 cont.:

इत्युत्तरकाण्डं समाप्तिमगमत्।

-De ins.:

नमोऽस्तु रामाय सलक्ष्मणाय देव्ये च तस्ये जनकारमजाये। नमोऽस्तु रुद्देन्द्रयमानिलेभ्यो नमोऽस्तु चन्द्रार्कमरुद्दुणेभ्यः।

-Ds ins.:

श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥ संवत् १८३५ मिती कार्तिक सुदि ५ कृष्णगढनगरे लिपिकृतं ब्राह्मणऋषिरामेण सरवाडनगरस्थेन ॥ पुस्तकोऽयं त्रिवाडीनंदिकशोरजीकस्य ॥ श्रीरस्तु ॥

-D10 ins.:

इति श्रीरामायणं समाप्तिमगमत् । शुभं भवतु । मंगर्छ द्यात् श्रीरामः ।

निर्मेलं कतकक्षोदादिष रामायणाम्बुधिम् । अत्यन्तिर्मेलं चके रामः स्वमतिवाससा । रामो रामायणाम्भोधा सेतुं कृत्वा सुविस्तृतम् । पास्विष्डरक्षोवकत्राणि ध्वस्तवानसाधुतोषकः । उत्तरान्तैः सुवर्णिते निषेधाविधके परे । [5], सप्तमे राधवे राम रितरस्तु चिदारमके । अथ रामायणश्रवणविधिलिख्यते ।

—Thereafter, Dio cont.; Do ins. 1. 1-25 after colophon; Dii ins. 1. 8-32 after colophon:			र सत्रहस (१) १७४२ समे । हारमानकी पोथी लीखिल	
रा(De श्रीरा)मायणे श्रुते द्याद्यं हेममयं सुधीः।	अनकाथ इडहाप्रर राम	राम र	।म राम छ छ छ छ छ छ रा संवत् १८७६ शा, १७४१ ॥	
चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तं तथा क्षौमपताकया। रत्नेश्च विविधेर्युक्तं किङ्किणीनादनादितम्। Cf.	-Dis ins.:	• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •		
संपादिते रथे सम्याधेनुं दद्यात्पयस्विनीम्।	ł			
आह्मणान्भोजयेखश्चाच्छतमष्टोत्तरं सुधीः। [5]	उत्तरकाण्डः समाप्तः अमी वृत्तान्ताः।	समासाम •	दं रामायणं महाकाव्यसुत्तरक	
एवं कृते विधाने च महाकाव्यं फलप्रदम्।	रामप्रश्नः	१	प्रकृतिसमाख्या नं	४१
रामायणे भवेबूनं नात्र कार्या विचारणा।	अ गस्त्यवाक्यं	3	राज्ञः प्रयाणं	४२
्[After 1. 7, De ins.: इति रामायणविधानम् ।]	विश्रवसोरपत्तिः	3	वानरराक्षसप्रयाणं	४३
श्रुखा रामायणं पुण्यं द्याद्यासाय दक्षिणाम्।	सुकेशवरदानं	8	सारमेयद्विजसंवादः	88
सुवर्णं धेनुसंयुक्तं वासांसि विविधानि च।	राक्षसवरप्रदानं	٠ ي	ऋषिदर्शनं	84
कर्णयोः कुण्डले दचादङ्गुरुीयकमेव च। [10]	माल्यवत्सेनानिर्याणं	દ્	लवणोत्पत्तिः	४६
शय्यासनं तथा छत्रमुपानत्करकं त(De °जस्त)था।	मालिनो वधः	৩	शत्रुघ्ननियोगः	ઝુહ
भूमिदानं तथान्नस्य दानं ताम्बूलमेव च।	रावणप्रसृतिः	6	बारप्रदानं	85
भद्यं भोज्यं च विविधं लेह्यं चोष्यं महर्द्धिमत्।	रावणामिषेकः	९	शत्रुझनिर्याणं	४९
क्षश्वमेधसहस्रस्य वाजपेयशतस्य च।	इन्द्रजिजनमवर्णनं	१०	मित्रसहोपाख्यानं	५०
क्रभते श्रवणादेवाध्यायस्यैकस्य मानवः। [15]	रावणप्रस्थानं	११	कुशळवजनम	પ્?
प्रयागाद्यानि तीर्थानि गङ्गाद्याः सरितस्तथा।	कैलासयुद्धं	१२	च्यवनोक्तं मान्धातृपाख्यान	
नैमिषादीन्यरण्यानि कुरुक्षेत्रादिकान्यपि।	कैलासनिर्जय:	१३	स्रवणवधः	५३
कतानि तेन लोकेऽस्मिन्येन रामायणं श्रुतम् ।	महेश्वरदर्शनं	१४	मथुरानिवेशः	લેક
हेमभारं कुरुक्षेत्रे ग्रस्ते (Do °स्त)भानौ प्रयच्छति ।	वेदवस्युपाख्यानं	१५	गीतश्रवणं	પુષ્
यश्च रामायणं लोके शुणोति सम एव सः। [20]	महत्तसमागमः	१६	शत्रुघ्निर्याणं 🐇	પદ્
माग्रम्थानाम्मायको लभते राघवी कथास् ।	अनरण्यवधः	१ ७	ब्राह्मणकोपः	५७
सर्वेपापासमुच्येत विष्णुलोकं(Do °के) स गच्छति।	नर्भदातीरगमनं	26	नारदवाक्यं	46
आदिकाच्यमिदं सर्वं पुरा वाल्मीकिना कृतम्।	रावणाग्रहणं	१९	शूद्रशम्बूऋवधः	५९
यः शुणोति सदा भक्त्या स गच्छेद्वैष्णवीं गतिम्।	रावणमोक्षः	50	गृधोऌकसंवादः	६०
पुत्रदाराश्च वर्धनते सम्पदः सन्ततिस्तथा। [25]	वालिसख्यं	े २१	काभरणप्रदानं	६१
	नारदसमागमः	55	अगस्त्यवाक्यं	६२
[For l. 14-25 cf. 1541*]	यमलोकविध्वंसनं	२३	श्वेतोपाल्यानं	६३
सत्यमेतद्विदित्वा तु(Do च) श्रोतब्यं नियतात्मिसः।	यमविजयः	રક	मधुमत्तनिवेशनं	દ્દશ
नि सार् Du श्रीस) मायणश्रवणविधि: ।	पातालविजयः	२५	अरणीमथ नं	६५
नमं रामाननं सीतां भरतं भरतानुजम् ।	मान्धातृरावणयुद्ध	२६	द्ग्डशापः	६६
सुत्रीवं वायुसूर्तुं च प्रणमामि पुनः पुनः।	मृत्यु अयना माष्ट्रातं	ঽ৩	रामव्रत्यागमनं	ĘIJ
सन सन समाग्रकीतेन	द्ग्डकप्रयाणं	36	भरतमञ्चः	६८ ६९
तत्र तत्र कृतमस्तकाक्षिम्। [30]	सैन्यीयवशनं	ર્લ	बृत्रोपाख्यानं * ०	
बाष्पवारिपरिपूर्णलो चनं	रावणशापः	३०	यज्ञार्थमिन्द्रनिदर्शनं	७० ७१
याकति नमत राक्षसान्तकम्।	सुमालिवधः	३१	छ श्मणमञ्चः	७२
रामाय रामभदाय रामचन्द्राय वेधसं।	इन्द्ररावणसमागमः	३२	इन्द्रोपास्यानं	७३
क्वाशाय नाशाय सीतायाः पत्य गमः ।	इन्द्रजिनमहेन्द्रग्रहणं	३३	किंदुरुघोत्पत्तिः	७४
गडकं केलकानां च पाठकानां च मञ्चर ।	इन्द्रजिद्वरदानं	इ४	पुरुरवोजनम	હહ
अपा भेपातसङ्ख्या ।	महेन्द्रमोक्षणं	ই ঙ	यज्ञवाटप्रयाणं	৩६
्राजी तहिने लिखित पुस्तक पर	महेन्द्रग्लानिः	३६	यज्ञसमृद्धिः	৩৩
O.C	अहल्याद्शेनं	३७	कुशीलवानुशासनं गीतश्रवणं	96
श्रीतवारालाधनन मूळसंख्या उपमुख्याय नमः श्री राम । श्रीजानकीनाथाय नमः श्रीरघुकुलभूषणाय नमः श्री राम ।	पुरुषोत्तमनिदर्शनं	३८		હર
mt December	वायुदर्शनं	રૂષ	श्वोभूतिकं सीताशपथः	٥٥
—Then Do cont.: इस्रापे रामायणे महर्षिवाल्मीकिविरचिते दानश्रवणप्रशंसा-	ऋषिप्रयाणं	80	सावासपयः	
इत्याव रामायणं महाधवालमात्रावराराः ५	13]			

सीतायाः पृथ्वीप्रवेशः	८१	कालवाक्यं	66
पितामहदर्शनं	८२	ळक्ष्मणपरित्यागः	69
यज्ञावसानं	رغ	कुशलवासिषेक:	९०
सेनानियांणं	58	विभीषणनिवर्तनं	९१
गन्धर्ववाक्यं	64	महाप्रस्थानिकं	35
पुत्राभिषेक:	८६	स्वर्गारोहणं	९३
कालागमनं	60		

रामायणं महापुण्यं श्रोतःयं चानस्यया। प्रातरुःथाय सततं मध्याह्नेऽह्नः श्रयेऽथ वा। रामायणमिदं श्रुत्वा धर्मज्ञो धर्मवाजरः। धर्मार्जितं धनं धर्मे नियोज्य त्रिद्वे वजेत्। भानृशंस्यं श्रियं शौर्यं सुज्जतां(?) माईवं मतिम्। [5] प्राप्तोति हि नरः सम्यग्रामस्य चरिते श्रुते। रामायणविनिष्पत्तौ कुर्याद्राह्मणतर्पणम्। गोभुरत्नादिकं धान्यं दानं देयं च भक्तितः। गन्धेरध्येंस्तथा माल्यैः सद्वासोभूषणैस्तथा। ब्यासकल्पमुपाध्यायं पूजयेद्गक्तिपूर्वकम् । [10] श्चत्वा रामायणं सम्यग्ध्यात्वा जह्वा हरिं परम्। गोभी रतै: सुवर्णेन पूजयेत्पावकं द्विजसू। पावके पृजिते चैव हरिर्भवति पूजित:। द्याद्वस्राणि सृक्ष्माणि गृहं चैव सुसंवृतम् । समाप्तं रामायणं महाकाव्यम् । त्रीणि श्लोकसहस्राणि नवश्लोकशतानि च। [15] षष्टिः श्लोकास्तथा ज्ञेयाः काण्डेऽस्मिन्परिसंख्यया।

नमो भगवते वासुदेवाय नमः। ॐ नमो रामचन्द्राय नमः। श्रीगणधिपतये नमः।

राम ९९९९९९९९९९९९

-T1 ins.:

लक्ष्म * * * * * शहनुमस्समेतश्रीरामचन्द्रस्वामिने नमः। श्रीज्ञसमस्तु । श्रीगुरुम्यो नमः॥ श्रीरस्तु ॥

-T2 ins.:

श्रीरामाय नमः। श्रीरामचन्द्राय नमः। श्रीसीतालक्ष्मणभरत-शत्रुष्ठहुनुमस्समेतश्रीरामचन्द्राय नमः। श्री श्री श्री श्री श्री।

-Ta ins.:

रामार्पणमस्तु । श्रीपरमेश्वरार्पणमस्तु । उत्तरकाण्डः समाप्तः । विभवनामसंवरसर चैत्रवद्य दशमी (१०) बुधवासर श्रीमद्रा-मायणं प्रतिकाण्डवाळ अयोध्या अरण्य किष्किन्धा सुन्दर युद्ध उत्तर सप्तकाण्डळु श्रीरामार्पणं गा वासि श्रीकेनापुरळक्ष्मणगारिकि विळिख्ये तु । श्री दरिहिरण्यगर्भाभ्यां नमः । श्रीद्दुमत्सीता-कक्ष्मणभरतशत्रुष्टसमेतश्रीरामचन्द्राय नमः । श्रीरामार्पितं चै. सु. कोनेरु श्रीरामार्पणमस्तु श्री श्री श्री। -T4 ins.:

श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नमः ।

-G1 ins.:

हरिः ॐ शुभमस्तु बहुधान्यनाम संवरसरं ११३ (क्रानि-भाषायां) मिथुनमासि २४ दिने मृगुवासरं हस्तनक्षत्रं (क्रूटिन-दिनत्तिल) एवं युक्तदिने रामायणं समासं श्रीनिवासस्वहस्त-लिखितं । हरिः ॐ शुभमस्तु श्रीमहेंकटनिवासाय श्रीनिवासाय मंगलं । ॐतत्सद्रह्मार्पणमस्तु । केलासपतीसहायं (श्रीरामचन्द्राय परमगुरवे नमः रामचन्द्रन् written in Telugu script)।

-Ga ins.:

श्रीरामचन्द्राय नमः । हरिः ॐ श्रीगुरुभ्यो नमः।

--- Gs ins.:

श्रीरामाय नमः । हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः ।

नमोऽस्तु रामाय सलक्ष्मणाय देव्ये च तस्ये जनकारमजाये । नमोऽस्तु रुद्रेन्द्रयमानिलेभ्यो नमश्च चन्द्रार्थमरुद्रणेभ्यः।

श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुव्रहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्राय मंगलं । ग्रुभमस्तु।

-M1 ins.:

श्रीरामाय नमः हरिः ॐ शुभमस्तु । इत्युत्तररामायणं समाप्तं । करकृतमपराधं क्षन्तुमईन्ति सन्तः ।

वैकुण्ठं गरुडध्वजं मुरिरपुं श्रीशार्ङ्गिणं चिक्रिणम् लक्ष्मीवश्वसमिनद्गतीलवपुषं पीताम्बरं स्निग्वणम् । गोपखीपरिवेष्टितं करलसद्वेणुं जगन्मोहनम्। गोवृन्दं परिचारयन्तमनिशं (lacuna)।

-Ma ins.:

श्रीरामचन्द्राय नमः।

अक्षरं यत्परिश्रष्टं मात्राहीनं तु यद्भवेत्। क्षन्तुमईन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः।

-Ms ins.:

श्रीमदुत्तरकाण्डः समाप्तः। करकृतमपराधं क्षन्तुमर्देन्ति सन्तः।

-Ma ins.:

श्री श्रीरामाय नमः श्री। अक्षरं यत्परिश्रष्टं मात्राहीनं तु यद्भवेत्। क्षन्तुमहीन्त विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः। श्रीगुरुभ्यो नमः श्री।

-Ms ins.:

सीतालक्ष्मणभरतशतुब्रह्नुमन्समेतश्रीरामचन्द्राय नमः । इन्द्रनीलमणिसंनिभदेहं वन्द्यमानचरणं मुनिवृन्दैः । लम्बमाननुलसीवनमालं चिन्तयामि सततं रघुवीरम् । उत्तरकाण्डः समासः श्रीरामः शरणं मम । -Me ins.:

उत्तररामायणं समाप्तं श्रीरामचन्द्राय नमः। करकृतमपराधं क्षन्तुमईन्ति सन्तः। बिन्द्रस छिपिविसर्गवीचिका-**ञ्**रङ्गभङ्गपदभेदद्षणम् । हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वकं क्षन्तुमहिति समीक्ष्य सज्जनः।

-M7 ins. :

इति श्रीमदुत्तररामायणं समाप्तम्।

-Ms ins.:

श्रीरामाय नमः ॥ उत्तररामायणं समासम् ॥ उत्तरं परमं दिव्यं रामायणमनुत्तमम्। नियतं पठने महर्यो चिष्णुलोके महीयते। **आदिकाच्यं कृतं येन काच्यं रामायणं शुभम्।** प्राचेतसाय मुनये हस्मै वाल्मीकये नमः। दशाधिकं शतं सर्गास्त्रिसहस्रं शतोत्तरम्। [5] वाहमीकिना कृतं प्रन्थमुत्तरं भुवि दुर्लभम्। बिन्दुदुर्छिपिविसर्गवीचिका-शृङ्गपङ्गिपदभेदद्वणः।

हस्त्रवैकलमबुद्धिपुर्वकं क्षन्तुमईति समीक्ष्य सज्जनः।

इडालिकुलसंभवेन वरदराजेन भगवद्गक्तिकलितहृद्येन देशा-न्तराद्वहुकोशान।हृत्य विविच्य वाल्मीकिना स्वयं शोधितं पाठमुद्भ्य विवेकतिलकं नाम व्याख्यानं कृतवान् (कृतम्)। तद्याख्यानपाठोऽयम्। उत्तररामायणं समासम्। समासश्चायं काब्य:। गुरुभ्यो नमः। शुभमस्तु।

इयामावदातमरिवन्दद्लायताक्षं बन्धूकपुष्पसदशाधरपाणिपादम् । सीतासहायमजितं धृतचापबाणं रामं नमामि शिरसा रमणीयवेषम् । युद्धे इस्वा दशास्यं त्रिभुवनविषमं वामहस्तेन चापं [5] भूमौ विष्टभ्य तिष्ठज्ञितर्करधतं भ्रामयन्बाणमेकम्। आरक्तोपान्तनेत्रः शरदलितवपुः कोटिसूर्यप्रकाशो वीरश्रीवन्धुराङ्गस्त्रिद्शपतिनुतः पातु मां वीररामः। श्रीमन्मार्ताण्डवंशे दशरथनृपतेरात्मजस्वं प्रपन्नः साकं शेषारिशङ्क्षीर्निशिचरनिवदं संहरिष्यन्सुरार्थे। [10] गुर्वादेशेन हत्वा पथि रजनिवरीं प्राप्य सिद्धाश्रमं य-श्रके यागस्य रक्षां स दिशतु सततं मङ्गलं रामचन्द्रः। राज्यं गच्छन्निमीनामध पथि विगलच्छ।पशल्यामहत्यां कृत्वा भङ्क्त्वा भवानीरमणभुजसरोजालयं चापदण्डम्। पाणौ कृत्यावनेयीं भृगुसुतविजयी आतृभिः प्राप्तदारै-योंऽत्रास्सीदारमपुर्यां स दिशतु सततं मङ्गळं रामचन्द्रः। मातुर्वाचा सुमित्रातनयजनकजामात्रमित्रः प्रविष्टः कान्तारं शान्तचेताः कलशभवमुनेराश्रमं प्राप्य भूयः। प्रीत्ये तस्य प्रतिक्षां निश्चिवरकुलनिर्मूलनाय।त्तरोष-

यस्या आता दशास्यो निशिचरतरुणीं कामुकीं कारयित्वा भात्रा तां कृत्तनासां झटिति खरमुखं राक्षसौधं च इखा। मायाशक्तयेव रक्षोमुधितजनकजः क्रुप्तसुत्रीवसख्यो यो जम्ने वानरेन्द्रं स दिशतु सततं मङ्गलं रामचन्द्रः । नष्टां कान्तां विचेतुं दिशि दिशि चलिते वानराणां निकाये। [25] श्रुरवा कान्ताप्रवृत्ति पवनसुतिगरा प्राप्य पाथोधितीरम्। षाप्तेयास्त्रानुभावश्रपितमदभरं दीनदीनं नदीनं तेने यो मानशाली स दिशतु सततं मङ्गलं रामचन्दः। मध्ये पाथोधि बद्धा झटिति गिरिशतैः सेतुमाढोक्य छङ्कां हत्वा सभ्रानृमित्रं रणशिरसि रुवा रावणं दारचोरम्। [30] कान्तां स्वीकृत्य श्रुद्धां ज्वलनपतनतः प्राप्य रम्यामयोध्यां योऽवाश्सीदात्तमोदं स दिशतु सततं मङ्गलं रामदन्द्रः। नित्यं यो रामचन्द्रस्त्तिमिति जपति ध्वस्तसर्वारिसंघो भुक्त्वा भोगानदोषानमिनवयशसा पूरयित्वा त्रिङोकीम्। भन्ते संछिव कान्ताधनतनयगृहाचेषु रूढं ममरवं साक्षादालीयतेऽसी भगवति भवसिन्धुप्रवे चक्रपाणी। श्रीरामाय नमः। कोल १११ माण्ट कर्कटमासं 19 नाराज्व

एकादशिनाड एलुतित्तीर्त प्रन्थं। तृणकण्डुङबहि विष्णुशर्मणा लिखितमिदं पुस्तकं । (nos. are written in Malayalm numerals).

कालपयोधरललितां कोमलतरकलभमिलितकर्णयुगाम्। कैरववरपुरनिलयां भैरवद्यितामुपासहे वरदाम्। शुभमस्तु ।

-Me ins.:

श्रीरामाय नमः। सीतायै नमः। श्रीगणपतये नमः। श्रीसरस्वत्यै नमः। श्रीगुरुभ्यो नमः। श्रीवाल्मीक्ये नमः।

करकृतमपराधं क्षन्तुमईन्ति सन्तः। श्रीसंगमेशोऽवतु शुभमस्तु । इरिः-

उत्तराख्ये तु काण्डेऽथ शतं सर्गा दशाधिकाः। तत्र षट्त्रिंशता तावत्संवादोऽगस्त्यरामयोः। रक्षसां चरितं तत्र शिंशता चतुरुत्तरै:। शिष्टाभ्यां तु पुनद्वीम्यां पवनात्मजचेष्टितम्। प्रश्नस्तत्रादिमे ताबहूयोख पुनः कमात् । [5] समुत्पत्तिर्विश्रवसो धनेशस्योद्भवादि च। रक्षोवंशानुकथनं परैरथ तु पञ्चभिः। हेत्यादीनां समुत्पत्तिस्तत्रैकस्मिन्परे पुनः। कथा माल्यवदादीनामुत्पत्तिर्विजयादिका। [10] हरिणा निग्रहस्तेषां परेषु तु पुनिश्चपु। तत्राचे समरारम्भः क्रमाद्थ पुनर्द्वयोः। मालिनः पञ्चतात्राप्तिः परेषां च पळायनम्। रावणस्य कथैवाय परैः षाङ्क्षित्रतोच्यते। तत्राचे संभवसस्य कमाद्य पुनिस्तपु। वरप्राप्ति च छङ्कायो प्रवेशः पुत्रजन्म च। [15] पश्चाद्धनेशसंदेश एकेनान्यैस्तु दिग्जयः। तत्र तावद्धनेशस्य विजयः प्रथमं त्रिभिः। तेषु वाये रणारम्भः पुष्पकाहरणं परे।

कैलासोद्धरणं पश्चाचतुर्भिरथ तु क्रमात्।	
प्रधर्षणं वेदवत्या मरुत्तस्य च निर्णयः।	[20]
निवातकवचैः सख्यं कालकेयवधोऽपि च।	
विजयश्च जलेशस्य भयेकेन त्रभाधिना (?)।	
परेण तु पुरीं प्राप्य भगिन्याः परिसान्ध्वनस्।	
परेषु तु पुनः षड्झिविंजयो वृत्रवैरिणः।	
तत्र प्रस्थाप्य मधुना सख्यमाचे परे पुनः।	[25]
रम्भावधर्षणं मार्गे परेषु पुनराक्रमात्।	
सुमालिनिधनं युद्धे युद्धारम्भश्च विञ्रणः।	
बन्दीकृतिश्च शकस्य त्रिष्वन्त्ये तु दिमोचनम्।	
पराजयः कार्तवीर्यादवशिष्टेष्वथ त्रिभिः।	}
नर्भदातीरसंप्राप्तिस्तत्राचेऽथ द्वयोः ऋमात्।	[00]
	[30]
युद्धं हठाःकृतिस्तेन पुरुरत्येन च मोक्षणम्।	
हिस्तिने पुनर्ऋक्षेन्द्रं प्राप्य तस्मात्पराजयः।	
इति नक्तंचरकथा कृश्थे मारुतद्वयोः।	
तत्राचे तस्य जनमादि वरप्राह्यादि तूत्तरे।	
	[35]
भथाधिराज्यकथनं सीतायाश्च विवासनम्।	
लक्ष्मणेन च संवादः षड्डिः पञ्च च सप्तिः।	
*न कृत्यानुकथनं तत्रैकेनापरेण तु।	
विसर्जनं बान्धवानां द्वाभ्यामथ पुनः क्रमात्।	
	F 7
ऋक्षराक्षसमुख्यानां संभावनविसर्जने।	[40]
पुष्पकोपस्थिति पश्चादर्घेऽर्घे चोत्तरे पुनः।	
भरतस्तुतिरुद्यानं प्रविद्यं च रतिः क्रमात्।	
इत्याधिराज्यकथनमथ सीतापरित्यजिः।	
तत्रापवादश्रवणं आतृणां समुपानयः।	
	[45] -
सीताप्रवासनं पश्चाछक्षमणस्याथ तु द्वयोः।	
तस्यै चिकीधितोक्तिश्च तामुक्त्वा च निवर्तनम्	
्तस्या वाल्मीक्याश्रमासिः पश्चाद्वाभ्यां पुनः प	धि।
सौमित्रेश्च सुमब्रस्य मिथः संगाषणं शुचा।	
बहुप्रलापस्तत्राद्ये पुरातनकथापरे ।	[50]
अन्तिमेन तु सौमित्रे रामपादोपसेवनम्।	
रथशीर्षेषु रामस्य नानावृत्तान्तकीर्तनम्।	
नृगशापकथा तत्र निमिशापकथापि च।	
द्वाभ्यां त्रिभिश्वान्तिमाभ्यां पुनर्नाहुषचेष्टितम्।	
शापस्तत्र नृगस्याचे परे अभ्रोपसेवनम्।	[55]
प्ररेषु पुनरेकेन शापो निमिवसिष्टयोः।	1
द्वाभ्यां पुनर्वासिष्ठस्य जराविनिमयोऽपि च।	
इति व्यधिकविंशत्यैकोनषष्ठ्यावसायिभिः।	
सर्गे राघवसौमित्रिसंवादान्ता कथोदिता।	
लक्ष्मणस्य वधः पश्चात्रयोदशभिरूपते ।	[60]
तत्र तावन्महर्षीणां तद्वधाभ्यर्थनादिमे ।	
परे तु तदुदन्तोक्तिईयोरथ पुनः क्रमात्।	
श्रुव्रं प्रांत रामाज्ञा तदीयं चाभिषेचनम्।	
ततः प्रस्थानमेकेन तस्य यात्रा पुनर्द्वयोः।	
वाल्मीकेराश्रमं प्राप्य निवासस्वत्र चारिमे ।	[65]
	[546]

परे कुशीलवोत्पत्तिः परेषु तु चतुष्वैथ । शूलप्रभावकथनं द्वंद्वयुद्धं च रक्षप्रा। वधश्च तस्य मधुरानिवेशनमपि क्रमात्। अन्त्याभ्यां तु पुनर्हाभ्यां रामपादोपसर्पणम् । वाल्मीकेराश्रमे वासस्तत्रैकेनापरेण तुन [70] नत्वा रामं माधुरान्श्वरयपोवर्तनं पुनः। इति द्विसप्ततितमान्तिमैः षष्टितमादिमैः । * [अ]धिकैर्दशभिः सर्गैः प्रोक्तो लवणनिव्रहः। अथ शिष्टेषु दशभिः कथा शहनधाश्रिता। तत्र सार्धेस्त्रिभिस्तावस्कथा तद्वधगोचरा। [75] कुम्भोद्भवेन संवादः साधिरथ तु पञ्चभिः। वित्रप्रकापस्तत्रेकेनोभाभ्यां तु प्रतः कमात्। देवर्षेः शुद्धवृत्तोक्तिस्तस्य चान्विष्य दर्शनम् । अर्धेन तु वधस्तस्य सा * * * * * मे । ब्रधसंगैलजननहयमेधास्ततः क्रमात् । .. [80] अधावशिष्टेरखिळेईयमेधप्रवर्तनम् । तत्रादिमे रघुपते राज्ञासंभारसंभृतौ । परे तु यज्ञवाटाप्तिं परेषु तु पुनः क्रमात् । वाल्मीकेः काष्यगानाज्ञा तद्वानं च क्रमारयोः। सीतानिनीवा रामस्य तस्याश्च सुनिना नयः। [85] भूप्रवेशश्च सीतायाः कुद्धे रामे च धातृतान्। इति पोडशभिः सर्गेरश्वमेधाश्रिता कथा। अष्टोत्तरनवत्यन्तगामिभिः परिकीर्तिता। स्वर्गारोहणसंबद्धा कथाथ निखिलै: परै:। स्वःप्राप्तिस्तत्र मातृणामेकेनाथ पुनर्द्वयोः। [90] गान्धारराज्याभिषेको भरतात्मज्ञयोईयोः। तत्र क्रमेण प्रस्थानं गन्धर्वाणां वधोऽपि च । त्ततः सीमित्रिस्तयोरभिषेकपदद्वयोः। कालस्योपस्थितिः पश्चादेकस्मिन्नथ तु द्वयोः। संवादस्तेन दुर्वासो मुनेश्वाशूपसादनम्। [95] रूक्ष्मणस्य परित्यागः स्वर्गप्राप्तिश्च तत्परे। कुशीलवाभिषेकश्च संगमश्च सुहजनैः। महाप्रस्थानयात्रा च कमाद्थ पुनस्त्रिपु। स्वर्गारोहणमन्त्ये तु साकं सर्वै: सुहजनै:। इत्येवं कोसलेन्द्रस्य स्वर्गारोहणसंश्रिता। [000] कथा द्वादशभिः सर्गेरन्ततः परिकीर्तिता। सर्गेरादित आरभ्य दशाधिकशतेन च। उत्तरं तस्य चरितं विस्तरात्परिकीतिंतम्। सर्गाणां पाठभेदोऽत्र पुनः कोशेषु दृश्यते। टीकासंब्रहकारोक्तमार्गेण स्वं मयेरितम । [105] तत्रा * श्लोकसंख्या च सर्गसंख्या च कीर्तिता। टीकान्तरे चैवमेव श्लोकैः संख्यानुवर्णिता। बालकाण्डे च साइस्रं साशीति द्विशती तथा। श्लोकानामथ सर्गाणां सप्तसप्तितिरिता । [110] श्लोकाश्चतुःसहस्राणि पञ्चाधिकचतुःशती। भयोध्याकाण्डमाः सर्गाः शतमेकोनविंशतिः। दिसाइस्रं सप्तशती श्लोका द्वात्रिशता सह। बारण्यकाण्डः सर्गास्तु पञ्चसप्ततिरीरिताः। 🕏

द्विसाहस्रं षद्शतानि श्लोका विश्वतिरेव च।
किष्किन्धाकाण्डमाः सर्माः ससंपष्टिरुदीरिताः। [115]
त्रिसाहस्रं च पद्नैव श्लोकाः सुन्दरकाण्डमाः।
सर्माणामष्टपष्टिस्तु संख्याताः परमर्पिणा।
युद्धकाण्डे तु पद्यानां दृशोनाः पद्सहस्रकाः।
एकत्रिंशच्छतमिताः सर्मा अपि च कीर्तिताः।
त्रिसाहस्रं शते द्वे च चतुस्त्रियत्र च। [120]
श्लोका उत्तरकाण्डस्थाः सर्माः पश्चरं शतम्।
चतुर्विशस्तहस्राणि द्विशतं सप्तसप्तिः।
पद्यानि पद्शतं सप्तन्तवारिश्च सर्मतः।

श्रीरामाय नमः । इति उत्तररामायणं समातः । ग्रुभमस्तु । (1001) माण्ड् मेटमासं 15 (written in Malayalam numbers) प्लुतितीर्तं वटके ग्रहत कुञ्जुण्णिकोलोमू तेन रामायणं ग्रन्थं श्रीसंगमेशोऽवतु ।

-- M10 ins. :

श्रीरामचन्द्राय नमः। उत्तररामायणं समातं। श्रीगुरुभ्यो नमः।

एवमेतरपुरावृत्तमाख्यानं भद्रमस्तु वः। प्रव्याहरत विस्नव्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम्। रामं रामानुजं सीतां भरतं भरतानुजम्। सुत्रीवं वायुमूनुं च प्रणमामि पुनः पुनः।

शुभमस्तु । श्रीरामचन्द्राय नमः । कोक्कं श्रा 818 श्रामतमेर मासं 15th (written in M. numbers) पूयबुं पूर्वपक्षत्तित् सप्तमियुं न्यालाच्युं कृटिय दिवसं प्लुतिचीक्षं काञ्जियूर मनेकले उत्तररामायणं प्रन्यं । कण्णन्र शंकरन् प्लुतियत् ।

> रामायणमिदं काव्यं लिखितं शंकरेण तु । भाज्या मृतिकण्ठस्य युद्धकाण्डं तदुत्तरम् ।

श्रीगुरुभ्यो नमः । श्रीरामचन्द्राय नमः ३। शुभमस्तु । श्री । सुवेलारोहणं पौणंमास्यां कृष्णप्रतिपदि युद्धारम्भः । तस्यां राश्यां नागपाश्चवन्धमोक्षो च । द्वितीयायां धृत्राक्षस्य वधः । तृतीयायां वज्रदंष्ट्रस्य । चतुर्ध्यामकम्पनस्य । पञ्चम्यां प्रहस्तस्य । पष्टयां रावणमकुटभंगः । ससम्यां कुम्भकणस्य । अष्टम्यामितकायस्य । नवम्यां व्रह्मास्त्रयोगः । तस्यां राश्यां निकुम्भस्य । दशम्यां मकराक्षस्य । पृकाद्वयादित्रयोद्वयामिन्द्रजिद्धधः । चतुर्दश्यां मूळबलस्य । अमावास्यायां रावणस्य वधः ।

APPENDIX I

This Appendix comprises 13 additional passages found in some of the 41 MSS. which have been cited in the foot-notes to the constituted text. They are either too big or unimportant to be included in the foot-notes below the text.

The order of the MSS, and the principles adopted in writing the foot-notes to these passages are the same as those of the foot-notes to the constituted text.

1

After Sarga 23, S N V1.3 B D1-4.8-12 T1 (only 1. 1-123) M3 B (ed.) K (ed.) G (ed.) L (ed.) ins.; while D5 cont. only l. 1 after 459*; whereas T5.6 cont. after 457*:

ततोऽइमनगरं भूयो विचेहर्युंद्वलालसाः । स तु तत्र दशयीवो गृदं पश्यति भास्वरम् । वैदूर्यतोरणाकीर्णं मुक्ताजालविभूपितम् । सुवर्णस्तम्भगहनं वेदिकाभिः समन्ततः । वज्रस्फटिकसोपानं किङ्किणीजालसंकुलम् । [5] बह्वासनयुतं रम्यं महेन्द्रभवनोपमम् ।

Die begins with . -Before l. I, Vi ins. 457*; D1.4 ins. 456*; T1 Ms K (ed.) repeat 7.23.45°4 (followed by 454*. K [ed.] l. 1 only). -(l. 1) Ña रेव-; Ds.s.s.7 [S]स्य (for ड्स-). Ñs नगरी. Ś Ñi Vs Ds.is विविशुर् (for विचेरुर्). Ba -दुर्गमाः; D1,3.4.6.7.10.11 -दुर्मदाः (for -लालसा:). —(l. 2) Bi तस्य (for तत्र). De पेश्चत (for प्रयति). Ñ1 D1.3.6.6.7.10.11 T1.3.4 M3 य(Ñ1 T1.5.6 M8 त) त्रापदयंद् and परम- (for स तु तत्र and पदयति). Bs Ds.15 भास्तरं; Te damaged (for भास्तरम्). —(1.3) Ś Ñ Va D1-4.6-18 T1.3 Ms वैहूप-; T4 damaged (for वैदूर्य-). -(1. 4) Vs पताकामि: (for वेदि°). Śs D13 समं ततं; T1.3.6 Ms अलंकृतं (for समन्ततः).—(1.5) Be बद- (for वज़-). Ñ1 -संकाशं (for -सोपानं). Ś V1 D8.13 -स्वन-(for -जाल-). Ñ1 V1.8 Ds.6.7 -संयुतं; Ñ2 B T4 -शोभितं; D1.4 -भूषितं; D10.11 T1.8 -संवृतं; M8 -संवृतं (for -संकुलम्). —(1. 6) Ś Ds.s.s,18 भद्रासन-(Ds °ने; D13 °ने); Ñ1 Vs B1.2 रक्षा(B1.2 वजा)सन-; V1 बह्वासनं; D3.6.11 T6 बदा(T6 रिसंहा)सन- (for बहासन-). V1 -पुरं; D12 च तं (for -युतं). T1 गम्यं (for रम्यं). -Ds om. (hapl.) from -मवनीपमम् up to -जानीष्व 1. 9. Ñ1 -मवनादरं; Vs Ms -सदनोपमं. —(1.7) Sa.a D1.4 तत्तु; Ñ1 B2.4 तत्र (for तंतु). G (ed.) transp. दृहा and गृहवरं, Dr.10.11 दृश गृहवरं रम्पं (for the prior half). —(1. 8) Do कामर्द; Te damaged (for कस्येदं). Si Vi Ba Do.19 Ti Ma सीम्बं; Ñi दिक्षं; Bi.s Ds.c.7.10.11 Te रम्यं (for सोम्य). Si Ds. s. 12 Ts Ms -केंद्र-, Ñi -मंडल- (for -मन्दर-). — (1.9) Ñs Vr Ts जानीहि; Bs जानासि (for तं तु दृष्वा गृह्वरं द्रामीवः प्रतापवान् ।
कस्येदं भवनं सौम्य मेरुमन्दरसंनिभम् ।
गच्छ प्रहस्त शीघं रवं जानीव्य भवनोत्तमम् ।
एवमुक्तः प्रहस्तस्तु प्रविवेश गृहोत्तमम् ।
शून्यं संप्रेक्ष्य तद्वारं पुनः कक्षान्तरं ययो ।
सप्तकक्षान्तरं गरवा ततो ज्वालामपद्यत ।
ततो दृष्टः पुमांस्तत्र हृष्टो हासं मुमोच सः ।
श्रुरवा स तु महाहासमूर्ध्वरोमाभवत्तदा ।
ज्वालामध्ये स्थितस्तत्र हेममाली विमोहनः ।
श्वादत्य इव दुष्प्रेक्ष्यः साक्षादिव यमः प्रभुः ।
तथा दृष्वा तु वृत्तान्तं रवरमाणो विनिर्गतः ।
विनिर्गन्याव्योस्सवं रावणाय निशावरः ।

जानीष्व). -Ts transp. l. 10 and l. 11. -(l. 11) Ñ: V1.8 B D1.3.4.6.7 T8.4 स (D1.3.4 T8.4 नि:; D6.7 नि)शून्यं (for शून्यं सं-). Ñ1 प्रविदय; T1 M2 प्रेक्य च (for संप्रेक्ष्य). Ñ2 च (for तद्). \$2.3 D12 वीर: (for द्वारं). D10.11 नि:शून्यं प्रेश्नत वरं (for the prior half). Śs Bs D12 T2.8.6 M3 कह्यांतरं; B2 D1.3.4.6.7.10.11 B (ed.) कक्षां (B[ed.] °ह्यां)तरे (for कश्चान्तरं). —(l. 12) D1 तस- (for सस-). S V2 Ba D12 T2 Ma -कश्यांतरं; T3.6 -कश्यां ततो (for -कश्चान्तरं). D1 om. ततो. Ds.6.7 ज्वालम् . —(1. 13) S Ds.8.8.12 तेन (for ततो). Sa.s वृद्धाः, VI B1-s De.10 वृद्धः (for वृद्धः). —Sa.s om. (hapl.) from ED up to तत्र in l. 15. Ñi Vs Bi.s D1.4 T1.2.4 Ma दूझ; D2.2.8 दूशे (for दूशे). Śi D2.8.0.18 इास्यम् (for दासं). Be transp. दृष्टो and दासं. Bi.s इ (for स:). S1 Vs D2.8.9.12 अमुंचत (for मुमोच स:). —(1. 14) Ña Bi.a.a 解語; Ba 要語: (for 實研). Śi Da.a तु स (by transp.); D: तु सु-; D:: तस्य; M: स तं (for स तु). Ta K (ed.)स तं(K [ed.]तु) झत्वा. Śı Ds. महाद्वास्यम्; No B महारमा ने (for महाहासम्). No B1.2.6 च सः (for तदा). Br -[अ]दिवर्चेतः (for [अ]भवत्तदा). -(1. 15) Ñı VI ज्वाल-. Bs Ts.4 Ms -मध्य- (for मध्ये). T4 -गृतस् (for स्थितस्). - St Ds om. from देममाठी up to इतान्तं in 1: 17. Da.न हेममालं. Sa.s Ñi Vi Da विमोहबन् ; Ña शीचनः; Vs D1.16.12 °मोहितः; D3.6.7 व्यपोहत (D7 °हितुं); D12 व्यमोहयत् ; Ti Ms व्यवस्थत (for विमोद्दन:). -(1. 16) \$2.8 D2.9.18 दिवसकत्; K (ed.) यम रव (by transp.) (for इव यम:). Dr.s.a.c.7.18.11 स्थित:; Ds -प्रम: (for प्रमु:). -(1. 17) शि

[549]

भथ राम दश्यीवः पुष्पकाद्यरुद्ध सः ।
प्रवेष्टुकामो वेदमाथ भिज्ञाञ्चनचयोपमः । [20]
बद्धमोलिर्वेपुष्मांश्च पुरुषोऽस्यायतः स्थितः ।
द्वारमावृत्य सद्दसा उत्रालाजिद्धो भयानकः ।
रक्ताक्षश्चारुद्दशनो विम्योधश्चारुद्दर्शनः ।
महाभीषणनासश्च कम्बुयीयो महादृतुः ।
गृहदमश्चर्तिगृहास्थिदंष्टालो लोमदर्षणः । [25]
गृहीस्या लोदमुसल द्वारं विष्टम्य तिष्टति ।
भथ संदर्शनात्तस्य अर्थ्वरोमा बभूव सः ।
दृद्धं कम्पते चास्य वेपशुश्च व्यजायत ।

V1.8 Ts.4 Ms ततो (for तथा). Ds नु (for नु). Ss.s Ds.s.12 [अ] इतं तत्र (Salacuna); Bi तु तत्सर्व (for तु वृत्तान्तं). S Da.s.9.12 प्रहस्तीथ (for त्वरमाणी). —(1.18) S D2.9.12 विनिवर्द्य (Do °वृत्य); Ño B विनिर्गत्य; Do विनिवन्वत्य (for विनिर्गम्य). - (1. 19) B4 राजा (for राम). G (ed.) पुष्कराद् (for पुष्पकाद्). Ti.s.s Ms आजगाम and अवतीयं (for अथ राम and अवरुद्ध). —(1. 20) D1.3.4.6.7.10.11 प्रवेष्ट्रागेच्छन् (for 'हुकामो). - Ta damaged from थ up to म:. Ñ1 Vs [अ]सौ (for [अ]थ). Bs -चयप्रभः (for -चयोपमः). -(1. 21) D1.8.6.7.10.11 चंद्र-; Тз.६ लब्ध- (for बद-). Ś D:.8.9.12 धनुष्मांश् (for वपु°). Ñ V1.3 B1-3 D1.4.9.11 T1.8 Ms पुरुषस्य(N 2 D1 ° 21) (for पुरुषोऽस्य). D9 [5] भवत् (for रिथत:). T. पुरुष * * रिथत: (damaged) (for the post. half). - (1. 22) D1.4 ज्वालाजि (D4 °*)को; T3 °भियों; K (ed.) °तको (for ज्वालाजिहा). Ma (before corr.) भयावह: (for °नक:). —(1. 23) Ś Ña B D2.8.12 श्वेताक्षश् (for रक्ता?). Ñ V1,3 B T1,8.4 M3 श्रेत- (for चाह-). Ñ2 Bs T1 Ms -बदनो (for -दशनो). Bs.s Ds T4 विवी (T4 लंबी) हजू (for बिम्बोहजू). Ñi V: Ti.s. Ms चोध्वरीमवान् (for चारूदर्शन:). S Da.s.s.12 विगुख:(Sa Da.12 °खो) प्रियदर्शन: (for the post. half). —(l. 24) Ñ2 De -नादश् (for -नासश्). Ds om. च (subm.). Ñs B1 भयावह:; Bs-4 महाभय: (for महाहतु:). -(l. 25) B1 मूद-; B2 इद-; D1.3.4.6.7.10.11 रूट- (for गृट-). Тз -जन्नुर् (for -इमन्तुर्). V1 विगृद-. De -[अ] स्थि- (for [अ]स्थिर्). Ms दंशमी. V1 B4 D0 T1.3 Ms रोमहर्षण: (for लो°). De दंध्रे लोमप्रहर्षण:; Te दंध्रस्यां * * * वैण: (damaged) (for the post, half). -After 1. 25, Ms ins.:

प्रतादृशं वे पुरुषं ददर्श स तु रावणः ।

—(1. 26) Vs आइल (for विष्टम्य). Ñ V1.3 B2.6 D2 T2.6 वि(Ñ1 V1 D2 वि) छित:; T1 M3 सं(M2 स्) स्थितं (for तिष्ठति). B1 द्वारि तिष्ठलविस्तितः (for the post. half). —B1.3 om. 1. 27-30.—(1. 27) Note hiatus between the two halves. Ñ2 V1.3 B2.6 T1.3.6 M2 ब्यजायत (for नम्द स:).—(1. 28) Ñ1 V1.3 T1.2.6 स्पंदते (for नम्पते). Ñ2 द्वास्य; B6 तस्य (for चास्य). M2 अस्पंदतास्य इदयं (for the prior half). \$2 D12 वा (for च). \$2.8 D2.6.7 विजायते; Ñ2 D10.11

निमित्तान्यमनोज्ञानि दृष्ट्वा राम व्यचिन्तयत्।

अथ चिन्तयतस्तस्य स एव पुरुषोऽन्नवीत् । [30]

किं रवं चिन्तयसे रक्षो विश्रव्धं न्नृहि माचिरम् ।

युद्धातिध्यमहं चीर करिष्ये रजनीचर ।

एवमुक्त्वा तु तद्रक्षः पुनर्वचनमन्नवीत् ।

योरस्यसे बलिना सार्धं मया वा मन्यसे कथम् ।

रात्रणो हि ततो भूय उप्वरेगमा व्यज्ञायत । [35]

अथ धैय समालम्ब्य रात्रणो वाक्यमन्नवीत् ।

गृहेऽत्र तिष्ठते को वै तद्रृहि वदतां वर ।

अनेन सार्धं योरस्यामि यथा वा मन्यते भवान् ।

T1 M3 [अ] प्यनायत; V1 B2 [अ] स्य जायते; B4 निशाचरे (for ब्यजायत). Vs * * * च वेपशु: (lacuna) (for the post. half). -(1. 29) D1 [अ]मान्यानि (subm.); D12 मनोज्ञानि (for [अ]मनो°). Sa विचितयत्. Ba. तान्यप्यचितयत्. -De om. l. 30. B2 reads l. 30-34 after l. 39. -(1. 30) Dir reads स in marg. Ds सद्भाव-; Ds स एवं (for स एव). -(1.31) T1.3.4 Ms नु (for हवं). \$1 विश्रव्यो; D8.13 T1.8.4. Ma प्रक्षं (for विश्रक्षं). Vi बृहि विस्रक्षं; Va बृहि विश्रक्षं (by transp.). Na B D1.3.4.8.7.10.11 ब्रहि विअ (N2 D10.11 क्) इधमानसः(Bs °वसारमज) (for the post. half). —(1. 32) Ś Ñ1 D8.12 T8.4 महावीर(T2 °4) (for अहं बीर). S D2.8(S1 D8 l. 33-34 only).9.12 read l. 33-35 after 1. 39. —(1. 33) Sa Dia 司; Di.s.4.6.7,10.11 日 (for 頁). B1 उत्तोध (for उन्त्वा त). S B D2.8.9.12 कथवामास वीर्थवान् (for the post. half). - \$2.3 D2.0.12 repeat 1. 34 before l. 40. — (l. 34) B1 योत्स्येहं; B2.3 योत्स्यामि; D2.0 (both second time) योत्स्यते; De योत्स्ये त्वं (for योत्स्यसे). N1 च; Vs om. (subm.) (for वा). D7.10 अथवा (for मया वा). Da (first time) [S] धिकं (for कथम्). Ñ V1.3 T1.3:4 M: तदिधीयतां (for मन्यसे कथम्). S B D2.8.9.12 (all [except Si B Ds] second time) तत्त्र संविधीयतां(B2 °यते) (for the post. half). —Bi.s om. 1.35-39. Si Ds om. 1. 35. —(1. 35) \$2.8 D9.12 [S]भिहितो; D1.4 निहि (D4 ° ह)तो; D2.8.6.7.10.11 [S] भिइतो; T1 Ms [S] सि च किं; Ts.4 [s]पि हि किं (for हि ततो). \$2.3 Ds.9.12 चोर्घ-(for कर्ध्व-). T1.3.4 Ms क्यं स्थास (for व्यजायत). -After l. 35, Śs.s Ds.s.12 ins.:

2* अथ संदृश्य भगवात्रश्ची वचनमनवीत् ।

[D: संधाय; D: तं दूह्य (for संबुह्य).]

—(1. 36) В а समाधाय (for °ल्डस्य).—(1. 37) \$2.5 Та गृहे प्र-; Ñ 1 गृहे पु; В 3.4 गृहे पु; Д 1.3.4.6.7.10.11 गृहेषु (for गृहेड्य). Т 4 तिष्ठतः. Ñ 1 V 3 [5]सी; Д 2.6.7.10.11 हि; Т 1.3.4 М 3 वा (for वे). В 2 Т 1.3 М 3 वं (for तद्द). \$ В 1.3 Д 3.6.9.13 मृहि में (for तद्दृहि).—(1. 38) Д 1.3.4.6.7.10.11 Т 1.3.4 М 5 तेनेव (for अनेव). Д 1.4 (both with hiatus) अथवा (for यथा वा). Т 3 मन्यसे.—(1. 39) Д 3.7.10.11 Т 1 ए वं (for ए वं). Д 1.3.4.6.7.10.11 अप (for ए व). В 6 [अ] व-; Д 6 [अ] वि- (for

स एवं पुनरेवाह दानवेन्द्रोऽत्र तिष्ठति। एष वै परमोदारः शुरः सत्यपराक्रमः। [40] वीरो बहुगुणोपेतः पाशहस्त इवान्तकः। बालार्क इव तेजस्वी समरेष्वनिवर्तकः। शमधीं दुर्जयो जेता बलवानगुणसागरः। प्रियंवदः संविभागी गुरुप्रियकरः सद्।। काळाकाङ्की महासस्वः सत्यवाक्सौम्यदर्शनः। [45] दक्षः सर्वगुणोपेतः शुरः स्वाध्यायतत्वरः । एष गर्जित बाखेष ज्यलते तपते तथा। देवैश्च भूतसंघेश्च पक्षगैश्च पतत्रिभिः। भयं यो नाभिजानाति तेन स्वं योद्धमिच्छसि। बलिना यदि ते सार्ध रोचते राक्षसेश्वर । [50] प्रविश त्वं यहासत्त्व संप्रामं कुरु माचिरम्।

एवमुक्तो दशग्रीतः प्रविवेश यतो बिलः।
स विलोक्याय लक्षेत्रं जद्दास दहनोपमः।
शादिल इव दुष्पेश्यः स्थितो दानवसक्तमः।
अथ संदर्शनादेव बिल्वें विश्वक्तपवान्।
समुद्रृष्टीतं रक्षो वे उत्सङ्गे स्थाप्य चान्नवीत्।
दशग्रीत मदावाहो किं ते कामं करोम्यहम्।
किमागमनकृत्यं ते बृहिंदं राक्षसेश्वर।
एवमुक्तस्तु बिलना रावणी वाक्यमन्नवीत्।
श्रुतं मया मद्दाभाग बद्धस्थं विष्णुना पुरा।
सोऽहं मोचियतुं शक्तो बन्धनारवां न संशयः।
प्वमुक्तस्त्रतो हासं बिल्युं स्वत्येनमञ्जवीत्।
श्रूयतामभिधास्यामि यस्त्रं पृच्छिस रावण।
य एष पुरुषः इयामो हारि तिष्ठति निस्यशः।

হন). Ba De -বিষ্টন. -- After 1, 39, Ñe reads 1. 54. -- (1. 40) Bs D1.4 द्रूर-, Śs D1 सत्त्व- (for सत्य-). B2 -परायण: (for -पराक्रम:). — Ś D2.8.9.12 om. l. 41-44. —(l. 42) Tı Ma कालाक (for बा°). —(1. 43) Ti वीरो; Ma धीरो (for जेता). Ti Ms बलिवें (M3 विह) (for बलवान्). - Vs transp. l. 44 and 1. 45. — (1. 44) Vs सत्यवादी; D1.4 T1 संविभक्तो (T1 ंभागे) (for संविभागी). Ms प्रियं वः संविभागेषु (for the prior half). Vs प्रिय: (for गुरू-). D1,2.4.6,7,10,11 T1.8.4 M3 -विप्रश्रिय: (for -प्रियक्तर:). Die प्रिय: (for सदा). —(I. 45) Vs repeats the prior half of 1. 42 in place of the prior half of l. 45. Ts.4 Ms द्वालकांक्षी. Śz Dz.8.9.12 सःखनान् ; Śa Ña V1 B4 सन्त (for सःखनाक्). Śa.a सत्य-; Va प्रिय-; Тз.4 सम- (for सोम्य-). \$2.8 D2.8.9.12 -विकाप: (for -दर्शनः). --(1. 46) Ti.s Ms वीरः; K (ed.) स च (for दक्ष:). Ś B1.3 D2.8.9.12 गृद्ध: (Ś2.3 D12 °ट-); D1 सूर-; T1.3 Ms दक्ष: (for ज्रूर:). —(1. 47) Ñ Vs B1-s D7.10.11 गच्छित; B4 वर्षति (for गर्जति). Bs Ds बात्येव (Ds °*); Ts.4 पात्येष. \$2 एव गर्जितवानेष (for the prior half). \$1 D7.8 तत्यते. S D7.8.12 यथा (for तथा). -(1. 48) B1 दैस्येश; Ba दिव्येश् (for देवेश्). Śi सर्प-; Śa Dia सर्प-; Śa Da.s.a सर्व-(for भूत-). Тз.4 -संघातै: (for -संघेश्व). \$2.8 D12 पतगैश्च; Dio (with hiatus) असुरैश् (for पन्नगेश्). Vi B स (for च). V1 पतत्रिण:; T1.3.4 M3 महिषिभि: (for पतित्रिभि:). D2 शतपत्रिभि:. — (1. 49) Ss. B2 येन (for तेन). Ti.s Ma कि (for खं). Śi Va Da युद्धम् (for योडुम्). Va Da इच्छति. Ña युद्धं तेन त्विमच्छिस (for the post. half). -(1. 50) D1.6 मानसं (for बलिना). \$2.3 याति (for यदि). D1.4 नो (for ते). B2.4 M2 युद्धं; D1.3.4.6.7.10.11 योद्धं (for सार्थं). Ñ2 B transp. यदि ते and रोचते. —(1.51) S Ñ1 D2.8.9.13 महाबाहो; V3 D1.3.4.7.11 °सत्त्वं (for महासत्त्व). —(1. 52) D1 प्रविश खं (for °वेश). —(1. 53) Ś D2.8.9.12 प्र- (for स). Ñ2 V1 B1.8.6 तु (for [अ]थ). Śi Ds लंकेशो. B: अविलोक्य तु नक्ष्यं (for the prior half). Ti.s.a Ms अह(Ts.a मंद) हास जहांस च (for the post. half). -B1.3 om. (hapl.?) 1. 54. -(1. 54) Di om. from दुःवेह्य: up to 1. 55. Ss Ts दुष्प्रेक्षः; V1 D2-4.7.9-12 दुःप्रेक्ष्यः (for दुष्प्रेक्ष्यः). -(1. 55) Ma तस्य (for अथ). — Si repeats the post, half of 1. 52 in place of the post, half of l. 55. S2.3 D2.8.12 बलिनो दिश्वरूपिण:; Ñ1 बलिंदेरोचनस्त्रदा; Ñ2 V1.3 B1.8.4 Do बलिना विश्व (Ñ2 V1 B4 °ध्य)रूपि (V3 °प्रधारि)णा (for the post. half). -(1.56) Note hiatus between the two halves. Ñ V1.8 B1-8 स तद्र (V1 B1.9 तं मृ)हीत्वा; De सम्यगृहीत-; Т1.3.4 Ms ततो गृहीत्वा (for समुद्रशीतं). Ms तद्रश्वः (for रक्षो वै). Bs G (ed.) तह हीतं (G [ed.] श्वा) करे रक्षः (G[ed:] °क्ष); D1.3.4.6.7.10.11 K(ed.) संग्(D1 दुए; K [ed.] स गृ)हीत्वा च तह्यु: (for the prior half). Ba तत्सार्थ; K (ed.) ब्रत्संगे (for उत्सक्ते). —(1. 57) D1.8.4.6.7. 10.11 T1.3.4 कें (for किं). Si Va Da ते कमें; Sa.s Dia अकाले; Ñ2 V1 B ते कार्य (for ते कार्य). -(1. 5S) B2 आगमेन (for °मन-). Ds Ts में (for त्वं). —(1. 59) \$2.3 स प्तम् (hypm.) (for एवन्). B1 उस्ते. —(1. 60) Ñs V1 वथा; Bs तव (for मया). Ño V1 महाराज; Te °बाहो (for °माग). -After 1. 60, Ba ins.:

3* नीखा च तन सर्वस्वं छलेनैवं कृतं कथम्।
—(1. 61) D1.8.6.8.7.10.11 मोक्षयितुं (for मोच³). T1.8.6 Ms
नात्रं (for खाँ न). Ñा असंशयं (for न संशयः). —After 1. 61,
\$ D2.8.9.18 ins.:

4* कोऽयं तिष्ठति ते दारि पुरुषः काल्रह्पधृत् । एवं तु नाभिजानामि तद्भवान्वकुमधृति ।

[(1. 1) Do यो (for को). Da दारे (for दारि). Da.s.o स्वधृक्.—(1. 2) Si Ds एतं; Do एतत् (for एवं). Do अईसि.] —(1. 62) Di.s.a.s.7.10.11 Ti.s.a Ms उत्ते. Vs transp. ततो and बिलर्. Vs इंस्वा; Ms कृत्वा (for मुनस्वा). Ña Vi [ए]तब; Do Ta Ms [ए]वम्; Ti.s [इ]दम् (for [ए]तम्).—(1. 63) Do संति- (for अभि-). Da Ti.s.a यस; K (ed.) L (ed.) पं (for यस्). Ti.s.a Ms वदसि (for प्रस्ति). Ña राधव (for यस्वा).—(1. 64) Si Ds स यज्ञः; Ss.s Dia प्राणः; Vi यस्त्वसी; रावण).—(1. 64) Si Ds स यज्ञः; Ss.s Dia प्राणः; Vi यस्त्वसी; Ba.a स एष (for य एव). Si चासी; Vi दारि (for क्यामो). S

[55^I]

पतेन दानवेन्द्राश्च तथान्ये बलद्पिताः। [65]
वशं नीता बलवता पूर्वे पूर्वतराश्च ये।
बहुश्चाहमनेनेव कृतान्तो दुरतिकमः।
क एनं पुरुषं लोके वज्जयिष्यति रावण।
सर्वभूतापहर्ता च य एष द्वारि तिष्ठति।
कर्ता कारयिता चैव धाता च भुवनेश्वरः। [70]
न रवं वेद न चैवाहं भूतभव्यभवश्यभुः।
कलिश्चैवेष कालश्च सर्वभूतापहारकः।
लोकत्रयस्य सर्वस्य हर्ता खष्टा तथेव च।
संहरत्येष भूतानि स्थावराणि चराणि च।

पुनश्र स्उति सर्वमनाद्यन्तं महेश्वरः । [75] इष्टं चैव हि दत्तं च हुतं चैव निशाचर । सर्वमेव हि लोकेशो धाता गोप्ता न संशयः । नेवंविधं महद्भृतं विद्यते भुवनत्रये । अहं त्वं चैव राजेन्द्र ये चान्ये पूर्ववत्तराः । नेता होषां महाभृतः पशुं रशनया यथा । [80] वृत्रो दनुः शुकः शम्भुनिशुम्भः शुम्भ एव च । कालनेमिश्र प्रह्लादः क्टो वैरोचनो मृदुः । यमलार्जुनो च कंसश्च केटभो मधुना सह । एते तपन्ति द्योतन्ति वान्ति वर्षन्ति चैव हि ।

Da.s.9.12 हरिस; V1 मम; D1.8.4.6.7.10.11 द्वारे (for द्वारि). V1 T4 किंकर:; B2.4 D8.4.6.7.10.11 नित्यदा; D1 सर्वदा (for निस्यज्ञ:). —(1. 65) B2 यथा (for तथा). D1.3.4.6.7,10,11 बलवत्तराः; Ds om. बल; Ms बलिद°; G (ed.) °दपिणः (for बलद्रिता:). —(1. 66) Ñi Vi.a क्षयं (for वहां). Ds नीखा (for नीता). Ѻ В1.3 पूर्व; Dr पूर्वे: (for °वें). В2 पूर्वचराशः; Ds ** तराशः; D4 °नराश् (for पूर्वतराश्).-(1.67) B2 (before corr.) नहस् (for नहस्). D1.3.4.6.7.10.11 सो (for च). Dio.ii [ए]वं (for [ए]व). -(1. 68) D12 वचनं (for क एनं). \$2.8 Ñ V8 B4 D9-12 पुरुषो. V1 मुद्धे (for लोके). Ś V1 D8.12 व(Ś1 वं) धरिष्यति (for वश्व°). D1.4 राञ्चस; Ds.6.7.10.11 मानव: (for रावण). —After 1. 68, Ñ2 reads l. 71. —(1. 69) V3 पूर्व- (for सर्व-). Ñ2 D12 -[अ]पहं(Ñ2 °इ)ता; V1 -प्र°; B1.३ -[उ]प् (for -[अ]प्-हतों). D1.3.4.6 हि; D7.10.11 वै. (for च). V8 एव (for °प). Bs यत्र यद (for य एव). Ś Ñ2 V3 B1.2.4 D2.8.9.12 द्यानु-(Vs B2.4 °व-); V1 अत्र (for दारि). B4 -तिष्ठते. —(1. 70) Ñ1 [अ]पि (for [ए]न). \$3 D12 ध्याता; T1 दाता (for धाता). —L (ed.) om. 71. —(l. 71) Ñ2 B3.4 चैव; B2 चैनं (for वेद). S Vs Ds.12 वाहं वै; Ds.9 Ts.4 Ms चाहं वै (for चैवाहं). D1 कृत- (for भूत-). K (ed.) -प्रभुं. S1 D8 भूता ना(Ds नो)पि च नित्यदा; Ss.s D12 भूतात्मानं हि नित्यदा: Ñ V1.8 B2-4 D2.9 मूर्त भन्यं च(V1 D2.9 °तभन्यस्य) नित्यदा (\tilde{N} s Bs सर्वथा[Bs °दा]) (for the post. half). B1 त्वं चैवाइं च यद्भतं भव्यं चैव हि नित्यदा. - (1. 72) Ts. [ए] प (for [प]व). Ni Vs T1.8.4 Ms हि (for [प]ष). V1 B2.4 कालक्षेष (Ba ° व) हि; B1 काल चैव हि; B3 कालभयस्य (for काले श्रेवेष). B कालेश: (for कालक्ष). Ña काल: कालाधिपश्चेव (for the prior half). Ñ2 B1 कालकर्ता च सोव्यय:; B2 काले चैव व्यवर्धत; B. G (ed.) लोकत्रय(G [ed.] 'रक्षा)करस्तथा; D? सर्वभूतो-प्रशास: (for the post. half). —(1. 73) Sa Na Vi B Da.12 हंता; T1.3.6 Ma कर्ता (for इता). T1.3.6 Ma इता (for सहा). — Ñ: B read l. 74-91 after l. 109. —(1. 74) Ñ1 Vs [प]व (for [प]प). De भ्तारमा (for °तानि). -(1. 75) \$1 Ñ1 Vs सुज्यते. \$ D1.8.9.11 विश्वम् (\$8 °श्रं) (for सर्वम्). Sa सनायंतं; B1 D4.7.9 अनायंत-; B2.4 D1.6.8 Ti.s.4 Ms अनायंतो(Ds.s °ते) (for अनायन्तं). - After 1. 75, T1.s.s Ma ins. :

5* करणं कारणं कर्ता सोध्यं पुरुषसत्तमः।

-(1.76) Ñ2 च (for हि). Ñ1 दत्तं चैव (unmetric) (for हि दत्तं च). B: भूतं (for हुतं). —(1. 77) Ñ B2-4 सर्वस्येव; Va Ta.4 सर्व एव (for सर्वमेव). G (ed.) तु (for हि). \$2.3 D12 लोकेश; B2 लोकस्य (for लोकेशो). \$1 दाता (for धाता). —(1. 78) Ña Ba भुवन(Ña °नं)त्रयं; Da भुवने त्रये (for भुवनत्रये). -(1. 79) Si reads in marg.; Diz स्वा (for लं). Da स्वं वे च; De चैव तु; Ti Ms च स्वं च (for लं चैव). D1.8.4.6.7.10.11 पौलस्त्य; T1.8.4 रक्षेंद्र; Ms लंकेश (for राजेन्द्र). Vs अहं वै त्वं राक्षसेंद्र (for the prior half). Sa.s Ds.12 वा (for च). B4 वलवत्तरा: (for पूर्व °). —(1. 80) \$1 V1 Ds नित्यो; Ñ1 ततो (for नेता). S D1.2.4.5,8.12 द्येष (Ds. °व); V1.3 T1.4 M3 तेषां (for होषां). \$2.3 D12 महाभूतान् ; Ñ B यथा सिंह:; V1 अभूद्रतं; Vs D1.3.4.6.7.9-11 महद्भतं (D1.4 °तान्); Т1 Ms महात्मेष; Т4 महत्स्वेष: (for महाभूत:). Т5 सर्वाश्चेव महत्येष: (for the prior half). Sa.s पश्नू (for पशुं). V_3 पशुपतिर (for रशनया). \widetilde{N} B पशुनां यमसादनं(\widetilde{N}_1 °नः) (for the post. half). —(1. 81) Da पुत्रो (for कृत्रो). \$1 Ds धनु: (for दनु:). Dr शुक्त: (unmetric) (for शुक्त:). Vs Do.12 बुत्रो दनुसुत:, Ś1 Ds शंभो; Ś2.3 B1 D12 शंभो (for शम्भुर्). Ña Va Da निशंमु:; Da नि:शुंभ: (for निशुम्भ:). Da शंधि; K (ed.) दंभुर् (for शुम्भ). B1 चैव दानव: (for शुम्भ एव च). -After l. 81, Ñi ins.:

6* हिरण्याक्षश्च दैत्येन्द्रो हिरण्यकशिपुस्तथा । संकादश्चानुहादश्च प्रहादो हाद एव च ।

—(1. 82) Ñ2 V1 B3.4 D2.9 कालनेमी. Ñ2 B4 स (for च)V1 damaged from हाद: up to मृदु:. Ñ1 B1.3 संहा(B3)
° डा)द:; B4 D4.12 प्रहाद:; D7.9 प्राहादि:(D9 °द:); D8.13
प्राहाद:(D11 °दि:); D10 प्रहादि: (for प्रहाद:). B2 transp. च
and प्रहाद: (unmetric). T1 ह्यो; M3 तथा (for कूटो). B3
विरोचनो (for वै°). \$2.2 D12 मृड:; Ñ1 T1.3.4 M3 बलि: (for
मृदु:). Ñ2 कूटो वैरोचनोधक:; V2 कुंभो वै रावणो बल:; B2 कालकूटो
विरोचन: (for the post. half). —Ñ2 om. l. 83-85; \$3
om. l. 83.—(l. 83) prior half hypm. Ñ1 V1.3 D2 यमा
(V1 **)र्जुनो च; D2 प्राकार्जुनकः G (ed.) यमलार्जुनः D1.4
हादिनय: (for केसका). \$1 D2 यमलार्जुनकंसाका (for the prior

सर्वेसिदशराज्यानि कारितानि महात्मभिः। [85] युद्धे सुरगणाः सर्वे निर्जिताश्च सहस्रशः। प्रमत्ता भोगसक्ताश्च बालार्कसमतेजसः।

ते हि सर्वे क्षयं नीता बलिनः कामरूपिणः । समरे च दुराधर्षाः श्रूयन्ते येऽपराजिताः । तेऽपि नीता महज्जताः कृतान्तवलचोदिताः । [90]

half). — Ś1 om. (hapl.) from कैटभो up to च in 1.87. —For 1.83, T1.3.4 Ms subst.:

7* कालकेयस्तारकाख्यो मुचुकुन्दो विवर्धनः । हिरण्याक्षो मधुश्चैव कैटमो धूमशुम्बरौ ।

[(l. r) Ms तारकाभ्यो. —(l. 2) Ts धूझ (for धूम-).]
—(l. 84) Bı तपंते; Ba Ds.7 पतंति (for तपन्ति). B1.3 Ms धोतंति (for धोतन्ति). Vs पते धोतंति तप्यंति (for the prior half). \$2.3 Bs Ds.9.12 मांति (for वान्ति). T1 Ms क्षंति (for वर्षन्ति). —After l. 84, Ds.6.7.10.11 K (ed.) ins.:

8* सर्वे: ऋतुशतिरिष्टं सर्वेस्तप्तं महत्तपः ।
सर्वे ते सुमहारमानः सर्वे वै योगधर्मिणः ।
सर्वेरैश्वर्यमासाथ भुक्तं भोगैमेंहत्तरैः !
दत्तमिष्टमधीतं च प्रजाश्च परिपालिताः ।
स्वपक्षेष्वनुगोसारः प्रहन्तारः परेष्वपि ।
सामरेष्वपि लोकेषु नैतेषां विद्यते समम् ।
शूरास्त्वभिजनोपेताः सर्वशस्त्रास्त्रपाराः ।
सर्वविद्याप्रवेत्तारः संग्रामेष्वनिवर्वेकाः ।

[(1.3) De सर्वेश्वर्य समासाच (for the prior half). K (ed.) भुक्त (for भुक्तं). —(1.4) Dr इदम् (for दक्तम्). —(1.5) De स्वपक्षस्य (for °क्षेषु). K (ed.) प्रइत्तरः (for प्रइन्तारः). —(1.6) K (ed.) समरेषु and समः (for सामरेषु and समम्). —(1.7) De -शास्त्रास्तः; D10.11 -शास्त्रार्थः (for -शस्त्रास्तः). —After 1.8, De reads erroneously गुण-संपन्नास्त.]

—(1. 85) T1 सर्व- (for सर्वेस्). Ñ1 कृतानि सु-; Ms कांक्षितानि (for कारितानि). B4 महाकुते: (for महासमिन:). —(1. 86) V1 lacuna from गणा: up to सहस्र. T1 Ms सुदारुणा: (for सुरगणा:). B1 निर्जितानि (for °ताक्ष). —After l. 86, Ds.6. 7.10.11 K (ed.) ins.:

9* देवानामिशयासक्ताः स्वपक्षपरिपालकाः ।

[D10.11 अप्रिये सक्ता:; K (ed.) अपि ये शक्ताः (for अप्रिया-सक्ताः).]

—(1.87) Be प्रयुक्ता; De प्रपन्ना (for प्रमत्ता). Ds.6.7.10.11 चोप-; De मार्ग- (for भोग-). Bs Ds शक्ताश्, T1 Ms -रक्ताश् (for -सकाश्). —After 1. 87, Ds.6.7.10.11 B (ed.) K (ed.) ins.:

10* यः स देवान्प्रधर्पेत तदेषां विष्णुरीखरः ।
उपायपूर्वकं नाशं स वेत्ता भगवान्हरिः ।
प्रादुर्भावं विकुरुते येनैतान्निष्णं नयेत् ।
पुनरेवात्मनास्मानमधिष्ठाय स तिष्ठति ।
पन्नेतेन देवेन दानवेन्द्रा महारमना ।

[(1.1) De यक्ष-; D7 यदा; B (ed.) यस्तु; K (ed.) यस्स (for य: स). Ds.c.7 प्रधर्षते (De °ित) (for प्रथमेंत). D10.11 K (ed.) तरेपां(K [ed.] °पो) (for तदेपां). —(1.2) D11 सर्वतो; K (ed.) संवेचा (for स वेचा). —(1.3) D10.11 [प]तन् (for [प]तान्).]

—(1. 88) Vs न (for ते). Ñs B च (for हि). Ñs Vs.इ बहुद: (for बिलन:). Ś Ds.s.э.12 Ts.s.4 Ms बिलना काम(Ds के) रूपिणा (for the post. half). —(1. 89) Śs.3 Ds सर्वे ते (for समरे). Ñs [s]पि; Vs हि (for च). Ts.s.4 Ms ये हि दुर्भणों (for च दुराभणी:). Ñs Bs.s.4 Ds च (for ये). Ś Ñs Vs.3 Ds.s.12 न(Ñs Vs हि) पराजिता:; Bs (m. also as in Ñs) बलमोहिता: (for येऽपराजिता:). Ts.s.4 Ms नृपा(Ts.4 कृता) स्ते च पराजिता: (for the post. half). —(1. 90) Bs पते; B4 ते च; Ts ते हि; Ms तेन (for तेऽपि). Ñ Bs-3 सर्वे (for नीता). Ś Vs.3 Bs Ds.s.s.12 महाभूता:: Ts.s.4 Ms स्वयं तेन (Ms सर्वे) (for महस्ता:). Śs Ds.s.s.12 महाभूता:: Ts.s.4 Ms स्वयं तेन (Ms सर्वे) (for महस्ता:). Śs Ds.s.s.12 नीदिता:; Vs.s.देशिता:; Bs-4-मोहिता: (for नोदिता:). Ñs -वशमागता:. —After l. 90, Ds.s.s.s.11 B (ed.) K (ed.) ins.:

11* प्रवास्ताथ प्रोवाच राक्षसं दानवेश्वरः । यदेत इवयते बीर चक्रं दी प्रानली पमम्। एतद्वहीरवागच्छ स्वं मम पार्श्व महाबल । ततोऽहं तव व्याख्यास्ये मुक्तिकारणमव्ययम्। तत्कुरुष्व महाबाही मा विलम्बल रावण । [5] एतच्छ्त्वा गतो रक्षः प्रद्यसंश्च महाबलः । यत्र स्थितं महादिव्यं कुण्डलं रघुनन्दन । हीलयोत्पाटनं चक्रे रावणो बलदर्पितः। न च चालयितुं शक्तो रावणोऽभूरकथंचन । लज्जया स पुनर्भूयो यक्षं चक्रे महाबलः। [10] उत्भिप्तमात्रे दिन्ये च पपात भुवि राश्चसः। छिन्नमूलो यथा शाखी रुघिरौषपरिष्ठुतः। पतस्मिन्नन्तरे जन्ने शब्दः पुष्पकसंभवः। राक्षसेन्द्रस्य सचिवेमुंक्तो हाहाकृतो महान्। ततो रक्षो मुद्दर्नेन चेतनां लभ्य चोत्थितम्। [15] लज्जयाननतीभूतं बलिर्वानयमुनाच ह । आगच्छ राक्षसश्रेष्ठ वाक्यं श्रृणु मयोदितम्। यस्वया चोषतं वीर कुण्डलं मणिभूषितम्। एति पूर्वजस्यासीत्वर्णाभरणमीक्ष्यताम् । एतरपतितवधैवमत्र भूमौ महाबल । [20] अन्यत्पर्वतसानौ हि पतितं कुण्डलादनु । मुकुटं वेदिसामीच्ये पतितं युध्यतो मुनि । हिरण्यकशियोः पूर्वं मम पूर्वपितामदात् । न तस्य कालो मृत्युर्वा न व्याधिन विहिसकाः। न दिवा मरणं तस्य न रात्रौ संध्ययोन हि । [25] न शुक्तेण न चार्द्रेण न च शक्षेण केनचित्। विवते राक्षसश्रेष्ठ तस्य नाखेण केनचित्।

इन्द्राणां च सहस्राणि सुराणामयुतानि च।
ऋषीणां चैव मुख्यानां शतान्यथ सहस्रशः।
वशं नीतानि सर्वाणि य एष द्वारि तिष्ठति।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रावणो वाक्यमव्यवीत्।
मया प्रेतेश्वरो दष्टः कृतान्तः सह मृत्युना। [95]
पाशहस्तो महाज्वालो द्यूर्ध्वरोमा भयानकः।
दंष्ट्रालो विद्युज्ञिद्धश्च सप्वृश्चिकरोमवान्।
रक्ताक्षो भीमवेगश्च सर्वसत्त्वभयंकरः।
शादित्य इव दुष्प्रेक्ष्यः समरेष्वनिवर्तकः।
पापानां शासिता चैव स मया युधि निर्जितः। [100]

न च मे तत्र भीः काचिद्वयथा वा दानवेश्वर ।
एनं तु नाभिजानामि तद्भवानवक्तुमहिति ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा बिटवेरीचनोऽत्रवीत् ।
एष त्रैलोनयथाता च हरिनीरायणः प्रभुः ।
अनन्तः कपिलो जिष्णुनरिसिदो महायुतिः ।
ऋतथामा सुधामा च पाशहस्तो भयानकः ।
हादशादित्यसद्भः पुराणपुरुषोत्तमः ।
नीलजीमृतसंकाशः सुरनाथः सुरोत्तमः ।
एष धारयते लोकानेष वै स्जते प्रभुः ।

[105]

[IIO]

प्रहादेन समं चके नादं परमदारुणम् ।
तस्य नादे समुराक्ते धीरो लोकभयंकरः ।
सर्ववर्थरय नीरस्य प्रहादस्य महात्मनः । [30]
उत्पन्नो राक्षसश्रेष्ठ नृसिंहाकृतिरूपधृक् ।
दृष्टं च तेन रौद्रेण क्षुच्धं सर्वमशेषतः ।
तत उद्ध्यं बाहुभ्यां नखैनिन्ये यमक्षयम् ।
एष तिष्ठति द्वारिस्थो नासुदेवो निरक्षनः ।
तस्य देवाधिदेवस्य गदतो मे श्रणुष्व ह । [35]
वाक्यं परममावेन यदि ते वर्तते हृदि ।

[30]

[(1. 2) D3.6.7 चकामम् (for चक्तं दीस-).—(1. 4) K (ed.) चाल्यास्ये (for च्या°).—(1. 7) K (ed.) महद् (for महा-).—(1. 9) D6 [5]पि (for ऽभृत्).—(1. 12) D7.10.11 शालो (for शाखी).—(1. 13) K (ed.) पुष्कर-(for पुष्पक-).—(1. 15) D3.6.7 चोल्यितः (for °तम्).—(1. 18) K (ed.) [उ]ध्यृतं (for [उ]धतं).—(1. 19) D3.6 ईक्षतां.—(1. 20) D7 पतंति तच्च; K (ed.) पतितमन्न (for °वच्च). D6 K (ed.) अत्र भू (K [ed.) °न्यद्व)यो (for अत्र भूमो).—(1. 22) D6 मुकुरं; K (ed.) मुकुरं (for मुकुरं).—(1. 24) D7 हि (for वि-).—(1. 25) D6 हि वा (for दिवा). K (ed.) अभि (for न हि).—(1. 28) D7 प्रहादस्य.—(1. 30) K (ed.) -स्वथस्य (for न्वथस्य). D7 प्रहादस्य.—(1. 31) K (ed.) -स्वथस्य (for न्वथस्य). पर प्रहादस्य.—(1. 31) K (ed.) -स्वथस्य (for न्वथस्य). पर प्रहादस्य.—(1. 33) D3 तत्समुष्ट्रस्य (for दारिस्थो).—(1. 35) K (ed.) वत्स्वतो (for गदतो).]

—L (ed.) om. l. 91. —(l. 91) Ši Ds om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 93. \$2.2 D2.2.12 श्राणाम् (for सु°). —(l. 92) Bi एव; Ti Ms सम (for चैव). Ms-संख्यानां (for सु°). Ti.s Ms शतशो (for शतानि). Di.4 [अ]पि; Ds.6.7.11 [अ]क्द-; Dio [अ]ष्ट- (for [अ]ष). —(l. 93) Vs वशे. \$ Ñi Vi.s D2.8.2.12 स एव (Vi D2.2 °ष) (for य एष). —After l. 93, Ñi reads l. II4.—(l. 94) Ñi B[s] थ तम (for नाक्यम्).—(l. 95) Ñi संदेहिनां (for सह स्रयुना).—(l. 96) Bi.s Di [s]- व्यूच्वे-; B2 Di-2.6-8.10.11 Ts कर्य- (for स्र्यं-). Bi लोमा (for नोमा). B2 महाभयः (for भयानकः).—(l. 97) Di2 नियुक्तिहा. Ti.s.4 Ms transp. दंषाले and वियुक्तिहार.—Vi om. (hapl.?) from सप- up to च in l. 98, Di.2.11 स्व-

(for सप-). Na B1.4 G (ed.) -रोषरा(G [ed.] क)ह: B2 -रोमक: (for -रोमवान्). D8 सर्पदृश्यकरो महान् (for the post. half). —(1. 98) Si Ds अक्षोभ्यो; B: ऋक्षोथ (for रक्ताक्षी). Ñ2 B4 -वेशश् ; B1 -केशश् (for -वेगश्). B1 Т1.8.4 Мв .भूत-; Dз -सर्व- (for -सरव-). —(l. 99) L (ed.) दुष्प्रेक्ष:. Bs [अ]मि- (for [अ]नि-). —(l. 100) Т1.э.с Ms शमिता (for शासिता). —(l. 101) Ts मे च (by transp.). Vs तत्र तु (for मे तत्र). Ś Ds.12 L (ed.) तत्र मे तन्न(L[ed.] न च) (for न च मे तत्र). Ñ1 V1 कश्चिद् (for काचिद्). Ba transp. भी: and काचिद्, S Ñ1 V1 D2,8.12 T1 यथा वा; V3 जाता मे; B2 त्रासी वा (for व्यथा वा). --(l. 102) Ñ2 B4 D8.9 T8 M8 एतं: V1 B1-3 एतत्: V3 D1.2 T1.4 एवं (for एनं). Da कर्तुम् (for वक्तम्). Va De.11 Ma अर्हसि. -(1. 103) Bi बलिवेंरोचनिर्वत्रीत् (for the post. half). —(1. 104) T1 एतत् (for एष). Ñ2 त्रिलोक-; B1.2.4 वै लोक-(for त्रेलोनय-). S D8.12 -दाता (for -धाता). L (ed.) हरी (for इरिर्). G (ed.) L (ed.) नारायण-. —(1. 105) B: (m. also) अंतकः (for अनन्तः). Ña B Da.6 T1.3.6 Ma विष्णुर् (for जिष्णुर्). B2 T1.3.4 M3 नार्रासही (for नर°). —(1. 106) V1 Bs श्रतथामा; D1.4 अत°; D2.6.7.9-11 ऋतु° (for ऋतथामा). В वसुधामा (hypm.) (for सुधामा). —(1. 107) Ś2.2 B4 D12 -संकाश: (for -सद्श:). Ś N2 B2-4 D2.8.8.11.12 T3 पुराण: (for पुराण-). V1 -पुरुषोव्यय्:--De transp. 1. 108-109 and 1. 110-111. -(1. 108) \$2.8 सुनाथक्ष (for सुरनाथ:). -After 1. 108, Ts.4 ins.:

12 * धाता कर्ता प्रहर्ता च त्रैलोक्यप्रभुरव्ययः।

[T4 च इतां.]

—(l. 109) D1.3.4.6.7.10.11 महाबाहो; K (ed.) °बाहुर् (for °बाह्रो). T1 Ms गीतसक्त- (for योगी भक्त-). D1 -[अ] धिपः (for -प्रिय:). —After l. 109, B4 ins.:

13* मक्त्या तुष्टो भवाधीशो भक्तेशो भक्तवरसल: !

—(l. 110) Ś D2.8.8.12 सुजति.—(l. 111) Ñ1 reads the prior half of l. 112 in place of the prior half of l. 111 repeating it in its proper place. Vs सर्व (for चैव). B4 लोकान् (for कालो). Vs चैव (for भूता).

एष संहरते चैव कालो भूत्वा महाबलः ।
एष यज्वा च याज्यश्च चक्षायुध्धरो हरिः ।
सर्वदेवमयश्चैव सर्वभूतमयस्तथा ।
सर्वलोकमयश्चैव सर्वज्ञानमयस्तथा ।
सर्वल्पी महारूपी बलदेवो महाभुजः । [115]
वीरहा वीरचक्षुत्मांखेलोक्यगुरुर्व्ययः ।
एवं मुनिगणाः सर्वे चिन्तयन्तीह मोक्षिणः ।

य एनं येति पुरुषं स तु पापैः प्रमुच्यते ।
स्मृत्वा स्मृत्वा तथेष्ट्वा च सर्वमस्मादवामुगात् ।
एतच्छूत्वा तु वचनं रावणो निर्ययौ तदा । [120]
न च तं पुरुषं तत्र पर्यते रजनीचरः ।
हर्षाबादं विमुखन्वै निष्कामन्वरुणालयात् ।
येनैव संप्रविष्टः स पथा तेनैव निर्ययौ ।

Colophon

—(1. 112) Ñi (both times) Di.3.4.6.7.10.11 यज्ञ X; Ña युक्तश् (for युव्वा). Ñ1 (first time) यक्षश् ; Ñ2 V3 T1.8.4 Ms यज्ञ (Ts.4 °ज्ञा)श् (for याज्यश्). \$2 शक- (for चक-). -(1. 113) Ñ2 B4 -वेद- (for -देव-). Ba -ज्ञान- (for -भूत-). Te प्रमु: (for तथा). — \$ Ñ1 V1.8 Bs.4 Ds.8.9.12 Te om. (hapl.) l. 114. —(l. 115) Ña Ba महादेवो (for °इपी). Ñ₁ महात्रभु:: B2 (m. also) °बल: (for महाभुज:). —(1. 116) V1 -गतिर (for -गुरुर्).—(1. 117) Ś1 Ñ2 B1 D1.2.7.8.12 एनं (for एवं). T1.8.4 Ms कथयंति (for चिन्तयन्ति). Ś Ds.12 [इ]ह योगिन:; Ñ V1.3 B2-4 हि मोक्षिण:; Ts मनीषिण: (for [इ]इ मोक्षिण:). —(l. 118) Va Da एवं (for एनं). Ña Ba(m. also as obove).4 पुरुष: (for °षं). Ñ1 T1.3.4 Ms transp. वेत्ति and पुरुषं. Ñ B सर्व-, D1.4 न स; Ds.6.7.10.11 न च (for स तु). S Ñ1 Ds.9.12 पादीर् (for पाप:). S Ds.8.9.12 विमुच्यते; D1.3.4.6.7. 10.11 प्रलिप्यते (for प्रमुच्यते). —B2 om. l. 119. —(l. 119) Ña V1.8 B1.4 De शुरवा; T1 Ms स्तुत्वा (for first समृत्वा). Ñı Ds.4.6.7.10.11 Ts स्तुःवा; D1 स्तारवा; T4 श्रुःवा (for second स्मृत्वा). Śi Vs Ds तथा दृङ्घा; Śz.s lacuna; Ti.s.s Ms तथैवेड्डा (for तथेश्वा च). Ñ2 B1.8.4 सर्वकामान् (B3 °मम्) (for सर्व-मसाद्). D1.8.4.6.7.9-11 T1.8.4 Ms अवाष्यते; D2 "सवान् (for अवामुयात्). —(1. 120) Ś V1.3 B3 D2.8,9.12 एवं (for पतच्). B1 च (for तु). V8 उक्ते तु वचने. T1 तथा (for तदा). V1 श्रुत्वेवं स तदा वावयं तमा * * तिविस्मित:. — After l. 120, Ds.6.7.10.11 K (ed.) ins.:

14* क्रोधसंरक्तनयन उद्यतास्त्री महाबलः । तथाभूतं च तं दृद्धा हरिर्मुसलधुनप्रभुः । नैनं हन्म्यधुना पापं चिन्तथिरवेति रूपधृक् । अन्तर्धानं गतो राम ब्रह्मणः प्रियकाम्यया ।

[(1. 2) Ds दृश हरिर् (unmetric) (for च तं दृश). Ds मुसलशंख- (for हरिर्मुसल-). K (ed.) -धृत्रभु:.—(1.3) Ds.s विश्वधृक्; K [ed.] विश्वधृत् (for रूपधृक्).]

— V1 om. l. 121-122.—(l. 121) Ñ1 V8 पइय; D6 दृशा (for तत्र). D4 नइयते; M8 ददर्श (for प्रथते). Ñ2 प्रथति स्म निशाचरः (for the post. half).—Ñ8 illeg. from l. 122 up to स in l. 123. K (ed.) reads l. 122-123 within brackets.—(l. 122) V8 स (for नै). Ś1 न्यकामद; S2.8 D8.12 निष्क्रमन्; V8 B T4 निष्कांतो (for निष्कामन्). V8 वारुणालयात्; D1.3.4.6 व्रुणालयं.—(l. 123) T4 तु (for स).

Ś B1.2.4 D2.8.12 य(B1.4 ग)त एवागतो येन; Bs स तत्र वागतो येन; Ds पथा येन यथायातस (for the prior half). Ñ2 Ds यथा; V3 D6.9 तथा; T4 तदा (for पथा). B2 च न (for तेन). D2 निर्ययु:; T1 M3 निर्गत: (for निर्ययो). Ś Ñ2 B1.2.4 D8.12 निवृत्य तु(Ś2.5 च); Bs निवर्वते (for [प]व निर्ययो).

Colophon: T1 M3 om. — Sarga name: Ś1 बलिवशनं; Ś2.3 Ñ2 B D8.12 बलिदर्शनं; Ñ1 बलिरावणसंवादं; V1.2 De पातालविजयः; D1.2.4 पातालविजये(D1.4 °यः) बलिदर्शनः; D2.9 पाताल (D2 °ले) बलिदर्शनं; G (ed.) बलिनिदर्शनं. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2 D2.6.12 om.; Ñ2 T8 25; V1 22; B1.3.4 D1.4 28; B2 (m. within brackets प्रक्षितसर्गः) D10.11 1; D3.9 27; D7 24; D8 T4 26. — After colophon, T4 concludes with श्रीरामापैणमस्तु.

-Before l. 124, D7.10.11 Ts.4 Ms K (ed.) ins.:

15* अथ संचिन्त्य ल्ड्रेशः सूर्यलोकं जगाम ह । मेरुशक्ते वरे रम्ये उपिस्वा तत्र शर्वरीम्। पृष्पकं तत्समारु रवेस्तुरगसंनिभम्। नानापातगति दिन्यं विद्यारवियति स्थितम् । [5] यत्रापश्यद्रिं देवं सर्वतेजोमयं शुभम् । वरकाञ्चनकेयुररलाम्बरविभूषितम्। कण्डलाभ्यां ग्रमाभ्यां तु भ्राजनमुखविकासितम्। केयरनिःकाभरणं रक्तमालावलम्बिनम् । रक्तवन्दनदिग्धाङ्गं सहस्रकिर्णोडज्वलम् । तमादिदेवमादित्ममुचैः अवसवाहनम् । [ro] अनायन्तमवध्यं तं लोकसाक्षि जगत्यतिम् । तं दृष्टा प्रवरं देवं रावणो रक्ष्सां वरः । स प्रहस्तम् वाचाय रवितेजीवलादितः । गच्छामात्म वदस्वैनं निदेशान्मम शासनस्। युढार्थं रावणः प्राप्तो युद्धं तस्य प्रदीयताम्। [15] निजितोऽस्मीति वा मृहि पक्षमेकतरं कुरु। तस्य तद्दचनाद्रक्षः स्थिस्यान्तिकमागमत्। पिझलं दण्डिनं चैव पश्यते द्वारपालकी । ताभ्यामाख्याय तत्सर्वं रावणस्य विनिश्चयम्। तूष्णीमास्ते प्रहस्तस्तु तत्र तेजोंऽशुदीपितः। [20] दण्डी गतो रवे: पार्श्व प्रणम्याख्यातवाश्रवे: । श्रुत्वा तु स्थिस्तइत्तं दिन्डिनो रावणस्य ह । उवाच वचनं धीमान्युद्धिपूर्वं क्षपापहः। गच्छ दण्डिश्वयस्वैनं निर्जितोऽस्मीति वा वद । [25] यरोऽभिकाङ्कितं कार्षीः कंचित्कालं क्षपा वरम् ।

भथ संचिन्त्य रक्षेन्द्रः सोमलोकं जगाम ह ।
मेरुशुङ्गवरे रम्ये रजनीमुष्य यीर्यवान् । [125]
भथ स्यन्दनमारूढो दिष्यस्वगनुलेपनः ।
भप्तरोगणमुख्येन सेष्यमानस्तु गच्छति ।
रतिश्रान्तोऽप्तरोऽङ्गेषु चुन्वितः स विवुष्यते ।
इष्टस्तु पुरुषस्तेन दृष्टा कौत्ह्लान्वितः।

श्रथापश्यद्यष्ठिं तत्र द्या चेत्रमुवाच ह । स्वागतं तव देवर्षे कालेनेहागतो ह्यासे । कोऽयं स्वन्दनमारूढो ह्यप्परोगणसेवित: । निर्लब्ध इव संयाति भयस्थानं न विन्दति । रावणेनैवमुक्तस्तु पर्वतो वाक्यमञ्जवीत् । श्रुणु वत्स यथातस्त्रं वक्षये त्वाहं महामते ।

[135]

[130]

स गत्वा वचनात्तस्य राक्षसस्य महात्मनः । कथयामास तत्सर्वं सूर्योक्तवचनं तदा । स श्रुत्वा वचनं तस्य दण्डिनो राक्षसेश्वरः । घोषयित्वा जगामाथ स्वजयं राक्षसाधिपः ।

थ स्वजय राक्षसाधि Colophon

[(1. I) Dio लोकेश:; Ta Ma पौलस्यः (for लक्केशः). -(1.2) Note hiatus between the two halves. Ts -शंग- (for -शक्ते). --(1. 4) Тश.4 Ms मनो- (for नाना-). D7 न्यान-; Ts.4 Ms -वात- (for -पात-). D10.11 -गतिर् (for -गति). Ta विहारं; Ma विहारि (for विहार-). - (1.5) Ta.a Ma तत्र (for यत्र). Ta प्रमुं (for शुभम्). —(1.6) Ta - केयूरं (for -केयूर-). Ts Ms -रक्त-; Ta मुक्ता- (for -रब-). —(l. 7) D11 तद (for तु). Ta प्रकाशाभ्यां (for शुभाभ्यां तु). Dr Ta -विकासिनं; Ts -विलासितं (for -विकासितम्). --(l. 10) Ms विमुं सप्ताश्वाहनं (for the post. half). —(l. II) D10.11 Ma अमध्यं (for अवध्यं). D10,11 च (for तं). T4 (m. also as above) -गुरुं (for -पतिम्). Ms लोकसाक्षिणमीश्वरं (for the post. half). -(1. 12) T4 Ms राक्षसाधिप: (for रक्षसां वर:). -(1. 13) Ta तत: प्रहस्तमवदद (for the prior half). Ms -बलादितं (for -बलादित:). -(1. 14) M3 वद ह्येनं (for °स्वैनं). Ms संदेशान् (for नि°). -- After l. 14, Ms K (ed.) ins.:

15(A)* मार्ताण्डं भास्करं श्रेष्ठं तस्वतो बृहि मा चिरम्।

[K [ed.] मार्तंडं.]

—(1. 15) Ms युद्धार्थी (for °र्थ). Ta तस्य युद्धे (by transp.). -(1. 17) Te प्रहस्ती रावणादेशात (for the prior half). Тः आविशत् : Т अभ्ययात् (for आगमत्). —(l. 18) Т ब वृद्धा (for चैव). Ta (with hiatus) अपरयद: Ma सोपरयद (for प्रथते). Te द्वारदेशे समास्थितौ (for the post. half). -(1. 19) Ms आभ्याम् (for ताभ्याम्). —(1.20) Ms स (for ्तु). Ts.a -पीडित: (for -दीपित:-). Ms स्थितेज:प्रतापित: (for the post. half). -(1. 21) Ta Ms गरबा and विभं (for गतो and second रवे:). -(1, 22) Ta निशम्य and हि (for मुखा तु and ह). - (1. 23) Ms श्रीमान् (for धीमान्). D? तमोपह:: M: दिवाकर: (for क्षपापह:). Ta ततस्तु भगवानसूर्यो दंडिनं वाक्यमम्बीद . -- (1. 25) Ts.4 क्षपाचरै: (T4 °र:) (for "चरम्). Ma K (ed.) कुरु यसे कांश्चितं तन्नाहं कालक्षिपां सहे. -(1. 26) M: राक्षताय (for "सस्य). Te रावणस्य महामाति: (for the post. half). -(1. 27) Ta.s Ma स्योक्तं. Ma यथा . (for तदा). - (l. 28) Ma दे महात्मनः (for राक्षसेश्वरः). . -(1. 29) Te तं जयं. Me विजयं राश्चसेश्वरः (for the post. half).]

Colophon: M3 om.—Sarga no. (figures, words or both): D7.11 om.; D10 2; T3 26; T4 27.—After colophon, T3 concludes with श्रीरामाय नमः; T4 with श्रीरामार्थणमस्तु.]

D12 ins. ॐ before l. 124. — (l. 124) T4 ततः (for अथ). Ñ1 V3 B3 राजेंद्रः; V1 तत्रैव; B2 (m. also) लोकेंद्रः; D1.3.7. 10.11 लंकेहाः; D6 लोकेहाः; T3.4 M3 पोलस्टः; G(ed.) लंकेद्रः (for रसेन्द्रः). D9 सीमलोकं. — Ñ2 illeg. from जगाम इ up to the prior half of l. 126. — D12 om. (hapl.) l. 125–129. — (l. 125) \$1.3 D2.8 8 T3.4 M3 रहंगे; B2 पृष्ठ (for रहने-). B1.2 D3 न्वने (for न्वरे). D1.4 दिच्चे (for रहने). V1 रजनीचर- (for °नीमुख्य). — After l. 125, B3 ins.:

16* कर्ध्व गच्छिन्वमानेन सोऽपश्यदिति राघव।

—(1. 126) Ms तदा कश्चिद्रथास्ट्डो (for the prior half). B1-3 D1.3.4 -गंध- (for -अनु-). D6 दिव्यस्नविलेपन: (subm.) (for the post. half). —(1. 127) Ñ1 V3 T3.4 स; B3 च (for तु). —B2 reads l. 128 after l. 124. —(1. 128) D1.4 निद्रां गतो (for रतिश्रान्तो). Ŝ1 D8 [S]प्सर:संवैः (D8 °गैः); Š2.3 °र: संवः (Ś3 °गः); Ñ2 B1.2.4 D6.7.10.11 °रोंकेशु; D2.9 °रोरसंगे (for प्रत्सरोड्लेषु). Ś D8 श्रावितः; D2.7.9-11 T4 M3 चुंबितः. Ñ2 B4 च; M3 सन् (for स). Ñ1 प्रबुध्यति; L (ed.) विमुच्यते (for विबुध्यते). V8 D1.3.4.11 प्रतिबुध्यते, D6 चुचंबितः विबुध्यते (for the post. half).—(1. 129) Ś1 D2.2 स दृष्टः; Š2.3 संदृष्टः; Ñ1 वृद्धस्तु; B4 दृष्टश्च; D8 संदृष्टः (for दृष्टस्तु). D1.4 जुत्हल-. T8.4 M3 रावणस्त्वथं तं दृक्षः क्षीतृहलसमन्वितः.—(1. 130) B1 अपद्यत्पर्वतं तत्र (for the prior half). —After the prior half, M3 ins.:

17* पर्वतं मुनिसत्तमम् । दशश्रीनो महात्मानं.

Ñ। V1 Ba नैनम्; Ñs B1.s.a Ds.6.7.10.11 नैनम् (for चेदम्). D1.s.a पर्वतं त(Ds स)म् (for दृद्धा चेदम्). Ñ2 B2.a D6.7.10.11 तं (for ह). —(l. 131) T3 तत्र (for तव). S1 V1 विश्रषे (for देवषे). Ñs B1.2.a D6 काले चेह(Ñ3 नैव; D6 दैव-); V3 D1.s.a Ts.a M3 दिष्ट्या चेह(Тз.a M3 नैव); D7.10.11 कालेनेव (for "नेह). —(l. 132) B3 (with hiatus) अप्रसरोगण-; D1.a स्वाप्सरो (for ख). Ñ1 -संयुतः (for -सेवितः). —(l. 133) T4 प्रहसन् (for इव सं-). Ñ3 विभ्यति; D1.s.a बुध्यते; Ta विदते (for विन्दति). —(l. 134) After नेव, Da wrongly repeats from संयाति in l. 133 up to नैव in l. 134. —(l. 135) Ñ2 तथा (for यथा-).

एतेन निर्जिता लोका ब्रह्मा चैवाभितोषितः।
सैष गच्छित मोक्षाय सुसुखं स्थानमुत्तमम्।
तपसा निर्जिता यद्वन्नवता राक्षसाधिप।
प्रयाति पुण्यकृत्तद्वस्सोमं पीत्वा न संशयः।
त्वं तु राक्षसशार्वृल श्रूरः सत्यवतस्तथा। [140]
नेदशेपु विरुध्यन्ति बलिनो ब्रह्मचारिपु।
अथापश्यद्वथवरे महाकायं महोजसम्।
जाजवल्यमानं वपुषा गीतवादित्रनिःस्वनैः।
कोऽयं गच्छिति देवर्षे शोभमानो महाद्युतिः।
किंतरैश्र प्रगायद्विनृत्यद्विश्र मनोहरम्। [145]
श्रुत्या चेदमुवाचाथ पर्यतो मुनिसत्तमः।
एष श्रुरो रणे योद्धा संग्रामेष्वनिवर्तकः।

युध्यमानसाँधवैष प्रहारैजंजरीकृतः।
कृती शूरो रणे जेता स्वाम्पर्थे त्यक्तजीवितः।
संग्रामे निहतो वीरो हत्वा च समरे बहुन्। [150]
इन्द्रस्थातिथिरेवैष अथवा यत्र गच्छति।
नृत्यगीतविद्यासेश्च सेव्यते नरसत्तमः।
पप्रच्छ रावणो भूयः कोऽयं यात्यक्रंसनिभः।
रावणस्य वचः श्चत्वा पर्वतो वाक्यमञ्जवीत्।
य एष दश्यते राजन्विमाने सर्वकाञ्चने। [155]
अप्सरोगणसंयुक्ते पूर्णेन्दुमदशाननः।
सुवर्णदो महाराज विचित्राभरणाम्बरः।
एष गच्छति द्योग्नेण यानेन सुमहाग्रुतिः।
पर्वतस्य वचः श्चरवा रावणो वाक्यमञ्जवीत्।

B1.4 -तथ्यं (for -तस्वं). Ñ1 Ts.4 M3 तब; Ñ2 D6.7. 10,11 चाहं; B2 [S]हं त्वा (for त्वाहं). \$1 B2.4 D2.8.9.12 महासूते (for °मते). Vs D1.3.4 राक्षसपुंगव (for त्वाहं महामते). -(1. 136) Ñ2 D6.7.10.11 अनेन (for एतेन). Vs सर्वे (for लोका). -(1. 137) Ñ2 B D6.7.10.11 Ts.4 Ms एव (for सैव). S Ñi V1.3 D8.8.12 सौख्याय (for मोक्षाय). Ñi V1.8 B1 M3 स्व(B1 यत् ; Ms स)सुखं (for सुसुखं). S B2 D1.3.4. 8.18 मुख्यं (Ś1 °ख्य-; B2 सुख-; D1.8.4 सुखं) स्थानमनुत्तमं (for the post. half). -(1. 138) Ñ1 Vs B2 D1,3.4 निजित (for निजिता). Vs B: Ds. वहद; B1 यदात; B4 Ts.4 Ms लोका (for यद्भद्). B1 तपता; D3 तपसो (for भवता). D7 राक्षसेश्वर. D1 तद्वद्भवति राक्षस; Тз.4 М3 विक्रमेण यथा त्वया (for the post. half). -(1. 139) Vs स चापि, Ds. स याति (for प्रयाति). Та Ма पुण्यवान् (for कृत्व). Va तत्र; Ba प्रीतः; B4 तत्त्व; D1 Ts.4 Ms वस्त; Ds यहत (for तहत्). D4 युण्य * * इत्. S1 तथा तेनाजिता लोका:; S2.3 तथाने (S2 ° था ये)न जिता लोका:; D2.8.12 जात: पुण्यक्षयस्तदत् (for the prior half). Va [अ]मृतं (for सोमं). —(1. 140) B1 यस् (for त्वं). Ñ1 V1.s Ts.s Ms =; D1 om. (subm.) (for g). Ñ2 Vs De.7.10.11 -पराक्रम: (for -व्रतस्तथा). —(l. 141) Ñ1 V1 Ts.4 Ms च (T4 *; Ms न) कुध्यंति; D1.3.4 च कुष्यंति; Ds च सिध्यंति (for विरुध्यन्ति). Ñ : B D6.7.10.11 नैवे (B4 न चे) चुरोषु कुथ्यं (B1 कुप्यं)ति; Vs न च दृष्टा प्रकुप्यंति (for the prior half). Ñs De.7.10.11 धर्मचारिषु. -(1. 142) Ñs Bs De.7. 10.11 Ts.4 Ms रथनरं; B1 °गतं; D1.4 रथं नीर (for रथनरे). K (ed.) महाकान्यं (for °यं). Ds महावलं (for महौजसम्). —(1. 143) \$1.8 जाज्वल्यमान-. \$ D1-4.8.9.12 रूपेण (for चपुषा). Ñ V1.3 D6 -निस्तनै:; T3.6 M3 -संकुलं (for -नि:स्वनै:). -(1. 144) Ñ1 D7.10.11 Ts.4 Ms क्वेष (for क्रोडयं). B6 विप्रषे (for देवर्षे). Vs D1.8.4 क एव याति विप्रषे (Vs पुरुषो) (for the prior half). - N2 illeg. for the post. half. Vs De.7.10.11 Ts आज (Ts रोच)मानो; D1 शोमनो वै (for शोभमानो). -- After I. 144, Bi ins.:

18* किंनरै: शोभमानोऽसौ प्रच्छन्नजगामिभि:।

—(1. 145) S Ds.s.s.13 सं- (for च). B1 गंधवेश प्रगायंति

(for the prior half). Ba नृत्यंति (for नृत्यद्भिश्). Si Da [अ] व्सरोगणै:: S2.3 V8 D13 मनोहरै:: Ñ B1.3.4 D6.7.10.11 मनोरमं (B4 °मै:) (for मनोहरम्). —(1. 146) \$1 Ds [प] वेतम: Ñ V1.8 De.7.10.11 चेनम् : Ts.6 Ms चेनम् (for चेदम्). N1 V1.3 [इ]दं (for [अ]4). - (1. 147) D1.4.8 युद्धे (for योदा). -(1. 148) S Ds.12 चेष (for [ए]वेष). Ts.4 झझंरीकृत:. - (1. 149) \$2.3 कृते; Va कृत: (for कृती). Bs बले (for रणे). Vs गोम्रहे; B1 स्वाम्यर्थ (for स्वाम्यर्थे). —(1. 150) Ñ2 B De.7.10.11 [5]मित्रेर्; Ts Ms वीरान् (for बीरो). Ds स (for च). Ms सबलान् (for समरे). Ś Ñs Bs.4 Ds.8.9.12 रिपून (for बहुन्). —(l. 151) Note hiatus between the two halves. S Ñ1 V2 B1.3.4 D2.8.9.12 एवी वे (for एवेष). V1 T3 Ms द्यायवा (for अथवा). Ta सूत्र (for यत्र). Bi तिष्ठति; Ba.a (with hiatus) इच्छति; T: M: चेच्छति (for गच्छति). T4 बाधवामुत्र वेच्छति (for the post. half). D1.3.4 इंद्रस्यातिब्यमत्रे (D1 °माने)प यशसा ब्याप्य गच्छति. —(1. 152) Ś1 B1 D2 8.9 गीतनृत्य- (by transp.); \$2.3 D12 गानन्ख-; Ms नृत्तगीत- (for नृत्यगीत-). Ts.4 Ms तु (for च). Ña B De.7.10.11 -प्रेलिंकै:; Da -विशालैश्व (for -विलासेश). —Ds om. l. 154-158. —(l. 155) Vs राजा (for राजन्). —(1. 156) V1 Bs D1.4 Ts.4 -संयुक्त:; Ds.s -संकीण (for संयुक्ते). Ña De.7.18.11 पूर्णचंद्रनिभाननः (for the post. half). - (1. 157) Ñ2 Ds महाराजो (for °राज). D1 महाराज मुनगदि- (for the prior half). -(1. 158) Ba राजेंद्र (for सीन्नेण). Bi Di.s.4 स; Die,ii तु (for सु-). Ñ1 V1.3 विमानेन (for यानेन सु-). —(1. 159) Ñ2 om. from the post. half up to the prior half of 1. 162. -For l. 155-159, S D12 subst.:

19* एप वीर महाशैवो लिङ्गाचेनरतः सदा ।
श्दाक्षमालया युक्तो निरयं भसाङ्गरागवृत् ।
अनेन देवदेवस्य शिवस्यानुचैः सह ।
अर्केणेव द्वितीयेन गम्यते शिवसंनिधौ ।
ततो राश्चसराजेन्द्रः पर्वतं वाक्यमम्बीत् ।

[(1. 1) D12 सहस्रेश (for महारोबो). D12 -रते तदा (for -रत: सदा). —(1. 2) S1 D12 -रागधृत(D12 ेधृक्) (for -रागधृत्).]

य एते यान्ति राजानो बूहि तानृषिसत्तम । [160]
को द्यात्र याचितो दशासुद्धातिथ्यं ममास वै।
तन्ममाख्याहि धर्मज्ञ पिता मे स्वं हि धर्मतः।
एवमुक्तः प्रत्युवाच रावणं पर्वतस्तदा।
स्वर्गाधिनो महाराज नैते युद्धार्थिनो नृपाः।
वक्ष्यामि ते महाराज यस्ते युद्धं प्रदास्यति। [165]
एप राजा महातेजाः सप्तद्वीपेश्वरो महान्।
मान्धातेत्यभिविख्यातः स ते युद्धं प्रदास्यति।
पर्वतस्य वचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमञ्जवीत्।
स्रोऽहं यास्यामि तत्राद्य यत्रासो नरपुंगवः। [170]
रावणस्य वचः श्रुत्वा मुनिर्वचनमञ्जवीत्।

युवनाश्वसुतो राजा मान्धाता राजसत्तमः ।
सप्तद्वीपसमुद्रान्तां जित्वेहाद्यागमिष्यति ।
अथापश्यन्महाबाहुखेलोक्यबलदिप्तः ।
अयोध्याधिपति वीरं मान्धातारं नृपोत्तमम् । [175]
सप्तद्वीपाधिपं यान्तं स्यन्दनेन विराजता ।
काज्ञनेन विचित्रण महोदारेण भास्तता ।
जाउवल्यमानं रूपेण दिन्यवस्तानुलेपनम् ।
तमुवाच दशग्रीवो युद्धं मे दीयतामिति ।
एवमुक्तो दशग्रीवं प्रहस्येदमुवाच ह । [180]
यदि ते जीवितं नेष्टं ततो युध्यस्त्व राश्रस्त ।
मान्धातुर्वचनं श्रुत्वा रावणो वाक्यमम्बवीत् ।
वरुणस्य कुबेरस्य यमस्यापि न विच्यथे।

—(1. 160) B D2.6.7.10.11 एते वै; G (ed.) ये एते (for य एते). Ñ1 V8 [ए]तान्; V1 [ए]ष; B D6.7.10.11 त्वम् (for तान्). B4 मुनि (for ऋषि-). —(1. 161) B1 होषां; B2 [ऽ]प्यत्र; D1.8.4 T3 M8 [ऽ]त्र मे; T4 [ऽ]न्वत्र (for ह्यत्र). Š D8.12 M3 याचतो (for याचितो). Ñ1 V3 देयाद् (for द्याद्). D1.8.4 महामुने; T3.4 M3 महायुति: (for ममाय वै). —(1. 162) \$2.3 इदम्; V3 तत्त्वम्; B D6 तत्सम् ; D7.10.11 तं मम; T3.4 M8 क्षिप्रम् (for तन्मम). B3 धर्मात्मा (for धर्मेज़). Ñ1 V1.3 D1.8.4 [अ]सि (for मे). B2 त्वं मे (by transp.). D1.8.4 मम (for त्वं हि). D3 T3.4 M3 पर्वत (for धर्मतः). —After 1. 162, B1 ins.; while B4 ins. after 1. 170:

20* पषोऽहं युद्धश्रदेष्तुः कुत्र यामीति तद्दर । यत्र संगम्य योद्धा मे संप्रयाख्यगम्यताम् ।

—B1.4 om. l. 163-168. —(l. 163) Ts पर्वतो रावणं (by transp.). Ta. तथा (for तदा). -(1. 164) Ñ1 V1.a खगामिनो; Ba G(ed.)ध(G[ed.]श)मधिनो (for स्वर्गाधिनो). -After the prior half, N: errneously repeats the post. half of l. 157 to the prior half of l. 158. —(1. 165) Śī Dī.2.4.8.9 頁; Ñ Vs Bī.3.4 荷; Ba Ta Ms च (for ते). Ña Ba.s De.7.10.11 महामाग (for °राज). -- Ms repeats the post. half of l. 157 in the place of the post. half of l. 165. - D1.4.6 om. (hapl.) 1. 166-167. —(1. 166) Ña Dr.10.11 स त; Ma यस्तु (for एव). \$ N1 V1.2 D2.2.2.12 राजन् (for राजा). Ñ1 V1.3 महाराजः (for °तेजाः). Bs D2 चतुर- (for सप्त-). G (ed.) -दीपे शूरो (for -दीपेश्वरो). V1 सप्त ते भवनत्रये (for the post. half). - (1. 167) Bs.s यो हि; D10 [र]त्यति-; G (ed.) योभि- (for [इ]त्यभि-). -(1. 168) S Ds. 8.9.12 एवं तस्य (for प्वंतस्य). - B2 reads erroneously the post, half of l. 171 in place of the post, half of l. 168. - Vi om. (hapl.) l. 169-171; De om. l. 169. Ss repeats from 1. 169 up to the prior half of 1. 171 after 1. 173. B1 reads 1. 169-170 after 1. 159. B2 reads in marg. l. 169-171. -(l. 169) \$1 47; \$8 (second time) अथ; Ñ2 B1.4 D6.10.11 कुत:; B1.2 D2 ब्र

च; D1 धुवं; D8 तत्र (for जुत्र). B1 वै (for [अ]सौ). Ñ Vs D6.7.10.11 Ts.4 तिष्ठते; B इइयते; Ms वर्तते (for विधते). D1.3.4 तिष्ठत्यसी (for [अ]सी विद्यते). Ñ2 D6.7.10.11 तरसम्-Ta.4 Ma तं मम (for तन्मम). Ña B Da.7.10.11 सुन्नत; Ta पर्वत (for तस्वत:). — (l. 170) Ts. Ms अहं (for सोडहं). \$1 D8 यत्राच: Ñ2 B D6.7.10.11 तत्रैव (for तत्राद). —(l. 172) Ms होव (for राजा).—De om. (hapl.) from the post, half up to the prior half of 1. 175. V1 damaged from the post. half up to जिस्वे in l. 173. —(l. 173) Ts. सप्तदीपां (for °द्वीप-). Ms स्प्त-द्वीपानसमुद्रांताञ (for the prior half). B2.3 D1.8.4.7.10.11 [अ]भि- (for [अ]ष). Śs.s Ñs B1.6 D2.s.s गमिष्यति (for [आ]गमिष्यति). Ts.4 Ms जिलाब स्वर्गमिच्छ (Ms भेष्य)ति (for the post. half). —(1. 174) \$1.2 D2.8.9 महाबाई; Ñ1 V1 °राजस (for °बाहुस). D1.2.10.11 त्रेलोक्ये; Ts.4 Ms विरिचि-(T4 °च-) (for त्रेहोनय-). B1.4 D7.10.11 Ts.4 Ms -वर- (for -बल-). —(l. 175) Ñ2 V3 B D7.10.11 अयोध्यायाः (for °ध्याधि-). Ña B De.7 नरोत्तमं; D1.3.4 जनेश्वरं (for नृपोत्तमम्). —(1. 175) B D2 चतुर- (for सप्त-). V8 प्राप्त (for यान्तं). Ś Ñ1 D8.12 विराजितं; Ñ2 V8 B8 D6.10 T8 °जिता; D: °जते; M: °जर्भ (for विराजता). - B: reads l. 177 twice. —(l. 177) Vs प्रवित्रेण; D4 विचित्राणि (for °त्रेण). B2 (first time) हेमदंडेन चित्रेण (for the prior half). Ś D2.8.9.12 मुकुटेन च; Ñ2 D6.7.10 11 मा(Ñ2 D6 म)हेंद्राभेण; B1.4 महेंद्राहेंण; B2 (second time) महाहेंण च; K (ed.) महाहारेण (for महोदारेण). B2(first time). अवेत-छत्रेण राजितं (for the post. half). —(1. 178) D, खरूपेण (hypm.); Ta वयुषा (for रूपेण). Vs गायन्नव्सरसीरपेतं (for the prior half). Vs स*- (for दिल्य-). Ñ V1 B D6.7-10.11 -गंधातु-; Vs -दिव्यातु-; D1 -सुगंध-; D3.4 -स्रगंध-; D9 Ts.4 Ms -म्रानु- (for -वस्तानु-). —B om. 1. 180-184-—(1. 180) Ś D2.8.9.12 दश्यीन प्रहस्येदमुक्तनान्प्रत्यु(D2.9 भेन-मुक्तमु)वाच इ. —(1. 181) S Ñ2 D2.8.9.12 नहं; D1.8.4 देव्यं (for नेष्टं). Ms मामिति (for राक्षस). —(1. 183) \$ D2.8.19 [अ] थ; D1.8.4 च (for [अ]पि). —(1. 184) Ms किमरे (for कि पुनर्). G (ed.) मनुषात. D1-6.8 T4 रावण (for "णी)-

[185]

[190]

[195]

किं पुनर्मानुषास्वत्तो रावणो भयमाविशेत्। एवसुक्त्वा राक्षसेन्द्रः क्रोध।तं प्रदहन्निव । भाजापयामास तदा राक्षसान्युद्धदुर्मदान्। भथ ऋदास्तु सचिवा रावणस्य दुरात्मनः। ववपुः शरजालानि ऋदा युद्धविशारदाः। भथ राज्ञा बलवता कङ्कपत्रै: शिलाशितै:। इपुभिस्ताडिताः सर्वे प्रहस्तग्रकसारणाः। समहोदरध्रश्रक्षा ह्यकम्पनपुरोगमाः। अथ प्रहस्तो नुपतिमिपुवर्षेरवाकिरत् । अप्राप्तानेव तान्सर्वान्प्रचिच्छेद नृप्रोत्तमः। भुशुण्डीभिश्च भन्नश्च भिण्डिपालैश्च तोमरैः। नरराजेन दहानते शलभा इव तेऽभिना। ततो नपवरः ऋदः पञ्चभिः प्रविभेद तम्।

तोमरै: समहावेगै: पुरा कौञ्चमिवामिजः। ततो सहर्श्वामयित्वा सुद्धरं यमसंनिभम्। प्राहरत्सोऽतिवेगेन राक्षसस्य रथं प्रति। स प्यात महावेगो मुहरो बज्रसंनिभः। संचूर्ण्य रावणस्तेन पातितः शक्रकेतुवत्। तदा स नुपति: प्रीत्या हवाँद्वतवलो बभौ। सकलेन्द्रकरस्पृष्टं यथाम्ब लवणाम्मसः। ततो रक्षोबलं सर्वं हाहाभूतमचेतनम् । परिवार्याथ तं तस्था राक्षसेन्द्रं समन्ततः। ततश्चिरात्समाश्चास्य रावणो लोकरावणः। मान्धातुः पीडयामास देई लङ्केश्वरो भृशम्। रथं साध्युगाक्षेपं बमक्ष च महाबळ:। विरथः स रथात्प्राप्य शक्ति चण्टाहहासिनीम् ।

[205]

[200]

D1.2.6.7 आविशत्. -(1. 185) B1.3 तु(B1 [अ]४) रक्षेद्र:; Be तु राजेंद्र:; Ts. 6 Ms दशशीव: (for राक्षसेन्द्र:). Ñ2 B1.2.6 स; V1 Bs D1.3.4.6.7.10.11 सं- (for तं). S D8.12 प्रइसन् ; Ñ2 B Ds.7.10.11 प्रज्वलन् (for प्रदहन्).—(l. 186) B2 -दुईमान् (for -दुमैदान्). B: राक्षसा दुमैदानमूत् (for the post. half). —(l. 187) Ś D2.8.9.12 तत: (for अथ). Ś2.3 om. (subm.); B ते; Da च (for तु). L(ed.) तु कुदा: (by transp.). D1.3.4 राक्षसस्य (for रावणस्य). —(l. 188) \$1 B1.4 Ma वबृषु: (for वबर्षु:), Ñi Vi.s Ts.4 Ms -वर्षाण (for -जालानि). S D1-4.8.9.13 नाना-; M3 शूरा; G (ed.) क्रोधाद (for कुढा). —(1. 189) Dr.s कंऋपत्र- (for °पत्रै:). S D2.3.7 Ts शिलाश (Ś2.8 °चि)तै:; Ms अजिह्मगै: (for शिलाशितै:). — Vs om. l. 190. —(l. 190) D10 सर्व:. Ñ1 ताडवामास (for ताडिता: सर्वे). -(1. 191) Ñ1 V1.8 B2 T8.4 M3 महोदरविरूपाक्ष-; Ñs B1.5.6 De.7.10.11 G (ed.) महोदरिव स्पाक्षा (G [ed.] °ज्ञा) (for the prior half). Ñi Vi Ba -असंपन- (metricausa); Vs -कुंमकर्ण- (for श्रक्तम्पन-). Ds -पुरोगमै:. Ts.4 Ms -मारीचाकंपनादय: (for the post. half). -(l. 192) Ds अब (for अथ). \$2.3 नृपतिर्; Ñ2 V1 B2.5 D6.7.10.11 . तु नृपं; Bs नृवरं (for नृपतिम्). Vs अथ प्रहस्तं विनदन् (for the prior half). V1 B2.4 De T3.4 M2 श्रावधूर; Vs अस्तवर्षम् ; B1 इषुभिस्तं (for इपुवर्षेर्). B1 इवाकिरत् ; Ds अवाक्षिपत् (for अवाकिरत्). —(1. 193) Ši Vi D2.8.9.12 सर्वास्तान् (by transp.) (for तान्सर्वान्). Ta स (for प्र-). Ba नरोत्तम:. -(1. 194) Ta moth eaten from ण्डी up to the prior half of l. 195. Ts फलकेर (for महेश). Vs De मुशुंडीभिदिपालैझ (for the prior half). Ss भिंडीपालै:; B2-4 D12 भिदिपालै:; D1.3.4 °माले:; De भलेक्षेत्र (for भिण्डिपालेश्). Ś Ñ2 B1-8 D1.8.4.6.8.9.12 स- (for च). Vs शक्तिभिश्चापि (for भिण्डिपारैश्च). B4 शरोत्तमै: (for च तोमरै:). -(1. 195) Ts शलभा इव (for नरराजेन). Vs D1.4 विद्वा (for तेडिंग्रेना). Ña B De.7.10.11 तृणसारा(B2.8 D7 °र) अवासिना (for the post. half). -(1. 195) Ms पुनर् (for ततो). S D1-4.8.9.12 तूर्ण (for कुद:). Йा प्रविवेदनात; V1 -पिनेदनात ; Va प्रतिमेदितुं; Da प्रविमेदितः; Ta प्रविमेद तान् (for

प्रश्निमेद तम्). — (1. 197) V1.s तु; D6.7.10.11 च; D8 Ms स (for सु-). Bs सहसा (for सुमहा-). V1.3 Ts -भाग:; Ts Ms धोरै: (for -वेगै:). Ñ2 D11 पुन:; B1 सह (for पुरा). Ñ1 V1 B1.8.4 [अ] सिना; Vs दिपं; D12 [अ] सित: (for [अ] सिन:). —(1. 198) Di.s बहु (for 明明). —Di om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 200. Ts.4 Ms वज्र- (for यम-). - Bs om. (hapl.) from संनिभम् up to वज्र- in l. 200. —(l. 199) र्Sa प्राहरज्; Ma मुमीच (for प्राहरत्). Ś D2.8.12 चाति-; Ñ1 V1 त्वति-; B2 T3 सोभि-; Ds इति; D4 त्विति; Ds चापि (for सोऽति-). Vs पर्वतिनर्भ (for सोऽतिवेगेन). Vs राव ** (for राश्चसख). —(1. 201) Ñs B1.2.4 D6.7.10.11 स तूर्ण; B3 स तं तु; D1.4 सत्वरं; D3.9 T8.4 संघूणों(Ds °र्णन् ; Ta °र्ण्यं); Ms घूणितो (for संचूर्ण्यं). Ñs D? पतितस् (for रावणस्). Ñ1 V8 M3 पतितः; Ñ2 D7 रावणः; B2 प्रापित: (for पातित:). De.10,11 transp. रावणस् and पातित:. D12 शृष्टु-; L (ed.) शुक्त- (for शक्त-). Vs -केतुना.—(1. 202) D1 om. स (subm.). Vs स चापि; Bs ततीसी; Bs तदासी; Ts तथा स (for तदा स). B4 [अ]योध्यापतिः; G (ed.) मत्यं° (for स नृपति:). Ma प्रीतो (for प्रीत्या). Ñı Vı.з -[उ]दूत-; Вз.з Ds.7.10.11 -[उ]दूत-; Ds -[उ]दूत-; Ts.4 Ms -[उ]ड्ल- (for -[उ]ड्ल-). Ñı V1.3 -मनो (for -बलो). —(1. 203) Vs संपूर्ण- (for सक्त-). Ñs Bi-s De.7.9-11 -কুলা (B1-3 °লা:) ব্যু (De বু) হু; Be -কুলাব্যুই; Ts Ms -करै: स्पृष्टं (for -क्ररस्पृष्टं). Ss.s यथेंदु (for यथाम्बु). —(1. 204) De महाभूतम्; Ta °सीतम् (for हाहाभूतम्). Sı V1 Ds अचेतमं; B1 विचेतनं (for अचेतनम्). —(1. 205) S1 Ña Va B De.s [अ]थ सं-(Ś1 Ds तत्); Ś2.a Ds.1a [अ] अतसः; V1 रथं; D1.4 [अ]वसं-; D2 [अ]पतत् (for [अ]थ तं). —(1. 206) D4 *** (for तत्य्). Bi D1.3.4.7.10.11 T4 समाश्वस्य(Ds.4 °*); Ms °श्वस्तो (for समाश्वास्य). —Ñs illeg. for 1. 207. —(1. 207) D1.6.9 लोकेश्वरो (for लंड्डू°). Bs विभु: (for मृश्म्). -- D7.10.11 om. (hapl.) l. 208-216; Ña om. 1. 208-210. -(1. 208) Ba.4 Di.e साम्, Ba सानु- (for साय-). Ñ1 Ds -मुजाक्षेपं; V3 B2-4 -युगाक्षे(V3 °क्षं) च; D1 सदतं च; Ds -युगापेशं (meta.); G (ed.) -युगाक्षं तं (for -युगाक्षेपं).

मान्धाता प्रविचिक्षेप तां बलादावणं प्रति। [210] मरीचिमिव चार्कस्य चित्रभानोः शिखामिव । दीप्यन्तीं रुचिराभासां मान्धातुः करविच्युताम्। तामापतन्तीं शूलेन पौलस्त्यो रजनीचरः। ददाह शक्ति रक्षेन्द्रः पतंगमिव पावकः । यमदत्तं तु नाराचं विनिष्कृष्य दशाननः। [215] पातयामास वेगेन स तेनाभिहतो भूशम्। मूर्छितं तु नृपं दृष्टा प्रहृष्टास्ते निशाचराः। चुक्द्यः सिंहनादांश्च चिक्ष्वेद्धश्च महावलाः । लब्धसंज्ञो मुहुर्तेन ह्मयोध्याधिपतिस्तदा। इष्ट्रा तं शत्रुभिः शत्रुं पूज्यमानं मुदान्वितैः। [220] जातकोपो दुराधर्षश्चनदार्कसदशसुति:। महता शरवर्षेण पीडयन्नाश्चसं बलम्। चापस्य तु निनादेन तस्य बाणर्वेण च। संचचाल ततः सैन्यमुद्धत इव सागरः। तसृद्धमभवद्धीरं नरराक्षससंकुलम् । [225] षथाविष्टी महात्मानी नरराक्षससत्तमी। कार्मकासिधरौ वीरो वीरासनगतौ तदा। मान्धाता रावणं चैव रावणश्चैव तं नृपम्। क्रोधेन सहताविष्टी शरवर्षमसुखताम्। तौ परस्परसंक्षोभाव्यहारैः क्षतविक्षतौ। कामुकेऽस्रं समाधाय रौद्रमस्नममुखत ।

मुदान्वितं; Do मुदाचितै: (for मुदान्वितै:). -(l. 221) S D2,8.

[230]

1

D4 रथं सामस्तनक्षेपं (corrupt); Ts.4 Ms रथं चाश्युजं(Ts °गं) क्षिपं(Ta शीवं) (for the prior half). Ñi Vi.s स (for च). —(1. 209) Ba च (for स). Ta.a Ma रथं (for रथात्). Da om.; Ta घंटाभि- (for घण्टाह-). —(1. 210) Ba मारुतो (for मान्धाता). Ñ1 स वि-; V1.8 B2 D1.6.6.9 प्रति-; B1.8 परि-; B6 तु प्र-; Ts.4 Ms विप्र- (meta.) (for प्रवि-). V1 वली (for बलाद्). —(1. 212) Ś Ñ2 D8 Т2 रुचिराभासं; Ñ1 V1.8 इव तां भासां; D1.3.4 रुचिरां भ्रांतां (for रुचिराभासां). D1.3.4 Ts.4 Ms मांधातु- (for मान्धातु:). Vs -चोदितां: Ms K (ed.)-नि (K[ed.]-नि:)स्तां (for -विच्युताम्). — S1 om. l. 213-216. - (1. 213) Ñ1 V1 सम्-; B4 तदा (for ताम्). T4 वेगेन (for शूलेन). \$2.3 D12 तामायांतीं त्रिश्लेन (for the prior half). No Di. पौलस्य-: Te damaged (for पौलरत्यो). -(1. 214) Ñ1 V1.8 T4 राजेंद्र: B2 रक्षो वै; D1.8.4 शक्तारमा: Ta Ma लंकेश: (for रहोन्द्र:). —(1. 215) Sa.s Ba.s D9.13 यमदंहं (D9 °तं); Ñ1 D2 T3 मयदत्तं; D1.4 यमदंहां (for यमदत्तं). B: (m. also as above) D1.8 च (for तु). Śs.s Dis तुमुलारा(Dis °र)वं (hypm.); Ta महच्छन्नं (for तु नाराचं). Ñ1 V1.3 D8 विनिकृष्य: Ñ2 De निष्कास्य स; B1 विकृष्य सः B2-4 निष्कृष्य सः Ds विनिष्टभ्यः Ms K (ed.)वि (K [ed.]नि)कृष्याथ (for विनिष्कृष्य). -(1. 216) Ds चांगेन (for बेगेन). B: G(ed.) च तेनाह(G[ed.] न ह)तो (for तेनाभिइतो). - (l. 217) Ba om. तु (subm.). Va Ms नृपति; Ds तु मृशं (for तु नृपं). Ñ1 V1 ज्ञात्वा (for दृष्टा). D1.2.4 राक्षसास्त्रहमानसाः (for the post, half). - Vs om. 1. 218. - (1. 218) S2.3 D12 H- (for second 7). N B1.6 De.7.10.11 प्रक्षेवंदेती(Ñ1 °डते); V1 प्रक्षेडंश्च; B2 प्रस्पूरंती; B2 D3 प्रहसंतो; D:-4.9 चिच्छे(Ds.4 °६वे) दुश्च; Ds वि * * *; Ts Ms क्वेलंतश्च; Ta विनेद्ध (for चिक्ष्वेडुश). Ts Ms निशाचरा: (for महावला:). - (1. 219) Ña Da.c.7.9-11 (all with hiatus) अयोध्याधि-: B1.2.4 श्रयोध्याया:; D1.3.4 स्वयोध्याधि- (for श्रयो-ध्याधि-). V1 B1 T3 तथा (for तदा). T4 स ध्रयोध्याधिपस्तदा (for the post. half). --(1.220) Ś 码; L(ed.) स्वं (for तं). V1 Ta.e Ma transp. दृश and तं. Ñ Va B De.7.10.11 मंत्रिभि: (for श्रृत्रुभि:). \$1.3 Ds.9 सकं; \$2 V1 Ds.12 शक्तं; Ñ1 Vs सार्थं (for शत्रुं). S Ds.9.12 पीट्यमानं; Ñ1 Vs युध्व° (for पूज्यमानं). Ña Ba De. 7.10.11 निशाचरे:; Ba

9.12 तत: कोपाद् : Ba जातकोप- (for जातकोपो). S Da.12 चंडांश-: Ñ1 V1 चंडार्क- (for चन्द्रार्क-). Ñ1 V1 -छिनि: (for - बिति:). Vs * * पधीतमञ्जति: (for the post. half). —(1. 222) Ñ1 V1 D2.8.12 पीडयद् ; D6.7.10.11 पातयद् (for पीडयन्). - D8 om. (hapl.?) from बलम् in the post. half up to राक्षससं- in the post, half of l. 225. Ms बलात् (for बलम्). B2 (m. also as above) D1.2.4 पीडयामास राक्षसान (for the post. half). -L (ed.) reads 1. 223 within brackets. 一(1. 223) Ñ1 V1.8 T8.4 M8 司; D10.11 [東]司 (for त्). Ѻ B De माधातस्त: Do वायोरिव (for चापस्य तु). No B De राक्षसस्य (for तस्य नाण-). No -नरेण (meta.) (for -रवेण). Ña De तु (for च). S De.12 L (ed.) बाणशब्देन रावणः (L[ed.]°) (for the post. half). -(1. 224) V1 शैलान् ; Ba शैलम् (for सैन्यम्). S D12 मुद्रुर्तम् ; Ñ1 Va D10.11 उद्भतम्; Ѻ B1 De. र उद्भतम्; V1 B2 उद्भत (for उद्भत). Bs उद्धतक्षेत. Ñ Vs B1 De सागरं (for °र:). —(1. 225) Ba प्रावर्तत सुधोरं हि (for the prior half). — Ñi om. (hapl.) from -संकुलम् up to सञ्चस- in l. 226. —(l. 226) Da अतिविद्याः, Ma ऋथां (for अथा). Ñ1 Ba -पुंगवी (for -सत्तमों). -(1. 227) D1.4 वीर (for वीरों). D1.6 वीरसैन्य-; De Ms व(Ms श)रासन- (for वीरासन-). Ms तथा (for तदा). S D2.8.9 12 वी(Ss Ds व)रमार्ग (D12 वि) स्थितौ तदा; Vs श्येन *चिनतावुमौ (for the post. half). —(1. 228) D1-4.9.12 Ts.4 Ms राक्षसञ् (for रावणद्र). Vs राक्षसो मनुजेश्वरं; Bs तं नृपं रावणस्तदा (for the post. half). —(1. 229) Ñ: Vs B De.7.10.11 Ts मुमोचतु: Ms ववर्षतु: (for अमुन्नताम्). -(1. 230) D4 पर** (for परस्पर-). Bs -संरंभात ; Ts -संक्षोमौ (for -संक्षोभाव). Ds प्रहार- (for °रें:). B2 D1.8.4 कृत- (for क्षत-). D12 -विमही (for -विश्वती). T3.6 झईरीकृतौ; Ms K (ed.) जर्ज(K [ed.] °ई))रीकृतौ (for क्षतविक्षतो). — (1. 231) Bs रावणस्तं (for कार्मुं केडस्रं). \$ N1 V1.8 D2.8.9.12 Ts.4 [S]स्त्रं तु(Vs Ds तत्र) संधाय (for Sस्नं समाधाय). Vs इंद्रम् (for रौद्रम्). S Ds.s.9.12 अर्थुक्त सः; Ñ1 विमुंचत; Ñs B2.6 अमुंचता; V1 प्रयुक्तवान्; Ts अयुज्यत; G (ed.) मुसंचतां (for अमुखत). D1.8.6 रीद्रं रक्षी मुमीव यत (for the post. half). Ma रावणी रीडमस्त्रं तु प्रायुक्त स महावलः.

श्राप्तेयेन तु मान्धाता तदस्तं पर्यवारयत ।
गान्धर्वेण दशग्रीवो वारुणेन च राजराद ।
गृहीत्वा स तु ब्रह्मास्त्रं सर्वभूतभयावहम् ।
तोल्यामास मान्धाता दिन्यं पाशुपतं महत् । [235]
तदस्तं घोररूपं तु त्रैलोक्यभयवर्धनम् ।
दृष्टा त्रस्तानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ।
वरदानातु रुद्रस्य तपसाराधितं महत् ।
ततः स्म कम्पते सवं त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
देवाः प्रकम्पिताः सर्वे लयं नागाश्च संगताः । [240]
अथ तौ मुनिशार्वृत्यां ध्यानयोगादपश्यताम् ।
पुलस्त्यो गालवश्चेव वारयामासतुर्नृपम् ।

-(1. 232) Vs om. (subm.); B1 M3 共; T4 司 (for तु). B4 अथाम्रेयेन (for आम्रेयेन तु). - D9 om. (hapl.) from the post, half up to the prior half l. 235. N1 Vs D1.3.4 T4 M3 प्रत्यवार(Vs °पेध) यत् (for पर्यवारयत्). -(1. 233) Vs गंधर्वरक्षो रक्षेंद्रो (for the prior half). Ms स (for च). Va वारुणानिप (for °णेन च). —(l. 234) V1 स गृहीत्वा (by transp.). Ś Ds.12 सर्वाहां (for ब्रह्मास्त्रं). D1.8.4 ब्रह्मास्त्रं सं(D8 स)गृहीत्वा च(D8 तु) (for the prior half). —(1. 235) Ñ2 B1.3 D7 चोदयामास; B2 योज°; D10.11 वेद°: Ts लोल° (for तोलयामास). S Ds धर्मात्मा (for मान्धाता). Ta दीमं (for दिव्यं). Ñ1 इतं; Vs B2 तदा (for महत्). - Vs Bs (hapl.) om. l. 236-238. - (l. 236) Di.4 & (for तु). Ba बैलोक्ये. —(1. 237) Ba तु सर्व- (for ब्रस्तानि). De सः (for च). —(1. 238) D1.3.4 च (for तु). S D1-4.8.12 साधितं; Ms [अ]धिगतं (for [आ]राधितं). Ñ1 [आ]राधितस्य ह. Ta तपसा ***** (damaged) (for the post, half). —(1. 239) Ñ V1 B D6.7.10.11 सं-; Vs च; Ts.4 Ms प्र- (for रम). Ñı Vı.8 Dı.9 Ts.4 Ms -कंपितं(Ñı °ताः) (for कम्पते). Vs illeg. for सर्व. S Ds.12 तच् (for स-). —(1. 240) Ñ2 共; V3 B1 司; D1.6.10.11 丑- (for Я-). Ś Ds.12 भये; V1.3 D1.9 T4 मयं; B2 नरा; B3 बिले; B4 बिलं; L (ed.) भयान् (for लयं). V_8 जाताञ्च (for नागाञ्च). \widetilde{N}_1 पन्नगा: सह. V1 संहता:, T3.4 मेजिरे; Ms मेनिरे (for संगता:). B1 विछं नागालयं गता: (for the post. half).—(l. 241) De ध्यानयोगमुपास्य तौ (for the post. half). -(1. 242) D12 पौलस्त्यो; Ts पुलस्त- (for पुलस्त्यो). Ds रावणश्च (for गालवश्). B1 D7.10.11 वार्यामास तं; K (ed.) वरयामासतुर्. V1.8 Ts.4 चूर्ग (for चूपम्). —(1. 243) Ñ2 B1-8 Ds.7.10.11 सोपालंभेश् (Bs ° र); Vs Ds Ms उप (Vs ° पा)लब्धे (D2 ° इथ) श् ; B4 सोपायस्थेश् (for उपालक्ष्यश्). Ds om. च (subm.). Ba बहुविधेर् (for च वि°). Ña B1.3.6 De.10.11 Ms -सत्तमं; B2 -संभवं; D1.2.6.18 -पुंगवः (for -सत्तमः). Dr राक्षसमुत्तमं. —Ba transp. l. 244 and l. 245. —(l. 244) Ś D2.8.9.12 च; Ñ1 सु- (for तु). Ñ2 दृष्टा (for कुरना). Ns De.7.10.11 तदा (for परां). De.7 तथा (for तदा). V1 नरराक्षससत्तमा (for the post. half). -(1. 245) Ds om. सं-. Vs -**तो (for -प्रस्थितो). Ñs V1 Ta Ms तु; Vs Ds च

उपारुब्धश्च विविधेर्वाक्ये राक्षससत्तमः। तौ तु कृत्वा परां श्रीतिं नरगञ्जसयोस्तदा। संप्रस्थितौ सुसंहशे यथा येनैव चागतौ। Colophon

[245]

गताभ्यामथ विद्राभ्यां रावणो राक्षसाधिपः। दशयोजनसाहस्रं प्रथमं तु मरुरपथम्। यत्र तिष्टन्ति नित्यस्था हंसाः सर्वगुणान्विताः। अत ऊर्ध्वं तु गरवा वै मरुरपथमनुत्तमम्। दशयोजनसाहस्रं तदेव परिगण्यते। [250] तत्र संनिहिता मेघाश्चिविधा नित्यशः स्थिताः। क्षाप्रेयाः पक्षिणो बाह्यास्विविधास्तत्र ते स्थिताः।

(for सु-). Ts K (ed.) वनं (K [ed.] तु तौ) हुए। (for सुसंदृष्टी). Ñi Vi Bi-3 Da Ta पथा (for यथा). Ś D2.8.9.13 येनेह; Ñi Vi येनेव; Bi येनोप (for येनैव). D2.9.13 वागतौ; Ds निगंतौ (for चागतौ). Vs यथा जित्वा समागतौ (for the post. half).

Colophon. Ms om.; Ñs illeg. —Sarga name: Ś Ñ1 B4 D2.8.9.12 मांबात् (Ś2 °त्; Ś3 D2 तु; Ñ1 °ता)रावणबुढ; V1.8 B1-3 D6.7 मांधात् (V3 °*; B1.2 °तुर; D6 °ता)युढ; D1.8.4 मांधाता (D3 °त्)रावणबोर्युढं. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V8 B8.3 D2.7.12 om.; V1 23; B1.4 D1.4 29; D3.9 T4 28; D6 2; D8 T3 27; D10.11 3. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्थणमस्तु.

—(1. 246) Ds रामाभ्याम्; D12 एताभ्याम् (for गताभ्याम्). B1 चाथ (for अथ). Vs Ts राक्षसेश्वरः. D1.8.4 आहरोह दशाननः (for the post. half). — Vs repeats l. 247 after l. 249. —(1. 247) Ds रथ-(for दश-). B2-विस्तीणं (for नाहस्रं). D1 प्रथमे (for प्रथमं). Ñ1 V1.3 Bs तं; Ms स (for तु). —After l. 247, Ms ins.:

21* अत्यकामन्महातेजाः पुष्पकेण महाबलः।

-D1 repeats 1. 248 and 249 consecutively. -(1. 248) Bs तत्र (for यत्र). - Vs lacuna from ल up to सर्व-. De मंत्रं हि; Dr.10.11 नित्यं हि; Ma संन्यस्ता (for नित्यस्था). Da -समन्विता: (for -गुणा°). - (1. 249) Ś Dı(both times).:-4.5.9.12 तत; Bs D10 अथ (for अत). Ds हि (for तु). Ts तु गंधवें(; Ms दितीयं तु (for तु गत्वा वै). Vs अनिलार्धगतिश्चेव (for the prior half). Di (first time) om. अनुसम्, Ma गत्वा चेष मस्त्यथं (for the post. half). — Si Vs om. l. 250. -(1. 250) D1.3.4 योजनान! सहस्राणि (for the prior half). Ñ1 V1 तं देव; D1.3.6 दश यद; D12 तं चैव; T4 तदेवं; Ma तिद्ध वै (for तदेव). -(1. 251) Be Di.e.12 यत्र (for तत्र). Bi संविहिता (for संविहिता). Ms तत्र मेघाः स्थिताः सर्वे (for the prior half). Bs Ds विविधा (for त्रिविधा). Vs B1.s. Ts. 4 Ms नित्य संस्थि(Ms °श्रि)ताः; D1.6 यत्र नित्यशः (for नित्यशः स्थिताः). — (1. 252) V1 पक्षिजा; Vs पार्वता; Ts Ms पक्षजा (for पश्चिणो). Ñ2 B2-4 D6.10.11 T4 ब्राह्मयास; B1 व्यवास (for बाह्मास्). Śi D2,8.9.12 पश्चि(D3 °क्ष)जा राम; Ś2.8 पक्षजा

[.561]

अथ गरवा तृतीयं तु वायोः पत्थानमुत्तमम्। नित्यं यत्र स्थिताः सिद्धाश्वारणाश्च मनस्विनः। दशैव तु सहस्राणि योजनानां तथैव च। [255] चतुर्थं वायुमागं तु शीघ्रं गरवा परंतप। वसन्ति यत्र नित्यस्था भूताश्च सिवनायकाः। अथ गरवा तु वै शीघ्रं पद्धमं वायुगोचरम्। दशैव तु सहस्राणि योजनानां तथैव च। गङ्गा यत्र सिर्च्छ्रेष्ठा नागा वै कुमुदादयः। [260] कुझरास्तत्र निष्ठन्ति ये च मुद्धन्ति शीकरम्। गङ्गातोयेषु श्रीडन्ति पुण्यं वर्षन्ति सर्वशः। ततः करिकराद्धष्टं वायुनाथ ल्वीकृतम्। जलं पुण्येषु पति हिमवषं तु राघव।

नाम; D1.8.4 पुण्करावर्ता (for पक्षिणी बाह्मास्). Ñ1 आग्नेयदक्षिणा-प्राच्याम (for the prior half). De तस्य; Ms इति (for तत्र). Ni संस्थिता:: Ma संस्मृता: (for ते स्थिता:). S D2.8.9.12 ब्रह्माचा-स्त्रिविधाः स्मृताः; D1.3.4 माह्मा (D1 हि.या)श्र त्रिविधाः स्मृताः (for the post. half). -(1. 253) D1 वायु- (for वायो:). -(1. 254) D2 (double saṃdhi) [अ]त्र (for च). Vs (with hiatus) अतंद्रिता: (for मनस्विन:). —(l. 255) Ni V1 D1.4 दशैवं टु; Vs स दशैव; B4 दश वै तु (for दशैव तु). —Dir reads the post. half in marg. Vs दशैव (for तथेव). Ši.2 Vi.3 Di-4.8.9 हि (for च). — Śs Di2 om. (hapl.) 1. 256-259. —(1. 256) B2.4 च (for तु). Ñ1 गत्वा शीघं (by transp.) (for शीघं गतवा). B परंतपः; G (ed.) ततः परं (for परंतप). \$1.2 V1.3 D1-4.8.0 गत्वाश (V8 °तः D1.4 °स्य)पद (Śa °थ)रोमशं(Śi °श:; Śa Da °शां); Тэ.4 Ма गतवात्रावणस्तथा(Ts.4 °रत्वरन्) (for the post. half). —(1. 257) Ds वसंते (for वम्हित). Ñ1 Vs B1-3 D1.3.4.8.9 तत्र (fer यत्र). \$1.2 Vs Ds सत्त्वस्थाः Ms नित्यं व (for नित्यस्था). Ñi V1 B1.2.4 तु; Va ते (for च). Ba हरय: (for भताश्च). -- (1. 258) Vi तत्र (for अथ). Ña B De.7.10.11 स (for त). S D2.8.12 शीघं वे (by transp.) (for वे शीघं). \$2 Ds चतुर्थ (for पद्ममं). — Vs om. l. 259-260. —(l. 259) Ba De.7.10,11 च (for तु). Vi Da हि; Ba इ; Di.s. 4.9 तत् (for च). -(1. 260) B4 यत्र गंगा (by transp.) (for गुना यत्र). S Vs Ds.12 थे; Ts Ms च (for दे). S Ds कुमदालया: --(1. 261) D1.4 Ms यत्र (for तत्र). D11 ति** (for तिष्ठन्ति). N V1 B1-3 D8.7,10.11 ये तु; V8 D1.4 यत्र; D2 येषु (for ये च). Ds om, ये च मुख्यत्ति, Die ii सीकरं Ta,4 Ms शीकरान् (for शीकरम्). -(l. 262) V1 -तोयेन (for ,-तोयेषु). S No Vi Di.a.4.8.9.12 मीडंत: Va अशति; Da मीडंते: Ts तिष्ठतिः, Ta Ms तिष्ठतः (for ऋडिन्ति). Ni पुष्यं, Vs पुण्येरः B1.2 पुत्रं (for पुण्यं). B1-3 वर्धति; D9 वर्धतः, Ms कुर्वति (for वर्षन्ति). De पुण्यवर्षं च (for पुण्यं वर्षन्ति). Vs Ta Ms सर्वतः (for सर्वज्ञः). —(1. 263) Ña B Ds.7,10,11 रविकर-: Va करात्परिः; Ta करिकर- (for करिकराद्). Vi करिकरं दर्ष N V1 B4 D2.9 पेलबीइतं; Vs विरलीइतं; B1.2 जाह(Bs [m. also] फेन)बीजलं; Bs प्रवलीकृतं; D1.4 फेनवी°; D8.6.7.10.11

ततो जगाम षष्ठं स वायुमागं महायुते । [265]
योजनानां सहस्राणि दशैव तु स राक्षसः ।
यत्रास्ते गरुडो नित्यं ज्ञातिबान्धवसत्कृतः ।
दशैव तु सहस्राणि योजनानां तथोपरि ।
सप्तमं वायुमागं तु यत्रेते ऋषयः स्थिताः ।
अत अर्ध्वं तु गत्वा वे सहस्राणि दशैव तु । [270]
अष्टमं वायुमागं तु यत्र गङ्गा प्रतिष्ठिता ।
आकाशगङ्गा विख्याता आदित्यपथसंस्थिता ।
वायुना धार्यमाणा सा महावेगा महास्वना ।
अत अर्ध्वं प्रवक्ष्यामि चन्द्रमा यत्र तिष्ठति ।
अशीतिं तु सहस्राणि योजनानां प्रमाणतः । [275]
चन्द्रमास्तिष्ठते यत्र ग्रहनक्षत्रसंयुतः ।

पेशली°; Ts.4 Ms लोलितं भूशं (for [अ]थ लबीकृतम्).—(1. 264) Ši Ñi Vi.s पुष्पेषु; Ds पुंडेषु; Ts Ms कुंजेषु; Ta कुंडेषु (for पुण्येषु). Ms पतितं (for पति). Ñ2 De 7.10.11 पुण्ये प्रपत्तिः; B1 G (ed.) पुण्ये (G [ed.] "ण्यं) निपतति (for पुण्येषु पतित). Vs जलेषु पतित नैव (for the prior half). Vs संवारयति: B1.2 D2.10.11 Ts हिमं वर्षति: T4 हिमवंतं तु; Ms हिमं भवति (for हिमवर्षं तु). D1.4 राजते (for राघव). — (1. 265) Ñ1 B4 T4 तु; B2 ने (for स). Vs Ds पष्टांशं(D6 °श:); De पष्ट: स (for प8 स). Ñ1 B2.8 D1.4.6.9 महाबुति:; V3 °मते (for महायुते). — B1 om. l. 266. — (l. 266) V1 T3 M3 तथेव; T4 तदैव (for दशैव). Ñ1 स तु (by transp.); T3 च तु; T4 च स (for तु स). Ñा राघन (for राक्ष्म:). Ś D1-1.8.9.13 तावंत्येव स(D: च) राघव (S Ds °वण:) (for the post. half). —(1. 267) Ñ1 V1.3 D1-4 -संवृत: (for -सर्वृत:). Ś D8.9.12 ज्योतिषा(Ss 'भां) नैव संवृत: T4 ज्ञाति * * * * * * (damaged) (for the post, half). - \$1 om. 1. 268. -(1. 268) Ms तथेव (for दशेव). \$2.3 Ds.12 च (for तु). T4 (double saṃdhi) ततोषरि. —(1. 269) Ñi Va Di.a. च (for तु). Ñ2 B1.3.4 D6 7.10.11 सममे वायुमार्ग च (D6 ° चहन) (for the prior half). Ñ2 B4 De T4 ते; Ds [प]व; M3 वे (for [प]ने). V1 सप्तर्यय: (for [ए]ते ऋषय:). Ñ2 D6.7.10.11 स्मृता: (for स्थिता:). —(1. 270) Ś D1.2.6.8.9.12 तत् (for अत). В1 तु (for बै). Ms (with hiatus) अथ ऊर्ध्व स गत्वाथ (for the prior half). T4 = (for g). -(1. 271) Ñ1 V3 B D1.3.4 च (for तु). \$ B4 D1-4.8.9.12 गंगा यत्र (by transp.) (for यत्र गङ्गा). - (1. 272) Note hiatus between the two halves. Dız आकाशमार्गमाल्याता (for the prior half). Ś Da आकाश-; V1 द्याकाश-; Ts.4 Ms द्यादिख-(for आदिख-). \$ D2.8.9 -पथि; B1 -पश- (for -पथ-). B: M: -पथमास्थिता. —(1. 273) Ñ1 Vs वार्यमाणा; D1.8.4 प्रयमाणा (for वार्यमाणा). \$2.8 D8 मही-' मेघा; B2 ° भागा (for °वेगा). V3 B4 महात्मना (for महास्वना). —(1. 274) B1 यत्र तिशति चंद्रमाः (for the post. half). —(1. 275) Ś Ñı Vı B4 D2.6.8 Ms अशीतिस् (for अशीति). Va B1.2 च (for तु). De सहस्रस्य (for सहस्राणि). S Ds तथा दश; Vs D1-4.12 Ts Ms तथोपरि (for प्रमाणतः). -(1, 276). D1 तिष्ठति; D4 ति ** (for तिष्ठते). N1 चंद्रमा यत्र तिष्ठति (sic)

शतं शतसहस्राणां रदमयश्रन्द्रमण्डलम् ।
प्रकाशयन्ति लोकांस्तु सर्वसत्त्वसुखावहम् ।
ततो दृष्ट्वा दशशीवं चन्द्रमा निर्देहन्निव ।
स तु शीताश्चिना शीश्रं प्रादहद्रावणं तदा । [280]
नासहंस्तस्य सचिवाः शीताश्चिभयपीढिताः ।
रावणं जयशब्देन प्रहस्तो वाक्यमत्रवीत् ।
राजञ्शीतेन वध्यामो निवर्ताम हतो वयम् ।
चन्द्ररिक्षमतापेन रक्षसां भयमाविशत् ।
स्वभावेनेप राजेन्द्र शीतांशुर्वहनाहमकः । [285]
एतच्छुत्वा प्रहस्तस्य रावणः क्षोधमूछितः ।
विस्फार्य धनुरुग्धम्य नाराचैस्तमपीडयत् ।
अथ ब्रह्मा समागच्छस्सोमलोकं त्वरान्वितः ।

दशमीव महाबाही साक्षाद्विश्रवसः सुत ।
गच्छ द्रीमितः सौम्य मा चन्द्र पीडयस्य वै। [290]
लोकस्य हितकामोऽयं द्विजराजो महाय्तिः ।
मम्नं च ते प्रदास्यामि प्राणात्ययगतियदि ।
यस्त्वमं संस्परेनमन्नं नासौ मृश्युमवामुयात् ।
एवमुक्तो दशमीवः प्राञ्जलियांक्यममन्नवीत् ।
यदि तृष्टोऽसि मे देव लोकनाथ महायुते । [295]
यदि मम्नश्च मे देयो दीयतां मम धामिक ।
यं जहवाहं महाभाग सर्वदेवेषु निर्भयः।
असुरेषु च सर्वेषु दानवेषु पतिन्नषु ।
व्वस्मतान् देवेश अजेयः स्यां न संश्रयः ।
एवमुक्तो दशमीवं महा वचनमन्नवीत् । [300]

(for the prior half). - (1, 277) S D8.12 तथा (for शतं). N2 B D6.7.9-11 M3 -सहस्राणि (for -सहस्राणां). D7.10,11 Ts Ms -मंडलात् (for -मण्डलम्). —(1. 278) Śs N1 V1.3 B D1-4.8.9.12 प्रकाशयति. D3 लोकांश्र; D9 लोकं सः D12 लोकान्वै: L (ed.) लोकानि (for लोकांग्तु). S N1 V3 D2.8 -सुखावह:; V1 -भयावह:; D7.10.11 T3.4 M8 °वहा: (for -सुखावहम्). -(1. 279) Do गतवा (for दृष्टा). B1.2 D_{12} दशभीवस् (for दशभीवं). $-\tilde{N}_2$ om. from the post. half up to prior half of I. 280. S D1-4.8.12 निर्देदाह तं (for निर्देहन्निव). - (1. 280) D12 हत: (for स तु). Vs शीतां * ना (for शीताशिना). - Ds reads from र्शिवं up to शी in 1. 283 in marg. B1 तमं; D2 तीवं (for ज्ञीवं). Ś V1 D8.12 T3.4 M3 प्रा(Ś V1 D8 प्र)पनद्; \tilde{N}_{2} प्रदह्द: Va D1.3.4 प्रावैपद; D2 आपतद; Da प्रा ***; D11 प्राहरद (for प्रादहद). Ś V1.3 B2 D1-4.8.12 रावणस् (for रावण). B2 तथा (for तदा). \widetilde{N} 1 व्यदहिन्नय रावण:; B1.4 रावणं प्रा(B4 प्र)दहत्तदा(B1 °था) (for the post, half). —(1. 281) Vs D1.3.4 प्रावेपंस (for नासहंस्). S D2.8.12 शीतांशु-; Ms शीतांश (for शीतांश्व-). -(1. 282) Di.a उम-(for जय-). Ñ V1 B D10.11 [S]धेनम्; D6.7 [S]धेनम् (for वानयम्). D1.2.6 प्रहस्तीथानवीदिदं (for the post. half). —(1. 283) Š Ds वध्याम; Ñ1 V1 वाध्योमि (sic); Vs वध्याक; B1-8 दद्यामी; D2.12 वध्यामि; Ds Ts.4 M3 वाध्यामी (for वध्यामी). Ds राक्षसास्तेन वध्येम (for the prior half). S D2.8.12 निवृत्ताः (D_2 °वर्ताः)साः V_3 **तीमः B_1 विवर्ताम (for निवर्ताम). V_3 Bs इता (for इतो). -(1. 284) Bs चंड- (for चन्द्र-). Bs -प्रमावेण (for -प्रतापेन). Ñ1 V1 राक्षसा; Ts.4 राक्षसान् (for रक्षतां). Ñı Vı आविशन्. — (1. 285) Ň Vı.s Dı-4.9-11 Тз.4 स्वभाव एव; В1-3 D8.7 स्वभाव एव; Мз К (ed.) स्वभासा (K [ed.]°षा) होष (for स्वभावेनैष). Die transp. राजेन्द्र and शीतांशुर्. Ds दहनात्मज:. - (1. 287) Ds विस्तार्थ (for निस्फार्य). Ts आयम्य (for उचम्य). V1 B1.3 Ms प्र(Ms स्र) पीडयत् (for अपीडयत्). Ś D2.8.12 श्रेरश्चंद्रमता(D2 °पी)डयत् (for the post. half). - (1. 288) Ñ2 B D6.7.9-11 तदा-गच्छत ; Ms स * * *; K (ed.) समागम्य (for समागच्छत्). D1.8.4 अथागम्या(Ds °त्या) इ तं ब्रह्मा (for the prior half). Bs सीम्यं

लोकं; M3 चंद्रलोकं (for सोम°). —(1. 289) D4 दशधा च (for दश्भीन). - (1. 290) Sa इति (unmetric); Ña Ba अतः (for इत:). Ñ1 गच्छ सीम्य इत: शिवं; V3 गच्छ * * * सौम्य(lacuna) (for the prior half). D4 om. मा (subm.). N2 B4 च (for बै). Ta पीडये: श्र*; Ms पीडयाशुगै: (for पीडयस्व बै). --(1. 291) Ñ2 B D7.8-11 वे (for sa). V3 -कामेश (for -कामोऽयं). De स्वलोकस्य हि कामो वै (for the prior half). - (1. 292) Bs चंद्रं (for मन्न). Ds न: (for च). Ñ2 Bs.4 D6.7.10.11 संप्रदास्यामि; B1.2 D9 संप्रवध्यामि (for ते प्रदास्यामि). Ñ V1 B4 De.7.10.11 यदा: B1-3 Ds यथा: Ds युधि (for यदि). D1 -गाँत युधिः Ts Ms - भयेभयं (for - गतिर्थदि). Ta * * * संप्रदास्यामि प्राणस्य * * * * * (damaged). — (1. 293) Ñ2 De.7.10.11 वस्त्वेतं; D1.4 T4 य इमं; D2 M3 यस्तिवदं; D3 य इदं (for यस्तिवमं). V1 स्मरते मंत्रं: B4 तु स्मरेन्मंत्रं; D4 संसारन्मंत्रं; D9 स्मरते नित्यं (for संस्मरेन्मन्न). Ma न स (for नासी). - Da om. (hapl.) 1. 294-299. —(1. 294) B1.2 उनस्ता (for उत्तो). Ñ V1.3 D1.3.4.6.7.9-11 T4 देवम् (for वाक्यम्). -D4 om. (hapl.) l. 295-300. N1 reads l. 295 in marg. - (1. 295) Ts सीम्य; T4 नाथ (for देव). Ñ2 B De.7.9-11 महाबत; V1.3 °प्रमी (for महायुते). Ts.4 Ms (all with hiatus) अनुप्राह्मो यदि शाई(Ts °थं) (for the post. half). —(1. 296) Ñा नंत्रस्तु मे; Ms मंत्रेश्वरो (for मन्नश्च मे). Ñ2 B4 देयों में (by transp.); B2 देयों हि (for में देयों). -(1. 297) S Ñ1 D2.4.8 जप्याई; Ñ2 B4 जहना हि; V3 हि जप्य; Ds जहना च (for जहनाई). -(1. 298) Ms अमरेषु (for असुरेषु). B2 स (for च). —(1. 299) Note hiatus between the two halves. L (ed.) यत्- (for स्वत्-). S Ds.s.12 च (for तू). V1 देवदेव; B2 च देवेषु (for त देवेश). Ña Bi De.7.10.11 स्यामजेयो (by transp.); Ba तोपयामि; Bs Ds यतो यामि (for अजेयः स्थां). Vs D1.3 अहं प्र (Ds वि)भो (for न संशय:). Bz विजयी नात्र संशय: Ms न भवं विध्ये मम (for the post. half), -(1. 300) Ñ2 उन्स्वा (for उक्तो). S Ds.s.s दश्मीवो: Ñ1 दशास्येन (for दश्मीवं). B4 रावणम् (for वचनम्). -After I. 300, Sa erroneously repeats 1. 295-296. -- (1. 301) N B De.7.9-11 जप्तब्यो (for ते दक्षि). D12 M8 प्राणाखये जपेदं तन् (M8 तु नै दक्षि); T4

प्राणात्ययेषु ते दिश्च न नित्यं राक्षसाधिष ।

अक्षसूत्रं गृहीस्वा तु जप मन्नमिमं सदा ।

जप्ता च राक्षसपते त्वमजेयो भविष्यसि ।

अजप्ता राक्षसश्रेष्ठ न ते सिद्धिभैविष्यति ।

शृणु मन्नं प्रवक्ष्यामि येन राक्षसपुंगत । [305]

मन्नस्य कीर्तनादेव प्राप्स्यसे समरे जयम् ।

नमस्ते देवदेवेश सुरासुरनमस्कृत ।

भूतभन्य महादेव हरिपिङ्गळलोचन ।

बालस्त्वं गृहरूपी च वैयाध्रवसनच्छद ।

अर्चनीयोऽसि देव त्वं ग्रैलोक्यप्रभुरीश्वरः । [310]

हरो हरितनेमी च युगानतदहनोऽनळः ।

गणेशो लोकशम्भुश्च लोकपालो महाभुजः।

महाभागो महाश्क्ली महादंष्ट्रो महेश्वरः।

कालश्च कालरूपी च नीलशीवो महोदरः।

देवान्तकस्तपोऽन्तश्च पश्चां पितरव्ययः। [315]

श्क्लपाणिवृह्रकेतुर्नेता गोता हरो हरिः।

जटी मुण्डी शिखण्डी च लगुडी च महायशाः।

भूतेश्वरो गणाध्यश्चः सर्वात्मा सर्वभावनः।

सर्वगः सर्वहारी च स्रष्टा च गुरुरव्ययः।

कमण्डलुधरो देवः पिनाकी झर्झरी तथा। [322]

माननीयोऽर्चनीयश्च औंकारो ज्येष्टसामगः।

मृत्युश्च मृत्युश्च पारिजातश्च सुवतः।

त्राणात्यये ** * (damaged) (for the prior half). D12 राक्षसेश्वर. —(1. 302) V1 अथ स्त्रं; D8 अक्षत्नुं (for अक्षस्त्रं). Ś Ñ1 D2,8.12 퍽 (for 頁), Ñ2 B2,8 D6.12 ज4주; V1.8 D7,9-11 T8.4 Ms जपेन् (for जप). Ñ2 गुरुं; V1 B D9 प्रभो; D1.4.6.7.10.11 Ts.4 Ms शुभं; Ds सुत (for सदा). \tilde{N}_1 जपेन्मंत्रं सदा जती (for the post. half). — M_3 om. l. 303. -(1. 303) Ñ V1 B1.3.6 D1.3.4.6.7.10.11 T3.4 तु; B2 वे (for च). D12 राक्षस तेन (unmetric) (for राक्षसपते). Bs त्वयाजेयो भविष्यति (for the post. half). - Do om.; Ñi reads in marg. l. 304.—(l. 304) Ñi De.7.10,11 राक्षसपते (for 'श्रेष्ठ). De cm. ते (subm.). --(1. 305) Ta प्रदास्यामि (for प्रवक्ष्यामि). V3 तव (for येन). —(1. 306) D1.4 मंत्रसं- (for मन्नस्य). S D2.8.12 परमं जयं; D1.8.4 जयमृत्तमं (for समरे जयन्). -Before 1. 307, D4 ins. श्री; T4 ins. ॐ. —(1. 307) Ds om. देव-, Bs सर्वलोक- (for सुरासुर-). Na V1 Bs.4 Ds.4 -नमस्क्रत:, —Bs om. 1. 308. B4 transp. 1. 368 and 309. —(1. 308) Be -मदन्नाथ (for महादेव). D10.11 Ts Ms हर- (for हरि-). Ñ2 D4 -लोचन:. —(1. 309) Ba बुद्धिस्पी (for बृद्ध). Vs om. च (subm.). S D2.8.12 -परिवारण:(Da °ण); Ñ1 V1.3 D1.3.4.9 -वसनन्छद: (for -वसनच्छद). —(1. 310) Ś Ñ1 D2.8.12 अईणीय सि; V1 D1.3.4 Ta Ma आर (Ma ° रु, जे (Ta ° जी) योसि (for अर्चेनी योऽसि). \$ D2.8.12 देवस्रवं; Ñा दंवेश (for देव स्वं). B2.4 Ts -प्रमुख्यय:. -Ds om. (hapl.) l. 310-313. Sz 1eads l. 311-314 in marg. - (1. 311) Ś Ñı Vs Dız इतित्रामा; Vı °नेमा; D1.8.4 °केशी; D2 'रोमी; T8.4 Ms "नेमिस (for हरितनेमी). Ts. Ms लं (for च). Vi (with hiatus) आगंतुर; Ba युगांत: (for युगान्त-). S D2.8.12 करलोचन ; V1 गहनोनल:; V3 Ds -क्रमहो(Ds °हा)नलः; B1 -क्ररणोनलः; B2 (m. also -क्ररण-लोचन: [hypm.]) -करणोतिल:; Bs कमल्लोचन: (hypm.); Ba -कमनोनिलः; D1.4 -समयोनलः (for -दहनोडनलः). Ñ1 युगांताक्षीणीलो-निल: (corrupt) (for the post, half). -(1. 312) D1.4 गंगेशो (for गणेशो). Si -शंभुषु; Ss.s Dis -शुश्रुषुरु; Ds -विस्नव्ध: (for -शम्भुश्च). B: लोकनाथो; B: °साक्षी (for लोकपाली). Ñ1 महाजन: T4 G (ed.) ° बल: (for ° मुज:). —(1. 313) Ñ 2 B4 D11 महाभोगो; Vs °हामो; Bs °भीमो; Ds °योगी; Ts Ma °देवो (for महामागी). D1.4 महामूली; Ts °शूरी (for °श्ली). S D12

महाशूली महायोगी (for the prior half). \$1 महादंडो; Ñ2 D3.6.7.10.11 °दंष्ट्री; B1.2 महादंष्ट्रा; B3 महादंती; B4 D1.4 °दंडी (for महादंष्ट्रो). \$2.8 महोरग:; M3 महाभुज: (for महेश्वर:). — V2 om. l. 314-315. — (l. 314) B1.2 कालस्य (for कालक्ष). D10.11 बलरूपी (for काल°). D2 लोकश्चाकालरूपी च (for the prior half). D1.4 महेश्वर: (for महोदर:). — After l. 314, \$2.3 ins.:

22* स देवो वा तथा * * * * * * * * * । (lacuna)

—V1 om. l. 315.—(l. 315) N1 देवांतआ; D1.4 T3.4 वेदांतगस; D2.9-11 देवांतगस; D6 वेदांतकस (for देवान्तकस). Ns तपांतश्च; B1.2 तपोनंत: Bs सुखानंत: (for तपोऽन्तश्च). Si Dia सु(Dia स) देशे वातकेतुश्च: Sa.s Ds ** वातग(Ds °रा)योंतश्च; Ms वेदांतगी वेदमयः (for the prior half). Ds ईश्वर: (for अव्यय:). —(1. 316) Ds श्रूलपाश- (for शूलपाणिर्). Ñ1 V1.3 वृषत्केतुर: Ñ2 B D9-11 वृष(D9.11 °ष:)केतुर्; D1.3.4 वृषांकश्च; D6.: वृषाकेतुर् (for वृहत्केतुर्). Ts Ms शूलभ्(Ms ° धृ) च्छूलकेतुश्च; T4 वृषकेतुः शूल्पाणिः (for the prior half). D1.4 देव-; Ds वेद- (for नेता). S1 हरिईरी; Sa.s Da.12 हरिहर: (by transp.); Vs हरोहर:; Ms हरि: शिव: (for हरो हिर:). —(1. 317) Ñi Vi Bi-s मोंजी; Vs मौली; Ba मैंडो (for मुण्डी). N V1.3 B De Ta मुक्टी; D6.7.10.11 लकुटी (for लगुडी). Ma लगुवंडी (for लगुडी च). —(1. 318) S D2.8.12 प्रेतेश्वरो; Ñ1 शूलवरो; B1 वृषेश्वरो; D1.3.4 सर्वेश्वरो (for भूतेश्वरो). —Dir reads from the post, half up to l. 319 in marg. Ś B1.2 Ds भूतभावनः; Ñ2 B4 सर्वसंभवः; T3 सप्रभावनः (for सर्वभावनः). —(1. 319) Ms सर्वदः. Vs सर्वहा ल्हा; B Do सर्वकारी (Bs.4 ° सी) च; Ts सर्पहारी च (for सर्वहारी च). Vs पुरुष्क्षारोज्यय: (for the post. half). -(1. 320) Ba बीर: (for देव:). Śī Ña Vī B विश्वरी; Ś2.8 जर्जरी; Ñī Vs च शरी; D2 कर्करी; D6 त्रिशुकी; D7.10.11 T3.4 M8 धूर्जटिस(D7 °टी); De ऋषभी; Dia जर्भनी (for झईरी). -(1. 321) Note hiatus between the two halves. Ñ2 B D6.7.9-12 (all with hiatus) च ओकारो; Ts.a Ms [s]हंजीयश्र (for इर्चनीयश्व). Ñ2 B D6.7.8-11 वरि(B4 िश) हो; Ts ज्याकारो (for ऑकारो). Ś D12 [S] प्यथ (for ज्येष्ट-). D9 -सागर: (for -सामगः). S2.3 D8 ओंकारोथ समागमः; Ms ओंकारः ब्रह्मचारी गुहावासी वीणापणवत्णवान् ।
क्षमरो दर्शनीयश्च बालसूर्यनिभस्तथा ।
इमशानचारी भगवानुमापतिररिदमः । [325]
भगस्याक्षिनिपाती च पूष्णो दशननाशनः ।
उवरकर्ता पाशहस्तः प्रलयः काल एव च ।
उल्कामुखोऽग्निकेतुश्च मुनिर्दीशो विशापतिः ।
उन्मारो विमदाकारश्चतुर्थो लोकसत्तमः ।
वामनो वामदेवश्च प्रादक्षिण्यश्च वामनः । [330]
भिक्षुश्च मिक्षुरूपी च त्रिजटी जटिलः स्वयम् ।
शकहस्तप्रतिष्टम्भी वसुनां स्तम्भनस्तथा ।

सामवेदगः (for the post. half). —(1. 322) Ñ V1.3 Bs.4 Ds.6.9-11 T4 मृत्युभूतश् ; D1 °हंता (for °ट्तश्). Ñ V1 B पारिपात्रशः : D1.3.4.6.7.8-11 T3.4 M3 पारियात्रशः (for °जातश्). \$2.8 Ds सुरवत:; Ds (with hiatus) च अब्यय: (for च सुव्रत:). - (1. 323) T. गृहे वासी; Ma गृही योगी (for गुहावासी). Ś Ñ1 V1.3 D2.8 वाणी-; Bs वेणी- (for वीणा-). \$2.3 D8.12 -पाणव-; D9 -पह्लव- (for -पणव-). \$1 V1 D12 -वेणुवान् ; Sa Ñi Vs -तूर्णवान् ; Ña Ba Ds -तूर्यवान् (for -तृणवान्). -(1. 324) Dr अपरो (for अमरो). Bs Ms तदा (for तथा). D12 वालसूर्यो नमस्तथा (for the post. half). $-(1.325)\ ilde{
m N}_2\ ext{V1 D6.7.10.11}$ इमशानवासी (for $^{\circ}$ चारी). $ilde{
m N}_2$ B1-3 D1.3.4.6.7.8-11 अनिदित: (for अरिंदम:). —(l. 326) D12 मृत्योर् (for पूष्णो). Ñ1 V8 D1.2.4 दशनपातन:; Bs Ds °नाशकः; Тз दंतनिपातनः (for दशननाशनः). V1 विपूर्णो दशन-पातनः (hypm.) (for the post. half). Ms भगनेत्रप्रहर्ता च पृषदंतनिपातन:. — (l. 327) Ñ Bs D6.7.10.11 Ms ज्वरहर्ता; Ds श्वरकर्ता; Ds ज्वरहस्तः (for ज्वरकर्ता). B। पाशहंतः (for °表稿:).—(1.328) B1.2 (m. also as above) सुनिवृत्वो; Bs मुनिवृद्यो; D: मुनिक्षित्ते; G (ed.) मुनिक्षिद्धो (for मुनिदींसो). Dt.4 दिशां पति:; Ds द्विषां पति: (for विशांपति:). —(1. 325) De उन्नादो; D12 उन्मादी (for उन्मादो). Ñ Vs B1.2.4 D1.8.4.6.7.10.11 T3.4 वेष्(Ñ1 व्स; B4 T3 द; D6 वम) नकरशः; V1 वैकालकरशः; B3 D9 वेपनः(D9, °ना) पाणिशः; Ds विमनाकारञ्च (for विमदाकारञ्च्). B1 च गणो (for चतुर्थों). V1 लोकशंकरः; Ts (metricausa) लोकउत्तमः (for लोकसत्तमः). M_8 उन्मादमोहनकरः समर्थिखिदशोत्तमः. —(l. 330) N_1 V_1 B_3 Ds प्रान्दक्षिणक्ष (unmetric); \tilde{N}_2 Vs Ds.7.10.11 आवप्रदेक्षिण-; B1.2 च्यश्ची दक्षिण-; B4 प्राहुदक्षिण-; D1.4 T3.4 M3 प्रान्दक्षिण्यश्च; Do प्रागदक्षिण-; D12 प्रदक्षिणश्च (unmetric); G (ed.) प्राच्यदक्षिण- (for प्रादक्षिण्यश्च). Ts.4 Ms नामत: (for नामन:). —(1. 331) B1.2 Ts.4 त्रिदंडी (for श्रिजटी). B1-8 जिटन:; D6.7.10 ਕੁਟਿਲ:; D11 **ਲ:; T3 च जरी (for जटिल:). —(1. 332) Ñ1 B2 T3.4 M3 चक्रहस्तः (Ñ1 °स्त-); Ñ2 V1 B4 रात्रु-इस्तः; Va Ba शस्त्रहस्तः; D1.8.4 शक्तिहस्तः; L(ed.) शस्त्र° (for श्रकहस्त-). Ñ1 V1 D1-4 प्रविष्टंभी; B1-3 परिष्टंभी; Ts

-प्रतिष्ठांगो; L (ed.) -प्रवृष्टभी (for -प्रतिष्टम्भी). Ñ1 V1 D1.3.4

Ms चम्नां (for वस्तां). Ba संभवस् (for स्तम्भवस्). \$ D2.8.12

ऋतुर्ऋतुकरः कालो मधुर्मधुकलोचनः।
वानस्पत्यो वाजसनो नित्यमाश्रमपूजितः।
जगद्धाता च कर्ता च पुरुषः शाखतो धृवः। [335]
धर्माध्यक्षो विरूपाक्षस्त्रिवत्मा भूतभावनः।
विनेत्रो बहुरूपश्च सूर्यायुतसमप्रभः।
देवदेवोऽतिदेवश्च चन्द्राङ्कितजटस्तथा।
नर्तको लासकश्चैव पूर्णेन्दुसहशाननः।
बह्यण्यश्च शरण्यश्च सर्ववीजमयस्तथा। [340]
सर्वतूर्यनिनादी च सर्वबन्धियमोचकः।
मोहनो बन्धनश्चैव सर्वधारी नरोत्तमः।

post. half). —(1. 333) Ś D2.8.12 ऋतानृतकरः; Ñ1 मत्तो ऋतु°; Vs B1 De मंत्री ऋतु°; Bs महाऋतु°; B4 मंत्री धातु°; De ऋतऋतु° (for ऋतुर्ऋतुकर:). Та. М मधुर- (for मधुक-). B1.4 मधुर्मधुकरो वर:; B2 मधुशर्करो वर: (subm.) (for the post. half). —(1. 334) \$2 वनस्पत्यो. \$1 Ñ V1.3 B4 Ds.4 वाजिसनो; \$2.3 Ds.12 वाजिसना; B3 वाजिमेथी; Ts वाजिकरो:; Ta G(ed.) वाजिसेनो; Ms श्रीकरश्च; K(ed.) शीवरश्च; L (ed.) वाजसनिर् (for वाजसनो). —(1. 335) B1.2 जगद्धती: Bs जगन्नाथश. Vs च बवची (for च कर्ता च). Ts जनः: Ta [S] जिन:; Ms द्यज: (for धुन:). —(l. 336) Ñ1 क्रमांध्यक्षो. V1 De 7.9-11 त्रिधर्मा; Bs त्रिरला; D1.4 सुधर्मा; T4 damaged; G (ed.) त्रिधमाँ (for त्रिवरमाँ). Bs भूतजीविन: (for "भावन:). —Bs om. l. 337. —(l. 337) Ts द्विनेत्रो. Ñ1 V1.3 D1.3.4 Ts Ms बहुनेत्रग्र; B1.2 Ds Ts विह्नपृश् ; Bs वित्तिरूपश् (for बहुस्पञ्). - Vs om, from the post, half up to prior half of l. 342. De quinq- (for "ga-). -(1. 338) Ma [S]ध-; K (ed.) [S]भि- (for Sति-). Ñ1 देवी देवाधिदेवश्व; Ds देवोतिदेवश्रद्रश्च (for the prior half). Ñ2 B4 Ds चंद्रापित-(for चन्द्राङ्कित-). D12 -रजस् (for -जटस्). Bs चंद्रान्वितजटाधर: De मृगांकिमुकुटस्तथा (for the post. half). -(1. 339) \$1.8 D2.8.12 नृत्तको(D2 °की) (for नर्तको). B4 नायकग्र; Ds लोहकश् (for लासकश्). De नर्तत्सोहासकश्चेय (for the prior half). S Ds -छवि:; D12 -प्रम: (for -[आ]ननः). D1.4 पूज्यश्चेन मदोस्त्रटः (for the post. half). —\$ B1 D8.12 om. l. 340. B: reads l. 340 after l. 344. - (l. 340) Ms समहाज्य: (for महाज्यक्ष). G (ed.) वरेण्यश् (for शरण्यश्). Ñı Vı Dı.s. Ta. Ma -देवमयस ; Ña Dr.10.11 -जीवमयस ; De -जीवसमस् (for -वीजनयस्). —After 1. 340, Da ins. :

23* अभिवाची महाकर्मा तएस्वी भूतभावनः।

—Ba om. 1. 341-343. —(1. 341) Si Ñ2 Bi.a Da Ta.a Ms सर्वभूत-; Sz.a Da सर्व रूपी (for सर्वत्य-). Bi.a -िवादी; Da Ts.a Ma-िवासी (Ma क्स्म्) (for -िवादी). Sz.a Da सर्वपंथ-; Diz क्यु-; Ta G (ed.) क्यू- (for सर्ववन्थ-). Ñi Bi.s.a -िवमोक्षण:; Ña Da.z.i -िवमोक्षण:; Ña Da.z.i -िवमोक्षक:; Vi Di.s.a -िवमोचन: (for -िवमोचक:). —(1. 342) Ta Ma वंचन (Ma क्र) स् ; K (ed.) वंचकस्य (for बन्धनस्य). Va सर्वदामी; Da.ia सर्वभारी; Ta सर्वधारी (for सर्वधारी). Ñi Vi Di.s.a सर्वसाम:; Va Ta Ma वरोक्षम:

चम् (Ds वस्) हतंभन एव च; Vs चम्वान्शुमदंस्तथा (for the [[565]

पुष्पदन्तो विभागश्च मुख्यः सर्वहरस्तथा। हरिश्मश्चर्यनुर्धारी भीमो भीमपराकमः। मया प्रोक्तमिदं पुण्यं नामाष्टशतमुत्तमम्। जप्यमेतदश्यीव कुर्याच्छत्नविनाशनम्।

[345]

Colophon

दस्ता तु रावणस्येदं वरं स कमलोजनः। पुनरेवागमस्थिपं ब्रह्मलोकं सनातनः।

2

 \widetilde{N}_2 B D_{6.7.10.11} cont. after App. I, No. 1; \widetilde{N}_1 V_{1.8} D_{1-5.8.0.12} T₄ M₇ ins. after Sarga 30:

(for नरोत्तम:). N₂ D_{8.7.9-11} सर्वदो(D_{6.10.11} °दा) निधनोत्तम:; B_{1.2.4} सर्वदो निधनो(B₂ धनदो) न्ययः; T₄ सर्वथा खेचरोत्तमः (for the post. half). — (l. 343) D₉ पुष्पदंत-. Ś D_{8.12} विश्ववाद्य; Ñ₁ V₅ विभानुद्य; D₂ T₅ विभावद्य; L(ed.) विश्वपाद्य (for विभागद्य). V₁ मुखी (for मुख्य:). Ś प्रार-; Ś 2.5 सह- (for सर्व-). — (l. 344) D₁₂ हरिश्रेष्ठा (for °दमश्रुर्). T_{8.4} M₈ धराधारी (for धनुषारी). V₁ हरि: द्यश्र्वराधारी (for the prior half). — After l. 344, M₅ ins.:

24* भक्ताभीष्टप्रदः स्थाणुः परमात्मा सनातनः।

—(1. 345) Ś V1 D1-4.8.12 ब्रह्मपोक्तम्; Т३ ब्रह्मणोक्तम्; Т4 ब्रह्मणेक्षम् (for भया प्रोक्तम्). K (ed.) नाम्नामष्टीत्तरं रातं (for the post. half). —After 1. 345, Ñ2 D6.7.9-11 ins.:

25* सर्वेपापहरं दिव्यं शरण्यं शरणार्थिनाम्।

[Ñ2 om.; D10.11 पुण्यं (for दिव्यं).]

—(1. 346) Ñ३ D1.3.6.6.10.11 जहम्; D7 सत्यम्; D9 जाप्यम्; D12 ज * म् (for जप्यम्). M3 एव (for एतद्). D12 भय- (for शवु-). B2 -विमर्दनं (for -विनाशनम्).

Colophon. Ms om. B2 reads colophon after 26*.
—Sarga name: Ś D8 मझपोक्तो महादेवनामाष्टशत (D8 शतस्त्रवः); Ñ1 V3 रहनामाष्टशत (Ñ1 °तं मझपोक्ते); Ñ2 B1.3 D7 मझपोक्तो (B1 D7 °क्त)महास्त्रवः; V1 रहस्याष्टशतं; B2 मझोक्तस्त्रवः; B4 मझोक्तमहापुरुषस्त्रवः; D1-4 मझपोक्तस्त्रवः; D6 नामाधिकः; D9 मझपोक्तो महापुरुषस्त्रवः; D12 महेश्वरस्त्रवः; L (ed.) मझपोक्तो महादेवाष्टशतस्त्रवः. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V3 B1-8 D2.7.12 om.; Ñ2 27; V1 24; B4 D1.4 30; D3.9 T4 29; D6 additional Sarga 3; D8 T3 28; D10.11 additional Sarga 4. —After colophon, T4 concludes with श्रीरामापणमस्तु.

— B1 D9 om. 1. 347-348. Before 1. 347, \$2 ins. डं...
— (1. 347) \$ B1 D8.9 च; V1 D12 [अ]थ (for तु). Ñ
V1.3 D1.8.4.6.7.10.11 T4 [प]चं; B4 [प]चं; D6 [प]च (for [इ]चं). Ñ1 V8 मंत्रे (for चरं). T4 कमलसंभव: (for स
कमले द्ववः).— (1. 348) M3 जगामाश्च (for [आ]गमित्विषं).
Ñ2 D6.7.11 पितामहः; V1 B2-4 D1.3.4.12 T8.4 M3 सनातचं
(for सनातचः). D10 ब्रह्मा लोकपितामहः (for the post. half).
— After 1. 348, Ñ2 B2-4 D6.7.10.11 T4 ins.:

केनचित्त्वथ कालेन रावणः प्रययौ गृहात् ।
पश्चिमाणंवमागच्छत्सचित्रेः सह राक्षसः ।
द्वीपस्थो दृश्यते तत्र पुरुषः पात्रकप्रभः ।
महाजाम्बूनदृशस्य एक एव स्ववस्थितः ।
दृश्यते भीषणाकारो युगान्तानल उत्थितः ।
देवानामित्र देवेशो प्रहाणामित्र भास्करः ।
शरभाणां यथा सिंहो हस्ति देशायणो यथा ।
पर्वतानां यथा मेरः पारिजातश्च शास्त्रिनाम् ।
तथा तं पुरुषं दृष्ट्वा स्थितं मध्येऽनलं यथा ।
अववीत्तं दश्यीवो युद्धं मे दीयतामिति ।
सभवत्तस्य सा दृष्टिप्रहमाला हृवाकुला ।

[5]

[10]

26* रावणोऽपि वरं लब्ध्वा पुनरेवागमत्तथा।

[Cf. 461*. Ta तु (for sिष). Ñ2 B3.4 तदा (for तथा).]

2

D12 begins with ॐ.—(l. 1) T4 कस्यचित् (for केन-चित्). B3 सुकालेन (for [अ]थ कालेन). Ñ2 B D6.7.10.11 लोकरावण:; D1.3.4 नारदाज्ञया (for प्रथयो गृहात्).—(l. 2) Ñ1 राक्षमे: सह; B2 M3 सह राक्षमै:; D5 सह रावण: (for सह राक्षम:).—(l. 3) B2 D1.3.4 M3 दहशे तेन(B2 तत्र) (for दृश्यते तत्र). D3 पावकर्षभ:. Ś Ñ1 D2.5.8.9.12 द्वीपस्थं पश्यते त(Ñ1 दृश्यान्त)त्र पुरुषं पावकप्रमं.—(l. 4) D1.4 शुढ्ध (for महा-). Ñ1 -पल्यं; D3 पुश्च (for -पल्य). Ñ1 एकमेव व्यवस्थितं (for the post, half).—For l. 4, Ś D2.5.8.9.18 subst.; while Ñ1 ins. after l. 3:

महान्तं कनकाकारमेकमेव व्यवस्थितम्।

 $[D_{2.9}$ हाटकाकारम् ; D_{5} हाटकप्रभम् (for कनकाकारम्). \tilde{N}^{1} एकांते पर्यवस्थितं (for the post. half).]

-(1.5) D1.8.4 भयदो घोरो (for भीपणाकारो). Ś \tilde{N}_1 V1.3 D2.5.8.9.12 T4 M3 यदा(Ñ1 V3 D5.9 T4 यथा; V1 अथा; D8 तडा; Ms * था) दृश्ये (Ta ° इय)त भयशे (for the prior half). Ds -[अ]ਬਿ* (for -[अ]ਜਲ). Ñ2 B D6.7.10.11 -[अ]ਜ (Ba नि)लसंनिभः; D2.5.9 -[अ]नलवित्स्थतः (for -[अ]न्ल उत्थित:). — (1.6) \$ V1 एव; Ñ1 D6 अपि (for इव). Ñ1 अपि (for second इव). —(l. 7) S Ds.12 वारणाना; V1 मृगाणी च; Vs श्रापदानां; B2 Ms मृगाणां तु; D1.3.4 चतुष्पदां; D0 ऋषभाणां (for शरभाणां). Ds चतुष्पदानां सिंहो वै (for the prior half). —De om. from इस्तिषु up to समाश्रित्य in 1. 40. D2 हस्तिश्र (for इस्तिषु). Ñ2 B1.2.4 D8.7.10.11 M3 [ऐ]रावतो (for [ऐ] रावणो). Bs इस्तिनां रावणो. —(1. 8) V1 परिपत्रश् (for पारिजातश्). —(1. 9) De यथा (for तथा). Ms कुंडमध्ये. Ña Ba-4 De.7. 10.11 महाबलं(B2 °ल:); B1 महाणीने (for sनलं यथा). D1.3 स्थितं दीप्तानलप्रभं (for the post. half). —Ms reads l. 10 and l. 13 after l. 23. -(1. 10): Ña: B1-3 De.7.10.11 =; Ba H (for a). -Ms reads l. II-12 after 1. 30. —(1. 11) Va अवर्तत् (for अभवत्). S Vi दन्तानां दशतः शब्दो यन्नस्येवामिमिचतः।
जगर्ज चोचेर्वलवान्सहामार्थ्यदेशाननः।
स गर्जन्विधेर्नादेर्लम्बहस्तं भयानकम्।
दंष्ट्रालं विकटं चैव कम्बुग्रीवं महोरसम्।
पञ्चलकुक्षि सिंहास्यं कैलासिक्षरोपमम्।
पञ्चणादतलं भीमं रक्ततालुकराम्बुजम्।
सहानादं महाकायं मनोऽनिलसमं जवे।
भीममाबद्धत्णीरं सघण्टाबद्धचामरम्।
जवालामालापरिक्षितं किङ्किणीकृतिनःस्वनम्। [20]
मालया स्वर्णपञ्चानां कटिदेशावलम्यया।

ऋरवेद्मिव शोभन्तं पद्ममालाविभूषितम् । सोऽञ्जनाचलसंकाशः काञ्चनाचलसंनिभम् । प्राहरदाक्षसपतिः श्रूलशक्त्यृष्टिपष्टिशैः। स द्वीपिना सिंह इव शरभेणेव कुञ्जरः। सुमेरुरिव नागेन नदीवेगैरिवाणेवः। सकम्पमानः पुरुषो राक्षमं वाक्यमव्यीत्। युद्धश्रद्धां हि ते रशो नाशयिष्यामि दुमैते। रावणस्य च यो वेगः सर्वलोकभयंकरः। तथा वेगसहस्राणि संश्रितानि तमेव हि। धर्मस्तस्य तपश्चैव जगतः सिद्धिहेतुको।

[25]

[30]

Ds.12 ग्रहमाना (for ग्रहमाला). S Ds.12 [आ]स्थिता; Ñi [उ]द्धता; V3 D2.5.8 [अ]द्धता(D2 °तं); B द्दतं; L(ed.) स्थिता (for [आ कुला). Di.s शहमालेव विद्रता; T4 Ms बला(Ms प्रह)मालेन चान्द्रता (for the post. half). - (1. 12) B1-3 D6.7.10.11 दंतान्सं- (for दन्तानां). V3 D1.2.5 दशन: (for दशत:). D2 दशनशब्दी(unmetric). Ś Ds.12 प्रपीलित:; Ñ1 D1-3.5 T4 [अं]तिवाह्य(Ñ1 °च)त: (Ds तं); V1.8 B2.8 [अ] भिवाद्यतः; M3 [अ] तिभी तरः (for [अ] भिभिद्यत:). Bi पर्वतस्येव भिद्यत:; Do मंत्रस्येवेति बाह्यत: (for the post. half). —(1. 13) Ñ2 जगर्जत: स; В1.2 De.7.10.11 जगजाँचै: स(B1.2 om. स [subm.]); Bs.4 जगजे-तोचेर्; Ds जगर्ज वाधेर् (for जगर्ज चोचेर्). Ñ2. Vs B1.2 & D6.7.10.11 M3 सहामात्यो; B8 स्वस्वामात्येर् (for सहामात्येर्). D2 सहामात्यं दशाननं (for the post. half). -(1. 14) V1.3 D5 जगर्ज; T4 सप्तर्ज; M3 गर्जतं (for स गर्जन्). D9 अविधेर् (for विविधेर्). \$ B2.3 D8.12 लघु-; V1 ज्ञूल- (for लम्ब-). —B2 om. 1. 15. —(1. 15) D1.8.5 विक्सचं (for विकटं). Šī Vi D8.12 [प]कं (for [प]व). \$2.8 दंशकरालं विवरं (for the prior half). Ś Ñi Vi.3 Ds.12 सरो(Ñi Vi °लो) महा; Ñ2 Ba महोरगं; Bi. (also as above)महोदरं; Do मनोरमं; Mo महोजसं (for महोरंसम्). D1-3.5 Ts वंबुधीवमरोमशं(Ts °नीपमं) (for the post. half). —(1. 16) \$2.3 Ds मांडूक-. Ś Ñ1 D1-8.5.8.9.12 M3 पिनाक्षं; Ñ2 B4 T4 सिहाक्षं (for सिहास्यं). Vr मंदकुंक्षि पिश्ंगाक्षं; Vs निमम्ने कुक्षिपिंगाक्षं; B1 D6 मंड्ककुक्षि-सिंहारयं (for the prior half). - Ds om. 1. 17-19. —(1. 17) Ś Vı Da नाल-; Ñı नालु; Na Ba -पद्म-; Bı नान्न-(for -तालु-). Ś V1 D2.8.9 -वरां('D2.8 नलां)बुनं; Й1 तलोबुनं; T4 -मुखांबुजं (for -कराम्बुजम्). Vs रक्तं तालं तलाद्रतं; Ms रक्तां-बुजनिभाननं (for the post. half). -(1. i8) B2 महाकार्य (for महाकायं). B1 महाकार्यं महानादं (for the prior half). Ś Ñi V1.8 D2.8.9.12 T4 M8 transp. महानादं and महाकायं. Ñ1 जबं (for जवे). —(l. 19) D2 अवाध्य (for आबद्ध-). Śs -कुलिशं (for -तूणीरं). Ś Ds.12 सशरं बढ-; V1 सर्वटारव-; Ds घंटामानद्ध- (for सघण्टानद्ध-). Vs -रावणं (for -चामरम्). —(1. 20) D1 तारा- (for ज्वाला-). D2.3.9 -मालां. D1.5 -परिक्षिता (for °त्र). D1 किंकणी-, Ñ B2 D6.7.10.11 -जाल(Ñ1 °र)निस्वनं; V1.8 B6 D1.8.12 T6 M8 -कृत(V1 -भूत)

निस्वनं (for -कृतनिःस्वनम्). —(1. 21) \$ स्वर्णपर्णानां; B1 स्वर्णपद्माभं; B4 पद्मसंवानां (for स्वर्णपद्मानां). Ñ1 B1-8 कश्ली-(Ñ1 'क्षी); V1 B4 D1.2,5.9 T4 M3 वश्ली- (for कटि-). B1.2 D1.3 कक्षोदेश- (for कटिदेश-). Ñ2 D8.7.10.11 कंठदेशेवलंबया (for the post. half). -(1. 22) Vs नरेंद्रम् (for ऋग्वेदम्). S D8.12 सामासं (for शोमन्तं). Ds -माली (for -माला-). Bs -विभूषणं (for -विभूषितम्). —(1. 23) Ds सांजनावल-, Ñ B4 D10.11 T4 -संकाशं (for -संकाश:). Ś D2.8.9 अंज(D2.9 कांच)नाचलसंकाशं; De दिव्यगंथानुलिसांगम्; Dız मांजनाजलसंकाशं (for the prior half). Ś D8.12 कनकाचल-; Ds आंजनाचल- (for काखनाचल-). B2 -संनिभ: (for -संनिभम्). - (l. 24) Ñ1 प्रहरद्; D2 प्रहाराद; Ms धृरवा स (for प्राहरद्). D12 राक्षसपित. B2 D12 -शक्तृष्टि-; Ds -शक्त्याष्टि; Ds.11 Ms -शक्त्युष्टि-; Ds -शक्त्याष्टि- (for -शक्तयृष्टि-). Ś Ds.12 Ts -तोमरै:; Ms -पट्टपान् (for -पट्टिशे:). —(1. 25) Ñ2 D1.6.7.10.11 दीपिना स (by transp.); Bs द्वीपिना च (for स द्वीपिना). B1 द्वीपिना सिंह दव स (for the prior half). Ñi Vi B2 (m. also as above) Ds.9 करमेन; No De.7.10.11 ऋषमेण; Vs Ds करभेण; T4 कलमेन; Ms शलमेन (for श्रसेण). B1.2 D2.6.6 [ए]व (for [इ]व). -(1. 26) S1.9 Ñi सुमेरुम् ; Vi सुवर्ण (for सुमेरुर्). Ѻ B D6.7. 10.11 नॉग्रेंट्र ; Ms भागेन (for नागेन). Vs -नेगम् (for -वेगैर्). D1 [अ] जिंबा:. —(1. 27) S Ni V1 D2.3.5.8.12 T4 Ma अर्बस्यमानः; Ñ2 Bs.4 सो(Bs सं)कंपमानः (for अवस्पमानः). D2 पुरुषं (for पुरुषो). B2 M3 रावणं; D2.12 राश्वसो (for राश्वसं). —(1. 28) Diz 및을 (for 및로·). Ds -최종I. Di [최] 등 (for ਰੋ). Ñ1 बीर (for रक्षों). - (1. 29) B1 [अ]पि (for च). Ś N1 V1.3 D1-3.5.8.9.12 Ts Ms -सवावह:(Ñi D1-3 °नकः) (for -भयंकर:). —(1. 30) Vs रथ-; Ds तसाद (for तथा). D1 संस्कृतानि; Ds संस्तानि; Ds संस्थितानि (for संशितानि). Ta तथा (for तम्). — (l. 31) Ñ2 B4 धमें (for धमेस्). T4 चैव (for तस्य). Vs जपद्म (for तपद्म). Й। धमेस्य तपस्त्रीय (for the prior half), \$1,2 V1 D12 तप्त; \$3 D8 तम्तः; Ds गर्जत: (for जगत:). Vs तस्य (for सिद्धि-). Ś V1.8 D1.8. 8.13 Ms -हेतुके; N1 -हेतुकं (for -हेतुकों). -- After l. 31, Ñ1 ins.:

2* तस्मिन्नेवाश्रयं मूळे तस्व * * त्वदशिनः i

ऊरू ह्याश्रित्य तस्थाते मन्मथः शिइनमास्थितः। विश्वेदेवाः कटीभागे मरुतो वस्तिशीर्पयोः। मध्येऽष्टौ वसवस्तस्य समुद्धाः कुक्षिसंस्थिताः। पार्श्वादिपु दिशः सर्वाः सर्वसंधिपु मारुतः। [35] पितरश्चाश्रिताः पृष्ठं हृदयं च पितामहः। गोदानानि पवित्राणि भूमिदानानि यानि च। सुवर्णस्य च दानानि कक्षलोमानुगानि वै। हिमवान्हेमकृटश्च मन्दरो मेरुरेव च। नरं तु तं समाश्रित्य धास्थिभूता व्यवस्थिताः। [40]

मणिर्वज्ञोऽभवत्तस्य शरीरे द्यौरवस्थिता । क्रकाटिकायां संध्या च जलवाहाश्च मेहने। बाहु धाता विधाता च भगः पूषा च तो करो। शेषश्च वासुकिश्चैव विशालाक्ष इरावतः । कम्बलाश्वतरी चोभी कर्कोटकधनअयौ। स च घोरविषो नागस्तक्षकः सोपतक्षकः। करजानाश्रितास्तस्य विपवीर्यं मुमुक्षवः। अग्निरास्यमभूत्तस्य स्कन्धौ रुद्दैरधिष्ठितौ। पंक्षमासर्तवश्चेव दंष्ट्योरुभयोः स्थिताः।

[45]

—(1. 32) V1 B1.2 D2.5.12 T4 M3 संश्रिय; D1 संस्त्य (for ब्राश्रिख). S कह संश्रिख तस्थरते; Ñ1 B4 कहमाश्रिख तिष्ठाते (Ñ1 रुद्रास्ते); Vs ऊह संसूख ते तस्य: Ds ऊरु संशूख तु स्थाने; Ds वस्तू संश्रित्य तस्थुस्ते; Do ऊर्ध्व संश्रित्य * स्थाने (for the prior half). Ñi शिक्षमेव च; Vs हंतुमुद्यत: (corrupt); Ba D7.10.11 शिश्रमाश्रित: (for शिश्रमास्थित:). —(1. 33) B2.3 कटि-; Ds गुझ- (for कटी-). B2-स्थाने; B4-देशे (for -भागे). S N2 B2 D2.6.7 भारती (for महती). N2 D6.7.10.11 वस्तिपार्श्वयो:; Bs विद्वरीर्थयो:; Di वस्ति"; Ms यस्य शीर्षगाः (for वस्तिशीर्षयोः). —(1.34) Da तत्र; Ds सप्त (for तस्य). Ñ1 D2.5.9 T4 कुक्षिमाश्रि (D9 °स्थि)ता:; Ñ2 D6.7.10.11 कुक्षित: स्थिता:. —(1. 35) Ñ1 V3 D1-3.9 पार्श्वास्थिप; B2 D5 M3 पार्श्वयो (Ms र्या) आ; Bs पार्श्वादिष्ट-; Ta पार्श्वदेशे (for पार्श्वादिषु). D2.5.9 सर्वे; G (ed.) पर्व- (for सर्व-). Ñ1 B D1-3.5.9 T4 Ms मास्ता:; V1 देवता: (for मास्त:). - After 1. 35, Na De.7.10.11 ins.:

3* पृष्ठं च भगवात्रुद्दो हृदयं च पितामह: ।

-(1, 36) Ś Ñı Ds.12 चास्थिता:; B4 संश्रिता:; D1 त्वाश्रिता:; Ds खासता:; Ds च श्रिता: (for चाश्रिता:). S Ds.12 पृष्ठ (for पृष्ठं). S Ds.12 हृद्ये (for हृद्यं). Ds.10.11 पितामहा:. —(1. 37) D: Ta विचित्राणि (for पवित्राणि). — S Da.8.12 om. (hapl.) 1. 38-39. — (1. 38) Ña Ba.4 De.7.10.11 G (ed.) सुवर्णवर (Ña °कर; G [ed.] °धन)दानानि; B .. इ सुवर्णदानानि सदा (for the prior half). Ñi Vi Bi सक्कोक-(Vi °म-; Bi °तोम-); Ns *कलोम-; B2-4 स(B4 यद्)ह्होम-; D1 तस्य लोम-; D7 कक्षो लोम- (for कक्षलोम-). Dr.10 च (for वै). Vs सक्क्लोकानि यानि च: Ds यत्क्रियाकाश्च वै तथा; Ds.s L (ed.) यत्र(Ds °त्तद्) रोमानि (L[ed.] °णि) यानि वै(Ds च); Ds कर्माणि यानि वै सदा; D11 कक्षलोमानि यानि च: Ta Ma शिक्षलोमाश्रितानि नै; G (ed.)हुलोमान्य-नुगानि वै (for the post. half). - After 1. 38, Ñi ins.:

4* तमेव संश्रितान्याहविद्वांसी वेदपारगाः।

—(1, 30) Bs Ds हिमकूटश (for हेम°). —(1, 40) Note hiatus between the two halves. Ñ2 न वर्ण; D1.2 प्रस् (for नरे त). Ñ1 V1 B4 D2.0 transp. g and त. D2.5.0 समासाय: Ds समास्त्य (for समाश्रित्य). S Ds.12 तानि सर्वाणि पाण्योख (for the prior haif). S Ds.12 सर्वभता: Ñ1 V1 Ds.5.9 Te Ms a(Do स्त्र)स्थिभूता; B चास्थि° (for अस्थि°). Ds.7.10.11 न्यवस्थिता: (for न्यव°). Vs द्यारिथमृताश्च संस्थिता: (for the post. half). -V1 om. (hapl.?) 1.41. -(1. 41) Ś D1.4.5.8.12 मणिवजो; Ñ2 B4 D6.7.10.11 पाणिवंजा; V3 मणिमक्तो; B1.2 मणिबंधे; Bs पाणिभुंजो; De मेरुध्वंजो; Ta Ms मही (T4 ° णिर्)वक्षो (for मणिर्वज़ो). Śs Ñ1 D1.4.8.12 भवेष (for Sमनत). De शरीरं. S Ñi Va Bi.a Da.4.12 चोरि(Ñi Da.4 र) व (Vs D12 ° वा) स्थिता; Ds मेरिव स्थिता (corrupt); Ds चोरिव स्थितं (for चौरवस्थिता). D2 श्रीरोद्यानतः स्थितः (for the post. half). -(1. 42) B1 क्रुकोटिकायां; D1.4.8.9 क्रुकी(D9 °का)ट (D4.8 टि)कायां (for क्रकाटिकायां). Bs Dı संध्ये; Dıı संध्यां (for संध्या). Ds.4 [इ]व (for च). T4 M3 उमे (.T4 *प)संध्ये कायसंघो (for the prior half). S Ds जलवाहश्च; Ds जल-वीराश्च; Ds जलदाश्चेव (for जलवाहाश्च). Ñ2 B D3,5-7,10,11 ये (Ds.s मे) घना: (for मेहने). —(1.43) Ñ2 V1 D4.8.10,11 बाहु-; B1.4 बाहों (for बाहू). Ds पीना (for धाता). Ñ1 transp. धाता and विधाता. Di om. च (subm.). Ds बली; T4 M3 (both with hiatus) उमी (for च तौ). Ñ2 B1.8.4 Ds.7.10.11 तथा विचाधरादय:; B2 पूषा चंद्रश्च वैश्रवै: (for the post, half). -(1.44) Do om. from the post, half up to the prior half of l. 45. Ñ2 B1,2.4 इवावृत: (B1.2 °वह:) (for इरावत:) Ds विशालाक्षरतथापर: (for the post. half). Ms ऐरावतो विशालाक्षः शेषो वासुकिरेव चः —(1. 45) D1.3-8 कंबला(Ds °रा)श्चतुरौ (for कम्बलाश्वतरौ). V1.8 Ms नागा (for चोभा). Ta कंबलाश्वतरा नागा (for the prior half). S कार्कोटक-; De क्रकेटिक- (for क्रकेंटक-). -- (1. 46) Ś Vs Ds.12 सर्वे; Ba स तु (for स च). Vs चोरु- (for घोर-). S V3 D8.12 -विषा नागास ; D1.4 -विषी नाम; Ds -विधो नागस् (for -विधो नागस्). S Ds तक्षकाक्ष; Ñ1 B1-3 D18 Ms तक्षकश्च (for °क: स). S8 D8 [उ]पतक्षक!; V1 [उ]पलक्षकः. Ds.s नाम नामतः; Ds सोमयक्षकः (for सोप-तक्षक:). Va Da रक्षक: (Va तक्षका:) सोपितक्षक: (for the post. half). —(1. 47) Ś Ds.12 Te करजानाश्रितस; Vs करजाताः स्थितास ; B1-3 करजालाश्रि (B3 °शि)तास ; D2.5.9 °जाताश्रितास (Do °तस्); Do.7 °जानास्थितास् (for करजानाश्चितास). Ño B D6.7.10.11 चैव; D5 चास्य (for तस्य). Ñ2 B1.4 D5-7.10.11 विषवीय- (for विषवीय). Ds.11 मुमुक्षक: (D11 °त:) (for मुम्रुक्षवः). —Ds om. 1. 48-49. —(1. 48) Vs समाजित्य (for अभूतस्य). De अग्निरास्ये त्वभूतस्य (for the prior half). Vs रुद्राव्, Ds स्कंधो रुद्रैर्धिष्ठतः (for the posthalf). —(1, 49) Ś D12 अन्दा; B1.8 D1.8.4.6 दंता; Ds नासा कुहूरमावास्या तच्छिद्रेषु च वायवः। [50]
ग्रीता तस्याभवदेवी वाणी चापि सरस्वती।
नासस्यौ श्रवणौ चोभौ नेत्रे च शिक्षमास्करौ।
वेदाङ्गानि च यज्ञाश्च तारारूपाणि यानि च।
सुवृत्तानि च वाक्यानि तेजांसि च तपांसि च।
एतानि नररूपस्य तस्य देहाश्चितानि वै। [55]
तेन वज्रप्रहारेण लब्धमात्रेण लीळ्या।
पाणिना पीडितं रक्षो निपपात महीतले।
पतितं राश्चसं ज्ञात्वा विद्वाच्य स निशाचरान्।
ऋरवेद्प्रतिमः सोऽथ पद्ममालाविभूषितः।
प्रविवेश च पातालं नृत्यन्पर्वतसंनिभः। [60]

उत्थाय च दशग्रीव श्राहृय सिचतान्ख्यम्।

क गतः सहसा बृत प्रहस्तग्रुकसारणाः।

एवमुक्ता रावणेन राश्वसास्तमथाञ्चवन्।

प्रविष्टः स नरोऽत्रैव देवदानवदर्पहा।

अथासि गृद्ध वेगेन गरुत्मानिव पन्नगम्। [65]

स तु शीग्रं बिलद्वारं प्रविवेश च दुर्मतिः।

संप्रविश्य च तद्वारं रावणो वरनिभैयः।

अपश्यत्य नरांस्तत्र नीलाञ्जन चयोपमान्।

केयूरधारिणः श्रूरात्रक्तमाल्यानुलेपनान्।

अञ्चलीयकवज्राद्यैविविधेश्च विभूषितान्। [70]

हश्यन्ते तत्र नृत्यन्त्यस्तिसः कोट्यो महारमनाम्।

अर्थ-; Ds अक्ष- (for पक्ष-). Vs -[अ]र्णवश् (for -[ऋ]तवश्). Ñ1 दंता मासर्तवस्तस्य; V1 दंता मासस्तु ऋतवो (for the prior half). V1.8 दंतयोरू (for दंष्योरू). Ma (with hiatus) दंतान्मासा दंष्ट्योश्च उमयोः ऋतवः स्थिताः. —(1. 50) Ś Ñı D8.12 नास्या; Ñ2 D1.6.7,10.11 नासे (for नामा). B1.4 नासाध्य चाप्यमावास्या (for the prior half). De om. च (subm.). B1-3 राघव: (for वायव:). D10.11 छिद्रेषु वायव: स्थिता: (for the post. half). —(1. 51) S Ds आस्ये; B4 जिह्ना; D12 आदौ (for ग्रीवा). Ñ2 V8 B4 D1 भवेद (for [अ]भवद्). Ñ1 V1 D2.8.8 वेदी; B1 देव (for देवी). Ds वाण्यां; D10.11 बीणा (for वाणी). V1 देवी; B2 (m. also as above) चैव (for चापि). —(l. 52) B1 चरणी; B2 De.7.8-11 श्रवणे (for श्रवणों). Ds श्रोत्रे (for नेत्रे). -(1.53) V1 दोषांगानि (for वेदाझानि). V1 om. च (subm.). Ñ1 च यज्ञश्च; D2.9 च सर्वाणि; D3 च यज्ञानां; D5 भुवश्चास्य (for च यज्ञाश्च). V1 जाता; V3 D7 T4 M3 नाना- (for तारा-). Ds -रोमाणि (for -रूपाणि). -Ds om. l. 54. —(1. 54) S Ds संबृतानि च; D2 गायण्यादीनि; Ds सुवर्तनी च (for मुबृत्तानि च). V1 विश्वतानि च यज्ञाक्ष (for the prior half). De om. (hapl.) च तपांसि: Ñ1 V1 Te Ms तेज:-सिद्धि-; Vs ऋदिसिद्धि- (for तेजांसि च). Ñ2 B2.4 वयांसि (for तपांसि). —(1. 55) V3 नरदेवस्य (for नर्रहपस्य). Bs नररूपस्य देहस्य (for the prior half). Ś Ds.12 देवस्य (Ss °वश्रि; Ds.12 °वाश्रि)तानि; Ñ1 V1 देहास्थितानि; D2.9 M8 देहं श्रितानि (for देहाश्रितानि). D5 देहाश्रितानि वैति च (for the post. half). -(1.56) Ñ1 V1.8 D2.9 Ta M3 मुष्टि- (for वज). S B1-s Di.s.4.8:13 -प्रभावेण; D? -प्रकारेण (for -प्रहारेण). S Ñs Bs Ds. 8 नर-; Ñ1 V1 D12 नल्ब-; Vs लघु-; D1.4 नख-; D2.9 तनु-; T4 त्वरुप-; M3 स्वरुप-; L (ed.) तल- (for लब्ध-). Ds न खल्बन्नेण; G (ed.) लंबमानेन (for लब्धमात्रेण). —(1. 57.) Ñi पीडयामास; Ba Da: Ta पीडितो रक्षों, D1.4 Ms ताडितं रक्षों (for पीडितं रक्षों). —(1. 58) B4 पीडितं (for पतितं). Ñ1 मत्वा; B1.2.4 D2.8.9 T4 वृङ्ग (for ज्ञात्वा). S Ñ1 V1.3 D2.3.5.8.9.12 T4 M3 च (for स). Ds निशाचरं (for निशाचरान्). D1 विद्रवंत निशाचराः; D4 विद्रावत निशाचर (for the post. half). -(1.59) D7 करनेद: Ñi Vi -सदृशः; De: -प्रथमः (-for -प्रतिमः). Dr (m. also)

[S]ित- (for Su). V3 प्रतिपास्याथ (for -प्रतिमः सोडथ). — (l. 60) V3 स (for च). Ś Ñ1 D8.13 पाताले (for पातालं). Ñ1 B1.8.4 नित्यं; Ñ2 D8.7.10.11 निजं; B2 नृत्येन (hypm.); M8 गच्छन् (for नृत्यन्). B3 -संनिभं (for न्संनिभ:). Ś D8.12 गृहं पातालसंनिभं; V1 वृतं पर्वतसंनिभं (for the post. half). — After l. 60, B2 ins.:

5* महावाणो महावीयी: सर्वेषां भयकारकः।

—(l. 6r) Ñ1 ₹ (for ₹). —\$ Ds om. l. 62-63. -(1. 62) Di.a स हि तद् (for सहसा). Ñi Vi मृते; Da Ms भृत: (for बृत). Vs B1 -सारणान् (for -सारणाः). —(1. 63) Be De उन्त्वा (for उक्ता). Bs तथ्या; De.7. 10.11 ते तदा (for तमथ). —(1.64) De ततो (for नरो). Bs देव; D1.5 चैन (for sत्रैन). -(1. 65) Ñ B1.3.4 D2.5-7. 10.11 Ta संगृह्य; Ba (m. also as in B1) संस्त्र; Ds [अ]सं गृद्य (for [अ]सि गृद्य). В पन्नगान् (for "गम्). — (1. 66) Ds च (for तु.). S Ds शीवं स च; Ñ1. V1 D12 Ta M3 शीवं स तु (by transp.); Vs शीघं तु स (by transp.); Bs स शीघं तद्; Di.a.4 अनुपृष्ठं (for स तु शीघं). Ds विलद्वारि; Da विल्दारे (for बिलद्वारं). Ñ2 B1.4 D6.7.10.11 संप्रविदय; Bs प्रविदय स (for प्रविवेश). Śi.s Ñi Vi.s Ds.s स; Śs B Di-4.s Ta सु-(for च). -B₂ om. from 1. 67 up to 7.39. 22ª (for sequence and om. cf. Sargas 31, 24 and 35). -(1/ 67) Ś Ñ1 V1.8 D8.12 H (for H-). Ñ2 B1.3.4 D6.7,10.11 प्रविवेश च; Ms प्रविदय च स (for संप्रविदय च). Vs तदा (for च तद्). B3 च्ह्वारं (for तद्वारं). D1.8.6 ततः प्रविश्य दारेण; Te प्रविश्य च तदा द्वारं (for the prior half). Ña Bi.6 Ds.7.10.11 निभंयस्त (Ds °यं त)दा; V1 बलनिभंय ; Vs लोकरावणः; Bs निर्भयस्तत: (for वरनिर्भय:). —(1.68) V1 Ds.6.9 Ms च (for स). D1.5.4 तत्र पुरुषान् (for स नरांस्तत्र). Ñ B1.5.4 De सं(Ñ1 स) प्रविदय त्वपदयदे; Dr.10.11 सं प्रविदय च प्रयदे (for the prior half). -(1. 69) Ds कांश्विद (for द्वान्). -(1. 70) Ms -हारावेर् (for -वजावेर्). Ns B1.8.4 D8.7.10.11 वरहाट(B1 अदितीय)करलाचेर् (Ñs Br. ब्लोवेर; Bs बाहर) (for the prior half). Bs विवरेश; Ms भूषणेश (for विविधेश). S Ds.18 अपि (for च 18-). -(1. 71) S Di-2,8,6,18 Te Ma नृत्यंतस; De

[569.]

नित्योत्सवा वीतभया विमलाः पावकप्रभाः।
नृत्यन्त्यः पश्यते तत्र राक्षसो भीमविक्रमः।
द्वारस्थो रावणस्तेषां तिस्रः कोट्यस्तु निर्भयाः।
यथा दृष्टः स तु नरस्तुल्यास्ते तस्य सर्वशः।
एकवर्णानेकवलानेकरूपानमहोजसः।
चतुर्भुजानमहोत्साहांस्तत्रापश्यत्स राक्षसः।
सांस्तु दृष्ट्वा दश्यीव अर्ध्वरोमा वभूव ह।
स्वयंभुवा दत्तवरस्ततः शीघ्रं विनिर्ययौ।
अथापश्यत्परं तत्र पुरुषं शयने स्थितम्।
[80]
पाण्डुरेण महाहेंण शयनायनवेश्मना।
शेते स पुरुषस्तत्र पावकेनावगण्ठतः।

दिन्यसगनुलेपा च दिन्याभरणभूपिता।
दिन्यामनरधरा साध्यी त्रेलोक्यस्यैत भूषणम्।
वालन्यजनहस्ता च देवी तत्र न्यवस्थिता। [85]
लक्ष्मीदेवी सपद्मा वै भ्राजन्ती लोकसुन्दरी।
प्रविष्टः स तु रक्षेन्द्रो दृष्ट्वा तां चारुहासिनीम्।
जिष्टश्चः सहसा साध्यीं सिंहासनमुपस्थिताम्।
विना तु सचिवैस्तत्र रावणो दुर्मतिस्तद्।।
हस्ते प्रहीतुं तामच्छन्मन्मथेन वशीकृतः। [90]
सुप्तमाशीविषं यद्वदावणः कालनोदितः।
अथ सुप्तो महाबाहुः पावकेनावगुण्ठितः।
प्रहीतुकामं तं ज्ञात्वा न्यपविद्वपटं तदा।

नृत्यं च (for नृत्यन्यस्). B1 नृत्यतस्तत्र शूराणां (for the prior half). Bi कोटीर् (for कोट्यो). Bi Ds.e Ma महात्मन: (for महात्मनाम्). —(1. 72) S Ds.12 नित्यो ज्ञनलाः; D10.11 नृत्योत्सवा (for नित्येश्सवा). Ś V1 D2.5 8.8.12 Ms शांतभया; Ñ1 शांतमना; Vs शांति° (for बीतभया). Ñा बिनर्भेला: В विमना: (for विमला:). Va स्वधिक- (for पावक-). D1.3.4 नित्योत्सवानशांतभया-न्विमलान्यावकप्रभान्. —(1. 73) S Ds.12 क्रीडंती:; Ñ1 V1 B1.3.4 Ds. कीडंत: (B4 °त्य:); Ñ2 Vs कीडंति; D2 कीडंतं; Ds कीडितै:; D11 नृत्यंत:; G (ed.) क्रीडत: (for नृत्यन्त्य:). Vs पश्यतस्; Ds रावणस ; Ds प्रेक्षते ; Ds पश्यतां (for पश्यते). Ñ2 D6.7.10.11 तास्तु; B1 तांस्तु (for तत्र). D1.4 कीडत: पश्य तत्रस्ते(D4 °स्तां); Ms कीडत: प्रेक्षते तान्वे (for the prior half). Ñ2 B1.5.4 De.7.10.11 रावणो; Ds प्रेह्यते (for राक्षसो). Ba लोकरावण: (for भीमविक्रम:). Vs राक्षसा भीमविक्रमा: (for the post. half). —(1. 74) Ñ2 B D1.3.4.6.7.10.11 तत्र (for तेषां). Ñ2 De.7.10.11 तामु; B4 त्रिष्ठ (for तिस्त:). Ñ1 V1 स; D1.3.4 सु- (for तु). Ñ: B1.3 D5-7.10.11 कोटि(B1 °टी)पु(D5 °टि: स-); Vs कोट्यः सु-; B4 लोकेषु (for कोट्यस्तु). Ñs B1.4 Ds-7. 10.11 निर्भय: (for °या:). G (ed.) तिस्र: कोटिविनिर्भय: (for the post, half). —(1. 75) Vs अथ दूस:; Ds.s यथा दूस: (for वथा दृष्ट:). Be transp. स and तु. Di.s.e पुरुष्स (for तु नरस). Ba.4 [S]पि च (for तस्य). Ñ2 D7.10.11 तुल्यांस्तानपि; V1.3 तुल्यास्तस्य च; B1 तुल्यास्ते तेन; D1.3.4 तत्तु(D3 स तु)ल्या युधि (Ds.4 °ध-); Ds तुल्यस्तानपि (for तुल्यास्ते तस्य). Ts वर्च* (for सर्वशः). —(1. 76) Ñi Vi ह्वेकगुणान्; Va Da श्वेकनरान्; De एकप्रमान्; Dr.10.11 एकवेषान् (for एकवलान्). B1 एकवर्णा एकवेषा; Bs D2.5.9 Ms एकवर्णास्त्वेकव (Bs °क) लान (for the prior half). Bi प्रह्मा (for क्यान). -(1. 77) Ds om. स (subm.). N1 ततीपश्यत; V1 Ds तत्रं पदयत; Bs तत्र पस्यति; Bs Ds.s.s Ts तत्रापदयत (for तत्राष्ट्रवस्त). V1.8 B1 T4 M8 रावण: (for राञ्चस:). --(1: 78) Da om. तु (subm.), Ñ1 V1 Ba.a Ma दुवाय; B1 D2.3.5.9 दुझ स (for तु दृझा). Vs तूर्धरोमा. -(1.79) D1.8.4 तत्र (for तत:). -(l. 80) D। यथापदयत्. Ma मुजंग- (for पुरुषं). Ds पावकप्रभं; Te शयनस्थितं (for शयने स्थितम्). - After 1. 80. Ds ins.:

6* महानुरूपं श्रीमन्तं दिव्यं च शयने स्थितम्।

—(1. 81) Ñ। दीप्तशयन- (for शयनासन-). Ś Ds.12 शयनी (Śs Ds °ने)येन संवृतं; Ds पवनाशनशालिना; Ms कौस्तुभेन विराजितं (for the post. half). -(1. 82) Bs च (for स). Ś1.3 D8 [इ]व; Ś2 [ए]व (for [अ]व-). B3 T4 M8 -कुंडित: (for -गुण्डित:). — T4 om. (hapl.). 1.83. —(1.83) S Ds.12 -अनुलेपादि(S1 °पा हि); V3 M3 °लेपी च: B1.3 °लोमा च; D1.3.4 -गंधलेपा च; D2.5.9 -अनुलिशं(D2 °शा) च(D9 °सांगो) (for अनुलेपा च). Vs Ds.e.12 Ms -भूपित:(Ds °तां) (for -भूषिता). -- (1.84) Ñ1 दिव्यांवरा धरा साध्त्री: V3 धर: स्राची; Ds दिव्यांवरधरां साध्वीं; Ds दिव्यांव * * रा माध्वी (for the prior half). - Ds om. (hapl.) from त्रैलोन्यस्य up to साध्वीं in 1. 88. Ñ1 श्रारास्य (for त्रैलोक्यस्य). Ś Ñ2 V1.8 B4 Ds.4.8.12 [इ]व; D7.10.11 [ए]क- (for [ए]व). Vs सुंदर:; Do भूषणे (for भूषणम्). Ms विभूषणं. —(1. 85) B1.s.4 D2.9 Ms बालव्यजन-. — (1. 86) \$3 Ñ2 D2.6-8.10-12 लक्ष्मीदेवी; V1.3 B1.3.4 D1.3.4 M3 लक्ष्मीरिव (D1.3.4 °रेव; M3 °व हि) (for लक्ष्मीदेंबी). Ña B1.8.4 D6.7.10.11 भाजते (for भाजन्ती). -Ñ2 illeg. for l. 87. -(1. 87) Ś1 Ñ V1.3 D2.8.9.12 T6 Ms प्रदृष्ट: (for प्रविष्ट:). Ñ1 D1.3.4 पीलस्यो: Ñ2 B4 T4 M3 लंकेशो; Vs दैत्येंद्रो (for रक्षेन्द्रो). Ñ2 illeg. for तां चारुहासिनीम. Be वै (for तां). Ñi transp. दृष्टा and तां. De चारुभाषिणीं. —(1. 88) V1.8 T4 M8 स तदा (for सहसा). Ñ1 V8 D1.4.18 Ms उपाश्रितां (for उपस्थिताम्). Ñ2 B1.3.4 D6.7.10.11 सिहासन-समास्थि(Bs ° श्रि) तां (for the post. half). —(1.89) Ns De.7.10.11 [अ]पि; D1.2.5.9 च (for तु). D11 दुमैदस (for दुर्मतिस्). —(1. 90) Ms हस्तैर्. Ѻ Ba तां चापि; Vs तामेवः Bs Ds.9 तामिच्छन् ; D6.7.10.11 अन्विच्छन् (for तामैच्छन्). Ñ1 हस्तेनैव महीतुं ताम्; Bı इस्तेन गृहीतं चापि (for the prior half). N1 एच्छन्काम- (for मन्मथेन). D1 च पीडित:; T4 वशंगतः (for वशीकृत:). Ds मनमथस्य वशंगतः (for the post. half). -(1. 91) V1 -विषवत्तद (for -विषं यदद). Ñ V8 B1.8.4 D2.6 T. Ms कालवोदित:; V1 कालदेशित: (for कालनोदित:). -(1. 92) S Da.12 अनुप्त: स (for अथ सुप्तो). D1.3.4 महातेजाः (for °बाहु:). Ta Ma -क्रंडित: (for- ग्रण्डित:). —(1. 93) D1 महीतुं (for महीतु-). S Ñ1 V1 B4 (m. also) D2-4:7.9 Te Ms व्यपविध्य; Vs श्रापविध्य (for व्यपविद्ध-). Ñ1 -पद; D1 -[अ]परं; Ds.7-परं (for -पटं). \$1 यथा; \$2.8 Ds.8.18 तथा

जहासोचैर्म्शं देवस्तं दृष्टा राक्षसाधिपम्। तेजसा तस्य संदीशो रावणो लोकरावणः। [95] वृत्तमूलो यथा शाखी निपपात महीतले । पतितं राक्षसं ज्ञात्वा वचनं चेद्मबबीत्। उत्तिष्ठ राक्षसश्रेष्ठ मृत्युस्ते नाद्य विद्यते । प्रजापतिवरो रक्ष्यो येन जीवसि राक्षस । गच्छ रावण विस्तृहधी नाधुना मरंणं तव। [100] लब्धसंज्ञो सुहूर्तेन रावणो भयमाविशत्। एवमक्तस्तथोत्थाय रावणो देवकण्टकः। लोमहर्षणमापन्नो ह्यववीत्तं महाद्युतिम्। को भवान्शीर्यसम्पन्नो युगान्तानलसंनिभः। ब्रूहि त्वं को भवान्देवो भृतो वेह ब्यवस्थित:। [105]

एवमुक्तः स तेनाथ रावणेन दुरात्मना। प्रत्युवाच इसन्देवो मेघगम्भीरया गिरा। किं ते मया दशबीव वध्योऽसि नचिरान्मम। एवमुक्तो दशग्रीवः प्राञ्जलिर्वाक्यमववीत्। प्रजापतेस्तु वचनान्नाहं मृत्युवशं गतः। [110] न स जातो जनिष्यो वा सम तुल्यः सुरेष्वपि। प्रजापतिवरं यो हि लङ्घयेद्वीर्यमाश्रितः। न तत्र परिदारोऽस्ति प्रयत्नश्चापि दुर्वलः। न तं पर्यामि त्रैलोक्ये यो मे कुर्याद्वरं वृथा। [115] अमरोऽहं सुरश्रेष्ठ तेन मे नाविशद्मयम्। अथापि च भवेनमृत्युस्त्वद्धस्तानान्यतः प्रभो । यशस्यं श्लाघनीयं च स्वत्रस्तानमर्णं मम।

(for तदा). Ñ2 व्यवद्यत तदा स च; B4 परपर्शाध करेण सः; Ds देवदेवो महाप्रमु: (for the post. half). —(1. 94) Ds. ह स (for तं). S Ds.12 transp. तं and इट्टा. V1 राक्ष्सोत्तमं; D2.5.9 राक्षसर्वमं (for °साधिपम्). —(1. 95) Ñ2 B1.8.4 D6.7.10.11 सहसा (for तस्य सं-). - After l. 95, Ñ1 V1.3 D8.6 T4 Ms ins.:

6* घोणावातेन दीर्घेण तस्मित्राम रसातले।

[Ds घोर-; T4 प्राण-: Ms घ.ण- (for घोणा-). Ds -पानेन (for -वातेन). Ts दीसेन (for दीवेंण).]

-Ñ1 cont.: 7* वायुरेको यथा तूलं स दूरं नीयते तथा।

—(1. 96) B4 D7.10.11 कृत° (for कृत्त°). र्भें। इवाशाखी; B1 D2.5.9 यथा वृक्षो (for यथा शास्त्री). - (l. 97) \$1.3 Ñ1 Ba D1.2.5.9 दृश्वा (for ज्ञाखा). De देवम् (for चेदम्). — (l. 98) Bs.4 Ds.12 T4 नात्र (for नाच). S Vs Ds वर्तते (for विद्यते). —(1. 99) Do प्रजापतेर् (for प्रजापति-). Bo -वराद् (for -बरो). Ś Ds.12 दत्तो; Ñ2 Vs B2.8 D2-5 Ms रक्षो (for रक्ष्यो). Ñ B1.3.4 D6.7.10.11 तेन (for येन). D2 रक्षित; D5,12 जीवति (for जीवसि). Ts Ms रावण (for राक्ष्स). -(1. 100) Ś Ñı V1.3 D8.12 T4 M3 विस (V3 ° श्र) व्यं; Ñ2 B2.3 D1-5.7 विश्रव्धो. Ms नात्र वै (for नाधुना). —(l. 101) After the prior half of l. 101, Ms ins. :

राक्षसो भीमविक्रमः।

तं तु दृङ्घा महात्मानं.

Ms आप स: (for आविशत्). —(1. 102) Ñi Vi Ds.5.7.10.11 T4 M2 तदोस्थाय; Ñ2 D1.2.4 ततोस्थाय; B1 ततो रक्ष:; De तदा तेन (for तथोत्थाय). Ñ1 V1 B4 D5 लोक- (for देव-). —(l. 103) Мз रोम-. Di. э लोकह (Ds °н , वेंणम् (for लोमहर्षणम्). — Vs om. after इ up to मू in l. 105. V1 महामति; Ms 'मुर्नि (for महाबुतिस्). -After l. 103, Bs ins.:

9* बाहु प्रह् संपन्नो युगान्ताझिसमप्रभः। —Bs transp. l. 104 and 105.—(1. 104) Ñs B1.3.4 De.7.10.11 नीर्य (Ba शीच)संपन्नी; Ds.9 शीर्यमापन्न:; Ds सर्व° (for शौर्यसम्पन्नो). Ds.5.9 कल्पांत- (for युगान्त-). Bs -संनिभे: (for संनिम:). —(1. 105) Ds कि (for को). Ñ Bs D6.7.10.11

देव (for देवो). Ms देवदेवो वा (for को भनान्देवो). S1 अनवीत्तं महान्देवो (for the prior half). — S Ds om. (hapl.) from भूतो up to देवो in l. 107. Ñ2 B2 De.7.10.11 कुतो भूत्वा (for भूतो वेह). V1 B1 च य: स्थित:; D2.9 च यत्स्थित:; L (ed.) यतः स्थितः (for न्यवस्थितः). Bs वयं यसमाद्भयादिताः; Ds भूतो वेदयत: स्थित:; D18 भूतो वैकचर: स्थित:; Ta भूतं चेहतनं स्थितं; Ms सर्वदेहेषु सुस्थितः (for the post. half). —(1. 106) De 7.10.11 तती देवो (for स तेनाथ). —(1. 107) Ta इत्युवाच (for प्रत्युवाच). -(1. 108) D2 मे; Ms तन् (for ते). Da त्वया (for मया). Ma इह (for मम). Ñ2 B1,8.4 निज्ञातेन निशावर (for the post, half). -(1, 109) D1.2.4.9 एतच्छ्रत्वा; D8 तच्छ्रत्वाथ; D8 एवं श्रुत्वा (for पवसुक्तो). —(1. 110) Vs च (for तु). र्रा मृत्युं (for मृत्यु-). Ñ2 B8 D2.7.9-11 -पर्थ (D9 °थे); B1 -मर्थ (for -वर्श). Ñ1 माहं मृत्यु-मुपागत: (for the post. half). —(1. 111) Vs [S]जनिष्यद् (for जिन्धो). Bs नामुरेणापि यक्षेण (for the prior half). Ś Ñ1 V1 D2.8,12 T4 M8 मत्तुल्यो वा; D1.4 दानुस्तुल्यं; Ds स * तुल्य:; Ds मतुलो वै; Ds मनुष्ये वा (for मम तुल्य:). Vs मच्छल्यो वा सुरेश्वर: (for the post, half). -(l. 112) Ts को (for यो). Dr प्रजापति यो हि सुरो (for the prior half). Bs आस्थित: (for आश्रित:). Vs रुव्ध्वा चातुरुतां गत: (for the post. half). -(1. 113) Vs ततस्ते (for न तत्र). S Vs Ds.12 परिहासी (for °हारो). Vs Do प्रपन्नश् (for प्रयन्तश्). Ba [अ]ति- (for [अ]पि). Ś Ds.s Ta Ms दुर्शम: (for दुर्बल:). —(1. 114) Vs में; Bs ते; Ts जु (for तं). Ña D1.5.6.6.7.10.11 Ms त्रैटोनये(Ñ2 °मयं) तं न पत्र्यामि (for the prior half). Dis missing for यो. Ms तत् (for मे). Dis यथा (for कृथा). S Ds transp. वरं and कृथा. —(l. 115) Vs अमरं हि; Ds Ms अमरी वा(Ds मे) (for अमरोड्हं). Ś Ñs V1.3 D8.13 येन (for तेन). Ñ2 B8.4 D6.7,10.11 T4 M8 मा; Do ते (for मे). Vs रथं (for मयम्). Din नाविशंकय (for °श्क्रयम्). Bi न तेन भयमाविशत् (for the post. half). -(1. 116) Vs अथापि तु: Bs.4 Ts तथापि च; D1-5.5 अथवा मे; L (ed.) अथ चापि (by transp.) (for अथापि च). Ds खत्त: स्यान् ; De स्वह्रतान् ; Te Ms खत्तो मे (Te यन्) (for त्वदस्तान्). Ds अन्यतः (for नान्यतः). —(1. 117) Ñs Vı

[571]

स्थास्य गांत्रे संपर्यद्रावणो भीमविकमः।
तस्य देवस्य सकलं त्रैलोक्यं सचराचरम्।
आदित्या मरुतः साध्या वसवोऽथाश्विनाविष। [120]
रुद्राश्च पितरश्चैव यमो वेश्रवणस्तथा।
समुद्रा गिरयो नद्यो वेदा विद्याख्ययोऽप्रयः।
प्रहास्तारागणा ब्योम सिद्धगन्धर्वचारणाः।
महर्षयो वेदविदो गरुडोऽथ भुजंगमाः।
ये चान्ये देवता यक्षाः संस्थिता दैत्यराक्षसाः। [125]
गात्रेषु शयनस्थस्य दश्यन्ते सूक्ष्ममूर्तयः।
आह रामोऽथ धर्मात्मा द्यास्त्यं मुनिसत्तमम्।
द्वीपस्थः पुरुषः कोऽसौ तिस्नः कोव्यस्तु काश्च ताः।

Ba D1.4.10 यशस्य (for यशस्यं). D2.9 भविष्यति कथंचिच (for the prior half). Be(with hiatus) उत्कृष्टं; Ds त्वत्तः स्यान्; Ta Ms त्वत्तो मे(Ta यन्) (for त्वद्धस्तान्). Ms त्विदं (for मम). —(l. 118) Ñ1 B1 D1.3.4 सोपइयद्. Ś D2.5.8.9.12 अपइयदथ गात्रेषु (D2.9 ° भ्यो; D5 °ण); V3 अथ गामुपसंगम्य; Ta Ms अथापस्यत्तस्य गात्रे (for the prior half). —(1. 119) Vs D1-5.9 Te Ms देव- (for तस्य). Ś D8.12 देवरयैकस्य (for तस्य देवस्य). D2.9 सदेवासरपन्नगं (for the post. half). —(1, 120) Ñ1 V1.3 D4.6.9 आदिख- (for आदित्या). Ś Ñ1 V1,3 D2.5.8.9,12 Te M8 वसवी (for महत:). Ś Ds Ms हद्रा (for साध्या). Ś Ñ1 V1 D2.5.8.9.12 Ta Ms महतो (for बसवो). Ds [S]पि; D12 वा (for su). Vs महत: पानकस्तथा (for the post. half). -(1. 121) S Ds साध्यादा; Ms सिद्धादा (for हद्राञ्). Va (with hiatus) अमरञ् (for पितरञ्). Na [अ]पि (for [प]व). Vs वैवस्वतस् (for वैश्रवणस्). — S1 om. l. 122-124. -(l. 122) D2 गंधविष्सरसी वैद्यो (for the prior half). S2.8 Ñ B1,4 D8.12 वेद- (for वेदा). V1 विद्या वेदस; Vs विद्याविद्यास; Ds दानवेंद्रास; Ds Ts Ms विद्या वेदास (by transp.) (for वेदा विद्यास्). —(1. 123) B1 तथा (for नाणा). Ñ1 सर्वे; Ñ2 व्योच्चि; V3 सोम: (for ब्योम). De °गणो ब्योमो, D7.10.11 सिझा; Ms साध्या (for सिद-). -(1. 124) D: मुनिगणास्तथान्ये (for वेदविदो गरुडो). Ña Ba [S]पि; Da.o च (for su). Ña Ba भुजंगम:. —(1. 125) Ñ2 B4 बाम्बान्या (for ये चान्ये). D12 दैवता; T4 संति ते; M3 संस्थिता (for देवता). Ñ2 B1 De.7.10.11 संधा: Bs यथा (unmetric); Bs वंबा:; Ts Ms देवा: (for वश्वा:). D2.5.9 संक्षिता (for संख्यिता). S D8.18 देव- (for दैस्य-). Ta Ma दैस्यदानव- (for संस्थिता दैस्य-). —(1. 126) Vs ममतस्तस्य (for श्यनस्थस्य). Ds दृश्यते (for दृश्यन्ते). -(1. 127) Da.s. प्राह (for आह). Di.s [S]पि (for sa). Di. [अ] प्यगस्ति (for प्रान्स्यं). S Da.12 मुनिसेवितं; D4 म्निसत्तम: (for °सत्तमम्). —(.1. 128) B1.3.4 D3.7 च (for तु), Da. हि (for च). S D1.12 च तास्तु का: (by transp.); Ni (by transp.) Ds तु ताझ का: (Ds ता:); V1.3 Ta Ms च ताक का: (for तु काक ता:). —(1. 129) \$ Ñ1 V1.8 D8.12 Ta कथा; Ma कश्चिद् (for कोडसी). D? देव- (for देहन-). -(1. शयानः पुरुषः कोऽसौ दैत्यदानवदर्पहा।
रामस्य वचनं श्रुत्वा ह्यगस्यो वाक्यमञ्ज्ञवीत्। [130]
श्रूयतामभिधास्यामि देवदेवं सनातनम्।
भगवान्किपछो नाम द्वीपस्थो नर उच्यते।
ये तु नृत्यन्ति वै तत्र सुरास्ते तस्य धीमतः।
तुष्यतेजः प्रभावास्ते किपछस्य नरस्य वै।
नासौ कुह्नेन दृष्टस्तु राक्षसः पापनिश्चयः। [135]
न बभूव तदा तेन भस्मभादाम रावणः।
खिन्नगात्रो नगश्रख्यो रावणः पतितो सुवि।
वाक्शेरस्तं विभेदाशु रहस्यं पिशुनो यथा।
अथ दीर्घेण कालेन ल्ड्यसंज्ञः स राक्षसः।

130) B4 D5 (both with hiatus) अगस्त्यो; D11 स्वगस्त्यो (for ह्यगस्त्यो). V3 वभाषे मुनिपुंगव: (for the post. half). — (l. 131) D8 अपि (for अभि-). B1 देवदेव-; D10.11 M8 देवदेव:; B (ed.) °देव (for देवदेवं). D10.11 M8 सनातनः; B (ed.) सनातन (for सनातनम्). —V1 reads l. 132 (including star passage) after l. 119, repeating them here. —(l. 132) V1(both times).8 D1.8.4 भवान्दि (for भगवान्). D1-4.9 T4 M8 राम (for नाम). Ñ1 भवान्दि पुरुषो रामो (for the prior half). Ñ1 द्वीपस्थ- (for द्वीपस्थे). —After l. 132, Ś Ñ1 V1.8 D3.5.8.13 T4 M8 ins.:

10* स च नारायणो देवः शङ्कचक्रगदाधरः । विधाता चैव भूतानां संहर्ता च तथैव सः । अनादिरच्युतो विष्णुः प्रभवः शाश्वतोऽव्ययः ।

[(l. 1) Ñ1 V1(both times).8 D3.5 T4 M3 वै (for च). Ñ1 V3 नाम (for देव:). V3 देवश्वकः (for श्रङ्गवकः).
—D3 transp. l. 2 and l. 3. —(l. 2) Ñ1 सर्व- (for चैव).
Ñ1 संहतीयस; D5 संबता च; D8 संहतीव (for संहती च). Ñ1 V1 (both times).3 D3.5.12 T4 M3 च (for स:). —(l. 3) V3 रक्षिणो (for अच्युतो). V3 रक्षिता; D3 पुरुष: (for प्रभवः). V1 (first time) अनादिरादिभृतस्य संहती च स्वयं प्रभुः.]

—(1. 133) \$2.8 नृत्यंत (for नृत्यन्ति). \$ D8.18 दूतास; N1 V1.8 D1-5.9 सुतास्; De नरास् (for सुरास्). V1 तस्य च; Ds ते तत्र (for ते तस्य). -(1. 134) V1 तस्य (for तुल्य-). D2.9 उच्यते य: (for तुल्यतेज:-). \$1.2 Ñ1 D2 -प्रभावस (Ñ1 °श्); Ms -प्रतापास (for -प्रभावास्). Ñ1 च (for ते). S Ds.12 क्षेस्तस्य (for कपिलस्य). Ñ1 च; Ds ते (for वै). -(1. 135) Vs योसौ; Ms नाति- (for नासौ). Bs शाम (for दृष्ट्स). -(1. 136) Ms ततो (for तदा). Vs T. Ms राम (for तेन). Ñ1 रावणस्तदा; Vs Ts Ms रावण: प्रभी; Bs राम राक्षतः (for राम रावण:). —(1. 137) Ś Ñı V1.3 D1.8.13 छिन्न-; Ma भिन्न- (for खिन्न-). D1.4 लिग्धरोमा (for खिन्नगात्री). Vs नरव्यात्र (for नगप्रख्यो). Ba स्पृष्टगात्रं हि तद्रक्षो (for the prior half). D1.4 पातितो (for पतितो). - \$ D8.11 om. 1. 138. —(1. 138) Vs वासरे सं- (for वावशरेस्तं). Bs.4 स्तंथितो (Ba °ते)वाशु(Ba °थ); De तं विभेदश्व (for तं विभेदाशु). Na Ba पिश्चने (for पिश्चनो). Ni बृक्षं परश्चना यथा (for the

भाजगाम महातेजा यत्र ते सचिवाः स्थिताः। [140] Colophon

श्रुरवैतत्तु ततो राम भाश्चर्यमिति चाववीत्।
पूज्यमानाः स्थितास्तत्र ये रामस्य समीपतः।
तेऽप्याश्चर्यमिति प्राहुर्वानरा राक्षसास्तथा।
विभीषणश्च धर्मातमा पार्श्वस्थो वाक्यमववीत्।
भाश्चर्यं स्मारितोऽस्म्यद्य यत्तद्वृतं पुरातनम्। [145]
भगस्त्योऽथाववीद्दामं सर्वमेतच्छूतं स्वया।
दृष्टः सभाजितश्चासि राम गच्छामहे वयम्।

3

V3 ins. after 35.53^{ab}; D0 ins. after Sarga 36; D7.10.11 cont. after colophon read after 1.46 of App. I No. 4; T4 M3 ins. after 1.2 of 736* (T4 after addl. colophon):

post. half). —(l. 139) S Ds.12 शीव्रण; D2 [अ]दीवेंण (for दीवेंण). V1 B4 राव्ण: (for राक्षस:). —(l. 140) B3 जगाम च (for आजगाम). Ñ1 V1.3 D5 M8 हतोजाश (M3 रित्त); B1 D2.9 महोजाश (for महातेजा). Ñ1 गता: (for स्थिता:). —After l. 140, V3 T4 M3 ins.:

II* तैरेव सहितो लङ्कां जगामाशु दशाननः।

Colophon. V1 M3 om. Ñ1 reads colophon after 1. 141; while Ds.s read after 1. 145. - Sarga name: Śi Ñ B1.8.4 D1.8.4.8-8 महापुरुषदर्शनं (D1 °नो); \$2.8 पुरुषदर्शनं (\$3 °न:); V3 D12 पुरुषोत्तमदर्शनं; D5 अगस्त्र-रामसंवादे महापुरुपवर्णनो. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 Vs B1.8 D7.18 om.; Ñ2 31; B4 20; D1.4.5 38; D8 T4 37; D6 4; D8 36; D9 32; D10.11 50. - After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु. -Ñs B1.8.4 D6.7.10.11 T4 ins. l. 141-147 after 7.30 (for var. in B1.8 D6.7.10.11 Ta cf. 643*). -D18 ins. ॐ before l. 141. —(l. 141) D1.4 [प]व; D2.5.9 [प]वं; Ds [ए]नं (for [ए]तत्). Ds स (for तु). Vs कुंडेनं तु. Ñi Vi Ms शुरवेतद्वचनं प्राह(Ms सर्व) (for the prior half). Ñi Vi Ms राघन: (for चानवीत्). Vs इदमनवीत् . —(1. 142) Vs D1.3-5 समीपगा:. —(1. 143) Ds तथा (for तेडिंग). D2.9 राह्मसे: सह (for राह्मसास्तथा). Ñ1 V1.8

12* आश्चर्यमिति तद्रामो लक्ष्मणश्चानवीत्तदा । अगरत्यवचनं श्वता वानरा राक्षसास्तथा ।

while Ds ins. l. 2 only after l. 141:

[Cf. 1. 1-2 of 643*. -- (1. 2) Ds °स्य वच:. Ñs तदा (for तथा).]

D1.3-5 Ms आश्चर्यमिति ते (Vs सं; Ms तत्) प्राहुर्वानरा (Vs °हू

राघना) राक्ष्सै: सह. - For l. 141-143, Ñs Bs subst.;

—(1. 144) Ñ V1.3 B& D1-5.9 Ms तु(Ñ2 च) रामस्य (for

एतच्छुस्वा तु निखिलं राघवोऽगस्त्यमबबीत् । य एपर्करजा नाम वालिसुद्रीवयोः पिता। जननी का च भगवन स्वया परिकीर्तिता। वालिसुग्रीवयोर्बह्यनमाता नाम च तत्कृता। एतद्वसन्समाचक्ष्य कीतुहरूमिट् हि नः। [5] स प्रोक्तो राघवेणैवमगस्यो वाक्यमबबीत्। श्रुण राम कथामेतां यथापूर्वं समासतः। नारदः कथयामास ममाश्रमसुपागतः। कदाचिद्दमानोऽसावतिथिर्मामुपागतः। अर्चितस्तु यथान्यायं विधिद्दष्टेन कर्मणा। [10] सलासीनः कथामेनां मया पृष्टः स कौतुकात्। कथयामास धर्मात्मा महर्षे श्रुयतामिति। मेरुनेगवरः श्रीमाञ्जाम्बृतद्मयः शुभः। तस्य यनमध्यमं शृङ्गं सर्वदैवतपूजितम्। तस्मिन्डिवा सभा रम्या ब्रह्मणः शतयोजना । तस्यामास्ते सदा देवः पद्मयोनिश्चतुर्मुखः ।

च धर्मारमा). Vs रामम् (for वाक्यम्). — (l. 145) Vs श्वास्य (for रहम्यच). Ñi श्रावितो मेच; Bi श्रावितोरम्यच (for स्मारितो- हम्यच). Ñi Ds यत्तु; Vs यत्र (for यत्तद्). Vs मुक्तं; Ds भूतं; Ds रूपं (for वृत्तं). — (l. 146) Ñi Vi.s Bi Ds.s.s.s Ms अथागस्त्यो (by transp.) (for अगस्त्योऽथ). Ms सर्वम् (for रामं). Vs Di.s.a पत्रसर्वं (by transp.); Ms पत्रद्राम (for सर्वमेतच्). Š Ds.is छतं त्वया; Ds मया छतं (for छतं त्वया). Ñ Vi Bi Ds.s.s पत्रसर्वं छतं मया (for the post. half). — (l. 147) Š Ds.s.s पत्रसर्वं छतं मया (for the post. half). Ñi समाजितस्यापि (for व्लक्षासि). Ms दृष्टा सभाजिताश्चापि (for the prior half). Ñ Vi.s Bi Di-s.s Ms वास्यामहे (for गच्छा). — After l. 147, Ms ins.:

13* तस्य तद्भवनं श्रुखा रामो रमयतां वरः।

3

Vs om. 1. 1-8.—(1. 2) Ds एपश्चराजो.—(1. 3) Ms हि (for च). D10.11 भवनं (for भगवन्). D9 Te कास्य भवनं (Ta °*) (for का च भगवन्), D10.11 सा; Ta damaged (for न). -(1.4) Te damaged for सुन्रीन, Te नाम्नी; B (ed.) चापि (for नम्नन्). Do Ta Ms माता का नामत: स्मृता(Ta °तिस्तिह); D10,11 K (ed.) माता मे नाम तत्कृता(K [ed.] °मतः कुतः); B (ed.) नामनी केन हेतुना (for the post. half). -(1.5) To damaged for the prior half. -(1. 6) Do संत्रोक्ता (for स प्रोक्ता). -(1. 7) Ma समाहित: (for समासत:). -(1.9) D7.10.11 अतिधमेम् : Te damaged; K (ed.) अतिथित्त्रम् (for अतिथिर्माम्).—(l. 10) Vs Ts च (for g). Dr Ts Ms वधान्याव्यं. —(1. 11) Vs Ds Ts एता; K (ed.) स्त्रेनां (for एनां). Ms तु (for स). -(1. 13) Vs सुमेहनंगः (subm.) (for मेहनंगवरः).-(1. 15) Vs दिव्याक्षमे; Ms दिव्यसमा (for दिव्या समा). K (ed.) बाझी या (for ब्रह्मगः). -(1. 16) Ts damaged for तस्यामास्ते. Vs महादेव:; Ds यदा ** (lacuna)

योगमभ्यसतस्तस्य नेत्राभ्यां यदसोऽस्रवत्। तद्गहीतं भगवता पाणिना चर्चितं तु तत्। निक्षिसमात्रं तद्ममा ब्रह्मणा लोककर्तृणा। तस्मित्रश्रुकणे राम वानरः संबभ्व ह। [20] उत्पन्नमात्रस्तु तदा वानरश्च नरोत्तम । समाश्वास्य वियेवनियैहकः किल महारमना। पर्य शैलं सुविस्तीर्णं सुरैरध्युपितं सदा। तस्मित्रम्ये गिरिवरे बहमूलफलाशनः। ममान्तिकचरो नित्यं भव वानरपुंगद। [25] कंचित्कालमिहास्व ध्वं ततः श्रेयो भविष्यति। एवमुक्तः स चैतेन ब्रह्मणा वानरोत्तमः। प्रणम्य शिरसा पादौ देवदेवस्य राघव। उक्तवाँ होककर्तारमादिदेवं जगत्पतिम् । यथाज्ञापयसे देव स्थितोऽहं तव शासने। [30] एवमुक्तवा इरिदेवं ययो हृष्टमनास्तदा। स तदा द्रमखण्डेषु फलपुष्पघनेषु च। ब्रह्मन्प्रतिबलः शीघं वने फलकृताशनः। चिन्वन्मधृनि मुख्यानि चिन्वनपुष्पाण्यनेकशः। दिने दिने च सायाह्ने ब्रह्मणोऽन्तिकमागमत्। [35] गृहीत्वा राम मुख्यानि पुष्पाणि च फलानि च। ब्रह्मणो देवदेवस्य पादमूले न्यवेदयत्।

एवं तस्य गतः कालो बहु पर्यटतो गिरिम्। कस्यचिस्वथ कालस्य समतीतस्य राघव। ऋक्षराड्वानरश्रेष्ठस्तृषया परिपीडित:। [40] उत्तरं मेरुशिखरं गतस्तत्र च दृष्टवान । नानाविहगसंघुष्टं प्रसन्नसिललं सरः। चल्हकेसरमात्मानं कृत्वा तस्य तटे स्थितः। ददर्श तिसानसरसि वक्त्रच्छायामथात्मनः। कोऽयमस्मिनमम रिपुर्वसत्यन्तर्जले महान्। [45] रूपं चान्तर्गतं तत्र वीक्ष्य तत्पद्यतो हरि:। कोधाविष्टमना होष नियतं मात्रमन्यते। तद्स्य दुष्टभावस्य पुष्कलं कुमतेर्गृहम्। एवं संचिन्त्य मनसा स वै वानरचापळात् । भाष्ठत्य चापतत्तस्मिन्हदे वानरसत्तमः। [50]: उरह्रय तसात्स हदादुव्यितः प्रवगः पुनः। तिसन्नेव क्षणे राम जीत्वं प्राप स वानरः। मनोज्ञरूपा सा नारी लावण्यललिता शभा। विस्तीणंजघना सुभूनींलकुनतलमूर्धजा। मुग्धसस्मितवक्त्रा च पीनस्तनतटा शभा। [55] हरतीरे च सा भाति ऋज्यष्टिर्लता यथा। त्रैलोक्यसुन्दरी कान्ता सर्वचित्तप्रमाथिनी । लक्ष्मीव पद्मरहिता चन्द्रज्योत्स्रेव निर्मला।

(for सदा देव:). —(1.17) Ts damaged for सतस्तरय. Vs Do Ma नेत्रेभ्यो. Ma [अ]द्रवत् (for इम्नवत्). D7.10.11 यद्शु स् (D11 ° हुस्र)वत् ; T4 अधु चापतत् . — (1. 18) V8 गृहीत्वा (for °तं). Vs मदितं; De चाचितं (for चिंचतं). Vs Ms च (for तु). -(1. 19) Vs निक्षिप्यमानं. Ms लोकधारिणा (for °कर्नुणा). —(1. 20) Vs वैरमुतो (corrupt) (for अधुक्रणे). Ta हि (for ₹). -(1.21) V3 D9 T4 M3 H (for ₹). -(1.22) · Vs तुष्टः (for उत्तः). —(l. 23) Vs पुरा; K (ed.) तदा (for सदा). - (1. 24) Vs Do असिन् (for त°). Vs Ta गिरिवरे रम्ये (by transp.). —(1. 25) Te [अं]तिकपरो (for °चरो). —(1. 26) Vs D7.10 किंचित. Vs [आ] स्थिता (for [आ]स्व त्वं). Ms तव (for तत:). -(1. 27) Vs Ds वै तेन (for चैतेन). -(1. 28) Te damaged from दौ up to लोक in l. 29. —(l. 29) Vs देवदेवं (for आदिदेवं). Vs Ds T. Ms प्रजापति; K (ed.) जगद्रहं (for जगत्पतिम्). -(1. 32) Vs Ta ततो (for तदा). Ms रमणीये तु (for द्रमखण्डेषु). Vs Ta -वनेषु (for -घनेषु). Ms फलपुष्पोपशोभिते (for the post, half). —(1.33) Vs Ds Ta Ms 羽羽羽 (Te ° न्प्र)तिबलः: Dr महान्नतिबलः K (ed.) महाप्रतिबलः दौ इये (tor the prior half). Va দেল্লাহান:. — (1. 34) K (ed.) कचिन् (for चिन्वन्). Te damaged after मु up to दिने win 1. 35. -Vs cm. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 1. 36.-(1. 35) Do om. (hapl.) दिने. Ta आयथी (for आगमत्). —(1. 36) Vs om. first च (subm.). -(1. 37) Ma न्यवेशयत् (for न्यवेद°). --(1: 38) Vs विरे: --(1. 40) Vs जवाम (for ऋक्षराइ).

De Ta वानरकृषस; Ms वानरस्तत्र (for प्रेष्टस्). Vs De Ta Ms तृष्णया (for तृत्रया). —T4 damaged after प up to ग in l. 41. — (l. 41) Vs दहंतं तत्र दृष्टवान् (for the post. half). —(l. 42) D7.8 M3 -विहंग-(for -विहग-). Vs शुविम्; T4 शुभं (for सर:). D9 प्र** सलिलाश्यं (for the post. half). — (1. 44) Ta damaged for सर्सि. D10 वक्त (for वक्त-). -(1. 45) Vs कीयमात्म-विपर्जने मन्तर्ज * गते महान् (corrupt). —(1. 46) Ds चांतर्जलं (for °गंतं). Vs तस्य (for तत्र). K (ed.) पाथसो (for पश्यतो). De हरे:. Vs विकृतं कुरुते हरि:; Ta damaged; Ms वीक्षतो धीरजायत (for the post. half). —(1. 47) To damaged for क्रोधा. Ta न (for मा). Vs यती मामवमन्यते (for the post, half). —(1. 48) Vs वयं कुमी विनिशहं; Do करिष्यामि विनिमहं; Ta Ms कर्तच्यो निमहो मया (for the post. half). -(1.49) Ds om. (hapl.) from वानर up to स in 1. 52. -(1. 50) Vs न्यपतत् (for चा°). Vs स वे वानरपुंगव: (for the post. half). —(1.51) Vs वैक देवेश; Ms °त्संहादो; K (ed.) °त्सरस (for तस्मात्स हदाद्). Ms मुदितः (for उत्थितः). —Te damaged from पुनः up to the prior half of 1. 52. -(1. 52) D7 चाप; Ms आप (for sig). -(1. 53) Do लावण्ये (for out.). -(1. 54) Vs D7.9 Ms -कुंचित- (for -कुन्तल-). -(1. 55) Vs वरा; K (ed.) मुग्धा (for मुग्ध-). Va च सा (for श्रुमा). -(1. 56) Vs Do T. Ms स्थिता (for च सा). K (ed.) हदतीरस्थिता. Vs शुभा; K (ed.) तथा (for यथा). -(1. 57) Te damaged from वय up to सर्व- Vs नर- (for सर्व-) Ta -प्रमर्दिनी (for -प्रमाथिनी). -(1, 58) De पद्म- (for

रूपेणाप्य भवत्सा तु श्रियं देवीमुमां यथा। द्योतयन्ती दिशः सर्वास्तत्राभृत्सा वराङ्गना । [60] एतस्मिन्नन्तरे देवो निवृत्तः सुरनायकः। पाद। बुपास्य देवस्य ब्रह्मणस्तेन व पथा। तस्यामेव च वेलायामादित्योऽपि परिश्रमन्। तस्मिनेव पदे सोऽभृद्यस्मिन्सा तनुमध्यमा। युगपत्सा तदा दृष्टा देवाभ्यां सुरसुन्द्री। [65] कन्दर्पवशगौ तौ तु ह्या तां संवभूवतुः। ततः श्चभितसर्वाङ्गौ सुरेन्द्रौ पन्नगाविव। तद्वपमञ्जतं द्वा त्याजितौ धैर्यमात्मनः। ततस्तस्यां सुरेन्द्रेण स्कन्नं शिरसि पातितम्। अनासाधैव तां नारीं सन्निवृत्तमथाभवत् । [70] ततः सा वानरपतिं जज्ञे वानरमीश्वरम्। अमोघरेतसस्तस्य वासवस्य महातमनः। वालेषु पतितं बीजं वाली नाम बभूव सः। भास्करेणापि तस्यां वै कन्दर्पवशवर्तिना । बीजं निषिक्तं ग्रीवायां विधानमनुवर्तत । [75] तेनापि सा वरतनुनोंका किंचिद्रचः ग्रुभम्। निवृत्तमदनश्राथ सूर्योऽपि समपद्यत। श्रीवायां पतिते बीजे सुश्रीवः समजायत। एवसुरपाच तौ वीरी वानरेन्द्री महावली। दस्वा तु कांचनीं मालां वानरेन्द्रस्य वालिनः। [80]

अक्षरतां गुणसंपूर्णा शक्रस्तु त्रिदिवं ययो। सूर्योऽपि स्वसुतस्यैव निरूप्य पवनारमजम्। कृत्येषु व्यवसायेषु जगाम सविताम्बरम्। तस्यां निशायां ब्युष्टायामुदिते च दिवाकरे। स तद्वानररूपं तु प्रतिपेदे पुनर्नृप । [85] स एव वानरो भृत्वा पुत्री स्वस्य प्रवंगमी। पिङ्गेक्षणौ हरिवरी बलिनौ कामरूपिणौ। मधून्यमृतकल्पानि पायितौ तेन तौ तदा। गृद्य ऋक्षरजास्ती तु ब्रह्मणीऽन्तिकमागमत्। दपुर्भरजसं पुत्रं ब्रह्मा लोकपितामहः। [90] बहुशः सान्त्वयामास पुत्राभ्यां सहितं हरिम्। सान्तवयित्वा ततः पश्चाहेवद्तमथादिशत्। गच्छ मद्वचनाइत किष्किन्धां नाम वै शुभाम्। सा ह्यस्य गुणसंपना महती च पुरी शुभा। तत्र वानरयूथानि सुबह्नि वसन्ति च। [95] बहुरत्नसमाकीर्णा वानरैः कामरूपिभिः। पुण्या पुण्यवती दुर्गा चातुर्वण्यं पुरस्कृता। विश्वकर्मकृता दिव्या मिलयोगाच शोभना। तत्रक्षरजसं दृष्ट्वा सपुत्रं वानर्षभम्। यूथपालान्समाह्वाय यांश्चान्यान्त्राकृतान्हरीन् । [100] तेषां संभाव्य सर्वेषां मदीयं जनसंसदि। अभिषेचय राजानमारोप्य महदासने।

चन्द-). —(1. 59) Do Mo [अ] व्यभनत्; To [अ] ध्यनसत्. D7 तु (for तु). D9-11 उसा. T4 M3 तथा (for यथा). V8 गौरीव प्रतिमा तथा; K (ed., with hiatus) श्रीगींट्रेंबी उना यथा (for the post. half). - (1.60) B (ed.) तथा (for तत्र). -(1.62) Te damaged from ण up to त in 1. 63. Vs तदा (for पथा). — (1. 63) Ms तस्मिन् (for तस्थाम्). Vs मध्याहः; Dr.9 Ts अथ च; Ms मध्ये च (for एव च). —(1.64) K (ed.) वने (for पदे). Vs एव प्रदेशे तु; Ma प्रदेशे सोप्यायाद् (for एव पदे सोऽभूद्). Va द्यस्मिन् (for यसिन्). —(1.66) Vs च (for तु). —(1.67) Vs Ms सुरेंद्रतपनाडुमी (for the post. half). -(1. 68) Ta damaged after तद् up to लाजि. Vs Ds Te धर्मम् (for धैर्यम्). Ms लक्तवीयौं वभूवतु: (for the post. half). -(1. 69) Ms रेतो वै विनिपातितं (for the post. half). -(1.70) D7 अथो (for अथ). Dr Ms स निवृत्तमदोमनत् (for the post. half). -For 1. 69-70, Vs subst.:

1* ततस्तस्याः सुरेन्द्रः स रूपं दृङ्गा मनोहरम् । असंभाष्येव तां नारीमतिप्रीतितरोऽभवत् ।

—(1.71) Vs स नानरपतिर्जहों (for सा नानरपति जहे). Ms आस्त नलशालिनं (for the post. half).—(1.72) K (ed.) अमोघरेतस्त्वात्तस्य (for the prior half).—(1.73) Vs Ds Ta नाम्ना (for नाम).—Ta damaged from भूव up to तस्यां in 1.74. Vs ह (for स:).—(1.75) Vs वीर्थ (for नीजं). K (ed.) तु सिक्तं (for निषिक्तं). Ds Ms अनुनतिना (for र्वतं).—(1.76) Ta [अ]य (for [अ]पि). Ms शोमन- (for सा

बर-). Ds प्रोक्ता (for नोका). Vs शुमा (for शुभम्). —(1.77) Do समजायत (for 'पचत). -(1.78) Vs वीथें (for वीजे). D10.11 पतितं वीजं. -Te mostly damaged for I. 79. -(1. 79) Vs उत्पादितौ वीयों; Ds उत्पाय तान्यां तौ; Ms उत्पादितौ वीरी. -(1. 80) Vs च (for तु). -(1. 81) D7 गुणसंपन्नां. Vs Ms अक्ष्यं गुणसंपूर्ण (for the prior half). —(1.82) Vs [अ]थं; De T4 [ए]वं; Ms [ए]नं (for [ए]वं). Vs बलमारमजं (for पवना°).—(1.83) Vs स्त्रयमंतरं (for सविताम्बरम्). —(1.84) Te damaged from vi up to second 夜. De रजन्यां (for निशायां). —(1. 85) K (ed.) तु (for तद्). Te तत् (for तु). —(1. 86) Vs चास्य महाबली (for स्वस्य प्रवंगमी). -(1.87) Ms अवस्थत (for बलिने). - Do om. 1.88-89. —(1.89) Vs गृहीत्वा तत्र तो बाली; Ms गृहीत्वार्श्वरजास्ती तु (for the prior half). K (ed.) आगतः (for आगमत्). T4 गृहीत्वक्षे * * * * * * * * * * वयी (damaged). — (l. 90) Vs प्राप्त (for पुत्रं). Ds द्वाक्षराजं सपुत्रं (for the prior half). -(1. 91) Vs तदा (for इरिस्). -(1. 92) Vs तथा (for अथ).—(1. 94) Ms सर्व- (for इस्य).—(1. 95) Vs -यूथा*. Vs बहूनि तव संनिधी; Ms बहूनि निवसंति च (for the post. half). -(1. 97) Vs Dr पण्या पण्य(Dr °ण)वती; D10 M2 पुण्या पण्य(M3 °ण)वती. K (ed.) -युता सदा (for -पुरस्कृता). —(1. 99) Dr पृद्धाः Ms पुत्रं (for दृद्धा). Vs वानरोत्तमं (for °र्वभम्). —(l. 100) Ms समाह्य. Vs यूथपान्स समाह्य (for the prior half). Vs पश्चातान् ; Dr तांशान्यान् (for बांधान्यान्). -(1. 101) D7 संमाध्य. Ms मदीये; K (ed.) मदीय-. - (1. 102) Vs महदासनं. - (1. 104) Vs Dr अब

दृष्टमात्राश्च ते सर्वे वानरेण च धीमता। अस्यर्भरजसो निस्यं भविष्यन्ति वशानुगाः। इत्येवमुक्ते वचने ब्रह्मणा तं हरीश्वरम्। [105] पुरतःकृत्य दुतोऽसौ प्रययौ तां पुरी शुभाम् । स प्रविश्यानिकगतिस्तां गुहां वानरोत्तमः। स्थापयामास राजानं पितामहनियोगतः। राज्याभिषेकविधिना स्नातोऽधाभ्यर्चितस्तथा। स बद्भुकुटः श्रीमानभिषिक्तः स्वलंकृतः। [IIO] भाज्ञांपयामास इरीन्सर्वान्मुदितमानसः। सप्तद्वीपसमुद्रायां पृथिव्यां ये प्रवंगमाः। वालिसुत्रीवयोरेष एष चर्शरजः पिता। जननी चैष तु हरिरित्येतद्भद्रमस्तु ते। यश्चेतच्छ्रावयेद्विद्वान्यश्चेतच्छ्णुयान्नरः। [115] सिद्ध्यन्ति तस्य कार्यार्था मनसो हर्षवर्धनाः। एतच सर्वं कथितं मया विभो प्रविस्तरेणेह यथार्थतस्तत्। उत्पत्तिरेषा रजनीचराणा-मुक्ता तथैवेह हरीश्वराणाम्। [120] Colophon एतां श्रुत्वा कथां दिन्यां पौराणीं राघवस्तदा। भ्रातृभिः सहितो वीरो विस्मयं परमं ययौ। राघवोऽथ ऋपेर्वाक्यं श्रुःवा वचनमब्रवीत्। कथेयं महती पुण्या त्वत्त्रसादाच्छूता मया। बृहस्कौत् इलेनासि संवृतो मुनिपुंगव। [125] उत्पत्तिर्यादशी दिन्या वालिसुत्रीवयोर्द्धिज। किं चित्रं मम ब्रह्मपें सुरेन्द्रतपनावुभी। जातौ वानरशार्वृङी बलेन बलिनां वरी। एवमुक्ते तु रामेण कुम्भयोनिरभाषत ।

एवमेतनमहाबाहो वृत्तमासीत्पुरा किल। [130] भथापरां कथां दिव्यां श्रुणु राजनसनातनीम्। यदर्थं राम वैदेही रावणेन पुरा हता। तत्तेऽहं कीर्तयिष्यामि समाधि श्रवणे करु। पुरा कृतयुरो राम प्रजापतिसुतं प्रभुम्। सनत्क्रमारमासीनं रात्रणो राश्वसाधिपः। [135] वपुषा सूर्यसंकाशं ज्वलन्तमिव तेजसा। विनयावनतो भूत्वा हाभिवाच कृताञ्जलिः। उक्तवात्रावणो राम तमृषिं सत्यवादिनम्। को ह्यस्मिन्प्रवरो लोके देवानां बलवत्तरः। यं समाश्रित्य विबुधा जयनित समरे रिप्नु। [140]: कं यजन्ति द्विजा नित्यं कं ध्यायन्ति च योगिन:। एतनमे शंस भगवन्त्रिस्तरेण तपोधन। विदित्वा हद्रतं तस्य ध्यानइष्टिमेहायशाः। उवाच रावणं प्रेम्णा श्रूयतामिति पुत्रक। यो वै भर्ता जगस्कृतस्त्रं यस्योत्पत्तिं न विद्यहे। [145] सुरासुरैर्नतो नित्यं हरिर्नारायणः प्रभुः। यस्य नाभ्युक्तवो ब्रह्मा विश्वस्य जगतः पतिः। येन सर्वमिदं सृष्टं विश्वं स्थावरजङ्गमम्। तं समाश्रित्य विबुधा विधिना हरिमध्वरे। पिबन्ति हामृतं चैव मानिताश्च यजनित तम्। [150] पुराणेश्चेव वेदैश्च पञ्चरात्रेस्तथैव च। ध्यायन्ति योगिनो नित्यं ऋतुसिश्च यजन्ति तम्। दैत्यदानवरक्षांसि ये चान्ये चामरद्विष:। सर्वाञ्जयति संप्रामे सदा सर्वैः स पूज्यते। श्रुत्वा महर्षेस्तद्वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः। [155] उवाच प्रणतो भूत्वा पुनरेव महामुनिम्। दैत्यदानवरक्षांसि ये हताः समरेऽरयः।

(for अस्य). — Vs om. l. 105-170. — (l. 105) K (ed.) तु (for तं). — (l. 106) D7.9 T4 M8 गुहां (for पुरि). — (l. 107) T4 संप्रविद्य. — (l. 109) T4 M8 राजाभिषेक-. D8 स्थापितो (for स्नातोऽथ). Ms तदा (for तथा). — (l. 112) D9 स्थापितो (for स्नातोऽथ). Ms तदा (for तथा). — (l. 112) D9 स्थापितो (for first एप). D7 एकरत्वश्राजाः; D9 स्वेषश्राजाः; T4, स्वेष (for first एप). D7 एकरत्वश्राजाः; D9 स्वेषश्राजाः. — (l. 114) D7.9 M8 [ए]व (for [ए]प). — (l. 116) T4 सर्व- (for तस्य). D7 M8 कार्याण (for कार्याथा). T4 हर्षवर्धकाः; M8 हर्षदानि वै. — (l. 117) D9 मयापि (for मया विभो). — (l. 118) T4 [ए]व (for [१]ए). D7 T4 M8 तव (for तत्व).

Colophon. Vs Ms om. — Sarga no. (figures, words or both): Dr 38; Ds Ts 40; D10.11 1; K (ed.) 6 प्रश्चिम. — After colophon, Ts concludes with श्रीरामापैणमस्तु. — (l. 121) Ms पुराणां (for पौराणां). K (ed.) तत: (for तरा).—(l. 122) Ds धीरो (for बीरो).—(l. 123) Ds Ms बाक्याइष्टा; Ts बाक्याइश (for बाक्य हुरवा).—(l. 125) D10.11 °हळे बास्मिन; Ts °हळाचारिमन; Ms °इळक्षारिम. Dr Ms संबुची.—(l. 127) Ts तु महानहान् (for मम नहापं). Ms

बहार्वे सम किं चित्रं (for the prior half). Ds -तनयाव् (for -तपनाव्). —(1. 128) Do बलिनौ (for बलेन). —(1. 129) Ms च (for दु). -(1. 131) Ds Ts Ms पुरातनीं (for सनातनीम्). — (1. 132) Do Ta Ma हना पुरा (by transp.). —(1. 136) De सदृशं; Te damaged; Ms ददर्श (for वपुषा). -(1. 138) D? राम तमृषिं सर्वज्ञं (for रावणो राम तमृषिं) —(1. 139) De यो (for को). —(1. 141) Ms कथयंति; B (ed.) कं जयंति (for कं यजन्ति). Do कजा; K (ed.) जना (for दिजा). —(l. 142) Ms सगवान्. —(l. 143) Ms ध्यानदृष्ट्या (for °दृष्टिर्). —(1. 144) De प्रेह्य (for प्रेम्णा)ः —(1. 145) K (ed.) विभित्त (for वै भर्ता). Te damaged for जगत्. Ds [उ]रातिर्. - (1. 149) Ms विधिना विबुधा (by transp.). -(1. 150) Te damaged for प्वन्ति श. De Ms मानवाज् (for मानिताज्ञ्). —Ta damaged from जन्ति up to l. 151. D7 जयंति (for यजन्ति). —(1. 151) D10 पीराणेश . Ms देवैश (meta.) (for वेदेश). Ms पांचरात्रेस . D? पंचरात्रागमैरपि (for the post. half). —(1. 154) Mi जयंति. Ms तं रमृत्वानन्यचेतसः (for the post. half). —(1. 155) Te damaged for महर्ष and from थिया up to प्रन in 1. 156. —(1. 157) Do To yer (for see:) 4—(1. 158)

कां गतिं प्रतिपद्यन्ते किं च ते हरिणा हताः। गावणस्य वचः श्रुत्वा प्रत्युवाच महामुनिः। दैवतैनिहता निखं प्राप्तवन्ति दिवःस्थलम्। [160] पुनस्तसात्परिश्रष्टा जायन्ते वसुधातले। पूर्वार्जितै: सुखैर्दु:खैर्जायन्ते च म्रियन्ति च। ये ये इताश्चकधरेण राजं-श्चेलोक्यनाथेन जनाईनेन। ते ते गतास्तक्षिलयं नरेन्द्राः [165] क्रोधोऽपि देवस्य वरेण तुल्यः। श्रुखा ततस्तद्वचनं निशाचरः सनःक्रमारस्य मुखाद्विनिर्गतम्। तथा प्रहृष्टः स बभूव विस्मितः कथं चु यास्यामि हरिं महाहवे। [170] Colophon

एवं चिन्तयतस्तस्य रावणस्य दुराहमनः। पुनरेवापरं वाक्यं ब्याजहार महामुनिः। मनसश्चेप्सतं यत्तद्भविष्यति महाहवे। सखी भव महाबाहो कंचित्कालमुदीक्षय। एवं श्रुत्वा महाबाहुस्तमृषिं प्रत्युवाच सः। [175] कीदशं लक्षणं तस्य बूहि सर्वमशेषतः। राक्षसेशवचः श्रुत्वा स मुनिः प्रत्यभाषत ।

Ta समप्यंते. K (ed.) के (for किं). Do Ta वा (for च). -(1. 160) T4 damaged from छम् up to the prior half of l. 161. Ds नभस्तलं (for दिव:स्थलम्). —(l. 164) K (ed.) त्रिलोक- (for त्रैलोक्य-). —(1. 165) Do तन्निलये; K (ed.) तत्र लयं (for तिन्नलयं). D? नरेंद्र. —(l. 167) T4 damaged for श्रुता तत. —(1. 170) D7 प्रयास्थामि; B (ed.) न यास्यामि (for न यास्यामि).

Colophon: Vs Ms om. - Sarga no. (figures, words or both): D7 om.; D9 T4 41; D10.11 2; K (ed.) 7 प्रक्षिप्त. —After colophon, Ta concludes with श्रीरामा-र्पणमस्तु.

—(1. 171) Ta damaged up to रा in रावणस्य.—(1. 172) Vs प्रत्युवाच (for व्याजहार). —(1. 173) Vs ते वै; Ds यत्त; K (ed.) यत्ते (for यत्तद्). Ms तवाइवे. —(1. 174) D11 महा * * (for महाबाहो). Vs D9 र्भिचित्. T4 उदीक्षयन्. -(1. 175) Ta एतच् (for एवं). Vs उनतो (for श्रुत्वा). -(1. 176) Ts damaged from स up to द: in 1. 177. Vs स त्वस् (for सर्वस्). —(1. 177) Vs रावणस्य, K (ed.) राक्षसस्य (for राक्षसेश-). D7.9 Ta Ms प्रायुवाच तं (for प्रत्य-माषत). Vs प्रत्युवाच महामुनि: (for the post. half). -(1. 178) Vs त्विय (for तव).-(1. 179) Vs सहमो (for देव:). Ta सर्वगुणोपेत: (for °गतो देव:). Vs व्यक्ताव्यक्तः (for स्क्नोऽज्यक्त:). —(1. 180) K (ed.) मोतं (for ज्याप्तं). -De om. (hapl.); Te damaged for l. 182. -(l. 182) Vs सागरेषु (for स्थावरेषु). K (ed.) वनेषु (for नदीषु). Vs

श्रुयतां सर्वमाख्यास्ये तव राक्षसपुंगव। स हि सर्वगतो देव: सुक्ष्मोऽब्यक्त: सनातन: । तेन सर्वमिदं व्यासं त्रेलोक्यं सचराचरम्। [180] स भूमौ दिवि पाताले पर्वतेषु वनेषु च। स्थावरेषु च सर्वेषु नदीषु नगरीषु च। ओंकारश्रेव सत्यं च सावित्री पृथिवी च सः। धराधरधरो देवो द्यनन्त इति विश्रतः। अहश्च रात्रिश्च उमे च संध्ये [185] दिवाकरश्चेव यमश्च सोमः। स एव कालो ह्यनिलोऽनलश्र स ब्रह्मरुद्रेन्द्र स एव चापः। विद्योतित ज्वलति भाति लोका-[190] न्सृजल्ययं संहरति प्रशास्ति। क्रीडां करोत्यव्ययलोकनाथो विष्णुः पुराणो भवनाशकैकः। **अथवा बहुनानेन किमुक्तेन द्शानन**! तेन सर्वमिदं व्यासं त्रैलोक्यं सचराचरम्। [195] नीलोत्पलद्लद्यामः किञ्जल्कारुणवाससा। प्रावृद्धाले यथा ब्योम्नि सतडित्तोयदो यथा। श्रीमानमेघवपुः इयामः ग्रुभः पङ्कजलीचनः। श्रीवरसेनोरसा युक्तः शशाङ्ककृतलक्षणः। तस्य नित्यं शरीरस्था मेघस्येव शतहदाः।

नगरेषु. -(1. 183) Va कारणं (for ओकारश्). Dio.11 सत्यश् (for सत्यं). D7 -वसु (for च सः). — (l. 185) Note hiatus between रात्रिश्च and उमे. — (1. 186) Va [अ]पि (for [प]व). —(1. 187) Ms सर्पोतिकायो (for स पन कालो). K (ed.) श्चनलश्च वायु: (for श्चनिलोऽनलश्च). —Te damaged for I. 188. —(1. 188) Do बझंद्रख्दाश्च. Dr -गणस्तथापः (for स एव चाप:). Vs ब्रह्मा स रुद्र: सलिलं स एव; Ms (with hiatus) स नदारदाश्च स एव आप:; K (ed.) स नदारदी च स एव बाल:. -(1. 189) Vs D7.9 Ms विद्योतित (Vs °ते) ज्वलति वर्षेति वाति (D7 Ms माति च पाति; Ds माति ववाति) लोकान्; Ts * * * ति ज्वलति याति च * * लोकान् (damaged). —(l. 190) Vs प्रयाति तपति संहरति प्रशास्ति; Dr सर्वान्सज्ज्यवित संहरति प्रशास्तिः —(1. 191) Vs विकरोति च लोकनाथो; Ds जगित प्रथितो महास्मा (for [अ]व्ययलोकनाथो). —(1. 192) D7 भवनाशनैकः; D9 पुरुवीयनाशनः; Ta पुरुषश्च नैकः; Ma भवनाशहेतुः. Va विष्णुः प्रधानपुरुषो भयनाशकश्च. —(1. 193) Vs Ta बहुनोबतेन; Dr Ms बहुना तेन. Vs किमनेन; Ta damaged (for किंधुक्तेन). - (1. 194) Ta damaged from मिदं up to नीलो in l. 195. - (l. 195) Vs -वस्त्रधान: (corrupt); Ds -वासस:; Ms -मेइन:; K (ed.) -वस्नक: (for -वासप्ता). —(l. 196) Vs जलदो (for तोयदो). Ds Ta तथा (for थया). - (l. 197) Dr.s शुभ- (for शुभ:). K (ed.) पंकजारुणलोचन: (for the post. half). Vs श्रीमानस्य महाबाहु: पुंडरीकनिमेक्षणः. —(1. 198) Ta समायुक्तः (for [.त]-रता युक:). Te damaged for इतल्ड्सण:. De -[अ]द्भत-(for -37-). -(1. 199) To damaged from 318 up to

[577]

संग्रामरूपिणी लक्ष्मीदेवमावृत्य तिष्ठति। [200] न शक्यः स सुरैईं हुं नासुरैर्न च पन्नगैः। ्यस्य प्रसादं कुरुते स वै तं द्रष्टुमईति। न हि यज्ञफलैस्तात न तपोभिस्तु संचितैः। शक्यते भगवान्द्रष्टुं न दानेन न चेज्यया। तद्भन्तेस्तद्भतप्राणस्तचित्तेस्तत्परायणैः। [205] शक्यते भगवान्द्रष्टं ज्ञाननिर्देग्धिकि विवधैः। 🕶 अथवा पृच्छय रक्षेन्द्र यदि तं द्रष्ट्रमिच्छसि । कथयिष्यामि ते सर्वं श्रूयतां यदि रोचते। कृते युगे व्यतीते वे मुखे त्रेतायुगस्य तु। हिताथं देवमत्यानां भविता नृपविग्रहः। [210] इक्ष्वाकूणां च यो राजा भाष्यो दशरथो भुवि। 🐪 🕛 तस्य सुनुर्महातेजा रामो नाम भविष्यति। महातेजा महाबुद्धिमहाबलपराक्रमः। महाबाहुर्महासत्त्वः क्षमया पृथिवीसमः। भादित्य इव दुष्प्रेक्ष्यः समरे शत्रुभिस्तदा। [215] भविता हि तदा रामो नरी नारायणः प्रभुः। पितुर्नियोगात्स विभुद्गडके विविधे वने। विचरिष्यति धर्मात्मा सह भ्रात्रा महामनाः। तस्य पत्नी महाभागा लक्ष्मी सीतेति विश्वता। दुहिता जनकस्यैषा उत्थिता वसुधातलात्। [220] रूपेणाप्रतिमा लोके सर्वलक्षणलक्षिता।

संपा in 1. 200. V: गिरेरिव महानदी (for the post. half). -(1. 200) Do समग्रा रूपिणी. Vs दिवम् (for देहम्). -(1. 201) Vs स न शक्य: (by transp.); Dr न च शक्य:; De T. न स श्वय: (by transp.); Ms स शक्यो न (by transp.) (for न शक्य: स). Dio [S]मरैर् (for सुरैर्). Vs अपि (for न च). -(1. 202) Vs भयप्रसादं कुरुते तमेवं द्रष्टुमहिस. -(1. 203) Vs स्थातुं (for तात). Vs मुसंचितै:; Do Ts च संचिते:. -Ds om. (hapl.) from the post. half of 1. 204 up to the prior half of 1. 206. -T4 damaged from वण: in l. 205 up to भ in l. 206. —(1. 206) Du -निदियथ-. T. M. -कल्मपै:. —(1. 207) V. देवेंद्र; D. राजेंद्र (for रक्षेन्द्र). Dr अथापृच्छे राक्षसेंद्र; Ms अथवा राक्षसेंद्र रवं (for the prior half). Vs यदिदं (for यदि तं). -(1. 208) Te तत् (for ते). -(1. 209) Vs D. T. Ms तु (for ते). Vs मुख्ये and च (for मुखे and तु respy.). - (1. 210) V: देवमुख्यानां. - Te damaged from इ: up to the prior half of l. 211. Vs नरविश्रद:. —(l. 211) Vs भावी (for आखों). -- Ms om. (hapl.) l. 214. -- (l. 215) Te damaged from the post, half up to fi in l. 216. Va D. M. सदा (for तदा). -(1. 216) Ms तथां (for तदा). -(1. 217) Vs विष्णुर् (for विभुर्). Vs विषिने; Ms विजने (for विविधे). -(1. 218) B (ed.) मात्रा सह (by transp.). Vs महात्मना: Ta Ms महायशा: (for "मना:). D10.11 स आत्रा स महामना: (for the post, half). - Ta mostly damaged for 1. 220. - (1. 220) Note hiatus between two halves. Vs [w]q: Ms [x]e (for [v]q). -(1, 223) Ma छायेवानुगता रामं निशाकरमिव प्रभा। शीलाचारगणोपेता साध्वी धेर्यसमन्विता। सहस्रांशो रिइमरिव होका मूर्तिरिव स्थिता। एवं ते सर्वमाख्यातं मया रावण विस्तरात्। [225] महतो देवदेवस्य शाश्वतस्य।व्ययस्य च। एवं श्रुखा महाबाह् राक्षसेन्द्रः प्रतापवान्। त्वया सह विरोधेच्छुश्चिन्तयामास राघव। सनःकुमारात्तद्वाक्यं चिन्तयानी मुहुर्मुहः। रावणो मुमुदे श्रीमान्युद्धार्थं विचचार ह। [230] श्रुत्वा च तां कथां रामो विस्मयोत्फुल्ललोचनः। शिरसश्चालनं कृत्वा विस्तयं परमं गतः। श्रुखा तु वाक्यं स नरेश्वरस्तदा मुदा युदो विस्मयमानचक्षुः। पुनश्च तं ज्ञानवतां प्रधान-[235]

मुवाच वाक्यं वद मे पुरातनम्।

Colophon

ततः पुनर्मदातेजाः कुम्भयोनिर्मदायशाः । उवाच रामं प्रणतं पितामह इवेश्वरम् । श्रूयतामिति चोवाच रामं सत्यपराक्रमम् । कथाशेषं महातेजाः कथयामास स प्रभुः । [240] यथाख्यानं श्चतं चैव यथावृत्तं यथा तथा ।

चारशील- (for शीलाचार-). —(1. 224) Vs रिक्षमर्थथा सहस्रांशोर् (for the prior half). Vs एक-; Ms होक- (for होका). —(1. 225) Ts damaged after माख्या up to मह in 1. 226. —(1. 227) Vs उक्ती (for श्रुखा). —(1. 228) Vs स (subm.) (for सह). Vs विरोधं तु; Ms विरोधं पुजू. —After 1. 228, Vs ins.:

2* सनत्कुमारात्तद्वावयं श्रुत्वा राक्षसपुंगवः । अनुज्ञातः पुरी प्रायात्प्रतिपद्य महात्मने ।

—(1. 229) Vs वानयं सनरकुमारस्य; Ms सनरकुमारवानयं तु (for the prior half). Vs पुन: पुन: (for मुद्दुमुद्दः).—(1. 230) Ts damaged after मुमु. Vs Ms युद्धार्थां.—(1. 231) Vs Do Ts तु (for च).—(1. 232) Vs द्यादों कथय में क्यां; K (ed.) तमथं परिजितयन् (for the post. half).—(1. 233) Vs स नरेश्वरस्य; Ts भुवनेश्वरस्तदा.—Ts damaged for 1. 236,—(1. 236) Vs स्वभाववानयं (for उवाच वानयं). Vs ते (for मे):

Colophon: Ma om. — Sarga name: Va रावणि चताकरणो. — Sarga no. (figures, words or both): Va Dr om.; Da Ta 42; D10.11 3; K (ed.) 8 (प्रक्षित्र). — After colophon, Ta concludes with श्रीरामार्पणमस्त्र.

—(1. 237) Vs महातपा: (for °यशा:).—(1. 239) Ts damaged from ति up to स. Vs होवाच; Ms चामंड्य (for चोवाच).—(1. 241) Ts तथावृत्तं; Ms वथाख्यानं (for यथावृत्तं). Vs कृतं तथा; Dr तथा तथा; Ds Ts Ms च तत्तथा (for यथा

व्रीताःमा कथयामास राघवाय महामति:। एतदर्थं महाबाहो रावणेन दुरात्मना। स्ता जनकराजस्य हता राम महामते। एतां कथां महाबाही नारदः सुमहायशाः। [245] कथयामास दुर्धर्ष मेरी गिरिवरोत्तमे। देवगन्धर्वसिद्धानामृपीणां च महास्मनाम्। कथारोषं पुनः सोऽथ कथयामास राघव। नारदः सुमहातेजाः प्रहसन्निव मानद्। तां कथां श्रुणु राजेन्द्र महापापप्रणाशिनीम्। [250] यां तु श्रुरवा महाबाहो ऋषयो दैवतैः सह। ऊचुस्तं नारदं सर्वे द्वंपयांकुलेक्षणम्। यश्चेमां श्रावयेत्रित्यं शृणुयाद्वापि भक्तितः। स पुत्रपौत्रवात्राम स्वर्गलोके महीयते। Colophon

ततः स राक्षसो राम पर्यटनपृथिवीमिमाम्। [255] विजयार्थी महारुरे राक्षसैः परिवारितः। दैत्यदानवरक्षःसु यं श्रुणोति बलाधिकम्। तमाद्वयति युद्धार्थी रावणो बलदर्षितः। एवं स पर्यटनसर्वा पृथिवी पृथिवीपते। ब्रह्मलोकान्निवर्तनं समासाद्याथ रावणः। [260] व्रजनतं मेघपृष्ठस्थमंशुमन्तमिवापरम्। तमाभिस्त्य प्रीतारमा द्यभिवाच कृताञ्जलिः।

तथा). —(1. 243) T4 damaged from महा up to सुता in l. 244. D7 महात्मना (for दुरा°). —(1. 244) V8 शुरवा (for सुता). V2 कन्या मनोरमा; D9 राम *** ते (for राम महामते). —(1. 245) V3 महाराज (for °वाहो). —D9 om. from the post. half up to the prior half of 1. 246. V3 च महातपा:; M3 स महायशा:. —(1. 249) V3 तु; D11 स (for सु-). —(1. 250) B (ed.) -प्रणाशनी. —(1. 251) V3 मुनयो (for ऋषयो). —(1. 252) V3 प्रेक्षंते; D11 कन्युस्ते (for कन्युस्ते). V3 D9 T4 M3 -कुळेक्षणा:. —(1. 253) V3 [प]नां (for [इ]नां). V3 विद्वाब् (for नित्यं). M3 च (for वा).

Colophon: Vs Ms om.—Sarga no. (figures, words or both): D7 om.; D9 T4 43; D10.11 4; K (ed.) 9 (प्रक्षिप्त).—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्त.

—(1. 255) K (ed.) रावणो (for राक्षसो). D?.10.11 पृथिवीतले (D? °तलं). —(1. 256) Vs Do विजयार्थ. Do महावारे (for
"श्रेरे). —Ts damaged from परि up to देल in 1. 257.
—(1, 257) Vs -यक्षाणां and महाबलं (for -रक्षः स and बलाधिक म्
respy.). —(1. 258) Ts युद्धाय (for °थाँ). Do तमाह्मयत युद्धार्थ (for the prior half). —(1. 259) Dio.11 संपर्यटन .
—(1. 260) K (ed.) निवृत्तं तम् (for निवर्तन्तं). Do स (for [ज]थ). K (ed.) आससाराथ नारदं (for the post. half).
—(1. 261) Ts damaged for मेचपृष्ठस्थ. Do इवांबुदः (for स्वापरम्). Vs सतीयमिव तीयदं (for the post. half).
—(1. 262) Vs Do तमसिद्धसः Ms तं चामिष्यः K (ed.) तं

उवाच हृष्टमनसा नारदं रावणस्तदा। थाब्रह्मभवनाञ्जोकास्त्वया दृष्टा ह्यनेकशः। किसँ होके महाभाग मानवा बळवत्तराः। [265] योद्धमिच्छामि तैः साधै यथाकामं यदच्छया। चिन्तयित्वा सहतै तु नारदः प्रत्युवाच तम्। अस्ति राजन्महाद्वीपं क्षीरोदस्य समीपतः। यत्र ते चन्द्रसंकाशा मानवाः सुमहाबलाः। महाकाया महाबीर्या मेघस्तनितनिःस्वनाः। [270] महामात्रा धैर्यवन्तो महापरिवबाहवः। श्वेतद्वीपे मया इष्टा मानवा राक्षत्राधिप। बलवीर्यसमोपेतान्यादशांस्थ्वमिहेच्छसि । नारदस्य वचः श्रुखा रावणः प्रस्युवाच ह । कथं नारद जायन्ते तस्मिन्द्वीये महाबलाः । [275] श्वेतद्वीपे कथं वासः प्राप्तस्तैस्तु महात्मिमः। एतन्मे सर्वमाख्याहि प्रभो नारद तस्वतः। स्वया दृष्टं जगरसर्वं इस्तामलकवत्सदा। रावणस्य वचः श्रुखा नारदः प्ररयुवाच ह। अनन्यमनसो नित्यं नारायणपरायणाः। [280] तदाराधनसक्ताश्च तिचतास्तत्परायणाः। एकान्तभावानुगतास्ते नरा राक्षसाधिप। तिसत्तास्तद्रतप्राणा नरा नारायणं सदा। श्वेतद्वीपे तु तैर्वास अर्जितः सुमहात्मिः।

चाभिस्त्य (for तमभिस्त्य). Ds श्वभिद्र्त्य (for °वाष).
—(1. 263) Vs संदृष्टमना; D10.11 दृष्टमनसो; Ms °चित्तः स (for दृष्टमनसा). Vs रावणी रक्षसां वरः; Ms रावणी नारदं तथा (for the post. half).—(1. 264) D10.11 -भवनं; B (ed.) सुवनं (for भवनाल्). Vs सहस्रशः (for श्वनेकशः).—(1. 265) Vs महाबाहो (for °भाग).—(1. 266) K (ed.) यथानुसं (for यहच्छ्या).—After 1. 266, Ms ins.:

3* तच्छुत्वा नारदो वावयं रावणस्य दुरात्मनः।

-(1. 267) Ms महात्मा (for नारदः). Vs ह (for तम्). —(1. 268) Vs Ms -द्वीप:, Ds -द्वीपे. —(1. 269) Dioin तत्र (for यत्र). Vs om. ते (subm.). —Te mostly damaged for 1. 270. —(1. 271) Ms महात्मानी (for °मात्रा). Vs महासत्त्वा महाधैया (for the prior half). -(1. 273) V» -मदोत्पेता; Do -बलोपेतान् ; K (ed.) -समायुक्तान् (for समो-पेतान्). Ms बलवीय: सदोपेतान् (for the prior half). Vs बादुशास . —(1. 277) Vs समस्तम् (for मे सर्वम्). Vs वदतासुर (for प्रभो नारद). -(1. 278) Ms कुरक्ष (for सबै). Vs क * दामलकं यथा (for the post. half). —(1. 279) K (ed.) तं (for ह). —(1. 280) Ms -मानसा (for -मनसो). —(1. 281) D7 सदा (for तद्). —(1. 283) Va तदित-(for तद्रत-). K (ed.) श्रिताः (for सदा). Vs Ds Ma रावण (De °क्षस) ते त (Ma स)दा; Te रावण सर्वदा (for नारायणं सदा). —(1. 284) Metri causa. Va Ma बेर् (for तेर्). Va वासन्. T. Ma आजित:. D. Ma तु (for सु-). K (ed.) पुण्यक्तेम: (for सुमहारमि:). Vs अजितं सुक्तारमि: (for the post.

ये हता लोकनाथेन शाईमानम्य संयुगे। [285] चक्रायुधेन देवेन तेषां वासिखविष्टपे। न हि यज्ञफलैस्तात न तपोभिर्न संयमै:। न च दानफलैर्मुख्यैः स लोकः प्राप्यते सुखम्। नारदस्य वचः श्रुत्वा दशग्रीवः सुविस्मितः। ध्यात्वा तु सुचिरं कालं तेन योत्स्थामि संयुगे। [290] भाष्ट्रच्छय नारदं प्रायाच्छ्रेतद्वीपाय रावणः। नारदोऽपि चिरं ध्याःवा कौतूहरूसमन्वितः। दिद्धः परमाध्यं तत्रेव स्वरितं ययौ। स हि केलिकरो विश्रो नित्यं च समर्पिय:। रावणोऽपि ययौ तत्र राक्षसः सह राघव। [295] महता सिंहनादेन दारयन्स दिशो दश। गते तु नारदे तत्र रावणोऽपि महायशाः। प्राप्य श्वेतं महाद्वीपं दुर्लभं यत्सुरैरपि। तेजसा तस्य द्वीपस्य रावणस्य बलीयसः। तत्तस्य पुष्पकं यानं वातवेगसमाहतम्। [300] भवस्थातुं न शक्तोति वाताहत इवाम्बुद:। सचिवा राक्षसेन्द्रस्य द्वीपमासाद्य दुईशम्। भन्नवत्रावणं भीता राक्षसा जातसाध्वसाः। राक्षसेन्द्र वयं मुढा अष्टसंज्ञा विचेतसः। भवस्थातुं न शक्ष्यामो युद्धं कर्तुं कथंचन। [305] एवमुक्तवा दुद्रवुस्ते सर्व एव निशाचराः। रावणोऽपि हि तद्यानं पुष्पकं हेमभूषितम् ।

half). —(1. 285) Ms आयम्य (for आनम्य). —(1. 286) Vs नर्क युद्धेन देवस्य (corrupt) (for the prior half). —(1. 287) Va नान्यैस्तपोमिनेंव (for तात न तपोमिर्न). -(1. 288) D संख्य: (for मुख्यै:). Vs स्वयं (for मुखम्). -- (1. 290) Vs हार्र (for तेन). —(1. 291) Dr आपृच्छन्. Vs शेतद्वीपं सः Dr भेतंद्रीपस्य. - Vs lacuna for l. 292. - (l. 296) Vs Ds Ms नादयन् (for दारयन्). -(1. 297) Ts रावणे and नारदो (for नारदे and रावंणो). -(1. 298) Ms प्राप (for प्राप्य.). Va महद्वीपं. —(1. 299) Da Ta द्वीपस्य तेजसा राम (for the prior half). -(1. 300) Vs तत्रास्य (for तत्तस्य). Vs -समं महत् : Ta Ms -गतं(Ta °मं) हतं (for -समाहतम्). -(1.301) Vs om. from the post, half up to the prior half of l. 305. —(l. 302) Ms दुद्रदु: (for दुईशम्). -(1. 304) Ms विचेतना: (for °तस:).-(1. 305) Ds om. कर्त. Vs कि पुनर्योद्धमाइवे (for the post. half). —(1. 307) Do Ms 司 (for 度). —(1. 308) Do 积度流. -(1. 309) De-11 गतं तु पुष्पकं. -(1. 310) Ve -संयत: K (ed.) -विजेतं (for -विजेत:).-(1.311) Vs रम्यं (for तिसञ्ज), Do Ta Ma राक्षसः (for रावणः), Va श्वेतद्वीपं स राक्षसः (for the post. half). —After 1. 311, Vains.:

ं 4 सर्वत्र कुमुमामोदं सर्वमोषधिसंयुतम्। चुण्यगन्धावरुद्धं तद्वायुना द्वीपमावृतम्।

(1.312) Vs [ब]सो (for [आ]ग्र).—After 1.312, Va wrongly ins.:

विसर्जयामास तदा सह तैः क्षणदाचरैः। गते तु पुष्पके राम रावणी राक्षसाधिपः। कृत्वा रूपं महाभीमं सर्वराक्षसवर्जित: । [310] प्रविवेश तदा तिसम्ब्द्वेतद्वीपे स रावणः। प्रविश्वेव तत्राशु नारीभिरुपलक्षितः। एकया स स्मितं कृत्वा इस्ते गृद्य दशाननः। पृष्टश्चागमनं ब्रहि किमर्थमिह चागतः। को वा त्वं कस्य वा पुत्रः केन वा प्रहितो वद । [315] इत्युक्तो रावणो राजन्कुद्धो वचनमववीत्। अहं विश्रवसः पुत्रो रावणो नाम राक्षसः। युद्धार्थमिइ संप्राप्तो न च पश्यामि कंचन। एवं कथयतस्तस्य रावणस्य दुरातमनः। प्राहसंस्ते ततः सर्वे सुखनं युवतीजनाः। [320) तासामेका ततः कुद्दा बालवद्गद्ध लीलया। आमितस्तु सखीमध्ये मध्ये गृह्य दशाननम्। सखीमन्यां समाहृय पद्य त्वं कीटकं धतम्। दशास्यं विंशतिभुजं कृष्णाञ्चनसमप्रभम्। हस्ताद्धस्तं स च क्षिप्तो आम्यते अमलालसः। [325] भ्राम्यमाणेन बलिना राक्षसेन विपश्चिता। पाणावेकाथ संदृष्टा रोपेण वनिता ग्रुमा । मुक्तस्तयाशुभः कीटो धुन्वन्त्या हस्तवेदनात्। गृहीस्वान्या तु रक्षेन्द्रमुखपात विहायसा।

5* विश्वमेकाभिर्देवस्य विष्णोः क्षीरोदशायिभिः ।

-After l. 312, D11 repeats l. 293-l. 298. -(1. 313) Ms सुस्तितं. D10.11 दशाननं; K (ed.) स रावणः (for दशाननः). Vs स ताभिः सहसाश्रित्य परिवार्थं समंततः. —(1. 314) Vs सं समागत: (for इह चागत:). -(1. 315) K (ed.) हि (for first वा). —(1. 316) Du [उ]क्तवा (for [उ]क्तो). Vs राम (for राजन्). —(1. 317) Vs राक्षसेश्वरः; Ds राक्षसाधिपः (for नाम राक्षत:.). —(l. 318) Ms किंचन. —(l. 319) Vs नामगोत्र- (for रावणस्य). —(1. 320) Ds प्रहसंस्तास ; D10.11 प्रहसंते; Ta प्रहसंत्यस्. Do Ta सर्वाः. Ms सुखरं; K (ed.) सखनं-Va युद्धायागमनं सर्वा जह्सु: संघश: स्त्रिय:. —(1. 321) Ma तासामेव ततः कुढो; K (ed.) एकया कुढ्या तासां (for the prior half). Vs बालगृह्मायलीलया; Ms बालया गृह्म चान्यया (for the post. half). —(1. 322) Va भ्रामयित्वा. Va सा निक्षित्य तमनवीत; Ms विक्षिप्त: स दशानन: (for the post. half). —(1. 323) Do Ta Ma समागृद्य (for °हूय). Ma कीटमागतं. Va सखे गन्छत पदयध्वं दशास्यं कीटमागतं. —(1. 324) Vs तमेवं (for दशास्यं). —(1. 325) D7.11 च सं(D11 *) क्षिप्तो. Ms अनलालसः (for भ्रम°). —(1. 327) De पाणावेकांगसंदद्या (for the prior half). —(1. 328) D? तया * म:; D! तस्या: शुभ:; T. K (ed.) तया ततः (K[ed.] शुभ:) (for तयाशुभ:). De धुनत्या. —(1. 329) Ms वु लंकेशम्; K (ed.) राक्ष्सेंद्रम् (for वु रक्षेन्द्रम्). - For lines 325-329, Va subst.:

6 कोत्हलं मे सुमहचेन युद्धस्य कार्मुकम् । प्रवसुक्तवा तथा क्षिप्तो हस्ताद्धस्त दशाननः ।

ततस्तामपि संकुद्धो विदद्ार नखैर्म्दशम्। [330]	प्रापतस्सागरजले तथासौ विनिपातितः।	
तया स ह विनिर्धूतः सहसैव निशाचरः। पपात सोऽम्भसो मध्ये सागरस्य भयातुरः।	एवं स रावणो राम खेतद्वीपनिवासिभिः।	[335]
पर्वतस्येव शिखरं यथा वज्रविदारितम्।	युवतीमिविंगृद्याशु आमितश्च ततस्ततः।	
आक्षिप्यमाणो श्ववलः समाकुलितविश्रहः ।	यं समाश्रित्य विश्वधा विधिना हविरध्वरे ।	
ततस्ताः सोऽदशस्पार्श्वे करजै रघुनन्दन ।	पिवन्ति चामृतं हृष्टाः परिभूय दितेः सुतान्।	
मुमोच साञ्चभं कुढा दृह्वैनं विकृताननम्। [5]	यस्य श्वासानिलोङ्गूताः स्त्रियस्त्रामपराजितम् ।	
विकृतां सुमुखीं दृशा ततो मोहसमन्विता ।	गृहीत्वा सुमहावेगाश्चिक्षिपुः सागराम्मसि ।	[30]
महामाया महावेगा देवी योगीश्वरी तथा।	येन दैला महावीर्या दानवाश्च सनैर्कताः।	
रावणं गृद्धा सद्दसा गरुडा निश्यविक्रमा।	निहता बहुरूपेण बहवी बाहुशालिनः।	
करावतूलनं ऋत्वा खं जगाम मनोजवा ।	तेनायं होकनायेन किंत्रतः सुमहात्मना ।	
— (1. 330) De अभि- (for अपि). Vs स तामपि रुपाविष्टो (for	गोविन्देन निवासार्थ लोको वै सुमहास्मना ।	C and 3
the prior half). —(1. 331) Do Ta Ma =; K (ed.)	अर्चियन्ति जगन्नाथं नारायणपरायणाः ।	[35]
हि (for ह). Vs ततस्तया (for तया स ह). —(1. 332) Vs	अद्वेष्टाः सर्वभूतेषु महायोगनलाश्रयाः ।	
सहसा; Ma वांमसो (for सोडम्भसो). —(1. 333) De शिखरे.	यजन्ति पद्मभियंज्ञैः सततं मधुसदनम् ।	
Vs महाशानि-; (for यथा वज्र-). —Vs om. 1.334. —(1.	एकान्तिनी महासत्त्रा वसन्ति सुसमाहिताः।	
334) De प्राप्यन्. De सागरतले. De तयासी. Ma जले तस्थी	यः पुराणे च वेदे च पाञ्चरात्रे च पट्टा ।	[40]
निपातित: (for the post. half). —(1. 335) Va Da	सांख्ययोगे च मुनिभिध्यायते चेज्यते च यः।	1 40 1
नाम (for राम)(l. 336) Va निगृह्याञ्च. Ma स्रीजनैविनिगृह्याञ्च	मुनिमिर्देवसंवैश्व स्थाप्यते भगवान्हरिः । मधुकैटभयोर्हन्ता यस्तमन्त्रेष्टुमहंसि ।	
(for the post. half). —After I. 336, Va ins.; while	पितामहोऽपि तं देवं न च जानाति रावण ।	
Ma K (ed.) ins. after 1. 338:	यस्तु नित्यं विज्ञानाति हरि नारायणं विभुम् ।	
	जगदाभरणं पुण्यं तस्य मोक्षो न संशयः।	[45]
7* ततः स सागरजलाज्जलक्षित्रशिरोरुदः । दक्षिण तीरमासाद्य चिन्तयामास विस्मितः ।	पतच्छूत्वा मुनेर्वाच्यं प्रसन्नेनान्तरात्मना ।	
ये मया निर्जिता लोका न तेषु भयमीदृशम् ।	पुनरेव ततो रक्षः पप्रच्छ मुनिपुंगवम् ।	
स्वभावतोऽल्पत्रीर्याणां विरुद्धं योपितामिदम् !	कथं च दृश्यते देव कथं च श्रृयते भुवि ।	,
न्नमेतस्य लोकस्य मानवाः प्रभविष्णवः । [5]	कथं च क्रीडते लोके द्रष्टुं वा शक्यते कथम्।	
स्त्रीरूपविग्रहधरा यान्ममाचष्ट नारदः।	कियत्कालेन वा महाँहोकोऽयं तपसा मया।	[50]
बलवद्भिस्तु संधेयमिति संचिन्त्य निश्चितम् ।	शक्यः प्रवेष्टुं तद्रूहि सर्वं हि विदितं तव ।	
भूयस्तासां प्रवृह्यय्ये तद्वनं समलोडयत्।	आकर्ण्यं सस्पृहं तस्य वाक्यं वाक्यविशारदः।	
अधापत्रयन्महारमानं पितामहसुतं प्रभुम् ।	प्रत्यवाच मुनिधीमस्तिःसर्वमनुपूर्वशः ।	
सनरक्रमारमासीनं सर्वयोगभृतां वरम्।	स हि सर्वगतो देव: सक्ष्मोडम्यकः सनातनः।	5 mm 3
जाज्वल्यमानं तपसा समिद्भिरिव पाववःम्।	येन सर्वमिदं व्याप्तं त्रैलोक्यं सचराचरम्।	[55]
अपस्यहक्षिणे पार्शे विचरन्तं गुहाश्रयम्।	स भूमी दिवि पाताले पर्वतेषु वनेषु च।	
स तं दृद्दा तपीवृद्धमिवाच कृताक्षिः।	सागरेषु च सर्वेषु वसतीह सरिरसु च।	
ब्रीडितः परिपप्रच्छ ब्रह्मिपं सत्यनादिनम् ।	अहश्च रात्रिश्च उमे च संध्ये	
भगवन्केन लोकोऽयं कल्पितः सुमहारमना। [15]	दिवाकरश्चेव यमश्च सोमः।	[60]
के वा लोके वसन्त्यसिन्सर्वज्ञानवता वर।	स एव कालो वरुणः स एव स ब्रह्मक्ट्रेन्द्रमुखः स चान्नः।	[00]
किं च स्वं ध्यायसे ब्रह्मज्ञंस मे सुसमाधिना।	स वसरहरूरधुलः ए पानः । ओंकारो मूर्भृवः स्वश्च गायत्री संध्य एव च ।	
पतन्मे ब्रुहिं तस्तर्व सर्वज्ञो श्रास मे धुतः ।	आकारा मूमुवः स्वश्च गायना सन्त पर पर धराधरघरो देवः सोऽनन्त इति विश्वतः ।	
एवमुक्ती महातेजा विदित्वा तस्य हृद्रतम्। जवाच वाक्यं प्रहसञ्ज्यूयतामिति पुत्रकः। [20]	धराधरधरा दवः लडन्स रात नडन्स विद्योतति ज्वलति वर्षति वाति पाति	
यो हि वै सर्वमेनेदं विमर्ति सचराचरम् ।	गर्नातात ज्वलात वरात पात पात पात पात पात पात पात पात पात प	[65]
त्रेलोक्यं सर्वभूनातमा यस्योत्पत्ति न विश्वहे ।	लोकान्स् जत्युपात राज्य पर्यं राज्य पर्यं राज्य स्व	
मपादर्नेट विदय: परुपं तमस: परन् ।	दैस्यान्स पव दहते जगति प्रसद्य ।	
व्यक्ति वास्त्र प्राप्तां प्रसारमान्मा व्यक्ति ।	स न शक्यः सुरेर्द्रष्टुं नासुरैनं च पन्नगैः ।	
न्या न्यानियनो इह्या पिती मन ।पतानदः ।	प्रसादं कुरुते यस्य स वे तं द्रष्टुमईति ।	
कैलासनिलयः श्रीमान्भवस्य क्रोधसंभवः। [581]		

[70]

[75]

[80]

[85]

[90]

[95]

[100]

[105]

[110]

[115]

तद्रतेस्तद्रतप्राणैः शुचिभिस्तत्परायणैः ।
शक्यः प्रवेष्टुं लोकोऽयं ज्ञाननिर्धृतकिल्बिषैः ।
एवंविधैरयं लोकः प्राप्यते पुरुषोत्तमैः ।
अकामकारिभिद्वैरकोधैर्दग्यतामसः ।
यक्षेत्र सुमहाकायः प्रविष्टो लोकमन्ययम् ।
भारते तथैव हरिणा कृता तेन महापुरी ।
अष्टाविशे युगे प्राप्ते मनोरस्य विशेषतः।
वैष्णवीं मूर्तिमाविश्य लोकमेनं प्रवेक्ष्यसि ।
नातः परतरं श्रीतुं मत्तो वै राक्षसेश्वर ।
उत्तिष्ठ गच्छ भद्रं ते प्राप्स्यसे गतिमीप्सिताम्।
एवमुक्तस्तथेत्युवत्वा तं प्रणम्याभिपूच्य च ।
समासाच महरसन्यं ययौ लङ्कामशङ्कितः।
नारदोऽपि प्रहृष्टात्मा दृश्चा सर्वमशेषतः।
द्रुतं मेरुमुपागम्य विशते तां शुभां सभाम् ।
तस्यां ब्रह्माणमासीनमभिवाद्य कृताञ्जले:।
देवान्संश्रावयामास समीपे पद्मयोनिन: ।
निशम्य सुमहत्पुण्यमाख्यानं पद्मसंभवः ।
नारदं संपरिष्वजय प्राह भूतभविष्यवित्।
हिरण्यकशिपुः पूर्वं बभूवंष निशाचरः ।
अवध्यो बहुभियोंगैवंरदानान्महाबलः ।
स कदाचिन्महात्मानं पद्मनाभमधीक्षजम् ।
सभायां गर्वथन्दर्पात्र्सिहवपुषं हरिम्।
समुद्रुध नखेस्तेन दीर्यमाणस्य संयुगे ।
रक्तसंरपर्शजं दिन्यं चक्क्ष्रेंत्यपतेरभूत् ।
स तु तद्राक्षसं जन्म तस्मान्मानुष्यजन्मनः ।
भाविनी निधनप्राप्ति पश्यन्दिन्येन चक्कषा ।
श्रीवरसाङ्कं तदङ्कस्थः प्राह् दैत्यः शनैरिदम् ।
नवैविभिन्नहृदयः क्षणं दीनः कृताक्षलिः।
वसहाटककेशान्त ज्वलस्पावकलोचन ।
वश्रायुधनखरपर्श दिव्यसिंह नमोऽस्तु ते।
कैटभारे हरे देव विष्णो विपुलविक्रम।
श्राहि मां भूतभव्येश शरणागतवत्सल ।
स्वद्धते राक्षसे भावे मानुषे च पदे विभो।
प्राप्नुयां त्वन्मयो लोकं लोकनाथ प्रसीद मे ।
पत्रमुक्तस्तथेत्युक्श्वा यथौ दैश्यपति हरि: । हंसयुक्तविमानेन किङ्किणीजालमालिना ।
स पव च पुनस्तत्र राक्षसोऽभून्महासुरः।
राक्षसेन विधानेन सहा तद्भावभावितः।
मानुषस्यगुपागम्य लोकान्हन्तुं कृतोषमम् ।
न्तीयं च इसं तेन श्रेतदीपं प्रवेक्ष्यति ।
वैष्णवं तेज आविदय यथोक्तं महावादिना ।
मयापि चेहसंरथेन इष्टमेनाक्षदर्शनात् ।
मयावलम्बितं सर्वं देवस्य परमातमनः।
यस्तिदं पठते नित्यं पुण्यमाख्यानमादितः।
नारदोक्तं मनुष्यो वै स याति परमां गतिम् ।
वैष्णवं परमाख्यानं सर्वपापप्रणाज्ञनम् ।
निश्यं च शृगुयाचश्च सोऽपि पापासमुच्यते ।
जातिरमरखं विप्रत्वं कुले महति संभवम् ।

सर्वज्ञतां च लभते नात्र कार्या विचारणा ।	
स च संस्तूय च हरिं प्रविष्टः कमलोद्भवः।	
अनुभाव्य सुरान्सर्वान्ययौ स्वं लोकमीश्वर: ।	[120]
नारदस्तु ततस्तस्मान्मेरुपृष्ठं परिभ्रमन् ।	
स तु मामाजगामाशु दिदृशुद्रीदशात्मकम् ।	
स मया शास्त्रतः सम्यगमिवाधाभिपूजितः।	
आख्यानमिदमा चष्ट ममानुग्रहकाम्यया ।	
मयाप्येतत्सदस्येत्य पावनार्थं मनोरमम् ।	[125]
भक्त्या तव महाबाही कथामृतमुदाहृतम् ।	

[Vs var. are as follows K (ed.) Var. are occasionally cited. —(l. 1) om. ₹ (subm.). —(l. 3) बलम् (for भयम्). —(l. 6) याः समाचष्ट. —(l. 7) च (for तु). स * यम् (for संधेयम्). इति म * ह्यधिश्रितः (for the post. half). - (1.8) तेषां (for तानां). प्रमुख्यं (for प्रवृत्य्यं). तत्र तं प्रविलोभयत् (for the post. half). —(l. q) पितामहमजं. —(l. 10) सनत्क्रमारभावार्थ (for the prior half). —(l. 12) दीपस्य (for अपस्यद्). वैजयन्तमहाभयम् (for the post. half). —(l. 15) ਰ (for 됐-). —(l. 16) [의]제 (for [अ]सिन्). —(1.17) वा (for च) ध्वायसि. परमेण समाधिना (for the post. half). -(1. 18) पतत्सर्वे प्रमृहि (subm.) (for the prior half). संमत: K (ed.) विश्वतः (for मे श्रुत:). —(1. 19) तद्रतं (for इद्रतम्). —(1. 20) विप्र: (for वाक्यं). पुत्रक अ्यतामिति (for the post. half). —(1. 21) [ए] प (for वै). —(1. 23) प्रकृते: (for तमसः)--(1. 24) अन्ययं (for ईश्वरम्). -(1. 25) वानय- (for नाभि-). —(1. 26) lacuna for कैलासनिलय:. —(1. 27) विविधा (for विधिना). - (1. 29) त्रिदिवस्त्वापराजिता: (for the post. half). -om. 1. 30-31. -(1. 32) K (ed.) -शालिना. —(1. 33) तु (for सु-). —om. 1. 34. —(1. 35) यैर्यजंति महात्मानं (for the prior half). — (1. 36) अद्वेषाः--(1. 37) यजंत:. -(1. 39) पंचरात्रोपयाजते (for the post. half). -(1. 40) सांख्ययोगेन. जयते चेष्टते (for ध्यायते चेज्यते). —(1. 42) यस्तरेतुं स्वमर्हसिः K (ed.) कस्तमन्वेष्ट्रमहंति (for the post, half). —(1. 43) विजानाति (for च जा°). —(1. 44) प्रभुं (for विभुम्). —(1. 45) यस्य (for तस्य). -(1. 47) राम (for रक्षः). - सत्तमं (for -प्रावम्). -(1. 48) श्रुयते च कथं मुचि (for the post. half). -(1.49) Vs om. च (subm.). —(1. 50) कथं (for कियत्). -(1. 53) श्रीमांस (for धीमांस्). अथ सर्वशः (.for अनुपूर्वशः)-—For 1. 54-66, cf. 1. 179-190 of No. 3. -(1. 55) तेन (for येन). —(1. 57) वसते समवित्स च (for the post. half). —(1. 60) च वासवः (for second स एव). —(1. 61) -तनुः (for -मुखः). —(1. 64) उद्योतते (for विद्योतिते). om-(hapl.) पाति. - For l. 65-67 subst.:

7(A)* जागर्ति उत्पाति तपति दहतेऽपि चैकः

लोकान्स्जन्स हर्षते सदैव

दैसादैनो जगति यो भवति प्रसद्या

नारदोऽपि महातेजा रावणं प्राप्य धर्पिनम्। विस्मयं सुचिरं गत्वा प्रजहास ननते च। एतद्रथं महाबाही रावणेन दुरात्मना। विज्ञायापहृता सीता त्वत्तो मरणकाङ्क्षया। [340] भवानारायणो देवः शङ्घचक्रगदाधरः। शार्क्वपद्मायुधो बज्री सर्वदेवनमस्कृतः। श्रीवत्साङ्को हृपीकेशः सर्वदेवाभिपृजितः। पद्मनाभो महायोगी भक्तानामभयप्रदः। वधार्थं रावणस्य स्वं प्रविष्टो मानुषीं तनुम्। [345] किं न वेरिस स्वमारमानं यथा नारायणो हाहम्। मा सुहार महाभाग सार चाल्मानमारमना। गुह्याद्गह्यतरस्वं हि ह्येवमाह पितामहः। त्रिगुणश्च त्रिवेदी च त्रिधामा त्रिपथारमकः। त्रिकालकर्म त्रैविद्य त्रिदशारिप्रमर्दन। [350] रवयाकानतास्त्रयो लोकाः पुराणैर्विकमैस्विभिः।

रवं महेन्द्रानुजः श्रीमान्यलियन्धनकारणात् । अदित्या गर्भसंभूतो विष्णुस्त्वं हि सनातनः। लोकानसप्रहीतुं वै प्रविष्टो मानुपीं तनुम् । तदिदं साधितं कार्यं सुराणां सुरसत्तम। [355] निद्दतो रावणः पापः सपुत्रगणबान्धवः। प्रहृष्टाश्च सुराः सर्वे ऋषयश्च तपोधनाः। प्रशान्तं च जगरसर्वं स्वरप्रसादारस्रेश्वर । सीता लक्ष्मीमेहाभागा संभूता वसुधातलात्। [360] स्वदर्थमियमुत्पन्ना जनकस्य गृहे प्रभो। लङ्कामानीय यक्षेत्र मातेव परिरक्षिता। एवमेतत्समाख्यातं तव राम महायशः। ममापि नारदेनोक्तमृपिणा दीर्वजीविना। यथा सनःकुमारेण च्याख्यातं तस्य रक्षसः। [365] तेनापि च तदेवाञ्च कृतं सर्वमशेषतः। यश्चैतच्छ्रावयेच्छ्रादे विद्वान्त्राह्मणसंनिधौ।

-For 1. 68-69 and 1. 70-71 cf. 1. 201-202 and 1. 205-206 of No. 3. -(1. 68) न श्वयः स (by transp.). नेव (for न च). —(1.69) यस्य कुरुते (by transp.). चैनं (for वै तं). —(1. 70) तचित्तेस (for तइतेस्). —(1. 71) -करमेंपे: (for -किल्बिंवे:). —(1.73) न काम- (for अकाम-). घोरेर् (for देवेर्). दुश्यते न चराचरै: (for the post. half). —(1. 75) तेन (for तथा). निर्मिते* (for कृता तेन). -(1. 76) पुरा (for युगे). —(1. 77) प्रवेक्ष्यति. —(1. 78) अईस्स्वं (for मत्तो वै). —(1. 79) प्राप्स्यते. —(1. 81) महासैन्यं. स शंकितः (for अशङ्कित:). — After 1. 82, Va ins. 1. 338. — (1. 83) महा-मति: (for शुभां सभाम्). —(l. 85) पद्मजन्मन:. —(l. 86) लोकसंभव:. —(1. 87) [अ] प्याह (for प्राह). -भविष्यकृत्. —(1.89) वरदानं महात्मन: (for the post. half).—(1.91) गर्जयद ; K (ed.) गर्हयन् (for गर्न°). —(1. 92) समुरपत्य नखेश्चेनं (for the prior half). —(1.93) नखसंदर्शनं (for रक्तसंस्पर्शजं). —(1. 94) स तब्बंसक्षयं जन्म (corrupt) (for the prior half). मानुष- (for मानुष्य-). — (1. 95) मानुष्याहि नयपाप्ति: (for the prior half). —(1. 99) वज्राधिक-—(1. 100) बुहदक्षी (for हरे देव). —(1. 101) -वामन (for -वरसल). —(l. 102) विधेर् (for पदे). —(l. 103) मद्रयं (for स्वन्मयो). —(1. 105) इंस्युक्तन यानेन (for the prior half). -जालशालिना. —(1. 107) राक्षसेनापि बाणेन (for the prior half). —(1. 108) क्रुतोचमः. —(1. 110) महावादिनः. —(l. III) राश्चस- (for प्वाक्ष-). —(l. II2) मया विना सुतं सर्व (for the prior half). —(1. 113) ** ते मन्ये (for पठते निस्थे). उत्तमं (for आदितः). —(l. 116) तु (for first च). तु (for second च). —(1. 119) हि (for first च). -(1. 121) पश्चान् (for तसान्). -(1. 122) याःवापगामाशु (for मामाजगमाञ्च). —(.l. 123) शाश्वतः (for शास्तः). —(1. 124) आख्यातं (for आवष्ट). मया (for मम). —(1. 125) K (ed.) मनोहरं (for °रमस्). —(l. 126) इहेरितं (for उदाइतम्).] ... : ं

—Vs om. I. 337. —(I. 337) Ts प्रेक्य; Ms बीह्य (for प्राप्य). De द्पितं (for धापितम्). - Vs reads 1. 338 after 1. 82 of 7*.-(1. 338) Do Ta परमं (for मुचिरं). B (ed.) कृत्वा (for गरवा). -- (l. 359) Ta महातेजा (for °बाहो). —(J. 340) D: विजयाय हता; Ms विज्ञा * च हता. Vs वधमभीष्सया (for मरणकाह्यया). —(1. 341) Vs चतुर्मूर्तिः सुरेश्वरः (for the post. balf). -(1. 342) Ms -पद्मायुषधर:. Vs क्षीरोदपर्यंकशय: श्रेतद्वीपायनो हरि:. - Vs reads 1. 345-346 after l. 353 omiting l. 347-348. —(1. 346) Ms राम (for यथा). Vs इस्ति (for इहन्). —(1. 347) Do सारवास्तानम् (for सर चा°). —(1. 348) D. M. (both with hiatus) एवम् (for क्षेत्रम्). —(l. 349) Vs त्रिद्शोत्तमः; De त्रिवरागमः; K (ed.) त्रिपदात्मकः (for त्रियथात्मकः). D7.10.11 B (ed.) त्रिधामानि च (B [ed.] °मा च त्रि) राधवः, T4 त्रेधामृतीं च राधव (m. also त्रिधामा त्रिदशाननः) (for the post. half). -- (1. 350) Vs Do त्रिकालकर्ता (Do पर्). Ms वैविषस्. Do.11 T. M. -प्रमर्दनः. —(I. 351) Vs स्वयावृत्तासः, B (ed.) भयाकांतासः. Vs चरणेर् (for पुराणेर्). —(l. 352) Vs वंशुभृतेश्व देवते: (for the post. half). —(1. 354) Vs लोकानुमर्णायांव (for the prior half). -(1. 355) Vs सात्विक (for साधितं). —(1. 356) Do -पशु-; Dn -+ण- (for -गण-). —(1. 357) Vs मुनवश् (for ऋषवश्).—(1. 359) Ms वसुधातले. —(1. 360) Vs राम संग्ता; B(ed.) इह चोस्पन्ना (for इयमुत्पना). Ta कुले (for गृहे). Ms शुभा (for प्रभो). -After 1. 360, Vs ins.:

8* शीलाचारस्तु गो(गुणो ?)वेता साध्वी धैर्यवरायणा । छायेव त्वामनुगता निशाक्षरिमव प्रमा ।

-After l. 361, Vs ins.:

9* सा मुख समहात्मा वा ** *वं महालया । गुकाद्वस्तरं स्वां हि पुरा प्राह पितानहः ।

—(1. 362) Vs कि माहारम्यं (for समाख्यातं). —(1. 364) Ds तथा (for यथा). —(1. 366) Vs यश्चेतं आवयेदिद्वानशृगुपादापि

भन्नं तदक्षयं दत्तं पितृणामुपतिष्ठति ।
एतां श्रुत्वा कथां दिच्यां रामो राजीवलोचनः ।
परं विस्मयमापन्नो भ्रातृभिः सह राघवः ।
वानराः सहसुग्रीवा राक्षसाः सिवभीषणाः । [370]
राजानश्च सहामात्या ये चान्येऽपि समागताः ।
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैद्याः ग्रुद्धा धर्मसमन्वताः ।
सर्वे चोरफुछनयनाः सर्वे हर्षसमन्विताः ।
राममेवानुपद्यन्ति भृशमत्यन्तद्द्षिताः ।
ततोऽगस्यो महातेजा राघवं चेदमञ्जवीत् । [375]
दृष्टाः सभाजिताश्चापि राम यास्यामहे वयम् ।
एवमुक्तवा गताः सर्वे पूजितास्ते यथागतम् । 7.36.46)

Colophon

संनिधी, —(1. 367) Vs कुछं (for अन्नं). Ms अनंतमक्षयं. Ds नित्यं (for दत्तं). Vs Ds उपतिष्ठते. —After 1. 367, Vs ins.:

10* तदेतत्कथितं सर्वं यन्मां स्वं परिपृच्छिस ।

—Thereafter, Vs reads the prior half of 1. 376 and 377 (including 12*). —For 1. 368-369, Vs subst. and reads after 1. 371:

11* राघवश्च तमेवार्थं चिन्तयानः पुनः पुनः । सर्वे कृतजयाः शब्दाः सर्वे शान्तमनाश्चिरम् । रामं राजीवतात्राक्षं शिरोभिर्वचनं गताः । अ।तृभिः सहितो वीरो हर्षं लेमे परं ततः ।

[For l. 1 cf. l. 1 of 739*.]

—(1. 370) Vs वानराश्च ससुग्रीवा (for the prior half).
—(1. 371) Ms महामात्या. Vs जांववांश्च महामात्यो (for the prior half). —Vs om. 1. 372-375. D11 om. 1. 373-374. Ms om. 1. 375-377. —(1. 375) K (ed.) अगरत्य-रत्वविद्वामं सर्वमेतच्छूतं त्वया. —(1. 376) Vs D7 दृष्टः सभाजित-श्चासि; Ts K (ed.) दृष्टः संभाषितश्चापि (Ts श्चेव) (for the prior half). —Vs om. the post. half. —Ts Ms om. 1. 377. —(1. 377) Vs महात्मानं (for गताः सर्वे). Ds मुनयस् (for पूजितास्). —After the prior half of 1. 377, Vs ins.:

12* मैत्रावरुणिरव्ययम् ।
रामं प्रदक्षिणीकृत्व महद्भिर्भृतिपुंगवैः ।
दृष्टः संतर्भितः सम्यगनुज्ञातो महास्मना ।
विसष्टमभिवाबाशु दयौ चीमान्सुमानयन् ।
महोदयोऽपि भगवाज्ञानन्सर्वमशेषतः । [5]
माहारम्यं लोकनाथस्य.

Vs नमस्कृत्योपचक्रमे (for the post. half). — After l. 377, De ins.:

13* राष्ट्रक्थ तमेवार्थ चिन्तयामास विस्मितम्।
—Thereafter De cont. (l. 1 and 4 only); while Vecont. after 11*:

14* ततोऽस्तं भारकरः प्राप्तो विसञ्य नरवानरान् । राक्षसांश्च महातेजा गुरुं चैवाभिवाध च । 4

Do cont. after App. I, No. 3; Ñ V1.3 B1.3.4 D1-6. S L (ed.) ins. before Sarga 37 and D7.10.11 ins. l. 1-46 before Sarga 37 and cont. l. 47-74 after App. I, No. 3:

भिषिके तु काकुत्स्थे धर्मेण विदितात्मिति । व्यतीता सा निशा पूर्वा पौराणां हर्षवर्धनी । तस्यां रजन्यां व्यष्टायां पुनरेवापरेऽहिति । बन्दिनः समुपातिष्ठन्सौम्या नृपतिवेशमिति । ते रक्तकण्ठिनः सर्वे किंनरा इव शिक्षिताः । तुष्टुवुर्नृपतिं सुसं यथाकालं प्रहर्षिणः ।

संध्यामुपास्य विधिवत्तदा नरवरोत्तमः । प्रवृत्तायां रजन्यां तु सोऽन्तःपुरमुपाविशतः । अभिषिक्तः स धर्मेण मुनिभिः सागरादिभिः । [5-]--शकेणापि कुवेरेण बहुपरथापितं अव ।

[5]

For l. 1 and l. 3-4 cf. l. 2 of 739* and 740* respy.
[(l. 1) Do भारकरे याते. —(l. 4) Do सोंत:पुरचरोभवत (for the post. half).]

Colophon: T4 Ms om. — Sarga name: V3 ऋषिभि: प्रयाणं; D9 ऋषिप्रयाणो; D10.11 अगस्त्यनानयं. — Sarga no. (figures, words or both): V3 D7 om.; D9 44; D10.11 5; K (ed.) 10 (प्रक्षिप्त). — After colophon, D11 concludes with श्रीरामाय रामभद्राय नम:.

4

Before 1. 1, D1.4 ins. 4* and then D4 cont. 5* (var.) ललितपद and reads श्रीरामाय रामभद्राय सदा सुखानहः —(l. I) M2 अभिमुते; Cg.k अभिषिक्ते (as above) Ñ2 हि (for g). V1 Ds विदितात्मभि:(Ds °ना); B4 De M1,2,8-11 विजितास्मिन. — (1. 2) V1 B3 D10.11 Ms व्यतीता या(Ms सु-); Vs प्रतिज्ञाता; D1.4 व्यतियाता; D2.9 या प्रवृत्ता; Ds विनिर्याता; Gs भृतिदा सा (for व्यतीता सा). N Vs Ms सर्वा; B1.3 प्रां, T1.2 G3 M3 पुण्या; Ck as above (for पूर्वा). Ts हित-; Ck as above (for हर्ष-). Ns Vs B4 D6.7.10.11 M1.5.8 -वाधनी; D4 -वर्धन; Ck -वर्धनी (as above). 🛞 Cg: अभिषेकदिनस्य या निज्ञा पौराणां हर्ववर्धिनी पूर्वा प्रथमा निशा आसीत् सा च न्यतीता ।; so also Ct. क्षे —(1. 3) Bs Ms ततो (for तस्यां). D2.9 निशायां (for रजन्यां). D8-7 Ta Ma.s प्रातर् (for पुनर्). Ma.s परे (for [अ]परे). Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.9-11 प्रातर्नृपतिबोधकाः(D1 °कं) (for the post. half). -(1. 4) Ñ V1.8 B1.5.6 D1-6 Ti a Ga Ma.c.10 पर्शुपातिष्ठन् (B1.4 °संते) (for समुपातिष्ठन्) Vs मातर्; Ds Gs M1 सीव्ये; Me रामं (for सीव्या). Bs सुप्त वेदमनि राघवं (for the post. half). — Ñ V1.8 B1.5.6 D1-5.9 Ta Ga.a M5.6.8 om. 1. 5-6. -(1. 5) T1.5 सर्व गानवशीकृताः (for the post. half). —(1. 6) Ds.7.10.11

वीर सौम्य विबुध्यस्य कौसल्याप्रीतिवर्धन ।
जगिद्ध सर्व स्विपित त्विय सुप्ते नराधिप ।
विक्रमस्ते यथा विष्णो रूपं चैवाश्विनोरिव ।
बुद्धिर्वृहस्पतेस्तुल्या प्रजापितसमो द्यसि । [10]
क्षमा ते पृथिवीतुल्या तेजसा भास्करोपमः ।
वेगस्ते वायुना तुल्यो गाम्भीर्यमुद्धिरिव ।
अप्रकम्प्यो यथा स्थाणुश्चन्द्रे सौम्यत्वमीदशम् ।
नेदशाः पार्थिवाः पूर्वं भवितारो नराधिप ।
यथा त्वसित दुर्धर्षो धर्मनित्यः प्रजाहितः। [15]

T4 वीरं यथावत्सं- (ior सुप्तं यथाकालं). T1.2 G1 M3 मनीपिण:; M1 प्रहापिता: (for प्रहापिण:). —(1. 7) Ñ2 विवर्धस्त; B3 D2. 6.7.10.11 Ta Ma प्रबुध्यस्य. Ñ V1.3 B1.8.4 D1-5.9 Ma सप्रजा (N V1.3 B3.4 °जास)त्वया: D6.7 T4 M5 - [आ]नंद (M5 °दि) वर्धन (for -प्रीतिवर्धन). - (1.8) Ds जगद्धितार्थ (for जगद्धि सर्व). - G2 om. (hapl.) l. 9-14. - (l. 9) B1 परी (for यथा). V1.3 D1-4.9 ते हि; D5 अपि: T1.2 M3 ते च (for चैन). Ñ1 [अ]श्विनी: समं; Ñ2 B1.4 [अ]श्विनीपमं. - D9 om. (hapl.) l. 10-12. -(l. 10) Ñ V1.8 B1.8,4 D1-7,10.11 T3.4 Gs Ms.10 बुद्धया बृहस्पतेस्तुल्य: (for the prior half). -M2 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 12. Ds नये (for हासी). — Gs Ms om. l. 11-13. —(1. 11) Ñ1 V1.3 D1-5 T3.4 M8 क्षमया पृथिवी-तुत्यस ; Me क्षमा पृथिवमा तुत्या ते (for the prior half). Ti G1 M6 तेजस्ते भारकरोपमं (for the post. half). B1.3.4 G (ed.) क्षमा(Bı क्षांति:) पृथिन्या इव ते तेजस्ते मास्करो(G [ed.] °रे) यथा. — (l. 12) Vs बलेन; Ds वेगातु (for वेगस्ते). — Me om. l. 13. No B1.8.4 read l. 13 after l. 17. -(1. 13) N1 V1 D3.5 अकंप्योसि: V3 D1.2.4.9 अकंप्यो हि (for अप्रकृष्यो). Ñi Vi Da.9 चंद्र: सीम्यस्तथा भवान् ; Ña Bi.3.4 Di.3.4.5 Ta चंद्रः सौम्यतया(B4 °स्तथा)नघ(D1.3.4 T3 °या भवान ; D6 °या यथा); Vs चंद्र: सीम्येन ते भवान् (for the post. half). -After 1, 13, N V1.3 B1.3,4 D1-6.9 Ts ins.; while Ta ins. after l. II:

1* दानाद्धनपतेस्तुल्यः समत्वं च स्वयंभुवा ।

[V1 B4 D2.9 दानं; V3 D6 T8 दाने (for दानाद). V1 B6 D2.9 तुह्यं. Ñ2 B1.8 स्थानं स्वममृतस्येव (Ñ2 कि) (for the prior half). D1.3-5 T6 समस्ते. Ñ1 V1.8 B1.8.6 स्वयंभुन:; Ñ2 स्वयं प्रभु: (for स्वयंभुना).]

—(1. 14) Тз पुरुषा: (for पाथिया:). Ñ1 Vs B1.3.4 D1-7.9

Мв पूर्षे; Та सर्वे; Мь राजन; Сд.к.t as above (for पूर्वे).

Вз Мв मिविष्यंति. Ñ1 न केचन; Ñ2 B1.8.4 Мв न चापरे; V1.8

D2.9 Та कदाचन; D1.3-5 न वा पुन:; Dв [5]मराधिप (for नराधिप).—(1. 15) Ñ V1 B1.4 D2.3.5.9 याहुक्स्वम; V3 त्वं याहुशो; D1.4 याहुक्क्मां (for यथा त्वम्). Мз अपि (for असि).

Ñ1 V1 Ва D1.3.4.9 Мв दुधेषे. D2 धर्मनिष्ठो; D8 धर्मनित्यं. Ñ1

V1.3 D1-5.9 नराधिप(D4.5 °q:) (for प्रजाहित:). Тз धर्मे नित्यं समाहित: (for the post. half).—Ñ2 om. l. 16.

न स्वां कीर्तिः प्रजहते लक्ष्मीश्च पुरुषष्म । श्रीश्च धर्मश्च काकुरस्य स्विय निरयं प्रतिष्ठितौ । एताश्चान्यश्च मधुरा बन्दिमः परिकीर्तिताः । स्तुतयः स्तुतितस्वज्ञेवीधयन्ति स्म राघवम् । स तद्विहाय वायनं पाण्डुरप्रच्छदारतृतम् । [20] उत्तस्थो नागवयनाद्धरिनीरायणो यथा । तमुस्थितं महाबाहुं प्रह्वाः प्राञ्जलयो नराः । सिल्ललं भाजनैः शुश्रैरुपजहुः सहस्रदाः । कृतोदकः शुचिर्मृत्वा स्नात्वा हुतहुतावानः ।

-(1. 16) G3 प्रजदति: M2.9 प्रजिड्ते. Ñ1 V1 8 D1-8.9 जहाति न त्वां कीर्तिश्च(D1.8-5 °रत्); B1.8.4 यथा(B1 सदा) त्वां मजते कीर्तिर : De.7.10.11 Ma.e न त्वां जहाति ते कीर्तिर (Dio.11 Ma कीतिश [Ms वि]); To Gi प्र(To न)जहाति न(To हि) कीर्तिस्ता (for the prior half). Di reads inf. lin. पुरुपर्वभ. — (1, 17) Ba Di-5.9 हीश; Me हुद्रो (for श्रीक्ष). B1 धर्म: स. B3 कानूत्स्थे. V3 De T2 Me प्रतिष्ठित: De °ष्टिते; M2.4.7.9.10 भविष्यत: (for प्रतिष्ठिती). Ña B1.4 G (ed.) निस्यं स्वय्येव तिष्ठतः (G [ed.] °ते); G2 स्वयि धर्म प्रतिष्ठिनं (for the post. half). —(1. 18) Ñ1 वक्तव्याः V1 T4 विविधाः D6 मधुरं (for मधुरा). Ta एतैश्रान्येश्व मधुरेर् (for the prior half). Mr वंदिन: -De.7.10.11 Te read l. 19 twice. —(1. 19) Ms हिबति (for स्तुति-). Ñ V1 D2.9 स्तुति (Ñ2 सर्व)कालज्ञेस ; Vs D1.4 °शिक्षज्ञे ; B1 °शिक्षादैर ; Bs Me संस्तृता दिन्या; B. °शिक्षांगैर्; D. 5 °शब्दज्ञै: (for स्तुतितस्वज्ञेर्). D. 6.7. 10,11 Te (all first time) स्ताध संस्तिवेदिया, and (all second time) स्तुतिभिः स्तूयमःनाभिः(D7 °नस्तु); Т३ स्तोत्रैः स्त्तिविशेषज्ञ: (for the prior half). Ñe V1,3 D1-2,9-11 Ts.4 (Ds.7.10.11 T4 second time) प्रत्य (Ñs D2.9 ततो; V1.3 स्तुतो; D1.3-5 श्रुत्वा)बुध्यत राघन:; Ms प्रत्यनोध्यंत राघनं (for the post, half). -After 1. 19, G1 M1,2 6.7 8.10

2* तं रीवमे शयने सुप्तं कुमारमिव मातरः। [G1 M1.4 रीवम- (for रीवमे).]

一 Ñ1 V1,3 D1-5.9 To G2.3 M5.8 om. l. 2C-21. — (l. 20) M7 तं (for तद्). G1 M1-4.6.7.9.10 पांडर-. D6.7.10.11 T4 Ct -[आ] च्छादनं (D10.11 T4 °न-) (for -प्रच्छर-). B8 -[आ] न्वितं; D6.7 ततः (for -[आ] रत्तम्). 祭 Ct: पाण्डुरा-च्छादनमुत्तराच्छारनपटः. 祭 — (l. 21) B4 उत्तस्थे; G1 उत्तस्थुर् . M1 पुरा (for हिर्र्). B4 इरिदेंबगणिरिव (for the post. half). — (l. 22) B4 D2 M6.7 Cg समुदिवतं. D6 7.10 11 °त्मानं (for महाबाहुं). B8 M6 इद्धाः M8 वयुः (for प्रज्ञाः). V1 D3 T4 प्रयताजलयो. V3 स्थिताः; T1.2.4 G3 M7 (also as above) नृपाः (for नराः). — (l. 23) B1.4 पूर्णेर्; G1 शुढेर् (for शुप्तेर्). Ñ1 V1.8 D1-5.9 T4 गृहीरवा माजनेस्तो (D2.9 °ने तो)यं (for the prior half). Ñ V1.3 D1-7.9-11 T1.2.4 G उपतस्थुः; B3 उपदुदुः; M1.5 उपनिन्युः. T3 G1 M7.10 समततः (for सहस्रशः). — (l. 24) Ñ V1 B1.8.4 D1-5.9 T4 M5

[585]

वेदीगृहं जगामाशु पुण्यसिक्ष्वाकुसेवितम् । [25]
तत्र देवान्षितृन्विप्रानचेयित्वा यथाविधि ।
बाह्यं कक्ष्यान्तरं रामो निर्जगाम जनेर्वृतः ।
उपतस्थुर्महारमानो मिक्रणः सपुरोहिताः ।
वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे दीष्यमाना इवाश्रयः ।
क्षत्रियाश्च महारमानो नानाजनपदेश्वराः । [30]
रामस्य विविशुः पार्थे शकस्येव यथामराः ।

स्नातो; D6.7.10.11 Ms काले (for स्नात्वा). % Cg: कृतोदकशुचि: टरकेन कृतशीन इत्यर्थ: % — (l. 25) Ñ1 V1 G2 वेदिगृहं; Ñ8 D6.7.10 11 T4 देवागारं; B1 देत्रीगृहं; T8 G1 दिव्यं गृहं (for वेदीगृहं). Ñ V1.8 B1.8.4 D1-5.9 M6.7 [अ]अ (for [आ शु). T3 -नंदन:; G3 -वर्धनं (for सेवितम्). % Cg.t: देवागारं देवपूजागृहम् ।; Ck: देवपूजावेदिकागृहं वेदीगृहम्. % — (l. 26) Ñ1 V1 D2.5.0 देवागिपृत्नगुरून्विमान्; V8 D1.8.4 देवतानि पितृन्विमान् (for the prior half). — (l. 27) D11 T1-8 M4.5 वाह्म-; M9 बहु (for बाह्म-). Ñ V1.8 B1.8.4 D1-7.9.10 G2.3 M8 वाह्मे (V8 वाच्यं; B4 न्याय्यं; D1.8.5.7.9 वाह्में)विस्तित्ते। V1.8 B8 D5 जनावृतः; D1-4.9 T4 M6 जनावृ (T4 °नेवृं)तं. — After l. 27, Ñ1 (first time) V3 B1.8.4 ins.; Ñ2 V1 D1-5.7.9 T4 ins. after l. 29, while Ñ1 cont. (second time) after 4*:

3* सभामेवाभिजग्तुस्ते पुण्यामिध्वानुसेविताम् ।

[T4 [उ]प- (for [अ]भि-). Ñ1 (first time) Vs B1.8.4 - चक्राम (for - जग्मुस्ते). D2.9 - शोभिता (for - सेविताम्).] —(1.28) Ñ3 V1.8 D1-59 T4 समुस्थिता (for उपतस्थुर्). Ms उरासते सम श्रीमंतो (for the prior half). —(1.29) D11 reads the post. half in marg. — For 1.28-29, Ñ1 B1.2.4 subst.:

4* उगस्त च ततो मन्नं मिन्निभिः सपुरोहितैः । वसिष्ठप्रमुखैः सर्वेदींच्यमानेरिवाग्निभिः ।

[(l. 1) Ñ1 उपातिष्ठत्; B1 उपास्ते च.—(l. 2) Bs महिभित्तः (for इवाजिभः).]

—(1. 30) D6.7 -जनपरे श्विताः (for °परेश्वराः). —(1. 31) Ñ V1.8 B1.2.4 D1-7.10 11 T4 G2 M6.8 [उ]पाविशन् ; D0 [उ]पविश्व (corrupt) (for विविशः). T1.2 G1.3 M8 पार्श्व. M3 शक्तस्य तु. Ñ1 V8 B4 D1.3-5 [अ]मरा दिवि; Ñ2 V1 D2.9 T6 [अ]मराः प्रभोः; B1.8 M6 दिवेंक्सः (for यथामराः). —(1. 32) Ñ V1 B3 D2.8.0 T4 G2 M1.5.6 [प]व; V8 D1.4.5 [अ]पि (for [अ]त्र). Ñ1 D2.9 M6 [प]व ते त्रयः; Ñ2 महौजसः; V1.3 [अ]पि ते त्रयः; B3 T1-8 G3 M8 महावलः; D1.8-5 [इ]ति ते त्रयः (for महायशाः). —After 1. 32, B1.4 D6.2.10.11 T1-3 G2.8 M1.3.6 ins.; G1 ins. after 1. 33:

इ* उपासांचिकरे इटा वेदाखय इवाध्वरम्।

भरतो लक्ष्मणश्चात्र शत्रुष्ठश्च महायशाः। याताः प्राञ्जलयो भूखा किंकरा मुदिताननाः। भृत्याश्च रामपार्थस्था बहवः समुपासिरे। वानराश्च महावीर्या विंशतिः कामरूपिणः। [35] सुत्रीवशमुखा राममुपासन्ते महौजसः। विभीषणश्च रक्षोभिश्चतुर्भिः परिवारितः। उपासते महाःमानं धनेशमिव गुद्यकाः।

[M1 om. किरे हृश. B1 । रामं (for हृशा). B1 देवालय, T3 त्रेतामय (for वेदास्त्रय). B4 इवांबरं (for इवाध्वरम्).] -N₁ B₁ repeat 1. 33 consecutively. -(1. 33) N₁ (second time). a B1 (first time). s.4 प्रहा:; Ñ1 (first time) V1 D5 T4 ने तु; V3 तेन; D7 पते (for वाता:). N1 (first time) Vs सर्वे: V1 Ds प्राप्ता:; T4 प्रहा: (for भूत्वा). Bi (second time) Me प्रया (Bi on)ताः सां (Bi प्रां)जलिपुटाः; D1-4.9 ते तु सांजलयः प्राप्ताः; T3-3 G3 M3 प्रयतांजलयो भूरवा; M1.5 प्रयाता: प्रणता भूरवा (for the prior half). Ni (first time) सभायां; D: किंनरा: (for किंकरा). Ñ1 (both times).2 V1.3 B1 (first time).3.4 D1-5.9 M4 समुपाविशन; Тз मुदिता जना: (for मुदितानना:). अ Cv: भरतो लक्ष्मणश्चात्र शृष्ट्राश्च महाबन्त: । याता: प्र अन्यो भूत्वा किंत्ररा मुदितानना इति पाठः। % -After 1. 33, G2 reads 1. 39-40. -N1 V1.3 D1-5.9 om. l. 34. —(l. 34) N2 Bs.4 M6 मृत्या रामस्य; B1 भूग्यां रामस्य; D6.7 T4 मुदिता राम-; D10.11 मुदिता नाम; M3 भृताश्च रामं. Ñ 2 B1.3.4 विधियत ; Me मुदितास (for बहव:). Ñ 2 D6.7. 10.11 T'a "विदान ; Ta M1 "सते; Ma तमुपासिरे (for समुपासिरे). % Ct: मुदिता नाम तन्नामकाः निकाराः. % —(1.35) В। № सु- (for च). L(ed.) महात्मानो. Ñ B1.4 D1.3-6 T3 G1 Ms विविद्यु:; V1 D2.9 Te विशेत:; V8 B3 विविधा:; D7 विशतः; Ge निवसन ; Ge विशंति; Ma न्यविशन ; M10 बहुशः (for विशति:). क्रि Cv: विशति: कामरूपिण इति । अति-प्रधाना एते सुग्रीवाङ्गदहनुमञ्जाम्बवत्भुषेणतारनीलनलमैन्द्रहिविदकुसुद्शर-भशतबिलगन्धमादनगजगवाक्षगवयध्वरभग्नज्योतिर्मुखाः । ; Ck also mentions the names of twenty monkeys as in Cv except रम्म for रमम; Ct quotes Ck. % —(1. 36) Ñ V1.3 D1-5.9 T4 सर्वे; B8 चैव; B4 वीरा: (for रामम्). B1 सुमीवमुख्या राजान: (for the prior half). B1.2.4 हवें ते सुन Ma उपासंत; Ma °संतो (for उगसन्ते). Ñ V1 Da.s Ta ते रामं (N2 राजानं) पर्यु (V1 समु)पासते (T4 °सिरे); V3 बहुबाहो जनाश्र ते; D1.3-s ये तदा पर्श्वपासते; T3 महीजससुपासते; Ms उपासां विकरे तदा (for the post. half). — Ñ2 D6 cm. (hapl. see var.) 1. 37-40. -(1. 37) V1 D1.8.4 T4 M2.7.8.10 g (for =). N1 V1.3 B1.4 D1-4.9 T4 धर्मातमा (fcr रक्षोभिश्). Ñ1 V3 D1.3.4 सचिवेर्वृत:; V1 B4 D2.9 T4 सचिवे: (T4 मंत्रिभि:) सह B1 स चरै: सह; Ms अभिसंदृत: (for परिवारित:). —(1.38) N1 V1.3 D1-4.9 T4 समुपारते; B1.3.4 व्यास्त; T2 G3 M5 उपासत; G1 M8 °संत; M2.4.9 °संते; M8 °स्त तं; L (ed.) तमु-पास्त (for जपासते). Bs पवंते; B (ed.) गुद्यकः. Ñ1 V1.3 B1.4 D1-4.0 T4 राघवं राश्चसंश्वर: (for the post, half). - V1

तथा निगमवृद्धाश्च कुलीना ये च मानवाः।
दिश्सा वन्य राजानमुपासन्ते विचक्षणाः। [40]
तथा परिवृतो राजा श्रीमद्भिक्तंपिसत्तमेः।
राजभिश्च महावीर्यैर्वानरेश्च सराक्षसेः।
थथा देवेश्वरो नित्यमृपिभिः समुपास्यते।
अधिकस्तेन रूपेण सहस्राक्षाद्विरोचते।
तेषां समुपविष्टानां तारताः सुमधुराः कथाः। [45]

om. 1, 39-42. G2 reads 1. 39-40 after 1. 33.—(1. 39) T1.2 तदा; M1 ततो (for तथा). B3 T4 नेगम-; T1.2 G3 नियम-(for निगम-). Ñ1 T4 कुलपुत्राश् ; V3 D1-6.9 कुलबुद्धाश् ; B1.6 M6 कुलजाताश् (for कुलीना थे). M5 तु (for च). M8 थेन (for थ च). B3 कुलजाश्चिव. Ñ1 D2.9 वानरा: (for मानवा:).—(1. 40) T3 M3.5 उपासत (for "सन्ते). Ñ1 V3 D1-4.9 T4 प्रणम्य शिरसा रामं राजानं (Ñ1 °घं) पर्युपासते (T6 °सिरे). — For 1. 40, B1,3.4 M6 subst.:

6* शिरोभिरभिसंपूज्य समुपासन्त राघवम् ।

[B1.3 राघवं समुपाविशन्(Bs "सिरे); Ms चिकरे समुपासनं (for the post. half).]

— After l. 40, D1 repeats erronecusly l. 37-39. — (l. 41) Ñ1 V2 D1-5.9 T4 तत: (for तथा). Ñ V2 B1.4 D1-5.9 T4 तिर:; D5 राम: (for राजा). D5.7.10.11 ऋषिभिवंदेः; M1 °भिरतदा; K (ed.) °भिष्टृंतः (for ऋषिसत्तमः). Ñ1 महिषिः स महातपाः; Ñ2 B1.3.4 D5 सुमहद्भिवादशाः (B1 °होजसा); V2 सममेभिभेहीजसा; D1.8.4 सह सिद्भिवादशाः; D2.9 T4 मबद्भि. स (D2 °द्भिश्च) महायशाः (for the post. half). V1 B1 om. l. 42. — (l. 42) M8 राजदिश्च. T3 राक्षसैः परिवारितः (for the post. half). — For l. 42, Ñ V2 B2.4 D1-5.2 subst.; while T4 ins. after l. 42:

7* शुशुमे विमल: पूर्णी ग्रह्मीय निशाकरः। [Ta विवृत्तः (for विगलः).]

—(1. 43) Ñ2 योगेशारो. B1,4 वधा च देवधवरी (for the prior half). Ñ V1.8 B1.8.4 D1-8.9 Ts M1.4 देव(B2 M1.4 वर्ष) धिनिक्पास्थरी (Ds व्यूत:); Ta G1 क्रिमिश पश्चेषासने (for the post. half). ि Ct: क्रिमिश क्रियोड विस्थासि: क्रिमेशिस क्रियोड अंक —(1. 44) M2.8.8 अधियं, Ta M8.8 हि सेचते; और विस्थारी: अंक व्यरेचित (for विरोचते), —िश्वा ी: 44. Ñ V3.8 B1.8.4 D1-8.8 दिं subst.:

8% सथा सोपास्थले रामसीर्मधासा वरेष्ट

一(1.45) Un int Di 前 (i) 前 (i)

कथ्यन्ते धर्मसंयुक्ताः पुराणशैर्महर्षिभिः ।

Colophon

एवमास्ते महाबाहुरहृन्यहिन राघवः । प्रशासत्सर्वकार्याणि पौरजानपदेषु च । ततः कतिपयाहःसु वैदेहं मिथिलाधिपम् । राघवः प्राञ्जलिभृत्वा वाक्यमेतदुवाच ह । [50] भवतो गौरवव्यप्रा भवता पालिता वयम् ।

M2.7 कल्पने; M6 चिक्तिरे (for कथ्यने). V1.3 D1-50 T6 घमेंसंयुक्तं. V1.3 D1-5.2 पौराणैश्च(D1 °*; D3-5 °स्तिर्) (for पुराणज्ञैर्). V1 D1-7.9-11 T6 महासमिन:. M6 पुराणैर्क्रियिम: कृता: (for the post. half). \tilde{N} B1.3.6 कथ्यांचिक्तरे पौरा: पुराणं धमेंसंहि(\tilde{N} 1 °मि)तं. —After 1. 46, \tilde{N} V1.8 D1-5.7.9 T6 ins.:

9* अर्थयुक्तमनेकार्थं कामं मोक्षं सविस्तरम् ।

 \tilde{N}_2 अर्थ **; Vs अन्वयुक्तन् (for अर्थयुक्तन्). Ts काममोक्षं. \tilde{N}_1 V1 सुविस्तरं. Vs D1.8.s यानमोक्ष्रसमन्वि (Vs $^{\circ}$ सुरिय)तं (for the post. half).]

-Then N cont.; B1.3.4 ins. after l. 46:

गठ* स राघवो द्वेत्रमुपास्यमानो नरेन्द्रशाखामृगराक्षसाचै:। चकार कार्याणि समीक्ष्य सम्य-क्शालेख राज्ञां विदितानि यानि।

[(1.4) Bi विदितानि (for विष्ठितानि).]

Colophon. Vi Di. १.4.5 T4 om. —Sarga name: Ñi damaged; Ñs Bi.4 Di.9 प्रकृतिसमानामः; Vs प्रकृतिसमानामः; Bs रामराज्यस्थापनः; Ms रामस्य दिन्द्रशान्तसम्ये. —Sarga no. (figures, words or both); Ñi damaged; Vs om.; Ña Ba Ds 40; Bi 41; B4 Ts 42; De. 7.10.11 Ti.s G Mi-5.7-10 37; Ds 45; Me 35. —After colophon, G Mi.5.a conclude with औरामाय नमः, Mie with औरामयन्द्राय नमः. —After colophon, Priori ins. App. I, no. 3.

-(1. 47) है अंक अपास्य (कि "स) मातः स हो कि संबंध) वस् (for the prior balt). —(1. 48) कि अब आरते सा; Ta G Mi. a. प्रशासन : Cy. k.t प्रशासन (as above). Go पीर- (for सर्व-). अंध-प्रशास (for प्रश्निष्ठ). कि अब कुन्योस्थानस्य हि (for the post balt). कि Cg: प्रशासन्ति सम्भान प्रमा । Ck: प्रशासन्ति । अन्युतनस्यान्याने हम् । इस बोबर Ct. कि —For 1. 18. शे १९ ६ कि. कि. कि हि इसकेका.

८८% पीर्वानप्रानी व अवेन्त्रायाणे सर्वशः।

 भवतस्तेजसोग्रेण रावणो निह्तो मया।
इक्ष्वाकूणां च सर्वेषां मैथिलानां च सर्वेशः।
अतुलाः श्रीतयो राजन्संबन्धकपुरोगमाः।
तज्जवान्स्वपुरं यातु रत्नान्यादाय पार्थिव। [55]
भरतश्च सहायस्ते पृष्ठतश्चानुयास्यति।
तथेति म नृपः कृत्वा राघवं वाक्यमञ्जवीत्।
श्रीतोऽस्मि भवतो राजन्दर्शनेन जयेन च।

B1.3.4 D1.8-5.9 Te M5.6.10 भवानी; D10.11 Te भवान्हि: Ta भवतां (for भवता). Ñ V1.8 B1.8.4 D1-5.10 11 T3 G2.3 Ms.10 गतिरव्य (D2.5 ° श्यु) आ; Do गतिरित्युवत्वा; T2 गौरवव्ययो; T. गुरुरव्यमः Me गतिरप्यात्मा. G1 M1 भवता गौरवं प्राप्ता (for the prior half). Ti (inf. lin. pr. m. also) पाविता (for पालिता). % Cv: भवतो गौरवन्यया भवतो गौरवेण वयमिह शीघमागताः।; Cg: भवान्हि गतिरःयम्रेति । अचला प्रतिष्ठेसर्थः । भवता पालिता इति । कन्याप्रदानादिना परिपालितवंशा इत्यर्थः । तेजसा तपोवीर्येण । पाविता इति च पाठ: 1; so also Ck.t. % —(1. 52) Ta Ma तपसा (for तेजसा). No Va B1.4 राजन् : M7.10 [अ] इदेण (for [उ] श्रेग). Me च हतो (for निहतो). M1 रणे (for मया). Ñ1 V1 D1-5.9 भवंतमाश्रिताश्चेत्र सर्वार्थाः, Ds संपद्रंस्त्वद्गः, Ñ1 °र्थावशः, V1 °र्था **)ता हि न:, —(1.53) Di.s.4 तु; De Ma हि (for न). Ñ Vi.3 Di-5.9 Ts वि(Ñ Vs वे)देहानां; Ba Ma मिथलानां (for मैथिला हो). — (1. 54) Ta अधिकाः (for अतुला:). Ñı Dı.4. 5.9 Ts सांबंधिक : Bs Me त्वत्संबंध-: Ds सवाधव-: Ds सामंतक-(for संबन्ध ह-). Ñ V1.9 B1.8 4 D1- 5.9 -पुरस्कृता:; Тэ.६ -पुर: सता: Ma -पूरे गता:. Ms दर्शनेन जयेन च (for the post, half). % Ct: संबन्धकपुरोगमाः संबन्धकं संबन्धः पुरोगमोऽश्रेसरो यासां ताः. संबन्धः प्रीत्यक्षेत्यर्थः. % —(1. 55) Ma तान्; Cg as above (for तब्). Bi. तत्पुरं खं भनान्यातु (for the prior half). Ba रत्नम: G2 धनानि: Cg.k.t as above (for रत्नानि). B1.4 सर्वहा: D1.6 पाथिव:. -- Ñ1 V1 D2.0 om. 1. 56. -(1. 56) De 7.10.11 To Ma.s सहायार्थ (Me °येन) (for सहायस्ते). Ña Va Ba.s.a Da.s-s भरतेन सहाये(Ba °ने)न (for the prior half). No Bi.s. G (ed.) त्वामेव (G[ed.] 'ष ,हि (for पृष्ठतक्ष). Vs Dr.5-5 त्वनुयायिनाः G2 Ms स्वानुयास्कति; Mi. ३ तेनु (Mi ते तु ,यास्वति; Ms [s]न-गमिष्यति (for चानुसार-ति). Me मार्गे स्वां सोनुपास्यति (for the post. half). - (1. 57) Ts Ms s e स मार्ज; M1 च न्य: M4 सत्कृति (for स नृप:). Ti (marg. also). श्रुत्वा: Mio चोत्तो (for कृत्वा). Ñ1 V1.3 D1-5.9 Ta Ma तथेह्युवत्वा तु(D1.3-6 स)जनको; Ñ 2 B1.2.4 तथरयुक्तवा स(Ñ 3 व्हावा च: Bs करत)-राजिंद : Ds.7.10.11 स तथेति ततः (Ds मति)कुन्म; G2 तथैव न्यतिश्रीकी (for the prior half). ते 8 Bi. अनो बद्रायनं वच: (for the post. half). % Cv : तयेति कृत्वा तथेति तद्रलाचादानं कृत्वा ।; Cg: तथेति कृत्वा तथास्त्विलाहीकृत्येलर्थः ।; so also Ck.t. * -- After 1. 57, B4 ins.:

12* दशिता भवता श्रीविविनयश्च त्वयानच ।

—(1. 58) Ds.s.s भवता. Ñ Vs D1-5.9 राम; Vs Te सौज्य

यान्याहतानि रत्नानि मद्थं संचितानि वै।
दुहित्रे तानि वै राजनसर्वाण्येव ददामि च। [60]
ततः प्रयाते जनके कैकेयं मातुलं प्रभुम्।
राघवः प्राञ्जलिर्भूत्वा वाक्यमेतदुवाच ह।
इदं राज्यमहं चैव भरतश्च सलक्ष्मणः।
सायक्तं त्विय नो नाथ गतिश्च पुरुषर्षम।

(for राजन्). V1 Bs D6.7.10.11 Ms नयेन; V3 D1-5.9 दमेन (for जयेन). —(1. 59) Ms स्वानि; Cg as above (for यानि). Ñ V1.3 B1 D1-7.9-11 T4 M6.8 [ए]तानि तु(B1 हि; T4 M6.8 च); Bs.4 तानि च (for [आ]ह्नानि). Ñ1 V1 B3 D1-5.9 T4 मदर्थ; V8 मत्कृते. Ñ1 संहतानि; Ñ2 B1.3.4 संजि(B1 °िज)तानि; V1.3 D1-5.9 सत्कृतानि; G (ed.) वर्जितानि. Ñ1 V3 D1.4 G1 च; B3 D2.3.5.9 M6 ते (for वै). —(1. 60) D7.10.11 दुहित्रोस. B3.4 D6.7.10.11 T4 M1.6.8 वि; M3 मे (for च). —For 1. 60, Ñ V1.3 B1 D1-5.9 subst.; while B4 ins. after 1. 59:

13* एतान्यहं प्रयच्छामि तुभ्यमेत्र नर्षभ ।

[Vs प्रवेक्ष्यामि; Ds प्रदरामि. D1.4 दुहिने च; D2.8 तुभ्यमेतन् (D3 $^{\circ}$ वं) (for तुभ्यमेव).]

- -Thereafter No cont., while Bs.4 ins. after 1. 60:
 - 14* प्वमुक्त्वा परिष्वज्य रामेण प्रतिपूजित: । भरतेन सहायेन प्रययो मिथिलां प्रति ।

[(1. 1) Bs परिगृद्ध (for परिष्वज्य). B4 [अ] प्यभिवादितः (for प्रतिपूजितः). —(1. 2) Ñ2 तदा सार्ध (for सहायेन).]

- -After l. 60, T4 M8 B (ed., within brackets) ins.:
 - 15* एवमुक्ता तु कावुत्स्थं जनको हृष्टमानसः। प्रयथी मिथिलां श्रीमांस्तमनुज्ञाय राघदम्।

[(l. 2) Ta समनुज्ञाय.]

—(1. 61) Вз प्रशाद्य (for प्रयाते). V1 भवते; Вз जनके. V3 प्रयाते जनके राज्ञि (for the prior half). Ñ2 D10.11 G M3.10 Cg.k.t केकये. Ñ2 B1 विमु:; Вз De T3 प्रभु:; В4 प्रति (for प्रभुम). G2 मातुलिपियं. Ñ1 V1.3 D1-5.9 T4 मातुले स(D2.5.9 T4 मातुले स(D2.5.9 T4 मातुले स(D2.5.9 T4 मातुले स(D2.5.9 D1-5.9 T4 केकेये (for रायवः).—D1 om. from प्रावलिए up to वयं (see var.) in 1. 63. Ñ2 B1.3.4 प्रधाजितमधी रामः (for the prior half). Ñ V1.3 B1.3.4 D2-5.9 T4 रायवो वा(Ñ2 B1.3.4 प्रांजलिव्ही) क्यमह्मवीत; D8.7.10.11 G2 M1.5. 6.8 विनयाद्वावयमह्मवीत् (for the post. half).—(1. 63) М6 भरतं च सलक्ष्मणं (for the post. half).—(1. 63) М6 भरतं च सलक्ष्मणं (for the post. half). V1.3 D1-5.9 T4 तव राज्यमिदं सर्व आतरक्ष वयं (D1 om. up to वयं) प्रभो.—(1. 64) D6 त्वं हि (for त्वयि). D1-4.7.10.11 M1.6 आयत्तास्त्वं हि (M1 °स्त्विय); D9 आर्थकस्त्वं हि (for आयत्तं त्विय). D1.2.4.9 वास्माकं; D3 नोरमाकं; D6.7.10.11 नो राजन्; M6 नो नाथो. Ñ

राजा हि वृद्धः संतापं स्वदर्थम्पयास्यति । [65] तसाद्रमनमधैव रोचये तव पार्थिव। लक्ष्मणश्चानुयात्रेण पृष्ठतोऽनुगमिष्यति । धनमादाय विपुलं रहानि विविधानि च। युधाजित तथेत्याह गमनं प्रति राघवम् । रतानि च धनं चैव त्वरयेवाक्षयमस्तिति। [70] प्रदक्षिणं स राजानं कृत्वा केकयवर्धनः । रामेण च कृत: पूर्वमिभवाद्य प्रदक्षिणम् । लक्ष्मणेन सहायेन प्रयातः केकयेश्वरः। जितेऽसुरे यथा बुत्रे विष्णुना सह वासवः।

B1.3.4 अर्थे (N 2 सर्वे)पु त्वे हि नी नाथे; V1 D5 आयत्तारत्वं (D5 अत्यंतं रवं) हितोसाकः Vs आपन्नास्त्वमिते साकं (for the prior half). Ñ V1.3 B1.4 D1-4.9 गुरुश: Ds मान्यश (for गतिश). B4 परमर्थभ:: D1.4.9 पुरुष्वभ:. Ts गति: पुरुष्प्रेगन (for the post. half). Ta रव * * राज्यमाय * * * कं रवं गुरु * * (damaged). —(1, 65) Ñ V1.8 D2.8 तु; B1.4 [अ]पि; D1.4 वि-; G2 Ms च (for हि). V1 दु:खं (for वृद्ध:). Vs संवादं (for संतापं). —De om. (hapl. ?) l. 66-67. —(l. 66) Ñі अव्ययं (for अधैव). Ñ V1.3 B1.3.4 D1-8.10.11 T4 G1 M1.5.8 रोनते; D7 रोचतां (for रोचये). D11 एव (with hiatus) (for तव). \tilde{N} V1 B1.4 D1-5 T4 में तवां(D2 मम चा)नव; V8 (with hiatus) अमरोपम.. — (l. 67) D7.10.11 Cg लक्ष्मणेन; T2 लक्ष्मणस्त्वा (for रुक्मणक्ष). Ñ B1.8.4 [ए]व यांतं स्वां; V1.3 D1-6 T4 [अ]तु-यात्र (Vs D1.3.4 °त) स्ते (Vs °श); M1.2-5.7.10 [अ]नुयात्रार्थ (Ma.7.10 °थें); L (ed.) [अ]तुयाता ते. Ñ2 D7.10.11 Cg.t ·गमिष्यते. अ € Сg : टक्ष्मणस्त्वनुयात्रार्थं पृष्ठतोऽत्गमिष्यतीति च पाठः क्लि —(1. 68) De.7.10.11 बहुलं (for बिपुलं). Ñ1 V1.8 D1-5.9 T4 [आ]भरणानि; Ts विपुलानि (for विविधानि). —(1.69) Ba Ds च; G1 M1.5-8 तं (for तु). V1 Bs D1.3.4 युवा(Bs मया) जित्रस . M7 अथ (for तथा). V1.8 Bs.4 D1-5.9 T4 [उ]क्रवा (for [आ]ह). D10.11 राघव; M8 पार्थियं (for राघवम्). Ds रावनं प्रति (by transp.). —(1.70) Ñ2 V1.8 D1-5.9 T4 उदात्र धनः लानि (D2.9 ° थं) (for the prior half). B1.8.4 D7.10.11 T2 M4.7 [अ]क्ष्यम् . Ñ V1.8 D1-5.9 T4 तुम्यमेव दशम्यहं (for the post, half). -(1.71) Ñi Vi D1-4.9 T4 तु; D6-7.10.11 च (for स). Ñ2 स रामं च; M1 तदा कृत्वा (for स राजानं). M1 रामं (for कृत्वा). Ñ1 V1.8 B1.8.4 D2.3 केकेय-; D1.4.6.9 M6.7 केकय-. Ñ2 B1.8.4 M6 -नंदन:; Cg as above (for -वर्धन:).—(1.72) Di.4 स; De तु; Ti.2 Ga Ma हि (for च). D1.6 T1 Ga M1.3.4.7 कृतं (for कृत:). N V1.3 B1.3.4 D2,8.5.9 T4 सत्कृत: (for च कृत:). N2 B1 दूतं ययौ; Vs Bs ततो ययौ; Bs ययौ तदा; D1.8-5 जनाम सः; Ts [अ]मिनंद्य च; G2 सलक्ष्णं (for प्रदक्षिणम्).—Ñ V1.8 B1.4 D1-5.9 om. 1. 73-74. — (1. 73) T1.2 Gs Ms महावेजा: (for सहायेन). D? प्रणतः (for प्रयातः). Bs केकयाधिपः; De Мв कैक्येश्वर:, -Мя.с.5.7-10 ст. 1. 74. -(1. 74) Вз

After 7.38.13, \$ N V1.8 B1.8.4 D (De l. 1 only) Ts(after 7.38.12").4 ins.:

> हनुमन्तं च नृपतिरिक्ष्वाकृणां महारथः। भङ्गदं च महाबाहरऋमारोप्य वीर्यवान्। रामः कमलपत्राक्षः पिङ्गाक्षमिदमञ्जवीत । अङ्गरस्तव प्रत्रोऽयं समग्री चानिलाःमजः। वालिस्त्रीवयोवीरी मम चापि हिते रती। [5] अईतोऽभ्यधिकां पूजां मत्कृते च कपीश्वर । इत्युक्तवा व्यपमुच्याङ्गाञ्चषणानि महायशाः। भावबन्ध स ग्रुभयोर्मारुखङ्गद्योः समम्।

असरेण: De.7.10.11 Te Cg.t इतेसुरे: Ck जितेसुरे (as above). Gs राघव: (for दासव:). Bs विष्णुवे वासवं तथा (for the post. half).

5

(1. 1) Ts स (for च). Vs नृपतिस्तं हन्मंतम् (for the prior half). -(1. 2) Ñ V1.8 D7.10.11 T3 महाबाह्म (for °हुर्). % Ct: अङ्कमारोध्य । बालाविवेति शेष: । अनेन सगवता स्वस्य निरतिशयबलवत्वेनेश्वरत्वं सूचितम्. % —(1. 3) Sa * * वम् (damaged); Ñs V1 B1,8.4 D7.9-11 सुम्रीवम् (for पिङ्गाक्षम्). Ts वानरेंद्रमथामवीत् (for the post. half). —(1. 4) Ña B1.8.4 D7.10.11 ते सु-: D2 त्वथ (for तव). Ds वा (for व). Ñg V1 D7.10-12 मंत्री चापि (for सुमन्नी च). D1.4 मंत्री च प्रनात्मज: (for the post. half). -(1.5) Ñ B1.3.4 D7.10.11 सुन्रीवमंत्रिते (Ñ1 B3 °णौ) युक्ती (for the prior half). K (ed.) transp. च and [अ]पि. 🛠 Ct :- मिश्री मन्ने. % -(1. 6) Ds अतीपि; Dr अईतौ (for अईतो). S व्यधिकां; Ña Dr.10.11 निविधां; B1.8 Ta अधिकां; Ta [S]त्यधिकां; G (ed.) [S] ध्यथिकां (for Sध्यधिकां). \$ D8.12 मत्कृतां; Ñ 2 B1.8.4 D7,10.11 T4 त्वत्क्रते (D7 °तां); V3 दुष्कृते (for मत्कृते). Ñ B1.8.4 D7.10,11 Ts वें (for च). Śi क्रपीश्रहें; Ñ B1.8.4 D7.10.11 Ts.4 हरीवार(Ñ2 °र:); D1.2.4.8 ऋषीवार:. —After 1. 6, Ts ins.:

1* इत्युवरवा च महाबाहुः परिष्वज्य हरीश्वरी ।

—(1.7) S Ds.12 स म (Ss सम)हाइणि; V1 सीवमुच्यांगाद ; Vs B1.8.4 व्यवमुच्यांगाद; D1-5.9 T4 [अ]भ्यव(D8.5 च वि) मुच्यांगाद्(Ds °ख्यांगान्) (for व्यवसुच्याझाद्). Та अवसुच्यात्मनः कंठाइ (for the prior half). D: महारमना; Do To.4 महामना: (for °यशा:). -(1.8) Ñ1 अवधातु; Ñ2 D7.10.11 स अवध (for आववन्य). Ñ V3 B1.3.4 D7.10.11 महाहाणि; V1 स खूभान्यां; D1.8-5 स्वयं रामो; D: Ta खुभान्यां स; De भुजान्यां स (for स द्यमपीर). Ñ Vs B1.8.4 D7.10.11 तदांगदहन्मतो:: V1 corrupt; D1.5-5 इन्मत्येगदे तथा; Da.9.18 Te इन्मांगद्यो: समं (metri causa) (for the post, half). Ta अवराष्य

[589]

राम इत्यभिविख्यातिश्चषु लोकेषु मानद् । तस्फलं प्राप्स्यते चापि भृगुशापकृतं महत् ।

8

Before Sarga 52, \hat{S}_1 (sec. m. l. 1-64).2.3 (both om. l. 1-58) \hat{N} V B D(Ds.12 om. from l. 1 up to the prior half of l. 64) S ins.:

लक्ष्मणस्य तु तद्वाक्यं निशम्य परमाञ्जतम् । सुप्रीतश्चाभवद्वामो वाक्यमेतदुवाच ह । दुर्लभस्त्वीदशो बन्धुरस्मिन्काले विशेषतः ।

(for the prior half). —(l. 17) D7 -व्याख्यातस् (for -विख्यातस्). M10 इह राम इति ख्यातस् (for the prior half). T3.4 G2 M10 मानदः. —(l. 18) T1 प्राप्यते (for प्राप्स्यते). T3.4 -शापस्य तं (for -शापकृतं). D9 भृगुणापकृतं. —Thereafter, D9 reads 50.15-16.

8

Ñ1 V1 D1.2.4.9 om. l. 1-6; D3 om. l. 1-2.—(l. 1) Ds च सुप्रीतो (for तु तद्वावयं). — Ds om. from the post. half up to the prior half of l. 2. -(l. 2) B4 प्रीतिमान् (for सुप्रीतश्च). Ds रामी (for वाक्यम्). Ds वाक्यम् ; T G3 M1-3.6-9 चैतद् (for एतद्) -T8.4 G2 M2.4.5.7.8.10 om. 1. 3-6. -(1. 3) B2 D3.5 ता(D3 त्वा; D5 ही दूशो (for स्वीदृशो). Ti.2 Gi.3 Mi.3 दुर्लभा स्वीदृशी बुढिर् (for the prior half). Me त्वस्मिन् (for अस्मिन्). B2 (marg. also as above) लोके विशेषत:. —(1.4) De T1 G1.3 स्ट्रास; T2 * इशस् (for यादृशस्). Ś1 Ñ2 V2.3 B D3.7.10.11 मम सौम्य मनोनुगः (for the post. half). —(1. 5) Ds त्वं (for यत्), Śi Ña V2.3 B D3.6,7.10.11 च (for तु). M6 ते (for मे). Ds.6 T1.2 G1.3 M1.3 हृद्यं, S1 Ñ2 V2.3 B3.4 Ds.6.7.10.11 किंचिद (for सौम्य). Ds वर्तसे. Ś1 Ñ2 Bs.4 Mı (before corr.; after corr. as above) शुभलक्ष्मण. —T1.3 G1.3 M1.3 om. l. 6. —(1. 6) D3 काकुत्स्य; D5 M9 तच्छत्वा; Me अत्वा तु (for च अत्वा). —(l. 7) Ti.2 Ge Ms.8 चतुरो; Ms चस्वारि (for चस्वारो). T1.2 G2.8 M1.5.8 दिवसान (M1 °सा का; M5 °सान्य ,ब; Ms सारवानच (for दिवसा: सौन्य). Śı Ñ V1,3 D1-7,9-11 T3.4 कार्य पौर(D5 पुण्य)जनस्य च(Ñ1 Ts.4 ह; D1.4 यत; Ds.5 तत्) (for the post. half). V2 (before corr.; after corr. marg. as above) Be दिवसा क्षव चत्वारः सौम्य कार्याण कार्यिणां. क्ष Cm.k.t: दिवसा: (Ck °सा इति) गता इति शेष:. 28 - (1.8) T2 च; M1 [5]त्र; M2.4. 7-10 [S]4; Ma fe (for Seq). Si N V B1-8 D1-7.9-11 Ta. Me अकुर्वाणस्य (Va °णि च) (for अकुर्वतोऽस्य). Ñ1 V1.8 Da. काबुरस्य; Da. 3-5 मे यातास (for सौमित्रे). B4 अपस्यतो हि मे बीर (for the prior half). B2 मम (for तन्मे). -(1.9) Ms आनयंता (for आहूयन्तां). V1 नृपतयः (for प्रकृतयः). B4 पुरोधा नैगमाझ ये (for the post. half). -(1. 10) Ds Me वा (for च). D: ये चान्ये (for पुरुषा:). Si Ñ: V2 B D6.7. यादशस्त्वं मह। बुद्धे लक्ष्मणायतलो चन।
यत्तु मे हृद्ये सौम्य वर्तते ग्रुभलक्षण। [5]
तिल्लशामय च श्रुत्वा कुरुत्व वचनं मम।
चत्वारो दिवसाः सौम्य मम कार्यानुशासनम्।
अकुर्वतो ऽस्य सौमित्रे तन्मे मर्माण कुन्तति।
आह्र्यन्तां प्रकृत्यः पुरोधा मित्रणस्तथा।
कार्याधिनश्च पुरुषाः स्त्रियश्च पुरुष्धम। [10]
पौरकार्याण यो राजान करोति दिने दिने।
स मृतो नरके घोरे पात्यते नात्र संशयः।
धूयते हि पुरा राजानुगो नाम महारथः।

10.11 क्षियो वा; D6 शेषाश्च (for क्षियश्च). V2 (before corr.; after corr. marg. as above) B4 रघुनंदन (for पुरुषध्म). D3 मंत्रिणश्च नरोत्तमा: (for the post. half). % Cm.g.k.t: क्षियश्चेति (Ct °यो वा)कार्याधिन्य इत्यनुषड्यने (Cm.k °नुकर्ष: 1; Ct °न्य इति शेष:). % — For 1. 10, Ñ1 V1.3 D1.2.4.9 subst.; while D3 ins. after 1. 9:

ा* कार्याधाँ च जनः सर्वः क्षिप्रमिक्ष्याकुनन्दन ।
[D1.4 कार्यार्थं च जनं सर्वे (for the prior half).]

-Thereafter, Ds cont.:

वाद्यानां चैत्र वाद्यानि मेरीशङ्कविमिश्रिता । उपतिष्ठन्तु मे शीघं सूतमागधबन्दिन: । श्रियश्चाभरणोपेता नृत्यन्तो मम चाम्रत: ।

-After 1. 10, Da ins.:

3* शोभयन्तु शुभं तात जनै: कार्यदिदृक्षुभि:।

—(1. 11) Ñ1 V1.8 D1-4.9 पौरकार्थ हि; B1 कमाणि; D6 पौरे कार्याणि (for पौरकार्याणि). Ñ1 V1 D2.3.9 सदा नृपः (Ñ1 वुधः; V1 D8 यदा); V8 यदा तदा; D1.6.5 समाहित: (for दिने दिने).—(1. 12) Ś1 B2 D10.11 M8 संवृते (B2 को); Ñ1 V1.2 (before corr.; after corr. marg. as above).8 B6 D1-4.9 व्यक्तं स; Ñ2 D7 स(D7 सं) व्यक्तं; G2.3 स मृते (for स मृतो). M2 लोके (for घोरे). D1.3.4 घोरं नरकं; D5 नरकं घोरं (for नरके घोरे). Ś1 Ñ2 D10.11 पतितो; Ñ1 V B D2.6.7.9 पच्यते; D1.3.4 पतते; D5 प्राप्तयान् (for पास्यते). % Cg: पतितः स्वक्रमेणेति शेषः। स मृतो नरके घोरे पास्यते नात्र संशय इति च पाठः।; Ck: संवृते संवृताल्ये। पतित इति। भवेदिति शेषः।; Ct: संवृते वायुस्पर्शहीने। पतितः। भवेदिति शेषः।; —After l. 12, Ñ1 ins. an addl. colophon:

[Sarga name: शोकापनयन:.]

-Then ins. :

4* इत्युक्तवा लक्ष्मणं रामः पुनर्वचनमनवीत्।

—(1. 13) Ds श्र्यतां. S1 om. (subm.); T3.4 Ms च (for हि). —G1 damaged after y up to second म in the post. half (var.). B2 G2 पुरा राजन्; D2 महाराजा; D6 महाभाग (for पुरा राजा). S1 N2 V2 B D5-7,10.11 M1.8 महायशाः; T1.2 G M1.4.5.7-10 म(G1 * [damaged]) हावलः

पृथिच्यां पृथितीपालो ब्रह्मण्यः सत्यवाक्युचिः। स कदाचिद्रवां कोटिं सवत्यां रुक्मभूषिताम्। [15] ब्राह्मणेभ्यो नृपवरः प्रद्दौ पुष्करेष्विह। ततः सङ्गाद्रता धेनुः सवत्या बहुदोहना। ब्राह्मणस्याहिताग्रेम्तु दरिद्रस्योञ्छवर्तिनः। स विनष्टां क्षुधातां व अन्वेषंस्तत्र तत्र च।

नाप्दयसर्वराष्ट्रेषु संवस्मरगणान्बहून। [20] ततः कनखलं गरवा जीर्णवत्सां निरामयाम् । स दद्र्शं स्वकां घेनुं ब्राह्मणस्य निवेशने । ष्ठथ तां नामधेयेन स्वकेनोवाच स द्विजः । श्रागच्छ शबलेत्येवं मा च शुश्राव गौः स्वरम् । तस्य तं स्वरमाज्ञाय श्रुधातस्य द्विजस्य वै । [25]

(for महारथ:). — (l. 14) Si N V B Di-4.6.7.9-11 Ts.4 बम्ब (for पृथिव्यो). Ŝi Ti ब्रह्मण:; Ct as above (for ब्रह्मण्य:). Ñi Vi.s Di-5.9 सत्यसंगर:; Bs Ti.2 Ms.6 सत्यवाव्यचि: (M6 व्यागुज्ज:) (for सत्यवाव्यचि:). — (l. 15) Ñi कदाचित्स (by transp.). Ŝi N2 V2 Bi-3 D6.7.10.11 कोटी:. Ñi Vi Di-6.9 Ts.4 हेमभूषिता; V8 Ba स्वर्ण'; Ti.2 Gs Mi.3 रख' (for स्वम्भूषिताम्). Ŝi Ñ2 V2 Bi-3 D6.7.10.11 सवरसाः स्वर्णभूषिताः (Bi-2 व्याः); Ds स्वर्णध्यविभूषितां (for the post. half). — (l. 16) Ti.2 G Mi.8.8 ददीं (G2.8 Mi.3 नृगो) राजा (for नृपवर:). M6 प्रादाहे (for प्रददी). D8 G2.8 Mi हि (for [इ]इ). Ti Gi Ms पुष्करेषु स दक्षिणां (for the post. half). — For l. 16, Ŝi Ñ V B Di-4.6.7.9-11 Ts.6 subst.:

5* नृदेवो भूमिदेवेभ्यः पुष्करेषु ददौ नृपः।

[Ba भूदेवो., D2 भूमिदेवस्य (for °वेश्यः). B2 a D1.a पुष्करे प्रदर्शे. Ñ1 V1.3 D1.3.a T8.a प्रशु:; B2.8 नृग:; D2.9 पुन: (for नृप:).]

—(1. 17) Ñ1 V1.8 D1-4.9 तस्य; Ñ2 V8 B D8 M6 तत्र (for तत:). Ñ1 V8 T4 संग-; V1 [उ]संग-; B1.4 संज्ञा-; T8 संघ-; G8 M2.8.7.9 संघात्; Cm.g.k.t as above (for मझाइ). S1 Ñ2 V2 B1.2 (marg. also as V1).8 D6.7.10.11 स्पश्तितानघ; Ñ1 V1.8 B4 D1-5.9 T8.4 कांस्य (Ñ1 कांस्य; D2.9 T8.4 कांस) दोहना (D8 हिनी); T2 G Ck.tp बहुदोहिनी; M1 हिनी (for बहुदोहना). —(1. 18) D7 T8.4 च (for तु). Ñ V B D1-4.6.9 T1 G8 M8.6 [अ]सि (D6 T1 G3 M8 नि)वेश (V1 प स्प (र्वा वित्ता केंस्तु). D6 याज्ञिकस्य माह्मणस्य (for the prior half). B D5.7 T G8 M1.8-5.7-10 Cm [उ] छव्चिनः (D6 तः). Ñ1 V1.8 D1-4.9 तपसा मावितात्मनः (for the post. half). % Cv: ततः संघाद्रता घेनुरप्राप्य गृहदर्शनमिति पाठः । %—After I. 18, D6.7 G1.2 M5 ins.:

6* नृगस्य गोसमूहे तु ददतः पूर्वमेव सा । [De.7 गोसमूहेषु.]

— (1. 19) Note hiatus between the two halves. की Gk: स इति नष्टगोक इत्यर्थः ।; Ct: स नष्टग्रः की Si Ns Vs B Ds.10.21 Ms नष्टां गां (for विनष्टां). Ds.7 विनष्टा सा (D7 स); Ts.4 विनष्टां स (by transp.). Vs (before corr.; after corr. marg. as above) Ts धुषातां. Vs (before corr.; after corr. marg. as above) B4 D5 G2 ताम्; B1 G1 after corr. marg. as above) B4 D5 G2 ताम्; B1 G1 [s] प (for वे). B2 धुषायुक्तो. Si Ns B D7.10.11 G1 अ(Ns प) विवर्ष (D7.10.11 वें) स (B4 वें); Vs (before corr.; G2 विवर्ष (D7.10.11 वें) स (B4 वें); Vs (before corr.; G3 विवर्ष (D7.10.11 वें) स (B4 वें); Vs (before corr.; G3 विवर्ष (D7.10.11 वें) स (B4 वें); Vs (before corr.; G3 विवर्ष (D7.10.11 वें) स (B4 वें); Vs (before corr.; G3 वें) स (B4 वें); Vs (B4 वें); Vs (B4 वें); Vs (B4 वें); Vs (B4 वें); पs (B4 वें); Vs (B4 वें); Vs (B4 वें); पs (B4 वें); Vs (B4

Gs Ms अन्वेष्यत्; M1.s अन्वेष्टुं; Ms अन्वेष्यं ; Ms अन्वेष्यं (for अन्वेषंस्). Śi Ds.7.10.11 ह; Ms वे (for च). Ñ2 Vs (before corr.; after corr. marg. as in Bs) Bs दीन-मानसः; B1.s Ms तां ततस्ततः; Bs तामितस्तनः (for तत्र तत्र च). Ds अन्वेष्टुमुपचक्रमे (for the post. half). —For l. 19, Ñ1 V1.s D1-s.s subst.:

7* स तु तत्रागतां धेनुमन्त्रेष्टुं तत्र तत्र वै। [Ñ1 V1 D8 [आ]गतो. Ñ1 अन्यत्र; D1.4 अन्येषु (for अन्वेष्टुं). V8 चैव तालुभी (for तत्र तत्र वै).]

—(1. 20) D1.4 अपद्यत् (for नापद्यत्). T1 (inf. lin. pr. m. also).2-4 G2.2 M2.6 -राज्येषु (for -राहेषु). 😭 After संवासर in the post. half, T. abruptly ends. Hence Te variants for the subsequent portion are incorporated from a Ms. from Adyar which is complete for Uttara. - Ś1 om. 1. 21-12. - (1. 21) Da.s कनखले; Ta-s खनखलं; Ms कनकलं; Ms कशबलां; Cm.g as above (for बनखलं). Ñ1 जीपाँ (for जीपी-). M2 -वस्तां (inf. lin. pr.m. also -वस्त-) (for -वरसां). Ñ V: B Me निराकृता: Ts विनाकृतां (for निरामयाम). V1.s D1-5.9 जीर्णा (Vs दीनां , वस्स (Ds प्र)विनाहतां (for the post. half). 🛠 Ck : जीर्ण-वस्सामिरयेव पदं । संवरसरगणान्यहूनिरयुक्तस्वात् , दुवेलां वृद्धामिति वश्य-माणस्वाच ।; Ct : जीर्णवरसाम् । संवरसरगणान्बहृतिस्यु तेः. 🛠 — (1. 22) Ns V2 B2.3 तां; D2 सं- (for म). Be Ds.e T G1 M ददशे तां; D7.10.11 दहुशे तां (for स ददशें). Ñ1 V1.9 D1-4.9 तदा गां स्वां(Ñ1 स्वां गां; Vs तां गां); D10.11 स्विकां धेनुं (for स्वकां घेतुं). Ds निकेतने (for निवेशने). -(1. 23) Ñ V B D1-5.9 Ts Me त!(V1.8 सं; D1-4.9 Ts स) दृद्धा (for अथ तां). Me शब्देन (for खकेन). \$1 De.7.10.11 T1.2.4 M2.8 माहागः (for स दिज:). Ñ1 V1.8 B3.4 D1-4.9 Ta स्वेन ता(B4 गा)मा(D0 नामा) इयद्विज: (for the post. half). 🛠 Ck.t: स्वकेन स्वकृतेन(Ck °नेलर्थः). % —(1.24) Ba एकेहि (for आगच्छ). V1 बकुले; Vs D1-4.9 Ts बहुले (for शबले). V1.8 Ds Ts G1.2 M8 [इ]हयेव; To चेति (for [इ]हयेवं). Bo (with hiatus) शबले आवजेत्येवं (for the prior half). Bs तं (for सा). Si Ña V Ba D7.10.11 Ta M2.4.5,7,8.10 दु; Ba सा; De [अ]तु- (for च). Gs वाच: (for सा च). Vs Gs M1 शुरवा तु(Gs च) (for गुझान). Ds transp. च and गुझान. Ñi V1 D1-6.9 Ts तं (for गी:), Ñ1 D2 स्वनं; Ñ2 Vs Be G8 स्वयं (for स्वरम्). Va तद्भवं. T1.a Ms सा श्रुत्वा च जगौ स्वरं (Ms ंते) (for the post. half). -(1. 25) Ds.4.7 तस तत्: G1 ततीस; G2 ततस्त्र; K (ed.) तस्य तु; G (ed.) तस्य सा.

16

भन्वगारपृष्ठतः सा गौर्गच्छन्तमनलोपमम् । गरवा तमृषिमाचष्टे मम गौरिति म द्विजः । स्पर्शिता राजसिंहेन तस्मिन्दाने नृगेण ह । तयोशीह्मणयोर्वादो महानासीद्विपश्चितोः । विवदन्तौ ततोऽन्योन्यं दातारमभिजग्मतुः । तौ राजभवनद्वारि भ्रप्राप्य नृगदर्शनम् ।

[30]

D2.9 स्वनमाज्ञाय. —M4 damaged for न्स द्विजस्य. B4 D5 श्रुधितस्य (for श्रुधार्तस्य). Ñ1 V1.3 B1 D1.4 ह; Ñ2 V2 तु; B2.3 D3 हि; D5 तत्; M1 च (for च 1. — (l. 26) Ñ V B8 D2-5 M8 अन्वयात् (for अन्वगात्). Ñ2 V2 B2.4 धेनुर्; B1.2 गी: सा (by transp.); M6 गीस्तं (for सा गीर्). Ś1 D6.7.10.11 T1.2.4 G M1.3-5.8-10 पावकोपमं; D1.4 अनिलोपमा; D5 तं महाख्ति; T3 अकुतोभयं (for अनलोपमम्). —After l. 26, Ś1 D6.7.10.11 T3.4 M3 ins.:

8* थोऽपि पालयते निमः सोऽपि गामन्वगाद्भृतम्।
[D6.7 हि (for first ऽपि).]

-(1. 27) G (ed.) [अ]थ (for तम्). Ts.4 M10 आवष्ट; Cm as above (for आवष्टे). \$1 D7.10.11 गरवा च तमृषि च (Śi च)हे (for the prior half). Śi Dio स त्वरन् ; De 7.11 T1.8.4 G1.8 M8-5.8 सत्वर:(D11 G1 M4.5 °रं); G2 सत्यत: · (for स द्विज:). 🛠 Ct : योऽपि नृगतो लब्धदानस्तमृषि गवानुगम्यमान-मृषिम् । कतकतीर्थौ तु तमृषि यस्य गेहे स्थिता तं त्वरन्तः कृतगवासेधो दिजो नृगेण स्पर्शिता दत्तेत्याचष्टे इत्यनुवर्ष इति न्याचख्यतुः । मम तु माति गवानुगमनादन्वेष्ट्रवाह्मणीयस्वं सिद्धम्। नृगतो मया लब्धेति परेण सोऽभियुक्तोऽन्वगादित्यत्र कर्तुरेव गत्वेत्यत्र कर्तृत्वप्रतीतेरक्षरस्वारत्यसिद्धत्वं चेति. % -(1. 28) Vs प्रदत्ता; G1.2 विप्रः स; Ms विप्रोन्यो; Cm.g as above (for स्पश्चिता). Ña Va B नर। Va B4 नृप)देवेन (for राजसिंहेन). \$1 De.7.10.11 Ts.4 मम दत्ता; B4 M1 तिसन्काले; G1. इयसमें दत्ता; Ms महां दाने; Ms दत्ता दाने; Ms तस्मिन्दत्ता (for तस्मिन्दाने). Bs नरेण; Bs Ms नृपेण(damaged from ज up to तयो in the prior half of l. 29); Ck as above (for नृगेण). Ña Va B हि; G सा; Ms वै; Ck as above (for a). - For 1. 27-28, Ñ1 V1.3 D1-5.0 subst.; No Va B Me subst. l. I only for l. 27 and then Na alone ins. l. 2 after l. 28:

'9* तां दृद्धा हियमाणां गां माझणो येन राजतः । नृगास्त्रतिगृहीता सा स तूर्णं त्वरितोऽन्वगात् ।

[(1. r) B1.2 ज्ञाखा तां; B8 तां ज्ञाखा (for तां दृङ्ग).
D1.5-5 Me [आ]ह्(D5 क्ष) यमानां (for हि्यमाणां). Ñ2
B1.8 Ms हि (for गां). D2.9 transp. तां and गां. Ñ2
V8 B Me अह्मणो यस्य(B1.8 Me यस्य विशस्य) सा तु गोः (for the post. half). —(1. 2) Ñ2 नृपात्. D5 परि- (for शति-). Ñ1 गोः; Ñ8 [इ]ति (for सा). V1 सततं; D5 स तु तं (for स तृणां). V8 [ऽ] अथवात् (for ऽन्वगात्). Ñ2 स तु तं **तोअनीत् (for the post. half).]

-(1. 29) V2 B1,2.4 तु दिजयोर् (for नाह्मणयोर्). Ña illeg.;

अहोरात्राण्यनेकानि वसन्तौ कोधमीयतुः । ऊचतुश्च महारमानौ ताबुभौ द्विजसत्तमौ । कुद्धौ परमसंतसौ वाक्यं घोराभिसंदितम् । अधिनां कार्यसिद्धयर्थं यस्मारवं नैषि दर्शनम् । अदृश्यः सर्वभूतानां कृकलासो भविष्यसि । बहुवर्षसहस्राणि बहुवर्षशतानि च ।

[35]

[5]

Ts तयोविवाद: सुमहान् ; Me तस्य तेन विवादोभून् (for the prior half). Mi transp. वादो and आसीद्. Ts.4 गोनिमित्तमभूत्पि (for the post. half). - (1. 30) V2 B4 T1.2 G8 सं(V2 B4 तो)वदंती (for विवदन्ती). Ñi V1.3 D1-5.9 Ts नृगं तं च(Ts भूपं); Ñ2 B1.2 तु(B2 च) तौ तत्र; V2 B4 M5.6 तथा (Ms °दा)न्योन्यं (for ततोऽन्योन्यं). Bs विवदतानुभौ तत्र (for the prior half). Ñi V Ba Di-s.o Ti.a Ms राजानम्; Ts घिपौ ताब् (for दातारम्). Ñ2 B1-3 उप- (for अभि-). —(1. 31) Note hiatus between the two halves. Ds - मुबन-(for -भवन-). Ñ2 B1.2 M6 -दारं; T2 -दारे (for -दारि-). — M6 damaged from eq up to sq in the prior half of 1. 32. Śi Dio.ii न प्राप्तों (for अप्राप्य). Gi नृप- (for नृग-). Śi D10.11 T1 G1 Ms.5.9 -शासनं (for -दर्शनम्). Ñ1 V B4 D1-5.9 Ts (also as in Ñ2) दिदृशू (T3 °क्षी) नृपति स्थिती; Ña B1-a D6.7 Ta Me सं (B1.2 न) शाही कार्यगौरवात् (for the post. half). -After l. 31, D: ins.:

10* स राजा रुचिरं रेमे सह स्त्रीभिरतु मन्दिरे । यानारस नृत्यगेयश्च वाधिश्चैव मनोरमैः । न हि दर्शयतेऽत्मानं कार्यिणां कार्यसिद्धये । क्रीडते स दिवारात्री नृत्यवादित्रनिःस्वनैः । एवं तु रममाणेऽस्मिन्मासणौ द्वारि तिष्ठतः ।

—(1. 32) De.7 तो स्थित्वा (for वसन्तो). —For 1. 32, Ñ1 V Ba Di-5.0 subst.:

11* बहुनहोरात्रगणान्क्षुवातीं दारमागती ।

[B4 अर्थतो (for श्रुपातों). V2 B4 रोषमीयतु:; V2 D2.5 द्वारमाखि(D5 °िम्र)तौ; D1.8.4 रोषमागतौ (for द्वारमागतौ).]

—(1. 33) Vs D1.4.5 Ts महाहमानं, B1 महावारीं, Gs विनारीं (for महात्मानों). B1-इ-पुंगवीं (for नस्तमों). Ñ1 V1.8 D1-5.8 Ts नृगं(V1 °पं) तं(Ts तों) ब्राह्मणर्ष (D1 Ts °णावु) भीं (for the post. half). —(1. 34) Ts damaged for परमसंत. Vs Ts न्संप्राप्तां, Gs नसंज्ञुडीं (for नसंतप्तां). Vs क्रोध- (for घोर-). Ms [अ]क्षि- (for [अ]कि-). Ds नसंत्रतं, Ds.7 नसंपितं, Ts नसंवृतं, Ts नसंयुतं (for नसंहितम्). Ms घोरमिदं नृगं. —(1. 35) D1.5 अधिनः. D1 तसात् (for यसात्). Vs नाविष दर्शनः (for न्वं निष दर्शनम्). —Ñ2 illeg. for l. 36. —(1. 36) Ñ1 V1.2 B D1.5-5 Ts.4 तसादद्व्यों (for अदृद्धः सर्व-). D2.5.5 Ts.4 M1.2 (also).8 भविष्यति. —(1. 37) Ñ2 V2 (before corr.; after corr. marg. as above) B4 बहुनि तुं(Ñ5 च); V3 दरावर्ष-, B1-3 बहुन्यन्द- (for first बहुवर्ष-). —M4 damaged for बहुवर्षशता. D6 reads बहु in marg. Ñ5 B1-5

श्वन्ने रर्व कृकलीभूतो दीर्घकालं भविष्यसि । उरपरस्यति च लोकेऽस्मिन्यदूनां कीर्तिवर्धनः । बासुदेव इति ख्यातो विष्णुः पुरुषविग्रहः । [40] स ते मोक्षयिता राजञ्जापादस्माद्विजेरितात् । कृता च तेन कालेन निष्कृतिस्ते भविष्यति ।

एवं तौ शापमुरस्ज्य ब्राह्मणौ विगतज्वरी।
तां गां हि दुर्बलां वृद्धां ददतुर्बाह्मणाय वै।
एवं स राजा तं शापमुपभुक्के सुदारुणम्। [45]
कार्यार्थिनां विमदीं हि राज्ञां दोषाय कह्यते।

बहून्यब्द- (for second बहुनव-). V2 (before corr.; after corr. as above) B4 वर्षाणामभिषतस्यसे; V3 शतानि दश पंच ज (for the post. half). —For l. 37, Ñ1 V1 D1-5.9 L (ed.) subst.:

12* अष्टादशयुगं कालमानयोः शापमोहितः।

[D2.9 L (ed.) वृतं वि(D9 कृतादि; L [ed.] कृतावि) परिवर्तनं (for the post. half).]

—(1. 38) V2 तत्त्वे; D1.3.4 तत्र (for श्रम्ने). K (ed.) [S]सिन् (for त्वं). Ds.7 T2-4 Ms क्रुकलासी वै(T2 'सात्मा); G2 कुकलीभूत्वा (for कुकलीभूतो). Vs कूपे त्वं वर्षमेवं च (for the prior half). 🛠 Ck : कुक्लीभूत इति । कुक्लासीभूत इलार्थः ।; so also Ct. 🛞 Me तत्र (for दीर्घ-). Śi Ñ V B2-4 D2-5. 8-11 निवत्त्यसि; D1 निवत्त्यति; T1.3.6 M3 वसिष्यसि; T2 भविष्यति; Me करिष्यलि (for भविष्यसि).- G1 om. 1. 39-41. -(1. 39) Ś1 Ñ V2 B D7.10.11 Me Ct उत्पत्त्वते; Cm as above (for उत्पत्स्यति). Ś1 D6.10.11 M6.7 हि; B2 तु; D9 om. (subm.); T2.4 [इ]ह; T3 [अ]थ (for च). V1 कुले चासिन्; B1.2 (marg. also as above) तु यो लोके; B4 च लोके यो (for च लोकेऽसिन्). Ñ1 V1.s D1-5. वादवः; Bs बहूनां (for बदूना). Ñ V B D1-5.9 Ms पुरुषर्थभः; Ms वंशवर्धनः (for कीर्तिवर्धनः). —(1. 40) Ñ1 V1.3 D1-5.9 वसुदेवसुतः श्रीमान् (for the prior half). Ti लोके (for विष्णु:). Ñ V B D1-5.8 Ts मानुष-; Ms परम-; Cm.t as above (for पुरुष-). -(1. 41) Ds स्वां (for ते). B1 D2.5 मीचयिता. \$1 D8.7.10,11 Te शापाद; Ñ2 B1-3 चैव (for राजज्). Ñ2 B1.3 नात्र संशय: (hypm.); D1-4.9 भविष्यति (for द्विजेरितात्). Ś1 D6.7.10.11 Ta राजस्तमाद्भविष्यसि(De. 7 °ति); Ñ1 T1 G2.8 M1.3-5.8.9 तस्मा(Ñ1 M2 अस्म; T1 तस्मा)च्छा(M6 °त्ता)पाद्भविष्यति; V1 पापादसाद्भविष्यति; V2 B4 तस्माच्छापात्सुदारुणात् ; V2 शाप * * * *** (lacuna); Bs ज्ञापांते नात्र संशय:; T2 अस्माच्छापादि-मोइयसे (for the post. half). — Ñi Ti Ms om. (hapl. see var.) l. 42.—(l. 42) Ñ2 V B D1,2.4.9 T8.4 धनेन (Ña Vi Bi-3 Da का-); Da क्रतेन (for च तेन). Me निष्क्र-तिस्तव कालेन (for the prior half). Me द्वता तेन (for निब्कृतिस्ते). Vs B1-8 नराधिप (for मविष्यति). --After l. 42, S1 Ñ V B2-4 D1-5.7.9-11 (S1 D7.10.11 l. 1-2 only) Ts ins.:

13* भारावतरणार्थं हि नरनारायणानुभी । जत्परस्थेते महावीयों कलो युग उपस्थिते । विषय चतुर्थक्ष तमुरपत्यिति वै कवि: । स राजवंशं प्रक्षीणमुत्याब कुरुराजसु । प्रजानां युगदीर्वेच्याद्यभेकार्थं विष्यति । ततः प्रभृति घोरं तु युगं तत्प्रतिपरस्यति ।

[(I. I) Vs भारावतरणार्थाय: Bs D1.8.4.9 भारावतारणार्थ हिं (Bs °णार्थाय; Ds °णार्थरवं); Ds रावणतारणार्थ हि (for the prior half). -(1. 2) Ds द्वापरांते ध्रपस्थिते (for the post. half). — Di om. l. 3. — (l. 3) D2-4 वसिष्ठाच (for वसिष्ठस्य). No Bo.4 तु (for च). V1.2(after corr.).s Ds चतुर्धस; B: वचस्तस्य (for चतुर्थश्च). V2 (before corr.) उपनितो वसिष्ठस्य; B2 (marg.) चतुथाँ वेदच्यास: * (for the prior half). B2 समुत्पति (for समुत्पत्स्यति). Ñ V2 B3.4 भविष्यति (Va before corr. चतुर्थस्य) महाकवि: (for the post. half). -(1. 4) Vs प्रकीर्णम् (for प्रक्षीणम्). Ba समुख्याच स्व-; D1.4 उढता कुछ-(for उत्पाच कुर-). Ñi Vi (the post. half int. lin. marg.) Ba(marg. also).s. स राजानी कुरोर्वशे(Va before corr. °नं समुरपन्नं) पुत्री जनयता मुनि:(B4 संजनयिष्यति). —(1.5) Vs Ba अति- (for युग-). Ñ1 V3 -दौर्बच्ये (V3 °च्यं) (for -दौर्बच्याद्). Ñ1 व्यासो धर्मान्; Ñs V2 Bs.4 नार्य (Ñs °4)धर्म; V1.5 Da धर्म काब्यं; Bs नार्यान्धर्मान् ; D2. धर्म कार्यं (D9 चार्यं); Ds धमेशालं, Ts धम्ये काम्यं (for धमेकायें). - Bs. 6 Ds om. 1. 6. —(1. 6) Ñı Vs Ds तदा; Dr. (तस्मात् (for ततः). Ds च (for जु). Vs परिपश्यति; Bs D1.4 Ts प्रतिपरस्यते; D9 च प्रवत्स्यति (for प्रतिपत्स्यति). Vs युगांतं प्रतिवस्यति (for the post. half).] .

—(1. 43) Ñ1 क्रोधम् (for शापम्). Vs आलोमं (for उत्सुज्य).

Ts विगतज्वरं. —(1. 44) Ñ1 V1 दस्वा; Ñ2 V2 B1.2.4 धेतुं;
Vs D1-6.9 वृद्धां; M1 गां स (for गां हि). Bs नाकत्वं; Ds तो त्र

तां (for तां गां हि). B1 श्वन्तां; B2 शर्गं; M8 दुर्लमां (for
दुर्वलां). Ñ1 V1.2 D1-6.9 धेतुं; Ñ2 V2 B दस्याः; D10 (marg.)

तौ च; G2 M6 बदां (for वृद्धां). Ñ V2 B वयतुर् (.for ददतुर्).

तो च; G3 M6 बदां (for वृद्धां). Ñ V2 B वयतुर् (.for ददतुर्).

B2 (marg. also) वासनाय (for नाक्षणाय). D5 गां (for वे).

V3 बाह्मणाय ददीं तदां (for the post. half). —After 1. 44,
T3 ins.:

: 14* उत्सुवय यातौ धेनुं तो स्वं स्वमाश्रममण्डलम्।

—(1. 45) Ñ॰ आस्ते (for एवं). Ñ॰ ४॰ Dा.इ.६ तच्छापं, В। तं पापम्, Gा संतापम् (for तं शापम्). V1 एवं तच्छापं राजा तु (for the prior half). —В॰ reads the post. half in marg. Ñ D₂.ธ.॰ उपमुंजन ; Dा.६ °मुज्य; М६ °मुंते (for उपमुक्ते). Ñा В॰ (m. also) बहुन्युगान् ; Ñ॰ ४१.८ Dा-६.७ पुजा(Ñ॰ **)न्बहुन् (for मुदारुणम्). —(1. 46) Dा.६ कार्याधिनो. Ñा Dा.इ.ढ.७ विमर्शों; Вा विवादों; В७ D॰ विसर्गों; Dɛ.७ विलंबों; Сg.k.t as above (for विमर्दों). ४० В६ विमर्देन (for विमर्दों हि). Dɛ Gi Mı.इ राज़ो; Cm.t as above (for राज़ों). ४० В६ स दोषरूक्यभूयत (for the post. half). —Aiter 1. 46, Dɛ ins.:

[5]

तच्छीघं दर्शनं मद्यमित्रतंन्तु कार्यिणः। सुकृतस्य द्वि कार्यस्य फर्लं नावेति पार्थिवः। Colophon

रामस्य भाषितं श्रुखा छक्ष्मणः परमार्थवित् । उवाच प्राञ्जलिवीक्यं राघवं दीव्रतेजसम् ।

[50]

15* दिजानां धारयङशापं बहुन्वपंगमानिति ।

—Ds om. l. 47-48. —(l. 47) D1.2.4 शाप-; D2 शीघ्र- (for शीघं). Та मेच (for महान्). Ñ: B1-8 G1.2 M2.4-7.9.10 अभिवर्ततां (for दर्शनं मध्यम्). V: B4 तस्मारसंदर्शने शीवं (for the prior half). Ñ1 V2 B4 उपगच्छंतु; D6 9 अनु (D9 °ति) वतंतुः Ta अभिवर्धतुः Cm.g.k.t as above (for अभिवर्तन्त). T1.2.4 Gs M1.8.8 Cgp कांक्षिण:; Cm.g.k.t as above (for कार्यिण:). No B1-8 मम दर्शनकोक्षिण: To कार्याधी गच्छत सर्वः G1.2 M1.2.4.6.7.9.10 दर्शनं मम (G1 कमें)कांक्षिण: (for the post. half). —(1. 48) Ñ1 V1.8 D1-4.9 T8 विफलस्य; T1.3 Ga Ma.e स्व (Ma.e अ क्रुतस्य (for सु °). Ña Ba Ta च; Va तु (for हि). Ś1 फले. Ñ: अइनंति: V1 D1-4.9 Ts.4 Gs.s M1.3.6.9 ना D1.3.4.9 Ts.4 M3.6 नो)पैति; Vs B G (ed.) आ(G[ed.] प्रा, मेंति; Ms ना * ति; Cv as above (for नावैति). Ñ: G:. 3 Ms.6 पाथिवं (Ñ: °वा:); V: B मानव:; M10 लक्ष्मण (for पाथिव:). - After 1. 48, Si Ñi Vi.s Di-4.7. 9-11 Ts.4 Ms L (ed.) ins.:

16* तस्माद्भच्छ प्रतीक्षस्य सौमित्रे कार्यवाज्यनः।

[D_1 सर्व-; $D_{2.9}$ स्वयं; $D_{3.4}$ शश्वत् (for गच्छ). V_1 तद्गच्छ सु- (for तसाद्गच्छ). \hat{N}_1 $V_{1.3}$ प्रतीक्ष्य (\hat{N}_1 °क)स्ते; $D_{1.3.4}$ प्रतीक्ष्य (D_3 °क्ष्या ।स्ते; $D_{2.9}$ प्रतिक्षिण्ये (for प्रतीक्षस्य). D_2 L (ed.) *वज्जनं (for कार्यवाक्षतः).]

-Thereafter, N1 cont.:

17* इति नृपतिवरी जगाद वाक्यं
धृतिमतिस्त्वगुणी निवेश्य बुद्धम्।
पर्ममुपगतीऽमुदा हि शोकं
जनकसुतां हि विसुज्य पौरवाक्यात्।

-After 1. 48, Va ins.:

18* विफलस्य हि कार्यस्य न फले युज्यते नृप:।

Colophon: Ñ2 V1.3 B1-8 D1-4 om. — Sarga name: \$1 B4 नृगशाप: Ñ1 V2 नृगोपाख्यानं; D5 नृगशापवर्णनं; D9 नृगशापवर्णनं; D9 नृगशापवर्णनं; D9 नृगशापवर्णनं; D9 नृगगोपाळाख्यान: — Sarga no. (figures, words or both): \$1 Ñ1 V2 B4 om.; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 53; D9 56; T2 59; T4 60; M6 51. — After colophon, T4 concludes with औरामापंणमस्तु । औरामाय नमो नमः; G M1.8 with औरामाय नमः; M5 with श्रीकृष्णाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

—(1. 49) T1-2 G2 M2 वचनं (for भाषितं). V2 B4 ततः श्रुत्वा कथामेतां; G (ed.) ततः कथामेंनां श्रुत्वा (for the prior half). —S1 lacuna from मा up to the prior half of l. 50. Ñ1 V1.2 D1-4.0 परवीरहा; V2 B4 D5 परमात्मवान्; B1-8 महावृगस्य काकुरस्य द्विजाभ्यां शाप ईरितः। महावृगस्य राजपेर्यमदण्ड इवापरः। श्रुत्वा तु पापसंयुक्तमारमानं पुरुपर्षभः। किमुवाच नृगो राजा द्विजो क्रोधसमन्वितौ। लक्ष्मणेनैवमुक्तस्तु राघवः पुनरव्ववीत्।

[55]

T1 M5 परमार्थ (B1 °तं)वत ; M6 परमाद्धतं (for परमार्थवित). —(1. 50) Me भूत्वा (for वाक्यं). Ñ1 रामं सं-; Тз.4 आतर (for राघवं). D1.4 transp. प्राञ्जलिर् and राघवं. —(1.51) Si lacuna from q in the prior half up to win the prior half of l. 52. Ns Bs D1.2.4.5.9 Cg अ(N2 स्व)ल्पे (for अल्प-). G1 -] अ विराधात ; Cg as above (for -[अ]-पराघे). Va Ba विप्राभ्याम् (for काकुतस्थ). Ñ1 V1.8 D2.8.9 उत्तम:; Ñ2 151-8 D1.4-7.10.11 T3.4 Ct ईवृश:; Me कारित: (for ईरित:). Va Ba उक्त: शापो महानयं (for the post. half). 88 Ct: ईट्श: शाप: । दत्त इति शेष:. % —(1.52) Ñ V1.8 D1-4.9 Ta दत्तो (for महान्). D1 भूपस्य; D2.4 नृपस्य; M6 नृशंसो (for नृगस्य). Ds विप्रापं- (for राजपेंर). V2 B4 नृगे नृषे नुपश्रेष्ठ; Ba नत्वा नु * * राजस्य; Ta सुमहात्रृगराजर्षेर् (for the prior half). - Si lacuna from the post, half up to किमुवाच in the prior half of l. 54. Ñ V B D1-5 Ts Me ह्यदंड; Do om.; Cg as above (for यमदण्ड). B1-8 [अ]पिंतः (for [3] पर:). —Ts repeats 1. 53 after 21*. —(1. 53) Vs = (for g). Ñ1 V2 B4 T2.3(first time).4 M1-4.7-10 शाप°; Ck.t as above (for पाप°). Ñs B1-3 D1.4.5 Me श्रुत्वा शा(Bs पा)पसमायुक्तम् ; V1 Ds.s.s Ts (second time) शुरवा स शापमुत्सुः Ts °संत्पृ)ष्टम् (V1 °संपृक्तमः; Ds °मृत्सुज्यम् (for the prior half). Ds.s.s G1 आत्मन:(G1 °ना) (for आत्मानं). Ñ2 V2.2 B2-4 D1.4.6.7.10.11 T1.2.3 (second time) G M1-4.7.8 पुरुषिभ. —Va also reads l. 54 in marg. as in B1. —(1. 54) Ñ2 B1-8 衛 司和 (Ña °चा)र; Va Ba क्रुतवान्तिः; Da किसु नायं (for किसुवाच). Vs तदा; D1 नृपो; M2.4.7.9.10 ततो (for नृगो). Ds महातेजा (for नृगो राजा). — T. om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 1. 59; V1 om. (hapl.?) from the post, half up to the prior half of 20*. D2.9 -समन्वित:; Ds -विम्छितौ (for -समन्वितौ). Ñ1 V2 B2.6 (Ba द्विज)शापनिपीडित:; Ña Da शाप(Da ततः)शोकसमन्वितः; Vs नृगः शोकसमाकुलः; B1. इ दिजी वा सं(B = तौ) किमुक्तवान् ; D1.4 तौ दिजो क्रोधमूछितौ (for the post. half). -- V2 reads 1. 55 twice (first time marg. as in Bs). -(1.55) Vs लक्ष्मणश्च; Va तक्ष्मणेन (for लक्ष्मणेन). Va च (for तु). N Va D1-4.9 राघव: परवीरहा (for the post. half). -For 1.55. Vs (marg.) B1-3 subst.:

19* राषवस्तु ततो वावयं सीमित्रिमिदममत्रीत ।

[Bi उक्तवान् (for अववीत्).];

while N V₃ D_{1-5.9} L (ed.) ins.; V₁ ins. after the prior half of 1. 54:

शृणु सौम्य यथा पूर्व स राजा शापविक्षतः।
अधाध्विन गतौ विश्रो विज्ञाय स नृगस्तदा।
आह्रय मिन्नणः सर्वाज्ञेगमान्यपुरोधसः।
तानुवाच ततो राजा सर्वाञ्च प्रकृतीस्तथा।
दुःखेन सुममाविष्टः श्रूयतां मे समाहितः। [60]
नारदः पर्वतश्चेव मम दस्वा महज्ञयम्।

गतौ त्रिभुवनं विभी वायुभृतावनिन्दतौ । कुमारोऽयं वसुर्नाम स इहाद्यामिषिष्यताम् । अश्रं चैव सुलस्पर्शं क्रियतां शिल्पिसंमतम् । वर्षश्चमेकं अश्रं तु हिमग्रमपरं तथा । ग्रैष्मिकं तु सुलस्पर्शमेकं कुर्वन्त शिल्पनः ।

[65]

20* प्रत्युवाच महातेजा लक्ष्मणं शुभलक्षणम् । [L (ed.) शुभलक्ष्मणम् .]

—(1, 56) Š1 श्रुखा (for श्रुणु). Ñ V1.8 D1-4.9 चके; V2 B4 [अ]कार्यात; B1-8 राजा; D5 कुर्वन; G2 M5 मृत्तं (for पूर्वं). M1 नरश्रेष्ठ (for यथा पूर्वं). B3 कृतवान् (for सराजा). V1-विह्यल:; G1.8 -मोहित:; M5 -मक्षित:; Cg.t as above (for -विक्षत:). B1.2 कृतवान्कार्यविद्विजों (for the post. half). —For l. 56, T3 subst.:

21* शृणु वत्स नृगस्यास्य कथाशेषं हि तस्वतः।

—(1.57) Ñ V1.8 D1-4.9 Ts दस्वा शापं(Ñ1 गावं) (for अथाध्वित). Ds (also) घोरों; Ds om. (for विषो). Vs Ba अथ तो बाह्मगो यातो (for the prior half). D11 Ms om. (subm.) (for स). Ś1 Ba (before corr.; after corr. maig. as above) D5-7.10.11 G1 नृपस (for नृगस). V2 Ba नृप:; T2 G2 Ma तथा (for तदा). Ñ V1.8 D1-4.9 Ts नृपसत्तमः (for स नृगस्तदा). —G2 om. (hapl.) 1.58-65. —(1.58) M1 च (for स-). D5 सपुरोहित:; T2 सपुरोधसं (for °पस:). —For l. 57-58, B1-3 subst.; while Ñ V Ba D1-4.9 Ts subst. 1. 2 only for l. 58:

22* गतौ स्वं स्वं गृहं श्रुखा स नृगो राजसत्तमः । मश्रिणो नैगमाश्चेव तथाहूय पुरोहितम् ।

[(1.1) B1 ज्ञाखा; Bs राजा (for शुःखा). B1 नृषो (for नृषो). —(1.2) Ñ V1 D1-4.9 Ts चा(V1 Ts खा) ह्यामास (for नैगमांश्चेव). Vs सचिवेमंत्रयामास (for the prior half). Ñ2 नैगमांश्च; B1 तथाह्रयद (for तथाह्र्य). Ñ1 V1.3 D1-4.9 पुरोधा नैगमांस्तथा(V1.3 °मानि च); Ts पुरोधो निगमानिष (for the post. half).]

-Then No Va B cont. :

23* ते राज्ञः शासनं झुत्वा राजवेशम स्वरान्विताः । आजग्मुभैत्रिणस्तस्य पुरोधा नैगमास्तवा ।

[(1. 1) B2.8 राज- (for राज्ञ:). B1.2 ज्ञारना (for बुरना). B4 तेजोनेइम (for राज°). V3 पुरान्निता: (for स्वरा°). — (1.2) B2 सर्वे (for तस्य). B3 तदा (for तथा).]

—D1.8.4 om. 1.59.—(1.59) Ś V2 D6.7.10.11 T1.2 G1.8 M1.3.5.6.3.9 नृगो (for ततो). Ś2.8 B2 D6 M8 सर्वाक्ष; T6 सर्वाशं (for वृद्धि). M8 प्रकृति (for प्रकृतिस्). B4 अथ; T1 G2 M2-8.7-10 तदा (for तथा).—(1.60) D1.6 सुखेन (for दु:खेन). D1.8.6 च; T1.2 G2 M2 स (for स-). B3.6 D5 M6 प्रमाविष्ट: (for सुन). D5 M6 स- (for मे). B3.6 परमाविष्ट: (for सुन). S V2 B8.6 D5-7.10.11

समाहिता:(Ś1.2 Ds.6 °त:). D1.8.4.9 सर्वोस्ता-प्रत्यभाषत (for the post. half).—For 1. 60, Ñ2 B1.2 subst. :

24* अयतामिति सौमित्रे दुःखेन परमातुरः ।

—For 1. 59-60, \tilde{N}_1 V1.* D2.9 subst.; while T2 subst. for 1. 59:

25* . भृशं दुःखसमाविष्टः सर्वौस्तान्त्रत्यभाषत ।

[V1.8 Ts शोक- (for दु:ख-).]

—Di om. l. 61-62. —(l. 61) Ds चैवम् (for °व). Ñ Va B नार्दप्रतिमानेती (for the prior half). Da & Me दस्ता मम (by transp.); Ds अपवाद- (for मम दस्वा). Ds * द कथं (for महद्भवम्). —(1. 62) Ds न मुवनं; G1 M10 स्व(G1 तु) भवनं; Cg.k.t as above (for त्रिभुवनं). S De.7.10.11 मही (for निप्रो). Ñi Vi.s Ts ततिक्रमुखनं याती; Ñs Vs B उमी (B! ततो) यातौ द्विज (Bs नर)श्रेष्ठी; D2-4.9 गतौ स्वभवनं दिव्यं (for the prior half). Ms अरिंदमी (for अनिन्दिती). Ñ V B D2-6.9 Ts देवभूती महामुनी(Ñ1 V1 °क्रपी; Ds °नृपी); Ds Me देवभूतानुभावृषी (for the post. half). -(l. 03) V1.3 Ds-6 मझ; Ds मझां (for नाम). Ds कुमारो वसुनामावं (for the prior half). S Dr.10.11 Ta. 6 Ma स चेहाब; N Va B De सोख (Ñ 2 क्षिप्र; De स च) राज्ये; V1.8 D1-1.9 क्षिप्रमद्य (D2.9 °मेव) (for स इहाच). -(1.64) S De.7.10.11 Te च यत् (for चैव). Ñi Vi.s Di-e Ta Me. अम्रा (Di शुमा; De शुक्रा क्षेत्र सुल (Ds °लं)स्पर्शाः; Ñs Vs B1-s अम्राणि चैत रम्याणि: Ba Da.s अप्रक्षेत्र मुखस्पशी (for the prior half). Vs B1.2 D2 Te Mo fadat. S1 N1 V1.8 D1-5.8.9.12 Te Ms शिल्प(Ds °हेप) संमता: (D4.8.9 °त:); Ss शिल्पसंमती: Śs D10.11 शिहिपभिमेम (Śs °ता:); Ñs Vs B1-s मम (B1.5 चैव) शिल्पिभ:; Ba Ti.s Ms शिल्पिनिमितं (Ba °त:); Me शिल्पिसत्तमे: (for शिल्पिसंमतम्). -After 1. 64, S Ñ V1.8. Ba.4 D1-5.7-12 Ts ins.:

26* यत्राहं क्षपयिष्यामि शापं बाह्मणनि:सृतम्।

[Ds तत्र (for यत्र). D7.10.11 Ts संक्षविष्यामि (for क्षप). Ñ1 सोयं (for शापं). Ñ1 B4 Ds -निर्मितं; D1.4 Ts -निस् (Ts-क्ष्मु)तं; D2.5 -संस्कृतं (for -नि:सृतम्).]

—(1.65) Ñ1 D1.4.5 वर्षाम. Ś1 Ñ1 V1.2 B1.2.4 D1-5.2.

2.12 शश्मेलं (by transp.); Ś2.3 Ñ2 V2 B2 शु(\$2 स , अ
(V3 B2 ° भ)मेलं (\$2.3 ° के) (for एकं सश्ने). Ñ1 च (for तु).

Т. वर्षमें में कुरु असे (for the prior half). Ñ2 V1 हिमझ.
Ñ2 V1 T4 M6 परनं (for अपरं). Ñ1 तुह्तिममतः परं; D1.2.6
हिमसे च तथापरं (for the post. half). —(1.66) V1 D6.7.

[597]

फलवन्तक्ष ये वृक्षाः पुष्पवायक्ष या लताः । विरोप्यन्तां बहुविधा बह्धास्वादाक्ष गुल्मिनः । पुष्पाणि च सुगन्धीनि तेषु श्वश्रेषु नित्यशः । परिवार्य यथा मे स्युर्ध्यर्थं योजनं तथा । एवं कृत्वा विधानं स संनिवेश्य वसुं तदा ।

[70]

10.11 T Gs.s M1.s.s.s.10 却 M10 如 jenn; D1 वेष्मकं (for 如 leuri). Vs B1.s G M1.s.s.s.s.s च (for तु). Vs येस्माकं तु स्वरंपशाः; D2.s.s श्रीष्ममं (Ds येष्मकं) सुवसंपर्शम् (for the prior half). Vs शिल्पं; D1-s.s आशु; Ds एवं (for एकं). Bs Gs वृवंति. Ñs श्रीष्मं सुवस्पर्शमं सुवंतु मम शिल्पनः. —(l. 67) Vs सारवंतश् (for फलवन्तश्). Ds पृक्षाक्ष. Ñ1 Vs D1.s.s फलव (Ds.s वे) लश् ; Ds.s.s Ms पृष्पवं (for पृष्पवत्यश्). Ds om. च (subm.). Ds ता लताः; G1 पालिताः (for या लताः). S Ds.s.12 Ms पृष्पवंतका पादपाः (for the post. half). —(l. 68) S Ds.s Ms.7 विरोध्य (Ms.7 को) तो; Ts.s G Ms.10 आरोध्यंतां (for विरोध्यन्तां). Ss बहुविधान् . Ts बह्यस्वाधाश् . S Ds गुल्माः कंटकिनस्तथाः, Ds गुल्माः स्वादुसमृद्धिनः; Ds Ts.s Ms गुल्माक्षोदक (Ms विरोध्यन्तां). Sh गुल्माः स्वादुसमृद्धिनः; Ds Ts.s Ms गुल्माक्षोदक (Ms विराध्यन्तां). Sh गुल्माः स्वादुसमृद्धिनः; Ds Ts.s Ms गुल्माक्षोदक (Ms विराध्यन्तां) स्वादुसमृद्धिनः (Ts.s विराध्यनः) (for the post. half). अ Cm.g.k.t: गुल्मिनः कक्षवृक्षाः. अ —For l. 68, Ñ1 V1.s D1-s subst.:

27* गुल्माश्च स्वादुसम्पन्ना रोप्यन्तां वै सहस्रदाः ।; while Ñ = V = B subst. for 1. 68 :

28* छायावन्तश्च ये गुरुमास्ते रोप्यन्तां सहस्रशः ।
[B2 छाद्यंतश्च (for छायावन्तश्च्). B3 मृक्षास् (for गुरुमास्).]
—After l. 68, D6.7.16.11 T G M1-5.7-16 ins.; Ñ2 V2 B
D2 cont. l. 2 only after 30*:

29* कियतां रमणीयं च श्रश्नाणां सर्वतो दिशम्। सुखमत्र वसिष्यामि याबस्कालस्य पर्थयः।

[(l. 1) Ms क्रियंतां रमणीयाश्च (for the prior half). Ma damaged for अआणां. —(1. 2) Na Va B1-s सुख्मे (B1 °खादे)पु(Ñ2 °व) निवत्स्यामि; B4 सुखदेषु च वस्स्यामि; D8 एवं तेषु निवस्त्यामि (for the prior half). Ds यथा (for बावत).] —(1.69) V1 शुभगंथीनि (for च सुगन्धीनि). Ѻ V8 B8 बारेषु; Va (before corr. as in Ba; after corr. marg.) सर्वेषु: De. ? Ta. 4 Ms कुर्वेतु (for अन्नेषु). Ñ1 Da. अ सर्वेत: Ñ3 V1,2 before corr. as in Ba; after corr. marg.). Ba D1,8.4 Me सर्वश: (for निलश:). S D8.12 अमे अमे (D12 शमे शुष्रे) च सर्वतः: B1 तेब्बिभेषु च सर्वशः; B4 मभेष्वेषु समंततः; D10.11 कियतां तेषु नित्यश: (for the post. half). —(1. 70) S Ds.12 [अ]भताद ; Ds पदय; De तस्थुर ; T1 Gs M4-6 ते (Me च) स्युर् (for मे स्युर्). Ñ1 V1.2 D2.2 L (ed.)पथ (Ñ1 यथा: Do रथ)चर्या वथा(L [ed.] पथो) न स्वा(Vs तस्मा)द ; Ñs Va B परिपाटमा च मध्ये (Va [before corr.; after corr. marg.] Ba. वथा च) स्याद ; D1.3.4 परिचर्या यथा मे स्याद (for the prior half). -Me partially damaged for the post. half. S D7.8.12 G1 M2 अलाई; V2 (before corr.; after धर्मनित्यः प्रजाः पुत्र क्षत्रधर्मेण पालय । प्रत्यक्षं ते यथा शापो द्विजाभ्यां मे निपातितः। नरश्रेष्ठ सरोपाभ्यामपराधेऽपि तादशे । मा कृथारत्वं तु संतापं मत्कृते पुरुषर्षभ ।

[75]

corr. marg. as above) Bs.4 अंतरं; D2.9 आह(Ds ° वृ)तं; D6 अर्धार्थ-; M6 अर्धार्थ-; G(ed.) अर्ध्यर्थ-(for अर्थ्यर्थ). G1 योजयन् (for योजनं). Ñ2 यथा; B1 (marg. also as above) T1.2 G3 M2.7.9 तदा (for तथा). Ś Ñ1 V1.3 D1-5. 8.9.12 M6 योजनस्य च(Ñ1 V1 D8.6.12 ह; D1 हि; M6 तु); V2 (before corr.; after corr. marg. as above) B3.4 स्वर्धयोजनं (for योजनं तथा). ※ Cv: परिवार्थ यथा में स्युरिति पाठ:। अत्रापि क्रियतामिति संबध्यते. ※ — After 1. 70, Ñ2 V2 B D3 ins.:

30* अभ्रेषु रमणीयेषु श्रिया जुष्टेषु सर्वशः।

[Ñ : V : B : . : शुक्रेषु. D : शिला- (for श्रिया). B : इहेषु (for जु°). T : सर्वेत:.]

—(1. 71) S D8.18 T1.2 G3 च; V1 तत् ; G8 हि; M2.4.7 तं; Ms तु (for स). Ñ V1 D2.5.9 Ms संदिदेश (for संनिवेहय). T1.2 G1 M1.5 सुतं; G2 तु तं; G3 सुखं (for वसं). D5 तत: M4 तथा (for तदा). Ś V2.3 B D1.8.4.8.19 M3 संदिदेश सुतं तदा (for the post. half). -(1.72) N1 Vs B2 D5 M1 धर्मनित्य(B2 °स्वा:); B3 D4.6.12 G2 धर्मनित्यं; D2.9 नित्यधर्मः; Me धर्मतस्तु; Ck.t as above (for धर्मनित्य:). Ñi V Be D1-4.0 सदा (for प्रजा:). B1 क्षत्र-; D6 शुन्न-; T6 पुत्र: (for पुत्र). Ta पालयन् ; Ck.t as above (for पालय). Ni V Bi D1-4.9 राज्यं स्वं(Vs B1 धर्मेण) परि(D1.8.4 स्वमन्)पालय; B4 मा चाधमैरतो मन (for the post. half). & Cm: धर्मनित्यो भूखा किं च ईश्वरो दु:खानुभने मूलं किं तु ममैव जन्मान्तरसंपादितं दुष्कृत-मित्यभिप्रेत्याह ।; Ck.t : हे पुत्र ! धर्मनित्यो भूता प्रजाः क्षत्रधर्मेण पालयेरयादेरेवमुक्तवेत्यमेण(Ct °रयनेनाष्टादशस्त्रोकस्थप्रथमपादेन) संबन्धः % —(1.73) B₂ हि; M1 मे (for ते). D1. ब प्रस्यिपते; G1 प्रत्यक्षरते; G2 अत्यनंतो (for प्रत्यक्षं ते). \$1 मया; Bs D4 तथा; D6.7 यदा; Me द्यारं (for यथा). Ñı Do वृत्तः; Vı पुत्र; Vs Ds -वृत्तः; D1.4 भूयस् ; D3 दत्तः; D8 शापाद् (for शापो). - M4 damaged from vai up to t in the prior half of 1. 74. S No Va B D8.10-12 T8.4 G2 M6.8 मिवि: D5 अवि-: D6.7 T1.2 G3 अभि-; M1 एव (for मे नि-). Ñ1 V1 D1-4.9 शापस्ताभ्यां(D1.4 ताभ्यां शापः) सुदारुणः; Vs तथा शापं सुदारुणं (for the post. half). - (1. 74) G1 नरश्रेष्ठ. S Ds.e.12 न रोष लम् (for सरोषाभ्याम्). Ñ1 V1.8 D1-4.8 विमुक्ती मम विप्रा(V8 पुत्रा)भ्या (for the prior half). To अपरादे, S Ñ B1-8 D8.9.18 च; Vs Ds.s.s न; D1.6 तु; G1 Me हि; Ct as above (for डिप). Na Di-4.9 तदिये; Vs यदिथः; Ds ताहुशः (for ताइशे). V1.2 (before corr.; after corr. as in S1) B4 तथाविषे (for sि ताबुशे). अ Cg.k: ताबुशे(Ck वा रित) अव्पेडपीस्पर्थ: 1; so also Ct. 88 —(1. 75) Ña Va B1-3 चैव;

[80]

कतान्तः कुशलः पुत्र येनास्मि व्यसनीकृतः। प्राप्तब्यं लभते सर्वः सुखं दुःखं यथा कृतम्। पर्वे जात्यन्तरे वत्स मा विषादं कुरुष्व ह। एवसक्तवा नुगस्तत्र सुतं राजा महायशाः।

D10.11 स्वतु- (for त्वं तु). Ñ1 V1.3 D1-6.9 मा गास्त्वं पत्र संतापं: Ba मा गमस्त्वं च संतापं (for the prior half). Me मत्तोषि (for मत्कृते). V1 De Ts पुरुषवभा: De.7.10.11 हि नरवभ (for प्रप्रेम). - Vs illeg. from I. 76 up to यथा in the post, half of 1. 77. - (1. 76) Ds Ms बलवान ; Ds.7 Gs कुशली(Ga °ਲਂ); Ck.t as above (for कुशल:). S Ñ V1.2 B Da.s.s.s.12 Ts कृतांती बलवाँ होके; Di.s किं तु दृश्येत लोकेषु (for the prior half). -After the prior half, Ta erroneously reads the post. half of 1. 79 repeating it in its proper place. S Ds Ts येनासि(Ts °हं) (for चेनासि). Ms व्यसने कृते (for °नीकृत:). Ñ1 V1.3 B2 D1-4.9 चेनाइमभि(Ñ1 V1 Ba °ति: D1.4 °पि)पीडित:; Ña B1.3.4 चेनारम्येवंविध: (B1 °धं) कृत: (for the post. half). % Cg: कृतान्तः ईश्वरः ।; Ck.t : कृतान्तः प्राचीनकमे । कुशलः मुखदुःखप्रापण-प्रमु: (Ck ° भुरित्यर्थ:)। व्यसनी व्यसनवान् . % —(1. 77) Ts कर्मभिर् (for प्राप्तव्यं). Ś Vs B2-4 D1-5.8.9.12 Ms सर्व; V1 लोक: (for सर्व:). Vs Bs D1.3.4.12 Ms मुखदु:खं(Vs °ख-). Ds पुरा (for च्या). -- For 1. 77, Ds.7,10,11 T1.2.4 G M1-5. 7-10 subst.:

31* प्राप्तव्यान्येव प्राप्तोति गन्तव्यान्येव गच्छति । लब्धव्यान्येव लभते दुःखानि च सुखानि च।

[(l. i) Me damaged up to second si. Mi.s भाप्तव्यान् ; Cm.g.t as above (for प्राप्तव्यानि). Dr [ए]वम् (for [ए]व). D7 आप्रोति; Ms चा°; Cg.k.t as above (for प्राप्नोति). M1.9 गंतव्यान् . —(1. 2) M1.9 लब्धव्यान् ; Cm.g.t as above (for लड्धन्यानि). De Ts लमं(Ts °भ्यं)ते. M7 मुदु:खानि; Cm.g as above (for दु:खानि च). Ms शुभानि; Cm.g.k.t as above (for सुखानि).]

-(1. 78) V1.8 D1.8.4 T1.8 M1.8.5.8 पूर्व-; G1 पुत्र; G2 पूर्व; Cv.m.g.k.t as above (for पूर्व). Va(before corr. as in Be; after corr. marg.) जन्मांत * (for जालान्तरे). Ñi Vi.s D1.3.4 राजन् (for वस्स). S D8.18 T8 पूर्वजन्मांतरस्थेन(T8 क्तम्); Ña Ba (marg. also as in S) Da.a पूर्वजन्मतिरे राजन् (B2 पुत्र); B1.8.4 D8 Me पूर्व (M8 °वें)जात्यंतरस्थेन (B8 °रास्थानं; Be °ररथेषि) (for the prior half). -After the prior half, T1.2 Ms ins.:

मया पापं महत्कृतम् । 32*

तस्मात्प्राप्तं मया पुत्रः 'Ga हि; Ma च (for ह). S D5.8.13 Me कृथा: सुत; Va B4 क्याः नृप (for कुरूव ह). Ñi Vs Bs (marg. also as -above) D1-4.0 मा कार्षीवि (Vs न कार्य वि)कृतं मनः(D1.6 तथा). V1 न कार्वीविप्रियं मनः; Ts इह भुंके तु नान्यथा (for the post. half). -After 1. 78, Ds ins.:

श्वभ्रं जगाम सुकृतं वामाय पुरुषर्घभः। एवं प्रविश्य स नृगः श्रञ्जमन्तर्त्विभूषितम् । द्विजाज्ञां धारयामास बहुबर्धगणायुतम् । Colophon

33* कार्यार्थनां तु दातव्यं दर्शनं पुत्र ते सदा ।

-(1.79) Ś Ñs Va Bi.s Ds.s.is Me सुतं(Śs स तं; Bs तुस) तत्र(Vs * *; B1 तंतु); Ñ1 V1.8 B2 D8.3 स(B2 स्व) तनयं; Be [अ]थ पुत्रं सः Dı ततश्चेतः De स तेनाथः De.10.11 Te नुपरतत्र (for नुगस्तत्र). - Me damaged from तं up to म. Ś Ñ V B D1-5.8.12 Me नृगो; G2 स तं (for मुतं). V3 राम; Ds नाम (for राजा). -- (1. 80) B4 पुत्रं (for अम्रे). Ñ1 B2 धर्मात्मा: D1-4 दी(D4 ही)नात्मा: Ds Me स्वकृतं: Ck.t as above (for सुकृतं). B1 शापाय (for वासाय). Ñ V1.3 B1.4 D1.6.7.10-12 T1.2 G M1-7.9 पुरुषपेम. Ts कुकलासत्वमाययो (for the post. half). -For 1. 79-80, Do subst.; Na V1 B1.4 D1-5 Ts ins. after l. 80:

34 तं शापमधापि गुरुं क्षपयत्येव भूपति: ।

[Ts स (for तं). B4 [ए] प (for [ए] व). V1 रझत्येव स; D1 क्षपयेदेव (for क्षपयत्येव). Ñ1 D1.3.4 Ts मृमिप:.]

-(1. 81) Ś Ñı Vı Вс Di-5.5.0.12 Мс ябае:; Vз яде: (for प्रविदय). Vs [प]व (for स). Ñi Va Ba Da.o नृप; (for नृग:). Ś Ñı V Be D1-5.8 э.12 Ts श् (Śэ ह्य) प्रं रहा Vs नाति: Ds.9 हेम)विभूषितं (for the post. half). -- (1. 82) V1 द्विजा *; D1-4.9 T1 द्विजाभ्यां (for द्विजाज्ञां). Ñ1 V1 D1-4.9 धारयव्शापं; V2 B4 व्यन्नास्ते; V3 व्यव्यायं (for धारवामास). Ś1.2 -गणाञ्चमः (for -गगायुतम्). Ś2 D2.12 बहुन्वर्षगणाञ्चमः(Ś2 °q:); Ñi Vi.s Di-s.s बहुन्व(Vi Di °हुव, भेगणा(Ñi Va °शता)निति (Vs °िन च; D2.9 °निप); Vs B4 वर्षाण स्म (Be स) बहुन्यसी (for the post, half). -For 1. 81-82, N2 B1-8 D6.7.10.11 K (ed.) subst.; while V2 ins. 1. 3-4 only after 1. 82:

35* पनं प्रविश्येव नृपस्तदानीं श्रमं महद्रलिभृषितं तत्। संपादयामास तदा महात्मा शापं द्विजाभ्यों हि रुपा विमुक्तम्।

[(I. 1) Ñ2 B2 D10.11 प्रविद्येव; B3 ° हं स (for प्रविद्येव). Bs नृत्य (for नृष्य). -(1.2) Bs पुत्रं (for अन्नं). K (ed.)-महारबा., B1 तत:; D7 च तत् (for तत्).]

-After l. 82, Ñ1 ins. :

36* एवं स राजा द्विजशापविधितो-ऽपाप्तप्रमादो भुवि खेदमुचनम्। नृगो नरेन्द्रो *** * पृथिन्यां पातालवासी समवत्तदानीम्।

Colophon. —Sarga name: S Ds.12 नृगव(S: °शु) भ्रापवेशः; Ñ1 V1 नृगशापवर्णनं; Ñs Bs Ds नृगोपाख्यानं; Vs.3 B1-8 D1-6.9 नृगशापः; Ds रामलक्ष्मणसंवादे नृगशापः. - Sarga

[599]

एष ते नृगशापस्य विस्तरोऽभिहितो सया।
यद्यस्ति श्रवणे श्रद्धा रु.णुष्वेहापरां कथाम्।
एवसुक्तस्तु रामेण सौमित्रिः पुनरमयीत्। [85]
वृश्तिराश्चर्यभूतानां कथानां नास्ति मे नृप।
कक्ष्मणेनैवसुक्तस्तु राम इक्ष्वाकुनन्दनः।
कथां परमधामष्टां न्याहर्तुसुपचक्रमे।
आसीद्राजा निमिनीम इक्ष्वाकोः सुमहारमनः।
पुत्रो द्वादशमो वीरो धर्मे च परिनिष्ठितः। [90]

स राजा वीर्यसम्पन्नः पुरं देवपुरोपमम् ।
निवेशयामास तदा भभ्याशे गौतमस्य तु ।
पुरस्य सुकृतं नाम वैजयन्तमिति स्वयम् ।
निवेशं यत्र राजपिनिमिश्रके महायशाः ।
तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना निवेश्य सुमहत्पुरम् ।
यजेयं दीर्घसत्रेण पितुः प्रह्लाद्यन्मनः ।
ततः पितरमामन्त्र्य इक्ष्वाकुं हि मनोः सुतम् ।
अत्रिमङ्गिरसं चैव भृगुं चैव तपोनिधिम् ।

[95]

80. (figures, words or both): Ś Nì V2.3 B4 D2.12 om.; Ñ2 D8 57; V1 40; B1 56; B2 41; B2 55; D1.4 M6 52; D2.6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 54; D5 53; D8 50; T2 60; T4 61. —After colophon, D2 concludes with राम; T4 with औरामापंणमस्तु । औरामाय नमो नम:; G M5.8 with औरामाय नम:; M10 with औरामचन्द्राय नम:.

—Before l. 83, D12 ins. (1. 83) V2 D2. • व (for ते). De.s.10.11 नृपशापस्य. Ds.s विस्तारो (for विस्तरो). V2 विहितो (for sभिहितो). —(1.84) Ñ1 V8 D1-4.9 बुद्धिर (for अदा). Ti Gs Ms [इ]व; Te [इ]मां; Me [अ]प: Cg.k.t as above (for [東]). Ba Ma 契明 福東。 De यथा (for कथाम्). S [अ]परं यथा: Dis परं यथा; Ts परो कथां (for [अ]परां कथान्). Ñ1 V2 D1-4.9 अपरां में (Ñ1 स्तं) कथा इणुः, Ds इणुःव वचनं यथा (for the post. half). —(1.85) Vs lacuna; Bs repeats; G1 लक्ष्मण: (for सौमित्रि:). Ñ1 transp. रामेण and सौमित्रि:, S B1 D5.8.18 इदम् (for पुनर्). V2 Bs.4 Me अवदद्वत्र: Bs अन्नतीत्ततः (for पुनरम्बीत्). —(1. 86) Ñi Be प्रभो (for नृप). —Te om. 1. 87. —(1. 87) B: (with hiatus) इक्ष्वाकुनुल-(for राम वक्षाकु-). S Bs Ds Me -वर्धनः; Das -वंशजः (for -नन्दनः). -(1. 88) Ds कथा:. Ds -धर्मिष्ठा; T1.2 Gs Ms -धर्मात्मा (for -भ्रतिष्ठां): -(1. 89) Note hiatus between the two halves. De.7 T2-4 G2 Me.e.10 3 (for g-). Ds.10.11 T1 Gs Ms Ck इक्षाकुणां महारमनां (for the post. half). Ck: इध्वाकुणामिति । इध्वाबुपुत्राणामिस्यर्थः ।; so also Ct. 🛞 — For 1. 89, N1 V1.3 B4 D1-4.9 subst.:

37* ऐक्वाकुः प्रथितो लोके निमिनांम प्रजेशरः।

[Ñ1 V1.3 B6 इक्ष्वाकु: V8 कथितो. V1 B4 वीरो (for लोके). V1 B4 D2.3 नरे (D2.3 जने) अर:; V3 महावशा: (for प्रजेश्वर:).]—(1. 90) M2.6.7 द्वादशको; Ck.t as above (for द्वादशमो). D6.7.10.11 T6 वीर्ये; T1.2 G M2-6.7-10 वीर (for वीरो). M6.8.10 धर्मेण (for धर्में च). M6 परमारमवान् (for परिनिष्ठित:).—For 1. 90, S Ñ V B D1-5.8.2.12 T3 subst.:

38* द्वादशस्तनयो धीमान्धभिष्ठः परमात्मवान्।

[Ñs Vs (marg.) B1-s बीरो (for पीमान्). S Ds पुत्र: शक्तसमो बीरों; D1s पुत्रो धात्रा समो बीरो (for the prior half). S Ds.12 धर्मे च; Ñ1 Vs D1.3-s Ts धार्मिक:; B2 धर्मेज्ञ: (for धार्मेष्ठ:). Ñ1 V1.3 Ds.9 प्रमा(V1 तदवा) प्रवान्; B2 D1 प्रमार्थवान्(D1 °रमनः) (for प्रमात्मवान्).]

-(1. 91) V2 g7 (for gt). B1.4 D7 T3 M1 gta(T3 °t व)र- (for पुरं देव-). Me राजपुरोत्तमं (for देवपुरोपमम्). --(1. 92) Note hiatus between the two halves. Ba महद् D1.8.4 यदा (for तदा). Vs तदा-निवेशयामास (for the prior half). Ba उद्देश; De Ta. अभ्यासे; G1 M1 स्व (M1 स्व)भ्यासे: Ct as above (for अभ्याशे). D10.11 गोतमस्य; Cm.k.t as above. B4 8; M10 = (for g). S N1 V1.8 D1.8.4.8.12 गौ (Vs गो)तमोदेशमा (Vs D1.8.4 °सं) श्रितं (Vs °वृत:);ः Ñ2 Vs B1-8 Ds Me गौतमस्याअमं प्रति; D2.9 गौतमादेशमास्थि(Ds-°िक्ष तः; Ta गौतमाश्रित्य संश्रितं (for the post. half). —(1. 93) Ś Ds.s Tr.2 Gs Mr.s 頁 頁; Ñr Vr Dr-s.s च कृतं; Ña Va B कृतवान् ; Va वै कृतं; Dr Ta.a G1 Me स्व ; Gs [अ]स कृतं; Ck.t as above (for सुकृतं). Ds (also) नादं (for नाम). B1 इव (for इति). Ś Ñ1. V1.2 (also as above). Ba D1-4.8.0.12 श्रुति:; Vs विश्रुत: (hypm.); Bs स्मृतं; Ds.7.10.11 T Gs M1-8.5-7 व्यतं (for स्वयम्). —Gs om. l. 94-97. —(l. 94) Ds Mo निवेदय (Mo °शे); De.7 Ts.4 निविद्य; Cm.k.t as above (for निवेशं). Ś1.8 B2.8 De-8.12 T Gs Ms तत्र; Vs वयन् ; Cm.k.t as above (for यत्र). Ñ1 न्यवेश्यंत; B4 यदा निवासं; D1 निवेशयन्स; Ds-4.0 निवेशयन्य(Ds.6 ° प)न् (for निवेश यत्र). Ñ1 V1.3 D1-4.9 नृपतिर्; B2 राजवें; D6.7 Ts.4 राज्यं तु (for राजविर्). Ba नित्यं; Ta निजं (for निमिश्). V1.3 D1-5.9 निमिर्यक्षादस्व (Vs °द)लं(V1 Ds °यं)कृतं (for the post. half). -(1. 95) Vs g (for g-). Ś Ñ2 V1.9 B1-3 D6-8.10-12 सु(D7 स)महापुरं(B1.2 °री) (for सुमहत्पुरम्). —(1.96) V1 D9 इति; V8 D1-4 यदि (for दीर्घ-). Ñ1 V B4 D1-6.9 -यमेन; Ds G1 - सत्रेण; Cm.t as above (for -सत्रेण). D1 पितृन्, Gs प्रहादवान् (for °दयन्). —B4 om. 1. 97. -(1.97) Note hiatus between the two halves. Vi H (for हि). Ña Va B1.a तमिहवाकुं (for इक्ष्वाकुं हि). V1 तदा नृपः; Vs सुतं मनोः (by transp.). S D1-5.8.9 स इक्षाकुसुतो मुनीन्(S1 Ds निमि:; S1.3 Ds मुनि:); Ñ1 V2 (before corr.; after corr. marg. as in Na) Bs निमिरिश्वाकुनंदन:; Dis इक्षाकुतुसुतो निमि: (for the post. half). —T. om. 1. 98. B1 D6.7.10.11 Ts Ms read 1. 98 after 1. 100. Bs repeats 1. 98-99 after 1. 103 (first occurrence). -(1. 98) S Ds आंगिरसं. S Ds.s.18 तपोन्वितं; Ñ1 B4 [आ]नयरपुरं(B4 °स्त्वयं); Na Va B1- (Bs second time) M1 तपोधनं L (ed.) तपस्वनं (for तपोनिधिम्). V1 Bs (first time)

[600]

विसष्ठं चैव यः पूर्वो वहायोनिर्द्विजर्षभः। वरयामास राजिपिनिमिरिक्वाकुरुत्तमः। तमुवाच विसष्टस्तु निर्मि राजिपिवर्धनम्। वृतोऽहं पूर्विमिन्द्रेण प्रतीक्ष तदनन्तरम्। तदन्तरमथो विप्रो गौतमः प्रत्यपूरयत्।

[100]

वसिष्ठोऽपि महातेजा इन्द्रयज्ञमथाकरोत्। निमिस्तु राजा तान्विप्रान्समानीय नराधिपः। [105] यजते हिमवरपार्श्वे स्वपुरस्य समीपतः। पञ्च वर्षसहस्राणि राजा दीक्षामुपागमत्।

D1-4.9 चाव (Bs च व)रयत्स्वयं (for चैव तपोनिधिम्). Vs पुलहं च बृहस्पति (for the post. half). - Ña illeg. for 1. 99. —(1.99) Ba (first time) [अ]पि (for [ए]प). Va reads marg. from 4: up to the post. half. S Ni V1.8 Bs (both times).4 D1-5.8.9.12 विप्रषि (D1.8-5 विद् (for य: पवों). De.7.10.11 Ts.4 Ms वर(D7 पूज) यामास (for चैव यः पूर्वी). V2 T2 ब्रह्मयोनि-, B2 द्विजोत्तमः (for द्विजर्यभः). S N1 V1 B2 (both times).4 D1-5.8.9.12 ख्यातकीर्ति (D1.8-5.9 °ितं)तपोधनं; V8 अथानेतुं तपोवनं: D6.7.10.11 T8.4 Мв पूर्व बद्धविसत्तमं: М2.4.5.7.9 बद्धविर (Мь °н) मितप्रभ: (for the post. half). -T4 om. (hapl. see var.) 1. 100-101; Vs om. l. 100. Bs reads l. 100 before l. 102. -(1. 100) Ss B1 वार्यामास: D6.7.10.11 Ts Ms अनंतर स (for बर्यामास). Ѻ Vº सवाँस्तान : V1 विप्रार्षे; B1.4 G (ed.) स(B1 *: G [ed.] वै) सर्वान्: Bs.s सर्वान्स; Ds.s विप्रिषिर् (for राजिषिर्). Ña Va B इक्ष्वाकुकुल- (for निमि-रिक्वाकु-). S D5.8.19 -वंशज: Ñ V1.9 B D6.7.10.11 Ts G1.2 M1.3.6.10 नंदन:(G1 °न); D2.9 -संभव:; Ma.9 -संभत: (for -सत्तम:). % Ct: पूर्व वसिष्ठवरणं तत्तोऽज्यादिवरणम् . % —(1. 101) M1 元 (for 页). B2 D6.7.10.11 T1-8 G1.3 M1.3 राजधिंसत्तमं; B8.4 इक्ष्वाकुनंदनं (for राजधिवधेनम्). - For l. ior, S N1 V1.3 D1-3.8.9.12 subst.:

39* अथाह वचनं विश्रो वसिष्ठो मुनिरक्षसा ।

[D1 transp. वचनं and विप्रो. Vs विप्र: प्रोवाच राजानं (for the prior half). Ñ1 मुनिवंशजः.]

—(1. 102) Ñ1 V1.8 D1-4.9 इद्रेणाई वृत: पूर्व (for the prior half). Ś D8.12 प्रतीक्षंस; D6 G1.8 M2 प्रतीक्ष्य (D6 क्षा; M2 क्षे) (for प्रतीक्ष). Ñ1 V1.3 D1-4.6.7.9-11 T8.6 Ct (all with hiatus) अंतरं परि (V3 D1.8.6.10 T6 Ct प्रति) पालय; Ñ2 V2 B T1.2 G2 M8.6.10 प्रतीक्षस्य तदंतरं (for the post. half). % Cm: प्रतीक्षस्य । तदनन्तरमिन्द्रयागसमाप्तिपर्यन्ता-वक्षशं मां प्रतीक्षस्य । तदनन्तरं स्वां षाजयिष्य इति श्रेषः! अनन्तरं वसिष्ठगमनानन्तरम् !; Cg: प्रतिपालय प्रतीक्षस्य । प्रतीक्ष स्वं तदन्तरमिति च पाठः । तदनन्तरं त्वां याजयिष्य इति श्रेषः!; Ck: प्रतीक्ष प्रतीक्षस्विति यावत् । इन्द्रयाजनसमाप्तिपर्यन्तं मां प्रतीक्षस्य । तदनन्तरं स्वां याजयिष्य इति श्रेषः। अनन्तरं वसिष्ठस्य गमनानन्तरम् !; Ct: अन्तरं प्रतिपालय । इन्द्रयाजनसमाप्तिपर्यन्तावकाशं प्रतिपालय प्रतीक्षस्य । इन्द्रयाजमसमाप्तिपर्यन्तावकाशं प्रतिपालय प्रतीक्षस्य । इन्द्रं याजयित्वा त्वां याजयिष्य इति भावः। देवानामिष यज्ञाधिकारः प्राङ्निस्त्रिपतः. % —After 1, 102, Ñ2 B2 ins.:

40* प्रमुक्त्वा वसिष्ठस्तु शक्तस्य भवनं गतः ।; While Va Ba G (ed.) ins. after l. 102: 41* तच्छत्वा नाकरोद्धावयं स हि राजा महायशाः। [V_2 लोक * * क्यं; G (ed.) [अ] भिहितं वाक्यं (for नाकरो-द्वाक्यं).]

-Bs reads 1. 103-104 (by transp.) for the first time after l. 101 and repeats here. -(1. 103) S N1 V1.8 D1-4.6,8,12 T3 M9 तमंतरम् ; Ba (second time) Ds-11 M1 Cm.g.k.t अनं (Ds **)तत्म् : D7 T1.2 G M3.5.10 तमध्वरम् (for तदन्तरम्). Śi Dio.ii महा-: Ñi अतो: Ba अथ (for अथो). \$2.8 V1.8 D2.8.9.12 गत्वा: Ñ1 D1.9.4 बुद्धा: Nº V2 B1-8 (B8 both times) D5.6 M1 विमं: B4 [उ]पेख; Ts.s दृद्धा; G (ed.)[उ]त्यस (for विप्रो). Ms.s प्रत्याजयत: M7.9 पर्यपुरयत् (for प्रत्यपुरयत्). S Ñ V B (Ba both times) D1-8.8.9.12 Ta.4 M1 गोतमं प्रस्यप्रजयत् (Da °यन) (for the post. half). 🛠 Cm: गीतमं प्रस-पुजयत्। वसिष्ठमुङ्क्षयेति शेषः। तदनन्तरं वसिष्ठेन प्रतीक्षणीयमित्युक्त-मवकारी गौतमेनाभिपूरितमपस्यत । स्वेन करणीयमार्तिवज्यं गौतमेन क्रियमाणामपदयदित्यर्थ: ।; Cg: गौतम: प्रत्यपूरवत्, विष्ठकर्तव्यं होन्न-मिति शेष: ।; Ck.t: अनन्तरं विष्ठिगमनानन्तरम् । विष्ठिः (Ct गौतमः) प्रत्यपुरयदिति । वसिष्ठकर्तव्यं होत्रार्था(Ct होत्रार्थाति)ज्यम् । राज्ञ इति शेष:. 28 —(1. 104) D2 T1.2 G8 Ms हि (for Sq). V1 महाराजशू (for °तेजा). Ñ2 V2 B1-3(B2 second time) शक- (for इन्द्र-). Ñi Vi.s Bs(first time).4 Di-4.8 चके यज्ञं शतकतो: (for the post. half). —(l. 105) T1.2 G M2-5.7-10 हि (for तु). Ś D5.8.12 तं विशं; D6.7 T3.4 विमांश; D10.i1 विश्रास्तान् (by transp.) (for तान्त्रियान्). Ñi Vi D1-4.9 राजा च स(Ñ1 स च) निमिविप्रान्(D2.9 °प्रं); Vs राजा चाप्यत्रिप्रभृतींन् (for the prior half). % Cg: तान् अध्यादीन् ।; so also Ck.t. 🛞 Ñ V1.3 Bs D1-2.9 महाम(Ñ V2 B8 ° बु)ति:(V1 ° तिं); D4 महामुनि:; G1 नर्एम: (for नराधिप:). Vs विप्रानाहूय सर्वत:; B1.2 आनाय्य स महायुति: (for the post. half). -(1. 106) Ś Ñi Va.s Ba Di,s.4.7.8.10-12 Ts अयजद ; Ñs B1-s Me ईजे स; V1 अयाजि; D2.5.9 इयाज; De यजेते (for यजते). Vs B4 D1-4.9 सागरस्य (for स्वपुरस्य). -After l. 106, S N1 V1.3 D1-5.8.9.12 Ts.4 ins. :

42* धनरतीयबहुलां बहुसंस्कारसंस्कृताम्।

[Ds -रलेश्च; Ts -रलादि- (for -रलोघ-). Ds om. (hapl.) for लां बहु-. Ds. 9.12 Ts. 4 -बहुलं. Ś Ds. 8.12 तिमि: (for बहु-). Ds. 9.12 Ts. 4 -संस्कृतं (Ds Ts °त:) (for -संस्कृताम्). Vs संस्कारसंस्कृतं बहु (for the post. half).]

—(1. 107) Vs (before corr.; after corr. marg. as above) Bs राजा (for पञ्च). Ś Ds.s.s.12 -सहस्रान्स; V1.2 (before corr.; after corr. marg. as above).3 -सहस्रं स; Ds -सहस्रां तां (for -सहस्राणि). Ś Ñi Vi Ds-4.8.9.18 यज्ञ-(D4

इन्द्रयज्ञावसाने तु वसिष्ठो भगवानृषिः।
सकाशमागतो राज्ञो होत्रं कर्तुमनिन्दितः।
तमध्वरमथापश्यद्रौतमेनाभिष्रितम्। [110]
क्रोधेन महताविष्टो वसिष्ठो ब्रह्मसत्तमः।
स राज्ञो दर्शनाकाङ्की मुहूर्तं समुपाविशत्।
तस्मिन्नहिन राजापि निद्रामाहतवान्मुखम्।
ततो मन्युर्वसिष्ठस्य प्रादुरासीन्महात्मनः।
स्रदर्शनेन राजपेंव्यहितुंमुपचक्रमे। [115]

यसात्त्रमन्यं वृतवान्मामवज्ञाय पार्थिव। चेतनेन विनाभूतो देहस्त्वेष भविष्यति। ततः प्रबुद्धो राजिषः श्रुत्वा शापमुदाहृतम्। ब्रह्मयोनिमथोवाच स राजा कोधमूर्छितः। अजानतः शयानस्य कोधेन कळुषीकृतः। मुक्तवान्मयि शापाप्तिं यमदण्डमिवापरम्। तसात्त्वापि ब्रह्मर्षे चेतनेन विनाकृतः।

[120]

° ज़ं); V2 om.; V8 यहे; B4 स तु; D5 निमिर् (for राजा). D1 दीक्षा याज्ञीम् (for राजा दीक्षाम्). V8 D4.5 G2 उपागत:(D4 °मन्); D6.7 अथो(D7 °था)गमत्; D10.11 T8.4 अथाकरोत्; M2.7 उपाहरत् (for उपागमत्). —After 1. 107, Ñ1 V1.3 D1-4.8 (marg.) T8 G (ed.) ins.:

43* दीक्षामुपागमच्छकः पञ्च वर्षशतानि च ।

[D1 उपागत: (for °मच्). G (ed.) शक्तोपि दीक्षामगमत् (for the prior half). Ñ1 D2.9 तु; V1 वै (for च). T3 -समानितं (for -शतानि च).];

while Ns Vs B1-s Ds M6.s ins. after l. 107:

44* इन्द्रो वर्षसहस्रं तु वाजिमेधमधाकरोत्।

[Ds च (for तु). Ms.s -सइस्रेण (for -सइस्रं तु). Ms.s (with hiatus) अश्व- (for वाजि-). Ds सोश्वमेधमुपागमत् (for the post. half).]

-Do reads in marg. l. 108-109. -(1. 108) NV B D1.3.4.9 Ts -यम्रे (V2.8 °ज्ञ)समाप्ते तु (B1 च); Da -यहे तु संप्राप्त; Ma (also as above)-यज्ञावसानेष (for -यज्ञावसाने तु). -- V1 om. 109-111. T3.4 transp. l. 109-110 and l. 112-113. -(1. 109) Ñi Di.a. अग्राद (for भागतो). Ms विश्रो (for राज़ो). Va B जगाम यजतो बहे (Ba राज़ी) (for the prior half). Ñi V B हो (Ba हो)मं; D1.4 यज्ञं; De Me होत्रं (for होत्रं). D1.4 Me.s अनिदितं (for अनिन्दित:). S Ñs Da.s.o.18 होत् (Da.s °त्र)कर्मण्यानिदि (D: °तंद्रि)त:; Ds होमं कर्तुमिहोबत: (for the post. half). —Ñ2 B2.4 read l. 110 twice. —(l. 110) Ś Ñ2 V2.3 B (Ña Ba.s first time) D Ta.s Ma.s.s-अ तदंतरम: Ñi तदनंतम् (for तमध्वरम्). Ñ1 V3 D1-4.0 T3.4 उपागम्यः G2 M6 अधोपस्यद (for अधापस्यद्). No Ba. (all second time) स तत्र समुपायातो (for the prior half). S Ña Va.s Ba.4 (Ña Ba.4 second time) Da.a.11.12 [अ] शिपुजि (Da °रि)त: D1 कृतं तथा; T2-6 M1.5 °जितं (for [म]िम प्रितम्). Na B (Na Bas first time) गीतमं इतमृत्विजं (for the post. half). -Ts.4 om. l. III. -(l. III) D6,7,10,11 कोपेन (for क्रोधेन). G: महता युक्तो. S Ds.12 G: ब्रह्मवित्तम: Ñi Va Di-4.0 भगवानुषि: Ña Va B Ma दिजसत्तमः: Da ब्राह्मणोत्तमः; De.7.10.11 M2.4.7.9 ब्रह्मणः सुतः (for ब्रह्मसप्तः). —(1. 112) Ds राज- (for राज़ी). Ñ1 V1.3 D2.9 T1.3 G8 उपविदय ह; Ñ: V: B उपविद्यान् (for समुपाविशत्). Die राजद्वारम्पाविश्वत् (for the post. half). -(1. 113) S Da राजन्यो; Ñ V1.8 D1-5.9.12 T4 M6 राजा तु(M6 स); V2 B2 De 7.10.11 Ts Ms.4.8.10 Cg राजिंद; Ck as above (for राजापि). T1.2 G1.3 M1.3.10 आग (M10 °श्नि)तवान् (for आइतवान्). De.7 स्वयं (for सुखं). Ñ2 निद्रयापद्दतवान्सुखं; V1.3 D1-5.9-11 Ts.4 निद्रया(D2 °यो)पहतो भृशं (for the post. half). —(I. 114) Ś Ñi Vs B4 D1-5.8.9.12 M6 प्राइम्तो (for °रासीन्). -(1. 115) Ñ1 V1.3 D1-4.9 T8.4 अदर्शनातु (D1.4 °नाच) (for अदर्शनेन). Ñ1 B1-3 व्याजहार स च(Ñ2 वच:) कुधा; Ñ2 V1 D1-4,9 T3.4 व्याजहार वची (Ñ8 **)थ सः; Va व्याजहाराथ स ऋथा; Va व्याजहार महात्मनः; B4 व्याजहार च स कमे (for the post. half). —(l. 116) Ñ V: B आहूय(Ba °ह्र्स) मां पूर्व (Ba पूर्व मां) (for स्वमन्यं वृतवान्). Da Ta अवि(Ta °नु)ज्ञाय (for अवज्ञाय). Ñ Va B दर्शनं न(B2 नो) प्रयच्छिस (for the post. half). & Ct: मामवज्ञायेत्यस्य स्विषि चेति शेषः. 8 —(1. 117) Ś D1.5.8.12 चैतन्येन; M1 जीवात्मना; Cm as above (for चेतनेन). Ñ Vs B तस्मारपापसमाचार(Bs °रोध); V1.8 D2-4.9 विना म् (D2.9 कृ)तश्चेतनया; Ms चेत * * * * मृतो (for the prior half). S D1.5.8.12 Ms तव; Me तेष (for त्वेष). G2 देह हेशं. Ñ V B D2-4.9 निदेह स्त्वं भविष्यसि; D7.10.11 देहस्ते पाथिवैष्यति (for the post. half). —(1. 118) V2.8 বাজাই:; De.7.10.11 Ts.a राजा तु (for राजिष:). Ms परम् (for शापम्). Ś Vi Da.s.s.s.12 महामुने:; Va D1.6 महारमन: (for उदाइतम्). Ñ Vs B तं शापं धुतवांस्तदा; Ds Me धुत्वा शापविमोक्षणं (for the post. half). -(1. 119) Ś Ñ1 V1.3 D2-4.8.9.12 T8.4 उनाचाथ (by transp.); Di उनाचेदं; Gs स राजा तु (for अथोवाच). Gs. शशाप; Ms संरंभाव (for स राजा). Ds राजा कोधविम्छितः (for the post. half). —(l. 120) Me damaged for स्व ऋषे. S Ds.12 अजानता तेन(Ds.12 °तानेन) मुने; V1 अजानते शयाने तु; Vs मुकाने च शयाने च (corrupt); D1-4.9 अज्ञानगे(D2.9 °जानाने; D8 °ज्ञानतः) श्रयाने च(D2 तु); Ts.4 निदासके श्याने तु (for the prior half). —(l. 121) D7.10.11 Ms उक्तवान् (for मुक्तवान्). B1 असि; B2.4 D7.10.11 T2 G1 M2-4.8-9 मम (for मिय). Ñ2 V3 B1-3 यस्मास्त्रं, B6 यच्छापं, Ms शापाझिर् (for शापाझि). Ñ1 B4 De महा- (for यम-). Ts [अ]पर: (for [अ]परम्). Ñs Vs B1-3 शापमझिशिसोपमं; V1.8 D3-4.9 T8.4 बस्मात्त्वं सत्पथि(V1.8 T3.4 °थे) स्थिते(V1 D9 Ts. 6 °त:); D1 यस्मास्त्रं सत्यधिष्ठित: (for the post. half). % Cv : मुक्तवान्ममेति पाठः. % —(1. 122) Te बस्मात् (for तस्मात्). Ñ V2 B De T4 त्वमिष (T4 °िस); V3 त्वं चापि; M3 तथापि (for तवापि). Ñ V Bs. D1-8.9 विश्व ; Bs देववें; Ds

देह: सुरुचिरप्रख्यो भविष्यति न संशय:।

Colophon

रामस्य भाषितं श्रुत्वा लक्ष्मणः परवीरहा। (cf.1.49) उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं राघवं दीप्ततेजसम्।(cf.1.50)[125] निक्षिप्तदेही काकुरस्य कथं ती द्विजपार्थिवौ। पुनर्देहेन संयोगं जग्मतुर्देवसंमती। लक्ष्मणेनैवसक्तस्तु राम इक्ष्वाकुन्दनः।

Ms राजर्षे (for बहार्षे). D1.3.4 चैतन्येन (for चेतनेन). S D5.8.12 चैतन्येन विनाकृतं; Ñ V B चेतना देहवर्णितः (for the post. half). % Cg.k: चेतनेन विनाकृत इति। मृत इत्वर्थः ।; so also Ct. % —(l. 123) Vs D3.10.11 स सुचिर-; D9 G3 सु(G8 स) रुचिर- (for सुरुचिर-). D1.3.4 -प्रेक्ष्यो (for -प्रख्यो). S D5.8.12 देहं सुरुचिरं (S3 D5 °र)प्रख्यं (for the prior half). D9 न भविष्यत्यसंशयः; M4 म ****** (for the post. half). —For l. 123, Ñ V2 B subst.:

45* वायुभ्तश्चरं होकाननिकेतो भविष्यसि ।

[Bs.4 भविष्यति (for °िस).]

—Then, Ñ1 cont.; Ś V1.3 D1-5.8.13 ins. after l. 123; D9 T8.4 ins. before l. 130:

46* एवं शप्ती मुनी राज्ञा राजा च मुनिना तथा।

[Ds तदा (for तथा).]

-Then, Ñ1 further cont., while V1 cont. after 46*:

47* तौ परस्परशापेन देहाबुतस्जताबुभौ।

—Thereafter, Ñ1 cont.; Ś2.3 cont. after 46*; Ñ2 V2 B cont. after 45*; while D7.10.11 ins. after l. 123:

48* इति रोषवशादुभौ तदानी
मन्योन्यं शपितौ नृपद्विजेन्द्रौ ।

सहसैव बभूवतुर्विदेहौ

तुल्यव्याधिगतौ महाप्रभावौ ।

[(1. 1) B1.4 रोषवशौ. — Ñs illeg. for l. 2-4. — (1. 2) B शापितौ. Bs om. नृप. B1 नृपिद्विजी; Bs (marg. also as above) नृपिद्विजेशो. S2.2 अन्योन्यं प्रविशितौ नृपेद्रविप्रौ. — (1. 4) B2 शून्य- (for तुल्य-). S2.8 D7.10.11 तत्तुल्याधिगतप्रभाववंतौ. % Ct: तदिति महानाम । महागस्तुल्यं तुल्यतयाधिगतः प्राप्तो यः प्रभाव-स्तद्वन्तौ । महानुल्यप्रभावाविति यावत. %]

Colophon: V1 D1-4 T8.4 om. — Sarga name: \$\tilde{N}_1 \text{ B3.4 D8.12 निमिनसिष्ठयोरन्योन्य (N 1 ° न्यं) शाप: (\$ 9.8 D8 प्रवर्णनं); N 2 निमिनसिष्ठयाप:; V2 विसष्ठयोरन्योन्यशाप:; V8 D9 अति अन्योन्य (M6 विसष्ठ) शाप: ; B1.2 ने (B2 नि) मिनसिष्ठयो: शाप: ; M6 अन्योन्य (M6 विसष्ठ) शाप: ; B1.2 ने (B2 नि) मिनसिष्ठयो: शाप: ; M7 D6 निमिनसिष्ठयो: शापन्यनं . — Sarga no. (figures, words or both): \$\tilde{N}_1 \text{ V2.8 B3.4 D18 om.; N 2 D9 58; B1 57; M6 53. } (1.5)

प्रस्युवाच महातेजा लक्ष्मणं पुरुषषंभम् । तो परस्परशापेन देहाबुत्सुज्य धार्मिकी । [130] अभूतां नृपविप्रधीं वायुभूतौ तपोधनौ । अश्वरारिः शरीरस्य कृतेऽन्यस्य महामुनिः । विसष्टस्तु महातेजा जगाम पितरं प्रति । सोऽभिवाच ततः पादौ देवदेवस्य धीमतः । पितामहमयोवाच वायुभूत इदं वचः । [135] भगविश्वमिशापेन विदेहोऽस्मि कृतः प्रभो ।

—After colophon, G M1.8.8 conclude with श्रीरामाय नम:, M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:.

-Ś V1 D2.8.9.12 T3.4 om. l. 124-129. -(l. 124) M1 रामेण: Cm.g.k.t as above (for रामस्य). Vs वचनं (for मापितं). G2 परमाद्धतं (for °बीरहा). —Ñ2 illeg. for l. 125. —(l. 125) Ñ1 D5-7,10,11 भ्रवा (for वाक्यं). —Me damaged from दीम in the post. half up to देही in the prior half of l. 126. Ñ1 वानयं स रघुनंदनं (for the post. half). -(1. 126) V2.3 D5-7.10.11 निक्षिप्य; Cg as above (for निक्षिप्त-). B1.2 तु (for तो). —(1. 127) Ma क्यं (for पुनर्). Ñ B1.2.4 D6 देवसंनिभी; V2 B3 °संनिधी; D1.8.4 °संगती; Ds.7 °सत्तमा; Me °संमिता; Me देहसत्तमा; Cg.k.t as above (for देवसंमती). —(1. 128) Ñ Va.s B (with hiatus) इक्ष्वाकुकुल-; K (ed.) रामश्रेक्षाकु- (for राम इक्ष्वाकु-). —(1. 129) Me damaged for तेजा लक्ष्मणं. Ñs B1.2.6 महामार्ग (for °तेजा). V2.8 B2-4 D1.2.4.20.11 पुरुष(B4 भरत) विभ:. -V1 om. l. 130-132. Before l. 130, D12 ins. ॐ. —(1. 130) S De-8.10-12 T1.3.4 देहम् (for देहान्). Ñ1 V2 Ba (marg. also). बेहानत्मजतां तदा (Ba °या; Ba °त:); D1-5.9 देहावत्यजतामु (D4.5 °तु) भी (for the post. half). —D1.2.4.9 om. l. 131-132. —(l. 131) Ds प्रमृताब् (for अमृतां). S Ds.s.12 ऋषिराजधीं (for नृपविष्रधीं). -(1. 132) Da अश्रीरो. -- Me damaged for the post. half. S Ds.18 तिसन् : Ds [S]न्योन्यं; Ds नाशे; Ms तस्य; Cg.k.t as above (for इन्यस्य). S Ds महा(Ds **)मुने:; Ñ1 Vs.s Bs-4 Мв °मति:; В1 D8 °मते:; Тв °त्मन:; Мв °मना: (for महा-सुनि:). —(1. 133) Ñ2 B1-3 सु-; Ms स (for तु). V2 भगवान् (for जगाम). De.7.10.11 Ts.4 पितुरंतिकं (for पितरं प्रति). Ñ1 वसिष्ठश्च ततो विप्रो ब्रह्माणमगमत्तदा; V1 D2.9 वसिष्ठीपि हि ब्रह्माणं(V1 दु:खानि) जगामाथ पितामई; V8 B4 वसिद्योप्यगमत्तत्र ब्रह्माणं च (Ba °प्यथ ब्रह्माणमभ्यगछच्त्) पितामहं; D1.3.6 बसिष्ठश्चेतो ब्रह्माणमगमतु पितामहं. —(1. 134) Ñ1 D1 [5] भिगम्य; Cm.t as above (for sिभवादा). S Ds.s.12 T1.2 G Ms.s वित: Vs मुनि: (for तत:). D1 वेदवेदस्य (for देवदेवस्य). S N V В D Тз. 6 Мв धर्मनिव (for धीमत:). —(1. 135) Ss Ds M2.4.7 वायुभृतम् . Ñ1 V1.3 D1-4.3 मनोगति: Ñ2 B1-3 Me महामुनि: (for इदं वच:). —(1. 136) Me damaged for भगव. V1 गत: (for कृत:). De.7.10.11 Ts.4 विदेहत्वमुपागमं (for the post. half). -After 1. 136, De.7,10.11 T (Ts.4 l. r only) G M1.3 K (ed.) ins. :

[140]

देहस्यान्यस्य सद्भावे प्रसादं कर्तुमहंसि। तमुवाच ततो ब्रह्मा स्वयंभूरमितप्रभः। मित्रावरुणजं तेज आविश त्वं महायशाः। अयोनिजस्त्वं भविता तत्रापि द्विजसत्तम। भर्मेण महता युक्तः पुनरेष्यसि मे वशम्। पुनमुक्तस्तु देवेन अभिवाद्य प्रदक्षिणम्। कृत्या पितामहं तूर्णं प्रयशै वरुणाल्यम्।

तमेव कालं मित्रोऽपि वरुणस्वमकारयत्। क्षीरोदेन सहोपेतः पूज्यमानः सुरेश्वरैः। एतस्मिन्नेव काले तु उर्वशी परमाप्तराः। यदच्छया तमुहेशमागता सम्बिभिर्शृता। तां दृष्टा रूपसम्पन्नां शीडन्तीं वरुणास्त्रये। आविशस्परमो हृषों वरुणं चोवेशीकृते।

स तां पद्मपलाशाश्चीं पूर्णचन्द्रनिशाननाम्।

[150]

[145]

49* लोकनाथ महादेव वायुभूतोऽहमब्जज ।
सर्वेषां देहहीनानां महद्दुः स्विष्यति ।
लुप्यन्ते सर्वकार्याणि हीनदेहस्य वै प्रभो ।

[(l. 1) D6.7.10.11 T8.4 देवदेव and अंडज (for लोकनाथ and अंडज). K (ed.) (with hiatus) अंडजोपि स्वमञ्जजः (for the post. half).—(l. 2) T1.2 महादु:खं.—(l. 3) M1 सर्वकर्माणि; Cg.k.t as above (for सर्वक्रायणि). D6 G1 M1 देहहीनस्य (for हीनदेहस्य), G1.2 में (for वै).]

—(1. 137) Ñ1 [अ]स्य हि (for [अ]न्यस्य). Ś Ñ2 B1-3 Ds.8.12 Me संभवे(B1.8 Ds Me °वो)न्यस्य(B1 ° त्यन्य: B2 चास्य) देहस्य; D1.4 देहस्यास्य समुत्पत्ती (for the prior half). % Ct: सद्भावे प्राप्ती. % —(1. 138) S Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 Т . 4 - प्रति:; G : M 4 - प्रमु: (for -प्रम:) — (l. 139) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T8.4 G1 Me मित्रावरुगवोस्तेज: (\$ D8.18 व्योरोज: Ds °योरंश्चे; G1 °तेजस्वी) (for the prior half). Ś Ñ2 B2-4 D5.8.12 प्रविश रवं; Ñ1 समाविश; V1.2 D8.8 स्वमाविश (by transp.); D1.4 त्वमाश्रय; D8 त्वमाविदय; T8 आविदय त्वं; M8 आविशस्व (for आविश त्वं). Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-4.8.9.12 T8.4 महामुने; Va Ba °तपः; Ds "धुते; Dr.10.11 Ti.a G1.2 M1-5. 7.9.10 °यश:; Me "मते (for महायशा:). 🛞 Cm.t : मित्रावरूणजं मित्रावरुणाभ्यां विस्टम् (Ct तदिस्टम्). % —(1. 140) Ms Cm.g अयोनिजत्वं. Ta [अ]पि त्वं (hypm.); G2 तु- (for [अ]पि). N1 V1.3 D1.4.9 transp. भविता and तत्रापि. N Ds मुनिसत्तम: Va (before corr.; after corr. marg. as above) Ba द्विपदा वर (for द्विजसत्तम). —(l. 141) B: नि:स्तो: G (ed.) त समा- (for महता). Va Ba मुक्त:; Ma युक्तं (for युक्त:). -- Vs reads the post. half in marg. Ss.s Ds इच्यति: Bs G1.2 Ms.4 प्रव्यति (for प्रव्यति). S Ds.12 तां तनुः; Gs मे वशः: Cm.g.k.t as above (for मे वज्ञम्). Ñi Vi.s Be Di-5,9 पत (Va Ba पन) श्रेव (Va Ds वं) भविष्यसि (Ña Ds.9 वि) (for the post. half). -(1. 142) Note hiatus between the two halves. S Ds.12 Me देवेशन; Ds भावेन; Ds वेदेन: Gs विधिना (for देवेन). Ñ V B D1-5.9 Ts.4 सोभिवाद: Gs रवभिवाब: K (ed.) चाभिवाब. Ñ1 V1.3 D1-4.9 T2.4 पितामहं (for प्रदक्षिणम्). -(1. 143) Ms पितामहे. Ñs B1-2 तत्र: V2 Ba Ds.13 चैव (for तूर्ण). S N1 V1.8 D1-8.8.9 T8.4 करवा प्रदक्षिणं चैव (for the prior half). Vs (with hiatus) अगमद्; M1 आययो (for प्रययो). —(l. 144) V2 B4 अथा-करोत : Ga अधारयत ; Cm.g.k.t as above (for अकारयत्). S N2 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 वरुणश्च महात्मना(Ñ2 °तपाः; V1 °मितः; V3 D1.4 °वलः; D2.5.0 °मनाः; T3 °त्मनः; T4 °यशाः); Ñ1 वरुणश्च तथाकरोतः; L (ed.) वरुणस्य महात्मनः (for the post. half). —(1. 145) Ś D8.12 सहायेन; M5 सहोपेतं (for °पेतः). Ñ1 B4 क्षीरोदेषु (B4 °दे सु)महातेजाः; Ñ2 V1 D2.5.9 क्षीरोदमुपसंगम्य; V2 B1-3 क्षीरोदेखु (B2 °दे तू)द्धि (V2 °दे सागर) श्रेष्ठः, V8 D1.3.4 T3.4 क्षीरोदमुपपेदा (T3 °सेवा)ते (for the prior half). B1 D1.3.4 T3.4 पूज्यमानी. Ñ1 V2 B2.4 T3.4 सुरासुरः; M1 सुरोत्तमेः: L (ed.) सुरेश्वरः (for सुरेश्वरः). Ś V3 D8.12 पूज्यमानी सुरेश्वरः, Ñ2 पूज्येतां सुरेश्वरः, V1 D2.5.9 ती (D2 तं) संपूज्य परस्परं (for the post. half). —(1. 146) Note hiatus between the two halves. M1 अंतरे का *; Ck.t as above (for एव काले तु). K (ed.) ऊर्वशी. D5-7. 10.11 M1.8 परमाप्सरा. —For l. 146, Ñ1 V1.8 B4 D1-4.9 subst.; while D5 ins. after l. 145:

50* उर्वेशी त्वथ कालस्य कस्यचिरपरमाप्सराः।

[Ds.s -[अ]प्सरा (for -[अ]प्सरा:).]

—(1. 147) Ba तदुदेशम्; D1.4 तत्सकाशम्; D6 तु तं देशम्; Ds तं सुदेशम् ; T1.2 G M1.5.8.10 Ck समुद्रेशम् ; T3.4 समुद्रांतम् (for तमुद्देशम्). T1.2 Ga Ma आयमो (for आगता). Ś Da.ia भागता देवनिर्मिता; Ñ1 V1 D1.8-5 अ(V1 आ)गमत्स(D5 आगता स)सस्तीगणा; V: B आ(B: अ)गच्छस्सा सस्तीवृता; V: आत्मनी बरमंगना; D2.8 आजगाम ससीवृता(D2 °गणा) (for the post. half). - (1. 148) Va दृहा तो (by transp.); G1 दृहा तु (for तां दृहा). S Da.12 उर्वेशीं (for क्रीडन्तीं). —After 1. 148, Be reads in marg. the post. half of l. 149 for the first time repeating it in its proper place; 52* and l. 152. - Ds. om. l. 149. De reads l. 149 after 1. 164. —(1. 149) V1 आगमत् ; V2.3 D8 G1 अविशत् ; B3.4 Т । प्रा (Т । प्र) विशव् ; Т । आवसव् ; Т । अपद्यव् (for आविशव्) । Ña B कामो; Ta.s धर्मों (for हवों). De तदा तु मदनो वरुणम् (hypm.); D10.11 तदाविशत्परो हर्षो; Gs Ms ह(Ms प्रह [hypm.]) थै: परसो वरुगम् (for the prior half). Ś B1 Ds.12 8; Ñ2 B2 (second time).4 ₹ (for ₹). Ds G2 M8 आविवेश; Me.s वरुणस्य (for वरुणं च). S Ña B (Ba second time) Ds.12 Gs Ms [उ]वेशीकृत:, T2 हि वशीकृत: (for चोर्वशीकृते). Ñ1 V1.3 B2 (first time m.) D1-4 T5.4 मित्रं वरुणमेव च(Ta °माश्यं) (for the post. half). —(1. 150) Ś Ds -[इं] दुवदन-; D1: -[इं] दुसदृश- (for -चन्द्रनिभ-)-

वरुणो वरयामास मैथुनायाप्सरोवराम्।
प्रत्युवाच ततः सा तु वरुणं प्राञ्जलिः स्थिता।
मित्रेणाहं वृता साक्षात्पूर्वमेव सुरेश्वर।
वरुणस्त्वज्ञवीद्वाक्यं कन्दर्पशरपीडितः।
इदं तेजः समुरस्रक्षये कुम्भेऽस्मिन्देवनिर्मिते। [155]
एवमुत्स्उत्य सुश्रीणि त्वर्यहं वरवर्णिनि।
कृतकामो भविष्यामि यदि नेच्छिस संगमस्।

तस्य तल्लोकपालस्य वरुणस्य सुभाषितम् । उर्वदाी परमगीता शुरवा वानयमुवाच ह । काममेतज्ञवरवेवं हृदयं मे त्विय स्थितम् । [160] भावश्चाभ्यधिकस्तुभ्यं देहो मित्रस्य तु प्रभो । उर्वदया एवमुक्तस्तु रेतस्तन्महद्कृतम् । ज्वलद्शिसमप्रस्यं तस्मिन्हुम्भे न्यपास्त्वत् ।

—(1. 151) G2.3 M1 वारयामास (for वर°). \$1 वारूण तु; D3 रमणाय; D8.12 वारूणी तु (for मैथुनाय). —For l. 150-151, Ñ2 V2 B M6 subst.:

51* तामम्भसां पतिर्वाक्यसुवाच परमाङ्गनाम् । मया सह रमस्वेति बहुवर्षगणान्मुदा ।

[l. 1) Ba वाचम् (for वाक्यम्).—(l. 2) Ba-गणाञ्ज्युमै; Ba-शतं मुदा; Ma-गणायुतं (for -गणान्मुदा).]

Then V2 cont.; while N1 V1.8 D1-5,8 (m.) T8.4 subst. for l. 150-151; B2 ins. after l. 148:

52* तामूचतुस्तौ संदृष्टाबुर्वशी देववणिनीम्। आवां त्वमनवचाङ्गि वरयस्व वरानने।

[(1.1) Ñ1 V2 B2 ताब् (for ताम्). Ñ1 V2 B2 ततो हपांद्; V1 D2.9 तो ह्रष्टार्थाव्; T3.4 सुसंह्रष्टाब् (for तो संह्र्ष्टाब्). V3 तो शूलहस्तां संह्र्ष्टाम् (for the prior half). Ñ1 V2 दिव्य-; V3 D2 वर- (for देव-). Ñ1 V2 B2 D5 -रूपिणी (for -विणितीम्). —(1.2) V2 B2 शुभानने (for वरानने).]

-Thereafter V1 D1.3-5 Ts.4 cont.:

53* सा मित्रं मनसा वत्रे स च तां मनसागमत्। [V1 [अ]गच्छत् (for वत्रे).]

-After 51*, Ba cont.:

54* तवाज्ञापालनं चैव करिष्यामि न संशयः।

—B2 reads l. 152 for the first time after 52* repeating it in its proper place. De reads in marg. from l. 152 up to बुम्मेडिस in l. 155.—(l. 152) V2 (before corr.) B2 (first time). अ अयोगाचोनंशी तत्र (for the prior half). B2 (first time) प्रांजिलवेंश्णं (by transp.). V2 (before corr.) B2 (first time). व वस: (for सिता).—For l. 152, Ś Ñ V1.2 (after corr. in m.). В1-3 D1-5.8.9 (m.).12 Me subst.:

55* तसुवाचे:वेशी वाक्यं प्राञ्जलिः सुसमाहिता।
[Ñ1 V1 ताबुवाच; V2 तदुक्तं च; B2 उवाच च; D2.9 ताबुमी
च (for तसुवाच).]

—(1. 153) Ñ1 V1.2 D1-5.9 [अ] स्मि (for [अ] हं). Ñ V

B D1-5.9 पूर्व (for साक्षात्). G1 नरेश्वर. Ś D8.12 पूर्व च

वरुणेश्वर; Ñ V2 B नोत्सहेन्यमु (B2 हाम्बनु)पासितुं; V1.3 D1-5.9

नोत्सहेन्यं निषेतितुं (for the post. half). —(1. 154) Ме

नोत्सहेन्यं निषेतितुं (for the post. half). —(1. 154) Ме

तत्र (for वावयं). Ś D8.12 अनंगरार-; Ñ1 V1.3 D1-5.9 काम
तत्र (for वावयं). Ś D8.13 अनंगरार-; B1-8 तो कामरार-(B2

मागंण-; Ñ2 Ме कामस्य (Ñ2 illeg.) शर-; B1-8 तो कामरार-(B2

°वश-) (for कन्दर्पशर-). —(1. 155) M1.2 रेत:; Cm.k.t as above (for तेज:). Ś Ds.11 समुख्यिप्य: Ñ1 V1.3 D1-5.9 Тз. 4 करिष्यामि; Va Mi ेत्सक्षे; Bs ेत्सच्य; De ेत्सवं (for समुत्स्रक्ष्ये). —(1. 156) S N V B D1-4.9.12 T3.4 भावम् ; Ds भारम् (for एवम्). D1-4.9 उत्स्त. Me तेज: रवं (for सुश्रीणि). Ś Ds.12 न लक्ष्यं: Ñ V B D1-1.9 मयि त्वं; Ds त्वामहं (for त्वय्यहं). —(l. 157) \$ D5.8.12 कुतकूत्यो; D6.7 T8.6 Me °कायों; De °कर्मा; M10 °क्षमो; Ck.t as above (for कृतकामो). Sa Da.13 नेच्छामि, S1 संगति; Sa.3 V1 Da.13 संगते (for संगमम्). Ñ1 यदि ते संगमो भनेत् (for the post. half). -- Bs om. l. 158-160. -(1. 158) Ñ1 V1.3 D1-4.6.7.9-11 -नाथस्य (for -पालस्य). \$ D5.8 तु; D12 च (for सु-). Ñı Vı.s Dı-4.9 झुत्वा वाक्यमुदाइतं (for the post. haif). -(1. 159) T2.3 कर्नशी. D4 परमा प्रीता; D8 T1.3 G3 M1.3. 5.8 परमप्रीत्या. Ds सत्त्वानीकम् (fot कुत्वा वाक्यम्). Me अपूजयत् (for उवाच इ). Ś Ñ1 V B1.2.4 D1-4.8.9.12 तम् (Ñ1 तं तु: Va B1.2.4 श्रुखा) भावं न्यनेश (Va Ds द) यत् (for the post. half).—(1. 160) V1 Ds कामस (for कामम्). S Ñ Vs B1.2.4 D1.8.4.8.18 देव; V1 D5 तब; V2 देहि; D2.9 G2 M2 एवं, M10 एवं, Cm.g.k.t as above (for एतद्). Ds भवेद् (for भवतु). \$2 Ds.9.12 G1.2 Me [ए]व (for [ए]वं). Te संगतिमस्ति शारीरी; Te संगतं मारत शारीराद् (for the prior half). Sa Da तव (for खिप). - (1. 161) S Ds-7.10.11 M1 चाप्यधिकस् (D6.7,10.11 °कं). Ñ V B D1-4.9 G (ed.) त्व (De ह) द्वती झस्तु (Ñ1 V1 D2 झन; V2 B1 बस्तु; D1.3.4 झेन; Do यत्र; G [ed.] एस्ति) मे (४३ सं) मावो; Тз. ब त्वस्कृते चैव मे भावो: Me एवमभ्यधिकं तुभ्यं (for the prior half). Me स्रोहो (for देहो). B2 मित्रे च वै; Bs मित्रस्य वै; Ds °* सु-; Ms °स्य च (for मित्रस्य तु). Ñ1 Vs मित्रदेवे स्वयं मम; V1 Ds.5.9 Ta.4 मित्रे चैव बसे(Ds विशे; Ts.4 बसेत्) स्वयं; D1.8.4 मित्रे देह:(Ds 'त्रो देव:) स्वयं मम (for the post. half).—(l. 162) Note hiatus between उनंश्या and एवम्. Тэ कर्नश्या. Мв नैवम् (for एवम्). S Ds.e.12 G1 Ma.e.7.9.10 बक्ते चु. Ñ1 V1.0 D1-4.0 T2.4 उर्वेदयाहरवथ वाक्यांते (Ñ1 °क्येन); Vs B इत्युर्वेदया वचस्युक्ते (for the prior half). \$ Da.12 तेजाभून् ; Ñ1 Va तेजस्तु; V1 B4 तेज: सु-; V2 B2.8 तेजस्तन् ; D1-4.8 तेजश (for रेतस्तन्). Bs महदः वितं; D1.3.6 सुमहाद्भृतं (for महद°). B1 तेजस्तत्रापि चोत्तमं (for the post. half). -(1. 163) Ds ज्वलनार्के (for °दग्नि-). T1.2 G1.8 M1.3 -शिखापरूर्व. B1 एव (for दुम्मे). Ñe Ve Be,s De Ti,s G Me.a श्ववा G1 'पा) सूजत; B1 [अ]प वा°; D7 न्यवारयत; D10.11 M8 न्यवा°; M1

उर्वशी स्वगमत्तत्र मित्रो वै यत्र देवता।
तां तु मित्रः सुसंकुद्ध उर्वशीमिदमववीत्। [165]
मया निमन्निता पूर्वं कस्मात्त्वमविसर्जिता।
भावेनान्यं वृतवती कस्मात्त्वं दुष्टचारिणि।
भनेन दुष्कृतेन स्वं मस्कोधकल्पविकृता।

मानुषं लोकमासाद्य कंचित्कालं निवत्स्यसि । बुधस्य पुत्रो राजर्षिः काशिराजः पुरूरवाः । [170] तमद्य गच्छ दुर्बुद्धे स ते भर्ता भविष्यति ।

Colophon

[S]स्य वा°; Мь व्यवा°; Мь [S] प्यवा° (for व्यपास्त्रत्). Тэ.4 करुको व्यस्त्रत्रभु: (for the post. half). — For l. 163, S Ñi Vi.8 B4 D1-4.8.9.12 subst.:

56* ज्वलब्ज्वलनसंकाशं कुम्मे च व्यस्जलप्रभुः।

[Ś D8.12 जुज्वालानल-; B4 ज्वलदनल- (for ज्वलक्ष्वलन-). Ś D8.12 कुंभे चापि(D12 °स्य); V3 कुंभमध्ये; B4 D1.8.4 कुंभे स वि-(B4 तद्) (for कुम्भे च वि-).]

—(1. 164) Ts जर्नशी. Ss D12 च (for g). S D5.12 स मित्रो यत्र; D2.9 यत्र मित्रक्ष (for मित्रो वै यत्र). Ñ1 V1.3 B4 Ds.s.s Ts.s सुनत:; D1.s सुप्रभ: (for देवता). Ñ2 V2 B1-s उत्सुज्य चोर्वशी भावमगमन्मित्रमंतिकं. -(1. 165) S Ds.8.12 Me स तु; Va Ba स च; B1-a ततो (for तां तु). Ba स्वयं कुढ; Ma (with hiatus) सुसंगम्य (for कुद्ध). Ñ1 V8 D1-4.9 T3.4 मित्रोथ (Ts. 4 °त्रो वै) परमकुद्ध; V1 मित्रः परमसंकुद्ध (for the prior half). Ts कर्वशीम्. D1 इह च; D2.9 वाक्यम् (for इदम्). Mi इदं वचनमज्ञवीत् (for the post. half). % Cg: उर्वशी खिति । सुसंक्रम्य सम्यक्परिष्वज्य । तस्याः स्वसिन्ननुरागाभावमा-लोक्येल्यर्थः । तां तु मित्रः मुसंकुध्येति च पाठः. 🛞 —(l. 166) 🕅 V2 (after corr. m.) B1-3 लं हि(Ñ2 हि लं) बृता; D10.11 [अ] भिमंत्रिता (for निमन्त्रिता). S Ds.8.12 मया(Ds यथा) पूर्व वृता भद्रे: Ñi Vi.s (before corr.). Ba Di-4.9 Ts.4 मिय (Be वा) पूर्वाविता भद्रे (for the prior half). S Ds.12 यसास्वम: Ñ1 V B D1-4.9 Ts.4 किमर्थम् (for कसास्वम्). S Ni Bs D10.11 Ms Cg.k.t अव (Bs च वि) सर्जिता; B1 अवि-शंकिता: D1 वरवणिनि; D6.7 T1.8 G M1.8.4 Cm.gp असि(D6 °व) वर्जिता; Тз. 8 Мз.10 मां विव° (for अविसर्जिता). Ds यसात्तस्य विवर्जिताः Me कसान्मां न विवर्जिता (for the post. half). -(1. 167) Sa. De. 7.10.11 Ts G1 Ms पतिमन्यं; V1 भावै: सा वै: Vs D1-4.9 भावेन वै; T4 प्रियमन्यं (for भावेनान्यं). Ds भावोन्ये यरकृतवती (for the prior half). S Ds-8.10-18 Ts.4 Ms.8 किमर्थ; Ñ V2 B पुरुषं; V1.3 D1-4.9 त्वमन्यं; T1.3 M8-5.10 त(M5 य)सारवं (for कसारवं). D1.2.5.6 T1.2.4 G M1-5.7.8.16 दृष्टचारिणी, —(l. 168) Ñ1 [अ]सि; V1.8 D1.3.4 T3.4 [अ] व (for &). Va (before corr. as above, after corr. m.) B1-s तदनेनाच पापे (B1 °प्युपाये)न (for the prior half). Me damaged for मल्तोधकल. Be मल्तोधे. —(l. 169) V1 Bs Ds मानुषी-: B: Ds.10-12 Ck.t मनुष्य-; Ms मानुष्यं; Cm.g as above (for मानुषं). D: -योनिम् ; D: रूपम् (for लोकम्). V1.8 De.7.10.11 T1.2 G2.8 M1.2 Cm.g.k.t आस्थाय (for आसादा). V2.8 B1 D1-8.9.18 G2 M7 किचित्कालं. Ñ1 V1 मविष्यसि; Va D1.8.4 वसिष्यसि(Ds °ित); D3.9 भविष्यति; D5.10.11 निवस्त्यति (for निवस्त्यसि). —(l. 170) S Ds.18 राजा यः; Ñ1 V1.8 B4 D1-4.9 धर्मात्मा (for राजिष:). Ñ1 V2 B2.4 मानवेंद्र:; B1 G1 M3 काशीराज: (for काशि॰). B3 पुरोरवा:. Ś D8 पुरुख इति श्रुत:; V1.3 D1-4.9.12 नरेंद्रिष:(D12 पुरुख:) प्रतापवान् ; L(ed.) पुरुखा इति श्रुति: (for the post. half). —(l. 171) Ś D6-8.10-12 T1.3.4 M5 अभ्या(T4 ° प्या)गच्छ; Ñ2 V2 (after corr. m.) B1-3 गमिष्यसि; D8 corrupt; M6 चाधिगच्छ; M9 च संगच्छ (for अद्य गच्छ). Ś D8 भद्रं ते; Ñ2 V2 (after corr. m.) B1.3 D5 M6 दुमेंथे; M10 दुवेते (for दुवेंद्रे). V2 (after corr. m.) भती तव (for स ते भती). Ñ1 V1.2 (before corr.).3 B4 D1-4.9 तमभ्येहि(B4 तं त्वं याहि) स ते भती भविष्यति महायशा:. —After l. 171, Ś2.3 Ñ V2.3 B. D3.6(only l. 1).7.10.11 K (ed.) ins.:

ततः सा शापदोषेण पुरूरवसमभ्यगात् ।
प्रतिष्ठाने पुरूरवं बुधस्यात्मजमौरसम् ।
तस्य जहे ततः श्रीमानायुः पुत्रो महावलः ।
नहुषो यस्य पुत्रस्तु बभूवेन्द्रसमद्यतिः ।
वज्रमुत्सुज्य वृत्राय श्रान्तेऽध त्रिदिवेश्वरे । [5]
शतं वर्षसहस्राणि येनेन्द्रस्तं प्रशासितम् ।
सा तेन शापेन जगाम भूमि
तदोवंशी चारुरती सुनेत्रा ।
बहूनि वर्षाण्यवसन्त सुभूः
शापक्षयादिन्द्रसदो ययो च । [10]

57(A)* मित्रावरुणयोवींयं तस्मात्कुम्मादपात्रमत् । यदै तेजस्तु मित्रेण उर्वद्यां पूर्वमाहितम् । तर्सिस्तु सोऽमवत्कुम्मे तत्तेजो यत्र वारुणम् । कालेन केनन्तित्तस्मिन्मत्रावरुणसंभवः ।

[Note hiatus between the two halves in l. 2.]
—Dr om. l. 7-10. —(l. 7) Ds तेनैव (for सा तेन). Vs
भूपति (for भूमि). —(l. 8) B1 ततोवैशी. Vs B1.2 Ds सा
स्वती (for चास्तती). —(l. 9) B4 न्यवसच् (for अवसच्).

[606]

तां श्रुरवा दिन्यसंकाशां कथामद्भुतदर्शनाम् । लक्ष्मणः परमधीतो राघवं वानयममवीत् । निक्षिसदेही काकुरस्थ कथं तो द्विजपार्थिवा । (cf. l. 126) पुनर्देहेन संयोगं जग्मतुर्देवसंमतौ । (cf. l. 127) [175] तस्य तद्वापितं श्रुरवा रामः सत्यपराक्रमः । तां कथां कथयामास वसिष्टस्य महात्मनः । ततः कुम्भे नरश्रेष्ठ तेजःपूर्णं महात्मनः ।

—(1. 10) \$2.3 इंद्रसदं; V3 सा दिवमा- (for इन्द्रसदो). \$2.3 B3 सा; B1 पुन:; B2 इति (for च). D3 ततः क्षवानिद्रसदोप-मानिति.]

Colophon. Ma damaged for Kãnda name.—Sarga name: Ś Ñ V2.3 B D1-5.8.9.12 उर्वशीशाप:(B8 °पं); V1 उर्वशीशापवर्णनं.—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 B3 D2.12 om.; Ñ2 D9 59; V1 41; B1.4 58; B2 43; D1.4 53; D2.5 55; D6.7.10.11 T1 G M1-5.7-10 56; D8 52; T2 46; T2 61; T4 62; M6 54.—After colophon, T4 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु। श्रीरामाय नमो नमः; G M1.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

—(l. 172) Ś Ds.12 Me -संयुक्तां; Cm.g.t as above (for -संकाशां). Ds त्वन्धृत- (for अन्द्वत-). Ś Ds.s.12 -विस्तरां; T2 -दर्शनीं; T8 -कारिणीं; T4 -शालिनीं; G2.8 -दर्शिनीं; M8 -दर्शनः (for -दर्शनाम्). —(l. 173) Ñ V Bs D1,3.8 परमः (for परम-). M1 -प्रीत्मा (for -प्रीतो). D12 राधवो. B4 पुनर् (for वावयम्). —(l. 174) B: निक्षिष्य देही; B: विक्षिप्तदेही; De.7 लुप्तदेही तु; Me damaged (for निक्षिप्तदेही). Ñs पाधिव-द्विजो; Va द्विजसत्तमो; B1 वे नृपद्विजो; B2 नृपतिद्विजो; G1 ऋषि° (for द्विजपाधियों). - Vs repeats l. 175 after l. 179. —(1. 175) Ds संबंधं (for संबोगं). Ñ1 Bs ईयतुर्; V1.8 (both times) D1-4.9 Ts.4 जागती; Ck.t as above (for जन्मतुर्). Ś D1.4.5.8.18 देवसंनिभौ (Ś1.2 °धौ); Ñ1 V2 B2.4 Me °संमिती; Ña देव * * * (illeg.); V1.8 (first time) D2.3.9 मुक्तसंश्यौ; V2 (second time) मुक्तसंयमौ; B1.3 देव (B1 °ह)निमिती; Тэ. बती कथं बद; Мв °सत्तमी (for देवसंमती). —(1. 176) Ś Ds.12 सस्यपरायण:. —(1. 177) Ma damaged for the prior half. Ms तं (for तां). Ds पुन: (for कथां). Ś Ds.s.12 वसिष्ठेक्ष्वाकुनाथयोः; Ñ V B D146.9 Ts.4 वसिष्ठक्षिति-नाथ (V1 B1 °पाल) थो: (for the post. half). — De.7 (second time) read l. 178 after l. 181. -(1. 178) S N V B1,3 D2-4,7(first time).8-11 य: ए; B3 यह; B6 Ds यश्च; D1 यस्स; D12 यत्तव ; T2 यस्य (for तत:). Ś Ñ V B D1-6.7(both times).8-11 Ts M10 कुंभी; M6 कुंभान्. Vs D18-12 रघुश्रेष्ठ; Vs द्विज°; Ds नृप°; Ds नर° (for नरश्रेष्ठ). S Ds.12 - पूर्व; Ñ V B1.s.s D1-6.7 (both times).9-11 Ts M10 Cm.k.t -पूर्णो; B2 -स्कंधं; Me -पूर्णोन् (for -पूर्णे). S Ñ1 Ds.a. 6.2 (both times).8.18-12 T2.4 G2.8 Ms.8.9 Cm.k.t महात्मनो:. —(1. 179) V2 B1.2 D5 M6 तस्मात् (for तरिमस). Ds तेजोमये. Ñs Vs (marg.) B1-s सुमहाप्रमी (for [607] तिसंस्तेजोमयौ विधौ संमूतावृषिसत्तमौ।
पूर्वं समभवत्तत्र अगस्त्यो भगवानृषिः। [180]
नाहं सुतस्तवेत्युक्त्वा मित्रं तस्माद्गान्नमत्।
तिह्न तेजस्तु मित्रस्य उर्वश्यां पूर्वमाहितम्।
तिस्मन्समभवत्कुम्भे तत्तेजो यत्र वारुणम्।
कस्यचित्त्वथ कालस्य मित्रावरुणसंभवः।
विसिष्टस्तेजसा युक्तो जज्ञे इक्ष्वाकुदैवतम्। [185]

ऋषिसत्तमों). —(l. 180) Note hiatus between the two halves. M1 तस्माद (for तत्र). Ms द्यगरलो (for अगरलो). M4 *** भि: (damaged). —For l. 180, Ñ V B D1-4.9 T8.4 subst.:

58* अगरत्यस्तत्र भगवान्संवभूवामजो मुनिः।

[D1.4 अगस्तिस. Vs D1.3.4 स बभूत. Ñ2 Vs D1-4 T8.4 [अ] प्रतो (for [अ] प्रजो). Ñ2 महान् (for सुनि:).]

-(1. 181) Me अहं (for नाहं). Ñ Vs B Me.7 पुत्रस् (for सुतस्). Ñ1 तथा (for तद). Ś Ñ V B D1-5.8.9.13 Ts.4 Gs Ms.s. तस्मात्कुंमाद्; G1 मित्रं कुंमाद् (for मित्रं तस्माद्). S Ñ1 V1.3 Bs(marg. also).4 D1-4.8.9.12 Ts.4 जगाम स:; B1 व्यपाक्रमत्; Cm.g.k.t as above (for अपाक्रमत्). 🛠 Cv: नाइं सुतरतवेत्युक्तवा मित्रमित्वत्रामित्रमिति पदच्छेदः। अमित्रश्च वरुणः। मित्रमिति च्छेदेऽप्ययंमेव विवक्षितः । तयोरैतयादेकीभृतौ मित्रावरूणौ पदं चक्रतुरिति हि पूर्वमुक्तम्. % -V2 reads l. 182 in marg. -(1. 182) Note hiatus between the two halves. Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-4.8.9.12 T3.4 तेजस ; Ñ2 V2 B1-3 तदे; M8 यस्मिस; Cm.g.k.t as above (for ति). S Ñ1 V1.3 B4 D1-4.8.9.12 Ts.4 तत्र (for तेजस्). B2 D8 च; D8 सु- (for तु). Ña Va B1-व मित्रेण. Ś Va De-8.18-12 T1 G1 Ms उर्वेदया:. V2 De.7 आइतं; G1 आगतं; Cm.g.k.t as above (for आहितम्). Ñ1 Vs B4 D1.8.4 Ts.4 यदुर्वश्यां समाहितं (Vs °त:; Ds °ते); V1 D2.9 उर्वेश्याश्च (D9 °श्यां च) समाहित; Ds [च]र्वेश्यां पूर्व समाहितं (for the post. half). — Mr.4.7 om. l. 183. —(1. 183) M1 तस्मात ; Cm.g.k.t as above (for तरिमन्). Ms प्रामनत् (for सम). - Vs reads the post. half in marg. De Me.s.10 यनु (for यत्र). S Ñ1 V1.3 B2 (marg. also).6 D1-5.8.9.12 Ts.6 वसिष्ठो भगवानृषि:; T1.2 G M1.5 बरोजस्तत्तु (Ms °त्र) बारुणं (for the post, half). - Do om, l. 184-185. B: (reads first time in marg.) repeats l. 184-185 after l. 185 repeated consecutively. -(1. 184) Ñ2 V2 (marg.) B1.3 कालेन केनचित्तस्मान् (for the prior half). D7 -वरुणि- (for -वरुण-). S Ñ1 V1 B2 (both times). D1-5.8.12 T4 G1 Me -संभवं; Ct as above (for -संमवः). —(1. 185) Ś Ñi Vi.a Ba (first and third time) D1-5.8.13 वृत्तिष्ठं; Me * * स (damaged) (for बसिष्ठस्). Va reads from युक्तो up to कु in marg. S Ds.18 युक्त (after क, S2 repeats erroneously the post. half of l. 181 [see var.]) 4; Ñ1 V1.3 B2(first and third time). D1-5 Ts.4 पूर्णम ; Ct as above (for युक्ते). तिमक्ष्वाकुर्महातेजा जातमात्रमिनिद्तम् । वने पुरोधसं सौम्य वंशस्यास्य भवाय नः । एवं तेऽपूर्वदेहस्य वसिष्ठस्य महात्मनः । कथितो निर्गमः सौम्य निर्मः शृणु यथोद्भवम् । दृष्ट्वा विदेहं राजानमृषयः सर्व एव ते । [190] तं ततो याजयामासुर्यावदीक्षां मनीदिणः।

—Note hiatus between जहे and इहवाक-. B: (second time) Ms त्विध्वाकु-; K (ed.) चेध्वाकु- (for इध्वाकु-). Ms -नंदन (for -दैवतम्). Ś Ñ1 V1.8 B2(first and third time).4 D1-4.8.12 Ts.4 इक्ष्वाकुलुलदैवतं (B4 °नंदन); Ds पूर्णचंद्रनिभाननं (for the post. half). -(1. 186) Va reads the prior half in marg. Ds इह्वालक्ष (for त्तिभिक्ष्वानुर्). Ñ1 B4 इक्ष्वानुः पूर्वजो राजा (for the prior half). - \$2 om. from the post. half up to the prior half of l. 190. B1 अनिदित: -(1. 187) V2 reads the prior half in marg. S1.3 D8.12 पुरोहितं (for पुरोधसं). V2 G1 सौम्यं (for सौम्य). Ñ1 V1.3 B4 D1-4.9 T3.4 पुरोहितं पुरा न(Ni Ba वरं न; Di.a पुनर्व) ने (for the prior half). Ma damaged for स्य भवाय. Ś1.3 D8.12 भवाय वै; Ñ1 V1.3 B2.4 D1-5.9 Ts.4 सलावहं; V2 marg.; D6.7.10.11 M1.2.7-10 हिताय न:; G2 M5.6 भ(M6 त)वानम (for भवाय न:). —(1, 188) Ś1.3 Ñ V B D2.5.8.9.12 Me एप; D1.3.4 एपा; Cm.g as above (for एवं). De.7.10.11 Ts.4 तु (for ते). V1 Ds.9 स विदेहस्य; Ds पूर्णदेहस्य; De.7 Ts.4 पूर्वदेह (D7 °हो)स्य (for sपूर्व°). D1 om. (hapl.) वसिष्ठस्य. —(l. 189) Ñ1 V1 D2.9 वंशस्य: Vs D1.8.4 उत्पत्ति: (for कथितो). \$1.3 D5.8.12 भवत:; Ñ1 T2 निगम:; Va D1.3.4 कथिता; B4 [S]धिगम: (for निर्गम:). \$1.3 Ds.s.13 सम्यग्; V1 प्रोक्तो (for साम्य). \$1.3 Ds राज्ञ:; D2 तन्मे; D19 मुने:; M8 शेषं (for निमे:). S1.3 Ñ2 V2 B1-3 D6-8,10-12 G1 M2,4-8.10 Ck.t व्याभवत ; Ñ1 B4 व्यातथं: V1.3 D1-4.9 T8.4 परंतप; K (ed.) यथा भवेत् (for यथोद्भवम्). Di निमे: शुणत तद्भवान (for the post. half). % Cm: अपूर्वदेहस्येति छेद: 1; Cg: अपूर्वदेहस्य नृतनदेहस्य । निर्गम: उत्पत्ति: 1: so also Ck.t. & -Da om. l. 190-191. -(l. 190) Ñ1 Te दृष्टा विदेह-; Do विदेहं ते च (for दृष्टा विदेहं). Bo पूर्व; Te सर्व-(for सर्व). Da.s एव हि; Ta -देवतै:; Ma damaged (for एव ते). — M10 om. l. 191-193.. — (l. 191) S Ds.12 तचेतो; Ni तथेते: No Vi.s Di-s.s.o To तथेन; Ve (marg.) B1.2.4 D7,10.11 Ms तं च ते; Bs एवं च ते (hypm.); Ta तदेव; Me तं त ते (for तं ततो). S D1.3.8.12 T1.2 G2 योजयामासर (for याजया°). B1 T1.2 M2 यावदीक्षा; D6.7. 10.11 यज्ञदीक्षां; Ms.4.7 याददीक्षं. S N1 V1.2 D1-8.5.8,9.12 Ta.4 यावहीक्षा समाप्यते; Me यावहीक्षापरीक्षणाः (for the post. half). -Vs reads 1. 192 in marg. -(1. 192) \$ D8.12 तदा; V8 ते तु; B1 तच; B8 तस्य; D2.8 तं वि-; D4 इहा वि- (hypm.) (for तं च). Ni Ba नरेंद्रस्याथ तहे (Ba ° श्रितं दे) हम् (for the prior half). Ñi Ba अरक्षन ; Ñi .Vi.s D1-4.s Ts. व तेरक्षन् (for रक्षन्ति). S D1.8-5.8.12 अपि- तं च देहं नरेन्द्रस्य रक्षन्ति स्म द्विजोत्तमाः । गन्धेर्मारुयैः पूजयन्तः पौरमृत्यसमन्त्रिताः । ततो यज्ञसमासौ तु भृगुस्तत्रेदमत्रवीत् । आनयिष्यामि ते चेतस्तुष्टोऽस्मि तव पार्थिव । [195] सुप्रीताश्च सुराः सर्वे निमेश्चेतस्तदान्नुवन् । वरं वरय राजर्षे क्व ते चेतो निरूप्यताम् ।

सत्तमा:; Ñ V1.8 B4 D2.9 T3.4 ऋषि(Ñ2 T4 मुनि)पुंगवा: (for सम द्विजोत्तमा:). —D9 om. l. 193-194. —(l. 193) D6.7. 16.11 M5.8 च वस्त्रेश्च; T1.2 G2.8 M1.8 च संपूज्य; G1 M6 च पूज्यंत: (for पूजयन्त:). Ś D8.12 गंधमारूपंश्च यु(D8 पू) ज्यंते (for the prior half). T2 M5 पौरा (for पौर-). —For l. 193, Ñ V B D1-5 T3.4 subst.:

59* वरैमल्यिश्च गन्धेश्च पूज्यमानं सुहुर्मुहुः ।

[B2 D2 सु- (for first च). V2 वरगंधेश्च माल्येश्च (for the prior half). Ñ2 V2 B1-3 पूजयंती; V3 वक्षमाणं (for पूज्यमानं).]

—D1.3.4 read l. 194 twice. —(l. 194) Si Ñ V Bs
D5-7.10.11 T1-8 G M1.3.5.8-10 यहे (for यज्ञ-). Ñ1 Bt
D6.7.10.11 T1-8 G M1.5.5.8.10 समाप्ते (for -समाप्ते). Vs Bt
D1.8.4 (D1.3.4 first time) च (for तु). D1.3.4 (all second time) ततो ऋषीणां प्रवरो (for the prior half). S
Ñ V B D1-4 (D1.8.4 first time).8.12 T3.4 देवास्तत्र समागताः (Ñ Vs B °ययुः) (for the post. half). —D5 reads
l. 195-196 twice. —(l. 195) Ts ते चैतत् ; Ms चेतस्ता;
Cv.m.g.k.t as above (for ते चेतस्). D5 (both times)
ऋषिभिश्र समेल्य च (for the post. half). —For l. 195, S
Ñ V B D2.8.9.12 T3.4 subst.; while D1.3.4 ins. for the first time after l. 194 (first occurrence) repeating it after l. 195:

60* भागताः परमां तुष्टिमृषिभिस्ते समेल च ।

[D1.4 (both first time) निमिषे तिस्मिस् (for परमां तुष्टिम्). Vs परमां तुष्टिम्भिः; Ds (first time) गमनं निमिषे तेस्तु (for the prior half). Vs संप्राप्तां (for ऋषिभिस्). Š Ds तं; V2.3 तै: (for ते). D1.4 (both second time) सुलोचन; D2.0 [S]भिगम्य च (for समेल्य च). D1.3.4 (all first time) तुष्टिं च परमां यया (for the post. half).]

—(1. 196) Ds.9 प्रतीताश् (for सुप्रीताश्). Ñ B ते (for च). Me दिजा:; Cm.g.k.t as above (for सुरा:). M1 निर्मि-(for निमेश्). Ds चैते; De Ma चैतत् (for चेतस्). G1 Ms.6. 7.9.18 तथा; Me ततो (for तदा). Ñ B1 निर्मि(B1 कि) राजानम्; V(V2 marg.) B2-4 D1-6.9 Ts.4 निमेरातमानम् (for निर्मेश्वेतस्तदा). —D12 om. (hapl.) l. 197-200. —(l. 197) V1 एवं (for वरं). Ś Ñ V2 B D5.8 Me वृणीष्ट्र; Cm.g.k.t as above (for वरंथ). V3 राजेंद्र (for राजवें). Ś D8 यते; V1 कुने; B1.4 कुतो; T4 G1 M1 कुन्न; Cm.k.t as above (for के ते). D7 निस्टियते; T1 M8.9 निस्टियतो; G1 विस्टियति; M8

एवसुक्तः सुरैः सवैंनिमेश्वेतस्तदाववीत्। नेत्रेषु सर्वभूतानां वसेयं सुरसक्तमाः। बाढमित्येव विवुधा निमेश्वेतस्तदाञ्चवन्। नेत्रेषु सर्वभूतानां वायुभूतश्वरिष्यति। स्वत्कृते च निमिष्यन्ति चश्लूंपि पृथिवीपते। वायुभूतेन चरता विश्रामार्थं सुहुर्सुहुः। एवसुक्त्वा तु विबुधाः सर्वे जग्मुर्यथागतम्।

[200]

निरीक्ष्यतां; Cm.k.t as above (for निरूप्यताम्). N V1.2 B D1-5.8 T3.4 जन्म विधीयतां(D5 °ते); D6 (with hiatus) चेतोसि उच्यतां (for चेतो निरूप्यताम्). V3 ब्रह्म जन्म तवेष्यतं (for the post. half). ६६ Cg: क तें चेतो निरूप्यतामिति च पाठः. १६ — \$2.8 transp. l. 198 and l. 199. — (l. 198) G1 उक्ते; M2 उक्तं (for उक्तः). S D8 प्रमुक्त्या मुराः सर्वे (for the prior half). — \$1 D8 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 200. \$2.8 om. the post. half. V2 reads from the post. half up to the prior half of l. 199 in marg. B1.2 M1.8 निमि-; Cm.g.k.t as above (for निमेश्न). Ñ2 V2 B1-8 ततो; M4.6 तथा; Cm.g.k.t as above (for तदा). B2 [S]भवत (for [अ] ब्रबीत्). Ñ1 V1 B4 D1-4.9 T3.4 जवाचात्मा निमेस्तदा; V3 स ताजिमिस्वाच इ; D5 निमिश्चित्य तदाव्यति (for the post. half). — After l. 198, V3 ins.:

61* वसिष्ठपमुखान्सविन्दृश्च वै सुरसत्तमान् ।; while Ds ins.:

62* नेच्छेतां परमात्मानं सशरीरी दयालवः।

-Ms om. (hapl.) l. 199-200. -(l. 199) V1.8 D1-4.9 वसेयं; Ds उपिष्ये (for नेत्रेषु). Ds om. (hapl. ?) सर्व-. V1.3 D1-5.8 Ts.4 -मत्त्वानां; Cm.g as above (for -मृतानां). Ñ1 B4 भूतानां चक्षिष सदा (unmetric) (for the prior half). V1.3 D1-5.9 दृष्टयां(V3 D1 °ट्टा; D5 °ट्टो) वे (for वसेयं). -(1. 200) \$2.3 om. the prior half. Ñ1 V1.3 D1-5.9 Ts.4 देवास्ते; V2 Bs.4 तं देवा (for विबुधा). - M2.7.10 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 204. Ñ2 B1.2 M1 निमि- (for निमेश्). Ñ2 B2 ततो; B1 $M_{4.8}$ तथा (for तदा). \widetilde{N}_1 V $B_{3.4}$ $D_{9.8.5.9}$ $T_{8.4}$ आत्मानम् (for चेतस्तरा). D1.4 निमेर्वचनमुत्तमं; D8 निमेषेन तद्बुवन् (for the post. half). -(1. 201) D1.3.4 -सरवानां (for -भ्तानां). Da.s Ms चरिष्यति. Vs वायुर्भर्ता भविष्यसि (for the post. half). -(1, 202) Ma खत्कतेन (for लाकृते च). T1.2 G Ms. 5.8 निमिषिच्यंति (for च निमिष्यन्ति). G1 Ms पृथिवीतले. —For l. 202, Ñi V Bs. 4 D1-4.8 L(ed.) subst.:

63* निनिष्यन्ति च चक्ष्रंषि त्वत्क्रुतेनैव देहिनः।

[Ñı हि (for च). V1.8 B2.4 D1-4 निमिषिष्यंति; D8 G L (ed.) निमेषिष्यंति (for निमिष्यन्ति च). V8 त्वत्कृते च (for त्वत्कृतेन). B2 [ए]व च (bypm.) (for [ए]व). D2.8 त्वत्कृते सर्वदेहिनां (for the post. half).]

ऋषयोऽपि महात्मानो निमेर्देहं तपोधनाः। [205] अर्गि तत्र निक्षिप्य मथनं चकुरोजसा। मञ्जहोमैर्महात्मानः पुत्रहेतोर्निमेस्तदा। अरण्यां मध्यमानायां प्रादुर्भृतो महातपाः। मधनान्मिथिरित्याहुर्जननाजनकोऽभवत्। यसाहिदेहात्संभूतो वैदेहस्तु ततः स्मृतः। [210]

— (1. 203) V2 (marg.) क नोश्र सर्वभूतानां; V3 वायुभूते ततस्तरिमन् (for the prior half). D1.2.4.9 G Cg.k विश्रमार्थ; D3 विश्रासार्थ; D4 विश्र²; Ct as above (for विश्रामार्थ). — For l. 202-203, Ś Ñ2 B1.2 D5.8.12 M6 subst.; V2 ins. only l. 2 after l. 197:

64* नयनैनिमिषिध्यन्ति विश्रमार्थं मुहुर्मुहु: । चक्षुंपि सर्वभूतानां वायुभूतेन पार्थिव ।

[(1.1) \tilde{N}_2 B1.2 स्वत्कृते; Ms यरकृते (for नयनैर्). \tilde{S} D12 विश्रमार्थ; Ds विश्रमार्थ; Ds विश्रमार्थ. —(1.2) Ds मक्षसे वायुभ्तानां (for the prior half). \tilde{N}_2 वायुभूतश्चरिष्यसि; Ms वायुभूतस्तु पाथिव (for the post. half).]

-(1. 204) V1.3 T3.4 ततो देवा: (for तु विबुधा:). Ds त एवसुक्त्वा विबुधाः (for the prior half). Ś Ñ V B DI.2.4. 5.8.9.12 Ts.4 Me [S]गच्छन् (for जम्मुर्). Ds जम्मुश्चेन (for सर्वे जग्मुर्). Te यथामुखं. -- (1. 205) V1.3 D8.8.9 T3.4 च (for sिए). Ñ2 V2 B1.2.4 D1.4-6 निम-; V8 ऋषेर् (for निमेर्). Ms.4-9 देहे (for देहं). Ñi Vi.3 Ds.8.6.7.9-11 Ts.4 Ms समाहरन् ; Ñ2 Vs B ममंधिरे (for तपोधना:). —(1. 206) D4.7.9 G M2-4.7.8 Cm अर्गी; D13 आर्गि; Cg.t as above (for अर्णि). Ds ते तत्र (hypm.) (for तत्र). Vs नि:क्षिप्य. Ñ1 Vs B1.4 तस्य देहातु; Bs.5 न्यस्य देहं तु(B2 °हेषु) (for तत्र निश्चिष्य). D7.10 मंथनं (for मथनं). Ñ1 V2 B मंथानं चापि चित्रते; Ñs V1.8 D2.8.9 T8.4 तेकुर्वन्मथनं(V8 वितं) तदा(Ts ंथा) (for the post. half). -(1. 207) Vs ते तु; T1 Me मंत्रेर् ; Cm.g.k.t as above (for मन्न-). D2 -हेतोर् ; Ds -होमे (for -होमेर्). V1.3 D2.2.9 T3.4 अथ; B1 (marg. also as above).2 Me तथा (for तदा). Ms महात्मनः (for निमेस्तदा). —(1. 208) Ś Ñi Vi Di-5.8.9.12 Ts.6 Me महायशा:; Ña V2 B यतश्च सः; Vs महीजसः (for महातपाः). —(1. 209) Ñ V1.2 B D2.3.9 अतो (B1.4 D2.9 °थो) मिथिरिति ख्यातो (N2 B प्रोक्तो); Vs lacuna (for the prior half). Do जनकाज (for जननाज्). —After 1. 209, B2 ins.:

65* विख्यातश्च ज्ञानयुक्ते सर्वधर्मपरायणः।

—(1. 210) M1.2.4.5.7.9.10 निदेह-; Cm.g.k.t as above (for निदेहात्). Te M1.8 निदेहस् . Ms स (for तु). M1.5 [5] अनत् (for रस्त:). —For l. 210, Ś D5.8.18 subst.:

66* यस्मादिदेहः सम्पन्नो विदेतः स ततोऽभवत् । [Ds विदेहात् (for first विदेहः).]

-Ds cont.:

[609]

एवं विदेहराजम्तु जनकः पूर्वकोऽभवत्। मिथिनीम महातेजास्तेनासौ मैथिलोऽभवत्।

Colophon

एवं ज्ञवित रामे तु लक्ष्मणः परवीरहा। प्रत्युवाच महात्मानं ज्वलन्तमिव तेजसा ।

67* यवं मुवाणं तं रामं लक्ष्मणः परवीरहा । पुनरेव महात्मानमुवाचामितविक्रमम् ।

-For l. 210, Ñ V B D1-4.0 T3 subst.:

68* विदेहश्चाभवधस्मान्महात्मा स महातपाः। तस्माद्विदेहाः प्रोच्यन्ते सर्वे तद्वंशजा नृपाः।

[D1.4 read l. 1 after l. 204.—(l. 1) B1 विदेहे; Ds वैदेहरा; Ts विदेहाच्. B2.4 धर्मान्; D1 तत्र; Ds तस्मान्; D4 तस्मिन् (for यस्मान्). V1 B2 D2 महायशाः; D1.4 त्वलोचने (for महातपाः). Ts सुमहायशाः.—V1 reads from l. 2 up to 69* in marg.—(l. 2) V1.8 D1-4.8 T3 -वंशसंभवाः; B4-वंशमा नृपाः.]

-Ñ1 V1(m.).8 D1-4.9 T8 cont.:

69* ख्याताः पुण्यवतां श्रेष्ठाः सत्यार्जवपरायणाः।

[V1.3 -समन्विताः (for -परायणाः).]

—B1.8 om. l. 211. —(l. 211) Ś D8.12 -राजस्य; V3 -राजानं; D6.7.10.11 T4 -राजश्च; G1 -राजा तु (for -राजस्तु). Ñ1 V8 D2.9 पूर्वजो जनको; V1 B4 पूर्वको जनको (by transp.); D1.4 वैदेहो जनको; D3 पौर्वको जनको (for जनकः पूर्वको). —D5 om. l. 212-215. —(l. 212) D4 M1 निमिर्; M5 ऋषिर् (for मिथिर्). Ñ1 V8 B4 महावीयों; M4 * * तेजास (damaged). Ñ1 D1.8.4 तेन सा; Ñ2 V3 B1-3 येनासों; V1 यस्यासों; V3 यत्र सा; B4 येन सा; D2 T3 मथनान्; D6.7.10.11 तेनायं; D9 यस्य सा (for तेनासों). Ś Ñ V1.3 B D1.8.4.8.9.12 T1.4 G2 मिथिला; V2 D2 T8 M5.6.8 मिथिलो. —After l. 212, \$2.3 Ñ V2 B D3.7.10.11 ins.:

70* इति सर्वभशेषतो मया
कषितं संभवकारणं तु सौम्य ।
नृपपुंगवशापजं द्विजस्य
द्विजशापाच ददन्द्वतं नृपस्य ।

[(1. r) \$3.8 Ñ1 B2 D2 मया ते. —(1. 2) \$2.8 च (for तु). —(1. 3) B2 दिज- (for नृप-). B1 -शापजं विश्वव्य; D2 -वंशवर्तिनो महास्मनः (for -शापजं दिजस्य). —(1. 4) Ñ V2 B यदभूच(B4 °*) वै (for च यदन्दुतं). D2 प्रिथतं यद्मरितं वभूव कुंभयोनेः.]

Colophon. — Sarga name: Ś Vs D1.4.8.12 निमि(D4 °मी)संगन:; Ñ V1.2 B2.4 Ds.9 मिथिसंगन:(D9 om. संगन:); B1.8 मिथिनिमिसंगन:; D2 मिथिलसंगन:. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.3 D2.12 om.; Ñ2 illeg.; V1 42; B1.2 (m. also sec. m. 58) 59; B2 44; B4 D9 60;

नहदद्भुतमाश्चर्यं विदेहस्य पुरातनम् । निर्वृतं राजशार्दृलं वसिष्टस्य निमेः सह । निमिस्तु क्षत्रियः शूरो विशेषेण च दीक्षितः । न क्षमां कृतवात्राजा वसिष्टस्य महात्मनः । एवं ब्रुवित वीरे तु लक्ष्मणं पुनरत्रवीत् । रामो रमयतां श्रेष्ठो श्रातरं दीस्रतेजसम् ।

[220]

[215]

D1.4 54; Ds 56; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 57; Ds 53; Ts 62; T4 63; Ms 55. —After colophon, Ts G M1.2.8 conclude with श्रीरामाय नम:; T4 with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नम:; Ms with श्रीकृष्णाय नम:; M10 with श्रीराम-चन्द्राय नम:.

—(1. 213) Ñ1 damaged for एवं हुवति. B1 इति. M1 नदति; Cm.k.t as above (for मुनति). Ñ2 V2 (after corr. m.) B1-3 काकुत्स्थे (for रामे तु). Ś V1.3 D1-4.8.9.13 Ts बुवाणं रामं तु(D1.8.4 तं रामं). M1 damaged for वीरहा. -(l. 214) Ñi Vi.s Ba Di-4.9 Ts पुनरेन (for प्रत्युनाच). Ś V1 D8.12 महातेजा; B1 रघुश्रेष्ठं; T3 [अ]परं वाक्यम् (for महात्मानं). V1 तेजसं. Ñ1 V3 B4 D2.3.9 Ts G (ed.) उवाचा-मिततेजसं (G [ed.] °विकामं); B1 रामं कमललोचनं; D1.4 उवाचामित्र-कर्शन: (for the post. half). —(l. 215) Ñ1 B1.3.4 एतद्वि (for आश्चर्य). Ds महद दुतमाधुर्य (for the prior half). \$ Ds.12 विदेहं तु; Ñ V1.8 B D1-4.9 T8 Me 'हेपु (for विदेहस्य). Ñ1 पुराभवत् ; V3 D1-4.9 Т3 सनातनं. 8 Сv: महदद्धतमाश्चर्य-मिति । अत्राद्धताश्चर्ययोर्धुगपत्प्रयोग अःश्चर्यस्यातिशयदर्शनार्थः ।; Cg: पुण्यश्रवणत्वेन महदद्भुतम् । आश्चर्याद्याश्चर्यमिलर्थः. 🛠 —(1. 216) Š1.2 D8-8 T1.4 G2 M3.4 निवृत्तं; Ñ2 B1-3 वृत्तं नै; B4 प्रवृत्तं; Da.9 निमित्तं; Cm as above (for निवृत्तं). Ma lacuna from त up to the post. half. M7 वरिष्ठस. D7.10.11 मुनेश; Cm.g.k as above (for निमे:). Ś Vi Di-6.8.9.12 तथा; Ña Va B De.7.10 11 Ta Ma.e. च इ; Va Ta तदा; Cm.g.k.t as above (for सह). —(1. 217) Ñ1 B4 हि; Ñs Bs व (for तु). B1 क्षत्रियश्रेष्ठो; D4 °यश्र्रो; D5 सुकृती श्र्रो. M6 damaged for विशेषेण च दी. Ñ1 V1.3 D12 M5 तु; M10 [अ]पि (for च). S Ds त्वरीरित:; Ms च धार्मिक: (fot च दीक्षित:). —(1. 218) De.10.11 M2 Cm.k.t न क्षमं. Ñ V B4 D1-4.9 अकरोत् (for कृतवान्). Ñ V B D8.9 कस्माद्; D1.2.4 तरमाद्; Ts Gs राजन्; M1 राम (for राजा). Ds न क्षमा च कृता राजन्वसिष्ठेन महात्मना. -- M1 om. 1. 219-222. -- (1. 219) \$ Ds.12 लक्ष्मणेनेवमुक्ते तु; D1.3.4 एवं मुवंतं तं वीरं (for the prior half). Ś Ds सोमित्रिं; V1 B4 D2.9 लक्ष्मणे; V8 G2.8 लक्ष्मणः. —(1. 220) Vs राम. S V1.8 D2-4.8.9.12 Ts कथयता (for रम°). Vs श्रेष्ठं; Ts वर्यो (for श्रेष्ठो). Te लक्ष्मणं. V1 वाक्यम-भवीत् (for दीमतेजसम्). —For l. 219-220, Ña Va B1-8 Ds Ms subst.; while D6.7.10.11 Ts.4 K (ed.) subst. for l. 219:

71* छक्ष्मणेनैवमुक्तरतु रामोऽथ जयतां वर: । उवाच छक्ष्मणं वाक्यं सर्वशास्त्रविशारदम् । सौमित्रे दुःसहो रोपो यथा क्षान्तो ययातिना।
सत्त्वानुगं पुरस्कृत्य तिन्नबोध समाहितः।
नहुषस्य सुतो राजा ययातिः पौरवर्धनः।
तस्य भार्याद्वयं सौम्य रूपेणावितमं भिव।
एका तु तस्य राजर्थेर्नाहुषस्य पुरस्कृता। [225]
शर्मिष्ठा नाम दैतेयी दुहिता वृषपर्वणः।
सुता तूशनसः पत्नी ययातेः पुरुषर्वभ।
न तु सा दियता राज्ञो देवयानी सुमध्यमा।

शर्मिष्ठाजनयर प्रस्तु द्वितो ततो दुःखसम भागवस्य कुरे सहसे हृद्रतं दु

तयोः पुत्रौ तु संभूतौ रूपवन्तौ समाहितौ।

शर्मिष्ठाजनयरपृरुं देवयानी यदुं तद्रा। [230]
प्रुत्त द्वितो राज्ञो गुणमिन्कृतेन च।
ततो दुःखसमाविष्टो यदुर्मातरमवत्रीत्।
भागवस्य कुले जाता देवस्याक्षिष्टकर्मणः।
सहसे हृद्रतं दुःखमवमानं च दुःसहम्।
भावां च सहितौ देवि प्रविशाव हुताशनम्। [235]

[(l. 1) D6.7.10.11 Ts.4 एवमुक्तरतु तेनायं(Ts.4 °नैव) (for the prior half). K (ed.) श्रीमान् (for रामो). Ñ2 B2 रमयतां वर:; D5 परपुरंजय:; D6.7.10.11 Ts.4 M6 क्षत्रियपुंगव: (for sथ जयतां वर:).—(l. 2) D11 om. वाक्यं. Ñ2 B1.3 M6 सर्वनावय-. Ñ2 V2 B1-3 D6 T4 M6 -विशारद:; D5 -विदां वरं (for -विशारदम्).]

—(1. 221) M4 damaged for सोमिन्ने. Ś Ñ1 D8.12 कोपो; V2 B3.4 कोधो; T4 वीरो; M7 दोषो (for रोषो). D1 [आ]ख्यातो; D5 T1.2.4 G2.3 M3 क्षांतं; M2 कांतो (for क्षान्तो). —(1. 222) Ś1.2 V1 B3.4 D2.8.0.12 संबंधकं; Ñ1 V2 स मे स्वंतं; V2 समूर्थकं; D1.4 सम्यिध्यं; D3 सात्त्वकं तु; D5-7 G1 M10 स स्वं गुणं (D7 °णे); T1.2 G2.8 M8 सत्त्वा(T1 °वि)त्मकं; M5 सत्त्वाधिकं; Cv.m.g.k.t as above (for सत्त्वातुणं). T3 Cg.k.t तं निवेध; T4 M8 सन्त्रिवेध. —For l. 221-222, Ñ2 B1.2 M6 subst.; Ś B4 D6-8.10-12 T3.4 M3 ins. after l. 220; V2 D6 (only l. 1) cont. after 71*; B3 cont. l. 1 after 71* and ins. l. 2 after l. 222:

72* न सर्वत्र क्षमा वीर पुरुषेषु प्रदूरवते । यथा तु क्षत्रियेणैव क्षान्तं शुक्रस्य तच्छृणु ।

[(1. 1) Ś Ds.8.12 न सर्व क्षमया वीर; Ñ2 V2 B न क्षमा वीर सर्वत्र (for the prior half). Ś Ds सुखं नैन; Ñ2 B1.8.4 पुरुषे (B3 ° पं) नै; Ds.12 Ms सुखेनैन; D9 T4 पुरुषेण; L (ed.) मुखेनैन (for पुरुषेषु). Ś D8.12 प्रवस् (D12 ° द्य) ते; Ds प्रशस्पते; Ds प्रदर्शते; Ms [उ]पदृश्यते (for प्रदृश्यते). —B4 D8.7.10.11 T3.4 Ms om. l. 2. —(1. 2) Ñ2 B1.2 च (for तु). V2 (after corr. m.) विश्रस्थ: Bs श्रुकेण.]

—(1. 223) D1.8.4 नचुषस्य. Ñ2 V2 B1.2 बीर; B3 बीरो (for राजा). Ś Ñ1 V1.3 B4 D1-5.8.9.12 M6 पौरवरसलः; Ñ3 V2 B1-3 इति विश्वतः; T3 पुरुषवेभः; M5 पुण्यवर्धनः; G (ed.)°शासनः; Cm.k.t as above (for पौरवर्धनः).—(1. 224) Ñ2 V2 B1-3 आसी-द्रायोः; D5 तस्य पत्नीः; M4 damaged (for तस्य भायोः). B1-3 तस्य; M6 वासीद् (for सौम्य).—(1. 225) M6 transp. तु and तस्य. Ñ V B D1-4.9 T3 बहुमानः (T3 °ना); G M1.4.5 नहुषस्य. V3 -पुरःसरा; G1 पुरा श्वता; M5.10 तु (M10 स) संमता; Cm.g.k.t as above (for पुरस्कृता). Ś D5.8.12 बहुमानमुपस्थिता (for the post. half).—M1 om. (hapl.) 1. 226-229.—(1. 226) Ś Ñ V1.2 B1.5.4 D1-5.8.9.12 T3 M6.9 दियता; V3 B2 दिहता; D7 T4 Cm देतेया; Cg.k.t देतेयी (as above). V3 B3 दियता; M6 om. (hapl.) (for

दुहिता). —(1. 227) M4 damaged for the prior half. D6.7.10.11 T5.6 अन्या; Cm as above (for मुता). D5.6 (both with hiatus) उज्ञानसः. D6.7 T8.6 पुत्री; T1.2 G2.3 चेका; M8 चान्या; Ck.t as above (for पत्री). Ñ2 V2 B1.2 (m. also as above).3 द्वितीया सा(V2 B3 व्याखा) भनस्मभी; T1.2 G2.3 M3 पत्री यन्नाहुपस्य चे (for the post. half). —(1. 228) M8 मर्तुः (for न तु). T3.6 M3 देनपाना. —For 1. 227-228, Ñ1 V1.5 D1-6.9 subst.:

73* सुतां तूशनसो राजा ययातिः पुरुपर्वभः। अदिपरसततं पत्नों देवयानी सुमध्यमाम्।

[(l. I) D1.2.4.9 उश्चनसो. T1 राजन् (for राजा). D1 पुरुपर्वम. —(l. 2) V1 द्विपत: (for अद्विपत्). Vs lacuna for सुमध्यमाम्.]

—(1. 229) Ds तो च पुरुपों (hypm.) (for तथो: पुत्रों). Ś Ds.12 समुद्भतो; Ds समुत्रवी; Ms इपवंतो (for त संभूतो). Ś Ds.8.12 चोपपत्रो (Ds इपवंतो) गुणान्वितो; Ms वभ्वतुररिंदमो (for the post. half). —For l. 229, Ñ V B D1-4.9 subst.; while Ts ins. after l. 229:

74* देवगर्भीपमं पुत्रं प्रथितं स्वेन तेजसा।

[V2 B1 गर्म (for पुत्रं). B1 दधतु:; Bs प्राधितं; Ts प्रदीप्तं (for प्रथितं). D2 तेन (for स्वेन).]

-(1. 230) Vi त्वेकं; Va Ba पुत्रं; Va पुत्रं; De पुरुं, Ta Ma देवयानाः Ma दे * * *. V1.3 द्यं; Ds om. (for यदं). S Ñ V2.3 B D1-5.8.9.12 T2.4 G1 M1.8.8 तथा; V1 सुतं (for तदा). -Ds om. 1. 231. -(1. 231) D1.2.4.6.9.10 984; M1 पूर्वस्, Vs च (for तु). Bs कृतेन तु; Ts °तैस्तथा; G1 °तैरिष; Ck.t as above (for कृतेन च). Vs गुण: सर्वेरलंक्त: (for the post. half). % Cm : गुणैमित्कृतै: । राज्ञानुवर्तनमान्गुणै: 祭 —(1. 233) L (ed.) जातां. Ñ V1.8 B2.6 D1-6.8 및독명; Ts शुद्रस; Ma damaged (for देवस्य). —(1. 234) Ñi Va B सहिस; Mo सहते. S Ds.s.12 Me तत्कर्य; Ñ1 Vs D1.s.a स्व कि; Ñs Va B [ए]वंविषं; V1 D2.0 स नुरुं; De दुईदं; Ts स्वं कथं (for इंद्रतं). Ts मीह (for इ खम्). Ñ Vs.s B M7 अप ; Ts बाव°; Cm as above (for अवमानं). Do To सुदु:सर्व. —(1. 235) Ś Ña Va Bi-s Ds.s.1a Me ताबुभी; Ti.a Ga.a Ma आवां तु (for आवां च). S Ds.12 सहितं(D12 °ती) शिव्रं, Ñ V1.2 before corr., after corr. m. as in Na).3 B2 (m. also).s D1-s.s ते वयं सहिता मातः(Vs मात्रा; Ds सार्थ); Ts तं

[611]

राजा तु रमतां साध दैत्यपुत्र्या बहुक्षपाः । यदि वा सहनीयं ते मामनुज्ञातुमहिसि । क्षम स्वं न क्षमिष्येऽहं मरिष्यामि न संशयः । पुत्रस्य भाषितं श्रुखा परमात्तेस्य रोदतः । देवयानी सुसंकुद्धा सस्मार पितरं तदा । [240] इक्षितं स तु विज्ञाय दुहितुर्भागवस्तदा । अगमस्वरितं तत्र देवयानी स्म यत्र सा ।

वयं नसहा मात:; Ta आवास्यां सहिता देवि (for the prior half). Ś Ñ2 B1.2(m. also).3 D5 8.12 M6 प्रविद्यावो; Ñ1 V1 B2.4 D1-4.9 T3 °शामी (V1 T3 °म); T4 °श त्वं (for प्रविशाव). —(1. 236) \$2.3 Ñ1 V B2.3 D1-8.8.9.12 राजापि; B1 ययाती; Ba राजानं. G1 रमयतां; Ma विरमतां (for त रमतां). Sa दैत्यपत्या; Ma damaged (for देखपुच्या). Ś Ñ V1.2 (before corr.).8 B2(m. also).4 D1-4.8,9.12 Ts व्यासुखं; V2 B1-3 चिरं सह (B1.2 महत्); Ds Ms चिरं सुखं; Ds बहुक्षणा: (for बहुक्ष्पा:). —В1 om. l. 237-268. —(l. 237) S D8.12 M6 वा म (Me दुमें) वेणीयं. D8.12 G1 M4 मम; Ck.t as above (for माम्). V1.3 D1-4.9 म(V1.3 य; D9 त)दवज्ञाकृतं भयं (for the post. half). —(1. 238) \$1.2 V1.3 D1-5.8,9.12 क्षमस्त. D1.4.8 च (for न). Ñ1 B4 इत्युक्तवा सोल(B4 ° व्य) रोरवीत ; V1.8 D1-4.9 इत्युक्तवा सो(D3 °क्तवासौ)रुदद्भशं (for the post. half). - S V1.8 D1.2.4.5.8,9,12 om. 1. 239. - (1. 239) No भृशमार्तस्य. M2.7.10 शोचत: (for रोदत:). Ni B4 (both with hiatus) आर्तस्य रुदती भृशं; Da दीनस्य रुदत: खरं: Ma परमा * ** (damaged) चत: (for the post. half). —(1. 240) Ts.4 Ms देवयाना. S Vs D1-5.8.12 भूशं; Ñ1 V1 De Ts तत:; Ña Ba De.7.10 11 Ta Ma त सं- (for सुसं-). D2.18 Me तत:; Ds खर्क; Ms तथा (for तदा). -(1.241) Ś V1,3 D1-5,8,9,12 वितितं; D6.7 T3.4 Ctp ईप्सितं; Cg.k as above (for इहितं). Ś D12 तच; V3 D1.8.4.8 ततु; D2 च स; Ds तस्य; Gs स हि (for स तु). V1 D9 तमभिप्रायं; D6.7.10.11 तदभिज्ञाय. Ś V1.8 D1-5.8.9.12 स (D9 सु)महायशा:; Ñ1 B4 भगवान्मुनि:; Ñ2 V2 B2.8 Me भा(Me म)गंबो मुनि:; T3.4 °स्तथा (for भागवस्तदा). % Cm.g.k: इक्तिं सखे(Cm न मे) दरोषभावम्।; Ct: इङ्गितमिति पाठे सखेदरोषभावमित्यर्थः। ईप्सितं इति पाठान्तरम्. % -- (1. 242) Ñ र Ta M1.8-8 आगमत: De.7.10.11 आगतस . Ña Ba.s स्वरितस (for °तं). T1.2 यत्र. Ni Va (before corr., after corr. m. as above) Be भार्गवः स्रोगमत्तत्र (for the prior half). Ts.4 देवयाना. Ñ1 B2-4 तु; T4 [अ] स्ति; Ms च (for स). T1 तत्र सा. - For 1. 242, S V1.8 D1-5,8,9,18 subst. :

75* समीपं क्षिप्रमेवास्या महाबुद्धिरुपागमत्।

[Ś Ds.13 समीपे. Śs [अ]ख (for [अ]सा). Ds महायशा: (for उपागमत्). Ś Ds दुहितुः समुपागतं(Ś1 °गमत्) (for the post. half).]

—(1. 243) Va Ba तु (for च). S Va Da.12 Me तां दी-नमनाम् (Me ना); Ba.a तां दीनतमाम् (for [अ]प्रकृतिस्थां ताम्). दृष्ट्वा चाप्रकृतिस्थां तामप्रहृष्टामचेतनाम्।

पिता दुहितरं वानयं किमेतदिति चान्नवीत्।

पृच्छन्तमसकृत्तं वे भागवं दीप्ततेजसम्। [245]
देवयानी सुसंद्भद्वा पितरं वान्यमन्नवीत्।

अहमाप्तं दिषं तीक्ष्णमपो वा सुनिसत्तम।

भक्षिष्वये प्रवेक्ष्ये वा न तु शक्ष्यामि जीवितुम्।

न मां त्वमवजानीपे दुःखितामवमानिताम्।

Da दुवा प्रकृतिकूपस्थां; Ds दुवा सुतां दीनगना; Ma mostly damaged (for the prior half). Da तामहष्टाम्; Da.s.12 Ta Ma अपहृष्टाम्; Ds अहृष्टां ताम्; Ms अपतृष्टाम्; Cg.k.t as above (for अप्रहृष्टाम्). B4 अप्रतिष्टामचेतसां; M1 देवयानीं सुविह्नलां (for the post. half). - (1. 244) D2 वान्य: (for वानयं). Ñ V B2-4 D1-4.9 सो (for च). —(1. 245) Ñ1 V1.8 B4 De Ta तु; D1-4 च (for ने). Ś Ñ2 B2.3 D5.8.12 M6 असक्ते तु(\widetilde{N}_2 B2.3 °चेव) पुच्छंतं; V_2 (before corr., after corr. m. as in Ñ2) प्रच्छंतमसकृतु तं; T2 द्विजेंद्रमसकृत्तस्वं (for the prior half). Do पितरं (for भागवं). Ś V2 (before corr., 'after corr. m. as above) B2 D8.12 M6 मुनिसत्तमं; Ñ1 V2 D2.10.11 T1-8 दीमचेतसं; Ñ2 B8 मुनिपुंगवं; D5 मुनिसःवरं (for दीप्ततेजसम्). — (1. 246) Тз.4 देवयाना. Ś Ñ2 Вз D5-8. 10-12 $T_{3.4}$ ਜੂ सੰ-; \widetilde{N}_1 V_2 (before corr., after corr. m. as above) Ba [अ]थ सं-; Vs मृशं (for सुसं-). Ñ1 Vs B4 D1-4.9 प्रत्यु(V3 तमु)वाच ह (for वाक्यमन्त्रीत्). -- After l. 246, N V2.3 B2-4 D1-4,8 Ts ins.:

76* वाष्पविक्षवया वाचा क्रशा दैन्यसमन्विता। [Ds क्रशी, D2.9 -समागता (for -समन्विता).]

—(1. 247) D2 अहमिंश-. Ś D8.12 विशे तीक्ष्णम्; Ñ1 विषं गंतुम्; Ñ2 V1.2 (before corr., after corr. m. as in V3) D1-4.9 विषं शस्त्रम्; V3 B2.3 जलं वापि; D5 प्रतेक्ष्यामि (for विषं तीक्ष्णम्).
—Ñ2 illeg. from the post. half up to the prior half of 77*. Ś D3.12 अथ; Ñ1 D1-4.6.9 आपो; D5 जलं; T3 शस्त्रं (for अपो). Ñ1 V1 B4 D1-4.9 द्विजसत्तम; M6 [अ] प्यृषि (for मुनि). V2 (before corr. as in Ñ1, after corr. m.).3 b2.3 विषं वा मुनिपुंगव (for the post. half).—(1. 248) M5 transp. भक्षयिष्ये and प्रतेक्ष्ये. Ś D5.8.12 विषं वापि; T1 (before corr.) प्रतेक्ष्येहं; K (ed.) प्रतेक्ष्यामि. G2 ननु (for च तु).—For 1. 248, Ñ V B2-4 D1-4.9 T3 subst.:

77* दुःखेनानेन संतप्ता भजिष्ये ज्ञातमस्तु ते ।

[Ñs illeg. for the prior half. Ds [अ]नल. (for [अ]नेन). Vs Bs-4 संयुक्ता; Ds संप्राप्ता. Ñ1 मिक्षिच्ये; D1.4 सिवच्ये (for भिजच्ये). Bs शुभम्; D1.4 ज्ञानम् (for ज्ञातम्).]—(1.249) Ñ1 V1 D1-4.9 Ts स; Vs मां (for न). Vs च; M1 मा (for मां). D2.9 transp. मां and त्वम्. Ñ1 V1.8 D1-4.6.7.9 Ts.4 M5.8.9 Cv अनु-; G1 एव; G3 अभि-; M2 अवि-; M8 इह; M4.7 अपि; M10 अथ; Cg.k.t as above (for अव-). Ñ1 V1.8 D1-4.9 Ts जानीहि (for ज्ञानीचे). Ś D5.8.12 M6 अनुजानीहि (D12 °थ; M6 °5व) मां तात; Ñ2 V2 B2-4 अनुमन्यस्व

वृक्षं हि समवज्ञाय वध्यन्ते वृक्षचारिणः।
अवज्ञया च राजिपिः परिभूय च भागेवम्।
मञ्यवज्ञां प्रयुक्के हि न च मां बहु मन्यते।
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा कोधेनाभिपरिष्ठुतः।
व्यादर्नुसुपचकाम उशना नहुषात्मजम्।
यस्मान्मामवजानीते नाहुषस्तु दुरात्मवान्।

[250]

[255]

जस्या परया जीर्गः शैथिल्यमुपयास्यति । एवमुक्त्वा दुहितरं समाश्वास्य च भार्गवः । पुनर्जगाम ब्रह्मर्षिर्भवनं स्वं महायशाः ।

Colophon

श्रुखा त्शनसं कुद्धं तदातीं नहुपात्मजः।

मां तात (for the prior half). Ñ1 V1.3 D1-4.8 Ts मंदमागि (D9 °गामि)नीं; Ñ2 B2-4 D6 Ct अप°; Cg.k as above (for अवमानिताम्). % Ct: दु:खितामपमानितां मां खं न जानीपे न जानासि। अवप्रयोगो धात्वर्थमात्रे आर्थः. % —(1.250) D6 तु; T4 न (for हि). S D8.12 -अतिक्रम्य; V1.3 D2.8 M4.8 -अवि(D9 M4.8 °नु) ज्ञाय (for -अवज्ञाय). T3 वृक्षहानाम°; G1 M5 वृक्षं ह्मस्याम्य(G1 स ह्मन)वज्ञाय (for the prior half). S2 -जीविन:; Ñ2 V2 B2-4 -वासिन:; V3 -चारिभि: (for -चारिण:). D5.6 T4 लताया: परिपालनं; G1 M2.4-9 का लता(G1 रोप्ता च; M5 लता च) परिपाल्य (M6 °मृग्य)ते (for the post. half). —For l. 250, D7.10.11 T1.2 G2.3 M1.3.10 K (ed.) subst.; while G1 M5 ins. after l. 240:

78* वृक्षस्यावज्ञया तात छिचनते वृक्षजीविनः।

[D7.10.11 ब्रह्मंश् (for तात). K(ed.) खिद्यंते (for छिद्यन्ते).]
—(l. 251) Ś D7.8.12 T4 M4.7 अवज्ञाय; Cv.m.g.k.t as
above (for अवज्ञ्या). D10.11 T2 भागेव (for भागेवम्).
—For l. 251, Ñ V B2-4 D1-4.9 T8 subst.:

79* त्वय्यवज्ञां करोत्येष परं परिभवं तथा।

[V1 D1.4.9 त्वय्य (D1 तवा; D9 मय्य)वज्ञा परा क्षेपा; V3 दुरवज्ञाय न क्षेपा; D2.8 T3 तवा (D8 त्वय्य)वज्ञाप (D2 ° क) से क्षेप (for the prior half). Ñ1 V1.8 D1-4 T3 पर: परिभवस. V3 त स: (for तथा).]

—(1. 252) Ś D12 स्वयि; D5 मया; D8 स्वया (for मयि). D5 प्रयुक्तस . Ś Ds.12 T1.2 Gs Ms.6 स; Ds तु (for हि). Ñ V B2-4 D1-4.8 T8 G (ed.) यन्मां राजाव (Ñ1 D1.3.4 T8 °जा न; Do जा वि)जा(G [ed.] मा)नीते (for the prior half). \$1.3 D8.12 न यन्मां; Ñ V B2-4 D1-4.9 T8 न चापि; G1 शर्मिष्ठां (for न च मां). 2% Cg : अवज्ञाय स राजिंद: परिभूय च भागविमिति पाठे भागवविषयावमानाबहुमानाभ्यां मय्यवज्ञानबहुमानाभावं करोतीत्यर्थः. 🛠 —(1. 253) Ś Ds तु (for तद्). De.7.10.11 Ta G1 कोपेन. V2 D5 G1.2 M5.8-10 [अ]पि; D2.6 स (for [अ]भि-). V2 De.7.10.11 Ts -परिवृत:. —(l. 254) Note hiatus between two halves. Ś Ds.12 प्रहसन्; Ñ2 V1.3 D1-7.9-11 भागंबी (for उज्ञाना). D1.8 नघुषात्मजं. Ñ1 B4 उज्ञाना नाहुषं वानयं व्याहर्तुं-सुपचक्रमे. —(1. 255) Ms. ९ त्वम् (for माम्). Ds-7.10.11 Te G1 M8.9 अवजानीये. D5-7.10.11 T4 G1 नाहुप त्वं; G2 नाहुपस्तद्. N1 B4 अवजानासि यसास्वं सुतां मे नहुषात्मज. - For l. 255, S N2 V2 B2.8 D8.12 Me subst .:

80* यस्मान्मे तनयां मोहादवजानासि नाहुष । [Ś Ds.12 यदि (for यसान्). Ś Ds मानुष; D12 मारिष (for

नांहुक); 🖫

while V1.3 D1-4.8 T3 subst. for 1. 255:

81* अवजानाति त्वां यस्मान्नहुपस्यात्मजो नृपः।

[V1 अभि- (for अव-), D1 -जानामि, V1 मां यस्मान्; Vs यस्नान्मां; D1 त्वं य°; D2 स्त्रीं य°; D3 Т3 यस्मास्वां (by transp.) (for त्वां यस्मान्), D1.3.4 नघुपस्य, T3 [आ]त्मसंभवः (for [आ]त्मजो नृपः).]

— (1. 256) Ta G1 transp. जरवा and परवा. Ś Ñ V2 B2-a D5.8.12 M6 तस्मार्च जरवा जीणी: (Ś D8.12 जीणी; M6 कीणी); V1.8 D1-4.8 Ts तस्मारस(D2 °र्च) जरवा भया; D6.7.10.11 वयसा जरवा जीणी: (for the prior half). Ś Ñ V2 B2-a D1. 5-8.10-12 M6 जपवास्यसि. — D9 reads l. 257 in marg. — (1. 257) Ñ V2 B2-a स राजान; V1.3 D1-4.9 Ts समान्धास्य (for दृहितरं). G3 M4 समान्धस्य. D6.7.10.11 Ta स (for च). Ñ V2 B2-a तां(B3 स्वां) सुनां (for मार्गवः). V1.8 D1-4.9 Ts तनवामृष्सत्तमः (D8 °म) (for the post. half). — (1. 258) Ś D5.8.12 सुनिर् (for पुनर्). Ś D8.12 स तदा; Ñ V2 B2-a विश्विर; V1.3 D1-4.9 धर्मारमा; M1 मवनं (for महाविर्). V3 भास्तरस्तु; B2 M6 भवनं सु-. B3 महातपाः. — After l. 258, \$3.8 Ñ V2.3 B2-4 D7.10.11 ins.:

82* स एवमुक्त्वा द्विजपुंगवाद्यः

मुतां समाश्वास्य च देवयानीम् ।

पुनर्ययौ स्यसमानतेजा

दस्ता च शापं नहुषात्मजाय । [(]. 1) B2 इति (for स).]

Colophon: V1 D1.3 T3 om. —Sarga name: Ś Ñ B2-4 D5.6.8.12 वयातिशाप:; V2 श्रीरामलक्ष्मणसंवादे वयातिशाप:; V3 D2.9 दे(D2 श्रीदे)वयानीवावयं. —Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 B3.6 D2.13 om.; Ñ2 D6 61; B2 45; D5 M6 56; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 58; D8 54; T6 64. —After colophon, T6 concludes with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमी नमा: G M1.2.6.8 with श्रीरामाय

नमः; M10 with श्रीरामचन्द्राय नमः. Before l. 259, Ś V1 D1.3-5.8.9.18 Ts ins.:

83* ययातिरिप धर्मात्मा देवयानीसमुद्भवम् ।

[D12 begins with . D1.4 ततो राजा (for ययातिर्). T3 अथ (for अपि). T3 देवयाना: D5 देवयानी समुद्रहन् (for the post. half).]

—Cv does not comment on l. 259-302. —(l. 259) Ñs Bs ज्ञात्वा. Ds चोशनसं; Ds (with hiatus) उशनसं. Ś V1.8 D1.8.4.8.9 12 Ts त(Ds स)मिसशापं तु; Ds तु मुनिशापं तु

[613]

जरां परिमकां प्राप्तः स पुत्रमिद्मन्नवीत्। [260]
यदो त्वमिस धर्मेज्ञ मद्धं प्रतिगृह्यताम्।
जरां परिमकां पुत्र भोगै रंस्ये महायशः।
न तावत्कृतकृत्योऽस्मि विषयेषु नर्श्वभ।
अनुभूय यथाकामं ततः प्राप्त्याम्यहं जराम्।
यदुस्तु वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच नर्श्वभम्। [265]
पुत्रस्ते दियतः पुरुः प्रतिगृह्णातु वै जराम्।
बहिष्कृतोऽहमर्थेषु संनिकर्षाच पार्थिव।

प्रतिगृह्णातु ते राजन्यैः सहाभासि भोजनम्।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजा पृरुमथाव वीत्।
इयं जरा महाबाहो मदर्थे प्रतिगृह्णताम्। [270]
नाहुषेणेवमुक्तस्तु पुरुः प्राञ्जलिरव्रवीत्।
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि शासनेऽस्मि तव स्थितः।
पूरोर्वचनमाज्ञाय नाहुषः परया मुदा।
प्रहर्षमतुलं लेभे जरां संकामयच ताम्।
ततः स राजा तरुगः प्राप्य यज्ञानसहस्रशः। [275]

(for त्शनसं कुढ़). S N Ba-4 Da.8.12 Me श्रुताथी; V1 D1-4.9 Ts शुकात्स; Vs शुक्रस्य; G1 श्रप्तोथ (for तदातों). —(l. 260) De.7 Ta पलिततां (for प्रमिक्तं). Ś Ñ2 V B2-4 D1-5.8-12 T3.4 Ct प्राप्य; N1 damaged; G2 प्राप्ता; Cm as above (for प्राप्त:). Ds सुपुत्रम् ; De.7 T1.2.4 G1.3 M1.3 स्वपु °; G2 स पुत्राव ; Ma स पुत्रान् . N V B2-4 D1-4.9-11 T3 यदुं वचनम° (for the post. half). - (1. 261) D12 यतस (for यदो). M4 damaged for सि धर्मज्ञ. Ś1 त्वमिप; Ñ2 V2 (m.) B2.3 De जरेयं (for स्वमिस). S Ds.8.10-12 T1 M1 धर्मज्ञो. Ñ1 V1.3 B4 D1-4 T3 जरा त्वयेयं(Ts o याच) धर्मज (for the prior half). Ś Ñi Vs D1.3,4.8.12 T3 मदर्थे. D2 G1.2 M1.2.4.7 परि- (for प्रति-). —(1. 262) S Ds.8 तु (Ds सु)महतीं; D12 महतिकां (for प्रमिकां). Ñ V B2-4 D1-4.9 T8 त्विय संक्रा(B2.4 D1.4.9 क)म्य धर्मज्ञ (Ñ V2 B2-4 दुर्वारां); T4 M3.5.10 जरा परिमका पत्र: Me जरा सुमहती पुत्र (for the prior half). Ts भोगान ; G1 भोगे. Ta अन्येर (for रंस्ये). S Ñ Va Ba-a Ds. 8.12 Me transp. भोगै and रंस्ये. S Ds.8 महाबल:; Ñ V B2-4 D1-4.9 Ts यथामुखं; De Ta Ma °यशा:; D12 °बलै:; Me °बल (for महायश:). -(1. 263) Ba न यावत्. D1-4.9 कृतकार्थो; T1.2 G2.3 M1-5. 7.9.10 °कामो; Ms °कालो (for कृतकूत्यो). V2 B2.4 विषयेहिमन् . S No Vo (m. also) Be Do. 8.12 नरोत्तम; Da नर्षमः; Me च पाथिव (for नर्षभ). Ñ1 V3 विषये पुरुषषभ (for the post. half). —(1. 264) Ts अनुभूत्वा. S1.8 V1.8 D1-4.8.9.12 हि(Vs च) कामान्वै; Sa De.7.10.11 Ta तदा कामं; Ta चिरं भोगान ; Ma damaged; K (ed.) तथा कामं (for यथाकामं). Ñ V2.3 B2-4 D1-4.9 Ta पुन: (for तत:). S D5.8.12 संप्राप्त्रयां: Ñ1 प्राप्त्यामि तां; Va प्राप्स्यामहे (for प्राप्त्याम्यहं). —(l. 265) Ñ Va Ba-4 पितुस्तद: V1.8 D1-4.9 T8 स पितुर्. D5.6.10.11 T2.4 G1 Ms.c.e-o यहस्तद्. M10 तहच: (for वचनं). Ñ1 damaged for श्रुता प्रत्युवाच, N V B2-4 D1-4.9 T3 यदुस्तदा(D2.9 T8 °था): D12 M8 नर्षम:. - (1. 266) G2 तु (for ते). D1 प्र:. Ñ1 Be असी (for प्रति-). S De.12 ते; N V2 B2-4 D5 M6 [इ]मां; Gi ai (for के). —(1, 267) Dig om. the prior half. S N1 V1.8 D2.8.8.9 Ts अवेभ्य: D1.4 अधिभ्य: M1 अर्थेन, B: महाहेंप: Ma damaged (for Sहमर्थेषु). S Ñi Vi.s D1-4.8.9.12 Ts सर्वेभ्यस्तवः Ñs Bs. इत्वया सर्वेषः Ds T4 कृष्टस्त (Te क्ष) (for संनिक्षांच). Me नरोत्तम (for च पाथिंव). Va (after corr. m. as in Na) Be तव पाथिवसत्तम (for the post. half). - (1. 268) Ś aftinita; Ñs Va Bi-4 De.s G: Ms.7.0 प्रतिगृहतु. St Ne D7.10.11 G: नै; Ss. 2 D8.12 मे

(for ते). V1.3 D1-4.9 T3 जरां ते तेय (V3 [S] धैव; D1 ते च: Da.s प्रति)गृह्णे (Ts em)तु (for the prior half). Ś पौरा (S3 ° र)जानपदास्तदा; N2 V2 B2.3 D5 T4 M6 यैर(D5 M6 येना)श्वासि सुखं सह(Ds न भोजनं; Ta सुभोजनं); Vs यै: सहेच्छसि भोजनं; D8.12 यै * * * * * सदा (lacuna); T1.2 G1.3 M1.3. 5,8.10 यः सहाक्षाति भोजनं: Ts यै: सहाक्षासितो जनै: (for the post. half). — (1. 269) D1.3-5 तस्येतद् . Ś Ñ1 V1.3 B1.8 D1-5.8.9.12 G2 M8-10 भाषितं (for वचनं). Ts तमेवमुक्तवा राजा स; G (ed.) प्वमुक्त्वा स राजिष्र (for the prior half). D1.5 राजा पुरुम् ; D2 राजा पौरम् : T2 पूरुं पुत्रम् : G (ed.) यदं पूरुम्. Ni अभाषत (for अथावतीत्). - Then Mi reads erroneously the prior half of 1. 278. - \$ Ds.8 om-(hapl.) l. 270-271. —(l. 270) T1.2 G2.3 M1.6.8 東村 जरां; T3.4 जरेयं मे. Ñ1 V1.3 B4 D1-4.9.12 T3.4 महाप्राज्ञ; G1 °भागा; G2 M1.2.7.9.18 °तेजो: M4.5 °तेजा (for महाबाहो). Ñ2 V B2-4 D6.7.9-12 G1.2 M6.8-10 मदर्थ; B1 मदन्वं; M4 damaged; Ms ममार्थे (for मदर्थे). G1.2 M10 परिगृह्मतां. -After 1, 270, B: ins.:

84* त्वयि संऋाम्य तु जरां रंस्ये भोगैर्थथाधुखम् ।

—(1. 271) D1.3.4 पुरु:; D2 पौर:.—(1. 272) Ñ B D2.3.6 T3 G2 [S]स्मिन् (for second Sस्म). Ś Ñ V1 B D1-5.8.
9.12 T3.4 M3.6 transp. तन and स्थित:. V3 स्थितश्च तन शासने;
T1.2 G3 शासने तन पाथिन (for the post. half).—Ñ2 illeg. for 1. 273-274.—(1. 273) D1.2.6 पुरोर्. M6 damaged for माज़ाय नाहुष: परया. Ñ1 V2 आदाय (for आज़ाय). Ś D3.12 परमाज़या; G (ed.) L (ed.) परमया मुदा (hypm.).—(1. 274) M3 जरां सामामयच्छ तां (for the post. half).—For 1. 274, Ś V2 B1-3 D8.12 M6 subst.:

85* संकामयामास जरां प्रतिपेदे च तत्सुतः।

[V2 B2.8 M6 लेमे हर्ष च वीर्यवान् ; B1 सुखं लेमे स वीर्यवान् (for the post. half).];

while N1 V1.3 B4 D1-4.9 T8.4 subst. for l. 274; V2 ins. after l. 273:

86* संयुक्तोऽभृत्प्रदृष्टश्च संकाम्य तु जरां ततः।

[Vs Ds संदृशे; G (ed.) संमुक्तो. Vs [s]भूत्रयुक्तस्तु; Ds °दृष्टातमा; Ts.4 नाष्पदृष्टस्तु (for sभूत्रदृष्टश्च). Ñs Vs.2 संक्राम्यत. B4 तदा; Ts सुते (for तत:).]

—(1. 275) D1.3.4 पुन:; D2.9 तदा (for तत:). G1 तु (for

बहुवर्षप्रहस्राणि पालयामास मेदिनीम् । धथ दीर्घस्य कालस्य राजा प्रमथाववीत् । आनयस्य जरां पुत्र न्यासं निर्यातयस्य मे । न्यासभृता मया पुत्र स्विय संक्रामिता जरा । तम्मास्प्रतिप्रहीष्यामि तामहं मा न्यथां कृथाः । [280] प्रीतश्चास्मि महाबाहो शासनस्य प्रतिग्रहात ।

स). Ñ2 B1 ईजे शतः; B2 यजे शतः; B3 यजे यज्ञान्; M6 यज्ञान्कुर्वन् (for प्राप्य यज्ञान्). Ś Ñ1 V2 (before corr., after corr. m. as in B2).3 B4 D2.3.8.9.12 T3.4 यज्ञान्बहुः विधान्बहू (Ś D8.12 °न्यज)न्; V1 यज्ञान्कृत्वा वरान्बहून्; D1.6 यज्ञांश्च विविधान्बहून् (for the post. half). — (l. 276) M6 damaged for पाल्यामास मेदि. D12 स प्रजा: (for मेदिनीम्). Ñ2 V2 B1-3 महीं पाल्तिवांश्च इ (B2.3 स:) (for the post. half). — For l. 276, Ñ1 V1.3 B6 D1-6.9 T8.6 subst.; while V2 ins. after l. 276:

87* आजहार स धर्मारमा पालयामास च प्रजाः।

[Ts चरयित्वा (for आजहार). Ñ1 V2.8 B4 च; D3 सु-(for स).]

—(1. 277) M1 अति- (for अथ). Ds reads कालस्य in marg. Bı transp. दीर्घस्य and कालस्य. D1-5 पुरुष्. Ñ1 V1.8 D1-4.9 Ts.4 उवाच ह; Bs ततोमवीत्.-(1. 278) Ñ1 V1.8 आनय तां; B3 °य ते; D1.4.9 °यैतां; D2 आनीयतां; D2 T3 °यैनां; G2 M2 (after corr. sec. m.) आदाय स्व- (for आनयस्व). Ds प्रदीयतां राजपुत्र (for the prior half). - Ni om. (hapl.) from the post, half up to the prior half of 1. 279. G2 पुनर् (for न्यासं). Vs मां. D1.4 यौवनं च नयस्व मे; De.7 Ta न्यासं निर्यात (Ta °वांह) याम्यहं (for the post. half). - (1. 279) D1 - भूता मम; D2.9 - भूततया; Ts - भूतां मया; Me -धर्मान्सया (for -भूता नया). D1 तु या; G2 Ck यत्र; Ms तत्र (for पुत्र). Ñ1 V1.8 D1-4.9 तव (for त्वयि). Ts संकामितां. Ta Ma पुरा; Cg.k as above (for जरा). Va (before corr.) Be transp. त्वि and जरा. —(1. 280) Ma damaged for तस्मात्त्र, Ta अस्मात् . Da.7.10.11 जरां (for अहं). S Ds.12 मा वृथा; V2 B1 नान्यथा (for मा व्यथां). Ms.5 कृथा व्यथां; Ma व्यथां ** (damaged). Ta M1 प्रीतियुक्तेन चेतसा; Gs न्यासभूतामिमां जरां (for the post. half). & Ct: तस्मारपूरो मया जात: प्रतिदेहि जरां मम इति पाठे बस्मान्मया न्यास-भूता जरा त्विय संकामिता तस्मान्यया जातः. 🛣 - For 1. 280, N V1.8 Ba D1-8.9 Ts subst.; while V2 ins. after 1. 279:

88* पुनिर्च्छाम्यहं स्वत्तः शीवं मे प्रतिदीयताम्।

[Ñ1 ज्ञीवं में संप्रयच्छतां; Vs B4 तामानय ममान्य; Ds ज्ञीवं हि प्रतिदीयते; Ts ज्ञीवमेन प्रदीयतां (for the post. half).]

 त्वां चाहमभिषेक्ष्यामि प्रीतियुक्तो नराधिपम्। एवसुक्त्वा सुतं पूरं ययातिर्नहुषात्मजः। देवयानीसुतं कुदो राजा वाक्यसुवाच ह। राक्षसस्त्वं मया जातः पुत्ररूपो दुरासदः। [285] प्रतिहंसि ममाज्ञां त्वं प्रजार्थे विफलो भव।

पवमुक्तवा in l. 283. S Ds.12 Gs प्रीत्या (Gs °ित) युक्तेन चेतसा (for the post. half). — For l. 281-282, Ñ V B D1-5.8 Ts subst.:

89* यस्मात्त्वया कृतं वावयं ममेदं पितृगीरवात् । तस्मात्त्वं यशसा युक्तो राज्यं प्राप्स्यसि शास्त्रतम् ।

[(l. 1) \tilde{N}_1 तस्मात्. \tilde{N}_1 V1 D2.8 चेदं; D1.8-5 इदं (for क्या) \tilde{N} V1 D2.8.5.9 मम वै; D1.4 क्या वै; T3 ममेवं (for ममेदं). —(l. 2) \tilde{N}_1 यस्मात्. T3 श्रेयसा (for यशसा). D5 प्राप्रुहि (for प्राप्स्यिस).]

—Ві от. (hapl. see var.) l. 283–290. —(l. 283) Dio reads from पूरुं up to सुतं in l. 284 in m. Si Ds तु तं पूतं; Dis Ms तु तं पूरुं; Gi सुतं भीरुं (for सुतं पूरुं). Dis महाजारमज:. —(l. 284) Та देवयाना-. Si Ds.s.is कोधाद (for कुड़ो). Si Ds.is Тi.2 G3 Mi.s.s अधामरीद (for उनाच ह). Ds M2.7 राजा वचनममनीद (for the post. half). —For l. 283–284, S2.3 Ñ V B2-4 Di-s.s Ts subst.; while Si Ds.is ins. after l. 268:

90* प्रवमुक्तस्तु पुत्रेण यदुना पुरुषर्षम । प्रत्युवाच महाप्राज्ञः जुद्धोऽत्यर्थं तमारमजम् ।

[(1. 1) Ñ V1.3 D1.2.9 Ts पुरुववेम:.—(1. 2) Ś Ds.19 महारमानं; Ñ V2 B2-4 'तेजा: (for 'प्राज्ञ:). V2 B2.6 कुडोत्यंतं तम्; V3 'डो दुष्टं तम्; D2.9 'द्धस्तु यदुम् (for कुडोऽल्पं तम्).] —After 1. 284, T6 ins.:

91* लम्बोदरगणाध्यक्षमम्भोदरखणी मणिम् ! शयमोदकमीड्यं खाशयमोदकमोमहे । (sic

\$2.3 Ñ V B2-4 D1-5.9 To read 1. 285-289 (including subst. stars) after 1. 268. \$1 Ds.13 read 1. 285-289 after 90* repeating (\$1 only 1. 285-286) them here. —(1. 285) Ñ1 damaged for राज्ञसस्त्वं मया. \$1 (second time) D5 रहास्त्वं हि. V9 मया सत:. \$1 D12 (both second time) ह्यन्न्यी; D6.7.10.11 T4 G M1.2.5-10 ह्यन्न्यो (for पुत्रस्प). —M4 damaged from द: up to ह in 1. 286. Ñ2 V2 B2-4 दुरामवान् (for क्तर:). —(1. 286) \$2 D1.6.8 (second time) मतिहिसि; D2 मतिहिति; G3 महन्यिस (sic). \$1 D5.12 (\$1 D12 second time) च; \$1.2 D8 (both times).18 (\$1 D12 first time) T1 G2.3 M1-3.7 यत; Ñ2 V1.8 D1-6.9 T3 M6.6.8-10 य:; D6 वे (for क्ले). Ñ1 V2 V1.8 D1-6.9 T3 M6.6.8-10 य:; D6 वे (for क्ले). Ñ1 V2 V1.8 B2-4 आज़ी यन्न करोपि क्ले (for the prior half). \$1.2 Ñ2 V1.8 B2-4 ठी-6.8.9.12 (\$1 D8.13 both times) प्रज्ञया; V3 प्रजाया; D5 प्रतिज्ञा-; T3.4 M6 प्रजावा; Cg.k.t as above (for

पितरं गुरुभृतं मां यसास्वमवमन्यसे । राक्षसान्यातुधानांस्त्वं जनयिष्यसि दारुणान् । न तु सोमकुलोत्पन्नो वंदाः स्थास्यति दुर्मते । वंशोऽपि भवतस्तुरुयो दुर्विनीतो भविष्यति । [290] तमेवसुक्त्वा राजपिः पुरु राज्यविवर्धनम् । अभिषेकेण संपृज्य आश्रमं प्रविवेश ह । ततः कालेन महता दिष्टान्तसुपजग्मिवान् ।

प्रजाय). S N V B2-1 D1-5.8(S1 D8 both times).9.12 (first time) विफलीकृत: T2 विषमी भवान् ; Ms °लो भने:; Cm.g.k.t as above (for विफलो भव). —(1. 287) V2 तं; B2 स्वं; Ds(first time).12 (both times) मा (for मां). V2 (before corr.) Bs.4 पुत्रो नियोज्यो (B4 "यम्यो) भूत्वा त्वं (for the prior half). De करमात. Bs.4 माम् (for स्वम्). Bs न मेव°; Ds.12 (second time) न बहु° (for स्वमवमन्यसे). —(1, 288) Ds तस्मात् (for राक्षसान्). Vs D12 (second time) च: M2.7 वा (for त्वं). -M4 damaged from रुणान् up to न तु in l. 289. Ds दुमेते (for दारुणान्). -(1. 289) N1 V2 न हि; B4 न च; T2 न ते; G (ed.) तव; Cg as above (for = g). S V1.2 D2.5-12 (D8.12 both times) T3.4 G1 Me.10 -कुलोत्पन्ने; Ñ2 B2.4 T1.2 G8 M1 क्ती; V3 -कुले पुत्र; Ms क्ते (for -कुलोत्पन्नो). S1.3 Vs D2.5-12 (D8.12 both times) Ts.4 G1 Ms.6.10 वंशे. S D7.9 Ms स्थास्यसि; Vs पदयामि; G (ed.) हास्यति (for स्थास्यति). D10.11 Ck.t दुर्मते:. Ñ2 B2-4 वंशस्ते ख्यातिमेध्यति; V2 (m. also as in N2) वंशो जानाति दुमेते (for the post. half). -(1. 290) Ši D12 T1.3 G3 M1.3 हि; D6.7 T4 तु (for sिप). S1 G1 M6 भवता. Ts भविता न तु राज्यं ते संततेस्तु कदावन. - For l. 290, Ss.s N V B (B1 reads before 1. 269) D1-5.8 (reads twice). subst.; while S1 D12 ins. after 1. 289 (first occurrence):

Q2* भविता खलु वंशोऽपि दुविनीतश्चिरं तव।

[V2 B2.8 न च; V3 कुल- (for खलु). Ś D8 (second time) हि (for sिष्). Ñ1 damaged from दुविनीतश्चिरं. V2 B4 चिरंतन: (for चिरं तव).]

—L(ed.) om. l. 291. —(l. 291) Ñ1 V2 B D5 M6 प्रमुक्ता स(Ñ1 D5 तु). Ś D8.12 राजिष (for °िष:). —G (ed.) om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 94*. Ñ1 V1 सुत; D1.2.4 पुरुं. Ñ1 V1 D1-5.9 सु(D1.8.4 तं) प्रियमारमजं(D2.5 °न:); Ñ2 V2.3 B प्रियमयारमजं(B1 °विनेत्); D6 M4.6 राजिब (M6 °िष्) व (M4 damaged) धेनं (for राज्यविवधेनम्). —(l. 292) Note hiatus between two halves. Ś D8.12 T8 M6 संदोज्य (for संपूज्य). G1 स गृहं; Ct as above (for जाअमं). Ś D8.12 M6 धर्मारण्यं जगाम इ (M6 विवेश स:) (for the post. half). —For l. 292, Ñ·V B D1-5.9 subst.:

93* संयोज्य चाभिषेकण विवेशाश्रममातमवान्। शि V B अभिषिच्याच (B1 °च्यत) राज्ये तं (for the त्रिदिवं स गतो राजा ययातिनैहुषात्मजः।
प्रश्नकार तद्राज्यं धर्मेण महता नृपः।
प्रतिष्ठाने पुरवरे काशिराज्ये महायशाः।
यहुस्तु जनयामास यातुधानान्सहस्रशः।
पुरे कौज्जवने दुर्गे राजवंशं च शाश्वतम्।
एष त्रशनसा सुक्तः शापोत्सर्गो ययातिना।

[295]

prior half). Vs [अ] थ महात्मवान् (for [आ] अममा°).]
—(1. 293) Ś1 Ds हृद्वांतम्; Ś3 दिष्ट्यांतम्. Ś Ds.12 Ms उपलब्धवान् (for °जिन्नवान्). Ñ V B D1-5.0 Ts तिस्मन्पुण्ये (B4 D2.9 °ण्य)वने वसन्(Ñ B1.2 वसन्वने; V2 [before corr. m. as in V1] महावने; Ds वने शुमे) (for the post. half).
—(1. 294) Ms वीरो (for राजा). Ś Ds.12 Ms विविष्टपं महालोकं (for the prior half). Ś Ds नाहुपो ययो; D12 महापियंथो (for नहुपारमजः).—For 1. 294, Ñ V B D1-5.9 Ts G (ed.) subst.:

94* पुण्यक्रमा नरेन्द्रपि: स ययातिर्दिवं ययौ।

[G (ed.) om. the prior half. D1.4 पुण्यक्तामी. Ñ2 स राजिष् (for नरेन्द्रिष:), Ñ1 V1 D2.9 ययातिस्तु. V2 B1.3 D1.3.4 transp. दिवं and यथो. Ñ2 ययातिस्तिदिवं यथो; D5 सह दारैर्यथो दिवं; T3 ययाति: प्रयथो दिवं (for the post. half).]—(1. 295) T1.2 G2.3 M1.3.5.8.10 परुस्तकारयद्वाज्यं (for the

—(1. 295) T1.2 G2.3 M1.8.5.8.10 पूरुस्त्यकारयद्वाज्यं (for the prior half). D6.7.10.11 T3 वृत:, T1 वृप (for वृप:). —For l. 295, Ś V2 (before corr. as in Ñ, after corr. m.) B1-3 D8.12 M6 subst.:

95* पुरुश कारयामास राज्यं धर्मेण राघव ।

[V_2 B_3 धर्मवित् ; $B_{1.2}$ पाड्यन् ; D_{12} पार्थिव; M_6 पार्थिवः (for राघव).];

while \tilde{N} V1.8 B4 D1-5.9 subst. for l. 295:

96* कारयानास धर्मेण राज्यं पूरुश्च धर्मवित्।

[Vs पालवामास. Ñ2 पुरुस्तु; V1.3 B4 D1.4 पुरुश.]

—(1. 296) Bs पुरुतः (for पुरनरे). B1 transp. प्रतिष्ठाने and पुरनरे.—Vs om. from the post. half up to the prior half of 1. 297. Ś Ñ² V1 B1.3 D2.3.8.12 Me काशिराजो; G8 काशिराजये; Ms काशिराजये. V2 (before corr., after corr. m. as above) B2.4 महेंद्र इन नीथेनान् (for the post. half).—(1. 297) B1 जदुश्. Ś V2 B1.8.4 D1-5.8.9.12 Ms च (for चु). Ś D8.12 Ms [अ] जनयद्राजा (for जनयामास).—(1. 298) V3 चक्रे (for पुरे). Ś D8.12 क्रींचान्टे; B1 °पदे; D1.2 °नते; D8.4 क्रींचान्ते; D6 °नरे; M9 क्रींचा (for क्रींब्रन्ने). Ñ V B D1-5 राज्यं (for दुगें). D8 पुरोक्तोननते राज्यं (for the prior half). Ñ1 V B D1-5.9 T8 नंशं (D5 नंशाय; T8 नासं) चैन चक्रार स: (B1.2 ह); Ѳ बहुनपांश्वकार ह; D6.7.10.11 T2.4 G1.2 M1.6 राजनंश (D6 °धमें) नहिन्द्र (T4 M6 °श्व शाश्व)तः (D10.11 °ते) (for the post. half).—(1. 299) Ѳ V² (before corr. as in Ñ1, after corr. m.) B1-3 एनं. Ѳ

[300]

धारितः क्षत्रधर्मेण यतिमिश्रक्षमे न च। एतते सर्वमाख्यातं दर्शनं सर्वकारिणाम्। अनुवर्तामहे सौम्य दोषो न स्याद्यथा नृगे। Colophon

तयोः संवद्तोरेवं रामलक्ष्मणयोस्तदा। वासन्तिकी निशा प्राप्ता न शीता न च बर्मदा।

ततः प्रभाते विमले कृत्वा पौर्वाह्मिकं क्रमम्। [305]

V2 B1.3 दक्त: (for मुक्त:). B2 त्रानस: शायस. S शापोत्समं; B2 तदा क्षांतो; D6.7 शापोत्सणे (for क्तमों). S D8.12 तु नाहुपे.
—For l. 299, Ñ1 V1.3 B4 D1-5.9 T3 subst.; while B2 ins. after l. 298:

Q7* ययातिनेष शापासिः सृष्टः कान्येन लक्ष्मण ।

[Ñ1 D2.9 Ts यया(D2 °जा)तेरिष (D2.9 °थ); V1.3 B2.4 D1.3-5 ययातिनाथ (V3 °ना च; B2.4 °नेव). Ñ1 V3 Ts स्पृष्ट; D5 दत्त:. Vs कालेन; T3 कार्येण (for कार्येन).]

-B2 reads 1. 300 for the first time before 1, 298 repeating it here. - (l. 300) Ñ1 V1 B2 (second time) वारित:; Vs Ts पालित: (for धारित:). Vs स च; B2 (both times).4 क्षात्र-; Bs क्षेत्र- (for क्षत्र-). D10.11 यं (for यन्). Ms ते (for च). Ś! निमिरेको न चक्षमे; Ś2.3 D8.12 निमियों हि न चक्षमे; Ñ1 V2.8 D1 निमिना न तु(V8 च) था(Ñ1 Vs वा)रित:; Ñ2 V1 B2(first time).4 D2-4.9 T3 निमिना तु न भारि(V1 राधि; T3 पालि)तः; B1 निमिस्तत्रैन चक्षुषि; B2 (second time).3 Me निमिस्तद्वे (Me °र्मर्थादं)न चक्षमे; De निमिनाथावधारित:; G3 M10 शाप: क्षांतो (G3 °तं)महात्मना; M8 नियमश्रक्षमे न चः K (ed.) यन्निमिश्च न चक्षमे (for the post. half). — (1. 301) Bi-s एवं; L (ed.) एव. S Ds.13 द्शितं (for दर्शनं). \$ D6-8.12 T4 -कर्म (D12 °मिं)णां; T1.2 G8 M1.8 -कांक्षिणां; G1 -धर्मिणां; G2 -कांक्षिणः; M5 -कार्विणां (for -कारिणाम्). Ñ V B D1-5 T3 सर्वकार्थ (D6 °वें)निदर्शनं, D9 सर्वेथा कार्यदर्शनं (for the post. half). 🛠 Cg.k: कार: कृत्यमेषामस्ती (Ck °त्यमस्त्येषामि)ति कारिणः कार्यावेक्षिण इत्यर्थः । % -After l. 301, Ñ1 V1 D1-5.9 T3 ins.:

98* ज्येष्ठकानिष्ठकृतं हि क्षमानुद्धिवरप्रदम्।

[Ds उयेष्ठे. Ñ1 -मृते हि; D2.9 -निर्वृत्तं (for -मृतं हि). Ds उयेष्ठे किन्छृत्तिहिं; T3 उयेष्ठकानिष्ठयभातं हि (for the prior half). Ñ1 क्षमावृत्ति-. Ñ1 D2.9 -मुखपदं (for -नरपदम्). D1.6 क्षमा बुद्धिमतां भवेत्; D8 क्षमया हि सुखपदं; D5 T8 क्षमाबुद्धि: सुख-पदा (for the post. half).]

—(1. 302) Ś Ds.12 Me अभि- (for अनु-). Ñ V B D1-5.9 Ts वृति (Тз भिव)तन्यं तथा (Ñ1 V1.2 D1.8.4 यथा; De सदा) सीम्य (for the prior half). Ś D6-8.18 T1 Ms नृपे; Ñ1 V1.3 D1.8-5 T3.4 भिय; D2 [आ] वियोः; D9 तयोः; M6 गृहे; Cm.t as above (for नृपे). Ñ2 V2 B य(V2 त)था दोपे न मे (Ñ2 नो) भवेत (for the post. half). ※ Ct: पतत्ते सर्व भाषानावानवलोकने शापः केषांचित्तदक्षमा केषांचित्क्षमेत्यादिकं सर्वमा- भजाकार्यानवलोकने शापः केषांचित्तदक्षमा केषांचित्क्षमेत्यादिकं सर्वमा- प्रवासम्। अतः कारः कृत्यं तथेषामस्ति ते कारिणस्तेषां कार्यापेक्षिणां सर्वेषां दर्शनमनुवर्तामहेडक्षीकुर्भः। यथा नृगे दोषो मे न स्थान भवेदित्यर्थः. % — After 1. 302, Ś2.8 Ñ2 V2 B D8.7.10.11 ins.:

99* इति कथयित रामे चन्द्रतुल्यानने च प्रिट्रिल्तरतारं व्योम जहे तदानीम् । अरुणिकरणरक्ता दिन्तभी चैव पूर्वा कुसुमरसविमुक्तं वस्नमागुण्डितेव ।

[(1.1) Va B Da तु (for च). B (ed.) -[आ]ननेत. —(1.2) Ba.s Da विषु (Ba ° म)ल (Da प्रचुर) तरलतारं. —(1.3) Śa-मुक्ता (for -रक्ता). Da वमूत्र (for वमी च). G (ed.) सर्वा (for पूर्वा). —(1.4) Va B -विरक्तं (for -विमुक्तं). Da कुमुमरसकिरंती पूर्वसंध्या तदानीं. & Ct: विमुक्तं युक्तम्. &]

[Colophon. — Sarga name: Ś V2.8 B D1.8.4.8.19 पुरोरभिषेक:(B3 °क्यावयं); Ñ1 यायातं; Ñ2 पुरोरभिषेवतं; V1 D2.9 ययातिवर्ण (V1 °ते) नं; D5 corrupt. — Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.12 om.; Ñ2 B4 D9 62; V1 43; B1.3 61; B2 46; D1.4.8 55; D3.5 M6 57; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7-10 59; T8 63; T4 65. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with औरामार्थण-मस्तु । श्रीरामाय नमो नमः; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नमः; M10 with श्रीरामावनदाय नमः.

—V2 missing from 1. 303 up to the prior half of 1. 337. —(1. 303) B1 समुद्रितोर्; B3 समुद्रतोर्. D1.4 होतं; D12 G1 M2 (after corr. sec. m.).5.8 एव (for एवं). T2-4 तथा (for तदा). —After 1. 303, M8 ins.:

100* प्रियोपाख्यानसंयुक्तं दिव्यं परममद्भुतम्।

—(1. 304) Ñ1 V1.3 B6 D1-5.0 वासंती सा(V3 च); T8 वाधिकाथ. Ś Ñ2 B D8.12 M6 याता; Ñ1 V1 D1.3-5.0 प्रायान; V2 जाता (for प्राप्ता). ११ Cv: वासन्तिकी निशा प्राप्ति। एतेन वसन्ते समानीना देवी पुनर्वसन्ते त्यन्तिति । एतेन वसन्ते समानीता देवी पुनर्वसन्ते त्यन्ति। एतेन वसन्ते समानीता देवी पुनर्वसन्ते त्यन्ति। इदं च कालव चनमृषिकार्थीचितस्वप्रदर्शनार्थम्।; so also Ct. १६ —After I. 304, D2 ins.:

101* ततः प्रभातसमये तमोझ उदिते रवौ । आहताः स्फुटकोणिमिर्मेयों मेघस्वनास्तदा । उत्थितो भीमनिर्हादः शृक्षमेरीविमिश्रितः । प्रवोधार्थं नरेन्द्रस्य राधवस्य महारमवः ।

Ñ: (only 1.305) B: repeat 1.305-305 after colophon of App. I (No. 10). De.7.10.11 K (ed.) read 1.305 for the first time before 1.303 repeating it here.—(1.305) D: om. ततः. D: 9 M: 7 पूर्विकः. V: विधिः, M: 7 कमार् (for कमम्). Ñ Vs B (Ñ: B: both times) De.7.10.11 T: 2 G: M1.8.10 K (ed.) (De.7.10.11 K [ed.] all first time) क्रवा पो (B: first time]. प्रवा विकितः (Ñ: De को कियां) कियां। D: 7.10.11 T: 4 G: 1.3 Me K (ed.)

सिमचकाम काकृत्स्थो दर्शनं पौरकार्यवित्। राजधर्मानवेश्वन्व बाह्मणैनेंगमः सह। पुरोधता वसिष्ठेन ऋषिणा कश्यपेन च। मित्रिक्यं सम्यश्य राजितः सा सभा वृता। [310] सभा यथा महेन्द्रस्य यमस्य वरुणस्य च। ग्रुशुभे राजितहस्य रामस्याहिष्टकर्मणः। अथ रामोऽज्ञवीत्त्र लक्ष्मणं ग्रुभलक्षणम्। निर्मास्य सहाबाहो सुमित्रानन्दवर्धन। कार्याधिनस्तु सौमित्रे ब्याहर्तु त्वमुपाक्रम। [315] रामस्य भाषितं श्रुत्वा लक्ष्मणः ग्रुभलक्षणः। द्वारदेशमुपागम्य कार्यिणश्चाह्वयत्स्वयम्।

(Ds.7.10.11 K [ed.] all second time) कृतपू (Ts.4 G1.2 °पै।)विक्रिक्तियः (G2 °क्रमः). — Ñ2 reads l. 306 after repetition of l. 305. — (l. 306) Ś Ds.12 दर्शने. Ś Ds.12 पौरक्रिमणां; G1.3 M4.6 °क्रारिणां; M2.7.10 पुरवासिनां; L (ed.) °क्रमणां (for पौरक्रायंचित्). Ñ2 B2 (both times).4 अभ्यारम (Ñ2 °भ्यभाव)त काइरस्थः पौरकार्याण्यवेक्षितं. — For l. 306, Ñ1 V1.3 B1.3 D1-5.9 Ts.4 subst.; while Ś B2 (after first occurrence).4 Ds.12 Ms G (ed.) L (ed.) ins. after l. 306; Ñ2 D6.7.10.11 K (ed.) ins. after l. 305 (first occurrence):

102* धर्मासनगतो राजा रामो राजीवलोचनः। [Ba धर्मासने.]

-Commentators do not comment from 1. 307-465. T1.2 G M1.2.4-10 om. l. 307-465. -- (l. 307) Ñ अपीक्षन्ते; Do न च वेक्ष; G (ed.) अवेक्ष्य वै (for अवेक्षन्ते). Bı अवेक्ष्य राजधर्मान्वै: Ms राजभिर्मानवै: क्षेत्र (for the prior half). V1.8 B2-4 Da निगमे: सह. -(1. 308) Ñ V1.8 Bs Ds.5.7 Ta. Ma काइयपेन. Ś Da.12 वे (for च). - (l. 309) Ś V1 Ds.12 -वाचकै: Ñ Vs -पालकै: Ds Ts.4 Ms -पारगै: (for -पाठकै:). —Te om. l. 310. —(1. 310) \$ Vs Ds 15 नी (Vs म)तिमद्भिश्व; Ñ1 V1 D2.9 प्रमिद्(D2.9 °दि)भी; Ñ2 illeg.; B अथ सिद्धक्ष; D1.8.4 परमत्रीतै (D1 °तो); D5 परिपचान सीद (for अथ सभ्येश). Ts Ms आतृभिश्च महद्भिश्च (for the prior half). Ś2.3 राजिद्ध: D3 om. सा (subm.). V3 ससमाहित:; D: शासनावृत:; Ds.s. सा समावृता; Ds स समावृत: Т संगता सभा; Ms सा सभा तदा (for सा सभा बृता). — Ñ 2 illeg. for 1. 311. -(1. 311) Ñ1 V8 B1-8 D2,9.12 (all with hiatus) इव; V1 चैव; Ts.4 Ms [इ]व च (for यथा). Be transp. सभा and यथा. V1 नरेंद्रस्य, S Ñ1 D8,4.8,15 transp. यसस्य and वरुगस्य, B1.4 D4 वा (for च), D1 वरुणस्य यथा सभा (for the post, half). -(1, 313) D2.9 तं च (for तत्र). Ds.s.10 शुभरुक्षमणं. —(l. 314) S Ds.12 महामाग (for °बाहो). D12 सौमिश्रा-. Ñ2 V1 B2-4 D3-5.9 -[आ]नंदि-. Vs B1 Ds -वर्धन: (for -वर्धन). -(l. 315) Ñ2 B1,2 De.7.10.11 च (for तु). Vs D12 T2.4 उपचक्रमे (T3.4 °म); B2 न कश्चिद्ववीत्तत्र सम कार्यमिहास वै।
नाश्चयो च्याधयश्चेव रामे राज्यं प्रशासित।
पक्कसस्या वसुमती सर्वोषधिसमन्विता। [320]
न बालो श्चियते तत्र न युवा न च मध्यमः।
धर्मण शासितं सर्वं न च बाधा विधीयते।
हश्यते न च कार्यार्थी रामे राज्यं प्रशासित।
लक्ष्मणः प्राञ्जलिर्भूत्वा रामायेवं न्यवेद्यत्।
अध रामः प्रसन्नात्मा सामित्रिमिद्मव्रवीत्। [325]
भूय एव तु गच्छ त्यं कार्यिणः प्रविचारय।
सम्यव्यणीतया नीत्या नाधमी विद्यते कचित्।
तस्माद्राजभयात्सर्वे रक्षन्ति स्म परस्परम्।

Ms त्वसुपक्रम; Do.7 ससुपागता:; Do त्वसुपागम (for किम). Ś Ds व्यापारियतुमहिसि (for the post. half). —(l. 316) Ds.12 [आ]माषितं शुरवा; Ts.a Ms [आ]ज्ञामभिश्च(Ts स्) स्य. Ś Ñ1 V1 3 Bs.4 D1-4.8.9.12 Ta शीव्यविक्रमः; Do.10 शुभलक्ष्मणः; Ts Ms प्रवीरहा (for शुभलक्ष्मणः). Ds तस्य तद्वचनं शुरवा द्वारदेश-सपागमत. —After l. 316, B2 ins.:

103* स्वरमाणी ययौ वीरो रामवावयं हृदि स्मरन्।

—(1. 317) Ś D1.8.12 उनाक्रम्य; D5 अथागम्य. D7 कारिणश् (for कार्यिणश्). B4 चानतीत; D5 से ह्रयत; T4 त्वाह्र° (for चाह्रयत). T3 स्वयं कार्याधिनोह्रयत; M8 ह्याधिन: समुपाह्रयत (for the post. half). —(1. 318) Ñ1 V1 D1.3-5 T3.4 M3 चानतीत (for अनतीत). V3 B3 न च कश्चिह्रतीतत्र (for the prior half). D1 हि विधते; D5 T4 इहास्ति व. —(1. 319) Ñ1 B8 D3.5.9 [ई]तये; B2 भयं (for [आ]धयो). V3 तत्र (for चैव). Ñ1 V1 T3 रामो. —After 1. 319, T8.4 M3 ins.:

104* न दुभिक्षं न दारिश्चं नरकं न कुरूपता।

-B1.8.4 D2 om. (hapl.) I. 320-323. -(1. 320) V1 बहुमस्याः D1.3-5.10 Ts.4 सर्वेसस्या. Ts सर्वेषध-. —(1. 321) S Ds.12 देही; Ñ1 चेह (for तत्र). Vs युवा वा; D4 न वायु (meta.) (for न युना). Ds om. च (subm.). Dia transp. न and न. Ds मध्यम: —(1. 322) Ś Ñi Ds.18 शासते; V1 D0 Ts.4 शासतः; V2 शासनं; D1 मुनि शं; Ds.4 सुशिवं (for शासितं). Ds वाचा (for वाधा). Ts.4 Ms च(T4 न) जीविनां (for विधीयते). —(1. 323) D1 न दृश्यते (by transp.). Ś Ñ2 D8.12 कार्यार्थ; D5 राज्यार्थी (for कार्यार्थी). Ñı Vı Da रामो.—(1. 324) Vs वाक्यं (for भूत्वा). Bs स रामाय, B4 रामस्यैवं; D1 °य च; D2.4.5.9.12 °यैव (for रामायैवं). Ñ V1.3 D8 निवेदयत्. —(1. 325) Ms स धर्मात्मा (for प्रसन्नातमा). Ñi Vi Ts.4 Ms पुनर् (for इदम्). —(1. 326) Ñ1 च; V1 B T8.4 M3 हि (for ਗੁ). Ñ1 V1.3 B2-4 D9 कार्यिणं; D? कारिणः; Ms अधिनं (for कार्यिणः). B2.4 परिचार्यः $D_{1.3-5}\,^\circ$ लोकय (for प्रविचार्य). D_2 कार्याणां प्रविचारयन् ; $T_{5.4}\,$ पद्य कार्याधिनं जनं (for the post, half). —(l. 327) Vs B प्रणिहिते (B1.8 °तो) दंडे (V3 B8 नित्यं); D9 प्रणिहिता नीत्या. V8 नाधर्म, B2 माधर्मी (for नाधर्मी). —(1. 328) T4 यसाद. Ds बाणा इव मया मुक्ता इह रक्षन्ति मे प्रजाः।
तथापि त्वं महाबाहो प्रजा रक्षस्व तत्परः। [330]
एवमुक्तस्तु सोमित्रिर्निर्जगाम नृपालयात्।
छथापश्यद्वारदेशे श्वानं पादद्वये स्थितम्।
तमेव वीक्षमाणं वे विक्षोशन्तं गुहुर्भुहुः।
द्वया तु लक्ष्मणस्तं वे पप्रच्छाय स वीर्यवान्।
किं ते कार्यं महाभाग बृहि विख्य्य मा विरम्। [335]
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा सारमेयोऽभ्यभाषतः।
सर्वभृतशरण्याय रामायाक्तिष्टकर्मणः।
भयेष्वभयदात्रे च तस्मै वक्तुं समुत्सहे।
एतच्छुत्वा तु वचनं सारमेयस्य लक्ष्मणः।
राघवाय तदा वक्तुं प्रविवेश नृपालयम्।

निवेच रामस्य पुनर्निर्जगाम नृपालयात ।
वक्तव्यं यदि ते किंचित्तस्यं मृहि नृपाय वै।
स लक्ष्मणवचः श्रुरवा सारमेथोऽभ्यभापत ।
देवागारे नृपागारे द्विजवेशम तु वै तथा ।
नात्र योग्यास्तु सौमित्रे योनीनामधमा वयम् । [345]
प्रवेष्टुं नात्र शक्ष्यामि धमों विष्रहवान्दि सः ।
सर्ववादी रणपदुः सर्वसत्त्वहितं रतः ।
पाहुण्यस्य पदं वेचा नीतिकर्ता स राघवः ।
सर्वेजः सर्वदर्शी च रामो रमयतां वरः ।
स सोमः स च मृत्युश्च स यमो धनदस्तथा । [350]
विह्नः शतकतुश्चेव स्यों वै वरणस्तथा ।

राजनयात् (for °भयात्). V व च; D6.7.10.11 [इ]ह; K (ed.) [] [for []. -(1. 329) Ni damaged for the prior half. Ś Ds.12 मुनि; Ts Ms एन (for इन). Ñ2 V1 मना युक्ता; B2 समायुक्ता; B4 सदा युक्ता. S D5.8.12 वै; Ñ V3 D2.8.9 ये; B1.2.4 न: (for मे). —(l. 330) B2 तस्मास्त्रं हि (for तथापि त्वं). Ñ1 महाबाहु:. B1 प्रजां. Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 M8 -रक्षण-; B3.4 रक्ष: सु- (for रक्षस्व). B2 प्रजास तत्वरो भव (for the post. half). —(1. 331) Ñ1 नृपासनात्. —(1. 332) Śs D8.12 हूर- (for द्वार-). Ñ2 B1.2 D6.7.10.11 अवस्यद्वारदेशे वे (for the prior half). Ñi Vi Bi Ds पारहवं; Bs.4 Ms ब्हव-; De.7.10.11 ताबदव-; Ds पद°; T4 पदयुग- (for पाददवे). Ds स्थितं श्वानं पदद्वये (for the post, half). —(1. 333) Ñ V1.3 B1 D6.7.10 तमेवं; D8 तेनेव. S D8.12 वीह्य (S3 °क्ष) माणो; Ñ V1.3 B1.2 D2.3.6.9-11 वीक्ष्यमाणं. D5 तं (for वे). Ś D1.3.4.8.12 प्राक्तोशंतं; V3 प्रक्रो°; B1.2.4 (all with hiatus) उस्को°; Ba(with hiatus) उपक्रांतं (for विक्रोशन्तं). —(1. 334) Ś Ñ2 D5.6.8.10.11 [अ]생; Ñ1 B2-4 D2 T4 국 (for 중). B2 तस्थौ; B8 तस्मै (for तं वै). \tilde{N}_1 V_1 च (for [अ]ध). \tilde{N}_2 De.7.10.11 transp. पत्रच्छाथ and स. Ds भैर्थवान् . — (l. 335) Ñı damaged for कार्य महाभाग बृहि वि. Ds कार्य सु- (for ते कार्य). B1.4 महाबाही; D1.2-5 महाप्राज्ञ. Ñ1 V1.3 D2.9 विश्रव्य मा चिरं; Ñ2 B D6.7.10.11 विस्न (B1.3 ° श्र) इवमानसः; L (ed.) विस्रव्यं मा चिरं. D1.5-5 T3.4 M3 विश्र (T2.4 M3 क्र)व्यं बूहि मा चिरं (for the post. half). - Vs om. (hapl. see var.) 1. 336-342. —(1. 336) D2.9 [s]मत्रीदिदं (for sभ्यभाषत). —(1. 337') V1 D6 रामस्य; D8 * मा *; D8 * * य (for रामाय). Ñ1 D1,5-5.9 [अ] क्विष्टकारिणे. —(1. 338) B1 वेदय (for भयेषु). Ds वै (for च). V2 [अ] भयदा **. V2 ** त्सहे; Do प्रचक्रमे (for समुत्सहे). —(1. 339) D10.11 च (for तु). -B2 reads l. 340 twice. -(1. 340) V2 B1.2(second time).s.4 D6.7.10.11 तदा(V2 B1 यथा) ख्यातुं; B2 (first time) तथाख्यातुं; Ts तथा वक्तुं (for तदा वक्तुं). -Ds om. (hapl.) from नृपालयम् up to जगाम in l. 341. Ñi De न्पालये; Ña Va (m.) B1.3.4 D6.7.10.11 [आ]लयं शुमं; Ba (first time) तदा° (for नृपालयम्). Ba (second time) प्रविश्रत्याह तं तदा (for the post. half). —B2 om. 1. 341. [619]

—(l. 341) Ts.4 Ms रामाय (for रामस्य). Vs damaged for निर्मेगाम. —Ñ1 damaged from नृपालयान up to the prior half of l. 342. —After l. 341, B4 ins.:

105* सारमेथमुना चापि लक्ष्मणः परवीरहा । प्रविश त्वं मया सार्थ राधवाय निवेदय ।

-(1. 342) Di स्वंच; Ts सस्वं (for तस्वं). -(1. 343) Ñ2 B3 D6.7.10.11 T4 M2 लक्ष्मणस्य (for स लक्ष्मण-). — Ma om. l. 344-348.—(1. 344) D4 om. (hapl.) नृपागारे. B1.2 Ta द्विजनेश्मनि. D2.5.2 तदा (for तथा). —(1. 345) B1.4 योग्या; B3 योग्यं. Ś Ñ3 D3.8.12 प्रवेशो नास्ति; Ñ1 V1.8 D1.4 T8.4 नात्र (T8.4 नैव) योग्या: स्म; D2.9 नात्र योग्योसि; D5 नेवात्र योग्याः (for नाप्र योग्यास्तु). — Ve lacuna for the post. half. Ñi Ts योनिनाम् ; Vi जातीनाम् ; De. प्राणीनाम् (for योनीनाम्). \$2.3 B D2.9 स्वियं; D8.12 न्वियं (for वयस्). —(1. 346) N2 illeg. for हुं नात्र श्रध्यामि, S Ds.12 प्रवेशी. V1 [अ] भि- (for [अ]त्र). S Ds,12 वह गिन; Ñ1 शुक्या वै; V1 B2 Ts शक्तोमि; V2.3 B1.5.4 De शक्यामि; K (ed.) शक्ष्यामी. Va damaged for धर्मी विमहवान्. Ś धर्म (for धर्मी). Ś Da.7.8. 10-12 नृप:; V1 इव; V2 * स:; Ds असि (for हि स:). Ñ1 स थमों विमहनान्दि सन् (hypm.) (for the post. half). -(1. 347) De सत्त्रवादी. Vs नरपति: (for रणपटु:). र्Ss स च सत्त्र-; K (ed.) G (ed.) सर्वभूत- (for सर्वसत्त्व-). —(1. 348) V1.2(after corr. m.).8 D2.5.9 पहुणस्य(V1 ° व्यस-); Ba षाङ्गुण्यं सं-. V2 B1.2.4 D6.7.10.11 Ms पदं वेत्तिः; Bs सतां वृत्तिर्; D1.3.4 परं वेता (for परं वेता). D3 * तिकनां; D9 नीतिवेता. S Ñ2 Ds.12 च; Bs [अ] िल (for स). V1 Ds Ts.a सनातनः (for स राघर:). —(1. 349) Ś Ñ2 D8.12 धर्मज्ञ: (for सर्वज्ञ:). —(1. 350) Ts स सोमख. S Ds च स (by transp.). Vı मृत्युहिं; Ts मृत्येश्व. B1.2 धर्मी (for यमी). D12 तदा (for तथा). V2 B4 य (B4 रा)मो धनद एव च (for the post. half). - Vs om. (hapl.) l. 351. Ña Da.7.10.11 read l. 351 (Ña illeg, for the post, half except स्यों) for the first time after 1. 344 repeating it here. -(1. 351) D. सोग्नि:. Śs D12 शक: कतुरा (for शतकतुरा). Bs D1.3-5 स स्यों. S Ds वरुण एव च; Ñ1 V1 Ts.4 Ms वायुस्तथैव च(Ts '(पा तस्य खं बृहि सै।मिन्ने प्रजापालस्य राघव । धनाज्ञसस्तु सौमिन्ने प्रवेष्ठं नोत्सहे सभास् । धानृशंस्थानमहाभागः प्रविवेश महाश्रुतिः । नृपालयं प्रविश्याय लक्ष्मणो वाक्यमन्नवीत् । [355] श्रूयतां मम विज्ञाप्यं कौसल्यानन्दवर्धन । यन्मयोक्तं महाशहो तव शासनजं विभो । धा वै तिष्ठति ते द्वारि कार्यार्थी समुपागतः । लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा रामो वचनमन्नवीत् । संप्रवेशय वै क्षिप्तं कार्यार्थी योऽत्र तिष्ठति । [360]

Colophon

निधि:; Ta Ms °र्पां पति:); Ds.7.10.11 (all first time) वायुश्च तिष्ठति (for वै वरुणस्तथा). — (1. 352) Ñ1 तरमात्त्वं. Vs लक्ष्मण; Ds धीमत: (for राघन). Ds.7.10.11 प्रजापाल: स राघन: (for the post. half). —(1. 353) D1.4 अनाज्ञप्तस्य. Ds प्रभावं (for प्रवेष्ट्रं). Ñ2 V2 B D6 [उ]त्सहाम्यहं; D1 °हे मनः; D5 °हे ह्यहं; D7.10.11 [इ]च्छवाम्यहं (for [उ]त्सहे सभाम्). —(1. 354) Ñ1 В2-4 D2.9.10 Т3.4 Мз негији. Ñ1 D5 негипа: (for ° हाति:). Тз.4 Мв प्रवेशय(Т4 ° विवेश) महामते (for the post. half). -Do reads l. 355-358 in marg. -(1. 355) \$ Vs B1,2.6 D2,8.9.12 प्रविष्टरतु(B4 °श); B3 °हं तु (for प्रविद्याथ). — (1. 356) Ñ1 अभि-; Т4 अपि (for मम). V1 वै ज्ञाप्यं; Vs विज्ञांसं; Ds विज्ञसं (for विज्ञाप्यं). \$2.3 Ñ V1.2 B D3-5.9.12 कीसल्यानंदि-. D1.4.11 -वर्धनं (for -वर्धन). - Ñ2 om. l. 357-359. —(l. 357) Ds तन्मयोक्तं; Ms यस्त्रयोक्तं. Bs महत् (for विभो). S Ds.12 तदाभिनयजं विभो; Ds तव यच्छासनं विभो; Ms शासनं कृतवानहं (for the post. half). -(1. 358) Ñ2 D10-12 ते(D12 om. [subm.]) तिष्ठते. Ds ते दारे; Ms च दारि. Ds शा चैन तिष्ठते दारि (for the prior half). Te कार्यांड (for कार्यांथीं). Da समुपाइत:. Va शा वै ते द्वारि कार्यार्थी समुद्रियः समागतः. —(1. 359) B: वानयमथ (for व्यवस्). - Ta om. l. 360. Ba reads l. 360 for the first time after 1. 357 repeating it here. -(1. 360) S Vs B4 D5.6 8,19 Ts Ms तं (for सं-). Ts Ms सौमित्रे (for वै क्षिप्रं). Va संप्राप्य दुक्षिपं(subm.); Da तं प्रवेशयित क्षिप्रं (for the prior half). Ś2.3 Ñ1 Ts M3 वन्न; V1 कोन्न; B2 (first time) सात्र; D1.3.4 स तु (for योडत्र). - After 1. 360, V1 ins.:

106* तत्र गच्छामि सौमित्रे तस्य कार्यं करोम्यहम्।

Colophon: Va Ms om.; Bs reads colophon after 1. 358; while Ba reads after 1. 362.—Sarga name: Ś Ñ Vs B D1-6.8.9.12 सारमेयनावयं; V1 सारमेयिक:.—Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 Vs B2.4 D2.6.7.12 om.; Ñ2 D2 63; V1 44; B1 62; Bs 61; D1.4.8 56; D3.6 58; D10.11 1; T2 64; T4 66.—After colophon, T4 concludes with औरामार्थणमस्तु । श्रीरामाय नमी नम:

__\$ Ñ1 V1.8 B1.8 D1-5.5.12 T8.4 om. l. 361-362. —(l. 361) De तथा (for तदा). Ms रामस्याज्ञामभिश्चल लक्ष्मणं:

श्रुत्वा रामल वचनं छक्ष्मणस्त्वारेतस्तदा।
श्वानमाहूय मितमात्राघवाय न्यवेदयत्।
द्यष्ट्रा द्वारि स्थितं श्वानं रामो वचनमव्रवीत्।
विवक्षया स्फुटं ज़ूहि सारमेय न ते भयम्।
ध्यापश्यत तत्रस्थं रामं श्वा भिन्नमस्तकः। [365]
तं तु दृष्ट्वा स राजानं सारमेयोऽव्रवीद्वचः।
राजव कर्ता भृतानां राजव च विनाशकः।
राजा सुप्तेषु जागर्ति राजा पालयते प्रजाः।
राजा नीत्यां सुनीतायां धमं रक्षति रक्षिता।
यदा न पालयेदाजा क्षिप्रं नश्यन्ति वै प्रजाः। [370]

परवीरहा. -- Ms om. l. 362. -- For l. 361-362, V2 subst.:

107* लक्ष्मणस्तु ततः क्षिप्रं सभाद्वारं निवेशयत् ।
*********** वा ततः । (damaged)

—B2 reads in marg. l. 363-365. —(1. 363) Ñ8 B2 D6.7.10.11 समागतं; B4 पुर:स्थितं; D9 [आ]गारागतं (for द्वारि स्थितं). V2 damaged for आनं. T3 रुक्मणो वाक्यममनीत् (for the post. half). —(1. 364) Ñ1 B1.3 विवक्षायां. Ñ1 हि मां; V B1.8.4 D2.9 हि ते; D1.3-5 हितं (for रुप्टं). Ñ2 D6.7.10.11 विवक्षितार्थ मे मूहि; B2 विवक्षा यदि ते मूहि (for the prior half). —D4 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 366. —For l. 364, T3.4 M3 subst.:

108* आगच्छ सारमेय त्वं बृहि यत्ते विवक्षितम्।

[T4 * यद (for यत्ते).]

-(1. 365) Te तथा (for अथ). V2 Bs D2 प्रथित; $Ds [अ] प *त (for [अ] परयत). <math>\widetilde{N}_1 [अ]$ परयदासनस्थं; Ts.4 [अ]पस्यत तत्रस्थो; Ms [अ]पस्यत्तु संप्राप्तो. B1 श्रा नृपं (for रामं श्वा). V1 राम: श्वानमथापद्यत्तत्रस्थं भित्रमस्तकं. — D10.11 om. l. 366-367. —(l. 366) Ñi Da. 9 तत्र; Ña Va Bi.s.4 De.7 ततो; B2 om.; D1 तं *; T4 तं सु- (for तं तु). S D8 (before corr. तु; after corr. marg.).12 [अ]य (for स). Ta सभागतं तु (for तं तु दृश्च स). Ta.s Ma भयं व्यक्तवा (for सारमेथो). —(1. 367) Va Ba च; Da वे (for first [ए]व). B1.2.4 कर्ता च; Ds च सर्व- (for [ए]व कर्ता). N1 कीर्तिभुजानां (for कर्ता भूतानां). Ds तथा (for राजा). V2 B D6.7 चैव (by transp.). Ds Ts विशाकर:; B (ed.) विनायक: (for विनाशक:). —(1. 368) Vs सुप्ते च; Ds सुप्ते*. V2.8 Bs D1.2.4-7,10.11 पालयति.-- D5.9 om. (hapl.) l. 369-370. K (ed.) reads l. 369-370 after l. 372. — (l. 369) V1 D2.4.12 M8 राज- (for राजा). Ña Va Ba De.7.10.11 नीत्या सुनीतया राजा (Va Ba जन्); B2 नित्यं मुनीत्मा राजा तु; B2 नीत्मा मुनीत्मा भो राजन्; D1 राजमीत्या सुनीतायां (for the prior half). Ñi Vi Bs D1.4 धर्मों; T8 धर्म्य (for धर्म). Ñ1 V1 Bs D1.4 Ts रक्षित:; Ds रक्षक: (for रक्षिता). T. Ms रक्षेति रक्षिण:(Ms वा:). —(1. 370) Da क्षिप्रं नक्ष्येत; Ta धर्म्य वध्यंति; Ma धर्म निव्नंति (for क्षिप्रं नदयन्ति). Vs क्षिप्रमेव प्रणक्ष्यति; Bs श्चिप्रं नदयति वै राजा कर्ता च गोसा च सर्थस्य जगतः पिता।
राजा कालो युगश्चैव राजा सर्वमिदं जगत्।
धारणाद्धमंदित्याहुर्धमेण विधताः प्रजाः।
यसाद्धारयते सर्व त्रैलोक्यं सचराचरम्।
धारणाद्विद्धिषां चैव धर्मेणारञ्जयन्त्रजाः।
तस्माद्धारणमित्युक्तं स धर्म इति निश्चयः।
एष राम परो धर्मा रक्षणात्रेत्य चेह च।
न हि धर्माद्भवेत्किविद्दुष्प्रापमिति मे मितः।
दानं दया सतां पूजा व्यवहारेषु चार्जवम्।
एष राजन्ररो धर्मः फलवान्येत्य राघव।
स्वं प्रमाणं प्रमाणानां भासि रावव सुवत।

[375]

[380]

विदितश्चैव ते धर्मः सिद्धराचरितस्तु वै।
धर्माणां त्वं परं धाम गुणानां सागरोपमः।
अज्ञानाञ्च मया राजबुक्तस्त्वं राजसत्तम।
प्रसादयामि शिरसा न त्वं कोद्धुमिहाहस्ति। [385]
ग्रुनः स वचनं शुत्वा राघवो वाक्यमञ्जवीत्।
किं ते कार्यं करोम्यद्य बूहि विस्तृब्ध मा चिरम्।
रामस्य वचनं शुत्वा सारमेयोऽञ्जवीदिदम्।
धर्मेण राष्ट्रं विन्देत धर्मेणवानुपालयेत्।
धर्माच्छाण्यतां याति राजा सर्वभयापदः। [390]
इदं तु विज्ञाप्य कृतं श्रूयतां मम राघव।
भिक्षः सर्वार्थसिद्धश्च ब्राह्मणावसथे वसन्।

प्रजा: D1.4 त्वधमीं वर्धते तदा (for the post. half). T4 यथा स पालयेद्राजा धर्म विदंति वै प्रजा:. - Ds reads 1. 371 after 1. 366. — (1. 371) Ś Va Da भोक्ता (for गोप्ता). Da राजा च (for सर्वस्य). B2 पति: (for पिता). - (l. 372) M3 कारियता (for कालो युगश्). Ñ1 V2 B1.2.4 D1.8.4.6.7.10.11 युगं चैव; V1 सुगस्यापि; D₅ °स्येव; T₄ सुगै° (for सुगश्चेव). - D₂ om. 1. 373-375. — (1. 373) Va damaged from भा up to भै. Vi थारथेद (for धारणाद्). Do धर्म (for धर्मम्). - S Da.12 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 375. Ds विहिता: (for विधृता:). - Ds om. (hapl.) l. 374-375. —(1. 374) V2 तस्माद्. D7 धारवसे. Ñ1 धर्मे; V1 T3.4 धर्म; Vs नित्य; Ms धर्मस् (for सर्वं). —Ñ1 Vs D1.3-5 om. l. 375. - (l. 375) V2 repeats erroneously the prior half of 1.373 in the place of the prior half of 1. 375. B2 De विदुषां; Ts.4 Ms वा विशां (for विद्विषा). Ś Ñ2 D6.8 रंजयन् ; V1 B2.4 D12 [अ]रंजयत ; V2 रंजयेत् (for [अ]रअयन्). B1.2 T4 धर्मो (B2 सर्वा) रंजयते (T4 °ित) (for धर्मणारक्षयन्).—(l. 376) V1 वस्माद् (for तस्माद्). Ñ1 V1.3 D2-5.9 T3.4 M3 घारण (for °णम्). Ñ1 V1.3 B1-3 D1-5.9 T8.4 M3 इत्युक्त:. Ñ1 स्व- (for स). Ś D8 धर्मेम् (for धर्मे). V1 B3 सर्वधर्मेति; V2 स धर्मो भाति (for स धर्मे इति). Ta निश्चित:. — Vs D2.4.9 Ms om. (hapl.) l. 377-379. Ś1 om. l. 377. Ñ2 D6.7.10.11 transp. l. 377 and l. 380. —(l. 377) মিঃ illeg. for the prior half. Bঃ ব্যৱন্ (for राम). Ñ1 B2 T4 रक्षणं; V2 B1.3.4 रक्षणे; V2 धारणात ; D9 corrupt (for रक्षणात्). Ts तत्र (for प्रेल). Vs (with hiatus) श्रावह; B1 चैव हि; D4 वेह च; D5 हेतवे; D8 om. (for चेह च). B2 सर्वतोधिकं (for प्रेल चेह च). - S1 reads 1. 378-379 after l. 380. —(1. 378) Vs damaged for मांद्र. Ñi ऋते (for भवेत्). Ñs illeg. from प up to ति:. Ś Ñ1 Bs Ds.18 दुष्प्राप्य (D8 °*)म्; V1 D1.3.5.10 दुःप्राप (V1 D1 ° त्य ;म् (for दुष्प्रापम्). —(1. 379) Bs दबाव (for दया). Vs damaged for चाजवम्. —(1. 380) Ta राज्ञ: (for राजन्). Va damaged for रो धर्मो. Ñ1 V1 D1.8.5 T8.4 चेह च (for राघन). —(1. 38i) Ñ2 De.7.10.11 असि राघन; Ts.4 ज्ञासिता मम (for मासि राधन) 🕅 V1 D4 सुन्नतः. — (1. 382) Ñ1 विदितं; D5 [621]

विहित्र (for विदित्र). Vs damaged for चैत्र ते धमै:, Dio धर्म: (for धर्म:). Ś Ña Va.s B1.a Ds.12 Ts.4 Ms च (for तु). Bi ह; B2 [इ]ह (for दे). B4 खित:; D1.8-5 शुभ: (for तु नै). - Ñ2 illeg. for 1. 383. -(1. 383) V3 वेजसां (for धर्माणां). Vs पुरो (for परं). Ba स्थानं; Da धर्म (for धाम). V1 स्वं परे धर्में ; B1.2 परमं(B2 °मो) थाम; D1 Ts स्वं परो धर्मों; Ts Ms परमो धर्मो (for स्वं परं धाम). B1 गुणाढ्यं; D2.9 गुणवान् (for गुणानां). -(I. 384) Vs बन्; Ta Ms तु (for च). Ts आज्ञायां तु (for अज्ञानाच). Ś Ds.12 महाराज; Bs तथा राजन् . V1 वक्तव्यं; D1.4 प्रोक्तस्यं; T4 वस्तव्यं (for उक्तस्यं). D4 -सत्तम:. —(1. 385) S Ds.12 मूर्झा प्रसादयिष्यामि (for the prior half). Si Vs क्रोधम् (for क्रोडुम्). -(1. 386) Ñs illeg. for जुन: स. र्. 21.2 Ds पुनस् (for जुन:). S Vs Da.12 तद्; Ñ1 Тэ.4 Мэ तु; В1.2 सु-; Вэ च (for स). К (ed.) शुनकस्य वन: श्रुत्वा (for the prior half). — Ś1 V2 D2 om. (hapl.) from the post, half up to the prior half of 1, 388. D2.8 रामो वानयमथामतीत् (for the post, half). —(1. 387) V1 तु (for ते). D1.4 कामं (for कार्य). Ñ V1.2 B8.4 D8.4 विश्रव्थ. D1.8-5 T2.4 M3 विश्र (T3.4 M3 क्) वर्ध मृहि; L (ed.) बृहि विस्नव्धं. \$2.3 बृहि बृद्यविश्रव्धतः; B: बृहि विस्नव्धमारमनः (for the post. half). —(l. 388) D2.9 व्यः (for १दम्) B1.2 T4 [S] स्यभाषत (for ऽत्रयोदिदम्). —(1. 389) Vs राज्यं. Ś Ds.12 विदितं, Vs विचेत; D1.3.6 वर्षेत; D2 विदंते (for बिन्देत). B1 च (for [य]ब). Ds च (for [अ]तु-). Va -पालय:; Va D1.5 T2.4 M8 -पालयन् . — Ds om. 1. 390-392. —(1. 390) Ñ1 तसाच् (for धर्माच्). Ba reads in marg. याति. Vs राजा धर्माणि यः कुर्यात् (for the prior half). Vs स तु (for राजा). Śs -[अ]मयावहः; Вз Ds.11 -भयावहः; De -मलापह:. --(1. 391) Ś Ñ: De L (ed.) विज्ञाप्य(L [ed.] °व्यं) सुकृतं; V1 तु ज्ञाप्य वै कृतं; B2 D7 विज्ञापये कर्म (D7 कृत्यं); Be विज्ञापयामि स्वां; De.10.11 विज्ञाय यत्कृत्यं; De तु विक्षेपकृतं; Dis विज्ञादिष कृतं; Ms तु विज्ञाप्यमतः. Vs एवं विज्ञाय प्रोवाच (for the prior half). —(1. 392) Ñi Vi.a -祝禄文. Ñ1 V2 B D1-4.9 तु; M2 यो (for च). S D8 सर्वार्थक: कश्चिद्; D12 सर्वादक: कश्चिद्. D2 om. (hapi.) वसथे. B2 De ब्राह्मणोवसथे. Ś Ds.18 [S]भवत्; K(ed.) [S]वसत्; तेन दत्तः प्रहारो मे निकारणमनागसः ।
एतच्छुत्वा तु रामेण द्वाःस्थः संप्रेषितस्तदा ।
भानीतश्च द्विजस्तेन सर्वार्थतिद्वकोविदः । [395]
भथ द्विजर्षभस्तत्र रामं दृष्टा महाद्युतिः ।
किं ते राम मया कार्यं तद्वृहि त्वं ममानघ ।
एवमुक्तस्तु विप्रेण रामो वचनमन्नवीत् ।
त्वया दत्तः प्रहारोऽत्रं सारमेयस्य वै द्विज ।
किं ते द्वापकृतं विप्र दण्डेनाभिहतो यतः । [400]
कोधः प्राणहरः शत्रुः क्षोधो मित्रमुखो रिपुः ।
कोधो द्वासिर्महार्ताक्षणः सर्वं कोधोऽपकर्षति ।

तपते जपते चैव यच दानं प्रयच्छति ।
कोधेन सर्व दहति तसात्कोधं विवर्जयेत् ।
हिन्द्रपाणां प्रदुष्टानां हयानामिव धावतास् । [405]
कुर्वीत ध्त्या सार्थ्यं संह्रत्येन्द्रियगोचरम् ।
मनसा कर्मणा वाचा चक्षुषा च समाचरेत् ।
श्रेयो लोकस्य चरतो न द्वेष्टि न च लिप्यते ।
न तःकुर्यादसिस्तीक्षणः सर्पो वापि प्रकोपितः ।
शरिर्या नित्यसंकुद्धो यथात्मा दुर्धिष्ठितः । [410]
विनीतिवनयस्य।पि प्रकृतिर्न विधीयते ।
प्रकृतिं गृहमानस्य निश्चये प्रकृतिर्भुवा ।

-(1. 393) Ñ। V1 B₃-D₃,8 दत्त-, V3 D1,3-5,9,12 नि:कारणम् . Ñ1 V1.2 अनागिस(V2 ° * * [damaged]); Va Da Ma °गसे; D4 °गसा (for अनागस:). —(1. 394) V2 damaged for of gi:. Sa N V1.3 B1-3 D1-7.9.10 Ta.4 Ma great Ds °स्थै:). र्५ Ds स; Ms य: (for सं-). B4 द्वारस्थ:. Ñ1 V1 -प्रेक्षितस; Va -भाषितस् (for -प्रेषितस्). — (1. 395) B1 Ds तु; De Ta स (for च). Vs सर्वार्थ. S V1.3 B1 De.8 -सिद्धि-. D1-5.8 सिद्धः (Ds °द्धिः) सर्वार्ध-; D7.10.11 T8.4 M3 सर्वसिद्धार्ध-; D12 सर्वार्थ: सिद्धः; G(ed.) सर्वशास्त्रार्थः; L(ed.) सर्वार्थ: सर्व-. D1.3.4 -पूर्वकः: Ds -पूजकः (for -कोविदः). Ñ1 Bs -सिद्धि(Bs ° द्ध)को दिज:. -(1. 396) Ñ2 अर्थाद् (for अथ). Ñ2 D6.7.10.11 द्विजवरस: V2 B1.4 द्विज: स्थितं (V2 * * [damaged]); B2 द्विजध तं (for द्विजर्षभस्). B1.2 दृष्टा (for तत्र). B3 स्थितस्तत्र च राजानं (for the prior half). Bs स तं (for रामं). B1 तं त: B2 तत्र (for दृशा). V2.3 B1-8 D1.2.5.7.9 महाख्रीत; B4 °मति (for महायुति:). —(1.397) D1 च ते (hypm.). \$ Ds.12 राजन् (for राम). Vs त्वया (for मया). V1 Bs D2.8.9 मया राम (by transp.). Ñ2 B1.2 D6.7.10.11 किं ते कार्य मया राम (for the prior half). Ña तं; D1.s.4 यद (for तद्). Bs मृहि तस्वं (by transp.); Ds तस्त्रं मृहि (for तद्गृहि स्वं). V1 मम राघव; Da त्वं ममानव:. -(1. 399) V1 Bs D2.3 Ts दत्त-, Va B मो; Va हे (for बै), -After l. 399, Ba ins.:

109* अपराधः कृतः किं वा स्वेच्छया वा कृतस्त्वया।

—(1. 400) Ñ2 V1 B8 ते वा; V3 तेन; D6.7.10.11 तन; T8.6

M8 नाम (for ते हि). V2 B4 ते पाप(B4 °4); B1 तेन्याव्यं.

\$1 [अ]पकृते; D6.12 [अ]पकृतं. D6 हा#; T3 पूर्व (for तिप्र).

B2 सरतेन्याय: कृतोनेन (for the prior half). \$1 प्र.; \$2.8

D8.12 [अ]प्-; B2 D5 [अ]यं; D2 [अ]पि (for [अ]पि-).

\$ Ñ1 V1 D8.12 त्वया; V2 B1.3 प्रभो (for यत:). —(1. 401)

Ñ1 damaged for क्रोध: प्राणहर:. D2 प्रहरण: (for पाणहर:).

V1 D2 मृत्युमुखो; V3 प्राणहरो; B4 [5]पित्र"; D1.4 नेत्रहरस;

T8.6 M3 कार्यहरो (for ित्रमुखो). D1.6 तथा (for रिपु:).

—(1. 402) \$ Ñ1 V1 D5.8.10.12 ध्राविमी (D8 °रिमन्म)हास;

D1.6 श्रुखानलात (for ध्राविमीहा-). —Ñ1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 1. 409. D4

om. सव. V2 damaged; B4 क्रोधोति°; D1.3.4 °पक्रिते (for

क्रोधोऽपक्षिति). - (1. 403) V2 B4 तप्यते. N V1.2 B1.4 De.7.10.11 यजने; De.9 जयते (for जपते). S Ds.8 12 T4 Ms वापि: V1.3 D2.9 T3 वापि (for वेव). \$1.2 सर्व-; \$3 D8.12 पर्व-: T3.4 Ms यस्त (for यच). B1 प्रदीयते: D8 नियच्छति. D1.4 तप्यते यत्तपो विष्र दानं यच प्रदीयते. —(1. 404) M3 क्रोधस्तु. K (ed.) वै सं- (for सर्व). S Ñ1 D8.10-12 हरति. D1.4 नश्यते तच कोथेन (for the prior half). Ñ B2 D7,10,11 T8 M3 विसर्जयेत ; V2 विवर्जये. —(l. 405) V2 इंदि * * (damaged). V1 D1-4.9 प्रस् (D2.9 °मू) हानां: V3 B2-4 D5 T3.4 Ms प्रदेशनां; B1 प्रकृष्टानां (for प्रदुष्टानां). —(1. 406) V2 D1.4 बृत्त्या; Ds भृत्यः; Ta धुर्थ-; Ms मत्या (for धृत्या). Ś Vs Ds.s संहत-; B1.3 संवृत्य; D9 T3.4 M3 संगृह्म (for संहत्य). S D8.13 -गौरवं; Vs -गोचर:. D1.4 [इं]द्रियमात्मन:. —(1. 407) Vs B2 D2.9 T3.4 M3 कर्मणा मनसा (by transp.). B3 चक्षपश्. S No Da.12 T4 [अ]पि: V2 न: B4 य: (for च). D2.9 स(D9 स्व)माचरन ; De समाहरेत्. —(1. 408) V2 damaged for करय च. Ña V1.2 D2 च(V2 *) रते: T4 चरति, V2 B3 वि-(for च). S Ds.12 सदेष्टिन: V1 D2-4.9 T3 च देष्टिन (by transp.); Vs तद्वेष्टि न; D1 वा देष्टि न. Ts विद्यते; Ts विज्यते (for लिप्यते). Ms न च देशस्य विद्यते (for the post. half). —(1.409) D1.4 तु (for तत्). V1 D2.9 transp. न and तत्. Do ततस्तु यद् (for न तत्क्वर्याद्). S शर्वी वाः Dı सर्वार्थाः Da स नाथा (for सर्गे ना). N1 V2.3 दुरविष्टित:(V2 ° ** [damaged]); V1 दुररीकृत:; B D6.7.10.11 व्या(D6.7 व्या) हतः पदाः, D1.2.4.5.9 वि (D5 [अ]ति)प्रकोषितः, Ts.4 Ms दुरतिक्रमः (for [अ]पि प्रकोपित:). Ñ2 सपों * * * * * (illeg.) (for the post. half). -(1. 410) S Ds.12 अधिने; T4 Ms अग्निर्वा. Ñ1 B1.2.4 भृशसंत्रुडो; V2 damaged; B3 भयसंयुक्ती; D: नापि सं°; D: नातिसं° (for नित्यसंकुड़ो). B: दुरात्मा; D:.3.9 यदात्मा; Ms यहरुयाद . B1 द्याविधिष्ठित:; Bs नाविध °; D6.7.10.11 Ms दुरनु (for दुरिष छित:). —(1. 411) Vs B2 D6 -विनयश्च. D1.3.4 निवर्तते; Ms विलीयते (for विधीयते). —(1. 412) Ts प्रकृतेर्. Va damaged from गृह up to ति. Vi.s Bs Ta गृध्यमाणस्य; D1.8.4 गृह°; Ts गुद्ध शून्यस्य (for गृहमानस्य). Vs B D2.2 निश्चय:. V3 D2.10.11 भूतं: D8 *वा (for भूता). B (ed.) निश्चयेन कृतिर्भुवा (for the post. half). Ms प्रकृतेर्गुणशूबस्य सर्व भवति निश्चय:. -- After l. 412, Ts.4 Ms ins. :

प्वमुक्तः स विश्रो वे रामेणाहिष्टकर्मणा।
द्विजः सर्वार्थसिद्धस्तु अववीकृपसंनिधी।
मया दक्तः प्रहारोऽयं क्रोधेनाविष्टचेतसा। [415]
भिश्नार्थमटमानेन काले विगतभक्षके।
रथ्यास्थितस्त्वयं श्वा वे गच्छ गच्छेति भाषितः।
अथ स्वरेण गच्छन्तं रथ्यान्ते विषमे स्थितम्।
क्रोधेन श्वुध्याविष्टस्ततो दक्तोऽस्य रावव।
प्रहारो राजराजेन्द्र शाधि मामपराधिनम्। [420]
त्वया शाम्तस्य राजेन्द्र नान्ति मे नरकाद्धयम्।
अथ रामेण ते पृष्टाः सर्व एव सभासदः।
किं कार्यमस्य वे बृत दण्डो वा को निपायताम्।
सम्यवप्रणिहिते दण्डे प्रजा भवति रक्षिता।

110* स्नानं दानं तपो होमः स्नाध्यायः पितृतर्पणम् । यत्नाध्यस्त्रियते विष्रः क्रोधेनास्य निरर्थकम् ।

[(l. I) Ms स्वाध्यायं. — (l. 2) Ts यहक्रीध्य. Ms कुरुते (for कियते). Ts विप्र. Ts क्रोधनस्य; Ms क्रोधे सर्व (for क्रोधेनास्य).] —(1. 413) Ś Ñı Dı.s.12 तु (for स). Ñı स विप्रो (unmetric); Vs वै विश्रो (by transp.); Di.s-s रामेण (for वित्रो ने). - Ñ1 damaged from the post. half up to सर्वा in the prior half of l. 414. D1.3-6 ब्राह्मणो (for रामेण). -(1. 414) Note hiatus between the two halves. B1 सर्वान (for सर्वार्थ-). V2 damaged for इस्तु अ. V1 -सिडिश्च; D12 -सिडिस्तु; T3.4 Ms -सिडश्च. Vs बमापे (for अनवीन्). Ñ2 D6.7.10.11 राम- (for नृप-). D1.3-6 सर्वार्धसिडि: प्रोवाच वानयं नृपतिसंनिधा. - (l. 415) Ñ1 V1.2 D1-3.6.8 Ta Мз मया दत्त-. Ś Ds.12 वै; Ñ2 Vs D1-5.9 [5]स्य (for Sa). B. T.s [आ] क्रिष्ट ; M.s [आ]क्रांत (for [आ] विष्ट). -(1. 416) Ś Ds अटमानो (Ś1 °ने) वै. Vs नियत ; B2 नागत-(for विगत-). Ś1 V1.2 D1.8-5.8 - भिक्षके; Ś2.8 Vs B1.2 Ds.12 - में शुके. Ñ1 कालवर्तेपि भिश्चके:; Ts.4 Ms शुधासंपीडितेन च (for the post. half). -After 1. 416, Ts.4 Ms ins.: 111* भिक्षामलभमानेन भिक्षाकाले मया विभी।

[T4 प्रभो (for विभो).]

—(1. 417) D2 रथ्यां स्थितस. Ñ1 मया; B1 D5.6 T3.4 स्वयं (for रवयं). D12 [अ]तो (for वै). № D2.9 वै आ (by transp.). V3 आयं भिक्षान्वितश्चाइं (for the prior half). T6. [अ] गच्छेति. Ñ1 भाषितं.—(1. 418) Ñ2 B2 D7.10.11 [अ स्वरेण (D1 °णा) गच्छतश्चारय (for the prior half). V2 B3 स्वरेण (D1 °णा) गच्छतश्चारय (for the prior half). V2 B3 स्वरेण (D1 °णा) गच्छतश्चारय (for the prior half). V2 B3 स्वरेण (D1 °णा) गच्छतश्चारय (for the prior half). V2 B3 (for ति). 11 विषमः; D6 विषमं; B (ed.) विषमः. Ñ2 B2 D1.6.5. D2.10.11 विषमः; D6 विषमं; B (ed.) त्रीये च (for ति). ति। 419) Ñ1 damaged; D6 (for ति). भ्रायेन च (hypm.); M2 अपदयं; K (ed.) त्रीये च (for ति). B1.2.6 M3 (for दत्ती). D1.3-5 व्त्वनानिस (for ति) टि.421) च वे) च (1. 422) D1.3-5 प्रहारं. V1 शास (for शाधि).—(1. 421) वे) च (1. 422) Ñ1 प्रहास्ते (by transp.); Ñ2 B1.2 D2.6.7.

भृगविद्गरसकुःसाचा विसष्ठात्रिसक्द्यपाः । [425]
धर्मपाठकमुख्याश्च सचिवा नैगमास्तथा ।
पते चान्ये च बहवः पण्डितास्तत्र संगताः ।
अवध्यो ब्राह्मणोऽदण्ड्य पूर्व शास्त्रविदो चिदुः ।
अवते राघवं सर्वे राजधर्मेषु निष्ठिताः ।
अथ ते मुनयः सर्वे राममेवामुवंस्तदा । [430]
राजा शास्ता हि सर्वस्य स्वं विशेषेण राघव ।
त्रैलोक्यस्य भवेच्छास्ता देवो विष्णुः सनातनः ।
पृतमुक्ते तु तैः सर्वैः था वै वचनमञ्जवीत् ।
यदि तुष्टोऽसि मे राम यदि देयो वरो मम ।
प्रतिज्ञातं त्वया वीर किं करोमीति मे श्रुतम् । [435]

10.11 संपृष्टा:, D1.4 ते वे (for एव). S D8.18 महर्पयः; B1 "सदाः (for सभासद:). —(1. 423) Bs तस्य (for अस्य). \$ Ds.18 च; Ñ1 V3 D1-5.9 प्र-; Ñ3 चेद; V1 T8.4 M8 तद् (for ने). Ni damaged for दण्डो. No Vo B1.8 D6.7.10.11 न (for वा). Ts [अ]न्यो (for को). Bs वज्रदंडो; Ds.o को वा दंडो (by transp.). Ña Va B1.8.4 D6.7.10.11 [S] स (for नि-). Ba कः कर्तन्योस्य वै दंडो बृत सौम्या निपालतां. —(l. 424) Ñ1 राजाः Ds Ts.4 Ms राजा (for प्रजा). Ds Ts.4 Ms रक्षित: - B1.3.4 om. l. 425-428. —(l. 425) \$3 Ñ2 -[आं] निरस-, V2 -मुख्याश्च; Vs -कुरसाच-; D11 -कुरसाक्ष; Ts -हरसाचा (for -कुरसाचा). Ds भूग्बव्यंगिरसकुरसा (for the prior half). S Ds.18 विसेष्ठादिस-; Ña Va De.7.10.11 °ष्ठश्च स-; Va °ष्ठावाः स-; Ва °ष्ठस्तु स-; D1.3-5 ° ष्ठात्रेय-; Ms सवसिष्ठात्रि- (by transp.). Ñs Va D7.10.11 -क्राइयप:; V1 D1.4.12 T4 M3 -क्राइयपा:; Bs D6 -मञ्चप: -(1. 426) V2 damaged for धर्म, S3 Da.12 -पादुक-; V1 -पालक-; D1.4 -पावक-; Т8-पारक-; Т4 -पारग-; Ма -वादन- (for -पाठक-). B2 सहिता (for सचिवा). Then D11 ins. ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नम:. --(1. 427) Ñi damaged from त्र up to ध्यो in 1. 428. —(1. 428) V2 damaged for ध्यो ब्राह्मणो. Śa Ba [S]दंड; Ña Va De.7.10.11 दंडेर् (for ऽद्ग्ष्ट्य). No इह; Vs De.7.10.11 इति (for एवं). - Vs om. 1. 429. — (1. 429) D2 उन्तुरते; De मुवंति; Do मुवंतु; Ms मुवंती (for बुवते). Va राक्षमं (corrupt); B1 राघवे (for राघवं). Ss सर्व. Ñ1 -धर्म सु-. S Ds Ms [अ] घिष्ठिता:; V1 D18 वि°; B4 Ta [अ]तु°; Ds धि° (for निष्ठिताः). Ts राजधर्मे व्यवस्थिताः (for the post. half). D1,3-5 इति रामोनवीत्सर्वात्र:जधर्मेषु निष्ठितान् . —(1. 430) Ba तं (for ते). De सदा; Ma पुन: (for तदा). —(1. 431) Ś Va Da.a.12 शास्ति हि. Ñ1 सर्वेष: Vs धर्मस्य (for सर्वस्य). D12 माधव (for राघव). -(1. 432) D1.8.4.7.10.11 Ta भवाज् ; Da [अ] भवच् (for भवेच्). D1s चाशु (for शास्ता). Ñi damaged for विष्णुः सनातनः. Va damaged for विष्णु: सना. Va D1.4.5 विष्णुसनातन:. —(1.433) \$ Va B1 D1,2.4,8.12 एवमुक्तस. D4 om. तु (subm). D12 च (for वै). -(1. 434) Ve damaged for मुद्दोडिस मे. S De वै (for मे). Ñi Vi Da.a देव; Ña Va Bi.a.a Da. र राजन् (for राम). Ñi Vi.s देवो (for देवो). —(l. 435) Di.a च ध्वानं

प्रयच्छ ब्राह्मणस्यास्य कीलपत्यं नराधिप।
कालक्षरे महाराज कीलपत्यं प्रदीयताम्।
एतच्छुत्वा तु रामेण कीलपत्यं प्रदीयताम्।
प्रययौ ब्राह्मणो हृष्टो गजस्कन्धेन सोऽचितः।
अथ ते रामसिचिवाः समयमाना वचोऽन्नुवन्। [440]
वरोऽयं दत्त एतस्य नायं शापो महासुते।
एवमुक्तस्तु सचिवे रामो वचनमन्नवीत्।
न यूयं गतितत्वज्ञाः श्वा वे जानाति कारणम्।
अथ पृष्टस्तु रामेण सारमेयोऽन्नवीदिदम्।
अहं कुलपतिस्तत्र आसं शिष्टान्नभोजनः। [445]
देवद्विजातिपूजायां दासीदासेषु राघव।
संविभागी ग्रुभरतिदेवदृष्ट्यस्य रक्षिता।

च; Ds त्वया राम. D1.4 तत् (for कि). V2 B1.4 च; V3 तंच् ; Ba Da नः; Ba Da.7.10.11 वि-; D1.4.9 ते; Da om. (subm.); Ta वै (for मे). —(1. 436) D10 यच्छ त्वं (for प्रयच्छ). - V2 damaged from ना up to रे in l. 437. B1 चारय निप्रस्य; B2 [अ]स्य ब्राह्मणस्य (by transp.). D1 नरा-धिपः; K (ed.) धराधर (for नराधिप). - \$2.3 read 1. 437 twice. —(1. 437) Ś (Śs.s both times) D1-4.8,12 का (Da को) लिंजरे; Ds कालंजिरे; Ds कालिंजिरे; Ts.4 Ms कालांतरे; K (ed.) कीलंचरे, Va महाबाही: B1.2 Da Ta.4 Ma भाग (for °राज). S D8.12 प्रदीयते; S2.3 (first time as in S1) नराधिप; Ba विधीयता (for प्रदीयताम्). —(1. 439) Va damaged for प्रययो बाह्मगो, S1 तुशे (for हृशे). D2 राजस्कंधेन, Ñ1 सोन्नत:; Vs शोभित: (for सोऽचिंत:). —(1. 440) Bs रामं च (for ते राम-). V2 विसायाना. -- V2 damaged from बचो up to the prior half of 1. 441. - Do om. 1. 441-442. —(1. 441) V8 B2.4 D3 M8 दत्त प्वास्य; B1.8 D2 दत्तवानस्य. Ma तु (for [अ]यं). Ñ1 V1 दोषो; T3.4 दंडो (for शापो). B1 (before corr.). De महाखुति:; Bs Ds °मते; D1.4 °त्मन: (for महाबुते). — Vs mostly damaged for l. 443. — (l. 443) K (ed.) नीति- (for गति-). Va -कालज्ञाः; Ds -सस्वज्ञाः. B1 [अ]भि- (for व). —(1.444) D2.9 [S]मवीदच:; Ta [S] भ्यभाषत. B1.8 श्रा वै वचनमत्रवीत् (for the post. half). -(1. 445) Note hiatus between the two halves. V2 damaged from स्तत्र up to न्न. D1.3-6 आसीदहं (D5 अद्यासीत्) कुलपति (corrupt) (for the prior half). Vi सोयं; D1.4 राम; D2.2 T3.4 M3 द्यासं; D3.5 तत्र (for आसं). Ñ1 V1 B2 मिष्टान-; De.? शिष्टानु-. —(1. 446) V2 देवदिजादि-. S D8.18 -मृत्यांश्च; Ñ1 -पूजी च; V1.3 -पूजश; D1.3.4 -पूजां च; D5 -पूजास (for -पूजायां). Ñ: दासी दासेषु; V: दासीदासे च; Ba Ms दासदासीपु; Ds दासादासेषु. Bs पालकः (m. also भागदः) (for राघव). - Then Du ins. अ नमो मगवते वासुदेवाय नमः. -Bs reads 1. 447 twice. -(1. 447) B1.s (second time) सुविभागी; Ms संविदाशी. \$2.3 Ds.12 Ms शुभगतिर्; Vs Ds शुभ (Ds °चि)मतिर्; B1 च भवति; Bs (second time) शाठवती; De सुरपतिर् (for शुभरतिर्). Bs (first time) मक्षणे; विनीतः शीलसम्पन्नः सर्वसत्त्वहिते रतः ।
सोऽहं प्राप्त इनां घोरामवस्थामधमां गतिम् ।
एप कोधान्वितो विष्रस्यक्तधमोऽहिते रतः । [450]
क्रो नृशंसः परुषो विद्वन्मानी न धार्मिकः ।
कुलानि पातयस्थेव सप्त सप्त च राधव ।
तस्मास्मर्वास्ववस्थासु कौलपत्यं न कारथेत् ।
य इच्छेन्नरकं गन्तुं सपुत्रपशुनान्धवः ।
देवेष्वधिकृतः स स्याद्रोपु गोत्राह्मणेषु च । [455]
ब्रह्मस्वं देवद्रव्यं च छीणां बालधनं च यत् ।
दत्तं हरति यो भूय इष्टैः सह विनश्यति ।
ब्राह्मणद्रन्यमाद्देते देवानां चैव राधव ।
सद्यः पतित घोरे वै नरके वीचिसंज्ञके ।

D1.4 मिह्नता (for रक्षिता).—(1. 448) B3.4 सर्वभूत- (for °सत्त-).—After 1. 448, V2 ins.:

112* घृतं चोद्धृत्य हस्तेन नैनेचं समकल्पयम् । कृत्वा च हस्तयोः शौचं सुगृहं पुनरागमम् । अभूच हि दलीभूतं घृतं प्राप्तमहं नृप ।

-V1 D9 om. (hapl.); D6 reads l. 449-450 after l. 452. - (1. 449) Š1.2 B2 D2 प्राप्ताम् (for प्राप्त).-(1. 450) S2.3 V1.2 B D5-7.10.11 एवं. N2 illeg. from क्रोधा up to वित्र. Vs सुधर्माद् (for त्यक्तधर्मों). Ss D2.5-7.10.11 Ts -धर्माहिते; Ba.4 D1.3.4 T4 -धर्महिते. —(1. 451) D6.7.10.11 जुड़ो (for कूरो). V1 D2.6.7 नृशंस-. Ñ1 V1.2 B D1.2.4.6-8 Ta Ms पुरुशो (for परुषो). Ś Ñ2 V2 D9 [S] विद्वानमानी: V8 बुधमानी; B [S]-विद्वान्यापी; Ds विदुर्मानी (for विद्वन्मानी). Vs त्वधार्मिक:. De.7 10.11 (all with hiatus) अविद्वांश्चाप्यधामितः (for the post. half). - (1. 452) De ਕੁਲੰ ਜਿ- (for कुलानि). S Ds.12 पातयामास; N1 V1.3 B1 D6 T3.4 M3 पातयस्येप. —(1. 453) Ta यसात्. V1 Ts.4 Ms रोचयेत् (for कारयेत्). —(1. 454) B1 यदि; B8 न च (for य). Ñ2 V1.2 B2.4 D2.5-7.9-11 यमिच्छेन्नरकं (V2 damaged up to कृत: in 1. 455) नेतुं (D5 घोरं) (for the prior half). De सपुत्रं. Ñ2 V1 D2.5-7.9-11 -पशुनांधवं; Ba -पौत्रनांधवै:. —(1. 455) Ñ1 Va B1 Ta.a [अ]-धिकृतं (\tilde{N}_1 °ितं; V_3 °तः) कुर्याद् ; \tilde{N}_2 De.7.10.11 [अ] धिष्ठितं कुर्याद् ; B2 °तं दद्यात् (for °त: स स्याद्). V1 तं देनेष्नथिपं कुर्याद्; B3.4 देवेष्वपि कृतं दबात्; Da.s तं देवेषु नियुंजीत (for the prior half). \$1.2 मोहे मो-; \$3 D8.12 मोहमो-; Ñ1 V D1-6.9 T3.4 Ms गोषु च; Ñ2 D7.10.11 गोषु तं; B तथा वै (for गोषु गो-). B4 [इ]ह (for च). —(1. 456) Vs D1.2-5.7.10.11 Ms देवता-द्रव्यं (for °द्रव्यं च). B1 देवद्रव्यं च ब्रह्मस्वं (for the prior half). D1 तथा (for च यत्). B2 स्त्रीणां बालस्य यहनं; Ds स्त्रीणां बालधनेन वा (for the post. half). — V2 om. l. 457. — (1. 457) Vs द्रव्यं (for दत्तं). Ña illeg. for भूय इष्टै:. \$ Ds.12 यो राजन् ; D2.9 यो मोहाद् ; Ds वै पुंस (for यो भूय). Ds इहस्थै: सह नदयति (for the post. half). —(1. 458) Ñ1 V1 D5 ब्राह्मणो; Vs ब्रह्मणो (for ब्राह्मण-). Ds वै च; Ms यच (for चैव). —(1. 459) Ñ1 V1 明明 (for 明明:).—Vs damaged

[5]

मनसापि हि देवस्वं ब्रह्मस्वं वा हिनस्ति य:। [460] निरयात्रिरयं चैव पतते स नराधमः। एतच्छूत्वा तु रामो वै विस्मयोत्फुळ्ळोचनः। श्वाप्यगच्छन्महातेजा यत एवागतस्ततः। मनस्वी पूर्वजात्या स जातिमात्रोऽपदूषितः। वाराणस्यां महाभागः प्रायं चोपाविशत्तदा। [465]

Colophon

from रे up to यं in l. 461. Ñ1 Ts [S]सिन्; V1.3 Ds Ta Ms स; D1.3.4 तु (for वै). S B1.2 D2.8.12 वै घोरे (by transp.). D1.3.4 निरये (for नरके). Ś B2 D2.8.8.9.12 -संज्ञिते; Ñ1 V1 D6 -संज्ञिके; D1.6 -संजुले (for -संज्ञके). —Ś1 om. 1. 460-461. B1.3 om. l. 460. -(1. 460) B2.4 D5 = (for हि). \$2.8 D8.12 ते देव; B4 विप्रस्वं (for देवस्वं). B2 transp. देवस्वं and ब्रह्मस्वं. Ba च (for वा). Ñ1 V1 ब्राह्मणस्वं; Ñ 2 D7 ब्रह्मस्वं तु; V 8.3 D10.11 ब्रह्मस्वं च; B4 देवस्वं च. V2 D6.7. 10.11 हरेतु य:; Ms य इच्छति (for हिनस्ति य:). —(1.461) Vs निरयं निरयाच् (by transp.); Bs नरकान्नरकं; Ds असि-पत्रवने (for निर्यान्निर्य). V2 चैवं. Ñ2 De.7 पतत्येष; B2 °ते च; B4 °ित स; D1 गच्छित स; D9-11 °त्येव (for पतते स). \$2.3 $D_{8,12}$ T_4 नराधिप; B_4 °धिपः; D_9 स राधव (for नराधमः). —(1. 462) V2 Bs.4 ततः (for एतच्). V2 om. तु (subm..) D1.3.4 [S]भृद् (for वै). Ñ2 B1.2 D6.7.10.11 तच्छ्रवा वचनं रामो; D2.9 एतदे राघवः श्रुत्वा; Ds एवं श्रुत्वा स रामोभृद् (for the prior half). - V2 damaged from el up to l. 464. -After l. 462, Ñ1 ins.:

113* उवाच परमप्रीतः सारमेयमिदं वचः।

 9

After 6.63. 3⁶⁵, S Ñ V B D S ins.:

वाल्मीकाश्रममासाद्य वासं चक्रे महावलः।
सोऽभिवाद्य ततः पादौ वाल्मीकेः पुरुषवभः।
पाद्यमध्यै तथातिथ्यं जग्राह मुनिहस्ततः।
बहुरूपाः सुमधुराः कथास्तत्र सहस्रशः।
कथयामास स मुनिः शत्रुष्ट्राय महात्मने।

59; Ds 69; D10 2; Ts 65; Ts 67; K (ed.) 12.—After colophon, D11 concludes with ॐ नमी भगवते वासुदेवाय नमः; Ts with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमी नमः. —Thereafter, Ñs B1.2.4 D6.7.10.11 L(ed.) cont. a passage relegated to App. I (No. 10).

9

-B1 reads from l. 1 up to the prior half of l. 7 after l. 15. —(l. 1) S D2.6-9.13 T1.4 M1.3 वाहमीकि-; Ck.t वाल्मीक- (as above). De.10.11 आगस्य; D7 T1 आगम्य; (for आसाय). Ña Va (before corr., after corr. m. as above) B D1.4 T3 वाल्मीकेराश्रमं प्राप्य (T3 गत्वा); G1 M2.4. 6.7.10 वाल्मीकेवीसमासाच (for the prior half). D6.7.10.11 महायशा:; T1.2.4 G2.3 M1.3.8.9 °र्य: (for °बल:). —(l. 2) G1 अभिनाय. —(1.3) Ś Ñ V1.2 D1.4.8.9.12 G1 M5-9 अथातिश्यं; D2 यथातश्यं; Ts.4 तदा° (for तथातिश्यं). Ds स्पाधमर्थमातिथ्यं (for the prior half), Ds जगृहे. Ñs स मुनेस्ततः; V2(m.)मुनित°; B1 नियत°; D8 T1.2 G1 मुनिसत्तमात्; Ma मुनिभि°; Ms च पुन°; G (ed.) विधिवन्नृप: (for मुनि-इस्तत:). Ba स जब्राह मुनेस्तत: (for the post. half). —(1. 4) Ś Ds.12 G1 M2.4-7.10 बहुचित्रा:. Ñ1 D1-4.9 च; Ds तु; G1 स- (for सु-), B1.4 कथास्तत्र (for सुमधुरा:). V1 नहीं: सुमधुराक्षेव; G (ed.) मधुरा बहुह्याक्ष (for the prior half). —Ñı damaged for the post. half. Bi.e मधुराझ; Me कथास्तस्य (for °स्तत्र). —(1.5) V: वाल्मीकिः (for स मुनिः). N V1 D1-5.9 Ts महर्षि: कथयामास (for the prior half). D7 महामते (for °त्मने). Ś Ñ1 V1 D1-5.8.9.13 शबुझस्य महात्मन: (for the post. half). —(1. 6) \$1 D8.12 M1 स; \$2 D4.9 om. (hapl.) (for च). T1.2 G2 प्रस्तुनाच. B मधुरं; Me मुनिभिर् (for च मुनिर्). T1.8 G3,3 Ms.9 पुनस्तस्य; M1 मुनिस्तस्य (for मुनिर्वाक्यं). T3 वर्षं प्रति; G1 यथाश्रितं; Cg.k.t as above (for वधाश्रितम्). —(1. 7) D1-3.13 सुदु:करं; Т3 °धंषं, G2 °ब्हतं (for सुदुष्करं). G1 इदं (for कृतं). —B1 om. for the post. half. S Vs Ds.12 पूर्वजैर् (for °केर्). —Gs damaged from तं तव up to पावि in the prior half of 1. 8. Vs न कृतं. G1 M2.4-8.10 पुरा (for तन). Ñ V1.2 D1-4. 6.7.9-11 T3.4 लवणं नि(D1.4 वि)झता त्वया; B2-4 सीम्य राघवनंदन (for the post. half). Ds दुष्करं कमें लवणं निम्नता च कृतं त्वया, & Ct: 'न कृतं तव पूर्वकै:' इति पाठे तव पूर्वकैर्मान्धात्रादिभिर्यक्ष कृतं तत्त्वया कृतमिल्पर्थः. 🛠 —(1. 8) Ss Ds.12 सोम्याः, V2 B1.8.4 बीर, Ba बीरा (for सौम्य). - Ts transp. the post. half

डवाच च मुनिविक्यं लवणस्य वधाश्रितम्। सुदुष्करं कृतं कमी पूर्वकैरकृतं तव। बहवः पार्थिवाः सौम्य हताः सबळवाहनाः। लवणेन महास्मानो युध्यमाना दुरात्मना । त्वया तु निहतः पापो लीलया पुरुषर्धम । जगतश्च भयं राजनप्रशानतं तव तेजसा। रावणस्य वधो घोरो यन्नेन महता कृतः। इदं तु सुमहत्कमे ख्या कृतमयत्रतः। प्रीतिश्च महती जाता देवानां छवणे हते।

[10]

of 1. 8 and the post. half of 1. 9. M2 गताः (for हताः). -(1.9) V2 D6 7.10.11 M8-10 महावाही; T1.2 G2.8 M1.3 °युद्धे (for महात्मानो). — 🗓 damaged from the post. half up to त्वया in the prior half of l. 10. Ts transp. लक्णेन and युध्यमाना. Si निराकृता:; S2.3 lacuna; V1.8 B8.4 M9 महात्मना; D5 दुरासदा:; D6.7.10.11 महाबला:; L (ed.) सहस्रशः (for द्रात्मना). — (l. 10) Bs D6.7.10 11 स त्वया (for त्वया तु). Ś Ñ1 V1 D1.3.4.8.9.13 T3 पुनर: Vs Ds तु स: Ds [अ]यं नि-; Ms विनि- (for तु नि-). -After इत:: Di reads erroneously सबलबाहनाः. -T. om. (hapl.) l. II-16. -(l. II) Ts g (for च). Ñ1 व्यक्तं: D6.7.10.11 T1.2 G2.3 M1.3.8 Ck.t तत्र; Ma सर्व (for राजन्). Va (before corr., after corr. m. as above) भयं बोरं; Ms बलं तत्र. Ñi सांप्रतं (for प्रशान्तं), --(1, 12) \$ Vs Ds.12 रामेण च; Ds Ts लवणस्य (for रावणस्य). — Ms om. l. 13. — (l. 13) De.7.10.11 G1 M9 = (for 頁). Ś Ñ1 V1.2 (before corr., after corr. m. as above) D1-5.8.9.12 Ts महत्तरं (for त समहत्). -Gs damaged from कृत up to the prior half of l. 14. G (ed.) कृतवांस्त्रम्. De.7 Ga Ma अहिंदम (for अयलत:). Ñ1 V1 D5.9 Ts स्वयायलास्क्र (D9 °या तात क्र)तं प्रभो; Da कृतं यलारतया प्रभो (for the post, half). % Ck: रावण-वधादि सुमहत् दुष्करमिदं तु लवणवधकमे स्वया स्वयत्नेन लीलयेव कृतम्।; so also Ct. 28 -(1. 14) Ñ1 V1.: (before corr. as above, after corr. m.) D1-5.9 [प]न परा; D6.7 T1-3 Ga M1.3.8.9 [अ]पि परा; D10.11 [अ]सिन्नरा (for महती). —Ñı damaged from the post, half up to भूतानां in the post, half of l. 15. -(1. 15) Na Va B मत्यांनां (for भूतानां). B2.3 M6.7 कृतं प्रियं (by transp.); Ms गतं भयं (for प्रियं कृतम्). B1 संवासो रचुनंदन (for the post. half). -Bi om. from 1. 16 up to the prior half of 1. 24. —(1. 16) G (ed.) युद्धं च तद् (by transp.). Ś Ñı V1.8 D1-5.8.9.12 वथा(V1 तथा; D2.0 तदा) वृत्तं (D12 °द्रं); Ñ2 V2 B2-4 मया स(V2 पू)र्वं (for मया पूर्ट). Ś Va Da.12 झुत्वा वै; Ñ1 D1.3-5 झुतं में(Ñ1 वै); V1 .D2.9 दृष्टं(V1 °शा) वै; L (ed.) झुलेव (for यथावत्). Ñ2 V2 Bt-4 श्रुतं पुरुषसत्तमः, G (ed.) श्रुतमेन मयानव (for the post. half). —(1. 17) L (ed.) उपविष्टस. V: शतुमस (for वासवस्य). -Ds om. (hapl.) from महारमनः up to उपात्राय भूतानां चैव सर्वेषां जगतश्च प्रियं कृतम्। [15] तच युद्धं मया दृष्टं यथावत्पुरुषर्धभ । सभायाम्पविष्टेन वासवस्य महारमनः। ममापि परमा प्रीतिस्त्वया शत्रुझ वर्धिता । उपाद्यास्यामि ते मुधि स्नेहस्यैषा परा गति:। इत्युक्तवा मुधि शत्रुघ्नमुपाघाय महामुनिः। [20] आतिथ्यमकरोत्तस्य ये च तस्य पदानुगाः। स भक्तवाबरश्रेष्ठी गीतमाध्यम्तमम्। शुश्राव रामचरितं तस्मिन्काले यथाकमम्।

in the post. half of l. 20. Va Bs महिंशि: Dia महात्मनाः Мь [अ]थ राघव (for महात्मन:). Ñ2 В2.3 शकस्य च (Ñ3 от. [subm.]) महा(Bs महद) दूतं (for the post. half). Ñ1 V1 D2.9 सभायां देवराजस्य ह्यासीनेन तदा मया(V1 D2 मया तदा): Ds.7.10.11 T G2.8 M1.3.8.9(all with hiatus) सभायां वासव-स्याथ (M1 °थो) उपविष्टेन राघव. — (1. 18) B2 महती; B3 D6 T2 परम-: Me च परा (for परमा). - Di om. from the post. half up to मूर्झि in the prior half of l. 20. Ñ V1.2 B2-4 D2.4.6.7.9-11 T G M1.3.8.0 東行(Ñ V1.2 B2-4 D2.4.9 स्विये) शब्दा वर्त (Ñi °र्ध)ते; Ds शब्दा स्विय वर्तते (for the post. half). -(l. 19) Gs damaged from नि up to मुपा in the post, half of 1, 20. Ñ1 D2 तदावास्यामि; B2.5 उपाजिन्नामि, S Ñ V B2-4 D2.4.8.9.12 Me.7 मुझि त्वां(D4 Me रवा) (for ते मृश्नि). - Ñi damaged from ह up to मृश्नि the prior half of l. 20. S V3 D8 खेहेन. V1 D2.5 [ए]प; Va [अ]स्य; Ba [ए]व; D4.9 [ए]वं (for [ए]पा). V1 D2.4.5.9 परो विधि:; M9 परा रित:; Cg.t as above (for परा गति:). -(1. 20) Ñ1 उपाजिन्नन्. D6.7,10.11 महामति: (for °मुनि:). —After l. 20, Ñ2 V2 B2-4 ins.:

1* शतुष्ठस्य महात्मासौ वाल्मीकिर्मनिसत्तमः । [B2.4 -पुंगवः (for -सत्तमः).]

-(1. 21) B2.3 तत्र; T1.2 G2.3 M1.8.5.9 तेवां (for तस्य). — Na illeg. for the post. half. Din om. च तस्य. S Ñi V B2-4 D1-4.8.12 T3 सतैन्यस्य महायशाः(T8 °तपाः); D5.9 शत्रुप्तस्य महात्मनः (Da oani:) (for the post. half). -After l. 21, Va ins.:

आमित्रश्च तेनैव राववश्च महायशाः।

—(1. 22) V1 शुश्राव (for मुक्तवान्). Ñ V1.2 B2-4 D1-5 9 रबुश्रेष्ठो. D? गीति- (for गीत-). Ś B4 Ds.5.8.12 गीतं मधुरनि (Ś2.8 D8.18 °िन:)स्तनं; Ñ V1.8 B2.8 D1.2.4.9 गीतं मधुरमुत्तमं (for the post. half). -De.7.10.11 T1.8.4 G2.8 (damaged first time from the prior half of 1. 23 up to त्रिस्थान in the post. half of 1. I of 3* and second time up to a in the post. half) Ms read 1. 23 twice. —(1. 23) G1.2 (second time) यसिन् . De.7 T4 (all first time) यथा द्व(De ग)तं; De.7.10.11 Ts.4 (all second time) Ma (first time as above) पुरा इतं: D10.11 (both first time) T1.2 G M1.8.8 Cm.k.t (T1 G2.3 second

16257

तान्यक्षराणि सत्यानि यथावृत्तानि पूर्वशः।
श्रुत्वा पुरुषशार्द्वो विसंज्ञो बाष्पलोचनः।
स मुहूर्तमिवासंज्ञो विनिश्वस्य मुहुर्मुहुः।
तस्मिन्गीते यथावृत्तं वर्तमानिमवाश्रुणोत्।
पदानुगाश्र ये राज्ञस्तां श्रुत्वा गीउसम्पदम्।
सवाज्युखाश्र दीनाश्च साश्चर्यमिति चाबुवन्।
परस्परं च ते तत्र सैनिकाः संबभाषिरे।

[25]

[30]

किमिदं क च वर्तामो मायेयं स्वप्तदर्शनम्। अथां यो नः पुरा दृष्टस्तमाश्रमपदे पुनः। रृष्टणुमः किं न्विदं स्वप्ने गीतबद्धमनुत्तमम्। विस्मयं ते परं गत्वा शत्रुष्टमिद्मबुवन्। साधु पृच्छ नरश्रेष्ठ वाल्मीकिं सुनिपुंगवम्। रात्रुष्टस्त्वववीत्सर्वान्कौत्द्रसमन्वितान्। सैनिकानक्षमोऽस्माकमीदशं परिवृच्छितुम्।

[35]

time; first time as above) यथा कृतं; Mo वधाश्रितं (for यथाकमम्). Ś Ñi Vi.s Bs Di-5.8.9.12 Ts (first time) विविधं विधिसंहि (Vi ° ज्ञि)तं; Ñ2 V2 B2.4 यथोकं (B4 ° क) विधिसंहितं (B4 ° धिसंसदि) (for the post. half). — After 1.23 (first occurrence), D6.7.10.11 T1.8.4 G2.8 M8 ins.; while T2 G1 M1.2.4.5.7-10 ins. after 1.23:

3* तत्त्रीलयसमायुक्तं त्रिस्थानकरणान्वितम् । स्टकृतं लक्षणोपेतं समतालसमन्वितम् ।

[(l. 1) Gs damaged up to त्रिधान in the post. half. M1 -करणाश्रितं. — M7 om. (hapl.) l. 2. — (l. 2) D6.10.11 T2.4 Cm.g.k.t संस्कृतं (for सत्कृतं).]

—(1. 24) B2 स्वल्य-; Ds यानि (for तानि). Ś Ñ V1.8 B8 D1-8.8.9.12 स्वर्शण; B2.4 यान्यासन्; G (ed.) पद्यानि (for सत्यानि). - Do reads in marg. from the post. half up to वर्तमान in the prior half of 4*. V2 यथावृत्तं च; M2 (after corr. sec. m. as above) °ब्तानुं- (for °ब्तानि). Ś V1.2(sup. lin. also as above).3 B2.3 D1.2. 4.8.9.12 T1.2 G2.8 M2(after corr. sec. m.).3.7 सर्वेश:; Cm.g.k.t as above (for पूर्वश:). —(1.25) Ñ1 D1-5.9 [अ]भूतर-; Bs तु नर- (for पुरुष-). Ñi damaged from शार्ट्लो up to the post. half. V2 (before corr., after corr. m. as above) साञ्च- (for बाब्द-). —(1. 26) Di.s.s सुमुहूर्तम्. V2 ध्यात्वा; Ds नि:संज्ञी (hypm.) (for [अ]संज्ञी). Ś Va D7.8.12 Te Ma विनि:श्रस्य; Ñ1 V1 Ba D1-5.8 Me नि: (V1 D2 M6 नि) श्रस्य च; Ñ2 V2 B1,2.4 नि:(Ñ2 V2 नि)श्व-स्याथ; T1.2 G2.3 M1.3.8 निशम्य च; Cm विनिश्वस्य (as above). N1 V1.2 B3 D1-5.9 पुन: पुन: (for मुहुर्मुह:). -(1. 27) Ms यस्मिन्. B2 सति (for गीते). Ñs यथातीतं; G1 महावृत्ते; Cm.t as above (for यथावृत्तं). S Ds.13/वर्तमान. Ds.7 अथ (for ₹₹).—For l. 27, Ñ1 V1 B3 D1-8.9 T1-8 G2.3 M1.8 subst.:

4* वर्तमानमिवातीतं तस्मिन्गीते स शुक्षुत्रे।

[Do reads up to वर्तमान in marg. V1 D1.4 अथ; D9.9 व्या (for इन). T1.2 G2.3 M1.8 संवृत्त (G2 M1 वर्तत) मिन तर्तनं (for the prior half). B2 D2.6 च; D9 [S]ति:; T3 [S]थ; (for the prior half). D9 -विश्वने (corrupt). T1.2 G2.8 M2 M1 प्र- (for स). D9 -विश्वने (corrupt). T1.2 G2.8 M3 तिसन्ताले (G2 विसन्ताने) प्रशुख्तान् (for the post. half).] —V2 reads 1. 28 and the prior half of 1. 29 in marg. B2 reads 1. 28 (second time in m.) twice. —(1. 28)

V1 अन्वगाश्चेत्र; Bs (second time) D1.5 Gs पादानुगाश्च; D6.7 M6 तदानुगाश्च. Bs(second time) तस्य (for राज्ञ्). Vs B1.2 (first time).4 प(B2.4 पा)दाताश्चेत्र राज्ञ्ञ (B2 °रत्) (for the prior half). T6 तच्; M2.5.10 ते (for तां). D6.7.10.11 T4 G3 गीति- (for गीत-). S Ñ V2.8 B (B2 both times) D1.2.4.8.12 तच्छुत्वा (B2 second time] स्वा ते; B2 D1.4 ते स्वा) गीतमन्द्रतं (Ñ2 V2 B1.2 (first time).2.4 °मधेवत्); V1 D3.5.2 T3 ते (D2 T3 तव्) स्वा गीतमृत्तमं (D5 °नि:स्वनं) (for the post. half). —After 1. 28, M6 ins.:

5* बहिश्वराक्ष बहुवो बहुमा राजकिंकराः । परस्परं समालोवय गीतसम्पद्विचेतसः ।

— (1. 29) Note hiatus between the two halves. Ñ1 V1 D1-5.9 मृशं दीनाः V2 (m.) मुदीनाश्च (for च दीनाश्च). G (ed.) वम्बुरीनमनम् (for the prior half). D6-3.10.11 T3.4 M5 माश्चर्यम्. B1 D1.4 ते (for च). —V1 T4 om. (hapl.) l. 30-34. —(l. 30) D6 7.10.11 ये (for ते). V2 सर्वे (for तत्र). —Ñ1 damaged from पिरे up to माये in the post. half of l. 31. Ñ2 V2 B D1-5.9 T3 सममापंत सैनिजाः (D1.4 नेगमाः) (for the post. half). —(l. 31) Š1 damaged; D1.4 विषयं च क (D4 क च). B तिष्ठामो (for वर्तामो). Ñ1 B1-3 माये (Ñ1 **)दं; Ñ2 D1-5.9 तिष्ठामो (for वर्तामो). Ñ2 B1-3 माये (Ñ1 **)दं; Ñ2 D1-5.9 (damaged) (for मायेथं). —After l. 31, V2 ins.:

6 * वने वयं श्वितिसुखं मधुरं मधुराक्षरम्।

—(1. 32) Vs अर्थांन्यो यः; Ds योधः सो नः Ms (after corr. sec. m. as above) अर्थो योगः (for अर्थो यो नः). — Gs damaged for the post. half. Vs स चः Dr तथाः Gs Mı तदाः Cm.g.k.t as above (for तम्). Ds सोत्र प्रवस्तुइष्टवान् (for the post. half). —(1. 33) Ts damaged for श्रुपाः (for the post. half). —(1. 33) Ts damaged for श्रुपाः (for the post. half). —(1. 33) Ts damaged for श्रुपाः (for the post. half). —(1. 33) Ts damaged for श्रुपाः (for the post. Ms.6.7 स्वतंः D6.7.10.11 Gs M7 इदंः G1 न्विमंः M6 न्वयं (for न्विमंः N5 न्वयं (for न्विमंः N6 न्वयं (for the post. N6 गीतं वेदाश्रितं भवेतः Ms गीतमेवाश्रितोमवष्ट (for the post. half). —For l. 32-33. S Ñ Vs B D1-6.8.9.12 Ts subst.; while Ts ins. after l. 33:

[627]

भाश्चर्याणि बहूनीह भवन्त्यस्याश्रमे सुनेः। न तु कातूहरू। खुक्तमन्त्रेष्टुं तानि व मया। एवं तद्वाक्यमुक्त्वा तु सैनिक। त्रधुनन्दनः। अभिवाद्य महर्षि तं स्वं नियेशं ययौ तदा।

[40]

7* नेदं श्रुतमिहास्माभिरध्वस्थैराश्रमे पुरा । यद्य शृणुमः साधु गीतमाधुर्यमुत्तमम् ।

[(1.1) Ñ2 गेयं; D1 तत्र; D4 तेन; T2 इदं (for नेदं). Ñ2 हि श्वतम्; T2 श्वतमहो (for °मिह). D2 रथस्थेर्; D9 इहस्थेर्; T2 अवृष्टं (for अध्वस्थेर्). D1.4 T2 आ(T2 चा)श्रमं. Ñ2 V2 B आश्रमेन्यत्र कुत्र(Ñ2 किहें)चित् (for the post. half).—(1.2) B2 अत्र; T2 इदं (for अद्य). B1 च मनः- (for ऋणुमः). D1.4 नादं ते परमं श्वत्वा (for the prior half).—Ñ2 illeg. for the post. half. D3 गीतं. V2 नसञ्चर्यम्; B न्वादित्रम् (for नाधुर्यम्). T2 अद्भुतं (for उत्तमम्).]

—Ś Ds om. (hapl. see var.) l. 34-35. —(l. 34) Ds विस्माय, Ñ V2 B D1-5.9.12 M1 परमं (for ते परं). B2.3 चेदम्; Ma इति (for इदम्). Ma चामुवन्. -(1. 35) Ba साम्ना (for साधु). Ñ V2.8 B D1.2.6.5,9.12 T3 न्रव्यान, Ñ V1.2 (before corr., after corr. as in B) D1.5.9.12 T8 新年 सत्तमं: B Mz मुनिसत्तमं: L (ed.) ऋषिमुत्तमं (for मुनिपुंगवम्). -(1.36) Ni damaged from g in the prior half up to इल in the post. half. Sa damaged for शत्रम. B1.4 G2 -समन्वित: - Ñ2 illeg. for l. 37. - (1. 37) Ñ1 सैनिका. Ś Ñ1 V B2-4 D1-5.8.12 T8 अक्षमं प्रहुम् ; B1 (with hiatus) अक्षमान्दृङ्गाः D व क्षमं प्रष्टुम् (for अक्षमोऽस्माकम्). Ś Ñ1 V2.3 B D3.8.12 इदमस्माभिरीदृशं(Ñ1 °रागतं); V1 D1.2. 4.5.9 Ts अस्माभितेद(Da.9 °र्स)मीइशं; Ds.7.10.11 Ts G1 M2-5.7.8.10 Ct परि(M2 अवि)प्रयुक्तिहेद्दर्श (D10,11 Ct °श:); M6 परिप्रश्न इहेट्सः (for the post. half). 🛞 Cm : ईंद्रशमिदं प्रष्टं न क्षमम् । कुशलवयोर्गानमन्ययोर्वेति संदिहानस्तयोश्चेद्रहस्यस्वातप्रष्टं न क्षममिस्युक्तवानिति भावः ।; Ct : ईदृशोऽर्धः परिप्रष्टुं न क्षमः, अ -After 1. 37, N1 ins.:

8* श्रुतं च खरतीमानमिक्ष्वाकूणां महारमनाम् ।

—(1. 38) Gs damaged for आश्चर्य. Ś Vs Ds.12 आश्चर्य मोहनीयं च; Vs (m.) B आश्चर्य द्रष्टु(Vs °र्यभूत)मसमं (for the prior half). Тз.4 प्रभवंति (for भवन्त्यस्य). Мर शुमे (for मुने:). Ś Ñ2 V2.8 B Ds.18 वाल्मीकेराश्रमेभवत्(Ñ2 V2 B °मे शुमे; V3 °मे**); Ñ1 V1 D1-5.8 वाल्मीकेरतु(D1.4 °केश्च; D5 °के: सु) महाश्रमे (D2 सहस्रशः) (for the post. half).—(1. 39) D8 नतु (for नतु). V8 तानि वै तदा; D7.10.11 T1.8.4 G2.8 M1.8 तं महामुनिं; G1 तानि तानि वै (for तानि वै मया).—For 1. 39, Ñ V1.2 B D1-5.8 T8 subst.:

9 अस्माभिश्च न तरसर्वमन्वेष्टव्यं कुत्हलात्।

[Ñ1 D2.3.5.9 Ts तु (for च). B1.2.6 D9 तत: (for न तत्र). B1.3.6 कुन्हलें:]

-(1. 40) Ñi damaged for the prior half. Ma.s

Colophon

तं शयानं नरव्याघं निद्धां नाभ्यागमत्तदा। चिन्तयानं तमेकायं रामगीतमनुत्तमम्। तस्य शब्दं सुमधुरं तन्नीलयगमन्दितम्।

तान्; Ms स (for तद्). Ms.5.6 स; Ms [अ]सौ (for g). S \tilde{N}_2 V1 B_2 D_2 .8.9.12 Ts एवसु(\tilde{N}_2 °त्दु)क्तवा g(\tilde{N}_2 V1 D_2 .9 Ts स) तदावयं(B_2 वावयं स); V_2 (m.) $D_{1.4}$ एवसुकत्वा ततो वावयं; $B_{1.3}$ एतदुक्तवा g वावयं स(Bs वै); Bs एतदुक्तवा तान्वावयं (subm.); $D_{3.5}$ स एवसुक्तवा तद्वावयं(D_5 °त्सर्वं) (for the prior half). —(1. 41) S V_8 $D_{8.12}$ M_6 सहपीक्ष; V_1 B_2 °िषं च; D_5 महात्मानं (for महिंपं तं). \tilde{N} $V_{1.2}$ B $D_{1.4.5}$ G_1 $M_{2.4.5.7}$ संविवेश; $D_{2.3.9}$ स विवेश; D_6 Ts M_{10} स्वनिवेश; T_1 M_8 तिन्न°; T_4 M_1 सिन्न° (for स्वं निवेशं). \tilde{N} V_1 $D_{1-5.9}$ ततो निशि; V_8 $B_{8.8}$ G_1 $M_{3.4.5.7}$ निशां तदा; $B_{1.4}$ तदेति च(B_1 ϵ); T_2 ययौ निशि (for ययौ तदा).

Colophon: D1.4.5 om. — Sarga name: \$ Vs D8.12 गीतश्रवणं; Ñ1 संगीतिका; Ñ2 V2 शत्रुव्वगीतश्रवणं; V1 गीतक:; B1.4 संगीतश्रवणं; B2.8 संगीतकरणं; D2.9 वाल्मीिकगीतक:; D3 संगीतक: — Sarga no. (figures, words or both): \$ Ñ1 V D2.12 om.; Ñ2 B3 75; B1 77; B2 61; B4 78; D3 M8 69; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 71; D8 68; D9 73; T3 76; T4 79; M8 70. — After colophon, D2 concludes with राम; T4 with श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमो नम:; G M1.2.5.8 with श्रीरामाय नम:; M10 with श्रीरामचन्द्राय नम:

—D12 begins with 3. Before I. 42, \$ V2 D1-5.8.9.12 Ts ins.:

10* गीतमाधुर्यसंभ्रान्तस्तन्मनास्तद्गतेन्द्रयः।

[V2 -श्रवण- (for नाधुर्य-). Ś D8.12 -विश्रांत; V2 -संभातम् (for -संभ्रान्तस्). Ś D8.12 तिचत्तं तद्गतेद्रिय; V2 आत्मना चाकुर्ले-द्रियं (for the post. half).]

—(1. 42) Ś D8.12 तिषयं च; Ñ1 तत्रापि च; V1 D2.3 T8 तिषयाच; D1.4.8 तिषयश्च; D5 तिषयत्वे (for तं रायानं). Ñ1 D1.8.4.9 T3 नरव्याब्रो; V2 B1 रघुव्याघ्रं (B1 °श्रेष्ठं) (for नरव्याब्रं). Ñ2 रायानं न च काकुत्स्थं (for the prior half). Ñ1 V2 B2.8 D1.3.4.9 T3 M1 निद्रां; G1 damaged (for निद्रा). Ś Ñ1 V1.2 B3 D3.3.6.8.9.12 T2 नैति स (Ñ1 च) राघवं (Ñ1 D8.9 T3 °वः); Ñ2 B1.4 रात्रुद्यमाविशत्; B2 न समुपागमत्; D1.4 नैवास्थगच्छत; M1.4.5.8.10 नास्थगमत्तदा (for नास्थागमत्तदा).—(1. 43) Ñ2 V2 B2-4 T1.2 M3 चित्रयंतम्; B1 कथयंतम् (for चिन्तवानं). Ñ1 V1 D8.5.8 T1.2.4 G2.3 M अनेकायं; Ñ2 V3.3 B D7.10.11 G1 अनेकायं; G(ed.) अथेकायं (for तमेकायं). D1.4 गीयमानं वने तसिन्; T3 चित्रयानस्वदेकायं (for the prior half).—Ñ1 damaged from the post. half up to स्रु in the prior half of 1. 44. D1.4 नाम-; T3 गायद- (for राम-). D6.7 -गीतिम् (for -गीतम्).—V1 om. 1. 44.—(1. 44)

श्रवा रात्रिर्जगामाञ्च शत्रुझस्य महात्मनः। [45] तस्यां निशायां ब्युष्टायां कृत्वा पौर्वाह्मिकीं क्रियाम । उवाच प्राञ्जलिवीक्यं शतुक्षो मुनिपुंगवम्। भगवनद्रष्टमिच्छामि राघवं रघुननद्रनम् । स्वयान्ज्ञातुमिच्छामि सहैशिः संशितवतै:। इत्येवंवादिनं तं तु शत्रुझं शत्रुस्दनम्। [50] वाल्मीकिः संपरिष्यज्य विससर्ज स राघवम्। सोऽभिवाद्य मुनिश्रेष्टं रथमारुह्य सुप्रमम्।

10

N2 B1.2.4 D6.7.10.11 L (ed.) cont. after App.

Ś D1.2.4.8.9.12 T3 तंतु; Ñ2 B1.4 श्रुत्वा; D3 तं सु-; D5 ततु (for तस्य). Ñ2 D5 गीतं (for शब्दं). S2.3 D1-5.9 स- (for स-). Va तं शब्दं साधु मधुरं; Ba.s श्रुखा तु (Ba सु)मधुरं गीतं (for the prior half). —(1. 45) Ñs V2 B1.2 নয়; B3 भद्र-; B4 ततो (for श्रुखा). V2 om. रात्रिर्. S Ñ1 V1 D1.4.8.12 श्चत्वा जगाम सा रात्रि:; D2.3.5.9 Ts जगाम शुण्वतो रात्रि: (for the prior half). —(1. 46) G1 M2.5.7.10 ततो (for तस्यां). $D_{6.7.10.11}$ G1 $M_{2.4.5.10}$ रजन्यां (for निशायां). D_{2} गत्वा; D_{9} कृतं (for कृत्वा). Ś Do पौर्वाक्रिकां(Do °की-); Ñi * * * कं; V1 D10.11 T1.3 G2 M6-8 Ct पौर्वाह्निक-; B1.3 पूर्वाह्निकीं; D1.2. 4.5.9 पूर्वाह्निकं (D1 °क-); Ds T2 Gs M1-4 9 पौर्वाह्निकं (for पोनोक्तिमों). Ñi Vi Di-4.9-11 Ti-8 G2.3 Mi-4.9 Ck.t क्रमं; Ds कृतं; Ms कमः (for कियाम्). 🛞 Cm: पूर्वाहि-कित्रयं प्रातःकालकर्तव्यक्षानसंध्यावन्दनादिकम् . % —(1. 47) $ilde{ ext{N}}_2$ V2 B मुनिसत्तमं; M7 मधुराक्ष्रं (for मुनिपुंगवम्). —(1.48) B2 भवनं (for भगवन्). D1.2.4.5.9 राजानं (for राववं). S Vs Ds.12 राममिक्ष्वाकुनंदनं (for the post. half). —(1.49) V1 D1-5 तद् (for त्वया). Ñ2 B1.8.4 Ds Ck.t [अ]नुज्ञातम्; Cg as above (for °ज्ञातुम्). Ts तसादनुज्ञाम् (for त्वयानु-ज्ञातुम्). Ś Ds.12 त्वयाज्ञतो हाहं गच्छे; Ds अनुज्ञातुमिहेच्छामि (for the prior half). Ts सह स्वै:; Ms ऋषिमि:; Ct as above (for सहैभि:). Ś D8.12 सैनिकायमै:; Me संशितें वंतै: (for संशित-नतै:). Ñ1 V1 D1.3.4 Ts भवता (Ts °तां) सह तापसै:; Ñ2 Bs गमनं वै (B3 °नार्थ) सहातुगः; D2.5.9 भवता तापसैः सह (for the post. half). V2 (marg. except त्वयानुज्ञा) त्वयानुज्ञातो भगवन्गच्छेयं शरणानुगः. —(1. 50) D1.4 व्याहतं (for -दादिनं). Ś V3 D8.12 ऋषि:; Ñ B1.3.4 D1-5.9 T3 तत्र; V1 वीरं (for तं तु). V1 D1.4.9 राघवं (for शत्रुप्तं). Ñ1 -मर्दनं; Ñ2 B1.8 T1-8 G2.3 M1.3 -तापनं (for -सदनम्). —(1.51) Bs Ms तं (for सं-). T1.2 G2 M1.3.7.8 च (for स). Ñ2 V2 B महासुनि:; D1.4 सुदा युतं; D2.9 Ts सवाहनं (for स राघवनम्). -After 1. 51, S2.3 Ñ1 V1 D1.2.4.5.8.9.12 Ts ins.:

ं i ा * व्रजेति सोऽभ्यनुज्ञातः शत्रुघः प्रययौ ततः ।

[D1.4 त्वमिन- (for [इ]ति सोडभि-). S2.3 D8 क्रमाच (for तृत्:).]

-(1. 52) D1.4 अभिवादा. Vs ऋषिश्रेष्ठं, T1.2 G2.8 M1.8 [629]

I (No. 8); Ś Ñ1 V Bs D1-5.8.9.12 Ts.4 (after l. 14) Ms (after 1. 8) ins. before 1. 9 of 1127*:

अथ तस्मिन्वनोहेशे रम्ये पाइपशोभिते। नदीकीणें गिरिवरे कोकिलाशतमण्डिते। नानापक्षिरवोद्धष्टे नानामृगसमाकुले । सिंहच्याघसमाकीणे नानाद्विजगणावते । गृधोॡकौ प्रवसतो बहन्वर्षगणानि । भथोत्ह्रकस्य भवनं गृध्रः पापविनिश्चयः। ममेदमिति ऋखासौ कलहं तेन चाकरोत्। राजा सर्वस्य लोकस्य रामो राजीवलोचनः।

[5]

महात्मानं; Me नरश्रेष्ठं (for मुनिश्रेष्ठं). Ñs Va B पाथिव:; D1.4 Т в М в सुत्र में; С в सुत्र तः; М в सुत्र मः; М в सीम मं (for सुत्र म म्). T1.2 G2.3 M3 ज्वलंतमिव तेजसा (for the post. half). -After 1. 52, S N1 V1 D1-5.8.9.12 ins.; while V2 ins. l. 2 only after l. 51:

12* स तेनाम्बुदनादेन इन्द्रवैवस्वतोषमः। ततो मध्याह्नसमये वाजिभिः शीव्रगामिभिः।

[(l. 1) Note hiatus between the two halves. Ds रथेन (for स तेन). Ñ1 रथेनांबु- (for तेनाम्बुद-). —Ñ1 missing from the post. half up to l. 2. V1 चंद्र-; D3.5 शक्र-(for इन्द्र-). —(1. 2) VI D1.3-5 शिव्रपातिभिः; Bs °यायिभिः (for °गामिभिः).]

10

Cv.m.g.k.t do not comment on this passage. —(1. 1) V1 तत्र (for तिसन्). —(1. 2) Ś V3 M8 नदा(M8 °बा) की में; Va (before corr. as above) नदीकूले. Bs गिरौ पुंखे; K (ed.) गिरिचरे (for गिरिचरे). Ms कोिकल-, Ba De.7. 10.11 -[अ]नेक: B4 -कृत-; Ms -खन- (for -शत-). K (ed.) -[अ]नेककूजिते. — Ñs V2 B1.2 D6.7.10.11 om. l. 3. — (l. 3) Ś Ñı V1.3 -वरोदुष्टे; D2 -रवैर्जुष्टे; D8 -वचोजुष्टे, T4 transp. -पश्चिand न्यन- - (1.4) Ñ1 D1.8-5 T8.4 नाज- (for न्सम्-). S V₈ D_{8,12} -द्विपशत-; V_{1.2} B T₈ -द्विजसम्- (for -द्विजगण-). D2.9 -समाकुले; D5 -समन्विते; M8 -गणायुते (for -गणावृते). —(1. 5) Bs K (ed.) प्रहरतो; Be De च वसतो (for प्रवसतो). B1 -[उ]ल्झ: प्रवसते. —T4 om. (hapl.?) from the post, half up to the prior half of l. II. S N2 V1 Bs D6-12 बहु-, Ñ1 D2.3.9 अथ; D8 सदा; T3 बहुन् (for अपि). Vs वर्षान्बहुगणांस्तथा (for the post. half). -(1.6) Do स पापनिश्चयः. —(1.7) Vs B1.3.4 [प]तद्; B2 [प]प (for [इ]दम्). V1 च; Ds [आ]दौ (for [अ]सौ). Vs तेन कारणात्; B2 चकतुस्तत: (for तेन चाकरोत्). -After l. 7. Bs ins.:

उभी विनदमानी तौ कलई चकतुः सदा।

-(1. 8) S V1.8 D8.19 स सर्व- (for सर्वस्य). Ds गोप्ता च (for व्येकस्य). —(1.9) D2 सौम्य (for शीघं). —\$ Ds om. (hapl.) from the post, half up to the तं प्रपद्यावहे शीघं यस्यैतद्भवनं भवेत्।
इति कृत्वा मितं तां तु निश्चयार्थं सुनिश्चिताम्। [10]
गृध्रोल्कौ प्रपद्येतां जातकोपौ ह्यमिष्तौ ।
रामं प्रपद्य तौ शीघं कलिव्याकुलचेतसौ ।
तौ परस्परविद्वेषास्स्पृशतश्चरणौ तदा ।
ध्वथ दृष्ट्वा नरेन्द्रं तं गृध्रो वचनमत्रवीत् ।
सुराणामसुराणां च प्रधानस्त्वं मतो मम । [15]
वृदस्पतेश्च शुकाच विशिष्टोऽसि मदाद्युते ।
परावरज्ञो भूतानां कान्त्या चन्द्र इवापरः ।
दुर्निरीक्ष्यो यथा सूर्यो हिमवांश्चेव गौरवे ।
सागरश्चासि गाम्भीयें लोकपालसमो ह्यसि ।
धान्त्या घरण्या तुल्योऽसि शीघत्वे ह्यानलोपमः। [20]

गुरुस्त्वं सस्वसम्पन्नः कीर्तियुक्तश्च राघव ।

श्रमर्षा दुर्जयो जेता सर्वास्वविधिपारगः ।

शृणुष्व मम वै राम विज्ञाप्यं नरपुंगव ।

ममालयं पूर्वकृतं बाहुवीर्येण राघव ।

उल्लको हरते राजंस्तत्र त्वं त्रातुमर्हासे । [25]

एवमुक्ते तु गृश्रेण टल्लको वावयमव्यवीत् ।

सोमाच्छतकतोः सूर्याद्धनदाद्वा यमात्तथा ।

जायते वै नृपो राम किंचिद्धवति मानुषः ।

त्वं तु सर्वमयो देवो नारायण इवापरः ।

या च ते सौम्यता राजन्सम्यक्शणिहिता विभो । [30]

सम्यक्चरिस चान्विष्य तेन सोमांशको भवान् ।

कोशे दण्डे प्रजानाथ दाने पापभयापहः ।

prior half of l. 12. Ni V1 D1-5.9 Ts Ms क्र्य (for यस्य). Ni तद् (for [ए]तद्). D2.8 महत् (for भवेत्). -Ñ1 V1.3 B1.8 D1-5.9.19 Ts om. l. 10. -(1. 10) No Be.4 De.7 तो तु: Ma साध्वीं (for तां तु). No -[अ]धे-; De -[अ] थाँ (for [अ] थँ). Ms संरंभाद्राघवं तत: (for the post. half). - L (ed.) om. l. II. - (l. II) N1 V2.8 D1-5.12 प्र(D2 तु; D6 च; D12 अ) पश्येतां; B1 प्रयास्येतां; Bs प्रशस्येतां; Ts Ms प्रपत्स्येतां (for प्रपचेतां). Nu जातकायाः; D10.11 कोपाविष्टी: Ms जातरोषाद (for जातकोपी). N1 Vs D2.8 द्वानर्षणी: V1 D1.4.5.12 अमर्त्रणी: B1.2.4 द्वामधिणी: D3 T4 M8 अमर्पिणी; T3 अमर्पिता (for द्यम्पिती). —(1. 12) B8 प्रपद्य (for प्रपद्य). Ds Ts.4 तं (for तौ). Na प्रपद्यतः. Vs बीरौ (for शीघं). Ts Ms ऋोध- (for कलि-). Ta कलहावुल. Ts लोचनी (for चेतनी). —(l. 13) B: दी (for तौ). Da -बिद्वेपी (for 'पात्). Ts विभी: (for तदा). Ta विवदंती प्रणम्य च (for the post, half). Ms परंपरीतुस्तदा तर्ण चरणी राधवस्य ह. —(1. 14) S Ñ2 D8.12 तु (for तं). Ds स नरेंद्र: Dr [अ]मरेंद्र तं (for नरेन्द्रं तं). S Ño V1.3 Ds.12 transp. दुझ and गुन्ने. —(1. 15) D2.9 transp. सराणां and असराणां. S Vs Ds.18 त्वं: D1.4.9.10 हि (for च). Ś Vs Ds.12 प्रमाणं चः V1 B1 त्वं प्रमाणं(B1 व्यानं); Bs.4 °नोसि (for प्रधानस्त्वं). B1 यतो (for मतो). Ñ1 त्वं प्रधानेन मानस:: D1-5.0 Ts.4 Ms स्वं प्रधानतमो मत:(D2 मम) (for the post. half). -(1. 16) D2.6.9 到新碑 (for 到新辑). Ñi Vi Da.9.13 स्वं विशिष्टो; Te नीतियुक्तो (for विशिष्टोऽसि). V1 महामते; V2 B1 T4 महायुति:. -- For l. 16, S Vi D1.8 Ts Ms subst.:

2* बृहस्पतिश्च शुक्तश्च त्वं विस्थि महाद्युते ।

[Ts दिवि विष्णो (for स्वं विसिष्ठो). Ts विसिष्ठरत्वं महामते (for the post. half).]

—(1. 17) B1.2.4 D2.12 -[अ]पर-(for -[अ]पर-). Ñ1 V2
B D1-5.9 लोकानां (for भूतानां).—T4 om. from the
post. half up to the prior half of 1. 18.—(1. 18)
B2 D2-6 दुनिरीक्षो; B4 सुनिर्विण्णो (for दुनिरीक्ष्रो). V2 B
54 (for चैव).—(1. 19) B1 सागरं; D2.9 समुद्रश्; D10.11

सागराश्च (for सागरश्च). V2 हि; B1 वा (for च). S Ñ V1.8 Bi D1-8.12 T4 M8 [अ]पि; D10.11 [ए]व (for [अ]सि). Ds सागर इव. Vs B1.4 गांभीर्थाल ; B2 धर्मेण (for गाम्भीय). Ñ2 B3 D6.10.11 -पालो यमो; V2 B1.4 D5.7 -पालोपमो (B4 °रो) (for -पालसमो). —(1. 20) B1 D1.4 धरण्यास ; B2 घरणि-: B4 घरणी-: D2.9 घरिच्या: T3.4 M8 घरित्री- (for थरण्या). Ś Vs त्वं: D13 तु (for Sिस). Ds क्षांत्या च धर्या तुल्य: (for the prior half). D1,3,4 न; Ds [\$]पि; De ते (for हि). Ñi Vi B2 Di.s.4.12 T4 [अ]निलो यथा(B2 Te बासि) (for [अ]निलोपम:). D2.9 (both with hiatus) अनिलो यथा. —(1. 21) B2.4 शूरस् ; D1.4 यतस् (for गुरुस्). S V1.3 B3 D1.3.4.6-8.10-12 Тз.4 सर्व-; В2 हप-; D5 ग्रुण-; D9 स्त्य- (for सत्त्व-). Ś Va Da.11.12 -भूतानाँ; D1.4.5 -संपूर्ण: (for -सम्पन्न:). B1 चराचरगुरुश्चेव (for the prior half). D2.9 कीर्ला (for कीर्ति-). Ś Vs Ds.12 [S]सि; Ms [S]पि (for च). Ѻ राघव:. —Ba om. (hapl.) l. 22-24. —(l. 22) D1.4 सर्वास (for सर्वाल-). —(1. 23) Ś Ñ V1.8 D8.12 श्रुप रवं (for शुगुष्व). De reads वै राम in marg. Ñ1 D1.4 T3.4 Ms रघुनंदन (for नरपुंगन). —(1. 24) Ts.4 बहु- (for बाहु-). Ms दुर्वेद्धिरक्ततात्मवान् (for the post. half). -(1. 25) Bs वहते; Ds रमते (for हरते). S Vs D12 अत्र; Ñ1 स त्वं; V1 B2 Ds तत्त्वं; D1.4.5 ततस् (for तत्र). D1.4 ज्ञातुम्; Ds दातुम् (for त्रातुम्). Ñ1 V1 B2 D8 त्रा(B2 ज्ञा)तुमिह (for त्वं त्रातुम्).—(1. 26) Note hiatus between the two halves. Ni Ba Ds.s Ts.s Ms उक्तम् . Ss उक्तेन (for उक्ते त्). —V1 om. l. 27-30. —(l. 27) De °गुण: (for शतकतो:). Ds. 5 Ts. 4 Ms च (for वा). B1 व्हणात (for वा यमात). Bs D12 तदो (for तथा). Ñ1 transp. यमात् and तथा. -- After l. 27, Dn (within brackets) reads l. 30 for the first time repeating it in its proper place. - (1.28) Be नाम (for राम). Ba कश्चिद (for किचिद). Ñ1 Ds मानव: (for मानुष:).-(1.29) Ds च; Ds om. (subm.) (for चु). K (ed.) धर्ममयो. Ñ1 Bs Ds.s देव (for देवो). Ds.s Ts.s Ms सर्वदेवमयस्त्वं तु (for the prior half). —(1. 30) Ts.4 Ms तु (for च). Bs जायते (for या चते). Ds राम (for राजन्). Ba Da प्राणिहिता; Ba प्राणिहिते; Ta च प्रणितिर (for

दाता हर्तासे गोप्तासि तेनेन्द्र इव नो भवान्। अध्वयः सर्वभूतेषु तेजसा चानलोपमः। अभीक्ष्णं तपसे पापांस्तेन भास्करसंनिभः। [35] साक्षाद्वित्तेशतुल्योऽसि अथवा धनदाधिकः। वित्तायत्ता सपद्या श्रीनित्यं ते राजसत्तम। धनदस्य तु कोशेन धनदस्तेन नो भवान्। समः सर्वेषु भूतेषु स्थावरेषु चरेषु च। शत्रो मित्रे च ते दृष्टिः समतां याति राधव। [40]

धर्मेण शासनं नित्यं ब्यवहारविधिक्रमात् । यस्य रुष्यसि वै राम मृत्युस्तस्याभिधावति । गीयसे तेन वै राजन्यम इत्युरुविक्रमः । यश्चैष मानुषो भावो भवतो नृपसत्तम । श्वानृशंस्यपरो राजा सर्वेषु कृपयान्वितः । [45] दुर्यलस्य व्वनाथस्य राजा भवति वै बलम् । अचक्षुपो भवेचक्षुरगतेश्च गतिर्भवेत् । अस्माकमपि नाथस्स्वं श्रृयतां मम धामिक ।

प्रणिहिता). B1-8 प्रभो (for विभो). -(1. 31) De.7.10.11. समं (for सम्यक्). D1 वा (for च). Ś Va D8.12 च करुणाविष्टस्; Ñ1 चरसि चाविष्टस्; V2 पर्युणो भ्राजंस्; B1 पर्गणान्विष्टसः B2.4 परगुणाविष्टसः Ba परगुणादिवात् (for चरिस चान्त्रिष्य). Ѻ illeg.; Do स सम्यवत्रसिन्तिष्य (corrupt); Ts Ms प्रजाह्नादकररस्वं तु; Ts सस्वरं * श्च निविष्टस् (for the prior half). Bs तत्र (for तेन). Ś Ñi V3 D12 -[अं] गजो; V2 B3 D1.2.4.5 -[अं] शजो (B3 °तो); B1.2 -[आ]त्मको; B4 -[आ]त्मजो; D3 T3 M3 -समो (for -[अं] शको). Ds सोमो राजा (unmetric); Ds सोममयो (for सोमांशको). D2 भनेत् (for भनान्). — \$2.3 V3 D11 om. (hapl.); Ši reads in marg. l. 32-33. -(!. 32) Ñ2 V1.2 B3 कोषे; B1.2 D6.7.10 कोषे; D9.12 Ta कोश- (for कोशे). V2 reads प्रजानाथ in marg. Ñ2 D6 -नाथो (for -नाथ). Ñ1 चाप्यपलापह:; V2 B2.3 D2.5.8 T3 पापभयाप(B3 ° व) ह; Ta °भयेषु च; Ms च निरतो भवान् (for पापभवापह:). Bs क्रोधे दंडे प्रजानाथे दाने पापे भयावह:. -- (1. 33) Ds होता (for दाता). V1 D1-5.9 प्रहत्ती; T4 Ms [अ]पहती (for हर्तासि). V1 चासि (hypm.); Ds च (for second [अ]सि). \$1 D8.12 दाता भोक्ता प्रहर्ता च; Ñ1 T8 त्राता प्रइंता(T8 °हर्ता)भोकासि (for the prior half). De महेंद्र (for तेनेन्द्र). D1.4.5 वै; D2 भो (for नो). V1 [इं]द्रशरणे; Ms °सदृशो (for [इ]न्द्र इव नो). Ñ1 महान् (for भवान्). — Ms om. (hapl.) 1.34-38. D2 transp. 1.34-35 and 1. 36-37. —(1. 34) \$3 D9 T4 अहस्य: (for अधृध्य:). Ñ1 Ts -भूतानां (for -भूतेषु). Ds (marg.) ना (for न). Ba चानिल-; Ts भास्कर- (for चानल-). Ds स्थानरेषु चरेषु च (for the post. half). —(1. 35) Bi.s मुतीक्णस (Bs ° हणं) (for अमीहणं). V2 तपते; D4 तापयन् (for तपसे). Ss तापांस; Ñ1 पापं; Ñ2 D8.7.10.11 लोकांस (for पापांस). D1 तावपत्याय (corrupt); Ds तप्यसे पापाद [(for तपसे पापांस्). Ts राघन (for भास्कर-). Ñ1 Ts.4 -भास्कर: (for -संनिभ:). Ś Vs D1-4.8,9.12 त्वं ना(D1-4.8.9 रा)म भास्त्ररः; V1 D5 त्वं भास्करोपमः (for भास्करसंनिभः). - D9 om. 1. 36-38. -(1. 36) Note hiatus between the two halves. Sa हि; Ds [S]पि; Ds.5 त्वम् (for sिस). Ts वैश्रवणस्तुल्यो (for वित्तेशतुल्योऽसि). Ś Ñı Va Bı.a Dı.a.4.8.12 श्रथवा; Тв दानाच; T4 क्योंन (for अथवा). V1 च धनाधियः; D2 धनदाधियः; To ° विक (for धनदाधिक:). —(1.37) Ña V L (ed.) विते [63I]

यस्य(L [ed.] °ता); B1.2.4 वित्तेशस्त्वं(B2.4 °स्वात्); B8 D6.7. 10.11 वित्तेशस्य; D1.4 वित्तं यतः; D2 वित्तेर्यसात् ; D8 नित्ययक्ता; T3 हस्ते यसात् (for वित्तायता). B3 D7.10.11 [इ]व; D6 स-(for स-). V1 वित्ते यसादपद्मा श्रीर्; V2 वित्ते यदा सपद्मा सा; Ta हस्ते यसारसपद्मा श्रीर (for the prior half). —(1.38) V2 B च (for g). D3.8 धनदश्वास (for °दस्य g). Ñ2 V1.2 B1.3 कोषेण: B2.4 के धेन: D6.10.11 कोषेन: B(ed.) कार्येण (for कोशेन). Di.s तथांशेन (for तु कोशेन). Bs स च (for तेन). Ñ1 Va D1 वा; Ds वै (for नो). D2 भनेत् (for भवान्). S Ds.12 नाथाँ(\$2 damaged) वै तेन नो(\$1.2 ते; Ds स) भनेत् (for the post. half). —(1. 40) V2 मित्रामिनेदु (for रात्री मित्रे च). S Vs Ds.18 (all with hiatus) समता इति (for सनतां याति). Ñi Di.s.4 चा(Ñi ते)नव (for रावन). - Dii reads 1. 41 (except धर्मेण ज्ञान) in marg. —(1. 41) Da शासमें; Da °ते (for °नं). Ś Va Da.12 दिव्यं; Ma तेस्ति (for निरंप). - After निरंप, Ba erroneously repeats the post, half of l. 40 and the prior half of l. 4r. Ds.7. 10.11 Ts व्यवहारे; De व्हारो (for व्हार-). S VI.s Dis -विधि; Ds -विधि: (for -विधि-). D2 -क्रियां (for -क्रमात्). Do व्यवहार-मिति कमात् (for the post. half). -(1. 42) Ñ1 D2,5 कुट्यिस; Do Ta Ma रुव्यति (for रुव्यसि). Va B हि (for [अ] भि-). De.7.10.11 तस्य मृत्युवि- (for मृत्युस्तस्याभि-). -(1. 43) Ds.12 गीयते (for °से). Ts मानवे (for तेन वे). Ñs Vs B Ds.7.10.11 Ta राम (for राजन्). -- Ds om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 45. Na De.7.11 [अ]ति-; V2 B D10 [अ]मि- (for[उ]क्-). S1.2 V1.3 D12 Ts.4 Ms -विक्रम; B: -विश्वत: (for -विक्रम:). -(1. 44) B1 यच् (for यश्). M3 तु (for च). V1 B1-3 D1.4 [ए]व; V2 [ए]यां (for [ए]प). To मानुपाद्भावात्. V2 भवता; Vs D2.8.12 भवते; T4 ततोन्यं (for भवतो). —(I. 45) V2 B1.4 D6 आ(B1.4 अ) नृशंस- (for आनृशंस्य-). B4 -परे; De -तमो (for -परो). Va B1.8.6 D2.9 राजन् ; Ms निस्यं; K (ed.) राम (for राजा). Vs B1.2.4 D3.5-7.10.11 M3 सरवेषु; K (ed.) जातिषु (for सर्वेषु). Vs B De.7.10.11 क्षमया (for क्रुपया). -(1. 46) Ñा हि (for g). Ds श्नाथस्य; Ds स्वनाथस्य (for खनाथस्य). —(1. 47) S Ñ1 Da.12 अच्छ्रपा; D4 अच्छ्र* (for अवश्वापो). Vs Bs हि त्वं; Ms भवांश् (for भवेच्). Ñs Ds.7.10.11 अवश्वशितमं; Bi आवश्वशितरं (for अवश्वशे भनेत्र्). V₂ B T₃ M₃ स्वं; D6 सु-; D7.10.11 स (for च). Ñ₃ D6.7. 10.11 Ms भवान् ; B1.2 तथा; Ts भव (for भवेत्). Ñ1 V1.2

ममालयं प्रविष्टस्तु गृधो मां बाधते नृप ।
त्वं हि देवमनुष्येषु शास्ता वै नरपुंगव । [50]
एतच्छुत्वा तु वे रामः सचिवानाह्वयत्स्वयम् ।
धृष्टिर्जयन्तो विजयः सिद्धार्थो राष्ट्रवर्धनः ।
अशोको धर्मपालश्च सुमन्नश्च महावलः ।
एते रामस्य सचिवा राज्ञो दशरथस्य च ।
नीतियुक्ता महात्मानः सर्वशास्त्रविद्यारदाः । [55]
हीमन्तश्च कुलीनाश्च नये मन्ने च कोविदाः ।
तानाहूय स धर्मात्मा पुष्पकादवरुद्य च ।
गृधोल्ह्रकविवादं तं पृच्छिति स्म रघूत्तमः ।
कित वर्षाणि वै गृध्र त्वयेदं निलयं कृतम् ।

Bs.4 D1.3-5.9 transp. गतिर् and भवेत्. -- (1.48) Ds इति (for मम). B1 धार्मिक:; D1 °कीं; T3 (within brackets also as above) राघव (for धार्मिक). —(1. 49) B1 माम् (for मम). \$2,8 N 2 B1.3 D8.12 [आ]लय- (for [आ]लयं). S Va Da.12 [S]यं; Da सन् (for तु). V2 Ba.4 प्रतिष्ठातुं; B2 प्रविशंत (for प्रविष्टस्त). N 1 मे; V1 M3 [S] यं (for मां). B8.4 पुन: (for नृप). Va B1.2.4 गृष्ठी वार्यते पुन: (for the post. half). —(1. 50) B1 चैब; Bs. D2 K (ed.) देव (for देव-). Ś Vs Ds.12 हि (for वे). V1 B1 र्घुप्नव; Bs.4 D2 K (ed.) नरपंगव:; Ts Ms रघुनंदन (for नरपंगव). —(1.51) Na om. तु (subm.). S D8.12 राजा (for राम:). —T4 om. from the post, half up to the prior half of l. 55. Ds आहुय सचिवान्स्वयं (for the post. half). For 1. 52-53 cf. I.7.2. -(1. 52) S Vs Ds.12 सिहर: No V1 Ds वृष्टिर; V2 D9 धृतिर; D1.3 पृष्टिर (for धृष्टिर्). S Ds.12 सुराष्ट्रो (S3 °हे) (for सिद्धार्थों). T3 Ms हार्थसाधक: (for राष्ट्रवर्धन:). —(1.53) S D8.12 अकोपो; D8 अधर्मों (for अशोको). Ts Ms मंत्रपालश्, B1 Do तु (for च). Ś Ñ V Ds.11.13 सुमंत (Śs Ds.12 तु)श्च; K (ed.) सचिव: सु-(for समन्त्रश्च). - Ds reads from महाबल: up to हीमन्त्रश्च in 1. 56 in marg. V1 [अ]ष्टमो भवेत ; T3 M3 तथाष्टमः (for महाबल:). -(1.54) V1 हि; Ta Ms ये (for च). -(1.55) Ś Va Da निख- (for नीति-). Ś Va Ba Da Ma सर्वे (for सर्व-). Te -विदां वरा: (for -विशारदा:). -(1. 56) Ms श्रीमंतश्च: K (ed.) प्रीतिमंत: (for हीमन्तक्ष). Te ये च मंत्रेषु (for नये मन्ने च). -(1. 57) Ñ2 B1 धीमत:; V2 B4 विनीत:; D1 आह्रयन् ; Da आह्रयत् (for आह्रय). Ba तच्छीमतः; Ta नारदाय (for ताना-हय). Ñi Dio.11 च; Vs सु- (for स). Bi सर्वान्ता; G (ed.) महात्मा (for धर्मात्मा). Be पुष्कराद् . De.7.10.11 अनतीर्थ (for अवरुद्ध). B1.8 D1.4.5 तु (for च). - D1 reads l. 58 twice. -(1. 58) NI -विवादात्ती; Bs -विवादं तु; Ds -विवादं तं (for

-विवादं तं). Vs स (for स्म). V1.3 स राघव: (for रघूत्तमः). —(1.59) Ñ1 ते (for वै). Ñ3 V1 B D1.4.7.10.11 तवेदं:

V2 तदेव (for स्वयेदं). Bs स्वयायं निलयः कृतः (for the

post. half). - (1. 60) B: तन्मे त्वं; D: इदं मे; D12 एतन्मां

एतन्मे कारणं बृहि यदि जानासि तस्वतः। [60]
एतच्छुत्वा तु वै गृश्रो भाषते राघवं स्म तम्।
इयं वसुमती राम मनुष्यैः परितो यदा।
उध्यितैरावृता सर्वा तदा प्रभृति मे गृहम्।
उल्कश्चाववीदामं पादपैरुपशोभिता।
यदेयं पृथिवी राजंस्तदा प्रभृति मे गृहम्। [65]
एतच्छुत्वा तु वै रामः सभासद उवाच ह।
न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा
वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम्।
नासो धर्मो यत्र न सत्यमस्ति
न तत्स्तत्यं यच्छलेनानुविद्धम्। [70]

1.61. Ñ1 जानाति (for जानासि). Ś V8 D8.12 परिजानासि. Ni Vs Ts.4 Ms गृष्र वे (for तत्त्वत:). —(1. 61) Ds.5 ततो (for तु वै). Śı(marg.)-8 Ñ1 V3 D2.3,5,8,9,13 Ts. Ms बमापे (for भाषते). St reads राघवं in marg. V1 स तत ; V2 B3 D4 तदा; V3 B1.2 D6.7.10.11 स तं: D1 प्रति; D2 Ts.4 M2 वन:; D3.5 स्मृतं; D9 पुर: (for स्म तम्). — V2 om. 1. 62-64. —(1. 62) Ś V3 D8 मानुषेर (for मनुष्यै:). Ś Ñ1 V3 D8.12 T3.4 आवृता; B2.4 पूरिता (for परितो). Ts यथा (for यदा). V1 D1-5.9 अध्वेबाहुभि:; Ms तु पुरावृता (for परितो यदा). —(1. 63) D2 उड्तेर्; D3.5 उच्छितर्; Do उपितर्; Ta उत्थिता; Ms उदितै: (for उत्थितर्). S Ni Vs Ds.12 Ts.4 Ms शोभिता (for आवृता). S1.8 Vs Bs Ds.12 सर्वेस; \$2 राजंस; Ds यदा (unmetric) (for सर्वा). B2 तत: (for तदा). D4 om. मे (subm.). — \$1 D10 om. (hapl.) l. 64-65. N2 illeg. for l. 64. -(1. 64) \$2.3 V1 D2.3.8.12 T3 M8 तु (for च). B2 तज्ञ; D2 राम (for रामं). \$2.3 D8.13 न देशेर् (for पादपैर्). —(1. 65) D6.13 यद् (for यदा). \tilde{N}_2 पादपै (for पृथित्री). V_1 सर्वा (for राजंस्). B_2 ततः (for तदा).—(1. 66) Vs lacuna from तु up to द. \$2 om. (subm.); V2 reads in marg. (for g). Ñ V1.2 B1.3.4 D2.8.6.7.9-11 Ts Ms transp. ने and राम:, V2 B1.3 D10.11 समासदम् (for °सद). D2.9 T3.4 M8 तानुवाच सभासदः (for the post. half). -1. 67-70=Mbh. 5.35.49. V1 reads 1. 67-70 in marg. -(1. 68) \$ D1-4.8.12 Ts.4 transp. बृद्धा and न ते. Do विदंति. -(1. 69) No Vo धर्म: स नो; V1 धर्मस्तु नो; V2 (marg. also) B1 धर्म न तद्; B2 वृद्ध: स नो; Bs धर्मस्तथा; Ds नासी वृडो; Ms धर्म न वै (for नासी धर्मी). Da.9 सत्यं च नास्ति; D12 सत्यमस्ति न (by transp.) (for न सत्यमस्ति). —(1. 70) D2 नो (for न). V3 B1.2 D5 M8 सत्यं न तत् (by transp.) (for न तत्सत्ये). Be यत्र (for यच्). D1 शीलेन; D4.5 छलना- (for छलेन). V1 -बद्ध; D7 -सिद्धं (for -विद्रम्). Vs शीलमुपैति दैन्यं; B1.2.4 छलमभ्युपैति; Ms च हि नातुबद्धं (for छलेनातुबिद्धम्). V2 सत्यं न ते यत्तच्छलान्न धर्म: (unmetric). —D1 om. 1. 71-76. —(1. 71) Ni V3 D2.3.5 T4 यत्र (for ये तु). V2 सल्या: (for सम्या:). Ñ2 B2-4 D7,10.11 सदा; V2 B1 D6 सदो (for समां).

ये तु सभ्याः सभां गत्वा तूड्णीं ध्यायन्त क्षासते।
यथाप्रासं न बुवते ते सर्वेऽनृतवादिनः।
जानज वाववीस्प्रश्लानकामास्कोधान्तयाच्या।
सहस्रं वारुणान्पाशानास्मिने प्रतिमुञ्जति।
तेषां संवत्यरे पूर्णे पाश एकः प्रमुच्यते। [75]
तस्मास्सस्येन वक्तव्यं जानता सत्यमञ्जसा।
एतच्छूत्वा तु सचिवा राममेवाबुवंस्तदा।
टल्हुकः शोभते राजज्ञ तु गृधो महामते।
स्वं प्रमाणं महाराज राजा हि परमा गतिः।
राजमूलाः प्रजाः सर्वा राजा धर्मः सनातनः। [80]

शास्ता राजा नृणां येषां न ते गच्छन्ति दुर्गतिम्।
वैवस्ततेन मुक्तास्तु भवन्ति पुरुषोत्तमाः।
सचिवानां वचः शुरवा रामो वचनमत्रवीत्।
श्रूयतामभिधास्यामि पुराणे यदुदाहृतम्।
द्याः सचन्द्रार्कनक्षत्रा सपर्वतमहावना। [85]
सिळ्डाणवसंभूतं त्रैळोक्यं सचराचरम्।
एक एव तदा द्यासीयुक्तो मेरुरिवापरः।
पुनर्भूः सह लक्ष्म्या च विष्णोर्जठरमाविशत्।
तां निगृद्ध महातेजाः प्रविद्य सिळ्डाणवम्।
सुष्वाप देवः सर्वास्मा बहून्वर्षगणानपि। [90]

No De.7.10.11 ज्ञादेवा (for गरेवा). Be तुर्हि; Be दृष्टि (for त्रक्षी). Ñ1 V2 D8 आ(Ñ1 चा)सने (for आसते). D4 ध्यायंति शासते. - V2 B1.3 om. l. 72-73. - (1.72) V3 lacuna from प्राप्त up to पाजान in l. 74. Dr यथाप्राप्तां, Ma प्रमुवते. Da. अ सत्यं ते (for ते सर्वे). S N V1 B2.4 D3.4.8.12 T4 transp. ते and सर्वे. Se नृप- (for sनृत-). - S V2 B1.3 Ds.s.12 om. 1. 73. —(1. 73) Ds च (for न). Ba.4 De.7 च (for वा). Ñ1 [अ] भिन्नवन् ; Ñ2 V1 D3-6 विन्नवन् ; D2 T4 [अ]पि मुवन; Do [अ]मुवति; Ts Ms [अ]प्यमुवन् (for वानवीत्). B2.4 D2.5 T4 काम- (for कामात्). V1 लोभात्; D5 T4 -क्रोध-(for क्रोधाद्). Ts Ms अपि (for तथा). Ñ1 V1 B2.4 Da.4 transp. भयात् and तथा. -(1. 74) G (ed.) बारुण- (for बारुणान्). \tilde{N}_2 illeg. for आत्मिन. $D_{3.4}$ प्रविमुंचित. Ś Ñı Va Da.e.12 Ta विमुंचंते त(Ñı Da Ta °चित स; Vs [with hiatus] 'सुज्यंते तु; D12 [with hiatus] °ते तु) आत्मिन; V2 B1-8 विमुंचंतीइ चात्मिन; Ds स विमुं वित चात्मिन; Ts संयुनक्ति स आत्मवान्; Ms प्रयुनक्ति स आत्मने (for the post. half). —(1. 75) Ñ2 वेपा; Ds.s तस्य (for तेषां). Bs स मुच्यते; Ds न मुच्यते; Ds प्रमुच्यति; Ds विमुच्यते (for प्रमुच्यते). —(1.76) Ñ1 सत्यं च; D4 मत्येंन; T4 सर्वेषु (for सत्येन). Ś D2.8.9.12 T3 M3 सत्यं प्रवक्तव्यं. -(1.77) D2.9 एवं (for एतच्). D9 om. एव. B4 तथा (for तदा). —(1. 78) Ñ1 Ds.s.s Ts.s Ms शुध्यते (for शोभते). -Vs lacuna from the post, half up to 1. 79. B₂ ₹ (for तु). Ś D19 महीपते; Ñ1 महाखुते; D8 महीतले (for मदामते). —(1. 79) V1 जनानां (for राजा हि). —(1. 80) Ba Da.s Ts राज- (for राजा). — Ds om. 1. 81-82. —(1. 81) Ñ2 V2 B3.4 D6.7.10.11 नृणां; B1.2 नृणां; Da तेषां; Ta येषां (for राजा). Ñi transp. शास्ता and राजा. Ñ2 V2 B D6.7.10.11 T4 नृपो (for नृणां). D2 राजा; T4 राजन् (for येघां). Ñi Vs Ts Ms नराणां च (Ms हि) (for नुणां येषां). De reads ते in marg. Ñ2 V2 B1.8.4 D1.4.10.11 Ta transp. न and ते. Ba ते गच्छंति न (by transp.) Vs ते गच्छति सुदुमैति (for the post. half). —(1.82) Ś Ñ1 V1.8 B1.8 D5.8.12 ते; D1.2.4 역 (for 및). Ś D5.8.12 प्रश्वोत्तम; Bı पुरुवर्षभाः. Di. अभविष्यंति रधूतम (for the post. half). —(1. 83) Vs lacuna for बचनमन्त्रीत .—(1. 85) [633]

Ñ1 V1,3 D1-5.9 T3.4 - मदा(Ñ1 V3 D5 - वना) जीवा; Va B3 °बला; Ms -वना मही (for -मंदावना). —(1. 86) Bs सलिलांतर-; Ms स्लिलं क्रोड- (for स्लिलार्णव-). Ña (also as above) Ds.7.9-11 -संपूर्ण; V2 -संमूता; D2 -संपूर्ण (for -संमूतं). -D1 om. 1. 87-90. -(1. 87) \$2.3 V1 D2-5.8.9.12 T4 एकम् : Vs एवम् (for एक). S D2.8.9.12 यदा; Ba तथा; Da सदा (for तदा). V2 B2.4 मुक्ती; B1 मुप्ती; D6 मुक्त- (for युक्तो). Ts Ms महाचलः (for इवापरः). S Ds.12 Ts युक्तमंतरिवां (Ta °क्तं मेरुवरां)वरं; Ñi Vi.a मुक्तमेक्षमि(Vi °क्रि)वांबरं; Da मुक्तमेरुचितांवरं; Da.4 व्य (D4 यु)क्तमेरुरिवांवरं; Ds विष्णुं मेरु-मिनामरं; Ds मुक्तमेन तदांबरं (for the post. half). - (1. 88) Ñ2 B2 D6.7.10.11 पुरा भू:; V2 B2 स्वयंभू: (for पुनर्भू:). V2 B4 तु (for च). D2.6 पुनर्भू: सहितो लक्ष्म्या; T4 पुनर्भून प्रवातेन (for the prior half).-- Ms wrongly repeats the post, half of 1. 86 in place of the post, half of l. 88. Va B1.3.4 Da विष्णुर (for विष्णोर्). S Ds.13 आस्पिता; V2 B1.3.4 D2 आत्पनः (for आविशत्). —Bs om. l. 89-91. -(1. 89) V2 (before corr. as in B1) विनिस्त्य; Vs D12 Ms तम्निगृद्य; B1.4 विनिगृद्य; D5.6 स(D6 तां) विगृद्य ; Ts स नि° (for तां निगृद्य). S Ñ1 Vs Ds.18 प्रविष्टः; Da.s.s प्राविशत् (for प्रविश्य). Va -[अं]तरं; Ds -[अ]णेंवे (for -[अ]णेंवम्). Ta प्रविवेश महाणेंवं (for the post. half). —(1. 90) V1 B2.4 D3.5-7.10.11 देव: भूतारमा; Тз सुमहाभागो; Мз स महाभाग (for देव: सर्वारमा). Ñi Vs.s B1 D2.9 T4 तस्मिन्सुसे(Ñ1 °स; T4 °न्मध्यस्ये) महाभागे; D4 तुष्टाव प्रणतो भूत्वा (for the prior half). Bi.a Ms बहु- (for बहुन्). —(1. 91) Ś3 विष्णी: (for विष्णी). V2 मुसे विष्णीस् . D2 महा-(for तदा). D1 तत्र; K (ed.) त्रक्ष (for त्रक्षा). —B1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 1. 94. V2 (sup. lin. also) प्रविदय (for विवेश). S Da,12 प्रति जठरं (unmetric); Ma जलमंततः (for जठरं ततः). Di महा। जठरमाविशत (for the post. half). -Di om. (hapl.) l. 92. —(l. 92) Ś Ds.12 夏夏: 明前; Ñi Ta 夏(Ta व) दश्रोत्रं; V1 D3-5 वद (V1 °द्धा)श्रोतस् ; V2 वृद्धः सोतसः ; B3 विनिसंतीस् (corrupt); To बढस्रोतस; Mo बदस्रोतं (for रुद्दलोतं). Ś Da,19 स (for तु). Da om. तं (subm.). Va स * * * सहस्रं स (illeg.) (for the prior half). Ds योगी

विष्णो सुसे तदा ब्रह्मा विवेश जठरं ततः ।
रुद्धितं तु तं ज्ञात्वा महायोगी समाविशत् ।
नाभ्यां विष्णोः समुरपत्ते पद्मे हेमविभृषिते ।
स तु निर्गम्य वै ब्रह्मा योगी भृत्वा महाप्रसुः ।
सिस्श्चः पृथिवीं वायुं पर्वतानसमहीरहान् । [95]
तदन्तरे प्रजाः सर्वाः समनुष्यसरीस्तृपाः ।
जरायुजाण्डजाः सर्वाः स ससर्ज महातृपाः ।
तत्र श्रोत्रमलोत्पन्नः कैटभो मधुना सह ।
दानवो तो महावीयों घोररूपो दुरासदो ।
इष्ट्रा प्रजापतिं तत्र क्रोधाविधा वभूवतः । [100]

नाभ्यो; Ts Ms °योग:; Ta °योगं (for महायोगी). Ts स ना (for सम्-). Ni महायोगिनमाविशत (for the post. half). - (l. 93) B: नाभी; B: नाभ्या (for नाभ्यो). Ds तस्य नाभ्यो (for नाभ्यो विष्णी:). Ś Ñ2 V2 B2.4 D2.8.9.12 समुत्पन्न:; Ñ1 V8 D1.8-5 सम्त्यन्न; V1 Ts.4 Ms समृद्धतं. S Ñs Ds.8.9.12 पद्मो हेमविभूषित: N1 V1.3 D1.8-5 T3.4 Ms पशं हेमविभूपितं; Bs पशे हेमसमप्रमे (for the post. half). —(1. 94) Ms तसान् (for स तु). Ś Ñ2 D5.8.12 M2 निर्गत्य; Ñ1 V3 B2 निष्कर्य; V2 om. (for निर्गम्य). Ta तसाद (for महाा). Ta यो विभूत्या (for योगी भूत्वा). S Da.12 समन्वित:; D1.6 महाप्रभः (for महाप्रभुः). —(1. 95) Ds T4 ससर्ज (for सिस्ध:). Ds चैव; Ts.4 Ms सर्वा (for वायुं). Ś Ñ V D1.2.4.8.9.12 Te च (for स-). S B: D: महीरुह: (for "रुहान्). -(1. 96) S N: V1 Ds-5,8.18 तदंतरा:; Ñ1 रुदंत्यस्ता:; Vs तदनंतरं (hypm.); Vs तदंताया:; B Ta Ma तदंतरं; D1 तदं राम (corrupt); T4 अनंतरं (for तदन्तरे). Ms प्रजानाथी. Bi. L(ed.) म (L [ed.]मा)नुष्याः स-; Do मनुष्याक्ष (for समनुष्य-). S Ñi V Bs.3 D1-5.8.18 Ts.4 Ms मनुष्यांश (S Vs Ds.18 मानुषांश; Vs Ba.s °न्स) सरीस्यान् (for the post. half). -- (1. 97) D2.10 सर्वे (for सर्वा:). Ñ1 V1.2 D1.8-5 T3.4 M2 -[अं]ड-जान्सर्वात् . Bs जतेषु जनजान्सर्वान् (for the prior half). Ś V2 D1.4.8.12 Ts.4 Ms सप्तर्भ सु-(Ts.4 Ms च); Ñ V1.3 B D3.5.6.7,10 समुर्ज स (by transp.); D2.9 ऋष्यश्च (for स ससर्ज). - (1. 98) S Ds.12 विष्णो:; Ñ1 V B1-8 D1-5.9 Ts Ms तस्य; K (ed.) ततः (for तत्र). Ś Ñi Ds.13 कर्ण-; Va(before corr. as above).s Ba Di-s Ts.4 Ms गात्र- (for श्रोत्र-). Ñi Bs -[उ]द्धतः; Di.s Ts -[उ]त्पत्री (for -[उ]त्पन्न:). Ms -समुत्पन्न: (for -मलो°). D1.4 मधुकैट-भदानवी; Ts कैटभी मध्रित्यभी (for the post. half). -Te om. (hapl.) 1. 99-103. -(1. 99) Di. संज्ञतो (for दानवै।). Bs च (for तौ). Ñi Vs महात्मानौ (for महानीयाँ). Ds सुद्रारुणी (for दुरासरी). - V2 om. 1. 100-102. - (1. 100) D2.9 प्रजास्तु तो (for प्रजापति). S Ñ1 Vs Ds.5.8.12 Ts Ms ती तु; B1.2.4 तं तु (for तत्र). Bs इट्टा पति ती तत्रातु (corrupt) (for the prior half). —(1. 101) Bs कोधेन (for देगेन). S Ña VI Ds.s ती तु; Ñi Va D1-4,9,12 Ta Ma तं तु (for an). -After l. 101, \$ Dans ins.:

वेगेन महता तत्र स्वयंभुवमधावताम्।

हट्टा स्वयंभुवा मुक्तो रावो वै विकृतस्तदा।
तेन शब्देन संप्राप्तो हरो वै हरिणा सह।

अथ चक्रप्रहारेण सूदितौ मधुकेटभौ।

मेदसा प्राविता सर्वा पृथिवी च समन्ततः। [105]

भूयो विशोधिता तेन हरिणा छोकधारिणा।

शुद्धां वै मेदिनीं तां तु वृक्षेः सर्वामपूरयत्।

ओषध्यः सर्वसस्यानि निष्पचन्त पृथिवधाः।

मेदोगन्धा तु घरणी सेदिनीत्यभिसंज्ञिता।

तस्मान्न गृथ्यस्य गृहमुळ्कस्येति मे मतिः। [110]

3* धावमानौ समालोक्य रावो मुक्तः स्वयंभुवा।

—(l. 102) Ña वरो (for रावो). B1 निकृतस्. Ts तथा (for तदा). —(l. 103) B. D. संभ्रांतो. D. [s]य (for बै). B2 D8.7.10.11 संपाती दानवी (for संप्राप्ती हरी बै). —(1. 104) Ś Ds.12 अर्थ-; M3 हरि- (for अथ). Ś V1 Ds -चंद्र-; Ñ1 V8 वज्र- (for चक्त-). D1.4 रुदितौ (for स्दितौ). —(1. 105) M3 मेदिता (for मेदला). B4 पूरिता; T8 स्नापिता (for प्राविता). Vs D2.3.5.9 वै; Bs [इ]यं; Ts Ms सा (for च). V1 मूभिस्तयो: सर्वा (for सर्वा पृथिवी च). —(l. 106) Ñ1 विशोभिता. — Sa om. 1.107-110. — (1. 107) Va (before corr.) तां; Ds तेर (for वै). Da.s Ta.s Ms विश्वदां (for ब्रुद्धां वे). Ta पृथिवीं (for मेदिनीं). Va चैव (for तां तु). B1.3.4 वृक्षा: सर्वामपूज (B1 °र) यन् (for the post. half). -(1. 108) V Ba.s D1-4.6-11 औषध्य: Ds ओषधय: (hypm.) (for ओषध्य:). Ñ1 B2 D2 सर्वशस्यानि. \$1.8 Na V1.2 D1.8-5.8.9.12 Ms निष्प (Ms व्या) धंते; Ñ1 Vs नियुज्यंते; Ts.s निष्पाद्यंत (for निष्पद्यन्त).—(1. 109) Ns De मेद- (for मेदो-). S1.3 N1 V1.2 De Ts -गंपात ; D1.3.4 गस्वा (for -गन्धा). Ñ1 हि; D2.6.7 नु (for तु). V2 (before corr.) Bs वसुधा (for धरणी). Ds सा (for [इ]ति). Ñ1 [अ]भिविश्वता; V2 (before corr.) B4 D1.5 °धीयत; B1 °संहिता (for °संज़िता). —(l. 110) Ms यसान् (for तस्मान्). V2 om. (subm.); D2.9 तु (for [इ]ति). V1 D1.4 मतं (for मति:). —(1. 111) Ñ1 D2.9 च; M3 स (for g). S V3 D8.12 M3 [S]4; N1 om. (subm.) (for बै). Ds बै दंड्यो (by transp.) (for दण्ड्यो बै). Ña Va पापाहर्ता; D2 T8.4 Ms पापकर्मा (Ts.4 Ms off) (for पापी हर्ता). Ba पराश्रयं. Ś Ñi Vi.s Di.3-5.8.9.12 Ms पापकर्ता(Ś V1.3 D1.8.9.12 °मी) प(Ś3 प्र) रालये (for the post. half). —(1. 112) V2 महालयं; D1 महातपः; D1 वनः (for °नवन्). —After l. 112, S Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 T3.4 Ma ins.:

4 पनं चिन्तयमानस्य रामस्य सुमहात्मनः।

[Ds च (for सु-). D2.8 Ts राववस्य (for रामस्य सु-).]
—(l. 113) Note hiatus between the two halves.
D4 [अ] श्रारीरिणा (for °रिणी). T3 वाक्याद; T4 वाक्च (for वाणी). Ñ1 V8.8 B1.4 अं(Ñ1 स्वं)तरीक्षाद; B2.3 स्वंतरिक्षाद;

तस्माहृश्रस्तु दण्ड्यो वे पापो हर्ता पराजयम् । पीडां करोति पापात्मा दुर्विनीतो महानयम् । अथारारीतिणी वाणी अन्तरिक्षात्मबोधिनी । मा वधी राम गृश्रं स्वं पूर्वदृग्धं तपोबलात् । कालगौतमद्ग्योऽयं प्रजानाथो नरेश्वर । [115] झझदत्तेति नाम्नेष शूरः सत्यवतः श्रुचिः । गृहं त्वस्यागतो विशो भोजनं प्रत्यमार्गत । साग्रं वर्षशतं चैव सुक्तवानृपसत्तम । झहादत्तः स वे तस्य पाद्यमध्यं स्वयं नृषः ।

D2.9 अं(D9 त्यं)तिरिक्षे; Ms हांत° (for अन्तिरिक्षात्). Ś D8 सभापत; B4 D2.4 प्रवोधनी; D12 प्रवादिनी; T3 अवोचत; M3 वभूव ह (for प्रवोधिनी). D3.5 गगनादुदतिष्ठत (for the post. half).—(l. 114) Ñ2 D5 T3.4 तं; D7 वे (for त्यं).—After the prior half, T4 ins.:

5* अनेकगृहहारिणम् । अयुवतां राम वृत्तान्तं.

B1 D2.5.9 M8 पूर्व (for पूर्व-). V1 तपोधनात्; B2-4 D2 °वनात् (for °वलात्). —(l. 115) \$1.2 V1.3 Bs काले; D2.9 किल; Ts.4 Ms पुरा (for काल-). B1 D1 गोतम- (for गोतम-). B4 (marg. also) प्रजानां तु; Do °नाथ (for प्रजानाथो). S V (Va before corr. as above) Da 5.8.12 धनेश्वरः(V1.2 °र); Ñ1 D2.9 T4 जनेश्वरः(D9 °र); B D1 M3 नरेश्वरः (for नरेश्वर).—(1. 116) Ms ब्रह्मस्त्रेन; K (ed.) °दत्तस्तु (for °दरेति). Bs [अ]य; Ds.o दे (for [प]प). S Ñ V B4 D8.12 नामेष; T4 वे नाम्ना (for नाम्नेप). D3.5 T8 बझरत इति ख्यात: (for the prior half). V2 सत्यवन: -(1. 117) V₂ B₃ D₅ तस्य; K (ed.) अस्य (for त्वस्य). Ś Ñ₁ V₁.₃ D1.8-5.8.12 T3.4 Ms गृहमागम्य(Vs lacuna; T4 गृहागतस्तु; Ms गृहमागस्य) विश्रोस्य; D2.9 गृहागतस्य विश्रस्य (for the prior half). Ñ1 D1.4-6 M3 भोजनं प्रत्ययाचत; V1 °नं प्रति समाह्यत् (hypm.); V2 °नाथीं च राघन; K(ed.) ैनं प्रति गीतम: (for the post. half). - Vi om. l. 118. -(1. 118) Ba साम- (for सामं). Ds दिव्यं (for चैव). B2 श्तवपंसदसं तु (for the prior half). Ñ2 V2 D6.7.10.11 भोक्तव्यं (for मुक्तवान्). Ś Vs De.12 राम (for नृर-). Ms यो वै वर्षशतं नैव मुक्तवांस्तपिस स्थितः. —(1. 119) Ś Ñı V1.3 B2 D1-4.8.9.12 T8.4 तु वै; V2 B1 च वै; D6 तथा (for स ने). Ñ2 illeg.; M3 तदैतस्य (for स ने तस्य). V2 D1.5 अर्थ (for अहमें). Ś B4 D3.6.8.9.18 T3 M8 स्वयं नृप; V1 च दे ततः (for स्वयं नृपः). —(l. 120) Ñ2 V2 B1,3.4 D6.7. 10.11 हाई च (for हार्देन). B1,2 Ms तत्र (for तस्य). Ś Va Da.12 भोजनार्थे. Ña Ba.a Da.7.10.11 महाधुते:; Di महाणुति:. —(1. 121) Note hiatus between the two halves. Ña De.7.9-11 मांसमस्य; Ds मांसं यस; Ms मांसं तस्य (for मांसपेशी). De भनेत् (for [अ]भनत्). V1 मांसमेतस्य अवितः; Ta मांसमप्याददौ तस्य (for the prior half). Ś V1.8 B1 D2.4.8.9.12 T4 M3 बाहारे; D1 स्वाहारे; D3 त्वाहारे. V1

हार्देनेवाकरोत्तस्य भोजनार्थं महाद्युते । [120]
मांसपेश्यभवत्तत्र आहारे तु महारमनः ।
भथ कृद्रेन मुनिना शापो दत्तोऽत्य दारुणः ।
गृप्रत्वं गच्छ व राजनमा मैनं ह्यय सोऽववीत् ।
प्रसादं कुरु धर्मज्ञ अज्ञानान्मे महावत ।
शापस्यान्तो महाभाग कियतां व ममानघ । [125]
तद्ज्ञानकृतं मस्वा राजानं मुनिरववीत् ।
उत्परस्यति कुछे राजा रामो नाम महायशाः ।
हक्ष्वाकृणां महाभागो रामो राजीवलोचनः ।

D1.4 सु-; D8 [s]स्य; M3 च (for तु). B2.4 बाहारेषु; Ds आहारस्य (for आहारे तु). - Vs om. 1. 122. - (1. 122) S Ds महात्मना; V1 [s]तिदारुण: (for sस्य दारुण:).-Vs reads l. 123 in marg. —(l. 123) Ñ2 B D7.10.11 गृत्रसर्वे भन; Va De °स्तं भन (for गृष्ट्रस्तं गच्छ). Vi Ba मांसादो; Bı नाथानं (corrupt); Bs नास्त्यंतं; Bs दस्त्रैनं; Ds नामैनं; G (ed.) अथैनं (for मा मैवं). V1 द्यसि (for द्यथ). S D8.12 मांसादोस्यथवा (S1.2 °दो स्यादथा) वतीत ; Ñ1 D8 T8 मांसाद-(Ñ1 °*)मथ सो°; Ñ2 V2 त्वारमानं द्याय मानवीत; V3 D1 मांसादीस्याथ(D1 °दो द्वासि) सो°; D2.0 मांसदाताथ सो°; D4 मांसाशो इसि सो°; Ds मांसादोथ भविष्यसि; Ms मांसाद इति सो°; K(ed.) इति शहनाथ सो°; L (ed.) मांसादोस्यथा° (subm.) (for the post. half). -Bs K (ed.) om. (hapl.) l. 124-126. Ds om. l. 124-125. -(1. 124) Note hiatus between the two halves. Ñi वै विष; Ba में नदान्; Da कमैज़ (for धर्मज़). V1 D1.3.4.9 श्रज्ञानान् ; D2 ला° (for अज्ञानान्). Ś Ñ V Da.s.s.13 Ts.4 महायशा:; Ba °तपा:; B4 D1.s.4 Ms °यश: (for महावत). В। अज्ञानं मे महातप (for the post. half). - S2 om. 1. 125-128. V1 D12 om. (hapl.) 1. 125-127. —(l. 125) Ñ1 V2.3 B1.2 D6.7.10.11 [अं]तं (for [अ]न्तो). - Ds om. (hapl.) from महाभाग up to इद्वाकूणां in the prior half of 1. 128. S1.8 B4 = (for =). S1.8 [प]व मानद; Ñi Va De महानष; Bi महातप (for ममानष). —(1. 126) B1 तथा (for तद्). D1.4 अथो (for मत्वा). Vs lacuna for राजानं. D1.4 इदम् (for मुनिर्). Ds तेन प्रसादितो निप्र: पुनरेव वचीत्रतीत्. - Vs lacuna for l. 127. —(1. 127) B1.2.4 उत्पत्त्यते; D4 उत्पत्त्य *; D9 उत्पतिता (for उत्परस्यति). Ds महातेजा; D7.10.11 कुले राज्ञां (for कुले राजा). Ñ1 D1.3.4 धर्मी रामी; Ds धर्मराजी (for रामी नाम). Ba महातवा:, —For l. 125-127, Ms subst.:

6* इति वै प्रार्थितस्तेन राज्ञा स ऋषिसत्तमः। उत्राच धर्मनिरतः शापस्यान्तं महातपाः।

—(1. 128) De कुले जातो; D12 महावाहो (for महाभागो). De.7.10.11 राजा (for रामो). —(1. 129) Ms दृशे (for स्पृष्टो). Ñ2 De.7.10.11 विपापस (for विशापस). Ñ3 V1.2 B D1.4 नरपुंगव:; V1 D9 राजसचन; B De.7.10.11 व्यंगव; D2.8.9 [अ]मरसचन: (for नरसचन). —After l. 129, Ms ins.:

तेन स्पृष्टो वि^शापस्तवं भविता नरसत्तम । स्पृष्टो रामेण तच्छ्त्वा नरेन्द्रः पृथिवीपतिः। [130] गृध्रत्वं त्यज्य वै राजा दिन्यगन्यानुलेपनः। पुरुवो दिन्यरूपोऽभृदुवाचेदं च राघवम्। साध राघव धर्मज्ञ त्वत्वसादादहं विभो । विमक्तो नरकाद्वाम शापस्यान्तः कृतस्त्वया । Colophon

11

Aster 67.4, Ś Ñ V B2-4 D S ins. : तस्मिन्शूदे इते देवाः सेन्द्राः साग्निपुरोगमाः।

7* इत्याकाशगतां वाणीं निशम्य स क्यानिधिः। रामो राजीवपत्राक्षो दण्हं तं न चकार ह।

—De om. l. 130-132. — (l. 130) Ś Ñ1 V1.: ज्ञारवा (for मुत्वा). Ms दृष्टो रामेण पृष्टश्च तत्क्षणादै महात्मना. —(1. 131) Ñ V: B D8.12 त्यज्य राजा वै; V2 D6.7.10.11 T8.4 Ms त्यक्तवा-न्नाजा; Ds.s संपरित्यज्य (for त्यज्य वे राजा). — Ñs illeg. for the post. half. S Ds.12 -झग्-; B1 -माल्य- (for -गन्ध-). -(1. 132) T4 स राजा (for पुरुषे). Vs lacuna from दि up to दं. Ms -गंधो (for -रूपो). Vs नराधिपं (for च राधवम्). Ś Ñı D2-5,8,18 T8,4 Ms बभाषेदं(Ñı D2-5 T8.4 M8 ° में तं) नराधिपं (Da नरोत्तमं; Ma रघूत्तमं); V1 D1 तदाभाषन्त (D1 आबभाषे न)राधिपं (for the post. half). -(1. 133) Ds अब (for साधू). Vs Bs.4 प्रभो (for विभो). -(1. 134) Va B D6.7,10.11 घोराच् (for राम). S D8.12 पापस्य (for शापरय). B2 D6 T3 त्वया कृत: (by transp.). - After 1. 134, Ds ins. :

8* इत्युक्ता स ययौ स्वर्गमुल्कः स्वगृहं तथा।

Colophon: Ta Ms om. - Sarga name: S N V2.3 B D1-6.8.9.19 गृधोल्कसं (D1.4 °िव)वादः; V1 गृधोल्कीयं. -Sarga no. (figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 Da.6.7.12 om.; Na Ba 65; V1 60; B1 64; B2 49; B2 81; D1.4 68; D2 74; D5 69; D8 73; D0 79; D10 3; D11 2; T8 82; K (ed.) 13 प्रक्षिप्त; L (ed.) 63. — After colophon, Nº B2 ins.:

ततः प्रभाते विमले कुरवा पौर्वाहिकीं कियाम्। अभ्यधावत काबुरस्थः पौरकार्याण्यवेक्षितुम् ।

Cf. var. 1. 305-306 of App. I (No. 8). Ba अबार्भत (for अभ्यधावत).]

—After colophon, Dis concludes with गुरने नम:.

11

Ni missing from l. I up to arg in the prior half of l. 4 (cf. v.l. 67.1). —(l. 1) Ba सेंद्राक्षित्र; Da सेंद्राक्षि-(subm.) (for सेन्द्रा: साम्न-). Me.7 -पुरोधस:. —(1. 2) Vs Ds-7.10.11 ते (for प्र-). Vs Ba Ts पुन: पुन: (for मुदुर्मुद्व:). साधु साध्विति काकुत्स्थं प्रशशंसुर्भुहर्भुहः। पुष्पवृष्टिश्च महती दिव्यानां सुस्गनिधनाम्। पुष्पाणां वायुमुक्तानां सर्वतः प्रपपात ह। सुप्रीताश्चाबुवनदेवा रामं सत्वपराक्रमम्। सरकार्यमिदं सौम्य सुकृतं ते महामते। गृहाण च वरं सौम्य यं त्विमच्छस्यितिम । स्वर्गभाङ् न हि शुद्रोऽयं त्वत्कृते रघुनन्दन। देवानां भाषितं श्रुत्वा राघवः सुसमाहितः। उवाच प्राञ्जलिवीक्यं सहस्राक्षं पुरंदरम्। [10] यदि देवाः प्रसन्ना मे द्विजपुत्रः स जीवतु ।

[5]

—(1. 3) D6.7.10.11 महत्यासीद ; M10 सुमहती. S V3 D8.5.8.12 Me ततो वृष्टि: सु(Ds 'श्रिश्र) महती (for the prior half). Ña Va Ba पुष्पाणां (for दिव्यानां). Ta वरगंधिनां; G1.3 Ma स(Ma च) सुगंधिनां. - V2 reads l. 4 in marg. - (l. 4) N2 V1.2 B2.3 D1.2.4.9 भाकाशाद्; B4 पपात (for पुष्पाणां). T3 देव-; G (ed.) वारि- (for वायु-). D1 - *कानां; D2.4.6 - युक्तानां. Ñ2 V₂ B₂.8 राममागता (B₂.8 °मत्); B₄ राघत्रस्य हि (for प्रपपात ह). Ñ1 V1 D1-5.9 T3 राघवं सर्वतो (Ñ1 D3.5 T3 भवा) किरत ; M5 सर्वत्र निपपात इ (for the post. half). - V: om. (hapl.?) 1. 5. —(1. 5) Ś D8.12 सुसंत्रीता; Ñ1 ततः प्रीता; D2.9 प्रीतात्मानो; Ds सुप्रीतयश्च (hypm.); L (ed.) सुसंप्रीत्या (for सुप्रीताश्च). Ts.4 G1 Ms [अ]वदन्: M19 [अ]भवन् (for [अ]ब्वन्). V1.2 De.7,10.11 T1.2 Gs M1.9 transp. देवा and रामं. Ñ1 Bs वाक्यविशारदं; Ña V1 Bs D1-5.9 वाक्यविदां वरं; Ta वाक्यमिदं शुमं (for सल्य गराक्रमम्). —(1.6) Ñ2 V2 B2-4 राम; V1 सम्यक्; De.7.10.11 Ta M10 देव (for सीम्य). -- Me om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 1. 7. Ñ1 V1 D1-5.9 Ts कृतं ते(Ts वै) रघुनंदन; Ñ2 V2 B2-4 कृतं ते (V2 वै) नृष (V2 राज; B2.3 नर)सत्तम; D11 marg. (for the post. half). -M7 om. 1.7.-(1.7) V2 marg.; Ba वृणीब्व (for गृहाण). Ba त्वं: Ba [अ]त्र; M10 [आ] श (for च). Ś Ñi Vi.s Di-5.8.9.12 Ts राम (for सौम्य). De यस्वम् ; G1 यद्य (for यं त्वम्). Ms. सुव्रत (for [अ]रिंदम). Ś V3 D8.12 यत्ते मनिस कांक्षितं; Ñ1 V1 D1-5.9 T8 यमि(D2.9 °दी; Ds °दि) च्छिसि महानत; Ñ2 V2 (marg.) B2.3 Me यदि(V2 °मि; B2 Me °दी) च्छिति महाम (Me ° धु)ते; B4 यावदिच्छिस राघव (for the post. half). —(1. 8) S Ds.13 तस्कृतं; Ñ V B2-4 D1-5.9 Ta स्वरकृते (for स्वर्गभाङ्). T4 G2 M10 न तु; M7 अपि; Cm.g.k.t as above (for न हि). S N1 V1.8 D1-5.8.9.12 Ts स(Ts न) शरीरोभ्ययाहिवं(Da.12 °िद्वना); Ñ2 V2 B2-4 G (ed.) सु(B4 न; G [ed.] स)शरीरेण स्वर्ग (Ba सुक्द; Ba नाक) भाक् (for the post. half). —(1.9) Ms वचने (for भाषितं). Ñ1 सुमहाहित: G2 Ms.7 सु(Ms स) महामति: (for सुसमाहित:). De.7.10.11 Te राम: सत्यपराक्रमः (for the post. half). - (1. 10) M7 प्रोवाच. B4 भूला (for वावयं). M10 रघूत्तम: (for पुरंदरम्). —(l. II) V1 प्रसन्ता यदि मे देवा (for the prior half). Va [S]यं; Da प्र- दिशन्तु वरमेतन्मे ईैप्सितं परमं मम।

ममापचाराद्वालोऽसो बाह्यणस्येकपुत्रकः।

अप्राप्तकालः कालेन नीतो वैयस्वतक्षयम्।

तं जीवयथ भद्रं वो नानृतं कर्तुमईथ। [15]

द्विजस्य संश्रुतोऽथों मे जीवयिष्यामि ते सुतम्।

राधवस्य तु तद्वाक्यं श्रुखा विज्ञुधसत्तमाः।

प्रत्यूचुस्तं महात्मानं श्रीताः श्रीतिसमाधिना।

निर्वृतो भव कान्नुत्थ सोऽस्मिज्ञहनि बालकः।

जीवितं प्राप्तवानभूयः समेतश्रापि बन्धुभिः। [20]

यस्मिनमुहूतं कान्नुत्थ्य श्रुद्धोऽयं विनिपातितः।

12

After 7.67.13, S N V B D1-7.9-12 Ts Ms G (ed.)

(for स). Ñ2 B2-4 D8 Me.8 दिजान (Me °स्पेत)स्य(B4 ॰ त्राय) जीवितं (for the post. half). —(l. 12) Note hiatus between the two halves. Me दिश्रध्वं; Ct as above (for दिशन्त). De.10.11 M1.2 Ct एतं मे; Me एवो मे; M10 एतदे. S Ñ1 V1.8 D1.4.8.12 वरमेति भवतां(Ñ1 क्वृतं); Ñ2 V2 B2-4 दीयतां वरमेतिहि (V2 marg.; B2 वर दशेष); Da.s.s वरमेनं हि ददतां (Ds ददथ; Ds वदत); Ds वरमेतं विददथ; Ts वरनेतिदिये द्वारा (for the prior half). S Ñ V Bs D1-5. 8.9.12 T3 कांक्षितं (for ईप्सितं). Ś Ñ1 V1.3 D1.4.8.12 T3 हि मे; Ñ2 वरं; D2 महत् (for मम). B2 कांक्षितः परमेष्सितः; B4 कांक्षितं सुरसत्तमा:; Me परमो मम कांक्षित: (for the post. half). -(1. 13) Ñ V2 B2-4 D2.9 Та G1.2 M1.5.20 ममापरावाद. Ñ2 V2 B2.5 बालोयं; K (ed.) यातोसी (for बालोडसी). — M4 om. from the post. half up to l. 21. \$2.3 Ds.12 M1.5 [ए]प; V1 च; D7 [ए]व (for [ए]क.). S1 (sup. lin. also as above) -बालकः (for -पुत्रकः). Ña Va (m.) Ba.a देवा बाह्मणपुत्रक: (for the post. half). —(1. 14) Ds -काले; Ds om. (hapl.) (for -काल:). Ds कामेन (for कालेन). V2 (marg.) B2.3 अकाल एव कालेन (for the prior half). -After 1. 14, B2 ins.:

1* तस्मान्मया प्रदातव्यो ब्राह्मणाय च बालकः ।

—D9 om. l. 15-16.—(l. 15) \$ V1.8 D1-5.8.12 स संजीवतु; Ñ B2-4 T1 G1.8 M2.8.5.6.8.10 तं (Ñ1 सं)जीवयत; Ct as above (for तं जीवयथ). T1.8 G8 वकुम; Ct as above (for कर्तुम्). \$ Ñ1 V1.8 D1-5.8.18 नानृती(D1.4 °त:) स्थामहं ध्राः(D1.4 प्रा) (for the post. half).—(l. 16) \$1.2 घ्राः(D1.4 प्रा) (for the post. half). \$ Ñ1 V1.8 D1-5. D8 समतो; D8 M3 संस्तो (for संख्तो). \$ Ñ1 V1.8 D1-5. 8.12 G1 स्थों; B4 थोथों; T3 [5]थे मे; G8 M6.10 [5]थों हि; 8.14 (by transp.); Cm.g.k.t as above (for sथों भे).—For l. 16, Ñ2 V8 B3.8 subst.:

2* संश्रुतं हि मया तस्य जीवितं दिजसंनिधो।
—(1. 17) Ds वनः श्रुत्वा (for तु तद्वावयं). Ñ: V2 B2.8 श्रुत्वा
—(1. 17) Ds वनः श्रुत्वा (for तु तद्वावयं). Ñ: V2 B2.8 श्रुत्वा
—(1. 17) Ds तत्तःते विद्योत्तमाः (for the न्यासवाः (V2 पुरस्सराः); Ds तत्तःते विद्योत्तमाः (for the िंगः सवासवाः (V2 पुरस्सराः); B2.4 D1.2.4.5.8.9.12 Ts ते

[637]

L (ed.) ins.; Ds ins. after 7.67.11; K (ed.) ins. after 14; while B (ed.) ins. (within brackets l. 2-26) after first occurrence of 14°3 (within brackets):

अयोवाच महाबाहु रिक्ष्वाक्रूणां महारथः।
रामो मितमतां श्रेष्ठः क्षत्रधर्ममनुस्मान्।
प्रतिग्रहो वै भगवन्त्राह्मणस्याविगहिंतः।
क्षत्रियेण कथं विग्र प्रतिग्रह्मां विज्ञानता।
प्रतिग्रहो हि विश्रेन्द्र क्षत्रियाणां सुगहिंतः।
बाह्मणेन विशेषेण दत्तं तह कुमहंसि।
एवसुक्तस्तु रामेण प्रस्युवाच महानृषिः।
आसन्कृतयुगे राम ब्रह्मभूते पुरा युगे।

[5]

(for तं). Da महात्मान:. De.7.10.11 T1.2.4 G M1-3.5.7.9.10 राघवं प्रीता(De G2.8 °त्या: M10 °तं) (for तं महात्मानं). Ds जब्स्तेषि सुरा रामं (for the prior half). Ds.7.10.11 T1.2.4 G M1-8.5.7.8.10 देवा: (for प्रीता:). S Ña Va D1.4.8.10-12 प्रीतिसमन्वितं: Ñ1 D2.5 T3 प्रीतेन चेतसा: V1.2 B2.6 D2.6.9 T1.2 G M1.5.7.9.10 प्रीतिसमन्वि(V2 B4 °माहि)ताः; B3 °विवस्वताः; Cv as above (for प्रीतिसमाधिना). -(l. 19) Ñ1 D2.8.6.8.12 Ti Ge Mr निश्तो .- Ms om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 21. S Ñ1 VI, B3.4 D1-5.8.9.12 ब्राह्मणस्येक (Ś V1 D8.12 °प; Bs D5.9 °व)पुत्रकः (for the post. half). - (1. 20) D2 जीवंतं. S V2 D8.9.12 प्राप्तवाद् (for प्राप्तवान्). M1 राम (for भूवः). Ñ2 V2 B2-4 संगतज्ञ ; T1.2 M2.5-7.9 समप्रज्ञ (T2 °मं; M6.7 °मेम्) (for समेतज्). Ña Ba Me. वांघवै:; Da तेजसा (for बन्धुभि:). - Da om. l. 21. —(l. 21) Me श्द्रोसी त्वया चैव (for काकुरस्य श्रुद्धोऽयं वि-).

12

(1. 1) Da तथा (for अथ). Ña Va Ba Da.र महातेजा; D10.11 महारमातम् (for व्वाहर्).—(1. 2) \$ V1.2 Da.8.12 सर्वधर्मम्; D1.4 धर्म सर्वम् (for क्षत्रधर्मम्).—Ña om. (hapl.) 1. 3-4.—(1. 3) Va हि; Da.र.10.11 [S]यं (for के). B अता (B1-8 सगव [hypm.]) न्वतिमहो नित्यं (for the prior half). Ñ1 Va Ba.a Da.9.12 विगहितः; Ba [अ]पिगहितः, D1.a [अ]तिगहितः; G (ed.) [अ]पिगहितः; L (ed.) [अ]वगहितः (for. [अ]वगहितः).—K (ed.) reads 1. 4-5 within brackets.—(1. 4) Ba प्रतिगृद्धः, D2.5.2 प्राह्मो (for प्राह्मे). Va B1 भवेदतः; B2.4 भवेदतः, B3 भवेदिहः, Da.र.10.11 भवेततः (for क्षिजानता).—\$ Ñ1 V1.3 D1-5.8.9.12 Ta Ma om. 1. 5.—(1. 5) B1 [S]पि; Ba [S]ति (for हि). Va (after corr.) B2 वि-; B1 तु; Ba स्व- (for हि-).—After 1. 5, K (ed.) ins.:

गृह्यीयां क्षत्रियोऽहं वै कथं ब्राह्मगरंगव ।

—(1.6) Ba Da बाह्ममध्य; Ta बाह्ममाय (for बाह्मणेन). S Ñi Vi.a Di-4.8.9.12 यथा दत्तं; Da यथाह्नं; Ta हि दातव्यं; Ma षपार्थिवाः प्रजाः सर्वाः सुराणां तु शतकतुः। ताः प्रजा देवदेवेशं राजार्थं समुपाद्मवन् । [10] सुराणां स्थापितो राजा त्वया देव शतकतुः। प्रयच्छासमासु लोकेश पार्थिवं नरपुंगवम्। यसमै पूजां प्रयुञ्जाना धूतपापाश्चरेमिह्। न वसामो विना राज्ञा एष नो निश्चयः परः। ततो ब्रह्मा सुरशेष्ठो लोकपालान्सवासवान्। [15] समाहूयाववीतसर्वांस्तेजोभागान्त्रयच्छत। ततो दहुलोंकपालाश्चतुर्भागं स्वतेजसः।
भक्षपच ततो ब्रह्मा यतो जातः क्षुपो नृपः।
तं ब्रह्मा लोकपालानां सहांशैः समयोजयत्।
ततो ददौ नृपं तासां प्रज्ञानासीश्वरं क्षुपम्। [20]
तत्रेन्द्रेण तु भागेन महीमाज्ञापयञ्चपः।
वारुणेन तु भागेन वपुः पुष्पति पार्थिवः।
कौबेरेण तु भागेन विज्ञमासां ददौ तदा।
यस्तु याम्योऽभनद्भागस्तेन शास्ति स्म स प्रजाः।

यदा दत्तं (for विशेषण). Ñ1 D2.8.6.9 तन्मे त्वं (for दत्तं तद्). \$ V1.8 D1.4.8.12 T8 Ms तन्मे वक्तुमिहाईसि; D6 दत्तं तद्दत्तु गिर्दितं (for the post. half). —D1 om. l. 7. —(l. 7) B4 T3 महामुनि: (for महानृषि:). —(l. 8) Ñ1 V3 B8 D2.6 आसीत् (for आसन्). D1.11 कृते (for कृत-). B4 तात (for राम). \$ V1.3 D8 ब्राह्मभूने. V2 तदा युगे; B1.4 पुरा तदा; B2.8 युगे तदा; D5 पुरातने (for पुरा युगे). D6 ब्रह्मभूतपरा नरा: (for the post. half). —(l. 9) तत्र (for सर्वाः). \$1' V1.2 B8.4 D6.8.12 च (for तु). —\$2.3 D3.12 om. (hapl.) l. 10-11. \$1 reads l. 10 in marg. D4 repeats l. 10-11 consecutively. —(l. 10) B3 देवदेवेन (for °देवेशं). —V2 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 12. Ñ2 B1.2 D6.7 राजाथे; T3 M3 रक्षार्थ (for राजाथे). \$1 शरणार्थमुपायमन् (for the post. half). —For l. 10, V2 B4 subst.:

2* ता: प्रजाश्चेव राजार्थ ब्रह्माणनुपतस्थिरे। [V= तं (for ता:). V= रक्षार्थ (for राजार्थ).]

-Then V2 B4 cont.:

3* तं प्रजा देवदेवेशमभिगम्येदममुबन्।

[Va ता: (for तं). V2 (before corr. as above) प्रजा-नाथमुपाद्रवन् (for the post. half).]

-Ds om. l. 11-14; B2 om. l. 11-13; Š1 om. l. 11. -(1. 11) Ñ1 D2 देवदेव; Ñ2 B1 ख्या देव:; V1 D1.2.4 (both times) Ts देवदेव:; Ds देवराज: (for स्वया देव). -(1. 12) B1 [अ]स्मांश; K (ed.) नी हि (for [अ]स्मासु). N1 सुरलोकेश; V1 B4 D1.4 [अ]स्मानु देवेश; Ts [अ]स्माक-मिष्ं; Ms नो देवदेव (for [अ]स्मामु लोकेश). S Ds.12 पप्रच्यः मुरलोकेशं (for the prior half). S Vs Ds.12 सर-सत्तमं; V1 Bs.4 D1.s.4 Ms सुरप्रेगर्व (Bs.4 D4 °व); V2 B1 सुरसत्तम; Тэ चतुरानन (for नरपुंगवम्). —(l. 13) Ñ1 यहिमन्; Ms येन; K (ed.) तस्मै (for यस्मै). D2.9 Ta Ms प्रजा: (for पूजी). Vs lacuna from ना in प्रयुक्तना up to l. 14. Ts भृतपापाश्च रेमिरे (for the post. half). — S Ni Vi Bi D1-4,8.9.18 Ts Ms om. 1, 14. -(1, 14) Note hiatus between the two balves. Va Ba-4 वस्थामो; G (ed.) वसेम (for वसामो). Bs मे (for नो). Ñ2 Bs परं (for पर:). -After l. 14, K (ed.) ins.:

a* प्रजानां वचनं श्रुता निश्चयिखार्थमुत्तमम्।

--(1. 15) Bs महामित:; Da.o सनातनान् (for सवासवान्). -(1. 16) D2 T8 M3 तेजोभागं; D5 तवोर्भागंश् ; D9 प्रजामार्ग (for तेजोभागान्). Va B1 D2.8.6.9 M3 प्रयच्छथ; Ds च यच्छत (for प्रयच्छत). —(l. 17) B2 देहाल (for ददुर्). Ña Va Bi-s चतुर्भागान्; De.7.10.11 सर्वे भागान् (D11 °गा:) (for चतुर्भागं). B1 च तेजस:; D8.7 स्वतेजसा (for स्वतेजसः). B. चतुर्भागांशमेव हि; L (ed.) चतुर्भागान्स्वतेजसां (for the post. half). — (l. 18) Ñi अक्षपच; V2 Bi-s आक्षिपच; Ba Di.e.न अक्षाच; Da अक्षिपच; Ts अक्ष्यं स्वं. Ma अक्षयस्वं (for अक्षपच). Йा यतो; Ms ददौ (for ततो). Ś Vs Ds.12 यहे; Ñ1 ततो; V2 B यस्माज् (for यतो). V1 यात:; Ds ज्ञात: (for जात:). Ñ1 D2 क्षमो; Vs ततो; Ms क्षितौ (for क्षपो). S Ds.12 [S]भवत् (for नृप:). Ts ददौ तस्मादभृत्रप: (for the post. half). -Bs om. (hapl.) l. 19-21. -(l. 19) Ñ2 नझ; D1.4 जातं (for नझा). Ś V1 D8.12 सह तै:(V1 * [subm.]); Ñ B1 D2.3.5-7.9.10 समांशै:; V2 समानै:; B2 महांशै:; Be सर्वाशै:; Du सतांशै: (for सहांशै:). Vi संतियोजयर्वे (for समयो°). Vs lacuna for the post. half. —(1. 20) De.s transp. ततो and ददी, Vs Bs Ds.s transp. ददी and नृषं. Ś V1 D8.12 ज(V1 क्ष)यपीडितं; Ñ1 जयसंमितं; V2 (m.) B1.4 ध्रुपमीश्वरं (by transp.); V2 D2.9 क्षुत्रपीडितं; D1.8.4.5 शुपमीडितं; Ts दिव्यतेजसं: Ms श्रद्धताशिनं; L (ed.) जयसंयुतं (for ईश्वरं श्चरम्). —(l. 21) \$1.2 Ñ V B2.4 तत्रेंद्रेण; B1 तचेंद्रेण (for तत्रेंद्रेण). Ña D6.7.10.11 च (for तु). \widetilde{N}_1 आधावयन् (for आज्ञापयन्). V_3 वपु: पुःणाति राघवः, Ms महिमानं ययौ नृप: (for the post. half). —(1. 22) Sa Va Da.a Ta वरुणेन. Va स्वभावेन; B1.a.a Dr च भागेन; Da विभागेन (for तु भागेन). Ds सर्वान् ; Ts Ms पुन: (for वपु:). Ś NI Vs Ds.8.12 पुष्णाति (for पुष्यति). Ds बतुष्मानिति. Ś Ds.12 राधन (for पाथिन:). —Ś1 om. (hapl.) l. 23-24. —(1. 23) Ñ2 V2 B2 D2.3.5.9 T3 M3 त(T3 हा) थेशिन; V3 तथांगेन; Bs.4 च भागेन (for तु भागेन). Bi तथा कीबेरभागेन (for the prior half). -DI om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 25. B (ed.) वित्तपामा (for °मासां). \$2.3 Ñ1 V1.8 D2.8.5.8.9.12 T3 Ms झा(V1 आ [with hiatus])द्से (Ss Ds °त्य)यान्ददाति च (Ts Ms स:); Bs.4 सूरि वित्तं समाददे; Ds बादत्ते च ददाति च (for the post. half). —(1. 24) Vs यस्य; Bs यश्च; Ts यत् (for यस्तु). Vs यस्य; Ma यामे (for बाम्बो). Ñi Vi,8 Da.4.5 Ta Ma भनेद् (for sभवद्). Ss.s Ds.18 अनुपाधी भवेद्राम (for the prior

[25]

तत्रेन्द्रेण नरश्रेष्ठ भागेत रघुनन्दन। प्रतिगृद्धीब्दाभरणं तारणार्थं सम प्रभो।

13

After sarga 88, Ś Ñ V B D S ins.: रसातलं प्रविष्टायां वैदेद्यां सर्वमानवाः। चुकुग्रुः साधु साध्वीति मुनवो रामसंनिधौ। दण्डकाष्टमवष्टभ्य वाष्पव्याकुलितेक्षणः।

half). \$2.3 Ñ1 V1.3 D2.4.8.9.12 T8 M8 शासित; Ñ2 D3.5 शास्ति च(Ñ2 *) (for शास्ति स). V2 वै; B1 D3 ता: (for स). D5 प्रभु: (for प्रजा:).—(1.25) \$\forall \text{V3 D8.12 M8 नौबेरेण; }\text{Ñ B1.2 D6 तैत्रेहेण; B3 corrupt; D2.8.6.9 तदें (D2 °िंद; D5 °दें) हेण (for तत्रेन्द्रेण). B3 नृषश्रेष्ठ; M8 रघुश्रेष्ठ (for नरश्रेष्ठ). V1 D4 तत्त्वेनद्रेण भागेन; V2 (marg.) B4 तत्कु (V2 तत्र कौ [bypm.]) वेरस्य नृषतेर; T3 प्राजापत्येन भागेन (for the prior half). V1 D1.4 श्रेष्ठन; T8 तेन वे (for मागेन). B2 नृपनंदन (for रघु°).—(1.26) \$\forall \text{D8.12 महाण (for मागेन). \$\forall \text{V2 B D6.7 नृषते; D10.11 भद्रं ते (for [आ]भरण). \$\forall \text{D8.12 महाभुन; M3 थारणार्थम् (for तारणार्थ). B1.2 महाभुन; M3 अथ प्रभो (for मम प्रभो).—After l. 26, K (ed.) ins.:

5* तस्य तद्भवनं श्रुत्वा ऋषेः परमधार्भिकम्।

13

D12 begins with ॐ. — (l. 1) \$2.8 Ñ1 V1.8 D1-4.8.9 T3.4 सीतायां (for वैदेक्षां). Ñ2 V2 B1.3.4 -पार्थवाः; V1 D6.7. 10.11 M5 -वानराः (for -मानवाः). — (l. 2) Ñ2 V2 B1.3.4 साधुवादं च (B4 °दांश्च); B2 साधवः सर्वे; M10 च महात्मानो (for साधु साध्वीति). ※ Ct: साधु साध्वीति दीर्घ आर्थः. ※ M5 रामम- मुवन् (for °संनिधा). — For l. 2, Ś Ñ1 V1.8 D1-5.8.9.12 T3.4 subst.; while V2 B4 ins. after l. 2:

ा* विस्मयाचा प्रइषांच शोकाचेव प्रचुकुशुः। [Ds तु (for प्र-).];

whereas T1.2 G3 M1.3.6 subst. :

2* साधु साध्विति वैदेही मुचै रचै: प्रचुकुशु: I

[M1 (with hiatus) सीतां वै; Me (with hiatus) सीतेति (for वैदेहीम्).]

-After 1*, V2 B4 cont.; while N2 B1-8 G (ed.) ins. after 1.2:

3* हाहाकारो महानातीहेवानां महदद्भुतम् ! दृशः ऋषिगणानां च पाथिवानां च विस्मयम् ।

[(l. I) Bs चामूद (for आसीद्). Bs च महाद्धतं. —(l. 2) G (ed.) मुनि- (for ऋषि-). Bs-s-जनानां (for

-गणानां).]
--(1.3) Ds रणकाष्ठम् ; Gs °काष्ठाव ; Ms * ड * (lacuna)
--(1.3) Ds रणकाष्ठम् ; Ñı Vı.a Dı-ь. Тъ. कोक- (for
вम् (for दण्डकाष्ठम्). Ñı Vı.a Dı-ь. Тъ. б Мв न्याकुलितेंद्रियः; Мл
बाष्प-). Ś Ñı Vı.a Bı Dı-ь. 8.9.12 Тв. б Мв न्याकुलितेंद्रियः; Мл

धानिक्षरा दीनमना रामो ह्यासीरसुदुःखितः।
स रुदित्वा चिरं कालं वहुको बाष्पमुरस्जन्। [5]
कोधशोवसमाधिशे रामो वचनमत्रवीत्।
धानुतपूर्वः शोको मे मनः स्प्रष्टुमिहेच्छिति।
पद्यतो मे तदा नष्टा सीता लक्ष्मीरिवासतः।
साद्र्भनं पुरा नीता लक्षापारे महोद्धेः।
ततश्चापि मयानीता किं पुनर्वस्थातलात्। [10]

°ल छोचनः (for °लितेक्षणः). —(1.4) D1.13 अविकारा. D8 -मुखो (for -मना). Ñ2 V8 B1.8.4 D2.8.5.0 T8.4 M4.6.10 [S]पि; D1.4 [S]थ (for हि). Ms * * त् (for द्यासीत्). Ñi Va [अ] श्रुणि वर्तथन् (Vs °त्); Vi Di-5.9 Ta.4 Me [अ]अृण्यवर्तयत् (for [आ]सीरनुदुःखित:). —(1. 5) Ñ V1.8 B1-8 D2-8.9 T8.4 रुदिस्या सु(B1 सुरु [hypm.]; B2.8 च; Ds स; Ds तु)चिरं; Ds हदेला रुचिरं. S Ñs Vs D1-5.9.12 तत्पूर्व (Ś °वं-); V3 स चोणं; Ds तत्सर्वे (corrupt) (for बहुशो). Ña Va B उष्णं (Ña मुक्त-; Ba उष्ण-) बाष्प् (Ba वाष्पमुष्ण)मवास्त्रत् (for the post. half). —(I. 6) B1.8 क्रोधबाष्य-; Ds Ts.4 शोकक्रोध- (by transp.) (for क्रोधशोक-). Ñ2 V2 (sup. lin. as above) B1-3 रामो वाक्यमध; M7 व चनं राघवी (for रामी व वनम्). - After I. 6, Ds ins. रामाय नमः॥ विष्णवे नमः॥ कृष्णाय नमः॥ शिवाय नमः॥. —(1. 7) Ni Dio.11 Me अमृतपूर्व; V: Bi व्यतितीह (for अमृतपूर्व:). Ñi D10,11 Ma शोकं. V1 माँ; Va [5]यं (for मे). Ñ1 V1 Ba D1-5.9 पुन: (for मन:). D10.11 इव (for इव). D7.11 M7 [इ]च्छिति (for [इ]च्छिति). Ñ1 V2.8 B1.2 D1-5.9 संस्म (Ñ1 Va.s B1 D3 °म; D9 °द्र) प्रुमि च्छति. — For l. 7, Ś Ñ2 B2.4 D8.12 L (ed.) subst. :

4* व्यतीतार्थे तु मां शोको भूषः संस्प्रहुमिच्छति ।

[Ñs अतीतोपि; B4 व्यतितेषे (for व्यतीताषे). Ñs Bs हि; B4 [s]पि (for तु). Ñs B3.4 transp. शोको and भ्यः. Ś Ñs B3 D3.12 संप्रहुम् (for संस्प्रहुम्). L (ed.) अईति (for इंट्युति).]

—(1. 8) Bा च (for मे). Ś D1.12 G1.2 M2.4:10 अपस्यतो. Ś D1.2.4.8:12 यदा; Ñ V1 B4 D2.5.9-11 T2-4 M7 यथा; V2 B1-5 [S]धुना; V3 M3 तथा; M9 सदा (for तदा). M10 नष्टां तीतां लक्ष्मीम् (for नष्टा सीता लक्ष्मीर्). Ś V2 B D8.12 विषया; Ñ V1.3 D1-5.9 विषया; D8.7:10:11 T3.4 श्रीरेन रूपिणी (for लक्ष्मीरिवासतः). —(1. 9) Ñ1 V1 D2.5.9 T3.4 Cg.k अदर्शनं; D1.4 रावणेन; D3 सुदर्शनं (for सादर्शनं). G1.2 M1.2.4.5.7-10 पुनर् (for पुरा). V1 D7.10:11 T4 Ct सीता; Cg as above (for नीता). Ś Ñ2 B4 D8.12 सा(Ñ2 या) मया(Ñ2 भा) दर्शनं तीता(Ś2 ला); V2 D1-8 या मना(V2 था) प्रव्यतो नीता; L (ed.) सा मनादर्शनान्नीता (for the prior half). B2 लक्षी:, D2.4.11 G1 M4 Ct लंकों. M1 प्यारं, Ct as above (for पारे). T G2 M3.6.8 महोद्यो; Ct as above (for महोदये:). —(1. 10) Ñ1 V1 पुनरिङ; V2 D1-5.9 T3.4 च पुनर्; G2 चापान्मया

[639]

वसुधे देवि भवति सीता निर्यात्यतां मम । दर्शयिष्यामि वा रोपं यथा मामवगच्छिति । कामं श्वश्रममैत्र स्वं स्वस्मकाशाद्धि मैथिली । कृषता हलहस्तेन जनकेनोद्भृता पुरा । तसान्निर्यात्यतां सीता विवरं वा प्रयच्छ मे ।

[15]

(for चापि मया). Ds आनीत्वा, Ss Ds नतलं. —(1, 11) Ts देहि (for देवि). Ś Ba Ds.8 हे(Ba हवं; Ds देवि [hypm.]) भगवति; De Ta M1.7 देवि (M7 °हि) सवती. S Ñ2 B4 Ta M7 सीतां (for सीता). Ś Ñ2 V2 B D8.12 निर्यातयस्य मे: D9 विवास्यतां मम: T1.2 Ms निर्यास्यतां मम; Ta निर्यातयेर्मम. —(1. 12) S D8.12 Me बै: Do Ma.10 ते: Ts.4 चेद (for वा). Vs दर्शियध्ये तथा. \$ V2 (before corr.) B1.3 D8.12 क्रोधं (for रोषं). Ds रोषं बा (by transp.). V2 अव(before corr. उप)गच्छति; M7 अन्वगच्छिसि; Ck.t as above (for अवगच्छिसि). Ś Ñı Vı.s D1-5.8.9.12 T2.4 सर्वमापो भविष्यति(\$1.2 Ñ1 D1.8.12 °सि); Ns मत्तरत्वं न भविष्यसि (for the post. half). — \$2 Ds om.; Ss reads in marg.; Dis lacuna for the prior half of l. 13. -(l. 13) Me भूमे (for कामं). Bi तु सा (for अध्रु). Ña Va B1.8 [इ]ह; B2 [अ]मे (for [ए]व). \$1 पतत्संक्ष्म बहा *; L (ed.) वसंधरे पुरा लब्धा (for the prior half). V2.8 D6.7.10.11 T3.4 g (for ह). T: त्वत्कोशादिव: Me स्वप्ता चापि (for त्वत्सकाशादि). - (l. 14) Ña V B D1.6.7.9-11 Ts.4 M7-9 क्षे (B2.3 वि)ता; M6 बुष्यता (for कृषता). Vs De.7.10.11 Te फाल- (for इल-). D1.4 -ववनेण (for -इस्तेन). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 समुद्धता; G1 ि डे श्रिकता सती. —(1. 15) Ga Mio तिहमन् (for तहमान्). Bi निष्पाचतां; T1.2 निर्यासतां (for निर्यात्यतां). \$2 Ñ1 V2 D3.6 सीता (for सीता). -After the prior half, S Ñ2 V2 B Ds.12 ins. :

5* यथनेश्चा स्थिता मिय ।
दुदिता तन सीतेति नना दृष्टिरिनागता ।
एवं प्रसाद्यमानापि प्रसाद बहुमानतः ।
नैन दर्शयसे सीतां संरब्धा रोषकारणम् ।
साधु निर्धास्यतां सीताः. [5]

[(1, 1) Bs.4 [अ]पेक्षा (for [अ]वेक्षा). Ñ2 V2 B [अ]िस्त ते (for क्षिता).—(1, 2) B1 न हिता तव; Ds दुहितरेव (for दुहिता तव). Ñ2 V2 B हि नहा (B4 ° ह-) (for [इ]ित नवा). Ñ2 B4 दृष्टि (for वृष्टि).—(1, 3) B2 त्वं (for [अ]िष). Ñ2 V2 B1.8.4 त्वं मया; B2 मया च (for प्रसाव).—Ñ2 B2 repeat 1. 4 followed by 5(A)* after 1. 20.—(1. 4) V2 B4 चेद (for [प]व). D8.13 संबहा (for संस्था). Ñ2 B2 (both first time).4 G (ed.) L (ed.) सं (B2.4 सं)वहः (G [ed.] °वंषः) सो (L [ed.] °वंषा) व्य (Ñ2 ° प)कारणं (B4 °णः); Ñ2 V2 B1-3 (Ñ2 B2 both second time) त (B1 क) थाल्या (V2 °वाक्षा) मनिदि (B1 °व)तो (for the post. half).—After 1. 4, V2 B3 ins.; while Ñ2 B2 ins. after second occurrence of 1. 4; whereas B1 cont. after 6*:

पाताले नाकपृष्ठे वा वसेयं सहितस्तया। अानय त्वं हि सीतां मे मत्तोऽहं मैथिलीकृते। नाद्य दास्यसि चेत्सीतां तथारूपां महीतले। सपर्वतवनां कृत्स्नां विधमिष्यामि ते ह्यहम्।

5(A)* तस्मास्त्रोधादहं स्त्रच दारयिष्ये शितैः शरैः।

[V_{2} तस्मातु (hypm.) (for तस्मात्). \widetilde{N}_{2} $B_{1.2}$ त्वाद्य (for त्वद्य).]

No om. (subm.); Mi सं-; Ct as above (for ना). S Ds.12 प्रदेहि (for प्रयच्छ). M2 मे प्रयच्छ वा (by transp.). —Bs om. l. 16-19.—(l. 16) Ds G1 M1 नाग- (for नाक-). S D8.12 -पृष्ठे च; B1 -पृष्ठेषु (for -पृष्ठे वा). T1 वसेहं; T2 वसेतं (corrupt); Me वसामि (for वसेयं). Ñ1 D1.6 त्वया: T4 तदा: Ck.t as above (for तया). V2 B1.2.4 M1 सह सीतया. —(1. 17) Ta M7 आनयस्व; M1 आयांतीं स्वं; Ms-आनीय त्वं: Cm as above (for आनय त्वं). M7 [इ]इ (for हि). Ta तां; M1 वे (for मे). D6.7.10.11 Ts तां सीतां; Me मे सीतां (by transp.) (for सीतां मे). De.7 Ts नतीहं: T1.2 Ms तप्तो°; T4 हतीयं; Gs मत्ती मे; Ms मत्ती वै; Ms.7 मंदी° (for मत्तोऽहं). - Me transp. l. 18 and l. 19. -(1. 18) De reads the prior half twice. D10.11 T1.2 G3 M8 Cm मे; Ms [अ]स्य (for [अ]ब). De (both times) Ta दास्यति (for दास्यति). - After the prior half first occurrence, De erroneously repeats the post. half of l. 17. D7.10.11 Me वथारूपां. Me महीं मम; Cm.t as above (for महीतले). —(l. 19) Ñ2 B2 आपर्वत-. Ma.s -वनं कृत्सं (for -वनां कृत्स्त्रो). B1 यत्पर्वमभवत्कृत्स्रां (for the prior half). De.7.10.11 M2.4.5 व्यथिवयामि: T1-3 G3 Ms बाधिये : G1 विधिव्याम्यच (for विधिमेच्यामि). D8.7.10.11 ते स्थिति: Ts.4 लद्मण: Ms त्वामइं (for ते शहम्). Ñs Vs B1.2.4 खनिष्यामि वसुंधरां: Me वंधयिष्यामि मेदिनीं (for the post. half). -For 1. 17-19, S B4 D8.12 subst.; while N1 V1.8 D1-5.9 subst. only 1. 3-4 for 1. 17-19; whereas Nº Vº Bi. subst. only l. I, 4-5 for l. 17-18; Ts.4 ins. only l. 3 after l. 18:

6* आनयधां खनित्रं हि सुतीक्ष्णं मैथिलीकृते ।
भवतामीक्षतां कृत्स्वां खनिष्येऽडूं वर्त्वथराम् ।
आनयतबनुःश्रेष्ठं सशरं मैथिलीकृते ।
मेत्स्यामि वसुधामेतां ततो विज्ञाय तन्मतम् ।
अद्य दास्यति वा सीतां तथाभृतां महीमिमाम् ।

[B4 reads l. 1 after l. 4.—(l. 1) Ñ2 V2 B1.2.4 (all with hiatus) मे (B4 *) अवाहं (for हि सुतीक्षं).—\$1 om. (hapl.) l. 2-3. B4 om. l. 2.—(l. 3) Ñ1 V1.3 B4 D2.8.5.9 आनयधं; D1.6 आदाय स; T3 व्यस्त; T4 व्य तं (for आनयेतद्).—(l. 4) D5 वेत्स्यामि (for विज्ञाय). B4 यदि सीता न दीयते (for the post. half).—B4 reads l. 5

[5]

नाशयिष्यामि वा भूमिं सर्वमापो भवत्विह । [20] एवं ब्रुवित काकुरस्थे क्रोधशोकसमन्विते । ब्रह्मा सुरगणैः सार्धसुवाच रघुनन्दनम् । राम राम न संतापं कर्तुमर्दसि सुवत ।

after l. 20. — (l. 5) \ddot{N}_2 V_2 $B_{1.2.4}$ तथारूपां. \acute{S}_1 अवेहि मां; \widetilde{N}_2 B_1 अनिदितां; V_2 $B_{2.4}$ स्वयं मही; L (ed.) महीं त्विमां (for महीमिमाम्).]

— Ñ1 V1.3 D1-5.9 om. l. 20. — (l. 20) D6.7.10.11 T3.4 [अ] हं; G2 वै; M7-9 ते (for वा). Ś D8.12 transp. वा and भूमि. D6 T3.4 G2 सर्वा (for सर्वम्). M9 पापे (for आपो). Ñ2 V2 B M6 भविष्यति; D6.7.10.11 T3.4 M1.2.4.5.7.10 भवंत्विह; T1.2 'त्विति; M8 जगद्भवेत् (for भवत्विह). Ś D8.12 न मे पापं भविष्यति (for the post. half).—(l. 21) B2 वदति; D6.7. 10.11 मुवाणे (for मुवति). Ñ1 शोककोध- (by transp.); V2 दु:खशोक-; B1 कोधेनापि (for कोधशोक-).—After l. 21, V2 B1-3 G1 M9 ins.; while Ñ2 cont. after 9*:

7* तं समीक्ष्य निरानन्दं दु:खशोकाभिसंष्ठुतम् ।

[V2 (before corr.; after corr. marg. as above) B1 निरीक्ष (for समीक्ष्य). V2 (before corr. as above; after corr. marg.) B2 तदा रामं (for निरानन्दं). G1 M9 दु:खेन समिमधुतं(M9 °त:) (for the post. half).]; while M7 ins.:

8* चिलता पृथिवी सर्वा कुषिते राघवे तदा । संभ्रान्ताश्च सुराः सर्वे मेघाश्चासन्सिवेद्युतः । पद्मासनस्थो भगवाञ्ज्ञातानन्दो विधिः प्रभुः । विज्ञाय तत्र वृत्तान्तं रामस्य व्यसनं महत् ।

—(1. 22) M7 देव- (for सुर-). Ñ2 V2 (before corr.)
B1.3 -गुरुप्रस्यम् (for नणे: सार्थम्). B2 ततो ब्रह्मा सुरगुरुर् (for the prior half). B1 प्रोवाच. —For l. 22, Ś Ñ1 V (V2 after corr. marg.) B4 D1-5.8.9.12 subst.; while Ñ2 ins. after l. 21:

9* स्वयंभूः पूर्वजो देवो शक्षा वचनमंत्रतीत्।

[V1 B4 D1 स्वयंभु:; V2 मयस्तु (for स्वयंभु:).—D9 om. from जो up to च (see var.) in l. 24. S D8.12 सर्वगो; V1 पूर्वको; D1.4 भगवान् (for पूर्वजो).]

—(1. 23) D1.4 महावाहो (for न संतापं). Ñ1 क्षंतुम् (for कर्तुम्). D11 ** सि (for अर्हसि). Ñ2 V2 B मानद (for स्वतुम्). D1.4 न पापं कर्तुमर्हसि (for the post. half). स्वत). D1.4 न पापं कर्तुमर्हसि (for the post. half). —(1. 24) Ś Ñ1 V1 D1-5.8.12 स्मरस्व पूर्वजं; V2.3 स्मर त्वं पूर्वजं. T2 धाम; Cg.k as above (for भावं). G1 M10 अत्र; पूर्वजं. T2 धाम; Cg.k as above (for भावं). G1 M10 अत्र; G2 इह (for मन्ने). D6-कर्षणं; D7.11 कर्षण (for -कर्श्व). Ś Ñ1 V D1-4.8.9.12 T3.4 आरमानं च (D9 om.) महामुज(Ś D8.12 होजसं; V8 हावल); Ñ2 B1.3.4 आरमानमित्रीजसं; B2 यदत्रामित्रकर्षण; D5 आरमानं नित्यमेव च (for the post. half). —After कर्षण; D5 आरमानं नित्यमेव च (for the post. half). —After 1. 24, V2 (after 1. 25) B1-3 D6.7.10.11 S (except M6) ins.:

स्मर त्वं पूर्वकं भावं मश्चं चामित्रकर्शन । इमं सुहूर्तं दुर्धषं स्मर त्वं जन्म वैष्णवम् । [25] अस्याः परिषदो मध्ये यद्भवीमि निबोध तत् । एतदेव हि काव्यं ते काव्यानासुत्तमं श्रुतम् ।

10* न खलु त्वां महाबाही स्मारयेथमनुत्तमम्।

[D6 T6 Cm तं; G2 तत् (for न). V2 त्वा; B2 [अ]हं; Cg as above (for त्वां). G1 M1.7 समारये त्वाम्; M5 °हम्; Cg as above; Ck समारयिष्ये (for समारयेयम्). V2 B1-3 न संशयः. & Cm: अनुत्तमं समाभ्यधिकरितं तं सर्वज्ञत्वेनोपनिषत्प्रसिद्धं त्वां समरयेयं।; Ct: 'तं खलु त्वाम्' इति पाठेऽनुत्तमं समाभ्यधिकरितं व्रह्मस्वरूपं तसुपनिषत्प्रसिद्धं स्मारयेयं स्मरणाय प्रार्थये. &]

—Then B2.3 (both owing to om.) read l. 26. —B1-3 om. l. 25. —(l. 25) Ñ1 V3 D3 G1 M6.7 इदं; Cm.g.t as above (for इमं). D3 om. after मुद्दूर्त up to सबं in l. 28. Ñ V1.2 B4 D2.6.10.11 T G2 M1-6.8.10 Cm दुर्धमें. Ś Ñ V1.3 D1.2.4.5.8.9.12 स्मारचे(Ś D8.12 स्मरणी)चे(D3 चेहं) तवानघ; V2 B4 भवंतं स्मारचाम्यहं (for the post. half). —After l. 25, D6.7.10.11 S ins.:

11* सीता हि विमला साध्वी तव पूर्वपरायणा । नागलोकं सुखं प्रायास्वदाश्रयतपोबलात् । स्वर्गे ते संगमो भूयो मविष्यति न संशयः ।

[(1.1) G1 तप: (for तव). M6.7 -परायणं; Cm.g.t as above (for -परायणा). % Ct: 'तप:पूर्वपरायणा' इति पाटे पूर्वं वेदवतीदेहेडनुष्टिततप:शेपानुष्टानपरायणेत्यर्थं इति कतकः. % —(1.2) T1 G3 M2-5.8.10 नाकः; Cm.t as above (for नाग-). D10 T1.2 M8.9 Cm -लोकः; M5 -लोके; Ct as above (for -लोकं). M7.8 प्राप्ता; Ct as above (for प्रायात्). De T8.4 तव; G8 तव् (for त्वद्-). M4 -प्रहो- (for -तपो-). —(1.3) G1.2 M4.6.8 संगमं; M1 संक्रमो; Cm.g.k as above (for संगमो).]

-Me om. 1. 26-28. Vs reads 1. 26 twice (var.). M10 reads 1. 26 after 1. 36. - (1. 26) Va (second time in m.) गुणांस्तव (hypm.); Vs (before corr.; first time) Bs, किं चा(Vs त)स्या: (hypm.); Ts.s वहं (for अस्या:). De.7.10.11 Ts.6 Ms.7.8 तु परिषन्-. Ś Ñı V1.2(first time).s Bs.4 D1.2.4.5.8.9.12 Gs अस्मिरतु(Bs कि स्वस्या:) पर्धदो (Va Ba जगतो; Ga परिपन्) मध्ये (for the prior half). Ck cites परिषन्. % Ct : परिषदिति लुप्तपष्टयन्तं. % Ñs Vs (second time) Bs.s न; B1 खो (for यद्). Bs.s न्नीपि. Ña Va(second time) B1-3 महामुन(Ña Va °जं) (for निवोध तत्). \$ Ñ1 V1.2(first time). 8 B4 D1.2.4.5.8.9.12 न वक्षे (D9 * * *) त्वत् (Vs B4 मुने ते; D1 वक्षेदं; Ds वक्षे तत्)समुद्भवं(Bs °वः) (for the post. half). -(1. 27) B1 वाक्य ते; D1.4 काव्यांते; De M1 कार्य ते; Ms कार्याते; M7 काव्यस्य (for काव्यं ते). S Bs Ds.12 महाकाव्यं (for हि काव्यं ते). Cm.g.k.t quote काव्य(Ck ° ये) भेव.

[641]

सवं विस्तरतो राम व्याख्यास्यति न संशयः। जन्मप्रभृति ते वीर सुखदुःखोपसेवनम्। भविष्यमुत्तरं चैव सवं वाहमीकिना कृतम्। भादिकाव्यमिदं राम त्विय सवं प्रतिष्ठितम्। न ह्यन्योऽईति काव्यानां यशोभाप्राघवादते।

[30]

श्रुतं तु पूर्वमेतिह्व मया सर्वं सुरैः सह।
दिन्यमञ्जतरूपं च सत्यवाक्यमनावृतम्।
स त्वं पुरुपशार्ट्ल धर्मेण सुसमाहितः। [35]
शेषं भविष्यं काकुत्स्य कान्यं रामायणं शृणु।
उत्तरं नाम कान्यस्य शेषमत्र महायशः।

M7 उत्तरं तु तत. Ś Ñ V B D1.2.4.5.8.12 गेयेन सम(Ś D8.12 तद) भिष्छतं (D12 °विस्मृतं); M1 कार्याण उत्तम श्रुतं (corrupt) (for the post. half). —(1. 28) B4 सर्वान् (for सर्व). Ñ1 B4 D1.3.4.8.9.12 विस्तर्शो. T1.2 M1.8 राजन् (for राम). V2 B4 व्याख्यास्यंति; D6 M7.8 व्याख्यास्यामि; Cm.g.k.t as above (for व्याख्यास्यति). Ś D8.12 गुरुस्तव; V2 (before corr. as above; after corr. marg.) B2.4 गुणांस्तव (for न संशयः). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T8.4 व्याख्यातं स्व(D2.9 °तं त; T8 °तं स; T4 °नारस) द्रुणान्वितं (for the post. half). —(1. 29) B2 तं (for ते). M10 राम (for वीर). B1 आजन्मप्रभृति वीर (for the prior half). D6 सुखं; Cm.t as above (for सुख-). B2-जीवनं (for न्सेवनम्). —For 1. 29, Ś Ñ V1.2 (before corr.; after corr. m. except जन्मप्रभृति as above).8 B4 D1-5.8.9.12 T8.4 subst.:

12* जन्मप्रशृति काकुत्स्थ तव सर्व शुभाशुभम्। [V2 तच्च; D8 ततः (for तव). V1 पूर्व (for सर्व). Т3.4 सर्व तव (by transp.).]

-(1.30) Ñ V B2-4 D1-7.9-11 T1,3.4 G2.3 M3.5-7.9 Cm.t भविष्यद; T2 Cg.k °ध्यति (for भविष्यम्). Vs सर्व; D10.11 चेह; Ms वीर; Cg.k.t इह (for चैव). Vs पूर्व (for सर्व). — \$2.8 Ñ V1.8 B2.6 D1-5.8.12 transp. l. 31-32 and l. 33-34. D4 repeats consecutively l. 31. —(1. 31) Vs B1-s Me समाहितं (for प्रतिष्ठितम्). S Ba Ds.12 त्वद्रत्त(Ds om.)मखिलं कृतं; Ñ V1.3 D1-5.9 यद्दतमखिलं तव (for the post. half). -Ts.4 repeat 1. 32 after 1. 34. -(1. 32) V2 (after corr. marg.) च (for हि). Ña D1-5.9 T3.4 (Ts.4 both second time) वै श्रोतुं; Me कान्यस्य; Ct as above (for कान्यानां). Ñi [s]स्याहते ओतुं; V1 [s]थाईति ओतुं; B1 [s]पीह ते वानयं (for Sईति काञ्यानां). Ś Ds.12 L (ed.) नाईति श्रोतुमन्योपि (L [ed.] °न्यो हि); Vs (before corr.) अन्यो हि नाहंते काव्यं; Vs न स्वतीहमिति ओतुं (for the prior half). Vs पाथिवाद् (for यशोभाग्). Ś Ñ V1 D1-5.8.9.12 Ts.4 (Ts.4 both second time) पाथिवे(Da °व) त्वयि तिष्ठति; Vs B स्वामृते पुरुषोत्तमं(Vs Bi °म); Me (with hiatus) अग्रं यातुं त्वया विना (for the post. half). - \$1 V2 B1.5 D9 M6 om. l. 33-34. -(1. 33) D7.10.11 Ms ते; M1 नु (for नु). Ms मि (for मया). G: पूर्व; M1 सर्वे: (for सर्व). -- For 1. 33, Ś2,8 Ñ V1.8 B2.4 D1-5.8.18 Ts.4 subst.:

13* श्रुतं हि सर्वभेवैतन्मया सार्थ सुर्त्वभैः । [Vs ते; Ba तु (for हि). Ñs Ba पूर्वम् (for सर्वम्). Vs

पनेदं; B2 D1.4 एतद्दे (for एनेतन्). \$2.3 D8.12 शुभाशुभै:; V1 T8.4 मह (T3 सुर) पिभि: (for सुर्पभे:).]

—(1. 34) Ds छाभूतपूर्व (for अद्भुतरूपं). —D4 reads the post. half for the first time after the first occurrence of 1. 31 repeating it here. D6.7 T3.4 सनातनं; T1 M8 अनाकुलं; G8 M4.5.7.10 °इतं; M1 अनुवतं; Cm.g.k.t as above (for अनावृतम्). Ś2.3 D8.12 सत्यं चानृतविजेतं; Ñ V1 B2.4 D1-3.4 (both times).5 काव्यं सत्यवता कृतं; V3 सर्व सहपराक्रमं (for the post. half). —(1. 35) M1 damaged for धर्मण सुसमा. Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 M6 धर्मण (for धर्मण). —After 1. 35, Ś Ñ2 V2 B2.4 D8.18 ins.:

14* त्वज शोकं महाराज बुद्धिमांस्त्वं हि राधव । अवधानपरश्चेव सहैिमिर्मुनिपुंगवैः ।

[(1. 1) Ñ2 V2 B2 महात्रीय; B4 °बाहो (for °राज). V2 B4 असि (for लंहि). —Ñ2 om.; while V2 B2.4 read l. 2 after l. 36.]

—(1. 36) Ss Ds शेष्यं. Vs (before corr.) Bs D1.4 Ts भविष्यत्; Cm.g.k.t as above (for भविष्यं). Ñ1 V1 D1-5.9 Ts. ब तत्सर्व; Vs (before corr.; after corr. marg. as above) अखिले (for काकुतस्थ). V2 (before corr.; after corr. marg. as above) B4 गेयं (for कान्यं). S D8.12 शुभं (for श्रुपु). —(l. 37) G (ed.) उत्तमं, V1.2 D2.9 T4 राम; Cm as above (for नाम). S Ds.12 कथितं तन. Cg.t quote उत्तरं नामेति. S Ñ1 V1 D1-5.8.9.12 M5 काकुत्स्थ; Cm.t as above (for कान्यस्य). Ña Va (after corr. marg.): B1-8 T1.2 M3 शेषमस्य; V2 (before corr.) B4 °मेतं; D16 °मात्रं; Gs °स्य च; Cm °मस्ति (for °मत्र). Ct quote शेषोऽस्ति. Ś Ds.12 महामते; Ñ V1.3 Ba D1-5.9 Ts.4 महीपते; V2 (before corr. as in Ba; after corr. marg.) °मुने; B1.8 °मुने:; Be °बल; De Ga Me °यशा:; M10 °तप: (for महायश:).-- M10 om. l. 38. —(l. 38) Ñi Vi त्वं; Ds.s.a तं (for तच्). Vs (after corr. marg.) B1-s Me तन्निनोध: Vs (before corr.) B. ज्रुण राम; T. तच्छुण त्वं; Cm.t as above (for तच्छुणुष्व). S N V1.8 D1-5.8.9.12 T8.4 महासन्त्व (S2 ° * *); V2 (after corr. marg.) B2 M6 ° आग; V2 (before corr.) B1,s.4 °बाहो; T1 M3 °राज; Ct as above (for महातेज). Ś Ñ2 V1.3 (before corr.). 8 B4 D1-5.8.9.19 मुनिभि: (for ऋषिभि:). Ś Ñ2 V1 D8.12 देवसंनिमै: (V1 °मितै:); V2 B1.2.4 D1.8-5 М6 सार्थमक्षयै:; V в मुसमाहित:; В в सार्थमानवै:; Ds. в सर्व-संम (Do °िम)तैः (for सार्धमुत्तमम्). Ñ1 मुनिना समुदीरितं (for the post. half). -De om. (hapl.) 1. 39. -(1. 39) तच्छृणुष्व महातेज ऋषिभिः सार्धमुत्तमम् । न खल्बन्येन काकुरस्थ श्रोतन्यमिद्मुत्तमम् । ऋते महर्षिभिवीर त्वया वा परमर्षिणा । [40] एतावदुक्तवा वचनं ब्रह्मा त्रिभुवनेश्वरः ।

जगाम त्रिदिवं देवो देवै: सह सवासवै: । ये च तत्र महारमान ऋषयो ब्रह्मलौकिकाः । ब्रह्मणा समनुज्ञाता न्यवर्तन्त महौजसः । उत्तरं श्रोतुमनसो भविष्यं यच राघवे ।

[45]

T2 [अ]न्याथ; Ct as above (for [अ]न्येन). B1 एवम् (for इदम्). V2 B M2.10 उत्तरं (for उत्तमम्). —(1.40) Ñ2 om. the prior half. B2 ऋते हि ऋषिभिर; B4 ऋते महिषणा; D10.11 Cm.g.t परमऋ (D11 °मृ)षिणा; M6 ऋते महिषणे. V2 B1-3 दिन्येस; B4 दिन्यांस (for नीर). D2.5.9 T2 M6 न; Ct [ए]न (for ना). Ś D3.12 पाधिन धामणा; Ñ2 नापि परंतप; V3 न परमिषिभिः; D6.7.10.11 T3 [ए]न (D6.7 ना) रघुनंदन; T1 G3 M3 परमहिषणा; T4 राधननंदन (for ना परमिषणा). Ck quote परमिषणित. V2 B त्वां नैन रघुनंदन (for the post. half). —For 1.40, G (ed.) subst.:

15* महर्षिभ्यश्च ते राम श्रावणीयं विशेषतः ।

—(1. 41) G (ed.) एवमुक्त्वा तु. Ś Ñ V2.8 B D1-5.8.9.12 Me भगवान् (for वचनं). - (1. 42) S Ds.12 सहसा तत्र; B1 त्रिदिवै: सार्थ, G2 °वं भूयो (for त्रिदिवं देवो). Ś Ñ1 V1 D2.8. 9.12 सह देवेर् (by transp.); Ñ2 V2(after corr. m.).8 B2.3 D1.8-5 Ts.6 सह सर्वे:; B1 देव: सर्व-; Ct as above (for देवै: सह). Ś Ds.12 रवमालयं; Ñ1 V1 D2.9 दिवौकसै:; Ñ2 V2 (after corr. marg.) B1-3 D1.3-5 Ts.4 सुरोत्तम:; Vs महर्षिभि:; D10.11 Ct सर्वांधवै: (for सवासवै:). M10 देवतै: सह वासवै: (for the post. half). —(1. 43) \$ Ds.12 [5]पि (for च). V2 (before corr.) महाबाहो (for महात्मान). Ś Ñ V B D1.2.4.5.8.9.12 Ts.4 मुनयो (for ऋषयो). Va D10.11 T1.8.4 Ms नाह्म-, Cm.g.t as above (for नहा-). Ś Ñ V B1-8 D1-5.8.9.12 Ts.4 -वादिन:; Cm.g.t as above (for -लौकिका:). —(1. 44) B4 तेभि- (for सम्-). Ś Ñ V B1-8 D1-5.8.9.12 Ts.4 तेनु (D3 तत्रा)ज्ञां ब्रह्मणः (V8 D2.9 समनु) प्राप्य (for the prior-half). Ba न्यवसन् (for न्यवर्तन्त). Ś Ñ V2 B D1.3-5.8.12 T3.4 [अ]मितौजसः (for मही°). —(1. 45) G (ed.) उत्तमं. Ñ1 V8 T8.4 श्रीतुमिच्छंती (for °मनसो). S8 D8.12 भविष्या; Ñ1 D1.3-6 T3.4 M6 भविष्यद् (for भविष्यं). Ś Ñ2 B D8.12 यत्र; Ñ1 हिदि; V1 तच्च; M6 यहि; G (ed.) या च (for यच). Ñ2 V1 B1.4 M1 राघव:; V2 B2 D2 राघव. -After 1. 45, S N V B D1-5.8.8.12 Ts.4 G (ed.) ins.:

16* कीर्ति चैवास्य लोकेषु प्रापयन्तः पुनर्दिवि ।

एतसिम्नन्तरे वाणी निःस्ता वसुधातलात् ।

सुद्ध त्वं तात संतापं कृतान्तो श्रुष्ठ कारणम् ।

काङ्क्षसे यदि वैदेहीं वृथा तेऽयं परिश्रमः ।

दुर्लभं दर्शनं तस्याखिदिवे सा प्रतिष्ठिता ।

इहस्था सुज्यते नागैर्मर्त्यलोके च मानवैः ।

श्वतणां सा स्वधा स्वगं सा तृप्तिरमृताशिनाम् ।

श्रीवत्सवक्षसो देहे सा च लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।

श्रीवत्सवक्षसो देहे सा च न्याभि प्रतिष्ठिता ।

सिद्धानां स्वगेसंस्थानां सा च मूर्धि प्रतिष्ठिता ।

निवर्तय मनो राम वैदेशा दर्शनं प्रति । [10]

द्रष्टभ्या यदि ते वीर पुत्री पश्य कुशीलवी । श्र्यतां च शुभं वाक्यं सत्यं वाल्मीकिना कृतम् । उत्तरं यद्भविष्यं च यथा प्राह पितामहः ।

[(1. 1) Vs लोकस्य (for लोकेषु). Ñ1 Vs D1.4.9 पिपासंत:; D2.3.5 T3.4 यथा(T3.4 °यु:) संत: (for प्रापयन्त:). Ñ1 Vs D1-5.9 T8.4 दिवं (for दिवि). —For l. 1, Ñ2 V1.2 B subst.; while M6 ins. after l. 45:

16 (A)* प्राप्य लोके शुभा कीर्ति यथा यास्यति वै दिवम् ।

[V1 यत्र; B4 M6 पुनर् (for यथा). B2 (m. also as above) यास्यित; M6 यास्येति (for यास्यिति). V3 B3 (marg. also). 3 सुन्नत; B1 सुन्नत:; M6 सुन्नता: (for के दिवस्). G (ed.) भविष्यिति शुभा गति: (for the post. half).]

—(1. 2) \$1.2 Ñ2 V8 D1 निस्ता; D8 विस्तृता (for नि:स्ता). V2 B4 धरणीतलात्; D8.12 वतलं (for वसुधातलात्). —(1.3) Ñ1 V1.8 D1-5.9 T3.4 राम वर्जय(Vs मा कुरु); Ñ2 V2 B नहिं त्वं (V2 B4 ° ही हि) राम (for मुझ त्वं तात). Ñ1 V1 [S] कृत-: Ñs B1 D9 यत्र (for सत्त्र). Vs कृतोपरमकारणात् (for the post. half). —(1. 4) Ñ2 V1.2 B2-4 यम; B1 यत्र; T3 इदि (for यदि). Ñs तत्र; Ds [अ]यं ते (by transp.) (for तेऽयं). Va B1.8.4 तद्वथा(B1.8 वृथा किं) परितष्यसे; Ba तद्वथा तप्यसेन्य (for the post. half). —(1. 5) Ñ2 V2 B त्रैलोन्य (for त्रिदिवे). Ñs B1 या; Ts सं- (for सा). -(1.6) V1 इह सा (for इहस्था). Ñs V1.2 B1.3.4 पूज्यते; B2 (m. also as in B1) स्तूयते (for मुज्यते). Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 लक्ष्मीर् (for नागर्). N1 V1.3 D1.3.4.9 T3.4 - लोके हि; D2 - लोकेषु (for -छोके च). V2 B1.2(marg. also).4 मानुषै: (for मानवै:). —(1. 7) B1 च (for first सा). Va B1.8 D8.18 सुधा (for स्वधा). Ñ V1.8 Ba D1-5.8 Ts.4 लोके; Va सर्गे; B1 पूर्णे (for स्वर्गे). V2 अमृतात्मनां; D4 अमृताशिनी (for °शिनाम्). —(1.8) Vs नित्यं (for देहे). S1.2 Ds श्रीवत्सवत्मैयोर्देहे; Ñ1 D1.4 श्रीवश्वसो हि सा नित्यं; V1 श्रीरस्य हि सा देवी (subm.); D2.9 श्रीवरससहिता नित्यं; Ds.s श्रीवरसस्या हि सा लक्ष्मीर्; Ts.s श्रीवंश्वसि च ते निस्य (for the prior half). Ñ1 V3 D1-5.9 Ts.4 विष्णोर्: Ña V1.2 B सेव (for सा च). Da.s निस्थ (for लक्ष्मी:). -Ñı Vs Bı.s om. (hapl.) l. 9. -(l. 9) Vı Dı.s.4.9 Ts.4 -संस्थाने (for -संस्थानां). Da.s वै (for च). Ña Va (before corr. देवी; after corr. marg.) Bs.4 सिद्धि:; Ds.9 मूर्ति: (for मुझि). - (l. 10) Ñ1 Vs. 3 B4 D1-5.9 Ts. 4 मति (for मनो). —(1. II) Ñ1 V1.8 D1-5.9 Ts.4 वैदेही; Ñs Vs B4 ते सीता (for ते बीर). Bi यदि ते विषते कांक्षा (for the prior half). B1 वीर (for पुत्री). - (1. 12) Ñ2 V1 B1 D6 काव्यं (for नान्य). Ña Va (before corr. देना, after corr. m.)

[643]

ततो रामः ग्रुभां वाणीं देवदेवस्य भाषिताम्। श्रुश्वा परमतेजस्वी वाल्मीकिमिदमव्यीत्। भगवन्श्रोतुमनसो मुनयो ब्रह्मलौकिकाः। भविष्यदुत्तरं यन्मे श्वोभूते संप्रवर्तताम्। एवं विनिश्चयं कृत्वा संप्रगृद्ध कुशीलवा। तं जनावं विस्इयाशु कमेशालामुपागमत्।

[50]

Colophon

रजन्यां तु प्रभातायां समानीय महामुनीन् । गीयताप्रविशङ्काभ्यां रामः पुत्रावुवाच ह । ततः समुपविष्टेषु महर्षिषु महात्मसु । भविष्यदुत्तरं काष्यं जगतुस्तो कुशीलवौ । प्रविष्टायां तु वैदेह्यां भूतलं सत्यसंपदा।

[55]

B1-3 यहै; V1 रम्यं (for सत्यं). V3 वृतं (for कृतम्).
—(1.13) Ñ1 B4 D1-5.9 T3.4 उत्तरे. Ñ1 V1.2 D4 ते; V3 सद; B3 तं; T3.4 तद् (for च). Ñ2 तु भविष्यवद्; B4 यद्भविष्यच; D1 ये भविष्यंते; D2 या भविष्यंति; D3.5 यद्भविष्य (D5 ° द्यं)ति; D9 यं भविष्यं च (for यद्भविष्यं च). Ñ1 V3 D1-5.9 T3.4 (except V3 T3.4 all with hiatus) एवमाह; V2 यथा वाचा (for यथा प्राह).]

-(1. 46) M2 देव: (for राम:). S D8.12 सतां वाणीं; Ñ1 V3 महात्मान: (corrupt); D1-5.8 T3.4 महात्मा वै(T4 °त्मासौ) (for शुभां वाणीं). Me -देवप्र-; K (ed.) Cmp. -देवेत; Cm as above (for -देवस्य). G1 भामिनीं; Cm भाषितं (for भाषिताम्). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 T8.4 श्रुत्वा तद्ध (Ś V2 B2.4 D8.12 तां व: Ñs Bi.s च व; Vi तु व) सुधातलात् (for the post. half). -(1. 47) Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Ts.4 पितामहवच: कुर्वन् (Ñ1 V1.3 D1-5.9 T3.4 °च: श्रुत्वा; B4 °चस्तच) (for the prior half). -(1. 48) V2 D6.7.10.11 ऋषयो (for मुनयो). Ś Ñ V B D1-5.8.9.12 Ts.4 देवसंम (Vs.4 B4 °मि)ता:; D10.11 Ms ब्राह्म (for ब्रह्मजोकिका:). -- Ms reads 1. 49 after l. 43. —(1. 49) Ś Vs B1.3 D8.12 M1.4.5.7-10 भविध्यम्. Ms श्रोभूतं. Ñ1 V1.3 B4 D1-4.9 T3.4 तत्प्रवर्ततां; Vs B1 T1.8 G8 G (ed.) सं(G [ed.] तत्)प्रवर्श्तां; D5 तत्प्रवर्तनं; M1 संविवस्थेतां (for संववर्तताम्). —(l. 50) V1 स; B1 तु; D1 ने (for नि-). B2 reads कूरना in marg. S Ñ V1.3 B2-4 D1-5.8.9.13 Ts.4 संगृह्य च; G1 संप्रहृष्य; Ck as above (for संप्रमुख). —Dia repeats l. 51 after 18*. —(l. 51) Ña Ba जनीयं तं (by transp.); Ma तज्जनीयं. Ba प्रमृद्धः Ba विमृश्य (for विस्चय). Ña B1 D6.7.10.11 Ts M4.7.10 [अ]थ; T. [अ]थो (for [आ] शू). Ś Ñı V (V2 before corr.; after corr. marg. as above) D1-5.8.9.12 (first time) निवार्थ (Ñ1 विगृद्ध; V2 विस्तुज्य) च जनं (D9 चैव तं) राम: (D3 सर्व); Dia (second time) विस्तृत्य वचने रामः (for the prior half). Ñs Dr Ms Cg.k.t पर्ण-; D1.4 होम-; T4 धर्म-(for कमै-). Ba उपाविशत् (for °गमत्). Cgp. 'कमेशालासुपा-गमत् ' इति पाठान्तरं. -- After l. 51, D7.10.11 K (ed.) ins.:

17* तामेव शोचतः सीतां सा व्यतीता च शर्वरी।

[D10.11 व्यतीताथ; K (ed.) व्यतीयाय (for oता च).]; while D12 ins.:

18* दीप्तिमन्तं तदात्मानमृषि दीप्ततेजसा (subm.)।

Colophon. — Sarga name: Vs illeg.; Ś Ñ 2 V2 B2.4 D7.8.12 पितामहदर्शनं (B2 °न:); Ñ 1 V1 B1.8 D1.8.4 पितामह- वाक्यं; D8.8 कान्यन्याख्यान:; D8 सीतावसुषाप्रवेश:. — Sarga no.

(figures, words or both): Ś Ñ1 V2.8 D2.5.8.12 om.; Ñ2 103; V1 77; B1 D9 102; B2 D1.4 89; B3 T8 104; B4 T4 106; D8 94; D6.7.10.11 T1.2 G M1-5.7.9.10 98; M6 95; M8 97; G (ed.) 105; L (ed.) 100. —After colophon, T4 concludes with औरामार्यणमस्तु । औरामाय नमो: नम: ।; G M1.2.5.8 with औरामाय नम:; M10 with औरामचन्द्राय नम:

—(1. 52) Ś Ñ V B D1-5.8.9.13 T3.4 स रजन्यां; M6 रजन्यां सु. Cm.g.k.t cite रजन्यां त्वित्यादि(Ct °न्यामिति). D2.5.9 व्यतीतायां (for प्रभा°). Ś V2 (before corr. as above; after corr. marg.) B4 D8.12 मुनीस्तदा; Ñ1 D3 महामुनि; T4 परान्मुनीन् (for महामुनीन्).—(1. 53) Ñ1 V3 D1-5.9 T3.4 गाय(V3 D2.9 गीय; D1.8.5 T3 गाये)तां शंक (D5 सीत)या हीनो (D2.9 °नं; D4.5 °नो) (for the prior half). D4 T1 G3 M5.7 राज- (for राम:). T4 M8 पुत्रान्, G2 अचोदयत् (for उवाच ह).—For 1. 53, Ś Ñ2 V1.2 B D8.12 subst.:

19* पुत्रावुवाच काकुत्स्थो गीयतां निर्विशङ्कितौ ।

[Ś Ds.12' ताबुवाच स; V2 'बुमा वा (for पुत्राबुवाच). Ñ2 गायेतां; B2 गायतां; B3 गायेतां (for गायतां). Ñ2 अविशंकिता; V2 (before corr. as above; after corr. marg.) B4 निविंशंक्रया (for निविंशङ्किता).]

—(1.54) Ñ1 V1.8 D1-5.9 T4 सुखोपविष्टेषु (for समुप°). T1.2 Gs Ms तेषु तत्र, K (ed.) महा॰ (for महािषेषु). —(1.55) Ś V1.8 D8.12 T2 G1 M1.2.4.7-10 मिविष्यम्. V3 श्रव्यं; D1.4 वावयं; M7 चैव (for काव्यं). Ś D8.12 अगा (Ś1 ॰गी; Ś2.8 D8 ॰गे) येतां; V1 D8 (marg. also) गायेतां तौ; V8 गीयेतां तौ; D2.9 गायतस्तौ (for जगतुस्तौ). —After 1.55, Ś V2 (before corr., l. r only) D8.12 ins.:

20* उत्तरं वे भविष्यं च रामः श्रुत्वा महामितः । यज्ञस्यावभृष्ये रामस्तदा परमृदुर्मनाः ।

[(l. 1) Vs सं- and हि (for वे and च). D12 क्रवा (for शुक्ता). Vs महीपति:.];

while $\widetilde{N}_{2}\,V_{1,2}\,($ after corr. marg.) B G (ed.) ins. :

21* ततः श्रुत्वा रचुत्रेष्ठः कान्यमुत्तरसंज्ञकम् । संस्तम्भयन्नपि मनो न विसस्मार मैथिलीम् ।

[(1. I) G (ed.) उत्तम- (for उत्तर-). Ñ2 -संहितं. —V1 om. l. 2. —(l. 2) Ñ2 V2 B1-8 विस्मरित (for विस्मार).] —V2 B1.8.4 om. l. 56. —(l. 56) Ñ2 B2 मैथिल्यां; D8.7. 10.11 T4 M5.7.9 सीतायां; Cm as above (for वेदेह्यां). D12 सूतले. Ś Ñ V1.3 D2.8.9.12 स नृपरतदा; B2 व्यक्तसंपद; Cm.g.k.t as above (for स्वसंपदा).

APPENDIX II

Since the Ms. containing the commentary of Maheśvaratīrtha was received late when Sargas r to 46 of Uttarakāṇḍa were already printed we could include the important variations from that commentary in the Critical Apparatus of Uttarakāṇḍa only from Sarga 47 onwards. The selected important variations from the above commentary for Sargas 1 to 46 are recorded below as App. II.

1

- 6 °) विष्टिताः, प्रतिहारार्थं as in text.
- त्णंमिति मानसी त्वरा विवक्षिता। अद्भुतमिति कायिका.
 [आ द्वा as in text.
- 13 °) दृद्धा for दिष्ट्या. स्वरक्करालेनेव वयं क्रशलिन इति तारपर्थम् । क्रशलं त इत्यपि पाठः.
- 22 b) comments as in Cv.
- 26 °) कि for वै. cites प्रभाव:.
 - ै) बलं as in text.

2

- र ") तस्य तद् as in text.
- 6 °) comments as in Ck.
- 12 ") तृणविदोस्.
- 14) सा तु and -ध्वानि both as in text.
 - ै) तपोधनं as in text.
 - °) सा as in text.
 - d) cites [अ]नुब्यंजित-.

3

- ा ") अथ as in text.
- 3 ") ज्ञात्वा and तहत्तं both as in text.
 - d) comments as in Cg.
- 6 comments on l. r only of 57* प्रजान्वीक्षिक्रया प्रजानां शुभाशुभवीक्षणरूपया बुद्ध्या। ज्योतिःशास्त्रसिद्ध्या। अस्य पौत्रस्य श्रेयो गुणं चितयन् .
- 7 ै) विश्रवा इव as in text.
 - 4) us as in text.
- 10 comments on 60* as in Ct.
- 16 भ हि as in text.
 - ब) बत्पदं by transp.
- 17 ") स्वं तु तद्गच्छ for तत्कृतं गच्छ.
 - ं) निधीशत्वम् for धनेशत्वम्
 - d) त्वं चतुर्थे for चतुर्थे। इच.
- 19 d) वरद्वयं for महावरम्.
- 28) तस्य as in text.
- 31) cites अप्तरोनृत्तिभूषितालयः.

4

- 1 °) ya as in text.
- 6 ") क इति वलोस्कटः। वलाधिकः,
- 7 °) As in text.
 - d) नुद as in text.
- g b) कमल- for सलिल-.
 - °) सरवान as in text.
- 12 °) भुंक्षितिरत्यत्र अभ्यासलोप अनुनासिकश्च छान्दसः। तत्र तु नुभुक्षितैः सस्तैः रक्षाम इति । अनुभुक्षितैः तृषितैः सस्तैरपाजक्षाम इत्युक्त इत्यर्थः.
- 20) संध्यादुहितरं सालकटंकटाख्यां कन्यां.
- 24 ं) सा as in text.
- 25 ^व) समरसञ्य for तमुरस्ज्य.
 - ⁸) विद्युत्केश- for °त्केशाद्.
 - ड) विस्तृत्य for विस्मृत्य.
- 31 °) खग: as in text.

5

- 7 ⁴) व्याधयोपेक्षिता इव अविकित्तिता व्याथय इव उपेक्षिता इति .संथिरापै:.
- 17 comments on 79*. ओजस and आत्मतेजसा both as above.
- 40) वत्राधिरे । तानिति सम्यक्ताठः. comments as in

6

- र ") बहुबमाना as in text.
- 6 °) समरोद्धर्भ as in text.
- 7 °) अशिव- for अशिवं.
- 8 °) सापेक्ष as in text.
- o ") एतमेव for एवमेव.
- 12 °) संभातवद् as in text.
- 22 ") अमरा as in text.
 - °) परीप्संत् as in text.
- 26 °) कंठं च for करं च. धुन्वान as in text.
- 37 ^b) विष्णोरें।पश्च नास्त्यत्र कारणं राश्चसेश्वर विष्णोरसमद्वपप्रति-ज्ञायां यः कारणं स्यात्तादृशो विष्णोः सहजो दोषो नास्तीत्ययः.
- 41 ⁴) समरचमराः क्रमेण नील्थेतवालयुक्ताः.
 - 3 ") लंकाविपर्ययं as in text.

[645]

- 46 °) cites घननादसमान्.
- 47 ") गृभचकं गृभसमृहः.
- 48 ") -[अ]वपाशिता: as in text.

- 2 क) इयामावदात: as in text.
- 3 °) अमृतघटं क्षाँद्रघटम् . दंशाः for जीवा.
- 4) विषयंये संहारकाले लोका यथा हिर्रि विशन्ति । तथा तं शरा विशन्ति.
- 25) लंबाभरणं for हेमाभरणं.
 - ै) ररास as in text.
- 37 ै) हरिहयानुजः इन्द्रानुजः उपेन्द्र इत्यर्थः.
- 40) सर्वप्राण- as in text. -समीरिता:.

8

- I ⁴) वेलामेत्य इवार्णव इत्यत्रासंधिरा**र्षः.**
- 6) -[उ] स्सादने. दसं as in text.
 -) तदेतद् and -पाल्यते both as in text.
- 12 वं) गिरे:,
- 22 a) As in text.
 -) सालकटक्कटे वंशे सालकटक्कटा माल्यवदादेः पितामही विद्यु-स्केशपत्नी तस्याः वंशे.
- 24 ") न चान्यो 'as in text.

9

- 3 comments on l. I only of 142*. रसातलात्प्रविष्टोसौ मर्थलोकमिरयेव तरपूर्वमुक्तस्यैवानुवाद:.
- 4 °) खत्- as in text.
 -) धर्म- as in text. यश्चिताः । प्रयोजनानन्तरं परित्यज्य नियता धर्मबुद्धयः ।
- 5) प्रत्याख्यानाद्वीतै: प्रत्याख्यानशङ्कया भीतैरित्यर्थः.
- 11 b) दारुणं कारू प्रदोपकालम्.
 - d) चरण- and स्थिता both as in text.
- 19 ⁴) ब्रह्मवादिनः for ब्रह्मयोनितः.
- 23) सज्वाल- as in text.
- 33 ") पुत्र as in text.
 -) तेजला वृतं as in text.
 - °) समे चापि as in text.
 - d) ईवृशं as in text.

10

- 2 °) स्वं स्वं धर्मविधि.
- 3) स्यंपश्चमैः स्यंपश्चसंख्याकोक्षयेषां तैः पञ्चाक्षिमध्य इत्यर्थः.
- o d) स्वर्गस्थस्य as in text.
- 26 परमापद्गतस्थापि सांसारिकव्यवद्यारवशतः। परमक्तव्छ्रं प्राप्तस्यापी-त्यथः। धर्मे मम मतिर्भवेत्। रामो विषद्धवान्धर्भ इत्युक्तत्वात्। अत्र धर्मशब्देन परमो नारायणो विवक्षितः। अन्यथा धर्ममात्रविवक्षायां सा सा अवतु धर्मिष्ठेत्यनेन पौनठक्तयं स्यात्.
 - 27) येष येषु as in text.

- 37 °) राक्षसेंद्रस्य as in text.
 - d) [ई] प्सिता as in text.
- 42 °) केष्मातक- as in text.

11

- 7 ") निवेशिता as in text.
- 10 °) वनं as in text.
- 26 °) [अ] प्येवं for [अ] प्येतन्.
- 33 ") -प्रदानात्.
- 38 f) प्रति- for तन्न.
- 39 ँ) सह भ्रात्रा सहानुगः.

12

- 8. ⁶) हेमपुरं नाम ऋक्षबिले नगरं। मायया विचित्रवस्तुनिर्माण-हेतुभृतया श**न्**त्या.
- 10 b) कुक्षिविनिर्गता.
- 18 ") न as in text.
 - े) तपोधनात् as in text.
 - °) सा दत्ता as in text.
- 23 ") तु as in text.
 - d) वब्धे as in text.
- 24 ⁴) तु as in text. कन्यायां.
 - b) सेहान् for सेहेन.
 - ") सरो मा वर्धतेत्युक्तं ततः सा कन्या सरमा भवत् । पृषोदरादित्वात्साधुरवं.

13

- 6) दांत- for दन्त-. -विन्यस्तं as in text.
- II ं) तथावृत्तं as in text.
 - °) कुलानुरूपं as in text.
 - ्) संस्मृत्य as in text.
- 16 ") प्तावत् as in text.
 - b) चारित्रसंग्रह: as in text.
 - °) धर्मे and ब्यवस्थानं both as in text.
- 19 °) देवतानी.
- 22 ा) देव्यां and निपातितं both as in text.
- 24 **ै**) उपागतं as in text.
- 28 °) त्रतमिति । पतत्युदुष्तरं त्रतमेकार्वेशतिदिनसाध्यं केदारत्रत-मित्यर्थः.
- 34) भात्रा for भात्रा. चोदितः for प्रेषितः.
- 37 ") त्रों होनान् as in text.
 - °) एतन् as in text.

- 8 °) हर्षनादं हर्षजं नादं सिंहनादिमत्यर्थः.
- 9 4) समयोधयन् as in text.
- 17 ") As in text.
 - ð) पृथिनीतले as in text.
 - ") प्रेक्षताम् as in text.

- d) As in text.
- 19 ") तेन as in text.
 - °) शैलात् for मेजे.
- 21 °) मर्यादां as in text. प्रतिहाराणां for द्वारपालानां.

- ro ") As in text.
- 12 °) As in text. शुक्रपोष्टपदौ निधिरक्षकमित्रणै.
 - ⁴) शङ्कारमामृतः शङ्कारमानिध्यभिमानिभिदेवैंः संवृतः.
- 13 ै) शापाद as in text.
- 14 ं) निरयं as in text.
- 16 ") देवता नामिनंदंति.
 - °) As in text.
 - र्) नीतः as in text. सन्नाव-; Cmp स च न for तच न. बुध्यसे as in text.
- 19 ") दुर्बुद्धे: as in text.
 - b) जायते and मति: both as in text.
 - °) कुरुते as in text.
- 21 ") -गामी त्वं as in text.
 - ") त्वां and समिभाषिष्ये both as in text.
 - ") दुर्वृत्तेषु. [ए]व for [ए]ष. निर्णयः as in text.
- 22 a) उक्तास.
 - ठ) समाहता: as in text.
 - ्र) वित्र- as in text.
- 26 ⁶) राक्षसेश्वर: as in text.

 Comments on 287* (1. I) [अ]करोत् for
- .20 ") निजित्य as in text.
 - d) जयलक्षणं as in text.

16

- ा ") स जित्वा as in text.
- 4 ") As in text.
 - b) अगमं for सगमं.
- ार्ठ ") श्वन्यं as in text.
 - ं) हंतुं for कतुं. यस्त्रां and निशाचर both as in text.
 - ") न हंतव्यो as in text.
 -) स्वक्रमेभि: as in text.
- 24 ") मानुषा as in text.

 Comments on 1. 2 only of 316*. वस्मैस स्थिता
 देवा: ततो वस्मैभ्यश्वालिता.
- 26 °) शाण्डीर्याद्रलाद.

17

- r ") अथ राजन् as in text.
- 4 ") प्रतिकिया as in text.
- 8 **ं**) स्मृता as in text.
- 14) सत्यं as in text.

- ं) विष्टिता as in text.
- 15 a) अहं as in text.
 - °) आरुष as in text.
- 19 ") धर्मसंब्रहः for °संचयः.
- 22 ") मा बद for मा मैनम्.
- 27 4) धर्मिण: as in text.
- 28 Comments on l. I only of 344* प्रद्ता: as above.
- 29 °) शैलाभं as in text.
 - ") तब as in text.

18

- 2 °) उशीरत्रीजभित्येतद्देश नाम.
- 3 ⁴) देवगणेर् for ब्रह्माणेर्.
- II ") As in text.
 - b) As in text.
 - °) कमें दौरात्म्यकं as in text.
 - ं) श्राध्यसे. भ्रातृनिजयात् as in text.
- 12 °) धर्म as in text.
 - b) As in text.
 - °) शुत्रपूर्व as in text.
 - ") वदसि for भाषसे.
- 13 °) रणाय as in text.
 - d) संवर्तों as in text.
- 18 ") तान as in text.
 - °) वितृप्ता विशेषेण तृप्ताः.
- 19 °) आसाच as in text.
- 23 ं) प्राग्वंशे प्राग्वविगेहे.
- 24 ") तथान्येर् for यथान्ये.
 - °) ते न इति छेदः। ते रोगाः.
- 29 ") मच्छरीरं जलम्.
- 30 °) नीलाग्रसंवीता: as in text.
 - 4) -निर्मला: as in text.
- 32 🕈) सद्रव्यं स्वर्णवर्ण.
 - ") एष कांचनको as in text.
- 33 d) स्वभवनं and गता: both as in text.

19

- 5) दुष्यंत: as in text.
- ") श्रुतार्थेन as in text.
 - °) निष्कामन्निरकामदिति.
 -) न्वधोषतं as in text.
- ir ") -बलं as in text.

 Comments on 370*. (1.2) रणोत्साहं _and -समन्तितं
 both as above.
- 12) बनापगशतं छान्दसो ह्स्बः.
- 17 °) वजराच as in text.

[647]

ा ") ततो as in text.

Comments on 1. 2 of 384*. (1. 2) qui as above.

5 ") किंचिद् as in text.

Comments on 385*. समाधिमैकाय्यम्.

6 b) दैवतै: as in text.

°) अयं for स्वयं, लोको as in text.

Comments on 1. 2-8 of 386*. (1. 2) न मानुष: as above.

(l. 4) शते वृतं as above.

(1. 6) प्रणयी as above.

(1. 8) -संमूहं as above.

7 °) विचित्रार्ध as in text.

्र) यस्य and गति: both as in text.

9 ") - सुतलेहेर् as in text.

^b) -मनोरमै: as in text.

°) मोहेनायं and ध्दस्तः both as in text.

12 b) - [प्रव as in text.

13 °) लोकत्रयं and जिल्हा both as in text.

b) स्थाप्य and नागान् both as in text.

°) अमृतार्थी.

d) As in text.

15) सुदुर्गः सुदुर्गमः.

16 b) हासं मुन्स्वा by transp.

24 ") 4: as in text.

b) सुकृते and दुष्कृते both as in text.

25 ") अपरं as in text. किं तु for किं तु. कुल्वैवं as in text.

⁵) विधानं सं- as in text.

°) कौतूहलं समुखन्नः समुखन्नकौतूहलोहं.

21

2 ैं) अग्नि: पुरस्कृत: स्वकृत्ये साक्षितया येन.

") विधानम् as in text.

d) प्राणिनो as in text. यादृशं विधानं पुण्यपापरूपं कर्म तादृशमनुतिष्टन्तं तत्तदनुगुणफलं प्रयच्छन्तम्.

7 °) दंडप्रहरणस्य as in text.

15 ") देवनिष्ठानभूतं देवाधिष्ठानभूतं.

21 ") स शूलानि as in text.

22

र ") तस्य तु by transp.

4 °) संक्षीयते for संक्षिप्यते.

24 ') मुहूर्तम् as in text. 25 ') [ए]तन् as in text.

b) [प]वा and निसर्वतः both as in text.

28 .") तस्य for यस्य. निश्चिद्धाः as in text.

31 ") वि. as in text.

34 Comments on 435*. (1.3) कुद्धेन निविशेषं. प्रियाप्रियः इति । द्वन्दैकवद्भावान्नपुंसकत्वं.

(1, 4) प्रजा: and संहरते both as above.

37 ⁴) उभयतोऽनृतं दण्डपातनेनापि रादणस्य जीवने दण्डरयानृ-तत्वम् । रावणस्य मारणे मम वचनस्यानृतत्वम् ।

39 4) प्रभविष्णुः स्वामी.

41 ") ug as in text.

⁵) अस्य as in text. प्रणदयामि अनुदयो भवामि. "नश् अदर्शने " इति धातु:.

43 °) इह: as in text.

23

ग ") ततो for स तु.

3 ") गच्छन् for हृष्ट:,

b) प्रविष्ट: as in text. पयसां for °सो.

°) -गणाध्युष्टां.

5) वसन्नित्यडभाव आर्ष:.

ार ै) सुहदां as in text.

14 ⁸) अवधार्थ अनुसूत्य निवातकवचानिति शेप: । समाप्तवान् सम्यक्षाप्तवान्.

15 Comments on l. 2-4 only of 443*. (l. 2) प्राच्छिनत् for चाच्छिनत् .

(1. 3) °িব্দ as above.

(1. 4) संलिइंत as above. राक्षसान्.

17 ") क्षरंतीं and नित्यं both as in text.

°) पयोभिर्निष्पंदाद्.

Comments on 444*. गोव्धंद्रवरा- as above.

18 °) यं समासाच as in text.

e) यत्र as in text.

) स्वधा for सुरा.

19 b) सुर्भि as in text.

व निर्जितोस्मीति वा वद । एवं चेत्ते भयं नास्तीति रावणी-मत्रीदिति वः राजा निवेद्यतामिति योजनाः

23 ी) गौश्च पुष्करश्चेति द्वौ पुत्राणां पौत्राणां क्रमेण बलाध्यक्षौ.

27 °) समीक्ष्य स्व- as in text.

") अर्दिता: for °ता:

d) निवृत्ताः as in text.

28 °) महीतल- as in text.

29 ⁸) तुल्यस्थानम् . आकाशरूपमुभयोरवस्थानम् .

") आकाशे युद्धमाकाशयुद्धम् .

35 °) त्यक्ता as in text.

े) स्वप्रभावात्सहजदेवतात्वप्रयुक्तवैभवेन आकाश एव विधिताः न विव्यथुः.

44 °) व्या as in text.

b) परिश्रम्य for परिश्राम्य. नृपे गते by transp.

[648]

- ") निवर्तमान as in text.
- 2 ⁵) रक्ष इति पृथनपदम् । मन्या भन्दाः सीः समर्तृकाः.
- Comments on l. 1-2 only of 467*. (l. 2) मयं शोकमशिवाद्ध दु:खाद्ध च यासां तास्तथा.
- ") भद्रविषां as in text.
 - •) शोकाम्रिभय- as in text.
 - ") बायज as in text.
- 6) संनिरुद्धा अग्नयो यश्मित्रप्रिहोत्रे तद्विहोत्रमिव पुष्पक्रमाभाति.
- 11) मानुषाहोकाद् for मानुषाँहोकान्.
- 12) दुवंला as in text.
- 14) विक्रमः सर्वेथेव सदृशः योग्यः । तस्य तपःसंपादितभगवस्प्रसाद-
- न मेतन्यं च सर्वशः बान्धवादिभ्यो मा भैगीः स्वैरं चरेत्यथैः.
- खरस्य मम मातुष्त्रसेयस्य पार्श्वतः समीपे भव बसेत्यर्थः । मम राज्यपरिपालनाश्वरसंमाननावकाशाभावात् .
- ") प्रयाणे प्रयणे निम्रहे वा दाने अन्नपानवस्त्रादिदाने च.

- ") तु दत्त्वा as in text.
- निकुम्भिका नाम ल्ड्रायाः पश्चिमद्रारप्रदेशवर्तिकमैसिद्धिहेतु-मृतकाननम्.
-) ददशं as in text.
- 17) लक्षिण्यो and भूताञ् both as in text.
- 25) सुमालिसुताया अस्माकं जनन्याः कैंकस्याः माल्यवतः सुता पुष्पोत्कटा ज्येष्ठा भगिनीति मता। माल्यवांस्तु नः जनन्याः कैकस्याः ज्येष्ठपिता अस्माकं त्वार्यकोऽभवत्तसः माल्यवतः दुहितुः पुष्पोत्कटायाः दुहिता कुम्भीनसी नामाभवदेषा कुम्भीनसी भातृणामसाकं धर्मैतः स्वसा भवतीत्यर्थः.
- 26 4) अन्तर्जलोषिते तपोऽथंमिति शेषः.
- 28 🗂 भ्रातुभिरस्माभिः.

Comments on 507 . तदेतत् as above. दुमैते for दुमैते:.

- ं) -[अ] भिसंप्राप्त as in text.
 - ') लोके and अस्तु both as in text.
- 30) -प्रहरणायुषा: as in text.
- 31 b) रावणनिभयं रावणाश्चिभयं.
- ") As in text.
 - अर्थाव प्रयोजनाय साद्याय्यं कत्पयितुं संपादयितुं युक्तम् .

26

- ") सतुतत्र as in text.
- तुरुयपर्वतवर्चेसि स्वनिविष्टकेलासपर्वततुरुयप्रमे. Comments on 1.2 only of 519*. (1.2) g as
 - गुणान्कैलासपर्वतीयसक्लकामभोगाईभर्मान्
- ্) फुलाभि: as in text. Comments on l. 5-6 only of 521*. (l. 5) -कंठिन: as above. महुत्कण्ठे ध्वशियुक्ताः. [649]

- (1.6) समं as above.
- 5) बासयंति as in text.
 - मिक्षकोद्भवं । मधुनाथवं शकराप्रकृतिकं मधु शावेरी माथवो क्षियामिति वैजयन्ती उभयगन्धिन इत्यर्थः.
- 9 Comments on 1. 1-2 and 1. 4 of 525*. (1. 1) मंदार- as above.
 - (1. 2) -[उ रसववि- for -पुण्पमि-.
 - (1. 4) रतिप्रामृतं रतेस्पायनमृतं प्रामृतसुपायनमिस्यमरः.
- 10) कै शिवकै: पढतुंकु मुमोद्भवै: षढतुंकु सुमाक व्यितशृक्षारै:.
 - Comments on 527*. कान्तिः प्रत्यवयवशोभारूपं सौन्दर्यम् । श्री: भाभरणसंपद्। बति: समुदायावयवशोभारूपं लावण्यम्। कीर्तिः । एतरसंजातप्रधानचित्रकैः कुसुमारुंकारैः । कान्स्यादि-भिश्वान्यतमा श्रीरिवान्या छक्ष्मीरिव बभावित्यर्थः.
- 13) कां सिद्धि as in text.
- 14 ") स्वदानन-, [म]स्य for [म]ष.
- 16 ") सुवर्णचक्र- as in text.
 - स्वर्गरूपिणं स्वर्गों निरितश्यमुखं तस्य रूपमस्यास्त्रीति तथा निरतिशयसुखहेतुभूतमित्यर्थः.
- 21 ") [s] पि as in text.
 -) धर्मणं यदि as in text.
- 22 °) बदि में भाग as in text.
 - 4) सवा भवे: as in text.
- 26 ") -संकेता as in text.
- ") वया तस्य as in text.
 -) भावो मा प्रति as in text.
- 30 Comments on l. 3-4 only of 541*. (1. 3) -लोकand मुराणां both as above.
- 31 Comments on l. 1 only of 543* as in Cv.
- ") तच् for एवं.
- 46 d) मृत्युं as in text.
- भक्तामासु नाम्यरो चयतीदं वचनं सीताया अक्षतत्वस्य सम्ब-

Comments on 551* तेन as above,

- ं) इंद्रलोकं as in text.
- ") खन्मतं as in text.
- अप्रवादमब्रह्म्य यथा दन्धाः यथा इताः सथा कुरुः। रावण-स्यापि रावणविरोधेन वधोपाययसं नुनः
- ") परायणं as in text. IO
- *) एप as in text.
 - ") इंतु वुधि as in text.
- ") मा as in text.
 - ' } [s] च for तं.
- °) [प]प as in text. 17
- 4) समरेश्वनिवर्तिनो रक्षसी कीर्ति प्रति ऋदानां सराणां राश्वसैः सह युद्धं समभवदिति योजना.

- 3 ") सरयेन as in text.
 - ") तां सेनां by transp.
- 5 ") आविष्य and वित्रस्तान् both as in text.
- 14 ") रावणपुत्रस्य as in text.
- 15) a as in text.
- 16) नाभ्यजानात्.
- 18 4) तेन पुलेखा। येन सा शची उत्पादितेति शेषः.
- 19 ") प्रणाशमदर्शनम्.
- 23) -चपला as in text.
- 30 °) युद्धाषुद्धस्थानात्.
- 32) नानाप्रहरणोषतः उषतनानाप्रहरणः.
 - As in text.
 - केनापि and [अ]युध्यत both as in text.
- 34 °) प्रयुद्ध: as in text.
- 36 1) बाहनेषु as in text.
- 38) बाह्यभ्यों as in text.
 - As in text.
 - ") देवैश- and संविद्धाः both as in text.
 - ं) मिन्रे as in text.
- 30) चित्रकमें इति संधिराषं:.
- 46 ") प्रयुष्यतीर् as in text.

29

- 9 ⁴) याबदन्तं नयस्व मामिति । दिदिवारं स्वां मनीमि खलु । तस्कयं न नयसीति शेषः.
- io) Has in text.
 -) बर्तामहे वयं as in text.
- 17) रावणं संस्यज्य वजातादिशहर्तुं मयुक्तस्यात्पुरः स्थिति निः प्रयो-जनेति
- 20) स्यवतेयद् as in text.
 - 4) समानृत्य as in text.
- 23 ^{*}) स for \$थ.
- 29 () स्वसैन्यमभिनोऽनयत्। स्वसेनायाः पार्श्वमित्यर्थः। अमरा महेन्द्र-मपहृतं दृष्ट्वा विद्यावानिष असुरमायासंहारविद्यावानिष इन्द्रः येन रावणिना मायया नीयते। तत्किमिति चुकुशुरिति संबन्धः.

30

- 4) त्रीहोकानपि जेप्यामीति प्रतिज्ञा सफला जाता.
- 9) प्राणिना and भुनि both as in text.
- 10) या and सिद्धि: both as in text.
- יוו ") ममेहमिस्यादि श्लोकत्रयमेकं वाक्यम्. [इ] g and नित्यशो both as in text.
 - •) इब्ये: as in text,
 - ") अवततुं as in text.
 - As in text.

Comments on 630*. (l. 1) मन and रथ both as above. post. half as above.

(1. 2) च and निश्यो both as above.

- 12) विभावसी for °सोः. जप्यहोमेत्यत्र तद्वःदैतवद्भावः.
- 13 ") ff as in text.
- 16 °) किमु पुरा for किमुत्कण्ठां.
 - ") करोति. दुष्कृतं as in text.
- पक्तवर्णाः एकविधदेहकान्तियुक्ताः । समाभाषाः एकविधवचनाः
 पक्रवाः एकविधशरीरावयवसंनिवेशाः.
- 19) तासां and विशेषार्थं both as in text.
- 20 Comments on l. 1 only of 632*. (l. 1) वैक्रप्यप्रभवं इत्यं निवत्वम्.
- 23) निर्यातिता as in text.
- 24 🕈) स्पर्शिता दत्ता.
- 30 d) भविष्यति as in text.
- 31 ") तत्र as in text.
 -) As in text.
- 32 **ँ**) स्थावरं as in text.
 - ी) एतेन as in text.
 - 4) स्वया as in text.
- 36 b) गमिष्यन्ति as in text.
 - ") समाभित्य as in text.
 - ⁴) विभ्रमो विपरीतग्यापार उपस्थितः प्रवृत्तः.

Comments on 1. 4-5 only of 643*. (1. 5) अगस्त्यस्त्वत्रवीद् as above. अगस्त्येनोक्तं सर्वं सत्यमेवेति रामं प्रति विभीषणेनोक्तमितिभावः.

- ा ") रामो as in text.
- 2) भगवन् and लोकाः both as in text.
 - राजमात्रक्षत्रियः केवलप्रभुवी कश्चन तदा नासीत्.
- 3 ^{*}) इत- for हीन-.
 - *) पृथिवीश्वरा for °क्षितः.
 - ं) अथ विद्यमाना एव पृथिवीश्वरा इतवीर्याः किस्। अथवा वीर्थवक्षेत्रको वरास्त्रेदिन्यास्त्रवरुः वहिष्कृताः किस्।
- 7 अजुनराज्यवेलायामिष्णः शरकुण्डेशयः शरैः परिस्तरे कुण्डे वसतीत्यर्थः। शत्रूणामभिचारार्थं शरपरिस्तरणकुण्डे निर्धं संनिहितो वर्तत इत्यर्थः.
- 8 *) तमेव as in text.
 - ^ब) ईश्वरो राजा.
- II ") अमुवन् as in text. राक्षसश्रेष्ठम् for पतिम् .
- · 2) पौराणां पौरेश्यः.
 - °) अपसस्य पुरादिति शेवः.
- 13 *) [आ]विष्टम् as in text.
- 14) -शिखर- as in text.
- 16) स्वन्दमानाभिः as in text.
 - *) Cmp रफटिक for अगति, अगतिप्रतिमं जलमाकाशप्रतिमं जलम्.
 - *) स्फुटीभिश्रज- as in text.
 - ं) अनंतम् tor वमन्तम्, घिष्ठतं for विष्टितम्,
- 20) पुत्रद्भ as in text.
- 21 ी) -श्रूरपर्शा for -संस्पर्शा,

चन्द्रायते चन्द्रवदाचरित.

") राक्षमेंद्र- as in text. राक्षसेन्द्रा एव गजा: तै:.

वामनादयो दिग्गजाः.

तत्र तत्र नीयते देवपूजार्थ राक्षसैरिति शेष:.

Comments on 660* 1.8-12 only. (1.8) cites विधिनार्चेयतः.

(l. 12) विधिहीनां.

32

) -भुजासक्तं for -भुजासेतुं.

্ৰ) কুলাণ্টাং as in text.

") प्रतिस्रोतः as in text.

) पूर्वाम् as in text.

*) सन्येतरकराङ्गुल्या दक्षिणइस्ताङ्गुल्या सशब्दं शीष्रान्नेषणद्योति-श्रुटिशब्द सहितं यथा तथा.

ी -प्रभवम् as in text.

ै) हंधंतम् as in text.

°) पाद- as in text.

ी) कृतो रावः as in text.

 सकृदेव रावणप्रस्थानेन सहैव घनैः सरक्तपेषितः सरक्तवर्षः रावः कृत इत्यथः। सक्रत्सहै कवारे चेति वैजयन्ती.

्र) बुद्धस्य as in text.

*) भो: साध as in text.

") यः क्षीनं as in text. स्त्रीगतं for स्त्रीवृतं.

4) उत्सहसे for इच्छिस नो.

29 4) युद्धेति । समरे यदि श्रद्धास्ति मः समरेऽर्जुनं युध्य युध्यस्त.

बाहुविक्षेपकरणां बाहुमिविक्षेपकरणं भ्रमणं यस्याः सा तथा.

") गारुडं वेगम् as in text.

4) आपपातैन as in text.

) -संनिम: as in text.

) -शतोच्छ्यां as in text. 45

) प्रतिश्वनाः as in text. 54

4) सौदामिनी as in text.

) अर्जुन: आमोति as in text.

[•]) -गणाधिपः.

60 °) दुर्बलेव as in text. वधावेगं for यथा सेना.

) दिथा।भृत्वा for दिथाभूता. [अ]पतत् as in text.

33

") पादचार्म् as in text.

ै) सुदुर्दशम्। सुदुदंशनम् .

13 *) cite स तमिति.

") पुलस्त्योवाचेति संधि श्छान्दसः.

 पुत्रकस्य मदीयबालस्य रावणस्य यशः त्वया पीतमपद्दतम् । नाम च रावणजिदिरयेवं नाम स्वया त्रैकोनये विश्रावितम्.

किंत्रिद्वत्रोपि नोचेति अपि तु क्रिया केवलमुत्तरमिति मुमोचैव.

d) प्रदृष्ट्रत् as in text.

18) अहिंसकं सख्यं परस्परिंदसाप्रश्वतिराहित्यह्यं साम्निकपन्निसाक्षि-पूर्वकत्वसहितम्. [651]

तुभ्यं प्रतिबल: युद्धं दातुमिति शेष:,

8 °) तथा as in text.

্ৰ কা as in text.

तदंतं as in text.

Comments on 689*. (1. 2) ते भनिष्यति as above.

34

12 🕈) अत्र द्वितीयवालीरावणशस्दौ यौगिकौ । निःशस्दपदं निःशस्द-पदविक्षेषं यथा तथा.

") शशम् as in text.

*) सिंहो वा as in text.

16) द्रक्षंति and ममांत्रस्थं both as in text.

19 "") इस्तप्राद्यमिति । पादशब्देन रावणपादशब्देन हेतुना इस्तप्राद्य

25 🗂 अपकामन्.

b) 霞as in text.

Comments on 693*. हि यस्मात्पर्वतेन्द्रा अपि बालिमार्गाद-पक्रामन् । मांसशोणितं विश्रज्जीवितप्रेप्युः प्राणी गच्छतस्तस्य मार्गादपकामतीति कि पुनर्वक्तन्यं.

26 ") -संपातान् for -संपातो.

°) ऋमशः as in text.

 संध्याकालं प्रातःसंध्याकालरूपदेत्रतारूपं श्रद्धाणमवन्दतेत्यथैः। तस्य दक्षिणसमुद्रे शौचं पश्चिमे स्नानमुत्तरे प्रोक्षणं पूर्वेडध्मेतादृशं परम्बतं महेन्द्रः पुत्रद्वारा रावणस्य समूलोन्मूलनार्थमनुतिष्ठती-त्यर्थः.

27) सभाज्यमानः as in text.

 समाज्यमानः पूज्यमानः । सर्वसमुद्रेषु संध्यामुपासित्वेति वचनम् । संध्यावन्दनशेषाङ्गानुष्ठानार्थस्वारसर्वत्र संध्यावन्दनं कुरवेरयुच्यत इति द्रष्टव्यम्.

) आसादितस्त्वया as in text.

") अश्रातवत् as in text.

🌁) तुभ्यं तव.

°) नौ as in text.

*) भाता as in text.

35

") अपूच्छत as in text.

अप्रच्छतेत्वस्य विवरणमिदमाहेति.

्) अतुलं as in text.

प्ताभ्यामेतयोः वालीरावणयोः न केवलं बलमेवाधिकम्.

) प्राज्ञता नय- as in text.

") वंषाद् as in text.

") तानि as in text.

वीरुध इत्यकारान्तो वृक्षवाची.

शालिश्कसमाभासम्। शाल्यप्रसमानवर्णम्

") अदोषज्ञः दोषज्ञो विद्रान्स न भवतीत्यदोषज्ञः । 30

ी) प्रापृष्ट: as in text.

-रथोपरि as in text.

- *) ततस्त्रस्त: as in text.
- 34) बुमुक्षापनयनं दस्ता। बुमुक्षापनयनं बुमुक्षा अपनीयते अनेनेति व्युत्पत्तिः.
- 37) श्रंगार- as in text. -धारिण for -कारिणम् .
- 43) [आ]लिक्षत: and स्वर: both as in text.
- 46 °) एस्तान्तेन as in text.
- 49 Comments on 708*. प्रचारं and संग्रह्म both as above.
- 5I ^{*}) निःस्ताध्यायः
- 60 °) बाबुं as in text.

- 2 ") चलत् as in text.
 - ⁴) तिस्रोऽनला इलात्र अलुगार्गः । तिस्रोऽनला यस्येति तथा.
- 5 ी) सर्वभृतेषु संनिष्डमन्तःप्रतिष्ठितं यथा भवति तथा स्थित्या यथापुरा तथापूर्वे प्राणापानात्मना चचार.
- . 7) तत and त्रिक्तूत both as in text.
 - *) त्रिदिवाचितः for त्रिदशाचितः.
- 14 ") शालं दास्यामि शासाध्ययनं शास्त्रार्थेज्ञानं च दास्यामि.
- 16 4) अविषादं as in text.
- 19 ") बद्धारण्डानी बद्धाशापानी.
- 29 ^{*}) सुरभाण्डानि स्नुगादियज्ञोपकरणानि । भग्निहोत्राप्यग्निहोत्रसाधन-भृतःग्नयः.
 - भग्नविच्छित्रविध्वस्तश्रदाः सुग्भाण्डादिषु ऋगेण योज्याः.
 - ⁴) संशान्तानां शान्तिप्रधानानां मुनीनामित्यधैः.
- 30 ै) शंभुना ब्रह्मणा.
 -) तस्य शक्तितः ब्रह्मणः सामर्थात्तमवध्यं जानन्तो मुनयः क्षमन्ते तस्य चेष्टितमिति शेषः.
- 32) नातिकुछातिमन्यवः सतिकुछा अतिमन्यवश्च न भवन्तीति तथा.
- 38 ⁵) छिद्र- as in text. अद्देनमेकप्रकारम्.
 - ⁴) भावात्यं बाल्यमारभ्य भादार्यमिति पाठे खिरं सल्यम्.
- 39 ⁴) बहा as in text.
- 40) न क्षेत्र इति । एष मार्कतरात्मनि यदा वर्ल वेदयानो जानानो भवति तदा एष सुधीवो वालिना भाग्यमाणोऽपि नानादिश्च विभाग्यमाणोऽपि न भवतीति संबन्धः । अपरिमितवलशालि- इन्मासहितसुधीवस्य वालिना भाग्यमाणदगन्माक्ते सत्यवलाज्ञानमिव सुधीवस्यापि मार्कतिबलपरिज्ञानं नास्तीति भावः

Comments on 726*. (l. 1) -शापादृतवलस् for -शापादृतवलस् (l. 2) कुंजर-.

- 41 ") -मति- as in text. प्रताप: for -प्रमापै:.
 - Commen's on 728*. (1.4) सम्बेति। स्वमहाध्यायी--रुक्षणम्। वृत्तिस्तत्कालीनस्ववृत्तिः। वर्षेपदवार्तिकम्। महार्थं महाभाष्यम्। संग्रहं महामाध्यारपृवंकालीनार्षशब्दमन्यः। छंदगती पृवीकरमीमांसानुखेन वेदार्थनिणये.
 - तच'द्रंग्वद्यगिरेः मध्द्रन्थं स्वाकरणग्रन्थं धारदश्चर्यतः पाठतश्च गृहजिनि.
- 46 Con.ments on 1. 7-8 and 1. 12-13 of 737. (1.7) -जानपदान् and स्वदानु both as above.

- (1.8) अहं as above.
- (l. 12) अनुष्रहीतुं for °गृहीत:.
- (1. 13) अनिशं and संगते: both as above.

App. 1 No. 4

- (l. I) अभिषिक्ते and विदितात्मनि both as above.
- (1.2) न्यतीता सा and पूर्वा both as above. इब- as above. न्यभिनी for न्यथनी.
- (l. 14) पुरुषा: for पासिया:, पूर्व as above.

37

- 2 ⁴) यस्मात्त्वया मरतेन सह मम रावणजयसहायाथैमुखोनश्च कृत: । तस्माद्भवता परमत्रीतिदाँशिता.
- 14 ") गमिष्याम.
 - Comments on l. 1 only of 752*. (l. 1) बादिमिस्येच as above.

38

- ा

 । प्रहृष्ट्वत् प्रहृष्टाः सन्तः.
- 3 °) रामरावणं रामस्य रावणो रामरावण इति । वध्यधातुकसंबन्ध-. वहवा समासः । रामस्य शत्रृ रामरावण इत्यथै:.
- 6 Comments on 755*. (l. 1) तानि for स्वानि.
 मुख्यानि प्रसिद्धानि. (l. 2) वसुमन्ति महानिधिमन्ति.
- 7) यथापुराणि यथाप्राप्तस्त्रस्तपुराणीत्यर्थः.
 - °) प्रियकामार्थम् as in text.
- 8 Comments on 1. 2 of 756*. (1. 2) अजाविकान्तदीय-चभैमयान् तल्पविशेषानित्वर्थः.
- 13 ⁴) शिरोभिः बाहुभिश्व भारवामासुः । शिरोभिः किरीटादिरूपेण बाहुभिरक्कर कुल्यादिरूपेण भारवामासुरित्यर्थः.
- 15 प्वं तेषामिति । वसन्ते श्रीरामस्यामिषेकं दृष्टा तस्य सेवया भीष्मपाष्ट्रधी नीत्वा शरिद खस्वदेशान्त्रति गतेषु राजसु । पवं निवसतामुपहारण्दानसन्माने हेमन्तर्जुः स्थितानां वानरादीनां साध्ये गतः शिशिरतोः प्रथमो मासो गतः । न तु रामाभिषेकः मारभ्य साध्ये मासो गत इत्यथैः । वसन्तकाले रामाभिषेकः स्योक्तत्वात् .
- 17 ") ययो as in text.
 - ै) शिशिरः सुखं as in:text.
 - ं) एवं च तेषां वानरादीनामयोध्यायां संदत्सानिवासो दर्शितो भवति । रामभक्तया त्रसर्वं कालजातं सर्वं मुहूर्तमिव समर्थं- यम्रज्ञवहिन्नवर्थः
 - Comments on l. 2 of 764*. (l. 2) प्रीतिकरणै: रामक्रतसरकारै:.

- र ") तथा as in text.
- 9) पुरस्य पुरवर्त्तिप्राणिनां राक्षमानां स्वामात्यादीनां है अवणस्य च संमतोऽसि परमाप्तंऽसि । अतो लच्चां प्रशाधीति संबन्धः
- 10 ं) वरस्यन्तु वसन्तु लोट्यापे स्पप्रत्यय आर्थः
- 24 **ं**) बाध्याला: as in text.
 - As in text.

Comments on l. 2 of 778*. (l. 2) देही and इव both as above. [अ]त्यजन्. शरीरात्माभिमानानां स्वस्वशरीरपरित्यागवदत्यन्तानभिमतो रामविश्वेषोऽभूदित्यथै:.

40

- I ") सुखं सुखी by transp.
- 8 4) लोकस्य भूराबशेषाभिमतलोकप्रापणस्य संयानं समीचीनयान-भूतस्तवं राघवनन्दनं वहेदिति यदेष मे परमः कामः। अतस्तवं गच्छेति संबन्धः.
- ा। ") प्रायात् as in text.
 -) पुष्पकं. -पूजितं for -भूषित:.
- ") अत्यद्भतानि as in text.
 - ⁴) अमानुषाणां सस्वानां पुष्पकादीनाम् .
- 14 ") अनामयश्च.
 - साओ मासो गतः। तवाभिषेकानन्तर्मिति शेषः। तन्मध्ये तावन्मात्रेण मत्यानामनामयादिगुणप्रादुर्भावः.
- 15 ^{*}) वपुष्मन्तो हृहपुहवपुर्युक्ताः.

41

- ") स विस्उप as in text.
 -) अशोकवनिकेति । सामान्यतो महाप्रभूणां शक्कारविहारोपवनमन्तः-पुरवर्त्ति.
- ") -[अ]गह- as in text.
- ") पाटली मिश्र as in text.
- ") सर्वदा as in text.
- चृत्रद्यावतंसकेः चृत्रद्याणामवतंसस्यानि वैद्यैः शोमितामिति संबंध:.
- Comments on 1. 5 only of 792*. (1.5) संघर्भजातानां संघर्षात् स्पर्धयैव जातानां जातपुःपाणाम्.
- TI ") Cmp -क्रुतीपेतां; -गृहोपेतां as in text.
 -) -[आ]सन- for -गृह-, -सभावृतां as in text.
-) प्रविश्व as in text.
 - ") -भागार्थ as in text.
-) अपल्लाभो as in text.
 -) मम and समुपस्तित: both as in text.

42

- ्) तत्र as in text.
- *) मम for माम्.
-) ब्रजंति as in text. राजानः धर्माधर्मैविचारहीनाः भूपालाः पुरे राज्ये च वर्तमानैजैनैवंक्तन्यतां कथनीयतां सर्वजनकृतदुर्भा-षणविषयतामित्यथः.
-) कथा: श्रुमा as in text.
 - ं) वतंते as in text.
- ार) विस्नव्यः as in text.
 - ं) विभैयं.

- 16) इला च as in text.
 - र्व- and पुनरानयत् both as in text.
- ै) मुखं as in text.
 - ") अंकमारोप्य as in text.
- ") असाकम् as in text.
 - °) सङ्नीयं पररपृष्टदारानयनरूपं सङ्गलमित्यर्थः.
- 21) [प]तर् as in text.
 - ") निवेधता as in text.
- 22) सर्वे तु as in text.
 - •) अभिवाध as in text.
 - ") एव for एतन .

43

- ा ") संविस्चय for विस्चय तः
- 6 ") प्रयात as in text.
 - ⁸) भरतमन्तिकारभरतस्यान्तिकं प्राप्येस्यर्थः.
- ै) ज़िरसा as in text.
- एते बिन्ति मद्यं मम जीवितमेतेषु स्थितमेतदधीनमिति यावदः
- गतशोभिमत्यत्र पुनरिप मुखशब्दः पद्मापम्यकथनाव इस्यपौब-रत्यम् .
- °) भवद्भिश्च कृतं राज्यं भवद्भिः संपादितम् । भवद्भिः कृतं भवद्भिः सह राज्यं संपादितमिति वा.
- 19 🕈) कृतशास्त्रार्था अनुष्ठितशास्त्रार्थानुष्ठानाः.
 - ै) बुद्धा as in text.
 - मदधांऽयं वहयमाण इति शेषः । अन्वेष्टन्यः अनुसरणीयः.

- ") सर्वे as in text.
 - मनोऽन्यथा मा कुरुवध्म् । मदिभिप्रायाननुकुलमावं मा कुरुष्य-मित्यर्थ:.
 - ") सीतायां as in text.
 - ां) याद्शी वर्तते as in text.
- 10) अयं त्विति । मदान्वादः वर्तते । तच्छ्वणाच्छोकदश्च वर्तने.
- ⁴) अकीर्तिरिति। यस्य अकीर्तिः गीयेत तस्य शब्दोऽकीर्तिमतः पुरुषस्य तस्य नाम यावरकीत्यते तावत्स अकीर्तिमान्पुरुषः अध-माँछोकान्निरयेषु पतति.
- °) भूतं for भूय:.
 - 4) अतोऽधिकं as in text.
- 15) खं as in text.
- 16) दिव्यसंकाशः दिव्यदेशमदृशः.
- ं) सीनां प्रति सीतापरित्यागमुद्दिश्य.
 - सध्य सम.
- ") nf as in text.
 - वाक्यान्तरेऽसादाक्यमध्ये । मामनुनेतुं ये मृतुस्ते शापिताः.

- 4 ") सुरुचिरप्रख्यं सुन्दरप्रभम्.
- 7 ⁴) शीव्रं गरवा गङ्गातीरमिति शेष: । अपनेयासि ऋष्याश्रमात्प्रत्य-वरोष्य प्रापणीयासि.

Comments on 1. 2-3 of 847*. (1.3) प्रतिज्ञातं as above.

- 15 *) অগ্বলিকুরা কুরাজলি:.
- 16) अर्थ दुनिमित्तप्रतिपादकवावयसमूहमिस्यर्थः.
- 18 ⁴) योजयस्वेति । अत्रोपमाद्रयम् । त्रियम्बकः रुद्रः । पर्वतः हिमवान्.
- 21 ं) जलाश्यं as in text.
- 24 °) कचिद् as in text.
 - 4) दिरात्रं, शोकमागतः कचित्रं

- x ⁶) नैषादीं निषादसंबन्धिनीं निषादोपनीतामिति यावत्.
 - °) समायुक्तां as in text.
- 4 ") हद्गतं and महच्छल्यं both as in text.
 - ") निमित्ते as in text.
 - ै) वचनीकृत: as in text.
- 5) [s] as in text.
 - ") -निंदिते as in text.
- 9 °) तद्र्या: and मध्यम् both as in text.
- 12 °) न्यस्तानि as in text.
 - ") [अ] मर्ष: as in text.
- 14 °) As in text.
 - ्र) दोईदं as in text.
- 15) तपोवनं as in text.

APPENDIX III1

RĀMĀYAŅA COMMENTARIES

By

Late Prof. G. H. BHATT, Baroda

There are many commentaries on the Vālmīki Rāmāyaņa. Aufrecht mentions the following commentaries.*:—

Sr. No.	Names	Authors	Remarks
I 2	Kataka ³ Caturthadīpikā ⁴	Kataka Mādhav Yogīndra	Printed
3 4 5 6 7 8 9	Tīkā Rāmāyaņavişamapadārtha- vyākhyā Tīkā Guru-Vālmīkibhāva-prakāšikā	Īśvaradīkṣita ⁵ Umāmaheśvara ⁶ Devarāma Bhaţṭa ⁷ Rāmānuja ⁸ Rāmāśramācārya ⁹ Vidyānātha ¹⁰ Vaidyanātha ¹¹ Hari Paṇḍita ¹²	Extracts printed
11 12 13 14	Tīkā Tattvadīpikā ¹⁴ Taniśloki ¹⁵ Tilaka ¹⁶	Sivarāma Sanyāsin ¹³ Maheśvaratīrtha Ātreya Ahobala Nāgeša Bhaṭṭa; composed in the name of Rāmavarmā	Printed Extracts printed Printed
15 16 17	Dharmākūtam ¹⁷ Manoharā Bhūşaṇa ¹⁹	Tryambaka Yajvan, c. 1700-1727 A.D. Lokanātha Cakravarti ¹⁸ Govindarāja	Printed Printed Printed The name of the commentary on each one of the seven Kāndas is different:— I Maņimañjirā Prināmbarā Ratnamekhalā Mukrāhāra Srngāratilakā Ratnakirītā Maņimukutā Printed
18	Rāmāyaņa Kūţaţīkā ²⁰	Rāmacandra Tīrtha	Oppert attributes this to- Anandatirtha
19	Rāmāyaṇatātparyaviro- dhabhañjɪnī ²¹	Kṛṣṇapāda (?)	
20 21 22 23 24 25 26 27	Rāmāyaṇavirodhaparihāra ²² Rāmāyaṇasaptabimba ²³ Vālmīkitātparyataraṇi ²⁴ Vālmīkihrdaya ²⁵ Vidvanmanoramā ²⁶ Vivekatilaka ²⁷ Śṛṅgārasudhākara ²⁸ Subodhini ²⁹	Hayagrīva Sāstrin V svanātha Atreya Ahobala Varadarāja Udāri (Abhinava Rāmabhadrāsrama ?)	Approximately 1250 A.D.

Appendix III]

रामायणे

The other later catalogues show that there are other commentaries on the Rāmāyaṇa as shown below:—

Deto	Delow .—			
Sr. No.	Names	Authors	Remarks	
r	Caturarthi ³⁰	Śeşa Kavi	_	
2	Tīkā	Annavan Tiruvarighan (A Vaisnava	_	
2	1100	Pandita)		
3		Nrsimha Pandita ³¹		
4	**	Rāmacandra Sarasvatī32 or Rāma-		
4	**	candrānand Sarasvatī		
5	,,	Vimalabodha ³³	Quoted by Lokanatha.	
,	"		He has commented on	
			the Mbh. also.	
6	32	Sarvajña Nārāyaņa ³⁴	,,,,	
	22	Satyatīrtha ³⁵	Extracts printed	
7 8	Tattvadarpaņa	Nārāyaņa Yati	_	
9	Tattvabodhani	Dravida		
10	Munibhāvaprakāśikā ³⁶	?	Extracts printed	
II	Rāmāyaṇatātparyasangraha-	Appaya Dīkṣita		
	vivṛti			
12	Rāmāyaņa Siromaņi ³⁷	Bansidhara Sivasabāya	Printed	
13	Rāmāyaņasāracandrikā ³⁸	Śrīnivāsa Rāghavācārya of Śrīrangam		
14	Virodhabhañjanī or Vālmīkī-	Brahmavidyā Dīksita or Brahma-		
	yavirodhabhañjanī ³⁹	vidyādhvarin	E to the mainted	
15	Vişamapadavivrtī40	Harīta Venkaţeśvara	Extracts printed	
16	Vyakhyasangraha	Anantasūri	Three more commentaries	
		, · · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	are written by the same author.	
		3.	author.	
17	Sangraha41	Venkațeśa		
			1	

It is quite possible that there may be many more commentaries in Sanskrit.42 It is noteworthy that most of the commentators hail from South India. Lokanātha Cakravarti is a Bengali commentator who freely quotes from the commentaries of Sarvajña Nārāyaņa and Vimalabodha who might be Northern and who are the commentators on the Mahābhārata also. Their Rāmāyaņa commentaries are not at present available and Lokanātha Cakravarti is the only available source for their views.

Sarvajña Nārāyaņa probably flourished between A.D. 1100 and 1300.43 It seems that the same A scholar has also written (1) Manvarthavivrti a commentary on the Manusmrti, (2) Kamadhenudīpikā and (3) Suddhidīpikā.44 An attempt is here made to collect all the passages attributed to Sarvajña Nārāyana in the commentary of Lokanātha Cakravarti published in the Calcutta Sanskrit Series, No. 2, Calcutta, as Fragments of Sarvajña Nārāyaņa's commentary on the Rāmā-

Fragments of Sarvajña Nārāyaņa's Commentary en the Rāmāyaņa (References are to the Kānda, Sarga and Stanza in the Calcutta Sanskrit Series edition).

K.S.S.

1.62.28

प्रतापः परैरस्खातेति । 1.1.14 वीर्यं युक्तोत्साइ इति । 1.1.16 स सल इत्यादी स्वरूपसलाबादि व्यवच्छेदे तारपर्यादपीनश्वत्या-1.1.19 मिति । स चार्य इति पाठः (इति)। कोधम्बिछतोऽभदिति । I.I.54 प्रमाणिश्विभिरन्वितम् अनुमानोपमानश्बदैरिति । I.4.44 स्वरमेदाद् सप्तजातयो भवन्ति । ताभिरिति । I.4.45 नवथा पुरीभूमेः संस्थानं विच्छेदनं तेन शोभितेति । 1.5.7 सुविभक्तान्तरायणेति पाठो नारायणीय: । अन्तरायणो 1.5.8 मध्यभाग इति तद्व्याख्या । अयनं गृहं मध्यमिति ना । आरोइं पर्वतमिति । 1.5.16 सस्वरूपो गुण ऋजुता, वीथैरूपो गुणो बलमिति । 1.6.25 पुत्रिकाकृतो इति पाठे पुत्रिका पुत्रप्रतिनिधिरिति । 1.10.25 निचितः संचितः । चैत्यश्वितिः भाइवनीयस्थापनार्था इति । 1.13.26 अस्मिन् काल इति सर्वज्ञपाठः। 1.15.2 करणीसुता कृत्रिमसुतेति । 1.19.9 पराक्रमः शिक्षाधिक्यमिति । I.20.II दूरस्थत्वादप्रसक्षायामपि प्रत्यक्षतामापाचेति । 1.36.8 षड्सानामिति । 1.54.4 वैश्वानरपथाद बहिः सर्वदक्षिणत्रीश्याबहिरिति ।

[657]

1.60.22 भामिषतम् भालोकितमिति । 1.72.3 चयो वप्रः तदपरिस्थैरहालकैः प्रयैन्तो बेहनं यस्य नगरस तत्तथा प्रति। सवर्णस्य परिमितस्य हिरण्यस्य । 1.76.7 अनहितकथः (१) कथाविद्यस्याकर्तेति । 2.1.8 क्रियास कार्येष प्रतिपत्तिमान निश्चयवान इति । 2.1.13 सर्वसह्दां सखाय अभैद्याही प्रयोजनपाहीति । गुणकीलां गुणेन कीलां चेति । 2.1.33 थमं दृष्ट्वेति । 2,2,20 संरभते इति । 2.6.15 2.10.27 श्रूयेन लघुनेति । दशविप्रान् दशविप्रेभ्य एवम् तरोत्तरमिति नारायणः । 2.22.12 या माता वृथिबीं पृथिबीस्थान् गुरूनतिक्रामति सर्वान् 2,22,13 गुरुत्वेनाभिभवति अभिभूय गुरुभवतीलाथै इति नारायणः। राजा हि समयं करवा-शपथं करवेति नारायणः । 2.26.22 बीरासनमासनविशेषमिति नारायणः। 2,28.25 2.29.II प्राप्तादेशा मार्म्थलक्षणजातसुफला इति । 2.31.19 पीटकाभाण्डं वंशभाण्डमिति । 2.33.11 अन्योन्येनेति नारायणीयः पाठः। 2.35.46 सरोलगण्डामिति पाठो नारायणीयः। कठिनं सर्वसम्भारभाण्डमिति नारायणः। 2.39.20 कठिनगात्रश्चेति नारायणीयपाठः । गमने चक्रोपरिस्पितिर्गमने पृथिव्यामिति नारायणः। 2.39.45 अलं रावणे इति नारायणः । 2.42.4 पुनः शुक्रपादमरेदंशेति वान्यं आर्थस्वात् सारिकाया इति 2.52.24 नारायणः । 2.54.30 गोलानुरुः काकमुखनानर इति । शेषं तव कार्यं त्वत्तेजः मयि मुझ शापदानेनेस्न इति 2.66.17 नारायणः । परं शतान् शताधिकान् इति । 2.72.25 कृतं सुकृतं तत्त्वोपदेशकं शास्त्रं कृतशास्त्रमिति नारायणः। 2.79.3 चतुर्देशशतानिति नारायणः। 2.81.6 मृतमानेत्रमिति नारायणः। 2.85.18 केचितु तेषां मते द्वादशाइमशीचं तत्र दशाहे समतीते 2.86.I एकादशनिगमे तदा बादशिकं आई दशपिण्डदानरूपं यह्शा-यिकं नाझणानां पकादशिकं त्रयोदशिकं तेषां मते भाजधते इति नारायणः। शलाकाकीलकः, काशो भूम्यन्तर्निविद्यप्रस्तरादिविध्यक्तद्वार 2.87.9 इति नारायणः। सुधाकुट्टिमं सुधामयीकृतमिति नारायणः । 2.87.16 भरतप्रधानामिति नारायणः। 2.88.1 दायाचं ग्रहणयोग्येति नारायणः । 2,88.18 वरटा गृहनिर्माणकारिणः म्लेच्छा इति सर्वज्ञः। 2.90.16 स्वस्तिकाराः स्वस्तिकर्तार इति । 2.90.25 पृजितो वचसा अचितोध्यदिना इति । 2.93.9 घोषो वर्णानां समृहोबारणम् । 2.94.15 भीममुपरितलगृहस्थली सिंहासनं बेति नारायणः । 2.96.7

1.65.11 पत्र पत्र दशेति । पत्रपत्र पत्रविंशतिर्वा।

11	
2.97.27 तत्र हि मित्रो देवता, मध्ये सूर्यास्ते वरुण इति नारायणः।	3.51.16 श्रवणान्तं कर्णसमीपं व्यवच्छिन्नेन विशिष्टेनेति नारायणः।
2.100.2 'पाषम् अध्यंकृतातिश्यम् ' इति पाठे अध्येण कृतमातिश्यं	3.53.50 तस्या हरणे सकामं आत्मानं अमन्यत इति नारायणः।
यत्र पांचे तदिति ।	3.54.13 पञ्चविंशकः पूर्णपञ्चविंशतिवर्षः, ततोऽप्यधिकवयाः न तु
2.100.25 समसंघातेन मेलकेन या युक्तियोंगस्तद्वान् इति नारायणः।	पञ्चिविशतिवर्षः प्रागुक्तविरोधादिति नारायणः ।
2.100.44 सुवर्णरीतिः सुवर्णसण्ड इति नारायणः।	3.54.42 पञ्चपन्नकं पञ्चविंशति तत्त्वानि सांख्यशास्त्रोक्तानि प्रकृत्यादीनि
2.100.57 रक्तचन्दनं बुंबुमिनित नारायणः।	तत्रत्वज्ञ इति नारायणः।
2.100.68 " लोहं सुवर्णेऽपि चे "ति सर्वज्ञः।	3.54.62 स्यन्दिनका क्षुद्रनदीति नारायण: ।
2.100.70 रसाला इति सर्वज्ञ: ।	3.59.5 तत्सर्वं ममाधुना दुनिमित्तं जातिमत्यर्थः, इति नारायणः ।
2.100.74 अजनी: अजनशलाका इति ।	3.59.15 हृष्टाश्च व्यथिताश्चेति नारायणपाठः । हृष्टा आसन् रावणवध-
2.100.75 प्रतिपानं जलपानम् इति सर्वज्ञः।	सम्भावनया इति तद्वयाख्या ।
2.103.1 स्वं चित्तं वैदेशा इति सर्वज्ञः ।	3.59.19 तप्तं ! शानीकृतं हिरण्यं तन्मयाभरणिमति नारायणः ।
2.103.6 ज्योतीरसः सुवर्णमिति नारायणः ।	3.70.21 राक्षसभयात् पलायितेति सर्वज्ञः।
2.105.8 भूतार्थं सत्यार्थमिति नारायणः।	3.70.26 भूतोत्सवमिति सर्वज्ञः।
2.105.20 रक्तीत्पलं प्रान्तरक्तीत्पलमिति सर्वज्ञः ।	3.70.53 तस्य मोहदर्शनेनेति नारायण:।
2.105.31 गौरमान्नेऽपि लोहित इति नारायणः।	3.71.2 भूतात्मा भूतानामात्मा अधिष्ठानेति नारायणः।
यद्यपि लोहितपदं स्त्रीपरं तथाप्येकशेषितकामिपदविशेषणस्वात्	3.76.16 विपुलेन विस्तृतेन, आयतेन दीघेंणेति सर्वज्ञः ।
पुंलिङ्गता इति नारायणः।	3.77.55 गिरिप्रस्तरम् गिरिस्थलीमिति नारायणः ।
2.108.8 'अभिज्ञानांकित ' इति पाठो नारायणीयः ।	3.77.72 सहायार्थे इति पाठः सार्वज्ञः ।
2.108.22 अग्निसमीपत्वेन वेदीमित्युक्तमिति ।	3.79.23 प्रत्यक्रयलेति पाठो नारायणीय:। प्रत्यक् स्थला प्रत्यगुन्नता
2.111.26 इङ्गदपिन्याकम् दलितेङ्गदचूर्णम् इति नारायणः।	प्राक्प्रवणा इति व्याख्या।
2.113.16 स्थानेन काला नारायण:।	4.6.14 संस्थ्यावेन स्वानुभवेनेति सर्वज्ञः।
2.115.3 तव दुहित्सन्तस्यै राज्यं देशमिति भरतप्ररोचनायेति नारायणः।	4.9.69 'स्वैरं गतो भोगेषु ' इति पाठः सावैज्ञः ।
3-3-7 समाहितनतीं ननाय निश्चितामिति सर्वज्ञः।	4.16.21 धर्मवैतंसिकं धर्मावरणच्छिमनिमति सर्वज्ञः।
3.13.16 'आहतो' इति पाठे आनीय। संन्यासविधिनिक्षेप इति	4.16.27 भूमि भूमि: रूप्यं ताम्रादि कृताकृतमिति (?) सर्वज्ञः ।
नारायणः ।	4.16.44 तत्र दशें दर्शने सतीति सर्वज्ञः।
3.19.7 शतहदानां विद्युतां दहनानिलयोगिरिभवयोरिति नारायणः।	4.17.3 धर्मार्थेत्यादि वाक्यस्य विशेषणम् तथ्यवचनमिति सर्वज्ञः।
3.19.23 सार्वज्ञस्तु पाठः 'पञ्चावटीनि ' दीर्घः संज्ञाशन्दत्वादिति	4.21.4 "विहितं न ततोऽन्यथा" इति पाठः सार्वज्ञः ।
तद्रबाख्यानम्।	4.28.2 अभिप्रायनिवृत्ताश्मिति सर्वज्ञपाठः ।
3.20.15 अश्वनाविति, आदित्यावेती न तु स्यंपुत्राविति नारायणः।	4.28.13 अभिनीतार्थं प्रतिश्रुतमर्थमिति सर्वज्ञः । अभिनीतत्वैमिति
3.20.32 सप्तर्क्षान् पिण्डफलान् गुच्छफलानिति नारायणः।	पाठे अतीव नीतार्थः ।
3.22.7 प्राज्यकामा बहुकामा इति नारायणः।	4.28.22 सीताया अन्वेषणे या आज्ञा तथा प्रतिहृन्यते इति सर्वज्ञः।
3.23.5 महाबलेति लक्ष्मणस्येति नारायणः ।	4.29.4 संरक्तां कामीजनानुरागि मिति सर्वज्ञः।
3.23.38 कामवक्तव्यतां गतामिति नारायणस्य पाठः। वक्तव्यता	4.29.26 समर्थसहायभजने हि युद्धं जायते इति नारायण:। "कुर
हीनतामिति तदयाख्यानम् । 3.25.17 स्वया नाथेनोपळक्षिता वा इति नारायणः ।	प्रयत्नं " प्रयत्नसाध्यं यदन्यदपेक्षितं तदिप कुरु इत्यपि
	नारायणः।
3.28.23 'ग्रहोपलाः ' इति पाठो नारायणीयः । 3.35.5 यदा करकात् कमण्डलोश्रंष्टः शो वादिदुःखँ पश्यतीति नारायणः ।	4.29.30 न तु प्रवृद्धस्य दुरासदस्य बलं निहन्तुं मम मन्मथस्येति पाठे
3.35.16 अनुपायेन यथोक्तिविधानमुक्तंध्य विपरीतक्रमेण दत्तस्य यथा	न तु मन्भयस्य बल निहन्तु श्रवयामात नारायणः।
प्रलं विपरीतम् , तथेति नारायणः।	4.30.8 ' निर्णीय परिसंस्थाप्येति पाठे व्यवस्थाप्येति सर्वज्ञः।'
3.43.31 'राजगण्डकमालये 'ति पाठो नारायणीयः। राजगण्डको	4.30.14 कालस्य परिणामः समाप्तिरिति नारायणः ।
नागमणिरिति तत्त्वाख्यानम् ।	4.31.2 कर्मण उपकारस्य (?) मरणह्यप्रलानुबन्धमिति सर्वज्ञः।
3.44.37 तत्र सित्रपातश्च कदाचित फलसर्वे तरुखगादि अखिलं खिलं	4.33.6 काममयैः काम्यरस्नादिबहुलेरिति सर्वज्ञः ।
अप्रइतम् अखिलं प्रइतं सत् स्वनसारं त्वच्ययसारं कर्पूरमिति	4.35.22 लड्डायां किलेस्यन लड्डास्थितस्वनिर्णयेऽपि लड्डा कुत्र स्थितेस्य-
नारायणः ।	ज्ञानादनुसंघानमिति सर्वज्ञः।
3.50.42 नारायणस्तु अकारप्रक्षेत्रणं विनेव व्याचिष्टे ।	4.35.25 'आगमस्तु न में व्यन्त ' इति पाठः सार्वज्ञः ।
3.50.43 यो हि अर्थो प्राप्तिर्धनै: अर्थकुच्छ्राणि संवृणीति तस्य तमेव	4.36.9 कस्यचिदन्यस्य मानवस्य, न दुन्दुमेः, तस्य प्रागेव विक्षिप्तत्वा-
अर्थम् अर्थानामुपद्युपरि आहुरिति नारायणः ।	दिति सर्वज्ञः ।
3,50.50 उदरस्य समुत्थाने मक्षवितुरुदरस्य मक्कणेनेति नारायणः।	4.38.17 माहकं संमाहकमिति सर्वज्ञः।

[658]

4.40.32	ये च देशा गम्यंन्ते तेष्विष प्रत्रेन पक्षिवदाकाशगमनेन, प्रतनेन उरष्ठत्य यानेनेति सर्वज्ञः।
4.41.69	केचितु पारिष्ठवा चञ्चला प्रभा इति सवैज्ञः।
4.44.44	उपवाझी नृपवाझी गज इति सर्वज्ञः ।
4.44.66	तत्र शतदरस्ति, तथा कौशिकी, तथा वैतरणीति सर्वज्ञः।
4-44-70	तं कालमेधप्रतिमम् उत्तरं समुद्रं जम्नुदीपस्य वान्तरजला- शयमिति सर्वज्ञः।
4.48.4	सानुप्रस्थानिति पाठे सानुरूपान् प्रस्थान् प्रकृष्टस्थानानीति सर्वज्ञः ।
4.48.7	' सर्वेषु अइ:सु ' इति पाठः सार्वज्ञः ।
4.53.21	तस्य मयस्य इन्द्रेण सह वैराभिसर्गेन वैरोत्पादनेन इति सर्वज्ञः।
4.57.4	विधिनियति:, किल निश्चितम् । परे लोकेऽपीति सर्वज्ञः ।
4.61.18	अनादृत्य अनुत्तवैवैति सर्वज्ञः ।
5.10.4	" वर्द्धमानं " प्राकारे पुरद्वारं तद्विशेषेश्च, प्राक्कणिरिति सर्वज्ञः ।
5.10.21	उत्कटान् उद्भवकृटिभागानिति सर्वज्ञः ।
5.12.38	वीरै: कर्मसु शक्तै: निष्ठित: सम्पादित: कर्मान्त: नि:शेषं कर्म
	यत्र तदिति सर्वज्ञः।
5.12.45	पयोधरैरिति पाठः सर्वज्ञस्य ।
5.13.2	' शाला ' इति पाठे शालाः प्रकोष्ठानिति सर्वज्ञः ।
,,	प्रधानशालाश्चेति पाठः सार्वज्ञः । तद्द्याख्या च-प्रधान-
	शालाः प्रधानगृह।निति ।
	शशाङ्कमालाः शशाङ्कयुक्तमाला यासां ता इति सर्वज्ञः । आत्मबलानुरूपं गृहमिति प्रकृतमिति सर्वज्ञः ।
5.13.5	आत्मवलानुरूप गृहामात अञ्चतामात तपराः । ————इति सर्वज्ञः ।
5.13.11	चामीकरचारुमाण्डा इति पाठे भाण्डमाभरणमिति सर्वज्ञः।
5.13.12	'पदविन्याससुन्यस्ता ' इति सर्वज्ञसंमतः पाठः ।
5.14.47	" निद्रागुणपराजिता " इति पाठः सर्वज्ञस्य । तद्रयाख्यानं —
5.14.54	" निद्रागुणेन पराजिता ' असिमृता ' इति ।
5.32.11	'यन्नवत्यकुलोरसेघश्चतुःकिष्कुः परिकीर्तितः । तत्प्रमाणो नरो
3.32.11	यः स्याचतुःकिष्कुः स उच्यते ' इति सर्वज्ञः ।
	' द्विशुक्को यस्य धवला दन्ता तारा विनाऽक्षिणी ' इत्यथं इति
**	ਸ਼ਬੰਜ਼ਾ I
	जिन्होष्टतालुनेत्राणि नखदन्ताः पदद्वयम् शिक्षाप्रवकेपद्यामा
,,	क्यालाः स उत्त्वते इति सर्वज्ञः ।
5.32.12	"वशः कश्ची नखा नासा मुखं चैव क्रुकारिका । षहुन्नतान
,	गरोह पोच्यते म घडन्नतः इति सर्वज्ञः ।
,,	पाणिपादमख्यीवाः अवणं इदय शिरः। ललाटमुदर १४
,,	महान्तः पूजिता दश इति सर्वज्ञः ।
,,	महान्तः पूर्वित दश्च राज्यस्य श्रिया । न्याप्नोति यो
	नरश्रेष्ठसिभव्यांनाति स स्फुटम् "॥ इति सर्वज्ञः।
,,	त्रिवलीमान उदरे गम्भीरे चेद् बलित्रयमिति सर्वज्ञः ।
,,	गुरुदेवद्विजनतो विनतो नरः इति सर्वज्ञः । नासयोर्वदने स्वेदे कक्षयोश्चापि यस्य तु गन्धः स्यात् सुरमिलीके
22	नासयोर्वदने स्वेद कक्ष्मयाश्चाप यत्य पु गण्यः साम्युज्यः
	चतुर्गन्धः स उच्यते इति सर्वज्ञः । धर्मार्थकामान् स्वे काले सेवमानस्त्रिकालवित् इति सर्वज्ञः ।
2.9	धमाधनामान् स्व भाल सम्मानास्य ।
5.32.13	'महास्योष्ठहनुत्वच्' इति सर्वज्ञः । "नेत्रतारे भुवौ समश्रुः केज्ञाः कृष्णाश्च यस्य सः ।
24	ध्वान क्रिक्त प्रवास दादि भिन्न पर
	चतुःकृष्णश्चतुः स्वा स्वयापुरस्य [6

पाण्योश्च पादयोर्युक्तो रेखाभिः परिकीतितः ॥ " इति सर्वज्ञः। " यश्रतुर्दशभिविधास्थानैनंत्रद्वयेन च । कुरलं पश्यति स प्रोक्तः पोडशाक्षो नरोक्तमः "॥ इति सर्वज्ञः इत् पृष्ठं कटिरंगुल्यः समा यस्य चतुःसम इति सर्वज्ञः । 5.32.14 पादी गुरुको स्फिती पार्थे वृषण्णोबस्क्षणी कुची। कर्णोष्टौ सक्थिनी जंघे इस्तौ बाह्न तथाऽक्षिणि । चतुर्दश समदन्द्रः समान्येतानि यस्य वै । इति सर्वज्ञः । भुजवंशावुरुवंशी जानुवंशी च यस्य च । पृष्टवंशी नसीवंश ¥ति सर्वज्ञः । 5.32.35 अशिपर्वतः अस्ताचल इति सर्वज्ञः । 5.37.31 मया तु इतप्रवीरस्य कथंचिन्माईवं नापादयेत् वीरघात आपा-दयेदेवेत्यर्थं इति सर्वज्ञः । 5.54.13 तथा नाहँति राघवः, तस्य उन्वितं न भवति इति सर्वज्ञः। 'विवृद्ध' इति सर्वज्ञः। 5.56.3 असाभिरेव तस्या नयनं युज्यते इति सर्वज्ञः। 5.59.2 5.59.18 वीर्यमुत्पत्तिस्यानं, विक्रमः शक्तिसंपत्, शौर्यमारम्भ इति सर्वजः । प्रवदन्तील न 'प्रनदन्तीति ' पाठः सर्वज्ञः। 5.61.14 " सर्वहोन यूयं कृतकर्माणं " इत्यत्र विभक्तिन्यस्ययं कृत्वा 5.65.17 कृतकर्मणो युष्माननुवतितं युक्तमिति व्याख्यानम्। रोदयमानस्य कपटेन दुःखं जनयन् इति सर्वज्ञः । 5.67.29 अश्रुणि वारि पूर्णाभ्यां इति सर्वज्ञसंमतः। 5.68.2 5.74.28 'भूतदानेन भूतेशो प्रविणाधिपतिर्यथेति ' सार्वज्ञः पाठः। विधमन्तो वृक्षानिति संबंध इति सर्वज्ञः। 5.75.9 5.75.28 क्षरन्तः स्यन्दमानमिति सर्वज्ञः। प्रतिचन्द्रं चन्द्रप्रतिबिग्वमिति सर्वज्ञः। केदारो धान्यभूमिः, धान्यं यथा क्षेत्रस्य उपस्नेहेन जनसंबंधे 5.76.11 जीवति तथा उपरनेहेन वेहेशा जीवामि । यतस्तां जीवन्तीं शुणे मीति सर्वज्ञः । 5.79.19 तपसा सीताहरणतापेनेति मर्वज्ञः। सानुबन्धम समूलमिति सर्वज्ञः । 5.83.4 5.83.23 स्वाथीनतां वृत्तानुमनोन्त्रनां, मदः काम इति सर्वज्ञः । 5.83.32 कोपि राजनेतू (?) सर्वज्ञ:। 5.83.43 अथवा परवैगुण्यं नुद्ध्वा प्रत्यादिशत्रपीति सर्वज्ञपाठं परस्य रामस्य वैगुण्यं गुणसाहित्यं नुरध्वा प्रतिदिशन् प्रकाशयन्त्रप यद सामादीनां प्रवर्षनं कर्तुं युक्तमिति, नेति शेषः। व्यादेश आज्ञा, विचिता आदेश इति सर्वज्ञः। 5.83.53 मजमानैभेक्तैः सविशेषः विशेषज्ञैः जनैहेंतुभिः परीक्षितों 5.84.9 विचारितो विशुद्धार्थः परिणामशुद्धः आश्रावितः स्वामिने कथितः इति सर्वज्ञः। 5.84.10 न कारणं नम (?) गोवृद्धिहितं। 5.84.II केषांचित् सुखावहो विग्रह इति सर्वज्ञः! स्थेर्यं स्थिरप्रयस्नो नास्ति तावत् निश्चलित्तस्वं चांचल्यभाव-5.85.4 मात्रमपि नास्तीत्यर्थ इति सर्वज्ञः । 5.86.11 यदि तस्य व्यतिकान्तं धर्मार्थं प्रभवेन्मनः । अवेद्रामस्य दोषो हीति पाठः सर्वज्ञसम्मतः । तद्द्याख्यानं च धर्मार्थं व्यतिकान्तं मनः प्रभवेदिति अन्वयः । न भनेद्रनवासिनः वनवासमात्रेण चापबाणधारणमधर्महेतुर्नेत्यर्थः ।

5.88.11	सुखं सुखस्बस्योर्थः प्राप्यते स्वनिश्चर्यन स्वनुद्रभा यता धमः सुखहेतुरिति सर्वज्ञः।
5.89.18	अर्थस्येति पाठः सर्वज्ञः । तद्रवाख्यानन् —अर्थमात्रस्य बुधः
	परिज्ञानं कुरुते नानर्थस्य ।
5.89.23	' ऐति प्रमनुमानं चे 'ति सर्वज्ञः । व्याख्यानं च तस्य-
	तन्नेतिशं लौकिकं वाक्यम्, आगमो वैदिकवाक्यम्।
5.90.5	व्यसनेपूपस्थितेषु अन्योव्यं नित्यं संहष्टाः संहर्षेवन्तः संहर्षः
	सर्वज्ञः।
5.91.44	कालो यमः पुरुषविग्रह इवेति पूरणीयिमिति सर्वज्ञः।
6.r.r	' ससैन्ये सागरं तीर्णे ' इत्याकार पाठः इति सर्वज्ञः ।
6.3.21	यः शैले स्थितो गच्छंश्च कायेन योजनं सेवते योजनमात्रेण
	यस्य देहस्तिष्ठतीत्वर्थः इति सर्वज्ञः ।
6.3.24	से वते यदघ: स्थानमिति सर्वज्ञ: ।
6.3.44	एकैक एषां कोटिमिर्दशभिः दश-दशकोटिभिरिति सर्वज्ञः ।
6.4.18	इह वानरसैन्ये आगमाद कथावगमात् युक्तेन उद्युक्तेन मया
·	विदित इति सर्वज्ञ: ।
6.4.31	तरलाभासा विद्यन्तिभेति सर्वज्ञः ।
6.7.33	प्रचारः गवां चरणदेश इति सर्वज्ञः ।
6.15.23	चैत्यः प्रथानप्रासादः इति सर्वेज्ञः।
6.23.13	उत्संगिनी क्रोडवती गभीरेलधै: इति सर्वज्ञ: ।
,,	पाओं वक्षश्च इति अंकितं पूजितलक्षणमिल्यधैः सार्वज्ञः।
6.26.35	स्वेन स्वानुभूतेन अनेनानुमानेन लिक्नेनेति सर्वज्ञः।
"	' स्वेनोपमानेति ' पाठे स्वेनोपमानेनेत्यर्थः ।
6.30.13	अध्वाणं अधवंवेदं समुद्दिश्य उचार्य मंत्रसंस्तवेर्मेत्रस्तुति-
	स्पैरर्थवादै: चोदिता: प्रेरिता निशाचरा इति सर्वज्ञ: ।
6.36.86	भारमनः प्रत्यपास्मरदिति सार्वेज्ञः पाठः ।
6.40.5	पूर्वं चेतरकार्याणीति पाठः सार्वज्ञः । तद्रवाख्या इतरकार्याण
	परकार्याण युकादीनि इति ।
6.40.11	विक्रमं युद्धं, योगमौषधादिकृतमुपायमिति सवैज्ञः।
6.43.8	विनिश्चितं श्रेयः काम एव फलं ययोस्ताविति सर्वेज्ञः।
6.44.42	शुक्ताशिनः तैर्विमुखे , यदा ज्वालानां समृद्धिः जलैर्विना
	वज्रपातः उद्युता युक्ताः शुक्ताशनिर्गता रति सार्वज्ञपाठः ।
6.45.12	
6.54.18	अमिणित्वित्रितलोमानि, भौमानि उपरिगृहाणीति सर्वज्ञः।
6.63.18	
6.65.1	
6.65.1	
6.65.1	9 'आयोग 'मिति सार्वज्ञः पाठः।
6.68.2	→ 1
	सर्वेज्ञः ।

गतिमनुगतिमिति सर्वज्ञः।

6.80.4

6.83.62 पंचमेन मार्गेण वातस्कन्धेनेति सर्वज्ञः। 6.84.37 स्वस्तिकार्धविभूषणाः स्वस्तिकं चतुःपयं तद्रथं काकपादा-कुतीति सर्वज्ञः। 6.90.22 गतानृण्येन गतमानृण्यं येन तेन आनृण्यं गन्तुमिति सर्वज्ञ: । 6.95.24 कामकारः कानपूराकृतिः काम इच्छा देवेन हन्यते भवात त मानुषेणेति सर्वज्ञः । नागान्हयो नागकेशरः तस्य स(श?)स्यकं चूणैमिति 6.97.3 सर्वज्ञ: । रामेण गया रावणो हतः इति सर्वज्ञः। 6.99.5 6.99.33 "स हि चारिन्यलक्षण" इति नारायणः। 6.102.II 'मा देवा 'इति पाठः सार्वज्ञः। 6.106.7 'प्राप्तवासना' इति सार्वज्ञ:, अभिषंगो व्यसनिमित्रि तद्रवाख्या । कोका वनश्वानः शुना वनशुना इति सर्वज्ञः। 7.7.21 7.10.39 संमतिरात्मीया वाग् इति सर्वज्ञः। शरकाण्डायतः शरह्पस्य काण्डस्य क्षिप्तस्यायतः इति सर्वज्ञः। 7.20.8 ऋग्वेदमतिशुद्धमिति नारायणः। 7.31.12 ' मधुमाधवमासनिमित्तकगन्धवन्त ' इति सवैज्ञः। 7.34.7 'चापतलोपमम् ' इति पाठे चापस्य कार्मुकस्य तलं मध्यं 7.34.12 तदुपममिति सर्वज्ञः। स्पर्शिता दत्ता इति सर्वज्ञः। 7.38.25 त्रियुग्मः सर्वज्ञता तृप्तिरनादिबोधः स्वतंत्रता नित्यमलुप्तशक्तिः 7-39-7 अनंतशक्तिश्चेति षट् इति सर्वज्ञः। " यद्दै तेजस्तु मित्रेण उर्वेदयां पूर्वमाहितं तस्मिन् समभवत् 7.59.5 कुम्मे तत्तेजो यत्र वारुणमि 'ति सर्वज्ञसंमतपाठे यद्दै यत्र पूर्वसंगमादुर्वस्यां तेजः आहितं समर्पितं यतु वारुणं तेजः समभवत् तदुभयं तेजस्त्वया भावनिवेशादेकी तस्मिन् कुम्मे आहितमित्यन्वय इति सर्वज्ञः। 7.70.16 प्रतापार्थीपचारेणेति पाठे प्रजानामर्थनाशेन कृतेनेति सर्वज्ञः। 7.80.16 "अधर्म पातियत्वा च धर्मपादं व्यनाशदि "ति पाठे अधर्म-मधमेपादमनृतं पूर्वं यदायुः तस्य परिनिष्ठितं परिमितं प्रादुष्करोत् प्रादुरकरोत् इति सर्वज्ञः। 7.80.24 शूदेराचरितः परमो धर्मोऽपि अधर्मैः एवेति सर्वज्ञः । कृता दिकमनुत्तममिति पाठः सर्वज्ञः। 7.105.18 भविष्यदुत्तरं उत्तरकाण्डमिति सर्वज्ञः। 7.111.16 मनोगतो इच इति नारायण:। पूर्णमायुर्वस्मन् काले स आयु.पूरणकाले इति नारायणः । 7.113.39 'त्वया यास्याम निपातिताः ' इति पाठः सार्वज्ञः । 7.114.4 ' बाह्ममावर्तयन् कम 'मिति सार्वज्ञपाठे ब्रह्मणो वेदरण

संबंधिनं क्रमं आवर्तयन् पुनः पुनरुचारयन्निति तद्वयाख्या ।

References to Appendix III

- I Appendix III has been prepared on the basis of an article 'Ramayana Commentaries' by Late Prof. G. H. Bhatt which appeared in the Journal of the Oriental Institute Vol. XIV, Nos. 3-4, March-June, 1965 (pp. 350-361) with slight alterations and additions necessitated by further research. Prof. Bhatt's notes have also been utilized for this purpose. Also see, History of Classical Sanskrit Literature, by M. Krishnamachariar, pp. 22-26.
- 2 Catalogus Catalogorum pp. 523-524.
- 3 Śrīmadvālmīkirāmāyaņa with Amītakataka of Mādhavayogi. Vol. I, II, III Bālakāņda, Ayodhyākāṇḍa, parts I and II edited by K. S. Varadacharya, Oriental Research Institute, Sanskrit Series 102, 107, 111, University of Mysore, Mysore, 1960, 1964, 1965. Also Vol. IV—Aranyakānda edited by N. S. Venkatanāthāchārya, Oriental Research Institute, Sanskrit Series 110, University of Mysore, Mysore, 1965. The said commentary on Kişkindhā and Sundara Kāṇḍas is under print.
- 4 Unpublished complete commentary. Acc. No. 7084, Lists of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert Vol. II, Madras, 1885.
- 5 Unpublished complete commentary. Acc. No. 5148, Ibid., Vol. I, Madras, 1880. Aufrecht, C. gives names of following commentators—Īśvara Dīkṣita, Umāmaheśvara, Nāgeśa, Rāmānanda Tīrtha, Lokanātha, Visvanātha, Sivarāma Sannyāsin, Hari Pandita.
- 6 Unpublished complete commentary. Acc. No. 4885, Ibid., Vol. II, Madras, 1885.
- 7 (a) Unpublished complete commentary. Acc. No. XIII-38, Catalogue of Sanskrit Manuscripts existing in Oudh compiled by Pandit Deviprasad Fascicules III-XIII.
 - (b) Unpublished complete commentary. Acc. No. 210, Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Sanskrit College Library, Benaras, Allahabad-8.
 - (c) Also, Acc. no. 1099, An Alphabetical List of Manuscripts in the Oriental Institute, Baroda, Vol. II. p. 854.
- 8 Śrīmadvālmīkirāmāyaņam with commentaries Bhūşaņa, Rāmānujīya, Taniśloki and Māheśvaratīrthīyā and glosses Munibhāvaprakāśikā etc. up to Yuddha and Tilaka and Satyatīrthīyā for Uttarakāņda. Parts I, II, III. Published by Gangavishnu Srikrishnadas, proprietor 'Lakshmi-Venkateshvara' printing press, Kalyana, Bombay, 1934-35. Commentary Maheśvaratīrthiyā is available only up to the first Śloka of the first Canto of Uttarakānda.
- 9 Unpublished complete commentary. Acc. No. XV-30, Catalogue of Sanskrit Manuscripts existing in Oudh compiled by Pandit Deviprasada Fascicule XV, Oudh, 1882.
- '10 Unpublished complete commentary. Acc. No. 8770, Lists of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert Vol. II, Madras, 1885.
- II (a) Complete commentary, Nos. 11766, 11768, 11770 containing Kāndas I-III (up to Sarga 68, incomplete and illegible), IV-VI and VII respectively. Palm leaf MSS. in grantha script having 218, 296 and 58 leaves respectively. A Classified Index of the Sanskrit Manuscripts in the Palace at Tanjore prepared by A.C. Burnell, London, 1880.
 - (b) Commentary printed up to Araņyakāņda. No. 9394 contains Kāņdas I-III. Palm leaf MS. in grantha script. Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Tanjore Maharaja Sarfoji's Sarasvatimahal Library, Vol. XV, by P.P.S. Shastri, Tanjore, 1932.
- (a) Unpublished commentary. No. 923R contains Kāṇḍas I-IV. Palm leaf MS. in Telugu script having 78 folios in all. A Triennial Catalogue of Manuscripts years 1913-1916 of the Government Oriental Manuscripts Library, Vol. II A.B.C. by S.K. Shastri, Madras, 1917.
 - (b) Unpublished complete commentary. Acc. Nos. 221, 7851, List of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert, Vol. I & II Madras, 1880 & 1885 respectively.

- 13 Unpublished complete commentary, Acc. No. 40. Pustakānām Sūcipatram by Pandit Rājārāma Sāstri a native of Kashmir. It belongs to Pandit Radhakrishna of Lahore.
- 14 Vide foot-note 8.
- 15 Vide foot-note 8.
- The Rāmāyaṇa of Vālmīki with the commentary (Tilak) of Rām edited by Kāśinātha Pāṇḍuraṅg Parab, second revised edition, printed and published by The Proprietor, Nirṇayasāgara Press, Bombay, 1902.
- The commentator has commented upon first six kāṇḍas only. Dharmākūtam Bālakāṇḍa and Ayodhyākāṇḍa part I and part II by Tryambakarāya Makhi printed in Vols. I, II and III respectively in Śri Vani Vilas Sanskrit Series No. 24 by Śri Vani Vilas Press, Śrirangam, 1916, 1924 and 1926 respectively. Dharmākūtam Araṇya, Sundara, Kiṣkindhā and Yuddha kāṇḍas by Tryambakarāya Makhi printed in Tanjore Saraswati Mahal Library Series as Nos. 70, 29, 102 and 111 respectively and published by The Honorary Secretary, T.M.S.S.M. Library, Tanjore, 1955, 1951, 1963 and 1964 respectively.
- Vālmīki Rāmāyaṇam with the commentary of Lokanātha Chakravarti Kāṇḍas I, II, III, IV Parts I, VIII, XX, XXXIX edited by Λmareshwar Thakur published by Metropolitan Printing and Publishing House Ltd., 56, Dharmataiā Street, Calcutta. Also ibid., The Calcutta Sanskrit Series Nos. 11, 26 Kāṇḍas V (Part XXXV) and VI edited by Narendrachandra Vedāntatīrtha, published by Metropolitan Printing and Publishing House Ltd., 90 Lower Circular Road, Calcutta, ibid., The Calcutta Sanskrit Series No. 26 Kāṇḍas VII, Part liv, edited by Hemantakumar Kāvya-Vyākarana—Tarkatīrtha published by Metropolitan Printing and Publishing House Ltd., II, Clive Row, Calcutta, 1941.
- 19 Vide foot-note 37 below and foot-note 8 above. M. Krishnamachariar, op. cit., pp. 22-23.
- 20 (a) Unpublished complete commentary. Acc. No. 227, List of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert Vol. I, Madras, 1880.
 - (b) Unpublished complete commentary. Acc. No. 1017, Notices of Sanskrit Manuscripts by Rajendra Lal Mitra, Calcutta, 1871-90.
- Unpublished complete commentary. Acc. No. 1557, List of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert Vol. I, Madras, 1880.
- 22 Unpublished complete commentary. Acc. No. 5555, ibid., Vol. II, Madras, 1885.
- 23 Unpublished complete commentary. Acc. No. 370, ibid., Vol. I, Madras, 1880.
- 24 Unpublished complete commentary. Acc. No. V 6, catalogue of Sanskrit Manuscripts existing in Oudh by Pandit Deviprasad, Fascicule V.
- 25 (a) Unpublished complete commentary. Acc. No. 5348, List of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert, Vol. I, Madras, 1880.
 - (b) Unpublished complete commentary. Acc. No. 83, Alphabetical Index of Manuscripts in Government Oriental Manuscripts Library, Madras, 1893. M. Krishnamachariyar, op. cit., p. 23 assigns him to c. 16th century A.D.
- 26 Unpublished complete commentary. Acc. No. 7746, List of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert Vol. II, Madras, 1885.
- 27 (a) Unpublished commentary. Acc. No. 3409R contains Kāndas I-V and VI; incomplete, up to Sarga 71 only. Paper MS. in Grantha script. A Triennial Catalogue of Manuscripts for the Government Oriental Manuscripts Library, Vol. IV, Part I ABC by M.M.S.K. Shastri, Madras, 1928. Used in the Critical Edition of Vālmīki Rāmāyana up to Sundara.

- (b) Unpublished complete commentary. Acc. No. 179b, A classified Index to the Sanskrit Manuscripts in the Palace at Tanjore by A.C. Burnell, London, 1880.
- (c) Unpublished commentary. Acc. No. 11778B contains Kāṇḍas VI and VII. Palm leaf MS. The Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore. Used in the Critical Edition of Vālmīki Rāmāyaṇa for Yuddha and Uttarakāṇḍas.
- (d) Prof. V. Raghavan assigns Udāli Varadarāja to approximately 1250 A.D. The Date and Identification of the author and the discovery of his commentary by Dr. V. Raghavan, vide, his article, "Udāli's Commentary on the Rāmāyana," Annals of Oriental Research, University of Madras, Vol. VI, 1941-42, part I, 1942.
- 28 Unpublished complete commentary. Acc. No. 6249, List of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India by G. Oppert Vol. II, Madras, 1885.
- 29 Unpublished complete commentary. Acc. No. 8985, ibid.
- 30 Unpublished complete commentary. Acc. No. 77, Alphabetical Index of Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, 1893. See M. Krishnamachariyar, History of Classical Sanskrit Literature, p. 24.
- 31 (a) Unpublished incomplete commentary. Acc. No. 1894, A Catalogue Raisonne'e of Oriental Manuscripts in the Library of the (late) College Fort Saint George by the Rev. William Taylor, Vol. I, Madras, 1857.
 - (b) Unpublished incomplete commentary. Acc. No. 536 contains Ayodhyākāṇḍa incomplete. Palm-leaf Ms. in Telugu script. Reports on Sanskrit Manuscripts in Southern India by E. Hultzsch, No. 1. Madras, 1895.
- 32 Unpublished complete commentary. Acc. No. Extra 59, ibid.
- 33 Unpublished complete commentary. Acc. No. 1259, Notices of Sanskrit Manuscripts Volume X, Calcutta, 1892.
- 34 ibid.
- 35 Vide ante sootnote 8.
- 36 Vide ante footnote 8.
- Rāmāyaṇa of Vālmīki with three commentaries called *Tilaka*, *Siromaṇi* and *Bhūṣaṇa*, Kāṇḍas I-VII edited by Shastri Shrinivas Katti Mudholkar, printed and published at the Gujarati Printing Press, No. 8, Sassoon Buildings, Circle, Fort, Bombay, 1912-20.
- 38 Unpublished commentary. Acc. No. 1490R contains Kandas I-VI, VI incomplete. Palm-leaf MS. in Grantha script. A Triennial catalogue of Manuscripts of years 1913-1916 of the Government Oriental Manuscripts Library, Vol. II A.B.C. by S.K. Shastri, Madras, 1917.
- 39 (a) Unpublished incomplete commentary. Shelf No. D 1895. Palm-leaf MS. in Grantha script.
 Alphabetical Index of Sanskrit Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library,
 Part II, Madras, 1940.
 - (b) Unpublished complete commentary. Acc. No. 305, Reports on Sanskrit Manuscripts in-Southern India by E. Hultzsch No. 1, Madras, 1895.
- 40 Śrīmad Vālmīki Rāmāyana, A Critical Edition with the commentary of Śrī Govindarāja And Extracts from many other commentaries and Readings, Bāla and Ayodhyā Kāndas I & II Edited and published by T.R. Krishnacharya and T.R. Vyasacharya, proprietors Madhva Vilas Book and published by T.R. Krishnacharya and T.R. Vyasacharya, proprietors Madhva Vilas Book Depot, Kumbakonam, printed at the Nirnayasagar Press, 23, Kolbhat Lane, Bombay, 1911.

- Unpublished complete commentary. Acc. No. 13, A collection of Manuscripts belonging to the Modern Sanskrit Literature presented to the Library of the India Office by A. C. Burnell.
- M. Krishnamachariyar in his History of Classical Sanskrit Literature, pp. 22-26, has referred to several commentaries on the Rāmāyaṇa, some of which are already noted above. But he has besides noted the following:—Rāmāyaṇanvayī of Raṅgācārya, Rāmāyaṇabhūṣaṇam by Prabalamukundasūri, Rāmāyaṇadīpikā of Vidyānātha Dīkṣita, Sarvārthasāra of Venkateśvara, Rāmāyaṇasāradīpikā, Gurubālacittaranjanī and Vidvanmanoranjanī of anonymous authorship, Rāmāyaṇasārasamgraha by a Varadarāja of Nodari family, Atreya gotra, chola pandita Brahmādhirāja (whom he takes as different from the author of Vivekatilaka), Rāmāyaṇataniślokīvyākhyā in Tamil by Periavāchāmbillai, Ārṣagītā of Hamsa Ycgin, Rasaniṣyandinī of Parittiyur Kṛṣṇa Śāstrigal (1842-1911 A.D.), and Rāmāyaṇārthaprakāśikā of Veṅkaṭa, son of Lakṣmaṇa.
- Cf. Sukthankar Memorial Edition, Vol. I, p. 272. Mm. P. V. Kane is of the view that Sarvajña Nārāyaṇa, the commentator of Manusmrti (and who is probably identical with the Rāmāyaṇa commentator) flourished earlier than A.D. 1400 as he is mentioned by Rāyamukuṭa (A.D. 1431)—History of Dharmaśāstra, Vol. I, p. 157.
- 44 Mm. Kane P. V., Hist. of Dharmasastra, Vol. I, p. 708.

ERRATA AND CORRIGENDA

Misprints in the Constituted Text and the Critical Apparatus are shown below.

TEXT

Sarga	St.	For	Read
2	25°	साऽि तत्रा ऽ°	सापि तत्रा"
4	2°	स ईंर्	मु हर्
4	23	-सटंकटा	-कट क्टा
6	40 ⁸	गिरि°	गिरि°
7	second 36	३६	३७
12	2 ^a	ददौ तां	स्वसारं
	20	स्वसां	ददौ तां
12	248	स्रे ह° ~~~	क्रे ३°
15	188	तपो° .	तपोऽ°
27	16°	नवाहं	नैवाह्
29	3″	भन्योऽन्यं	अन्योन्यं
34	37 °	मनो°	मनोऽ°
35	43	क्रोश°	न्नोरा°
60	19 *	योहि	यो हि
6r .	20 ^a	दास°	दीप्त°
65	18°	सवर्व°	सर्वव°
98	20 ⁸	पुरुषषम	°वर्षभ

CRITICAL APPARATUS

	For	Read
Page	Cr and Cm (except st. 1)	Cr (except st. I)
P. 3, col. 2, l. 14	up to st. 17	up to st. 15
P. 3, col. 2, l. 16	G. 7. 1. 0	G. 7. 1. 29
P. 7, Concordance	M ₃ K (ed.) cont. l. 1-6 of 32*.	M ₃ B (ed.) K (ed.) cont. l. r-6 (B
P. 7, col. 1, l. 22	Ma Ax (Carry)	[ed.] om. 1. 5 and rest within bra- ckets) of 32*.
P. 7, col. 2, l. 37	M3 K (ed.) con. l. 1-6 of 25*.	Ms B (ed.) K (ed.) cont. l. 1-6 (B [ed.] om. l. 5 and rest within brackets) of 25*.
	<u>M</u> ₂ विनि°	Ms विनि°
P. 8, col. 1, l. 32	cf. v. l. 23	cf. v. l. 20
P. 9, col. 1, l. 4	D1.4 °रमनः	D1.4 °स्मनः; G (ed.) °सुने
P. 10, col. 1, l. 10	[665]	

Page	For	Read
P. 23, col. 2, l. 4	om. 26 48	om. 22 ⁶
P. 29, col. 2, l. 10	om. 26 कि. 19 (1967) मनुजेश्वर (sic) (1967) (1967)	मनुजेश्वर (sic); K (ed.) तत्र सत्तमाः
P. 32, col. 1, 1, 18	Ds om. 41°	Ds om. up to समा in 41 कि
P. 57, col. r, l. 17	Cont. I. 5 only	Cont. l. 2 only
P. 59, col. 2, l. 15	मे सुतस	मे सुतम्
P. 66, col. 1, after 1. 12	= :	Add after 165*, B (ed., within brackets)
		K (ed.) cont.: 165 (1)* भविष्यति न संदेहो
		मद्भरात्तव राक्षस ।
P. 95, col. 2, l. 25	(owing to om.)	(owing to om.); whereas B (ed.) ins.
		(within brackets)
P. 113, col. 1, 1, 36		347 * before—°).
and l. 1-3 of col. 2		
P. 117, col. 2, l. 10	D6.7.10.11 T	D6.7.10.11 T1 2.4
P. 134, col. 1, l. 24		Add after शोभितान् G (ed.) स्वकर्मफलमञ्जतः
,, 154, col. 2, l. 25	1. 1-122)	l. 1–123)
,, 157, col. 1, l. 31	पितन्मातॄ°	पितॄन्मानॄ°
P. 181-187, concordance	L. 7.30	L. 7.33
,, 194, col. 2, l. 31	—After 45,	—After 44,
	—After 33,	—After 35,
,, 205, col. 1, l. 31	-Vs B4 Ms K (ed.) om. l. 2	Vs B4 Ms om. 1. 2
,, 242, col. I, l. 2	Ba om. Sargas 35-40	B ₂ om. Sargas 35-39 (st. 22 ^b)
,, 250, ,, 1, 32	Va ins.	V ₈ ins.
,, 262, col. 2, l. 31	D7.10.11 ins. l. 1-47	D7,10,21 ins. l. 1-46
,, 265, col. 1, l. 35	D6.7.10.11 Ts.4 M1-4	D6.7,10.11 T3.4 M2-4
,, 268, col. 2, l. 5	D (De l. r only) ins.	D (Del. ronly) Tains.
,, 282, col. 1, l. 11	M1.e तथा (for कुश-)	Mi.e तथा (for जुथ-) After 2, B (ed.) reads within brackets
,, 376, ,, ,, Add after l, 13	quarerit	3 then reads 4 ^{ab} repeating them in
aitti 1, 13 .		there proper place
P. 429, col. 2, l. 34		Read 13 in the begining of 1 31
,, 464, ,, ,, l. 6		16 G (ed.) om. 16
,, 471, ,, I l. 24	Ba त्रध्यायतां	B2 प्रध्यायतां; G (ed.) प्रस्ततां
,, 477, ,, ,, l. ,,	V1.2 B1.3	V1 B1.8
,, 482, ,, ,, ,, Add		After sg. 88, all MSS. ins. App. 1
after col. of sg. 88		(No. 13)
P. 505, col, 2		Read K (ed.) in l. 19 before subst. in
		l. 18 and cancel-while ins. after 16°6
,, 506, col. 1, l. 9		Add after महामना:, G (ed.) महामति:*
,, 518, ,, 2, l. 32		In the place of 1459* read 1460*
,, 522, ,, ,, 1, 37		Add after Ma °चरा:—G (ed.) समाहिता:
P. 570 and 571, col. 1, 6		6(A)* and 6(B)* respy.
l. 37 and l. 7 respy. P. 13. l. 36 Introduction	follows the NEby NW	follows the NW but is contaminated
P. 13. 1. 30 Introduction	10110 III III III III III III III III II	by NE
P. 36 Introduction	were	where
1. 00	,	

